

MONUMENTA
GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

AVSPICIIS
SOCIETATIS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII Aevi

EDIDIT
GEORGIVS HEINRICVS PERTZ
SERENISSIMO DORSVSIÆ REGI A CONSIG. REGIM. INT. BIBLIOTHECÆ REGIÆ PRÆFECTVS.

Ben. in-fol. 7
SCRIPTORVM
TOMVS XI.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII AVLICI HANNIANI
MDCCLIII
UNVERÄNDERTER NEUDRUCK 1925
VERLAG KARL W. HIERSEMANN / LEIPZIG

SECRET
4 OKT. 1949
SECRET

TOMO SCRIPTORUM UNDECIMO CONTINENTUR

	Pagg.
Praefatio	vii. viii.
I—VIII. Gesta archiepiscoporum Salisburgensium edente W. Wattenbach	1—103
I. De conversione Bagavorum et Carantanorum libellus (Tab. I.)	1—15
II. Computationes saeculi XII. de tempore S. Rudberti	15—17
III. Vita Gebhardi archiepiscopi auctore monacho Admontensi (Tab. I.)	17—33
Catalogus praesulum Salisburgensium	19—25
Vita Gebhardi	25—29
Passio Themonis archiepiscopi	29—33
IV. Vita Gebhardi, Thimonis, Chunradi, Eberhardi, Chunradi II. archiepiscoporum cum Chronico Admontensi (Tab. II.)	33—49
Continuatio a. 1199—1250.	49. 50
Placitus de obitu Friderici ducis Austriae et epitaphium	50. 51
V. Passio Thimonis archiepiscopi (Tab. II.)	51—62
VI. Vita Chunradi archiepiscopi	62—77
VII. Vita Eberhardi archiepiscopi	77—84
VIII. Vitae et miracula sanctorum Iuvavensium Virgillii, Hartwici, Eberhardi	84—103
IX. Vita Meinwerici episcopi Patherbrunnensis (Tab. II.)	104—161
X—XIII. Vita Godehardi episcopi Hildensheimensis auctore Woltherio	162—221
X. Continuatio vitae Bernwardi	165—167
XI. Vita Godehardi episcopi prior (Tab. III.)	167—196
XII. Vita Godehardi episcopi posterior	196—219
XIII. Miracula	219—221
Versus in laudem sancti Godehardi	221
XIV. XV. Vita Stephani regis Ungariae edente W. Wattenbach	222—242
XIV. Vita minor	226—229
XV. Vita maior	229—242
XVI—XIX. Wiponis proverbia, tetralogus Henrici regis, vita Chunradi II. Imperatoris	243—275
XVI. Proverbia	245—247
XVII. Tetralogus	247—253
XVIII. Versus ad mensam regis	253. 254
XIX. Vita Chunradi II. imperatoris	254—275
XX. Vita Guntheri eremita	276—279
XXI. Vita Richardi abbatis S. Vitoni Virdunensis, edente W. Wattenbach	280—290
XXII. Vita Popponis abbatis Stabulensis auctore Everholmo, edente W. Wattenbach	291—316
XXIII. XXIV. Bardonis archiepiscopi Moguntini vita duplex edente W. Wattenbach	317—342
XXIII. Vita auctore Vulculo (Tab. IV.)	317—321
XXIV. Vita maior (Tab. III.)	321—342
XXV. Translatio S. Dionysii Areopagitae edente R. Koepke	343—375
XXVI. Ex Othlioni operibus; edidit Rogerus Wilmans	376—393
Ex libro visionum	378—387
Ex libro de temptatione cuiusdam monachi	387—393

	Pagg.
XXVII. Brunwilarensis monasterii fundatio edente Rudolfo Koepke	394—406
XXVIII. Gisleberti carmen de incendio S. Amandi Elnonensis, edente L. C. Behmann	406—432
XXIX. Triumphus S. Remachi de Malmundariensi coenobio, ed. W. Wattenbach (Tab. IV.)	433—461
XXX. Vita Annonis archiepiscopi Coloniaensis edente Rudolfo Koepke (Tab. III.)	462—518
XXXI. Historiae Farfenses edente L. C. Behmann	519—590
Constructio Farfensis	520—530
Hugonis opuscula	530—544
Ordo Farfensis	544—549
Gregorii Catinensis opera	549—585
Catalogus abbatum Farfensium	585—597
Annales Farfenses	597—599
XXXII. Benzoniis episcopi Albenensis ad Heuricum IV. imp. libri VII, ed. K. Perts (Tab. IV.)	591—681

Index auctore R. Wilmans	682—706
Glossarium auctore R. Wilmans	706, 709
Addenda et corrigenda	710
Tabulae: I. ad pag. 2. II. ad pag. 104. III. ad pag. 162. IV. ad pag. 317.	



Historiarum aevi Salici agmen ducunt Gesta archiepiscoporum Salisburgensium, ad complura quidem saecula pertinentia sed quae hoc potissimum loco sistimus, quod evolutis iam omnibus qui in res nostras vertendi erant codicibus, non solum libellum de conversione Bagoariorum et Carantanorum inter scriptores saeculi noni diu desideratum, sed vitas etiam posteriorum archiepiscoporum emendatas addere licebat. Sequuntur vitae virorum saeculo XI clarorum utriusque ordinis, Chuonradi II imperatoris, Stephani regis Ungariae, archiepiscoporum Bardonis Moguntini, Annonis Coloniensis, episcoporum Meinwercki Patherbrunnensis, Godehardi Hildenesheimensis, abbatum Richardi Viridunensis, Popponis Stabulensis, narrationes de fundatione monasterii Brunwilarensis, de

incendio Sancti Amandi, historiae monasterii Farfensis, nec non alia scripta ad res eius aevi perspicendas utilia, quae ultimo loco Benzoni opus in laudem Henrici IV imperatoris excipit. Quorum quidem librorum nonnulli prima iam vice in lucem prodeunt, alii optimorum codicum subsidio correcti et integritati restituti sistuntur, reliquis eius aevi fontibus tomo duodecimo sepositis.

Dabam Berolini in Bibliotheca Regia a. d. 14.
Kal. Iulias a. 1854.

GESTA ARCHIEPISCOPORUM SALISBURGENSIUM.

EDIDIT D. W. WATTENBACH PH. D.

Hoc nomine comprehensa proponimus diversorum auctorum scripta, quibus res pontificum Iuvavensium inde ab ipsa sedis origine usque ad medium saeculum XII illustrantur. Agmen ducit pretiosa illa de adventu sancti Rudberti primi episcopi et de Bavarorum et Carantanorum conversione narratio, quae usque ad annum 871 protenditur. Tristis post eam hincit lacuna, Annalium quoque antiquorum maxima parte deperdita. Tenui tantum filo versus de serie archiepiscoporum nos deducunt ad magnum illum Gebehardum, qui condito monasterio Admuntensi memoriae suae providit. Et scriptorem quidem antiquiorem, qui etiam Thiemonis gesta rhythmicè executus est, hic prima vice proponimus; alteri adhaeret Chronicon Admuntense, cum rebus archiepiscoporum intimo nexu coniunctum. Sequitur Passio Thiemonis, quae postrema sui parte fabulosa, initio multa scitu digna continet. At hanc nobile scriptum excipit de vita Chunradi I archiepiscopi; vita deinde Eberhardi I non spernenda. Postremo loco posuimus quae post factam a. 1181 antiquorum tumulorum inventionem de rebus Virgiliti, Hartwici, Eberhardi canonicus quidam Salisburgensis concinnavit, exigui quidem pretii, sed quibus addita magna miraculorum copia haud pauca ministret, quae ad locorum cognitionem et mores eius aevi illustrandos alicuius sunt momenti.

DE CONVERSIONE BAGOARIORUM ET CARANTANORUM LIBELLUS.

Inter scriptores de rebus gestis archiepiscoporum Salisburgensium primum locum sibi iure vindicat relatio de prima huius sedis fundatione, et primorum praesulum rebus, scripta ab anonymo quodam clerico Salisburgensi ad defendendam dioecesim per erectum noviter Moraviensem archiepiscopatum imminutae integritatem, libellus summi pretii, unicus multarum rerum quae illa Germanorum et Slavorum confinia attingunt, fons. Scripsit vivente Adalvino archiepiscopo¹, qui a. 873 Mai. 14. obiit²; elapsis post commissam Iuvavensibus

1) c. 9. Et adhuc ipse Adalvino archiepiscopus facere videtur, alia res est, quam diplomatis cu- per semetipsum regere studet illam gentem. Quod iusdam verba ibi referat. 2) vid. Auctorium si c. 12. Liuphrampi tanquam viventis mentionem Garstense, SS. IX, 565.

Pannoniam h. e. post a. 796, 75 annis³, anno igitur 871, quarto post instauratam in Methodii gratiam dioecesim Pannoniae. Verum nec instaurationis huius per pontificem Romanum factae nec archiepiscopalis dignitatis Methodio ab eodem collatae auctor ullam fecit mentionem, Salisburgensium autem iura solis regum et imperatorum concessionibus tuebatur, vix ullo pontificum Romanorum habito respectu, ut appareat eum haec regi, non Romanae sedi legenda destinasse. Neque vero effectum caruerunt, siquidem verum est quod testis haud levis⁴ refert, Methodium coram rege ab episcopis Germaniae inculpatum, in vincula fuisse coniectum: probabiliter sane, quum pulso Rastize tunc Zuendibaldus Germanorum imperio obnoxius esset, et hoc ipso anno 871, teste Analista Fuldensi, Zuendibaldus „apud Carlmannum infidelitatis crimine insimulatus“ in custodiam mitteretur. Verum agente Romano pontifice Methodius postea dimissus est concessaque ei dioecesis Pannoniae, Carinthia autem Salisburgensibus restituta; anno enim 874 Dietmarus in orientali Carinthiae termino „ecclesiam ad Bettowe“ consecravit.⁵

In concinnanda relatione sua auctor usus est schedis antiquis quae postea perierunt, chronicis et diplomatibus⁶, quibus adiecit ea quae per ora hominum tradita vel recenti memoria peracta ei innouerunt. Sed honoris ecclesiae suae per omnia zelator, rerum per Bonifacium gestarum ne verbo quidem meminit. Vita sancti Rudberti quaedam antiquissima ei ad manus fuisse videtur, quam vel integram recepit, vel in compendium redégit. Certe quae praeterea de illo episcopatus fundatore scripta invenimus, omnia ex nostro derivata esse patet. Codices manuscripti Vindobonae in bibliotheca palatina servantur, quos omnes ibi in usum novae editionis converti,

A 1) 596, olim Hist. eccl. 148. mb. in q. saec. XI, quem descripsi in 25 *Annalium nostrorum Vol. X, p. 459. Folia sex priora, quae capita 1—5 cum parte sexti continebant, mature perierunt, et manu saec. XII, recentiori nomina scribendi ratione usa, suppleta sunt*; praeterea pars cap. 11. exciso folio periit. Codicem hunc ex antiquissimo quodam exemplari transcriptum arguit mendum c. 11. commissum ubi scriptum est spatii rannorum pro spatiis 30 annorum. Unde patet in codice illo antiquissimo nec verba accurate fuisse distincta, et litteram s ita scriptam, ut commode cum r confundi posset. Huius igitur lectiones ceteris ubique fere praetuli, neque tantum in antiquiore eius parte; nam cod. B1. qui proxime ad 1 accedit, etiam recentioris portionis lectiones consensu suo approbat, quum ex ipso hoc exemplari derivari non possit. 35 *Adsunt tamen et menda satis aperta, aliorum codicum lectione sananda. Agraphum codicis 1 extat in cod. 9782 olim Rec. 1495. Schwandtn. II, 375.*

A 2) 1064 olim Salisb. 225 saec. XII exeuntis (*Archiv X, 551*). Codex in fine mutilus novem tantum priora capita cum parte decimi servavit. Initia capitum rubro distincta sunt, quae in distinctione capitum quantum fieri potuit, 40 observavi. Scripturae specimen et huius et sequentis codicis tabula exhibet.

A 3) 546 olim Salisb. 414. saec. XII exeunte pulcherrime et diligentissime scriptus (*Arch. X, 560*). Ex hoc codice desumpta esse videntur capita

3) c. 14. Cf. Diss. meam „Ueber das Zeitalter des SS. IX, 565. Ann. S. Rudb. Salisb. ibid. p. 770. b. Rupert“ in „Archiv f. Kunde Oestr. Geschichts- 6) c. 10. prout in chronicis imperatorum et regum 45 quellen“ 1850. II, 3, p. 119 (V, 503). 4) auctor legendae Francorum et Bagoariorum scriptum reperimus. 5) auctor legendae Pannonicae quam vocant, de qua vide Annales Diplomatum excerpta dat cap. 11. 12. Hieronymi 6) c. 10. prout in chronicis imperatorum et regum 45 Musei Bohemici 1846 p. 5. et quae a. 1849 Vindobonae edidi, Beiträge zur Gesch. d. christl. Kirche chronico usus esse videtur cap. 6. 7) Utriusque 7) Utriusque scripturae specimen damus in tabula. in Mähren und Böhmen p. 35. 5) Auct. Garst. 50

Conversio Carantanorum

1. C. Caes. Vindob. 396. hist. eccl. 114.

Manus antiquior

qui remansit de hunc et claus in illis
partib. Arnou in uauensu epō usq.
ad p̄sentia genitoris sui karoli imp̄ris.
Post modū ergo anno. dccc. iii. karolus
imp̄r. bagariam intravit & in mensis

N. S. Car. 3. 2. st

Manus recentior

Item anabephaleos d'auaris. Antiqui sc̄ni
temp̄ib. ex meridiana parte danubii in pla

2. C. Caes. Vindob. 1061. fol. 225. fol. 110

in eū in 9 uultū fieri coeclit. Simili m̄ 7 arn ep̄e successor
uigiliū sedis in uauensū deinceps eū gessit pastoralē. undiq.
ordinans p̄bros 7 mittens in slauniam. in partes uideley gran
tialis atq. inferioris pannonie illis ducib. atq. comitib. sic p̄dē

3. C. bibl. Caes. Vindob. 646. fol. 414. fol. 6

etiam quā priuina. cū om̄i sup̄ posito unchō dō. 10. let. atq. 8. R. d.
fio p̄sentis. in uisū structurā unchō salub̄itū habendi. Lostrim d.
rogam̄ priuina. in uisū lū p̄rāri archiep̄e magistro de salub̄e. mu

Vita Gebhardi archiepiscopi

1. Cod. Admont. 497.

Iur & forma boni post hunc successit honori.

Ingenit ur̄ pauis Gebhardi ingenitior actis. ^{o. 10. let. atq. 8. R. d.}

Nuncia eius ē archiep̄i G E B H A R D I.

Nobilis natus fuit cesarius G E B H A R D I.

Legatus pape fuit his instrum̄b. illē.

2. C. Admont. 475.

Phrois p̄uentis abbas eligit. Item ad sc̄m p̄c̄m i salzpurch
electus admonti albie celsit. Pro quo dom̄n. Chunnarv̄s
ibidem nutritus 7 professus. unanimi uoto acius gregariis
xvi. h. oia eligitur. Qui possessōs ecclie auḡm̄are studeat. que faciat.

Hyrenbach.

Anno. d. g. ec. l. viii. P̄ q̄ d̄ns f̄rdio. ibid nutritus 7 p̄fessus
offic̄m sac̄ty genens. canonica t̄con e substituit.

W. Hellenbach scripsit.

Ann. Gerom. II. T. XI. Tab. I. (ad pag. 2).

1—9 saec. XVI scripta in fine voluminis primi librorum Camerae Salisburgensis, qui in Archivo Imperiali servantur.

A 4) 483 olim Hist. eccl. 73. saec. XII vel XIII satis mendose exaratus (Arch. X, 455).

A 5) 434 olim Salisb. 79. Ibi vita Chunradi I. archiepiscopi cum auctore nostro eadem saec. XIII exeuntis vel XIV manu scripta erat, sed plerisque foliis excisis folia tantum 30 et 141 supersunt quae a fine cap. 5 ad medium cap. 8 et a medio cap. 11 versus finem operis pertingunt. Codicem hunc l. l. p. 548 descriptum invenies una cum

A 5^b) 1524 olim Salisb. 76. saec. XIV qui ex 5 derivatus esse videtur.

Ex antiquioribus hisce usi sunt auctores Annalium saec. XII et vitarum Virgilio, Vitalis, Gebhardi. Editionem primus dedit Marquardus Freher a. 1602 inter SS. Rer. Bohem. p. 15—20 ex codice 4 vel ex altero qui proxime ad hunc accederet. Hansizius deinde, usus codice 4, libellum in partes dissectum inseruit Germaniae sacrae volumini II. Integrum rursus dedit V. D. Th. de Kleimayrn, in Appendice ad Iuvaviam p. 7 ss. codice 2 potissimum usus; partem maiorem inde a cap. 3. collatis reliquis codicibus iterum excudit Kopitarius in Prolegomenis ad Glagolitam Clozianum p. LXXII ss.

B) At partem priorem, capita scilicet 9, etiam in codice archivi Sancti Petri Salisburgensis, lit. H, invenimus, praemissa „Brevibus Notitiis“ de fundatione episcopatus, quas post Canisium Hansizius et Kleimayrn ediderunt, verbis proxime ad codicem A1 accedentibus, sed aucta interpolationibus quibusdam ex Brevibus Notitiis et antiquis Annalibus ut videtur assumptis. Codex scriptus est saec. XIII exeunte, sed ex antiquiori exemplari manavit. Has igitur additiones in ima pagina textui subiectas exhibemus, quum Canisius Lectionum Antl. VI, 1139, ed. Basnag. III, 2, 340—344, integrum opus ex cod. S. Petri ediderit. Hunc codicem presse sequitur

B 2) Lunaelacensis fol. 186. iam bibl. caes. 3663. saec. XV, quem Canisius expressit II, 248, ed. Basnag. III, 2, 282; capita scilicet duo priora, adiectis quibusdam ex „Brevibus Notitiis“ excerptis. His demptis vita eadem extat in codice bibl. regiae Monacensis S. Emm. E42 saec. XII (Archiv VII, 114) editaque ex Canisio in Mabilionis Actis SS. O. S. B. III, 1, 341. Hinc excerpta sumpsit D. Bouquet III, 632.

Posteri quibus simplex de sancto Rudberto relatio non sufficeret, vario modo eam exornaverunt; novi tamen nihil accessit nisi fabulae vel certe res solido fundamento destitutae et prorsus incertae. Prima quam noverim illa est quae in computatione de tempore sancti Rudberti allegatur; sequitur altera paullo ornatior quam Legendam Salisburgensem Hansizius vocavit; incipit Hodierna festivitas. Huic praeter sententias in Vitis Sanctorum usitatas insertae sunt lacinae quaedam ex „Brevibus Notitiis“ receptae. Saeculo XII orta, saepissime descripta esse videtur; codices habentur Monaci in bibl. regia Lat. 332 saec. XII; Lat. 7592 saec. XV^b; Subensis et Garstensis in bibl. Lycei Linzensis. saec. XIII; Lunaelac. fol. 186 saec. XV in bibl. caesarea; extat praeterea in magna illa vitarum collectione Austriaca^a. Usus est ea et fere totam recepit monachus Kirsgartensis in Chronico Wormatiensi ap. Ludewig Rel. MSS. II, 14. Edita est in Additionibus ad Iacobi Ianuensis Legendam auream, Norimb. 1478 f. deinde a Canisio in Antl. Lectt. VI, 1038 et ed. Basn. III,

a) Ibi prologus omissus est, ut et in cod. Univ. Prag. III G 5; Archiv X, 662. 9) v. Archiv VII, 120. X, 493. 612. 613. 648.

2 356 ex Actis canonisationis sancti Vitalis saec. XV; a D. Papebroch in Actis SS. Martii III, 702 ex Ms. Conventus S. Marci Fratrum Praedicatorum Florentiae, cum variis lectionibus et interpolationibus cod. Bodecensis; et mutato stilo a Surio II, 412.

In codicibus cum hac vita non semel coniungitur alia rythmice scripta „Oriundus est — iugiter“. Archiv VI, 170. 183. X, 612.

Vita Rosweydia ex Ms. Rubae vallis „Sanctus et religiosus confessor — sepulturae traditus est“ omisso prologo edita est in Actis SS. Martii III, 704.

Denique Historia S. Rudberti recens et fabulosa „Sanctus Rudbertus sancte — prestolantur novissimam“ edita est a Canisio VI, 1107 ex codice S. Petri, repetita in ed. Basn. III, 2, 319.

Haec igitur tanquam exigui momenti consulo omittimus¹⁰; sed pretiosa illa antiquitatis monumenta, indiculum Arnonis dico et Breves Notitias, quum ratio operis nostri non admittat, cum ditissimo chartarum thesauro edendas¹⁵ viris doctis Austriacis relinquimus.

Itaque hoc loco genuinum tantum primi auctoris libellum exhibemus, cum additionibus codicis B; in fine addimus excerptum saec. fere XII factum et in codice A4 servatum, nec non computationes saec. XII de tempore sancti Rudberti conscriptas.

20

INCIPIUNT QUAEDAM EXCEPTIONES DE VITA APOSTOLICI VIRI BEATI SCILICET HRODBERTI QUALITER AD REGIONEM PERVENIT BAGOARIAM.*

696. 1. Tempore igitur Hildiberti regis Francorum¹¹, anno scilicet regni eius secundo¹², honorabilis confessor Christi Hrodbertus¹³ in Wormatia¹⁴ civitate episcopus habebatur¹⁵; qui ex regali progenie Francorum ortus, catholicae fidei et euangelicae doctrinae totiusque¹⁶ bonitatis nobilissimus reffloruit doctor. Erat enim vir simplex, pius et prudens, in sermone verax, iustus in iudicio, providus in consilio, strenuus in actu, conspicuus in caritate, in universa morum honestate praeclarus. Ita innumerabiles ad eius sacratissimam convenerunt doctrinam, et ab eo aeternae salutis documenta susceperunt. Cumque fama sanctae conversationis¹⁷ illius longe lateque crebresceret, pervenit ad noticiam cuiusdam ducis Bagoariae¹⁸ regionis nomine Theoto¹⁹, qui supradictum virum Dei²⁰ enixis²¹ precibus prout potuit libentissime rogare studuit per missos²² suos, ut hanc²³ provinciam visitando sacra inluminaret doctrina. Unde praedicator veritatis divino compunctus amore assensum²⁴ praeiit. Primo suos dirigens legatos, postea vero ad Christi gregem lucrandum per semetipsum venire dignatus est. Hoc²⁵ audiens praefatus dux magno perfusus est gaudio, obviamque illi²⁶ cum suis pergens, sanctum²⁷ virum euangelicumque doctorem cum omni honore et dignitate suscepit in Ratispona civitate. Quem vir Domini coepit de christiana conversatione admonere, et de fide catholica inbuere; ipsum²⁸ non multo²⁹ post et multo³⁰ alios istius gentis no-

a) haec inscriptio in solo cod. 1. reperitur. b) ita 1. et B. illius 2. deest rel. c) ita 1. et B. illius rel. d) quinto 4. e) ita scribitur in antiquiore parte cod. 1. Rdb. Rdb. Rdb. rel. f) Wormacia 1. 4. g) totius 1. B. h) con- 40 versationis 5b. i) ita constanter in parte antiquiore cod. 1; hoc loco scil. in recentiore supplemento Baw. cum 4. 5b. bauuariae 2. bauuarie 3. k) otto 1. theodo 3. dieto B. l) sub inserunt 3. 4. 5b. m) nixis 4. n) m. nuncios suos 3. 4. 5b. o) Noricum B. p) concensum 5b. q) hec 3. r) et sanctum 1. s) ipsunquo 1. 3. 4. t) deest 3.

10) cum miraculis sanctae Erendrudis, editis a Actis SS. Martii III, p. 701. A. Sed Canonicus 45 Kirsgariensis in Chron. Wormat. ap. Ludewig Rel. Act. SS. Sept. V, 582. et Act. SS. O. S. B. III, 1, 349. MSS. II, 15 ait: Sed postea extinctis Arianis fideles 11) scil. tertii. Argumenta quibus usus tempora hic apud nos memores sanctitatis eius magnoe parochiam in honore eius circa ecclesiam beati Pabuli 12) Mirum est nullam eius in kalendariis vel bre- erezerunt, quae usque hodie apud nos est. Cf. 50 viariis Worm. memoriam inveniri. D. PAPER. in Schannat Hist. Worm. p. 64.

biles atque ignobiles viros ad veram Christi fidem convertit, sacroque baptismate regeneravit, et in sancta corroboravit religione. Praefatus itaque dux sancto viro concessit licentiam locum aptum eligendi sibi et suis, ubicunque ei placeret in hac provincia* ecclesias Dei construere et cetera ad* ecclesiasticum habitaculum perficere. Tunc supradictus vir Domini accepta licentia per alveum Danubii usque ad fines Pannoniae inferioris spargendo semina vitae navigando iter arripuit; sicque tandem revertens ad Lauriacensem¹³ pervenit civitatem, multosque ibi infirmos variis languoribus oppressos orando per virtutem Domini sanavit¹⁴. Deinde arrepto itinere pervenit ad quendam locum¹⁵ qui vocatur Walarium¹⁶, ubi ecclesiam in honore sancti Petri principis apostolorum construxit et dedicavit. Praefatus itaque dux ibidem primitus ei in circuitu aliquas proprietatis possessiones tribuit; postea vero¹⁷ ad noticiam venit sancto pontifici Hrodberto aliquem esse locum iuxta fluvium Ivarum¹⁸ antiquo vocabulo Iuvavensem vocatum*, ubi antiquis scilicet¹⁹ temporibus multa fuerunt²⁰ mirabiliter constructa aedificia, et tunc paene dilapsa silvisque cooperta. Hoc audiens vir Domini propriis cupiens prospicere²¹ oculis quid inde ipsius rei veritas haberet, propter fidelium animarum lucrum divina disponente gratia coepit Theodonem rogare²² ducem, ut istius loci ei potestatem²³ tribueret ad extirpanda et purificanda²⁴ loca, et ecclesiasticum prout ei libitum foret ordinare²⁵ officium. Quod ipse dux consensus, tribuens²⁶ in longitudine et latitudine de territorio super duas levas²⁷ possessiones, ut inde faceret quod²⁸ ei placeret ad utilitatem istius sanctae²⁹ ecclesiae. Tunc vir Domini ista coepit renovare loca, primo Deo formosam aedificans ecclesiam, quam in honore sancti³⁰ Petri principis apostolorum dedicavit, ac demum claustra³¹ cum ceteris habitaculis clericorum per omnia ordinabiliter construxit. Postea vero delegato sacerdotali officio omnem ibidem cottidie cursum congruo ordine fecit celebrari. Tunc praedictus doctor Hrodbertus cupiens aliquos adipisci socios ad doctrinam evangelicae veritatis, propriam repetivit patriam. Iterumque cum duodecim revertens discipulis, secumque virginem Christi nomine Erindrudam³² adducens³³, quam in superiori castro Iuvavensium statuens, ibidemque³⁴ colligens congregationem sanctimonialium, et earum conversationem rationabiliter, sicut canonicus deposcit ordo, per omnia disposuit. Ipse quoque assidue totum spatium³⁵ istius circumiens patriae, confirmans animas christianorum admonensque in fide fortiter permanere, quod verbis docuit operibus adimplevit mirificis. Ubi³⁶ constructis consecratisque ecclesiis ordinatisque inferioribus et superioribus gradibus, proprium sibi ordinavit successorem. Ipse vero praesciens longe ante diem vocationis suae, confirmatis discipulis ad propriam remeavit sedem³⁷, ibique adstantibus admonitione divina peracta fratribus³⁸ inter verba orationis spiritum reddidit³⁹ in pace, die videlicet resurrectionis domini nostri Iesu Christi⁴⁰. Ad cuius sepulchrum exuberant innumera⁴¹ beneficia curatio- num cunctis fideliter petentibus usque in hodiernum diem per eum qui vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum amen.

2. Sequitur dehinc catalogus episcoporum sive abbatum eiusdem Iuvavensis sedis, quam

* ad episcopi sedem et inserit B.

** et verae fidei plures inibi sociavit. addit B.

40 *** lacum qui vocatur Walarium, ubi exit Vischaba de eodem lacu, ibique ecclesiam in honore sancti Petri principis apostolorum construxit et dedicavit. Hoc facta praefatus dux Theodo tradidit ad ipsam ecclesiam eundem locum et primitus ibidem in circuitu aliquas proprietatis possessiones ei tribuit B.

† ordinaret officium et episcopi ibi sedem statueret. B.

45 a) opus hic inserunt codices A; mos habitacula scribunt omnes, excepto 1. Ego codices B. secutus, opus olim superscriptum fuisse existimo, quo inutilitatis scribendi genus corrigeretur; inde ut fit in verborum seriem censisse, mos, ut meius procederet oratio, habitaculum in habitacula mutatum. b) lauriac. 2. laurac. 5b. B. c) deest 3. d) Ita 2. et B; reliqua aieram. Ivaro Tab. Feuhingeriana. e) vocant 5b. f) deest B. g) fuerant 5b. h) perspiceo 2. 3. 5b. i) Th. duodem rogare ut 2. 3. 4. 5b. k) pot. ei tr. 1. ist. potestatem locum tr. B. l) ext. et deest 1. purganda 5b. ad expurganda B. m) et addunt 2. 3. 4. 5b. n) leivas 3. levas 4. 5b. B. o) quicquid 2. 3. 4. 5b. p) s. dei e. 2. 4. 5b. q) sanctissimi 2. 3. 4. r) claustrum 2. 3. 4. 5b. s) erendr. 4. erendr. 5b. B. t) ibidem 4. u) omisit B 1; t. i. c. solum p. B 2. v) ubique, corr. ibique 2. ibique 3. 4. 5b. w) d. fr. peracta 2. 3. 4. 5b. x) or. reddit op. in pace 2. y) innumerabilia 3. 4. 5b.

13) nunc Seekirchen iuxta lacum Wallersee; vid. Sulisburgensis kalendario legitur: Hierosolymis resurrexio Domini. Et depositio sancti Hrodberti episcopi. Quod ineunte saeculo octavo accidisse satis non ut quidam opinati sunt, Wormatiam. 16) i. e. constat, annus autem incertus manet. 6. Kalend. Apriles; quo die in vetusta ecclesiae

euangelicus doctor Hrodbertus ab anno adventus eius de Wormatia in Bagoariam usque in die vocationis suae rexit. Anno nativitatibus Domini DC. XC. III. Igitur post excessum^b beatissimi Hrodberti pontificis vir carus^c omni populo egregiusque doctor et seminator verbi Dei Vitalis episcopus sedem Iuvavensem regendam suscepit^d. Post cuius transitum Anzogolus extitit abbas. Post cuius depositionem^e praedictae^f sedi adhaesit Savolus^g abbas. Cuius vitae finito cursu Ezinus abbas successit. Quo migrante de saeculo, iterato illa sedes honorata refulsit episcopo Flobargiso^h. Post quem Iohannes pastorem gessit in sede praefata curamⁱ.

743. Hisdem^j igitur temporibus scilicet Otilonis^k ducis Bagoariorum^l qui tunc^m subiectus fuit regi Pippino Francorumⁿ, venit vir^o quidam sapiens et bene doctus de Hibernia insula^o nomine Virgilius ad praedictum regem, in Francia^p loco vocato Karisiaco. Qui propter Dei amorem retinuit eum secum fere duobus annis, et comperto eo bene docto misit eum praefato duci Otiloni^q, ac concessit ei episcopatum Salzbürgensem^r. Qui dissimulata^s ordinatione^t ferme duorum annorum spatium^u, habuit secum^v proprium episcopum comitantem de patria nomine^w Dobdagrecum^x ad persolvendum episcopale officium. Postea vero populis^y petentibus et episcopis regionis illius consensit Virgilius consecrationem accipere, ordinatusque^z est a conprovincialibus praesulibus ad episcopum, anno scilicet nativitatibus Domini septingentesimo sexagesimo septimo^{aa}, sub die 17. Kalendas Iulii.

3. Haecenus^{ab} praenotatum est qualiter Bagoarii facti sunt christiani seu numerus episcoporum et abbatum conscriptus in sede Iuvavensi. Nunc adiciendum est qualiter Sclavi^{ac} qui dicuntur Quarantani^{ad} et confines eorum^{ae} fide sancta instructi christianique effecti sunt, seu quomodo Huni^{af} Romanos et Gothos atque Gepidos de inferiori Pannonia expulerunt et

a) ita 1. Catalogus ep. s. abb. eiusdem sedis Iuv. 2. Desunt rell. Numerum anni qui adventum eius de Wormatia indicat, corrigis licet, ut sit DC. XC. VI. Sed incertum est, an non error sit auctoris secundum Hildeberti annum minus recte computantis. b) discessum 2. 3. 4. 5^b. c) clarus B. d) dispos. 4. e) predite 1. f) sanctus 5^b. 25 g) Isidem 1. Eisdem 4. deest 5^b. h) otilonis 3. i) bagovar. Anc loco 2. 4. bawarie B. k) iam inserunt 2. 3. 4. 5^b. l) quidem vir 2. 4. 5^b. m) frandam 4. 5^b. n) otiloni 3. o) rectore vacantem addit B 2. p) dissimulavit 2. 4. 5^b. dissimulationem 3. q) ordinationem 2. 3. 4. 5^b. r) habens p. e. secum c. 2. 3. 4. 5^b. s) deest 5^b. t) pet. pop. 2. 3. 4. 5^b. u) ac ordinatus est 2. 3. 4. 5^b. v) LX VI. 5^b. w) actenus 1. 4. x) karinthiani B.

17) Vitalis mortuus fuisse videtur, antequam Theododus a. 716. Romam proficere. Sed mirum est, in antiquissimo codice S. Petri, lit. M signato, tam in ordine episcoporum et abbatum defunctorum, qui Virgilio terminatur, quam in catalogo qui in Hartwico desinit, Anzogolum Vitali anteponi, Pates (cum Hansizio) eum iam sub Rodberto abbatis secundarii ut ita dicam munere functum, Vitali superstitum deinde solum loci illius curam gessisse. Ceterum in Necrologio s. XI. exeuntis legimus: XIII. Kalend. Nov. S. Vitalis Iuvavensis episcopus obiit. Abbatum ne dies quidem emortales novimus; nomina eorum in versibus de ordine conprovincialium episcoporum (Mabill. Anal. IV, 525. H. Pex SS. Rer. Austr. I, 8) omisa esse, notum est. Nec plura de Vitali compertum habuit qui saec. XIII. miracula post a. 1181 sepulcrum ipsius illustrantia conscripsit in cod. Sal. 11 (nunc bibl. caes. 339) edita ap. Canis. ed. Basn. III, 2, 358. 18) II. Idus Febr. Fibrigisus Iuvavensis episcopus Kal. Sal. [9] Iohannes per Bonifacium institutus est, ordinata universa Bavarinae ecclesia, cuius rei Noster ne verbo quidem meminit. Ecclesia autem Salisburgensis grato animo Bonifacium tanquam alterum fundatorem recolens, obtulit matri suae Fuldensi ecclesiae in oppido suo Halla nuncupato domum et fontem salis. Dronke, Traditiones Fuldenses p. 143 ex Eberhardi libro saec. XII. scripto. Iohannes obiit 4. Idus Iunii. 20) potius Karlo-manno et Pippino maioribus domus, qui hoc ipso tempore profligatum bello Otilonem secum in Fran-

ciam duxerunt, teste libello donationum qui sub 30 Brevium notitiarum inscriptione fertur. 21) Vetus error qui hinc in Annales manavit, Mon. SS. IX, 563. 572. 769. De temporibus Virgilio qui teste poeta saec. IX in Mabilionis Analectis IV, 527. ferme 40 annis sedi Salisburgensi praefuit, v. Hansizii Germ. sac. II, 78 ss. F. W. Rettberg, Kirchengesch. Deutschlands II, 263. Obiit a. 784, 5. Kalend. Decembres. 22) Hic monasterium virorum nomine Kiemiseo^o habuit, teste charta Karoli Magni in App. ad Iuvaviam p. 49 ubi Dodo^o graecus peregrinus appellatur. In sententia iudiciali a. 804 ap. Meichelb. Hist. Frising. I, 2, 91. refertur equaliter Tuti graecus advena episcopus Scottus ipsa parrochia et ecclesias iniusto et contra canonica institutione perperisset. Equidem 45 hunc non gentis vel doctrinae gratia Graecum cognominatum, sed potius alteram nominis partem a posteris erronee ita interpretatam fuisse arbitror. 23) Ex iis quae sequuntur patebit, horum Carantanorum et confinium eorum nomine intelligi 50 Slavos reliquos, qui e Norico releguntur per totam Pannoniam, exceptis hodierna Slavonia et Sirmio in dextra inferioris Dravi ripa, quippe tam Bulgarorum ditioni parentibus; exceptisque ex parte etiam Slavis Carniolanis qui Aquilegensium patriarcharum opera fuerant conversi. Hic nominis Salisburgensium missionariorum res gestae enarrantur; id- 55 que eo fine ut ostendatur, iis iniuria tunc intrudi ab ipso summo pontifice Graecum Methodium. KOP. 24) I. e. Avares, de quibus v. cap. 6. 60

illam possederunt regionem, quousque Franci ac Bagonii cum Quarantanis continuis affligendo bellis eos superaverunt. Eos autem qui obediebant fidei et baptismum sunt consecuti, tributarios fecerunt regum, et terram quam possident residui, adhuc pro tributo retinent regis usque in hodiernum diem.

- 5 4. *Nunc recapitulandum est de Quarantanis.* Temporibus gloriosi regis Francorum Dagoberti Samo nomine quidam Sclavus manens in Quarantanis fuit dux gentis illius. Qui venientes negotiatores Dagoberti regis interficere iussit et regia expoliavit pecunia. Quod dum conperit Dagobertus rex, misit exercitum suum, et damnum quod ei idem Samo fecit vindicare iussit. Sicut fecerunt qui ab eo missi sunt et regis servitio subdiderunt illos.²⁵
- 10 Non multo post tempore coeperunt Huni eosdem Quarantanos hostili seditione graviter affligere. Fuitque tunc dux eorum Boruth nomine qui Hunorum exercitum contra eos iterum Bagoariis nunciari fecit rogavitque eos sibi in auxilium venire. Illi quoque festinando venientes expugnaverunt Hunos et obfirmaverunt Quarantanos, servitutique eos regum subiecerunt, similiterque confines eorum. Duxeruntque inde secum obsides in Bagoariam.
- 15 Inter quos erat filius Boruth nomine Cacatius, quem pater eius more christiano nutrire rogavit et christianum facere, sicut et factum est. Et de Cheitmaro filio fratris sui similiter postulavit. Mortuo autem Boruth, per iussionem Francorum Bagoarii Cacatium iam christianum factum petentibus eisdem Sclavis remisit, et illi eum ducem fecerunt. Sed ille postea tertio anno defunctus est. Iterum autem permissione domni Pippini regis ipsis populis petentibus redditus est eis Cheitmarus christianus factus. Cui etiam Lupo presbyter ordinatus de Iuvavense sede in insulam Chemingi lacus, quae et Auva vocatur, dedit ei nepotem suum nomine Maioranum ad presbyterum iam ordinatum. Et quia compater eius erat idem Lupo presbyter docuit eum ut ad Iuvavense monasterium se devota mente ad christianitatis officium subsidisset. Quem suscipientes idem populi ducatum illi dederunt.
- 25 Ille vero secum habens Maioranum presbyterum in Iuvavensi monasterio ordinatum ad presbyterum. Qui admonuit eum ad ipsum monasterium suum caput declinare in servitium Dei. Et ille ita fecit, ac promisit se ad ipsam sedem servitutum. Sicut et fecit atque annis singulis ibidem suum servitium persolvebat, et inde semper doctrinam et officium christianitatis percepit usque dum vixit.
- 30 5. Peractis aliquantibus temporibus praenominatus dux Carantanorum petiit Virgilium episcopum visitare populum gentis illius, eosque in fide firmiter confortare. Quod ille tunc minime adimplere valuit, sed sua vice misso suo episcopo nomine Modesto ad docendam illam plebem, et cum eo Wattonem, Reginbertum, Cozharium atque Latinum presbyteros suos, et Ekihardum diaconum cum aliis clericis, dans ei licentiam ecclesias consecrare et clericos ordinare iuxta canonum diffinitionem, nihilque sibi usurpare quod decretis sanctorum patrum contraret. Qui venientes Carantanis dedicaverunt ibi ecclesiam

* Quia compater eius erat idem Lupo presbyter. Suggestente vero Maiorano presbitero qui a sancto Virgilio in Iuvavensi monasterio manus inpositionem acceperat, quem secum propter doctrinam christianae religionis detinuit, ad Iuvavense monasterium specialiter caput suum in servitium Dei declinavit, singulis annis quo dum vixit in signum subiectionis suae aliquod obsequium illuc persolvendo. Peractis autem aliquantibus.

- a) quousque 2. 3. 4. 5^b. b) et 2. 3. 4. 5^b. c) karinthianis B. d) deest 2. 3. 4. 5^b. e) deest 4. 5^b. f) tributariosque r. f. 4. g) karinthianis B. h) deest 2. i) regia 4. regiam 5^b. k) conperit 4. l) fecerat 4. m) sicque 2. 3. 4. 5^b. n) illic inserunt 2. 4. missi sunt deest 1. o) sclavos B. p) karinthianos B. q) deest 3. 45 r) nom. bor. 2. 3. 4. 5^b. s) eosque rogavit 2. 3. 4. 5^b. t) festinat 4. u) karinthianos B. v) buruth 4. w) cacatius 1. Carastus vocatur in vita Virgilit. x) cheitmaro 2. 3. cheitmaro 4. cheitmaro 5^b. y) sibi inserunt 2. 3. z) tertio postea 2. 3. 4. 5^b.) per missionem 1. 4. iterum per domni 5^b. a) deest 1. b) cheitmarus 2. 3. cheitmarus 4. cheitmarus 5^b. c) chr. est factus est 1. d) lacus 1. 3. lacus 5^b. e) deest 4. f) deest 5^b. g) deest 4. h) deest 2. 3. 4. 5^b. i) deest 5^b. k) deest 1. l) et i. i. prom. et fecit atque annis sing. 1. m) sanctum Virg. B. 50 n) implere B. o) wattonem 2. 3. 4. 5^b. p) cozarium 1. cozarium 4. gozarium B. q) ekihardum 2. kihar-dum 4. ekkeh. 5^b. r) suum add. 1. s) dansque B. t) eis 5^b. u) deest 1. et B. v) carantanis 1.

25) Haec minus accurate narrata esse, collato Fredegarii chronico patet. Dagoberti copias Samo apud Wogastibure profligavit (Fred. c. 68); sed hac parte Langobardi et Alamanni copias ipsius vicerunt. Postea Slavos Carantanos liberos subducibus suae gentis vixisse, auctor ipse indicat, sed non multo post facta esse ait quae plus centum annis post evenerunt. 26) Verum nomen patris Chotimir, id est pacis amans. KOP. 27) ubi postea monasterium Chiemsee constructum est.

sanctae Mariae²⁸, et^b aliam in Liburnia^c civitate²⁹, seu^d ad Undrimas³⁰, et in aliis quam plurimis locis. Ibiq^e permansit usque ad vitae suae finem: Eo igitur defuncto episcopo, postulavit iterum idem Cheitmar^f dux Virgilium episcopum, si fieri posset^g ut ad se veniret. Quod ille rennuit orta seditione quod^h carmula dicimus. Sed inito consilio misit ibidemⁱ Latinum presbyterum, et non multo post orta alia seditione exivit inde ipse^j Latinus presbyter. Sedata^k autem carmula misit iterum Virgilius episcopus ibidem^l Madalohum^m presbyterum, et post eum Warmannum presbyterum. Mortuo autem Cheitmaroⁿ et orta^o seditione aliquot annis nullus presbyter ibi erat, usque dum Waltune^p dux eorum misit iterum ad Virgilium episcopum, et^q petiit ibidem^r presbyteros mittere. Qui tunc misit eis Heimonem presbyterum^s et Reginbaldum^t presbyterum atque Maioranum diaconum cum aliis clericis. Et non multo^u post misit iterum ibidem^v eundem Heimonem et Duplitem^w ac Maioranum^x presbyteros et^y alios clericos cum eis. Iterumque misit eis Gozharium^z presbyterum, Maioranum et Erchanbertum^{aa}. Post eos Reginbaldum^{ab} et Regiharium^{ac} presbyteros.

et intente postulavit ut ad confortandam in fide praedictam terram aliquos destinaret presbyteros. Petitioni igitur memorati ducis, incremento etiam sanctae ecclesiae consulens misit Heimonem et Reginbaldum presbyteros atque Maioranum diaconum cum aliis clericis, viris utique religiosis et honestae conversationis. Et non multo post misit iterum ibidem Heimonem et Reginbaldum presbyteros aliosque clericos cum eis. Iterum misit eis Gozharium, Maioranum, Erchanbertum presbyteros. Post eos Reginbaldum et Reinhardum et Augustinum presbyteros, itemque alium Reinhardum et Gantharium. Anno autem incarnationis Domini 767 Virgilius coepit aedificare ecclesiam mirae magnitudinis apud Salzpurch, indictione septima²¹. Anno incarnationis Domini 773²² dedicata est primo ecclesia sancti Rudberti a sancto Virgilio episcopo, anno 26. regni Thassilonis ducis. Eodem anno transtulit idem episcopus sanctum Rudbertum et duos eius capellanos beatum Kunialdum atque Gisilarium. B.

a) insolito add. 4. s. Dei genitricis M. B. b) et — Undrimas desunt 5^b. c) liburnia 1. d) sue 4. e) mo-25
destus episcopus inserit B. f) cheitmarus 2. 3. chettumarus 4. cherumarus 5^b. g) potuisset 1. h) quam B.
i) dicitur ibi B. j) deest B. k) Ea vero sedata m. B. l) deest B. m) mandalh. 3. madolohum et p. e. w.
presbyteros B. n) cheitmaro 2. 3. chettumaro 4. chetumaro 5^b. keitumoro B. o) tercia addit B. p) waltunch 2.
waltinch 4. walthnch 5^b. q) deest 3. r) deest 1. s) reinh. 5^b. t) hic incipit 5. u) illuc 1. ibi 5^b
w) duplitem 1. duplicerum 5. 5^b. x) m. et ekebertum post eos. Reinbaldum 5. 5^b. y) deest 1. z) gozharium 1.
erchanbertum 1. 4. aa) reginbaldum 1. reinh. 5. 5^b. ab) regenhardum 4.

28) De civitate Carentana et campo Zollfeld egit Zeuss, Die Deutschen und ihre Nachbarstämme p. 617. n. In ecclesia S. Mariae in Solio (Maria-Saal) sepulchrum Modesti episcopi ostenditur, v. Eichhorn, Beiträge zur Gesch. v. Kärnten I, 113. 141. 29) cuius nomen manere videtur in campo Lurnfeld, ubi nunc Spital situm est, in Karinthia superiore. Iuvavia p. 27. Append. p. 11. 30) Nomen vallis inter S. Vitum et S. Mariam in Solio sitae; v. Iuvav. App. p. 12. Eichhorn, Beitr. II, 95. 31) Haec vel ex hoc loco vel ex eodem fonte unde Noster hausit, etiam in Auctarium Garstense et Annales S. Rudberti venerunt. Sed anno 767 indictio erat quinta; quare ecclesiam indictione optima (754?) aedificari coeptam, verba autem illa cum anno quo Virgilius ordinatus est perperam coniecta fuisse existimo. 32) Ita pro DCCLXX correxit manus recentior, consentientibus codicibus Vitae S. Virgilio. Annus 773 est annus 26^{us} Thassilonis, die scil. 8. Kal. Oct. quo translatio facta esse fertur. Ceteri Annales haec ad annum sequentem differunt. Verba vetusti Calendarii Salisb. cod. Sal. 311 de translatione illa dedimus SS. IX, 774 n. Hic subiungimus alium locum ex alio quodam satis recenti Calendario sumptum, quo »Breves Notitiae« terminantur, collato cod. Lunae. f. 186, ex quo Canisius Ant. Lect. II, 252 (ed. novae III, 2, 284) haec edidit: *De translatione sancti Rudberti episcopi. Octavo Kalendas Octobris translatio sancti Rudberti episcopi, que facta est ab episcopo Virgilio, qui fuit octavus ab illo, cum quo transtulit et duos presbyterus eius sanctum Chunalduum et Gisilarium, quorum festivitas, quia nullo alio die in anno habetur, eodem die nominatum in ipsa ad quam translata sunt ecclesia statutum est celebrari. Quorum translatio postea (hic 1 inepte inserit verba: eodem die renovata est) eodem die post ruinam et incendium excidisse videtur reconsecrata (consecrata 1) ecclesia mutatis altaribus a beato et sanctissimo Ilarwigo 22^o episcopo, 12^o archiepiscopo iterata est, eorumque corpora tunc posita sunt ad corpus sui quondam (et hic verbum excidit) et compatriote sancti patris Rudberti; cuius translationis dies eo ipso die id est octavo Kalendas Octobris per totum episcopatum illud Salisburgense statutus est celebrari. Que dies officii dedicationis ecclesie in qua corpus iacet tantum est occupata, ut hinc celebrationi eius plene nequeat deservire, et dies transitus eius 6. Kalendas Aprilis die resurrectionis dominice propter officia quadragesime vel ipsius pasche raro sic ut dignum est contingit (contigit 1) celebrari. Ideo postera dies id est 7. Kalend. Oct. illi consuetudinaliter inofficiatur atque vacatur, set intra urbem illam tantum. Ex qua consuetudine translationem eius quidam cause ignari in diem eundem transcripserunt, sicut in quibusdam martyrologis habetur. Et etiam congruum ac religiosum est ut quicquid alia observatio illius celebrationis diebus dormitionis illius ob reverentiam quadragesimalis officii vel paschalis observantiam gaudii ademit, qui auctor sedis et apostolus exiit regionis, hoc saltem in domo requies sue illa assumpta die translationis suppletur.*

teros. Ac deinde^a Maioranum et Augustinum presbyteros. Iterumque Reginbaldum^b et Gundharium^c. Et hoc sub Virgilio factum est episcopo.

6. *Item anazephaleos^d de Avaris^e*. Antiquis enim^f temporibus ex meridiana parte Danubii in plagis Pannoniae inferioris et circa confines regiones^g Romani possederunt, ipsique^h ibi civitatesⁱ et munitiones ad defensionem sui fecerunt, aliaque aedificia multa, sicut adhuc apparet. Qui etiam Gothos et Gepidos suae ditioni subdiderunt. Sed post annos nativitatis^j Domini 377 et amplius Huni ex sedibus suis in aquilonari^k parte Danubii^l in desertis locis habitantes, transfretantes Danubium expulerunt Romanos et Gothos atque Gepidos. De Gepidis autem quidam adhuc ibi resident. Tunc vero Sclavi post Hunos inde expulsos venientes coeperunt istis^m partibus Danubii diversas regiones habitare. Sed nunc qualiter Huni inde expulsusunt, et Sclavi inhabitare coeperunt, et illa pars Pannoniae ad diocesim Iuvavensem conversa est, edicendum putamus.

Igitur Carolus imperator anno nativitatis Domini 796ⁿ Aericum^o comitem destinavit, et 798 cum eo immensam multitudinem, Hunos exterminare^p. Qui minime resistentes reddiderunt^q se per praefatum comitem Carolo imperatori. Eodem igitur anno misit Carolus^r Pippinum filium suum in Hunia^s cum exercitu multo^t; qui perveniens^u usque ad celebrem^v eorum locum qui dicitur Rinch, ubi iterum omnes eorum principes se reddiderunt^w Pippino. Qui inde revertens partem Pannoniae circa lacum Pelissa inferioris, ultra^x fluvium qui dicitur Hrapa^y, et sic usque ad Dravum fluvium et eo usque ubi^z Dravus^{aa} fluit in Danubium, prout potestatem habuit, praenominavit cum doctrina et ecclesiastico officio procurare populum qui remansit de Hunis et Sclavis in illis partibus, Arnoni Iuvavensium episcopo usque ad praesentiam genitoris sui Karoli imperatoris. Postmodum ergo anno 803 Karolus imperator Bagoariam intravit et in mense Octobrio Salzburg^{ab} venit^{ac}, et praefatam concessionem filii sui iterans potestative multis adstantibus suis fidelibus^{ad} confirmavit et in aevum inconcussam fieri concessit.

7. Simili modo etiam Arn^{ae} episcopus successor Virgilii^{ae} sedis Iuvavensis deinceps^{ae} curam gessit pastorem, undique ordinans presbyteros et mittens in Sclaviniam^{af}, in partes videlicet Quarantanas^{ag} atque inferioris Pannoniae illis ducibus atque comitibus, sicut pridem Virgilius fecit. Quorum^{ah} unus Ingo vocabatur, multum carus populis et amabilis propter suam prudentiam. Cui tam obediens fuit omnis populus ut si cuique^{ai} vel carta sine litteris ab illo^{aj} dircta fuit, nullus ausus est suum neglegere praeceptum. Qui^{ak} etiam mirabiliter fecit.

Vere^{al} servos credentes secum vocavit ad mensam, et qui^{am} eorum dominabantur infideles, foris quasi canes sedere fecit, ponendo ante illos panem et carnem^{an} et fusca vasa cum vino, ut sic sumerent victus. Servis autem stauis^{ap} deauratis propinare iussit. Tunc interrogantes primi deforis dixerunt: *Cur facis nobis sic?* At ille: *Non estis digni, non ablutis corporibus, cum sacro fonte renatis communicare; sed foris domum ut canes sumere victus.* Hoc facto fide sancta instructi certatim cucurrerunt baptizari. Et sic deinceps religio christiana succrescit^{aq}.

8. Interim contigit anno videlicet nativitatis Domini 798^{ar}, Arnonem iam archiepiscopum a Leone papa accepto pallio^{ar} remeando de Roma venisse ultra Padum eique obviasse^{ar}

a) inde 3. b) regenb. 4. reind. 5. 5^b. c) gunterium 1. gunth. 3. 4. d) ita codd. pro ancephalacosis. e) desunt 3. 4. 5. 5^b. B. f) autem 5. 5^b. g) regionis 5. 5^b. h) civitatem et munitionem B. i) hic ita pars antiquior cod. 1. k) ita B. aquiloni 1. 2. 3. aquilonis 4. 5. 5^b. l) et add. 4. m) istis - coeperunt desunt 5. 5^b. n) dccxxvii. 5. 5^b. o) aericum 3. p) k. imperator p. 5. q) buniam 4. 5. 5^b. r) magno 5. 5^b. s) pervenientes 2. 3. 4. 5. 5^b. t) celebre 1. u) dederunt B. v) rapa 4. et B. chrapa 5. 5^b. w) deest 1. B. x) dravus 1. y) salzburch 2. 3. 4. 5. saltspurch 5^b. z) fidelibus suis 2. 3. 4. 5. aa) etiam add. 4. ab) ita 2. 3. 4. b) sclavoniam 5. 5^b. c) cor. 4. 5. 5^b. d) cuiquam 2. e) eo 2. f) Qui - fecit desunt 4. 5. 5^b. quod B. g) ore 4. h) quos 1. eos qui eis d. B. i) carnes 2. 3. 4. 5. 5^b. k) succreuit 2. 3. 4. creuit 5. 5^b. l) dccxxvii. 5. 5^b

50 31) Cf. Annales Einhardi h. a. et Leibnitii Annales Imperii I, 188. 32) Nota ultra fluvium Hrapa. Ergo et hinc liquet, perperam lacum Pelissa haberi a quibusdam pro recentius nato Neusiedlersee. Auctor noster Bletensem intelligit. KOP. Adde Schafarikium, Ant. Slav. I, 11. § 9. 33) Cf. Ann. Iuvav. mai. SS. I, 87. Ann. S. Emm. mai. I, 93. Auctarium Garst. SS. IX, 564. 34) Virgilius obiit 784 Nov. 27, ubi in Necrologio scriptum est: Virgilius episcopus Iuvavensis Scottigena. Bertricum ab aliis interpositum nec hic agnoscit nec ipse Arn, qui se successorem Virgilii dicit in diplomate Mon. Boic. XIV, 351. 35) scil. ducum, si Iob. Victor. credimus II, 7 ubi eandem historiolum proponit. 36) i. e. poculis. 37) Epistola Leonis qua pallium Arnoni confertur, data est 12. Kal. Mai. hoc ipso anno, edita in App. ad Iuvav. p. 53. Cf. Ann. Iuvav. mai. SS. I, 87.

798. missum Caroli cum epistola sua, mandans illi ipso itinere in partes Sclavorum ire et exquirere voluntatem populi illius et praedicare ibi verbum Dei. Sed quia hoc facere nequivit antequam responsum referret suae legationis, festine perrexit ad imperatorem, et retulit ei quicquid per eum dominus Leo papa mandavit. Post expletam legationem ipse imperator praecepit Arnoni archiepiscopo pergere in partes Sclavorum et providere omnem illam regionem et ecclesiasticum officium more episcopali colere, populosque in fide et christi-
 38 nitate praedicando confortare³⁸. Sicuti ille fecit illuc veniendo, consecravit ecclesias, ordinavit presbyteros, populumque praedicando docuit. Et inde rediens nunciavit imperatori quod magna utilitas ibi potuisset effici, si quis inde habuisset certamen³⁹. Tunc interrogavit illum imperator, si aliquem habuisset ecclesiasticum virum, qui ibi lucrum potuisset agere Deo. Et ille dixit se habere talem, qui Deo placuisset, et illi populo pastor fieri potuisset.
 799. Tunc iussu imperatoris ordinatus est Deodericus episcopus ab Arnone archiepiscopo Iuvavensium; quem ipse Arn et Geroldus comes⁴⁰ perducentes in Sclaviniam, dederunt in manus principum, commendantes illi episcopo regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis⁴¹, usque dum Dravus fluit in amnem Danubii, ut potestative⁴² populum regeret sua praedicatione, et euangelica doctrina doceret servire Deo, et ut ecclesias constructas dedicasset, presbyteros ordinando constitueret, totumque ecclesiasticum officium in illis partibus prout canonicus ordo exposcit perficeret, dominationem et subjectionem habens Iuvavensium rectorum. Sicuti ille fecit quamdiu vixit.
821. 9. Post diem vero transitus de hoc saeculo Arnonis archiepiscopi, anno nativitatis Domini 821, Adalrammus piissimus doctor sedem Iuvavensem suscepit regendam. Qui inter cetera beneficiorum opera finito cursu Deodorici episcopi, prout Arn archiepiscopus antea Deodorico episcopo Sclavos commisit, ita et iste Ottonem constituit episcopum. Ipse
 824. enim Adalrammus anno nativitatis Christi 824 pallium accepit ab Eugenio papa⁴³, rexitque
 836. gregem sibi commissum 15 annos; eoque superna clementia vocante a nexibus corporis absoluto⁴⁴, Liuprammus venerabilis praedictae sedis pontificatum accepit pastor anno 836. Quem Gregorius papa pallio honoravit. Qui innumerabilibus Deo placitis operibus

* nono Kal. Febr. anno nativitatis Domini 821, cum minus dimidio anno Ammonius abbas eidem sedi praesedisset⁴², Adalrammus piissimus doctor, prius archidiaconus, eiusdem ecclesiae sedem suscepit regendam. B. 30
 ** Idus Novembris praesente Lothario filio Karoli Magni⁴³ addit B.
 *** pridie Nonas Ianuarii⁴⁴ addit B.
 † Huius praesulatus anno decimo⁴⁵ ecclesiae sancti Rudberti Salzpurch igne perit. Anno denique nativitatis Domini 851 Liuprammus archiepiscopus Romam perrexit, et a Leone papa quarto sanctum Hermen obtinuit et Salzpurch honorifice transtulit. Liuprammus innumera-
 35 bilibus B.

a) p. cum deest 5. 5b. b) deest 4. 5. 5b. c) elauorum 5. 5b. d) providere 4. e) deest 2. 3. 4. 5. 5b. f) precepit inserunt 2. 3. 4. 5. 5b. g) aliqui 4. h) ut B. i) deo et illi pl. pop. 4. k) theodor. 2. 3. 5. 5b. B. theodor. 4. l) afa 2. 3. 4. m) clavin. 5b. sclavon. B. n) deest 5. 5b. o) ampne B. p) deest 5. 5b. q) doc. populom a. 5b. r) ordinandos 5. 5b. s) deest 3. t) hucusque 5. u) deest 5b. v) ille add. 5b. 40 w) episcopi 5b. x) theodor. 2. 3. 5b. B. theodor. 4. y) afa 2. 3. z) ipse 2. 3. 4. 5b. 7) hottonem 1. a) vocant 1. b) leup. 5b. livpr. 4. liuprandus B. c) deest B. Codd. 2. 3. 4. 5b. hic collocant verba quae G. p. p. honoravit, quae 1, omisso papa, in margine exhibet. Epistola Gregorii in App. ad Iuvaviam p. 84. data est ind. 15. i. e. 837, 2. Kal. Iunii. d) eodem anno addit B.

38) Egregie hoc illustratur epistola Alcuini ad Arnonem, edita in Hansizii Germ. sacra II, 108, inter Opera Alcuini ed. Frob. I, 104. 39) i. e. huius rei diligentem curam; v. Cangii Glossarium. Idem quod Arno sensit et Iohannes VIII. papa. KOP. 40) Geroldus, Hildegardis reginae frater, qui inde ab a. 788 Bavariae curam gerebat, Kal. Sept. a. 799 ab Avaribus occisus est. Illa igitur initio eius noni facta esse videntur, sub cuius finem Arn reducendi Romam Leonis papae manus suscepit. Inscriptionem de aedificata ab hoc Theodorico ecclesia, ad S. Stephanum in valle Gailthal repertam, refert Ambr. Eichhorn, Beitr. II, 88. 41) Hanc occidentalem partem intelligimus cum doctissimo Consiliario aulico Th. Dolliner Dravi superioris per Carinthiam et Styriam et Croatiae hodiernae partem, excepta hodierna Slavonia, quae Bulgarorum erat. Nisi plane malis occidentalem Dravi partem negligentius dictam pro aquilonari, quam a. 810 Carolus Magnus adiudicavit Salisburgensibus, australi Aquileiensibus relicta. KOP. Mihi quidem explicatio posterior praeferenda videtur. 42) Cf. 50 Auct. Garstense, SS. IX, 564. Ann. S. Rudberti ib. p. 770. Abbates S. Petri mortuis episcopis vicem eorum supplevisse videntur; postea incaute in seriem episcoporum recepti sunt, post Virgilium Beretricus, post Arnonem Ammonius. 43) potius 55 Ludovici; reliqua sumpsit ex privilegio Eugenii, edito in App. ad Iuvav. p. 80. 44) Consentit Necrologium cod. Sal. 311. 45) Anno 845 secundum Auctarium Garstense, Annales Admontenses et S. Rudberti Salisburgenses; Ann. S. Emmerami 60

peractis, sidereas conscendit sedes, anno nativitatē Christi 859^a. Cui successor⁸ quem 859. ipse nutrit Adalwinus venerabilis praesul, pallio honoratus a Nicolao papa, ad praesens⁹ enitet tempus, cum omni regens diligentia gregem divinitus sibi commissum. Quorum temporibus, Liuprammi videlicet¹⁰ ac¹¹ Adalwini archiepiscoporum, Obaldus episcopus Sclavorum regebat gentem¹², prout iam praeiis temporibus iam dicti episcopi fecerunt, subiecti¹³ episcopis Iuvavensium¹⁴. Et¹⁵ adhuc ipse Adalwinus archiepiscopus per semetipsum regere studet illam gentem in nomine Domini, sicut iam¹⁶ multis in illis regionibus claret locis.

10. Enumeratis itaque episcopis Iuvavensium, conamur, prout veracius in chronicis imperatorum et regum Francorum et Bagoariorum scriptum reperimus¹⁷, scire volentibus manifestare. Postquam ergo¹⁸ Karolus imperator Hunis reiectis episcopatus dignitatem Iuvavensis ecclesiae rectori commendavit, Arnoni videlicet archiepiscopo et suis successoribus tenendi perpetualiter atque regendi perdonavit, coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii inhabitare terram, unde illi expulsi sunt Huni, et multiplicari. Tunc primus ab imperatore constitutus ea confinii comes Goteramnus¹⁹, secundus²⁰ Werinarius²¹, tertius Albricus²², quartus Gotafrius²³, quintus Geroldus²⁴. Interim²⁵ vero dum praedicti comites orientalem procurabant plagam, aliqui duces habitaverunt in illis partibus ad iam dictam sedem pertinentibus. Qui comitibus praefatis subditi fuerunt ad servitium imperatoris; quorum nomina sunt Privizlauga²⁶, Cemicas, Ztoimar²⁷, Elgar²⁸. Post istos vero duces Bagoarii coeperunt praedictam terram dato regum habere in comitatum, nomine²⁹ Helmwinus³⁰, Albgarius et Pabo³¹. His ita peractis³², Rathodus³³ suscepit defensionem termini. In cuius spacio temporis quidam Priwina³⁴ exulatus a Moimaro³⁵ duce Maravorum supra Danubium venit ad Rathodum. Qui statim illum praesentavit domno³⁶ regi nostro³⁷ Hludowico³⁸, et suo iussu fide instructus baptizatus est in ecclesia sancti Martini loco Treisma³⁹ nuncupato⁴⁰, curte videlicet pertinenti ad sedem Iuvavensem⁴¹. Qui et postea⁴² Rathodo commissus, aliquod cum illo fuit tempus. Interim exorta est inter illos⁴³ aliqua dissensio, quam Priwina timens fugam inivit in regionem Vulgariam⁴⁴ cum suis, et Chozil filius eius cum illo⁴⁵. Et non multo post de Vulgariis Ratimari ducis adiit regionem. Illoque⁴⁶ tempore Hludowicus rex Bagoariorum misit Rathodum cum exercitu multo ad exterminandum Ratimarum ducem⁴⁷. Qui diffusus⁴⁸ se defendi posse, in fugam versus⁴⁹ est cum suis qui caedem evaserunt. Et praedictus Priwina⁵⁰

³⁰ pridie Kalendas⁵¹ Octobris addit B.

⁵² Iuvavensibus. Eius anno tertio Ludwicus rex festam sancti Martini celebravit apud Iuvavum⁵³. B. ubi tam sequuntur „Breves notitiae.“

a) dece. 1. vii. 5^b. b) successit B. c) deest 5^b. papa enitit cum B. d) deest 3. e) et 2. 3. 4. 5^b. f) subiectis 5^b. g) Et a. i. A. deest 5^b, spatio relicto. h) in add. 5^b. i) reper. 2. 4. 5^b. k) igitur 3. 35 l) goteramms 4. m) secundus et w. 5^b. n) werenh. 4. werinarius 5^b. o) alberticus 3. albertus 5^b. p) gotefridus 2. 4. gotfridus 3. gotfridus 5^b. q) iterum 5^b. r) privizlauga 4. primial. 5^b. s) stoymar 4. zicimar 5^b. t) etgar 2. 3. u) deest 4. scil. 5^b. v) helmwinus 5^b. w) rathodus 5^b. x) priwina 5^b. y) moymaro 4. z) sic desinit 2.) deest 5^b. a) hludewico 3. const. b) treuma 5^b. c) uocato 4. d) post 1. postmodum 5^b. e) eos 5^b. f) vulgariam 1. 3. 4. vulgariam 5^b. g) eo 4. 5^b. h) illo quoque 1. 5^b. i) diffidens 5^b. 40 k) conversus 4. 5^b. l) priwinius 3. 4. 5^b.

minores annum 844 toentur. De translatione sancti Hermelis narratio extat quam Hansizius edidi Germ. sacr. II, 929. 46) Hinc frequens per Carinthiam et Carniolam Osbaldi nomen. Ad hunc Obaldum chorepiscopum Quadrantium⁵⁴ exstant binae in Corpore iuris canonici Nicolai papae decretales (dist. 50, cap. 6 et 39), unde videas, inavuisse illum papae proponere dubia, quam suo metropolitae. Hinc deinceps plerumque maluerint in nomine Domini per semetipsos regere gentem illam Salsburgenses. KOP. 47) Hos 5 comites simul eodem tempore diversis locis praeghuisse existimabat Kopitaris. Quod mihi secus videtur. Goteramnus quidam a. 802 interfectus est ad castellum Guntionis (Günz?), Ann. S. Emm. min. SS. I, 93. Werinarius cum Adulfo a. 805 Bawariis praefectus erat, Chr. Moissiac. SS. I, 307; Warnarius ad Lauricum, Audulfus ad Ragenisburg praevidebat, Mon. Leg. I, 133. Cotafrid a. 823 magnorum virorum

placito praesedit, Meichelb. Hist. Fris. Instr. I, 434. Geroldum denique a. 826 cum Baldrico Avarici limitis custodem fuisse ex Einhardi Annalibus constat. 48) Pabonem a. 861 per Kartomannum expulsus memorant Annales S. Rudb. Saliab. cum Auctario Garstensi; cf. Ann. Faldenses et Hinemari. 49) scil. cum Baiocarii isti terram in comitatum recepissent; his enim comitibus Rathodus praefuisse videtur, is scil. quem a. 859 tanquam infidelem depositum fuisse novimus. Mon. Boic. XXVIII, 50. 50) Trasmauer, ubi Trazen fluvius Danubio miscetur. 51) Huc pertinere videntur verba: 838. Exercitus Bagoariorum contra Ratimarum colligitur, in Auct. Garst. et Annalibus S. Rudb. Salsburgensibus. Ratimarum non recte a Th. Dolliner et Kopitaris cum Crasimere Crostarum duce confusum esse docet Schafarikus Ant. Slav. II, 33, 3. 52) corr. Idus; v. Auctarium Garstense SS. IX, 565. 53) v. Auct. Garst. Ann. Adm. et Sal. a. 861.

substitut^a et cum suis pertransiit fluvium Sawa^b, ibique susceptus a Salachone comite pacificatus est cum Ratbodo.

11. Aliqua vero interim^c occasione percepta, rogantibus praedicti regis fidelibus praestavit^d rex Priwinae aliquam inferioris^e Pannoniae in beneficium partem circa fluvium qui dicitur Sala^f.⁵⁴ Tunc coepit ibi ille^g habitare et munimen aedificare^h in quodam nemore et paludeⁱ Salae fluminis et circumquaque populos congregare ac multum ampliari in terra illa. Cui quondam^j Adalrammus^k archiepiscopus ultra Danubium in sua proprietate loco vocato Nitrava consecravit ecclesiam. Sed postquam praefatum munimen aedificavit, construxit infra primitus ecclesiam quam Liuprammus^l archiepiscopus cum in illa regione ministerium sacerdotale potestative exercuit, in illud veniens castrum in honore sanctae Dei^m genitricis Mariae consecravit anno videlicet 850. Ibi fuerunt praesentes Chezil, Unzatⁿ, Chotemir, Liutemir^o, Zcurben^p, Siliz, Wlkina^q, Witemir^r, Trebiz, Brianuz, Zuemin^s, Zeska, Crimisin, Goimer^t, Zistilo, Amalrih^u, Altwart, Wellehelm^v, Fridepercht^w, Scrot, Guntner, item^x Gunther, Arfrid, Nidrih^y, Isanpero^z, Rato, Deotrih^{aa}, item Deotrih^{ab}, Madalperht^{ac}, Engilhast^{ad}, Walkker^{ae}, Deotpald^{af}. Ipsi viderunt et audierunt complacitationem^{ag} illo die inter Liuprammum^{ah} et Privionem^{ai} quo illa dedicata est ecclesia, id est 9. Kalendas Februarias. Tunc dedit Priwina presbyterum suum nomine Dominicum in manus et potestatem Liuprammi archiepiscopi, et Liuprammus illi presbytero licentiam concessit in sua diocesi missam canendi^{aj}, commendans illi ecclesiam illam et populum procurandum sicut ordo presbyteratus exposcit. Indeque rediens idem pontifex et cum eo Chezil^{ak} consecravit ecclesiam Sandrati^{al} presbyteri, ad quam Chezil^{am} territorium et silvam ac prata^{an} in praesentia praefatorum^{ao} virorum tradidit et circumduxit hoc ipsum^{ap} terminum^{aq}. Tunc quoque ad ecclesiam Ermpert^{ar} presbyteri quam memoratus praesul consecravit^{as}, tradidit Chezil^{at} sicut Engildeo^{au} et filii eius duo et Ermpert^{av} presbyter ibi^{aw} habuerunt, et circumduxit praefatos^{ax} viros in ipsum terminum. Transactis namque^{ay} fere duorum aut^{az} trium spatiis annorum^{ba} ad 25 Salapiugiu consecravit ecclesiam^{bb} in honore sancti Hrodberti; quam Priwina^{bc} cum omni supra^{bd} posito tradidit Deo et sancto Petro atque sancto Hrodberto perpetuo in^{be} usum fructuarium viris Dei Salzburgensium^{bf} habendi. Postmodum vero roganti Priwinae^{bg} misit Liuprammus archiepiscopus magistros de^{bh} Salzpurg^{bi} murarios^{bj} et pictores, fabros et lignarios; qui infra^{bj} civitatem Priwinae honorabilem ecclesiam construxerunt, quam ipse Liuprammus^{bk} aedificari fecit^{bl} officiumque ecclesiasticum ibidem colere peregit. In qua ecclesia Adrianus martyr humatus pasuat. Item in eadem civitate ecclesia^{bm} sancti Iohannis baptistae constat dedicata^{bn}, et foris civitatem in Dudleipin^{bo}, in Ussitin^{bp}, ad Businiza^{bq}, ad Bettobiam^{br}, ad Stepilperch^{bs}, ad Lindolueschirichun^{bt}, ad Keisi, ad Wiedhereschirichun^{bu}, ad Isangrimeschirichun, ad Beatuseschirichun^{bv}, ad Quinque basilicas^{bw} temporibus Liuprammi ecclesiae^{bx} 35 dedicatae sunt; et ad Otachareschirichun^{by} et ad Paldmunteschirichun^{bz}, ceterisque locis ubi

- a) subisist 1. subati 5b. b) senus 5b. c) iterum 4. d) prestiti 4. 5b. e) hic deest fol. 1. f) sana 4. g) ille ibi 4. h) paluselleo fl. 4. Hansic. Kletim. paluselleo Freher. i) Adalrammus deest 5b spatio relictio. j) liuprammus 3. liupr. 4. const. leupraminus 5b. k) unasth 5b. l) R'temir 3. R'wemir 4. Iouthmir 5b. m) kurben 5b. n) wulkme 4. o) witehair 5b. p) zwemin 4. zemin 5b. q) goymer 4. 5b. r) amalrich 4. 5b. s) wilhelm 3. wilhelmus 5b. t) frideberth 3. frideprebt 4. fridobrecht 5b. u) i. G. desum 4. 5b. v) wifrid 4. nidrich 5b. x) iscuperec 5b. y) dietrich 5b. z) dootrich 4. dietrich 5b. aa) madalpreht 4. madilprech 5b. ab) engelstast 5b. ac) walcker 5b. ad) dispold 3. deest 5b. ae) h'lip. Mo et infra 3. af) priwinam 4. ag) celebrandi 5b. ah) hezil codd. ai) sandiati 3. aj) exil 3. hait 4. 5b. ak) pratam corr. 45. al) ermperti 5. 5b. am) ad quam add. 1. an. sp. 5. 5b. an) hinc pergit 1. ao) termino 4. ap) ermberti 3. eren-45. hengildich 5b. at) ermpert 3. erenbertus 4. erenpeht 5. erinprecht 5b. au) engeldich 3. engiltich 4. hengildich 5. av) itaque 4. aw) ul 5b. ax) spati ranoocum 1. an. sp. 5. 5b. ay) post Hrodberti ponunt rell. praeter 1. ba) priwinae superacr. primo 3. bb) super 5. 5b. bc) in perpetuum usum 5. 5b. bd) salzburgensibus 5. 5b. be) priwino 5. 5b. bf) deest 5. bg) salzburc 3. salaburch 4. 5. 5b. bh) murtores 5. 5b. bi) intra 3. 4. 5. 5b. bj) cepit officium 5. 5b. bk) dicata 1. bl) dudleipin in usutaya ad b. 5. subleupin in usinleia. ad b. 5b. bm) usin 4. bn) businiza 5b. bo) bettobiam 5. 5b. bp) stepilperch 3. 4. 5. 5b. bq) lindolueschirichen 4. 5. lindolueschirichin 5b. br) ad Isangrimeschirichun post Beatuseschirichun ponunt 5. 5b. bs) wiedhereschirichen 4. weiterschirichen 5. weiterschirichen 5b. bt) disangrimeschirichen 5. 5b. bu) beatuschirichen 4. beatuseschirichin 5. beatuseschirichen 5b. w. disangrimeschirichen 5. 5b. bv) otachareschirichun 1. otacherschirichun 3. otacherschirichen 4. otacherschirichen 5. othacherschirichen 5b. bw) ad deatachareschirichun 3. paldmunteschirichen 4. paldmunteschirichen 5. paldmunteschirichen 5b. bx) paldmuntia - 55

54) qui lacui Blatensi miscetur; v. infra cap. 13. esse videtur. 57) Si hoc loco *Funfkirchen*, su-
55) quod postea Mosapurg vocatum est. 56) scil. pra Bettobiam *Peltus* interpretari licet, magnam
antequam a Moimario pulsus est. Adalrammus sans ditiois Priwinae ambitum habebimus. Bettobiam
initio a. 836 obiit. Locus autem ille urbs Nitrava a. 874 ad Gozwinaum comitem pertinet - 60

Priwina^a et sui voverunt populi. Quae omnes temporibus Priwinae constructae sunt et consecratae a praesulibus Iuvavensibus^b.

12. Pervenit ergo^c ad notitiam Hludowici piissimi regis quod Priwina^d benivolus fuit⁸⁴⁸⁷ erga Dei servitium et^e suum; quibusdam^f suis fidelibus saepius ammonentibus, concessit illi^{Oct. 12.} in proprium totum quod prius habuit in beneficium⁸⁸, exceptis illis rebus quae ad episcopatum Iuvavensis ecclesiae pertinere videntur^g, scilicet ad sanctum Petrum principem apostolorum et beatissimum Hrodbertum ubi ipse corpore requiescit, ubi tunc ad praesens rector venerabilis^h Liuphrammusⁱ archiepiscopus praeesse dinoscitur⁹⁰. Ea ratione diffinivit^k dominus senior noster rex easdem res quae tunc ad ipsum episcopum^l in ipsis locis conquisitas^m sunt et quae inanteaⁿ Deo propitio augeri possunt, ut^o sine ullius hominis contradictione et iudicaria consignatione illibatae ad ipsa loca supra dictorum sanctorum^p perpetuiter perseverare valeant^q. Isti fiebant^r praesentes, nomine^s Liuphrammus^t archiepiscopus, Erchanbertus^u episcopus⁶⁰, Erchanfridus^v episcopus⁶¹, Hartwigus^w episcopus⁶², et Karolomannus^x, Hludowicus, Ernst^y, Ratpot^z, Werinheri^{aa}, Pabo, Fritilo^{ab}, Tacholf, Deotrih^{ac}, Waninc^{ad}, Gerolt, Liutolt^{ae}, Deotheri^{af}, Wolfregi, Iezi^{ag}, Egilolf^{ah}, Puopo^{ai}, Adalperht^{aj}, Megingoz^{ak}, item Adalperht^{al}, Odalrih^{am}, Perringer^{an}, Managolt^{ao}. Actum loco publico^{ap} in Reganespurc^{aq}, anno Domini 848⁷, indictione 11, sub die 4. Idus Octobris^{ar} Quamdiu enim ille vixit, nihil minuit ecclesiasticarum rerum, nec subtraxit de potestate praedictae sedis, sed ammonente archiepiscopo prout valuit augere studuit, quia ad augmentum^{as} servitii Dei primitus^{at} post obitum Dominici presbyteri Swarnagal^{au} presbyter ac^{av} praecclarus doctor illuc missus est cum diaconis^{aw} et clericis. Post illum vero Alfridum^{ax} presbyterum et magistrum cuiusque^{ay} artis Liuphrammus^{az} direxit, quem Adalwinus^{ba} successor Liuphrammus^{bb} archiepiscopus ibi constituit, commendans illi claves ecclesiae curamque post illum totius populi gerendam. Similiterque^{bc} eo defuncto Rihpaldum^{bd} constituit archiepiscopus. Qui multum tempus ibi demoratus^{be} est, exercens suum potestative officium sicut illi licuit^{bf} archiepiscopus suus, usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis Sclavinis litteris linguam Latinam doctrinamque Romanam atque litteras auctorales^{bg}

a) priwina i. pruno 4. primo 5. 5b) iuvavensibus 5. 5c) igitur 5. 5d) priwina 3. p. piissimus fuit ad ben. erga 5. 5e) deest 5. 5f) ita 1. f. suis q. rett. — Post suum in eod. nulla interpunctio est. g) e. vi-
30 deratur p. 5. 5h) uerabilia 1. i) liupr. 3 liupr. 4. leupr. 5. 5l) definiit 3. l) deest 4. m) conqui-
sito 4. 5n) in amplius add. 4. o) deest 1. p) deest 5. 5q) perp. v. pers. 5. 5r) forunt 4.
a) deest 4. 5. 5s) liupr. 3. leupr. 5. 5t) erchenb. 3. 4. erchenfridus episcopus. erchenbertus ep. 5. erako-
fridus ep. erchenbertus e. 5b. v) erchenfr. 3. 4. w) hartwicus 3. 4. warwicus 5. 5x) kar. episcopus 5b.
y) ernst 3. 4. erenst 5. 5z) rapot 3. 4. 5. 5aa) werinher 3. werinher 4. 5. werinher 5b. a) fritil 4.
35 b) dietrich 3. 4. deotrich 5. 5c) waninch 4. d) liti. 3. liutolt 4. e) diether 4. deotheri 5b. f) lizo 1.
icai 5b. g) egilolf 4. egelof 5. 5h) puobo 3. 4. 5. 5i) adelpreht 3. adelbreht 4. adelpercht 5. adilpercht 5b.
k) meingoz 3. 5. 5l) adelpreht 3. 4. adelprecht 5. adilprecht 5b. m) odalrich 3. 4. 5. odalrich 5b. n) pe-
renger 4. 5. 5o) mangolt 4. manegolt 5. 5p) publicus 5. 5q) regenspurc 3. regenspurc 4. regens-
40 purc 5. 5r) dece. xl. viii. 5. dece. lx. viii. 5b. s) p. illuc post 3. 5. 5t) swarnagal 4. 5. 5u) p.
ant p. 5b. v) diei 1. 3. w) alfridum 5. 5x) cuiuscunq. 3. y) liupr. 3. liupr. 4. 5. leupr. 5b. a) adel-
winus 5. 5b) similiter 5. 5c) richpaldum 5. 5d) comortatus 5. 5e) inuenit 4. 5. 5f) auctorabiles 4.

bat. Auct. Garst. SS. IX, 565. 58) Egregie hoc confirmatur privilegio Ludowici II. d. 890 Feb. 20, Mon. Boic. XI, 119, quo monasterio Altabensi con-
firmat donationem quam «Briwinnus fecerat de sua
45 proprietate in suo ducatu apud Salapungia. «Bri-
winnus, sit, fidelis dux noster veniens in procerum
nostrorum praesentiam, postulavit serenitatem no-
stram, ut de rebus proprietatis suae quas ei in
50 proprietatem concessimus liceret ei partem ali-
quam etc. V. C. Kopp, Palaeogr. P, 431 hoc
diploma fictitium esse contendit. Esto, sed ex
copia redintegratum, fortasse interpolatum; sed illa
de Briwino postea a falsario excogitata quis cre-
55 dat? Sequenti anno 861 (sed ind. 8. quum nona
esse debeat) 12. Kal. Apr. in loco regni publico
Rotsepona quidam comes de Sclavis nomine Chesate
S. Corbiniano bona quaedam dedit, Melcheib. Hist.
Fris. Instr. I, 383. Quem occiso a Maravis patre
60 Briwino et Karolomanno cum Resticio foederato
tenu exlent⁷ ad Ludowicum regem venisse, sen-
tentia est V. D. Iulii de Iasmund. 59) Servatis
privilegii verba auctor vocem *fuso* satis inepte in-
seruit. 60) Frisingensis. 61) Batisponensis
hoc ipso anno mortuo 2. Idus Ian. Baturico ordi-
natus secandum Ann. S. Emm. minores, SS. I, 93.
62) Pataviensis; deinde sequatur filii regis, Braut
dux inter amicos regis primus (Ann. Fuld. a. 849),
Ratpot Avarici, Tacholf Sorabici limits dux, et
multi partium illarum comites. 63) Hludowicus
rex teste Annalista Fuldensi a. 848 circa Kal. Oct.
generale placitum Moguntiae habuit, ubi legatos
Sclavorum audivit. Ibidem 4. Id. Nov. Onabrogensi
ecclesiae privilegium concessit. Anni incarnationis
in privilegiis ipsius non indicantur, quae re minuitur
auctoritas numeri 848, qui tantum computationi
auctoris nostri additur. Equidem indictionem, quae
mensis Sept. a. 847 incipit, observans, anno 847
haec tribuere malim, etsi reclamante Erchanfrido
episcopo. Sed frequentes in Annalibus sunt eius
generis errores.

- 61 Latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte⁶⁴ missas et euan-
gelia ecclesiasticumque officium illorum qui hoc Latine celebraverunt. Quod ille ferre non
valens sedem repetivit Iuvavensem.
864.
Dec. 25. 13. Anno igitur 865. venerabilis archiepiscopus Iuvavensium Adalwinus⁶⁵ nativitatem
Christi celebravit in castro Chezilonia⁶⁶ noviter Mosapur⁶⁷ vocato⁶⁸, quod illi successit mo-
riente patre suo Privina⁶⁹ quem Maravi occiderunt. Ibiq⁷⁰ illo die officium celebravit eccle-
siasticum, sequentique die in proprietate Wittimaris⁷¹ dedicavit ecclesiam in honore sancti
Stephani⁷² protomartyris. Die vero Kal. Ian. ad Ortahu consecravit ecclesiam in honore
sancti Michaelis archangeli in proprietate Chezilonis⁷³. Item eodem anno ad⁷⁴ Weride⁷⁵ in
honore sancti Pauli apostoli Id. Ianuar. dedicavit ecclesiam. Item in eodem anno 19. Febr.
14. Kalendas Febr. ad Spizzun⁷⁶ in honore sanctae Margaretae virginis ecclesiam dedicavit. Ad
Terperhc⁷⁷ dedicavit ecclesiam in honore sancti Laurentii⁷⁸. Ad Fikere⁷⁹ eodem anno de-
dicavit ecclesiam. Et singulis proprium dedit⁸⁰ presbyterum ecclesiis. Sequenti quoque tem-
pore veniens iterum in illam partem causa confirmationis et praedicationis contigit illum
venisse⁸¹ in locum qui dicitur Cella, proprium videlicet Unzatonis, ibique apta fuit ecclesia
consecrandi. Quam dedicavit in honore sancti Petri principis apostolorum, constituitque ibi⁸²
proprium presbyterum. Ecclesiam vero⁸³ Ztradach⁸⁴ dedicavit in honore sancti Stephani.
Item⁸⁵ in Weride⁸⁶ ecclesia⁸⁷ dedicata floret in honore sancti Petri principis apostolorum.
Postea vero tres consecravit ecclesias, unam ad Quartinaha⁸⁸ in honore sancti Iohannis euan-
gelistae, alteram ad Muzzilheschirichun⁸⁹, tertiam ad Ablanza⁹⁰, quibus constituit proprios
presbyteros⁹¹.
14. A⁹² tempore igitur quo dato et praescepto domni Karoli imperatoris orientalis Pan-
noniae populus a Iuvavensibus regi coepit praesulibus usque in⁹³ praesens tempus sunt anni
75⁹⁴, quod nullus episcopus alicubi veniens potestatem habuit ecclesiasticam in illo confinio
nisi Salzbürgenses⁹⁵ rectores, neque presbyter aliunde veniens plus tribus mensibus ibi suum⁹⁶
ausus est cedere officium, priusquam suam⁹⁷ dimissoriam⁹⁸ episcopo praesentavit⁹⁹ epistolam.
Hoc enim ibi observatum fuit usque dum nova orta est¹⁰⁰ doctrina Methodii philosophi.

EXCERPTUM DE KARENTANIS.

Karentanis primo predicavit Modestus episcopus missas et consecratus a beato Virgilio sub Pippino Francorum rege.
Post hunc missas et consecratus est Theodoricus episcopus in presentia Karoli imperatoris ab Arnoso archiepiscopo. Post 30
hunc Otto episcopus consecratus ab Adalramno archiepiscopo. Post hunc Hosalbus episcopus sub Liuprammo et Adel-

- a) uiliscere 4. b) dec. lxx. v. 5. 5^b. c) adelw. 4. d) bazilonis 3. 4. hazelonis 5. 5^b. e) moseburch 3. 4. 5. 5^b.
f) privino 5. 1^b. g) illoque die ibi 3. 4. illo quoque die ibi 5. 5^b. h) wittimaris 1. witeimari 4. i) Stephani—
sancti deomat 4. 5. 5^b. k) ita 1. hesil. rell. l) in werd. 5. 5^b. m) werde 4. n) H. idus 5. 5^b. o) nou. 5. 5^b.
p) XVIII. 1. q) spizun 5. 5^b. r) terperch 4. terperch 5. 5^b. s) fahere 5. 5^b. t) deest 5. 5^b. u) ve—
nire 5. 5^b. v) cellapum oid. 5. 5^b. w) deest 3. x) sacerdotem 4. y) deest 3. 4. 5. 5^b. z) ita 1. ubi st.—
apostolorum manus eadem in enarg. addita sunt. stradachi 3. 4. stradach 1. 5^b.) iterum 3. 5. 5^b. a) werde 4.
werd 5. 5^b. b) Anauges 5. c) quartinaha 5^b. d) muzzilheschirichin 3. muzzilheschirichin 4. muzzilheschirichin 5^b.
e) ablansa 5^b. f) sacerdotis 5^b. est summa ecclesiarum. XXX. II. et amplius manus coeva in marg. cod. 2.
g) deest 4. 5^b. h) usque tempus in anni LXXXV 5^b. i) LXXX. V. 1. 3. Sed hoc nullo modo cum Adalwini temporibus 60
conceditur potest. k) salzpurgenzi 1. salzbürgeni 3. l) deest 3. m) deest 3. 5^b. n) dimissoriam 5^b. o) presen-
taverit 3. 4. 5^b. p) fuit 5^b.

64) Bene interpretatus est summus Dobrovius: ex parte scil. Slavorum, nam Bawariorum quidem, qui Noistro auctore cum Slavis inhabitabant has terras, quorumque Bawarica ecclesiarum nomina ad Isangrimeschirichun et similia salis indicant parochias, vix quidquam intererat, sive Latine sive Slavice sacra fitebant. At intererat Salzbürgensium ne latius serperet exemplum. KOP. 65) Minus accurate Dobrovius, fretus adverbio *noctiter*, credit prius nomen fuisse Salzburg. Imo unicus huius historiae fons Anonymus Salzbürgensis, primo eam civitatem Privinae vocat, tum noviter Moseburg. Salzburg nonnisi corruptae lectioni debetur loci ad Salapingis (i. e. Salae flexum), diversi a Salavár (Moseburg). Ipsamque Salae vocabulorum rivum denotat lente labentem Germanis, aut vel stagnan-

tem; ut fere idem sit ac Moos (palus). Hinc Latinam civitatis Moseburg nomen, urbis scil. Paludum barbare. Slavicum Blatenok aequo est a 45 blato (lutum) unde Hungari Balaton fecere. Adde idem Salae vocabulum occurrere pro limite Austriae et Bawariae a. 1156 (*Röten Sala*) explicari- que pro Rubra Palude, hodieque vocari *das Salet* (silvam nempe paludosam). Haec Bawarica vox 50 Salet (etiam *Salat* scribunt) ab Oeni ostiis perlatas fuerit a colonia Bawariae ad lacum Balaton, comitatus hinc vocati Saladiensis. Imo eodem ipsissimo nomine in Salet populus appellat agrum a Murai ad lacum usque Blatenensem extensum. KOPITAR. 55 Glag. p. LXX. 66) Commemoratur in Auctario Garst. 83. IX, 565.

wino archiepiscopus. Huic Oubaldo scripsit Nicolaus papa duos canones qui in corpore decretorum inveniuntur. Post hoc
hunc interfecto aliquo tempore supervenit quidam Sclavus ab Hystria et Dalmaticis partibus nomine Methodius
qui advenit Sclavica lingua et Sclavice celebravit divinum officium et villosore fecit Latium; tandem fugatus a
Karentanis partibus intravit Moraviam ibique quiescit.

Tempore Dagoberti regis Francorum praesent Karentanis duo Sano, post quem Boruch, post quem Karastus et post
hunc Chenmarus, et post hunc Walkunc. Item sub Karolo et eius successoribus Privaluga, Cemica, Zpoluar, Bugar.

In orientali etiam parte Bavarie expulsis Hunis hii comites ab imperatore Karolo et eius successoribus sunt constitu-
turi: Geroldus, Goteramus secundus, Weroharius tertius, Albricus quartus, Gotfridus quintus, Geroldus, et post hos
duces Helmwinus, Albricus, Pado, et duces Carentanorum supra scripti sub istis comitibus et ducibus erant.

10 COMPUTATIONES SAECULI XII. DE TEMPORE S. RUDBERTI.

Inscriptio illa capitis secundi qua Rudberto a. 693 adscribitur, in unico
saec. XII. codice servata est; eodem fere tempore nescio quis primo codicis
Salisb. 311 folio inscripsit: Anno incarnationis Domini DCXCHII sanctus Ruot-
bertus obiit. Sed in universum omnia eius temporis memoria defecerat, et quaere-
rentibus post turbida Heinricorum IV et V tempora Salisburgensibus de sedis
huius primordiis, quum „diffinito scriptum“ nihil reperirent, doctus quidam cle-
ricus a. 1129 secundum Childeberti annum computandum suscepit; praeter tex-
tum vitae sancti Rudberti, qui diserte dominica paschali eum obiisse diceret,
solo Reginonis chronico usus, cuius errores imprudentem traxerunt. Quod quum
postea quidam animadvertisset, anno 1186 novam computationem instituit, et
Herimanni chronico usus inter duos priores Childebertos distinguit et utriusque
tempora computat; sub utro eorum Rudbertus vixerit, incertum relinquit. Ter-
tium Childebertum neuter novisse videtur. Horum igitur lucubrations proponi-
mus ex codicibus, quos omnes iam supra commemoravimus,

A1) Salisb. 311 et

A2) Salisb. 79, qui terminum dant a. 1129.

A3) Hist. eccles. 148, qui a. 1132 substitit. Ex hoc excerpta proposuit
Hansizius Germ. sacr. II, 50.

B. editionis emendatae a. 1186.

1) S. Petri H. fol. 26, quem expressit Canisius VI, 1171. 1221 et ed.
Basn. III, 2, 431. 475, nec non auctor Chronici novissimi Sancti Petri p. 25.

2) Lunaelac. fol. 186, ap. Canis. II, 253. III, 2, 284.

Haec igitur computatio latuisse videtur magistrum Rudolfum, qui a. 1165
de temporibus Rudberti, de translatione eius et de pallii acquisitione scripsit,
fortasse praepositus ille Chiemensis, qui resignato munere „elegit sibi requiem
Salzburch in maiori ecclesia unde ad nos assumptus erat in praepositum“ (M.
Boica II, 348). Sed et hic nihil fundamenti habuit, praeter mentionem Childe-
berti, quem pro secundo indubitanter habet, tempora eius magna cum doctrina
computans. Nam ad manus habuit vitam Gregorii Magni, cronicas Karoli nescio
quas, martyrologium antiquissimum, vitam Columbani, decretum Gratiani. Me-
minit scripti eius Th. de Kleimayrn in Iuvavia p. 111; nos integrum damus
ex cod. Salisb. 79.

Cod. A1. 2. 3.

45 Numerum annorum a transitu sancti Ruod-
berti, pro quo interrogastis, diffinito scriptum
non repperi; coniectura tamen horum fieri pot-
est ex consideratione temporum in quibus fuisse
legitur. De temporibus eius legitur sic: Temperi-

Cod. B1. 2

Numerum annorum a transitu sancti Ruodberti
diffinito scriptum nos repperimus, coniectura tamen
horum fieri potest ex consideratione temporum in
quibus fuisse legitur. De temporibus eius legitur
sic: Temporibus igitur Hildiberti regis Francorum,

50 a) almatie c. b) enos c. c) pro q. i. desunt A2. d) repperimus A2. e) potest fieri A2. 3.

Cod. A1. 2. 3.

bus igitur Hildiberti regis Francorum, anno scilicet regni eius secundo, venerabilis confessor Christi Ruodbertus in Wormacia civitate episcopus habebatur. De die obitus eius, qui in sexto Kalendas Aprilis celebratur, ita legitur: *Die orto resurrectionis Christi missarum sollemnia laetus percipit, et munus dominici corporis^a sacramento inter verba fratres confrmantia exipit hominem.* Et sibi: *Sic sum contigit phase sacro paschae tempora.* Inventa autem tempora regis invenire docent^b tempora episcopi. Temporibus igitur Iustini iunioris et Tyberii Constantini et Mauricii imperatorum Romanorum Hildibertus rex Francorum, filius Sigiberti et Brunihildis, exiisse legitur. Anno dominicae incarnationis 499 Iustinus regnavit. Anno dominicae incarnationis 533^c Focas regnavit, qui post Mauricum factus est imperator. Circa haec tempora sanctum Ruodbertum vixisse patet. Requirit nunc qui vult, ubi ante annum 538^d dominicae incarnationis aut post eundem annum dies^e dominicae paschae in 6. Kalendas Aprilis evenit, ita tamen^f ut hoc nec ante nec post illum terminum longius quaerat quam mensura^g humanae vitae id sinit. Si quis hoc caute^h invenerit, invenire moxⁱ poterit quot anni sint a transitu sancti Ruodberti. Si autem alieno invento credulus esse maluerit quam^k semet ad huiusmodi^l indaginis labores^m accingereⁿ, sciat quod^o 533^p anno incarnationis dominicae ante supra notatum annum et post eundem 544^q anno dies dominicae^r paschae^s 6. Kal. Apr. evenit; in quo e duobus anno ipse de quo sermo est sanctus obierit non legi. Considerata tamen superiori temporum conscriptione dubium non est eum in uno eorum obisse. Et quamvis certum non sit si supervixerit 533^t annum dominicae incarnationis quando dominicus dies paschae in 6. Kal. Aprilis venit, certum tamen est eum non supervixisse 544^u annum dominicae incarnationis, in quo similiter dies dominicus paschae^v 6. Kal. Apr. evenerat. Ideo quod inter duo dubia certius est eligamus et computemus annos de transitu sancti Ruodberti ab anno 544^w dominicae incarnationis. Sunt autem^x a transitu eius usque in^y praesentem annum^z 585^{aa} anni. Lotharii quartus est regis Saxonis annus.

Cod. B1. 2.

anno scilicet regni eius secundo, venerabilis confessor Christi Ruodbertus in Wormacia civitate episcopus habebatur. De die obitus eius, qui in sexto Kalendas Aprilis celebratur, sic legitur: *Die orto resurrectionis Christi missarum sollemnia letus percipit, et munus corporis et sanguinis sacramento inter verba fratres confrmantia tradidit spiritum.* Et sibi: *Sic sum contigit phase sacro paschae tempora.* Inventa autem tempora regis invenire docent^b tempora episcopi. Temporibus igitur Tyberii Constantini et Mauricii imperatorum Romanorum Hildibertus rex Francorum, filius Sigiberti et Brunihildis, exiisse legitur. Anno dominicae incarnationis 575 Tyberius Constantinus regnavit. Anno incarnationis dominicae 588 Hildibertus, 592^c Mauricius regnavit. Item anno incarnationis dominicae 598 Hildibertus filius Sigiberti super Francos regnavit. Anno incarnationis dominicae 603^d Focas regnavit qui post Mauricum factus est imperator. Circa haec tempora sanctum Ruodbertum vixisse patet. Requirit autem nunc qui vult, ubi ante annum 624^e dominicae incarnationis aut post eundem annum dies^f dominicae paschae in 6. Kalendas Aprilis evenit, ut hoc nec ante nec post illum terminum longius quam humanae vite mensura id sinit^g. Si quis hoc ante invenerit, invenire poterit quot anni sunt a transitu sancti Ruodberti. Si autem alieno invento credulus esse maluerit, qui semet ad huiusmodi^h indaginis labores desperet attingere, sciat quodⁱ 623^j anno incarnationis dominicae^k ante supra notatum annum et post eundem 625^l dies paschae 6. Kal. Aprilis evenit; in quo e duobus anno ipse de quo sermo est sanctus obierit non legi. Considerata tamen superiori temporum conscriptione dubium non est eum in uno eorum obisse. Et quamvis certum non sit si supervixerit 623^m... dies dominicae paschae in 6. Kal. April. venit, certum tamen est eum non supervixisse 628ⁿ annum dominicae incarnationis in quo similiter dies^o dominicus in 6. Kal. April. evenerat. Si autem annum dominicae incarnationis in quo similiter dies^p dominicus paschae in 6. Kal. April. evenit, si altius repetero voluerimus, ut videlicet sub primo Hildiberto Francorum rege, Chlodovei seu Ludewici^q 45 filio, qui temporibus Iustiniani magi et primi regnabat, sanctum Ruodbertum claruisse contendamus, tunc in altero subscriptorum anno eum obisse constat, sive 534 anno dominicae incarnationis sive 544 anno, in quibus ambobus dies dominicus paschae 6. Kal. Aprilis evenit. Ideo quod inter duo dubia certius est eligamus et computemus annos de transitu sancti Ruodberti ab anno 623^r dominicae incarnationis. Sunt autem a transitu eius usque ad praesentem annum, qui est dominicae incarnationis annus 1186^s, anni 563. Ipse est annus 36^t regni Friderici imperatoris.

a) et sanguinis add. A2. b) doceret A2. 3. c) autem A2. d) D. XXX. VII. A2. e) deest A2. f) i. l. deest A3. g) hum. v. m. A2. 3. h) ante A3. i) deest A3. k) qui A2. 3. l) huiusmodi A3. m) deest A2. n) attingere A3. o) deest A1. p) D. XXX. A3. q) D. XL. III. A3. r) deest A3. s) deest A2. t) in add. A3. u) deest A2. v) ad A2. w) a. dom. inc. annus mill. centesimus, id est quingenti octoginta octo anni. Ipse est annus VII. Lotharii regis. Altitudo crucis Christi est. Spes. longitudo. Perseverantia. latitudo. Karitas. A3. x) ita deest A2. y) ita legendum cum Ann. S. Ruodberti; XXXII^o cod. uterque. z) ita Ann. S. Ruodberti; D. XXX. III. B1. D. XX. III. B2. aa) DC. XX. III. uterque. ab) deest B2. ac) s. uterque. ad) huiusmodi B2. ae) hic uterque male interpositi dies. af) deest B1. ag) supplent ex A; nan. utroque deest. ah) DC. XXV. uterque; post numerum 65 in B1. spatium vacuum relictum est. ai) dom. dies B1. aj) dom. dies in B1. ak) Ludewici B2.

COLLECTIO DE TEMPORE ET DE TRANSLACIONE BEATI RUDBERTI.

De tempore beati Rudberti et de translatione eius de ecclesia sancti Petri ad principalem sui nominis ecclesiam in qua nunc requiescit, atque de pallii prerogativa quando et quomodo eam eadem ecclesia meruerit, breviter hic annotare curavi quod sparsim repperi. In hystoria beati Rudberti legitur quod ipse tempore Hildeberti regis Francorum in Wormatia civitate episcopus haberetur. De hoc vero Hildeberto, Sigiberti et Brunhildis filio, in chronicis invenitur quod tempore Iustini et Tyberii Constantini et Mauricii imperatorum fuerit. Huius autem Mauricii magnus Gregorius papa familiaris amicus et compater fuit, unde in vita eius sic legitur: *Beatus Gregorius cum in apostolicam sedem esset electus, ad Mauricium imperatorem, cuius filium de lacero sancto susceperat, nuncium cum litteris direxit multa prece postulans ne huius facti acquiesceret.* Inde colligitur beatum Rudbertum et beatum Gregorium contemporaneos fuisse; uter eorum vero prius obierit incertum est. Transacti itaque sunt ab obitu sancti Gregorii fere 565 anni. Nam circa 600. annum ab incarnatione Domini colligitur de hoc mundo transisse. Scripsit enim sicut invenitur in chronicis libros expositionis in Iob ab incarnatione Domini 580. anno ante papatum; postea in papatu 13 annis vixit et amplius. Qui anni, id est 13, additi ad priorem numerum, id est ad 580. annum, fere perficiunt 600. annos. Hec eadem tempora et annos scilicet 565 qui transacti sunt ab obitu beati Gregorii vel plures, beatum Rudbertum habere non irrationabiliter ex predictis conicitur. De translatione eius in chronicis Karoli indubitanter scriptum est quod facta sit sub Karolo anno eius regni septimo a Virgilio Saltzpurgeni episcopo, post beatum Rudbertum octavo episcopo, ab incarnatione Domini anno 774. De quo etiam in antiquissimo quodam martyrologio inveni ita scriptum: *Virgilius Iuvavensis episcopus de Scotia natus maiorem ecclesiam construxit et illic beatum Rudbertum transtulit. Translati sunt cum eo discipuli beati Rudberti Chunialdus et Gislarius reliquis illorum sub altari quod in honore ipsius consecratum est reconditis.* De pallio vero in eisdem chronicis sic invenitur: *Anno ab incarnatione Domini 799 Arno Saltzpurgenis a beato Rudberto decimus per consilium domini Karoli a domino Leone papa primus archiepiscopus factus est super Babariam et in presentia regis Rome pallium suscepit.* Et statim ibidem subiungitur: *Hunc Leonem Romanum martyrizaverunt qui postea iubente Karolo per Hildibaldum et Arnonem archiepiscopos restitutus est in locum suum; ab eodem Leone Karolus imperator primus inter reges Francorum consecratus est.* Hec collegit magister Rudolphus anno ab incarnatione Domini 1165.

Ego Rudolphus qui superiora de beato Rudberto notavi, postquam hec scripsi, adhuc amplius investigavi et indubitanter non coniecturaliter repperi, non contrarium sed consentaneum et certius supradictis. Hoc enim inveni quod beatus Rudbertus apostolus factus est Babarie sub Pelagio papa proximo predecessore magni Gregorii pape, secundo anno Hildeberti regis Francorum. Item secundo anno Tyberii Constantini, post quem Mauricius imperator; a quo Hildeberto et a quo Tyberio Constantino, et a quo Pelagio papa, usque ad primum annum Friderici imperatoris computantur anni 610 computatione facta per singulos imperatores sicut invenitur in chronicis.

Amplius. In vita sanctorum Columbani et Galli inveni sicut scriptum est: *Cumque vir Dei ad Sigebertum regem Francorum pervenisset etc.* et infra: *Beati sanctitas Columbani laudabatur ab omnibus adeo ut Theodericus rex, filius Hildeberti, nepos Sigeberti et Brunhildis, sepe veniret ad eum.* Et paulo post: *Ad Theobertum Austrasiorum regem pervenit.* Qui Theobertus filius erat Theodonis ducis Bawariorum, qui primo suscepit beatum Rudbertum. Et iterum. *Cumque ad Agilolfum regem Longobardorum per Alamanniam duceretur etc.* Ex hiis omnibus supradicta confirmantur et alia quedam cognitione digna colliguntur: hos omnes circa eadem tempora fuisse, videlicet sanctum Gregorium, sanctum Rudbertum, sanctum Columbanum, sanctum Gallum. Nam omnes tempore Sigeberti et Brunhildis et tempore Hildeberti regis fuerunt. De beato Gregorio inde dicimus quia ipse frequenter ad eandem Brunhildem scripsit et ad Agilolfum regem Longobardorum, ad quem etiam sanctus Columbanus venire voluit sicut hystoria docet. De beato Rudberto ideo dicimus quia hystoria eius ita scribitur: *Anno secundo Hildeberti regis Francorum etc.* De beato Columbano et Gallo manifeste docet hystoria; lege et invenies. Inveni quoque in Gratiano 25^a causa questione prima epistolam Pelagii pape ad Hildebertum regem quo sic incipit: *Satagendum est*.

50 **VITA GEBEHARDI ARCHIEPISCOPI SALISBURGENSIS
AUCTORE MONACHO ADMUNTENSI.**

CUM VERSIBUS DE SUCCESSIONE ARCHIEPISCOPORUM SALISBURGENSIUM ET THIEMONIS PASSIONE METRICA.

*Gebehardi archiepiscopi in nobili quod fundavit Admuntensi coenobio vixit
semper atque etiamnum viget grata recordatio. Servatur ibi in splendidissima*

a) Longobardum c.

1) Eadem citatur in Annalibus Salisb. Monum. SS. I, 89. quo efficitur eos saec. XII. non esse antiquiores. Neque enim, docente Bethmanno, ulla manuum diversitas in codice apparet, sed omnia eodem calami ductu extrata sunt, quem saec. XI. attribuendum merito putaremus, nisi Gratiani mentio obstaret.

SS. T. XI.

optimisque libris referta bibliotheca codex quidam saec. XII. membranaceus in quarto n. 497, ex quo mense Septembri anni 1847, quum a monachis Admuntensibus humanissime exceptus essem, opus iam edendum exscripsi. Praecedunt Consuetudines Cluniacenses iubente Wilhelmo abbate Hirsaugiensi conscriptae.

Vitam ibi invenies Gebehardi, altera quae hucusque sola innotuerat multo antiquiorem, a monachō quodam Admuntensi conscriptam (cap. 3.) quae subiuncta est versibus illis de archiepiscopis Salisburgensibus, quos in aliis quoque multis codicibus reperimus. Hos igitur Salisburgi editos ab auctore nostro in rem suam versos esse arbitror, sed ne opus eius capite truncaretur, hoc loco imprimendos existimavi, additis continuationibus quas alibi inveni. Praesto fuerunt codices.

1) Capituli Salisburgensis n. 311, nunc bibl. caes. 2090, memb. fol. (Arch. X, 552.), scriptus tempore ipsius nostri Gebehardi, ut ex annalibus² patet qui cum aliis quibusdam ibi Regulae Canonorum sunt praemissi. Versus in primā statim pagina scripti sunt, manu continua usque ad Gebehardum, sed temporum iniuria ita atriti ut nonnulla prorsus evanuerint. Alia deinde manus duos versus de Gebehardo addidit, et tertia de Tiemone quatuor, quos praeter ea solus cod. 4. habet. Ad hunc proxime accedit

1.) Codex S. Petri Salisburgensis (Archiv X, 617.), in archivo monasterii sub littera M servatus. Is merito summi semper aestimatus fol. 2 versus eosdem, inclusis duobus qui in cod. 1. ab alio additi videntur, manu saec. XI. exeuntis scriptos exhibet.

2) Admunt. 497. qui cum Gebehardo desinit. Cum hoc ita consentit

2b) Cod. bibl. Univ. Pragensis VIII. H. 7. memb. saec. XII. fol. (Archiv X, 666.), ubi versus illi post collectionem canonum scripti sunt, ut vel inscriptionem „Noticia eiusdem Gebehardi“ referat. Eum ex monasterio sancti Lamberti in Styria Pragam devenisse suspicor. Sed illum exscripsit

3) Admunt. 1. (Archiv X, 631.) in folio ingenti biblorum volumini saec. XI. praefixo, cui saec. XV. versus nostri cum continuatione usque ad a. 1427³⁰ inscripti sunt, cum abbatum Admuntensium serie metrica. Quae post a. 1343 sequuntur, hic solus exhibet.

4) Cod. Univ. Grazensis in folio 42, 64. saec. XII. olim Sancti Lamberti in Styria (Archiv X, 624.), ad cod. 1. prope accedit, sed post versus illos de Tiemone alios addit 18, quorum priores 12 reperiuntur etiam in cod.

5) bibl. caesareae 3358, olim inter Recentes 3087. saec. XV. chart. in folio (Archiv X, 537.), cui fol. 11. excerpta quaedam ex vita altera insunt et fol. 112. versus illi, quos prima manus iam in Virgilio finivit, quod casu quodam factum arbitror, etsi versus hic varie additi opinioni favent, ibi quondam finem operis fuisse. Certe tantae antiquitatis esse non videntur quae praecedunt, ut Virgilio tempore scripta existimes. — De Gebehardo cum 2. consentit, insertis versibus quos ceterorum nullus habet, deinde cum 4, sed a. 1164 desinit.

6) Salisb. 76, nunc bibl. caesareae 1524, memb. fol. saec. XIV. (Archiv X, 548.) post Regulam Canonorum, Conversionem Bagoariorum et Cavantorum, et Vitam Chunradi archiepiscopi, manu mutata. Desinit in a. 1343.

7) Lunaelacensis in fol. 190, nunc bibl. caes. 3745. (Archiv X, 495.) chart. saec. XV. ubi ultimis foliis voluminis secundi postillae Roberti Holtgot

1) Archiv X, 641. Scripturae specimen tabula exhibet. 2) editis SS. IX, 757.

inscripti sunt. Post a. 1343 sequitur continuatio usque ad a. 1429, quae non spernenda videbatur, sed praeter versuum horridam barbariem verborum obscuritate ita tenebrosa, ut auctoris sententiam vix assequaris. Eandem praebet 8) *Luna elacensis* in quarto 182, nunc bibl. caes. 4010. chart. saec. XV. nec tamen ex illo descriptus esse videtur.

Editi sunt *Salisburgi* a. 1646 ab Alberto abbate Sancti Petri in Catalogo abbatum Sancti Petri p. 21, et iterum a V. D. Hansiz in *Germaniae sacrae* vol. II, p. 66. sed utroque loco tantum usque ad *Tiemonem* v. 59. ex codice 1^b.

Vitam Gebhardi sequitur *Tiemonis vita et passio metrica*, cuius secunda pars passioni mox edendae ita similis est, ut ex ea hausta videri possit, nisi utraque eundem fontem sapit, relationem scilicet cuiusdam e comitibus *Tiemonis* vel scriptam vel ore prolata, cuius utroque loco mentio fit (v. 303. *Pass.* c. 15.). Etiam *Otto Frisingensis*, qui iam perspexit quam fabulosa haec essent³, *Chron. VII, 7.* ait: Quam historiam miserabiliter ac luculenter in modum tragoediae quidam ex his qui se eidem expeditioni interfuisse testatur exsecutus est. Ea igitur, quae etiam *Paulo Bernriedensi* innotuerat⁴, postea perit, quod facile ferendum est, de anteacta autem *Tiemonis* vita noster quaedam habet quae apud alterum frustra quaeras. De tempore quo scripsit nihil constat; exeunte saeculo XII. auctori alterius vitae sancti *Gebhardi* ad manus fuit.

CATALOGUS PRESULUM IUVAVENSIVM*

Urbs Iuvavensis fuit olim splendida muris,
 Aggeribus magnis munitaque^b turribus altis.
 Sedes hic regum fuerant ac templa deorum
 Gente sub antiqua fulgenti marmore structa,
 Sed veluti legimus multis inculca diebus
 Culmine de summo cecidit prolapsa Iuvavo
 Ac tegitur silvis teritur lustrisque ferinis,
 Urbeque de tanta^c remanent vix ultima signa.
 Haec loca Ruodbertus^d sibi delegit pater almus
 Primus et hic sedem construxit pontificalem,
 Ac sedis primae regimen susceperat ipse
 Conducens late populos ad pascua vitae.

Codd. 1. 2. 3. 4. 5.

Cod. 6.

Qui successorem sibi fecerat esse Vitalem Annis sexcentis transactis terque novenis
 Pastorem verum caelesti nectare plenum. Pastor primus obit, Vitali sedes obedit^e.

15 Hinc tres abbates adeunt hoc ordine sedes^f:

Anzogolus^g, Savolus, post hos Ezius venerandus.

Inde Flobargisus pastoris nomen adeptus

Doctrinis vitae sanctum^h pascebat ovile.

Iohannes post quem sedem possedit eandem.

20 Virgiliusⁱ exul post hunc meruit fore presul.

Codd. 2. 3. et 5 manu secunda.

Obit 5. Kal. Dec.
 Obiit 784 a. inc. Domini.

Codd. 5. 7. 8.

[Transtulit^k hic sedem fundatorem quoque sedis Nos meritis horum clementer ducat ad ethra
 Esset ut una domus fuit ut prius huius et eius Sanctus sanctorum noceant ne crimina tetra.
 Et capitale foret templum caput hoc quod Amen^l
 haberet.]

a) Ita 1. Nomina hic sunt episcoporum sive archiepiscoporum Iuvavensis sedis 2. Hic nota versus de urbe Iuvavensi que nunc Salzburga dicitur ac de nominibus ac gestis eorundem 7. se g. pontificum eorundem 8. desunt reli. b) murorum 4. munita 5. 7. 8. c) detenta 1. 5-8. detrita 4. d) Ruodbertus 1^b. 2. e) nos versus post plenum praebent 7. 8. f) sedem 2^b. 3. g) Anzogolus 4. 5. 7. 8. h) solumen 7. 8. i) Exul V. p. 2. 3. *Notas marginales solum 2. praebet, manu paulo recentiore scriptas.* k) in 5. manus altera haec cum reliquis post presul addidit. l) deest 7. 8. 3) Idem senserunt editores Actorum SS. Sept. VIII, 596. qui hanc ob causam Thiemonem praetermiserunt. 4) etsi hic sua etiam ex sola hominum fama haurire potuit, V. Greg. VII, c. 13.

- Abbas Bertricus post quem^a stat in ordine scriptus.
- 25 Arn cui successit qui fortiter omnia gessit,
Archipotestatem qui primus habebat eandem.
Abbas Ammiloni^b successit episcopus illi.
Hunc Adalrammus sequitur pastor memorandus.
Iuxta quem mitis curam suscepit ovilis
- 30 Presul Liuprammus^c meritorum laude decorus.
[Istanc ad sedem qui sanctum transtulit Hermen
Susceptum Rome papa tradente Leone^d. *Codd.* 2. 3. 5.]
Huic Adalwinus^e monitor successit opimus.
Adalbert^f dictus tunc est in sede receptus.
- 35 Post illum sedi Dietmarus preluit ipsi^g.
Doctus divinus successit cui^h Pilgrimus.
Oudalprehtⁱ similem post hunc^j conscendit honorem^k.
Inde Dei servus prefertur mox Egilolfus.
Accepit dominum tunc sancta Iuvavo Heroldum.
- 40 Cui rector^l fidus succedebat^m Fridaricusⁿ.
Post hunc Hartwicus divinae laudis^o amicus
Pavit oves Domini regno famosus in omni
[Quem placitum Domino signorum iam probat ordo. *Codd.* 2. 3. 5.]
Gunterius tali numero meruit sociari,
Natos ecclesiae bene qui defendit ab hoste.
- 45 Post hunc Dietmarus susceptus in ordine clarus
Huius ius sedis, miserae spes maxima plebis.
Hinc sub Balduino^p pollebat presule digno
Donis^q et rebus urbs eius adaucta diebus.
- 50 Lux et forma boni post hunc successit^r honori
Ingens vir proavis^s Gebehart, ingentior actis^t.
- [Nobiliter natus fuit ex Suevis Gebehardus,
Fundator sedis Gurcensis et hic Adamantis^u.
Legatus papae fuit his in finibus ille.
- 55 Archycapellanus sibi fecerat hunc quoque regnum^v.
Salzpurhc pontificem sibi post suscepit eundem. *Codd.* 2. 5.]
Qui^w primus decimas constrinxit^x reddere iustas
Sclavorum gentem tanti^y doctoris egentem^z.

Codd. 3. 6. 7. 8.

Codd. 1. mutata manu. 4. 5.

- Inde Tiemo rexit quem martyrii nova venit
Gloria, sanguis eum laureat ante Deum.
60 Dum sacer hic presul hinc est pulsus vagus
exul,
Tandem quod meruit victima sacra fuit.
Post quam magnorum de sanguine cretus
avorum,
Quem^a sua nobilitas extulit et pietas,
65 Cunrat^b successit vir virtutis quia gessit
Hic opus hic animum non levis in vicium.
Iusticie cultor, districtus criminis ultor,
Quando fidem coluit spes sibi firma fuit.
- Abbas hinc Tiemo solio succedit opimo,
Electus presul, patriis^b post finibus exul,
Tantum pro Christo solio proscriptus ab isto,
Membratim caesus martyr Babilone sepultus.
- Desinit 1. pergit 4. 5.*
Inde sacram sedem rexit vir dignus eandem
Chuonradus proavis inclitus ille gravis.
Voce lupo terror, ovibus tutela nec error,
Fecit quod docuit, cui stola mucro fuit.
Is regni cleri decus obtinuit renovare^c
Canonicam fratrum fert uti norma pa-
trum.

a) hunc 2. 3. 5. b) Amillon 5. Ammilon 7. 8. c) Lutprammus 2. 3. Luprammus 4. Luitpramus 5. d) Hic S. Hermen adduxit de Roma 7. 8. e) Udalbreht 2. 3. Adalbreht 2^b. Adalbertus 4. Adalbreht 5. f) illi 2. 3. 5. g) cui succ. 4. s. ei 5. h) Oudalbreht 2. 3. Adalbreht 2^b. Oudalbertus 4. Ludbertus 5. i) quem 5. k) ad edem 5. l) Corrector 2. 3. 5. m) successit tunc 7. succedit tunc 8. n) Fridericus 2-8. o) legis 2. 3. 5. 6. p) Balduino 2^b. Baldwico 4. q) Bonis 4. r) succensit 4. conscendit 5. *Versus deest* 7. s) pacis 5. panis 7. 8. t) istis 4. u) ita 5, qui solus hunc versum habet. v) dignum 5. w) Hic 2. 2^b. 5. In 1. hinc manus secunda pergit. x) construxit 3. 6. 7. 8. y) g. sub se rectore manentem 2^b. 5. g. sub se r. m. vel diocese sua habitantem 2. ubi tam rita Gebehardi sequitur. z) ubi desinit 1^b.) nunc addit 3. a) Chunrat 6. 7. 8. b) paternis f. 5. c) novari 5.

- Lex et forma bonis fuit auctor religionis
 Et pater ecclesie subveniendo pie.
 Tali sorte bonus decessit morte patronus,
 Aspera condicio non nocitura viro.
 Isto privata sub sorte Iuvavo beata,
 Spes tibi magna redit, lux duplicata
 venit.
- 75 Nam sacer antistes Eberhardus tergere tristes
 Destinat hinc lacrimas quo iubilare
 queas.
 Qui tibi prelatum aurum velut igne probatus
 Celitus emicuit, lux sua vita fuit.
 Hic ubi^a transivit, sedem Chunradus adivit^b
- 80 Semine regali qui natus et imperiali
 Extulit omne genus preclarior ipse racemus.
 Nam presul factus verbum transformat in actus,
 Implens vivendo quod personat ore docendo.
 Post Alberte tuo titulo redimita Iuvavo
- 85 Fessa labore iacet, nam tibi iusta placet
 Pars, dum quilibet hunc papam sibi vendicat aut hunc,
 Pelleris ergo loco iusticie merito.
 Scismatis errore perplexa labore Iuvavo
 Ut folium nunc huc vento nunc pellitur illuc.
- 90 Fluctuat, artatur, iam iam casum minitatur.
 Fit Chunradus ei tandem portus requiei,
 Imperio carus, vir prudens, sanguine clarus.
 Scismate cessante mundum Domino moderante
 Cepit aboleri pars impia, recta teneri,
- 95 Redditur unde sua Chunrado iure Magunta,
 Corde nec^c ignavo convenit tota Iuvavo,
 Extranei, cives, pauper, vir, femina, dives,
 Primas et clerus clamans suus est quia verus
 Albertus presul, revocatur dum pater exul
- 100 A Christoque datum possedit pontificatum.
 Hinc liquit tutus hec terrea carne solutus^d
 Et fruitur palma iam sede locatus in alma.
 Post successit ei vir magne progeniei
 Presul Brixensis Eberhardus, gloria gentis
- 105 Flosque sacerdotum, vas sacro flamine fotum.
 Huius ut hinc flatum celi rapuere beatum,
 Purchart inde datus qui de Zigenhagen vocitatus
 Privatatur vita non visa sede petita.
 Plebs sibi tunc tota divino numine mota
- 110 Optat et hortatur, petit ut sibi preficiatur
 Dogmate non lippus sed clarus in arte Philippus,
 Princeps Sclavorum, patrie flos dux et eorum^e.
 Hic nondum functus vice pontificis vel inunctus
 Pellitur a clero rationis tramite vero.
- 115 Sekkowensis eum presul retinendo tropheum
 Ulricus sequitur et sedis honore potitur.
 Cui restat dictus magna virtute Philippus
 Fitque gravis terre dissensio turbine^f guerre.

a) ubi 7. B. b) Chunradus. hic tumulatus 3. in marg. c) norms 5. d) sedes hic p. 5. e) Vixit — legis. Non regni t. m. a. s. error. 5. f) hic desunt 5. g) genuit cod. h) ne codd. i) turbine codd.

5) Filius erat Bernhardi ducis Karinthiae.

- Bis quinis annis cessant divina, tyrannis
 120 Terra replebatur et clerus ubique vagatur.
 1285. Pax optata redit, liti para utraque cedit.
 Hinc Wladislaus^a princeps et gente Polonus,
 Indolis egregie, prepollens arte sophie,
 1270. Pastor succedit, cum milite clerus obedit.
 125. Post hunc ius huius sedis rexit Fridericus,
 Iusticie lator Fridericus, pacis amator.
 1284. Cui^b nata^c Suevus Rudolffus menteque sevens
 Mox ut successit in primis strenuus gessit.
 Qui patris ossa locat conciliumque vocat,
 1288. 130 Virgilium transfert, Bawaris quoque paucula dans fert
 Quod Salzpurga luis plurima dona suis.
 1290. Erfurt^d mors tandem rapit illum corpore grandem.
 Post datur a sede Chunradus alumpnus in ede
 Ecclesie pollens, se mox ad forcias tollens.
 135 Hostes convellens et ab obsidione repellens
 Terminat invicta cura sibi bella relicta.
 Arceis vallavit, firmavit et amplificavit.
 Correxit mores, superavit res et honores.
 Quo leto leta stant presule cuncta quieta.
 140 Cui cum sit sensus, virtus et copia census,
 Que faciet plura describent metra futura^e.
1312. Post hos Wichardus successit in omnibus argus,
 Austria quem genuit, quem Pollenheim^f vocitavit.
 Causa subest, propriis virtutum luxit habitis.
 145 Huic^g tribus et semi connexis cursibus anni
 Sedes recture fuerat subiuncta quiete.
 Sanctis conclusis nec inultum certificatis
 Antiqua requie tumbam construxit in ede
 Luci propositam gratis novitatibus aptam,
 150 Ut cunctis sancti templo presente patroni
 Lucis fortunam tribuant delectantque ruinam^h.
 Anno milleno trecentenoque trideno
 Octavo quibus appendas trinoqueⁱ Kalendas
 Aprilis mensis decus ecclesie Iuvavensis
 155 De Leybnicz^k Fridericus^l obiit virtutis amicus,
 Sub pallii pannis qui viginti tribus annis
 Metropolim dictam rexit, protexit amictam
 Virgineo flore, vitam clausit sub honore.
 Tecum sit, Christe, Fridericus tercius iste.
 160 Post hunc Henricus de Pynprunn^m quasi ficus
 Florens processit, grossos fructus bene gessit.
 Concors electus confirmatur cito rectus.
 Recta regens recte, condescunt cuncta provecte.
 Parisius dye summorum philosophie
 165 Culta fuit palma doctorum mens patris alma.
 Henricus primus fuit hic virtutis opimus
 Auctor, flos morumⁿ, cleri pater, hospes honorum.
 Que post hec agat hic melior me^o ersificans dic^o.

1315.

1338.

Mart. 30.

a) Wladislaus 3. Vladisl. 7. Wladisl. 8. b) Qui 3. c) natus 7. 8. d) Erfurt 3. e) *hic cum folio manus mutatur* 6.
 f) Pollenheim 3. Polheim 7. Polenheim 8. g) Hinc 7. 8. h) Anno 1315. *adscripti minus coeva in* 6. i) ter-
 noque 6. k) Leybnicz 3. 6. l) Fridericus 6. 7. m) Pynprun 7. Pynprun 8. n) horum 3. o) *hic desinit* 6.
 Postea successorum 12 nomina subscripta sunt.

Codd. 7. 8.

Cod. 3.

Ortolfus.

- De Weyssegnk exit Ortolfus qui bene rexit
 170 Annis his denis quasi quatuor; hic homo lenis,
 Constans, sincerus, prudens, humilis quoque,
 verus,
 Dapsilis et mundus, devotus eratque iocundus.
 Hostibus hic durus obsistebat quasi murus,
 Tradidit armatis stipendia larga vocatis.
 175 Dorenberg destruxit, Tetelhaym nactus bene
 struxit.
 Tann duó vastavit, sed Liechtentann reparavit,
 Muris firmavit, Rayn et Bischacz superavit.
 Ecclesiam ditans cruce pulchra, crimina
 vitans,
 Auxit divina nactus iudicia trina.
 180 Predia collegit, vineta domosque subegit
 Ecclesie. Cristum rogo quod salvificet istum.
 Annis M ter C decies sex iungito quinque
 In festo Clare migravit ad ethera clare.
Pilgrimus.
 Post hunc Pilgrimus non in virtutibus ymus,
 185 De Puechaim natus, feliciter iniciatus.
 Curia Romana sibi fecerat omnia plana,
 Qua bene susceptus est que querebat adeptus,
 Ad partes letus rediens agilisque facetus.
 Cesar honoravit hunc⁶ ex auro quia favit
 190 Quod possit summos florenos cudere nummos,
 Quodque sui iuris hominem quicumque futuris
 Temporibus poscat ad pugnandum cito noscat,
 Quod Salczburgensem petat aulam qua pugil
 ensem
 Porrigat ad bellum sibi perficiendum duellum,
 195 Et quod dampnandi pro crimine sunt supe-
 randi
 Iuratis tantum trinis delicta probantur.
 Ecclesiam suam iusta virtute defendit,
 Viriliter terras Bavarorum igne succendit.
 Per plures guerras potenter adiit terras
 200 Bavari Fridrici ducis sui non amici,
 Quem destruxisset si nondum captus fuisset
 Per Bell^a tractatum ducis Stephani male datum
 Sub suo conductu quod deplangat suo luctu.
 Sed virtute Dei Pilgreim datur bone spei
 205 Et liberatur magneque potencie datur.
 Duces diffidat eosdem, rite formidat
 Armis, balistis potentum sciens in istis
 Vim expugnandi Abtsee sibi prestandi.
 210 Quod Dei fretus habuit auxilio letus;
 Possessione sua nunc gaudet ecclesia.
 In Utter latum castrum emit nominatum,
 Altentann totum sue basilice notum,
 Et castrum Matsee^b tunc emens protulit ad se,

Post hunc fit rector Salczburge fortis ut Hector 1343.
 Egregie gentis Weyssegnker vocitatus
 Ortolf qui terras pace conservans, quoque
 guerras
 Funditus extinxit, tyrannica bella restrinxit.
 Nec non arte suos vicit varios inimicos.
 Pilgrimus sequitur et huic similis reperitur
 Firme tuendo suos bello prior ut Machabeus,
 De Puechaim factus, decorat quem nobilis actus.
 Ipse timoratus non erat sed ad ardua ratus
 Nemo ducumque minis hunc leserat, ymmo
 ruinis
 Se dare captivis vult sit fraudacio quamvis,
 Sed perit hic nexus utriusque precamine sexus.
 Gregorium vigilem clerus prefecit herilem.
 Is velut alter Abel non sensit nequicie fel,
 Osterwicz natus populo pincerna vocatus, 1365.
 Simplex ac verus, ast corpore valde procerus. Aug. 12.
 Largus erat nec desierat dare munera parvis,
 Iure peritus et ad bona tritus struxit in arvis
 Montanis castra, tandem spero tendit ad astra.
 Hinc et pacificus Salomonicus est Eberhardus
 Sede locatus, strenue natus, corpore pardus,
 Providus et constans, Newnhauser nomine
 prestans.
 6
 Discordes novit concordem reddere multos,
 Divinos cultus multiplicare novit.
 In Frisingensem vibravit fortiter ensem,
 Funda cum lapide prevalet in Davide.
 Castra devoravit urbesque munimine pavit,
 Principibus iunctus confederat undique cunctos,
 Crescere nec linquit lites pastor pius inquit,
 Pauperie pleni ne deficiant vel egeni.
 Quem velit ad gremium rex locitare
 suum.

a) ita uterque. b) Matsee 7. c. rouit c.

6) Diploma dedit Senkenberg Visionum p. 194.

- Et schefrecht iura subiecit mente secura,
 215 Et pluribus bonis multifaria quoque^a donis
 Prefuit ecclesie tempore longo sue
 Res multas emit multa castraque redemit
 Potentes atravit, magnos gladiis superavit,
 Ecclesie flores relinquens res et honores.
- 220 Post hoc fundavit capellam quamque dotavit
 Sex capellanis et redditibus bene sanis
 In Salisburgo, medelam cuius assurgo
 Me petiturum ac sperans exauditurum
 Ut anima Christi sui in Abra...^b
- 225 Sinu locetor et calice glorie detur.
 Hoc deus munus concedat trinus et unus.
Gregorius.
 Capitulum tandem sibi prefert corpore grandem
 In Osterwitz natum Schenkch Gregorium vocitatum.
 Undecima vocat Aprilis et sede locat.
- 230 Presul Romanus Bonifacius non bene sanus
 Hunc cito confirmat quia munera plurima donat.
 Annos septenos dies novemque vigenos
 Ecclesiam regit, vitam cum pace peregit.
 Post M bis duo C annos ac tres superadde
1403. Mai. 9.
 235 Domini, natalis mensis Maii die nona.
Eberhardus.
 Mille post annos nec non Domini quadringentos
 Terno secunda prefectus die vicena
 Electus digne regine festis Helene
- Mai. 22.
 Est Eberhardus ille sapiens pre ceteris mille,
 240 Nobilis vere nunc en est generis de Neunhausen^c.
 Tandem bis trino confirmatur iste sub anno.
 Septimus hoc voluit Innocencius papa quod fecit
 Die tredecima mensis Ianuarii recta
 Et confessoris Hilari die decoria.
1406. Ian. 13.
 245 Postea die mensis consecratur quarta Aprilis.
 Hoc signum datur: Ambrosius tunc laud batur.
 Fit Salczburgensis, quem dive Secoviensis
 Nomine Fridricus^e virtuosus atque pudicus
 Digne laudavit, sacre dignum consecravit,
- 250 Archipresulem dominum Salczburgensem Eberhardum,
 Quem sibi Rudbertus voluit, nam erat expertus.
 Regit prudenter, gubernat ac sapienter,
 Terras pacificat, adversa singula sedat.
 Principum is pacifex et pacificandi magister,
 255 Annam amavit minas per quam superavit.
 Hic papa nonus, Frisingensis alter insanus^f.
 Cunctipotens statuit nobis Eberhardum donavit.
 Verax, pudicus fuit hic, inimicis amicus,
 In moribus gravis, mitis et ore suavis,
 260 Pauperibus clemens, sobrius ac denique prudens
 Et vulgo gratus, acceptus, glorificatus.
 Clerum amavit, duo concilia celebravit.
 Ynnberck construxit, Lawffen, Berffen bene, Radstat^g.

a) que 8. b) Newenhausen 8. c) Fridericus 7. d) rastat 7.

f) Scil. Bonifacius IX. papa Bertholdo episcopo Frisingensi sedem Salisburgensem dederat, qui tandem a. 1406 pecunia suavis cessit.

- Saxenburck, Frisacum, Gmunden repperis reparatum
 Et renovavit veterum plura, restauravit,
 Edificat strenua post plura plurima multa.
 Repparat^a vastata, redemit impignorata.
 Redditus adauxit, prediis predia cumulavit
 Ecclesie, rexit quam et in pace protexit
 265 Annis vigenis tribus et mensibus novem. 1427.
 Inde transactis Domini mille quadringentis Ian. 18.
 Viginti septem Februo quindeno Kalendas
 Caro petit humum spiritus locumque quietum.
Eberhardus^b.
 Invenies annum nunc ecce tunc Eberhardum
 275 Brid^c. el. Fe. Nonas et ter. con.^d Ydus Aprilis^e. 7
 Intrat Urbani, Sec. consecrat luni die prima;
 Lavent. Kyemensis assistunt et Splonensis
 Presedit annis binis quinisque diebus. Febr. 9.
 Terra suum corpus hic accipe quinto Feb. Ydus. 1429
 280 Et quia decessit cito nescio que minima gessit.
Iohannes^f.
 Bis cedit sedi Iohannes pontificali. Febr. 22.
 Idem vocatur Petrus postquam kathedratur,
 Quem si diligeret ter vocat ut sibi pascat
 Agnos, sic illi se Kristus ter manifestat.
 285 Hunc Maii denis confirmat papa Kalendis. Apr. 22.
 Martinus dictus est huius nomine quintus.
 Et Marcellini cappellum^g mittitur illi. Ian. 2
 Ulricus gnarus hic doctor mente preclarus
 Secovis ecclesie, cui presul presidet ipse,
 290 Consecrat, iungit, duos astantes sibi iungit
 Et Ebser gratum Iohannem pontificatum
 Kyemensem crismat archos ecclesie quem dat
 Festo Basilidis Nazar Cirini Naboris. Ian. 12
 Pallio baptiste Iohannes utitur iste. Ian. 24
 295 Versibus hic stetur quid postea nunc operetur^h.

NOTICIA EIUSDEM ARCHIEPISCOPI GEBEHARDI^a

Nobiliter natus fuit ex Suevis Gebehardus.
 Legatus papae fuit his in finibus ille,
 Archycapellanum sibi fecerat hunc quoque regnum.
 Salzpurhc pontificem sibi post suscepit eundem.
 Hic primus decimas constrinxit reddere iustas^b
 Sclavorum gentem sub se rectore manentem
 vel diocese sua habitantem.

Is autem statuit et edificavit monasterium in valle Admunte, quod et dedicavit anno incarnationis Domini 1074. indict. 13, 3. Kal. Octobris, anno ordinationis suae 15, in honore sanctae Dei genitricis Mariae et multorum aliorum sanctorum, nominatim autem et excellenter sancti Blasii episcopi et martiris. In quo ad serviendum Deo monachos collocavit et ordinavit. Ad quorum stipendia et vestes vel etiam ad quorumcunque adventantium egenorum sustentationes donavit predia et optulit, maxime illa quae sui episcopatus tempore in ius

15 a) Reperit 6. b) Starckenberg addit manus 2. in 6. c) Brit. 8. an Pridie? d) can. b. e) Reisperger add. 7 manus 2. f) capellum 8. g) manus 2. in 7. addit: Fridericus drugacz de Boerberg. Sigismundus de Volkensdorff. Purckardus Weispriacher. Wernhardus de Rör. h) haec datus ex solo cod. 2; v. supra v. 58.

7) Ni fallor significat eum 2. Non. Febr. electum, cum quibus minorem fuisse solitam decimam quam 3. Id. Apr. confirmatum, Kal. Ian. ab ep. Secowensi ante secundum consuetudinem Sclavorum debebat esse consecratum. 8) scil. secundum iura canonum legitimus in Cod. Trad. Baldw. App. ad Iuvaviam p. 251.

ecclesiae Iuvavensis cui praefuit ex diversis commutationibus et complacitationibus accesserunt. Dedit ad haec decimas complures suis exactionibus acquisitas⁹.

1072. 2. Ante quoque anno incarnationis Domini 1072 constituit sedem episcopalem intra Karinthiam in loco Gârca dicto¹⁰, cui praefecit et consecravit episcopum Guntherium 2. Non. Mai. 6. Mai, presentibus et conbenedicentibus episcopis Altwino Brihsinensi, Ellenhardo Frisingensi, 5 Candiano de Ystria, caeteris comprovincialibus episcopis, Ottone scilicet Ratisponensi, Altmanno Pataviensi, per epistolas suum in hanc ipsam ordinationem prebentibus assensum. Prolata est ibi tunc et epistola domni Alexandri papae et ad confirmationem huius constitutionis in auribus populi lecta et interpretata. Sed et litterae regis Heinrici suum in hanc consensum pronuntiantes similiter sunt recitatae. Quae utraque destinatae sunt servari in 10 ecclesia Iuvavensi¹¹. Iuvit ad hanc novam constitutionem et quidam veterum noticiarum codex. Repertus enim erat talis in camera librorum Salzpurch, et in eo repertum qui episcopi sub quibus archiepiscopis Salzpurgensis ecclesiae vices et ante gessissent in prenomi- nata regione. Repertae sunt in eodem libro crebrae discordiarum causae inter ipsos archy- episcopos et subepiscopos illos, propter quas conicitur et estimatur vicem illam tunc cessa- visse et morientibus aliis alios non fuisse substitutos. Et quia huiusce stabilitatis anchoras non habebant, sedem videlicet episcopalem et clerum ac plebem in separatis sibi parrochiaie terminis cum quilibus supradicta restauratio renovata est et stabilita.

1076. Febr. 3. Deinde post aliquantos annos excommunicabatur rex Henricus in synodo Romana, et episcopi singuli missis a papa Gregorio epistolis premoniti sunt etiam obsecrati pro obser- vanda sancto Petro et eius vicario obedientia, inbanniti quoque et sub optentu officii sui sunt astricti ne regi anathematizato et eius consiliariis nominatis communicarent. Hoc novum sive rarum in regem anathema utrum ex venditione episcopiorum et abbatiarum an ex alia infamia causas sumpserit penes earum conscios sit et iudices: nobis sententia pastoris timenda est sive iusta sive iniusta et potius nobis Admuntensibus monachis commemorandi sunt actus et 25 eventus illius antistitis, de cuius stipendiis nos contigit vegetari et de presentia sepulchri eius gloriari. Hic itaque cum domno apostolico tanquam magistro obediret et nollet cum nonnul- lis sui ordinis ad hoc consentire ut in abiectioem illius papae subscriberet eique obedien- tiam abdicaret, multa tunc suae personae et ordini indigna a fautoribus regis excepit. Qui et mox ecclesiae suae bona diripiebant, unusquisque vicina sibi quasi ex permissione regis 30 vendicans et bannos domni papae ipsiusque nostri ob hanc direptionem illi factos parvipen- dens. Sub publica tandem fide etiam dato a rege ducatu Ratisponam veniens¹², expurgare se in quibus a rege culpabatur recusavit nisi prius omnia quae ei ablata fuerant iuxta statuta canonum emendarentur. Inde prolixa inter eum et inter prelocutores regis coram rege agitata est questio.

4. Postremo infecta re utrimque et indefinita exivit ab urbe Ratispona, ad urbem suae sedis eo comitatu quo venerat reducendus, sed a media via divertit et ad partes secum facientes recessit modo cum Suevis modo cum Saxonibus tempus educens. Post haec nono 1086. exulationis suae anno ab Engilberto comite¹³ et ab aliis quibusdam ecclesiae suae militibus, etiam a compluribus servitoribus suis reductus est in episcopium suum, et a clero pene toto 40 cum commitantibus se episcopis, Pataviensi scilicet Altmanno et Meginwardo Frisingensi, in sedem suam est receptus. Ubi confestim hunc qui in locum suum priore anno subintravit¹⁴, simulque illos qui in loca illorum episcoporum qui secum revenerant, sicut invasores alieni iuris anathematizavit ipse et coepiscopi sui qui cum ipso aderant, presbiteris et caeteris qui presto erant respondentibus *Fiat* aut *Amen*. Sicque deinceps in parrochiaie suae terminis cu- 45 ram exercens episcopalem duobus fere vixit annis. Anno igitur incarnationis Domini 1088,

1088. Ion. 15. 9) V. indicem donationum eius apud Kleimayrn, Ortenburg ut videtur, patre Engilberti marchionis Iuvavia p. 260. 10) Chartam fundationis dat. Istriae. 14) Perhtoldum, qui intrusus esse vide- tur quum post synodum Moguntinam a. 1085 epi- scopis imperatori renitentibus depositis alii eorum loco ordinarantur, teste Ekkehardo et Waltramo. 50 Non. Mai. ib. II, 111. 11) Ceterae in Gurcensi ecclesia servabantur cum duobus Heinrici IV. pri- vilegiis d. 9. Ian. 1072, editis in Actis SS. Ian. V, 519. et a V. D. Eichhorn l. I. I, 202. Quae rei gestae ordinem egregie illustrant. 12) auctumno a. 1077. Bertholdi annales, SS. V, p. 301. 13) de tur in Chron. Gurcensi. 35

transactis ab ordinatione sua annis 27, mensibus 10, ebdomadibus 2, diebus duobus¹⁵.
17. Kal. Iulii obiit et in monasterio quod ipse construxit sepultus est.

5. Hic a sancto Rouberto primo Iuvavensis sedis episcopo vicesimus sextus fuit, ab Arn primo eiusdem sedis archiepiscopo sextus decimus. Vir hic erat ingeniosus, sanctus et literatus, orationibus studens et lectionibus, canonum maxime scrutator, elemosynarum largus, in contemptores et contumaces ultor irrevocabilis erat, sive hanno sive alterius potestatis exercitibus uti in illis voluit. Dictavit idem de illa dissensione quae suo tempore in ecclesia fuit libellum quo et semet excusaret et quantos ex contraria parte posset huic cui ille favebat parti sociaret¹⁶.

Iam manifestetur post illum quid sequeretur.
Dietmar laudatur dum Perholt hic reprobatur,
Vivi pontificis non sacrae regula legis
Fungi cui virga tribuit, sed principis ira.
5 Dietmar seu Tiemo hunc ordine movit ab isto
Narratis supra dat res superaddere plura,
Et requies strictae fit opus variabile vite.
Rumpitur et nervus si semper tenditur arcus.

Quid fletis Admuntis Gebehardi funere tristis?
10 Restet post fletus quod tibi cerné decus.
Est tibi pontificis corpus non gloria vilis,
Cui locus hic tumuli prae tot episcopii.
Iuste divinos qui fecit iugiter ymnos
Et decantari cantica psalmigraphi.
15 Fecit et hoc in te sint ut solatia cuique,
Plurima nam tribuit de quibus hoc statuit,
Esuriens victum petat in te, nudus amictum
Et vagus hospitium, vallis es en nivium.
Propter iusticiam toleravit et ipse rapinam,
20 Regis ob hanc odium fugit in exilium.
Malens ille miser quam scismatis esse minister
Transiit ad partes lite sibi similes.
Complicibus hanni, studuit se dissociari
Servans Roma tuo debita iudicio.
25 Post in episcopium plebs hunc nonnulla receptum,
Gaudebat cura post ut et ante sua.
Hic pro lege Dei nescivit cedere regi
Vel cuiquam forti vel quoque dedecori.

Nomine de claro quid habes exusta Iuvavo?
30 Et cinis et carbo, fullonibus aptaque fabro.
Qui tibi tale dabat nomen, sors illa iuvabat
Hunc, sed res aliae te sic iuvare vocare.
Adiumenta dabas inter montes quia stabas,
Contra visibiles, invisibiles simul hostes.
35 Pugnantes Christi pugnantes bellaque mundi
Quesivisse tui munimina juvit asyli.
Hic pro divitiis suffecit gratia pacis,
Non fur non raptor fuit hactenus hic habitator.
Talis Rouberto placuit habitatio sancto,
40 Secretae vitae quia congruit angulus iste.
Monte sub hoc templum quasi quoddam fecerat antrum,
Quo mansere viri secum procul et prope lecti.

15) Ordinatus est 3. Kal. Aug. 1060. 16) ad Herim. ep. Metensem. Primus edidit Seb. Tengnagel a. 1612. Servatur etiam in bibl. Admuntensi, n. 352. saec. XII.

Ipse duas cellas* antistes rexit et abbas.
 Quin potius multas si vis foris addere villas.
 45 Norica gens illi, gens Pannonis imputet ipsi,
 Usque quod errores non ad se progenitores
 Perduxere sui, his hoc doctore redempti.
 Condidit ille duas potes hic quas cernere cellas;
 Hac nonnos statuit, nonnas sed in arce locavit.
 50 Hoc Erindrudem coniunxit in ordine, neptem
 Quam sibi progenies, sed fecit adoptio natam;
 Secum de patria quam duxit ad haec peregrina.
 Luna velut stellas sic vicerat ista puellas,
 Inter quas vixit, potuit quae non mala fecit.
 55 Ocia contempsit haec, os ad inania clausit,
 A vanis vertens aures oculosque retorquens,
 Se ieiunando et mortificans vigilando,
 Spiritus ut carni potuisset sic dominari.
 Sed quantum potuit celavit quae bona gessit,
 60 Ardentique suo venit cum lampade sponso,
 Et iam cum castis est intromissa puellis,
 Quod probat ipse suos nunc per miracula sponsus,
 Quae contemplari poteris super ostia templi
 Haec quo virgo iacet, varia sub imagine pendent
 65 Formae de lignis simulantes dona salutis
 Ad tumbam sanctae percepit qualia quisque.

HIC RERUM CARDIO SUCCEDEBAT GEBEHARDO.

1090.

Abba fit presul Tiemo post martyr et exul,
 Quem vita mirum fert pia fama virum.
 70 Nempe sibi clarum genus, et super omnia carum
 Celitus ingenium splenduit egregium.
 Non erat ars talis nec machina materialis,
 Cuius si cuperet, hunc modus effugeret.
 Dum quid scribebat, sic mentis acumen habebat,
 75 Pluribus et variis ut sub epistolis
 Quicquid dixisset mox perpetuo meminisset.
 Corpore prevalidus, iusticia rigidus,
 Stultis horrore fuit iste, probis sed honori,
 Errantum lumen, ecclesiae columen.
 80 Sedis Romanae ius non reputabat inane,
 Ostendit fidei nobile pignus ei,
 Contempnens regis pacem pro federe legis,
 Atque minas sceptri pro pietate Petri.
 1097. Infertur bellum, fidei tenet ille duellum;
 85 Occubere sui lucem merendo frui.
 Ipsum non fregit res haec nec molliter egit,
 Obsequium Domini iure negans homini.
 Legatum misit cui papa, petita remisit,
 Cladeque condoluit, stare virum monuit.
 90 Hinc excandescit furor armis, pax requiescit,
 Urbe, negata viis, crux fit ubique piis.
 Tum pastor captus perfert ergastula tractus
 His nunc presidis indeque nunc aliis.
 Dum sic transfertur sed non ad iniqua refertur,
 95 Mandatur periri robor ob hoc animi.
 Cervicem vitat ferrum quam vox pia ditat.

* canles superscr. cellas cod.

Frangitur et medus tensus item gladius;
 Tantum summa cutis signum tulit integra, cunctis
 Fraudis ut indubium proderet indicium:
 100 Nec minus esse notam non temporis orbe remotam
 Iudico, quam ferrum non escuisse virum,
 Exin perteso custode pudore pereso,
 Cum metuenda Dei dextra resistit ei,
 Solvitur acceptis denis quater ille talentis.
 105 Tendit Bawariam, postque Ierosolimam. 1101.
 Dux catulus socius sibi forte viae fuit huius,
 Cum tenuis pueri matre¹⁷ potentis heri. 17
 Ad patriam Domini dum venerunt peregrini,
 Quae comitata ruit plurima turba fuit.
 110 Alter erat sancta tunc annus ab urbe recepta,
 In qua spem lucis mors dedit alma crucis.
 Barbara gens igitur quia clade recente feritur,
 Uloisci statuit, prelia conseruit.
 Eheu nil clarum manus egit Christicolarum
 115 Ni quod dum cecidit pro Domino cecidit,
 Quique relinquuntur vite victi capiuntur,
 Acti ludibris thurificare diis.
 In quibus artatus rapitur pater ille beatus,
 Palmam martyrii qui tulit eximii.
 120 Proh dolor! e reliquis multi subduntur iniquis
 Cultibus, et minime prospiciunt animae.
 Pars captivorum vendenda fuit meliorum,
 Mandant pontificem hanc tolerare vicem.
 Sic venundandus religatur vir venerandus,
 125 At credens agmen prodit amore tamen,
 Quis foret aut qualis pater isdem spiritualis,
 Illi suspirans, semper eum venerans.
 Pagani querunt, conceptivi retulerunt
 Nomen et officium atque viri pretium.
 130 Hec ipector statim regi memorat seriatim;
 Aulica se renovat fama, relator ovat.
 Vultu rex hilari iubet hunc ad se revocari:
 Ars michi dic, inquit, cognita quae tibi sit.
 Voce sub arguta: Novi renovare vetusta,
 135 Dixit; hic ingeminat, quid renovare sciat.
 Post vitae priscue discrimen, ait, nova disce
 Munera perpetuae quae scio precipue.
 Quam nosti fabricam? Respondit: Et hoc tibi dicam,
 Ingenti studio qualia templa struo.
 140 Pono credenti fidei fundamina menti,
 Argentum, gemmas, huic superedificans:
 Aureolum supra culmen quoque transiet astra,
 Eterno rutilans sole, Deum iubilans.
 Profer, ait, vere, ut noris in arte placere,
 Ex qua dum placeas, utilis esse queas.
 145 Argentum nosti procudere, se didicisti
 Ex auro rutilas ducere bratteolas,
 Quandoquidem iactas tibi res opus esse per istas?
 Presul ad haec: Fidei ars michi summa Dei,

17) Ita marchionissa Austriae, matre S. Liutpoldi marchionis, quae et ipsa incerto vitae exitu fabulis ansam dedit; nam teste auctore chronici Weingart. postea pro matre Sanguinei (Emadeddin Zenki) habita est.

- 150 *Ars ea quo crescit, tua sed mens perfida nescit.*
Queris corporeum nunc opus inde meum:
Non nego me gnarum studiis rerum variarum,
Usus pingendi sunt michi multimodi.
Auri sum nec iners faber, argenti quoque sollers.
- 155 *Rex inquit: Patriis gratia magna diis,*
Qui providerunt nobis tandemque dederunt
Prestantem famulum artibus his sciohūm.
En, opifex bone, dixit, habes laus unde tibi sit,
Si reparare meum scis fabricando deum;
- 160 *Nam deformatus manet ac manibus mutilatus.*
Is michi propicius integer est melius.
Vir prudens ipsam statuum petit affore scissam;
Monstrum defertur, malleus expetitur
Maior, et ille datur; tenet hunc tandemque profatur,
- 165 *Ac iubet eloquium promere demonium.*
Illud respondit per cuncta nec ulla recondit,
Ex his que voluit vir sacer et monuit.
Multa ferens eque referensque serebat uterque;
Auscultat patiens omnia barbaries.
- 170 *Numinis expectat responsa, silentia prestat:*
Voce sed hic patria conserit alloquia,
Hostem cuncta pari cogens sermone profari.
Plurima dum recitant verbaque sic agitant,
Iste vocat Christum, huic ille iacit maledictum:
- 175 *Presulis hoc zelus plectit et ira seclus.*
Insiliit truncum zabulique iugale petulcum,
Et quod grande fuit sculptile comminuit.
Vix trocleis nixum plebs illo duxerat ipsum
Cippum quem spacio temporis exiguo
- 180 *Malleus ut tetigit minuens in frusta redegit:*
Hic tibi, Christe, vigor, tantus in hoste timor!
Stringitur interea martyr post capta trophea.
Gentilis strepitus personat et fremitus.
Clamant audacem gladium meruisse minacem,
- 185 *Milleque mortis eum cedibus esse reum.*
Rex aliquod magnum meditans infligere damnum
Pro facti modulo huic Domini famulo,
Querit fumifera vicini demonis ara
Consulta, quid agat, qualiter hunc adigat
- 190 *In vanum cultum, tam miro robore fultum;*
Ultio quaeve dei sit repetenda sui.
Demon ait: Nolo cita mors agitetur in illo;
Longa reum sumat pena, diu perimat.
Iamque flagellatus prius et vinctus oneratus,
- 195 *Claudatur tetris carceris in tenebris;*
Post diversorum sub ludo suppliciorum
Formam Christicolis profer cum populis.
Nec sibi parcatur penis donec moriatur,
Vivo quique favent in nece forte pavent.
- 200 *Omnia quae suadet demon rex barbarus implet;*
Precones celeres dirigit, haec referens:
Christicolae cuncti seu nobis federe iuncti,
Seu capti gladiis, aut famuli precis:
Omnes omnino patriotaque cum peregrino,

- 205 *Passim convenient et simul aspiciant,*
Quid tormentorum patiatur presul eorum,
Ut casum primi pertimeant minimi.
 Hec dum vulgantur, penis adhibenda parantur,
 Que furor admonuit, demon et edocuit.
- 210 Ipse flagellatur felix, ferro religatur,
 Carcereaque domo nocte tenetur homo.
 Hic quidam veterum referebant ordine rerum,
 Arte venenatum tale fuisse flagrum,
 Quo dolor immensus prodiret in intima tensus:
- 215 Idque virum clarum sustinuisse flagrum.
 Tempus nocturnum fluxit, redit inde diurnum;
 Rex surgit niniis rem celerans furis.
 Totius turbae vim secum traxit ab urbe,
 Et campi medio considet in solio.
- 220 Pontificem Christi precepit ibi sibi sisti,
 Lictorum trucibus expositum manibus.
 Cetus credentium stat prima corona videntum,
 Quem circumcludens undique barbaries
 Funditur in campo congesta velut brucus amplo.
- 225 Rex iubet ergo uis hunc dare thura diis;
 Iste reluctatur, constanter vera profatur.
 Perstans suppliciiis adteritur variis.
 Causa tibi, o Cicero, satis hec esset vel Homero,
 Carmine quam claro Pindarus atque Maro
- 230 Pro rerum meritis vix possent edere scriptis.
 Non diros illos cedis in arte dolos,
 Orphea si canerent digne modulamina flerent.
 Quae genus hoc scelerum musa canit veterum?
 Quisve Latinarum liber id notat hystoriarum?
- 235 Tamque malum validum quis docet Eolidum?
 Hoc Siculi dampni non invenere tyranni,
 Non atrox Decius, Nero vel Antiochus.
 Vinculis in sella fixus martyr, sua belle,
 Psalmos dum pangit, suscipit et peragit.
- 240 Omnis membrorum flexura vel articularum
 Est incisa sibi, ceu caro cocta cibi.
 A manibus sursum cepit pedibusque deorsum
 Sectio feralis; his supraucta malis:
 Non artus cuncti sunt uno tempore secti,
- 245 Ne fieret brevior inde minorque dolor;
 Sed primi digiti corrente cruore recenti,
 Dum pars quae radit ungue nociva cadit,
 Poscunt effari, cupiatque deos venerari.
 Ille negat, ferrum sevit in hunc iterum.
- 250 Sic quoque limphantes et caetera membra secantes,
 Quot cum vulneribus tot simul et vicibus,
 Hunc cogunt arae pollutae sacrificare:
 Nec deterri mens valet alta viri.
 Quisquis^a sectorum numerum notet articularum,
 Et sectum quotiens esse videt, totiens
- 255 Norit ad infaustum ritum renuisse coactum^b.
 Flebilis astabat cetus Dominumque rogabat,
 Athletae proprio esset ut auxilio.
 Martyr eos flentes cernens, sua dampna gementes,

a, quis c. b) pentameter excidisse videtur.

- 260 Inter que patitur letior his loquitur:
*Non contristati sitis pro clade beati,
 Vos, precor, altithroni regia stirps Domini,
 Vos, populus sanctus regnis celestibus aptus:
 Vos quoque, magnifici stemma sacerdotii.*
- 265 *Dedecet esse meo vobis lamenta tropheo,
 Quod gerit alma fides, perficiet sacra spes.
 Immo congaudete, Deum laudare studete,
 His qui temporibus fert sua dona pius;
 In me dignatur sibi victima quo tribuatur;
 Quam rogo perficiat ipseque suscipiat.*
- 270 *Vulnera cesorum miles bonus articularum
 Iocunda facie pertulit egregie,
 Sed cum tortor utrumque genu torquens cubitumque
 Frangeret, hinc demum pallor habebat eum.*
- 275 *Ultra quid restat? iam truncus debilis extat,
 Illic barbaries seva quid invenies,
 Quo tormentorum verses commenta novorum?
 Exsatiata tuis esse potes furiis.
 Non michi dum vivit plectendus sufficit, inquit,
 Ad mortis plagam inveniam quid agam.*
- 280 *Pena subest maior quia restat portio maior
 Corporis: hanc alia discrucio via,
 Prima secans extra dilusit questio membra,
 Sed quae nunc fiet visceris conficiet.*
- 285 *Ventris adhuc tuta vitali sede, soluta
 Non erit exterius pena, sed interius.
 Ergo lanista ferum convertit ad intima ferrum;
 Panditur arte nova mortis imago nova.
 Venter ubi concreta cuti religantur operta
 Viscera concisus, protulit exterius*
- 290 *Circumplexorum sibimet caput interiorum.
 Ah scelus! id solus edocuit zabulus.
 Sacra furens extra sensim licitor trahit exta,
 Et circa fustem tracta revolvit item.*
- 295 *Vectis erat ligni seu machina facta maligni
 Ad curas operis; supplicio miseris.
 Dum martyr sensit quia mors vicinior assit,
 Sursum luminibus tendit in his precibus:
 Summe pater, commendo meum tibi quem modo reddo*
- 300 *Vitalem flatum; oro resume datum.
 Hec cum perdixit, de corpore spiritus exit,
 Ethera presidio qui subit angelico.
 Quidam tunc presens ibi, post hec cuncta recensens,
 Dixit cum populis se propriis oculis*
- 305 *Aspexisse choros venientes aethre canoros,
 Qui gaudento piam suscipere animam,
 Ac complectentes ferrent super astra canentes.
 Hec sibi visa quidem vir dabat ille fidem,
 Dum non firmaret si cetera turba videret.*
- 310 *Qui super his dubitat, mira secuta legat.
 Martyris invicti corpus iussu maledicti
 Principis auferri debuit atque seri
 Menbratim pariter quo ducit equos via semper.
 Rex ferus hoc voluit, sed Deus id vetuit.*
- 315 *Nulla manus gentilis humo virtutis herilis*

Corpus dimovit, bestia nec tetigit,
 Nec vaga turba canum volucrumque cohors variarum.
 Multiplici studio prorsus et ingenio
 Res adtemptatur, nec cœlica vis superatur;
 320 Non homo commovit quem Dominus tenuit.
 Parva minorum pars quelibet articularum
 Ut mons fixa manet, mors ita sacra valet.
 Barbara gens plebi sociatur multa fideli,
 Qua potuit sperum percipiens lavacrum.
 325 Mira Dei mirata pio pro funere facta,
 Officiis fidei sedula servit ei.
 Invidus hinc hostis furit ut spolia leo raptis,
 Quosque Deo rapuit vivere condoluit.
 Rex ubi posebat, demon responsa ferebat;
 330 Quod nil proficeret, victus et ipse refert.
 Suadet permitti populo te, Christe, colenti,
 Pacis ad hoc grata conditione data,
 Ut corpus tollant et digno funere condant:
 Ne talis pateat gloria sed lateat,
 335 Nec tumulto conclusa vagetur ubique profusa,
 Quo facilis falli turba cadat populi.
*Vi superans semper ruit, inquit, pace frequenter,
 Invictus gladius vincitur obsequiis.*
 Demon mandavit, sibi que prodesse putavit;
 340 Non aliter potuit quam Dominus voluit
 Reddere responsum, famulans virtutis ad usum,
 Impius ille pio numinis arbitrio.
 At sibi quam gessit spes in contraria cessit;
 Martyris evehitur gloria dum tegitur.
 345 Denique nostrates corpus victoris ovantes
 Collegere, Deum mirificant per eum.
 Mirificant inquam, cum gentem cogit iniquam
 Mortuus, officii reddat ut hunc propriis.
 Quos vivens vicit, defunctus denuo vicit,
 350 Hostibus elusis gaudia datque suis.
 Credentum cœtus canit hinc sibi cantica letus;
 Hinc clerus cantat, hinc populus reboat.
 Antiphonae psalmi pro nomine martyris almi
 Coniubilant, celos tangit herile melos.
 355 Thus redolet, crux alta nitet cum lampade multa;
 Sicque frequens illum plebs vehit ad tumultum.
 Traditur excultum post hec magis esse sepultum,
 Signorum variis crebrius indicis;
 Aeger nullus ibi defleta sibi mala morbi,
 360 Que patitur veniens, inde refert rediens,
 Tamque fidelis eum gens quam pagana tremendum
 Scit: Deus, hoc carmen laus tua firmet. Amen.

**VITA GEBEHARDI, THIEMONIS, CHUNRADI, EBERHARDI,
 CHUNRADI II ARCHIEPISCOPORUM CUM CHRONICO
 ADMUNTENSI.**

Centum fere post Gebhardum annis elapsis, monachus quidam Admuntensis quum vitam eius antiquam nimis brevem esse neque omnia eius gesta

complecti dolet, aliam scribendam suscepit, et cum fundatore coniunxit successores eius qui pari erga monasterium suum devolentia fuerant. Verum nec copia fontium, quorum verba non mutata ad musivi operis instar composuit, nec felici ingenio excellens, praecipue res Admuntenses retulit, quae „ex membranis vel ex veracium seniorum dictis“ compererat; postrema ipse testis vidisse potest. Initio usus est vita Gebehardi antiquiore et passione Thiemonis; praeterea (c. 6.) libello de conversione Bagoariorum et Carantanorum et c. 12. chronico Ottonis Frisingensis, c. 24. Gestis Friderici. Annales Admuntenses demum post eum conscriptos esse, scilicet ex eius opere notitius quibusdam adiectis ad exemplar Annalium S. Rudberti, eo probatur quod ibi quae ipsius nostri verbis referuntur plerumque annis aperte falsis adscripta sunt¹. Scripsit post a. 1181, quo „creberrima“ illa ad Eberhardi tumulum miracula evenerunt, quae cap. 21. commemorat. Autographum mox in fine truncatum esse videtur, quum codex S. Petri iam a. 1176. desinat, et in exemplari Admuntensi anno sequenti narratio abrupte terminetur. Ibi ergo autographum desisse apparèt, quum c. 15 a. 1235. Chunradus abbas

1) Registrum Admuntense cod. n. 475. in folio minore scribendum curaret. Scriptor eius medium tempus supplevit ex Annalibus Admuntensibus, quos ad verbum exscripsit; deinde spatio relicto privilegia monasterii aliasque chartas a pontificibus Romanis, archiepiscopis Salisburgensibus, abbatibus, tum ab imperatoribus aliisque laicis factas exemplavit. Postea alius quidam continuationem brevem usque ad a. 1242, tertius aliam usque ad a. 1259 subiunxit. Specimina scripturae tabula ostendit.

2) Cod. S. Petri II, exeunte saec. XIII. scriptus, vitam cum chronico usque ad finem anni 1176 subiungit vitis aliorum archiepiscoporum Salisburgensium. 25

3) Iohannis Lambacensis abbatis editio Aug. Vind. 1619 textum exhibet nullis in locis ex arbitrio editoris mutatum, at sola servavit prologum a ceteris omissum. Desinat finito cap. 20. Ex hoc libro iam tunc raro descriptus est cod. Gotwic. 602, prius O 27, a. 1659.

4) Cod. Lunaelacensis in fol. 186. nunc bibl. caes. 3663. ch. s. XV. 30 vitae Gebehardi capita 1 et 4. post Rudberti, Virgilio, Eberhardi, Hartwici vitas exhibet, ex 2 ni fallor descripta.

Excerpta etiam cod. bibl. caes. 3358, inter Recentes 3087. ch. fol. s. XV. habet f. 11. sed pauca; in fine scriptum est: „Plura de isto archiepiscopo require in eodem monasterio (scil Admuntensi), historiam pulcherrimam invenies hic brevitatis causa omissam.“

Canisius in Antiquis Lectionibus II, 320. ed. Basn. Vol. III, 2. p. 314. ea edidit quae cod. Lunaelacensis habet; VI, 1227 vel p. 434—448. ed. Basn. vitam integram usque ad a. 1177, ex cod. S. Petri² melius descriptam quam cetera pleraque quae edidit; continuationem ex codice Admuntensi sumptam Bernardus Pez in Thesauri sui vol. II. Diss. isagog. p. LIV. Nos cod. 1. secuti menda eius nonnulla ex aliis correximus³, in capitum divisione rubra eiusdem codicis exprimentes.

INCIPIIT PREFATIO.

Studiis quorumlibet tam prisci quam moderni temporis scriptorum inducti, qui vel prout excellentia gestorum vel privata ipsorum erga personas affectio suggererat, diversa scripsisse et posteris notitiam clarorum sive etiam sanctorum virorum reliquisse dignoscuntur, indignum

1) e. g. ad a. 1106. Mon. SS. IX, 577. 2) repetitam in Actis SS. Iun. VI, 151. 3) diphthongum quoque pro simplici e iis in locis reponendam rati, ubi exeunte saec. XII usu veniebat.

duzimus unqi patris et domini nostri sanctae recordationis Gebehardi Salzbургensis archiepisopi piam memoriam scriptis non innotescere, cuius preclara monumenta et in nostrae Admuntensis ecclesiae fundatione et in Gurcensis sedis institutione nunc et deinceps perspicua sunt cernere, licet ex priorum nostrorum incuria multa sint illius gesta silentio preterita. Nos tamen quae vel ex membranis vel ex veracium seniorum dictis potuimus colligere in unum compilavimus, dilectione magis tanti pastoris quam scientiae merito animati; illud quoque poeticum presumentes, scilicet: cupidus studiorum est quisque suorum. Praeterea quatuor successorum eius, Tyemonis, Chunradi, Eberhardi, itemque Chunradi gesta quaeque preclariora et specialiter erga nostrum Admuntense monasterium larga et multiplicia illorum beneficia huic opusculo inseruimus, ut non solum qui plantavit, sed et qui rigaverunt, simul in scripto presentis paginae resplendant. Ad haec ordinem seu successionem et laudabilem conversationem abbatum eiusdem coenobii nostri a predictis archiepiscopis institutorum, copiosam quoque eorundem exemplo et opere in coetu spiritualium et religiosorum virorum ac feminarum fructificationem superaddidimus, ut in tot egregiis patribus Deus qui dignis eorum laboribus incrementum dedit, merito debeat honorificari.

INCIPIT VITA BEATI GEBEHARDI ARCHIEPISCOPI.

1. Gloriosus^a igitur Gebehardus alto Suevorum stemmate, patre Chadoldo⁴, matre Azala⁵ progenitus, in primaeva aetate^e liberalibus studiis traditur imbuendus. Ubi cum docilis puer non tam aetatis incremento quam litteralis scientiae succresceret^d, fastigio, emensa demum
 20 puercia partimque adolescentia, ingenuitatem generis morum nobilitate ac sapientiae iurare transcendit. Evacuatis enim quae erant parvuli, divinis se mancipabat obsequiis et lectionibus, quamvis in seculari pomposo scemate forinsecus splenderet ornatus. Per singulos itaque gradus sacris ordinibus insignitus, ad sacerdotii dein^f gradum quia dignus est inventus, quarto Nonas Marcii, anno incarnationis Domini 1055 a venerabili^g Baldwino,^{1055.}
 25 sanctae Salzburgensis ecclesiae archiepiscopo, sub sancto Leone papa, est promotus^h. Mart. 4. predicti Deo digni archiepiscopi futurusⁱ successor, ac Christi et ecclesiae indefessus propugnator. Huius ergo^b celebri fama illectus imperator Henricus III cognomento Pius, Henrici Babenbergensis successor, eum ad se ascitum regiae aulae summum¹ prefecit cappellarium^k. Quo post paucos annos rebus humanis exempto, et Henrico IV filio prioris in 1058.
 30 scepra regni succedente, Gebehardus item primus inter primos palatii habebatur⁷. Et 7 quamvis in terreno conversaretur palacio, caelestis tamen regis famulatu summopere inherebat. Anno deinde^l incarnationis Domini 1060, qui sextus sacerdotii ipsius Gebehardi fuerat annus, post dormitionem prescripti venerabilis Baldwini archiepiscopi⁸, con- Apr. 8. cordi et alacri tocius cleri ac ministerialium electione in Salzburgensem metropolitanum divino nutu est sublimatus, utpote virtutum omnium gratia adornatus. Igitur Deo dignus metropolitana Gebehardus tertio Idus Iunii in loco Eschinwanch⁹ dicto accepto a rege Henrico 1060. Jun. 11. et castae desponsationis sacrosanctae matris ecclesiae anulo et reverendae pastoralitatis baculo, sanctae Iuvavensis ecclesiae sedi ab Adalberone^m Wirzpurgensi episcopo 12. Kalend. Jul. 21. Augusti iuxta sancita canonum intronizatur. Nec longo post convenientibus Ratisponae Gebehardo eiusdem urbis episcopo, Engelberto Pataviensi presule, Ellinhardo Frisingensi pontifice, Altwino Sabionensi antistite, Adilberone Wirzpurgensi preside, Gunzone Ehlhstetensiⁿ episcopo¹⁰, in gradum episcopalis honoris per laeta popularium suffragia 3. Kalend. Augusti Jul. 30. feliciter est proventus. Abhinc uno et semis anno pallii insignibus et privilegio singularis pre ceteris coepiscopis principatus ab Alexandro Romanae sedis episcopo per Wezilinum 1062. Febr. 22. prepositum 8. Kalend. Marcii gloriose persplenduit honoratus. Hiis ille honoribus nesciebat superbire, sed magis humilia de se ipso^o noverat sentire. Diviciis etiam affluentibus

a) fundatoris ecclesie Admuntensis add. 2. b) loriosus deest 1. c) sus add. 2. d) succrescere 2. 4. e) deinde 2. 4. f) venerabilibus 2. g) f. episcopus s. 2. 4. h) igitur 1. i) deest 1. k) capellarium 1. 2. l) dein 1. m) Adilberone 2. n) sicut 1. 2. Eichst. 3. o) deest 1.

50 4) III. Non. Febr. Chadolt laicus pater domni Gebehardi episcopi. Necr. Adm. Chadolt pater Gebehardi archiep. N. Salzb. cod. 311. 5) XV. Kal. Dec. Azala mater Geb. archiep. N. Salzb. 6) Ita etiam Annales SS. IX, 567. 757; sed Leonem IX usque ad Dec. 1059 diplomata regia tanquam cancellarius recognovit. 8) VI. Idus Apr. Beldingus Iuvavensis archiepiscopus anno mil. LX. N. Salzb. 9) i. e. Eschwege ad fl. Werra. 10) cuius libro pontificali Petrus Iuvavensis inscriptus est, SS. 55 noster inconsulte apposuit. 7) A Kal. Oct. 1058 VII, 249.

cor non apposuit, sed hiis tripliciter usus aut in augmentum et^a proficuum ecclesiae suae expendit, aut monasteria et basilicas ex eis construxit, vel pauperibus erogavit. Preterea tam regno quam Romanae sedi accommodatissimus existens, dilatabat^b gloriam populo suo et ecclesiae, quousque inimicus superveniens zizaniam discordiae inter regnum et sacerdotium prohdolor seminavit. Presul ergo egregius cum instar lucernae candelabro superpositae^c omnibus qui in domo Dei erant scientiae et vitae merito luceret, eum sancta Romana ecclesia quasi specialem filium^d suum, quasi verum catholicum iudicavit esse dignum cui legationem suam super omnes Teutonici regni ecclesias committeret. Sic itaque ex archicappellano regni archiepiscopus luvavensis et legatus apostolice sedis proventus, immobilis ecclesiae columpna enituit^e.

V. Geb. ant. 1. 2. Anno ergo^f incarnationis Domini 1074, ordinationis autem^g suae 15, in honore sanctae Dei genitricis Mariae sanctique Blasii episcopi et martyris monasterium in valle Admuntensi construxit, quod et ipso anno^h 3. Kalendas Octobris, indictione 13. dedicavitⁱ, tempore Gregorii papae VII, anno secundo ordinationis illius, imperii vero Hejnarici imperatoris quarti huius nominis anno 17. In quo nimirum monasterio duodecim monachos sacerdotes ad serviendum Deo ordinavit, ad quorum stipendia et vestes necnon et hospitium et^j pauperum sustentatione^k predia tradidit, imprimis quae matrona quaedam nobilis Hemma comitissa^l de Frisaco^m et de Truhsenⁿ, post mortem mariti sui Willihalmi comitis et filiorum suorum Hartwici^o et Willihalmi, tempore Baldwini archiepiscopi sancto Rudperto dedit in valle Admuntina, cum aliis prediis ad coenobium ibidem fundandum, et preterea maxime illa quae ipse sui episcopus tempore in ius ecclesiae luvavensis cui auctore Deo profuit ex diversis commutationibus et commutationibus^p placitationibus^q conquisivit.

Dominicalia quippe^r episcopi attingere noluit, sed ut diximus prediis quae fidelium donatione vel pro banni absoluteione seu emptionis comparatione conquirere potuit, monasterium ipsum dotavit. Fideles quoque suos tam nobiles quam ministeriales rogavit ut predia sua vel beneficia ipsi monasterio contradarent. E quibus specialiter tres nobiles, 25 Liupoldus, Maganus et Anzo^s, plurima quae possederant beneficia resignantes monasterio tradi impetrarunt. Ottakarus^t quoque marchio^u, proavus marchionis O. de Stiere^v, intuitu dilectionis ipsius Deo digni archiepiscopi et pro salute animae suae tradit villam Eichdorf^w eidem Admuntensi monasterio. Adilbero etiam germanus eiusdem^x marchionis, qui diutinam cum fratre guerram habuit, pro absoluteione banni et multimodis iniuriis coenobio in 30 persecutione Heinrichi IV imperatoris illatis tradidit per manus itidem archipresulis super altare sancti Blasii villas duas Adarnich^y cum omnibus^z suis pertinentiis et predium Huzenpuhel^{aa}. Ad haec complures decimas suis exactionibus acquisitas^{ab} dedit, quia gens Sclavonica in eius episcopi terminis posita ante ipsius tempora aut^{ac} nullas aut paucissimas reddere^{ad} consuevit. Dedit etiam ornamenta complura auro, argento et serico valde preciosa, vestimenta scilicet 35 sacerdotalia, libros, calices et quaeque divinis ministeriis necessaria. Inter cetera quoque bona sanctorum egregiis pignoribus locum nobilitavit, inter quae brachium sancti confessoris Paterniani cum coerente sibi manu. Sed et sancti Chrisanti martyris calvariam et conmilitionis eius sanctae Mariae virginis mentum^{ae} integrum et pariter brachium sancti Hermetis, nec non et sancti Vincentii cum multis aliis sanctorum reliquiis eidem donavit 40 ecclesiae.

P. Thiem 5. 3. Locus hic inter montana Bavariae iuxta Anecum^{af} fluvium in valle situs est. Aditum difficilem viantibus prebet, adeo ipsa natura minime per girum ut altissimum montium ambitu caelo proxime dicas circummuratum. Prospectus^{ag} nisi in montes aut sursum versus^{ah} non est. Hoc monasticae conclusioni prestruente natura idoneum, hoc unum de ceteris quare locus a stirnensis longe lateque amatur^{ai}, expellitur, ab aliis horretur, fugitur. Neceesse est fortis diversas mentes aut provocare aut revocare. In hoc igitur loco monasterium beatus presul fundare desiderans, dum esset ibi constitutus, quis fuscus episcopalis erat, triduum continuum pertulit, non manducans neque bibens, adeo aestuans discerebatur cogitationibus suis, dum quid definiat eligere non poterat. Malcebat partim facies^{aj} loci, quod inivis convictui

a) a. ecel. sue et pr. 1. b) dilatavit 2. c) sp. suum f. 1. d) cop. 2. 3. desunt 4. e) igitur 2. f) deest 2. g) sue 2. h) sustentationem 1. i) friesaco 2. k) truhssen 2. l) hortwici 1. m) namque 2. 3. n) ota-herus 2. o) styre 2. p) eius 2. q) deest 1. r) huzenpuhcle 2. s) conquisitas 2. t) deest 1. u) p. c. r. 1. v) denique 2. w) mentum - Hermetis desunt 2. x) anasum 2. y) profectus 2. z) deest 2. 3. aa) amatus 2. ab) loci f. 1.

11) In vita ant. non dicitur quando monasterium Chanradi I. ap. Pez. Thes. III, 3, p. 687. 14) Obi- aedificare coeperit. 12) De ea disserentem v. tus eius in necrol. Admunt. et Seon. 4. Kal. Apr. 50 Albertum Muchar Admuntensem apud V. C. Horn- notatur; avus an pater Liupoldi Fortis fuerit am- mayr, Archiv f. Geogr. a. 1828. Elenchum do- bigitur. 15) in pago Chrowat. Commemoratur nationum a Gebehardo factarum habes ap. Klei- luvavia p. 262. 16) nunc Ardoing. luvavia mayrn, luv. App. p. 260. 13) Maganus et Anzo p. 261. Situm in pago Enstal. 17) Huzenpuhel commemorantur l. l. p. 262; Anzo etiam in charta in pago Chrowat aliquanto post tradidisse videtur. 60

hominum tamen nullius idoneae rei materiam in venis montium negaret. Angebat e contra non carpento neque^a trahere, verum solis augurariis necessaria posse inferri. His animam distrahentibus post tridie etiam tum cunctanti subito surdus et mutus quidam in medio exurgens divino nutu coram omnibus haec verba in Teutonico eleganter concinnavit episcopo inquit: *Tu debes inchoare, Deus debet consummare.* Qui homo nec postea nec ante^b ullas edidit voces, donec post multos annos in depositione ipsius episcopi ad sepulchrum eius pleniter surium et linguae eius restituta officio. Miratur itaque universi, stupor et gaudium replent episcopum. Mox quasi divinitus accedente oraculo, intrepida mente proisimo studio monasterium cepit construere, sacris vestibus et marmore copioso ornare, redditibus ditare, Arnoldo monacho de monasterio sancti Petri ad provisionem ipsius loci ascito, favente domno Reginwardo venerabili abbate Sancti Petri. Sed predicto Arnoldo propter paupertatem loci non diu hic durante, Isingrimus ab eodem archiepiscopo est substitutus¹⁸.

4. Operae precium est hic^c inserere qualiter prefatus et sepe nominandus pater et dominus noster Gebhardus^d archiepiscopus ab ineunti aetate in proposito habuerit, ut si ex voluntate Dei facultas sibi posthac suppeteret, monasterium aliquod ubi divinae laudes iugiter ymnizarentur construeret^e, quod ex subsequenti relatione potest perpendi¹⁹. Dum enim aliquando in puericiae flore constitutus cum collegis suis, Altmanno postea Pataviensi^f et Adalberone^g postea Wirzpurgensi episcopo, studiis liberalibus imbueretur, contigit ut cum hiis quos praediximus fideissimis sodalibus timore puerili fugam iniret. In via igitur ad quandam fontem divtererunt, et ibi de istarciohis suis panem quantulumcumque proferentes corpuscula recreabant. Et licet puerili affectione Dei tamen magis ut post patuit inspiratione presago^h virtutis suae spiritu inter cetera quae confabulabantur, episcopos se futuros praedixerunt, et monasteria se ad Dei servitium fundaturos voverunt, quod postea efficaciter compleverunt. Primus igitur Altmannus subintulit se Pataviensis ecclesiae presulatum velle conscendere, quo adepto monasterium se constructurum, ibique novissimam tubam ad resurgendum expectaturum. Tum Adalbero: *Ego vero Wirzpurgensis ecclesiae pontificatum aecipiam, et coenobium Christi servorum instituiam, ubi et ego recondar communem omnium prestolaturus resurrectionem.* Atⁱ Gebhardus: *Ego amborum vestrum magister futurus ero, quia volente Deo Salzpurgensis ecclesiae metropolatu sublimabor, et monasterio quod regulari institutioni ordinavero, ultimum examinis diem prestolabor.* Haec ideo hic interserere dignum duximus, ut ostenderemus quam grata Deo simplicitas istorum fuerit, et cordis mundicia, quorum dicta^k puerili quodammodo ioco prolata tam mirabiliter ad effectum perduxit. Nam Gebhardus in Salzpurgensi metropoli postea sublimatus^l, Admuntense coenobium ut praediximus fundavit. Altmannus Pataviensis episcopus factus Chotwicense monasterium instituit. Adalbero similiter ante ambos Wirzpurgensem sedem adeptus Lambacense coenobium construxit^m.

5. Prefatus quoque archiepiscopus priusquam Admuntense fundaret monasterium anno incarnationis Domini 1072 V. Gebhardusⁿ sedem episcopalem intra Karinthiam in loco Gurca dicto, ubi prius fuerat coenobium sanctimonialium, cui prefecit et consecravit episcopum Guntherum, pridie Nonas Maii, presentibus et benedicientibus episcopis Altmanno Brihsinensi^o, Ellenhardo Frisingensi, Candiano de Istria^p, ceteris comprovincialibus episcopis, Orone scilicet Ratiapontensi, Altmanno Pataviensi per epistolas suam in hanc ipsam ordinationem prebentibus assensum. Profeta est ibi tunc et epistola domni Alexandri papae et ad confirmationem huius constitutionis in auribus populi lecta et interpretata. Sed et litterae regis Heinrichi suum in hanc consensum pronunciantes similiter sunt recitatae, quarum tenorem infra posuimus.

Alexander episcopus servus servorum Dei, Gebhardo Salzpurgensi archiepiscopo suisque successoribus inperpetuum. Quociens ea a nobis petuntur quae religioni conveniunt, prompta debemus concessione annuere et favoris nostri gratanter prebere assensum, quoniam ex consideratione nostri officii cogimur ecclesiarum utilitatibus etiam si minime exigantur sollicitè invigilare et animarum saluti solerti studio providere. Quapropter, dilectissime frater, quia postulasti a nobis, quatinus apostolica auctoritate concederemus tibi unum episcopatum in tua parrochia constitueri quia ecclesia tua tam ample diffusa est quod per te solum non possis eam^q in chrismate aliisque pluribus quibus^r episcopali officio indiget decenter ac rationabiliter regere: piis precibus tuis inclinati libenter annuimus et ut etiam impleatur satagimus.

a) non 1. b) nec antea nec postea 1. c) deest 1. d) gebhardus 1. saepius. e) construere 2. 4. f) episcopo add. 2. 4. g) adalberone 2. et hic et infra. h) presagio 2. i) At^o monasterio—prestolabor. *Tunc Geb.—sublimabor 2. At tunc G. 4. k) deest 4. l) subl. Admuntense coenobium construxit in honore s. Dei genitricis Mariae virginis, sanctique Blasii ep. et maritris 4. m) etc. 4. qua^o ibi desinit. n) instituit 2. o) brihsinensi 1. ex corr. aequat. p) hystria 2. q) deest 1. r) et in aliis 1. s) que e. o. indigent 1. ex corr.

18) VII. Idus Iun. Isingrimus abbas nostrae congregationis. X. Kal. Mai. Isingrimus mon. n. c. pater domni nostri primi abbatis. VIII. Kal. Mai. Rich-Adm. Ex hoc loco Ann. Salisb. SS. IX, 773 interpolati esse videntur. 19) Similis narratio est in V. Altmanni c. 5, paulo diversa in V. Adal-60 kart monacha mater domni primi abbatis. Neer. beronis.

1070. *Apostolica igitur auctoritate, venerande frater, religioni tuae concedimus, volumus et confirmamus^a, atque auctoritate beati Petri apostolorum principis in quocumque loco tibi melius visum^b fuerit episcopatum in tua parrochia constituere^c et ad procurandum salutem animarum adiutorem tibi tua consideratione ibi preponere. Ita tamen, ut episcopatus ille ecclesiae tuae tibiue vel tuis successoribus numquam subtrahatur et nullus ibi episcopus quandoque sive per investituram ut dici assolet vel quocumque pacto inibi constituitur, nisi quem tu vel tui successores prompta voluntate elegerint, ordinaverint et consecraverint. Indignum enim atque detestabile est, ut hoc quod studio pietatis a nobis quesitum apostolica est^d auctoritate firmatum, ad detrimentum ecclesiae tuae quolibet modo vertatur. Si quis autem temerario ausu huius^e nostrae sanctionis privilegium infregerit, noverit se apostolicae excommunicationis atque 10 anathematis vinculo innotatum. At vero qui pio intuitu custos et observator exstiterit, perpetuae benedictionis habundantia repleatur. Dat.^f Lateranis 12. Kalendas Aprilis per manus Petri clerici, fungentis vice Petri sanctae Romanae ecclesiae cardinalis ac bibliothecarii, anno incarnationis Domini 1070, pontificatus vero domini Alexandri papae II nono, indictione 8.*

1072. *In nomine sanctae et individuae Trinitatis Henricus divina favente clementia rex. Quo- 15
ciens ea a^g nobis petuntur quae religioni conveniunt, prompta debemus concessione annuere et favoris nostri gratanter prebere assensum. Ergo quia fidelis noster Gebehardus Iuvavensis archiepiscopus de commissarum sibi animarum periculis dolens conqueustus est quod episcopatum suum in montanis situm pre nimia parrochiae amplitudine et viarum difficultate per se solum regere non sufficeret, consultu fidelium nostrorum pro necessitate ecclesiae decrevimus et 20
annuimus, ut infra parrochiam suam adiutorem sui operis episcopum et sedem episcopalem constitueret^h. Igitur in loco qui dicitur Gurca apud ecclesiam sanctae Mariae, ubi prius erat congregatio sanctimonialium, placuit nobis ut cathedramⁱ episcopalem faceret et eidem novae sedi partem parrochiae suae et de prediis et decimis quantum sibi conveniens videretur attribueret, et ad eandem sedem episcopum ex sua consideratione ordinaret; ea videlicet ratione ut 25
episcopatus ille ecclesiae Iuvavensi et predicto archiepiscopo suisque successoribus numquam subtrahatur, et nullus ibi episcopus quandoque sive per investituram sive quocumque modo constituitur nisi quem predictus archiepiscopus sive successores elegerint, ordinaverint, consecraverint. Et ut hoc nostrum regale preceptum stabile et inconvulsum omni permaneat aevio, hanc cartam inde conscribi manuque propria corroborantes sigilli nostri impressione 30
iussimus insigniri. Ego Albero cancellarius vice Sigefridi archicancellarii recognovi. Data 2. Nonas Februarii, anno dominicae incarnationis 1072, anno^k ordinationis domini Henrici regis 18, regni vero^l 18, indictione 10. Actum est Ratisponae in Dei nomine feliciter amen.*

v. Gth. ant. c. 2. *6. Hae igitur utraque epistolae destinatae sunt servari in ecclesia Iuvavensi. Iuvit ad hanc novam constitutionem et quidam veterum noticiarum codex. Repertae enim erat talis in camera librorum Salzpurch^m, et in eo repertum, 35
qui episcopi sub quibus archiepiscopus Salzpurgensis ecclesiae vices et ante gessissent in-prenominata regione. Beatusⁿ enim Virgilius episcopus octava a beato Rudperio gentem Karentanam tempore Tassilonis ducis Bavariae quibusdam occasionibus ad fidem Christi convertit, et episcopum illic Modestum dictum in loco Lyburia dicto instituit, per quem^o et per cuius successorum instantiam eadem gens Slavonica^p a ritibus ydolatriae revocaretur. Item ab Arnone primo archiepiscopo Theodericus episcopus, ab Adilrammo^q secundo archiepiscopo Otto episcopus, a Liuprammo tertio archiepiscopo Oswaldus episcopus prelati sunt Karentanis. Repertae sunt in eodem libello crebrae discordiarum causae inter ipsos archiepiscopos et subepiscopos illos, propter quas conicitur et estimatur vicem illam tunc cessavisse^r, et morientibus aliis aliis non fuisse substitutos. Et quia huiusce^s stabilitatis anchoras non habebant eadem videlicet episcopalem et clericam ac plebem in separatis sibi parrochiae terminis cum quilibet supradicta restauratio renovata est et stabilita.*

ibid. c. 3. *Deinde post aliquantos annos excommunicabatur rex Henricus in synodo Romana, et episcopi singuli missis a papa Gre- 40
gorio epistolis premoniti sunt etiam obsecrati pro observanda sancto Petro et eius vicario obedientia, inobstanti quoque et sub obtentu sui officii sunt astricti ne regi anathematizato et eius consiliariis nominatis communicarent. Hoc novum sive rarum in regem anathema utrum ex venditione episcoporum et^t abbatiarum an ex alia infamia causas sumpserit penes earum consensum sit et iudices, nobis^u sententia pastoris limenda est sive iusta^v sive iniusta. Predictus enim pie memoriae papa Gregorius velud alter Helias spiritu Dei plenus et zelo iustitiae et veritatis ac- 50
census sacerdotes Baal non quadringentos sed infinita milia trucidaverat, quia vel eos qui per symoniam episcopatus, abbacias, preposituras, prebendas vel ecclesias obtinuerant vel qui in sacerdotio aut diaconatu uxores habuerant vel qui a symoniacis vel scismaticis ordinati*

a) firmamus 2. b) f. v. l. c) construo 2. Verbum hic deesse videtur, sed eadem ex autogr. dedit Kleimayr in App. ad Iuvaviam p. 287. d) deest 2. e) n. h. l. f) Data 2. g) ex quo a. l. h) constituere 2. i) ita 2 55 et 3 cum autographo quod in archivo caesareo servatur. sedem 1. k) a. autem o. 2. l) ita 2. 3. et autogr. autem 1. m) salzburgensi 2. n) que 1. o) slavonica 2. p) adilrammo 1. q) cessasse 1. r) huiusmodi 1. s) sive 1. t) a. tamen s. l. u) i. est s. l.

20) Beatus — Karentanis ex libello de conversione Karant. inseruit, sed ibi de discordiarum causis nihil invenimus. 60

fuertant, gladio Petri omnes simul truncaverat. Proinde istorum instinctu Henricus imperator Wicpertum^a Ravennatem heresyarcham expulso prefato papa^b Gregorio Romae intronizavit, quem una cum rege et suis complicibus et fautoribus iam dictus papa anathematizavit. Videres tunc naviculum beati Petri quasi dormiente interim Iesu propemodum mergi et tempestatum procella^c F. Thiem. 4.
 5 vassari dum omnes veritatem et fidem beato Petro eiusque vicario servantes aut in undas mortis dirum fremens ac fervens^d salum trahebat aut in longum exilium patria, honoribus, rebus exortes^e iscebat. Tempora nimirum tunc valde periculosa instabant cum preter Christi athletam nostrum domnum Gebehardum archiepiscopum Salzpurgensem, Altmannum Pataviensem, Adalberonem Wirzburgensem, Hermannum Metensem et Meginwardum Frisingensem^f, preter hos solos quinque in toto
 10 regno Teutonico episcopus catholicus inveniri non poterat.

7. Ea ergo tempestate iste noster dominus sepefatus archiepiscopus fidelis Romanae ecclesiae et veritatis catholicae propugnator eminebat qui velud alter Machabeus loricae se fidei succinerat et gladio verbi sui castra ecclesiae in toto regno Teutonico protegebat. Proinde aure cordis audiens illam vocem^g Domini in euangelio clamantis: *Qui non est mecum contra me est, et qui non colligit mecum dispergit*, quia Christum pro redemptione ecclesiae ad crucis brachia pendentem^h sincera fide sequi studuit, multa tunc suae personae et ordini indigna
 15 nimis a fautoribus regis excepit. Qui mox et ecclesiae suae bona diripiebant unusquisque vicina sibi quasi ex permissione regis vendicens et hanc domini papae ipsiusque nostri ob hanc direptionem illi factos parvipendens. Tunc etiam magna pars Ungaricae terrae quondam ecclesiae sancti Ruodperti traditae ab episcopo defuncto dicitur. Hac etiam necessitate ob munimen ecclesiae suae in posterum castella duo
 20 minutissima Christi archimandrita edificavit, scilicet in monte Salzpurch et Werven, sed et unum castellorum apud Frisacum. Sub publica tandem fide etiam dato a rege ducatu Ratisponam veniens expurgare se in quibus a rege culpabatur recusavit nisi prius omnia quae ei ablata fuerant iuxta statuta emendarentur. Inde profixa inter eum et interⁱ prolocutores regis coram rege agitata est questio. Postremo infera re utrimque et in
 25 definita exiit ab urbe Ratispona ad urbem suae sedis eo comitatu quo venerat reducendus, sed a media via diverit et ad partes secum facientes recessit. Quia denique inimicis Christi et ecclesiae resistere non potuit, relicta sindone nudus ab eis profugit quia relicta sede sua in exilium 2. Idus Octobris recessit, anno incarnationis Domini 1078^j, et novem annos nunc in Sueviam, nunc in Saxoniam
 22 transmigrando cum suis similibus catholicae veritatis confessoribus in exilio transegit.

8. Rex Henricus Perhtoldus quendam sui erroris consentaneum in cubile Salzpurgensis ecclesiae ingressit, qui et eiusdem ecclesiae thesaurum ditissimum dissipavit, et multa
 30 nostrae Admuntensis ecclesiae ornamenta cum nonnullis sanctorum pignoribus diripuit, ipsum vero locum nostrum fere^k ad solitudinem redegit. Inter cetera preciosa quae tunc temporis idem intrusus seu exepiscopus nobis abstulit, rationale unum ex auro et gemmis
 35 preciosissimum intextum, auris catenulis dependens, pene mille marcarum precio^l estimatum, quod imperator Graeciae fundatori nostro Gebehardo archiepiscopo, dum legatione caesaris illo functus filium eius baptizasset, pro munere donaverat, iussit prefatus Perhtoldus exponi militibus suis hoc largiturus. Duodecim igitur milites ceteris prestantiores avariciae siti fu-
 40 verneribus^m concidentes octo ex his ibi ceciderunt. Quidam ergoⁿ ex fratribus Nordwinus presbyter sacristae seu custodis functus officio ad tantum facinus perhorrescens, et aliorum quatuor qui adhuc supererant simili caede iam perituris^o vitae consulens, arreptum rationale in quatuor^p frustra confregit, cuique illorum suam partem tribuens. Qui monachus eodem
 45 anno diem clausit extremum. Predictus quoque Perhtoldus duas patellas salis ad Paierhalle nobis abstulit et comiti Gebehardo de Purchousen has in beneficio tradidit.

9. Tandem miseratione divina inardescente zelo fidelium anno exultationis suae nono, prefatus
 50 ater dominus Gebehardus ab Engilberto comite et ab aliis quibusdam ecclesiae ministerialibus et compluribus militibus reductus est in episcopium suum comitanibus se suffraganeis suis episcopis Altmanno scilicet Pataviensi et Meginwardo Frisingensi, et a clero et toto pene populo in sedem suam est receptus. Ubi confestim iam eum qui suam
 55 sedem invaserat, quam et eos qui loca predictorum suorum suffraganeorum occupaverant anathematizavit ipse et coepiscopi sui. Sicque duobus fere annis curam exercens episcopalem supervixit. Anno igitur incarnationis Domini 1088, 1088, transactis ab ordinatione sua annis 27, mensibus 10, ebdomadibus duabus, diebus duobus, exacto felicitis agonis cursu ad Iun. 15. palmam supernam vocatus 16. Kalendas Iulias^q in castro suo quod Werven dicitur huius vitae terminum
 23

a) wicpertum 2. b) pr. G. p. 1. c) deest 1. d) fremens 1. 3. e) exortes 3. f) deest 2. g) i. d. v. 2.
 55 h) tendentem 1. dententem 2. i) a. l. k) deest 1. 3. l) ad s. fere 2. m) conc. vuln. 2. n) vero 2.
 o) deest 1. p) fr. q. 1. q) XXVIII. 1.

21) Eius loco Bernoldus a. 1089. Constantiensem cum Auctario Garstensi hoc anno 1079 adsignant. ponit. 22) imo 1077 teste Bertholdo SS. V. p. 301, 23) Ita et Passio Thiemonis cum Chron. Gurcensi; quod et eum 9 exilii annis (quos ex vita ant. 17. Kal. Iul. Vita altera cum necrologiis. 60 sumpsit) consentit. Ann. Admuntenses et Salisb.

P. Thiem. h. beato filio sortitur, et inde translatus in nostro monasterio debita veneratione sepellitur, ipso die depositus curam et mutum quem predicatum ad sepulchrum proprium curavit. Quo primo aliaque deinceps miracula vivere v. Geb. nat. se in collectibus regula testatur. Hic a sancto Rudberto primo Iuvarensis sedis episcopo vicissim sextus fuit, ab Ara primo eiusdem sedis archiepiscopo sextus decimus. Vir hic erat ingeniosus satis et literatus, orationibus studens et lectionibus, canonum maxime scrutator, elemosinarum largus, in contemptores et contumaces ultor irrevocabilis erat, sive banno sive alterius potestatis exercitio ut in illis voluit. Dicitur idem de illa dissensione quae suo tempore in ecclesia fuit libellum ad Hermannum Metensem episcopum, quod et semet excussaret, et quantos ex contraria parte posset huic cui ille favebat parti sociaret.

Erat eidem domino et patri nostro Gebehardo germana uterina nomine Diepurch quae cuidam nobili, et libero baroni Bavariae Werenhero* in matrimonio erat sociata. Qui ambo post mortem filii sui Gebehardi pari devotione monasterium canonicorum Richersperge fundaverunt, et Christum sibi inibi heredem instituerunt.

P. Thiem. metr. v. 9.

10. Quid fies Admuntis Gebehardi funere tristis?

Resat post fletus quod tibi cerne decus.

Est tibi pontificis corpus non gloria vilis.

Cui locus hic tumuli pre tot episcopis.

In te divinos qui fecit iugiter immos

Et decantari cantica psalmigrafi.

Fecit et hoc in te sint ut^b solatia cuique.

Plurima nam tribuit de quibus hoc statuit,

Eauriens victum petat in te, nudus amictum,

Et vagus hospicium, vallis es en nivium^c.

Propter iusticiam toleravit et ipse rapinam.

Regis ob hanc odium fugit in exilium.

Malens ille^d miser quam scismatis esse minister

Transiit ad partes lite sibi similes.

Complicibus banni studuit se dissociari.

Servans, Rome, tuo debita iudicio.

Post in episcopium plebs hunc nonnulla receptum.

Gaudebat cura post ut et^e ante sua.

Hic pro lege Dei nescivit cedere regi.

Vel cuiquam fortis vel quoque dederori.

Pastore igitur tali subtracto de presentibus quo dignus non erat mundus, scriptura illa impletur propheticæ veritatis: *Percutiam pastorem et dispergentur oves gregis*. Mox enim Perhtoldus invasor prefatus favore prefati^f Heinrichi regis metropolitanam sedem occupat, 35 et more lupi caulas ovesque Christi et ecclesiae atrociter laniat, locum nostrum fortiter devastat. Sed Christus dominus recolens promissionem suam Petro et ecclesiae suae a se factam:

Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et portae inferi non prevalebunt adversus eam, contra eundem Perhtoldum suum et ecclesiae inimicum per Spiritus sui gratiam suorum fidelium excitavit constantiam. Qui in unum convenientes electione canonica 40

1090. venerabilem Tyemonem Sancti Petri abbatem in archiepiscopum constituerunt eique ad defensionem ecclesiae castra et munitiones episcopii tradentes prefatum invasorem de finibus

P. Thiem. f. in primaeva aetate Altensi monasterio tam regularibus quam scolasticis disciplinis traditus^g est imbuendus, Huic ab adolescentia sanctitas, innocentia, humilitas, prudentia omnique scientiae genus oblectationi fuit, ibique iuventutem suam exercevit. Cuique esset non solum in eis artibus quas liberales appellant^h, sed et in mechanicis universis simul, pictoriaⁱ, fusoria, sculptoria omnibusque huiusmodi^k generibus et speciebus subtilissimus, ut in quibusdam monasteriis et nostro specialiter in eius sculpturis et picturis perspicuum est cernere, conversationis quoque^l et vitae c. 3. merito clarissimus: abbatem Sancti Petri pro nimia^m etⁿ diutina debilitate a provisione monasterii sui absoluto, ascitus c. 4. est communi electione in abbatem, et investitus ab eodem Gebehardo archiepiscopo. Non multo post prefato archiepiscopo propter scisma a sua sede^o expulso religiosus abbas Tyemo execrans communionem invasoris Perhtoldi concessit^p c. 5. in Suetiam et in Hirsawicuse^q monasterium se recepit, privatum et communem se^r fratribus gerens. Post triennium ad civitatem suam rediens iterumque contagione leprae predicti Perhtoldi pertimescens in vicinam heremum Admuntensis coenobii se contulit.

11. Postmodum defuncto piaie memoriae Gebehardo archiepiscopo ad metropolitanum 55 ut diximus est proventus et ordinatus, anno incarnationis Domini 1090. Venerabilis ergo Tyemo archiepiscopus sicut in Hirsawicensi coenobio sub reverentissimo abbate Willihelmo monasticae religionis institutione fundatus, predecessoris sui vestigia in defensione veritatis catholicae et propagatione religionis divinae omnimodis sequi studuit, per quod Deo Deique^s fidelibus valde complacuit. Qui inveniens^t locum nostrum valde desolatum quasi pastor bonus religioni monasticae quae tota iam apud nos periit paterna pietate condoluit et de Saxonia Gisilbertum abbatem valde religiosum adduxit qui in Hirsawicensi^u coenobio secum quondam

a) Wernhero 1. b) et 2. c) enivium 2. d) ipse 1. e) deest 1. f) deest 2. 3. g) deest 1. h) vocant 1. i) pictura 2. k) huiusce 2. l) conversationisque 1. m) n. quoque et 1. n) et pro d. 2. o) exp. sede 1. p) recessit 1. q) hirsawense 1. bis. r) ger. se fr. t. s) suisque 1. t) veniens 2. u) hirsawicensi 1.

Christo militaverat et ob evitanda anathematis contagia assignatam sibi in Thuringia abbatiam scilicet apud Reinersprunnen²⁴ zelo catholicae communionis reliquerat²⁵. Hunc ergo 24 nostro monasterio abbatem prefecit et tam pro Christi quam pro eius amore proque animae suae salutis monasterii nostri terminos qui usque ad id tempus nimis erant angusti suis donationibus copiose dilatavit. Totam namque in valle parrochiam cum omni iure suo et alia 5 plura nobis contulit. Sed quia omnes qui pie vivere volunt in Christo levi persecutionem patiuntur, predictus P. Thiem. 7.8. Christi famulus reverentissimus archiepiscopus hinc a rege Henrico hinc a prefato invasore Perhtoldo²⁶ multas insidias petitur, captus²⁷ et multis cladibus afficitur. Nullum genus erumpnarum, quod turpe quod miserum esset in quinquenni captivitate expertus non est, dum etiam karissimi cognati sui in conspectu eius capite truncati sunt. De qua demum c. 10. igitur 13 annis quibus profuit, bellis, obsidione, gladiis, captivitate, omnia extrema perpeso, instar beati Athanasii Alex- c. 7. andrini episcopi nunquam pene liberum corpus nedum libera auctoritas fuit. Tandem comitante secum eodem 1101. monasterii nostri abbate Gisilberto cum Welfone duce Bavariae et Ita marchionissa Austriae aliisque c. 11. multis ferocissimam perfrictor et a paganis captus atque in Corrozinam urbem deportatus multisque pro fide Christi suppliciis lassatus tandem martirio consumatur.

Tunc etiam abbas Gisilbertus Kal. Octobris apud Ierusalem obiit.

12. Post huius ergo excessum sepe fatus²⁸ invasor Perntoldus metropolitanam sedem incubat, donec visitacio emissa ab Altissimo Chunradum, genere, scientia ac moribus egre- 1106. gium, desolatae ecclesiae pastorem et archiepiscopum ydoneum condonat. Hic namque 7. Ian. 7. 20 Ydus Ianuarii archiepiscopus constitutus, postmodum eodem anno, scilicet 12. Kal. Novem- Oct. 21. bris a Pascali papa ordinatus²⁹, et pallio honoratus est, anno incarnationis Domini 1106. 23 Qui tanta morum probitate et religionis auctoritate coepit eminere, ut omnibus in Teutonico regno institutioni et exemplo fuerit. Cuius quanta erga Deum fides et sanctam ecclesiam zelus vigerit, in facto subter notato declaratur. Rex Henricus V cum exercitu copioso circiter 30 milia 070. Fris. 30. 11. equitum electorum Italiam ingrediens, habens in comitatu suo prenotatum archiepiscopum Chunradum, Romam usque ac- 1113. cessit, benedictionem imperialem a domno Pascali³⁰ papa suscepturus. A quo nimirum apostolico cum clero et populo Romano summo cum honore ac tripudio est exceptus. Sed rex continuo quorundam sceleratorum consilio ipsum domnum apostolicum captivavit, pro electionibus videlicet et investituris episcoporum³¹. Videns haec venerabilis Iuvvensis ecclesias³² archiepiscopus Chunradus, zelo equitatis vicem Dei dolens factum hoc improbari. Cui dum quidam ex ministris 30 regis Henrici, cognomento Caput, eraginato gladio mortem interminaretur, tanquam pro iusticia mori optans iugulum prebuit, malens si minas ille ad effectum perducere veluisset, temporalem vitam finire, quam tanti periculi scelus dis- simulare.

13. Exinde odium imperatoris et eius fautorum in tantum incurrit, ut in eius persecu- tione, sicut de beato quondam Athanasio legimus, totum pene coniuverit regnum, et com- 35 moti sunt principes terrae, nec ei ullus locus tutus supererat ad latendum, dum ad investi- gandum eum omnes moverentur. Infra vallem Admuntensem in cuiusdam spelunca montis 1115. dimidium pene annum est occultatus. Rursus infra³³ eiusdem monasterii cellulae ambu- tum in cellario subterraneo 16 ebdomadas latitavit. In cuiusdam gurgite amnis usque ad mentum immersus diem integrum exegit. Inde clandestino discessu Saxoniam petens a Mag- 40 deburgensi archiepiscopo venerabili, Adilgoz nomine, officiosissime susceptus est et retentus. Qui etiam quotquot ad ipsum patrem nostrum Chunradum ex Salzpurgensi episcopatu occulte ob metum cesarianorum pedites veniebant, multis muneribus honoratos equites remittebat. Miseratione demum³⁴ divina pace redintegrata ecclesiae, a Liupoldo Stirensi marchione in 1121. manu forti requisitus, ad suam honorifice post novem annos reductus est sedem³⁵. Rursus 26 45 ecclesiae propriae strenue invigilavit, et inter ceteros eiusdem Salzpurgensis ecclesiae dignos per ipsum proventus, maioris ecclesiae clericorum vitam in melius informavit, et communem vitam canonicorum sancti Augustini ibi iniciavit, anno incarnationis dominicae 1121.

14. Hic³⁶ ergo Deo dignus archiepiscopus nostrum monasterium adiens, idque penitus desolatam inveniens, interius quidem spiritualis vitae religione, exterius vero rerum posses- 50 sione, funditus indoluit, et instar beati Martini caelitus sibi reservatum pauperem nostrum locum, omnimoda nuditate despectum, religione ac possessione³⁷ vestire deliberavit, quo ante creatoris sui conspectum aeternae gloriae amictum comparavit. Prefecerat autem eidem loco secundo suae ordinationis anno³⁸ venerabilem abbatem Wecilonem, qui etiam 1107.

a) reinhersprunnen 2. b) reliquit 1. c) Perhtoldo 1. d) deest 1. e) s. f. desunt 2. f) Paschali 2. g) epi- 55 scopiorum 2. h) deest 1. i) eiusdem infra 2. k) div. dem. 1. l) Sic 1. m) possessionibus 2.

24) fund. a. 1085. Ibi a. 1103 Ernest abbas com- Auct. Garst. et Ann. Sancti Rudberti. 26) Haec 55 memoratur. Gisilbertum a. 1091 coenobio Admun- minus accurate narrata sunt; vide infra Vitam tensi praefectum esse, asseritur in Aucta Jo Gar- Chuonradi. 27) Si hoc verum est, post Henri- stensi SS. IX, 568. 25) in concilio Guastallensi; cum collocandus erit, nec diversus a Beccemanno 50 v. Ekkehardi Chron. SS. VI, p. 240. Ceterum cf. qui post cessionem Ekkeberti monasterio Lamba-

apud Lambacense monasterium iam dudum primus abbas clarerat, et ob virtutum probita-
 tisque exercitia eius iussu Admuntensis quoque monasterii curam administrabat. Quo post
 aliquos annos apud Lambach rebus humanis exempto ibique sepulto, dominus Henricus ex
 coenobio Chremsmunster^a in abbatem est electus. Hic a sanctae recordationis Pascali papa
 privilegium apostolicae defensionis et donationum sanctorum archiepiscoporum Gebhardi
 et Tyemonis perpetuae confirmationis monasterio nostro acquisivit, anno incarnationis Do-
 mini 1105, quod in sacrario ecclesiae debita veneratione^b conservatur repositum²⁸. Qui post
 paucos annos iter faciens in Enstall^c in anne Wizinpach²⁹ est submersus, et ad monasterium
 relatus in atrio basilicae sanctae Dei genitricis Mariae sepultus est, ubi et Isingrimus primus
 loci abbas est tumulatus. Sicque locus abbate quatuor fere annis carebat, Ottono priore,
 postea Milstatensi abbate³⁰, ipsius loci provisionem administrante. Interim status religionis
 et monasticae disciplinae^d plurimum apud nos vacillabat. Proinde prefatus archiepiscopus
 legatum cum litteris in Sueviam ad reverentissimum abbatem monasterii sancti Georgii³¹
 nomine Theogerum destinavit, cuius tunc temporis in toto regno Teutonico fama celebris
 fuit, qui in fine vitae suae pro incomparabili^e sanctitate precepto sedis apostolicae cathedrae
 Metensis ecclesiae coactus suscepit, eiusque ordinationi ipse archiepiscopus pia memo-
 riae dominus Chunradus in Corbeia Saxoniae cooperato interfuit, ubi eundem legatum aposto-
 licae sedis dominus Chuno Prenestinae ecclesiae cardinalis episcopus, venerabiliter conse-
 cravit. Hunc ergo per legatum suum nomine Udalricum^f de Elsindorf, postea monasterii
 nostri monachum, missis litteris suppliciter exoravit, ut sibi venerabilem virum Wolvoldum
 suum monasterii professum transmitteret, quem nostrae ecclesiae abbatem preficeret. Qui
 videlicet Wolvoldus quondam Frisingensis ecclesiae canonicus, postea monasticae religionis
 professus, monasterio Husenhoven, quod postea Schiram translatum fuit, est prelatus³², sed
 persecutionem advocati sui^g ferre non valens, ac per hoc fructum sibi in commissa vinea
 non esse videns, suae saluti providit, relictoque infructuoso habitacionis suae^h agro ad mona-
 sterium sancti Georii sub obedientia prefati domni Theogeri se contulit. Qui super eum
 petitioni domni archiepiscopi devotus annuit, et quia spiritu Deiⁱ plenus fuit, prophetiam
 quondam super eum assignavit, quam postea rerum eventus manifeste comprobavit. Dixit
 enim fratri Udalrico^j prefato archiepiscopi legato: *Ducite eum in gaudio, et scitote pro certo,*
quia per eum in divino servicio^k tota vestra proficiet regio. Hunc ergo quasi caelitus a Deo
 sibi transmissum dominus archiepiscopus summa veneratione suscepit, et ei ad monasterii
 nostri reparationem et sublimationem tam in interioribus quam in exterioribus tota cordis
 sui devotione astitit³³.

15. Traditiones sane predecessorum suorum in membranis descriptas^l inveniens, pos-
 sessiones^m ecclesiae nostrae quacunque distractas in forti et potenti manu requisivit, et eas
 aut per excommunicationis sententiam aut per datam pecuniam liberatas loco nostro resti-
 tuit, ipsasque suis donationibus pie augmentavit. Nam praeter eas possessiones quas vel a
 predecessoribus suis ecclesiae nostrae traditas, sed iniuste ablatas liberavit, vel quas ipse
 sua liberalitate donavit, multorum etiam fidelium donationes nobis ablatas tum officii sui
 auctoritate tum pecuniae suae largitate ecclesiae nostrae reparavit. Traditiones sane sive
 suas sive predecessorum suorum sui privilegii auctoritate nobis confirmavit³⁴, quod sui si-
 gilli impressione corroboravit. Cuius auxilio et misericordia predictus abbas noster dominus
 Wolvoldus in omnibus suffultus et quasi muro a dextris et a sinistris undique vallatus, copio-
 sam messem fidelium tam virorum quam mulierum colligere coepit, quia congregatis mona-
 chis ac fratribus plurimis, eius obtentu sororibus quoque quasⁿ imus hic adunavit unde
 cumque advenientibus^o monasterium instituit apud nos. Cuius sollicitudinem et prudentiam

^a) Chremsmünster 2. ^b) observatione 2. ^c) Enstal 2. ^d) deest 2. ^e) incomparabile 1. ^f) Oud. de Elsendorf 2.
^g) deest 1. ^h) deest 2. ⁱ) Oudalr. 2. constant. ^j) officio 2. ^k) scriptas 2. ^l) possessionis 1. 2.
ⁿ) deest 1. ^o) venientibus 1. ^p) et 2.

censi praefuit, et adhuc anno 1103 ibi commemo-
 ratur, teste charta apud V. D. Kurz, Beiträge zur
 Geschichte etc. II, 438. Necrologia Admuntensia
 saec. XI ex diem eius emortualem indicant: VIII.
 Kal. Ian. *Wecit abbas n. c.* 28) Adhuc ibi incolome
 servatur; ed. in Pezii Thes. III, 3, 659. Datum est
 8. Kal. Nov. a. 1105, nobis 1104, ind. 13, pontifi-
 catus a. 6; scriptum littera Beneventana. Hein-
 ricus abbas, qui in eo diserle nominatur, obiit die 50
 11. Aprilis. 29) Anesum influit aliquanto supra
 Lietzen. 30) obiit d. 22. Oct. 31) in Silva nigra,
 prope Villingan. 32) In monumentis Schirensi-
 bus hunc non inveni. 33) Annus 1115 ex Au-
 ctario Garstensi constat. 34) Datum est in castro 55
 nostro *Friesach* a. 1139. Oct. 10. Ed. in Pezii
 Thes. III, 3. p. 684.

cernens memoratus archipresul, eum in partem sollicitudinis suae ascivit, et archidiaconum ordinatum ceteris ecclesiae archidiaconibus prefecit. Coenobium quoque sanctimoniale apud Sanctum Georium³⁵ eius curae ac regimini commendavit, anno incarnationis Domini 1122, quod et ipse ad spiritalis^a apicem religionis decenter reformavit. 1122.

16. Sub huius patris magisterio claruerunt in coenobio^b nostro quaedam monasticae professionis lumina: Reinbertus^c prior, postea monasterii sancti Petri abbas³⁶, indeque in episcopum Brixinensem proventus; et Rabanus post eum prioris functus officio; Dietmarus qui postmodum abbas apud Ozziach claruit³⁷, patruus Ekiberti^d senioris comitis de Puotene; Engilschalcus^e postea Buorensis abbas³⁸, et tres illiterati secundum seculum quondam nobiles, sed secundum Deum prestantiores, Udalricus de Elsindorf qui prediis suis monasterium^f nostrum non minimum locupletavit. Item alius Udalricus longus. Maganus³⁹, qui cum filio et uxore sua conversionis habitum apud nos expetens, predia regalia nobis contulit; sed et Witilo quidam religiosus. Horum denique et aliorum plurimorum spiritali fervore religio monasticae observantiae in Admuntensi monasterio egregie florebat.

17. Igitur prefato patre nostro Wolvoldo post multos tandem monasticae religionis fructus feliciter ex hac luce^g Kaledis Novembris⁴⁰ subtracto, anno incarnationis Domini 1137, regimini vero sui anno 23, communi fratres electione dominum Gotefridum, priorem monasterii ante sancti Georii, sibi in abbatem elegerunt, et per monachos nostros Udalricum prefatum et Witolonem, pro ipso a congregatione directos, per dominum Theodwinum Sanctae Rufinae cardinalem episcopum⁴¹ illum impetraverunt. Qui videlicet dominus Gotefridus prius in locum qui dicitur Wingart fuerat in abbatem datus, sed quia vineae illius cultus erat infructuosus, interventu domni Theodwini a domno papa Innocentio canonice inde est absolutus. et nostrae ecclesiae procuratori libera dimissus. Hic ergo pastoris nomen factis solenter adimplens, gregi sibi commisso diligenter invigilavit, in tantum ut divino munere illiusque pietas, necnon et sepe dicti patris memoriae domni Chunradi archiepiscopi opera et laboribus, quasi novum denuo initium accipiens locus, tum variis modis, tum principaliter famae gloria, observantiarum rigore, oblationibus seu donationibus fidelium, nobilissima monachorum atque sororum multitudine, necnon et super omnia Germaniarum monasteria non invaluere. Denique inter cetera ipsius patris Gotefridi egregie gestorum monumenta, et magnorum monasterii proficuum suo tempore emolumenta, privilegia Romanae sedis a duobus apostolicis Innocentio⁴² et Lucio⁴³ obtinuit. apostolicae videlicet tuitionis, sed et beatorum pontificum Gebehardi, Tyemonis et ipsius domini Chunradi traditionum perpetuae confirmationis.

18. Incitabant et cooperabantur tunc temporis ad studium religionis quidam spiritalis vitae boni^h emulatores, qui fama sui et exemplo plures alios attrahebant: Rabanus prior supradictus, et quatuor illi quorum supra mentionem fecimus illiterati, sed et Wernherus secundi prioris et armarii functus officio, qui postea Bruolense coenobium strenue rexit; Perhtoldusⁱ coenobii sancti Emmerammi postmodum abbas, sed et alii plures qui ob meritum insignia diversis sunt postea prelati coenobiis. Tredecim namque abbates illo in tempore de nostro monasterio^j sunt ad alia coenobia assumpti. Praeter hos et aliae apud nos religiosae personae tunc^k enituerunt: Udalricus sacerdos et sacrista; Perhtoldus scriba egregius, qui librorum multitudinem non parvam monasterio nostro propria manu descripsit; Lambertus^l quoque solertissimus scriptor, sed et Gotschalcus^m, tam sub Gotefrido patre, quam sub trium subsequentium abbatum magisterio preceptor, idemque scriptor egregius; Salmannus etiam curam plebani administrans. Item tres illiterati, seculo quondam nobiles, Reinberusⁿ videlicet, qui cum coniugo sua aequae nobili et filio Liutoldo⁴⁴, bonae indolis puero,

a) vite add. 1. b) monasterio 1. c) Reinbertus 2. d) Ekiberti 2. e) Engilschalcus 2. f) locum 1. g) Kaledis 1. h) Pertoldus 1. i) sunt m. ad 2. k) p. apud nos ca. 1. l) Lamp. q. ser. sol. 2. m) Gotschalcus 2. n) Reinberus 2.

35) in Karinthia, ad lacum Längsee. Cf. chartam archiep. Chunradi a. 1134 apud Hormayr, Archiv für Geographie 1820 p. 377. 36) a. 1116, episcopus a. 1125. 37) a. Meisero omissus. 38) De eo videtur Mon. SS. IX, 236; ib. p. 235 Udalricus de Elsendorf commemoratur qui Engilschalcum secutus esse videtur. 39) Necrol. Sept. 18. Maganus laicus. Pretium. 40) 2. die Nov. necrol. 41) In necrol. solam materteram eius Chunigant utrumque Admunt. et necrol. Sancti Mich. Babenbergensis. Sancti Emmerammi et Runense. In necrol. Adm. cod. 184. institutor istius congregationis vocatur, scil. sanctimonialium. 41) XIV Kal. Dec. Tieticus card. episcopus. Necr. Adm. Cf. de his Hess. Prodr. Mon. Guelf. p. 50. 42) Id. April. a. 1139. Pez III, 3, 161. 43) 12. Kal. Apr. anno 1143, nobis 1144, ind. 7. pontif. a. 1. l. p. 663. Utriusque autographum illaenam Admunte vidi. 44) In necrol. solam materteram eius Chunigant invenit, d. 18 Febr.

postea monasterii nostri abbate, ad conversionem veniens, predia non minima nobis contulit; Arbo de Biburch; Wernhardus de Urle; Isinricus quoque qui cellerarii functus officio, providentia tam sui quam et aliorum religiosorum fratrum cooperantium, res monasterii plurimum melioravit. Tunc etiam Henricus de Nazzawe^a ministerialis sancti Ruodperti cum uxore et quatuor filiis ad conversionem veniens, predia et beneficia quae plurima possederat, s monasterio cum manu domni archiepiscopi Chunradi obtulit.

19. Per idem tempus Sophia Ungarorum regis Belae filia, a filio Chunradi regis Romanorum desponsata, et regaliter ipsi cum inestimabili pecunia transmissa, mundo quod suum est diligente, scilicet bona temporalia, et fidem et veritatem negligente, predicta regina secus quam regiam dignitatem decuit habita, regnum caeleste pro terrestri commutavit. 10 Consilio namque et auxilio comitissae Ratisponensis Liukardis Admuntense monasterium expecit, et cum sacris Dei virginibus humillima conversatione caelibem vitam deinceps duxit⁴⁵. Nonnulli etiam principum seu comitum, sed et plures nobilium, filias suas Deo ibidem sub regulari servituras institutione offerentes, coenobium ipsam cunctis pene, ut superius diximus, in Germania sanctimonialium monasteriis celebrius reddiderunt⁴⁶. 15

20. Memoratus autem piae memoriae domnus Chunradus archiepiscopus, ab initio ordinationis suae usque in finem vitae ecclesiam nostram misericorditer fovens et protegens, preciosumque ac preclarum opus monasterii, quod heu postea incendio perit, marmoreis columpnis apud nos instituens, quadragesimo secundo episcopii sui anno, senex et plenus 1147. Apr. 9. diebus 5. Idus Aprilis felici fine quievit, anno incarnationis Domini 1147; dignus utique qui 20 cum Neemia Deo dicere possit: *Memento mei, Deus, in bono, et ne deleas miserationes meas, quas feci in domo Dei mei et in ceremoniis eius.* Exceptis enim duobus monasteriis sanctimonialium Chyemsse^b et Gosse, quae illum audire noluerunt, et ipsi obedire^c contempserunt, nulla ecclesia vel monachorum vel clericorum aut sanctimonialium in toto eius episcopio fuit, quae non aut sub ipso constructa, aut per eum in rebus interioribus et^d exterioribus 25 meliorata et augmentata fuerit. Ipse ergo accipiat benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo. Ipse nempe dilectus est Deo^e et hominibus, cuius memoria in benedictione est. Hic est divinitus directus in expiationem provinciae Salzpurgensis, qui^f tulit abhominations impietatis, et erexit nobis cornu salutis et tocuis religionis. Fuit autem nobilissimis ortus natalibus, patruus videlicet duorum^g comitum de Ambinberch, Ottonis et 30 Rapotonis^h.

21. Defuncto beatae recordationis domno Chunrado archiepiscopo, clerus et populus Salzpurgensis ecclesiae, divina ut non ambiguum est inspiratione, et precipue interventu domni Gotfridi abbatis Admuntensis, unanimi electione et voto domni Eberhardum Biburgensem abbatem in archiepiscopum elegerunt, anno incarnationis Domini 1148, sub Chun- 35 rado rege, anno regni eius decimo⁴⁷. Hic ergo Eberhardus, dilectus Deo et abⁱ hominibus glorificandus, ex nobilibus ac religiosis patribus^k oriundus, prius canonicus Babenbergensis, postmodum monachus Pruovingensis, indeque in abbatem Biburgensem fuerat assumptus; quod etiam coenobium ipse et sui germani auxilio et cooperatione felicitis memoriae Ottonis Babenbergensis episcopi fundaverant. Divina itaque gratia et virtutum suffragantibus meri- 40 tis archiepiscopus ordinatus, gregi sibi commisso non solum verbo eruditionis, sed et exemplo sanctissimae conversationis studuit preesse. Inter ceteras namque virtutes his specialiter Spiritus sancti donis refulgebat, mira erga omnes humilitate, patientia et^m mansuetudine. Ad haec misericordiae ac elemosinarum operibus in tantum erat deditus, ut raro aut nunquam nostra aetate similem eius in compassione afflictorum, consolatione lapsorum, 45 sustentatione miserorum viderimus, vel fama perceperimus, qui sic inquamⁿ omnibus omnia factus esset. Preterea sanctae Dei genitricis Mariae sedulum die ac nocte exhibebat obsequium, ut merito eius cognominaretur capellanus. De quo non amplius dicendum arbitror, quia qualis fuerit, luce clarius toti iam mundo Deus innotuit creberrimis ad sepulchrum eius miraculis. 50

22. Hic pre ceteris episcopii sui locis et ecclesiis Admuntense coenobium more predecessorum suorum familiaris diligebat, fovebat et amplificabat; cui etiam incendio misera-

a) Nazzowe 1. b) Chyemsse 2. c) deest 2. d) aut 2. e) a Domino 1. f) que 2. g) deest 1. h) Sic deest 3. i) et h. ex cod. et rel. 2. k) ita 1. 2. l) specialis 1. 2. m) deest 1. n) deest 1.

45) v. Jaffé Conrad III. p. 63. Obiit 17. Kal. Octobres. 46) Cf. V. Chaur. c. 4. 47) Hoc quidem 55 verum est, sed a. D. 1147.

biliter collapsio annualium quousque repararetur^a, 30 libras argenti impendebat, et de redi-
 1152. tibus suis plus quam 16 marcarum estimatione paterne subveniebat^b. Possessiones quoque
 Mar. 11. eiusdem monasterii suis donationibus et precipue decimarum collationibus large adauxit et
 privilegiis communit. Cuius temporibus quidam Christi fidelis, conversatione laicus, pre-
 5 dives epibus, Gotfridus de Wetervelt^c, Christum diviciarum suarum habere cupiens here-
 dem, Admuntensi coenobio pecunias suas in auro et argento contulit, cum quibus predia
 nonnulla coempta sunt, maxima vero pars in aedificio monasterii sororum expensa est. Quod
 monasterium prius ex alia parte fluminis^d iuxta ecclesiam sancti Amandi^e situm, dominus
 10 abbas Gotfridus in alium locum transtulit, et anno incarnationis Domini 1144 consummavit.
 10 Preterea prenotati patris Gotfridi sapientia et religione, sed et universae Admuntensis con-
 gregationis districtae conversationis rigore inductus, dominus Eberhardus Babenbergensis
 episcopus, vir tam litterali scientia quam seculari sapientia cluentissimus, interventu domni
 Adriani papae licet laboriose obtinuit, ut monasterium sanctimonialium ad Bergin^f dictum^g,
 15 suae sedis dominio adiunctum^h, predicti abbatis Gotfridi et fratrum suorum opera ad spiri-
 tualis vitae servantiaeⁱ meliorem statum informaretur. Voti ergo sui compos est effectus,
 et iam dictum coenobium Admuntensibus fratribus est assignatum, anno incarnationis Do-
 20 mini 1156; quod deinceps tam in interioribus quam in exterioribus, sicut in presenti cerni-
 1156. tur, felix sumpsit incrementum.

23. In diebus quoque archiepiscopatus Deo digni antistitis Eberhardi scismate perni-
 20 cioso ecclesia coepit laborare, dum ex parte ecclesiae Alexander apostolicus habebatur, ex
 parte vero Friderici imperatoris et eius sequacium Octavianus, qui et Victor, apostolici
 nomine falso extollebatur. Qua tempestate iste beatus antistes nutantem ecclesiam in Teu-
 tonicis partibus ad unitatem et fidem sanctae^f Romanae ecclesiae revocabat et roborabat.
 Tandem bono certamine decertato, Domino vocante apud Runa coenobium naturae concessit
 25 debitum^f, 10. Kalendas Iulii, anno incarnationis Domini 1164, indeque Iuvavum deportatus,
 1164. debita veneratione est sepultus. Ad cuius tumbam divinitus ostensa miracula eum vivere in
 lun. 22. caelestibus attestantur.

24. Post cuius decessum prelati cum clero et ministerialibus ecclesiae consilio habito,
 elegerunt dominum Chunradum Pataviensem episcopum ad Salzpurgensem metropolitanum
 30 anno quo supra, scilicet^f incarnationis Domini 1164, 10. Kal. Iulii, virum sane regio genere,
 100. 20. scientia quoque et^f morum probitate nobilissimum. Patre^g namque bonae memoriae clarissimo regni
 100. 20. principe Leopoldo marchione Austriae, ac matre Agnete filia Heinrici IV imperatoris progenitus fuerat, germanus
 etiam Chunradi regis Romanorum, sed et duorum ducum illustrium^h, Liupoldi et Heinrici: Friderici vero imperatorisⁱ
 35 patruus, sororis autem Heinrici^k quinti imperatoris; habens sorores Gerdrudem ducissam Boemiae, et Bertham ducis-
 sam Polanorum, ac Itam marchionissam de Monte Ferrato, et consobrinam imperatricem Hispaniae Gerdrudem. ^l Patrem
 inquam illustri parentela proles ipse nobilissima traxit originem. Sed tantae predictus antistes Chunradus
 nobilitatis lineam moribus extulit, probis actibus decoravit. De Pataviensi namque ecclesia,
 40 cui 16 annis preluit, ad Salzpurgensem ut diximus sedem translatus, quicquid prius in se
 notabile reprehendebat^l, non quasi novum hominem indutus coepit corrigere, et formam^m
 40 gregi sibi commisso se non solum nomine, sed et re et opere non segniter exhibere. Eo tem-
 40 pore Octaviano scismatico mortuo, cum iam finem illius execrandi scismatis ecclesia presto-
 40 laretur, alter prohdolor pro iam dicto Octaviano, Wido dictus, a fautoribus caesaris intruditur
 40 pocius quam intronizatur, et novissimus error peior effectus est priore. Itaque omnibus
 40 pene Germaniae et Italiae prelati tali scismate sese tum timore. tum etiam favore principis
 45 commaculantibus, et quod dictu horrendum est, sacramento, ut postea dicitur, ne ab hoc re-
 cederent se obligantibus, pretaxatus presul immobilis columpna veritatis, sed et aequivocus
 eius Chunradus Mogontinae sedis archiepiscopus preclarissimus, nec non et Hartmannus
 50 Brixinensis ecclesiae sanctissimus episcopus, murum se pro domo laeae opponerant, et pro
 conservanda fide beato Petro et eius vicario viriliter agonizabant. Predictus tamen beatus
 50 Hartmannus mensibus sex archipresulatus ipsius domui Chunradi evolutis, postquam tam ei
 quam predecessori eius sancto Eberhardo fidelissime commilitaverat, 10. Kal. Ianuarii migra-
 50 vit ad Dominum. Chunradus denique Deo dignus pontifex primo constitutionis suae anno ad
 50 Sept. 1.

a) repararet 1. b) Weterfeld 1. c) Pergen 2. d) deunctum 1. e) sp. observatione 2. f) deest 1. g) ar 2.
 h) Austria odd. 1. i) caesaris 2: cf. Ann. Adm. a. 1168. k) a. q. i. H. 1. l) reprehenderat 2. m) forma 2.

55 48) Eodem anno d. 20—25. Sept. in monasterio egit teste brevi relatione apud Pezium, Thes. III, 3. p. 698.
 49) sc. Admuntensis. 50) parochialem vicii Admunt. 51) dioec. Eichstet. prope Neuburg.

domnum imperatorem Papiae positum accedens regalia requisivit, sed obtinere non potuit quia scismati communicare noluit.

1165. 25. Anno deinde^a tercio^b, scilicet incarnationis Domini 1166, curia Wirzpurch ab imperatore et cunctis pene regni principibus est celebrata, ubi Widoni scismatico tam episcopi quam abbates Germaniae iuraverunt, paucissimis se ab hac contagione subtrahentibus. Eodem anno curia Loufe vico Irvavensis sedis est habita, ubi ab imperatore bona eiusdem Salzpurgensis ecclesiae sunt publicata, et omnes regni fideles in persecutionem archiepiscopi et eius ecclesiae sunt illecti. His ille malis inperterritus sollempnes ordines clericorum eodem anno 15. Kal. Oct. in Salzpurgensi civitate celebravit, ubi 78^b sacerdotes, centum et octo diacones, centum subdiacones et unum, ducentos acolitos consecravit. Hac igitur tempestate in explicabilibus persecutionum turbibus Dei agonitheta circumvallatus, in Bawaria videlicet Plagensibus^c et palatinis comitibus cum aliis illorum complicibus, in Karinthia vero duce Karinthiae^d et Stirensibus ministerialibus rapinis ipsum et incendiis ac multimodis insidiis infestantibus, immobilis in templo Domini columna persistebat, et tam ecclesiastica censura, id est excommunicationis iaculo illos feriebat, quam et^e materiali ministerialium et aliorum 15 ecclesiae suae fidelium gladio omnes^f revincebat. Et licet in talibus erumpnis positus militari manu ad munimen ecclesiae numquam carere potuisset^g, nullatenus tamen possessiones ecclesiae pro hoc dilapidabat, scilicet quia^h nec prediis, nec decimis ecclesiae suae, ut plerisque in tali necessitate moris est, milites quantumcumque sibi necessarios inbeneficiabat, sed mobilibus quibusque rebus benivolos illos sibi reddebat. Accessit praeterea super dolorem 20 vulnerum eius, quod divina permissioneⁱ, quorundam ut traditur sceleratorum factione, maior ecclesia sancti Rudperti in^k Salzpurch admodum venusta, et omnis civitas igne consumpta est, Non. Aprilis^l, anno incarnationis Domini 1167. Hoc itaque illi pro defensione veritatis irrogatum et ad purgationem eius a Domino permissum quis dubitet? Multa tunc generi suo et ordini contraria prefatus pontifex, tum in propria persona, tum in subiectis 25 suis quibusque religiosis, necnon et in patrimonio ecclesiae sustinuit, et tamen a veritatis tramite nec terrore concutiebatur, nec suasionibus imperatoris et consanguineorum seducebatur. His tribulationum pressuris illum circumquaque quatientibus, in Admuntense monasterium sese continue privatim et familiariter recipiebat, ibique a tumultibus secularibus quantumcumque respirabat; cui etiam loco tam consilio quam omnimodo auxilio in dies succurrere ac promotioni eius intendere non desistebat. Ad sustentationem quoque pauperum cotidie supervenientium decimas nonnullas hospitali est largitus. Cuius pontificatus anno 1165. secundo, qui ab incarnatione Domini est^m 1165, reverendus abbasⁿ Gotfridus, vir magnae in ecclesia Christi gloriae et auctoritatis ac multorum pater monasteriorum, post multiplices fructus quos Domino et in propria conversatione et in aliorum copiosa aedificatione fructificaverat, anno regiminis sui 28, in bona senectute 7. Kal. Iulii diem clausit extremum^o, et lacrimosa filiorum et filiarum suarum querimonia in festo sanctorum apostolorum Petri et Pauli debita veneratione corpus eius terrae est commendatum.

26. Eius ergo morte orbata congregatio Admuntensis unanimi et Deo acceptabili electione domnum Liutoldum alumpnum suum in patrem et dominum primo die Kal. Iulii elegit; qui videlicet Liutoldus ab ineunti aetate probabili conversatione in eodem educatus monasterio, simplicem ac coram Deo et hominibus sine querela duxerat vitam. Nam et admodum parvulus a patre suo et matre ingenuis et nobilibus Domino ibidem fuerat oblatus, ipsis nichilominus parentibus cum unico pignere ad conversionem venientibus, et predia magnifica coenobio conferentibus^p. Non multo post igitur a memorato archiepiscopo investituram eiusdem monasterii^q suscipiens, proximo dein^r anno benedictione pontificali in abbatem est legitime consecratus, 15. Kal. Maii, in die videlicet palmarum. Hic itaque oculis mentis anteponens ad quid vocatus esset, accinxit ut vir lumbos suos, et per omnia predecessoris sui vestigiis inherens, animarum profectibus spiritualibus et monasterii successibus temporalibus pervigili cura insudabat, et inter cetera prediorum coemptionibus possessiones monasterii 50

a) dein 1. b) LXX 2. c) Plagensibus 2. d) deest 2. e) eos add. 2. f) potuissent 1. g) deest 2. h) d. miseratione permissione 1. i) deest 2. l) Admuntensis add. 2. m) coenobii 2. n) deinde 2.

52) a. 1165; idem error est in Ann. Admuntensistius coenobii. Necr. cod. 184. Idem dies Necr. bus. Fuse de his agit Chron. Reicherspergense. S. Mich. Babonb., S. Emmerammi et Salisb. nota-53) Herimanno. 54) pridie Non. secundum Necrol. tur; Runense d. 6. Kal. Iul. adscribit. Homilias eius 55 Salisb. v. Monum. SS. IX, 776. 55) fundator B. Pez edidit a. 1725. 56) v. supra cap. 18.

non minimum augmentavit. Sed quoniam, ut ait beatus Augustinus, nemo Dei servus est sine persecutione, tempestas persecutionis, quae domno Chunrado archiepiscopo tunc temporis acrius incubuit, eum etiam et totum^a Admuntense monasterium vehementer involvit, in tantum quod et abbati et fratribus res monasterii dispensantibus per aliquot annos nusquam pene securus patebat egressus et regressus propter predonum insidias, quoadusque divina miseratione ipsa persecutio hac occasione fuit sedata. Imperator Fridericus monasterium monialium ad Niwenburch dictum, quod regiam ditionem specialiter atinebat⁵⁷, volens ad meliorem statum tam in spiritualibus^b ordinis religione quam in clausurae districtione perducere, consilio super hoc cum familiaribus principibus habito, per Admuntensem abbatem et eius fratres id potissimum digno effectui mancipare deliberavit. Proinde missa legatione ad Admuntensem congregationem, petivit instantius domnam Agnetem, magistram inibi virginum Christi, filiam Ottonis comitis de Diezen et Wolfrathuosen, predicto loco in abbatissam destinari, ad instituendam ibi Admuntensis ordinis observantiam; pollicens si^c quod petebat obtineret, pacem deinceps et omnimodam tranquillitatem loco Admuntensi affuturam. Sed et litterae principum regni illustrium, pro hoc ipso supplicantium, plures cum scriptis imperatoris supervenerunt. Communi igitur locius congregationis consilio ac favore, predicta domna Agnes cum quibusdam religiosis sororibus a domno Liutoldo abbate, tum pro animarum aedificatione, tum pro pacis apud nos forinsecus recuperatione, per venerabilem domnum Rabanum priorem ad Niwenburgensem est locum honorifice transmissa; deputatis ei nichilominus et sacerdotibus et ceteris ydoneis fratribus ad exteriorum administrationem. Quo facto ingruentium malorum utcumque cessavit quassatio. Post haec religiosissimus prior domnus Rabanus, postquam 50 annis prioratus officium strenue administraverat, videns se pre nimia senectutis debilitate ad regimen animarum minus sufficere, absolvi se ab huiusmodi cura instantissime postulavit, et necessitate cogente^d impetravit⁵⁸.

In cuius locum unanimi congregationis applausu domnus Isinricus, vir tam vitae quam scientiae merito commendandus, et eiusdem loci alumnus, litteratus, professus et consecratus, a domno Liutoldo abbate regulariter est substitutus; qui etiam eodem anno nondum expleto in abbatem Biburgensem cum ingenti tristitia omnium Admuntensium est promotus, anno incarnationis Domini 1169.

27. Reverentissimus autem^e et Deo dignus archimandrita Iuvavensis Chunradus, postquam bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem servavit, quinto archipresulatus sui anno, tusionibus variis lapis preciosissimus Christo politus, apud Admuntense monasterium, quod semper unico ac paterno coluit affectu, 4. Kalendas Octobris obdormivit in Domino, anno incarnationis Domini 1168, ibique debita veneratione est sepultus.^{1168. Sept. 29.}

Igitur post obitum virtuosissimi archiepiscopi Chunradi clerus et populus apud metropolim Iuvavum coadunati, elegerunt unanimi voto in archiepiscopum domnum Adilbertum, filium regis Boemiae Ladizlai^f et Gerdrudis, sororis prenotati Chunradi archiepiscopi et Heinrici ducis Austriae, qui et ipse pro fide Romanae ecclesiae multis persecutionibus ut aurum in fornace est probatus.

Post haec pia^g recordationis Admuntensis abbas Liutoldus septimo regiminis sui anno, postquam utiliter, sed admodum laboriose, in vinea Domini desudavit, anno incarnationis Domini 1171, 3. Nonas Septembris Domino vacante diem clausit extremum⁵⁹. Quo etiam anno beatus Thomas archiepiscopus Cantuariæ in Anglia glorioso martirio est coronatus.^{1171. Sept. 3. 1170. Dec. 29.}

Post cuius decessum in eligendo patrem fratres aliquandiu dissidentes, quidam domnum Isinricum prenominatam abbatem Biburgensem, quidam domnum Heinricum abbatem Milstatensem, Popponis comitis filium, et a puero similiter in Admuntensi educatum coenobio, coeperunt expetere in patrem et dominum. Obtinuit tamen pars quae domnum Heinricum elegerat, et altera pars huic coepit assentire. Electus ergo domnus Henricus venire ad nos penitus abnuit, licet multis et episcoporum et principum litteris pro hoc esset sollicitatus, tum quieti suae consulens, tum priorem vocationem sui et electionem in locum Milstatensem

a) per l. 2. b) spiritualibus 2. c) p. quod si quid p. 2. d) exigente 2. e) deest 2. f) Ladizlay 1. g) felicis 2.
 57) quippe ab Heinrico II. a. 1007. fundatum in civitate olim episcopali ad Danubium sita. 58) Obiit pridie Non. Januarii. Antea a. 1160 a Chremesmonasteriensibus in abbatem electus fuerat, ut docent epistolae apud Ludewig, SS. Bamberg. I. 847.
 59) postquam privilegium d. 4. Idus Febr. eiusdem anni ab Alexandro III. papa obtinuit. Pezzi Thes. III, 3, 606. Obitus etiam in Necrol. Sancti Mich. Bubenbergensis, Salisburgensis et Sancti Emmerammi notatus est.

obtendens, insufficientiam quoque^a suam ad regimen nostri monasterii sepenumero proponens. Rursus igitur dum in electione^b patris vota eligentium scinderentur, et ob hoc dissensionum scandalis tota confunderetur Ierusalem, tandem utcumque concordia facta, Rudolfus quidam prior Sancti Lamberti est electus, cum item dominus Isinricus a pluribus religiosis eligeretur, et tamen ab aliis ne illa electio effectum haberet impediretur. Predictus denique^c Rudolfus Admuntani veniens, rigore observantiarum ordinis nostri sibi hactenus insolito et inusitato, fratrum quoque exteriorum seu cappatorum rebellione pusillanimitas redditus, post 12 ebdomadas loco cessit, et ab^dobedientia sua fratres omnes absolvit^e.

1172. Unanimi deinde^f electione dominus Irimbertus^g abbas Sancti Michaelis in Babenberch^h, noster autem professus, germanus domni Gotfridi abbatis, vir in sacra scriptura adprime eruditus, aetate pene decrepitus, electus in Admuntensem abbatem et missis nunciis evocatus, per quinquennium et dimidiumⁱ annum in sancta^j conversatione loco preluit, ac postea in nativitate Domini 7. Kalend. Ianuarii, Christo vocante, in senectute bona migravit a^k seculo, anno incarnationis Domini 1177. Scripsit hic in libros Regum quatuor^l opus arduum ac luculentissimum, similiter in librum Iudicum et Ruth egregie commentatus est^m.

28. Cum itaque sanior pars fratrum dominum item Ysinricum abbatem Biburgensem expeterent, pervigili studio et consilio domni Romani Gurcensis episcopi qui tunc forte et in decessu prenotati patris et in electione alterius aderat, abbas Sancti Lambertiⁿ in Admuntensem abbatem est electus; sed cum monasterium cui preerat ad beati Petri et apostolicae sedis dominium speciali iure spectaret, non absque apostolicae sedis auctoritate de loco illo ad nostrum transire poterat. Proinde missus est nuncius cum litteris supplicatoriis congregationis ad apostolicum Alexandrum qui tunc Venetiae ob concilium pro unitate ecclesiae reformanda inibi celebrandum morabatur. Is denique nulla ratione ut electioni huiusmodi assensum preberet inflecti potuit, dicens se de spoliis proprii altaris quodlibet Salzpurgensis ecclesiae altare nolle investire. Apostolicae igitur sedis mandato electione cassata, fratres omnes in paschali ebdomada convenientes unanimi electione quandam e congregatione Rudolfum elegerunt, qui de longinquis regionibus adveniens per sex annos bona et probabili conversatione religiosam inibi duxerat vitam. Quidam autem fratrum simplici, quidam vero non simplici, ut in fine claruit, in personam illam convenerunt intentione, scilicet aliis sanctimonia vitae illius^o, aliis remissionem suimet posthac vitam pro eius pia mansuetudine affectantibus. Interea idem^p anno incarnationis dominicae 1177, indictione 10, domino Deo ex alto prospiciente et naviculam beati Petri sanctam ecclesiam videlicet a scismatis procellis turbibus, quibus per decem et novem annos laborando fluctuaverat, ad portum

a) deest 2. b) electionem 1. c) deia 1. d) Irimbertus 1. e) sacra 1. f) XVII. 1. VII. Necr. Adm. et 35 S. Michaelis. g) e 2. h) hic destruit 2. i) ita codex.

60) Obiit d. 10. Sept. 61) electus a. 1160 quum paulo ante etiam in abbatem Chremson. postulatus esset; v. epistolae ap. Ludewig SS. Bamberg. I, 837 ss. 62) imo quatuor annos cum dimidio. 63) Et huius et aliorum eius operum, quorum partem B. Perz in Thes. Vol. II et VI edidit, codices elegantissime scripti in bibl. Adm. servantur. Ex cod. 17. s. XII. partem praefationis in Iosue apponimus: *Ego igitur qui licet a consortio magnorum doctorum vel expositorum tam vitae quam scientiae merito sim extraneus, tamen pro paupertatis meae viribus opto in conspectu Dei non apparere vacuus; cum in Admuntensium monasterii quieti habitatione, velut in Thabor montis detectarer contemplatione, post utcumque digestum librum Regum, intendi animum ad indagandum profundum libri Iosue mysterium, magis de cohabitantium vel fratrum vel sororum fidelium praesumens adiutorio, quam aliquo propriae scientiae inimitens solutio. Cum enim in extrema parte libri Regum desiderarem, omnes eiusdem monasterii officinas in media XL^a caelestis permissu patris nocturno tempore flamma consumpsit, quas omnes excepta sola templi fabrica, quod dictu mirum esse possit, et quod soli Deo ascribi iure debeat, una tantum estate in priorem statum reformari contigit etc.* Et ex praefatione in Iudicum: *Quoniam ergo opitulante gratia Christi in monasterio Admuntensi librum Iosue utcumque digessi, fretus confidentiis divini auxilii huius quoque libri explanationem attemptare disposui, positus in Carinthia, in ecclesia b. Georgii, ubi et primas partes libri Regum primitus explanavi. Ante annos autem aliquot quia hystoriam de concubina quae in 12 partes est secta necnon hystoriam Ruth sororibus Admuntensibus dissereram, duae ex ipsis studiis sui impenderunt diligentiam ad conservandam interpretationis meae memoriam, ideoque huic opusculo adnectere duxi eandem hystoriarum, sicut ab ipsis sororibus digesta est, explanaticulam. In fine scriptum est: *Explanatio huius hystoriae descripta a sorore Regilinde.* Et in fine libri Ruth: *55 Explanatio huius hystoriae descripta a sorore Irimingarde.* 64) Werenherus, qui a. 1178 synodo Inuriensi interfuit.*

tranquillitatis et pacis edncente, religiosis mediantibus personis, concilium apud Venetias 1177. est habitum ubi magna et celebri frequentia prelatorum ecclesiae et aliorum principum coadunata domnus apostolicus Alexander et domnus imperator Fridericus sunt conciliati; ipso domno imperatore et omnibus suis fautoribus scisnati renunciantibus et apostolicae sedis precepto sese humiliter inclinantibus. Ibi ergo domnus Adilbertus Salzpurgensis archiepiscopus, quia domnum imperatorem valde offensum habebat, pro bono pacis et concordiae Salzpurgensem episcopatum consilio et mandato domni apostolici resignavit; cui domnus Chunradus qui Mogontinam prius rexerat ecclesiam ab apostolico et imperatore consensu et voto eiusdem ecclesiae qui ibi aderant substituitur. Quibus etiam prelatibus sese comitantibus Salzpurgensis ecclesiae provinciam ingreditur et apud Frisacum conventu prelatorum et ministerialium ecclesiae sollempniter suscipitur. Antea vero quam eundem locum ingrederetur, legatos Admuntensis congregationis pro electo suo domno Rudolfo missos audit. Quibus auditis per eosdem nuncios et per scripta sua tam electum quam et seniores ac meliores congregationis Frisacum evocavit, ubi et plures e prelatibus adesse precepit. Quibus omnibus Frisaci adunatis cepit de persona electa et presente discutere coram ipsis prelatibus et melioribus congregationis, quorum etiam relatione compererat ipsum electum tam in interiorum quam in exteriorum administratione minus sufficientem. Fratribus igitur qui aderant tam pro se quam pro omni conventu bonam personae illius per ex annos secum conversationem et unanimitatem electionis plurimum commendantibus, episcopus haec quidem sibi admodum placere respondit, sed de antea illius conversationis testimonio et sacrorum ordinum susceptione seu promotione se ac prelatos scire debere affirmavit. Quia ergo nemo aderat qui pro his capitulis ei preberet testimonium, archiepiscopus ipsum electum in virtute obedientiae cepit contestari ut simpliciter de suimet in sacris ordinibus promotione palam aperiret. Confessus est igitur se ab Hermanno Constantiensi episcopo sacerdotii gradum suscepisse^b.

CONTINUATIO.

29. Idem domnus Rudolfus pie memorie abbas iam secundo factus, anno dominice incarnationis 1199 Ann. Adm. 1199. quieti in Domino^a. Pro quo domnus Iohannes abbas Biburgensis qui antea prioratum Admuntensem per multos annos tenuerat eligitur et a domno Alberto archiepiscopo investitur. Item anno 1200 domnus Albertus Salzpurgensis archiepiscopus 33. archiepiscopus sui anno post multa gravamina que passus est a domno Friderico imperatore ob defensionem sancte ecclesie, et post plurimas infestationes iniquorum hominum contra eum et sanctam ecclesiam pro iussu et voluntate imperatoris sevacatum, tandem adiutorio Dei eiusque nobili providentia ac industria sopitis omnibus maioribus ac minoribus qui adversos eum arma tulerant, cum iam divitiis et honoribus omnes Iuvavensis archiepiscopos transcendisset, 7. Idus Aprilis diem clausit extremum in sede archiepiscopatus sui, ibique debita cum honestate sepultus est. 35. Erat autem sororius domni Chunradi II archiepiscopi, cuius mentio est in antecedentibus. Tunc communi electione cleri ac ministerialium electus est domnus Eberhardus Brixinensis episcopus in archiepiscopatum Salzpurgensem, et in ecclesia cathedrali intronizatus.

30. Anno dominice incarnationis 1201. terremotus magnus factus est per dimidiam fere horam 4. Nonas Mai...^d ac deinceps frequenter, adeo fortis, ut nonnullas ecclesias subverteret ac domos muratas, in quibus longe lateque magna strages hominum facta est. Inter que in castro Wizenstain turris corruens hospitem domus Hartrodum ministerialem ducis Stirensis cum 7 viris interemit; sed et castrum archiepiscopi Chaets dirutum, fere omnes habitatores suos morti dedit. Domnus Iohannes abbas Admuntensis obiit anno incarnationis Domini 1202; pro quo domnus Rudigerus ibidem nutritus et professus, prior ac sacriste officium tenens, canonicus eligitur. Qui quarto regiminis sui anno dum forte in lapidibus laborantibus intercesset, petra quadam in preceps decurrente percussus et mortuus est^e. Pro quo domnus 45. Wolframms Durigena, qui de monasterio Reinersprunna ad nos veniens per decem fere annos nobiscum fuerat demoratus eligitur, anno Domini 1205. Item domnus Gotfridus frater noster, Alberone Orziacensi abbate defuncto pro eo inibi substituitur. Item anno incarnationis Domini 1207. domnus Wolframms Admuntensis abbas parafisi dissolutus cura pastoralis cessit et ei domnus Gotfridus abbas Orziacensis subrogatur.

31. Qui viginti prope annis gregem sibi commissum fideliter gubernans, ad ultimum quieti et saluti sue consulens, abbatiam spontanea voluntate resignavit, anno dominice incarnationis 1226, 8. Idus Decembris, et tertia die domnus Wiboto electus subrogatur. Qui obiit anno regiminis sui quarto, dominice vero incarnationis 1229. Pro quo domnus Perhtoldus Porenensis abbas eligitur. Idem ad Sanctum Petrum in Salzpurch electus Admuntensi abbatia cessit. Pro quo domnus Chunradus ibidem nutritus et professus unanimes voto totius congregationis 16. Kalendas Mai. eligitur.

50. Qui possessiones ecclesie augmentare studens, que inventi fideliter conservavit, alienata sive obligationibus seu alio quocumque modo recuperare non cessavit; ad hoc etiam emendo reditus, construendo edificia non pauca, honorem domus Domini ampliavit. In hoc opere laudabili et proposito maiora faciendi a Domino est vocatus ex hac vita, per Dei gratiam premia perpetua adepturus, anno Domini 1242, habens annos regiminis sui 11 et 3 menses^f.

60 a) verbum excidisse videtur. b) lacunam hic in autographo fuisse apparet. c) i. e. Item. d) ita codex. e) hucusque manus prima. f) hinc alio manus pergit.

65) X. Kal. Nov. Rudolfus abbas n. c. Neer. Adm. 66) litteris rubris scriptus in necrol. c. 184.

32. Igitur domno abbate Chunrado defuncto, domnus Perhtoldus et abbas, loci nostri frater et professor, cum iam duarum ecclesiarum, primo Biburgensis, secundo Sewensis, pastor et rector exstitisset, unanimi fratrum electione pro ipso subrogatur. Hic vere simplex et rectus, pius quoque ac timens Deum, bona ecclesie fideliter dispensando minime dissipavit. Ipse etiam structuram duorum sacrariorum, cum basilica illis annexa, domno Friderico tunc sacrista sibi in eodem opere plenissime amminiculante fabricavit. Insuper hospitium coquinam carnifariam, que acenus lignea et domus humilis ac frequentius incensibilis extiterat, propter urgentem necessitatis cautelam satis laudabiliter muratam exstruxit. Eodem tempore, multa turbinum ac bellorum orta tempestate, Fridericus Austriae Styriaeque dux illustris in bello regis Ungariae dolose prostratus occubuit, 17. Kalendas Iulii. Ipso etiam eodem anno domnus Eberhardus piissimae memoriae archiepiscopus Iuvavensis, pacis amator precipuus, 4. Kalendarum Decembris⁶⁷ de vitae medio evocatus, migravit ad Dominum. Quos gloriosos principes ideo memoriae commendandos dignum duxerimus, quia ipsis defunctis, pax et securitas totius terrae quae cum ipsis funditus exspiravit. Ea propter, cum ecclesia nostra tam seculari quam spiritali patronatu orbata, multigenis hinc inde pressurarum ac tribulationum procellis crebro agitata fluctuaret, hanc Dominus gratiam predicto abbati Perhtoldo conferre dignatus est, ut omnium malignantium corda, eius benignitatis ac mansuetudinis, simul et bonae conversationis ipsius opinio, multo plus a lesione ecclesiae compesceret, quam alicuius iudiciariae potestatis asperitas eos abstertere potuisset. Habens autem annos 16 et menses 8 regiminis sui, infirmitate gravi aliquantisper laborans, contigit ut infra sollempnes dies paschae omne habitaculum sororum conversarum irrefrenabili incendio totaliter cremaretur; quas in domo sua statim receptas, diligenter recludi et custodiri fecit. Ipse vero pre nimia molestia cordis, sumens augmentum doloris, urio posthac evoluto mense, viam universe carnis ingressus requievit in Christo 8. Kalendas Maii, anno Domini 1250. Pro quo domnus Fridericus, ibidem nutritus et professor, officium sacristae gerens, canonica electione substituitur.

1246
Iun. 15.

Nov. 28.

1259.

Apr. 14.

Lucus quo mors Friderici ducis Austriam Styriaeque afflicti testes produximus carmina, quae vacuis codicum foliis inscripta hic invenimus. Eorum per primum, iam olim a Pezio SS. II, 398 editum, ultimo folio cod. Admont. 94. manu coeva inscriptum et notis musicis instructum est, tertium bibl. caes. 398 scil. codici Udabici, quartum codici Lycei Linc. Cc. v. 7 olim Subensi.

Organa letitiae quondam resonabant,
Et felicem hominis vitam predicabant,
Cum iudebant pueri, senes opem dabant,
Elementa singula suo iure stabant.
Totus in contrarium mundus est mutatus.
Musicam conspexit meror et ploratus.
Longa vita displicet, ludus est ingratus,
Reversionem in chaos minatur rerum status.
Pars de toto labitur, et in parte totum.
Atlans quia cecidit seculum est motum,
Mundus vultum retinet tristem et illotum,
Novam mortem Hectoris deplorat omne votum.
Coma nostri capitis pedibus calcatur,
Clara forma Paradisi luto maculatur.
Princeps quasi solus sit, solus immolatur,
Friderico perditio dolosa culpatur.
Ecce manus brachia gladiis intantur,
Ecce membra singula regem persecuntur;
Tamen postquam ordine suo revertantur,
Nostrum caput ubi est? pedes conqueruntur
Ante tuos oculos, Deus, ista pone,
Discute victoriam stricta ratione,
Sique Iosab affuit ut in Absalone
Tua cito vindica, Deus, ultione.

Austria divitiis omnibus fecunda
Sola iam in pulvere sedet gemebunda.
Parvipendit Styria quolibet iocunda
Quamvis in militibus nulli sit secunda.
In diversa spargitur terre dominatus,
Propriis in sedibus regnat incolatus,
Agnus ovem devorat, lupus est beatus,
Cattis atque muribus par est principatus.
Corda disconveniunt, proscribuntur iura.
Fides exul abiit ad extrema rura.
Non est amicitia sine gravi cura.
Per aves, feras, sompnis vidimus futura.
De supernis respice, Deus angelorum,
Tibi derelictus est clamor miserorum.
Muta terre faciem, verte cor illorum
Qui conantur rodere vitam orphanorum.

Voce tristi causam tristicio
Plange genus regalis Graeciae
Ducem clarum Fridericum Austriae
Decus et praesidium Styriae.
In Egyptum a suis venditus
Ioseph tandem suis est redditus.

a) siquae c. b) superscr. glorie.

67] IV. Nonas Dec. Depositio Eberhardi arch. Iuvavensis. Neer. Adm. ap. Pezium. Obitus eius in alitis diei 2. Kal. vel Kal. Dec. adscribitur.

Hic pro suis est morti deditus
Et post mortem nullus est reditus.
Machabei ducis victoria
Timebatur regna per omnia.
5 Austri ducis Fridrici prelia
Terraerunt corda regalia.
Gladus iuvidie messuit
Florem militie, et aruit.
Fortis terre defensor corruit;
10 Vox omnis leticie siluit.
Pulebritudo virginum palluit;
Fortitudo iuvenum languit.
Reges mundi frans mortis terruit
Per quam tantus victor occubuit.
15 Cave tibi, rea Ungaria,

Ne quandoque perferas talia.
Contra fraudem non est custodia
Nisi tantum divina gracia.
Iam si possent lapides plangerent
Et arborum folia caderent,
Tristi melo volucres canerent
Si tam grande nefas discernerent.
Gedeonis gladius flectitur
Et Sansonis caput opprimitur,
Absalonis forma conteritur,
Salemone tronus deponitur.
Gemma iacet sepulta cinere
Quam in auro sperabam cernere.
Reddens reis vicem pro scelere
Parce, Deus, anime misero.

EPITAPHIUM DUCIS FRIDERICI AUSTRIE ET STIRIE.

Forma iacet Paridis, tumor Hectorianus, Achillis
Robur, Alexandri fortuna, subacta favillis.
20 Inmo Samsonis vis, cor Davit, os Salomonis,
Dos Mordochei, sors Iudit, mors Machabei.
Ecclesie fax, pax patrie, decus orbis, abegit
Rure, foro scelus, urbe, choro famosa peregit.
Iam probat omnia, sint nisi sompnia, subdita soli.
Ceu rosa decidit, et merito dedit omnia soli.
25 Unde Dei sors aufer ei culpas prece prona.
Sit ne sibi locus ater tibi, sed vera corona.
Da lacrimas Stirie genus, Austria lugeat alma.
Victaque barbarie cecidit lapso duce palma.
XPE tibi vivatque sibi princeps crucis iste.

30 Hoc epitaphium scripsit quidam monachus Cisterciensis Chunradus nomine genere Saxo.
Litterae initiales nomen Friderici ducis efficiunt. Sequitur ultimum, cuius verus signatus alphabeti litteris ex ordine incipiunt:

Accipe fortuna quicquid mortale dedisti
Belligerum quia morte ducem subito rapuisti.
35 Claude manum, nil das, recipis tibi stulta fuisti.
Dando laborabas, sumendo metipsa ruisti.
Ecce sibi dederas quicquid melius potuisti,
Fraude tamen veniens hanc et sua cuncta tulisti.
Gaudia que tribuis concludis funere tristi.
40 Hoc per opus patuit satis infeliciter isti.
In mundo tibi miles erat quem plus habuisti.
Kartago gaudere deo duce displicuisti
Lumine deposito quod ei vivo tribuisti.
Mars trahit hunc, capit hunc, rapit hunc, set gratia
45 Christi,

Noxia tu poteras avertere si voluisti.
O Deus o solum Fridericum deseruisti,
Pro multis aliis nimis illum corripuisti.
Quis bone dux tibi trux, tibi crux fait, unde luisti
Rem patrie pacisque tue, per quid meruisti
Sic recipi quod non redimi, tu gratis obiisti.
Terra fuit tua, pace tenens sua, set minuisti
Vitam corporis, arcem federis, atque subisti
XPI iudicium, cui te nimis implicuisti.
Ymnus abest, ve planctus adest, male disposuisti.
Zelus amor patitur, premitur, quia tu cecidisti.

PASSIO THIEMONIS ARCHIEPISCOPI.

Fraeter metrica illa Thiemonis gesta etiam huius vitae exemplar servatur in celebri bibliotheca monasterii Admuntensis, cuius magnum et amplum rectorium Thiemonis, Gebehardi, Hemmae ceterorumque loci benefactorum 50 statuæ deauratae adornant, cuius porticibus Deiparae virginis imagines continentur quae Thiemonis artificio ex lapide liquefacto fusae esse feruntur.

Ea vita medio saeculo XII. scripta est, nam c. 16. grandaevus quidam presbyter commemoratur, qui circa tempus passionis eius praesens fuit; praeterea auctor tempora Conradi I archiepiscopi c. 5. „nostrae iam memoriae“

55 1) sed erronee quum ad summum saec. XIII. esse videantur. Cf. Gab. Strasser, Kremsmünster I, 257.

appellat, et verbis c. 2. 8. „usque hodie“ c. 5. „fertur subisse“ tempore a Thiemone satis remoto se scripsisse significat. In fabulosa de passione eius narratione eundem cum ceteris testem „qui omnem postea eius passionis historiam nostris partibus elezuit“ exprimit, sed in priore libri parte quaedam scitu digna refert, etsi non omnia recte narrasse videtur, utpote de rebus satis remotis et sola hominum memoria servatis scribens. Sermonem flosculis ex Horatio, Virgilio, Lucano, Statio, Salustio et auctoribus sacris desumptis ornavit. Multum eo usus est qui versus finem saeculi vitam Gebhardi alteram concinnavit; praeterea auctor chronici Reicherspergensis a Gretsero editi ad a. 1088.

Codices manuscripti quorum duos suis in monasteriis, alteros duos huc 10 benigne nobis transmissos contuli, sunt

1) Admuntensis 410 mb. in oct. s. XII ex. in quo manus alia sed coeva tum menda aperta correxit, tum vero quaedam ad arbitrium suum refinxit, ita tamen ut priora plurimis locis adhuc discernere possis.

1^b) Altahensis, iam bibl. Senatus Lipsiensis II, 58, saec. XII. in folio, 15 descriptus a V. D. Naumann sub n. CXCIV. pag. 59. Inscriptionem fert: „Iste liber est Sancti Mauricii in Altach Inferiori.“ Ibi quaecumque in codice Admuntensi manu 2. corrigendo et auctoris verba mutando scripta invenimus, in ipsum verborum contextum recepta sunt.

2) Halesbrunnensis, iam bibl. Academiae Erlangensis 298, oct. s. XII, 20 de quo v. A. F. Pfeiffer, Beiträge zur Kenntniss alter Bücher und Handschriften II, 208. Et hic censorem nactus est eiusdem temporis, qui radendo et rescribendo textum effecit, quem praebet codex

2^b) Vorowensis 12, saec. XII exeunte in folio iussu Bernhardi praepositi scriptus, quem descripsi Archiv X, 627. 25

Exstitit praeterea codex Sancti Petri Salisburgensis, cuius apographum admodum mendosum sibi transmissum excudit Canisius Antiquarum Lectionum T. IV, 2, p. 666. edit. novae III, 2, p. 103; repetit Hundius in Metrop. Salisb. p. 58. Hunc igitur codicem frustra quaesivi, sed facile eo carere possumus quum ex libris manuscriptis supra descriptis auctoris narrationem puram et incorruptam proponere liceat. 30

Praeter hanc Thiemonis vitam alia extat, quam Tegnagehus edidit³, quae incipit „Insignem“. Codices eius vidi in bibliotheca caesarea 1420. inter Salisb. 25. s. XII.⁴ et 602. Hist. eccl. 152. s. XIII inc., Gothwicensem O. 27. a. 1659 qui ex editione descriptus est. Eadem in magno illo passionali recepta est, 35 bibl. S. Crucis n. 13. in Campo Lihorum et in mon. Mellicensi obvio, sed tota ex nostra hausta est, resectis multis quae ad historiam pertinent, quorum loco ampullosa locorum communium moles accessit.

PASSIO TIEMONIS ARCHIEPISCOPI IUVAVENSIS.*

Gloriosam martyris Christi Thiemonis seu Theodamari^b passionem venerabiliter ecclesia 40 suscipiat, amplectatur et celebret, quam nos ultimi servorum eius ardentem colentes, equidem merito, utpote signis in morte et post mortem illustratam, nostro etiam scripto posteros eam ex parte agnoscere laboravimus, ne tantum sydus ignorantia obnubilante, minus in terris quam sursum coruscaret in caelis.

a) Iuv. archiep. et martyris 2. Inc. prologus in vita S. Tyem. ep. 1^b. b) ita 1. sed manus 2. correxit: m. Thiemonis 45 passionem; Theodamari 2.

2) nam in ceteris codicibus manuscriptis haec de- 3) Vetera Monumenta contra Schismaticos. Ingolst. sunt, excepto Vorowensi, ubi largiore manu ex 1612. 4. p. 70-82. 4) Ex hoc specimen scri- Pass. Thiem. hausta narratio annalibus inserta est, pturae damus, sicuti etiam ex 4 codicibus supra sed immanis a mutationibus codicis Vorowensis. descripta. 50

1. Magnitudine, diuturnitate passio huius beati inter agones martyrum adeo mira, adeo eximia, ut nichil supra. Periculis ex genere, periculis in falsis fratribus, periculis ex gentibus, cum Paulo apostolo omne quo profuit tempus exegit. Imitabile hinc miseris mortalibus in se procuravit exemplum hoc praesertim tempore, quando homines sunt se ipsos amantes, turpis lucri sectatores, quando in foribus regum corrumpitur iudicium et iustitia ingredi nequit, cum ipsi Dei pontifices, alius per ambitionis et invasionis assultus, alius per conspirationis et factionis cuniculos dignitatem arripiunt, trahunt, dilacerant; sedem ambiunt, ante cuius onus succumbere, ad cuius rationem contremere et subterfugere nisi dementes magis debuerant. Sed profecto, ut ait quidam, imbecilla est natura mortalium ad contempnendam potentiam. Verum tamen ve illis per quos scandalum venit, et contagium quasi pestilentia ab alio in alium per universum vadens grassatur. Sed iam beatissima passio martyris et vitae eius sub oculis pingatur religio. Hic igitur ingenius parentibus alto Baioariorum genere oriundus, in primeva aetate Altensi monasterio tam regularibus quam scolaribus disciplinis traditus est imbuendus. Hic ab adolescentia sanctitas, innocentia, humilitas, prudentia omnisque scientiae genus oblectationi fuit, ibique iuventutem suam exercuit. Quapropter et bonae indolis viro divina unctione indultum est, ut non modo eas artes quas liberales appellant, sed et mechanicas universas simul, pictoriam, fusoriam, sculptoriam, carpentariam omniaque huiusmodi genera et species in modis et in formis, instar mollis cerae quam ducere artifex manus et fingere milleformiter queat, docili ingenio assequeretur et facili usu. Extant mira huiusmodi operum eius usque hodie, quae nemo unquam artificum se confessus est posse equare. Inter haec cum strenuis virtute, cum modestis pudore, cum innocentibus abstinentia certabat, et esse bonus quam videri malebat.

2. Quantae autem districtioris zelo vicia sua reprimens et triumphans ea in semet ipso, divinis perinde obtutibus et tum privatus, et post in pontificii culmine, ac deinceps in sanguinis effusione placuerit, superna revelatio et ipsi et nobis, qui usque hodie et in reliquum legimus vel lectori sumus, indicio infra scripto innotescere voluit. Cum adhuc in Altensi monasterio regulariter demoraretur, res incidit quodam tempore et humanum passus est, ut iracundia forte commotus et oneri impari interim animam gerens, statim de claustro impetuose recederet. Iamque iuxta silvam contiguam culpatum iter tenebat, cum ilico Dei miseratione stimulus angelus satanae ab eo recedens, salvum virum reliquit. Tum ad se ipsum rediens, mirari factum et displicere ipse sibi cepit, erigensque se contra se, bene indignando torvos oculos super vias suas posuit, et melius iter reversus qua venerat ocius relegere cepit. Et post pusillum sacerdotem obvium habuit, equo sedentem, a quo sine mora, quoniam obscura persona non fuit, agnitus et salutatus est. Moveri autem is apud se cepit et quidem haud indigne, et his eum adorsus est verbis: *Unde versum aut quorsum domnus meus tam insolite, tam preceps rapitur? Quid rerum est?* Ille humiliter velut mente languidus et rancido vultu infelicitatis suae hystoriam retexit,

Et tamen afflicto spirat reverentia vultu.

Qua motus etiam sacerdos equo proprio desilire et ad cellam usque commodare velle coepit, talibus verbis insistens: *Noli, domne mi, hanc iniuriam tibi facere, non eas quia temet ipsum degeneras, persona tua vilescit. Indulge honori ante homines, in iumento meo redire consenti, et ero comes itineris tui.* Non frangitur, non mulcetur blandientibus verbis beati viri constantia, set immoto pectore virtus dura respondit: *Sine modo. Non equitas solacium patitur, contra ius bonumque suggeritur, melius mentem subiit consilium. Reducat pedibus submissa humilitas, unde superbia furiosa exploserat.* Dixit haec, et ad monasterium suum tam pernici gressu quam prono affectu se rapuit. Letissimis animis excipitur, salutatur, palpantium studiis etiam mente gravatur. Impunitate oblata intrare simpliciter et misceri inter ipsos oratur. Abnuit vir spiritu Dei tactus momentaneum hoc et preter inane nomen ceterum inutile honoris specimen, elegit quod in aeternum conduceret, quod angelis in coelo gaudium faceret, et ut par erat, iuxta rigorem non monachicae tantum, verum etiam

a) *est superger* 1. b) *hic demum prologum terminat* 1^b. *pergens*: Vita eiusdem. Beatissimus ig. martyr et pontifex Tiemo. c) *althahensi* 1^b. *altaha Vita altera*. d) *huiusmodi* 1^b. *Canisius*. e) *Extant — equare desunt ap. Canisium; in 2. locus rasus est, manuae 2. inscriptum*: Extant usque hodie in quibusdam monasteriis de sculpturis eius et pictura quo ingenio artificum aequare indicatur. f) *althahensi* 1^b. g) *ille 1. ex corr.* h) *illum 1. ex corr.* i) *desert* 1. k) *versus* 2. l) *plabanum* 2. *ex corr.* m) *cepit equidem* 2. n) *Stu 2. in marg.* o) *in cod. 1. manus 2. add. fratrum.* p) *sanctus id. additum est.* q) *his erasis in cod. 1. manus 2. scriptis et velut inutile.* r) *rig. non. et canonice dic. 1. ceteris erasis.*

canonicae, imo^a ecclesiasticae generaliter disciplinae ad satisfactionem nudus processit, emulans factis auctoritatem Christi dicentis: *Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum.* Proxima hinc nocte cum more sibi semper consueto matutina hora ad ecclesiam omnes preveniret, praeteriens capitulum quendam^b ignotum venerabili omnimodis forma et habitu contra se assistentem corporeis oculis vidit. Qui ipsum^c et episcopus apice sublimandum et deinceps martyrio consummandum signis apud machos usitatis evidenter edocuit. Quo facto, ab oculis eius evanuit.

3. Ea tempestate apud luvavum monasterii sancti Petri abbatem^d diutinae egritudinis ita confecit molestia, ut nomine officii fungentem, administratione officii penitus feriantem relinqueret. Quocirca euangelicam pertimescens sententiam: *Cui plus committitur, plus ab eo exigitur*, nec infirmitati satis confidens ad excusandas excusationes in iudicio, prudenti humilitate et humili prudentia onus recusare, cuius opus excusare intutum foret, sacius duxit. Adiens itaque^e reverentissimum et vere apostolicum virum Gebehardum, in diebus illis sanctae Salzpurgensis ecclesiae archiepiscopum et apostolicae sedis legatum, id quod in re erat aperuit, et absolvi ab officio impossibili precibus institit. Nec inani apud pium, apud misericordem instantia laboratum est, ubi ratio necessitatem, fas iuvat veritatem. Quid nisi mortua vita fuit? Absolutionem^f igitur obtinuit, et in locum illius divina ordinatione et libera fratrum electione de Altensi^g monasterio ascitus est venerabilis Tiemo, genere industria, conversatione atque scientia climatissimus. Tum investitus ab eximio episcopo suo Gebehardo^h, iniuncto operi omni advigilavitⁱ instantia, omnia bona et sancta factis amplius quam verbis secundum regulae scita ingerens^j, inculcans, indulcans.

4. Per idem tempus naviculam beati Petri, quasi dormiente interim Iesu, propemodum^k mergens tempestatum procella vexabat, omnesque veritatem et fidem beato Petro servantes eiusque vicario tunc apostolicae sedis presuli Gregorio VII, aut in undas mortis dirum fremens ac fervens salum trahebat, aut in longum exilium patria, honoribus, rebus exsortes iactabat. Inter quos Gebehardus archiepiscopus, singularis pro certo et principalis columna cui initeretur nutans et languens, paulum etiam^l adhuc spirans mater ecclesia, ab impiis fautoribus Heinrici IV imperatoris expellitur, aliusque exepiscopus eo ipso indignior quo indignis habitus dignior, regia auctoritate et investitura intruditur verius quam intronizatur, execratione pro benedictione potitur. Cuius convicta venerandus et circumspectus abbas^m Tiemo impiari formidans, ne communicaret peccatis alienis concessit in Sueviamⁿ, ardore sancta monasteria visendi, Hirsawiense atque Scahusense, quorum utrumque tunc temporis tantae districtiois fulgore enituit, ut passim quaquaversum relucens, catervas fidelium lumine suo attraheret et dulcis theoriae^o disciplinis in scola spiritali adprime imbueret. In alterum horum, id est Hirsawiense, cuius etiam augustius nomen mansit ac manet, totis animis vir Dei se recepit, privatumque in sancta conversatione et communem se fratribus gerens, infausti temporis exitum operiebatur, degens in illis^p quasi unus ex illis.

5. Post exactum inibi hoc modo triennium, errantis patriae laborinthum suique regiminis locum repetere coepit. Predictus invasor episcopi sperans harundinem vento agitatam ad suam perversitatem inclinare velle, aut inclinari posse, delusum^q animum erigitur, exhilaratur, dilatatur, blandiens simulatione, satagens beneficiis, indulgens honoribus. Sed enim inacta re vir Dei contagionem leprae eius pertimescens, in vicinam heremum se contulit, ubi Admuntense^r cenobium fertur subiisse, a prefato Gebehardo episcopo^s nuper fundatum, non sine divino oraculo. Quod qualiter factum sit, et situm loci, quoniam res

a) ita ed. Canisii; cna. imo desunt 2. ubi verba etiam — ad a correctore in loco raso scripta sunt; idem post disciplinam 45 exersit cum virgine. b) ecco quendam celestem ven. valde forma et h. intra limen hostii contra se ass. aspexit, qui ipsum episcopum et martyrem futurum. signis etc. 2. ex corr. c) Hyrmbertum in marg. adscripsit manus subsequens 19. d) ita 1. e) cessionem 2. ex corr. f) altahensi 1b. ubi in margine additum est: quod dominus abbas Walkerus vir venerandus tunc regebat. anno ab incarn. domini M. LXX. IX. g) suo G. erasa sunt 1. h) prefuit 1. ex corr. i) gerens et predicans 1. ex corr. erasis verbis inc. ind. h) temp. proc. prop. m. Can. et Chr. Reich. l) l. et via 50 a. 1. ex corr. m) dulci studio discipline in 1. ex corr. n) inter illos 1. ex corr. o) deluso animo 1. ex corr. p) admuntense 1b. admunt. 2. q) tunc add. 2.

5) Impertus. Hunc a. 1079 abbatiam resignasse, secundum eundem Annalium Sal. interpolatorem; in Annalium Salisb. cod. S. Petri manu 2. adscriptum est, scil. ad verba de exilio Gebehardi quod sed Perhtoldum anno demum 1085 constitutam vidimus V. Gebeh. l. c. 4. Eius mentionem hic anticipatam, Thiemonem revera c. a. 1081 vel prius ex hoc nostro loco sua hausisse videtur. 6) a. 1081 fugisse existimo.

obtulit, breviter pandere ignorantibus libuit. Locus hic inter montana Bawariae iuxta Anesum fluvium in valle situs est. Aditum difficilem viantibus prebet, adeo ipsa natura munitus per girum, ut altissimorum montium ambitu coelo proxime dicas circummuratum. Prospectus nisi in montes aut sursum versus non est. Hoc monasticæ conclusioni prestruente natura idoneum, hoc unum de ceteris quare locus a strenuis longe lateque amatur, expetitur, ab aliis horretur^a, fugitur. Necesse est fortia diversas mentes aut provocare aut revocare. In hoc igitur loco monasterium beatus presul fundare desiderans, dum esset ibi constitutus quia fiscus episcopalis erat, triduum continuum perstitit non manducans neque bibens, adeo estuans discerpebatur cogitationibus suis, dum quid definiret eligere non poterat. Mulcebat partim facies loci, quod inuis convictui^b hominum, tamen nullius idoneæ rei materiam in venis montium negaret; angebat econtra non carpento neque trahea, verum solis saugmaris necessaria posse inferri. His animum distrahentibus, post tridie etiam tum cunctanti subito surdus et mutus quidam in medio exurgens, divino nutu coram omnibus hæc verba in Teutonico eleganter concinnavit episcopo inquires: *Tu debes inchoare, Deus debet consummare*. Qui homo nec postea nec ante ullas edidit voces, donec post multos annos in depositione ipsius episcopi ad sepulchrum eius pleniter aurium et linguae est restitutus officio. Mirantur itaque universi, stupor et gaudium replent episcopum. Mox quasi divinitus accepto oraculo, intrepida mente, pronissimo^c studio monasterium coepit construere, sacris vestibus et marmore copioso ornare, redivitibus ditare. Porro successores eius, ipse videlicet Tiemo cui hic^d stilus famulatur, deinde Chunradus, vir magnæ auctoritatis ac potens in opere et sermone, familiari convictu locum colentes^e, quantum supererogaverint breviter dici non potest. Habet Deus maiora retribuere illis. Huius Chounradi temporibus, nostra iam memoria, quasi novum et melius initium accipiens locus, tum variis modis tum principaliter famæ gloria, observantiarum^f rigore, nobilissima monachorum atque sororum multitudine nescio an super omnia Teutonice^g terræ monasteria non invaluerit. In hoc itaque cenobium Iuvavensis abbas sese interim recipere oportunum perspexit. Non multo post invictus Christi athleta, Gebehardus exacto felici agonis cursu ad palmam supernam vocatus 16. Kalendas Iulii^h naturæ concessit, sepultusque apud Admuntense cenobium, ipso die depositionis surdum et mutum quem prediximus ad sepulchrum proprium curavit. Quo primo alisque deinceps miraculis vivere se in celestibus regnisⁱ testatur.

6. Verum proh dolor hisdem diebus, ut ait olim quidam,

Perdita dampnato nocuerunt tempora mundo.

Etenim mala habundabant in terra. De quibus omnibus ut taceam, is quem viventi Gebehardo superpositum ante retulimus, arrepto tempore quasi vacuum sedem occupare post eum liberius coepit. Quod videntes ad quos pertinebat, ineunt prout res monebat consilium^a, ordinare dignum gubernatorem matri ecclesie. In partes primo discedunt, ut in tali negotio assolet; uti^b cuiusque natura et mores erant, alii bene alii secus consulentes, unusquisque in suo sensu non^c habundat. A spiritalibus^d et divino sensu super ceteros homines^e vigentibus venerabilis abbas Tiemo, dictante in eis Spiritu, honestissima suffragatione creatur episcopus; alii quendam Adelberonem, Frisingensis ecclesie decanum, asciscunt antistitem. At supernus arbiter medium se partibus interponens, qualiter huius posterioris electionem approbaret, celeris animadversionis sorte aperuit. Dies enim colloquio decernitur, ubi exhibita electi utriusque presentia, in unum ex his quoquo pacto consentiretur ab omnibus. Conveniunt eo Pataviensis episcopus Altmannus apostolicæ sedis legatus, dux^f, comites, simul de utroque ordine grandis ecclesia. Quo dum simul navigio predictus decanus pergeret, medio amne sub oculis admirantium paventiumque immergitur, taleque omnis controversia compendium iudicio Dei sortitur. Continuo enim concordatis partibus ad universis quasi divinitus declaratus Tiemo in kathedram pontificalem laudatur, consecratur, omnique plenitudine metropolitani iuris firmatur^g.

7. Satis agebat pro principatu suo ipse philochristus, quantum in ipso fuit, providens

a) et in cod. 1. addit m. 2. b) commentui 1. ex corr. c) promptissimo 1. ex corr. d) stilus hic 1. ex corr. e) excol. 1. ex corr. f) et spiritalibus observantiis 1. ex corr. g) germaniarum m. 2. ex corr. h) erant corrector in cod. 1. i) et ut 1. ex corr. k) deest 1. mox ed. Canini. l) vero addit m. 2. in cod. 1. m) anno d. i. mill. XC. addit 1^o in margine.

55 7) Ita etiam Chron. Garconse; XVII. Kal. Vita Geb. I. cum necrologiis. 8) a. 1090. teste Bernoldo cum Annalibus S. Rudberti. 9) Wolf.

bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Verum omnes qui volunt pie vivere in Christo Iesu, persecutionem paciuntur. Tredecim namque annis quibus preluit¹⁰, bellis, obsidione, gladiis, captivitate omnia extrema perperso, instar beatissimi Athanasii Alexandrini episcopi numquam pene liberum corpus, ne dum libera auctoritas fuit. Gravius eadem res, eadem causa, quae et predecessorem suum urgebat. Divisum enim inter se ea⁵ tempestate regnum et summum sacerdotium, divisa cum his iniusticia atque iusticia, fasque nefasque, mediam inter se ecclesiam trahebant convulsam et dilaceratam, varie alii alii⁴ morem gerentibus. Plane cum pluribus divini consilii sacer hic presul in reverentia et obedientia sanctae Romanae sedis permansit usque ad finem fidelis. Propterea pre participibus suis haec omnia quae premisimus mala eum apprehenderunt. Denique et emulam se¹⁰ dem contra eum tenebat ille ipse, quem superpositum viventi Gebehardo ante latius⁵ docuimus, spectabilis plane persona et tantae dignitati idonea, nisi aliunde quam per ostium¹⁰ ascensens, teste Veritate fur esset et latro. Bertholdus hic erat, infelicitatis suae satis notus elogio. Cuius intrusi, magis vero Heinrich IV imperatoris, qui per Italiam et Germaniam heu totius mali materia videbatur et forma, huius inquam conspiratores eo usque¹⁵ venerabilem virum persequendo deducti sunt, ut grege facto bellum adorientes, sanguinem eius quam omnia mallent.

8. Aderat is per se cum quibus poterat copiis; pugnatum est a duobus propinquis suis eque nobilibus atque magnificis viris. Quos adjuvabant sanctae ecclesiae ministeriales plena fide, igneo studio, si quo modo voluntas divina annueret ecclesiam ab invasoribus eripi, iniurias ultum iri. At vero placet sapientiae Dei electos proprios hic interim premi a reprobis. Vincitur ab adversa parte acies presulis; fusi sui partim, alii fugati, spolia direpta simul cum pallio suo, intactus ipse fuga evasit¹¹. Non multo post cum per Thaurum montem in Karinthiam iter legeret⁶, ecce Oudalricus comes partium cesaris, dum vult malam virtutem secula futura narrare, ausus est manum sacrilegam mittere in christum Domini, et in ipso²⁰ monte nil minus suspicantem circumvenit dominum suum et cepit. Nullum genus erumpnarum quod turpe, quod miserum esset, in ea captivitate per quinquennium expertus non est. De quibus omnibus singillatim si parem disserere, incertum habeo piget⁴ magis an pudet⁶. Nam et maximus locorum episcopo subiacentium, scilicet Frisacensis, uti cum ipso antistite vel deleteretur funditus vel in fiscum publicum redigeretur, quinquennali obsidione tem³⁰ ptatus est atque vexatus. Affuit loco quoddam divinum presidium, ne per tantum temporis subici posset. Cumque inceptum tardius procederet, reverendum pontificem cum predictis cognatis eo deducentes, primitus eum ligaverunt pro pudor ad machinam extractam, quam vulgo mangonem appellant. Non sit, inquit, manus nostra super eum, sed manus oppidanorum ut occidatur. Verum quam nequiter tam inaniter tantum flagicii intenderant. Agno³⁵ verunt enim oves pastorem suum. Tum proximos eius quos supra cum eo captos adduxerant, ante ora statuentes, sub interminatione optionem dederunt, aut loco mox tradito obsidionem solvere, aut inminente gladio cognata colla exponere. Respondit episcopus: *Res ecclesiae sunt, res sancti Ruoperti, de quibus agitur, quas in cautione mea tutandas ad tempus et fideliter dispensandas suscepi. Non michi contingat earum distractione fluxam et fragilem vi⁴⁰ tam seu cognatorum seu meam suspendere. Non facio animam meam preciosiorem quam fidem.* Innocenter itaque ambo hi capite truncati sunt. Quod in pectus antistitis alto dolore ascendit, dixitque obsidionis principibus, Oudalrico scilicet comiti, quem ante latius¹ commemoravimus, cum germanis suis duobus¹²: *Quoniam⁶, inquit, viros iustos et sine querela pro ecclesiae tantum defensione interemistis, maledicti eritis super terram, nec peccatum vestrum a facie Domini delebitur, sed infelices ex hoc in reliquum et decrescentes vivetis, donec dignas animas inferno reddatis, eterno igni pascendas.* Perhiberi usque hodie solet omnium pro-

a) aliis et aliis 1. ex corr. b) satis 1^b. Iatius Can. ante latius noster etiam c. 8. c) ageret 1. ex corr. d) piet corr. pieat 1. pigest 1^b. e) pudeat 1. ex corr. f) Iatius 1^b. g) Quomodo Can. et Chr. Reich.

10) scil. calculo ducto ab anno 1088 quo Gebehardus obiit. 11) Apud Saldorf hoc accidisse dicitur in Vita Chunradi I. c. 7. et Ann. S. Rudberti a. 1097: *Chuno advocatus cum multis aliis apud Saldorf occiditur 8. Id. Decembris.* Necrol. cod. Sal. 311. saec. XI ex.: VIII. Id. Dec. Chuno advocatus et filius eius Aribio et Adalman prepositus et Adalman occisi sunt. Quod si annus recte notatus est, minus 5 annis in captivitate fuit; nam non statim post proelium eum captum esse discimus ex Vita metr. v. 86—91. Mense Martio a. 1095. synodo Placentinae interfuit. 12) Starchando marchione de Soune et Weringando. Cf. Vitam 50 55 Chunradi I. c. 7.

vincialium fame, scelestos comites numquam deinceps prosperatos, in adversis dedecore vitam, in erumpnis duram mortem luisse. Insuper^a quod magis paveatur, auctores cum fautoribus quotquot pontificem impugnaverant^b, variis omnes puniti sunt cladibus; ut fieret sicut scriptum est: *Et requisivit Dominus de manu omnium inimicorum David*. A comitibus^c autem sanctus episcopus post haec in aliam municionem translatus, militi cuidam deputatur custodiendus, ubi pro regno Dei et iusticia eius tam dura angaria quam diutina agonizabat.

9. Iamque multum temporis fluxerat, nec flecti a rectitudine statuti sui tenax animus quibat. Qua re tedium cesarianis faciente, gladio finiendum decreverunt. Ad quod piaculum custos pro se alium militem conducere maluit, quasi per alterum non ipse rem agens inunior foret. Sed mentita est iniquitas sibi. Spiculator igitur ingrediens ubi fortis agonista Dei servabatur, rem prius pro qua venerat aperuit^d. Respondit intrepidus episcopus: *Domini voluntas fiat*. Surgensque dicto symbolo cum oratione procubuit, cervicem super lignum extendit. Accedens licitor totis viribus fulmineum ensem adegit, sacram vero cervicem ac si ferrum aut lapidem secare non potuit; tantum^e summa cutis vix tenuem velut lineam ictus, et qua solum ictus agnosceretur accepit. Quod signum obduci ulterius aut coire, quam diu in corpore vixit, non potuit. Relinquere per hoc voluit omnibus auditoris Dei omnipotentia et suae virtutis indicium et humani flagicii. Quo semel cepto, minister diaboli frustratum ictum sibi imputans, quod negligenter fecisset, denuo cum cura et enixius ferire parabat. Age, cernere erat vim viribus exire conantem. Tum in altum vibrans gladium ut ab alto gravior mergeretur in gulam, trabem supra^f verticem dum non providet, valido prius ictu signavit, erat enim in estuario, fractusque continuo ensis in partes dissiliit. Indicium fuit pontifici, quia nondum venerat hora eius. Non in tenebris neque sub lecto, verum inter cohortissimos hostes apud Corozaim triumphus illum manebat. Equidem et armiger satanae non casu credens rem factam, sed manifestam Dei manum expavescens, tum virtute tum auctoritate viri permotus, flexit animum suum, et huiusmodi preces effudit coram sancto prostratus: *Confiteor, pater domine, omnipotenti Deo, quia infelix ego homo peccavi multipliciter in sanctum et honorabile caput tuum, non uniformiter: sed per illum qui te salvavit obtestor et flagito, ut veniam reo indulgeas per tuam clementiam*. Ad haec tam pia facilitate quam prudenti discretionem in hunc modum respondisse accepimus episcopum: *Quoniam penitet delicti in nos admissi, ex parte mea cordetenus illud indulgeo; si quid vero in Deum perinde constat flagiciose commissum, notum a seculo est Domino opus suum, quid reddere oporteat. De hoc aliter videas convenit*. Sed vim dicti etiam atque etiam mente versantibus, quam prudenter in re una eademque inter nostram discreverit et Dei iusticiam, certo certius erit. Etenim accipere iniuriam, reddere bona pro malis, iusticia christiani est, rependere mala pro malis iusticia Dei est. Igitur ex parte Dei dimittere non hominis quandoque est, aut sine effectu est. Per^g se homo vel ex sui parte ignoscat gratuito; neglectum iri apud Conditorum impia ausa non poterunt. Noluit ergo verus doctor nisi quae vera, quae sana, etiam reo huic innotescere; quod suum erat fecit ei, et egressus est homo. Nec defuerunt inter haec monstra quam plurimi longe lateque, quorum corda Deus tetigerat, mixtim potentes et inopes, qui miserandos casus antistitis profunde dolentes, subveniendi animos avidos gererent, sed horum alios vis factionis, alios alia impedimenta repulerant. Principes conducere potuissent? Sed eos partim similis erumpna hisdem de causis vexabat, alii cum rege talia faciendi principes erant. Pauperes contra violentiam assisterent? Sed pauperes erant, paupertas indiga opis, inops auxilii est. Patrem apostolicum appellasset? Sed hic exemplum calamitatis huius impetibus erat. Proscribatur, cedebatur, exterminabatur, humanarum rerum spectaculum prebens. Adeo implacida urgebant et deformia tempora.

10. Attamen fuit tunc secundum genus seculi honesto loco natus quidam religiosus ex illis qui apud canonicos et monachos exteriores fratres in cappa vocantur, cuius scema ordinis et habitus is etiam Noricae regioni omnium primus intulisse narratur. Equidem ab abbate^h reverentissimo Willihalmo per idem tempus humili officio, humili institutione illud

a) luisse iuxta viri dei sententiam. Qui ab eisdem post haec ed. *Canisti cum Chron. Reicherspergensis*. b) affixerunt infelicitate deinceps contriti sunt omnes ut fieret 2 ex corr. c) aperit 2. *Can. Chr. Reich.* d) Res mira. i. s. e. vix aliquantulum libata. vestigium plage supremum accepit. quod ita permanens sanari quamdiu 2 ex corr. e) t. ergastuli desuper caput recupio ietu attingit. erat 2 ex corr. f) Ex parte tua gratis ignosce. dominus teste Gregorio peccatum sine ulliomo non deserit. Aut enim hoc penitens punit aut deus. Hic presul quantum ad se indulgit. quantum ad deum satisfactionem admonuit. et egressus 2 ex corr. g) Hirsawensi inserit ed. *Canisti cum Chron. Reich.*

genus ortum susceperat. Predicti autem fratris nomen Cuonradus ferebatur. Hic solus dignus inventus est, cui prestaret in fructum perennem Omnipotens liberare famulum suum de manu potentiae. Et oportunam rem videns quia pecuniae obediunt omnia, sumptibus componere negotium parat. Itaque inter cognatos et notos communes collatione facta, militem custodem 40 talentis corrumpit, et presulem de captivitate saluum secum abduxit. Erat autem vir Dei ingenti etiam fortitudine preditus, adeo ut militem cum omnibus armis de ponte fluminis una manu sustolleret, et sine onere pendulum in aere palpitantemque teneret. Et ut breviter concludamus, omni gratia, omnibus bonis, longe super alios mortales insignis enituit, preter pacem mundi, si bene haec quidem dicenda pax est. Verum ipsa media est, nec fugere omnes bonos nec omnes amplecti videtur, quam nemo bonus bene unquam concupivit, dum premere magis bonitatem nonnunquam consuevit. Quantum vero ad presens attinet, terra, sanguis, iniquitas sic tempora illa fedaverat, ut quietum nichil, tranquillum nil esse merito posset; pacem vero bonis fore nec saltem deceret. Unde minus mirandum de nostro antistite. Qui post captivitatem ut dixi solutam in terra sua iam fructum sibi non sperans, in Sueviam se contulit, et cum venerabili Gebehardo Constantiensi episcopo tempus redimens, sanctis Deo servientium monasteriis, quae in circuitu erant, suam commansionem indulsit¹³.

1101. 11. Secundus autem venerat annus post eum quo sancta civitas Hierusalem desub iugo gentium cervicem erexerat, nec dum tamen aut bella omnia patrata, aut armis parta pax et securitas fuerat. Inicium illud misericordiae stillavit Deus sub duce Gotefrido^b, qui cum 20 aliis quos idem spiritus repleverat primoribus 70 milia expeditorum adduxerat, adeptaque victoria rex Hierusalem creatus ex sententia omnium et unctus est. Horum opus adiuvari pro nomine Christi conflagraverunt ex Alamannia Bawari^c, Suevi, tam proceres nonnulli quam populares, tradentes in hoc mundo animas suas, ut in resurrectione vitae sumerent eas¹⁴. Caput horum et sidus, ut ita dicam, quo cuncti regerentur per mare, sacer Tiemo²⁵ factus, simul cum duce Wellfone^e Hierosolimitanae peregrinationis iter invadit, presertim quia non fructus in agricultura sua, sed feda omnia evenerant atque acerba. Sic mala res, peior spes, procul et iam usque in Sueviam cultorem de vinea sua eiecerat. Veniunt igitur cum eo omnes constantes corde usque ad terram reponmissionis; cum subito, antequam urbem sanctam attingerent, innumera ethnicorum multitudine circumfusi et constricti sunt. 30 Etenim in civitate Corozaim^f tres fratres principabantur, sevicia quam cultu^g paganos, Decio tyranniores, qui adventu nostrorum comperto, ante quidem pro recenti amissione Hierusalem et victoria Christi nimium venenum vix continentes, et tum evomere totum in peregrinos aventes, instructi pro tempore copis quam maximis, intentissime obviam ruunt. Cerneret^h vim viribus exisse pugnantes. Hinc lata strage nostrorum facta, paucis elapsis 35 qui ad desiderata loca tandem pervenerunt, reliquos omnes in captivitatem duxerunt. Dux Wellfo apud Paphum seculo excesserat¹⁵; episcopus autem inter conchristianos, permittente Deo qui capi propter nos et ipse non rennuit, capitur, trahitur; nec repugnavit, sed indignos pedes ferrea bogaⁱ religatus subigitur. Eo quippe modo quaqua^k versum illic pagani christianos, christiani paganos vinculis pedibus angariare ad servicia cottidiana consueverunt, ligna, lapides, aquam de procul baiolare. Cumque postmodum inter se predicti fratres dividerent spolia rerum et hominum, precipuus ipsorum proprio episcopum peculio vendicans, venundare quasi vile mancipium cum aliis venalibus statuit, infelici mercimonio suum cupiens sarcinare^l saccellum. Veruntamen conceptivi christicolae qui merita felicia et ordinem viri minime nesciebant, omni reverentia nichil remissum, nichil tardum obsequentes agebant. Ut patrem obibant, ut sancto humiliabantur.

12. Nec preterit^m paganos quod agitur, inspectant, quae pe. sona aut quid in terra sua fuisset nostros sciscitantur. Respondetur condicione illustris, vita purissimus, dignitate epi-

a) et inserunt 2 et Canisius. b) gotefrigo 1. Nomini superscriptum est: duce teutonicorum 2. c) bawarii 1 e corr. d) resurrectionem 2. e) wellfone 2, infra autem wellfo. f) corozaim 1^b. g) s. Diocletiano pag. Canto. 59 h) Cerneret — pugnantes. eraso sunt 1. i) boga genus vinculorum 1^b in marg. k) quaquam 1. quamquam 1^b. l) distare 1 ex corr. m) latuit Can.

13) Exeunte a. 1099 eum in Suevia fuisse probatur charta foundationis monasterii Ochsenhusani apud Gerbert. Hist. Silvae Nigrae III, 39; cf. Chron. Petershus. ed. Ussem. p. 354. Wirtemb. Urkundenbuch I, 321 370. De hac expeditione egit V. C. Wilken in Vol. II. operis sui. Petebant civitatem Baldach quae est caput regni Corozan^a (i. e. Chorasani), quod nomen fictioni illi de civitate Corozaim ansam dedit. 14) scil. in reditu, 6. vel 5. Idus Novembris.

scopus esse. Hi venientes regi suo quae audierant intimare non differunt. Ille accersiri pontificem et suis aspectibus sisti precepit. Quem huiusmodi alloquio adorsus est: *Quis es aut cuius artis peritus?* Ad haec episcopum talibus verbis locutum accepimus: *Deo meo largiente diversarum quidem artium disciplinam profiteor, sed praecipue ut sapiens architectus fundamentum fidei firmum in cordibus hominum ponere scio, super quod si quis bona opera edificaverit, neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus subruent hominem fundatum supra petram, quae est Christus.* Clericum autem se et predicatorem Christi significabat. Respondit ei rex: *De aedificio huiusmodi nichil mea interest, sed fabrillem artem si nosti seu pictoriam, vel aliam nostrae utilitati accommodam.* — *Si artificem,* inquit, *nosse desideras, optime vetusta renovare et scio et possum.* Ille non capiens quae Dei sunt, cum indignatione respondit: *Quid ambagibus garrulis circumscribendo lacesis?* Ait ad eum episcopus: *Vere ut dixi nutantia et vetera renovandi disciplinam accepi, quia legem veterem in novam Christo Deo meo auctore commutare novi; insuper et operatorias artes quas quaeris, scilicet aurariam et huiusmodi omnes profiteor.* His auditis in gaudium magnum et vocem erumpens rex ait: *Gratias dñs nostris uberrimas ago, qui servum cunctis usibus dignati sunt destinare idoneum.* Et conversus ad episcopum: *Age nunc, artificum optime,* inquit, *da operam deum meum manus truncatum aut nova effigie ex integro aut novis manibus restaurare, ut propitium divina providentia pensius tuo beneficio mereamur sentire.* At ille gentilem intra se et miserans et irridens errorem ait: *Iube truncum deum huc afferri ad me.* Accelerant servientes regis, et ecce inter manus presentatur larvare simulacrum, vere larvare, cuius alia forma exterius, alius habitator interius, scilicet diabolus, quem in eodem dementia paganorum divino adorabat ritu et coluit. Intuitu eo subiunxit episcopus: *Malleo,* inquit, *opus est; ni fallor emendare potero deum vestrum.* Credunt deludenti, gratulantur, malleus grandis defertur sicut preceperat. Quem manu arripiens accessit ad simulacrum. Cumque stetit super illum, hoc sermone exorsus est: *Immunde spiritus, qui in ista effigie habitas ad deludendos miseris homines qui non credunt Deum vivum et verum, loquens et seducens sicut per serpentem seduxisti Evam, tibi precipio in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ut de omnibus quae voluero accipias verba reddas.* Confestim verba contulit ad divini nominis obstestationem diabolus. Cumque diutius sermocinarentur, demon in Christum quandam blasphemiam proferre ausus est, qua concussus aures vir Dei sustinere contumaciam noluit, sed blasphemum monstrum insiliens, solotenus illum prostravit, et malleo quem manu tenebat, cum vires etiam bonus furor incitasset, particulatim ingentem statuam Dei virtute in brevi comminuit. Quid plura? videntes pagani qui circumstabant rem gestam, mutuo semet hortari et quadam quasi frenesi capti sacrilegum clamitare coeperunt, et impetu facto in eum nichil aliud mox quam nece mortis vindictam anhelaverunt. Verum rex aliis insanis ipse insanior, peiori consilio suspendere interim leti celeritatem malebat, et prolocutus est dicens: *Nolo hercle, nolo uno sed multimodis tormentis contumacem laniatum finire. Per me insuper id nec volo nec possum, par est deos consulere, eorumque placito etiam sententiam iniquam satellites, fitque uti ille censuerat, et catenatus ad carcerem presul importune impellitur. Ibat autem exultans et laudans Deum in ymnis et canticis, agonemque suum Omnipotenti commendans. Rex autem contrito simulacro nesciens diabololum suum unde ubique requireret, ad aliud vicinum ydolum statim missos suos cum hostiis direxit, dans in mandatis uti sacrificantes velociter de agendis consulta referrent. Sed quem admodum dispensatione divina beato Iob olim satan volentissimus quidem in facultate et in carne eius pugnam inflixit, sed nolentissimus de pugna occasionem victricis gloriae prebuit, pari modo et nunc adversarius noster diabolus dicere potuit. quot quibusve modis homo Dei laniatus enecaretur, non autem providit quem fructum patienti pro constantia operaretur. Nobis satis constat haec sicut et precedentia ideo cuncta fieri in eum permissa, quatenus titulus eius nec martyrii triumphus deesset, et conchristianis captivis robor eius annulatione accresceret. Sacrificantibus igitur missis regis et consultantibus demon articulata quidem voce emugire auditus est dicens: *Ei michi fratre et collega amisso, miseris cuius detectus vix edere voces sufficio. Quid dignum super temeritate consulam? aut quae pena respondet tanti sceleris reo? Illi merito eveniet quicquid eveniet. Ille igitur domino vestro ver-**

55 a) medio 1. b) ita omnes; in 2 propensius scriptum erat, sed pro erasum est. c) larvale Can. d) martellus 2. e) et inserit 1, deest 1^b. f) erasum 1. g) non satia Can.

bis meis dicentes ut flagellatum primo sacrilegum in spaciosum pertrahi campum precipiat, ibique nisi sacrilegium corrigendo^a deum vestrum reparare numina simul adorans voluerit, variis et seivissimis actus poenis de viventibus auferatur. Ad hoc vero spectaculum omnis globus christianorum velit nobis conveniat, ut unius poena magistra, cultum diis terror^b, reverentiam dominis timor incuciat. Accepto huiusmodi oraculo ex sententia animi sui alacer et letabundus cuncta rex uti doctus erat mandavit effectui.

13. Solet vero nefanda confici arte ungenti quaedam species contusa viperæ ac lactæ arvina cum aliis eiusmodi pestibus, eoque ungento impij homines ad pessima opera, pagani vero ad supplicia nostrorum uti consuerunt. Talis enim naturæ est, ut oblitam cutem desuper ossibus et carne statim avellat. Hac igitur letifera specie contra sanctum die postera efferati, primo solem inde perlinierunt: quam baculo appendentes, nudum pre se martyrem super asino in campum agebant, infectaque tali solea verberantes, cutem corporis ubicunque tacta fuisset detrahebant. Sic in campum agitur venerabilis archiepiscopus^c, et in eundo ad Deum ex imo corde huiusmodi preces effudit: *Domine Iesu Christe qui pro nobis passus es, nobis relinquens exemplum, cui servo ab infantia mea, cum sis iusticia et veritas, pro te omnibus erumpnarum generibus usque in exilium deveni, et ecce ad mortem Col. 1, 24: pertrahor, ut compleam ea quæ desunt passionum tuarum in corpore meo. Hic dies aut victoris omnes calamitates feliciter consummabit, aut victo perpetuæ miseriæ incium cumulat. Presta igitur servo tuo viriliter agere, ne timeam tyrannum hunc et quæ ab eo inferuntur tormenta, fortiterque pro te sanguinem fundens, liber deinde a peccatis et doloribus tecum exultem in secula.* Cumque ad aream certaminis venisset, iubentur spectatum adesse omnes nostræ professionis, et in modum circuli auctorem suum circumstare, ut de prope videntes et audientes recogitent et timeant, et exemplo disciplinam accipiant. Levatur impio regi tribunal in medio campi, assunt prospectum cum oppidanis omnibus funesti satellites et de proximis castellis magna frequentia. Iudicium sedit tyrannus, et iussit exhiberi episcopum. Quem intrepidum et alacri vultu accedentem ut vidit, hoc sermone adorans est: *Tunc es ille contumax qui in deum meum^d mittere impias manus non timuisti, nec nostri respectum nec deorum reverentiam habere voluisti? Respondit Tiemo^e episcopus: Turpis est deus et sine delatis virtute qui conteri potuit, prohibere non potuit. At non est revera lignum Deus, sed miro modo rationabiles homines sine ratione sunt, sine cerebro et vere frenetici, qui nesciunt quid dicant vel faciant, qui de rebus putant contra quam est, deos fore lapides, ligna, Saturnum exsectum^f, Iovem, ut expresse loquar, ipsum scelus et crimen mundi, Priapum^g obscenum, et caetera risui digna. Ego autem unum Deum habeo, unum Regem coelis atque terris imperantem, visibilibus et invisibilibus creatorem, hunc adoro, huic deservio, a quo donec superest in me habitus avelli non potero. Unde^h tanta, inquit rex, tibi audacia? Christi, ait, karitas foras misit timorem. Dixit ei rex: Depone, miser, insanamⁱ audaciam, quia nisi acquiescens deos adoraveris, Christus tuus non te salvare poterit de poenis paratis. At ille non respondit ei verbum, sciens studio^j secus viam semen non esse perdendum, ubi diabolus tollit de corde ne fidem fructificet. Tum rex animis accensis imperans militibus ait: *Accedite nunc, omniumque digitorum utriusque manus summos articulos secantes precipite.* Inicium dolorum haec, factumque est ita. Deinde rex funestus dixit episcopo: *Adhuc per te tibi consulere cepedit, ut sacrificans reliqua mortium supervadas et vitam reserves.* Respondit episcopus: *Tua doctrina non est tua sed diaboli, operam eius non habeo, per me salubrius sapio. Qui enim vitam offenso Christo volet servare, hoc est plane perdere illam.**

14. Ad hæc tyrannus commotior militibus suis: *Etiã nunc, inquit, ut prius digitorum omnium^k secantur supremos articulos truncate atrociter. Placet pertinacem pertinaciter per singula membra concidi.* Fecerunt ut iusserat, omnique flexura digitorum sensim resecta, tum ipsas manus, postremo brachia detruncantes insultaverunt. Tunc omnes nostræ professionis tam captivi quam incolæ regionis — mos enim in partibus illis optinuit christianos cum plures cum pacis condicione inter paganos pariter habitare^m pariter negociari, qui cuncti spectaculo horrendo astantes, quod solum poterant questibus et lacrimarum undis modum exierant. Ad quos in ipsis doloribus martyr conversus, blanda consolatione allocutus illos est dicens: *Nolite, boni commilitones et cives superiⁿ Hierusalem, si fidem usque*

a) corrigiendo 1. b) erasum 1. c) episcopus 2^a. Can. d) deest 1. e) deo. Can. f) Vulcanum claudum Can. g) m. s. h) unde—timorem desunt Can. i) ino zirn. n et a. Can. k) erasum 1. 55
 l) erasum 1. complures 2. m) par. h. ac neg. qui 1 ex corr.

ad finem firmam teneatis, nolite super me flere, nolite non dolendum dolere; ipse enim ego tametsi corpore in presentiarum deficiens, sublimiter spiritus robore gaudeo, quem elevandum iam iam ab imis ad superos per gratiam Christi confido. In quo magis etiam gloriae nostrae congaudere vos decet simul et gratias agere Deo, qui vestris diebus, vestris finibus me sibi eligere dignatus est in hostiam suavitatis, vobis in formam beati certaminis. Eniti enim omni virtute post obitum meum vos horlor ac moneo, ut fide invicta, conversatione perfecta, gentibus irreprehensibiles, Christo accepti perstetis; et si paupertas, pressurae, exilium iminent^a, memineritis vos in manibus palmam, regnum^b, gloriam portare. Deus remunerator ea omnia victoribus premia posuit. Quanta cuique fuerit virtus in merito, tanta erit recepturus in premio. Sicut tyrannus quoad potest, moriar, mors ultima linea rerum. Alia vita, alia gloria subsequetur.

Hor. Ep. I.
16, 79.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat

Virg. Aen.
VI, 60

in agone felici. Quo viso, ad pedes secandos iussit rex impius converti carnifices. Iamque per ordinem iunctura ab iunctura sensim decisa, tunc demum ipsa crura detruncare insipientes coeperunt. Quid amplius facias, o insatiabilis semper crudelitas? Erat beatus presul iam iam spectaculo fedo, miserabili, horroris pleno, nisi quod insanis mentibus semper crudelitas suavis, impietas iocunda, sanguis voluptas, sevicia stimulus est. Rex enim sceleratissimus sanguinem bibens in siti sanguinis permanebat, et similis ydrae illi famosae, cui numerosa capita pro uno surgebant, sic cœpta semel rabie crescebat magis ac magis, non minuebatur. Lussit denique post predicta omnia sancti umbilicum ferro aperiri, et intestina illius inde inhumaniter extrahere^c, et^d extracta circa lignum uti fila quaelibet tenuata in fulcrum gomerari. Cumque diu sancta viscera tali modo extraherentur, dolor extremus vitalia cordis pulsavit. Iamque in ultimo spiritu constitutus, suspiria quae poterat oculosque in morte natantes, sursum elevans ait: *In manus tuas, Domine^e, commendo spiritum meum.*

Lucean. II, 26.

Quae verba simul cum vita finiens, beatum spiritum reddidit, vere bono certamine certato, cursu consummato, fide servata, repositam sibi coronam iusticiae Dominus reddidit in die illo, quemadmodum subiecto probatur indicio.

15. Quidam namque christianorum, qui omnem postea eius passionis historiam nostris partibus retexuit, testabatur se sub ipsa hora transitus martyris de corpore vidisse angelicum chorum cum ymnis coelestibus venientem, et assumptam animam ad superos cum exultatione visibiliter ferentem. Ubi quanta gloria triumphans communi supercoelestium spirituum favore suscepta sit, in corpore etiam extincto super terram declarare divinitas voluit. Particulas quippe membrorum negligenter hinc inde disiectas decrevit barbarica sevicia equorum pedibus conculcandas proicere, ne quod futurum erat sibi eum christiana devotio posset martyrem facere. Accedentes igitur et tollere ubivis sparsa nitentes, quod mirum dictu est, nec minimum aliquid eorum valēbant quamlibet multi a terra movere. Pondus sanctitatis molibus graviora membra reddebat, magnitudo meritorum maior erat quam ut ferret iniuriam, quae digna, quae honoris, quae obsequii exigens. Multa cura multisque modis opus temptatur, frustra inceptum Deo resistente ostenditur. Neque enim vel canum quilibet aut avium seu bestia de saltu accedere propius et contingere de corpore sacro presumpsit. Mirati omnes, tunc demum quid cui fecissent ponere super cor et pavere coeperunt. Super omnes ipse rex quid ageret dubius, quidve consilii caperet, vultu, colore, motu corporis pariter et animo varius agitabatur. Ad vicinum tamen ydolum Machmit^d nuncupatum quod et supra consuluerat misit propere, qui acta indicantes oraculum quantocius de agendis referrent. Quibus demonium hoc modo locutum accepimus: *Fateor magnus est et fortis potentiae Deus christianorum, qui prestat diligentibus se omnia cooperari in bonum. Ecce quem morti atroci addiximus, quia fidelis in modico perstetit, super omnia bona domini sui constitutus est. Sua patientia, crudelitate nostra id lucratus est vivens, ut in mortuum nihil possimus. Veruntamen quoquo pacto desuper terra auferatur, necesse est. Sepeliatur vel ab ipsis suae sectae hominibus. Non diutius spectetur sub aere feris avibusque vitabundus quasi sacrum aliquod maximum, unde gloria contra nos in dies crescat, unde fama in populos longe lateque se porrigat. Erepto aspectibus corpore, valet sensim et mentibus elabi memoria. Permitti ergo pastoris sui corpus christianis censemus.* Postquam loqui cessavit demonium, reversi ab eo legati, quae audierant quaeque in mandatis acceperant perferre ad dominum suum non differunt. Acquievit ille placito, et datis dextris securitatis, cunctos christiani

a) iminet 2. b) et addit m. 2. in cod. 1. c) deest 1. d) Machmit 1^b.

tituli in unum confluere, et patrem suum uti vellent sepelire precepit. Quae Creatori gratiarum actio, quanta exultatio dimersos prius animos universorum erexerit, nos dicere insufficientes, legentium sensibus meciendum relinquimus.

16. Cumque convenisset copiosa multitudo nostrorum, levantes sanctissima membra Christi martyris cum ymnis et laudibus devotissimis in ecclesiam deportaverunt, tribusque diebus ac noctibus sacras independentes excubias, ita demum gloriosae sepulturae tradiderunt. Continno autem christicolae provinciales ipsius titulo ac nomini aliam in honore Christi super corpus eius condere coeperunt ecclesiam, magnifico opere, digna amplitudine, augusto decore, quam adeo merita eius incontaminatam conservant, ut ydolum aliquod intro ferri aut poni in ea nunquam permittant. Aut enim profanator sub ipsis liminibus demone 10 exagitante repellitur, aut simulacrum in frusta comminutum terratenus uti Dagon olim ante arkam deieitur. Eodem vero die depositionis suae ac deinceps multa Deus omnipotens signa et mirabilia ostendere dignatus est non solum in catholicis verum etiam in ipsis paganis, sicut grandevo quodam et religioso valde presbytero referente didicimus, in presentia sua cecorum, claudorum, leproso- 15 rum, demoniacorum tot in brevi curatos, ut numerum computare, celeritatem vero nisi oculis testibus credere non posset. Ea propter impensissimi amoris affectu omnis paganorum grex martyrem amplecti non cessat. Urget frequenter obnitentes necessitas, compellunt eos experta pericula. Si quis enim ethnicorum aliquando aut presumptuosior aut virtutum eius expertior effringere sepulchrum martyris aut violare aliquatenus presumpserit, sine mora aut spiritu pessimo repletus punitur, aut morte re- 20 pentina extinguitur. His sepius comprobatis tanta dudum reverentia gentiles cuncti martyrium eius honorant, ut omnes christianos ad sepulchrum eius de longe vel prope tendentes, in eundo ac redeundo pacis immunitate salvos dimittant. Videat nunc primo ipsa mater Romana pro cuius fide et karitate omnia extrema percucurrit, viderit haec inquam quae proprio athletae premia debeat; sua item ipsius propria ecclesia Iuvavensis in pectus alte di- 25 mittat, qui cultus, quod studium tanti patris ac propugnatoris natalicia deceat, tanto certius, tanto impensius, quanto signis continuis dempta dubietas, commendata merita, addita gloria est. Videri potest non mediocri intus gloria preditus, cuius tanta miracula foris coruscant. Passus est autem egregius Christi martyr 4. Kalendas Octobris, adiuvente et coronante domino nostro Iesu Christo, qui vivit et regnat per omnia saecula saeculorum. Amen. 30

VITA CHUNRADI ARCHIEPISCOPI SALISBURGENSIS.

Chunradus I. qui archiepiscopatum Salisburgensem quem penitus desolatum invenerat, post quadragenariam administrationem florentissimum reliquit, vitae scriptorem nactus est incepto suo non impari, et qui rerum quas memoriae tradidit magnam partem ipse viderit. Nam quum de Thiemone et de ipsius 35 Chunradi initiis tantum quae ab aliis accepit referat¹, et de his minus accurate agat, postea ad Chunradi familiaritatem pervenit², et ab hoc a. 1131. nuntius in Ungariam missus est³. Superstes illi, a. 1149. Chunradum regem Salisburgi vidit⁴, et demum post 20 annos vitam magni archiepiscopi scribendam suscepit, intra annos c. 1170 et 1177⁵. Itaque non mirum est, si tem- 40 porum ordinem minus accurate servavit, nunquam certo annorum numero descripto; at res ipsas bene et quantum iudicare licet veraciter adumbravit; ea praesertim quae intra episcopatus fines evenerunt, nam cetera raro tetigit. Extrema pars operis perit; quae tempus tulerunt, emendatiora hic proponimus quam

1) c. 7. sicut accepimus de Thiemone; c. 12. ut ordinatus est, durante adhuc schismate, c. 14; vi- 45 creditur de secundo Chunradi exilio. 2) c. 1. vente Heinrico duce Austriae qui Id. Ian. 1177 sicut ab ipso frequenter audivi. 3) c. 18. obiit, c. 16; praeterea viventibus Heinrico de Leches- 4) c. 17. 5) scilicet sedente, et iam plurima mala gemund, c. 1, et Chunone de Meglingen, c. 7. perpresso Adalberto qui 17. Kalend. Apr. a. 1169

Bernardus Pez, qui primus ea edidit ex cod. S. Petri Salisburgensis⁶, quem non vidi; sed eo meliorem nactus sum

1) *Salisb. 79. iam bibl. caesareae 434; olim capituli S. Rudberti, mb. fol. min. qui f. 141. partem libelli de conversione Bagoariorum et Carantanorum continet, deinde vitam Chunradi eadem saec. XIII. ex. vel XIV. manu scriptam, sed nulla in medio folia excisa sunt, ut initium vitae perierit. Folia paenultimi pars avulsa est, et in media pagina sequenti scriptor subito calammum sistit, fortasse quia iam exemplar quod describebat mancum erat. Attamen plura praebet quam codex ille S. Petri, eaque forte fortuna olim per*
 10 *V. D. I. B. Schlachtner, bibliothecae capituli praefectum, Hansizio transmissa, ab hoc in Corollaris ad Germaniae sacrae vol. II. p. 943 edita sunt, quum nondum manus temeraria codicem violasset.*

2) *Salisb. 76. iam bibl. caes. 1524. s. XIV. mb. fol. vitam post eundem illum libellum exhibet f. 46, tantum littera miniata distinctum. Hic cum codice*
 15 *Peziano plerumque convenit et eundem cum illo finem habet, nisi quod illic aliena quaedam narratio assuta est.*

Ex antiquioribus solus quod sciam Aventinus pretioso hoc libello usus est. Capitulum divisioni quam institui Pezii numeros uncis inclusos apposui.

INCIPIT VITA CHUONRADI ARCHIEPISCOPI.

20 1. Chuonradus itaque ex illustri principum Bawariae provinciae stemmate^a originem duxit, utpote frater virorum clarissimorum, id est comitum Ottonis et Wolframii. Quorum alter sine liberis mortuus est, alter comitem Rapotonem de Abinperch, advocatum Babenbergensis episcopatus, ex sorore marchionis Dietpaldi⁷ heredem reliquit. Heinricus quoque de Lechesgemunde, pater illius Heinrici qui adhuc superest, ex matertera eius nepos extitit.
 25 Praefectus quoque Ratisponensis Otto senior avunculi eius filius fuit. Praeter hanc nobilissimam genealogiam aliam humiliorem quidem, veruntamen claram et splendidam cognationis seriem habuit, quae numerositate sua non solum Bawariam et Carinthiam, verum etiam orientalem et Reni Franciam occupavit. Quae unde surrexerit, lectoris curiositati^b satisfaciendo non ab re videtur, sicut^c ab ipso frequenter audivi exponere. Avum habuit Babo-
 30 nem nomine, de cuius lumbis exierunt triginta filii et octo filiae, omnes ex liberis matribus^d progeniti. Et non mirum si de tam multiplici semine copiosa seges succrevit, per multas terras et provincias disseminata. His ergo filiis iam adultis, imperator Heinricus misso nuntio patrem eorum ad se vocavit, quatinus cum paucis veniens, in exercitio ac ludo venandi secum iocundaretur. Hinc ille idoneam oportunitatem invenisse se ratus, quatinus
 35 predictos pueros, corporis elegantia satis aptos, principis aspectui et gratiae offerret et munificentiae commendaret, sibi atque unicuique puerorum militem unum et servientem distribuit, sicque ei obviam processit. Qui cum vidisset tantam turbam, arguit comitem, modeste tamen, cur venire cum paucis iussus, tantam multitudinem aggregasset. Respondit ille, unum tantum se militem et servum habere. Cumque ille requireret blanda facie et
 40 verbis placidis, quinam essent alii: *Servi, inquit, tui sunt, domine mi imperator, filii mei, quos tuis aspectibus et gratiae offero, quandoque idoneos, ut de Dei misericordia spero, et utiles tuis ac regni obsequiis futuros, si tantum te propitium et in oculis tuis gratiam invenerint.* Gratanter igitur atque hilariter imperator munus sibi oblatum tam fecundae prolis suscipiens, singulos adolescentum benigne amplexatus et exosculans, secum habuit, quousque eos honestis sedibus et beneficiis exaltaret secundum quod se oportunitas obtulit liberalitati principis. Quis itaque dubitet, de tanto prolis semine pullulasse ac generasse infinitam cognationis messem, unde, sicut supra diximus, tot replerentur provinciae?⁸

^a) deest 2. ^b) curiositate 2. ^c) sic 2. ^d) matris progenite 2.

⁶) *Thes. II, 3. p. 221.* ⁷) de Vohburg. ⁸) *Me-Boica XIII, 477: III. Non. Martii Pabo comes cum*
 50 *moriā eius ad sua usque tempora in Abensberg 30 filiis, 7 filiabus.*
 viguisse refert Aventinus. *Necrol. Wellenburg. Mon.*

[2.] 2. Cum itaque predictus archiepiscopus tanta progenie cognationis et affinitatis sufful-
 tus esset, ut si in armis spem ponere voluisset, totum posset regnum turbare, in episcopatu
 tamen multa mala atque adversa perpessus, nunquam bellum aggressus est, militaris vir-
 tutis presidium nunquam quesivit, gubernante cor eius qui in eo habitabat Christo. Sciebat
 enim vir ille prudentissimus, gravissimam esse belli necessitatem, quia in bello maiora sunt
 amicorum quam hostium discrimina. Isti siquidem ad nocendum non semper^a presto sunt;
 illi autem nulla re contenti, non pretio militiae, non rapina, quidquid obveniret diripiunt,
 in tantum ut magis onerosi sint hiis ad quorum defensionem venerunt quam hiis contra quos
 arma sumpserunt. Idcirco imminente persecutionis articulo quam contra eum^b suscitavit
 imperator Henricus, videlicet tam filius quam pater, fugere potius quam repugnandi pre-
 sidium querens, ad mulierem tam potentia quam pietate clarissimam in Tusciam se contulit,
 quinque ferme annis apud eam commoratus et in magna reverentia habitus. Kediens tan-
 dem et in episcopatu aliquanto tempore vivens, eo quod nullam se pacem et prosperitatem
 invenisse cognosceret, ministris et hominibus suis, canonicis quoque et prelati ecclesiae
 paucis exceptis vel manifeste contra se furentibus vel occulte insidiantibus, cum magno pe-
 riculo corporis Saxoniam^c. Imperator quippe omnes vias omnesque semitas custo-
 diis dispositis obstruxerat, ut nisi protegente Deo nulla ei pateret securitas.

3. Occasio^d nunc congrua data videtur exponere, quare tanto odio eum persecuti sunt^e
 imperatores uterque Henricus. Ut autem haec causa melius elucescat, repetendum nobis^f
 videtur superius, et dicendum qualiter ad episcopatum venerit, cum episcopatus adipiscendi^g
 nulla adhuc ei voluntas extiterit et^h nullum desiderium eum adhuc titillaverit, nulla ambitio
 sollicitaverit. Non quia adolescens et iuvenis secularem gloriam et iactantiam fugere adhuc
 didicerit, cuius vanitatem studio vestium in tantum secutus est, ut palliatus appellaretur
 Chuonradus. Fratres eius quos supra commemoravimus, eo quod clericus essetⁱ, eumque
 in ecclesia magno honore sublinandum non dobitarent, tam paterna quam materna inter se
 bona dividentes, ab hereditate eum excludere temptabant. Hac necessitate cogente in cu-
 riam imperatoris se contulit, serviens ei iure et officio capellani, quatinus eius patrocinio
 partem hereditatis quae ei competeat adipisceretur. Sed cum eandem curiam ab omni
 honestate divina et humana alienam inveniret, plenamque sordibus et turpitudinibus videret,
 in tantum ut primum locum gratiae apud imperatorem haberent nobiles ac speciosae abba-
 tissae ac moniales, nec non et aliae mulieres forma et genere clarissimae, quae idcirco
 curiam sequebantur, eo quod venalis eis esset pudicitia et decus formae, et ad earum favo-
 rem et intercessionem darentur episcopatus, abbatiae, prepositurae et ceteri ecclesiastici
 honores: coepit, intentionis pro qua venerat oblitus, detestari quae cottidie videbat et ar-
 guere, et impudentiam imperatoris impudenter^k predicare. Unde imperator zelo nimio
 contra eum inflammatus, indesinenter ei causas exitii moliebatur et clandestinas insidias,
 quia publice nec^l audebat nec poterat, partim quia divina gratia famulum suum protegebat,
 partim quia viri illustres et Deum timentes gaudebant argui ab illo turpitudines, quas vide-
 bant et detestabantur, sed ipsi arguere non presumebant.

[3.] 4. Circa haec tempora Thimo Salzpurgensis episcopus^m, vir utique sanctissimus, in
 1101. terra paganorum in civitate quae vocatur Corozaim, iussu regis Babylonici glorioso martyrio
 felicitate consummatus migravit ad Dominum. Qui venerabili Gebehardo aequo sanctissimo
 successerat. Qui ambo sicut et Chuonradus, imperatoris furore afflicti, pro eo quod com-
 municare illi in scismate quod suscitaverat contra ecclesiam Dei nolebantⁿ, collocato quo-
 9 dam Burdino in sede beati Petri^o, exilii erumnas patiebantur^p; foris habentes pugnas, intus,
 hoc est inter suos, iuges timores. Sed Gebehardus post aliqua tempora ab hac luce trans-
 1098. ivit ad Dominum, virtutis et providentiae suae pulcherrimam memoriam posteris derelin-
 1101. quens. Siquidem in Karinthia in ecclesia Gurcensi — ubi mulier nobilissima et ditissima,
 Hemma nomine, abbatiam monialium construxerat: quibus ut dicitur post aliqua tempora
 propter vitae et ordinis regularis sterilitatem et ex ordinatione^q deletis canonici successerunt
 1072. — sedem episcopalem constituit, videlicet ut ipso diversis negotiis occupato, Gurcensis
 episcopus vices^r suas impletet. Cui tamen episcopatu terminos dedit longe postea memo-

a) ad nocendum iterat 2. b) eos 2. c) verbum deesse apparet eius nullum in codd. vestigium. d) hic incipit 1.
 e) sint 1 ex corr. f) deest 1. g) deest 2. h) an impudenter? i) non 2. k) archiepiscopus 1. l) et add. 2.
 m) ponebantur 2. n. an exordinationem? o) vicem suam 1. p) immo Wiberto.

ratus archiepiscopus Chuonradus¹⁰, implens videlicet quod minus ille fecerat. Constituit¹⁰ etiam in valle Admuntensi abbatiam, dispositis et ordinatis ibi monachis Deo servientibus,¹⁰⁷⁴ datisque eis possessionibus necessariis, partim de episcopalibus redditibus partim collectis undecunque poterat vel emptione vel honorum virorum largitate, secundum quod placuit Deo bonum opus famuli sui promovere cottidie ad laudem et gloriam nominis sui. Cuius utique dono idem monasterium tam in religione quam in possessionibus maximeque numero Deo servientium virorum et sanctarum mulierum in tantum crevit ut nomen eius non solum per totum occidentem se dilataverit, verum etiam usque in orientem fama cucurrerit. Vix enim creditur esse locus vel citra vel ultra mare, ubi Admuntensium nomen sit incognitum; faciente hoc qui omnino mentiri nescit, et implente quod fidelibus suis promisit dicens: *Qui michi ministraverit, honorificabit eum pater meus, qui est in caelis.* Impletum¹⁰⁸ indubitanter videtur, quod in apocalypsi perhibuit Iohannes, audisse se vocem de throno¹⁰⁹ dicentem: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus et habitabit cum eis: et ipsi populus eius erunt; et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Unde quis dubitet, quis neget veniens in locum¹¹⁰ et videns religionem et caritatem universorum ac singulorum curamque et sollicitudinem circa omnes advenientes, divites et pauperes, spirituales et seculares; in tantum ut maiorem videantur diligentiam habere omnes circa obsequium et necessitatem, nec non et refectionem undecunque venientium, quam circa se ipsos, ac nisi copiose ministratum fuerit, nichil factum arbitrentur¹¹¹ — quis inquam, haec omnia videns et considerans, et in corde suo diligenter ponens tantae caritatis virtutem et gratiam, non dicat beatum veraciter populum Admuntensem, qui inhabitatorem in se habens Deum et plantatorem honorum germinum, sicut¹¹² palma floret, et sicut cedrus Libani multiplicabitur? Ubi cum infinita sit turba monachorum et monialium, ut in loco montibus undique clauso vix unde pascantur cum innumera familia¹¹³ adduci possit, quis non miretur, quis non obstupescat, quis non mirabilem Deum in sanctis suis glorificet, videns nullum audiri murmur a quoquam confluentia diversorum hospitem, spiritualium et secularium, virorum et mulierum, sive in circuitu commorantium sive ex aliis terris prope vel longe positus venientium? Quapropter gaude, vir Dei beate Gebeharde, Salzpurgensis ecclesiae presul sanctissime, cuius devotio circa Deum, cuius fecundissima plantatio, adiuncta rigatione nobilium virorum Thimonis et Chuonradi, tuorum videlicet successorum, felici fructificatione talem tantumque successum habuit, Deo incrementum subministrante, ut post tanta curricula annorum, inter tanta volumina temporum malorum, deficere vel senescere non videatur, quamvis diabolus bonorum hominum inimicus, malleo suo, id est membris et ministris suis, *ferre* non cessat idem monasterium. Cuius tamen conatus nichil contra domum Dei, quae supra petram fundata est, prevalere poterit, quamdiu medulla cedri, id est caritas Dei et fraterna, integra permanserit. Haec est enim quae facit iustum germinare sicut lilium, et florere in eternum ante Dominum¹¹⁴. Hanc quamdiu servat, sicut coepit, sicut a patribus suis imbutus est populus Admuntensium¹¹⁵ beatus est, Deum utique habens dum caritatem habet, quia Deus caritas est; quae utique intus manente, nichil erit quod foris timeat. His per excessum dictis, ne preterisse videremur opus tam gloriosum gloriosissimorum virorum Gebehardi et Thimonis et eius cui hic libellus ascribitur, ad incepta redeamus.

5. Consummato per passionem martyrii Thimone archiepiscopo, Chuonradus in palatio¹¹⁶ eligitur in episcopum¹¹⁷. Forma vero electionis quae tunc fiebat episcoporum et regalium¹¹⁰¹ abbatum, talis erat. Defuncto ecclesiae cuiuslibet episcopo vel monasterii abbate, mox ad¹¹⁰⁶ palatium proficisci non differunt prepositus, decanus, magister scolarium et prior monasterii, et cum eis maiores et sanioris consilii personae de civitate, anulum episcopalem secum portantes et baculum, communicatoque consilio cum his quos in palatio circa imperatorem invenerint¹¹⁸ episcopis, cancellario et capellanis, secundum beneplacitum et favorem imperatoris, qui sustinendus erat, eligebatur. Iuxta hanc formam etiam his¹¹⁹ de quo sermo agitur in palatio electus est, et ab imperatore continuo concessione episcopatus confirmatus. Ea res postea dolorem cordis perpetuum ei peperit. Abhorrebat siquidem vir ille

a) et in c. s. cons. dil. p. 2. b) sicut ut l. 2. c) vix add. l. 2. d) deum l. e) deest 2. f) h. erasum est l. 2.

10) 1131. lal. 16. Charta eius edita et explicata cum Ott. Fris. VII. 13. et Vita Geb. II. c. 12. conest in Rev. Ambrosii Eichhorn libro: Beiträge zur sententia in a. 1106; itaque non ab Heirico IV. 53 ältern Gesch. von Kärnten I, 207—217. 11) quod Perhtoldo quem ipse constituerat oppositus est, sed hodieque verum manet. 12) Ann. S. Rudberti per filium.

venerabilis, et medullitis detestabatur hominii et iuramenti prestationem, quam regibus exhibebant episcopi et abbates vel quisquam ex clero pro ecclesiasticis dignitatibus, eo quod nefas et instar sacrilegii reputaret ac predicaret occulte et publice, manus chrisimatis unctione consecratas sanguineis manibus, ut ipse solebat dicere, subici et hominii exhibitione pollui. Inde est quod mortuo imperatore Heinrico, cum ei successisset Lotharius, nunquam ei consensit hominum facere vel sacramentum fidelitatis offerre. Lothario quoque mortuo, cum Chuonradus paucorum favore regiae dignitatis honorem rapuisset, considerans archiepiscopus, si ipse ut coeperat exaltationi illius obsistere pertinaciter voluisset, quanta inter illum et ducem Bawariae Heinricum, generum Lotharii, virum tunc potentia et divitiis prestantissimum, qui coronam ceteraque insignia imperialis dignitatis apud se habebat, per universon regnum mala fierent, eorumque caput et causa ab omnibus ipse esse argueretur: cum regi Ratisponae occurrisset, duci de Zaringen¹³ viro clarissimo dicenti sibi coram rege cunctisque principibus, quod hominum domino suo regi facere deberet, intrepide respondit: *Video, domine dux, quia si plaustrum essetis, boves praecurrere non dubitaretis; inter me enim et dominum nostrum regem sic causa determinabitur, ut nullam vestri in hac causa curam haberi sentiatis.* Unde rex, ne archiepiscopus indignatione motus in verbum asperum amplius erumperet et negotium omne turbaret, aversa manu os ducis compressit, et ab omni responsione compescuit, dicens, se ab archiepiscopo nichil prorsus expectere, nisi bonam voluntatem ipsius.

[5.] 6. His paulisper interpositis ut impavidae mentis constantiam ostenderemus, ad positum redeamus, ostendentes cur imperator Henricus senior¹⁴ consenserit in episcopatum Salzpurgensem promoveri, quem in palatio positum omnibus actibus suis adversantem, sicut superius diximus, clandestino odio pertinaciter persequabatur, potiusque per mortem interire quam ad honorem provehi malebat. Salzpurgenses eo tempore gens indomita esse ferebatur et modicae fidei, semperque episcopos suos persequens, ideoque illorum perfidia se ultionem de illo capere sperabat. Sed aliter Deus, cogitationes hominum videns quoniam vanae sunt, de egregio suo milite ordinavit. Adeptus namque episcopatum, in conversione beati Pauli Salzpurg venit, in comitatu suo habens secum duos fratres suos, Ottonem et Wolframnum, nobilissimos comites, ac ferme mille milites. Cumque tantam multitudinem domus nulla caperet in civitate, et in episcopali atrio curiae sedilia essent disposita, ministriales qui in castro desuper imminente ad custodiam se recluserant, archiepiscopo intra ambitum ecclesiae cum clero negotiis episcopalibus intento, subito egressi sedilia et mensas et quaecumque ad cibum preparata invenerunt evertentes, cum festinatione se in munitionem receperunt. Sed archiepiscopus nequaquam pro hac re turbatus, missis nuntis vocavit illos ad suscipienda beneficia sua: vel prorsus venire recusantes, per sententiam interdicta prorsus sibi in futurum cognoscerent. Qua legatione quidam eorum exterriti descenderunt, seseque archiepiscopo presentaverunt, fidelitatem iurantes et beneficia sua suscipientes. Quae ille ne fraude aliqua deciperetur, rationabili distinctione iusta beneficia ab usurpatione sequestrans, sub his verbis concessit: *Beneficium tibi concedo, quod ab antecessoribus meis iustis et catholicis suscepisti, nec violenter invasum nec fraudulenter usurpatum.* Si qui autem in pertinacia sua persistentes sub hac lege distinctionis beneficia sua suscipere spreverunt, compariorum suorum iudicio proscripti sunt, et vel nullam apud illum gratiam deinceps invenerunt, vel cum magna difficultate ac discrimine rerum suarum seu etiam honoris adepti sunt. Dicitur autem non potest, quantum ei profuerit postmodum concedendorum beneficiorum distinctio quam prediximus. Multi siquidem beneficia quae male possederant, vel in scissmate archiepiscopis imperatorum persecutione a sedibus suis pulsus invasa seu de manu superpositi cuiusdam Perhtoldi suscepta fuerant, aut funditus perdiderunt illo in episcopatu confirmato, aut vix partem impetraverunt, non solum ministri, sed et nobiles ac principes.

[6.] 7. De hoc Perhtoldo cuius modo meminimus res exigit aliqua dicere. Nos curiositati lectoris satisfacere cupientes, de Mosburch hunc fuisse, fratrem nobilissimi principis Purc- hardi nomine accepimus. Hic ab imperatore Henrico seniore superpositus Gebehardo archiepiscopo, multa in episcopatu mala commisit, faventibus sibi et cooperantibus tam principibus atque inferioris ordinis nobilibus hominibus ecclesiae, quam etiam ministerialibus et

a) et 2. b) doget 2.

13) Conrado. Cf. Jaffé, die Geschichte des Deutschen Reichs unter Conrad III. p. 13.

14) Is iam 55

regno cesserat: v. supra n. 12.

canonicis de choro. Nam sacrarium maioris ecclesiae in quo rerum pretiosissimarum, librorum videlicet et calicum aureorum, gemmis mirifice decoratorum, variaequae suppellectilis pretiosae tanta fuisse copia ab antiquo recondita narratur, ut per totam Bawariam in nulla ecclesia nec maior nec similis inveniri posse tunc temporis diceretur, iste ita evertit, ita dissipavit, ita evacuavit, ut vix reliquias iste de quo nunc sermo est Chuonradus invenerit. Redditus quoque episcopales, quos non militibus concessit, pro vanitatibus suis impignoravit. Nec Deum timens, nec hominem reveritus, dummodo nobilissimum episcopatum, quem sine aemulo nec imperiali auctoritate nec^a omnium nobilium et ministrorum suae^b tyrannidi ad stipulantium^c potenter tenere poterat, subvertere tiustisque atque legitimis episcopis inutilem redderet, expulit et in exilium coegit virum strenuum et catholicum, Gebehardum videlicet archiepiscopum^d; Thimoni quoque viro sanctissimo bellum intulit, contra quem collecto^e exercitu iuxta civitatem in loco Saldorf congressus, cruenta atque infami victoria potitus est. Occubuerunt in eo prelio duo fratres Chunonis senioris de Meglingen, eius qui nunc superest patrum^f, qui omnes incunctanter et fideliter in obsequio catholicorum episcoporum Salzpurgensium permansisse semper noscuntur. Victus itaque catholicus et per omnia in sanctitate insignis episcopus, occulto sed nunquam iniusto iudicio Dei, mox sicut accepimus Salzpurgensem civitatem transiens, potu sibi ministrato, Turum^g transivit, ibique a quibusdam principibus captus est, marchione^h videlicet, et Starchando et fratre eius Werigandoⁱ, nec non et comite de Celsach Poppone. Verum postquam archiepiscopus de hac captivitate liberatus est, ultio divina istos ita percussit, ut cum duo illi fratres tota Karinthia potentissima dominatione potirentur, nullius mortalis hominis contradictionem habentes, subito per comitem Pernhardum^j, qui cum paucissimis militibus Karinthiam intravit, funditus contriti sunt et ad nichilum redacti, omni pristina potentia perdita. Poppo quoque validissima paralyssi percussus est, in tantum ut cum multis annis vixisset, non dubitaretur^k . . . et singulis noctibus lotio se et uxorem suam perfundens, mane semper propter foetorem mutare vestes compulsus sit, ac nonnunquam^l expergefactus de somno, versus in rabiem, uxorem suam iugulare voluerit. Archiepiscopus vero sicut diximus liberatus, post expeditionem Ierosolimitanam ducis Goteфриdi Ierosolimam contendens, a paganis captus et regi Babylonico presentatus, post multos agones gloriosa passione occubuit.

30 8. O quam magnum bonum de quam magno malo perditum hominis, id est trium catholicorum episcoporum aemuli, operata est Dei sapientia, terribilis in consiliis super filios hominum! Haec enim mirabiliter discernens inter vasa irae et vasa misericordiae, Perhtoldum superpositum, filium utique gehennae, permisit exaltari ut in aeternum caderet; illos autem fecit hic humiliari et temptationibus probari, quatinus postmodum sicut palma florent, et sicut cedrus Libani multiplicarentur in domo Domini. Permansit autem idem Perhtoldus persequens ecclesiam Salzpurgensem usque ad tempora Chuonradi archiepiscopi, a quo excommunicatus in tantam^m decidit iniuriam, ut cum duobus clericis miseram vitam ducens Mosburch, christiana communione careret annisⁿ ferme triginta, uno predictorum clericorum in fine vitae penitentiam desiderante et absoluto, altero impenitente et in excommunicatione mortuo. Sane ipse Perhtoldus imminente sibi iam termino vitae per abbatem Sennensem^o Guntherum penitentiam offerens, reconciliati ecclesiae^p petiit, iussuque archiepiscopi ab eodem abbate communioni restitutus, vix duabus septimanis supervixit. Videat

a) deest 2. a') vel auxilio supplendum vel potentia legendum videtur. b) suorum 2. c) dubitetur 2. dubitaret . . . Pez. d) non unquam 1. non inquam 2. e) instantum 1. 2. f) deest in codd. g) deest 2. h)

15) hic potius iam ante Perhtoldi electionem fugam Werandi; sed hanc a nostro diversum esse, demonstravit Er. Fröhlich in Genealogia Sounektorum comitum Celeiae. 16) idem esse videntur qui V. Thiem. c. 8. post proelium decollati esse dicuntur. 17) i. e. Tauurum montem. 18) Udalricum intelligere videtur qui teste V. Thiem. c. 8. illum captivavit. In charta a. 1103. Pez. Thes. VI, 1, 286. occurrit Udalrich frater Starchandi marchionis de Soune, et in charta Gebehardi a. 1072 de fundatione episcopatus Gurcensis Starchand marchio advocatus ecclesiae Gurcensis. In charta Chuonradi I. a. 1139 Pez. Thes. III, 3. p. 684 inter benefactores coenobii Admuntensis commemoratur Rudolfus de Wittenwalt frater

- Hebr. 4, 12. itaque qui vult, et intelligat, quam verus sit sermo apostoli dicentis: *Verus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Nam huius verbi gladio succisus ille vir reprobus et excommunicatus, repente aruit, nichil sibi opitulante imperatoris potentia et cunctorum principum qui favore illius ecclesiam contereere moliebantur.
- [7.] 9. His per digressionem dietis ad propositum redeamus. Heinricus iunior, postquam, 5
1106. patre expulso et extincto apud Leodium, regno potitus est, exercitu congregato cum valida
Aug. 7. manu Romam proficiscitur, imperii nomen et dignitatem accepturus a papa Paschali. Inter-
1110. fuit huic expeditioni cum aliis principibus etiam Chuonradus Salzpurgensis archiepiscopus,
longe tamen alia intentione et forma, quam quisquam aliorum principum. Illi siquidem, pro-
ut quisque poterat, militia et armis muniti regem sequebantur, voluntatem illius per omnia 10
promovere^a parati. Iste vero militare sic regi terreno et mortali cupiebat, ut caelesti et
sempiterno debitum fideliter prestaret obsequium, a quo preceptum noverat: *Reddite quae
sunt caesaris, caesari, et quae sunt Dei, Deo.* Unde quamvis egregios secum haberet et stren-
nuos milites, pacis tamen potius quam belli minister esse desiderans, omnibus suis interdi-
dere curavit assultus ad castra et pugnandi audaciam; suum nequaquam esse dicens socium 15
et commilitonem, quisquis ibi sine publico congressu vulnus accepisset. Unde et contigit
militem quendam opibus et viribus insignem, Meingodum nomine, pincernam videlicet suum,
iuvenili ardore pugnandi egressum, vulnus accepisse in crure; sed propter comminationem
domini cuius verba erant quasi fulguris iaculum percutiens et penetrans cor hominis, nulla
die se subtraxisse a presentia illius et a consueto ministerio se excusasse: ut merito proba- 20
res verum esse illud Salomonis: *Verba sapientis quasi aculei et quasi clavi in altum defixi.*
Attendebat vir ille prudentissimus et timore Dei plenus, quod beatus Martinus pugnare de-
tractans dixisse fertur: *Christi miles sum, pugnare michi non licet.* Et ille quidem adhuc
catechumenus propter mentis devotionem illicitum sibi credidit etiam contra hostes rei publi-
cae et paganos bellum gerere: iste autem alius cogitans, arma corripere contra christianos 25
neque fidei neque legibus adversos aut proscriptos, et sacerdotalis ordinationis sacramentum
1111. contaminare, profanum arbitrabatur. Interea exercitu appropinquante ad Urbem, coepe-
Febr. runt paulatim denudari^b et apparere^c doli iniquissimi imperatoris, et per aures episcoporum
currere consilia prius tractata occultissime per legatos paucissimis consciis, qui idonei puta-
bantur ad rem nequissimam machinandam. Actum quippe fuerat et iuramentis atque obsidi- 30
bus^d confirmatum, ut potestas constituendorum episcoporum per universum regnum tradere-
tur imperatori a domino papa Paschali^e. Quae res odibilis Deo, quamque ecclesiae Dei ad-
versa esset, quis sapiens et rectum iudicans non intelligat? Hoc verbum postquam coepit
percutere aures religiosorum Deumque timentium et maxime episcoporum, etiam ad noti-
Febr. 12. tiam archiepiscopi Chuonradi pervenit. Quapropter cum imperator venisset in ecclesiam 35
beati Petri, sedente apostolico iuxta altare, accedens propius cum episcopis cunctisque qui
secum venerant principibus^f, commonuit papam pacti inter se et illum firmati. Respondit
ille paratum se adimplere dictante iustitia, quod promisisset. Mox archiepiscopus Chuonra-
Febr. 28, 1. dus, nequaquam reveritus imperatorem sibi assistentem, iuxta quod Salomon ait: *Iustus
quasi leo confidens absque terrore erit,* respondit apostolico: *Pater, qualiter te promittis fa- 40
cere iuste, quod est contra omnem iustitiam?* Illo vero insistente et iterante quod dixerat, iste
quoque institit verbo priori. Illico quidam ex satellitibus regis Heinricus cognomento Caput
librato in cervicem archiepiscopi gladio, clamavit eum reum maiestatis et auctorem totius
23 mali, idque eum iam luiturum²³. Ad hanc vocem subito mille ferme enses in caput illius
pendebant. Respicens itaque archiepiscopus, vidensque imminetentem sibi mortem et enses 45
exemptos: declinans in terram vultum, arma decontra arripuit caelestia, symbolum videlicet
et dominicam orationem, rexque expansis brachiis et protegens eum clamavit: *Noli, noli,
Heinric: nondum est tempus.* Nec mora, cardinales capiuntur, et custodes armati circa pa-
pam disponuntur servantes eum, ac deinde Udalrico patriarchae Aquileiensi custodiendus
traditur. Quae res aeterni odii inter eundem patriarcham et archiepiscopum causa extitit, 50
quia dominum suum et magistrum in captivitate servandum receperat; cum tamen illum fecis-
set bono^g potius quam malo^h animo diceretur. Nec mora, Romani ad arma concurrunt,

a) prouere 2. provehere Fez. b) denudare 2. c) opperire 2. d) obsedis 2. e) participibus 2. f) quō 2.
g) bona 1. 2. h) mala 1. 2.

22) Hoc quam falsum sit, patet, et ab ipso Hansizio iam demonstratum est. 23) Cf. Ott. Fris. Chron. 55
VII, 14. Chron. Reichersperg. a. 1111.

collecto exercitu factaque congressione ingens multitudo Romanorum occubuit vel ferro vel suffocatione Tyberis, et victoriam parvo sui exercitus discrimine^a obtinuit. Iudicet qui velit, Febr. 13. virum hunc, si tempora martyrii eum invenissent, pro Christo fundere sanguinem dubitasse, qui pro iustitia provocare contra se tam saevi regis indignationem tantique exercitus furorem non expavit.

10. Reversus de expeditione, multa in episcopatu mala maxime a domesticis pati^[8.] coepit. Nam prepositus Salzpurgensis, quidam ex ministris, non tamen nobilioribus, Albinus^b nomine, elatus in superbiam conspiravit contra eum; et hortantibus qui eius honori insidiabantur, ad fodiendum ei foveam Romam profectus est. Qui postquam reversus est, nocte per Salzpurgam civitatem, timens archiepiscopum qui in castro tunc morabatur, transivit, pontem quoque transiturus. Castellanus hoc audiens Fridericus de Fluonsperch^c descendit, et cum cepisset eum tanquam insidiatorem et rebellem domini sui, oculos ei continuo eruit. Eapropter ministeriales, insidiarum suarum capite perdit^d, materiam damnationis et petram scandali se invenisse contra dominum suum arbitantes, ad imperatorem se contulerunt, accusantes illum et crimen sacrilegii illi imponentes. Vocatus ergo Maguntiam²⁴ Aug. venit, et stans coram imperatore in vestibus equitationi preparatis, baculum episcopalem tenens in manibus, statura eleganti et vultu gravi, ut omnia quae in eo videbantur virum venerabilem et auctoritate plenum ostenderent: cum de facto^e pulsaretur, vertens se huc et illuc, et omnes in circuitu residentes diligenter considerans, ac deinde se vertens ad imperatorem, dixit neminem se in loco eodem videre, cuius accusationem vel sententiam vellet recipere super officio suo vel episcopali vel sacerdotali. Ad hanc vocem factum est silentium, et tam imperator quam universi adversarii eius conticuerunt, ignorantes prorsus quid responderent. Milites itaque qui cum eo venerant, et constantiam illius tam sibi quam illi occasionem certissimi interitus futuram prius suspicabantur, atque ideo formidine et anxietate pleni sequebantur eum, cum ingenti gaudio et exultatione domum reversi sunt.

11. Multis preterea sermonibus frequenter, ioculariter^f maxime, vulnerabat iniquam quam adversum se portabat conscientiam imperatoris, ut nonnunquam plus ioco quam serio exasperaret. Idcirco tempore quodam, cum diebus multis detineret eum apud se in curia sub specie captivitatis, ut quem perdere non audebat causam non habens idoneam, saltem metu mortis terretet et torqueret, ille a se milites quos adduxerat secum, omnes dimisit et clericos, videns eos anxiam pro his quae videbant et audiebant, metuque gravissimo^g tabescere, paucis servientibus retentis. Sed hoc ad iniuriam rex et ignominiam confusionemque suam convertibat: magisque ipse indignatione, quam vir constantissimus, timere nesciens, anxietate cruciabat. Cumque ut moris est, aliis recedentibus alii venirent ad curiam, et ab archiepiscopo requirerent quae nova essent in curia, respondit: *Magna et insolita atque a seculis inaudita: quia strutio ferrum devorans et episcopus captivus hic ducuntur, puniendus videlicet episcopus, quia punienda nulla commisit, et moriturus quia innocens est.* Quod cum audisset rex, indignatione et dolore commotus misit ad eum, redire compellens; quia procul dubio ferre non valebat impavidi cordis audaciam, quam nec reprimere valebat, nec punire audebat. Nec tamen ad preceptum illius statim recessit, ne forte fraudem aliquam et insidias in itinere pateretur, quousque ad locum veniret cum illo, unde securitatem redeundi haberet. In his omnibus quis sapiens et intelligens non advertit et iniquissimi regis perversitatem, quia diligere non poterat iustum, in quo quid reprehenderet non invenit, et prudentissimi sacerdotis mirandam virtutem, quia tam potentis viri ferocitatem momentis omnibus sibi insidiantem non expavit, et tanta modestia portavit ut ioco gravius quam contumelia feriendo superaret? Unde hoc, nisi quia iuxta psalmistae vocem: *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion; non commovebitur in aeternum?* Psal. 124, 1.

12. Sane cum infinitis affligeretur pressuris, foris habens pugnas, intus timores, cogitare coepit qualiter inveniret requiem saltem ad tempus aliquod Spiritui sancto. Audiens itaque sicut supra per anticipationem breviter perstrinximus, de nobilissima, opulentissima quoque^h et potentissima muliere Mathilda, cuius ditioni tota Tuscia serviebat, ad eam se con-

a) rex add. ed. Pez. b) Albinus 2. c) flünsberch 2. Hansicus corr. Hunsperch. d) predito 2. e) cum defuncto 2. f) iocularitur 2. g) gravissima 1. 2. h) q. et p. desunt 2.

24) Imperator ibi curiam habuit d. 15. Aug. a. 1111 Ann. Hild.

25 tulit, et apud eam quinque ferme annis²⁵ commoratus est. Deinde cum putaret^a tempora in
 1115. meliorem^b commutata, rediit tamen paucis in episcopatu permanens diebus, eo quod regi
 propter scisma, quod fecerat investituras episcopatum obtinere non valens, atque idcirco
 excommunicatus fuerat, communicare noluit. Multo itaque labore multisque anxietatibus per
 medium adversariorum suorum transiens, milite uno et serviente contentus, Saxoniam venit,⁵
 26 benigne receptus ab episcopis Hildinsheimensi^c et Halberstatensi^d, Reginhardo et Algozo²⁶,
 sub duce Lothario qui solus cum terra sua, id est Saxonia, sanctae Romanae atque aposto-
 licae ecclesiae servabat obedientiam. Ibi quatuor ut creditur annis commorans, a contagione
 scismatici erroris conscientiam servabat immunem.

1122. 13. Porro cum ecclesiae communioni restitutus fuisset, scismate deleto, archiepiscopus 10
 quoque reconciliatus regi Saxonum interventu ad sedem suam revertitur²⁷, doctrina et ope-
 ratione strenuissime regens ecclesiam suam. Quam enim divinarum pariter et humanarum
 rerum ignaram, quae ad pietatem spectant, religionem, nec non et honestatem, invenit, tanto
 studio excoluit, ut eam faceret omnibus virtutibus splendens, usque in finem orbis terra-
 rum radios suae lucis transmittere. Ubi enim per totum orbem angulus tam in oriente quam 15
 occidente inveniri posse creditur, ubi nomen Chuonradi archiepiscopi et Salzpurgensis eccle-
 siae auditum non sit et celebri fama vulgatum? Quod utique inde evenisse dubium non est,
 quia omnia quae fecit, ad laudem et gloriam Dei convertit, totamque ecclesiam suam sic
 ordinavit, ut nichil in ea quisquam nisi quod iustitiae, pietatis, religionis atque honestatis
 esse videretur, quereretur, diligeretur vel predicaretur. In ipsa denique sede, quod fieri unquam^e 20
 posse virtute vel potentia cuiusquam mortalis hominis vix aliquis crederet, vanitatem et
 1121. iactantiam ac pompam secularem evertens, humilitatem Christi fundavit, eiectisque qui
 vulgo appellantur seculares clericis, professores vitae communis reposuit, et de toto seculo
 eiusdem professionis homines, clericos et laicos nec non et sorores, coadunavit. Unde con-
 tigit per universum episcopatum, ut in omnibus ecclesiis seu monasteriis nullus penitus nisi 25
 regulares vel monachi inveniantur.

110. 14. Ipsi^f quoque monachi vel moniales, qui a religione ordinis sui exorbitasse vide-
 bantur, ad normam rectitudinis per eundem virum ita reducti sunt, ut omnino nullus esset
 episcopatus qui ex integro sic in servitio Dei institutus esse comprobaretur, et regularis vitae
 28. tramitem perfectione tam firma tenere posset ostendi. Episcopus quoque Gurcensis²⁸, huius 30
 viri virtutem emulatus, dominum utique suum imitando — erat enim, antequam esset episco-
 pus^g, capellanus illius — in ecclesia Gurcensi constituit communis vitae ordinem et profes-
 sionem, sicut usque hodie perspicuum est et oculis cernitur. Et hic quidem parvam habuit
 contradictionem; in Salzpurgensi vero ecclesia supra humanam virtutem fuisse quod factum
 est credebatur, si non divina gratia atque potentia inspiratione sua prevenisset famulum 35
 suum, ut rem tam arduam aggrediretur, et cooperatione adfuisset ut consummaretur. Nemo
 Math. 17. 19. ergo dubitet omnia possibilis credentibus, quibus dictum est: *Si habueritis fidem sicut granum
 sinapis, dicetis monti huic transfer te, et transferetur.* Sed o utinam ordo ille tam bonus tam
 sanctus et vere apostolicus in loco eodem tanto vigore progressus esset et usque in finem
 perseverasset, quanto fervore in initio plantationis suae germinare visus est. Verum ne nos 40
 videamur os in caelum porre, et aliquorum contra nos furorem excitare, illorum iudicio
 committimus, qui modo consistunt in loco eodem et sub eadem professione videntur vivere,
 quid de ipsis testentur. Nostrum est intentionis nostrae propositum prosequi, et ostendere
 quantum in ecclesia Dei universorum ordinum mutare fecerit statum a rectitudine in qua
 stare videbantur, error scismatici, quod quartus a prefato imperatore, iste qui nunc superest, 45

a) mutaret 2. b) verbum excidisse videtur. c) Hildinsheimensi 2. d) Halberstatensi 2. e) nusquam 2. f) Ipse
 q. moniales v. monachi 2. g) ita cum Petio pro archiepiscopus legendum videtur.

25) Hoc stare nequit, nam 1115. Jul. 24. Mathil-
 dis mortua est; a. 1115 apud Admontenses fuisse
 videtur, et reditus cum Hildeboldo ep. Gurc. cam-
 biavit (Archiv für Kunde Oestr. Gesch. Quellen
 1850. II, 188); a. 1116 iam apud Adalgotum erat.
 Hansz. Germ. Sacra II, 212. Exstant tamen char-
 tae quae a. 1116 et 1117 in Carinthia eum fuisse
 ostendant, sed testium nomina eas multo tem-
 pore post scriptas esse probant; v. Ankershofen l. l.
 26) Non Hildesh. sed Magdeburgensi. Hildesheimensis
 episcopus Bruningus, accepta a. 1115 ab imperatore
 investitura, a. 1119 depositus est, teste Annalista
 Saxone. 27) Iam a. 1121 ecclesiam Admonten-
 sem dedecasse traditur, et eodem anno vitam cano-
 nicam in eccl. Salzb. instituit, ut cum chron.
 Gurcensi Ann. coaevi Salzb. SS. IX, 758. referunt.
 Privilegium a Calixto II. canonicis concessum est
 d. 11. Kal. Mart. a. 1123. 28) Hildeboldus; v. 55
 chartam eius a. 1124 ap. Eichhorn, Beiträge II, 116.

excitavit. Iste siquidem secundum vaticinium Isaiae prophetae dicitur: *De radice colubri* Isa. 14, 28.
egredietur regulus, venenum quod a progenitoribus suis acceperat, tanto perniciosius effudit,
 quanto serpentina prudentia prae ceteris mortalibus, qui vel precessisse in generationibus
 pristinis vel adhuc superesse cognoscuntur, calluisse probatur. In hoc quidem scismate luce
 5 clarior apparet, solem obscuratum esse, et lunam lumen amisisse, stellas quoque de caelo
 cecidisse, quando episcopi, abbates quoque et prepositi, qui columnae ecclesiae esse puta-
 bantur, contra rationem etiam^a iuraverunt, et idolum Bethel Bithi^b erexerunt, dicentes pin-
 gubus vaccis Samariae: *Hic est papa, huic obedite quem imperator, non Christus, constituit.*
 Tunc veraciter impletum est quod de tam periculosis temporibus dominus noster Iesus
 10 Christus predixit dicens: *Et quoniam habundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum.* Math. 24, 12
 Nam quid aliud dici debet vel potest, quam iniquitatem habundasse et caritatem refriguisse,
 cum totus occidentis fermento malitiae et nequitiae tamquam convivio ingurgitatus, Deum
 ipsum et ecclesiam Dei proscrispsit, archiepiscopis, episcopis, abbatibus et omni ferme clero,
 ducibus et marchionibus atque comitibus iuramento firmantibus, se nunquam habituros
 15 imperatorem usque in seculum, qui communicaret apostolico et Romanae ecclesiae, ubi
 sedem constituit Petro principi apostolorum dominus noster Iesus Christus? O quam pro-
 funda facta est abyssus humani cordis contra altitudinem divini consilii! Ubi est illa exclamatio
 apostolica: *O altitudo divinarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia* Rom. 11, 33
sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius? Ubi est illud^c Salomonis: *Non est^d prudentia, non* Prov. 21, 30
 20 *est sapientia, non est consilium contra Dominum?* Porro ubi est ipsius Domini promissum
 dicens: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam; et portae inferi non* Math. 16, 18.
prevallebunt adversus eam? Gaude et exulta, Chunradi archiepiscopi^e beata anima, quae
 de hoc seculo transire meruisti, antequam videres mala ista et nefas tam crudele et horri-
 bile, quale apparuit in diebus successorum tuorum, Eberhardi videlicet et Chunradi atque
 25 Adalberti^f. Quamvis illi duo^g, Eberhardus et Chunradus, vestigiis tuis fortiter inhaerentes,
 etiam ipsi beati fuerint et immaculati in via, et in cathedra pestilentiae non sederint. Unde
 quis nesciat de utroque dictum esse: *Qui potuit transgredi, et non est transgressus; facere* Eccl. 31, 10
mala, et non fecit; ideo stabilita sunt bona illius in Domino? Rapti sunt itaque, ne malitia
 mutaret intellectum illorum, et properavit divina clementia educere eos^h de medio iniquita-
 30 tis. Porro tertius, qui adhuc superest, Adalbertusⁱ, filius regis Bohemorum, quanta mala
 sustinuerit, vel quanta adhuc sustineat, in propatulo est videre et cognoscere. Sed quis
 finis tribulationis illius sperandus sit, ille utique novit, qui solus scit quando vase ad gloriam
 suam consummato caminum suum extinguere debeat et prunas auferre. Interim ille patienter
 expectet, donec veniat Deo tempus miserendi eius, legatque diligenter et sollicito advertat
 35 illud psalmistae: *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum, ut mi-* Psal. 92, 12.
tiges ei a diebus malis, donec fodiat peccatori fovea. Ab his diebus athletam suum Dominus
 eripere curavit, cuius cor et omnem cordis intentionem ita fixam sciebat in his quae ad
 Deum spectant, ut contravenientia impatientissimo animo abhominaretur; ita ut posset vera-
 citer dicere cum psalmista: *Zelus domus tuae comedit me, et opprobria exprobrantium tibi* Psal. 68, 10.
 40 *cecidit super me.* Qui enim contra minima et cotidiana hominum delicta tam graviter
 solebat stomachari et exclamare, si vidisset temporum nostrorum abhominaciones, et in-
 audita a seculis sacramentorum sacrilegia, quantum exclamaret, dicens singulis horis Deo:
Tolle animam meam?

15. Reversus de Saxonia, sicut supra diximus, reconciliato sibi imperatore eumque [11.]
 45 persequi iam desistente, cum se crederet pacem habiturum, infinitas adversitates patiebatur
 a duce Karinthiae Heinrico, fratre patriarchae Udalrici. Qui cum Salzburgensem ecclesiam
 variis tribulationibus et pressuris afflixisset, omnia quae in Foro Iulii possidebat diripiens,
 et in suos usus transferens, tandem collecto exercitu transire disponit Canalem, totam Karin-
 thiam invadere et suae ditioni subingere desiderans. Huius tyrannidi episcopus Gurcensis
 50 obsistens, potentia quidem et viribus longe impar, sed animositate et strennitate, cf. Sal. Rat.
 quam in bello plurimum valere compertum est, prestantior, legato in Bawariam^k directo, ubi tunc
 archiepiscopus consistebat, hortatur eum, quantacunque posset copia militum coadunata duci

a) ecclesiam 1. b) rithi 2. deest Pec. Cf. Regum III, 12. c) deest 2. d) deest 1. 2. e) episcopi 2. f) Adol-
 bert 1. g) hic cod. 1. lacunia avulsa est, et desunt plurima verba usque ad tribulationis. h) deest 2. i) Adalberti 2.
 55 k) iterum in 1. multa desunt usque ad propter excommunicationem.

occurrere, ne *desidia* sua et illius *pertinacia* tota in perpetuum *Karinthia* ecclesiae periret, promittens se quingentos milites in auxilium eius adducere. Cuius exhortatione ille animatus, cum mille militibus *Karinthiam* ingreditur, et in loco qui *Cräpvelt* appellatur, compositis castris *docis prestolatur*^a adventum. Quo comperto dux, qui totam *terram* circa *Glanëkke*²⁹ quasi locustae exercitu suo operuerat, angustiari coepit, quidnam potissimum eligeret, con- 5 gredi an terga dare. Quia alterum horum propter excommunicationem metuendum, alterum propter confusionem ignominiosum, utrumque vero propter hostium vicinitatem et audaciam, nec non et dubium pugnae eventum, periculosum videbat. Ut tamen pacem peteret, elegit. Quam ob rem nuntium dirigit, rogans archiepiscopum ab armis discedere et in gratiam ipsius se postera die venturum, quatinus ab excommunicatione absolveretur. Illico episcopus^b 10 qui ut leo contra ducem fremebat: *Nequaquam*, inquit, *inermes*, sed in armis milites eum *domini mei prestolabuntur*, ostendentes se paratos ad pugnam pro honore beati *Kuodberti* et *domini sui*. Mittit secundo, ut signum deponeretur. *Nec hoc*, inquit episcopus, *fiet*, sed potius sub signo erecto^c humiliabitur ad^d pedes archiepiscopi. Misit et tertio, rogans ne in eum milites clamorem excitarent. Tunc primum archiepiscopus promisit se clamorem nullum excitaturum. Venit ergo humiliter dux nudis pedibus, laneis indutus, ut absolveretur postulans. Quis dubitat huic viro Christum adfuisse, ut eum a pugnae necessitate eriperet, ne sanguinis effusione oculi et conscientia eius polluerentur, qui etiam beato Martino adfuit, ne inermis obiceretur hostibus?

[12.] 16. Post hunc persecutores habu alium *Heinricum*, qui junior appellabatur³⁰, et priori *Heinrico* mortuo ducatum *Karinthiae* obtinuit, et fratres eius *Engilbertum* et *Bernhardum* comitem. Sed *Heinricus* festina morte sublatus, *Engilberto* fratri crudelitatem quam contra ecclesiam excitaverat prosequendam cum ducatu dereliquit. Quem tamen prefatus episcopus *Gurcensis*³¹ parva ministrorum suorum, et magna virtute divina, fortiter depressit. Unde cum ab illo in castro *Frisacensi* clausus, primum obsidione militum teneretur, et usque 25 ad extremam necessitatem deductus esset, adiuvante eum viriliter *Engilscalco* ministro ecclesiae *Salzburgensis*, tanta virtute tantaque constantia castrum defendit, ut hostes illud capi ullo ingenio vel labore posse desperantes, obsidionem solverent. Prius tamen constructis^e, ne liberam haberent exeundi vel quoquam progrediendi facultatem, tribus vel quatuor castris, et militibus dispositis, adiuncta etiam villa *Frisacensi*, quae tunc non sicut modo sub 30 castro, sed contra castrum ex altera parte fluvii in medio decurrentia posita erat, et cottidie trecentis ferme loriciis vel clipeis instructos cives habebat^f. Coactus tandem tam diuturna et crudeli afflictione marchionem de *Austria* *Liupoldum*, patrem *Heinrici*, qui adhuc se perest et ducis nomine pollet, pecunia conduxit, seseque ab his quibus diu circumdatus erat presuris auxilio illius liberavit, destructis castris quibus vallatus erat, et adversariis omnibus 35 longe dispersis. Verum cum adhuc villa memorata *Frisacensis* incolumis maneret, et refugium inimicis prestaret, comitem de *Silivich* convocat occulto, et cum militum non parva manu inter castrum *Frisacense* et proximum montem abscondit. Orto vero sole, exire fecit quosdam de castro quasi ad diripienda pecora, quae ad pastum sequentibus pastoribus egrediebantur. Civibus itaque cum furore magno super hos irruentibus, comes cum suis occurrit, 40 et tanta caede contrivit ut ultra manum levare nec^g auderent nec possent. Aperta itaque via episcopo et suis, ducem persecutorem suum tanta animositate et pertinacia persecuti sunt, ut abiurantes prorsus de praeda hostium nichil attingere, iuramento quoque firmarent se paratos, ubicunque occurrerent illis, nec pro sua paucitate nec pro illorum multitudine terga dare, sed aut mori fortiter, aut ulcisci mala quae in ecclesiam beati *Kuodberti* et 45 sanctae *Mariae* commisissent. Unde factum est, ut frequenter egressi, et adversarios eminus

a) prestolatur 2. b) epo 1. 2. c) deest 2. d) ante 2. e) constructos 1. 2. f) habebant 2. g) non 2.

29) inter *Feldkirch* et *Sancti Viti* castrum quod viae a *Foro Iulii Frisacum* ducenti adiacet. 30) de *Ortenburg*, gener alterius, quem *Megiserus* d. 25. *Martii* 1127 obiisse ait; sed de *Rabelis* p. 556 eum 2. Non. Dec. mortuum probat ex *necrol. Aquilegiensi*, ubi a. 1122 additus est. — IX. Kal. April. *Heinricus dux Karinthiae junior* *Necr. Diess.* Hoc mortuo *Engelbertum* iam a. 1124 ducem fuisse osten-

dit *charta Hildeboldi* episcopi *Gurcensis* apud *A. Richhorn*, *Beiträge* II, p. 118. Cf. *Fr. Blumberger*, *Beiträge zur Lösung der Preisfrage des Erzherzogs 50 Johann II*, p. 219—223. *Epistola* apud *Tengnagel* p. 383 revera data est a *Paschali* papa, itaque totum quod ei superstructum est systema chronologicum corrumpit; cf. *Jaffé*, *Regesta pontificum Romanorum* pag. 519. 31) *Hildeboldus* qui a. 1131 55 Oct. 8. obiit.

aspicientes, mox super eos irruerent, et caede ac mutilatione vulneribusque ita contererent, ut defendendi se ausu penitus amisso, spem omnem salutis in fuga ponerent. Quamobrem dux tam suorum ignavia quam istorum constantia consilio perditio, quid faceret, quo se converteret nesciebat, quia cottidie variis cladibus perire suos videbat; et tamen redditus episcopales quos sibi vendicaverat remittere dolebat et erubescibat. Interea episcopus centum marcas obtulit duci, quatinus et ecclesiae parceret, et suos sibi redditus restitueret. Quo renuente, ministris suis eandem pecuniam obtulit, ut auxilio sibi essent ad recuperanda quae dux abstulisset. Idque cum se facturos firmissime promitterent, surgens episcopus, et ad singulas veniens curias, crucemque super portas ponens: *Haec, inquit, bona ex parte Dei omnipotentis duci interdico. Quae si ultra invadere presumpserit, ultionem Dei et ministrorum ecclesiae sentiat.* Hoc facto dux consternatus animo, vellet nollet a presumptione sua quievit, et interdicta sibi bona ulterius non contigit. Cumque argueretur a suis, quod minas clericis expavesceret, ait: *Non hunc, sed potius eius milites pannosos provocare in perniciem vestram et dedecus meum erubesco, quia si iterum contra surrexerint, et rubiginosis gladiis vos funditus delebunt, et me de terra eicient.* Ex tunc inimicis contritis episcopus sua sine contradictione possedit, et quamdiu vixit archiepiscopus, ecclesia pacem habuit.

17. Cessante itaque tempestate, et occursu malo de toto archiepiscopatu^a sublato, multis modis ecclesiam excoluit: primum disciplina et religione, deinde^b etiam rebus temporalibus et latissimis possessionibus, in tantum ut quam pauperrimam suscepit, vix inveniens centum mansos suis usibus servientes^c, opulentissimam faceret^d bona seu per fraudem alienata seu per violentiam invasa recuperando et ecclesiae restituendo. Non solum autem circa se ipsum, id est circa dominicalia propaganda, sollicitudinem habuit; verum etiam omnibus claustris monachorum, canonicorum et monialium industriam suam sic impendit, ut quae prius obscura et misera et paupertate cooperta extiterant, clara fierent, et tam persona quam opibus gloriosa, ac bonis omnibus exuberarent, ut veraciter secundum Salomonem cum muliere forti dicere posset^e: *Videte quia non feci michi laborem, sed et^f omnibus exquirentibus veritatem.* Quid dicam quod et ipsos sacerdotes per episcopatum constitutos, id est plebanos, continentia et hospitalitate famosos, vita et moribus claros, vestium decenti compositione ornatos fecit, ut quilibet per episcopatum transeuntes glori- ficarent Deum, et cultorem tantorum honorum predicarent honore dignissimum? Mentior- si non audivi ipsum regem Chuonradum post mortem illius curiam celebrantem in pen- tecosten Salzpurch dixisse, in pulpito coronam illius gestans inter missarum sollempnia, nusquam se vidisse clerum tonsura, vultu, habitu universaliter tam splendidum et oculis intuentium ita gratum. Qui etiam dum egrederetur terminos episcopatus, et requireret in quo esset episcopatu, dictumque esset: *In Ratispona*, respondisse fertur: *Apparet in episcopatu Salzpurgensi nos non esse modo, quia ipsae ecclesiae quas videmus non ita venustum nobis exhibent aspectum.* Nunquam etiam se vidisse civitatem testatus est, quae tota ita esset repleta bonis hominibus, quae servitio Dei ita ex integro esset dedita, et in laudibus Dei die ac nocte ita resultaret. Notum est omnibus qui adhuc superstites sunt, nec labo- rare multum oportet ut ostendatur, quam sollicitus fuerit pacem et quietem ac tranquillitatem facere omnibus, sive sub regula in claustris, sive in regimine plebium positus. Si enim suadente diabolo quemquam horum vel in persona vel in rebus dehonestare aut lesionem aliquam inferre cognovisset, mox sine cunctatione indutus armatura Dei, precedentibus legitimis vocationibus, excommunicabat auctorem facinoris, nulli parcens, nullius potentiam seu crudelitatem attendens aut extimescens; quousque et sibi et leso componeret et congruam penam susciperet.

18. Videns etiam marchiam Ungarorum excursionem^g redactam, pacem cum rege eorum^h firmissimam fecit. Huius autem pacis primus omnium qui eandem marchiam inhabitabant, auctor extitit; optimo plane consilio et magna providentia, quia partibus utrisque complacuit et ingens commodum contulit. Ante hanc siquidem confederationem non minus molestiae Ungari sustinebant quam Bavari, cum utrorumque excursionibus tam illorum quam istorum terra cottidie vastaretur: nisi quod Bavari vel Sclavi plus inde pate-

a) episcopatu 2. b) demum 2. c) ferventes 1. 2. d) feceret 2. e) possit 2. f) deest 2. g) sollicitudinem 1. et 2. ubi ci erasum est.

55 32) Stephano II, cum haec ante a. 1127 facta oporteat: v. c. 19.

rentur calamitatis, quod tam homines quam pecora vel quaelibet bona in manus diripientium venientia auferebantur, et terra eorum funditus deserta remanebat. Quod post hanc pacem evenisse unquam vix quisquam docere poterit. Semel namque eruptione solita Ungarorum id contigisse inde recordor, quia pro hac re nuntius in Ungariam factus, auxilio archiepiscopi Strigoniensis Feliciani in tantum profeci, ut iubente rege tam valida interminatione, ut si quis unum de captivis detineret, pro captivo ipse captivus fieret et in servitio maneret archiepiscopi perpetuus exul, captivi omnes redderentur, et terrae suae ac domino restituerentur. Sciendum autem huic rei non minimum opitulatum fuisse timorem archiepiscopi; quia cum in marchia eo tempore positus esset cum episcopis, Ratisponensi Chuonone³³, Ekeberto quoque Monasteriensi de Westfalia, nec non et Gurcensi Hildiboldo³⁴, aliisque nonnullis principibus, fama cucurrerat per totam Ungariam, et tam principes quam universum populum in timore maximo posuerat, eo quod cum exercitu infinito marchiam intrasse diceretur: ut totam terram Ungarorum invaderet, et usque Strigonium, quae metropolis regni est illius, nichil vivens relinqueret, in ultionem populi sui in captivitatem abducti atque ad iniuriam violati foederis, cum adversus Ungaros ipse nichil mali commisisset. Cum enim ad memoratam civitatem venissem, et tam archiepiscopum quam universum populum in tali anxietate invenissem, michique diceretur quomodo ausus fuisset intrare terram quam spoliatus venisset dominus meus, nec illos omnino securos facere volens, nec dominum meum hoc quod timebant facturum omnino negans, respondi: *Non sic venit hoc tempore dominus meus, sed potius adhuc expectare eum disposuisse, si redditis captivis foedus initum servare vellent.* Hoc responso audito, nuntius ad regem dirigitur, qui tunc in marchia Ruthenorum morabatur; et sub festinatione captivi omnes cum universa praeda terrae suae restituntur. Sciendum quoque occasione et fiducia tantae concordiae inter regem et archiepiscopum firmatae non solum terram episcopalem antiquo cultui redditam, verum etiam totam marchiam villis, castris et cultoribus ita repletam, sicut in presentiarum cernitur, ut melior modo esse longe credatur, quam antiquis temporibus fuerit; cum fertilitate et omni specie utilitatis non multum distare videatur ab Austria, et distractio ac venditio hominum utriusque sexus, quae antiquitus usitata extitit, nunc rarissima imo inaudita sit.

1127. 19. Nec pretereundum, cum exusta fuisset ecclesia beati Ruodberti, quantum profuerit
Mai. 4. ad restorationem eius haec confederatio. Cum mox ut ad aures regis pervenit dolor et
luctus archiepiscopi, regali munificentia delinire curaverit dolorem illius, nuntium usque
Salzburgam mittens oneratum auro et argento et palliis innumeris, quibus ditatum apparet
adhuc eiusdem ecclesiae sacrarium. Experimentum virtutis et industriae eius de quo loqui-
mur archiepiscopi qui vult ex hoc capere potest, quia cum haec eadem ecclesia exusta
Sept. 24. fuisset in die beati Floriani, in initio ferme Mai, in fine Septembris, id est in die beati Ruod-
berti, consecrata est, dedicationis sollempnitate antiqua non mutata, et intra paucos annos
multiformi venustatione decorata a laquearibus usque ad pavimentum³⁵. Construxit etiam
quae antea non fuerant turres altissimas, et campanis longe melioribus magnitudine ac so-
noritate quam prius eas implevit; fenestris etiam et pictura auro rutilante parietes a fine
usque ad finem opere mirabili ornavit.

[15.] 20. Sane quamvis in his atque in talibus videre et cognoscere possit lector studium et
intentionem illius circa decorem domus Dei, longe tamen melius apparet in his quae eum
fecisse oculi omnium intuentur, sive ad utilitatem sive ad munitionem episcopatus. Castrum
siquidem quod civitati Salzburgensi supereminet, ab archiepiscopo Gebehardo inceptum, ab
isto ita consummatum est, ut si victualia et propugnatores habeat, inexpugnabile videatur.
Similiter et castrum Werven et clusa, quae vel ad Karinthiam vel Bongowe seu Pinzgowie ire
volentibus ipso situ et facie quasi loquuntur: *Hucusque transibis, et non procedes amplius.*
Quid dicam de Frisacensi castro vel civitate? Quorum alterum, id est civitas, a fundamen-
tis^f precepto eius edificata est, alterum, id est castrum, ex maiori atque meliori parte con-

a) deest 2. b) r. archiepiscopi non s. epi terram ex ant. 2. c) deest 2. d) longior 2. e) karissima 2. f) fun-
damento 2.

33) el. a. 1126. Huius et Ekkoberti consilio Chun- anno 1131 in Italiam missus, metu Conradi eo proce-
radus a. 1131 ecclesiam suam ordinavit, ut ipse dere non ausus est. Cosmas Prag. Cont. a. 1131.
refert in charta de terminis parochiae Gurcensis d. 34) Obiit 1131, Oct. 8. 35) Cf. Neer. Sal. ad d.
Salzburg 17. Kal. Aug. a. 1131 apud Ambr. Eich- 24. Sept. in Mon. Boicis XIV, 394. vel in nostris 55
horn, Beitr. I. 210. Ekkobertus scilicet, el. 1127, SS. IX, 774.

structum. et munitum atque decoratum est ab illo, ut potius videatur esse domus imperatoris quam episcopi, undiqueversum intuentibus prebens gratissimum aspectum: quodque ceteris castris prestantius est, cum situ humile et ad capiendum non multum difficile videatur, omnino tamen inexpugnabile sit, multas habens in circuitu munitiones. Libnize³⁶ a fundamento edificare coepit, sed imperfectum dereliquit; ideoque plus in robore militum quam ex se firmitatis habet. Bethowe³⁷ antiquum extitit castrum, sed dirutum multis temporibus, atque ab illo, sicut hodie cernitur, reedificatum est. Richenburch³⁸ a novo edificavit. Haec tria castra super Ungaros edificavit post compositum inter se et illos foedus amicitiae, hac intentione et providentia, ut si forte contingeret illos iuxta naturalem inconstantiam fidem violare, marchia castris super loca congrua dispositis munita, repugnandi haberet ausum et copiam. Unde usque hodie a latrocinio et consuetis excursibus illorum libera floret, et bonis omnibus exuberare videtur. Castrum Hoinburch³⁹ ab episcopo nobilissimo Tridentinae ecclesiae Altmanno, qui ex hereditate hoc possidebat, impetravit; sicut et preposituram Subonensem⁴⁰ super Enum positam. In Bawaria etiam construxit castrum, quod a fluvio preterfluente Cylarn^a nomen accepit, et hodie ecclesia possidet.

§21. Preterea de parochia preposituram Halle⁴¹ constituit, et ecclesiam in die beati Martini consecravit, dans ad usum canonicorum regularium ibidem commorantium quartam partem decimarum salis, quas a populo eiusdem loci cum magno labore obtinuit. Tres etenim partes earundem decimarum canonicis Salzpurgensibus dedit, et iure perpetuo privilegio confirmavit^b. Constituendae vero prepositurae Hallensis et decimarum exigendarum coadiutor fortissimus et quodammodo incensor extitit vir religiosus Deumque timens, parochianus primum deinde prepositus eiusdem loci vel gentis, Lanzo nomine. Et quia decimarum mentionem fecimus, dicendum quod ante archiepiscopum Chuonradum vix aliquae decimae dari solebant per totum episcopatum; set eas dari labore ingenti et industria coegit, quamvis eas in beneficio possideri a laicis nulla ratione prohibere valuerit^c. Haec enim abusus tam firma radice convaluit ut nisi divina potentia, cui nichil est impossibile, sublata fuerit, nec apostolico mandato nec episcoporum strenuosissima pertinacia auferri posse credatur. Attamen ut de iure eas dandas sensibus laicorum hereret sucque exemplo docti

* Hic etiam Chunradus archiepiscopus memoratus ad instantiam petitionis Wolfheri de Tegerwanch uxorisque eius Hemme, nec non filiorum eorundem videlicet Wolfheri et Heinrichi, ipsorum predia sita in Schuzing, iuxta fluvium qui dicitur Alzano, iuxta fluvium qui dicitur Rota⁴² Mosvogel, in suam provisionem et defensionem ad ordinem Cisterciensium monachorum per eosdem designata et collata eo tenore recepit: ut episcopali traditione omne ius cenobiorum collationibus liberorum hominum vel ministerialium Salzburgensis ecclesie irrefragabiliter communicet. Unde factum est, ut cum dictus vir nobilis Wolfherus de Tegerwanch et uxor eius Hemma anno Domini 1143, sexto Kalend. Novembris, hoc est in vigilia beatorum apostolorum Simonis et Iude, adhuc in hac vita beatissimo patre Bernardo abbate Claravallensi annis fere decem, hanc fundare cupissent abbatiam in proprio predio, dicto Schuzing, sepelitus dominus Chunradus eiusdem nominis primus sancte Salzbουργensis ecclesie archiepiscopus, considerans hunc situm loci non esse aptum ad prefatum ordinem observandum, a. D. 1146, presidente in sede Romana sanctissimo papa Eugenio III ex filiis spiritalibus beati Bernardi ad apostolicam dignitatem assumpto, pontificatus sui anno primo; in ipso vero Romanorum imperio feliciter regnante Conrado II, anno imperii sui octavo, ad habitationem fratrum et situm cenobii alta consideratione consilii antiquam ecclesiam suam Raitenhasluch, in hoc loco sitam et constructam quondam sub patrocinio sancti Pangratii martiris ut tradit antiquitas, que tunc vacabat, cum decimis, dote et familia omnibusque necessariis, remota parochia, fratrum usibus et potestati contredidit: ut et

a) Cylarn 2. b) Hic desinit 2 et cod. Petrensis a B. Pez expressus, assuta tamen relatione quam ex eius opere infra 50 recendi fecimus. c) Hic in cod. I. incipit fol. 152. cuius pars dimidia avulsa est; locum beneficio Hansitii explevi.

36) Leibnitz, ad Muram fluvium. 37) Pettau, ad fundationem confirmavit d. Non. Apr. 1136. vid. Dravum. 38) Reichenburg, ad Savum. 39) Hochenburg in monte Weihart, in pago Innviertel, ut asserit V. D. Kleimayr, Iavavia p. 363. l. 40) S. Lamberti, nunc Suben. Chunradus locum „ad instituendam ibi vitam apostolicam secundum regulam b. Augustini“ ab Altmanno suscepit a. 1142. Hansiz. Germ. sacr. II, 241. Mon. Boica IV, 523. 41) S. Zenonis, Reichenhall. Chartam qua novam fundationem confirmavit d. Non. Apr. 1136. vid. Mon. Boic. III, 528. 42) 1144 Sept. 6. conquestus est se decimam episcopo Gurcensi absolute dare non potuisse, „quia milites qui eam possidebant amittere volebant. Hormayr, Archiv f. Geogr. u. Gesch. 1821, p. 239. 43) Ita dicitur in charta Chuonradi d. Non. Jun. 1146, Mon. Boic. III, 105, quam cf. — Gota Pez.

1136? facilius dare assuescerent, cum in festo pentecostes Pilgrinum patriarcham⁴⁴ honoris pariter et fraternae caritatis gratia vocasset, quasi pro munere de omnibus possessionibus suis quas in patriarchatu habebat, ultro decimam dedit et privilegio confirmavit, et pacem atque amicitiam inter se et illum perpetuam constituit, cum ante id tempus nullam unquam cum antecessoribus illius pacem habere curaverit, maxime quia quasi alieni esse videbantur a communione et gratia apostolicae sedis, quam ipse summa devotione diligebat, firmissimam ei servans obedientiam. Porro in eodem festo imitatione archiepiscopi omnesque⁴⁵ qui aderant, de bonis suis decimas recognoverunt patriarchae, ita ut ad nonnulla milia modiorum decimae computarentur, multumque crevisse die illa gloriatus sit tam patriarcha quam omnes qui cum eo venerant. Brixinensem ecclesiam quae a metropolitana sede defecerat aliquanto 10 tempore, ad o deposita et eiecto qui episcopatum tenebat Hugone quodam nomine magis quam opere pontifice, in cuius locum et honorem subrogavit abbatem Sal-
 1125. burgensem Reimbertum, eumque in curia Mogontiensi consecravit, ubi rex constitutus est
 Aug. Lotharius, dux Saxonum, multum pro eo laborante Chuonrado archiepiscopo quia in scismate fideliter adhaeserat sanctae Romanae ecclesiae, cum in Fridericum ducem Sueviae fra-
 15 trem Chuogradi regis⁴⁶ cecidissent vota fere omnium principum.

22. Frisingensi episcopo Heurico usque ad mortem⁴⁵ nunquam reconciliari voluit, quamvis eum deponere propter parentelae magnitudinem et potentiam nullatenus potuerit, presertim quia adhuc ecclesia Frisingensis nobilissimo clero et literatissimo rutilabat, qui episcopum suum nisi rationabiliter pulsatum et in synodo iudicatum et dampnatum relinquere 20 tutum atque honestum sibi esse non videbat. Episcopus⁴ autem quia auxilio suffraganeorum destitutum esse se videbat, propterea quia feces recentis scismatis nondum plene digesserant, synodum convocare timebat, set aliis quibus poterat modis exorbitantium a fide et communione ecclesiastica errorem et denudabat et impugnabat. Unde et contigit, ut zelo domus Dei nimium eum comedente Frisingensem episcopatum, iniret, episcopo in Austria 25 constituto, sperans canonicos quos ipse sepe honoraverat, in depositionem sui episcopi favorem sibi et auxilium duros. Cum itaque venisset Frisingiam et montem ascendisset, collectam contra se tam clericorum quam laicorum multitudinem invenit, ut vix eam caperet maior ecclesia. Sedente vero archiepiscopo sub campanis, omnis multitudo clericorum circa altare sanctae Crucis stabat ad disputationem preparata, ac primo per internuncios res agi-
 30 tur, ac deinde cominus ad causam coniunguntur. Ubi canonicis per prolocutorem sobria et modesta disputatione quod expedire videbatur causae proponentibus vel respondentibus, reliqua turba intenta erat, si forte occasio daretur clamorem movendi et insultandi archiepiscopo, et triumphandi de venerabili sene et omni seculo honorabili. Facto igitur ut volebant super illum clamore iniurioso nimis et irrationabili, sine causa discessum est. Paucis autem 35 interiectis diebus legati utriusque Romam mittuntur, archiepiscopo iniuriarum suarum vindictam postulante eo quod lesus videretur, Frisingensibus querelam deponentibus et archiepiscopum de illicita invasione episcopatus accusantibus. Et ille quidem facilem habuit veniam, qui etsi aliquantulum excessisse et limitem iusticiae transgressum fuisse argui poterat, zelo bono in personam exarsisse in multis notabilem et reprehensibilem iudicatus est, 40 maximeque quia in scismate electus est atque extra communionem et obedientiam apostolicae sedis consecratus omnino deponi merebatur, si non ad gratiam anno priori domini papae⁴⁶ per legatum venisset. Frisingensibus sane eo quod archiepiscopum suum male nullo sibi impenso honore et servitio susceperant, et contumeliose a se eiecerant, congrua interminatione preceptum est, ut unanimiter omnes presentiae illius se offerentes, gratiam et 45 veniam quererent. Quod et fecerunt, Lofe illi occurrentes, et post veniam devote et humi-

a) ita Hansizius. b) fort. ad obedientiam revocavit; ap. Hans. media inter tempore et deposito omnia sunt. c) fratrem Ch. regis ap. Hans. omnia; in cod. post fratrem lacuna est. d) episcopus — videbat propter homocoteleuton omnia ap. Hansizium; videbat facili coniectura suppleri.

44) a. 1132—1161. Eiusmodi pactum in castro 46) Calixti, ut patet ex epistola Honorii II ap. 50 Frisachi factum esse refert scriptor Aquileg. ap. Meichelb. I, 309. Hans. II, 221. qua Chunradi violentiam vituperat. Ibidem etiam Chunradi ad Frisingenses et supplicem ipsorum ad Chunradum epistolam invenies. Gerhohum tunc legatione Chunradi Archiv f. Geographie etc. 1820. 381. Data est ad ad papam functum esse animadvertit Hansizius. 55 montes 4. Kal. Martias. 45) Obiit a. 1137.

liter petitam, plenissime in gratiam recepti sunt. Ex illo tempore ab universis occupationibus et negotiis maioribus alienum se facere cupiens, reliquam vitae suae quod adhuc supererat tempus in ocio transigere et soli Deo vacare et saluti animae invigilare disponebat. Eapropter missa legatione ad dominum papam Innocentium, curam atque administrationem totius episcopatus committi Romano episcopo postulavit et impetravit; ipse si fieri posset et persona longe aliter instituta pati posse videretur, solitariam vitam expetens. Sed ab hac intentione virorum religiosorum et prudentium consilio retractus, turbam

VITA SANCTI EBERHARDI ARCHIEPISCOPI SALZBURGENSIS.

AUCTORE ANONYMO QUODAM EIUS DISCIPULO.

Vitam Eberhardi archiepiscopi scripsit quidam ex antiquis eius discipulis, qui iam in Biburgensi monasterio sub illo abbate vixisse videtur, paucis post mortem eius annis elapsis. Summo erga magistrum amore fervens, tamen veritati studuisse videtur et schismatis mentione facta c. 7. aliis multo se moderatiorem ostendit. Itaque non parvi faciendus est quum de rebus sui temporis quae vidit et audivit referat, etsi plurima et gravissima de gestis Eberhardi omissa aegre ferimus. Sed ea praecipue tangit quae domi egit. Vitae huius textum genuinum hausimus ex

1) Cod. bibl. caesareae 602. hist. eccl. 152. mb. s. XIII inc. in oct. qui eam post vitam Almanni alteram et passionem Tyemonis alteram, ante vitam Bertholdi abbatis Gaerstensis exhibet. Hunc presse secuti, in capitum distinctione plerumque rubra eius expressimus. Eadem sed interpolata ex vita altera infra edenda occurrit

B. in libro de Sanctis Iuvavensibus, de quo mox plura dicenda erunt, edito in Canisii Ant. Lect. III, 2. p. 282—315 et 395—431 ed. II. in codicibus S. Crucis, Zwettlensi, S. Petri, et Lunaelac. in fol. 186.

Hanc editionem repetierunt Surius, et G. Henschen in Actis SS Jun. IV, p. 261—269. Ex antiquioribus Aventinus eam adhibuit ad scribendos Annales Boiorum.

INCIPIIT VITA BEATI EBERHARDI EPISCOPI.

Cum vitas multorum de privatis seu popularibus personis descriptas a suis attendimus, ita ut non tam dignitas gestorum seu copia, quam scriptorum benevolentia apicibus appareat, in respectu horum vitam gloriosi Eberhardi sanctae Salzburgensis ecclesiae archiepiscopi stilo satis superque suppetere vidimus, et hanc sub ignorantiae modio linquere dedecus nobis, illi iniuriam ducimus. Unde omnium extremi, quibus aut proprie episcopus, aut notus tantum convicti, aut nutritor etiam et magister olim extitit, paginis potrem reponere aggredimur. non

a) fol. 153 integrum incipit. b) hic in media pagina decem l. 1.

47) Apud Hansizium legitur sed non. Scil. Innocentius II epistola d. Laterani prid. Kalend. Mai. (1138) Chunrado vacationem muneris, quam petiverat, denegavit, sed hoc iam antea ei concessisse videtur, ut vices suas Romano committeret. Nam 1138, Febr. 22. chartam fundationis monasterii Runensis Romanus Gurcensis ecclesiae episcopus electio Wernheri primi praepositi canonicorum Seokoviensium a. 1141 acta esse dicitur praesidente Salzburgensi metropoli Chounrado archiepiscopo, tenente vicem eius Romano Gurcensi episcopo. Ankershofen, Urkundenregesten zur Geschichte Kaerntens, Archiv f. Kunde Oestr. Geschichtsquellen 1850, II, 216. 223. 1) c. 14. 2) c. 5. Dicam quod vidi, c. 8. nobis audientibus. 3) certe ante a. 1181. quo Yama miraculorum eius totum archiepiscopatum replevit, sed tamen finito iam schismate, quod cap. 8. probari videtur, itaque post a. 1177. 4) Qui a lectione Gestorum Friderici et epistolarum quas olim Tonguagel et novissime Sudendorf ediderunt, ad vitam hanc Eberhardi accesserit, admodum ieiunam eam et sterilem experietur.

tam scientiae quam dilectionis presumptione inducti, hoc unum ne res omitteretur timentes. Caritas omnia non sperat, de incertis veretur.*

1. Igitur Eberhardi patria Norica, clarissimum genus, pater bene christianus⁵, ceterum in seculi honoribus, mater⁶ etiam optimis operibus extitit, quae elemosinis, orationibus, ieiuniis pene continuis se transigens, cibo quid preter legumina numquam⁷ indulserat. Ferrea virtus. Cuius bene gesta hoc uno commendare sufficiat, quia ecclesiam in honore sanctae Mariae semper virginis cum viro in curte propria statuens, dimidio ferme miliario lapides ad eam propriis humeris nudipes ferre solebat. Huiusmodi actis iam nobilitatem illam seculi abdicasse totam videbatur, nisi quod summa ingenuitas in servitute Christi comprobatur. Trahebat ibi cum pedisequis suis mulierum utriusque conditionis turbam non 10 parvam saxa portantium. Ad ymaginem et similitudinem suam fecerat ceteras. Ita se natura habet, iuxta formam maiorum minores se gerunt. Cernere erat longius per circuitum unius imitatione femininum genus melioratum. Suum hoc opus fecit matrona. Hinc meruit filium, de quo nunc agitur, digna dignum, qui natus⁸ in parasceue nullatenus sugere voluit, donec in sabbato paschae primum communicavit. Dein optimam puericiam ornatus disci- 15 plinis scholaribus consecratur, ubi docilis, attentus et benivolus auditor, quantum magistrae philosophiae impenderit, tribus ex ea partibus, physica, ethica, loyca, nactis ostendit. In his enim artibus vel suis speciebus nulli postmodum facile inveniebatur secundus. Successit deinde felix adolescentia, ubi Pitagoricae litterae proportio a stipite indiscretae puericiae ceream aetatem vel dextro ramo ad beatam vitam convertit, aut levo ramo, qui et declivior, 20 ad seculi⁹ declivia flectit. Ibi vero honestissimus iuvenis in dextro ramo Mariae optimam partem elegit, et clam preposito, qui tutor eatenus fuerat, ad monasterium sancti Michaelis⁷ convolans monachilem habitum peciit et accepit. Regnum coelorum etiam iuvenes diripiunt. Maior pars ad malum prona sunt ab adolescentia sua; sed Eberhardus regno coelorum vim fecit, et vim passus est. Quid enim prepositus ageret? Ad nutum eius campanae 25 omnisonum consonae dissonant, procedit ipse per semet ipsum cum universo choro templi ad monasterium, fratrem reddi imperant magis quam rogant, eripiunt magis quam recipiunt. Verumtamen iuxta illud poetae:

Naturam expelles furca, tamen usque recurret,

Hor. Ep. I.
16, 21.

animus adolescentis cum esset natura optimus, a proposito suo desuesci non potuit, donec 30 factus quadragenarius, episcopi sui Oltonis et fratrum conventia monasterium subit, et directus est spiritus Domini in eum a die illa et deinceps, ut in omni religione fieret novissimus primus. Apposita cui inprimeretur forma, erat abbas suus⁸ Erbo⁹, quem laudare satis, nisi alterum pene Iohannem vel Helyam estimando nescimus.

2. Per idem tempus germanos suos seculares, genere, statu, rebus aequae spectabiles, 35 cum quibusdam propinquis unus⁸ spiritus invasit, in proprio fundo monasterium monachorum de suis hereditariis rebus construere⁹. Delegatur in id operis absque mora Biburgensis locus, mundiburdio memorati reverentissimi episcopi, quo validius res effectum, effectus 1125 firmitatem haberet, fundaturque ab illo cenobium. Destinatur eo dignissimus abbas Eberhardus, tam nolens, ut consecrationem quinque annis refutaret. Sola enim cogitatio inhe- 1133 serat, genus monachorum et monachorum ordinem creare, aedificia accelerare, moxque in monasterium vel in heremum semet privatum deponere. Numquam sibi satis facit humilitas, nec voto saciatur virtus; sicut nec vicium. Post quinquennium cum episcopo suo Ba- 1139 benbergensi Romam trahebatur¹⁰; erat enim cui nil deerat, quod ydoneum, quod honestum ad curiam. Affuit in illo ipso comitatu serenissimus Eberhardus tunc prepositus, post pau- 45 lulum vero¹¹ in eadem Babenbergensi ecclesia successor creatus. Hic Eberhardi nostri fidsimus semper et unum par fuerat. Qui diligit iustum in nomine iusti, non perdet mercedem

a) ab aliis add. B. b) raro B. c) natus — communicavit desunt B. d) terrena et B. e) Erbo B. 1. Erbo B. 2. f) deest I.

5) III. Idus Mai. *Henricus laicus pater Eberhardi* ptum est a. 1125, finitum 1133 et d. 25. Oct. con- 50 *Sabto. archiepiscopi. Neer. S. Mich. Babenb. Schannat, secretam. 10) Egilberto quem ibi papa conse-*
Vind. II. 6) VIII. Id. Aug. *Bertha laica mater* cravit, quod ipse refert in privil. d. 20. Oct. 1139.
domni Eberhardi archiepiscopi. Neer. Admunt. Pez ap. Ussem. Ep. Bamb. C. Prob. p. 91. Monasterio
SS. II, 206. 7) in Babenberg; cf. de his vitam Biburgensi iam d. 7. Ian. 1139 privilegium con-
alteram. 8) Pruveningensis a. 1121 — 1162. ceaserat, in quo nulladum consecrationis Eber-
9) Hist. fund. v. Hund. Metrop. II, p. 200. Coe- hardi mentio fit, Hund. Metrop. p. 205. 11) a. 1146.

suam. Huic pergenti* negotium Biburgenses de consecratione abbatis iniungunt inagnopere. Pollicetur operam suam, nec minus exequitur, donec ipse per se apostolicus Innocentius investivit abbatem et consecravit dicens: *Confortare et esto robustus, in omnibus tecum sum.*

3. Alio tempore Romam cum pergeret, Appenninum usque montem accessit, cuius altissimo dorso artissimo tramite vix transitus panditur. Illic sub ipsis radicibus mulierculam conspicitur martyrem inopia, plus quam martyrem egritudine, quae montem transmittere volens, voluntate et difficultate cruciatur. Vidit interius abbas moribundam, et comitanti se fratri dixit: *Quid facimus pauperi Christo, ne in novissimo veniens suggillet nos?* At ille idiota, utpote idiota, minus urebatur et dixit: *Nichil mulieribus et nobis in tali articulo.* Sed enim phylochristus runcino suo impositam innitens ipse manu retrorsum caudae equi transvexit. Felix qui diligit proximum plus quam se ipsum. Cumque transduxisset onus, pietate adhuc urebatur, et dixit fratri: *Quid tandem agimus?* Miratur rusticitas et ait: *Tempus taceandi, pater.* Tum suspirans quod solum poterat elemosina data afflictam sibi dimisit.

4. Iam tunc multorum honorum preconio futurum se audiebat episcopum, quod in uno probatum iri sat erit. Prefuit in vicino abbas nomine Eppo¹², cuius vita magna, probitas maior, familiaritas maxima cum patre nostro pollebat. Hunc invenit Deus, cui de scismate futuro post multos annos contra papam Alexandrum predicaret, quamque firma anchora solius tunc Eberhardi ex omnibus Alemanniae episcopis staret. Ad horum formam vidit per somnium predictus abbas, et ecce vidua quedam. Vidua videbatur: et viduam rex quidam impugnabat, et qui viduam adiuveret non erat, nisi de Iuvavo monachus quidam. Hic Eberhardus videbatur. Hic obstare solus pro vidua videbatur. Lucta haec luctae ymagio utrimque fervebat, donec mutatus est, et in calibem mutatus est monachus. Proportionaliter ferrum duriciam, duricia invincibilem signabat. Furebat autem non minus in illum quam in viduam rex, donec et ipse in canem versus apparuit. Qui habet aures audiendi audiat argumentum a simili. Quod intelligens qui viderat, retulit in aëribus abbatis et dixit: *In veritate Iuvavo presidebis, et erit tempus quo solus ecclesiam cisalpinam sustentis.* Sufficit tempori illi malicia sua.

5. Inter haec ille parvus erat in oculis suis, et extra carnem in carne apparebat. Cernerere erat carnalibus et spiritalibus, novellum locum mirabiliter surgere, de nobilibus ac mediocribus, fratrum, sororum, monachorum, quibus nichil deesset in ulla gratia et probitate, subitum examen fervere. Quid de conversationis altitudine dicam? De abbatis haec omnia dignitate veniebant. Hic karitate, prudentia, discretionem, misericordia omnibusque virtutum karismatibus cunctis admirationi, sed timori, sed amori, sed exemplo exstabat. Timebatur, sed filiali timore, de servili^b nichil sciebatur. Laboribus deliciabatur non requie, intelligens iam illud phylosophi: *Generosos animos labor nutrit.* Per se pauperum domum frequentius visitare nil prepediebatur. Illic inopum, maxime languentium, lavare capita et pectere in sinu suo^a, pedes eciam abluere ac deosculari, cibum ipse potumque ad os mandare solebat. Deus et pater domini nostri Iesu Christi scit quod non mentior quaecumque conscribo. Immo plura transiliens indicendo et tacendo brevitati contendo. Dicam quod vidi, quod proprio experimento, quod multorum attestatione cognovi. Predicationis efficaciam ei mira nimis aderat; cunctis auditoribus commotionem semper cordis, quamplurimis etiam fletum excutere, melius fabuloso illo Orpheo, qui modulationis dulcedine saxa, silvas et feras adtraxit, manes quoque inferni, mirum dictu, in lacrimas movit. Hospitalitatem tantum sectabatur, quantum ostendit in milite, qui in cellam divertens, potum domino suo transeunti cum postulasset, monacho custode hospitem magis dominum interius vocante, recessit. Comperta culpa abbas monachum peditem vini cyphum Ratisponam ferre petitori precepit. Quid ageret monachus? Grandevus erat, et nudius tertiano die venam minutus. Fratrem ergo comitem peciit pro testimonio, si forte obediens in via deficeret. Quo dato vinum per tres leucas Frisingensi scolastico stupenti et lugenti, quod propter se accidit, ieiunus Imbriopolim detulit. Quis non obstupesceret miraculum in tercia nocturnatione? Plane obedientia signum fecisse visa est, et omnes qui audierunt simile illi plaudebant gentili¹³.

Quere quid est virtus, et posce exemplar honesti.

Et vocaverunt magistri in urbe potum illum potum obedientiae. Nemo autem haec audiens crudeliorem estimet quam misericordiosem, nam miserationes eius super omnia opera eius,

a) deest l b) metu add. B.

12) Mallerstorfensis. 13) Lucano, Phassal, IX, 563.

utpote qui iam labores, necessitates, frigora, famem, vigiliis magis experientia noverat. Quae experientia in omnibus quoque rectoribus ad omnia maxime conduceret, nam bella qui nunquam pugnarunt, pacientiam qui pauca tulerunt, infelicitatem felices, quieti labores docere cum debent, parva res agitur. Ad summam ergo magisterii exempla sagittae, experientia ars est, iuxta illud etiam Dydonis apud Maronem:

Non ignara malis, miseris succurrere disco.

Hinc predictum exemplum patris in milite, potius de misericordia fuit. Alias implebat, quod ait Chrisostomus: *Vis apparere sanctus, circa tuam vitam esto austerus, circa aliorum autem benignus.* Hinc quod etiam ipse scribens admiror, non loci sui novitatem considerabat, non antiqua et ditiora monasteria quid possent, quid non facerent, sed frumenta fratrum ad messem usque computari precipiens, reliquam mensuram pauperioribus monasteriis in vicino solebat transmittere. Ita in omnibus aliis ne quid nimis evitans, paupertatem tantum nimis amabat, ad hoc ut cogente sancto episcopo Otone, decimas novalium in Tangrintile ad necessaria fratrum nullatenus susciperet. Quare haec? Ubi onus penuriae, quanti vel quales victuri sunt? Bona ergo sufficientia propter plures salvandos. Si quo minus, teste Ieronimo, sicut divitiae ita paupertas sepe temptatio est, impacientiam aut solitudinem faciens. Haec generaliter dicta sint.

1147.
Apr. 9.

6. Post 14 annos cum placuisset Deo dicere: *Amice, ascende superius*, Chuonrado Salzbürgensi archiepiscopo incomparabili de medio facto, prelatorum unanimitate clerique cum populo, circa paschalem sollempnitatem Biburgensis abbas matrici ecclesiae ascitur episcopus. Specialis felicitas Iuvavensis matris, quod talibus nunquam viduatur episcopis. Requiritur longe supra nostram aetatem, et prestantes suo tempore omnibus Alemanniae episcopis in Iuvavo, ut soles episcoporum videbis. De motu Biburgensium dicere nequeo. Non erat ille quem mulceret honor oblatum, quin percussus nuncio, fugere et latere velle, ut non esset dominus, cepit. Sed haec frustra temptata, cum venientibus primis ecclesiae invitatur, transfertur, ungitur, et exosa cornua metropolitani frontem insignitur. Quanto tunc magnus, humiliabat se in omnibus. Vigiliis, orationibus, abstinentiae operam dabat, scripturae sanctae, praeter in mensa et in equo, non diebus neque noctibus ex oculis migrabant et manibus. Contra morem Pharyseorum omnia opera sua facere studebat, ne videretur ab

a) etiam B1. 2. b) deest 1. c) multas valde add. B.

13) Vera haec est, sequentes testantur epistolae quas ex cod. bibl. caes. 2090, inter Salisburg. 311, f. 1. 2. descripsi, ubi altera post alteram coaevo- rum scriptorum manibus insertae sunt; secundam et tertiam iam prius Hansizius edidit Germ. sac. II, 950.

H. gratia Dei Ratisponensis ecclesiae vocatus episcopus E. dilecto in Domino abbati Biburgensi orationem et salutem. Memorem vos cupimus verborum Salemonis quibus ait nec prudentiam nec rationem seu consilium esse contra Dominum. Quod in fuga Ionae evidenter apparuit. Vocatoni itaque divinae nolite obistere, sed iugo illius humiliter humeros subponite. Salzbürgensis siquidem ecclesia orbata patre suo beatae memoriae C. personam vestram sibi in patrem elegit, tanta utique unanimitate et concordia ut contradictionis cuiusquam vox nunquam sibi sonuerit. Cuius rei nuncios honestos in cena Domini (17. Apr.) accepimus, id est prepositum maioris ecclesiae (Heinricum) et abbatem eiusdem civitatis (Heinricum), abbatem quoque Admontensem (Gotefridum) et prepositum de Chiemsee (Chuonnem) cum ministris ecclesiae; quos suspendere duque protrahere, causa quae utique mutari non poterit, nec consilium nostrum est nec prudentiam vestram decet. Quapropter monemus vos et precipimus sub obedientia domini Dei omnipotentis et nostra, quatenus fugae deposita intentione ad obedientiam animam preparatis.

Domino Romano venerabili Dei gratia Gurcensi episcopo, et dominis ac fratribus suis in Christo

plurimum dilectis, honestissimum clero et populo Salzbürgensi, Reginbertus Dei gratia Patasiensis episcopus, servitium et orationes. Gratias agimus Deo infinitas, quod in virtute Spiritus sancti, unanimes, uno ore, post subitam et graecam in discessu matram et laudabilem vobis adinvenistis consolationem. Nequaquam enim tam canonica de venerabili persona, tam repente fieri potuisset electio, nisi divina precessisset et subsequuta fuisset ordinatio. Cui quoniam obediendum est quantum ex nobis est, devoti assensum prebemus, et quod eos in unitate Spiritus sancti concorditer fecistis, nos opitulate Deo ratum tenemus.

Venerabili domino R. Gurcensi ecclesiae episcopo et universon sanctae Salzbürgensis ecclesiae clero et populo A. (Hartmannus) Brizinenis ecclesiae inutilis servus, devotas orationes et servitium. Quando per sanctitatis vestrae nuntium et litteras percepimus, quod Spiritus sanctus omnium vestrum tam obsequium quam presidentium animos et voces in virum bonum, virum sapientem et valde religiosum coadunavit, ipsi qui operatur omnia in omnibus devote gratias agimus et merorem prius inconsolabilem de morte patris nostri aliquantulum temperavimus. Parati etiam sumus dominis et patribus nostris episcopis die quem ipsi una vobiscum statuerint occurrere et cum illis immo sub illis sicut merito minimis eorum omne debitum obsequium illi reverenter exhibere.

60

hominibus. Perhibebant enim servientes eius, postea monachi facti, secretas venias in ecclesia nudis cruribus eo terere solitum, ut defricata in pavimento cute cum carne, genua sanguine invenirent fluentia. Ita eis cum pre lassitudine interdum obdormisset, sors prodidit. Elemosinarum largitati omnes virtutes cesserunt. Iuxta evangelium sermo eius erat quasi potestatem habentis super egros vel etiam demones, ita ut verbum in ecclesia faciens, cum eiulatus demoniacorum omnia repletet, terreret, confunderet, uno tantum indignationis dicto statim vocem eis, insuper nihil quoque omnem ibi auferret. Haec fuit nostro antistiti communis cum beatissimo papa Eugenio virtus, in cuius moveri presentia vel se insinuare non audebant demonia. Non minus obedire egritudines aliquando auctoritati presulis et abire noverunt. Denique apud monasterium sancti Petri quendam sororum diuina egritudo confecerat, ita ut curari a nullo valeret. Hanc in conspectu suo cum multa spe et desiderio oblatam in nomine Domini benedixit, et recedenti extirpata perfecta incolomitas rediit. Quae post aliquot tempus denuo venienti ovanter se representans, cum gratias agere pro sanitate cepisset, ad primam vocem refutata et linguam obpressa est.

7. Profecto, sicut beatus asserit Gregorius, prelatos a subditis, subditos a prelati iuvare vel ledi, felices manere discipulos huius quondam abbatis, manifestatum aliquando est. Adeo patris merita redundarunt in filios, ut morientes interdum sui salventur, quoniam sui fuerint, quod in uno monstrari opere precium est. Cum adhuc monasterio preesset, grandaevis quidam quasi annorum centum, cum uxore et substantia non minima apud eum conversus, cappam induit, queque retro sunt obliviscens, nil iam pene preter ecclesiam et orationes continuas noverat. Mirareris unde decrepito ea alacritas in studio, ad studium sensus. Taliter sub pio Eberhardo et successore eius circiter annos duodecim conversatus, mense Ianuario ad matutinum signum in stratu repertus est mortuus. Odiosum genus mortis, anceps, lubricum, attamen non potest male mori, qui bene vixerit. Ipsa enim nocte et hora transitus predicti fratris, vidit per somnium quidam confratrum, demones more suo cellam infirmorum grege facti petentes, et aliis ad fores operientibus, alios intro ad suscipiendam animam irruentes. Post paululum ad collegas egressi, horrendum elatrantis concrepabant: *Ach dolor! virum amissimus: frater Eberhardi episcopi erat.* Tum infelix acies eiulans et blasphemans disparuit. Quidni ergo felices Eberhardi, Benedicti, Antonii discipuli!

8. Procedente tempore iuxta dictum gentilis: *Omnia mala exempla ex rebus bonis orta sunt*, cum ortum de apostolici electione scisma ineffabile ex bono malum fecit, divina et humana confudit. Ve quos involvit illud contagium. Ubi unctus legitimus? Ecce hic, ecce illic. Novit Petrus qui sint eius. Imperator refutato Alexandro, quem coniurasse prius contra rem publicam suam querebatur, alii emulo totis viribus cum adhereret, ex maiori parte Italiam post se et Germaniam traxit, reliqua ecclesia in obedientiam papae Alexandri concessit. Fuerunt quamplurimi aliquot annis neutrum papam suscipientes, tum odio partium, tum quod neuter sincere per omnia et simpliciter intrasse videretur. Inter haec videre erat triste, iusticiam et miseriam late simulari, intrudi, expelli, nec pacem nec bellum ex iure, et apostolicus noster interim fuit quasi non esset. Atqui Iuvavensem et Brixinensem episcopos, cunctorum mortalium quos tunc novimus sanctissimos nemo cum nesciat, in tanta partium caligine questione et conquestione, in tanta omnium dubitatione, tantorum vestigia patrum tuto sequi nos posse credidimus. Post longam nempe considerationem metropolitae noster, solus ex omnibus episcopis Alemanniae, prefatum Brixinensem episcopum Hartmannum reverentissimum post se trahens, Alexandrum papam laudavit. Unde nobis audientibus inter multos aliam rationem non dedit, nisi: *Quoniam tota*, inquit, *ecclesia cum his et his regnis in Alexandrum consensit, iustiores hunc estimamus.* Quod quasi presagus futurorum dixerit, exitus post multos annos probavit. Set et ipse per revelationem divinam hoc didicit. Nam in exordio scismatis nocte dormiens quadam visus est sibi per somnium cum prelati quibusdam et magna frequentia aliorum quodam convenisse in templo. Cum ecce divinitus quidam accedens ammonuit eum dicens: *Surge, fac sermonem ad populum.* Ipse pudibundus quid subito loqueretur nescire se, utpote nil premeditatum aiebat. Et ille: *Ascendens ut dixi ambonem annuntia mortuum papam, divisam ecclesiam duos elegisse papas, unum Victorem, alium Alexandrum nomine. et ille Victor per contrarium, id est non quod vincat, sed quod vincatur, nomen accepit.* Vir Dei de nocte consurgens accitis qui aderant prelati: *Hac nocte*, inquit, *mirabile somnium vidi.* Cumque per ordinem indicasset, post paucos dies ab Italia rumor

a) postmodum add. B. b) set — ei predictis desunt B.

Alemanniam venit, de duobus electis, de nominibus ei predictis. Sic augusti tunc solus fata impediens, non tamen augusti in se manus commovit. Quam diverse, quantis adversis predecessores sui rem tantam in cesares Heinricis preumpserant! Et ecce plus Heinricis hic. Furebat bilem^a et nunc in nostrum Eberhardum augustus, et suam ipsius animam pertransivit gladius, sed ubi in presentiam venisset, reverentia sanctitatis eius spiritum reprimatur. Dignitas quedam angelica in vultu, et pondus tale oculos ac mentem obibat, ut nisi timere plus quam mortalem, et contremere, et parcere, et venerari non posset¹⁴. Haec de semet ipso confiteri princeps solebat. Oderat nimis semper sanctissima anima prosperitatem suam temporalem et gloriam, ardebatque predicta, vel qualibet occasione, quelibet adversa, sive exilii, sive etiam mortis sustinere pro Domino; sed sic eum volebat manere donec veniret.

1161. 9. Interea more suo pacem reficere in Ratispona laborabat populosissima urbe; neque enim apud Germaniam populosior urbem tametsi latior, testantur qui norunt. Dux autem Bavarie, perspecta simplicitate Ymbriopolensis episcopi, qui per subreptionem tunc preluit¹⁵, insatiabili avaricia maximum fiscum episcopi, id est castrum quoddam cum omnibus pertinentiis suis, usurpabat. Episcopus primo furere, obstrepere, coelum turbare, nil pensi habere, ab utroque totus pene episcopatus cepit incendiis et rapinis vastari. Urbani inter alterutros divisi aberant. Haec pater patriae auxius cum animo suo trahens, tum pro pace, tum maxime pro urbe ne lederetur satagebat, quoniam quidem haec mater provinciae, et aspectus eius in universam terram, et fructus omnium foret in ea. Dux obedientiam promittebat in omnibus, episcopi stulticiam piget exponere, quomodo maximum dampnum et confusionem quam utilitatem maluerit. Pater tamen a duce vitam captivis, remissionem urbi, memoriam aeternam labori suo optinuit. Posthaec divinae revelationis gratia, obitum suum longe ante prescivit, sicut subiecta declarant. In Frisingensi civitate mulier degebat inclusa, quae ante annum transitus episcopi, orationibus solito cum incumberet, rapta in spiritu ad contemplanda illa aeterna et invisibilia viventibus mortalibus est. Vidit itaque supplicia reprobatorum varia et horrenda, quae in cor hominis ascendere non possunt; vidit deinde mansiones beatorum, et gaudia quae impossibile est homini loqui. Inter quae^b omnia contemplabatur apud superos gloriosam sedem, cuius opus ac species omni fame mirabiliora, sedique huiusmodi sanctum Petrum et sanctum Kuodpertum altrinsecus superstantes³⁰ custodes. Cum miraretur super magnitudine horum, responsum a sanctis illis audivit: *Haec est sedes Eberhardi Salzpurgensis archiepiscopi, quam ad eius usque custodimus adventum; prope est ut veniat tempus eius, et dies eius non elongabuntur.* Haec mulier per familiarem nuntium mandat, et usque ad mortem pontificis in ore trium res latuit.

1163. 10. Appropinquante igitur vocationis suae tempore, cum iam pridem viribus corporis cepisset destitui, de pace itidem negotium habuit, bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si pacem ecclesiae redditam reliquisset. Dissidebant more suo tum inter se graviter dux orientalis Bavariae, necnon frater suus valde excellentissimus, tunc Pataviensis presul, mox autem Eberhardi nostri successor, Iuvavum translatus metropolim. Consulto ni fallimur hanc translationem arbiter ille temporum Deus indulsit, ita ut congruum magis et dignum, in quo solo tota procella temporis consumeretur, finis docuerit. Hic concordare fratrem invisum beatus presul non leviter, utpotè in mortis vicinia laborabat. Quid frater? Quam infraterne, quam procul a constituto colloquio aberat. Sed adhuc longius sequens dominus homini suo deferebat, unde humiliter submonitus a suis, cum magna dulcedine allegabat dicens: *Scio, karissimi, qui de coelo descendit ad terras. Quid nos? Et ad haec quis ydoneus?* Adiciensque aiebat suis: *Fateor, omni spei prepono, si mori in negotio pacis, vel ante capere tanti boni sallem inicium quivero. Beati enim pacifici. Et quid sequitur? Quoniam filii Dei vocabuntur.* Iuxta Salomonem ergo desiderium suum iusto datum est; inter pacis actiones ad aeternam est pacem translatus. Unde omnium puncto notatus est Martino similis, pro eo vel maxime quod castrum episcopi vir clarissimus Otakar marchio eadem tempestate obsederat, ministerialem ecclesiae prefectum oppidi persequens. Aliena res. Quam diutinum ecclesiae, vel etiam perpetuum, capto oppido malum veniret, tragedia in

Math. 5, 9. *pacis, vel ante capere tanti boni sallem inicium quivero. Beati enim pacifici. Et quid sequitur?*
Prov. 10, 24. *Quoniam filii Dei vocabuntur.*

a) deest l. b) Super haec B. c) Quid nos deest l. d) spem in hoc maxime habeo si B.

14) Burchardus tamen notarius imperatoris legatione ad Eberhardum functus, senem delirum eum appellat. Sudendorf Registrum II, 136. 15) Hartstrum Donaustauf nominat.

ore orum erat. Vix opus compulit advenire antistitem, sine opere precio tridie res 1164.
 agitur et non agitur, cum demum confirmatis animis presul proloquitur: *Iam ecce in ca-*
strum meum ascendam, quis obstat videbo. Occupat serenissimus marchio, necessarios con-
 sultit, obsidionem sine ulla pactione solvit, dignum honorem cedit episcopo. Reddidit hoc
 5 pater, ut ministerialem conditionibus satisfacere tandem persuaderet. Erantque haec opera
 eius novissima, cum iam morbo decumbens migraretur quatuor equis in trachea. Faciebat
 autem haec ac si iam moriens patenter omnibus diceret: *Pacem relinquo vobis.* Perducitur
 inter haec ad sanctum Ruonense monasterium¹⁶, ubi synocho, ut ceperat, aliquandiu labo-
 10 rans, post creticam diem sudore exundato magis defecit. Hinc paululum sustinens ait:
 11 *Modo auditum amisi.* Quo sensu, scilicet auditus, ut ita dicam supra naturam hominis sem-
 per viguerat, sic ut longe susurrantes audiret et proderet. Sequenti die dominica ad ve-
 speram, vocante Domino decima Kalend. Iulii¹⁷ naturae concessit, anno episcopatus sui 19, Jun. 22.
 mense secundo. Mors eius pro tempore lamentabilior fuit. Languebat enim mater ecclesiae
 omnibus membris, et cum hic caput totius extaret imperii sanctitate et gloria, sanum caput
 15 interim infirma iuvabat. Quae spes temporis? quae spes futuri? Melius est habere quod
 cupias, quam desiderare quod nescias. Quid plura? Transferebatur defunctus longo et
 aspero itinere ad matricem ecclesiam, et exequias eius mire pauperes celebrabant, genus
 illud Deo propinquius. Quid de ceteris dicam? Istud novum, hoc beatum gemens dixerim,
 coisse leprosos et elemosinis, orationibus, planctu, oblationibus suprema iusta ei fecisse.
 20 Rarum genus. Inopes in coelum reboabant: *Patrem amisimus: o perniciem nostram.* Ipsi
 potentes alius dominum, pars amicum vel patrem se amisisse dolebant, exemplo precellen-
 tissimi et nostris temporibus eruditissimi Babenbergensis episcopi, cuius de hoc ipso epi-
 stolam lugubrem, quo illustriora tanti viri attestazione quae dicimus fiant, in presenti sub-
 nectimus:

25 11. *Eberhardus Dei gratia Babenbergensis ecclesiae qualiscumque minister, venerabilibus
 et in Christo plurimum dilectis fratribus et amicis Hugoni Salzpurgensi, Oudalrico Kimisensi
 prepositis, coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu meroris.
 In commemoratione beatissimi patris ac domini nostri archiepiscopi iugiter in mentem venit,
 immo a memoria nostra non recedit, quod diviso a se domino suo et curru igneo subvecto,
 30 vernaculus et individuus ille comes prophetae post eum clamavit dicens: „Pater mi, pater mi,
 currus Israel et auriga eius.“ Numquid enim magnus iste sacerdos noster, qui in diebus suis
 placuit Deo et inventus est iustus, currus non fuit, dum necessitates et infirmitates alienas,
 praesertim onera peccatorum et inopiam pauperum paterni consolatione et compassione sub-
 levavit? Quasi diceret: „Quis infirmatur, et ego non infirmor?“ Vel numquid auriga non fuit,
 35 qui creditis sibi rexit et direxit in viam veritatis, exemplis pariter et documentis? Oculis fuit
 ceco et pes claudis. Manus eius non est aversa ab ullo paupere, cum quo cordi erat iocari,
 conrizari, et tandem ab invalida manu exsuperari. Insuper ut omnibus omnia feret, etiam
 supra legem, non contra legem, habitum leprosi et tactum leprae non abhorruit. Quid ultra?
 Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Sed con-
 40 summatus in brevi explevit tempora multa. Equidem sicut scriptum est, malicia remanentium
 meretur, ut huius qui prodesse poterant festine subtrahantur. Atqui memorabilis ille assecla
 prophetae, magnificam duplicis spiritus habuit consolationem, nobis autem in transitu viri
 sanctissimi, praeter luctum nihil amplius derelictum est, nisi forte digni essemus apud Deum
 tanto sublevari patrocinio. Talis decebat ut nobis esset pontifex, cui vivere Christus et mori
 45 esset lucrum. Propositum quidem nobis erat festinare ad videndum eum, sed prohdolor pec-
 catis nostris exigentibus extremum hoc beneficium percipiendae ab eo benedictionis, nobis di-
 vinitus denegatum esse lamentabiliter et inconsolabiliter conquerimur. Deinde in fine epistolae:
 Consolemur invicem, pater noster piissimus intravit in gaudium Domini sui. Ipse autem pater
 misericordiarum et Deus totius consolationis consoletur vos, et abstergit omnem lacrimam
 50 ab oculis vestris. Haec serenissimus Babenbergensis episcopus. Sed redeamus ad propria:
 sepulti enim merita Dominus declarare non distulit.*

12. Mulier ydropica, quam suo more beatus vivens aluerat, ad sepulchrum defuncti
 tanto afflictior quanto coactor fusa, coelos vexare lamentis non desiit. *Ut quid me, ait, pa-*

16) Rein, in Siria prope Graze. 17) Consentiant Necrologia quam plurima, praeter Mellicense, quod
 55 d. XI. Kal. Iulii praebet, quae eo anno dominica erat.

ter, desolatam relinquis? Aut cui amantissimum gregem pauperum pastor commisisti? An potius quasi orphanos dereliquisti, et dixisti: quod moritur moriatur, et quod succiditur succidatur? Sed nunc peto per illum qui te assumpsit, ut miseris meis quomodo hactenus corpore, ita nunc per spiritum digneris concurrere. Haec deprecata, exaudita sanata egressa est.

13. Preterea reverendi cuiusdam de cenobio Iuvavensi memoratu digna visio existimata est. Videbatur hic sibi per somnium, dum siti urente circumageretur, ecclesiam miri decoris errabundus intrare. Illic beatam Dei genitricem Mariam, vultu ut est dulcissimo eminus consistentem, et puerum in sinu caris amplexibus conspicatur tenentem. Agnovit Dominam, de pueri persona vel gloria hesitans erat atque admirans. Cui mater misericordiae paucis dignata est haec ad verbum proferre: *Hic est filius meus Eberhardus, qui nil mihi unquam negavit.* Huius rei tot testes, quot decuriones antistitis sunt. Omni petenti tribuere solebat, quod sanctae Marie nomine petitus fuisset. Ecce qualis mater, talis filius, sibi fieri quae propter se fiunt testantur. Post haec aspicebat senior, et minister calicem mysticum poculum geniminis coelestis propinans ingrediebatur. Libavit regina, dein puer, qui videbatur puer, Domina prebente ut vino indulsit. Ultimus senior dum ad se ventum fallitur, prepropere subiens ut acciperet, Dei genitricis audivit sententiam: *Non potes adhuc interim de tali poculo percipere.* Videtis quam districta vox. Beatiores ergo mortui, qui in Domino moriuntur. Post id locorum excitatus a somno senior tam ipse quam omnes qui audierunt congratulari visioni ceperunt.

14. Plura memorare huiusmodi copia non deerat, sed commendationi patris nostri pauca haec pauca non erunt. Breve loquium semper amavimus et modum in rebus. Si cui ad noticiam saltem beatissimi domini nostri haec suavia erunt, hoc est totum pro quo laboravimus. Si quis exsufflat, fortasse illi aut omnia scripturarum insuavia erunt, aut scriptoris indignitas acceptione hic caruit. Atqui sicut scriptum est, cognationem inter se maximam habent amor et potestas. Utraque enim principaliter presunt, utraque per auctoritatem 25 semper locuntur. Non potestate igitur, sed amore peculiari, cum venia aliorum, forsitan merito utpote ex discipulis eius antiquis carissimi licet infimi, istud scribendi ministerium vendicaverimus. Quid plura? Restat suspirare post tantum celibem, et convictores suos super eum iam minus velle hoc seculum. Hii nempe vel sola eius forma sciunt, quid sit bonum et coelum et virtus et in terra ambulantes conversari in coelis, ubi Christus est in dextera Dei sedens et regnans per omnia seculorum. Amen.

EXPLICIT VITA BEATI EBERHARDI EPISCOPI.

VITAE ET MIRACULA SANCTORUM IUVAVENSIVM VIRGILII, HARTWICI, EBERHARDI.

Anno Domini 1181 Salzburgi inventum est sepulchrum S. Virgilii et mox 35 fama miraculorum eius successorumque eius Hartwici et Eberhardi intercessionem factorum omnem Bawariam replevit, supplicumque catervae Salzburgum concurrere coeperunt. Ea causa fuit ut clericus quidam Salzburgensis ut videtur — nam plus semel praesentem se affuisse testatur — vitas eorum et miracula scribendi munus susciperet. Eadem enim in omnibus est scribendi ratio, ut 40 uni omnia tribuere non dubitem, praesertim quum et tempus congruat. Nam et Virgilii et Eberhardi miracula scripta sunt sedente Chunrado III archiepiscopo¹, qui mox mortuo Christiano archiepiscopo Moguntino d. 25. Aug. a. 1183 ad priorem sedem rediit. Auctor Virgilii vitam fere totam ex libello de conversione Bagoariorum et Carantanorum hausit, de Hartwico paene nihil com- 45 pertum habuit, et de Eberhardo paucissima seu ea scitu digna tradit; tanta autem omnia sententiarum et locorum communium mole obruit, ut iam aequales eius pro vita Eberhardi alteram supra editam substituerent, auctam quibusdam

1) Inventio S. Virgilii. V. Eberh. c. 8. 9.

sententiis ex nostra desumptis. Inter miracula vero multa sunt quibus et ad nomina locorum cognoscenda et ad mores temporum illorum perspiciendos uti possis.

Opusculum hoc integrum exstat in

1) Cod. capituli Salisburg. n. 11. nunc bibl. caes. n. 339 (Archiv X, 542) pag. 291—336, manu s. XII exeuntis; sed initium p. 291—296 alia manu forte recentiore scriptum est, et quod sequitur p. 297—300 saec. demum XIII exeuntis esse videtur. Pag. 313—317 vita alia sancti Virgiliti stilo admodum tumido conscripta manu s. XIII inserta est. In hoc codice solo vita Virgiliti antiquior in lectiones divisa est; sequentia codicis rubra secutus in capita divisi.

1*) Cod. Sancti Floriani, iam bibl. caes. 547. hist. eccl. 126 mbr. in quarto s. XV (Archiv X, 457), eandem Virgiliti vitam continet, ex nostro 1 ut videtur descriptam, additis versibus de sancto Virgilio: Pangens chorus dulce melos etc. Hunc obiter tantum contuli, nec varias lectiones notavi.

2) Inderstorfensis 192, iam Monac. Lat. 7592, chart. fol. saec. XV, qui solita benignitate Berolinum nobis transmissus fuit, post legendam sancti Rudberti eandem Virgiliti vitam cum miraculis continet, nonnullis tamen mutatis vel prorsus omissis. Sed tota variarum lectionum vel huius vel sequentium codicum mole textum onerare nolumus.

B. Alteram recensionem editam in Canisii Antiquis Lect. VI, 1139 ss. ed. Basn. III, 2 p. 395—431 exhibent

1) Cod. Sanctae Crucis n. 14 s. XII exeuntis, qui est tomus quartus ingentis illius legendarii cuius iam saepe meminimus. Ibi miracula sancti Virgiliti excipit vita Eberhardi interpolata cum miraculis, deinde vita et miracula sancti Hartuici, tum translatio sancti Martini², annales breves³, postremo catalogus⁴ archiepiscoporum⁴.

2) Zwettlensis n. 15 s. XIII incipientis priori similimus.

3) Sancti Petri litt. H. saec. XIII ex. is ipse est quem Canisius expressit. Hinc manasse videtur

30 2) ap. Canis. p. 423. Accepimus a patribus nostris quod Otto imperator Hispaniam cum multo apparatu profectus in civitatem Turonicorum hospitandi gratia ingressus est. Ibi corpus S. Martini latenter comparasse et Herolfo servandum dedisse traditur. Quo restitutionem recusante Henricus dux frater imperatoris et quidam milites Plagensis scilicet regi placere volentes, quia et ipsi Salspurgensis ecclesiae inimici fuerunt, ipsum persecuntur et feriant, quem aevientes arripiunt et excecant. Hartuicus deinde invenisse eum et elevasse dicitur. At iam vetus censor s. XIII in libro Saucruensi haec scripsit: Et quomodo in ecclesia Salspurgensi est corpus b. Martini magni illius confessoris? Nonne Turonis in presenti seeratur in sarcophago gloriosum? Numquid duo habuit corpora? Non credunt hoc cristiani; sed illud quod Turonis est verum est. Istud autem quod Salspurge habetur, alterius cuiuspiam est, venditum deceptoris pro vero, cum sit alterius. 3) Anno ab i. D. 614 (vigesimo tercio 3) ab ordinatione (Bonifacii V addit 3) papae secundo (tercio 3), et regni Heraclii imperatoris octavo (decimo tercio 3), post obitum magni Gregorii tredecim (viginti 3) annis et quinque mensibus evolutis, die dominicae resurrectionis, ut legimus, beatus Rudbertus primus Iuvacensis episcopus migravit ad Dominum. — A. i.

D. 767 (sexto 1) Virgilius episcopus cepit ecclesiam aedificare mirae magnitudinis apud Salzburch, indictione septima. — A. i. D. 773 dedicata est primo ecclesia S. Rudberti a S. Virgilio episcopo, anno 26. regni Tassilonis ducis. Eodem anno transtulit idem episcopus S. Rudbertum et duos eius capellanos b. Kunialdam atque Gisilarium. — A. i. D. 782, ind. quinta consecrata est basilica in insula Kiemse stagno et monasterium constructum, die prima Septembris. Conf. supra p. 8. 4) ubi Bertricus Virgilius praecedit. Post Adelbertum († 1200), sed in cod. 2 post Eberhardum II, sequitur: In catalogo isto episcoporum quinque abbates continentur qui absque pontificali ordine et dignitate regebant episcopatum Iuvacensem. Hi sunt Anzagolus, Sacolus, Ezsius, Bertricus, Amilioni. Qui si de catalogo secludantur, 25 (viginti sex 2) tantum communerantur episcopi usque ad presentem dominum A. (E. 2); sed eis adiunctis 30 (et unus 2) computantur. Cod. 3 catalogum deducit usque ad Radolfum (1264—1290), quo non obstante paulo post legimus: Qui si de catalogo secludantur, 25 tantum communerantur episcopi usque ad presentem dominum A. scil. Adelbertum. Deinde subiungit computationem de tempore sancti Rudberti iam supra pag. 15 editam.

4) *Lunaelacensis in fol. 186, iam bibl. caes. 3663, similis eius quem II, 248 ss. (III, 2, 282—315 ed. Basn.) Canisius expressit. Ibi vita Rudberti praecedit et post translationem sancti Martini claudit agmen vita Gebhardi sed excerpta tantum.*

Praeterea vita sancti Virgihii qualem cod. 4 habet etiam in cod. bibl. caes. sareae 3825 exstat, inter Lunaelacenses in quarto 4. ch. s. XV; pars eius ibidem in cod. 4222. Salisb. 27. ch. fol. s. XV. ex. fol. 474.

Miracula sancti Virgihii habet cod. Lambac. post vitam Adalberonis et cod. Lycei in Linz C. c. V. T. s. XIII, quem „Romanus scripsit Sancto Lamperto in Suben“. Haec incipiunt: „Quadam die in muro — tumulum recepit.“

Vitam Virgihii cum miraculis ex Canisii editione iterum edidit Ioh. Mabillon Act. SS. O. S. B. III, 2, 308; Hartwici C. Ianning Act. SS. Iun. VI, 1, 131.

DE SANCTO VIRGILIO.

Ad presentem beatissimi patris nostri Virgihii memoriam superna beatorum spirituum curia et coelestis mater nostra congratulatur^a ecclesia, quae dum tantae prolis felici^b feliciter assumptione donatur, multorum multo felicius per eam filiorum colitidie acquisitione multiplicatur. Exul et supernae civitatis filia, in huius adhuc peregrinationis exercenda milita, quae patronum sibi iam videt in coelis, quem pastorem habebat in terris, quem sicut in vita ducenti sociumque laboris^c acceperat, sic pro eius suffragia particeps ipseus consolationis in patria fieri non desperat; praecipua vero ac singulari laetitia ad tanti viri praeconia ipsa^e specialiter concurrat Salzpurgensis ecclesia, quam ab idolatriae nuper purgatam erroribus, primus ipse in Karinthia verbo predicationis excoluit, sanctitatis exemplo fecundavit, et miraculorum insignibus mirabiliter adornavit. Ecce summi patris agricola, sicut alia in domo Domini fructifera, quod seminavit in lacrimis, in gaudio recepit, qui^d quot spiritales Domino filios verbo salutis peperit, quasi tot animarum manipulos veniens in resurrectionis exultatione portabit. Ecce fidelis ille dominicae pecuniae dispensator et prudens, in gaudium domini sui intronatus feliciter exultat, quia suscepta verbi mensura famulam domini fideliter^e aluit et sapienter instruxit, qui collatum sibi divinae gratiae talentum in aliorum aedificatione multiplicatum Domino restituit. Ad cuius vitam temporalem investigandam, miracula quae per eum Dominus operatur, no diligentius hortantur.

LECTIO I. Beatissimus^a igitur Virgilius in Hybernia insula de nobili ortus prosapia, litterarum studiis ita animam applicuit, ut inter doctos sui temporis atque clymatis doctissimus haberi potuisset. Morum etiam honestate^f nichilominus clarescere stituit, ut tamen non virtute relicta invidiam quorumlibet placando dictam illud exoptabilo in se digne meruisset transferri: *Dilectus Deo et hominibus, cuius memoria in benedictione est, cuius nomen exquiretur a generatione in generationem.* Ut itaque Dominus misericordiam suam a progenie in progeniem ostenderet, servum suum Virgilium strenuum utique dominicae plantatorem vineae, et futurum Karinthiae apostolum de natali solo Hyberniae in Franciam misit. Ubi ab illustri Francorum rege Pippino qui maior domus dicebatur, apud Karisiacum honeste exceptus fuit. Et quia litterarum scientia cum morum honestate in ipso exuberavit, rex eum sicut tubam evangelicae predicationis libenter audiebat et secum fere duobus annis propter Dei amorem retinuit.

LECTIO II. Temporibus vero^g Otilonis ducis Bawariorum, qui tunc cum tota Norica provincia subiectus fuit predicto regi Francorum, Salzpurgensis ecclesia quae ab antiquo vocabulo a iuvando dicta fuit Iuvavia, proprio carebat episcopo; sed rex Pippinus princeps per omnia christianissimus, ad incrementum ecclesiae Dei non modico suspiciens desiderio, episcopatum Salzpurgensem pro debito regiae magnificentiae sancto concessit Virgilio, cumque prenominate duci Noricorum utpote amico karissimo transiit summo cum honore excipendum^h. Vir itaque Domini dissimulata ordinatione ferne duorum annorum spaciis, habuit secum laboris et coronae participem episcopum comitantem de patria, nomine Dohda, ad persolvendum episcopale officium. Postea ad instantiam populi, nec non assidua coepiscoporum suorum exhortatione inductus, ab ipsis auctoritate episcopalem suscipere consensit, ordinatusque estⁱ anno nativitatis Domini 767, 17. Kalend. Iulii. Deinde prout commissae dispensationis auctoritas exigebat, quod ore die noctaque docuit, operis exhibitione implere non cessavit, in vigiliis, in ieiuniis et in karitate demum non ficta. Ea etiam quae ad exterioris pertinebant utilitatem provisionis, tanto solertius^k studuit promovere, quanto status Salzpurgensis ecclesiae tunc nuper initiatus et exiguus, postea Deo cooperante ut liquido apparet religione et possessionibus famosissimus, id expostulare videbatur.

a) congratulatur A 2. B. b) deest A 3. c) nostra B. deest A 2. d) quia A 2. e) feliciter A 2. E 3. 4. f) h. coram hominibus n. c. s. ita ut eum deo placeat virt. non ret. A 2. g) siquidem A 2. h) hic inserit A: 55. Anno dominicae incarnationis 764 Virgilius a Stephano II papa et a Pippino rege Francorum ad Iuvavensem ecclesiam mittitur. A 2 emendavit: A. igitur d. i. i) a provincialibus presulibus add. B 3. 4. k) sollicitus A 2. B 3. 4.

5) Sequentia ex libello de Convers. Bag. et Car. desumpta sunt et more legendarum amplificata.

Quippe fabricam monasterii immenso opere et egregie dispositione a fundamento construxit, corpusque beatissimi Rudberti, quod post obitum suum in ecclesia beati Petri principis apostolorum requievit, una cum sede episcopali, quae in prelatata ecclesia similiter per aliquot annos extiterat, divina commonitus inspiratione, transtulit in eum videlicet locum, in quo usque ad presentia tempora perduravit.

LECTIO III. Temporibus vero gloriosi regis Francorum Dagoberti Samo nomine quidam Sclavus manens in Quarantania fuit dux gentis illius. Qui venientes negociatores Dagoberti regis interficere iussit, et regia exspoliavit pecunia. Quod dum comperit rex, misso exercitu suo, damnum quod ei idem Samo contamacerit intulerat iusta precepit ultione puniri, et sic demum regis servitio subacti sunt. Non multo post tempore coeperant Hunni eisdem Quarantanos hostili seditione graviter affligere, fuitque tunc dux eorum Borath nomine, qui Hunnorum exercitum contra eos iterum in Bawaria nuntiari fecit, rogans eos sibi in auxilium venire. At illi cum magna festinatione venientes expugnaverunt Hunnos, et obfirmaverunt Quarantanos, servitutique eos regem subiecerant, similiter et confines eorum. Duxeruntque secum inde obsides in Bawariam, inter quos erat filius Borath nomine Karastus, quem pater eius more christiano nutrire et baptizari postulavit, quod ita factum est. Similiter de Chethmaro filio fratris sui fieri rogavit. Mortuo autem Borath iussu Francorum Bawari Karastum christianum factum petentibus eisdem Sclavis remisit, et illi cum ducem fecerunt, sed postea ille tertio anno defunctus est.

Item permisione domini Pippini regis, ipsis populis item petentibus, Chethmarus ducatum suscepit. Suggestente vero quodam presbytero nomine Maiorano, qui a sancto Virgilio in Invasensi monasterio minus impositionem acceperat, quem secum propter doctrinam christianae religionis detinuit, ad Invasense monasterium specialiter caput suum in servitium Dei declinavit, singulis annis quo dum vixit in signum subiectionis suae aliquod obsequium illuc persolvendo.

LECTIO IV. Peractis autem aliquantulis temporibus, prenomatus dux Quarantanorum petiit sanctum Virgillum episcopum visitare populum gentis illius, eosque in fide firmiter confortare. Quod tunc illo minime implere valuit, sed sua vice misso suo episcopo nomine Modesto ad docendam illam plebem, et cum eo Watonem, Reinbertum, Gozarium atque Latinum presbyteros suos, et Ekkehardum diaconum cum aliis clericis, dantes ei licentiam ecclesias consecraro, clericos

ordinare iuxta canonum diffinitionem, nichilque sibi usurpare, quod decretis sanctorum patrum contrairet. Qui venientes Karantania, dedicaverunt ibi ecclesiam sanctae Mariae, et aliam in Liburnia civitate et in aliis quam plurimis locis, ibique Modestus episcopus permansit usque ad vitae suae finem. Eo igitur defuncto episcopo, postulavit iterum Chethmar dux Virgilium episcopum, si fieri potuisset, ad se venire; quod ille renuit, orta seditione, quod carnala dicimus, sed inito consilio dimisit ibidem Latinum presbyterum. Et non multo post orta alia seditione, exivit inde ipse Latinus presbyter. Ea vero sedata, misit iterum Virgilius episcopus Madelohbum presbyterum et post eum Warmannum presbyterum. Mortuo autem Ketmaro, et orta tertia seditione, aliquot annis nullus presbyter ibi erat, usque dum Waltunc dux eorum misit iterum ad Virgilium episcopum, et intente postulavit, ut ad confortandam in fide predictam terram aliquos destinaret presbyteros. Petitioni igitur memorati ducis satisfaciens, incremento etiam sanctae ecclesiae consulens, misit Heimomonem et Regimbaldum presbyteros atque Maioranum diaconum cum aliis clericis viris utique religiosi et honestae conversationis. Et non multo post misit iterum ibidem eundem Heimomonem et Duplitem ac Maioranum presbyteros aliosque clericos cum eis. Iterum misit eis Gozarium presbyterum, Maioranum presbyterum, Erchenbertum. Post eos Regimbaldum et Reinbarium presbyteros. Item Reinbaldum et Guntharium.

LECTIO V. His ita gestis, ad extirpandam funditus et eliminandam si qua vigere visa est barbaricae superstitionis ydolatriam, atque confortandam penitus in fide frequenti predicatorum diligentia plantatam suae dyocesis ecclesiam, prudens ac provida circumspecti pastoris vigilantia per villas ac provincias verbum vitae ubertim seminando, diu desiderabiliter optatam ovis suis propriae visitationis presentiam exhibuit. O quanta principum cuiusque religionis obviam illi cum pompa procedentium exultatio, quam laudabilis spiritualium virorum vicissim stipatum, immo certatum dominum et patrem suum invitantium devotio! Quorum profecto petitionibus vir ille sanctitatis et gratiae plenus, omnibus omnia factus ut omnes laici faceret, zelo pietatis obediens ecclesiae consecrabat, et per Karinthiam sensim transeundo ad fines Hunnorum ubi Trahus influit Danubium, quo etiam postea tempore Arnonis primi archiepiscopi territorii Salzpurgensis termini chronicis attestantibus extendebatur, saluberrimae visitationis usus officio pertransiit, palmitesque caelestis vineae propagando clericis ad sacros ordines promovendis, ut singulos

55 a) hic A inserit: eodem anno quo consecratus est cepit. *Glossena manifestum, sumptum ex codd. B. libelli de Conversione, supra p. 8. A. 2. amittit cepit.* b) a. D. 764 add. A; sed A. 2. sept. septuagesimo. c) dagoberti A. 1. 2. d) cum A. 1. e) et — sunt desunt A. B. 1. 2. f) ita A. 2. iterum 1. B. 1. 2. interim B. 3. 4. g) que deest A. 1. et serv. A. 2. h) fines A. B. 1. 2. i) cethmaro A. 1. cethmaro A. 2. B. 1. cethmaro B. 2. cethmaro B. 3. cethmaro B. 4. h) iterum A. 2. i) cethmarus A. 2. cethmarus B. 1. cethmarus B. 2. cethmarus B. 3. cethmarus B. 4. m) deest A. 1. n) deest A. o) karinthorum A. 1. karinthorum A. 2. karantan. B. 1. karanten. B. 3. 4. p) beatum A. q) fortiter A. 1. deest A. 2. r) dum A. 1. s) voluit A. t) waionem A. 2. watonem B. u) regimb. B. 3. 4. v) ekh. B. 3. 4. w) eis A. 1. deest A. 2. x) karintanis A. 1. y) deest A. z) libolurnia B. 1. 2.) sua adundria civitate add. Can. loco prioro. a) Eo — presbyterum desunt 1. B. 1. 2. b) cethmaro A. 2. ketmaro B. 1. 3. cethmaro B. 2. ketmaro B. 4. c) walthunc A. 1. waltunc A. 2. d) deest B. e) duplitem A. 1. duplitem A. 2. f) item A. 1. iterum quoque 65 misit post eos Regimbaldum et Guntharium A. 2. g) et Augustinum presbiteros add. B. 3. 4. h) reinbardum A. 1. R. p. i. R. et desunt B. 1. pr. i. R. desunt A. 1. i) banarice A. 2. k) deest A. 1. l) deest A. m) salzpurch A. 1.

arbitratur dignos, benedictionis suae manum imposuit.

LECTIO VI. Inestimabilis igitur sanctitatis et meriti, beatus Dei presul Virgilius feliciter et strenuo laboris sui cursu consummato, post emensas pelagi mundiandi tempestates^a, ad metam huius peregrinationis et ad portum salutis Iesum Christum declinans, dissolutionem sui corporis iuxta necessitatem conditionis humanae imminente divinitus sibi revelatam longe ante prescivit. Quem euangelicæ dominus vineæ sub persona patris familias ex conventione diarii denarii corona immortalitatis remuneraturus, pro temporalibus aeterna, pro terrenis felici commercio tribuens coelestia, de carnis ergastulo liberandum, huiusmodi vocibus creditur invitasse: *Virgili, servus meus es tu, quia in te complacuit animæ meae, ingrediens iam in locum exultationis et leticiæ sodalium tuorum.* Quam

vero mira et ineffabilis divinae dispensationis effulget providentia, quæ dum sanctum suum Iuvavensi cathedræ proficiendum, olim ab ultimis occidentalis Hesperiae partibus advexerat, ibidem pariter depositionis ei mausoleum de mediis Pannoniæ finibus revertenti preparabat. Rediens itaque celerius et memoratam civitatem suam intuitus, amarissimas fundendo lacrimas, hunc visus est decantare versiculum: *Hæc requies mea* etc. Celebrato denique divini sacramenti mysterio, leni morbo correptus, anno dominicæ incarnationis 784, 5. Kalendas Decembris obdormivit in Domino, cuius corpus in latere meridiano monasterii, cuius ipse 12 annis fabricator et in tertio decimo consecrator extiterat^b, prout tantum decuit pontificem, 15 honorifice fuit repositum, sacer autem spiritus eius civium consortio gaudet supernorum.

Anno vero dominicæ incarnationis 1181, 14. indictione^b, 14. Kalendas Martii, sub Alexandro papa III, apostolatus ipsius 21. et ultimo, regnante serenissimo principe Friderico Romanorum imperatore augusto, anno regni eius 28, conregnante sibi filio suo Heinrico Romanorum^c rege gloriosissimo, Ottone de Witelinspach^d inclito duce Bawariorum ducatum tenente, supra memorati fabricæ^e monasterii^f, quæ scismatis persecutione conflagrante ante aliquot annos diruta et diruenda deperierat^g, sumptibus et iussu preclarissimi pastoris Chuonradi Salzburgensis^h archiepiscopi, apostolicæ sedis tunc legati in Alemannia, cardinalis presbyteri Sancti Marcelli, Sabinensis episcopi. quandoqueⁱ etiam Moguntiensis archiepiscopi, dum a fundamento cepit reaedificari, sancti Spiritus cooperante gratia et divinae maiestatis suffragante clementia corpus beati Virgilio quod ob immensi temporis antiquitatem ab omnibus ignorabatur, contigit revelari. Quadam ergo die factum est, ut lapidis muro elapsi aliquantulum intro spectandi aditum transeuntibus prebuissent; diligentius aliquibus^j hoc ipsum considerantibus concavitate patuerunt indicia et picturæ vetustioris deaurata illic visa sunt scemata. Porro canonicis huius rei novitatem perquirentibus, et latius eiusdem muri^k aperturas patefacientibus, inventa est beati Virgilio octavi post sanctum Ruodbertum Salzburgensis episcopi tumba et depicta imago, eiusdemque^l imaginis huiusmodi epigramma:

Virgilius templum construxit scemate pulchro.

Et preterea dies obitus eius, 5. Kalendas Decembris. Isdem vero dignus Deo pontifex, ut in annalibus nostris reperimus, maioris ecclesiæ, in qua et sepultus fuit, primus extitit fundator, et beati Rudberti ac sedis episcopalis in ipsam ecclesiam, qua nunc est, pius translator. Tempus etiam, quo dictus pontifex obierat, annum incarnationis Domini septingentesimum octogesimum quartum^m in eisdem annalibus invenimusⁿ.

1. Ad tantæ igitur rei spectaculum plurimis novarum rerum cupidis ut fieri solet confluentibus, non pauci a doloribus diversis sunt allevati. Cunctis autem qui accurrerant viri Dei reliquias venerantibus, juvenis quidam diaconus et ecclesiæ eiusdem canonicus inter caeteros dictum locum patefacientes, ille vana curiositate magis quam pia devotione accedens, presumptuose effossa humo manuum sinistram venerandis ossibus iniecit, omnibus eum redarguentibus et prohibentibus, et in prosperum ei hoc ipsum, sicut rei probavit eventus, successuram non fore asserentibus. Verum

ille hæc omnia corde obstinato parvipendens, nichil de sanctarum violatione^o reliquiarum, quæ tot annis intactæ ac reverenti veneratione absconscæ latuerant, curabat. Interea fama inventionis sancti^p presulis crebrescente, mulier de civitate Salzburg, cum in partu multis diebus laborans periclitaretur, per revelationem nocturnam admonita, candellam ad mensuram sui corporis super famuli Dei sepulchrum transmisit, candelaque incensa, statim puerum enixa convaluit. Quaedam autem ipsius mulieris convicanea cum irremediabili et diuturno viscerum dolore torqueretur, fidem eius secuta,

a) potestates A1. b) XIV. ind. desunt A. c) desest A: rege et gloriosissimo O. de Witelinspach A3. d) witelinspach B1. witelinspach B2. e) desest A1. f) reperierat A1. annos duratura perierat A2. g) tunc add. B. 53 h) modo autem M. a. presulis B. i) hic in media pagina 296 cod. 1. desinit prima manus, pergitque alia saec. XIII ex. k) que desest A1. l) ita solum A2; reliqui DCCLXXX. m) veneratione A. B1. 2.

6) Hoc ex veteri fama accepisse videtur. 7) scilicet canonicorum S. Ruperti, quod a. 1167 incendio perierat; v. supra p. 46. 8) Utrumque invenies in Ann. maioribus Iuvavensibus, Mon. SS. I, 67. III, 122.

eodem modo candelam transmissit, et subito curata est. Tertio quoque miraculo mulier quae manuum contractione detinebatur, ad sepulchrum viri Dei candelam^a deferens, in itinere sanata est. Post^b haec infans caecus quinque ab ortu habens hebdomadas a parentibus illo delatus, visum recepit. Item mulier quaedam a lippidine oculorum curata est ibi.

2. Sane diaconus ille quem premisimus, horum miraculorum incredulus, oblationes fidelium quae iam^c pia devotione a plurimis illuc deferbantur rapere et usibus suis atrahere non timuit, nec ea temeritate contentus, mulierculam ibidem orantem ipse sanctas reliquias subsannans irreverenter presumpsit repellere. Iusto igitur divina ultiope statim correptus a demone, oculis terribilibus ore hianti circumquaque discurrens sacrarium introivit, primamque vexationis suae et vesaniae notam in quodam presbytero ecclesiae thesaurario, quem tunc forte solum illic reppererat ostentans, ipsum presbyterum pugnis alapis caesum, unguibus quoque diutissime laniavit. Superveniente autem uno ex mansionariis ecclesiae, cum presbyter^d prefatus e manibus arrepticii sublatus, in interius sacrarii cubiculum ostio post se clauso confugisset, ipse arrepticius demone plenus ad sui ipsius interitum cepit armari, et cum iam alium non videret, in quem furorem suum effunderet, vestibus omnibus exutus, utpote nullam vulneribus habens obstackulum, rasorium corripuit, plurimisque ictibus valido conatu pectus^e transfodere temptavit, presbytero et mansionario predicto intuentibus et pre pavore nimio accedere aut inhibere eum non audentibus. Verum cum pectus et manus vulneribus multis cruentasset, nec tamen usquequaque, Deo ipsum ad maiorem et evidentiorem fanuli sui Virgilio ostentationem reservante, precordia perforasset, collapsus ad terram toto conatu collum^f et guttur incidere temptabat. Tunc itaque presbyter et mansionarius, qui prius ab eo refugerant, collapsam et in terra volitantem videntes, audacter erumpentes super ipsum irruunt, ferrumque de manu eius eripiunt. Iam vero plurimi clamore excitati, ad ipsum juvenem concurrere ceperant; sed ipse elapsus in tenebris, quia erat crepusculum, cursu velocissimo turrim conscendit, et negotio perambulante in tenebris^g eum ad alia necis suae convertitur argumenta, funemque campanae laquei vice collo circumdans, de fenestra terris exilivit. Duo autem e pueris e vestigio ipsum insecuti, ubi turrim ascenderunt, pendentem eum et palpitantem invenerant, retractumque Dei gratia juvenem a laqueo absolvent, et inter manus trahentes ad inferiora deducant. Porro cum ad viciniam sepulchri beati Virgilio esset adductus, intra semetipsum frenuens cepit oblitus, et retrorsum labi et corruere, manumque oculis ne sanctum videret sepulchrum admovere. Reportatur igitur in sacrarium, concurrit clerus universus, psalmi, exorcismi, letaniae

sine intermissione dicuntur. Cum in ipsis letaniae precibus nomen sancti Virgilio inculcaretur, malignus ille inhabitator qui vas illud possederat, auditum sancti nominis non sustinens, fremens et dentibus horribiliter stridens, rugitum deterrimum emittebat, juvenemque miserimum crudeliter discorpebat. Evidenter itaque cunctis qui aderant quod ob illam sanctis ossibus iniuriam ita vexaretur conicientibus, ad tumulum prefati caput et membra terribiliter quatens spumamque eieciens refertur, sonantibusque campanis plebs totius civitatis convenit. Admotus autem sepulchro, ipsum sepulchrum conspuebat, demoque iam aperte incendium quod a sancto Virgilio pateretur proclamans, ac manum sepulchri violatricem temptans et gestiens dentibus corrodere, nisi ipsa manus abscideretur, se non exiturum testabatur. Tum vero tantus ab utroque sexu clamor exortus est, ut vox continuata cum lacrimis non posse finire videretur. Effertur deinde ab ecclesia, et in lectulo reponitur; ubi demon a sacerdotibus per tremendum iudicium et his similia adiuratus, cur vas Dei in suam redigiasset potestatem, in haec verba prorupit: *Ego non sponte sed coactus veni^h, candelas et alias oblationes a viri Dei sepulchro egoⁱ abstuli, et nisi quantocumque haec^h restituantur, magister meus cum septem nequioribus intrabit spiritibus, et in perpetuum hic manebit.* Cum vero candelae^k diu quaesitae rursus ad demonis indicium inventae essent et allatae, addidit idem demon corpus miserabile scopis numero parificatis^l candelarum cedendum, ipsique juveni post redditam sanitatem diebus 20 ieiunandum. Poterat autem in afflicto juvene, in quo regnabat et dominabatur iniquitas, videri miseria^m, et unde non solum presentesⁿ sed etiam absentes non parvum percipere potuissent terrorem^o. Scopis enim allatis, candelis etiam relatis et incensis in ecclesia, juvenis praememoratus ad sepulchrum beati presulis totius multitudinis precibus et lacrimis comitatus refertur. Ubi dum scopis, sicut ostensum fuit, diutius cederetur, adstantesque universi auxilium et misericordiam beatae Dei genitricis Mariae, nec non et sanctorum Nicolai, Radberti et^p Virgilio precipue suspiriis intimis exposcerent, spiritus ille nequam cum strepitu et sibilo non modico aufugit, multis circumstantium discessum eius et impetum sentientibus.

3. Liberatus ille a demonio et refectus sacramento vivifico, ad lectulum semianimis^r reportatur. Ibi per triduum mutus permanens, indicia manuum et scriptis intentionem animi exposuit, quod^s lingua non potuit; quia taciturnitas haec, sicut postmodum patuit, incredulitatis poena fuit. Ammonitus enim a reverendis sacerdotibus, ut fidem bene circa se gestis adhiberet, et sanctum Virgilium miraculis clarescere crederet, manu et scripto rennuvit, et quam diu rennuvit, usum loquendi non recepit. Tandem cum motus et animo et corpore deficiens in proximo mortiturus crederetur,

60 a) deest A. 1. B. b) Post—ibi desunt A. 2. c) causa A. 1. deest A. 2. d) deest A. 1. eum prefato manibus arrepticii sublato A. 2. e) cepit add. B. 3. 4. f) temptavit add. m. rec. A. 1. deest B. g) inte. eum B. 1. impellente interponit manus recentior; cum ad funem A. 2, ubi multa ex arbitrio mutata sunt. h) juveni A. 1. i) deest A. 1. raptae A. 2. k) deest A. l) parificatis A. 1. m) miseria et non solum presentes et A. 2. misera reliqui. n) deest A. 1. B. 1. 2. solum deest B. 3. 4. o) ita A. 2. errorem rel. p) deest A. 2. B. 3. 4. q) semivivus A. 2. B. 3. 4. 65 r) q. l. n. p. desunt A. B. 1. 2.

rursusque dominico sacramento communicasset, et sacerdos subintulisset: *Si credis Virgilium Dei famulum, aperiat os tuum qui aperuit os Zachariae prophetae*, subito gutturo et lingua resoluta, *Credo*, exclamavit, statimque loquendi usum cum sanitate pristina recepit. Cum autem eo modo sanatus respirasset, monasteria etiam et ecclesias singulas, gratias Deo et sanctis agens, circumisset, quia fex eius nondum fuerat exinanita, ad pristinum reversus est restam, sanetique illius meritis sine intermissione in vicinia sepulchri et in conspectu populi exprobrans, iterato meruit castigari, quia castigatus noluit emendari. Interrogatus enim, si circa se gestorum meminisset, contumeliose subiunxit se sepulchrum sancti pontificis, si non ab interrogatione quiescerent, profanaturum et omnimodis eversurum. Nec mora quasi percussus ad terram decidit, et ab assistentibus elevatus aliquantulum convuluit. Nec contentus eo, cum unus ex canonicis infirmus ad sepulchrum ipsa nocte fuisset delatus, ipse juvenis cum reliquis canonicis pro infirmi salute illo oraturus occurril, virum Dei temerarie et cum subsannatione ut infirmum sanaret oravit, alioquin se non crediturum aliquos meritis ipsius sancti liberari. Sed et his similia adiciens non orando sed subannando opem allato infirmo flagitabat. Confestim igitur tumultu supereminens lectam cum fragore maximo ita intravit, ut lapidibus grandinis concussus esse videretur. Invenis etiam ille, qui a demonio liberatus, et pro sua quoque frequenter presumptione castigatus, adhuc in sua pertinacia permanebat, iam denuo percussus et cum omni plebis multitudine prostratus, se incendio conflagrare et mori proclamabat. Deportatus itaque ab ecclesia, tam diu intolerabili dolore est detentus, donec se in sanctam Dei peccasse confitens ad plenum credidit, et ad plenum liberatus est. Curatus rursus demum ea quae prius celaverat, vexationis scilicet suae ordinem exposuit; quod nimirum tempore illo, quo, sicut predictum est, mulierem a sepulchro sancti^b repulit, spiritus ille inmundus cum vento vehementi in specie vesperilionis os eius introverit. Deinde cum tempus curationis eius adesset, beatum Nicolaum, quem ipse specialiter venerabatur, et praeterea sanctum Virgilium advenisse, velamque nigerrimum et longissimum utrosque ab ore eius protraxisse, sanctumque Nicolaum subintulisse: *In fratrem nostrum graviter peccasti, verumtamen pro tua apud Deum intercessimus sanitate.*

4. Istis^c admirandis et plura admiranda sunt addita, quod mulier de Loufen caeca et clauda ad sepulchrum viri Dei et visum recepit et gressum. Item mulier de civitate Salzburch norvis crurium longo tempore contractis, gressum retinere non valens, noctu divinitus admonita, ad tumbam sancti presulata venit, et curata est. Alius quidam de ipsa civitate dorsum habens inclinatam et omnino sorsum non valens aspicere, manus etiam et pedes habens debiles, hocque tormento annis 12 deten-

tas, ad sepulchrum iam dictum repente sanatus est. Item alius civis Loufensis ex quadam nervorum dissolutione carnis gressu, ad tumultum reptans manibus devenit, et aliquomdia viri Dei auxilium implorans, plantis^d consolidatis sanus effectus est. Item homo quidam de Prunningen eodem modo laborans morbo, ad sepulchrum pretextatum^e effectus est incolomis. Mulier quoque de villa Gretlich manibus et pedibus contracta, ad tumultum eundem deducta, cum magno omnium gaudio et admiratione sana recessit. Duae praeterea mulieres convenierunt, una de civitate Salzburch, altera de Aneva villa, ambae oculorum lumine, prior quidem annis 20, subsequens autem tribus orbatae, et ad sepulchrum cum pia devotione accedentes, visum repente utraeque receperunt. Alio item tempore mulier Pongowensis^f tribus annis contracta et plurimis infirmitatibus detenta, ad iam dictum locum magno labore deducta, sanata est. Ipso tempore infans quidam Hallensis pedibus contractus erectus^g est. Item homo quidam Salzburgensis notus persona, pluribus annis caecus, ibidem illuminatus est. Quatuor deinde mulieres caecae, singulae plurimis adstantium notissimae, visum ibi receperunt, quarum una de civitate Salzburch, reliquae de viculis^h adiacentibus advenerant, de Vischabes et Claesⁱ et Alben, inter quas quae de Alben advenerat, 20 annis caeca fuerat. Subsequenti item tempore duae mulieres, una caeca, altera dorsum ad genua habens inclinatam, curatae sunt. Ipso tempore puella^j cruribus contracta, et mulier surda et muta sanatae sunt. Dehinc alia mulier caeca ibi visum recepit.

5. Nec reticendum putamus, quae Deus in remotis partibus per merita sancti Virgilii eodem^k tempore operari dignatus est. Sicut enim ex veracium testimonio audivimus virorum, frater quidam apud Raitenbaslach^l amplius annis 40 in habitu monachico religiosissime conversatus, herniosus et circa intestina ruptus multo fuerat tempore, eaque^m passione vires suas excedente, humano destitutus auxilio defecerat; cum interim fama signorum beati presulis Virgilii ad aures ipsius venit, cepitque Dominum intimis suspiriis deprecari devotissime, et per merita famuli sui Virgilii pristinae sanitatiⁿ mereretur restitui. Haec eo orante, intestina ceperunt ad superiora et ad locum antiquum paulatim relabi, ut triduo vix expleto totus factus incolomis, modum suae curationis omnibus adventientibus predicaret. Simili^o modo ex viri venerabilis Isurici^p Admuntensis abbatis^q relatione monachum eiusdem loci curatum agnovimus; qui dum morbo paralysis triennio detentus, nec sedendi nec ambulandi fungeretur officio, cepit abbati obnixius supplicare, ut ad sepulchrum beati Virgilii aut in karro^r aut aliquolibet^s modo veniendi sibi copiam tribueret, quatinus per sacri contactum sepulchri sanitatem recuperaret. Inter ipsa itaque supplicationis verba, fidei et devotionis suae sortitus effectum, a lectulo curatus surrexit. Alio^t item tempore pa-

a) conflagrari A. b) deest A. c) cap. 4. deest A2. d) hic in cod. 1. cum novo folio 301 incipit manus alia ceteris antiquior, saec. XII. excurrit. e) pretextatum B1.

f) raitenbaslach B1. raitenbaslach B2. rottebaslach B3. g) hie in cod. 1. cum novo folio 301 incipit manus alia ceteris antiquior, saec. XII. excurrit. h) viculis B1. 2. i) Claes B1. 2. k) Simili - surrexit deest B. l) alio quolibet A2.

9) anno 1178 - 1189.

ralyicae duse mulieres ad tumulum sancti viri delatae, mulier scilicet aetatis protractae de Sechirchen^a et puella duodennis de Wältes, sanitatem pristinam receperunt. Quidam de pago Khienkou^b caecus dum ad ipsum tumulum veniens devotissime viro sancto se commendasset, domum rediens in media itinera sui via visum recepit. Quaedam etiam puella de Matsé^c curvam a nativitate habens magnam, ibidem in presentis cleri et totius multitudinis curata est. Item puella de Perndorf manum habens aridam et curvam, sanata est. Item puer de Tuosendorf annos quatuor habens ab orlo, et adhuc prorsus incedere non valens, a patre delatus est ad tumulum, et pro debito naturae et aetatis ambulare cepit. Puer quinquennis de Voehenberge^d mutus et cruribus contractus a nativitate, deportatus ad tumulum a matre, et usum loquendi recepit et gressum. Quidam puer de Fuohien mutus et paralyticum habens brachium ut nec ori commode posset applicare, optabilem recepit utriusque mali curationem. Clericus quidam diaconus de Priene maritis beati Virgilio derogare presumens, dicebat nulla Dominum pro eo vel per eum operari miracula; statimque correptus a demonio, tam diu castigatus est quousque ad sepulchrum viri Dei tractus, divina miseratione et instanti fidelium supplicatione meruit liberari.

6. Adolescens^e quidam filius Heinrici de Lamingen^f idemque Chunonis ex sorore nepos, a nativitate surdus, ad sepulchrum beati Virgilio auditum recepit. Item infans de Tuosendorf^g contractis pedibus^h, a matre sua sepulchro superpositus, gressu recuperato surrexit curatus. Puer quidam de Winheringenⁱ curvus, distantia locorum venire prepeditus, ad tumbam beati Virgilio per itinerantes misit candelam ad mensuram sui corporis factam, qua allata et incensa, sospitatus ille consecutus est beneficia. Quidam civis Hallensis cambiendos ferens denarios, dum equo vectus ad civitatem Salzburgensem tenderet, sepulchrum sancti Virgilio visitare, et pro facultate sua oblationem ponere secum tacitus proposuit. Veniens autem, vel negotii occupatione aut oblivione distractus, insalutatis reliquiis domum redire cepit. Dum igitur ab urbe longius paululum^k processisset, equus licet calcariis urgeretur, non tantum progredi recusavit, sed et restitit, quin immo ad civitatem regressus, hospitium unde exierat subit. Hospita vero domus illum^l quam causa rediisset interrogante, cuiusdam negotii agendi gratia se reversum confessus est. Rursus iter arripiens domumque tendens, non longe progressus ab urbe, sicut antea denuo^m factus retrogradus hospitium suum iterato petiit. Hospita iterum sciscitante causam sui reditus et satis mirante, fluxit illud sibi superfluae negocium; simili reditu dispensatione divina in tertia vice facto, indicavit denique rei veritatem, quod acceptaⁿ via lociens revocatus fuisset, quoniam iuxta propositum suum beato Virgilio votivam precum hostiam offerre neglexisset. Quo facto,

recto calle domum perrexit. Item^o duo milites sepulchrum pretextatum^p visitaturi, clientulum quendam auditu carentem curram moderatorem et aurigam ducebant. Quibus ad sancti Virgilio tumulum oblationes suas presentantibus et preces Domino fundentibus, ille dictus minister eorum simul cum illis orans^q adstabat; et quia non est personarum acceptor Deus, ipse pre dominis exaudiri meruit. Auditum enim sine mora recepit.

7. Quidam civis Hallensis pueram habens calculosum, medico advocato rogavit eam, ut ferro lapidem excideret, sicque dolorem filii sui finire temptaret. Qui dum cutrum et caetera instrumenta applicare cepisset, dictus puer lacrimabiliter clamans, utpote difficultatem medicinae sustinere non valens, ad fletus quoque patrem commovit. Misericordiae igitur pueri dolentis affectu paterno compatiens, amoto medico et infecto adhuc negotio sanctum Virgilium obnixit et humiliter cepit in orare, ut cuius meritis innumerabiles per Dei clementiam essent curati, suus quoque filius pristinae redderetur sanitati. Nec mora inter ipsa precantis verba calculus a puero elapsus, in manibus patris apparuit. Quidam^r puer de Chraiburch^s a demonio vexatus, et a matre sua ad sepulchrum sancti delatus, precibus fidelium et maternis fletibus meruit liberari.

8. Servius Ratisponensis episcopi¹⁰ in die paschali communionem dominici corporis suscepta, eadem die videlicet dominica tabernam praesumpsit intrare, ubi potationibus et ebrietati deditus, lasciviae potatorum interfuit. Meritam ergo pro factis poenam recipiens, in tantam versus est amentiam ut octo continuis diebus nec cibum caperet nec mentis vesaniam deponeret. In visu denique noctis a beato Virgilio salubriter commotus, modum reformandae sanitatis edidit, eo videlicet tenore quatinus tumbam iam dicti presulis humili prece visiteret, sicque aspirante Dei clementia sanitatem pristina restitui non desperaret. Qua visione quibusdam exposita, iussu domini sui Ratisponensis episcopi custodibus sibi deputatis, ad sepulchrum beati ductus est pontificis. Cai superincumbens et preces quas poterat Domino effundens, simul^t etiam lacrimis fidelium adstantium adiutus, omnimodae sospitati panem ibidem oblatum nihil haesitans comedit, et sensus vigorem recepit.

9. Quaedam mulier de Selhuben⁷ gravissimo dolore preventa, tanto languore correpta est, ut omnibus de vita ipsius desperatis, in extremo mortis articulo agonizaret. Quae cum pro se Deum implorare utpote rationis vocis beneficio destituta minime suffecisset, adstantium multitudo fidelium Domini ac Salvatoris nostri coepit pro ipsa invocare auxilium, facta quoque commemoratione beati Virgilio cum summa devotione: Unde factum est ut in ipso momento mulier illa de lecto surgeret, et pristina sospitate recuperata, sequenti statim die sepulchrum beati Virgilio cum laudibus et gratiarum actione visiteret.

a) sichirchen B1. sechirchen B2. b) kiengkou B1. 2. c) matsé B2. d) voehenberg B1. voehenburg B3. 4. e) Adolescens — recepit *desunt* A1. ubi 4 *versus erasi sunt*. Adolescens — beneficia *desunt* A2. f) lamingen B1. g) tuosendorf B1. h) et *add.* A1. i) willeheringen B1. k) *doest* B. — *i. e. a* coepta *ut c. g. pag. 92 n. f.* m) *Item* — recepit *desunt* A2. n) b. Virgilio B. o) Quidam — liberari *desunt* A2. p) kraiburch B. q) similiter A. r) selhuben B. de S. *desunt* A2. 10) *Conradi a. 1167 — 1187.*

10. Cum infinita christianae professionis turba ad tumbam viri Dei de longinquis partibus confluere, ut a variis animae vel corporis curarentur languoribus, quidam homo de Meglinga^a dives et notissimus, incolis de vicinia regionis ad sepulchrum beati Virgillii tendentibus, solus ipse neglectus venire; hoc videlicet in animo retractans, quod nullis premeretur adversis, utpote suis rebus domesticis in summa prosperitate compositis. Haec eo cogitante, unicum quem habebat filium 8 annorum, vis tanta paralysis subito corripuit, ut ipsam voce et gressu privaret. Vir ergo prefatus flebilis heu moestos cogit. Intra modos¹¹, et licet nimio dolore pre inopinato malo pene deficeret, ex ratione sibi consulens, doctorem suum plebanum advocavit, et inter verba confessionis ei totam seriem rei gestae veraciter exposuit, ubi digna Deo satisfactione promissa, et suscepta poenitentia, consilio plebani ad sepulchrum predictum una cum puero iter arripuit, atque dum irent, languidus ille infirmus invenit remedium. Homo^b quidem de Owé paralyticum habens filium, vovit cum ad tumbam beati Virgillii perducendum, et continuo in eodem loco sanitati pristinae meruit restitui. Quidam puer de Vohendorf quinqueennis caecus et contractus, secus tumulum viri Dei utriusque incommodi beneficium recepit. Quidam homo de Erlach curvus, invocato nomine sancti Virgillii in eodem loco reditus est sanitati.

11. His predictis omnibus et hoc memoratu dignum aestimamus, qualiter homo quidam grandævus de villa Sancti Ypoliti ad visitandum beati viri sepulchrum iter arripuit, et voti compos effectus, dum inter verba sacerdotalis exhortationis ad populum assisteret, habitu privationem secuto caecitatis oculorum tenebras amisit. Mulier quaedam audiens quantas Dominus virtutes operatus sit per famulum suum Virgilium, secus tumbam eius divinum implorans auxilium, per intercessionem viri Dei in redeundo domum visus recuperavit beneficium. Item femina quaedam de Aquileia^c a viro suo minus cauto quocumque irae causa in cubito non mediocriter cultro sauciata, sectisque nervis manum habens curvam et contractam, a multis eiusdem regionis incolis comitata, beati pontificis tumulum cum debita reverentia suppliciter accessit; sed quia tempus miserendi eius nondum advenit, omnipotens Deus admirationem distulit, infectoque negotio domum repedare cepit. Iter autem ceptum peragens, dum in villa quadam secus Taarum montem pernoctaret, devotissime nomen beati Virgillii cum fletu uberrimo invocavit, et in eodem loco curvitate manus deposita, pristinae sanitatis vigorem consequi meruit.

12. Puer quidam de Lineharde contractis cruribus officio gressus destitutus, amiculo parentum ad sepulchrum beati pontificis deportatus est, cui etiam superpositus in somnum salutiferae dormitionis corruit, a quo evigilans usu gressibilitatis restituito, cum magna admiratione asstantium ambu-

lavit. Item femina quaedam de Matsé dorsum habens incredibili curvitate tortuosam, divinam clementiam flagitavit, quatinus meritis beati Virgillii, cuius tumbae accubuerat, speratae curationis inveniret remedium, statimque fidei suae commodum 5 sortita est effectum. Quidam puer de Rosbach crurium contractione ambulationis carens beneficio, basibus communi more solidatis optissime precibus fidelium pro ipso beati Virgillii nomen invocantium perfectae sospitati restitutus est. 10

13. Et quoniam omnibus se invocantibus consuetas pietatis opem beatus Dei famulus singulis pro necessitatibus suis semper exhibuit, quoddam mirabile et satis memorabile subnectendum est, quod monachus quidam de Raitenhaslach^d diutino languore sepulchri laborans, dum in comitata ob- batis sui quodam tempore iter ageret, pretaxata^e passione graviter correptus, accepta^f via defecti, viribus corporis destitutus. Ceterum iuxta monachicæ regulæ rigorem forte diem in quo flagella^g carnis monachi de more suscipiunt, adesse contigit, et cum ceteris qui tunc aderant, etiam ille morbidus coram domino abbate prosternitur castigandus, partemque dorsi videlicet saniores plagis exponens, cum bene exaratum sensisset, alteram 25 quoque, cui ante pepererat, in honore beati Virgillii flagellari suppliciter postulavit; post cuius petitionis effectum plenariae salutis adeptus est presidium. Of. predicanda et laudanda Christi pietas, quae tanta celebritate merita beati Virgillii longo lateque declaravit, ut eorum fama omnes cismarinas nationes impleverit. Si ergo fidei constantia vel recuperandae salutis gratia Saxones atque Boemi ad tumbam viri Dei de longe invitantur, mirari non oportet, quod mulier quaedam de Graze^h sicut 35 lumine corporis exteriori orbata, ita pie devotionis lampade corde tenus irradiata, longo itinere laboriose consumata, sepulchro beati presulis humiliter advoluta est, et inter ipsius supplicationis lacrimas illuminata cecitatis tenebras deposuit. Plebanum de Theraz acetate grandævum, bonae conversationis virum et honoabilem, paralyticae passionis morbus adeo depresserat incurabilis, ut dextri lateris pes atque manus corpori debitum non possent impendere servitium, immo quod erat gravis lingua continuum 45 perurgebat silentium. Consolationis igitur divinae fiducia roboratus, reliquias beati Virgillii visitavit, quibus decantata veneratione salutatis, pedis officium gradiendo, vocis autem magnalia Dei predicando recepit, manus etiam languorem in bona parte 50 alleviatum, omnibus evidenti veritate innoluit.

14. Vir quidam de Vansdorfⁱ parvum habens filium, tanta egritudinis mole gravatum, ut sine sublevante nequaquam loco moveri potuisset, audito quanta Deys omnipotens per beatum Virgilium 55 operatur miracula, votum vovit ut ad tumbam beati presulis puerum deferret. Nec mora iter arripens, inclinata iam die villam hospitandi gratia intravit, ubi parvulum illum pro nimia debilitate deficientem et quasi moribundum, relinquere proposuit. 60

a) meglingeu B1. megelingen B2. 3. 4. b) sequentia usque ad cap. 13. desunt A2. c) aquilegia B. d) reitenhaslach A1. raitenhaselach B1. raitenhaselha B2. rotenhaslach B3. 4. e) pretaxata A2. B1. f) i. e. a coepta ut supra. g) O — restitutum invenit desunt A2. h) graze B1. graze B2. 3. 4. i) vonsdorf B3. 4.

11) Cf. Boeth. de Consol. 1.

Eadem igitur nocte candelam staturae pueri comparem fecit, quatinus ceptam viam constantem emensurus eam pro salute filii sui viventis vel morientis ad tumbam beati pontificis deportaret; quem mane facto discussurus omnimodae sospitatu restitutum invenit. Sacerdos quidam cum inter sacramenta missae plebem ammoneret, ut die placito ad visitandas servorum Dei reliquias unanimitate convenirent, a voto consentientis populi quaedam dives et honorata femina non solum dissensit, sed prurumpens se nullatenus sepulchra servorum Dei visitaturam proclamavit. Huius autem presumptionis contumaciam Dei patientia non statim repressit, sed postquam a liminibus exclusa est ecclesiae, in amentiam conversa, domum suam deducitur, ubi inusitata et mirabili insaniam correpta, facie humo tenus bruti animalis instar humiliata, gestus et proprietates porci simillimos expressit, ut iam non humana ratione, sed pecuni sensibilitate oteretur. Omnibus autem qui aderant vehementi stupore repletis, a quibusdam altioris consilii viris sacerdos nomine Ioseph advocatur, per cuius largas psalmorum lectiones et efficaces benedictiones quantalacumque rationis partem recuperavit, ut et verba confessionis recitaret, et in sanctum Virgilium se peccasse recognosceret; plenariam exinde satisfactionem Deo pollicens, tumbam memorati presulis visitare celebri voto proposuit, atque dominica communionem percepta, pristinae mentis redintegrato vigore, se cum omnibus suis et presatum sacerdotem largis refecit epulis. Quidam puer de ecclesia sanctae Mariae manum curvam habens, presente magna hominum frequentia ad tumulum beati presulis delatus, omnibus pro sanitate eius ad Deum orantibus, carne rupta et nervis crepantibus incolomitati redditus est.

15. Et quomodo cesset lingua carnis magnificentiam Salvatoris extollere, qui de lapidibus Abrahae filios procreavit? Innovando enim signa et immutanda mirabilia, prophetatur nobis et archiatrum divinae bonitatis suscitavit, cuius virtutum potentia de lapidibus filios Abrahae, id est de incredulis fideles, de perversis compunctos, reformavit. Quis autem videntium prodigia quae fiunt in populo, veteris formenti vicia non exuat? quis penitentiae fructus dignos per fontem lacrimarum et contritionem cordis non faciat? Cum puero cuidam de Hartspech in articulis manuum contracto intercessio beati Virgiliti in ipsa monumenti sui presentia sospitatem pristinam compensat? Caeci ergo accedite ad eum et illuminamini, et qui in grabatibus paralytici iacetis, ipso confortante glutinamini; quia ne longo exempla petantur, puerum quendam de Milstat 11 annorum, curvum et cecum a natiuitate, nec non de Celle in Zylarn puellam 15 annorum paralyticam, plenarie curatos oculata fide conspeximus. Quantis vero nostra opinione reputandus, quam tronis et dominationibus proximus est existimandus, per cuius invocationem femina quaedam de Aspach manibus contracta et alia mulier de Soben in

uno brachiorum simili morbo debilitata, coelestis remedii senserunt efficaciam! Nunc etiam omne genus humanum domini Iesu Christi praedictae clementiam, de cuius manere venit, ut beatus pontifex Virgilius omnibus sibi devotis assit propicius. Nam ex tumba eius oleum sanitatis cuidam puellae manibus et pedibus et cruribus contractae largiter emanavit, et eiusdem salutiferae unctionis gratia, quidam parvulus de pego Chiemkou motus a natiuitate vocis organum recuperavit. Adolesceus quidam de Tiersteine in vicinia Frisaci manum habens aridam et inutillem, exortam et optatam a sancto Virgilio accepit validitatem.

16. De civitate Ratispona inextores ad nandinas per alveum Danubii in locam qui dicitur Ardacher cum nave maxima mercibus onusta decedentes periculum illud excitatione fluctuum austina Spilberch vocatum inciderant; nec mora procellarum impetuosis vertigine involent, multociens gyRANDO aquarum violentia scopulam in medio gurgitis eminentem, a quo causa tempestatis illius procedit, vellent nolent statim passuri naufragium accesserant; ubi demum tanta fluminis inopportunitas estuatis miseris illis incubuit, ut turbo voraginis proram carinae aqua semiplene sorbendo puppim in sublime attolleret, omnesque universaliter iam nautas quam ceteros adeo de vita desperatos redderet, ut et armamenta remigandi, tamquam nil penitus conferentia proicerent, et quod solum restabat, in articulo mortis constituti Dominum redemptorem mundi pro salute animarum suarum intensionissime flagitarent. Tum vero gens illa inter confusos naufragii tumultus clementissima Domini ac Salvatoris nostri dignatione communita mitissimi confessoris et antistitis sancti Virgiliti, de cuius miraculis et virtutibus plurimis ante non pauca didicerant, omnes unanimi ore cordeque suppliciter invocabant auxilium, quatinus ille coelestis atque supremus humani generis instaurator, qui omnium beati pontificis nomen implorantium velox et copiosus est propiciator, per merita famuli sui solitam et necessariam tribulationis exhiberet suae consolationis presentiam. Ad cuius supplicationis suffragium memorata navis submersione sua mortis exitium breviter cunctis impositura, super undas altius elevata sustollitur, et contra ictum fluvii decurrentis veluti funibus alligata traheretur, sine detrimento rerum vel hominum secreto quodam et potenti nauclero ad ripam usque perducitur.

17. Miles quidam de Pilstein ab alio milite captivatus filiam suam bonae indolis iuvenem obnoxiam pro se posuit, qui per 20 hebdomadas et amplius durissimis catenis in carcere compeditus, laboriosam et miserabilem vitam exegit. Memoratus autem iuvenis videns se parentum adiutorio desolatum, in commemoratione beati Virgiliti confessoris Christi mitissimi cepit divinum subnixus implorare auxilium; de cuius miseratione confestim post expletam orationem a vinculis absolutus, sine mora dilationis urbem Salzburgensem adit, reit-

a) placido A1. b) Virgilius Eberhardi Hartwici add. manus coepta A1. Virg. Hertwici Eb. A2. c) Quidam — reditus est desunt A2. d) inbecillitati A1. e) hartperch B2. de H. desunt A2. f) puerum — validitatem desunt A2. g) cularum B. h) subno B2. i) kienou B1. kienou B2. kienou B3. 4. k) dirnstaine B2. dirnstain B3. 4. l) frisaci B. m) artacher A2. ardaker B1. n) spilberch B1. o) scrupulum A. p) desp. a vita A. q) Miles — cecitate desunt A2. r) pilstat A1. pilsteine B1. pilsteine B2. s) incommemorabile A1.

quias sanctorum visitatus et condignis Deo liberatori suo sanctisque omnibus, precipuas vero sancto Virgilio referens gratias, rem gestam nobis exposuit veracius. Diffuso itaque rumore, hoc virtutum odore placantur audientes ut balsamo, accurrant fide sitientes ad domum gratiae, et secundum multitudinem dolorum suorum consolatione percepta, refecti, sunt in saturitate. Regna multa provocant, quae per sanctum Virgilium sunt magna, et velut Bethesdae aquis, sic eius beneficiis sanitatis causa se inmergit multitudo copiosa.

18. Unde et quaedam in Hungaria finibus nobilis matrona, cum iam diu oculis obtenebrata non videret, duos filios suos ad sanctum direxit, ut viam completerent quam ipsa non potuit, et sub eorum oratione impetraret quod crederet. At illi continuo iniunctum consumant obsequium; iter arripiunt, et itinere propeperantes lavavum citius pervenerunt. O quam commendabile miraculum! Quaedam sexta feria cum iam opus fieret divinum, obtulerunt filii oblationem, et eadem hora lux reddita est matri. Mirum in modum una et eadem hora sanctus Dei presentem suscepit hostiam, et absentem illuminavit caecam. Huius rei nesci discedant confestim filii. At illis in obvium nunciatur, quod lux reddita sit matri. Hora vero inquisita et cognita, Deum laudant et benedicunt, mirabilem et gloriosum in virtute sua. Vere laude dignus in Domino consistit, qui ubique praesens affuit, ut hic filiorum susciperet munera, et ibi matrem illuminatione ret a caecitate sua. Sed et quod referam, in Austria per sanctum Dei patratum fuisse multorum relatione cognovi. Quidam a iudicibus patriae captus est, in quadriga ligatus distenditur, et sic in civitatem quandam plectendus ducitur. At ille pre timore penitens infeliciter lamentatur, ad beatum Virgilium vertit suspiria, ab illo petit protegi, a cuius opus nullum credidit refutari. Vice igitur Iesu Christi latroni crucifixio miseretur et relevat, distentum solvit et liberat, fugientem ne capiat confortat. Vere laudandus est Christi confessor, qui mortis reum a morte salvat. Noluit enim mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Qui taliter ovili dominico hominem restaurat ne pereat, quem modo etiam ovem suam esuriente lupo illesam custodierit fidelis attendat. In confinio quippe nostro in villa quae dicitur Quantele, populus inter se beato Virgilio collectam fecit, et ille vitalum, ille agnum, quilibet prout poterat attribuit. Ex quibus arietem quodam die lupo arripuit, et concito fugiens secum ad silvam famelicus provexit. Unde non modicum doluit cuius animal fuit; hinc se ipsum indignum iudicat, se simul et sua sancto displicere formidat. A filio igitur suo agnum expecit ut reddat. At illa patris dampna subsannans negat. Sed ecce mirabile, cum iam crastina dies illuxit, coram oculis astantium in medium gregis lupum aries traxit. Quo relicto, agnum arripuit filii qui sanctis oblata reprobans non condoluit patri. Patet ideo quod leviter ab hostili manu defensat hominem, qui si esurienti lupo illesam cohabitare fecit ovem.

Hinc miraculo concordat illa propheta quae dicit: *Habitabit Agnus cum agno* etc.

19. Item quidam de Sancto Ypolito per duos annos fero et dimidium caecitate percussus, cum iam audisset quae fiebant per sanctum, lumen petitus accessit, sed quia adhuc forte indignus erat, quod volebat non obtinuit. Unde non modice dolens, penitentia ductus mente cepit conjungi, penam quam patitur suis commissis imputat, et confestim Deo et sacerdoti se ipsum devotus accusat. Penitentem itaque inflixit, penam indicens emeritam. At ille altius se ipsum iudicans, ab esu carniarum annilem petit abstinentiam, ut eo purior factus, meritis sancti salutem mereretur consequi optatum. Humanam vero fragilitatem confessor considerans, vix rogatus concessit. At ille libens suscepit, inchoavit et feliciter consummavit. Evoluta itaque ferme anno caecus petit lavavum, sed ecce iam veniens, sancto prestante Virgilio lumen recepit optatum.

20. Quidam miles de villa quae dicitur Dienge, cum esset caecus, audita fama viri Dei spe simul et fide preventus, sanctum petit Virgilium, quodam iter arripuit, ecce iam veniens optabile lumen recepit. Cum itaque sancti Virgilio fama longe lateque diffusa crebresceret, ex diversis nationibus confluerunt languidi, et ex eius consolatione finem dabant merori. Inter quos unus de Erpesforde accessit, utraque contractus in tybia, sed ab ipso quem fide portat, ut iam in via melius haberet veniendo portatur, et in die sancti Virgilio adveniens, pleno sanatus est. Revertitur saliens qui claudicabat adveniens, et qui antea infirmus fuerat, iam sanus glorificabat Deum in omnibus quae audierat et viderat. Sicut illo de occidente, sic alter de Austria, quae est in oriente, caecus advenit, sed sancti merito illuminatus videns abscessit. Simile huic cito contigit, quia in inventione beati Virgilio quaedam Ratisponensis caeca lumen recepit. Et pulchre in die inventionis sancti illuminatur, ut quanta meritorum luce resplendeat qui inventus est, in hoc miraculo testificatur.

21. Item duo milites in castro de Charnarebrunne manibus simul et compedibus ferreis stricti, in carcere tenebroso sub custodia tenebantur captivi. Ubi cum iam iudiciales ut plecterentur appropriare viderent angustias, iam in desperatione vitae penes demersi, intus experiantur futurae mortis exitium, quibus de carcere in mortem dies crastina minabatur egressum. Iam intra conscientiam accusantur sibi tamquam iudici, et quia culpabiles sic inter cogitationum fluctus naufragantur, velut in mari dolore transverberantur ut gladio; sed ecce dolentibus vel ut potius dicam penitentibus, haud longe fuit divina miseratio. Unus enim illorum ita intulit: *Clanemus ad Dominum; voveamus illi melioris vitae profectum, rogemus illum ut per merita sanctorum suorum Virgilio, Hartwici, Eberhardi et ceterorum simul electorum suorum nos liberet, et sicut latronem salvavit in cruce pendentem nos salvet.* His itaque precibus socium aliquatenus

a) viro sancto redderet gratias. qui rem A 1. b) deest A 1. c) Sic cum novo folio 309 alia manus pergit, priori coepta 1. d) turbans pacem A 2. e) deest A. f) anno A. g) reliqua desunt A 2. h) deest A 1. i) cap. 21. deest B.

obstatum ad orationes incitabat; at ipse cum magna fide sanctos Dei supradictos invocare non cessabat. Cum igitur abigenda divina lacrimando postularet auxilium, velud comminatus manus de manibus extrahit; et iam fide robustior, lapillo ne audiretur vestibus involato, castenas et compedes percussit: at illas more crepitantis ateri concito disruptas sunt. Exurgentes ergo et alternatim se ipsos allevantes, a superficie domus in qua iacerant, murum transcendunt; et ab alto marceriae subveniente Deo cum sanctis suis, in profundum magnae vallis sine lusione dissilunt. Excitantur interea custodes, et cum iam eos fugisse compererant, cum clamore et armis insecuntur. **15** Capitur et manu trahitur, qui nec solutus evadere credit; qui vero et cito credit, et alium ad gratiam provocavit, securus et intrepidus et sine detrimento suae salutis evasit. Manicam quoque ferream cum compedo ad tumbam beati Virgij detulit, Deoque cum sanctis suis exultanter cum omni populo gratias egit. Signo itaque facto ex ruptis vinculis ferreis, liquet quam promptus sit Dominus peccata solvere penitentis. Quia enim interias per bonam fidem solvuntur peccati ligamina, corpore simul liberatur et anima; quoniam si interias non meruisset, exterius liberatus non fuisset. Haec tamen non tantum ad meritum illius liberati sunt facta, sed ut omnibus nobis reveleetur, quanta sint sancti Virgij et reliquorum Juvavensium sanctorum merita.

22. Item quidam civis Frisacensis Ruozo^a nomine ministerialem quendam marchionis^b de Styre, Ottone scilicet de Gräzen^c, nescio quatenus offenderat; a quo vindictae causa insidias circumventus, quid faceret nesciebat. Cum ecce humanum desperat auxilium, velut se scuto fidei, et ad beatum Virgillum peregrinando confugiens, sua petit virtute defensorari. Unde mirum in modum redeunt obviat adversarios, sed ecce per sanctum compositur; nudum pertimescit armatos, in tantum ut ita deficeret quasi continuo moriturus. Vocato igitur sacerdote confessus penituit, pacis foedus cum civibus pepigit; et sic sanctum Virgillum petens convuluit. Sicque contigit quod metuens securus, et qui fortior factus est timidus, pauperi subdidit divitem, et principi proposuit impotentem^d.

INCIPIT VITA ET MIRACULA SANCTI HAERTWICI ARCHIEPISCOPI.

25 Consideranti michi lybia agri quo honore quoque decore candidata vestiantur et pullulant, multa virtutum varietate purpurati rosarum flores apparent. Hinc in lylio miror quod est nivesum, hinc in rosa colorem intendo purpureum. Tria tamen amplius in ipsis intendo, colorem scilicet et odorem, et utriusque affectionem. Flos est anima iusti, color religio catholicas fidei, odor amor Dei et proximi, affectio est promissio coelestis regni. Unde est illud in Cantico canticorum: „Descendi in ortum nucum ut vidirem poma concallium, et inspicerem si florissent vineae“. Et de eodem in subsequenti: „Vineae florentes odorem dederunt.“ Et illud: „Odor inestimabilis erat nimis.“ Ortus est sancta ecclesia, de quo Sapientia clamat: „Rigabo ortum meum.“ Naves sunt animae iustorum, testa nris vas humani corporis, corium mundani hauris amaritudo, et in nucleo iusticiae designatur habitudo. Tunc ergo in ortum meum **35** speciosius sit consideravit. Quae sunt vineae nisi oves dominicae? Qui sunt earum flores, nisi passionum meritis purpuratae virtutum varietates? Unde est illud Sapientiae: „Flores mei fructus honoris et honestatis.“ Floret enim vinea dominica per opus bonum, sed odorem dat aliis bene vivendi proponens exemplum. Flore vitia decoratur in se, sed odore fructificat in aliis. Huic simile est quod legitur: „Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris.“ In agro igitur rosa vel lilium, in orto nucus, et in concalle **40** lignum pomiferum, et in vinea palmes beatus Hieronimus est. Hic^e enim est castitate candidus, hinc diverso virtutum colore purpureus, hinc licet in carne dicinitalis sociatus nucleo, hinc ut lignum fructiferum umbra roratur temporaneo. Palmes est in vite non aridus, non ad ignem ut comburatur excidendus, sed florem cum fructu germinans, ut doctrinae vina ministret, in Christo qui vera vitis est exuberans. Unde est illud in quangelico: „Omnem palmitem in me ferentem fructum, purgabit eum ut fructum plus afferat.“ **45** Palmes vero iste non sterilis sed fecundus, satis in Christo tulit sibi, sed purgatus, id est carne solutus, plus attulit et plus recepit. Hic quidem collegit, sed ibi cum exultatione manipulos reportavit. Super pauca fidelis humanitas, super multa coelitus constitutus est. Hic ut paterfamilias percipit, furi comminatur ut fugiat, hinc ut pastor bonus lupum confundit et fugat. Hinc etiam oves pascit et potat, ieunantes non spernit, et manducantes non iudicat. O quantum lucet in carne positus, qui nichil remissae pre- **50** termittens, fuit in omni bona actione strenuus, ad docendum egregius, et omni morum claritate fuit conspicuus. Orphanorum adiutor, viduarum defensor, mestorum consolator, et in regenerandis animabus magnus erat propagator.

1. Hic itaque post obitum bonae memoriae theodori, anno incarnationis Domini 991^e; consecratus Frederici antistitis ecclesiae Juvavensis suscepit habitum enim 6. Idus Novembris¹², regnante serenissimo

55 a) ruoz B1. ruoz B3. b) ducis B. c) grazen B1. 3. graze B2. d) cod. A1. pergit. Accidit quod quidam homo de villa quae dicitur Wartenberch apud Anesum fluvium etc. Sicite puellam hanc mortuam Beato Virgilio suscitandam committit, annuente quoque mancipium, denarius scilicet quinguo pro ipsa vas daturus esse promittit etc. In episcopo illoque Pataviensi, in parochia Wischirehen etc. — Quidam puer filius Etichonis de Sanctis cecidit in quodam flumine, et nunciatum est matri. Quae continuo cum servis et ancillis ad flumen veniens, cum metu et ululatu beati viri auxilium devotissimo cum lugubri lamentatione invocavit. Quid plura? Tandem puer elevatus est de flumine, ita quod nulla signa vitae in eo apparebant. Matre vero cum reliquis precibus et lacrimis insistente, puer cepit oscitare et revidit. Quem statim ad tumbam beati Virgij deportatum, omnes vidimus sanum. Manus aliquando recentior addidit: Item anno inc. dom. 1208 quidam de SeeBerch etc. Item filius militis cuiusdam de Chausenberg demoniacus etc. Sed etiam A2. habet miraculum de „Weinkirchen“ et ultima sed anno 1213 adscripta; ita scribitur Stethurch, Chausperge.

60 e) Hinc B. f) fugit B. g) DCCCXC sexto I. N. Sed B. **12** Ita etiam Ann. breves SS. IX, 757.

imperatore Ottone, filio Ottonis, anno regni eius 7. Sed ecce cum predecessore suo gaudet regnum sortitus et gloriam. Ex regali legitur oriundus prosapia, unde ampliori virtute vitam in se nobilitavit et opera.

Ut radius sole prodit, de flamine vivus.

Hic stetit et fluxit regum de sanguine vivus.

Iste ergo participat in eo quod scriptum est:

Fecit nos Deus sibi regnum et sacerdotes. Recto quidem agenti se ipsum et actus suos regenti, bene convenit hoc nomen rex, quia de regali secundum carnem egressus linea, cum rege Christo decoratur in gloria, ut recto dicatur ei per prophetam: *Regem in decore suo videbit.* Et illud in psalmo: *Domine, in virtute tua letabitur rex, et super salutem tuam exultabit vehementer.* Fuit enim ad opera misericordiae vehemens, in tribulatione paciens, primus ad indulgentiam et tardus ad iram, fido firmus ut impetret, spe certus ut capiat, karitate perfectus ut sine fine permaneat. Ut etiam ordo docendi postulat, multa erudit docere, quae tamen studuit facere; viam monstravit digito, quam ipse precessit in opere suo. Cogitavit enim non esse sicut aes sonans, aut cymbalum timiens, ne cum aliis predicaret, ipse reprobus fieret. Detractionibus aures non adhibuit, aliud in corde quam in ore non habuit, munera super innocentem non accepit. Penitentes hortabatur ad melius, iustos fovebat ut iustus, minores tuebatur ut fortis, et omnibus exhibuit opera caritatis. In meritis quippe caritatis cum sole iusticiae statum fixit ut luceat, ut sicut mundus solari radio, sic credentium populus suo resplendet beneficio. Interim enim virtutis eius fama percerebruit, quod ad ipsum causa doctrinae surgendae vice apum circumquaque omnis turba conflavit. Eia quantos nube infidelitatis obductos, mente cecos, fidei luce perfudit, quantis etiam malicia surdis verbi Dei auditum inseruit, et ex insolentia mutis per confessionem Christum laudare fecit. Omnes corporis et animae curavit egrotudines, verbi gratia errore contractos veritatis cognitione fecit erectos. Hinc peccati mundavit lepram, et de facie gregis sui omnem absterxit maculam. Hinc gladio prevaricationis occisos vi-pereosque temptationum veneno premortuos ad virtutum opera restituit vivos. Bene igitur convenit illi, quod de Helyseo Sapientia clamat: *In vita sua fecit monstra.* Quid enim maius monstrum, quam de peccatore iustum, de egro sanum, de obstinato credulum, vel de mortuo reddere vivum? Sed nec hoc silere dignum iudico, quod plurimorum fidelium didici testimonio.

2. Contigit enim quod ad ecclesiam quae Tale^a dicitur, in festo sancti Andreae^b ipsam dedicaturus exiret, silvamque^c pertransiens, ramusculum ex arbore frangens arripuit. Quem cum non diu manu trahisset, flores peperit, et in signum sanctitatis eius a quibusdam fidelibus diu custoditus fuit. O signum mirabile, et plus quam dici possit commendabile! O novitas ab antiquo non discrepans! O Hartwici virga virgae Aaron sub figura concordans! Sed illa

in arca, haec in manu floruit, nec tamen inter se dissentiant, quia utriusque possessor arcam Domini rexit, et arca Domini fuit. Quod tamen in ipso materialiter fuisse, si quis obstinate contradixerit, spiritaliter tamen completum ut credat, ratum sit. Quid enim signat eius via, qua vadit ut ecclesiam dedecet, nisi Christum in quo moraliter graditur, ut in mente sua Deo sacrificium pareat? Quid est arbor de qua ramum fregit, nisi quilibet legis doctor, de quo disciplinae formam sumpsit? Ex hac virga scriptum est: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Vel aliter: *Disciplina tua ipsa me docebit.* Vel etiam haec virga pastoralis est, quae in medio sub typo disciplinae est rigida, subitis causa severitatis ferrea: superius quasi floret, quia penitentes attrahit cum misericordia. De parte ferrea scriptum est: *In virga ferrea confringes eos.* De medio virgae psalmista dicit: *Disciplina tua correxit me in sinu.* Superior pars virgae tyrum tenet misericordiae. Tria quidem doctari conveniunt. Ut scilicet impios districtus feriat, in bono stabiles non flecti moneat, compungentibus misericorditer consulat. Hanc virgam beatus Hartwicus habuit, et ipse virga aequitatis fuit. Ut de ipso dici possit ecclesiae per prophetam: *Virgam virtutis istae emittet Dominus ex Syon.* Quid enim nisi virtutis exilit, in quo omnium virtutum scola fuit? Quomodo etiam non sit plenus omni virtute, quem ecce prevenit Dominus in dulcedinis benedictione? Ipse autem ecclesiasticae virtutis est virga, cuius doctrina vel fide legalium mandatorum in populo connectuntur laquearia. Ex Syon vero emittitur, dum speculatio fidei per ipsum ecclesiae amministratur. Omnia autem opera sua quae fecit fuerunt signifera, quia virtutum quas Deus in ipso fecit, fuerunt signativa. Consummato igitur felici vitae suae cursu, exuta humanitatis tunica, indutus est immortalitatis stola. Migravit autem sanctus Hartwicus ad Dominum anno ab incarnatione Domini 1023. Nono^d Decemb. regnante serenissimo imperatore Heinrico fundatore Pabenbergensis ecclesiae, anno regni eius 21.

3. Mirificavit igitur Dominus sanctum suum Hartwicum, et beatificavit illum in gloria. Vere mirificavit, quem adhuc in carne spiritualem fecit, ut^e qui corporaliter fuit in terris, iam mente conversaretur in coelis. Huic ergo cum suis consimilibus dicitur per apostolum: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium.* Vas inquam electum, preelectum a Deo, electum a populo, quod certo comprobatur in sua electione miraculo. Predecessoris quidem sui transitum cum iam clerus ingemuit, et de pastore certantibus, beatus Hartwicus supervenit. Intra igitur pontificatum nescius, a clero suscipitur, a Deo preelectus. Mirum in modum a Spiritu^f sancto dicitur ut agnus ad pasenam, sed in ipso transsumitur arietis forma. Fit agnus ut obediat, aries ut premineat. Agnus ad sacrificium, aries ut custodiat gregem suum. Fit signorum virtute mirabilis, caritate conspicuus, et in consortio stabilis: fecit mirabilia in vita sua. Tunc fecit illis, sed

a) tal B2. q. T. d. desunt 1. b) zitaran superser. manus coenosa 1. c) in plures verbis addit manus saec. XV. vel XVI. in cod. S. Petri. Ricus Andrie Bluhbach dicitur, qui vult nomen dedit, paulo infra Werfen Saltzhae misceatur. d) episcopus autem sui 34, Heinrico imperatore II huius nominis regnante, ind. 14. regnante domino nostro I. C. qui v. et r. cum Deo p. et Sp. s. unus Deus per o. s. s. Amen. B. e) na correxi pro et.

modo plus facit istis; velut enim in nocte secuti-
 lana fuit in vivis, sed ecce in coelestis gloriae
 firmamento velut sol laeet mortuus. Ut bene con-
 veniat illi quod scriptum est: *Iusti fulgebunt sicut*
sol. Quid ergo mirabilius, caro in lunam, et ani-
 ma autatur in solem? Recte igitur convenit illi
 illud Sapientiae: *In morte mirabilia opera ipsius.*
 O quam gloriosus Deus in sanctis suis, qui quos
 dilexit in mundo, post mortem plus dilectos esse
 signorum declarat beneficio. Opus lamen erat vel
 potius decus, ut quod ex incuria scribere neglexe-
 runt antiqui, ut posteris declararetur beneficio Dei.
 Nos igitur non meliores primis, sed cautius agentes,
 sic scribamus posteris, ut ad laudem Dei excitentur
 15 operibus nostris. Siquidem tantum virum tantaque
 in ipso facta magnalia nullus situs obliteret, nulla
 oblivio decoloret, hoc memoriae tradatur in scripto,
 quod fidelium comprobatur testimonio. Laudem
 Dei lingua loquatur ut calamus, ut voci concordet
 20 ipsa manus. Iam ad miracula convertatur stilus.
 4. Ad laudem et ad gloriam nominis Domini
 cum quadam die populus in capella sanctae Dei
 genitricis devotus astaret, cereus in altari extingui-
 tur, sed ut accendatur a quadam iuvene quanto-
 25 accurritur. Cereum festinus arripuit, et ad
 tumbam beati Hartwici accensus accedit, sed
 cum iam tumbae appropiat, iam cereum sancti virtus
 inflammat. Mirum in modum per se luminare
 succenditur, ut lucerna ecclesiae fuisse beatus Hart-
 wicus approbetur. Flamma etenim rubedine pare-
 bat ut sanguis, sed in illo reor aliquid mysticae
 30 fuisse significationis. Verumtamen populus in ad-
 mirationem vertitur, et flammam haec similem
 nunquam vidisse profertur. O mirabile, ex eius
 35 virtute accenditur cereus, cuius beneficiorum clari-

tate illustratur fidelium populus! Fama igitur tan-
 tae rei universam patriam transvolat, sanctumque
 Dei in populo virtus patrata magnificat. Accurrunt
 subito debiles, sed sanitati^a citius^b fiunt efficaces.
 Sani currunt et languidi, et in sancto glorificant
 nomen Domini, signs ad fidem provocantur incre-
 duli, spem concipiunt desperati, karitate solidantur
 qui fuerant odiosi.

5. Accedit interea puella quaedam paralytica,
 quae dam sepulchro advolvitur, optatae sanitati
 letabunda restituitur. Quidam etiam iuvenis trans
 Oentum^c genitus, annos circiter 30 agens, cecus
 adducitur, sed sancti provolutus sepulchro, visu
 perfunditur desiderato. Item quaedam puella
 decennis ad prefatum sanctum contracta defertur,
 sed ilico ad plenum erigitur, ut eo miraculo sancti
 virtus commendetur. Simili quoque modo mulier
 quaedam, iam diu omnium membrorum virtute
 privata, per alios adducitur, statimque sanitati re-
 stituta, cum gaudio sola revertitur. Puer itaque
 de Pinzgow^d aetenuis infirmans ut mulier, pari
 modo defertur ad sanctum, parique vice Dei gra-
 tiam salutarem experitur et fructum. Nec non et
 puer quidam de Oihåsen affertur contractus, sed
 Deo operante sanctique meritis refertur erectus.
 Alter etiam puer in tantum manibus contractus fuit,
 quod iam amplius posse sanari populus desperavit;
 beati Hartwici allatus tubae, plenissima restaura-
 tur sanitate. Quidam homo de Eringen^e puerum
 suum cecum reliquis sancti superposuit, genuque
 flexo largissime lacrimans, visum puero felix ob-
 tinuit. Vir quidam de Iulbach^f miserabiliter flexis
 reptans poblitibus, sed sancti nomine sepius invo-
 cato, plantis et basibus solidatis, donum recepit
 optatae sanitatis.

VITA ET MIRACULA BEATI EBERHARDI ARCHIEPISCOPI.

1. Beatus^g Eberhardus natione Bawarus, ex illustri prosapia fuit oriundus. Hic itaque
 evo tener, in tantum generis sui nobilitatem morum virtute transcendit, ut iam non puer sed
 senex, non levis ut in tali aetate assolet, sed morum gravitate sapiens diceretur et canus.
 40 Et si aliquando carnalibus deliciis est temptatus, Dei mediante gratia non est abstractus ne-
 que illectus. Quia enim nemo sine peccato est, cuius etiam vita est unius diei super terram:
 hic si aliquando peccando decidit, eo citius resurgens fortius stetit. Quod de se ipso consi-
 derans psalmista dicit: *Priusquam ego humiliarer, deliqui; propterea eloquium tuum custodivi.* Ps. 118, 67.
 Sed quid in ipso tamquam in fructu miremur, quem de arbore bona processisse speculamur?
 45 Bonos quippe fructus arbor mala non facit, set nec malos arbor bona producit. Decet igitur
 ut bonis parentum moribus filius patrisset, ut quorum doctrina fovebatur ut rore, eorum vitae
 fructum spiret in virtute. Talibus itaque ac tam iustis parentibus editus, in Babenbergensi
 ecclesia liberalibus rudimentis traditur imbuendus. At puer bonae indolis libens didicit; in-
 genio pollens, doctores letus audivit, audita sagaci memoriae commendavit. Puer inquam
 50 docibilis, cunctis amabilis. Iudicris non intentus, disciplinae totus deditus, in consortio stabi-
 lis, et in sermone affabilis erat. Verum tamen prope timentes Deum salutare ipsius est. Quia
 enim regnum Dei primo quesivit, omnia illi deinde habundantissime adiecta sunt. Fuit
 quippe facie elegans, sed formae facta virtutis equiperans. Tandem quia dignus conspicitur,
 55 canonicam prebendam in eadem episcopali sede sortitur. Ubi ita se egit, ut esset inter pro-
 spera humilis, inter adversa mitis, in virtute castus, in paupertate largus; et ut ita dixerim
 est omnibus omnia factus, ut de illo dici possit quod scriptum est: *Potuit transgredi et non* Eccl. 31, 10

a) ita codices; sanitatis Canisius. b) deest A. c) eorum 1. henum B2. enim B1. 3. 4. d) pinzgowe B1. pinz-
 zeghe B2. pinzgd B3. 4. e) eringe B2. f) Iulbach B1. Iulbach B2. Iulbach B3. 4. g) ritum hanc ex solo
 cod. A: namus, in eod. B. altera substituta est paucis sententis ex nostra desumptis interpolata.

est transgressus; facere mala et non fecit. Quia vero omnibus suis adoptabatur ut unicus, duplici custodiae est deputatus, ut scilicet infra septa claustrum erudiatur a clerico, et extra ne fugeret, custodiretur a laico. Quadam igitur die ex tanta constrictione magistrique sui comminatione perterritus, ad monachos plagas fugiendo diffugit, et se monachum fieri instantissime postulavit. At monachi devote postulante gaudenter excipiunt, sibi que ne subtrahatur ianuis clausis tonsura simul et habitu conformare properanter intendunt. Comperit in rearea ex doctore requisitione puerum pedagogus abesse; quo vertisset ignorans circumquaque querendo discurrit. Cum itaque per singula claustra cucurrisset, ad montem etiam monachorum¹³ querendi causa divertit. Ubi cum nullus pateret introitus, fenestram disruptam intrare conatus; intra ecclesiam se totus immittit, quia in conventu stare quem querebat aspexit. Gladio arrepto psallentes invasit, dominumque suum ita deformatum cum fletu et clamore ad maiorem ecclesiam usque reduxit. Quo viso et cognito in monachos clerus effunditur incendiis, iniurias illatas conqueritur, divinis officiis silentium indicitur; set non diu perstitit, quoniam dictante ratione pacantur.

2. Quia igitur chorum clericalem monastice tonsus non decuit, sumptibus datis in Franciam discendi causa cum magistro suo directus est. Ubi in tantum profecit, quod sibi seniores suos sensu crescente subegit. Deinde cum iam corpore simul et virtute magnus excreverat, in patriam reducitur: ut qui parentum fuit adoptio, fieret etiam consolatio. O quam felix exivit, sed multo felicior rediit; immo et future felicitatis sue signum iam reversus^a videre meruit, et aliis premonstravit. Cum etenim quadam die post reversionem parentibus²⁰ suis in domo conedit, gallina adveniens, sub vestimento ipsius ovum magnum posuit; et quasi quid in ipso sperari posset populo declarans, exeundo ut assolet vociferavit. Crastina quoque die in conspectu omnium, indumento ipsius ovum, set priore grossius, reposuit. In quo bis facta, quod primo abbatis, et postea episcopi vice fungeretur, ut credi potest, significavit. Post haec beatus Eberhardus licentia Babenbergensium canonicorum licet vix inopetrata, ad claustrum redit spontaneus unde aliquando recessit invitus; quia videns mundi labentis faciem, ne forte et ipse laboreretur ab illo retraxit pedem. Et qui adhuc in mundo positus, cum Martha Christum suscipere studuit sollicitus, in claustro cum Maria Christi pedibus assidens, iam cogitavit fieri contemplativus. Legit siquidem scripturam dicentem: *Nisi renuncieris omnibus quae possides, non potes meus esse discipulus.* Hoc sepius mente retractans, tandem consummat propositum; possessa reliquit et seculum, canonicus mutatur in monachum, et in Proveningensi cenobio suae fecit professionis volum. Mollia mutantur in asperum, pro dulcibus fuit obprobrium, amictusque est cilicio super nudum, quo usus est usque ad obitum suum. Merito quidem plus delectatur quam veste: maluit significari quam significare. Ibi sub regula preceptorum subditur, ibi contra nequicias in caelestibus, ut miles fortis inparatur, ibi lumbos succinxit et opera, ibi lampadem virtutis portat cum lucerna. Proprias voluntates abdicat, diabolo et pompis eius abrenunciat; ibi crucem Christi tollit et baiolat, et in eadem cruce se ipsum cum vicis et concupiscentiis mortificat. Corpus suum ieiuniis macerat, orationibus protractis invigilat, divinis officiis totus inhiat, non murmurare superfluum, set potius cum paupere Christo pauper esse desudat. O hominem humilissimum, ad ocia tardum, ad alta novissimum, ad ministeria primum! Super omnes fere nostri temporis preminet, qui sicut stella matutina virtutum radiis lucet. Ad sacerdotium igitur promovetur ut dignus, cui sacrificium cottidie fuit spiritus contribulatus. In carne quidem set preter carnem vivens, de die in diem et de virtute profecit in virtutem, ut videret Deum in Syon. Iam ecce probat quod fecit, iam quem cupiebat intendit, et quem velud per speculum hic vidit sub enigmatem, en carne solutus speculatur in sede gloriae. In isto videtur michi compleri quod scriptum est: *Notus in Iudea Deus, et in Israhel magnum nomen eius.* Deum etenim adhuc in seculo positus per confessionem novit; set iam in claustro conversans, vice Israhelis, Deum perspicue vidit. In ipso quippe per Spiritum sanctum fuit, qui puro mentis oculo celi secreta penetravit. Unde est illud quod sequitur: *In pace factus est locus eius, et habitatio eius in Syon.* De ipso quoque legi potest, quod in alio psalmo dicitur: *Suscitavit Dominus testimonium in Iacob, et legem posuit in Israhel.* Quasi ergo Iacob beatus Eberhardus fuit, dum carnis vicia morum virtute subplantavit, set velud in ipso tunc Deus suscitavit

^a ita B. reversionis I.

¹³) Monasterium S. Michaelis in monte.

testimonium, quando hunc veritatis suae fecit testem suum. Legem in ipso tamquam in Israhel posuit, cum in eo opera legis quibus Deus videtur stabilivit. Mirum in modum carne claustris includitur, sed virtutum spiritu toto mundo dilatatur, et qui uno tenetur loco, eius laudibus non sufficit mundi latitudo. Quem etiam vestis monastica denigrat, hunc apud Deum et apud homines virtutum fama dealbat, ut conveniat illi quod scriptum est: *Dilectus Deo et hominibus, cuius memoria in benedictione est.* Eccl. 43, 1.

3. Cum igitur iam tantae perfectionis culmen attigerat, deliberavit apud se non amodo sibi soli, sed multis debere se militari. Ad honorem ergo Dei et ad multorum profectum una cum fratribus suis ex patrimonio suo Biburgense construxit cenobium; ibique ad servandum Deo pulchrum collegit conventum. Tunc beatus Eberhardus tam quia loci huius primus erat fundator, quam pro scientia vel potius pro sanctitate in pastorem eligitur, monastice proponitur, et abbas efficitur. Ubi a religionis assuetu nihil remittens, pie sevit in subditos, et districtius examinans fovit actus suos. Studuit equidem ut decet timeri laetus, amari districtius, et subditis non alter esse quam socius; maluit sanctus esse quam dici, maluit obedire quam magistrari. Quod manu potestatis ligavit in grege, hoc digito movit in oratione. Dixit et statuit, custodiri iudicia Domini. Dixit ergo et fecit; ore docuit, et opere complevit.

4. Ea igitur tempestate beati Eberhardi conversionis non multis annis evolutis, Iuvavensis ecclesia felicis memoriae Chunrado pontifice destituitur. Qui quoniam ecclesiam Christi iam diu in carcere laicae subiugationis captivatam, apostolica auctoritate et imperiali nutu liberaverat, velud stella nube mortis obducta deplangitur; set in successoris officio quod in illius morte remissum fuit suscitatur. Canonica enim mediante electione populi acclamatione, vel potius sancti Spiritus invocatione, beatus Eberhardus subrogatur anno ab incarnatione Domini 1147; et ipso anno consecratur in Iuvavensi civitate sua, 7. Kal. Maii, a venerabili Ottone Frisingensi episcopo, cooperantibus sibi Heinricho Katisponensi episcopo, et Hartmanno Brixinensi episcopo, et Reginberto Pataviensi episcopo, et Romano Gurcensi episcopo¹⁴; et ab Eugenio papa 5. Idus Maii pallio honoratur, et a serenissimo Romanorum rege Chunrado regalibus honorifice investitur. Ubi quasi vir alter in virum alterum de die in diem proficit, de perfecto in perfectissimum satagit, et aliena non querens, quae propria habere potuit, cunctis communia fecit.

Nil proprium dixit, quod puncto mobilis horae,
Nunc prece nunc precio, nunc vi nunc morte suprema
Permutet dominos, et cedat in altera iura.

Hor. Ep.
II. 2. 172.

O magnum divinae potestatis indicium! qui sic egenum de pulvere suscitavit, ut cum principe seadeat; et qui pro nobis pauper factus est in mundo, spiritu pauperem locat in solio gloriae. Pauperem bene dico spiritu, non pauperem ortu; vestium vilitate despectum, set virtute superbum. *Est siquidem sancta superbia*, inquit Ieronimus, *qua quis male facere dedignatur.* Et Sapientia clamat: *Mecum sunt superbae opes et gloria.* Quis non miretur hominem in veste lugubri morum ornamentis purpurari? Qui enim torcular calcavit, vestimenta inquinans, stola vestitur ipsam in sanguine agni dealbans. Martyrium siquidem fit sine gladio, et sine morte potiuntur multi palmae triumpho. Dum enim caro et spiritus invicem congregiuntur, carne succumbente spiritus triumphat. Quid ergo non sit martyr in mente, qui totiens est afflictus carnis temptatione? Qui enim non est temptatus, non est probatus. Quia igitur iste sanctus per multas tribulationes introivit in regnum Dei, recte confessor predicatur et martyr; qui corpus castigans, et carnem servituti subiciens, cogitavit esse quod dictus et in ipso stare ad quod fuit promotus. Frequenter enim recolebat illud apostoli: *Oportet episcopum esse irreprehensibilem, castum, pudicum, sobrium, unius uxoris virum, hospitalem, non vinolentum, non symbolis intentum, non luxuriosum et cetera.* Vere irreprehensibilis fuit, in quo nullius macule nota existit. Castus quia mente mundus, pudicus quia pudore bono plenus, sobrius id est impiger fuit. Bene quoque unius uxoris vir erat, qui ecclesiam ex multis animabus sibi subditis fide collectam cottidiano sacrificio Deo et sibi copulabat. Non enim fecit ut quidam scripturam pervertentes faciunt, ex apostolicis verbis cavillantur in suis cul-

14) Idem in Necrol. cod. Sal. 311. saec. XII. (Mon. SS. IX, 775.) traditur, sed ad diem 11. Maii addito: *qui archiep. eodem anno ab Eugenio pallio honoratur.* Dies 11. Maii erat dominica, sed electum eum fuisse ante d. 25. Apr. constat ex epistolis ad alterius vitae c. 6. editis. Haec 25. Apr. inthronizatum, 11. Maii consecratum esse existimo; cf. Gebel. vitam recent. c. 1.

1 Cor. 7, 2. pis. Apostolus enim dicit: *Unusquisque suam habeat propter fornicationem. Set quia sacerdoti vel pontifici fornicari non licet, liquet quod sacerdoti ecclesiae coniungi debeat. Hic vere fuit ecclesiae sponsus, ecclesie pater et filius, omnium filiorum ecclesiae doctor, et ecclesiasticarum institutionum assiduus operator. Super omnes quoque nostri temporis hospitalis et largus, et super afflictos pietatis visceribus affluxit totus cogitans illud Sapientiae: Qui pro-*

Prov. 22, 9. *nus est ad misericordiam, benedicetur.* Et idem in euangelio: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Huic mihi videtur bene convenire quod scriptum est: *Dives et pauper obviaverunt sibi, et utriusque eorum operator est Dominus. Dives inquam fuit dignitate, pauper voluntate: pauper in rebus, dives in virtutibus; dives cum divite, pauper cum paupere: denuo compassus utrisque. O mirandum in divite! sepe remittit proprium ne cupere videatur alienum; ridet ut tribuat, timet ut teneat. Nulli pulsanti clauditur, omni petenti totus aperitur; ut de ipso dici possit: *Hilarem datorem diligit Deus.* Et alibi: *Quasi duo dona dat qui libenter dat.* O persona laudabilis! statura procerus, etate proventus, capillis canus, morum honestate maturus, vultu hilaris, in commisso fidelis, in consilio providus, sermone facundus, opere pollens et discretus. Ecclesiam quoque Christi pie protexit, clerum diligentissime corripuit, laicos cum omni mansuetudine fovit, iustos perseverare monuit, rebelles vero baculo Petri percutiens districte coercuit. Quippe quia in ovile ovium non aliunde quam per ostium quod Christus est intravit, talem se cunctis exhibuit quales omnes homines esse voluit. Simoniam autem et omnes hereses cum suis complicitibus^a ac si pestem fugit; feneratorum simul et falsos iudices anathematis sententia constrinxit, et quos emendare non potuit, a grege dominico ne cum ipsis contraheret maculam segregavit.*

1159. 5. In diebus vero suis dormiente bone memoriae papa Adriano, omnis Alemannica ecclesia cismate Octaviani conmaculata est. Gregem ergo suum cismatico fermento corrumpi grave ducens, genu suum ante Baal flectere noluit, set iniusticiae legibus obsisteus, iusticie totus acclinis fuit. Iusiurandis sibi alligavit principes, cismati resistere, et canonica servare suos coegit pontifices; pro patria obtinenda pati parvi pendens exilium, pro celestibus terrenum abiuravit imperium. Quid per singula? Ex adverso stetit ad prelium, murum pro domo Israel opposuit semet ipsum ut recte dicatur de illo: *Non est inventus similis illi qui conservaret legem Excelsi.* Hic itaque regie maiestatis refraganeus, et apostolicae institutionis operator fidelissimus, cismatico persecutionis decreta ad unguem obliterat, set sanctitatis suae gratia ipsum offendere imperator ipse formidat. Quid plura? Sic suae mansuetudinis funiculo omnium scismaticorum feritas constringitur, ac si aliquando virginis loro rinoceros astringatur. Omni diligentia greges suos intendit, et eorum vultus iuxta librum sapientiae diligenter inspexit, ut peccati abstergat scabiem et oleo misericordie fovens in earum facie depingat pietatem. Eia quanta in ipso virtus est: qui rem publicam recte dispensat, ius civile defendit, ecclesias et ecclesie personas corrigere satagit, restaurat perdita, custodit inventa. Fregit esurienti panem suum, et egenos vagosque induxit in domum suam, nudos quos vidit operuit, et carnem suam non despexit. Pupillos enim ut pater aluit, et viduas de tribulatione eripuit, attendens illud apostoli: *Hec est religio munda et immaculata apud Deum, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.* Pro istis et pro his similibus stabilita sunt bona illius in Domino, et elemosinas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. Digne de ipso legi potest illud psalmistae: *Dispersit, dedit pauperibus; iusticia eius manet in seculum seculi.* Et illud in euangelio: *Omni habenti dabitur.* Vel illud: *Date et dabitur vobis.* Hic enim quo amplius dedit, non pauperatus est; set plus habundare, vel plus recepisse visus est. Et quid suscepit? Credo quod centuplum: quia pro temporalibus eterna, et pro terrenis recepit celestia. Recte igitur de ipso Sapientia clamat: *Ungentis et variis odoribus delectatur cor.* Suis equidem virtutibus ac si ungentis sanantur languidi, respirant miseri; et eius exemplis quodammodo reflecti, odores virtutum spirant, qui prius fuerant infecundi. In vinea Domini Sabaoth operarius et custos, cum singulis operatoribus accepit et dedit singulos denarios. Accepit ipse a Christo, dedit se ipsum pro Christo. Accepit pro pondere alleviamentum, pro estu refrigerium, colligitur qui collegit; pro decalogo, quem tenuit, eterne retributionis denarium accepit. Laborem operando sustinuit, set quia labores manuum suarum manducavit, beatus est, et bene sibi erit. Qui operatus est cum novissimis, in regno suscipitur cum primis, exemplum relinquens posteris suis. Omnibus enim tam sapientibus quam etiam disculis quam pie potuit se ipsum totus exhibuit. Et quos percutere potuit in gladio,

a) suis add. c.

ne et ipse gladio periret, de mortis redemit periculo, attendens illud propheticum: *Eos qui ducuntur ad mortem eruere ne cesses*. Hoc fecit materialiter, hoc fecit et spiritaliter: istos ne iugulentur in causis, illos ne condemnentur in culpis.

6. Quis ergo non credat istum patriarchis consimilem, prophetis consortem, apostolis cum ceteris Christi martyribus confessoribus et virginibus esse concivem? Noe quidem octo animas in arca cum ceteris animantibus pascit et servat, beatus vero Eberhardus in arca testamenti oves dominicas, octo beatitudinibus recensentes^a pane verbi Dei cibatur, et ne peccando naufragetur precum suarum remige salvatur. Abraham quoque ut legitur pro filio mactat arietem; beatus vero Eberhardus se ipsum immolat, hostiam adhuc in carne viventem. Moyses trina percussione virge aquam eduxit de silice; sanctus vero iste ut populus credentium poterit, triplex doctrine misterium exponendo^b aperuit de duricia legalis litterae. Davit cum ceteris de Christo futura prophetat; hic vero completa predicat, et que futura sunt complenda confirmat. Est igitur cum Petro pastor, cum Paulo doctor, cum Iohanne evangelista veritatis assertor, hereticorum fortis oppugnator, et dominice veritatis catholicus predicator. Tunc beatus Eberhardus tot virtutum canis proventus, quod dies habebat in annis, de mundo profecturus vigilat; et quasi Domino vocanti responsurus paratus esse properat. Cum ecce dies advenit ut transeat, carne infirmus, set spiritu sanus de mundo migrat, et inter angelicos choros suscipiendus felix exspirat. De mundo suscipitur, ut diximus, eger in carne; set in astris colligitur indutus fortitudine et precinctus virtute. Ubi quem lamentis vel suspiris vocabatur continuus, iam suscipit et videt in celestibus regnis. Qui hic velud aurum in fornace inter temptamenta carnis probatus est, felicem animam caelo inferens, regalibus thesauris repositus est. Mortuus est autem, vel potius cum Christo vivit felicis memoriae antistes Eberhardus anno ab incarnatione Domini 1164, ab ordinatione pape Alexandri anno 6, et imperatoris Fridrici 13, decima Kal. Iulii regnante domino nostro Iesu Christo, cui cum Deo Patre et Spiritu sancto honor est et imperium per omnia saecula saeculorum. Amen.

7. Post obitum igitur Deo dilecti antistitis Eberhardi tot miraculorum Christi ecclesia clarere cepit insignibus, quod sanctus adhuc vivens virtutum habundabat operibus. Et qui mundo tunc latere disposuit, signis quae iam per ipsum sunt adprobatur quis fuerit. Qui enim tunc dixit cum Esaiâ: *Secretum meum michi, secretum meum michi*^c, ne elatione temptaretur quesivit latibulum, ad angelorum factum est, iam super tecta predicatum est^d. Huic sancto acclamat ipsa Veritas in evangelio: *Nichil opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur*. Qui etenim tunc abscondit elemosinam in sinu pauperis, nunc per ipsam habetur excusatus in conspectu summi iudicis. Decebat^e ideo, ut quem honore ditavit in coelis, signorum vel magis beneficiorum claritate Dominus magnificaret in terris. Quenam fecerit vivens, nonne haec scripta sunt in noticia singulorum? Nisi tamen preteritorum scriptura commemoret, non est in futuro qui Deum in sanctis suis glorificet. Unde est illud: *Cito fecerunt et obliiti sunt*. Quae enim scripserunt scimus, et que pretermiserant nescimus. Non equidem legitimus in tota veteris testamenti serie, quis fuerit ille Zacharias, qui occisus est inter templum et altare. Si sciretur quis esset, Deum in ipso plebs glorificaret. Necessariam igitur est ut ab initio propositiones loquamur, quanta audivimus et cognovimus ea, et fideles narraverunt nobis. Signis quidem fides populi fundatur. Unde

est illud: *Signa sunt infidelibus, et non fidelibus*. Ideo ergo sunt, ne aliqui infidelitatis errore seducti, dicant sicut illi dixerunt: *Signa nostra non vidimus, iam non est propheta, et nos non cognoscet amplius*. Ut ergo sciant omnes, quia beatus Eberhardus cum Christo regnat, beneficio Dominus declarat in mortuo, in quo sibi complacuit adhuc vivo. Igitur o lector, quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, si humanum negaveris testimonium, miraculis saltem quae sunt fidelem prebeas assensum. Probant quidem sanctum miracula, et populo sanctitatem eius revelant Domini beneficia. Inprimis enim manifestavit eum Dominus sic:

8. Homo quidam diabolo instigante ecclesiae maioris seras temerario ausu irrupit, et detestabile furtum in ea commissurus intravit, et scrinium cuiusdam canonici securi violenter confregit; ex quo duas casulas cum reliquis sacerdotalibus ceterisque bonis surripuit, saccoque delaturus imposuit, sed exilurus virum aetate canum, veste candida circumamictum sibi cominus assistere conspexit. Unde quidem non mediocriter territus, sed nequiciam suam nec dum persolvere veritus, cum onere processit in medium, sed prope sepulchrum beati Eberhardi duobus passibus distans immobilem fixit statum. Sanctus enim ut creditur, qui ecclesiastica protegitur vivus, iam cum Christo melius valens, ecclesiae damna non passus est mortuus. Tandem igitur nutu Dei stetit inconcussus, donec a populo cum sarcina captus, rem gestam publice^h profite-

a) ita codex. b) i. allegoriam anagege et tropologym superscr. manus subaequalis. c) s. m. m. desunt 1. d) deest 1. ubi ex corr. predicatur. e) dicebat 1. B. 1. 2. f) deest 1. g) qua 1. B. 3. 4. h) publice 1.

13 retur confusus¹³. Accidit autem ut quidam puer de Matse^a, nutu divinae predestinationis a natiuitate caecus, ad limina beati Ruodberti deferretur, sed sancti Eberhardi tumbae superpositus, prece omnium qui aderant, oculorum perfusus est luce. Puella quoque quaedam de Gruscharn^b duodennis, surdum et mutam habens spiritum, beati viri sepulchro aduoluitur, sed fidelium interpellatione auditu simul et voce reparatur. Item miles quidam domini Chunradi^c Iuvavensis ecclesiae archiepiscopi III¹⁶ nomine^d Rudigerus^e, filiam habuit paralyti ano brachio destitutam immo premortuam, pro cuius sanitate mater sepe frustrabatur in medicis, sed ecce ad melius conversa, beati pontificis gratiam experitur et dona. Christum compuncta petiit et sanctam, luminare parans melior ut brachium, tumbae sancti^f preponit ut ardeat, domumque reversa sospitem^g filiam invenit, Deumque in sancto suo glorificat. Mirum in modum mulier in templo, sanctus in domo, illa accendit candelam, iste sanat filiam, cera liquendo decessit, sed virgo meliorans invalescit. Similiter et quaedam saetionialis femina, ex calculatorum longa egritudine fere consumpta, ante sepulchrum sancti viri prostrata^h compungitur, et dum pie supplicat, meritis sancti calculus dilabatur, et ipsa sanitate percepta gratulatur. Dignum quippe erat ut qui duos hominum actus emolliuitⁱ ut saxa, sic quoque in prosperum supplex ipse supplicem commutaret aduersa. In coena quoque Domini quaedam^j demoniaca iam diu obsessa adducitur, supra quam cum^k exorcismus legeretur, spiritus nequam qui inerat, variis linguis fabulatur. Dum vero fit illi comminatio a clero per beatum Virgilium, demon clerum subsannat, et se Virgilium magistrum suum iam tertia die in inferno reliquisse clamat. Queritur ergo, quis vel cuius ille Virgilius sit? At ille Mantuanum poetam fuisse respondit. Tunc interrogatur ubi vel per quem sit exiiturus; dixit quod cum ad patrem^l pauperum venerit, iam amplius illi remanendi locus non sit. Tandem summo diluculo cum antiphona *Traditor autem* diceretur, sub specie vespertilionis egredi visus est; set ex eius fetore archiepiscopus Chunradus^m qui aderat cum Ratisponense episcopo Chunone de sede sua propulsusⁿ est. O mirae virtutis vel potius pie paternitatis indicium, die qua se ipsum Dominus panem salutarem discipulis proposuit, tunc et beatus Eberhardus mortem effugans, vitam condonat ovibus suis. Non diu post haec miles quidam de nemore sancti Leonhardi uxorem suam sepulchro pii patris applicuit, quam auta Dei et sancti meritis, licet diu contractam, cito erectam laetus obtinuit.

9. Simili quoque modo mulier quaedam de Strazhurch seu humorum ariditate seu nervorum contractione manuum officio destituta, invocato nomine sancti pristinam sanitatem est adepta. Subsequenti tempore puella quaedam de Niwenburg marchionis caeca, patre comitante advenit, sed sancti sepulchro aduoluta, astantiam supplicatione visum felix obtinuit. 20 Item femina quaedam de Engelbrehtesheim pluribus annis obsessa, a devotis fidelibus monumento memorati presulis adiungitur, sed demon sancti virtutem non sustinens, Deo vero honorem prebens, vas diu obsessum celeri fuga deseruit. Quidam etiam adulescens de Heresingen in Trugou^o et ipse mutus, sanctum confitetur corde, quem non potuit ore, sed virtute sancti instruitur quid loquatur et vocet. Miles quidam calculosus diu languens et pallidus, tamen nomine patris invocato sic calculum digerit, 30 quod nullam molestiam amplius sensit. Similiter et mulier quaedam de Chienso^p arrepticia adducitur, sed meritis supradicti pontificis de potestate demonis celeriter emancipatur. Post haec paucis mensibus decursis, in presentia archiepiscopi Chunradi III et Brixiensis episcopi Heinrichi, marchio minor Theobaldus^q de Vohenburg^r, sancti Eberhardi aliquando nutriticus, mulierem per decem et octo annos energuminam adduxit, et pro ipsa nocte tota vigilans, quam sanandam in sancti sui glorificatione

a) Mathse B2. Mathese B3. b) Gruschern B2. 3. 4. c) C. I. e. et III. desunt B. d) deest I. e) suam add. B1. 2. f) deest I. g) emoluit I. h) quidam demoniacus i. d. obsessus s. quem I. ex corr. i) pauperem I. B1. k) nomina desunt B. l) Trugou I. B1. m) ita I. Kimsse B1. Kiense B2. Kymese B3. 4. n) Dieboldus B1. Dietboldus B2. 4. Dietboldus B3. o) Vokeburch B2. 3. a.

15) Apponimus etiam relationem antiquiorem et simpliciore ex cod. Univ. Gfaz. fol. 42, 64. saec. XII. Ibi post archiepiscoporum seriem rhythmicam haec sequuntur: *Gesta miraculorum sancti Eberhardi prout oculis nostris vidimus cunctorum civentium orem recelamus. Homo quidam scelestissimus ecclesiam nostram latenter ingressus serinium cuiusdam sacerdotis et canonici cusulam et cetera eiusdem cappelle utensilia servantis securi infregit omnibusque sublatis sepulchrum sancti Eberhardi transire volebat. Et ecce quasi a Deo infelix percussus obstupuit nulloque modo a tumulto ipso reverere valuit. Populis tandem undique concurrentibus comprehenditur cunctisque receptis correptus ubire sinitur. Item femina quaedam nobilis Salzburgensis civis filiam habens unicam que nec manum ori suo unquam appropinquare valebat, candelam accensam ad tumbam viri Dei detulit, completisque precibus domum rediens filiam incolomen reperit. Mulier altera calculosa sepulchro sancti Eberhardi se superposuit, statimque*

calculo elapso concahit. Arepticus duo illo adducti preter moram ab infestante sunt liberati. Miles quidam de nemore sancti Leonhardi uxorem suam sepulchro ipsius superflexit, moxque a membrorum contractione liberata est. Femina quaedam de Strazburch paralytica servus tumbam viri Dei concahit. 50 Puer triennis cecus de matre ad eandem memoriam adductus, visum recepit, parroque quasi 3 horarum spatio super eandem tumbam caput reclinans, animam Deo reddidit. Item puella de Nuurburg iuxta Vorenbach ceca ibidem illuminata est. Item mulier de Engelprehtesheim demoniaca ibi salcata est. Puer 8 annorum de Moshenheim iuxta cecus illo adductus lumen recepit obtatum. Item puella de domo sancti Floriani Austriae manibus et pedibus contracta ibidem salcata est. Sequuntur nomina archiepiscoporum quae desinant in Churoado II. 16) scil. Montaguntini qui ann. 1177—1183 ecclesiae Iuvavensi praefuit.

5 catione usque adhuc Deus distulit, a domino suo curatam obtinuit. Mulier quaedam de Muldorf a spiritu nequam vexata adducta est, sed sanitatis gratiam, quam quesivit, fidelium prece ab ipso patre citius nacta est.

10 Audita igitur fama miraculorum beati Eberhardi ceterorumque Iuvavensium sanctorum, vehementi tonitru ab incredulitatis somno citius velut excitatur karitate tepentium multitudo. A remotis accedunt provinciis et ab alienis adveniunt regnis, et miraculorum surgunt exciti fulgure, hoc Iuvavum quaerere, quod fides non obtinuit apud se. Inter illos videlicet quaedam mulier venit de Her-
 15 bipolim* luminis causa, caeca petit merita pii patris experiri. Dum ergo Iuvavum iam diutius moraretur, salutis cupida, tandem ex improbitate pietatis ei aperitur ianua, triplicis fidei percepit alimenta, sic pascitur per fidem, quod corporis et animae recipit sanitatem. Mirum in modum oculis
 20 carnis experitur ut videat, et oculis cordis expeditur quod credat. Dixit quidem: *Vidi eum in carne numentem, sed nunc experiri in coelo regnantis virtutem.* Feliciter experta est, quia quod petiit adeptae est. Accessit enim ducta per alterum, sed
 25 ecce regressitur sibi premonstrans iter suum, et quae accessit contristans, laeta revertitur, Deum in sanctis suis glorificans. Post haec non diu duo venerunt milite ducentes contractum per singula, experiri cupientes si beati Eberhardi virtus esset
 30 ut fama. Eger itaque ille iam pridem miles et predo nequissimus, et ex incestu cum uxore scilicet fratris sui fornicando per predictum antistitem erat excommunicatus. Cum ergo usque post mortem sancti ita perseveraret impenitens, qui potuit
 35 voluntarius, infirmitate poenitere coactus est nolens. Corpus quidem suum usquequaque contrahitur, et velut ex lepra sicca quadam scabie sordidatur. Audita igitur pii patris virtute, accessit confiteri
 40 mortuo, fide tactus ut placeat cui noluit vivo. Cum ecce iam tumbae appositus devotionis offert precium, at sanctus solvit peccati vinculum, et contractum erigens reddidit sanum. Vox ecce populi
 45 in laude sustollitur, Christus in sancto, et sanctus in Christo benedicitur, qui egre peccanti tam mirifice propitiatur. Socii vero sui sanato applaudunt, sed ab eius mensa quia adhuc livida scabie maculoso se subtrahunt, ipsi tamen memoriam sancti Eberhardi celebrandam commendare non sinunt. At ille infeliciter inquit: *Mallet ut primo contrahi,*
 50 *quam sic a vobis erectus despicere, quoniam si plene*

sanasset applauderem, sed iam despectus doleo propter hanc erectionem. O quam terribile inquam dictu, in crastino mentum contrahitur usque ad genu, ut qui sanari doleat, iam solito infirmior sit. O mira pastoris sententia, mortuus mortalia solvit vincula, solvit anima nexu corporis, virtutem pastoris experitur ovis. Pastorem igitur non irritare discat subiecta ovis, discat non irretiri peccati vinculo, ne si mors premineat, absit omnis propitiatio. Mulier quaedam de Eneso^d, virum relinquens legitimum, ioculatori se iungit ad vitium, insaciabilem fovere cupiens appetitum. Iuvavum igitur veniens lascivitur ut stollida, garrit et ioculatur ut ganea, legitimi federis adulteratur obliata. Tandem ad sepulchrum beati Eberhardi accedit inconposita, cum cyrothecis offert glata. Sed ultione divina percutitur, et fit arrepticia. Solita rimatur ludicra, iusticiae blasphematur ut garrula, huc et illuc se revolvit in aera, quoniam sic a demone vexabatur obsessa. Educitur ergo et trahitur in templum, et a clero circumstante exorcizatur demonium, et mulier delicta confitetur ne pereat, et enendare promittens, Deum liberata glorificat.

11. Laudetur ergo Christus in sancto, laudetur sanctus in Christo, qui sic dispensat ut laborent infirmi, ut sanitatem eis redditam sanctorum suorum ascribat meritis et suae virtuti. Quicquid enim fit per sanctos, Deus facit in ipsis. Unde est illud: *Sine me nihil potestis.* Operatur enim omnia in omnibus, dividens singulis prout vult. Omnium etenim potens est Dominus, et haec fecit ut sanctum suum glorificet, et notam faciat nobis potentiam suam, dicens per prophetam: *Videte quod ego sim solus, et non est alius Deus preter me.* Excultus enim Pharaonem et virtutem eius in mari rubro. Quis est iste Pharaon nisi diabolus, qui est Egypti id est tenebrarum rex? Ipse quidem quos potest exterminat, id est extra terminos patriae ducit et necat. Quae est eius virtus, nisi temptationum suarum fortis tumultus? Quid est mare rubrum, nisi martyrium? vel Christi passionis sacramentum? Quasi enim Pharaon cum exercitu suo in mari rubro submergitur, cum diabolus et vicia sua Christi et sanctorum suorum passione convincuntur. Ideoque gloriosus Deus in sanctis suis, mirabilis in maiestate sua, terribilis et laudabilis, et faciens mirabilia solus. Et haec facit ad laudem et ad gloriam nominis sui, qui est Deus benedictus in secula. Amen.

a) Wirziburch B. b) deest l. c) deest l. d) Ense B. e) sequitur in 1. B. 1. 2. declamatio quaedam de S. Eberhardo quam ut nullius pretermissi. Edita est hoc loco a Canisio III, 2, 417 ed. Basnagianae.

VITA MEINWERCI EPISCOPI PATHERBRUNNENSIS.

Inter libros qui res saeculi XI. Saxonicas tractaverunt, haud ultimum locum obtinet vita Meinweri¹ episcopi, viri genere et ingenio clari, magnaeque apud Heinricum II et Chuonradum II imperatores auctoritatis. Qui quum inter alia beneficia in ecclesiam Paderbornensem collata monasterium novum Abdinghofense construxisset, centum et viginti amplius annis post obitum episcopi elapsis quum Bernhardus episcopus meritis in ecclesiam suam Meinwerum quodammodo referret, beneficii illius memor monachus quidam² vitam et res gestas fundatoris scribendas suscepit, magnaeque cum laude assiduitatis exegit. Vir litteris sacris et profanis bene eruditus plurima operi subsidia cura indefessa collegit; nec rebus quas de vita episcopi comperire poterat contentus, tabularum Paderbornense excussit et magnam chartarum ibi adservatarum vim excerptam ad posteritatis monumentum et Patherbrunnensis ecclesiae stabile praesidium et firmamentum operi suo inseruit. Historias etiam diligenter evoluit, et quum in ecclesia sua annales Hildesheimenses³ reperisset, iis aequae ac vita Bernwardi et vita Godehardi episcoporum Hildesheimensium, vita Heinrici II imperatoris, vita Heriberti archiepiscopi Coloniensis auctore Ruperto Tutiensi, Thietmaro, Adamo Bremensi et translatione sancti Liborii ad concinnandum librum usus est. Quod quum studio et sedulitate haud vulgari exegerit, nomen eius intercidisse dolemus. De tempore tamen quo scripserit, minime ambigimus⁴. Adest enim

1) Codex ab ipsius auctoris manu profectus, et scriptura teste saeculo XII. medio exaratus, manu saeculi XIV inscriptus: Liber sanctorum Petri et Pauli in Paderborne seu Abdynchoff; et quum excerpta ab eo vita Heinrici II Friderico I rege ideoque intra annos 1152 et mensem Iunium anni 1155 conscripta sit, vita Meinweri autem certe combustionem monasterii Abdinghofensis quae anno 1165 contigit praecesserit, eum intra annos 1155 et 1160, scilicet ultimis Bernwardi episcopi⁵ annis, compositum fuisse persuasum habeo. Ceterum libri facies auctorem per aliquantum tempus operi concinnando retractandoque insudasse arguit, et nonnulla ei subsidia textu iam absoluto ad manus venisse, quae ex

1) Scribitur in chartis eius temporis Meginwerk, Meiniwerk, Meginware, Meginwarchus, Mechinwarchus. 2) Abdinghofensis v. cap. 180 »monasterium nostrum« et 215 »monasterium hoc« vocat. 3) Eos Paderbornae continuatione annorum 1109--1137 auctos fuisse docui SS. T. III. 4) Meini- tionem facit c. 163 incendii Paderbornensis a. 1058, c. 157 et 160 episcoporum Paderbornensium Rothonis († 1051) et Imadi († 1077), c. 179 synodi Romanae sub Gregorio VII. a. 1078, et c. 192 illius temporis episcopos hodiernis opponit. 5) Obiit a. 1160, 17. Kal. Augusti.

Vita Thiemonis archiepiscopi.

1. C. Admont. 410

pmo discendum ut in tali negotio a soler. et ut eorum
nata de morte sunt. alii bene. alii seledna. mra. on
q. in suo sensu habundat. Aspi. rra. q. d. uino
sensu sup. ebor. uigenti. ueneat. uis. a. Haas

2. C. Lysium. f. 73.

ab impijs fauoribus Henrici gra im
patris expellit. aliq. excepta eo ipso
indignior. q. indignus habitus digni
or. regia auctoritate. & uniuersura in
trudatur ueri qm uindicta. ecce no
ne p benedictione pontur. Cui con

3. C. Erlang. f. 3

ceret qd anglis in celo gaudiu faceret ut par
erat iuxta rigore n monachorum uerua
ecclesiasticis qualiter disciplin. ca uirgis ad
satisfactione nudis pectus. emulans factis

4. C. Noruiciensis.

molib' grauora m'bra. reddeb' magnitudo
mentum. maior. ca. qm ut ferret iuriam.
que digna. q. honoris obsequi. erugens. Aluka. ca.

5. Passio Thiemonis altera. C. Windobon. 420. Jul. 15. fol. 167.

at. atq. sic e polluet e cu suis. xps. e. q. q. rectorib' innocenti. candidis. sapi
entia. splendidi. suscipit. sine. sili. manere. senent. Copleuit. & m. ca. u. cople
re. n. desinit. hunc. beato. redemptor. n. iocande. uis. sponsionis. dogu. q. u
certo. facia. illu. colupna. in. templo. meo. Sic. n. serpenti. antiq. suggestione. est. n

W. Hattenbach scripsit

Vita Meinwesi episcopi.

1. autographus. f. 6.

defuncti principis occupatus fuit. *magistra. e. b. m.*
loctaua. Pent. *a. Willigso. de. archiepo. ordinat.*
vno. rege. nat. *Cob. anno. dona. Chunigunda. ut. pita.*
Laurenti. i. ci. *bat. uxor. re. uere. ueja. castitatis. emulatione. soror.*
itate. *Retherb. r. u. p. d. to. W. onag. archiepo. i. g. b. in.*
nensi. celebrati. *rege. s. s. r. a. t. i. o. n. i. s. d. n. i. u. m. ad. i. u. e. n. t. e. q. u. i. d. e.*
e. d. c. *ecclie. ma. i. g. n. e. n. t. i. u. m. h. o. n. o. r. i. s. p. u. e. c. t. u. m. ma. g. n. i.*
decoris. puenit. *1180. anno.*

W. Hattenbach scripsit.

Adamo Bremensi, Thietmaro et chartis quibusdam in margine vel paginis addita
 supplevit produnt, prout etiam nonnulla ex vita Bernwardi textui absoluto ad-
 iecit. Autographum librum esse nemini dubium esse potest, qui manum ubi-
 que eandem sed diverso tempore operi intentam, spatia vacua relicta et postea
 demum expleta, voces et sententias multas immo paginas integras textui abso-
 luto additas, et ordinem narrationis a foliorum serie sub finem libri diversum
 ultimaque auctoris opus suum recognoscentis manu restitutum animadverterit.
 Quae quidem omnia non nisi auctori, eodem tempore quo liber exaratus est in
 ipso monasterio sanctorum Petri et Pauli degenti, convenire facile intelligitur.
 Notae margini passim adscriptae testantur, folia tria saeculo XVII iam defuisse
 librumque saeculis XIII. XIV et XV. a diversis evolutum esse; quos inter Go-
 belinum scriptorem Paderbornensem fuisse, quae ipse in opere inde exscripsit⁶
 fidem faciunt.

Liber membranaceus in 4^o foliis 73 constat, quorum tamen 57. 61. et
 62. exciderunt. Subiicitur ei codex vitae sancti Meymuli auctore Sigewardo
 aequae saeculi XII, quocum anno 1773 in bibliothecam Casselanam transiit,
 unde eum V. Cl. Christianus de Rommel, museo electorali praefectus, petenti
 mihi benignissime transmisit. Quo ita usus sum, ut textum fidelissime exprime-
 rem, indicatis etiam numero 2. apposito quae auctor postea mutanda adden-
 dave esse censuit, ita ut lectoribus nostris faciem libri quantum fieri poterat
 ante oculos ponerem. Scripturae specimen tabula adiecta praebet.

Praeterea usus sum

2*) Codice bibliothecae cathedralis Trevirensis numero 37 signato, qui an-
 tica numerum LXV praetulit. Est membranaceus in 4^o saeculo XIII exeunte vel
 XIV. exaratus. Inscriptio antiqua habet: „Liber beatorum apostolorum Petri et
 Pauli in Paderborne. Tollenti maledictio. Servanti benedictio“. Recens manus
 addidit: „Liber sanctorum Petri et Pauli apostolorum in monasterio Abdynghoff“.
 Waitzius noster, qui eum in usus nostros evoluit, ad litteram fere ex originali
 transcriptum memorat, omissis tamen traditionibus capp. 30—131 et textu
 synodi Seligenstadiensis c. 178, et additis passim initio capitum rubricis vel vo-
 cibus nonnullis quibus connexio sententiarum adiuvaretur. Urbem Mimigardevor-
 densensem ubique fere recentiorum more Monasterium scripsit. Complectitur 71 folia.

3) Codex anno 1612 collegio societatis Iesu Paderbornensi donatus, ab
 eodem autem societati Iesu Antwerpiensi oblatus, membranaceus saeculi XV
 ineuntis in folio, nunc iterum Bruzellis evolutus et de eo in annalibus nostris
 est relatam⁷. Aequae ac Treverensis traditiones et synodum Seligenstadiensem
 omittit. Tria folia quae in autographo desiderantur, Bethmannus noster cum
 editis contulit.

Iisdem tamen subsidiis ante nos editores passim usos fuisse constat.
 Siquidem

a) Christophorus Brower, primus libri editor inter Sidera illustrium et san-
 ctorum virorum qui Germaniam olim gestis rebus ornarunt Moguntiae a. 1616
 in 4^o, apographum vitiosum sibi transmissum ope manuscriptorum Paderbornensis
 vetustioris et manuscriptorum Paderbornensis autographi⁸ correctum publici iuris
 fecit, paucis tamen in locis pendenti orationi se consuluisse profitetur. Editioni
 pag. 89—117 scholia subiecit, in quibus de fontibus libri compluribus disseruit
 et singula loca adhibitis scriptoribus illustrare conatus est.

6) Cosmodromii aetas VI, cap. 52. 53. apud Meibom. Tom. I. 7) Archiv VII, 426. 427. 8) igitur
 codicum 1 et 3.

b) *Textum eius Carthusienses Colonienses in editione tertia Surii anno 1618 transcripserunt.*

c) *Adolfus Overham monachus Werthänensis, iubente Ferdinando de Fürstenberg episcopo Paderbornensi et Monasteriensi, librum ad fidem autographi castigatum una cum vitis Meinulphi et Heimeradi recensuit notisque doctis amplissimis illustravit; ea editio, prima omnium integra, in curia episcopi Neuhusii a. 1681 imprimente Ioanne Todt in 8^o prodit.*

d) *Anno 1695 Daniel Papebroch in Actis Sanctorum Antverpiensibus Tomo I. Iunii pag. 508—553 ad Broweri praecipue exemplum editionem novam paravit, usus codice Bruzellensi, quum codicem Overhami autographum esse sibi non persuaderet. Omisit igitur recensum donationum et synodum Seligenstadiensem, solitoque suo more locos quosdam explicandos illustrandosve sibi sumpsit, sed menda anteriorum haud sustulit, et librum utpote cuius auctor chronographo Saxone usus sit ad saeculum XIII. relegandum censuit.*

e) *Leibnitiuss a. 1707 Tomo I. Scriptorum Brunsvicensium pag. 517—564 Overhami editionem secutus textum expressit, bis emendationem indicavit, et nonnunquam Broweri lectionem adnotavit.*

Quorum editorum quum nullus locis plurimis qui in libro nominantur investigandis explicandisque immoratus sit, pro instituti nostri ratione id saltem praestare conatus sum, ut situm locorum a scriptoribus rerum Saxoniarum recentioribus Falke, Wedekind, Wersche, Lintzel, Seibertz, Erhard tractatorum, ubi certi aliquid elici posse videbatur, breviter indicarem.

601. 1. Postea quam mediator Dei et hominum carnem sumere et crucem subire pro salute dignatus est omnium, discipuli ab ipso electi et dilecti, post eius gloriosam ascensionem Spiritus sancti visitatione et consolatione confortati, et omni scientia veritatis sunt imbuti, 25 secundum ipsius promissionem, ut per eos salvarentur ante mundi consummationem, qui salvandi per gratiam praeordinati erant ante mundi constitutionem. Quorum praedicationis instantia conversa sunt ad Deum innumerabilia multorum hominum milia, agnitaque fide christianae religionis, respuerunt cultum antiquae superstitionis. In cuius unitatem fidei 30 quoque magna clementis Salvatoris clementia sedulaque magni Karoli multimodi laboris instantia gens Saxonica, quam ad credendum eo compulsi difficiliter, quo id genus hominum natura animi erat ferocius. Subiecta autem iugo fidei, facta est sacerdotibus tributaria, quae tributa aliorum exegerat temeraria, cepitque sua pro Christi amore conchristianis tribuere, quae raptu aliorum solebat vivere. Destruuntur hinc fana idolorum, et exstruuntur oratoria 35 sanctorum; designantur parrochiarum termini; constituuntur episcopatum sedium in locis congruis tituli, in quibus rudis adhuc in fide populus, ne ad perfidiam pristinam relaberetur, salutaribus monitis imbueretur, et servientium Deo multitudo numero et merito cotidie augetur. Inter 9 omnia vero loca principalibus ecclesiis constituendis destinata speciali quadam dignitate Patherbrunnensis sedes praeminebat; quae semper magnorum titulis si- 40 gnata virorum, prae caeteris terris undique secus circumiacentibus frequenti et varia nemonum diversitate, agrorum ubertate, cum omnium frugum fertilitate, saluberrimorum fontium in unum locum inibi latitudine et amenitate incomparabili confluentium, aliorumque multorum per quasque vicinas id locorum concurrentium numerositate excelebat. Cuius iocunda amenitate placidaque aeris temperie rex delectatus, pro publicis disponendis negotiis inibi 45 saepius est moratus; positisque regali magnificentia principalis ecclesiae fundamentis, magno erga Deum suae dilectionis indicio, talem locum iure belli acquisitum, magis ecclesiastico quam proprio deputavit servitio. Cum autem noviter factae conversionis messis multa, novellae vero plantationis operarii essent pauci, locum eundem tuicioni praesulum Wircibur-

2) *liber manu saeculi XV. inscribitur: INCIPIT VITA MEYNWERCI EPISCOPI PADERBORNENSIS.*

9) *Quae sequuntur omnia ex translatione sancti Liborii, quam etiam antea secutus est auctor, fluxerunt.*

gensis ecclesiae commisit; sub quorum regimiae status ipsius nec profecit, nec longa viae intercapedine^a publica^bque variorum negotiorum necessitudine proficere potuit. Unde rex cum suis habito et inito consilio, eundem locum proprii pastoris vigilantia tuendum et gubernandum adiudicavit, praeposuitque ei anno

5 Salvator mundi postquam de Virgine nasci dignatus est septingentesimo nonagesimo quinto, praefatae Wirzburgensis ecclesiae canonicum, rus rudis in fide adhuc populi exculturum Hathumarum. Cuius pontificatus anno quarto, dominicae vero incarnationis septingentesimo nonagesimo nono, beati Petri apostoli vicarius Leo, eiusdem nominis tercius, iniusta civium suorum perpessus odia, in Patherbrunna regem Karolum adiit, susceptusque, ut par erat, cum ingenti honore et gloria, religiosum ac salutarem christianitatis dilatandae studium nobiliter inchoatum, apostolica auctoritate firmavit, atque in cripta ibidem noviter constructa quoddam altare consecrans, adorandas in eo protomartiris Stephani reliquias, quas Roma secum detulerat, in privilegium apostolicae consecrationis collocavit. Tale foundationis Patherbrunnensis ecclesiae tam apostolica benedictione quam imperatoria sanctione incrementum per seculorum secula virtutum omnium cum dilectione Dei et proximi accipiat augmentum; sitque ei Petrus, petra ecclesiae, contra portas errorum omnium firmamentum, ut in templum sanctum in Domino crescat edificatio constructa super ipsius fundamentum. Beato vero Hathumaro nono episcopatus sui anno, dominicae incarnationis octingentesimo quarto, ex hac luce subtracto, atque ad perennem, ut credimus, vitam assumpto, successit ei vir egregius nomine Baduradus, qui ex nobili Saxonum prosapia ortus, ex praedictae Wirzburgensis ecclesiae clero fuerat electus. Qui praeclarae morum, nobilitatis, magnanimitatis et industriae merito familiaritatem Karoli regis intime consecutus, tantae dignitatis et dilectionis apud eum locum promeruit, ut ei non minor facultas quam voluntas amplificandae provehendae atque adornandae ecclesiae sibi commissae suppeteret. Unde nihil laboris studii^cque sui substraxit ab acquirendis ac procurandis omnibus quae ibidem ad laudis divinae augmentum atque utilitatem christiani populi pertinere agnovit, ecclesiam videlicet per omnem parochiam suam sub celeritate construere, principalem basilicam ingenti decore et grandi opere extollere, res omnes ad eam pertinentes modis variis adornare, augmentare clerum, disciplinam monasterialem instituere, pueros tam nobiles quam inferioris conditionis in scolam congregatos, in divinae legis eruditione nutrire. Eius pontificatus anno decimo, dominicae incarnationis octingentesimo decimo quarto, gloriosus imperator Karolus, pater patriae, apostolus gentis Saxonicae, anno regni sui quadragesimo sexto, ab urbe Roma condita millesimo quingentesimo sex gesimo septimo, ab hac luce migravit; eternae vitae gloriam et perpetuam futurorum habiturus memoriam pro multimodis indefessi laboris studiis, quibus fines christianae religionis promovit et dilatavit. Baduradus autem venerabilis pontifex, virtutum imitabilis artifex, utiliter cepta feliciter consummans, anno episcopatus sui quadragesimo octavo migravit ad Dominum, rexitque post eum annis viginti sex Liuthardus iam dictae dicendaeque civitatis populum. Cui succedens Basis nomine, praefuit viginti tribus annis ipsi ecclesiae; rexitque eandem post eum Thiedericus annis novem. Sexto loco succedens Unwanus, fuit novem et decem annis episcopus, septimoque Dudo nomine, annis viginti quinque. Virtutes octo beatitudinum docturus populum, octavo loco viginti septem annis praefuit Folcmarus; successitque annis viginti octo, consilii sui excellentia dispersa collecturus, Retharius. Decimo loco magnorum operum auctor et patrator sibi suisque Mainwercus successit utiliter; qui decalogi legalis vel gratiae spiritualis perfectionem, per Dei et proximi dilectionem adeptus est feliciter. Huius laudum et meritorum praeconia cum aliis et prae aliis suscipiat ecclesia, eius amori insistens et devotioni, cuius ille honori institit et promotioni. Hec ergo veraciter posteris intimari, animosque fidelium exemplis priorum decet excitari, ut qui virtutum culmina adipisci desiderant, gradus felicissimae ascensionis agnoscant.

2. Germania post Scythiam inferiorem, sumens initium a flumine Danubio, desinit in Reno; terra dives et populosa, questuosa pariter et bellicosa. Haec maiorum sollertia, divisione distincta bifaria, superiorem habet terminum iuxta septentrionalem oceanum, inferiorem circa Renum, finem sui faciens in mari quod Galliae Britanniaeque praetenditur litioribus, ex quo quaque versus omnium terrarum patet exitus. Ad huius inferioris Germaniae

a) intercapede 1. b) ecclesiae 1. c) modum 1. 2. et ita tam transl. S. Liborii. d) mittere 1. 2. e) Vita
55 beati Meinwerici episcopi rubricam add. 2. f) ita distinguit 1. g) praetendit 1. 2.

septentrionalem tractum Traiectensis diocesis est terminus, locus navium et vectigalium
 commealibus questuosus, magnorum et nobilium virorum gloria, quam in defensione gentis
 suae et patriae magnanimitè adepti sunt, insignis et famosus. De quorum nobili prosapia
 10 ortus est Imed¹⁰ in eadem provincia; qui virtutis et probitatis maiorum suorum factus heres
 legitimus et strenuus, comitatum suo tempore in eiusdem provinciae administravit parti- 5
 bus. Qui tantae nobilitatis lineam propagari, nominisque sui memoriam et posteritatis glori-
 am cupiens nobilitari, cum multiplici divitiarum apparatu ac possessionum praediorumque
 reditu nobilem duxit uxorem de terra Saxoniae, Athelam nomine; de qua processu temporis
 genuit Thiedericum et Meinwercum, Glismod et Azelam. Thiedericus autem paternae digni-
 tatis et facultatis heres designatus, Meinwercus in ecclesia beati Stephani protomartiris in
 civitate Halverstadensi ad clericatus officium a parentibus est oblatus; Azela vero castitatis
 emulatione agnam secutura, sanctimonialium cetui in ecclesia preciosi martiris Viti Eltene
 associatur; Glismod autem tricesimum fructum pudicitiae matronalis adeptura, cuiusdam
 nobilis principis in Baioaria matrimonio copulatur.

3.^b Meinwercus igitur liberalibus studiis et spiritualibus imbuendus disciplinis, in prae- 15
 fata Halverstadensi ecclesia tenerioris etatis rudimenta, provectoris vero in ecclesia Hilde-
 nesheimensi peregit; ubi Henricus, filius ducis Baioariae Henrici, cum aliis plurimis honori
 et decori ecclesiae Christi suo tempore profuturus secum theoriae studiis continuam operam
 dedit. Quam liber autem et integer a vitiis et in puerili et in iuvenili etate vixerit, qualis
 quantosve inter coevulos vitae sinceritate morumque probabilitate conversatus fuerit, variis 20
 hinc inde quesitis laudationum fucis eum colorare non convenit, cum iudiciis operum eviden-
 ter postmodum claruerit, quale fundamentum domus suae in eo sapientia Dei collocaverit.
 Acceptus autem de scolis, vixit in praedicta Halverstadensi ecclesia sub proposito canonicae
 legis, omnibus carus et amabilis, aspectu et colloquio affabilis, actu et eloquio irreprehensibilis.

[5.] 4. Eo tempore monarchiam Romani imperii Otto eiusdem nominis secundus strenuus 25
 gubernabat, armis strenuus, fide catholicus, non minus divinis quam humanis rebus deditus.
 Qui postquam Idus^c Iulii contra Sarracenos in Calabria periculosissime dimicans, multis suo-
 rum amissis, ipse vivus vix evasit, 7. Idus Decembris sequentis anni, dominicae incarnationis
 983. videlicet nongentesimo octogesimo tercio, regni sui decimo, indictione duodecima, obit, et filium
 suum eiusdem nominis successorem dereliquit, Henrico duce Baioariae, qui priori anno mortuo 30
 604. patre suo Ottone duce ducatum optinuerat, regnum invadente, set victo desistente. Rex autem
 puer in proximo natali Domini, ipsa sancta die, unctione Iohannis Ravennatis archiepiscopi
 Aquisgrani rex consecratus, paternae virtutis et industriae vestigia per omnia est imitatus;
 non minus christianae religioni humiliter inserviens, quam regni negotiis sollerter insistens.

[6.] 5.^d Meinwercus autem, regia stirpe genitus¹¹, regio obsequio morum elegantia^e idoneus 35
 12. adiudicatur, evocatusque ad palatium regius capellanus¹² efficitur, ut Deo ordinante longius
 innotesceret qui longius expectendus erat, fieretque in negotiis tam spiritualibus quam saecularibus
 etate doctior, usu tritior, processu temporis sapientior. In quo cum inreprehensibili-
 ter conversaretur, et regalis celsitudo et procerum multitudo eum reverebatur, utpote cuius
 benivolentiae ancillabatur humilitas, gravitatem temperabat affabilitas, in cuius ore veritas 40
 et dulcedo, in cuius corde pietas et mansuetudo, in cuius moribus et scientia verborum et
 operum regnabat concordia. Omittantur extrinseca; licet enim in consideratione singularita-
 tis praeterire communia. Pre participibus^f suis in domo Domini exaltandus, participio sancti
 Spiritus erat primitus exornandus, ut videlicet esset discretione providus, actione praecipuus,
 moribus approbatus, virtute perfectus, humilitate communis, compassione singularis, man- 45
 suetudine lenis, auctoritate gravis, patientia amabilis, vindicta pro zelo iusticie terribilis; qui
 pectus haberet consilii, acumen vivacis ingenii, Atticos flores vernantis ingenii, praeter alia
 innumera his similia, quibus immorari non convenit, ne quid praeter veritatem mera verita-
 tis assertio intendisse videri possit. Rex autem huiusmodi virtutum insignia sapienter ani-

a) magnanimitè. b) De adolescentia eius rubricam add. 2'. c) III. idus editi, perperam, contra fidem codicis. 50
 d) Quam laudabilis et sancte vite fuerit rubricam add. 2'. e) elegantia 1. f) participibus corr. participibus 1.

10) Memoriam eius, sicut Overham refert, necrolo- a Thiedrico Mathildis reginae fratre, materno a
 gium Abdinghofense servavit: IV. Kal. Febr. obiit Wichmanno, Herinanni ducis nepote, propinquo
 IMRETH comes pater Meinwerci episcopi; Athelae Ottonis I. Widukind. l. III. c. 69. 12) In charta
 item d. 8. Idus Augusti, Thiderici d. 7. Idus Aprilis, Ottonis III. a. 1001. 15. Kal. Apr. Dammoni con- 55
 Glismodis Nonis Februarii. 11) paterno genere cessa Meginwark capellanus memoratur.

madvertens, et eum regia liberalitate honorare dignum ducens¹³, interventu Geptae venerabilis abbatissae¹⁴ duos mansos regales in Lutterun, in pago Wentsgoi dicto^a, in burwardio quoque Daleheim, in comitatu Herieldi comitis^b, et donavit, de quibus sibi regiae concessio- nis et confirmationis praeceptum conscribi et contradi mandavit^c; suae sinceræ dilectioni^d perhibens testimonium relatu dignum, quod videlicet suam vitam diligeret ut propriam.

6.⁴ Eo tempore Retharius Patherbrunnensis ecclesiae venerabilis episcopus, inter alios quam plures, qui scientia praediti, moribus adornati, secundas partes regni strenue adiuva- bant, enituit; qui nomen episcopi officio tenuit, moribus implevit. Denique cura pervigili intendens commisso gregi, in collectione dispersorum, in conservatione congregatorum ope- ram continuam dedit; et ab eodem Ottone rege aliisque fidelibus donaria non modica diver- sis temporibus acquisivit. Volens autem ecclesiam suam, super apostolicam petram funda- tam, apostolicae tuicionis praesidio artius communire, privilegium apostolicae confirmationis super bona et iura ecclesiae suae a Iohanne papa eiusdem nominis octavo decimo, anno dominicae incarnationis nongentesimo nonagesimo, episcopatus illius tercio, indictione quarta,^{990.} petiit et obtinuit: ut si aliquando mundanae turbulenciae eam cornibus suis impeteret aries, tantae auctoritatis reiectus fortitudine, dissiliret ut glacies. Electionem quoque episcoporum inter eiusdem et ab eiusdem ecclesiae filiis faciendam, quam eis diversi reges diversis tempo- ribus liberaliter et legaliter concesserunt, — Karolus videlicet Calvus¹⁵, interventu Bisonis¹⁶ Patherbrunnensis episcopi, sexta Idus Decembris, anno dominicae incarnationis octingente-²⁰ simo octogesimo quinto, indictione quarta, anno ex quo patre suo Luthuico eiusdem nominis secundo mortuo, cum fratribus suis Karlmanno et Hlodowico de regno altercari ceperat nono,^{fol. 5.} ex quo Karlmanno mortuo; a Iohanne papa in imperatorem unctus fuerat, quinto, ex quo fratre suo Hlodowico, 13. Kal. Febr. mortuo, totius regni monarchiam nullo resistente susce- pit, quarto: Otto eiusdem nominis secundus, 15. Kal. Febr. rogatu Folcmari eiusdem civitatis²⁵ episcopi, anno dominicae incarnationis nongentesimo septuagesimo quarto, electionis suae decimo quarto, imperii primo^e, regni septimo, indictione quarta — idem papa eodem privile- gio confirmavit, ut si unquam aliquis in ovile ovium aliunde quam per ostium introiret, ex- communicationi subiaceret.

7. Qualis autem in huiusmodi studiis episcopi intentio fuerit, adversitas probavit; quae^[8.] non segnius, immo multo instantius, in adversis quam prosperis ecclesiae eum commissae in omnibus fideliter et utiliter prospicere, veraciter demonstravit. Denique quocumque Dei iudicio, sive malicia inhabitantium exigente, sive saluti mortalium Deo per id consulente, anno dominicae incarnationis millesimo, ordinationis ipsius Retharii episcopi nono decimo,^{1000.} regni Ottonis tercio decimo septimo, imperii quarto, indictione 13. civitas Patherbrunnensis³⁵ primum incendio vastatur, nobileque principalis ecclesiae monasterium praecipui operis et de- coris a Karolo magno fundatum, a beatae vero memoriae Badurado episcopo consummatum et 14. Kal. Novembr. dedicatum, cum libris, privilegiis, plenariis aliisque ecclesiae ornamen- tis propemodum conflagratur. Ipso anno imperator tempore quadragesimali orationis causa^[9.] ad sanctum Athelbertum Slaviam intravit, ibique coadunata sinodo septem episcopia dispo-^{1001.} suit, et Gaudentium monachum, fratrem beati Athelberti archiepiscopi qui ante triennium a Prucis martirizatus fuerat in Prago, archiepiscopum ibidem constituit. Inde Italiam pertransiens, Romam intravit, ibique natale Domini condecenter celebravit. Retharius ergo episco- pus capta loci et temporis oportunitate, quo tam apud apostolicae sedis auctoritatem quam apud imperialem maiestatem ecclesiae suae calamitates defleret, missis nunciis, utrisque⁴⁰ quae acciderant innotuit, et ut antecessorum suorum constituta super immunitatem eccle- siae eiusdem renovarent, et renovata praeceptorum suorum auctoritate confirmarent, expe- tit. Qui incendio ecclesiae et civitatis audito, intime condoluerunt, et roganti benignissime annuentes, omnia quae eidem ecclesiae eatenus honori vel usui servierant, confirmaverunt⁴⁵;

a) dicta l. 2'. b) i. e. h. c. adiecta manu 2. desunt 2'. a manu recenti saec. XVIII, deleta vocabulo bordardioque (sic), addita. c) quae sequuntur, adiecta sunt manu 2. d) De Rethario episcopo Paderb. rubricam add. 2'.

e) i. septimo regni primo l.

13) Litteras sine loco et a. vide apud Erhard Regesta Westphaliae dipl. n. 74. si. ac petitione Geppas . . . Gerburgis II. 15. Crassum in animo habuit auctor. in pago Wentsgoi in burwardio quoque Dalehem 16) Chartam inde confectam v. in Monumentis Pa- atque c. Harialdi c. sitos. Lutter am Barenberge et derborn. et in Falkii Tradd. Corb. p. 669. 670. du- Dalheim noti sunt, sed pagus obscurus; cf. Wersebo biae tamen auctoritatis, licet nonnulla a Falkio contra monita minime locum habeant. Aga, Thre- Gaue etc. pag. 199—201. 14) Gandersheimensis, vereaga, Sorethfeld ignorantur.

videlicet de episcopatus statu, de iurisdictione atque mundiburdio sanctae Dei ecclesiae et perpetuae virginis Mariae, de decimis, de omni proprietate ad eandem ecclesiam pertinente, de electione episcoporum inter clericos eiusdem ecclesiae facienda, de eius hominibus tam liberis quam et servis nulla iudiciaria persona constringendis nisi a eorum advocato quem ipse episcopus elegerit, de proprietate clericorum si quis illorum sine herede obierit, eidem ecclesiae concessa, de comitatibus super pagos Patherga¹⁷, Aga, Threversga, Auga¹⁸, Sorethfeld, datos pro decimis novae Corbeiae ad monasterium pertinentibus, de tribus mansis in Thiusburg¹⁹ et in Trutmannia²⁰, de foresto quod incipit de Delchana flumine, et tendit per Ardennam — id est Osniq — et Sinethi²¹ usque ad viam quae ducit ad Herisi; haec ergo et alia omnia, quae ecclesia illa die quando combusta est habuit, vel deinceps habitura erit, confirmantes, confirmata per manus notariorum suorum et cancellariorum sub firma astipulatione sigillorumque suorum impressione roboraverunt, et Romae data Kalendis Ianuarii. fol. 6. episcopo suaeque ecclesiae, anno dominicae incarnationis 1001, pontificatus Silvestri papae secundo, regni Ottonis III decimo octavo, imperii quinto, indictione 14. transmiserunt. Anno 1002. illo rex in partibus Italiae commoratus, mortis periculo est praeventus; quo profecto illo tempore caruisset, si beati Heriberti Coloniensis archiepiscopi monitis obtemperare voluisset. Mortis autem illius occasio haec fuit. Ante²² quinquennium, dominicae incarnationis videlicet annum nongentesimum nonagesimum sextum, rex ad mitigandam sevitiam Crescentii Romam venit, et tumultu orbo decenter sedato, Brunone papa defuncto, Brunonem cognominatum Gregorium, Ottonis ducis filium, in sedem eius locavit, et ab eo imperialem unctionem accepit. Imperatore autem Romam egresso, proximo anno, consiliante Crescentio, Iohannes Placentinus episcopus contra velle imperatoris sedem apostolicam invasit: Unde iterum imperator Romam veniens, proximo anno praedictum Iohannem invasorem cecatum et nasu truncatum deposuit, et Crescentium cum duodecim suis decollatum ante Urbem suspendi iussit. Bruno autem, qui et Gregorius, ab eo restituitur, set post discessum eius a Romanis expulsus ac deinde veneno peremptus, postquam annos ferme duos et menses novem Romanam ecclesiam rexerat, quarta Idus Martii moritur, eique Gerbertus, qui et Silvester dictus est, successor eligitur. Rex ergo cum isto Silvestro papa natali Domini Tudertine celebrato, cum confusionem tam in Jan. 23. beati Petri ecclesia quam in re publica factam decenter composuisset, incidit in insidias mulieris malae, eius videlicet cuius virum Crescentium sibi rebellantem captum iusserat capitali sententiam; quam formae elegantissimae nimis insipienter thoro suo socians, ab ea non praecavens, quamvis a sancto viro Heriberto sepius esset ammonitus, veneno intra cubiculum dormiens infectus est. Et sequenti die beato Heriberto pestem quam perceptorat confessus, cum se mori sensisset, ut corpus suum Aquisgrani sepeliendum transferret, [11] petiit; et sic Paternum ingressus, cum generali omnium dolore 9. Kal. Februarii obiit. Ante successione[m] autem futuri principis confusum est regnum nimis, insonitque inter principes tempestas valida commotionis propter ambitionem inanem dominationis. De quibus Ekkihardus marchio usurpator regni Palithi interfectus occubuit, et Counradus unus de primoribus regno expulsus, aliquamdiu ab eo exulavit. Herimannus quoque dux Sueviae non expers fuit tantae discordiae; qui dum ipse regnare voluit, electioni generali impedimento fuit. Quidam etiam princeps, Bruno nomine, regni fastigium optinere voluit; set effectu carens, multis votis eius non faventibus, et praecipue beatae memoriae Berenwardo Hildesheimensis ecclesiae episcopo, in hominibus et bonis eius multa mala intulit. Set serenante Altissimo et mediante Willigiso Magontiensis archiepiscopo, Henricus dux Baioaricus secundum seculi dignitatem locupletissimus, et litterarum studiis non tenuiter instructus, et quod his maius est, vir in omni perfectione ecclesiastica praecipuus, eligitur; et redditus regalibus a sancto Heriberto Coloniensi archiepiscopo, qui ideo electioni non interfuit quoniam in humando corpore defuncti principis occupatus fuit, Magontiae dominica octava pentecostes a Willigiso eiusdem civitatis archiepiscopo ordinatur.

[12.] 8. Eodem anno, novo rege natalem sancti Laurentii in civitate Patherbrunnensi 50

a) sequitur rasura: 3 aut 4 litterae exciderunt 1. b) Duisburg corr. Thiusburg 1. Tuisburg 2. c) 10. Ann. Hildesh. d) Quidam usque intulit in margine, manus 2, sumta ex Vita Berwardi c. e) M. d. o. p. a. in loco raso 2. f) e. c. a. in loco raso 2. ex Vita Berwardi addita. g) n. r. usque celebrante in margine 2. h) vox iam absorta 1.

17) in quo Paderborn. 18) in quo Corbeia. 19) Duisburg. 20) Dortmund. 21) die Senne. 55
22) Sequentia ex Ann. Hildesheimensibus a. 996—1002 fluxerunt. 23) ex Ann. Hildesh.

celebrante, donna Chunigunda, ipsius ut putabatur uxor, re autem vera castitatis emulatione soror, a praedicto Willigiso Magontensi archiepiscopo inibi^a regiae consecrationis dominium advenit; quod eidem ecclesiae in augmentum honoris et propectum magni decoris Dei^b misericordia provenit^c.

9. Meinwercus autem novo regi tam carnis propinquitate quam vitae sinceritate iam dudum notissimus, de karo fit karissimus, factusque est ei in negotiis publicis et privatis comes inremotissimus. Rex autem non habens nec habere disponens liberos, ecclesiarum Dei exaltationi continue invigilavit, et eternitatis flagrans desiderio, temporalia bona pro acquirendis aeternis liberali manu eis erogavit. Quo regni sui partes solerter circueunte et necessaria et utilia queque ubique sapienter disponente, occurrit ei 17. Kalendas Octobris Ketharius episcopus in loco qui Bochartum²⁴ dicitur, et ecclesiae suae ruinas innotescens, 24 forestim quae incipit de Delchana²⁵ flumine, et tendit per Osninge et Simthe usque in viam quae ducit ad Horhusen, et^d de hominibus ecclesiae commissae, tam liberis quam et servis, nulla iudiciaria persona constringendis, nisi advocato ab episcopo electo, regiae tuitionis defensionem, ipso primo anno regni eius, dominicae incarnationis 1002, indictione 15. optinuit²⁶. Sequenti dehinc anno dominicae incarnationis 1003, iudictione prima, veniente rege Quidilingaburg²⁷, obvius fuit iterum episcopus; et ecclesiae suae incendium lamentabiliter conquerens, quae domus apostolicus ac praedecessor eius confirmaverant, confirmari, et confirmata praeeptali pagina roborari obnixè petiit et obtinuit. Quia ergo Domino placuerunt viae eius, convertit ad gratiam inimicos ipsius; de²⁸ quibus Herimannus dux Sueviae se ei subdidit, et interventu principum in suo honore permansit; et plures alii qui non consenserant eius electioni. Ducatum autem Baioariae dans Heinricho, fratri domnae Chunigundae contectalis suae, incurrit offensam fratris sui Brunonis; qui inde plus iusto commotus, cum Heinricho filio Bertoldi comitis cum ambobus Bolizlavonibus, Polianico scilicet ac Boemico, a rege infideliter defecit. Set Heinrichus ad regem fugiens, in Gevikanstein custodiae datur; Bruno²⁹ vero proximo anno, interventu domnae Gislæ matris suae, regi reconciliatur.

10. Anno post haec secundo, dominicae incarnationis 1005, indictione 3, octava Kalendas Novembris venit episcopus ad regem in loco qui dicitur Corbeia, et ecclesiae penuriam nimiam conquerens, et regii solatii opem suppliciter deprecans. Rege autem in promptu quod daret non habente, Meinwercus capellanus eius, iam flammam dilectionis intimae operum exhibitione demonstrans, praedium situm in villa Bochinevordi³⁰ in comitatu Ludolfi comitis regi contulit, quod ipse rex episcopo suaeque ecclesiae in proprium donavit, ea^e ratione, ut praedictus episcopus, quam diu viveret, in sua potestate atque servitute hoc possideret, finitis vero suis temporibus, ad stipendia fratrum in Patherbrunnensi ecclesia Deo sanctoque Liborio famulantium pertineret. Cum igitur his et talibus misericordiae instaret operibus venerabilis episcopus, anno dominicae incarnationis millesimo nono, episcopatus sui 28^o, Heinrichi regis septimo, pridie nonas Martii³¹, quae illo anno extitit sabbatum ante Invocavit, eductus est de ergastulo carnis, et de valle huius miseriae et tribulationis assumptus, ut credimus, ad gaudium sempiternae consolationis.

11. b. Eo tempore rege consistente in Goslaria, ilico legatos suos ad eum direxit eccle-

^a in loco raso, ubi 4 rotes iam exciderunt. b) d. m. manu 2. c) provenit. Ipso anno Wotheloffus Onseburgensis episcopus obiit, eiusque Thetmarus, vir bonus et iustus, fortis, pius et moderatus, successit.

Hic presul factus implevit presulis actus.

Hic apud ecclesiam per se tam sedule factam

Ut patet in factis ipsius ibi quoque scriptis.

Constituit cunctis post haec instantibus annis.

Denique baptiste fundans in honore Iohannis

Adveniente sui sacro natalo patroni

Ecclesiam quandam, supplex dedicavit eandem.

Leticie sacre fratrum^m fedus haberi.

Anno millesimo^b bis quino desuper uno.

Ac in amore Dei miseros inibi recreari.

Ex quo^c sermo Patris sumpsit propositis carnis.

Et de collata de fratrum munere cerea

Onseburgensi quae scitur proxima sedi

Candelam fieri Baptiste in honore bestii.

Continuis horis tribuens sibi pignus honoris.

Meinwercus ita 2^o. 3. Quae sacro XIII. addita fuisse, noscitur Ipso anno manu sac. XIII. creantia scriptas et in

codice 1. additae indignant. d) et usque defensionem manu 2. addita. e) Bokenvörde manu sac. XV. additum.

f) manu 2. g) ea usque pertineret 2. in marg. h) De ordinatione b. Meinweri episcopi rubricam add. 2. i) mil-

teloffus 3. k) millesimo 2. l) quo summi a. 2. m) superannum 2.

24) Boppard. 25) vulgo Daleke. 26) v. Erhard Cf. Erhard l. c. Falke p. 636. Seibertz in Wigand Regesta Westfaliae dipl. n. 7^o. 27) cf. Archiv VI, 144. 31) Idem dies in Necrologio Pa-Ann. Hildesh. 28) ex Ann. Hildesh. 29) ex derbornensi indicatur teste Erhardo, Regesta West-Ani. Hildesh. a. 1004. 30) hodie Bökenvürde. faliae p. 149.

1009. sia, qui et obitum episcopi denunciarent, et clementiae eius solatium de successore idoneo suppliciter implorarent. Qua lugubri rex audita legatione, talem tantumque virum condigno merore delevit, et missarum elemosinarumque debita commemoratione animam eius divinae pietati commendavit. Post haec astitit episcopis et principibus qui aderant, de successore tali loco et tempore idoneo consilium habuit; et diu scrutatis perspectisque plurimis, Meinwercom tam nobilium natalium magnitudine, quam rerum et facultatum temporalium multitudine idoneum perhibuit. Hinc faventibus et congratulantibus omnibus, Meinwercom advocavit, et consueta benivolentia ei arridens, sumpta cirotheca: *Accipe*, ait. Quo, quid fol. 8. esset accepturus, percontante: *Episcopatum*, inquit rex, *Patherbrunnensis ecclesiae*. Illo autem dicente, quid sibi episcopatus ille deberet, qui de bonis propriis excellentiorem construere valeret: *Quia hoc*, inquit rex, *veraciter considero, ideo te inopiae illius misericorditer subvenire desidero, ut illius in celo coheres fieri merearis, cuius piam matrem in terris heredem tuum feceris*. At ille hilariter: *Ego, inquam, ea spe et conditione episcopatum suscipiam*; ostendens liquido, se non despectu paupertatis vel appetitu eminencioris sedis aut dignitatis, set affectu maioris utilitatis simpliciter contradixisse. Ibidem ergo in Goslaria proxima Mart. 13. dominica a Willigiso Magontino archiepiscopo et ceteris episcopis qui aderant consecratur, electioni eius et consecrationi congruente officio, quod eidem dominicae intulatur. Ea namque est dominica quadragesimae secunda, quae in ordine et ratione septem dominicarum, septem mundi aetates significantium, quinta extat, et pulchra rationabilique dispositione vacat, significans quintam mundi etatem, quando templo Dei diruto et populo eius in Babiloniam abducto, sacerdote, duce, altari legitimo carens, a laude Domini vacabat, non habens quae vel quibus aut ubi verba canticorum Domini decantaret. Cui captivitati in euangelio ipsius dominicae aptissime congruit a demonio vexata filia mulieris Chanaeae; quia sicut Nabuchodonosor tipum tenens diaboli, templum Dei spoliavit et populum eius captivavit, ita diabolus per se filiam Chanaeae, templum utique Dei, captivavit, et suo atrocissimo dominio et ludibrio mancipavit. Interveniebat fides patriarcharum et meritum Danielis ac sociorum eius, ut populus ille a captivitate Babilonica solveretur; clamabat fide et voce magna mulier Chanaea, interventibus sanctis apostolis, ut filia eius a demonio liberaretur. Tam captivitatis ergo Babilonicae quam mulieris ewangelicae per totum officium missae illius formam rectissime repraesentavit ecclesia, quae incendio vastata, sollicitudine pro pastoris viduata, in necessitatibus suis pro successore idoneo fideliter clamavit, et instanter clamando eum qui se secundum voluntatem Dei a fornicatione abstinens, vas suum in sanctificatione et honore possederat, interventu et consultu principum feliciter impetravit; per quem non tantum de micis quae cadunt de mensa dominorum recrearetur, verum etiam largissimis epularum deliciis abundantissime reficeretur. Sollemniter ergo consecratus, condigno honore Patherbrunno concursu et occursu omnis etatis et dignitatis deducitur et excipitur; et vere via regia in ovile ovium per hostium ingressus, episcopali sede intronizatur. Pontificatus itaque decoratus infulis, continue invigilavit curae commissae gregis; timensque notam mali servi et pigri qui reposuit in sudario pecuniam domini sui, nihil remissi faciebat cordi suo et corpori. Forinsecus pro generali cleri et populi gubernatione episcopali speculatione sollerter insudavit; intrinsecus autem pro omnium salute vigiliis et ieiuniis precumque hostiis Deo indesinenter supplicavit. Lucerna namque in domo Domini supra candelabrum posita, arsit in se Dei et proximi dilectione; luxit alius eiusdem lucis sedula exhibitione. Denique pro adipiscenda immortalitatis corona contulit ecclesiae, quae hereditario iure possederat vel multimodo iugis servitutis labore optimuerat, temporalia bona; quae sicut alios usu malo a salute praepediunt, ita alios usu bono ad salutem promovent.

fol. 9. 12. Principalem ecclesiam sumptu ingenti et magnificentia singulari construxit; quam [17.] tertia die adventus sui delecto opere modico a praedecessore suo inchoato, et usque ad fenestras neglegenter consummato, a fundamentis celeriter atque alacriter erexit. Operariis autem sollerter operi instantibus, quadam die advenit quidam vir incognitus, qui episcopum astantem salutavit suppliciter, suumque servitium obtulit ei humiliter. Quem episcopo, quam sciret servitii artem, percontante, et cementarium et carpentarium se profitetur; et mox ab episcopo clavum tunc fortuito lignis compingendis necessarium facere iubetur. Quo celeri velocitate velocique corporis agilitate decenter et convenienter facto, cooperaturus

a) cod. habet invigilavit superscripto sud; itaque insudavit edidimus. b) mirabilique corr. uelocique c.

operantibus apponitur, artisque suae scientia, probatus et approbatus omni experientia, ab episcopo omni operi praeponitur. Quo non multo post mortuo, advenam suum episcopus digno sepulturae commendavit officio, fieri mandans ei in cripta iuxta murum monumentum, ponens ad caput eius trullam eius et malleum ad posteritatis monumentum, per tantae humilitatis et pietatis excellentiam magnam sibi acquirens operantium sibi que famulantium benivolentiam. Prepositis autem operi singulis magistris, ipse ad reliqua episcopi negotia disponenda convertitur, quae videlicet dioeceseos terminos frequenter lustrare; si fidelium fides spei, si spes concordaret rei solleter investigare; bene acta confirmare, neglecta reformare, bene agentes, ut in melius proficerent, ammonere; negligentibus, ut respicerent, oportune importune instare. Denique omnibus omnia factus, pro cunctis animae et corpori eorum necessariis erat sollicitus; primoribus et maioribus exhibens se formidum et honori, subditis secundum uniuscuiusque meritum timori pariter et amori. Oculatus autem ante et retro ut sic internorum et spiritualium sollicitudinem gereret, ut tamen exteriorum providentiam pro subiectorum necessitatibus supplendis non negligeret, regni negotiis, ut com-
 15 pellebatur, inservire cepit; ubi reddens Deo quae sunt Dei, et cesari quae sunt cesaris, ecclesiae commissae prodesset, ubi se oportunitas optulisset loci et temporis. Continue autem regi insistens, ut ecclesiae sibi commissae, lamentabiliter incendium passae, secundum sponsonem qua sibi eam commiserat succurreret, rex misericorditer annuit, et praefatae ecclesiae miseratus paupertatem, multa ei bona tam in praediis quam facultatibus aliis larga manu et plena caritate pro Dei amore dilectique sibi episcopi assiduo et devotissimo obsequio contulit. Sepius autem in civitate Patherbrunnensi commoratus, operum et studiorum eius adiutor et cooperato exiit, favente et instante per omnia venerabili Chunigunda regina, cui non minor voluntas quam facultas in ecclesiis Dei amplificandis et meliorandis semper fuit. Quodam itaque tempore inibi commorante beatus Heimeradus de Suevia
 20 oriundus, voluntaria paupertate pro Christo exul et peregrinus, eo adventi, eumque lurida facie et procéri³² corporis macie ac vestium silitate deformem episcopus ut vidit, unde ille³² diabolus emergeret inquisivit. Ille autem cum, se diabolum non esse, humiliter et patienter dixisset, quesivit episcopus, an presbyter esset. Ubi autem eo die divina misteria eum celebrasse cognovit, protinus sibi libros in quibus cantaverat deferri mandavit. Quos incomp-
 30 et neglectos et nullius ponderis aut precii aspiciens, eodem momento in ignem proici fecit, fol. 10. eumque iussu reginae, episcopi iusto zelo ut videbatur compatentis, verberibus cedi praecepit.

13. Post haec quidam comes Doudiche nomine, de monte qui Warberge³³ appellatur, superveniente festivitate sancti Andreae apostoli episcopum ad convivium invitavit. Cum
 35 autem comes beatum Heimeradam quoque invitasset, et in vigilia ipsius apostoli eum ad cenam episcopo oppositum sedere fecisset, commotus episcopus, quid vir tantae prudentiae sibi in illius praesentia vel consortio vellet, interrogavit; et multis iniuriis verborum adversus illum exardescens, delirum et apostatam eum appellavit. Beato vero Heimerado pro Dei amore cuncta patienter et silenter ferente, respondit comes, se nescisse, quicquam eum
 40 adversus illum controversiae habuisse; cepitque verbis lenibus et humilibus animum episcopi mitigare, et viro Dei, quoniam pro vitae suae merito eum valde venerabatur, veniam obnixius postulare. Sed perstitit in sua sententia episcopus, placari non valens ullis precibus; quatenus tantae nimietatis perturbatione fieret ei postmodum humilitatis custodia, et in tantae nobilitatis et dignitatis viro satisfactio inferiori voluntarie exhibita, ad exemplum humilitatis
 45 a discretis commendaretur, quae vix maioribus a subditis iure subiectionis exhibenda imitabilis videretur. Denique quoniam ab hominibus sanctus putaretur, experiri se velle sanctitatem illius dixit; statimque coram omnibus, ut altero die Alleluia ad missam cantaret, sub interminatione plagarum ei iniunxit^d. Cumque comes pro eo obnixius supplicando, et ei huius actionis remissionem petendo, nihil ageret nisi quod oleum carnino adiceret, nocte
 50 finitis matutinis laudibus, assumpsit hominem Dei secretius, et consolans eum, obsecrabat, ut temptamenta, sanctorum virorum purgamenta, non refugeret, set saltem in nomine sanctae Trinitatis incipiens, cetera Deo committeret. Qui multum remittens, et se dimitti ad hospitium flagitans, multis precibus victus, tandem adquevit; et veniente hora cum episcopus

a) dioeceseos l. 2. b) in marg. add. rubricam: De beato Heimerado presbytero et Meinwero episcopo 2. c) heimeradus corr. heimeradus o. d) iniunxit c.

32) Ex Ekkeberti Vita Heimeradi. 33) Warburg.

nullo modo a proposito posset^a abduci sententia, processit, inchoavit, sollempniter et iucunde percantavit, adeo ut omnes qui aderant mirarentur, et se ex nullius umquam hominis ore suaviori modulationem audisse faterentur. Episcopus autem finita missa virum Dei secretius tulit, et ad pedes eius ruit; et veniam pro commissis in eum humiliter postulans, et celeriter impetrans, perpetuus ac fidelis ei postmodum amicus fuit. Episcopus autem ipsum^b castrum, sui munimine vastum, ecclesiae Patherbrunnensi, in cuius diocesi consistit, ornamento et munimento utile, situ vero loci in aquis lignis pascuis omnimodis habile, considerans, pro venditione sui vel voluntaria traditione variis modis comiti^c instabat; set ille filium de pelice quam duxerat natum heredem facere disponens, monitis salutaribus non obaudiebat.

[20.] 14. Pontificatus eius itaque anno secundo, dominicae incarnationis 1010^d, indictione 8, fol. 11. Ansfrius^e venerabilis Traiectensis episcopus, cuius mira laudum praeconia in gestis suis inveniuntur, ad celestem vitam sustollitur, eique Adelboldus subrogatur. Sequenti anno fol. 10. 7. Kalend. Martii, Willigisus^f Magontiensis archiepiscopus omni memoria dignissimus, episcopus sui anno trigesimo sexto, post incendium monasterii Magontiensis^g honorifice ab eo constructum, quod 3. Kalendas Septembris accidit, secundo, ad Christum migravit, et in loco cum eius Erkinbaldus abbas Fuldensis subintravit. Quinta^h dehinc proxima Iduum Februarii Bernhardtus pius dux Saxonicus, filiusⁱ Herimanni ducis, obiit; et filius eius Bernhardus fa- fol. 12. vente^j sibi Meinwercio episcopo amicisque suis ducatum optinuit, et homo episcopi factus, iuge obsequium in omni fidelitate sibi exhibuit. Frater^k quoque praefati ducis Bernhardt, comes Liuderus, proxima quarta Kalendas Aprilis obiit, qui cum uxore sua Emna, senatrice christianissima, multa bona ecclesiae Bremensi contulit.

[21.] 15. Post haec 4. Idus Aprilis in festo beati Gregorii, cum rege in villam regiam, quae Tribura dicitur, episcopus^l devenit, ubi^m comitatum quem Haold, dum vixit, tenuit, situm in locis Haverga, Lingaⁿ, Thiatmali^o, Aga, Patherga, Treveresga^p, Langaneke^q, Erpesfeld^r, Sibiki, Matfeld, Nihterga, Sinatfeld, Ballevan, prope Spriada, Gambeke, Gession, Siwardeshus^s, cum omni legalitate rex ei^t in proprium dedit.

16. Post pentecoste Helmwardeshusen^u venit, et monasterium, quod Ekkihardus comes^v in proprietatis suae fundo construxerat, in honore sanctae et individuae Trinitatis sanctique Salvatoris et victoriosissimae crucis et sanctae Mariae perpetuae virginis sanctique Petri apostolorum principis et omnium apostolorum omniumque sanctorum, Nonas Iunii dedicavit.

[22.] 17. Sequenti anno^w, pridie^x Nonas Ianuarii, Libentius Bremensis archiepiscopus obiit, eique Unuwanis Patherbrunnensis ecclesiae canonicus, favente Meinwercio episcopo, successit. Hic omnibus hominibus acceptus, et clero adprime benivolus, inter innumera pie recordationis monumenta, canonicis ecclesiae beati Petri, eo loci patroni, curtem quandam Borengun^y, ut eius servitium per natalitia esset apostolorum, contulit; in australi parte chori altare in honore sancti Liborii patroni sui construxit et dedicavit; primus omnium congregationis, quae antea quidem mixta ex monachis vel canonicis conversatione debebant, ad canonicam regulam traxit; lucos in episcopatu suo, in quibus paludicolae regionis illius erroris veteri cum professione falsa christianitatis immolabant, succidit; multos gentilium in Danja et vicinis borealibus partibus ad Christum convertit; plures in diocesi sua ecclesias fundavit et dedicavit; et pro optinendis aeternae vitae gaudiis omni vigilantia et instantia insudavit, quandiu in hoc fragilitatis corpore militavit.

a) possit corr. posset c. b) adscriptum c. c) scriptum erat primo MXI. ind. IX. VII. Kal. Mar. Willigisus etc. 45 dande ita ut iam legitur ampliatum. d) adiectum. e) f. h. d. adiecta. f) Frater — contulit adiecta. g) i. f. h. G. adiecta. h) adiectum. i) et corr. ubi. k) siwardeshusus c. l) r. e. adiecta. m) De Helwardeshusen rubricam add. 2. n) in marg. Ekkihardus construxit helmwardeshusen. o) De Unvano episcopo add. rubricam 2. p) pridie usque Mulinhusen devenit in scedula adiecta, quum primo Sequenti anno XVIII. Kal. Febr. rex Mulinhusen devenit legerelet.

34) ex Ann. Hildesh. 35) ex Ann. Hildesh. 44) V. diploma in Monumentis Paderborn. p. 44 36) ex Ann. Hildesh. sed mutata. 37) Haec desunt in Ann. Hildesh. 38) ex Adamo Bremensi II, 44. addita tamen die emortuali. 39) Lemgo. 40) Detmold. 41) meridionalis pars praefecturae Ruden. 42) meridionalis pars praefecturae Geseka; Seibert in Wigand Archiv VI, 133. 43) in septentrionali parte praefecturae Ruden; ib. p. 134. 44) V. diploma in Monumentis Paderborn. p. 44 et apud Schaten Ann. Paderb. I, p. 394. 45) ad Wisaram superiorem. 46) ex Adamo Bremensi II, 44. 45. 46. 47) Botogun Adamo, est Baden in districtu Achim; v. Lappenberg Hamburg. 55 Urkundenbuch p. 64. 48) obiit a. 1029. d. 6. Kal. Februarii.

1013. quamque ipse rex pro remedio animae sui praedecessoris tercii Ottonis divinae memoriae imperatoris augusti, et incolumitate suae vitae ac spe futurae, cum omnibus attentis suis tali conditione Meinwerci episcopo concessit, ut eandem curtem quamdiu viveret in propriis usus potestative possideret, post finem vero vitae suae ad vestitum canonicorum in Patherbrunnensi sede Deo sanctaeque eius genitrici Mariae nec non beatis Kiliano ac Liborio servitium, annuatim ineliorandum pertineret: et si quis hanc donationem infringeret, 100 libras auri persolveret, 50 Patherbrunnensi ecclesiae, 50 camerae regiae. O quantae dilectionis inditium, simul et semel haec tribuentis! O quam sincerae devotionis servitium, talia et similia accipere merentis!

Posteritas dantem commendet et accipientem

Per pia vota patrem placans his omnipotentem.

126.] 23. Episcopus itaque, quae desideraverat, impetratis, Patherbrunnam revertitur; et rebus domesticis dispositis, et magistris idoneis operibus praepositis, tempore autumnali et regem proficiscitur. Rex⁵⁴ autem subiectis omnibus, et in deditionem redactis quae rebellare temptaverant urbibus, proximum natale Domini Papiae celebravit; indeque^b profectus, Apuleam⁵⁵ a Graecis diu possessam Romano imperio recuperavit, eidemque provinciae Ismahelem ducem praefecit. Cum autem civitates Apuleae pertransisset, et quae ad honorem et utilitatem regni pertinebant ubique prudentissime disposuisset, infirmatus morbo calculi, nulla poterat medicorum arte curari. Remedio autem cessante humano, corde et animo se commisit divino; ascendensque montem Cassinum, patrocinium sancti Benedicti et beatae Scolasticae sororis eius pro sanitatis suae adeptione suppliciter imploravit, et mirabiliter impetravit. Denique completa oratione ad hospicium se contulit, et lassatus ac debilitatus in lectulo se collocavit. Quo obdormiente, sanctus Benedictus ei apparuit, et a Deo, in quem speravisset, eum exauditum asseruit. Et ferro medicinali, quod tenebat, partem illam, ubi calculus herebat, aperiens, evulsam eum in manu regis posuit, et hiatu vulneris²⁵ subita redintegratione sanato disparuit. Rex autem evigilans, et calculum in manu sua considerans, advocatis episcopis et principibus, ostendit eis in se facta Dei magnalia, et cum eis Deum digne collaudans, contulit fratribus inibi Deo sub regula sancti Benedicti famulantibus in praediis, ornamentis plurimis dona regalia. Ab eo tempore et deinceps rex^c quadam speciali veneratione et devotione sancto Benedicto et omnibus monasticae religionis³⁰ cultoribus studuit deservire, et in amplificandis et protegendis rebus ecclesiasticis benignus²⁷] et devotus pater existere. Valedicto ergo fratribus, letus et hylaris inde discedens, Romam cum domina Chunigunda cum triumpho magno intravit; ubi a beato Benedicto papa benigne et honorifice susceptus, quantas miserationes et beneficia per servum suum Benedictum Dominus ei contulisset, enarravit. Papa autem Deo pro omnibus beneficiis suis gratias agens,³⁵ fol. 14. pro salute regis et totius populi christiani sacrificium laudis Deo immolavit, et sollempni Febr. 14. benedictione cum universi populi inestimabili exultatione regem in caesarem et imperatorem consecravit.

24. Eodem ergo tempore Bavenbergensem fundum rex cum omnibus pertinentiis suis beato Petro contradens, apostolico praesuli iugiter defendendum commendavit, et in commemorationem huius pactionis album ambulatorem⁵⁶ cum faleris singulis annis Romano praesuli dari constituit. Optinuit autem magnis humilitatis et suae devotionis precibus apud dominum apostolicum, ut tempore oportuno ad Alamanniam accederet, et Bavenbergensis fundi novellam plantationem visitaret. Ibi dominus apostolicus Meinwercum episcopum praekonio virtutis et pietatis eximiae ubique karum et praeclarum habitum benigne suscepit,⁴⁵ et eius ardentissimae in Deum dilectioni et devotioni congaudens et congratulans, de omnibus quae ab eo petiit parata et devota caritatis benivolentia satisfacit. Denique desiderium eius de reliquiis sanctorum ad constructionem monasteriorum audiens, tertium dimidium corpus septem fratrum filiorum sanctae Felicitatis, qui sub Antonino imperatore passi sunt, Philippi videlicet Iuvenalis et Felicis, et craneum sancti Blasii, qui sub Licinio anno dominicae incarnationis 322. gloriosa passione migravit ad celos, brachium quoque sancti Miniatitis, qui sub Diocletiano 8. Kalend. Novembris passus est, cum aliorum plurimorum sanctorum reliquiis ei tribuit; et privilegium de bonis ecclesiae suae concessis vel concedendis aposto-

a) De imperatore Heurico qualiter curatus sit a calculo rubricam add. 2. b) quo additum. c) vox adiecta.

54) Cf. Ann. Hildesh. 55) Quae sequuntur usque laudis Deo immolavit ex Vita Heurici c. 22 — 25. 56) theutonice Zelter.

lica auctoritate contulit. Quod ad posteritatis monumentum et Patherbrunnensis ecclesiae stabile praesidium et firmamentum hic inseratur, ut ipsa exemplis tantae devotionis ad augmentum suae securitatis et utilitatis instruat, raptorum vero quisque ad cumulum suae dampnationis videat et audiat, ut confundatur:

25. *Benedictus* episcopus servus servorum Dei, dilecto in Domino filio Meinverco venerabili episcopo Patherbrunnensis ecclesiae suisque successoribus in perpetuum. Desiderium, quod ad religiosum propositum et sanctorum locorum stabilitatem pertinere monstratur, sine aliqua nostra, Deo auctore, dilatione perficiendum; et quotiens in quibusdam eius utilitatibus commodis nostrorum assensum, et solitae apostolicae auctoritatis exposcit^b praesidium, id nostro benignitatis intuitu nos convenit subvenire, et rati pro integra securitate ex ratione solidare, ut ex hoc ipsis venerabilibus locis salus et indemnitatis proficetur, et nobis quoque lucri potissimum praemium a conditore omnium Deo in sideris arcibus proscribatur. Igitur, quia postulastis a nobis, quatenus confirmaremus, et apostolica auctoritate corroboraremus, tuae ecclesiae tibi et successoribus tuis in perpetuum, quaeque pro redemptione animarum suarum ab imperatoribus sive regibus, ducibus, comitibus, vel ab omnibus magnis parvisque personis oblata sunt sive commutata, seu omnia quae tu, ductus amore Dei, de propriis tuis hereditatibus eidem tuae venerabili sponsae contulisti, perpetuo, inclinati precibus tuis, per huius privilegii seriem confirmamus, et corroboramus ecclesiae tuae tibi tuisque successoribus omnia praedia culta vel inculta, nec non omnia quae ei pro redemptione animarum suarum ab imperatoribus, maximeque a christianissimo et serenissimo filio nostro dilectissimo ac sanctissimo imperatore Henrico oblata sunt, sive in comitatibus, seu ubicumque fuerint; nec non omnia, quae a regibus, ducibus, comitibus, magnis parvisque personis iam dictae ecclesiae oblata sunt. Similique modo confirmamus ea omnia loca, quae tu ipse pro redemptione animae tuae et parentum tuorum iam dictae sponsae de propriis hereditatibus contulisti, nec non ea quae ab aliquibus commutata sunt; statuente apostolica censura, sub anathematis interdictione, ut nulli unquam magnae parvaeque personae liceat contra hunc nostrum apostolicum privilegium insurgere vel contraire. Si quis autem, quod non optamus, temerario ausu contra huius nostrae apostolicae praecipitacionis seriem pie a nobis promulgatam venire agereve temptaverit, sciat se domini nostri apostolorum principis Petri anathematis vinculo innodatum, et cum diabolo et eius atrocissimis pompis, atque cum Iuda traditore domini nostri Iesu Christi, in aeternum igne cremandum, simulque et in voragine tartareoque chaos demersus cum impiis deficiat. Qui vero pio intuitu custodes et observatores huius nostrae salutiferae praecipitacionis exiterint, benedictionis gratiam caelestesque retributiones ac aeterna gaudia, ab ipso iudice domino Deo nostro consequi mereantur. Scriptum per manus Benedicti notarii et scribarii sanctae Romanae ecclesiae, in mense Martio, indictione 12.º anno dominicae incarnationis 1014.

26. Cum autem episcopus inibi cum rege aliquandiu moratus, de lue gravissimae mortalitatis, quae immanissime exercitum depopulabatur, mestus esset, accessit ad eum quidam Romanorum, consilians ei ut pro suorum incolunitate aliquam se venerationem in terra sua facturum sancto Alexi voveret. Qui ilico sublatis ad celum manibus et oculis, se monasterium honori et amori eius congruum facturum, si suis precibus suorum incolunitatem a Deo optineret, sinceriter vovit; et se eius meritis a Deo exaudiri, suorum omnium iumentorum et hominum incolunitatis receptione et conservatione veraciter probavit. Novus autem imperator, omnia quae volebat a domno apostolico impetrans, consolatione eius et benedictione in Domino confortatus, Alpes⁵⁷ Penninas⁵⁸ transcendit, et Papiam rediens, sanctum pascha ibidem feriavit.

27. Venerabilis autem episcopus, tam materiali quam spirituali gladio ecclesiam commissam muniti et tueri desiderans, imperatorem inibi cum amicis suis et regni magnalibus adiit, et ut talia bona imperiali auctoritate confirmaret, qualia domnus apostolicus sua canonica confirmaverat, suppliciter expetiit. Imperator autem eius ardui itineris laborem, quem suae dilectionis intuitu ad apostolorum limina secum arripuerat, remittens, rationabili petitioni solita benignitate promptissime favit, et omnia ab eo de bonis haereditariis Pa-

a) *Nulla haec manu coeva in cod. cathedralis Trevisensis N. 123 exarata est.* b) *exposcit c. 123.* c) *coces in perpetuum codex 123 hic omisa infra scribit.* d) *ita l. Codex Trev. 123 legit hunc superscripto hoc.* e) *XII. † Bene valeat.*
55 *codex 123, reliqua desunt.* f) *totum hoc caput in margine sed manu scriptoris.*

57) *A. P. l. ex Vita Henrici c. 25.* 58) *i. e. Apenninum.*

therbrunnensi ecclesiae collata vel deinceps conferenda, vel alia qualibet sua instantia et industria a quibuscumque fidelibus acquisita seu acquirenda, commutata vel commutanda, regiae auctoritatis praecepto aureo sigillo bullato confirmavit et corroboravit⁵⁹.

28. Dimisso autem imperator⁵ exercitu in terram suam, regni negotiis ubique prudenter dispositis, per omnia virtutis et pietatis vestigia dereliquit; et ubicumque servorum Dei⁶ habitacula invenisset, eorum res adaugens et amplificans, omnium se orationibus commendavit. Cluniacum⁶⁰ quoque, inter alia ubique terrarum pro suae religionis fervore et situ loci nominatum, cum domno Meinwercio episcopo et paucis familiaribus suis adiit, et multa sanctitatis et religionis inditia quae audierat vera esse comprobans, coronam auream preciosissimis gemmis adornatam, ad missam quae de cathedra sancti Petri celebratur optulit; et fraternitate monachorum humiliter petita et accepta, cum maxima contricione cordis omnium se orationibus commendavit, et in supplementum necessariorum rerum optima praedia in Alsatia eidem congregationi testamentaria auctoritate delegavit. Ibi imperatore favente et suum in omnibus auxilium spondente, episcopus Meinwercus ab abbate et congregatione 13 fratres ad construendum monasticae vitae cenobium petiit et impetravit; cum quibus assumpta libra panis et potus, et regula, et anthiphonario uno et ymnario, festinanter repatrians, capellam in honore sancti Benedicti in occidentali parte Patherbrunnensis civitatis fundavit, et celeriter consummavit. Monachorum autem emulis adventum eorum causantibus, eisque utilius secundum nominis sui ethimologiam a turba et civitate remotos fore, civitati vero honestius in eo loco clericos vel moniales degere affirmantibus, venerabilis episcopus humiliter rationem reddidit, dicens femineum sexum naturae suae qualitate fragilem esse, et infirmorum animas per eas scandalizare et scandalizari facile posse; monachos vero convenientius vicinos et coniunctos esse clericis quam clericos, ut in variis lubricae vitae excessibus et eventibus, in divinis et humanis, fraterna karitate et unitate invicem succurrerent et consulerent¹, et ceteris regendis norma et forma facti, episcopo, sub cuius umbra alarum requiescerent, in utriusque vitae provisione et dispositione auxilio et consilio forent; adiciens, id decere et debere fieri, ut ad servitium laici et ad consilium² admitterentur clerici. Qua ratione data et audita, quique boni et discreti dicta eius et facta approbantes, rationabiliter cepta feliciter prosperari et consummari optaverunt; similia autem similibus congaudentes, dissimilibus et melioribus invidere et derogare non cessaverunt.

29. Edificio ergo principalis ecclesiae magnifice consummato, frequentia et praesentia utriusque sexus et habitus, etatis et dignitatis, sollempniter eam 17. Kalend. Octobris³ dedicavit, et apostolici privilegio coram populo recitato et interpretato, in eiusdem soliditatis munimine suum edificium collocavit et stabilivit. Episcopus autem sperans, se ab imperatore Ervete⁶¹ impetraturum, eum dedicationi interesse postulaverat; set ille⁶² Polianiam contra Bolizavo tempore estatis ingressus cum valida suorum manu, interesse non poterat. Idem namque Bolizavo cum Udelrico duce Boemiae ad imperatorem in Meresburg venturus fuerat determinatus; sed ipse venire contempnens et rebellare disponens, ab imperatore Dei misericordia per sanctorum patrocinia, quibus se suumque populum intime commendaverat, est cum suis omnibus superatus. Episcopus autem de bonis hereditariis in Saxonia positis urbem sitam in loco qui Plesse⁶³ dicitur, cum undecies centum mansis iam ante ecclesiae traditis, ipso die recognoscendo et reiterando ecclesiae delegavit et confirmavit; quibusdam bonis ecclesiis construendis designatis, tali conditione exceptis, ut si eo morte praevento ecclesiae imperfectae manerent, post obitum matris suae, cui ad temporis vitae subsidia haec concesserat, ecclesiae ipsi attinerent. Cuius exemplum utriusque sexus conditionis et ordinis sequi ceperunt: et pro posse suae facultatis, pro optinendo bravo perpetuae felicitatis, salutaribus episcopi monitis instructi, bona sua ecclesiae contulerunt.

30. Rationabile itaque videtur ex parte quorundam devotionem intimare, non solum ad declaranda eorum beneficia, verum etiam ad profectum illorum qui exemplis bonis edificari merentur, pariterque ad confusionem illorum qui licet optima queque sciant, videant,

a) manu scriptoris, inserto capitulo praecedenti, additum 1. b) adscriptum 1. c) adiectum 1. d) servitium corr. consilium 1. e) XVII. Kal. Oct. addita 1. f) in margine haec rubra saeculo XIII scripta leguntur quere XVII folio ad tale signum (L.S.). Quis ergo aliquibus tediousum et onerosum. g) quae sequuntur omisit Brouer usque ad cap. 131.

59) v. Erhard l. c. dipl. 84. 60) Clunia — ex Ann. Hildesh. 63) castellum prope Nörten, cum ... cum paucis fam. — delegavit ex Vita Heinrici c. 28. 61) Erwitte. 62) ille — determinatus

audiant, in^a malitia tamen eorum perseverant, ore Deum confitentes, factis autem negantes. Operae precium est etiam episcopi diligentiam in singulis annectere et benivolentiam, quomodo nec fraude aliquem circumvenerit, et quod omnium saluti et devotioni se congaudere et congratulari beneficiis competentibus demonstraverit.

31. Ipso⁶⁴ igitur anno dedicationis ecclesiae, millesimo quintodecimo incarnationis dominicae, quidam miles Meinheri dictus, divina ammonitione compunctus, ut se aeternae hereditati associaret, atque inextinguibiles gehennae ignis flammam evaderet, quicquid habuit proprietatis in Burgnon et in Balhornon⁶⁵ et Scarheim, ad noviter ab episcopo constructum et dedicatum monasterium, et ad fratrum ibidem Deo famulantium utilitatem et ministerium tradidit, ea ratione, ut quisque fratrum ipsius ecclesiae per anniversarios eiusdem dies unum panem et unam carnem et emanam mediam acciperet, et animae eius salutari commemoratione memor esset; Amulungo advocato ecclesiae astante et hanc traditionem omni contradictione et altercatione postposita coram multis testibus suscipiente. Hac traditione peracta, venerabilis Meinwercus episcopus, ut omnibus quibus hoc foret compertum, ad divini cultus augmentationem et promptius attraheret, suaeque voluntati animum uniuscuiusque devotionem subnecteret, unam curtem Stheim nominatam cum omnibus utilitatibus ad eam pertinentibus et 30 aratorum decimas non in beneficium sed ad vitae suae terminum concessit; hoc scripto decernens, ut si aliquis suorum successorum ista infringeret, ille sua reciperet. Initia bonorum haec^c.

32. Quidam⁶⁶ alius nobilis^d, ad distinctionem alterius junior Meinheri dictus, humanae fragilitatis memor quoddam praedium Heugeldere dictum, cum consensu uxoris suae Huninnae et filiae eius Odae heredis iustissimae, pro remedio animae suae ecclesiae dedit, et ab episcopo Meinwercō 30 aratra et 100 maldros annonae, quamdiu ipse viveret, accepit, et uxori eius ad consentiendum 4 libras denariorum detulit, quas in praesentia Ekkhardi et Liudolfi comitum in Assiereshusum episcopus ei dedit cum 30 solidis.

33. Quidam canonicus ipsius ecclesiae, Wirin nomine, omne praedium quod habuit in Osdaghusun⁶⁷ et in Rastherpe⁶⁸, cum omnibus attinentiis et utriusque sexus mancipiis, cum consensu et voluntate iustissimorum heredum suorum, Eizan, Irinches, Reinheri, ecclesiae in proprium tradidit, eumque Meinwercus pia misericordia motus praepositum constituit, hoc decernens, ut si per infirmitatem praepositi seu per aliam fortuito accidentem causam constitutio eius infringeretur, de episcopatu una curtis cum 30 familiis usque ad exitum vitae suae ei concederetur. Hereditibus^e autem eius uxorem Hoian cuiusdam villici et filios eius pro mercede dedit.

34. Quidam subdiaconus ipsius ecclesiae canonicus, eiusdem nominis et devotivus cuius praescriptus, quicquid habuit proprietatis in Sney⁶⁹, per suum advocatum Ellbrehtum cum consensu sororum suarum heredum iustissimarum Aevae, Bavikae, Iepuae, omni contradictione remota ad dominium ecclesiae in proprium dedit, et pro hoc benefacto ab episcopo 40 aratra et unam decaniam accepit, Udone, Herimanno, Bennone comitibus et aliis multis astantibus, et episcopi de hac traditione mandatum taliter institutum audientibus, ut si aliquis successorum suorum concessa sibi infringeret, sua reciperet.

35. Alius ex eiusdem ecclesiae fratribus nomine Folcmarus, sancti Spiritus instinctu ammonitus, cum consensu et voluntate iustissimae heredis suae Siburg nomine, per advocatum suum Amulongum omne praedium, quod in marcha Sturmethi⁷⁰, Gesike⁷¹ et Stockeim⁷² habuit, cum omnibus attinentiis ad altare sanctae Mariae sanctorumque Kiliani et Liborii in proprium dedit. Excellentissimus autem Meinwercus episcopus hoc pie accipiens, quatuor familias, quamdiu viveret, ei concessit, et omni anno unum lineum pannum sibi dari constituit, et super hoc ex parte confratrum curiam quandam Bekinavorde^f vocatam cum duobus litis usque ad exitum vitae suae ei tribuit; ea videlicet ratione, ut ipse quamdiu viveret, vel si quis confratrum eandem curtem teneret, anniversarium Volclagi faceret, Amulungo comite et multis aliis huic rei testimonium perhibente.

36. Alius⁷³ ecclesiae eiusdem canonicus nomine Volcmarus, cum assensu fratrum duo-

a) m. t. e. supplet; tam erasa sunt. in 2? haec omnia omissa sunt, pergit. Quia etc. b) haec erasa sunt. c) l. h. h. addita. d) additum. e) H. usque dedit in marg. adiecta. f) d' eraso, tam bekinnano.

64) v. Erhard dipl. 56, p. 64. 65) Balhorn. Schneen. 70) ad Lippiam superiorem. 71) Gesike. 72) v. Erhard l. c. 73) v. Erhard dipl. 87. 67) Osdagessen in comitatu Dassel. 68) Rostorf? 69) Grosseu

1015. rum Nithingi et Wirinhardi, duo praedia Holtheim et Aslan⁷³ in die sancti Lamberti in quodam loco qui dicitur Ringhelmi⁷³, dedit Patherbrunnensi ecclesiae; Eilberto in praesentia Liudulfi, Erponis, Benne, Ekkiconis, Liudulfi^a comitum et aliorum multorum, omni contradictione remota, id accipiente.

37. Nithingus⁷⁴ praescriptus sepe dictae ecclesiae canonicus, memor humanae fragilitatis, quaedam loca Holtheim et Burgnan cum appendiciis omnibus et mancipiis utriusque sexus, pro remedio animae suae parentumque suorum per advocatum suum nomine Wirinhardum, ecclesiae contulit, et a venerabili episcopo Meinwercio bannum super Horohusun et quendam locum Waveri⁷⁵ nominatum, atque Bokinavordi usque ad exitum vitae suae ea ratione suscepit, ut si Heinrichum imperatorem superviveret, anniversarium eius sicut unius episcopi Patherbrunnensis de sola curte Bokinavordi faceret, et 300 elemosinas pro anima eius daret; et in eadem die exitus eius et anniversarii unum pauperem cum una camisia, cum una braca, uno cotte, una tunica, duabus caligis, et antiunculis et calciamentis, et cirrothecis, pilleo et cingulo vestiret; et in natale sancti Kiliani martyris plenum convivium fratribus, sicut in natale sancti Liborii, de praenominata curte Bokinavordi similiter persolveret: et si quis confratrum post mortem domni Nithingi eandem curtim teneret, anniversarium Heinrichi imperatoris, et convivium in natale sancti Kiliani, sicut praenominatus Nithingus pleniter faceret; hoc testamento etiam decernens, ut si ipsi Nithingo aliquid de concessis a quolibet suorum successorum infringeretur, de episcopatu unum vorwerc cum 20 litis et 12 aratris ei concederetur. Super haec omnia Werinhardo⁷⁶ suo heredi pelles martherinas et tres^c uncias auri pro mercede tribuens.

38. Quidam presbyter nomine Waldier cum assensu Haoldi heredis sui iustissimi, quicquid in Winnithi⁷⁶ praedii habuit cum omnibus pertinentibus, pro remedio animae suae parentumque suorum, Hildiwardo advocato id accipiente, in proprium dedit ecclesiae, acceperitque ab episcopo Meinwercio ecclesiam in Thietmelli cum sex aratris, et unum equum pro uno talento usque ad vitae suae terminum; coram Conrado et Thiederico comitibus et aliis pluribus hac conditione facta, ut si aliquis sibi auferret concessa, reciperet sua.

39. Alius⁷⁷ quidam presbyter sanctae vitae Vulfdagus nomine, quicquid proprietatis in Baddunhusun⁷⁸ habuit, Meinwercio episcopo ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae per suum tutorem cum voluntate heredum suorum, Ymmido Patherbrunnensis ecclesiae advocato id accipiente, in proprium tradidit^e, ea videlicet ratione, ut a domno Meinwercio episcopo quaedam ecclesia in oppido Pamisson^f sita cum omnibus ad eam pertinentibus, et pars ecclesiae in villa Baldereshusun^g sitae, quae ad episcopatum Patherbrunnensem pertinet, ei ad vitae suae terminum concederetur; et post obitum eius, matri suae ex parte episcopi omnibus diebus vitae suae in Pamisson annona daretur; et si istud beneficium aliquis infringeret vel minueret, sua reciperet.

40. Quidam presbyter bonae memoriae de Rotlun Wecil nomine, per advocatum suum Hiddin, et voluntate ac desiderio sui heredis Liuthrannes, quicquid habuit in villa et in marcha Holthusun, in proprietatem Patherbrunnensis ecclesiae ad altare sanctae Mariae sanctorumque Kiliani et Liborii dedit cum omnibus pertinentiis, et ab episcopo Meinwercio hanc traditionem pie accipiente unam familiam in Ricwardessun usque ad terminum vitae suae in praesentia Amulungi comitis accepit.

41. Quedam sanctimonialis Haburg nomine, quoddam praedium Bridi vocatum, cum omnibus pertinentiis, et utriusque sexus mancipiis, per advocatum suum nomine Hamaka cum consensu iustissimae heredis suae Ekkikae ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae in proprium dedit, omni postposita contradictione, et a domno Meinwercio episcopo eius devotionem clementer attendenti 4 talenta et unum vorwerc Hunwercushusun et 4 mansos ac 30 aratra usque ad ultimum vitae suae terminum accepit; potestate sibi data recipiendi sua, si aliquis auferret concessa.

42. Item quedam sanctimonialis Ibike nomine, ammonitione et petitione Meinwerici venerabilis episcopi cum consensu fratris sui Wegonis iustissimi heredis, quicquid proprietatis in Spurca⁷⁹ et in Adana et Bocla, Liudunburin, Rokinchusun habuit, cum omnibus pertinentibus,

a) liudulfi c. b) Werrinhardo c. c) III. corr. III. 1. d) baddunhusun c. e) tradit c. f) rommessen addit manus saeculi XV. g) baldersen addit manus saeculi XV.

73) Rigelsein Falkio p. 449. 74) v. Erhard l. c. 75) Wever prope Paderborn. 76) Weende prope Gottingam. 77) v. Erhard l. c. p. 66. 78) Badenhausen prope Niheim. 79) fortasse Spork in districtu Detmold.

Patherbrunnensi ecclesiae in proprium tradidit; eique episcopus duas uncias auri et unum talentum denariorum dedit, et 12 aratra ad vitae temporalis necessaria concessit, heredi eius unum talentum tribuens.

43. Alia quaedam sanctimonialis de Gesike, Odae nomine, pro remedio animae suae parentumque suorum, quicquid hereditariae proprietatis habuit in villis ac marca Colstidi, Astanhofte, atque in Lanchel⁷⁹ vel in omni Patherga, cum consensu ac petitione fratris sui iustissimi heredis Richardi cum omnibus appendiciis ecclesiae Patherbrunnensi in proprium tradidit. Unde Meinwercus episcopus misericordia motus, in finitimis locis ad vitam eius 10 aratra decimationis ei concessit, et insuper unam libram inter aurum et argentum et 1 poledrum, ac 5 victimas*, fratri vero eius unum equum dedit, Hosado praeposito, Ecilino imperatoris capellano, Amulungo comite et aliis multis astantibus.

44. Eiusdem quoque professionis et conversationis Cabuke^b nomine, cum assentatu Tiazonis heredis sui quoddam praedium in Thietmeressun, et in Cherdinun, et in Sidessun⁷⁹ per petitionem episcopi Meinweri ecclesiae dedit; eique episcopus omnibus annis de episcopali substantia 20 maldros frumenti et 60 modios brasii, et 3 bacones cum totis minutis, dari constituit, heredi eius dans griseas pelles et pernam unam.

45. Altera quaedam sanctimonialis Atte nomine, accepit a venerabili episcopo Meinwercu 5 talenta auri et argenti, et unum pallium, et coopertorium vulpinum, et unum pellicium martherinum pro aliis 7 talentis, ut quicquid praedii in Wesiga possideret, ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae traderet. Super haec 12 talenta dedit episcopus heredi, qui et eius advocatus fuit, 2 talenta, ut suum consensum adhiberet, et traditionem ex parte eius perpetraret; et Hibilinae 3 solidos, Acelinae pullum unum equae, Manican 3 solidos, amicia illius, ut ei apud eam fideles auxiliatores essent, donavit. A quibus domina Atta ammonita suo heredi Abban in mallo Amulongi comitis suum praedium, ut per manus eius ad dominium sanctorum daretur, in proprium reddidit; idemque Abbo in mallo eodem comitis eiusdem curtem quae est in villa quae dicitur Haspa, et quicquid ipsa habuerat in villis inter Suntal et Asnig, ecclesiae coram testibus in proprium dedit. Venerabilis autem episcopus in eodem mallo per suum advocatum Amulungum totum praedium eidem sanctimoniali in beneficium eo pacto prestitit, ut omni anno in festo sancti Liborii ad altare eius 2 denarios ad tributum de eodem praedio redderet. Quae beneficium accipiens, tributum devote persolvit. Precavens autem episcopus, ne ulla postmodum eam anxietas vel molestia paupertatis gravaret, omni anno 108 modios brasii, 3 pernas cum omnibus intestinis, 3 amphoras mellis, nonaginta caseos, 5 porcos, 5 oves, 20 malder dari constituit.

46. Quedam item sanctimonialis Attule nomine, cum consensu heredis suae iustissimae Glismod nomine, quicquid hereditatis iure suscepit de suis heredibus Sicca et Vertherun nominatis, in exercitu Angariorum et in exercitu Orientalium⁸⁰, cum omnibus appendiciis et utriusque sexus mancipiis, Thiadrico advocato hoc confirmante, Patherbrunnensi ecclesiae in proprium dedit. Venerabilis autem episcopus quendam locum nomine Crammo cum 10 litis attinentibus, ad temporalis vitae subsidia ei tribuit, et 2 talenta omni anno dari constituit; decernens eam recipere sua, si auferrentur ei concessa.

47. Alia quaedam sanctimonialis Liudburg nomine, quicquid in marca Astheim hereditatis possedit, per suum advocatum nomine Brun ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae in proprium tradidit, eo pacto, ut ab episcopo vel suo vicedomno omni anno darentur ei 36 modii silae*, 24 modii brasii, 60 casei, 4 arietes, una perna, duae camisiae, unum corium hirci, una tunica lanea, pelliceum ovium duobus annis quamdiu viveret.

48. Quedam⁸¹ sanctimoniales carne et spiritu sorores, Imikae et Imukae nominatae, per suum advocatum praedium, quod habebant in Karalasthorp, cum omnibus attinentiis dederunt in proprietatem Patherbrunnensis ecclesiae. Hac traditione legitime peracta, venerabilis Meinwercus episcopus pia misericordia motus, duo talenta eis dedit; et insuper omni anno 10 malder frumenti, 36 modios brasii, unam pernam cum intestinis, vel porcum unum saginatum, se illis daturum promisit; ea conditione facta, ut reciperent sua, si quis eis unquam minueret vel infringeret concessa*.

49. Comes⁸² Dou dica de monte Wartberch, ut predictum est, pellicem duxerat, non ex a) id est friskings glossa manus 2. c) silē c. d) opatum 9 linearum vacat in c. e) in marg. de wartberch et primum legitur l. 55 79) cf. Falke Tradd. Corb. p. 596. 79) Sidessen 80) Ostfalaha. 81) v. Erhard l. c. p. 66. 82) v. prope Sababurg; v. Landau, hist. topogr. Beschr. Erhard Regesta p. 154 et dipl. 95. der wüsten Ortschaften im Kurf. Hessen pag. 16.

1015. quam de mala bonam, de fornicaria castam faceret cum propheta Osee, set quam de sancti-
 moniali adulteram et filiam gehennae duplo faceret quam se. Horum filius annos pubertatis
 attingens, arma sumere disposuit, et ascenso equo^a repente dorso eius deiectus, et morsibus
 eius attractus et calcibus contusus, miserabiliter expiravit. Comes autem de solario hoc
 prospectans, pellicem ilico advocavit; et quoniam litteris adprime imbuta fuit, quae virtu-
 fol. 21. tum omnium excellentior ceteris esset, ab ea inquisivit. Qua veluti sterquilinum preciosam
 reddente margaritam, cum in omnium multimoda assertione et laudabili prosecutione et
 commendatione patientiae virtutem per^b perseverantis constantiae magnanimitatem dignis
 praeconis imitabilem affirmasset: *Eam, inquit comes, virtutem, quam imitabilem dignitatis
 suae merito adeo commendas, tu primitus serva; et accedens foras prospecta!* Qua prospere
 ctante, filium suum obisse vidit^c. — Tandem comes divina inspiratione et assidua episcopi
 ammonitione^d compunctus, pro remedio et commemoratione animae suae tempore accepto,
 ad altare sanctae Dei genitricis Mariae et sancti Kiliani martyris sanctique Liborii confesso-
 ris, cum consensu matris suae Hildigundae heredis suae primitivae, fratrisque sui Sigobo-
 donis assensu, suae proprietatis praedia^e sita in his locis Wartberge⁸³, Rainleffsun⁸⁴, Erun-
 83 gun, Radi, Radi in superiori Wurlahun, Rothen, Garametti, Rotwardeshusun, Hlandehusun,
 Silihem^f, cum omnibus eorum appenditiis, et octo molendinis, cum cunctis, quae nominari
 queunt vel nequeant, et tamen in eis sunt vel fieri possunt utilitatibus, exceptis ministeria-
 libus eius hominibus Eilbreth, Raswinhg, Acelin, Gela, Doda, Hoika, Isi, Ainza, Tamma,
 Ibike, Hizulae, ceterisque mulieribus ad genicium eius tunc assumptis, non ulterius assu-
 mendis, in proprium dedit; ea ratione et pactione interposita, ut quousque Patherbrunnense
 monasterium maneret incolome, pro eodem Dodicone sacerdote, diacono atque subdiacono
 cotidie missam publicam celebrantibus, stipendialis refociliatio, quae convenit uni fratri con-
 stipendiali eiusdem ecclesiae dari, daretur; si autem ab episcopo vel praeposito missa pu-
 blica celebraretur, eadem stipendialis refociliatio pro animae eius remedio inter 12 egenos
 divideretur. Cum vero idem Dodico comes obisset, in omnigena commemoratione, quam
 pro eiusdem ecclesiae episcopo agere consuetudo est, pro eo celebraretur, in missarum et
 spalmorum celebrationibus, luminorumque incendiis, eulogiarumque donationibus, cente-
 norumque pauperum refocilationibus, et in omnibus quae in eiusdem loci episcopi annuali
 depositionis die convenit agere. Hac traditione et pactione peracta coram altari sanctae Dei
 genitricis Mariae, domnus Meinwercus episcopus cum advocato suo Amulungo pro eodem
 praedio eidem Dodiconi in praecariam praestitit quicquid in Desburg, Astnedere, West-
 84 nedere, Dalpanhusun, Duerin⁸⁴, Uflahun⁸⁴, Rasbike, Silihem, Weplethi, ad Patherbrunnense
 ecclesiae proprietatem pertinebat: atque eandem traditionem quam ad altare dederat con-
 cessit, ut utrumque, dum ipse viveret, traditionis et precariae usu fructus uteretur; eo au-
 tem mortuo, traditio et precaria ecclesiae similiter restitueretur, exceptis tribus ministeria-
 libus viris Tiazone, Bennone, Mainzone, ac duabus familiis in Weplithi habitantibus et ad
 Heristelle pertinentibus, quas ei in precariam non concessit⁸⁴. Haec autem traditio tali te-
 nore facta est, ut si aliquis ei de concessis aliquid infringeret, sua reciperet.

Meinwerc egregie,	praesulum ^g eximie,	40
Queso vivas hodie	in eterna requie.	
Iudex orbis cum veneris	mercedem dare famulis,	
Cum ovibus in dextera,	non cum hedis hunc colloca.	
Talis tui in tuis affectus,	sit Christe tibi acceptus,	
Qui eos dilexit propter te,	per eos non aliud adipisci sperans, quam te.	45

fol. 22. 50. Comes quoque Sigobodo, frater ipsius Dodiconis comitis, cum sua conlectali Wel-
 dilmod^h pro remedio et commemoratione animarum suarum cum consensu heredis suae Hil-
 digundae, unam curtem quae nominatur Liudulfingaroth cum omnibus attinentiis, ecclesiae
 Patherbrunnensi in praesentia imperatoris Heinrichi tradiderunt, atque ante altare sanctae
 genitricis Mariae eandem traditionemⁱ cognoscendo reiteraverunt. Episcopus autem Mein-
 50 wercus cum suo advocato Amulungo, quoddam praedium quod nominatur Curbike⁸⁵ cum 17

a) dimidium lineae vacat l. b) vox adiecta manu 2. c) linea vacua. d) ammonitione c. e) voces tres erasae.
 f) in marg. manu saeculi XV. De Wartberg, Rotlewessen, Eriegen, Wormelen, Roden, Germete, Rotwardessen, Selheim.
 g) praesulum c. h) ita c. lege Wendilmod. i) e. t. manu 2.

83) De his locis cf. Falke l. c. p. 172. 84) v. Landau l. c. p. 175. 84) Zwergen et Westuffeln. 50
 84) V. chartam ap. Schuten I, p. 441. 85) Corbach in principatu Waldeck.

familiis et uno molendino eis^a in precariam^b praestitit, ut quamdiu uterque viveret, precariae usu fructus uteretur, illis autem obeuntibus, in integrum ad altare praenominatum restitueretur, recipereque sua, si aliquis unquam infringeret concessa.

51. Quidam nobilis homo Northinc nomine, quoddam praedium in Biveran⁸⁸ cum omnibus appenditiis, annuente matre sua herede iustissima Eilican dicta, in proprium Patherbrunnensi ecclesiae dedit, et a venerabili Meinwerco episcopo hoc pie perpendente decimationem in Warpassun pro suo servitio in beneficium accepit, Conrado, Amulungo comitibus cum aliis multis astantibus.

52. Alius quidam nobilis Liuthardus nomine, quicquid habuit in villa et in marca Irixlevu⁸⁷ in exercitu Asterliudi⁸⁸, et in pago Herthega⁸⁹, cum utriusque sexus mancipiis et omnibus attinentiis pro remedio animae suae parentumque suorum ecclesiae dedit, eique episcopus Meinwerco pro dono pallium unum pro 4 libris, unam unciam auri, et 10 libras denariorum tribuit, in praesentia Udonis, Bennonis, Amulungi, Herimanni comitum et aliorum multorum.

53. Item quidam nobilis Hemuca nomine quoddam praedium in Carbike pro spe suae salutis et incolunitatis ecclesiae contulit. Post obitum vero eius Reinhardus et Humburga, heredes eius legitimi, traditionem factam infringere et infirmare voluerunt; sed acceptis ab episcopo tribus talentis denariorum in vigilia sancti Bonifacii in Wartberge, quod factum fuerat, ratum dimiserunt et fecerunt.

54. Alius itidem^c secundum seculi dignitatem nobilissimus Esic nomine de Mesheri, cum consensu ac petitione patris sui heredis iustissimi Thiatmari, quicquid hereditatis vel proprietatis habuit in villa ac marca Thiatwardessun^{d, 91} ad ecclesiam dedit; episcopusque solita benignitatis suae gratia praefatae dominae Tettae duas martherinas manicas cum pallio ornatas, unum lineum pannum, et unum equum pro dono tribuit.

55. Quidam nobilis item Wicbran dictus, cum voluntate ac desiderio uxoris suae Tettan^{fol. 23.} eiusque iustissimae heredis Eican, pro remedio animae suae parentumque suorum, quicquid proprietatis habuit in villa ac marca Thiatwardessun^{d, 91} ad ecclesiam dedit; episcopusque solita benignitatis suae gratia praefatae dominae Tettae duas martherinas manicas cum pallio ornatas, unum lineum pannum, et unum equum pro dono tribuit.

56. Eiusdem nobilitatis fidei et carnis quidam Ridund nomine, cum assensu contactalis suae Siburg fratrisque eius Rimisis, quicquid proprietatis habuit in Steinem, in pago Hessium, cum omnibus utilitatibus ad eundem locum pertinentibus, omni contradictione remota ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae tradidit; episcopus autem in annuntiatione sanctae Mariae, testimonio Herimanni de Werla, Ekkika de Aslan, Bennonis, Tammonis, Herimanni minoris, Liutgeri, Sifridi, Bernhardi comitum in Mulinhuson unum equum, unum coccineum dorsale, et pelles griseas pro 7 talentis eisdem dedit; et postea in Goslaria 2. Idus May in ascensione Domini^e duas uncias auri, duo pellicia grisea pro duobus talentis^{f, 3} 1013. 1024. marcas et 2 talenta.

57. Item nobilis quidam Volwardus nomine, consensu uxoris suae Verthewi, duos mansos in Westnederi pro remedio animae suae Patherbrunnensi ecclesiae Erphone et Ekkika comitibus cum multis astantibus in proprium dedit, et in natali sancti Magni martyris in Wartberge 33 solidos denariorum et 5 denarios aureos et unam pernam ab episcopo accepit.

58. Quidam alius nobilis Isier nomine, in praesentia Bernhardi ducis ecclesiae contulit, quicquid proprietatis in Bennanhus habuit; et pelles rufas ac 35 solidos denariorum episcopo largiente accepit.

a) manu 2. b) precariam corr. precariam c. c) item c. d) Depmersen manu saec. XV in marg. e) manu 2. f) p. d. t. manu 2.

86) Bevern in ducatu Bransvicensi. 87) Erleben. 88) Hardego. 89) Escheberg et Zwer- 89) i. e. in Ostfalia, ut supra c. 46 et infra c. 69. gen; v. Landau l. c. p. 44 et 27. 91) Dietwar- scribitur: in exercitu Angariorum et in orientali ez- dessen: Landau l. c. p. 37.

1015. 59. Quidam miles^{a.69} domnus Brun nominatus, cum sua nepte Idae nomine, sua praedia in Sutesburg^b, et Betanun^c, Wallenstide cum omnibus appendiciis dedit quoque^d ecclesiae spe remunerationis aeternae, et^e pro remedio animae fratris sui Thiatmari, eo videlicet^f pacto, ut quamdiu viveret, beneficium quod ei episcopus concessit, hoc est Boffesun⁹⁰ et Hemmedesun cum omnibus appendiciis possideret, hac conditione Ymmidi, Dodike, Volchardi comitum testimonio interposita, ut si aliquis sibi concessa auferret, sua reciperet.
60. Quidam liber homo Roddech nomine^e, dedit episcopo sueque ecclesiae Patherbrunnensi quoddam praedium in Othihem; et accepit ab eo equum unum pro 1 talento, 30 solidos denariorum, pelles, et scutum unum.
61. Item⁹¹ quidam liber Alfric nomine, dedit episcopo 20 agros et aream in Alden-¹⁰ thorpe; et ob hoc dati sunt ei et uxori suae caballus unus, 12 solidi denariorum, 2 lanei panni, 2 pernae, 6 malder frumenti.
62. Miles quidam Wigo nomine, quoddam praedium in marca quae vocatur Alieressun⁹¹, in proprietatem Patherbrunnensi ecclesiae^b tradidit, et ab episcopo in eo solo anno 10 aratra decimationis et 10 siclos denariorum in praesentia Winonis Helmwardeshusensis abbatis, 15 Hosadi praepositi, Amulungi, Erphonis comitum, et aliorum multorum accepit.
63. Alius⁹² quidam miles Bruno vocatus, divina inspiratione instinctus consensu Wendelburgis suae coniugis, quicquid habuit in marcha quae vocatur Ananroth, in mancipiis utriusque sexus et attinentiis omnibus, ad dominium et proprietatem Patherbrunnensis ecclesiae tradidit; et ab episcopo hanc traditionem benigne suscipiente 4 aratra in praesentia 20 Hosadi praepositi et aliorum multorum in beneficium accepit.
64. Vir⁹³ quidam Bevo nomine cum consensu uxoris suae et filiorum suorum, Meinhardi, Luitgeri, Rodulfi heredum eius iustissimorum, quoddam praedium Patherbrunnensi ecclesiae in proprium dedit; et ab episcopo pro hoc benefacto misericordia moto 5 talenta accepit. Postea domnus episcopus per nuncium suum Thruddertum eidem Bevoni unam librari denariorum misit, Bennone, Amulungo comitibus cum multis aliis huic rei testimonium legitimum perhibentibus.
65. Item vir quidam Hola nominatus, divina inspiratione praeventus pro requie animae fratris sui Gerberti mortui¹, et pro memoria filii sui Rainoldi, qui tunc in ecclesia Patherbrunnensi litteralibus studiis operam dabat, quicquid ipse Gerbertus vivens possederat, in 30 his locis, Ammohusun, et in Thurnithi, et in Langal, et in Maresvelde, et in Salminghusun, Patherbrunnensi ecclesiae dedit; episcopus vero eidem Rainoldo pro suo servitio Dudo¹ in beneficium postmodum praestitit.
66. Quidam⁹⁴ nobilis Ecilin nomine, cum filio suo Meinhardo herede iustissimo, quicquid habuit hereditatis et proprietatis in Harun cum 8 mancipiis et omnibus attinentiis, ad 35 dominium Patherbrunnensis ecclesiae tradidit. Episcopus autem praenominato Ecilino omni anno 40 malder frumenti, 4 pernas sine minutis^b, 5 oves de episcopali substantia dari constituit, et filio eius unum caballum, unum lineum pannum, 10 malder frumenti, 2 pernas dedit, potestate^c sibi data recipiendi sua, si aliquis sibi unquam auferret concessa.
67. Homo quidam nobilis Walberth nomine, 44 agros et unam aream in loco Bilisti⁴⁰ consensu heredis suae Adalgart, ecclesiae tradidit; episcopus autem cum suo advocato Amulungo, cuidam libero homini Wizo nomine, et suae uxori filiae Walberti, et si ipsi filios vel filias genuissent, eisdem sub mundiburdio praefati episcopi vel successoris eius permanentibus, ipsum praedium et ad hoc omne beneficium, quod idem Wizo habebat, concessit; hac conditione facta, ut si quis illorum sub mundiburdio episcopi vel successoris eius servire 45 noluerit, episcopus vel successor eius praedium eum beneficio recipiat, et insuper, quisquis illorum alium supervixerit, omni anno 2 denarios episcopo ad tributum persolvat.
68. Item nobilis vir nomine Wilhelm, pro remedio animae suae parentumque suorum quoddam praedium in Leuardishusun⁹⁴ ecclesiae dedit, et ab episcopo equum 1 pro 30 solidis, 2 talenta et insuper 10 solidos in praesentia Udonis, Sifridi, Amulungi comitum accepit. 50
69. Alius⁹⁵ itidem nobilis nomine Richardus, pro animae suae parentumque suorum re-

a) miles addit 2. b) sutesburch 2. c) betanun corr. betanun cod. d) manu 2. e) et p. r. a. f. s. th. add. manu 2. f) pacto — reciperet eadem manu in media pagina subicitur. g) manu 2. h) cenobii l. ecclesie 2. i) manu 2. j) ita c. k) s. m. in margine. l) p. usque concessa in margine.

89) v. Erhard l. c. p. 66. 90) Bofzen prope Für- Erhard l. c. p. 67. 94) v. Erhard l. c. p. 67. stenberg. 91) v. Erhard l. c. p. 66. 91*) Allers- 94*) Luthardessen, hodie Lüthorst in praefectura 55 heim prope Bevern. 92) v. Erhard p. 66. 93) cf. Erichsburg. 95) v. Erhard p. 67.

medio, quicquid hereditatis vel proprietatis habuit in villis ac merchan Gledabiki⁹⁶, Hiridechessun⁹⁶, Hemmamhus, Heristi⁹⁶, Perranhus⁹⁶, Dailanhus⁹⁶, aut in omni Orientali exercitu⁹⁷, cum consensu ac petitione sui iustissimi heredis⁹ Wiris, cum omnibus appenditiis dedit ecclesiae; et episcopus hoc pie perpendens, astante Bernharde duce, Counrado, Amulungo, Thiadrico comitibus, et aliis multis, unam curtem quae vecatur Betannun, cum 16 familiis et 20 aratra decimationis ei⁹ concessit omnibus diebus vitae suae, recipiendi sua dans ei potestatem, si quis ei cum attinentiis praefatam auferret curtem.

70. Alius quoque nobilis quidam Liudulfus nomine, cum consensu fratris sui Wickeri⁶ et coniugis suae Suanehildis, quoddam praedium dictum Welmithe Patherbrunnensi ecclesiae tradidit; et ab episcopo pie hoc accipiente 15 talenta argenti et 20 aratra in pago Wessiga⁹⁸ cum uxore sua accepit. Postea episcopus eum ad militem suscipiens, 30 aratra in praedicto pago⁹ in beneficium dedit, ea ratione, ut in expeditionem 4 scuta transmitteret, et si a servitio se umquam alienaret, 30 aratra redderet.

71. Item nobilis quidam Liuthardus nomine, et uxor sua Norhsuit, consensu Elfdaches et Badon, Wichalles, heredem suorum, quicquid hereditatis propriae habuit in Brochusen⁹⁹ in pago Thietmelli, ecclesiae contulerunt, et ab episcopo ipsum praedium cum 4 aratris in Smithessun⁴ in beneficium ad terminum vitae suae eo pacto receperunt, ut quamdiu aliquis illorum viveret, 2 denarios pro censu daret⁴.

72. Vir² quidam Ricmarus nomine, consensu fratris sui atque heredis iustissimi Hrothward, quicquid hereditatis in Volkiereshusun habuit, cum omnibus attinentibus pro remedio animae suae ecclesiae tribuit; et ab episcopo quendam locum cum 4 mansis Niganbrunn³ vocitatum, et decimationem super villa nomine Dodanhusun⁴, excepta curte, quamdiu viveret, accepit, et 1 caballum et 1 unciam auri, et 1 scutum et 1 lanceam, illi et fratri suo super hoc dedit, scripto decernens eum recipere sua, si quis ei auferret concessa.

73. Alter quidam christiana religionis cultor et amator mansum unum et quicquid proprietatis in Silan habuit, annuente Bennone comite et filia sua, ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae tradidit; episcopus autem misericordia motus eidem de Heristelli⁹ mansum unum et 2 aratra ad terminum vitae suae concessit, et insuper unam pernam et polédrum unum, in praesentia Amulungi comitis et aliorum multorum tribuit.

74. Quidam vir Erp nominatus, devotioni aliorum est annumeratus, qui consensu uxoris suae Tettae et matris suae Ewsae, quicquid hereditatis in Esikessun possederat, pro spe suae salutis et incolunitatis ecclesiae optulit; et ab episcopo 30 aratra in Elieressun et finitimis locis in beneficium suscepit, gratuito sibi ab episcopo datis uno caballo et 60 maldris, uxori vero suae duobus talentis, in praesentia et testimonio Amulungi comitis et aliorum multorum hoc decernens, ut sua reciperet, si quis ab eo concessa sibi abstraheret.

75. Alius⁶ vir quidam Bennaka consentientibus hereditatis suae legitimis heredibus, fratre suo videlicet Godica et filio Godiscalco, quoddam praedium in villa Wiriesi⁷ situm in pago Auga in comitatu Bennonis comitis, pro remedio animae suae parentumque suorum ad Patherbrunnensis ecclesiae dominium delegavit. Unde episcopus dedit ei ad temporalis vitae subsidium 11 aratra in Baddanhusun⁷, in Ahus 9, in Heleckeressun⁷ 10 aratra, in Ba-duellun 5 aratra et dimidium, in Bodekerithorpe 8, in Cudian 10, in Geradessun⁷ 7, insuper 2 talenta denariorum, 3 cervisias, 4 pernas, 20 maldros avenae, comite Erp in Wartberge, cum multis praesente, et his rebus testimonium perhibente.

76. Item quidam Imuca nomine, consensu et voluntate filiae suae Heresuithae, quicquid hereditatis in villa et in marcha Asthem⁸ et Ecla habuit cum omnibus attinentibus, ecclesiae contulit; et ab episcopo cum praefata filia 4 familias in beneficium accepit, et omni anno de episcopali substantia unam plenam cervisiam, 6 maldros, unam pernam. De hac autem traditione talis conditio coram Hosado praeposito, Hecelino capellano, Amulungo comite et advocato, aliisque multis facta est, ut si filia eius superviveret, praedium ecclesiae

50 a) B corr. D c. b) manu 2. c) e manu 2. d) 5 lineae vacant. e) vel corr. et c. f) manu 2.

96) marchis Gladebeck, Hardeggen, ... Harste, Paren- 6) v. Erhard p. 67. XIII, ubi *Bernwardus* vocatur.
sen, Dellichhausen prope Uslar, in pago Logne. 97) id 7) Wirjesen ad Wiseram prope Corbeiam. 7) Bo-
est in Ostfalabis. 98) in quo Herford. 99) Brok- denhausen, ... Elkershausen, ... Gerwardshausen in
hausen. 1) Schmedessen inter Detmold et Horu. praef. Friedland, Vaterländ. Archiv 1833 p. 89 sqq.
2) Erhard p. 67. 3) Negenborn in districtu Salzder- 115 sqq. 8) in Weterciba.
helden. 4) Dohnsen? 5) Herstelle ad Wiseram.

1015. recognosceret et dimitteret, et 4 familias cum praedio et 6 maldris optineret usque ad terminum vitae suae; et si aliquis hoc infringeret, illa sua reciperet.
77. Quidam⁹ vir Kanward cum laudatione fratrum suorum Volckieres et Ekkionis quoddam praedium in Bikihusun ecclesiae tradidit; et ob hoc illis episcopus equum unum, 2 boves, 4 solidos denariorum¹⁰, in praesentia Amulungi, Gerberti, Ekkicae comitum donavit.
78. Duo fratres Wiza et Hemuca nominati, consensu et voluntate parentum suorum mansum unum in Stenlari cum uno viro cuius nomen est Buna, ad ecclesiam tradiderunt, et ab episcopo cappam martherinam, 2 equos, 22 solidos denariorum, multorum testimonio acceperunt.
79. Vir⁹ quidam Ethilier nomine, cum voluntate uxoris suae Wicsuithae, quicquid proprietatis in Diesna habuit cum omnibus attinentiis, in proprietatem Patherbrunnensis ecclesiae tradidit; et episcopus misericordia motus eisdem pallium unum pro 7 libris, et 6 uncias auri, 17 libras argenti, 4 solidos denariorum, astante Arulungo comite et aliis multis in Ekwardinchusun pro mercede illis tribuit.
80. Quidam bonus laicus Tidierus nomine, quicquid proprietatis habuit in Bulihem in pago Soratvelde, cum omnibus attinentiis, pro remedio suae animae parentumque suorum, sine omni contradictione cum assensu et voluntate heredum suorum dedit ecclesiae; accepitque ab episcopo in beneficium in praesentia Hosadi praepositi, Amulungi, Thiedrici comitum 6 aratra decimationis in praedicta villa Bulihem et Vermessun usque ad terminum vitae suae.
81. Duo⁹ fratres Liudric et Becelin nominati, cum Wicilino quicquid proprietatis in Halogokircan⁹ habuerunt, cum voluntate domnae Helmburgae heredis iustissimae ad ecclesiam dederunt; et 4 libras denariorum a venerabili episcopo pro mercede acceperunt.
82. Vir quidam Tiedi nomine, 70 agros in Bilivelde¹⁰ hereditario iure possedit, quos cum duabus areis assensu et voluntate matris suae Wilburgae⁹ in proprietatem Patherbrunnensis ecclesiae contulit. Episcopus autem propter illam traditionem ipsum Tiedi ad nutriendum in suum mundiburdium suscepit, et matri suae omni anno unam laneam tunicam, unam carnisiam, 1 pernam, 1 malder caseorum, 7 maldros frumenti, 30 modios brasii, et in quarto anno unum pellicium ovinum, in festivitate sancti Andreae se datum promisit, in praesentia Amulungi, Ekkica comitum, et aliorum multorum.
83. Alius vir quidam devotionis eiusdem Radulf nomine, pro remedio animae suae parentumque suorum cum consensu et affirmatione Ricbrechtes heredis iustissimi, quendam litum Burghardum nomine cum omni sua familia, et manso uno in loco qui Weni dicitur, in pago Almunga¹¹, in comitatu Ekkiconis, in proprium dedit ecclesiae. Episcopus autem pro eterna remuneratione concubinae praedicti Radulfi, quae Atholoch dicebatur, omni anno in die circuncisionis Domini 5 solidos denariorum dari eo tenore constituit, ut si ipse vel aliquis successorum suorum praefatam pecuniam non persolveret, ipsi Atholoch praedictum mansum restitueret, et si nec censum ei solveret nec familiam restitueret, in extremo examine eternis gehennae ignibus cruciandus perpetuae dampnationi subiaceret.
84. Quidam¹² bonus christianus nomine Verthumundus, cum voluntate filii sui Alfdiches heredis legitimi, 23 agros et 1 aream in marcha Calriki¹³ ecclesiae tradidit; eisque episcopus ad vitam amborum 1 mansum in Ovorandvergian¹³ ea ratione concessit, quatenus in natali sancti Liborii 3 denarios inde persolverent, Amulungo comite cum aliis huic rei testimonium perhibente.
85. Quidam item vir nomine Hathamarus divina inspiratione commonitus, quicquid proprietatis habuit in Erpressun¹⁴ in pago Lachni et in comitatu Herimanni comitis, cum favore matris suae Bezzulan heredis iustissimae, eo tenore in proprietatem ecclesiae tradidit, ut sibi soli, quamdiu superstes esset, omni anno de episcopali substantia 3 talenta darentur; et si quis episcoporum Patherbrunnensis sedis hoc pactum rennueret, eidem Hathamaro praedium suum restitueret. Episcopus autem dedit illi ad conductionem 1 equum, 1 cuspidem, 1 clipeum, vulpinas pelles, griseas pelles, 51 solidos denariorum, matri vero eius domnae Bezzulan in cathedra sancti Petri unum talentum ut laudaret, Udone, Herimanno, Benna, Sifrido, Ekkica comitibus, et aliis multis astantibus.
86. Vir quidam Hidda nomine, quoddam praedium in Burchusun¹⁵ dedit ecclesiae; et ob

a) manso 2. b) wilburgis corr. wilburgae c.

9) Erhard p. 68. 9) Heiligenkirchen in praef. Falkenberg. 10) Bielefeld. 11) e meridie pagi Patherga, p. 27. 12) Erbsen in bauro Adelepen. 13) Borkhusen prope Blomberg, in pago Wettigau. Falke.

hoc dati sunt ei et uxori eius 2 caballi, 2 boves, duo lanei panni, 3 pernae, pelles griseae, 1015.
8 solidi denariorum, 3 solidi, 12 modii frumenti, solidus unus.

87. Alius vir quidam de loco quodam qui vocatur Wittungan nomine Wicil, dedit
episcopo Meinwero praedium quoddam in Othihem, et ob hoc accepit ab eo 1 martherinam
5 tunicam pro 50 solidis et 4 talenta denariorum et 10 solidos.

88. Vir quidam Herimannus nomine de Holthusun, accepit in Patherbrun 30 solidos,
quos dedit cuidam viro nomine Tada pro dono una, quam dederat ecclesiae.

89. Alius¹⁶ vir quidam nomine Amulung accepit de episcopo Meinwero 10 solidos et
unam mulierem, ad deferendum cuidam sanctimoniali in Meschethi¹⁷ pro duobus pueris,
10 quos ab ea optinuit.

90. Item Adalward in Hechti¹⁸, et Rumold in Heingahusun, et Benna sua praedia in
Immedeshusun¹⁹ episcopo tradiderunt, et hanc traditionem testimonio Herimanni comitis et
aliorum multorum legitimam et firmam fecerunt.

91. Vir item quidam Wicbrandus nomine. consensu contactalis suae Tettae quoddam
15 praedium in loco qui dicitur Hemmicanbusun cum omnibus attinentiis, ut deleret peccata
sua, 2. Nonas Nov. ecclesiae Patherbrunnensi dedit; eique episcopus pelles martherinas, et
unum pallium pro 8 talentis tribuit, et quamdiu viveret, 15 aratra sub tali conditione dari
constituit, ut si aliquis sibi concessa infringeret, sua reciperet.

92. Quidam fidelis Godescalcus nomine, cum consensu heredis suae Hemmedessun no-
20 mine, Patherbrunnensi ecclesiae 7 mansos in proprium dedit^a; accepitque ab episcopo unam
cappam griseam, 12 talenta, 100 maldros, 8 pernas, Thiedrico, Ekkica comitibus cum aliis
multis in Nihem, ubi haec traditio facta est, in vigilia sanctae Gertrudis virginis astantibus.

93. Item²⁰ fidelis quidam Aethelhardus nomine, cum sui heredis iustissimi Liucican²⁰
assensu et voluntate, 1 mansum in marcha Listungun²¹ cum omnibus attinentibus dedit
25 ecclesiae; eique episcopus misericordia motus 6 marcas cum 4 libris in praesentia Hosadi
praepositi, Amulungi comitis, et aliorum multorum pro mercede restituit.

94. Quidam²² item fidelis Hildelin nomine, per consensum suae contactalis Odae et
heredis iustissimi ipsius Arnoldi, unam aream et 40 iugera cum omnibus appendiciis in pago
Nihterga²³ in villa quae dicitur Holthusun, et Arnoldus cum consensu suae matris eiusdem
30 Odae et praedicti Hildelini unum litum in pago Almunga in villa quae vocatur Barghusun, et
sua uxore et filio, et cum omnibus quae tunc habuit, in area quoque et praedio, et omnibus
eiusdem praedii appenditiis, pro acquirenda decimatione super villam Emiggarothun ecclesiae
in proprium tradidit. Quod episcopus pie accipiens, praedicto Hildelino et suae contactali
35 Odae et Arnaldo omnibusque posteris eius eandem decimationem pro praedicto praedio per
suum advocatum Amulungum dedit. Haec traditio 3. Nonas Nov. primum facta, 4. Non. Ian.
iterata et confirmata est. consedentibus ibidem archiepiscopo Hunfrido, Siberto, Hildiwardo
atque Liuzone episcopis, et astantibus Fritherico, Gerberto et Thiadrico comitibus²⁴.²¹

95. Item quidam fidelis christianus nomine Araca de Corbeia fuit, qui cum voluntate
40 filii sui Titballes heredis iustissimi, unum agrum in orientali littore fluvii Wisare prope
Huxeri²⁵ omni contradictione remota ecclesiae dedit^b.

96. Quidam²⁶ vir nomine Vulfferi 15 agros, quos cum uxore sua in loco qui Vulfferes-
husun²⁷ dicitur, proprietario^c iure possedit, nimia paupertate constrictus cum consilio et
voluntate uxoris suae et heredum suorum ecclesiae contulit; eisque episcopus pro amore
Christi pro illis 15 agris unam libram denariorum persolvit.

97. Quidam vir Thiadold nomine, unam aream et 18 agros in quodam oppido quod
dicitur Wicherneshusun habuit, et nimia egestate compulsus, propter inopiam ipsam aream
cum edificiis et ipsis 18 agris cum omni utilitate attinente, cum consensu et voluntate uxoris
suae Redmodae, et filii sui Athalwardi iustissimi heredis, ecclesiae in proprium tradidit; et
episcopus pro amore Dei praenominatis 30 solidos et 1 pernam cum totis minutis dedit.

98. Quidam pauper vir de Halogokircun cum sua contactali 1 aream et 20 agros epi-

a) d. ecclesiae c. b) 5. lineae vacant. c) proprietario c.

16) v. Erhard l. c. pag. 66. 17) Meschede. Netham supra Corbeiam. 24) v. chartam apud
18) Echte in pago Lisgau. 19) Imbshausen. Schaten l. p. 457. 25) Höxter. 26) Erhard p. 69.
20) v. Erhard p. 68. 21) Listingen in Hassia. 27) Wulferdessen haud procul a Brilon teste Falke,
22) v. Falke l. c. p. 531. 23) ad Wiseram et in districtu Sababurg teste Landau l. c. p. 17.

1015. scopo Meinwercō dedit; et ob hoc ab episcopo aream 1, pernam 1, talentum 1 denariorum, 5 malder frumenti, et 2 laneos pannos accepit.
99. Quidam vir Alfdagus nomine, nimia penuria coactus, quicquid hereditatis in marcha Hodanhusum possederat, cum voluntate filii sui Liudolfi ecclesiae tali tenore tradidit, ut quamdiu viverent ambo, de episcopi elemosina alerentur; episcopus autem hoc pie rependens, constituit eis dari cotidie 2 panes, 2 bicarios de cervisia, sabbato dimidium caseum, dominica et alijs festis diebus 2 carnes, et omni anno 2 laneos pannos, unum siclum denariorum^a.
- fol.29. 100. Thietmarus²⁸ senior, frater Bernardi ducis Saxonie, vir in hoc mundo valde idoneus fuit, set tantum vitis plenus quantum^b rebus, superbia tumidus, in acquirendis rebus avariciae facibus accensus. Denique contra ius et fas ubique fidelium res invadens et diripiens, inter cetera tyrannidis suae opera, quodam tempore iter suum ad monasterium Herivordiae direxit; faciensque ibi magnam invidiam²⁹, sanctorum ibidem requiescentium et suae sorori^b abbatissae nomine Godesti, et congregationis sanctae Mariae thesaurum confregit, et inde plus iusto pecuniae detraxit. Postea ad sinodum secundum canonicam constitutionem ab episcopo Meinwercō vocatus, ad corrigendum commissa est ammonitus. Quo salubriter compuncto et utiliter correcto, constitutum est, eum episcopo dare 30 talenta denariorum. Illo autem pecuniae pondus tantum non habente, omne praedium quod habuit in Bruninchorpe cum omnibus appendicijs, cum consensu et voluntate sui heredis Bernardi ducis atque fratris sui, ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae pro reconciliatione illius pecuniae in proprium dedit. Hanc traditionem episcopus banni sui munimine firmavit, Udone, Herimanno, Bernhardo, Liudero comitibus, et alijs multis assistentibus.
- 30 101. Quidam viri de Scerve³⁰ Aethelbern, Ecilin, Heriward nominati, hominem quandam pertinentem Herisi, casa fortuito occiderunt; et ne publice proscriberentur^c et res eorum diriperentur, se cum omni substantia sua ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae in proprium tradiderunt. Venerabilis autem episcopus, factus eis turris fortitudinis a facie inimici, dissidentes legitime pacificavit, et homicidium factum ad ecclesiam Herisiensem cum octo libris persolvit.
102. Vir item quidam Sigibodo nomine, adversus ecclesiam fortuito plus iusto excessit, set Dei favente gratia compunctus et correptus, pro emendatione legitima cum assensu et pro voluntate uxoris suae Embilan et heredum suorum, quaedam praedia Vilisi, Vesperdun, Hodingahusum in proprietatem eiusdem ecclesiae contulit.
103. Retharius venerabilis episcopus, praesulis venerandi Meinwerci praedecessor, quandam mansum cuidam viro nomine Isica in beneficium dederat. Quem quamdiu vivit in quieta mansione et legitima possessione tenuit, filiusque eius Ecelinus nomine, post eum quasi hereditarium accepit, quousque peccatis exigentibus de sacrilegio quodam convictus, fugam iniit. Quo comperto episcopus Meinwercus a filio Ecelini et uxore eius Demoda atque cognatis supradictam hereditatem ecclesiae requisivit. Quibus, prout possibilitas eorum fuit, diu resistentibus, et ad ultimum convictis, iuste et spontanea quod per multa tempora iniuste tenebant reddiderunt, et insuper 8 agros, quos hereditario iure possederant, ecclesiae dederunt; 40 episcopus autem consueta sibi benivolentia devotioni eorum congaudens, unam cappam martherinam, 1 pannum lineum, et 7 solidos denariorum in praesentia Amulungi comitis et aliorum multorum eis tribuit.
104. Ekkibrath quoque miles marchionis Bernardi quoddam praedium iuri suo vendicavit, quod coram duce Bernhardo, marchione Bernhardo, Thiatmaro, Thiedrico, itemque fol.30. Thiedrico, Liudolfo, item Liudolfo, Tanemaro, Sifrido, Esico, Liudero, Heinricho, item Heinricho, Vertherico comitibus, Thiedrico quoque comite milite episcopi, in Mersburg curte regali episcopo Meinwercō remisit.
105. Quidam ititem^b vir Ibo nomine, cum uxore sua quoddam praedium dedit ecclesiae; recepitque ab episcopo post assumptionem^c sanctae Mariae 2 familias, 2 equos, 2 boves, 2 vaccas, 10 oves, 2 pellicea, pelles vulpinae^d, 13 denarios auri, 3 pernas, unum pannum lineum ac 2 familias.
- 31 106. Vir³¹ quidam nomine Reinhardus et sua contectalis Ricmod traditionem de quo-

a) 9 limeae vacant. b) ita c. c) proscriberentur c. d) vulpinae. XIII. den^a auri. III. pernas c.

28) v. Erhard p. 69. 29) munitionem? 30) Scherbe, in pago Hessi Saxonico. 31) v. Erhard p. 69. 55

dam praedio in Sidiginchusun infringere voluerunt; sed acceptis ab episcopo in reconcilia-
tionem 3 libris denariorum et una familia in Suinvellun, omni contradictione postposita
pacati quieverunt.

107. Suprema quoque reconciliatio praedii, de quo diutissime rixati sunt episcopus et
5 Godebold et uxor sua Liutrud, facta est 17. Kal. Octobr. in Withem³²; ubi episcopus unum
clericum nomine Redbern et unam mulierem eis in reconciliationem dedit, ipsique cum volun-
tate filii eorum Godoboldi, coram Amulungo, Gerberto, Thiadrico comitibus, praedio omni-
modis renunciaverunt.

108. Quaedam nobilis mulier Idike nominata, praedium in Essiki et Liutburgamh,
10 quod ei quidam vir nobilis nomine Thiedericus in proprium delegavit, per consensum iustis-
simi heredis sui Roddaches filii eius, omni contradictione remota cum omnibus illuc perti-
nentibus in proprietatem Patherbrunnensis ecclesiae tradidit. Episcopus autem Meinwercus
misericordia pro hoc benefacto motus, praedictae Idikan 3 talenta pro karitate dedit, et per
interventum eius et petitionem praefato Thiederico Liutburgam in beneficium ad terminum
15 vitae suae concessit; insuper omnibus annis 3 talenta dari constituit.

109. Alia quaedam nobilis femina Vizuca nomine, in villa quae vocatur Haldugon³² suum
praedium cum consensu suae heredis unice, videlicet filiae suae, ad monasterium Pather-
brunnensis ecclesiae dedit; quod dominus Meinwercus episcopus absque ulla contradictione,
illa superstita, possedit. Illa autem ex hac vita subtracta, Godoboldus, ipsius episcopi mi-
20 les, eandem traditionem irritam fieri cupiens, sine generali legum placito et iudicii contra-
dixit. Reliqui vero milites episcopi inter utrumque paci et karitati providentes, ad hoc usque
episcopum consilii deduxerunt, ut daret ei placando pallium unum, pelles martherinas, 4 un-
cias auri, 7 libras argenti, equum unum, aratra quoque quedam. Quod in natali sanctae Agathae
in Herisi³³ coram idoneis testibus fecit, sicque traditio illa deinceps inconcussa permansit. 33

110. Quedam item nobilis mulier Reinike nomine, divino ut credimus ammonita in-
25 stinctu, cum consensu fratris sui Haaldes heredis iustissimi, et uterque cum alterius lauda-
tione, pro remedio animarum suarum parentumque suorum, quicquid proprietatis in Dodan-
husun³⁴ et in Thincherdinchusun³⁵ habuit, cum omnibus appenditiis, edificiis, molendinis, et
mancipiis, quorum nomina haec sunt, Wecil, Doda, Becelin, Reinbald, Azulae, Gerburg, item
30 Azulae, Wanikin, Wedelburg, Engize, Thiecike, Eile, Ode, Ikike, ad dominium Patherbrun-
nensis ecclesiae in proprium delegavit. Episcopus autem Meinwercus hanc traditionem pie
accipiens, praefatae Reinikan illam curtem in Thincherdinchusun, et omnem decimationem
in Thinkilburg³⁵, et in Lellebiki, et in Rian, et 6 familias usque ad exitum vitae suae, et in-
super 7 talenta donavit, et fratri eius Haoldo ad conductionem 2 talenta dedit; hac condi-
35 tione in praesentia Hosadi praepositi, Amulungi, Gerberti comitum, et aliorum multorum
canonicorum et laicorum facta, ut si aliquis constituta infringeret, domna Reinike data reci-
peret. Quidam vero nobilis Wega nomine, quicquid contradictionis in hac traditione habuit,
coram episcopo Gozmaro³⁶ ad ultimum voluntarie dimisit, et acceptis ab episcopo per pres-
byterum de Gesmeri³⁶, nomine Unuca, 2 talentis denariorum in praesentia Amulungi, Benne
40 comitum, quae facta et data fuerant, stabilivit atque firmavit.

111. Nobilis item quedam mulier Godruna nomine, praedium quoddam Gelanthorp di-
ctum, in comitatu Bernhadi ducis et in pago Thilithi³⁷ situm, hereditario iure possedit, quod
cum omnibus suis appendiciis, 18 videlicet mansis et utriusque sexus mancipiis, ceterisque
lignorum aquarumque utilitatibus, pro spe suae salutis et incolumitatis, pro optinendo gau-
45 dio sempiternae iocunditatis ecclesiae contulit. Cum autem haec traditio sine voluntate filii
eius, nomine Hoda, facta fuisset, episcopus 12. Kal. Aprilis in Mulinhusun placitum cum eo
habuit, et adiuvantibus sibi Sifrido, Amulungo, Ekkico, Thiederico, Tancmaro, item Ekkico,
Tamma, Liudolfo, Hamuke, Wiza comitibus, Eizone praeposito, Geza, Haiza villicis, Geza
pincerna, Tamma advocato de Hildinesheim, domna Sophia³⁸ et aliis multis, quae data fue-
50 rant ab eo renovari et stabiliri optinuit, et ei pro mercede pelles bonas et 7 talenta tribuit³⁹

a) 4 lineas vacant. b) manu 2. c) manu 2.

32) in pago Auga. 32*) Haldungen; v. Landau p. 19. heimensi. 39) Charta ea de re conscripta in
33) Heerse monasterium. 34) Todtenhausen; codice cathedralis Trevirensis Nro. 123 saeculo XI.
Landau pag. 176. 35) in pago Hessi Saxonico; exarata exstat, quam ope Waitzii nostri hic sisti-
55 35*) Dinkelberg. 36) Osnabrugensi. 36*) Geis- mus: »In nomine domini nostri Ihesu Christi Me-
mar? 37) in quo Hameln. 38) Ganders- giowercus Paterbrunnensis sedis Dei gratia presul.

1018. 112. Episcopatus autem eius anno nono, dominicae vero incarnationis 1018, quedam vidua nomine Fretherun, pro gravedine suorum peccaminum et pro remedio animae filii sui Widi-⁴⁰ kini, per advocatum suum Thiatmarum cum consensu heredis suae Anciae, curtem Nederi⁴⁰, et curtem Assiberg, et curtem Haldugun et ecclesiam, et quicquid in his tribus locis possedit in villis, areis, aquis, piscationibus, agris, pascuis, silvis, et in omnibus appenditiis, et⁵ mancipiis, in Nederi videlicet novem, in Assiberge 19, in Haldugun 10, ad dominium et proprietatem Patherbrunnensis ecclesiae contulit. Ista traditione peracta, episcopus Meinwercus eidem viduae curtem Haldugun cum omnibus suis appendiciis, et curtem Heristalli, cum 5 equis, et 6 bubus, et 30 ovibus cum pullis, et 30 porcis, et cum 20 litis, et 20 aratris concessit; et ad hoc 12 pernas, et 20 maldros tritici, et 30 urnas vini ei dedit; et omni anno 10 haec eadem in pascha se daturum illi promisit, et insuper dimidium talentum auri, et vulpinum coopertorium, et canun pelliceum donavit; et ad haec Anciae filiae suae 5 litos ad terminum vitae suae dedit.

101. 32. 113. Alia quedam matrona nomine Fretherun, cum assensu filiae suae Annae, per advocatum suum Thietmarum quandam curtem Haldugun, et in Essiberge, et in Nederi, cum 15 omnibus appenditiis, pro remedio animae suae parentumque suorum ecclesiae Patherbrunnensi omni contradictione procul remota in proprium tradidit. Episcopus autem tantae benivolentiae et devotioni congaudens, solae dominae Fretherun omni anno in nativitate sancti Georgii martyris 6 pernas cum minutiis, 3 pernas sine minutiis, 20 maldros^a tritici, 20 maldros alterius frumenti, 5 cervisias, unam carradam vini, 10 agnas cum agnellis, 5 oves sine 20 agnellis 5 porcos, 10 solidos denariorum, ad victum dari constituit, et insuper totam decimationem in Astnederi, et unam optinam familiam in oppido eodem, et in aliis locis 16^b aratra, usque ad exitum vitae suae ei permisit; filiae vero eius Annae totam decimationem in Ovonbeverungen, quatenus traditionem firmaret, concessit. Hec 3. Kal. Febr. in Wiriesi tali tenore facta sunt, ut, si praedictae decimationes cum concessis ab aliquo umquam auferrentur, tam matri quam filiae praedia sua restituerentur, et qui violenter his contraret, divinae ultioni in examine extremo subiaceret.

114. Quedam domna nomine Dudica, nimio dolore affecta pro morte viri sui, quicquid proprietatis habuit in Dorstedi et in Lanwardeshusun et in Ebanhusun, cum omnibus illuc pertinentibus exceptis 30 agris et una area, filiis suis heredibus iustissimis Thiadrico et Wulduloni in proprium dedit. Quo facto, illi praedicti pueri, Dei ammonitione instincti, pro salute corporum et pro remedio animarum suarum ipsa praedia cum utriusque sexus mancipiis, et ceteris omnibus attinentiis, in praesentia Gerberti comitis et aliorum multorum, ad dominium Patherbrunnensis ecclesiae in proprium tradiderunt.

115. Alia quedam domna Aldun nomine, dedit episcopo 2 mansos; eique episcopo in 35 nativitate sanctae Mariae perpetuae virginis per Ethelredum presbyterum de Gudulmun⁴¹ unam libram argenti ad 4 annos dedit, postea vero 10 quoque solidos, ut omnino praediis datis absisteret; per omnia dans ei 2 libras argenti, auri unciam unam.

42. 116. Item⁴² domna quedam Geppe nomine de Halthorpe, quicquid hereditatis in Forsti⁴² habuit, cum omnibus suis appenditiis, consensu^a heredum suorum sine omni contradictione ecclesiae dedit; eique episcopus Meinwercus misericordia motus, 25 libras denariorum pro mercede tribuit.

117. Alia domna quedam nomine Luiza, spe retributionis aeternae praedium quoddam dedit ecclesiae; et episcopus Meinwercus dedit Amulungo et F-phoni comitibus 4 libras inter

a) manu 2. b) X addit manu 2. c) c. h. s. o. c. manu 2.

Omnibus presentibus et futuris volumus notam testes, comes Sigfridus et comes Amulung, et co- fieri, qualiter quidam nobilis nomine Hoda quod- mes Ekkico, et comes Thiederic, et comes Thane- dam praedium Gelanthorp, in comitatu Bernhardi mar, Ekkica, Thiamma, Volward, et comes Liud- ducis et in pago Tilithi cum omnibus illuc perti- dolf, Heriman, Noncillin, Conradus, Cristin, Regil, nentibus, cum consensu matris suae Codrunae, Wichard, Tamma, Wilfheri, Eppo, Wicheri, Eica 50 quod ipsa potius sine voluntate filii dedit ad do- praepositus, Haica villicus, Ludier, Azzaca, Geza minium sanctae Dei genitricis Mariae et Kiliani villicus, Geza pincerna, Maza, Hemuza comes, Vizza comes, domna Sophia, Tamma advocatus de Hil- denesheim.⁴⁰ 40) Noder, Escheberg, Haldungen. 41) Falkio est Golen ad Wiseram in pago Nihhega. 55 dem dedit, et insuper unam crusinam, 12. kalend. 42) Erhard p. 69. 42) Förste; v. Landau p. 44. April. Actum in Mulinhuson. Huius traditionis sunt

aurum et argentum, et 7 solidos denariorum, ut ipsi haec darent Liudbrunno et Ekkican, et 1015. Haican, et Rothwerc heredibus illius, ut traditionem factam laudarent et firmarent.

118. In Hemmedessun praedium quoddam dedit Eviqe Patherbrunnensi ecclesiae; pro quo dedit episcopus domnae Becelan et filiabus eius in Herivordi in praesentia Bernhards ducis, Amulungi, Bernhards, Ekkiconis comitum, et aliorum multorum, 4 uncias auri, ut omni contradictione deposita, facta sinerent esse rata.

119. De Embriki⁴⁵ domnae Ibcian dedit episcopus 10 malder decimationum, 24 modios⁴⁶ brasit, 2 pernas, et duo aratra decimationum.

120. Mulier⁴⁴ quaedam Mirihilt nomine, quicquid hereditatis in Heringi possedit, per suum advocatum et heredem nomine Avican episcopo et suo advocato in proprium tradidit; et ab episcopo in praesentia Dodiconis, Yumidi, Brun comitum, 12 siclos nummorum et unam libram, quod est talentum, accepit.

121. Alia quaedam mulier Enike nomine, praedium unum in Hardinthorpa⁴⁷ per suum^{fol. 33.} advocatum Widikindum ecclesiae contulit, et ipsum praedium in beneficium tali tenore, ut omni anno unum denarium inde solveret, ab episcopo⁴⁸ recepit, et insuper 5 aratra ab eo accepit.

122. Item⁴⁵ quaedam mulier Oda nomine, quicquid hereditatis in Siwardessun habuit,⁴⁹ ecclesiae contulit, et ab episcopo in praesentia Conradi, Amulungi, Erp, Thiedrici comitum 20 solidos denariorum accepit.

123. Quedam⁴⁶ sorores Bosan, Cristina, Ebbican nominatae, praedia sua in Thesli⁴⁷, Sidessun, Uffanhusun, Essiberch, Ananroth, Waliressun⁴⁷, Suthem, Erpessun⁴⁸, quae hereditario iure possederunt, per manum Bernhards ducis ad altare sanctae Mariae sanctorumque Kiliani et Liborii pro remedio animarum suarum dederunt; et ab episcopo astantibus Nithingo, Ramwardo praepositis, Haica decano, Amulungo, Bernhardo, Ekkica, Tiamma, Benna, Uda,⁴⁹ Herimanno comitibus, et canonicis ac laicis quam pluribus unum martherinum pelliceum pro 6 talentis, unam⁵⁰ zebelinam tunicam pro aliis 6 talentis, et insuper inter aurum et argentum inter caballos 18 talenta pro mercede acceperunt.

124. Item⁴⁹ mulier una Wennikin nomine, assensu matris suae Hamodae et advocati⁴⁹ earum Tadican, 14 agros et aream unam in Hilimeri, ecclesiae dedit, eisque episcopus 2⁵⁰ boves, 1 vaccam, 2 libras lanae, unum caballum tribuit.

125. Quedam⁵⁰ item mulier Oda, cum consensu matris suae Bechtilde⁵¹, et filiorum suorum Gerhardi et Thietbaldi, unam familiam et 60 agros in Asopo⁵² ecclesiae tradidit; eique episcopus Meinwercus 2 talenta et dimidium tribuit, et ad finem vitae suae filiorumque eius G. et T. unam domum cum 30 agris in Patherbrunno distribuit⁵³, et ad haec omnia ei in³⁵ ventione sancti Stephani 30 denarios auri, et unum talentum denariorum dedit.

126. Alia⁵² quaedam mulier Hathaburgis nomine, omnem hereditatem suam contulit ecclesiae; quam Atholfus miles Coloniensis archiepiscopi cum uxore sua nomine⁵⁴ Hicila infringere et infirmare laborans, ab episcopo pro negotio proprio Romam ituro, 15 talenta et 4 mansos cum 20 mancipiis, quorum unusquisque 5 siclos argenti solvebat, dedit⁵⁴, episcopo⁴⁵ autem Roma reverso, praedictis in reconciliationem pelles martherinas tribuit, et sic traditionem factam pleniter et legaliter stabiliri optinuit.

127. Vir quidam de Rangun nomine Alvericus, duo praedia in Ufflan et Ricwardessun⁵² proprietario iure possedit, quae venerabilis episcopus gravi pecunia ab eo⁵⁵ acquisivit.

128. Comparavit⁵³ quoque apud Thiedricum et suam uxorem Geppan in Goslaria duas⁵³ familias in Lanchel⁵³ per advocatum suum Amulungun, qui praesente Benna, Udone comitibus et Hecelino Calvo, 7 uncias auri, et 3 libras denariorum eis pro eis dedit.

129. Haec quoque praedia, sua instantia, precando, comparando, a subscriptis acquisivit⁵⁵, et ecclesiae utilitatibus addidit: unum in Anansiae de Thiethardo diacono; in Nedere et Lammerthrun de Volchardo; in Scetbeke de Bandan et suo servo Brummanno; in Holthuson

50^a) ab e. manu 2. b) unum c. c) Bechtilde usque distribuit in margine. d) manu 2. e) potius accepit

c) 5 lineae vacant. f) ab eo manu 2. g) 2 lineae vacant. h) a. s. a. manu 2.

43) Emmerich? 44) Erhard p. 69. 45) vide p. 70. 50) v. Erhard p. 70. 51) aut Aspe aut

Erhard p. 69. 46) v. Erhard p. 70. 47) Falkio Espel in alterutra ripa Wiserae. Folke p. 539.

p. 157 sunt Deissel, Sidessen, Uenhusen, Esche- 52) cf. Erhard diplom. 113. 52') v. Landau p. 183.

berch, Wulmoresen. 47') Wellrassen, Suthheim. 53) Erhard p. 70. 53') v. Landau p. 173.

Landau p. 25. 34. 48) Erbsen. 49) v. Erhard

1015. de Walberto et Etheldago; in Ethelerdinchusun et Weni de Tiaza; in Alfritheshem et Hosis-
sim de Ekkican; in Rothrachteusun de Bonican; in Heinthorpe de Bechitiero; in Hodanhusun
de Brendeke; in Ettidessun et Hippanhusun et Nederi a dōmna Hian; in Holthuson et Emin-
garothe de Hillino; in Ricwardessun de Ellican; et alia nonnulla, per quae pastoris idonei
sollicitudinem debitam liquido declaravit, memoriamque sui dignissimam posteris dereliquit. 5
- fol. 34. 130. Quia ergo aliquibus tediosum et onerosum, non autem Patherbrunnensi ecclesiae
ociosum esset aut infructuosum, singulorum beneficia describere particulariter, qualis populi
vovendi et offerendi integritate actionis, simplicitate intentionis, tranquillitate devotionis
fuerit puritas; quanta episcopi rectitudine actionis, affectu mutuae dilectionis, effectu con-
gruae retributionis, et in omnes et ad omnes extiterit liberalitas, quae in haeredum rationa-
bili approbatione, testium probabili astipulatione, advocatorum legali executione, fuerit ser-
vata equitas et auctoritas, pendatur universaliter; quia, quo vicaria dilectionis relatione
in alterutrum letarentur affectu, quantum utrinque de ecclesiae gratularentur profectu, faci-
lius a sapiente eiusmodi iudicis poterit sufficienter estimari, quam alicuius ore vel stilo con-
venienter narrari. 15
- [33.] 131. Cum ergo, ut praedictum est, anno dominicae incarnationis 1015 capellam in ho-
nore sancti Benedicti episcopus inchoasset, tanto citius quanto devotius eam consummavit,
et in capite ieiunii proximi anni, 16. Kal. Martii sollempniter eam consecrans, in dotem eius
1016. domum unam in Northurgnon cum decima delegavit, de qua eidem ecclesiae provideri
Febr. 15. luminaria, et infirmorum usibus administrari necessaria ordinavit. Domus autem infirmo-
rum postea ita constructa est, ut unus murus utrumque, capellam et domum coniungeret, et
sacerdos assistens altari per fenestram muri infirmum communicaret. Ipsa autem die dedi-
cationis eius, per salutarem confessionis penitentiam, generalem absolutionis episcopus
populo tribuit indulgentiam, proponens eis in sermone ad exemplum penitentiae, vitam pen-
itentium et pauperum voluntarie. De fratribus autem quos adduxerat, unum Sigehardum 25
nomine in abbatem consecrans, alios praeposuit; et quosdam pueros ministerialium et civium
suorum regulari norma inbuendos inibi contradidit, qui cum mundi contemptu et virtutum
appetitu regulariter incederent, et odorem bonae opinionis et sanctae conversationis longe
lateque in populos spargerent. De conversione eorum et conversatione non modice episcopus
letabatur, illum prosequens gratiarum actione, de cuius munere venit, ut ei a fidelibus suis 30
digne et laudabiliter serviatur. Unde monasterii fundamentis positis, et claustralibus officinis
congrue dispositis, inchoata consummari accelerabat, eo instantius quo ad alia inchoanda
ferventius anhelabat. Terminum autem claustralem quieti et utilitati ministeriali congruum,
late praefixit; et quicquid in giro per circuitum monasterii a via publica qua in urbem iter
54 est rectum, usque in coquinam episcopi adiacet^b, iuri ipsius ecclesiae⁵⁴ addixit. Areas autem 35
versus occidentem ex utraque parte Patherae contiguas, diversis curiae servitoribus et arti-
ficibus et ad mandatum pauperum in cena Domini deputavit, et in cotidiani ministerii neces-
sitatibus, in alimentorum vestimentorumque utilitatibus, non minus decenter quam utiliter
filiis suis prospicere curavit. Quoties autem claustrum introisset, relictis foris popularibus,
assumptis gravibus et religiosis personis, qui sciebant et sua tegere et aliena non puplicare, 40
fol. 35. claustrum introivit; et hoc deinceps^b faciendum, tam canonum traditione quam sua institu-
tione mandavit.
- [34.] 132. Inter hec opus Creatoris ammirabile, in episcopo quidem in honore, in eius matre
vero in contumeliam factum contemplerur, et ineffabiles divitias bonitatis eius^c pro modulo
humanae valitudinis ammirerur et venererur; qui sicut peccata patrum in filiis et nepotibus, 45
peccata eorum propriis cumulantibus, et longanimi patientia Dei ad augmentum suae perdi-
tionis abutentibus, in terciam et quartam generationem reddit, ita maliciae paternae exper-
tes tamquam ex sterquilino preciosam margaritam producit. Deum itaque episcopus in
omnibus et super omnia diligens, proximo eandem dilectionem exemplis et monitis exhibuit,
et ad viam salutis unumquemque informare, quantum temporum qualitati et personarum 50
utilitati congruebat, non destitit. Unde patre suo mortuo, matrem, ut secunda recusans ma-
trimonia, sexagesimum vidualis continentiae fructum assequi niteretur, sedule ammonuit;
exemplum sui ei proponens, qui carnem suam crucifigens cum vitis et concupiscentis sponso
celesti, mente actu et habitu applicari maluit. Illa autem, quae carnis sunt sapiens, salutis
54) in h. et e. de h. in margine manu 2. b) manu 2. c) e. cum eodignis gratiarum actione p. deleta. 55

suae monita contempnebat, et ingressa latam et spaciosam viam quae ducit ad mortem, eo infelicis quo voluptuosius eam incedebat. Infamia denique suae maliciae et nequitiae ubique nota et abhominata, ad filium suum episcopum in Patherbrunnon venit, et oblati ei bonis ad temporalis vitae subsidia sibi delegatis, Novam domum⁵⁵ cum attinentiis eius, quam diu viveret, sibi ab eo concedi petiit. Ille autem veluti colubrum intra sinum pietatis intuitu suscipere renuens, et ne tacta pice ab ea inquinaretur praecavens, consortium eius vel commercium omnimodis recusavit, et se bonis eius non indigere vel curare protestans, Deum vero, cui se suaeque omnia devovisset, ampliora daturum affirmans, ab omni suo episcopo vel allodio eam quantocius recedere mandavit. Quae repulsa cum ignominia, maiori adversus eum exarsit invidia, ad eius interitum omnem femineo furore querens aditum. Ad eius itaque contumeliam et maiorem invidiam Baldericum comitem, licet hominem fortem divitem et potentem, non tamen eius matrimonio congruentem, maritum accepit; et eius consilio filium proprium, comitem Thiedericum, episcopo quasi animam suam dilectum, eo in Longobardia cum rege Heinrico manente, 7. Idus Aprilis Uplage⁵⁶ urbe munitissima iuxta 1014. 5
Eltene sita^a, ab hominibus eius^b occidi praecepit; et multa nefanda dictu et relatu horrenda, quae ullo modo potuit excogitare et investigare, non erubuit probare et perpetrare. Igitur fama malum, quo non aliud velocius ullum mobilitate viget, volat per populos; pavore et horrore pro innocentis nece concutit universos; tinnunt audientium prae immanitate sceleris aures; stupent omnes, a remotis et ignotis innocentia et modestia occisi auditur, in communi ab omnibus de parricida ultio expetitur. Amplius autem episcopo post reditum imperatoris cum principibus, non nimietate doloris set sinceritate Dei amoris et canonici rigoris instante, illa maledicta per legales inducias cum suis fautoribus Drotmanniam⁵⁷ vocatur, et maiestatis rea filique proprii parricida morti adiudicatur. Quibusdam autem inhumanitatem episcopi erga matrem suam falsa compassione causantibus, et pro correctione culpae veniam et vitam postulantibus, episcopus diu multumque restitit, et carnem quae peccaverat temporaliter puniendam, ut spiritus salvaretur in die Domini, asseruit. Tandem victus instantia postulantium vix acquievit, et accedens ad imperatorem, eius iudicio et arbitrio quomodo terminaretur, secundum quod honori imperii congrueret et animae eius expediret, commisit. Consulentibus ergo qui aderant, praedia quedam in Saxonia, quae haereditario iure possederat, quaeque ei ad temporalis vitae subsidia post mortem patris sui episcopus concesserat, inter quae principales sortes sunt istae: Immedeshusen, Walmontheim, Hawrlon, Hukelhem, Mandelbike, Golthbiki, Dodonhuson, Hokisneslevo, Wakereslevo⁵⁸, cum manu Balderici comitis mariti sui et advocati, cum consensu heredum suorum imperatori potestative contradidit; et sic interventu omnium vitam carnis^c obtinuit, et eternam mortem anime^e incurrit. Imperator autem prece et devotione ammonitus episcopi venerabilis, dilecti sui nepotis, quem se suaeque omnia divino servitio mancipare cognovit^d, eadem praedia cum suis appenditiis, quae dari solent vel nominari valent, utilitatum omnium attinentiis, ei suaeque ecclesiae, omnium hominum contradictione remota^f, 4. Idus Ianuarii anno dominicae incarnationis 1016, indictione 13, in Drotmannia tribuit, regali auctoritate decernens, 1016. 40
ut nulla persona aliqua iudiciaria potestate in eisdem praediis se intromitteret, nisi advocatus quem ipse episcopus vel suorum quilibet successorum elegisset; et si quis hoc praecceptum infringeret, 100 libras auri persolveret, 50 regiae camerae, 50 Patherbrunnensi ecclesiae. De his praediis Dodonhuson et Golthbeke ecclesiae novae, quam summo studio construxit episcopus^g, contulit, cetera sibi ad maioris ecclesiae dominium retinuit. 45
133. Plurimorum autem negotiorum gratia ibi demoratus, multis suis in vinea Domini 35] cooperariis tam ad constructionem novorum, quam ad reparationem collapsorum apud imperatorem interventu^h fuit; ipseque aliorum optentu videlicet Erchanbaldi Magontinensis archiepiscopi, episcoporum quoque Heinrici Wirzburgensis, Wiggeri Verdensis, Arnoldi Halverstadensis, Berenwardi Hildenesheimensis, Thiederic Mimigardevordensis, Hildiwardi 50 Citicensis, Gregorii atque Azzonis Romanorum, aliorumque multorum, Berneshusun, ab

a) manu 2. b) e. et Balderici comitis erasa. c) manu 2. d) connoit c. curavit 2. e) manu 2. f) totum hoc caput manu 2. in margine scriptum est. g) i. e. interventui.

55) Nihusen prope Paderborna. 56) Upladen; cf. beck, in principatibus Hildesheim Grubenlagen et Alpertum lib. 2. c. 13. SS. IV. 715. 57) Dort-Göttingen, Goldbeck et Todenhausen in principatu münd. 58) Imshausen, Walmoden, Haverlah Mindens, Hötensleben et Wackersleben in ducatu prope Ringelheim, Höckelheim ad Leinam, Mandel-Mogdeburgensi. Wedekind Noten I, 270. 271.

1016. Unuwano Bremense archiepiscopo imperatori legaliter traditum, et comitatum in Haverga locisque praedictis situm, et ab eodem imperatore, pro remedio animae suae parentumque suorum, nec non tercii Ottonis bonae memoriae imperatoris, dilectaeque conlectalis suae Conigundae imperatricis augustae, eidem episcopo Meinwero suaeque ecclesiae ante quinquennium datum, quae invasione quorundam erant turbata, eis manentibus in Longobardia, 5
59 19. Kal. Febr. ibidem in Drotmannia renovari et confirmari optinuit⁵⁹.

[36.] 134. Baldericus quoque comes praedictus, per consensum suae conlectalis Athelae, petente Meinwero episcopo, in praesentia Heinrici imperatoris, archiepiscoporum quoque Meingoz Treverensis, Heriberti Coloniensis, episcoporum etiam Athalaldi Traiectensis, Thiederic Mimigardfordensis, Thietmari Osnebrugensis, Arnoldi Halverstadensis, laicorum 10 quoque Bernhardi ducis, Liudolfi, Thiederic, Wicmanni comitum, et aliorum multorum, praedium quoddam in comitatu Udonis praesidis in Himmerveldun⁶⁰ ei in proprium tradidit; quod eiusdem episcopi advocatus nomine Herimannus ad Patherbrunnensis ecclesiae pro-
[37.] prietatem suscepit. Eodem⁶¹ anno magnae molis grando venit, et plurimi fulmine interie-
[38.] runt. Episcopus vero, secundum quod scriptum est, flagellato pestilente sapiens sapientior 15 erit, aliorum interitum suae correptionis estimavit profectum; eo intentius anhelans ad aeterna, quo sui cursus mutabilitate perpendit non subsistere terrena.

135. Mater autem episcopi, existens ingrata de misericordia collata, iniquitati apposuit iniquitatem, modis omnibus querens alienare filio omnem haereditatem. Qua mentis vesania fimeo furore debachata, 10 mansos in monte Lare iuxta Heimmeberg in inferiori terra⁶¹, 20 ecclesiae sancti Viti in Eltene quasi sub specie religionis contulit, et alia alias conferre dis-
[37.] posuit, quae saecularium, timore imperatoris et episcopi quibus cor unum et animam unam esse omnes sciebant, accipere nemo ausus fuit. Quo celeri nuncio episcopus comperto, ve-
lociter partes terrae inferioris^a adiit, eamque in monte Lare deprehendens, volentem fuga evadere, ad aquam Emme de monte salientem^b comprehendit, et deteriorem qualibet crea- 25 tura^c protestans, quae filios uterinos non solum occideret, verum etiam exheredare dispo- neret, capi eam fecit. Hominibus autem matris eius, parti dominae suae faventibus, et 10 mansos, quos sancto Vito dederat, licite eam dedisse et dare potuisse asserentibus, episco- pus nihil preter iusticiam se exigere dixit; et eis ad suae iusticiae ostensionem reliquias
62 sanctorum expetentibus, ipse non renuit. Ilico allatis reliquiis de ecclesia vicina Rene⁶², 30 constructa in honore sanctae Cunerae, in quibus iurare consueverant, episcopus eas abiecit; et prolatis de apothecis suis reliquiis sanctorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Blasii, super eas eos iurare fecit. Qui votis dominae suae temerariis satisfacere volentes, 7 viri ad reliquias accesserunt, et manus ut iurarent apponentes, mox celesti plaga percussi, quatuor
35 ex eis oculos amiserunt, aliis tribus erectae manus obriguerunt, et omnibus diebus vitae eo- rum tali plaga multati permanserunt. Manifestam ergo virtutem Dei, matri proponens, tan- dem aliquando eam respiscere hortabatur; et se bonis beati Viti non indigere dicens, quae
[38.] ei dederat, rata fecit, ne ullam occasionem pereundi matri dedisse videretur. Quia ergo Deum intime dilexit, plures ad eum exemplo suo attraxit, qui de bonis sibi temporaliter
collatis providere sibi studuerunt^d mansionem perpetuae claritatis. 40

136. Quidam denique liber homo, nomine Conno, lignorum suorum proprietatem in
63 loco qui a re^e nomen habens usque hodie Cononbusc⁶³ dicitur, ei contulit; quoniam omnia quae agebat a Deo prosperari, et ab eo omnia ad divini cultus augmentum fieri veraciter intellexit.

137. Item alius quidam in Helessem molendini^f aquam, et alii alia, fideliter^f sperantes, 45 ea in futuro sibi^f reddi centuplica.

[39.] 138. Divertens inde episcopus Radinheim, quoddam dorsale in cubiculo matris suae suspensum deici, et suum pallium suspendi mandavit; et pie violentus ipsum dorsale occulte caballo impositum, novo suo monasterio Patherbrunno^h quantocius deferri imperavit. Ipsum autem dorsale ad nominis sui memoriam pariterque in honorem Balderici comitis, quem 50 duxerat mater^h eius^h, fieri fecerat, picto in eo ob insigne virtutis ad monumentum posteri- tatis, quod draconem in loco quodam interfecerat.

a) manu 2. b) saliente c. 2. c) e. eam erasum. d) manu 2. e) qui Arc n. h. edd. f) manu 2. g) De dorsali quod matri suae abstulit rubricam add. 2. h) manu 2.

59) V. diploma ap. Schaten I, p. 417. 60) in praefectura Hassiae Zierenberg. Falke 327. 61) ex 55 Ann. Hildesh. 61) i. e. Nederland. 62) Ronen. 63) i. e. Cononis silva; busch silva est.

139. Post^a discessum igitur episcopi mater eius, unde proficere debuit, deterior efficitur, et femineo possessa furore, quicquid in praediis vel rebus aliis habuit, distrahere^b non moratur. Denique villam in Reinwic cum attinentiis eius, itemque ecclesiam et villam in Wic cum ipsius appenditiis, beato Heriberto Coloniensi archiepiscopo ad monasterium quod in Tuiciensi castro in honore sanctae Mariae perpetuae virginis construxit, vendidit; et manutergium altaris preciosum, serico contextum, ei tradidit, et principali ecclesiae beati Petri apostoli emporium in Resse⁶⁴ cum sibi adiacentiis, ut ibi sepeliretur, dedit; quae episcopus non solum non requisivit, verum facta grata habens^c, fratrum amator, devotionis eorum adiutor et cooperator factus, ea laudavit et stabilivit.

140.^d Baldericus autem comes, cum se quasi innocentem de nece innocentis humana fecisset, fefellisset sapientia, coepit quasi potens de inani gloriari potentia, cecatusque mundi divitiis et captus amore nefariae mulieris, sprexit mentis suae fastu Deum altissimum, largitorem divitiarum suarum et virum. Denique quadam die in Radinheim de solario eminentiori quaqua versus prospectans, et loci qualitatem situsque sui multiplicem utilitatem considerans, Cum, inquit, *Deus omnia posse dicatur, quomodo me in tanta seculari gloria, in tanta omnigenarum rerum copia, ad inopiam redigere posse credatur? Nam Renus praeteriens habundanter visui et usui delectabilis, saltus adiacens volucrum et bestiarum sufficienter necessaria administrat; et de tantis divitiis subici posse inopis opinari, frivolum constat.* Quam bene et congrue par convenit pari, dum vir talis mulieri iungitur tali! Cum igitur talibus et similibus voluptatibus et vanitatibus inservirent, et in sordibus positi, merito suae iniquitatis amplius sorderent, directis ad eos ab imperatore duobus nobilibus viris, discedentes ex insidiis peremerunt; et sanguine innocentem vindictam a Deo expetente, iusto iudicio publicis^e legibus dampnati et proscripti, ius legemque omnem perdidit. Nam, qui Deum impotentem ut ad inopiam eum redigeret estimabat, profugus et nec servorum propriorum consortio vel colloquio usus, in aliena terra mendicando stipem petebat; et illa Coloniama divertens, habensque aliquamdiu de ecclesia principali, itemque de ecclesia Tuiciensi praebendam, ibidem moritur, et ante ecclesiam beati Petri sepelitur; set tempestate adeo sevente ut tocuis civitatis interitum minaretur, effossa in Renum proicitur, ipseque Renus sui inundatione et fluctuum collisione plurimis diebus ita efferbuit, quasi se maledictam illam non posse ferre manifeste^f protestaretur^g.

141. Mortua itaque matre sua hoc modo, episcopus cum sorore sua bona hereditaria in inferiori terra divisit; et illa partem suam sancto Vito in Eltene conferente, ipse suam cenobio, quod in civitate Patherbrunnensi, ut praedictum est, inchoaverat, delegavit.

142.^h Anno autem dominicae incarnationis 1017 Meingoz⁶⁵ Trevirensis archiepiscopus obiitⁱ [et Athelbero praepositus monasterii sancti Paulini Treveris, ortus de Lucelingeberg, vir potens et dives valde, habens inter alia bona hereditaria castella hec, Sarburg, Berencasdel, Rudiche, ea spe et fiducia, qua soror eius Cunigunda regi nupta fuit, episcopalis cathedrae dignitatem affectavit et usurpavit. Imperator autem christianissimus pro multorum salute, spreta illius affinitate, ausibus temerariis nulla ratione acquievit, et variis modis per episcopatum debachantem compescere non valens, episcopatum Popponi viro venerabili, secundum carnem nobili, contulit, Athelberonique dixit: *Talem virum debeo dirigere, qui tuae vesaniae valeat resistere.* Poppo autem episcopatum adeptus, Berencasdel castellum, a praedonibus Athelberonis defensum, destruxit; et aliud castellum cuiusdam tyranni Athelberti, quod dicitur Sisitra, ad terram similiter^j deiecit. Qui videlicet Athelbertus castellum Treveris quondam in honore sanctae crucis constructum possidebat, unde frequenter cum multitudine militum erumpens ad curiam episcopi, quicquid ibi ad eius obsequium parabatur, violenter auferens abducebat. Cuius rei ignominia confusus episcopus, videlicet quod hostem cotidianum sibi tam proximum ob munitionem castelli non posset debellare, multis ad amicos suos habitis querimoniis, ad huiusmodi infamiam depellendam consilium et auxilium cepit inquirere. Erat autem in exercitu eius eo tempore vir potens divitiis et viribus

a) Qualiter ipse se vindicaverit rubricam add. 2'. b) distra: ore c. c) manu 2. d) De proscrizione Balderici et mortio impie mulieris rubricam add. 2'. e) publicis c. 2'. f) manu 2. g) 4/mae vacuae. h) De Poppone archiepiscopo et quid apud Treuerim sub ipso factum sit rubricam add. 2'. i) cui Poppo successit et alia nonnullis erasa, atque tum in folio adiecto quae vincti inclusi inserta sunt ex Gestis archiepiscoporum Trevirensium sumto. j) manu 2.

64) Rees. 65) ex Añ. Hildesheimensibus.

107. fortis, Sicko nomine, qui promisit, se temptatum, si quo modo posset invenire huius mali medicamentum. Episcopo sibi satis congratulanti, egreditur ille occasionem nactus, quomodo subveniret periclitanti. Quadam ergo die pergit ad portam castelli, pulsansque fores, rogat sibi ab Athelberto ad refocilandum poculum mitti. Quod cum celeriter allatum ebbisset, tanquam nimium sitis fervorem^a patiens, pincernam alloquitur, dicens: *Domino tuo*, ait, *ex parte mea magnas gratiarum actiones nuntiato, pariter et haec verba narrare curato, quod vita sospite hoc poculum rependam sibi citissime grata voluntate.* Et his dictis abiit. Captato deinde oportuno tempore triginta hamas praeparat, singulos milites electos, loricanos et galgatos, ensibusque precinctos in singulis collocat, et desuper linteis opertos, funes, quibus vectes ad portandum insererentur, aptat. Deinde 60 viros nihilominus electos, 10 et plebeia veste amictos, ensibus eorum in hamis reconditis gestatores constituit, nulloque hominum huius fraudis, praeter praedictos, conscio, ipse Sicko cum his et aliis paucis militibus vallatus, ad castellum tetendit, fores pulsavit. Servo sciscitante, quis sit, et quid velit? *Dic domino tuo*, ait, *me sibi vinum magnae dilectionis gratia olim promissum deferre, quando ipsum non piguit mihi sitienti poculum dirigere.* Iussu ergo Athelberti illi sunt intromissi, et Sicko post alios intrans, iubet auferri linteorum velamina, rogat Athelbertum suscipere dilectionis munera. Portitores sicut erant docti, uno pariter momento omnia hamarum velamina deicientes, gladios suos arripiunt, insidiae de hamis exilientes gladios stringunt, fortiter undique ferientes, ipsum Athelbertum occidunt, ceteros edituos crudeliter mactantes, castellum in solitudinem redigunt. Sic Dei misericordia episcopus a 20 tyrannide Athelberti mirifice est liberatus, et Sicko pro victoria ab episcopo beneficiis magnifice est illustratus. Simili modo per alios principes suos multa castella partim vi partim dolo cepit, tyrannorumque insaniam diu impune bachantem ex parte maxima refrenavit. Monasteriis sane, eorum violentia pene exhaustis, prout potuit misericorditer succurrit, quibusdam non habita dando, quibusdam ablata restituendo. [Hic audiens prophetam de 25 Christo dicentem: *Et erit sepulchrum eius gloriosum*, orationis causa Ierosolimam ivit; et monachum quendam in ecclesia beati Maximini sub abbate Richardo peregrinum et advenam, nomine Simeonem, comitem viae assumpsit. Reversus autem episcopus eundem monachum in turri, quae antea Porta Nigra appellabatur, in festivitate sancti Andreae apostoli reclusit; ubi postmodum gloriose mortuus et sepultus, multimoda signorum frequentia, magna fide- 30 lium veneratione est habitus. [Hic rogatus a quodam Danorum comite Ottone, Daniam venit, gentemque Danorum adhuc idolis servientem ad Christum convertit. Ubi incredulis repugnantibus, cirotecam ferream iussit fieri eamque igniri; qua manu sua vestita nec lesa, lineoque panno cera infuso ad carnem indutus, fornacem candentem intravit, indeque panno combusto illesus exiens, Christum Dei filium verum esse Deum hoc inditio declaravit. Hoc 35 usque hodie apud Danos celebri fama vulgatur, a quibus et Anscharius vocatur; quo nomine eius memoria ab eis 5. Idus Septembris celebratur; sepulchrumque eius Treberi a Danis frequentatur.]

143. Anno praedicto^b factus est celebris principum conventus in loco qui dicitur Liezgo⁶⁶, praesente imperatore Heinrico cum archiepiscopis⁶⁷ Erchanbaldo Magontiense, Poppone 40 Trevinense, Gerone Magetheburgense, Unvano Bremense; episcopis quoque Arnaldo Halverstadense, Eppone Bavenbergense, Thiederico Metense, Heinrico Wirzburgense, Thiederico Mimigardevordense^c, Heinrico Parmense, Thiederico Mindense, Thiemhone Merseburgense, Herico Havelbergense, Meinwerco Patherbrunnense; laicis etiam Bernhardo duce, Sigifrido atque Ezicone comitibus, cum aliis multis nobilibus, ad honorem et dignitatem imperii plura 45 necessaria^d disponentibus. Ibi imperator a domno Meinwerco episcopo foundationem novi monasterii, singularis quodammodo eius studii, audiens, et devotioni eius congaudens, gratiarum actiones ei retulit, et praedium quoddam situm in pago Hesse Saxonico, in comitatu Herimani comitis, in villa Nedere nominata, cum mancipiis utriusque sexus, et omnibus quae ullo modo inde provenire possent utensilibus, quod quidam Redialdus nomine ad manus imperiales legaliter et capitulariter hereditaverat, fratribus in eodem monasterio Christo 50 servituris 6. Idus Iulii contulit⁶⁸.

a) vorem p. p. a. *ferre omnia abacta.* b) Anno dominice incarnationis M.XVII^o factus 2^o. c) id est monasteriense manu 2. d) manu 2.

66) Liezkau inter Magdeburg et Zerbst; cf. Thietmar. VI, 14, VII, 43. 67) Nomina excepto Meinwerco in charta Heinrici H. d. 11. Jul. 1017 occurrunt. Schaten I, 426. 68) Schaten I, p. 426.

144. * Sequenti die ibidem ab heredibus Ekkihardi comitis de abbacia Helinwardeshusun querela^b habita et diu multumque inter principes ventilata, tandem regno est adiudicata; et quia nec in facultatibus nec ministerialibus regno servitio esse potuit, interventu et consultu episcoporum et principum praedictorum episcopo Meinwercio suisque successoribus a Patherbrunnensi sede episcopaliter secundum regulam sancti Benedicti regenda et possidenda est collata⁶⁹.

145. * Ipso⁷⁰ quoque anno imperator rursus Polianiam cum exercitu intravit, et Dei⁶⁹ clementia ea ac Boemia Moraviaque subiecta, pro intuitu misericordiae et pietatis, conculcationem et destructionem Merseburgensis ecclesiae miseratus, ob reverentiam sancti Laurentii in edificiis, in ministerialibus, in secularibus possessionibus, in ecclesiasticis ornamentis, in pristinum gradum pontificalis dignitatis /eam^d restauravit. * Inter haec cum episcopus tam regni necessitatibus quam ecclesiae commissae utilitatibus sollerter insisteret, fortuita Corbeiam transiit, et recordatus sancti Stephani protomartyris eo loci patroni, pro se suisque omnibus in memoriam eius hostiam salutarem domino Deo immolare eo divertit. Eadem autem ecclesia in ripa fluvii Wiserae sita, a Luthewico filio Karoli imperatoris magni constructa, a beato vero Badurado Patherbrunnensi episcopo est dedicata, temporum incrementis tam religionis quam temporalis possessionis proficiens et succrescens augmentis. Set cum deliciae rigorem exolvissent disciplinae, Meinwercus episcopus factus ad eam venerat, ut secundum canonicam auctoritatem corrigeret, quod irregulare inibi animadverterat. Set expulsus cum grandi sua suorumque iniuria, regem Heinricum adiit, et ut abbate Walnomine deposito alius nomine Druthmarus, per quem religio claustralis reformaretur, succederet, optinuit. Quod, ut religiosis eum commendabilem, ita irreligiosis eum reddidit odibilem; adeo ut durante odii et invidiae^f livore, eiusdem ecclesiae custos nomine Boso, praeparato altari stomachando accurrens praeparaturam deiceret, et secundum auctoritatem eiusdem loci et libertatem, divina celebrari nisi sua permissione interdiceret. Quod episcopus audiens conventum intravit, et habito ad fratres verbo de praelatorum reverentia, de subiectorum obedientia, ad satisfactionem et iniuriam facientem et consentientes provocare humiliter curavit, dicens debere et decere eos honorem deferre sedi, in cuius consistente diocesi, cuius praesides, etsi non caute interdum incederent, eorum enormitas devitanda, pervicacia esset arguenda, non autem potestas cathedrae, quae non sacris locis propter personas, set propter sacra loca personis conceditur, constaret evertenda. Qui cum ad eum audiendum segniores haberentur, pulpitum ascendit, et pauca pro re et tempore ad populum locutus, omnibus quae facta fuerant innovit, eumque qui iniuriam irrogaverat ad satisfactionem publice coram omnibus vocavit. Qui cum tercio vocatus non venisset, non vindictae voto set prophetae praeconio ei praecepit, ut quacumque die ipse de corpore exiret, ille secum ad tribunal Christi responsurus sibi^g de illata iniuria migraret. O sancta anima! O pura conscientia! quae adhuc carnis adamicta velamine, animas ligabat coram divino examine. Episcopo autem taliter discedente, abbas cum fratribus eum in civitatem Patherbrunnensem persecutus, plenariam reconciliationem optinuit; set pro eo qui contumeliam fecerat sepe et multum rogatus, decretum Dei non posse immutari perhibuit.

146. Quia ergo constantiam eius, qua in iusticia sua ut leo confisus est, audivimus, [44.] humilitatis pietatisque eius insignia breviter audiamus. Curtes dominicales episcopi sui circumiens frequenter, collapsa reparabat, reparata munimine sui firmabat sollerter; sicut in acquirendis utilis, sic in conservandis fidelis. Duram antiquae servitutis litonum iusticiam, per novam paterna pietatis relevavit gratiam; constituens, a villicis amminiculari eis in cibi potusque necessariis, quod antea non fiebat, tempore messis.

147. Quodam autem tempore ad curtem suam Barghusun^h venit, et experiri volens fidelitatem et dilectionem famulorum erga villicum, praecepit comitibus viae suae, ut super frumentum, quod in domo tribulabatur, equos propellerent, dicens, servos, si fideles essent, eos repellere; si non, quasi defectui villici congratulantes, eos sinere. Servis autem quasi ad obsequium episcopi discurrentibus, equi frumentum tribulandum consunere et conculcare ceperunt; unde servi infidelitatis et incuriositatis vicio multum incusati, iussu eius gravissime virgis sunt flagellati; quos postmodum ciborum copiis habundantissime reficiens, de

a) De Helwardeshusen rubricam add. 2'. b) manu 2. c) De episcopatu Merseburgensi rubricam add. 2'. d) manu 2. e) De Corbeis rubricam add. 2'. f) invidii c. 2'. g) manu 2. h) h manu 2.

69) Schateu I, p. 125. 70) ex Ann. Hildesh.

servanda villico suo fidelitate paterne ammonuit. Veniensque sequenti anno, et exclusus ab introitu, gratias quasi de contemptu suo egit; et intrans occulte per superius hostium, matremfamilias, quod operarii modica farinae sorbitiuncula alerentur, submurmurare audivit; et ut servitoribus eiusdem curiae duae pernae annuatim darentur, exceptis his quae a villico dabantur, misericordia paternae pietatis constituit.

148. Nihem⁷¹ quoque veniens, ortum^a urtica et eruca aliisque herbis adoportum noxiis, excepto medico spatio in medio, invenit; et mox uxorem villici ambitiosis suis^b vestibus spoliari praeciens, donec germen noxium, quod in altum excreverat, terrae coequaretur, per totum hortum eam trahi mandavit. Quam tristem consuetis blanditiis consolans, solita liberalitate exhilaravit; sequentique anno^c omni diligentia et habundantia totum ortum ex-cultum inveniens, maiori gratiarum actione et munerum largitione eam remuneravit.

149. Ad aliam curtem quandam veniens, matrem familias, cur pullis et gallinis care-ret, culpavit; et penuriam pastus ea conquereute, mandavit ei, ut fieri faceret quod ad pastum pullorum de loco ad locum per curiam moveri per temporum intervalla provideret. Quo facto, veniente iterum ad eandem curtem episcopo, habundantibus pullis, qui creverant¹⁵ de pastu minorum vermiculorum, gratias egit, et de cetero devotorem eam obsecrans fieri, laboris eius studium donis et bonis suis recompensavit.

150. Quaedam tempore in adventu Domini, quando porcos dare solent villici, stans in lobio domus episcopalis, mulierem quandam cum filio suo unico porcum sequentem et ama-rrissime vidit flentem; et mox accersita ea, causas tanti fletus ab ea studiose inquisivit. Illa autem viro suo mortuo se humano adiutorio destitutam conquereute, et porcum illum de pane, quem filius suus mendicando petisset, violentia villici de Enenhus, quo pertinebat, pavisse asserente, episcopus graviter ingemuit, et pectus propriis manibus tundens, lacrimis ita fatur obortis: *Ve tibi miserrime Meinwerce episcope! Quomodo infelices homines questus sui gratia, animam tuam demergunt ad Tartara!* Sciens ergo scriptum: *Domino feneratur,*²⁵ *qui pauperi miseretur,* vocato villico, mansum viduae ei resignavit^d, et ab eius magisterio cum filio suo eam absolvens, de sua elemosina eos sustentari omni vitae suae^e tempore mandavit.

151.^f Facta in diebus eius fame valida, missis nunciis frumentum comparari fecit in Colonia, et duas naves onustas ad inferiorem terram deferri, et dispensatione villicorum super³⁰ Velue⁷² et in Teisterbant taliter mandavit erogari, ut una pars propriis, alia familiae^g indigentis secundum numerum domesticorum distribueretur, tertia ad proventum seminis, quarta mendicis erogaretur. Quod episcopi mandatum villicus super Velue devote peragere studuit; ille vero in Teisterbant partem pauperibus ordinatam fraudari perniciose non timuit. Quod episcopus audiens, non fraudato set fraudanti vehementer condoluit; et quia nemo³⁵ successorum suorum honorem praedecessorum post quartam generationem habiturus esset, praedixit.

152.^h Quodam tempore officinas monasterii sui novi more solito circuiens, fratribus ad capitulumⁱ consedentibus, coquinam intravit; et servis fortuito vacantem inveniens, in-vento frusto panis in ollas igni appositas trusit. Nullius autem pinguedinis vel ammixtionis⁴⁰ speciem preter aquam et cibum animadvertens^k simplicem, tempore loquendi conventum introivit, et causatus filiorum suorum et fratrum aridum cibum, quae in coquina vidisset et fecisset, retulit. Abbate autem ob virtutum custodiam servandam asserente parsimoniam, respondit venerabilis episcopus, ut si ipse religiosus esse vel videri vellet, circa vitam prop-riam severus, erga subditorum benignus existeret, euangelicis et apostolicis documentis⁴⁵ propositis, quomodo laborans agricola mercede operis sui dignus esset. Et data auctoritate, quomodo Dominus ecclesiae claves beato Petro apostolo tradiderit, et ecclesia tantam ha-bens potestatem, generali sinodo monachis, quoniam olei copiam non haberent, non carni-um quadrupedium esum set carnibus cognatum adipem indulserit, advocatis villicis, porcos dari mandavit, de quorum sagimine et pinguedine cibum fratrum parari ordinavit. ⁵⁰ Ecce quomodo diligentibus Deum omnia in bonum cooperantur, et regnum Dei et iusticiam eius

a) i. e. hortum. b) sup. c. sue 2°. c) manu 2. d) reconsignavit eraso con c. e) manu 2. f) Quod etiam spiritu prophetic claruerit rubricam add. 2. g) familiae indigentis corr. ut in textu. h) Quamvis curam et sollicitudinem circa fratres sui novi monasterii habuerit rubricam add. 2°. i) i. e. capitulum. k) hic vox erasa est.

71) Neheim a septentrione Paderbornae. 72) Velau et Teisterbant pagi Geldriae.

rigore claustralis disciplinae in capitulo querentibus, exterioris vitae necessaria adiciuntur. Laudabilis sane pii pastoris erga oves creditas tam benignus affectus, imitabilis quoque diligentibus Deum in religione et executione^a claustralis discipline profectus. Probare autem [46.] volens episcopus dispositionis suae observantiam, quadam die indutus cappa laicali, coquinam iterum fratrum introivit, et quasi advena ignotus, de situ statu habitu monasticae conversationis, claustralis religionis, cotidianae refectiois, curiose queritans, beatam vitam quantum ad Deum inibi duci, miseram vero quantum ad corporalis indigentiae usum agi, a coco audivit. Unde festinus ad cubiculum rediens, abbatem advocari velociter mandavit, et de segni dispositionum suarum executione eum graviter incusans, novem pernas optimas
10 secum ad claustrum deferri mandavit.

153. Succensus^b autem igne divini amoris, nihil subterfugit terreni laboris, quin pro [47.] subiectorum salute ecclesiaeque suae utilitate insisteret omnibus modis et horis. Affectans denique imaginem caelestium, sprevit speciem terrestrium; nec pro Christo humiliari, nec pro ipso erubescens iniuriari. Minor namque^c in oculis suis factus sibi se, subiectorum fide- fol. 42^b.
15 litatem et dilectionem, singulorum spem et devotionem in Deum experiri voluit per se; assumensque cuiusdam mercatoris cum mercibus habitum, circuibat sedulus explorator episcopatum. Quia vero, iuxta Salvatoris sententiam, nihil opertum quod non reveletur, cito hoc quibusdam propalatur; de quibus villicus de Balhorn uxori suae hoc innotuit, et quid in adventu episcopi diceret vel ageret, docuit. Episcopus autem ubique veniens, et diversa a
20 diversis accipiens, Balhorn quoque venit, et matrem familias suppliciter salutans, ei de mercibus suis queque concupiscibilia comparanda optulit. Quae quasi vehementer inflammata adversus eum, ilico advocavit virum, et seductorem quendam advenisse, sibi que cum mercibus suis proclamavit instituisse, ut cum rebus creditis infidelitate suo exhibita domino, cum temporali dispendio animae subiacerent periculo.

154. Recordatus autem episcopus voti sui, quod Romae sancto voverat Alexi, mona- fol. 47.
25 sterium cum congregatione in honore eius in loco qui Sulithe dicitur edificare disposuit; set timens humanae mutabilitatis incertitudinem, interim ei perspicui operis capellam in^e introitu urbis iuxta novum monasterium construi fecit; eamque 13. Kalendas Februar consecrans, provisioni eiusdem monasterii deputavit, et in commemoratione beati Alexi tali
30 iure misericordiae dotavit et insignivit, ut quicumque^d forensi lege convictus, et sententiae damnationis addictus, capellam contigisset, addictae penae obnoxius non esset.

155. Iuxta principale quoque monasterium capellam quandam, capellae in honore sancte Mariae perpetuae virginis a Geroldo Karoli Magni^e imperatoris consanguineo et signifero^f contiguam, per Grecos operarios construxit, eamque in honore sancti Bartholomei
35 apostoli dedicavit.

156. In plerisque parrochiis misericorditer subvenit populis in difficultate^g longissimi ecclesiarum itineris, sive parrochiis novis in divisione aliarum factis, sive capellis in eis constructis.

157. Inter quos populo de Suthurgnon, ad parrochiam forensis ecclesiae in Patherbrunnensi civitate pertinente, ecclesiam construere concessit, eaque super terram pertinentem ad curiam ab eo monasterio suo novo attributam fundata, banno episcopali ad ius maioris ecclesiae conservato, eidem monasterio proprietario iure eam possidendam delegavit; ubi postmodum a beatae memoriae Wolfgango⁷³ ecclesia lapidea constructa, episcopus
70 Rotho⁷⁴ successor episcopi Meinweri, anno dominicae incarnationis 1043, 17. Kalend. No- fol. 48.
45 vembriis in honore sancti Galli confessoris Christi eam dedicavit.

158. In Herivordia basilicam sanctae Mariae, quae vocatur Ad crucem, dedicavit; quam [49.] ipsa unica spes mortalium ad singulare inibi miserorum refugium sibi construi mandavit. Siquidem ecclesia Herivordensis, sicut Corbeiensis, in episcopatu Patherbrunnensi sita, a Luthuwico filio Karoli Magni constructa, et a beato Badurado Patherbrunnensi episcopo
50 constat dedicata; quae omni pristini honoris et decoris ornatu tam Ungariorum devastatione quam Thietmari fratris Bernhardi ducis Saxoniae invasione spoliata, propemodum fuerat destituta. Cuidam itaque fame et nuditate afflicto pauperi, in die natalis sanctorum marty- [50.]
rum Gervasii et Protasii ad praefatum Herivordense monasterium propter auditam inibi

a) et c. manu 2. b) totum caput alio post tempore additum est, manu eadem. c) iuxta corr. in c. d) quicumque c. e) manu 2. f) et s. manu 2. g) difficultate c. 2.

73) secundo abbate Abdinghofensi. ut notat Overham; obiit a. 1052 vel 1053. 74) obiit a. 1051.

sanctimonialium munificentiam ire volenti, ipsa piissima virgo Maria facie ad faciem apprensens, abbatissae et sororibus eiusdem monasterii nunciare mandavit, ut mutata pristina vita, tantum spirituali insisterent exercicio, quantum temporali instabant edificio; dicens, se per hoc sedem suam revisuram, et invocantes se perpetua tuicione custodituram; adiciens, se locum, in quo ei apparuit, ad sui nominis venerationem et christianorum praeelegisse intercessionem; ut, si quis eam ibi fideliter quaesierit, inveniat, et quod iuste petierit, se adeptum gaudeat. Pauperi autem tantam visionem indicare trepidante, et ad suae legationis veritatem confirmandam signum aliquod suppliciter expetente: *Hoc erit tibi signum*, ait Virgo piissima, *quod nullius illatae penae, ne cicatricis quidem ullius aliqua te continget molestia*. Quo ad maius veritatis indicium aliud adhuc expetente signum: *Praecide*, ait Dei genitrix, *baculum, et faciens inde crucis signaculum, pone, ubi meorum statum cognoveris esse pedum; et si non credunt verbo signi prioris, credant ostensioni sequentis: quia, quocumque tempore ad locum hunc veniunt, me super eandem quam facturus es crucem, in columbae specie sedentem videbunt*. Abbatissa ergo nomine Godesti cum sororibus hoc nuncio accepto, episcopus Meinwercus cum vicinis proximorum monasteriorum clericis accersitur; consulti omnium ieiuniis et orationibus a Deo res inquiritur; nuncius iudicio aquae ferriguae igniti examinatus, securus approbatur, columba in loco ostenso inquisita, super crucem sedere invenitur, et maxima omnium devotione et veneratione basilica fabricatur et dedicatur, et nomen Ad crucem sortitur.

[51.] 159. Murum quoque in circuito urbis in civitate Patherbrunnensi construxit; domum episcopalem a fundamentis erexit; et non solum ipsius civitatis menia restaurare, innovare curavit, set et quicquid in aliis suae provisionis locis dirutum vel veteranum invenit, distracere, renovare, meliorare festinavit.

[52.] 160. Studiorum multiplicia sub eo floruerunt exercitia; et bonae indolis iuvenes et pueri strenue instituebantur norma regulari, proficientes haud segniter in claustrali disciplina omniumque litterarum doctrina. Claruit hoc sub ipsius sororio Imado episcopo

70 po⁷⁵, sub quo in Patherbrunnensi ecclesia publica floruerunt studia; quando ibi musici fuerunt et dialectici, eniterunt rhetorici clarique grammatici; quando magistri artium exercebant trivium, quibus omne studium erat circa quadrivium; ubi mathematici claruerunt et astronomici; habebantur phisici etque geometrici; viguit Oratius magnus et

60 49. Virgilius, Crispus ac Salustius, et Urbanus Status; ludusque fuit omnibus insudare versibus, et dictaminibus, iocundisque cantibus. Quorum in scriptura et pictura iugis instantia claret multipliciter hodierna experientia; dum studium nobilium clericorum usu perpenditur utilium librorum. Praefatus quoque Imadus episcopus tempore suae pueritiae tanto disciplinae claustralis rigore ibidem est nutritus, ut numquam patrem suum videre

30 extra conventum specialiter vel ei colloqui fuerit permixsus; dicente episcopo, pueros et adolescentes cum distictione debere erudiri, et non nocivis blandimentis deliniri; quoniam audaciae et ferociae nutrimenta eis ministrarent blandimenta. Adolecebant quoque secum in tirones militiae celestis Anno archiepiscopus Coloniensis, Frithericus Monasterien-

70 sis⁷⁰, et perplures alii strenui postmodum in vinea Domini operarii.

[53.] 161. Thesaurum ecclesiasticum et ornatum, sub praedecessore suo ignis depopulatione conflagram, multipliciter innovavit; et inter alia magnificeptiae suae dona spectabilia, tabula preciosissimi auri^b, et tribus calicibus eque auri examinati et optimi, gazofilatium ecclesiae tam decenter quam et utiliter ampliavit et decoravit, corona spectabilis magnitudinis et magnifici operis faciem templi ornavit, exteriorique ornatu et tanto talique ecclesiasticae dignitatis et utilitatis apparatu, interioris hominis habitum, Dei et proximi dilectione condecoratum, mirifice declaravit.

[54.] 162. Quem in sanctorum plurimorum devota veneratione amplius illustrans, diem sancti Bonifacii et sociorum eius celebrari per totum episcopatum Patherbrunnensem annua observantia instituit, festiva celebritate natalem sanctorum septem fratrum venerari disposuit; sanctum Alexem magna devotione coluit; sanctum Longinum martirem, qui lancea latus Salvatoris in cruce pendens aperuit, cum aliis plurimis, quos longum est singulariter prosequi, in mira veneratione habuit.

a) q. u. te c. manu 2. b) declaratur adscriptum manu 2. et ita 2'. d) disiere c. distrahere 2'. e) haec omnia versus sunt aut versibus similia. f) manu 2. g) capitis distinctio deest 1. 2'. h) haec vox crasa est. 55
75) obiit circa a. 1076 vel 1077. 76) sedit a. 1063—1085.

163. Largissimarum elemosinarum eius, quas in domo regia omni vitae suae tempore [55] cotidiana devotione exhibuit, eadem domus testis extitit, quae anno dominicae incarnationis 1058^a omni civitate Patherbrunnensi celesti iudicio incendio depopulata, sola superstes cum una domo fovens fuit. Quam humilis liberalis et munificus, quantum cum his qui oderant pacem fuerit pacificus, ex aliis eius operibus perpendatur; ne huius rei vera relatio plus favorem intendisse, quam virtutes eius^b commendasse videatur. Canonicorum inopiae usque ad tempora sua albo pane in cotidiana praebenda carentium, de barnis parrochiarum, quos successor eius Rotho praepositurae, eiusdem causa negotii attribuit, subvenire disposuit; set cum nulla re apud eos elaborare potuisset, ut beneficia ecclesiastica equaliter inter eos^c dividerentur, huic intentioni supersedit. Unde virtus in eo non inveniens quod^d argueret, invidia, comes alienae felicitatis, habuit quod reprehenderet; quae virtutes morum non sui dignitate set verborum urbanitate pensans, occasione ex negligentia missae, ut dictum est, accepta, idiotam eum vocavit; et duplicitas favoralis arrogantiae, irridens simplicitatem eius benivolentiae, qua pro temporum qualitate infirmis condescendit, *lacte rigans parvos, pane cibans solidos*, ioculatorem appellavit. Contra quae superfluum est verborum exaggeratione plura argumentari in beati viri commendatione, cum eius scientia operum efficacia claruerit, et benivolentia multis via salutis fuerit. Quod cum luce^e clarius ex relatis possit videri, amplius ex referendis *illius mores, studium, data, velle, labores*, onerosam non sit intueri.

164. Tendens itaque vir totus ex virtutibus semper ad meliora, invigilavit ecclesiae [61. 50.] commissae profectibus omni cura, sperans se per compassionem proximi perventurum ad dilectionem Dei. Episcopatus eius ergo anno nono, dominicae incarnationis 1018 Berenwardus^f Hildenesheimensis episcopus tempore quadragesimae singularem in Goslaria habuit, in qua praesidente^g imperatore cum episcopis ceterisque regni primoribus, Godescalcum Ekkihardi comitis filium, et Gertrudem filiam comitis Ekkiberti separavit. Proxima itaque 8. Idus Aprilis, sollempnis sacrosanctae dominice resurrectionis episcopus Meinwercus Patherbrunnensis celebratis, ad imperatorem Noviomago perrexit; et in dominica qua tunc albae deponerentur, videlicet Idibus Aprilis, interventu Cunigundae imperatricis et archiepiscoporum Popponis Treverensis, Erchanbaldi Magontiensis, episcoporum quoque Everhardi Bavenbergensis, Athelbaldi Traiectensis; item Popponis abbatis Vultensis; Godefridi, Bernhardi ducum, Beceolini comitis, praedium Siburgohusen in comitatu Udonis comitis, in pago Hemmerveldun^h situm, optinuitⁱ.

165. Anno proximo imperator^j cum exercitu contra Bernhardum ducem Saxoniae ad [57.] castellum Scalzburg perrexit; ibique mediante domno Meinwercio episcopo, cum amicis [619.] suis in pace omnia constituit. Septimo decimo autem Kalend. Aprilis imperator Goslariam [58.] veniens, interventu ac petitione Cunigundae imperatricis augustae et episcoporum Adalbaldi Traiectensis, Meinwerci Patherbrunnensis, Everhardi Bavenbergensis, et Godefridi ducis, abbatiam Lisbern^k sitam in pago Driene, in comitatu Herimanni comitis, Thiedrico Mimigardevordensis ecclesiae episcopo suisque successoribus tali modo contulit^l, ut^m ipsius ecclesiae episcopi in praedicto loco imperiale auctoritate exinde servitium Dei ordinandi penes divinum amorem atque timorem liberam facultatem haberent; et de advocatis in praedicto loco secundum voluntatem eorum advocatiam in ipsorum militia, iuxta quod illis melius visum fuerit, ad utilitatem ipsius Lisbernensis ecclesiae agerent et ordinarent. Eodem [59.] loco et anno, proxima 13. Kalend. Aprilis, sabbato ante palmas, interventu Cunigundis imperatricis, episcoporum quoque Geronis, Unuwani, Arnoldi, Dietrici, Hiltiwardi et Erici, optimatumque regni, Bernhardi ducis, Sigifridi, Herimanni, Ekkihardi comitum, consilii ventilatione, abbatiam Seeldizeⁿ sitam^o in pago Wessaga in comitatu Fritherici comitis, episcopo Meinwercio dedit^p. In^q proximo pascha domnus apostolicus Benedictus ab imperatore et universis principibus Bavenberge gloriosissime susceptus, secundum sponsonem [60.] suam ipsius ecclesiae novellam plantationem visitavit; et 8. Kalend. May basilicam in honore

60 a) MLVII. titerg I. in C. speciem olim corrupta; sed auctor. I. scripsit. b) manu 2. c) i. e. manu 2. d) manu 2. e) ce usque intueri abscisa l. f) praesenti Ann. Hildesh. g) in marg. manu saec. XV. Leyborn. h) hic tota erasa. i) Schildesche in marg. manu saec. XV. k) s. i. p. W. i. c. F. e. manu 2.

77) Berenwardus — separavit ex Ann. Hildesh. 81) Lisborn ad Lippiam. 82) Erhard dipl. 97. 78) inter Adernam et Dimelam silo. 79) Scha-g 83) prope Bielefeld. 84) Schaten p. 433. 85) l. a. ten. I. p. 489. 80) cum — constituit ex Ann. susceptus ex Ann. Hildesh. Hildesh. sed med. d. M. e. c. a. g. noster inseruit.

sancti Stephani protomartyris consecrans, preciosissimis reliquiis, quae ibi conservantur, adornavit. Ubi inter missarum sollempnia, adoperatione quadraginta episcoporum et unanimi consensu principum, episcopatum illum ab omni seculari potestate liberum esse constituit, et cuncta quae pontificali dignitati et utilitati congruebant, praesentiae suae auctoritate, et privilegii sui attestazione bannique sui firmitate roboravit. Episcopus ergo Meinwercus gaudii sui in Domino de ecclesiae commissae promotione apostolicum partificem fore cupiens, quanta bona imperator ei contulisset, innotuit, et ut eius interventu ampliora percipere mereretur, suppliciter expetiit. Cui annuens paternae pietatis devotio, fuit ei apud imperatorem precum suarum obtentu non minimo ammiculo, uti postmodum magnarum rerum approbavit larga exhibitio. Post haec, 4. Kalend. Iulii ipsius anni, Heimeradus sanctus presbyter in monte Hasungo, in quo bene placitum fuit Altissimo habitare eum, ad Christum migravit, et episcopus Meinwercus morte eius audita, animam eius missarum elemosinarumque celebri commemoratione Deo commendavit.

[61.] 166.^b Sequenti⁸⁶ anno post⁸⁷ natale Domini imperator commoto exercitu comitem quendam Ottonem seculi dignitate non minimum praepollentem in castro quod dicitur Hamerstein, situm supra Reni litus, obsedit, quoniam idem comes episcopatum Magontinium multa infestatione sepius pervagans, ferro et igne devastavit; odio magno contra eiusdem civitatis praesulem vehementer inflammatus, quoniam ab illo propter illicitum conubium iudicio concilii generalis fuerat anathematizatus. Cum ergo querimonia eiusdem praesulis imperator excitatus, in praedicto castro illum obsideret, venerabili Heriberto Coloniensis 20 ecclesiae archiepiscopo demandavit, ut ipse in auxilium sibi cum suis festinus veniret. At ille immensis febribus tunc fatigatus, quod imperabatur, implere non valuit; et propter hoc commotus imperator, exosa eum imperii sui tempora habere credidit. Antiqua namque suspicione scandalizatus, quoniam, ut praedictum est, in humando praedecessori eius corpore deditus, electioni eius non interfuit, invidis, qui numquam deerunt, si sint quibus persuadeatur, occasionem sancto derogandi nactis, plus iusto aurem praebuit; et responso eius accepto, cum magno furore: *Si, inquit, ipse ad me dedignatur venire, ego illum, quia egrotat, habeo visitare.* Atque cum hac iracundia, mox ubi hostem expugnavit, Coloniā properavit, imminetibus nimiumque sese ingerentibus invidis, qui satis ardentem furoris eius ignem magis ac magis perflabant linguis malivolis, detrahentes innocenti viro Dei. Ipsa autem 30 nocte qua imperator Coloniā ingressus officiosissime a viro Dei fuerat susceptus, cum sopori dedisset, vidit in somnis quendam quasi venerabilem virum pontificali veste ornatum sic eum alloquentem: *Cave, inquit, o imperator, ne post hac pecces in conservum meum Heribertum. Scito, illum virum Deo esse acceptum; in quem si quid amiseris, tu sine dubio portabis iudicium.* Nimirum gratia Dei miserentis taliter praemoniēdo imperatorem, ignorantiae eius pepercit; quia videlicet in eo, quod eiusmodi virum suspectum habebat, non in malicia set ignorantia peccabat. Siquidem eiusdem imperatoris animam timor Domini possidebat, neque scienter disponere aut iudicare quicquam cupiebat, per quod celestis offenderetur maiestas. Denique cum aliquid de regni negotiis disponere aut iudicare intenderet, dispositiones omnes sive iudicia sua precibus et elemosinis praeveniebat, quatenus mens 40 eius et actus celesti regimine gubernaretur, ne quando exorbitaret agendo vel iudicando, quod divinis legibus contraireret. Mane ergo facto, cum imperator mente mutatus virum Dei ad se vocasset, et id quod celitus evenerat, quod superno respectu rex compunctus fuerat, vir sanctus ignoraret, ac perinde lacrimosis oculis apud illum querelam depromeret, causas requirens, propter quas sibi tam diu infestus existeret, repente imperator exurrexit, et vi- 45 rum Dei amplexatus in oscula illius ruit. Ille ammirans haec, pariter consolationis ab eodem dicta suscepit: *Ex quo, inquit, ad regni fastigium, Deo donante, conscendi, detrahentium linguis nimium credulus, fateor, venerande pater, te exosum habui; et hanc odii trabem in oculo gestans, et ideo nihil videns, iniquum de te iudicium habui, tuamque iusticiam, immo Dei gratiam in te fulgentem, videre non merui. Porro, te tacente, celum clamat super te, 50 tuamque causam defendit apud me. Nam ipse qui de sanctis suis curam habet semper et habuit, sicut scriptum est: „Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges: nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari;“ ipse me pro te corripuit, ut sciam,*

Paul. 104, 14. 15.

a) quanto c. b) De sancto Heriberto archiepiscopo et imperatore Heiarico add. rubricam 2. c) manu 2.

86) Haec ex Vita Heriberti auct. Ruperto; cf. et Ann. Hildesh. 87) ante natale; cf. Ann. Hildesh. 55 et Quedlinb.

quod inter electos computatus sis. Indulge ergo, precor te, quod in te malignatus sum, vel
 quod te servum Dei tangere deliberavi; quia peccatum meum cognosco, nec amplius addam
 adversari tuae sanctitati. His dictis, semel et iterum ac tercio sanctum pontificem deoscu-
 latus est, triplicem nimirum nectens dilectionis nodum, de quo Sapiens loquitur: *Funiculus*
 5 *triplex difficile rumpitur.* Nec moratus, virum Dei, iam amicum amicum, prope se residere
 fecit. Hec videntes adversarii, in fugam versi sunt; ceteri vero fideles benedixerunt Domi-
 num. Nec contentus hac satisfactione religiosus rex, adhuc de divino iudicio erat sollicitus;
 et praeterita reconciliatione non contentus, nocte sequenti finitis matutinorum solemnibus,
 assumpto uno ex clericis cubiculum pontificis adiit; set non ibi quiescentem, verum in proxi-
 10 mo sancti Iohannis oratorio vigilantem, ut solebat, et orationibus insistentem reperit. Pro-
 tinus abiecta clamide solo stratus ante pedes eius, in spiritu humilitatis et in animo contrito
 se suscipi postulat, et ea potestate quam sacerdotibus suis Dominus contulit, veniam sibi
 dari cunctorum quae in eum commiserat. Nec moratus omnipotentis Dei famulus, impera-
 15 autem hoc servo Domini initium sempiternae consolationis, quippe qui de ista valle lacri-
 marum protinus ascensus erat ad gaudium divinae visionis. Etenim idem vir Domini, re-
 velante sibi spiritu, hoc praenosens, ait in illo secreto inter cetera ad eundem imperatorem:
Noveris certissime, quia post discessum tuum quo nunc separandi sumus, nostras invicem
facies in hoc seculo nequaquam videbimus. Eo magis imperator corde compunctus, iterum
 20 in amplexu et oscula episcopi ruit; flens pariter et cuncta pene membra, manus et oculos,
 collum quoque fixis demulcens osculis. Hoc facto clam ad cubiculum rediit, mestam repor-
 tans memoriam prophetiae beati viri, quam et postmodum, transitu eius subsequente, veram
 fuisse comperit, et ipse, ut audierat, ore proprio denarravit. Venerabilis autem episcopus
 25 Meinwercus de reconciliatione mutuae dilectionis, quam inter eos reformare sepe labora-
 verat, non modice letabatur; et ut peccata sua, quae in sanctum virum licet ignoranter
 commiserat, misericordiae operibus plenarie coram Deo dilueret, imperatorem hortabatur.
 Imperator ergo christianissimus, eruditus omni scientia litterarum, et per se id expedire
 sibi intelligens et consulenti libenter obaudiens, per interventum ac indefessum servitium
 ipsius episcopi Meinweri, pro redemptione animae suae dilectaeque coniugis suae Cuni-
 30 gundae imperatricis, quandam regii iuris curtem Triburi⁸⁸ nominatam, in pago Saxonico
 Westfala sitam, in comitatu Herimanni comitis, cum omnibus appenditiis, servis et ancillis,
 liberis quoque, cum tali servitio et censu qualem regi persolvebant et agebant, et ceteris
 omnibus ad eundem locum pertinentibus, ad abbatiam in Patherbrunno a praedicto episcopo
 inchoatam et stabilitam, ibidem in Colonia 12. Kal. Martii testamentaria auctoritate de-
 35 dit⁸⁹; et inde divertens Bavenberge, quadragesimam ibidem celebravit. *Sic Dei miseratione
 in Patherbrunnensi cenobio crescente religione, crevit et census ecclesiae, formam
 dans posteris norma rectissimae, ut et pro cunctis animae et corpori necessariis patri ce-
 lesti, scienti quid nobis necesse sit, devote serviatur, et ne dum religio parit divitias, di-
 vitiae religionem destruant, et sic ambo pereant, discrete caveatur.
 40 167. Proximo⁹⁰ ergo 17. Kalend. Aprilis beatus Heribertus Coloniensis archiepiscopus
 mortalem vitam in angelicam mutavit, et in locum eius Piligrinus, regius⁹¹ capellanus, sub-
 intravit. Eadem⁹² vepo nocte, qua sanctus Heribertus post emeritam vitae huius miliciam,
 45 supernum donativum accepturus ad celos migravit, Eppo vir memorabilis Bavenbergensis
 ecclesiae episcopus, praeclaris moribus et non contempnendis florens virtutibus, huiusmodi
 visionem vidit. Ingredebatur quasi quoddam magnum splendidumque capitulum; et ecce
 illic residebat innumerabilis contio personarum venerabilium, episcoporum, abbatum, reg-
 um atque imperatorum, ceterorumque cuiuscunque ordinis virorum illustrium, secundum
 50 suum quique ordinem vestiti, et omnes pulchri ac reverendi, quasi ad agendum generale
 concilium congregati. Porro in medio consistentium loco evidenti sella posita videbatur
 episcopalis, sessorem nondum habens, veruntamen ad hoc parata, ut in illa^b resideret ali-
 quis. Ut ergo tantae amplitudinis locum, tanque venerandae multitudinis conventum intro-
 spiciens vidit, admiratione pariter et timore compressus, nequaquam introire praesumpsit.
 Cum ergo ita staret stupefactus, ecce unus de illo sancto senatu tantoque quasi patriciorum

a) sequentia in margine manu eadem adscripta. b) ut illa c.

88) Drever propo Beleke. 89) Schaten I, p. 438. 90) ex Ann. Hildesh. 91) r. c. desunt in Ann. Hildesh. 92) ex Vita Heriberi auct. Ruperto.

1020. cetu surgens, et usque ad eum pro fortibus stantem procedens, quem et ipse, ut sibi videbatur, dudum noverat, apprehensum manu introduxit, et ut super sedem vacantem resideret annuit. Ille veritus hoc facere recusavit, sciens eandem sellam viro reverentiae maioris et dignitatis amplioris positam. Nec mora, qui conventus eiusdem primatum tenere videbatur, duobus ex eodem consensu venerabilibus episcopis praecepto edixit, ut foras exeuntes eum quem primum invenirent stantem et paratum, introducerent, et in sede illa media, quoniam sessioni eius praeparata fuisset, digne collocarent. Fecerunt illi, ut imperatum fuerat, et ecce, quem adducebant, dominus Heribertus Coloniensium archiepiscopus erat, sacro redimitus ornatu, tanquam in die sollempni ad celebranda missarum sollempnia. Eum in illa sede medium sedere fecerunt. Veruntamen unum ornatu eius, scilicet balteus, deesse videbatur. Cum ergo tanti principes considerentes illum vidissent, balteumque illi deesse animadvertissent, quasi vehementi admiratione concitati, sciscitabantur, quoniam ille esset, qui tanti pontificis ornatum diminuere praesumpisset. Ad hoc ipso tacente, praelocutus est unus de primoribus, dixitque, quod is esset imperator Henricus. Hanc visionem episcopus imperatori mane narravit, ipseque imperator non incredulus visioni, recordatus verborum ultimae collocationis, episcopo respondit: *Si baltheo caruit me praedone sanctus ille et venerandus vir, Domino adjuvante meque operam dante, rapina haec restituetur illi.* Igitur imperialem manum largius extendens, dona Christi ecclesiis pauperibusque distribuit, sacrisque missarum sollempniis, spalmis et orationibus transitum beati praesulis celebrari edixit, cui ipse baltheum sustulisset, id est quem viventem longe minus, quam decuerat, honorasset. 20

[68.] 168. Inter innumera ergo, quae pro animae eius remedio liberaliter erogavit, inventu domni Benedicti papae patris sui spiritualis, Cunigundae imperatricis^a, Erchanbaldi Magontini archiepiscopi, episcoporum quoque^b Everhardi Bavenbergensis, Engelberti Friginsensis, quondam curtim Hammonstide⁹³ dictam^c, sitam in pago Rittega in comitatu Udonis comitis, ibidem in Bavenberge in sabbato paschalis ebdomade, 9. videlicet Kalend. May, in festo sancti Georgii martyris, episcopo Meinwerco imperator^d tribuit⁹⁴, ob^e iuge suum et indefessum servitium, ut ipse nullius emuli opprobriis subiaceret, quin plus omnibus serviens, praemia honoresque plures acciperet, exemplisque sui emolumenti alios ad suum fidele servitium imperator provocaret. Hanc curtem quidam comes nomine Godiza proprietario iure possidens, cum appendiciis omnibus ad eundem locum pertinentibus, cum consensu 30 coniugis suae Adilae ac sororis suae heredis iustissimae, ipsi imperatori in proprium ea ratione tradiderat, ut praedictus locus in beneficii usum et insuper centum mansi cum familiis, quamdiu viverent, sibi concederentur. Quo facto, imperator divino ammonitus instinctu assiduitateque servitii venerabilis Meinwerici episcopi non multo post praedictorum interventu pro remedio animae suae cum gyrographo ipsum praedium in proprietatem et dominium Patherbrunnensis ecclesiae, ut dictum est^f, eo pacto dedit, ut si praedicta domina Adille eum superviveret, et quisquam ei praedictum beneficium abstraheret, vel aliquid incommodi faceret, episcopus beneficium ex substantia Patherbrunnensis^g ecclesiae restitueret, et si ipse id recusaret et renueret, illa domina potestative sua reciperet. Episcopus autem Meinwericus manuscriptum hoc de Hammonstide in praesentia Thiederici Mimigardfordensis 40 episcopi, Liudolfi, Udonis, Hiddonis, Acca comitum, et aliorum multorum legi fecit, omnemque inferendae inquietudinis occasionem in futurum pastoralis vigilantia sollerter premunivit.

[69.] 169. Post haec Kal. Iunii episcopus cum imperatore Coufunga venit, ubi interventu 1020. Geronis Magetheburgensis archiepiscopi, Dodiconisque comitis de Wartberge, quondam 1020. Ma. 22. regiae proprietatis forestam in comitatu eiusdem comitis Dodiconis sitam optinuit⁹⁵. Haec 93. forestis initium sumit de Rothalmingahusen⁹⁶, rectoque tramite protenditur in Wisaram fluvium; sicque ascensum ducit in fluvium qui vocatur Fulda; inde vero servat continuatum sui ascensus tenorem iuxta eundem fluvium Fuldae, usque in rivum qui dicitur Crumelbeki⁹⁷, nec non ad oppidum quod Holthusun vocatur, viam tendit; simul graditur in Othilanbam, et Rechinherishusun, atque ad Rothiereshusun; mox pergit ad Kikillahusun atque ad Beverbiki⁹⁷; sicque protenditur in viam quae ducitur ad Vulfredeskirkun, itemque in alteram viam

a) C. i. manu 2. b) e. q. manu 2. c) manu 2. d) vox deleta 1. deest 2. e) ob — provocaret in marg. f) ut d. e. manu 2. g) manu 2. h) in loco raso sed eadem manu.

93) Nota de Hammonstede iuxta opidum Northem 95) Schaten I, p. 439. 96) prope Hilwarthausen; manu saec. XV. Est Hammonstede prope Nurd-Landau p. 15. 97) v. Landau p. 11. 55 heim a dextra Leinae. 94) Schaten I, p. 435.

quae extenditur ad Gunnesburin, et ad viam Monneshusun; sicque girando circuit quandam viam quae pervenit usque ad praedictum oppidum Rothalmingahusen.

170. Ipso⁹⁶ quoque anno Erchanbaldo venerabili Magontiensi ecclesiae archiepiscopo, [70.] episcopus sui anno nono, mortuo, Aribo regius capellanus successit, qui inspirante Dei gratia inter alia suae devotionis et dilectionis erga Deum inditia, super montem qui dicitur Hasungun, in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli et in commemoratione beati Heimeradi supradicti, monasterium construxit.

171. Comite quoque Dodicone de Wartberge eodem anno 4. Kal. Septembris mortuo, [71.] episcopus imperatorem post natale Domini Patherbrunno invitavit, et comitatum quem idem Dodico comes, dum vixit, tenuit, situm in locis Hessiga, Netga, Nitterga, 14. Kal. Martii ab eo impetravit⁹⁷.

172. Die quoque Kalendarum Martiarum proximarum, alium quendam comitatum in [72.] Immedeshusen, interventu Benedicti papae, Cunigundae imperatricis augustae, Everhardi Bavenbergensis ecclesiae episcopi, Piligrini eiusdem ecclesiae praepositi regique cancellarii obtinuit, quem situm in locis Sorathveld, Sinuthvelt, Almunga, Treveresga, Burclau, Liudoulfus comes, dum vixit, tenuit; ea ratione, ut nec ipse Meinwercus episcopus nec aliquis successorum suorum ullam potestatem haberet alicui suo militi vel extraneo eundem comitatum in beneficium dandi, set ministerialis ipsius ecclesiae qui pro tempore fuerit praesit praedicto comitatu, ac de eius utilitatibus provideat ad restaurationem constructionis ipsius ecclesiae, ut inde muri releventur, tecta reparentur, et quicquid oportunum fuerit ad corporalem formam ipsius domus Domini, ibi inde administraretur. Ingens⁹⁸ terrae motus 4. Idus May in partibus Baioariae eodem anno contigit.

173. Quidam vero propinquorum Dodiconis comitis Bern nomine⁹⁹, traditionem quam idem comes et frater eius, comes Sigebodo, in bonis hereditariis ad Patherbrunnensem ecclesiam hortatu et rogatu venerabilis Meinwerci ipsius ecclesiae episcopi fecerant, infirmare iudicio seculari attemptavit; et multis conciliis habitis, ad ultimum in natali sancti Damasi papae in Ermenneswerethe, in praesentia Heinrichi imperatoris, Aribonis Magontini archiepiscopi, et episcoporum Wizelini Strazeburgensis, Adalbaldi Traiectensis, Udonis, Herimanni comitum, et aliorum multorum, omni querela postposita, plenaria reconciliatione pacatus cessavit, et octoginta tres libras ab episcopo accepit; in Ganderesheim 20 uncias auri, 46 libras argenti, unum pallium pro 4 libris, et 30 equas, astantibus Wizelino episcopo praedicto, Rainwardo qui advocatus fuit, Udone, Sigifrido, Ezzikone, Liudulfo, Beccelino de Suevan comitibus, Conone filio ducis Ottonis, eiusque milite Zeizulfo, et aliis multis.

174. In capite autem ieiunii proximi anni, praesentibus Udone, Bennone, Sifrido comitibus, aliisque plurimis cum Rainwardo advocato, dedit episcopus Meinwardo militi Berononis 2 uncias auri, 2 libras argenti, datis omnibus promissis, exceptis duobus talentis.

175. Eodem¹ anno Thiedericus Mimigardevordensis episcopus obiit, et Sigifridus Parthenopolitanus abbas ei succedens, 10 annis eidem ecclesiae laudabiliter praefuit. Thiedericus quoque Mindensis praesul praesentem vitam finivit; post quem Albericus eiusdem ecclesiae praepositus electus, set morte praeventus nec consecrationem accepit nec in cathedram pervenit; Sigibertus vero episcopatum obtinuit. Piae memoriae etiam Berenwardus Hildenesheimensis episcopus 12. Kal. Decembris ad Christum migravit, in cuius locum domnum Godehardum, Altahensem prius abbatem, sancta ecclesia sibi suisque utiliter subrogavit¹.

176. Anno dehinc succedente Gero² Parthenopolitanus archiepiscopus ab hac vita decessit; cui Hunfridus Wirceburgensis ecclesiae praepositus successit. Thietmarus^b piae memoriae Osnebruggensis episcopus ad Christum migravit, et in sedem eius Moncherus^c subintravit. Arnoldus quoque Halverstadensis episcopus moritur; et Brantoch quondam Fuldensis abbas substituitur. Bernhardus similiter Haldenburgensis episcopus sustollitur, post quem Reinholdus subinfertur².

177. Ipso anno³ Aribo Magontiensi archiepiscopus imperatorem in pentecoste^d Ma-

a) sequentia in margine adiecta sunt. b) Thietm. usque subintravit in marg., desunt 2. c) locus vacuus; vox deest. d) i. p. manu 2.

96) Cf. Ann. Hildesh. 97) Schaten I, p. 441. Erhard 1. e. dipl. 96. 1) Eodem — subrogavit 3) ex Vita Godehardi cap. 4. ex Ann. Hildesh. exceptis: X annis e. e. l. praefuit.

1023. gontiam invitavit, ubi et concilium generale coadunavit, in quo episcoporum consilio plura quae deviaverant correxit, praecipue tamen Ottonem comitem praedictum de Hamerstein et Irmingardam, illicite commanentes, separare disposuit; quod tamen perficere non potuit, quia ille se partim regali timore partim episcopali commotione utcumque correxit, illa vero publice bannos praevaricans, ibidem ius legemque omnem funditus perdidit.⁵

[76] 178. Proxima^a 3. Idus Augusti ipsius anni praedictus Aribio Magontinae sedis archi-
fol. 70^a episcopus, sinodum in Salingenstad coadunavit; in qua praesentibus episcopis Burghardo Wormatiense, Werinhardo Argentino, Brunone Augustense, Everhardo Bavenbergense, Meginhardo Wirciburgense, communi eorum consilio atque consensu multimodam divinarum officiorum atque sinodaliu[m] legum dissensionem composuit, et disparilitatem singulorum consuetudinum honesta consensione in unum redegit. Inconveniens quippe sancto conventui visum est, quod membra capiti discordarent, et ulla diversitas esset in unius corporis compagine; ideoque propter lamentabiles dissensiones communi decreto concilii haec capitula sancita sunt, hoc ordine^b:

Capitulum primum. *Ut 14 dies omnes christiani ante festivitatem sancti Iohannis baptistae in abstinentia sint carnis et sagiminis, nisi infirmitate impediante, aut alicuius festi sollemnitatis, quae in illo episcopo celebris habetur, intercedente. Et ante natale Domini similiter, et in vigilia epiphaniae, et in omnium vigiliis apostolorum, et in vigilia assumptionis sanctae Mariae, et in vigilia sancti Laurentii, nec non etiam in vigilia omnium sanctorum; adicientes praedictis vigiliis unam horam refectio[n]is, excepta infirmitate, et nisi aliquis sit, qui proprio voto maiori abstinentia uti velit.*

2. *De incerto autem ieiunio quatuor temporum hanc consuetudinem statuimus, ut si Kalendae Martiae in 4. feria sive antea evenerint, eadem celebretur. Sin autem Kalendae Martiae in 5. feriam aut 6. aut sabbatum dividentur, in sequentem ebdomadam ieiunium differatur. Simili quoque modo si Kal. Iunii in 4. feriam aut antea evenerit, in sequente ebdomada ieiunium celebretur. Et si in 5. feria aut 6. aut sabbatum contigerit, ieiunium in terciam et quartam ebdomadam reservetur. Et hoc sciendum est, quod si quando ieiunium mensis Iunii in vigilia pentecostes secundum praedictam regulam evenerit, non ibi celebrandum erit, set in ipsa ebdomada sollemni pentecosten; et tunc propter sollemnitatem Spiritus sancti diaconi dalmaticis induantur, et alleluia cantetur, et „Flectamus genua“ non dicatur. Eodem modo de Septembri ieiunio constitutum est, ut, si Kal. Septembris in 4. feria evenerit aut antea, ieiunium in 3. ebdomada celebretur; et si in 5. aut 6. aut sabbatum contigerit, in 4. ebdomada erit. In Decembre vero illud observandum erit, ut proximo sabbato ante vigiliam nativitatis Domini celebretur ieiunium; quia si vigilia in sabbatum evenerit, simul ieiunium et vigiliam celebrare non convenit.*

3. *De legitimis autem coniugis ita visum est, quod nullus christianus uzorem ducere debeat ab adventu Domini usque in octavas epiphaniae, et a septuagesima usque in octavas paschae; nec in supra notatis 14 diebus ante festivitatem sancti Iohannis baptistae, neque in praedictis ieiuniorum diebus, sive in omnium sollemniis dierum praecedentibus noctibus.*

4. *Decretum est etiam in eodem concilio, ut presbyter aliquis post galli cantum bibens, ad estivas noctibus, proximo die missam non celebret; hiemalibus similiter, nisi cogat necessitas.*

5. *Conquestum est etiam in eodem sancto concilio de quibusdam stultissimis presbyteris, ut quando incendium videant, corporale dominico corpore consecratum ad extinguendum incendium temeraria presumptione in ignem proiciant. Ideoque decretum est sub anathematis interdictione, ne ulterius fiat.*

6. *Interrogatum est ibidem, si duo in adulterio inculpati fuerint, et unus profiteretur et alter negaret, quid inde agendum esset? Decretum est autem a sancto concilio, ut ille, qui negaverit probabili iudicio se expurget, et qui confessus fuerit, dyne penitentiam agat.*

7. *Decretum est etiam in eodem concilio, ut nemo gladium in ecclesiam portet, regali tantum excepto.*

8. *Statuit etiam sancta synodus, ut mala consuetudo, quae apud omnes pene iam inolevit, omnino prohibeatur; hoc est, quod colloquia sua in atrio alicuius ecclesiae constituunt habenda; et tunc ea in ipsa maxime exercent ecclesia, ubi orationes et divina tantum fieri equum est officia.*

a) sequentia usque ad florentis exercitia desunt 2. b) reliqua capitula 178 omnia sunt apud Brouerum et in Actis Sanctorum. c) octonas e.

4) ex Vita Godehardi cap. 4.

9. *Quidam etiam laicorum et maxime matrone habent in consuetudine, ut per singulos dies audiant ewangelium „In principio erat verbum“, et missas peculiares, hoc est de sancta Trinitate, aut de sancto Michael; et ideo sanctum est in eodem concilio, ut hoc ulterius non fiat, nisi suo tempore, et nisi aliquis fidelium pro reverentia sanctae Trinitatis velit audire, non pro aliqua divinatione; et si voluerint, ut sibi missae cantentur, de eodem die audiant missas; vel pro salute vivorum aut pro defunctis.*

10. *Quidam etiam generationem consanguinitatis ita volunt numerare, ut frater et soror sint primi. Hoc autem statuit sancta synodus, sicut etiam ab antiquis patribus decretum est, ut ita non esset, set ut nepos et neptis, id est filius fratris ac filia sororis, primi habeantur.*

11. *Statutum est etiam, ut aedificia laicorum, quae ecclesiis adiuncta sunt, auferantur, et nulla in atrio ecclesiae ponantur, nisi tantum presbyterorum.*

12. *Item decretum est, ut nullus laicorum alicui presbytero suam commendet ecclesiam, praeter consensum episcopi; set eum prius mittat suo episcopo vel eius vicario, ut probetur, si scientia, etate et moribus talis sit, ut sibi populus Dei commendetur.*

13. *Statuit quoque sancta synodus, si duo de adulterio accusati fuerint, et ambo negaverint, et orant sibi concedi, ut alterum illorum utrosque divino purget iudicio; si unus in hoc deciderit, ut ambo rei habeantur.*

14. *Decretum est etiam, ut omnes bannitum ieiunium, in quocumque episcopo celebratur, diligentissime observent; et si quis illarum octo interdictarum rerum aliquam redimere voluerit, unum pauperem, prout sua facultas erit, eadem die reficiat.*

15. *Decrevit quoque sancta synodus, ut nullus Romanus eat, nisi cum licentia sui episcopi vel eius vicarii.*

16. *Et illud sub anathemate praeceptum est, ut nullus presbyterorum cuiquam penitentem carinam dividere presumat, si infirmitas non intervenerit.*

17. *Quia multi tanta falluntur mentis suae stulticia, ut in aliquo capitali crimine inculpato, penitentiam a sacerdotibus suis suscipere nolunt, in hoc maxime confisi, ut Romam eventibus apostolicis omnia sibi dimittat peccata, sancto visum est concilio, ut talis indulgentia illis non prosit, set prius iuxta modum delicti penitentiam sibi datam a suis sacerdotibus adimpleant, et tunc Romam ire si velint, ab episcopo proprio licentiam et litteras ad apostolicum ex hisdem rebus deferendas accipiant.*

18. *Decretum est etiam in eodem concilio, ut omnis penitens, dum carinam suam ieiunat, de loco ad locum non migret; set permaneat ubi suam acceperit penitentiam, ut proprius sacerdos sibi praebeat testimonium. Si autem ibi propter hostiles insidias ieiunare non poterit, suus sacerdos eum confratrum suorum alicui, ubi pacifice possit ieiunare, diligentissime commendet.*

19. *In eodem quoque concilio decretum est, ut nullus presbyterorum quemquam nisi iussu episcopi, ecclesiam introducere praesumat; cui pro aliquo delicto ingredi non liceat.*

170. Haec quidem sinodi huius decreta, temporis, ut dictum est, necessitate exigente sic ordinata, set in dispositione ieiunii quatuor temporum, salva auctoritate non bene considerata; unde Romana ecclesia, super fundamentum divinae dispositionis rationabiliter ordinata, et contra novitatum adinventiones rationi et auctoritati contrarias magisterio Petri in omnibus et de omnibus pleniter informata, hanc de ieiunio quatuor temporum constitutionem refutavit; utpote quam auctoritati sanctorum patrum contraire, et rationi legitimae lationis non convenire, manifeste recognovit. Leo namque primus, in ordine pontificum quadragesimus septimus, cuius auctoritate congregatum et confirmatum est sanctum Calcedonense concilium, et Gregorius iunior, in ordine pontificum nonagesimus, ieiunium vernale in quadragesima, et ieiunium estivale in pentecoste celebrari instituerunt; in quibus beatus Gelasius papa, in ordine pontificum quadragesimus nonus, ordines fecisse et fieri instituisse in decretis suis invenitur. Ipsa quoque quadragesima, cum in Februario plerumque occurrat, sicuti in decem annis cycli decennovenalis, videlicet sexto decimo, quinto, decimo tertio, secundo, decimo, duodevicesimo, septimo, quinto decimo, quarto, duodecimo, sepe contingit, in quo scilicet Februario patres reverendi, sanctitate et apostolica auctoritate praecipui, Simplicius, Gelasius, Simmachus, Felix ordinationes fecisse leguntur, contra rationem quadragesimalis lationis concilium hoc de ieiunio vernali in Kalendis Martii disposuisse constat, cum sabbatum 12 lectionum vernalis ieiunii, aliquando 16. Kal. Martii, aliquando 13

55 a) totum caput 179 alio atramento subiectum est. b) nigriori atramento.

1023. Aprilis occurrat. Concordia quoque officiorum summopere servanda, in ieiunio estivali confunderetur, cum cantus quadragesimalis cum orationibus suis, lectionibus de sancto Spiritu in pentecoste improprie adiungeretur. Unde Gregorius papa eiusdem nominis septimus, qui et Hildebrandus monachus, eiusmodi varietatem et confusionem secundum apostolicae normae consuetudinem informare cupiens, anno ab incarnatione Domini 1078, indictione prima, 5 habita Romae synodo in ecclesia domini Salvatoris quae dicitur Constantiniana, praesentibus archiepiscopis et episcopis numero fere centum, cum innumerabili diversorum ordinum multitudi-
fol. 73. ne, inter cetera canonicae executionis negotia, quae renovando confirmavit et confirmando innovavit, ieiunium, quod Martio ascribitur, omni anno in prima ebdomada quadragesimae secundum lunationis eius rationem, sicut et paschae, celebrari disposuit, sicut praecessores suos constituisse claruit; ieiunium vero estivale infra ebdomadam pentecostes, ieiunium autem autumnale iuxta statuta sanctorum patrum Leonis et Gelasii et aliorum plurimorum in septimo mense debemus celebrare; et secundum ecclesiasticam consuetudinem in tercio sabbato Septembris ieiunare; hoc observato, ut si Kalendae Septembris secunda, tertia vel quarta feria intrant, in tertia ebdomada; si quinta, sexta feria, vel sabbato 15 intrant, in quarta ebdomada celebretur. Hec minus capacibus enucleata, ingenio sagacibus non sint ingrata, quae cum antiquitatis noticia conferant eis studii florentis exercitia.
- [77.] 180. [Episcopus autem Meinwercus^a] monasterium^b inchoatum nostrum^c consummare
fol. 43. accelerans^d, sanctuario testudinato, imperatorem in nativitate Domini Patherbrunno invitavit, et sperans eum imperiali magnificentia aliqua daturum praedia, in praesentia eius hoc dedicare proposuit. Ex inopinato autem sanctuarium, casum ipsius ecclesiae^e futurum praesignans, cecidit; et ita episcopo domi forisque negotiis regni multiplicitate occupato, monasterium hoc usque ad annum dominicae incarnationis 1031 indedicatum permansit.
- [78.] 181. Invitatus autem imperator adventum suum denunciavit episcopo, praecipiens necessaria suo praeparari balneo. Episcopus autem per omnes curtes suas dominicales agnas 25 fetas occidi faciens, de velleribus agnorum, infra uterum earum inventorum, pelles fieri mandavit; quibus pallio novo adopertis, et gulis martherinis in circuitu ornatis, imperatorem post balneum^f vigiliae vestivit. Magnates autem regni, qui plures aderant, accedentes, pallium consideraverunt, et rem ut suspicati erant deprehendentes, imperatori innotuerunt. Qui advocato episcopo, cur pelles ovinas sibi dedisset, inquisivit, et honoris ac amoris ignarum dignitatisque Romani imperii eum oblitum proclamavit. Episcopus autem optimum genus indumenti, cuique ordini conditioni et dignitati conveniens, se dedisse asserens, mercatores advocavit, eosque per gratiam suam hac de re contestatus, eorum testimonio, quae dixerat, vera approbavit. Et accedens ad imperatorem: *Ego, inquit, Heinrice, pro corpore tuo mortali vestiendo pauperem beatae Mariae semper virginis episcopatum, a te mihi collatum, devastavi; canonicos eius, villicos ac mendicos, de velleribus ovium occisorum fovendos, de lactis eorum copia cibique varii alimonia alendos, fraudavi et spoliavi, cuius mali coram Deo reus tu eris, si non velociter et pleniter ecclesiae ablata restitueris. At imperator arridens: Ego, inquam, si quem defraudavi, vel mei causa defraudatum novi, reddam quadruplum; et sic pro huius dampni restitutione contulit ei^g praedium in Steini^h.* 40
- [79.] 182. Cantatis autem vespere in sacris vigiliis, misit imperator ciferum suum mirifici operis cum sicera episcopo, commendans et praecipiensⁱ nuntio, ut non rediret visurus faciem suam sine cifo. Episcopus autem condigna gratiarum actione missa suscipiens, diutina et varia verborum altercatione et dilatione cum ferente habita, ciferum non reddidit; egressoque tandem eo, obseratis firmiter post eum ianuis, ascitisque aurificibus suis Brunhardo et filio eius Erphone, in ipsa nocte nativitatis Domini calicem de cifo fieri iussit. Matutinorum autem sollempniis apud monasterium novum, imperatore praesente, celebratis, inter ewangelium subsequens missae matutinae episcopus perfectum calicem consecravit, et ut in praesenti divina misteria in eo celebrarentur, ministris^j tradi mandavit. Capellanus autem imperatoris ad eam missam subdiaconi functus officio, epigrammata calicis legit, et lecta imperatori
fol. 44. ad legendum optulit. Quibus ab imperatore quoque lectis, ad episcopum accessit, et furti eum reum arguens, Deum rapinam illam odio habere in holocaustum dixit. *Ego, inquam, episcopus, non rapinam, set avariciam tuae vanitatis, cultui mancipavi divinitatis. Tu ad*
- a) rubra littera adscripta manu posteriori in fine fol. 55'. b) vox erasa. c) vox iam erasa, deest 2'. d) acceleravit 1. e) voces duae erasae. f) 3 vel 4 voces erasae. g) manu 2. h) vox erasa. i) manu 2. 55
5) v. Erhard dipl. 104. §. 14. Januar. 1023.

augmentum tuae perditionis aufer Deo, si audes, oblationem meae devotionis. Ego, inquit 1023.
 imperator, Deo mancipata non auferam, set quae mea sunt, ei suppliciter offeram; tu de tuis
 iustis laboribus honora Dominum, dignatum in hac nocte pro salute nasci omnium. Mox ergo,
 inchoato offertorio, imperator calicem ad altare solempniter optulit, animaeque eius et cor-
 5 pori imprecatus episcopus prospera, non modicas gratiarum actiones retulit. Ad offertorium
 autem missae de luce episcopus ab imperatore instanter curtem regalem Ervete⁶ exigens, 6
 oblationem eius suscipere recusavit; imperatricis autem suscipiens, sibi apud imperatorem
 eam fore auxilio pro optinendo Ervete obsecravit. Deus autem omnipotens, in cuius manu
 sunt corda regum, meritis episcopi, cuius devotio complacuit sibi, convertit in bonum cor
 10 imperatoris; qui sciens, se^a in die iniuriam ab episcopo habiturum, ascitis primo diluculo
 notariis, occulte fieri fecit^b de Ervete privilegium. Ad offertorium igitur principalis missae
 imperator, frequenti principum stipatus caetera, Deo oblaturus divinis debitum beneficiis,
 qui se pro humano debito Deo patri^c optulit in ara crucis, ad episcopum venit; set ille averso
 15 vultu et manu repetitis vocibus instanter Ervete expetiit. Imperator autem congrua reve-
 rentia et disciplina repulsam sui dissimulans, praecedentem episcopum sequebatur, et ut
 oblationem suam suscipere dignaretur, humiliter precabatur. Diu autem uno praecedente,
 altero subsequente, imperatrix christianissima interventu magnatum regni, qui ad hoc spec-
 tacularum gratulabundi astabant, accessit, et ut petitioni non nisi quae Dei essent querentis
 satisfaceret, imperatorem suppliciter petiit. Qui diu multumque renisus, tandem episcopi
 20 perseverantia, imperatricis primatumque coactus instantia, privilegium protulit, et accedens
 ad altare, beatae Dei genitricis et perpetuae virgini Mariae, sanctisque Kiliano et Liitorio, et
 astanti Meinwerco episcopo suisque successoribus, curtem Ervete sitam in pago Westfalon,
 legaliter optulit. Episcopus autem gaudio repletus ineffabili: *Omnium sanctorum*, exclamat,
 retribuatur tibi! Et imperator averso vultu occulte submurmurans: *Et tu, inquit, odium Dei*
 25 *omniumque sanctorum eius habeas, qui me bonis concessis cum detrimento regni spoliare non*
cessas. Episcopus autem privilegium cum manu in altum exaltans: *Beatus es*, ait, *Heinric,*
et bene tibi erit, cui pro hac oblatione celum patebit; cuius anima cum sanctis sempiterna pos-
sidebit gaudia. Videte, ait, *omnes populi, considerate fideles universi; talis oblatio peccato-*
rum fit abolitio; hoc sacrificium Deo acceptabile, animabus fit propiciabile. Hoc quique fideles
 30 *pro posse suae facultatis imitari studeant, ut pro temporalibus aeterna, pro transitoris mansura*
optinere valeant. Universi autem magnis vocibus Dei collaudabant magna, gaudentes su-
 per omnibus, quae audierant et viderant, eidem ecclesiae collatis donariis^d.

183. Quarta autem Nonas Ianuarii criptam in novo suo monasterio in honore sancti 80.1
 Stephani protomartyris consecravit, et lapidem quendam altaris, spectabilis magnitudinis, fol. 45.
 35 a beato Leone papa consecratum, de ecclesia Thietmelle allatum, in ea collocavit, et ado-
 randas eiusdem protomartyris reliquias cum aliis multorum sanctorum in eo^e reposuit.

184. Variis autem modis et temporibus ecclesiae commissae prospiciens episcopus, 81.1
 oportune importune imperatori institit, et nunc gratuito oblata cum gratiarum actione susci-
 pere, nunc negata pie violentus praeripere non destitit.

40 185. Quodam denique tempore imperator in ecclesia principali missam auditurus, regali
 praeparatura^a altare fecit ornari, ammonens suos, episcopi solitam invasionem cautius prae-
 caveri. Episcopus autem eandem missam celebrans, post *Agnus Dei* pulpitem ascendit, et
 differentiam inter imperii potestatem et sacerdotii asserens dignitatem, res divini iuris non
 esse humani honoris, et divino cultui consecratum ad ius pertinere sacerdotum, canonica
 45 auctoritate ostendit; unde ecclesiastica ornamenta et sacerdotalia indumenta, super quae et
 per quae ea hora et ecclesia divina celebrata erant sacramenta, eiusdem ecclesiae proprie-
 tati et utilitati, pontificali auctoritate et banno confirmavit; et omnes suae canonicae aucto-
 ritati reniti praesumentes cum suis fautoribus a liminibus sanotae ecclesiae apostolica aucto-
 ritate anathematizatos sequestravit.

50 186. Episcopus autem quoddam imperatoris tegmen, egregium praecipui decoris et 82.1
 mirifici operis pallium, sepenumero optinere desiderans, effectu caruit, donec quadam die fol. 46
 imperatori pluribus intento illud fortuito rapuit. Imperator vero episcopum de rapinae in-
 cusans vitio, talionem debitum suo se tempore redditurum^e perhibuit; ille vero pallium hoc

a) manu 2. b) collata donaria corr. ut in editis. c) i. e. manu 2. d) ppatura c. e) manu 2.

55 6) Hohenseli curtem intelligendam esse, Ervete autem nonnisi a Chuonrado B. Meinwerco concessam
 adnotat Erhard p. 166.

1023. convenientius in templo Domini pendere, quam sua membra mortalia tegere affirmans, minas eius se vili pendere asseruit. Sciens autem imperator, episcopum saecularibus negotiis multipliciter occupatum, tam in latinitatis locutione quam in lectione barbarismi vitia non semel incurrere, de missali in quadam collecta pro defunctis *fa de famulis et famulabus* cum capellano suo delevit, et episcopum pro requie animarum patris sui et matris missam celebrare rogavit. Episcopus igitur ex improviso missam celebrare accelerans, ut scriptum reperit, *mulis* et *mulabus* dixit; set errorem recognoscens, repetitis verbis, quod male dixerat, correxit. Post missam insultans imperator pontifici: *Ego, inquit, patri meo et matri, non mulis et mulabus meis missam celebrari rogavi. At ille: Per matrem, ait, Domini, tu more solito iterum illusisti mihi; et non quoquo modo, verum in Dei nostri servitio.*

Cuius ero vindex, en promittit meus index;

Namque sibi factum non pertransibit inultum.

Ilico canonicis in capitulum principalis ecclesiae convocatis, capellanum imperatoris, huius rei conscium, durissime verberibus castigari iussit, castigatumque novis vestibus indutum ad imperatorem, nuntiaturum quae facta fuerant, remisit.

[83.] 187. Miratus autem imperator multiplicem episcopi erga cultum Dei devotionem, experiri proposuit, si sinceriter ex Deo esset, eius intentionem; et ascitis notariis scribi fecit litteris aureis in scedulis: *Meinwerce episcopo, dispone domui tuae; morieris enim quinta die.* Episcopo autem in domo hiemali ad mensam consedente, de superiori estivali domo per postes scedula per huius rei conscium occulte dimissa, ante episcopum corruit. Ipseque ea accepta et perfecta, usu corporeae fragilitatis primo stupens inhorruit. Deinde ad naturae necessaria iturus, alias per loca dispersas invenit; et certissimae suae vocationis indices credens, Deo gratias egit, et ascito suo vicedomno, omnia quae in pecuniae vel diversarum escarum copia habuit, ecclesiis et pauperibus erogari praecepit, vix autem quibusdam vilibus indumentis sepulturae suae retentis, expeditus a curis omnibus, horam vocationis suae gaudens expectabat, et pecum laudumque insistens hostiis, vigiliis et ieiuniis dies noctibus continuabat. Itaque transacta die quinta, cum in cripta solo prostratus, usque in mediam noctem exitum suum praestolando, nihil corporalis molestiae sensisset, tandem in se reversus esurire cepit; et imperatoris suspicatus, ut revera erat, machinamenta, ad cubiculum rediit; et cibariis de foro mutuo allatis, corpus ieiuniis et vigiliis attenuatum cibo somnoque refecit. Mane facto, imperatore cum principibus quasi de resurrectione Lazari gratulante, et prolixiora vivendi spacia ad exemplum et provectum aliorum a Deo sibi concessa affirmante, episcopus antequam missarum sollempnia initiaret, pauca pro re et tempore ad populum locutus, episcopalem irrisionem et rerum ecclesiae distractionem omnibus innotuit, et eius rei auctores et fautores apostolica auctoritate anathematizatos, a sanctae ecclesiae gremio omniumque fidelium consortio usque ad condignam satisfactionem segregavit. Imperatore protinus cum imperatrice ceterisque facti illius conscis monasterium egrediente, et excessum humanae levitatis humiliter recognoscente, discalciatus et cilicio indutus, adventum episcopi ante fores monasterii publice penitens expectavit; et post missarum sollempnia egressuro episcopo in animo contrito et spiritu humilitatis prostratus, absolutionem anathematis, interventu qui aderant, cum suis difficulter impetravit. Imperialem igitur largius extendens imperator manum, in opus misericordiae distracta multipliciter restituit, et deinceps cordatenus episcopo unitus, ad omnia quae tam in propriis quam in conservorum et coepiscoporum suorum necessitatibus expetisset, benignissime annuit. Ammiretur ergo et veneretur a fidelibus, ut meretur, episcopalis auctoritas, et imperialis humilitas, et commendanda vitae sinceritas et meritorum tanta sublimitas.

[84.] 188. Devotissimus igitur imperator circa memoratum locum Patherbrunnon multis donis piissima largitate celebratis, quasi spiritu quodammodo praenoscentis se eo amplius non venturum, erga Deum et eundem locum dilectumque sibi episcopum suae dilectionis inditia non minima dereliquit. Interventu namque venerabilis Cunigundae imperatricis, assidue momentis atque incessabiliter ei in memoriam revocantis, quod episcopus Meinwercus plus ceteris fidelibus suis iugi devotione in servitute regia sudasset, contulit ei praedictum

a) manu 2.

b) quae sequitur manu 2.

c) De predio Hoensele rubricam add. 2.

d) factum capitis huc usque

7) Schaten I, p. 452.

quoddam Hoensile⁹ dictum, in pago Westfalon situm^a in comitatu Bernhardi comitis, quod 1023. episcopus ecclesiae suae novae mox tribuit cum omnibus eiusdem praedii appendiciis.

189. Die quoque eadem aliud praedium Steini⁹ dictum^b, situm in pago Westfalon in comitatu Bernhardi comitis^c, ei imperator^d dedit¹⁰, quod sibi suisque successoribus ad maio-¹⁰ ris ecclesiae dominium episcopus^e retinuit.

190. Ipso die, videlicet^f 19. Kal. Februarii, ecclesiam ab^g episcopo noviter constructam¹⁰³ imperator ab omni seculari violenti exactione vel invasione stabilivit et communivit, imperialis edicti auctoritate decernens¹¹, ut nulla persona quemlibet abbatem ipsius ecclesiae cum suis fratribus super bonis concessis vel concedendis inquietare, molestare aut divestire praesumat, ut aliqua iudiciaria potestate se intromittat, excepto advocato ab abbate et fratribus in defensorem electo; adiciens hoc in praecepto, ut si quis hoc infringeret, centum libras auri componeret, 50 regiae camerae, 50 eidem ecclesiae.

191. Monasterio quoque Coufunga nominato, in honore sancti Salvatoris sanctaeque¹⁰⁶ eius genitricis necnon victoriosissimae crucis atque beati Petri apostolorum principis constructo, quoddam praedium regii iuris Hardinchusum dictum, pro remedio animae suae dilectaeque coniugis suae Cunigunde imperatricis augustae, necnon pro animabus fidelium suorum quorum corpora ibi requiescunt, Erphonis comitis atque Counonis, eadem die ibidem in Patherbrunno contulit¹², ea videlicet ratione, ut venerabilis eiusdem ecclesiae abbatisa,¹³ Outa nomine, sibi post hinc succedentes, proprietario iure ipsum^h possiderent.

192.^h Tali similique studio regiae devotiois profecit sanctaⁱ ecclesia augmento sacrae religionis, et in suo statu vigente capite, vigerunt in suo profectu membra ecclesiae. Illius¹⁰⁷ quoque temporis episcopi sapientia et scientia praediti, subiectorum profectibus continue erant dediti, secundas imperii partes sancte et iuste adiuvantes, sacerdotii rigorem nullatenus relaxantes. Inter quos vitae merito eminebant Treverensis metropolis, ex qua primum sonus euangelicae praedicationis intonuit partibus Teutonicis, Meingoz et Poppo, Coloniensis quoque Heribertus et Piligrinus, Magantiensis ecclesiae Willigisus et^h Erchanbaldus, Aribo et Bardo, Partenopolitanae id estⁱ Magtheburgensis Gero et Hunfridus, Bremensis Unuwanus; Traiectensis Ansfridus et Athalbalduus, Mimigardevordensisⁱ Thiedericus et Sigifridus, Osnebruggensisⁱ Thietmarus, Hildenesheimensis Berenwardus et Godehardus, Mindensis Sibertus et Bruno, Burghardus^h Wormatiensis, studio suo in collectione canonum in ecclesia laudabilis, Werinhardus Argentinae civitatis, Meinhardus et Bruno Wirchurgensis, et alii quam plures pontificii dignitate venerabiles, sanctitate incomparabiles, quorum meritis adeo illo in tempore floruit ecclesia, ut non sit hodie aliqua, quae nobis eius temporis non portendat suorum^h meritorum insignia. Hi, ut cherubin, virtutum suarum alas alter ad alterum conculcabant, et in laude Dei orbem terrae commoventes, meritorum qualitatibus, tanquam^h diversis^h discreti vultibus^h, et in corporalibus et in spiritualibus oculati ante et retro, tot. 57. tam in prosperis quam in adversis populum commissum strenue gubernabant. Tales erant¹⁰⁸ episcopi Meinweri contemporanei. Per hos Dominus triumphato mundi principe, propagavit ecclesiam, suo sacro redemptam sanguine. Hii Meinwerum pro vitae suae innocentia magna venerabantur reverentia, cui tam in ecclesia quam in curia magnam pariebat dignitatem temporalium rerum opulentia. Porro Meinwercus digniores et proveciores inter eos filiali reverentia venerabatur ut patres, coetaneos et iuniores amplectebatur^h ut fratres, maiorum ammonitionem et institutionem humiliter percipiens, eandemque similibus et iunioribus salubriter impertiens. Mira ei ad omnes karitas, inestimabilis morum et verborum suavitatis, ut amorem Dei in eo interius ferventer flagrantem quodammodo intelligeres per gratiam exterius choruscantem. Erant quoque tunc monachi quaquaversus religiosi, in vigiliis, ieiuniis, orationibus et divinis meditationibus studiosi, presentia contempnentes, cogitatione et omni aviditate coelestia desiderantes.

193.^h Postquam autem tali imperatore, tantarum virtutum haut segni executore, mundus non erat dignus, ipseque pro consummatis gloriosissime huius vitae laboribus celesti

a) manu 2. b) manu 2. c) B. c. manu 2. in loco parvo. d) manu 2. e) a. e. d. c. i. manu 2. f) manu 2. g) Qui fuerunt contemporanei domini Meinweri episcopi rubricam add. 2. h) manu 2. i) i. e. H. manu 2. desunt 2. k) desunt manu 2. l) O. T. manu 2. desunt 2. m) Burgh. et sequente usque Wirch. in margine; desunt 2. n) manu 2. o) hinc fol. 57. excidit. p) desunt 2. q) volubus 2. r) amplectebatur 2. s) De obitu gloriosi et sancti Elarici imperatoris secundi huius nominis 3. De obitu imperatoris add. rubricam 2. t) V. supra c. 182. notata et Seibertz apud Wigand Archiv VI, 154. u) Seibertz dicit esse Steinhausen in dominio Buren. Wigand Archiv VI, 152. 10) Schoten p. 451. 11) Schoten p. 454. 12) Schoten p. 452.

1024. bravo erat donandus, Gruona^{a, 13} decumbens, cum totius christianitatis inestabili merore^b
 14 anno¹⁴ vitae suae 52, regni 22, imperii 10, dominicae incarnationis 1024 est defunctus, et
 Bavenberge translatus, in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli honorifice est sepul-
 tus, tumulusque eius tali epitaphio insignitus:

Heinrich^c augustus, virtutum germine iustus,

Haec servat cuius viscera putris humus,

Splendor erat legum, speculum, lux gemmaque regum;

Ad celos abiit, non mariens obiit.

Idibus in ternis vexantem pondera carnis,

Iulus ethereo sumpserat imperio.

Abbatissa pia, quod reddat sancta Maria,

Hildegarda sibi iusserat hoc fieri.

[90.] 194. Episcopus autem obitu eius audito, per totam civitatem Patherbrunnensem omnem-
 col. 58. que episcopatum transitum eius agi sollempniter^d mandavit, et pro animae eius remedio
 elemosinas non minimas tam in alimentis quam in vestimentis, pauperibus erogavit. Quam-
 vis autem gauderet de patrono praerissimo, doluit de solatio amisso; tranfixusque doloris
 nimii gladio, non potuit imperare sibi, quin doleat corde et animo. Et imperator quidem,
 perceptis laborum suorum praemiis, inter cives celestis Ierusalem gaudio aeternae claritatis in-
 effabiliter tripudiabat; episcopus autem, ut congregata a luporum incursione conservaret, et
 pro acquirendis aliis operam daret, inter cives Babiloniae adhuc aliquamdiu commorari habebat. 20

[91.] 195. Post obitum igitur imperatoris soli Saxones in quodam castello quod Werla dicitur
 convenerunt, et tam de regis electione quam aliarum rerum necessaria dispositione
 tractare ceperunt. Ibi dominus Meinwercus episcopus^e et Thietmarus frater ducis Saxoniae
 Bernhardi, quicquid iniuriarum vel controversiarum de abbacia Helmwardeshusun aut aliis
 rebus ad invicem habuerunt, penitus dimiserunt; et intervenientibus Sigifrido avunculo eius, 25
 Herimanno de Westfalan, Bennone, Amulungo comitibus, aliisque praesentibus, plenarie
 reconciliati, huiusque reconciliationis testes litteris sunt mandati. Beneficium quoque domnae
 Addele de Hammonatide concessum, imperatore mortuo mox ad eum rediit locum, ex quo
 prius fuerat acceptum. Episcopus autem, ut sapiens, semper sapienter fecit, et ex substantia
 ecclesiae beneficium domnae Addilae secundum velle eius, ut imperator constituerat, resti- 30
 tuit, concedens ei ad terminum vitae suae Liudulvingaroth, Haverlaun et Delheim^f cum
 octoginta familiis; hoc insuper constituens, ut non solum corporeae utilitatis et necessitatis
 remunerationem, set cum die vitae eius extremus venisset, saluberrimam animae suae ex-
 periretur commemorationem; ita ut a fratribus die tricesimo obitus eius omnibusque anni-
 versariis missae et psalmodiae celebrentur, et elemosinae, sicut in anniversariis eiusdem
 ecclesiae episcoporum pauperibus erogentur; et fratres ibi Deo servientes duo et duo, qua- 35
 tuor panes, duos triticeos, duos siligineos vel avenae, 10 carnes, unam amphoram cervisiae,
 unam emnam plenam medonis accipiant, scolastici vero duo et duo, duos panes et quatuor
 carnes, et unam emnam plenam cervisiae inter se dividant. Haec in praesentia Sifridi, Udo-
 nis, Bennonis comitum, Wiric, Liudwig, Wicilini, Huvikae villicorum, et aliorum multorum 40
 sunt facta et ad memoriale perpetuum litterarum serie firmata. O episcopum idoneum, de
 ecclesiae commissae profectu in tantum sollicitum, qui et corporibus^g utiliter prospicere, et
 animabus salubriter novit consulere!

[92.] 196. Principibus autem pro electione regis^h dissidentibus, octo ebdomadibus solum
 regni vacavit; et sic Couradus, unus ex regni primoribus set regno antea per rebellionem 45
 adversus, faventibus sibi Aribone Magontiense archiepiscopo, Everhardo Bavenbergense, ab
 13 Urbe condita 1775, octogesimo quinto loco ab Augusto, 6. Idus Septembr.¹⁵ illud optinuit,
 et^b Magontiae regiae consecrationis dominium accepit.

197. Proxima Idus Septembrisⁱ, facto iterum conventu principum praesente Meinwercio
 episcopo, in loco qui Hirtveldun dicitur, meritis sanctissimae Idae insigni, Hildegunda abba- 50
 col. 59. tissa de Gesike cum Bernhardo nepote suo et^j advocato, praedia Villii, Vesperdun, Hoddin-
 gahusun, quae olim a Sigebodone et sua uxore Embilan pro quadam emendatione Pather-

s) grana 2. grana 3.

b) ch. memore a roc. manu, quae alibi ex autographo codicum emendavit corr. ut editum 2.

c) heinrich 3. d) manu 2. e) delheim corr. delheim 1. delheim 2. f) actibus corr. corporibus 1. g) manu 2.

h) et M. r. c. d. a. fa margino. i) manu 2.

13) cf. Ann. Hildesh. 14) anno — est sepultus ex Vita Heinrici c. 35. 15) cf. Ann. Hildesh.

brunnensi ecclesiae tradita fuerant, infirmare voluit; set in praesentia Bernhadi ducis Saxoniae, Herimanni comitis et filiorum eius Heinrichi, Conradi, Athelberti, Bernhadi, comitum quoque Ekkike de Aelan, Erph, Amulungi, Thiederic Fresoniae, Widikindi, Ekkikae, Tamma fratrisque eius Esici, et aliorum multorum iusto iudicio convicta, ab omni executione penitus cessavit.

198. Conrado igitur rege in regno confirmato et corroborato, mutato regno, mutatis etiam, ut solet, amicis et consiliariis, per suggestionem Aribonis Magontini archiepiscopi, comitatum quondam Bodiconis comitis, quem praedecessor suus imperiali munificentia Patherbrunnensi ecclesiae dederat, ab ea tulit, et in ius Magontinae ecclesiae, rudis adhuc in regno, iniusto persuasus consilio, irrationabiliter transtulit et transmutavit. Venerabilis autem Meinwercus episcopus, imperatorum devotissimus servitor et amator, Marthae sedulus satagens obsequiis, non cessavit, non quievit suo tempore supplicando, serviendo, quoad usque idem rex imperator factus, omnipotentis Dei in cuius manu corda regum sunt instinctu, fideliumque suorum interventu, ablata restituit, et alia quam plura regali magnificentia ei 15 tribuit. Sciens itaque episcopus, equum esse serviri regibus et dominis,

Ut Christi famulis ad verum prosit honorem,

Dilexisse bonos et tolerasse malos,

ad regem se contulit, et dilata sapienter interim orani querela, obsequio amicicium^b, benivolentia novi principis gratiam adipisci proposuit. Rex autem tantae dignitatis et nobilitatis virum debita veneratione suscipiens, amoris et honoris congrua exhibitione eum tenuit; profectusque Romam secundo electionis suae anno, in negotiis tam privatis quam publicis fidem et utilem viae comitem habuit.

199. Eodem¹⁶ anno in natali sancti Mathei apostoli Aribo Magontinus archiepiscopus in Seliganstad concilium generale duodecim episcoporum concivit, in quo beatae memoriae Godehardum, Hildenesheimensis ecclesiae episcopum, super Gandinesheimensi parrochia publice convenit; quam tamen sinodum unanimis fratrum in futurum annum, in praesentiam regis comperendinavit. Rege autem in Longobardia mandute, Wolfgangus patriarcha Aquilegensis ei obviam venit, imprecatusque novo regi prospera, episcopum Meinwercum consanguineum suum salutavit. Episcopo autem ad constructionem monasteriorum reliquias sanctorum expetente, patriarcha grateranter annuit, et corpus sancti Felicis^c, qui sub Diocletiano imperatore, Heronio praeside, cum Hilario episcopo et Taciano diacono, post euleum atque alia tormenta, cum Largo et Dionisio martirium consumnavit, postmodum misit.

200. Rex¹⁶ autem natalis Domini festum Yporeae initiavit. Inde ad limina apostolorum tendens, feria tertia ante cenam Domini Romam felici prosperitate gaudens intravit, et in sancto die resurrectionis Domini cum Gisle regina^d coronam imperialis honoris a beato Iohanne apostolorum vicario gloriose percepit¹⁷. Imperator autem ab apostolico de ecclesiis Dei meliorandis et propagandis ammonitus, salubriter obaudivit, et perpendens hoc se multum posse iuvare, ad divini honoris et gloriae maiestatem ecclesias intra imperii sui contiguum constitutas sublimare et de rebus suis ditare, pariterque sciens ad imperialis potentiae dignitatem pertinere, bene sibi domi vel militia servientibus condignam servitutis remunerationem exhibere, interventu Gislae imperatricis, suae contectalis, et filii sui Heinrichi, Brunonis Augustensis episcopi, Herimanni marchionis, fratrisque eius Ekkihardi, quandam curtem ad ius imperiale pertinentem, Ervete dictam¹⁸, in pago¹⁹ Engere in comitatu Marwardi comitis sitam, cum omnibus appendiciis et universis utilitatibus quae inde provenire poterunt attinentiis, cum banno et mercato etiam quod apud eandem curtem solet haberi, domo Meinwerc, qui sepe et multum frequenter et fideliter sibi servierat, ibidem in Roma, sabbato¹⁹ sancto paschalis ebdomadae, 7. videlicet Idus Aprilis donavit²⁰. Proxima²¹ die dominica regressus, ac pervasa circumquaque potestative ea regione, in pace repatriavit, et nativitatem sancti Iohannis baptistae novus imperator Imbripli^e celebravit; ubi in bona senectute defuncto Heinricho duce Baioariae, fratre imperatricis Cunigundae, filio suo Heinricho eundem ducatum principum delectu commendavit²¹. Imperatore²² ergo reverso, ipso 22

a) manus 2. b) amicitiam c. c) spatium sic deabus vocibus oratio vocat. d) c. G. r. desunt in Vita Godehardi.

e) Imbrelli c.

16) ex Vita Godehardi cap. 22. 17) Erhard 20) Schoten p. 471. 21) ex Vita Godehardi l. c. diplom. 114. 18) i. e. in provincia Angrariorum. 22) Imperatore — accepit ex Ann. Hildesh. 19) Incidebat tunc in diem 4. Kalendas Aprilis.

1025. anno facta est generalis synodus in Franconovordi episcoporum 22, in qua praesidente imperatore, beatus Godehardus Hildenesheimensis episcopus diocesim suam super Gandenesheimensi parrochia, canonica synodaliq[ue] censura iudicio 7 episcoporum contra Aribonem Magontinum archiepiscopum retinuit. In²³ eadem synodo domna Sophia nonnas suas, cogente synodali decreto; ab archiepiscopo recepit²⁴; et Gebehardus iuvenis, frater imperatoris, ibidem arma deponens, clericalem tonsuram inivit²⁵ accepit.
1028. 201. Proximo²⁶ anno Heinrichus, filius imperatoris, unctione Piligrini Coloniensis archiepiscopi Aquisgrani rex factus est. Ipso²⁷ anno Aribo Magontinus archiepiscopus in Giezlethi synodum generalem cum suis suffraganeis episcopis habuit; in qua inter cetera ecclesiastica negotia quidam homo ingenuus de homicidio Sigifridi comitis incusatus, candenti ferro se¹⁰⁰ expurgavit, et ex decreto synodi post duas noctes illesus apparuit. Eodem etiam anno Misaco, Sclavorum princeps, orientales partes Saxonie cum exercitu violenter invasit; et incendiis ac depredationibus peractis, virorum et mulierum parvulorumque innumerabilem multitudinem miserabili et inaudita mortificatione trucidavit²⁸.
1028. 202. Episcopo autem sedule domi forisque imperatore^a obsequente, imperator ei ad omnia quae expetisset favit, et inter cetera quae rationabiliter expetitus liberaliter annuit, 13. Kal. Sept. in Walahuson^b talia bona, qualia ab ipso vel ab ullo antecessorum suorum regum^c imperatorum seu ceterorum hominum Patherbrunnensi^d ecclesiae collata sunt in abbatibus, in comitatibus, in forestis, in theloniis, in monetis, in mercatis^e, in bannis, in immunitatibus, in omni districtu, in praediis maioribus et minoribus, in mancipiis utriusque sexus, sive in omnibus pertinentiis, ad hoc iure ac legaliter aspicientibus, interventu dilectissimae^f coniugis suae Gislae imperatricis et amantissimae prolis Heinrichi regis, imperiali praecepto stabilivit et confirmavit, ut nullus temerario ausu aliqua de rebus ecclesiae auferre, aut sine praefati episcopi Meinwerici suorumque successorum permissione se intromittere praesumat; sed eiusdem ecclesiae provisor tali iure ac lege, quali archiepiscopi et ceteri²⁹ episcopi res ad suum episcopium possident, omnium hominum contradictione remota, bona concessa vel concedenda potestative possideat. Decimo octavo autem Kal. Octobr. sequentis anni, qui fuit post obitum imperatoris Heinrichi sextus, facti in Hirutveldun conventu principum, episcopus Meinwercus aderat, ibique veniens Brun comes cum uxore sua Ida, infirmare voluit traditionem, quam in praediis Sutesburch, Betanun^g, Wallenstedt fecerat. Episcopus³⁰ autem quasi sapiens, tanta praedia perdere nolens, domnae Idae usque ad exitum vitae suae octoginta aratra in reconciliationem dedit, et astantibus legitimumque huic rei testimonium perhibentibus Bernharde duce, Hermanno comite, et filiis eius Heinricho, Conrado, Athalberto, Bernharde, comitibus quoque Ekkika^h de Aslan, Bernharde, Erphone, Thiderico Fressoniaeⁱ, Widikindo, Ekkika, Amulungo et fratre eius^j Ekberto, legali iure haec firmata obtinuit; hoc fideliter discernens^k, ut si aliquis aratra domnae^l Idae concessa auferret, illa omnia praedia sua sine contradictione reciperet²⁰.
1028. 203. Nobilis quoque quidam Hathamarus^m nomine, praedium quoddam in loco Liemoneshus²⁷ dicto, hereditario iure possedit, quod cuidam Haoldo senioriⁿ suo, promissionibus illius^o illectus, absque voluntate heredis legitimi tradidit. Postea Hathamarus imperante Domino obiit, et praedium ei matrique suae iniuste abstractum, praedictus Hathaldus^p suae concubinae, videlicet filiae Bernhardi comitis, quasi pro dotis causa donavit. Hathaldus quoque post longum tempus mortuo, Berthilt mater Hathamari in praesentiam Conradi imperatoris eiulando venit, suumque praedium iniuste sibi ablatum multum conquerens, regali clementia hoc sibi restitui suppliciter petit. Imperator vero misericordia motus, vim patienti⁴⁵ benigne condoluit, et interventu Gislae imperatricis, consilioque Udonis, Herimanni, Ekkhardi comitum aliorumque multorum, eidem Berthildi praedium iniuste ablatum potestative restituit. Berthildis vero memor salutis aeternae, ipsum praedium per advocatum suum Reinherium cum consensu et voluntate uxoris eius Modunnae, iustissimae heredis suae, Patherbrunnensi ecclesiae in propriam tradidit: eique episcopus Meinwercus quandam decima⁵⁰
- a) ita e. a) walahusen 3. b) fol. 61. 62. excederunt. c) poterbrunnensi 3. d) in u. deont 3. e) dulcissimae 3. f) betanun 3. g) ekhike 3. h) frisonie 3. i) deest 2. k) ita 2. 3. l) e. d. l. 3. m) hathmarus 3. constanten. n) seniore 2. o) deest 2. p) hathamarus 2.
- 23) ex Vita Godehardi 24) ex Vita Godehardi l. c. cf. Erhardi dipl. 107. et p. 168. 169. 27) in pag. 55 cf. Lamberti Ann. 25) Ipso — trucidavit ex Ann. Lacti, Logne; Lemshusen Folkio. Hildesh. 26) V. chartam ap. Schaten I, p. 475

tionem in villa Theali²⁸ ad terminum vitae suae concessit. Huic rei Herimannus, Udo, Ekki- 1029
hard^a comites et alii plures testimonium legitimum dabant, et insuper omnes maiores et
nobiles qui eo tempore in Lacni²⁷ vivebant.

204. Pauper quoque quidam Daia nomine ad imperatorem veniens eundem, se cum 1041
matre sua praediorum Uflan et Ricwardessun^b, quae episcopus ab Alverico de Rangun^c gravi
pecunia comparaverat^d, legitimum perhibuit heredem. Episcopus autem pro amore Christi
eidem Daiao^e unum equum et quinque solidos, unum lanicum^f ad reconciliatorem
dedit; et presentibus Hunfrido Magetheburgensi archiepiscopo, Catoloc episcopo, Lutgero,
Barchardo, Alverico comitibus, quinque aratra ad decem solidos denariorum, in beneficium
usque ad exitum vitae suae ei concessit.

205. Anno autem dominicae incarnationis 1030 Conradus²⁸ imperator difficili periculo- 1030.
- et itine regionem Ungariorum pervasit, et devote sibi episcopo ubique obsequente, in- 1031
terventu Gislae imperatricis filiae eius Heinrici regis Kalend. Iunii in Mersiburg quoddam
Bernhardi comitis praedium Badberch²⁹ dictum cum decem mansis, circa eundem montem 29
adiacentibus, in pago Niterga in comitatu Haoldi comitis situm, testamentaria auctoritate ei
contulit³⁰; quod ideo hereditario iure in imperialem potestatem successit, quia idem comes
Bernhardus spurius, quod vulgo wanburlich dicunt³¹, fuit. Episcopus autem pro collatis gra-
tias non minimas egit, et videns, se laborem suum non in vanum consumere, magis ac magis
pro obtinendis aliis insudare coepit. Miranda autem in tantae dignitatis et nobilitatis
viro, continuuae servitutis et laboris pro ecclesiae commissae profectu instantia, ac³² notanda
et³³ laudanda in eo maxime³⁴ amoris Dei flagrantia. Digna sane episcopalis dignitas, quae
propter Deum maiori se subdens, Deum in potestate eminentiori, quae ab eo est, venerari
novit; digna quoque imperialis maiestas³⁵, qui laboris et amoris sibi exhibiti ingrata esse
nescivit.

206. Ubique ergo fidus et individuus comes imperatori episcopus existens, proximo anno 1031.
secum Alstede venit, et praedia, quae habuerunt Bernhardus et uxor eius Hazeka, in locis 1061
Afflaan et Eltinun³⁶ in pago Paterga, in comitatu Amulungi³⁷ comitis, 13. Kalend. Febr. ab eo
obtinuit³⁸.

207. Post haec Goslarium divertit, ubi 11. Kalend. Martii praedia Bennanhusun³⁹, Wala-
broch⁴⁰, Dadanbroch, sita in pagis Wetiga et Tilihi in comitatu Widikindi comitis, ei impera-
tor contulit⁴¹. Ibidem die eodem, ob interventum Gislae imperatricis et filii sui Heinrici 32
regis, et iuge servitium episcopi sepissime et fideliter impensum sibi, praedium Heinhu-
son⁴², Winidan, Windilivoderod, Aldenthorf, Rurbercessun⁴³, Sonderessun, Illisa, Ha-
meressun, situm in pago Auga in comitatu Conradi comitis, cum attinentibus, Haiconem, et
Richardum etiam cum suis omnibus imperator Patherbrunnensi ecclesiae tradidit⁴⁴.

208. His actis quidam vir Wittilo nomine, imperatoris Conradi serenitatem adiit, humi- 1071
liter exorans, ut praedium Sannanabiki⁴⁵ dictum, situm in istis villis Hornan, Frodinctorp⁴⁶, 34
Winesbiki, Rafseti, Knechtahusun, Buckinhusun⁴⁷, Bennanhusun⁴⁸, Stuni⁴⁹, Berchem, Homan,
Holtihusun, sua uxorisque suae Odae filiaeque eorum Ceciliae, necnon Gerburch filiaeque
eius Odonis petitione et⁵⁰ collaudatione, ad suam imperialem manum accipere curaret, et
praedium Zuerezi, quod regiae fuit proprietatis, illorum econtra dittoni subiugaret. Quorum
desiderio imperator, primatum suorum satisfaciens consilio, id quod illorum erat ad suas 501. 63.
manus recepit, et in illorum ius hoc quod sui erat iuris amicabiliter remisit. His omnibus
ita transactis, praedictum praedium Sannanabiki, quod tunc regiae iudicabatur esse pro-
prietatis, in comitatu Widikini comitis in pago Wettiga, interventu Gislae imperatricis, Hein-
rici regis, dilectae suae prolis, necnon Herimanni marchionis, Meinwerco episcopo suisque
successoribus ad utilitatem Patherbrunnensis ecclesiae 3. Non. Augusti imperator⁵¹ in pro-
prium tradidit⁵², recordatum se dicens, non in hoc tantum set in aliis sibi adhuc. Deo vo- 33

a) ekkehard 3. b) ricwardessun 3. c) rangun 2. c') comparabat 3. d) daia 2. e) barberch corr. pathberch 2.
50 f) v. w. dicitur 2. g) et 2. g') ac 2. h) maximo 2. i) mansuetatis 3. l) eltinun 3. l) alungi corr. amulungi 2.
m) bennanhusun 3. n) walanbroch 3. o) heinhusun 3. Ista praedia et pagi partim desolati, partim ducibus Brunsvicen-
sibus subiecti sunt adnotat manus recentis codicis 3. p) rurbercessun 3. smideressun 2. q) frodinctorp 2. r) bu-
chinhusun 3. s) vennanhusun 3. t) sconi 2. u) ac 2. v) manu 2.

26) Deissel Falkio. 27) in pago Logne. 28) cf. 33) Schaten p. 480. Heinhusun pro Heinsen, Win-
55 Ann. Hildesheim. 29) Padberg prope Dinslarn. ditivoderod pro Willmeröderberg in praefectura
30) Schaten I, pag. 476. Erhard diplom. 117. Polle habet Cl. Grotefend noster. 34) Sannebeck.
31) Schaten I, pag. 478. 32) Schaten pag. 479. 33) Schaten p. 481. Erhard dipl. 120.

1031. lente, ab eo tradendis praediis, quod suum assiduum servitium devotius et ceteris pontificibus frequentius, non quasi uno set fere in omni tempore anni habuerit. Magnae devotionis et fidelitatis servitium, tam evidens imperialis maiestatis habens testimonium! Tempore³⁶ autem autumpnali imperator Sclavos cum parva Saxonum manu invasit, et Misacnem diu sibi resistentem, Lutizi cum aliquot urbibus et praeda, quae prioribus annis in Saxoniae partibus facta fuerat. restituere, pacemque iuramento firmare coegit.
- [108.] 208. Monasterio autem, quod in occidentali parte Patherbrunnensis suburbii episcopus^a inchoaverat, pleniter et decenter cum omnibus claustralibus officinis consummato, ab imperatore hoc dedicandi et consummandi licentiam^a petiit et accepit; regressusque dedicationi attinentia cum summa habundantia praeparari praecepit. Misso autem a Wolfgango^b patri-archa Aquilegiensi corpore sancti Felicia^c cum duobus palliis, 5. Nonas Octobris episcopus in eodem monasterio cum maxima cleri totiusque civitatis populi frequentia^a illud excepit; et experiri volens salutis ipsius auxilio si sibi suoque succurrere posset populo, rogum maximum in medio claustrum sub divo fieri praecepit; in quem cum tercio corpus misisset, totiensque in favillam redactus ignis extinctus fuisset, cum maxima omnium exultatione et laudum iubilatione corpus manibus propriis excipiens, super principale altare detulit, et omnium venerationi sollempnem sanctum illum deinceps haberi instituit.
- [109.] 210. Oblationis ergo, quam pro spe suae salutis et incolunitatis, pro remedio animaeque suae omniumque parentum suorum Deo offerre disposuit, testes et cooperatores idoneos adhibuit; ascitisque Hunfrido archiepiscopo Parthenopolitano et episcopis bonae memoriae²⁰ Godehardo Hildenesheimensi, Siberto Mindonense, Sigifrido Monasteriense, aliisque quatuor, eos nuptiis suis festivis interesse petiit. Magontinus autem archiepiscopus Aribo eodem anno Romam profectus orationis causa, in reditu 8. Idus Aprilis obierat, et Bardo Werthenensis abbas, qui imperatricis machinamento subintraverat, quique ante paucos menses Arnoldo, a Herveldensi regimine deposito, successerat, variis negotiis occupatus, secundum desiderium²⁵ episcopi interesse non poterat. Sollempnitate ergo omnium sanctorum^d Kal. Novembr. in civitate Patherbrunnensi cum praedictis episcopis et innumerabili multitudine promiscuae aetatis et dignitatis festive celebrata, sequenti die episcopis praesentibus et sua auctoritate faventibus, monasterium suum in honore beatae Mariae perpetuae virginis, sanctorumque [110.] apostolorum Petri et Pauli, atque omnium sanctorum, devotissime consecravit³⁷; et in dotem³⁰ eius praedia haec sollempniter delegans, Withun, Gelondorph, Merebeke cum ecclesia, Rimi, Driburi, Goltbeke, Dodenhusen, Waldmanninchuson, Havergo, Nedere, Balehornon cum decima^e, Lessete cum decima^e, Wanbeche, Hoensile, in Radinheim curtem^e cum familia, cum capella et decima super dimidiam villam; in Putten curtem cum familia, ecclesia^b et decima super omnem parrochiam; capellam in Vorthusen ad eandem^b ecclesiam pertinetem; in Testerbant curtem cum tota familia; matrem ecclesiarum in Tuilon, cum quatuor capellis attinentibus Niwele, Hellue, Haften, Gamberem, cum decimis earum; Burgnon¹, item Burgnon, Andepo; ea cum omnibus suis pertinentiis et ceteris omnibus, quae quomodocumque donari possunt, utilitatibus, in mundiburdium et tuitionem omnipotentis Dei omniumque sanctorum commisit; ammonens et contestans sub nomine domini nostri Iesu Christi, ut nullus successorum suorum sive alia aliqua persona magna vel parva, contra ecclesias Dei sevens foris aut intus, eidem monasterio rebusque sibi concessis seu concedendis aliquam violentiam seu rapinam ulla temeritate^b inferre, vel de praefato monasterio aliqua auferre, vel minuere de thesauris vel praediis, vel monachis ibidem constitutis vel constituendis vim aliquam sive molestiam irrogare praesumat. Ecclesias quoque in Haltenghuson³⁸ cum³⁸ banno episcopali et tribus capellis attinentibus¹ eidem monasterio delegavit; et ne quid ecclesiasticae dignitatis aut temporalis utilitatis in aliquo ei deesset, sollerter prospicere curavit.
- [111.] 211. Iste est autem ornatus quem eidem monasterio tradidit, quemque frater Andreas consignante abbate Sigehardo in custodiam recepit. Tabula ante principale altare argentea; 50 calix aureus octo marcarum examinati auri, septuaginta duorum lapidum decoratus ornatus; calix fusilis argenteus 30 marcarum, in quo opere passio sancti Stephani protomartiris con-

a) manu 2. b) wolfgango c. 2. c) sic eraso sunt: obsequo. . . . d) o. n. etiam 2. e) c. d. manu 2. f) manu 2. deest 2. g) c. e. f. manus 2. h) manu 2. i) 2 vocis eraso 1. et ita etiam 2. h) v. l. manus 2. j) manu 2.

36) Tempore — coegit ex Ann. Hildesh. 37) V. chartam Meinwerici episcopi apud Schaten I, p. 483. 55 38) locus desertus in praefectura Brilon, pago Altmunga.

tinebatur; calix argenteus minor 22 marcarum; calices minores diversae qualitatis et quanti- 1031.
tatis purissimi argenti 6; cruces argenteae duae cum baculis; candelabra duo, tertiam diini-
diam marcam examinati argenti habentia; coppa argentea; ampullae argenteae 5; dalmati-
cae 5, casulae 14, stolae auro textae 7, ex quibus una habuit 27 tintinnabula, alia 21, ad-
iunctis cingulorum et mappulorum pertinentiis; item aliae 7; subtilia tria, cappae 25, pallia
coccinea 12, coopertoria altaris varii generis 6, mappulae coccineae 9, offeratoriola coccinea
duo, dorsalia lanae 5, choralia 5, cortinae 5, bancalia 7, tapetia 13, albae 50 cum superhume-
ralibus suis et zonis; coopertorium analogii coccineum, lapides crystallinos 33, coronam
argenteam ante principale altare continens in festis praecipuis 12 candelas in honore omnium
apostolorum; aliam coronam eque argenteam in medio monasterii continentem candelas in
memoriam 72 Christi discipulorum, et alia multa ac diversa ad ecclesiasticum apparatus
pertinentia.

212. Liberam quoque potestatem abbatem eligendi secundum timorem Dei ad regula- [112.]
ris auctoritatis firmamentum sua episcopali concessione eiusdem ecclesiae filiis stabilivit et
15 confirmavit, ita ut dampnationem et ultionem in vasoribus ecclesiarum a Deo praedestinatum
incurrat, quicumque in hac re per aliquam violentiam vel per malignum consilium eis^b ob-
stiterit, et suam traditionem et constitutionem atque licentiam liberalem infringere vel per-
mutare quolibet ingenio temptaverit. Super his atque aliis monasterii utilitatibus facto testa- [113.]
mento, ipse piissimus pater et ceteri episcopi praesentes sibi in confirmatione singillatim^b ad
20 pulpitem succedentes, sua illud pontificali auctoritate et banno terribili ac formidabili stabi-
lire firmare et roborare curaverunt; ut videlicet, si quis contra huius testamenti seriem
cenobio ipsi quodlibet dispendium sive iniuriam irrogare temptaverit, omnipotentis Dei
sanctorumque eius iram atque offensam incurrat, et in die iudicii, si non emendaverit, divino
maledicto subiaceat: *Ite, maledicti, in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et angelis*
25 *eius!*

213. Constituit autem non census vel debiti set inviolabilis causa dilectionis, ut abbas [114.]
praenominati monasterii omni anno in dedicatione ecclesiae suae episcopum, si praesens
est, canonicosque suos ad convivium invitet; nihilque aliud aliquid, praeter quod karitas
dictaverit, aliquando persolvere cogatur. Hanc traditionem comes Amelongus, summus ma-
30 tris ecclesiae advocatus, manu sua de^c altari suscepit, et regiae potestatis banno in comitatu
suo stabilivit. Super his praesentium atque futurorum orationem sibi apud Deum episcopus^d
prodesse obsecravit, ut ipse sibi mercedem in die iudicii restituat, pro cuius amore se ince-
piasse dixit et perfecisse. De praediis autem eidem ecclesiae collatis Withun, Rime, Mere-
beche, Goltheke, Dotenhuson, Waltmanninchuson, Havèrgo, Wanbiche, et bona in inferiori
35 terra hereditario iure possederat; Nedere vero et Driburi ac Hoensile imperator Henricus
ei ad ipsum monasterium dederat; Gelanthorph quoque, ut praedictum est, a domna Gá-
druna et filio eius Hodan optinuerat^e. Lessete vero quedam nobilis mulier ad ipsum mona-
sterium^f dedit; de quo episcopus cenam fratribus provideri dispositione cellerarii instituit.
Decimas autem super curtes, infra episcopatum suum constitutas, eidem monasterio dele-
40 gatas, ei concessit, et super mansos atinentes, quo prius solverant, solvi permisit, nolens
maculare alterius iuris imminutione, tanta a se constructum devotione. Ab omni autem
ostilio et secularium exactionum negotio ipsum monasterium liberum et immune esse con-
stituit; et ad innuendam futuris et praedia ipsius transituris tam constructis devotionem
quam constructi in crucis tropheo speciem et defensionem, per omnia praedia eo pertinentia
45 crucem sive in portis seu aliis eminentioribus locis figi praecepit.

214. Monasterio ergo hoc anno dominicae incarnationis 1031, indictione 14, quarta [115.]
Nonas Novembris, ut dictum est, sollempniter consecrato, post festum proximi natalis Domini
episcopus imperatorem Patherbrunnon invitavit, ubi interventu Gislae imperatricis, suaeque
50 amantissimae prolis Henrici regis, et Egilberti Frisingensis episcopi, quae eidem monasterio
in quibuscumque rebus episcopus contulerat, imperiali praecepto imperator stabiliens, 17.¹ 1032.
Kal. Februar. confirmavit et corroboravit^g; eo videlicet tenore, ut sub plenissima immunita-
100. 16.
tis tuitione haec consistant, et sub imperiali auctoritatis defensione praefatae ecclesiae fra-

a) coronam saepe discipulorum in loco vacuo relicto manu 2. b) manu 2. c) de a. manu 2. d) manu 2.
e) 2 lineae vacant 1. et etiam in 2. quibusdam erant. f) XVII. K. F. manu 2.

1032. tres ea possideant, ita ut nullus iudex publicus, vel quislibet aliqua iudiciaria potestate praeditus, loca vel possessiones eidem ecclesiae concessas vel concedendas ad causas iudiciario more audiendas, vel freda, tributa exigenda, mansiones vel paratas^a faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsorum tam litos quam et ingenuos super terram eorum commanentes contra rationem distringendos, ullo umquam tempore ingredi audeat; nec ulla publicas functiones aut redhibitiones vel illicitas occasiones requirere vel exigere ullo modo praesumat; set praenominatae ecclesiae abbas cum suo advocato, quem communicato fratrum suorum consilio in defensorem elegerit, causas rerum agendarum sagaciter praevidens et sapienter disponens, suis suorumque fratrum utilitatibus in omnibus fideliter et utiliter prospiceat. Hominibus autem liberis eidem ecclesiae collatis, qui Saxonice dicuntur 10 malman, eandem regiae auctoritatis defensionem concedens, quicquid fiscus regius de eis consequi debuit, eidem monasterio contulit; quae episcopus diversis usibus assignans, censum hominum Lessete solventium ad provisionem luminis in dormitorio deputavit.
- [116.] 215. Taliter vir Dei spe caelestium honorum animatus, et consilio ac auxilio christianissimi regis Heinrici eiusdem nominis secundi, imperatoris autem primi, venerabilisque 15 Cunigundae imperatricis in omnibus adiutus et confortatus, monasterium hoc, ubi novissimam tubam expectare disposuit, monasticae vitae amore, maxima devotione inchoavit, et episcopatus sui anno 13, regni Conradi eiusdem nominis secundi septimo, imperii quarto, ut dictum est, consummavit, et ad alia construenda licentiam ab eodem imperatore petiit 20 et impetravit. Imperator autem a civitate Patherbrunnensi cum episcopo divertens, Hiltiwardeshusun venit, ubi primo mane sequentis diei, 15. videlicet Kal. Februarii, interventu 25 Gislae imperatricis, et filii sui Heinrici regis, et praefati Egilberti Frisingensis episcopi, et ob frequens devotumque servitium suum, quandam regiae proprietatis curtem, Gardenebiki⁴⁰ nominatam, in pago Lacni in comitatu Herimanni comitis sitam, cum omni sua integritate, vel quicquid praedii habuit in villis Huinadal⁴¹, Molduggavel, Liudelveshusen situm in eodem pago et in comitatu ipsius comitis, cum omnibus attinentibus, episcopo dedit⁴², ut ipse 30 fidelis suus, sive longe sive prope esset, suae devotissimae servitutis eum non immemorem esse recognosceret. Tale testimonium suae servitutis et fidelitatis veraciter decui eum, qui in omnibus et super omnia sinceriter dilexit Deum. Imperator⁴³ autem a Hiltiwardeshusen progressus, Fridislare tetendit; ubi benivolentia eius praedictorumque instantia interpellatus, 30 comitatum Herimanni comitis, situm in istis tribus pagis, Auga, Netega, Hessiga, eodem die ei contulit. Tempore⁴⁴ vero autumpnali Saxoniam ingressus, Magetheburg⁴⁵ devenit, ubi interventu Gislae imperatricis et karissimi sibi filii Heinrici regis, ei ecclesiaeque commissae sibi 6 mancipia, quorum haec sunt nomina: Thiethart presbiter, Liuza, Heregrim, Ethilier, Athalwart, Wichburg, eum omnibus eorum substantiis dono suae magnificentiae 12. Kalend. 35 Septemb. delegavit. Beata et beatificanda eterna memoria dantis et accipientis animae, quae cum Christo domino sempiterna possideant gaudia!
- [120.] 216. Episcopus ergo pro optinenda caelesti Ierusalem ecclesiam ad similitudinem sanctae Ierosolimitanae ecclesiae facere disponens, Winonem abbatem de Helmwardeshusun quem de monachis civitatis suae ibi praeposuerat, ad se accersivit, eumque Ierosolimam mittens, 40 mensuras eiusdem ecclesiae et sancti Sepulgri⁴⁶ deferri sibi mandavit. Nactus autem opportunitatem temporis, comitatum Dodiconis comitis, ab eodem imneratore ablatum per suggestionem Magontini praesulis, eodem⁴⁷ praesule mortuo, oportune importune cepit requirere, timens si perditam negligeret, se ante Deum in acquirendis aliis parum proficere. Imperator autem multimoda eius erga Deum comperta devotione, iustis eius desideriis gratuito in omnibus 45 annuit; et querens opportunum tempus voluntati eius satisfaciendi, proximo anno 3. Idus
1033. ^{Mat. 13.} ⁴⁶ May Noviomago⁴⁸ praedium in Marsvelde⁴⁹ in pago Rittega in comitatu Udonis comitis situm, interventu Gislae imperatricis et dilecti filii sui Heinrici regis, ob servitium suum secundum votum suum sepissime sibi impensum, cum omnibus attinentibus et mancipiis utriusque sexus, quorum haec sunt nomina, Wiga et uxor eius Olike, et filius eius Albern, 50 et soror eius Aethelinth; Volclach et filius eius Buna, et soror eius Gele; alia quoque tria
- a) parat. c. 2'. b) reliqua copita in margine adscripta. c) g. absctem. d) ita c. e) e. p. m. manu 2. f) in usque contulit a. in marg. quorum loco post Non. Aug. erasa sunt: interventu G. imperatricis et filii sui Heinrici regis.
- 40) Gladebeck in advocatia Harste. 41) Hb- Erhard dipl. 123. 45) v. Erhard dipl. 124. benthel, Mollenfelde, Ludolfshausen. 42) Scha- 46) An Marke advocatia Westerhoff? v. Wersche 65 ten I, p. 488. 43) v. Erhard dipl. 122. 44) v. de pagis inter Wiseram et Albim p. 23.

mancia sub eadem praecepti auctoritate, quorum haec sunt nomina, Emma, Sicca, Verthubrecht, interim ei contulit⁴⁷. Et sic subsequente 4. Nonas Augusti totum comitatum Diconis comitis, situm in locis Hesse, Nitergo, Netgo, Bohteresge⁴⁸, quem tunc Bernhardus comes possedit, in Linburg Patherbrunnensi⁴⁹ ecclesiae reddidit⁴⁹; et praecavens, ne aliqua disceptatio postmodum⁵⁰ fieret, comitatum qui situs est in Clvinga Maguntino contulit; hoc decernens, ut si quis diabolica suasionem seductus haec infregerit, sciat, se odium Dei sanctorumque eius habiturum, et mille libras auri puri compositurum, medietatem regiae camerae, medietatem Patherbrunnensi ecclesiae.

217. Reverso autem Winone abbate de Ierusalimis, et mensuras eiusdem ecclesiae et 1034. Sepulchri sancti reliquias deferente, cepit episcopus ad similitudinem eius ecclesiam⁵⁰ in honore sanctae Dei genitricis et perpetuae virginis Mariae ac beatorum apostolorum Petri et Andreae extra Patherbrunnensem civitatem in orientali parte construere, in qua canonicos Deo servientes congregavit, quibus victum et vestitum de bonis propriis ministravit. Celeriter autem constructa ecclesia, sentiens diem mortis sibi imminere, archiepiscopos Bardonem Magontinum, Herimannum Coloniensem, et Brunonem episcopum Werciburgensem ascivit, eorumque testimonio anno dominicae incarnationis 1036, indict. 4, 8. Kal. Iunii eam dedicavit⁵¹. In ipsa autem die sanctificationis ecclesiae benedictione peracta, ante missarum sollempnia sermone ad populum finito, more aliarum ecclesiarum Deo consecratarum eam dotavit; dans ei curtem unam in Theldun, quam ex hereditate paterna possedit, duas precarie acquisitas, unam in Wallithi, alteram in Asbiki, et unum vorewerc in Assiki; unam curtem in Valle. Quia vero de praediis in confinio tantum non habebat, ut sufficere posset ad usus ecclesiae ac Deo servientium in ea, consilio fidelium suorum accepto, vicinas subscriptas de dominicalibus curtibus ad episcopatum pertinentibus, eidem ecclesiae dedit. Quarum prima est: Enehus⁵² et 13 vorewerc ad eam pertinentes, Stidinan, Bennidista, Colstidi, Dedinghuson, Heddinghuson, Dal, Henghilari, Hilimari, Suafharon, Berghuson, Brochuson, Balhornon, Patherbrunnon; Suthem et tres vorewerc ad eam pertinentes, Kyrthorpe, Holtheim, Siwardassan; Nigenhus et quatuor vorewerc ad eam pertinentes, Hlasan, Ascha, Bruch, Tuna; Bekinun et quatuor vorewerc ad eam pertinentes, Henghi, Elinere, Brochuson, Aslan; Berghuson et quinque vorewerc ad eam pertinentes, Uralanchuson, Meginchuson, Burghuson, Hepin, Ikananninthorpe; Bikesethon et tres vorewerc ad eam pertinentes, Hisi, Unrecasson, Ekama; Helagankyrca et duo vorewerc ad eam pertinentes, Aldanthorpe, Bardingthorpe; Luthithe et duo vorewerc ad eam pertinentes, Dadenbrocke, Breca; Heginhuson et quatuor vorewerc ad eam pertinentes, Rothbehtusson, Berga, Holtisminni due; Aginhuson et sex vorewerc ad eam pertinentes, Sandenebike, Homa, Saftinchorpe, Stenheim, Hardinchorpe, La; Nihem et quatuor vorewerc ad eam pertinentes, Malrede, Lieverinchorpe, Pummassan, Baddanhuson; Hirstalli et quinque vorewerc ad eam pertinentes, Wirigisi, Thesli, Breca, Hemmadasson, Buffasson; Dasburg et duo vorewerc ad eam pertinentes, Dasburg, Astnedere; Wardburg et tria vorewerc ad eam pertinentes, unum in ipsa villa, Westnederi, Asdagasson; Culite et tres vorewerc ad eam pertinentes, unum in ipsa villa, Vorsti, Rothun; Hiriswithuhuson et tres vorewerc ad eam pertinentes, Aslan, Bilinchuson, Tevinchuson; Kurbike et quatuor vorewerc ad eam pertinentes, Dalwic, Anasi, item Anasi, Lenghivelde; Vilisi et unum vorewerc ad eam pertinentes, Vernethi; Asbiki⁵³, quae est iuxta Hursti. Ipsis autem villicis qui domos has praedictas inhabitabant, vel his qui post eos ponendi sunt, nihil omnino nisi 15 iugera pro vestitu praetermisit; alia vero omnia quae laboraverint in agro, vel nutrierint in domibus, tam propria sua quae habent aut postea Deo annuente possessuri sunt, quam ad episcopalem potestatem pertinentes, quadrupeda, sive pennata, more solito absque ulla contradictione addecimari constituit⁵⁴. Ut autem nulla ex his praetermitteret quae sibi a Deo data erant, dedit et decimam in Sinithi super armenta sua, et super examina apum, fideliter Deo et domino nostro Iesu

50 a) p. e. manu 2. b) manu 2.

47) Schaten I, p. 490. Erhard dipl. 126. 48) Osteresgo diploma habet. 49) Schaten I, p. 493. 50) Bussdorf, Erhard p. 145. 51) V. eius chartam apud Schaten I, p. 498. Erhard dipl. 127. 52) Loci hi non nisi ope historiae possessionum ecclesiae illius probe erui possunt, quum multa nomina in regione Paderbornensi pluries occurrant. Enehusa fortasse est Enghausen, sed loci Dahl, Hengilaren, Paderborn longius ab ea et ab invicem distant. Nigenhus certe est Neuhaus prope quam Elsen et Thunemeier et Thunemühle in villicatione (Bauerfeld) Thune. Heiligenkirchen et Horn-Oldendorf in principatu Lippiae, Nieheim et Pömben ab oriente Paderbornae inveniuntur. 53) Esbeck praefecturae Geske.

1036. Christo sanctoque Spiritui offerens vota sua. Constituit autem, ut si quis eorum, qui videntur his omnibus praesesse, praesumptuose hanc traditionem per malam voluntatem aut propter nequitiam cordis sui irritaverit, et secundum eius dispositionem decimam non dederit, dicens, se non iuste daturum, et hoc a procuratore fratrum, vel ab ipso praeposito loci, vel quod maius est a communi fratrum quaerimonia proclamatum fuerit; si ministerialis huius rei rector est, iuramento se in reliquis purgabit; si lito, iudicio ferri igniti sinodali sententia se liberabit. Ne autem alicui successorum suorum, non bonae voluntatis viro neque amore Dei in corde suo retinenti, mensae suae stipendia episcopus diminuisse videatur, fol. 69. ponat etiam terminum, ut unaeque solet habere ecclesia, audiente clero universo, et confitenti 10 coram omni populo congregato, haec omnia sine ulla contradictione posse fieri. In primis villam hanc quae dicitur Aspithara, aliam quae vocatur Hildelinghuson, terciam quae vocatur Hassuthéhuson, quartam Hahensili, quae vulgari verbo dicitur Quadin, quintam Asbethinchuson. Super haec omnia cum non possent habere ullam utilitatem silvarum, potestate episcopali dedit eis in Benvidisla et in marchiis Thurnithorum, Kenghitinchusorum, Hilde- 15 linchusorum, Aspetharorum, in unaeque ebdomada pondera sex plaustrorum. Dedit quoque ad honorem et utilitatem ecclesiae eiusdem partem Sunderae suae in orientali plaga viae, quae vadit ad urbem Patherbrunno usque in Asbethinchuson. Harum rerum privilegium propriis manibus sigillatum eiusdem ecclesiae filiis dedit, ut testimonio scripturarum veritas approbetur, si quando tribulatio vel contradictio rerum praedictarum ab aliquo facta 20 fuerit, anathemate cum Iuda traditore feriendum decernens, quicumque successorum suorum aut consanguineorum, seu posterorum eorum, a quibus precario partem quandam acquisierat, hec infringere temptaverit.
- [123.] 218. Talia viri Dei pro spe eternitatis opera, haec circa civitatem sibi commissam dilectionis indicia; qui si vixisset, in civitatem honoris et decoris eam in regno promovisset. 25 Nam sicut in occidentali et orientali parte civitatis congregationes servorum Dei construxerat, ita in australi parte in Campo, in aquilonari Sulithe, in modum crucis construere disposuerat: ut sicut ab eo de nimia paupertate, tam hereditaria traditione quam iugi instantia et servitio a regibus aliisque fidelibus acquisitione fuerat ditata et promota, ita a crucifixo servientibus et eam orationum suarum armis defendentibus contra omnia inimici 30 iacula esset munita et insignita.
- [124.] 219. Feria itaque tertia ante ascensionem Domini hac dedicatione peracta, sollempnitateque ascensionis Domini celebrata, cepit aliquantulum infirmari; sentiensque diem suae 35 vocationis instare, precibus et elemosinis continue cepit operam dare. Erant autem duae capellae ad domum episcopalem, una in transitu, una super columnas facta in honore sanctorum Primi et Feliciani ante ecclesiam principalem. In hanc ante altare hora diei prima, in vigilia pentecosten, Nonas Iunii*, se deferri mandavit; et dominici corporis et sanguinis perceptione munitus, sublatisque ad celum manibus et oculis, hora diei tertia, ea inquam 40 hora, quo Spiritus sanctus super apostolos in linguis igneis descenderat, quique in eius mente gratuitam mansionem habuerat, inter verba orationis animam suam in manus Patris 45 commendavit. Dies ille a sabbato, cuius vespera in primam lucescit sabbati, cuius sacratissima nox tam semper floret gaudio preteritae^b Christi resurrectionis quam expectatione venturi, ut creditur, eadem nocte iudicis, eo anno quinquagesimus habebatur; qui numerus tam decalogi legalis quam gratiae spiritualis indulgentia ac remissione sacer habetur ac praedicatur. Annus hic verus iubilus episcopo extitit; quo absoluto originali et actuali de- 45 bito, libertati gloriae filiorum Dei restitui meruit. Eadem autem die et hora, qua episcopus ex hac vita migravit, Boso Corbeiensis ecclesiae monachus, cum raderetur in claustro, sanus et incolumis, intuens intuentes, alloquens alloquentes, repente expiravit; et non irritandum Spiritum sanctum, in cordibus fidelium habitantem, exemplo sui terribiliter declaravit. Corpus autem episcopi in ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli delatum, 50 ibidem, ut ipse vivens disposuerat, sepelitur; ubi quid apud Deum promeruerit, fideliter deprecens salubriter experitur. Tanta autem omnium generum escarum habundantia in episcopi reperta est substantia, ut speciali quadam magnificentia pauperibus de omni provincia accurrentibus septem noctibus erogaretur elemosina.
- Beatus vero Godehardus Hildenesheimensis episcopus, per revelationem obitu eius 55

* N. I. manu 2. b) manu 2.

agnito, animam eius divinae pietati attentius commendavit, et hora diei tertia dispensatore eius prandium paratum nunciante, ipse, ut parata paratis ad prandium apponeret, mandavit; dicens se nuncium quendam accepturum, et ante prandium missarum sollempnia celebraturum. Mox veniente nuntio obitus episcopi, hostiam salutarem Domino pro animae eius remedio immolavit; regressusque ad prandium, accepta ambabus manibus simila apposita: *O beate, inquit, Meinwerce episcope, quomodo te lata tua simila a morte communi non liberavit? Et ego, inquit, quamdiu superstes fuero, de albo pane non gustabo.* Et biennio, exceptis quatuor ebdomadibus et tribus diebus, quo supervixit, complevit quod dixit. Ecce virum probabilem, perfectis per omnia imitabilem, in quo habet monachus quod ammiretur, clericus et laicus quod imitetur, omnia denique fidelis anima quod veneretur.

Omni ergo praedicandus gloria, digna posteriorum veneretur memoria;

Sitque memor memorum apud Iesum Christum dominum;

Cui est honor et gloria per omnia seculorum secula. Amen.

a) in codice ecclesiae cathedralis Trevirensis N. 31 haec ita sunt scripta a Waitio excerpta:

15 EPIITAPHIUM MEINWERCI PATRIS NOSTRI.

Anno M tribus X. Domini currentibus et sex

Corpus Meinwerci presulis egregii

Primitus hic mullum fore cogit ad yma sepultum.

Annis sic letuit X, C ter, L patuit.

20 Anno currente tandem quina Mares sequente

Abbas Konradus pandit ad ossa gradus.

Altum hec dignans decet ut alinareque signans.

Consignam veris sedibus hec superis.

Poponis episcopi.

25 Condidit hec fossa Poponis presulis ossa,

Sive penes ante data fuerant simul ossa locata.

In margine versus primi: Sepultus anno ab incarn. etc. MXXXVI, et versus tertii: CCC et annos sexaginta letuit sub terra ab 1^o usque in presens numeru.

VITA GODEHARDI

EPISCOPI HILDENESHEIMENSIS

AUCTORE, WOLFHERIO.

Wolfhere sive *Wolfherius*, Saxo et *Bernwardo* episcopo clericus *Hildenesheimensis*¹, auctore ut conici fas est *Godehardo* episcopo adolescens *Hersfeldiam*² adiens, ab *Alwino* viro in arte philosophica eruditissimo, qui tunc temporis scholae magna cum fama praerat³, institutus, non tantum libros sacros et patres ecclesiae sed classicos etiam auctores, *Ciceronem* certe, tum *Salustium*, *Horatium*, *Persium* aliosque legit. Deinde *Altahae* commoratus et a *Ratmundo* abbate⁴, *Godehardi* episcopi nepote, quocum *Alwini* scholas frequentaverat,⁵ benignissime exceptus, in *Hildenesheimensem* demum ecclesiam transit, ubi canonicus⁶ *Godehardo* episcopo familiariter adhaesit⁷ eoque defuncto vitam ipsius scribendam suscepit. Iam enim iuvenis *Hersfeldiae* et *Altahae*, ubi *Godehardus* maiorem vitae partem degerat, a viris religiosus qui eum a nascendi exordio ad usque praesulatus sui promotionem ut semetipsos noverant, praecipue⁸ a *Rumoldo* presbytero, plurima de episcopi vita edoctus, *Ratmundo* abbati scribendi onus imponenti obedienter parendum constituerat. Primum scribendi periculum in vita *Bernwardi* episcopi a *Thangmaro* edita fecisse videtur, quam quasi operi sese accincturus, abbreviatam interpolavit et continuatione de vita *Godehardi* donavit⁹; et hoc quidem episcopo superstite. At postquam *Godehardus* a. 1038 fati concesserat, *Ratmundus* tum in *Hildenesheimensi* civitate praesens opus diu promissum iure flagitare potuit. Tunc¹⁰ igitur *Wolfherius* librum quadraginta capitibus comprehensum scripsit, quo quaecumque de episcopi sui vita a viris fide dignis compererat⁹ aut ipse viderat¹⁰ vel a Go-

1) Vita I, c. 16. II, 9. 13. 2) intra annos 1023 necrologium Sancti Michaelis Hildesheim. refert. 25 et 1031; nam cap. 14 Arnoldum Hersfeldensem usque ad nostra tempora abbatem dicit. 3) Ann. 4) *Ratmundus* ann. 1026 — 1048 abbas fuit. 5) c. 40. Vita II, c. 9. 13. 15. 18. 6) c. 39. Hildesh. n. 1034. 1035. postea praepositus Hersfeldensis et Kalendis Ianuarii a. 1035 Goslariae a 7) v. SS. T. IV. pag. 755. 8) Prologus: Quod nunc ideoque distius differre necesse non esse putatur, quia iam non solum physicae naturalitatem — 30 9) Prol. c. 18. 10) Prol.

Dono suo ad eorum dicitur. A. ficut pncu
mas generaliter specialit' dno. confirmatq' liberalitat'
coruscantur pluribus amplisq' ut bencit' loca. urus
domonit' uterq' pncipe quib' dicitur. Quis quid dicitur
stabilitat' q'z immobilit' cuncta. comone dicitur suborg
nali q'z mirari effiguratione quibus us' aduelle d'formant'
ca n' se d' mofcanda in ouendiq' d'gnaliter est. ex p' b'na
d' d' p'no. r' admirabili quoda' copul. monit' comit' q'z no

Fac aut in eode' d'ca heri' c'gnobio. p' b' quida' nomine. *De h'lg'is*

Vita Bardonis mair. C. I. Cuius in Austria.



Bardone epi.
Bardone ad
est fili' d' un' p'p'ri
tar' potest' ex op
pido germanic'
s' b' d' ortone ro
man' monar'
chiam amunif
ciant' bonis
ex parentib'
op'ant' nar'
e' fili' Cui' pa
ter adol' b'ro
mat' u' d' m'p'
s'ct'at'is fuerit

abiq' meo labore loquuntur mirabilia que
Vita Anonias Cod. Cyprianopolitani Hellenici.



cul' humaniq' s'ct'is angulif' abbat' q' dicitur epi. meo peccatoris
unq' similitudine p'f'cauit. q'z non n' una d'ca d' d'ca e' C'

dehardo audierat¹¹, stilo laxiori, sententiis verbosioribus, quaeque ersibus si-
 militer cadentibus ut in primo iam fragmento inveniuntur plerumque constant,
 conscripsit et Alwino praeceptori, tum abbati Nienburgensi, dicavit. Liber in
 thesauris bibliothecae caesareae Vindobonensis, scilicet in codice catalogi histo-
 5 riae profanae tunc numero 989 hodie 612 signato diu latuit¹², nec nisi anno
 1821 a me evolutus atque exscriptus¹³, hic prima vice prodit. Auctor bene in-
 structus plurima fide et notatu digna narrat, in historia litis Gandenesheimensis
 Thangmarum, in commemorandis Godehardi aedificiis *Annales Hildenesheimen-*
ses seculus, quorum partem usque ad a. 1040 ei fortasse deberi haud negaverim.
 10 Sed in fine operis haud plane exacti quare substiterit, non liquet; certe tex-
 tum ab ipso exaratum, diversis temporibus revisum auctum et mutatum fuisse
 videmus, at initio paginae ultimae desinit. In edendo libro textum qui ultimus
 auctori placuit (2.) proponimus, lectione primae manus (1.) infra adnotata.

Auctorem non uno impetu scripsisse et posteris quoque temporibus quae
 15 nova aut meliora comperisset mutasse vel addidisse, complures libri loci mon-
 strant, praecipue vero cap. 13. ubi complures annos inter scribendum et cor-
 rigendum intercessisse textus primarius et posterior collati evincunt. Librum
 igitur haud absolutum Alwino minime missum putaverim.

Anno 1039 Wolfherius inter testes infeodationis abbatissae Gandeneshei-
 20 mensis per Thietmarum episcopum Hildenesheimensem recensetur¹⁴. Compluribus
 post annis Adalberto abbate S. Michaelis instigante¹⁵ vitam Godehardi retra-
 clavit, et novum opus circa annum 1054¹⁶ absolutum Alwino iterum inscripsit.
 Vita haec secunda Vitae priori superstruitur, ita ut vel sententias integras
 easdem, et versus eodem modo cadentes observaveris¹⁷; sed a viro profectionis
 25 aetatis scripta nullo succinctor evasit: plurima tamen eodem modo, nonnulla
 paulo aliter¹⁸ atque in priori habentur etiam *Annalibus Hildesheimensibus* in-
 nizus¹⁹ enarrat, atque multa de Gunthero eremita²¹ et ultimo vitae tempore et
 miraculis episcopi in priore desiderata addit²². Fidem operi eadem ratio, quae
 priori, conciliat²³. Liber ita absolutus priorem in memoria hominum oblitera-
 30 vit, et ab auctore Vitae Guntheri²⁴, tum saeculo XII ab auctore chronici epi-
 scoporum Hildesheimensium²⁵, *Annalista Saxone*²⁶, et auctore vitae Meinwerzi²⁷
 defloratus, in synodo magna Leodicensi mense Martio a. 1131 Lothario im-
 peratore et Innocentio II. praesentibus lectus et approbatus²⁸, eiusque testimonio
 35 Godehardus episcopus in synodo generali Remensi a. 1131 mense Octobri²⁹
 inter sanctos relatus est.

Codices complures extant, quorum subsidio vita haec inde ab ineunte
 saeculo XVI typis expressa est. Prima editio Lipsiae a. 1518 ope codicis S.
 Godehardi Hildesheimensis instituta, nonnisi excerptum libri exhibet, cuius in prima
 40 parte complura desiderantur, accedit vitae epitome cum supplementis. Altera
 vice Coloniae a. 1581 tomo VII Actorum Laurentii Suri p. 362—383 prodit.

c. 13. 18. 39. 11) c. 15. 36. 12) Hansizio serviente tradit. 18) Etiam voces singulares e.
 visus I, praef. II, p. 156. 13) v. *Annales nostros g. christianismus* (sic Schriftlichkeit) in utroque saepius
 T. IV, p. 412 sqq. 14) SS. III, 20. 15) Ann. occurunt. 19) e. g. c. 11 somnium Godehardi.
 Hildesb. p. 103. 16) Vitae II. Prologus. 17) non 20) c. 24 de Aribonis reconciliatione. 21) capp.
 45 antea, v. cap. 33; et Adelbertus abbas, quem in 8. 9. 22) capp. 23—41. 23) v. Prologum.
 prologo *beatum* vocat, a. 1054 obierat; nec ob- c. 5. 8. 10. 15. 26. 29. 24) v. infra.
 stant quae cap. 8 de Guntero inde ab a. 1008 25) SS. T. VII, 850 sqq. 26) ann. 1005. 1006.
 annis 35 heremiticam vitam ducente, cap. 25 de 1009. 1022. 1023. 1025. 1026. 27) capp. 177.
 Werino iam viginti amplius annos post convale- 199—201. 28) Hist. translationis. 29) Bulla
 50 scentiam (a. circiter 1031) in capella episcopali de- Innocentii II. d. 29. Oct. data est.

stylo tamen a Surio mutato amplificatove. Saeculo XVII Browerus apographo codicis ecclesiae Hildesheimensis antiqui cum editione illa collati usus, inter Sidera Germaniae a. 1616 textum meliorem quidem sed qui minime votis satisfaceret edidit, additis pro more scholasticis.

Anno 1685 tomo primo SS. Maii p. 501 sqq. ab Henschenio editio nova subsidio codicis Graecensis antiqui instituta prodit, qua primum genuinum auctori nomen restitutum est; sed quum lectiones codicum Bambergensis et Bodecensis a Gamansio enotatae tardius ad Henschenium pervenissent, eas in supplemento T. VII. Maii p. 581 addidit, usus praeterea codicibus actorum in epitomen redactorum qualia apud Surium leguntur, Rottendorfsiano et reginae Sueciae, aliisque compendiis codicum Ultraiectini Sancti Salvatoris et Strozii Florentini.

Anno 1701 Iohannes Mabillonius tomo I. saeculi VI. Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag. 395 sqq. textum ope codicis Compendienseis recognovit; quem anno 1707 secutus Leibnitijs tomo I Scriptorum rerum Brunsvicensium p. 482 sqq. textum tamen medelae plurimum egentem reliquit. Quod illico comparuit, quando novae editioni Monumentis Germaniae inserendae subsidia conquisivimus. Quum enim anno 1821 codicibus antiquis bibliothecae caesareae Vindobonensis evolendis insisterem, in textum ab editis multis in locis diversum incidi, cuius auctoritas unanimi fere omnium quos abintere evolvi vel ab operis nostri adiutoribus evolvi curavi codicum consensu stabilitur. Quodsi omnia et nostra et anteriorum editorum subsidia in invicem conferas, ea in diversas classes secedere animadvertes. Sunt enim:

A) Codices sinceri et integri; quos inter praestat

1) C. Caesareus Vindobonensis inter Theologos N. 164 hodie 784, membranaceus in folio, saeculi XII. fol. 51—72.

2) C. monasterii Sanctae Crucis in Austria inferiori membranaceus in fol. saec. XII. exeuntis vel XIII. ineuntis, fol. 115—124, cui et

2*) C. Claustroneoburgensis 708 saeculi XIII. exeuntis membranaceus in folio consentit.

3) C. Caesareus Vindobonensis inter libros historiae ecclesiasticae numero 5 insignis, membranaceus in folio maiori, saeculi XIII. fol. 157—168.

4) C. Caesareus Vindobonensis inter codices Schwandtneri, saeculi XV. Qui omnes a memet ipso evoluti, in levissimi tantum momenti lectionibus, quas adnotare non iuvat, in diversa abeunt. Eiusdem classis sunt

5) C. regius Monacensis inter Windbergenses N. 44. membranaceus, saeculi XI. flagitante me a V. Cl. Föringer bibliothecae illius ditissimae custode cum editis collatus, et

6) C. regius Monacensis inter Tegernseenses N. 547. 2. membranaceus, saeculi XI., aequae a V. Cl. Föringer in usum nostros conversus; explicit tamen in initio capitis 33. Eodem pertinent

7) C. Graeciensis antiquus, cuius lectiones Henschenius adduxit,

8) C. Bodecensis, necnon

9) C. Sancti Michaelis Bambergensis, quorum lectiones Henschenius in supplemento suo protulit, cuiusque collationem cum editione Broweri in usum Henschenii paratam regia Bruxellensis bibliotheca numero 8950 signatam servat. Scriptor Bambergensis haud raro sententias pro arbitrio suo mutavit, eoque a reliquis codicibus recedit.

10) C. Compendienseis Mabillonii.

11) *C. denique monasterii Zwettlensis in Austria superiore membranaceus in folio, saeculi XIII.³⁰ a Wattenbachio nostro evolutus superioribus adnumerari posse videtur.*

12) *Ultimo loco venit fragmentum saeculi XIII una cum collectione Meusebachiana bibliothecae regiae Berolinensi a. 1851 illatum, quod tamen nonnisi initium libri in membrana scripti exhibet.*

B) *A libris hucusque recensitis discedunt qui in praefatione auctoris nomen Wolfheri in Arnoldum, praeceptoris Albini in Menghardum mutant, atque capite primo amplificationibus textus verbosis et nullius pretii facile distinguuntur; quorum nonnulli saltem ad notitiam nostram pervenerunt:*

1) *C. Hildesheimensis „antiquus“ et hodie latens, cuius collationem a Browero adhibitam fuisse monuimus.*

2) *C. regius Monacensis inter Mixtos numero 8 signatus chartaceus in folio saeculi XVI vel XVII Boehmero nostro indicante³¹ nomina scribit ut Browerus.*

3) *C. Atrebatensis, olim Sancti Vedasti, iam in bibliotheca publica civitatis adservatus. membranaceus in fol. saec. XIII, ut Bethmannus noster ad me retulit, Arnoldi et Menghardi nomina nonnisi siglis A. et M. indicavit. Nec aliis in locis a Broweri lectione recedit, quod tamen de capite 33 adseverari nequit, quod eo loco duo folia a bibliothecario olim Carton excisa et dividita sint.*

4) *C. Rottendorfi, cuius fata ignoramus, indicante Henschenio iisdem siglis A. et M. usus est. Cui in aliquibus consensisse videtur*

4^b) *C. reginae Christinae ab Henschenio adhibitus.*

5) *C. bibl. ducalis Gothanae membranaceus in fol. maiori saec. XIV qui Mengherdi nomen lineae superscriptum, siglasque A. Arnoldus et infra Athelberti, R. Reynoldi explicat, in nonnullis codicibus A. consentit, sed plurima habet ut B.*

6) *C. lycei civitatis Linz in Austria superiore saeculi XIII. membranaceus, legendarium olim monasterii sanctae Mariae in Gaersten³², praefatione caret, nec caput 33 exhibet, quare classis secundae libris adscribendus esse videtur.*

7) *C. Strozii Florentinus, hodie latens, qui tamen aequae atque*

7^b) *Ultraiectinus Sancti Salvatoris nonnisi excerpta vitae exhibuit.*

Legendarium Coloniense³³ a Surio adhibitum saeculi XV. membranaceum, tum codices chartacei Welferbytanus August. fol. 33. 16 signatus³⁴ saeculi XVI et Leodiensis³⁵ eiusdem vel anterioris saeculi non ita comparati sunt, ut aliqua eorum ratio habenda videatur.

Editionem igitur nostram ita instituimus, ut codicibus classis prioris praecipue Vindobonensi et Monacensibus pro fundamento positis, praecipuas tantum reliquorum lectiones proponeremus. Appendicis loco, priorum editorum exemplo, miracula Godehardi in vita patrata subiicere placuit, quae ante canonizationem episcopi a. 1131 minime scripta esse iam vox Sancti usurpata indicat. Agmen claudunt versus in Godehardum ex codice saeculi XIII. bibliothecae regiae Bruzellensis N. 8883—94 a Bethmanno excerpti.

CONTINUATIO VITAE BERNWARDI.

Sed ne domus Dei esset sine rectore, ne grex Domini turbaretur absque pastore, in electione novi patris cor unum et animam unam fecit nus habere spiritus pacis. Erat qui-

30) Archiv VIII, 725. in legendario magno. 31) Archiv VII, 125. 138. 32) Archiv X, 611. 33) anno 1826 signatum erat VI, 21 34) Archiv VI, p. 6. 35) ibid. IX

dam Deo dilectus et hominibus nomine G.^a in diversis locis abbas monasticus; cuius memoria extitit benedictio sempiterna. Qui, ut pace omnium dicam, exemplar et speculum totius sanctitatis nobiles et ignobiles parili sibi attraxit germanitate dilectionis. Nec mirum, quem perfuderat Deus gratia, ab omnibus amabatur. Quem sic divinitus et humanitus conversantem, et quasi lucernam lucentem, non pertulit Deus sub modio latitantem, verum ut glorificaretur per eum, Deus illum posuit super candelabrum. Subrogatus est felici episcopo B. felicior ipse vita et proposito, in cuius vitae vestigio se sociaverat honesta utilitas et utilis honestas. Ungitur in pontificem noster Aaron, pontifex factus secundum ordinem Melchisedehc. Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi. In ipsa unctione sanctae consecrationis^b machinamenta suae temptationis. Consecrator^c eius A.^d archiepiscopus super parochia Gandesheim eum ut lupus aggreditur: cui dominus episcopus ut agnus mitissimus favente domino imperatore H. et omnibus illuc adventantibus, elimato anthidote^e respondit in hoc verbo: *Si iuste vobis cedit, nulli melius annuo quam vobis; si autem mihi meoque iuri, nulli libentius praecocepto subici quam mihi.* In hoc conflictu sicut in superioribus retrocedens archiepiscopus, in declinationem silentii se tradidit confusus. Recepit dominus G. episcopus absque ulla iniuria parochiam suam, archiepiscopus victus omnium conditione emeruit ignominiam suam. Qui dominus episcopus G. quantae fuerit bonitatis ante electionem, indicavit actibus post motionem. In divinis semper intentus, factus est omnium bonorum caudicibus. Dum haec geruntur, dumque iuxta cuiusdam sapientissimi sermonem ita se habentem: „generatio vadit et generatio advenit; natura rerum transit mutabili rotatu praesentium in generatione succedentium,“ flos hominum, decus coronatorum, gloria et iocunditas imperatorum beatae recordationis H. imperator, aecclesiarum Dei rector, sanctae christianitatis pacificus propugnator, omnibus flebilis, nulli flebilior quam tibi, domne praesul G., variis infirmitatum fatigatus iniuriis, animam in sinum Domini^f reclinavit, et in manibus Iesu obdormivit. Cuius diversae bonitatis inedicibile privilegium^g hoc promeruit prospectaculum, ut si eum quis legi naturae vellet se^h. Obiit 3. Idus Iulii, imperii sui anno 12^{mo}, regni vero sui 22^{mo}. Cui nil defuit, quicquid humanitati compassio suppetit. Nihil abalienavit, quicquid misericordia et veritas saluti omnium addidit. In id seculi aetatibus non surrexit imperatorⁱ Heinricus felice melior. Verum ut compendioso epithemate taceam, volo et posco, ut mecum omnes clamitent:

Henricus lux orbis abit et in astra volavit.

In Christo valeat quem christum Christus amabat.

Post cuius discessum, dum plurimorum diversa emergeret disceptatio, et de regni monarchia frivola contentio, coeli distillare in populo Domini misericordiam, ut magnificent in Syon nomen Domini, et laudem eius in Hierusalem. Vix emenso mensi. spacio, electus^h et consecratus est in regem Conradus, filius Conradi ducis Carnotensis, vir virtutum, pacis insigne speculum, quem quaqua versus divina comitantur et humana. Qui proprio se conformans nomini, congruum sortitur vocabulum, et pacem ferendo gentibus, dictus est magni consilii angelus. Ipse regius tyro, inthronizatus regni tyrocinio, sine disturbance sanctae Dei aecclesiae, absque humani sanguinis effusione, sceptro et diademati se subdiderat, sicut Deus disposuerat. Huismodi promotioni

Deo digno praeconio
Roma regnorum domina.
Angia cum Mogontia
Treveris et Colonia.
Metis et Argentina,
Favebant applaudentia.

Susceptum itaque gubernaculum prudenter rexit innixus qua d
fol. 22. Salemone consiliis, Samsone brachiis. Peragrabat universa regiminis sui, sicubi aut bella dissiparet, aut dissidentes inimicos adusque pacis oscula sedaret. Quem talibus insistente, invitabat dominus episcopus G. ad Hildimshheim, quatinus illi intimaret servitio, quanto circa eius gratiam aestuaret desiderio. Celebre susceptus est, festivus tamen, ut re-

a) manus saeculi decimi sexti vel septimi supra ascriptis Gothardus. b) ultimus paginae versus abscissus est; destruxit vel tale quid excidit. c) or est in rasura. d) rigo supra ascriptis manus illa paulo recentior. e) e a manu recentiore in o correctum. f) tam abscissus est ultimus paginae versus. g) post or etiam videtur a. h) in margine a manu illa recentiore Conradus rev. i) abscissus est ultimus paginae versus e. g. qui deus habet iustitia, praestantior Salemone etc.

gem decebat, omnibus deliciarum impensis circa triduum illi suisque sequacibus administratum est. Dum enim ex alterutro intenderetur, ut fieret gratiarum actio servitii, et remuneratio beneficii, affuit inter eos etiam Satan. Fit vetus querela archiepiscopi de parrochia Gandesheim. Quod tunc inpraesentiarum dominus rex non valens neque volens definire, distulit in Goslari determinare. Sicque ipse cum omnibus suis magnifice salutantes domnum episcopum G. pro exhibitis honoribus, Goslari est profectus, placitum super praedicto negotio facturus. Affuit dominus episcopus G. die conducta, in his sicut in omnibus Dei confidens misericordiam, praestolatur rerum exitus. Ubi cum novus rex noster super hoc placitum teneret, timens domnum episcopum propter Deum offendere, et praecavens archiepiscopum quia in regem eum consecravit deserere, paululum exorbitans a regio proposito, ambobus interdixit quid agere in ipsa parrochia Gandesheim, illam commendans Branthogo episcopo, quousque eam ecclesiastice percoleret, donec convenientibus omnibus senatoribus cuius dioecesis esset investigaret. Inde rediit ad Gandesheim. Cuius susceptioni imperterrite^a principabatur praesentia domni episcopi. Quod archiepiscopum momordit altius quam quisquam tunc ratus fuit. Qua de re ad nota sibi confugit perversitatis oracula. Die sequenti, dum dominus episcopus stans ad aram infulatus, mundo crucifixus vellet celebrare misterii divini tremenda eucharistia pro sui et populi ignorantia, adest archiepiscopus, qui nimitando domnum episcopum ex altario dimoverat iracundus. Domnus episcopus, considerans quod melior est obedientia quam victimae, doctus a Deo magistro factus est obediens, ab altario se suspendens. Hoc conflictu munitus archiepiscopus, praeparat se missas celebraturus. Post missarum sollempnia, dum rex cum episcopis praesentibus sua peteret cubilia, offendit domnum episcopum pedibus eius volutum, ipsis paramentis quasi altari adstaret infulatum et super inrogata iniuria propulsionis a suo altario queritantem. Omnes enim et iusticia et inaudita compassione illi favebant. Quo audito rex nec ad dextram nec ad sinistram declinare valens, sed ipse misericordia motus, in Gruna illam execrabilem discordiam generali sinodo secundum divina et humana diffinire disposuit. Ubi praesens ut esset, non solum rex et regina, verum omnes primates, et ne id intermitteret persuadebant. Regem in Gruna tendentem prosequutus est dominus episcopus G. ieiunus, et orationibus interpellans Altissimum, ut mitteret ei de sancto auxilium et de Syon tueretur eum. Inter cetera illic colloquia diversarum rerum, habitum est concilium super dissidium duorum episcoporum, domni episcopi G. et archiepiscopi Mogontiae. Intererant huic conventioni Bruno Augusburgensis episcopus, Eppo Bavemburgensis episcopus, Adalboldus Traiectensis episcopus, Macelinus Wertziburgensis episcopus, Meginwercus Patherbrunnensis episcopus, dux Bernhardus, abbatesque quam plurimi, quorum favore et acclamatione dominus rex iusticiae compatiens, parrochiam Gandesheim dictam titulo altaris sanctae Mariae et iuri domni episcopi G. in Hildinisheim omnibus audientibus regia munificentia et auctoritate reconsignavit, sic dicens: *Parrochiam vestram Gandesheim, sicut priores vestri habere, inconulse habetote, divinaque et humana pontificali ministerio in ea absque^b contradictione ullius percolite.* Quod audiens dominus episcopus, summa cum exultatione Hildinisheim rediit^c.

VITA GODEHARDI EPISCOPI PRIOR.

Domno suo ac praeceptori diserto A. septeni pneumaticis generalitate specialiter reserto, conformisque liberalitatis coruscamine pluraliter amphisepto, W. humilis levota, utriusque devotionis in rerum principe^d devota. Quoniam quidem divinae stabilitatis quae immobilis cuncta commovet decreto, suboriginali creaturarum effigiatione quibusvis ad velle Dei formatis, ea inter sese dinoscendi movendique aeternaliter est attributa discretio, ut admirabili quodam copulationis contubernio, alternatim semel in sua parilitate fluctuantis materiae pro indita sibi necessitate iungat se iungatque cone io, ita ut principale elementorum quadrivium, indissolubili

a) orterrite non legit Falkenstein sed abacia esse scribit. b) a et pars b litterae avulsa. c) tertia pagina pars vacua relicta est. d) p. quippe d. deletum.

collationis vinculo colligatum, aquam et terram frigiditate, terram et ignem siccitate, ignem aeremque caliditate, item aerem et aquam humiditate, sine ulligena repugnantia conectat in alterutrum, brutis etiam multiformi sane generis animalibus eadem conditione sua est in sentiendo tantum indulta proportionalitas, adeo, ut in suae simplicitatis pro parte laudabili tenore acsi obtemperanter perdurantibus huiusmodi eis commendationis testimonium conferat divina veritas; quia cognovit bos possessorem suum et asinus praesepe domini sui; perinde homini cuiquam, qui se pro indicta sibi celitus probitatis necessitate quam dissimulare nefas est caeteris animalibus praestare studet, opere praecium est, quatenus non ea quibus tam subalternis quam et specialissimis generalissime praesidet imitando, verum eadem longe nobiliori qua illa funditus carent discretionem praecellendo, nec se infra ea quibus originaliter antistat infecta scilicet 10 negligentiae tabo insita sibi divinitus scientia deprimat, nec se etiam neglecto adeo decreto in sua modulatione se obedienter continentibus corollario, supra ea quibus obaudiendo subici debet recasurus inaniter extollat. Sicut enim nullius rei natura suo principio melior poterit existere, sic nimirum vituperabile est quicquam inferius eo cui naturaliter praemicat sua stoliditate subsidere. Haec ego tacite mecum diutius revolvendo, eademque sagaci mentis ingenio 15 quantum ad me interius quamvis cecutiens perscrutando, ita tandem in describendo animum inducere decrevi, ut nec scintillulam quam divinae inspirationis fomes tantillo pectori meo per benivolam vestri sintagmatis sedulitatem instillaverat officiens negligentiae imber inundanti torpore penitus extingueret, nec me impossibile quoddam periculosius usurpantem, pennis Dedalico subgratis intolerabili repraesentationis calore Icarii volaminis more solutus, inenatabile 20 confusionis mare loetaliter immergeret. Quapropter quam pluribus me ardua quaedam delucidare corrogantibus temere non consensi, quia propriae mihi met socordiae conscius, ad tale me negotium ineptum persensi, praesertim quia nequam opinabar decere, me auctoritatis vestrae nutrimine ab usque infantia clementer institutum, clementiusque grammaticae litterationis informatione iuxta tenellae aetatis capedinem imbutum, ulliusmodi in talibus vestro iniussu inciare conatum. Quod vero nunc tam vasti aequoris gurgitem procellosae tempestatis inscius sine vestri magisterii aplusra rudis navigator insiliens, hunc tam annis quam viribus meis imparem laborem arripui, non ullius fastu id feci^a iactantiae, sed ut in subsequentibus industria vestra satis perspicere poterit solius causa, cui refragari nefarium rebar, oboedientiae. Ne ergo 30 nunc culper sanctitati vestrae plurimis vivaci pervigilio imictanti prolongato sirmate³⁵ velle fastidium ingerere, morosas ambagum soritas reiiciendo, cur id onus subierim succinte conor edisserere. Me enim Alata positum, vester familiaris domnus Ratmundus^b, eiusdem loci abbas³⁶ venerabilis, qui mellifuae vestrae enutritionis galumnate³⁷ insinul mecum debriatus, me tam temporis quasi collactaneum tractavit, quatenus venerandi et omni studio amplectendi antistitis nostri Godehardi^c vitam gesta quae iam tum plurima trivatin feliciter divulgabantur, plura 35 tamen quae vel adolescentior vel etiam postmodum senior ipse quidem humiliter latitare gestiens laudabiliter exercuit ignorabantur, stilii officio memoriae commendare studuerim, sepius ut ita dicam familiariter rogavit. Cumque me econtra ad tanti laboris sarcinam sufferendam tam aetate quam scientia incongruum humiliter excusaverim, et si etiam scirem, sine vestrae deliberationis praestructura, qua me in talibus praemuniti oporteret, quicquam inchoare nec debere 40 nec audere frequentius retulerim, ipse eo imperiosiori iussione animosius instabat, tandemque sub oboedientiae constrictione ut eius voluntati quae iusta esset acquiescerem mandabat; illum videlicet intentans sepe versiculum, quia qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, maxime, cum eo loci dequerim, ubi sine quavis aberrationis molestia, huiusdem rei facillimam enodationem ab eis sane, qui eum ab ipso nascendi exordio adusque praesulatus sui promotionem ut 45 semet semper noverant, ediscere potuerim. Quid tunc facerem, quove me verterem, angebar. Pugnans quippe tria cum uno^d, cum iniuncta oboedientia vestrae probitatis desentia, ignorantiae conscientia, aetatis adolescentia. Enimvero timui oboedientiae, quae et victimis acceptabilior perhibetur, repugnare contraire; timui et vestrae pietatis, si quicquam ipsa ignorante praesumpserim, offensam inire; timui pro neglegenter compilatis apud repraesentatores 50 ignorantiae denotari; timui etiam pro adolescentiori quae mihi imminet aetate, cui et si veridicae tamen in talibus non facile creditur, ardua quippe fides robustos exigit annos, scolasticae adulationis quae plerumque sui studium partim prae timore, partim etiam prae amore in

a) i. f. 2. b) R 1. atmundus 2. c) G 1. odehardi 2. d) uno : : (nam?) eum.

35) a Graeco ούρα, tractus, ambages. 36) annis 1026—1048. 37) i. q. lacte; cum voce κάλυμα 85 minime cohaeret.

utramque partem ipsa facili facile deflectit, in his seriis apud incredulos incusari. Vicit postremo plurimum id suadente^a eiusdem senioris crebra suggestione obedientia, securusque tam pro illiciti praesumptione quam pro errationis venioli reprehensione de vestra ineffabili clementia, quamvis mihi tempus deforet vel pluteum cedendi vel unguis demordendo sapiendi, praesumpsi tamen haec ingentia. Si vero quisquam me falsitatis arguerit, fides Christi adest, nil me vel favoris vel adulationis maledine falsidicum confinxisse, sed ea tantum quae tam aetate quam veritatis probitate perfectorum, maxime tamen cuiusdam probabilis personae presbyteri, qui ei ab infantia fidei administratione contigue coherebat, relatione didiceram, humili carazatione pro ingenio mei sufficientia veraciter descripsisse. Pro inscicia tamen a laionibus attaminari non temere formido, quorum detractioes me posticae occurrere^b saniae nescium nisi sub vestri umbram obumbramine evadere posse diffido, quia ut dicitur sint: tantum aliqui bene studiosi, numquam deerunt detractores et emuli, sed quanto huiusmodi periculae exhaustiores^c, tanto si tale quid eis occurrerit in reprehensione lupiniores. Quod idcirco minus me vereri praedixi, quoniam non eo quo me tantae arduitati comparem credere praesumpserim, sed quo saltem posteris, si qui divinae inspirationis ignitione succensi facta illius condecenti stilo aptius digerere conentur, argumentationis materiam praestruerim, et si nugatiter tamen devote conscripsi, opinans certe melius fore apud tales pro ignorantia contaminari, quam apud saniores pro inobedientia condemnari. A pluribus etiam studiosissimis, qui eundem seniore nostrum quibusque dexteris Samiae litterae callis sequacibus imitabilem, tam monachi quam et clerici sepius frequentabant, istudmet opus tamdiu dilatum vehementius admirarer, ni^d eos id, quia non est tuta ante plenam victoriam laudatio, comminisci verius opinarer. Omnis enim laus in fine canitur. Quod nunc idcirco diutius differre necesse non esse putatur, quia iam non solum physicae naturalitatem, verum et ethicae moralitatem, probabiliter^e transcendens, in solius logicae rationalitatis contemplatione coelestia inhumanter casta operum exhibitione desiderando diutius insistere comprobatur. Nec etiam moderni culpa silentii caruerint, si tam imitabilis praecessoris insequenda gesta negligentiae situ non obliterari minus studuerint. Quamquam enim, ut quidam^f ait, haudquaquam par gloria actorem et scriptorem rerum sequatur, id tamen pro parte laudabile existimatur, si is qui, plurimo forte mundanae fragilitatis genere praepediendo resistente, semet caeteris imitabilem nequiverit praebere, vel hoc saltem studeat, ne ille qui vita et moribus imitandus sit, possit modiolenus latere. Sed quia haec, o praceptor venerabilis, nulla, ut sublimitas vestra cognoscit, iactantiae inanitate sed plurimi obediendi necessitate pro scire composui, et si nulli et hic et illic ad unguem usque inveniantur studiosi, nullum tamen cui tam merito quo modo non dedignemini corrigenda^g transtulerim inveni, et quia volat emissum semel inrevocabile verbum, nulli id vel familiarium praesentari, quando, quid subtilitatis vestrae deliberatio hinc decreverit, expectare iudicavi. Minuit enim, ut scribitur, quodam modo se probantis conscientiae secretum, quotiens ostentando quis factum, recipit famae praecium. Quem ergo ubiubi gentium invenissem, quem tam elegantissimo rethori praeferre praesumpsissem? Scilicet quem prudentia condigna ad discernenda iusta a nequioribus sagalitate sufficienter instruxerit, quem iusticia tenaci modificatae severitatis rigore laudabiliter illexerit, quem temperantia rationabili superfluitatis reiectione decenter commendaverit, quem fortitudo satis idonea adversus quaeque mundialis illecebrae temptamenta praemunitio providenter armaverit; quemque omnigenarum virtutum luculentas, in divinis et humanis universali porismate generaliter adimpleverit. Me enim in initio ad istud opus, ut sepius iam praedixi, satis idoneum discredidⁱ, quod tamen quia praescripti praceptoris iussione et ductus immo ut vereor compulsione traductus, subnotando compegi, idcirco maxime vestrae auctoritatis examini trutinandum antequam publicetur offerre decrevi; primo quod materiam ipsam, quae utinam et digne compaginata est, vobis vestrisque consimilibus propriae suavitatis ornamine facile placitum praescivi, deinde etiam quod hoc vere dignum non nescivi, quatenus ea quae de perfectissimo quoquam describantur, sapientissimi semper iudici comprobentur, quia tunc res rationis recte suis impenditur instrumentis, cum iudicium cogitur sabire prudentis. Alioquin ab huiusmodi praesumptione desisterem, ni hoc rationabili apollo^h fiducia existerem. Num etsi apud vos pro erratis facilis locus est veniae, aliquanto tamen ipsa faciditas formidanda est securitati suspectae; quoniam nil vestris obtutibus est offerendum in ullo nego-

a) plurima id genus a. 1. b) occurre c. c) exhaustioris e. d) ne 1. e) corrigendum e. f) quidam e.

53 37) i. c. laudabiliter. 38) Sallustius Catil. 3. 39) i. q. apologia.

tio, nisi quod elaboratum ingenio, perfectum studio, vestro dignum videatur ocio. Verumtamen quia me ad haec supparem iam frequentius profitebar et prosteor; ideo dominationem vestram subiectissimus depraecor, ut et mihi pro multimoda deviatione impunitatem quam non mereor condonare, et in hac nugacitatis meae insolita expilatione, animum a celsioribus eorum sane grandiloquis sillogismis qui vos terque quaterque beati cotidie diversigenis questionibus frequentare non omittunt paulo minus inclinando, superflua reseccare, hiantia supplere, errata reprae-
hendere, commode dicta contra quorumlibet oblatrantium direptionem, vestrae commendationis sigillo caute dogmatistarum generosissime dignemini communire.

Lector quique studens dictamen cernere prudens,
Callens insigne, quoddam/inoscere digne,
Sensibus intentis huc confer nuntia mentis,
Mirans laude Deum qui mira ministrat in evum.
Non hic pomposa, non hic est perniciosa,
Antiqui erroris series, ah plena doloris;
Non natis torvi memoratur cena Saturni,
Nec petra absorta^a Coribantum, vel mala furta,
Europae nec amor, aut natis sevus Agenor.
Erimonam Cahimi praeterimus parte sub omni;
Reicitur gnarus scelerum sacer Amphioraus;
Spingos et Edippi sit rethor sursulus ipsi;
Flumina Phetontis hic nec frondes Demiphontis,
Nec diversorum series falsata malorum,
Sed studiis trita sinceris inclita vita
Presulis insignis digne laudatur in imnis
Qui Domini totus et in hoc quam maxime notus,
Summam virtutis et summae spem pietatis
Sanctorum more praehibat nominis ore,
Et merito digni praefert^b hec munia signi.
Quem iusti quique coluerunt semper ubique,
Dum puer a pannis primis procrevit in annis,
Usque sub hanc horam qua splendet maxime coram.
Hic mitis blandus, et cunctis semper amandus,
Dapsilis et castus, prudens et ad omne modestus,
Insignis sapiens, pius et iustissime clemens,
Cuncta libens coluit, que quis ratione probavit.
Quapropter cuncti Deitatis foedere iuncti
Christum laudate, simul omnes hunc adamate,
Et sanctis digni, sibi poscite gaudia regni.

1. Divinae potentiae semper est laudabiliter admiranda mirabiliterque laudanda dispositio, quae semper imitanda suis sequacibus exempla providit ab initio; et ne aliquod tempus 40 momentumve careret dogmate coelesti, iugiter sancta aecclesia post apostolos communita est patrociniis confessorum Christi, quorum doctrinam fideliter insecuta, hactenus Deo gratias defensa permanet et tuta. Eadem deifica annuente potentia, ut facile studiosis lectoribus produnt subsequencia, in Pagoariae finibus iuxta monasterium sancti Mauricii quod in ripa Danubii situm dicitur Altaha, praeclare indolis puer nomine Godehardus^c parentibus religio- 45 sis, ipse longe religiosior futurus, exortus est. Pater namque eius nomine Ratmundus^d ex eiusdem monasterii familia extitit oriundus, qui adeo se primatibus illius regionis fidelis obsequii familiaritate devotè coniunxit, ut coram eis plerosque vanae nobilitatis arroganti superbia elatiores, multimodae ingeniositatis elegantia privatim ac publice praecesserit. Nemo enim nobilis nisi quem virtus nobilitat. Presertim tamen Frithurico^e Salzburgensi archi- 50 episcopo ita acceptus habebatur, ut ab eo etsi laicus praefato tamen^f monasterio quod ipse quidem a Heinrico^g duce, scilicet pie memoriae Heinrici^h imperatoris patre, qui eandem provinciam acsi regali sibi dominatione vendicabat, donativum accepit, praepositus constitueretur. Qui videns filiolum suum quantum infantiae teneritas sinebat ad melius semper

V. lib. II
F. 104.

^a i. q. absorpta; pro lava. ^b praesert c. ^c G. i. ^d R. 1. ^e F. 1. ^f manu 2. ^g H. 1. ^h H. 1. 55

mira puerilis animi alacritate anhellare^a, decrevit eum divinae servituti specialius mancipare, de Dei confusis clementia, maiora ei posthac affutura praesentatae virtutis incrementa.

2. Erat autem in eodem Altahensi coenobio presbyter quidam nomine Oudalgisus^b, digna canonicae institutionis conversatione praeclarus, scholarisque studii auctoritate per omnem illam regionem celeberrimus; huius magisterio idem infans litteris inuendus paterna traditione committitur; qui eum laudabili eius indole delectatus pie dilectionis amore spiritualiter amplectitur, et ut eum primo divinae informationis dulci lacte per psalmodiam praetemptare coeperat, in omnibus eum incredibiliter, quia spiritus Dei doctor affuit, solertioverum prae caeteris coevalis eius invenerat. Tunc informator ipse primevi auditoris clara industria laetatus, ad aedificandum in eo Dei donum quod cognoverat, maiores administrare non pigritabatur conatus. Puer vero cognoscens praecceptorem secum prae reliquis liberalis agentem, divino monitus instinctu, assequelae tenellam adeo subdidit mentem, ut quamvis nec minimum adhuc vel euangelici vel etiam regularis praeccepti cognoverit, omnem tamen oboedientiam que in his plener edicitur rata decretione digne deoverit.

3. Fuerunt etiam inibi sub eiusdem nutritoris pedagogio alii quam plures pueri, parentibus divitiisque secundum seculum satis clari, quorum quidem unus erat nomine Thiedricus^c, quem postmodum Mindensis^d aeccliesiae episcopum vidimus^e, alii etiam quos singulatim distinguere fastidiosum videtur plurimi, qui quidam pontificio quidam vero caeteris honoribus postea, sicut fama vel hodie testatur, fuere celeberrimi, quos omnes tunc temporis commorantes iste noster quia divina eum gratia perfuderat, inestimabili quadam frugalitate^f omnimodis praeminebat. Totum enim studium quod caeteri, ut id iuventutis genus assolet, in equorum falerumque praeciosarum quoque vestium superfluitate pueriliter consumperant, ipse semper legendo, cantando scribendove divinae servitutis cultui mancipare malebat. Nec tamen minor ei tam parentum quam et affinium subpeditatione si tantum uti libuisset fuerat facultas, sed sola eum qua semper coelestibus inhiabat ab his retraxerat voluntas. Studebat enim, ut de beato Gregorio dicitur, teneros annos morum maturitate vincere, cruceque cordelenu sibi infixam cotidie baulando, pauperemque Christum pauper ipse pedetemptum sectando, chisticolarum adunationi se pro scire semper addicere, eam summam opinans iocunditatem, si divinam in aliquo posset assequi voluntatem.

4. Licet enim in omnimodae perfectionis studio vehementer ureretur, praecipue tamen sanctorum patrum vitam gestaue dilexisse perhibetur, ita ut neglecta parvipensaque sepius corporali refectioe, longos soles conderet continuata lectione. Contigit ergo cum quadam die vitam sancti Martini cum ceteris legeret, et multorum heremitarum anachoritarum caeterorumque Christi electorum quorum inibi pulchra multiplexque fit mentio plura miracula cognosceret, qualiter illi patriam parentes divitiasque reliquerant, ac contemptis regalibus delicis quibus quam plurimi eorum si dignarentur interfore potuissent heremum pro nomine Christi et pro futurae mercis reimpedio subierant, coepit haec perfecta sepius relegendo secum pertractare, hisque cordis ac mentis affectum de die in diem intentius accommodare, donec ita tandem induxerat animum, ut omni cura tam parentelae quam patriae funditus reiecta, sicut modo divina pietas dignaretur petere decrevisset heremum. Cumque super hoc secum solus diu sollicitus angeretur, et quid faceret, quove id modo Deo placite inchoare posset anxia trepidantis animi hesitatione incertus vagaretur, demum quendam sui coetaneum cui voluntas eadem facile persuadi posse sibi videbatur silenter adierat, quidque super hac heremi appetitione sentiret acsi temptando primitus perquirebat. Dum econtra ille sibi placita respondisset, seque idem volam si Deus annueret habere dixisset, Godehardus^g statim, eo quod in hoc uti sperabat voti compos effectus esset, Deo gratias retulit, nec ante quiet, donec eos id ut neuter alterum nisi coactus desereret invicem iuramento confirmare pergit. Sicque se pro nosse divinae dispositioni intente commendantes heremum petierunt, ibique si deifica tantum eos voluntas comitaretur perpetuo permanere decreverunt.

5. Sed Deus omnipotens, cuncta quidem prisca praesentia futura simul iutuens, lucem quam mundum quasi coelesti quodam radio colluminaturam noverat, in electo sibi invenit acsi sub obumbratione modii condi noluerat, sed quia per eam tenebras a fidelium cordibus repellendas praescivit, super candelabrum ponere decrevit. Nam parentes eius etsi totis

a) al. mirabiliter an. l. b) O. 1. Othilgisus 2. Oudalgisus 3. c) T. 1. d) mendensis l. e) v., alter vero G. 55 qui Frisingensi antistitico praefuit, tertius A qui Prinsensem aeccliesiam pontificando rexii, alii l. delecta. Innot. Godehardum et Alwinum Brizinensem episcopum. f) frugalitate l. g) G. 1.

eum viribus divio intentum servitio noverant, desertiam tamen eius quem unice dilexerunt ferre non poterant, sicque divini exhortaminis instinctu gregatim silvas montesque petierunt, nec ante destiterant donec eum in montana quadam solitudine cum collega suo orationis psallentique iugitati intentum iam decem aut eo amplius dies folis arborum et radicibus herbarum dure vicitantem invenerunt, ac tandem hilares, oppido retractantem ad monasterium unde digrediebatur sub pristini praeceptoris nutrimentum induxerunt⁵. Quam vero religiosam conversationem ibidem postmodum vixerit facile lector agnoverit, si tantum ea quae summa veritate teste vera de illo subiunguntur pro falsis non neglexerit. Nam in tenera etate humilitatem quae virtutum mater est quasi pedagogam assumpsit, obedientiam maioribus, fidem coequalibus, caritatem minoribus, omni qua poterat sagacitate solleter inianxit, divini quoque ymnis et psalmodiis pro puerili posse summa iugitate inservivit, et ab illecebris mundialis spurcitiae qua id evum facile provolvitur, spirituali quodam lomento defecatus, omnigenarum collustratione virtutum insignis effloruit. Quamvis enim in omni ecclesiasticae utilitatis studio semper fuisset devotus, in scribendi tamen arte praecipue erat studiosus. Ergo in ipsa pueritia numerosam librorum tam divini dogmatis, quam et philosophicae¹⁵ dulcedinis congeriem coacervavit, inter quos tamen bibliothecam³⁸ quae hodie in eodem monasterio habetur mirae pulchraeque quantitatis sed maioris per anni circulum cantandi legendique utilitatis, non solum scribendo verum etiam gratia humilitatis propriis manibus pergamentum ac cetera necessaria elaborando ordinavit.

6. Contigit quoque et praedictum episcopum Frithericum, ad quem curam eiusdem²⁰ aeclesiae pertinere praediximus, idem coenobium visendorum gratia fratrum adire; qui cum sagaci industria primitus aeclesiae utensilia investigaret, ac deinde singulorum tam senum quam iuvenum studium quod eo loci tunc temporis sub praenotati instructoris dogmate clarissimum floruit, diligenter examinaret, ut eundem pueralem magistri ceterorumque commendatione adeo studiosum agnovit, mira eum e vestigio familiaritate prae ceteris²⁵ adamavit, secumque abducens, acsi in filium sibi spiritualiter adoptavit. Nec longo post tempore, regiam expeditionem comitando Italiam perrexit, puerumque secum probationis tantum gratia transvexit. Qui etsi pro parva virium validudine nullum ei adhuc concedens obsequium nisi tantum in psalmis vel scriptura posset adhibere, sciens tamen quia obedientia melior est quam victima, studuit devotionem ac assequelam humiliter exhibere. Sicque quod³⁰ viribus nequiverat, fidelitatis exhibitione morumque laudabili praestentatione sibi eiusdem aptissimum animum indissolubiliter colligaverat. Venerabilis etenim episcopus sospes Dei gratia post aliquot menses domum reveniens, adoptivumque sui filium divina suffragante clementia de virtute in virtutem proficere laetus intelligens³, accolitum eum et subdiaconum ordinavit et cuidam Liudfritho⁴, qui in ipsa sui metropoli in enutriendis pueris studuit, artibus inuendum commendavit. Cum vero iam ibidem scolari studio aliquamdiu insudaret⁶, cumque³⁵ scolasticorum more quisque alterum praere alternatim studeret⁷, beatus Godehardus⁸ singulos aut praecessit aut equipaverit; adeo, ut nisi id quod scribitur: *Quanto magnus es humilia te*, in omnibus sepius inspexerit, facile se eidem suo magistro Liudfritho⁴ tam lectione quam dictamine contulerit. Sicque ad unguem usque perductus⁹, coenobium suum unde venerat¹ cum² praesulis gratia repedaverat¹⁰ laetabundus¹¹, insolito praestans¹² conamine, semet sane caeterisque in divino confirmando servimine. Qui¹³ cum ibidem in universali ca-

Eccles. 3, 20

a) inducerent 1. b) loco sequentibus accolitum — commendavit haec prius habebantur: coepit cum suis familiaribus sollicitate tractare, ubi eum contiguo secundum inditum sibi divinae donationis manus plenius inuendum posset collocare. Et tandem suorum consilio praedicto pueri magistro de Althaus secio [vel accersio in marg.], insinuat eos, magistrum⁴⁵ scilicet et discipulum, Pataviare ubi tunc quodam N. ibidem dogmatizante celebre studium agebatur transmittit, ibique eos suo quidem nepoti Ponzoni¹⁸ eiusdem loci episcopo, qui paulo ante ipsius adiuvamine¹⁹ ad eodem Althaus monasterio in hunc episcopatum²⁰ subgressus est, commisit. Qui eos tam episcopi commendatione quam praesulis fraternitatis dilectione liberaliter suscepit, ac omnem eis in quibusvis necessariis affectionem sufficienter impertiri praecipit. Ipse quoque gloriosum iuvenem G. oportunitis temporibus interposita tamen congrua intervallorem distantia a primo exorcistarum gradu usque in diaconi dignitatem exaltavit. c) Liud. in marg. Liudfritho. d) insudarent 1. e) alternatim studeret 1. f) G. 1. g) O. 1. h) arabo perducti vel perfecti 1. perductus vel perfectus 2. i) venerunt 1. k) e. utriusque p. 1. l) repedare 1. m) laetabundus 1. n) praestans 1. o) horum loco Qui — ordinatus haec prius legebantur: VII. Post non longum vero tempus, cum praedictus F. episcopus ad providendum monasterio commodum illo iterum veniret, praepositumque ibi constitutum deberet, videns fratres data eis adoptione inter se quem vellet elegendi invicem discordare²¹, nec se posse id sua praesentia mitigare, tandem defixa ammonitis instructione, huiusmodi dissensionis lolum radicibus suae auctoritatis sarcute reserando sapienter diremit, dilectoque suo illo domno G. eiusdem coenobii curam, nullo tamen eorum qui priores erant quia aequissima [in marg. unanimes] eum oritate dilexerant delegavit. 38) i. e. biblia. 39) Pilgrimo. a) quod e. b) aduamino e. c) epni e. d) discodere e.

nenicae utilitatis studio frugaliter ferveret, et magis magisque in eo coelestis gratiae splendor
 distam eluceret, a Biligrino^a Pataviensi episcopo diaconatus ordine sublimatus, communi fra-
 trum electione, quia unanima eum caritate dilexerant, in eodem monasterio est praepositus or-
 dinatus. Qui tunc accepta semet ostentandi libertate, qualis postmodum futurus foret, quod
 5 quidem ante etate metu magistro prohibente occultaverat, manifestum exhibuit, quia totum
 quod aut ex sua proprietate aut etiam aliunde potuit acquirere, in usus creditae sibi eccle-
 siae fratrumque fidelis procurator distribuit.

7. Sed iam^c aliquot annorum evoluto curriculo, cum eundem locum in melius reno-
 vari divino placeret arbitrio, scilicet post execrabilem immo miserabilem seditionem quae
 10 fuit inter praedictum ducem Heinricum, piae memoriae Heinrici imperatoris patrem, et alium
 Heinricum Carentinorum ducem, Berhtaldi ducis filium, de coniratione quam ipse Henricus
 15 dux Pawariae contra tertium Ottonem imperatorem adipiscendi regni gratia exercuit, quae
 hic iam pleniter inscriberetur, ni praecessorum nostri studio in cronicis⁴⁰ veraciter habere-
 tur, iam sepe dictus Henricus divina^d ammonicione instuctus, ut erat omni virtutum orna-
 mine praecinctus, idem Altahense coenobium in monachici ordinis melioracionem transferre
 20 decrevit, quod et divina opitulante gratia perfecit. Nam divino ut constabat et adhuc constat
 auxilio, et virorum illustrium sane Biligrini Pataviensis episcopi, et Wolfgangi^e Radisbonensis
 episcopi consilio, quendam Erkanbertum iustae conversacionis de Suevia eo acquisivit, cui
 idem monasterium ad instituendam eo loci regulam sancti Benedicti commisit, data quippe
 25 coenobitis generaliter licencia elegendi, aut monachos fieri aut quo mallent digredi. Qui
 mundanis voluptatibus inretiti, unanimi conspiracione ceperant reniti, sicque unanimiter a
 monasterio excussi, quo quemque vel voluntas vel facultas duxerat sunt digressi, excepto
 solo eorum primato, qui quamvis iuvenis esset etate, omnes tamen ut in hoc et in pluribus
 30 claret praecesserat ingenii ac sapientiae quantitate. Iste columbinam sui simplicitatem ser-
 pentinae prudentiae condimento temperando, moreque Iacob patriarchae mundana quaeque
 deserendo votum vovit Domino; et credens apud Deum sibi corollarium iusticiae repositum,
 12. Kal. Ianuar. monachicum devote subiit propositum. Sed quanta in eo e vestigio succre-
 verit constancia, nullius mortalis ad integrum evolvet eloquencia. Nam praedictus abbas
 Erkanbertus videns illum ad omnia indesinenter obedire, et institutioni monachicae aesi in
 35 eo ordine non solum enutritum verum penitus emeritum probabiliter inservire, letus et exul-
 tans sibi eum in spiritualem filium subrogavit, eique omnem eiusdem coenobii curam post
 se potestative delegavit, ita ut nihil in eodem coenobio in aliquibus ordinaret, nisi quaeque
 prius ipsius consilio praetractaret. At iste noster memor apostolici praeepti dicentis: *Tu*
 40 *vero vigila, in omnibus labora, ministerium tuum imple, sobrius esto*, adeo exinde vigilia et
 oracioni incubuit, ut sepius pernoctando in ecclesia psalmis et innis et canticis spiritualibus
 institerit; labori autem operandi tantopere instuduit, ut in non longo tempore edificia cano-
 nicorum usui apta destruxerit, aliaque monachorum necessitudini convenientissima ut vel
 hodie patet celerrime restruxerit: sobrietati et abstinentiae semet in tantum devovit, ut non
 solum inflicta minime temptaverit, verum et a licitis — cibo et potu dico — corpus sepius pane
 45 et aqua ieiunando mirabilis dicto refrenaverit. Quid multis immoror? In omnimodae per-
 feccionis ministerio tam inrecitabiliter exarsit, ut vix ei in huiusmodi virtutibus inter proba-
 tissimos parem, nullum inveniamus priorem. Talibus coelestis gratiae floribus habunde
 redimitus, ut de virtute in virtutem ascenderet, Biligrino Pataviensi episcopo in cuius par-
 roecchia idem monasterium situm erat defuncto⁴¹, a sancto Wolfgango Radisbonensi episcopo
 45 presbiterii dignitate et merito est insignitus.

8. Sed iam septennio post monachicae^f ibidem institutionis iniciacionem elapso, vene-
 rabilis dux Henricus cuius cura et studio eadem inchoacio accrevit, cum totius regni inenar-
 rabili merore 5. Kalend. Septembris obivit. Ne vero post eius mortem in illa regione ulla
 50 pernicialis adolesteret perturbacio, condigna statim divinitus est indulta consolacio; quia
 praeclare indolis puer, filius eius Henricus, quem postmodum imperatorem vidimus, ducatum
 obtinuit; qui studiosa sagacitate patrisans, in ipso iuventutis flore totius eleganciae
 titulis insignis enituit. Fuerunt etiam aliqui quibus in praedicto monasterio monachicae vi-
 tae informacio ab inicio displicuit, quod tamen eis priori duce vivente, eius scilicet reve-

a) Biligrini. c. b) manu 2. c) iam vero 1. d) die una 1. e) wolgangi c. f) monachicę c.

55 40) Thietmari lib. IV, 1 seqq. 41) a. 991 cuius successori Christiano Otto III. ecclesiae possessiones
 d. 27. Ianuar. 993 confirmavit.

renciae gravitatisque metu praemente, palam profiteri non licuit; maxime tamen clauis
 qui de eodem monasterio ut praenotatum^a est proturbabantur machinantibus, de sui sane
 reiectione condolentibus; qui unanimiter conspirando ad iuniorem ducem congregati, et
 contra Erkanbertum huiusmet loci abbatem ficta incusatione inportune instando conati, non
 ante a sua falsidica suggestione quieverunt, donec ei coram eodem duce maximam invidiam 5
 maliciose conflaverunt. Nam ipse, ut ea etas facile adolantibus aurem praebet, eorum non
 audiendae petitioni imprudens satisfacit, eumque sine ulligena iustae criminacionis racione
 a suae dignitatis antistitio deiecit. Tunc quidem dominum Godehardum^b, quia eum patri suo
 ante familiarem noverat, eiusque frugalitatem tam primatum suggestionem quam et propria
 praesensione iam iamque melius agnoverat, eadem congregacione conrogante, omnique illius 10
 provinciae dignitate consiliante, in hancmet dignitatem substituere decrevit; quod ne fieret
 ipse quidem mirabili dilatione certe per biennium sapientissime diremit. Primo namque in
 Radishona idem dux cum omnibus eiusdem provinciae primoribus generale super hoc collo-
 quium habuit, ubi eum ut sub totius cleri plebisque testimonio eidem cenobio abbas praeficeretur
 praesentem exhibuit. At ipse ut erat medullitus sincerissimo deificae sapientiae 15
 sale conditus, armorumque spiritualium idonea amphiseptione undique munitus, primitus se
 convenienti apolloquio ad hoc regimen imparem humiliter excusavit, utque alius quereretur
 quem huic fastigio convenientius praeferrerent intencius rogavit. Dumque a principe ceteris-
 que minime acquiesceretur^c, quin eo amplius idem honoris onus subire unanimi conclamatione
 iuberetur, tandem manifeste in faciem omnibus restitit, curque eis tantopere restiterit hu- 20
 iusmodi relatione ipso duci coram omnibus eloquenter aperuit.

D. Grates, inquit, gloriose princeps, pro scire condignas refero vestrae pietati, omnique
 insimul huic condunatae dignitati, quia nullo meimet in quibusvis praeviente merito, me
 idoneum opinari dignabimini huic tanto ac tali fastigio. Sed quanto me talibus condignorem
 sinceritatis vestrae faciem intendendo consonat frugalitas, tanto reprobacionem propria memet 25
 cordetenus intuendo resonat fragilitas; et idcirco in quo ipsi mihi ad idem^d regimen videar de-
 decere, concordiae vestrae ut modo advertere dignetur gestio manifeste perhibere, hoc unani-
 mitati vestrae subiectus supplicando, ut si quid inscicia praepediente minus idoneum offudero,
 id non in offensam vestrae magnificenciae, sed in culpam meae depulari ignoranciae. Nam
 me melius notis summopere decere queque in vestrae sublimitatis conventionem tractanda, solli- 30
 cita prius examinatione praeseruari, et unum quodque vestri decretum tanta ex omni parte
 auctoritate fulciri, ut nemo causari cogatur sibi in vestra praesentia aut imponi quod nolit,
 aut eripi quod velit. Si enim omnes qui constituuntur de seculi legibus iudicare, in^e omnimoda
 mentis temperie^f sub ultoris gladii interminacione iubentur vacare, et si qui quolibetmodo
 contra leges sunt, legibus digne praedudicare non possunt, multo magis in vestrae dignitatis con- 35
 silio^g quaeque debent satis provido praetrutinari consilio, ne dum ineoqsulte leges legibus que-
 ratis, nullas omnino leges habeatis. Nam conquero abbatem meum, cui^h spontanea dedicione
 in obediendi clientelam devovi, sub cuiusque regimine pro posse et nosse divinae sanctitati
 humiliter famulari decevi, ab eadem dignitate ad quam protrahor iniuste depositum, et in
 hoc non solummodo canonum sed etiam secularium legum quibus nec nocens quilibet nisi inre- 40
 praehensibilibus accusatoribus sub convenienti decretorum iudicum testimonioque examinatione
 praesencialiter adhibitis publice convictus dampnari sinitur, violento praevudicio temeratum
 esse propositum. Quapropter antequam ille priori tam dignitati^b quam gradui quibusque suis
 licite perfruens canonice restituatur, sicque aut ab audiendis super clericali delatione accusa-
 toribus et etiam convenienti loco et legitimo vocationis tempore convictus, ab his iudicibus 45
 quibus ecclesiastica iura discutere licet regulariter deponatur, aut mendacibus divinae vel cor-
 reptionis vel ultionis censura sinodaliter refutatis, ab obiecti criminis nevo laudabiliter excu-
 setur, nullum ei successorem nec privatim nec publice querere debetis, ut tantum tenorem
 observare dignemini conservandae defendendaeque a vobis equitatis. Nec enim inermes cum
 armatis rite pugnare, nec suis rebus amicisque privati facile poterunt infestantium adventio- 50
 nibus obviare. A primoribus sane nostris, o dux venerabilis, qui circa vos resident episcopos
 loquor, qui synodis sepius interfuere immo praefuere decretis, qui vos hoc docere et debere
 creduntur et velle, sufficienter poteritis huiusmodi sententias ediscere, ut sciat in quo vobismet
 subiunctoque vestrae dicioni tam clero quam populo debeatis cautius prospicere, nedum quo-
 rumcumque delatorum adulationi videmini aurem sepius accommodare, ecclesiastica iura 55

a) praenotatum 1. b) G. 1. c) acquireretur c. d) ad i. manu 2. e) manu 2. f) intemperie 1. g) consilio 1. h) dignitate 1.

estimemini velle more quorundam ad numerorum quantitatem trutinare. Sed et vos, o patres in summe beatitudinis albo sub vice boni pastoris qui posuit animam suam pro ovibus suis conscripti, qui supra domum Dei quae est universalis ecclesia episcopale ministerium accepistis spiritualiter electi, haec quae tractantur negocia spiritualius providete, et ne in posterum talia aut in vobismet ipsis aut in vestratibus patiamini, talia tamque illicita ne fiant prohibete. Scitis namque et bene scitis, qualis esse debeat si pro peccatis evenerit — non dico episcopi vel abbatis verum infimi cuiuslibet sub aliquo tamen gradu constituti — depositio, si tantum non solum quatuor principalium sinodorum sed et Remensis³² ceterarumque in quibus plura super talibus recitantur iure suo perfrui conceditur, annosa probataque constitutio. Et quia inibi locus, tempus, culpa, iudex, testis, accusator, et accusatus, provida consideratione canonice praeosci iubetur, deifica ammonitione compuncti procurate, ne ille quem iniuste Deoque indigne reiectum non ignoratis, sub turpissima vestri tam honoris quam ordinis insultatione innocens dampnetur.

Nam scimus iuste convenire propulsare negligentes, sed ita ne ultra modum roborentur nocentes. Quapropter facienda tolerandaque et in hoc et in ceteris sapienter decernite, et ne postmodum tam illicita fiant zelo iusticiae divinitus defendite, ut dum subditis debita procuratio non negatur, praelatis honor consequens sine periculo murmurandi exhibeatur. Quia ergo ut praedixi scio abbatem meum innocentem, et me etiam si digne sine illius iniuria promoveri possem ad hunc apicem minus convenientem, et idcirco Deo teste maxime refugio antistitici sui regimen subire, ne existimer emulorum^a eius factioni faciendo consentire. Unde in commune omnium vestri sublimitatem implorans, quantum ad me vos devotus ammonco, ne divino quod ubique iusticiam praeponderare vult renitentes testimonio, aut illum iniuste reiciatis, aut me ad tale facinus perpetrandum compellatis. Alioquin si humilitatis meae ammonitioni dedignando non acquieveritis, sed in vestra inceptio temere persistieritis, sufficiat mihi deifica iussioni obediendo veritatem humiliter annunciasse, animamque meam a tam Deo odibilis consilii assensione liberasse; et quod solum possum faciam, quod idem opus nullo blandimento seductus, nec aliqua tormentorum inmanitate compulsus attingam; quia melius est mihi incidere in manus hominum, quam peccare in conspectu Domini, apud quem est conscientia nuda, et a quo non absconduntur occulta.

10. Cum vero hac huiusmodi oratione non solum contra principis ceterorumque voluntatem se non defenderet, verum omnium mentes hac sapientissima dulcissimaque rethorizatione in suae promotionis effectum eo amplius accenderet, omnes unanimiter duce scilicet haud nolente vociferantur, non eum propter has occasiones quas in dilationem suae solummodo subvectionis sapienti commentatione protulerit dimittendum, sed eo amplius ad fastidium ad quod condigne generali omnium deliberatione non etiam sine divinae iussionis instructione electus sit producendum. At dominus Godehardus^b ubi animadvertit hoc ingens venerabileque tam episcoporum quam et aliorum principum concilium ab hac huiusmodi sententia nullatenus nisi non sponte velle desistere, nec se diutius eorum maiestati nisi cauti provideretur posse resistere, tandem ab principe licentiam cum abbate^c fratribusque qui in eadem urbe, in monasterio videlicet sancti Emmeranmi martyris, Deo militabant secretius colloquendi postulavit; quam ipse hilari animo, suam quippe voluntatem eo citius adimpleri posse opinans, promptissime condonavit. Qui praedicti introiens claustra cenobii, quid consultaturus advenerit abbati in facie omnium cenobitarum asseruit, seque si eorum id unanimi placeret ad monasterium suum unde venerat malle digredi quam tali onere contra Dei voluntatem deprimi, eis evidenter aperuit. Abbas vero ubi hoc cum suis nihil sane nisi divina contuentibus diu prudenterque pertractavit, quod sibi divina praemonitio inpunerat, hoc sibi suisque omnibus saluberrimum videri fideliter approbavit, quoniam melius esset cuiuscumque secularis potentiae offensam ad tempus subire, quam spiritualis iracundiae distractionem pro inani quadam ambitione sub inenodabili anathemate perpetualiter inire. At ipse pro generali eorum consensu gratias divinae pietati retulit, seque hinc ad monasterium in consortium videlicet fratrum suorum celerrime detulit, sciens se nullo apud principes detinendum eventu necessitudinis, postquam se regularibus defendendum commiserit claustris. Venerabilis autem dux Henricus^e postquam in palatio iam non modicum

a) emulorum I. b) G. I. c) Hantvaldo in margine codicis. d) in I. e) H. I.

diei tempus cum principibus expectavit, misso demum nuntio eum in sui praesentiam relegari mandavit; ubi vero revertente legato eum^a sola ne in hanc dignitatem exaltaretur causa se subduxisse rescivit, infecto negotio quod intendebat concilium dimisit, non tam super sui contemptu commotus, quam illius quem iam tunc, ut vel hodie in plurimis claret, unice dilexit, humilem sanctitatem et sanctam humilitatem hilariter admiratus. Sed ut quaeque scripturarum etiam obscuriora in sincerissimo pietatis suae pectore memoriter retinebat, aliquibus utriusque ordinis^b quibus mens levior erat dedignantibus, et quantum illius praesentia deterrente praesumebant super praedicti senioris illicito discessu conquerentibus, hoc secum taliter^colvebat, quod idcirco nunc patrono quippe suo deposito refugerit exaltari, ne forte pro hac audacia in posterum debuerit humiliari, quin immo modo libentius humiliaretur, ut quandoque Divinitate propitia convenientius, ut Deo gratias evenit, exaltaretur. Nuncios tamen suos ad eum dux frequentius destinavit, per quos eum ad se venire caritative rogavit qui nullis potuit vel minis vel blanditiis moveri, ut se tam liberali; etsi sibi eum amicissimum non ignoraverit, praesentaret seniori. Iamque annali spacio revoluto, quod nullo modo reduci posset a suae mentis instituto, tandem dux eandem Altahensem abbatiam^d Meginhardo^e Hecstediensis^f episcopo in beneficium commendavit, et ei tamen ut inibi monachicae institutionis curam provideret commendavit. Quod iste noster, quamquam inconveniensi sit ut aliquis nisi monachus monachis praeferatur, non tamen tulit indigne; sed in suae professionis debito Deo servivit benigne, sciens obediendum non tantum bonis et modestis sed etiam discipulis.

996. 11. Deinde post anni circulum praedictus dux etsi juvenis esset etate, plenus tamen prudentiae gravitate, divina sibi suadente instigatione eundem predictum locum cum aliquot episcopis aliisque primatibus adiit, domnumque Godehardum^g ut vel adhuc sibi consentiret quo^h eidem canobio abbas praestitueretur intentius expetiit, dicens se in hoc maxime dolere, honorem tantae religionis a genitore suo institutum sua suorumque negligentia in quos finesⁱ saeculorum devenerint^j dilabi debere. At ille vir religiosus, equitatis in quibusvis praeponderator curiosus, quid super his sanioris consilii arripit, praemeditatione longae deliberationis alternat. Plurima quippe insimul occurrerunt, quae eum ut in talibus solet^k maxime sollicitum reddiderunt; primo quippe abbatis sui quam iam per biennium querebatur iniusta depositio, deinde principis si ei diacius adversaretur commocio, et ad ultimum quod et maximum, loci illius et religionis quam inde evenire posse timebat destitutio. Sed tandem fratrum sui congregatione cum familia conclamante, omnique conprovincialium frequentia submonente, ut super abbatis sui deiectione diutius congeri destituerit, dum ipse quidem super hac querimonia nunquam vel ad sinodum vel ad aliud concilium per biennium advenit, maxime cum quilibet clericus si infra annum causam suam super quacumque iniuria^l contempserit exequi, canonica auctoritate prohibeatur postmodum exaudiri. Hac tunc ammonitione a sua rigiditate reductus, fratrumque unanimi conclamacione compulsus, ducis seque fratresque pietati commendavit, utque eis in animae tantum salvacione provideret intensissime rogavit, et^m quod actenus omni qua potuit protelacione prohibuit, semet ipsum ad sui voluntatem et ecclesiae fratrumque utilitatemⁿ promptum exhibuit. Sicque cum ingenti principis omniumque conprovincialium tripudio, ad idem regimen electus, sextis Kalendis^o Ianuarii in loco qui dicitur Ruonodeshoben^p, quo eum praedictus dux nativitatem Domini secum^q celebraturum familiaritatis causa transduxit, a Christiano Pataviensi episcopo, qui Bilichimo successit, abbas est digne consecratus. Quantam ergo tunc vel in semet ipso ad Dei scilicet servimen exercendum constantiam, vel etiam ad forenses causas assumpserit^r providentiam, nullius non solum lingua profari, sed^s nec mens quidem potest singula recordari.

997. 12. Igitur qui ab ipsa infantia quibusque suis praeceptoribus competenter studuit subesse, in brevi dieicit omnibus sibi subditis non tam salubriter praeesse, quam et utiliter prodesse. In primis namque si quid ibidem per praememoratum biennium per alicuius negligentiam dilapsus est, vel in ecclesia vel in ceteris edificis quae ut supra diximus in

a) e. se solo 1. b) o. super illicito q. 1. c) i. e. tacite. d) M. 1. in margine Meginhardo littera R (ipsius scriptoris manu supra g. posita 2; quod in Meginoto recte correxit manus saec. XIII aut XIV. e) G. 1. f) ut 1. g) as-solet 1. h) et semet ipsum q. 1. i) humilitatem 1. j) manu 2. k) manu 2. l) manu 2.

43) Eichstätt. 44) anno scilicet millesimo post incarnationem Domini appropinquante. 45) Rantes- 55 hofen.

monachicae^a necessitatis utilitatem transmutavit, hoc ocissime summa sufficientia in melius 997.
 restauravit; et si quid fratribus subtractum erat in vestitu vel stipendio, sagaci totum adim-
 plevit reimpedio. Sed postquam intellexit locum illum in quo idem monasterium situm est,
 Danubio frequenter subito inundante aquarum immensitate proturbari, adeo ut ibi aut nequa-
 5 quam aut vix ad deponenda fidelium corpora sepulchra possent fieri, montem quandam qui
 usque hodie Helmgeresberch dicitur ab orientali parte ecclesiae in ripa fluminis Suarza,
 silvis adhuc solitudinisque deformem elegit, in quo divinum ministerium quod deifica adiu-
 trice sophia perfecerat ordinare decrevit. Nec mora, silvis vepribusque erutis et exustis,
 eundem montem undique adequavit, et quod incredibile memoratu est, manibus tam suis
 10 quam et operariorum ligna lapides terramque comportando mirabiliter immo laudabiliter
 ampliavit. Cui et castellum pulchrae magnitudinis et magnae pulcritudinis^c celeriter impos-
 suit^b, in eoque sacellum in honore sanctae Mariae rotundum^c omnimodaque speciositate
 iocundum, cum edificiis tam regali quam et canonica monachicaque habitationi^d convenien-
 15 tibus disposuit, quae omnia muris firmis et excelsis devinxit et undique extra muros vineis^e,
 pomariis, hortis piscinisque circumcinxit. His quidem ad velle dispositis, coenobium eo loci
 canonicorum regulariter adunavit, quod non minus spirituali quam carnali refectioe pru-
 dentissimus domini sui dispensator saluberrime pavit.

13. Post aliquot dehinc annorum curricula, cum divina clementia decerneret^f lumen 1002.
 tanti dogmatis latius dilatari ad depellenda demonicae machinationis pericula, tertio Ottone,
 20 pie memoriae imperatore ex hac luce ad perpetuam migrante, et sepe iam dicto Heinricho
 duce deifica praelectione et totius regni consensione in regimen subintrante, illius princi-
 patus anno quarto, Bernharius Herveldensis abbas, secundum seculi dignitatem laudabilis,
 hanc temporalem vitam perenni mutavit; cui domnum Godehardum^g Heinricho rege medi-
 ante tota catholicae religionis concordia subrogavit, quatenus monachos ibidem non regu-
 25 lariter vel etiam canonicos sed pompaticos enervateque viventes ad dexteriora reduceret, et
 eis verae religionis sectam indiceret. Ipse quippe solus cum suis tunc temporis inveniebatur,
 qui illius modi institutionis normam recte consequi videbatur. Quem postquam illic Willig-
 isus metropolitanus Mogontiae perduxit, et plener de vita et conversatione et de moribus
 etiam ibi cohabitantium instruxit, postquamque et ipse insita sibi sagacitate quaeque satis
 30 exploravit, tunc ut de beato Hieronimo dicitur, fortiter excahit quicquid ratione probavit,
 quicquid vero indecens monachicoque tam nomini quam et religioni minus idoneum invenit,
 totum spiritualis zeli sarculo festinantius diremit. Nam ut scribitur: *A sanctuario incipite!* Exech. 9, 5
 fratribus primo delectionem de duobus proposuit, quo aut suam, immo sancti Benedicti, regu-
 lam pro ingenii nosse virumque posse imitari, aut quo mallent patentibus portis se-
 35 cure digrederentur. Cumque sibi si illic permanerent, ut de aliquibus eiusdem ordinis
 doctum est conspicerent illicita non licere, et assueta derelinquere, generali conspiracione
 coadunati, a monasterio simul non minus quinquaginta^h egressi, et in quaecumque loca si-
 bimet pernitiosius, duobus tantum vel tribus ex eis cum abbate in monasterio remanentibus,
 sunt dispersi. At tamen idem ipsi ubi nusquam aliquod receptaculum quo se possent con-
 40 tinere invenerunt, eodem quidam post mensem vel duos vel tres, quidam vero post annum
 vel tres vel quatuor revererunt, ita ut eos omnes infra septemⁱ annos quibus illic praefuit
 in praedictum coenobium non ex sua parte vi vel potentia sed propriae necessitatis con-
 scientia coactos reduceret, ante quam illud dominium relinqueret, exceptis tantum tribus,
 quos omnes sepe vidimus. Nam unus eorum nomine Ricbertus^k monachico adhuc habitu
 45 indutus Mersburg morbo videlicet pedibus eius absumptis scolari studio^l praesedit, sed po-
 stea in Thuringia in coenobio quod dicitur Ordorf scolis praefuit. Alius vero Amelung no-
 mine in Fridislarensi monasterio, abiectis monachicis, decanie primatum^m optinuit. Tertius
 vero Hildilinus qui ab Erkenbaldo archiepiscopo decenter habitus, sed ab Aribone in praed-
 50 dictum Herveldiae coenobium detrusus, ibidem sub Arnolfo abbate multa quae huic descri-
 ptioni inserere supervacuum estimavi est perpeusus, quiⁿ postea ab Rodulfo abbate⁴⁶ exinde
 reiectus, circumquaque pauper vagabatur et incertus. Sed postquam se nullibi consistere

a) manserit 1. b) composuit 1. c) rotundum 1. d) habitacione 1. e) manu 2. f) d. lucernam tanti
 dogmatis modio subtrahi candelabroque decrevisset superponi 1. g) G. 1. h) L sunt e. 1. i) X 1. VII 2.
 k) eorum N. 1. l) praesidet. Alius 1. praesedit usque praefuit. Alius 2. m) optinet 1. n) qui nunc ab N. ab-
 bate exinde reiectus, circumquaque pauper vagatur et incertus. Quantum 1.

46) annis 1031—1036.

posse cognovit, illo iterum supplicando revenit. Quantum autem ille noster senior ibi per hoc septennii^a tempus in edificiis, vetera scilicet inconvenientiaque destruendo, et alia nova et etiam convenientiora reedificando laboraverit, quisque illo veniens vel hodie satis non tam contemplari quam et admirari poterit. Ibi etiam ultra flumen Fuldam monasterium ab antecessore suo Bernhario in honore principis apostolorum inceptum studiose consummavit, et illic concionem clericorum eis certae annonae vestitusque necessaria dando, quae ibidem adhuc divinis hinc inserviens permanet, congregavit. Inter diversas etiam eiusdem abbatiae curtes, kiricas^b plures cum aliis pulcherrimis habitaculis construxit, sicque in brevi eundem locum ad summum libertatis honorisque fastigium omnimoda sapientioris ingenii procuracione perduxit.

14. Erat etiam in Bavariae partibus cenobium quoddam monachorum in loco qui dicitur Dagarensis^c pastorali tunc temporis cura destitutum, quod huic nostro similiter est commendatum, quatenus ibi commanentibus monachis tramitem verae religionis praemonstraret, eosque consuetudinum suarum quibus iam ubique quosque praecellerat secta ad discernenda a licitis illicita reformaret. Quod quidem^e quam celeriter adimplevit, quia divina eum gratia^d praeveniendo comitando et subsequendo in omnibus adiuvit. Igitur cum iam eum diutius mundialis pompae quam nunquam non asperratur deceptiva gloriatio non delectaret, quin ipsa iam olim crucifixo sibi mundo crucifixus dissolvi et esse cum Christo plus omnibus exoptaret, cernens siquidem inter multiformia secularium dignitatum negotia quae nolens vel volens procurare cogebatur plus sibi diutius succrescere oneris vel impedimenti, quam spiritualis quod soluti reiectis omnibus quaerebat incrementi, imperatorem apud quem summa ut omnibus notum est familiaritate praeminebat fiducialiter adiit, utque se in solo Althensi regimine contentum a ceteris relaxaret humiliter expetiit, quatenus a mundanis quae nunquam adamavit aliquanto securior, in orationum nota sibi solitaque assiduitate possit esse frequentior. Sed quamvis ei in imperiali praesentia velie tantum suum insinuare, totum foret impetrare, imperator tamen inaudita eius petitione commotus, immo conturbatus, huiusmodi studium ei prohibere conatus. Cum vero ipse in hoc nequaquam acquiesceret, sed eo firmiter conamine in sua petitione persisteret, tandem secundum eius consilium duobus suis monachis quos ipse nutriverat, et ad hoc vita et moribus idoneos cognoverat, quos etiam antea in Herveldensi cenobio post semet primates ordinaverat, commendatae sunt sedes praedictorum regiminum; Arnolfo quidem qui usque ad nostra tempora ibidem dominabatur Herveldensis, Burghardo vero cui omnes qui eum noverant bonum testimonium reddiderant Degarensis. Ita his Deo laudabiliter ordinatis, dominus Godehardus^e ad Haltaha remeavit, ibique finem vitae suae solis divinis laudibus ac ovium suarum utilitatibus intentus, expectare decrevit; sicque illic in sanctissimo voluntatis^f suae proposito per novem^e annos habitavit, nisi quod interdum ad dominum imperatorem comeavit, cui semper omnium acceptissimus comes et confabulator exstitit.

15. Eo tempore dum quadam dominica nocte qua adventus Domini inchoabatur more suo vigiliarum officia peregerit, et post matutinale tempus, quod tamen raro vel antea vel etiam postea fecit, modicum requiescere decreverit^b, et ut quibusque post immensa laboriosasque vigilias accidere solet, repentino somno supraessus est, et in ipso obdormitionis momento portentuosum vidit somnium, quod certe futurae suae promotionis fuit evidens indicium. Quod quia tam ex ipsius quam et familiarium eius quibus id in initio denunciavit relatione cognovi, hic idcirco inserere et necessarium et etiam oportunum estimavi. Nam videbatur sibi, quod in medio atrio claustrorum arbor quaedam staret speciosae pulchritudinis, ramis quidem et foliis multis acsi in modum scenae per patulum ductis, in invicemque firmiter quadam complexione conexas. Quam cum vehementer omnes admirarentur, subito sibi imperatoris nuntius^g supervenisse videbatur, qui eum per vitam ipsius adiuraret, quo ei eandem arborem in usum obumbraculi procul dubio transmitteret. Qui dum^h iussioni ut putabat obtemperare conatur, arborem subfodiendam aggreditur; dumque id quomodo cautius fieri posset perquirat, eandem arborem aridam et prorsus inutilem intellegit. Ubi vero reiectis ramis ad radicem usque fodiendo pervenitur, quanto altius infoditur, tanto maior pulchriorque radicem habundantia reperitur; sicque arborem simul cum radice assum-

a) decenni 1. b) kirias 1. c) quidam 1. d) gloria 1. e) G. c. f) voluntatis mentis iterum deletum. g) VIII. 1. VIII. 2. h) decrevit 1. i) nuntius 1. k) ut 1.

47) Tegernsee.

pererat, et eidem nuntio imperatori uti petiit deferendam commendaverat. Cum autem iam
 5 evigilasset et hancmet visionem secum diutius pertractasset, cognovit certe uti res erat hanc
 ad se suosque pertinere, et nimia anxietate fatigatus cepit non tam suae vitae quam etiam
 sibi subditorum salutis non modicum timere; sperabat quippe se, qui quasi radix eiusdem
 10 loci nec immerito videbatur, ex hac vita transiturum, et quamvis eum spes fidesque quibus
 semper divinae misericordiae coherebat de retributione futurorum praemiorum facerent se-
 curum, verebatur tamen germen plantationis suae quod eo loci Deo favente noviter ordi-
 naverat, a verae religionis gemine penitus disperiturum. Tandem vero dum quid in talibus
 15 ageret anxietur incertus, nepotem suum Ratmundum^b praeclarae scilicet indolis, qui
 quantum tenella adhuc sinebat etas probabiliter effloruit, qui etiam illi post quinquennium
 in eodem regimine successit, in hoc sibi simmistam assumpserat, eique idem somnium in-
 dicans, ut pro hoc sollicitius tractaret imperaverat; et ita per totum illum annum maioribus
 20 vigilandi orandi spallendique studiis intentus, quid ei divina pietas quae cuncta praenoscit
 ostendere dignaretur, inter spem et metum expectavit suspensus.

16. Itaque cum iam divina providentia non eum ut sperabat mundo eximere, sed cuius tunc
 doctrina ubique in monachica professione praefulsit etiam non solum canonicis sed et fide-
 libus laicis doctorem vellet praestituere, quo tantae tamque habundantis lucernae splendor
 qui inter monachos acsi sub modio latuit exinde elevaretur et ad illuminationem orbis can-
 delabro erigeretur, contigit imperatorem de Bavenberch ad disponenda regni negotia Saxo-
 25 niam autumnali tempore visitaturum; qui eundem seniore accersivit secum familiaritatis
 gratia comitaturum. Dum autem imperator Cruona⁴⁸ aliquandiu resedit, pia laudandaque
 memoriae domnus noster Bernardus sanctae Hildenesheimensis ecclesiae 13^{us} praesul, diu-
 tina languorum inflammatione quasi aurum per ignem ab omni commissorum rubigine ad-
 purum excoctus, et ideo ut vere speramus in sacrificium Deo electus, 30. praesulatus sui
 25 anno cum inenarrabili omnium merore 12. Kalend. Decembris ex hac vita migravit. Qui
 quam in divinis humanisque per omne vitae suae tempus esset studiosus, facillime quis
 intellegere potest curiosus, quia dum mundus iste volvitur semper eius memoria apud nos
 in quam plurimis condigna admiratione praesentialiter excolitur. Sed divina clementia quae
 30 digne invocata semper quaeque merorum pellit iminentia, dum nec ecclesiam suam nec
 nos^c tantillo vellet pastore privari, misericorditer nos dignata est consolari, quia huic sepe
 iam dictus senior Godehardus, Dei praelectione et totius cleri ac populi consensione Hein-
 35 rico imperatore consiliante succedens, 4. Nonas Decembris die dominica adventus Domini
 ab Arithone metropolitano Mogontie cum summo^d quorumlibet tam nostratum quam et ce-
 terorum tripudio in praedicto loco Deo gratias consecratus est. Quanta ergo nobis in eius
 optabilissimo adventu fuerit leticia, nullius nisi eorum qui et illi confore et hunc videre me-
 40 ruebant animadvertet intellegentia, quoniam non modo luctum quem nobis contulit prioris
 patroni nostri discessus adnullavit, verum quaeque nostra gaudimonia multipliciter et in-
 estimabiliter ampliavit.

17. Nunc vero quia ad consecrationem eius nos in hac descriptione pervenisse gaude-
 40 mus, certe de interpretatione praetitulati somnii aliquid prout Deus donaverit coniectari
 debemus. Dum enim historiam sicut in praesenti anno praescripta est sollerter intuemur,
 quid insinuet manifestus edocemur. Arbor namque, quantum exiguitas mea opinatur, ipse
 domnus noster congruentissime intellegi datur, qui in eodem monasterio ad comparationem
 fructuosissimae cuiusdam arboris ramorum foliorumque habundantiam, id est spiritualium
 45 dogmatum exemplorumque inter plurimas sagatoris studii coacervationes dilatavit gratiam,
 et quia propter crebras ieiuniorum et vigiliarum assiduitates senio iam et labore defeti-
 gatus putabatur et pene consumptus, ideo exaruisse videbatur humanis obtutibus. Radicem
 vero quam viridem habundantioremque quam illatenus crederetur mirabiliter diximus in-
 50 ventam, insitam sibi spiritualis doctrinae, quam postmodum pluraliter et etiam inestimabi-
 liter dispertivit, praefigurare noscitur habundantiam. Quoniam autem eadem arbor imperatori
 petebatur in umbraculum, hoc significari videtur, quia in salutem tam imperatori quam et
 quibusque fidelibus contra quaeque mundalia spiritualiaque pericula praestituendus erat in
 55 obstaculum. Haec enim huiusmet somnii interpretatio studiosis lectoribus eo verisimilior
 ostenditur, quia una eademque dies, id est dominica adventus Domini, et huius visionis et

55 a) eloci c. b) R. 1. c) nos corr. nos eadem manu. d) summa 1.

48) Grona.

eius episcopalis promotionis, anno tantum interveniente, intenditur. In episcopatu autem positus quam incredibiliter quamque Deo et hominibus placite cuncta ad se in divinis et humanis pertinentia ordinaverit, nullus vel sapientissimus ad integrum expedire quiverit.

18. Quoniam igitur Deus quem diligit corripit, et suis etiam electis ne in prosperis plus equo extollantur ut de plerisque legitur aliquantum molestiae ingerit, hunc eundem Dei confessorem Aribo metropolitanus Mogontiae ante ipsum consecrationis suae terminum detestabilibus iniuriis aggreditur, hisque eum omni catholicae religionis universitate reclamante quamdiu simul vixerant pro Gandesheimensi videlicet parroecia persequitur. Ut ergo quique tam moderni quam posterius idem Gandesheimense territorium ad Hildenesheimenses episcopos hactenus iure pertinuisse, Mogontinos vero nil unquam inibi nisi dignam pro temeraria invasione contumeliam habuisse patenter intellegant, ab initio seriem historiarum breviter adtendant. Si ergo quisquam me mendosum aliquid opinatur vel in prioribus vel etiam in his compilasse, veritatem summam que Deus est testor, me nulla nisi que probatissimorum descriptione vel veridicorum raelatione didici vel etiam ipse sub fine iam temporum vidi in prioribus descripsisse, aut in subsecuturis adulandi causa conectere decrevisse. Quia vero indecens est et contumeliosum quemquam de alio vel gratia vel odio nisi quod verum est annotare, ita etiam quilibet scriptor culpa non caret ac periculo, si in historiis et maxime tam arduis deprehenditur veritatis aliquantum timoris vel amoris causa celare.

19. Igitur anno dominicae incarnationis 852 tempore Lodowichi imperatoris Rabano Mogontia praesidente, quidam dux Saxonicus nomine Liudulfus et sua contextalis Ouda, cum licentia et consilio domni Aelfridi nostrae, id est Hildenesheimensis aecclisae episcopi, qui post Ebohem, a Remensi quondam metropoli depositum, in hac vero aecclisae, defuncto Reinberto successore videlicet Guntharii primi nostri antistitis, subpositum, idem regimen obtinuit, Romam petierunt, et a beato Sergio papa reliquias sanctorum confessorum Anastasii et Innocentii impetraverunt. Quas postquam pro qualitate virium condigno honore in hanc patriam transportaverant, in quodam suae proprietatis praedio Brunisteshuson dicto, in honore et memoria eorundem, consiliante et episcopalia quaeque providente praedicto pontifice, monasterium construxerant, in quo coenobio virginum adunato filiam suam Hathemodam abbatissam eiusdem praesulis ordinatione praeposuerant. Quarto dehinc anno Karolo in Mogontia post Rabanum succedente, Aelfridus praedictus noster senior locum quendam aquis irriguum, pratis amoenum, silvarum montiumque amphiseptione munitum, et omnimoda speciositate in edificationem ecclesiae politum contemplatur, qui ab alluente quodam alveo, Ganda nomine, Gandesheim nominatur, et ibidem monasterium ampliori inchoatione cum praedicto duce quarto post priorem inchoationem anno inchoavit, et eidem labori inter alios devotius inserviens, 16. post haec anno aecclisiam Hildenesheimensem quam ipse a fundo inchoavit laudabiliter consummavit, et 672 nativitate Domini anno, indictione 6, Kalend. Novembris Deo gratias consecravit. Anno autem inde secundo Hathemoda abbatissa defuncta, et in Brunisteshuson infra ecclesiam cum patre sepulta, sororem eiusdem Gerbergam in regimen Gandesheimense subrogavit; sicque insequenti anno Liutberto post Karolum sed ante Sunderoldum Mogontiam procurante, ex hac vita ad perpetuam migravit. Huius successor Maercuardus episcopus idem Gandesheimense templum ad trabes usque perduxit; qui quinto ordinationis suae anno discessit. Post hunc Wigbertus ingrediens, quarto praesulatus sui anno, Hattone qui Sunderaldo successit Mogontiae pontificante, a se consummatam eandem aecclisiam dedicavit. Ex hinc 12. anno Gerberga praefata abbatissa discessit; cui soror eius Cristina eodem episcopo ordinante successit. Deinde huic Waldberthus subrogatur, a quo eo loci Cristina abbatissa obeunte, Rothsuitha ex eadem congregatione electa tempore Herigeri episcopi qui post Hattonem Mogontinis praefuit ordinatur. Post quem Sehardus episcopus introivit, qui ibidem turrim in occidentali parte ecclesiae dedicavit, et Hildbertho post Herigerum Mogontia praesidente, Rothsuitha defuncta, Windilgardam abbatissam ordinavit. Cuius successor Thiothardus episcopus Herveldiae prius abbas, in praetitulato loco aecclisiam in honore sanctae Mariae in qua usque hodie germanitas monacharum Christo servit, Fritherico qui Hildiberto successit Mogontinis in-

a) manu 2. b) construxerunt 1. c) posuerant 1. d) karolo c. e) ita c. f) Rabano 1. g) q. p. i. a. in marg. Antea superpositum erat DCCCLVI. [autem post incarnationem] dni anno. h) l. inchoavit et 1. i) e. ae. manu 2. j) Windilgardam 1. k) manu 2. l) manu 2. m) Frith. — imperante manu 2.

49 Quae sequuntur ex Vita Bernwardi cap. 12 fluxerunt.

perante^a, dedicaverat. Hunc in episcopatus ordine dominus Otuvinus Megetheburgensis abbas sequitus^b, Windilgerda abbatissa defuncta Gerbergam in idem regimen induxit, qui cum illihelmo, Hattone, Ruodberto, Mogontinis provisoriis, et aliquot annos cum Willigiso residens, 31. pontificii sui anno plenus dierum ad Christum obivit, et suo successori domno Osdago, nostrae videlicet ecclesiae prius praeposito, diocesim suam tam in Gandesheim quam in Hildenesheim nulla cuiuslibet acclamatione interdictam reliquit.

20. Domna⁵⁰ vero Sophia, secundi imperatoris Ottonis filia, in praenotato coenobio⁵¹ enutrita, et usque ad velationis^c tempus educata, spreto quasi inferiori proprio episcopo, Willigisum archiepiscopum^d adiit, seque ab illo eo quod ad suam parrochiam tam ipsa quam^e et locus ille et omne coenobium pertineret velari incessabiliter expetiit, et idcirco ipsa, ut in pace omnium dicatur, fomes et initium cunctae subsequens dissensionis exstitit. Nusquam^f enim prius tota subsequens dissensio repperitur, sed hic tantum ex tam frivola nugatitate incassum orditur. Metropolitanus quidem ab ea inductus, immo propria animositate qua suo iuri eandem parrochiam usurpare conabatur seductus, qualibet canonum auctoritate^g contempta, id se procul dubio facturum promisit, nostroque seniori legatum suum qui eum illo sibi in natale sancti Lucae euangelistae iuberet obviare transmisit. Dominus vero Osdag episcopus illum adiens, qua id auctoritate inciperet discipline interrogavit, utque ab hac huiusmodi suae parrochiae^h invasione desisteret humiliter rogavit. Qui fastuoso admodum vultu fertur respondisse, se nullatenus ab hoc coepto eo quod sibi idem terminus iure com-
25 peteret nolle desistere. Nec mora, illic ad conditum tempus convenerunt, et praesente rege tercio Ottone cum matre Theophanu imperatrice et episcopis, Rethario Patherbrunnensi, Milone Mindensi, Hildibaldo Wormacensi, cum plerisque aliis regni primoribus, pro condito negotio certamen inierunt, et post plura apta ineptaque colloquia divina tandem clemencia favente iusticiaeque que semper triumphat praeponderante. antistes noster adeo
30 suum ius et honorem retinuit, ut metropolitanus cum interventu regis et imperatricis et episcoporum, quo ipse eadem die ibi cum licencia domni Osdagi ad principale altare missam celebrare velationemque domnae Sophiae simul cum eo honoris gratia ageret, ceteris omnibus in istius potestate remanentibus vix obtinuit; palamque est omni populo pronuntiatum, archiepiscopum sibi nullum inibi posthacⁱ usurpare nec debere nec velle dominatum, sed
35 queque eo loci hactenus ad Hildenesheimenses episcopos iure pertinuisse, et ideo in potestate domni Osdagi suorumque successorum debere semper in posterum existere. Ita quidem dominus Osdagus eiusque successor^h etiam de nostra congregatione electus Gerdagus episcopus hancmet diocesim vivente Willigiso episcopo inconvulsamⁱ interdictamque tenuerunt, sicque Bernwardo episcopo^k qui postea Gerdago^h successit dimiserunt. Qui eandem
40 per aliquot annos adeo firmiter regendo et episcopalia cuncta^l providendo continuit, ut etiam eo loci sinodum in qua praedictus rex Otto, cum Willigiso archiepiscopo, et aliis, Hilshero Megetheburgensi, Liudolfo Treverensi, Milone Mindensi, Hildibaldo Wormacensi, Hugone Citicensi, potestate concivit, nil tamen sibi metropolitanis vindicante, sed tantum eque ut aliis assensum praebente.

40 21. Iam⁵⁴ autem domna Gerberga abbatissa senio et egritudine fatigata, praefata Sophia verae priscoaeque religionis^l in qua primo condigne florebat ut ea etas adsolet oblita, ad palatium se fratre id quia puer erat non abnuente contulit, ibique per biennium commorans, inhonesta de sese rumoris opinione diffusa dissolubilius debito vixit. Dominus vero Bernwardus quia imperatorem, quem ab ipsa infantia nutritus, pro innumeris beneficiis sibi
45 prae ceteris familiaris impensis unice dilexit, propter hoc eam summa devotione decenter excoluit, utque ab his ei debita conversationis deviandi inuis se refrenaret secreto sepius admonuit. Que dum huiusmodi monita contemnendo eumque pro hoc inimicabiliter suspiciens in sue voluntatis proposito queque libita sibi licere opinans persisteret, nec ille vero partim pro obedientia partim etiam pro benivolentia ab ammonendi frequentatione desisteret, denuo ad Willigisum archiepiscopum confugit, priscoaeque pacis pactionem infringere
50 gestiens, locum illum et coenobium seque insimul illius iuri competere, quoniam plurimi id veraciter attestentur item itemque suggestit, nec ante destitit. donec eum et praedictae

a) F. q. H. s. M. i. manu 2. b) manu 2. c) velationes l. d) in margine eadem manu. e) Nusquam — orditur in margine eadem manu. f) s. p. in margine eadem manu. g) posthanc l. h) successor c. i) inconvulsam l. k) manu 2. l) religionis c.

50) Haec ex Vita Bernwardi cap. 13 fluxerunt. 51) ex Vita Bernwardi cap. 14.

1000. pactionis et cuiuslibet auctoritatis oblivisci primaeque invasioni avidius inniti compulsi; si-
que ad monasterium reveniens, et plura de episcopo huiusmodi inter sorores edisserens,
maximam ei ibidem ob anorem archiepiscopi invidiam conflavit, qua eum a corde et mente
coearum sui penitus abalienavit. Aderat⁵² forte tunc tempus quod ecclesia quam domna
Gerberga abbatissa pro solo divinae mercedis reimpedio construxit deberet consecrari, ad
quod ministerium eadem Sophia, spirituali sua matre infirmante queque inibi procurans,
metropolitanum fecit accersiri, abbatissa quidem haud volente, nec tamen vel archiepiscopi
vel praedictae suae procuratricis voluntati obniti praesumente. Legatus tamen ab abbatissa
mittitur, per quem senior noster ad eandem dedicationem obviam archiepiscopo in exal-
tatione sanctae crucis invitatur. Qui etsi rem omnem prudenter intellexit, nulli tamen nisi
10 fidelibus suis et etiam paucis quid in hoc decreverit faciendum retexit. Deinde nescio qua
Sept. 14. causa dedicatio a praedicta die usque in natalem sancti Mathei apostoli protelatur, et tan-
dem noster episcopus per legatum metropolitani eo ad idem ministerium imperiosa iussione
15 invitatur. Ipse autem praeceptoris suo debita salutamina devote rescribens, seque imperatoris
iussu aliis intentum ad iussa non venturum astruens, et ne etiam hanc in sua ecclesia in-
vasionem arriperet quamvis frustra humiliter tamen ammonens, ad⁵³ priorem vero a diem,
id est in exaltatione sancte crucis ad invitationem abbatissae, Gandeshim ecclesiam ut ratus
est dedicaturus advenit, ubi nihil ad tale praeparatum invenit. Sed tamen quamvis cen-
20 bitis indignantibus missam ibi cantavit, omnibusque qui aderant multas quibus pro innum-
eris sui suorumque successorum beneficiis impudenter appetebatur iniurias lacrimabiliter
intimavit, et eiusdem ecclesiae consecrationem, quae ad se iuste pertineret, sine sua licentia
cunctis interdicens ad altare reduit. Hinc chorum ad accipiendas a congregatione oblationes
ingreditur. At ille omnes conspiratae in ipso ingressu eius oblatas furibunda indignatione
proiecerunt, dominumque episcopum incredibili conviciorum invectione miserabiliter affe-
25 runt. Qui ad altare regressus, et haec pro aliqua sua neglegentia merito sibi evenisse di-
vinae pietati confessus, missam magna cordis contritione peregit, et haec iterum pos-
54 missale officium omni populo generaliter conquestus Hildenesheim reduit. Ad⁵⁴ praedictam
ergo diem, id est in natale sancti Mathei apostoli, metropolitanus cum episcopis, Rethario
Patherbrunnensi, Berngero Vardensi, ac Bernhardo duce Gandeshim ecclesiam ibi sicut
indixit dedicaturus advenit, et ibi Ekkihardum Sliewicensis ecclesiae episcopum sed sub
30 nostrae religionis filiatione enutritum et imbutum, ac Thangmarum nostrae ecclesiae tunc
temporis decanum sed in scolari studio eatenus laudabiliter emeritum, vice domni Bern-
wardi directos invenit. Qui cum ex persona illius devote salutaverant, et ab hac alienae
sibi ecclesiae consecratione, immo si perficeret execratione, desistere canonum sinodorum-
que auctoritate convenienter oblata rogaverant. Archiepiscopus legatione eorum intellecta,
35 et quacumque auctoritate contempnendo reiecta, acsi dedignando iussit eos abire, senio-
remque nostrum ad praescriptum officium in crastinum accersire; qui si non venerit, et
ecclesiam se dedicaturum et omnem ei⁵ ibidem episcopalem potestatem minatur ademptu-
rum. In crastinum autem diluculo affuit praedictus episcopus Ekkihardus cum decano et
aliis nostratium primoribus, qui ceptis archiepiscopi fiduciali multimodorum auctoritatum
40 obiectione fortiter resisterunt, et ita consecrationem eiusdem ecclesiae iuste interceperunt.
Archiepiscopus tamen ibi missale officium celebrans, sermone ad populum habito privilegia
quaedam nec ante nec postea visa vel audita quibus idem terminus Mogontinae parochiae
addicebatur recitari iussit, et ne hunc aliquis inde iniuste abalienare praesumeret, sub banni
sui anathemate interdixit, sinodumque suam ibidem biduo ante natale sancti Andreae in-
55 dixit; et finita missa unde venerat recessit. Dominus⁵⁵ etenim noster ubi animadvertit ani-
mositatem metropolitani nisi in manu forti sedari, dum etiam timuit suae ecclesiae per suam
neglegentiam aliquid posse abalienari, papam Gerbertum imperatoremque qui tunc forte
1001. Rome simul commorabantur adiit, eisque in praesentia tam Romanorum quam et Theutiscor-
um episcoporum et aliorum principum omnem huiusmodi seriem lacrimabili querimonia
50 1000. patenter aperuit. Interim⁵⁶ archiepiscopus biduo ante festum sancti Andreae ut decreverat
Nov. 28. Gandeshim veniens sinodum incepit; cui praedictus Ekkihardus episcopus solitis sacrarum
scripturarum armis sinodaliter resistere coepit, ammonens ab hac synodo, quae non sinodus
a) tamen l. b) ablationes l. c) eo l.
52) ex Vita Bernwardi c. 16. 53) ex Vita Bernwardi c. 17. 54) ex Vita Bernwardi c. 18. 55)
55) ex Vita Bernwardi c. 19. 56) ex Vita Bernwardi c. 20.

sed scisma iustius vocaretur, in alterius ecclesia desistere, cum ipse noverit dominum quem 1000.
idem terminus iure contingat apud dominum apostolicum imperatoremque pro hacmet in-
iuria querendi causa consistere. A ille contra eum graviter commotus, iussit eum super hac
ecclesia cui nihil debuerit^a conticere, et suae ecclesiae uti libuerit providere; sin amplius
5 quicquam proloqui pergeret, procul dubio iniuriatus exiret. Ad quae ille noster humiliter
respondit, se ecclesiam suam barbarica grassatione vastatam non posse nisi cum imperatoris
suoque et coepiscoporum auxilio adire^b, et ideo se Hildenesheimensi ecclesiae, in qua ab
usque infantia enutritus et edoctus esset, quoad vixerit nullius metu deterrente fideliter de-
servire. Et his dictis egrediens, omnes qui se ad Hildenesheimensem diocesim pertinere
10 cognoscerent christianitatis banno post se invitavit, et metropolitanum cum suis tantum
quos adduxerat reliquit. Qui cum suis solummodo^c quos advexit in synodo persedit, et ali-
quos ex eisdem ut de ignoto sibi episcopatus termino discernere iurare fecit; qui quoniam
veritatem nescierunt, quicquid eis imperabatur sed nil vel memoria dignum dixerunt. Ipse
autem etsi quaeque impudenter confinxerat, eorum tamen assertionem se quod querebat gau-
15 dens adeptum, banno sibi suaeque ecclesiae adjudicavit eundem terminum. Omnes vero
idem conprovinciales usque hodie deservierunt et serviunt nostrae ecclesiae, tam in decimis
quam in qualibet alia professione.

22. Sine⁵⁷ mora autem post seniore nostrum legatus Romam destinatur, per quem ei⁵⁷
et huius invasionis factio demandatur. Quod dominus episcopus apostolico et imperatori¹⁰⁰¹
20 item lacrimabiliter intimavit, et maiestatis eorum in hoc sicut in prioribus desretum diffi-
nitionemque humiliter imploravit. Utriusque⁵⁸ principis iussione synodus ibidem omnium et
Romanorum et Cisalpinorum praesulum congregatur, in qua domno Bernwardo, omni archi-
episcopi temeraria machinatione annullata, ius suum generali eorum consilio redintegratur.
Synodus etiam inde omnibus episcopis qui ad Mogonticam metropolim pertinerent indicatur,
25 ad quam Frithericus archiscrinarius, postea Ravennae archiepiscopus, qui cum consilio con-
fratrum discordantes praesules utriusque eorum culpam innocentiamque discutiendo iuste
conciliet, ex parte apostolici et imperatoris destinatur. Ad⁵⁹ synodum ergo Palidi 10. Kal.
Iulii convenerunt; qui ubi assederunt, legatus ex persona domnorum apostolici et impera-
toris episcopos^d devote generaliter^d salutavit, deinde specialiter^d archiepiscopum ex prin-
30 cipum^e verbis pro praescripta invasione modificato sermone incusavit, utque fratri suo et
coepiscopo cum assidentium consilio satisfaceret per eorum gratiam et amicitiam rogavit.
Quod archiepiscopus egre admodum accepit, nec etiam conveniens aliquod responsum ad
hoc reddidit, sed cum nimia indignatione tam^f apostolici^f legati^f iussione^f quam^f omnium
coepiscoporum ammonitione contempta egreditur, et in crastinum valde mane clam inde
35 profisciscitur. Altera autem die vicarius cum episcopis actionem synodi incepit, et enim qui
aufugerat a pontificali ministerio usque in praesentiam papae et imperatoris quiescere apo-
stolica auctoritate praecipit; sicque synodo in natale Domini Romam ad praesentiam Orbis
principum suspensa, metropolitano huiusmodi scripta direxit: *Quia synodo te subtraxisti, et*
40 *Petri et Pauli, et illorum vicarii papae Silvestri, ab omni sacerdotali officio scias te usque ad*
illius praesentiam suspensum. Sic illa synodus finita est.

Post⁶⁰ haec legatus Romam rediit, et ambobus principibus omnique Romanae dignitati
suae legationis seriem, de obedientia scilicet et devotione domni Bernwardi, de animositate
vero et controversia archiepiscopi, evidenter aperuit. Tunc utroque principi cunctoque se-
45 natui huius devotio complacuit, illius autem pertinacia omnibus et merito displicuit. Syno-
dus deinde ad praesentiam illorum in natale Domini indicatur, ad quam omnium Cisalpi-
norum praesulum germanitas sed Willigisus nominatim de praefata causa invitatur; post non
multum vero temporis idem Frithericus^b metropolitanam cathedram insedit Ravennatae
urbis.

Fuit⁶¹ quoque in episcopatu Mogonciaco iuxta flumen Wisaram abbatia quaedam in loco⁶¹
qui dicitur Hildwardeshusun, a nostris quidem praesulibus ante in divinis sapienter exculta,
sed et huic nostro dono imperatoris penitus indulta; quam dum pontifex noster in sollem-

a) debueret 1. b) iussisse 1. c) tantum 1. d) manu 2. e) principum c. f) manu 2. g) manu 2.
h) Frithericus 1.

55 57) Vita Bernwardi c. 21. 58) ibid. c. 22. 59) ibid. c. 28. 60) ibid. c. 30. 61) ibid. c. 31.

1001. pnitate quae ibidem praecipua agebatur decrevisset invisere, ceperunt ei quidam ex parte archiepiscopi inopinate resistere, qui^a ministros, qui illic in usum herilis servitii necessaria praeveherant, graviter cesos iniuriatosque reliquerunt. Quod ubi ille in proximo eo super-venturus animadvertit, ut erat sapientissimus, ne quid plus inde periculi occurreret, a cepto
62 itenere animum simul et comiteum divertit. Sed⁶² inde Gandesheimense cenobium qua
5 eum ipsa regressionis suae via transduxit^b visitare, et ibi si quid emendabile foret missali
celebratione spavidicae ammonitione pro temporis oportunitate disposuit^c meliorare. Quod
ubi^d Sophia^e praescivit, omnes quos undecumque poterat ob favorem metropolitani conciv-
vit, qui portis obseratis, turribusque et aliis munitioribus locis armatura repletis, episcopo
resisterunt, eumque inde, sibimet ac suis mortem vel contumelias comminantes, violenter
repulerunt. Ipse autem huiusmodi contumeliis perspectis, et tamen quantum humanitas
sinebat a mente reiectis, Hildenesheim se contulit, ibique divinae miserationi in talibus con-
solandum commisit.

23. Conprovinciales⁶³ autem episcopi, super duorum fratrum discidio moti, post assump-
tionem sanctae Mariae concilium Franconavordi adunaverunt, et illuc eos, et metropolita-
num videlicet et nostri patronum, reconciliandi gratia invitaverunt. Sed noster senior quia
corporea infirmitate praepeditus illo venire non potuit, praenotatum Ekkihardum episcopum,
et sepedictum sui decanum Thangmarum, vice sua direxit, per quos episcopos devote salu-
tavit, et ne super apostolicam sinodum quae eis omnibus generaliter firma auctoritate in-
dicta esset conventum aliquem temere concilient, desistere rogavit. Qui omnes illius am-
60 monitioni consenserunt, et tamen post octabas pentecosten Fridaestare super hisdem rebus
placitum condixerunt, et ut neuter illorum interim se in Gandesheim aliquo pontificali exer-
cicio inmittat machinatione archiepiscopi constituerunt. Sic ea sinodus finitur.

Eo⁶⁴ tempore primas noster gratia visendorum principum, papae videlicet et impera-
toris, quia iam ferme per triennium commorabantur, Italiam adire cupiebat; sed frequenti
febre laborans tantum iter subire timebat. Misit autem Thongmarum^f, per quem seniores
suos pro debito salutavit, quidque sibi in suis rebus postquam illorum iuvamen appetit
occurreret, tam scriptis quam eiusmet nuntii dictis intimavit. Idem legatus transcensis Alpibus
venerandos primores Tudertine repperit, et ab eis et ob domni sui meritum et ob propriae
60 liberalitatis indicium misericorditer susceptus, legationis suae seriem decenter aperuit.

His⁶⁵ vero diebus gloriosissimi principes ibidem, id est Tudertine^g, natale Domini cele-
braverunt, et eo loci generale concilium in natale sancti Iohannis apostoli de hac causa co-
adunaverunt. Inter missarum namque sollempnia ante euangelium papa et cesare praesiden-
tibus episcopisque de nostratibus Nothiero Laodicensi et Suithgero Augustensi, de Romanis
vero et Italicis ad 30 consententibus sinodo apostolicae auctoritatis banno iniciata, et etiam
65 convenientibus capitulis ex decretis pontificum roborata, Hildenesheimensis legatus induci-
tur, quidque ex parte sui senioris causae ad apostolicam sinodum habeat coram praefari
iubetur. Qui ut sepe sinodicis laudabiliter intererat conciliis, primo terrae veniam petiturus
deinde principum pedibus provolvitur, resurgensque huiusmodi verba proloquitur:

*Domnus meus apostolatus vestri auctoritatem, imperialem quoque maiestatem magnifice
60 gratatur pro cunctis, in quibus clementer pro suae ecclesiae negotio^h laborastis. Quid autem
vel legatus vester profecerit, aut quid ei in sua legatione occurrerit, ipse quia praesens est
melius exponet. Post discussum autem illius, episcopi dolentes litem et controversiam diutius
hachari, conventum Franconavordi statuunt. Ad quem cum meus senior venire non posset,
corporis gravi infirmitate impeditus, vice illius me direxit. Tandem in commune reverendi pa-
65 tres decreverunt, ut neque archiepiscopus nec meus senior in Gandesheimense coenobium se in-
tromittat, usque post octabas pentecosten, et tunc Fridaestare ad sinodum pro hac ipsa causa
conveniant. Et quia haec ad apostolatus vestri sedem delata vestris scriptis multoties sunt
annullata, vestrum expetit iudicium, ut vestra auctoritas iubeat, in quo foro vel sub quibus
iudicibus causam terminare debeat; ad praesentiam nichilominus sanctissimi conventus gratia
60 Spiritus sancti hic per vos congregati parvitatem meam destinavit, ut omnis senatus aposto-
licae aecclisae publice cognoscat, illum devotissimo affectu domno apostolico et Romanae sedi*

a) adeo ut 1. b) t. decrevit 1. c) manu 2. d) u. donna 1. e) S. ibidem post domnam Gerbergam quasi
praeposita p. 1. f) sta c. g) Tudertine c. h) manu 2.

62] Vita Bernwardi c. 32. 63] ibid. c. 33. 64] ibid. c. 34. 65] ibid. c. 36.

obedire et consentire, et vestro iudicio, adinventis vel decreta pro scire et posse perpetuo servare.

Postquam ille assedit, Frerhericus qui priori anno legationis officio fugebatur surrexit, et quid sibi in talibus vel ex parte archiepiscopi contumaciae vel ex alia parte eveniret obedientiae, veraciter retexit. Tunc vero in his sicut in prioribus istius rationabilitas ab omnibus conlaudatur, et illius econtra magnanimitas execratur. Deinde omnis illa coadunata dignitas sinodum Romae fieri decere ad quam omnes Cisalpini praesules de eadem causa invitarentur decrevit; quod tamen crebra Romanorum imperialibus aequae iussis obnitentium controversia et etiam pii imperatoris etsi celaretur in proximis ah! ah! superventura defectio diremit. Sinodus tamen inde publice est protelata, usque dum imperatori in Dei gratia remeanti haec eadem pacifice tractare liceret in Saxonia. Noster quidem nuntius per aliquot dies apud imperatorem benigne retentus, postea omnium rerum quarum indignum opulentia refertus remeavit, et dominum suum, rerum ei seriem sagaciter intimando, ex persona primatum devote resalutavit.

24. Ergo post non multum temporis imperator pius et magnificus Otto tertius cum ingenti totius christianismi merore, munitus tamen salubri confessione et sacrosancta domini corporis et sanguinis perceptione, 10. Kalend. Februarii obiit, cui praenotatum est domnus Henricus Noricus dux in imperium Willigiso consecrante subintravit, qui sanctam Dei aeccliam vigilantissima cura et sapientia suo tempore tam clericaliter quam et populariter gubernavit. Hic primo regni sui anno natale sancti Laurentii Patherbrunne celebravit, ubi eius contectalis domna Cunigunda regalem coronam a praedicto archiepiscopo suscepit. Ibidem eodemque die sepe dicta Sophia religiosae abbatissae Gerbergae in Gandesheimense regimem succedens, ut in velatione domnum Osdagum episcopum, ita et in consecratione hunc spernens, ab eodem palligero se benedici optentu primatum domni Bernwardi etsi inviti licentiam tamen optinuit. Proximo dehinc anno videlicet 1007 venerabilis rex natale Domini Phalidi feravit, ubi Divinitate propitia episcoporum consilio et aliorum principum auxilio execrabile dissidium inter antistites Mogontiacum et nostrum, in firmam pacem et caritatem Deo gratias reconciliavit. Tandem in commune de Gandesheimensis aeccliae dedicatione pacifice tractatur, quae dispensatione domni Bernwardi Nonis Ianuarii, id est in vigilia epyphaniarum, prima tunc feria destinatur. Illo ad conductum cum archiepiscopo ceterisque praesulibus affuit, et ut decretum est, archiepiscopo honoris causa in asperione principatum tenente, nostro autem cetera pro velle disponente, dedicatio huiusdem aeccliae provenit. Qua expleta rex cum episcopis ad ianua ubi tam ceterus quam populus cum reliquiis expectabat progreditur; in quorum omnium praesentia metropolitanus Mogontiacus Willigisus huiusmodi verba publice proloquitur: *Diuturnam peccatis agentibus controversiam, karissimi, hodie deponere et terminare debemus. Agnosco enim et scio, hanc aeccliam et adjacentes villas ad Hildeneshemenses episcopos semper pertinere, et ab illis absque contradictione possessam esse. Unde, frater carissime et coepiscope, abrenuntio tibi istius aeccliae, et hanc pastorem ferulam quam manu gesto tibi sub testimonio Christi et domini nostri regis et fratrum nostrorum trado in testimonium, ut post hoc neque ego nec ullus successor meus aliquam interpellationem vel repetitionem de hac re habere possit.* Sicque officium missae a Willigiso archiepiscopo cum consensu domini Bernwardi episcopi sollempniter peractum est. Sequenti vero die episcopus noster velationem virginum in praesentia regis et episcoporum egit, sicque Dei gratia et sapientia rebus caritative pacificatis, rex Baioariam petens Reginesburg pascha feravit.

25. Quinto post haec anno idem archiepiscopus ex hoc mundo migravit, et celestis regni ianuas ut vere speramus per tam dignam satisfactionem intravit. Cui vir venerabilis Fuldensis abbas Erkenbaldus successit, qui a domno Bernwardo Kalendis Aprilis ordinatus, prioris discordiae nugacitatem omnimodis reiciens, eandem aeccliam per novem annos in divinis et humanis studiosissime rexit. Qui et aetate et probitate aequae maturus, 15. Kalend. Septembris obiit cum Christo perenniter victurus. Post hunc praescriptus Aribio Mogontiam obtinuit, qui in divinis ad plura studiosus, in humanis supra modum animosus, ut de quodam in veteribus dicitur, *manus eius contra omnes, et manus omnium contra eum*, quamdiu

a) christianisi c. b) videl. M. VII. manu 2. c) et regis l. d) vox excidit, supplens eam ex Vita Bernwardi.

55) Vita Bernwardi c. 37. 67) ibid. c. 38. 68) ibid. c. 39. 69) cf. ibid. c. 40; sed narratione abrupta, proximo iam minime quadrat. 70) ibid. c. 43. 71) cf. ibid. c. 44.

1011. vixit, plurimos sibi cuiusque ordinis semper adversos habuit. Hunc futurum episcopum
 domnus Bernwardus ad principale Gandesheimensis aeclesiae altare presbyterii ordine be-
 nedixit, eique eiusdem aeclesiae usurpationem vel repetitionem sub anathematis commina-
 tione bannali auctoritate interdixit. Ille etiam episcopali eum debuit unctione promovere,
 sed molestia corporis imminente Mogontiam non potuit adire. Eggihardum tamen episco- 5
 pum vice sua direxit, qui eius promotioni intermanens, in ipsa consecrationis hora quaeque
 illi episcopalia in praefata aeclesia ex parte nostri senioris sub prioris banni attestatione
 interdixit. At ille tunc ut prius suaviter respondit; quod tamen cogitaverit, postmodum non
 abscondit. Nam in primo Sophia abbatissa quae omnia illius sua fore opinabatur invitante 10
 Gandesheim venit, et inde per legatum suum scriptis episcopum coavenit, poscens sibi de-
 mandari diem quando conveniant, quo se super Gandesheimensi conflictu reconcilient. Ad
 haec ille noster breviter sed veraciter retulit: scire se ius suae ecclesiae temeraria invasione
 tyrannice violatum, verum idem sibi sinodaliter in praesentia papae et imperatoris redinte-
 gratum insuperque apostolicis scriptis et banno roboratum, et postremo ab ipso invasore 15
 cum condigna satisfactione episcopali ferula resignatum; exinde se suum ius firmiter tenuisse
 et adhuc tenere, ideo inde diem vel conventum statuere nec velle nec debere. Mandatumque
 metropolitano cavendum, ne si super tale tamque firmum priorum decretum et etiam super
 bannum qui ei tam in presbyterali quam in pontificali ordinatione intendebatur quicquam
 ambigere pergat, gradus sui periculo subiaceat. Hac ille responsione repraehensus conticuit,
 et super hoc per biennium isto superstite penitus obmutuit. Tunc ut praescribitur idem 20
 senior noster Bernwardus in celum assummitur, pro quo domnus Godehardus eligitur.

Quoniam quidem nunc * studioso cuiquam lectori in hac veriloqua historiarum de Gan-
 desheimensi territorio abbreviatione* est satisfactum, iam stilus ad prius regrediatur propo-
 situm.

1022. Die ergo consecrationis nostri senioris, archiepiscopus mane cum aliquot praesulibus 25
 eum secretius adiit, et ne se in Gandesheimensem diocesim aliqua pontificali provisione in-
 tromitteret familiariter admonuit, tandemque ad haec banni auctoritate constrinxit. Cui noster
 modificata susceptione retulit dicens: *Si iuste vobis cedit, nulli melius annuo quam vobis; si
 autem mihi meoque iuri, nulli libentius praepropto subici quam mihi: bannum tamen quem mihi
 intenditis, nulla auctoritate stabilitum ipse non nescitis.* Imperator vero his animadversis, 30
 metropolitanum coram episcopis aliisque primoribus animosa admodum animi invectione
 iussit in posterum ab huiusmodi desistere ceptis.

1023. 28. Annum igitur quoque incarnationis 1023 imperator tunc Patherbrunno* iniciavit,
 purificationem quoque sanctae Mariae Hildenesheim eum dilecto suo praesule gloriose cele-
 bravit, tempus vero quadragesimae Gosleri egit, pascha autem Mersburg* feriviit. Sed in- 35

1024. sequentem annum Bavenberg inchoavit, pascha Parthepoli, pentecosten Gosleri sabbatizavit,
 hincque regno provisurus in occidentalia perrexit, et inde Gruona rediit, ibique pro dolor!
 validissimo languore correptus decubuit, et cum inxsuperabili perpetimque flebili totius
 Jul. 13. christianismi merore, imperii sui anno 12, regni vero 22, tertio Idus Jul. ah! ah! obiit. Quam-
 vis ergo in eius luguberrimo discessu una eademque cunctis fidelibus foret contristatio, ea 40
 tamen sola quosque letificavit immo diatim letificat consolatio, quoniam praeciosa est in
 conspectu Domini mors sanctorum eius, in quorum consortio commanere veraciter credi-
 mus animam illius, cum quibus eum speramus pro sancta Dei ecclesia frequenter orare,
 quam semper studuit omni religione privatim ac publice decorare. Nil enim ei virtutum
 ornaminis defuit, quod in his seculi temporibus cuiusque mortalis pectori spiritualis inflam- 45
 matio contulit.

1025. Duobus autem mensibus post eius obitum evolutis, pastores aeclesiae Spiritus sancti
 instinctu conciverunt consilium salutis, in quo sine quolibet dissensu Chuonradum regem
 Sept. 8. elegerunt, eumque Dei gratia cooperante 6. Idus Septembris Aribone archiepiscopo ordi-
 nante sacra unctione perfuderunt. Hic regali more provincias regionesque circueiens, Mindo 50

1025. nativum Domini anno videlicet 1025 celebra it, octobas Domini Patherbrunne, aepiphantias
 Jan. vero Corbeie egit, inde Hildenesheim adiit, ubi eum noster praesul debita veneratione susce-
 pit, debitumque servimen prout regalem potestatem et etiam episcopalem decebat reveren-
 tiam exhibuit. Sed diabolo qui semper totius boni invidet machinante, periculosa quaedam

a) iam 1. b) satisfaci ad prosecutionem me convertat prioris propositi 1. c) in loco caso 2. d) in loco prius vacuo 2. 55

ibidem inter nostrates et hospites exoritur sedicio, quae statim Dei gratia sapientum supprimitur iudicio; sed quoniam nil inde accidit perniciosum, plus super hoc disserere videtur ociosum. Cum vero iam inde digressuri regis ordinaretur processio, Mogontinus episcopus affuit in medio, et a qua sepe victus destitit, querimoniam iterum de Gandesheim temptavit.

5 Quia autem tunc tempus defuit ad talia tractanda, inde protelantur Goslare terminanda. Illic enim super his ratio est incepta, nec tamen ad finem aliquem qui hic digne inscribatur perfecta; hinc rex Gandesheim adiit, cuius susceptioni noster antistes episcopali iure affuit, quod archiepiscopo ut postmodum aperuit, alius quam tunc opinaremur condoluit. Nam dominus noster postera die se ad principale eiusdem ecclesiae altare missam celebraturus paravit, quem idem metropolitanus indigna quadam conviciorum acerbitate ab eodem altario dimovit; quod iste pacienter sustinuit, et in sacello quodam secretiori missale officium astante rege consummavit. At ille alter publice ibi missam agere decrevit, sed sanctimonialium clericorumque eo loci commanentium studio impeditus destitit. Cum autem rex post missam cubiculum repetivit, Godehardus praesul sic infulatus ut astabat altari supervenit, et ipsi regi ac coepiscopis ceterisque principibus de praedicta sui repulsione lacrimabiliter querimoniam egit. Hoc certe, ut decuit, tam regi quam et optimatibus displicuit. Sed consilio eorum suspensum est idem negotium Gruona diffiniendum. Ergo die statuta eo convenerunt, et coram rege episcopi Bruno Augustensis, Eberhardus Bavenbergensis, Maeginhardus Werziburgensis, Meinwerkus Patherbrunensis, Adelboldus Traiectensis, cum religiosis laicis consederunt, et super praedicto plurima hinc et inde discusserrunt, donec tandem rex unanimiter eis consiliantibus provisorio nostro ius suum in Gandesheimensi diocesi iuste resignavit, omnemque pontificalem provisionem ibidem usque dum ei in generali synodo canonice demeretur percolere mandavit. Sicque rebus pacificatis, dum rex progreditur ad disponenda regni negotia, episcopus noster regreditur ad propria.

23 27. Unde tamen denuo restaurarentur arma discordiae, quique subsequutura tantum intuitus facile poterit agnoscere, domnumque Godehardum episcopum et antecessores eius tam per prisca quam per ista excusabiles existere. Metropolitanus itaque hoc principali consilio ut praedicitur finito, dolens quaeque rerum concordiae eventu non respondere sui desiderio, primo confusus copia rerum, dein fiducia multitudinae militum, quod diffidebat sinodali iure diutius retinere, vel populari favore decreverat suae parochiae attululare. Nam de Gruona rediens quendam sui clericum Gandesheim destinavit, ibique interposito sex ebdomadarum spatio^a synodum suam^b indicare mandavit. Qui clericus idem monasterium quadam die diluculo ingressus inprovisè proclamavit, synodumque sui senioris nullo audiente nisi tantum quibusdam sanctimonialibus, quae ut ibi moris est orationis gratia ecclesiam intraverant, indicavit. Quo venerabilis praesul noster comperto, quod munimen sanctae ecclesiae condecens amborumque honori conveniens huic novae calamitati obponi deberetur diu vagatur in incerto. Sed haec ei tandem sententia placuit, quatenus archiepiscopum illo tendentem ipse conveniret, eumque ab hac suae parochiae invasione quam super decretum regis et coepiscoporum ius fasque contempnens inire decrevit desistere rogaret; quod et fecit.

40 Nam dum archiepiscopus ad praenominatam synodum infesto animo properaret, et in vico quodam Geizlethi⁷² dicto in crastinum Gandesheim iturus pernoctaret, affuit posteriori die quae erat 17. Kal. Nov. diluculo dominus Godehardus, colloquium immo querimoniam de huiusmodi invasione habiturus. Sed metropolitanus ad praedicta more solito festinans iam forte mansionem digressus abivit, domna Sophia^c tamen adhuc remanente, quae etiam eo obviam archiepiscopo convenit. Quae ut hunc inopinate cognoscit affore, legatum suum simul cum nostro nuntio post eum^d mittit propere, qui amborum relegatus mandamine illuc unde exierat rediit^e celerrime. Cum iam convenissent, et de sepe dictis rebus consulturi consedissent, archiepiscopus dum senior noster idem facere meditaretur de pontificali sella surgens huius pedibus provolvitur, et ne sibi diutius in Gandesheimensi territorio eo quod ad suam diocesim pertineret resistere velit humiliato vultu depraecatur. Iste noster vero coram Deo tam corde quam corpore se humilians illius pedibus provolutus, huiusmodi dimissa voce protulit relatus: *Scio et veraciter scio, Gandesheimense monasterium a meis antecessoribus ab ipso fundamini incipio pontificali iure canonice possessum, mihi que a proximo meo praecessore*

a) manu 2. b) S. codex. c) p. e. manu 2. d) manu 2.

55 72) Geisleden in Eichsfeldia.

1025. *episcopali hereditate dimissum, et insuper ab imperatore regia potestate commissum, ideoque submisso vestram imploro sublimitatem, ne diutius prohibear inibi pontificalem quae me iuste contigit exercere potestatem. Quandiu enim hac mortali vita vixero, nullius vel metu deterrente vel blandimento seducente nisi in generali concilio et universali fratrum consilio vestituram quam in hoc accepi nunquam omisero.* Archiepiscopus vero in haec verba nullo modo consentiens, sed sibi procul dubio parroechiam illam usurpare decernens, dixit se nequaquam sinodum in Gandesheimensi ecclesia velle dimittere, nisi ambo decreverint illum locum domnae Sophiae* committere ea pactione ut neuter illorum quid ibi pontificalis officii donec conveniretur ad sinodum exerceret. Hoc vero dominus noster consentire non audebat, quia eum iam de die in diem apertius agnosceus aliquod inevincibile detrimentum inde denuo oboriturum pertimebat.

28. His archiepiscopus commotus Gandesheim adiit, aecclesiamque acsi excidium comminatus irruit, ibique sinodum cum suis tantum quos conduxerat habuit, si quidem synodus iure vocatur, in qua scisma conciliatur, religio adnullatur, et ab omni prorsus iusticiae semita exorbitatur. Tunc vero quasi legitime sibi parroechia vendicata bannum eidem loco ne iniuste ab aliquo invaderetur praetendebat, sicque rebus in errorem inductis recedebat. Dominus autem Godehardus legatum sui Wormatiam ubi tunc forte rex morabatur mittens, ipsi regi et coepiscopis hanc suae diocesis invasionem querebatur, et quid sibi inde faciendum esset percontabatur. Rex vero praesulum consilio huiusmodi ei remisit responsum, ne propter hoc vel ad momentum suum intermittat officium, sed prout suo confratrumque ad haec uti velit auxilio, pontificali auctoritate persequatur sibi commissa iure canonico. At ille hoc responso fiduciaus, simulque nil sibi sui iuris hac supersticiosa invasione demptum ratus, per omnia suum frequentans officium, 12. Kal. Nov. eundem locum adiit, et omnia quae inibi metropolitanus supervacue agebat adnullans, legitimam synodum cum illius pagi concivibus habuit, in qua et pro reatibus suis accusatis poenitentiam indixit, et pro quibus in rebus iuramenta fieri iussit, cunctaque quae ad sinodale ius pertinere videntur, canonica auctoritate sub cleri iudicio plebisque testimonio pleniter exercuit. Sicque peracta synodo, ad celebrandum missale ministerium progreditur, semet sacrificium Deo laturus more solito; postque lectum evangelium docturus populum processit, et sermone habito tam sanctimonialibus quam clericis nec non et plebi de iniuria quam archiepiscopus adprime sanctae Mariae sibi et commissae sibi ecclesiae iam sepius intulerat lacrimabilem querimoniam egit, omnibusque inibi degentibus clericis ullius ordinis promotionem, sanctimonialibus velationem, plebi ullam episcopalem provisionem ab aliquo nisi a se suisque post se successoribus vel quaerere vel accipere sub anathematis praetentatione interdixit; deinde accepta circumstantium confessione, impertitaque criminum remissione ad altare rediit, Deoque in odorem suavitatis acceptus missarum sollempnia congrua devotione celebre peregit; sicque omnibus rite dispositis, se suae divinae praedestinationi commendans Hildenesheim rediit.

1026. 29. Intererant et huic Gandesheimensi cenobio virgines duae indolis praeclarae, nobilissimae scilicet prosapiae, Ezonis palatini comitis et Mahthildis domnae Sophiae sororis filiae, maior Sophia, iunior Ida nominatae. Quae ab ipsa sua matertera tam spirituali quam et carnali amore sua iter enutritae studiisque litteralibus iuxta tenellae etatis capacitatem sunt liberaliter imbutae, sed tamen nobilioris generis exigente fastigio deliciosius ceteris coetaneis quippe acsi inter regales delicias habite. At ille ut omnes licentia deteriores sumus, canonicae institutionis decreto vivendo remissius, accepta etiam facultate circumquamque pervagandi licentius, normam sanctae conversationis, ah! ah! inquinaverunt errore execrandae elationis. Nam inani quadam ambitione seductae, et etiam iuxta humanae intentionis opinionem quorundam quos nos veratiter annotare iam minus convenit suasu corruptae, proprium antistitem^b antiquo illo more repudiantes quasi inferiorem contemserunt, et ad Aribonem archiepiscopum tota animi intentione confugerunt, adeo ut ad ipsum convivendi gratia sepius commearent, cum ipsoque aliquandiu familiaris commanerent, domna Sophia id totum consentiente, nil sane periculosum inde suspicante.

Fuerant etiam in eodem coenobio plures eiusdem causae quae postmodum emergerat consciae, inter cunctas tamen tres precipuae, quae et illarum consilium et actum sunt pariter consequutae. Metropolitanus tandem praedictas illas germanas ad se Mogontiam invitavit, quibus statim domna abbatisa omnem commeatum concedenti sufficientia parari man-

a) S. c. b) antistit c.

davit, mittens insimul suos fideles et clericos et ministros, qui eis impenderent servitutis honores condignos. At ubi eo usque pervenerant, suaeque sententiae voti compotes extiterant, illos qui secum veniebant omnes etsi invitos remiserunt, seque nisi coactas nunquam rediturae conioraverunt. Illae vero aliae acceptae ab abbafissa licentia sub specie cognatos invisendi a monasterio discescerunt, sicque celeri subsequitione post istas Mogontiam pervenerunt. Postquam autem secundum suae voluntatis sententiam convenerant, insimul ipsae quaeque ibidem in cenobio virginum cui soror archiepiscopi antistabat, ipso conducente, monachicum habitum, utinam Deo satis placite! susceperant. At domna Sophia revenientium nuntiorum attestazione de his rebus certificata, et etiam sui fidelissimarum infidelitate pene examinata, antistitem nostrum appetiit, et si quid umquam cum Mogontinis contra nostrates subdole machinabatur tandem vere penitens, eius ad haec tam consilium quam et auxilium flebiliter expetiit. Qui ut erat totis visceribus fidei caritatisque inmixtione conditus, et omnigenis quoque litterarum studiis ad ius fasque dinoscendum sufficientissime peritus, abbatissae in sua quaerimonia condolens, nec non et de sua repraesensione quae sibi in talibus intendi videbatur iuste conquerens, fidelibus sane suis consilantibus, per quendam sui capellanum litteras suas illo ubi commorabatur destinavit; unam videlicet cartam qua abbatissam ne oves alienas iniuste usurparet rogavit, aliam qua illas sub anathematis comminatione ad congregationem* unde difflugerant redire mandavit. Nam metropolitanus tunc temporis, postquam eas monachico habitu mancipavit, domni regis comitatum insequens Alpes transmeavit. Ipsae autem carta perlecta, et pastoris sui legatione percepta, cunctaque sacri ordinis lege contempta, cartas inspiciente legato disciderunt, ipsumque prout vitae membrorumque incolomitatam servare cupiverit festinanter regredi iusserunt. Ut enim ipse postmodum fatebatur, nisi quod fidelium sui comonitu praeveniebatur, certe ei dolus et iniuria parabatur. His ille perterritus infecto negotio rediit, et ad seniore nostrum veniens ei legationis suae seriem aperuit. At ille patientiam cui nil in adversis probabilius est his adhibuit, et quod sibi rerum eventus divina providentia disponente offerret, patienter expectavit.

30. Proximum autem pascha anno scilicet incarnationis Domini 1026.⁷³ rex Chuonradus Aquisgrani feriavit, ibique filium suum Heinricum, universali cleri populiue praelectione a Biligrimo Agrippinensi archiepiscopo regalis coronae benedictionem suscipere fecit. Huic etiam eiusdem pueri promotioni Mogontinus praesul Roma tum forte digressus interfuit, qui inde concito itinere rege Longobardiam repetente domum rediit, et quasi eius absentia fiduciatus generale episcoporum concilium 12. Kal. Octobres Seliganstad coadunavit, ad quod seniore nostrum iterum pro Gandesheimensi parrochia inquietandum litteris ex nomine tam apostolici quam regis adlegavit. Qui tali vocatus mandamine et confratrum etiam suorum hortamine, eandem sinodum cum paucis suorum adiit, et domno Brunone Augustae civitatis episcopo, fratre videlicet pii imperatoris Heinrici, concionatore usus, Werinhero Argentinensi praesule ex parte metropolitana prosequente, idem territorium sibi suoque iuri defendere cepit; quod etiam pluribus aptis ineptis congestis quae hic inserere cassum videbatur usque adeo peregit, donec tandem archiepiscopus 100 presbyterorum et 300 vel eo amplius laicorum iuramento eundem terminum suae ecclesiae assignare decrevit. Sed econtra primas noster sibi rogavit evidenti auctoritate sinodaliter decerni, si ultum cuiuslibet multitudinis cleri plebisque testimonium in his liceret accipi, cum ipse profiteretur suum ius solo episcoporum testimonio et posse et debere defendi. Tunc episcopi qui aderant, scilicet cum his inter quos res erat, Werinherus Argentinensis, Bruno Augustensis, Eberhardus Bavenbergensis, Meinwerkus Patherbrunnensis, Meginhardus Werziburgensis, Hazecho Wormanensis, Branthogus Halberstadensis, Reinoldus Aldenburgensis, Warmundus Constantiensis qui et ibidem tunc episcopalem unctionem accepit, hoc audito, certe verentes illum in usurpatione sua etsi iniusta offendere, nec etiam praesumentes istum in sua simplicitate et equitate non defendere, confratrum absentiam conquerentes, idem negotium usque dum in praesentia regis et episcoporum qui aberant hoc eis tractare liceret suspenderunt; itaque ab eo concilio seniore nostro praedictae parroechiae vestituram retinente discescerunt.

31. Insequenti quidem anno qui tunc incarnationis Domini 1027 aderat, Kuonradus rex una cum contactali sua Gisla, imperialis coronae impositionem Rome suscepit, et sic Italia digressus, Reinesburg nativitatem sancti Iohannis baptistae celebravit, ubi et dominus Rat-

55 a) egressi c.

73) immo 1025; cf. Vitam H. c. 23. et Ann. Sangallenses maiores et Wiponem a, 1028.

1027. mundus, imperatore donante Bernwardoque^a Pataviensi episcopo consecrante, Altahensis
 cenobii regimen Wolframmo qui eo loci domno Godehardo^b successit defuncto suscepit.
 Eodem anno item 8. Kal. Octob. generalis synodus tam comprovincialium quam et aliorum
 episcoporum ad praesentiam novi imperatoris Francanavordi conciliatur, ad quam iterum
 senior noster de sepe dicto negotio rethorizaturus invitatur. Qui iuri suo iam melius melius
 que confidens, cum decentissima suorum tam cleri quam militum frequentia promptus ad-
 venit, omnemque inibi iustam satisfactionem non solum in acquirendo verum si debeat in
 amittendo pro imperatoris et confratrum decreto facere decrevit. Domna quoque Sophia de
 iniusto suarum ovium abitu de die in diem plus dolens illuc etiam adiit, quia ibi se aeas ac-
 cepturam credidit; quod et ita provenit. Ad sinodum ergo dum die statuta convenitur, primo
 iuxta canonum praecepta sessio locusque quorumlibet honorifice destinatur. Nam Aribo^c
 praesul, ad quem rerum summa pertinuit, suis suffraganeis episcopis circumseptus ante
 principalem aram super gradus residebat, habens a dextris Werinherum Argentinensem,
 Eberhardum Bavenbergensem, Meginhardum Wirziburgensem, Godehardum Hildeneshei-
 mensem, Hazechonem Wormatiensem, a sinistris vero Brunonem Augustensem, Meginver-
 cum Patherbrunnensem, Wiggerum Vardensem, Branthiogum Halberstadensem. Novus vero
 noster imperator in occidentali parte chori quodam eminentiori solio subthronizatus assedit;
 cui dexter Biligrimus Agrippinae metropolitanus cum suis suffraganeis Sigeberto Mindensi,
 Sigifriitho Mimigardensi, Bennone Traiectensi; sinister Hunfrithus^d Parthenopolis archiepi-
 scopus cum suis, Hildiwardo Citicensi, Brunone Mersburgensi, Liuzone Brandeburgensi,
 Thiedrico Misnensi, coheserunt. Sed et ad australe chori latus de aliis provinciis acciti prae-
 sules Rambertus Wirdunensis, Hiltolfus Mantuanus, Reinoldus Aldenburgensis, Ruodolfus
 Sleswicensis, conederunt. Aquilonale autem abbates Richardus Fuldensis, Arnolfus Hervel-
 densis, Gerwardus Mogonciacensis, Iko Blithenstadensis, Wolferus Svarzahensis, Willimundus
 Werziburgensis, concinxerunt.

Infra huiusmodi conensationis coronam cum monachis regisque capellanis episcoporum
 clerici qui hoc meruerunt assidebant, alii posterga sedentium praesulum consistebant. Lai-
 corum sane nullus intererat, excepto Aedelberone Carentinorum duce, qui spatarius impera-
 toris ei pedetenus assidebat. Cum tamen tempus ingressionis eorum advenit, ipsorum statio
 post tergum augusti convenit. Prima ergo die synodus psalmodum, letaniarum, orationum-
 que ymnis inchoabatur, quae deinde sancti euangelii lectione et convenientium capitulorum
 ex decretis pontificum recitatione corroboratur, et tandem universali episcoporum consensu,
 Aribonis archiepiscopi banno canonice confirmatur. Inter clerum tunc die prima quaeque
 necessaria tractabantur, et de praedictis etiam monialibus capitula quaedam ex parte archi-
 episcopi defensionis gratia sunt recitata, prius quidem audita, sed iam iuxta intentionem
 auctoris partim translata. Sed et haec cum aliis quae ex parte nostra ad sinodum habeban-
 tur, usque in crastinum reconciliandi gratia protelantur. De Ottone vero, illo Hamerstaen-
 nensi eiusque coniuge Hirmingarda pro iniusta eorum copulatione ratio est sinodaliter in-
 cepta, attamen praece imperatoris intercepta. De quadam etiam domna Goderun nomine,
 cuius machinatione Sigifriithus comes Saxonicus interemptus aiebatur; et de alia Willekuma
 nomine, Gebehardi comitis vidua, quae filio suo mortem consiliando intendisse criminabatur,
 sinodale negotium publice inchoabatur; quia vero ibi ad nullam certam diffinitionem pro-
 venit, hic amplius de hoc interscribendum non putatur. Inibi etiam imperatoris frater no-
 mine Gebehardus, qui in puericia a monasterio Werziburgensi profugit, tonsuram cum habitu
 clericali, iam armiger juvenis, sinodo cogente recipit.

32. Postera autem die quae tunc dominica⁷³ illuxit, omnes primates coram imperatore

a) Bennoneque I. b) G. c. c) episcoporum recensum ultimae paginae codicis Guelpherbylani olim Remensis membra-
 nacei in fol. maiori manu saec. XI. inscriptum legimus: Aribo Moguntinus, Wezil Strazburgensis, Brun Augustenburgensis,
 Eppo Bauanbergensis, Meginuere Patherburnensis, Wigger Vaeredensis, Mezelin Wirziburgensis, Godehardus Hildenes-
 hemensis, Branthoch Haluerstadensis, Hazecho Wormatiensis, Biligrim Coloniensis, Sigibert Mindensis, Sigifriith Mimigar-
 devordensis, Bennone Traiectensis, Hunfrith Magdeburgensis, Hiltouart Citicensis, Brun Mersburgensis, Liuzo Brandabur-
 gensis, Thiederic Misnensis, Rambath Wirdunensis, Hiltolf Mantuanus, Reinoldus Aldenburgensis, Ruodolf (Sleswi-
 gensis); tum alia manu saec. XI: Hi sunt anathematizati pro sacrilegio et homicidio quod fecerunt in ecclesia Henninge,
 Maelngeld, Isaac, Godila, Golo, Redulf, cum fautoribus et cooperatoribus et etiam communicatoribus eorum in his uillis
 Kisonbruggi, Borsinun, Achelm, Ualeburgun; iterum alia manu saec. XI. abbates: Richard Fuldensis, Arnold H[ervold],
 Gerbrat Moguntinus, Iko Blithenstadensis, Radolf, Vuillimunt [Wirziburch, Haezil; iterum scribitur: Hiltolf Mantuanus
 episcopus. d) e. rasum.

73) Dominica dies 24. Sept. eo anno fuit.

convenerunt, et partem diei non modicam in reconciliationis studio consumpserunt; et quia 1027
in hoc parum profecerunt, inde ad sinodum processerunt. Iam autem metropolitano priscoam
mentis suae nimietatem dissimulante, et idem negotium sub silentio praeteriri posse ex-
optante, dominus Godehardus assurgens, primo coram episcopis in modum Uniae¹ humiliatur,
deinde imperatori pedetenus acclinatur, sicut in medio chori sacris huiusmodi verba lacri-
mabili voce profatur: *Quoniam quidem, o imperator honorabilis, vos infra confratrum nostri*
coronam in hoc sancto concilio videre promerui, quod quidem Deo teste plus omnibus exoptavi,
ipsi grates refero, qui cuncta sub equitatis censura perpelli regit imperio. Per eundem ergo
vestram imploro maiestatem, ac domni metropolitani et circumsedentium fratrum commoneo
unanimitatem, quatenus in praesenti vestra praesentia, iam diutius prolongata iusto iudicio
terminetur nostrae dissensionis sententia. Quocienscumque enim vel vestro vel confratrum
iusu ad sinodum veni, iugiter multifarias molestias quae mihi ex parte domni archiepiscopi
incumbant, quas iam quia vobis omnibus natae sunt enumerare fedet, in conspectu concilii
desievi. Sed ipse statim mei querimoniam acsi irridendo contempsit, seque sapientiori commen-
tatione philosophando defendit; et ita semper, inde redii, nisi quod maiores etiam iniurias pos-
tea pertuli. Propter haec ut cuncti nostis, nec nunc nec unquam ad eius sinodum nisi recepta
pro his aliqua competenti satisfactione venire deberem, si vestri iussionem coepiscoporumque le-
gationem transgredi auderem. Iam autem haec omnia libens praetereo, libenter omitto, quo tan-
tum hoc unum, quod et maximum, iuste velitis diffinire; quia iam senio lassus, egredudine con-
fectus, corporeis viribus destitutus, diffido me ad huiusmodi concilium ultra posse pervenire.
In omni enim iusta satisfactione quae modo unanimi vestrae complacuerit, exiguitatis meae
consensus tam in amittendo quam et acquirendo promptissimus affuerit. Archiepiscopus his
auditis recessum cum episcopis colloquendi petiit, seque de his quibus notabatur excusatu-
rum, de cetero vero pro eorum consilio satisfacturum promissit. Quibus condonatis, ille ite-
rum reconciliationi instabat, vel si hoc nequivit inducias sibi a praesule nostro impetrari
poscebat. Tunc ipse noster imperatore in sinodi loco permanente ad eos evocatur, utque
aut conciliationi consentiret, aut metropolitano indutias pro velle concederet, ab omnibus
petebatur. Qui statim dixit se petitioni eorum promptissime obedire, si tantum animadver-
teret, suorum sententiam sine quibus hoc finiri non liceret eorum consilio consentire. Tum
primores nostri, Wiggerus praepositus et Tadilo decanus, cum Osdago paucisque aliis seor-
um secretius accessit, et de huiusmodi consensu in veritate requisiti, pedetenus e vestigio
episcopis provolvebantur, et ut ibidem iusto sinodicae auctoritatis iudicio idem diffiniretur
unanimitate per nomen Christi depraecabantur; ammonentes scilicet seniori nostro in hac re
nullo modo esse melius evenire, si ei liceret tam execrabilem discordiam in conspectu
domni imperatoris et tantae episcoporum multitudinis aut iuste retinendo, aut iustius amitt-
tendo diffinire, praesertim cum ipse paulo ante publice profiteretur, se sibi diffidere, ulte-
rius posse huiusmodi concilium invisere. Et idcirco generaliter illis omnibus eorumque
successoribus profuturum, si modo universali eorum consilio et etiam in generali concilio,
canonice praecisa pro talibus discordandi occasio tolleretur in futurum. Tandem vero hora
certe diei decima ad sinodum revenerunt, et unusquisque in loco suo ut praenotatum est
concederunt. Senior tunc noster in medio chori constitit, et iterum domno Brunone con-
cionante, defensionem suam ibidem, ubi priori sinodo causa qua praedicatur subsistebat, in-
cepit. Nam si aliqua cleri plebisve congregatio in testimonium super aliquot episcopos
deberet recipi, hoc sibi petiit sinodaliter decerni. At metropolitano agnoscens magis ma-
gisque rem suam nostra proficiente deficere, speransque se adhuc indutias posse deprecere,
de solio suo progressus nostro praesuli pedetenus acclinatur, utque sibi dilationem usque
ad aliam tantum sinodum concederet per specialem eorum germanitatem depraecabatur.
Domno tamen nostro illius ingenii sagacitatem iam manifestius callente, nil impetravit, sed
etiam risum ingentem tam inter primates quam et ceteros excitavit. Tunc itaque immedio
sinodi aliquantisper quid faceret coniectando perstitit, et a fratribus ut ad thronum suum redi-
*ret sinodumque perficeret rogatus, ita respondit: *Quam diu, inquit, mihi ex sua parte volun-**
tatis meae commoditas impeditur, tam diu sibi ius suum mea parte non expeditur. Quod qui-
dem verbum cunctis audientibus displicebat, et hoc tamen quisque reverentiae illius ca sa
dissimulabat.

33. Sed episcopo Wiggero Vardensi idem certe zelo iusticiae altius indoluit, qui cunctis
dii conticentibus in haec dicta prorupit: *Scio, inquit, me debere archiepiscopi qui mihi praesi-*

1027. *dei quociens confratrum nostri unanimi complacuerit sinodum adire, ibique et canonico iure ad omnia quae iuste voluerit obedire. Quia verò hic noster primas profitetur se iuri velle resistere, sciat tam imperatoria maiestas quam et assidentium caritas, me in eius sinodo diutius nec velle nec posse consistere, nulla tamen inobedientia machinante, sed illius animositate dehortante!* et his dictis egreditur. Tunc archiepiscopus hac ammonitione conpunctus rediit, et tandem sui suffraganeos per fraternitatem ut ibi mos est ad desideratum iudicium commonuit. Fitque a Werinhero praesule Argentinensi, cui inter ceteros primatus gratia is honor debebatur, decretum, nullum ubique vel cleri vel populi testimonium supergredi trium vel certe duorum testimonio episcoporum. Deinde petiit a metropolitano episcopus in quorum testimonio confidebat ammoneri, quod eos scire assererat veraciter profiteri. Certe hoc eos aiebat et vidisse et audisse, Willigisum Mogontiacum praesulem Bernwardo Hildenesheimensi eandem Gandesheimensis loci parrochiam ibidem in praesentia regis et episcoporum astante clero et populo episcopalis ferulae traditione canonice reliquisse, et illum nostrum eo loci statim in eiusdem ecclesiae dedicatione, missarum celebratione, virginum velatione, sinodi collectione, coram rege et episcopis omnem pontificalem provisionem nullo contradicente potestate exercuisse. Tunc archiepiscopus etsi invitus, equitati tamen diutius reniti non ausus, praenominatos episcopos de eodem interrogavit, et veritatem inde protestari sub testimonio Christi et ecclesiae corrogavit. Quorum primus Brunc Augustensis ita respondit: *In fraternitatis caritate quam per Christum omnibus vobis debeo, quod vidi et audi vi veraciter dico, Willigisum Mogontiae praesulem Bernwardo Hildenesheimensi in Gandesheim ante fores principalis ecclesiae eiusdem loci parrochiam ab eis eatenus decretatum in conspectu regis et episcoporum astante clero ac populo episcopalis ferulae publica traditione resignasse, et hunc statim eo loci omnem pontificalis ministerii potestatem in eiusdem dedicatione, virginum velatione et alia qualibet provisione nullo contradicente publice celebrasse.* Addiditque: *Ego quoque eius petitione pariter et licencia ibidem in medio ecclesiae altare sanctae crucis consecravi, et in crastinum monasterium monachorum illic dedicavi.* Ceteri vero per ordinem singulariter requisiti, idem se et vidisse et audisse eadem relatione sunt professi. Et si quid eodem tempore ibi praenotati ordinis egerunt, hoc etiam in testimonium assertionis suae protulerunt. Post haec domno Godehardo quid sibi agendum tunc foret percontante, et metropolitano idem magis ex debito quam ex velle componente, praedictus Werinherus episcopus decrevit: hunc nostrum adnullata Mogontiacensium invasione, et episcoporum testimonio sua renovata possessione, in pace debere domum regredi, suaeque vestiturae proprietate firmiter sine qualibet inquietudine perfrui, donec legitimo vocationis tempore etiam tam suimet quam et omnium sui comprovincialium episcoporum electione ad sinodum vocaretur, eique idem terminus sinodaliter demeretur.

34. His Deo gratias ita finitis, domna Sophia processit, et de iniusta nonnarum sui subreptione et imperatori et universi seuatus conventioni dignam querimoniam gessit; et domni nostri qui hoc ei iam iure debebat petiit auxilium: utque eas recipere mereretur circumassidentium concivit suffragium. Archiepiscopus autem rerum nostri successu iam dudum commotus, contra eam vehementius debito exarsit, illamque incompetenti quadam invectione verborum aggredi gestiens, ab ipsa se in hoc Gandesheimensis parrochiae desiderium primitus inductum proclamavit. Quod tamen ipsa satis condecanti recusavit apollo, illorum quippe quos ipse idem scire fatebatur, et maxime Wiggeri nostri praepositi publico testimonio. Plura deinde ipse prosequi contra eam instituit, sed ab imperatore quis vel ipse vel quae etiam ipsa esset praetractare commonitus, tandem obtinuit. Sicque illa sinodus finitur. Illud autem de monialibus illis suspenditur in crastinum, quas vero item archiepiscopus reddendas promisit post biduum; quod et fecit.

His ita diffinitis domnus Godehardus laetus Deo gratias cum praefata domna domum rediit, et episcopatus sui potestatem ex tunc et modo firmiter obtinuit. Sed et illas difficulter requisitas nonnas Gandesheim in coenobio monachicae professionis coepiscoporum consilio collocavit, quas inibi propositum sui regulariter observare sub obedientiae constrictione mandavit. Quae ibidem aliquot mensium spacio commorantes, plusque pro libitu quam pro debito viventes, ab aliquibus quos Deus noverit, inde nocturno tempore furtim sunt ablatae, et Mogontiam non quidem affirmamus metropolitano sciente collatae, sed tamen in eius

metropoli ipso consentiente commoratae. Seniore sane nostro inde nil ulterius exigente, tantae quippe irrationabilitati diutius obviare non valente, nisi quod eas cum ipsis suis delatoribus post ternas revocationis inducias anathematis collatione colligavit, hocque archiepiscopo suo ut iustum erat scriptis intimavit.

35. Post biennium item temporis, imperatore post festum sancti Michaelis Phalidi⁷⁴ 1029. Oct. aliquandiu residente, metropolitanus cum episcopis qui tum forte herilis servitii gratia curti aderant, consilians ibi sinodum pro posse concivit, et illo domnum Godaehardum, magis imperatoris et confratrum iussione, quam canonica adlegatione vocari persuasit. Illo enim convenerunt, et 2. Non. Octobris die dominica coram rege, episcopi ipse Aribio Mogontinus, Oct. 6. Hunfridus Parthenopolitanus, Meinwerkus Patherbrunensis, Meinhardus Werziburgensis, Godehardus Hildeshemensis, Branthogus Halberstadensis, Sigiberthus Mindensis, Gozmarus Asenbruggensis, Reinoldus Aldenburgensis, Thiedricus Misniensis, et unus Romanus, alius Grecus in sinodo conederunt. Tunc archiepiscopus more solito querimoniam super Gandesheim templavit, et quomodo suae diocesis vestituram quae sibi praecessorum sui neglegentia abalienata foret repetere, deberet sibi decerni rogavit, dicens se in Franconofordensi concilio omnia inventa vel decreta patienter sustinuisse, et postmodum per anni circum- 25 lum et eo amplius expectasse, iam diutius super hoc reticere non praesumere, ne videretur suae ecclesiae ius aut nescire aut nequire aut certe nolle defendere; se eidem praesenti sinodo ad omnia obtemperaturum, et de eadem sua parroecia eo loci iuramento episcoporum, clericorum, laicorum, iuxta imperatoris ac praesulum complacitum finem constituturum. Econtra senior noster putare se ait nil inde ibi tractandum, quia idem Franconovordi foret perpetuo terminatum; si vero aliter non possit, se imperatoris et fratrum consilio libenter obauditurum, libentius tamen si fieri possit in generalem praesentiam eorum praesulum qui priori concilio intererant expectaturum. Fitque inde mirabiliter varia inter considerentes dis- 25 ceptatio, eo quod illi diffinitio, isti vero placuerit dilatio. Tunc noster praepositus Wiggerus assurgens, imperatorem et episcopos, quam firmiter quamque rationabiliter eadem Frankonovordi determinata sint humiliter commonuit, et quam sepe antecessorum tempore tam in conspectu Romanorum pontificum quam et imperatorum finita sint, et quam etiam plurimas quamque firmissimas testimoniorum auctoritates in scripturis senior noster habuerit, suffi- 30 cientes exposuit. Contra quem pluribus ex alia parte mussitantibus eaque quae vera disse- ruit infringere conantibus, Sigiberthus praesul Mindensis manifestius emersit, seque eo quod senior noster indutias peteret suo iudicio Gandeshemensis diocesis vestituram archiepiscopo decreturum promisit. Cui piae memoriae Meginhardus Werziburgensis praesul⁷⁵ respondens 75 ait, se suosque confratres domno Godeharo suo decreto eandem parroeciam assignasse, eamque sibi nisi eorum iterum iudicio adimi nec debere nec posse, et quia sibi suisque comp- 35 plicibus, id est Meginwerko et Branthogo, quibus id tractandum erat, ceterorum displicere querebatur desentiam, sinodum suspendi rogavit usque in illorum praesentiam. Quia ergo ipse veritatem sine fallendi nevo disseruit, testimonium totius concilii publice promeruit. Ille vero alter favori plus equo innisus erubuit, et propria semet conscientia repraehendente 40 conticuit. At ubi archiepiscopus se in hoc minus proficere animadvertebat, item inceptae iam sepius conciliationi imperatoris ac principum auxilio inniti studebat. Domnus autem noster diutius non valens resistere, promisit se ad omne quod imperator cum episcopis, suis tantum clericis ac militibus^a placitum, decreverit promptum existere. Tandem domno Gode- 45 haro ipsum Gandeshemensem locum honoris causa praeponi, circumiacentes vero villulas inter eos conciliandi gratia dividi, imperator cum ceteris primoribus decrevit, quod tamen consilium nostratibus hoc super tam firmam priscae sinodi determinationem consentire me- tuentibus non provenit. Metropolitanus hoc audito sinodum finivit, et super hoc ulterius quicquam prosequi penitus desivit.

36. Subsequenti autem anno, imperatore estivo tempore Mersburg placitum habente, 1030. 50 eo et Mogontinus praesul et noster convenerunt, seque primo conventus sui die devote^b in- 100 vicem salutaverunt. Quadam⁷⁶ vero die diluculo ipse metropolitanus cubiculum nostri senio- 75 ris^c improvisus ingrediebatur, et semotis omnibus solus cum solo diutissime colloquebatur, et ut ipse noster fidelibus suis ipso superste asseruit, se in Gandeshemensis parroeciae

a) ministria corr. militibus. b) mans 2. c) e. n. s. manu 2.

55 74) cf. Ann. Hildesh. a. 1029. 75) obiit anno 1034. 76) cf. Ann. Hildesh. h. a.

1030. repeticione pro parte ignoranter errasse, pro parte malignanter fatebatur peccasse, sibi que hoc indulgeri deprecens, se sanctae Mariae ipsique episcopo digna penitentia semper satisfacturum, et super talibus sub testimonio Christi et ecclesiae promisit perpetuo taciturnum.

1031. Proximo autem anno, incarnationis certe Domini 1031, suae quoque ordinationis duodecimo, idem archiepiscopus post natalem Domini Romam adiit, et inde rediens immatura ah! ah! morte praeventus, 8. Idus April. obiit. Hanc ergo confessionis eius sententiam ideo hic internectandam estimavimus, quoniam post illius obitum ipsum dominum Godehardum infra missarum sollempnia in umbone sermone ad populum habito idem publice profari sepius audivimus, ubi ei et pro his et pro aliis indulgentiam sincera cordis compunctione impertivit, et a circumstantibus ut idem facerent expetivit⁷⁷. Post hunc autem quidam Fuldensis decanus 10 Bardo nomine, eodem anno Wirdinensis abbatiae regimini praepositus, et postmodum in Herveldia Arnolfo abbate deposito in hanc dignitatem impositus⁷⁸, in Mogontia successit, qui praeteritae litis discordiam erga nostram aecclesiam funditus contexit, et praedictas illas moniales, postquam anathematis hannum intellexit, Sophia quae prima earum erat Mogontiae defuncta, secum Norhtunon⁷⁹ produxit, et illic domina Sophia cum praeposito nostro et 15 decano obviant, duas earum reddidit, duas vero humili praeece secum retinuit, et pro illo etiam beneficio domnam Godehardum devoto semper in posterum excoluit dilectionis officio. Harum vero quae requisitae sunt priorem, Idam scilicet illam domnae Sophiae nepem, in Gandesheim cenobio monacharum Reimburga abbatissa defuncta senior noster praeposuit, et omnem pontificalis officii ordinem ibidem postmodum sine cuiusquam contra- 20 dictione probabiliter exercuit.

37. Quoniam ergo nunc illam diutius prolongatam dissensionem ad optatum tandem finem perduximus, restat ut de gestis venerandi nostri pontificis quae inter praescripta sola legentium fastidii devitacione dilata sunt ex multis pauca disseramus, et ea quae iam Deo plenus et seculo prorsus alienus exercuit, ad laudem summae Deitatis et etiam ad noticiam 25 et providentiam fragilis nostrae mortalitatis describamus. Nam primo⁷⁹ ordinationis suae anno in australi^b parte nostrae principalis ecclesiae antiquum templum praecessorum tempore constructum, sed iam et senio et incuria pro parte dilapsum, inde penitus abstulit, et ibidem monasterium summi decoris ut vel hodie claret inchoavit, quod quarto dehinc anno decentissime consummatum, in honore passionis resurrectionis et ascensionis Domini 17. 30 Kal. Sept. dedicavit⁸⁰, in quo processionei ordinem et dominicis et aliis etiam festivis diebus pro cuiusque temporis qualitate et officii quantitate non etiam sine mystica provisione sapienter aplavit; quo templo missalibus, libris, campanis, aliisque divini ministerii instrumentis adornato, scolam illic canonicam concivit, cui totam spiritualis et carnalis alimoniae sufficientiam omni vitae suae tempore saluberrime providit. Duo quoque castella construxit, 35 et unum⁸¹ quidem ex orientali parte nostrae civitatis, in quadam palude quae a fonte sal^a ibidem scaturiente Sulza⁸² dicitur, ubi antea fantasmatica quaedam illusio praetereuntes sepius et maxime nocturno vel meridiano tempore deterrere consuevit; ubi etiam sacellum pulchrum in honore sancti Bartholomei apostoli consecravit, ea videlicet ratione, quia quamvis omnibus apostolis inmundi spiritus subiecti sint, ille tamen eis in passionis suae certamine prae 40 ceteris legitur imperasse. Aliud⁸³ vero ex occidentali civitatis parte in speciosi cuiusdam montis cacumine edificavit, quod sancti Maurilii, sui videlicet dum patriam⁸⁴ incoluit patroni⁸⁵, honori pariter et nomini titulavit. In quo monasterialem ecclesiam, pulchra varietate et varia utilitate constructam, incarnationis Domini anno 1028 et sue promotionis septimo 45 dedicavit. In quadam etiam sui curte Holtuson dicta⁸⁶ conveniens monasterium cum habitaculis monachicae conversationi congruis construxit, quod subsequenti praenotatae suae ordinationis anno quadragesimali tempore, 12. Kal. April., in honore sancti Benedicti dedicavit, ubi et congregationem monachicam ab antecessore suo apud nos in monasterio sancti Michaelis archangeli coadunatam collocavit, quia eos ibi ab humana frequentatione semotiores

a) i. sub eisdem anni spacio 1. b) igitur fortasse et in Ann. Hildesh. a. 1023 et 1027 vox errata fuit: australi. c) sal- suginis corr. sal e.

77) v. Ann. Hildesh. l. a. 78) Nörten prope nus erat. 86) hodie Wrisbergholzen; eadem in Göttingen. 79) cf. Ann. Hildesh. a. 1023. 80) anno Ann. Hildesh. a. 1030 de ecclesia in Holtunon 1027. Ann. Hildesh. 81) cf. Ann. Hildesh. a. 1024. dicuntur, ideoque ad Godehardum, minime vero, ut 82) hodie Sulze. 83) cf. Ann. Hildesh. a. 1025. T. III. p. 97 erravi, ad archiepiscopum Bremensem 55 84) Baioariam. 85) Althensis monasterii patro- et coenobium Osterholz referenda sunt.

professionis suae cursum liberius exsequi posse putavit. Quod ubi humanae tam suorum 1031
quam et aliorum opinioni displicere cognovit, commentationes singulorum non ferens, redire
eos ad prius habitaculum mandavit. Quamvis enim ipse vario huiusmodi edificationi studio
vehementius omnibus esset intentus, omne tamen quod felicis memoriae dominus Bernwar-
15 dus* eidem sancti Michahelis ecclesiae in aliquo contulit, eiusdem loci abbati Goderanimo
eiusque post eum successori Adelberto in huiusmet monasterii edificationem sollicite com-
misit, adeo ut nec unum agellum vel mancipiolum aut de collato eo^b loci thesauro unius
nummi praecium in suae commoditatis converterit servitium. Idem⁸⁷ autem monasterium⁸⁷
ab eo Adelberto abbate nisi quibus turribus et minoribus capellis laudabiliter consummatum,
10 incarnationis Domini 1033 anno sueque promotionis undecimo, in honore sancti Michahelis
3. Kal. Octob. dedicavit, et quicquid ibidem prioris episcopi studio attitulatum est, episco-
palis banni auctoritate Divinitate propitia perpetuo mansurum corroboravit. Quod⁸⁸ tamen
proximo anno sicut peccatorum nostrorum iniquitas coram Deo promeruit, Kal. Iul. in vigilia
15 pentecostes ad vesperam fulmine combustum miserabiliter interit. In orientali autem ca-
stello quod praediximus ecclesiam maiori ambitu sacello priori compositam coaptavit, quam
nativitatis Domini anno 1034 et sui episcopatus duodecimo in honore apostolorum Christi
9. Kal. Septemb. consecravit. Alias quoque kiricas et apud nos et circumquaque non minus
triginta praesulatus sui tempore sine qualibet muneris perceptione pro solo deificae religio-
nis lucro consecravit, quasdam ipse fundavit, quasdam vero suavidica ipsius exhortatio fide-
20 les Christi construere mandavit. Postrimo principale nostrum monasterium cripta quadam
in occidentali parte obscuratum aperuit, et valvas quas dominus Bernwardus conflare fecerat⁸⁹
ibidem pulcherrime composuit, et ante ipsas paradisum delectabile pulchris porticibus altis-
que turribus inchoavit, quod decimo tertio profectionis suae anno consummavit, cuius turres
et etiam campanarium quod ipse super idem amplum mira artificii ingeniositate et insuper
25 magna deurationis praeciositate sapienter adornatum composuit, optimis campanis, certe
ex perfectissimis eiusmet artis artificibus exquisitis decenter adimplevit. Incredibile est etiam
memoratu, quantum in missalibus et librorum ac totius ecclesiastici decoris studuerit ornato,
quia ut modo digne conserventur, facente lingua carnis ipsa plurima utensilia idem varia sui
commoditate nobiscum perpetuo loquentur. In enutriendis quoque clericis, legendi, dictandi,
30 cantandi, scribendi pingendique studio alacriter studuit, quod etiam tunc temporis laudabi-
liter claruit.

38. Vigiliis autem et orationibus et ieiuniis tanta sedulitate fuerat intentus, ut inde sibi
omnimodae vitalis voluptatis succreverit contemptus, quod licet ipse pro iactantiae devitatio-
ne clam cavere niteretur, nobis tamen qui ei utinam condigna ac debita servitii fidelitate
35 contigite cohesimus, continua inmanitate res facile prodebat. Iugiter namque completorii
cursu finito, lecto reclinatus ad usque conticinii tempus quiescens omni nocte surgebat, et
reliquum noctis tempus usque ad communem matutinalis officii consurgendi horam in psal-
modie orationibus insomnis pernoctabat. Iam vero cantandi hora signo clericis convocatis,
et matutinis cum commemoratione defunctorum consummatis,⁸⁹ si quid noctis adhuc restitit,
40 donec primae horae cursus occurreret in solita semper praece perstitit. Quo peracto, mis-
sali officio aut audito aut per semet ipsum sepius decantato, ad operarios exiebat, quorum
innumerabilem multitudinem per diversas operum utilitates si non aliquo novarum rerum
interventu praepediebatur cotidie nisi in festis exercebat, quibus profectionis studio frequen-
tius assidens, singulorumque strenuitates diligentius intuens, adhibito sibi uno de clericis
45 semper inveniebatur psalmodiae laudes resonare; nisi quando interim advenientium sugges-
tioni pro multifaria suae procuracionis sollicitudine cogebatur respondere. Sed et clerici
quos secum habuit, semper ubique erat convenientem locum providit, ubi quisque eorum
pro suo ingenio vel lectioni vel cantui vel scripturae vacabant, donec reficiendi hora seniore
ad mensam procedente conveniebant. In elemosinarum autem largitate vehementissime sat-
50 agebat, quia diatim innumerabilem pauperum multitudinem ante suam refectionem publica
stipe sufficienter reficiebat. Ex eisdem vero imbecilliores quosque convivii in domum indu-
cebat, quos ibi lautioris cibi satietate provide recreabat. Quoscumque tamen in urbe vel
suburbio infirmos rescivit, hos non solum ciborum refectioe sed et alia qualibet provisione
benigne revisit.

55 a) B. c. b) e. c.

87) v. Ann. Hildesh. a. 1033.

88) v. Ann. Hildesh. a. 1034.

89) extant adhuc.

39. Usitatum quidem illius abstinenciam nequaquam sufficimus vel satis admirari, quoniam nullum iam inter probatissimos restare credimus qui eam possit imitari, quam nisi sepius praesentialiter non sine admirandi stupore conspexerimus, nunquam Deo teste vel dictis vel scriptis crediderimus. Nam ad mensam cum suis residens quicquid sibi in delectabili piscium apparatu suavissimum apponebatur, totum hilariter acsi pro comedendi aviditate attigit et confregit, et circumsedentibus qui hoc digni videbantur laetus distribuit. Ipse iugiter in pane solo et sepiissime si holerum vel leguminum condimento refectorem iocunde sumebat, et cunctis cotidie in vino et medone laetissime convivantibus aqua tantum sitim mitigabat, nisi aut hospitem hoc certe merentium cogeretur praesentia, aut a primoribus nostris per nomen Christi coniuratus tali devinceretur obedientia. Dominicos vero alioque festivissimos dies exceptis, in quibus corporalem sustentationem in piscibus et vino et cervisa et etiam melle non tamen ad satietatem sed semper parcius susceperat. Omnia autem quattuor temporum ieiunia omnesque sanctorum vigiliis per anni circulum, ubicumque sic evenit, continuato sepius biduo vel triduo ieiunando pernoctavit. Semper autem post episcopalem sui promotionem quadragesimale tempus a capite ieiunii usque ad pascha in pane et aqua perducebat, ut hinc nec dominicas nec festum aliquod exemerit, nisi tali ut praedicitur hortamine invitus id fecerit. Et hoc quidem rarissime contigit, quoniam propositi sui sententia intellecta, nemo eum tandem pro talibus compellere praesumpsit. Quociens tamen vel ab advenientibus vel a commanentibus ut sibi in hoc provideret ammoneretur, cuiusque fortioris cibi vel potus perceptionem assidua ieiunandi consuetudine incommodare sibi fatebatur. Quanto ergo diutius hanc huiusmodi abstinenciam exercuit, tanto per Dei gratiam quae eum liquido per omnia comitabatur ad perficiendam fortior exstitit.

40. Pro hac enim observantia regalem curtem sed et primatum quorumlibet conventum libens devitabat, quia se a suae mentis instituto per eos vel petitione vel iussione reduci pertimebat. Ubicumque autem infra suae provisionis terminum ad festa sanctorum aut ad anniversariam ecclesiarum diem populum convenire cognovit, illo alacrioris cordis hilaritate libenter commeavit, quia quod solum prae omnibus semper amavit, ibi se per verbi Dei inperitionem lucrum animarum acquirere posse speravit.

Hoc etiam ad laudem Christi iugiter fiebat, quoniam sermo doctrinae eius non alius erat, nisi de Dei et proximi dilectione, et fidei ac christianismi conservatione, et de confessione peccatorum et etiam de recordatione salutis animarum. In coenobio autem nostrae conversationis sepius sanctarum scripturarum interpretationem profundissime tractavit, fratresque suaviter exhortatione, et non etiam interdum sine austeritatis intermixtione, ex praesenti practicae actione permansuram theoreticae contemplationem promereri studere mandavit. Corporali tamen nostrae procuratori nihilominus invigilavit, quia et cotidianam annonam pro sui decere et nostri etiam egere sufficienter ampliavit, et pecuniam quoque, quam dominus Bernwardus in usum vestiendi nobis dandam iniunxit, misericorditer adauxit.

Circumposita sanctimonialium monasteria interdum etiam adiit, et qualiter professionis suae debitum Deo persolverent indagacione sollerti rescivit, et pro bene gestis gratias divinae propitiationis retulit; reliquum vero si quid, ut forte fit, indecens invenerat, iustae severitatis invectione et olei et vini infusione sollicito purgaverat. Deinde corporalis indigentiae sufficientia perquisita, et habundanti caritatis exhibitione ex suis inperita, remeavit ad propria.

Nec quicquam ubiubi imperfectum unquam demisit, unde aliquod divinae religionis lucrum exoriri posse cognovit.

VITA POSTERIOR.

INCIPIT PROLOGUS.

Summae reverentiae decore venerando domino meo et magistro Albino, toto semper devotionis studio colendo, Wolferius a spiritu et corpore modicus, quicquid pro plurali subiectionis debito iure proprius. Hystoriam de vita et institutione beatae memoriae patris ac pastoris nostri Godehardi episcopi scripturus, inter spem et metum anxius diu multumque deliberando

a) ne c. b) ita codex autographus desinit, initio fol. 138, cuius altera pagina non nisi pauca verba eaque multo posteriori manu apposita exhibet: Anni vite sancti Godehardi fuerunt quasi .LXXVIII^o. c) wolferius 3. wolfferus 7. LEIBN. d) godehardi 1. constanter: gotthehardi 5.

dubitavi, quia me ad tam arduum ac praeclarum opus imparem minusque idoneum non ignoravi. Nam quantum spe et delectatione virtutum, quas per illum Deus ostendit, delectatus ad-
vocabar, tantum multiplice propriae negligentiae conscientia et metu terribius retrahebar; donec
fundem praeceptorum ac fratrum, maximeque beati et veri Dei cultoris Adalberti abbatis no-
stri⁹⁰ iussis, partim sponte, partim invitus obediens, tale fastigium attingere temptavi, tuaque
obedienciae, o praeceptor nobilis, secretius offerendum aestimavi, apud quam et pro erratis fa-
cilius locus esset veniae, et pro demendis vel addendis promptior et non suspecta benignitas cau-
telae, vel saltem indiffamata^a celeritas taciturnitatis aeternae. Nec enim, pater venerabilis,
aut dedignando mireris, aut ammirando dedigneris, quod tu solus ex generali pontificum, ab-
batum ac^b doctorum collegio, quasi ad meae nugacitatis inspectionem specialiter eligaris, cum
et hoc prudens praedicti monitoris et impulsoris mei industria providerit, maxime quia tibi pro
fidei et dilectionis tuae^c merito eiusdem patris nostri vita et ante et post pontificalem promo-
tionem prae caeteris semper claruit, et quia ipse tibi secretius ac familiarius, exemplo Christi
ac discipuli quem diligebat, cordis sui archana praecunctis aperuit. Ideoque et me, ut prae-
dixi, imparem minusque idoneum ad idem opus^d praesertim impulit, quod per adolescentiae
meae tempora inter Herveldense et Altahense coenobium, quasi Orosii more⁹¹, discursaverim,
et primaeva^e eius gesta a Christi fidelibus et frequenter audierim^f et etiam pro parva adhuc
ingenioli capacitate libenter retinuerim. Deum ergo^g, qui secreta cordium intuendo rimatur,
testor, me nichil in eius memoriae laude descripturum, nisi quod aut ipse et vidi et audivi, aut
a vere veridicis et etiam probatis agnovi. Maxime tamen cum Altaha studii causa exulare
cuiusdam veterani presbyteri Rumoldi^h nomine, quem et tu melius noveras, familiaritate et col-
loquio sarcipus utebar, et si Deus quandoque dignaretur, eius veriloqua relatione ad hoc ipsum
institutebar; qui certe ei ab ipsa infantia fidei ministerio semper adhaerebat, eumque sacrae
eruditionis litteras instruebat, et omnia eius dicta et facta usque ad monachicam pro-
fessionem, et etiam ad pontificalem promotionem, ipseⁱ melius noverat. Sed et ego solito
priscae obedienciae more, si quod forte vel aptum vel ineptum compilare quiverim, primo sagacitati
tuae merito offerendum decrevi; ut certe per te errata corrigantur, hiantia suppleantur,
superflua diradantur, necessaria supponantur, et ubiubi devierim, quod, fateor, facile fit,
soliditas mea veniam consequatur; quae^k et contra insultantium irrisionem auctoritatis tantae
defensione muniatur. Cum tamen, Deo teste, pro hoc minime movear, si quis me talium elatus
irriserit, vel inurbanum quicumque confasse verbosus^l obiecerit, ut tantum studiosis et Deum
timentibus simplicem veritatis sententiam construxerim; et his, si qui forte spiritus Domini in-
spiratione annuente post hoc, dum livor invidiae nubila^m praetendens occiderit, praedicti an-
tistitis actus et vitam condigna reverentia condecorare noverint et voluerint, rerum et tempo-
rum certum ordinem depinzerim. More siquidem sagatoris canis, qui annuente venatore vel
nutu vel signo emissus, tota die indesinenter et quasi infatigabiliter laborat, non ut sibi solum-
modo, quod nec praesumit, praedam arripiat, sed ut iubentis domini ludichram voluntatem
perficiat, rarum scilicet et insolitum quiddam capiendo, unde non solum dominus cum suis
domesticis festivius laetetur, sed et superventuris forte amicis lautioris coenae iocunditas reser-
vetur — huius inquam more me libenter laborare profiteor; non ut mihi laudem, quam in hoc
nec mereor nec dignor, acquiram, sed ut vel modernis vel posteris, sicut praedixi, aeternam
iusti memoriam, quamvis indocili taxatione, proponam. Quare ergo erubescam me canibus, qui
certe maiorem et excellentiorem inter bruta animalia, dono puto Creatoris, intellectum habent,
assimilari, cum nec evangelica illa Chananea erubuerit, immo et gavisus sit, se a Domino cani-
bus comparari, nec etiam Lazarus spretus a divite horruerit, his lingentibus consolari? Nam
quantum brutis excellentiores, tantum rationabilibus sunt appropinquoiores. Nec saltem super
hoc fidelium quisque moveatur, quod a praedictis inlusoribus fatuitati meae obicitur, non de-
cere tam praeclari ac insignis viri quasi infamamⁿ genealogiam diffamare, sed magis, ut ipsi
putant, in laudem eius silentio celare, cum quilibet sanum sapientes non adeo attendant vanam
generositatis^o tactantiam, quam utiliorem divinae inspirationis praerogativam, quibus certe
nemo nobilis videtur nisi quem virtus nobilitare^p probatur^q, cum scriptum sit: Ubi spiritus

Vita I. c. 1.
2 Cor. 3, 17.

a) infamata 5. b) aut 12. c) mese 1. d) opus — ergo excederent 12. e) princeps 1. f) sequentium non nisi
fragmenta scilicet linearum initia habentur 12. g) de et 12. reginoldi L. ratmundi B4. h) ipse 5. i) quin L.
j) verbosus L. k) reliqua prologi desunt B4. 4^b. l) intimum 10. Brow. m) reliqua excederunt in 12. n) nobi-
litate 2. qui virtutis nobilitate probatur 3. o) videtur B5.
90) S. Michaelis abbas a. 1030 — 1054. 91) scilicet sicut Orosius a S. Augustino ad S. Hieronymum
discendi gratia missus fuerat. HENSCHEN.

Reg. 2, 7.8. Domini, ibi libertas. *Et propheta dicit: Dominus pauperem facit et ditat, suscitavit de pulvere egenum, et de stercore erigit pauperem, ut sedeat cum principibus et solium gloriae teneat. Quod in illo veraciter impletum esse, tota sancta ecclesia teste describitur, quia eum per vias rectas a Domino deductum, et in conspectu regum magnificatum cum principibus gloriose consedis, et inter principes sapientiam locutum esse, et solium gloriae feliciter tenuisse vidimus. Unde et a nullo fidelium dubitatur, quod modo in sanctorum ordine sacerdotum coram Christo procul dubia laetatur. Si ergo frivola loquacitatis meae sententia ultra licitum vel placitum sermocinando processit, quod certe timiditas, omnia etiam tuta timens effecit, tu pater et doctor egregie, qui hoc non solum praedicti praesulis memoriae, sed et nostrae imperitiae et debere crederis et velle; tu inquam, in quo est et approbandi pericia et improbandi potentia, quorumlibet oblocutione contempta, prudenter provideas, ut et inepta et inutilia aeterna taciturnitate sepeliantur, et profutura, Deo adiuvante, sine adulationis furo proferantur. Quia, si quid a vero dissidet, non meae impericiae sed tuae imputatur incuriae; sed si forte quid aptius erit, non mea sed tua pars erit, ut quidam se humilians ait:*

Si quid ab ore placet, laus monitoris erit.

EXPLICIT PROLOGUS. INCIPIT VITA EIUSDEM.

Math. 5, 15. 1. Quia evangelica veritatis voce praecipitur, ut lucerna accensa non sub modio sed super candelabrum ad illuminationem fidelium constituatur; et quia secreta regum celeri iubentur, opera vero Dei revelanda et magnificanda iure panduntur, ideo dignum et etiam gloriosum putavimus, vitam beati et venerandi patris nostri Godehardi episcopi, quantum divina clementia donaverit, in exemplum modernis et posteris proponere, et gestorum eius probabile magisterium Deum timentibus exponere. Vere etiam metuimus, nos culpa negligentiae non carere, si patiamur ea, quae ab eo laudabilia et vidimus et audivimus, sub silentio latere. Quem ergo Baioaria olim ab initio, verbi Dei vomere exulta, et sacrae fidei semine sufficienter fecundata, verum religionis eruditorem nobis, quibus opus erat medicus, concedente Christo transmisit, nos Saxones vel certe Saxigenae, et ut vera nobis, proh dolor! insultationis irrisione obicitur, verbo Dei diu indomabiles, periculo non caremus, si eius gloriam, domestica desidia obdurante, silendo negligemus.

2. Praeclarae igitur indolis puer Godehardus nomine, iuxta Altahense monasterium ex eiusdem ecclesiae familia a vere christianis ut post patuit parentibus feliciter natus et nutritus, ac in eodem coenobio sacrarum litterarum studiis fideliter est imbutus. Igitur septingentesimo quadagesimo primo incarnationis Domini anno, quo Karolus primus, filius Pippini primi, filii Anchisi, filii Arnolphi, ex hac vita demigrans, filiis suis Karolomanno et Pippino regnum reliquit, quo etiam sequenti anno iste Pippinus Karolum Magnum genuit, initium Altahensis monasterii a sancto Pirminio et Outilone duce Baioarico aliisque Christi cultoribus sapienter inceptum, et in religione monachicae institutionis feliciter est perfectum, ante distributionem episcopiorum, quae decimo post anno in Baioaria a sancto Bonifacio archiepiscopo facta est ex decreto Zachariae papae et consensu Pippini regis; cui ante tunc temporis triennium, frater Karolomannus Romae tonsoratus, et monachizatus, haereditariam partem regni et proprietatis dimisit, quando Willebaldo Eichstad, Iohanni Salzburg, Erimberto Frisingin, Gaibaldo Radispona commendatur, et christiana religio ibidem digne Deo corroboratur. In praedicto certe coenobio servimen Christi ab initio feliciter succrevit, et per centenos fere annos in monachico proposito laudabiliter profecit, usque in detestabilem illam dissensionem, quae cepit inter Ludovicum imperatorem filium Karoli Magni, et filios eius Ludovicum Lotharium et Karolum, ac deinde imperatore defuncto inter fratres ipsos per multos annos, ut cronica testantur, permansit.

3. In ea ergo tempestate ecclesiae plures despoliabantur, coenobia disturbabantur, inter quae et eiusdem Altahensis ecclesiae proprietates ibidem a fidelibus collatae et eotenus inconculsa diripiebatur, et huic sceleri militantibus iuxta debachantium voluntatem beneficii,

a) sapienter L. B5. b) donante B. c) E. p. desunt 3. d) E. p. I. v. e. desunt 2. 5. e) Quem — persitit 50 desunt in B4. f) Praeclarae — imbutus desunt in editis et B. adsunt in B5. g) s. P. et O. d. B. a. desunt B. B5. h) p. quindecim fere annis ante d. c. quae post annum B. excepto B5. i) erimberto 1. k) frisinge 5. l) testatur 5. m) debachantium 1. 5.

92) duri, saxea corda habentes. 93) cf. Ann. Hersfeldenses SS. III, 35. 94) cf. Vitam Bonifacii. 95) cf. Ann. Hersfeldenses SS. III, p. 44. 45.

inmo maleficii causa dividebatur. Hac enim necessitate monachica ibidem norma defecit, sub regula tamen canonicorum idem locus usque in tempora pie memorie Heinrici ducis, quem postea imperatorem vidimus, item per centum annos perstitit. Quod et Otto pius rex, filius Heinrici regis Saxonici, saepius decrevit in aliquibus locis reintegrare; sed plurali infortunio obstante, maxime tamen fratris sui Heinrici ducis Baioarici machinatione praepediente, non potuit perficere. Qui certe sibi in prima regali ordinatione, in praesentia patris ac principum, quasi iocularia indignatione se nobiliorem iactans, restitit; et in eadem vana voluntate, semper contra fratrem regem privatim et subdole, contra filium vero regis Liutolfum, et Baioaria adhuc testatur, publice^a perstitit^b. In eodem monasterio puer praedictus fideliter a parentibus oblati, a fratribus devote susceptus, litteralis scientiae haustum Domino tribuente laudabiliter inibat, et divinae legis noticiam pro parvulo adhuc aetatis ingenio libenter accepit, iuxta quod dicitur: *Facillime discitur, ubi spiritus Dei doctor adest*^c.

4. Eo tempore beatus vir Fridericus^d Iuvavensis episcopus idem monasterium beneficii^e causa gubernavit tempore Heinrici ducis prioris⁶⁰; et fratres inibi in divino servitio⁶⁰ coadunati, postquam eiusdem pueri laudabilem in timore Dei indolem cognoverunt, eum^f noticiae pontificis intimaverunt. Quo audito ille, ut certe erat prudentissimus, Deo gratias retulit, illumque inde eductum in^g suam familiaritatem assumpsit^g. Quem ubi de virtute in virtutem, gratia Christi provehente, scandere cognovit, amplius eum pro collata divinitus industria gratulans amavit, ac^h per triennium secum per diversa expeditionum caeterorumque commeatium difficiliora itinera quasi praetemptandi gratia circumvexit, et sacrae fidei ac religionis catechismoⁱ devotius instruxit, sicque^h eum eidem coenobio, fratribus illum in supplementum divinae servitutis obnixae repetentibus, subdiaconi gradu decoratum remisit. Qui ibidem in sanctae conversationis studio de die in diem per adolescentiae tempus sagacius²⁵ invigilans, communi etiam fratrum commodo et utilitati devotius intentans, maiores scilicet iuxta apostolum honore praeveniendo, coevos iustis exemplis adhortando, subiectos sacris saepius monitis ad meliora sollicitando, et ita divina clementia comitante in brevi verae religionis disciplinam ad integrum consecutus, diaconi quoque honore sublimatus, eidem monasterio, ut vere post patuit, Deo praedestinante praepositus est constitutus.

30 5. Anno¹ 97⁷ deinde post partum Virginis 953^m, Ottone imperatore secundo post periculo³⁰ sissimum et etiam infelicissimum Calabriae bellum adhuc per orbem terrae clade et infamia notissimum ex hac vita sublato, et Romae cum summo totius christianismi merore satis tamen honorifice sepulto, certe post inconsideratam Mersiburgensis episcopatus destructionem, et post innocentem iuxta vocem populi Geronis comitis necem, praedictus Heinricus³⁵ Baioariae dux, pater Heinrici imperatoris, ab imperatore patruale certe suo ante septennium

a) p. t. 1. n) deest 1. b) hic codd. B. excepto B5. et edd. inserunt, quorum pars iam supra edita est, sed in eisdem defuerat: Praeclarae igitur indolis puer, Godehardus nomine, iuxta Althense monasterium ex eiusdem ecclesiae familia in villa Ritenbach dioecesis Pataviensis a vere christianis piis et honestis parentibus feliciter natus est et nutritus. Studiis litterarum adhuc infantulus contra intentionem quodammodo parentum suorum se tradidit. Erant scholae, quas visitavit, prope monasterium Althach trans flumen Danubium. Cum autem mane surgens sanctus puer gratia visitandi scholas veniret prope Danubium, quod pons ibi non erat, ut posset fluvium pertransire, Deo dante, vadens ad scholas, aut inde rediens, quendam reperit, qui sibi per flumen continuum et sanum praebuit conductum. In etc. desunt in codd. A et B5. c) hic B. excepto B5. et edd. inserunt: Coepit namque sanctus puer in primaevo aetatis seu iuventutis suae flore vanitates declinare atque levitates evitare, magis eligens iugum legis Dei subire et virtutum tramites adire, quam frui vanitatibus huius mundi, ut illa semper assolet aetas: coepitque de bono in melius, de meliori in optimum non segniter se transferre. Ob hoc semper terebat ecclesiae limina, ut ibidem hauriret sacrae legis flumina, ut evindo mentem suam inebriaret sibiundam. Aderat ei Dei timor ipsum ab omni retrahens lasciviam puerili. Sic igitur se omnibus exhibuit, ut organum quoddam Spiritus sancti esse verissime appareret. Unde et factum est, ut in habitu saeculari, quo inter religiosos manebat, multos de religiosis in vitae sanctitate pelliceret evidenter. Cum autem bonam moribusque honestis huiusmodi vitam laudabilem in dicto monasterio Althach per aliquot annos peregrisset, et adolescentiae annos attingisset et vitae sanctae fanus per totam Bavariam se dilatasset, eo etc. desunt in codd. A et B5. d) Christianus Pataviae episcopus codices B. perperam, qua Christianus anno 991 electus et circa annum 1012 mortuus est. Quo tempore Godehardus iam adultae aetatis esse debuit, qui anno 997 abbas Althensis constitutus fuit. LEIBN. e) b. c. g. desunt 5. f) cum Pataviensi episcopo qui tunc idem monasterium beneficii causa gubernavit, eum commendando notificaverunt 8. g) a. et cubicularium suum fecit. Quem edd. et B. excepto B5. h) ac cancellariae officium eidem commisit: in quo officio talem se exhibuit, ut divinae organum sapientiae se omnibus exhiberet. Sic per codd. B. excepto B5. et edd. i) catechismo 1. 5. k) instruxit. Timuit autem sanctus iuvenis Godehardus, ne quid in tantis quibus praepeditus erat negotiis vanum illaberetur animo. Ideo a dicto domino Pataviensi recedendi petita licentia et vix ostenta, is eum B. excepto B5. et edd. l) Anno — fecit statum desunt B4. m) DCCCCLXXXVIII. 1. 5.

60 96) patris Heinrici II. regis. 97) cf. Thietmari lib. III, cap. 14.

ob infidelitatem et tyrannidem, quam contra eum paterno more exercuit, ab honore summo-
 tus, tunc occasione iusticiæ* in spem regnandi arrogantiae furore in cassum elatus, herilem
 filium dignum Dei ordinatione regni heredem opprimere, semetque in monarchiam regni
 suadente seductore conatur erigere. Cuius tamen nugalis machinatio a primoribus regni
 Deum sane timentibus, et maxime a Willegiso metropolitano Mogontiaci, et Bernhardo^b 5
 duce Saxonico pacifice sedatur, eique post multa apta et inepta, quae modo melius silentur
 quia in cronicis⁹⁸ plenius continentur, priscus ducatus redonatur. In proximo autem natalis
 Domini die Otto* puer coronam regni a praenominato metropolitano honorifice percepit,
 et in omni ecclesiastica perfectione feliciter more avito crescere coepit. Cuius quidem
 laudabilis industriae iniziale fuit iudicium, quod septimo suae ordinationis anno saepe dictum 10
 Altahense monasterium episcoporum consilio, auxiliante demum duce praefato, in primum
 monachicae religionis reformari fecit statum. Quidam igitur venerabilis vir Erchanbertus
 nomine illic abbas praepositus, per quem auxiliante Domino divinum ibi ministerium iuxta
 regulam sancti Benedicti religiose disponitur; ad cuius statim saluberrimam admonitionem
 promptae obedientiae iuvenis Godehardus, corde et animo a saeculi vanitate conversus, cum 15
 aliquantis eiusdem loci fratribus monachus est factus, anno, ut ipse nobis saepius intimavit,
 aetatis suae 31; pluribus^d tamen ex eodem coenobio ut non ignotae* postmodum memoriae
 fratribus digredientibus, inter quos erat quidam Dietrichus^f, quem postea Mindonensis eccle-
 siae^e episcopum vidimus. Sed novellus novae religionis tyro adoptatus melioris vitae ty-
 rocini, ut in priori proposito solebat, toto cordis ac mentis affectu ad caelestis aulae limen 20
 anhelabat; adeo ut novus praeceptor novo auditori, quod certe in talibus insolitum est,
 considerata eius probitate omnem divini ovilis curam post se penitus commendaret, eumque
 sibi in spiritalis exercitii filiationem singulariter praeparet^h. Qui tamen praedictus abbas
 post triennium⁹⁹ vel causa infirmitatis vel taedio curae saecularis idem regimen reliquit,
 et ad secretioris vitae solitudinem in conspectu interni arbitri vacare decrevit. 25

6. His etiam diebus praememoratus Baioariae dux obiit, cuius loco pius Henricus, filius
 eius, surrexit, non patris insolentiam, sed initium sapientiae timorem Domini pleniter se-
 cutus; quia erat omni litterarum studio principaliter imbutus, et totus sane fide et actu ca-
 tholicus. Qui statim in divini famulaminis cultu succensus, praenotatum coenobium iterum
 spiritali pastore privari indoluit, et eundem Godehardum, tunc presbyterum, abbatem ibi 30
 praeponebat; cui ille per biennium iusta satis excusatione restitit, quia locum et sedem
 pastoris sui ipso superstiti usurpare non debuit. Sed postquamⁱ a fratribus et etiam^k epis-
 copis vocatus revenire recusavit, eisque licentiam quem in locum eius vellent substituere
 mandavit, tandem episcopali auctoritate et fratrum unanimitate victus, idem regimen iuxta
 ducis decretum suscepit. Qui statim in exordio suae promotionis totum se Christo vigilanter 35
 mancipavit, et districtiorem regularis vitae tramitem cum consociatis sibi fratribus ingredi
 anxie curavit; et in tali studio se ibidem per octo annos indesinenter exercuit. Et praeter
 hoc tamen manuali labore multiplicem fratrum^l ac necessariam utilitatem acquisivit. Qui
 et ibi in monte quodam qui Helmgereberg^m dicitur, castellum firmum et in eo ecclesiam
 pulcherrimam in honorem sanctae matris Christi Mariae, in cuius speciale servimen futurus 40
 erat, cum concedenti aedificio construxit; et circumquaque, maxime tamen in saltu Boemi-
 co, qui eidem provinciae proxime adstat, ad triginta et eo amplius mansos labore tantum
 manuum cum fratribus apostolico exemplo silvis et vepribus erutis ad usum utilitatis in-
 formavit. Interim 1002 incarnationis Domini anno nobilis imperator Otto tertius ex vita
 hac immatura morte discessit; in cuius regnum praedictus Henricus dux, omni pietate per- 45
 spicuus, successit.

7. Erat in illo tempore in Herveldensi monasterio sancti Wigberti Bernheriusⁿ abbas,
 venerabilis genere et dignitate memorabilis; qui tamen, ut in pace dicatur, ultra sui pro-
 positi ordinem humano more popularis famae laudi intentus, eiusdem coenobii fratres forte

a) ita 5. iusticiae alii; vindicandi Mab. b) berhardo 2. behardo 3. c) Otto tertius L. d) pluribus -- vidimus de-
 sunt B 4. e) ignote corr. ignorate 1. ignotum L. f) thetmarus B. et Brov. 10. B 5. g) e. sed non e. 7.
 Henschen. L. h) praeparet. Erat enim charitate fervidus, in labore strenuus, in oratione devotus, meditatione profundus,
 contemplatione suspensus, corpore honestus, corde mundus, sibi rigidus, defectibus aliorum compositus, humilitate praeci-
 piuus, in paupertate laetus, et in vera nitidus castitate. Qui B. excepto B 5. et edd. i) p. abbas a L. k) et etiam
 ab e. L. l) fructum L. m) ita 1. et Vita I. helingereberg 2. 3. L. heyligerperch 4. n) bernhardus 7. berthol- 55
 dus 10. B. bernhardus 8.

98) Thietmari lib. IV. 1-6. 99) scilicet postquam Godehardus monachum professus erat.

aliquanto debita conversatione fovit indulgentius, ita ut more canonicorum proprietates sibi tam in privatis aedificiis quam et in equis et cultioribus quoque plurimis vestimentis ac caeteris mundanae gloriae pompis vendicarent, et licentiam quoque dandi et accipiendi cum inlicitis ac superfluis conviviis caeterisque talibus usurparent. Quo scilicet abbate biennio ante finem sui aegrotante, et ultra Fuldam flumen in monte, quo ipse monasterium in honore sancti Petri apostoli construxit, cum militibus ac caeteris sibi familiaribus refrigerii lenitate commemorante, fratres indignatione permoti et quasi a patre contempti, ad regem tam per semet ipsos quam et per litteras ac legatos saepius diversas querimonias dirigunt, sibi victus et vestitus necessaria denegari, et illis cum caeteris Christi pauperibus esurientibus, res ecclesiasticas per vana et inutilia prorsus dissipari. Quam eorum querimoniam rex sapiens altius quam ipsi opinarentur intelligens, sed et vitam illorum non nesciens, diutius dissimulando distulit. Sed ad postremum importunitate eorum devictus, modificato sermone, respondit: libenter se patrem eorum, si Dei dono convaluerit, de talibus ammoniturum; sin vero obierit, eis immo et sibi in praeponendo pastore in divinis et humanis, sapientum consilio, iuxta timorem Domini provisurum. At memorato abbate paulo post defuncto, praedictum Godehardum eis patrem gubernatoremque episcoporum consilio praeposuit; quem etiam, ut in omnibus eis iuxta Domini timorem et monachicam religionem provideret, solerter ammonuit. Qui illuc per Wilfegisum archiepiscopum perductus, et per eum etiam, sicut Deo gratias optime noverat, ad bene faciendum sapienter instructus, in primo adventu, gratias divinae pietati referens eiusque directionem in praeteritis praesentibus et futuris sollicite quaerens, primitus eis iuxta regulare praeceptum duriora et asperiora mandata proposuit, et licentiam eis ad preces metropolitani aut haec secum celebrandi aut quo velint discedendi contribuit. Qui statim unanimiter conspirati, simul omnes, paucis tantum senioribus vel puerulis remanentibus, egressi, per diversa loca varie sunt dispersi. Quos tamen postea saniori consilio et eorumdem qui remanserant, certe industriam eius ac mansuetudinem intelligentium, auxilio, quosdam citius, quosdam vero serius, pene omnes ad ovile revocavit, eoque sub levi iugo Christi facile Domino gubernante coadunavit. Civitatem vero ipsam et claustrales cohabitationes a superfluis et ineptis pluribus aedificiis ilico purgavit et in condignam monachicae necessitatis habitudinem honeste reformavit. Et cum inibi inventis et aliunde acquisitis fratribus in eodem coenobio per septem annos Deo digne et hominibus laudabiliter ministravit, commendatum est ei et aliud monasterium, Tegarense¹⁰¹², quod pari quoque diligentia in Christi servimine gubernavit.

8. Hisdem temporibus fuit in Thuringiae partibus quidam vir nobilis, dignitate et meritis illustris, nomine Guntherius; qui pro delictis iuventutis ingemiscens, et considerata diligentius actuum suorum qualitate, faciem Domini in confessione praeveniens¹⁰¹³, Herveldiam ad novum abbatem digne, ut postea patuit, poenitendo accessit, eique omne secretum cordis ac voluntatis suae funditus aperuit. Quem abbas iuste in Deo timoratus blanda consolatione et condigna etiam provisione poenitentem suscepit, et ad monachicam usque professionem saluberrima sui commotione¹⁰¹⁴, Domino cooperante, convertit. Qui propriae diffidens imbecillitati corporis et animi ad penitus abdicanda quaecumque sunt saeculi, multiplicem suae haereditatis proprietatem quam acceperat a progenitoribus sancto Wigberto cum consensu haeredum suorum firma traditione totam delegavit¹⁰¹⁵; sub testibus primitus tamen testamento pactus, ut monachus factus, monasterium quod Gellinge¹⁰¹⁶ dicitur victus et vestitus gratia ipse possideret, ac fratribus illic Christo servientibus secum inde necessaria provideret. Sed abbas, prudenti pertractans consilio, homini noviter converso talem pactionem in via mandatorum Dei maximo futuram esse periculo, et plus inde per dies animae nasci dispendium quam corporis ut putabat subsidium, interim illum provida mente ab incepto suspendit, et laico habitu adhuc usum ad Altahense monasterium secum perduxit. Ibidem vir praedictus corde tenus compunctus, petiit ab abbate, ut ante professionem liceret sibi Romam petere, et apostolorum Christi aliorumque sanctorum intercessionem pro transactae vitae devius et pro novae viae ingressu quaerere. Quo permittente it et redit. Tandemque ante altare sancti Mauricii cingulum deponens, caput et barbam totondit, et

a) cibi L. a) Qui—ministravit desunt B4. b) aspera L. b) commendata sunt ei et alia duo monasteria T. et Chremense quae B. et B5. L. c) thuringo 1. 5. d) p. sed propriae diffidens imbecillitati corporis et animi hoc loco B. et B5. edd.; desunt infra. e) commotione 1. f) W. in usum Christo famulantium cum B. edd. g) d. ac nemetipsum ibidem in regularem perseverantiam spontanea promissione mancipavit p. t. s. t. B. praeter B5. L. h) Gellinge hic 1. 3.

facta de more petitione susceptus ac aliquamdiu regulariter probatus, ab eodem pastore monasticae vitae habitum est adeptus. Verum post votum professionis non immemor suae quam praescripsimus pactionis, adiens abbatem, petit licentiam patriam repetendi, et locum quem pepigerat iuxta conductum incolendi; quod pius pater interim consensit, nolens eum obstinata contradictione ab affectu quamvis iniquo prohibere; donec, ratione dictante, ⁵ inlicita cupientem animum paulatim posset mitigare. Venienti igitur ad locum Gellinge dictum, et disponenti necessitates ibidem commanentium, ex occultis temptatoris insidiis Deo ut certe credimus ad exemplum beati Iob permittente, multa et varia ei occurrerunt incommoda, pro quibus dum ipse, scilicet antea paupertatis ac laboris insolens, ad abbatem saepius quaeritando confugeret, eiusque pro talibus consilium et auxilium anxie perquireret, ¹⁰ sollicitus pater fluctuationem mentis eius profunde perspicens et subsecuturam forte cordis mutabilitatem vehementer pertimescens, blanda interdum consolatione et suaviloqua commotione mesticiam eius mitigans, interdum vero iuxta apostolum arguendo, obsecrando, increpando, oportune inopportune, nutantem animum eius castigans, ad viam salutis reducere eum studuit; quod tamen adhuc modicum profecit. Sed cum in hac altercatione saepius ¹⁵ luctarentur, et in huiusmodi molestia ambo crebrius fatigarentur, illi iterum quadam die suae sollicitudinis querelam suggerenti, vir Dei debito iustitiae zelo permotus, turgente ut aiunt pulmone respondit, ut aut in promissa obedientiae stabilitate Deo devotius serviret, aut certe ad solitam saeculi vanitatem, laqueis iterum Satanae irretitus, abiecto habitu rediret. Ad quam vocem stupefactus auditor intremuit, et erroris sui nimietatem sero tandem perhorrescens, ²⁰ ingemuit. Sed et hanc causam pio imperatori Heinrico per ordinem abbas totam secretius insinuavit, ipsumque adiutorem ad corrigendum talem hominem corrogavit. Quem confestim princeps ad suum colloquium clementer evocans, per semet ipsum convenit, et ex euangelicis, apostolicis, vel regularibus praeceptis instruere cepit, nullum posse duobus dominis servire, nec monachum ad seculum ut canem ad vomitum reverti debere. His et ²⁵ aliis huiusmodi praecantationibus tandem in Christo vere compunctus vir memoratus, omni praedicta pactione cordetenus oblita et tota cuiuscumque incommodi querimonia abolita, ad Altahense monasterium, ubi tunc sub eiusdem patris cura, ut in gratia omnium loquar, singulare divini cultus studium fervebat, se contulit; et illic fratribus humillime subiectus, et in sacrae religionis districtione pleniter in breviori tempore divini roris infusione instructus, ³⁰ ultra regulare praeceptum semet, etiam praelatis ammirantibus, afflixit.

9. Tertio namque suae conversionis anno in praedicto Boemico saltu heremum petiit, in qua ad 37 annos in studio sanctae religionis et in summa veraciter districtione spontaneae paupertatis cum sibi commanentibus vixit. Annona denique eorum erat varia, vario certe studio a rege Ungarico et de Boemia et Polania^a et ceteris diversis provinciis simul ³⁵ cum vestitu conquisita. De potu, ut omnibus notum est, nichil prorsus ibi nisi sola aqua habebatur, et ipsa etiam hospitibus ad sufficientiam, fratribus vero ad mensuram dabatur. Nam litteras omnino, nisi tantum psalmos, non didicit; et tamen omnem rationem et intellectum euangelii, legi et prophetarum et historiarum quoque ex crebra fratrum relatione et etiam avidiore verbi Dei exauditione mirabiliter percepit; adeo ut saepissime^b obscuriora ⁴⁰ mysticae intelligentiae, interdum iocando interdum vero admonendo, stupentibus auditoribus proferret. Quod nos quidem, qui eum familiarius novimus, frequenter audivimus; praecipue tamen, cum in summa sua festivitate, in nativitate scilicet sancti Iohannis baptistae specialis sui patroni, sermone eius affuimus; quo in capitulari collatione eodem die fratres ⁴⁵ suos admonebat, dum eos de eiusdem patris vita et moribus, victu, et etiam vestitu et operibus ad paupertatis suae Deo placitam tolerantiam instruebat. Verum enim dico et coram Deo non mentior, quia omnes paene qui aderant eidem sermone, ad uberrimam lacrimarum effusionem dono Dei sunt compuncti. Assedit ergo ibidem venerabilis abbas Altahensis Ratmundus cum pluribus sui coenobii fratribus et aliis insuper multis hospitibus, praeter nos, quos in canonico habitu illuc ingredi religio vetuit, quos tamen fratrum familiaritas et maxime abbatis licentia circumquaque ad fenestras, concionatore ignorante, clanculo collocavit. ⁵⁰ Erat enim, ut de sancto Benedicto dicitur, quem post Deum vita et moribus maxime sequebatur, et scienter nescius, et sapienter in octus.

10. Beatus itaque Godehardus episcopus, senio et labore iam fessus et etiam taedio

a) insolitam 5. b) Sed — memoratus dantur B. et B5. et in codd. Henschenis excepto 8. c) ferme XXXVI annis 8. 9. 55
d) poliani superscripto vel polania 1. e) ut nonnunquam o. queque m. 9.

saecularis curae repletus, annuente rege Herveldense regimen illustri viro Arnolde suo prius eo loci praeposito, et Burchardo^a aequae venerabili suo primicerio Tegarense commendavit; sicque ad Altaia remeavit, ubi si Deo tantum placuerit, in finem vitae suae in debito ceptae religionis studio perseverare decrevit. Idem enim monasterium omni devotione, ut vel hodie^b ibi liquet, adornare studebat, libris scilicet et preciosissimis missalibus, vestimentis caeterisque variis et utilibus ecclesiasticis ornamentis. Maxime tamen, quod et ubique notissimum est, plurimos in eodem coenobio fratres, scientia et moribus illustres, enutrivit; quos postea inter diversa monasteria patres et doctores, regis ac episcoporum petitione, dispersit. Sed cum iam in laboriosa, sibi tamen placita illa sua quiete per decem annos in huiusmodi studio pausaret, totaque cordis intentione in regione vivorum Domino placere diurnis nocturnisque suspiriis praeoptaret, mirabile tandem somnium vidit, ut ipse nobis saepius intimavit^c; postquam certe visionem se de hoc mundo, quo Deus iusserit, obitum non dubitavit.

11. Quadam igitur nocte, ut semper per triginta iam annos consuevit, post primam¹⁰²¹ tantum noctis quietem ecclesiam ingrediens, psalmodiae caeterisque talibus officiis intentus^{Dec. 3.} pernoctabat; sed et post matutinas in incepto decreto perstabat. Iamque aurora irradiante, modice dormitans cubiculum intravit, seque super scamnum tantum inclinans, huiusmodi somnium vidit. Nam oliva pulchrae magnitudinis ibi in claustrali atrio stabat, et putabat se sub eadem arbore lectionis studio sedere, et ad se quasdam graviore et ignotas personas accedere, quae se a rege illo missas assererent, ut eandem olivam suffossam sibi in regale servimen deferrent. Nec mora, ut sibi videbatur, secures et fossoria arripiunt, eamque summa festinatione extirpare contendunt; sed quanto altius infodiunt, tanto densiorem radicem tenacitatem inveniunt. Quod ipsi videntes, festinationis causa admotis securibus, radices secando praecidunt; sicque evulsam arborem secum auferentes discedunt. Et statim, ut aestimabat, ex relicta radicem densitate, innumera et speciosa virgulta succreverunt; quae totum etiam atrium sua multiplicatione repleverunt, ita ut et vulgus diversi sexus et aetatis accesserit, et de eisdem fructibus plantaria plura evellens, per rura et compita disseminaverit. At ille evigilans ecclesiam statim intravit, seseque totum cogitatum suum in Domino iactans, divinae clementiae attentius commendavit, quia se post idem somnium discessurum certius aestimabat; quod tamen sapiens quisque alia evidenter portendere patenter^d intellegit, qui multiplicem doctrinae illius numerositatem sollicitate perpenderit, et illic in prioris religionis exercitio relictam, et postea ubique per diversa divini roris dogmata salubriter dispersam^e

12. Quoniam quidem beati viri vitam non propria scientia, quae certe nulla est, sed¹⁰²² divina clementia favente, ab exordio hactenus per multa laudabilia descripseram, gratias divinae clementiae refero, tuumque, venerande pater, auxilium, quem a fine usque in finem in omnibus et in hoc praecipue negotio eruditorem defensorem correctoremque praelégi, tuum, inquam, tuique similium auxilium et interventum ad Deum imploro, ut deinceps maiora et laudabiliora illius directione sine mendacii furo veraciter et congrue describam.

13. Anno igitur post incarnati verbi Dei mysterium¹⁰²², regni vero domni Heinrichi 21, imperii autem nono, felicitis memoriae Bernwardus, venerabilis nostrae ecclesiae antistes, ex hac vita ad perpetuum migravit, cuius certe obitus totam regionem maxime contristavit. Erat enim, ut festinando omnem vitae eius hystoriam transcurram, in cuncto divinae servitutis studio iuste fervidus, et in tota mundanae utilitatis sagacitate sapienter providus, contra rebelles et induratos iure severus, erga obedientes et modestos rite mansuetus, in elemosinis et miseratione compatiens et largus, vigiliis ieiuniis et orationibus convenienter intentus. Monasterium itaque nostrum libris, serico, auro, argento, gemmis, picturis aliisque ecclesiasticis ornamentis pluribus decenter redimivit, clericos^f auxiliante Domino multos et etiam in divino servitio utiles enutrivit. Venerabile templum sancti Michaelis proprio labore constructum, suaeque haereditate et acquisitione sufficienter dotatum, in monachicam

a) bertholdo B. B. 10. b) quia secundum illud somnium se inde discessurum citius existimavit. c) deest 5
d) hic de c. 1. epistolum dimittit paginam vacat, quasi incipiens libro vitae secundo. B. 5. rubricam habet: Item ad defensorem. e) B. 5. rubricam inserit: De episcopatu. f) clericos 1.

1022. religionem Deo consecravit. Turres munitissimas et honorificas cum adhaerente muro in orientali et occidentali parte nostrae civitatis in tuitionem civium construxit. Ecclesias multas cum variis et utilibus aedificiis per diversas episcopi curtes aedificavit, et omni prorsus pontificalis provisionis honestate in divinis et humanis solerter invigilavit.

14. Eodem tempore imperator Gruona^a sedebat, et praememoratum abbatem solito 5 semper pietatis more secum habebat. Adveniente ergo legato cum hac lugubri legatione, imperator fidelem Christi sui que amicum condigno moerore deflevit, et piam eius animam Deo et sanctis Dei angelis debita commemoratione commendavit. Deinde abbatem secreto soliloquio convenit, eique suae voluntatis archanum de episcopatu eiusdem sedis aperuit. Cui statim ille in faciem restitit, et se indignum tali ac tanto honore et officio respondit; 10 quem item itemque ex habundantia cordis devotius ammonuit. Ille vero in coepta excusatione firmiter perstitit, dicens certe se maiora onera divitiarum ob hoc reiecisce, ut soli Deo liberius vacaret, et fragilis vitae finem in solita dilectaque sibi paupertate securius expectaret. Imperator per episcopos cordis eius duriciam emollire temptavit, eosque de talibus illum convenire rogavit; in quorum ille colloquio solita fiducia restitit, et se tandem, si hoc tamen nomine dignus eis videretur, donec aut Ratispona aut Patavia vacaret, ubi non sibi sed suis tantum prodesse possit, libentius expectare retulit. Sicque ibidem per totam ebdomadam de hoc inter eos causa tractabatur; sed ille semper in eadem suae sententiae tenacitate retinebatur.

15. Tandem in vigiliis sancti Andreae apostoli, quae tunc in quinta feria ante adventum 20 Domini evenerant, item somnium vidit, quod tunc soli imperatori, postea vero et nobis gratulando et lacrimando saepius intimavit. Aspexit enim in visione post solitas nocturnas vigiliis ac preces matutinas, ut sibi videbatur, in atrio eiusdem ecclesiae in qua post triduum Deo consecrandus erat, nimiam certe multitudinem inter se tumultuantem et de episcopo 25 Hildinseheimensi serio concertantem. Tunc accessit ad eum in media multitudine cum pulchra puellarum caterva quaedam matrona venerabilis, vultu et habitu mirabilis, et apprehensa manu eius, de frequentia turbarum eum in eandem ecclesiam introduxit, et extensa 30 dextra, nutu tantum eum ad agendam ante crucifixum veniam¹, ammonuit, statimque ipso se ad preces inclinante, ipsa cum circumstantibus clara voce ita psallere coepit: *Infunde unctionem tuam clemens nostris sensibus*. Ad quam vocem ipse a somno evigilans, et eiusdem visionis mysterio conpunctus, ecclesiam intravit et coram altari Domini prostratus, divinae pietati se suamque visionem commendavit. Facto autem die imperatorem secretius convenit, et mentis suae pertinacia remissa, visionis ei seriem aperuit, et tandem se divinae praedestinationi et eius etiam consilio ac voluntati obsecurum devovit. Nec mora, eodem die diluculo clerus noster cum militia² advenit; quibus dum imperator suum secretum immo di- 35 vinum decretum intimavit, tota eorum unanimitas gratanter Deum laudando suscepit. Quamvis primo, quod nec mirum erat, aliqui vel ad ignotam eius vitam vel etiam ad auditam olim 3 inventutis eius nimietatem³ ad tempus expavescerent, sibi que tale aliquid pertimescerent. Sequenti verò die, in natali apostoli, ei cum summo cleri plebisque tripudio eadem pastoralis cura commendatur, qui in proxima dominica adventus Domini ab Aribone metropolitano 40 Mogontiaco digne Deo consecratur.

16. Sed^b tamen in ipso eiusdem honoris, sive ut ipse putavit oneris, inicio iustis a 45 Deo, ut vere creditur, praedestinata non defuit temptatio. Nam idem eius consecrator Aribone eodem die ante missarum sollempnia secretius eum cum episcopis convenit, eique in Gandinseheimensi loco et circumiacente territorio omnem pontificalis officii provisionem banni sui interpositione prohibuit. Quem quidem bannum ipse suae simplicitatis more nec adprobavit nec rennuit; sed statim ad imperatorem, ab eo solummodo patrocinium in talibus quaerens, confugit. Qui confestim archiepiscopo cum confratribus familiariter accersito, et dissimulata cordis sui molestia, hunc novum conflictum banno soluto sapienter pacificeque diremit. Et sic praedicta consecratione festive celebrata, eandem diem in timore Dei exultantes laete^c 50 peregerunt; et ita in pace suum conventum dissolverunt.

17. Non ergo vobis, o lectores, incommodum vel fastidiosum videatur, si huiusmet 55 conflictus initium, vobis certe in posteris necessarium, altius necessitatis causa repetatur.

^a) grunha 9. ^b) quae sequuntur desunt B 4. ^c) leti 5.

1) Graecis μετὰ τὴν ἀποστολὴν, veniam agere aut facere, est hic corpus reverentiae causa in linare. LEIDNIZ. 55
2) vassis ecclesiae. 3) severitatem Hersfeldiae exortam.

Quidam dux Saxonicus Liutolf nomine, cum sua coniuge Outa, cum consilio et licentia sancti Alfridi, quarti nostrae ecclesiae episcopi, Romam petiit, et a beato Sergio papa reliquias sanctorum praesulum Anastasii et Innocentii impetratas detulit. In quorum honore monasterium et coenobium virginum primo in Brunisteshusin^a, deinde quarto post anno in Gandisheim construxit. Et easdem villas cum adiacente territorio et omni sua haereditate illuc in utilitatem Christo militantium contulit, et filiam suam Hadamnotam abbatissam ibi primam, eodem episcopo ordinante, constituit. Sicque totum idem territorium ab initio semper ad Hildinesheimenses episcopos per 240^b annos pertinuit; et nullus Mogontinus praesul quicquam inde vel sibi vel suae ecclesiae vendicavit, donec a Rabano duodecimus Willegisus metropolitanus Mogonciacam cathedram insedit, vir certe in omni catholica pietate praeclarus, sed in hoc solo tantum periculose temerarius. Qui suadente, ut inpune veritatem loquar, domina Sophia, sorore imperatoris Ottonis tertii, quae iuvenili iactantia et generis dignitate elata^c, a palligero tantum velari gestivit, eundem locum sibi usurpare temptavit; quae tamen machinatio in conspectu regis et principum, Osdago, octavo post Alfridum nostrae ecclesiae episcopo, veritatis ei et iusticiae voce resistente, dispersit; quando vix obtentu regis eiusque matris licentiam ab eodem episcopo obtinuit, ut ibi in natali sancti Lucae evangelistae missam celebraret archiepiscopus et praedictae Sophiae velationem simul cum eo ageret, de caeteris vero velandis virginibus noster praesul suo iure provideret. Post pauca autem praedicto Osdago episcopo defuncto, et Gerdago etiam nobis electo, et post biennium finito, domnus Bernwardus, regis capellanus, eandem sedem obtinuit, quem idem archiepiscopus consecravit; sed super eadem repetitione prorsus obticuit, donec domina Gerbirg, abbatissa venerabilis, novum monasterium, quod ipsa post incendium construxit, voluit consecrari. Sed quia ipsa, infirmitate detenta, ea providere non auit, praedictae Sophiae, spiritali certe filiae ac etiam nepti, hanc procuracionem commendavit; quae statim solito more proprium episcopum contempsit, archiepiscopum ad talia honorifice vocavit. Qui iterum pro huiusmodi suasionem iuris oblitus, eundem locum invadere festinavit; sed praesulis nostri litteris communitus, distulit. Iterum^d invitatur, iterumque auctoritatis iure repellitur. Ad tertiam vero invitationem archiepiscopus illic advenit, ecclesiam, ut putabat, dedicaturus, quod certe ei Ekkihardus Slewicensis episcopus, vere fidelis nostrae ecclesiae filius, illo cum clero a nostro domino missus, scripturarum auctoritate interceptit. Post multas autem et varias huiusmodi disceptationes, eadem causa tandem ab episcopis comprovincialibus usque in praesentiam Romani pontificis imperatorisque comperendinatur. Sed eo tempore pius Otto tertius imperator ad Christum migravit, cuius loco ut praenotatum est, Henricus in regnum intravit. Qui statim natale sancti Laurentii Paderbrunnae celebravit; ubi domina Chunigund regalem coronam percepit. Praedicta etiam Gerbirga Gandisheimensi abbatissa saeculo exempta, Sophia ei succedens solito iterum more ibidem obtentu principum licentiam domni Berenwardi a palligero benedicendi impetravit. Deinde novus rex primum sui honoris anuum in natali Domini Phalidi inchoavit. Ibi coram eo principes saepius dicta episcoporum lite recitata, corde tenus indoluit; et ad illam sedendam saepe interceptam dedicationem ecclesiae Gandisheimensis in vigilia epiphaniae Domini destinavit. Illuc ergo statuto die advenientes et dedicationis officium inchoantes, intus sacro mysterio peracto, rex cum episcopis et primatibus ante fores ad populum processit; ubi Willigisus archiepiscopus publico sermone aestimationis suae culpam professus, iuri et repetitioni eiusdem loci abrenunciavit, et in testimonium huius abrenuntiationis ferulam episcopalem domno Bernwardo, ut praeterea in Franchunvurdensi concilio claruit, coram clero et populo condonavit. Archiepiscopus vero, hac lite sedata, praesulem nostrum omni honore et caritate ultra dilexit, et in nostro coenobio fraternitate honorifice acquisita, summam dilectionem et loco et fratribus providit; qui quinto post ea anno, plenus dierum et bonorum etiam operum, ad Christum migravit. Cuius successorem Erchanbaldum, Fuldensis coenobii prius abbatem, domnus Bernwardus Kalendis Aprilis Mogonciae consecravit; qui ibidem novem annos praesidens, ordinatorem suum, consanguinitate etiam sibi propinquum, debita devotione percivit, et de supra dicta controversia omnino conticuit. Huic autem Aribo regis cappellanus successit, quem imperialis anuli dono regio more praesignatum Bernwardus episcopus ad principale altare praenotatae Gandisheimensis ecclesiae presbyterum ordinavit; eique verbo Dei et banni sancti Petri auctoritate eiusdem altaris et etiam loci vel

a) brunisteshusin 5. b) CXL. L. c) ab adalgero tantum episcopo 9. d) itemque . . . itemque 5.

circumiacentis territorii usurpationem invasionem vel repetitionem, asstante imperatore cum episcopis, publice interdixit. In huius puto banni vindictam ille novo nostro patri inulit temptationem praedictam. Erat tamen, ut veritatem non occultemus, idem archiepiscopus genere et dignitate et probabili etiam morum gravitate vere venerabilis, sed in hac tantum temeritate erga nos pro parte culpabilis. Haec ergo huius conflictus abbreviatio ideo hic adnotatur, ut subsequens disceptationis de eodem Gandisheimensi territorio veritas et ratio clarius cognoscatur.

1022.
Dec. 5. 18. Beatus igitur Godehardus pontificatus infulus decoratus, Nonis Decembris Hildinesheim adventit, omnesque in suo adventu vere gratulantes invenit. Qui mox ut coenobii nostri⁴ religionem eotenus rationabiliter, Deo gratias, conservatam agnovit, condignas ilico¹⁰ divinae miserationi laudes persolvens, omni eam devotionis studio ampliare et in divini cultus exercitio condecorare satagit. Forinsecus vero de generali cleri et populi gubernatione episcopali speculatione sollerter invigilavit, pro qua etiam die ac nocte omni vitae suae tempore^{1, 38, 39.} indefectivo gemitu Deo indesinenter supplicavit. Semet ipsum autem in sanctimonia solita et in primiciis cepta honorum operum assiduitate non solum caute custodivit, sed etiam religiose diatim augmentavit. In vigiliis et orationibus ac continua et certe vix credibili ieiuniorum frequentatione et largissima elemosinarum profusione, et in summa totius divini timoris gravitate, usque in finem Spiritu sancto corroborante perseveravit. Fuit igitur, ut nulla prorsus virtutis eius panagrica praetermittam, regibus et primoribus et formidini et honori, caeteris vero unicuique secundum se timori pariter et amori. Pro cunctis scilicet²⁰ rite sollicitus, et in Christo omnibus omnia factus, soli tantum sibi gravis austerus perstitit^{1, 40.} et parvus. Coenobium suum pastorali cura sapienter gubernavit, et fratrum commoda in victu et vestitu caeterisque indigentiae humanae necessariis saepius adauxit; quos etiam ad sacrae religionis observantiam apostolice arguendo et obsecrando multipliciterque informando conduxit. Iuvenes quoque et pueros quos inibi bonae indolis et sapidos invenit, per²⁵ diversa^a scolarum studia circumquaque dispertivit; quorum certe postea servimine variam ac multiplicem suae ecclesiae utilitatem in lectione scriptura et pictura ac plurali^b honestiori clericali officii disciplina^c conquisivit. Thesaurum nichilominus ecclesiasticum, quem^{1, 37.} ibi numerosum invenit, tam decenter quam et utiliter ampliavit; et quidquid in aedificiis ecclesiasticis non solum principalis suae civitatis, sed et in aliis suae provisionis locis, dirutum vel veteranum repperit, totum summa celeritate distrahere, renovare et meliorare^{1023.} festinavit. Inter quae tamen omnia baptismalem ecclesiam, quam felicitis memoriae Otwinus decimus noster antistes in honore sanctae Mariae sanctique Epiphani episcopi, quem de Papia civitate Dei dono patronum nobis adduxit, in australi parte nostrae ecclesiae construxit, senio certe et negligentia dilapsam diruit, et in eodem loco monasterium honestum³⁵ in praetitulato honore, primo suae ordinationis anno fundavit, quarto consummavit; et ibidem congregationem canonicam pluris sane honoris et utilitatis in Dei timore coadunavit, quam concambii sui acquisitione sufficienter vestivit et pavit, habundantemque illic in futurum ad talia sufficientiam condonavit.

19. Miraculum igitur primum, quod per eum gratia Christi ipso primo suo anno fecerat, 40 in spem et gaudium lectorum hic merito interponendum opinor, quod ipsa veritate, quae Deus est, teste non mentior, ab ipso quidem usque in finem penitus celatum, sed a clero et^{1023.} populo qui intererant divulgatum. Eodem anno Aribo archiepiscopus imperatorem in pentecoste Mogontiam invitavit; ubi et concilium generale coadunavit, in quo episcoporum consilio plura quae deviaerant correxit. Praecipue tamen Ottonem comitem de Hamerstein et 45 Yrmingardam inlicite commanentes separare disposuit; quod tamen penitus perficere non potuit, quia ille se partim regali timore, partim episcopali commotione utcumque correxit, illa vero publice bannos praevaricans, ibidem ius legemque, ut vel hodie claret, funditus perdidit. Ad idem concilium praesul noster et imperiali et pontificali vocatione allegatus, pulchra cleri et militiae frequentia, etsi non sponte comitatus, illo properabat. Et quadam⁵⁰ die in pago qui Logingaha⁵ dicitur, iuxta praedictum castellum Gruona, ubi Dei gratia et electus et consecratus est, iter carpebat, et contigit ibi in villa quadam mulierem ab spiritu immundo vexari, et a parentibus vel propinquis per ecclesias ad sanctorum patrocinia cir-

a) diversarum 5. b) plura 1. 5. c) logingaha 5.

4) canonicorum principalis ecclesiae. 5) circa Gotingam.

cumduci. Qui cum novum episcopum illuc adventare cognoverant, in occursum ei, sancta eius opinione fiducia, simul cum infirma concite properabant. Inmundus vero spiritus, ipsa eorum festinatione pavefactus, per os infirmæ anxio clamore, quo duceretur, inquisivit. Cui cum dicerent, quod in occursum Godehardi episcopi traheretur, horripito statim mugitu et ululatu cepit miserabiliter refragari, et ne ad episcopum veniret, ipsis qui eam ducebant mirantibus pariter et paventibus. reluctari, heulans et vociferans, Godehardum se nec audire posse nec videre. In eo certamine dum infirma a fidelibus fide et spe, ut vere patuit, ferventibus trahebatur, spiritus autem nequam tota violentia reluctabatur, tandem Deo gratias fugato demone, mulier liberatur, et ad virum Dei, ubi sub quadam arbore refrigerii gratia consedit, sana corde et corpore perducitur. Qui cognitis rebus, timore pariter et gaudio conpunctus, lacrimans gratias divinae pietati, in faciem prostratus, iure persolvit; eidemque manus imponens, eam benedictione pariter et prece in fide confortavit, et valentem immo et gaudentem cum gaudentibus civibus et amicis remisit, sicque iter quod coeperat peregit. Unde eum omnes qui eum eo comitabantur amplius et amabant et timebant, cuius coram Deo tale meritum cognoscebant, quibus tamen, super hoc facto seria auctoritate silentium indixit. Sed nec aegra quae sensit, nec turba quae salutare miraculum vidit, reticuit.

20. Erat etiam in orientali parte nostrae civitatis palus quaedam horripita et circummanentibus omnino plurali formidine invisa, eo quod ibi, ut opinabantur, tam meridiano quam et nocturno tempore illusiones quasdam horribiles vel audirent vel viderent; quae a fonte saesuginis, qui ibidem in medio bulliebat, Sulza^a dicitur. Qua ille spectata, et illusionem etiam fantastica qua bruta plebs terrebaratur audita, eandem paludem secundo sui adventus anno cum cruce et reliquis sanctorum invasit, et habitationem suam ibidem aptavit, et in medio periculo oratorium in honore sancti apostoli Bartholomaei fundavit; quo sequenti anno consummato et dedicato^d, omne daemonum fantasma exinde funditus extirpavit, et eundem locum omnibus commorantibus vel advenientibus gratum et sine qualibet temptatione habitabilem reddidit. Ubi et^e xenodochium Christi in receptionem pauperum aedificavit, quod omni humanae indigentiae commoditate habundans, fidei cuidam suo presbytero Bernardwardo, cuius hic nomen pro fidei merito iure interponitur, commendavit, per Christi nomen eum frequentius terribiliter obtestans, ut^f non solum illic commorantibus, sed et cunctis forte adventantibus victus et vestitus necessaria ita convenienter provideret, sicuti pro hac ipsa sua dispensatione Deo rationem reddere deberet^g. Quoddam autem talium^h genus, illorum scilicet, qui vel in monachico vel canonico vel etiam Graeco habitu per regiones et regna discurrunt, quos et Platonis more Perypatheticos irridendo cognominavit, illos, inquam, prorsus exprobrando quasi execrabatur; quos tamen per nomen Christi quod profitebantur, necessaria sustentatione biduo vel maxime triduo consolabatur, sicque praebitis calciamentis vel vestibus, eos, ne cursus sui solitum obliviscerentur, discedereⁱ hortabatur. Aliquibus vero cum eo diutius permanere cupientibus, illam Gregorii in Dialogo sententiam hyronice obiecit: *Quomodo stultum viatorem ad sacra loca properantem inimicus per viatorem suum et per fontis vel prati amoenitatem vel etiam ciborum dulcedinem decepit.* Interdum autem a suis familiaribus, quod nec ei displicebat, ammonitus, quod inter tales saepius veri Dei amici invenirentur, illud statim Hieronimi ridiculum opposuit: *Quia mendaces, inquit, faciunt ut veridicis vix credatur.* Si quos tamen talium in Dei cultu vel timore stabiles agnovit, hos^k nimirum privatim potius quam publice, quod et ipsi malebant, in his quae ad Deum pertinent adamavit. Sed et super delinquentes et noxios mira erat miseratione mitis et placabilis, ita ut si quilibet talium confessionis et poenitentiae gratia ad eum confugerent, et delicta eis prompta clementia statim indulserit, et vigilantia cura eis, ne ulterius in talia necessitatis causa inciderent, omnem sufficientiam in posterum providerit, more quidem et exemplo sancti sui patroni Nycolai episcopi, qui elemosinarum auro et virginum incestus et patris earum inopiam et totius familiae detestabilem ademit infamiam, et quorumlibet pauperum ad se quoquo modo pertinentium pia clementia sedavit indigentiam. Hu-

a) cialatu 5. b) audere 5. c) Sulza, vel Sumpfo 4. d) dicato 5. e) addit 5. f) ut ita diligenter in pauperum cura desudaret sicut pro hac ipsa dispensatione Deo rationem reddere deberet; in quo loco cunctis quaerentibus profectus voluit, maximo tamen his quos non discursores et illusores cognovit 9. g) quae sequuntur usque ad persgravit 55 c. 21 desunt B 4. h) genus talium genus 1. i) discere 5. k) hos omni affectu fovens, publice ac privatim secum habuit 9.

ius inquam exemplo praesul noster satagebat inopes ubique semper consolari; cui et cordi erat cum talibus colloqui, cum eis ludificando et etiam convivando iocundari.

1.26. 21. Eo etiam anno certe a nativitate Domini 1024 pie memorie Heinricus imperator ordinationis suae anno 23. ad Christum migravit; cuius quippe obitus totam christianismi laetitiam, quae sub eo floruit, flebiliter conturbavit. Cui succedens vir nobilis et strenuus 5 Chonradus, primum suae felicitatis annum in natale Domini Mindae iniciavit. Inde post epiphaniam Hildinshheim venit. Ibi etiam praedictus Aribo archiepiscopus, qui vivente imperatore iam per biennium obmutuit, iterum, inventa occasione, beatum Godehardum super Gandesheim inquietare coepit. Quam tamen eius machinationem novus rex primatum consilio diremit. Sicque rex peragrata compendioso^a itinere Saxonia, quadragesimali tempore 1025 per Thuringiam Franciamque in Baioariam progressus. Reginesburch sanctum pascha honorifice feriavit. Et ea aestate partes Baioariae, Sueviae et Karentinorum^b cum circumiacentium provinciarum terminis pertransiens, natale Domini Leodii celebravit, purificationem vero sanctae Mariae Augustae mansit. Inde iter suum ad partes Italiae direxit, et proximum pascha Vercellis prospere celebravit, et ita contiguas circumquaque regiones in novo regio 15 decore visitando peragravit. Tertio quoque suo anno praesul noster montem speciosum in occidentali parte civitatis incolere coepit, quem quinto post anno titulo ac nomini sancti Mauricii, summi sui patroni, dicavit. Ecclesiam etiam pulchram in Holthusin^c in honore sancti Benedicti abbatis monachicae conversationi aptam dedicavit, et circumquaque per episcopii sui terminum basilicas multas vel ipse studiose aedificavit, vel ab aliis fidelibus Christi con- 20 structas gratanter Deo consecravit.

1.30. 22. Eo tempore praedictus Aribo archiepiscopus in natali sancti apostoli Mathaei Salignastad concilium generale episcoporum duodecim concivit; in quo praesulem nostrum super praedicto Gandisheimensi territorio publice convenit. Quam tamen synodum unanimitas fratrum in futurum annum comperendinavit. Rex autem natalis Domini festum Ypo- 25 reae iniciavit. Inde ad limina apostolorum tendens, feria tertia ante coenam Domini Romam felici prosperitate gaudens intravit, et in sancto resurrectionis Domini die coronam imperialis honoris a beato Iohanne apostolorum vicario gloriose percepit. Inde in proxima dominica regressus, ac pervasa circumquaque potestative ea regione, in pace repatriavit et nativitatem sancti Iohannis baptistae Imbrioli^d novus imperator celebravit; ubi et, defuncto 30 in bona senectute Heinrico duce Baioariae, filio suo domno Heinrico eundem ducatum principum delectu commendavit.

1.31. 23. Eo^e anno autem Aribo Mogontinus Franchunavurdi concilium synodi coadunavit, praesidente imperatore cum episcopis 23, in quo iterum beatum virum Godehardum de saepius praeventilata causa more suo inquietavit. Ibi praesul noster tandem, summa veritate, 35 quae Deus est, miserante pariter et adjuvante, episcopatus sui proprietatem super totum Gandisheimense territorium testimonio septem episcoporum, qui praedictam pactionem in Gandisheim et audierant et viderant, canonicè retinuit; scilicet Brunone Augustense concionante, Werinherio^f Argentinensi decernente, ipso vero metropolitano, vere invito, verbi Dei banno affirmante. Hi enim erant episcopi, qui seniori nostro suum testimonium sicuti 40 audierant et viderant praeberunt, id est Bruno Augustensis, Eberhardus Babenbergensis, Meginwercus Paderbrunnensis, Meginhardus Wirziburgensis, Sigibertus Mindensis, Hildwardus Citizensis, Bruno Mersburgensis. Pulchra enim erat ibi et rationabiliter ordinata tam regalis quam et episcopalis consessio. Nam in orientali parte scilicet ante altare archiepiscopus Aribo cum suis suffraganeis, Werinhero Argentinense, Brunone Augustense, 45 Meginwercho Paterprunnense, Eberhardo Babenbergense^g, Meginhardo Wirziburgense, Godehardo Hildinshheimense, Branthoho Halberstadense, Wiggero Vardense, Hazechone Wormaciense, consedit. In occidentali vero parte imperator consedit; et a dextris eius Filigrimus^h Coloniae archiepiscopus cum suis subditis, Sigiberto Mindense, Sigifridoⁱ Mimi- gardense, Bennone Traiectense; a sinistris Hunfridus Parthenopolitanus archiepiscopus cum 50 suis, Hildewardo Citizense, Brunone Mersburgense, Liuzone Havelbergense, Tietrico Misniense. In australi autem plaga episcopi Rambrectus Wirdunensis, Koudolfus Slewicensis, Hiltolfus Mantuanus, Reginoldus Aldenburgensis assederunt. In aquilonali^j etiam

a) iterum itinere 1. b) karintinorum 5. c) holthusun 5. d) haec usque Mersburgensis desunt B 4. e) werin- hero 5. f) babenbergense 1. g) bigligrimus 5. h) sigifrido 5. i) aquilone 1. 55 j) Regensburg.

abbates Richardus Fuldensis, Reginboldus Loresheimensis, Arnolfus Herveldensis, Gerbertus Mogontinus cum aliis etiam eiusdem ordinis sex affuerunt. Subsequens etiam 1,30. natalis Domini festum imperator Leodii celebravit, pascha vero Aquiegrani festive feriavit, 1028 ubi et filius eius Henricus regalis nominis coronam a Pilegrino⁵ archiepiscopo, cleri plebisque electione, honorifice⁶ percepit. Eo⁷ anno iterum Aribo sinodum suam Geizlide⁴ concivit, 7 ad quam item seniore nostrum Godehardum inquietandum legatis et scriptis vocavit; quo ille ire dissimulans, venerabilem virum Tatilonem, decanum nostri coenobii, cum fratribus obviam ei misit; qui eum honorifice ex parte senioris salutante de praeterita synodi diffinitione commouit, et plurali altrinsecus auctoritatum collatione profusa, episcoporum 10 auxilio eum ab ipsa repetitione tunc tantummodo compescuit.

24. Sequenti⁸ quoque nihilominus anno imperatore Palidi consedente, praedictus archiepiscopus ibidem synodo habita, veterem querelam contra beatum virum praesente imperatore incepit, sed post multa et varia disceptationum conloquia vix tandem ab episcopis communis destitit. Hoc etiam anno Bruno Augustae civitatis episcopus obiit; cui Ebbo⁹ 15 successit. Werinherus⁹ etiam Strazburgensis praesul sustollitur, post quem Willelmus⁹ subrogatur. Proximo quoque anno imperator Mersiburg pentecosten celebravit; ubi¹⁰ praedictus Aribo archiepiscopus et senior noster Godehardus inter se invicem super diuturna eorum disceptatione reconciliati sunt. Nam ipse metropolitanus⁷ patrem Godehardum secreto coram episcopis convenit, seque super hac parrochia errasse confitendo nunciavit, et 20 omnem fraternam satisfactionem sed et de praeterita lite perpetuam taciturnitatem sub vero Christi et ecclesiae testimonio promisit; sibi que priora errata propter Deum remitti suppliciter petiit. Istud ergo hic veraciter inscribitur, quia ipso domino Godeharo idem saepius in suo sermone publice protestante verum esse comprobatur. Eo anno Unewanus archiepiscopus Hammaburgensis obiit, cui Liebizo successit. Deinde imperator¹¹ natalem Christi 1031. 25. Patherbrunnae⁸ egit, ubi Aribo metropolitanus in sancto die inter missarum sollempnia publico sermone habito, licentiam ab imperatore et confratribus Romam pergendi rogavit, simulque a clero et populo indulgentiam sibi a Deo impetrari postulavit. Sicque post purificationem sanctae Mariae iter assumens, Romam adiit. Inde vero digrediens 8. Idus Aprilis. ach¹²! ah! obiit¹², anno ordinationis suae 11, cunctis certe catholicis merito flebilis, quia in 30 omni ecclesiastica religione erat vere laudabilis. Cui vir simplex et rectus Bardo Herveldiae abbas successit; qui, Deo manifeste provehente, brevi ad culmen summae perfectionis feliciter processit. Cuius pietatis vita et actus hic plenius ideo non inscribuntur, quia Deo gratias Mogontiae pro sanctitatis suae meritis inter apostolicos sacerdotes magnifice celebratur¹. Unum tamen perfectionis eius privilegium dicam, quod ei in nostris confiniis a sanum sapientibus clericis honoris gratia oblatum est; scilicet ut aequivocato cum beato Iohanne episcopo cognomine, propter dulcisonam praedicandi melodiam Bardo chrisostomus diceretur.

25. Quodam etiam tempore cum more episcopali beatus⁸ praesul noster visitandae commissae plebis gratia parrochiae suae terminos circuiret, Huginbusun¹³ curtem suam 40 adiit. Ibi cum elemosinarum largitate, qua prae cunctis studebat, pauperes reficeret, quaedam vidua pauper ex eadem familia filium suum eius conspectui obtulit, puerulum pauperculum miserimo infirmitatis genere debilitatum. Nam partim paralisi, partim lepra vexabatur, distortisque membrorum nervis a tota corporea formationis utilitate dissolvebatur. Manus enim cum brachiis et genua cum pedibus et tibiis putrido tumore et profluenti sanie manabant, adeo ut nec gressum quoquo modo movere vel saltim reptando posset usquam prodire¹⁴. Quem ille et vultu et corde hilari quasi vere donum Dei gratanter suscepit, et cubiculariis suis diligentius commendatum secum deduci¹⁵ praecipit. Potens est, inquit, Deus, qui ab initio non dedignabatur miseris et peccatoribus diverso pietatis suae remedio subvenire, nos etiam pro hoc pauperculo solito pietatis suae more laetificare. Qui puer ad principalem 55 nostram ecclesiam cum episcopo perductus, et non sine magno puerorum qui eum servabant labore per aliquot ebdomadas sustentatus, tandem post quatuor vel quinque menses

a) eius 5. b) hilegrimo 5. c) honorice 1. d) geizlite 5. e) oppo L. f) m. dei ut vere credimus praemonitus nutu 9. g) paterbrunnae 1. h) sh adscripto c 1. i) celebrantur 5. k) deest 5. l) Engelsen Sur

m) p. hunc inquam puerum Werinum nuncupatum 9. n) duci 5. 55 7) ex Ann. Hildesh. 8) Ann. Hildesh. a. 1029. 9) Ann. Hildesh. ibid. 10) ubi — successit ex Ann. Hildesh. a. 1030. 11) cf. Ann. Hildesh. 12) cf. Ann. Hildesh. 13) Wienhausen prope Celle.

coepit paulatim plane ex beati viri meritis et precibus convalescere, et sedato partim tumoris ac saniei profluvio, interdum assurgendo interdum vero proreptando, quasi ad gressum membrorum nervos exercere. Quod praesul pius agnoscens, prae gaudio saepius illacrimans, divinae miserationi grates debitas retulit, cui et intentius supplicare, ut postea vere donante Deo patebat, non destitit; nam intra anni spacium, ut certe apud nos omnibus notum est, puer fugata membrorum multitudine laxataque nervorum contractione in melius convaluit, et de die in diem ad quodlibet aervitutis officium valenter profecit. Idem namque homo Werinus nomine, iam per viginti et eo amplius annos in cappella episcopali incolomis deservit, nisi quod quasi in testimonium virtutis Dei, in semet ipso certe in cruribus et in manibus ipsas membrorum torturas, et ut ita dicam gibbos quosdam cunctis se videntibus ostendit.

26. Aliis quoque permultis varia humanae conditionis fragilitate laborantibus, quibusdam scilicet, quod et gravissimum est, peccatorum pondere pressis, quibusdam vero diversa infirmitatum molestia detentis, ad se confugientibus, opem suae intercessionis impertivit, eosque infatigabili sanctarum precum instantia et ab imminente periculo liberavit, et in futurum, Deo auxiliante, a talibus custodivit. De quibus quam multa multis plane cognita veraciter enarrare poterim, nisi ea ab illis tunc ipso cogente dissimulata, ea maxime causa silendo modo praeterierim, ne aut lectoribus altius fastidium ingeratur, aut ad talia pigris incredulitatis peccatum augeatur. Unum tamen dicam, quod quasi ioculari ridiculo Goslare effecit, quando ibi in curte regali in postremo aetatis suae tempore iussu et petitione Gisilae imperatricis ecclesiam construxit¹⁴. Erat ibi matrona quaedam in laicali conversatione posita, sed in timore Dei intime devota, Hazicha nomine, cuius filium ipse episcopus pro fidei religione quam in ea sentiebat de sacro fonte suscepit, quam quodam tempore contigit gravissimo oculorum dolore vexari, et per aliquot dies adeo, ut nec cibum nec potum accipere nec aliquam corpoream quietem habere posset, cruciari. Quae tandem, cogente gravissima doloris anxietudine, filium suum ad episcopum cum eulogiis transmisit, eique suae infirmitatis nimietatem intimans, aliquod medelae subsidium ab eius pietate quaesivit. Quibus praesul auditis, laeta hilaritate subrisit, et flores quosdam rubicundos de arbore, quae lingua Teutonica fusarius „spinnelpoum“ dicitur, ei forte in ipso momento a paupere quodam allatos, signo crucis munivit, et eidem puerulo dedit dicens: *Affer, inquit, hos flosculos amicae meae, matri tuae, ut illos in mei memoriam secum habeat, et a Deo salutis remedia deposcat.* Nec mora, ut ipsa nobis saepius iurando retulit, ut ipsos flores aegris oculis admovit, omnem ilico totius infirmitatis dolorem a suo capite mirabili celeritate diffugere cognovit. Et statim, apertis hostiis vel fenestris cubiculi, quae iam per aliquot dies diligentius eius aegritudinis causa clauderantur, coepit clarius videre, et nihil prorsus huiusmodi molestiae amplius sentire. Quae tamen postera die ad episcopum pervenit, et gaudens simul et lacrimans, gratias condignas divinae miserationi eiusque visitationi humiliter retulit; quam ipse benigne consolando suscipiens, et in Domino corde firmo sperare et indesinenter benefacere praecipiens, oculos eius a presbytero sacro oleo, quod infirmorum dicitur, ungi mandavit. Quae certe unctio eiusque pia deprecatio eam ab eodem dolore usque in finem integre sanavit. Illud quoque quod in antepenultimo praesentis vitae anno ei accidit, propono in exemplum et cautelam fidelibus, timorem ac formidinem negligentibus.

27. Erat sane in nostra congregatione quidam presbyter ex familia ecclesiae ortus, litteralis scientiae, ut in pace veritas procedat, pene ignarus, sed mundanae sagacitatis suptiliter et supra modum gnarus, qui ex infima paupertate ad summas divitias cunctis mirantibus succrevit. Qui primo a domno Bernwardo episcopo feliciter exaltatus, sed ab imperatore Heinrico pro quibusdam causis quae modo melius silentur humiliatus, iterum ab hoc beato viro, quia utilis ei ad aecclesiae res videbatur, pia miseratione sublevatus, varie tamen inter adversa et prospera saepius habitus, postremo vero in tantum sibi tanti pontificis animum sua calliditate conciliavit, ut per plures ante fideliter ministrantes episcopo abalienaret, eosque tam herili gratia, quod eis certe molestissimum erat, quam et dignitate ac proprietatis utilitate privaret. Sed nec hoc aliquibus mirum videatur, quia beato Gregorio teste, saepius

a) construxit 1. b) hazicha ~~deleto~~ c f. c) belgica 8.

14) non tamen, observante Browero, absolvit; quippe quam Leo papa IX deinde dedicavit, forte 1049 cum Saxoniam adiret. LEIBN. 15) quia fuis fabricandis optima est. LEIBN.

fit, ut occupato in pluribus et maxime in divinis animo facile ab adulantibus subripiatur. Tandem ille ab omnibus publice maledicatur, et etiam interdum episcopo a sanum sapientibus huiusmodi insolentia obicitur. Qui¹⁶ et ab his tandem qui insontes abalienati sunt, in gratiam reducitur. Praesul pius tamen post aliquot annos de talibus clarius certificatus, et super eos qui iniuste laedebantur aliquando ad veniam inclinatus, die quadam convenire de nostra congregatione praepositum et decanum cum aliquot fratribus caeterisque suis primoribus Holtusum, ubi tunc forte manebat, mandavit, assidente etiam viro venerabili suo ex sorore nepote Ratmundo Althahensis coenobii abbate, praesente eodem presbytero, omnibus qui se ab eo laesos querebantur, coram licentiam fandi donavit. Statimque sine mora plura querelae genera tam ab ipso abbate suisque, qui hospites intererant, quam et a nostris proferuntur, quae contra eum publice a cunctis quasi uno ore dicuntur. Querebantur enim omnes simul, primo generale ecclesiae et episcopalis honoris scandalum, deinde cives et hospites quisque speciale iniuriarum sui detrimentum. Quibus ille auditis, quasi insultando, ut erat callidissimus, subrisit, et velut admirans, quae haec essent, inquisivit, ac deinde commentis mundanae suae sapientiae, qua plane plenus erat, quae vere ante Deum stulticia computatur ut in ipso manifeste patuit, obiecta quaeque eloquenter reppulit, omnesque sibi adversantes mirabiliter quasi mutos et elingues reddidit. Pius praesul, tandem Spiritu sancto vere compunctus et insuper etiam mirabili stupore permotus, considerans pariter et manifestam rerum veritatem et fiduciam cordis eius temeritatem, ilico omnium voces compeccuit, et modificato sermone, cunctis admirantibus, ita incepit: *Hildevin*, inquit — sic enim vocabatur — *ecce omnes circumstantes, ut tibi videtur, vicisti, ecce omnes supilitate tua, Deo veritatem inspiciente, quasi mendaces ostendisti; iam modo ad me convertere, et soli mihi per Christum adiuratus, veritatem responde. Evangelica*, inquit, *te sententia aggredior; et quia evangelicum sensum non plane sapis, te Teutonico sermone alloquor. Hildevin*, inquit, *diligis me?* Ille statim fiducialiter: *Vere*, ait, *diligo te*. Item episcopus: *Hildevin*, inquit, *diligis me?* At ille: *Certe*, ait, *diligo te*. Itemque episcopus tercio: *Hildevin*, inquit, *diligis me?* Tandem ille miser, evangelico illo exemplo stupefactus, sed non rite proh dolor! compunctus, irato pariter et flebili sermone respondit: *Deus*, inquit, *qui omnia scit, ipse scit, quia vere diligo te*. Tunc praesul: *Ecce*, inquit, *siquidem verum dicis, satis fecisti; sin autem desipis, temet ipsum miserabiliter obligasti. Sed si me, ut dicis, fideliter diligis, pasce oves meas, id est dilige fratres et amicos meos, etiam hospites et pauperes meos, dilige conservos et domesticos tuos. Unde et per Deum te commoneo, ut si vere iurasti, te in veritate custodias, si quo minus, digne poeniteas. Et sub hoc pacto iam domum regredere, et dignitate pariter et beneficio ac proprietate tua in gratia mea, siquidem Deus annuerit, utere*. Sicque conventum illum, cunctis admirantibus pariter ac paventibus, dimisit. Illos tamen ibi pariter caritatis exhibitionem suscipere et sic in pace discedere praecepit. Inter quos Hildevinus laetus et hilaris, et quasi de victoria sua exultans, ad prandium consedit; et inde incolomis rediit. Ad vesperum vero domi cum suis consedit iocundus et epulans, et in eos sane, a quibus se laesum dolebat, convicia et minas intentans. Sic lectum petiit, et sospes, ut sibi videbatur, quievit. Mane diluculo ad providendum suum ministerium iturus, valenter surrexit, calciamenta citius induit; sed ad induendas tunicas assurgens, concitus corrui, et mirabili celeritate praecoccupatus, miserabiliter expiravit. Plures tamen et amplissimas in sua proprietate in innumeris et preciosis vestibus et alia pecunia et etiam peculio dimisit^a, quas tamen beatus praesul, de eius morte ultra quam credi potest condolens, totas pro animae illius remedio pauperibus penitus erogari praecepit; remissionemque ei peccatorum ex corde etsi sero indulisit, et pro illius animae ereptione ieiuniis et obsecrationibus saepius insudare non destitit. Quia ergo nos eum modo ultra debitum^b, necessariae veritatis quam invidiae vel odii causa, reprehendimus, et eius negligentiam nostra fortasse minorem pluribus patefecimus, obsecramus, o lectores, vestram dilectionem, ut cum haec legeritis, indulgentiam ei et remissionem peccatorum^c pro vestra certe felicitate a Domino imploretis, et sic forte haec nostra reprehensio fiet illi ante misericordiam Iudicis venialis remissio.

28. Erat quoque in nostra congregatione vir vitae venerabilis ac in omni canonicae regulae observatione iure laudabilis, nomine Tadilo, de quo etiam supra pauca retuli, primo sub domno Bernwardo pro fidei et industriae praerogativa vicedominus, sed ab hoc beato

55 a) supple divitias.

b) add. hic absque causa plus inserunt, magis 5.

c) deest 1.

16) scil. episcopus.

pontifice pro utilitate ecclesiae decaniae ac scolari magisterio praestitutus. Et quia ei pro religionis et castitatis merito cordatenus complacuit, eum sibi in consecratam et similitam in Dei servimine adoptavit. Erat enim, tota ecclesia quae eum noverat teste, grandae-vu et emeritus, humilitate et dilectione praeclarus, in regendis vero ac commonendis fratribus media caritate severus, et in toto virtutum exercitio coram Deo sollicitus. Nam in 5 ammonitione sua illo ridiculo^a proverbio saepius utebatur: *Diligant, inquit, homines, oderint vitam*. Huius beatus pontifex ante aliquot annos^b saepius, ut nobis videbatur iocando, praedixit, quod^c aut secum aut paulo ante se ex hac vita esset emigraturus. Novissime vero ei in postre- 1037. mis decumbenti per praedictum abbatem nepotem suum, quem ad eum visitationis gratia sua vice direxit, serio mandavit, quod sacram olei unctionem vere poenitendo et commissa 10 sua confitendo plena fide susciperet, et corporis sanguinisque Christi sacramento munus intrepidus emigraret, promittens ei veraciter se superstitem pro eius animae remedio Dei gratiam indesinenter obsecraturum, et eum in proximo anno in pace Christi subsecuturum. Qui abbas eundem dilectum et iure semper memorandum magistrum nostrum cum astanti- 15 bus fratribus oleo sacro perunxit, eique ex potestate et iussione episcopi plenam remissio- nem indulisit; qui felix post biduum vere ad Christum migravit. Cuius tamen obitus nos acriter contristavit, quia congregationem nostram tanti viri patrocinio et consilio magiste- rioque privavit. Verum certe et clero et populo test dicimus, quia numquam eius ordinis virum in omni ecclesiastica probabilitate honestiorem vel vidimus vel videbimus. Cuius certe 20 memoriae iure nos cordatenus retinere debemus, quem vere ante conspectum sanctorum nostri recordari non dubitamus. Sic ergo prophetiam huius beati praesulis liquido Deus implevit, qui eum post^d annum et tres tantum menses ex hac vita feliciter exemit.

29. Iam autem beati patris appropinquante manifestius sine, semper honorum operum augmentis de virtute in virtutem anhelabat, ut videre mereretur Deum deorum in Syon. Et iam cessante practicae plurali officio, in solo se indesinenter theoriae afflixit exercitio, tria 25 tantum de generali specialiter eximens, psalterium, elemosinam, et prae omnibus iugiter sibi sociam et amicam abstinentiam; adeo ut si raro festiviori tempore, cogentibus per obedi- entiam fratribus, aliquid lautioris cibi vel fortioris potus contra morem stomachi perceperit, molestiae magis corpori quam refectioni fuerit. Et tunc supremum praesentis vitae natalem Christi anno scilicet 1037^e imperatore Goslare sedente, ipse Holzhusun^f votive ce- 30 lebravit, solvens certe secundum euangelium quae sunt caesaris caesari, et quae sunt Dei Deo: semet quippe, praedicto more, Christo spirituale sacrificium immolans, sed et suis nihilominus clero sane et populo in divinis et humanis pro ritu et etiam debito iuxta vires 1038. congratulans. Sacratissimos autem quadragesimae dies, et ut ipse saepius iocundando pro- clamabat, saluberrimos, summo cordis ac mentis affectu hylaris expectabat, quos corpo- 35 raliter quasi extra corpus mirabiliter transiens, vix cohaerentibus nervis, ad sacrosanctum pascha pervenerat; attamen dominicam palmarum coenamque Domini et festum resurrectionis Christi debito episcopali officio, ultra vires collecto robore, peregit; sicque paschae ferias per circumpositas stationes iuxta solitam religionem admonendo fideles visitavit. In quibus etiam diebus saepius publice denunciavit, se modo cum illis ultima corporali consortio le- 40 ticia iocundari et in Ascensione Domini quo Deus iusserit invitari. Nos vero haec audientes, quasi derisimus, quia eum iam quantociens de regressione antiquae suae patriae, videlicet Baioariae, nobis minitantiem audivimus. Post albas itaque a nobis digressus, cum praedicto 45 suo nepote Rathmundo abbate Adenstad¹⁶, quo inceptam iam noviter ecclesiam consummare studebat, devenit. Nec infirmitati diutius reluctari valens, deficiente carne decubuit. 45 Quo flebili rumore comperto, praedictus Adalbertus¹⁷ abbas, vir certe corde et animo divinae servituti mancipatus, et praepositus noster ac decanus cum prioribus ad eum visi- tationis gratia convenerunt; quem tamen, dissimulato languore, solito more ecclesiastico labori assidentem circumstantiumque manibus sustentatum invenerunt. Quos advenientes solita karitatis hylaritate suscepit laetus, et quasi oblita molestia, adventus eorum causam 50 ammirando perquirens, reportari se ad cubiculum praecipit. Ibi adunato^h specialiter clero,

a) ridiculo 5. b) menses 5. B? c) quod ipso ante annum et sex menses transitum b. p. nostri Godehardi esset praecessurus 9. d) ante se anno et sex mensibus 0. e) ita 5. MXXXVII^{mo} corr. VI^o 1. MXXXVIII 7. et Leibn. MXXXVI B 4 et Brov. MXXXVIII Henschen. f) Holzhuson 1. ita et infra. g) rathmundus Nabil. Nomen deest apud Brov. Henschen. Leibn. h) adunato L.

16) Adenstedt. 17) v. Prologus.

primo singulos quosque de suae oboedientiae procuratione sollerter ammonerat, ac deinceps omnes generaliter de sacrae fidei et religionis observatione tam salubriter quam et terribiliter, obsecrando simul et arguendo, informabat; deinde se orationibus eorum contra callidi temptatoris insidias et fraudes commisit, eisque obitus sui diem et tempus, funerisque et exequiarum et etiam sepulturae ordinem, ut postea evenit, quasi alludens liquido praedixit. *Ita, inquit, et ad superventuram dominicae ascensionis laetitiam vos quisque pro suae oboedientiae qualitate et etiam pro spiritualis praerogativae quantitate praeparate, et meum adventum laeti et quasi vere mecum et hic et in futuro congratulaturi expectate. Nam in vigiliis ascensionis Domini in montem ad sanctum meum patronum Mauritium adveniam, et ibi noctem diemque sanctam agam. Abbatem tamen vobis, qui vice mea processions et missarum sollemnitas peragat, mittam. Et sic elevatis oculis altiusque suspirans, quasi tamen aridens: Nocte, inquit, illa ut Christus voluerit peracta, in feria sexta diluculo ad Sanctum Michaelem veniam, cum abbate et fratribus pernoctaturus, inde sabbato ad Sanctum Andream oraturus, et inde vos adeam, vobiscum penitus permansurus. Diem vero dominicam, convocatis fratribus et amicis, sollempniter celebremus, et ita totius festi nostri iocunditatem penitus terminemus. Et haec dicens, benedictionem dedit; sicque nos mirantes pariter et stupentes dimisit. Habebat quoque beatus pater in privato suo ministerio juvenem quandam illustrem, filium viduae, pictoriae artis opificem; qui vilia eius vestimenta calciamentaque servabat, nomine Bunonem, cui ab initio eiusdem anni, quod secum patriam suam, id est Baioariam, perrecturus esset, saepe praecepit. Nam, ut praediximus, longe ante saepius, se patriam suam reviniturum, serio promisit, et pluribus cuiusque ordinis se ultroneos offerentibus ac pariter cum eo proficisci cupientibus, grates devotioni eorum retulit, et solum tantum Bunonem secum iturum praelegit. Eodem quippe die, ante adventum cleri, ut praediximus, dum more suo in abditis vestimenta sua mutaret, eidem juveni praecepit, ut eadem vestimenta quae deposuit indueret, et ad eum concitus veniret. Quae verba ille, quasi deliramenta vel irrisione plena, contempsit. Praesul vero acsi dedignando cubiculariis dixit: *Ita, et vestimenta, quae deposui, induite, et ad me deducite!* Qui statim post velum cubiculi trahentes induerunt, et in conspectum velut irridentes redixerunt. Quem ille diu intuens, ait: *Vere scias, quia in eadem veste rumorem¹⁸ invenies.* His dictis puer exivit, et in ipso momento intolerabile eum frigus invasit, et hora eadem aegrotans lecto procubuit. Quem cum post discessum fratrum episcopus requireret, dictum est, quod aegrotaret; qui statim accersito procuratore, praecepit ei dicens: *Puerum illum caute et sine molestia fac ad matrem suam deduci, ut in occursum meum paratus mecum possit proficisci.* Qui statim deducitur, et decrepantibus diatim viribus ad extrema praeparatur. Deinde praesul noster, ingravescente febris, Holzhusus, ubi confluente ecclesiastico more ad visitationem tanti viri multitudini sufficiens aedificiorum erat copia, provehitur. Ibi inter multam cleri populique frequentiam quadam die venerabilis domina Sophia de Gandisheim advenit; quae tandem, ut in pace loquar, deposita priori pertinacia, plena se fide et devotione ad beati praesulis familiaritatem convertit. Quae tunc, occasione inventa et populari turba remota, astante clero, de frivola quadam pertinacia, quae de suae ecclesiae clericis^b contra beatum virum increvit, exordium fecit, et debitam satisfactionem promittere coepit. Ad cuius verba ille, partim morbo cogente, partim vero, ut nobis videbatur, indignatione promovente, iracunde respondit, et in futurum talia suspendi rogavit. Illa vero commotionem eius dissimulans, et obitum eius celeriore formidans, item itemque in sua satisfactione etiam lacrimando perstitit, eamque ut recipere dignaretur, obsecrando postulavit. At ille: *Domna, inquit, per Deum paulisper reticete, et haec, donec in festivitate sanctae Mariae conveniamus, suspendite.* Ipsa autem, ut videbatur omnibus, finem eius citius adventurum intelligens, et tamen verba eius vehementer expavescens: *Utinam, inquit, o pater dilecte, tam diu vita vestri nobis supersit, donec hoc tempus venerit.* Ille vero, fortiter collectis viribus apertisque oculis et omnibus diu circumspectis, ait: *In potestate quidem Dei vita nostra exitusque vere consistit; in veritate tamen, quae Deus est, dico vobis, quia in festivitate sanctae Mariae, ubi Deus voluerit, certe simul erimus, ibidemque coram, veraci testimonio, et de his et de aliis etiam quae inter nos dissident tractabimus. Et haec dicens, compressis oculis reticuit. At ipsa nimio stupore pavefacta, silenter**

a) praedixerat 9. b) deest 1.

55 18) scilicet turbam, obitum meum celebrantem, v. infra cap. 31.

1038. circumstantibus ait: *Heu me miseram, numquidnam sum moritura, eumque in proximo subsecutura?* Nec tamen amplius eum inquietare praesumpsit, sed humiliter sibi ab eo indulgentiam simul et licentiam petiit. Ille item apertis oculis, eam breviter, immo et salubriter de sacrae religionis observatione commouit, ac de plurali suae oboedientiae provisione coarguit; sicque elevata dextra eam benedictione munivit, eique pro tempore remissionem indulgens, non sine magno, ut ipsa fatebatur, timore dimisit. Transacta autem ebdomada beatus pater, iam deficiente funditus corpore, ab abbate caeterisque fratribus sacri olei liquore ecclesiastico more perungitur, et ita ut praedixit, in vigilia ascensionis Domini in montem sancti Mauriti transvehitur. Ibi statim ad eum fratres flendo convenerunt, nec amplius amaritudinem doloris quo cordetenus vexabantur abscondere valuerunt. Caetera vero innumerabilis multitudo fidelium confluit, quam non minor pro obitu karissimi pastoris affixit amaritudo; quos tamen ille, licet deficiente iam pene lingua, benigne consolando dimisit, et diluculo iterum advenire mandavit. Quibus discedentibus et sacram noctem illam in magno dolore ducentibus, beatus pater consueto sibi more psalmos semper quasi pro dulci refectioe ruminabat, et in tali meditatione cursum suum consummans^a pernoctabat. Summo vero diluculo iterum clerus peractis matutinis advenit, quem ipse affatu tunc supremo breviter, attamen salubriter, de sacrae religionis et obedientiae observantia commouit. Sicque confessionis versu cum eis communiter prolato, ad celebranda cum abbate missarum sollempnia valedictione ultima dimisit. Praesul autem clemens, non immemor suae promissionis, de praedicto suo cubiculario Bunone requisivit sollicitate; quem ubi desperari corporaliter cognovit, ei per nuntium mandavit, dicens: *Consolare, puer meus, in Domino et confortare, quia iam tempus instat, quo tecum ad patriam aeternae beatitudinis debes vere pervenire.* Quae verba puer laetus audivit, et nil iam de praesenti vita meditans, in ipsa sacra ascensionis Domini die viaticum salutare petivit; quo percepto, gaudens promissionem beati praesulis expectavit. Missarum igitur apud nos celebratae peracta refectioeque festine percepta, fratres iterum hora iam diei decima ad dilectum pontificem revererunt, et pene officio linguae cessante, corde vero, iuxta apostolum, spiritu et mente psallente, psalmos in pectore solo difficulter ruminantem invenerunt. Tunc inito consilio, pueros quatuor scolares ex utraque lectuli parte statuerunt, quos psalterium a principio aperte et distincte recitare fecerunt. Quibus pater beatus auditis, quasi hac melodia delectatus, aliquantulum quievit; interdum et simul cum illis psallere gestivit. Versus tamen illos praecipuos, qui specialiter ad supplicandum Domino pertinebant, apertis elevatisque oculis altius ructuabat. Media autem nocte iam finito psalterio, iam imminente manifestius fine, matutinale officium inceperunt, et dum ad psalmum *Benedictus dominus Deus Israel* pervenerunt, vir beatus in ultimo tunc agone desudans, vixdum apertis oculis, clero cantante: *Illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent*, ille: *ad dirigendos*, inquit, *pedes nostros in viam pacis.* Et in hoc verbo dum a clero *Gloria Patri* cum antiphona *Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum dominum meum et dominum vestrum* canebatur, ipse ab assistantibus de lecto levabatur; sicque felix vere illa anima, quasi obdormiente corpore, carnali ergastulo solvebatur. Consonantibus statim ibidem campanis, fratres, qui in monasteriis felicem eius obitum solerti vigilantia expectabant, pro tam dilectae animae remedio preces exequiales devote frequentabant.

30. Non ergo estimo nunc silentio praetereundum primum meriti eius inditum, in ipso beato obitu Deo teste declaratum. Nam saepe dictus puer Buno in domo matris suae iuxta ecclesiam sancti Michaelis eodem momento membris praemortuis, extremo tantum spiritu in solo pectore palpitante, desperatus iacebat. Qui resonantibus ilico campanis, quasi a somno evigilans, quid hoc esset stupens exquisivit. Cui cum mater dissimulans, matutinale officium signari, diceret, ipse acsi indignans matris assistantiumque fallatiam: *Cur me, inquit, fallitis? Cur veritatem celatis? Vere cum hoc signo dilectus dominus meus coelum scandit, et promissionum suarum, ach! ah! immemor me miserum relinquit. Surgite, ait, et elevatis manibus cordibusque eius dilectam animam divinae clementiae commendate, et ut mei modo meminerit, obsecrate.* Et elevatis nisu quo potuit ad coelum oculis: *O praesul, inquit, sancte, o pater clementissime, per ipsum te adiuro, ad quem vadis, ut mei nunc memineris, et ne me in carne iam post te relinquant, quem tecum ad patriam iturum saepius promiseras.* Illi stupentes pariter ac moerentes dum iussioni eius obtemperant, vixdum reflexis oculis, statim eum exanimem

a) c. animam suam attentius deo commendavit 9. qui eiusmodi compura habet.

b) elevatis deest 5.

aspexerunt. Quem ilico stratu deponerant, et omisso fletu, eum quod obtaverat obtinuisse congaudebant. Fratres vero in monasteriis, exequiarum debito matutinalique officio peracto, missarum celebratione psalmodiarumque frequentatione pastorem suum divinae miserationi tanto devotius commendabant, quanto se ab ipso commendandos fiducialius sperabant.

31. Adveniente autem felicitis memoriae Bruno^a Mindonensis ecclesiae episcopo, quem ipse venerabilis pater sibi in spiritualem filium adoptaverat, qui etiam cognita eius infirmitate iuxta nostra confinia^b habitabat, hora eiusdem diei tertia, totus clerus cum populo militiae certe et familiae et plurali civium comprovincialiumque et maxime pauperum frequentia ad montem ubi specialis noster thesaurus servabatur processit, eumque ad monasterium sancti Michaelis, ut ipse vivens praedestinavit, deduxit. Quo dum appropiatur, ante portas atri funus defuncti juvenis cum non modica parentum civiumque turba profertur; quod et ante pedes episcopi per dispositas ecclesias a ministris circumfertur. Quantus vero plangens et lamentatio cleri vel populi vel etiam pauperum ibidem extiterit, ingenii nostri facundia certe ad enarrandum non sufficit; quia in una cuiuslibet mente vel voce luctus et laetitia pariter sonuit, dum pectora fidelium de praesenti meror^c, de futuro gaudium percussit. Quia, sicuti de sancto Martino canitur, *pium erat flere et pium gaudere*. Merito ergo flevimus, quia talem pastorem amisimus, sed et iure gaudebamus, quod talem intercessorem praemisimus. Vigiliis igitur ibi pro nostro modulo condigne peractis, beatum corpus mane ad Sanctum Andream est honorifice delatum, ibique oblati sacrificiis, inde in principali nostra ecclesia cum debita veneratione collocatum. In crastinum vero illucescente dominica, ex diversis per Saxoniam coenobii fratres ac sorores in obsequium tanti patroni convenerant; qui destitutionem cleri et desolationem populi ac generale totius christianismi damnum debita lamentatione defleverant. Sicque ab episcopo missali officio devotissime peracto, sacrum beati viri corpus in medio nostro choro ecclesiastico more terrae est collocatum; quod ibidem usque in hodiernum a fidelibus Christi iuxta humanae fragilitatis possibilitatem condigna cum reverentia frequentatur^d. Praedicti autem pueri corpusculum ante occidentalem templi introitum ab eodem episcopo prius est humatum.

32. Domina vero Sophia, de qua etiam supra retulimus, iam de sua praemonitione magis magisque sollicita, sorores suas ac presbyteros illo cum oblationibus transmisit, seseque beati viri meritis et precibus suppliciter commisit, sicque superventuram beatæ matris Christi assumptionem simul et nativitatem pavens expectavit; quæ tamen incipiente sequenti anno, triduo ante purificationem sanctæ Mariæ, ex hac vita emigravit. Sic et in hoc Deus beati patris prophetiam liquido declaravit. Nos quoque, quantum Deo adnuente possumus, merito eiusdem abbatissæ animam divinae miserationi sæpius commendare debemus, quoniam congregationem nostram, dum vixit, omni semper dilectione percoluit, eiusdemque dilectionis certum testimonium posteris reliquit.

33. Beatissimo autem patrono nostro vir illustris Thietmarus^e regius capellanus successit; qui ut in pace veritatem prosequare, si quid ei profundioris litteralis scientiæ defuit, hoc certe dulcissima benignitate quam^f erga clerum et populum exercuit^g reverenter supplevit^h. Maxime tamen erga congregationem suam omnem quam in aliquo potuit caritatem exhibuit, ipsam etiam aecclesiam quantum sub tanto tempore valuit, laudabiliter adornare studuit; pro qua ei benivolentia, dum mundi cursus volvitur, iure apud nos recens semper memoria debetur. Cui etiam septimo episcopatus sui anno lugubri ah! ach! morte defuncto, Azelinus item regius capellanus, in divinis scilicet et humanis feliciter strenuus, successit. Cuius ordinationis anno secundo venerabile nostrum monasterium, peccatis nostris coram Deo plane promerentibus, in dominica palmarum 10. Kal. Aprilis miserabili incendio periit, simulque tota pene civitas, et maxima pars villæ interiit. Qui noster praesul in hoc ut veremur aliquantumⁱ ante Deum culpabilis fuit, quod idem monasterium, quod tota aecclesia teste facile restaurari potuit, acsi dedignando a fundo destruxit. Quod quidem in illo opere quod postmodum maiori ambitione inchoavit, prudens quisque veraciter intelligit^j, quod nec ista destructio nec illa inchoatio sine culpa fuit. Qui tamen apud imperatorem et primates ad summum mundanae felicitatis apicem honorifice profecit^k. Nos ergo pro honore quem

a) memor 1. a) frequentatum 1. at. b) totum hoc caput deest in codd. B. et B5. et in editis, quam tamen vel in 7. c) distmarus 6. d) qua 2. e) deest 6. f) hic deest 6. g) ah 2. 5. h) aliquantulum 3. i) intellegit 5. k) profecit 5. 18) sine dubio Hannoverae, cuius loci, in ipso limite dioceseos Mindensis proxime Hildesheim siti, prima hic mentio fieri videtur.

1044. aecclesiae suae pluraliter acquisivit, perpetuam ei requiem ante Deum impleremus, ut ipsam
 felicitatem quam obtinuit in mundo, perpetualiter cum sanctis Dei habere mereatur in futuro.
 Cui et pro hoc quoque, quod de communi fratrum utilitate quam praecessores^a sui ac ceteri
 fideles Christi in nomine Domini contulerant plura subtraxit, veniam coram Deo praecamur,
 ut et nos promptiorem delictorum nostri remissionem^b mereamur. Vere enim, ut timemus,⁵
 multipliciter deliquit^c, quia et ipse rapuit, et posteris occasionem et exemplum rapiendi reli-
 quit^d; sicut et de quodam talium dicitur, qui peccavit et peccare fecit Israel. Huic vero^e pe-
 1054. riculoso ut veremur fine defuncto, domnus Hezilo, item regius capellanus et Romanus cancel-
 larius, in omni aecclesiastica religione perfectus successit; qui certe in hoc quod delectam
 sanctae Dei matris aecclesiam redintegrare divina inspiratione decrevit, favorem condignum¹⁰
 cleri et populi laudabiliter praeferuit. Cui nimirum ad tam sanctum tamque salubre consi-
 lium tota sancta Dei aecclesia divinum indesinenter merito postulat auxilium, ut et idem
 laudabile opus Deo digne perficiat, ac pro devotionis et benivolentiae studio in sanctorum
 communi in remissionem peccatorum coram Deo feliciter proficiat. Amen.

34. De miraculis igitur, quae per beati patris merita post dissolutionem eius corporis¹⁵
 in salutem credentium divina pietas clementer ostendit, melius pauca quam plura scribenda
 putamus, ne aut studiosis fastidium, aut desidiosis vel etiam infidelibus incredulitatis pericu-
 lum narrationis prolixitate contrahamus. Praecipue tamen propter quasdam vanae mentis
 personas, quae in nostra patria usitato more per sacra loca discurrunt, se aut caecos, aut
 debiles, vel elingues, vel certe obsessos temere simulant, et ante altaria vel sepulchra^f san-
 20. ctorum, se coram populo volutantes pugnisque tundentes, sanatos se ilico proclamant, ea
 scilicet sola vesana voluptate, ut sic tantum maiorem stipem vel quaestum a plebe perci-
 piant; sicque fit, ut et beatum virum saepius de talibus dixisse praemisimus: *Quia mendaces,*
inquit, faciunt, ut veridicis vix credatur. Et cum in huiusmodi fallacia tales liquido depre-
 25. henduntur, etiam sanctorum verae virtutes in periculosam desperationem hac dubietate re-
 trahuntur, vel certe et hi qui vere sanantur, etiam non solum a perfidis sed interdum a fide-
 libus fallere creduntur. Sicut utique nobis de quadam muliercula palam evenit. Primo nam-
 que praedicti nostri antistitis Hezilini anno, in speciali nostra festivitate, id est in assumptione
 sanctae Mariae, anus quaedam nobis ignota velato capite, nubilata facie ante sepulchrum
 beati viri se proiecit, ibique praedicto amentium more diutius volutata, tandem prosiliens,³⁰
 se per multos annos caecam ibidem tunc illuminatam proclamavit. Quo statim rumore diffamato,
 clerus populusque concurrunt, ipse etiam episcopus adventit; cumque iam ad agendas
 publice Deo gratias properarent, cives illius, qui eam prius noverant eamque in huiusmodi
 falsitate saepius notaverant, venerunt, qui illam et modo et saepe etiam antea talia menti-
 tam veraciter dixerunt. In quam cum iam populus merito, ut male tractaretur, insurgeret,³⁵
 a clero tamen pro beati pontificis veneratione defensa, confusa discessit, et nusquam postea
 19. comparuit¹⁹. Talibus ergo fallaciis cauta consideratione post haec devitatis, pluribus igno-
 torum dictis, quae certe vera esse poterant, dubitando dissimulatis, ad ea tantummodo sola,
 quae praesentes veritate Dei testes vidimus, vel certe ab his audivimus quos veraces in
 timore Domini cognovimus, narrationis nostrae seriem intendimus.⁴⁰

35. Primum namque fuit, quod et erat et est omnibus notissimum. Quidam de operariis
 nostrae ecclesiae nomine Liudegerus, cum in atrio aecclesiae ligna collocarent, graviori
 quadam trabe decidente, femore cum tibia et pede miserabiliter contrito, penitus debilitatus
 est; quem beatus pater, quia prius eum fidelem et utilem cognovit, ante mensam suam coti-
 45. die cum pauperibus ad elemosinam sedere praecepit. Qui miser super debilitatis suae do-
 lorem graviorem semet moerore saepius afflixit, quia ad opus cui mancipatus erat, utilis esse
 non potuit; quidquid tamen a pueris fieri vidit, quod vel sedendo vel proreptando agere po-
 tuit, in hoc se voluntaria utilitate studiosus exercuit, nec prorsus aliquod tempus nisi cum
 somnum vel cibum caperet transire sibi patiebatur, quin semper utilis esse videretur. Con-
 50. suetudo namque dilecto nostro pontifici fuit, ut puerulos vel etiam pauperes validiores saepius
 per plateas vel per defossas petrarum ageret foveas, qui sibi minutos lapillos quosdam nivei
 coloris, vel nigri, vel rubri interdum, vel varii, deferrent, quos ipse eliminatos et politos varia-
 que collisione vel confricatione in similitudinem pretiosorum lapidum redactos, aut in altari-
 bus aut libris aut in capsis honeste collocavit. In quo nimirum opere praedictus ille pauper

a) praecessoris 5. b) remissionem 5. c) deliquit 5. d) reliquid 5. e) ergo 2. f) sepulchris 1. at. 55

19) Tales hypocritas *sterzer* et mendicos vagabundos *landsterzer* vocatos Leibnizius monuit.

se privatim exercuit, et caeterorum industriam utiliter praevenit, et pro curiositate tali episcopo penitus complacuit. Interdum autem et pictoribus et eis qui vitro fenestras componebant se admiscuit, inter quos etiam utiliter operosus extitit. Beato vero pontifice ex hac luce sublato, ipse detonsus et laneis indatus, carne et reliqua lautiore refectione abstinentia, ad sepulchrum eius se contulit, ibi tam custodibus quam et caeteris fidelibus quanta potuit fidelitate servivit, et postremo consentientibus magistris totam sibi sepulchri custodiam penitus usurpavit; vix tamen debili crure ligno sustentato, reliquo vero corpore baculo sublevato, tale obsequium exercuit. Attamen vires quas invaliditas denegavit, obediendi devotio ministravit. Psalmos quippe non noverat, verba tamen quae fidelium narratione vel admonitione perceperat, devotius invigilando saepiusque in modum Veniae fidelium more decumbendo, sollicitus frequentabat. Quo ibidem in hac sedulitate firmius perdurante, et ad altiora quantum ad se proficere satagente, quadam die sabbati ad vesperam, dum in choro vespertina laus canitur, ipse iuxta sepulchrum pontificale prosternitur, et ibi diutius aut somno aut extasi quasi immobilis detinetur, et ut ipse postea fatebatur, intolerabili quadam membrorum ac nervorum distensione vel contractione invisibiliter cruciatur. Sed finita laude, quasi soporatus surrexit, et velud plus solito aegrotans, vix habitaculum repetiit, statimque se lectulo collocabat, et per totam noctem in illa membrorum distractione durius laborabat. Sed paulo ante matutinum tandem sopitus, obdormivit, et somnium, in quo surgere et ad ecclesiam ad agendas gratias Deo properare iussus est, vidit. Somno tamen cito excitus surrexit, moxque remoto femorali sustentaculo reiectoque baculo, matutinali hora ecclesiam intravit, et coram omnibus Deum evidenti professione laetus laudavit, et postmodum in finem vitae incolumis, quanto diutius tanto devotius ministravit.

36. Mulier etiam quaedam nomine Miresuind^a, omnibus nobiscum commanentibus notissima, quae per multos annos errabat caeca, ad idem beati praesulis sepulchrum, in crastinum post assumptionem sanctae Mariae coram clero et populo est illuminata.

37. Quidam quoque rusticus de pago ecclesiae qui Holthlaon dicitur, nomine Aeniko^b, diutina infirmitate miserabiliter fatigatus, contractione lumborum per multos annos est crurum officio spoliatus, qui tandem ad sancti viri memoriam baculorum sustentatione vixdum proreptando pervenit, ibique in anniversario eius die integram sanitatem coram clero et populo omnibus nobis intuentibus recepit.

38. Nobilis vero quaedam femina non ignota de episcopatu Mindonensi, Siuve^c nomine, puellam fratris sui filiam nutrit, quam in locum filiae adoptatam intime dilexit; quae gravissima infirmitate praeventa, periclitari coepit, et quasi praemortua biduo exanimis iacebat. Propinquis vero cum familia et civibus assidentibus, et tantam puellae elegantiam pro multo tiplici miseratione amare deflentibus, anus quaedam quae ad ecclesiam serviebat, de memoria nostri praesulis sermonem habuit, et qualiter ad eius tumulum infirmi per divinam miserationem sanarentur exposuit. Cuius admonitione domina ipsa compuncta, matutinali tempore ecclesiam intravit, et coram altari prostrata, profusis lacrimis Deo sanctaeque Mariae et beati etiam praesulis animae pro eadem sua nepte oblationes intima supplicatione devovit. Et continuo, ut ipsa nobis flendo iuravit, regrediens, puellam iam videntem, iam loquentem reperit; quae refectionem petiit et accepit, et Christo pro beati viri meritis annuente, sanitatem integram recepit. Quam amita quinta post die ad sanctae Mariae altare et ad tumulum praesulis cum promissis oblationibus deduxit; et qualiter sanata sit, cum sufficienti civium ac conprovincialium suorum testimonio coram multitudine comprobavit.

39. Frater quoque noster non ignotae memoriae Wolcwardus^d presbyter, eo tempore vicedominus, postea noster praepositus, postremo felix Brandenburgensis ecclesiae episcopus²⁰, qui eidem patri nostro, ut omnibus notum est, et fideliter servivit et intime complacuit, cum post obitum eius episcopales curtes more solito circuiret, in villam quae Ascgereshuason²¹ dicitur devenit, et in domum quandam ad prandendum divertens, puerulum misera languoris infirmitate detentum invenit, qui tunc per aliquot ebdomadas, omni membrorum officio destitutus iacebat, et ad exitum diatim, ut omnibus videbatur, appropriabat. Quem idem presbyter, sicut semper erat super talibus miserans, lacrimando diutius intuebatur, languorisque tempus et eventum ex familia sciscitabatur. Quod ut agnovit, flenti matri ut ad

a) miresuind 5. b) Deniko Brouerus, Agino 7. c) siuve 1. svius 2. 3. swine 9. d) wolcwardus 2. 3.

20) post a. 1051. ideoque circiter a. 1054. 1055. 21) Eschershausen.

tulum sancti pontificis candelas iuxta pueri mensuras promitteret persuasit; quod et ipsa statim libentissime fecit. Sed cum pauper illa ceram ad talia non haberet, ipse ex lino lichnum parari praecepit, et puerum per singula membra metiri fecit, ut certe mensuram secum deferret, et per se praestita cera candelas pro aegrotante ad beati viri memoriam offerret. Quo facto, ad prandium consederunt, et quasi obliuio pueri, alia quaedam inter se fabulari coeperunt. Interim vero puer mira celeritate quasi ex morte revixit, et in lecto cunctis mirantibus resedit, et vocata matre, de stratu prorepsit, et refectioem petiit, et eodem momento percepit, et postea pro beati viri meritis incolomis permansit.

40. Epat etiam in nostra congregatione iuvenis quidam ex laico conversus, Desiderius nomine, et eodem beato viro habente in clero tonsuratus, et usque ad diaconatus ordinem promotus; et quia plenum officium cantando et legendo cum fratribus frequentare non potuit, eum, ne penitus vacaret, cum custodibus ecclesiae ministrare praecepit. Tempore autem Azelini nostri praesulis, post miserabile incendium nostri monasterii, dum idem frater infra festivos dies natiuitatis Domini quadam vespera in scolis cum pueris sermocinando consedit, subita caecitate miserabiliter percussus cecidit, et alia etiam infirmitate concre-
15 scente, tempore longo decubuit; quadragesimali vero tempore, caecitate durante, ex infirmitate convaluit, et ecclesiam debito more frequentans, ad pontificale sepulchrum spe sanandi saepius prostratus procubuit. Et contigit quadam feria ante pascha, certe in Kalendis
1047. Aprilis, quando celebramus reliquiarum adventum sanctorum Cantianorum martyrum, dum in matutinis ibidem procumberet, ilico quasi pruriente dextro oculo et durius manu confricato, sanguis non modicus prorupit, et statim in eodem oculo visum recepit. Pro qua clementia divina pietas ab omnibus in commune laudabatur, et pro reliquo solita miserationis Domini potentia expectabatur. Post pascha vero in anniversario die sancti patris nostri cum eius memoria missa pro defunctis ab episcopo celebrata est, tempore oblationum, coram clero et populo quasi infirmatus corruit, et prorumpente ilico sanguine ex oculis et naribus
25 et etiam auribus, aperto oculo, visum liquido percepit. Missali denique officio peracto, episcopus habito sermone, clerum et populum ad laudes debitas Deo persolvendas domno admonuit, et profusus unanimiter lacrimis Deum pariter et ipse laudavit. Qui frater eodem momento Deo gratias agens, penitus convaluit; et post haec in promissa professione usque in finem fideliter permansit.
30

41. Plurima igitur beati pastoris nostri praeconia, ea solummodo quam praemisimus ratione, praeterimus, quae per divinam clementiam ab initio usque adhuc gloriose fieri saepius sentimus. Nec tamen illud reticemus, quod tota sancti Dei ecclesia teste verum esse novimus, quia plures plerumque ad sepulchrum eius cum oblationibus gaudentes adveniunt, qui sese suosque a variis tribulationibus vel infirmitatibus celeri subventionem per virtutum
35 eius merita liberatos publice referunt; namque ut alicui aliquid incommoditatis vel molestiae occurrerit, statim cum ad sancti huius patris memoriam vel absens oblationis suae votum ubicumque promiserit, procul dubio eodem momento, quamcumque consolationem in vera fide sperans obsecrat, eam celeriter meritis eius suffragantibus impetrat.

DE MIRACULIS A GODEHARDO IN VITA PATRATIS ET IN ACTIBUS-PRIORIBUS NON INDICATIS. 40

1. Iohannes quidam, civis Patavienis, febris in-
commodo vexabatur per longa tempora. Contigit
autem ut sanctus pater Godehardus, adhuc abbas in
suo monasterio Altach, pro negotio dicti sui mo-
nasterii Pataviam advenerit; et iussus illo, ipsius
cognita praesentia, fratrem suum misit ad eum,
rogans ut ipsum causa Dei visitare dignaretur. Quod
et fecit. Visit autem ipsius in quibus decubuit fe-
bribus, ingemuit, et ait: O pater Adam, quis te tam
celeriter excaecavit, ut mandatis Dei creatoris tui
contraires, et tot malis nos omnes peccato tuo sub-
ijceres. Ecce post haec, quae temporatim hic pa-
timur, nisi mandata eius servaverimus, aeternaliter
pati formidamus. Et erit hoc malum temporale
initium nobis malorum aeternorum. Hoc autem
cum dixisset, accipiens scyphum quendam, et vinum
in eum fundens, signo crucis signatum benedixit,
et tradidit viro decumbenti, dicens: Bibe, frater, in
nomine Domini nostri Iesu Christi, et in eo confor-
tare. Qui bibit confidens in Dei clementia, et sancti
50

a) asilini 5. Anno II. Azelini in dominica palmarum X. Kal. Aprilis 7. b) Adest 5.

vir meritis illico surrexit, ab omni febris incommodo penitus liberatus, et iivit ad ecclesiam sancti Stephani laudans Deum.

2. Vir sanctus Godehardus monachum quendam de monasterio suo Altaeh ad monasterium Havel-dense secum duxit; qui post ibidem febrium molestia decumbebat. Hunc sanctus pater consolationis gratia frequenter visitavit. Quodam autem tempore dixit infirmo: *Frater mi, quomodo habes?* Et infirmus ait: *Ecce pater, febrium molestia nimium me exeat, ita ut vita quasi nulla a modo sit in me.* Et ait ei vir sanctus: *Dominus noster Iesus Christus maiora pro nobis passus est, quam haec febrium tuarum possunt esse incommoda.* Cui decumbens ait: *Scio, pater mi, scio quod multo graviora pro nobis passus est ad mortis amaritudinem tormenta.* Et ait sanctus Godehardus: *In nomine Iesu Christi, qui gratiora pro nobis sustinuit, surge; et in fratrum tuorum collegio pallens benedic eum, qui te suo sanguine abluvit et redemit.* Et infirmus ait: *Surgam in nomine Iesu Christi, et ibo ad patrem meum, qui et pater est domini mei Iesu Christi, et dicam ei: lam non sum dignus vocari filius tuus, sed fac mecum misericordiam tuam, quasi cum sero tuo, sed a via tua deviante; et ad te clementer suscipe revertentem.* Et inter haec verba surrexit, et ad chorum iivit, et omnibus admirantibus, cum astantibus laudans Deum et cantans benedixit.

3. Iuvenula quaedam in oppido Teckendorff, in territorio Bavariensi, cum febrium molestia uimium gravaretur, astabant ei quaedam honestae foeminae, referentes ei qualiter praedictus in Patavia meritis beati Godehardi post haustum vini per eum benedicti a febrium rigore fuerat liberatus. Quibus auditis, dixit infirma patri suo: *O mi dilecte pater, rogo te per Iesum Christum, ut mitas ad sanctum virum Godehardum, petendo eum, ut benedicat parum vini in cupha vel scypho suo, et mittat ad me, ut bibam ex eo, ut alleviar a febre febrium, quibus incessanter affligor atque uror.* Pater autem bis auditis, misit ut voluit, et vinum benedictum accepit a sancto Godehardo, quod iuvenula bibit infirma in nomine Iesu Christi; et subito sanata, et surrexit laudans Deum, qui meritis sancti Godehardi eam clementer a vi febrium liberavit.

4. Servus Dei Godehardus, quia erat ex corde misericors, et super afflictos pia gestabat viscera, infirmorum sive decumbentium vel per se aut per alios semper visitavit domicilia. Contigit autem quodam tempore, cum adhuc in abbacia Altaehensi praesideret, quendam scholarem cuiusdam viduae pauperis febrium molestia graviter infirmari; quem pietate solita saepius visitavit. Cui et quodam tempore dixit: *Fili, viriliter age sustinens flagella Domini, ac confortetur in eo cor tuum. Ipse enim est qui percussit et madetur atque sanat, suos castigans electos, ne morti tradantur sempiternae.* Et iuvenis ait: *Quae est fortitudo mea, ut haec gratia sustineam, et patienter agam?* Et pater sanctus ait: *Confide, fili, sciens quod non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis. Et libenter gloriaris velis cum apostolo in infirmitatibus tuis, ut in te, sicut in eo, habitet virtus Christi: nam virtus infirmitate perficitur. Cui*

infirmus ait: *Peto, sancte pater, ut Deum pro me misero suppliciter exores.* At pater sanctus pomum in manu habens, quod forsitan secum tulerat aut iuxta lectum infirmi invenerat, benedixit, et dedit infirmo dicens: *Accipe, fili, et manduca pomum in nomine Iesu Christi, et si est voluntas eius, de lecto surge sanus; sin autem, maneat haec infirmitas tibi; et patienter age, ut a Deo praemium vitae aeternae, in quo aeterna est sanitas, tales promereri. Comedit ille, et surrexit sanus laudans Deum.*

5. Iuvenis quidam de castro Steuvenborch in Bavaria prope Danubium fluvium pertransire volens, procellis navem subvertentibus mergitur in flumen, ubi plus quam tribus horis remansit incognitus. Tandem corpus exanimam ad litus eicitur, et mortuus ad domum parentum deportatur. Lacrymantur proximi, et gemunt affines ob mortem iam subitam iuvenis tam famosi. Sanctus autem abbas Godehardus casu transiens locum illum, et audiens voces ululantium, ait: *O mors, quam amara est memoria tua homini, quam subito et inopinate extinguas; quae et peccatoribus es pessima, iustis autem nimis desiderabilis atque pretiosa.* Cum autem haec et his similia diceret, venit mater misera iuvenis, et ad pedes procidit viri sancti, dicens: *Domine, si quid potes apud Deum, miserere mei, et resuscita filium meum.* Cui sanctus pater: *Crede mihi, mulier, ut verum est et experientia docet quotidiana, omnes subiacemus mortis imperio, ideoque beati mortui, qui in Domino moriuntur. Mors enim omnes, qui in mundo vivunt, non uno sed quasi mille modis sternit. Beatus qui vigilat, et in adventu praemunitur.* Et iterum mulier ait voce lacrymosa: *En filius meus unicus et dilectus in flumine suffocatus interit subito; huic timeo damnationem, quia mundanus erat nimis. Rogo igitur, pie pater, si quid potes apud Deum, resuscita filium meum; ut tantum sua confiteatur delicta, et sanctis ecclesiae sacramentis muniat, et post, si Deo placet, in pace feliciter requiescat.* Cui vir sanctus, Salvatoris utens verbis, ait: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi, sicut petisti.* Et transiens cum ea ad cadaver in libitina iacens, et tenens manum eius dixit: *Adolescens, tibi dico: Surge.* Et iuvenis surrexit incolumis atque sanus; et sanctum virum petiit, ut causa Dei confessionem eius audiret, et pro peccatis suis sibi iniungeret poenitentiam salutarem, et annuit sanctus pater petitioni eius, et audita confessione eius, sacris ecclesiae sacramentis eum praemanavit. Quo facto iuvenis ait: *Habe me, sancte pater, nunc iterum in pace quiescere; quod mundum nimis horreo, qui suos amatores mittit in gehennam, cuius poenam gravissimam ex parte sum expertus.* Et vir Dei ait: *Dormi, fili mi, et quiesce feliciter in pace Iesu Christi.* Et ille respondit: *Amen.* Et inclinato capite, in gratia Dei feliciter obdormivit. Felix autem mater eius, his auditis et cognitis, semota prorsus omni tristitia, cum gaudio corpus filii ecclesiastico more tradidit sepulturae, ac Deo devotione quanta potuit animam ipsius laetissimo commendavit.

6. Sanctus pater Godehardus, dum in cella sua post vigiliis matutinas orationis causa resideret, contigit, ut quaedam mulier habitans in confinibus monasterii partu laborando cruciaretur; cui compatiens vii sanctus, terrae procumbens, orationi se

dedit dicens: *O domine Deus omnipotens, adiuva plasma tuum, miserere filiae Evae in matris suae maledicto laborantis.* Et illico modo quodam opinato mulier contulit, quia peperit filium; quae postea obdormiens, ei revelatum est, quod precibus sancti Godehardi a dolore partus sit liberata: quae gratias egit Deo, qui eam sancti viri meritis tam clementer visitavit; filium autem suum Godehardum, vocari fecit, et in puerili aetate eum tradidit sancto viro regularibus disciplinis imbuendum. Haec igitur de causa mulieres regionis illius in dolore partus sancti Godehardi patrocinium consueverunt invocare et multae petitionis suae sentiebant effectum adoptatum.

7. Cum sanctus Godehardus pro negotio forsitan sui monasterii ad Romanam iret curiam, habens aliquos de suis monachis secum in suo comitatu, inter quos quidam caeteris senior Erkenfridus nomine incaute praecedens, dum montem qui Godehardi dicitur ascenderet, equus cum eo cecidit, et crus eius dextrum ex toto confregit. Qui gemens cum lacrymis ait contra sanctum Dei marmurando: *Ut quid, pater, me dixisti ad montis istius praecipitium, ut me interficeres!* Cui sanctus pater ait: *Scio, fili mi dilecte, quod invito mecum iter hoc caepisti; et intra te ipsum marmurando mihi detrazisti. Ideo nunc reddita est tibi merces tua. Poenitere igitur et ora Deum, ut dimittat tibi offensam hanc, ut saneris.* Qui ait: *Adiuva, pater, infirmitatem meam, et remitte mihi, quod deliqui contra te: et cruciet me flagellum Dei, quantum libet.* Vir autem Dei, audita eius devotione, teligit contractum os cruris eius, et ait: *Sanctus te, frater, dominus Iesus Christus: et tu in nomine eius surge, ut ambulemus.* Qui surrexit ex toto sanus, et ultra profectus cum eo. Idem postmodum secutus est eum Hildeneshem, et mansit apud eum usque ad diem mortis suae.

8. Contigit quadam vice, ut sanctus Godehardus pertransiret oppidum Strauvigen dioecesis Ratisbonensis; et obviavit ei quaedam caeca mulier mendica, ostialium quaerens panem, quae forsitan equorum nitabatur declinare strepitum, et in lapida laedens pedem cecidit graviter nimis. Sanctus Godehardus autem, hoc viso subito descendit de equo, et accurrens, amplectendo eam relevavit, et quantum potuit, luti sorditium de mantello mulierculae tersit diligenter; et ait: *Quare cecidisti mater? Et illa dixit: Caeca sum, amice, et ideo offendicula viarum cavere non valeo nec possum deitare.* Sanctus autem pater sibi ex corde compatiens, ait: *O mi Deus meus, quot sunt in terra concita et gravamina tui plasmatis! Bene ergo dicitur: Vae, vae, vae habitantibus in terra.* Et cum dixisset, lutum cum sputo miscuit more nostri Salvatoris, et hiniavit oculos eius dicens: *O domine Iesu Christe, qui in conspectu discipulorum tuorum lutum ex sputo fecisti, hiniavisti oculos caeci cuiusdam, et vidit; illumina etiam oculos huius pauperulae tuae, ut confiteatur nomini tuo, et gloriatur in praedigna laude tua.* His sic actis et dictis, mulier caepit sanctum virum intueri, ceciditque ad pedes eius dicens: *Viderunt oculi mei salutare Dei.* Et prona osculabatur pedes eius; et ivit ad propria laudans Deum pro virtutibus et meritis sancti viri.

9. In civitate Ratisbona quodam tempore sanctus Godehardus morabatur pro negotio forsitan sui monasterii: ubi quaedam obsessa a daemone ad eum ducebatur, ut sanaretur ab eo. Quam vir Dei inspiciens, ait: *Responde mihi, immunde spiritus, ad ea quae a te quaero; quid hic agis in creatura Dei?* At daemon ait: *Pleno iure est anima ipsius mea, quod incantatio est, et per eam multas animas turcatus sum.* Et ait vir sanctus: *Quare propter incantationem tuam est?* Et daemon ait: *Nonne legisti, quia dominus phihones, divinos, et incantatores iussit exterminari? quid enim tales faciunt, nisi quod mihi metueque principibus deseruiunt? Idololatrae enim sunt. Vix etiam aliquos tanto iure possidere possumus, quanto huiusmodi vitium irretito. Nunquid ignoras, quod inter mille incantatrices aut divinos vix una invenitur, quae vel qui velit hoc vitium constiteri? Sic enim ora ipsorum claudimus, ut de talibus loqui nihil valeant quocumque modo.* Et ait vir sanctus: *Scio, quia magna est malitia tua et tuorum similitudo; nec tamen dubito, quod maior bonitas Dei est et clementia. Ergo, immunde spiritus, da honorem Deo, et recede ab hac creatura eius, ut redeat ad gratiam, quam tu ab ea abstulisti. Et daemon ait: Cur me in tantam agis violentiam? quid feci tibi? aut quid habes contra me?* Et ille ait: *Audi, proterve et immunde spiritus: In illa aeterna patria, de qua tu superbiens cecidisti, tanta mihi erit laetitia de bono communi, ut de meo proprio; imo et multo maior. Et ideo hic dolere convenit de malo alieno multo fortius, quam de malo proprio. Per hoc enim vitam aeternam promerebor. Habeo ergo contra te iustam causam, quod minus iuste possides et punis sororem meam, plasma Dei creatoris tui. Non enim, ut asseris, ago tibi violentiam; sed pro gloria Dei et amore plasmatis eius, pro quo unigenitus eius sanguinem suum fundens, amarissimam mortem sustinuit, contra te non pugil, sed victor gloriosus [decerto]. Ergo tibi praecipio, superbe et immunde spiritus, in nomine Iesu Christi recede ab ea; et non praesumas ammodo creaturam Dei molestare. Et sic spiritus ille malignus abcessit: et mulier ut mortua cecidit. Sed vir sanctus subito eam erexit; racta vero publice vitium incantationis, quod dudum multoties perfecerat, cum lacrymis est confessa, quam et vir sanctus absolvit virtute passionis Iesu Christi.*

10. In civitate Patavia erat quidam civis dives valde, qui habuit filium, quem tenerime dilexit; qui puer adeo hebes erat, ut in tribus annis non potuit efficere, ut disceret minus alphabetum. Unde pater eius sanctum Godehardum adiit, retulitque ei duritiam cordis filii sui, petens obnoxius, ut pro eo suppliciter orare dignaretur, quatenus Deus omnipotens eum illuminare dignaretur. Sanctus vero Godehardus, vocato ad se puero, super eum legit quae sequuntur: *Omnia sapientia a domino Deo est, cum collecta: Deus qui per coaeternam tibi sapientiam hominem, cum non esset, condidisti etc.* et addidit: *Vade, fili, et ille magistrorum optimus, qui subito docuit apostolos, te instruat, et in via recta ad agnitionem perducat clariorem.* Qui puer ita mutatus est, ut in brevi tempore omnes suos coaanguineos et omnes sibi coaetaneos, imo seniores atque doctiores se, sapientiae plenitudine anteciret; qui po-

5 11. Sequens miraculum factum est, cum esset episcopus. Accidit, ut sanctus praesul Godehardus quosdam de suis subditis ob eorum rebellionem post monitiones consuetas excommunicaret; quorum aliqui malitiae suae veneno excitati, ipso celebrante, ecclesiam intraverunt arroganter et proterve. Quo cogito, se divertit ab altari dicens: *Præcipio vobis omnibus, qui estis excommunicati, in virtute Spiritus sancti et sanctae obedientiae, ut exeat de ecclesia. Rebelles autem et excommunicati hoc præceptum non curantes, peruliterunt, remanentes in ecclesia. Sed quidam de mortuis qui multis annis quieverant in monumentis, qui et forsitan, ignorantibus eis qui eos sepelierant, in excommunicatione sepulti fuerant, surrexerunt et de*

ecclesia exierunt. Quod videntes illi rebelles, erubuerunt, et post mortuos exierunt. Sanctus autem praesul, finita missa, ad eos extensa dicit: *Audite, rebelles et increduli; et videte iustum Dei iudicium contra eos. Ecce mortui Deo in suo vicario obedientes, vos autem superbo referri spiritus, obedire contempistis. Surgent igitur mortui isti contra vos in iudicio; et sententiam damnationis allegabunt contra vos, nisi penitentiam et condignam poenitentiam egeritis. Et his dictis, convertit se ad mortuos dicens: Ego vos, fratres, auctoritate domini nostri Iesu Christi, abeoto a sententia excommunicationis, qua hoc saepe fueratis innotati, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, Amen. De, revertimini ad loca vestra, et in pace requiescite, adveniam iudicis praesentantes. Mortui autem, inclinata capite et functis manibus, quasi gratia agentes, ad loca sua remeaverunt, et quieverunt.*

VERSUS IN LAUDEM SANCTI GODEHARDI.

20 *In cod. Sancti Laurentii Leodiensis, vanc. Braxell. 6963—6994 membr. saec. XIII. a pluribus scripto inter multa alia carmina Marbodi et aliorum interea legitur haec carmen inscriptione non delictum.*

25 Cuncta sua donis refovens qui cuncta creavit
Christus dilectos sibi sanctos glorificavit,
Saxonique decus Godehardum mirificavit,
Huncque sacerdotem statuendo beatificavit.
Hunc in plebe sua dans crescere, magnificavit
Coram principibus summis et honorificavit;
Sublatamque dehinc terris super astra locavit.
30 Ipse perornavit tempus, quo pontificavit;
Ipse suam terram vel sedem nobilitavit,
Ipseque moribus, ore vel actibus amplificavit
Ecclesiam renovans propriam, quam semper amavit.
Et paucantibus hanc sacer ossibus inde dicavit.
35 Gentibus ergo petentibus hinc medicatur,
A regionibus advenientibus auxiliatur,
Plurima, maxima signa benigna ferens operatur.
Divite, paupere, milite, rege simul veneratur,
40 Pestis et hostis, terror et error ibi superatur;
Pernitiae, tumor et rabies sedata fugatur,
Cecus lumine, motus fame quo reparatur.
Indiga, confuga, naufraga, plebs vaga iustificatur;
Frigida, torrida, morbida, laetida salvificatur;
45 Surdaque claudaque curvaque mancaque si qua gravatur,
Audita, pedibus, gestu, manibus reparatur.
Namque bonus firmus quia nomine teste vocatur,
Iure quod infirmam fuerit, per eum solidatur.
O Godeharde pater, non tarde iuvare, precatur
50 Gens tibi subdita, plebs tibi credita, ne paciatur
Ulla pericula, tam tibi sedula quae famulatur.
Haec sit ut exera, quam tua dextera ferre pulatur
Porta, conforta, rege, protego, ne necetur.
Corpora, pectora, tempora laeta sed experietur.
55 Erige, corrige, labile, flexibile ne moriatur,
Effuge sed prece vita petita sibi tribuatur,
Sicque beata soloque poloque Deoque fruat.

VITA STEPHANI REGIS UNGARIAE.

EDIDIT D. W. WATTENBACH PH. D.

Post cladem ab Ottone I. acceptam gens Ungarica de pristina feritate aliquantum remittens, captivis suis et subiectis christianae religionis cultum permisit primo, deinde ipsa ab illis didicit. Mox cum clericis et monachis alienigenis litterae quoque in novo regno sedem invenerunt. Superest Stephani primi regis edictum, et tractatus de morum institutione ipso auctore in Emerici filii gratiam conscriptus. Maurus episcopus per eum ecclesiae Quinqueecclesiensi praelatus vitam Zoerardi sive Andreae et Benedicti composuit. Sed mutata subito rei publicae formam post mortem primi regis bella intestina secuta sunt, et medias inter turbas scribendi otium defuit. Verum exorta inter Heinricum IV. et ecclesiam Romanam simultate, quum pars Ungarorum cum Salomone rege imperatoris partibus faveret, altera summo mentis ardore pontifici Romano adhaesit, frequentibus monitis ab eo ad impugnandos hostes excitata. Tunc etiam martyrum Gerhardi episcopi et aliorum nec non Stephani primi regis eiusdemque apostoli Ungarorum memoria renovata est, praeceptoque Romanae sedis corpora eorum a. 1083 sollemniter sunt elevata¹. Nec segnes erant scriptores pontificii in commemorandis miraculis, quibus sepulchrum eius illustrari ferebatur, Bernoldus Constantiensis ipso hoc anno², et non multo post Divione in Burgundia Hugo, qui deinde abbatis Flaviniacensi praelatus est³. Post cultum publicum regi decretum legenda opus erat; sed pro una statim ab initio duplex scripta esse videtur. Ea enim legenda, quam in magno illo Passionali Austriaco invenimus, ex duabus conflata est⁴, quarum posterior brevior est et integra, stilo simplici conscripta. Praemissa est altera, sed sine truncata. Hartvicus autem quum integram eam receperit, extrema quoque servavit, ubi pariter mentio fit elevationis a. 1083 celebratae. Dubium movet, quod Hartvicus et alibi quaedam de suo inseruit, et nulla suppetit norma, qua in extrema hac portione ad genuina discernenda uti possimus, nisi id tantum, quod versus finem auctor fratres alloquitur, quum Hartvicus Colomanno regi librum suum inscripserit⁵. Neque vero ullum apparet vestigium quo maiorem hanc legendam

1) 1083. In carcere missus (Salomon), et dominus rex Stephanus et Henricus filius eius et Gerardus episcopus revelantur, et Salomon rex fugit. Annales Posonienses. Romanae sedis auctoritas in vita Stephani maiore cap. 20, in vita Ladizlai cap. 6. et in vita Gerhardi Chanadiensis episcopi c. 22. commemoratur. 2) Mon. SS. V. 438. His temporibus pie memorie Stephanus quondam rex Ungarorum, qui se ipsum cum sua gente ad fidem Christi convertit, post quadragesimum obitus sui annum miraculis claruit. 3) Mon. SS. VIII. 392. Chron. II. 16. 4) quod primus vir ingeniosissimus h. 33 m. Endlicher animadvertit. 5) Accedit quod in omnibus Hartvici codicibus in elevationis historia

minore antiquiorem aestimemus; immo potius recentior paulo apparet, utpote ornatior, et ipsa illa uberior elevationis historia in causa fuisse videtur, ut nihil hic Hartvicus pro more suo ex minore reciperet.

Scilicet rex Colomannus (1095—1114) Hartvico cuidam vel Cartuico episcopo mandavit, ut novam primi regis historiam conderet. En prologum operis, qui huius rei certiores nos facit:

INCIPIT VITA SANCTI STEPHANI REGIS UNGARORUM ET APOSTOLI EORUM.

Domino^b suo^c Colomanno regi precellentissimo Hartuicus^d episcopus officium spirituale per misericordiam Dei consecutus, post istius vitae terminum felix illud euge sempiternum. Incepturus opus, domine mi, rex inclite, quod michi vestro regali precepto de vita beati regis Stephani potentialiter iniunctis^e, diu rebellem ingenio mei perpressus sum inscitiam^f, ob hoc presertim quod Priscianus auctor^g artis grammaticae, medullitus michi notus^h olim, longe digressus faciem suam quasi caligine quadam circumflumam michi decrepito iam facit obscurissimamⁱ. Verumtamen parte ex alia dum vestrae dignitatis^k intuitus reverentiam^l incerta gravarer^m meditatione, tandem omnium virtutum lux et gemma dubietatem anxiae mentis devicit obedientia, cuius forti presidio deficere volens in me vires inchoandi operis recepit fiducia. Sed quoniam saepeⁿ fiducialiter acta res invidiae^o fomitem generat, precor genibus flexis vestrae triumphalis excellentiae sublimitatem, ut manibus regalis defensionis hoc suscipiatis opusculum, ne male sonantium positio dictionum vel confusi ordinis enormitas vestrum cum legeritis^p offendant oculum. Cui si forsitan aliquod^q indignum occurrerit offendiculum, malo codicem ut ignis comminuat incendium, quam ad tertium^r livore^s plenum^t perveniat oculum. Igitur quia boni quicquid est, ex^u Conditoris misericordia emanat, ex ipsius dono sermo ceptus talia personat.

Hunc igitur Hartvicum, qui certe nullo indicio Ungarum se fuisse significat^u, Iosephus Podhradczky coniectura haud improbabili episcopum Ratisponensem fuisse statuit, Engelberti marchionis Istriae filium, ex domo comitum de Sponheim et Ortenburg^v, qui annis 1106—1126 episcopatu functus est. Tempora bene conveniunt, et locorum vicinia consuetudini cum Colomanno ansam dare potuit. Hartvicum enim ante susceptum episcopatum Iuvavensis ecclesiae praepositum fuisse, V. C. Neugart demonstravit, et multa tunc inter partis pontificiae asseclas in Ungaria atque in provincia Salisburgensi commercia fuisse, non est quod ambigamus. Sed Hartvicus ille, quisquis fuerit, in eo tantum operam suam collocavit, ut vitae maiori laciniis quasdam ex altera repetitas intersereret, adderetque miracula aliqua et imprimis locum celeberrimum de corona a Silvestro II regi missa, de qua nihil in vita minore et pauca tantum in maiore dicta sunt. Primam in hisce additamentis ecclesiae Colocensis mentionem invenimus, quae non sine causa facta esse videtur, quum non multo post ea dignitatem archiepiscopalem consecuta sit. Vera esse quae de sede Colocensi

a) ea est inscriptio codicis 2. b) Donno 2. 3. c) sancto cod. Brus. d) Cartuicus 2. Cartuicus 3. Carthivus cod. Brus. et ed. a. 1511. Chertulius Sur. e) iniuncti 2. 3. f) inscientiam 3. g) actor 3. h) med. ignotus 3. i) obscurissima 2. k) dignitati 1. l) reverentia 3. m) gravaret 2. n) deest 3. o) mundicie 3. p) legretis 2. q) aliquid 1. 3. r) uestrum 1 certum 3. s) laudis 3. t) plenus 1. u) deest 2.

Ladislavus scribitur, sed in unius miraculi relatione tur, auctorem peregrinum ostendunt. 7) Annales Hildesh. a. 1104. De eo videndus Tr. Neugart, Historia monasterii ad Sanctum Paulum p. 37; cf. Archiv für Geschichte von Kärnten I. 82. Sed cognatio cum regibus Ungariae, quam Podhradczky exponit, errore nititur; Udalicus enim ille de Wilmare, a. 1058—1070 dux Carinthiae, cui Sophia, Belae I filia, nupsit, Ortenburgios nullo modo attingit.

eadem et amplectitur, stilo declarandam commendat: ea utrum Hartvico an vitae maioris auctori tribuenda sint, non liquet. Etiam quae cap. 11. de Ungarorum erga sanctam Mariam veneratione dicun-

proferuntur, persuadere mihi non possum, quum nullum eis eius temporis monumentum suffragetur; sed Hartvicus quae a clericis Colocensibus audierat, sine dolo malo referre potuit. Elsi in eo quoque fidei non satis candidae arguitur, quod utriusque vitae brevi tempore ante conscriptae nusquam vel obiter meminit, quum de suo paucissimam tantum dederit, et plerumque ne verba quidem et stylum illarum mutaverit. Ipse enim, siquidem Ratisponensis episcopus fuit, scripsit intra annos 1106 et 1114; anonymi autem quos exscripsit, iam eodem Colomanno regnante, Stephani regis vitam ediderunt⁸.

Verumtamen ne Hartvicum nostrum temere tanti plagii reum proclamemus, quid obstat quominus vitam, quam maiorem dicimus, eidem auctori tribuamus? Eam postea vel ipse Hartvicus vel alius quispiam emendaverit, auzerit cognitaque vita minore interpolaverit⁹. Fieri certe potuit, et exemplaria nostra manasse ex codice, in quo additamenta illa in margine scripta, alia deleta erant, manifestum est; nam modo haec modo illa in aliis desiderantur.

Utut est, Hartvici vita, qualis nunc legitur, mox sola in Ungaria legebatur, et tum ab ipsis regibus in privilegiis commemoratur, tum a scriptoribus in usum versa est, ab interpolatore chronicarum Polonorum quae Martino Gallo olim attributae sunt¹⁰, ab auctore chronicae mixtae Ungarorum et Polonorum¹¹, a chronicorum Ungariae compilatoribus inde ab auctore chronici picturati anno 1358. Sed Podhradzky p. XXV. monuit, etiam alium quendam librum sub nomine Legendae sancti regis Stephani venisse, in quo iura et servitia debita singulorum regnicolarum scripta erant¹²; hunc autem dudum perisse, merito lamentatur.

Typis vulgatus est a Pelbarto de Temesvar in Pomerio sermonum de Sanctis a. 1489 sermo quidam de sancto Stephano; deinde Venetiis a. 1498 ipsa vita Hartviciana prodit in libro dicto: Legende Sanctorum regni Hungariae in Lombardica historia non contenta, in quarto¹³. Eadem repetitae sunt cum Dlugossi vita sancti Stanislai, Cracoviae 1511 in quarto. Sed vitam Hartvicianam mutato stilo a. 1573 edidit Surius IV, 856, quae deinde plus semel repetita est. Eandem genuino auctoris sermone a. 1746 Io. Stillingus ex ed. 1511 dedit in Actis SS. Sept. I, 456 cum peramplio commentario. Haec editio recusa est Iaurini 1747, Cassoviae 1767. Varias lectiones aliquot a Stillingo adiectae sunt ex od. Corsendoncano admodum mendoso et praefatione carente; codicis vero Mellicensis apographum, quod habuit, editione indignum arbitratus est. At a. 1781 Antonius Mancini ex eodem codice vitam maiorem et minorem edidit Posenii; sed duorum auctorum opus se typis mandavisse non animadvertit. Deinde Iosephus Podhradzky Budae 1836 in oct. dedit vitam Hartvicianam ex codice Francofurtano, correctioris exempli publicatione bene meri-

8) Ladislao pia memoriae rege. Vita min. c. 8. quibus capitulo ecclesiae Albensis mandat, quatenus rex Ladislaus qui tunc rem publicam administrabat. in Legenda sancti regis Stephani hoc, in quantis locis in regno nostro nobiles iobagiones et populi castri Craco vocati residentiam facere debent, et in quali libertate existunt, requirere debeant. Respondet capitalum, quod Karolus rex, pater Ludowici, dictam Legendam ad scitum omnium nostrorum tempore Iohannis quondam custodis de sacristia interiori excipiendo ad Wysegrad fecit deportari; ideo eadem requirere non valimus. 13) Hanc editionem non vidi, sed quae sequitur editio eius tantum repetitio esse videtur, quantum ex titulo praefixo indicare licet.

Vita maior c. 20. Quae ab Hartvico addita esse possunt; verum ut supra dixi, vita minor potius prior quam posterior maiore esse videtur; certe auctori eius vita maior non innotuerat. 9) Adest exemplum Chronicae mixtae Ungarorum et Polonorum, cuius auctor eodem modo Hartvici prologum operi suo adaptavit. 10) in codice Heilsbergensi, ex quo a. 1749 primam editae sunt. 11) quam post Kownackium (Varsaviae 1823) edidit Lad. Endlicher, Mon. Arpad. p. 60; cf. Mon. SS. IX, 421. 12) Allegat ex codice diplomatico V. C. Georgii Fejer VII, 1. 108. litteras Ludowici regis a. 1349,

tus, sed errore deceptus, quum eam pro originali, codicem Mellicensem pro epitome haberet. Novissime V. C. Endlicher Sangalli 1848 in Monumentis Rerum Hungaricarum Arpadianis vitam maiorem et minorem ex codice Sancrucensi, Hartvicianam e Francofurtano edidit.

5 Novae huius editionis subsidia haec fuerunt

A Anonymorum

1) Codex Sanctae Crucis in Austria Nr. 13. tertium scilicet magni Passionalis volumen. Hic etiamsi omnium antiquissimus est, nam intra annos 1181 et 1200 scriptus esse videtur, mendis non caret, praesertim in vita maiore, cuius exemplar non modo in fine truncatum, verum etiam hic illic, et maxime versus finem, vitiatum ei, qui utramque vitam primus copulavit, suppeditavit. Sed haec facili negotio Hartvici ope sanari possunt.

2) Codex Mellicensis M6 saec. XV, eiusdem Passionalis volumen, ex quo A. Mancini vitam edidit. Verum quum hunc codicem ipse non contulerim, Manciniam autem editionem rarissimam nunc habere non possim, solam vitam minorem ope variarum lectionum, quas olim enotavi, passim emendavi. Quod in maiore, ubi Hartvicus praesto est, minus necessarium erat.

Codex Campiliensis (Archiv VI, 185.) exempli Sancrucensis apographum esse creditur.

20 B vitae Hartvicianae

1) Codex Francofurtanus Sancti Bartholomaei¹⁴, nunc Musei Pesthinen-¹⁴ sis, membr. in quarto, quem scripturae specimen a Podhradczkyo editioni suae insertum saeculi XIII. incipientis esse ostendit. Codicem ipsum non contuli, sed benignitate V. D. Frid. Firnhaber de quibusdam dubiae lectionis locis certior factus sum.

2) Codex Runensis¹⁵ Nr. 69. saec. XIII. Vitam Stephani regis vita Henrici sive Emerici filii ipsius excipit.

3) Codex Lunaelacensis in fol. 186. iam bibl. caesariae 3663. (Archiv X, 495.) chart. saec. XV; vitae Emerici, Gerhardi, Ladizlai cum Stephani regis vita coniunctae sunt. Multa ibi mutata sunt, quorum mole, quum nullius pretii sint, hanc editionem onerare nolui.

4) Codex Vindobonensis 832. olim Theol. 529. (Archiv X, 568.) chart. saec. XV. satis mendosus. Praefatio deest, et in fine folium unum alterumve deperit. Vita ordine perverso in lectiones distributa est.

35 In codice Mellicensi M 5. legendae Stephani, Emerici, Ladizlai, Gerhardi scriptae fuerunt, sed dudum desiderantur¹⁶.

Codex Bruzellensis 982. chart. saec. XV. exeuntis¹⁷ non collatus est.

His igitur codicibus usi Anonymorum vitas hic proponimus, priore loco minorem, cuius auctor in prologo ea se narrare ait, quae a fidelibus auditu didicit, relatione tunc temporis viventum. Deinde maiorem cum variis lectionibus vitae Hartvicianae et eiusdem additamentis in una pagina expressis. Extremam partem ex solo Hartvico haurire potuimus, ubi quid genuinum, quid ab illo additum sit, incertum manet. Adnotationem parca manu adpersimus; nam certa de rebus gravissimis tum demum proferre licebit, quum diplomata omnia Stephano attributa summo criticae artis acumine discussa erunt. Ceterum vitas Zoerardi et Benedicti, Emerici, Gerhardi, Ladizlai, quae a proposito nostro alienae sunt, scriptoribus Ungaricis denuo edendas et explicandas relinquere melius visum est.

14) Archiv II, 210. 15) Archiv X, 626. 16) Archiv X, 651. 17) Archiv VII, 408. VIII, 489.

STEPHANI REGIS UNGARIAE VITA MINOR.

Cum intelligamus sanctorum merita in libro vitae ascripta, et memoriale eorum coram Domino in saecula, vere saluberrimum asserimus aliquid in exemplum de vita et actibus bonorum ad successorum propaginem^a scriptis emanasse. Ipsi fideliter pro Christo certaverunt, et feliciter pro certamine coronati sunt; nos si laboris eorum imitatores efficiamur, sicut Paulus dicit, heredes quidem Dei erimus, coheredes autem Christi. Martyrum agonibus mater cottidie ecclesia coronatur, confessorum fidelibus lucris reparatur, tantisque perornata fulgoribus circa volubilen orbis axem splendescit. Multa eorum gloriosa^b certamina mundus olim habuit, quae vetustate temporum clausa, fidelium memoriae non sunt commendata, quia vate^c sacro cinguntur. Sed de antiquis quae iam comprehendi nequeunt omittentes, scimus enim quoniam laus eorum ante Deum in^d sempiternum non veterascet, ad ea quibus sermo texitur veniamus. Sanctissimi confessoris Stephani, inclyti videlicet Pannoniarum regis, vitam actusque sicut fidei et veraci relatione tunc temporis viventum^e accepimus, dignum et honorificum duximus posteritati transmittere. Nec doctas compositasque gramaticorum lineas, aut philosophorum interpretationes^f seu sophistica acumina imitamur, quia stultum est in altum navigare, si non possit ad portum transire. Illi ista autamur, qui secundum poeticas fabulas Pegasio fonte potati sunt, qui se somniasse inter sacra Parnasi gloriantur. Horum sapientia ex vanitate in vanitatem evanuit, et ex ea nihil fructus ad profectum sui capientes, stulti facti sunt. Vos autem intelligentes, quod scriptoris ab ore sonat, pusillanimitati eius cedite, quia quod a fidelibus auditu didicit, recitat. Certe non aequum onus viribus suis considerat, cum prorsus careat lucida facundia et bene capaci intellectu. Praesertim veretur super aemulorum morsibus, qui sua negligenter componentes aliorum scripta laniant. Ergo licet autenticas librorum scripturas revolvatis, tamen haec breviora legite; et si quid abnorme, si minus disertum sermonem inveneritis, rusticitati eius parcite.

1. Itaque cum diu barbarica gens Hungarorum errore infidelitatis suae teneretur, et ritu gentilium vanas sacrilegasque superstitiones sequeretur, placuit misericordiae Salvatoris Dei, finem peccatis eorum ponere, ut cessante diabolica illusionem, saltem reliquiae gentis huius salvarentur. Nam quasi lumen de tenebris beatissimum regem Stephanum suscitavit, quem iuxta catholicae fidei veritatem eruditum ad praeparandum sibi populum acceptabilem disposuit. Hic^g Strigoniensi oppido nativitatis exordium habuit, et puer adhuc scientia grammaticae artis adplene^h imbutus est. Pater eius rex quidem, ed primum gentilis fuit. Postea illustrante Spiritus sancti gloria vitae et viae lumen agnovit, evangelicamqueⁱ institutionem secutus ad imaginem veritatis pervenit. Intantum^k autem divinis conspectibus se probabilem reddidit, ut omnes militiae suae comites ad veri Dei culturam converteret; quos vero alienae viae sectatores repperit, minis terroribusque subiugavit. Qui cum iam senesceret, resolutionemque sui corporis minere sentiret, filio arce regni sublimando uxorem nobilissimam ex latissima Romanorum imperatorum prosapia derivatam duxit^l. Interea rex christiani nominis amator debitum solvens naturae concessit, qui ut credimus per confessionem Deitatis gloriam aeternae felicitatis consecutus est^m.

2. Postⁿ cuius obitum Stephanus adhuc puer^o favore principum et plebis in regni^p solium laudabiliter proventus, ardentiori animo veritatis coepit propagator existere; quia quamvis pueritiae^q annis floreret, non tamen cor in ore, sed os habebat in corde. Scripturarum divinarum quibus adprime^r flagrabat non inmemor, iudicium et iustitiam ante^s oculos proponebat, iuxta illud Salemonis: *Audiens sapiens^t sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit.* Non proponebat ante oculos^u rem iniustam facientes et consentientes, sed in

a) progeniem 2 b) gloriose 1. 2. c) vane uterque. d) deest 2. e) inuentum uterque. f) interpretatorum uterque. g) Strig. vero oppido — est apud Hartv. c. 5. h) ad plenum B3. i) que deest 1. k) Interim codd. quod ita emendandum esse docet Hartv. c. 7. ubi hanc sententiam recepit, sed Stephano regi vindicavit. l) Post — possidebit apud Hartv. c. 6. m) adolescens B. n) patris B. o) adolescencie B. p) adprimum 1. q) in oculis B. r) disciplinam addit B. s) o. tuos r. 2.

17) Gisela, Ottonis I imperatoris proneptem, filiam Heinrici II ducis Bavariae. De tempore nihil constat, nisi quod noster hic vivente patre nuptias factas esse indicat, etsi Stephanum adhuc puerum fuisse, ipse declarat. 18) Annum vita maior in-

dicit. Sed Annales Posonienses (Endlicher SS. Arpad. p. 55) ad a. 998, anno scilicet post mortem sancti Adalberti, haec verba praebent: *Geysa princeps Ungarorum obiit.*

omnibus mandatis Dei fidelis dispensator existens, apud se coepit meditari, ut si populum iam pridem baptismatis consecratione renatum absque disciplina dimitteret, facile post errorem vanitatis suae iterum converteretur. Hunc^a secundum ecclesiasticam doctrinam instituens, iugum et legem disciplinae suppositis cervicibus adhibuit, omnesque immunditias malorum prorsus destruxit.

3. Quidam vero nobilium, quibus luxus et desidia cordis inerat, videntes quod assueta coacti reliquissent, diabolico instinctu iudicia regis contempserunt, et ad priores voluntatis^b suae usum reducentes, contra eum arma movebant. Coeperunt^c autem urbes eius desolari, praedia vastare^d, possessiones depraedari, servos caedere, et ut cetera sileam, regi insultare. Cumque declinare nollent a^e via sua perversa, nec furor eorum satiaretur, rex^f ipse confidens de aeterna virtute ad superandum^g hostium rabiem cum multitudine exercitus sui processit. Illis forte diebus urbem, quae vulgo^h Bespremⁱ nuncupatur, obsederant, hoc^k ad convitia^l eius commoventes, scilicet ut ubi regalis^m accessus et conversatio habebatur, ibi consererent, quo facilius ingressus ad alia praesidiaⁿ occupanda inveniretur^o. Rex^p divina praeunte clementia adversus eos consurrexit, et hii^q in fide, illi vero tantum in armis confidentes, utrimque^r decertaverunt. Tandem hostibus victis et ex parte caesis, ex parte captis et^s alligatis, rex^t victor cum suis victoriae signa^u reportavit. Praeterea^v de possessionibus eorum tam in agris quam in villis sapienter diiudicavit, non sicut quondam Saul, qui devicto Amalech de spoliis eius Domino prohibente meliora elegerat. Ex^w omnibus enim nichil ad opus sui reservavit, sed abiens sancto confessori Martyno consecravit, in cuius honore etiam basilicam construxit^x. Illos autem et posteros eorum usque in praesentem^y diem servos ecclesiae instituit. Postea inpetratione optimatum suorum consilium cepit, ut tantum decimas ex his quae possidebant darent, ne afflicti disperderentur a^z terra.

4. Subiugatis persequentium se tumultibus, et confirmato in pace regni solio, coepit sanctae religionis magis et magis aemulator existere, omnesque in Christo pie viventes diligere. Celebritas prudentiae suae apud filios hominum in maxima reverentia habebatur. Crescebat cotidie ecclesia fidelium, et multi ex diversis mundi partibus, audientes de doctrina eius confluebant. Dum longe lateque sancti Dei cultores multiplicarentur, rex ut erax^a arcibus bonis operibus intentus, statuit atria sanctae matris ecclesiae ampliare^b, quod et devotissime implevit. Nam sub titulo sanctae Mariae gloriosae virginis in Alba civitate, quae ob specialitatem nobilitatis suae nomen accepit^c, templum instauravit, ubi inter plurima distincto^d gemmarum colore perornata phylacteria primo ex purissimo auro fabricata in opus sanctuarii intulit. Inde ex universis pertinentibus sibi tam in agris quam in vineis partem in oblationem dedit, et officia clericorum illic Domino famulantium instituit. Percipiens^e laboriosum fidelibus esse, si illuc ab exterioribus locis ad missarum sollempnia confluerent, iussit ut decem villarum populus ecclesiam aedificaret, ad cuius diocesim pertineret, ne taedio affectus minus religionis suae officium curaret^f. Quibus secundum vitae meritum^g episcopos et sacerdotes praefecit, ut auctoritate apostolicae traditionis erudirentur. Nec multo post alias se convertit, corroboratus voce Domini dicentis: *Luceat lux vestra coram*^h Math. 5, 16 *hominibus, ut glorificetur pater vester, qui in caelis est*, et quosdam familiarium suorum Romam adire delegit, commendans facultates multas nimis, ut ibi in honore prothomartyris Stephani ecclesia fundari deberet. Quod et ita factum estⁱ. Post haec divisit alia quibus adquirentur domus, villae, possessiones et cetera talia, quae ad sumptus ministrorum ecclesiae pertinent. Et^j singulis annis quamdiu advixit, munera et oblationes superaugebat^k. ne aliquid extrinsecus quaerent, qui officio sanctuarii praeerant. Ierosolimis etiam in monasterio, quod construxerat, monialium conversationem destinavit^l. Quibus simili disposi-

a) Nunc 1. ipsosque B. ubi haec sententia in fine cap. 7. posita est. b) voluptatis 2. c) sequentem narrationem Hartvicius frustalim ex utraque legenda composuit. d) uostari B 2. e) de B. f) dux B. g) superandam B. h) deest 2. i) hesprem B 2. uesprem B 3. 4. k) hec 2. B 4. l) uita 1. m) acc. reg. 1. duceis acc. conv. B. n) predia B 4. o) inuenirent B 3. p) ipse vero B. q) hic B. r) utrique B 3. s) et all. desunt B 2. t) dux B. u) dona B. v) quapropter B. w) nichil ex rebus eorum B. inserta antea vitae maioris laetitia; sequentia ubi partim omissa, partim mutata sunt. x) e 2. y) amplificatio 2. z) distincta 1. Et — praerant apud Hartvicium c. 10. a) saepeper augebat 1. B 4.

19) Est coenobium sancti Martini in sacro monte Alba regalis, Stuhlweissenburg. 21) Cf. edictum sancti Stephani II, 4. 22) V. infra vitam maiorum cap. 12. 23) In vita maiore cap. 12. monachorum coenobium vocatur. Nihil praeterea de hac fundatione compertum habemus.

tionem necessaria praeparavit. O vere felicem Stephanum, qui ut aeternam mansionem aedificatam haberet in caelis, se ipsum Domino habitaculum praeparabat in terris.

5. Sancta Dei ecclesia in pace collocata, et ex Romana auctoritate iuste ordinata, gens Bissenorum²⁴ longe a fide aliena, et quasi beluina stultitia carens intellectu, patriae eius confinia demoliri aggressa est. Rex vero illos ante dies in remotis partibus venatui insistebat, ut saltem post multas curas, quibus opprimebantur, aliquantisper infirma membra laxarentur. Cum ergo circa mediam horam diei sopori indulgeret, per voluntatem Dei, qui ea quae futura sunt spiritu visionis suae manifesta et cognita fidelibus suis ostendit, videbatur astantibus praesentialiter inimicis patriae loqui, et quasi eos terrendo proferre: *Cur vana vestra cohorte claustra sanctae ecclesiae irrumpere vultis? cur gregem pastoris magni et ovilia eius desolari venistis? Recedite, recedite, quia impetravi ab imperatore meo virum defensorem et ducem, meum scilicet Martynum, qui non patietur morsibus vestris pascuia iustorum lacerari. Evigilansque alacri vultu qui sua proferret nuntia adesse mandavit. Cui assistenti: Non meae, inquit, legationis causas explere poteris, sed alius qui fidelior invenitur accedat. Praesentatum vero eisdem verbis redire praecepit. Ammoto et tertio: Perge, ait, adire, festina propera, et mea tollens mandata, dic tribuno plebis in ulterioribus moranti, ut se provideat, viros ad pugnam eligat, hostium cuneos in me bellum moventes propellat.* Ascendit ille, velociter ad locum pervolvit, quod acceperat indicavit, idemque diligenter factum est. Iam hostis propius aderat, iam moenia urbis vallaverat, cum inopina incursio est, tribunus cum copiis suis illum invaderet. Tunc utrinque decertatum est. Isti protectione Dei roborati accinguntur, illi amentia sua obligati discinguntur. Postremo terga fugae dederunt, plures autem corruerunt, plures eorum in captivitatem ducti sunt. Caede peracta, is qui venerat, ad regem regreditur ut nuntiaret ei. Rex audito eventu belli gratias habuit Omnipotenti, qui victoriam fidelibus suis dedit ex inimicis. Nimirum credimus superna pietate illum visitari, qui ne circumdaretur ab inimicis, liberatorem de caelis habere meruit, ut praecederet et custodiret eum. Sicut enim Deus christum suum David quondam a facie Phylistinorum angelo suo protegente liberavit, ita et hunc de manu persequentium eripuit, educens et reducens in salvationem.

6. Fama nominis sui in auribus saecularium diffusa, et iudicis oris sui celebri laude ubique innotescentibus, sexaginta viri Byssenorum, quorum superius mentionem habuimus, cum universo apparatu suo, videlicet auri et argenti copiositate multaque varietate ornamentorum, curribus onustis partibus Bulgarorum egressi, ut terminos Pannoniorum apprehendant. At multi servorum, quorum cecus est animus flecti in vitium, malignitatis face succensi obviam illis exierunt; quosdam gladio percusserunt, quae omnium eorum fuerant auferentes, vacuos et semineces reliquerunt. Illi iudicio regis quod actum quodve perpassi sunt reservantes, iter quod coeperant peregerunt, et ad eum usque properantes, genibus se advolverunt. Quibus visis: *Quae causa, inquit, malorum? Mi domine, referunt, nos servi tui nichil mali machinantes, ad audiendam iudiciorum tuorum disciplinam veniebamus, et quorundam manibus quam nobiscum ferebamus pecunia, absque delicto omnium nostrum ablata est. Insuper apprehensos ceciderunt, et vita vix comite venimus, ut nuntiarem tibi.* Rex, ut erat prudentioris animi, non vultu non verbis minatus est, sed sustinens ut scribitur: *Prudens spiritum reservat in posterum*, misit ociosus ad illum, sub quo militabant, tribunum, et die constituto omnes perditionis illorum viros iussit conspectibus suis praesentari. Actum est ut imperaverat, et ad discutiendum in praesentia sui statuti sunt. Quos alloquens: *Cur, inquit, legem praeceptorum Dei transgredientes, non intellexistis misericordiam, et viros innocentiae condemnastis? non enim auditores legis, sed transgressores feriendi sunt. Sicut fecistis, ita faciet Dominus vobis coram me.* Accepta sententia educti sunt, et per omnem regionem ingressi viarum duo et duo suspensio perierunt; per hoc denique volens in-

a) deest 1. b) videbat 1. c) amoto 1. d) prevident 1. e) tum 2. f) eorum hic ponit 2. g) Fama— perierunt apud Hartevium cap. 17. h) multarum genium inserit B. i) Bessorum B1. 2. 4. k) de inserit B. 50
 l) deest 1. ad regem venire volentes, terminis Pannoniorum appropinquaverant B. m) certum 2. cecus B3. n) omnia que curiam f. B. o) afferentes 2. p) quid B. q) quidue f. B. r) eius inserit B. s) de sociorum nostrorum inserit B3. t) nos inserunt B1. 2. illos 3. 4. u) eos add. B1. 2. cis 3. 4. v) p. viros illos B3. w) non— sunt desunt B. x) Transgressores enim legis feriendi sunt add. B. y) deest 1.

24) iidem qui et Bessi vocantur; a Patzinacis non diversi esse videntur, sed etiam Cumani Bessorum 55 nomine designantur.

telligi, ut quicumque non acquiesceret iudicio iustitiae, quod a Domino proposuerat, sic fieret illi. Audierunt habitatores terrae iudicium, quod iudicasset rex, et timerunt.

7. Post^a non multum temporis aegrotationem incurrit, qua postmodum corpore decessit^b; longaque^c languoris molestia ingravescente, in pedibus stare nequibat. Videntes autem^d quatuor nobilissimi palatinorum diu graviterque laborantem, nam ipsi adhuc in perfidia cordis errabant, consilium iniquitatis duxerunt, occasumque eius in mortem conati sunt^e tractare. Iam die advesperascente, antequam in domo lucerna accenderetur, unus eorum audaciter^f sub obscuro ingressus est, et ad iugulum^g enssem nudatum sub clamide tegebat. Dum pedem inhiheret, ubi rex quiescebat, revera caelesti impulsu gladius corruit, percussusque in terram tinnitum reddidit. Statim^h expectatus causam requisivit, et tamen quid fuisset praesciverat. Vir ille anxius obrigitⁱ, consilium furoris sui recognovit, doluit, accessit, procubuit, vestigia regis amplexatus est, se deliquisse fatebatur^j, sibi indulgere precabatur. Veniam quaerentem non avertit, facinus facile dimisit, idemque^k iussus^l traditionis conscios aperuit. Postera die praecepto regis homicidae illi inventi adducuntur^m, et adversus eos iudicia locutus estⁿ. Ut autem reliquis essent in exemplum, et discerent dominus summo honore venerari, visu privavit, manus noxias abscidit, et qui iniustitia sua insidias iusto sanguini paraverant, iudicio iustitiae in malum vitae suae devenerunt.

8. Anno dominicae incarnationis 1038, indictione sexta, Heinrico²⁵ Romanorum augusto, ^{1038.} anno autem imperii sui tricesimo octavo, 18. Kal. Septembris, obiit et in basilica virginis ^{Aug. 15.} Mariae, quam precioso opere consummaverat, honorifice est sepultus. Multis igitur annorum cursu labentibus, seu propter exhabundantem populi malitiam, seu propter aliquam divisionem in ecclesia, thesaurus tantae pecuniae in terra latuit, et mortalium cognitioni occultus solius oculis Domini apparebat. Sed volens eius incomprehensibilis bonitas quanti esset apud Deum praemii revelare, dedit illi gloriam in conspectu hominum, clarescente miraculorum frequentia, et sicut laude et cantico sibi in caelis assistebat, ita eum laude et cantico suae ecclesiae digne memoriterque in terris decoravit. Nam sicut iubar novi luminis sanctitas eius in omnem circa regionem resplenduit, et tamquam suavitas odoriferi unguenti audientium corda replevit. Fluebant^o omnes diversi languoris homines, qui antidoto pietatis suae tacti curabantur, et qui corruptionis plaga paene defecerant, insolidum astricti revertebantur. Praesidente in regni solio Ladislavo pie memoriae rege, episcopi et abbates et ^{1083.} qui praeerant in regimine sanctae ecclesiae, animadvertentes sanctitatem eius signis testantibus. communi decreto triduani ieiunii indixerunt afflictionem, ipsique orationibus vacantes, visitationem supernae clementiae in plebem expectabant. Postea corda tollentes ad Deum, hymnorum vocibus resonaverunt^p in confessione sui nominis, sicque venerunt ad locum, ubi sanctissimum corpus claudabatur. Quem splentes aperuerunt, tantaque odoris diffusio ascendit, quanta numquam circumstantibus apparuit, ac omnium, qui illuc occurrerant, membra languidorum curata sunt; caeci lumen, claudi plantarum soliditatem, leprosi mundam cutem, paralytici salutem, omnesque quacunq[ue] doloris tenebantur obsessione curam meruerunt. Assumpto inaestimabilis pretii pondere, omnipotenti Deo gratias egerunt, deferentesque in theca argentea signaverunt.

VITA MAIOR.

1. Omne datum optimum et omne donum perfectum de sursum est, descendens a patre ^{1. 1. 17.} luminum^q; neque^r enim^s quippiam boni potest in rebus existentibus esse vel fieri absque

⁴⁵ ^q *Hartvicus addit*: Huius patris datum optimum et donum perfectum in omnes large proveniens, quia nullum spernit, sed omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, ad Hungaros^s usque, quos christianorum flagellum quondam fuisse constat, diffusum est.

^a) haec recipit *Hartvicus* cap. 20. ^b) excessit B. ^c) longa l. longa namque B 1. ^d) fuerunt B 1 3 ^e) audacter B ^f) iugulandum regem B. ^g) statimque rex audiens c. B. ^h) obruit l. corruit B. ⁱ) confessus sibi indulgeri precatus est B. ^k) id est quia regis tr. B 4. ^l) iussu regis homicide B 1. 2. 3. ^m) adducti sunt B. ⁿ) locutus, ^o) Fluebant—revertentur desunt l. ^p) resonaverunt l. ^q) neque—retributionis desunt B 2. 3. 4. ^r) enim et mox existentibus esse et gratis desunt A. ^s) Ung. 2. 3. const.

²⁵) imo Chunrado; verum etiam anni imperii male certam sit illum in die assumptionis sanctae Mariae computati sunt, nisi forte annos Stephani post co- obisse. Eodem die etiam Necrologio Altahensi ⁵⁵ ronationem regiam indicare voluit. Possis etiam inscriptus est. uonere XX. XVIII; nam XVIII. ego inserui, quam

beneficio gratis venientis miserationis Dei. Oculis quidem divinae providentiae, quibus sibi famulantium^a caelestium virtutum statum^b inconcussum secundum placitum suum intuetur, hisdem etiam hominis perditii restorationem dignatus est^c misericorditer contemplari et operari; ut quem imaginis suae dignitate creando decoraverat, paterni regni coheredem fieri per incarnationis suae sacramentum mirabiliter efficeret. Perfectis igitur in Redemptore nostro patriarcharum ac prophetarum oraculis, per virginem ineffabiliter nascendo, per crucis passionem ac mortis assumptionem, tertia die resurgendo, cum discipulis suis quadraginta diebus conversando, postquam ipsis cernentibus caelorum alta penetrans, Patris dexteratae naturaliter et potentialiter est associatus, inde^d Spiritum^e sanctum paraclitum a Patre et a se procedentem in filios adoptionis mirabili sonitu vehementis adventu transfudit, qui linguis in igneis apparens, eos omnium linguarum scientia divites effecit, et miraculorum insigni potentia virtute deifica^f mirificavit. Cuius ardore caritatis inflammatus, secundum quod eis Salvator noster ante praeceperat, euangelicae^g praedicationis functi legatione, totum mundum divini semina verbi spargendo^h perlustraverunt. Quidam eorum regna cum regibus, quidam principatus cum principibus, quidam partes et divisiones regnorumⁱ et provinciarum cum praefectis et praepositis ad christianae religionis cultum perduxerunt; et in tantum fervore sancti Spiritus exardescere per orbem universalis ecclesiae sunt stabilita fundamenta, quod et ipsa mundi totius metropolis Roma cum monarchia dignitatis imperatoriae Christi fidei colla submitbens, vanitatum erroribus renunciavit. Non remansit patria neque natio, ubi quorundam miserationis Christi non fuisset assumptio. Unde contigit divinae pietatis intuitum^k in filios perditionis et ignorantiae, populum rudem et vagum, culturam Dei^l nescientem, Ungaros videlicet Pannoniae^m patriam inhabitantes, clementi visuⁿ de caelo prospicere^o, ut quos ad ulciscendas praevaricationes christianorum de sedibus naturalibus in occiduas partes occulto perpetuitatis consilio prius exciverat, hos tempore suae praedestinationis iam instanti, de via iniquitatis ad iusticiae semitam, de maesticiae^p nebula ad spem in aeternum permanentis perduceret retributionis^q.

2. Erat tunc princeps quintus^r ab illo qui ingressione Ungarorum in Pannoniam^s dux primus fuit^t, nomine Geiza^u, severus quidem et crudelis veluti^v potentialiter agens in suos, misericors autem et liberalis in alienos^w et praecipue in christianos; paganismi^x licet adhuc ritibus obvolutus, tamen appropinquante spiritualis fulgore karismatis, cum omnibus^y circumquaque positarum provinciarum vicinis de pace, cuius^z numquam antea fuit amato, coepit attente tractare, ut iam in illo posset agnosci, cuius filius desideraret fieri, secundum dictum Salvatoris nostri dicentis in euangelio: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*. Statuit insuper^{aa} praeceptum, cunctis^{ab} christianis regnum^{ac} suum intrare volentibus hospitalitatis^{ad} et securitatis gratiam exhibere^{ae}; clericis ac^{af} monachis potestatem concessit praesentiam sui^{ag} adeundi, quibus voluntarium libenter auditum praebens, orthodoxae fidei semen pectoris in orto satum delectabatur germen emittere.

3. Quid^{ah} plura? adest tempus caelitus^{ai} dispositum^{aj}, credit ipse cum familiaribus suis et baptizatus est, omnes ditioni suae subditos se pollicens christiano nomini^{ak} mancipaturum. Cumque nimium esset sollicitus de rebellibus domandis et ritibus sacrilegis destruendis, et episcopatibus secundum aestimationem suam ad profectum sanctae ecclesiae statuendis, mirabili^{al} visione noctu consolatus eum Dominus, fecit astare sibi iuvenem delectabilem aspectu, qui dixit ei: *Pax tibi, Christi electe! iubeo te de sollicitudine tua fore securum; non tibi concessum est perficere quod meditaris, quia manus pollutas humano sanguine gestas. De*

* *Hartvicus addit*: Quod qualiter et quando factum sit, stili officio memoriae commendare congruum duximus. (2) Ea siquidem tempestate, qua gens praefata^{am} Dei ecclesiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam, quartus ab illo etc.

a) famulatum A. b) et st. A. c) deest A. d) et A. e) septiformem B. f) clarifica B. g) et eu. B. h) r. et desunt B. i) etiam B. k) intuitu A. l) creaturam domini esse se n. B. m) et P. A. n) usu A. o) prospiceret A. p) deleta n. A. q) intus c. r) Pannonia A. s) Geysa B. t) olim A. u) ritu paganismi 50 l. a. quidem o. B. v) dei hic inserit A. w) cuius — amator desunt B. 2. 3. 4. x) enim per B. 3. y) ceteris A. z) ducatum B. aa) hospitalitatem B. 1. ab) exhiberi B. ac) et B. ad) suam B. ae) Q. p. desunt B. 3. af) a. deo B. 3. ag) depositum A. ah) nomine A. ai) mirabili — cum desunt B. 3. Sed nimis ex hoc codice variarum lectonum copia suppetit, nec omnes apponam. aj) dilectio B. 1. 3. ak) Hungaria 4.

26) Apparet nostrum ab Almo, Hartvicum a filio nostro consentit Belae notarius, dum cap. 57 Gey- 55 eius Arpado numerare. Nam inter hunc et Geizam sam quintam ducem Hungariae vocat. Zalta tantum et Tocsun commemorantur. Cum

te filius nasciturus egrediatur, cui haec omnia disponenda^a divinae providentiae consilio Dominus commendabit. Hic unus erit de^b regibus electis a Domino, coronam vitae saecularis commutaturus aeterna. Verumtamen virum spirituali legatione tibi transmittendum honorabiliter^c suscipito, susceptum venerabiliter^d habeto, timore^e perditionis ultimae perterritus, et amore^f raptus iugiter manentis spei, quae non confundit; eshortationibus eius non fictum cordis fidelis assensum praebeto.

4. Expergefactus princeps visionem stuporis^g prius secum, post cum Christi fidelibus et suis pertractans, Deo gratias pavimento manibus expansis adhaerens humiliter egit, se principatumque cum filio nascituro custodiam illius, qui non dormit neque dormitat, lacrimis^h fuis commendavit. Dum miratur ergo deⁱ viro, divinitus praedicto, nunciatur ei Adalbertusⁱ Boemiensis ecclesiae pontifex ad se venturus, propter conversionem ipsius et fidei non fictae profectum domino Deo hostiam laudis oblaturus. Oritur laetitia novis Christi militibus inenarrabilis, dux obviam tironi Christi cum fidelibus quibusque procedit, honorabiliter suscipit^k, et ut per visum monitus est, propter^l timorem et amorem Dei modis omnibus obedientiae filium ei se fore demonstravit. Igitur iubente principe fit ubique congregatio gentis indomitae, per sanctum episcopum fiunt^m exhortationes continuae, convertuntur et baptizantur alumni patriae, statuuntur multis in locis ecclesiaeⁿ. Lux quippe quae illuminat omnem^o hominem, tenebris expulsis coepit in Hungaria enitescere^p, et impleta sunt^q verba prophetiae dicentis: *Gentium populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam*. Lux lucis invisibilis^r Christus est, quem tunc gentes videre meruerunt, quando revocati de tenebris ipsum verum lumen^s Deum et hominem verum^t esse, perfecte crediderunt^u.

5. Nascitur interea praedictus a Domino principis^v filius, quem secundum prophetam, Luc 2, 21. antequam in utero conciperetur, Dominus novit^w. Hunc Deo dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismo secundum credulitatis suae veritatem intinxit, et^x susceptor eius^y fuit^z. Nomen sibi impositum est Stephanus, quod alienum a consilio Dei^{aa} non credimus. Stephanus quippe graece, coronatus^{ab} sonat latine. Ipsum quippe^{ac} et in hoc saeculo Deus coronare^{ad} voluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper permanentis^{ae} redimere^{af} decrevit ad percipiendum^{ag} vitae iugis indeficientem gloriam. Crevit infans regali^{ah} nutritus educatu; qui transvadata^{ai} puericia, postquam primum adolescentiae gradum transcendit^{aj}, convocatis pater suus Hungariae primatibus cum ordine sequenti^{ak}, per communis consilium colloqui filium suum Stephanum post se regnaturum populo praefecit, et ad hoc

^a Hartvicus addit: et per suos.

^{aa} Hartvicus addit: Nec hoc silentio praeterendum est, quod ut omissis ambiguitas tolleretur de medio, ne forte praedictae visioni solius viri parum videretur inesse fidelis uxorem eius^{ap} iam propinquantem partui tali voluit visione divina gratia consolari. Apparuit namque illi beatus levita et prothomartyr Stephanus, levitici habitus ornatu insignibus, qui eam alloqui taliter coepit: *Confide in Domino, mulier, et certa esto quia filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum, neque nomen illi imponas*. Cui cum admirans mulier responderet: *Quis es, domine? vel quo nomine nuncuparis?* Ego sum, inquit, *Stephanus prothomartyr, qui primus pro Christi nomine martyrium pertulit*. Quo dicto disparuit.

^{ab} Hartvicus addit: et cui antequam nasceretur, per prothomartyrem suum nomen indidit.

a) dispensanda B. 4. b) erit unus ex B. c) honorificabiliter B. 2. 4. honorifice B. 3. d) s. honesto timore A. e) timore—confundit desunt B. 2. 3. 4. f) stupidus B. g) div. de viro A. de v. div. sibi p. B. 1. h) beatum Adalbertum... pontificem... venturum esse... i. h. oblaturum B. i) suscipit B. 2. k) propter—Dei desunt B. 2. 3. 4. l) enitere B. m) in ea add. B. n) deest B. o) esse vere B. 2. p) filius principis B. q) ei—fuit desunt B. 3. 4. r) suus ipse B. 1. 2. s) fuisse addit B. t) coronatus B. 1. corona B. 2. 4. u) quidem B. v) deest A. w) manentis B. x) redimere A. B. 2. 4. y) percipiendam B. z) diligenti B. 2. 3. 4. dil. et regali B. 1. aa) transacta B. ab) ascendit B. b) clericali B. 3.

27) Cf. de incerto sub Geiso christianitatis statu et ad a. 1003 Inlus avunculus Stephani appellatur. Adalberti cum uxore eius commercio locum insignem in Vita Adalberti auctore Brunone c. 23. SS. IV, 607. Pannoniam per Adalbertum conversam esse, Ungari recentiores Belekneginem illam bibacem asserit Cosmas I, 31. 28) Idem refert Annalista (Thietm. VIII, 3.) eandem esse statuunt, quam ego cum Waitzio potius Procui istius, qui Stephani avunculus appellatur, matrem fuisse arbitror. Simon de Keza regem Stephanum a. 967 natum esse refert, sed Thurotzius et auctor Chronici Budensis (vel potius auctor chronici — 1358 quod uterque recepit), ubi illius verba repetunt, a. 969 ponunt. Additur nomen matris ex Notario: qui accuratius rem nosse desiderant, oblegantur ad Legendam sancti Stephani regis.

corroborandum a singulis sacramentum exegit. Post haec plenus dierum anno dominicae incarnationis 997 saeculi nequam aerumpnas caelesti mutavit gaudio, et eodem anno beatus Adalbertus episcopus causa praedicandi verbum^a Dei Ruziam^b ingressus, ibi palma martyrii coronatus est.

6. Regno^c denique Pannonico^d beati iuvenis nutum attendente, pacem cum exterarum provinciarum^e populis fideliter statutam^f corroboravit^g, ut eo^h securius quod in mente tractabat, in novella plantatione christianitatis explere sufficeret. Sed adversarius totius bonitatis, invidiae plenus et maliciae diabolus, ut sanctum Christi tyronis propositum disturbaret, intestina contra eum bella commovit, quoniamⁱ eius instinctu plebs gentilis christianae fidei iugo colla submittere rēnuens, cum principibus suis a domino^k ipsius se subtrahere moliebatur. Quos^l omnes eum protegente gloriosissimae^m crucis signaculo, patrocinantibus Dei genetricis ac perpetuae virginis Mariae meritis, sub vexillo Deo dilecti pontificis Martini sanctique martyris Georii, ducibus eorum interfectis, in brevi suo servicio subegit, et baptismatis unda lotos, unum Deum colere, monita salutis per fideles sacerdotes eis distribuendo, compulit.

7. Devictis veroⁿ hostibus Christi miles gaudio spirituali repletus, totius ingenii consilium euangelici seminis decrevit fore receptaculum. Eleemosinis et orationibus vacans, frequenter pavimento adhaerens domus sanctae, lacrimis fuis^o perfectionem propositi sui Dei commisit voluntati, ut qui sine ipso nichil agere valeret, opitulante dispositionis^p ipsius expletione, bonum quod cogitaverat cum inceptione virtutum ad finem perducere posset. Ad hoc igitur incipiendum et consummandum quoniam fidelium Christi consultum habebat necessarium, nunciis et litteris in omnes partes suam diffamavit^q desiderium. Inde multi presbiteri et clerici instinctu^r Spiritus paracliti compuncti, relictis sedibus propriis elegerunt pro^s Domino peregrinari; abbates et monachi nichil proprium habere cupientes, sub tam religiosissimi principis patrocinio^t regulariter vivere desideraverunt^u. Inter quos vitae regularis^v pater Asericus^w cum suis discipulis advenit, quorum unus Bonifacius nomine, in loco patris abbas deinde constitutus, dum a beato rege causa praedicationis in inferiores Ungariae partes esset missus, in cervice gladio percussus, licet postea superviveret, non est privatus martyrio. Venerunt et alii duo de terra Poliensi^x, heremiticam vitam causa contemplationis eligentes, quorum unus Andreas nomine per confessionis meritum angelicis choris est associatus, testibus miraculorum signis per ipsum a Domino factis, alter Benedictus, pro Christo sanguine fuso mirabiliter^y laureatus^z. Asericus abbas cum suis honorifice susceptus, ad radicem Montis ferri^{aa} coenobium sub titulo sancti patris Benedicti construxit^{ab}, ubi usque hodie congregatio monasterialis disciplina regulari pollens, temporalium sustentatione copiarum ex donativis sancti ducis superhabundans, non est alicuius egens, nisi ut suos et aliorum pedes secundum euangelium^{ac} lavet.

8. Cum his Dei servus princeps christianissimus aliquando communiter cum omnibus, aliquando sigillatim cum unoquoque eorum colloquium habens^d, provincias in decem partitus eat episcopatus, Strigoniensem ecclesiam^e metropolim et magistram per consensum et subscriptionem^f Romanae sedis apostolici ceterarum fore constituens^g. Cui iam dictum^h

* *Harticus, post quaedam ex vita minoris polita*: In omnibus itaque mandatis Dei fidelis dispensator existens, apud se coepit meditari, qualiter subiectum sibi populum unius Dei cultui manciparet. Sed quia perpendebat id absque vicinarum gentium confederatione fieri minime posse, regnoque P.

** constituit. Praedictum vero venerabilem abbatem Asericum pontificalis dignitatis infula decoratum electione canonica sublimavit, et Colocensi episcopatus praefecit, cuius *etc.* B1. Cognoscens vero prudens dux praedicti Asserici religionem, pontificalis ipsum dignitatis infula decoratam electione canonica sublimavit, et ei Colocensis episcopatus dignitatem obtulit B2. 3. 4. *ubi restitua capitis huius omittuntur.*

a) verbi B1. 2. b) Prusiam B. c) regno—attendente *desunt* B2. 3. 4. d) ipsius *addit* B1. e) *desit* A. 50
f) incitatum B2. 3. 4. g) roboravit B. h) in eo A. i) quam A. k) domino A. B4. l) Quos—compulit
desunt B2. 3. 4. m) victoriosissime B1. n) ergo B2. 3. 4. o) effusus B. p) dispensationis B2. q) divulgavit B.
r) sp. p. visitatione B. s) p. D. *desunt* A. t) patr. et moderamine B1. moderamine B2. 3. 4. u) *deliberaverunt* B.
v) religiosus Ass. p. A. w) Asericus B2. Assericus B3. *const.* x) Poloniensi B. y) misericorditer B. z) ferri B.
precepto sanctissimi ducis *add.* B4. aa) cottidianis precibus et lacrimis *add.* A. ab) *Harticus hic lacrimas ex vitae 55
minoris cap. 1. 2. inserit; deinde pergit.* (8) Post haec prov. b) eam A. c) subscriptione A.

30) V. vitam eorum auctore Mauro ep. Quinqueecclesiensi apud Endlicher SS. Arpad. p. 134. 31) Recs-
varad, in dioec. Quinqueecclesiensi.

venerabilem Ascricum abbatem pontificalis dignitatis infula decoratum, electione canonica praefecit, cuius consilio ceteras sedes patrum curis et provisionibus commisit³³. faciuntur³⁴ ubique sanctorum fundamenta domorum, surgunt claustra canonicorum, florescunt³⁵ coenobia³⁶ regulariter conversantium³⁷ congregationum. Undique fit concursus Deo famulantium, quorum³⁸ desiderium tam liberalis principis excitavit benignae susceptionis solatium. Et quoniam Pannonia beati pontificis Martini nativitate gloriatur, cuius etiam patrocinantibus meritis rex³⁹ Christo fidelis, ut iam dictum est, de hostibus victoriam reportaverat, inito cura theophilis⁴⁰ consilio, iuxta fundum sancti praesulis, in loco qui Sacer mons dicitur⁴¹, sub titulo ipsius monasterium constituens⁴², possessionibus et redditibus cunctisque sufficientibus ditavit, et ipsius⁴³ suffragio domitorum decimationibus simile fecit episcopis⁴⁴.

9. Quinto⁴⁵ post patris obitum anno, divina sic volente⁴⁶ clementia, benedictionis apostolicae litteris allatus, praesulibus cum clero, comitibus cum populo laudes congruas acclamantibus, dilectus Deo Stephanus rex appellatur⁴⁷, et unctione crisnali perunctus, diademate regalis dignitatis feliciter coronatur⁴⁸. Post acceptum autem⁴⁹ imperialis excellentiae

15 * *Hartvicus addit*: ubi sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis sibi locum assignaverat.

** *Hartvicus addit*: constituens ex omnibus eorum facultatibus lata striete decimas dari, ut si cui decem liberos habere contingeret, decimam prolem sancti Martini coenobio daret.

20 *** *Hartvicus*: Quarto post patris obitum anno divina commentente clementia eundem Ascricum praesulem, qui alio nomine Anastasius dictus est, ad limina sanctorum apostolorum misit, ut a successore sancti Petri principis apostolorum postularet, quo novellae christianitati exortae in partibus Pannoniae largam benedictionem porrigeret, Strigoniensem ecclesiam in metropolim suae subscriptionis auctoritate sanciret, et reliquos episcopatus sua benedictione muniret; regio etiam dignaretur ipsum diademate roborare, ut eo factus honore cepta per Dei gratiam posset solidius stabilire. Eodem forte tempore Misca⁴⁰ Poloniorum dux⁴¹ christianam cum suis amplexus fidem, missis ad Romanam aedem antistitem nunciis, 25 apostolica fulciri benedictione ac regio postulaverat diademate redimiri. Cuius petitioni annuus papa, coronam egregii operis parari iam fecerat, quam illi cum benedictione et regni gloria mittere decreverat. Sed quis novit Dominus qui sunt eius, qui duobus per apostolos in apostolici ordinis sortem electis Mathiam praetulit, et apostolicum fecit supplere numerum, ille nimirum potius electum suum Stephanum hac temporali statuerat feliciter insignire corona, ipse postmodum eundem feliciter decoraturus aeterna. Praefixa itaque die, qua parata iam corona Poloniorum duci mittenda fuerat, nocte quae praecedebat papae per visum Domini nuncios astitit, cui et dixit: *Crastina die, prima diei hora, ignotae gentis nuncios ad te venturos esse cognoveris, qui suo duci coronam a te regiam cum benedictione apostolicae munere flagitabunt. Coronam ergo quam praeparari fecisti, eorum duci, prout petent, cures sine cunctatione largiri. Sibi enim eam cum regni gloria pro vitae suae meritis 30 gesto deberi.* Iuxta igitur huius visionis modum praescripta sequentis diei hora praesul Ascricus ad papam pervenit, qui officium intinctum sibi prudenter exsequens, et sancti ducis gesta referens ordine, ab apostolica sede quae praemisimus insignia postulavit, indicans eum dignum fore tali honore et dignitate, qui plures gentes per Dei adiutorium sibi sub-

a) coenobia florescunt B. b) claustra coenobis A. c) canonicorum add. A. d) omnium inserit B. e) haec *Hartvicus supra cap. 6 cum lacuna vitae minoris composuit.* B1 utroque loco exhibet. f) vir B. g) theophilo A. h) constituere cepit B1. 2. construere ex eorum p. 4. i) deus A. k) episcopis 45 A. B. 3. 4. l) voluntate A. m) app. et desunt B2. 3. 4. appellatus u. B1. n) acc. regalis B. o) Mischa 2. 3. Nlysa 4.

33) Anastasius, quod alterum Ascrici nomen fuisse *POMAION O ASK. KON. BACIAETC POMAION O* Hartvicus asserit, Ungarorum archiepiscopus a. 1007 *ΠΟΡΦΥΡΟΤΕΝΗΤΟC* et *ΓΕΩΒΙΤΖ ΔΕ ΠΙCΤΟC* synodo Francofurtensi interfuit. Mon. Germ. SS. *KPALHC TOTOPIAC.* Jos. Koller de sacra regni 50 IV, 795. Eundem Arnoldus de S. Emmeramo commemorat SS. IV, 547. 34) Certo non ante a. 1001 secundum auctorem nostrum. Hartvicus annum mutavit, consentientibus Ann. Po. n. ubi ad a. 1000: *Stephanus Ungarorum rex coronatus est.* 35) Ceteram cf. Thielm. IV, 38. Coronam autem illam celeberrimam, quae nunc latet, constat ex duobus fuisse compositam, quarum altera, nulla inscriptione insignita, ad Stephanum regem pertinuisse creditur, altera a. 1075 a Michaele Duca Geisse dono data 60 esse videtur: nam imagines continet haece cum subscriptionibus: *MIX. EN XΩ ΠΙCΤΟC BACIAETC*

signum qualis vitae vir et discretionis fuerit, cum episcopis et primatibus Hungariae statutum a se decretum manifestum facit; in quo scilicet unius cuiusque^a culpae contrarium dictavit antidotum, et ut pacis, per quam Christus mundum^b coadunavit, se fore probaret filium, quod nullus alium hostiliter invaderet, nemo inimicum^c sine iudicii examinatione laederet, viduas et orphanos nullus opprimeret. subscriptione foederis non pereuntis posteris suis³⁶ reliquit stabilitum.³⁶

10. Ad consortium vero regni praecipue causa sobolis propagandae sororem Romanae dignitatis augusti, videlicet Heinrichi, qui ob mansuetudinem morum Pius est appellatus, Gislam^d nomine, sibi in matrimonio sociavit, quam unctione crismali perunctam, gestamine coronae regni^e sociam esse notificavit^f. Quae qualis erga Dei cultum ordinandum^g extiterit, 10 quam frequens et benefica circa Deo servientium congregationes apparuerit, multarum ecclesiarum cruces et vasa vel paramenta^h opere mirifico facta vel contexta usque hodie testantur; prae cunctis tamen domus episcopatus Bespremiensisⁱ, quam ipsa a fundamento 15 coeptam, omnibus sufficientibus ad Dei servitium in auro vel argento vestimentisque multiplicibus nobiliter adornavit. Ipse vero rex episcopia nuper incepta^j; simul cum^k abbatibus, 15 praediis et curiis, famulis^l et redditibus, regaliter disposuit, crucibus et vasis aliisque supellectilibus ad ministerium Dei pertinentibus, secundum quod unicuique opus fuit, sufficienter decoravit. Monachorum vitam et conversationem nunc per alios nunc per semet ipsum^m explorando diligenter examinabat, torpentes arguens, vigiles sub dilectione constituens; canonicorum ministerium episcoporum providentiae sub testimonio Christiⁿ et ecclesiae com- 20 mendabat, secundum apostolum omnibus omnia factus, ut omnes lucrificeret³⁷.

11. Erat vir^o iste fidelis in omnibus actibus suis, Deo perfecte deditus, per votum et oblationem semet cum regno suo sub tutela perpetuae virginis Dei genitricis Mariae precibus assiduis conferens, cuius honor et gloria tam celebris inter Ungaros habetur, quod etiam festivitatis assumptionis eiusdem virginis sine additamento^p proprii nominis ipsorum lingua^q 25 reginae^r vocitetur³⁷. Et ut maiorem ipsius defensionis misericordiam consequi valeret, in ipsa regalis sedis civitate quae dicitur Alba, sub laude et titulo virginis eiusdem perpetuae famosam et grandem basilicam opere mirifico, caelaturis^s in chori pariete distinctis, pavimento tabulis marmoreis strato, construere coepit, quam qui^t videt testimonium veritati

ingesset, et multos infideles per suam potentiam ad Dominum convertisset. Quibus auditis 30 valde gavisus Romanus pontifex, cuncta prout fuerant postulata, benigne concessit; crucem insuper anteferendam^u regi velut in signum apostolatus misit: *Ego, inquam, sum apostolicus, ille vero merito Christi apostolus, per quem tantum sibi populum Christus convertit. Quapropter dispositioni eiusdem, prout divina ipsum gratia instruit, ecclesias Dei simul cum populis utroque^v iure^w ordinandas^x relinquimus.* Impetratis ergo omnibus prout petiit, prae- 35 sul Ascriens laetus ad propria remeavit, secum ferens propter quae inceptum iter prospere peregerat. Benedictionis ergo apostolicae litteris cum corona et cruce simul allatis etc.

* *Hartvicus addit:* tam videlicet ipsam archiepiscopalem, quam omnes episcopales ecclesias, amplissimam singulis assignans diocesim et unicuique semper praeficiens idoneum praesulem. 40 ** *Hartvicus addit:* (11.) Eo tempore in monasterio sancti Martini erat monachus quidam Sebastianus nomine, cuius probabilis vita et devota in Dei servitio religio habebatur. Hunc rex venerabilis viro coepit amore diligere, quia quanto quis religiosior, tanto erat ei acceptior. Illam ergo ob vitae merita pontificali honore dignum iudicans, regendo Strigoniensi archiepiscopatum eum praefecit. At quoniam flagellat Deus omnem filium quem recipit, praedictum Sebastianum ad probandam ipsius patientiam corporalium oculorum lumine ad tempus 45 privavit; sed ne novellus in fide grex absque pastoris regimine a recti tramitis proposito deviare, per consensum Romani pontificis saepe dictum Ascriensem Colocensem episcopum in illius locum substituit. Evolutis deinde trium annorum circulis Sebastianus ex Dei misericordia recepto lumine raram per apostolici consilium saepe sedi restitutus est, et Ascriens ad suam ecclesiam, videlicet Colocensem, eam patio rediit. 50

a) cuius contr. A. b) orbem B. c) vicinum B. d) Gillan A. Gyslam B3. Keslam B4. e) deest A. f) constituit B. g) ornandum B1. 2. h) preparamenta A. i) Bespremi. B1. 2. Vespriam. 3. Bespremi. 4. k) et abbas B2. 3. 4. l) famulis B. m) se ipsum B. n) episcopi eccl. B1. o) vero rex vir iustus et f. B1. interea rex idem f. B2. 3. 4. p) additamento A. q) lingua A. r) dies addit B1. dies domine B2. 4. dies domine magne B3. s) et c. A. t) quasque identibus t. ueritatis uerb. u. perhibent inn. A. u) ante regi ferendam 1. 55 ferendam 2. v) deest 3. w) ordinandis 1. 3. 4. x) deest 2.

36) Decreta Stephani novissime edidit Endlicher, 37) Nagy Boldog Aszony i. e. Magna beata domina, Mon. Arpad. p. 310-325; commentatus est in libro teste Podhradzkyo; cf. vitam S. Gerhardi c. 13. suo: Die Gesetze des heil. Steph. Wien 1840, 8.

perhibet verborum nostrorum, innumerabilia palliorum, paramentorum et aliorum ornamentorum ibi esse genera³⁸, circa altaria tabulas plures auro purissimo fabricatas, lapidum species³⁹ preciosissimorum in se continentes, ciborium arte mirabili supra Christi mensam erectum, cameram omni genere vasorum cristallinorum, onichinorum, aureorum, argenteorum pleniter refertam⁴⁰.

12. Decrevit¹ iam filius Dei, quae tunc habebat et acquirere poterat, omnia Christo, quae ex ipsius dono fluxerant² conferre³, ut qui eum gloria et honore mundi praesentis dignum fecerat, caelestis patriae civibus clementer associare dignaretur. Legimus in prophetia de apostolis scriptum, quod in omnem terram exivit sonus eorum, et cetera. Hoc non solum de duodecim, sed de omnibus a Deo missis ad euangelizandum dictum⁴ probatur, quorum fide et⁵ verbis et moribus incrementum paravit⁶ ecclesia. De quibus iste christianissimus rex⁷ non minus fuisse comprobatur⁸, qui bonae voluntatis et operis famam⁹, quam in aedificandis ecclesiis in amplitudine¹⁰ proprii iuris exercuerat¹¹, in longe positas terras et urbes¹² famosissimas disperserat. Construxit enim in ipsa conversationis Christi secundum humanitatem civitate Ierusalem monachorum coenobium, praedia ditavit et vineis ad victum cottidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi Roma sub titulo protomartyris Stephani duodecim canonicorum congregationem¹³ cunctis pertinentiis habundantem statuit, et maceriam¹⁴ in circuitu lapide muratam cum domibus et hospitiis Ungarorum, orationis causa beati principis apostolorum Petri limina quaerentium condidit¹⁵. Ipsam quoque regiam urbem Constantinopolim beneficiorum munere non¹⁶ privavit¹⁷, quam¹⁸ ecclesia¹⁹ mirifici operis cum²⁰ omnibus necessariis suis donavit²¹. Merito igitur infra terminos suae dominationis nomen adeptus est apostoli, quoniam²² etsi ipse euangelizandi non assumpsit officium, praedicatorum tamen dux et magister, eis tutaminis et sustentationis instituit solatium.

13. Inter omnia supernae miserationis beneficia beato regi divinitus concessa, prae omnibus sunt illa dinumeranda scriptisque²³ commendanda, quae locum primum obtinent ad aeternae vitae gaudia promerenda²⁴. In omnibus enim factis suis felicibus illud intendebat esse praecipuum²⁵, quod ex euangelio fidei pectoris²⁶ contemplatus est visu, per Veritatis ipsius testimonium dicentis: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*; et in alio loco: *Date et dabitur vobis*. Tantis igitur misericordiae et pietatis brachiis Christi pauperes, immo Christum in ipsis amplexabatur²⁷, quod nullus unquam hospes et peregrinus

²⁸ Marticus addit: Tanta praeditam venustate supra descriptam ecclesiam in propriam capellam rex sibi retinens, tali eam libertate dotavit, ut nullus episcoporum in ea cuiusvis iuris quicquam haberet. Ne tamen a regulari disciplina eiusdem loci fratres existerent alieni, ad communem solius archiepiscopi synodum ecclesiastici dogmatis institutione imbuendi convenire deberent. In die etiam absolutionis et consecrationis crismatis, cuiusque episcopo vel iniungeret rex ibi praesens, vel illuc mitteret absens, poenitentes in ea absolveret et crisma consecraret. Divina quoque missarum sollempnia, si regem ibi praesentem esse contingeret, ille tantum celebraret episcopus, cui rex consentiente cum fratribus praeposito celebrare iuberet. In regis autem absentia absque praepositi et fratrum consensu nullus episcopus vel missam celebrandi vel cuiuslibet episcopalis officii exercendi sibi licentiam usurparet. Praeterea eiusdem ecclesiae populum instituit esse tam liberum, ut nichil decimarum cuiquam episcopo dare deberet, sed praeposito soli et fratribus, prout ab eo institutum est, servicium exhiberet.

45 a) serica B. b) Domum servus dei B. c) qui A. d) que i. d. unxerat A. e) studuit addit B. f) esse addit B. g) deest B. h) parit B. i) deest A. k) computatur. bone voluntatis fama q. A. l) et famam operis B 1. 3. m) amplitudinem A. n) exercuit longo A. o) deest A. p) congregacione c. p. habundantes A. q) materiam A. r) et hominibus et A. s) nisi priusquam A. t) in qua B 1. u) ecclesiam B 1. 3. 4. v) deest A. B 1. 4. w) dotavit B 3. 4. x) quam B 1. 3. y) et scriptis B 1. 2. s. c. deest 3. 4. z) misericordia scilicet et veritas addit B. *) principium A. a) amplexatus est B.

38) Extat hodieque casula, quae in regum inauguratione adhibetur, hac inscriptione: CASULA HAEC OPERATA EST ET DATA ECCLESIAE SANCTAE MARIAE SITAE IN CIVITATE ALBA. ANNO INCARNACIONIS CHRISTI M. XXXI. INDICIONE. XIII. A STEPHANO REGE ET GISLA REGINA. 39) Hospitium Ungarorum apud S. Petrum diu mansit, ibique prope sancti Petri ecclesiam etiam canonicam illam fuisse, tam ex hoc loco quam ex Cronica mixta Unger. et Polon. cap. 7 prodit. Sed nullum ibi ex proximis post fundatore saeculis documentum servatum esse videtur. Huc etiam pertinet, quod Rubens in hist. Ravenn. p. 200 profert, diploma Stephani s. d. de condito Ravennae cum Romano duce Ravennate, consilio Gerardi episcopi ecclesiae Morisanae, monasterio sancti Petri ad Vincula, pro receptione Ungarorum Romipetarum et missorum regis.

nus ab eo sine benignitatis alicuius solamine tristis abscessit⁴⁰. Ad recreationem egenorum cottidianas expensas indesinenter^a fieri constituit, nocturnas vigilias in lavandis Christi fidelium pedibus, in^b abscondendis in sinu^c pauperum elemosinis, agiliter et hylariter transigere solebat, egenum Christum in membris suis consolari deliberans temporaliter, ut et ipse vitae caelestis cameram cunctis delectamentis refertam inveniens, iocundari mereretur^d aeternaliter.

14. Quadam vero nocte spirituali monitu tactus, nemine sciente solus plenum dono Dei gerens sacculum, Christi posillum gregem solito more perrexit visitare, statimque pauperes distribuendae^e caelestis thesauri pecuniae disturbando initium, viri Dei meritis evulsionem^f barbae praebuerunt testimonium. Ob hoc gaudio perfusus maximo^g miles Christi confugium^h fecit ad beatissimam Creatoris omnium genitricem, prostratusⁱ terrae gratias agens, sicque^k exclamavit: *Regina caelestis et mea! quem tu regem statuisti, milites tui sic honoraverunt. Si ab aliquo adversario michi hoc illatum fuisset, meas iniurias per tuum ulciscerer adminiculum. Sciens ergo, domina, per^l hoc^m aeternaⁿ me signatum felicitate, nimis exulto, gratias agens Salvatoris nostri nomini^o et consolationi, quibus discipulos suos consolatus est dicens: Capillus de capite vestro non peribit.* His dictis se vir Dei caelesti gratia percipiens visitatum et spirituali carismate perfusum, cordis ianuam opem quaerentibus nunquam claudere decrevit, et^p per se deinceps et per alios, sed^q praecipue per Christi servos et familiares, clericos scilicet et monachos, caelitus sibi datas facultates in aeternis thesauris^r per manus pauperum fecit collocari. Huius rei testimonium perhibet^s in aeternum cum ipso caelestis vitae particeps monachus ex saeculari nobilitate conversus^t et heremita beatus Gunterius^u, qui^v liberalitate caritativi principis illectus solebat eum saepius de terra Boenorum^w visitare. Quotiens enim curiam ipsius adventus sui fulgore perlustravit, camera regis sub manu sua posita, peregrinus egenus^x et indigenis, viduis et orphanis, coenobiis et ecclesiis distributa re quam continebat, in brevi fuit exinanita. Ad nutum etiam ipsius^y servi^z Dei rex Deo devotus monasterium quod Bel^{aa} nuncupatur incipiens, omnibus bonis ditavit; ubi monachus^{ab} Gerardus^{ac} de Venetia veniens, vitam contemplativam agere coepit^{ad}, qui constitutione superna^{ae} pontifex electus, post obitum sancti regis instante disturbance christianitatis lapidatus est, et^{af} per donum gratiae spiritualis dignus effectus est consortio martyrum.

15. Nec hoc praetereundum aestimo, quod in viro Dei, quanti meriti post obitum foret, divina virtus in vita sua demonstrare voluit. Quippe quotiens alicuius hominis infirmitas auribus suis intimata fuit, missa sibi pro medicina quam tunc in praesenti poterat habere particula panis, pomi vel herbae aromaticae^{ag}, per mandatum ut sanus surgeret transmisit, et Dei propitiatione verbum ipsius comitante, statim sospitatem recepit. Post^{ah} gloriosam^{ai} ad caelos ascensionem et mirabilem Patris consessionem^{aj} Salvator noster paucis corporaliter apparuisse perhibetur, per visionem vero multos consolatus^{ak}, futurorum eos^{al} praeciosos esse docuit, quod et huic beato^{am} contigit. Quadam igitur nocte repente per revelationem^{an} quandam expergetus, veterarium quandam infra diem et noctem ad Albam transsilvanam^{ao} praecepit festinare, et omnes in rure manentes ad munitiones^{ap} civitatum quam citissime^{aq}

^a Hartvicus: testimonium quam plures exhibent, sed ex his unus in etc.

a) inefficenter B1. 2. 3. b) et in B. c) sinum A. B3. d) meruit A. e) distribuentem c. t. pecuniam distringentem in. A. f) evulsionem A. g) miles Chr. maximum A. h) se contulit ad A. i) prostratoque A. k) sic B. l) deest B2. 3. 4. m) hec A. B2. n) eternam michi retribui felicitatem B1. eterna michi retribui felicitate B2. 3. 4. o) verbis consolatoris q. B. p) sed B1. 2. 3. q) et B1. sed 2. 4. deest 3. r) permanentes meriti A. s) deest A. t) Guntherius A. Guntheus B3. Guntherius 4. u) quod A. v) Bohemicorum B1. 2. Bohemorum 3. 4. w) deest B3. 4. x) eiusdem B. y) Beli A. Beel B3. z) modo A. aa) Girardus B2. Gerardus 4. ab) frater A. ac) 1. est p. B1. 2. l. p. 3. l. et per 4. ad) redolentis m. B. d) Post etc. usque ad finem cap. 17 Hartviciani in cod. B4 capiti 22 Hart. post mereretur inseruntur tanquam Lectio VII et VIII. e) confessionem A. B2. 4. concess. B1. f) consolatus A. B2. g) eis A. h) regi addit B. i) munitionem civitatis A.

40) De liberalitate eius erga peregrinos, qui tunc licher, Mon. Arpad. p. 205. Quae sane pretiosa est, etsi longo post mortem eius (a. 1047) tempore scripta. Ceterum de Guntheri itinere in Ungarium Glabrum III, 1; Mon. SS. VII, 62. Ademarum III, 65; ib. IV, 145. 41) Bakon-Beel in dioec. Vespriemiensi. Gerhardi, postea (a. 1030) ep. Chana-diensis sive Morisani, vitam novissime edidit End-Fejervar, olim Gyula-Fejervar.

posset, congregare^a. Praedixit enim superventuros christianorum hostes, videlicet qui tunc Ungaris imminere Bysenos^b; et possessiones eorum depraedaturos. Vix nuncius mandata regis complevit, et ecce Bessorum^c inopinata calamitas incendiis et rapinis cuncta devastavit, per revelationem Dei meritis beati viri concessam animabus hominum^d salvatis per receptacula munitionum^e. Post^f haec defuncto beati regis per^g sociam cognato, Romanae dignitatis Augusto Henrico Pio, contigit^h Chunradum imperatoriaeⁱ potestatis coronam per Germanorum electionem assumere; qui destructa pacis tranquillitate totius Teutoniae^j manu 1030. coadunata Pannoniae terminos hostiliter conatus est invadere. Contra quem rex consultum habens episcoporum et principum, ad tuendam patriam armatos totius Ungariae contraxit; prius tamen recolens se nichil posse sine suffragio Christi, manus et cor levans ad aethera, dominae suae perpetuae virgini Dei genitrici Mariae^k iniurias commendans, talem erupit in vocem: *Si placet tibi, domina, tuae^l hereditatis opusculum ab inimicis devastari, et novellam plantationem christianitatis aboleri, non meae^m imputetur desidia, sed potius dispositioni voluntatis tuae. Si pastorisⁿ culpa, quod meretur ipse luat, insontibus^o parce precor ovis.*

His dictis quasi consolatus ab ea^p, fiducialiter adversus hostem iter arripuit. Altera mox die nuncius ad unumquemque ducem Germanorum in castra ceu missus ab imperatore venit, qui eis redeundi mandatum intulit^q. Regredientibus adversariis vir^r sanctus respectu miserationis Dei se visitatum intelligens, Christo suaeque^s genitrici terrae prostratus gratias^t egit, cuius se cum regni provisione tutamini precibus assiduis commendavit. Imperator vero suorum tam repentina perterritus defectione, sciscitans qualiter res facta fuerit, cum nuncium reversionis eorum non suum^u fuisse veraciter sciret, per consilium divinitatis ad corroborandam regis fidelissimi spei factum non dubitavit, seque dehinc ab invasione regni eius timore iudicis aeterni retentus abstinuit^v.

16. In beato quoque rege^w constat apostolicum illud impletum, quod legitur: *Quoniam* Act. 14. 21. *per multas tribulationes oportet nos^x intrare in regnum Dei*, et in libro Sapientiae: *Quos* Eccl. 12. 6. *diligit Deus castigat, et pater flagellat omnem^y filium quem recipit*. Multis enim modis correctioni divinae subcubuit, tribus annis infirmitate^z continua laborans. Postquam inde propitiationis Dei medicamine convaluit, iterum iudicis^{aa} aeterni per secreti consilii quandam examinationem, in^{ab} filiorum suorum obitu sibi^{ac} sensit imminere verbera^b, quos in ipsis 30 infantiae gradibus insontes qui^d dedit abstulit. De quorum morte maesticiam obortam^d ge-

* *Hartensis addit*: (16.) Idem quoque rex beatus sollicitudine regaliu[m] dispositionum occupatus, tempus diurnum colloquiis et consiliis transigens, per noctis silentium vigiliis et orationibus instare, contemplationi vacare, lacrimas fundero, Deum alloqui precibus operam dabat, iustique iudicis moderationem super cotidiana[m] iudiciorum discussiones misericorditer descendere flagitabat. Quod cum sedulo spiritualis desiderii frequentaret officio, nocte quadam templo Dei longe remoto, descenderat quippe cum illo suo magno et nobili comitatu fixis tentoriis in campestris amplitudinis loco, ceteris sopore depressis surgens a lecto, cubiculum cordis ingressus, genibus flexis, clauso^e oris hostio aeternae miserationis ianuam gemitibus et lacrimis pulsabat. Cumque diutius deprecationibus insisteret, domini sui regis aeterni ministris ad suscipiendas preces eius convenientibus, papilio super eum extensus a terra levatus tam diu pendere coepit in aere, donec vir Dei in se reversus a contemplatione, spiritum relaxavit ab oratione. Quod licet invisibiliter illi soli, qui res novit ante quam fiant, sui que secreti consilii angelis fuisset cognitum, cuidam tamen magnae simplicitatis et innocentiae viro, qui tunc simili forsitan instabat operi, visibiliter est manifestatum. Quem rex sanctus archani sui consilium esse per Spiritum sanctum eductus, ad se vocatum blandis prius sermonibus quid vidisset sciscitabatur; post regis donis eo^f ditato, ne cui patefaceret quoad usque ipse rex^g viveret, interminabatur ei^h. *Quod sequitur cap. 17. est vitae minoris cap. 6, his in fine additis*: Quod ob terrorem incutiendum reliqua zelo eum iusticiae fecisse credendum est, ut quia regnum suum omnium hospitem patens asilum esse volebat, sic liber omnibus introitus esset, ut nullus ingreditentem quemlibet in aliquo laedere vel molestare praesumeret. Quod et factum est. Nam quo advixit nullus cuiusvis hosti quicquam molestiae inferre praesumpsit.

a) congregaret A. possent se congregarent B3. b) Bessos B1. 2. 4. Bysenos B3. c) Bysenorum B3. d) omnium B2. 3. e) condidit addit A. f) Accidit post B. g) i. amico Rom. B. h) deest B. i) imperatorem A. 55 k) Theotonia B1. 3. Theotonic 2. Theotonic 3. l) suas addit B. m) d. mundi, tuae partem her. ab B. n) precor addit B. o) est addit B4. p) in omnibus A. q) ipse B1. 2. 3. r) detulit B. s) ubi A. t) sua A. u) deest A. v) solus A. w) deest A. x) deest B1. 2. 3. y) deest A. z) in inf. A. aa) deest A. ab) obitus sensit A. ac) uerba A. ad) quos A. ae) orbatam A. af) solo laborum motu aeternae 2. 3. 4. ag) ei 2. donis editato 3. ah) deest 2. 3. ai) interminatus est 2. 3. 4.

mitor propter amorem filii superstitis, sanctae indolis pueri^b Heinrici^c, solatio compepscit; quem quasi iam unicum caro^d diligens affectu, precibus Christo^e cottidianis et eius genitrici virgini perpetuas commendavit. Hunc igitur fore superstitem, hunc regni eius^f heredem votis omnibus desideravit, et ut efficacior fieret ad tenenda tanti regiminis gubernacula, virorum documentis orthodoxorum usu lectionis cottidianae fecit auditum utrumque habere. Ipse quoque paternae dilectionis ardore compunctus, libellum sibi^g de institutione morum composuit, in quo fideliter et amabiliter^h verbis eum admonitionis spiritualis alloquitur, instruens qualiter ante omnia debeat observare fidem catholicam, confirmare statum ecclesiasticum, honorem impendere dignitati pontificum, principes et milites diligere, iudicium observare, patientiam in cunctis actibus habere, hospites benigne suscipereⁱ, benignius nutrire, sine consilio nichil agere, maiores^j suos ante oculos semper ad exemplum statuere, orationis officium frequentare, pietatem et misericordiam cum ceteris virtutibus possidere^k. Talibus et his similibus disciplinis institutus juvenis praeclarus, dispositioni^l aeternae, cui cuncta subiacent, obediendo, 1031 dominicae incarnationis anno vitam hanc exitialem commutavit sempiterna, supernorum civium adiunctus contubernio^m. O quantus luctus omnium, sed maxime principum, inter quos pater desolatus grave traxit suspirium. Videns enim se solum sine spe posteritatis derelictum, pietatis affecta doluit; sciens vero scriptum: *Non est prudentia, non sapientia, non consilium contra Dominum*, et illud in canonicis, neminem propter obitum carorum suorumⁿ nimis debere contristari, deposito moerore se totum contulit ad quaerendam largitatem misericordiae divinae; coenobiorum et doctores ecclesiarum ministros, monachos et clericos diversis elemosinarum donis consolatus, expensas totius sumptus, quem^o ad praesens habere poterat, peregrinis, viduis et orphanis erogavit. Exterorum^p etiam monasteriorum ac provinciarum viros munificentiae regiae donis^q innumeris per nuncios suos saepe visitavit^r.

⁴⁶ *Horvitus*: Cuius animam ipsa transitus sui hora cuidam episcopo Graecorum, sanctae conversationis viro, revelata est deferri per angelos ad caeli palatia^s. Verum quia pro sanctitatis suae meritis summo ab omnibus diligebatur affectu, ortus est ingens luctus etc.

a) bone B2. 3. 4. b) viri A. c) Henrici B1. 2. 4. Hemerici 3. d) deest A. e) sibi B. f) deest B. g) diligenter B. h) recipere B1. 2. 4. i) agere et ad ex. A. k) ad nutum dispositionis B. l) deest A. m) carorum numerum B. n) que A. quas B3. quam 4. o) deest A. p) Exterorum etiam monasteria provinciarum 30 mun. B. q) donos A.

43) V. librum Stephani regis de morum institutione ad Americam duce, Endlicher Mon. Arpad. p. 299; cf. Die Gesetze des h. Stefan p. 16. Ibi enim vir summus, librum illum a Gerardo, qui Emerici praecceptor fuisse fertur, regis nomine scriptum sibi videri indicat. 44) Et Henricus Stephani regis filius, dux Ruisorum, in venatione ab apro discisus perit febiliter mortuus. Ann. Hild. h. a. Legendam eius ex cod. B3 edidit Endlicher p. 193, sed melius scripta extat in cod. Runensi. Eum matrimonio contracto castitatis voto stulte et impie illuisse, quod in legenda asseritur, fabula esse videtur ei pariter et avunculo ipsius absurde afficta. 45) Nota sunt dona Odiloni Clun. missa, Mon. SS. IV. 634; cf. Fulberti Carnot. ep. 5. ad Bonibertum (Ann. Posou. 1042. Bonipertus episcopus obiit.), cui unum de nostris Priscianis in Ungariam transmittit. De aurea cruce Casalnessibus donata v. Lebnein Ost. II. 65. Pontifici Romano casulam misit quae modo in Mettensi S. Arnulfi basilica, ex dono ut creditur Leonis papae IX, asservatur, in cuius posteriori parte haec verba aureis litteris textili opere adscripta sunt: S. VNGRORYM R. ET GISLA DILECTA SIBI CONIVNX MITTVNT HAEC MVNERA DOMNO AFLICO IOHL. Mabilton Ann. Ord. S. Bened. IV. 206; cf. Oeuvres posthumes III, 477. Ambo inscripti sunt libro viventium ecclesiae sancti Petri Salsburgensis. Karajan, Verbrüderungsbuch des Stiftes S. Peter 121, 14. Gisila regina crucem

auream misit Ratisponam ad tumulum suae matris Gisile, cuius iconem Praius Diatr. p. 182 exhibet, teste Katona in Hist. crit. regum Hung. I. 395. 46) Similia auctor vitae beati Henrici filii beati Stephani regis Ungarorum cap. 7. refert: *Nec hoc pretereundum puto, quod aliquando Constanti-nopoli cum domino Alno (Alno cod. Ruv.) duce commemoranti quidam religiosus canonicus Caesariensis ecclesie ad Graecorum imperatorem missus narravit, se in gestis sancti Eusebii legisse, quia eadem hora, qua beatus Henricus dissolutus est, sanctus Eusebius Caesaree Palestine metropolitanus, cum in processione una cum clero et populo incederet, sonum angelice dulcedinis in excelsis audivit, apertis quoque oculis cordis animam beati Henrici filii sancti Stephani primi regis Pannonie sursum transferri percipit. Aderat autem et demonum multitudo tanquam si quid in illo deprehenderet, unde offendiculum tanto confessori intenderet. Cumque sanctus Eusebius in hac visione obstupesceret, de sursum audivit, eadem hora hanc ipsam animam beati Henrici in iubilo ad supernam sedem transferri. Eadem quoque visio et melode dulcedo cuidam archidiacono per orationem sancti Eusebii revelata est. Et quoniam necessaria sunt miracula, ubi humana imbecillitas ad credendum est tarda, tot tantisque virtutum signis dies obitus sui tricesima coruscavit, ut omnibus in regia urbe, ubi sanctum corpus eius humatum est, commemorantibus non dies meroris sed*

17. Gravedinem morum, quam in iuventute perceperat^a, usque ad finem vitae tenuit. Vix unquam ad risum labia movit, recolens scriptum: *Risus dolore miscetur, et extrema gaudii luctus occupat*; semper sic apparens, acsi ante tribunal Christi staret, interioribus oculis eius praesentiam vultu verendo^b conspiciens, Christum in ore, Christum in corde, Christum in cunctis actibus se gestare demonstravit. Diem ultimum semper ante oculos cordis desiderio toto mentis statuens, iam inter patriae caelestis cives quasi quodam angelicae conversationis habitu cupiebat habitare; cunctis Deo placitum virtutum generibus adornatus, in^c iusticia^a sanctitatis coram ipso omnibus^d diebus vitae suae conversari decrevit, ut in eo iam^e quaedam futurae glorificationis species clarescere videretur.

18. Tandem per misericordiam Dei dignus centuplicatae retributionis bravio, tactus¹⁰³⁸ febris sibi transitum^a imminere non ambigeret, accessit episcopis et primis palatii de Christi nomine gloriantibus, primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege, Petro videlicet sororis suae filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum iam dudum exercitui suo praefecerat duce; deinde monuit illos paterne, fidem^a orthodoxam servare¹ quam acceperant, amare iustitiam, vincula fraternae^a karitatis diligere, castitati^a operam dare, humilitatis studio invigilare, prae omnibus vero novellae christianitatis plantationi custodiam adhibere. His dictis manus et oculos levans ad sydera sic exclamavit: *Regina caeli, imperatrix inclita mundi, tuo patrocinio sanctam^a ecclesiam cum episcopis et clero, regnum cum primatibus et populo, supremis precibus committo, quibus ultimum vale dicens, manibus tuis animam meam commendo*. Instabat tunc sollemnitas praecipua, celebris angelis et hominibus dies assumptionis eiusdem perpetuae virginis Mariae, in cuius gaudio si^a dissolutio sui corporis fieret, maioris spem misericordiae se sperans habiturum, precibus haec spiritulibus^a postulavit, auspiriis et lacrimis obtinuit. Aderat ergo felix illa dies, per eius obitum^{Aug. 15.} felicior mox futura; circumstabat cum clero paternitas episcoporum, cum manu^a ministrorum principalis^a chorus comitum. Ubi rex Deo dilectus in medio iacens, accepta unctiois spiritalis sacramento, sanctam animam corporis et sanguinis domini nostri Iesu Christi viatico recreatam, anno dominicae incarnationis millesimo tricesimo octavo¹ in manus Virginis perpetuae et sanctorum angelorum aeternae^a caelestis quieti beatitudinis inferendam tradidit. Factus est planctus maximus suorum, gaudium angelorum; sed hic planctus postea versus est in laetitiam sempiternam tam nascentium quam viventium.

19. Ad exequias funeris eius ex omnibus Pannoniae plagis concurrunt; corpus ad sedem regalem, Albam videlicet civitatem^a, deducitur, et quoniam ecclesia beatissimae^a Virginis ab ipso constructa nondum erat dedicata, inito consilio statuunt pontifices prius basilicam sanctificare, deinde corpus terrae commendare. Perfecta dedicationis sollemnitate, corpus sanctum in medio domus sarcophago candidi marmoris imponitur, ubi per annos plures Dominus per ipsius merita multis incommoda patientibus, febricitantibus, afflictionem et miseriam suam proclamantibus iudiciumque portantibus, beneficia praestitit innumera. Saepe per noctem melodia cantus angelici^a multis^a audiebatur, frequenter odoris suavisimi dulcedo per latera templi dispergebatur.

20. Quievit itaque corpus beatum eodem^a in loco, non apertis declaratum signorum indicis⁴⁷, 45 annis miro dispositionis ipsius secreto, qui in sanctis suis praedicatur et est mirabilis, ut quot^a annis sanctus mole carnis indutus terreni coronam imperii per donum

a) receperat B. b) forendo B. 2. sereno al. forendo 3. sereno 4. c) deest A. d) et in A. e) sanctitate et iusticia coram B. f) deest B. 1. 2. 4. g) eam addit B. h) diem transitus B. i) Petro—ducem desunt B. 2. 3. 4. k) catholicam fidem observare B. 3. l) hic desunt codices A; sequentia igitur ex solo Henrici libello proponimus. m) superne 2. 3. n) et caritati 2. 3. 4. o) sacram 1. 4. p) deest 2. 3. ut 4. q) specialibus 2. specialibus B. r) magno 2. s) principatus 1. t) III. 2. quarto 3. septimo 4. u) deest 1. v) deest 2. w) eod. ab ipso constructa in honore beatissime virginis nondum 2. x) deest 2. 3. 4. y) deest 3. z) loco eodem annis XLV. miro 3. 4. *) quot—corpus desunt 2. 3. 4.

50 gaudii esset; cum nec ipsum patrem meror ob mortem filii dngeret, sed eum ob coronam vite eterne filio indubitanter collatam leticia plena perfunderet. Etiam haec initio saec. XII. scripta esse, commemoratione Almi ducis probatur; auctori vita Stephani nondum innotuerat, nam in prologo ait: *Et quia eius (Stephani) gesta sunt inenarrabilia, nec nostri ingenii congruit parvitati, utilius visum est quatinus filii eius beati Henrici pro modulo nostre possibili-* tatis edisseramus insignia. Ceterum in praecedentibus et Graecorum mendacitatem et Ungarorum credulitatem miror; Ungarus enim fuit auctor, qui de Stephano rege dicit: *Ipse enim noster est rex et apostolus, ipse quoque de iure diabolice potestatis ereptos ad veri Dei cognitionem perduxit*. 47) Vis fieri potuit, ut is qui proxime praecedentia scripsit, etiam haec verba apponeret; sed vide notam sequentem.

gratiae spiritualis gestare merebatur, tot corpus humi gravedine pressum et in pulverem redactum, et hic tempore praedestino declarari dignus, et in resurrectionis die renovari gloriosius ut^a mereretur haberet⁴⁸. Hoc quorsum respiciat, quid designet, oculis spiritualibus delectat intendere, quod sine praedestinationis affectu divinae factum non aestimatur^b. Forsitan quaedam in ipso terreni pulveris aspersio igne divinae examinationis purificanda remanserat, sine qua regnantes quasi quodam iure potentiali vitam praesentem vix aut nullatenus transire^c queunt.

1083. Interiectis itaque 45 annis, cum ad praestanda per eum mortalibus misericordiae suae beneficia sancti sui vellet Deus iam merita declarare, ex Romanae sedis institutione apostolicis litteris sancitum est, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia christianae fidei semina iacientes, sua eam praedicatione vel institutione ad Dominum convertissent. Adveniente vero tempore declarationis eius et laudabilis gratiae eius, quam per ipsum gens Hungarica promeruit, in mundo divulgandae, rex Ladizlaus^d qui tunc rem publicam administrabat, universa morum honestate praeclarus habitus et virtutum fulgore conspicuus, laudibus et servitio Dei perfecte deditus, Spiritus paracliti perustratione tactus, 15 habito colloquio^e cum episcopis et primatibus et totius Pannoniae sapientibus, triduanum cunctis indixit ieiunium, ut quod communi catholicorum utilitati Spiritus sancti donis animarum et corporum salutem operantibus videretur fore proficuum, communi cunctorum deprecatione, ieiuniis et elemosinis fundata, per manifestationem signorum a Christo deberet esse quaerendum. Sed ut ostenderet Dominus, quantae misericordiae rex sanctus fuerit ad- 20 huc mortali vivens in corpore, quam iam cum Christo regnans se demonstrabat adhuc prae caeteris opefibus approbare, cum triduo sanctum eius corpus totis viribus elevare satagerent, nulla de loco suo potuit arte moveri. Eo namque tempore exigentibus culpis inter praedictum regem Ladizlaum et fratrem eius Salomonem⁴⁹ gravis orta seculi fuerat, ob quam Salomon captus in carcere tenebatur. Cum ergo pro elevando corpore frustra conarentur, quaedam 25 inclusa iuxta ecclesiam sancti Salvatoris in Bukan summi^f nomine Karitas, cuius vitae percelebris tunc temporis opinio ferebatur, revelatione sibi caelitus facta regi mandavit, eos incassum niti, non posse sancti regis transferri pignora, donec Salomoni a carcerali absoluto custodia libera indulgentia praerberetur. Illo itaque e carcere producto, et triduo iterato ieiunio, cum ad transferendas reliquias sacras tertia die ventum fuisset, lapis iugens 30 superpositus tumbae tanta facilitate^g sublatus est, acsi nichil ante ponderis habuisset. Completo ergo tertiae diei^h vespertinali officio, cunctis divinae mirationis beneficia per beati viri meritum praestolantibus, subito plebem suam Christo visitante miraculorum insignia per amplitudinem domus sanctae funduntur caelitus; quorum pluralitas quoniam ipsa nocte numerum excesserat, illud euangelicum hic libet introducere, quod mundi Salvator Iohanni 35 per nuntios sciscitanti, an ipse sit, qui venturus est, per responsum mandaverat: *Caeci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur, manci corriguntur, paralytici curantur*. Quorum tamen aliqua, quia cuncta non possumus, innotescere satagimus.

21. Invenis quidam omnibus membris dissolutus, annis 12 paralysim passus, manuum et pedum carebat officio. Qui parentum adiumento vectus illuc, recepta totius corporis 40 sospitate signorum fecit initium, atque ad altare haud segniter currens, omnium Christo laudes clamantium augmentavit gaudium. Alius quoque puer septennis a nativitate contractis nervis genibus et manibus reptabat. Quem parentes fide pleni beati viri suffragio conferentes, ipsi prostrati iuxta sepulcrum secum posuerunt gratiam petitori; quam mox consecuti, contractionem nervorum in filio distendi mirabantur, et consolidatis genibus et 45

a) ut et haberet donum 2. 3. 4. Hic cod. 4. loco inscripto inserit *Hortizici* cap. 15—17 (v. supra p. 236 not. d) tanquam lectionem VII. VIII; deinde pergit: Lectio IX. Post ach multum vero temporis egrotationem incurrit, qua postmodum corpore excessit. corpusque eius in ecclesia beatae virginis ab ipso constructa sepelitur. Interiectis etc. b) estimamus 2. 3. c) ducere 2. 3. d) Ladizlaus 3. *constanter*. e) consilio 3. f) bukan summi 2. bukatsiuului 3. bukensumlov 4. g) usocitate 1. h) ieiunio et inserit 1.

48) Haec ipsius auctoris rationibus repugnant, quum Stephanum a. 997—1038 regnasse tradat. Quare totum hunc locum *Quiescit—quiescit* vel saltem verbo in solo codice 1 adiecta vel ab Hartvico vel ab altero intrusa existimo; etsi Katona Stephanum a. 993 a patre in societatem ducentes adscitam, annosque ab hoc termino computatos esse statuit. 49) patrualem, filium Andreae, fratris Beloe, qui Ladizlai pater extitit. 50) Hodie Bakony—vár in Veszprimiensi provincia, quae illis temporibus Bukansomlyó vocata videtur: nec enim puto hic abbatiam S. Salvatoris de Kapornak intelligi, haec 55 enim in Szaladiensis provincia iacet. PODRR.

plantis omnes eum incedentem videntes, Christi nomen in beati viri meritis laudabili clamore glorificaverunt. Quem rex Deo devotus, prae nimio gaudio lacrimatus, manibus a terra levatum ad altare portavit^a; ubi imno laudis prolato, gratias Deo pro beneficiis praestitis in sanitate pueri cum omnibus qui aderant favorabiliter egit. Sic totam noctem Deus per^b famuli sui venerationem multorum fulgoribus signorum mirabiliter perlustravit, populus vero vigilis et orationibus intentus, miraculum unumquodque laudum clamoribus manifestum facere non cessabat. His inserendum videtur et illud, quod non solum ibi praesentes, sed longe quoque positi suffragantibus eius meritis celebrem consecuti sunt salutis effectum. Nam cum elevationis ipsius undique coepisset fama crebrescere, variis obsessi languoribus ex omnibus Hungariae finibus ad eius sanctum tumulum quo quisque poterat modo festinare coeperunt. Sed cum aliis praecedentibus alii graviore debilitate prohibiti simul pervenire nequirent, simili tamen misericordia in via innumeri sanati sunt. Unde in^c permansuram beneficiorum sancti regis memoriam quamplures^d per eum sanitati redditi, in eodem ubi sanati sunt itineris loco, grandes aggregaverunt acervos lapidum, qui longo ibi tempore postmodum fuerunt. Sed et mulier quaedam, cum inter haec filius eius exalasset spiritum, qui sibi fuerat unicus, exanime nati corpus iuxta sancti regis tumulum deposuit, Dei et sancti eius super eo imploratura solamen. Mira quidem res et nostris obstupenda temporibus! non prius mulier orare destitit, quam filium quem defunctum collocaverat, viventem accepit.

22. Mane facta die post assumptionem sanctissimae virginis Mariae quinto, convenientibus in ecclesiam cum rege^e principibus, cum clero pontificibus, primum missa pro defunctis est celebrata; deinde sublata tabula marmorea, quae pavimento praeminebat, postquam perventum est ad tumbam, tanta fragrantia suave redolentis odoris in apertione^f ipsius omnes qui aderant circumdedit, quod in medium paradisi deliciarum Domini se raptos opinarentur. Ipsa quoque tumba plena fuit aqua parum rubenti, quasi oleo permixta, in qua velut in balsamo liquefacto quieverant^g ossa pretiosa. Quibus in mundissimo linteamine collectis, in ipso liquore diutissime quaesitus est anulus, qui beati viri dexteræ fuerat impositus. Quo non invento, coeperunt quidam iussu regis aquam in caldarias argenteas et dolia effundere, ut evacuato sarcophago certior anuli fieret inventio. Sed mirum in modum quanto magis liquor emundebatur, tanto plus eo crescente tumba replebatur. Quo viso miraculo haustam aquam loco suo restituerunt, nec tamen ea refusa magis ob hoc tumba repleta fuit. Tunc cooperto sepulchro laudes et gratias divinae pietati proclamantes, cum invento thesauro beatissimae Mariae Dei genitricis et perpetuae virginis altare repetierant. Interim Deus, qui est mirabilis in sanctis suis, effusus suae largitatis beneficiis tam extra quam infra basilicam salutem petentibus miraculorum suorum signis se praesentem esse notificavit, in tantum ut tempus illud dominicae conversationis inter homines videretur revolutum, de quo legitur: *Omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad Iesum, et curabantur.* Haec omnia virtus divina non solum ipsa die, sed post tempore multo per merita famuli sui dignata est operari, quod etiam de aliis regionibus, audita beneficiorum Dei fama, pro recuperanda sanitate diversarum invalidituum morbis laborantes ad suffragium viri beati cum magno desiderio convolarent. Comitissa vero quaedam, nobilitatis eximia matrona, comitis^h Albi Udalrici socia, regis Wladislaiⁱ sororis filia, nomine Mathildis^j, tribus continuis annis dolore viscerum gravata iam morti proxima fuit; quae a suis in feretro delata, mox ipsa die quae beati viri tumulum attigit, paulatim se meliorari sensit, ac in brevi vitae prioris sospitate recepta, magnalia Dei per famuli sui merita in se remunerata divulgavit. Caetera vero miraculorum Dei prodigia pro dilectione famuli sui caelitus ostensa, non ideo quod fastidirem non scripta dereliqui; sed quia non soli michi pluit Dominus, qui super bonos et malos solem suum clarescere facit, beneficiorum ipsius multipliciter cunctorum proficuo consulentem, innumeris sapientibus, quos Hungaria fovet et amplectitur, stilo declarandam commendavi.

23. Illud tantum in fine codicis addere decrevi, quatinus miro pietatis Dei munere diu quaesitus et non inventus anulus cum ipsa beati viri dextera post translationis eius terminum^k est manifestatus. Monachus quidam, nomine Mercurius, qui in ordine clericatus the-

a) hic desunt 4. b) pro f. s. ueneratione 3. c) desunt 2. 3. d) complures 1. e) populo 3. f) apertione 1. g) quieverunt 3. h) comitis — filia desunt 2. 3. i) Mathildis 3. j) trimum 2.

55 51) Diversa a praecedentibus nominis forma interpolatorem codicis f arguere videtur.

1083. sauri perpetuae Virginis custos fuerat, et iam per amorem caelestis patriae saeculo renuntia-
 verat, ipsa hora qua tumultus fuerat apertus, ne quid sanctarum reliquiarum raperet, redar-
 gutione regali procul inde est remotus. Cui tristi vultu in choro residentium iuvenis quidam
 albis vestibus vestitus pannum involutum tradidit, dicens: *Haec tibi committo servanda,*
cum tempus fuerit manifestanda. Post completionem officii sacri monachus in angulo domus
 pannum expandit, integramque viri Dei manum cum aulo mirifici operis cernens expavit,
 atque secum nemine sciente ad monasterium⁵³, quod rex^a suo regimini commendaverat^b,
 tempus a iuvene sibi praedictum a Christo praestolaturus, deportavit. Ibi diu solus absconditi
 in agro thesauri custodiam et exubias exercuit^c; post fundatores ipsius coenobii conscios
 fecit, ad ultimum appropinquante tempore rei declarandae, regis ad notitiam perduxit. Qui
 mox coadunatis episcopis et Hungariae primis, multis a Christo miraculorum tibi beneficiis
 erogatis, elevandae viri Dei dexteram diem statuit celebritatis⁵³.

Quid est, fratres, quod caeteris membris dissolutis et in pulverem carne redacta penitus
 disiunctis, sola dextera manus, ossibus cutē cum nervis adhaerente, suae servaverit^d decus
 integritatis? Non aliud arbitror divini consilii profunditatem in huius excellentia^e facti vo-
 luisse declarare, nisi^f dilectionis opus et elemosinae cunctos virtutum gradus ascendere.
 Unde Veritas dicit^g in euangelio: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequen-*
tur. Et item: *Date, et dabitur vobis.* Item in alio loco: *Sicut aqua extinguit^h ignem, ita*
elemosina extinguit peccatum. Merito beati viri dextera fuit aliena putredinis, quae semper
 pietatis flore revirescens, in alendis pauperibus numquam vacua fuit donis erogationis. Sub-
 venit quidem in necessitate positus, liberavit oppressos a iugo captivitatis, vestes et hospi-
 talitatem praebuit peregrinis, viduarum et orphanorum miserias et indigentias suas esse
 computavit, coenam et mandatum dominicum in lavandis egenorum pedibus cottidie renova-
 vit. Elemosinas non de rapina vel aliorum damno, sed de proprii sumptus sacculis
 effluere fecit; ut domos Dei divites efficeret, sibi voluntatem habendi subtraxit, sicque cunctis
 ad nutum divinitatis proficiens, carnem suam cum vitis et concupiscentiis crucifixit. Inde
 sibi est corporis et dexteræ delectabilis et miranda veneratio, inde dulcis et felix aeternae
 vitae retributio, inde desiderabilis supernorum civium cohabitatio, ubi ipsum irradiat semper
 lucens et indeficiens splendor unius summaeque Deitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, per
 infinita saecula saeculorum. Amen.

Math. 5, 7.
 Luc. 6, 38.
 cf. Reg. 1,
 3, 33.

a) deest 2. 3. b) commendatum fuerat 2. 3. c) decrevit 2. 3. d) servavit 2. e) excellentiam 1. f) in 1.
 g) ait 3. h) deest 1. 3.

53) Fertur esse monasterium Berekis, postea tona ad h. a. 53) 30. diei Maii in kalendariis
 Szentjog vel Szentjob dictum, id est de sacra dextera, adscribitur *Inventio dextre sancti Stephani.*
 in provincia Biharicensi. Pluribus de hoc agit Ka-

WIPONIS
PROVERBIA TETRALOGUS HEINRICI REGIS
VITA CHUONRADI II. IMPERATORIS.

*Wipo*¹ saeculo decimo exeunte ex nobili Burgundionum gente editus, aucto-
 5 rum Latinorum poetarum historicorum philosophorum, Virgilii, Horatii, Ovidii,
 Lucani, Statii, Macrobii aliorumque aequae ac sanctorum Patrum studio eru-
 ditus, postquam ordines sacros suscepit, nec rebus publicis abstinendum, nec quae
 de historia sui temporis visu auditu comperisset, ea sibi soli servanda duxit.
 Anno 1024 curiae Oppenheimensi qua Chuonradus II Henrico II successor
 10 electus est adfuit; postea a novo rege in capellanum adscitus, curiae nisi for-
 tasse morbo impediretur ubique adhaesit, et Henrico praecipue, Chuonradi filio,
 familiaritate quadam, paedagogi fortasse, iunctus est. Qua animatus scripta
 complura puero iuveni regi docendo ducendo erudiendo apta composuit; quo-
 rum tamen nonnisi Proverbia, Tetralogus et Vita Chuonradi imperatoris ad
 15 nostra usque tempora pervenerunt.

Proverbia Henrico Chuonradi imperatoris filio, nondum vero regi, de-
 dicata, ideoque intra diem 26. Martii a. 1027 et diem 14. Aprilis a. 1028
 oblata, praecepta praebent regi futuro utilia memoriae tradenda. Versus quis-
 que duabus partibus constat quae in eandem syllabas desinunt, quaeque autem
 20 res ternis versibus absolvitur. Textum Bernardus Pez in Thesaurio anecdotorum
 T. VI. ope codicis Tegernseensis saeculi XII, tum auctoris nomine addito a. 1733.
 Martenius et Durandus in Nova Collectione Monumentorum T. IX. p. 1095 sqq.
 ex codice Trevirensi saeculi XIII, tertio Fabricius in Bibliotheca mediae et in-
 fima latinitatis ad finem libri tertii qualem Martenius ediderat, quarto subsidio
 25 codicum Florianensis et Mellicensis in Austria Cl. Hoffmannus Fallerslebensis
 typis vulgavit, nec non Cl. Mone³ lectiones codicis Cameracensis saeculi XII.
 publici iuris fecit; sed codices ab ipsis in coenobiis Austriae evoluti nonnisi
 78 versus, Cameracensis 65 exhibent. Quibus nova iam accedit editio, hisce
 subsidiis instructa:

- 30 1) Codice regio Monacensi inter Latinos N. 14733, membranaceo sae-
 culi XII. ubi foliis 77. 78. proverbium 90 habentur. Reliqui autem sunt
 2) C. bibliothecae Welferbytanæ membranaceus in folio saeculi XIII. Cui
 proxime accedunt

1) Cf. commentationem meam de vita et scriptis und Hoffmann Altdutsche Blätter 1836. I, p. 12—
 35 Wiponis in Abhandlungen der K. Akademie der 14. 3) in Anzeiger für Kunde des Deutschen
 Wissenschaften zu Berlin. 1851. 2) in Haupt Mittelalters 1835. p. 363.

2^b) *C. coenobii Florianensis saeculi XII. qualem Hoffmannus typis dedit, atque*

2^c) *C. coenobii Mellicensis, qualem apud Cl. Hoffmannum legimus.*

3) *C. Trevirensis saeculi XIII. centum versuum a Martenio editus et a Waitzio nostro denuo cum editis collatus.*

4) *Pezii editio codicem Tegernseensem 99 versuum hodie deperditum saeculi XII. exprimens.*

5) *C. Vaticanus saeculi XIII. in bibliotheca Christinae reginae N. 1896 signatus, quem Bethmannus noster in usum nostrum exscripsit, 53 versus exhibet, omissis scilicet hic illic in ordine reliquis.*

6) *C. Cameracensis N. 467 membr. saec. XII. versuum 65, a Cl. Mone et Bethmanno evolutus⁴; ordine proverbiorum immutato, desinit in versu 82^o. Quos praeter*

7) *C. inter Theologos N. 575^b Vindobonensis chartaceus saec. XV. prout Denis in catalogo codicum Theologiae T. I. p. 369. 370 refert, inter alios versus proverbialia quoque nostra praebet ita inscripta: Hoc scripsit Wibho imperatori Haynrico; specimina a Denis allata scribam pro arbitrio textum immutasse indicare videntur; quare codicem excutere supervacaneum fore iudicavimus, praecipue quum totum hoc genus ab instituto nostro potius alienum sit.*

Carmen quo Wipo frigus anni 1033 centum versibus cecinit haud amplius extat; de carmine in obitum Chuonradi imperatoris, quod Heinrico filio regi mense Februario a. 1040 lacum Bodamicum visitanti porrexit, infra videbimus.

Tetralogus Heinrici regis, die nativitate Christi anno 1044 regi Argentinae Augustaeve oblatus, laudi inserta salutaria praecepta offert, quibus Henricus ad bene gubernandum imperium instrueretur. Tetralogus vocatur, quod in eo Poeta ipse, Musa, Lex et Gratia partes agunt. Est igitur quasi speculum Romani imperatoris, nec bene a Petro Canisio primo editore⁵ Panegyricus inscribitur, quum auctor ipse ea de re dubium relinqui non sinat. Canisius codicem unicum Augustanum nactus exscripsit, nec tamen desiderium eius iterum evolendi amovit, quum nonnullis in locis textus medela egeat, quam tamen aliquoties et ipse Canisius adhibuit. Dolemus igitur librum hodie latere; certe eum bibliothecae regiae Monacensi minime illatum esse Föringerus noster litteris suis certiores nos reddidit. Versus item a Canisio editi quibus Wipo die nativitate Domini regi ad mensam sedenti gratulatus est, eodem fere tempore scripti sint.

Carmina Wiponis alia duo, Breviarium⁷ scilicet de bello Chuonradi II contra Liuticios gesto, et Gallinarius⁸ fortasse de bello Chuonradi contra Odonem Campaniae comitem, hucusque latent. Quo maioris pretii opus historicum de gestis Chuonradi et Heinrici habeamus necesse est, utpote a viro optimo, rerum quas narravit aequali et haud raro teste oculato, veritatis aequae capacis ac studioso, summa integritate animi conscriptum. Se quaecumque narrat aut ipsum vidisse aut ab aliis rerum testibus, quales Henricum Lausonensem episcopum et Burgundionum proceres indicat, accepisse profiteatur, nec ullis libris usum. Liber annis 1048 vel 1049 ad finem perductus⁹, Heinrico imperatori fortasse exeunte mense Aprili a. 1048 Constantiae oblatus

4) v. Archiv VIII, 431. 5) v. Archiv II, 637. (cap. 1), Heinrico imperatore, igitur post nativitate Domini a. 1046 (praefatio), ante rebellionem p. 161—170. 7) Vita Chuonradi cap. 33. Casimiri regis Poloniae quae ver. a. 1050 con-

8) ib. cap. 6. 9) subiugata Ungaria anno 1043 tigit (cap. 29).

est; certe eum iam proximis annis ab Herimanno Augiensi¹⁰ historiae annorum 1024—1039 conscribendae adhibitum constat. Saeculo XII. Ottoni Frisingensi¹¹ et Zwettlensi chronici Mellicensis continuatori ad manus fuit.

Typis primum datus est a Pistorio a. 1607 inter Rerum Germanicarum veteres Scriptores VI, cuius editionem posteriores omnes repetere satis habuerunt.

Textum igitur restituendum suscepi ope codicum

1) Carlsruhani, in archivo serenissimi Magni Ducis Badensis adservati; a Dümigio nostro olim reperti¹², atque ante hoc biennium petenti mihi Berlinum transmissi. Est chartaceus in folio, saeculo XVI. exeunte exaratus, ex codice antiquo-transscriptus ut textus ipse et verba in fine „Revidirt cum Originali manupropria“ fidem faciunt. Scriba complures locos in praefatione codicis, fortasse primo folio lacero, lectu difficilis truncavit, praecipue in nominibus propriis scribendis sui saeculi morem secutus est, litteram Z minime intellexit, ceterum haud dubie veram lectionem non uno in loco solus servavit, ita ut eo demum evoluto textum sanum sistere liceat. Ex eodem cum ipso fonte provenit

2) liber a Pistorio in bibliotheca quadam Sueviae repertus et inter Rerum Germanicarum veteres Scriptores VI. Francofurti a. 1607 p. 421 sqq. expressus, cuius textus iterum a. 1653, tum addito titulo tomii tertii collectionis Pistorianae a. 1654, et tertio in nova Pistorii editione a Struvio curata T. III. p. 459 sqq. prodit¹³. Quemadmodum libri superioris ita et huius scriba litteram Z non intellexit¹⁴.

Capitis ultimi, scilicet pro obitu Chuonradi imperatoris, versus viginti priores in codicibus duobus reperi:

3) C. universitatis Cantabrigiensis N. 1552 membr. saec. XI. fol. 440, ubi inter alia saeculi X et XI. carmina quorum aliqua I. G. Eccardus in Quaternione Monumentorum edidit leguntur, et in

4) C. regio Bruzellensi membr. saec. XII. olim Sancti Petri Gemblacensis, nonnulla saeculi XI. carmina historica complexo.

5) Continuatio Zwettlensis chronici Mellicensis aequae atque Herimanni Augiensis et Ottonis Frisingensis textus, novae Wiponis recensionis non sine fructu adhibiti sunt.

Ultimi operis quod Wipo scribendum sibi proposuerat, historiae scilicet Henrici III. imperatoris, vestigia nulla supersunt, et dubitari poterit, num vere unquam scriptum sit, an inceptum tantum et ab Herimanno Augiensi absolutum, cuius libri reliquias quasdam in Annalista Saxone annis 1039—1048 servatas esse opinari licet¹⁵.

PROVERBIA.

PROVERBIA WIPONIS EDITA AD HEINRICUM CHUONRADI IMPERATORIS FILIUM.

Incipit^a inventum, referens^b proverbium centum.

Pax^c Heinrico, Dei amico.

Decet regem discere legem.

Notitia^d litterarum lux est animarum.

Audiat rex quod^e praecipit lex.

Saepius offendit qui lumen non adtendit^f.

Legem^g servare hoc^h est regnare.

Qui habet scientiamⁱ, ornat sententiam.

a) ad regem II. 2. b) versus deest I. 5. c) quod fert 2. 2^a. 2^a. conferque 7. d) P. H. D. a. desunt 3. 5. e) que I. 3. quid 2. f) Aunc versus antecedenti praemittit 2. g) deest I. 2. 2^a. 2^a. 5. 6. h) Notia I. i) accendit 5. 6. k) sapientiam o. scientiam 2.

10) Scripsit annis 1049—1054; v. editionem SS. T. V. SS. Gall. T. XI, 1—5. 615—620. 14) Editionis apographum est codex regius Taurinensis v. Archiv V. 11) Chronicon lib. VI, cap. 28. 29. 30. 31. 12) Archiv V, p. 464. 13) Inde excerpta habet Bouquet p. 474. 15) V. Commentationem meam in fine.

- Melior est sapientia, quam secularis potentia.
- Plus unicus^a sensus quam multiplex census.
- Est sapiens multum, qui amat Dei cultum.
- Vir fidelis coronatur^b in caelis.
- Bene credit qui^c neminem laedit^d.
- 12 Qui fidus^e est seniori, adproximat honori.
- Qui confidit in Deo, fortis est ut leo.
- Melius est in Deo sperare, quam divitias congregare^f.
- 15 Firmissima spes, beatissima^g res.
- Karitas non ficta, odit^h delictaⁱ.
- Qui diligit fratrem, placat Deum patrem.
- 18 Regnum caelorum non est invidorum^j.
- Melius est se^k humiliare^l quam exaltare.
- Humilis homo triumphat in domo^m.
- 21 Qui per ardua vadit, saepissimeⁿ cadit.
- Viri mites rennuunt lites.
- Qui assidue rixantur, a paucis amantur.
- 24 Malos pro Deo tollerare, est superare^o.
- Pacis^p donum est omnibus bonum.
- Qui in pace fundantur, non eradicantur.
- 27 Incendium^q bellorum corruptio est morum.
- Homo^r pudicus est animae amicus.
- Ubi frequens^s luxuria, non deerit penuria.
- 30 Voluptas mundana semper est vana^t.
- Iudicis sententiam oportet sequi^u clementiam.
- Melius est interdum^v ignoscere, quam vindictam poscere.
- 33 Qui miseretur, misericordiam consequetur.
- Verbum veritatis subveniet^w iudicatis.
- Falsus in ore caret honore.
- 36 Qui^x falsitate vivit, animam^y occidit.
- Qui est hilaris dator, hunc amat Salvator.
- Omnis avarus nulli est carus.
- 39 Bonis^z tribuere, non est^{aa} minuere^{ab}.
- Ubi pugnat sancta oratio, ibi vincitur^{ac} tribulatio.
- Incessanter orare, est delicta purgare^{ad}.
- 42 Bene orat, qui in corde plorat^{ae}.
- Ieiunium forte liberat a secunda morte.
- Qui non potest ieiunare, discat elemosinam dare.
- 45 Melius est mendicare^{af}, quam aliis nichil dare^{ag}.
- Bene^{ah} vigilabit^{ai}, qui a bono non cessabit^{aj}.
- Melius^{ak} est interdum dormire, quam diabolo servire.
- Dormire non^{al} multum, exhilarat vultum. 48
- Qui se fatetur reum^{am}, ille placat Deum.
- Ubi est^{an} vera penitentia, ibi Dei^{ao} clementia.
- Oportet enim^{ap} parcere diu positis in carcere. 51
- Valde decipitur, qui nunquam corripitur.
- Amicabilis^{aq} increpatio non est dampnatio^{ar}.
- Oleum peccatoris est laus adulatoris. 54
- Ubi longa ebrietas, ibi brevis est^{as} pietas.
- Vinum multum et forte parum distat a morte.
- Per crapulam^{at} cibi^{au} et potus perit homo totus. 57
- Per moderantiam pervenitur ad habundantiam.
- Mediocritate^{av} pura gaudet natura.
- Proverbium *Ne quid nimis* laudatur^{aw} in primis. 60
- Iuvenis animosus^{ax} senex fiet^{ay} gloriosus.
- Qui torpescit dum calet, frigidus nichil valet.
- Qui vacat^{az} in iuventute, turbatur in senectute. 63
- Fortes viri omnibus sunt miri.
- Reges et praesides non decet esse desides.
- Mundi rectores aequant cum nomine mores. 66
- Viri pontificales sanctis sint^{ba} aequales^{bb}.
- Medici animarum exorbitant parum.
- Contra lupum vigilare est^{bc} raptus vitare. 69
- Qui viduam^{bd} defendit, ad Christum regem tendit.
- Qui vindicat pupillum, Deus^{be} coronat illum.
- Fauperum^{bf} consolator aeternae vitae est 72
- amator.
- Oportet cavere vanitatem^{bg} videre.
- Cor incendit oculus^{bh}, ut stipulas^{bi} focolus.
- Voluptas non visa cicus est^{bj} elisa. 75
- Qui libenter bonum audit, corde Deo plaudit.
- Melius est^{bk} pauperem audire quam sonitum lirae^{bl}.
- Incassum miseris audit, qui os et manum 78
- claudit.
- Lingua placabilis ligno vitae est comparabilis^{bm}.
- Lingua dolosa semper est odiosa.
- Qui loquitur modeste, liber est a peste. 81
- Manus sine opere mendicabit propere.
- Manuum labores praestant honores.
- Qui bonum operatur, a Deo benedicatur^{bn}. 84

a) vincit 1. 2. 2b. 2c. 6. 7. b) coronabitur 6. d) qui opus bonum implevit 7 f) fidelis 2b. 2c. 6. g) adunare 6. h) beatificat 1. 2b. 2c. 3. i) abluvit 5. k) dedista 2. l) Iudeorum 1. superborum 5. m) deest 2. n) humiliari corr. humiliare 1. o) domino 2b. 2c. p) invadit saepe 6. saepius 3. semper 2b. q) spero 1. r) versus deest 2. s) Incendia 2. t) Non corr. homo 1. u) f. est 1. 2b. 2c. est f. 1. 5. v) 2c. *hic inserit*: Qui amat voluntatem mundi, facit officium peccandi. w) esse 2. x) deest 5. y) subueniet 1. z) Q. in f. v. 5. aa) omnia 2. 3. ab) Bona 3. ac) e. rem m. 5. ad) versus deest 2. ae) pugnat 1. af) *hic 5. inserit*: Qui se ad temptationes paraverit, semper letus erit. ag) Qui in corde plorat, ipso bene orat 5. ah) manducare 1. 2. 2b. 2c. ai) versus deest 3. aj) versus duo deest 2. ak) vigilat... cessat 1. al) deest 2. am) r. p. sibi d. 2. ille deest ed. 2b. 2c. an) deest 6. ao) saepe 1. ibidem est 2b. 2c. est et 2. est dei 5. ap) deest 6. ar) Amabilis 2. 6. as) hoc loco 1. at) *hic inserit*: Manus sine opere mendicabit propere. au) deest 2. av) crapulum 1. aw) vini 2. ax) Mediocriter plura 3. Mediocri stato 2b. 2c. ay) laudatur 1. az) religiosus erit s. g. 5. ba) bl. 3. bb) Q. non proficit 5. bc) ita 5. reliqui sunt. bd) coequalis 2. be) e. 2. bf) v. non offendit 2. v. offendit... r. non attendit 2b. 2c. bg) domiosus 2. bh) unitatem invidere 2. bi) oculos 1. falsus. bj) stimulus faculus 1. bk) erit 2. 2b. 2c. 3. 5. bl) Praestat p. 2. 2b. 2c. M. p. 5. bm) 2b. 2c. addunt: Deo namque feneratur qui pauperi miseretur. *Reliqua tibi deest*. bn) conspabilis 1. bo) amator 2. *hic deest* 6.

Beati pedes, qui visitant^a infirmorum^b Mundi contemptus a Deo est inventus.
 aedes. Qui amat mundum praesentem, sequitur rem
 fugientem.
 Cum Deo ambulare est animam salvare^c. Melius est supernum concilium^d quam huius sa
 87 Qui migrat ad aeternam sedem, non offendit vitae exilium^e.
 pedem.
 Iniquum est ob^f beneficium reddere supplicium. Superna patria^g pulchra tenet atria.
 Qui reddit malum pro bono^h, indignus est donoⁱ. Tendat^j filius et frater, quo^k vocat illos Pater^l
 90 Bono^m vincere mala, est ad caelum scalaⁿ. Cum^o Domino dominorum in regno caelorum^p 95
 Quid fugis ex^q illo, qui claudit cuncta pugillo?
 O quicumque velis mentem coniungere caelis,
 Qua resident^r iusti serto palmisque venusti,
 100 Mundi sperne minas, et res pede subige^s blandas^t.

TETRALOGUS.

INCIPIT PROLOGUS IN TETRALOGUM^u REGIS.

*Domino regi fide et verbis catholico, actibus gloriosissimo Heinrico tertio, Wipo famu-
 lorum minimus suorum, quod ros Hermon excelso monti Sion.*

*Sanctae pietatis tuae accessibilis celsitudo imbecillitatem meam facit, domine rex, ad
 gratiae tuae desiderabile culmen festinare: et sicut stellio, qui nititur inprari in aedibus regis,
 sic ego, licet omnibus modis obscurus, claritatis tuae gaudia tamen in scriptis meis desidero
 frequentare. Et quoniam, testante Salomone, gloria est regis investigare sermonem, feci tibi, rex. 25, 2.
 domine mi rex, hunc brevem Tetralogum, quo et curas insomnes rei publicae interdum levi-
 gare, et animum ad ea, quae tibi persuasa sunt, possis excitare. Est autem tetralogus qua-
 tuor personarum sermo. Ibi poeta primum hortatur Musas ut te laudent. Chorus Musarum
 benedicit et laudat te dominum regem. Deinde Lex te alloquitur cum his consiliis, quae satis
 conveniunt tuae dignitati. Postremo Gratia tibi affatu temperabit, ad quod te Lex ex iure in-
 citavit. Ad haec perlegenda sit tecum legis et gratiae mediator Iesus Christus salvator, cuius
 regnum et imperium non deficiet in aeternum. Vale domine mi rex piissime.*

EXPLICIT PROLOGUS.

POETA.

Doctae Pierides, memorandas edite laudes,
 Dicite perpetuas Heinrico^a deprecor odas,
 Regis et immensum diuturnent carmina sensum. a) Heinrico ed.
 Huius res laetas millesima proferat aetas;
 5 Hoc decus ingenii superet duo tempora mundi;
 Dum mundus pereat, regis sapientia vivat.
 Si puer et iuvenis sic floruit omnibus actis,
 Quos dabit hic fructus maturo tempore ductus?
 Pangite; materiam rex praestat laudibus aptam;
 10 Vos dicite mihi, dictatum scripsero vestri.

MUSAE.

Principio Regi benedicimus omnipotenti,
 Qui caput est regum, quo gloria crescit eorum,
 Qui Pater in Nato pariter cum Pneumate sancto
 Lege sub aeterna dominus regnabit et ultra;
 15 Hunc pie laudemus, nam summam laudis habemus:
 Hoc habeat munus, qui regnat trinus et unus.

a) instant corr. visitant 1. b) pauperum 1. c) servare corr. saluare 1. d) ad 1. e) malo 2. f) deo 2. in
 dono 1. h) Scala erigitur in celum, xlviii in bono vincitur malum 5. i) hic desinit 1. k) consilium 3. l) auxi-
 lium 3. m) P. l. a. p. 3. n) Tendit 3. o) qui 3. p) codex 2 subiungit: Atherest lingua mea fauci meae si
 nos propter vos in princ. let. Vale valeas longum vales gaudia per evum. Amen. q) huius vice 3 inserit: Auro coe-
 lesti sumi semper gaudia festi. r) servus hic in codice 2 agmen claudit, sed hic removendus erat. s) ab 5. t) re-
 sidens 2. u) coutero 5. v) primus 2. w) EPILOGUM in textu Cantabrigiae.

- At rex noster homo ditatus perpete dono,
 Tertius Heinricus, virtutum regnat amicus,
 Alter post Christum regit orbem circiter istum.
- 20 Ipsum laudemus, nam causas laudis habemus,
 Et pius Heinricus per nos modo sit benedictus,
 Versibus imprimis repetito nomine regis,
 Ut quotiens sancti surgant pro rege vocati,
 Rex totiens Christo placeat de nomine mixto.
- 25 Rex Heinrice, Deo regum karissimus^a esto.
 Rex Heinrice, pia^e karissimus^a esto Mariae.
 Rex Heinrice, duci dilectus sis Michaeli^b.
 Rex Heinrice, polis splendescas fonte Iohannis^c.
 Rex Heinrice, tuus sit ianitor aethere Petrus.
- 30 Rex Heinrice, boni te firmet epistola Pauli.
 Rex Heinrice, tuos Andreas dirigat actus.
 Rex Heinrice, preces hos curet virgo Iohannes^d.
 Rex Heinrice, Thomas te vertat in omne quod est fas.
 Rex Heinrice, tuus sit ductor ad alta Philippus.
- 35 Rex Heinrice, pares Iacobi sint te redimentes.
 Rex Heinrice, Deo placeas tribuente Matthaeo.
 Rex Heinrice, tuam Simon corroboret aulam.
 Rex Heinrice, piam Thaddaeus det tibi vitam.
 Rex Heinrice, Deum teneas per Bartholomaeum
- 40 Rex Heinrice, vias tibi praeparet ore Mathias.
 Rex pie, cum Stephano sis laetus semper in alto,
 Teque pares Stephani benedicant ordine cuncti.
 Rex bone, Silvester tibi sit per saecula dexter,
 Teque sui socii benedicant ordine cuncti.
- 45 Virginibus sacris placeas ex omnibus actis,
 Omnes te sancti redimant de crimine mundi;
 Sit rex sanctorum fautor tuus atque tuorum,
 Haec tibi, rex, Musae cantamus voce sonora,
 Atque chorus noster renovat tua carmina semper;
- 50 Ut tibi laus crescat, dum sol et luna patescat,
 Nos damus officium quo crescat gloria rerum.
 Ex nostris donis manifestant verba Maronis,
 Quid pius Aeneas, quid Turnus posset in armis.
 Fistula Musarum Flacco dictaverat odas,
- 55 Ut Maecenatem fecisset laude perennem.
 Haec eadem docuit Lucanum dicere bella
 Caesaris et magni quae durant ultima secli.
 Ex nostris monitis callebat Statius auctor
 Thebanos iuvenes miseris discernere flammis.
- 60 Nasonis studium totus recitaverat orbis,
 Ex nostris curis ornavit scripta figuris.
 Regibus antiquis laudes cantavimus olim
 Et de principibus scribendi creverat usus.
 Numquam sic libuit quemquam laudare potentem
- 65 Ut dominum regem quem prodit nobile nomen
 Heinrici, veterum de magno germine ductum.
 Rex, tibi cantamus, tibi laudis dona paramus.
 Accipe, de nostris ut vivas mortuus actis.
 Nos operam dabimus, quo possit dicere mundus:
- 70 Tertius Heinricus fuit olim pacis^e amicus;
 Fama sui meriti superabit tempora mundi.
 Sic tibi cantabit, quem mundus adhuc generabit.

a) charissimus ed.

b) Michaeli ed.

c) Iohannis ed.

d) Iohannes ed.

e) ita corrigit Cantabrus; paucis
tamen legit.

Nonne tibi merito inagni debentur honores
 Atque favor populi, post omnia portio coeli?
 75 Nam karus* populo, placuit saepissime Christo,
 Quem regem talis virtutum copia lustrat. a) charus ed.
 Numquid abest aliquid, quod regis gloria quaerat?
 Omnia spe vel re venerunt commoda per te. Susio regis.
 Si petimus pacem, tu rex praestaveris illam;
 80 Si cupimus bellum, tu rex commiseris illud;
 Quodsi consilium, tu rex dabis utile multum;
 Si volumus studium, tu rex decus es studiorum.
 Omnes munificos tu rex praecellere nosti,
 Inter clementes tu rex clementior extas,
 85 Sic castigandos tu rex ratione flagellas.
 Quicquid in humanis consistit moribus aequi,
 Hoc Deus aut totum vel partem condidit in te.
 Quam prudens opifex, qui commoda materiei
 Elegit primum, de qua bona tanta pararet;
 90 Quem de gente virum Dominus diacerneret auctor;
 Qui foret imperio modo post haec aptior isto!
 Forma, genus, probitas concordant omnia regi;
 Omnia conveniunt, concurrunt cuncta per illum,
 Solus habet totum, quod plures auxerat olim.
 95 Salve certa quies populorum tempore nostro;
 Salve pax orbis, mundi fortissima turris,
 Hostes ecclesiae quae sternis semper abunde;
 Unde sui capitis mundus praevideat honorem.
 Tu caput es mundi, caput est tibi rector Olympi,
 100 Cuius membra regis iusto moderamine legis.
 Tale vult Dominus, quibus est haec maxima virtus,
 Mens humilis multum, cum qua te novimus ortum.
 Cervicem pronam decet acceptare coronam.
 Rex humilis crescit, quoties oriente diescit;
 105 Et cadit elatus, semper saevire paratus.

EPILOGUS.

Carmina Musarum, rex, perlege pauca tuarum.
 Sit locus hic aliis tibi reddere munia laudis.
 Wipo tuus famulus si vult defendere tempus,
 Ut scribat regi, quod Lex dictaverit illi,
 110 Hic nobis istos persuasit claudere versus.
 Sis Christo curae, pie rex caesarque future,
 Et vivas sanus centeno tempore canus.

CARMEN LEGIS PRO LAUDE* REGIS.

b) ita emendat: plaudere ed.

Ad regis laudes Lex ambas erigit aures:
 Ut segetes pluviis, sic cresco laudibus istis.
 115 Non plus mulcet apes mellitos lambere flores,
 Quam me laus regis, qua constat pactio legis.
 His mihi sit verbis, quod rore virentibus herbis,
 Quando dies verni reparabunt gaudia mundi.
 Quid satius Legi, quam dicere talia regi?
 120 Salve flos patriae, quo fructum pacis habere
 Non dubitat mundus; qui regnas orbe secundus,
 Post Dominum coeli dignus mundana tueri.

- Salve stirps regum populis veneranda per aevum.
Radix magna fuit, quam ramus talis adauxit;
- 125 Nobile germen erat, quod mundum floribus ornat.
Una viri virtus multum praestare solebit,
Commendatque nimis probitas semel edita, quoddam
Quod faciant plures caput unum regis habentes,
Quas numerare volens seriem facit ordine longam.
- 130 Sed tamen ex cunctis sex regem magnificentibus
Virtutes aliasque satis praecedere norunt:
Mens humilis, pietatis amor, pax missa per orbem,
Nobilitas et forma decens^a, fiducia belli; a) ita emendavit C. docens ed.
Has voco praecipuas et regis honoribus aptas,
- 135 His rex Heinricus Christi clarescit amicus.
Ad mea nunc venio, quae novit mundus in illo:
Sunt mea quae dicam, quia sum Lex, ille meus rex;
Et qui me spernit, rex eius praelia sternit;
Qui mea iura colit, rex hunc defendere novit.
- 140 Rex Christo karus nullum vastabit avarus.
Vile putat studium, si quis comportat in unum
Quicquid habere potest, cum ius non quaerat habendi.
Est dives multum contemptor divitiarum;
Auri surdus amor miseris clamantibus obstat.
- 145 Vendiderit leges captura pecunia reges,
Et de principibus iustos furabitur usus;
At rex Heipricus vir prudens prospicit illud,
Ut tunc curet opes, cum nullum sunt reprimentes;
Nec contra legem flectunt donaria regem.
- 150 Sic facit ut doctus; quis rex est doctior illo?
Quis caesar melius, si quid rubrica¹⁶ vetavit, 16) Iohanne notante rubrica scribitur pro lege.
Scire valet primis, quam discere coeperat, annis.
Felix sit genitor redivivus laude perenni
Conradus caesar, quem maxima causa subivit,
- 155 Ut sciret natum studiis ad regna paratum,
Qui rector populi^b mundum discernere posset; b) publicus ed.
Felix sit mater memorande carmine digna
Gisela, de Caroli procedens sanguine Magni.
Nam si post decimam numeretur linea quarta,
- 160 Post Carolum Magnum nasceretur nobilis ipsa.
Haec operam dederat, quod rex in lege studebat;
Illa sibi libros persuaserat esse legendas,
Ut varios ritus diiudicaret arte peritus.
- 165 Gentes infestas vicit Romana potestas
Olim consiliis; non semper vicerat armis.
Est satis expertum, quantum sapientia possit,
Quae per vim verbi flectit moderamina regni.
Rex iterum salve! tibi laus sit cum genitrice;
- 170 Ad cuius votum tibi dat sapientia totum,
Quo decus imperii valeas per iura tueri.
Congaudete simul; non ut discordia regnet,
Quae dudum regni turbavit gaudia nostri,
Cum dominis rerum sit pax sine fine dierum.
- 175 O sanctos mores cum matri reddis honores;
Est tibi spes vitae, si sit sibi gloria per te.
Si quid erat, rite Deus illud transtulit ipse;
Exin nullus homo foedus dissolvere possit,

Quod Deus adiunxit, qui pacis dona creavit.
 180 Perstet dulcedo materni nominis in te;
 Cum valeas alios acquirere semper amicos,
 Mater in hac vita non plus tibi venerit ulla.
 Quin aliud dicam tibi rex ego consiliatrix,
 Lex tua, ne renuas post dictum commemorare.
 185 Cum Deus omnipotens tibi totum fregerit orbem,
 Et iuga praecepti non audeat temnere quisquam,
 Pacatusque silet firmato foedere mundus,
 Cumque per imperium tua iussa volatile verbum
 Edocet Augusti de claro nomine scriptum;
 190 Tunc fac edictum per terram Teutonicorum,
 Quilibet ut dives sibi natos instruat omnes
 Litterulis, legemque suam persuadeat illis,
 Ut cum principibus placitandi venerit^a usus,
 Quisque suis libris exemplum proferat illis.
 195 Moribus his dudum vivebat Roma decenter,
 His studiis tantos potuit vincere tyrannos:
 Hos servant Itali post prima crepundia cuncti,
 Et sudare scholis mandatur tota iuventus:
 Solis Teutonicis vacuum vel turpa videtur,
 200 Ut doceant aliquem nisi clericus accipiat.
 Sed, rex docte, iube cunctos per regna doceri,
 Ut tecum regnet sapientia partibus istis.
 Praeterea tibi, rex, mandat Burgundia, surge
 Atque veni, propera, noviter subiecta vacillant
 205 Interdum, domino per tempora multa remoto.
 Funditus est verum veterano tempore dictum:
 Quicquid abest oculis, renovetur lumine cordis.
 Quamvis nunc pacem tenet Burgundia per te,
 Auctorem pacis tamen in te cernere quaerit;
 210 Et cupit in regis sua lumina pascere vultu.
 Huc ades, et regnum fac, te veniente, serenum.
 Si sol occubuit cum caesar regna reliquit,
 Irradias patriam si tu modo viseris illam.
 Haec olim magno domuisti regna labore;
 215 Utere nunc populis, tibi, rex, servire paratis.
 Haec via sit facilis, quam praeparat orbita pacis:
 Huc bene venias, hic omnia prospera cernas.

a) fortasse venerit. CAN. venerat ed.

CARMEN GRATIAE PRO REGIS HONORE.

Omnia plena bonis: Sic optat Musa Wiponis.
 Haec ego Lex cecini devoto carmine regi:
 220 Audi, spes orbis, quid dicant intima cordis,
 Quid velit haec series, quas addat Gratia laudes
 Gratia te laudat, tibi grates Gratia cantat;
 De vena mentis salientia carmina sentis,
 Post iustam Legem comitetur^b Gratia regem,
 225 Et post iudicium veniae mulcedo sequatur.
 Sicut vulneribus medicinam ferre solemus,
 Sic condemnatis succurrat mos pietatis.
 Lex ad vim regi generat feriendo nocentes;
 Ut sit carus item rex idem, Gratia suadet:
 230 Legem scripsit homo, descendit Gratia caelo;
 Lex servire docet, dominari Gratia monstrat;

b) ita emendat Canisius. concretur ed.

- Lex condemnabit, sed Gratia iustificabit.
Hoc dicendo bonam prorsus non denego Legem;
Sed laudans veniam, commendo regibus illam.
- 235 Non satis una valet, si non manet altera secum.
Frangitur haec fortis; contemnitur altera mollis.
Est bona temperies, quam Lex et Gratia miscent;
Hae si coniunctae, generabunt pacis amorem.
Non laudo pondus, quod nemo ferre valebit.
- 240 Viribus inspectis onerabit Gratia lapsos.
Rex dominus coeli, miserando iudiciales
Abscondens poenas, conversos protegit hostes.
Hunc imitare, peto, pie rex Heinricus, Tonantem,
Qui miserans^a parcat, parcendo crimina punit,
245 Sic utrumque bonum doceat regnare patronum,
Per quem Lex feriat, quo Legem Gratia sanat.
Hoc, venerande, tibi praedixerit ordo sacrandi,
Cum praesul gladium femoris vertigine cingit.
Dum rex iratus fueris, miserando quiesce.
- 250 Dura foventur aquis, durescunt^b lenia flammis;
Alternatque vices moderatae ius rationis.
Hinc adamas durus solvetur sanguine molli;
Conseritur vitrum melius per vincula plumbi:
Ferrum cum limo massa candente liquescit.
- 255 Et natura iubet mutari tristia blandis:
Post acidum dulcem praestat gustare saporem;
Post dulces acidos iterum confundere gustus.
Non haec propterea tibi, rex, narrare paravi,
Ut te clementem dominum regnique parentem
- 260 Quis dubitet; sed eos qui tantum lege moventur
Castigare libet, quibus haec pia dogmata trado.
Cum Deus omnipotens in mundo cuncta creavit,
Solus homo liber percepit dona creatis.
Mox libertatem primam vaga mens viciavit,
- 265 Coeperunt miseri dono rationis abuti;
Et potuisse malum traxit natura per usum.
Ecce Deus legem superaddidit hoc reprimentem,
Cuius transgressor non impunitus abiret,
Ac poenam metuens redeat perversa voluntas,
- 270 Iudiciumque probet, quam sit peccare malignum.
Sic Dominus clemens servos revocare volebat.
Non tulit illud homo, poenali lege gravatus,
Ut per vindictam posset compescere culpam;
Et mortale iugum laesa cervice dolebat.
- 275 Occiditur, ait Lex, qui semel est homicida,
Et qui moechetur, cum moecha mox lapidetur.
Dens pro dente cadat; lumen pro lumine vadat;
Pesque pedem reddat; manui manus altera cedat;
Vulnera vulneribus responsum reddere certent.
- 280 Qui detestatur genitores, hic moriatur,
Qui furtum faciet, sine poena non remanebit.
Quinque boves unum redimant cum fraude remotum.
Qui furatur ovem, reddat cum quatuor unam.
Si maledicet homo, moriatur pro maledicto.
- 285 Sic Lex verborum contorquens tela suorum,
Terrebat plures, et desperare coegit;
Clamabat populus sub tanto pondere pressus,

a) miserando ed.

b) durescunt ed.

Vociferabat homo fessus religamine duro;
 Hoc non posse pati, fore tempus iam miserendi.
 290 *Audivit Dominus clamantes, et miserorum*
Respondit gemitus solita pietate Creator.
Venit in hunc mundum carnis velatus in umbra,
Humani generis formator et ipse redemptor.
Non repulit legem, sed iustum dans moderamen,
 295 *Ne moreretur homo, veniam cum lege locavit;*
Ut cum Lex mortem promittat, Gratia vitam,
Erigat haec humiles, ut dissipet illa rebelles;
Conversis veniam iudex non abneget ullus.*
Sic Deus omnipotens per vates dixerat olim:
 300 *Nolo peccantis mortem, nec gaudeo poena:*
Convertatur, ait, vivat, mihi serviat ipse
Conservatus homo, quem prisca in sede repono.
Nunc idem Dominus veniens in tegmine carnis
Inquit: Discipulis hoc mando, discite, cunctis,
 305 *Crimina poenitent, et vita perpete vivant,*
Peccatum pereat, peccator vivere discat.
Qui se convertit, non est hic, qui fuit olim.
Non dicam hic, vitae quid sit clementia verax:
Quod gratis dabitur, clementia iure vocatur.
 310 *Qui recipit meritum, veniam quis dixerit illud?*
Si quis peccanti converso vult misereri,
Et parcens misero, vindictam sumere nescit,
Hic veniam tribuit; sic poenam Gratia spernit.
Propitietur homo confratri crimine lapsus.
 315 *Qui cadit et surgit, spes est ut vivere possit.*
Omnes peccamus, peccantibus hoc faciamus
Quod Dominus nobis, qui clemens est inimicis.
Cum veniam laudo, non Legem temnere quaero.
Lex bona, si veniam dorso portare studebit;
 320 *Gratia tunc prodest, cum Lex praecesserit illam.*
Et Lex obstanti, sed Gratia sit redeunti;
Sic in utroque bono dabitur consistere mundo.
Nunc tibi sit regi pax et clementia Christi;
Tu princeps orbis sis Christi munere fortis,
 325 *Tu Dominus regni vivas in pace perenni.*
Sic vult Wipo tuas cum fido pectore servus.

a) *ita corrigendum videtur.*
 Conversus ed.

VERSUS WIPONIS AD MENSAM REGIS.

Regalis coetus sit in isto tempore laetus,
 Quo lux in tenebris exoritur populis.
 Inter laetandum res suadet commemorandum,
 Quod Deus est natus, filius ipse datus.
 5 *Parva dedit Bethleem de magno germine panem,*
Qui satiare valet, quicquid ubique manet.
Panem de coelo porrexit gratia mundo;
Panis adest vivus perpetuusque cibus.
 Fons salientis aquae diffusae pocula vitae:
 10 *Hinc quicumque bibet, non iterum sitiet.*
Mellis dulcedo per Christum fluxit Olympo,
Ut sapiant famuli delicias Domini.

Bos renuit foenum cum vidit nobile granum,
 Et praesepe Dei praecavet os asini.
 13 Virgo Maria, vide, mirando talia ride,
 Ex te per verbum cerne Deum genitum.
 Rex pie, coelestis nostris illabere festis;
 Da fructum pacis, sicut ubique facis;
 Heinrico regi digneris propitiari,
 20 Ut cum laetitia pertrahat officia.

VITA CHUONRADI IMPERATORIS.

EPISTOLA AD REGEM HEINRICUM CHUONRADI IMPERATORIS FILIUM.

Gloriosissimo imperatori, Heinrico tertio regi, ad pacem et bellum idoneo, Wipo^a Dei gratia presbyter, quod^b servus regaliū servorum, huius orbis domino dominantium. Vitam illustrem et inlyta gesta Chuonradi^c imperatoris patris tui, domne imperator, scribere oportuum existimavi, ne lucerna lateat sub modio, ne solis radius sit in nubilo, ne virtus memorialis obducatur oblivionis rubigine. Gesta enim illius nisi praeclara et valde lucida praecederent, a sequenti nimio splendore tuarum virtutum viderentur aliquatenus^d obscurari. Mihi^e autem servulo tuo is animus est, si Deus annuerit^f, utriusque acta referre quae acciderunt^g me superstitite, ita inter vos^h distinguendoⁱ, ut^j alterum rem publicam utpote Romanum imperium salubriter incidisse, alterum eandem rationabiliter sanavisse veraciter dicam. Quodsi hinc plus vel minus, vel aliter quam se integritas rerum habet, scribo vel dixerō, non erit culpa scribentis sed narrantis, quoniam cum plurimum tempus infirmavi, non potui in capella senioris mei Chuonradi^k frequenter adesse. De his autem quae ipse vidi et ab aliis accepi, fructum a vobis colligere volentibus stilo^l veritatis innixus propalabo. Et quoniam^m sunt quaedam quae viventeⁿ patre laudabiliter egisti, eadem inter acta patris ponenda censueram; quae vero post obitum illius gloriose feceras, per se ordinanda decrevi. Si vero aliqui calumniantes obiciunt mihi, hoc opus supervacuum^o esse cum et alii de eadem re scripserint, licet inde nondum aliquid scriptum vidissem, respondeo: In ore duorum vel trium stabit omne testimonium: et verba Christi^p in euangelio non per unum solum, sed per quatuor testes idoneos in ecclesia dilatari. Tibi, sum-^q me imperator, hoc opus devoven, tibi gesta patris repraesento, ut quotiens ipse res clarissimas agere mediteris^r, prius paternas virtutes velut in speculo imagineris, et illud in te floreat abundantius, quod haereditasti a patris radicibus, qui ut cunctos antecessores tuos in quibusdam divinis et mundanis rebus superasti, ita regnum et imperium tuum diuturnius omnibus illis, favente Deo omnipotente, merearis obtinere. Vale.

INCIPIIT PROLOGUS.

Rerum labentium fugitivam memoriam litterarum vinculis connectere, et praesertim christiani imperii laudes inerti silentio non transire, cum et his, qui hoc in hac vita bene administrabant, inde quaedam perpetuitatis perduret gloria, tum posteris, si aemulari parentes velint, bene vivendi apposita sit forma, aptum et conveniens esse putavi, quia^s utile exemplum imitantis animum promptiorem atque firmiorem in rebus agendis reddere solet. Item fit plerumque, ut de laude maiorum facile nascatur verecundia et confusio posterorum, si se his saltem non aequaverint, cum gesta eorum fama docente laudaverint. Ut enim virtus plerosque vulgares nobilitat, sic nobilitas sine virtutibus multos nobiles degenerat. Praeterea videtur non licere de victoriis catholicorum principum tacere, et tyrannorum infidelium triumphos largis vocibus^t publicare. Satis inconsultum est, Superbum Tarquinium, Tullum et Ancum, patrem Aeneam, ferocem Rutulum^u, et huiusmodi quoslibet et scribere et legere: nostros autem Carolos atque tres Ottones, imperatorem Heinricum secundum, Chuonradum^v imperatorem patrem gloriosissimi regis Heinrici tercii, et eundem Heinricum regem in Christo triumphantem omnino negligere. Verendum est modernis scriptoribus vitio^w

a) Wippo 2c. b) deest 2. c) Conradi 1. 2. aliquoties. d) ab Althausis 1. e) Multi autem lacuna auaserit 1. f) acciderint in a. 1. g) ita emendavi; nos 1. 2. h) distinguenda sint. Licet vero Et quoniam ita 1. media desunt. i) ita legendum est; ut in alterum 2. k) stylo 2. l) iuvante 1. m) supervacaneum 2. n) mediteris 2. o) deest 1. p) p. S. i. e. 8. desunt 1. q) rutillum 1. r) Conradum 1.

torporis apud Deum vilescere, cum primitiva auctoritas veteris testamenti, quae historias^a patrum fructifero labore diligenter exarat, novarum rerum frugem in memoriae cellario recondi debere praefigurat et doceat. Sic Abraham^b Loth fratrualem suum in bello liberasse commemoramus; sic filios Israel hostes diversos superasse comperimus. Sic David regis praelia, Salomonis consilia, Gedeonis ingenia, Machabaeorum pugnas propter scriptorum copiam prae oculis habemus. Veteres enim philosophi diverso modo rei publicae consuluerunt. Referebant plerumque somnia probabilia, quibus animos auditorum inducerent in id quod affirmare instituerunt; interdum ad idem officium fabulosas narrationes, honestis rebus et nominibus velatas, cum huiusmodi figmenta nil philosophiae refragentur, adiuvenerunt; saepe apertis disputationibus rationis fidem faciebant rei publicae rectoribus, animos humanos aeternos esse, et — ut refert Macrobius Socratem dixisse — animam post animal non perire; atque omnes pene philosophi, humani studii fructum non una^c cum vita ipsius terminari, sed omnes qui patriam adiuvenerint et legem conservaverint sempiterno aevo feliciter perfrui, iustitiae vero contemptoribus iusti Creatoris iudicio poenam reservari, indubitanter docuerunt. Animam vero humanam immortalem esse, id ex multis rationibus probarunt, tum inde quod, dum corporis nexibus inclusa, ea libertate utitur^d, ut modo sydereos recessus, modo terrestres, interdum marina abdita, quae numquam corporaliter videbat, vivaci motu cogitationis percurrat^e; aliquando vigilante, interdum quiescente corpore, plurima futura suo non alieno visu colligat, eaque memoria retineat: nebuloso velamine carnis^f exuta, multo liberius eadem vivacitate perfruatur. Idque credere, quin potius scire, maximo usui fore principibus aiebat, qui saepe per insolentiam torpescentes, sequentis vitae commoda minus attendunt. Quamobrem victoribus statuas et monumenta quam amplissima fecerunt antiqui, eorumque acta inscribi debere censuerant, ut illis mortuis honor extaret ad perpetuam memoriam posteritatis, quorum animas vivere credebant in perpetuum. Licet ipsi humana tantum sapientia investigarent immortalitatem animae, quae illis necdum a Christo aut promissa vel ostensa fuerat: hinc tamen adducti, et iustitiam ipsi colebant, et hanc rectoribus patriae scriptis suis diligenter inculcabant. Acta vero rei publicae mori simul cum eius rectoribus arbitrati sunt, nisi quod^h accidit notaretur; et propter desidiam silendi maximam perniciem fieri, si ex scriptis remanentibus non pateret, illud unum quodcumque sequi defunctum, cui vivus adhibuit studium. Nos autem, a quibus sermo Veritatis eliminavit torporem taciturnitatis, dicens: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, praedicate super tecta*, cur principibus christianis et evangelicae fidei assertoribus sustinemus negari, quod suis ultro offerunt pagani? Si enim nostri catholici reges, verae fidei defensores, legem ac pacem Christi, quam nobis per evangelium suum tradiditⁱ, sine periculo erroris gubernant, qui eorum benefacta scriptis suis manifestabunt, quid aliud quam evangelium Christi praedicabunt? Quamvis animus scribentis vacillet aggredi arduas res, maturo consilio, morali gravitate, summaque^k constantia peractas, et si inepto luxu vel ficta audacia aut cupiditate flagitiosa fiant res, in quibus cunctis scriptorem oportet versari: et in actis^l eorum, quos notat, vulganda sunt tam gesta quam omissa, prout facultas ingenii dederit, ex qua re boni ad virtutem incitantur, mali autem honesta invectione corriguntur. Illa igitur est causa scribendi, quod nulla vetat religio^m, et commendat intentioⁿ, et proderit patriae, et bene dictio^o conducit posteritati^p. Quod praeterit, in promptu est^q; quicquid autem futurum est, non est in praenotione. Qua de^r re atque spe adductus, haec^s scribere volui ad^t communem utilitatem legentium^u, quod audientibus esset iucundum. Nam si quid in his quod honestum^v afferatur, in potestate lectoris ad imitandum erit in propatulo: quod^w etiam facio meo^x propectu, ut qui multis prementibus vitiis corpus^y, excitante Deo^z, ociositatem, velut animae inimicam, his occupatis negotiis vitare valeam. Siquidem cum de publicis gestis paratus sum dicere, praecipue duorum acta regum complectar, scilicet Chuonradi imperatoris, atque filii eius regis Henrici tertii, quem Henricum Lineam Iustitiae cuncti pene prudentiores cognominant. Patris vero gesta quae meis temporibus acciderant, prout ipse vidi aut relatu aliorum didici, calamis pingentibus, ignaris

MATH. 10, 27.

a) historias 1. b) Abraham 1. c) f. una c. 1. f. non c. 2. d) utatur 1. e) metu 1. f) percurrat 1. g) carius 1. h) ni quid 1. i) e. p. bis habet 1. k) summa 1. l) et malefactis 1. m) religio scriptis commendare, sed silentio, et t. n) benedictur... veritati 1. o) q. o. f. e. n. e. in p. desunt, lacuna 1. p) deest 1. q) lacuna; h. a. v. desunt 1. r) et ad 1. s) legendam 1. lacuna usque Nam. t) inhonestum 2. honestum sit 1. lacuna usque zd. u) q. e. f. desunt, lacuna 1. v) et meo 1. w) torpore 1. x) domino 1.

successoribus effigiabo. Acta autem clarissima filii, quoniam adhuc Dei^a gratia superstes regnat, quam diu vixero congregare non desinam. Quodsi hoc acciderit, ut^b sicut ante regem hanc vitam mihi contigit introire, sic mihi accidat exire, et eo modo opus meum imperfectum deseram, obsecro post me scribentem, ne pudeat illum meis fundamentis parietes suos superponere; ne spernat stilum cadentem erigere; ne invideat meis coeptis, sicut nollet^c aliquem^d invidere suis^e finitis. Si enim qui incepit, medium habet, non oportet esse aliquem in huius operis calce ingratum^f, qui principium inveniet praeparatum. Haec de prooemii compendio proposui; nunc ad gesta imperatoris veniam; sed prius de electione eius, quam idonea fuerit, pauca edisseram, ut inde probabilius scribere valeam, si prius, qui pontifices vel caeteri principes tunc temporis regni praesidio fuerint^g, commemorabo. 10

1.^h De conventu principum.

1024. Anno ab incarnatione Domini 1024 imperator Heinricus secundus, bene compositis imperii rebus, cum iam post longum laborem maturum fructum pacis metere coepisset, imperio incolumi, mente sana, corporis correptus est infirmitate, qua invalescente, 3. Idus Iulii hanc vitam excessit. Cuius corpus de Saxonia ad sepeliendum ducitur ad locum qui dicitur 15 Pabenbergⁱ, ubi ipse bono zelo ac studio fundavit episcopatum omni ecclesiastico apparatu insignem. Ad cuius dedicationem dominum apostolicum nomine Benedictum ascivit, cuius auctoritate^k ad tutandum locum privilegia publica stipulatione confirmavit. Post imperatoris obitum res publica, amisso^l patre tanquam desolata, in brevi vacillare coepit. Unde^m cuique optimoⁿ metus et sollicitudo, pessimis autem in voto imperium periclitari erat. Verum 20 divina providentia anchoras ecclesiae commisit^o viris pontificalibus et his gubernatoribus, quales ad ducendam patriam sine iactura in portum^p quietis eo tempore superesse oportebat. Nam cum imperator sine filiis obiisset, quilibet potentissimus secularium principum vi magis quam ingenio nitebatur aut fieri primus aut quacumque pactione a primo secundus. Ex qua re discordia pene totum regnum invasit; adeo ut in^q plerisque locis caedes, incendia, 25 rapinae fierent, si non is impetus illustrium virorum sufflamine impederetur. Imperatrix vero Chunigunda, quamquam maritali vigore destituta foret^r, tamen consilio fratrum suorum, Theodorici^s Mettensis^t episcopi, et Hezilonis^u ducis Baioar^v ae^v, pro viribus rei publicae succurrebat^w, et ad restaurandum^x imperium aciem ingenii^y mentisque^z sollicita consideratione direxit. 30

Res petit, ut dicam summorum nomina quaedam, seu pontificum sive secularium principum, qui tunc in regnis vigeabant,

Quorum consiliis consuevit Francia reges eligere, ne ea quae dicturus sum, quasi fortuito videantur fieri, sed ut^a, quod prudentissimorum virorum consulto cernitur actum, utile et honestum atque optimum factum credatur. 35 Eo tempore archiepiscopatum Moguntinensem^b rexit Arjbo^b, natione Noricus, nobilis et sapiens, aptus regalibus consiliis^c; Coloniensem vero archiepiscopatum Pilegrinus^d tenuit, consanguineus Aribonis^e archiepiscopi^f, providus^g et ad id officium idoneus; Treverensem quoque archiepiscopatum gubernavit Poppo^h, frater Ernusti ducis, vir pius etⁱ humilis, qui eodem tempore filium fratris sui, ducem Ernestum, cum ducatu Alamannico^j sub tutela 40 habuit; Mettensem episcopatum Theodoricus, nobilis et in virtute strenuus, possedit; Argentinae civitati Werinharius episcopus praefuit generosus, in divinis et secularibus officiis studiosus; Wirzburgensi^k ecclesiae insedit Mazelinus^k, sapiens et in ecclesiasticis dignitatibus fidelis; Pabenbergensem episcopatum Eberhardus rexit, primus episcopus illius ecclesiae, vir ingenio et moribus rei publicae valde necessarius; Constantiensis ecclesiae praesul 45 erat Heimo, vir sapiens in Deo^l, modestus et providus ad seculum; Augustam Vindelicam regebat episcopus Bruno, frater Heinrici imperatoris, utilis et clarus ingenio^m, si fraterio

a) divina 1. b) atque 1. c) nolit 1. d) aliquid addere 1. e) a. non finitis 2. f) i. aut carere opus praeparatum 1. g) fuerant 1. h) numeros addidi. i) Pabenberg 2^a. 2^c. Padenberg 2^b. k) auctoritate 1. 2. l) a. p. desunt 1. m) deest 1. n) lacuna; optimo usque Verum desunt 1. o) c. v. desunt; lacuna 1. p) portu metis 1. 50 q) impletis 1. 1. r) fieret 1. s) Theodorici 2^b. Theodoricus 1. 2. passim. t) metensis 1. 2. constanter. u) heptodolis 1. hetzelonis 2. v) bavariae 1. 2. sed vide infra c. 13. w) succurrere 1. x) restorationem imperii 1. y) deest 1. z) que deest 1. a) moguntinensem 2^a. 2^c. b) arbas 1. c) accepit 1. d) piligrinus 1. pelegrinus 2. e) arbonis 1. f) deest 2. g) p. et desunt; lacuna 1. h) popo 1. i) prius erat 1. k) alem. 1. 2. saepius. m) ita Zwellt. Wurceb. 1. 2. n) ita Zwellt. Macelinus Marcellinus 1. Macelinus Marcellinus 2. 55 o) in deo desunt 1. p) in regno Zwellt.

odio, quo imperatori oberat, non obscuraretur. Iuvavensem ecclesiam, quam vulgari sermone Salzburg^a dicunt, rexit bonae memoriae¹⁶ Guntherus archiepiscopus, frater Eberhardi^b et Herimanni comitum, mitis et bonus apud Deum et homines; Ratisponensis ecclesiae episcopus^d erat Gebehardus^e benevolentiae gratia conspicuus; Frisingensem ecclesiam regbat Eigilbertus^f episcopus, providus gubernator cleri et populi sui. Cum istis multi alii pontifices et abbates ex iisdem regionibus aderant, quos^g singulos nominare operis fastidium generat^h. Saxoniae praesules, quoniamⁱ me latuit quid de vita eorum nominibus addicere conveniret^j, memorare vitavi, quamquam et eos summis rebus adesse^k, consulere, succurrere procul dubio perceperim. Italiam transeo, cuius principes in brevi convenire ad regnam electionem nequiverunt; qui postmodum in urbe Constantiensi cum archiepiscopo Mediolanensi et reliquis principibus occurrentes regi, sui effecti sunt, et ei fidelitatem libenti animo iuraverunt. Duces autem supradictis viris contemporanei^l hi fuerant: Benno dux Saxoniae, Adalbero^m dux Histriae, Heziloⁿ dux Baioariae^o, Ernestus dux Alamanniae, Liutharingorum^p dux Fridericus, Ribuariorum dux Gozelo^q, Chuono^r Wormatiensis dux Francorum, Uodalricus^s dux Bohemiae^t. Burgundia enim nondum Romano imperio, ita ut nunc, acclivis fuerat. Quod autem modo^u subiecta est, trium regum gloriae adscribitur. Secundus Heinricus imperator primum eam subicere impendit^v, et bene in hoc studio perseveravit. Deinde Chuonradus^w imperator animoso impetu Francos Latinos^x hostiliter^y ex ea eiecit, belloque eam subiugavit. Ad extremum rex Henricus tertius, pius, pacificus, linea iusticiae^z, bello et pace eandem Burgundiam temperavit^{aa} cum magnificentia: ubi quae divina providentia tam pacis quam belli consiliis, conciliis et conventibus, quibus interdum ipse interfui, peregit, alias commemorabo. Nunc ad propositum redeo. Ungaria^{ab} autem, quam idem rex Henricus tertius nobili atque mirabili^{ac} victoria domuit, et post victoriam sapientissimo consilio sibi et successoribus suis stabilivit, praedicto tempore nec audire nos sustinuit.

Supra memorati episcopi et duces caeterique potentes, haud aliter periculum minitans melius aut citius evadere rati^{ad}, summa ope et industria memorabili utebantur, ne res publica diutius sine regente nutaret. Privata consilia et animos singulorum, cui quisquam consentiret, cui dissentiret, aut quem sibi dominum optaret, epistolarum et legatorum commoditas conferebat, neque id in^{ae} vanum^{af}. Nam providentiae est, interius praeparare^{ag} quo foris indiges, et^{ah} consilium ante opus semen est sequentis fructus. Frustra enim ab altero auxilium expectas, si ignoras^{ai} quid desideres. In rebus arduis secreto consulere, paulatim deliberare, velociter facere, bonum exitum habebit. Tandem conducta est dies notatusque locus, fit^{aj} publicus conventus, qualem me vidisse^{ak} antea non memini. In quo conventu quid actum sit dignum memoria, scribere non differam.

2. De electione regis.

Inter Moguntiae confinia et Wormatae locus est^{al} amplitudine, planitiei causa, multitudinis maximae receptibilis, ex^{am} insularum recessu ad secretas res tractandas tutus et habilis; sed de vocabulo et situ loci plenius dicere topographis^{an} relinquo, ego autem ad inceptum redeo. Ibi dum convenissent cuncti primates, et ut ita dicam vires et viscera regni, cis et circa Rhenum castra locabant. Qui dum Galliam a Germania dirimat, ex parte Germaniae Saxones cum sibi adiacentibus Sclavis, Franci orientales, Norici, Alamanni convespere. De Gallia vero Franci qui supra Rhenum habitant, Ribuarii, Liutharingi^{ao}, coadunati sunt. Quae ritur de re summa, dubitatur de electione incerta, inter spem et metum suspensi alterna desideria cum invicem cognati, tum^{ap} inter se familiares diutissime explorabant. Neque enim de mediocri re consulendum fuerat, sed de ea quae nisi ferventi pectore maximo studio coqueretur^{aq}, ad perniciem totum corpus regni terminaretur^{ar}. Et ut proverbis communibus

a) Salzburg 1. Saltaburg 2. b) Erkenhardi Zwell. alias Eccardi addit 2. d) episcopo 2^a. 2^b. e) ita Zwell. Burchardus 1. al. Gebehardus addit 2. f) ita infra Zwell. Albertus 1. 2. Agilbertus addit 2. g) eisdem r. lacuna hos 1. h) generat lacuna me 1. i) conveniret 1. k) ab ore 1. l) et temporanei 1. m) Adelbero 1. 2^a. 2^b. n) H. d. B. E. d. A. desunt 1. Hezilo 2. o) Boioariae 2. p) ita Zwell. Luth. 1. 2. q) Cozelo 1. Cozelo Zwell. r) Cuno 1. 2. s) Uldaricus 1. Udalr. 2. t) Bohemiae 1. 2. passim. u) s. e. m. 2. v) intendit 2. temptavit Zwell. tentavit addit 2 in parenthesi. w) cum alia 1. x) deest 2. F. et Lat. Zwell. y) hostili tenebat belloque 1. z) hinc lacuna usque Ungaria 1. aa) adtemptavit Zwell. ab) Vulgaris 1. b) admirabili 2. c) nati 2. d) in deest 2^b. e) vacuum 2. f) est interpretari 1. g) deest 1. h) ignora 1. i) deest 1. k) lacuna usque quo 1. l) deest 1. m) e. i. r. desunt lacuna 1. n) typographia 1. o) Luth. 1. 2. p) tunc 1. q) conquereretur 1. r) terminaret 1. 16) obiit anno 1026.

1024. utar: *Expedit ori bene coquere cibum, qui crudus sumptus generat periculum; et ut aiunt: Medicamen in oculis ponendum, caute est providendum. Eodem modo cum diu certaretur quis regnare deberet, cumque alium aetas vel nimis immatura vel ultra modum provecta, alium virtus inexplorata, quosdam insolentiae causa manifesta recusaret: inter multos pauci electi sunt, et de paucis admodum duo sequestrati sunt, in quibus examen extremum, sum-
 5 morum virorum summa diligentia diu deliberatum, in unitatis puncto tandem quievit. Erant duo Chuonones, quorum unus quod maioris aetatis esset maior Chuono vocabatur, alter autem iunior Chuono dicebatur, ambo in Francia Theutonica nobilissimi, ex duobus fratribus nati quorum alter Hezil et alter Chdono dictus est; ipsos vero ab Ottone duce Francorum natos accepimus cum duobus aliis Brunone et Willihelmo, ex quibus Bruno apostolicae
 10 sedis Romanae ecclesiae papa effectus, mutato nomine Gregorius appellatus est; Willihelmus factus Argentinensis ecclesiae episcopus, miro modo eam sublimavit. Praedicti duo Chuonones cum essent, ut dictum est, ex parte genitorum nobilissimi, haud secus ex materno genere claruerant. Iunioris Chuononis mater Mahthilda de filia Chuonradi regis Burgundiae nata fuit. Maioris Chuononis mater Adalheida ex nobilissima gente Liutharingorum oriunda fuerat. Quae Adalheida soror erat comitum Gerhardi et Adalberti, qui
 15 semper cum regibus et ducibus confligentes, ad extremum causae propinqui sui Chuonradi regis vix acquiescebant; quorum parentes, ut fertur, de antiquo genere Troianorum regum venerant, qui sub beato Kemigio confessore iugo fidei colla supponebant. In his duobus, id est in maiore Chuonone et iuniore, diu pendebat reliqua nobilitas; et quamquam maiore
 20 Chuononem secretiori consilio et avido desiderio propter virtutem et probitatem illius pene omnes eligerent, tamen propter iunioris potentiam, ne pro honoris ambitione dissiderent, animum suum ingeniose quisque dissimulabat. Ad extremum vero divina providentia contigit, ut ipsi inter se convenirent quodam pacto, in tam dubia re satis convenienti, quod, si quem illorum maior pars populi laudaret, alter eidem sine mora cederet. Aestimo quod
 25 dignum sit dicere, qua ratione maior Chuono suum prodidit ingenium, non quod ipse desperaret regere, unde iam nutum Dei principum cordibus inspirari percepit, sed ut cognati animum, quo minus in novis rebus perturbaretur, confirmaret. Hac igitur praestantissima oratione illum alloquitur: *Rebus prosperis condignum gaudium nec gravitatis modum excedit nec quemquam ingratum esse pro acceptis beneficiis sinit, et sicut in adversis dampnosa pusillanimitas ad deteriora trahit, sic in secundis honesta iucunditas hominem ad meliora ducit, et parum valet fructus partae felicitatis, qui moderata alacritate non pascit animum laborantis. Hoc modo animi mei vigorem magnis gaudiis augeti sentio, quod ex tanta concione consensus parilis omnium nos duos solummodo praevidebat, quorum alterum regali fastigio loceret. Neque enim aestimare debemus vel nobilitate vel divitiis propinquos nostros antecedere, aut
 30 aliquid nos promeruisse tanta veneratione dignum, verbis, manibus non oportet extollere. Maiores nostri gloriam suam factis quam dictis proderet maluerunt: communi vita contentos esse decebit quoslibet inter aequales. Quicquid autem id est, quod ad aliquid habiliores reliquis putamur, inde grates auctori Domino reddamus. Nobis ergo cogitandum est, ne qui aliena consensione digni tanto honore aestimati sumus, proprio et familiari dissidio indigni hac gratia videamur. Stultum est enim aliena potestate pro sua nimium abuti. In omni electione nemini licet de se ipso iudicare; licet autem de alio. Quodsi alicui de se liceret, quot regulos, non ut reges dicam, videremus? Non erat nostrae potestatis hanc dignitatem ex multis inter binos coarctare. Vota, studia, consensus Francorum, Liutharingorum, Saxonum, Noricorum, Alamannorum, quam optimam voluntatem habebant, ad nos conferebant, tanquam ad unius
 35 stirpis propaginem, veluti ad unam domum, sicut ad indissolubilem familiaritatem; quos ex tam multis causis connexos dissolvi posse inimicitis, nemo suspicabitur.**

Concordare decet quotquot natura ligavit,

Quae sibi cognatam iungit amicitiam.

Quodsi ultro oblata ab aliis aliqua re impediante reicimus, hoc est si invicem discordamus, certum 50

a) enim 1. b) Eo 1. c) r. et i. l. d) et — sunt desunt 1. e) deest 1. f) ibi 1. g) Chuonones 1. 2. saepe. h) minor Zwettl. i) Teutonica 1. 2. Theut. Zwettl. k) ita Zwettl. Heibel 1. Hetzel 2. Heinrich Herimannus. l) Willihelmo 1. 2. saepe. m) f. est a. 1. n) nobilissimorum 1. o) Mathilda 1. Machilda 2. p) ita Zwettl. 1. 2. Lombardiae 1. alias Longobardiae addit 2. q) Adelberta 1. Adelberta vel Adelbera vel Adelheyda 2. r) gloriosissima in parentesi addit 2. s) Lotharingorum 1. 2. hic et passim. t) fuerunt 2^a. 2^b. fuerat, Conradi regis, soror erat c. 1. u) causa 2. Zwettl. 55 v) populi 1. w) deest 1. x) quiescebant Zwettl. y) minore addit 2. z) ita 1. Zwettl. ut 2.) rex fieri 2. a) inspiratum 1. in parentesi addit 2. b) deest 1. c) magna 1. d) parcae 1. e) et 1. f) deo 2. g) r. ne 2. h) qui 2.

est quod populus tunc velit nos deserere ac tertium quemlibet sibi quaerere; et nos non tantum summo honore privabimur, sed quod omnibus bonis morte detestabilis est, infamiam^a ignaviae et invidiae incidemus, quasi et tanti regiminis virtutem non possimus^b sustinere, et alter alterius, quod^c inter consanguineos magnum nefas esse puto, cedere nolit^d honori. Maximus igitur honor, summa potestas circa nos adhuc versabitur, et ita ad nos pervenit, ut si velimus, in altero nostrum remaneat^e. Quocirca mihi videtur, si in uno de nobis hic honor coadunatus remanserit, ut alter eiusdem honoris participatione ulterius quodammodo non careat. Sicut enim in regum parentes, quamvis cuncti reges non sint, honoris quaedam derivatio transfunditur, sic et hi qui conscripti et praenominati ad potestatem fuerint, licet ad hanc non perveniant, tamen honore quodam inde nato penitus non carebunt, cum ad summam^f dignitatem immeriti non exigerentur. Praeterea si regum cognati propter reges honorantur, cumque omnes ergo nos tales esse velint quales invicem consentanea mente fuerimus, et eo modo proventus alterius ex altero pendeat: qui feliciores nobis esse poterunt, si alter regnabit, alter regnanti publicam rem per benevolentiam suam quasi solus^g praestabit? Quare cauti simus, alienum propinquo, incertum certo non proferamus^h; ne hodierna dies, huc usque pro tali arbitrio satis laeta et iucunda, longi temporis infortunium nobis pariat, siⁱ conceptam tanti populi benignitatem male inter nos tractabimus. Quod ne fiat ex mea parte, omnium cognatorum meorum dilectissime, quid de te sentiam, dicere volo. Si animum populi cognovero te velle, te desiderare in dominum et regem, nullo pravo ingenio hanc benevolentiam a te revocabo, quin potius te eligam tanto avidius caeteris, quanto me sperabo tibi gratiorem illis. Si autem Deus ad me respexerit, debitam vicem mihi a te rependi non dubito.

Ad haec iunior^k Chuono respondit, totam hanc sententiam sibi acceptam fore; seque illi sicuti cognato karissimo, si eum res summa vocaret, omnem regiam fidelitatem facturum, certissime promisit. Inter haec verba maior Chuono, pluribus videntibus, paululum se acclinans cognatum osculatus est; quo osculo primum deprehensum est, utrumque illorum alteri acquievisse. Hinc sumpto indicio concordiae consedere princeps, populus frequentissimus astabat:

Tunc quod quisque diu velatum corde tegebat,

Ferre palam licitum gaudebat tempus adese.

Archiepiscopus Moguntinensis, cuius sententia ante alios accipienda fuit, rogatus a populo quid sibi videretur, abundanti corde, hilari voce laudavit et elegit maioris aetatis Chuononem suum in dominum et regem atque rectorem et defensorem patriae. Hanc sententiam caeteri archiepiscopi et reliqui sacrorum ordinum viri indubitanter sequebantur. Iunior Chuono, paululum cum Liutharingis placitans, statim reversus, maximo favore illum ad dominum et regem elegit; quem rex manu apprehendens, fecit illum consedere sibi. Tunc singuli de singulis regnis eadem verba electionis saepissime repetebant: fit clamor populi, omnes^l unanimiter in regis electione principibus consentiebant, omnes maiorem Chuononem desiderabant; in illo persistebant, ipsum cunctis dominantibus nihil haesitando praeposuerunt, eundemque regali potentia dignissimum indicabant, et ut nulla mora consecrationis illius fieret postulabant. Supradicta imperatrix Chunegunda regalia insignia, quae sibi imperator Henricus reliquerat^m, gratanterⁿ obtulit, et^o ad regnandum, quantum huius sexus auctoritatis est, illum corroboravit^p. Credo quidem huic electioni caelestium virtutum favorem non desse, cum inter singularis^q potentiae viros tot duces et marchiones absque invidia sine controversia is eligeretur, qui licet genere et virtute atque in propriis bonis nemine esset inferior, tamen de re publica ad comparationem talium virorum parum beneficii et potestatis habuit. Quamquam archiepiscopus Coloniensis et dux Fridericus cum aliis quibusdam Liutharingis, causa iunioris Chuononis ut fama fuit, immo hoste pacis diabolo instigante, impacati discederent: qui tamen cito reversi ad gratiam regis, praeter^r eos quos communis conditio mortis praecipitavit, quicquid ipse praeceperat, gratanter accepere^s; et archiepiscopus Pilegrinus, quasi pro emendatione prioris culpa, impetrabat a rege, ut sibi liceret in ecclesia Coloniensi reginam consecrare. De qua in sequentibus dicturus, nunc ad regem revertar. Vere Dei nutu electus est, in quo ipse providit testimonium, quod postea rex accepit ab hominibus. Erat enim vir magnae humilitatis, providus consilio, verax in dictis, strenuus in factis, minimum avarus, omnium regum in dando liberalissimus, de cuius

a) infamia 1. b) possumus 1. c) quid 1. d) nolle 1. nollet 2. e) remaneret 2. f) nam ad suam 2. g) deest 2
 h) proferamus 1. i) sic conceptam 1. sic conceptam 2. k) minor 2. l) omnis 1. m) non gravate in parentesi addit 2. n) deest 1. o) obtulitque 1. p) curru dotavit 1. q) singulares 1. r) propter 2. s) accipere 2.

1024. moribus postmodum plenius dixerō. Illud tamen^a hic dicendum est, quod^b nequaquam potuit remanere ut ille non fieret princeps, et maximus, cui maximarum virtutum vigor inerat. *Prov. 15, 33.* Cum enim scriptum sit: *Gloriam praecedit humilitas*, merito praecessit huius mundi^c gloriosos, cui regina virtutum adhaerebat. Igitur non erat fas alicui in terra militare^d, quem Deus omnipotens praedestinavit omnibus imperare.

3. De consecratione regis.

Peracta electione, regem sequi Moguntiam^e, ut ibi sacratissimam unctionem acciperet, cum maxima alacritate^f omnes properabant. Ibant gaudentes, clerici psallebant, laici canebant, utriusque suo modo; tantas laudes^g accepisse ab hominibus una die in uno^h loco nondum comperiebam. Si Carolus Magnus cum sceptro vivus adesset, non alacrior populusⁱ fuisset, nec plus gaudere valeret de tanti viri reditu quam de istius regis primo accessu. Rex pervenit Moguntiam; ibi honore debito receptus, consecrationem suam omnibus desiderabilem devotus praestolabatur.

Sept. 8. Ad quem benedicendum in die nativitatis sanctae Mariae cum archiepiscopus Moguntinensis et omnis clerus sollempniter se praepararent, inter sacra officia regiae unctionis archiepiscopus hoc ad regem usus est sermone: *Omnis potestas fluitans saeculi de uno fonte purissimo^j derivatur. Solet autem accidere, ut cum plures rivuli^k de eodem principio procedant, alio tempore sint turbidi, alio lucidi, fonte capitali in puritate sua permanente. Eod in modo, quantum humana conditio creatorem et creaturam inter se conferre audeat, de Deo rege immortalis et terrenis regibus conicere valemus. Scriptum est enim „Omnis potestas a Deo^l”. Is^m omnipotens rex regum, totius honoris auctor et principium, quando inⁿ principes terrae alicuius dignitatis gratiam transfundit, quantum ad naturam principii pura est^o et munda. Cum autem pervenerit ad eos qui hanc dignitatem indigne tractaverint, et eam cum superbia, invidia, libidine, avaritia, ira, impatientia, crudelitate polluerint, sibi^p et omnibus subiectis, nisi poenitendo^q se purgaverint, periculosum potum iniquitatis propinabunt. Oret et intercedat ad Dominum^r omnis ecclesia sanctorum, ut dignitas quae hodie pura domino et regi nostro Chuonrado praesenti a Deo praestatur, inviolata, quantum hominis est, ab eo servetur. Tecum et propter te nobis est sermo, domne rex. Dominus, qui te elegit ut esses rex super populum suum, ipse te prius voluit probare, et postmodum regnare: flagellat enim omnem quem recipit; dignabatur corripere quem voluerat recipere; placuit ei humiliare quem proposuit exaltare. Sic Deus^s Abraham servum suum temptavit^t, et temptatum glorificavit. Sic David famulum suum Saul regis iram, persecutionem, iniurias^u, latibula deserti, fugam, exilium pati permisit, quem postea regem gloriosissimum in Israhel fecit. Beatus qui suffert temptationem, quoniam hic accipiet^v coronam. Non sine causa te Deus exercuit, fructum sequentem in te dulcificavit. Permisit te antecessoris tui imperatoris Heinrichi gratiam perdere, et eandem iterum recipere, ut^w scias modo his misereri qui perdunt gratiam tuam; passus es iniurias, ut nunc scias misereri^x sustentibus iniurias; pietas divina voluit te esse sine disciplina^y, ut post caeleste magisterium christianum cuperes imperium. Ad summam dignitatem pervenisti, vicarius es Christi. Nemo nisi illius imitator verus^z est dominator; oportet ut in hoc solio regni cogites de honore perenni. Magna felicitas est in mundo regnare, maxima autem in caelis triumphare. Cum vero Deus^{aa} te multa requirat, hoc potissimum desiderat^{ab}, ut facias iudicium et iustitiam ac pacem patriae quae semper respicit ad te, ut sis defensor ecclesiarum et clericorum, tutor viduarum et orphanorum: cum his et aliis bonis firmabitur thronus tuus hic et in perpetuum. Et nunc, domne rex, omnis sancta ecclesia nobiscum rogat gratiam tuam pro his, qui contra te hactenus deliquerunt et offensione aliqua gratiam tuam perdididerunt. Ex quibus est unus Otto nomine, vir nobilis, qui te offendebat; pro illo et reliquis omnibus clementiam tuam oramus, ut illis dimittas pro karitate Dei, quae te hodie in virum alterum mutavit et numinis^{ac} sui participem fecit; quatenus ipse tibi eandem vicem pro universis delictis tuis dignetur rependere.*

In hoc sermone rex misericordia motus ingemuit, et ultra quam credi possit effluebat in lacrimis. Deinde sicut episcopi et duces cum universo populo flagitabant, omnibus, quod⁵⁰

a) tantum in marg. tamen 2. b) quae 2. c) modi 1. d) militari 1. e) Moguntiam 2^a. 2^c. Moguntiam 2^b. f) c. claritate m. 2. g) deest 2. h) purissimo 2. i) rivoli 1. k) est addit 2. l) id 1. m) deest 2. n) poenitudine 1. o) tentavit 1. 2. et ita constanter. p) i. et l. 2. q) accipit 1. r) v. i. ee d. 1. s) nominis 1.

17) litteras ignorabat; vide infra c. 6. 18) V. capitulare Hludowici Pii a. 825 c. 2. Legum T. I. p. 243.

adversus illum deliquerant, dimisit. Hoc omnis populus gratanter suscipiebat. Omnes mani- 1024.
festa pietate regis prae gaudio plorabant:

Ferreus esset homo, qui plangere non potuisset,

Quod tantas culpas ignovit tanta potestas.

5 Et quamquam vindicare posset suas iniurias, si numquam rex fieret, tamen pro nulla
tantae potestatis fiducia ad ulciscendum aliquid reservabat.

Peractis decentissime divinis officiis et regali consecratione, rex processit. Et sicut de
Saul rege legitur, quasi ab humero sursum cunctis altior ibat, et veluti in quamdam habitu-
dinem antea non visam^a in illo transformatus, cum sacro comitatu alacri vultu, honesto in-
10 cesso ad cubiculum rediit. Inde ad mensam regali^b apparatu receptus, eam diem regiae
speciei primitivam officiosissime consumpsit.

4. De dispositione curiali et de regina.

De fidelitate facta regi minus necessarium dicere puto, frequenti usu teste, quod omnes¹⁸
episcopi duces et reliqui principes, milites primi, milites gregarii, quin ingenui omnes si
15 alicuius momenti sint, regibus fidem faciant; huic tamen sincerius et libentius iurando omnes
subiciebantur. Similiter in dispositione curiali, quem rex maiorem domus statueret, quos
cubiculariorum magistros, quos inferiores^c et pincernas et reliquos officarios ordinaret, diu
non est supersedendum, cum illud breviter dicere possim, quod nullius antecessoris sui mini-
steria aptius et honorificentius provisum memini vel legi. Ad quam rem plurimum valuit in-
20 genium Augustensis episcopi Brunonis, et Werinbarii Argentinensis episcopi consilium; sic
etiam Werinbarii militis, quem rex longe ante cautum consiliis, audacem bellis, frequenter
secum experiebatur. Super hos omnes dilecta regis coniunx Gisela prudentia et consilio
viguit. Cui pater erat Herimannus dux Alamanniae; mater eius Kerbirga filia Chuonradi
25 de Burgundia fuit, cuius parentes de Caroli Magni stirpe processerant. Unde quidam
de nostris¹⁹ in libello quem Tetralogum nominavit, et postea regi Henrico tertio, cum nata-
lem Domini in Argentina^d civitate celebraret, praesentavit, inter alios, duos versus edidit^e
hoc modo:

Quando post decimam numeratur linea quarta²⁰,

De Carolo Magno procedit Gisela prudens.

30 Cum tantae nobilitatis esset et formae decentissimae, minimae extollentiae^f fuit; in
Dei servitio timorata, in orationibus et elemosinis assidua et hoc ut secretius potuit, atten-
dens illud euangelicum, ne iustitiam suam faceret coram hominibus. Erat enim liberalis in-
genii, illustris sollertiae, avida gloriae non laudis, pudoris amans, feminei laboris patiens, in
cassum minime profusa, in rebus honestis et utilibus abunde larga, dives in praediis, sum-
35 mos honores bene tractare perita. Haec quorundam hominum invidia, quae saepe ab infe-
rioribus fumigat ad superiores, per aliquot dies a consecratione sua impediabatur. Caeterum,
si illud odium iuste an iniuste pertulerit, adhuc in quaestione moratur; tamen virilis pro-
bitas in femina vicit, et ex consensu et petitione principum consecrata, necessaria comes
40 regem sequebatur. Haec de regina interim breviavi intermissis regalibus gestis, nunc ad
eandem revertar.

5. De primis gestis Chuonradi regis.

Ad gesta incliti regis^g Chuonradi stilo provoluto^h quaedam sunt dicenda quae in ipsa
die consecrationis suae fecerat; quae licet parva videantur, mysterio tamen quodam magni-
fice pollent. Sed quoniam historia publica scribitur, quae animum lectoris ad novitatem
45 rerum quam ad figuras verborum attentorem facit, magis videtur congruere ipsam rem in-
tegram persequi, quam mysticis rationibus aliquid promiscue commentari. In ipsa proces-
sione regis tres venerunt ante illum cum singulis querimoniis. Unus erat colonus ecclesiae
Moguntinensisⁱ, alter pupillus fuit, et quaedam vidua. Dum rex eorum causas audire coepit-

a) nullum 1. b) regalem 1. c) inferiores 1. d) fortasse legendum Augusta, ut in *Annalista Saxone* ad a. 1043
50 fortasse ex nostri *Herimannae Gestis Henrici* legitur. e) sedidit 1. f) excellentiae 1. g) deest 1. h) revoluta 2.
i) Moguntinensis 1.

18) cf. *Sachsenspiegel* I, 3. 19) Wipo ipse. filii Chuonradi fratris Iudithae imperatricis, uxoris
20) supra r. 159. 160. — Gisela fuit filia Herimanni Hludovici, filii Karoli Magni; quomodo autem linea
ducis et Kerbirgae, filiae Chuonradi regis Burgun- decima quarta numerari possit haud liquet.
55 diae, filii Rodulfi II, filii Rodulfi I, filii Chuonradi.

1024 set, quidam de principibus suis avertabant eum dicentes, ne consecrationis suae aliquam moram faceret et meture divina officia audiret; respiciens ad episcopos, ut vicarius Christi christianissime respondebat: *Si meum est regimini insistere, et id viri constantis est nequam differre quod apte fieri valet, rectius mihi videtur facere quod debeo, quam quid faciendum sit audire ab alio. Memini vos saepe dixisse, non auditores legis sed factores iustificari. Si autem ad consecrationem, ut dicitis, festinandum est, tanto cautius in opere Dei gressus meos convenit mihi firmare, quanto me arduae dignitati cognosco propinquare.* Haec^a dicens, in eadem statione moratus ubi primum occurrerant illi calamitosi,

Passibus inmotis legem praefecerat illis.

Hinc paululum procedens, venit ante illum quidam dicens, se expulsus esse patria omnino sine culpa; quem rex per brachium apprehendens, super omnes circumstantes attraxit usque ad solium suum, ibique causam miseri cuidam principum suorum diligenter commendavit. Felix initium regnandi cernitur esse, ubi plus festinatur ad faciendam legem quam ad benedicendum regem. Abundantius erat in rege studium miseracionis quam desiderium consecrationis; per semitam iustitiae incedebat, quando regium honorem petebat. Poterat dicere cum psalmista: *Pes meus stetit in via recta*^b. Firmavit se per gratiae bonum, priusquam condescenderet iudicalem thronum. Timebat praecipitari, si non esset aequus in altitudine regali. Satis erat laudabile, inter nova gaudia, inter deliciae regis ministeria, tot pauperum clamores audire et eorum causas finire. Noluit negligere, quod cito potuit regere. Renuit iustitiam dilatare, quoniam illud erat regnare. Distulit suam benedictionem propter regium honorem; scriptum est enim: *Honor regis iudicium diligit.*

In cunctis rebus nil sic prodesse valebit,

Sicut iudicium regis ad officium.

Ita rex in talibus causis pro quibus maxime regia auctoritas interpellari solet, hoc est pro ecclesiarum, viduarum, orphanorum defensione, ad reliqua regimina sibi ea die viam praeparavit.

6. De itinere regis per regna.

Omnia regis itinera, et in quibus locis summas festivitates natalis Domini et paschae annuatim celebraret, non nimis necessarium narrare putavi, excepto quod id dicendum est, sicubi fuerat, siquid insigne et clarum acciderat. Si enim omnia observare vellem, ante me desererent vires quam materies. Ad gesta illius clarissima quantocius^c potero veniam, in quibus tantum gloriae eminent, ut de minoribus silere nemini fiat ingratum. Collecto regali comitatu, rex Chuonradus primum per regionem Ribuariorum usque ad locum qui dicitur Sept. 23. Aquisgrani palatium pervenit, ubi publicus thronus regalis ab antiquis regibus et a Carolo praecipue locatus, totius regni archisolium habetur. Quo sedens, excellentissime rem publicam ordinavit, ibique publico^e placito et generali concilio habito, divina et humana iura utiliter distribuebat. Fama eius vires de virtutibus sumpsit, hodie quam heri pro tenore pacis praestantior, pro benevolentiae gratia kerior, pro regali censura^d honoratior habitus est ab omnibus. Quamquam enim litteras ignoraret, tamen omnem clerum cum amabiliter et liberaliter palam tum convenienti disciplina secreto prudenter instituit. Militum vero animos in hoc multum attraxit, quod antiqua beneficia parentum nemini posterorum auferri sustinuit²¹. Praeterea in donariis frequentibus, quibus eos fortia audere coegit, sui similem in toto mundo non posse reperiri aestimaverunt. Suspiciosum est relatu, quam munificus fuit, quam iocundus, quam constantis animi, quantum imperterriti, bonis omnibus blandus, malis severus, in civis benignus, in hostes acerbus, in rebus agendis efficax; quam maximo usui fore^f regno infatigabilis erat, in brevi tantum proficiens, ut nemo dubitaret, post Caroli Magni tempora aliquem regali sede digniorem non^g vixisse. Unde extat proverbium: *Sella Chuonradi habet ascensoria Caroli.* De hoc proverbio quidam de nostris in libello, quem Gallinarium vocavit, satira quarta protulit hunc versum:

Chuonradus Caroli premit ascensoria regis.

Talibus indiciis nomen seu gloria regis gentium regiones transcendit, marinos fluctus transnatavit: passim divulgabatur virtus, quae inexhausto vigore semper manabat^h.

a) Haec — moratus desunt 1. a) directo *Vulgata*. b) quantocius 1. c) publice 2. d) comitatu 2. e) deest 2. f) foret 2. g) deest 1. h) emanabat 2.

21) Mon. Germ. Leg. T. II. p. 38^a et 39 edicta habentur, mitis Chuonradi animi testes.

Reversus rex de Ribuariis ad Saxoniam venit, ibi legem crudelissimam Saxonum secundum voluntatem eorum constanti auctoritate roboravit. Deinde a barbaris qui Saxoniam attingunt tributa exigens, omne debitum fiscale recepit. Inde Baiariam et orientalem Franciam pertransiens, ad Alamanniam pervenit. Quo transitu regna pacis foedere et regia tuitione firmissime cingebat.

7. Qualiter rex cum Italis placitavit.

Anno primo regni sui Chuonradus rex diem sanctum pentecostes in Constantia civitate celebravit. Ibi archiepiscopus Mediolanensis Heribertus cum caeteris optimatibus Italicis regi occurbat, et effectus est suus, fidemque sibi fecit per sacramentorum et obsidum pignus, ut quando veniret cum exercitu ad subiciendam Italiam, ipse eum reciperet et cum omnibus suis ad dominum et regem publice laudaret, statimque coronaret. Similiter reliqui Langobardi fecerant praeter Ticinenses, qui et alio nomine Papienses vocantur, quorum legati aderant cum muneribus et amicis, molientes ut regem pro offensione civium placarent, quamquam id adipisci a rege iuxta votum suum nullo modo valerent. In qua autem re offenderint, breviter absolvam. Erat in civitate Papiensi palatium a Theodorico rege quondam miro opere conditum ac postea ab imperatore Ottone tertio nimis adornatum. Cognito autem obitu imperatoris Heinrici, antecessoris Chuonradi regis, ut mos est hominum semper in novis rebus intemperanter se habere, statim Papienses inconsulto ad imbellem aulam ruentes,

Ausibus illicitis^d fregerunt moenia regis, totumque palatium usque ad inum fundamenti lapidem eruebant, ne quisquam regum ulterius infra civitatem illam palatium ponere decrevisset. Ex qua audacia diu magna controversia inter regem et Papienses habita est. Dicebant Papienses: *Quem offendimus? Imperatori nostro fidem et honorem usque ad terminum vitae suae servavimus; quo duncto cum nullum regem haberemus, regis nostri domum destruxisse non iure accusabimur. E contrario rex: Scio, inquit, quod domum regis vestri non destruxistis, cum eo tempore nullum haberetis; sed domum regalem scidisse, non valetis inficiari. Si rex periit, regnum remansit, sicut navis remanet cuius gubernator cadit. Aedes publicae fuerant, non privatae; iuris erant alieni, non vestri. Alienarum autem rerum invasores regi sunt obnoxii. Ergo vos alienae rei invasores fuistis, igitur regi obnoxii estis.* Huiusmodi verbis pluribus instanter obiectis, legati frustra temptatam pacem relinquentes, abierunt. Reliqui vero Italici amplissimis donis a rege honorati, in pace dimissi sunt. Rex vero bene ordinato regno Sueviae, ad castrum Turicum^e perrexit, ibique quosdam Italicos, qui ad Constantiam non venerant, ad dominium suum recepit. Inde post paucos dies ad Basileam civitatem pervenit.

8. Quod rex Chuonradus Basileae episcopum constituit.

Basilea civitas sita est in quodam triviali confinio, id est Burgundiae, Alamanniae et Franciae; ipsa vero civitas ad Burgundiam pertinet. Hanc civitatem invenit rex vacuam episcopo, cuius provisor Adalbero ante tres menses, quam rex veniret, migravit a saeculo. Ibi simoniaca haeresis subito apparuit, et cito evanuit. Nam dum rex et regina a quodam clerico, nobili viro nomine Uodalrico, qui ibi tunc episcopus effectus est, immensam pecuniam pro episcopatu susciperent, postea rex in poenitentia^b motus, voto se obligavit pro aliquo episcopatu vel abbacia nullam pecuniam amplius accipere, in quo voto pene bene permansit. Sed filius eius tertius Heiaricus, qui postea rex et augustus effectus est, optime et sine omni scrupulo patrium votum expiavit, quia in omni vita sua pro omnibus dignitatibus ecclesiasticis unius oboliⁱ precium non dicitur adhuc accepisse. Rex vero Chuonradus colloquio regali habito Basileae, et terminis Burgundiae ultra voluntatem Ruodolfi^h, eiusdem Burgundiae regis, diligenter praeoccupatis, per Rhenum usque Saxoniam pervenit. Quare autem Ruodolfi regis meminerim, breviter dicam. Iste Ruodolfus rex Burgundiae dum in senectute sua regnum molliter tractaret, maximam invidiam apud principes regni sui comparans, secundum Heinricum imperatorem, filium sororis suae, in regnum invitavit, eumque post vitam suam regem Burgundiae designavit, et principes regni iurare sibi fecit. Ad quam rem commendandam imperator Henricus infinitam pecuniam saepe et saepissime

a) subiciendam 2. b) propter 2. c) offenderent 1. d) illicitis 1. e) E deest 1. f) Turicum 2. g) dominium 1. h) potentia 1. i) oboli 1. j) Rudolphus 1. 2. constanter. k) eidem 1. m) ipse 1. 22) Zürich.

1025. consumpsit. Sed defuncto imperatore Heinrico, Ruodolfus rex promissa sua irrita fieri voluit. Chuonradus autem rex magis augere quam minuere regnum intentus, antecessoris sui labores, metere volens, Basileam sibi subiugavit; ut animadverteret, si^a rex Ruodolfus promissa attenderet. Quos postea Gisela regina, filia sororis ipsius regis Ruodolfi, bene pacificavit.

9. De Bolizlao^b duce Sclavorum.

Eodem anno quem supra notavimus Bolizlaus Sclavigena, dux Bolanorum, insignia regalia et regium nomen in iniuriam regis Chuonradi sibi aptavit, cuius temeritatem cito mors exinanivit. Filius autem eius Misico similiter rebellis, fratrem suum Ottonem, quoniam regis partibus favebat, in Ruziam^d provinciam pepulit. Qualiter vero ejusdem Misiconis protervitatem et cuiusdam Uodalrici ducis Bohemiae perfidiam rex Chuonradus postea com-
pesceret, in loco suo dicam^e.

10. De inimicitia inter regem et Ernstum^f ducem.

Eodem tempore, hoste pacis diabolo suadente, Ernstus dux Alamanniae, Chuono dux Franciae, Fridericus dux Lutharingorum, cum aliis plerisque contra regem Chuonradum consenserunt, et multa molientes, multas munitiones in cassum praeparantes, nihil nisi calamitatem futuram assecuti sunt; quos omnes rex Chuonradus parvi pendens, iter suum in Italiam cum copiis destinavit. Sed dux Ernstus humiliter iter eius prosecutus usque Augustam Vindelicam, intervntu matris suae reginae et fratris sui Heinrici adhuc parvuli aliorumque principum, multum rennente rege, vix in gratiam eius receptus est.

11. Quod rex cum exercitu Italiam petiit.

1026. Anno incarnationis Christi 1026 Chuonradus rex consilio et petitione principum regni filium suum Heinricum puerum regem post se designavit, illumque Brunoni, Augustensis ecclesiae episcopo, in tutelam commendavit: et supradictis hostibus suis insidias per filium et caeteros fideles suos diligenter opponens, ipse cum exercitu copioso Italiam petere coepit. In qua expeditione supradictus Ernstus, dux Alamanniae, aliquantulum regi militans, Cam-
pidonensem abbatiam, licet contra fas et ius esset liberam rem nisi liberaliter servire, in beneficium accepit a rege, et ad tutandam patriam honorifice remissus est.

12. Quod rex Papienses afflixerit.

Apr. 10. Rex ingressus Italiam, per Veronam inter Mediolanum et Papiam Vercellas venit, ibique sanctum pascha celebravit. In ipsis diebus paschalibus^h Leo, eiusdem civitatis antistes, vir multum sapiens, mundum cum pace reliquit; cui Hardericus Mediolanensis canonicus successit. Rex vero iam totam pene Italiam planam suae ditioni subiugavit. Papiensem urbem, quoniam valde populosa fuit, subito capere non potuit; ipsos Papienses in gratiam recipere noluit, quia palatium quod destruxerant, in loco ubi prius fuerat reaedificare adhuc rennue-
bant; sed defensores eorum, Adalbertum marchionem et Willihelmum et caeteros principes in iisdem terminis, mirabiliter opprimere coepit; castrum eorum nomine Urban desolavit, et plura alia castella et munitiones firmissimas dissipavit. Ea tempestate grande malum factum est in Italia propter contentiones Papiensium; multae eorum ecclesiae in circuitu cum ipsis castellis incensae sunt, et populus qui illuc confugerat, igne et gladio periit; agri vastati sunt, vineae truncabantur, exitum et introitum rex prohibebat, navigium astitit, mercimonia vetuit; etⁱ ita per biennium omnes Ticinenses afflixit, donec omnia quae praecepit^k, omni dilatione postposita compleverant.

13. De seditione quae Ravennae facta est.

Eodem tempore rex Chuonradus Ravennam intravit, et cum magna potestate ibi regnavit. Quadam die miseri Ravennates litem cum exercitu regis commovebant, et in multitudine sua confisi, exercitum de civitate expellere conati sunt; et per cuiusdam portae angustias eos qui foris erant prohibebant interioribus succurrere. Excitata^l tumultu, bellum

a) an 2. b) Bolizlao 1. Bolizlao 2. ita et infra. c) cita 2. d) Ruziam 1. 2. e) dicto 1. f) ita Hermannus et Otto Frisingensis; Ernstum 1. 2. constanter. g) rediit 2. h) paschalibus 1. i) deest 1. k) percepit 1.

undique coepit ingravescere. Quidam in domibus hospites suos aggressi sunt, alii in plateis pugnant, alii portas obsidebant; plures de muris, multi de turribus altis ignavum praelium cum saxis et sudibus commiserunt. E contra Teutonici armis et ingenio reluctantes, factis agminibus ante et retro Ravennates circumdabant, et saevientibus gladiis viam ad invicem facientes, eos qui fuerant medii mortuos aut sauciatos vel fugientes reliquerunt. Quidam comes nomine Eppo, optimus miles de Baioaria, cum fanone^a civitatem exiens, ad eos qui pontem superstabant subiugavit; et plurimi eorum per illum solum de ponte praecipitati, in aqua necati sunt. Rex vero Chuonradus sicut erat in cubiculo, haec seditionem intelligens, arma corripit, equum poscit, et egressus atrium, ut vidit Ravennates bello victos ad ecclesiam^b confugere et undique latibula quaerere, misertus eorum, quoniam ex utraque parte sui erant, exercitum de persecutione civium revocavit, et ipse in palatium se^c recepit. Mane autem facto, Ravennates qui remanserant, in cilicio et nudis pedibus atque exertis gladiis, ut lex eorum praecipit victis civibus, ante regem venientes, sicut ipse praecipit omnibus modis satisfaciebant. Ibi rex Chuonradus maximam munificentiam in quemdam sauciatum Teutonicum^d more solito ostendit, cui pes cum magna parte cambae^e supra tulum in pugna penitus abscedebatur^f; cuius ocreas de corio factas rex afferri praecipiens, utramque nummis iussit impleri, et super grabatum sauciati militis iuxta illum poni.

14. Rex propter calorem in montana secessit.

Eo tempore maximus calor Italiam vexabat, ita ut animalia multa^g et hominum multitudo inde periclitarentur. Rex vero Chuonradus nemini cedens nisi soli Deo et caloribus aestivis, ultra Padum fluvium propter opaca loca et aeris temperiem in montana secessit, ibique ab archiepiscopo Mediolanensi per duos menses et amplius regalem victum sumptuosum habuit. Hinc decedens tempore autumnali, Italiam planam iterum peragrans, habitis consiliis et regalibus colloquiis in oportunis locis, atque rebelles in vincula mittens, regnum pacificavit; et sic pertransiens usque ad confinium Italiae et Burgundiae pervenit.

15. Quod legati Ruodolfi regis ad Chuonradum regem in Italiam venerunt.

Inchoante anno nativitatis Christi 1027 rex Chuonradus in Iporegia^h civitateⁱ natalem Domini celebravit. Illuc Ruodolfi regis Burgundiae legati venerant, promittentes illum Romam venturum ad electionem et consecrationem imperatoriam regis Chuonradi; quod rex gratanter accepit, et remissis legatis cum muneribus ipse Padum transiens, ad Romam tendere coepit. Veniens autem ad Lucam civitatem, invenit eam sibi adversam cum Regimero marchione. Ibi rex paululum moratus, post paucos dies civitatem et marchionem in deditionem acceperat, omnemque Tusciam sibi breviter subiugavit; Sicque triumphando Romanam visitat arcem.

16. Quod rex Chuonradus Romae imperator est effectus.

Igitur rex Chuonradus Romam ingressus eodem anno ut supra, id est a nativitate Salvatoris 1027 indictione decima, a papa Iohanne et universis Romanis regio honore mirifice receptus est, et in die sancto paschae, qui eo anno 7. Kalendas^j Apriles terminabatur, a Romanis ad imperatorem electus, imperialem benedictionem a papa suscepit, Caesar et augustus Romano nomine dictus.

Quin etiam regina Gisela imperatrix^k consecrationem et nomen ibidem accepit. His ita peractis in duorum regum praesentia, Ruodolfi regis Burgundiae et Chautonis^l regis Anglorum, divino officio finito imperator duorum regum medius ad cubiculum suum honorifice ductus est. In ipsis diebus paschalibus inter Romanos et Teutonicos pro vili^m causa orta est seditio magna. Contendebant duo pro corio bovis, cumque se invicem pugnis caedere coepissent, totus exercitus imperatoris commotus est, et armati equites et pedites ex utraque parte convenerunt. Ibi interfectus est ex nostra parte quidam iuvenis nomine Berengariusⁿ, filius Liutoldi^o comitis de Alamannia, multum nobilis et bellicosus nimis. Romani diu resi-

50 a) Panone 2. b) uti 2. c) ecclesias 2. d) deest 1. e) Teutoninum 1. f) deest 2. g) abscedebatur 2. h) muta 1. i) ita corrigo; Atim 1. 2. Atim Zueth. l) Ipo regio 1. 2. m) cat. 1. 2. n) Erintonis 1. Oultonis 2. v. infra cap. 35. Chaitonis et Chutonis Zueth. o) virili 1. p) Berrengarius 1. 2. q) Lutoldi 1. 2. 23) Fahne teutonice. 24) Italarum gamba, Gallorum jambe. 25) Erca.

1027. stentes, ad extremum victi fugierunt. et innumerabiles ex illis perierunt. Imperator vero praedictum iuvenem, quoniam sibi dilectus et familiaris fuerat, iuxta tumulum caesaris Ottonis sepeliri praecipit. Postera die Romani qui seditionem commoverant ante imperatorem venientes, nudatis pedibus, liberi cum nudis gladiis, servi cum torquibus vimineis circa collum, quasi ad suspensionem praeparati, ut imperator iussit satisfaciebant.

17. Quod imperator in Apuliam venit.

April. Facta igitur pace inter Romanos et Teutonicos, imperator in Apuliam processit, et Beneventum^a et Capuam ac reliquas civitates illius regionis seu vi sive voluntaria deditione sibi subiugavit, et Nortmannis, qui de patria sua, nescio qua necessitate compulsi, in Apuliam confluerant, ibi habitare licentiam dedit, et ad defendendos terminos regni adversus Graecorum versutias eos principibus suis coadunavit. Cunctis rebus rite et prospere sibi cedentibus imperator reversus, praeteriens Romam, iterum Italiam pertransiit.

18. De tyranno Thasselgardo^{b, 24}.

Eo tempore erat in Italia quidam tyrannus Thasselgart dictus^c, qui sub tempore Henrici imperatoris multa facinora commisit in regno, sed per marinos recessus et alias mutationes, quas habuit ultra modum tutas, caesaris Henrici persecutionem evaserat. Erat enim nobilis genere, despicibilis in persona, turpis in moribus, magnus praedator ecclesiarum et viduarum. Hunc imperator Chuonradus diligentissime insequabatur, et insidias sibi ante et retro omnibus modis apposuit. Qui dum a^d quodam suo castro fugere vellet in aliud, a militibus caesaris captus est. Quod dum audiret imperator, cum magna festinantia prope perabat, ita ut fere centum miliaria Latina intra diem et noctem pertransiret: cogitabat enim, ut more solito iterum^e evaderet. Veniente vero imperatore, praesentatus est illi ipse tyrannus. Quem cum videret, fertur dixisse imperator: *Nonne est hic ille leo, qui devoravit bestias Italiae? Per sanctam crucem Domini^f, talis leo non comedit amplius de pane meo!* Et hoc dicens, statim cunctis principibus regni adjudicantibus praecipit illum in patibulum suspendi. Quo suspenso, per omnem illam provinciam pax et securitas, diu latentes, simul emergerant.

19. De coniuratione quorundam Teutonicorum.

Interea morante in Italia imperatore, apud Teutonicos^g magna invidia, multa consilia, multae factiones adversus imperatorem in casum eruperant. Ut enim a minoribus incipiam et ad maiores perveniam, quidam comes in Suevia Welf^h nominatus, dives in praediis potens in armis, et Bruno episcopus Augustensis, invicem confligentes, multa mala in praediis et incendiis fecerunt in regno. Ad extremum praedictus comes ipsam Augustam irrumpens, aerariumⁱ episcopi despoliavit et totam civitatem vastavit; quod postea cogente imperatore totum restituit et episcopo emendavit. Chuono dux Wormatiensis, patruelis imperatoris, nec fides imperatori nec tamen multum noxius illi, interim quietus manebat. Fridericus dux Liutharingorum, vitricus praedicti Chuononis, imperatori inimicando^j morte propria praeventus est. Ernestus dux Alamanniae, privignus imperatoris Chuonradi, nuper ab eo beneficiis et muneribus sublimatus, discedens iterum instigante diabolo rebellionem moliebatur, et consilio quorundam militum suorum Alsatiam provinciam vastavit, et castella Hugonis comitis, qui erat consanguineus imperatoris, desolavit. Deinde magno exercitu iuvenum collecto Burgundiam invasit, et ultra castrum Solodorum quamdam insulam aggere et vallo firmare coepit. Sed Ruodolfus rex Burgundionum veritus hostem imperatoris recipere, ab incepto illum prohibuit. Inde reversus, supra Turicum quoddam castrum munivit, et Augustensem^k ecclesiam nec non abbatiam sancti Galli nimium distrahendo, non mediocre dampnum patriae intulit. Sic posthabita lege et iustitia, usque ad imperatoris reditum iniquis conatibus insistebat.

20. Ubi dux Ernestus se denuo reddidit.

lun. Pace per totam Italiam confirmata, imperator Chuonradus prospero reditu in Alamanniam venit, et in Augusta Vindelica colloquium familiare cum suis fidelibus tenens, de

a) *ita Zwettl.* Beneventanum 1. 2. b) Thasselgare 2. c) Thasselgardt 1. Tassibardum vocat Zwettl. d) a — a desunt 1. e) caeterum 1. f) die 1. g) Theut. *hoc loco* 1. h) atrium Zwettl. i) inimitando 1. k) Augustensem 1. Angiensem 2. 24) cf. Moratorii Annales ad h. a.

proditoribus patriae tractare coepit. Inde ad oppidum quod Ulma vocatur veniens, collo-
quium publice conductum^a illic habuit. Huc dux Ernestus non voto supplice venit, confisus
in multitudine militum quos optimos habuit, ut vel secundum libitum cum caesare se pa-
caret^b, vel inde per potestatem rediret. Et habito colloquio cum suis, primum monuit eos
5 fidei sacramentaliter promissae, dehinc hortabatur^c eos, ne illum desererent, ne hono-
norem suum perderent; non decere eos immemores^d fore, in historiis patrum semper Ala-
mannos bonae fidei et stabilitatis in dominos testimonium habere; et si sibi fidi^e forent, illis
praemia, posteris eorum gloriam et honorem esse futurum. Talia dicenti duo comites Fri-
dericus et Anshelmus pro caeteris respondebant hoc modo: *Nolumus inficiari, quin vobis*
10 *fidem firmiter promitteremus contra omnes, praeter eum qui nos vobis dedit. Si servi essemus*
regis et imperatoris nostri, et ab eo iuri vestro mancipati, non nobis liceret a vobis separari.
Nunc vero, cum liberi simus^f et libertatis nostrae summum defensorem in terra^g regem et im-
peratorem nostrum habeamus, ubi illum deserimus, libertatem amittimus, quam nemo bonus,
15 *ut ait quidam, nisi cum vita simul amittit. Quod cum ita sit, quicquid honesti et iusti a nobis*
exquiritis, in hoc parere volumus vobis. Si autem contra hoc vultis, illic revertemur liberaliter,
unde ad vos venimus conditionaliter. His auditis dux cum se intellexisset a suis dimitti, sine
omni pactione imperatori se reddidit; quem caesar in Saxoniam exulari fecit super quan-
dam rupem quae Gibichenstein^h dicitur, ut ibi castigatus a rebellione ulterius desineret. 23

21. Quod rex Burgundiae imperatori occurrebat Basileae.

20 Imperator pertransiens Alamanniam, cunctosⁱ qui sibi rebelles fuerant in ditionem Aug.
recepit, et munitiones eorum deiecit; et perveniens usque ad Basileam, Rudolfum regem
Burgundiae alloquitur, qui illic sibi occurrebat extra urbem iuxta vicum qui Mittenza^j dicitur;
et habito familiari colloquio, imperator regem secum duxit in urbem. Confirmata inter eos
pace, Gisela imperatrice haec omnia mediante^k, regnoque Burgundiae imperatori tradito
25 eodem pacto quemadmodum^l prius antecessori suo Heinrico imperatori datum fuerat, rex
iterum donis ampliatus, cum suis reversus est in Burgundiam. Imperator vero descendens
per Rhenum in Franciam venit, ibique dux Chuono patruelis eius, prius rebellis, se reddidit;
quem imperator in liberis custodiis aliquantulum castigavit, destructisque munitionibus suis.
quas optimas habuit, in gratiam illum recepit, totumque^m honorem suum sibi restituit. Paulo
30 postⁿ Adalbero^o dux Histrianorum sive Carintanorum^p, reus maiestatis, victus ab imperatore,
cum filiis suis exulatus est, et ducatum eius iste Chuono ab imperatore suscepit; quem du-
catum pater eiusdem Chuononis dudum habuisse perhibetur. Ita dux Chuono fidus et bene
militans imperatori et filio suo Heinrico regi, quousque vixerat, permansit.

22. De legatione episcopi Argentinensis.

35 Eodem tempore Werinarius, Argentiniae civitatis episcopus, ab imperatore legatus
Constantinopolim mittitur. Qui dum causa orationis Hierosolimam pergere se fingeret, ut
putamus^q iudicio Domini, quem fallere nemo valebit, mirabiliter prohibitus est. Nam dum
magnum comitatum hominum, maiorem quoque^r mutorum animalium, equorum, boum,
ovium, porcorum, multasque delicias seculares ultra modum secum educeret, perveniens in
40 Ungariam, a rege Stephano contradicta est sibi via, quod eo tempore nulli oratorum accidit.
Inde reversus per Baioariam, cum omni comitatu suo pergens Italianam intravit; et multum
circa fines Veronae moratus, tandem cum maximo labore per Venetiam mare Adriaticum
ingressus, navigio calamitoso Constantinopolim pervenit. Cumque ab imperatore Graeco-
rum honorifice susceptus esset, secumque satis familiariter conversaretur, desiderare coepit
45 ut imperatoris auxilio Hierosolimam adiret, quo desiderio, semper aliqua re intercedente,
numquam potiri valuit. Sequenti vero tempore obiit, et sepultus est in eadem urbe; et epi-
scopatum eius Willihelmus^s Argentinensis canonicus suscepit. Legationis tamen causam
postea imperator Graecus aureis litteris imperatori Chuonrado rescripsit.

23. Quod impe. filium suum Heinricum regem consecrari fecit.

50 Anno Domini 1028 indictione 11. imperator Chuonradus filium suum Heinricum, magni 1028.

a) coaditum 1. b) peccaret 1. c) d. dehortabatur 1. d) i. f. l. b. p. decessit 1. e) deest 1. f) simul 1.
g) interea 2. h) cunctosque qui 1. i) ita correxi; Mittenza 1. 2. j) meditante 2. k) quidam 1. l) i. in h. 2. m) Adel-
bero 1. 2. Albero Zwettl. n) Karinthianorum Zwettl. o) putavimus 2. p) maiorem, quem 1. q) Willihelmus 1. 2.
25) prope Halam. 26) Miltentz a meridie et oriente Basileae. 27) a. 1035; v. infra cap. 33.

1028. ingeni et bonae indolis puerum aetate undecim annorum, principibus regni cum tota multitudi-
 Apr. 14. apud Aquisgrani palatium sublimari fecerat. Tunc in principali dominica paschae consecratus et coronatus, paschalem laetitiam triplicavit. Nam dum in superioribus annis duas coronas, id est patris et matris suae, mundus veneraretur, nunc tertia addita,

Spes pacis crevit, quam rex cum caesare fecit;
 praesertim cum is coronatus esset, cuius aetas vita diuturna satis digna fuerat. Deinde diversa regna peragrantes, caesar per se, rex sub tutore et actore Augustensi episcopo Brunone, cunctos rebelles domabant et foedera pacis ubique feliciter firmabant.

24. De obitu episcopi Augustensis.

1029. Anno sequenti imperator in Baioaria Ratisponae pascha celebravit. Ibi Bruno episcopus
 Apr. 6. Augustensis defunctus est, cuius corpus imperatrix prosecuta^b; cum filio Heinrico rege ad Augustam sedem suam honorifice sepeliri fecerunt. Nobilis enim valde fuit ipse episcopus Bruno. Nam dum esset frater Heinrici imperatoris, filius erat matererae Gisela imperatricis. Soror vero eiusdem episcopi nupta Stephano regi Ungariorum, causa fuit christianitatis primum in gente Pannonica. Episcopatum vero Augustensem Eberhardus suscepit.

25. Qualiter dux Ernstus ducatum accepit et statim amisit.

1030. Anno Domini 1030 imperator Chuonradus apud Ingelheim^c pascha celebravit. Ibi
 Mart. 29. Ernstus supra memoratus dux Alamanniae, a custodia solutus ducatum recepit, eo tenore ut Wezelonem^d militem suum, qui multis factionibus regnum turbaverat, quasi hostem rei publicae cum omnibus suis persequeretur^e, idque se facturum cum sacramento confirmaret. Quod cum dux^f facere nollet, hostis publicus imperatoris diudicatus est, et penitus ducatu amisso, cum paucis inde recessit. Imperator vero ducatum Alamanniae Herimanno^g iuniori, fratri eiusdem Ernusti, dedit, eumque Warmanno Constantiensi episcopo commendavit. Imperator vero communi consilio omnium principum regni eiusdem Ernstum et cunctos iustitiae et paci reluctantes ab episcopis excommunicari fecit, eorumque res publicari iussit. Ipsa imperatrix Gisela, quod dictu est miserabile^h sed actu laudabile, filium inconsultum sapienti marito postponens, publicam fidem dedit omnibus, quicquid illi accidisset, nullam ultionem neque malum animum pro hac re se reddituram fore.

26. Quod imperator super Ungariosⁱ cum exercitu venit.

Eodem tempore multae dissensiones inter gentem Pannonicam et Baioarios, culpa tamen Baioariorum, factae sunt, ita ut Stephanus rex Ungariorum multas incursiones et praedas in regno Noricorum, id est Baioariorum, faceret. Unde commotus imperator Chuonradus cum grandi exercitu super Ungarios venit. Rex autem Stephanus minime sufficiens adversus imperatorem, orationibus et ieiuniis in universo regno suo indictis, praesidium Domini tantummodo flagitabat. Imperator tam munitum regnum fluviis et silvis intrare non valens, multis tamen praedationibus incendiis circa terminos regni iniuriam suam satis ulciscens, reversus est; volens tempore oportuni^h ceptaⁱ sua peragere. Sed filius suus rex Henricus adhuc puerulus, Eigilberto^m Frisingensi episcopo creditus, legatione Stephani regis pacem rogantis accepta, unico consilio principum regni, patre nesciente, gratiam reconciliationis annuit²⁷; iuste et sapienter agens, qui regem iniuste iniuriatum, ultro petentem gratiam, recepit in amicitiam.

27. Quodⁿ dux Ernstus auxilium petiit ab Odone comite.

Interea dum haec^o agerentur, praefatus Ernstus ducatus dignitate privatus, multa cogitans, multa moliens, qualiter imperatori resisteret, magnos labores in vanum consumpsit. Qui assumpto Wezelone^p milite suo, cum aliis paucis perrexit in Franciam Latinam ad Odonem comitem, propinquum suum. Nam mater Odonis et mater Gisela impe-

a) Peligrino 1. 2. b) prosecuta 2. c) Ingelheim 1. Ingelheym 2. d) Wezelonem 1. 2. Wezilone 2. Wezilone 2. Wezilone 2.
 e) persequeretur 1. f) rex 2. g) Herimanno hic 1. 2. h) ita 1. Zwettl. mirabile 2. i) Ungaros 1. 2. constant. k) opperimiori 1. 2. l) septa 1. m) ita Zwettl. et supra; Eigilberto 1. 2. n) haec inscriptio deest 1. o) hoc 50 ageretur 1. p) Wezelone 1. 2. 27) v. Herimannum a. 1031.

ratricis fuerant sorores. A quo dum consilium et auxilium peteret, seu^a nollet sive non. 1030. aunderet, nihil solatii contra imperatorem sibi dedit.

28. Qualiter^b dux Ernestus periit.

Dux vero Ernestus reversus, iterum in Alamanniam venit, ibique in quadam eremo
5 quae Nigra silva dicitur in locis tutissimis moratus, praeda miserabili per aliquod tempus
vivebat. Ad extremum dum a militia caesaris undique coartaretur, quidam qui imperatori
favebant, equos quos dux et omnes sui optimos habebant, per insidias in pascuis exceperunt.
Dux vero perditis^c equis in quibus confidebat, nihil pensi plus habens, in tanta perturbatione
quid ageret dubitabat; collectis tamen undique qualibuscumque equis quos habere poterat, cum
10 omnibus quos tunc habuit egressus est silva, secum deliberans, melius esse honeste mori
quam turpiter vivere. Cumque pervenissent in saltus silvarum ad illam regionem Alaman-
niae quae Bara dicitur, viderunt castra deserta, quae priori nocte hostes occupaverant. Con-
festim perceperunt, sibi insidias parari. Nam Manegoldus comes, miles imperatoris de Au-
gensis abbatia magnum beneficium habens, ab imperatore et Warmanno Constantiensi epi-
15 scopo, qui tunc vice ducis Herimanni^d Alamanniam gubernabat, praesidio locatus fuerat,
ne dux Ernestus praedas aut incendia faceret in regione. Statim dux Ernestus et assecutores
sui nimium alacres effecti sunt, existimantes iniurias suas cito ulturos fore in^e hostibus;
arreoque itinere suos insecutores insequi coeperunt. Eadem intentione Manegoldus comes
et qui cum illo fuerant huc et illuc progredientes, itinera ducis diligenter observabant. Hac
20 occasione utrimque collata ita coniuncti sunt, ut se invicem videre et affari possent. Erant Aug. 17.
autem ex parte Manegoldi multo plures milites quam de parte ducis.

Nec mora, congressi pugnabant acriter omnes,
ex parte ducis ira, ferocitate, audacia incitati, ex altera parte pro gloria, pro remuneratione
adducti. Hi qui cum duce fuerant, cum nihil de vita cogitarent, omnes ad interitum pro-
25 perabant. Dux vero cum nemini parceret, in hoc praelio neminem sibi parcentem invenit,
et a plurimis vulneratus, postremo interfectus occubuit. Ibi cecidit Wezilo^f comes, miles
ducis, cuius causa haec omnia acciderant; Adalbertus^g et Werin, nobiles viri, et alii multi
interfecti sunt ibi. Ex altera parte ipse Manegoldus comes, auctor huius congressionis, ce-
cidit, et plures alii secum. Corpus Ernusti ducis in Constantiam delatum, prius accepta in-
30 dulgentia a potestate episcopali pro excommunicatione, in ecclesia sanctae Mariae sepultum
est. Corpus Manegoldi in Augia subterratum^h est.

Accidit hoc bellum semper miserabile multum,

16. Kalendarum Septembriam. Hoc cum nunciatum esset imperatori, fertur dixisse:
Raro canes rabidj foeturam multiplicabunt.

35 29. Ruodolfus^a rex Burgundiae obiit, et Odo^b regnum eius invasit.

Anno Domini 1032 Ruodolfus rex Burgundiae, avunculus Giselaе imperatricis, obiit in 1032.
pace, cuius regnum comes Odo^c Francigena, filius sororis suae, invasit, et quaedam castra^d
munitissima sive civitates seu dolo seu bello ceperat: nec se regem ausus est facere, nec
tamen regnum voluit dimittere. Referebant quidam, illum dixisse saepe, quod numquam rex
40 fieri, sed tamen semper magister esse regis vellet. Eo modo magnam partem Burgundiae
distraxit, licet regnum Burgundiae Chuonrado imperatori et filio eius Heinrico regi a Ruod-
olfo rege, postquam ipse superstes non esset, per iusiurandum iamdudum confirmatum
esset. Sed dum Odo consul^e haec in Burgundia faceret, Chuonradus imperator in Sclavonia^f
cum armis fuerat. Quid ibi ageret, vel qualiter postea Odonem repulisset de Burgundia,
45 consequenter dicam. Supra dictus Bolizlaus dux Bolanorum mortuus^g, reliquit duos filios,
Misonem et Ottonem. Misico dum fratrem suum Ottonem persequeretur, expulerat eum
in Ruziam^h. Dum ibi aliquantum tempus miserabiliter viveret, coepit rogare gratiam impe-
ratoris Chuonradi, ut ipso impetranteⁱ et iuvante restitueretur patriae suae. Quod dum impe-
rator facere vellet, decrevit ut ipse cum copiis ex una parte, ex altera frater Otto Nisi-
50 conem aggredirentur. Hunc impetum Misico ferre non valens, fugit in Bohemiam ad

a) sive 2. b) inscriptio deest 1. c) p̄dictis 1. d) Hermani 1. Heremanni 2. e) deest 1. f) Wezilo 1. 2.
al. Wehelo 2. g) Na Herimannus. Adalbertus et Werin 1. 2. h) sepultum est V. Kal. Sept. Zwettl. i) XV. 1. 2.
XVI. Zwettl. Herimannus. Necrologium Augiensis Manegoldi, Ernusti, Wernheri nomina diei XVI. Kal. Sept. adscripta
habet. k) Rodolphus 1. l) al. Udo 2. m) al. Udo 2. n) comes 2. o) Sclavonia 1. p) Russiam 1. 2. q) imperante 2.

55 28) cf. Ann. Hildesh. SS. III, 99 et Chron. Polonorum SS. IX, 436.

1032. Uodalricum ducem, cui tunc temporis imperator iratus fuerat. Sed ille, ut sio placaret imperatorem, voluit sibi reddere Misiconem; quod pactum sceleratum rennuit caesar, dicens se nolle inimicum emere ab inimico. Otto restitutus patriae et dux factus a caesare, dum post aliquod tempus minus caute ageret, a quodam familiari suo clam interfectus est. Tunc Misico omnibus modis quaerebat gratiam imperatricis Giselaë et reliquorum principum, ut mereretur redire ad gratiam imperatoris. Caesar misericordia motus, dedit sibi veniam, et divisa provincia Bolanoyum in tres partes, Misiconem fecit tetrarcham, reliquas duas duobus aliis commendavit; sic imminuta potestate, minor facta est temeritas. Defuncto Misicone, Gazmerus^a filius eius fideliter serviebat huc usque²⁸ imperatoribus nostris.

30. Quod imperator cum filio suo Heinricho rege Burgundiam adiit. 10

1033. Anno Domini 1033 imperator Chuonradus cum filio suo rege Heinricho natalem Domini in Argentina civitate celebravit. Inde collecto exercitu per Solodorum Burgundiam intravit. Et veniens ad Paterniacum monasterium, in purificatione sanctae Mariae a maioribus et minoribus regni ad regendam Burgundiam electus est; et in ipsa die pro rege coronatus est. Deinde quaedam castella, quae Odo invaserat, obsedit, sed propter nimiam asperitatem hiemis, quae tunc fuerat, valde impediatur. De qua nimietate frigoris quidam de nostris centenos versus fecit, quos imperatori praesentavit; in quibus tam mirandae res dicuntur, quod equi in castris circa castellum Murat^{b, 29}, si pedes infixissent terrae pro tempore^c diei aliquid moliti, per noctem ita gelati constringerentur, ut nequaquam nisi securibus et sudibus de terra in circuitu gelata^d evelli potuissent. Quidam vero qui non habuit adiutorium, equum proprium ita haerentem interfecit et corium de cruribus sursum abstulit, reliquum terrae gelatae infixum dimisit. Homines quoque multum confundebantur hoc algore; erat enim una facies juvenum et senum, omnes erant die et nocte cani et barbati propter horridum rigorem glaciei, licet plures iuvenes et imberbes fuissent ibi; et tamen

Vix haec causa fuit, quod caesar bella reliquit. 25

Imperator reversus ad Turicum^e castrum pervenit; ibi plures Burgundionum, regina Burgundiae iam vidua, et comes Hupertus, et alii qui propter insidias Odonis in Burgundia ad imperatorem venire nequiverant^f, per Italiam pergentes occurrebant sibi, et effecti sui fide promissa^g per sacramentum sibi et filio suo Heinricho regi, mirifice donati redierunt.

31. Quod imperator super Odonem cum exercitu venit. 30

Aug. Eiusdem anni aestate imperator cum exercitu suo super Odonem consulem^h in Gallias Francorum venit, dicens, si Odo in Burgundia res alienas iniuste quaereret, de suo proprio, iuvante Deo, aliquid perdere deberet. Tunc in regno Heinrichi regis Francorum, in praediis tamen et beneficiis Odonis, tantas devastationes et incendia fecit imperator, ut ipse Odo necessitate compulsus humiliter veniens quaereret veniam, promittens Burgundiam dimittere, et secundum iussionem illius sibi satisfacere. Sic imperator cum suo honore et Odonis dampno reversus est.

32. Qualiter imperator Odonem expulit de Burgundia.

1034. Anno Domini 1034 imperator in Baioaria Ratisbonae sanctum pascha celebravit. Huius Apr. 14. anni aestate, dum Odo praefatus promissa non attenderet, sed adhuc quamdam partem Burgundiae, quam iniuste invaserat, obtineret, imperator Chuonradus expeditis Teutonicis et Italis Burgundiam acute adiit. Teutones ex una parte, ex altera archiepiscopus Mediolanensis Heribertus et caeteri Italici ductu Hupertii comitis de Burgundia usque Rhodanum fluvium convenerunt. Augustus veniens ad Genevensemⁱ civitatem, Geroldum principem regionis illius, et archiepiscopum Lugdunensem, atque alios quam plures subegit; et reversus castrum Murat^b cum fortissimis militibus Odonis munitum obsidens, vi cepit, et quos intus invenerat captivos duxit. Caeteri fautores Odonis hoc audientes solo timore caesaris fugerunt; quos persecutus caesar, omnino exterminavit de regno, et acceptis de principibus Burgundiae multis obsidibus, rediit per Alsatiam ad^j imperatricem. Nam dum ille in Burgundiam per-

a) Gahmerus 1. Casimirus 2. b) Mirrat 1. c) per teporem 2. d) gellata 1. e) Turicum 2. f) nequi-
verunt 2. g) permissa 1. h) comitem 2. i) Genevensem 1. k) Mirrat 1. l) dossi 1.

28) Anno 1050 iterum rebellis extitit. 29) Murten.

geret, imperatrix secuta est eum usque Basileam. Inde reversa ad Argentinam civitatem, 1034. expectavit reditum imperatoris. Eo tempore filia imperatoris Chuonradi et Gisela imperatrix, Mahthilda, nimiae formositatis puella, Heinrico regi Francorum desponsata, obiit Wormatae, ibique sepulta est.

33. Quod rex Heinricus Sclavos subiugavit.

Interea dum haec quae superius dicta sunt imperator in Burgundia faceret, filius suus Heinricus rex, licet in puerilibus annis, non segnus rei publicae consuluit in Bohemia^a et in caeteris regionibus Sclavorum; ubi et Uodalricum ducem Bohemiae et reliquos quam plures caesari adversantes strenue subiugavit, et redeunti patri occurrens, de duplici victoria duplex gaudium populis effecerat. Deinde collectis copiis de Saxonia, super eos qui Liutizi^b vocantur, quique olim semichristiani nunc per apostaticam nequitiam omnino sunt pagani, imperator venit, ibique conflictum implacabilem mirabiliter diremit. Inter Saxones enim et paganos fiebant ea tempestate multae dissensiones et incursiones. Cunque caesar veniret, coepit quaerere, ex qua parte pax, quae diu inviolata inter eos fuerat, prius corrumperetur. Dicebant pagani, a Saxonibus pacem primum confundi, idque^c per duellum, si caesar praeciperet, probare^d. E contra Saxones ad refellendos paganos similiter singulare certamen, quamvis iniuste contenderent, imperatori spondebant. Imperator consulentibus principibus suis, licet non satis caute ageret, hanc rem duello diiudicari inter eos permisit. Statim duo pugiles congressi sunt, uterque a suis electus. Christianus in sola fide, quae sine operibus iustitiae mortua est, confidens, et non diligenter attendens, quod Deus, qui veritas est, 20 in vero iudicio disponit, qui solem suum oriri super bonos et malos facit, qui pluit super iustos et iniustos, audacter pugnare coepit. Paganus autem solam conscientiam veritatis, pro qua dimicabat, prae oculis habens, acriter resistebat. Postremo christianus a pagano vulneratus cecidit. Ex qua re pagani in tantam elationem et audaciam venerunt, ut nisi imperator^e adesset, continuo irruerent super christianos; sed imperator ad compescendas incursiones eorum construxit castrum Wirbinam, in quo praesidia militum locavit^f, et principes Saxoniae, ut unanimiter resisterent paganis, sacramento et imperiali iussione constrinxit^g. Deinde reversus est in Franciam.

Sequenti vero anno idem castrum a paganis dolo captum^h est, et plures nostrorum 1035. qui in eo erant ab eis occisi sunt. Hinc commotus imperator, iterum cum copiis usque Albim aestate fluvium venit. Sed cum pagani transitum prohiberent, imperator per aliud vadum fluvii partem exercitus latenter transmisit; et ita fugatis hostibus, ipse per ripam liberam regionem ingrediens, immensis devastationibus et incendiis ubique, nisi in locis inexpugnabilibus, sic humiliavit eos, ut census ab antiquis imperatoribus propositum et iam auctum Chuonrado imperatori postea persolverent. Multum enim laboravit Chuonradus imperator prius et tum in gente Sclavorum; unde quidam de nostris quoddam breviarium versifice fecit, quod postea imperatori praesentavit. Ibi legitur, qualiter imperator interdum in paludibus usque femora stabat, pugnans ipse et exhortans milites ut pugnarent, et victis paganis nimis acriter trucidabat eos pro quadam superstitione illorum nefandissima. Nam fertur, ut quodam tempore effigiem ligneam crucifixi domini nostri Iesu Christi scelerato ludibrio habuissent pagani, et in eam spuerent atque colaphis caederent; ad extremum oculos eruebant, manus et pedes truncabant. Haec ulciscens imperator, de captis paganis maximam multitudinem pro una effigie Christi simili modo truncoavit et varia morte delevit. Idcirco in eisdem versibus caesar ultor fidei vocatur, et Romanis principibus Tito et Vespasiano 45 comparatur, qui in ultionem Domini triginta Iudaeos pro uno nummo commutaverant, cum Iudaei Christum pro totidem denariis vendiderintⁱ. Reversus imperator, quicquid obstaculi in regno invenit, imperiose disiecit. Eodem anno Adalbero dux Carantanorum, imperatoris gratiam perdens, ducatum amisit^j et in exilium missus est.

34. De coniuratione Italarum^k.

Item eodem tempore magna et modernis temporibus inaudita confusio facta est Italiae, propter coniurationes quas fecerat populus contra principes. Coniuraverant enim omnes

a) Boemia 1.^a b) Liutizi 1. 2. al. Liutizi 2. c) id 2. d) probari 2. e) imperator a. c. i. a. e. s. desunt 1. f) locabat 2. g) constringebat 2. h) reptum 1. 2. i) vendiderunt 1. j) titulus desunt 1.

30) cf. supra cap. 21. 31) cf. Arnulfi gesta archiepp. Mediol. II, 10. SS. VHL. p. 14. 15.

1035. valvasores Italiae et gregarii milites adversus dominos suos, et omnes minores contra maiores, ut non paterentur aliquid sibi inultum accidere a dominis suis supra voluntatem ipsorum, dicentes, si imperator eorum nollet venire, ipsi per se legem sibi facerent. Hoc cum nunciatum esset imperatori, fertur dixisse: *Si Italia modo esurit legem,*

Concedente Deo bene legibus hanc satiabo.

1036. Et praeparans se anno sequenti, Italiam cum copiis intravit. Interea principes Italici male conceptam coniurationem periculum generare posse scientes, convenerunt simul cum minoribus, et prius exhortationibus et consiliis hoc recens malum destruere conabantur; cum hoc non procederet, temptabant bello superare; sed inito praelio minorum incredibilis multitudo sola impressione catervarum vicit. Ibi episcopus Astensis indigna statione³¹ periit, 10 caeteri fugerunt, et nimium confusi adventum imperatoris aegre expectabant.

35. Quod rex Heinricus filiam Chnutonis^a regis in coniugium duxerit.

Anno Domini 1036 Heinricus rex, filius imperatoris, Chnutonis^a regis Anglorum filiam nomine Chnehildem^b, pro regina consecratam regalibus nuptiis in coniugium duxit. Eodem anno, ut dictum est, imperator Chuonradus cum filio Heinrico rege Italiam intravit 15 cum exercitu, et celebravit natalem Domini Veronae anno dominicae incarnationis 1037.

1037. Inde ad Mediolanum veniens, ab Heriberto archiepiscopo magnifice receptus est in ecclesia sancti Ambrosii. In ipsa die, nescimus cuius consilio, pene gravis tumultus factus est populi Mediolanensis, quaerentis ab imperatore, si vellet favere coniurationi eorum. Unde commotus imperator praecepit, ut omnes in urbem Papiensem ad generale colloquium convenirent^c. Quod dum factum esset, cunctis reclamantibus legem fecit imperator. In ipso placito quidam Hugo comes et alii quam plures Italici appellabant archiepiscopum Mediolanensem pro multis causis, quibus eos offenderat. Imperator vero vocato archiepiscopo praecepit, ut satisfaceret omnibus. Quod dum archiepiscopus renueret, sensit imperator, omnem illam coniurationem Italiae ipsius consilio factam esse. Et mox comprehenso illo, 25 retinuit in sua potestate. Deinde commendavit eum in custodiam Poponi patriarchae Aquilegensis, et Chuononi duci Carentanorum. Qui ab eis ductus est cum imperatore^d usque Placentinam civitatem. Quadam nocte quidam de familiaribus archiepiscopi collocavit se vice ipsius in lecto quo ipse iacere^e solebat, et superducto coopertorio latuit, ut ita falleret custodes. Archiepiscopus adducto sibi equo a quodam fugit, et veniens Mediolanum, a suis 30 cum magno gaudio susceptus est. Deinde, quicquid poterat moliri contra imperatorem, non praetermisit. Imperator quaeque castella sibi adversa destruxit, et iniquas coniurationes

Apr. 10. Italiae iusta lege reducta³² exinanivit; et veniens Ravennam, sanctum pascha ibi celebravit. Eodem anno in Italia tres episcopi, Vercellensis, Cremonensis, Placentinus, apud imperatorem accusati sunt; quos imperator comprehensos exulari fecit. Quae res displicuit multis, 35 sacerdotes Christi sine iudicio dampnari. Referebant nobis quidam, piissimum nostrum Heinricum regem, filium imperatoris, salva reverentia patris clam detestari praesumptionem caesaris in archiepiscopum Mediolanensem atque in istos tres; et merito, quia sicut post iudiciale sententiam depositionis nullus honor exhibendus est, sic ante iudicium magna reverentia sacerdotibus debetur. Eodem anno praefatus consul^f Odo de Francia in regno 40 imperatoris quaedam loca invadens, a Gozelone^g duce Lotharingorum, et filio^h suo Godofrido, et Gerharo comite, atque a militiaⁱ episcopi Mettensis, pugna commissa cum illo, fugiendo interfectus est, et vexillum eius caesari in Italiam allatum, hostem interemptum testabatur. Eo tempore imperator Mediolanenses nimium afflixit, et quoniam urbem antiquo opere et maxima multitudine munitam capere non poterat, quod in circuitu fuerat igne 45 et gladio consumpsit.

36. De^h miraculo quod accidit in die pentecostes.

Eodem tempore dum imperator quoddam castrum sancti Ambrosii, quod Curbitum³³ dicitur, iuxta Mediolanum obsideret, accidit ibi, quod plures pro miraculo habuerunt. In dominica 28. sancta pentecostes, ante horam tertiam, de magna serenitate coeli subito fulmina 50

a) Chnutonis 1. Chnutonis *Zweyll*. Cunitonis s. Chunos 2. a) Cunitonis 1. 2. b) *ita Herimannus et Zweyll*. Chnehildem 1. 2. *vide infra cap. 40*. Chuonradus *Zweyll*. c) venirent 2. d) imperatorio 2. e) i. e. desuati 1. f) comes 2. g) Gozelone 1. h) filius suis et Godofrido interfectus est *Zweyll*. i) militia 1. k) *inscriptio deest* 1.

31) i. e. in proelio. 32) *Legg. II. p. 38**.* 39. 33) Corbetta, ab occidente Mediolani.

cum tonitruis eruperunt tantae fortitudinis, ut multa pars hominum et equorum periret in castris. Quidam prae tanto terrore in excessum mentis venerunt, ita ut post aliquos menses vix illis sensus redierit^a. Venientes autem qui extra castra fuerunt^b, nec vidisse nec audisse aliquid tale dicebant. Eo tempore imperator archiepiscopatum Mediolanensem Ambrosio Mediolanensi canonico dedit, licet illi ista donatio parum profuisset. Nam cives Mediolanenses quicquid habuit idem Ambrosius in illorum territorio demoliebantur, et suum archiepiscopum Heribertum usque obitum eius cum honore retinuerunt, sed tamen cum gratia Heinrici regis filii imperatoris, quod plenius in gestis regis, si Deus voluerit, exequar. Eodem tempore papa Cremonae occurrebat imperatori, et honorifice receptus et dimissus, Romam reversus est. Imperator disperso exercitu per regiones, ipse ad montuosa loca secessit propter refrigerium, quoniam ea aestate magnus calor imminabat.

37. De seditione quae facta est in Parma.

Eodem anno, hyberno tempore collecto exercitu, imperator transcendens Padum, ad Parmam civitatem venit, ibi natalem Domini celebravit inchoante anno dominicae incarnationis 1038. In ipsa die nativitate Domini inter Teutonicos et cives Parmenses magna seditio orta est, et quidam bene valens vir Chuonradus, infertor ciborum imperatoris, cum aliis interfectus est. Unde commotus exercitus, gladiis et igne cives aggreditur; et imperator post incendium magnam partem murorum destrui praecepit, ut eorum praesumptionem non inultam^c fuisse haec ruina aliis civitatibus indicaret. Deinde imperator transcendens Apenninum montem, in Apuliam tendebat. Imperatrix vero Romam orandi gratia venit, inde ad imperatorem revertitur. Imperator autem ad terminos imperii sui perveniens, Troiam Beneventanum et Capuam aliasque civitates Apuliae lege et iustitia stabilivit, dissensiones quae erant inter Nortmannos extraneos et indigenas sola iussione sedavit, et cunctis offensionibus de regno sublatis feliciter reversus, Ravennam^d venit. Ibi dispositis obsidionibus et insidiis adversus Mediolanenses, qui adhuc sibi rebelles fuerant, caeterisque rebus ad voluntatem suam per regnum compositis, patriam revisere decrevit. Eo tempore propter nimium calorem nimia contagio pestilentiae exercitum invasit, neque aetatibus neque personis pepercit. Ibi regina Chunehildis^e, coniux Heinrici regis, 15^f. Kalendas Augusti quasi in limine vitae, ingressu mortis occubuit, relinquens tantummodo solam filiolum de rege, quam postea pater Christo desponsans, in abbatissam consecrari fecit. Filius imperatricis Herimannus dux Alamannorum, juvenis bonae indolis et in rebus bellicis strenuus, eadem peste gravatus inter manus peritissimorum medicorum 5. Kalendas Augusti non sine magno detrimento imperii^g obiit. Eodem mense atque sequenti maxima multitudo exercitus morbo contacta periit. Corpus reginae tenerum et delicatum, aromatibus conditum cum rege et imperatrice ductum ad Germaniam, in praepositura Linzburg^h sepultum est. De duce statutum fuerat, ut in Constantiam civitatem Alamanniae duceretur; sed calore nimio obstante, in Tridentoⁱ sepelitur.

38. Quod imperator filio suo regi Burgundiam tradidit.

Eodem anno Stephanus rex Ungariorum obiit, relinquens regnum Petro, filio sororis suae. Reversus imperator in Baioariam, aegrotantem exercitum medicinis^m et consilio reficiebat; et dum omne regnum serenitate pacis invenisset illustratum, eiusdem anni autumno Burgundiam adiit; et convocatis cunctis principibus regni, generale colloquium habuit cum eis³², et diu desuetam atque pene deletam legem tunc primum Burgundiam praelibare fecerat. Transactis tribus diebus generalis colloquii, quarta die primatibus regni cum universo populo laudantibus atque rogantibus, imperator filio suo Heinrico regi regnum Burgundiae tradidit, eique fidelitatem denuo iurare fecit. Quem episcopi cum caeteris principibus in ecclesiam sancti Stephani, quae pro capella regis Soloduriⁿ habetur, deducentes, hymnis et canticis divinis Deum laudabant, populo clamante et dicente, quod pax pacem generaret, si rex cum caesare regnaret³³. Reversus imperator per Basileam descendens, Franciam orientalem et Saxoniam atque Fresiam^p

Pacem firmando, legem faciendo revisit.

a) rediret 1. b) fuerant 2. c) inscriptio deest 1. d) f. i. 2. e) Viennam 2. f) Chunehildis 1. 2. Chunehilda Zwell. g) ita 1. 2. et Herimannus codd. 4. 4^p. Zwell. 5. h) i. d. 2. i) Lutburg 1. 2. Limpurch Zwell. k) Tridento 1. l) inscriptio deest 1. m) medicis 1. n) Solodaro 1. o) deest 2. p) ita 1. Herimannus et Zwell. Friviam 2. 32) Solodori, Herimannus. 33) igitur: Pax pacem generat, si rex cum caesare regnat.

39. De obitu imperatoris.

1039. Anno dominicae incarnationis 1039^a dum imperator Chuonradus iam in filio suo rege
 Heinrico regni rem, imperii autem spem bene locatam confideret, cumque pene omnia per
 1003. regnum ad libitum suum inclinata videret, ipso anno diem sanctum pentecostes apud Traie-
 iectum civitatem Fresiae^b celebravit^c, ubi cum sacratissimam sollempnitatem venerando
 5 magnifice cum filio et imperatrice^d coronatus procederet ad mensam, mediocri dolore cor-
 1004. reptus est^e. Tamen ne tantae diei laetitiam perturbaret, dolorem dissimulavit. Sequenti die
 cum morbus letalis vehementer insisteret, imperatricem cum filio rege ad prandium exire
 iubet de cubiculo. Interea imperator finem sibi imminere sentiens, sicut in vita sanus, in
 actu semper constans et strenuus fuit, ita in extremis nihil segnioris fidei permansit; et vo-
 10 catis episcopis, corpus et sanguinem Domini et crucem sanctam cum reliquiis sanctorum
 apportari fecerat. Et erigens se cum lacrimis valde affectuosus, in confessione pura et ora-
 tione intenta, sanctorum communionem ac^f peccatorum remissionem devotissime accipiens,
 imperatrici et filio regi Heinrico post^g fida monita valedicens, ex hac vita migravit 2.^h Non-
 15 lunii, feriaⁱ 2, indictione 7. Viscera imperatoris apud Traiectum condita sunt, et rex loeum
 sepulturae donis et praediis ampliavit. Reliquum corpus ab imperatrice et filio rege, ut
 optime excogitari poterat, involutum et reconditum, usque Agrippinam Coloniam vectum,
 per cuncta coenobia illius civitatis atque Moguntiae seu Wormatae, sive illorum quae in
 medio fuerant, omni populo sequente et orante deportatum, incredibili oratione et magnis^k
 20 elemosinis pro redemptione animae factis, tricesima^l qua obdormivit die in Spira civitate,
 quam ipse imperator, sicut et postea filius, multum sublimavit, honorifice sepultum est.
 Hanc^m gratiam Chuonrado imperatori Deus addidit, quod non vidimus neque audivimus tan-
 tas lamentationes universorum, tot orationes, tales elemosinas alicui imperatorum corpore
 insepulto factas. Et sicut percepimus referente episcopo Heinrico Lausanensi cum caeteris
 Burgundionibus, qui illum de obitu usque sepulturamⁿ prosecuti sunt, filius caesaris Heinri-
 25 cus rex ad omnes introitus ecclesiarum, et ad extremum ad sepulturam humeros suos cor-
 pori patris ultra modum humili devotione supposuit, et non solum quod filius patri in kari-
 tate perfecta, sed quod servus domino in timore sancto debet. hoc totum rex patri defuncto
 studiosissime exhibuit.

Haec de imperatoris Chuonradi gestis breviter scripsimus, de quibus si quicquam in-
 30 tactum omnino dimisimus, hoc inauditum esse a nobis credatur. Si autem aliquid strictius
 quam rerum magnitudo se extenderet dictum est, illud propter commoditatem legentis
 34 factum esse, veraciter attestabimur. Pro quo quidam de nostris^o cantilenam lamentationum
 1048. fecerat, quam postea filio suo Heinrico regi in Constantia civitate praesentavit; quas lamen-
 35 tationes hic, quoniam eiusdem operis sunt, inserere non incongruum putavimus.

40. Versus pro obitu Chuonradi imperatoris.

Qui vocem habet serenam,	hanc proferat cantilenam
De anno ^p lamentabili	et damno ineffabili,
Pro quo dolet ^q omnis homo	forinsecus et in domo,
Suspirat populus domnum ^r	vigilando et ^s per somnum:
5 Rex Deus ^t , vivos tuere	et defunctis miserere.
Anno quoque millesimo ^u	nono atque ^v trigesimo ^w
De ^x Christi nativitate	nobilitas ruit late,
Ruit ^y caesar caput mundi,	et cum illo plures summi,
Occubuit imperator	Chuonradus ^z legum ^{aa} dator ^{ab} .
10 Rex Deus, vivos tuere	et ^{ac} defunctis miserere.

a) MXXXVIII. 1. b) Frisiae 1. 2. c) c. u. c. desunt 1. d) imperato 1. e) deest 1. f) ad corr. ac 1. ad 2.
 g) de Zwettl. per 1. 2. h) XI. 2. i) imperii 1. k) al. multis add. 2. l) octava addit 2. m) Nam 1. 2. n) se-
 pulturam usque sepulturam desunt 1. o) De anno desunt; lacuna 1. p) Et 1. Luget 2. omissis Pro quo, quae 3. 4.
 suppleat. q) damnum 3. 4. 5. r) deest 1. 2. s) regum 1. t) millesimo 3. u) et 2. v) tricesi-
 mo 3. w) A 4. 2. x) Et 1. 2. y) Chuonradus 3. Chuonradus 4. z) legis 1. 2. 4. aa) dator 4. amator 1. 2.
 ab) deest 1.

34) Haec Otio Frisingensis lib. VI. cap. 30. exscribit.

Eodem vero ^a tempore	occasus fuit gloriae ^b ,
Ruit stella matutina	Chunehildis ^c regina ^d ,
Et ^e filius imperatricis	dux timendus ^f inimicis,
Ruit Chuono ^g dux Francorum,	et pars magna ingeniorum ^h ,
15 Rex Deus, vivos tuere	et ^b defunctis miserere.
Imperatoris gloria	sit nobis in memoria,
Ac ⁱ frequenti ^m mentione	vivat vir indolis bonae,
Vivat ⁿ dominator probus	et ^o frequenti carmine novus,
Et ^p praeclara fama post mortem	vitae praestet hunc consortem.
20 Rex Deus, vivos tuere	et defunctis miserere ^q .
Regum sanguine genitus,	omnes praecellit penitus,
Gloriosus in persona,	pulcher sua sub ^r corona,
Sceptrum, regnum, imperium	nulli erat plus congruum:
Rem publicam honestavit,	huius causa laboravit.
25 Rex Deus, vivos tuere	et defunctis miserere.
Postquam replevit Franciam	per pacis abundantiam,
Mitigavit Alamannos	et omnes regni tyrannos,
Saxonibus et Noricis	imposuit fraena legis,
Vidit sua magnalia	probabilis Italia.
30 Rex Deus, vivos tuere	et defunctis miserere.
Roma subiecit se primum	a summo usque ad imum,
Experti sunt Ravennates	in bello suo primates,
Sentiebant Veronenses	invicti caesaris enses,
Hesperia se prostravit,	imperanti supplicavit.
35 Rex Deus, vivos tuere	et defunctis miserere.
Reversus Alamanniam	invenerat calumpniam ^s ,
Quam sic dissipavit caesar,	ut ventus pulveris instar ^t ,
Omnes simul perierunt	qui praedatores fuerunt.
Et cives praestantissimi	idcirco facti ^u exulari.
40 Rex Deus, vivos tuere	et defunctis miserere
Nil moratus imperator,	pacis ubicumque dator,
Bellum intulit paganis,	ne nocerent ^v christianis,
Non defendit eos palus,	nulla fuit aquis salus,
Bene coercebat Sclavos.	barbaros et omnes pravos ^w .
45 Rex Deus, vivos tue.e	et defunctis miserere ^x .

a) fere 2. b) Angliac 1. c) Chunehilda 1. 2. Gunnild 3. Cunegundis 4. d) hic 1. 2. 3. inserunt verum Hen-
 quam [quantum] 2.] crudelis annus, corruerat Herimannus quem et Otto Frisingensis in Chronico lib. VI. cap. 31. ante
 oculos habuit. e) deest 1. 2. 3. f) timidus 1. 2. g) Chuono 2. Kuono 3. Cuno 4. h) seniorum 1. 2. 4.
 k) deest in 1. 2. legitur in 3. 4. et hic et in sequentibus. l) Et recenti 1. 2. 4. m) frequentione 3. n) Fiat 1. 2.
 versus deest in 4. o) deest 1. 2. p) deest 1. 2. 4. q) hic deest in 3. 4. r) sub sua 2. s) calumpniam 1. 2.
 t) obstar 1. u) 2 in margine habet: al. sunt exulati. v) noceret 2. w) praedones 1. x) m. finis Wipponis 2.
 — Nonnulli fortasse versus interierunt

VITA GUNTHERI EREMITAE.

Est sermo ieiunus lectionibus in monasterio habendis aptatus¹, a coenobita quodam in cella ipsius Guntheri ut videtur² multo post eius obitum tempore compositus, receptis ex Wolfgeri vita Godehardi integris capitibus 8 et 9 nec vel omissis quae Wolfgerus de praesentia sua in coenobio Guntheri tradidit. Quare Mabillonius alique ipsum Wolfherium vitae quoque huius auctorem esse putaverunt; sed nec auctoris nomen in codicibus legitur, nec scribendi modus in reliquis libri partibus Wolfherio convenit, et stultam narrationem de pavone a viro qui duplicem Godehardi vitam edidit valde alienam esse existimo³. Certe talibus narratis auctor nullam sibi unquam fidem conciliabit.

Liber a Canisio in Lectionibus antiquis ex codice Altaeae inferioris editus, postea a Mabillonio in Actis SS. O. S. Benedicti saeculi VI. pag. 480 sqq. ope codicis Villingani, tertio in Actis Sanctorum Antverpiensibus die 9. Octobris p. 1054—1084 adiectis miraculis ex codice saeculi XIII exeuntis vel XIV. bibliothecae ducis de Altaems, quarto ex codice saeculi XIV. Tribonensi stilo liberiore scripto, quique a fonte libri, vita Godehardi, magis recedit, a Bonaventura Piter in libro singulari⁴ a. 1762 typis datus est. Iam vero evoluto iterum codice Tribonensi qui in bibliotheca universitatis Pragensis XIII. D. 20 signatur quinta vice prodit. Pragensem librum W. Wattenbach noster cum editis contulit.

Miracula saeculorum XIII et sequentis in Actis Sanctorum vulgata ad rem nostram minime faciunt, eaque hic omitti placuit.

INCIPIT VITA.

Vita Godeh.
II, c. 8.

1. Regnante piissimo imperatore Henrico huius nominis secundo, cum beatus Godehardus Altahense coenobium regeret, fuit in Turingiae partibus quidam vir nobilis, dignitate et meritis illustris, nomine Guntherius, qui pro delictis iuventutis lagemiacens, et considerata diligentius actuum suorum qualitate, faciem Domini in confessione praeveniens, Herveldiam, ad eundem beatum Godehardum abbatem, noviter eidem ecclesiae ab ipso imperatore praestitutum, digne, ut postea patuit, poenitendo accessit, eique omne secretum cordis ac voluntatis suae funditus aperuit. Quem abbas, iuste in Deo imbratus, blanda consolatione et condigne etiam provisione poenitentem suscepit, et ad monachicum usque professionem saluberrima sui ammonitione Domino cooperante convertit. Qui propriae diffidens inbecillitati corporis et animi, ad penitus abdicanda quaecumque sunt saeculi, multiplicem suae hereditatis proprietatem, quam

acceperat a progenitoribus, sancto Wigberto cum consensu heredem suorum firme traditione totam delegavit, sub tantibus tamen primitus testamento pactus, ut monachus factus, monasterium quod Gelingae dicitur victus et vastius gratis ipse possideret, ac fratribus illic Christo servientibus secum inde necessaria provideret. Sanctus abbas prudenter pertractans consilio homini noviter converso talem pacionem in via mandatorum Dei maximo futuram esse periculo, et plus inde per dies animae usque dispendium quam corporis, ut putabat, subsidium, interim illum provida mente ab incepto suspendit, et laico habitu adhuc usum ad Altahense monasterium secum perduxit.

2. Ibidem vir pro dens praedictus Guntherius cor-detenus compunctus, petit ab abbate, ut ante professionem liceret sibi Romam petere, et apostolorum Christi et aliorum sanctorum intercessionem pro transactae vitae devitiis et pro

1) v. cap. 8. 2) qualiter . . . nobis peccatoribus Christus servi sui terminus huius vitae manifestare dignatus est, pandamus brevier. 3) Qua in re ut iam video Iacobum Bueum vitae editorem in Actis SS. consentientem habeo. 4) Thesaurus abscanditus in agro sui monasterii Brzewoniensi prope Pragae ord. S. Benedicti S. Gunterus etc. vita et miraculis etc. ex cod. ms. membr. Tribonensi etc. studio et opera Bonaventurae Piter etc. Branae 1762 in 4. cum tabulis aeneis, quas inter specimen scripturae habetur.

novae viae ingressu quæserere. Quo permissente ivit et rediit, tandemque ante altare sancti Mauricii cingulum deponens, caput et barbam totodit, et facta de more petitione susceptus ac aliquamdiu regulariter probatus, ab eodem patre monasticae vitae habitum est adeptus. Verum post votum professionis, non immemor suae quam praescripsimus petitionis, adiens abbatem Godehardum, petiit licentiam patriam rependi et locum quem pepigerat iuxta conditionem incolendi. Quod pius pater interim consensit, nolens cum obstinata contradictione ab effectu quamvis iniquo prohibere, donec ratione dicente illicita cupientem animum paulatim posset mitigare. Venienti igitur ad locum Gellinge dictum, et disponenti necessitates ibidem commanentium, ex oculis temptationibus temploris et insidiis, Deo, ut certe credimus, ad exemplum beati Ioh. permittente, multa et varia ei occurrerunt incommoda, pro quibus, dum ipse, scilicet antea paupertatis ac laboris insolens, ad abbatem saepius queritando confugeret, eiusque pro talibus consilium et auxilium anxie perquireret, sollicitus pater fluctuationem mentis eius profunde prospiciens, subsecuturam forte cordis mutabilitatem vehementer pertimescens, blanda interdum consolatione et suaviloqua commonitione molestias cordis eius mitigavit. Interdum vero iuxta apostolum arguendo, obsecrando, increpando oportune importune^a quantum^b animum eius castigans, ad viam salutis eum reducere studuit; quod tamen adhuc modicum^c profecit.

3. Sed cum in hac alteratione^d saepius luctarentur, et in huiusmodi molestia aumbo crebrius fatigaretur, illi iterum quandam suae sollicitudinis querelam suggerenti, vir Dei debito iustitiae zelo peremptus, turgente, ut aiunt, pulmone respondit, ut aut in promissa obedientiae stabilitate Deo devotus serviret, aut certe ad solitam seculi vanitatem laqueis iterum satanae irretitus abiecto abitu rediret. Ad quam vocem stupefactus auditor intremuit, et erroris sui nimietatem aëro tandem perhorrescens, ingemuit. Sed et hanc causam pio imperatori Henrico per ordinem abbas totam secretis insinuavit, ipsamque adiutorem ad corrigendum talem hominem corrogavit. Quem confestim princeps ad colloquendum clementer evocans, per semet ipsum con-
40 verit, et ex euangelicis vel apostolicis regularibus praecipis instruere coepit, nullum posse duobus dominis servire, nec monachum ad saeculum ut eam ad vomitum reverti debere. His et aliis huiusmodi praecutionibus tandem in Christo vere compactus, vir memoratus omni praedicta
45 pactione cordetenus oblita, et tota cuiuscumque incommodi querimonia abolita, ad Althense monasterium, ubi tunc sub eiusdem patris cura, ut in gratia omnium loquitur, singulari divini cultus studio ferrebat, se contulit: et illic fratribus humillime subiectus, et in sacrae religionis di-
50 strictione pleniter in brevi tempore divini rosis infusione instructus, ultra regulare praecceptum semet praelatis administrantibus affixit.

4. Cuique in austeritate vitae perseveraret, et exemplo suo quamplures ad viam veritatis in-
55 citaret, veluti lucerna super candelabrum posita, fama eius bono odore respersa ad aures beati Stephani regis Ungarorum, ipsius venerabilis viri cognati, emanavit, cuius animum magno dilectionis inclitavit amore, ut hunc facie ad faciem videret, quem sic de virtute in virtutem proficere frequens fama praedicaret. Unde factum est, ut ad ipsum nuncios dirigeret, ut ut ad eum venire non recusaret, omni studio postularet. Vir autem Domini
60 conversionis suae non immemor, haec sibi minime licere respondebat quae rex pius postulabat. His licere auditis, maioris inflammatur caritatis amore, et velut antea nuncios direxit; sed ille se venire etiam secundo denegavit. Tertio itaque post illum, veluti

a) op. et imp. Mab. b) mentem cod. c) parum cod.

d) altriciatione cod.

5) haud procul a fluvio Regen.

primo secundo, trans mittebat, et ut ipsius petitioni assensum praeberet humiliter postulabat. Igitur sanctus Guntherius regis tandem victus precibus, eius petitioni licet, invidus annuit, et accepta abbatia et fratrum benedictione, cum transmissis legatis pariter et ipse ad regem pervenit. Rex autem viso sancto Guntherio gavisus est, et quomodo hunc artius veluti iustum et sanctum diligebat, circa ipsum maiorem diligentiam habere saepebat.

5. Factum est autem dum hora prandii sanctus Guntherius mensae regis pariter consedisset, rex sibi pavonem assatum apposuit, et ut caribus vesceretur iustum flagitare coepit. Sancto autem viro sub regulari conversatione degente et huiusmodi cibis abstinentes, penitus contradicebat, et illicitis cibis se contaminari nolle asserebat; cuius voluntati rex non minus resistebat, ut apposita manducaret non solum rogando verum etiam praecipiendo laborabat. Quidam facere poterat? Praeccepto regis se obtemperare promittebat, sed in divino adiutorio fiduciam retinebat. Quapropter factum est, ut inter prandentes hic solito more orationi insisteret, caput manibus inclinaret, profusus lacrymis ne illicita cibis pollueretur divinam clementiam implorabat. Mira res atque stupenda completa Dei famulus oratione caput de manibus elevabat, avis assata mensaeque superposita reddita vitae pristinae devolvebat, et ab eius uso gratia divina virum liberabat. Quo viso cuncti miraculo inaudito, Deo gratias referebant, nec amplius sancti viri voluntati resistebant.

6. Sed Dei famulus plus appetens mala mundi perpelli quam laudes, pro Deo laboribus fatigari quam vitae huius favoribus extolli, deserti loci secessum cum aliquentis sibi de Althac cohaerentibus in quodam saltu Boemico, de permissione sui abbatis domini Godehardi petiit, ibique cellulam in honore sancti Iohannis Baptistae construxit, et ipsum locum Hinchnach^a proprio nomine appellavit, in qua ad 37 annos in studio sanctae religionis et
5 in summa discretionis paupertatis spontanea cum sibi remanentibus vixit. Annona denique erat varia, ubi de potu et deliciis cibis nihil erat, et ubi non nisi sola aqua habebatur, et ipsa etiam hospitibus ad sufficientiam, fratribus vero ad mensuram dabatur. Literas omnino nisi tantum psalmos aliquos non didicit, et tamen omnem rationem et intellectum euangeliorum legis et prophetarum historicarumque ex crebra fratrum relatione et avidiore verbi Dei auditione mirabiliter percepit, adeo ut saepissime obsecratoria mystice intelligentiae interdum subridendo, interdum vero admonendo stupentibus auditoribus proferret. Quod nos quidem, qui cum familiariter cognovimus, frequenter audivimus, praecipue tamen cum in summa sua festivitate ad-
55 esset in cella, quam ipse in honore beati Iohannis Baptistae construxerat, specialis sui patroni, sermonibus eius effusus, quo in capitulari collatione eodem die fratres suos admonerat, dum eos de eiusdem patris, beati videlicet Iohannis vita et moribus, victu et etiam vestitu ac operibus, ad paupertatis sub Deo placitam tolerantiam instruebat. Verum enim dico, et coram Deo non mentor, quis amnes pacne qui aderant eidem sermone ad aberrantem lacrymarum effusionem dono Dei sunt compacti. Ascendit et ibidem venerabilis Ratmundus abbas cum plurimis sui coenobii fratribus et aliis insuper multis hospitibus, praeter nos, quos in canonico habitu illic ingredi religio vetuit, quos tamen fa-

Vita Gode-

hardi II, c. 9

militaris et maximo albatu licentia circumquaque ad fessuras, ignorante concionatore, clamore collocavit. Erat enim, ut de sancto Benedicto dicitur, quam post Dominum vita et moribus sequebatur, scienter nescius et sapienter indoctus.

7. Haec itaque breviter diximus de honestate morum ex conversione nobilis viri Guntheri, quantumque per poenitentiae satisfactionem Domino complacuerit; quae nobis ad imitationem boni exempli sufficient. Ecce enim camelus deposita gibbi sarcina, angustum foramen acus penetravit; ipsum ducente, cui omnia possibilia sunt et nihil difficile, quique est mirabilis in operibus suis maxime in misericordiis, neminem propter enormitatem scelerum deserens, omnia dissimulat propter poenitentiam peccata, una hora convertens impium sanctum facit; cuius virtute caput antiqui hostis pugnando contrivit christicola Guntherus. De virtutibus vero huius venerabilis viri quibus adversarium superavit, vel quas eius insidias pertulit, nulli compertum habetur, eo quod multo tempore hominibus incognitus mansit. Qui tamen licet locum mutaverit, hostem non mutavit, nullique dubium, quia quanto magis in spiritualibus profecit, tanto plus aciora certamina toleravit. Igitur quanti meriti vir iste sit, per lapidem miratur, in quo, dum in vasta eremo solitarius Christo militaret, post laborem quiescere, quantitas membrorum ipsius, veluti in molli strato quiescentis, nunc usque apparet impressa. Et quid dicimus? nam sicut ad roborandam fidem credentium Petri apostoli vestigiis fluente maris Christi pietas solidavit, sic ad declaranda famuli sui Guntheri, merita duritiam silicis in molliem ipsius membri stravit, ut ex hoc clareat, quanta suavitate in caelis animam eius pius iudex remunerat, quem ad sectanda sua precepta misericorditer inflammavit.

8. Attollamus igitur mentes nostras ad imitanda sanctorum exempla, ut dum eorum gesta laudamus, nos ipsi probabilem vitam ducamus, iuxta quod psalmista admonet dicens: *Quaerite Dominum, et vivet anima vestra. Et iterum: Accedite ad Dominum et illuminamini, et facies vestrae non confundentur.* Tunc etenim facies nostrae in die iudicii non confundentur, nec terribilem sententiam: *Ite maledicti in ignem aeternum, audiemus, si toto corde ad eum accedentes, prava fugere, huius mundi inquinamenta devitare studuerimus; atque ab omnibus peccatis per poenitentiae labores expurgati, cum sanctis et electis audiemus a pristino iudice, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ad quod regnum ipse Dominus invitat, cum dicit in evangelio: *Si quis mihi ministrat me sequatur, et ubi sum ego, illic et minister meus erit.* Sed quia fragilitate depressi ad sublimia minime tendere valeamus, tota mentis intentione sancti patris huius poscamos suffragia, ut ipse qui non iustos sed peccatores vocare venit, precibus sui dilecti confessoris, igne sancti Spiritus pectora nostra inflammans, nos de convalle huius miseriae et via pergrinationis revocet aeternam ad patriam. Ergo Dei

clementiam, quae servum suum de labore perduxit ad requiem, superlaudantes, ne lector circumlocutionibus corda detineat auditorum, sermonem veritatis ad ea, qualiter ad laudem et gloriam nominis sui nobis peccatoribus Christus servi sui terminum huius vitae manifestare dignatus est; pandamus breviter.

9. Cum vero omnipotens Deus beatum virum vellet a labore quiescere et aeterna mercede remunerare, eiusque vitam in exemplum hominibus demonstrare, ut posita super candelabrum lucerna claresceret quatenus omnibus qui in domo Dei sunt luceat, contigit ut inclitus tiro^a, dux videlicet Breiczlaus, cum Poloniam gloriose sibi subiugasset, victorque cum pace ad sua redisset, cuiusdam urbis^b quae Praben^c dicitur confinium causa venationis cum suis adit, ubi quadam die, ut solebat, venatum exivit. Cumque sui omnes huc illicque discurrerent nec in aliquo proficerent, subito apparuit eis cervus mirae magnitudinis, quem ipse dux cum magna alacritate subsecutus est. Tunc cervus quasi fugam simulans, in quendam locum ipsius silvae quam celeriter devenit, et veluti nullo sequente secure stare coepit. Hoc dux intuits, ac solo cliente parvo contentus, cervum aggreditur et eius formam et magnitudinem diligenter scrutatur; denique cum fidei armis monitus haesitaret animo, subito de caeli fastigio audivit claram sibi vocem taliter insonantem: *O Breiczlaus, non semper quae alta sunt Dei consilio, tuo fragili desiderio quaeras, sed cum humilibus humilia tibi tuisque posteris profutura ne pigriteris attendere. Hoc enim in loco latet Dei thesaurus, cui quondam calde amabitis, nunc vero et in futura tempora cunctis quaerentibus pie desiderabilis; nam scriptum esse cogita: „Pater meus qui operatur, et ego operor, quia ego in Patre et Pater in me est.“^d Ideoque quidquid servi mei operantur in hac saeculo, non eorum, sed Dei virtutem in omnibus credas.*

10. Haec talia dum dux tacitus audiret, et ad ut amens stupefactus de loco quo stratus iacebat vix resumto spiritu surgit, ac circumquaque aspiciens, illic in ipsa vasta solitudine rivulum parvulum a longe videt, pulcroque gramine circumdatum quasi quibusdam odoribus abundare; quo in loco lapidem mirae magnitudinis, et super cum cellulam vilibus de lignis constructam miro odore redundantem invenit; et solus cum solo cliente de supercilio montis descendens, licet pavidus, cruce tamen sancta in fronte signatus, quid ibi lateret cogniturus celeriter intrat. Et ecce senem pulcherrime sedentem et albescentem, ac veluti angelum Dei in vultu relacentem, lectoque ceu in oratione prostratum aspicit; nimio quoque horrore pervasus coepit stare. Quem senex pio vultu intuits, ne ad talia trepidaret sed ut Deum omnipotentem in omnibus laudaret, monuit, et quod ipse Guntherus esset, qui eundem de sacro fonte suscepisset, diversis indicis licet admiranti duci assignavit. Tunc dux his verbis spiritum ad plenum resumit, et constantia animi recepta, pius virum interrogavit, quomodo vel quando ad tam insolitam solitudinem

a) tiro c.

b) Greg. M. Dialog. lib. 2. MAB. 7) Prachno castellum dirutum, caput olim circuli Prachiensis. 8) Ioh. 5:17.

devenisset, vel cur tam duram vitam monachorum attigisset, ac satis amabili et multum lacrimabili affatu precatur, ne ulterius tam nobilis vir hominibus lateret incognitus, sed ad terram sui ducatus melius fovendus perduceretur, quam plurimum rogabat. Quod vir Dei prorsus renuit, et ne Dei voluntati in aliquo contraret sollicitè Deum rogans. Unde dux valde miratus, et in eius piis admonitionibus et diversis verbis consolationis, orationibus se sancti viri commendavit, et ut in reliquo de apparatus proprio nullo necessaria ei decessent, se daturum promisit.

11. Quae omnia Guntherus a praefato duce benigne suscipiens, et multa praedixit futura, et velut quodam praesagio inter reliqua pii affamini verba proloquens dixit: *Meae dilectionis causa si tenisti, fili, meae petitioni esse contrarius noli. Nam corpusculi mei iam dissolutio instat, et quavis de sepultura mea diversi diversa sentiant, ego ut in spiritu loquar, corporis^a mei depositionem^b Brewnove^c locandam testor, et quod in spiritu loquor, id ab Omnipotente ut fiat exopto. Proinde, carissime fili, memoriae causa praedicto loco Brewnove aliquid solutii apta, ut et mei in Domino et tuorumque omnium in posterum in Deo memoria habeatur, et in mei requiei, quae futura inibi diem iudicii exspectabit, dignum memoriae fructum, tuis licet postea vel tuorum successorum in temporibus confirmanda prudenti consilio adapta. Super haec autem omnia si meae discessionis vel migrationis terminus delectat, crastinae diei tertia hora quid de meo transitu divina operatio sentiat, meae fragilitatis terminus declarabit. His dux auditis turbatus est animo, et in oscula ruens, amarissimis circumfusis lacrimis, magno rugitu talia proelamabat: *O carissime pater, cur me, licet ad te tarde venissem, detestaris? O caritas veneranda, quem veluti angelum Dei, licet indignus, amplector; cur me, filium ut dicis tuam spirituales, tam cito ceu orphanum relinquis? Tuae enim purae orationes, tua crebra, ut spero, ieiunia, meae pravitate deberent esse et fuerunt tuta praesidia, ut apud Deum omnipotentem pro meis criminibus, quibus humana fragilitas saepius convincitur, hostisque mille fraudum dolis at-**

a) corpusculi M. b) Brunoviae dep. M. c) fragrantia c.

9) Brewnow prope Pragam. 10) Pragensi.

12. His clamoribus motus pius Guntherus, dixit sibi nimiumque gementi: *Desine, fili, desine talia agere, et sperans in Domino noli metueri; meaeque petitionis effectum libenter excipere, veraciter perfice. Iam ad tuos redi, meique secretum prodero nobis, sed crastina non tarde redeas, et meae migrationi, si dominus Deus voluerit, interesse poteris.* Tunc dux valde tristis et gemebundus, benedictione tamen accepta, cum suo cliente discessit; et ne cui talia secreta prodal sub interminatione interdixit. Igitur sequenti die Brezclaus dux, assumto venerabili episcopo¹⁰ Severo, qui sibi speciali familiaritate adunabatur, summo diluculo ad viri Dei cellulam pervenerunt, ipsiisque orationi instantem laudesque Deo omnipotenti psallentem invenerunt. Completa veru oratione, post longa futurae vitae colloqui, peractisque a Severo episcopo missarum sollemnis, vir Domini corporis et sanguinis perceptione eo muniens, hora diei tertia, canentibus qui adevant et flentibus, inter orationis verba immaculatum Deo spiritum reddidit. De carnis igitur ergastulo iam felici recedente anima, tanta de eo suavissimi odoris redundavit fragrantia^c, ut cunctorum ibi assistentium perfunderet nares et pectora; cuius odoris suavis tam diu stabilis permanebat, quousque viri Dei corpus ad locum sepulturae perveniebat.

13. Posthaec peractis omnibus ad exsequias attentibus, corpus illud sanctissimum indomitae equis est superpositum, quod cum tanta mansuetudine ad locum sepulturae ab eisdem delatum, ut profecto claresceret quanti meriti exstiterit in caelis, cuius corpus bruta animalia postposita ferocitate venerabantur in terris. Obiit autem Christi famulus eremita Guntherus anno incarnationis Domini 1045, 7. Idus Octobris, sepultusque est in monasterio Brewnovensi, quod a civitate Pragensi distat 20 stadiis, ubi ipse, dum adhuc viveret, adsepeliendum esse in spiritu praedicebat. In quo loco per eius merita sunt assidue miracula, multa infirmis praestantur beneficia, donante Christi gratia, qui cum Deo Patre vivit et regnat Deus per infinita saeculorum saecula. Amen.

VITA RICHARDI ABBATIS S. VITONI VIRDUNENSIS.

EDIDIT D. W. WATTENBACH PH. D.

Richardus, vir tantae dum viveret auctoritatis, ut plus quam viginti monasteria curae eius supponerentur¹, nullum inter aequales vel discipulos suos invenisse videtur, qui vitam ipsius enarrandam susciperet. Pauca tantum, qui Gesta episcoporum Virdunensium usque ad annum post obitum Richardi, scil. a. D. 1047, continuavit, de eo memoriae tradidit; multo plura, vergente iam saeculo, Hugo Flaviniacensis abbas². Aliquanto post monachus quidam Sancti Vitoni vitam Richardi scribendam suscepit, ea se scripturum professus, quae ab ipsis³ qui ea viderunt et certissime cognoverunt, fideli narratione didicimus³. Sed iam ante multa tempora (cap. 10) epistolam de reliquiis ex combustione Commercei salvatis composuerat, scilicet quum ecclesia Sancti Vitoni thesaurum illum per nonaginta et eo amplius annorum curricula possedisset. Castrum autem illud ab Odone Campanensi comite non multo tempore post mortem patris ipsius (a. 1004) combustum esse videtur; epistolam igitur circa a. D. 1100 scriptam dicamus, iussu domni abbatis Laurentii, qui a. 1099—1139 monasterio praefuit; Richardi autem vitam aliquot annis post, dum adhuc superstites essent viri grandaevi, qui illum viderant. Praeter famam igitur tanti viri, in proprio ipsius monasterio adhuc vegetam, usus est Gestis episcoporum Virdunensium continuatis (SS. IV, 45—51); vita quoque Theoderici II Metensis episcopi, quae periisse videtur, sed cuius fragmentum ipse c. 8. servavit; Hugonis autem chronicon, etsi in plurimis cum eo conveniat, non novit: quomodo enim tot praeclaras de Richardo abbate et Friderico comite narrationes omisisset, si eas in chronico illo legisset?

Hanc igitur vitam ex MS^o Sancti Vitoni edidit Ioh. Mabillon, Act. SS. O. S. B. VI, 1, 519—530; excerpta brevissima praebet collectio Bouquetiana XI, 458. Codex manuscriptus adhuc Virduni servatur (Archiv VIII, 444); verum quum nobis hoc tempore praesto non fuerit, editio illa repetenda fuit, omissis tamen miraculis, de quibus unum cap. 8. hic exhibendum duximus:

Heinricus imperator augustus huic patri fidelissimus amicus, quem multis impensis auri et argenti, vestium et ornamentorum saepenumero visitavit, ad hanc civitatem ascendit in-

1) Animadversione tamen notatus est a Petro Damiani Ep. VIII, 2, tanquam aedificandi nimium cupidus; quem locum vir summus Mabillon in praefatione allegavit. 2) libro secundo, SS. VIII, 368.

3) Cf. cap. 11: ut venerabilium senium fideli narratione didicimus; cap. 13: secundum antiquarum senum relationem. Similia in libro de miraculis eius passim leguntur.

visere et videre novas structuras claustrum et officinarum. Cumque sustentantibus eum venerabili patre et episcopo Heymone claustrum intraret noviter constructum, illud Davidicum mox intulit: „Haec requies mea in saeculum saeculi, hic habitabo quoniam elegi eam.“¹⁴ Ps. 131, 14. Quod dictum alius inedit cordi pontificis, et secretius abbatem allocutus: „Si hunc, inquit, retinueritis, et ut desiderat monachum feceritis, omne imperium pessumdabitis.“¹⁵ Tunc senior alta consideratione intra cordis sui recessus verba pontificis coepit trutinare, et qualiter imperio quod successore carebat consideret, et imperatoris desiderio satisfaceret, iugi meditatione pertractare. Tandem spiritus consilii, scientiae et pietatis in id animum ipsius inspiravit, ut in conventu fratrum imperatorem evocaret et de animi sui proposito illum diligenter inquireret. Imperatore vero respondente cum lacrymis, per Dei misericordiam sui animi propositum et votum esse, sub eo et per eum in hoc loco cum fratribus mutato habitu Deo velle militare, ilico piissimus pater inquisivit, si secundum regulae praeceptum et Christi domini exemplum obediens vellet esse usque ad mortem. Illo autem cum multa devotione id profitente, statim senior subintulit: „Et ego ut monachum vos suscipio, et ab hodierna die animae vestrae curam subeo; ideoque quod iussero cum timore divino vos facere volo.“¹⁶ Tunc eo omnia quae iuberet se cum divino adiutorio impleturum spondente: „Volumus ergo, inquit venerabilis abbas, et praecipimus, ut ad gubernandum a Deo vobis delegatum imperium redeatis, et cum timore et tremore salutem totius regni ut iusti tenax pro posse peragatis.“¹⁷ Benignissimus itaque imperator et vere monachus, sponsionis suae non immemor, licet invidus patris parvit imperio et ira regni rursus suscepit disponenda, frequentiusque venerabilem patrem accersiens, maiores imperii actiones eius disponebat consilio. Cumque pluribus annis summae pacis exercitio imperium administrasset, ultima valetudine ad extrema deducitur.

INCIPIT PROLOGUS IN VITAM BEATISSIMI PATRIS RICHARDI ABBATIS.

1. Ad laudem et gloriam summae aeternae Maiestatis, cuius virtus et gratia est, quicquid in sanctis suis mirabiliter in oculis mortalium eadem ipsa divinitas aliquid excellentius quam in ceteris hominibus sua dispositione per administratorios spiritus caelitus operatur: de beatissimo et pie recordationis patre Richardo posteriorum memoriae, quae ab ipsis qui ea viderunt et certissime cognoverunt, fideli narratione didicimus, iussis et voluntati id desiderantium obtemperando tradere disponimus; summo opere gestientes, ut tanti patris veneranda memoria, sicut hactenus nostris, sic eorum mentibus inhaereat per saecula celebriter dulcis. Si enim quique fideles, cum sanctorum agones et certamina seu actuum gesta annuatim legunt vel audiunt, dulcius ipsorum memoriae inhaerent, tum nos potissimum, qui auctore Deo huius venerandi sacra institutionis norma regimur et corporali praesentia fovemur, et ut vere credendum est, assidua apud Deum intercessione protegimur, dignum esse ducimus, ut descriptis eius aliqua ex parte gestis, in ipsius amorem animos fidelium fratrum accendamus.

INCIPIT VITA.

2. Hic igitur pater venerandus et a Deo nobis pastor destinatus, in finibus Montis Falconis⁴, in villa quae dicitur Bantonis, parentibus nobilissimis, patre videlicet Waltero, matre vero Theodrada oriundus, in puerilibus annis ecclesiae beatae virginis Mariae Remis sacris litteris erudiendus et canonica regula instituendus traditus fuit⁵; ubi Deo se gubernante secundum incrementa corporis morum et doctrinae proficiens incrementis, in brevi ad summum apicem caelicae doctrinae pertingere studuit. Deinde per singulos sacrae promotionis gradus conscendens, sicut ordo habet ecclesiasticus, in ordinibus sacris, sic moribus dignis sese conspicabilem reddidit. Unde factum est, ut tam scientiae gratia quam vitae et morum elegantia, praecentoris et decani⁶ in ipsa ecclesia sortiretur officia. Cum vero reverendus

⁴) *ita correct;* cum M.

⁵) Mons-Falconis oppidum in finibus Remorum partim ex Continuations Gestorum episcoporum versus Virdunum, sed in Remensi dioecesi, ubi Virdunensium c. 6. 8. hausta videri possunt. Sed monasterium a sancto Balderico institutum, quod noster multo accuratiora tradit, quae conferenda iam pridem in collegium canonicum conversum sunt cum Hugonis Chronico II, 1-4. ⁶) Hugo est. MAB. ⁵) Haec et proxime sequentia vocat archidiaconum.

heros his potius honoribus eum in dies ad summum philosophiae perte deret animum, divinus ille ignis, qui quos repleverit, ardentem in amorem verae philosophiae facit, eius menti eo se totum infudit, ut vix se in huiusmodi honoribus iam demorari pateretur, quin toto mundiali fastu despecto, crucem Christi accipere et eum sequi omnibus votis deliberaret.

3. Cumque id quod pie menti conceperat divino perflatus ardore, pio affectu complere festinaret, coepit omnimodis perquirere, quoniam locorum a suis remotus id per Christi gratiam valeret assequi. Haec eius vota fautrix Divinitas ex alto perspicuens, advexit ei scutum bonae fidei et voluntatis, nobilissimum scilicet comitem Fredericum, qui eo tempore istius civitatis comitatum corpore strenuo et ingenti animo probriter regebat, quique eodem spiritu actus, postponere saecularem pompam et Christum sequi sitienter desiderabat. Contigit denique, ut una dierum more itinerantium isdem comes Remis adveniret, et hospitio huius viri, caritate quae Christus est mediante, contubernaliter frueretur. Igitur inter mutuae confabulationis praedulces affectus incidit sermo de huius saeculi et miserabili aerumnosaque fugienda pompa, quae cum a suis amatoribus magis vult detineri, variis obnoxia casibus, dum totis spebus ei innituntur, subito velut umbra tenuis e manibus eorum elabatur. His ergo tam veris tamque salutaribus verbis ad evitandas tam periculosi naufragii moles se ipsos exacucentes, constituerunt sibi diem et locum, quando et ubi deliberata perficerent.

4. Erat tunc temporis ista ecclesia sanctorum licet corporibus insignis, beneficiis tamen satis exigua, utpote post Hunnorum seu Normannorum vastationem, et interemtionem eam incolentium canonicorum, haud magnis impensis pro angustia temporum restructa, sumptibus inops, rebus necessariis valde tenuis, quam septem tantummodo Scotigenae sub abbate multae simplicitatis viro, nomine Fingenio, qui abbatiam sancti Felicis extra muros Mediomatricae urbis conditae cum ista regebat, non multum laudabili vita incolebant. Ad hanc ergo, Deo volente, unanimi devotione, pauperem Christum pauperes Christi voluntaria paupertate sequentes, properare festinaverunt, in pulsando perstiterunt, quoadusque suscepti fuerunt. Cumque incorrigibiles cohabitantium mores attenderent, nec ad plenum, ut speraverant, regularem ordinis tramitem eos incedere velle persensissent, tacti dolore cordis intrinsecus, inter se quaeritare coeperunt, quoniam ad quod ardentem pervenire desideraverant, videlicet religionis apicem, inveniri valerent. Ea tempestate virebat vinea Domini Sabaoth ex Aegypto transplantata et firmiter radicata, Cluniacensis scilicet ecclesia, sub sanctissimo patre Odilone, quam velut alter Moises vel Aaron, legislatione almi patris Benedicti studiosius educatis, per mare huius saeculi, in quo sunt animalia pusilla cum magnis, et per horrendam eremum, in qua igniti serpentes sunt, ad veram promissionis terram traducere festinabat. Illo denique novi tirones acerrima bella sequentes properare maturarunt, et per aliquot dies ut hospites suscepti resederunt. Post haec venerabilis abbas honestos inspiciens viros, inquirere dignum duxit, cuius rei gratia vel unde venissent. Cui cum sui votum animi indicassent, ille plenus caritate, quae non quaerit quae sua sunt, sed quae aliorum, blandis exhortationibus eos allocutus, evidenti ratione consuluit, ut ad locum, ad quem eos praedestinatio divina vocaverat, redirent, dicens quod nihil fit in terra sine causa. Nam miseratione divina eundem locum possent adhuc in melius renovare, et ad regularem tramitem dirigere.

5. His affatibus aliisque quam plurimis a beato patre confortati, et ut verius dicam, evidenti ratione constricti edierunt, et ut illis praeceptum fuerat, ecclesiae huic se reddiderunt. Verum cum rursus exasperari perversorum cohabitatione coepissent, nec resistantem manum sibi adesse cernerent, iterum exire de medio malorum de ernunt, et in vicino sancti Pauli monasterio, ubi tunc sub Hervino abbate novella plantatio florere coeperat et in dies fructificare satagebat, habuerunt migrandi consilium. Deus autem omnipotens, qui dives est in misericordia, quique locum hunc per eos sublimare et renovare disposuerat, eorum studio, ne perficeretur, obstitit suo propensiori consilio. Erat eo tempore iuxta ecclesiam beatae virginis Mariae anus quaedam sanctimonialis in reclusionem solitaria religiosam du-cens vitam, crebris orationibus et ieiuniis insistens; cui ea nocte, qua in crastinum migrandi consilium habebatur, adstitit persona honestae compositionis et formae, et sic eam alloquitur: *Eri, inquit, iussu divino ab hoc quo detineris ergastulo, et abbati Fingenio im-*

7) Hic Cont. Gest. c. 9. usus esse videtur; longe nasterii S. Pauli, et mox diem rei gestae noster aliter de monachis illis loquitur Hugo II, 4. 8) Et addidit. Cf. Hug. II, 4-6.

perium defer, quatenus illos duos fratres nuper conversos stabilitatem proferri faciat; ne ec- 1004.
 clesia, quae eos Dei dispensante gratia meruit habere, aliqua dilatione doleat se amisisse.
 His dictis visio alloquentis disparuit; sanctimonialis autem visis et auditis in nullo discrepens.
 abbati divinitus imperata nuntiavit. Erat autem dies illa nostro ordini annuatim memora- 11.
 bilis, translatio scilicet almi patris Benedicti, quae celebratur quinto Idus Julii. Venerabilis
 denique abbas audita legatione divina laetatur pro visitatione superna, quae huic ecclesiae
 provenerat, et minime iussa sibi differre passus, convocatis iisdem fratribus divinum velle
 illis intimat, secretius monet, et hortatur ne dispositioni divinae velint aliquatenus resistere.
 Multis ergo et variis delinimentis, ut verus sophista, eorum animos studuit a proposito re-
 10 vocare.

6. His ita arcano divinitatis consilio, non alicuius hominis dispensato proposito per-
 fectis, in brevi memoratus abbas post tres vix extensos menses⁹ defungitur, et in iam dicta Oct. 8.
 beati Felicis ecclesia dignam meritis suis sepulturam, ut hodieque monstratur, feliciter eat
 indeptus, felix bravium a Domino pro laboribus assecutus. Quo comperto monachi, qui
 15 sicut iam praemisimus, ignaviter sacro ordini insudabant, ad libitum partes in eligendo suc-
 cessore, postposito aequitatis tramite, de se ipsis faciebant; cum ecce dominus Heimo, tunc
 temporis huius ecclesiae pontifex, Divinitatis instinctu et domni Friderici bono hortatu, me-
 dium se offerens illorum restitit perversitati. Instituebantur tunc temporis in ista ecclesia,
 exemplo Samuelis qui puerulus ministrabat Heli et dormiebat coram arca Domini, duo bo-
 nae indolis pueri ad ministrandum in domo Domini, qui corde tenus murmurabant, et prout
 20 audebant et valebant, in electione venerabilis patris Richardi adspirabant. Cum igitur inter
 saepe fatos monachos multa et varia contentio dissensio ageretur, nec pontificis aut
 venerandi Friderici votis concordari paterentur, hos intuens episcopus, quem vellent, quem
 eligerent sciscitatur. At illi simplicitate columbina verae simplicitatis et innocentiae indices:
 25 *Domnum, inquit, Richardum quaerimus, eligimus, et a vestra paternitate nobis dari ab-
 batem exposcimus.* Mox dominus pontifex dictis innocentiae exhilaratus corde, in vocem iu-
 bilationis exclamat, inquit: *Quoniam ex ore infantium et lactentium Deus perfecisti laudem,*
ut obstruantur ora loquentium iniqua. Vere etenim in hoc beatissimo patre laus infantium
 30 declarata perfecta est, quae non adulantium ore, sed Spiritus sancti iudicio prolata digno-
 scitur esse.

7. Talibus ergo auspiciis pastor designatus, et religiosorum unanimi testimonio appro-
 batus, a pontifice investitur, et in natale apostolorum Simonis et Iudae ecclesiastico more Oct. 28.
 confirmatur sacra benedictione. Dehinc quantum qualemque se exhibuerit, quanta sollici-
 tudine in ampliando loco et monastica religione inormanda, et utensilibus necessariis di-
 35 vinis cultibus invigilaverit, vix enarrare quis poterit. Tanta enim sanctitate et religione
 virtutumque insignibus subito per Dei gratiam coepit pollere, ut non solum Franciam, unde
 commoverat, verum totum Lothariense regnum in brevi fama sanctitatis eius perlustraret,
 ut diceret cum apostolo: *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco.* Unde factum est, ut 2 Cor. 2, 15.
 primus Henricus imperator pius, tertii Ottonis successor, audita opinione tanti patris eum
 40 accersiret, et eius colloquiis dulcibus sedulus inhaere, multis et variis donariis, sicut im-
 peratoris dignitati par erat, muneratum ad sua remittebat. Multoties illum accersiens, tan-
 dem una dierum inter familiaria ac amabilia mutuae dilectionis colloquia perquirendum
 credidit istud coenobium, quo tempore, et quo fundatore, et quali situ esset fundatum. Cui
 benignissimus pater nacla occasione, secundum quod fuerat sciscitatus respondit, hunc lo-
 45 cum sanctorum patrocinii et antiqua pontificum sepultura esse dignissimum; sed pro mu-
 tatione vel variatione temporum et persecutionibus ecclesiarum valde tenue et angustum.
 Auditis iis liberalissimus imperator recolens illud euangelicum: *Facite vobis amicos de mam-
 mona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula,* et iterum: *Thesau-
 50 rizzate vobis thesauros in caelo,* thesaurorum pie prodigus et misericorditer profusus, dedit ei
 impensas, ut caementarios et necessarios artifices ad amplificandum monasterium et coe-
 nobium meliorandum munerare largiter posset. Acceptis ergo ab imperatore impensis, sine
 mora conductis artificibus ecclesiae culmen apposuit, ambitum amplificare studuit, et sub
 nomine eiusdem imperatoris, ex eius omnino impensis, presbyterium quod dicitur sanctum
 sanctorum, quodque a veteri opere cernitur hactenus discrepare, cum subterraneis cryptis,
 55 quas sua industria fecit, Deo se prosperante mira velocitate construxit.

9) Hanc temporis notam dat Continuator Gestorum. Cetera prope accedunt ad Hugonis c. II, 6.

8. Factum est autem cum coepto operi maturando insisteret, ut in ipso loco, quo per gradus ad sancta sanctorum ascenditur, duorum episcoporum Hyldini et Hatonis sepulcra inveniret, quorum ossa condigna reverentia elevata, ex obliquo altaris praecursoris Domini, in dextra parte monasterii, Nonas Maii in uno mausoleo recondidit¹⁰. Pari modo dum ipsum monasterii ambitum amplificare, ut praemisimus, vellet, et fundo tenus summa diligentia cuncta scobere faceret, repperit in ipsius templi parte meridiana octo episcoporum sepulcra ad invicem sibi coniunctione animadvertit¹¹. Attamen ea decentius, ut sibi videbatur, volens mutare, inoperta usque in crastinum iussit ea remanere. Ecce autem in ipsa nocte unus eorum pontificalibus infulis redimitus, lecto fratris paramonarii¹² adstitit, dicens se Dei voluntate ad eum a sociis missum, ut mandatum suum sociorumque abbati nunciet; quatenus in ea sedis requie, in qua Dei dispositione meruerunt coniungi, permittat eos expectare diem iudicii. Cumque frater ille diceret, se timere iussionem hanc abbati nunciare sine alicuius certae rei indicio, ne delusione notaretur phantastica, ille statim subintulit: *Nuncia, inquit, nihil haesitans, eo indicio quod singularum nostrorum dexteris manus omni putredine incontaminatas, albisque chirothecis involutas, nostris pectoribus reperiet superpositas*¹³. Istitis ergo manifestis indicibus certior redditus frater, mane facto patri visa et audita referre non distulit. Quibus auditis senior cito fidem accommodare noluit, donec ab eo missa pro eis celebrata, cum crucibus, thymiamateriis, aqua aspersionis et cereis ad sepulcra eorum pervenit; scrutatisque omnibus diligenter, secundum quod fratri fuerat dictum, certissime repperit omnia indicia. Tunc super mirifica Christi opera, ut dignum erat, magnifice pius pater exhilaratus, gratias Deo egit, et aspersis thurificatisque eorum corporibus, cum summa diligentia recludi iussit. Post multum denique tempus analogium¹⁴ supra eadem fabricavit sepulcra, ut deambulantium ab eis arcerentur vestigia. O quanta reverentia tantus ac talis locus a fidelibus est excolendus, quem non parietum materialis decor, non metallorum varius fulgor, verum decem et octo episcoporum condecorat honor et continuus orationum labor, et pro se venerantibus indefessus ad Deum invigilat clamor. Nec enim venerandi praesules hunc locum vilipendere dignum duxerunt, in quo sepulturae requiem delegerunt, et sedis suae relicto polinctorio¹⁵, hoc in loco sepeliri maluerunt; quapropter nec eorum memoria nobis debet existere vilis, immo recolenda et venerabilis, ut ipsorum supplicatio apud Deum nobis fiat propitiabilis. Si enim dives ille in inferno sepultus, fratrum memor exstitit, et pro eis ne damnarentur, ipse damnatus sollicitudinem gessit, multo magis credendum est, beatorum spiritus adhaerentes caelorum agminibus et aeternae Maiestatis assistentes conspectibus, pro suis semper supplicare veneratoribus. Hiis pro dignitate et reverentia huius basilicae per excessum breviter dictis, revertendum nobis est ad seriem narrationis.

9. Ea tempestate, sicut legitur in vita beati Theodorici¹⁶, florebat multiplici virtutum flore ac germine inter ceteras Lobiensis ecclesia, et pollebat sanctorum et illustrium monachorum conversatione. Hanc nobilitaverat et institutionibus et sanctis monitis et exemplis extulerat, qui tunc in ea praesidebat Richardus abbas, vir quo illa aetate nihil habuit Gallia clarius, licet reverendi abbatis Willermi¹⁷ et apud Italos et Francos iam praeferreretur disciplina, quamquam Odilonis aequae abbatis Cluniacensis inter monachos celebre nomen haberetur, nec non Agrippina civitas exsultaret Heriberti praesulis sanctitate, sed et Legia beatam se praedicaret sancto Wolbodone, Virodunum quoque gloriaretur suo Haymone, Cameracum etiam vitae probitate attolleret Gerardus, Carnotense autem decus orbis melliflous in facundia clareret Fulbertus. Qui videlicet abbas Richardus tamquam lucifer matutinus inter minora sidera effulsit, et late spargens sanctarum virtutum rutilantes radios, caelestis praedicationis iurare totam Belgicam, Germaniae etiam partem maximam illustravit. Innumera monachorum monasteria circumvit, agrestes a cultu pietatis eorum animos ad religionem, unde oberraverant, revocavit, et suo eos vivere exemplo instituit; quem si, ut fuit, velle laudare, fateor nihil dignum tanti viri virtutibus possem dicere. Hoc tamen tantum de illo vere et fidenter dixerim, quod quamvis sicut homo vivere videbatur in terris,

a) locum corruptum esse patet. b) ita emendavi; suppositus Mab. c) non excidisse videtur.

10) Cf. Hug. II, 8. Eos in crypta sepultos esse appellat Hugo. Cf. Mabillonis praefationem p. 516. dicit Bertarius in Gestis epp. Vird. c. 18. 11) i. e. 13) i. e. cimiterium, a polinctorio. 14) episcopi custodis ecclesiae. 12) i. e. proprie pulpitam, Metensis, etiam ab Hugone initio libri II comme- 55 lectrum; tabulatum de lapidibus sectis et quadratis morata. 15) abbatis Divionensis.

erat tamen eius conversatio in caelis¹⁶. Igitur dum beati viri fama longe lateque per diversa discurret loca, coeperunt ad eum undequaque multi confluere, tam clerici quam laici, studentes eius disciplinam inhaerere et salutari relevari consolatione. Erat quippe vir piissimus, melliflua ammonitione dulcissimus, in instruendis moribus idoneus, in correptione discretissimus, in subditis mitisissimus, postremo in cunctis anxietatibus consolator benignissimus. Talis denique eius bonis omnibus imitabilis vita et spectabilis conversatio, efferos multorum mores ad correptionem provocabat, tanta animi ipsius dulcedo plurimorum mentium amaritudinem dulcorabat; eius etenim praedulci amore illectus nobilissimus comes Lietaudus, Ottonis imperatoris consanguineus, ei in omnibus adhaesit, et sumpto ab eo habitu religionis, villam sui iuris, Bailodium^a dictam, beato Vitono tradidit¹⁷. Pro qua traditione quantas a filio suo comite Manegaudus sustinuerit molestias, quot labores in perquirendo iusticiam in curia Heinrici imperatoris, qualiterve cum inde rediret, Trevis apud Sanctum Maximinum infirmitate detentus obierit, et ibidem sepultus, ab eodem dilecto patre auxilio Gisleberti Luzeburgensis comitis inde effossus, et ab hominibus Belodii huc relatus, et in claustrum honorifice sit sepultus; et quomodo postea dominus abbas apud Theodonisvillam in curia praedicti imperatoris adversus ipsum Manegaudum de invasione paterna conquerens, iudicio curiae eandem villam reacquisierit, longum erat cunctum seriatim retexere. Attamen iuvat summam haec tetigisse; et hoc dicendum, quoniam nisi industrius labor istius patris nostri intercessisset, ecclesia ipsam villam funditus perdidisset, sed labor omnia vincit improbus. Uxor etiam ipsius venerandi comitis, Emmehyldis nomine, dalmaticam magnam cum aurifrisis, et tapete longum, quod in conventu ponitur, sua magnificentia donavit. Sic iustus iste quacumque ibat semper ecclesiae suae diplomata conquirebat. Unde et Mathildis nobilissima Saxoniae comitissa, quae de viro suo comite Godefrido quinque filios genuerat, Alberonem scilicet huius ecclesiae urbis episcopum post Vifridum, et Fredericum et Hermannum industrios comites, Godefridum et Gozelonem praeclarissimos duces, hunc patrem summo dilectionis studio coluit, et pro parte hanc ecclesiam magna admodum liberalitate cum filio suo comite Hermanno ditavit tabulis, crucibus, et textu altare decoravit¹⁸, et tribus palliis parietes ornavit, fundis et redditibus multis insignivit; ad ultimum se huc deportari et sepeliri ambo fecerunt. Idem etiam comes Hermannus suis impensis crucem in parte dextra templi accrevit, et oratorium in honore gloriosi martyris Laurentii in ea construxit.

10. Frater autem eius felix memoriae dominus Fredericus monachus, contractis undequaque multis operibus, sua industria turre lapideas et domum refectorii cum suo ornato construxit; sinistram crucem augmentavit, et in honore sanctorum Vedasti et Remigii illic oratorium fecit. Isdem etiam cum in coenobio sancti Vedasti a beato patre, qui illud regendum et corrigendum susceperat¹⁹, praepositus seu prior fuisset constitutus, ut causa obedientiae ibi moraretur, extrema sorte praeventus, dum illic condigno honore sepultus, hic nunciatus fuisset defunctus, venerabilis pater ex multo maerore se non continens, illic festinus perrexit; et effosso eius corpore, viscera corio insuta ibi reposuit, et corpus vacuum matri fratrique consepeliendum illuc reportavit. Quid enim vera non operatur caritas? Verae quippe dilectioni nihil grave et onerosum, nihil impossibile aut laboriosum videtur, quoniam sicut scriptum est: *Qui amat non laborat*. Si enim inter saeculares, quos nullus irrorat amor spiritualis, sed cum se diligant amore obsceno vel carnali, unum velle et unum nolle est in eis, eo magis qui spirituali glutino caritatis sibi in Christo per Christum coniunguntur, nihil grave, nihil durum aut laboriosum in ipso mutuae dilectionis opere perpetuuntur, sed sicut dicit apostolus: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Quocirca beatus iste vir pro caritate verae dilectionis, quam exhibere curabat suis, nihili ducebat quicquid laboris

^a) ita correxi ex *Cont. Gest. Vird. c. 9. Hug. II, 9* et charta Richardi Bailodium M.

16) Hucusque, ni fallor, vitam Theoderici exscripsit ipse Henricus imperator in charta confirmationis, auctor; nam in sequentibus non de Lobensi monasterio, quod Richardus a. 1020—1032 rexit, sed de S. Vitono loquitur. 17) Hanc donationem quae est sine data in chartario Vitoniano. Bailodium autem in hac eadem charta situm dicitur in pago *Macensi*. Hinc forte Lietaudus apud Hugonem dicitur comes de Marceio. MAB. Richardi fecit, priusquam monachus fieret, ut ipse Richardus testatur in eius rei notitia, quam ex chartario notitia edita est in Gallia Christiana XIII. Instr. 55 Sancti Vitoni descriptam prae manibus habemus. p. 560. 18) ex *Cont. Gest. c. 9.* 19) a. 1008. Eandem villam a Lietaudo praecolatam fuisse, ait

Hogo II, 8. patiebatur pro ipsis. Filius etiam praemoniti comitis Hermanni, bonae memoriae Gregorius Leodiensis archidiaconus, amore ipsius illectus monachus factus, casulam rubeam et cappam minorem purpuream cum aurifrisio contulit.

11. Cum vero memorabilis pater non solum nostro ordini pacis concordiam praestabat, sed et inter saeculi principes et tyrannos concordiam quam saepissime reformare curabat. Tanta namque sanctitatis eius apud cunctos increverat reverentia, ut paene nullus quicquid vellet, quicquid imperaret, contradicere auderet. Denique cum Odo comes Campaniensis castrum antiquissimum, Commerceium dictum²⁰, obsideret²¹, ut eum pacificatum ab obsidione removeret, beatus hic cum Gervino ecclesiae huius venerabili apocrysiario advenerat; sed iam tunc ignis vorans omnia vastabat. Tunc praedictus frater antiquissimam dignitatem¹⁰ capellae ipsius castrum sciens, et reverendas reliquias salvare cupiens, scuto pie devotionis munitis medios ignes ingreditur, cum ecce uni armigerorum occurrit, qui eas corio insutas sub chlamyde sibi celabat. Mox denique compensato pretio eas ab eo suscepit, et huic ecclesiae intulit, ubi Deo gratias usque hodie cum digno servantur honore. Quae vero ipsae sint reliquiae, vel qualiter acquisitae, breviandi gratia hic omisimus dicere, quoniam ante multa tempora iussu domni abbatis Laurentii, fratribus Coloniensibus de monasterio sancti Pantalgonis hoc flagitantibus ipsum gestae rei ordinem, prout certius a senioribus nostris addiscere potuimus, scripto mandare studuimus²². Nunc ad propositum redeamus. Cum igitur memoratus Campaniensis Odo rursus contractis undequaque multis militum copiis Bar castrum obsidisset, ubi et cum multis suorum interentus occubuit, et isdem venerabilis²⁰ Nov. 15. pater, dum cum monacho suo Waleranno, cognomento Bonifacio, illo venisset, comitem Manassen de Domno Martino, eodem fusum proelio, cum quibusdam aliis isthuc deportari fecit, et honorifice sepelivit. Quod audiens uxor ipsius, variis donis eundem patrem munera- vit, et tapetem magnum huic ecclesiae dedit. Uxor etiam praedicti Odonis comitis²³ in memoriam sui et mariti casulam croceam tradidit. Sic industria et bona fama beati viri haec 25 ecclesia cumulabatur ornamentis. Comitem etiam Bretulensem, nomine Walerannum, in ipso proelio graviter vulneratum, ne prorsus ab insectatoribus exstingeretur, sacra religio- nis veste amictum defendit; et huc delatum curatumque in tantum bona sui institutione in- normavit, et sacris litteris imbuit, ut post eius venerabilem transitum isti praeficeretur eccle- siae; cuius pater Gelduinus nomine, tum filii amore, tum beati viri sacra allocutione, saeculo 30 renuntiavit, et in senectute bona bene conversatus, plurimis donariis huic loco traditis, felici fine consummatus in fine quievit.

12. Ut autem venerabilium senium fideli narratione didicimus, viginti et unius abbatae rector et institutor hic beatus pater exstitit, quas tam imperiali traditione quam religiosorum pontificum petitione non solum in Lotharingia verum in Francia seu in Flandria suscepit 35 regendas. In quibus adhuc quam plurimis servari vidimus eius institutionum insignia, inter quas Bellogiensis ecclesia meritis gloriosi martyris Mauritii insignis, et sancti Rodingi con- 24 fessoris, cuius ipse vitam honorifico sermone composuit²⁴, et feretrum auro et argento de- coravit, exstat eius sacris studiis nobilitata, cuius fastigium augmentavit, claustro et necessa- riis officinis adornavit, variisque utensilibus ditavit. Testantur et duo coenobia eius sacrae 40 religionis circa monasticam vitam sollicita studia, in quibus fundandis suae industriae prae- claram dedit operam, scilicet gloriosi martyris Laurentii in Leodio, et Catalauni in sancti Petri monasterio. Nam beatus Wolbodo Leodiensis antistes a Deo constitutus, et primus Rogerus Catalaunensis itidem episcopus, eius hortatu confortati et dulci famine illecti, loca 45 almi patris Benedicti institutis opportuna eo eligente et Domino prosperante, datis quem pluribus impensis dispositioni ipsius totam operam crediderunt. Tunc vir Dei spiritu sapientiae plenus et ad cuncta bona sollertissimus, huic operi institit devotus. et ut se locorum 50 opportunitas obtulit vel expensarum se liberalitas contulit, utraque coenobia composuit, et

20) oppidum ad Mosam, vulgo *Commerci*, in finibus ecclesiae sancti Richarii praefectus esse dicitur. Leucorum. MAB. 21) Hoc enim quidam comes ipsius

indigena a patre praefatus comitis in hominum susce- perat, et ut mos exigebat, fidelitatem ei iuraverat. Quo defuncto, ius alienum inique in ius transfudit suum, fidelitatemque et hominum iusto heredi facere contempsit. Ita auctor in epistola statim laudanda. 22) Eam ex codice Sancti Vitoni dedit Mab. VI, 1. 536. Ibi Gervinus ille postea a Richar- do ec-

clesiae sancti Richarii praefectus esse dicitur.

23) Ermengarde, filia Roberti comitis Arvenensis. 50

24) Haec vita edita est in Appendice II. ad saecula- lum IV, parte 2. pag. 531, ubi plura de Bellilo- censi monasterio, vulgo *Beaulieu*, quod hodieque subsistit sub congregatione Sancti Vitoni, sicut et monasterium sancti Petri Catalaunensis infra me- 55 moratum. MAB.

de suis abbatibus datus, sollicitate eadem norma religionis insignire studuit. Quam studiosa sane instantia et sollerti vigilantia aedificiis huius loci institerit et omnimodis insudaverit, hinc liquido potest inspicere, quod columnas claustrum seu tabulas eiusdem materiei ab abbacia sancti Amandi, cui auctore Deo tunc praesidebat, per varios itineris aufractus perque Scaldum fluvium Mosae tenus devehit fecit. Nam pro posse non diu patiebatur abesse, quicquid ad honorem vel honestatem seu decorem loci prospiciebat congruere.

13. Placet denique hic paullulum subsistere, auditorumque mentes ad id quod certissimum habemus erigere, quod vir iste spiritu sapientiae plenus, cum tot ecclesiis ut praemisimus esset praelatus, nisi aliquid illis excellentius, et ut ita dictum sit, divinius in ista praevidisset, minime illam iis omnibus sua sollicitudine et industria praetulisset:

Quam vigili cura sic nobilitate studebat,
 Intus et exterius, ne cultus deforet ullus,
 Et nihil infectum remaneret in ordine fratrum,
 Quod Christo placitum, vel quod constaret honestum.
 Non probitas morum, non pax, non gloria laudum.
 Cernere tunc miram posses certamine pugnam,
 Hos decertare, reliquos virtute praeire;
 Sic sobolem pacis pastor animabat herilis.
 Sic et ovile sacrum tutabat ab ore luporum,
 Sic vigil adstabat, sic Christi castra regebat.

20 Sit denique nobis eius recordatio dulcis, sit eius memoria nostris mentibus aeternalis, cuius laboribus per varia desudatis, cuius singularibus studiis acquisitis sustentamur stipendii, et quod maius et excellentius est, corporali gratificamur praesentia, et cum ceteris sacrosanctis sanctorum patrocinis a Domino collatis, eius orationibus apud Christum relevamur ab anxietatibus cunctis. Sit ergo aeternae Maiestati, quae nos tot et tantis patronis muneravit, ditavit et honorificavit, indeficiens gloria, laus et iubilatio per omnia saecula saeculorum. Amen.

14. Igitur quoniam beatissimi patris multiplicia laborum studia, quae a die suae ordinationis pro amplificatione huius ecclesiae huc illucque sollicitate discurrerent, et vitae verbum saecularium mentibus propensius infundendo, et ad pascuae loca convertendo peregit, secundum antiquorum senum relationem licet inculto et minus polito sermone descripsimus; nunc ad peregrinationis eius laborem, quem Christi ductus amore libens assumpsit, et per multas angustias viarum, locorum et temporum Deo iuvante perfecit, stilum vertamus. Eo tempore quo dominus Heymo pontificatum huius urbis regebat²⁵, coepit valde insistere aedificiis muniturorum civitatis, utpote vir nobilis et superabundans divitiis, delectatus data sibi a Deo durnitate pacis. Unde factum est, ut istud coenobium includere deliberaret infra muros civitatis, contra votum venerabilis patris. Instabat etenim sollicitate frequens eruderatoribus aggerum, aliquotiens vero perspiciebat eos per fenestras culminis portarum nostrarum. Vir autem Domini ab hoc proposito eum revocare volens, coepit vehementer obsistere, dicens coenobitis indecens et incongruum intra civitatis moenia includi, ne dum fessis corporibus quietem noctibus indulgerent, seu matutinarum vigiliis adstarent, cornizantium aut vociferantium ululatus eis molestias inferrent. Verum quoniam dominus pontifex non erat eius fortunae, ut facile a proposito ab aliquo posset dimoveri, reverendus heros imperatorem Heinricum sibi amicissimum adit, et ut episcopum a sua intentione revocaret, humiliter rogavit. Tunc imperator petitionem viri Dei nequaquam passus differre, missa legatione ad episcopum, cessavit ab intentato opere; sed episcopum hac de causa indignatus, coepit abbatem insimulare. Dei autem famulus, verus pacis amicus, similitates illius ad tempus dignum declinare, et maxime ut sui voti compos fieret, quod diu desideraverat, secretum suae devotioni perquisivit locum, in quo remotus ab huius saeculi tumultibus soli Deo vacare posset secretius. Invenit denique penes Romarici montem locum, qui dicitur Rumbach, tunc temporis solitariae vitae satis commodum; in quem conscendens, congrua sibi construxit habitacula, et multis diebus²⁶ ibi solitarius degens caelesti theoriae animum intendere studuit.

15. Coepit autem vitae eius sanctitas per populos ultra citraque celebris haberi, et ali-
 quibus virtutum signis per ora multorum vulgari. Unde contigit ut quidam vir leprosus, cum pro petenda stipe virum Domini frequenter expeteret, et vitae ipsius sanctitatem solli-
 25] a. 991—1024. 26] Quinquennio secundum Hugonem II, 29. qui nihil de similitate illa cum Heimo-
 mone habet, et tempore Ramberti episcopi haec refert.

citius inspiceret, incidit ei in mentem, quod si viri Dei balneo post ipsum vel ad modicum posset aliquando intingi, sanitatem reciperet. Quendam ergo abbatem domesticum famulum, qui eius obsequiis sedulus adhaerebat, super hoc convenit, et ut hoc assequi mereretur, multa prece rogavit; cuius ille miseriae compatiens — quis enim tam duricorsus existeret, qui tali non compateretur infirmitati? — seniori suo balneum paravit, et ut in eo vel modicum lavaretur vix obtinuit. Nullam enim corpori suo requiem aut remissionem indulgere volebat, sed totis nisibus se ipsum affligendo macerabat. Lavit denique et exiit; mox infirmus, sicut desideraverat, integra fide in illud descendit, et statim, quod dictum est mirabile, toto corpore sanus ex eo ascendit. Quidam etiam visu oculorum ex multo tempore orbatus, audita fama viri, quod illustris haberetur talibus signorum prodigiis, spe credula apud se coepit tractare, quod si ex aqua, qua famulus Christi manus ablueret, oculos lavaret, protinus visum reciperet. Petiit ergo, et accepit: lavit, et visum recepit.

16. Factum est autem dum longe lateque signorum eius memorabilis fama per multorum ora celebraretur, ut ad aures praenominati pontificis rerum gestarum ordo perferretur; qui suae in eum simulationis tandem poenitens, et spiritum mansuetudinis seu aequitatis in semet ipsum recolligans, virum Dei ut reverteretur et se suae sedi redderet, missa legatione humili prece rogavit. Vir autem Domini patientiae virtute plenus, sciens scriptum: *Obedite praepositis vestris, et subiacete eis*, roganti episcopo obedire non distulit, et licet invidus, theoriae contemplationem cui dulciter cum Maria inhaerebat deserere, et Marthae sollicitudinibus compulsus est rursus inservire, et piis filiorum desideriis se ad tempus reddere. Ideo vero ad tempus, quoniam cum se ipsa sua solitudine cohibisset, et secum habitare delegisset, lectioni vel orationi adeo alternatim instabat, ut nec ad modicum a quolibet eorum vacaret. Audiens autem de incarnatione et passione Christi Isaiaem praeloquentem: *In illa, inquit, die radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum eius gloriosum*, et David pia spei modulatione in voce exsultationis canentem: *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius*; miro flagrabat cordis ardore, si quomodo ad hoc posset aliquando pertingere, ut desiderium cordis sui inde valeret adimplere.

17. Haec ergo indesinenter corde volentem et ore assidue ruminantem, cerneret illum et si non corpore, spiritu tamen illic et devotione assistere; unde prae nimio mentis ardore coepit desiderii sui votum palam omnibus aperire. Ordinans itaque ecclesias, et morigeratos honestosque fratres eis praeficiens, cum voto et benedictione pontificis exit peregrinus Christi a patria, comitatu eius adhaerentibus religiosus quam plurimis utriusque ordinis viris, inter quos vitae venerabilis abbas Ervinus, a Treviris illius sanctitatis familiaritate illectus, efficitur ei comes individuus. Per multas igitur tantae viae incommoditates, per graves et longos labores, per invia et inaquosa arenariaque deserta, per horribiles latronum gentiliumque terrores Constantinopolim venit. Denique in hac urbe, dum gratia visendorum sanctorum locorum aliquamdiu demorari placuisset, in brevi ad notitiam patriarchae et imperatoris sanctitatis ipsius fama pervenit, quia lumen in tenebris minime valet abscondi. Non immores autem verbi illius dominici: *Qui recipit, inquit, iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet*, reverenter eum accersierunt et honorifice susceperunt; cumque ad invicem familiariter sermocinarentur, praedulcem affluentemque viri Dei mirati facundiae sapientiam, aetatis ac morum venerati sunt elegantiam. Tunc imperator, sicut suae congruebat dignitati, multis xenias cum una pretiosissima purpura beatum virum munerare studuit. Non minus vero patriarcha eius deservivit obsequiis, quia ipsius mellifluis delectabatur alloquiis, deditque ei duas portiunculae ligni salutaris, quas ipse in modum crucis componens ilico purissimo auro inclusit, et de cetero ad munimen sui per omne tempus peregrinationis collo suspensum habuit. Dedit etiam et alia sanctorum veneranda patrocina, quae venerandus pater conservans omnia, post suum reditum contulit huic ecclesiae conservanda.

18. Tandem multis honoratus obsequiis, multis consolatus beneficiis, cum benedictione patriarchae, cum imperatoris benigna permissione, non immemor suorum votorum coepit eo tendere devotus, quo suae mentis pius flagrabat affectus. Emenso denique tanto itinere, pervenit ad desiderii sui venerabilem locum, quem sitienter perlustrans, quibus lacrymarum fontibus irrigabat universa quae circuibat, non est meum dicere, verum lectori seu auditori libeat ista meditari cum multa cordis dulcedine. Cum enim in praetorio Pilati columnam

27) Ramberti. 28) Eberwinus abbas Sancti Martini Trevirensis; cf. SS. VIII, 208. 209. 29) Imperator tunc erat Constantinus VIII, patriarcha Alexis.

inspiceret, et ligatum ad illam verberatumque Salvatorem mente revolveret, sputa, colaphos, irrisiones, spineam coronam pio affectu intra se retractaret; vel in Calvariae loco crucifixum, lanceatum, aceto potatum, a transeuntibus blasphematum, vocis exclamationem et spiritus emissionem, quis putas pietatis dolor cordi eius increverit, et cum ipso pietatis dolore quantus lacrymarum fons ipso impetu pietatis eruperit? *Fluminis impetus*, ait David, *laetificat civitatem Dei*. Dicit et scriptura, quia anima iusti sedes est sapientiae; denique si anima iusti sedes est sapientiae, multo magis anima iusti civitas est Dei: *Inhabitabo*, inquit, *in illis et deambulabo*. Cum in horto voluptatis sepulorum principis vitae aspiceret, et specialis illius sudarii a linteaminibus sepositi, fulgorisque angelici gaudia dominicae resurrectionis nuntiantis corde fide pleno recordaretur, quantas putas lacrymas gaudio plenas ab imis visceribus effundebat?

Sic Domini servus, a Christo iure beandus,
Sese mactabat, et Christo conciliabat,
Fletibus ora rigans pietatis et oscula libans,
Circuit, explorat Christi loca, pronus adorat,
Post gressu celeri flumen Iordanis adivit.

In quo dam lavaretur, insigne crucis illis dominicae, quod, ut praemissum est, collo appensum ferebat, eo minime intelligente a collo lapsum, in flumen decidit. Lavit ergo et exiit, et iam cum sociis aliquantulum processerat, cum in se reversus tam dilecti sibi pignoris damnnum intellexit. Tunc multo maerore cordis afflictus, sine dilatione ad flumen iter retorquet, oculos huc illucque circumfert, cum ecce gloria in excelsis Deo! videt illud undis crispantibus supernatare et versus se venire. Mox ex divinitatis dono indicibili exhilaratus gaudio, reddit gratias omnipotenti Deo, et assumens cum reverentia; in brevi readiungitur sociorum venerabili collegio.

Post haec Bethaniae supplex conscendit ad arva.
Adscensum Domini devota mente retractans;
Unde caro verbi divinitus aethera pandit,
Gestit adorare, post ad propria remeare.

Denique cuncta humanitatis Christi loca iterum iterumque revisens, et lacrymosis singultibus salutans, et dulciter deosculans, cum dilectis sociis iam repatriare deliberat.

19. Verum Antiochia venerabilia loca nequaquam voluit praetergredi, sed ad illam devotus cum devotis sociis perrexit, in qua civitate suis aedificiis splendidissima ac sanctorum reliquiis clarissima dum aliquantisper diutius placuisset, vir Domini Simeon cernens in eo sanctitatis eminentiam et sacrae religionis admirandam reverentiam, eum sibi adoptavit in patrem, eius verbis salutaribus individuus adhaerens. Cumque vir Domini abbas Richardus votis omnibus peractis cum sociis iam ad sua remeare disponderet, isdem famulus Dei Simeon comitatu illius adhaesit, nec aliquatenus quamdiu valuit ab eo divelli potuit. Reverendus itaque pater post emensum tam longae peregrinationis cursum redditur patriae, redditur suae ecclesiae, et susceptus honorifice piis filiorum votis, sanctorum patrocinia quae secum detulerat, thesauro ecclesiae conservanda digno cum honore recondidit. Enimvero post ista omnia, iam senio fractus, iam multorum laborum anxietatibus, duris et variis acerbitatibus quam saepissime molestatus, dicebat cum apostolo: *Cupio dissolvi et esse cum Christo*; et illud psalmistae: *Quemadmodum, inquit, desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus*. Rursusque: *Sitit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea, ut videam virtutem Domini, et visitem templum eius*. Diebus quoque ac noctibus, frequentibus instabat orationibus: *Educ, inquit, de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo, Domine*. His ergo desideriis et orationibus dum insisteret assidue devotus, extrema valetudine coepit in dies urgeri, nec ob hoc tamen cessabat a laude Dei, sed assidue gratias agens maerentium filiorum suorum corda dulcibus verbis et admonitionibus confortabat. Visitabat autem eum assidue dominus Richardus venerabilis pontifex, quem ipse de sacro fonte susceperat et diligenter nutrierat, litterisque tam divinis quam humanis ad unguem imbuerat, et dolore vehementi tanti patris recessu cruciabatur, quodque ei superstes manebat, valde dolebat. Nam totam spei suae anchoram post Deum in eo fixam habebat, quoniam benignissimus imperator Henricus causa dilectionis, quam beato patri exhibuerat, ipso mediante

55 a) pro Mab. b) nuntiantem M.

30) ex Cont. Gest. c. 11.

episcopatum huius civitatis cum comitatu ei dederat; qua de re ei totum, et omnes episcopatus sive comitatus actiones eius consilio commiserat, utpote adhuc iuvenis corpore et tantis actionibus novellus ac rudis tempore.

1046. 20. Tandem ultimo languoris eius die, dum valde diluculo eum salutasset, cernens illum ultimum iam spiritum trahentem et filios suos valefacientem, nutu ipsius pro absolutione eius ad altare gloriosi martyris Laurentii missam celebraturus accessit; qua vix percelebrata
 Jan. 14. ad patrem iam exanimatum revocatus, cum lacrymis eius in oscula ruit, et commendata Deo tam fidelis amici anima; eius venerabile corpus ipsemet lavit, et suis indumentis honorifice
 31 induit, et in lectica reverenter composuit³¹. Nec eum in crastinum sepeliri passus est, sed post huius ecclesiae primas vigiliis, prius apud Sanctum Maurum, deinde apud Sanctum Paulum ei vigiliis instituit, ipseque omnium vigiliis studiosus interfuit. Tertia demum die, ordinatis omnium ecclesiarum processionibus, cum summo honore ad suae sedis ecclesiam reportavit, et dictis missis exsequisque celebratis, cum iam sepeliendus esset, idem pontifex a parte capitis eum elevavit, et cum multis lacrymis pectus et manus deosculans, et cum digno honore sarcophago recondens, oravit et obtestatus est eum, ne eius superstes per annum maneret. Tantus fuit dolor et devotionis amor viventis circa defunctum, tantus affectus et exauditionis effectus defuncti circa viventem, ut eodem anno vix emensis quatuor mensibus, idem venerabilis episcopus defunctus fuerit cum maximo dolore totius patriae. Discessit autem a corpore venerabilis pater et amantissimus pastor noster, caelo plaudente, terra plorante, 18. Kal. Julii, anno incarnationis dominicae 1046, indictione 14, concurrente 20 secundo, epacta undecima, et migravit ad Dominum, cui est gloria laus et imperium in saecula saeculorum. Amen.

31) et haec cum sequentibus partim l. l. leguntur, sed accuratius hic relata.

VITA
POPPONIS ABBATIS STABULENSIS

AUCTORE EVERHELMO.

EDIDIT D. W. WATTENBACH PH. D.

⁵ *Richardum abbatem in disciplina monastica instauranda Poppo excepit, multorum coenobiorum abbas, quae partim ipse regebat, partim discipulis suis commisit. Inter hos fuit nepos ipsius Everhelmus Altimontensis abbas¹, qui capite ultimo se auctorem proficitur, quum in ipsa vita Onulfi monachi personam sumpsisset. Neque enim solum in prologo Onulfus ad Everhelmu[m] scribens ait,*
¹⁰ *se eius imperio compulsu[m] opus suscepisse, sed etiam c. 28. Everhelmu[m] mortis eius testem nominat, se autem qui scribat absentem fuisse dicit. Tamen in hoc nihil praeter loquendi figuram agnoscere licet, quum Everhelmus l. c. et se librum scripsisse aperte testetur, et Onulfum in praefatione scriptu[m] esse commemoret, nulla operae ab eo praestitae mentione facta. Vir igitur diuturna*
¹⁵ *cum Poppone familiaritate coniunctus, eorum quae narrat multa ipse vidit, alia a videntibus audivit, neque est cur fidem eius in dubium vocemus. Scripsit in Blandiniensi coenobio positus, ut ait, cuius postea praelaturam obtinuit, vel ut adversarii contendebant, simoniace invasit², non diu post mortem Popponis qui*
²⁰ *1048 obiit; ipse a. 1069 mortuus esse traditur.*

²⁰ *Vitam primus Surius edidit I, 626, sed mutato sermone quem codices satis rudem ostendunt; Bollandus in Actis SS. Ian. II, 638 multa correxit ad fidem codicum Sancti Maximini, qui periisse videtur, et Bruzellensis, de quo mox dicemus. Multa tamen intacta reliquit, quod codicum nostrorum cum Stabulensi saec. XII. consensus ostendit, ubi solus ille cum Surio sermonem elegantiore[m]*
²⁵ *exhibet. Io. Mabillon in Actis SS. O. S. B. VI, 1, 571 Bollandi editionem recudit.*

Inter codices manuscriptos primo loco ponendus esset Stabulensis ille, ab eodem librario qui et Triumphu[m] sancti Remacli scripsit saec. XII. exaratus, nisi specimen tantu[m] eius superesset in Edmundi Martene libro: Imperialis
³⁰ *Stabulensis monasterii iura propugnata contra iniquas disceptationes Ignatii Roderici. Coloniae 1730. fol. p. 125, ubi etiam fides auctoris contra istu[m] vindicatur. Superest autem eiusdem aetatis alter*

¹) Vitae cap. 17. 31. ²) Epistola Alexandri II. apud Duchesn. IV, 201. Wichardus antecessor eius a. 1059. Ian. 25. obiisse dicitur.

1) *Malmundariensis, quem ipsum illud specimen a Marteniano diversum esse arguit. Hunc ex tabulario regio Dusseldorfiensi, ubi iam servatur, benignitate V. C. Theod. Jos. Lacomblet nobis transmissum, accurate contuli et fere ubique secutus sum; mendis tantum, quibus minime vacat, aliorum codicum ope correctis, et pro simplice e quo plurimum utitur, diphthongo ex saeculi XI more substituta. Scriptus est in oct. mai. saec. XII exeunte vel initio XIII; quaternis quibusque foliis in summo margine inscripta sunt verba: Liber sci | Remacli | Qui abstulerit | anathema sit: plane eodem modo quo et Chartarium Stabulense, quo Martenius olim usus est, Sancto Remaelo vindicatur. Folio primo, olim vacuo, manus saeculi XIII medii nomina abbatum inscripsit, quam deinde alii exceperunt; detrita quaedam inprimis 14 primorum abbatum nomina scriptor saec. XV. renovavit, alia de suo addidit. Sequitur Triumphus sancti Remacli fol. 2—30; dehinc eiusdem scriptoris manu usque ad finem Vita Popponis. Capitulum indicem hic solus praebet. Scripturae specimen infra Triumphus sancti Remacli adiectum invenies.*

Alios codices duos contulit Bethmannus noster:

2) *Atrebatensem n. 450. olim Sancti Vedasti, mbr. fol. saec. XIII. ubi post Godehardi vitam ultimum locum nostra obtinet. Satis bonae notae est et primo vel melior, sed ultima perierunt, et postea ipse bibliothecae praefectus, Caron, folia tria exsecuit.*

3) *bibl. Bruzellensis saec. XV. inc. qui etiam Thietmari chronicon continet, v. Mon. SS. III, 731. Scribam etiam in hac vita multa pro libito mutavisse, codices 1. 2. ostendunt; saepissime tamen codicis 1. lectiones contra Bollandum consensu suo confirmat. Sed iam mature rusticana auctoris oratio in antiquiore quodam codice passim mutata esse videtur, unde satis magna librorum discrepantia emersit. Quae tamen omnia verba tantum et stihum attingunt, res ipsa nusquam dubia est.*

3) Quam abbatum successio dubia sit, et Marteno catalogum nullum se invenisse dicat, qui saeculo XVI. sit antiquior, totam seriem hic exhibemus; quae uncis inclusimus, scriptor saec. XV. addidit: Nomina abbatum Stabulensium. I. Sanctus Remaclus (episcopus). II. Sanctus Babolenus (episcopus). III (Rabangarius episcopus). Sigolinus. IIII. Godo-
winus. V. Bobolinus. VI. Abolinus. VII. Crodmarus. VIII. Amolgerus. VIII. Amingerus. X. Sanctus Anglinus annis 44. XI. Sanctus Atulfus annis 5 (archiepiscopus). XII. Sanctus Albricus annis 9. XIII. Sichardus annis 16. XIII. Wurundus annis 23 et mensibus 10. XV. Absalon. XVI. Audo annis 33. XVII. Ratholdus annis 3 (numerus vel correctus vel renovatus), mensibus 8. XVIII. Harnidas annis 4, diebus 8. XVIII. Ebo anno 1. XX. Ebo iunior mensibus 2, diebus 10. XXI. Hartgarius annis 10. XXII. Adelardus annis 12 (comes et abbas). XXIII. Hildebaldus annis 13. XXIII. Leutbertus episcopus (Maguntinensis archiepiscopus) annis 13. XXV. Luitfridus comes annis 9. XXVI. Ragnerus comes. XXVII. Everardus comes. XXVIII. Gislebertus comes (et dux). XXVIII. Gundradus comes (et dux). XXX. Richarius episcopus. XXXI. Sanctus Odilo annis 17. XXXII. Werenfridas annis 27. XXXIII. Raengerus 29. XXXIII. Bertrannus annis 10. XXXV. Sanctus Poppo annis 29. XXXVI. Theodericus annis 32. XXXVII. Rodulfus annis 18. XXXVIII. Folmarus annis 8. XXXVIII. Poppo II. annis 14. (Warnerus electus sed depositus). XL. Cuono annis 2. XLI. Iohannes annis 2. XLII. Wibaldus annis 28. XLIII. Erlebaldu annis 32. XLIII. Gerardus annis 19. XLV. Alardus annis 12. XLVI. Fredericus annis 23. XLVII. Nichotus annis 2, ebd. 7, d. 30. 35 XLVIII. Heiricus episcopus (hucusque primus scriptor) Leodiensis annis 27. XLVIII. Iohannes episcopus Leodiensis annis 8. L. Egidius de Falconispeira annis 20. LI. Henricus de Bulan annis 28, obiit 1334. LII. Winricus dictus de Pomerio, monachus Malmundariensis, 40 obiit 1342. LIII. Hugo de Aceris doctor decretorum. LIII. Warnerus de Okire. LV. Walrammus de Sceyda. LVI. Henricus de Viseto 7 annis. LVII. Iohannes Godescalcus de Goesenne, monachus Malmundariensis, 21 annis. LVIII. Henricus de Me- 45 rade annis 22. LIX. Ispar de Malmundario. LX. Wilhelmus comes de Manderscheit Stabulensis et Pramiensis postea electus et confirmatus. LXI. Christophorus de Manderscheit. LXII. Gerardus Gronsbekke episcopus Leodiensis. LXIII. Ernestus dux 50 Bavarie et episcopus Leodiensis. LXIV. Ferdinandus dux Bavarie archiepiscopus Coloniensis et episcopus Leodiensis.

INCIPIIT PROLOGUS IN VITA BEATI POPPONIS.

Apostolicis immo monasticis sanctionibus omnibus iam saeculis^b fama et celebritate sui promulgatis^c constat, quod nemo suorum praecepta maiorum^d vel tacito murmurantis animi nutu neglectui habere debeat, sed mox ad iubentis imperium praeae mentis intuitu parere; et licet cum detrimento sui pudoris^e sit, eum tamen ad iniuncta sibi obedientiae bonum debere. Talis ergo sanctionis occasione et ego Omulvus^f conventus, immo eorum quae^g monasticae professionis sunt nomine, non merito contentus, qui vobis, mi venerabilis pater Everhelme^h, iubenti ex obedientiae debito parere habueram, multo magis vobis petentiⁱ ex caritatis debito adnuere debueram. Iussione certe, qua plurimum in me potestis, et cui ego ut vestrae^k servus sanctitatis obtemperare^l debui, exclusistis, atque tantillitati meae petitionem pro imperio admisistis, et ut beati viri Popponis gesta nostris diebus iustitia et fide late divulgati^m scriberem, humiliter coegistis. Et quomodo humilitatem vestriⁿ qua in me ut praedictum est pro iussione usus fuistis, laudabo, insequentique^o mei^p pro negotio tam humiliter iniuncto mihi a vobis excusabo? In utramlibet quippe partem agendi conatibus deficio, quia neque vos pro humilitatis causa laudare sufficio, neque me quomodo^q pro fragilitate mei in^r iniuncto mihi opere excusare^s possim invenio. Servato tamen propensius aequitatis tenore, sic ratio utrimque^t medie^u temperata procedat, ut nec vobis quicquam a me, quod absit, negetur, neque ruinam sui in tam arduo ac difficili opere fragilitas^v mei patiat; hocque fiat labore de quo dicitur: „Labor improbus omnia vincit,^w“ et voluntate bona, qua Deo nichil unquam ditius fieri contingit^x. Per has enim^y geminas res, laborem videlicet ac^z voluntatem bonam, omnia volenti et currenti sunt faecilia, quaecumque ex immanitate sui videntur difficilia. Sed quia, ut scriptum est, „neque volentis aut currentis, sed Dei est miseratio,^{aa}“ voluntati aut^{ab} cursui meo Dei miseratio ex vestris precibus admisceatur, ut qui dat verbum euangelizantibus virtutes multas, det nobis etiam verbum in virtute sua, ad beati patris Popponis virtutes enarrandas. Proinde haec lecturis^{ac} summopere dicendum, ne hunc cum apocriphorum libris libellum aestiment relinquendum, sed vere licet novum, canonicis autenticisque scriptis^{ad} interserendum: cum paene nihil^{ae} in eo sit, nisi quod experientia fidelium, Deo in tanto viro operante, visu didicerit, atque exinde eorum, quae^{af} viderant^{ag}, fidem nobis praestiterit^{ah}.

EXPLICIT PROLOGUS. INCIPIUNT CAPITULA.

- 30 1. Quod beatus Poppo septimo conceptionis suae mense natus sit, et quod avia eius in luna suavissima eum foverit.
2. Quae et quanta bonorum exordia in prima habuerit adolescentia.
3. Adhuc tyro peregre Iherosolimam petiit et inde multas sanctorum reliquias detulit.
4. Secundo Romam cum suo domino Theoderico peregrinatus est, quem etiam in redeundo apud Sanctum Theodericum infirmum custodivit, ubi filium nasciturum idem Theodericus devovit.
5. Frumoldo cuidam principi coniunctus est amicitia^b singulari, cuius filiam se ducturum primo non respuit.
6. Idem vir beatus dum nocte equitaret, lumine divino perlustratus est adeo ut cuspidem lanceae suae quasi ardentem videret.
7. Proiectis armis saecularibus ad monasterium convolvit et habitum monachicum arripuit.
8. Cuidam monacho Eilberto deputatus solatio ad portam, leprosum quendam introduxit, bene procuravit, noctu coopertorio suo operuit; qui mane sanus factus discessit.
9. Richardo abbati amicitia copulatur, et cum eo Viridunum veniens commoratur.
- 45 10. Matrem revisit, Viriduni secum adduxit, sacro velamine insigniri fecit.
11. Idem beatus vir sub abbate Richardo apud Sanctum Vedastum praepositur et adiutorio Balduini marchisi res monasterii a perasoribus ereptas ecclesiae restituit.

a) ita 1. sancti Popponis abbatis 2. b) seclis 1. c) promulgatis 1. d) priorum 1. e) pud. sui sit. cum 1. ad iniuncta 1. f) deest 2. et op. Surium. g) qui 1. h) Everhelme 1. const. Everline 3. i) petenti 1. k) deest 1. 3. l) parere 1. 3. m) late 4. desunt 1. n) ita 1. more auctori nostro proprio; vestram rell. o) in-
 50 scientiamque 3. p) ita 1. meam rell. q) deest 2. r) deest 1. 3. s) excusari 3. t) utrumque 3. u) me-
 dia 1. v) fragilitate meo 3. w) ita 1. contigit rell. x) etenim 2. y) ita 1. et rell. z) ac 2. aa) virtute
 multa 3. vulg. ab) lecturis 1. b) ita 1. libris rell. c) in eo nichil 1. d) ita 1. qui rell. e) videant 3.
 f) ita 1. praestiterit rell. g) haec solus 1. habet. h) amicitia 1. const.

12. *De captura piscium a quodam suo familiari sub eius nomine facta.*
13. *Ab abbate Richar^{do} iussus Viridunum revertitur, ad comprobandum infimis obedientis^a humiliatur; ad ultimum Wasloci monasterio praeficitur, a quo locus idem restructus Be-
loacus denominatur.*
14. *Pastorem a lupo invasum missis hominibus eripit, quem etiam male tractatum sospitati re-
stituit.*
15. *Post abbatem Bertrannum loco Stabulensi praeficitur, et in primis adversantium insidias
patitur.*
16. *Post biennium aequae Treveris Sancto Maximino substituitur, et ibi quoque usque ad mor-
tem persecutionem est passus.*
17. *Aegritudinem gravissimam pertulit, et Deo propitiante et orationibus pro semet ipso fuis
convaleuit.*
18. *Cuonradum imperatorem et Heinricum Franchorum regem inter se dissidentes ad pacem
recoavit.*
19. *Quod Argentinae civitatis episcopatum declinaverit, et quos et quales institutione sua abba-
tes fecerit.*
20. *Fratrem^b inobedientem spiritus malus invasit, cui beatus Poppo data alapa citius subvenit.*
21. *Iohannes^b quidam monachus illum ecclesiam introeuntem odiis et blasphemis incredibilibus
appetit; quem ipso momento mortis occasio subintravit, et usque ad finem vitae dolor
horrendus praecoccupavit.*
22. *Structura quam Stabulaus et Malmundario fecit, et consecratio ecclesiae Stabulensis.*
23. *De obitu abbatis Iohannis, Gunberti, Haganonis, Godesteni, qui omnes praelati sunt contra
nutum viri Dei.*
24. *De muliere quae per aquam manuum eius ab insania mentis est liberata.*
25.^c
26. *Atrebatensem ecclesiam regendam suscepit et Emmelinum sibi cooperatorem inibi praefecit.*
27. *Baldinus marchysus Marcianas coenobium ipsi delegavit, in quo administrando Baldi-
num Atrebatensium postea abbatem secundum sibi promovit^d. Ultimo exitus sui tempore
per soporem nocte diabolicis illusionibus fatigatur.*
28. *Domno Everelmo Altimontense abbate vocato resolutionem suam praedicat, unctionem sibi^e
feri ab eo exposcit, et ut corpus suum Stablaui deferat indicit, et facto testamento obiit.*
29. *Defunctum corpus sacerdotaliter vestitur, oratorio deinde exponitur, et sic usque Leodium
per mansiones quas vivens paraverat deportatur.*
30. *Watho episcopus cum crucibus lampadibus atque tymiamateriis corpus excipit, et honori-
ficentia usque Stabulaus prosequitur ut decebat servum Dei.*
31. *De Herimanno Stabulense monacho et portario.*
32. *De quodam puero scolari Gezo nomine.*
33. *De Thietmaro carpentario.*
34. *De hydropico.*
35. *Relatio Everelmi abbatis de se ipso.*

EXPLICIUNT CAPITULA. INCIPIT VITA BEATI POPPONIS ABBATIS.

1. Beatus Poppo abbas in diebus nostris^a Deo et saeculis in omni virtute commenda-
tissimus, atque ut alter Nathanael vere Israelita et sine dolo probatissimus, Listrogagii^f 4
partibus ab^g christianis et ingenuis parentibus extitit oriundus, et hanc temporalem in lucem
978. ex infusione sancti Spiritus in ipsis crepundiis iam factus iocundus. Natus est vero Tizekino^h 45
patre atque Adalwifⁱ illustrissima matre, septimo conceptionis suae mense praeter solita
nascentium tempora potitus hac luce. Unde etiam pro vita eiusdem pueri parentes ipsius
diffidentiae casibus destituuntur, ac tam intempestivae et fragili infantiae timentes sollicitan-
tur^k, praesertim cum ab ipsis ut primogenitus tenere diligeretur, et recuperandi eius simi-
lem, si illum^l amisissent, vix aliqua spes haberetur. Venit proinde ex consilio, ut credo, 50

a) obedientis c. b) capitulum ordo hic inversus est. c) haec capitis index excidit. d) promovit. XXVII. Ult. 2.
sed in ipso textu nullus codicum ibi distinguit. e) a. i. d. n. desunt 1. 3. f) Listrogagii 3. g) ita 1. a. r. ell.
h) Tizekino 1. i) Adalwif 1. Adalwis 3. k) a. t. i. e. f. i. t. s. desunt 1. 3. l) ipsum 1. 3.

4) Listrogagium regio est Flandriae, quae Lisa amne alluitur; hic in Morinis prope Teruannam ortus,
Gandavi in Scaldia induit. MAB.

Altissimi in mentem^a cuidam^b matronae, eiusdem videlicet pueri aviae, ut in lana suavissima sagaci tam diu foveretur industria, quo adusque^c tenerae infantiae prima valuisset ponere vestigia. Factumque est, ut idem pusio intempestivi ortus periculum evaderet, parentibusque suis gaudium et exultatio fieret. Contigit interea patrem eius, viribus et audacia nulli commilitonum suorum secundum, in bello^d Hasbaniensi occubuisse, eundemque septimana nativitate suae quinta pupillum cum vidua matre solatio sui destituisse. Et quamquam maturius quam oportuit paterna dehaberet solatia^e, divina tamen non est fraudatus clementia, ut verè, si valuisset et nosset, cantico illo humiliter gloriari haberet^f, quo dicitur: *Pater meus dereliquit me, Dominus autem assumpsit me.* Genitrici vero eius^g in testimonium verae castitatis perseverantia, ut evangelicae illi Annae, laudabilis^h placuit viduitatis; quae qualiter laudabilibus ex gestis odorem virtutum sibi advicerit, in sequentibus lector animadvertere poterit, ubi nos suo in loco pauca, quae de ipsa^b sunt, differre noverit. Paul. 26, 10.

2. Ad vitam autem beati viri, quem res nunc obtulit, respectum habeamus, et quae de ipso sunt, ordine prosequente videamus. Hic namque ex temporum successibus adolescentiae paulatim crescens processibus, inaniter curis saecularibus studuit armari, tum in eis cum ceteris commilitonibus suis appetitu vanae gloriae versari. In quibus dum ad tempus, ut sese res militaris tunc habuit, plurimum ingenio et audacia valeret, postremo tamen periculum et praecipitium pluribus exinde detrimento fore videret, eum quem in ingressu mundi posuerat, retrahere pedem voluit; sed militaris negotii occasione prohibente, non omnino quod conatus est valuit. Fecit tamen pro voti sui satisfactione quod potuit, atque a rapinis importunis opportune respuit, tandemque a desiderio acquisitionis non iustae divinitus inⁱ se exhausto abstinuit. Qui processu temporis semper in dies se^b melior fiens, consensuque virtutis ac pie industriae proficiens, licet adhuc intonsus sub laicali habitu atque militari tyronem se ostenderet, et sob Theoderico, tunc temporis viro illustrissimo, militiae arma praetenderet, sub cingulo tamen militiae armaturam sacerdotalis religionis induebat, monachalisque devotionis insignia opere exhibebat, ut per omnia futuram speciem pastoris suis^j praesignare in gestis crederetur, sacerdosque in templo Domini iam futurus praepararetur. Ecclesiarum vero Dei limina sollicitis precum suarum frequentabat accessibus, et quaeque divinarum scripturarum pabula in secretis suae mentis ruminabat recessibus, illud nimirum praecavens, ne semen verbi Dei in agro cordis vitiorum spinis suffocaretur, sed fructu multiplicato in patientia augmentaretur.

3. Contigit etiam eum tyrocini sui diebus ex inspiratione divina excitatum dominici sepulchri loca cum pii testimonii viris Rotberto^m et Lauso ire visitatum, qui pari consensu sibi in id ipsum respondebant; iterque quod Hierosolimamⁿ respicit, Deo ducente conficiebant. Illis namque diebus, quia humana cum confusione sceleris sui promiscua nihil pensi aut moderationis habebant, atque homines peccatis exigentibus offendiculum irae Dei sibi prae oculis ponebant, summa paganorum violentia et infestatio viam eandem clauderant, neu^o quis dominicum adiret sepulchrum, vi qua poterant arcebant; et secundum illud Esaianum^p, dissipatae sunt viae, cessavit transiens per semitam. Hic tamen cum praescriptis sanctae recordationis viris eandem viam aggredi, et non praeter spem martyrii labores et pericula vitae suae ausus est ingredi. Sed quantis tam ipse quam qui secum itineris socii erant periculis paene usque ad interneconem subiacuerint, qualiterque multimodae^q plagae, naufragia, paganorum etiam^r contumeliae^r modum in ipsis excesserint, explicare quis poterit? Sed patientia, quae Iob in multis perichitatum sustinuit, his constantiae robor fideique murum inexpugnabilem circumposuit, ut etiam non condignas crederent passiones huius temporis ad superventuram gloriam revelandam in ipsis. Deo tamen ducente, eademque patientia indissociabiliter a dextris et a sinistris comitante, loca itineris quae dominicum sepulchrum respiciebant, cum gaudio non modico, ut praedictum est, conficiebant. Ubi voti sui post desideria inexplebilia compotes effecti, optionisque suae satie^s preces vel suspiria fundendo contenti, paschalis immo caelestis iubaris lumine ad idem dominicum sepulchrum quotannis descendente iocundantur, atque amore seu stupore in ipso infatigabiliter excitantur, atque eis secundum illud sapientis, non Hierosolimis fuisse, sed Hierosolimis bene vixisse laudabile fuit. Hier. ep. 13. (58. Vall.)

a) mente 2. b) cuiusdam 3. c) ita codices verba dividunt, eodemque modo quo advixit, unde peculiaris verborum quo et advixit usus emerit. d) i. b. desunt 3. e) paterno privaretur solatio 3. f) haberetur 3. g) deest 3. h) ipso sunt referre 1. i) ex 1. j) deest 3. k) sui 3. l) Roberto 1. const. m) Iher. 1. const. n) ne 3. o) sic 2. p) Isaiam 1. q) multi mocione 3. r) deest 3. s) incursiones 1. incursationes 3. t) scicq 2.

Interea beatus Poppo quibusdam de sepulchro Domini sumptis reliquias, iter quo venerat cum saepe memoratis repedabat viris, et ad locum Agyospater dictum, quem nos Ad sanctos patres dicere possumus^a, pervenit, ubi persecutionis tempore sancti a persequentium se facie declinaverant, et in cavernis petrarum et speluncis montium secesserant, occultoque Dei iudicio agente hisdem corporum suorum gestibus eademque in carne, qua tunc temporis fuerant, immobiles usque in^b praesens cernuntur a praetereuntibus. Qui beato viro sui que itineris comitibus tam spectaculo quam reverentia satis habiti, orationibusque ipsorum ut sibi misererentur, humiliter sunt admoniti. Ex quorum reliquiis cum fide non modica praedictus vir Dei Poppo portionem aliquantulam sibi tulit, eamque interim secum et cum viris supra memoratis Rotberto Lausoque domi^c retulit, atque in oratorio sanctae Mariae, in villa^d Dunsae sito, perpetuo servandam condonavit^e. Praedictus autem Rotbertus in coenobio Wasloi seu Beloacus vocitato^f monasticae conversationis habitum sumpsit sub venerando abbate Richardo, omnibus paene saeculis iustitia et probitate sui iam celebrato. Sed et Lausus vere sub laicali habitu monachum se praetendebat, subque eodem proposito aevum sui sine tonsura clericali, sed non praeter vitam clericalem conficiebat; atque Gandavi in ecclesia sancti Iohannis^g, quam ipse construxerat, locum sibi funerae quietis delegerat^h. Et ut interim super his, quorum vitam sola Dei scientia melius colligit, taceamus, ad beati viri Popponis vitam, quam scribereⁱ coepimus, stilo prosequente redeamus.

4. Post prolixae peregrinationis laborem non multum temporis intercesserat, cum ecce ei divina gratia, ut secundo peregrinaretur^j, atque^k ut limina apostolorum Petri et Pauli tam animi quam corporis inviseret praesentia, inspiraverat. Qua inspiratione multo animae- quior factus, effectumque desiderii sui, quod dilatione creverat, tandem nactus, cum Theoderico nobilissimo, sub quo eum militasse praescripsimus, viam est^l aggressus, atque ad limina apostolorum Petri et Pauli diu multumque desiderata pervectus; ubi et voti sui satiem, quae fastidium non noverat, dedit, et ad quae venerat rite peractis, rediit. Contigit interea, ut occasio divertendi tunc fortasse se habebat, ad Sanctum Theodericum^m applicuisse, eumque quem praelibavimus Theodericum languore in dies crescente penitus defecisse, sibi que de vita iam periclitato frenesim, prout temporis accessus habuit, fuisse. Quem beatus vir Poppo per aliquot dies ibidem penes eiusdem loci fratres detinuit, atque ipsum non sanae mentis incommodo privari obtinuit, hocque orationibus suis sanctique meritis Theoderici concurrentibus meruitⁿ. Memoratus vero^o Theodericus pro indulta sibi sanae mentis, qua diu caruerat, sospitate in magnas gratiarum laudes subita prorupit hilaritate, filiumque vicino temporis articulo Deo donante sibi nasciturum, Deo sanctoque Theoderico se e vestigio devovit daturum. Quod et contigit ex rei eventu postmodum fieri. Nam filium quem divina annuente providentia^p acceperat, sancto Theoderico sibi que aequivocum fecerat, eumque^q ubi^r vovit^s donatione sollempniter facta reddiderat. Postquam vero beatus Poppo, ut in sequentibus luce clarius constabit, abbas in coenobio Stabulensi venerando abbati Bertranno successit, amore eiusdem Theoderici ductus post eum misit, et penes se in omni doctrina et scientia nutrit, donec in virum perfectum et ecclesiae Dei idoneum per omnia efficeret, postremo vero successorem sibi in regimine fieri Treveris ad Sanctum Maximum expeteret. Sed quia rationis occasio se ad praesens ingessit, hoc tantum de venerando abbate Theoderico beato viro Popponi in regimine succedente^t breviter intercessit; latius suo in loco de reliquo percurrendum, vel qualiter ab eo educatus vel successor factus, alias laxius agendum. Nunc vero operae pretium hic inserere gesta censuimus, vicinum in beato viro locum habentia ab hiis quae proposuimus, scilicet mundi huius principem qualiter cum copiis suis eluserit^u, et ad monasticae professionis proposita aspiraverit.

5. Illis itaque diebus Balduino marchiso^v summum in fascibus^w comitatum agente^x Flandriarumque populis iustis cum legibus imperante, beatus Poppo tam apud eundem principem

a) possumus 1. b) ad 1. c) ita 1. domum *rell.* d) conservandum donavit 1. e) delegeret 1. f) *deest* 1. g) inspiraverat *add.* 1. 2. h) atque — inspiraverat *desunt* 3. i) eius 1. k) *deest* 3. l) provisione 1. m) ut 3. 50 n) novit 1. o) *hic in 2. folia duo excisa sunt.* p) eluserat 3. q) marchio 3. r) fabricibus 3.

5) Dunsae, vulgo *Deynse*, oppidum Flandriae marchionatus titulo insignitum. MAB. Situm ad Lisam Iohannis in cathedrali evecta est. MAB. 6) tertio fluvium. 7) postea *Beaulieu*, d. Viridun. prope ab urbe Remorum milliario. MAB. 8) Barbato S. Menebieldem; ei tunc Richardus abb. S. Vitoni—989—1036. 9) Barbato praeerat. 7) Erecto episcopatu a Paulo IV Gan-

quam optimatum^a suorum primos plurimum amicitia dictante valuit, utpote qui religione, iustitia et fide magnifica claruit. Contigit etiam inter alios Frumoldum quendam eiusdem principis lateri loco paene proximo adhaesisse, primisque regni negotiis adprime consulte incubuisse, qui in loco Sithiu nominato habitatione sui morabatur, cuius amicitia prae ceteris amplius singulariusque beatus Poppo tenebatur. Tantus etenim eis omnium rerum par alterutrum erat consensus, ut idem Frumoldus filiam suam, quae sibi prae ceteris quas habebat praestantior videbatur, eidem viro Dei stabilis adiungere connubio noliretur, quibusdam etiam sui iuris rebus ad id operis praescribere satagens, eumque quasi generum sibi futurum in sua adscisci expetens. Cuius votis vir Dei assensum ad tempus praebuit; sed postea infusione sancti Spiritus revocatus, ut id fieret secum rennuit. Denique pertaesus^b repente nuptiarum consuetudinem, utpote iam tactus cor intus divina inspiratione, per aliquot dies dissimulavit connubium sub incerta responsione. Sed ne ex toto ab incepto respisceret, timebat id amico fideli fieri offendiculum, eo maxime quod de coniunctione filiae uterque iam^c per arram firmaverat consilium. Unde imminente nuptiarum tempore utrobique haesitans pendebat animus in dubio, ad quam partem se verteret, salvo utrorumque consilio.

6. Tandem statuit ut in Sithiu ad Frumoldum, secundum quod divina providentia disponebat, iter dirigeret, quatinus ut delegatum erat, familiaris viri gener fieret. Sed ut id quiete ageret absque rumore, respuens quasi non inglorius uti copia vel apparatu plurimo, viam illo aggressus est sub tempestae noctis silentio. Nec mora, in eundo per noctis medium lux caelitus emissa resplenduit super eum equo insidentem, quae foris pariter et intus totum illustravit hominem. Qua de re inopinata tremefactus, circumfert obtutus non sine admiratione, et videt lanceam quam manu gerebat, in modum faculae nimio fulgore radiantem, quasi inflammato^d ardere cuspidem. Intelligens ergo vir altioris ingenii, respicere se hoc genus prodigii, exclamat^e viae suae comitibus, nequaquam ultra iam se progredi. *Necesse est, inquit, committentes mei, alia intentione atque via incedere; oportum video, finem vitis cum cupiditatibus his imponere, et quo divinitati placet, toto conatu intendere.*

7. Post haec proiectis armis militaribus induitur Dei armatura, et mutata mente ad meliora, meliori via rediit ad propria. Nec mora intercessit, sed statim e vestigio ad Sanctum Theodericum, de quo nichilominus praescripsimus, ut se monachum profiteretur convolvit. Cui Eilbertum quendam, sagacis ingenii virum, obviam mox venisse contigit, qui domni Gerardi Cameracensium episcopi carne et spiritu germanus extitit, qui quondam eidem beato viro Popponi ibidem una cum praedicto seniore suo Theoderico divertenti notus factus, proque sanctitate ipsius et vita laudabili summo opera est adamatus. Nam et ipse pridem a saeculi actibus nudus evasit, ibidemque sub monachilli tunica se laicum mutavit, tanquam officio quam nomine monachus iam diu esse didicit. Hic venerabili viro Popponi et ipse nichilominus venerabilis obvius ut diximus venit, atque psalterium quod sibi plurimum usui fuerat, iam in septuagesimum nonum psalmum percucurrit, manusque sancti Spiritus gratia cor^f tactus in ipsum mittit, ac versum in praedicto psalmo antepaenultimum sic se habentem adiecit: *Fiat manus tua super virum dexterarum tuarum, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.* Sed quia non facile ei ex diuturna ab invicem absentia ut eum agnosceret suspetebat, quem tamen olim mente et corpore plane cognoscebat, primum ab eo quis esset, vel ad quid venisset didicit, deinde vero reliquum psalmi subintulit: *Et non discedimus, inquit, a te; vivificabis nos, et cetera in ordine^g sese habentia.* Tunc laudabilibus ipsius congaudens votis, totisque in id ipsum animi intendens medullis: *Vere, inquit, frater, te Deus ad quod venisti misit, qui te totum hoc pietatis suae^h oraculo invisit.* Et super praedicti versus expositione ipsum satis edocens, animaequoremque exinde pro voto monachilli quod quaerebat efficiens, causas voti ipsius abbati ceterisque fratribus intimavit, et quod vere eum Deus ad hoc misisset, indicis evidentibus peroravit. Quid igitur? Petenti ei abbas una cum fratribus ingressum annuit, et per singula, ut monastica docet norma, probatum sine macula invenit. Deinde ut parvulum Iesus innocentia plenum et mansuetudine in medium statuit, monasticique vigoris habitum imposuit. Vere enim eum parvulum quodammodo dixerim, quem sine dolo ex gestoribus ipsius attestatione senserim; qui licet aetate et sapientia in dies provecutus fuerit, malitia tamen, ut apostolus ait, parvulus fuit. Et ut eum vere prioribus ^{1 Cor. 14. 20.}

⁵⁵ a) optimatum 1. b) praeter nupt. 3. c) deest 1. d) ita codices et Surius. e) exclamat 3. vulg. f) corde 3. g) ordinem 1. h) euo 1. i) qui 3.

ante legem et sub lege^a comparem patribus, de terra et de cognatione sua cum Abraham Deo inspirante et iubente transivit; et cum Helia et Iohanne a mundi illecebris solitariis esse quaesivit, quem secundum psalmistam Deus in abscondito faciei suae a perturbatione hominum abscondit, et ad hoc totum Spiritu sancto inspiravit, ut omnibus sui iuris relictis, mundo evaderet nudus, pro his in terra sanctorum duplicia possessurus, et ex promissione euangelica centuplum cum vita quae finem nescit habiturus. Coepit interim a praedicto Eilberto, Marribacensium¹⁰ postea abbate, litteris strenue erudiri, et in omnibus quae monasticae institutionis sunt ad plenum informari, ita ut in brevi cunctis quae scientiae expedierant percursis, fastigium monasticae attingeret perfectionis. Nec mirum si Spiritu sancto, ut vere credimus, id valuit, qui omnes ad descendum moras semper dehabuit.

8. Sub saepe memorato autem piae recordationis Eilberto, tum temporis monasterii portario, beato Popponi pro recipiendis^b in xenodochio pauperibus cura ab eiusdem loci abbate est exhibita, et ut satis tuto domui^c Dei oeconomus sive dispensatori sollicitudo commissa. In qua administratione liberalitatem cum hospitalitate tenuit, atque vere cum beato Iob dicere potuit: *Foris non mansit peregrinus; ostium meum viatori patuit.* Et item: *Si comedi buccellam^d meam solus, et non comedit pupillus ex ea.* Quadam vero die inter ceteros a se xenodochio^e introducendos simul et alendos leprosus quidam advenit, qui pro deformitate sui vix cum aliquibus consortii vestigia ulla invenit. Quem vir Dei nichil omnino horruit, sed cum reliquis introductum officiositate qua potuit accuravit et aluit; postremo vero nocturnis iam tenebris irrumpentibus penes se detinuit. Sed veritus eum nocturnis frigidibus utpote vestimenti^f indignum^g artius constringendum, primum sollicitatur in se, quid super hoc esset agendum; deinde vero ex humilitatis consulto viam qua pauper misereretur invenit. Nam coopertorio quo ipsemet in stratis recumbens uti solebat, pauperem simul et leprosum, nichil pro deformitate ipsius refugiens, ut alter Martinus tegebat. Sed et^h haec humilitas compassioni permixta non inanis aut irrita in conspectu Dei habita est, quia eam salus in leproso et magnificentia in beato viro secuta est. Vestimento certe illo praefatus leprosus coopertus, primum sudoris guttas emisit, et e vestigio omni lepra fugata, sanitas eum repentina invasit; atque mane sancto viro ad eum venienti sanus apparuit, et pro duplici pietatis bono sibi praestito gratiarum vota reddidit. Qui venerabili viro stuporem et timorem iniecit; stuporem videlicet, quod vestimento suo salutem in paupere Deus fecit; timorem, ne pro hoc facto ipse palam fieret, et ad ruinam sui favor eum popularis pasceret. Precibus tamen admissis, ut sine publicatione sui discederet hortatur, Deoque non sibi pro hoc facto gratias ageret, humiliter precatur. Postmodum vero eodem in stratis suis coopertorio usus est, neque ob id quod leprosum eo operuerat, ipse tegi dedignatus est. Sed praescriptum virum Dei Eilbertum res gesta non latuit; se tamen scire ad tempus dissimulavit, eumque pro vestimento ipsius pauperi simul et leproso praestito convenit; cur suum et non aliud praestiterit, dissimulando ut diximus redarguit. Ille vero humi prostratus, ab eo pro re gesta secreti causas imploravit, sacramentisque maximis ne se publicaretⁱ exoravit; imitans certe Dominum, qui pro^h humilitate et compassione leprosum, quem lex tangere vetuerat, tetigit et mundavit, cui ipse tamen pro eiusdem^j facti manifestatione interdixit. Ecce quantum humilitas beati viri meruit, quae prius in vestimentis, quam in ipso palam fieri habuit. Neque enim non credendum, quantum in se remedii habeat, qui in vestimentis suis tantum meritis exigentibus valeat. Proinde nemo Deum in sanctorum suorum vestimentis salutem consequi^k posse dubitet, quem ex vestimentorum suorum fimbriis mulierem^l sanguinis profluvio laborantem sanasse liquido patet. Hoc autem factum, qui a praedicto Eilberto coram didicerant, mihi scribenti, Deum testor, intimaverant, ne cui hoc temporibus nostris fieri incredibile videatur, quod laudabilium personarum testimonio per beatum Popponem factum fuisse probatur.

9. Subsequenti namque tempore sanctae recordationis virum abbatem Richardum ad Sanctum contigit Theodericum venisse, atque piam in viro^m Dei conversationem sibi perlatam innotuisse. Qui in eum dilectionis suae oculos mox convertit, et ut facile amborum

^a) legem 1. ^b) excip. 3. ^c) ita 1, et infra 303, 83. omnes. ^d) pucellam 1. ^e) in xenodochium 3. ^f) vestimentis 3. ^g) indignum 1. ^h) deest 1. ⁱ) supplicaret 1. ^k) deest 1. ^l) huiusdem 1. ^m) admittere 2. efficer Sur. Boll. ⁿ) emoruosam addit 1. ^o) p. viri 2.

¹⁰) dioec. Camerac. nunc Maroilles. Teste Chron. Sancti Andreae Castri Camer. 1. 13. fuit abbas Sancti 55 Andreae.

meritis sibi respondentibus fieri potuit*, totus in eum sancti Spiritus igne agente exarsit. Unde et eum secum abducere^b voluit, ac pro hoc totius consilii viribus incubuit. Et primum viri Dei animum super hac re inquisivit; deinde vero apud abbatem ipsius preces admisit. Quas quidem diu multumque idem abbas humiliter refugiens abnuit; postremo tamen ipsis defatigatus, assensum licet sero^c praebuit. Ex cuius^d consensu et^e definito vir Dei corpore, non mente, inde discessit, atque Viridunum^f cum praedicto venerabili Richardo abbate ire perrexit. Ubi ante omnia et ad omnia ab eodem abbate pro obedientia seu patientia ipsius conprobanda est exhibitus, et in omnibus obediens, fidelis, patiens ex servitutis penso inventus, interimque^g inter ceteros adoptionis suae filios dilectione adprime est habitus; ita ut promotiori quam fuerat loco eum promoveret, tum quaedam ex primis suarum rerum negotiis administrare iuberet. Quae quidem tam honeste quam strenue erogavit, et in dies melioribus semper auspiciis amplius^h augmentavit.

10 Interea matrem suam, de qua nichilominus praelibavimus, marito iam diu, non virtutibus viduatam revisit; et ut eam saeculo secum abstraheret, cogitatus sui consilia primum praemisit. Sed quia ipsa ut erat in cunctis virtutum consiliis tanto semper adsentanea, quanto in singulis sine cessationeⁱ idonea, filium suum super persuasione tam amabili laudavit, et ad coenobialis vitae callem cum eo migravit, omnibus sui iuris, tam liberis quam mancipiis hereditariisque cespitis reddilibus posthabitis. Quam quique liberorum simul et servorum, sicut unicae matris ac dominae solatio destituti, usque adeo clamoribus lamentisque inconsolabilibus sunt prosecuti, ut etiam plerique ipsorum medios paene^j se Scaldem fluvium transvadare simulantes humectarent, si quo forte pacto eam compassione^k conpunctam ad se revocarent. Sed quia nemo mittens manum in aratrum et aspiciens retro aptus est regno Dei, ex similibus et ipsa viam ad Deum, quam filio ducente sibi sensit aperiri, non ut uxor Loth obtutibus retro deflexis coepit experiri; Deo tamen eos, de^l quibus timuit, rata fide commisit, ac deinde cum filio suo desiderii sui habenas in incepto itinere emisit. Quae in Elhone monasterio, ad Sanctum scilicet Amandum, una cum filio suo^m perverta, ibidem desiderii sui ex caelestis visionis oraculo securitatem est adepta. Nam ante beati Cyriciⁿ lipsanas eadem in vigiliis precibusque pernoctante, atque post paululum ex diutina sui defatigatione semivigilante, quia eam superna respexerit exaudito, huiusmodi ad se divinitus perlata^o patefecit visio. Nova rerum certe facie quamplures Christi sacerdotes in consistoriis dealbatos vidit, quos in modum coronae divina ostensio altrinsecus positos spectaculo sibi dedit; inter quos etiam beatus Amandus, utpote eiusdem loci primus, prae ceteris promotius honestiusque residere^p videbatur, atque ad sententiam ipsius, sicut eum eo loci tunc decebat, omnium intuitus suspendebatur. Sed et beatum Cyricum^q serico gemmisque totum videbat nituisse, elegantisque pueri vultus imitatum fuisse; tum cum singulis sacerdotum circumsedentium^r sermonem conseruisse, proque se ibidem in medio prostrata^s preces fudisse. Cui sanctus Amandus una cum pari consedentium sibi consensu: *Eya*, inquit, *bonae indolis puer, tuum est pietatis dexteram cum precibus etiam huic viduae porrigere, quae ante sacrosantas lipsanas tui continuas non^t desisit preces^u admittere.* Qua auctoritate venerabilem puerum Cyricum^v certiore factum ad se appropinquasse, totamque se quasi de terra, ubi iacuerat prostrata, vidit levasse. Atque huiusmodi visio hic finem sui habuit, ipsaque beati Popponis mater mox expergefata ad se rediit. Quae hanc quidem visionem filio retulit, cum quo etiam ipsa super eadem visionis fide animaequior facta, Viridunum se contulit, veloque piae conversationis ex consilio beati viri sibi imposito, iustitia et moribus iam coenobialis vitae arrisit proposito. In quo cum erga humani generis hostem iam diu virtute sua multimoda bellum conserentem didicisset contendere, et velut contra vitiorum torrentem brachia tendere^w, apud Sanctum Vitonum^x succedenti etiam tempore solitaria esse coepit, eoque reclusa^y cursum vitae diabolo cum virium suarum copiis triumphato in pace peregit. Neque enim dubium erit, hanc post conversionem apud Deum efficiendi quae poscerit locum invenisse, quam eo ante conversionis suae tempus praestitit valuisse, ut lucernam extinctam precibus et non manibus reaccenderet; tum etiam id^z miraculi esset indicio, eam similia posse, si occasionis ratio exposceret. Haec super conversione et vita

a) innotuit 3. b) adducere 1. c) invitus 1. 3. d) huius 1. e) deest 3. f) Verdunum 2. g) deest 1. h) deest 1. i) passione 1. j) deest 2. k) deest 1. l) deest 1. m) Cirini 1. n) prelata 1. o) sedere 3. p) Cirinum 1. q) deest 2. 3. r) m. se p. 3. s) deest 1. t) orationes 1. u) Ciricum 1. v) tendere 1. w) Vitonem 2. x) recluso 3. y) ad 2. z) 38*

matris beati viri dicta^a sufficiant. Quae de ipso sunt, me interim ex relatione maiorum de-
siderantes^b scriptorem inveniant.

1004. 11. Ex^c hinc saepe memoratum abbatem Richardum Balduinum marchisum apud San-
ctum Vedastum, Folrado^d a regimine deiectione, subrogavit^e, quia animum eius ad hoc con-
silio tam eiusdem viri sanctitas quam principum regni sui collatio suavit. Auctoritate vero^f
praefati^g principis idem Richardus abbas administrationem operis sibi iniuncti suscepit, vi-
rumque^h Dei Popponem, quia se plurimum rerumⁱ gerendarum occasio tenuit, secundum
sibi eo loci praefecit. Et non tantum sui, sed etiam omnium fratrum consensu favente id
effecerat; quippe quorum mens venerabilis viri Popponis virtutum iam conscia fuerat, et in
eum amoris sui intuitum karitate non ficta converterat. Venerabiles praeterea inter eos ex-
15 titere viri, quorum dilectione singulari prae ceteris amplius beatus Poppo habuit potiri, do-
minus scilicet Frethericus^b, qui Gozelonem ducem carne germanum habens^l, venerandum
abbatem Richardum ibidem comitatus fuerat; Liduinus^h quoque, qui se laicum eo loci sub
monachali proposito mutaverat, succedenti vero tempore favore praefati abbatis Richardi
poscente sibi in regimine successerat. Et quomodo anima Ionathae animae^m David colligata
15 fuit, ita et affectus horum pie dilectionis vinculis ad invicem colligari habuit. Unde et eum
a saepe memorato abbate Richardo secundum praefici contigit, quemⁿ tam laudabilium vi-
rorum una cum cunctis ipsius loci fratribus dilectio attigit. Sed in administrandis eiusdem
loci necessariis magna tunc extitit difficultas, utpote^o ubi plurima ex parte stipendiorum mo-
nasterii dehabebatur facultas, militesque quique^p praefati loci res pro beneficio possidebant^q
20 indultas. Unde et eadem causa beato Popponi, licet pro viribus honeste agenti, maerorem
primo iniecit; quem prudenti, quo plurimum valuit, consilio a se mox disiecit^r. Nam an-
nuente praefato marchiso res monasterii a militibus callide prudenterque repetivit, atque ut
eiusdem loci fratribus permanerent, publicis archivis ratum stabilivit. Pro quo etiam insi-
diarum fomitem ab eisdem militibus sibi comparavit, tantamque inimicitiarum vim apud eos, 25
a quibus res iniuste possessas abstraxerat^s, subintravit, ut viarum septa circumquaque occu-
parent, tum etiam ad perimendum ipsum insidias aptarent^t. Sed ut scriptum est, in vanum
quaesierunt animam eius^u; quia per arma iustitiae a dextris et a^v sinistris vallatus, omnes
iniquae coniurationis rupit conatus, mediusque^w per ipsos incedens et fraudium copiam elu-
sit, et periculum Deo ducente evasit. Ille nimirum qui per medium Phariseorum^x transiens, 30
oculos eorum a notitia sua clausit, atque passurus nominis sui catena r^y tro eos prostratos
ligavit, ad suspendendum etiam servi sui periculum omnem insidiantium sibi ab eo^z
12 deflexit intuitum¹².

12. Erat¹¹ interea viro Dei iter ad Heinricum, tam pium quam magnum Romani poten-
tatis imperatorem, primum post Ottonem iuniorem ex principum regni consulto successo-
35 rem. Nam et ad Batuum e vicino Rheno flumini adiacentem applicuit, ubi quaedam sancto
Vedasto reddituum suorum possessio fuit, quam etiam ex administratione praepositurae suae
usui fratrum praevidere habuit. Ibi certe quidam consanguinitate atque familiaritate beato
viro notus mansionem sibi habuerat, cui summa cum affluentia liberalitas famam cum rebus
pepererat^a, quique maxime beato viro, dum res poscebat, officiositati fuerat. Qui praeco-
40 gnito adventu ad se viri Dei, quaeque^b mis ut venturum decebat hospitem mandat apparare,
tum in captura piscium retia studiose laxare^c. Sed circa id operis diu instantes laboris diffi-
cultas elusit, vacuosque ad dominum a litore remisit. Omni vero capiendorum piscium spe
sublata, sanctitas beati Popponis memorato illustri viro iam dudum cognita, mox ipsi^d licet
absens sua inspiravit consilia. Nam eo pacto idem^e paterfamilias item eadem mitti mandat^f
45 retia, ut si beato Popponi sanctitatis ulla cum Deo esset gratia, votum sui in capiendis pi-
scibus subita sequeretur efficacia. Quid igitur? Laxantur ergo retia in captura, non minus
piscium retibus Petri habitura; nam tantam piscium multitudinem mox collegerunt, quantam
ante capturam nullatenus futuram speraverunt, ut in argumentum et fidem sanctitatis beati
viri nec numero nec modo sui possent aestimari. Et ecce beato Popponi apud illustrem 50

a) deest 1. b) deest 2. c) Ex - principis orasa 2. d) Folrado 1. e) prediet 1. 3. f) virum 2.
g) deest 1. h) Fredericus 1. i) deest 2. j) Liduinus 2. l) deest 1. m) que 2. n) deest 3.
o) milites quique quoniam pr. 1. 3. p) prouiderent 2. q) discessit 3. r) distaxerat 3. s) apparent 1.
t) meam 3. u) deest 2. v) mediosque 3. w) phariseorum 1. x) ipso 1. y) hic in 2 folium excisum est.
z) peperat 1. 1) relaxare 3. a) m. ipsi deest 1. b) deest 3.

11) v. Gesta epp. Cam. I, 116. 12) cf. Hugonis Chronicon II, 11. 12.

quem praelibavimus virum divertenti, quantum apud Deum ipse meruerit, per praefatum virum iudicio claruit patenti. Et primum a captura piscium suos edocuit frustratos fuisse, deinde vero in nomine ipsius retia misisse, sicque tot et tantos, ut sibi prae oculis tunc fuerant, cepisse. Pro collato ergo sibi divinae pietatis beneficio Conditori rerum^a gratias egit, reliquumque itineris, quod ad imperatorem, ut diximus, sibi fuit, post alteram cum amico suo verae dilectionis communionem peregit. Interea tam magnificentia quam honorificentia regia est susceptus, utpote qui primum amicitiae locum inter ceteros iam apud eum fuerat adeptus, cuius etiam sanctitas humilitatem mansuetudinemque praefati imperatoris in amorem sui ita accenderat, ut etiam reverentia dictante magis parere quasi ad iussa ab eo visus fuerit, quam rogata ab alio implere voluerit. Contigit etiam ludis hystriionum^b imperiales tunc fores occupari, atque eo spectaculi genere regem cum suis delectari. Ursis etiam nudus quidam vir^c membra melle perunctus exhibetur, a quo etiam plurimum pro^d periculo suimet timetur, ne forte ab eisdem ursis ad ossa sui melle consumpto perveniretur. Proinde rex eiusdem spectaculi adeo amore in oculis suis captus tenetur, atque male providus pro periculo viri parum veretur. Unde super tam iniqua in^e christianum illusionem regem beatus Poppo redarguit, eumque ab hoc spectaculo suis cum optimatibus mox compeascit; tum etiam a periculo ursorum virum liberavit, et ne id ultra fieret, arguendo et obsecrando sententiam dictavit. Heinricus vero imperator tam obsecrationi quam correptioni ipsius humiliter paruit, et quem honorifice ad se venientem suscepit^f, honorifice etiam a se regredientem dimisit. Qui iter quo venerat Atrebatum usque rediit, sanctaeque recordationis abbatem Richardum super imperiali in^g se humanitate satis edocuit.

13. Aliquantis deinde evolutis diebus, in quibus plurimum pro monasterii ipsius elaboravit rebus, quia eodem ex loco iam recedere debuerat, divinae visionis oraculo ante didicerat. Nam casubula^h quae quasi gratuita viriditatis elegantiam cernebatur imitari, totum se sicut in agendis missarum sollempniis vidit ornari, sicque demum inclinato capite coram altari sancti Vedastiⁱ astitisse, illumque ex sexagesimo septimo psalmo versiculum^j, fratrum sibi respondente conventu, ter repetisse: *Benedictus Dominus^k die cotidie, prosperum iter faciet^l nobis Deus salutarium nostrorum.* Quem postquam, ut diximus, ter repetivit, oratorium evestigio exivit; atque hic visio huiusmodi finem sui dedit. Neque enim hoc otiosum aut ab re fuit, quod hoc vestis sacerdotalis virore beati viri discessio praecoccupari meruit, qui aeternae viriditatis fructum suis in actibus non dehabuit. Non multo post vero^m effectum sui visio talis invenit, atque a venerabili Richardo abbate iussus inde abiit, et ad Viridunum pristinum conversationisⁿ suae locum rediit. Ubi pro comprobanda post^o summam praepositurae administrationem ipsius patientia, omnis infirmarum^p rerum monasterii ab abbate ei iniungitur obedientia; ne pro sui dudum prae ceteris promotione spiritu elationis forte exagitaretur, sicque a pristinis virtutum suarum gradibus deiceretur. Sed memor illius quod dicitur: *Quanto magnus^q es, humilia te in omnibus*, et humilitatem in promotioribus monasterii rebus sibi collatis tenuit, eandemque in infimis et in quibus quasi quidam iniuriae locus videbatur esse, non perdidit; quia nec in prosperis inflari, nec in adversis noverat deici. Geminas^r proinde opere recoluit sententias, quibus dicitur: *Ascendet foetor eius, qui magnificat opera sua*, et: *Doctrina viri per patientiam noscitur*, quia unam earum ex humilitate timebat, alteram^s vero ex patientia appetebat. Et quia omne subiectionis onus humilitate et patientia praeveniebat, atque pro superanda ipsius obedientia nichil laboris sufficere abbas^t videbat, eum proximo a se loco non inconsulte promovebat, tum etiam in administrandis primis monasterialium rerum causis secundum stare iubebat^u. Abbatiam insuper sancti Mauricii, Wasloi dictam, cum omnibus eiusdem loci appendiciis ei delegavit, utque eo in agendis quae oportuerant desudaret^v, admonere curavit. Qua suscepta, quia eam quam situs loci iocunditate sui commendabilem dedit, in officinis monasteriique brevissimis claustris vilescebat invenit, funditus monasterium cum adiacentibus sibi^w receptaculis eversum, maiori quam fuerat elegantia reaedificavit, atque pristino nomine mutato, ex honestate sui Beloacum^x denominari dictavit. Atque eo quidem vocabulo iam ad praesens circumquaque est promulgatum, nec illo evolutis ad nos usque diebus constat privatum.

a) deest 3. b) hystriionum 1. c) deest 1. d) per 1. e) deest 3. f) h. ad se v. n. deest 3. g) deest 1. h) casubula 3. i) deest 3. j) versiculo 1. k) Deus 3. l) faciet 3. m) ubi 3. n) conversationis 3. o) est 1. p) infirmarum 3. q) maior 1. r) geminas 1. gemini 3. s) aliam 3. t) abbas 3. u) videbat 1. 3. v) desudare 3. w) deest 3. x) beloacum 1.

10187 14. Heinrico interea quem praescrisimus imperatore apud Argentinam civitatem super regni statu agente, proque hoc consiliis^a optimatum suorum privatim et publice incumbente, et hunc beatum virum iter ad ipsum quadam contigit occasione denuo^b habuisse, sicque ad 13 Elisgaugium^{c-13} una cum suis applicuisse. Cumque quodam in loco, quem grata commendabat amoenitas, pro sumendis cibus^d divertisset, iamque cibus coram positus resedisset: 5 ecce lupum humanum tunc sitientem sanguinem e silvarum latebris impetum vidit dedisse, atque pastorem e regione greges pascentem violenter per colli nuda arripuisse, tum ad loca nequitiae suae desiderii oportuna per abrupta locorum traxisse. Spiritu ergo^e tam stuporis quam maeroris vir Domini corde tactus, et ut semper visceribus misericordiarum totus fuerat plenus: *Ecce, inquit, o Deus, hominem quem ad imaginem et similitudinem tuam fe-* 10 *cisti, lupis praedam esse, sivist.* Proinde suis^f t^g misero iam paene absumpto^h manum tandem ferrent convocat, precibusque admissis nomen Domini ipse interim invocat, protestans lupum ante praedam illam esse amissurum; quam se quicquam cibi aut potus gustaturum. Sed quia palustrium locorum prohibente interstitio non facilis suorum ad ereptionem illius suffocati erat accessio, via in gyrum arrepta palustria illa loca ambiunt, ubi ex vestigiis 15 effluentis sanguinis hominem nulla vitae indicia in se dantem inveniunt, nec uspiam locorum lupum perspiciuntⁱ. Mox omni spe super vita ipsius dehabita, equo impositum in beati viri adducunt praesentiam; qui de Dei misericordia nichil pro eodem diffusus, penes se ipsum collocat, Deumque pro sospitate ipsius tacito mentis nutu invocat. Benedictionis suae eum remedio interim fovet, paulatimque eum exinde movet; deinde surgendi vires ex sancti- 20 ficatione tam manuum suarum quam precum indulget, ita ut cum viro Dei cibum una caperet, tum ulterius de .ita sui ipse praesumeret; nullique dubium, ipsum ex precibus sancti viri ad vitam servatum, ex cuius benedictione mensaeque communionem hii qui affuerunt videre curatum. Postquam vero convaluit, ex cicatricum suarum^j spectaculo quosque qui eum viderant permovit^k; a quorum etiam fide nos id ipsum didicimus^l, posterisque in argumen- 25 tum sanctitatis ipsius reliquimus.

1020. 15. Contigit interea Stabulensis coenobii abbatem Bertrannum debita morti dedisse, atque alteri succedendi sibi^m locum reliquisse. Unde et Heinrico imperatori beatum Popponem subrogare animo inseditⁿ; quod ut fieret, Richardum abbatem tunc secum in consiliis agentem humiliter convenit, cui tamen omnino sui consilia animi non patefecit, quia Popponem 30 sibi ab eo tantum dari postulavit, sed qua ratione eum postularet, indicare recusavit^o. Venerabili autem Richardo abbate imperiali primum petitioni diu multumque renitente, occasionesque plures quibus se tali viro carere non posse dicebat adiungente, sanctum Heribertum Agrippinae^p Coloniae episcopum praefatus imperator evocavit^q, eoque sibi adiuncto apud praescriptum abbatem preces adhuc admittere curavit; postremo vero obedientiae 35 sententiam ex regia auctoritate in eum dictavit. Quam ne sprevisse videretur, subiectione, non voluntate susceperat, et ut ei beatus Poppo in manus cederet, licet invitus annuerat. Cui Stabulensis regiminis pedum mox porrexit, utque Popponi pro successionis indicio deferret indixit, adiuncto sibi^r ad id negotium Wolhodone^s Leodicensium episcopo, sanctitate et fide ad quaecumque strenue et pie peragenda illustrissimo. Qui ex edicto regio sibi iussa 40 pergunt implere, memoratumque Dei virum Popponem apud Sanctum Remaclum in regimine promovere. Qui promotus quibusdam eo loci, quorum moribus convenire non poterat, displicere bene agendo coeperat. Unde tam ipsi quam eis qui secum eo venerant fratribus inimicitarum vis tanta accrevit, tum manifestis odiis^t insidiisque interdum clandestinis ira laicorum ad hoc coniuratorum^u desaevit^v, ut quadam die monasterii claustra ab eis impetu 45 dato inrumperentur, evaginatique gladiis Christi greges per dominica septa persequerentur.

a) conciliis 3. b) deest 1. c) disgaugium 1. elisgaugium 3. d) cibus dir. iamque desunt 1. e) deest 3. f) deest 3. g) adsumpto 3. h) respiciunt 3. i) suorum 1. j) promovit 1. k) a q. e. f. n. id. i. d. desunt 1. 3. m) deest 1. n) sedit 1. o) ita 1. 2. noluit 3. p) agrippine 1. q) illi 2. r) wolhodone 2. walbodor. 3. s) m. odisque clandestinis 1. t) coratorum 2. u) desecuit 1.

13) i. e. Alsatiam. 14) Hic 16. Martii, Wolbodo colai etc. 7. Kal. Ian. Chartam eisdem annorum 21. Apr. a. 1021 obiit. Popponem a. 1020 abbatem factum esse docet inscriptio in Mart. et Dur. Hincravio litter. II, 148: Anno ab inc. D. 1030 ind. 13, Chaonrado 7. anno imperatore, Rainardo 6. episcopo Leodicensi, Poppone eius loci 11. anno abbate, dedicatum est hoc altare in honore SS. Ni-

ap. eundem p. 51, Non. Iunii autem a. 1040 vicesimus; infra c. 22.

Sed mirum dictu! qui gladiis in se vibratis caedi videbantur, ictibus^a non humano sed divino clypeo elusis non laedebantur; sicut et ille a Moyse rubus ardere videbatur, qui tamen ustionis molestia nulla laedebatur. Tanti vero fama mali^b beato viro Popponi, Malmundarii tunc demoranti, in aures percreebuit^c, eumque spiritu contritionis et maeroris pro tam execrabili rerum facie induit; praesertim cum ex nuntiantibus sibi plures suorum acceperit occubuisse^d, ac exinde his qui^e superstites fuerant, metum de reliquo accrevisse. Duo praeterea secum militiae saecularis fuere viri, a quibus etiam quod factum fuerat contigit sciri, quorum unus Adalbertus alterque Boso vocabula sunt sortiti. Qui summa cum velocitate quo in tyrones Christi phalanx illa grassata fuerat, ire pergunt, Deique non sua administrate virtute omnem illam multitudinem soli expellunt, capiunt et sternunt; atque omnis pro voto res illis fuerat^f, in quorum manibus beati viri exigentibus meritis ille pugnauerat^g, qui non salvat in milibus aut curruum et armorum potentatibus, sed in uno mille inque duobus decem valet fugare milia. Divina deinde actum est animadversione, nullum^h emenso iam anno superstitem ex illa iniquorum fuisse coniuratione. Sicque omnis erga virum Dei confusio in gratiam rediit, amorque omnium pari in eum consensu prodit.

16. Biennium iam effluit, Hierichoniceⁱ Treverensium abbati apud Sanctum Maxi-
mianum^j praefato iubente imperatore successit, ubi in eum similis, immo gravior quorundam cum insidiandi copiis invidia processit; eorum videlicet, quos ex monasticis regularibusque observationibus via per abruptum deflexit. Cumque sibi^k sub eo illicita iam non licere, et assueta locum penes se conspexissent non posse habere, de eius morte plura machinantur, et quod palam non poterant, quibusdam^l praestigiorum suorum insidiis operantur. Atque^m nefas dictu, sacrosancta missarum sollempnia violando suis occupant divinationibus, et quasⁿ preces credebant, in immunditia et sanguine manuum suarum execrandis admiscunt incantationibus, ponentes secundum^o illud prophetae tenebras lucem, et lucem tenebras. Neque haec^p eis ad fomitem malorum suorum tantum sufficere, sed apponentes adhuc peccare, peccatum super peccatum adiecere^q, tamque execrabili quam invidia^r eosque perducuntur exagitatione, ut in apponendis beato viro cibus et potibus venenorum suorum uterentur admixtione. Sed invidia diaboli, per quam mors primum subintroivit in mundum, nulla morte per nequitiae suae ministros Dei laesit ministrum; licet per iniquorum manus daemon beato viro saepius porrexerit, ipseque totiens gustare non refugerit. Ille enim in cuius oculis hic beatus Poppo obturavit aures suas ne audiret sanguinem, et clausit oculos suos ne videret malum, istius^s etiam a veneni laesione clausit viscera, ut in extinguenda domui suae lucerna omnis iniquorum frustraretur^t industria. Nec ad hoc scelus coniuratis pro servo suo Dei vindicta defuit, quorum nec unus eo anno velut grege in unum mortis locum facto superfuit, ut profecto constaret, viscera eorum per os beati viri venena illa transisse, atque argumentum malitiae suae ceteris ex hoc reliquisse; quibus tamen^u ad inferendam mortem venenum quidem temporale defuit, sed in conspectu aeterni Iudicis malitiae suae venenum ad interitum ipsis fuit. Unde etiam hii qui sanioris^v consilii occasione superstites fuerant, timorem cum amore in eum admiserant; sicque ex^w sanctitate sui intime a subiectis amari, et ex nuperrima in insidiantes sibi Dei vindicta coepit timeri. Sed et ipse dilectionis non fictae servato tenore, coepit magis prodesse quam praeesse, ita ut in omni patientia et doctrina quosque^x foveret, postremo vero plures illorum in pastoralibus sanctae Dei ecclesiae promoveret.

17. Aliquantum interea temporis diebus emensis, aegritudinibus coenit fatigari immensis; unde et eum in lecto reclinasse, atque pro vita sui diffidentiam cum maerore suis contigit incussisse^y. Mire enim, ut diximus, intima in eum cunctorum suspirabat dilectio, ideoque^z eos de ipso, pro cuius amissione sibi timebant, intolerabilis habuit afflictio. Inter quos quidam Ernestus^{aa}, ex laico vere^{ab} tam nomine quam officio monachus olim factus, cum ceteris, immo prae ceteris^{ac} pro aegritudine beati viri dolore cordis intrinsecus tunc tactus, nocturnis vigiliis precibusque, quibus plurimum ex solito insudare pergebat, tunc pro eadem etiam

a) ictus 3. b) m. ubi b. 2. c) percreebuit 1. p. spiritum contr. 2. d) occupasse 1. e) deest 2. f) provenit 1. 3. g) pugnavit f. 3. h) nullo codice. ut nullus e. i. a. superstes ex i. i. fuisset c. ed. i) et Hierichoni 1. 3. k) deest 3. l) deest 2. 3. m) ad quod 3. n) deest 3. o) sicut 1. p) hoc 1. 3. q) adiecere 3. r) invidia 1. s) ab istius etiam v. 1. t) debaberetur 2. u) deest 1. v) saniores 2. w) a 3. x) quosque 1. y) incurrisse 3. z) ideo 3. aa) Ernestus 3. ab) deest 3. ac) deest 3. b) i. p. c. deest 3.

35) Obiit 6. Non. Mart. secundum Nocr. S. Maximini.

1028. sancti viri aegritudine forte detergenda plus solito incumbere. Et primum coram Domino, quod tantum talemque ab ipso meruerit patrem, laudes dicebat^a, dehinc maeroris timorisque sui stimulos coram ipso ponebat, quibus talem in detrimentum gregis dominici amittere^b timebat, omnemque spem recuperandi similem dehabebat. Quo in hac spiritus sui contritione pernoctante, precibusque coram Domino animi sui affectum commendante, vox 5 ad eum divino certe oraculo^c perlabitur, quae pro maerore ipsius deponendo in haec verba distinguitur: *Popponi*, inquit, *haec non ad mortem est infirmitas, cui ad augmentum virtutis suae in bis denos annos vivendi adhuc superest prolixitas*. Cuius quidem vocis oraculum^d eidem pro novitate sui stuporis iniecit spectaculum, atque omne maeroris ab eo detersit piaculum; ita ut qui olim^e inter spem et metum pro amissione sibi dilecti patris spiritalis dubium se habebat, iam tanto securus non se eum amissurum fieri inciperet, quanto amittere ipsum anxie ante timebat. Mirum enim in modum, qui ter quinos Ezechiae aegrotanti addidit annos, huic beato viro bis denos etiam superaddidit annos; illi quidem pro his quas coram se fuderat lacrimas^f, isti vero, quia pro eo ille^g usus sit lamentis^h, qui ex eoⁱ quod antea pastorem talem non habuerit, post^k amissionem ipsius similem sibi futurum non speraverit. Et vere utrorumque sanctitas hoc obtinuit, quia quod hic Ernestus de patre spiritali audire meruit, ille quidem de se, si pro se rogaret, audire similiter ex merito potuit. Sed quia cum Martino nec mori timuit nec vivere recusavit, hoc alter pro eo obtinuit, quod ipse ut diximus ex merito invenire potuit. Ex divino itaque oraculo res effectum invenit, beatusque Poppo mox convalescens in excubiis gregis Domini 20 postea annos implevit. 15

18. Contigit interea Heinricum imperatorem, cuius saepe iam meminimus, vivendi^l finem fecisse, Cuonradumque^m tam nobilitate quam armis egregie commendabilem regno successisse. Sed quia, quaeⁿ numquam dehabebat, sitis habendi tunc amplius inter principes regni occasionem ingressit dissidendi, beatus Poppo vere euangelicae pacis filius, Dei virtute^o comitatus, eam^p in pacis redigere gratiam diu multumque est^q conatus, tandemque desiderii^r sui satiem invenit, omnesque in unum pacis locum sua mediante sanctitate redegit. Sed et ipse animum regis nuper ordinati, de quo nichil adhuc certum aestimavit, prudentia et sanctitate ad amorem sui comparavit, ita^s ut dilectio ab Heinrico in se quondam habita non deperiret, cum similem, immo maiorem in successore ipsius inveniret. Et quia ante quamplures annos Romani imperii cum Francis discordia non minima inoleverat, ipse inter 30 utrumque pacis gratiam labore et industria sui paratam complevit^t, Cuonradumque atque Heinricum reges in consensum revocavit; quorum unus, id est Cuonradus, Romanorum sive Orientalium^u, alter vero, id est Henricus, Occidentalium populis Francorum^v imperavit. Erat enim ei cum utrisque par locus invenendi quae poposcerat, utpote qui plurimum amicitia dictante penes eos valuerat; ideoque^w discordia, quae inter ipsos^x quasi quoddam se-^y nium longum duxerat, se^z mediante in nichilum deperierat. Unde et invidendi in se occasionem quibusdam tribuit, quia id solus efficere valuit, quod ut^{aa} fieret, in multis effectus^{ab} iam olim pertemptatus defecit^{ac}.

19. Argentinae interea civitatis episcopatum^{ad}, regis Cuonradi iussione sibi praescriptum, tam callide quam humiliter declinavit; quia occasionem declinandi regi dictavit, dissimulate^{ae} videlicet se clerici dicens filium, canonicisque sanctionibus huiusmodi fieri obnoxium, si pontifici temere praesumpsisset officium. At pro excusationis huius ficto^{af}

a) ducebat 2. b) admittere 3. c) oculo 1. d) articulum 1. 3. e) prius 2. f) quo coram se f. lamentis 2. g) deest 1. h) lacrimis 2. i) qui ex eo desunt 1. k) et 1. et post 2. l) deest 1. m) Cuonradus 1. 3. const. n) ne 1. o) virtutum 1. p) eos 1. illos 3. q) deest 1. r) deest 1. Hic desinit 2, reliquis intercessis. s) com- plet 3. t) orientium 1. u) Francorum 1. v) ideo 3. w) eos 3. x) ipso 3. y) et 1. z) dissimulante 3. aa) deest 3. ab) fictione 3.

16) A.n. Laub. SS. IV, 19: A. 1032 Cuonradus nuper a V. D. Bädinger typis exscripta: *Memini imperator cum Henrico rege amicitiam firmat. Ea praeterea dudum cum pater eius filiam suam regi Francorum desponsare vellet, et hoc contra fas sicut in praedicta figura cognosci potest, agere dis- apud Duillam ubi colloquium fuit inter imperatorem poneret, multos fuisse qui imperatoris maiestati Cuonradum et Henricum regem Francorum. Charta placere volentes, tales nuptias bene et utiliter fieri tam e chartario Stab. edidit Martene Coll. II, 56. posse persuadere contenderent, eo quod per ipsos duo regna in magnam pacem confederari vel in 55 Huc pertinent quae Sigifridus abbas Gorziensis scribit in epistola ad Popponem, qua ad impediendas unum redigi sperarent. 17) Wernherus episcopus Heinrici III et Agnelis nuptias eum provocare studet, Argentinensis obiit 1029.*

aliquantum tunc rex erubuit, et quasi synodali praescripto conventus super hoc ad praesens conticuit. Sed non multo post ab Ermengarde, nobilissimi principis Godefridi filia, didicit quoniam beatus Poppo non clericus, ut ipse regiae maiestati finxit^a, sed laici ingenuitate et militia egregii filius fuerit^b. Unde et eum postea beatum virum eventus convenisse, et pro excusatione iussionis suae^c callide excogitata redarguisse. Sed ille, sicut^d quem Deus humilitate et subiectione totum respererat, regiam in se obiectionem humiliter deterisit, affirmans se ad id negotii minus idoneum existere, qui se in administrandis quae sibi tunc fuerant pastoralibus non videbat sufficere. Cuius humilitas quia ceterarum virtutum eius indicio regi fuit, totius consilii viribus idem mox rex incubuit, quatinus ipse^e eas regni sui abbatias illum^f administrare iuberet, quas aliquando pastoribus destitui videret; quod et factum est. Nam quascumque rectoribus viduas aperiri contigit, ut ei mox^g conferret dilatio nulla prohibuit, licet ipse ab eis pro humilitate aliquantum delituerit, atque erga regiam iussionem impossibilitatis excusationibus usus fuerit. Et primo Lintburg in Vosago situm, quod hereditaria sorte sibi iam olim in manus venerat, probabilem cum^h astipulatione testium beato viro delegaverat, et pro struendo inibi in honore sancti Iohannis evangelistae coenobio preces intenderat. Qui ex regalium precum edicto eundem locum, ferarum iam tunc cubile, multo cum labore excolens, servorumque Dei conventiculis habitacula non vilia exstruensⁱ, Christi iugum leve sub monastica institutione ipsis iniecit, tum Iohannem nepotem suum tam eo, quam apud Sanctum Maximinum Treverensibus praefecit. In quamplurimis proinde monastici instituti coenobiis a praefato iussus rege primus successit, rectorisque singulos in singulis^k ingressit; apud Herosfeldiam quidem Ruodonem^l, Pthalabor-nensem postea antistitem; ad Sanctum Gallum versus Alpium iuga Norbertum^m, et in Wizenburgⁿ Folmarum^o; Epternaco^p quoque Humbertum^q, vita et moribus adeo praeclarum. In his itaque tam consilii quam imperarum administratione, regiminis statum astipulavit; tum in singulis omnia et in omnibus singula, ut oportuit et decuit, ampliavit. Ex suarum praeterea precum obtentu Heribrandus in cella sancti Gislei, Everhelms^r quoque in Altomonte^s rector coepit haberi. Apud Bfwillarium^t vero, quod ab Ezone^u Palatii administrante comitatum suscepit, Ellonem^v omnibus eiusdem loci^w habitaculis a fundamento extructis praefecit^x; atque in Busendorf^y, quod largiente sibi Adalberto^z comite in manus venerat, 23 similiter sub Conone^{aa}, quem rectorem illo^{ab} subrogaverat, monachorum gregem aggregaverat. Sed et apud Traiectum, quod Fresiam respicit, ab Adalberto eiusdem civitatis episcopo coenobium sancti Pauli regendum suscepit, ibique Herigerum^{ac} tam prodesse quam praeesse praecipit. Tum eo humanis rebus exempto, geminos^{ad} in regimine viros vicissim sibi succedere dedit. Non multo post vero memoratus antistes Adalboldus hortatu beati viri ad monastica instituta aspiravit, omnemque illi in pastoralibus pontificii sui administrationem commendavit; quam tamen ex praescripto^{ae} beati Popponis iterum^{af} recepit, et in ea quo advixit sub monachili tunica non defecit. In Willario praeterea^{ag} Theodericum, et Metis apud Sanctum Vincentium praefecit Heribertum, in Walciodoro quoque nichilominus Lambertum; quae quidem monastici vigoris coenobia per Theodericum Metensium antistitem divina sibi indulsit gratia. Apud Sanctum Eucharium etiam Treveris Bertulfum in regimine promovendo roboravit^{ah}, quod sibi gratia regendi Treverensium archipraesul Poppo 23 condonavit.

20. Iohanne igitur nepote beati viri ab eodem apud Sanctum Maximinum, ut praefati iam sumus, in regimine iam promotus, seque ab oneris sui pondere paululum remoto, Stabulaus fre perrexit, ubi se prius in agendis institutionibus monasticis artius fixit. Qui in ipso monasterii introitu a quodam Iohanne, nomine non opere monacho, intuitus, odiis et blasphemis ab ipso^{ai} incredibilibus est habitus, ita ut ab ipso magis mortuus eo ferri optaretur,

a) Buzisset 3. b) fuerat 3. c) sue iussionis 3. d) deest 3. e) ipsi 3. f) deest 1. g) deest 3. h) deest 3. i) extruxit et 3. k) in sing. deest 3. l) Wisenbourg 3. deinde Fulmarum 1. m) baternaco 1; manus saec. XV. n) superscripsit epternaco. o) Everelmus 1. Everelmus 3. p) Brunw. 3. q) Elone 3. r) Euonem 3. s) deest 1. t) Boscethrop 1; pro quo idem qui supra correxit Boscendorp. u) Adalberto 1. v) canone 1. w) illic 3. x) Erigerum 3. y) duos 3. z) proscripio 1. aa) item 1. ab) Inmwillario 1. ac) praefecit 3. ad) incr. ab illo 3. ae) ordinatus est; v. Mon. SS. II, 216. af) d. Met.

15) a. 1031. v. Ann. Hild. 19) a. 1034. v. Mon. nunc Bouzonville, ad fl. Nied, fund. ab Adalberto SS. II 155. 20) post Liuthardum qui Kal. Nov. com. Alsaciae. Consecratum est 1033, Ian. 31. 21) iam a. 1027. Mart. Coll. IV, 508. 25) Bertulfus S. Euchario praecerat ab anno 1023; v. Mon. SS. V, 10.

quam vivus tunc suis visibus praesentaretur; qui nequitiae suae consensum cum blasphemantibus adiungens Phariseis, de quibus voce Veritatis dicitur: *Si patremfamilias Bezebut vocaverunt, quanto magis domesticos eius?* non semel^a os in virum Dei conviciando laxavit, sed saepius mortem ipsi optando, superbiae verba reiteravit. Sed quia beati viri mortem cum fastidio videndi^b eum optavit, ipse mortem sui non multo post exinde comparavit. Nam⁵ ut ficus illa in euangelio ex sententia Domini quondam aruit, ita et^c hic ex vindicta Domini in servo suo totus mox arescendo palluit, atque cum ipso blasphemiarum in virum Dei momento eum mortis occasio subintravit, atque ita ipsum ad usque ultimum vitae suae dolor horrendus praeoccupavit, donec morte pessima ipse nichilominus de medio fieret, atque ulterius blasphemandi alios finem faceret.

21. Alio quoque tempore post vespertinam synaxim in cella degebat, sermonemque cum aliquantis fratrum^d, secum tunc similiter agentibus, non ab re trahebat; cum uni eorum, Adalberoni nomine, ut superius cellae ostium occluderet^e mandavit, eidemque pro nocturnarum tenebrarum horrore saepius refugienti instare non cessavit. Ille vero qui inobedientiae vitium semel et secundo subiit, tandem compulsus ad sibi iussa tam tepide quam¹⁵ trepide abiit, atque eo quo iussus^f fuerat, solus pervenit. Quem quia viro Dei non mox parere per inobedientiae stimulos spiritus malignus suasit, eum evestigio ipse invasit, ita ut inconditae^g vocis stridore quosque undecunque cieret^h, tamque subito non sanae mentis suae spectaculo eos qui convenerant permoveretⁱ. Ligatus ergo in oratorium adducitur, atque in medio coram disponitur; ubi a fratribus orationi instantius pro eo^k insistitur, tum²⁰ divinae incantationis erga spiritum illum pestilentem exorcismus admittitur. Neque enim beatum Popponem causa rerum gestarum latuit, quae ex praedicti fratris inobedientia sibi innotuit. Qui mox summa cum gravitate ad fratrem illum non sanae mentis devenit, alampam tantum, ut alter Benedictus, in faciem illi dedit, spiritumque malignum sine mora eiecit. Nullique dubium sit eum prece non praemissa hoc posse, c m beato Gregorio in²⁵ Dyalogis suis asseverante, sanctorum quique signa aliquando ex prece, aliquando peragant ex potestate. Et hii quibus secundum Iohannem dedit^l Deus potestatem filios Dei fieri, quid mirum, si per eos signa ex potestate valeant fieri, qui ex potestate sunt filii Dei? Nam et Petrus Thabitam orando suscitavit, Ananiam vero et Saphyram increpand^m in mortem stravit; quia vitam, quam illi ex prece contulit, istis mentientibus ex potestate abstulit. His in³⁰ argumentum huius signi sic se habentibus, cetera quae de viro Deiⁿ sunt, delectamentum sui praestent legentibus.

1033. 22. Interea tam Malmundariensium quam Stabulensium locorum^o renovationi operam dedit, in qua affectus sui effectum Deo opitulante tandem invenit. Et apud Malmundarium quidem criptam, ut facile cernere est, funditus extruxit; Stabulaus vero, quia omnes cum³⁵ monasterio officinas pro parvitate^p sui vilescere invenit, funditus eas eversum ire coepit, atque in habitaculis amplioris^q situs extruendis plurimum impensarum admisit. Sed quia his humani generis hostis solito invadebat, fraudum suarum laqueos adnectebat, si forte virum Dei coepto opere praeoccuparet^r, immo per eorum qui eidem tunc operi insudabant, offensam retardaret. Nam Hubaldo cuidam, cuius ingenio et labore id opus satis processit,⁴⁰ praecipitium a cancello ingressit, ita ut toto corpore collideretur, omnisque virium spes praeter solum suspirare iam in eo non haberetur. Cuius casu vir Dei comperto, tam pro eo quam pro operis destitutione adeo condoluit; sed^s tamen in hoc solitas medendi vires ex sanctitate et virtute sui non dehabuit. In sua namque semotius eum transferri iussit atque locari, et ex propriis, sicut eum oportuerat, in cunctis accurari. Proinde ipsemet quiddam^t cibi et potus sibi illati benedictione etiam addita illi dirigit, eumque, mirum dictu! ad salutem exinde mox erigit. Unde et diabolicae fraudis eum subito machinamenta contigit elu-⁴⁵ sisse^u, omnemque eum collisione memorat^v Hubaldi maerorem detersisse; ita ut qui pro vita sua diffidentiam incussit cernentibus, iam suis omnino ad opus pristinum resumptis viribus, iocundum^w spectaculum e contrario et gaudium ingereret videntibus^x. Iamque opus illud in altum processit, omnemque tam longe quam late locum e regione respexit, atque cooperante septemplici Spiritus sancti gratia, omnis per septennium in illo sui redundavit efficaciam. Neque enim^y eiusmodi vir Dei sufficere credit; sed in augmentum decoris plura

a) solum 3. b) vivendi 1. c) deest 3. d) fratribus 3. e) accluderet 1. f) ius 1. g) incognite 3. h) scirc: 3. i) promoveret 1. k) p. e. desunt 3. l) de viri 1. m) locum 3. n) parvitate 3. o) amplio- 55 ribus 3. p) occuparet 3. q) deest 1. r) quoddam 3. s) eludisse 1. t) deest 1. u) cernentibus 3. v) deest 3.

ornamentorum pondera^a addidit. Nam calicem mirae magnitudinis auro gemmisque egregie condonavit fabricatum^b, et in corona auri argentique non modicum expendit apparatus; tum in^c additamento^d his quamplura per beatum virum dona dedere ornatum. Et ut haec breviter in scriptis se habeant, quaecumque in tabula, cappis, palliis reliquoque ornamento eo loci aut sunt aut fuerant, consulto et opera^e beati Popponis illo esse coeperant. Marmoreas proinde columnas ad id similiter opus, divina vere provisione, inibi invenit, ubi nulli unquam eius natura loci^f marmor invenire dedit. Et vere se iam olim iaciente fundamentum, incepti quondam operis Deus superaedificavit proventum, ut cum apostolo littera et spiritu illud^g dicere posset, quod in eiusdem ore apostoli spiritu tantum se habet: *Secundum gratiam*, inquit, *quae data est michi, ut sapiens architectus fundamentum posui; alius autem superaedificat*. Quis inquam superaedificat, nisi ille, quo non aedificante in vanum laborat qui aedificat? Tam egregie praeterea quam strenue eiusdem ecclesiae administratio perficitur^h, proque consecratione et in honore sancti Petri sanctique Remacli crismatione ipsius in omne consilium a sancto viro descenditur. Unde et adⁱ id negotii Herimannum Agrippinae Coloniae archipraesulem Nizonemque^j Leodicensem evocavit, quibus episcopus abbatessque quamplures eiusdem rei occasio una sociavit; tum ut honestius hoc commendaretur, imperialem Henrici maiestatem invitavit, cui post Cuonradum patrem successio iusta^k imperium aspiravit. Praefinitus^l certe dies iam effulsit^m, qui ad eandem domum Domini consecrandam et crismandam Nonisⁿ Iulii^o illuxit, ubi non modica cum memoratis viris turba confluit. Quantos autem impensarum donorumque usus tam imperiali praesentiae, quam reliquis^p optimatum ad praesens tunc exhibuerit, quis^q pro his scribendi modum dare poterit? Sed et^r a praefato Henrico sui iuris in Amblavia cespitem, qui in duodecim fere mansos^s extendebatur, testamentis legalibus ad^t eiusdem loci usum astipulatur, ac deinde eundem eneniaram diem ex concursu populi ulterius celebrem decrevit. Unde etiam usque in^u praesens undecunq; a populis ad praescriptum diem accurrendi mos inolevit. Malmundarium insuper, quod praefato loco tam attinere quam adiacere semper habuit, ut firmiter ad eundem locum respiceret, per scriptum^v imperiale sententiam posuit, confirmatis etiam his, quaecumque eo loci iuste videbantur pertinere, ne quis iniuste appetendi ea facultatis iura ulterius posset habere^w. Sed et beatus Poppo, ut Malmundarienses professionis suae

30 a) pondere 3. b) fabricatum 3. c) deest 1. d) ornamento 3. e) deest 3. f) opere 3. g) deest 3. h) id 3. i) proficitur 3. j) deest 3. k) Nizonemque 3. l) successi iuxta 3. m) Praefinitus 1. n) effluxit 1. o) nobis 1. p) Iulii 3. q) deest 3. r) qui pro his scribendum modis 1. s) deest 3. t) mansus 3. u) ab 1. v) ad 3. w) ita emendavi; proscriptum 1. prescriptum 3.

26) v. privil. eius in Mart. Coll. II, 59. Dedicatio-
nis dies notatur in Calendario et in Missali Stabulensi. Subiicimus narrationem huius rei sumptam e Mart. Coll. I. c. ubi ex veteri manuscripto edita est; priorem eius partem usque ad verba *decernendo sancitit* emendavimus ope chartarii Stabulensis. *Dedicatio ecclesiae Stabulensis. Anno ab incarnatione Domini 1040 Nonis Iulii (dies deest in ch.) dedicatum est hoc monasterium (est monasterium in Stabula, chart.) in honorem beati Petri principis apostolorum, Pauli atque Remacli a venerabilibus episcopis Herimanno archipraesule sanctae Coloniensis ecclesiae, Nithardo Leodicensis, Herimanno Mimi-garvordensis, Richardo Virdunensis, Gerardo Cameracensis, Henrico III rege praesente, domno autem Popone abbate (praesente, abbate autem Popone chart.) vicesimo anno ordinationis suae abbatiam regente, quod ipse (deest in chart.) a fundamento restauravit atque ut nunc patet ad effectum perduxit. (In chartario additur: Hic domnus abbas Poppo pie memoriae ob memoriam sui tradidit in dotem altaris ipso anno ipsa die duas villas Phisinas atque Peham, quas ex industria redemit in restaurandis sarta tectis totius monasterii.) Muralis autem ambitus ad tuitionem eius in modum mediocris oppidi compositus ipsa die in sepulturam defuncto-
rum orthodoxorum taliter est consecratus. Nam corpora beati (beatorum patroni n. scilicet R. Iustique mart. ac plur. chart.) patroni nostri Remacli nec non Iusti martyris et plurimas reliquias pretiosae cum aqua exorcisata exterius in circuitu eius lastrando vehuntur, gyroque peracto cum maximo cleri plebisque tripudio laudes celebres in sublime exaltando ad eundem aditum reconsignantur atque cum eadem insigni processione porta praescripti coenobii repetitur, in qua peracta sacerdotali benedictione rex cum memoratis episcopis atque proceribus suis se obvium sapetis exhibuit, ad excitandam gloriam diei in plebem sermonem episcopo facere praecepit (haec in ch. usata sunt). Subinde quatinus regali munificentia donarentur, benigna largitate providit. Nam protinus pro remedio animae patris et suae in Amblava curto (in A. c. desunt M.) 12 mansos cum 30 mansis utriusque sexus incolarum (incolatum ch.) ritu eos excolentibus (excolendos uterque), lypsanis in allari principali locandis ex hereditate propria contulit. Ad haec quoque ne praeterea dies Christi cultibus mancipata vicinorum atque exterorum privaretur frequentia, ex eo occasione nacta mercatum publicum per singulos annos ipsis Kalendis biduo complendum decrevit (accrevit ch.), atque venalitem et emptionem cunctis praesentibus pariter cum Henrico duce Bavariorum inchoavit (duce H. inchoavit ch.). His ita gestis ministris loculum patroni nostri serenitibus*

sponsonem apud Stabulaus agerent, perpetua lege stabilivit; atque exinde in omnes successores huiusmodi sententia exivit. Consecrata autem et crismata est praefata ecclesia

a) ratum *add. Boll. et cod. 3; deest et in cod. Stab. cuius specimen Martens dedit.* b) ipsorum *add. Sur. Boll.*
c) ita l. 3. et *cod. Stab. manavit Sur. Boll.*

auxilio sese gerendo mancipavit, sique cum clero debita processione vacando ac plebe immensa ad locum, ubi nunc reconditum est, cum magna devotione idem praefatus rex (i. p. r. desunt ch.) transtulit. Post evangelium vero sollempnis missae domino abbate poscente (praesente ch.) privilegium Gregorii papae, patris scilicet patris eius, loco pro tuitione et querela insidiantium concessum publice recitare fecit, idque a circumstantibus approbatum regali etiam auctoritate corroboravit. Huic etiam beneficio aliud addidit; nam praecepta regum antiquorum Sigiberti scilicet, Chlodoevi, Hildarici, Dagoberti, qui constructores extiterunt locorum, representare iussit sibi, nec non imperatorum Carolomanni filiique sui Ludovici atque augustorum Ottonum, diligentique examinatione seriem veritatis per ea legendo discuti, et quicquid in sanctae ecclesiae ditone d. praeis modernisque temporibus concessum adhuc inconsummum comperit, suo quoque testamento confirmavit. Insuper quicquid praedecessores Henricus ac pater eius Cuonradus imperatores coenobio diu ablata divina miseratione tacti (moti ch.) restituerunt, in eo inserere (inerti ch.) fecit, sigilli impressione manusque subscriptione munit, atque (m. a. desunt ch.) ad obstruenda in futurum praedicta in generali Ayuisgrani palatio optimatum suorum atque aulicorum (sublimium ch.) deliberatione suae praesentia ratum fieri 1042. decernendo sancivit. Praeterea eodem adhuc Mart. 4. abbate vita comite infra biennium dedicationis praescriptae reperit patris nostri sepulchrum, plurima intercapedine temporum impediendo nobis celatum. Inventum quippe est 4. Nonas Martii diebus sacrae quadragesimae, desideria nostris superna gratia facente vero iudicio omnique summo ambiguitate. Nam sicut a patribus nostris veridica relatione est relatum scriptoque proditum, Godwinus qui quartus in regimine loci beato confessori abba successit, ad oratorio sancti Martini, ubi prius humatum continebatur, in monasterium principale sanctorum apostolorum Petri et Pauli ab ipso sagaci industria constructum ac consecratum, officiosa devotione 7. Kalendas Iulii (885) transtulit, quaeque etiam in tam magno negotio expeiebant, congruo honore efficaciter adimplevit. Si quidem lecticam auro argenteoque suis expensis digna decoris praerogativa fabricatam praeparavit, in quam iam arida ossa a corrupta eius carne sequestrata locavit, retroque altare praescriptorum apostolorum in sublimi, ut esset omnibus evidens, condigno apparatu statuit; sinceritatem etiam eiusdem benignae devotionis in tumulo eius impendit, quia subitus eam in inferiori parte terrae commendavit pavimentoque firmo ad tutelam fidelibus poteris non ignava fide munit. Sed invalescente persecutione paganorum atque Lotharingiam provinciam ceterasque frequenter hostili inmanitate atque incursione vastante, postquam praedictum monasterium ab invisa gente Danorum est combustum (881) et ideo casum minante ab abbate Odilone propensori opere atque eminentiori in ipsis fundamentis est restauratum, nullum sepulchris irrogatum est impedimentum, quia latitudo eadem totius detrimenti fuit occasio. Noviter autem et ipsum dirutum excellentiorique gratia, longitudine, latitudine, crassitudine, sumptuosoque decore praesens restitutum, sed a fundamentis duorum seculum, 10 multorum abolita est memoria monumentorum inibi positorum, inasper patroni nostri, generali atque incensibili iure mortalitatis veritate patrum sublimata praeservata. Diversarum etiam rerum impediunt nunc species, maceriarum dilapsarum ruderumque congesta congeries, pavimentorum noceorum superinducta planities, subinde telluris herbidiae sub nudo aere insolitarum foecunditatum ubertates, plurimaeque varietatum obiectae imagines. Nam patrum nostrorum relatione ex eo fidem opinio nostra 20 conceperat, sed ad confirmandum veritatis argumentum facultas non suppetebat, quia designatus locus aevo cesserat ruinaque murorum altarisque omnia vestigia quaerendi abstulerat; sed postquam ea impedimenta fuerunt extrusa, desiderii nostri 25 repensatur gratia, atque apparuit quod diu quaerebamus multa indagine adhibita. Ergo postquam incensimus, ut aequum dignumque erat divinae dispensationi gratias immensas retulimus, et dum urgente necessitate a terra machinamentis inibi congruentibus elevamus, excepto demeritis carnis eius pulvere sanguinem eius quasi in futurae resurrectionis gloria reservatum in vitrea ampulla sublimis illud stabilitum incensimus. Ad quam recipiendam dum inconsulta acuitate properatur, rationique prudenti renititur, peccatis nostris machinantibus saecrum eas conlapsum colliditur, ipsumque pretiosum thesaurum negligentia maxima agente sparsim super terram effunditur, sed superna gratia interveniente, ac vires nostras reparante, ipem nostram nimio 40 moerore dissolutam bona fiducia refocimus, ipsumque cruorem diligentique cautela et examinatione cum ipsa terra recolligimus, et quia privatim publicisque nostris cunctorumque ordozorum commodis necessarium spiritualiter providebamus, in theca modica fideliter servandum recondimus. Locus autem sanctificationis atque inventi sarcofagi, quia digna ibi veneratione non fas erat excoeli — nam periculis aditus atque exitus arcebat claustrum — inasper morosa deliberatione intercedente omnes reliquias dispersione acta non fuit possibile ad plenum recipi, decretum est praesentibus absentibus atque futuris, quod residuum ex eis inibi restabat hac ratione memoriae commendari. Nam infra muralem parietem in medio occultus arcus caementaria arte 55 compilatus pavimentoque a loco illo sublatum atque propter tenacem soliditatem non adeo adhuc reperimus(?) partitione dissolutum, desuper reponitur, ut pia fide quaerentibus veritatis indicium certa astipulatione pandatur. Huius rei tot adhuc testes 60 sunt incolentes quotquot ipsa die exstiterunt praesentes. Testimonium quidem perhibet Gosterus, cui creditum est tanti mysterii sacramentum attrahere, qui praeecepto Petri decani, nunc autem (ab anno 1048) abbas,

in honore^a principis apostolorum Petri sanctorumque confessorum Martini et Remacli anno Domini 1040, indictione 8, Heinrici quoque imperatoris anno 2.

23. Tempore quo beatum Popponem Iohanni coenobium sancti Maximini regendum accidit commississe, contigit et ipsum quaedam in visione super eiusdem regiminis receptione didicisse. Vox namque ad eum oraculo ut vere^b constat divino advenit, quae eam certe sententiam audire dedit, quae ad Petrum olim a Christo prolata, passionem ipsius ita praevenit: *Cum esses, inquit, iunior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas; dum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo non vis.* Divinitus hoc agi oraculum mox intellexit, atque prophetiae oculis aliter id^c de se, aliter de Petro significatum conspexit. Sermonem interea super Iohannis saepe memorati regimine^d ad fratres habuit, et de venturis tam in se, quam in illo, verba tamquam de praeteritis conseruit^e. Hoc tamen saepius inculcando docebat, quod eundem iam Iohannem mortis occasus non longe respiciebat. Res itaque non post modicum ex conducto viri Dei effectum invenit, vivendique finem eodem nimirum anno ipse dedit. Quo de medio facto, quia caelestis^f in se oraculi sententiam pro humilitate aliquantum declinare contendebat, in regimine Bernardum quendam succedere iubebat. Qui similiter annis vix duobus emensis, rebus humanis eximitur; nihilque exinde^g quam metus cum stupore relinquitur. Ante proximam tamen exitus sui horam, fratribus sibi circumstantibus talem dictavit^h sententiam, nullum excepto Dei famuloⁱ Poppone promovendum^j in regimine, ne similiter et ipse primo successionis vel promotionis suae deperiret in limine. Tandem ne divinum^k ullo modo responsum evacuaretur, beatus Poppo idem coenobium sancti Maximini imperiali maiestate repetere iubetur. Sicque quod declinare frustra contenderat, licet invitus tunc subierat, atque ut in visione acceperat, manus suas ad pastoralia extensas praeibit, eoque ab alio ductus est quo ipse noluit. Sed Lintburg^l, cui similiter praedictus^m dum advixit Iohannes praecerat, Gumbertus professione et loco sancti viri monachus regendum suscepserat; sedⁿ quod temere eodem beato non consentiente Poppone non suum praesumpserat, cum vita etiam sui non multo post amiserat, ita ut visceribus a se paulatim^o digestis, diutina eum huiusmodi ad mortem usque pertraheret^p pestis. Post quem Hagano nihil simile veritus subintravit; quem similiter gravis ad mortem casus occupavit. Godestinum^q interea, cuius vita solitaria sanctitate et fama sui late iam percurrebat, a solitario et quo^r modo heremitico proposito succedendi amor rapuit, ita ut reclusionis suae^s claustra effugeret, solusque quasi ex sanctitate sui quod^t priores non poterant, ipse impune se facturum^u praesumeret. Sed quia cupiditatis suae se stimulis non sensit exagitari, quem fama sui usque adeo ab omnibus dedit hominibus^v honorari, gravem viam mortis ex hoc incurrebat, quod velut suis ex meritis praesumere audebat. Nam tendens in altum cadit ab alto; quia quadam die in vallium ima a montis vertice casum dedit, mortisque occasionem exinde invenit. Sicque omnes qui erga beatum Popponem tam supplantationis quam concupiscentiae fraudibus utebantur^w, in unum mortis locum colligebantur, paulatimque in dies coenobii illius status deperit, et usque in praesens inopiae suae vestigia ostentare non desinit.

24. Residens ergo vir Dei Poppo Stabulaus, ubi stabilis laus a fidelibus perpetuo concinitur, ut hostias et laudes cum elemosinarum fructibus Deo persolveret, contigit quandam mulierem sensu perduto per montes et valles, campos et silvas, errando et dilacerando semet ipsam, ad locum ignoranter devenisse supradictum. Hospitio alioqui^x vel municipio nullatenus teneri poterat, sed casu locum tunc memoratum subiit, et usque ad^y secretarium viri Dei pervenit. Hora tunc erat, qua vir Dei missarum sollempnia expleverat, cum ministri aquam ad abluendas manus vel os porrexerant. Quod videns illa infelix mulier, eandem aquam in piscinam de more prociendam petiit sibi hauriendam. Qua accepta, mentis insaniam non est ulterius^z passa. Monstravit Deus in hoc facto, quanti meriti apud se exlitterit

a) ita 1. cum cod. Martenit; honorem rell. b) vere 1. c) deest 3. d) regiminio 1. e) deseruit 1. f) deest 1. g) deest 3. h) sibi hoc loco repetit 1. i) e. profato viro Dei P. 3. k) proponendum 1. l) ditius 1. m) Lintburg 1. n) deest 3. o) sed — praesumpserat desunt 1. p) palatim 1. q) protraheret 1. r) Godestinum 3. s) deest 3. t) se facturum desunt 1. u) deest 1. v) deest 1. w) deest 3. x) amplius 3. y) in virtute sacrae obedientiae oruentatis manibus loculum cum pulvere sanguine cinere retro altare Ipsonas dispersas praesumpsit recipere, atque ad praedictorum apostolorum summa curiositate atque custodiendum fideliter in conclavi memorato retrahere. At ubi praedictus dominus abba, cuius haec absentia gesta sunt, rediens agnovit, omnipotentis vario lapide marmoreo desuper strato eleganter Dei gratiam dignis laudibus extulit atque ipsum decorare iussit.

sanctus iste. Quamvis enim dispar sanctitatis beati Benedicti patris monachorum fuerit, tamen in hoc opere imitator eius claruit; quia sicut ad illius specum^a mulier sanata rediit per ipsius merita, ita ad istius cellam per aquam ablutionis manuum vel oris eius rediit et haec curata^b.

25. Stephanus quidam vir illustris, familiaritate beato viro coniunctus, deposito cingulo^c militiae in coenobio supradicto se^d contulit, ^{quem} spondit; qui senio iam fessus, diem expectabat supremum. Visitatus ergo a fratribus dixit se velle mori, sed absque patris licentia non posse. Qui vocatus, benedictionem et viaticum ei sicut petebat indulsit, sicque discessum est. Vir Dei ad cellam^e unde digressus est^f rediit, et Stephanus viam universae carnis ingressus est. Quis non miretur tan^gam^h patris auctoritatem, et fidem discipuliⁱ morientis? Antiquorum patrum gesta per hunc sanctum renovari videmus.

26. Atrebatensium interea rector Iohannes hac de luce subtrahitur, sanctitatisque beati Popponis occasio Balduino^k marchiso pro successione^l ingeritur. Qui super hoc internunciis sibi concurrentibus diu multumque laboravit, et licet sero, sancti viri ad id votum impetravit. Licentia tamen imperialis, quam in hoc idem marchisus adhuc restare videbat, non statim^m id fieri sinebat, praesertim cum multa tuncⁿ temporis esset dissensio, Orientaliumque atque suorum valida inter se contentio. Eadem tandem a rege licentia beato Popponi permittitur, atque ita Atrebatum^o usque advehitur. Et primum a Naumene^p civitate^q cum Wazone episcopo Leodium devenit, qui sibi spiritualis occasione amoris semper animo inedit^r, quem etiam a Leodio olim invidia pulsum ipse suscepit, penesque se eum adprime accurare coepit, tum etiam aliquantisper sibi succedentibus diebus illo unde exulaverat revocavit, consultoque sui et favore postmodum ad pontificium delegavit. His etenim inter eundem sermo de caelestibus exoritur, animusque ad superna pariter suspenditur: cum ecce beatus Poppo cursu ante praerepto: *Eya*, inquit, *iam nunc te praeeo*; aliud videlicet agens, aliud vero prophetiae spiritu super obitu sui iam imminente significare volens. Susceptis interim^s a praefato antistite his quibus se tunc ad praesens opus habere videbat, Atrebatum usque ut praelibavimus deveniebat. Ubi pari omnium affectu egregie suscipi meruit, utpote cuius sanctitas olim ipsis de se satis^t experimento fuit. Singulis proinde res pro dilectione ipsius agitur; et quod cuique usque ad tunc suum fuit, coram ipso ponitur, ut vere apostolica inter eos tempora haberentur; dum singula ab ipsis quibus cor unum et anima una erat, ante pedes apostolorum ponebantur. His itaque^u magis prodesse^v quam praeesse coepit, et administrandis^w cum utili et honesto eorum rebus Emmelinum virum prudentem praefecit, qui praefati antistitis Wazonis carne germanus, sanctique viri cooperatore et ut vulgo dicitur dextera fuit manus. His ita se habentibus, ad beati viri de hac vita exitum stilum vertamus.

27. Praesciens itaque beatus Poppo discessus sui ex hac carne horam se prope respicere, iter quod Stabulaus spectat, perrexit intendere; ut locus ille, qui se artius sub monastica habuit institutione, sibi in sua non deesset depositione^x. Discedens vero inde, caritatis vestigia suis reliquit, singulisque per tricenos^y dies singulos dari biberes praecipit. Quod quidem caritatis edictum per totidem dies penes eos inolevit. Precibus itaque admissis, licentiam marchisi super hoc invenit, sicque reversionis suae viam adire coepit^z. Praefatus^{aa} 40 tamen marchisus Marcianus^{ab} coenobium tutelae ipsius delegavit, et ut in ipso regressiois suae articulo singula illic accuraret, mandavit. Quod quidem oneris^{ac} magis invitus, quam spontaneus subiit, locumque illum tam visitatum quam accuratum abiit^{ad}. Ubi honestate et severitate^{ae} egregie distincta monachorum illic occurrit^{af} processio, quae indicio videntibus fuit, quanta sanctitatis ipsius in illis extitit dilectio. Coepit interea cunctis singula quae usui^{ag} forent^{ah} providere, et ut evangelicus ille dispensator necessaria sine typo praebere. Sed quia multimoda se rerum occasio alias trahebat, nec se solum ad omnia sufficere videbat, in administrandis his Balduinum, Atrebatensium postea abbatem, secundum sibi promovebat. Et iam ultimo exitus sui tempore imminente, seque in cella paululum sopori indulgente, sompnia

a) speciem 1. b) est add. 3. c) in cella 3. d) erat 3. e) tanti 1. f) Balduino 3. constant. g) succedere 3. h) Atrebatum 1. i) pr. anamene 1. in Namneno 3. k) rediit 1. l) deatus 3. m) deest 3. n) subesse 3. o) et in a. 3. p) dispositione 1. 3. q) trecentos (deest per) 3. r) incept 3. s) unus 3. t) habuit 3. u) illi occurrit 3. v) fuit 1. fuerant 3.

27) Namurcum scilicet, Gallice *Namur*, urbs celebris, morica interpretatus est Surius, sed quid hic cum quae hic Naumene dicta videtur a Namen, quo no- Britannia commune? MAB. 28) d. Atrebatensis. mine a Teutonibus designatur. Nannetem in Are- Albericus abbas 4. Non. Ian. a. 1048. obiisse traditur.

fantasticis, immo diabolicis imaginata illusionibus se praetendunt, daemonemque quasi propter adstantem sibi ostendunt, qui minas viro Dei iniecit, illoque de loco eum citius migraturum adiecit. Cui vir Dei: *Deus*, inquit, *clius nutu huius loci in me processit administratio, per eum quando vult et quomodo vult, me hinc respiciet discessio*. Et mox daemon impetu dato, ipsum^a nisus est appetere, gravemque ei^b per visum molestiam inicere. Unde et fantastica illusionem constrictus, versum illum ex 123. psalmo subinferendo exclamavit: *Adiutorium*, inquit, *nostrum^c in nomine Domini*. Eoque clamoris sono tam ipse, quam qui coram se obdormierant, expergefactus evigilavit. Qui lucernam, quae sibi prae se eo quidem noctis tempore lucere solebat, extinctam conspexit; hocque inimicum efficere, evidenti praeteritae visionis indicio intellexit. Nec mirum esse debet, haec in virum Dei per sompna daemonem valuisse, quem nec per sompna aut in enigmatibus^d, sed facie ad faciem ipsum verum Deum verumque hominem scimus temptando petuisse, tum de loco ad locum pro nequitiae suae voto duxisse. Ipse est etenim, qui humani generis calcaneo insidias fingit; et cum sanctis importuna malitiae suae bella intendit, nunc his visibilibus quodammodo se praefereus, nunc fantastico illis sompniorum horrore se ingerens. De quo etiam sompniorum genere illud^e scriptum legimus: *Multos errare fecerunt sompna; et exciderunt sperantes in illis*. Et licet paululum a proposito digredimur, tamen id quod propositi^f occasione ingestum est loquimur. Sciendumque est, secundum plerosque sex, et secundum plerosque quinque sompniorum modos tantum inveniri. Et sex quidem, ut in^g divinis paginis legimus, non ab re hic interserimus, quae ventris plenitudine, inanitate, illusionem, cogitationem simul et illusionem, revelationem, cogitationem simul et revelationem, eveniunt^h. Sed duo, quae primaⁱ posuimus, experimento noscuntur; reliqua vero quattuor attestante beato Gregorio in divinae scripturae paginis inveniuntur. Et quidem beatum hunc virum Dei Popponem illusionem constat temptatum, quem tamen ab eius laesione pro sanctitate sui, sibi Deo suffragante, vere credimus conservatum. Qui vero praefatorum distinctiones sompniorum in quinque tantum modos nosse desiderat, Macrobius in sompnum Scipionis legat, dum nichil diversum inter utrumque reperitur, si intime eorum significatio inspiciatur. Sed his occasione, ut diximus, propositi^j intersertis, reliquum de beato viro his commendetur in scriptis, quem Deus a negotio perambulante in tenebris, et ab incursum daemoniaco defensionibus protegebat assiduis. Signo interea crucis sibi facto, servitutisque divinae penso, quo reliquum noctis impendebat, peracto, valida febrium vi^k incepit fatigari, atque inexhaustis doloribus iam ad ultima vitae provocari.

28. Unde et domnum Everhelmum^l Altimontensem abbatem, qui secutus eum usque illuc fuerat, ceteris una cum fratribus evocans, resolutionis suae diem imminere praedixerat^m. Deinde ad visitationem unctionemque sui praefatum abbatem nichilominus admonuerat. Adiecit insuper eidem, ad pristinum professionis suae locum Stabulaus se post mortem ab eo deferendum, corpusque suiⁿ a laesione ferri alienum, illo dormitionis suae locum obtinendum; singulas^o etiam declinandi mansiones sibi mortuo praevidens, quas si^p utique ad viveret, ipse vivus ad simile hospitandi opus esset eligens. Expletis deinde pro se omnibus, cilicium quod sibi sterni fecit^q nudis adierat pedibus, terramque tam pectore quam corpore prono deosculans^r, se supinum collocavit; tum responsorium se circumstantibus iniungendo, hoc^s dumtaxat modo inchoavit: *Subvenite, sancti Dei, occurrite, angeli Domini*; quod quidem iniunctum circumstantium caterva fratrum excepit, atque in finem usque cum subiuncta etiam letania perfecit. Post cuius expletionem ipse mirum^t in modum ad se rediens, rursus resedit, initiumque loquendi ita insuper dedit: *Noveritis certe, fratres, quaedam in agendis per me rebus restare, Deumque loquendi adhuc vobis spatium michi praestare*. Nec ab re haec ad se rediens dixerat, quia quae oportuerant minusque necdum impleverat, dicendo et agendo postmodum effectui mancipaverat. Et primum in erogandis, quae sibi eatenus fuerant, rebus consultum admisit^u: ex quibus quaedam ecclesiis Dei in augmentum misit, quaedam vero amicis pauperibusque^v Christi in monumentum sui dispersit; et ita omnem inimico avaritiae suspitionem ipse detersit, illud apostolicum recolens: *Nichil in mundum hunc^w intulimus*, sed nec auferre quid^x possumus. Theodericum interea, quem ipse olim, ut praefati sumus,

a) in cum 3. b) deest 3. c) a. enigmata 3. d) id 3. e) propositio rei 3. f) deest 1. g) deest 1. h) primo 3. i) rei propositio 3. j) egritudine 3. k) Everhelmum 1. Everlinum 3. l) praedixit 3. m) somnum 3. n) singulari 1. o) quasi 3. p) l. n. a. p. t. t. p. q. c. p. decessu decessu 3. r) deest 1. s) mirum 1. t) amisit 1. u) deest quo 3. v) deest 3. w) 1 Tim. 6, 7.

in omni doctrina nutriebat, adire suis^a quantocius^b iubebat, ut imperialem praesentiam pro ipso suis ex verbis festinarent compellere, atque in regendo^c sancti Maximini coenobio pastoralitatis curam subire. Cui cum adstantes dicerent: *Quid super Stabulaus decernitis agendum? Nichil, inquit, aliud michi^d vobis super hoc dicendum, quam quod soli Deo illud a me est committendum. Hoc, ut dixi, soli certe Deo committo, nec alium quam ipse praeviderit rectorem admitto.* Sacerdotali demum auctoritate et stola criminum veniam fratribus impendit, orationisque verba cum manibus hunc in modum extendit: *Da, Deus immense, ineffabilis et magne, ut si vere conversus sum, hoc eiusmodi iudicium habeam, quatinus scilicet in^e sancti Pauli conversione, quae hac quidem nocte instat, e carne transeam; quod ut feret semper optavi, semper te Deum rogavi.* Et haec dicens, se cilicio recolligi praecepit, ultimumque¹⁰ loquendi finem dedit. Cum ecce mediae noctis articulo mirum in modum manus levavit, atque extremum, eo quo poscebat tempore, matutinali percurso officio, spiritum efflavit. Conclamatum est subito a circumstantibus: *Ecce, o beate Poppe, haec hora sanctitatis tuae iudicio est omnibus. Ecce quantum bonitatis tuae gratia meruit, in sapientia sua Deus mundo innuit.* Nec facile erat quemquam se a lacrimis tunc temperare, cum tam feliciter ad eum,¹⁵ cui semper vivebat, meruit migrare: feliciter inquam migravit, qui felicibus semper auspiciis virtutes in se augmentavit. Quas^f quidem ne quasi negligentia praeterire videamur, in argumentum tam egregii exitus eius dicere, prout vires suppent^g, aggrediamur. Erat enim ei compunctio cordis ex infusione sancti Spiritus affluens, cuius etiam primo conversionis suae tempore in tantum erat appetens, ut cum quosdam fratrum in lacrimas exinde excitari videret, seque similia non posse doleret, sumpto^h lapide pectus eo contunderet, ut hoc forte modo vel modica compunctionis stilla sibi fluere. Qui desiderii sui compos non potest modicum effectus, tantam compunctionis a Deo gratiam esse adeptus, ut eo quo saepe genua centies flexo die et nocte orationi incubuit, omne lacrimis inundare pavimento dederit. In celebratione proinde missarum casubulamⁱ, qua induebatur, lacrimis humectabat, interque prandendum magis lectione quam comestione pasci amabat; et vere pro lacrimis, quas exinde²⁰ fundere solebat, cum psalmista dicere habebat: *Fuerunt michi lacrimae meae panes die ac nocte.* Quid vero super corporis sui dicam afflictione, superque carnis interitu et contritione? Quam in tantum ieiunium flagellisque^j se ipsum intendebat, ut quicquid vitiosum caro sui adversus spiritum concupiscebat, ipse flagellis propria sibi manu clam illatis extirperet, et pro hoc in se ipsum vindicta per se ipsum procederet. Balnearum^k vero usus raro in infirmitate, qua assidue laborabat, numquam vero ante infirmitatem postque conversionem sibi admittebat; tum etiam a saginatis cibariis omnimodis abstinebat. Nec solum ad carnis macerationem huiusmodi abstinentia sufficit, sed insuper ad crucifigendum se mundo peregrinationis sibi cruce adiecit, saepe limina adiens apostolorum, saepe etiam,²⁵ atque ut ita dicam usitatus excubias ceterorum frequentans sanctorum. Nec dici potest quanta omne sui iudicium discretionem temperaverit, quantum iusta illud miseratione honestaverit. Et vere cum beato Iob oculus caeco et pes claudus extiterat, causamque pupilli et pauperis ut suam, immo magis accuraverat; atque excepto quod quotidianis eos sumptibus alebat, trecentos quot Kalendis^l Christi pauperes reficiebat. Destinabat etiam plura tam auri quam argenti donaria heremiticam solitariamque vitam ducentibus, quam plurimisque a regimine deiectis consulendo rectoribus, suis opibus et eos relevavit, et ad pristinum regiminis locum revocavit. Et ut omnes probitatis ipsius virtutes sub compendio procedant^m, et ex relatione antiquorum fidem legentibus concedant, erat fide firmus, spe longanimis, caritate non fictus, compassione singulis proximus, et ad omne opus bonum mente et vultu semperⁿ accommodatissimus; arguebatque subiectos clementer, tolerabat patienter, et si quem pro quovis crimine corripiebat, in se prius descendens hoc velut suum plangebatur, secundum illud apostoli: *Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tempteris.* Et ut^o vigiliarum orationumque ipsius^p praetereatur instantia — libet enim praeterire communia — ceterum in carne vere^q angelus^r vixit, dum^s semper in caelestibus, ubi angeli facie ad faciem vident Patris, animum fixit. Et pro hoc cuique fidelium miracula, et quae diximus, et quae dicenda sunt, ad fidem^t sufficient, proque sanctitate ipsius, totius diffidentiae caligine exclusa, satisfaciant. Obiit sane

a) suos 3. b) quam totius 1. et sic et infra c. 33. c) regendis 3. d) deest 3. e) u. i. desunt 1. 3. f) Quod 3. g) suppent 1. h) sumptuque 3. i) casucula 3. k) Beneficio 3. l) t. quoque alendos 3. m) referantur 3. 55 n) deest 3. o) ne 3. p) eius 3. q) angelum 1. r) dum — fixit desunt 3. s) satis add. 3.

8. Kalendas Februarii²⁹, anno incarnati Verbi 1048, indictione 1, aetatis suae anno 70, imperii vero Heinrici anno 10.

29. Sacerdotalibus interea infulis, ut sacris astare altaribus solebat, vestitur; ubi ex sacrosancto corpore ipsius^a gratissimae suavitatis fragrantia^b sentitur, quae olim sibi viventi in^c virtutibus amplius fraglarat^d, et^e nunc in carne ipsius redolere non cessarat^f. Alba etiam casubula^g sacrosanctum illud corpus fratres cupabant vestire, cuius anima feliciter^h in caelestibus inter amictos stolis albis primam meruit stolam invenire. Oratorioⁱ deinde exponitur, nox illa cum precibus iam in crepusculum lucis pro eo transigitur; cum ecce apparatis his, quae ad transferendum eum providerant, clam e patriae ipsius limine exierant^j.

30. Qui in eisdem hospitandi locis declinando^k, quae ab eo vivente didicerant, Leodium usque^l devenerant, praemissoque nuntio beati viri adventum Wazoni eiusdem civitatis antistiti intimaverant. At ille vivum eum^m tunc venturum gaudento primum aestimavit, sed cum ei, ut se res super morte ipsius habuit, nuntius peroravit, clamoribus et lamentis insolabiliter se urgere, et quod dilectionis suae talem amiserit compotem, incredibiliter coepit dolere. Postquam vero lamentum, non dolor, aliquantulum conquievit, eiusmodi fama, quae omne Leodium iam implevitⁿ, auctoritate etiam pontificali hoc universis eiusdem civitatis coenobitis edictum dedit, ut cum crucibus, lampadibus atque tymiamateriis illud sacrosanctum corpus exciperetur, et ea quae talem Dei deceret servum honorificentia prosequeretur. Quod quidem permixtis sibi cunctis simul devotione et dolore fieri contigit; nec fuit quem compunctio cordis pro huiusmodi rebus intrinsecus non tetigit. Et nos quidem, qui de eo haec scribimus, ipsi similiter totum in funere fuimus; quanto magis hii qui eius tunc exequiis interfuerunt, dolere^o pro amissione tanti talisque viri habuerunt? Sed si ideo est dolendum, quod eum quem carum habuimus amisimus, multo magis certe gaudendum, quod in caelesti eum mansione intercessorem pro nobis praemisimus. Pauperibus praeterea Christi memoratus^p antistes pro sancto viro elemosinarum stipem dispendit^q, et ad Stabulaus usque cum ceteris exequias illas venerabiles prosequentibus tendit^r. Nec difficultas itineris aut temporis incedentes vel modice defatigavit, praesertim cum brumalis rigor omnem superficiem terrae tunc occupavit, Dei procul dubio virtute ibidem operante, servique sui translationi invisibiliter famulante. Tandem ad Stabulaus ut diximus pervenitur, omnisque loci illius tam laicorum quam monachorum turba doloribus eiulatibusque ambitur, ita ut psallentium voces eiulantium quidem clamor exuperaret, et in parvulis etiam gemitum affectus provocaret. Sepultura mox post missarum sollempnia illi in medio criptae, quo^s ipse vivus elegerat, aperitur, ubi id officii sine angelica praesentia non praeteritur. Nam memorato antistiti, cui facile suis ex meritis hoc cernere fuit, visio angelica inter exequias illas apparuit; qui adstantem^t sibi ministrum, utrum idem videret saepius repetens consuluit. Sed quod ille ex meritis, ut praefati sumus, videre meruit, non nostrum iudicare est, cur nemo id videre potuit; nisi forte quod nulli circumstantium ad praefatam visionem sanctitas sui suffecerit, vel quod nemini, excepto ipsi praesuli, revelare Dei gratia voluerit. Et iam sol sextum circa insepulti corporis funus diem perfecit, nec pristina in illo fragrantia defecit, ut certe eiusdem^umodi^v testes sint qui affuere, quod velut pulveris pigmentarii suavitatem in ipso sensere. Quasdam vero litteras exhortatorias, a venerando abbate Richardo olim de caritate sibi conscriptas, una cum calice pectori eius superposuere, quarum etiam litterarum exemplar in eodem monasterio posteris reliquere, ut in eo amorum consensus et dilectio experiretur, quidque caritatis gratia valeat a legentibus ibi inveniretur. Haec nos quidem de obitu translationeque beati viri dixisse sufficiat, de cuius virtutibus et miraculis fides legentibus non deficiat, praesertim cum ex testibus qui ea oculata^w didicerunt fide adstipulentur, firmissimaeque his in scriptis roborentur. Ceterum^x cum ad sepulcrum eius miracula crebrius non fiant, nemo miretur, nec pro hoc ea quae vere de eo diximus causetur, cum ipse adhuc in carne vivens^y, plerisque fratrum audientibus attestatus fuerit, quod nunquam delectatus sit mirabilia facere, nec unquam hanc gratiam sibi dari a Deo expetere praesumpserit. Et quamquam pro humilitate favorem populi de se in vita^z tenuit, non tamen miraculorum gratia

a) eius 3. b) sita 1. Hegr. 3. c) in v. a. desunt 3. d) deest 3. e) cessat 3. f) casucula 3. g) felicibus 1. 3. h) Oratio 1. i) exierunt 3. k) declinandi 3. l) Leodiumque 1. m) deest 1. n) complevit 3. o) dolorem 3. p) deest 1. q) dedit 3. r) prosequendo detulit 3. s) ubi 3. t) antistitem 3. u) eiusmodi 3. v) occulta 3. w) vivus 1. z) vita 1.

30) Ita etiam Necrologium Sancti Maximini et Stabulense MS.

mortuus caruit; quia post mortem nequibat latere, quem ante mortem ad hoc Deus^a inspiravit, ut vellet latere. Pauca tamen e pluribus hic inseram, gloriamque Dei in sancto suo non sine legentium admiratione referam.

31. Herimannus eiusdem monasterii monachus simul et portarius, tribus ferme post beati viri depositionem mensibus emensis, infirmitate correptus ad ultima vitae suae devenit; loq^b endique finem in agone suspensus dedit, ita ut nec^c suspirare ullo modo videretur, nichilque aliud in eo quam ipsa mors aestimaretur. Qui mirum in modum post duarum fere horarum spatium ad se rediit, et quod ad iudicium raptus fuerit, fratribus sibi adstantibus retulit, singulisque criminum suorum maculis in confessione deteris, pro uno tantum conventus fuerit, quod erga beati Popponis statuta admiserit. Aiebat namque: *Noveritis me de singulis actuum meorum criminibus confessionem fecisse, unum tantum oblivione reliquisse, quia agrum pasualem, quem beatus Poppo cuidam crediderat, hunc mea olim auferre superbia praesumpserat^d. Pro quo et ego ad iudicium raptus, temeritatisque erga virum Dei sum exactus, tandemque eiusdem sancti viri intercessione huc remeare, crimenque huiusmodi tam precibus vestris quam confessione permissus sum expiare.* Fratribus v^ero multa super^e praefato viro Dei rogitantibus, id de ipso adiecit omnibus, se cum honestate et reverentia commendabilem inter caelestis aulae primores^f vidisse; ibique intercessione ipsius redeundi occasionem accepisse, ipsumque rursus videndi spem sibi de reliquo accrevisse, si tamen preces ipsorum pro se ad Deum praemitterentur, atque ita contra ipsius statutum temere a se commissa expurgarentur. Proinde adiecit, neminem in virum Dei impune quid posse^g admittere, atque in eiusdemmodi^h argumentum rem in se clarescere. Mox pro eo fratres orationi instabant, quodque contra viri Dei statutum deliqueratⁱ, precibus expiabant; cum ecce sine mora ultimum efflavit spiritum, ut profecto intelligi daretur, ipsum ideo in carne accepisse reditum^j, ut quod in virum Dei deliquerat, a se detergeretur, verumque de eo quod dixerat, iudicium linqueretur^k. Laetare ergo Stabulensium ecclesia, laetare inquam^l ex tanti viri praesentia, quia ut Turonica civitas in Martino suo super mirabilibus gloriatur, ita etiam in Poppone tuo status tui magnificatur; dum ille ei mortuum vivus suscitavit, et iste monachum ad iudicium extra se raptum mortuus revocavit. Magnum quidem est mortuum suscitare; magnum etiam est, hominem ad iudicium raptum ad se revocare; cum neutrum nisi in sanctis fieri valeat, quorum praesentia cum Deo semper esse habeat. Et vere in hoc patet, beatum Popponem post mortem etiam vivere, curamque suorum apud Deum semper gerere.

32. Alio itaque^m tempore puer quidam Gozo et monachus viri Dei, scolari adhuc disciplinae subiectus, valida corporis infirmitate est correptus. Qui se mox vⁿitari petit, et oleo inungi, psalmisque et precibus Deo commendari. Quod cum ageretur, illique a fratribus in prece et infirmitatis suae visitatione astaretur, exclamavit subito daemonum phalangem Aeneae et Turni aliorumque ex Virgilio virorum vultus imitari, seque ab eis, quiⁿ sibi in discendo plurimum usui fuerant, usque ad animam infestari. Fratribus vero ut sibi crucis signum praetenderet hortantibus, seque non posse respondente^o omnibus, mox^p domnum abbatem Popponem adesse exclamat^q, eumque fratribus ignorantibus quem significasset, inclinato capite salutat. Quem cum adstantium fratrum caterva quid videret inquisisset, aut quem salutaverit consulisset: *Num, inquit, domnum abbatem Popponem in medio vestri non cernitis, et ad eius praesentiam omnem daemonum phalangem effugisse non conspicitis?* Adiecit proinde, se eorum manibus praefato corrente^r abbate ereptum, securitatisque remedia de eis ultra adeptum. Quo ista prosequente, doloreque simul cum tremore in ipso conquiscente, spiritum ultimum exsufflavit, et tam verum quam manifestum eorum quae dixerat iudicium ostentavit; ita ut cum beato Poppone vere inde migrasse crederetur, et in eo erga omnes fratres beati viri similis sollicitudo intelligeretur. Cuius quidem pueri corpus a coetaneis sibi sociis favore pariter et dolore circumfultum, et ante scolas licet quibusdam invitis est sepultum, pro quo etiam gemitus ipsorum tanto fuit intolerabilis, quanto ad eum^s affectus omnium in vita ipsius extitit amabilis.

33. Eodem tempore extitit quidam magister carpentariorum vel latomorum, Thietmarus nomine, qui a viro Dei Poppone valde carus habebatur propter peritiam artis suae; nam

a) deest 1. b) deest 3. c) praesumpseram 3. d) supra 1. e) primates 3. f) eiusmodi 3. g) reliquerat 1. h) redeundi facultatem 3. i) iudicium relinqueretur 3. k) quoque 3. l) que 3. m) respondero 3. n) deest 1. 55
o) exclamavit 1. p) inquisisset 3. q) succurrens 3.

illi Deus inspiraverat, quemadmodum Beseleel opus perficere in domo Domini secundum voluntatem viri Dei, monstrante^a videntibus praesentis basilicae structura mirabili. Hic synaxi vespertinali expleta venit ad quosdam fratres in claustro cum non parva, ut prosequemur^b, tristitia; et ecce praesens sedebat nepos sancti viri Everhelmus^c. Altimontensis abbas, qui percunctari coepit quid causae habuerit^d. Respondit se privatum esse beneficio, quod sibi iure perpetuo concesserat^e homo Dei Poppo. Et ille: *Non est enim mortuus dominus tuus Poppo, sed vere vivit; perge quantocius ad ipsum, et narra ei si quid habes*. Credit homo sermoni quem audivit, et praepeti cursu ad sepulchrum viri Dei pervenit, ibique amarissime quaeque^f sequuntur clamitando, super corpus sanctum se prostravit: *Heu mi^g pater, inquit, et domine, ut quid me diutius sinis vivere in convalle plorationis? Contestor te per Omnipotentem, cui in hac vita fideliter servisti, ne me permittas in hac miserabili vita octo diebus vivere*. Ut ergo se exauditum credit, surrexit, domi^h rediit, in lecto se proiecit, viaticum petiit et accepit; et sicut a sancto viro petierat, ante octavum diem de hac luce subtractus est. Praeterea plurima sanitarum beneficia per eum Dominus operatur. Febricitantesⁱ, daemones alique languidi ad sepulchrum eius Deo cooperante curantur.

34. Unum tamen praeclarum, quod omnibus paene notum est, in medio^k proferam, ut ex hoc fides credentium incalescat^l. Aeger quidam diu vexatus ydropico morbo, adductus est ab occidentali plaga, et in basilica sancti ac apostolici viri Remacli, mirabilium factoris, et in praesentia corporis eius est collocatus. Qui per septimanam ibidem diu cupitam salutem praestolans, tandem fessus sopore deprimitur. Et ecce videt sibi^m sanctissimum ac Deo dilectum Remaclum adstare nimio fulgoreⁿ radiantem, et haec sibi dicentem: *Surge et ad sepulchrum abbatis Popponis, quod est in hac cripta, propera; per eum enim tibi salus proveniet*. Expergefactus igitur surrexit aeger, et utonque potuit, illic pervenit celeriter; seque toto corpore super illius prosternens mausoleum^o, devotissime implorabat eius interventu Dei adiutorium: cum subito virus omne quod^p per membra ac vitalia diffundebatur, conglomeratum ut quondam tactu sancti^q Martini, immo Deo servum suum glorificante et quam grandis meriti apud se fuerit ostendente, more torrentis magno vomitu per gutturis meatum inundavit repente. Statimque homo incolumis surrexit, qui paene desperatus advenit; et gratias agens Deo in sanctis confessoribus suis, lactus ad propria repedavit. Quis non stupeat eventus^r huius inusitati miraculi, mandans illud stilo memoriaeque in profectum posteritati^s, ut magnificetur Dominus, qui ipsum dignatus est per servum suum operari^t? Idem praefatus adletha Dei, dum in terris hominem gessit, nimio sudore Christo sanctissimoque eius praesuli Remacli servivit, unde et civis esse sanctorum domesticusque Dei difamari in hoc facto meruit. O felix Stabulaus, tanti pontificis Remacli membra continens, cui ad tutelam loci ipsius adiunctus est famulus Dei Poppo, scutum inexpugnabile contra omnes insidiantes inimicos. Non enim accidentale nomen tibi, sed essentiale adhaesit^u. Stabilis laus, abiecto vulgari ignoranter Stabulaus^v; quia tibi stabilis laus perpetuo non extinguetur, sicut luminaria cereorum brumali tempore flantibus ventis sub divo^w non quibant extingui, quando susceptum est corpus beati Popponis a fratribus praefati loci.

35. Ego igitur Everhelmus^x Altimontensis abbas hunc libellum positus in coenobio Blandiniensi summam scribendo perstrinxi; non ut omnia, quae de beato viro dicenda erant, in hoc tomello comprehenderim^y. Quem dum^z deferre ad locum supra^{aa} memoratum disposuissim, socios itineris mei assumpsi, videlicet Onulfum monachum, qui in praefati-uncula huius libelli scriptus est, et Odulfum capellanum comitis Lamberti. Qui dum in via de vita et spe futurorum sedulo colloqueremur, frequenter etiam Odulfus hunc libellum revolvebat mecum, beatum beatificans virum, qui sic praesentis saeculi evasisset naufragium. Quid plura? Tandem pervenimus Leodium, ubi tunc temporis sancti Lamberti martyris re-
 45 colebatur martyrium. Post missarum sollempnia inde digredientes, ut ad viri Dei properarem^{ab}us^{ac} tumulum, Onulfus Odulfi consilio deceptus, recusat coeptum iter peragere mecum; nescio quid de sancti viri meritis proferens ad alterum. Aiunt ergo ambo: *Iler perage tuum; nos vero in sancti Trudonis coenobio tuum^{ad} praestolabimur reditum*. Ad haec ego, eorum

a) monstratur 3. b) prosequeretur 1. c) Everelmus 1. Everlinus 3. d) haberet 3. e) concessit 3. f) que 3. g) me inquit pater 3. h) domum 3. i) Febricitates 1. j) medium 3. k) exalescat 3. l) mi 3. m) splendore 3. n) mausoleum 1. o) cum 1. p) deest 1. q) eventus 3. r) posteritatis 3. s) curare 3. t) deest 3. u) Stabulaus 3. v) duo 1. w) Everelmus 1. Everlinus 3. x) comprehenderem 3. y) cum 3. z) deest 3. aa) properamus 1. ab) deest 1.

fidem infirmam considerans, aio eos poenitere in proximo^a. Et inde progressus, ad beati viri tumulum perveni^b, unius tantum contentus consortio pueri. Extrahens ergo libellum de^c eius gestis editum, non sine contritione cordis super sepulchrum piissimi patris deposui. In crastinum vero ad comites mei itineris rediens, eos tristes maestosque nimium repperi. Nam alter percussi equi sui dampno graviter dolebat; Odulfus autem lurida peste multatus^d gravius gemitabat. Quem intuens, primo exorsus ille: *Heu michi^e, domine, cur tecum coeptum iter distuli peragere? Ecce nunc morbo dissinteriae^f, immo divina percussus virtute pere.* Quem blande leniterque consolatus, hortatus sum monachicum suscipere habitum. Post haec abii; et ipse^g non longe post obiit, exemplum suae praevaricationis relinquens posteris, ne praesumant detrahare virtutibus viri⁸ Dei Popponis.

EXPLICIT VITA SANCTI POPPONIS.

a) proximum 3. b) pervenio 3. c) ex 1. d) me ait d. 3. e) sinterie 1. f) ille 3. g) deest 1

Brachium Bardonis regis Maximus dignissim
pripus non impio sua fuisse eius L. An
Cyprian dignus quendam cognominis sui nomine
Volsalbo et memoriam eius componere fecit

Triumphus S. Remachi C. archiepi Dusseldorff

Qui abstruere

subitam pellicula p qua pel pendebat p cide uolebat dolore
constrictus. Conterulul erat non feruili q pmane angu
stia remere aiebat q detogendo sco confession. Hecum est
inritul tua mi dte. ut qd inuicet pmeritib forte differdas
fide in tuo fideli q obsequet malinli ptingere. sed du ner
ta fimerat cu subito facta ostiu colliuoe ex diuine utrit
cooptioe retidat fracta tybra. si regesq sadit utiq;
uebt uelut in sompnis puaia angustia. Cucur tet ut un

W. Hattenbach scripsit.

Bonronis panegyicus C. Valsalensis.

Victore successo. Vita LV Vincere bezzo.

fol. 1.

Audiat augustas que pferre n homo iustus.
Sed magis peccator fidei tamen altionator.
Per qui fit foras ridendo pericula mortis.
Sol uelut in celis na fulget ubiq; fidelis.

fol. 15.

Apellarum uos columpnas aureas timentes flatum
non curantes boreas infide recta durate uiriliter.
stare curete omis unanimite XL. Item addidit
P LACENTIVM E PM. EX PARTE ALDENSI SEI
Sed ex pueru portaunt. porta puer uetulum.
quia nimis conturbant me conturbat scior.
mea curam gerat pcor. tu o gema pfulum.
Et humanu atq; pium condolere miseris. cynis
enim obliuisci nuqua debet cyneris. ora ergo
p infirmo liberior liberis. Quis torquebat

Haroldus Porta scripsit.

BARDONIS
ARCHIEPISCOPI MOGUNTINI
VITA DUPLEX

EDENTE D. WILHELMO WATTENBACH PH. D.

I. VITA AUCTORE VULCULDO.

Liutpoldus a. 1051—1059 archiepiscopus Moguntinus decessoris sui Bardonis memoriam posteris commendaturus, vitam eius scribendam mandavit capellano suo Vulculo. Et Liutpoldus quidem a clero Babenbergensi assumptus erat, Vulculdum autem iam Bardonis tempore Moguntiae degisse et virum mitissimum — ea enim laude praecipue claret — cognitum habuisse etsi disertis verbis non dicat, tamen ex toto opere satis manifeste apparet. Auctor enim quum priorem Bardonis vitam minus accurate tradiderit, ea quae Moguntiae gessit optime perspecta habuit, et nonnulla scitu digna retulit, etsi multum abest ut desiderio nostro satisfaciat. Nam brevitatis nimium studiosus, ne synodum quidem illam celeberrimam, quam a. 1049 ipse summus pontifex Leo IX Moguntiae habuit, commemoravit.

Hanc igitur vitam proponimus ope codicis bibliothecae regiae Wirziburgensis. Est chartaceus in folio numero 187 signatus, et saeculo ut videtur XVI ex diversis partibus compactus. Folio primo inscriptum est: Nicolaus Schmidt Vicarius Moguntinus iure me possidet pretio duplicis ducati a Colonnello dicto Krichenbeck Iuliacensi. De quo milite haec in ligatura codicis scripta invenimus: Der Obrist Krichenbeck hat Bucher, fonte fein Buchstaben lesen. wuste doch im Ellenb wie er sie solt verkaufen. Atlasz Hondii ist auch fein geweest: ich hab die Bucher, das Geld hat er verschmirtet, wirt doch noch im Elendt verderben. Et infra: Et factum est ita, zu Nackheim in patria, haec sunt mirabilia ein Weisgerber, ein Leudenand, ein Rittmeister, ein Obrister über drey Regiment zu Pferd, ein Bauer, ein Sadträger. Nominis autem Nicolai Schmidt haec adscripta sunt: Hic vero eundem Moguntinensium archiepiscoporum historiae accommodum mihi utendum concessit, venerabilis contra Haymonis episcopi Halberstadensis, coepiscopi Moguntinensis, commentario in XII prophetas minores pergameno longe praestantissimo, elegantissima simul manu scripto, figurisque longe plurimis una picto in pignus accepto, quem ipsum me volente idem moriens eiusque haeres Reverendissimo domino decano D. Marsilio in perenne gratitudinis debitum consignarunt. Codicis autem nostri possessores sequentes demonstrat inscriptio: Collegii Societatis Iesu Moguntiae. Ex antiq. Nicolaus Schmidt vero quis fuerit, docet relatio eius de signo quodam Kal. lun. 1642 in sole viso, cui haec addidit: Subsecuta funesissima scelleratissimaque detruncatio Caroli Stuardi regis Angliae per proprios ministros perpe-

trata. Nicolaus Schmidt vicarius Moguntinus exul propter Suecos, pro tempore sacellanus aulicus generosissimorum comitum de Manderscheidt in Girolstain.

Hoc igitur in codice inter alia continetur Historia Moguntina, a. 1500 compilata per Io. Hebelinum de Heymbach, canonicum Divi Mauricii Maguntinensis, autographa, cui auctor f. 155 hanc Bardonis vitam integram inseruit. Scripturae specimen ex codice magna cum benignitate nobis transmissio in tabula addimus; vitam ipsam ad fidem libri manuscripti accurate expressimus, paucis tantum, quae suo loco indicata sunt, correctis, et orthographia aliquantum mutata, ne saeculi undecimi scriptorem genuino habitu fraudaremur.

BEATISSIMI BARDONIS GREGIS MAGUNTINI DIGNISSIMI PROVISORIS VITA INCIPIT 10
QUAM SUCCESSOR EIUS L. ARCHIPRAESUL DIGNUS QUENDAM CAPPELLANUM
SUUM NOMINE VULCULUM OB MEMORIAM EIUS COMPONERE FECIT.

981. 1. Ortus est hic lucifer in Teutonicorum Francia, parentum gloria, ecclesiae columna, Maguntinae specialis corona; in pago vero Wedereiba dicto in villa Habprahteshoven^a nomine nuncupata¹, mundanae procreationis sortitus est primordia. Fuit autem de cognatione 15
et de gente illa de qua dicit propheta: *Beata gens cuius est Dominus Deus eius*, et de quilibus per Iheremiam prophetam loquitur Dominus: *Erunt michi in populum et ego ero eis in Deum, daboque eis cor unum et viam^b unam ut timeant me et bene sit eis et filiis eorum post eos.* Pater vero eius Adelbero nomen habens proprium, vir erat religiosus ac timens Deum. Mater autem Christina nuncupata ipso christianitatis suae vocabulo praefigurabat indicia. 20
Qui cum bene essent christiani et nobilis parentelae, Domino donante generantes protulerunt filium spiritualis gratiae nobilitate decorum.

2. Igitur primaevae aetatis tempore, cum iam pueruli corpus sanctum, templum Dei mirum, ad sequentis usum vitae honesta aliqua informandum foret eruditione, ut Domino placuit, relictis mundialibus exercitiis parentes eum litterali scientiae assignare decreverunt. 25
Unde mox dum prima didicit elementa, virtute Dei agnita, qua socia spirabat infantia illumque deinde^c comitabatur exhortandi gratia, per supradictos parentes in Fuldensi ecclesia Deo sanctoque Bonifacio oblatum est sancta ac viva ac bene placens hostia². Ibi divina favente clementia Dei famulus Bardo aggressus est viam quae ad gloriam illum provexit humanam et divinam. Mox primo ingressu litteralibus studiis inter coaemulorum turbas ceteris acutior^d existit, aliorumque profectus profectuum^e suorum celeri sagacitate premit. Et ut paucis perstringam quod verum fuisse coram Deo et angelis eius hodie in caelestibus liquet, hic praeditus est litterali scientia ut post praedicator effectus, mira pariter sapientia et facundia coruscaret. Caritas et humilitas illo crescente pariter nulla sancti sui pectoris occultata creverunt habitatione, de quarum una fratribus amorem et altera praelatis debitum 35
inpendit honorem. His geminis virtutibus in congregatione illa magnis et parvis factus est gratus; in tenera iam aetate tantae spei et tantae claruit industriae, ut fratribus sanioris sententiae non infructuosum, videretur^f aliquas illi in claustro obedientias commendare. Et sic a minoribus incipiens, Domini praecedente et subsequente gratia omnes maiores in illa ecclesia et gradatim singulas ascendit obedientias, non quidem sine gradibus meritorum, 40
quibus sibi de die in diem propinquius iter parabat ad Christum.

3. Interim sicut in monte posita civitas non potest abscondi, divina disponente gratia in castro Wirdina dicto patri monasterii defuncto³ in locum abbatis surrogatur beatus Bar-

a) Habprahteshoven, cod. et in margine manu alia: nunc Oppersahofen dicta. b) desest in codice, lacuna relicta.
c) ita emendandum putavi; illum deum que cod. d) acucior c. e) profectum c. f) videtur c. 45
1) In Oppershoven, haud procul ab oppido Friedberg, Mabilionis tempore adhuc rudera paternae domus Bardonis monstrabantur; v. praefationem eius p. 5. Quatuor mansus ab eo parochiali loci ecclesiae donatos esse, refert Ioannis Rer. Mogunt. I, 468. Natus esse videtur a. 981, quum in vitae alterius c. 14. a. 1031 Kal. Iul. paene quinquagenarius fuisse, c. 28. autem a. 1051, 3. Id. Iun. plus quam septuagenarius obiisse dicatur. 2) sub abbate Erchanbaldo, qui a. 997 - 1011 praefuit monasterio. Vita altera c. 2. 3) Heitharico, cui 1024 Sept. 10. Chuoaradus rex privilegia monasterii confirmavit. Sed mira contradictio in privilegiis apud Lacomblet, Urkundenbuch des Niederrheins I, 104. 106. 107. a. 1033 Geroldus, 1036 iterum Heitharicus, 1040 Geroldus abbates nominantur. Ceterum Bardo etiam in Vita Meinwerici abbas Werthiuensis appellatur.

do*. Cum vero iam pater monachorum nominaretur et esset, Domini servus circa gregem dominicum sibi commissum paternos gerebat affectus^b, et quicquid iam potuit boni exequi, studiosa non cessavit mente operari. Obedientiam quam ipse suis praesulis pridem subiectus praebuit, subditos sibi fratres ipsi et ceteris monasterii prioribus praebere instituit. E exemplo caritatis affectus incitabat. Omne divinum officium adeo circumspicua devotione^c, quod negligenter inordinatum nichil in Dei servitio dereliquit, dum famulatus amatores ad laudem Dei quam plures aggregaverat fratres. Praeterea cuiuscunque operis artifices ad utilitatem ecclesiae conquisivit^d, et illis necessaria et praemia ministrando, illorum artibus ex ecclesiastica familia alios instruit; intus et foris apertos tenens oculos circa curam sibi creditam ut pater familias prudens vigilabat. Ipse et sui fide et veritate et dilectione, et per illud omne tempus frugum terrae habundanti fertilitate et pacis tranquillitate, Domino praestante securi vixere. Quantum suis et fratrum stipendiis superesse potuit, peregrinis et hospitibus partiri non distulit; ad haec indigenti cuique tribuit secundum apostolum cum omni hilaritate et simplicitate quicquid potuit. Ergo et sicut hilarem datorem Deus diligit, et ut ex praecedentibus meritis dona semper augentur iustis, dum forte interit abbas Heresfeldensis obiit mundo^e, in locum illius iubente Domino electus et substitutus est mitissimus Bardo. Rom. 12, 9. 1031.

4. Cum itaque simul in duabus ecclesiis vir Dei providi rectoris fungeretur officio, propter excellentiam maioris ecclesiae priori non minus intendebat, sed omni studio sicut prius vigilare satagebat. Maior etiam ecclesia minori nichil nocuit, minor a maiore illius animum non avertit. Hanc et illam sic disponebat ut dum in una esset occupatus, ab altera penitus esset indivisus. Bona opera quis in minore ante sudaverat, secundum ampliores sumptus maioris ecclesiae omnimodis ampliare laudabili desiderio anhelabat. Die noctuque bonorum actuum lucernam tenens in manibus, viam^f per quam grex Domini sequeretur, ostendit praevious. Quid multa? Non paucos in illo coenobio fratres Domino cooperante constituit; in clero et in populo liberos et servos sibi subditos ut populum Dei tractavit mansueta dominatione et paterna pietate. Opulentiam rerum qua exuberavit, copiose erogavit tam discrete, quatinus sui totius ubertate plenitudinis beatam vitam ducerent, et super venientes quique caritatis ianuam patentem reperirent. Brevi igitur tempori intervallo fama viri percrebuit mundo, quae prudentiam pariter et pietatem praedicaret de illo. Et ita cooperatus est in urbibus atque provinciis, atque adeo gratus et acceptus factus est Conradi imperatoris coniugi^g Gislae prudenti feminae imperatrici augustae^h. Hiis itaque transactis Aribon archiepiscopus sedis Maguntinae ingressus est viam carnis universae. Apr. 6.

5. Dei ergo omnipotentis nutu disponente et supradicta imperatrice augusta interveniente, Bardo Dei servus et monachus Maguntinae urbis factus est praesul venerandus. Igitur ut bonorum vita detrimentum est pessimorum, et ut zelantⁱ mansuetum invidi, modestum superbi, insurrexerunt multi iniqua aemulatione continuo in seryum Dei; monachum et hominem aspectu deformem Maguntinae praesidere sedi dedignantem deridebant, quae foris viderunt carnis sensibus diudicantes, intus latentem spiritualium donorum gratiam nullatenus appreciantes. Animalis enim homo iuxta fidem et doctrinam apostoli non percipit ea quae sunt spiritus Dei. Conviciorum et detractionum non minimum accessit prout aemulantis linguae vanitas saecularis et propria consuetudo suggestit. Ille tamen ut divinae ipsius patientiae virtus ammonuit, humilis et timens Deum tam domesticas quam extraneas indignationes aequo animo sustinuit, se despicientes non despexit, non quid episcopus posset sed quid episcopum deceret considerans. Ex curia et ex domo et ad se undecunque venientes cum ingenti gratiarum alloquebatur dulcedine, illud iam implere festinus quod dicitur: *Quanto magnus es humilia te^j in omnibus*. Sublimationis novae sic temperavit initium, ut iam eius et mores in illam ascenderent gradum de quo dicit evangelista: *Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum caelorum*. Sed haec spiritus paupertas sive humilitas quantum ad examen spectat humanitatis, non parvi beato viro extitit causa laboris. Regia illum 1 Cor. 2, 14. Recl. 3, 20. Math. 5, 3.

⁵⁰ a) surrogatur B. B. cod. b) affectos c. c) procurabat vel tale quid deest. d) conquisivit c. e) vocem quae in cod. excidit, ex coniectura supplere. f) coniuge cod. g) zelant c. h) deest in codice.

⁴) Eodem modo etiam alterius vitae auctor c. 9. vel erravit vel veritatem occulavit. Nam deposito Arnolfo abbate suggestione Gislae imperatricis Bardo successit, ut refertur in Ann. Hild. ad a. 103 teste Lamberto dimidio anno post Ariboni successit, post paucos menses secundum Vitam Mainwerci c. 110. ⁵) Suggestione eius, cuius consanguineus fuisse dicitur in vita altera c. 7, iam abbatiam Heresfeldensem nactus erat.

eo amplius mandata urgebant sui que eum econtra minus metuebant et quos proprii honoris invenire debuit fautores, suos invenit prohdolor desertores propriosque delatores. Milites namque sui despecto freno suae mansuetudinis ab eo recedentes, regalibus sese subdiderunt cōntuberniis. Nonnulli etiam ex servientibus ecclesiasticis, curialibus sunt mancipati servituti; obsequiis quibus sibi erant obnoxii, apud imperatorem volebant esse obligati. Hiis quidem familiaribus inimicis deferentibus eorumque perfida instigante nequitia, assidue exigebantur dona ab eo magnifica, et graviora semper illi iniungebantur servitia. Sed unde malignantium perversitas Dei servitio contrahere putabat cum dedecore contumeliam, excellentem Deo faciente accumulavit ei honorem et gratiam. Nam in quocunque negotio Deus illi tantum concessit proventum, unde ipse et sedes sua exaltationis non parum tolleret incrementum.

6. Vir sanctus et mitis non restitit malo, verum etiam vicit^b malum in bono, dicentem revolvens^c euangelistam: *Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram*. Quidam comes suus, nomine perfidus Erkenbaldus, scilicet inmerito urbis Maguntinae praefectus — ideoque dicam inmerito, quia in despectum et contumeliam archipraesulis mitissimi omnem iniustitiam^d et dominationem iniquam exercuit in hominibus sancti Martini — unum ex iudicibus civitatis bene natum et honorabilem virum comprehendit et virgis caesum totandit. Tribuno plebis insidias multas paravit; sic tandem nichil perficiens, apud imperatorem falsa illum accusatione pulsavit, donec homo dives et grandaevus ipse in aquam miserabiliter missus Dei iudicio iniectum crimen Domino auxiliante purgavit. Tertium quandam ex civibus Maguntinis eius instinctu imperator suis cathenis involvit, donec tandem pecunia membrorum suorum sanitatem redemit. Multos eiusdem civitatis alios idem Erkenbaldus malitia plenus diversis^e laesit ubique periculis, atque ipsum beatissimum Dei famulum Bardum, dominum suum, apud aures imperatoris frequens susurro detractionis veneno polluit, et saepe usque ad satisfactionem illum iniquae^f contaminationis impulsione coegit. Ipse vero beatissimus^g Bardo propriam patienter iniuriam tulit, suorumque calumpnias lugens, fletibus incessanter amaris perfudit suorum cladem; suam aestimavit illam, doluit illam, Deo et sanctis eius assidue in orationibus inculcavit.

7. Quadam vero nocte dum vir sanctus quieti membra dedisset, arborem coram sompnis adstare vidit, et per quandam vocem illud sancti Iohannis: *Ad radicem arboris iam posita est securus* audire promeruit, et factum est prout in euangelio promittitur: *Beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur*. Post modicum vero tempus comes supradictus, ut Domino complacuit, in praesentiam beati archipraesulis ad iudicium venire consensit. Ibi vero commilitonum suorum iudicio abiudicatus beneficia perdidit, et fidelitatis rursus securitate adiurata, idem beneficium repetitione probrosa recepit. Nec diu fuit postea quod paralisi percussus illis insipientibus, quibus antea tantam duritiam intulit, languidus et siccus usque ad finem vitae exaruit. Ille ea arbor exstitit, ad cuius radicem securim positam vox superius audita memoravit. Et hoc est quod legimus: *Patiens enim redditor est Altissimus*^h. Hinc et Iheremias ait: *Omnis homo qui comedit uvam acerbam, dentes eius obstupescunt*. Quod et aliis verbis in eodem propheta dicitur: *Unusquisque in iniquitate sua morietur*.

8. Per omne hiemis tempus et aestatis venerabilis antistes post primae dormitionis quietem semper intempesta nocte ante matutinas horas solitus erat ad ecclesiam venire, non surdus auditor dicentis prophetae: *Memor fui in nocte nominis Domini*. Ibi diu immobilis fixus vigiliis et orationibus cum Domino loquebatur in caelestibus. Quadam vero nocte in urbe Maguntina circa aras in ecclesia inventus solus ab hostiario, sub specie ignoti alicuius fuste fuit non segniter verberatus. Proximo mane cum ceteris pauperibus ad elimosinam suam idem stetit hostiarius. Quem ut vidit recognovit, unoqueⁱ denario dato pro elimosina, alterum pretio dedit pro verberatione suscepta. Quotiens quidem matutinis laudibus interesse iam coeperat, diu protractis lectionibus sacrae fluentis scripturae sitibundo pectore haurire consueverat, sicque eo saturabatur cibo de^j quo Dominus ait: *Meus cibus est ut faciam voluntatem patris mei*. Et bibebat^k aquam salientem in vitam aeternam, et particeps factus est beatitudinis de qua in euangelio dicitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam quoniam ipsi saturabuntur*. Super populum procurationis suae numquam fuit episcopus maioris misericordiae; clericos et laicos ex humili loco plerosque Domino exhortante in magno con-

a) inde c. b) vincit c. c) dicente se volvens c. d) dimovit c. e) unquam c. f) patiens et redditor E 55 alt. cod. g) inquam cod. h) dominus ait de quo c. i) bibebat c.

stituit honore. Dicebat saepe sancti Martini divitiis merito subveniri debere pauperibus suis. Nec solummodo suis hanc pietatem agebat, sed ad notos et ignotos corde et animo sic suavis erat. Miseris ioculatoribus valde fuit benignus, nulla scurrilitatis specie conductus, sed propter Deum inopiae miserorum⁶ consulens, memor verbi quod testatur dicens: *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequuntur.* Math. 5, 7.

9. De simplicitate viri non est multum necesse loqui. Nam adeo simplex hominibus videbatur, quod simplicitas sua non magna sapientia putaretur, nisi quod postea miraculis claruit, quam accepta Domino simplicitas sua fuit. In simplicitate cordis Deum quaesivit, et ille cor mundum in eo creavit; et Dominum sine dubio videre meruit, sicut in euangelio Math. 5, 8. legitur: *Beati mundi corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Quod dicit apostolus: *Si fieri potest quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes*, ipse exercebat ad omnes. Et sic ascendit in illum gradum, de quo dicit euangelium: *Beati pacifici quoniam ipsi Dei filii vocantur.* Math. 5, 9. Inthronizationis suae primis temporibus a fratribus et coepiscopis contemptus, sicut a Spirense episcopo qui perfidus Sibicho cognominabatur⁷, et despectionis persecutio⁷, nem et perfidiae iniuriam perpessus est, non misericordiam. In hoc etiam beatus propter patientiam et iustitiam. Sed hiis octo beatitudinum meritis illis quibus vir sanctus primum erat despicibilis, novissime omnibus gratus effectus⁸ est et venerabilis.

10. Hiis debemus breviter apponere, quae per illum egregie gesta sunt Maguntiae. Maiorem ecclesiam quae nova dicitur in comparatione veteris, sine tecto et condensam intus 1036. invenit aedibus instrumentis. Ea scilicet silva eiecta a tecto aedificare coepit, sicut domum Dei laquearibus, pavimento, et parte fenestrarum parietibus dealbatis, dedicationis consecrationi praeeparavit. Deinde Conrado christianissimo imperatore eiusque coniuge Gisla 1036. imperatrice augusta una cum eorum serenissima prole Heinrico tertio rege et nobili coniuge sua Congunde⁹ invitatis, decem et septem episcopis conlaborantibus eandem domum Dei Nov. 10 honorifice dedicavit⁹, veteris ecclesiae rebus cunctis cum dote et congregatione in novam 1051. translatis. Postea claustrum cum portibus et officinis ad hoc pertinentibus construxit, tanto fere sumptu quod ecclesia ipsa maioris non constaret. In veteri ecclesia⁹, de qua priorem congregationem transtulit, pro remedio animae suae in honorem Dei et sancti Martini sua industria acquisitis praediis alteram congregationem restituit¹⁰. In nova vero quam ipse 1051. 11. consecravit, ciborium auro et argento decoravit et supra altare sancti Martini fabricari praecepit. Postremo circa ultimum vitae suae finem honesta pictura insignire fecit eidem altari occidentalem arcum imminentem. Tandem felici fine cursu expleto longaevis et diem 1051. 11. plenus in senectute bona obdormivit in Domino. Amen.

II. VITA BARDONIS MAIOR.

35 *Bardonis vita per Vulculdum scripta paucis innotuisse videtur, quum aliquanto post alter quidam anonymus eandem sibi spartam sumpserit, nullo vitae antiquioris respectu habito. Sed et haec vita posterior satis diu abscondita mansit, donec primus eam inveniret D. Papebroch, qui eam publici iuris fecit a. 1698 in Actis SS. Jun. II. p. 299, unde acceptam iterum ediderunt Io. Mabillon in Actis SS. O. S. B. Saec. VI. P. II. p. 1 et Ioannis Rer. Mogunt. I. p. 474. Servata est in magna illa vitarum collectione, cuius exemplaria passim per Austriam inveniuntur¹¹, admodum quidem magni aestimanda, sed ut fit in eiusmodi libris, hic illic non integris operibus insertis nimis compendiosa. Et noster quidem auctor c. 24. sermones Bardonis in tertium librum se differre 45 ait, secundum miraculis reservans, ut probabiliter D. Papebroch existimavit.*

a) affectus c. b) Congunde c.

6) tunc praesertim, quam a nuptiis regalibus a. 1043

vacui et moerentes, teste Herimanno, recederent.

7) a. 1039—1054 episcopus fuit. Cf. Adam. Brem.

8) III. 20. Remling, Geschichte der Bischöfe von Speier I, 279. 9) Marianus Scotus hoc a. 1037

refert, sed eo anno imperator in Italia fuit. Dies

erat vigilia S. Martini. 9) S. Iohanni dedicata.

10) Ex hoc capite nonnulla in codice Latomiano

servata invenit Serrarius. 11) Archiv X, 644. 650.

Cum utroque libro auctor collectionis etiam praefationem resecurisse videtur, quod saepe fecit. Itaque de scriptore nostro nihil compertum habemus, nisi quod aequales Bardonis novit¹², et cuiusdam eius familiaris testimonio utitur¹³: ipse eum vidisse non videtur. Multus est in laudandis virtutibus eius, res gestas non multum curat et de parte quam in imperii rebus tractandis Bardo egerit, allum silet. Quae de electione eius refert, probare videntur, eum veras rerum causas vel non perspexisse, vel consulto tacuisse. Sermone utitur turgido et sententiis simili verborum exitu versuum quandam similitudinem referentibus gaudet.

Opus igitur etsi Bardone non satis dignum, tamen ad res eius temporis cognoscendas non inutile edimus ad fidem quatuor codicum, qui ex uno fonte omnes emanarunt, testibus lacunis quibusdam quas in omnibus pariter invenimus. Sunt autem hi:

1) Codex monasterii S. Crucis in Austria inferiori n. 12. mb. fol. saec. XII. ex. pulcherrime scriptus et pictus, cuius specimen tabula exhibet. Hunc potissimum secuti, contulimus etiam

2) Codicem bibl. caes. Vindobon. n. 336. olim Hist. eccl. 5. membr. fol. saec. XIII. inc. quo D. Papebroch usus est.

3) Codicis Admuntensis n. 24. mbr. fol. saec. XIII. inc. qui pluribus vitis scatet, nonnullis tamen locis meliōra praebet, partem maximam contuli minorem

4) Codicis Zwetlensis n. 24. mbr. fol. saec. XIII. inc. qui ad 3. prope accedit, sed novos errores non paucos exhibet.

Sermonem vitae insertum, unicum quod superest specimen eloquentiae qua Bardo Chrysostomi cognomen meruisse dicitur¹⁴, resecurare nolimus, sed ut spatio parceremus, caractere minore exprimendum curavimus.

CAPITULA IN VITAM BARDONIS.

1. De infantia sancti viri.
2. Quod monachus effectus est.
3. De benignitate eius, et quomodo fratrum obedientias acceperit. 30
4. Prophetia eius prima de episcopatu.
5. Quod decanus electus est, et quod acetum^a fratribus negatum iussit effundi.
6. Quomodo abbas Richardus novum monasterium aedificatum noviter commendaverit ei.
7. De adventu Conradi^b regis ad Fuldam, et de^c benedictione a sancto viro accepta.
8. Quod abbas Werdensium^d constituitur. 35
9. Quod abbas Herveldensium constituitur.
10. Secunda prophetia de episcopatu.
11. De morte Aribonis Mogontini episcopi.
12. De visione abbatis Richardi, et quod prophetavit^e hunc sanctum virum futurum episcopum. 40
13. Ubi convenientes in diversorio alter alterius intellexerit praescientiam.
14. Ubi episcopus ordinatus est.
15. De reprehensione invidiorum.
16. Sermo sancti viri in natali sancti Iohannis euangelistae declamatus.
17. Morasticon^f de eo. 45
18. Quomodo reprehendentem se scutula aurea^g donavit.
19. De ignotis volucris ad eum venientibus.

a) acetum 4. b) Conradi 2. Chunradi 3. Chunradi 4. et hic et infra. c) deest 1. d) Werdensium 2.
e) prophetauerit 2. f) Dorasticon 1. orasticon 3. 4. g) deest in codd.

12) cap. 5. 6. 18. 13) cap. 20. 14) V. S. Godehardi c. 4.

20. *De lumine ante eum caelitus accenso.*

21. *Ubi carnem mutavit in piscem.*

22. *De diversis virtutibus eius; quomodo papa Leo et ipse sanctissimus eum in exemplum assumpsit, et quomodo homicidam a sententia absolverit.*

23. *De humilitate eius, et visu Fuldensis cuiusdam monachi de eo.*

24. *Quomodo pentecostes ad regem veniens, post sermonem omnibus de obitu suo prophetaverit.*

25. *Ubi infirmatus est.*

26. *Quam laetus sanctam animam reddiderit.*

27. *De arida arbore quae aquas salubres emanat illa feria qua infusa est lavachro eius sancti corporis.*

28. *Ubi sepultus est in ecclesia sancti Martini.*

29. *Capitulum de libro Iob.*

1. Bardo^b qui et Bardeo¹⁵, id est filius Dei, interpretari potest, ex oppido Germaniae¹⁶, 981.
 15 secundo Ottone Romanam monarchiam administrante, bonis ex parentibus optimus natus
 est filius; cuius pater Adelbero, mater vero Christina¹⁷ quantae sanctitatis fuerint, absque
 meo labore loquuntur mirabilia, quae ad eorum sepulchra fiunt inenarrabilia. Igitur fratres
 eius Heliso, barbarismatice vero ab eo quod Helyseus est credimus mutatum, et Harderath,
 20 omnisque illa prosapia et in catholica fide probatissima et expers omnis suspicionis macula,
 tantae virtutis habita est ut si aliquid generi demas, virtutibus addas. Fortes in armis, in
 fide praecipui, quod regi debebant administrabant strenue, quod Deo debebant optime.
 Tali ex radice palmet ortus est, qui accepto fervore verissimi solis in uvas^c virtutum intum-
 erit, omnique sicienti salutem poculum vitae postmodum effuderit, eo quod se ipsum sibi
 abnegaverit, et arrepta cruce mortificandi terrena sua membra Dominum secutus sit. Se-
 25 cundum catholicam igitur religionem sacrosancti sanguinis Christi tincto^d baptisate, qui-
 dam compater eius ammirabili donavit eum munere, galea, agno, psalterio. Per quae dona
 materialia adverti possunt eius facta spiritalia, scilicet ut in primordio secundae nativitate
 nobis resplendeat prodigium tocus sequentis aetatis. In galea quidem, quoniam^e septus
 armis spiritalibus nunquam deserviebat voluptatibus carnalibus; in^f agno praefigurata pa-
 30 tientia, quae multa eum comitata est a prima adolescentia; in psalterii praefiguratione,
 quantum postmodum profecerit psalmodiae meditatione. Parentes siquidem eius et in divina
 sapientes et in humana prudentes, post ablactationem puerum cum ipso psalterio in loco
^g cuidam vetulae, nomine Benedicta, tradebant ad erudiendum litteras. Illa vero
 vetula in infantulo suum solata senium, quicquid novit docuit eum, in gremio suo positum;
 35 et inter pie desipiendi susurrum, brevi totum illum edocuit psalterium. Ipse vero horum
 non inmemor, post factus episcopus iam gerontae nutricis factus est nutricius, inopiamque
 eius multis solabatur largitionibus.

2. Non multo post cum didicisset psalterium, a parentibus Fuldam^h deportatus est, ibi-
 que sub Erchanbaldoⁱ abbate¹⁸ scholaribus alis appositus, mirum in modum tenera aetas
 40 sapienti utebatur consilio; quoniam quidem spretis humanae philosophiae faleris fragilita-
 tem meditabatur vitae praesentis; et quamquam in scolari facundia desudaret magistri
 timore, in ecclesiastica tamen simplicitate toto mentis versabatur tenore in psalterio, Ambro-
 siano, euangelis et talibus ceteris. Quare iusto valde^j divino iudicio in utroque ditatus est
 amodo, et intus eum informante sancti Spiritus magisterio, suo defrutudatus non est desi-
 45 derio, sed sitienti pectore sapientiae fluentia hauriebat, et satis firma memoria hausta digere-
 bat. Postquam autem aetatem juvenilem consecutus est, pia mortificationis libens assumpsit
 habitum, monachicum scilicet indutus vestitum, et quod eiusmodi professus est indumento,
 virtutum non negavit emolumento; sed sicut cucullam accepit in qua pia Christi signatur in-
 fantia, et scapulare quod quadratura sui perfecta designat opera, ita secundum apostolum

50 a) lemma hoc cum sequenti in codd. permutatum est. b) ardo a scriptore codicis 1. omissum est; alter in spatio vacuo
 supplevit ea(t)s). c) uias 2. ulnas 3. uras 4. d) tinctum 2. e) quomodo 2. f) et in 2. g) spatium vacuum
 servavit 3. h) (ita bene correxit Papae. pro cuidam. i) Herchamb. 1. Ercheeb. 3. k) deest 2.

15) Bar hebraico filius est, igitur Bar-Deo filius pebroch supplevit; servatum est in vita priori.
 Deo. 16) Nomen excidiase videtur; v. supra p. 318. 18) a. 997—1011. Itaque iam ad minimum 16 annos
 55 17) Nomen quod in codd. deest, ex Bruschio Pa- natus erat.

1 Petr. 2, 2 Petrum quasi modo genitus infans rationalis sine dolo lac simplicitatis concupivit, ex quo
 lactatus virtutum aetatem acquisivit. Bránthoho etiam praeposito Fuldensi adhaerens affinis,
 sui * simplicitate dilectus est nimis; quare in ea disceptatione qua Erchanbaldus Moguntinae
 sedis episcopus contra Branthohum abbatem sibi in Fulda subrogatum desaevit, et eum sine
 1013. divino humanoque iudicio ab Heinrico^b imperatore sua dignitate destitui fecit, exeuntibus
 cunctis ingenuis et liberis hic sanctus vir, non fortunae sed virtutis amicus, Branthohum
 secutus est, et cuius laetis communicavit, eius nec tristia recusavit; tantoque tempore per-
 mansit cum eo, usque dum calumpnia illa interventu solaminis sedaretur, sicque sub abbate
 Bobbone^c ad nidum suae rediit professionis, et pauper rebus, dives vero spiritu, incoluit
 15 dilectae locum habitationis¹⁹. Suae salutí vacans, fratrum studuit utilitati, totusque deditus
 erat inedibili benignitati, et ex parvo quod valuit, ex toto fratribus prodesse voluit; pro
 eis serviendo, legendo, et cetera quae monasterialis usus novit agendo. Ita quoque circum-
 20 quaque illis collectis fratribus — quoniam enutriti ibi paene omnes exierunt — brevi com-
 placuit, ita ut prius innotesceret beneficio, quam reditus sui spatio.

3. Visa igitur in fratres eius benignitate, quamvis voluntatem^d saepe frustrante pauper-
 15 tate, aliquotiens in conventiculis suis privatis, verum illi dantes testimonium benignitatis,
 querebantur inopiam eius spontaneae paupertatis, et piis eius pro moribus, dignum eum
 mussitabant^e qui imperaret vel senioribus. Quod et factum est. Nam vir Dei simul cum
 gradibus aetatis scandens etiam gradus dignitatis, opinioni eorum nequaquam se minorem,
 sed centuplicato fecit maiorem, admodum ut gratulantibus electoribus eius singulis, multi
 20 eum dicerent suis primitus^f electum consiliis. Fuit etiam in scala profectionis eius quid-
 dam^g admirabile, omniumque memoratu probabile, quoniam in monasterio nulla fuit obe-
 dientia, quae non administraretur eius diligentia; qui incipiens a minimis, finem scandendi
 fecit in maximis. Nam frugalitati deditus fraternae, lucratus est sibi nomen dignitatis pater-
 nae. Quemcumque enim fratrum angebat alicuius rei necessitas, evadendi necessitatem sola-
 25 tium primum sancti patris fuerat largitas; nec fefellit aliquem spes eiusmodi, quia nec habit
 nec acquirere potuit quod petebatur, si negabat alicui. Quod tamen quia accidere inevitabile
 est, si aliquando evenit, pie consolatus petentes, anxietatis eis curas ademit; et si aliquem
 vacuum dimisit dono, non tamen sermone bono, memor illius: *Sermo bonus super datum*
optimum. 30

4. Vir itaque mellifluae dulcedinis nil aliud agens stadensque quam moribus consene-
 scere, et e contra bene faciendi voluntate semper iuvenescere, nullum tempus lasciviae, nul-
 lum dedit otio; sed quid agi oporteret, sedulo vel didicit legendo, vel inculcavit faciendo.
 Math. 7, 8 Quare mundus corde et corpore, sicut scriptum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum*
 1013. *videbunt*, sancti Spiritus factus sacrarium, illum inhabitatorem promeruit, qui ait: *Si quis*
diligit me, sermonem meum servabit, et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et man-
sionem apud eum faciemus; filicem^h carnalis cogitationis penitus eradicans falce spiritalis
 operationis, quicquid offendere posset oculos convivantis amici sollicitus abstulit, et quo
 illum advocari vel delectari crederet providus intulit. Illum amavit, illum suspiravit; et quia
 carne gravidatus, quo spiritu eum secutus est, corpusculo non potuit ascendere, illum etiam
 40 cum praesens esset, ad se invitavit descendere; unde, ut scriptum est: *Ibunt de virtute in*
virtutem, iam illum divini consilii consortem caelestis novit curia, et amicum Dei in terra
 degentem impleverunt caelestia sancti Spiritus oracula, ita ut in eum divinitus conferretur
 prophetiae gratia. Nam inter cetera sanctae scripturae flumina, quae sitibundus bibebat et
 bibendo sitiebat pius Domini discipulus, pastoralemente curam maxime diligebat, eamque sine
 45 intermissa sedulitate legebat. Quod familiares eius fieri videntes, non sine divina voluntate,
 quamvis casu ut dicitur operante, quadam die illum percunctati sunt, quamnam causa hoc
 ageret, ut hunc librum prae omnibus tanta cum diligentia legeret. Quibus sanctus pater
 iocunde et ut ita dicam ridiculose respondit: *Adhuc*, inquit, *cum rex stultus venerit et nullum*
antistitum volentem invenerit, forsitan me constituet antistitem, ad quod necesse est me prae-
videam scientem. Tunc omnibus secum ridentibus nichilque minus suspicantibus, cum ridendo
 50 declaravit, quod ipse necesse noverat futurum, acsi possibile enunciavit.

5. His etiam pollens virtutibus, cum perfecta mente perfectam simul aetatem arripuit,

a) ita codices interpungunt; max nescio an corrigam delectatus vel allectus. b) Heiaricho 3. 4. c) Bobpone 1.
 d) voluntate a. frustrate codd. e) musit. f. constanter. f) cum iterat 2. g) quoddam 2. 4. h) filicem 1.
 19) v. Ann. Quedl. a. 1013. SS. III, 82 et Thietmarum VI, 56. Branthohus a. 1023 ep. Halberst. factus est.

iamque quartam annorum septimanam, iuventutem scilicet egressus, quintam septimanam quae etiam in virile robur adducit^b, ingressus est. Memor igitur caelestis sponus amici sui, summus rex militis sui, et corona gloriae coronavit indutum et circumsepsit eum^c armis virtutum, muniens eum clipeo humilitatis, galeatum patientia simplicitatis, et circumcinctum gladio discretionis, adornavit sagittis praedicationis; et protectum thorace iustitiae salutaris, superinduit eum clamide caritatis. Humilem quidem propter se, divina maiestas exaltavit apud se. Videntes enim coenobitae militem Christi sine fatigatione in procinctu positum, concedente abbate Richardo²⁰ unanimes decanum elegerunt, et conviatores angustiae viae²⁰ quae ducit ad vitam ducem fecerunt, qui nec ad dexteram declinaret nec ad sinistram; acsi diceret ad eum Dominus: *Amice^d, ascende superius*. Qualis tunc esset, adhuc viventes multi testantur, qui etiam in servo carnis tantam libertatem spiritus unquam devenisse mirantur. Memorem enim eum illius: *Judicem te constituerunt, noli extolli, sed esto cum illis quasi unus ex illis*, cum dignitate gradus et morum maturitate, cunctos humilitate subsequi vel invitatus fatēri deberes. Inter magnos maximus, et inter parvos minimus; maioribus formidabilem, minoribus se dedit amabilem. Minores ad eum ut ad patrem accedebant, quem maiores ut iudicem attendebant; quia quod caritas iubebat, negligere nesciebat. Nullum condempnavit, nullum iudicavit; et cum interroget Petrus utrum dimittat usque septies, hic septemPLICAVIT septuagies septies. Quodsi etiam a quoquam aliquando putredinem vulneris ferro correptionis abscidit, ilico se hominem esse memor, fomentum indulgentiae super aegrotantem linivit. Quicquid monasterio erat, omnium ut debuit esse docebat; nec obedientias habentes non habentibus, sed non habentes praeposuit habentibus. Unde cum quidam cellerarius ibi cubam²¹ aceto plenam haberet, unde negaret fratribus mittentibus ad se, saepius quam daret^f, proprietas haec servatoris ad patrem delata est. Qui memor olei quod negatum diacono beatus pater Benedictus foras^g iussit proci, eadem sancti Spiritus benedictione benedictus: *Ex hac, inquit, maledictione non gustabitur ulterius*; et sine dilatione totum iussit effundi.

6. Interea praedictus bonae memoriae Richardus abbas regionem loci, id est Fuldae, ordinemque basilicarum in circuitu positarum, mente rationeque circūiens, invenit aliquid addere se posse, et quod placeret rationi, et aptum fieret divinae benedictioni. Versus enim septentrionem oppositus, in loco qui dicitur Mons episcopi, eandem plagam sustinenti, semper virginis Mariae vidit oratorium; altrinsecus autem sanctorum Iohannis baptistae et evangelistae basilicam ad austrum; cumque ex partibus orientis ubi in loco Uvesberc^h beato Petro templum dedicatum invenit, ad occidentem revertereturⁱ, et^k hanc caeli plagam tali videret benedictione vacasse, intellexit vir Dei meritis suis augendis divinam providentiam hanc plagam reservasse. Dilatans ergo trigonum dico tres ecclesias in latus triangulum, in partibus occidentis citra Longum pontem, ad ripam aquae Fuldae tetragrammum integravit quadrangulum; et constructo in occidentis partibus coenobio, in honore sancti Andreae indidit vocabulum, ut Novum diceretur monasterium²²; in quo pii patris meritum est laudabile, et ingenium admirabile, qui hoc excogitavit ut a septentrione ad meridiem virgo respiceret virginem, et ab ortu solis in occasu apostolus fratrem. Habito ergo consilio teneram filiam abbas sancto viro commendavit, ut et temporibus infantiae lacte pasceret, et sine austeritate disciplinata doceretur. Tum vir perfectae vitae pie se conformans infantiae, nutricum more et si assuescebat ad pedes Domini vitae theoreticae, gnarum tamen se ostendebat et practicae, imitans illum, qui cum tantae claritatis esset, ut desiderarent in eum angeli prospicere, assumpta obscuritate carnis nostro inventus est in corpore. Quantum se in hoc gradu fecerit exspectabilem, mihi opus non est declarare, quod tot testari videntur, quot adhuc eius exemplis illuminati reguntur.

7. Appropinquavit interim quod scriptum est: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur et elevabitur, et sublimis erit valde*; quia quem sanctus accendebat Spiritus, abscondere non potuit modius. Venit enim hisdem diebus rex Cunradus Fuldam²³, et a beato patre Richardo

50 a) ad 2. e. iuvenile r. 1. b) ducit 2. c) deest 2. d) deest 1. e) deest 1. f) laudaret 1. 3. g) foris 1. h) ita scribendum putavi; uvesberc codd. Schannat moniem illum in antiquis monumentis Uyenberg et Hugesberg dici attestatur. i) cumque hic iterant codd. k) deest 3. 4.

20) a. 1018 abbas factus, Poppone mortuo. Ann. 22) De hac re vide chartam Richardi abbatis in Sancti Bonifacii SS. III, 118. Bardo igitur quintam Schannati Dioec. Fuld. p. 248. 23) Fait ibi circa 55 annorum septimanam iam egressus erat. 21) Etiam Kal. Iun. a. 1025. et nos Galli dicimus une cure. MAB. Et nos Kufe.

ad novellam adductus est filiam, ubi tum^a nutricius eiusdem filiae, vir scilicet praedictus, obviam illis egressus est, et ut erat mitis et urbanissime educatus, congruo honore suscepit eos. Sed quia non inaniter venit, quem divina misit providentia, postquam oratione petita ecclesiam egressus est, singula de hoc loco percunctatus, quae illi essent servitia, qui fratres, quis pater; cum omnia resciret, hunc etiam patrem ex nomine audiret, subito repletus summo gaudio quod eum^b videret quem dudum sibi diu^c multumque fama loquebatur, iterato salutatum, amplexatum, osculatum, promisit cum primum nancisceretur copiam aut tempus, non dimittere se nisi redderet exaltatum. Erat quoque hic Dei servus reginae consanguineus, et exinde promissionis facilius fiebat accessus. Qui satisfaciens regiae dignitati, quod etiam ipse potuit non promisit sed dedit, videlicet klotetram regio decore praeparatam, 10 quam illuc venturo iussu et permisso abbatibus sui Richardi praeparavit. Tunc denuo exultatus rex pro^a accepta benedictione, erat enim dulce etsi non necessarium quod dedit caritas, laetus egressus est multum affirmata promissione.

8. Memor autem imperator promissi sui^a, non multo post misso nuncio ad Richardum abbatem, praefatum sanctum virum sibi mitti praefecit. Fama vulgatum est ilico, pium patrem a rege vocari. Flentibus ergo discipulis nuper congregatis aliisque familiaribus, quos et monitis illustrabat et exemplis sustentabat, regi missus est. Quem honorifice suscipiens imperator, circumstantibus amicis eum ostendit dicens: *Audistis, ait, de Brardone Fuldense aliqua?* Aiunt illi: *Multa. Quanam?* inquit. Qui dixerunt: *Optima quaeque.* Et rex: *Si, inquit, audistis, credite quia vera sunt. Hic est ille ipse, ait, quem veraciter laudamus, aut quis sit laudabilis ignoramus.* Deinde exposito beneficio quod a pio patre susceperat, omnibus honorabilem et amabilem reddiderat. Post haec promovit eum imperator inter amicos, fecit 20 que eum abbatem Werdinensium²⁴ dicens: *Sicut audivimus de te, sic videamus.* Tunc satis benivole tractatum, ad commissum ovile cum honore dimisit eum Deus in conspectu^f regum⁴.

9. Auditio autem discipuli et amici eius, quia magnificavit eius absentiae^a tristitiam eventus laetitia, solabantur, securi de moribus, certi de vita; quia quem bene subditum videbant, bene etiam praeesse posse sciebant. Ipse vero quod dicitur potentia contempnens, et quod paternitas dicitur^k attendens, ad consuetos mores conversus, nec aliquid mutans nisi forte ut scriptum est: *Ibunt de virtute in virtutem*, illud sibi dicebat sedulus: *Quanto magnus 30 scet spiritus meus nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos?* Sed et illud: *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea*¹. Quasi enim nulla essent quae fecit sibi Deus, ita visa sunt datori parva, ut ad ostendenda dilecti sui merita pro nichilo ducerentur beneficia praeterita. Ergo opus erat novis honoribus, ut 35 rursus et potestate cresceret, qui novis semper crescebat virtutibus. Unde acsi monogamus 1031 paupertate premeretur, digamus subito factus est, tradita ei a rege Herfeldia, pastoris sui 25 morte²⁵ viduata. Servus autem Dei videns quia caritas exigit quaerere^m non tantum quae sibi prosunt, sed quae magis alteri, quae caritatis sunt cogitavit, loquebatur et fecit; ut quocumque divina voluntate pastor statueretur, nichil umquam nisiⁿ dulce videri etiam a subditis 40 diceretur. Qua de re tamen argumentari potest vita eius, omniumque communiter; quia qui placuerit his in quos habet potestatem, necessario placebit his in quos privatus solam exhibet caritatem. Illam diaboli adinventionem, dico detractionem, illud inremediabile vitium aut potius veneficium, fraternam in invicem accusationem, acsi fieret inde reus homicidii 45 penitus abhorruit, abiecit, et respuit, illud memorans sedulo: *Quoniam proiectus est accusator fratrum nostrorum.* Si quis adulando ad eum absconse clamque venerat, et hoc et illud si forte negligentias aliquas viderat, enarraverat: *Vos, inquit, nescitis quanta surgat vestri periculo protervia, quanta insolentia, arrogantia; neminem iuventus reveretur, pro nichilo reverentia seniorum habetur; patienter ille parumper audiens: Quid? inquit, quid agit decanus? Illo dissimulante omnemque in partem accusationem temptante: Decanum, inquit, habent, 50 ille magister est, pater ego. Quod ipse me celaverit, scire fas non est.* Sic itaque ut prudens

a) ita corr. Papabr. pro cum. b) cum 1. 4. c) diuque 1. 3. d) deest 2. e) deest 2. f) conspectum 2.
g) ita codd. sed addunt absentio quod ex sequenti sententia irrepuisse videtur. h) deest codd. supplevit Papäbroch.
i) deest 1. k) deest 2. l) animo meo 2. 3. m) deest 2. n) deest codd. lacunam indicant 2. 3.

24) v. supra p. 318. 25) imo deposito Arnoldo abbate; v. supra p. 319.

apicula circumquaque collectis virtutum floribus in alvearia suorum coenobiorum, quocum- 1031.
que mansitabat et memoriam dulcedinis et fructum reliquit pinguedinis.

10. Dicat nunc aliquis de hoc famulo Dei, utrum illi Deus largiens largior, an hic foret
humilior? Respondebimus, maius quidem nos non novisse, magnum tamen utrumque nosse,
et quia largus Dominus, humilis erat famulus, et quoniam humilis famulus, largus erat Do-
minus. Quicquid tamen hoc erat, Dei erat gratia, ut et^a hic humilis esset in promerendo, et
ipse largus in reddendo. Sed quid dicimus reddendo, cum scriptum sit: *Aut quis prior dedit* Rom. 11, 35.
ei, et retribuetur ei? quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, ipsi honor et gloria
in saecula saeculorum, amen. Qui transgressorem praecepti sui non reicit sed revocat, non
15 perdit sed reparat, qui promerenti mala reddidit bona, qui seductum remonuit, iacentem
erexit, qui filium irae fovit misericordia, servum peccati libertatis gloria; cuius opus pietas,
flagellum caritas, misericordia iustitia, iustitia misericordia; cuius voluntas opus, imperium
salus, praemium ineffabile, consilium admirabile. Qui saltem illi grates? Quis servit? Ser-
vire ei regnare est. Et quis serviet? Ecce in isto servo Dei quam largus esset non compre-
15 hendimus: Et quid dicemus? Non tantum sufficiebat ei, ut hic carne in terra gravidatus,
caelum inhabitaret spiritu, nisi etiam ipse clementissime descendens, eius inhabitaret spiri-
tum, ut impleret quod ait: *Ego sto ad ostium et pulso; si quis audierit vocem meam et aper-* Apoc. 3, 20.
uerit michi, intrabo ad eum, et coenabo cum illo. Vere enim ad hunc vel potius in hunc intravit,
quem secreti sui conscium faciendo laetificavit, ut quia non multum eum laetificavit
20 potestate terrestri, laetificaret ut dignum erat praescientia caelesti. Rursum spiritu prophetae
reddidit eum clarum; rursus quod electus esset et praelectus esset^d apud se, etsi ob-
scure fecit planum. Abbas enim duorum locorum cum sollempnitate quadam ad regem
venisset²⁶, stans iuxta primos, utpote archipraesulem Mogontiae^e Aribonem, contigit eum
25 ferulam quam^f optimam in manu portare, ut haec solet potestas. Cui ait episcopus temere
— erat enim Noricus²⁷ genere —: *Heus abbas! haec ferula convenientius imperaret manu*
nostra quam vestra. Ille autem ut erat filius caritatis, econtra placide respondit: *Et si placet*
vobis, non multum difficile est, ut acquiratis; et tacuerunt ambo. Cumque venisset abbas ad
caminatam, sumpta ferula et ferro mire caelato, in quo mensales oblatae coquebantur, et
quodam sarcile ex lana Graeco facto opere, per manus Rohingi, qui tunc secum commanens,
30 postea ad Fuldam imperabat²⁸, haec omnia supradicto misit episcopo. Illo autem revertenti,
ait servus Dei: *Quonam modo nostra accepta est oblatio?* Illo haesitanti, ait ipse: *Quonam*
modo? eya dic! Qui ait: *Satis bene,* et ille: *Satis?* inquit; movensque caput ait denuo: *Quid*
si haec omnia nobis servata quandoque reddentur? Et iterum: *Non multum ut credo tempus*
intererit, et erunt rursus haec omnia nostrae dititionis. Quod ita factum est. Factus enim in
35 Mogontia non multo post episcopus, omnia haec in camera sicut prophetaverat invenit, et
Deo gratias recepit.

11. Necessae fuit quandoque venire, quod totiens prophetaverat, ut fieret quod ait etiam
alter propheta, quia propheta cum prophetaverit, veneritque verbum eius, et implebitur, Jerem. 28, 9.
scietur propheta ille quod verax est. Defunctus enim non multo post est praefatus episco- Apr. 6.
40 pus, et virga potestatis eius ad regem delata^g ubi tunc manebat²⁹ tempore^h 29
Congregati sunt fideles orthodoxi, habitumque concilium in eodem loco cum eisdem eccle-
siae patribus. Quibus ait rex: *Quia vobisⁱ divina vox scriptis innumerabilibus et terrorem*
suum et honorem loquitur, estisque divini consilii secretarii et praecones: non meam^j
voluntatem, sed sempiternam potius maiestatem ut ex vobis eligatur, in quem firmissimus san-
45 *ctae ecclesiae paries secure imitatur.* Admoniti quippe consultius agentes, nunc hunc, nunc
illum alter et alter nominabat, quem esse idoneum estimabat^k. Diu multumque frustratis,
fuit aliquis ibi qui diceret, ex privilegii censura Fuldensem exigi pastorem, eo quod tertium
antistitem sedis Mogontinae mittere Fuldense deberet ovile. Placuit itaque regi differre concilium,
quousque congruum de hoc caperent consilium. Consultata igitur privilegia eadem
50 loquebantur, et priorum regum in hoc consensum testabantur. Communi vero consilio

a) deest 2. b) ita codd. c) ita edidit Papetroch; reprehendimus codd. d) deest 2. e) Mogontiae 2. f) deest 2.
g) ita 1, sed manus a. XV; lacunam litterarum circa 24 exhibent 2. 3. h) similem lacunam habent 2. 3. i) nobis 2.
k) lacuna litterarum circa 13. in 2. 3. l) existimabat 2.

26) Aribo exeunte a. 1030 natalem Domini cum variae. 28) 1043—1047. 29) Imperator pascha
55 imperatore Paderbornae egit; inde post Kal. Febr. Noviomagi celebravit, ibique per Aprilem mensem
iter Italicum aggressus est. 27) de palatinis Ba- mansit.

1031. senatus super hoc habendus dilatus est, quoniam adhuc homo non invenitur quem vellet Deus.

12. Igitur et abbas Richardus adductus ex privilegiis eadem ratus ventura, disposita domo sua multorum ibidem eum lacrimis. prosequentibus cursum pergere iter aggressus est. Ibat quidem gravis meditationibus et anxius, spe bifurcata in incerta raptatus, anne fieret ex decretis episcopus; sed parum cupidus terrena potestatis, expectabat tantum velle divinitatis. Quare sicut ait psaltes^a egregius: *In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum*; de incertis cito certus factus, eo quod inviolata spe omnibus suis Deum advocaret sedulus, de his quae ad se non pertinebant, praegravari diu permissus non est. Tempore enim umbrifero cum sole inferius mundi hemisphaerium emetiente, terrae diametros sui obsistentia tenebras in caelum funderet quod nox dicitur; somnus etiam oblivionis minister, ad diurnas curas ingenii reparator, virium quoque pridie lassentium^b in crastinum redintegrator, aegris se mortalibus infunderet; praedictus abbas post vigiliarum hostias lecto redditus, secundum quod dictum est: *Iuvenes vestri visiones videbunt, et senes vestri somnia somniabunt*, somnium vidit. Experrectus igitur aurora procedente, iam certus divinae voluntatis quis futurus esset episcopus, post iteratas orationis victimas, coram stantibus ait: *Ne multum contristemini, fratres, de me, quasi abstrahar a vobis episcopatus causa: divina largiente gratia^c Fuldense^d nobis sufficiat solium; nam Mogontinum expectat alium*. Et divinam praescientiam ammiratis^e: *Hac, inquit, nocte in quodam fui campo, ubi econtra stantem mirae celsitudinis vidi montem, in cuius cacumine quo ego ascendere non valebam, fratrem Bardonem^f stare videbam, sub cuius pede fons purissimi fluenti saiebat. Quem quia me celsiorem videbam diligenter intuius, virgam in manu eius quasi oves minantem^g aspiciebam, ipsasque oves circumquaque pascentes*. Cuius interpretationem subiciens continuo ait: *Mons quidem principatus est sublimitas, virga correptionis subtilitas; fons doctrina quam congeret in eo divina sapientia; oves autem populi pascendi gramine caelestis pabuli*. Ille, ait, *electus est, summae voluntati volentes cedamus*. Qua in re admirandi sunt ambo tanti patres, quos in terra positos caeleste non latuit consilium, qui in corpore seiuncti, spiritu spiritale^h iunxere collegium.

13. Ivi quoque et hic famulus Dei de quo loquimur etiam et ipse ad regem, non anxius quidem quis episcopus fieret, sed qui fieret qualis fieret. Ergo hi duo columbi in quodam diversorioⁱ convenientes in invicem resalutati^j, datis complexibus ad capellam quae ibidem erat ibant^k iunctis comitatibus. Cumque ad ianuam ecclesiae pervenissent, ambo constituerunt, et alter alteri ingressum praebuerunt, hic ut antiquo magistro, ille ut ei quem noverat electum in Christo. Diu illis alternantibus ait Richardus: *Quod ultra faciendum est, hic habeat initium: praecedat ille quem divinum elegit beneficium*. Ille vero acsi nota audiret, nichil haesitavit; sed pede curvens obedientiae celer intravit. Ante divinum igitur intuitum merito praecessit, quem aestimatio divina praeposuit. Egressi vero post orationem ecclesiam, pius conservus pio conservo narravit, quod piissimus eorum Dominus sibi revelavit. Pernocantes ibidem, crastino uterque comite suo adiuncto, ambo quoque volebant singillatim pergebant. Praecedens autem hic pietatis amator, prior venit ad curiam. Quem cum aliqui viderent qui cognoscerent, mussitantes invicem: *Hic est, aiunt, ille, quem nobis percunctantibus de pastore imperatrix praedixit^l*. Circumquaque enim consiliantes rex et regina post priorem conventum, talem se nullum nosse fatebantur, qualem hunc Dei famulum testabantur. Erat ergo mensis Iunii, et appropinquavit sanctorum apostolorum Petri et Pauli festivitas. Venit ergo principum pastorum vigilia, et personuit fama Mogontinae sedis quemcunque futurum die crastina. Praesto enim fuit quem Deus^m in hoc ipsum elegit.

14. Altera autem die cum mundi oculus sol confinium septentrionis et orientis aspirando serenasset, et mortis ymaginem somnum horroresque tenebrarum pepulisset; rex ex cubili sui penetrans egressus cum regina primo diluculo ecclesiam ingressus est; fusa ergo precum oblatione, divinas aures pulsabant intenti, ut ostendere dignaretur quem ipse sciret in hoc officium congruentis meriti. Egressi deinde, pia fidelium turba congregata, residerunt pariter consulturi de praesenti causa. Mira populi mussitatio hoc illudque dicentis, et famam diversis confabulationibus lacescentisⁿ. At ubi erant hi de quibus ait apostolus: *Dei adiuto-*

a) psalmistes 2. b) lassentium 1. 2. 4. lassentium 3. c) deest codd. d) deest 2. e) ita corr. Papabroch pro ammiratis. f) principale superscr. alia manu 1. g) diversio codd. h) resaluti codd. i) superscr. manu illa alia 1. k) qui corr. quo 2. l) Dominus 2. m) ita 3. lacescentis 2. lacescentes 1. lacescentia 4.

30) i. e. ducentem, Gall. mener. 31) Imperatricis machinatione subintrasse dicitur V. Meiw. c. 110.

res sumus, et nos spiritum Dei habemus, alius de patientia, alius loquebatur de continentia, iste de sobrietate, ille de humilitate; hic de proximorum condescensione, ille agebat de supremo omnium contemplatione; et quemcumque his praeditum aliquis noverat, de hoc secundum conscientiam testimonium dederat. Quibus vero regis patuit voluntas, verba cuiusque ex industria suspendentes, verbum regis exspectabant, ipsi consentire volentes. Aliquantum diei processerat, cum res adhuc fluctuabat. Petito ergo silentio post tot horas, incipiens imperator: *Quod audivimus, inquit, et probavimus, patres et fratres, annunciamus vobis. Virum scio magnificae virtutis, perfectae sanctitatis, ingenii singularis, vasculum castitatis, sapientiae filium, corporis dominum; magnum humilitate, praecipuum caritate, mundo pauperem, Deo divitem; cui nostra favet auctoritas, si quid digne iudicare novit mortalitas.* Verbum regis omnes maiores loquebantur, et quod ille testatus est omnes testabantur. Qui autem quem dicerent celato nomine nesciebant, quemque ut erat proximus quem diceret perquirebant. Auribus ergo eorum benivole praeoccupatis, tandem vocans eum imperator ex nomine, dixit: *Pater*, simulque digito innuens praecepit ut accederet. Qualem tunc eum videres, quam constanti animo, quam immutabili facie, quam moderatum gressu, dum incederet palatium. Cunctis eum in invicem adnotantibus: *Hic hic est ille!* oculi omnium ad patrem, aures intendebant ad regem. Cum ergo iam staret ante solium: *Novimus*, ait rex, *Fuldense privilegium, nec infringimus statutum praecessorum nostrorum; sed quia non desunt qui noverint, qua causa non promoveamus abbatem, te eiusdem ovilis antistitare statuimus secundum priorum voluntatem.* Commissa igitur sibi plebe Mogontina, cuncti laetabantur, ductumque cum laude Dei ad ecclesiam, promoverunt eum consecrantes in episcopatus gradum. Tunc vere potuit ad eum dicere Dominus: *Amice, ascende superius.* Induit ergo se anulum sanctum tertio mense³², et cingulo castitatis praecinxit se, indutus stola iustitiae. Seniores igitur filiorum ecclesiae verum Aaron consecraverunt, ut esset ei testamentum sempiternum, simul et sacerdotium magnum. Inter haec ergo nec divina caruit consecratione, quoniam ditatus est omnium gentium benedictione. Non enim dereliquit eum Dominus, donec afferret illi sceptrum regni. Consecratus igitur pontifex verus custos vasorum paene quinquagesimo aetatis suae anno, post festivitatem sanctorum apostolorum ad commissum ovile cum honore dimissus est.

15. Senator ergo curae caelestis, cui cum apostolo datae sunt claves regni caelorum, potestas siquidem ligandi et solvendi terrae ac caeli, nequaquam potestate usus ut luderet in avibus caeli, aut in bestiis terrae, sed cum piscatoribus apostolicis in omni piscatus monte secundum prophetam, et in omni colle, quodcumque superbum invenit, rete circumdedit humilitatis; quod pro peccatis humile invenit, spe irretivit consolationis, hoc semper cupidus ut ante conspectum summi patris familias non appareret vacuus. Deinde thesauri non parcos quem vigiliarum acquisivit mercimonio, aerarium sapientiae aperuit; pauperes spiritu, hoc est pusillanimes, consolatione pavit; nudos peccatis, poenitentia induciavit, caecos illecebris, monitis caelestibus illuminavit; claudos in itinere quod ducit ad caelum, suo ducatu praeiavit; ut esset carnaliter ac spiritaliter quod beatus Iob ait: *Oculus fui caeco, et pes claudo.* Venit deinde ad regem in nativitate Domini et Salvatoris nostri, et honorifice susceptus est: erat autem tunc Goslariae. Die ergo nativitatis Domini secundum primatum dignitatis suae missas die prima coepit agere, stansque post euangelium in gradibus, sermonem declamavit verbis non pluribus nabatur ad vesperam. Cumque ad altare regrederetur, fuerant ibi aliqui, qui quasi aditu invento invidiae suae fel evomuerunt; cautes tantae rusticitatis homunculum tam praecelsae sedis factum episcopum; re autem vera invidentes eum esse monachum. Doluit quoque etiam imperator tanta eum laude se coram omnibus extulisse, poenituitque unquam eum antistitem fecisse. Celeberrime igitur die illa auditi sunt qui dicerent: *Monachus est, aliquid esse potuit in suo monasterio, nequaquam tali congruit solio.* Et quicumque aliquod in eum iaculabantur onivium,

50 a) summo 1. b) praeditum 1. c) Aliquantulum 2. d) ergo 1. 3. e) ita Papabr. ex Ann. Hildesh. supplavit lacunam codicum. f) eodd. lacunam litterarum fere 20 exhibent. g) ita 2. 4. hominibus 1. omnibus omnibus 3.

32) scil. post mortem Aribonis, nisi quis praefert coniecturam Hahnii, Reichshist. 2, 271. n. dd. Maium lun. itaque a. 1031. addit) etiam acciperat et nunc publice protulit. Sed ex hac temporum ratione nonnullis Kal. Mart. erat. Auctor citatus ibi dicitur de annulo quem Bardo iam in festo pentecostis lucinatus sit.

1031. hoc in prima parte linguae iacuit, ut dicerent eum monachum*, ut aperte intelligi posset, quidnam in illo sibi maxime displicisset. Rex paene inpransus est, nullas quaevisit delicias
- Dec. 26. ciborum, quoniam ipse amare morsibus carpebatur lacerantium. Dies venit altera, et Metensis episcopus Dioderichus^b missas celebrans, quicquid novit prodigus effudit. Laudatur ille
- Prov. 29, 11. ab omnibus, dicentibus: *Hic est episcopus*. Vir autem qui non nescivit: *Totum spiritum suum* ⁵ *profert stultus, sapiens autem reservat in posterum*; nec aura favoris elatus, nec invidiae morsibus inclinatus, patienter sustinuit, certissimus quid ipse facturus sit.
- Dec. 27. 16. Venit dies tertia, missumque est ad pium patrem quis deberet missas agere. Qui se professus divina comitante gratia; averterunt eum amici eius callide, quasi causa laboris magni hortantes ut super hac re iuberet alicui, re autem vera verecundati super sermone, 10
- Rs. 42, B. quem declamavit pridie. Ille vero cogit ns intra semet ipsum: *Gloriam meam alteri non*
- Gal. 6, 5. *dabo*, ait humiliter: *Unusquisque onus suum portabit*. Qui cum causarentur laborem: *Quid*, inquit, *michi utilis est, agendis dare studium, an negligentiae aditum?* Paratus itaque cum timore divino ad altare ingressus est. Post euangelium vero representatus in gradibus
- Psal. 17, 3. hanc sermonis telam orditus est: *Prae fulgore*, inquit, *in conspectu eius nubes transierunt*. 15
- Levatisque parumper oculis cum gemitu ac si suum advocaret amicum, rursusque in terram defixis humili habitu et voce humillima locutus est populis: *Super sermone*, ait, *psalmographi, consultus*
- praeo divinus Iohannes evangelista, cuius hodie festa colimus, magna ex parte aperiet nobis quae involuta sunt obcuris-
simis sensibus. Sed prius videamus hic Iohannes quis, qualis, quantumque sit, an et auctoritati eius credendum sit? Hic est Iohannes natura homo, virtute virgo, officio evangelista, dignitate apostolus. Rememoratur Iohannes homo fuisse, ut eo 20
laudabilis sit, fragilitati carnis obnoxium tantum robor virtutum acquisisse; virgo, ut notum est, quanti mercimonio laboris consecutus sit honorem virginis decoris. Quadam enim singularitate praecellit eius virginitas, quoniam inter nuptiarum epu-
las, et ante libitationem thalami sponsam seminudam reliquit, ut esset fortitudinis matoris, matrimonia relinquere in flamma
concombri proximioris. Quare hoc? Quia in Galilea gustato vino ex aqua producto, secundum consequentiam ordinis relicta
insupera littera legis, ad vineam dulcedinem transiit evangelicae novitatis^d; transiens ad illum cui ait sponsus caele- 25
stis in Cantico: „Sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.“ Ad ipsam quoque
arborem mali punicis roseam cruore dominicae passionis, virtutibus secundam spiritalibus, idem ipse Iohannes stabat, ubi
corrupta et violata est synagoga Iudaicae sectae seditiois quoque est synagoga satanae, et suscitata est virgo evangelica,
in qua non est macula vel ruga, et nuptia qui eam^e lateris sui dedicavit sanguine, in lacrimis desponsata et in gaudio con-
nupta. Cuius eiusdem virginis idem ipse dispensatorius, praefigurativae eius matrem, scilicet Domini, secum ad eandem 30
arborem stantem, in suam tutelam virgo virginem suscepit maxima affinitate, gratissima societate. Virgo inquam suscepti
virginem, quae prima cum sigillo virginisae integritatis fructum meruit maternae fecunditatis: virgo virginem, dominam ser-
vus, matrem familias vernuculus, servus Domini matrem Domini. Ut quid hoc? ut pareret dominae voluntati, obsequeretur
necessitati, domum Domini administraret, familiae imperaret. Quam domum? cui familiae? Domum mundum, familiam popu-
lum. Totum enim mundum administravit cum quid^f auctori essent homines ammittant; administravit, cum ammittant, 35
annunciavit cum imperavit, imperavit ut de nullis aliquid proferam, cum ait: „Fratres, non diligamus verbo nec lingua,
sed opere et veritate.“ Quantum est iste servus Domini, dominus mundi, creatura creatoris, creaturae dominus, praepositus
ut apostolus caelestis, dispensans apostolica auctoritate caelestia!
- Quonium, inquit, audistimus, quis, qualis et quantum sit, videamus an et auctoritati eius credendum sit. Ait evange-
loh. 15, 24. lum: „El qui vidit testimonium perhibuit, et scimus quia verum est testimonium eius.“ Querimus quid viderit, quia scimus 40
loh. 1, 1. quid testificatus sit. Ait enim: „In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in
principio apud Deum,“ et post aliquanta: „et Verbum caro factum est et habitavit in nobis“: quorum si quid viderit, quaerimus;
et si viderit, quia verax est credimus. Et si non viderit, quomodo verum est testimonium eius? sed vidit et credimus,
et verum est testimonium eius. Quid viderit? (quis audeat dicere vidisse Iohannem quod ait: „In principio erat Verbum?“
sed si hoc non viderit, nec illud viderit quod sequitur, quomodo Verbum caro factum sit, et habitet in nobis. Sed quid viderit? 45
Ambulantem Dominum et^h passum. Sed non dixit cum claudit euangelium: „Et qui vidit ambulantes Dominum aut pas-
sum,“ sed tantum: „Qui vidit testimonium perhibuit,“ ut credatur tantum vidisse, quantum dixisse. Et quid mirum si ali-
quid oculis Iohannem vidisse? cum inter animalia caelestia in forma aquilae credatur visus fuisse? Novitiam aquila
tam quomodo veleribus pennis depositis, novis elevatus caeli emittitur altitudinem, in solis radium attendat, inde lumen
recipiat. Novitiam et Iohannem quomodo vetustatem litterae deposuerit, pennas evangelicas accepit, verum solem petierit, 50
inde acutiore visu inflammatus afflicte clangere tubaverit, ita connectens: „In principio erat Verbum.“ Quid mirum, si
Apost. 1, 9. aliquid oculis viderit, qui corpore terram, spiritu caelum inhabitavit? Nam quid de Iohanne scriptum est? „Ego Iohannes
frater vester et particeps in tribulatione et regno et patientia in Iesu, fui in insula quae appellatur Patmos, propter ver-
bum Dei et testimonium Iesu; fui in dominica die in spiritu et audivi post me quasi vocem dicentem michi: Quae visus
scribere.“ Cumque nulla videret, quae etiam scriptiⁱ, audita sunt septem tonitrua loquentia voces suas^j, sicut et in psalmo: 65
Psal. 17, 14. „Intonus de caelo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam.“ Scripturas etiam illa, vocem audivit dicens: „Noli ea scri-
bere“ ut non tam admirabilis sit, quod alius audienda viderit, quam quod nulli viderenda vidit. Et quid mirum si nulli vi-
denda viderit, qui etiam nulli audienda audivit? Et hoc dicimus: non quod doceamus Iohannem itam inaccessibilem lucem
2 Ioh. 3, 7. perspexisse, cum ipse dicat: „Deum nemo vidit unquam“; sed more aquilae acutus attendisse. Et qui vidit testimonium
perhibuit. Vidit oculis cordis quod non potuit oculis carnis. „Et qui vidit, inquit, testimonium perhibuit, et scimus quia ve- 60
rum est testimonium eius.“ Ergo si verax est, credi et oportet. Quare consulamus eum super sermone psalmographi, ut in-
voluta nobis-enodet sapientia est. Fratres, sermo difficultas est, attentionem nostram exspectat.
- Postquam hic magnus Domini dispensator thesaurum lucrandum accepit, ut puto non in tribus talentis aut quinque vel
etiam in decem, sed credo mille, commissi sibi conscripsit largus magnum statim censum profudit dicens: „In principio erat
Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et hoc erat in principio apud Deum.“ Et postquam de hoc 65

a) mo 2. b) Dioderichus 1. c) deest 2. d) natiuitatis 2. e) ita 1; deest 2. 3. spatio relicto; et manu cor-
rector 1. 4. f) quid — cum desunt 3. g) hoc 2. h) aut 2. 3. i) scripsisset 2. j) sus 2.

- dicino fulgore aliqua subnezuit, ut quantae aestimationis fuerit, aliqua similitudine declararet, post pauca quendam magnam nubem esse potius lucem introduxit, quam in collatione huius fulgoris nullam esse dixit. At enim: „Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Iohannes;“ et deinde: „Non erat ille lux;“ scriptum quippe de Iohanne est: „Erat lucerna ardens et lucens,“ sed Iohannes euangelista: „Non erat, inquit, lux.“ Et si hic non est lux, cui inter tantos multorum nullus maior est, nec minor aliquis in natis mulierum lux est. Si enim maior non est, multo minus minor est. Respondit Iohannes sententiam psalmistas qui dixit: „Fras fulgore in conspectu eius nubes transierunt.“ Quis est hic fulgor? quas nubes? Euange- Math. 17, 2
lita ait quia refulsi vultus Iesu cum se transfiguraret in monte, et resplendit sicut sol. Ecce fulgor. Et de nubibus
Ksaiaz: „Qui sunt hi qui ut nubes volant?“ Fulgent, inquit, sanctorum coelus, ut nubes; immo supra nubes, ut scriptum est: Isai. 60, 8
„Fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.“ Fulgent; alius castitate, alius simplicitate, alius paupertate spiritus, alius ad- Math. 13, 43
modum pacificus ut dicitur meritor filius Dei; alius sanguine laureatus, alius virginitate deubatus, alius mitis ne quemquam
noceat, alius sapiens ut ignorantes doceat; et ut concludam generaliter, aliquis aliqua virtute fulget specialiter: sed quan-
tum hoc est, totum pariter in Deo est. Fulgor enim ille, lux de luce, Deus de Deo, Pater Dei Deus Filius. Fulgor in-
quam ille, de quo iste Iohannes ait: „Erat lux vera,“ quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.“ Virtus
15 quod in paribus seminari, in hoc totum habundaret; eiusdemque donatus esset aliquis, nequaquam ad eum comparari
potuit, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius. Non est enim homo qui non peccet, nec unius noctis
infans, si sit vita eius super terram: ceteri enim non sunt mandati in conspectu eius, quanto magis homines qui habitant do-
mos Iudeas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut a tinea? Cuiuscumque claritatis aut sanctitatis electi sint,
20 lucidi illi, ille illuminans; participantes illi, ille disperdens. Quicquid illi sunt, est etiam ille; sed non quod ille, illi. Unde
innocentem consumat, etiam in dubio est, aequo tamen verum est. Innocentem consumit quia eum in se vertit: quia qui
innocens est, in Deo innocens est, ut nemo de suis meritis praesumat, sed qui glorietur in Domino gloriatur. Aut inno-
centem consumit, quia est comparatione ad nihilum deducit, unde scriptum est: „Nunquid iustificabitur homo compositus
25 Deo, aut factori suo purior erit terra? Et psalmista: „Non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens.“ Vicens inquit, sicut
enim vir, vite vivens non iustificabitur; quia clarus virtute non comparabitur. Non ait: „Non iustificabitur in conspectu tuo
omnis homo;“ sed: „omnis vivens.“ Nichil enim diffinit, si hoc quod nemo dubitavit superfluo proposuisset dicens: „Non
iustificabitur in conspectu tuo omnis homo;“ sed quod voluit, apte propositum diffinit dicens: „omnis vivens.“ Vicens inquit,
simplex, innocens, castus, modestus, pauper spiritu, humilis, aut aliqua sanctitate vitiosus non comparabitur. Quare?
30 Quoniam quis in nubibus aequatur Domino, aut similis erit Deo in filii Dei? Deus qui glorificatur in consilio sanctorum,
magnus et terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt. Quis inquit in nubibus aequatur Domino? Nemo. Ecce nubes,
sed prae fulgore in conspectu eius transierunt. Transierunt, hoc est illuminanti fulgore nubes illuminatae aequari non va-
lentur. Tolle quid illuminat, et illuminatum obscurum est. Tolle solem, et nubes sunt in tenebris: adde solem, et ser-
nantur nubes. Tolle divinum, et nihil est humanum: adde divinum, et magnum est humanum.
- 35 Nec nos, ait, moveat quod scriptum est: „Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes.“ Aliud enim esse Heb. 2, 11
adoptivum, aliud substantivum. Multi quippe filii Dei dicti sunt, ut de patribus: „Beati patres, quoniam filii Dei vocabantur.“ Math. 5, 9
Et multum ad, ut dictum est: „Ego dixi, ut estis, et filii excoelsi omnes;“ sed adoptive, non substantive. Filii Dei substantive
enim, adoptive plures; nec adoptive unus, nec substantive plures. Adoptivi quidem participat substantive; substantivus autem
disperdit adoptive: nec ille participat, nec illi disperdit; sed illi participat, ille disperdit. Eadem est apostoli sententia
40 Deus Iesus, oleo exultationis prae participibus suis.“ Prae participibus inquit, quod ita sonare videtur, ac si participet Deus,
id est partem capiat; quod minime ita se habet, cum secundum apostolum in eo habitet omnis plenitudo divinitatis corpora-
liter. Sed attendamus prius, ut plene intelligamus posteriora; ait enim: „Dilexisti iustitiam;“ et post pauca: „Unxit te
Deus prae participibus suis oleo laetitiae;“ et propheta: „Oleo sancto meo unxit eum, nichil profecit inimicus in eo.“ Cum Ps. 88, 21-23
45 enim dilexerit Filius Dei iustitiam, dono eius dilexerunt et alii, cranque diligentes diligenter participes; sed ille prae omni-
bus unctus est, quia nichil profecit inimicus in eo. Si autem amplius placeat, ut in assumpto humanitate participet — se-
cundum quod ait apostolus: „Non confunditur fratres eos vocare dicens: Ecce ego et pueri mei, quos mihi dedit Deus;“ Heb. 2, 13-15
et iterum: „Quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse simul participavit hisdem“ — in idem revolvamur. v. 14
Quia in eo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter: illis vero, alii datur per spiritum sermo sapientiae, alii sermo
50 scientiae, alii discretio spirituum, alii gratia curacionum, alii aliquid divinitate singulari prout ipse vult; sicque illi partici-
pant, ille disperdit. Quare, etsi de sanctis dicitur: „Vos estis lux mundi;“ sed participat, non substantiat. Parti-
cipant namque de illo, qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Nam etsi de Iohanne
baptista scriptum est: „Ille erat lucerna ardens et lucens;“ et hic tamen adoptive, non substantive; unde et ex quadam
parte delecti infirmitatem eius euangelista, cum Dominum de Iohanne loquentem inducit, ita conecit: „Et voluerunt ad Ioh. 5, 35
55 horam exultare in luce eius.“ Voluerunt inquit, et lacuit, fecissentne, ut quodammodo laeternitate sui innotesceret, quod
ardere voluerunt, sed non valuerunt; erat enim lucerna ardens et non incendens, lucens et non illuminans. Et haec nubes
tam magna et lucida, in conspectu divini fulgoris pertransit, quia comparari non potuit. Ipse enim ait: „Non sum dignus
40 solvere corrigiam calcamentorum eius.“
- Magnae nubes et magnanimitate lucentes a principio mundi fuerunt, sed quantaerungio in conspectu divini fulgoris
60 pertranserunt. Omissa enim dicere quid sit inter hoc quod est sine initio, et quod terminatur ex tempore, cuius proportio
nec momentalis est, ita dico aeternitate, omnino omnino terminante incomprehensibili, quando non dicitur non erat homo, sed
nec angeli quam homo determinet mentio d, unde scriptum est: „In principio erat Verbum.“ Verbum in dicente, lumen in
lumine, in aeternitate aeternitas, in sapiente sapientia, principium in principio, Deus in Deo, Filius in Patre: de quo dicitur
non potest, nec quantus, nec qualis, nec cui, nisi Pater Filii, et Filius Patris, unius unitus trinitatis, et trinitas unitatis; nec
65 ubi, nec quando, nec situs aliquis, nec quomodo, nec actus: actus eius inicitus; motus est; nec aliqua passio, sed incom-
munita et sincerissima simplicitas, indeterminabilis aeternitas, illabilis stabilitas; aut ut breviter totum comprehendam, quod
dicit de eo creditus, quicquid est. His inquam omissis, omissa unitate illa, in qua Dei Verbum totum quod factum est
excellent, ubi omnia faciens consubstantivum et coaeternum, apud eundem idem est; de quo euangelium „et Verbum erat
apud Deum;“ omnia etiam dignitate, cui quicquid illud est quod creatura dicitur, sicut hoc spiritus immortalis, sicut mor-
70 tificati obnoxius, sed tamen rationi deditus: dico sive hoc angelus sine homo est, aspirare non valet, est sola euangelistae
sententia adpropinquat cum dicit „et Deus erat Verbum.“ omnia quoque illa indeterminabilitate, quod hoc Verbum, hoc est
a) sed quod voluit l. b) quos codd. c) tam. d) ita codd. e) in icetum 2. f) Quis qd. et est codd.

1031. *hic fulgor dicitur; immo ipse Deus, in se ipso in deitate sua, in principio in Patre, apud se ipsum in unitate theologia permanens, ut in evangelio: „Noc erat in principio apud Deum.“ in cuius contextu illa prima propositio est aeternitate, secunda theologia unitatis, tertia incomparabilis dignitatis, quarta simplicitas stabilitatis: omisso inquam hoc cui nubes nullae*
- Isai. 53, 2. *quantalibet luce splendeat, adpropinquat, illud docere conemur, illo de quo scriptum est: „Non est species ei neque decor, et vidimus eum et non erat aspectus; et desideravimus eum notitiam virorum, virum dolorum et scientiam infirmitatem: 5 et quasi absconditus vultus eius et despectus, unde nec reputavimus eum.“ quomodo hic vel fulgor sit vel in conspectu eius nubes transierint. Primo de primis. Sunt angeli, archangeli, throni, dominationes, principatus, potestates, virtutes, Cherubim^a incendii, Seraphim^b ardentia: magna nubes, semper in lumine, semper de lumine, semper cum lumine; non tamen*
- Hebr. 1, 7. *ipsi lumen. Et si lumen, non incircumscriptum, non incomprehensum. De his scriptum est: „Qui facit angelos suos spiritus 10 et ministros suos flammam ignis.“ Da illo fulgore scriptum est: „Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae 10 eius.“ Illi facti, substanticus ille; illi innumerabiles, illa unus; magni illi, maior illa, ut scriptum est: „Porro quae omnia verbo virtutis suae.“ Verbo portans omnia, et angelos et caetera. Dixit enim, et facta sunt. De illis aliquibus dicitur*
- Job 4, 18. *est: „Et qui servavit ei, non sunt stabiles, et in angelis eius reperit pravitatem;“ et peccato violatum est nomen illud universale angelus. De illo: „Purgationem peccatorum faciens,“ et si non angelorum peccantium. De illis: „Sunt omnes administratores spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capient salutis.“ Sed de illo: „Sedens ad dexteram 15 Pa 108, 12. maiestatis in caelis.“ Unde et psalmista de eo: „Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.“ Et ut patet, quod nubes ista quae caeli caeterorum dicitur, in conspectu illius ful-*
- Heb. 1, 4. *goris quasi nil sibi pertraxerunt, apostolica auctoritate de illa comparatione fulgoris et nubis dicimus: „Tanto melior angelis effectus, quanto differentius prae illis nomen hereditavit.“ Nomen differentius, ut est illi angeli administratori; illi angelus magni consilii. Et quantum patet ex ipso illo apostolice, in quo hic fulgor his nubibus maiori est et melior, scilicet 20*
5. *et quia differentius prae illis nomen hereditavit: et in hoc etiam quod nulli angelorum dicitur est: „Filius^d meus es tu, ego hodie genui te;“ et rursum nulli dicitur est: „Ego ero illi in patrem, et ipse erit michi in filium,“ quoniam inquam in hoc collata tota conclusa est, adiciamus nos quomodo sit angelus melior effectus, cum non sit factus. A facio quidem effectus, et ab officio effectus, et tamen est effectus qui non est factus. Considerata enim illa aeternitate, quod solus est illis et non est alter, quoniam se ipso nec maior nec minor^e esse potest, nec magis bonus est, nec optatus bonus, sed summo 25 bonus; considerata autem universalitate sui operis a se diversa, collatione illa quae inter efficientem et factum est, melior effectus est. Cum enim infra Deum est aliquid quod bonum est, collatione illa Deus melior est; melior quidem effectus est occasione alterius minoris boni efficientis, non aliquid maiore faciens. Cum enim solus sit Deus, summe bonus est, nec melior, nec optatus: cum sit angelus bonus, melior est Deus; adde etiam hominem bonum, cui sit melior angelus, et Deus est optimus. Unde apostolus: „Tanto, inquit, melior effectus.“ Sed quid deprimimus angelicam dignitatem per illam indo-*
- Heb. 1, 6. *terminabilem maiestatem? De illo comparatus cui species non est neque decor: At apostolus: „Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae, dicit: Et adoret eum omnes angeli Dei.“ Quis est iste primogenitus? An ille, de quo dicitur: „Proprio filio suo non peperit Deus?“ Vere ipse est, vere languores nostros ipse tulit, et peccata nostra ipse portavit. 30 Disciplina pacis nostrae super eum: vere cum iniquis reputatus est, et tamen de illo dicitur: „Et adoret eum omnes angeli Dei.“ Ubi nunc quaeso illa nubes est? Prae fulgore in conspectu eius pertransiit.*
- Ascendamus nunc, fratres, quae cursum sunt sapientum, ubi Christus est in dextera Dei sedens; dicamusque plana voce 1 Cor 12, 3. *et plena Spiritu sancto, quia nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto, quia hic ille fulgor est, a vero sole*
- Psalm. 71, 6. *paternae maiestatis procedens, et illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, de quo psalmista: „Et permanebit cum sole et ante lunam.“ Cum sole inquit iste permanebit, quoniam nullus alius invenitur, qui non prae fulgore in conspectu eius pertransierit. Prae fulgore enim in conspectu eius nubes transeunt, sol cum sole permanet, et permanebit cum 40 sole. Dicitur enim: „Descendet sicut pluvia in vellus,“ ut ostenderet ita eum elegisse de terra matrem, quatenus caelestem non relinquere! Patrem: praemisit „et permanebit cum sole“. De quo subdidit: „Orietur in diebus eius iustitiae. In diebus eius, in sanctis eius; ut sint non tantum nubes, sed etiam dies: quorum dierum, sol ipse sit, ut non sit similis et inter filios Dei. Hic est Deus noster, et non accinabitur alius ad illum: hic advenit omnem vicem disciplinae, et dedit eam Iacob puero suo, et Ierabel dilecto sibi. Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus est. De quo 45 Math. 3, 17. Ephes. 3, 6. vox paterna: „Hic est, inquit, Filius meus dilectus, in quo michi complacui“, et apostolus ad Ephesios: „Qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suae in laudem gloriae gratiae suae, in qua gratificavit nos in dilecto.“ Dicimus Iesum, non enim aliud nomen sub caelo datum est hominibus in quo oportet nos salvos fieri. In nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et inferorum; et omnis lingua confiteatur, quis dominus Iesus est in gloria Dei Patris. Ergo prae fulgore in conspectu eius nubes transierunt. Transierunt, incoentiae non sunt nubes omnes filii Dei in conspectu in comparatione, prae fulgore, prae Deitate. In nomine enim Iesu omne genu flectitur, caelestium, terrestrium et inferorum. Hic est ille panis angelorum quem manducavit 50 Job. 4, 41. Job. 3, 31. Psal. 3, 7. Isai. 45, 8. homo, qui ipse ait: „Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi.“ De quo Iohannes: „Qui de caelo venit super omnes est.“ Quoniam est iste, in caelo dominus, in terra servus, sicut scriptum est: „Et inaniit semet ipsum, formam servi accipiens“; in caelo creator, in terra creatus; ut scriptum est: „Rorate caeli desuper, et nubes pluant iustitiam, aperiantur terra et germinet salvatorem, et iustitia oriatur simul.“ Sitimque: „Ego Dominus creavi eum.“ Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui magnificus in sanctitate? terribilis, laudabilis, faciens mirabilia. Nemo tu percussisti impium, vulnerasti draconem? Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis? qui posuisti profundum maris rivum, ut transirent liberi? Qui sperant in te mutabunt fortitudinem, asumentes pennas sicut aquilae, current, et non 60 et Euseb. 15, 12. laborabunt: laborabunt, et non deficient. Quo current? ad habitaculum sanctum tuum, quod firmaverunt, Domine, manus tuae, assumpti in expansiones alas tuas ut portares eos in fortitudine tua.*
- Quod cum sanctus declinasset episcopus, ingenuit; et suffusus orales paulisper rore lacrimarum terrenamque habitationem fastidians: Quid enim, inquit, michi est in caelo, et a te quid volui super terram? Et rursum: Michi autem adherere Deo hominum est, ponere in domino Deo spem meam, ut annunciem omnes praedicationes tuas in portibus filiae Syon. Dilectissimi, inquit, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus: scimus autem quoniam cum apparuerit, 65 similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicut est. Videbimus eum. Quem? illum dicimus fulgorem, sive ipsum verum solem, de quo scriptum est: „Timentibus nomen meum orietur sol iustitiae“, et nos fulgebimus sicut sol in regno eius, ex quo omnis paternitas in caelo et in terra. Orto hoc sole super omnia, qui in perfectam diem creverunt ab initio mundi, patres nostros, qui meruerunt dici stellas, dederunt lumen suum; vocatae sunt et dixerunt: „Assumus“; et tacerent ei cum iocunditate qui fecit illas; nullus inventus est qui excesserit in aliquo, eum qui nostri causa factus est homo: ita ut 70
- a) cherubin 2 b) seraphim 2. c) deest 2. d) Filius — est deum 2. e) melior 2. f) reliquerit 2. g) portarent 2. h) deest 2.

- inter gloriosos et gloriosior, et inter depressos humilior. De Abel quidem scriptum est, quoniam propter innocentiam eius, postquam interfectus est, sanguis de terra clamaverit ad caelum. Mira res, ut locentis lacena sanguis clamaverit! sed quid apostolus de Iesu? „Accessit ad testamenti novi mediator Iesus, et sanguinis asperionem melius loquentem quam Abel.“ Nunc vir iustus atque perfectus in generationibus eius, ambulavit cum Deo. Cui post multatam diavolum dixit Deus: „Terror Iesu ac tremor est super cuncta animalia, cum his quae moventur in terra“; sed psalmista de Iesu: „Omnia inguit subiecta sub pedibus eius“; non solum quae in terra, sed etiam quae in caelo, et ipsam terram et ipsam caelum, et quae supra caelum, ut apostolus ad Ephesios: „Secundum operationem virtutis Dei quam operatus est in Christo, Eph. 1, 20 suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in caelestibus, supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro“ Abraham pater noster, et eum dixit Dominus: „Benedicam benedictibus tuis“, ut sit dignus benedictione, qui Abraham in benedictione receperit; sed de Iesu evangelista: „Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.“ Magna potestatis esse filium Dei, benedictio maxima. Eidem dicitur: „Eri de terra et de cognatione tua, et veni in terram quam monstraveris tibi.“ De terra inquit, in terram est. Exiit, et propter obedientiam in aliena dilatus est; de isto dicitur: „In propria venit, et est eum non receperunt.“ Isaac filius eius paternae virtutis heres, interroganti ei: „Pater, ecce ligno et ignis, ubi est victima holocausti?“ pater respondit: „Deus providebit tibi victimam, fili mi.“ Intelligens puer voluntatem patris, obediens usque ad colligationem et strictam exitum. Christo autem factus est Patri obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Cum diceret: „mortem autem crucis“, separavit eum in ignominiam et inoproprium crucis; unde et alio loco: „Propter quod et Iesus ut sanctificaret populum, extra portam passus est. Ezechius igitur ad eum extra castra, inoproprium eius portans.“ Quid est hoc inoproprium? „Maledictus qui pendet in ligno.“ De quo idem apostolus: „Verbum enim crucis per omnibus quidem stultitia est; his autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est.“ Igitur Isaac a iusto iusto oblatum ad occisionem colligatus est in gloria; Iesus autem a iusto iusto oblatum, ab iniustus iniustus occisus, passus est in ignominia. Fuit enim obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod Deus illam exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen. Filius gaudii Iacob, primogenitus quae natu non habuit, acquisit meritum, ut prioratum primogenitorum suis relinqueret nepotibus. De Iesu apostolus: „Ut sit primogenitus in multis fratribus.“ Et Iohannes: „Primogenitus mortuorum et princeps regum terrarum.“ Et iterum Paulus: „Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae.“ Et rursus idem: „Qui est principium, primogenitus ex mortuis.“ Idem Iacob benedictionem Israelitici nominis a suo colloctatore consecutus, iuxta nominis interpretationem Temperans vocem: „Vidi autem Dominum facie ad faciem.“ Et apostolus ad Philippenses: „Hoc sentite in vobis quod et in domino Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.“ Ioseph candidus virginitatis argentei, dominus factus est terrae Aegypti. Iesus autem triginta argenteis venditus, secundum psalmistam: „De torrente in via bibet, propterea exaltavit caput.“ Quo exaltavit? Ipse ait alto loco ad Patrem: „Nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.“ Et apostolus: „Videmus Iesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum.“ Ille sua providentia salvator mundi ab Aegypto appellatus est: Iesus sua clementia salvator mundi a toto mundo verius appellatus est, cum dicitur Iesus. Hoc enim nomen angelica dignitas exposuit; ait namque ad Mariam: „Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum.“ Ioseph enim saltem facit populum suum a peccatis eorum.“ De Ioseph in benedictione ait Iacob: „Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, et decorus aspectus.“ Daniel de Iesu ad Nabuchodonosor: „... b et David de pulchritudine: „Speciosus forma prae filiis hominum.“ Et sponsa: „Pulcher es, inquit, dilecti mi, et decorus aspectus“; unde in alto loco pulchritudinem eius describens, dicit: „Dilectus meus candidus et rubicundus.“ Transivimus ad Moysen, de quo dicitur: „Erat Moyses vir mitissimus in omni terra.“ O virum laudabilem, cui nemo de terra comparari potest! sed quid dicit ille qui venit de caelo? „Venit inquit Filius Dei, non ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.“ O virum incomparabilem! venit filius hominis quaerere et salvum facere. Quid? quod perierat. Tempore enim quod nullus excusari potuit, Filius Dei non iudex sed intercessor venit; unde apostolus: „Iesus nostri testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem carum praecartationum quas erant sub priora testamento, remissionem accipiant qui vocati sunt aeternae hereditatis.“ Dicitur enim: „Dilecti a me omnes qui operantur iniquitatem“, multa sententia ait mitissime: „Venite ad me qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos“, et in domo publicani: „Non est opus sanis medicus, sed male habentibus“, et ad paralyticum: „Fili, resurgetur tibi peccata.“ Dicitur: „Remittentur tibi peccata“, mitissime praemisit: „Fili“, et ad longitudo iusti piscinam sanolam: „Ecce sanus factus est, iam non peccare, ne deterius tibi aliquid contingat“: immolens quod vulneratus ante lucebat languidus. Et ad illam mulierem, illam meretricem, illam in adulterio deprehensam: „Mulier, ubi erant qui te occubant? Nemo te condemnavit? Quae dicit: Nemo, Domine. Et ille ait: Nec ego te condemnavo. Vade, iam non peccare.“ Meretricem enim adhaec pollicitam, adhuc rubentem labiis, astrictam immundis habitibus, vitio venicimelo capite dependentem, suam recognoscens Salvator, quam homines pulo similium traherant ad se iudicem, defensam ad domum remisit. Ecce iustus in loco defensoris. Quid de illa dicimus, quae pedes Domini lacrimis lavit et capillis terxit; cuius cognominem non ex uno vitio, ut diceretur meretrix, sed ex multis ut diceretur peccatrix? Abhorruit? respuit? resicit? exspuit? iudicibus tradidit? accusatoribus commensavit? Minime. Quid de illa iudicavit? „Remittentur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.“ Ecce peccatrix, ecce iudex, ecce sententia: „Filia, fides tua te salvam fecit, vade in pacem.“ Deus iustus iustus, fortis et patiens, nunquid trascetur per singulos dies? Septies cadit in die iustus, peccator autem in credo mille et tamen: nunquid trascetur Deus per singulos dies? de quo Abacuc: „Cum iras fueris, misericordiae recordaberis.“ Et apostolus: „Conclusit Deus omnia sub peccato.“ Ad quid? ut perderet? Non, sed ut omnium miseretur. Quis quaevis mitor est, Moyses an Iesus? Choro, Dalkan, Abgron, et On insurrexerunt in Moysen, tantum levi quod dant murmuris moti humanitas in hominem; stantibusque illis in sacrificii probatione, Moyses maledixit eis, dicens ad Dominum: „Domine, ne recipias sacrificia eorum“; et descenderunt in infernum viventes. Maria soror Aaron quia murmuravit paulisper contra eundem Moysen — quid enim magnum potest homo in hominem? — lepra percussa est. Ubi ille vir mitissimus? Iesus autem contra se Deum a diabolo commotis mille quid dicit: „Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt.“ Qui Moysen vitus est, suas oblitus est iniurias. Sed magnum aliquid de Moysen scriptum est, quia loquebatur ei Dominus ore ad os, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Si autem sermonem ipsius Veritatis meminimus, in collatione alterutra Moyses peccator est. Ait enim: „Ego et Pater unum sumus.“ Et rursus: „Pater in me manens ipse facit opera.“ Ad Phylippum quoque: „Phylippe, qui videt me, videt et Patrem: an necis quia ego in Patre, et Pater in me est?“ Ergo vir iste laudabilis, Iesu est incomparabilis. Aaron exreitus in gloria sua, statuit illi Dominus 70 testamentum compitemum, et dedit illi sacerdotium magnum: sed nunquid simile illi sacerdotio, de quo dicit psalmista: Psal. 109, 4.

a) deest 1. b) lacuna satis ampla in codd. c) minor 1. d) M. lepra p. est. Quid e. m. p. h. in h. ubi 2. e) quippe 2

1031. „Tu es sacerdos in aeternum?“ Quamquam magnus Aaron, unxit tamen eum Moyses; sed quid est Petrus de Iesu? „Vos
Dec. 27. scitis eum quod factum est per universam Iudeam, incipiens a Galilea post baptismum quod praedixit Iohannes, Iesum
Act. 10.38. a Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute.“ O unctio magna! unde propheta: „Spiritus Domini
Isai. 61.1. super me, propter quod unxit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut maderet contritus corde, et praedicarem ca-
Num. 16. pitivis indulgentiam et clausis aperitionem.“ De Aaron scriptum est, quia post interfectionem contra se et Moysen murmur-
antis populi, apprehendit thuribulum, et stans genuflexus, inter vivos et mortuos oravit et plaga cessavit. Sed quid
Hebr. 5.7. apostolus de Iesu? „Qui in diebus carnis suae preces supplicationesque ad eum, qui posset illum a morte saltem facere,
cum clamore valido et lacrimis offerens exauditus est pro sua reverentia.“
- 1 Reg. 25. Samuel post mortem mirabiliter prophetavit, rursusque tus mortis passus amplius. Iesus post mortem resurrexit, am-
Rom. 6.9. bulavit, locutus est, manducavit, nunquam ultra mortuus est, ut ait scriptura: „Christus resurgens a^b mortuis, iam non
Hebr. 2.10. moritur, mors illi ultra non dominabitur: quod enim vivit, vivit Deo.“ Et alio loco: „Decebat eum propter quem et per
quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum per passionem consummare.“ Item alibi
1 Pet. 3.18. „Christus semel pro peccatis mortuus est, tuitus pro iniustus, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus
Rom. 10.9. autem spiritu.“ Item: „Si confitearis dominum Iesum in ore tuo, et in corde tuo credideris quod Deus suscitavit illum a
Isai. 53.5. mortuis, salvus eris.“ De quo propheta: „Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, et percussus est propter
v.6. scelera nostra.“ Idem: „Et Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum.“ Introducimus David, de quo scriptura:
Act. 13.22. „Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum.“ Magnus iste ut ante sublimitatem divini examinis nihil et au-
Psal. 50.7. feratur, nihil addatur, sed sit secundum cor divinae perfectionis. Sed Iesus maior est. Dixit enim David: „Ecce enim
Luc. 1.31.35. in iniquitate conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.“ Ad matrem autem Iesu interrogantem: „Quomodo
fecit istud, quoniam virum non cognosco?“ angelus ait: „Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit
Psal. 88.4. tibi.“ De illo dicitur: „Juravi David servo meo, usque in aeternum praeparabo semen tuum, et aedificabo in generatione
Isai. 49.23. et generatione sedem tuam.“ De Iesu dicitur: „Erum reges nutriti tui, et re-mae nutrices tuae, vultu in terram demisso
Isai. 60.12. adorant te, et pulverem pedum tuorum lingunt.“ Et iterum: „Gens enim et regnum quod non servierit tibi peribit.“
Psal. 2.8. Et in psalmo: „Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae; reges eos in
Psal. 14.7. virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos.“ Et alibi: „Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi; virga aequalitas,
Isai. 61.3. virga regni tui.“ De exercitu vero Iesu scribitur: „Et vocabuntur in ea fortes iustitiae, plantatio Domini ad
Prov. 31.25. glorificandum.“ Et Sapientia: „Fortitudo et decor indumentum eius.“ „Laetabuntur coram te sicut qui lac-
Isai. 9.3. ritant in messu, sicut exultant victores capta praedib, quando dividunt spolia.“ Salomon filius eius, qui sapientia et di-
3 Reg. 4.21. gnitate supergressus est omnes reges, qui fuerunt ante se, videmus an non transeat^b praes fulgore in conspectu fulgoris
supra montes pedes annuntians et praedicans pacem, annuntians domum, praedicans salutem, dicentis Syon: „Re-
Matth. 12.42. gnabit Deus huius.“ Et ut omnem magnificentiam eius deprimamus^c, audiamus in evangelio loquentem: „Regina austri
surget in iudicio cum generatione hac, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon
hic.“ Natus in diversorio, positus in praesepto, ecce quid dixit, ecce plus quam Salomon hic.
- 3 Reg. 17. Helias in turbine raptus in caelum, dignitatis suae magna profert indicia^d. Conferamus et hunc. Oratione sua cae-
leb. 28.8. lum clausit, ne plueret annis tribus et mensibus sex. De Iesu scriptum est: „Qui ligat aquas in nubibus, ne erumpant
Isai. 12.15. pariter deorsum.“ Et iterum: „Si contingerit aquas, omnia siccabuntur; si emisit eas, subvertent terram.“ Et rursus
Matth. 3.45. „Qui plant super iustos et iniustos.“ Helias in Sarepta missus ad viduam: „Haec inquit ait Dominus: Hydria farinae non
3 Reg. 17. deficiet, nec lechylus olei minuetur, usque in diem qua daturus est Dominus pluviam super faciem terrae.“ Sed si ad
quinque milia quinque panibus et duobus piscibus saturato, et ad fragmenta duodecim cophinorum respicias, nihil est quod
in hydria aut lechylis laudes. De Helia dicitur est, quia ascendit in aurigam igneam^e, et vectus est in caelum, infirmitate
Psal. 46.6. eius in adimento alieno ostensa. De Iesu psalmus: „Ascendit Deus in sublatione, et Dominus in voce tubae.“ Helias
Coloss. 2.3. et incomparabilis, in eo spiritus Heliae duplus requievit. De Iesu autem dicit apostolus: „In quo sunt omnes thesauri sa-
pientiae, scimus quia multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt. Quid multa dicemus? Magnae istus nubes sunt,
sed praes fulgore in conspectu eius^f transierunt.
- Pater et alia via huius sermonis exponendi. Scitis solem, scitis radios, scitis nubes. Nubes quidem a longe radiis
solis oppositas, quando in conspectu solis sunt fulgescunt; accedunt, quantoque propinquiores, tanto clarior lucescunt; si
vero in eundem punctum et sol et nubes concurrerint, ita ut ubi sol est supra, nubes tibi sint infra: nec nubes vocantur
nec sunt, sed tota illa claritudo solis esse dicitur. Quid hoc esse dicimus, fratres mei, nisi quendam similitudinem coe-
lestis regni? Quid nubes quas a subito vocantur, id est ab obscuritate, nisi genus humanum peccatorum nocte obumbrata
designant? Quid solis claritas nisi divinae claritatis lucem insinuat? quid autem radii nisi illuminantia opera Christi?
Nubes ergo sui natura obscurae, radiis solis aspiratae fulgescunt: quia parvitas humana Christi operibus illuminata re-
splendet. Quae quanto propius ad solem verum accesserit, tanto clarior erit; et virtutes quas sui natura non habuit,
illuminatione veri solis Christi recipit. Quae si in eundem punctum operationis desceat successerit, quod est perfecte mun-
dum relinquere, solamque divinam voluntatem sedula contemplatione respicere, et cum apostolo dicere: „Nostra autem
Philipp. 3.20. conversatio in caelis est,“ iam Deitati nomini participat, ut non homo sed etiam Deus dici debeat. Unde Dominus in
Ioh. 17.20. evangelio cum pro discipulis orasset ait: „Non pro his autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum
eorum in me; ut omnes unam sint, sicut tu Pater in me, et ego in te: ut et ipsi in nobis unum sint.“ Non tantum in
nobis unum dicantur, quod maximum est, sed unum in nobis sint, quod maximum est. Unum inquit in nobis sint, hoc est
nubes istas, michi soli succedentes^g in nostra claritate nubes esse perdant et sol sint. Ergo nubes a solis conspectu in
tenebris sunt, peccatores etiam ab operibus divinis recedentes tenebescunt: nubes igitur in conspectu solis fulgescunt^h, et
homines in studio divinum operum accensit, virtutum lumine clarent. Quanto autem nubes soli adproximant, tanto cla-
riores sunt; et in deficiis operibus studentes, quanto efficaciores tanto meliores sunt. Si vero in eandem caliditatem sol
nubesque convenierint, nulla fiet mentio de nubibus, sed tantum de solis ardoribus: et homines mundum penitus despicientes,
solique acuminis contemplatione intenti, participare merentur divino vocabulo, ut dici mereantur dei. Sive enim a solis cons-
pectu nubes remotas, sive in e a solis successerint, perdimi ne nubes sint, tantum in conspectu solis nubes
transeunt. Ibi enim potius tenebrosorum quiddam sunt, tibi corpus lucidum. Et homines ergo caelitus ac praes fulgore

a) deest 1. b) ex 2. c) deest 1. d) iniquitatibus 2. e) linguent 2. f) hic 2 habet lacuna s: trum eorum. 70
g) vocum spatium verbis aliquot relictum est. h) est codd. i) deprimamus 2. k) iudicio 1) it. codd.
m) deest 1. n) succedens codd. o) refulgent 1. p) lacuna litterarum fere 20.

in conspectu eius, id est illuminantis fulgoris, transiunt, ne natura filii sint irae sicut et ceteri, sed in Deo Dei Filio unum sint, vero participantes soli.

1031.
Dec. 27.

Multis ergo talibus disputans, postquam eps rore sanctorum scripturarum perfudit, ad confessionem inducens, lavacro lacrimarum eos infudit, mactansque illos in ara spiritalis contritionis, optulit Deo holocaustum suavissimi odoris. Sic ergo ad altare regressus, omnium ora convertit in stuporem: quoniam qui paulo ante in tantum viluit ut rusticulus, voce omnium praedicabatur dignus esse, qui summus fieret episcopus. Detractorum vero vultus superflui rubore ore taciti, conscientiam accusabant confusi vultus confessione. Postquam ergo ad mensam regis ventum est, rex hilari vultu: *Hodie*, inquit, *natalis Domini michi est agendus, quoniam confusus contigit lacerantium nos chorus*. Rursusque ex nimia laetitia quasi desipiens: *Ubi sunt*, inquit, *detractores nostri?* Et iussit episcopo priori aquam in manibus dari. Episcopus autem nec pridie tristior, nec hodie laetior, sicut tunc de vituperantibus, sic et nunc tacuit de laudantibus. Qua ex re magis ac magis admirabilis, ex illa die effectus est magnus nimis.

17. Multo igitur habitus apud regem honore, cum recordaretur quia maritatum suae decet domui providere, regio honore prosecutus Mogontiam repedavit, ibique vitam suam secundum verissimam agricolarum sectam instituit ad exemplum eius, de quo ait aeterna Dei sapientia: *Pater meus agricola est*. Sic enim agricola galli succentu excitatus diurnum laborem nocturna sollicitudine praevent, domesticos inlamar, hesterni calor is favillam explorat, inventam scintillam flatu suscitatur, sarmentis educatur, disponit quid quisque agatur; mane primo agrum petit, terram proscindit, semina iacit; iamque sole acrius incendente, domum repetit, suavem ex labore panem gustat cum suis, propter intollerabilem meridiei fervorem aestum declinat, dormiens in umbra culminis; surgensque repetit reliquias imperfecti operis: die decedente labori decedit, assidensque prunis postquam potu maduerit, aliquid dulce praecinit, secuntur pueri; sicque omni hora certus quid iam iamque agatur, laborem sine labore resumit ex consuetudine. Ita hic piissimus pater ad omne hoc opus simul accessit, nisi quod ille in spiritu operatur carnaliter, hoc egit iste in carne spiritaliter. Numquam enim gallum cantantem ipse non cantans expectavit; quia, ut ait psalmista, media nocte surgebat ad confitendum Deo. Semper de nocte mundana consurgens, ad divinam lucem sollicitus anhelabat; nec hoc solus, sed quemcumque invenit, secum invitabat. compulit, traherebat, iuxta illud: *Et qui audit, dicat: Veni*. At vero, si quem favilla delicti aliquis sopitum invenit, scintillam in eo penitentiae explorabat, flatu consolationis in flammam produxit lacrimarum, sicut scriptum est: *Aqua comburit peccatum*. Disposuit quid quisque ageret, illum suadendo ad penitentiam, illum ad continentiam, illum ad humilitatem, illum ad caritatem et cetera talia. Semper mane primo exiit, sequens eum qui ait: *Si quis vult post me venire, abneget senet ipsum, et tollat crucem et exiet post me*. Mane autem sicut scriptum est: *Mane astabo tibi*, terram cordis sui spiritu proscidit contritionis, seminans eam patrum exemplaribus, unde sibi virtutis et aliis cresceret fructus salutis. Si quando autem acrius in eum incendebantur humanae molestationes, quia scriptum est: *Omnnes qui volunt pie vivere in Christo Iesu, persecutionem patientur*; humilitatis ingressus refrigerium, quasi sub umbra patientiae humanos declinabat aestus; et rursus quasi surgens exaltatus divino iudicio, toto corde reddebat quod debebat pro divino beneficio. Ergo sive decedente sive accedente die, semper ille integer ad Dei accedebat pensum. Tota nocte inter caelestes convivatores epulatus, ad prunas caelestis incendii sedebat, potuque lacrimarum deebriatus, Daviticum poema cum suis pueris intentus et frequens canebat: sicque laborem semper resumpsit ex consuetudine, ac si nulla premeretur sollicitudine.

Aliquid modo dicendum est de hoc sancto viro, quod quia parumper accescit reticere cupio: sed tantae auctoritatis pondus silere non audeo. Quare autem hoc loquar invitatus, si placet audite. Amarum est quod dicendum est, et Bardo noster dulcissimus est; nollemque de dulcissimo quicquam nisi dulcissimum loqui. Quis enim unquam Bardone nisi dulcissimum expertus est? Vultu hilaris, verbis amabilis, moribus suavis. Quis coram Bardone tristis? quis illius consolatione non est effectus laetus? Pauper coram illo nullius indignus, divea apud illum nihil perdidit. Idem ipse Bardo et dominus ditione et frater voluntaria conditione, parvipendebat timeri, agens magnopere diligere. Talibus eius studiis invidens diabolus, etsi vincere illum non valebat, sed temptabat. Incitavit in eum discordiam prae-

et vitam
prorem c. 6.

toris urbis Mogontinae, qui magnum aliquem arbitrabatur se futurum, si prae ceteris negligeret episcopum; patientia enim episcopi, hoc sibi visum est posse fieri; et unde miser debuit melior, inde factus est deterior. Observans igitur die noctaque episcopum, si forte aliquid illicitum admitteret, cum in omnibus eum inveniret inreprehensibilem, ad commenta fallaciae conversus, quae ex re nescio maiestati reum finxit apud regem. Sed cum talis mendacii stipula veritatis igne citissime consumeretur, cum^a etiam episcopum adhuc patientem vidit, quem credidit tota se viribus velle ulcisci, desepxit eum, sua se potestate defensum credidit; iamque per se ipsum in episcopum conari non distulit. Igitur quemcumque amplius familiarem antistiti vidit, sibi finxit contrarium, ut cum in pontifice nullum haberet subsidium, vi^b et^c arte offenderet in episcopum. Ergo res processit longius, ulciscenda severius. Comprehendit autem ficto mendacio quendam dispensatorem episcopi, eumque nullo modo dimittere disposuit, nisi in purgamento iudicii. Sed sanctus episcopus videns eum absque ratione abuti sua patientia, itemque quanta sine causa paterentur in sua studiosi aervitia, semel saepiusque rogavit tanta praetorem cessare molestia, ut etiam hic qui falso criminabatur, evaderet absque iniuria. Praetor autem laetus effectus est, quod aliquid invenerit, quo cor pontificis doloris vulnere tetigerit, quod penitus invulnerabile credidit; et iam omni amoto dubio iudicium exquisivit. Ergo ad iudicium ventum est. Tunc vir Dei patienti compassus, iustum fieri iudicium Dei petiit, ut eventus probat, non tantum de eo qui passus est, sed et de eo qui fecit iniuriam; nam et ille qui molestabatur, Deo adiuvante sancti viri precibus inculpabilis; et ille iudicio divino praeventus, abaccessit insanabilis. Etsi enim non 20 statim sensit, sed statim tamen praeventus fuit: quia qui contra virum Dei iudicium paraverat, paratum iudicium minime evaserat; et qui longo iam tempore virum Dei molestaverat, abhinc et deinceps usque ad diem obitus infirmitatis molestiam non evaserat. Igitur amara reliquentes, de dulcissimo dulcissima loquamur.

18. Multa de eius patientia dicere possumus; patientiam enim eius secundum antiquo-
^{1 Cor. 4, 13.} rum patientiam novimus, qui cum apostolo dicebant: *Blasphemiamur et obsecramus, tamquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripissima usque adhuc.* Cum horum inquam patientia fulget patientia Bardonis; aequa vere, nisi forte maior, quia cum multi eorum ulcisci se non valebant, necessitatem in voluntatem laudabiliter convertebant: is autem cum se posset ulcisci, voluntatem suam sibi necessariam faciebat, ut non quaecumque 30 vellet sequeretur, sed cum multa valeret, multo plura vellet ex parte qua Spiritus hortaretur. Quis ergo vivente Bardone in carne, audiens quid derisori suo fecerit, non etiam ipse factum derideret, et hoc non potius vanum quam effectu niti crederet? Nunc autem quoniam planum est, quam recto stamine quaeque texerit, omne factum Bardonis amatur, cum delectatione narratur, auditur cum suspirio, sine controversia laudatur, cum gaudio remem-
^{1 Pet. 4, 11.} ratur. Sed quid derisori fecerit, dicamus. Sedens aliquando ad mensam infirmitati corporis satisfaturus, inter ciborum alimoniam cunctis convivantibus eructavit^d spiritus ebrietatem sobriam; quia illi Christus semper in corde, semper erat in ore, assumenti consilium di-
^{1 Cor. 2, 14.} centis: *Si quis loquitur quasi sermones Dei.* Docente ergo illo omni affectione consedentes, juvenis quidam carnalibus titillationibus intentus potius quam divinis illius sermonibus, coe-
⁵⁰ pit ridere quod tam inania garriret episcopus: *Animalis enim homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei.* Iniecto igitur casu in eum vultu episcopus, deridere se juvenem comprehendit, furtivi cachinni et susurri motibus; motoque capite sedit paulisper tacitus, viditque iam^e omnis conviva quod deridentem se comprehenderet, eiusque rei causa taceret. Omnes igitur expalluerunt illi misero infensi, quia tantae potestatis virum graviter se ulturum crediderunt. Intelligens autem vir prudens quoniam dandi exempli tempus est, ut quae paulo ante de patientia docuerat verbis, nunc etiam confirmaret exemplis, sumpta aurea scutella quae coram eo^f stabat, plena carnum frustis, derisori suo cibum vasque dari praecepit, causa mercedis. Quo facto non solum peccantem ad penitentiam, sed et omnes lucratus est ad amplectendam patientiam.

19. Potuimus aliquid dicere de eo, mirabile quidem si tantae admirationi sunt quae creduntur auditui, quam quae subiecta sunt visui; nisi forte magna sui miraculo, minora faciamus indigno relatu nostro. Dicemus tamen ut possumus, quoniam melius iudicamus, utcumque admiranda agnoscere, quam digna memoratu memoria tabescente oblivisci. Quotiens

a) eum 2. b) desep 3. c) armis et add. 2. d) eructavit 1. e) desep 1. f) desep 1. 3.

sanctus pater Adelvile*³³ quoniam ad suam diocesim pertinuit devenit, mirabiles semper hospites habuit, volucres scilicet quasdam forma nominibusque ignotas omnibus, a quibus seu comitabatur seu visitabatur episcopus; quae numquam ante eum venientes, numquam post abscedentem remanentes, solum eo veniente turmatim in obviam congregatae, in arboribus conederunt, et quandam suae modulationis armoniam concinuerunt; satagentes cunctis esse pro miraculo, quod irrationabiles rationis utebantur consilio. Sed pius pater cantoribus suis non minimum laetatus, caritatem exhibentibus non apparuit ingratus; et quas in sua conari vidit obsequia, cottidiano porco satis fecit pro illorum alimonia; et carne imposita scutis, cottidianum sumptum providit hospitibus suis. De volucris istis quid dicamus dubitamus; utrum formam inspicientes simplices eas volucres credamus, an rationem intendentes aliquos spiritus fuisse dicamus. Nam quoniam solis spiritibus ratio inest, ratione utentia melius est ut spiritus credamus, quam ut irrationale ratione uti concedamus. Quid autem has volucres nisi ratione usas esse dicimus? Et quidem cum veniente venerunt, et cum abeunte abierunt; ad hunc unum sine errore venerunt, soli uni^b concentum suae modulationis concreperunt; ad intuitum eius homines non fugerunt, cibum ab hominibus inperterritae susceperunt, et silvestres ut videbantur, blandientium motus mansuete susceperunt. Haec enim agere rationis consilium est. Si autem hoc aliquid abhorret, ne spiritus fuisse videantur, quoniam corporeo pastu alebantur, nonne horum exempla multis in locis inveniuntur? Ad Abraham nonne spiritus angelici venerunt, et de caelo descendentes fessi vocati, qui numquam esurierunt, cum ipso comederunt? *Idcirco*, inquit, *declinasti ad servum vestrum*. Medicus Tobiae Raphahel nonne diebus aliquantis visus est cum hominibus pransisse qui tamen reversurus dixit: *Videbar quidem manducare vobiscum, sed ego cibo invisibilis et potu qui ab hominibus videri non potest utor*. Videbatur comedere et non comedebat; et tamen cibus illi appositus non est inventus amplius: ut vere credatur talis comestio potius aliqua dispensatione consumpta esse, quam spiritalem levitatem aliquam corpoream gravitatem insumpsisse; unde et ille spiritus cui Gedeon coxit pulmentum, cum ius super petram effunderetur, manum extendit, cibus virga tetigit, et pulmentum illud flamma procedente consumpsit. Ab his ergo volucris qui scimus utrum ille comestus sit cibus, an aliqua incomprehensa virtute consumptus? Nam si tantopere carnali victu indignere, cum ab illo aberant, quid comedere? aut cur apud hunc et non etiam apud alios comedere? Aut si volucres erant, numquid creduntur semper simul fuisse? si autem dispersae, quis credimus congregavit eas nunciens episcopum Adelvile futurum esse? Et quare nusquam aliis visae? et si visae cur nulli agnitae? Cur autem harum volucrum cantus pontifici plus aliarum vocibus placere? Aliquid igitur hinc spiritale coniectamur; quod utrum verum sit, omnimodo non probamus. Locus ille a vulgo Eldevile*, vero autem nomine Alta villa vocatur, et ibi sive volucres in superioribus volantes, sive aliqui spiritus sancti in superioribus habitantes, sanctum virum visitabant; quia qui se in altitudinem contemplationis erigunt, angelorum visitatione digni sunt. Ergo iuxta quod credimus coniectamur, quicquid autem hac in re veritati innititur, quia spiritale credimus veneramus.

20. Dubitanda forsitan haec viderentur, si nullius perspicacioris miraculi certitudine faverentur: sed quoniam patent adhuc in eo magna cum delectatione ac veneratione dicenda certioris rei mirabilia, quae obscuriori dispensatione facta conicimus fiunt credibilia. Vir Dei aliquando iter agens per subiecta abbati Robingo Fuldensi, ipso abbate praebente diversorium et servitium, transegerat in quodam loco nocturni temporis spatium, postquam vero transacto prandio ad recessum pausandi secessit, duo tantum cum eo gradiebantur, unus camerarius qui lucernam coram eo portabat, alter quidam familiaris eius, qui et ipse hoc nobis narrabat. Cum ergo portitor lucernae coram eo extracto lumine staret, casu accidente ut saepe fit lumen extinctum est. Turbabatur camerarius gressuque veloci candelam reaccendere festinabat, et usque ad fores caminatae pervenit; cumque iam altera manus candelam portaret, altera ianuam citius aperiendam corripere, subito candela inflammata est, ambosque illos admiratio circumdedit, ultra quam credi potest. Tremens ergo camerarius festine regreditur, positoque lumine ad pedes eius sanctissimos paravit procidere. Vir autem Dei comescuit eum dicens: *Stato, ne cadas, sed age Deo gratias; et me vivente in*

a) adelvile. 3. b) unum 1. c) quid 1. d) omnino 2. e) Adelvile 2.

55 33) nunc *Eltrille*.

corpore, cave ne unquam alicui dicas; comonuitque eum per iusiurandum super his verbis: ut ne alicui quod factum est dixeris, quousque me viam huius carnis ingredi videris: quod si aliter feceris, a consortio et gratia mea in aeternum separaberis. Ergo si factum istud intendimus, satis iusto iudicio Dei hoc evenisse perpendimus; ut qui nunquam peccatorum tenebras admitteret, praeter quod inevitabile est humanitati, nec ad momentum felici careret luce, caelesti lumine se illustrante.

21. Senuit ergo iam vir Dei, qui nisi maiora praemia in morte laturus, pietatis suae merito nunquam esset moriturus. Ergo et ex aetatis accessione et infirmitatis senium consequentis successionis corporis molestia gravi praeventus est. Qui visitatus a sancto viro Leone papa, ut recuperandae sanitatis gratia esu carnum reficeret rogatus est. Obedivit et comedit, sed quoniam ostium eius semper patuit viatori et peregrino, vespere sero et mane primo, quidam peregrinus monachus ad eum venit^b, susceptus est et ad mensam ductus. Cumque pisces ibi deessent, eo quod episcopus carne vesceretur, monacho illi carnis pulmentum episcopo iubente appositum est. Qui oblitus sententiam Salvatoris qua ait: *Manducate quae apponuntur vobis*, carnes horruit, monachumque se signis et nutibus quibus potuit pontifici innotuit. Quem in se ipso provocans episcopus, et se ipsum ostendit monachum fore, et tamen carnes comedere, dixitque: *Frater, pisces nobis desunt, nostra licentia manducate quae apud nos sunt*. Sed ille nescius obedientiam summam esse vitae monasticae, studiosus continentiae, securus fuit obedientiae. Videns autem antistes eum non acquiescere, manu extensa, sanctae et individuae Trinitatis nomine ter sanctae crucis signum fecit: et 20 natura ius suum obliviscente, mirabiliter carnem convertit in piscem, pulpam scilicet carnis in fragmen suavissimi esocis. Expavescentem igitur monachum, et ad pedes eius procidere parantem, prout tempus permisit aspere increpavit; docens totius divini servitus summam esse obedientiam: *propter quod*, inquit, *et Christus factus est obediens patri usque ad mortem*.

22. Requirimur fortassis inter dona Dei in eo, aliquid etiam de ipso dicere, essetne^c 25 ieiuniis deditus necne, ceteraque talia; sed Deo teste paene nichil singulare de eo potui investigare, nisi forte in eo magis sit laudabilis, quod meritum eius investigabile sit paucis, assumptis consilium eius qui dixit: *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*. Qualis sit omnes modo scimus, sed qualiter ad hoc pervenerit, omnes nescimus. Quae de ceteris sanctis scripta sunt, quia aut ieiunaverunt, aut homines fugerunt, aut cetera similia, nisi 30 alio ordine nulla in eo inveniri possunt. Primum enim ieiuniis dedisse operam nunquam audivimus, nisi forte hoc ieiunium ieiunavit, quod divinam iudicium magis probavit, ubi ait: *Nonne hoc magis est ieiunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes: dimitte eos qui contracti sunt liberos, et omne onus dirumpe. Cum videris nudum, operi eum*. Vitius ieiunavit, et necessitati manducavit, et omnibus egentibus panis sui 35 buccellam communicavit. Immunis fuit eorum qui ad hominum intuitum runcantes sive grunnientes, sibi tantum vacant solitarii, quia caecorum, claudorum, aridorum semper eum sequebantur centenarii; ita ut paene non esset claudus aut caecus, quem ex nomine non sciret episcopus. Ostium eius ut et ante diximus viatori patuit, et cum ab egenis inlameretur ut moris est multis, intus clausus^d non latuit; sed totis apertis foribus exiliens, cum 40 omnibus profuisset laetabatur regrediens. Semper hilaris et laetus, semper pacificus et quietus, comitantes et advenientes semper hilares reddidit et laetantes; si talibus non placuit nescio quibus placuit. Frustra ergo videtur michi dicere eum misericordem, compatientem, humilem, nisi aliquod eorum indicium^e exempli causa ponamus. Misericordia eius paene omnibus superflua videbatur, ita ut etiam aliqui dicerent quia eius negligentia in episcopo multa fierent inconvenientia. Quod etiam in exemplum sumens sanctus papa Leo: 45 *Quis, inquit, huius sancti viri patientiam unquam ascriberet misericordiae et non potius socordiae? Cumque populi multitudinem ad eius sepulchrum cum votis et oblationibus concurrentem^f vidisset: Nunc, inquit, Bardo aedificat, si ante neglexerat*. Erat enim proverbium populo, quoniam Bardonis aedificium fornax esset, quem cum ceciderit tribus lapidibus re- 50 aedificasset^g. Ergo compatentiae eius aliquod ponamus exemplum. Paschali tempore cum alicubi iter ageret, quidam ei obviam factus est, qui reatu^h homicidii suscepta sententia, paschalibus diebus fuit in penitentia. Ad quem episcopus: *Tu, inquit, cuius respicis imperium?*

a) cons. meo in 2. b) et add. 2. c) esse. no. ieiuniis deditus. nec ne 2. d) claudus 2. e) iudicium 2.

f) concurrente codd. g) reatu 1.

34) Quomodo hoc cum Vitae prioris capite 9. conciliari possit, non video.

Respondit: *Vestrum. Cui ille: Quis ergo te communis evinculationis tempore vincularit? Ait rusticus: Peccatis meis instigantibus feci homicidium, et ideo libens hoc patior iudicium. Non tulit hoc ultra episcopus, sed ait ad capellanum suum: Depone ab eo sententiam. Et ad rusticum: Tu, inquit, ad tuum vade sacerdotem, et dio et ex me, ut unum de duobus deliberet; aut ipse sententiam tuam impleat, aut te secum suis orationibus redimat.*

23. Aliquod etiam humilitatis eius indicium^a proferre placet. Fuit Fulda quidam monachus nomine Luidnandus^b, moribus gravis et maturae aetatis, huic sancto viro valde familiaris. Hic ergo quadam nocte vidit se quasi^c in via profundissima, nigerrima et lutulentissima; cumque ibi diu viae nescius cum magno labore pererraret, subito in margine lacu^d aspexit quendam iuvenem aetatis florentissimae et vestis candidissimae. Qui ait ei: *Quo^e tu, miserrime, graderis? Erras, inquit, nescis quo devenies. Ait monachus: Ita est, domine. Miser ego, unde aut quomodo huc venerim ignoro, et quo deventurus sim nescio. Et addidit: Rogo te, adiuva me. Misertus eius iuvenis extensa manu attraxit eum ad se; ducensque eum per pratum viridi^f graminis et diversorum florum, ostendit ei magnae dignitatis sedile, duosque iuvenes in eodem eminenti loco stantes et illud sedile custodientes. Et ait ad monachum iuvenis: Nosti haec cuius sint? Qui respondit: Non, domine. Ait iuvenis: Archipraesulis Bardonis haec sedes est, quam in tanta dignitate sola meruit humilitate. Qui astant eam sibi custodiunt, usque dum exutum corpore in eadem sede recipiunt!* His dictis monachus expergefactus, somnium hoc nobis cum magna dulcedine narravit.

24. Post hoc eius studium et opus cum divina benivolentia censeret, eum transferendum¹⁰⁵¹ ex temporali inconstantia et labore, ad statum et quietem felicitatis aeternae: ipse quoque conscius secretorum divinatorum multis orationibus et aliquanto attentioribus sancto Martino se commendavit; aggressoque itinere ad Poderbrunnun properavit, ibique regem inventum humillime salutavit. Die ergo sanctissima pentecostes agens ibi missarum in publico sollem-^{Mal. 19.} pnia, post sancti euangelii lectionem stabat locuturus ad plebem. Sed quoniam nos in hoc libro in profundum navigavimus, modo festinamus ad huius tematis litus, ut ne saturato lectori taedium pituitam^g proponamus. Sermones autem eius omni humana divinaque praecellentes sapientia^h legere volentes in tertium libellum differimus, in cuius campo studioso lectori nos satisfacturos credimus. Et digni sunt non oblivisci, quoniam et hunc sermonem quem modo differimus declamavitⁱ, Spiritum sanctum per os eius loquentem dicere vocent omnium incitavit. Ergo postquam sermonis finem fecit, interiecta paululum silentii mora, suspiravit ex intimo corde, dixitque prophetica voce: *Iler acturus sum, patres et fratres, ad quod minus caute paratus sum. Longum est iter, sed sumptum brevem habeo, et quid faciam aestuo. Ad castra enim regis aeterni vocor, ubi in me totum bellum vertetur, totus aestus³⁵ proelii; ubi si victus fuero, meritis enim meis stare non valeo, quid placandi causa iudici offeram nescio. Vestras igitur preces praecedere me precor et subsequi, quatenus ante maximum iudicem sine iudicio merear ingredi: non enim iustificabitur in conspectu eius omnis vivens. Et vos, inquit, si quid boni a me audistis unquam, rogo servate, et dignos vos regno ad quod vocati sumus praeparate; tempus enim breve est. Nunc ergo vos commendo, dixit, ei qui vos⁴⁰ michi commendavit, Dea Patri omnipotenti et Verbo eius Iesu Christo domino et Spiritui sancto, in quo ista dies celeberrima est, ut ab omni hostili incursu protecti, ingredi mereamini semitam operis recti. Ne ergo, filii, contristemini, quod ultima dico de me: quoniam amplius taliter non audietis me³⁵. Tum vero eiulatum non populi sed ecclesiae audires: quoniam alii quasi exanimis obriguerunt, alii in fletus resoluti graviter gemuerunt; omnibus uno ore dicentibus.*

45 *Ei nobis, quando te tale carebimus!* Sic ergo eadem die qua summi praesulatus anulum suscepit, eadem die ultra audiri deposuit. Quamquam enim in festivitate sanctorum apostolorum Petri et Pauli consecratus sit, die tamen sancti pentecostes anulum accepit.

25. Transactis igitur diebus sollempnibus accepta regis licentia Mogontiam redire aggressus est, corpore quidem positus in itinere, sed caelo mente^l intentus^l agebat iam cum Domino causas suas, iudicii distractionem, consolationis spem; ita quidem ut iam iamque vultus eius testaretur, quam alienus sibi mundus haberetur. Erat ergo vultus eius praeter soli-

a) iudicium 2. b) Luidnandus 3. c) deest 2. d) Que 2. 3. e) ita codd. f) recipiant 2. g) pituita codd. h) deest 2. i) alterum verbum abundare videtur. k) deest 2. l) ita manus recentior in 4 supplevit lacunam codicum nostrorum.

55 35) cf. Lambertum ad a. 1051.

1051. tum disparem videre, nunc pro carnalibus gementem nunc pro spiritualibus laetantem; ut omnibus manifestum fieret iudicium^a, quod cor eius inter spem ageret et iudicium. Saepe quoque primates eum comitantes causa consilii ad eum accesserunt, et bis terque aliquid proponentes, cum totiens eius sententiam super hac eadem re sciscitarentur, illo quid vellent percunctatus est. Illis vero iterum iterumque multotiensque eadem proponentibus, ac si nusquam ibi praesens esset tacitus permansit. Quem cum excitandi gratia ut fieri solet aliquando veste traherent; quasi de somno excitatus sive ab extasi revergens subito contremuit; et quid vellent ac si nichil ante dicerent requisivit: ita ut monstro similimum censeretur, quod vultu motuque vigilans sensu dormire videretur; corpore enim solum inter homines positus, extra humana corde conspicabatur^b, et amplius de futuris^c quam de praesentibus^d meditabatur. Cum interim in locum qui Nemus spinarum^e vulgo autem Dorneloh dicitur devenit, ibique casu colliis corporali molestia praeventus est. Dolore vero ex hora in horam crescente, manifestum factum est quod letum^f non evaderet. Misit igitur sub omni celeritate ad suffraganeum suum Abbellinum^g episcopum^h, qui eoⁱ tempore Fuldam morabatur, utpote vocatus illuc a venerabili patre Egberdo abbate ad sollempnitatem dulcissimi¹⁵ et sanctissimi patris Bonifacii, ut si eum vivum vellet videre, non tardaret ad eum venire. Hisdem etiam verbis ad aequivocum suum Bardonem iuniorem, filium fratris sui³⁰, monachum praenominati loci, ut quantocius venire properaret ad eum. Qui ambo arripientes iter, cito venerunt ad eum. Utrique igitur ante eum praesentati, cum ambos in lecto iacens solita dulcedine salutasset, insuper etiam aequivocum suum causa consolationis dulcius compellat²⁰ set, tandem eiectis omnibus praeter episcopum, huiusmodi ad eum aggressus est eloquium: *Dies vocationis meae prope est, saepe michi optatus, semper formidatus. Et nunc non est meum populum Christi desolare, quasi mortem non sim evasurus; cum certissime sciam quod sim moriturus. Tu vero necum quod michi certum est dissimula, et si te quispiam interrogaverit, nec hoc scire te assimula: quia gemitum populi ferre non valeo. Iam nunc ergo ut filius²⁵ sapientiae scias quid facias, ut populo dolenti consolationem facias^h; michi vero secundum orthodoxae fidei religionem sacri olei exple unctionem; certum enim habeo quod infirmitatis huius molestiam evadere non debeo. Qui tanti viri verba non ferens, cum ex imo cordis trahe- ret suspirium: *Quid, inquit sanctus vir, facis affligens cor meum? Quaeso de laetitia mea laetare, et tantum huiusmodi gratia ingemisce, ut in conspectu Domini laetus merear intrare.* Sic³⁰ expletis sermonibus, expleta sunt omnia quae mandavit episcopus.*

1051. 26. Venit igitur hora multos gemitus motura, multas lacrimas roratura, et ille vir Dei paene oblitus infirmitatem propter instantem laetitiam, quasi iam propinquans ad gloriam, cilicium in terra iussit sterni sibi, seque super illud levare. Quod ut factum est, ex animi dolore cunctis obrigescentibus et usque ad effusionem oculorum lacrimis effluentibus, sanctus³⁵ pater pie commotis super illis visceribus graviter ingemuit; et quicquid ridere potuit, causa obliviscendi maeroris audientibus protulitⁱ. Ridens ergo ore flensque corde: *Eya, inquit, quando etiam tantae duritiae stratum incubui? Et omnibus humido vultu ridentibus, et invito corde mirantibus etiam in tanta eum molestia posse ridere, intellexerunt^k haec omnia fieri gratia consolationis movendae. Quidam autem ex illis accedentes ad eum aiunt ei: *Spem⁴⁰ tuam, pater, firmiter in Deo pone, ac de eius immensa bonitate praesume, certus quia non derelinquet te.* Causa enim humanae infirmitatis eum fluitare putabant, et ideo salubris admonitionis ei verba ministrabant. Ille vero verbis huiusmodi commotus: *Et quid, inquit, omnibus diebus vitae meae egi, si hoc non egi? Ipse novit an sperem in eum, et⁴⁵ si unquam alio operetur in servo.* Sicque versis ad caelum oculis, instante termino iam aegcius^m dixit: *Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te.* Deinde non tantum dolore carnis coactus, quantum instantis angustiae conscius, ipse sibi oculos reverenter clausit, ceteraque sibi membra composuit; solusque laetus, tristibus omnibus, solus securus, sollicitus dudum mundo mortuus, tandem vitae redditus, laetus relictis carnalibus exuviis, obdormivit sociis laetabundus angelicis. Quo viso cuncti quasi tumⁿ primitas gementes: *He**

a) iudicium 1. 2. b) conspicatur codd. c) ita in 1. eternis in 4. lacrimam versit manus secunda. d) spicarum 2. e) lectum codd. f) abbellinum 2. g) ex 2. h) consolatione faveas 2. 3. i) pertulit 2. k) intellexerant 1. 3. l) deest t. m) egris codd. n) dum codd.

35) Nic in Pontificali Gandachari SS. VII, 249. dicitur Appolin Fritestariensis; cf. infra Tr. S. Romae I, 10. 55
36) postea abb. S. Albani Moguntiae, ut patet ex praef. Goswini ad Vitam S. Albani in Actis SS. Iun. IV. p. 88.

pater, inquit, cui nos dereliquisti? Et rursus: Pro parte, inquit, nostra reddat quod debet tibi Dominus: quia quem contristaveris ex nobis non est unus ex omnibus. 1051.
Iun. 11.

27. Postquam ergo dolori cordis multo plactus satisfacere, tandem omnia quae de sancto corpore facerent deliberare; et tunc depositis in eiusdem loci ecclesia pietatis visceribus, quoniam quidem mediae fuit aetatis temporibus, utpote 3. Idus Iulii³⁷, ipsum corpus feretro imposuere, ut ad Mogontiam deportaretur humanis honoribus^a. Sed interrupto hic ordine antequam de hoc loco egrediamur, beneficia quae ibi Dominus operatur per sancti confessoris sui merita prosequamur. Sexta fuit feria cum sancta illa anima sancto egredere de corpore. Quod^b cum eodem die lotum esset^c, aquam in qua abluerant eum, fuderunt ad radicem arboris aridae quae ibi stabat in aequare. Ipsi quidem quem lavissent non attendebant, sed hominem alicuius tantum bonitatis praesumebant: sed quantae fuerit aestimationis apud Deum innotescent mirabilia, quae propter eius merita operatur ibidem divina benignitas. Nam eadem feria eodemque momento quo aqua fusa est ad radices arboris aridisimae, omni eadem feria sexta eodemque momento ex arido ligno in salutem multorum Deo^d gratias fluunt aquae plenissimae. Sed ad ordinem revertamur.

28. Igitur exequiarum obsequia circa viri Dei corpus ambitiose celebrantes, levatum tandem cum feretro et equis super perrexere secum illum deportantes; ubi cum devenissent et miseras congregationes vultu squalidas et gestu lugubres obviam invenirunt, oritur utrimque clamor, fletus, et multi ululatus; ita ut psalmodia^e et cetera quae canebantur vix exhiberi potuissent. Crederes enim unumquemque patrem, matrem, fratrem, aut aliquem sibi maxime necessarium deplorare: ita enim inremediabili anhelitu non cessabant lacrimas rorare pupilli, orphani, cives et advenae, iuvenes, senes, viri et feminae. Omnium vox erat unanimes: *Heu, heu, pater amabilis!* Iudei etiam quibus nulla bona carae sunt, ei obviam facti, ut venerandi viri feretrum viderunt, terrae consternati caput pulvere consperserunt, et dixerunt: *Heu, heu, pie pater! heu, pie pater!* Addebantque: *Si christiani anima unquam requiem meruit, merito tua requiescere poterit.* Talis clamor et luctus numquam visus est nostris temporibus. Nullus alium consolabatur, nullus consolari recordabatur; unicuique certum et proprium incommodum erat, quod desleret, ne dum alius alium consolantem haberet. Tandem ad oratorium sancti Martini pervenere, quo ingressi, sancti viri corpus in medio ecclesiae ante sanctam crucem deposuere. Providentes ergo post haec ne forte corpus aliqua tabesceret corruptione, cum ad loculum secretius accederent pro hac eadem re, solutis quadam ex parte his quibus innexus erat tergoribus, non solum incorruptum eum invenerunt, sed insuper fragrantem^f thureis odoribus. Res tam magna pro nichilo habita est, quia multis eius ignoratis virtutibus putabant odorem illum thuris esse quod accendebatur humanitus. Igitur die undecimo postquam ad omnia oratoria eum circumdlexerunt, post sacrificia sollempnis oblationis et supplicationes ecclesiasticae intercessionis, tandem deportaverunt in locum depositionis. Horret nunc michi mens, tabescit cor, deficiunt verba, lamenta populi explanare debentia. Quam lividae eorum facies, quam incompti^g crines, quam incompositae vestes! Taceo deflenda, subprimo gemenda; ad laetiora veniam, ut quid tum^h ibi fecerit divina benignitas proferam. Multis ergo populi fletibus immolatis, quos illi peperit miseratio, quae cum illo ex matris egressa est utero, cum in oratorio sancti Martini ante crucem sepulcro imposuere, tales odores qui facile cuncta vincerent aromata persensere, ut in tanta suavitate daretur intelligi, odorem illum fluxisse ex paradisi amoenitate. Requievit igitur anno aetatis suae plus quamⁱ septuagesimo¹; nequaquam illum expertus laborem de quo psalmista dicit: *Si autem in potentatibus octoginta anni et amplius eorum labor et dolor,* Psal. 90, 10. sed in senectute bona et vita iocunda deponens² temporalem, sine dilatione laetitiam invenit aeternalem, anno episcopatus ter septeno, numero misterii pleno. Nunc autem clarescit signis et virtutibus, quae per illum operantur divinitus.

29. Pauca de Bardone diximus, si verba nostra cum factis eius conferre cupimus, sed quis verbis comparabit Bardonem? Ergo non tantum nostra praevalent infirmitas, quantum ipsius meretur dignitas; ideoque nostrae concedet devotioni, quod minus congrua suo dixi-

^a) Ita codd. ^b) deest codd. supplevit Papenbrack. ^c) utrumque 1, 3. ^d) psalmodiam 1, 3. ^e) fragrantem 3.
^f) incomple 1, 3. ^g) dum codd. ^h) deest 1. ⁱ) nonagesimo 1. q. a. desunt 3. spatia relicta. ^k) ad addidit 2, 3.

³⁷) Ita codices. Sed Herimannus cum necrologiis Mogunt. Lauris. Salisb. et S. Maximini diem 4. Luneburg. Hjd. Werthin. Pram. Seonensi diem 3. Idus, Necrol. Mollenbeccense diem 5. Idus Iulii. Idus Iunii tuetur, Marianus Scotus cum necrolog. Horum vero nullus eo anno in feriam sextam cecidit.

mus honori. Hic est Bardo quem auris audiens beatificabat, et oculus videns testimonium reddebat sibi, eo quod liberaasset pauperem vociferantem, et pupillum cui non erat adiutor. Benedictio morituri super eum veniebat, et cor viduae consolatus est. Iustitia indutus est, et vestivit se sicut vestimento, et diademate iudicio suo. Oculus fuit caeco, et pes claudus. Pater erat pauperum, et causam quam nesciebat diligentissime investigabat; conterebat molas iniqui, et de dentibus illius auferbat praedam. Radix eius aperta est secus aquas, et ros morabitur in messione eius. Gloria eius semper innovabitur, et arcus eius in manu eius semper instaurabitur. Qui eum audiebant expectabant sententiam eius, et intenti tacebant ad consilium eius: verbis eius addere nichil audebant, et super illos stillabat eloquium eius; expectabant eum sicut pluviam, et os suum aperiebant quasi ad ymbrem serotinum. Si voluisset ire ad eos, sedebat primus; cumque sederet quasi rex circumstante exercitu, erat tamen maerentium consolator, flebat super eum qui afflictus erat, et compatiebatur anima eius pauperi. Non contempsit subire iudicium cum subiectis, non negavit quod volebant pauperibus, et oculos viduae expectare non fecit. Non comedit buccellam suam solus, sed semper comedit pupillus ex ea. Non despexit praeterauntem eo quod non haberet indumentum, sed benedixerunt sibi latera pauperum, et de vestimentis eius calefacti sunt. Quis loquitur haec? Numquid ego? Non, sed totus mundus. Loquitur terra, loquitur caelum, loquitur Deus in multis quae per eum operatur mirabilibus. Ergo non recedet memoria eius, et nomen eius requiretur a generatione in generationem.

a) audiebat i. ubi correctum est manu alia. 2. 3.

TRANSLATIO
S. DIONYSII AREOPAGITAE.

EDIDIT D. RUD. KÖPKE PROF.

Propria haec erat indoles, quae prae ceteris mediæ aevi hominibus illis potissimum, qui saeculo undecimo vivebant in Germania, innata et insita erat, ut non modo christianae religionis summo amore incenderentur, sed etiam sacra eius externa ferventissimo studio amplexi, ad superstitionem prolaberentur, resque naturales augustiore quasi splendore ornantes, ubique miracula sibi deprehendisse viderentur. Itaque factum est, ut cresceret mirum in modum sanctorum numerus, quibus arae ecclesiaeque dedicabantur, aliorumque sanctorum reliquiae obscuris in locis saepissime detegerentur, quae summo cum populi gaudio e terra tolli solebant. Ex quorum patronorum nomine et sanctitate singulis urbibus et monasteriis, in quibus asservabantur, haud parva gloria et divitiae redundabant; itaque superstitionem paulatim subsecuta est invidia. Haud raro enim inter episcopatus et monasteria acerbissimae exarserunt contentiones de fide reliquiarum, et utrum verae an suppositae essent diu ac vehementer disputatum est. Quis nescit bella illa Casinensium et Floriacensium monachorum de corpore sancti Benedicti? Neque alia desunt exempla¹. Sed inter huiusmodi quaestiones non sane levissima est, quae medio saeculo undecimo inter monachos Sancti Emmerami Ratisbonenses et Sancti Dionysii in Gallia de vero corpore sancti Dionysii Areopagitae exorta, per postera tempora usque ad medium saeculum decimum octavum ducta est. Quum enim iam constaret inter omnes viros doctos, qui antiquitatis tenebras arte critica dispellere conarentur, Dionysium illum Areopagitam in Galliam nunquam venisse, minimeque esse eundem ac Parisiensem, monachi obscuram hanc contentionem ex favilla suscitaverunt, utrum horum monasteriorum vera illius Dionysii ossa possideret. Haud falso igitur Launoyus hanc controversiam ludicram et umbratilem appellavit², quod Ratisbonensibus bilem non leviter movit. Sed mediæ aevi hominum animos vehementer commovebat haec quaestio, neque monachi solum sed reges, imperatores atque pontifices horum bellorum socii facti sunt. Aliis ut ad ea scribenda animum adverterent, occasionem praebuit, ita ut nobis etiam fructum aliquem ex eis percipere liceat. Quum vero res ipsa de qua erat controversia,

¹ Eckhardt Francia orient. II, 745. Muratorii An-
tiquitat. Ital. V, 2, ubi in dissertatione 59. de pia-
35 erga sanctos religione furtorum reliquiarum affe-
runtur haud pauca exempla. ² in observatione
11. Opp. II, 1. p. 579.

paullo sit perplexior, falsaque veris non modo miscerentur, sed merae preferrentur fabulae, quo magis in aperto sit, tota res videtur ordine proponenda.

Primus, quod sciam, ex illorum temporum scriptoribus qui huius contentionis mentionem fecit, est Ekkehardus, qui in chronico universali ad annum 1052 haec narrat: Qui papa (Leo IX.) veniens Ratisponam, reliquias beati Dionysii martyris, de quibus diu dubitatum est an ibi haberentur, presentibus Parisiorum legatis perspexit, ibique teneri probavit. Quod qui in dubium vocare velit nemo est, nam integra est viri fides, papamque anno 1052 cum Heinricho tertio imperatore revera in Bavariam venisse testis est Hermannus Augiensis³. Quo tempore detectae sint illae reliquiae, quodque temporis spatium usque ad Leonis sententiam praeterierit, non satis apparet. Narrant Ratisbonenses tempore Reginwardi abbatis, qui monasterio sancti Emmerami praerat annis 1048—1064⁴, ossa illa reperta esse in muro occidentali ecclesiae, quum post incendium restauraretur. Neque credam hoc de Dionysio commentum priore tempore emersisse; Arnoldus enim praepositus Ratisbonensis, qui librum de miraculis sancti Emmerami temporibus Udalrici abbatis 1037—1044 ad finem perduxit, in quo haud pauca sui monasterii sacra accurate descripsit, ne verbo quidem sancti Dionysii reliquiarum mentionem fecit⁵. Si iam quaeris quibus argumentis Sancti Emmerami monachi Leoni papae persuaserint, se vera habere sancti Dionysii ossa, coniecturae vix iusto plus indulgisse videaris, si haec eadem esse dicas, quorum notitiam nobis dedit Ioannes Baptista Kraus, abbas Sancti Emmerami, Dionysii Ratisbonensis defensor acerrimus⁶. Sunt haec veritatis documenta qualia in huiusmodi litibus proferri solebant, inscriptiones, quas in monasteriis miro modo repertas esse dicebant. Tabula parva Krausii tempore in Sancti Emmerami scriniis adhuc est servata, quam cum tribus aliis una cum reliquiis a Reginwardo in muro ecclesiae repertam esse uno ore narrant posteriores Ratisbonensium scriptores. In tabula illa haec legebantur verba: Hic reconditum fuit corpus sanctissimi patroni nostri Dionysii Areopagite. Si tabulae specimen, quod aere incisum dedit Kraus, inspexeris⁷, facile credas has litteras revera saeculo undecimo exaratas esse. Sequuntur tres lateres cocti, sub quibus ossa capsis inclusa, in muro erant recondita; et in his lapidibus erant inscriptiones. In primo legebatur Emmeramus Aquitan. Dionysius Areopagite hic requiescit sub Arnulfo imperatore et Odone r.; in altero: Sub Ebulon. abbate mon. sci. Dionysii Gisalbertus furavit; in tertio: Furatus e. V. N. lun. hac ven. II. Dec. temp. Tuton. epi. Et horum lapidum, quos integros custodiri dicit Kraus in ecclesia sancti Emmerami, specimina dedit, in quibus litterae quadratae eodem fere saeculo scriptae proponuntur⁸. Neque primus erat Kraus qui has inscriptiones in lucem emisit, quod iam fecerant nonnulli Bavariae scriptores saeculi decimi sexti. Habes easdem apud Hofmannum⁹, Aventinum¹⁰ et Laurentium Hochwart¹¹, et post eos apud Coelestinum abbatem Sancti Emmerami¹² et Mabillonium¹³. Earundem tabularum mentionem fecit auctor translationis sancti Dionysii, quam primus idem Kraus ex duobus codicibus saec. XV. edidit, quamque iam nos repetituri sumus, his verbis¹⁴: Rem tamen tribus tabulis

3) Cf. Hermann. Aug. 1052. 1053. Mense Iulio Ratisbonensium. Oefels I, 549. 10) IV, 20, 4. Imperator Ratisbonae erat. Vid. Boehmer Reg. 11) Catalog. epp. Ratisbonensium II, 10. Oefele-I. 45 1634—1636. 4) Ann. Sancti Emmerami minor. 12) Mausoleum S. Emmerami. Ratisb. 1650. p. 38. Monum. Germ. I, 94. 5) Mon. Germ. SS. IV, 13) Iter Germanicum p. 51. 14) c. 39. Cf. epi- 544 sqq. 6) De translatione corporis S. Dionysii stolum ad Reginwardum historiae translationis prae- Areopagitae. Ratisb. 1750. 4. p. 117. 7) l. l. pag. missam sub finem. 116. spec. 1. 8) l. l. p. 116, 55. 9) Hist. epp.

coeti lateris incisam per elementa memoriae mandavit, hasque occidentali parte muro inclusit (scil. *Tuto episcopus Ratisbonensis*). Si igitur facile tibi persuadeas haec eadem esse veritatis testimonia, quae sancti Emmerami monachi ob Leonis papae oculos posuerint, sine ullo tamen dubio reicienda est illa bulla sive litterae ad Heinricum primum regem Franciae, quibus Leonem sententiam suam confirmavisse inde a saeculo decimo quarto audacter contendebant Ratisbonenses. Hanc bullam esse suppositam hodie sane nemo negabit¹⁵. Sed Leonis

15) Ne ea desit commentationi nostrae, summam bullae hoc loco repetere liceat. Haec sunt sigae chronologica quae indicatione excepta sana sunt: *Datum et actum Ratisponae p. m. Friderici diaconi bibliothecarii et cancellarii s. Rom. eccles. cathol. et apost. anno Dom. 1052, anno post. d. Leonis IX papae 4, ind. 5, Non. Oct.* Hi sunt gravissimi textus loci: *Nam cum per instantiam serenissimi imperatoris Heinrici ad partes Germaniae visitandas, ac praecipue ad urbem quae dicitur Ratispona vel Regensburg evocati essemus, ad venerabile corpus beati Wolfgangi eiusdem urbis episcopi transferendum, hoc ea qua decuit reverentia et devotione peracto, sui, Francorum rex, in Christo fli carissimis, nos legati tuorumque omnium vice solliciti rogavit, quatenus item, quae iuxta vos et eadem praedictam super sacrosanctis ossibus beatissimi Dionysii Areopagitae diutissime ventilatur, veritate discussa dirimere curarem, vobis quidem eodem apud eos esse dicentibus, civibus autem atque ingulis praefatae urbis astantibus e converso, ea per incitissimum Arnulfum quondam imperatorem ad ecclesiam beati martiris Emmerami esse translata ibidemque contineri. — Id ipsum nihilominus venerabilis abbas Reginwardus ac fratres eiusdem ecclesiae cum universitate Ratisponae instantissime petiverunt fieri. Nos ergo utriusque partibus precibus inclinati, nec volentes ulterius corda fidelium huius dubii ambiguo caligare, in fratrum nostrorum ac plurium episcoporum ac praelatorum praesentia et conspectu scripta Arnulfi augusti ordinemque rei diligentissime perlegentes, nec eo contenti cupias, theca et scrinia, in quibus sacrae reliquiae conditae dicebantur, ac titulos ac epigrammata eorum oculo tenus solerti examine discutientes, nihilque omitendo quod ad indagacionem certitudinis pertinet, tam imperialibus quam papalibus antecessorum nostrorum litteris sufficienter instructi, picturis quoque parietum multiplicibus et sculpturis vetustissimis experimentibus indicia veritatis et notas indubitata file comperimus, dicti doctoris et martiris ossa venerabilia, excepta particula unica simul et minima manus dextrae, apud memoratum beati Emmerami coenobium integraliter contineri. Cf. Jaffé Reg. pontif. Rom. p. 948. CCCLXXXVIII. Nihil dicam de alia Leonis IX. bulla a. 1049 scripta (Jaffé 3183), in qua de monasterio sancti Dionysii haec leguntur verba: *ubi ipse sanctus in corpore requiescit*; sed aliis argumentis ducti, iam viri docti saeculi septimi decimi eam impugnavant ob elocuciones quibus in initio usus est scriptor minime usitatas, ob litteras imperatorum et pontificum priorum, quas in lite de sancto Dionysio datas esse dicit, quae vero nullibi inveniuntur, ob voces quae occurrunt papalis et Alemannia pro Germania. Primus qui suspicionem de hac bulla movit, erat Doublet Histoire de l'abbaye de S. Denys*

p. 144. Paris. 1625, post eum Halloix Iesuita Leodiensis. in libro de illustribus ecclesiae orientalis scriptoribus. Duci 1633. p. 217; Millet Vindicta ecclesiae Gallicanae de suo Areopagita Dionysio gloria. Paris. 1638. p. 190; Launois l. i. Mabillon in Annal. ord. S. Benedicti IV. 490, 495; Dubois Histor. eccles. Parisiens. Par. 1690. I. 652. Félibien Histoire de St. Denys p. 123; Pagi ad Baron. 1052; Natalis Alexander Histor. eccles. VII. 8; Byeus in Actis Sanctorum Octob. IV. 975; contra quorum argumenta haud prudenti consilio bullae defensorem se fecit Eckhardt Fr. or. II. 740. et. quod nemo miretur, Kraus p. 58. Equidem illis quae de mala fide bullae dicta sunt unum addam Leguntur etiam haec verba de S. Emmerami ecclesia: *quae — ab omni aliorum subiectione ac iuris libera ditione et exempta ad ius atque proprietatem beati Petri apostolicaeque sedis immediate pertinere dinoscitur oblatione videbitur excellensissimi Romanorum imperatoris Caroli M. ac posterorum ipsius etc.* Karolus Magnus talia nunquam fecit; at S. Emmerami monachi haud paucis corruptis aut suppositis chartis talem libertatem a iurisdictione episcopi Ratisbonensis suo monasterio vindicare conati sunt, quae contentio haud ante initium saeculi undecimi exarsit. Vide Zirngibl Process der Kirche zu S. Emmeran gegen das Hochstift Regensburg, et Reiberg Kirchengeschichte Deutschlands II. 270. Arcto igitur supposita Leonis IX bulla cum aliis corruptis cohaeret chartis. Primus, quod equidem sciam, qui huius bullae mentionem fecit, est Henricus de Hervordia in chronico suo quod usque ad annum 1355 perduxit. Leguntur apud eum haec verba Act. VI. 76 in codice Berolin. Lat. mss. f. 224: *Arnulfus imperator beatum Dyonysium areopagitam de Gallia transtulit in Ratisponam, ubi nunc requiescit, quamquam Franci nuntiantur adhuc se corpus illud sanctissimum habere, non obstante testimonio et diffinitione Leonis pape, quae sub bulla Ratisponae visuntur sub hac forma etc.* Iam sequitur bullae textus, omisis signis chronologicis. Itaque ante medium saec. XIV. sine ullo dubio supposita est bulla. Ex Henrico de Hervordia ex parte eam transcripsit Hermannus Cornerus ad 698. Eccard II. 504 et Andreas Ratisbonensis in Chron. univers. cum continuatione Cbrafi ibid. I. 2061; mentionem eius fecit Hofmann Hist. epp. Ratisb. Oefele I. 549. Aventinus IV. 20. et Hochwart in catal. epp. Ratisb. II. 18. apud Oefele I. qui habet: *Leo IX — ossa S. Dionysii — attraxit et apostolico diplomate, quod illic servatur — comprobavit et confirmavit.* Paolo infra: *originale tamen non est.* Neque idem vidit Kraus, qui p. 62 bullam in codice 517 saec. XV. legi testatur, neque unquam exstitit. Baronius eam ad a 1052 profrens mendosam appellat, eamque

iudicio ne Germanorum quidem animis omnes scrupuli sunt exempti, nedum Gallis, qui se vera sancti Dionysii ossa in monasterio eiusdem sancti ab antiquissimis temporibus habuisse, et patrum traditione et libris scriptis et chartis constanter affirmabant. Centum enim fere annis post Leonem papam novam de hac re movit dubitationem Otto Frisingensis in chronico his verbis¹⁶: Tradunt ibi (apud Sanctum Emmeranum) scriptumque monstrant, quod praedictus rex (Arnulfus) sanctum Dionysium a Gallis ad praefatum monasterium transtulerit. Quod ut utrum sit, ipsi viderint. Qui quum verba illa scriberet, scriptum monstrant, ni fallor in mente habebat inscriptiones illas et tabulas, quas supra proposuimus; sed minime iis sibi p suaderi passus est Otto verum sancti Dionysii corpus¹⁰ Ratisbonae asservari. Sed Sancti Emmerami monachi non contenti parvulis illis tabulis, quo maiorem fidem narrationibus suis facerent, mox alia praesidia sui Dionysii protulerunt. In tabulis illis translationis historia in paucissimorum verborum compendium erat redacta. Hoc fundamento narrationes posteriores sunt superstructae, atque pauca illa verba in longissimae fabulae telam sunt deducta.¹⁵

Iam ipso saeculo XI vel XII auctor quidam Ratisbonensis has res ordine perscribere conatus est, cuius brevissimae historiae fragmentum e codice Sancti Emmerami¹⁷ edidit Kraus, quod hoc loco repetere minime abs re esse puto: Audite, fideles populi, causam rumoris maximi, quae sub temporibus modernis Noricis contigit terris. Beatissimus namque Dionisius, Athenis quondam episcopus, quem sanctus Clemens direxit in Galliam propter praedicandi gratiam, ibidemque martyrio coronatus comperitur et tumulatus, hic idem sub tempore iam contiguo inde translatus est Norico in Emmerami beati cenobium satis celebre et famosum. Sed hoc quali perpetratum constet modo, vobis breviter nuntiabo. Imperator fuit quidam eximius nomine etiam Arnulfus, ex illius pro-sapia gloriosi pontificis quondam Arnolfi clarissimam tenens carnis originem, eiusdemque sequens virtutem. Ille ergo invitatus confinia petiit occidentalia, commissurus bellum contra quasdam gentes iam Gallica regna prementes, quas incolae non illius provinciae per se valebant superare. Cumque per Omnipotentis auxilium ita vim deleret hostium, ut de exercitu eorum immenso non restaret vel unus homo, cum tanti triumphi gloria reversus, venit ad urbem Parisius. Qua dum per dies aliquot resedisset, et de diversis tractavisset, coepit hoc etiam secreto tractare omnimodisque explorare, qualiter valeret corpus sanctissimi Dionysii obtinere. Ad haec multi respondentes quoque multa varia dabant consilia, sed postremo quidam Hoc loco desinit fragmentum; reliqua codicis folia Krausio teste erant excisa. In hac narratiuncula, quae rhythmicis inclusa est versibus, in uno contextu interque se coniuncta habes, quae in tabulis erant disiecta membra, et quamvis est mutila, tamen eandem deprehendit indolem atque in longa illa translationis historia, de qua iam pauca videntur praemonenda. In utraque narratione audimus Arnulfum imperatorem Parisios contra hostes profectum esse, in utraque eum molitum esse quomodo sancti Dionysii corpus Gallis surripere potuerit. Quae res in longiore narratione copiosissimis verbis sunt involutae, inque modum fabulae Milesiae ita exornatae, ut mirificas et incredibiles eas esse merito dicas.

Debemus historiam translationis sancti Dionysii Krausio saepe-

ex collectione Antonii Augustini episcopi Herdensis dedit. Post eum saepissime repetita est a Coelestino, Halloix, Launois, Eckhardt, Mansio, Byeo et aliis.

16) VI. 11.

17) n. 257.

Specimen codicis dedit

p. 116; ipsum fragmentum legitur p. 66, quod Kraus Othlono adscribere volebat. Coniecturam hanc non valde probam in medio relinquo. Cf. Mon. Germ. SS. IV, 523.

laudato, qui eam, ut Ratisbonenses suos novis armis defenderet, e duobus Sancti Emmerami codicibus saec. XV. primus edidit¹⁸. Hac quoque narratione haud leves moveri dubitationes ei minime mirum videbitur, qui priora a nobis proposita paullo accuratius secum consideraverit. Nam res ipsae quae narrantur cum rerum veritate minime conveniunt. Legimus Arnulfum magno cum exercitu non modo Galliam intrasse, sed etiam Parisios venisse, ut Karoli Simplicis et Odonis litem diiudicaret¹⁹; at Arnulfus neque in Galliam neque Parisios unquam venit. Ebulonem abbatem, qui eo tempore praeeerat monasterio sancti Dionysii, tanquam virum simplicem et stolidum describit auctor²⁰, sed minime is erat quem anonymus vult eum fuisse. Frater Ranulfi Pictaviensis comitis, abbas Sancti Dionysii erat Ebulus annis 881—893²¹; sed rebus ecclesiasticis minus deditus, 886 inter fortissimos Parisiorum contra Nordmannos erat defensores, eumque Abbo saepius appellat Mavortium abbatem²². Dein contra Odonem regem facta rebellione in obsidione castris 893 occisus est, ipseque rex abbatiam in suam potestatem redegit. Neque Tuto episcopus Ratisbonensis, qui sancti Dionysii ossa in Bavariam transtulisse dicitur²³, Ebulone vivente cathedram adeptus est; sedebat enim annis 894—930.²⁴ Pretiosissimum evangeliorum codicem, tempore Karoli Calvi conscriptum, ab Arnulfo una cum Dionysii reliquiis in Bavariam allatum esse e monasterio Sandionysiano fabulatur auctor²⁵; eundem codicem accurate descripsit Arnoldus praepositus, qui eum sancti Emmerami monasterio donatum esse dicit ab Arnulfo imperatore, quum ex Moraviensi expeditione victor redierit²⁶. Quae de Karoli regis et Odonis contentione proferuntur, turbata sunt minimeque stare possunt²⁷; Karolum sanguinis externi hominem fecit auctor²⁸, et Odonis, cuius falsam genealogiam proponit, atavum Karolum Magnum fuisse contendit²⁹. Nihil denique scimus de Beringario fabuloso Saxonum duce et de Iringa Noricorum comite palatino, quos auctor Arnulfi tempore vixisse vult³⁰. Haec omnia sunt merae fabulae, quae saeculo undecimo vix scribi aut narrari poterat.

Sed audiamus quid de se ipse statuerit auctor. Si in primis libri verbis subsistas, auctorem audis se nominare servum servorum N. qui cum epistola dedicataria librum suum ad Reginwardum, a quo ad scribendum fuerit impulsus, transmisserit. Quae si vera sunt, aequalis ad aequalem scripsit de reliquiis ab ipso Reginwardo inventis. Talem ubique se gerit auctor; quae narret se chartis debere a Reginwardo sibi datis³¹ affirmat; historiam translationis a Parisiensi (id est Sancti Dionysii) et Remigiensi quodam abbate se accepisse dicit, quum in Gallia commoraretur³², et in ipso sancti Dionysii monasterio. His, quibus in alio fidem facile haberemus, hoc in libro haud pauca illaque gravia obstant argumenta, quibus quominus auctorem Reginwardi tempore vixisse credamus impedimur. Nam ab animo vix impetrare possumus, quin hunc libellum saeculo undecimo compositum esse statuamus³³. In epistola enim ad Reginwardum auctor tanquam verum vendit fabulam, Ratisbonam antiquis temporibus Tiburtinam appellatam, ab imperatore Tiberio fuisse conditam. Cuius vanae gloriae prima vestigia posteriore demum tempore deprehenduntur, quod equidem sciam, in supposita quadam bulla Leonis tertii papae, quae recepta est in codicem

18) p. 117; et huius codicis specimen dedit p. 116. Codex dipl. Ratisb. I. XIV. 25) c. 37. 26) l. 5. 19) c. 10. 20) c. 18 sqq. 21) Ann. S. Germani Mon. Germ. IV, 551. 27) c. 6 sqq. 28) c. 7. Paris. Mon. Germ. III, 167. Ann. Vedaolini 692 et 29) c. 1. 30) c. 11. 31) Vide sub finem epist. Regino 693. Félibien Histoire de S. Denys p. 99. atolae. 32) Ibid. 33) Quod fecit Byens Act 22) Mon. Germ. II, 783 et alias. 23) c. 39. 34) Oct. IV, 954, etsi libro fidem denegat. Kraus 24) Ann. S. Emmerami min. Mon. Germ. I, 94. Ried p. 123 Othlonum auctorem fuisse falso opinatur.

³⁴ *Udalrici*³⁴. *Accedunt alia quae satis mira sunt. Giselbertum, qui ut Arnulfi voluntati satisfaceret, ossa sancti Dionysii pia fraude e monasterio furatus est, haec verba loquentem facit auctor: Memini me puero quando Parisius studui etc. Quis quaeso credat Germanum presbyterum saeculo nono exeunte talia loqui potuisse, aut scribi a Bavaro monacho saeculo undecimo? Haec verba eo demum tempore scribi potuerunt, quo Parisiensis litterarum universitas iam late gloria celebraretur, quod ante saeculum medium duodecimum viz factum est*³⁵. *In descriptione Ratisbonae urbis auctor haec profert verba*³⁶: *Ibi aula regni late porrigitur. Hic curiae dux residens, omnium negotiorum civilium publice et privatim ut nobilissimus moderamina disponit. Hic exercebantur iudicia et docentur fora omnisque sciti solertia. Quis est dux curiae? Num comes palatinus? At nunquam, quod sciam, comitem palatinum appellarunt duces curiae, neque inter imperii dignitates saeculi undecimi occurrit dux curiae. Si vero audis eum civilibus negotiis et iudiciis praefuisse, quidni conicias auctorem cogitasse de iustitiario curiae? Haec vera dignitas a Friderico secundo instituta*³⁷ *est in concilio Moguntino anno 1235. Itaque, si hac coniectura inniti licet, tertii decimi saeculi habemus auctorem. Quae si vera sunt, hic falsarium teneamus, qui Reginwardi tempore se vizisse simulans, librum suum conscripsit, ut Ratisbonensium de sancto Dionysio narrationem contra Sandionysianos defenderet. Quo in consilio exsequendo mira arte usus est; ipsos enim Sandionysianos monachos auctores fecit ossa martyris surrepta et Ratisbonam translata esse. Sic ipsorum testimonio quibus pretiosissimus ille thesaurus ereptus dicebatur, suae narrationi maiorem fidem facere conatus est*³⁸. *Sed mirum est, auctor ipse fraudis suspicionem movit; veretur enim, ne quis haec omnia mera esse mendacia dicat. En verba eius*³⁹: *At si quis callidior haec liventi oculo perstrinxerit, non quidem sententiae applaudet simplicitate nixae, sed quasi mendacio adstipulante deridebit. Unde necessaria cautio est, quamvis summam tamen cautissime rei gestae ordinem per singula ordiri etc. Alia pluraque de auctore offerri nequeunt, neque tempus quo scripserit accuratius circumscribi potest, nam silentii tenebris bene se texit. Hoc unum stare videtur, quod Sancti Emmerami fuerit monachus, nam alii cuidam talia scribere in mentem venire non potuit. Eum post medium saeculum quartum decimum scripsisse viz contenderim. Vidimus supra Leonis IX bullam suppositam primum occurrere apud Henricum de Hervordia, cuius chronicon usque ad annum 1355 est deductum. Haud pauca praesidia corrasit auctor, quibus narrationem suam probare conatur, de Leonis bulla ne verbum quidem. Si notitiam eius habuisset, non sane silentio eam transisset, sed summi pontificis auctoritate sine ullo dubio librum suum munisset. Ideoque statuendum est eum tabulam illam non novisse, et altero dimidio saeculi tertii decimi sive priore quarti decimi scripsisse. Iam de fontibus e quibus hausit auctor pauca sunt monenda. Inscriptionum supra mentionem fecimus, quibus accedunt chartae e scrinio Sancti Emmerami sine dubio petitae⁴⁰, Hilduini epistola ad Ludovicum Primum de sancto Dionysio, Rustico et Eleutherio⁴¹, cui qua se exornare conatur debet doctrinam, nominaque*⁴²

34) Ecard. Corp. med. aev. I, 33. ubi haec leguntur: *Iuxta muros civitatis Tyburniae, quae a Tyberio Caesare Augusto aedificata est, quae modo vulgo appellata est Reganispurch.* 35) Savigny Gesch. des Röm. Rechts III, 344. 364. 36) Epist. ad Reginwardum. 37) Mon. Germ. Legg. II, 317. 38) Hoc praesertim in epistola ad Reginwardum demonstratus est, in qua et haec leguntur verba: sicut a veracibus viris Gallorum, scilicet sapientissimis, 45 audi. 39) in prooemio. 40) Ep. ad Reginw. sub finem. Cf. cap. 25. Eadem charta legebatur in codice quodam s. XVI. apud S. Emmeramum; vide Kraus p. 55. 41) Surit Act. SS. V, 637. In auctoris sermone pro defensione Dionysii Areopa- 50

quae saepius iactat, Eusebii, Hieronymi, Gregorii Turonensis, Bedae et fabulorum auctorum Aristarchi et Visbii, haec omnia ex Hilduino ad verbum sunt descripta; dein ni fallor Meginfridi vitam sancti Emmerami ante oculos habuit, libere eam potius sequens quam exscribens⁴², et e Reginone quaedam desumpsit, quibus veris falsa sua admiscuit⁴³. In reliquis haud indoctus vir erat, etsi satis perplexe scripsit; elocutionibus Horatii⁴⁴, Virgilio⁴⁵, Lucano⁴⁶, Sallustii⁴⁷ saepius usus est. Postero tempore ex inscriptionibus illis nostrique auctoris narratione memoriam translationis sancti Dionysii transisse in lectionaria, sequentias et hymnos, quibus utebantur monachi Sancti Emmerami, in picturas, et denique ad Aventinum⁴⁸ devenisse, nemo est qui miretur. Oleum operamque perdidit Kraus, qui dubiis hisce argumentis in translationis veritate probanda inniti posse sibi videbatur⁴⁹.

Sed iam a Ratisbonensibus ad Sancti Dionysii monachos nos vertamus. Qui quum falsis narrationibus pretiosissimum suum thesaurum, sancti Dionysii martyris ossa, sibi surripi vidissent, cuius patrocinio Galliam prae ceteris terris gaudere credebant, ad defensionem animum verterunt. Quo ex consilio originem duxit Haymonis monachi Sandionysiani libellus, qui genuina fide scriptus est, ut Ratisbonensium commenta refutarentur. Narrat Haymo Heinrici primi, Gallorum regis, legatos, qui tunc forte Ratisbonae commorarentur, quum reliquiae detegerentur, asseverasse coram imperatore verum sancti Dionysii corpus in Gallia servari; dein Heinrico rege iubente sancti Dionysii sepulchrum esse apertum, ossaque martyris examinata, ut Sancti Emmerami monachorum vana gloriola refelleretur. Quod praesentibus multis episcopis et abbatibus factum est die 9. Iunii anno ut videtur 1053.⁵⁰ Hoc est quod quatuordecim capitibus memoriae prodidit Haymo. Quod etsi satis accurate fecit, tamen de tempore quo hunc librum composuerit dubitari potest. Hugonis cuiusdam abbatis tempore monachi Sandionysiani reliquias examinarunt, et ad Hugonem abbatem librum suum conscripsit Haymo. Ne cum illo Hugone IV abbate, qui monasterio praeerat annis 1049—1061⁵¹, vixisse credamus, ipse vetat Haymo⁵². Probanda igitur videtur Felibienii coniectura, qui librum temporibus Hugonis V vel VI conscriptum esse arbitratur, qui alter alterius successor monasterio praeerant annis 1186—1204.⁵³ Equidem credam auctorem paullo post a. 1191 scripsisse, quo teste Rigordo⁵⁴ reliquiae sancti Dionysii sociorumque eius publice exponerentur, quo fortasse factum est, ut prior illa ossium detectio in hominum memoriam revocaretur. Vetustiore quandam auctoritatem in accurata sua narratione sine dubio secutus est Haymo, quam indicavit in capite octavo, ubi legitur de litteris indicibus primi erroris et subsecutae veritatis, quae in sancti Dionysii sepulchro essent positae. Hanc, ni fallor, sive chartam sive libellum ante oculos habebat, cui sine dubio episcoporum nomina debebat, qui sepulchro aperiendo interfuerant. Num ex posteris scriptoribus Rigordus, qui erat ipse Sancti Dionysii monachus, Haymonem secutus sit, vix dicere ausim; versionem

gitae haec leguntur: Verum ea qui nosse curet, legat eius gesta, quae Hilduinus abbas efficiente Ludwico rege ex singulis auctoribus coacta, nil Graecorum eloquentiae cedens, in unum volumen redegerat, qui in epistola quam ad eundem regem conscripserat etc. Cf. ep. ad Reginw. c. 13. 36. De eodem cogitasse videtur, quum in eodem sermone auctores Gallicos et librum Gallicum de S. Dionysio laudat. 42) Ep. ad Reginward. Act. 88. Sept. VI. 486. 43) c. 3. 6. 44) c. 2. 6. 10. 45) c. 32. 35. 36. 46) c. 1. 47) c. 3. 48) IV. 20. 49) p. 48. 54. 59. 64. 66. 68 sqq. 50) quod Rigordus in gestis Philippi Augusti ad a. 1050 narravit. Brial XVII, 19. 51) Felibien Hist. de St. Denys p. 121. 122. not. a. 52) Haymo in c. 6. dicit: Inter quos etiam abbas, qui tunc (quum ossa detegerentur) ipsius sancti loco praeerat, Hugo nomine adfuit. 53) Ibid. p. 206. 212. Gallia christ. VII, 382. 54) Brial XVII, 35.

⁵⁵ Gallicam narrationis illius dederunt les chroniques de St. Denis⁵⁵, neque minus auctor chronici regum Francorum Haymonem habet auctorem⁵⁶.

Sed alia in monachorum Sancti Dionysii scriniis asservabantur arma, quae haud infeliciter contra Ratisbonenses verti possent. Erat haec longa illa chartarum series, quae de donationibus Sancto Dionysio factis conscriptae erant, quibus hoc demum probari potest, saeculo undecimo vulgarem fuisse hominum sententiam, verum sancti Dionysii corpus in Gallia conditum esse. Quod probatur tabula Qdonis regis 894⁵⁷, Edgardi regis Anglorum 960⁵⁸, Ottonis II imperatoris 980⁵⁹, Roberti regis Galliae 998⁶⁰, Eduardi regis Angliae 1039⁶¹, Nicolai II papae 1061⁶², Alexandri II papae 1066⁶³, Philippi I regis Galliae 1067⁶⁴, et Guillelmi I regis Angliae 1069⁶⁵. Sed etiam antiquiores rerum Germanicarum auctores contra Ratisbonenses ex parte Gallorum stant. Ita Widukindus⁶⁶, qui quum narraret sancti Dionysii manum a Karolo Simplice transmissam esse Heinricho primo, firmissime sibi persuasum habebat, verum sancti Dionysii corpus esse in Gallia; Bruno in vita sancti Adalberti scripsit a. 1001: Parisium — venit, ubi et sanctus et pretiosissimus martyr aryopagya Dionysius fuso sanguine corpore requiescit⁶⁷; et eandem sententiam anno 1024 Thangmarus in vita sancti Bernardi amplexus est⁶⁸. Quae iam igitur redundant ex omnibus quae hucusque proposuimus? Reliquiae, quae in sancti Dionysii monasterio asservabantur, nunquam translatae sunt in Germaniam. Quae²⁰ narrantur de tali translatione vanae sunt fabulae meraque somnia monachorum Sancti Emmerami. Hoc unum verum est, quum altero dimidio saeculi noni Nordmannorum pericula ingruerent, ossa sancti Dionysii a. 859 translata sunt Novigentum⁶⁹; a. 865 Nordmanni per viginti dies monasterium sancti Dionysii occuparunt⁷⁰; 876 eandem ob causam ad Curtem superiorem in agro Remensi, 887 ad Fulconem archiepiscopum Remos reliquiae latae sunt⁷¹. Vana illa opinio, Ratisbonae verum esse corpus sancti Dionysii, nata est inter annos 1037 et 1052, posterisque saeculis magis magisque in fabulosam narrationem deducta est. Antiquissima denique haec contentio ad recentiores devenit viros doctos, qui argumentis ex arte critica petitis fabulam de Dionysio Ratisbonensi impugnarunt, Halloix⁷², Doublet⁷³, Millet⁷⁴, Launoy, Mabillon⁷⁵, Dubois, Felibien⁷⁶, Pagi⁷⁷, Natalis Alexander⁷⁸, Byeus⁷⁹, contra quos Ratisbonensium traditionem frustra tueri conati sunt Eckhardt⁸⁰ et abbates Sancti Emmerami Coelestinus et I. B. Kraus.

Ex libro anonymi Ratisbonensis damus epistolam ad Reginwardum et historiam ipsius translationis, reiecit sermonem copiosissimum de defensione³⁵ Dionysii Areopagitae, qui magnam partem ex Hilduino descriptus, minime est

55) Bouquet XI, 405. 56) Ibid. p. 393. 57) Doublet Histoire de l'abbaye de S. Denis. Paris 1615. p. 810. Felibien pieces justif. p. LXXVII. obdatis S. Dionysii — ubi pretiosus martyr cum suis sociis requiescit. 58) Ibid. p. 817 et p. LXXIX: preciosorum martyrum S. Dionysii, Bastici et Eleutherii quorum sacra corpora honorifice posita sunt in Francia. 59) Ibid. p. 818 et p. LXXX: in memoriam et honorem egregii Christi martiris Dionysii usque hodie ibidem corporaliter habiti. 60) Ibid. p. 820 et p. LXXXII. 61) Ibid. p. 831 et p. LXXXV: deus S. Dionysio qui apud nos quidem celebris memoria nominatur, apud Francos autem et colitur et habetur. 62) Doublet p. 464: ubi (in monasterio S. Dionysii) ipse damnus in corpore requiescit. 63) Ibid. p. 466. 64) Ibid. p. 835 et LXXXVII: basilicae domi Dionysii, peculiaris patroni nostri, ubi ipse inquam pretiosus martyr cum sociis corpore requiescit. 65) Ibid. p. 839 et LXXXVIII. De his omnibus vide quae collegit Doublet I. 142. 66) I, 33. 67) c. 19. 68) c. 41. 69) Ann. 40 Prudentii ad h. s. 70) Ann. Einemari ad h. s. 71) Flodoard. hist. eccles. Rem. IV, 8. Vide de his Byeam in commentatione iusto copiosiore de S. Dionysio sociisque ejus in Act. SS. Octob. IV, 940. 72) Argumenta Halloixii, Launoyii, Mabillonii ipsorum verbis repetiit Kraus p. 1—36. 73) I, 142 sqq. 74) Vindia. eccl. Gall. glor. p. 177. 75) Acta SS. ord. S. Bened. anec. V, 107 sqq. Annales ord. S. Bened. III, 247. 612. IV, 490. 495. 76) p. 120 sqq. 77) ad Baron. 1052. 78) Hist. eccles. VII, 8. 50 79) Act. SS. Oct. IV, 987. 80) Franc. orient. II, 746.

momenti. In textu constituendo secuti sumus Krausium, qui eum ex duobus Sancti Emmerami codicibus solus edidit, quos ita descripsit⁸¹: Character vero, quo ista singula in codice, ex quo ea deducimus, scripta fuerunt, pertinet ad seculi XV. initium; alia enim quae hoc caractere in isto codice adhuc annotata vel descripta fuerant, ultra annum 1409 non excedunt. — Manuscriptum istud apographum seu copia tantum est, una quidem manu et eodem caractere descriptam, sed mendosum, uti legenti patet. Descriptor huius copiae autographi ipsius ductus non satis intellexisse videtur. — Adest aliud exemplum seu copia, ut vocant, huius epistolae papyraceum sec. XV. exaratum. Mendosum⁸² textum hinc inde ex nostra sententia correximus.

Ex Haymonis libro damus praefationem et capita 1—9; reliqua, quae exhortationes et miracula continent, resecurimus. Usi sumus codice Parisiensi membr. A. 2447. saec. XV, in quo est collectio librorum de sancto Dionysio, desideratur vero Haymonis praefatio; fragmenta quaedam ex hoc codice descripsit Bethmann. Praefationem et nonnulla alia desumsimus ex editione Felibieni, qui antiquum Sancti Dionysii codicem secutus est. Primus qui partem huius libri prelo submisit est Duchesne in Script. rer. Franc. IV, 157 Thuani codicem secutus; item fragmenta quaedam Mabillon in Actis Sanctorum saec. V, 113, integrum in lucem eum edidit Felibien in appendice historiae Sancti Dionysii p. CLXV sqq., cuius textum recepit Bouquet IX, 467.

Scribendam Berolini mense Aprilis 1850.

R. KÖPKE.

ANONYMI RATISBONENSIS TRANSLATIO S. DIONYSII AREOPAGITAE.

25

INCIPIT EPISTOLA CUIUSDAM PRESBYTERI AD REGINWARDUM ABBATEM.

Venerabili abbati Regiwardo sanctorum martyrum Emmerami necnon suis temporibus a Deo revelati, specialis omnium fidelium et maxime in se sperantium protectoris, Dionysii, matriculario⁸³ etc. N. Dei servorum servus aeternae felicitatis benedictionem exoptat et gratiam. Gratulanti animo epistolas tuas, pater venerande, suscepi, quas ut par esset te impertitante officiosissime exciperem⁸⁴. Quamvis inhianter expostulasti, ut tibi intimarem ac stilo memoriae mandarem, qualiter sanctissimi Dionysii ossa Parisiis subleata vel Gallia translata sicutque Ratisbonae locata. Exultante, inquam, hoc animo enodabo tale tantamque decus patriae a Deo collatum, quod reticere noluissem, et ei a quocunque prohibitus fuisset. Revera etenim super omnem laudem eius, qui in sanctis suis semper mirabilis est, adiciamus⁸⁵, quoties sanctorum, qui summi capitia, Domini, membra esse dicuntur, gloriam predicamus. Enimvero sine cuius permisso avis non cadit super terram, quomodo nanslibet eorum, quorum etiam capilli capitis omnes numerati sunt, non dico de loco ad locum, verum etiam de regno in regnum poterit transferri? Nimirum sanctorum gloria centuplicato foenere cumulatur, quoties doctrina eorum vel materia sut

miraculorum insignia sanguinisve victoria, ad ultimum⁸⁶ eorum membra laetius fuerunt disperita. Floreat ergo Athene, fandi et eloquentiae noatrix, philosophorum genitrix, theosopho illustrata Dionysio, Graecia tota tanti praesulis miraculis et doctrina, eius sanguine Gallia, postremo, ad quam commigravit, Germania, et maxime, quae nunc eius ossa continet, Ratispona. Dulce vero sit ac universali incundum ecclesiae, tanti viri immorari laudibus, quem, qui a petro oleo unctus est exultationis praes participibus suis, speciali privilegio muneris praes cunctis donaverat sanctis. Nam ipsa petra ecclesiae Petrus necnon Andreas, eius frater militissimus, Iesum vocantem relictiis retibus et navi sequuntur; pari modo filii Alphaei ad verbi vocantis verbum, in omnem terram verbum futuri, passim cum retibus reliquerunt; electas in aevum virgo Iohannes, Christo necessarius, nuptiis vocatus abstractitur; Mattheus telonei incro, Ethiope horridos verbo lucratorum, eximitur; magister gentium Paulus e caelo vocatus et in terram prostratus, ex persecutore effectus est vas electionis; postremo omnis electorum coetus universalem ecclesiam verbo et sanguine vocati pepererunt. Solus Dionysius in tenebris adhuc infidelitatis et mortis umbra positus —

81) p. 117. Cf. etiam p. XXXVII. et 82.

82) i. e.

83) Coniungendum quae ut exciperem par esset.

servatori, custodi. Alias matricularium esse sacristae adiutorem vide apud Ducangium sub h. v.

84) Est tmesis, superadiciamus laudem eius. 86) i. e. denique.

quoniam mortem Christi non ferens sol radios suae lucis abscondit, antiquoque chaos mundo reinducturum minavit — totius mundi veram lucent consulti adventuram signavit, atque Deum humano generi afflurum serena dignatione dictavit. Ad haec, quod gloria perpes erit sanctorum, sancta agna veritate Dei praeconiâ extollere, et pro testimonio veritatis certando occumbere, aotus Dionysius supergressus est. Nam a magistro gentium Paulo, suo autem speciali praecoptore, de ignoto Deo requisitus, praedictorem praedicando praevinit, et ipsum in coelo et in terra regnaturum, et regnum ipsius finem non accepturum, verumque hunc Deum et verum hominem mandum renovatorum protestatus est. Qualiter autem, postquam sacro est fonte lotus et Spiritu sancto inflammatus, ultra humanum evolans, quam perspicace indagine coelestia contuenda secreta rimatus fuerit, qualiterque de coelesti principatu et de ordinibus angelorum — sicut revera is qui in coelo et suum posuerat, ubi corde et conversatione degébât — divino usus stilo, ierararchiam solus vel primus ediderit, quaelibet in consequentibus latius tractare interim omitto. Quomodo vero de Gallia sit translatus, vel quis eum furto Parisius tulerit vel sub quibus principibus actum sit, tam ab ipso Parisiensi abbate quam et ab aliis ipsius monasterii fratribus, quorum dia contubernio delectabar, uti manifestus in consequentibus clarebit, festur, saepius non sine gemitu et contritione cordium secretis audivi. Hoc autem tenore intestinus Gallorum dolor de translatione sanctissimi Dionysii mihi perlatus est, ut, si fide interposita Bauvariam accederem, atque quali tutela sacrosanctae reliquiae inibi servarentur, vel si quo modo hinc auferri potuissent, cautius explorassem, salva mercede mea, perpetuum mihi memoriale apud se conquererem gloriamque cumularem. Din super haec ratiqae scrupulo quodam incertus delinabar. Nam de translatione eiusdem martyris perspicacius disserentes certificabant, de urbe Ratispona ludificabant; siquidem barbari nescioquam novam, interdum alteram Dionysii ossibus sublimatam nominabant Ratisponam. Sed casu Remorum abbas superveniens, sicut ante seriem translationis apertissime perdocuit, eic et huius erroris retinaculo absolvit. Nam, ut duo pariter abbates egoque in secretario conserimus, sermo super Dionysii translatione repetitur; ac antecessorum negligentia, necnon imperatoris Arnolphi, qui tantum Galliae damnus intulit, astutia, ad haec tam nobiliss furti audax facinus factique auctor Gislbertus, postremo suorum pigritia, qui saltem, an sancta reduci praeda potuisset, inexploratum reliquerant, in commune culpantur. Tum me sancti loci abbas intuens — sanctum namque locum incoelae idem monasterium nominant — ait: *Cur tam saepius rogatus, hospes hâre, moraris? perge, quaeso, nostris orationibus comitatus, nostrisque opibus sufficienter donatus, et utrum tuae Galliae pecunia dolore aut*

ei reducti possit, cautius explorato. Si id pecunia effici possit, nulla sit mora, in promptu erit pecunia; sin dolo vel astutia, ipse rem tentabo. Casurum de ei eripiendi supercedendum est, nam scio, si ei temptatur, summus regni illius viribus defendatur. Ad haec ego, quamvis longo aliter menu esset, inquam: Quam libens tua, pater, iussa haud segnis ezequerer, si unquam tam mihi posse quam ad tuae coluntati satisfaciendum suppeteret facultas! Sed ad quam me redigere gestis urbem Ratisponam? Nescio notam vel alteram praeter unam metropolim antiquam. Tum haec subintulit Remorum abbas: Si pro hoc negotio miseris, quidmihi nihil impetrabis? mihi namque vera credito narranti, quia, si ex patrum traditione res sub aspectum cadit, 15 Dionysii corpus Ratispone sancti Emmerami monasterio contineri, maxime nobis quam ipse incoelus notum est. Siquidem ego, licet nuper segnitie culpatus, iam vice sub terna, peregrino habitu, ne agnoscerer, Ratisponam accessi, sed inexploratum 20 iniquens negotium redii. Verum ne tuae coluntati videar obesse, mitte quem misurus: forsitan clemens Deus, qui ipse percussit et manus eius sarrat, quisque tanta nos patrono pricosos terrribiter orbavit, gemitibus et lacrymis nostris repropitatus, aliquo efficiente, patriae patronum reducet; aut certe maiori nostro damno per nos declarato 25 maiori apud externos gloria martyrem suam Deus ubi alitabit. Quod de bino urbis nomine turbat, paucis, adverte, docebo: Equidem urbs quam vici, Ratispona ipsa est antiqua eadem et nova, una magnarum urbium metropolim in confinio Hircaniae, propiciens Bohemiae terminos, posita, media inter Panoniam superiorem et Alamanniam iacet; qua nihil 30 habet Germania clarius. Danubio praeterfluente aquilonari parte cincta, ubera gleba foecunda, vineis ubertim effluentibus dilatata, auri, argenti, seu caeterorum metallorum copiis, hissi, coccini, cunctigenisque mercimoniis, natum quoque ac octigabum commecibus et divitiarum cunctarum affluentis ultra 35 alias urbes cumulata redundat. Ad hoc, quod his omnibus carius ac pretiosius est, monasteria clericorum, monachorum ac virginum referta, in Dei laudibus quam nobilissime floret. Ad ipsam urbem cum iam tertio, aliquantulum quam antea cultior, 40 centissem, legatos urbis proceres decitast, et primo vulgi omnia recognoscentis animos pertentasti, atque si quis ibi sanctus Dionysius dictus acquiesceret, investigari curiatus, nilque ab his esquireo hâc de re potui, 50

Quippe revelatus necdum Dionysius aimus

Hic latuit; lateat, dum finis seculi claudat.

Quadam itaque die dum ad sancti Emmerami oratorium utrorumque suffragia imploraturus procederem, praepositum monasterii, honesti habitus hominem, Arnol- 55 fum, si bene memini, nomine, super utilitatibus monasterii tractantem offendit. Inque me intuens diligenti — eram enim honesto comitatu officio stipatus — misit ministrorum astantium unum, qui cui unde essem, mandans esquirei a comitibus. Cumque 60

a) dia legendum videtur; textus minavit; Nyau coniecti miniatul est. b) n. textus. c) a textus. d) declaratum text. e) i textus. f) dia legendum; sanabii textus.

86) Hircania, vox corrupta ex Hercynia, videtur idem esse quod pagus Nordgau; Hircanus saltus in Annal. Lauris. 805 est Norwalt in finibus Francorum et Bohemorum. 87) Similem descriptionem vide in Meginfredi vita S. Emmerami c. 4. Act. SS. Sept. VI.

subpresso, ut conditum erat, abbatis nomine, me monachum de Gallia audiret, astantes dimittit, moxque oratorio redeuntem praestolatur. Deinde benignè salutatum cum considere fecisset, causam attentius perquirat itineris. Tum ego: „Causa, inquam, orationis huc veni eam, et te moxat genitrix charitatis affectus, quo nihil in homine, quod iudex ex subiecto accidat, constat esse praestantius, quo mihi remoto velis intimare ambiguo, utrumnam antiquam novamque Ratisbonam accesserim. Nam fama penes nos est, duas eiusdem nominis urbes hac plaga pollere, sed illam novam magnifice sanctorum martyrum a Deo in se collatorum beneficio sublimatam; cuius visendi gratia patria decessi.“

15 Ad haec ille eubridens: „In nova, inquit, residens, antiquam conspicis.“ Et surgens, ut in editori loco stabat, ipsam urbem digito monstrans, trifariam dispersit: „Aspic, inquit, pergrande illud palatium orientem versus; hic sedes est augustorum, ibi aula regni late porrigitur, hic curiae dux residens omnium ne otiorum civitum publice et private ut nobilissimum moderamina disponit. Ipse augustus palatio residens diversis gentibus vel urbibus leges condit, alius vel iura tradit vel meliorando mutat. Illic exerceatur iudicia, et docentur fora omnisque sciti solertia. Circa monasteria clericorum et virginum⁸⁸ et pontificum tam provinciarum quam exterorum magnificas aedes⁸⁹ curiam regiam ambiunt. Itaque omnis illa regio orientalis, a Danubio ad australem usque⁹⁰ urbis terminum porrecta⁹¹, regni domatibus referta, regius pagus appellatur. Huius ad occidentum a boreae plaga incipiens, ubi magni operis templum desitio cultu sublatum vides, cathedra pontificis est, ad cuius dioecesim urbis non solum ambitus, sed et provinciae plerumque pars pertinet. Ergo a praedicto templo, ultra basilicam sancti Iohannis quae baptisterium vocatur, quod^a ab aquilone ad austrum in longum porrectum vides ac muro cinctum, atrium pontificis Danubium vergit.

40 Ultra prospicito et ad meridiem, ubi duo monasteria sanctimonialium alitrinsecus posita sunt⁹²; a clericis et eorum officialibus sanctimonialiumque officinis, aliquibus mercatoribus intermixtis, urbis regio secunda incipit, quae Pagus cleri appellatur. Ibi

45 urbs antiqua, a Tiberio quondam augusto munificentissimis moenibus inter meliores, ut sic dictum sit, rivulos et flumina satis pinguisima constructa, quae antiquitus Tiburtina dicta fuerat, extremo callo desinebat. Enimvero ab illo quem propter^b aspicias angulo totus et maximus muri ambitus — ab aurora incipiens, et per meridiem flexus atque ad occasum extensus, boreae plaga in Danubium se exponit — pro honore et reverentia huius loci protectoris, sancti Emmerami martyris, urbi adiectus est. Et haec est urbs

55 nova dicta Ratisbona.“ Tum ego inquam: „Quia desideris meis, prout cupieram, satisfecisti, quam maxime ego grates. Vellem etiam te referente certius scire, quis, cuiusve patriae oriundus fuerit sanctus Emmeramus, quem patronam coelitus, vel cur eius causis urbs tanta tam magnifice sit aucta et

invocata, ut eius meritum preconiis per me cognoscens Gallia aequè vobis martyrem concelebrat, simulque ipsius patrocinio implorata locum frequentet.“ Tum vero prudentem virum cerneret, atque aureo ore facundiam maxime tanti praesulis gesta vimmatim perstringentem mirareris, quae quantumcumque memoriae relinuit, ni pigeat audire, retexam. „Sanctus igitur, inquit, martyr Emmeramus — cuius doctrina et meritis paganismi circulo radicatus extirpato, in Dei noxia et laudibus primus affloruit et in perpetuum florebit ista metropolis — Aquitaniae provinciae Pictavis urbe clarissima, celsa progenitorum stirpe natus,

Stella matutinis rutilans ceu surgit in oris, caeco mundi in turbine emicuit. Ille statim a primaeva aetate subundo pectore cum fluentis doctrinae cerci more haustum Deum fontem vitae inbibit totis praecordiis, scandens iuvenis in virtutum de virtute, donec vir, maestas virtutis pater ut emeritus, maternae urbi ordinatur episcopus. O qualem se episcopatu sumpto quantumque praestiterit, digne explicare quis poterit? Et si singula de eo virtutum eius gesta, quae scripta retinemus, enotare voluerit, ante vesper Olympum claudet, quam sermo cesset. Post ergo suos sufficienter informatos in extremam manum virtutum composuit; audiens Avariae gentem ydololatricae deditam ritu adhuc aequalere veterno, illic arma fidei verbo pugnaturus extollere disposuit, eo scilicet tenore, ut aut ipsam gentem verbo iuratae ecclesiae associaret, aut mole vincendi ipse martyr futurus oppelleret. Itaque propria decenter ecclesia disposita, patria decedens ad hanc urbem venit. Eo tempore Dieto dux nobilissimus primatus in hac urbe agens, Bavariam strenue administrabat. Qui nuper baptizatus, nequidquam plene in fide roboratus, Dei virum officiosissime suscepti, et causis videris auditis, cum subitza praeco a coepto cohibuit, melius esse dicens gentem⁹³, quae partim fidem rudis adhuc susceperat, ne denuo in paganiam errorem prorvat, in fide roborandam, et quae partim daemonum adhuc cultibus perditis insudabat, Damino lucranda, quam inimicissimam sibi gentem damno sui suorumque Dei notitiam anticipare. Belli enim incendia inter illum et Avariae regem ferebant. Quid plura? Vir Dei flexus, precibus ducis annuens, hic substituit, et pro lucranda animabus invigilans, plures Bavariarum raro ferro domitos, dulci verbo domuit, ac matre ecclesia Deo Patri agnos ex lupis pater assignat. Plures vitis expulcatis in horrea Domini recondit, plures charismatum donis, sicut a Domino impetraverat, imbutos in apicem virtutum composuit, ac sui sequaces familias Christi idoneos reliquit dispensatores.

O quantis aegris fuit hic medicina salutis, Quanta Deo lucra, saethanae ferti quantaque damna! Lucus ante urbem hoc in colle fuit, ubi ditionum simulacra idolorum variis illusionum antiquis colebantur demeritis. Tum vero superstitione sedata, nila erant testyua. Ibi sanctus aram Dei, in honorem sancti Georgii martyris consecratam, iugiter more extremis facto ora-

a) ad repetitū testi. b) procerum testi. c) quam testus. d) ppe testus.

88) sanctimonialium in Niedermünster, ut observat Kraus p. 122. 89) eodem teste episcoporum Salisburgensis, Brixianensis, Bambergensis aedes. 90) mo-

nasterium in Obermünster et alterum sancti Pauli, teste eodem Krausio. 90') scil. Bavarorum.

torio septim — quae et haecenus ob eius reverentiam, quia hic primus martyr conquisit, in meridiano latere nostrae cornitū ecclesiae — reperiens, sibi iuxta secretum habitaculum statuit, ubi quando a praedicando cessaret, solus soli Deo vigiliis et orationibus vacaret. Hic mysticum lavacrum exercebat, hic mysteria agens divina, renatus animas coelesti victico reficiebat, hic signorum efficaciam quadam praedicabat confirmante, cui quondam dux Moyses gentem moerore mortis et tenebris errorum, velut Aegypti latebris, emerans per undas mystice Christi sanguine rubicundi maris transducens, ac duodenis apostolorum dogmatum non secus acsi Helim fontibus potantem coelastique manna refectum, decalogi mandata repetato velamine cordium tabulis inscribens, atque per desertum huius ipse cohenna, charitate se loque Dei ignitus, cum nube mellifui oris procedens, ad promissam verae hereditatis terram et ad municipium coelestis Ierusalem septena vitorum gente supergita perduxit. Hic talis tantusque vir ad martyrii palmam peruenit hoc ordine: Eiusdem itaque ducis filia, quam pater unice charam egregie diligebat, omnisque domus cura hac in sola pendebat, a quodam iuvene est stuprata. Ubi utero puellae intumescens diuinius crimen celari non potuit, iuvenis ubi cum puella de periculo vitae metuentes, pro tempore coopto consilio ad sancti pontificis compatiens asylum confugiunt, eius pedibus advolunt, veniam precantur, consilium auxiliumque efflagitant. Diu, quid super his ageret, sanctae Trinitatis hostia hoc eventu futura delibebat. Si sub obtentu veniae admittam scelus prior patri intimeret, crederetur, ne quod adhuc aliquandiu celari poteret, dum veniam impetrare nequidisset, quasi proditor obviaretur; sin vero se absente facinus inclareretur — nam ipso articulo temporis Romanis ire parabat — nullo praesidiante, a miseris supplicium sine retractatione sumeretur, et post parricida vero facti poenitens, se, qui non divina auctoritate prohiberet, incusaret. Quid ageret? Tandem Iesum, qui aliena peccata in corpore transiit suo super lignam, indatus, in se crimen translatum iri mandata, se, qui quasi virgini vitium obtulisset, periculo opponi imperat, ut, aut sui quondam redrendi nominis stupore, donec paululum ira conquiesceret, causa diluaretur, aut, quod res erat, pro fratre animam, sicut Deus pro nobis, ponendi, prout delibebat, copia daretur. Quid multa? recedente episcopo crimen proditur, puella gravida grandi cum dedecore patri praesentatur. De moeche interrogata, sanctum virum accusat, eique haec patri furibundo, mucrone eam iugulare parant, astantium manibus eripitur, perpetuo tunc exilio exhaeredita damnatur. At frater puellae Lampertus nomine alto felle livoris infrendens, ac saeciens ob stuprum sororis, virum Dei iraculentus insequitur, atque in iugulum innocens, invidias quasi sororis ulturus, feridum furorem ecomens, comprehensum primum verbis dehonestat, dehinc pectus sanctum, unde thesauri sapientiae et ricenti scientiae late in populos Gallorum et Germanorum profuebant, baculo impiegit. Inde scalas superligatum, manus et pedes paulatim per singula membra resacando discriari imperat. Illi vero cerebrum appientias cordibus

caecati luminibus terrebant, naribus, auribus, ah nefas! verendis: et membris truncum, in aeternum Deo venturam hostiam, transmisserat ad superos. Cuius corpus pro eadem incuria vitium quam decuit immulatum patres id temporis venerandi, diuinis revelationibus ammoniti, ac miraculis per sancti martyris merita consensibus exhilarati, inde sublatum ad hanc urbem, utpote eadem propriam, reventes, ante altare, quod praefatus sum, sancti Georgii sepelire, templumque Dei hoc, ut venustus cernis, super eum aedificare. Tunc plebs urbis et senatus, pia erga patronum et doctorem suum devotione feruens, muros urbis occidentali parte deponit, ac veluti monstratum est, monasterium hoc muro cingens, sibi inclusit, hocque urbem appellat vocant. Haec, quod rates undecunque mercimonia, portantes hic in portu ponuntur, Ratispona vocatur; haec post ambitum Sancti Emmerami latum frequens regio mercatoribus incolitur, quae opum ditissima Pugus mercatorum exprimitur. Dux vero Theodo facti poenitens, pro scelere commisso natum sempiterno damnat exilio, ac plura ac maxima praedia sancto martyri in dotem tradidit, Deoque isthic militantis perpetuiter ad victum concedit. Exinde collecta sub regulari disciplina semper hic monachorum degat ceteros, omnigenis virtutum studis exercita. Hi studium fidei legitimum haud incerta ad praemia percurrentes, et spirituales agnithetae non aere pugna verberantes, sed corpus proprium castigantes et in seruitutem redigentes, theoreticae vitae inhiantes, mundo nudi, Deum deorum in Sion contemplantur. Credores, licet urbe degentes, antiquae Thebaidos contuendos eremitas, Antonio vel Marcario ducibus instructa acie, communi labore, quantum singulari certamine, spirituales nequicias contra dimicare, et aut suscios, fraterno ex solacio acris pugnaturos, bella instaurare, aut victores, nigrorum satellitum acie telae voraginis charybdi submersa, vere Israelitas, mandati turbinis mari transito, iugi speculatione Deo laudes decantare. Etiam nostris adhuc temporibus hic viros invenies probabiles, in libris agygraphis novae legis et veteris et maxime perspicaces, et in prospectis, operum exhibitione efficacaces. His sub alieno imperio vivere cordi est, ab his decalogus vere contritatus inspicitur, et inspectus perficitur; his non consumptus cum mactabitur agnus, Corpore de proprio mactatur et hostia Christo. Sic haec vitia quondam tesqua, perpetuo virtutum fructu vernantia, viros et electos lapides coelesti Ierusalem inserendos quotidie procreant. Haec te, inquit, hospes, Ratispone didicisse sufficiat; haec, cum te domi receperis, Emmerami praeconia laudibus efferto. — Tum ego: „Dico, inquam, hospes, an hoc solo metropolis haec patrono tuesatur Emmeramo, an alius quis martyr sice confessor paricipato hic cum illo honore sercetur.“ At illo: „Inter innumeros, inquit, sanctorum cineres etiam sancti Dionysii corpus hic teneri patrum traditione comperimus.“ Tum ego stupidus curiosus sciscitari volens: „Quatuor, inquam, Dionysios viros legitimos probabiles, qui simul dignoscuntur confessores; horum aliquem habere potestis, eorum non nostrum Parisiensem areopagitam martyrem.“ — „Non solum, inquit, nos verum, et eos Dionysium areopagitam

a) diluaretur textus. b) patris furibundi text. c) parantis text.

habere, venerabilis Beda presbyter in tractatu uetus apostolorum contradicit, verum liber passionis eius⁹¹, nec non antiphonas, quas autumamus a sancto Gregorio editas, eobis super Dionysio areopagita conseruiant.⁵ Haec dicens antiphonas decantabat: „Sanctus Dionysius, qui tradens beato Clemente, et: „Beata nimirum et Deo nostro grata societas.“ Hic ergo, fuleor, derisus hominem, qui testimonium ex cantilena et sub autumatione profferret, cum utique certa de Eusebio, historiae quae ecclesiastica titulatur auctore, proferre posset, nec non de aliis pluribus, et maxime de ipso Beda, qui, quod ipse praefatio opera secus quam debuit dixerat, ipse reprehendit, et reprehensores suos praecensens, re-
 tractationis librum adidit. Et inquam: „Tu tuo sis, hospes, contentus Emmerano, vel si quem habeas Dionysium; nostrum sit, quem latus retinemus Dionysium defensare, atque eundem martyrem areopagitam nobiscum calculum ponentibus comprobare.“
 Tum vir facundus conticuit, an ex re sibi incognita, an quod prodiderat quae fortassis celare conseruaret, incertum est, mihiq; ualidicens, concitus claustrum se recepit. Haec est urbs quam uidi Ratispona, pro nostro quidem damno detestanda, pro reuerentia
 25 vero Dionysii amplectenda; uere secunda Athenae, aeque studiis florida, sed uerioris philosophiae fructibus cumulata, ad quam noster Dionysius transmigravit. Quia ei nostra Gallia sorduit, uipote crebris discordiis et intestinis bellorum motibus quassata; unde ei pacifica complacuit Germania. Haec huic epistolae per digressionem inserere, tibi quoque innotescere, pater, curavi, ut Gallis celebrem tuam noscens Emmeramum hilaritescas, sisque de Dionysio Gallorum assertionem certior, de thesauro sancto
 35 seruando cautior. certissime sciens, post locatas Dionysii reliquias Ratisponae semper insidiatum iri, in diesque a Gallorum sapientissimis, si qua uenerandum corpus arte possit auferri, satis calide explorari. Libentissime autem me tuis desideris
 40 satisfactorum non abnuat diuina praecatio, sed quod meis meritis nequeo, obtineat apud Deum tua sancta oratio, ut — sicut eiusdem sanctissimi et antiquissimi Dionysii generatio, et quam in terris exercuit conuersatio, vel quali martyrio victor decesserit, ad
 45 haec miraculorum eius insignia tam Graecorum quam Latinorum scriptorum deuota sedulitate mudo sunt declarata, sic, quod paucis adhuc cognitum, pluribus manet incognitum, scilicet eius translatio ac
 50 tuis temporibus acta reuelatio cum per te declarata florescat — exinde non apud ciues solum, sed et per omnem Germaniam grande tibi meritum concilies, et memorabile perpetuum acquiras. De-

EXPLICIT EPISTOLA.

INCIPIIT PROEMIUM SEQUENTIS LIBRI.

55 Diu opus promissum, non quidem ullo livoris aut leuitatis retinaculo intermissum, sed charitativo admonitionis, quem anxia necessitas imperabat, feruore diladitatum, iam tandem tempus monet incipiendum. Ad quam rem promulgandam longae
 60 sunt ambages, longi^a uerborum circuitus, quia necesse est singula prosequi, quibus causis sanctas reliquias translatum iri contigerit, vel quibus regnis

precor autem humillime tuam, cuius plane domicilium esse probaris, sapientiam, ne in his, quae si reuera amore patriae et tuae beneuolentia petitionibus scribenda aggredior, non dictationis leporem, sed purissimae ueritatis, sicut a ueracibus uiris Gallorum, scilicet sapientissimis auidi, partim etiam tuis eburis, quibus rogatus anno, perdidici, quare studeas simplicitatem. Quid enim rhetorici coloris obscuritas, ubi per se pura claret ueritas? Etenim translatus, si inuentus non perijt syllogismus, manet et ab antecedenti argumentum, cum providentia Dei praecleara patrum uentibus indidit, memoriam translationis cocto lateri inclusa per elementa memoriae mandare; et pariter designata Emmerami Aquitani et Dionysii areopagitae, qui tibi requiescerent, nominibus, adijt Arnulphi imperatoris et Odonis Gallorum regis, sub quibus translatus est, nomine, necnon Ebulonis abbatis, qui inscius lumen universalis ecclesiae, plus Gallia atque Germania ualentem, auro Dionysium uendidit, etiam Gisilberti, qui cum laudabili furto ipso, concedente tulit, non tamen pro furti huius crimine Gallorum iudicio coruus in cruce pasturus, sed Germanorum laudibus semper extolendus designato; ad hoc tempus Totonis episcopi, quo Ratisponae perlatus atque locatus est, probabile atque firmissimum iudicium erit. Perpetua etiam firma, o pater, cautio est, ut, qui felix sanctissimam membra oculis uisidit, manibus coram fidelibus testibus tractasti, caput etiam uenerabilissimum — quod mirum dictu truncum cadaver se erigens, angetico ductu agente gressum, pendulis brachiis uexilabat — amplexus, dulcia oscula impressisti, si fortuito ut evenire potest, seditio inter te Gallosque exortur, cum tabulas cocti lateris rei seriem litteris exprimentes, quas tibi Deus mirabiliter reuelauit, obtuleris, iurgia licet coincident, iurent, mientur, probra furiose obiciant, tamen ueritatis cuspidem confossi, uelut quondam Indei e cruce Domini, te cum tuis tripudiente, percutientes pectora sua reuertuntur. Iam incipiendum, iam tuis desideris esset satisfaciendum, sed ut ex chartis tuis agnoui, nondum garrula leuitas eorum cessat, qui contendunt hunc quem testes Dionysium areopagitam non esse, sed Chriustiorum episcopum, quem constat confessorem fuisse, et fatentes martyrem Parisiensem, negant Atheniensem. Unde prius est hos contra luculento sermone conflictum scriptis promouere, et si mecum calculum ponant, ueracibus testimoniis convincere, deinde translationis seriem, quam uerissime possim, intermixto laudum eius tractatu deflorare.

91) Hilduino auctore.

^a) longe textus. ^b) celeberrime textus.

coluit, urbe Ratispona locasse. Haec quidem, quia vera ratio, dum quisque simplex legerit, facile ad credendum impelli poterit. At si quis callidior haec liventi oculo perstrinxerit, non quidem sententiae applaudet simplicitate nixae, sed quasi mendacior ad stipulante deridebit. Unde necessaria cautio est, quamvis summam, tamen cautissimo rei gestae ordinem per singula ordiri, qua causa Carolus

pulsus regno excesserit, vel quomodo Arnolphum suggestum patrio regno hostem induxerit, qualiterque hac occasione, per tot annorum curricula maxime cautela servata, sacrosancta praeda sit ablata, quatenus vera assertionis cuique ad credendum facile sponteatur, quod verum esse, Gallis nolentibus et Noricis volentibus, utriusque tamen fidem rei monstrantibus, liquido comprobatur.

EXPLICIT PROEMIUM.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. Quanta temporibus Dionysius Parisius regnauerit, et de genealogia Odonis regis, et de initiis miseriarum ipsius.
2. De intestinis discordiis Gallorum, et qualiter Oddo auctoribus discordiarum bellum intulerit.
3. De eruptione Northmannorum, et qualiter fines Gallorum Burgundionumque vastarent.
4. Qualiter Oddo exploratores Northmannorum cepit, vicis atque calide e castris quasi pro adventante exercitu dirigit.
5. Quanta astutia rex hostes regno expulsi, castraque diripiens praedam liberavit.
6. Ubi fugatis hostibus rex vota gratiarum exsolvit, et qualiter, cum in suos debachatur, in eum tota Gallia conspirat.
7. Qualiter Oddo regno expulsus ad Arnolphum imperatorem confugit.
8. De Gisilberto clerico et oratione Odonis regis, et qualiter eum augustus in gratiam recepit, et pro eo legatos in Galliam mittit.
9. De legatione imperatoris et responsis Gallorum, et qualiter Gallia bellum^a indixit.
10. Ubi Arnolphus imperator exercitum in Galliam duxit, et Gallia in ditionem concedit, ac rebelles profugit Northmannos aliasque gentes contra Odonem ducunt.
11. Ubi audita eruptione barbarorum augustus Odonem consilio auxiliisque instructum contra barbaros dirigit, ac Romano more actum ordinari imperat.
12. Ubi imperator a rege digrediens sanctum locum adiit, et serarchiam Dionysii cum gestis eius secum in castra detulit.
13. Ubi a rege digrediens Gisilbertus augmentum lectionis stupore altonium offendit.
14. Ubi Gisilberto votum suum imperator aperuit, atque ut pro sanctis reliquiis auferendis animum intendat, oratione accendit.
15. De consilio Gisilberti pro Dionysii reliquiis auferendis.
16. Ubi denudata verissima prodicione Gisilberti legatus cum charta Augusto praesentatur.
17. De querimonis augusti et interminatione eius, de falsa prodicione.
18. De oratione Ebulonis abbatis, ubi pro Gisilberto intercessit.
19. Oratio auctoris increpatione in Ebulonem prolata.
20. Ubi interuentu Gallorum incolumem a se augustus Gisilbertum dimittit.
21. Ubi dimissus Gisilbertus, gaza onustus evulsus regno excesserit, vel quomodo Arnolphum suggestum patrio regno hostem induxerit, qualiterque hac occasione, per tot annorum curricula maxime cautela servata, sacrosancta praeda sit ablata, quatenus vera assertionis cuique ad credendum facile sponteatur, quod verum esse, Gallis nolentibus et Noricis volentibus, utriusque tamen fidem rei monstrantibus, liquido comprobatur.
22. Ubi monstrata pecunia Dionysii corpus sibi ostendi petiit, et conversionem spondet.
23. Congratulatus Gisilberto abbas Ebuli, spondens in omnibus ei consenturum.
24. Ubi cryptae introductus auro malleo^b sepulchrum sibi reservari impetrat.
25. De charta in tumulo inventa.
26. Ubi orando Gisilbertus dona ponit.
27. Ubi tumulo resignato concivium ministraturus impetrat.
28. Qualiter imperator clero patefacto consilio orationis suffragia implorat.
29. De concivio Gisilberti fraudulento.
30. Increpatione auctoris, et qualiter Gisilbertus licentiam in ecclesia exorbandi orat.
31. Ubi noctu Gisilbertus custodes vino inebriavit, et sepulta custodia Gisilbertus tumbam^c perripuit, et sancta ossa duabus peris incensa abstulit.
32. Ubi sanctas reliquias in castra ad augustum detulit.
33. De fonte qui sub sanctis reliquiis ebuli^c, et qualiter Gisilbertus reliquias secum cito Gallia emitti orat.
34. Ubi imperator clero et senioribus sanctas reliquias cum fonte monstrat, et de Gallia cum Gisilberto emittuntur.
35. Ubi surgens sancto loco custos sanctas reliquias ablatas monstrat, et de querimonis Ebulonis abbatis.
36. De tenebris sanctum locum biduo contigentibus, et consolatio auctoris ad Galliam, et defensio Dionysii.
37. Ubi in castra contendens Ebuli, negatis sibi sanctis reliquiis, rem silentio contegi orat, et de libro evangeliorum, cuius fabricam mirabiliter imperator exposuit, quem et in pretium consilii dari^c 50 posuit.
38. Qualiter Eleutherii ossa ablata clam in castra Ebuli detulit, et pro Dionysii reliquiis retulit, et qualiter Rustici ossa Arnolpho^c Augusto sunt tradita, et de interitu Ebulonis abbatis Parisiensis.
39. Ubi recepto exercitu Gallia imperator rediit, et qualiter Odo rex cum donis ei Wanglonis occurrerit, qualiterque augustus Dionysii reliquias cum libro et altari auro tradidit, et sanctas reliquias Tuto episcopus abscondit.

EXPLICIT CAPITULA.

a) deest in text. b) pall text. c) Heiarico textus.

INCIPIIT LIBER TRANSLATIONIS DIONYSII AREOPAGITAE.

1. Sanctus igitur Dionysius ab ultimo Domitiani anno, quo martyrium consummavit, signis praeditus, miraculis coruscans, ita ut non modo Gallorum gentes, verum exterarum quoque nationum locum praecipue frequenter expeterent, et prosperis successibus levati, undique evantes domum redirent, usque ad Arnolphi imperatoris tempora, a quo translatus est, Parisius requievit. Quo imperante Gallica

10 sceptrâ Odo quidam, paterno genere Hispanus, materno sanguine Magni Caroli — nam eius avus fuit — descendens, gerebat⁹²; vir quidem morum ornatu et sapientiae nitore regali reverentia dignus, et quantum in se iustitiae tenax ac rigidus⁹³ servator honesti, sed nimis levis ad subiectos, et ut quidam poetarum dixit, *aequitas et ius regni non contentant, et exeat aula, qui culti esse pius*⁹⁴. Nam dum nimis indulgentius studet gubernare subiectos, nec Gallorum motus, quibus alterutros in-

20 testina clade vastare gestiunt, regia auctoritate reprimens, nisi auxilio consilioque fratris sui Ruderti⁹⁵ adiutus, et ut subinde patebit, defensus fuisset, regno depulsus, vitam cum dedecore privatus duxisset.

2. Etenim benignissimae lenitati eius primo Gallorum singuli applaudebant, munificentiam et humanitatem eius mire extollebant, qui non more maiorum merita animadversione errata subiectorum corrigeret, sed paterno affectu singulorum mores

30 aetasque tolleraret⁹⁶. Nec multo post, ubi levis quoque peccata dimisit multa, statim contemptui eius gravior protervitas inolevit. Deinde levis Galli, semper ad motus promptissimi, demum laxa lege potiti alius alium primo

35 verbis dehonestant, plerique alios obruunt, mox patria moenia invadunt, dein municipia aut castella alterutris diripiunt; postremo gens in se divisa omnia in se disturbant sua mole ruitura⁹⁷. Nec mora, plures Gallorum laesi regem pro defensione

40 interpellant, tandem quasi somno gravatum excitant; rex sero desidia poenitens, placita indicit, auctores iniuriarum crebris internuntiis, ut a conspectu desistant et ad placita veniant, atque pro defensione sui satisfaciunt, imperabat. Sed quia perversi difficile corriguntur, rebelles iam spoliis aucti, regis iussa floccifaciunt, indiesque maiora

45 flagitia ausi, numero et opibus augentur; tandem rex, iusta ira permotus, bello in desertores certandum et sanguinem decernit vindicandam.

3. Sed quia concordia minimae res crescunt, discordia maximae difabuntur⁹⁸, per idem tempus, incertum est, utrum a Gallis, qui sibi de periculo metuebant, evocati, an, uti mos gentis est semper

50 a) rigidi text. b) in textus. c) Ruderti textus. d) discordia textus.

92) Longo aliam originem dedit Odo rex; avus eius erat Witichinus, advena Germanus, si fides habenda est Richerio 1, 5, pater Rotherbus, cui Karolus Calvus ducatum inter Ligerim et Sequanam commisit teste Reginone 861; eam cum Karolorum

60 dono sanguine coniunctam fuisse illius temporis scriptores non tradant. 93) Lucan. VIII, 494. Sed paulo aliter sunt versus:

— *Exeat aula*
Qui volet esse pius, virtus et summa potestas
Non coeunt.

rapto vivere, semper alienis insidiari, effera gens Northmannorum Galliam infestabat. Cuius crebris eruptionibus quassata, enerviter succubuit Gallia, et quae toties unanimi concordia Romana victrix arma impulit, quaeque vix Caesar cognomento ferreus decesso consulatu perdomuit, iam intestinis discordiis dissociata, male latronum incursibus patat prolifera. Nam rege Odone bello in suam occupato, Northmani navibus per Sequanam hostiliter Galliam invadunt, caedibus, incendiis, rapinis omnia

65 disturbant, et iam Parisiorum suburbana nullo resistente devastant, adeo ut, a Sequana usque in Sichionnam⁹⁹ per terram tractis navibus, Burgundionum fines arvis populantibus pessumdarent. His Odo rex cogitatis, ancipiti malo percussus, undique aestuabat anxius. Nam nulla sibi copia cum his confingendi¹⁰⁰. Etenim rebellium nullus, quorum magna pars erat, ad defendendam patriam armis cum prosequantur, quippe quorum factione, ut fama est, exciti barbari Italia gesserant. Verum et hi, quos maxime sibi fides aestimabat, meta percussis, paulatim castris defecerant, seque cum suis in munita loca receperant. Sic fugientes Galli, ne quid regnum detrimenti patiat, regi procurandum mandant.

4. Et rex cum paucis derelictis, quamvis exercitum congregandi nec hostibus occurrendi copiam haberet, tamen imperterritus loco manet.

Spem vultu simulans, promittit altum corde dolorem.

Dehinc itinera hostium callide explorat, simulque, cunctis hostium ad praedandam emissis, insidias tetendit. His congressi cupit et licet impar viribus, dum hostem sauciaret, se ad meliora reservandum minus curabat. Quadam autem nocte clam se castris subtraxit, et protectionis sanctissimi Dionysii suffragia implorat, sanctum locum adit, ut precibus sanctissimum patronum mitigaret, quem offensus distorsit¹⁰¹ Gallorum moribus tanta in se valere cruentes latrones permisisse senserat; cuius preces pius Macharius audivit, atque in perditis rebus celeri auxilio levavit. Nam primo mane sancto loco digrediens, exploratores hostium incurrit, quos et agnitos secum in castra usque perduxit. Tum vero callide secretius exploratores convenit, et non parva pecunia promissa, uti exercitum sibi proderent, persuasit. Demum Celtice, ne hostibus consilium pateret, votum suum inquit, palam Gallice edicens nuntios e castris dirigit, duci suo imperans, ut ad se in castra cum copiis Gallorum ipsa die maturaret. Alios Burgundionibus, qui quasi praedas sibi ablatas ad eripiendum hostes insequerentur,

70 94) Regino 888 eum fortem sapientemque virum fuisse dicit, qui rem publicam viriliter rexit.

95) Cf. Horat. Od. III, 4, 65. 96) Sallust. Ing. 10. 97) Yonne. 98) A. 888 Odo Northmannos vicit ad Axonam; eodem et sequenti anno Parisius contra eos castrametatus est. 891 in pago Vermandensi a Northmannis fugatus est, et 892 proceres ab Odone deficere coepere. Dein Northmanni a. 896. 897 iterum Sequanam ingressi sunt. Cf. Ann. Vedast.

Sall. Cat. 60.

dirigit, hisque, ut se frontem impellerent hostes ab latere incurrant, demittat. Nihilominus quasi Francis sibi auxilio adventantibus veredarios celeres dirigit, simulque aliud hostium latas Burgundionibus aversum ut invaderent, imperat, se iniquis Deo prosperante celerius in hostes furias ultorum, aut in armis volenti animo casuram. Sic strenni milita et boni imperatoris officio functus, cum pene nullas copias haberet, se formidolosum hostibus efficit. Interea exploratores, quo haec audita hostibus referrent, castris fugere permittit. Qui victus ad suos revertentes, maximum terrorem barbaris incutit. Mox undique contractis copiis, utrum bello deseratur operirentur, an secundum exploratorum dicta viribus impares regione discederent, ceteri consilio hostes ventilabant.

5. Nec minus rex sapienti consilio usus, tubicines sub coeca nocte castra hostium a longe vallare, et quasi pro significatione tubis clangere iussit. Inter hos collisiones armorum ordinavit, sicque hostibus exanimatis improvisam formidinem incussit. Etenim castrorum vigiles haec audita citius exercitui renuntiant, simulque: *Arma! arma! hostis adest!* proclamant. Tum vero barbari de improvviso excitati, maximum super se exercitum irruere suspicati, nec bello obniti, nec merito^a exacerbatos hostes operiri astis sibi tutum rati, confusis ordinibus fugae praesidia intendunt. Nec mora, dimissa praeda, naves celerius conscendunt, et plurimis suorum saucias, necnon duce suo, qui correptis armis socios ad resistendum hortatur, oppresso et mortuo, reliqui integri abeant. At rex Gallorum hostem turbari eminens videns — nam ignes in castris rem prodiderant — simulque *Naves!* vociferantium sonus aere captans, paulatim, ne rara acies appareret, propius suos accedere iubet. Igitur ante auroram hostium castra ingressus, mille captivorum miserandis vocibus auxilia vociferantium excipitur. Quibus solutis, de fuga hostium certior factus visu, per ripam palantes^b usquequoque prosequitur, nec prius ventilatione tubarum abstulit, donec propulsatum hostem Gallia destruxit.

6. Iam vero pulsus hostibus, prosperis successibus rex Odo elatus, tamen primo sanctum locum vota gratiarum soluturus edit, sanctissimi protectoris Dionysii altaria captivo auro cumulat, et ut in reliquum patriae, quam sibi proprio cruore peperit, pari modo defensor clarescat, instantissime vota congeminas supplicat. Deinde captivos propriis restituens, omnia ablata spoliis supplet. Nec mora, in Provinciam progreditur, immodica contra illos qui a se defecerant ira frendens, nec cautius, quia quod a multis peccatur matum est, pertractans, rebellibus quidem mortem, his autem qui a se defecerant, proscriptionem intendit; minus quidem caute perpendens, si pariter subiectis perniciem straxisset, quibus adminiculantibus hoc esset effecturus vel regnum defensurus. Etenim si quis poenitudine ductus in manus eius venerat, beneficis aliisque bonis nudatam dimisit abire priva-

tum. Sic primum animam ionis in subiectos, postea, et ne quid animis indiscrete pertractans, immodice in proprios accevit, dum regnum cum vita amisit. Nam eius acerbitate permota Gallia, quae tanto triumpho laetari debuerat, intestina damna gemebat; nec tamen genus poenitudinis quaerebat remedia, sed magis exacerbata in se furit mole ruitura. Unde quam primum per legatos, deinde per se alteritros compellant, postremo Aurelianis omnes ex condico conveniant⁹⁷, se primum discordantes inter se male concordari foedere iungunt, et mox pariter de rebellionem conspirant. Quibus Odo rex cognitis perterritus, ceteri animo de salute pertractans, tandem cedendum temporis rati, in Aquitaniam se contulit⁹⁸. Ubi eo commorante, Gallorum principes maxima ex parte ab eo deficiunt, et agribus Falcone archiepiscopo, Heriberto et Pippino comitibus, in Remorum civitate Carolus, filius Ludovici ex Adelheids regina natus, in regnum elevatur. Qui quamvis Odonem non ignoraret ab Arnulpho imperatore regem Galliae creatum, tamen haud veritas est eius regnum usurpare. Unde nec sibi in prosperum cessit, nam simul imperatorem Odonemque minus suspiciens, incautus principatus sui initia praecavit. Etenim Gallos devote obsequentes inclementis tractare coepit, dicens non se Odonis exemplo illorum levitatis laxa lege inolescere ad decuramentum sui permittere velle, sed eorum solitis notis regia auctoritate, ne quid contra se audeant, cautum praecavere. Inde nulla quidem saltem vel levia peccata dimisit inulta, sed auream deserens discretionis mediocritatem⁹⁹, plerosque vinculis mancipavit et in multis afflixit. Unde acerbiore motu coacti, plerique Gallorum ab eo deficiunt atque ad Odonem confugiunt. Igitur Odo, vix praestantissimas virtutis, cui¹⁰⁰ praeter ceteris formae pulchritudo ac proceritas corporis et sapientiae magnitudo inerat, in spem recipiendi regni adductus, legatos ad fratrem Rupertum similiter regem¹ dirigit, ut sibi ad colloquium festinus occurrat. Haud mora, Rupertus, relicta propriis quibus implicitus erat negotiis, festinus fratri occurrit. A quo cum causas infortunii audisset, scilicet ob ereptam barbaris patriam quem decussisset triumpho extolli pro meritorum ac laudum praeconio, alienatum esse a regno, et qualiter Carolus regnum eius invasisset, et quomodo Gallos afflixisset, et quemadmodum miseria ducti, denique eum revocassent; quibus Rupertus auditis, spondet fratrem exercitum congregare, regnum reintegrare, se spondens cum omnibus copiis auxilio adfore, et si quam primum ceteri parvo Gallorum animos, si se recipere² sibi que parere vellent, perentare. Cuius consilia Odo devotus exequitur, Gallos clam crebris compellat intercurrentis, hortaturque, ut sibi, quem sponte regem elegerant, auxilia contra pervasorem regni Carolum ferant, neve sibi, quem cum consensu imperatoris Arnulphi regem super se statuerant, quemquam privatum et externi sanguinis hominem anteponan. Susu Odonis Galli, motu levi, excitati, undique frequentes conveniunt, ut Odoni 60-

a) meritis (est. b) balantes testus.

97) A. 893 Remis conveniunt inimici Odonis. 98) contra Ebulonem ipsum abbatem Sancti Dionysii, qui rebellium erat caput. Ann. Vedast. 892. Sequentia Reginoni debentur.

99) Cf. Horat. Od. II, 10, 5. 1) Reginonis verba. 2) Rotbertum a. demum 922 regem factum esse omnes sciunt.

adversus Carolam auxilia ferant, pari consilio ple-
rique deliberant. Igitur Odo^a, compositis in Aquitania
rebus, cum fratre Rudgero copioso apparatu adversus
Carolam in Galliam proficiscitur.

7. Haec Carolus competens, ut sibi auxilio
veniant, Gallia edicit. Sed eius iussa parum pen-
dunt, cum ignavum et externi sanguinis hominem
appellant, postremo pariter, si de vita curaret, ce-
lerius uti regno excedat, denuntiant. Ergo in
10 ipsum coniurat omnis Gallia, se perpetui damno
laesura. Quibus rex auditis, quid ageret incertus
aestusbat. Armis confingere copiam non habebat;
contra deus regium se salvo regni statu sublatu-
ros^a orabat, proat anxia necessitas posecebat. Et
15 quavis iustae animadversionis sententiam remit-
teret, impunitatem rebellionis promitteret, contra-
dictioni veniam donaret, nil tamen remissius Gallica
feritas agebat. Tandem rex compulsus, quam ma-
ximas potuit undequaque copias contrahit, demum
20 in concionem ducit, atque et secum pericula sub-
cant hortatur: *Forz, dicens, adiuvat ausum^a, et
iusto libramini superni inspectoris non est difficile
salvare in multis vel in paucis.* Quibus ex sententia
bellum detractantibus, et ut se ad meliora reser-
varet hortantibus, potius cederet, nam utrum victus
25 vel victor bello decederet^b, dicentes, quod tunc ro-
gnum hostibus proderet, et hostium maxima copia,
quibus impar viribus esset, propinquaret. Unde Ca-
rolus rex necessitate compulsus, excessit regno,
suarumque rerum incertus, ad Arnolfum augustum
30 cognomento Largum, qui tunc Agripinae^b mora-
batur, confugit. Quo cum pervenisset, felox fama
regia implevit atriis, Gallicum regem regno pulsum
advenisse. Unde singuli iuvenum curiosius scisci-
35 tari volentes, ardent virum compellere, causas ad-
ventus exquirere, infortunii casus perdiscere. Quibus
rex facillime effecit, ut causa et nomen eius aures
augusti usque perveniret.

8. Erat in ministerio imperatoris quidam cle-
40 ricus nomine Giselbertus, vir liberalis ingenii,
litteris apprime eruditus, rhetor saepundissimas, con-
siliis aptus, vultu reverendus, moribus honestis
conspicuis, quem ob ingenii famam imperator Gallia
excitum, sibi auricularium et praecceptorem a se-
45 creto staterat. Quem Arnolphus acitum huius-
modi edicto dirigit ad regem Gallicum: *Tuae gentis
homines advenisse audio, quos conceniens ex nomine
nostro, qui sint, cur veniant, quo nos rumore requi-
rant, interrogato.* Qui palatio egrediens, regem ut
50 agnovit, vicissim et agnoscitur, ambo in colla ra-
tentes, largo fletu genas humectant. Deinde Gisel-
bertus causam adventus a rege perquiri et audit,
moxque augusto renuntiat, atque ut coram fandi
regi copia daretur, devotus implorat. Ad haec im-
55 perator respondit: *Aquisgranii palatio veniat, tibi-
que regem audire oportet; locum coram dicendi
quae velis, dabimus; post hinc quid faciendum sit,
fidelium nostrorum consilia deliberabimus.* Nec mora,
60 Aquisgranii veniens imperator palatio resedit, in
ut procubuit humile in terra, ob augusto erectus,
halmmodi edidit verba: *Pro munifica humanitate
vestri late divulgata, rex, ego suplex, a nefandis*

*hominibus regno pulsus, venio, sub alas vestras mi-
serationis confugio, consilium auxiliumque flagito.
Sic autem, quia regnum Galliae, quod vestrum est,
sine vestro permisso usurpasi, miserationem non
mereor, sed istius modi, inquit, servituti devota se-
dultitas — et praecleara dona offert — erga serenitatem
vestram delectat, quod mea protervitas praesumptuose
in vos deliquerat. Etenim si sanam sperem, regnum
sorderet, quod non tua dextera, angustorum incictis-
sime, traderet; sed praedo malignus Gallia pulsum
latuit, periuri Galli sua sponte me acitum sibi re-
gem elegerant, fidem sacramento fraverant, ideo-
que Gallos instabiles, semper ad motus promptos,
non precari. Tibi quoque, licet tali tantoque, revera —
quod non dubito, quia iuramenta infringere n pi-
get — regnum Galliae, si impune ferant, ali subant.
Quapropter ne praecuram praecalcat inquit s, oro,
prohibeat vestri clemens auctoritas; et quia vobis
iure concedit monarchia, rectorem vos sentiat pro-
tervitas Gallica. Regnum quod deonestati tam non
desidero, solummodo vitam defendi exoro. Si me
clementi oculo inspexeris, revivisco, sin alias, exul
ego aeternumque fugatus ingemisco. Postremo mi-
seret te, reverendi nominis regem, ab ignavia hosti-
bus deonestatum esse, et in tantum his regalem
unctionem sorduisse. Haec dicens denovo collabitur,
vestigiis augusti prostermitur. Quem imperator throno
exillens instollit hamo, ac solatari familiari allo-
quio: *Sotae, inquit, metus animo! Dabitur tibi
tranquilla dies, divino praesidio et salvo imperii
statu de adversis prospera sentis; siquidem eadem
mens circa te manebit mihi subiectis.* Sic dicens,
regem dimittit hospitio, ipse in secreta cubiculi
secedit, consilio hac proceres regni vocat, et quid
asper tali negotio faciendum sit, ipsorum arbitrio
deliberat. Quorum omnium unum fuit verbum,
regi in perditis rebus succurrendum, et quam pri-
mam celeri nuntio censent perquirendam, si Galli
coepto velint desistere regemque revocare. Ad hoc
nuntius eligitur Giselbertus, quem imperator huius-
modi edicto in Galliam dirigenz: *Vado, ait, Gal-
lorum proceres convocato, atque is ex nomine meo
dito, non se rem dignam gessisse, seseque gravi-
noxae obligasse, et gravissimo imperii castro no-
tatisse, qui regem elegerunt, quem sponte elegerunt.
Etenim regem deonestare facinus est execrabile, et
quem alicuius sceleris piget, cui regalis unctio sor-
detur? Ad haec ex nostras lenitatis iis suade clem-
entia, ex imperiali rigore auctoritatis impera, ut
quem sine nostra velle et nosse regem super se,
Odone communi deliberatione prius rege destituito,
constituerunt, me iam volente et approbante, regno
pulsam revocent, suoque vel demum errore resi-
piscant, regem cum honore ad proprium decus re-
cipiant; sin alias, vereor, ne in se divisum desoletur
Galliae regnum. Etenim, qui ad nos fugit, non di-
mittimus, sed in quantum Deus concesserit, opibus
auxilioque iuvamus.**

9. Elus inasa nil moratus celer exequitur.
Gallorum proceres Parisius conveniunt, tibi curiosi
imperatoris edicta audiunt, sed non se digna re-
sponsa remittunt, dicentes, nil de se suisque ipsam
attinere, samet usque pro libito ordinare, sibi

^a) supplicaturos test. ^b) dubium esse, vel tale quid accidit; corruptus est locus. ^c) et test.

65 3) E Reginone. 4) Virg. Aen. X, 458. 5) Wormatine. teste Reginone.

considerandum esse, cur et quam ob rem regem pepalissent, et rursus, quem ipso digalorem recepissent. Attamen Gallorum proceres secretius virum conveniunt, et ut se apud imperatorem, qui multitudini obedere non possent, orant, excuset, quo neque consilio neque voluntate protestantes destitutum, simulque precantur, ut per se augustus veniat regemque reducat, ne quid imperatori adventuro contradicatur acturos. Haec legatione percepta, Gisilbertus egreditur e Gallia, et Wangionum urbem — ibi enim augustus natalem Domini celebrabat — nuntia reportat. Quibus auditis imperator paulisper motus, inquit: *Nolini velis, regem recipiant? Non quidem eis arma intendimus, aut bella minamur; veniet rex ipsorum, certe redit in regnum, quem nos vocati consequimur. Rex a quibus laesus sit, videat, et semet ipsum in quantum valeat vindicet; nos tantum ab infensis Gallis corpora armis tegimus. Attamen miles epolis a me non prohibetur, et quid debeat vel caecam, contumax Gallia experietur.*

10. Nec mora, per totam hyemem Arnolphus expeditionem in Galliam praeparavit, et vero novo, cum primum pecudes gramina tondent, rege Carolo victore, Galliam maximo exercitu intravit. Moxque efferatis animis praedae Gallia patuit, et prius in se divisa, tandem ruina damna sensit laesa. Nam per isso milite agri vastantur, villae cremantur, cedunt muri machinis, urbes populantibus armis. Quam maxime tamen augustus potuit, ab humani sanguinis effusione militem cohibuit. Nulla vero senioribus reverentia, sed uti quisque in manus venerat, aut verberis caesus, vel membris truncus, aut cruce barbaque rasa dehonestatus, propria damna gemebat. Unde acerbo motu coacti, undique frequentes Galli conveniunt, et quid de perditis suis rebus agendum sit, seniores consulunt. Quorum quidam armis decertandum et bello censent hostibus occurrendum, pulchram esse dicentes pro patria mori, seque paratos vitam pro laude pacisci. Alii hac sententia dissentiant, et periculosum augusto contraire contendunt, quippe cui imperes viribus esse cernebantur. Odo autem plerosque amicos imperatoris auro corruptos, ut sibi angustum conciliarent, supplicat, et ut monerent se cum consensu Arnolphi regem creatum, arolam iniuste regnum eius invasisse, promittens se, prout augustus placeret, ad omnia quae vellet onensurum. Igitur Arnolphus muneribus flexus, utrosque in concionam adducit, instior qui regnum obtineret iudicatus est Odo, Carolus vero in Burgundiam post ipsum regnaturus succedit. His ita decretis, ipse rex Odo primus, demum secum omnis Gallia, exceptis paucis qui auctores coniurationis se reos maiestatis poenas luituros melinebant, in deditioem concedunt. Hi gravi comminatione conventa patriaque discedunt, dein ad Northmanos veniunt, hosque odocent, qualiter naparrimo dehonestati, quo asta Gallia sint depulsi; simulque, ut nefandissimam gentem, singulari rabie effrenem, quod facillime poterant, nullis promissionibus illectos deuvo evocari recipiant fast.

Harst. Od.
III, 2, 13.
Virg. Aen.
V, 530.

895.

3

1) Minime ipse Arnolphus Galliam invasit, sed exercitum misit, qui sine ullo fructu Odonem aggressus est. — 3) Wormatiacae. Arnulfum revera ambo in-

cant, et inlunctis sibi Hispanorum et Visigottorum copulis, contra regem Odonem, suppresso nomine imperatoris Arnolphi, qui secum tunc morabatur, infinita tunc multitudine, quasi iniurias sibi illatas ultum ire, pergunt. Imperator autem, quamvis omnia Gallia duplex in deditioem concessisset, tamen in coepio non desistit, sed peragrato regno a maioribus singulis necnon uribus et municipiis acceptos obides in Franciam remittit, ipse regem throno reinthronizatus Parisius pergit.

11. Inter ea certior nuntius advolans regem Odoquem gravi tanto percussit, immensum exercitum contra se versum tendere denuntians, qui mox augustum adiens, rem omnem edocat, atque precatur, ne scutum protectionis vel manum auxilii retrahat, sed secum furentibus barbaris obviam pergat. His imperator auditis, non ad voluntatem eius, sed commodius precibus accommodaturus, respondit: *Si in reliquum tibi in rem esset, tecum bello hostibus obviare non refutarem; sed scio, aequato agmine nos ambos pervicax hostis non sustinebit, sed de demum gravi praedio impulsurus cedet, et vereor, ne nobis absente mutantibus Gallis vel efficientibus primariis. Sed et si maiora viribus audente hoste victoria nobis contigerit, meo nomini adscribitur, tu contempti habitus, quasi incensor belli et in quem iniuria ulcisci valeat, vindictae subiacebis. Unde consilio nostro obtemperans, contracta omni Gallia, quas et super in gratiam receptis devotissime tibi parat, insuper sex legionibus nostris suffultus, hostibus obviam ito, hinc praetoriam cohortem nostram addam, quos aequae mei custodes tui capitis ponam. Quibus undique praemunitus.*

Princeps o fortis, postpone pericula mortis,
Christi spe sola praecedens incipe bella,
sicque boni imperatoris et strenui militis officium assumens, ne degenerare te paterno generi accipiam, caveo. Quod si male pugmando desidia aut casu victus bello discesseris, ego in urbem praedictam post terga relictus, celer auxiliator adolabo; si vera victoria, ut spero, redieris, ego te triumpho promoturus Parisius, quae passus locus abundat, praestolabor. Miles mihi qui stipendium abundat, praedare non permittitur, et si quid tumultus post terga reliqueris, nobis efficiente comprimitur. Haec dicens legiones, quas regi submitteret, numerari praecipit; hos sub manu Peringarii Saxonum ducis et Iringi Noricorum palatini comitis tradens, dimisit, ipse cum rege castris usqueaque progreditur, quem et familiariter instruens: *Vide, inquit, quam virum more maiorum exercitum ordines, bellaque miles ut emeritus gerat. Tribus ordinibus totidemque signiferis frontem exercitus munio, aquilam in medio, centos dracones utrinque ad frontes, extrema et cornuum initia sistito. Primus ordo fundis iaculisque bella gerat, nec minus et pili, cum in manus ventum sit; secundus titidem pili et gladiis bellum administrat; tertius vero ad signa cedenibus primis machinis hostem feriat. Supernumerarii post ordines in medio locentur, ut integri pro sauciis accersentur. Expediti equites obviam elaborent, ut si*

vitasse, sed solum Odonem veniense probant Annales Vedastiani. 4) Parisiis nunquam erat Arnulfus. 5) Merae fabulae.

65

pedibus hostis violentior ingruerit, lanceis detru-
dant. Maxime vero aversa sole millem sistite, ne
fulgor armorum aciem reserbet oculorum; ubi
vero pugnare coeperitis, paulatim cornua procedant,
5 atque utrumque ad latera hostes incurramt.

12. Talibus instructus ubi regem dimisit,
quasi quid oblitus celer sonipedem reflexit, atque
inquit: O rex incerto, si cuneis hostis^a fortior
incedat, tu fortis pendens excipito; si fortis
10 hostis obpandat, tu cuneis hostes confertissimos
irumpito. Si propulsatus facile hostis obierit,
sic ex sententia victoria obtinetur. Tunc demum
regem exosculans dimisit, simulque Gisilbertum
clericum suum cum eo dirigens, ut dicta firmet,
15 cum ipso in castris pernoctare iubet. Cui et ad
solatium ut regi intimeret, imperat, quia faciem
eius non reverit, se ibi^b commorante contra eum
arma movissent, perpetuo Northmanos se hostes
sensuros. Quod et postea rei probavit eventus.
20 Nam saepe ab illo fusi bello et fugati, pene sunt
ad interfectionem deleti.

13. At imperator rege digrediens, sanctum lo-
cum venit, sanctissimi protectoris Dionysii suffragia
imploraturus. Quem tunc eiusdem loci abbas Ebulo^c
25 pro modulo suo sibi congruo honore suscepit, sum-
moque studio humanitatis obsequia impendit, eun-
demque studio patriae appellans, qui vera^d sapientia
nixus, male in se ad interitum armatam Galliam
facillime concordia foedere iunxisset, ac regem re-
30 gno regnumque regi incolome restitisset, necnon
barbaris, ut spes esset tunc et in reliquum, suis
viribus eruisset. Monstrat praeterea donaria magni-
fica, quae ab antecessoribus et patribus suis sancto
Dionysio collata, et maxime a bonae memoriae Da-
35 goberto rege sunt amplificata. Qui quamvis pluri-
mum sanctorum templa spoliasset, pluraque orna-
menta male his abrasisset, tamen quem maxime
coluit Dionysio emcta contulit. Sed quia Deus est
diligens iudicium, et odio habens rapinam in holo-
40 caustum, idem rex vita exemptus, cum ad tumu-
landum per longa terrarum spatia deportaretur,
utpote iratae sanctis aliquibus sanctorum templis
examine corpus nec inferri potuit, sed ut tunc ab-
bas augusto retulit, ad declaranda Dionysii merita,
45 cum de eius anima desperaretur, sub eodem mo-
mento quidem vir Domini raptus vidit eosdem
regis animam superni iudicis aspectibus praesenta-
tam. Quem primus theotocos virgo Maria, et post
hanc plarimi sanctorum, quorum templa spolia-
50 verat, constanter accusabant, et iam iamque insta-
bat horrenda vox,

Hunc quo terribilis damnet sententia Patris.
Processit ante thronum Dei areopagita Dionysius
martyr, caput abscissum quasi brachiis vectitans,
nulla pugnarum recensens, pro animo defuncti re-
55 gis, qui se devote coluit, subnixta prece intercessit.
Cuius preces non aspernatus audiit Omnipotens,
moxque Dagobertum poenis extorrem usque in
diem iudicii per diludia amoenissimis locis martyri
60 tradidit reservandum. His imperator accensus, ubi
tantis venis satis regio pavit aspectus, in nullo

a) hostibus test. b) sibi test. c) vero test. d) miranda test. e) commansura test.

6) Ebulonem iam a. 893 interfectum esse vide in praefatione. 7) Excidisse videntur verba nonnulla; ut ostenderet vel tale quid.

patrum exempla degenerans, illic amplifica dona
obtulit, pique magnifice laudatus discessit. Sub
erratione ierarchiam Dionysii ac gesta eius, quae
Hiltwinus abbas imperante Ludwico rege rollanli
stillo e diversis collecta in uno volumine digessit,
in castra secum detulit, atque in hac scriptura ge-
nuino oblectamine mentem pavit.

14. Sequenti die a rege regressus meridie
advenit Gisilbertus, moxque, quia semper ei regiae
foras patebant, tentorium iugreditor. Augustus, ut
in lecto residebat, ierarchiam sinu continens ex-
passam, gesta Dionysii sinistra manu relinuit, atque
ex his quae legerat mirandae^d materiae, quasi mentis
excessum passus, residebat intonitus. Miratur vici-
sim Gisilbertus, qui dum ei fuisset semper familia-
rissimus, cur tam diu stetisset imperatoris alloquio
frustratus. Existimans autem eum pro emissio milite
tristari sollicitum, ita prior affatur augustus: Omnes
actus sapientis viri decet consilio praemuniti, nec
sit incepti nimis properus, ne postmodum eum sit
non coepisse satius. Sed ne te reddam commotum,
eave, quaeso, curis animum, crede fators Deo sal-
vum militem recipies; nam ipso virtus et pruden-
tissimi tutabunt duces. Ad haec imperator: Non
6 pro militibus, inquit, sollicitor, cognosco Bawaros
semper incictos, Francos quamvis superbos cedere
tamen nescios, Saxonum equitum velocitas acies
sternet inimicas, quos scio adunato agmine quia tan-
tos latrones straxissent, etsi Galk auxillatores non
venissent. Verum aliud est, quod ha libris inspicio,
et in perspectis vehementer stupeo; videlicet quem-
quam mortali carne gravatum meritorum praeroga-
tica in tantum potuisse poto fieri contigum, et
ierarchiam ostendens, ut hic, inquit, claret fuisse
Dionysium. Etenim in vita contemplativa, quae, ut
audio, hic incipiens ipsam essentiali divinitatis con-
spicit ei perenniter commansuram^e. Nunquam alter
quis par conspicitur Dionysio, qui angelicam natu-
ram ita profusus ratione perspiciam^f, qui sint
7 angeli, dum Dei conspectibus parent, et qui, cum ad
officia consignata hominibus apparent. Est et aliud
quod mente gero, et quod voto, si fieri potest, paro,
et ad hoc, mi dilecte, ut ad effectum perveniat, opus
habeo quae in te sita sunt, fide, sapientia et taci-
turnitate.

15. Sic dicens, ministrum qui apus adstabat
— omnis enim exercitus meridie castris quiesce-
bat — tentorio excedere iubet, et suspensis undi-
quo velis, imperat eidem ministro, ne quis accedere
valeat, cautius procurat. Quia Deo admniculante,
quod nulli antecessorum contigit, Gallia sine san-
guine nobis paret, haud parum laetor; attamen hoc
regno nil memorabile me gessisse piget. Nam pacis
conditione ubi maxime discordiae sedantur, in brevi
silentio tegitur. Bella famosius gesta et praetari
actus in longum scriptis divulgantur, unde fert ani-
mus aliquid memoriae dignum nostrisque commodis
profuturum hic agere, quo nomen nostrum gloriam-
que in longum possimus propagare. Cum innumera
gesta sanctorum quae legi recolo, nullam inensio
parem Dionysio, et ne te diutius protraham, eius

corpus sanctissimum hic acquirere, domusque ad
 tutelam mei morumque posteram, etiam totius regni,
 mecum deportare gestio, sed quomodo hoc obtinere
 valeam ignoro. Ad haec Gisilbertus: Si pro hoc,
 inquit, regem Odonem interpellabis, qui utique bene
 erga se merito nil tibi negare poterit, celerius im-
 petrabis. Si pro hoc, inquit angustus, Odonem soli-
 citabo, scio, quia celerius obtinebo, sed me in regno
 recedente propria, iustis motibus agitata, utpote
 quam tanto patrono prioraverit, omnis in eum Gallia
 poenas ab eo sumptura consurgit, et ego, qui ductor
 necis ero, malo tantum decus obtinebo. Ad postre-
 mum multus sanguis humanus effunditur, cum prout
 nostri nominis contra poscit, pro hoc vindicta con-
 sequitur. Unde quia non succedit hac via, aggre-
 diendum est alia. Tu ergo, quem singulari scio
 prudentia et astutia ubi si res poscit praeditum,
 quaeso, age accingere ad hoc tam egregium tamque
 laudabile furtum, et si unquam erga te commeral, sine
 eorum te tali periculo opponi. Si impetrabis, semper
 non apud me solum, sed et per omnia nostra regna
 grande tibi meritum conciliabis gloriamque cumulabis.

16. Ad haec plurimum celeri ingenio valens
 respondit tandem Gisilbertus: Prudentia rerum exi-
 tus molitur, et ante initia exitus sunt cogitandi. Dif-
 ficilimum est furto tolli, quem constat maxima cau-
 tella servari. Memini me puero, quando Parisius
 studii, mihi monstratum, ubi Dionysius requiesceret,
 quod memoria excidit. Etenim si quaeritur, ubi sepul-
 chrum eius monstratur, scio, quia non invenitur.
 Nam ut patrum prudentia praecavit, haud facile in-
 veniri poterit. Sed si ipsi animus induzisti, nec in
 hoc nec in illo voluntatem tuam demoror, sed po-
 tum tuum ultra vires devotus exegor, et si contin-
 gat, citam ipsam pro laude tui patiaror. Sed ad
 hoc quod intendis negotium, audi bene, imperator,
 meum consilium; cui si acquiescis, credo, prosperis
 successibus gaudebis. Primum ipsum negotium minus
 acrio poscit parcendum; nulla enim erunt secreta,
 quae non prodant auri fames miseranda. Presto
 cives sunt conciliandi, quo facilius, quae cupio, fa-
 cillitas detur impetrandi. Primum igitur, ut conse-
 quitur, ad proditorem tui et totius exercitus ani-
 mum peri simulatione intendo. Unde et quasi iusta
 animadversione plectendus te offendo, et eiusmodi
 epistolam confingam, quam Gallorum duci in expo-
 sitionem mittam; scilicet ut efflentibus Gallis, qui
 barbaros evocaverunt, secretis secum foedera iun-
 gant et belli simulacra parent. Et cum utrinque pro-
 ductae acies constiterint, tui in fronte locentur, quos
 impigre bella tentantes, utrinque circumventos, bar-
 bari facilius feriant, Gallique terga cedant et fugam
 capiant. Deinde tuis deletis, simul vincito agmine te
 ex improviso incautum opprimant; barbarus enim
 spe praedae facile huc illucque impellitur, aut certe
 te angustis vallatum cogant, ut obsides reddas, nec
 ulterius in haec regna venias facta pactione, cum
 dedecore discedas. Et cum haec ita confaxero, quos
 mihi maxime aemulos cognosco, et quos clanculum
 mei nominis lavidia mordet, his interposita fide con-
 silium denudabo, hisque suadebo, uti tunc patrato
 negotio his terris, quasi magnis honoribus sublimandi
 remaneant. Et, scio, statim hi adulando consilium
 produnt, et me se circumventum putabunt. Tu im-

a) quam test. b) deest test.

pera fidem mentis, et iube legatum meum cum epi-
 stola emissam comprehendere. Mox demutato consilio,
 abbas Ebulus mihi propinquus advocetur, et tam eius
 quam in aliorum Gallorum praesentia causa ventu-
 letur. Cumque me reum maiestatis sententia con-
 vicerit, ac publica securi plectendum addixerit, scio,
 quia pro me frequentes Galli interveniant; utpote
 quorum causa tanta fugitia incipi. Quorum inter-
 ventu via exoratus, vitam mihi perdonato, et cum
 maximo dedecore et tuis conspectibus abiit, et si
 de vita curem, interdicto palam, ne ulterius tuis con-
 spectibus appaream. Sic prociotus, minus Gallis era
 suspectus. Tunc, quem fallere gestio, cum abbate
 Ebulone domum pergo. Interim in eundo et redeundo
 pura me comitatur oratio, et elemosynarum pro-
 sequatur largitio, congestentur vota, ut desideris
 tuis satisfaciatur clementia divina.

17. Placet augusto consilium, et artificiosum
 viri miratus ingenium, orat citari negotium. Nec
 mora, charta confingitur, consilium augusto prodi-
 tur, nuntius cum litteris capitur. Imperator haud
 ignota audit, Gisilbertum caulis mandat servari,
 Gallosque complares advocari; mox imperat cogi
 concilium, simulque exhiberi Gisilbertum. Adfuit
 et abbas Ebulus, quem intendebat omnis consilii
 machinatio, et prior angustus ingressum ac voce
 sollicitat Gisilbertum: Bene nunc et semper adoe-
 nias, Gisilberte, nostrorum fidelium maxime intime,
 nostris consiliis usque servator, nostri capitis solus
 spes, magni te confirmatio regni. Respondit ille
 altitansens con tantarum rerum inciscis: Hactenus
 quidem quam maxime vobis pro modulo exultarem
 fidus, et in reliquum idem permanere devotus. — Sine,
 inquit angustus, probasti, quasi fide circa nos ste-
 tisti. Sed quid sis futurus, in reliquum iam manet
 conclamatum. Deinde ad astantes: Introducite, ait,
 illum superrime captum, ut quid afferat, nostrorum
 audiat coetus fidelium, et dum audiant, quid super
 hoc agendum sit velocitus statuant. Nec mora, in-
 troducitur miserando habito legatus, medius et colla
 catenis adstrictus, quamvis consillorum inciscis, ta-
 men manu tenens chartam cunctis qui aderat mir-
 randam. Sed visa charta stupidus conticuit Gisil-
 bertus, et vultum huius delictus, coepit adstare
 tremebundus. Tum prior imperator: Regis senten-
 tiam oportet esse clementiam, unde solatur qui
 adstat, ut credo, consillorum inciscis; minus enim
 refutare quoscumque quae sibi dominus suus imperavit.
 Sic dicens, iussit chartam resignare et in praesentia
 legi, cuius exemplar erat huiusmodi: Theodoni viro
 iure militari saepe experto et probato, Gisilbertus.
 Cum plerisque patrum fortia facta recolo, haud pa-
 rum animi exortor, quod

Perdita gens Rhemi, quae necdum vincula fraeni
 Collo decussit, quae lex imponere iussit,
 Vixit victores Gallos deo sternal inermes.

Saepe Gallorum impulsu Romanae res fractae pene
 sunt et pressuratae, et nisi Dei providentia ser-
 vata fuissent, a Gallis victoribus capitulis Ro-
 mana incendio confagravissent, et antea Ro-
 mana imperia Partus extinxissent, quam his Gallis
 cedere nosset; et nisi pene toto orbe subacta, de-
 cenni consulatu hanc ferreus Caesar vix summo
 labore perdomisset, adhuc Romanis Gallia non pa-

1 ruitet. Et quis mirum, si Caesar Gallias perdo-
mit, qui etiam quaque coloribus universum orbem
victor impetit? Sed istaec commemoratio est in
adversis exsultantis animi roboratio. Regem Gallias
5 persequendi indoluit, saepe necum lacus patrias
dama fecisti; etiam Gallias sceptrum hominum in-
dignissime gerit, unde et in perpetuum incutatur
Gallia, Francis subacta gemebit. Quare me solum
reperisse consilium, cui si obtemperabis, his male
emerueris patriam tecum liberabis, pristinamque li-
bertatem restituebis.

10 Fraternalis acies moturus, vadis ad bella
partem detestanda partem exhorrenda. Utriusque
Galli ductores, barbarus hostis praemis aut spe
15 praedae facile hoc illucque impelitur. Unde pacis
conditio cum hostibus placeat, cum his secretis foede-
dera iungit, alia^b bella simulat. Ubi ad rem ven-
tum erit, scio, Teutones, ut milles iociti, alacres,
in bella prorumpat, et necdem opponitis coribus hos
20 utriusque aliatos hostis faciem Gallias terga cedat et
capit^c, et ne quis evadat cautius forfitem praeco-
ceto. Post iunctis agminibus Augusto obitare ipse
necesse est, nuntio territus cedat; egomet vero id
officium mihi iungo, et id sedulus ago, ut receptis
25 belloque captis imperator obsides reddat, et ne ul-
terius in haec regna veniat, facta pactione discedat.
Nunc Augustum deseram, tecumque his regnis subsi-
stam. Tunc meo praesidio tu in regnum subrogatus,
per Gallias urbes regnabis. Quid plura? fac, te
30 curam sentiam. Etenim in negotio ventilando con-
silia, in agenda re opus est animis.

18. Perfecta epistola et declamatorie pronun-
ciata, adstant testes, fidem scriptis dantes. Fre-
mitus diverso tollitur. Teutones viro infensi, cen-
35 iam prodicione laesi atque in Gallia victoribus sint
fusi et fugati, iratis^d animis ad alciscendos iniurias
sunt incitati; Galli velut iam victoribus elati, Gisil-
bertum victoriae auctorem quamvis dicere musent,
animis extollunt. Tandem imperator, indicto silen-
40 tio, Gisilbertum, quid de his diceret, fateretur, no-
darete^e, perquirat. Tum ille: Nil quidem contra-
dicere valeo, qui facti consensu, tantis testibus con-
victus assisto. Fateor, satis haecenus vobis fidelis
fuit, et in hoc perstitissem, si non patriam a vobis
45 laedi doluissem, et ob patriae libertatem huius con-
silia incepti machinationem. Quod si ad votum
efficissem, libens hoc pacto victor appetissem. Nunc
autem, quia Dei providentia mea impeditis consilia,
pro criminis merito mori paratus assisto, et est mor-
50 tis damnum laeo, quod constat pro amore sustinuisse
patriae. Ad haec angustus: Auditis, inquit, proce-
res regni, damnosam crudaciam proditoris nequissimi,
quem inopem et advenam suscepimus, maximo honore
55 extulimus; crimen regni ut diluimus forimus, et qui
manducavit panem mecum, levavit contra me cal-
canem suum. Ad illius consilia optinatum meo-
rum gerebantur commoda, negotia regni arbitrio
tractabantur praedonis maligni, eius sententia omnia
acuti proditi solertia, omnia aula et parati, cui vo-
60 luit profuit, cui complaculi nocuit. Postremo ipso
impulso haec in regna veni, ipso interventore in
regnum Carolum inhoneste pulsum restitui, et in
Galliam barbaris defendendam exercitum emisi. Sed
quid ego plura? Ergo, Gisilberte, tanti pretii Romanam

imperii putasti, nec reverendi nominis puduit, qui
pro praemis veras virtutis nos prodicione maculasti?
Sed non impune tantas te nequissio strophas, furci-
fer, senties, et solus exemplum mortibus, supplicia
huc; nec nostro imperio insulasse te impune gau-
debit. An adeo lenitas publicam securim hebetavit,
ut etiam caput esse rotare vis non sit? Dixit, et
affert publicam securim, sententiamque dictari
imperat.

19. Cum abbas Ebulio hoc decipiendas con-
silio quasi mature peritum propinquum indoluit
— nam e conspectu pulsus, velut lictori fuerat tra-
dendus — genua augusti complexus, manus tetendit,
et huiusmodi precantia verba profudit: Fateat apud
te, domine, precibus meis locus, quas tibi profudit
animus miser amarissime turbatus. In Deum et te
graviter miserandus nepos meus deliquit, seque gra-
vissimo sceleri et sempiterno opprobrio obligavit.
Nam consilium quod intendit nec te nocuit nec nobis
profuit. Sola divina censura, quam ille ex merito
offendit, te, qui iustitiam secutus es, defendit. Cum
7 Deo sensisti, qui regem nobis iniuste pulsum resti-
tuiti, quem nisi tua maxima et benignissima virtus
defendisset, impunita paucorum enormitas atque
perdidisset. Unde si sanum sapient, semper apud
Gallos nomen tuum, honor, laudesque manebunt. Viri. Ann.
Nec immerito; qui nunc interitis pro nobis pugnas^a,
1,905.
quos neperime hostes acerbissimos tolerabas, gens
que nefandissima pro nobis sentit tua arma. Pro
multitudine a te gestorum, in nepotem meum pauca
beneficia memorasti, quem egenum multiplici honore
ezultasti, et famosum a secreto tui auricularium ce-
lebrem effecisti. Qui quia collatum honorem, quo
dignus non erat, infelix non servavit, se magis quam
te laesit. Est tamen cautio iustissimi Domini, ut
homo ignoscatur homini, dum conservam — omnes
enim id sumus — soliti debito centum denariorum,
ipse solutus debito laetetur, ut sunt delicta hominis
in Deum decem millium talentorum; et quotidie do-
minica oratione postulamus, ut sic debita nostra no-
bis laeet Pater supremus, prout nos debitoribus no-
stris relaxamus. Deliquit in te homo malignus col-
lato sibi honore indignus; te innocentia illacsum
servavit, illum iusti moderaminis libra nefando mo-
limine impedit. Quam ob rem ad totius cleri re-
verentiam, meritam suspende sententiam, quem ille
miser dehonoraavit; unde et perpetuo probro sub-
iacebit. Soloe, piissime, compeditum, erige meritis
allium, ut dum veniam donaveris reo, a delicto
maximo solvaris a Deo. Vae misero mihi, qui
ipsum bene educatum ad tuum destinavi servitium,
si modo merita sententia tollit, in quo omnis mea
cura pependit. Haec dicens, omnium vestigiis pro-
volvitur, atque ut secum pro vita Gisilberti inter-
veniant, precatur.

20. Quid agis mortaliam stolidissime, maxima
simplicitate aixe, pro persecutore proces fundis?
pro deceptore intervenis? perniciem tui defendis?
Gisilbertum, totius Gallian detrimentum ne reverea-
ris? te magis ipsum diligit imperator, te magis
quam ipsum laedit! Nam omnis haec artis structura
te magis quam Gisilbertum erit laesura, et antea
pato augustus imperio renuntiasset, quam eius in
sanguine ferrum tinxisset. Sed ne quisque tibi

65 a) cito text. b) alam text. c) ipse text. d) reia text. e) deest text.

7) Locus corruptus. 8) i. e. debellat.

sanum sapiens culpam succenseat, etiam orbem totum Arnolphus imperator movisset, si tanta versutia impulisset. Quae enim tanta est perversitatis machinatio, quanta dolosa simulatio? Securi se percussurum velut publicum hostem augustus simulavit, quem non segnus propria vita amabat. Et enim si vera proditiōne infamatus esset, et si inultum Arnolphus dimisisset, tamen ne deteriora efficeret valeret, non liberum abire permisisset, sed interim, dum regione excederet, inclusum servasset. Sed ne datus augusto et regi per omnia fides fidem violasset, etiam si ad eum proditiōnis consilium pervenisset, qui firmiter hanc tenuit, quando regnum Galliae tanto in turbine inconvulsam proprio regi servavit.

21. Peracta abbas Ebulō oratione, quam prosecutus est pro nepote instantissima prece, rursus acriusque partis diverse fremitus surgit. Teutones, itidem at antea, viro infensi supplicium sumi possunt, Galli omnes — nam singulos, etiam ipsam augustam illacrymari coegit — viro compassi, unanimiter Gisilberto interveniant. Tandem imperator Arnolphus, ut in hoc facillima poterat, ad misericordiam flexus, precibus Ebulonis et ceterorum Gallorum annuens, dixit: *Quid agam super tali negotio, animo in diversa distractus ignoro. Esse quidem regni negotium contiguum, malo exemplo perire sceleratum, ut ceteri metum haberent, ne posthac talia auderent. Sed quia Gallis obesse nequeo, quos bene valere cupio, pro amore Dei et reverentia totius cleri, inquam pro amore Dei, qui me tantis fraudibus circumventum serocit, in hoc, o Galli, vestrae annuo petitioni. Vivat licet nobis, inquam, viva, sempiterno opprobrio pateat, pro nostri misericordiam ei vitam concedimus, et ne vacuus abeat, proscriptioe subimus. Attamen si de vita curet, nunquam faciem nostram videat, nunquam in nostra regna veniat, in hoc triduum, dum se aliquo concedat, pace sequestra inducias habeat. Haec ei vestro interventu me indulisere sufficiunt. Nullus mihi posthac sciphoantam nominet. Memoria iusti cum laudibus nostro corde deletatur homo damnatus.*

22. Sic dimissus, libere tentoria repetivit Gisilbertus. Dona plurima, quibus ab imperatore honoratus abundabat, secum asportans, cum Ebulone abbate onustus domum perrexit, rogans eundem iter accelerare, castra exosa relinquere.

Voto dissimili pergunt simul ecce gemelli, Alter amore plenus fuit, alter fraude repletus, Hic quo salvetur gerit, alter decipiatur. Portat Arnolphi gaza plurima Gallis defrimonto fatara. Multa in eundo et varia sermocinando saepius fertur Gisilbertus post terga respiciens dixisse: *O meum astutum consilium, peccatis meis annullatum, si centum esset ad effectum, quantum te, Gallia, promississem, quantumque te, Germania, humiliassem. Interim ad sanctum locum perveniant, abbas claustro receptus, fratres convocat, quam ob rem ab augusto accersitus sit nuntiat. Tam casus nepotis enumerat, qualiter ob proditiōnem, quam ob amorem patriae occiperat, sit proscriptioe damnatus mortisque addictus; vix se interventore mortis sit imperio liberatus proscriptioeque solutus. Simul rogat omnes, ut viro compatiēter asyllum pandant, sicut casibus misereantur, et fluctuantem eius animum conso-*

a) vel tale quid exordii in textu. b) de text.

lentur. Nam sic est, inquit, o iudicio cuiuscunque mortalis, fastu superbiae tumescens, ut tunc miserandus cadat, cum se in perpetuum stare putat. Deinde in collegium Gisilbertum advocat, eumque fratribus commendat. Qui iussu patris obtemperantes, eius fluctuantem animum variis consolationibus levant, variis scripturarum sanctae paginae reficiunt, et qui pro patria haec periculis fluctuantem consent, eum pro meritis Francis sit odiosus, pro eodem nunc Gallis semper fiat festus. Post haec omni humanitate exhibita, laetissime coenatus hospitio dimittitur. Quem dum dormitum dimisit abbas, valodiceum sic admonuit: *Breves sunt, fili, in hoc triduum induciae. Quid de te statuendum sit, adhuc versatur in incerto periculo. Unde quid facturus sis, solerti cogitatione hac nocte praemeditato, idem et ego facturus ero. Nam periculosum est te mecum sic diutius retinere, cum regi et imperatori constet aequo te odiosum esse.*

23. Plurimum ipsa nocte animo volvens, in somnis permansit Gisilbertus. Sequenti die, ante solis ortum misso nuntio, Gisilbertus abbatem obsecrat, ut ad hospitium ad se veniat, et aliquos ex senioribus secum exhibeat. Qui in omnibus votis juvenis paruit, velociusque cum fratribus adventi. Mox semotis ministris, ita fari voce subdola incipit Gisilbertus: *Quia plurimis perturbationum fluctibus patui, hac nocte sollicitus celeri ingenio aestuari, et ut plurimum ingrui factus molestiarum, mens utique fluxit per plura. Per regna Arnolphi, ut aliquo militatum habeam, transire non audeam, ac terra Odonis regis metu residere non audeo; sub dieo fasus undique vallat exercitus, etiam si voluissem, nusquam me adhuc subducere possem. Dum haec et plurima pertractat vigili animus, incidit in mentem ille psalmographi versiculus: „Domine, refugium tu factus es nobis a generatione et progenie:“ item et alius: „Deus noster refugium et virtus, adiutor in tribulatione, quae invenerunt nos nimis.“ Dehinc, ut credo, ex respectu divino irrepsit acrius cogitatio praecordis, quia varia sunt mysteria divinae vocationis, quae interdum vocat per prospera, vocat et per adversa. In prosperis dum florui Deum sequi dissimulavi, et ecce adversitatis turbo illisit, qui hoc tenore Deum sequi suasit; si sic vocantem Deum sequi contempsero, ne barathrum aeternae mortis incurram, cereor merito. Unde mundum relinquere, mundi fugientibus pompis renuntiare est animus, atque sub lece Redemptoris iugum concedere, vestroque collegio, si non principum formidine tacti trepidatis, cupio sociari, et si ita vindicta possit, est mors corporis despiciabilior, si prius egomet sponte mundo moriar. Et scio, si resciverit, idem augusto placebit, quia sic me minus suspectum habebit. Et ne hoc vobis durum videatur, non vacuus venio. Quidquid enim devota sedulitas servituti promerui, necum laborum praemia attuli. Ecce, inquit, et apertis secum allatis scriniis, thesaurus ostendit, ipsamque pecuniam in conspectum eorum qui adstant trifarum dispersit. Haec, ait, pars cedat communitate utilitatibus fratrum, unde et ego perpetuo velut unus ex vobis vicium et vestitum sine murmure consequar. Hanc, ait, partem thesauri separatim, pater, concedo tibi, ut pro ambobus nobis partim*

8) scilicet idem. 9) Psal. 89, 1. 10) Psal. 45, 2. 65

mans elemosynaria distribuas, partim utribus pro-
 priis expendas. Et hoc promereri cupio, ut votum
 meum adimpleas, atque super hac tertia parte de-
 sideriis meis satisfacias; hoc enim voto retineo et
 5 toto nisi animi desidero, ni pater abnuas, et si non
 peccatorum malissima impediunt, ipsam pecuniam
 super sanctissimi Dionysii corpus venerandum po-
 nere. Vellem enim libentissime scire, quo loci hic
 situs sit martyr amicus, ubi retinaculo cordis pro
 10 indulta sibi potestate remittendi vera spe indulgen-
 tia valeam profundere. Libet etiam pro memoria
 amorum nobili fabrica ornatum tali patrono prae-
 parare, ante omnia autem, ut dixi, damnosa pecto-
 ris crimina ad sanctos cineres revolvam.

24. Ad haec abbas Ebulus: Grates, inquit, Sal-
 vatori quam maximas refero sanctoque huius loci
 provisori Dionysio, quia, ut animo accepi, te inveniit
 mutatio dexterarum Ecclesiae. Hoc votis cupio, hoc omni
 cordis meo desideravi, et ut spero idoneus inter-
 20 ventor cum meis omnibus hac nocte percipili prece
 apud Deum obtinui, nec in hoc nullum terrenum prin-
 cipem revereor, quia oculum Christo consignem ex lupo.
 Sit in hoc nobis adiutor Christus, verus omnium pas-
 tor, et te ovem devotam, maleque vellem per cebras
 25 diciturum dissipantem, sacris humeris impositum, ad
 ovile Sion reportet, ubi congratulantibus caeli civi-
 bus, candidulo gregi assignet, et albo vellere indutum
 se aeternaliter prosequi faciat. Verum, quod po-
 stulas de thesauro super sanctissimi Dionysii corpus
 30 ponendo, accede! Adstant, ecce, post principale altare
 tres simul sarcophagi; continet medius corpus Dio-
 nysii, hinc inde alter Rustici et alter cineres servat
 Eleutherii. — Non ita, inquit Gisilbertus; nam saepe
 creditur filius, quod merito negatur extraneis. Qui
 35 te patrem eligo, non simulacra quaero. Scio, pater,
 ubinam isthaec crypta laet, quae simul sanctorum
 corpora continet. Memini enim, me puero, quia
 aliquando custodem ecclesiae hunc administrantem
 intus consecutus, mausolea sanctorum inspezi, mar-
 40 moreas tamen tumbas hac manu tetigi, sed quae
 Dionysii corpus contineret, imprudens non notavi.
 Unde, pater, precor, ne abnuas, sed desideriiis meis
 in hoc satisfacias. Etenim si in altare obedientiae
 me mactaturus semel tibi colla submittero, semper
 45 fidus, stabilis utilisque manebo, et in hoc votis meis
 annuas. Non enim emo, et pecuniam monstrans,
 ecce, ait, pretio. Tu vero rogatus sis voti dator,
 tu ipse monstrator, et ut in consortium fratrum re-
 50 cipi merear, idoneus, quaeso, accedito interventor.

Adhuc cunctante abbate pro Gisilberto, quia sin-
 gulos in praesentia seniores dono corruerat, in-
 terveniant fratres devoti, dicentes, nullum hunc se-
 cretum celari debere, si scum Deo militantibus
 ipsorum velit sociari collegio; se vero felices fore,
 55 si viri^a tali ingenio praediti mereantur consortio
 igitari. Memorant praeterea tali thesauro ipsorum
 indigentiam posse expleri, pauperiem expelli, in-
 opiam ditari. Hinc te, pater, aiunt, dispensatore
 solantur viduae, hinc luctuosi avent pupilli, hinc
 60 templum hoc Dei venustissime poterit ornari. His
 vocibus tandem abbas victus: Mane, inquit, cre-
 pusculo diei incipiente, quia te saltem fore cupio,

tuis, fili, desideriiis satisfacio, quod a me non impe-
 trasset etiam ipse imperator, si praesens adesset.
 Insuper simul cum fratribus multius satis filius con-
 gregationem de te convenio, quin et tu ipse licentia
 aggredere, congregationi iungere, et quaecunque li-
 beat, singulos fratrum concitans licenter effare.
 Faret ovans dicto Gisilbertus, singulos conveniens
 familiari alloquio, veteranorum quemque, ut antea
 sibi cognitum, nominae vocans, iuniorum genealogias
 requirens, illius generositatem, illius alterius hila-
 rritatem, huius florens studium, istius laudat fortia
 facta patrum. Praeterea singulis, quibusque pro
 modulo, manuscula largitur. Unde et in brevi
 omnibus aequo charus, nulli fuit suspectus.

25. Igitur nocte consecuta matutinas horas
 praeveniens Gisilbertus, solito citius surgens, ora-
 torio intromittitur, dum matutina synaxi celebrata
 fidem promissi praestolaretur. Mox fratres oratorio
 secluduntur, adest abbas cum tribus, quintas hic
 immiscetur Gisilbertus. Est in ipsa ecclesia sub
 sanctuario crypta latens, tribus fornibus terra tenus
 mersa, mirandi operis, sed intus sanctorum ossa¹¹,
 pretiosissimas margaritas, quam fertur quondam
 Catula sancti martyribus, quae corpora eorundem
 gurgitibus mergenda raperet, condidisse, ceu sibi
 suisque digna mausolea statuisset, in qua sancto-
 rum corpora collocavit, in qua etiam plurimos
 christianorum occulit, quando persecutionis fer-
 vor incanduit, quos etiam quasi diis manibus liba-
 mina deferens pavit. Ad ipsam cryptam aditus
 occultus, raris perviu, monstratur. Namque sub ipso
 ambone, unde euangelium pronuntiat, et unde an-
 tistes Deum praedicat, ostiola latent, ubi caecis
 foraminibus cry ta diri poterit. Ibi abbas Gisilber-
 tum, patranda scelera aditum praebens, introducit.^p
 Intus simul martyrum corpora marmoreis thecis
 recepta iacebant. Sex hinc et sex inde, medius
 ceteris^o eminentior, Perio¹² receptus, iacuit Dionysius. 12
 Tunc abbas: Ecce, inquit, fili, decus quiescit Grae-
 ciae, spes hic iacet Franciae, apostolus, martyr,
 gloria, honor et protectio totius Galliae. Huc, fili,
 accedito, desideriiis tuis satisfacio. Pone centupli-
 cato foenore recepturus dona, prome securus de
 mercedis voto. — Faciam libens, Gisilbertus, simul-
 que donum aperit, quod veste latebat, scilicet pal-
 liolum totum aureo intextum, quod imperator Grae-
 corum Arnalphi augusti mirabile donum miserat,
 et hoc expanso, tumbam, in qua sanctus martyr
 iacuerat, totam obauit; et ut expandit, statim mi-
 rantium oculis in rugam contractam^o subtraxit: Non
 ita, inquit, pater condizisti, nec sic sponzondisti.
 Cernuntur hic magni decoris marmora, nec dubito,
 quis maximi pretii claudant corpora sancta; sed
 nullam certius cerno signum quod illorum contineat
 Dionysium; hunc enim animus fert visere. Forsitan
 solers cura patrum insidias cavens, non in medio,
 fortassis in ultimo ipsum locavit. Unde, quaeso,
 mihi tumulum aperite^o, ut certus donem, cui mea
 dona meque devoci; aut si displicet, dicite, si ego
 meaque dona vilescimus, celerius me alio conferam.
 Sic dicens aureus Philippus manus tinire facit, ma-
 neribus extaescans oculos. Ad haec abbas Ebulus:

a) viri et praediti test. b) introducitur test. c) certius test. d) contracta test. e) aperiri test.

11) scil. occultens. 12) scil. marmore.

Et quo, inquit, praesens Gallorum apostolus hac est tumba locatus, nulli est corpore visus, nullus patrem est ausus sancta ossa contingere, nullus, ut maiori honore conderetur, ausus est abhinc levare. Sed si ista animam induxisti, nec in hoc nec in nullo tibi adhaerabor. Unde orationi pariter incumbamus, et in hoc praesidia sancti martyris imploremus. Haec dicens, una cum fratribus diuissime orationi incubuit.

Virgil. Aen.
III, 54.

Auri sacra fames quid non mortalia cogit

Pectora? Non pura oratio funditur, ideo^{a)} interni arbitri aspernatur. Avaritia viram illeceat; nam ni vota concederetur, se discessurum Gisilbertus minitabatur. Quid multa? Abbas nefando operi accingitur, et accepta dolabra summo labore, quinque viris adalantibus, operculum dimovit, moxque admoto lumine, sanctissima membra, ut erant involuta, conspiciunt, et ad caput inventa et prolata est charta, huiusmodi praeferebat scripta:

Haec charta in sepulchro est inventa: In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Notum sit omnibus, quod hic est corpus sanctissimi Dionysii, qui a loco Ariopagita, et patrio nomine Ionicus, christiano autem agnomine est appellatus Macharius, a sancto Paulo Atheniensium ordinatus archiepiscopus, apostolica auctoritate beati Clementis papae universus totius Galliae constitutus apostolus. Pro fide Christi sub Domitiano caesare, praefecto Sisinnio 7. Idus Octobris gloriosum martyrium perpetrauit, et caput proprium per duo milia fere deportavit, usque ad locum, in quo nunc Dei dispositio requiescit humatum, sine cessatione te Deum laudans et dicens „Gloria tibi, Domine.“

26. Perfecta charta iam certus Gisilbertus accedit, thesaurum quem decreverat apponit, et ut erat patens, sepulchro incubuit, palamque haec orationis verba profudit: O pio omnipotens Deus, qui per legislatorem Moysen famulum tuum Israehelis mandasti, ne apparatus in conspectu meo vacuus, cum nullus dono indigeas, sed magis sinceram mentis vota requiras, suscipe peccatoris oblationes et vota ex corde contrito et humilitate, quod tibi gratum sacrificium dedicasti, prolata, sintque haec^{b)} accepta et aequo compensata, cum duo quondam viduae minuta, et eo magis gratiora tibi, quaeso, quo constat, totum quod habeo mecum tibi in hostiam trado. Dives ditiori voto, voluntarius autem pauper centuplicato fœnore me locupletandum sperans, memet meaque tota depono. Hic scilicet deposita gibbi sarcina, aptus tuo regno per foramen^{c)} acus transire cupio, arctasque vitam et angustum iter ad te, Iesu, ducens arripere gestio, tu manum porrigere lapsus. Erige, piissime, nequissimi perosoris milleformi machinatione allisum, alleve me prostratum, sobte miserabiliter compeditum. Heu, heu, miser! quantum obrerans defectu huiusmodi ab Ierusalem tendens, latronibus vulnerandus patui; tu Samaritane — ecce paratus sum, suspicio — pone in iumentum, impende curam, infunde austeritatis vinum et gratiae oleum. Ecce, adstat stabularius, geminum denariorum pretio conductus, me avidum cures in stabulo, qui certus sit, quia, quodcumque supererogavit in me, mercedem accepturus est, in ultimo examine te redeunte. Tuque,^{d)} condiretur text. b) hoc text. c) formamen text. d) adsto text. e) huc text.

13) vox excidisse videtur; id est conscientia.

sanctissime martyr Machari Dionysi, accede, quaeso, precator ad Deum pro votis devotissimi servuli, ad sis adiutor in oportunitatibus; et quae inveniunt nos nunc, in his tribulationibus amos votis, ad ista^{e)} praecipue casus infer Dei omnipotentis caritas, defer et hinc^{e)} veniam, quam me vis corde non feto quaerere desideratum. Fac me vocis incepturum, specialem te sentiam factorem et patronum. Suscipe — ecce, reddo — vitulum laborum, tu fac complacere Domino, te impetrante super me vitulum novellum, cornu quondam evangelicis praedicationis et angulas clinicas scientias fodientes et inimici evasionebus recalcitrantes producentem. Haec dixit. Deus quasi defectum passus, votum suum prosperari tacita prece submurmurat. Ergo unius horae spatio lacrymis et orationibus insistens, fluctum inundatione sancta ossa humectat. Tandem surgens, omnes hinc inde anfractus liventi oculo perlustrat. Demum ante pedes altaris corruens, grates refert dicens: Iam, ut promissisti, sibi^{e)} considerabam, certum me, pater, reddidisti; nullus remansit locus querelae, procul remoti molimina dubitatis anxio. Resigna, pater, thesaurum desiderabilem in fores martyrum, tuam, resigna thesaurum. Servo Gallorum apostolum, nostrae tu^{e)} telae^{e)} longum profuturum. Iam te, pater, efficiente, gustans gustant, quam dulcis est Dominus; iam ipse cum Maria ad pedes residens omnipotentis Domini, videbat mihi verba Dei intonantis et genium promittentis audire. Itaque ad tam dulcem Dei gustum^{e)} sibi^{e)} accedere, ac iugum eius suave et onus eius leve suscipere. Unum tamen est, quod oro repetens iterumque effugio, et hoc apud te obtineat.

Charitas non facta, quae semper odii delicta. Libet enim postulum Martini respirare et ex stipendiis^{e)} diis, quae adhuc nullis meorum relinquenda considerant sancta, coemulam, mihi, pater, displiceat, fratribus praeparare, postea Mariae optatam partem eligere et initiare, et huc in perpetuum insudare. Ad haec abbas: Quando, inquit, maxima, et quae difficilissima^{e)} factu erant, tui causa libenter fecimus, quanta magis dulcia, blandia et utilibus contigua amplectimur. Et te digna geris, quando te ipsum hostiam vitam, sanctam, Deo placituram maculare disponis, ceterum hominem cum actibus suis depositurus, novum, et 45 qui secundum Deum in iustitia et sanctitate veritatis creatus est, inditurus, mare Domini sanctam coenam ministraturus adstabis. Nil contra vis volo; tua omnia tuque placetis animo. His dictis, sepulchrum clauditur, crypta aeneo pessulo obseratur, 50 thesaurus sacrorum reconditur, abbas cum fratribus concedunt elastro, Gisilbertus refectionem paraturus, hospitio.

27. Interea in castris augustus nimis pro Gisilberto sollicitus, episcopus, abbas ceterumque in 55 exercitu clerum convocat. et prout secretum imperatoris celari conveniebat, interposita fide consilium denudat, rem omnem denuntiat, quantum mens aestaret Dionysii reliquias acquirere et eum in regnum deportare, et qualiter pro hac machinatione^{e)} has omnes turbationes confinxisset, et ob hanc rem Gisilbertum a se proterebasset, et quid deinceps faciendum animo praestruxisset. Deinde simul omnes implorat orationis iuvamina et elec-

65

magyarum larga munimina. Ipse incoenatus toto triduo degabat, soloque villissimo pane et aqua refocillatus, aegra membra recreabat, cordeque contrito et spiritu humiliato indesinenter Deum precor fadit, et idem secum omnem clamorem facere suscipit. Quorum clamor in aures domini Sabaoth introivit, unde et ad effectum res pervenit. Vincitur enim tribulatio, ubi pugnat sancta oratio.

28. Nec interim sancto loco Gisilbertus, vscat, devota solitudine laborans, praeparat convivium regio sumptu magnificentum. Nam ex diverso apparatu, quicquid adhuc cupierat, clam sibi castris ab auxilio, quasi ab amicis sibi missis, advenerant. Agnus canonicos horae solito maturus, sexta expleta festinant, celerius obtenta charitatis refectorio discumbunt, ordine consueto convivio immorari inusitato. Riteim exquisitis epulis replentur mensae peregrinis terris conquisitis, apponitur piscium copia, quos ex Danubio miserat Pannonis, nec deerat Rheni fluentis diversi copia piscis. Ipse adstant devotus minister ac pincerna diversa circumfert calicibus vina, et prout cuique libuit, haec praebet vina Italiae, haec superioris Pannoniae vina, sed haec omnia vicit sycera ex diversis pigmentis confecta. Circuit Gisilbertus, singulos inebriare avidus, nomine quemque vocans, hortatur convivare, laetum diem ducere: *Credo, dicens, quis non surripit ebrietas, ubi vna po rigi vera charitas.* Conticit sancta lectio, et ut in conviviis solet, inanis perstrept fabulatio. Hic Gisilberti laudat habitum, isto modestum ingenium, miratur ille virum faciundum, alius urbane oductum, nec silent composito gradu incessum. Postremo unice charus in omnium ore versatur Gisilbertus.

29. Parcus, quareso, bibite! Ingriditur blando vinum, in novissimo mordens assimilabit colubrum, adstat convivator infastus. Hens, inquam cavete! Pelle sub anguina gerit hic male corda lupina.

Subdolos suaser credulis mox erit pervasor, et quem modo unanimes laudatis, mox in perpetuum odiosum vituperatis. Protrahitur longum convivium serum in usque vesperum. Balbutientibus linguis celebratur vespertina synaxis. Iterum pulsatur signum, dono invitatur ad refectorium. Adstat Gisilbertus vino coronatus coronam manibus tenens pateras, ingenti auro celatas. Mirantur opus nunquam antea visum, bibuntque immoderate vinum, dum usque Gisilberto complacuit, et donec omnes nimia ebrietate fatigatos vidit. Deinde recepta vasa hospicio remisit, fratresque quieti indulgere suavit. Parent vino, ut erant fatigati, pausare gestientes. Communiter ab omnibus omittitur collatio, pauci concedunt completorio, plures pausgari dormitorio. Remansit abbas Ebulus cum Gisilberto solus, cum hospicio secedentem valedicturus. Quem medium amplexus, versuta fraude alloquitur Gisilbertus: *Iam, ni pater venerande, nullus mihi remansit locus querelae, qui omnia quae desideravi a te facillime impetrandi. Unum est, quod demum efflagito, et quod ultimum mihi concessi desidero. Prope instat, pater, et adest, cum mihi alieno more vivendum est. Interim non plus ista nocte ad pelle mihi concedito vivere, et cum custodibus haec nocte in oratorio permittite vigiliam agere, ut initia conversationis praemuniant*

et dedicent vota orationis, et ut quod hodie amantissimo servitio occupatus omisi, vigili cogitatione, quis fuerim, et quid futurus sim, mens expedita libera mihi valeat suggerere, mox te patrocinante districta meorum actuum munimina corrigere. Ad haec, quid necessarium reor te scire, iam transierunt induciae, quare timeo Francorum insidias, pater diligende, quae si isthac una nocte tua munimina devotabo, iam postea tuo collegio sociatus amulabo.

30. Nil moratus abbas, ut eam mane tentum ductabat, aperitis ecclesiae foribus, commendabat sui perniciem custodibus, praecipens, ut quemadmodum sibi placet, ita ipsis ministrantibus ipsa nocte in oratorio degeret. Ipse aeger morarum taedio infelici somno quietarus se collocat lecto.

Aderat nox infans dolo Gisilberti testata ac perpeti maerore Gallos immersura. Et primum breviter orationi incumbens Gisilbertus, moxque oratione surgens, dixit custodibus: *Hodie, fratres, quia via obtinueram prout libuit fratrum servitio insudare, ideo et vobis minus curae curare. Quam ob rem placeat vobis consilium; advocare mihi curato ministrum, ut apporet, si quid remanserit obsonii, ut et vos sanctae coenulae, quatinus dumque nobis erant dulcia, gustatis, in laetum nostrum memoriale coelicum memento charitatis teneatis. Simulque libros meos facite offerri capellis inclusos, et cetera quorum usus est ad vigiliam matutinas; cum his caetera quae iussi. Forcipem enim paravit, cum quo claustra dissipavit, ad hoc malleum, cum quo tumbam perripuit. Parent custodes ovantes dicto. Il, redit nuntius accitus cum quibus iussus erat, ministro totius consilii conacio.*

Accumbant epulis, funduntur damna Falernia. Ipse interim orationi accumbit; interim ut laeti bibant, custodibus hortator accedit, suscipit illa nunc alia porrigens, dum et hoc incautos, vino deceptos, mentis inopes sui que fecit impotes. Ipse deinde ministrum exclusit. Ipse in aspectu eorum ecclesiam clausit, innuens ministro, commentum suum paulatim hospitio subducere, si que condito loco se operiri, sibi autem equum stratum ad atrium sisti, et ibidem se adventurum praestolari.

31. Igitur ut ostia clausit, forcipem et malleum, quo aelus peracturus erat, tunicis abscondit; palam perae, quasi libris onustas, manu tenens, custodibus accessit. Hisque blanditus dixit: *O fratres et committentes, amicae sunt vigiliae post labores; in quibus vigiliis vos hortor et moneo, pauculum somno fessa membra levate, mihi que ad horam vigiliae curas committite. Ego dum breviter munia hymnologii exsolvo et vota orationis complebo, lectulus mihi inter vos ornatur, mox ego ponsaturus exorabo. Quidquid autem in mea prima vigilia discedit, mihi crastina die imputate, mihi perperam imposito, me solum vnae domum laborum maneat. — Fiat, inquit, ista, custodes, se somno sternentes. Gisilbertus, ubi omnia diligentius explorata ad votum concordare vidit, primulam orationi attentius incubavit, orans Dionysii clementiam, ut optimo imperatori concedens dignaretur invisere Franciam. Mox surgens, lustrato lumine, ubi custodes vino somnoque sepultos vidit, statim sanctissimam praedam rapturus, violentus praedo invasit, ac primo*

65 a) deest test. b) necdum erat test. c) curare test. d) quibus test.

ianus, quae ex claustro intromittebant, vectem circulo induens, clausit. Deinde recesso lumine ostiola cryptae fertim petiit; cuius sicut mora claustra forcipe distorsit, et ingreditens cunctas cryptas anfractus diligentius ut perustravit, tandem ad tumbam sancti martyris pervenit. Ibi terrae prosteratur, tantammodo dicens: *Dignare, martyr, dignare.* O cor silice durius, o mens praesumptuose, o damnosam viri audaciam! Tertio surgens, magno ponderis malleum libravit ab auro, totus surgens in ictum et ferit. At illa vi adactus marmor tumbae super impositum eodem ictu terrebrans perripit. Nec mora, celer ostiola repetiit, captans aure aënum. Concupit enim hominum reddidit, sed forinsecus echo non paruit, quia superne principale altare per gradus non conscenditur, et eo altius terrae crypta mergitur. Sed ubi custodes alto sopore pressos stertere audivit, citius retro currens, secundam itemque tertium ictum apposuit, tantumque perforavit, ut una manu capta, altera pedes contingere posset. O res stupenda, o miranda spectacula! Admoto lumine, Deo dignissima membra linteaminibus discooperiuntur, et quibus dignus non erat mundus, vili empti pretio tolluntur, et dexteræ partis membra cum capite et pectusculo sacratissimo, unde divini nitor eloquii ex profundissima scientia divini fontis hausta profuserat, brandeo¹² involvens capsellae, quam diximus, ex corio factae, immergit. Pari modo sinistræ partis membra suscepit, altera pera inclusa, et ut totum convasevit^a, suspensus utrinque pectore dorsoque capsellis, mox ad pedes citoque gradu, lento tamen custodes praeterit, et aperto ostio, quod e regione provinciales admittebat, foras prosilions, equum paratam offendit, cuius in terga festinus equus ut consedit, rapidum cornipedem calcibus tundens, in castra contendit.

32. Ergo ut ad castrorum vigiles pervenit Gisilbertus, ab his, quis, aut unde esset, vel quo tenderet requisitus, respondit: *Ne me, quaeso, detineatis, sum invenis Gebo, si cognoscitis; e castris adventio a Beringario^b duce missus, augusto bonum nuntium apporto.* Sic delusi vigiles, dimittunt viros et eius comites. Ille equum ad augusti tentorium deflexit, et ut equo desiliit, intus prosilions dixit: *Surge, surge, bone imperator, adsum Gisilbertus, Dionysii portitor.* Ecce, ut semper desiderasti, ut semper votis optasti, te regnumque tuum Dionysii ossibus sublinasti. Ego vero inter misericordiam et iudicium positus, desideris tuis satisfeci deotus. Spero autem, quia nullus posthac, quo tanta effecti, laborem aequiparabit, unde

Et haec forsitan olim meminisse iuvabit.

Tu vero quia minus aerario peperisti, ideo, quod coluisti, obtinasti. Vix tertia pars in hoc efficiendo deest expensa, dupla adest aerario reconduenda. Plura ostendit, sed pauciora expendi. Sed eo magis oro, apud te incensam gratiam, qui tui causa, quod minus debui, decipiens persumedi patriam, quae posthac scio aeternum gemet, quia me proditore tali patrono carebit. Haec dicens ubertim lacrymas profudit. Augustus lecto prosiluit, prociens ante sanctas capsellas, agens prosperatori Deo sancto-

a) convasit text. b) ab Eringario text. c) praecipue text. d) poscunt text.
12) i. e. velo. 13) Virg. Aen. I, 609.

que Dionysio grates innumeras. Congemina vota, simul et accensae conscientiae secreta; praesens enim aderat, qui criminum sicut relaxare poterat, quare et ipse imperator erat in se errorum enatigato, quia praesens erat criminum indultor. Dia amplexibus immoratur, crebra capsellas osculatur. Tandem surgens ab oratione, Gisilbertum amplectitur, et sic laedio maeroris affectum amica voce consolatur:

Releca, inquit, o dilecte, curas, omittite querelas.

Fidus enim seniori: appropinquat honori.

Quem merito tibi concessisti, quia vitae dispendio nobis praecipiente haec impetrasti.

Idcirco quamdiu Romanæ imperii stabunt,

Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt¹³.

Sic dicens, ubertim lacrymas genas humectat,

Gaudia dat lacrymas gratulanti corde profusus.

33. Cum Gisilbertus: *Optime, inquit, imperator, aquam mihi dari praecipio, quo valeam manus abluere, quia sancto pulvere sum delibatae, unde me nusquam video contingere.* Ad haec augustus: *20*

Aquam tibi minus quidem hoc contumaciter, quia longe

abest, tibi possum conquirere, sed, si cuncta celsi,

accipere, manus abluere, simulque, quia opus habes, ut

video, corpus defessum refocilato. Cum interim respiciunt, et ecce, inter ipsas peras, sacrosanctas

reliquias continentes, ut contra candelabrum steterant, mirabile dictu, fons limpidissimus emanabat,

quin levi murmure per tentorium serpens circum-

quaque discurrebat; ad extremum vero per clivum

— ad clivum enim augusti tentorium suffixum

pendebat — idem fons se in rivulum derivavit.

Quo viso, ambo attoniti, pene mirando deficiunt.

Tandem resumpta fiducia, et manus abluit Gisil-

bertus, et sancti fontis liquorem atterque sorbit

avidus. In quo loco impetrante augusto ab Odone

rege in honorem sancti Dionysii monasterium est

constructum, et 40 fratribus cum his quae ipsis

ad victam sufficiebant, cumulatam, quod usque

hodie in Dei servitio clarè ordinatum. Ipse locus,

quia ibi per se sanctus Dionysius augusto appar-

uerit, et ex regione excedere iusserit, ab ipsis in-

collis Apparitio Dionysii nominatur. Interea, sic

Arnolphum imperatorem Gisilbertus alloquitur:

Secretum regis celare, opera Dei contenti manife-

stare. Evidentibus indicis quas fecimus probat di-

cina virtus. Iam, quaeso, te iubente advocetur cum

clero episcoporum coetus, et cum his praecipue omnes

contenire, quos par sit hoc scire, ut, cum tanta tam-

que stupenda haec Dei opera eident, pariter Deum

praesentemque martyrem eius pro modulis laude con-

celebrent. Simulque cum ceteri consilio ventiletur,

qualiter iste inestimabilis thesaurus ad tutelam regni

in perpetuum secretetur. Si enim sacrosanctas reli-

quias tecum in castris relinatis, horrissonos cito et

duros motus Gallorum audiens sustinebis. Etiam

cum prima clara dies Gallia damnata detexerit, quem

ad supplicia poscent^d; et si ceterius et in hoc mo-

mento hac terra mecum deportetur, plurimus huma-

nus sanguis funditur. Non enim a se dimittit Gallia

inulturnum suum protectorem, doctorem, apostolum mar-

tyremque.

34. Statim igitur, ut Gisilberto complacuit,

pontifices et abbates cum omni clero et senioribus plebis Arnolphus imperator convocavit, quibus et monstravit sancti Dionysii ossa, callidissimi consilii machinationibus consulti. Monstrat etiam simul inpendens liquoris sancti ac dulcissimi fontis, quem sibi solatio de terrae venis merita sanctissimi effluerant martyris. Qui omnes pariter terrae precumbunt, laudes, vota orationesque ineffabili gaudio exhiberant profundum, bibentes laeti fontem parum variis medicamentis profuturum. Etenim quidam pestilens morbus plerosque in exercitu invasit, quem huius aquae gustus sanavit. Sed horum laudes et fremitus vix post horam compescuit augustus, inferens senioribus et clero, quod sibi darent consilium super tui thesauro conservando. Enarrat et ipso primus, quale sibi super hoc consilium dedisset Gisilbertus: *Ipsa est auctor tanti sumeris, illius paremus in hoc omnes consilia.* Nec mora, quingentis lectis equilibus cum Gisilberto sanctae reliquiae eodem momento diriguntur e Gallia. Cui praecipit imperator Wangionum ad urbem properare, et ibidem se adventuram praetolari. Ipse tamen augustus e sanctis reliquiis unum membrum secum retinuit, quod in manu medium connectit brachio digitem. Ipse vero utraque peras scriinis imposuit, et hinc ipse augustus, illinc Tuto Ratisponensis praesul super sagmarium levavit. Ergo, ut imposuit sanctas reliquias caballi dorso, fertur praesago spiritui dixisse sanctus episcopus Tuto: *Complaceat Petro et Paulo ubi conquiescant Roma, tibi, Machari Dionysi, in aevum Ratispona.*

35. Interea sequitur solito surgit frater custos, sancto loco signum pulsaturus, fratres ad vigilias excitaturus, incedit nutanti poplite, hesternam coenam eructans anulo pectoris. Et cum lumen accendit, quasi duo sub glaucomate vidit. Sed cum veniret ad ecclesiae valvas, introrsus reperit elansas. Miratur quid fuerit, pulsat, clamat, quia intrare gestivit, nunc voce quemquam vigilum vocans, nunc nomine Gisilbertum inclamans. Percussit illico cor attonitum meps praesaga malorum. Iterum dormitorio recurrit, portarium excitavit. Hi pariter reseratis foribus claustra excedunt. Atria cuncta perlustrant, atque illa parte valvas ecclesiae reseratas offendunt. Mox introgressi vigiles alto sopore pressos inspiciunt et inspectos praetereunt. Accenso doinde lumine, singula altaria lustrant, hospitem sibi suspectum quaerunt, recurrunt ad hospitium, nullus ibi reperitur hospitem. Denuo exanimati oratorium veniunt, diaspata sanctissimae speluncae claustra offendunt; ulterius progrediuntur, malleus proiectus assumitur. Veniunt ad sacrosanctum tumulum, inspiciunt malleo perruptum; curiosos deinde inspectum cernunt sancto corpore vacuatum. Foras furibundi prosiliunt, crinem lacerati et unguibus ora foedati; lectulo abbatia assistunt. Quem excitans custos: *Surge, ait, surge! exiit, pater miserando! Quid sopore deprimeris, qui posthac sempiterno probro patebis?* Respondet pater: *Cur vel quali me probro obicit, frater? At ille subintulit:*

Veni summa dies et ineluctabile tempus¹⁴
Galliae. Vae, quid ad hoc eici percenimus¹⁵ patronum

patris Dionysium perdidimus. Forcipe distorta sunt claustra terratenus cryptae latitantia, malleo perrupta est tumba, disperens sanctissimi martyris ossa. Ecce latro Gisilbertus nobis insulsiens cum sanctis ossibus. Prostruit lecto mentis inops abbas Ebulo, terquo quarterquo pavimento, asepis assurgens conatus, velut exterratus et amens revolvitur. Tandem utrinque sustentatus currit, patrum nefas inspicit, et viso pene exanimis corruit. Sed postquam vix resocilatus convalescit, tandem in lacrymas resolutus ait: *Vae mihi misero, qui inasius auro Dionysium vendidi, patriam pessumdedi, regnum Galliae perdididi, sanctum hunc locum deleci, gregem Domini avaritia illectus rapacissimi lupi moribus laniansum derehqui! Hoc protectoro Galliae regna stabant, et in omni bellorum turbine inconculsa manebant. Quia posthac ab insidiis nos tuebitur hostis? quis pestilentias depellet? quis infirmis medetur? quis claudis gressum, caecis visum, surdis donat auditum? quis defendit populum? quis supplicem clerum? Ubi, quaevo, Gallorum apostolus et pius pastor Dionysius quaerendus erit, qui hactenus a luporum moribus suas oves pace custodivit? Veniant in me, saeciant in me, crimen omne exaggerent, in me furorem evoment, me lacerent! Ego, qui commerui, reus sum, fateor, dignus; auro captus peccandi, lupum in agno latitantem non agnovi, ambiguo cultus non deprehendi, spiritum, si ex Deo esset, non probavi. Heu me! quem a puero nutriti, quem alui, quem ipse egregie educum ipsi imperatori, quia noster rex eo dignus non videbatur, contradidi, eius dolis devictus enerviter succubi! Eia Gisilberte, haud aequa lance merita compensas! Iam tandem imperatoris Arnolphi versutias stolidus sensi, quas, si mens non laeva fuisset, pluribus iudicis res ipsa cavenda monuisset. Sed praestat in castra contendere, Augusto supplicare, forsitan — scit enim condescendere reis — nostri miserabitur, forsitan miseris computatur. Taliter abbate effundente querelas; adventum fratres — cunctis enim iam res innotuit — pugnis pectora tundentes atque unguibus ora lacero crino foedantes.*

36. Quis unquam huius diei luctus explicare poterit? vel quis recoleas a luctu se temperare valebit? Undique luctus resonat, *Vae* vaeque ubique perstrepit. Cum quis dolorem

13) Virgil. Aen. X. 843. 14) Virg. Aen. II. 324.

Virgil. Aen. II. 34.
 15) Virg. Ecl. IX, 2.
 Virgil. Aen. IV. 76.

gloria. Etenim nullum suorum ipse deserit, sed merito laudum praecōtio semper promptiores assumit. Gloriat̄ur tanto primo praesule Graecia, reconset apud se felix mater nullia eius desudata proelia, incubat sanguis, quia victoriosa apud te procubuit, Gallia; confinet eius ossa postremo, quae locrata est haec Germania. Et quis mirum, si eius gloria germinando crescit, cuius maximus labor in mundo nitescit? Nam plus omnibus discipulis laboravit Paulus, et si fas est dici, plus Paulo Dionysius. Ab Ierosolymis naque in Illiricam replevit euangelium, Dionysius ab Alexandriis Macedonumque finibus per latissima regna terrarum ad usque fines Galliarum. Addidit et his plura, cum te verbo tangit, alter orbis Hispania. Veniet, crede mihi, veniet, prope instat tempus, et adest, cum te Deo congnat primus praesul, Graecia, teque, quam apostolus sanguine Deo poperit, Gallia; sed ambobus propiore nec infideas, quae se non lucrantem lucrata est, o Germania! Tunc nimirum te, Gallica Parisiensis et Athena, vos ambas Christo Dionysius offerens percillit Ratispona. Felix tunc homo erit, cui Dionysius in lapidem offensionis et petram scandali non erit. Quom ob rem hortor et moneo, nec in subreptione Bedae, quam ipso in se reprehendit, aut in autumatione Gregorii haereant, et Eusebii Caesarensis historiam et Aristarchi Graecorum ¹⁵ cronographi ad Onesiforum primum epistolam, et ¹⁶ Vibiae conscriptionem¹⁶ perquirant et relegant, ibique discerni poterit, quis iste Dionysius fuerit.

Igitur ut in castra Ebulo pervenit, audacter imperatoris tentorium ingrediens clamavit: Redde, imperator, reddet da, quaeso, et profer nobile furtum! Quem tenes, Gallorum est apostolus, non Francorum furtis debitus. Quid mirum, si me vicisti, quem nil aduersi suspicantem tantis dolis appetisti? Etenim uniuersum orbem mouisses, si tali cersutia impuisses. Ad haec imperator quasi commotus dixit: O hominem furiosum quis intronisit? quae probra obicit? et iam furto nos obligat? Cumque ab assistentibus increparetur, ut taceret atque tentorio excederet, respondit: Nolite, viri, exasperare me hominem miserimum, undique angustiis callatum. Date centiam, si quam protuli stultitiam; ¹⁷ miseracionem quaero, misericordiam peto. Sic dicens ad pedes augusti corruit, et multa gemens, eius familiare colloquium expetit. Quod dum augustus miserans concederet, eius pedes stringens, at ossa Dionysii sibi redderet, omnimodis supplicavit. Hoc cum augustus se facturum negaret, inquit: Sciebam, quia non reddita, nec enim eo tenore conquisisti; sed ne divulgetur, permittite ut a te impetrem, et ne factum in palam veniat, mecum elaborato. Alioquin sanctus locus desolabitur, maleque mecum grex meus lacerabitur. Ad haec augustus: ¹⁸ Difficile, inquit, tale valet factum celari; vigiles, qui fuga dilapsi sunt, factum produnt. Sed habes penes te librum euangeliorum totum auro conscriptum, simul exterius auro gemmisque variantibus magistra arte redimitum, cuius in superficie quasi quoddam aedificium in quadrum positum cernitur, quo coelestis Ierosalem figuratur, gestans undique calices, qui significant martyrum passiones. Etenim coeli

cices septies auro recocto sunt puriores. Sed et calices superne dicentorum lapidum sustentans receptacula, quasi electorum in coelo habitacula, natus coelestis illa urbs exstitit et electis lapidibus constructa. Haec et in medio sedet Omnipotentis imago; quia quos lapis ille angularis coelesti Ierosalem dignitatis, ipse per se verus iustitiae sol Christus illustrat. Hoc opus mirandum praedecessor meus Iudeicus sancto Dionysio contulit. Ipsum ergo librum si mihi concessis in praetium, dabo consilium, confero et auxilium, quo releuas curas, simulque omnes motus componas.

37. Ergo dum hoc libenti animo se facturum abbas spondisset, imperator dixit: Celeri cursum monasterium repetito, fratresque convocans dicit, ¹⁹ te apud me sancti Dionysii corpus reperisse, quod apostata Gisilbertus furto sublatum mihi attulisset, ut in gratiam eo pacto redisset, sed me ipsum cum dedecore abiecit, sanctas vero reliquias, ipso fuga dilapso, mecum retinuisse, tibi, ni abstant, condicto pretio reddendum esse. Deinde paucis senioribus adhibitis, clam sepulchra sanctorum accedit, et sociorum Dionysii unius vel alicuius martyrum, quorum numero abundas, sepulchro membra leuato, et palam librum, clam reliquias ad me in castra ²⁰ deferto. Meum est, tibi parare duas ex corio peras, his in quibus Dionysii corpus allatum est similitas; has sanctis reliquiis, quas intulisti, infarctis facio, quibus unum, quod penes me retinui, Dionysii sancti membrum admiscens tibi contrao. Namque per sinecdochen ²¹ pars accipitur pro toto, ut possis sacramento confirmare, te vere Dionysii corpus receptum tenere. Sic constans, palam nostro comatu tripudians, e castris domum contendit. Quo dum perveneris, alacris in ambonem conscendit, furentique populo nuntiato, te ²² quemdam erroneum et apostatam a me extrusum et proscritione mortisque damnandam iure propinquitatis eruisse, simulque conversionem mentium in monasterium te suscepisse; ipsum tibi Dionysii reliquias furto rapuisse, ut tali dono nostram gratiam ²³ redintegrasset, quem ego in vinculis iniectum, malo vellem cum exemplo ut periret, elapsum fuga disparuisse; te vero tanti libri pretio donassem Dionysii corpore sancto. Accepto ergo tanto solatio ²⁴ tantoque consilio, celer monasterio revolat abbas Ebulo, fratres celerius convocavit, eisque augusti erga se magnificentiam retulit. Qui omnes pro hoc beneficio non solum quem postularet librum concedendum, sed etiam Galliae, si postularet, suscebant dimidium regnum.

38. Post haec cum senioribus, de quorum fide et taciturnitate securus erat, cryptam latenter intravit, et alterius sancti ossa sepulchro levavit pro Dionysii ossibus deferenda, sed et venerabilis cuiusdam viri ossa, ne locus vacuus appareret, ipso ²⁵ vacuato sepulchro relocavit. His ergo ita patris, uti condictum erat, ad augustum in castra recurrit, cui offert librum, recipiens clam concambiando ²⁶ ipsis quae advexerat reliquiis immixtum Dionysii membrum. Quae tunc abbas Ebulo laeto suscipiens dolo^b, clero populoque comitatus sancto loco reportavit, moxque in ambonem conscendens, qua-

a) Iusii test. b) ita videtur legendum; collo test.

16) De suppositis hisce libellis vide Byeum in Act. SS. Octob. IV. 704. 706.

liter sanctas reliquias perdidit qualiterque recep-
 10 Parisiensis plebs confluxerat — pronuntiavit. Ergo
 membrum iam dictum, ut in pulpito stabat, vere
 5 areopagitae Dionysii hoc corpus esse sacramento
 firmavit. Deinde utrum veteri sepulchro corpus
 sanctissimum recondi placeret cautiusque locari, in
 medium contulit. Quibus simul acclamantibus, cautius
 debere locari, in aspectu multitudinis ipsa membra
 10 scrinio lo posuit plumbeo, hocque argenteo, item-
 que haec duo venustissimo ex eodem auro quod
 Gisilbertus attulerat fabricato collocavit, ut quando
 libisset in palam potuisset efferri, itemque sacratio
 15 super Dionysio consulerit, hoc metallo conditum
 monstrabant. Crypta vero pari decreto aeneis ve-
 cibus quasi in sempiternum clauditur. Sed ne
 tali relatione Gallos offendamus, vel perpetim Ra-
 20 tispone urbi aemulos constituamus, scilicet ne sola
 Galliae damna intulisse videatur, audacter affirma-
 mus, etiam Rustici ossa in Germania locata, nec
 tamen cum Dionysii ossibus, Arnolpho imperatore
 efficiente, sublata. Sic Dionysii ossa Parisius sub-
 25 lata, sic de Gallia sunt translata, sic eaque tali
 artificio imperator Arnolphus acquisivit, sic mira
 astutia omnes motus composuit. Postea abbas
 Ebulus in expugnatione cuiusdam urbis Odoni regi
 30 comes adfuit, ubi incaute tentorio progressus, ro-
 tati balneis fundae caput icetus interit, et ita de-
 mum negligentiae suae commissus luit.

39. Quinta post naec die imperator Arnolphus
 recepto exercitu, indictis Gallorum victor cum tri-
 umpho Gallia rediit. Cui sequenti anno rex Odo
 695. Wangionis occurrit, magnificaque dona pro gratia-
 rum actione offerens rediit. Agitur quam diu Ar-
 nolphus incolomis vixit, sancti Dionysii ossa secum
 relinuit. Tandem morbo correptus, quando suam
 sibi imminere sensit, Dionysii ossa sancti Emme-
 rami monasterio perpetualliter servanda tradidit una
 cum evangeliorum libro, quem praesensimus, et
 altari aureo venustissimo ciborio coopertus, ubi
 et ipse prope altare situs, felici pansione quie-
 scit. Tunc Tuto Ratisponensis praesul praecavens
 Gallicas insidias, et ne qua praepotens persona inde
 sanctas reliquias praeriperet, sirenus praecavit.
 Nam omnes huiusmodi rei conscios, ne quis
 Dionysii ossa proderet, sacramento constrinxit, di-
 cens: *Cum tempestivum fuerit, haec oportunitus
 praedestinatio divina revelabit.* Ergo sancta ossa
 villi scrinio lo recondens in sarcophago posuit, rem
 tamen tribus tabulis coeti lateris incisam per ele-
 menta memoriae mandavit, hasque occidentali parte
 muro inclusit, et ita consignans inquit: *O quam
 felix erit, cui minus suspicanti adversa haec olim
 Deus revelaverit.* Sic Dionysii ossa Ratisponam
 sunt locata. Qualiter autem ea Deus revelaverit,
 alia pagina enarrabit.

EXPLICIT TRANSLATIO SANCTI DIONYSII
 AREOPAGITAE.

INCIPIIT.

Igitur temporibus Gallorum regis Heinrichi qui-
 dam fuit custos ecclesiae Parisiensis, vir memoria
 dignus, promptus in Dei servitio et in omni vir-
 35 tutum exercitio. Is ut solitus erat nocturnas vigi-
 lias praevire, quadam nocte surgit expediciens,
 ut praesca Deo funderet solitarius. Et ut orationem
 complevit, surgens quomodo redderet horologium
 40 intendit. Haec dam, ut in notulis patuit, octava
 noctis hora matutinales ymnos poni suaserat. Interim
 frater fessus ut in subsellio resederat, ulnus geni-
 bus, caput imponens manibus obdormivit, visus est
 consistere in pavimento vir nivea canicie veneran-
 dus, angelico vultu coruscus, colobio nive candi-
 diore vestitus, purpureo pallio, radiantibus gemis
 distincto, circumdatus, et desuper stola stellarum
 more coruscanti contextus. Quo viso, frater diri-
 guit stupidus, et tamen desiderabili vultu nequit
 expleri tuendo. Canque aliquamdiu nutuo aspectu
 fruereatur, videbatur, qui apparuit vir

EX HAYMONIS LIBRO DE DETECTIONE MACHARII
 AREOPAGITAE DIONYSII SOCIORUMQUE EIUS.

1. Epistola Haymonis monachi ad Hugonem abbatem Beati Dionysii.

Domno abbati Hugoni, bonorum operum fructui Christo suffragante studium propensius
 45 accomodanti, Haymo sub eo in loco beati Dionysii regulariter degentium minimus, praesentis
 prosperitatis refocillari gaudio et aeternae beatitudinis donari bravo. Quum ex testimonio di-
 vinarum scripturarum discretio mater habeatur ceterarum virtutum, temeritatis est, si quis
 quodlibet aggredi temptaverit propositum, quod non huius virtutis soliditate in initio et fine ex-
 50 titerit roboratum. Qui enim transcensa quantitate suarum virtutum altiora se appetere conatur,
 sub ipso immoderantiae faese succumbendo tabescit et labitur, ceu qui nullius rationis habenis
 aut moderamine vegetatur. Ad innotescendam igitur huius rei veritatem certius occurrit, quod
 in libro proverbiorum replicat Salomon eloquentissimus, omnem hominem sollicitum esse debere,
 ne studeat scrutari aut quaerere altiora et fortiora se, recolens beatum eum qui semper est
 55 pavidus fore hominemque mentis durae in malum otius corruiere. Cuius tam evidentis periculi
 immanitate simul et terrore ego concussus — revolvendo mecum, quod nullius praerogativa
 a) tale quid videatur legendum. Haec est testus corrupta lectio, quo monacho redde horologi intendi. b) reliqua desiderantur.
 17) scil. Ratispona. 18) Cf. Regino.

scientiae sui adeo suffultus — inter tria videlicet metum, gratiam atque spem varia distractione animi vacillo pentus. Metum ideo praenominavi, quoniam si voluero obducere clausura silentii quod explicandum memoriae tradere proposui, vereor, ne id displiceat clavi scientiae rectori. Si autem promenti studium arripuero, perspicaci nullitiae probabilium virorum huiusmodi opere delato, meae praesumptionis ignaviam erubescendo non parum veraciter formido. Deinde vero subiuncti gratiam, quoniam septemplex spiritus dono suggeritur verbum ori muto, linguisque infantium datur salis idonea disertio. Subsequitur et spes, cuius amminiculo, si morositatis prokritis in fastidium non vertitur, quod non videtur, speratur et creditur, et quod promittitur, attingetur et recipitur. Post haec tuae, venerabilis pater, iussionis auctoritate compulsus sum ad id supplendum animum divertere, cui, acsi divinitus imperetur, fas ac quumque est omnimodis obtemperare. Ceterum sicut nequit fieri absque periculoso exitio subditorum, si respulerint famulatum praebere decretis iussionibusve praelatorum, ita sollicite cavendum est pastoribus, ne pro collatae potestatis auctoritatibus alicui creditarum ovium iniustam perturbationem inferant ultra modum difficile imponendo onus. Quia ergo authenticorum virorum exemplo prolatum est obedientiae virtutem probabilem fore, adeo ut etiam victimae praemineat obsequio, si Omnipotentis clementiae munificentia solita erga me dignaretur procurare beneficia, in peragendo nullatenus pigritari studeret parvitas nostra. Videtur autem probabile tuae sanctitatis eminentiae, ut tradam memoriali litterarum sollertiae seriem rationis continuae, cur haec excellentissimi protectoris nostri Dionysii festa celebria hoc novissimo tempore fuerint a nobis reperta. Verum labor hic non est modicus, philosophorum etiam syllogisticis argumentationibus, ipsa sui inextricabilitate difficilis et horridus; quin etiam hoc me penitus esse indignum dupliciter perspicio, tum quia scelerum enormitate sum depressus, tum quia non videor mihi esse in litterali scientia momenti alicuius. Sed quia potens est magis impendere divina pietas, quam valeat petere aut intelligere humana fragilitas, temptabo quod pollicitus sum iuxta modum nostri facultatem implere, paternae benedictionis ubique praemunitus largitate. Quocirca praesentiae serenitatis tuae precum affluentiam effundo, ut mihi tanti pelagi volubilitatem transcendere conaturo tuarum orationum indesinenter assistat protectio, ne linitis meae callem obliquet ventorum adversa impulsio, ne Sirenarum fallax detineat modulatio, sed expeditus praetergresso Sircium vado, Caribdisque voracis immunis periculo, te patrocinante et remigante quieti portus adepta gratuler amoenitate.

INCIPIIT DETECTIO CORPORUM MACHARII AREOPAGITAE DIONYSII SOCIORUMQUE EIUS, QUAE FACTA EST ANNO AB INCARNATIONE DOMINI PLUS MINUS CIRCA 1050, IMPERANTE APUD ROMANOS HENRICO AUGUSTO, REGNANTE APUD FRANCOS HENRICO, ROBERTI PISSIMI REGIS FILIO.

2. De versutia antiqui serpentis pacem semper et concordiam perturbare machinantis.

Ceterum quoniam diabolice astuciae et fraudis est, famulorum Dei successibus invidere, pacisque et quietis amicam concordiam subigendo turbare, hoc tempore quo Henricus¹⁵, incliti regis Roberti filius, monarchia sublimatur Gallie, aliusque eiusdem nominis imperator¹⁶ principatur capiti orbis Rome, malum contigit exoriri inopinabile. Nam in Baiocariensi natione Radisbonensis urbs perhibetur esse, in qua probabili devotione antiquorum constructum habetur sub titulo^c sancti^d Hermentranni¹⁷ monasterium, cui deservit sub abbatis imperio degens concio monachorum. Qui cecitatis et ignorantie tenebris miserabiliter involuti divinique timoris oblitii, suum locum exaltare non erubuerunt figmentum cuiusdam mendatii, arroganter verbosando, penes se esse corpus beati Dionysii. Quod omnino frivolum esse veritas indicat profate rei. Et quia eorum exterminanda garrulitas est prosequenda^e latius, huic narrationis inite seriei censuimus inserere, unde huius exordium nequite sibi dicantur arripuisse.

3. De corpore cuiusdam mortui, quod falso asserebatur esse corpus ariopagite Dionysii.

Prefato loco succedentibus prosperis, rebusque eius Deo fideliter adherentium devota munificentia ampliatis, probabile visum est abbati¹⁸, ut diruta structura operis vetusti, quoniam vilis erat pretii, in melius studeret honestando construere monasterium predicti sancti

a) ita legendum; clarum Felicien. b) ita Fel. hac cod. c) capitulo cod. d) sacri cod. e) prosequenda cod.
15) primus; regnavit an. 1031—1060. 16) Henricus III. 17) S. Emmerami. 18) Regioardo, qui profuit monasterio inde ab anno 1048; cf. Ann. S. Emmerami M. G. 1, 94.

Hermentranii. Cui operi dum studiosius¹⁹ insudaret, priscorumque fundamentorum loca diligentius inquireret, iuxta vanam assertionem eorum unius mortui hominis corpus inventum est integrum, quem sub testimonio fallacium et adinventiarum litterarum non veriti sunt appellare ariopagitam Dionysium. Extemplo incolas diversarum nationum velox fama cepit peragraré adeoque increbescere, ut multos inaninaret huiusmodi neniis fidem accommodare. Quin etiam memorate urbis episcopus¹⁹, vicinis accitis pontificibus, ab eis studuit efflagitare, quid inde eis consilii placeret dare, indicans sibi esse animum ponendi inter sanctos hoc corpus elevatum. Quorum conventu favente, id taliter actu dignum esse, designata elevationis die, rogatisque eisdem tunc illic iterum adesse, in sua quique eorum rediere. Interea episcopo plures diversorum ordinum circumquaque directis litteris invitare sollicito gratum visum est, supplicare Henrico imperatori, quatinus tanti copiam gaudii cumulare atque venustare dignaretur serena presentia sui. Qui licet non satis auditis verbis credulus, tamen multimoda prece devictus, se in hoc assensum prebiturum esse, non distulit eius voluntati spondere. Quo ita iuxta voti effectum peracto, constituto presignate diei imminente termino, convenit non modica utriusque ordinis atque sexus multitudo. Quin etiam iuxta promissum imperatorem non piguit venire cum primatum nobiliumque curia, domni etiam pape Leonis noni non absente presentia²⁰, quorum testimonio cercius roboraretur inchoate rei summa.

4. De adventu nuntiorum regis Francorum ad imperatorem Romanorum.

Sub eiusdem igitur temporis articulo, tanto ad id supplendum conglobato populo, duo repente Dei nutu supervenere nuntii Francorum regis²¹ eximii nomine Henrici, ab eo ad imperatorem secundum regum^a morem pro aliquibus responsis forte directi; quoniam ipsi duo tunc erant amicissimi²². Qui conspecta tanta numerositate populi, nec mora ceperunt cuius rei gratia convenisset sollicito perscrutari. Cognita ergo totius rei serie, alacritateque vultuum simulata spe, presentati imperialis obtutibus presentie, pro quo venerant rationabiliter studuerunt indicare. Prefato vero principe verborum que detulerant legationem grantanter audiente, sollicitaque secum perscrutanti consideratione, mox ab eo acceperunt responsa pro oportunitate rationis et temporis iuxta eorum opinionem congrua. Cumque eos putaret velle discedere, libera abeundi concessa facultate, illi nichilominus dudum tecti rancoris memores, huiusmodi impresentiarum dicuntur protulisse rationes:

5. De efficacia allegationis nuntiorum Francie coram papa et imperatore.

Non incognitum tue, serenissime imperator, prudentie cogitamus, inconstantem per omnia eum fore, cui duplex inest animus. Cuiusmodi vitium utcumque despicabile sit in minoribus, tamen vituperari et condemnari debet abhominabilis, si id dominationem^b aliquam exercere contingit in regibus. Quoniam velut quislibet dignitatis administratione sublimatus, si virtutibus decoratus fuerit, amplius pollet, ita qui a vitiiis in possessione honoris minime se continet, eo magis in conspectu hominum vilescit et sordet. Quare autem tale initium nostre sumpserimus disputationis, optimum ducimus tue notificare celsitudini maiestatis. Ad presens a te nobis iniunctis verbis germanam amicitiam erga nostrum regem in omnibus te servaturum esse polliceris, sed operum effectui abrenuntiando, obsistere aliquantulum, ut putamus, videris. Nam hunc populum, qui congregatur hic sub edicto per diversa loca invitatus, huius rei gratia convenisse accepimus, ut pro beato Dionysio ariopagita nescimus cuius defuncti hominis defossa eleventur ossa, cum aliorum pignoribus sanctorum sub veneratione amodo colenda. Quod quam absurdum sit credere aut agere, facile valet perpendi tui probabilis ingenii perspicacisque sensus alto acumine, si competenter rei seriem volueris indagando coniectare. Nam sicut didicimus plurimorum autentica sententia, quos in litteratum atque liberalium disciplinis studiorum maioris utilitatis ac pretii aiunt esse in nostra patria, in regis Dagoberti evidentissime reperitur gestis descriptum²³, quemadmodum memoratum sanctum eum duobus sociis honorifice posuerit in scrinis argenteis, artificiosissimarum serarum atque obicum mirifica atque subtili diligentia, ut adhuc hodieque videri potest, interius munitis, collocavitque post altare

a) regium cod. b) dominationem cod.

19) Gebehardus III, 1036—1060. 20) Vide praesentia imperatoris in hac patria sanctum areopagitam Dionysium esse, quando unius mortui hominis corpus monachus S. Remigii, de quo in capite 9. Haymo pro eo de terra voluit extrahere. 22) Verum est; haec habet verba: Qui et ipse asseruit in praesentia imperatoris in hac patria sanctum areopagitam Dionysium esse, quando unius mortui hominis corpus pro eo de terra voluit extrahere. 23) c. 3. 17. 29.

in cripta tante profunditatis, ut usque ad genua omnino se intramittat, si quid inde voluerit abstrahere aliquis. Quin etiam antequam ad corpora sanctorum perveniatur, criptula quaedam aureis gemmis extrinsecus decorata habetur, in qua duabus seris diligenter munita domini clavi et corone condita servantur pignora, nulloque alio aditu preter hunc serinia sanctorum videri aut ab aliquo possunt ullaenus tangi. Ecce, quomodo corpus sancti Dionysii munitum nulla adiri possit arte latronum. Preterea cum non ignotum sit tue providentie, cum totius Gallie apostolatus presidere, eiusdemque regni coronam et victorie summam tanti patroni suffragis hactenus feliciter perstitisse, miramur, cur huiusmodi proposito studium accommodaveris tam incaute, qui verbotenus fatearis asserere, in amicitia nostri regis germane te esse conexum vinculo caritatis. Quapropter omnino videtur nobis indignum, tibi quoque regno Francorum inhonestam molestiam inferendi prorsus esse animum, si ad effectum hoc perducere temptaveris, nisi prius amico tuo, videlicet principi nostro, suaseris, quatinus non omittat perscrutari diligentissime, utrum prefatus sanctus habeatur procul dubio erga se. Tumque demum, si ille esse non auderis, probabilis erit effectum adhibere tuis initiis, quoniam magnum hoc pacto discidium futurum esse speramus²⁴, si aliter egeris. His igitur decentissime prolatis, respondit imperator, se inde habiturum consilium cum domno papa et caterva ducum et optimatum suorum. Quorum responso sententia legatorum probata iusta, alacriter ab imperatore remissi sunt ad sua.

6. De reditu-nunciorum regis in Franciam et narratione rerum, quas viderant, et convocazione pontificum et principum ad detectionem corporum.

Ingressis denique Galliarum finibus, regis praesentati obtutibus, omnem rem seriatim notificaverunt, redditis prius quas detulerant legationibus. Quo in eius praesentia taliter intimato, clericalis laicalisque ordinis personas non piguit invitando convocare sub termino diei assignatae. Eis ergo ex regalis iussionis decreto pariter congregatis, rex, iuxta quod ei enarratum fuerat a suis legatis non modici moeroris anxietate obfusis, replicavit et quid eis actu dignum inde videbatur, inquisivit; inter quos etiam abbas, qui tunc ipsius sancti loco praecerat, Hugo nomine adfuit. Quorum solertis industriae consilio est repertum, nullatenus posse tanti erroris avelli morbum, nisi ostensione corporis sacri manifesti fides daretur iudici, atque huius curae onus providentiae iniungeretur abbati, ut circumquaque directis litteris diem, qua licentiam id peragendi haberet, edicere non pigeret, et interesse huic conventui omnes, ad quorumcunque notitiam sui nuntii pervenirent, invitaret; illisque qui huius erroris exordii caput extiterant, hoc indicare non omitteret, ne novissimus error prioro deterior fieret. Hac igitur salubrioris consilii utilitate reperta, quique illic congregatorum redire ad sua, ab eodem abbate rogati, tunc iterum secum adesse, quando eis terminus denotaretur ex eius allegationis relatione. Abbas denique rediens ad coenobium, quod audierat flebiliter enarravit convocato coetui fratrum. Qui compatiens iuxta apostolum paterni doloris gemitui, verentes communis periculi inevitabilitati subici, vacillabant inter spem et metum ambigui. Tandemque relevati eius inspirante gratia, in quo est spes credentium defixa, dominicae se protectionis dispositioni commiserunt, omni ambiguitate postposita, censentes ieiuniis, vigiliis orationibusque publicis ac privatis cum divina et fraterna charitate tanti propositi studium devotissime praevenire. Quorum gratanter audiendo sententias, ieiuniorum numero cum orationum exercitio indicto generaliter, abbas ex regalis iussu decreto circumquaque studuit mittere litteras, non oblivioni tradendo Radisbonensis urbis incolae, in quibus notavit destinati experimenti terminum sub die 5. Id. Iun.

7. Qualiter aperto nobili serinio coram episcopis et principibus Francorum inventum est interius venerabile corpus magni areopagitae Dionysii.

Ergo, ubi peracta sunt a fratribus ieiunia ceteraque exercitiorum genera, quibus subvenire peccatoribus divina saepe non evitat clementia, die imminente constituta, undique convenit multitudo non modica, in qua contigit fuisse episcopos, abbates, monachos, clericos, nobiles atque ignobiles, et utriusque sexus quamplures. Quorum consortio non defuit victoriosissimi regis Henrici frater nomine Odo, ab eo directus cum curialium pluribus ad diligenter percipiendum et luculenter enarrandum, quo ordine suorum adesse fidelium precibus optata prospere revelando dignaretur conditor omnium dominus, quoniam se agnoscebat sarcinis peccatorum depressum proclamabat indignum corporeis oculis videre tanti viri corpus gloriosum. Sed tamen divinam clementiam fideliter esse credens adfuturam, 24) Revera amicitia eorum longe aliis de causis turbata est anno 1050. Cf. Lamberti ann. ad h. a.

misit sanguineam purpuram ad involvendam pretiosi corporis glebam, in hoc beatus vaticinans iuxta vocem euangelicam, quod non visis rebus fidem adhibuerit devotam spemque penitus inconcussam. Fride autem quam huius nuncii insudaretur proposito, Domini facie generali praeventa a fratribus ieiunio scilicet, et sequenti nocte continuato orationum, vigiliarum lacrimarumque exercitio, post consummationem officii matutinalis, praesentibus episcopis praefatorumque ordium probabilibus plurimis, in afflictione eorum desideria prosperari rogantibus Dominum, reverenter in medio delatum est argenteum scrinium, prisca adhuc subtilitate artificiosissime munitum. Quo cum magna difficultate reserato in adstantium praesentia, repente pretiosissimi martyris Dionysii reperiuntur ossa, pallio tantae vetustatis nimietate consumpto obvoluta, ut inter manus tenentium evanesceret in similitudinem telae araneorum. Unde perfusi suavissimi odoris fragrantia, asseruerunt nullius ad hanc esse delectationis pigmentorum genera.

8. *De ineffabili laetitia omnium, qui tantae rei interfuerunt, et repositione scrinii cum litteris intronmissis in locum priorem.*

Tunc pro inenarrabili gaudii diu postulata visione Domini experta pietate, qui nunquam sibi placita rogantibus dedignatur adesse, iubilando prorumpunt in laudibus gratiarumque actione, permixtis devotis singulibus inopinabiliter ortae laetitiae. Post haec, ablatis vetusti pallii reliquiis, cum aliisque pignoribus vestimentorum sancti Dionysii sociorumque eius studiose conditis, ossibusque devotissime ab abbate involutis in pallio ad hoc a rege destinato, magnalia Dei votis poscentium declarata pastores ecclesiastici epuntiaverunt omni populo voce praeclara. Qui quanto exsultaverint tripudio, iocunda, qua longiuscule a monasterio persecuti sunt sacra membra, indicavit processio. Praefato vero Odone regi per ordinem iuxta quod viderat alacriter cuncta referente, ille Domino solutis multiplicibus gratiarum actionibus pro collatis ab eo votis fidelium prosperis effectibus, intermissis regiae pompae dignitatibus, eodem die gratum duxit venire nudis pedibus, tanti patroni suffragium humiliter asciturus. Ibi se confitens deliquisse, in quibus solitum est humanae fragilitati divinae conspectum maiestatis offendere, seque cum suis omnibus devovens sancti martyris famulatu et patrocinio, recessit, pro munere pallio magni pretii oblato. Delato vero a processione cum praeunte et subsequente plebis frequentia sacro corpore, 15 continuis diebus dimissum est super principale altare; in quibus e diversis regionibus causa visitandi suffragiumque expetendi plurimi utriusque sexus convenere. Et tunc sibi mutuo ad custodiam succedentibus fratribus, diei noctisque vicibus tam diu est diligentissime custoditum, donec intronmissis litteris indicibus primi erroris et subsecutae veritatis, seris obiectisque munitum sacros artus continens subtili artificio scrinium, quampluribus praesentibus, suo priori loculo honorabiliter fuit restitutum.

9. *Nomina personarum, quas praesentes sanctorum detectioni corporum interfuerunt.*

Sed non praetereundum videtur aliquorum nomina hic ad posterorum memoriam inserere, qui potiorum dignitatum insigniti claritate, praesentis dicuntur celebritatis gaudio interfuisse, atque omnia quae tunc gesta narrantur in praesentiarum vidisse, ut eorum testimonio fallax sopiatur opinio, veritatisque subnixae fiducialius roboretur promulganda traditio. De episcopali ordine isti convenere: Wido Remensium archiepiscopus, Robertus Cantuariorum archiepiscopus, Imbertus Parisiorum episcopus, Elinandus Laudunensium episcopus, Balduinus Noviomensium episcopus, Walterius Meldensium episcopus, Froelandus Silvanectensium episcopus. Unusquisque quorum clericalis laicalisque ordinis adduxit probabiliores personas secum. De ordine abbatum isti adfuerunt iterum: In primis dominus abbas Hugo coenobii sancti Dionysii, Albertus abbas Maioris monasterii, Ioannes abbas Fiscannensis coenobii, Landericus abbas Sancti Petri Carnotensis, Robertus abbas Sancti Petri Fossatensis, Rodolphus abbas Sancti Petri Latiniacensis, Adalbertus monachus Sancti Remigii, qui et ipse asseruit in praesentia imperatoris, in hac patria sanctum areopagitam Dionysium esse, quando unius mortui hominis corpus pro eo de terra voluit extrahere; Gaufredusque abbas Columbensis coenobii. Quorum unumquemque devotos et Dei fideles monachos secum non piguit habere. Isti autem astiterunt de ordine laicorum: Imprimis Odo, memorati regis frater atque fidelis nuncius, Walterius comes Pontisarensis, Wilhelmus comes Corboilensis, Ivo comes Bellomontensis, Walerannus comes Melledensis, et alii nobiles multique devotae fidei gregarii milites.

55 a) *ita legend. constantia Fel.*

EX OTHLONI OPERIBUS.

EDIDIT ROGERUS WILMANS.

² *Othlonus sive Othloh¹, in Baioaria² ineunte saeculo undecimo natus, puer ut scribendi artem edisceret primum ad Hersveldense³, deinde ad Tegernseense⁴ monasterium, post etiam circa annum 1024⁵ in Franciam missus est. Iam tunc studium ferventissimum, quo in hanc artem incumbere, multorum admirationem movit atque ipsum paene oculorum lumine privavit. In patria redux canonicus factus atque a Meginhardo episcopo Wirzburgensi scribendi causa evocatus⁶, tandem invito patre⁷, religionis monasticae votum, quod puer in se susceperat, anno 1032⁸ in monasterio S. Emmeramii abbati Burchardo⁹ professus est¹⁰.¹¹*

¹¹ *Ibidem ob eximiam scientiam scholae praefectus¹¹, post vero, sc. inter annos*

1) Ita codex Windbergensis vitae S. Wolfgangi saec. XII exaratus atque a Pezio inspectus: Thesaur. Anecd. Noviss. III, 613. 2) ni fallor in dioecesi Frisingensi. Cf. Visionem III. ap. Pez. l. l. p. 555. 3) cf. infra Visionem V. 4) infra lib. de temptationibus. 5) ibidem: ibi (in Francia) fueram, quando obiit caesar Henricus et factus est rex Conradus. 6) Vid. infra Visio VI. 7) Cf. Visionem III. ap. Pez. p. 555; de doctrina spiritali c. XV. ib. p. 456; de temptationibus part. priorem ap. Mabill. Anal. Vetera p. 112. Patris mors circa annum 1032 accidit. Cf. Vis. XII. ap. Pez. p. 582. 8) In libro de temptationibus tradit se sancti Emmeramii coenobium anno 1032 reliquisse, postquam per triginta annos ibidem substitisset. 9) Monasterium rexit ab a. 1030 ad a. 1037. Cf. Annales S. Emmer. min. SS. I, 94. 10) Visio III. p. 556. Relictis ergo ad tempus meis omnibus perrexi ad Ratisponam civitatem, ibique Burchardum venerandum abbatem coenobii sancti Emmeramii pro mei susceptione rogans, cito impetrari rogata, pro eo scilicet, quod coenobii eiusdem monachi profectuosum sibi fore arbitrabantur meum scire in scribendo vel in docendo canonicos quoslibet. Interea ergo cum ibidem aliquandiu hospitarer, contigit quadam die, ut ante fores hospitii dati residens in lectione Lucani

occuparer¹. 11) Vis. III. p. 562: Igitur ex firmitate etiam illa celeriter ad sanitatem pristinam restitutus sum, excepto, quod pene per omne tempus, quo extra monasterium conalescendi gratiam praestolabar, visioe varia in somnis inquietabar. Quasi enim cuiusdam interitum minantis, nisi, quod super vocebam, cito complerem, imago saepe astare videbatur. Et haec fuit causa maxima, quae me in monasterium citius ire compulsi. Quae vero deinde mihi acciderunt tam ex solita divinae pietatis subventionem, quam diaboliicae fraudis machinatione, licet multa utrimque fuerint — nam nec Deus consuetae misericordiae et correptionis quicquam in me minuit, neque adeo rarius solita nequitia me impugnare cessavit — tamen quia ab incepto opere longius exagari me faciunt, et in alio opere latius eadem iam protuli², duo tantum hic, quae tam vigilando, quam quiescendo passus sum, quam brevissime quoque, edere studeo. Post tempus igitur nonnullum, quo aufugi in coenobium, quia existimabar instructus aliquid in liberali scientia, commissa est mihi licet immaturo doctori incisa puerorum disciplina. Cum autem inter eos plures prosectoris essent aetatis, qui scilicet, sicut illa solet aetas, saepius excederent disciplinae metas, unum ex eis, qui maxime protervus mihi videbatur, corripuens coram aliis, plus quam decuit probrosis asperrimisque afficiebam verbis: adhuc enim

1) Hunc se maxime amasse testatur de doctrina spiritali c. 14:

*Ille triperitita Maronis et inclita verba,
Lectio Lucani, quam maxime tunc adamavi,
Et cui iam nuper divinae legis adulter
Sic intentus eram, quo via agerem reliquum quid,
Atque legem ipsum cepit me haec passio primum.
Sed necdum poenas credens exinde futuras*

*Languidus, ut poteram, legi studiosus eundem,
Donec ullius vigor exstiterat mihi sensus.
Quam veniae causam, qualemque dabant medicinam,
Cum nec signa crucis potuissem ponere fronti,
Et sine spe positus constringerem undique poenis,
Quas nec proferri facile esse reor, neque credi.*

2) De doctrina spiritali c. 17. — Cf. etiam De cursu 45 spiritali c. 21. et De tempt. infra.

1052 et 1056 decanus factus¹², litteras minime neglexit, sed duos de Doctrina¹³ spiritali et de Tribus quaestionibus¹⁴ libros composuit atque vitas sanctorum Nicolai, Wolfgangi et Altonis conscripsit. Triginta annos in monasterio sancti Emmerami commoratus, iuniorum fratrum infestationibus cessit, et venia ab abbate Reginardo impetrata, anno 1062, paullo ante incendium quod celeberrimum illud coenobium delevit¹⁵, in Fuldense monasterium se contulit, ibidemque per quatuor annos libris conscribendis operam navavit atque Visiones quas ipse expertus fuerat vel ab aliis acceperat, libros Manualem et Proverbiorum et Vitam sancti Bonifacii in lucem edidit¹⁶. Anno 1066 Ratisponam a fratribus¹⁷ revocatus Fuldam quidem reliquit, at primum in Amerbacense coenobium divertit atque unum paene annum ibi subsistens, sermonem composuit: Quomodo legendum sit in rebus visibilibus, qui ad nostra tempora non pervenit. Anno denique 1067 ad Sanctum Emmerammum reversus, litterarum studia ad mortem usque prosequens primum de Confessione actuum suorum libellum composuit,¹⁸ qui ni omnia fallunt, prima libri de Temptatione pars est. pluribus annis post alterum de Cursu spiritali edidit, in quem multa ex priore libello de Temptatione tanquam scripta cuiusdam fidelis mihique notissimi fratris recepit¹⁹. Post vero, cum iam, ut ipsius verbis utar, aetati suae advesperaceret, epistolam ad amicum Cur Deus bona et mala hominibus accidere permittat¹⁷ in lucem emisit, et confessioni actuum secundam partem¹⁹, in qua de libris a se conscriptis luculentam notitiam dedit, subiunxit atque integrum opus de Temptatione vocavit¹⁹. At praeter laudatos libros Vitam sancti Magni, sermones,

proprias alienaeque fragilitatis ignarus credebam, nil mihi fore noxium, quocumque modo increparem eum, qui mihi iure subditus eripit, adolescentem stolidum. 12) Visio IV. p. 564. Ante decennium agente me decaniam in monasterio nostro, et abbate non iuxta regulae sanctae instituta, sed secundum episcopi praeceptum vel iuniorum quorundam affectum plurima illuc disponente, ego iugiter, quantum potui, praeceptis huiusmodi consentire nolui: quae de re inter me et abbatem nostrum discordia magna exorta est, cum neque ille sua, nec ego mea vota mutare vellem. Interea vero saepe per memet ipsum, saepe per alios illum rogans, ut, quia mores mei sibi omnino displicerent, me a decania commissa absolteret, nec hoc per tempora multa obtinere valui. Unde factum est, ut, quia nulla apud eum impetrare potui, zelo plus iusto ductus aspera incauteque dicta quaedam ita contra eum proferrem, ut me quoque maledictione connecterem. Pro quibus, licet poenitentiam tunc coram abbate egissem, tamen quia coram Deo, in quem solum maxime peccavi, idem facere neglexi, post dies paucos in infirmitatem decidi. Haec autem ita esse credo, quia corruptionis divinae gratiam a pueritia usque in praesens habui, saepiusque hoc a Domino petii, ut quotiescunque aliquid peccatum grate clam seu palam committerem, continuo vel post paucos dies gravi etiam infirmitatis seu tribulationis alicuius molestia afficerer: unde et infirmitatem proximae dictam credo pro ea causa, quam modo protuli, evenisse: Infirmitas autem eadem ita facta est. 13) Ultimus non ante a. 1051, in lucem editus est. Cfr. ea quae hac de re in libro de Temptatione post annum 1067 conscripto dicit: Tertium vero libellum quem ante annos 15, ut reor, scripsi. 14) Idibus

Aprilis. Cfr. S. Emm. Annal. minor. SS. I, 94. 15) De quibus omnibus fusus in notis ad librum de temptationibus agimus. 16) De cursu spiritali ap. Pex c. 21—25. p. 359—389. ad verbum conveniunt cum libro de Temptatione pag. 108—116. ap. Mabill. Anal. vet. 17) apud Pex l. c. pag. 253—256. 18) Cfr. infra: Postea sectus et infirmitas varia me prohibuit. 19) Quo tempore hoc opus in lucem ediderit ex ipsius verbis: Postquam vero redii (ad Sanctum Emmerammum) vitam sancti Magni scripsi, compulsus fratrum duorum precibus Wilhelmii scilicet ex congregatione nostra et alterius qui ad nos descendendi causa ex monasterio S. Magni venit Adalham dictus quique nunc in S. Afrae coenobio abbas est constitutus, illustrari posse videtur. Attamen tempus, quo Adalham coenobium rexit, certo definiri non potest. Nam catalogus abbatum sanctorum Udalrici et Afrae quem editores Monumentor. Boic. XXII, p. 11 ex chronicis domesticis, ut ipsi aiunt, concinnaverunt, huius nominis abbatem non exhibet. Quo teste sederunt Heiricus annis 1030—1044, Theodo 1044—1050, Adalbero 1050—1065, Theodemarus 1065—1060. At Adalberonis nomen perperam pro Adalhamo sive Adalhamo positum esse, ex catalogo episcoporum et abbatum Augustensium evincitur, qui in codice Hanoverano (olim SS. Udalrici et Afrae) chronici Ottonis Frisingensis saeculo XII medio conscripto, ad marginem catalogi paparum exaratus invenitur quique per hoc tempus abbates recenset sequentes: Heiricus, Tieto, Adalhamus, Diemar. Similium errorem annorum numero inesse oportet. Nam Othloosus, ut ipse tradit, vitam S. Magni tam in monasterio S. Emmerami reversus conscripsit. Quod a. 1067 factum est. Tunc

epistolas et minora quaedam scripta, una cum magna copia librorum cultus divino inseruentium exaravit. — Quando vero foecundissimus hic scriptor diem supremum obierit, ignoramus.

Libelli de Temptatione secundam partem ex edit. Mabillonii (*Anal. vetera. Nova edit. Paris. 1723. p. 117—119*) qui ab Anselmo Grabnero veteris codicis apographum nactus erat, Visionum vero fragmenta ex Pezii *Thes. Noviss. Anecd. III, 2, p. 547—613*, qui codicem autographum Sancti Emmerammi servatum consuluit, hic damus. Quae cum typis iam excusa essent, V. Cl. Föringer, ea qua iam dudum studia nostra fovet benevolentia, horum librorum codices manuscriptorum Monacenses cum editionibus contulit adnotatasque varias lectiones nobis Berolinum transmisit. Quarum quod participes facti sumus, multum gaudemus, praesertim cum liber de Temptationibus multa eaque gravia additamenta inde nactus sit. Codices vero, quos V. Cl. Föringer in auxilium vocavit, hi sunt:

Libri Visionum Cod. Em. G. LVII, fol. quem signavimus 1. 15
 De Temptatione Cod. Em. b. 10. fol. sign. 2.
 De Cursu spirituali Cod. Tegernsee. 611. 4^o min. sign. 3a et
 " " " Cod. Em. E. CXIII. 4^o mai. sign. 3b.
 De Doctrina spirituali Cod. Em. b. 10. fol. sign. 4.
 Liber Proverbiorum Cod. Em. E. CXIII. fol. sign. 5. 20

ROGERUS WILMANS.

EX OTHLONI LIBRO VISIONUM.

VISIO QUINTA.

Quam detestandus in clericis luxur vestium sit, cuidam ostensum^b.

Cum puer adhuc ad monasterium Herveldense scribendi causa transmissus fuisset, 25 contigit me agnoscere visionem magnam de cenobio Hildinshheimensi. Inde namque duocanonici a beatae memoriae Godehardo episcopo²⁰ discendi gratia ad scolam, quae per idem tempus sub abbate Arnulfo^a ibi satis pollebat, missi^d sunt; quorum iunior Boto, alter vero 21 Wolfharius dicebatur. Hic^e igitur Wolfharius considentibus^f saepe nobis in collatione tam spiritalis quam carnalis doctrinae, et utrisque de sua patria aliquid narrantibus, referebat 20 mihi de suo monasterio dicens: „Ante annos quam plures consuetudo fuit talis in monasterio nostro, ut nemo clericorum aliis nisi pretiosissimis uteretur vestimentis tam in cottidianis quam in festivis diebus. Simili quoque ornatu sedilia simul et lectisternia eorum habebantur: quantoque quisque locupletior erat, tanto pretiosiore suppellectilem habebat. Cumque haec sine iudicii superni respectu diu gererentur, apparuit angelus Domini cuidam vicino 25 a clerico in visione dicens: „Vade et dic episcopo civitatis huius, ut et se et suum clericum ab immoderato inlicitoque ornatu contineat, ne forte super eos ultio divina veniat.“ Evigilans autem clericus, et visionem pro delusoriis somniis reputans, iussa neglexit. Sed angelus Domini iterum clerico praedicto similiter apparens, ait: „Quare praecepta mea contempsisti? Cave, ne ultra facias. In veritate enim dico tibi, quia, si amplius feceris, non impunitus 40 evaseris.“ At clericus, licet aliquandiu de visione tractans pertimesceret, tamen, ut prius, tandem neglexit. Tertia autem vice angelus adveniens, non ut antea clericum per somnia ammonuit, sed palam excitavit eum dicens: „Cur toties praecepta mea contempnere ausus

a) Alia visio 1. et ita desinere, numero non addito. b) Quam det., ostensum darent 1. sicut omnes sequentes capitulum inscriptiones. c) Arnolfo 1. d) ita 1. mihi edit. e) ita 1. hinc edit. f) ita corr. manus recentior; considentibus 1. 45

primam partem libri de Temptatione composuit, iur, adiecit. Quod certe ante annum 1070 evenisse pluribus vero annis post alterum de Cursu spirituali nequit. Ad hoc usque tempus etiam Adalbal- edidit, et ultimo loco libello de Temptatione se- nam monasterio S. Emmerammi praefuisse clarum, 20) a. 1022—1038. 21) a. 1005—1031.

es? Nonne dixi tibi, quia si amplius contempneres, ultionem aliquam sentires?⁴⁴ Cui clericus respondens, ait: „Non, domine mi, contempneus talia feci, sed quia tantam senioris mei episcopi indignationem exinde commovendam sciebam, ut nisi signum aliquod monitis talibus adderem, periculum maximum incurrerem.“ Ad haec angelus: „Si“, inquit, „signum a me exigit, suscipies pro certo.“ His dictis sumpsit quoddam flagellatorium, et cum eo diutius caedens clericum dixit: „Ecce signum, quod petisti!

Sin alias nostris non curas credere verbis,

Signum donamus, cui differt credere nullus.

Vade ergo nunc, et perface nostra iussa.⁴⁵ Qui mox nil dubitans abiit ad episcopum, eique angelicum retulit mandatum. Caeterum episcopus audiens huiusmodi dicta, indignatione comprehenditur nimia: „Quare, inquit, tales somniorum tuorum nugas stolidissime praesumpstisti mihi referre? Haec et haec mihi Deus addat, si praesumptionem tantam nequitia tua impune ferat.“ Quibus dictis clericus progrediens ab eo pusillum exiit se vestimentis, citoque regrediens ostendit dorsum nimis verberibus exaratum, dicens: „En quale signum accipere merui, cum te nimium metuens Deo rebellis exatiti! bis namque iussus a Deo eius tibi deferre mandata, sed propter tuam timorem non obediens talia pertuli flagella.“ Talibus igitur dictis simul et visis exterritus episcopus mandavit fieri synodum, in quo conveniret omnis turba clericorum. Quo cum advenissent, omnibus mandata divina innotuit, omnes ad poenitentiam, omnes ab incongruo vestimentorum ornatu abstinere ammonuit. Hac instructi ammonitione coeperunt omnes se aedificare, vestiumque ornamenta mutare. Deinde vero non multo tempore transacto, et hoste antiquo ad id, quod consuetudo mala inlexerat, retrahente, paulatim omnes ad consuetas totius suppellectilis faleras redierunt; tunc iterum ad eos misso eodem clerico per angelum Dei ammoniti sunt ut supra, simulque denuntiatum est eis, ut si tertio repeterent solita ultione punirentur severissima; quod et ita factum est. Nam dum sicut canis revertens ad vomitum suum, ad noxia voluptuosi ornatus blandimenta more solito omnes remearent, accidit, ut quadam die inter missarum celebrationem tantus fulgurum tonitruumque fragor igne discarrente permixtus ecclesiam invaderet, qui et durissimos eiusdem ecclesiae muros quodam loco quadrifida incisione, sicut hodie videri potest, penetraret, et subdiaconum interea legentem per medium scinderet, presbyterum vero ac diaconum ad missas paratos semivivos efficeret. Praeterea nemo clericorum vel in ecclesia vel in coenobii claustris usquam commorantium relictus est, qui non aliquam corporis debilitationem tunc perceptam in reliquum tempus semper retineret. Unde factum est communi consilio, ut omnes ibidem conversantes clerici non solum superflua vestimentorum ornamenta, sed etiam inutilia quaeque morum abicerent fastigia. Ex illo namque tempore usque in praesens nemo clericorum apud nos commorantium protendentis pellitii sui manicas pallio pretioso ausus est circumponere, quae ab aliis clericis, ut libet, usurpantur. Haec autem ita esse in meo probare potes pellicio, quod nullo serico ornatum sed tantum linteamine honesto videtur circumdatum.⁴⁶

Talia igitur mihi retulit ille praeominatus clericus, cum olim conscolastici essemus; quae etiam ego ad aedificationem refero aliorum, illorum scilicet, qui cum pastores sint ecclesiae, aliisque pro religionis speculo praeponantur, nullum arbitrantur esse vitium, quod semet instar sponsi omnimodo adornare conantur, quasi ad se non pertineat id devitare, pro quo agnoscunt alios non solum correptos, sed etiam condempnatos.

VISIO SEXTA.

Iniusta bonorum alienorum exactio et direptio quanta in purgatorio poena castigetur.

In habitu canonico adhuc constitutus juvenilique aetate a beatae memoriae Meginhardo Wurzburgensi episcopo⁴⁷ scribendi causa vocatus sum. Quo dum venissem, in ipso adventus mei initio audivi ab hospitibus meis quandam visionem ibi noviter accidisse, quae Christi fidelibus intimata potest prodesse. Fuere namque ibi duo tribuni sub uno tempore eua potestate potiti, quorum unus Adalricus, alter vero, ut memini, Engilpertus est vocatus. Sed Engilpertus ancillam quandam habuit, quae in magna infirmitate diu posita tandem obiit. Qua defuncta dies altera expectatur, ut interim, quae sepulturae essent necessaria, praepararentur. Cum autem die crastina adveniente plebs non modica ad deportandum funus pro-

⁴⁶ quaedam 1.

⁴⁷ 22] 1018-1033. Cf. Chr. Wirzib. SS. VI, 30.

cederet, ecce subito defuncta iam iamque deportanda ad tumulum sese erexit: quod factum omnes, qui aderant, perterruit, putantes hoc potestate diabolica fieri. Sed quae revixit, errantes cito correxit dicens ad illos: „Nolite, quaeso, propter me aliquo errore seduci. Vere enim reviviscens illa sum, quae et prius, per Dei gratiam a morte revocata, ut vivis quibusdam eius mandata referam. Celeriter ergo vocate Adalricum, quia ad eum missa sum.“ Quo 5 vocato et astante dixit: „Pater vester Ruotpoldus^a in poena maxima infernali constitutus misit me ad vos, ut pro Dei amore et eius relaxatione illum curtilem locum reddatis, quem causa iniusta ab illo usurpatum sciatis. Sed et hoc intimari vobis petit, quia nisi ille locus ei, cui iniuste ablatas est, fuerit redditus, nec elemosina^b nec ulla beneficia a vobis facta illum ab aeterna poena absolvere possunt. Pro eodem quoque mater vestra, quam in paradysio inter 10 multa sanctarum virginum milia constitutam, illic translata, vidi, unice obsecravit, ut et vos et patrem a perpetuo cruciatu liberare curetis.“ Multa quoque alia, quae iam non recolo, de eadem muliere resuscitata mihi dicta sunt.

Hoc autem modo, ut audivi, ille curtillis locus iniuste fuerat a Ruotpoldo^c ablatas. Erat namque in civitate quidam urbanus ita pauper, ut dominici census debita per unum vel duos 15 annos reddere requiret. Cumque ob hoc ab eodem Ruotpoldo^d, quia magister eius erat, saepius facto concilio ad reddenda tripliciter vel amplius dominici census debita, quae statuto tempore non sunt reddita, cogere, et ille pro paupertate nec simpla dare posset, postremo necessitate nimia coactus, tum etiam eiusdem Ruotpoldi^e avaricia impulsus, curtilem locum, qui ei^f ex paterna hereditate provenit, quique, ut mihi dicebatur, prope basilicam 20 sanctae Helenae in plaga septentrionali iacet, traditione publica ipsi condonavit, sicque illa pericula, quae pro debitis sustinere cogebatur, evasit, Ruotpoldus^f vero locum sibi traditum magnificis aedibus exornans post obitum suum reliquit filio Adalrico, quem ego etiam vidi. Sed idem Adalricus ea, quae sibi denuntiata vel mandata sunt a patre et matre defunctis, nullatenus implere voluit, eligens magis cum patre aeterna morte dampnari, quam tellure 25 parva privari. Huius visionis relatio etiam illi, pro quo specialiter facta est, non profuerit, aliis tamen, qui aliena rapere et in potestatem suam redigere nituntur, patefacta prodessse valet.

VISIO SEPTIMA.

Exemplum sacrilegi monasticorum bonorum direptoris, in altera vita puniti.

Huic quoque similem pene visionem hic adnectere volo, quam mihi notus quidam frater retulit nuper, qui hanc se a sancto Leone papa nuperrimo referente dixit agnovisse. Referbat autem hoc modo: quia cum praedictus papa in Germaniam venisset, et in loco quodam missam celebrans sermonem faceret de varia cenobiorum destructione per iniustam possessionum ablationem facta, postremo intulerit hanc visionem dicens: 35

„Ut ergo apertius agnoscatis, quanto reatu implicantur raptores iniusti, exemplum quoddam vobis memorabile dicam. Duo igitur fratres, cum simul pergerent equitantes, repente vident turbam magnam in aere non procul a terra commeamtem. Qua de re valde mirantes atque trepidantes sanctae crucis signum sibi indiderunt, et adiurantes eos in nomine Domini, qui essent, interrogaverunt. Tunc unus ex illis tam in habitu quam equitatu strenuo militi omnino 40 milis transiens ad eos dixit: „Ego pater vester rogo vos suppliciter, ut illud praedium, quod scitis me a cenobio illo iniuste abstulisse, pro amore Dei liberationisque meae causa reddatis. Si enim non reddideritis, nec ego, nec vos, nec ullus posterorum idem praedium retinentium effugiet ignem perpetuum.“ Cui respondentes filii dixerunt: „Quomodo, pater, possumus relinquere tantam possessionem, qua nec tu in hoc mundo positus, nec nos post te carere vale- 45 mus? Sed nec ulla re videris indigere, qui in habitu satis ornato iam procedis.“ Ad haec pater ait: „Pro dolor! qualis est iste decor, quo hactenus utor. Ubicumque enim mihi contingit esse, intolerabili torqueor igne. Sed et omnia, quae visu, auditu vel tactu contingo, comburere me sentio. Et ut hoc ita esse absque dubio sciatis, hastam hanc, quam in manu teneo, apprehendite“, nam eam in manu ferre videbatur; moxque unus illorum probare vo- 50 lens, quae audivit, concitus eandem hastam arripere studuit. Sed priusquam coepta perficere posset, prae nimio calore dimisit eam. At pater antequam in terram cadendo pervenisset,

a) Ruotpoldus I. b) elemosina I. c) Ruotpoldo corr. I. Ruotpoldo. d) Ruotp. I. e) Ruotpoldi I. f) add. I. g) Ruotp. I.

celeriter sustulit dicens: „Scito, quod, si ipsam hastam projecisses in terram, maiorem mihi exinde efficeris poenam.“ Deinde vero priora repetens dixit: „Iterum peto, filii mei, ut impleatis preces patris vestri.“ Quibus dictis nusquam comparuit imago colloquentis. Tunc iidem fratres instinctu divino correpti coeperunt inter se diligenter tractare super paterna petitione dicentes: „Si retinentes praedium, quod pater noster iniuste abstulit, ei non subvenimus, nos pariter procul dubio perimus. Quid enim proficimus, si mundum totum lucremur, animarum verostrarum detrimenta patiamur? Faciamus ergo, quod et patri et nobis proait, reddentes in primis praedium ad hoc, unde ablatum fuerat, monasterium. Deinde omnia haereditatis nostrae bona illuc tradamus, nosque ibidem tam pro parentum, quam pro nostrorum peccaminum venia monasticam vitam suscipiamus.“ Cumque huiusmodi colloquia agerent, subito pater non eo, quo prius habitu apparens, eorumque pedibus se advolvens dixit: „Gratias ago vobis, quia pro eo, quod firmiter decrevistis petitionem meam implere in reddenda possessione, iam iam per Dei gratiam deputatus sum a poenis ad requiem transire.“ Quo dicto iterum evanuit ex oculis eorum. At illi eo devotius citiusque promissa impleverunt, quo celeriter patris absolutionem factam audierunt.

Hanc igitur relationem praedictus papa ad populum faciens testatus est, se eosdem fratres in habitu monachico vidisse, et ab eis visionem istam audisse. Quam etiam ego audiens aliorum notitiae simul et aedificationi litteris pandere decrevi.

VISIO OCTAVA.

Conflagratio monasterii Tegernseensis futura, cuidam ostensa.

Ante annos quam plures visionem quandam audivi a monacho quodam venerabili mihi- que secundum carnem proximo in cenobio Tegrinseensi constituto. Cum enim ad praedictum coenobium ob eiusdem monachi dilectionem saepe quondam venissem, et cum eo inter dum de spiritalibus rebus colloquens sedissem, solebat mihi referre dicens: „Priusquam monasterium istud nuperrime arderet, et per nocturnas horas, quibus mihi secretius licebat orare pro peccatis meis, in ecclesia deambularem, saepe musitationes quasdam in ea fieri audiveram. Ego autem in primis quidem per delusiones diabolicas hoc fieri arbitrabar. Postquam vero tanto sonorius, quanto frequentius fieri senseram, tractare coepi non ex diabolo, sed ex aliqua divinae pietatis dispensatione acitari: ideoque quantum ausus eram, propius, ubi haec audivi, accedere studebam. Cumque aliquoties accederem, quasi aliquos psallentes et intime orantes audivi. Quo audito intellegens, quod pro aliqua periculi futuri causa permutanda et pro inhabitantium monachorum negligentia emendanda sancti Deum precibus intimis exorarent, accessi ad abbatem²⁰; et quia aperte de morum emendatione eum ammonere non audebam, petii tantummodo humiliter, ut ecclesiae thesauros librosque in loco cauto poni iussisset. At ille haec audiens et ex aliqua somniorum revelatione dicta putans, increpavit me dicens: „Vobis gerontis nihil gratius dulciusque videtur esse, quam somniorum vestrorum nugas attendere, atque aliis referre. Numquid propter vestra somnia debeo evertere omnia? discedite a me, et videte, ne ultra a vobis audiam talia.“ Ego autem huiusmodi increpatione contristatus, nihil amplius ex his quae audieram propalare ausus fueram, sed tacito corde dolens sustinui, veritus cottidie quod futurum erat. In proximo autem antequam arderet monasterium²¹, in nocte quadam audivi iterum quasi aliquos orantes et suspiria crebra nec non singultus quosdam luctuosos proferentes ante sancti Quirini altare. Sed licet haec aperte audirem, et periculosum aliquid significare scirem, accedere tamen propius non praesumpsi. Unde claram dei lucem expectans accessi ad locum, ubi audivi turbam moerentium, et irveni pavementum adhuc madidum effusione lacrimarum. Tunc miratus simul et contristatus de tantae rei signo, lugebam omni modo, quod periculo tali nullatenus subvenire potui, quae tamen sub mea cura tenueram^f, diligenter contra pericula observavi futura.“

VISIO NONA.

Negligentia abbatis Ellingeri a defuncto clerico reprehensa et castigata.

Referam et aliud, quod postea in praedicto audivi contigisse monasterio eidem abbati,

^{a)} sic l. quo edit. ^{b)} manu bibliothecarii addita l. loco Visio septima, quae ibidem primo habebatur. ^{c)} misistat. l. ^{d)} add. l. ^{e)} negligentia l. ^{f)} tenueram cura l.

²⁰⁾ Ellingerum, teste visione nona. ²¹⁾ a. 1035. Cf. Chron. Tegerns. apud Pex Th. An. Nov. III. 3. 510.

sub quo ardebat, qui etiam Ellingerus²² est dictus. Nam cum diutius et semet ipsum et coenobium ageret commissum negligenter^a, in magnam incidit infirmitatem. Antea vero non longe defunctus est ibi quidam clericus nomine Doringus non solum magnae in saeculo dignitatis, sed etiam magnae apud Deum sanctitatis, qui, ut se penitus a saeculo secerneret, illic habitare elegit. Qui nimirum clericus abbati aegrotanti in visione apparens et eum in 5
latus percutiens, increpando dixit: „Cur ita negligenter agis in rebus commissis? Si ergo non emendaveris, aliqua profecto dura quandoque sustinebis.“ Abbas autem vigilans diu quidem lateris patiebatur dolorem. Saepe etiam clamabat Doringum sui esse percussorem: ea vero, pro quibus increpatus et percussus est ab eo, parum emendabat. Unde etiam secundo depositus est ab abbacia. Haec itaque duo de Tegrinse dicta monachos simul et ab- 10
bates omnes, ammonere possunt, ut adtendant in quanta solitudine pro sua negligentia sancti iugiter consistant, quantasque preces pro eorum salute emittant.

VISIO DECIMA.

De sancti Emmerammi monasterio. Diversa visa et dicta Adalberti monachi Emmerammensis morituri. 15

Nunc ad sancti Emmerammi coenobium relatio nostra redeat, et quas visiones exinde comperimus, proferat. Denique ante annos paucos defunctus est ibi quidam frater nomine Adelpertus inlustris quidem et nobili parentela ortus, sed quia adhuc erat iuuenis, atque sub eo tempore tam ob abbatis quam episcopi incuriam omnia disciplinae vincula in coenobio eodem laxata sunt, ipse etiam negligens extitit in multis, sed orationi assidue intentus erat. 20
Hic igitur infirmitate correptus multa atque miranda vidit non per somnia, sed visu vigilantis, quae fratribus coram astantibus intimavit: quorum pauca fratrum quorundam relatu audivi, 25
quia tunc ad monasterium Fuldense profectus²³, ibi praesens esse nequivi. —

Inter haec namque bonae memoriae caesar Henricus^b huius parvuli regis modo regnantis Heinrici pater nisibus omnimodis tractavit, qualiter eundem locum a durissimo Pharaonis 25
imperio, id est ab episcopi potentia eriperet. Sed illo talia tractante praediaque quaedam ab episcopo Gebehardo²⁴ ablata restituente, postremo etiam propter amorem Dei et propter privilegia monasterii nostri interim inventa in regiam potestatem idem monasterium recipiente, quia pro dolor! nos monachi pro tanta gratia perficienda non solum solitas negle- 30
gentias non minuimus, sed etiam inter tot beneficia novum quoddam scelus addidimus, credentes scilicet absque labore aliquo sublimia posse mereri, sperantesque magis in humano quam in divino auxilio, repente spes nostra cecidit. Nam priusquam illa iam commemorata consummarentur beneficia a praedicto caesare, defunctus est, tantaque episcopi persecutio exinde super nos esse coepit, qualis nunquam antea fuit. Sicque verum fuisse probatur, quod 35
ex fratris Adalberti visione praedicebatur.

VISIO UNDECIMA.

Visio cuiusdam mendici de Henrico III caesare, Gebehardo episcopo Ratisponensi etc.

Quidam mendicus in Ratispona erat cottidie sedens vel in ecclesia vel ante portas ecclesiae sancti Emmerammi, ut ab introeuntibus elemosinam peteret. Hic igitur ante paucos menses, quam praedictus caesar Henricus obiisset^c, in visione quadam plura vidit, quorum 40
pauca mihi relata aliis quoque referre volo. Visum namque est ei, quod a quodam praepotente transferretur in locum, ubi habitaculum instar candentis ferventisque metalli constructum erat nulla fenestrarum foramina retinens. Cumque a ductore inquireretur, si, qui intra habitaculum tale inclusi forent, sciret, seque necire responderet, ille adiecit^d: „Ibi,“ in- 45
quiens, „omnes sunt inclusi nuper defuncti, qui caesari Henrico pacem undique patrare 45
studenti resistere praesumpserunt. Quamvis enim idem caesar in multis sit reprehensibilis maximeque in avaritia, tamen quia pacis commoda ampliari studet, Deum adiutorem in hoc habet: sed scito, quia non diu victurus erit, nisi se ab eadem avaritia abstinuerit.“ Deinde in campum spaciosum ferebatur, ubi puteus altus in medio esse videbatur. Ad quem puteum plurimarum viarum vestigia tendebantur, quarum una quidem callis triti, caeterae vero 50

a) negligenter l. b) Henricus f. c) sic l. abisset edd. d) sic l.

22) Monasterio praefuit ab anno 1017 usque ad denuo depositus est. Pex l. c. p. 509. 23) anno annum 1026, quo officio suspensus est; anno de- 1062. 24) tertio, episcopo Ratisponensi, qui annum 1031 idem regendam iterum suscepit, at 1041 1060 obiit.

omnes antiquae solummodo protectionis indicia habere monstrabantur: ipse quoque puteus quasi exhaustus parum aquae habebat. Quibus visis ductor eius dixit ad illum: „Scisne, quid hic puteus exhaustus, quidve multarum viarum indicia pene iam deleta, quid etiam illa via una calle trito significet?“ „Nescio“, inquit. „Tu, rogo, mi Domine, mihi met dignare referre.“
 At ille dixit: „Viae multae ad puteum quondam tendentes, sed nunc ita deletae, ut vix vel indicia eorum agnoscere valeant, significant, quod sub temporibus pristinis multa elemosinarum studia agebantur tam a principibus quam a mediocribus, quae in tantam paucitatem modo redacta sunt, ut vix aliquis inveniatur iuxta priores elemosinas faciens. Idem etiam puteus significat exhaustus, qui quondam plenus undecumque venientes animas haustu facili reficere potuit, nunc aridus in tantum constat, ut ipsam^a, quod in eo est, difficulter quis haeriat.“

Deinde assumptus est in montem excelsum, ubi monasterium excellens stare videbatur, ad quod similiter, ut ad puteum praedictum, vestigia plurimarum pertingebant viarum, quarum nulla nisi tantummodo una callis noviter triti monstrabat indicia: reliquae omnes ar-
 15 bustis antiquitus inolitae ita sunt deletae, ut vix agnoscerentur ibi olim esse. Tunc ductor eius intimato primum monasterii vocabulo, quod mihi non convenit publicare, ne, dum generaliter omnes cupio aedificare, quosdam videar specialiter infamare, post haec subiunxit dicens: „Viae, quas ad monasterium istud olim quidem undique tendentes, nunc vero pene deletae excepta una aspicias, significant, quod plurimi quondam huc advenientes per omni-
 20 moda disciplinae sacrae exempla aedificati recesserunt: nunc vero locus iste a malitia inhabitantium in eo in tantum adnullatus est, ut vix praecedentium patrum indicia hic remaneant. Maius enim studium fornicandi aliaque vitia agendi hic habitantes habent, quam ad divinae servitutis officia agenda.“

Pauper quoque praedictus vidisse se dixit arborem quandam molis magnae, quae ab
 25 imo usque ad summam frondium arefacta est per medium. Quam cum videret, a suo inquisitus est ductore, sciretne, quem significaret illo autem respondente: „Nescio.“ „Ista“, inquit, „arbor Gebhardum episcopum significat. Ille enim sicut arbor haec iam diu ex parte aruit. Quia vero post paucos annos ad integrum arescere debet, securi divina absclusus morietur.“ Huius itaque visionis veritatem citatus episcopi eiusdem et caesaris obitus probavit.
 30 Nam cum inter illud pascha et pentecosten, quo in subsequenti autumno caesar tertio Nonas Octobris obiit, visio haec facta fuerit, et deinde paulo plus duobus annis episcopus supervixerit, vero praevius est utriusque obitus. Dixit praeterea mendicus talia multa, quae non audivi, nec ab ullo noscere quivi²⁴: sed qui praedictis capiunt intendere paucis, non parvam possunt exinde capescere causam aedificationis.

VISIO DECIMA TERTIA.

Obstinati Iudaei sempiterna damnatio.

Homo quidam in Katispona de inferioris monasterii familia infirmitate tenebatur. Ad quem dum plures visitandi gratia accederent, subito sursum aspiciens clamavit dicens: „O qualia iam video!“ Tunc ab adstantibus^b interrogatus, quid videret, respondit et dixit: „Abraham Iudaeum^c video igneis catenis trahi in infernum.“ Cum autem de adstantibus^b quidam haec verba pro insania magis quam veritate dicta esse arbitrarentur, iterum infirmus affirmavit dicens: „Si non aliter mihi credere vultis, mittite ad domum eius quaerentes, quid sit de illo nuperrime factum.“ Moxque missis nuntiis ad Abrahae domum, agnoverunt eum ne-
 40 viter esse defunctum. Ego vero, qui eundem Iudaeum^c satis agnovi, id de illo veraciter attestari valeo, quia in tanta cordis malitia et insania constitit, ut si quisquam^d praesente ipso loqueretur de domino nostro Iesu Christo, mox quasi canis oblatrans blasphemias nefandas contra Deum emitteret. Quamvis ergo brevis consistat visio talis, utilis tamen esse sentitur ad aedificamen illis; qui poenam dabantur restare futuram²⁴.

VISIO DECIMA QUARTA.

50 *Quorundam etiam sanctorum purgatorum beati Guntheri discipulo Isaaco revelatum.*

A beato Gunthario heremita cenobium quoddam constructum est in Poëmia²⁵. In quo videlicet cenobio fuisse fertur monachus Isaac dictus praedicti viri disciplina tanto magis

a) id ipsum 1. b) adstantibus 1. c) Iudaeum 1. d) quispiam 1.

24) versa. 25) Brevnowo. Cf. Vitam Guntheri eremite supra p. 279.

instructus, quanto prolixiora tempora gerebat eum eo conversatus. Hic igitur, ut a plerisque fidelibus in Ratispona agnovi spiritaliter raptus multa vidit miranda, quorum ad notitiam nostram pervenerunt haec pauca: —

Quibus peractis sanctus Guntharius^a rediit cum monacho ad locum, ubi primum inventus est ab eo, ubi etiam duo sedilia ignea videbantur posita, unum quidem maius altero. Sed beatus Guntharius referebat monacho maius episcopi Ratisponensis, minus vero episcopi Pragensis²⁶ esse, pro eo scilicet, quod ille prior habens plebem subiectam ad convertendum faciliorem, alter autem indoctorem, neuter quicquam doctore dignum fecisset, et ideo uterque deputatus esset gehennae. Quae postquam vidit, subito excitus remeavit. —

VISIO DECIMA QUINTA.

De caesare Henrico III, quomodo eius in audiendis pauperum causis et precibus negligentia a Deo punita fuerit^b

Visionem quoque quandam terribilem et cunctis saeculi principibus verendam de caesare Henrico proxime defuncto factam, quam in narratione praeterita, cum de eo quaedam visa referrem, oblitus eram apponere, iam volo dicere. Hanc autem a venerabili Humperto¹⁵ episcopo²⁷, illo videlicet, qui beati Leonis nuperrime papae comes iugis consiliariusque acceptissimus extitit, agnovi. Illo namque cum papa Victore in Ratispona posito²⁸, et ad eum multis confluentibus accessi etiam ego pro causa quadam, et audivi eum plura de huius saeculi insolentia et maxime de principum negligentia loquentem, inter quae addidit ista dicens: „Videtur mihi nulla maior regum vel aliorum principum culpa, quam quod pauperum²⁹ querelam student contempnere. Solent enim pro dolor! imperatores vel reges nostri pauperibus causas necessitatis suae sibi referentibus nihil aliud solatii praebere, nisi tantum dicere: „Expecta, donec tempus congruum mihi veniat, quo tuas querimonias possim audire, teque a tuis persecutoribus eruere.“ Et ut haec ita esse sciatis, referam vobis visionem de illo, qui nuperrime defunctus est, caesare Henrico, ex qua satis conicere potestis, quantum²⁵ peccatum si pauperum causas negligere^c, et de die in diem ad regendum differre.

Eo namque tempore, quo iste noster papa, qui hic iam commoratur, mansit cum praedicto caesare Henrico in partibus istis Germaniae^d, profectus est hic quidam ex principibus Romanis. Cum autem non longe ad illum locum, quo tunc papa cum caesare iam in extremis constituto mansit, haberet, in quodam vico hospitatus, ibi se sopori, utpote longo itinere³⁰ fatigatus, in meridie tradidit. In quo videlicet sopore, ut postea evigilans retulit, eundem caesarem in solio regali residentem, nec non multa procerum turba circumdatum vidit. Ubi, cum plurima de lucris saecularibus disputarentur, subito quidam pauper advenit clamans ad caesarem et petens, ut dignaretur necessitatis suae causas audire et regere. At ille indignanter respondit dicens: „Expecta, stolide, donec tempus mihi concedatur audiendi te.“³⁵ Ad haec pauper: „Quomodo,“ inquit, „o caesar, hic diutius expectare valeo, qui hic per dies multos iam commoratus, omnia, quae habui, pro victu meo expendi?“ Cui iterum responsa dantur: „Vade, improbe, in odium Dei, et expecta, usque dum possim te audire. Nam tanta mihi cura modo alia audiendi et regendi, ut tu frustra me invoces.“ Haec ergo audiens pauper tristis abscessit. Moxque accessit et alius pauper, qui eodem modo, quo^e prior, ad caesarem clama-⁴⁰ vavit, sed similiter in vanum laboravit. Post pusillum quoque venit pauper tertius eadem narrans, eadem rogans, quae et anteriores. Sed et ille in vanum laborans discessit mestus, Domino mox talia questus²⁹. Adhuc illo queritante et Dominum invocante vox de coelo sonuit dicens: „Auferte istum rectorem, et facite eum inter poenarum moras discere, quomodo pau-⁴⁵ peres valeant iudicia sua expectare: quae dedit, accipiat, quae sit dilatio discat.“²⁸ His dictis subito raptus est a conventu illo.

Interea vero, cum Italicus dormiens talia in somnis vidisset, intimatus est in eadem domo, qua hospitabatur, caesaris obitus. Cumque vigilans audisset omnes de eodem obitu flebiliter sermocinantes, nec tamen, quia linguam non noverat, sentire posset, interrogavit unum de suis comitibus linguae Teutonicae gnarum, quid tam luctuosam sermocinatio signifi-⁵⁰

^a) Cunther 1. ^b) Visio de caesare Henrico 1. ^c) negligere 1. ^d) post ab Othlono additum 1. ^e) Ita 1. ut edit.

²⁶) Severi. Cf. Vita Gunth. l. c. ²⁷) Silvae. Canis. Lectt. ant. ed. pr. III, 112. ²⁸) Ibidem a Caudidae, qui a. 1054 a Leone IX legatus Constantino-
tinopolim missus est. Cf. eiusdem libros adversus commoratus est. Vide Jaffé, Regg. Pont. p. 360—
Michaelen patriarcham et Nicetam Pectoratum apud 381. ²⁹) versus.

caret. At ille respondit dicens: „Noviter, domine, cum tu somno deditus esses, nuntiatum est hic, quis caesar, ad quem tu volebas pergere, defunctus sit. Pro hoc ergo tristantur cuncti, super hoc sunt tanta locuti.“²⁹ „Et mihi“, inquit, „modo dormienti de obitu eius quaedam per visionem revelata sunt.“ Statimque suis eandem visionem, quam praefatus sum, retulit, et ad defunctionis eius locum quantocius properavit. Praedictus igitur princeps Italicus talia mihi in eodem tempore nuntiavit. Unde nimis invocandus est Deus, ut misereatur nobis dando principes tales, qui et se et sibi subditos tam pauperes quam divites regere valeant. Nam in isto parvulo rege nostro per multa tempora pro dolor! nil regiminis habere possumus.“ Haec itaque egomet a praedicto venerabili Humperto episcopo referente agnosceus³⁰ aliis quoque ad aedificationem credidi esse intimanda.

VISIO DECIMA SEPTIMA.

Theophaniae imperatricis ob luxum vestium in purgatorio poenae.

Reminiscor adhuc cuiusdam visionis, nescio a quo mihi quondam relatae de Theophanu imperatrice. Sed cum sensum sermonemque dicentis certissime retinerem, et quod non ob aliud, nisi ad aedificationem dixerit, sciam, nescio quid mihi obsit, quod persona referentis a memoria excidit. Dictum namque est mihi, quia praefata Theophanu cuidam venerabili Deoque dicatae virgini in habitu miserabili apparuerit per visionem, eamque, ut pro se oraret, suppliciter petierit. Quae dum interrogaretur, quis esset, respondit dicens: „Ego sum Theophanu, quae olim de Graecia veniens in Franciam conjuncta fueram conubio caesariae Ottonis.“ Ad haec virgo: „Et quomodo“, inquit, „nunc tua res sese habet?“ Respondit: „Pessime, quia in maximo tormento posita sum.“ „Quare?“ ait. Iterum respondit: „Quia videlicet multa superflua et luxuriosa mulierum ornamenta, quibus Graecia uti solet, sed eatenus in Germaniae Franciaeque provinciis erant incognita, hac primo detuli, memque eisdem plus quam humanae naturae conveniret circumdans et in huiusmodi habitu novo incidens, alias mulieres similia appetentes peccare feci. Haec sunt enim mea peccata maxima, pro quibus merui aeternam dampnationem pati. Quae nimirum peccata tanto graviora fuere, quanto minus ea vel esse peccata existimavi. Nam si talia scirem esse peccata, poenitentia utique diluissem aliqua. Nunc ergo quia mihi divina gratia concessum est, ut tibi apparens, et peccata mea et tormenta, quae pro his patior, intimarem^b, tu pro amore Dei in oratione tua memento mei. Scio enim, quia quantascunque meruerim poenas sustinere, pro eo tamen, quod in fide catholica perseveravi, si aliqui servi Dei pro me constanter orare vellent, de dampnatione perpetua liberare possent.“ His igitur dictis discessit imago loquentis²⁹. Quid vero pro causa petit afecerit virgo, cui revelata est haec visio, scire nequeo.²⁹ Ego tamen eiusdem visionis dicta recolens ob hoc scribere hic decrevi, ut aliqui ista agnoscentes pro imperatricis praedictae absolutione Deum exorare, sequae, ne similia patiantur, studeant emendare.

VISIO VIGESIMA TERTIA.

Ecclesiasticis bonis vi vel fraude direptis demon ditatur et delectatur.

Mirum quoddam nuper audiui, quod licet inter visiones superscriptas nequeat computari, tamen quia aedificationem magnam conferre potest omnibus, qui delusiones diabolicas cupiunt evadere, volo hic scribere.

Dictum namque mihi est, ut recolo, quia cum in Saxonia nuptiae cuiusdam praepotentis essent agendae, et ad has histriones^c multi, sicut vulgo solent, properarent venire, quidam histrio^d et fama et dignitate caeteris praestantior, nomine Vollaro, simul properavit. Sed ne tantae dignitatis vir solus pergere videretur, acquisivit sibi alios eiusdem artis gnaros octo, et cum eis quasi militibus stipatus ad nuptias profectus est. Cumque simul equitantes pergerent, contigit, ut et diabolus in similitudine celeberrimae personae se coniungeret equitando, illis nil minus quam factum hoc arbitrantibus. Unde et simul pergentes omnia, quibus noti et familiaria uti solent, verba conferebant. Sed et hoc exquirebant ab eo, quod illi nomen esset. At diabolus respondit dicens: „Nithart vocor“, quod Latina lingua odiosus vel valde malignus dici potest. Et merito tali nomine sese dicebat nuncupatum, a quo odium omnisque malitia venit in mundum.

^{a)} conubio l. ^{b)} ita l. intimare ed. ^{c)} hystiriones l. ^{d)} hystirio l.

²⁹⁾ versus

Veruntamen nec Vollaræ nec eius comites per nominis huius indicium attendebant, quem conviatiorem haberent. Sole autem ad occasum appropinquante coeperunt tractare, ubi nocte illa potissimum valerent manere. Tunc diabolus: „Si“, inquit, „mecum proficiat: volueritis, dabo cuncta necessaria vobis. Est enim contigua domus et habitatio mea. Sed in hoc sollicite vos debetis observare, ut quia servos et milites nequissimos habeo in domo mea, nullus vestrum in aliquo negotio vel colloquio se commisceat illis.“ Hanc igitur promissionem et admonitionem^a fideliter factam credentes libenter audierunt, et secum proficisci, quocumque ipse vellet, decreverunt. Moxque ipse diabolus quasi dux itineris præcessit, et eos in vallem quandam magnæ longitudinis deduxit.

Deinde vero cum iam magis ac magis nox tenebrosa immineret, duxit illos in sylvam^b 10 densissimam: in qua aliquamdiu^c profecti subito viderunt plurimos sibi cum lampadibus et facibus honorifice occurrentes. Inter quos etiam nonnulli, qui videbantur splendidis pretiosisque vestibus induti, prorumpabant certantes, quis eorum prius equos vel ipsos ausciperet, et ad hospitium omnigenis necessariis referta deduceret. Postquam vero omnia, quæ hospitibus grata et necessaria esse solent tam in se quam in equis pascendis copiosissime exhibita sunt, convocabantur ad principis domum. Qui statim advenientes iussi sunt considerare. Deinde mensa præparata itur ad coenam, in qua optimi generis fercula et pocula nonnisi aureis vel argenteis vasis afferri videbantur. Sed et ipsius domus parietes atque laquearia palliis cortinisque pretiosissimis circumdata monstrabantur.

At Vollaræ eiusque comites licet de his omnibus mirarentur, et in veritate facta arbi- 20 trarentur, memores tamen prædictæ admonitionis, quæ magis ex gratia divina quam provisione diabolica evenisse credenda est, sub omni disciplina sese continuerunt. Cumque coena peracta videretur, ad cubitum ire iussi sunt, equisque suis abundans pabulum præberi iubebatur. Altera autem die mature surgentes et ad principem venientes petierunt, ut ad prædestinata loca ire permitterentur. At ille: „Non“, inquit, „hodie, sed cras vos proficisci 25 permitto, et tunc cum donis^d talibus, quæ et me decet dare, et vos suscipere. Hodie enim volo nobis sit communis lætitia, commune convivium, ut postmodum aliis enarrare valeatis, quæ sit et gloria mea, et quæ gratia vobis sit a me exhibita.“ His auditis nil contradicere præsumperunt, sed ita, ut iussi sunt, fecerunt, necdum sentientes diabolicae delusionis potentiam.

At ubi prandii tempus adesse videbatur, et mensa ponebatur, tanta multitudo servi- 30 entium, talis ciborum apparatus, tanta vasorum insignium copia erat, ut vix apud reges ditissimos huic simile inveniretur. Cumque Vollaræ esu potuque satis percepto hilarior effectus sibi videretur — nam omnia visa potius quam gesta sunt — assumens fiduciam, ut histriones^e solent, interrogat diabolum dicens: „Si, domine, præsumerem, libenter te pro quadam re interrogarem. Valde namque miror, unde venerit tibi tanta copia auri atque argenti aliarumque rerum, quas non solum in cibo et potu, sed etiam in omnigenis ornamentis plus coram te video, quam coram principe ullo vidissem appositas.“ Cui respondens diabolus dixit: „Noli ergo in hoc mirari, quia omnia bona, quæ vel ecclesiis et monasteriis sanctis vel pauperibus et viduis vel cuiquam iniuste rapiuntur, mea sunt, meaque potestati subiciuntur.“ 40 Quo audit Vollaræ obstupuit, et nimio pavore contremuit. Veruntamen ne aliqua diaboli suspicione ipse pavor agnosceretur, continuit se ab omni tristitiæ habitu, et hilari constitit vultu, sola fide et intentione Deum invocans.

Finito autem huiusmodi convivio, et universis circumquaque sedentibus, Vollaræ etiam egressus est, et comites suos clam convocans ait: „Vae nobis miseris, quoniam venimus in- 45 foveam perditionis. Iste enim princeps, qui nos huc tantopere secum ducens hospitio recepit, quique hodie tantam potentiae suæ gloriam nobis ostendit, ipse pro certo diabolus est. Unde, quaeso, commendate vos Deo, tota mente supplicantes, ut recordatus misericordiae suæ hinc nos eripere dignetur. In omnibus tamen estote cauti, ne plus solito tristiores videamini. Sed iam cito ad eum revertamur, ne diutius hic simul stantes videamur.“ Moxque 50 ingressi domum convivii eodem quo prius habitu et animo apparuerunt. Deinde interrogati, si quid vellent plus bibere, responderunt se velle. Cumque a lato poculo se satis bibere simulassent, Vollaræ petiit diabolum, ut se suosque sequaces abire permitteret. At ille: „Non modo“, inquit, „sed cras abire permitto. Hunc enim diem totum^f læsti et convivantes debemus

a) ammonitionem 1. semper. b) silvam 1. c) aliquamdiu 1. d) illa 1. domus ad. e) hyst. 1. f) add. 1. 55

simul perducere. Sed et dona, quae vobis promisi, hodie sunt danda, ut cras, quantocius vultis, abire valeatis.⁴⁴

His igitur dictis, licet formidolosi, consenserunt promittentes omnia secundum eius imperium semet facturos. Facta autem vespertina hora videbantur afferri coram diabolo multifaria dona tam in aureis quam argenteis vasis, quam in vestibus eximiiis. Quae omnia ille singulis laetanter distribuit, et ad hospitium ire permittens dixit: „Ecce omnia, quae vobis promisi, iam satis implevi. Ad haec etiam, quod solum restat, faciam vos cras deduci in viam itineris vestri.“ Moxque adstantibus quibusdam dixit: „Cras, hora qua ipsi voluerint, ducite hos hospites in illum locum, ubi se recognoscant huc divertisse.“⁴⁵ Quae postquam dicta sunt, Vollaric eiusque sequaces egressi sunt ad hospitium invisum, praestolantes vix mane futurum. Nam licet viderentur muneribus ditati, cibo potuque repleti, maxima tamen cura impediabat eos quiescere: ideoque tota nocte illa clamaverunt ad Dominum, ut de necessitatibus eorum liberaret eos.

Mane igitur facto venerunt duces itineris, et ducentes eos in locum, ubi se recognoscere bant, dixerunt: „Nunquid adhuc in viam notam venistis?“ At illi dixerunt: „Utique. Iam enim satis agnoscimus, quo pergere debeamus.“ Porro duces missi nusquam sunt postea visi. At Vollaric eiusque comites tantam mox infirmitatem prae inedia et in se et in equis suis sentiebant, ut vix ultra progredi valerent. Quaerentes etiam dona in sarcinis reposita nihil invenerunt nisi quaedam aranearum texta. In qua nimirum causa verum esse probatur, quod Dominus in evangelio dicit de diabolo: *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit.* Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur. Quo nihil est peius, quia mendax et pater eius²⁸.

Haec quicumque legit, hinc cautior esse valebit
Adversus varias daemonis insidias.

EX OTHLONI LIBRO DE TEMPTATIONE CUIUSDAM MONACHI.

Haec igitur clericus supradictus scripsit, ut his, qui in conversionis initio sacram scripturam legere cupiunt, ostenderet, qualiter immensam²⁹ diabolicae fraudis astutiam, qua omnes eandem⁴ scripturam legentes impugnare solet, agnoscere et praecavere, qualiterque etiam divinae inspirationis gratiam agnoscere et invocare debeant. Scripsit et idem clericus multa alia, quaedam quidem dictando, quaedam autem alio modo, quae scilicet utraque subsequenter pandere volo; sed dictata prius, post haec quoque cetera pandam³⁰. Sic ergo incipit scribere de librorum dictamine.

Quia igitur alternis uti delectabile est, non solum ob depellendum taedium molestiam, sed etiam ob recreandas animae et corporis vires studui quondam dicta diversae qualitatis scribere, sed nunc reserare libet quae scripserim. Tres namque libellos diverso tempore diversoque stilo edidi in primis, quos volui in unum volumen quasi ad unam convalescentium mensam colligere, instar videlicet trium pulmentorum, quae nobis sanctus pater Benedictus coenantibus largiri iubet in Regula; ut qui ex uno nequiverit refici, ex alio reficiatur. Confido itaque in Domino, quia omnis³¹ spirituali cibo delectatus in aliquo illorum inveniat, per quod spiritualiter refici valeat. Sed haec de omnibus generaliter sint dicta. Nunc vero reserare cupio, quae causa fuerit singulos scribere, ut lector aliquatenus exinde instructus noverit, me nequaquam frustra in talibus desudasse.

Primum ergo libellum metricis prolatum, cui imposui titulum de spiritali³² doctrina³³,

¹) hanc titulum quem teste Mabillonio l. c. p. 108 vetustus codex praeferebat restitui. ²) ita 2. Hoc ideo add. ³) in mens. 2. ⁴) eandem add. ⁵) ita 2. Si ed. ⁶) ita 2. omni ed. ⁷) spirituali 2.

²⁸) versus. ²⁹) ap. Pez l. c. p. 431—475, ex quo praefationis finem et fragmentum c. 14. afferre libet: *Quandoquidem nocider mundana relinquere discens*
Quod vel versificando aliquid fruor arte priore,
Hoc fateor faciam magno non obsequ timore.

³⁰) *Sed quia non aliter sensum modo promere possum,*
Atque opus est caris memet constringere curis,

³¹) Versus Atque opus — mentem ab Othlono post 4. inserta sunt.

Ne male torpentem seducant otia mentem.
Si quid erit pravum sacra verba relexere metro
Id Deus, ut spero, sub culpa fert lectori:
Quia magis ex toto, quo dimittet, precor ipsum.
At te suppliciter pascio, qui legeris ista,
Si quam repertas hic esse superfluitatem,
Quae sit seu metro vel in illo crimine facta,

scribere huiusmodi erat causa. Cuius enim, nondum ex infirmitate maxima convalescens, ad monasticam professionem vitam venissem, tunc in brevi, plus quam credibile sit, factus sum sospes; ex qua sospitate verius ne aliquod dampnum spirituale mihi oriretur, prece Dominum intus rogavi, ne me in tanta sospitate positum otio inutili torpescere, sed aliqua temptatione, quam mihi congruus sciret, pulsari permitteret. Post hanc orationem non multum temporis fluxit, et ecce variae temptationum molestiae accedentes in tantum me circumdederunt, ut et incaute me orasse, et magis ad interitum quam ad proventum exaudiri esse aliquando vererem. Sed saepe retractans illud apostolicum: *Fidelis Deus, qui non patitur vos temptari supra id quod potestis, sed faciet cum temptatione proventum ut possitis sustinere*; laboravi, non quantum debui, sed quantum fragilitate mea permittente ipseque Domino adiuvente potui, 10 ne in conspectu adversariorum meorum corruerem. Ideoque in tanta molestia temptationis, quae eo magis imminebat, quo maior sospitas corporalis inerat, omnimodo tractare coepi, quasi studio qualique labore corpus spiritui subicerem. Nam ea quae communiter cum ceteris fratribus in coenobio agere docebar, sed et illa quae speciali devotione scribendo vel legendo seu etiam tenendo sponte subii, non satis affligere corpus videbantur. Cumque diu tractarem, quo potissimum studio memet in tantis periculis constitutum aptissime iugiterque constringerem, occurrit animo ut in dictamine me occuparem aliquo; quia et saepe expertus sum, mentem lascivam cuilibet scholastico instructi in nullo posse magis constringi quam studio dictandi. Huiusmodi igitur occasione accepta, libellum primum scribere coepi metrico scilicet stilo, quo maxime in saeculari vita positus me exercebam, ponens in eo varias spiritalis doctrinae sententias, quibus me solummodo contra temptationes imminentes instruens roboravi. Et ut avaritatis meae quantitatem, quam cum ceteris clericis communiter in mundo exercebam, pertinaciamque, quam specialiter prae multis ibidem retinebam, magis attendere, atque litteris expositam maiori poenitentia diluendam agnoscerem, inserui in eodem etiam libello sermonem quendam lamentabili stilo editum, prius quidem disputans de diversa clericorum negligentia necnon avaritia, deinde narrans de miserabili improbitatis meae vindicta, tam spiritualiter quam corporaliter patrata. Ignorabam enim tunc, si quo loco postea proferenda forent huiusmodi dicta, quae licet in medio sint posita, post cetera tamen, cum me aliquid perspicaciori intuitu agnoscere coepissem, a me constant edita. Hunc sane libellum, quia metricis prolatus est verbis, quae pueris et intrantibus ad discendas litteras a multis primitus exhiberi solent, in primis quoque ponere decrevi, ut ex hoc quilibet ad veritatis viam conversus sumat quasi prandium conversioni suae congruum, sicque leviori cibo reffectus ad lautiores dapes sacrae doctrinae capiendas aptior accedat.

Librum vero visionum, licet post duos scripserim, in ordine tamen secundum ideo posui, ut illa doctrina quae in priori libello variis prolata est sententiis, in hoc quoque variis corroboraretur exemplis; eoque tenacius praemissa animo inhaereant verba, quo maiori testimonio tam pietatis quam severitatis divinae in subsequentibus commendantur, in morem videlicet lautioris cibi, qui primo aqua pura coctus, deinde aliqua aceti vel etiam piperis adiectione accuratius praeparatur. Sola enim lenitatis verba in docendo prolata, quasi quidam cibus in sola aqua excocci possunt intelligi; sed cum dehinc aliqua severitatis exempla admiscantur, velut amaro aceti seu piperis additamento condita fercula, ut suaviora efficiantur, non incongrue intelliguntur. Apparet igitur, quia sicut cibus tam amaris quam suavis condimentis coctus avidius sumitur; ita et doctrinae blandimentis quidem inchoata, sed deinde alicuius severitatis commixta exemplis studiosius auditur. Unde et apostolus doctorem quemlibet instruens ait: *Argue, obsecra, increpa*, id est blandimenta terroribus admisce. His igitur

27m. 4. 2. a) ita 2. aut ed. b) ita 2. quod ed. c) magis posse 2. d) ita 2. rob. aut pr. ed. e) penit. 2. f) deest 2. g) negligentia 2. semper. h) avaritia 2. i) ad. 2. k) ita 2. modo ad. l) Hunc sane libell. deest ed. m) variis quoque variis 2. n) ita 2. eaque — quo ed.

*Hanc proprias causa mercedis rectius apter.
Saepo magis senus quam metri iura secutus
Legem syllabicam paullisper discutebam,
Lector ad extremum precor hoc quam maxime solem.
Quatenus Othloni quandoque vobis memorari,
Qui licet indoctus haec sum componere nisus. —
Quid mihi tunc Socrates, vel Plato Aristotelesque,
Tullius ipso rhetor, mundanae dogmatis auctor?
Dic quid enim misero mihi tunc prodasse volebant?*

*Quis si non legi, per tempora nulla cupisci,
Affectuque ipso discendi adu loca quaedam,
Quae pro mundanis mihi cultibus optima duxi.
Sed me praeveniens Domini clementia ubique,
Quam prius expositi, ratione retraxerat inde.
Illa tripertita Maronis etc.*

quae supra p. 376 ad n. 11. dedimus. 30) Ser- 55
manem ad avaros innuere videtur. Pex Thea. III, 2.
p. 475.

tur praelibatis de secundi ordine libelli, iam vero subiungere volo, ubi et qua occasione scriptum fuerit. Cum ergo monasterium nostrum in urbe Ratispona constitutum varia episcoporum persecutione destrui viderem; ibique per triginta annos meliora sperans subsisterem, occulto Dei iudicio longe aliter quam sperarem evenit. Qualiter autem destructio tanta evenit, quia nec breviter proferri valet, nec ineptias tantas hic exponere libet, alia proferenda relinquo, hoc solummodo enarrans, quia cum exteriora et interiora monasterii nostri commoda penitus destrui sensissem, et contra haec nil praevaluissem, quin immo a fratribus quibusdam iuvenibus, quibus displicebam, apud episcopum³¹ accusatus, varias mihi minas ab illo illisque familiaribus agi saepius audissem; tunc petita ab abbate licentia, ad monasterium Fuldense, quasi cito reversurus, perrexi. Verumtamen non dubito, quin tantam destructionem nemo in nos agere posset, nisi iusto Dei iudicio peccatisque nostris exigentibus permisissus; quod scilicet exinde palam datur intelligi³², quia in ipso discessionis meae anno, qui erat ab incarnatione Domini 1062, miserando semperque legendo igne combustum est coenobium nostrum³³. In Fuldensi igitur monasterio positus, et optatae tranquillitatis atque caritatis dono ibidem potitus, frequenter tractavi, qualiter pro eiusdem tranquillitatis gratia Deo, a quo mihi data est, grates referrem. Magnum quippe mihi tunc videbatur, in eodem monasterio pacifico ingressu posse deambulare, qui³⁴ in monasterio meo per multum tempus nec in lecto sine metu mortis potui quiescere³⁵. Quapropter animum ad deferendas Deo gratias omnino convertens, et si qua dictandi materia apte occurreret diutius exquirens, reperi tandem quandam dictandi occasionem, visiones³⁶ videlicet, quas et ego quondam vidi et ab aliis per loca diversa profectus audivi. Has namque ad multorum notitiam deferre ideo utile esse arbitrabar, quia credo ad omnes homines pertinere, quoties quilibet visitatur a Deo, aut per castigationem, aut per consolationem, sicut et ipse in evangelio dicit: *Quod uni dico, omnibus dico*. Incitabar etiam ex hoc ad scribendum, quia cum olim libellos duos ediderim, tertium pro sanctae Trinitatis honore, si ipsa Trinitas dignaretur inspirare, saepius optavi addere. Tali itaque causa incitatus, librum visionum, de quo iam locutus sum, scribere studui.

Tertium vero libellum, quem ante annos 15, ut reor, scripsi, cur in extremo ordine posuerim primo dicendum, deinde qua causa scriptus fuerit subnectendum. Quia enim multorum accuratis epulis coenantium mos est, ut in prima et secunda vice viliora quaeque fercula — quae non ideo viliora dicimus, quasi sint vilia, sed quod sint optimis inferiora — in extrema vero lautiora et aliqua arte praecipua cocta sibi apponere iubeant, cupientes in hoc non tam suae gulae quam aliorum, qui forte invitati sunt ad convivium, delectationi et honori deservire: ego e contra simile aliquid moliter³⁷ volui in extremo aliqua lautiora sententiae verbulum ante faciem legentium, quasi ad mensam convescentium ponere, quae quilibet lector avidus, licet indigno stilo edita, generosae tamen materiae dignitatem retinentia, pro dapi-bus lautis potuisset gustare. Nam quae sententia lautior et suavior valet esse quam de gratia Dei, et cur credenda dicendaque sit gratia, iudicia quoque quam vera iustaque et necessaria sint, sed et quantam bene agendi facultatem a Deo concessam habeamus, nisibus totis inquirere atque pluribus testimoniis approbare? Haec quippe tria per trium questionum solutiones in illo libro, quem in tertio locavi ordine, stilo quo potui per dialogum protuli, numero scilicet et ordine tali desiderans sanctam Trinitatem venerari. Sed et in hoc eandem Trinitatem venerari studebam, quia in tertia quaestione, quam velut fercula quaedam praecipua ritu sagaci contexta et allata in extremo ad lectionis coenam considerentibus apposui, de ipsa sancta Trinitate et Unitate iuxta intelligentiae meae vires brevi et aperta probataque, ut spero, variis exemplis et argumentis ratione disserui. Spero etiam me in eodem libello omnibus, tam in saeculari quam spirituali vita positus, aliqua aedificationis verba protulisse, per quae quilibet esurientes et sitientes iustitiam refici possunt. Haec quidem de libri extremi ordine sint dicta, cui titulum imposui de tribus quaestionibus³⁸, id est de divinae pietatis agnitione, iudiciorumque divinarum diversitate, necnon de varia bene agendi facultate. Deinde vero subiungimus qua causa fuerit scriptus. Quidam namque monachus de Augiensi coenobio, nobilissima Alemannorum stirpe ortus, nomine Heinricus, cum ab Ierusalem³⁹ re-

³¹) intellegi 2. ³²) qui in — quiescere desunt ed. ³³) vel 2. ³⁴) de 2. insolite edit. ³⁵) Hierusalem 2.

³⁶) Gebehardum III. Ratisponensem, de quo etiam nobis S. Emmerammi libellus Aprilis. ³⁷) apud 55 in visione XI. egit, supra p. 382. ³⁸) Cf. Ann. Pez I. c. pag. 547—613; supra pag. 378—388. S. Emu. min. SS. I, 94. a. 1062: *Combustio coe-* ³⁹) apud Pez I. c. pag. 134—256.

verteretur, apud nos aliquandiu hospitatus est. Hic ergo quia in sacra scriptura satis studiosus fuit, me frequenter quasi doctorem adiit, suppliciter rogans pro quibusdam sacrae scripturae sententiis, ut eas sibi exponerem. Ego autem humilitatem atque importunitatem petitionis eius attendens, prout potui, ad quaeque rogata respondi. Cumque haec collatio saepius inter nos habita sibi placeret, postremo illud deponere coepit, ut eandem collationem litteris ex-
 5 ciperem; quod licet diu tam pro desidia quam pro ignorantia differrem, aggressus sum tandem, scribens quidem per dialogum, sed sine titulo auctoris et absque personarum notarum litteris, ne facile pateret cuius opus esset. Inter haec vero ille ad monasterium suum vocatus proficiscitur, et post non multum tempus ad nos iterum revertitur. Tunc videns quae scribere
 10 coepi, qualiterque ea adumbravi, unice petiit, ut et causam scribendi illustrarem a prologo, et utriusque personae, mei videlicet ac sui, memoriam patefacerem in dialogo; quod
 15 mox, ut poteram, scribens implere studebam. Haec igitur causa dialogum me scribere fecit³⁵; quam idcirco reseravi, ne videar frustra scriptis alia addere scripta; utque cognita caritate qua impellebar³⁶ ad scribendum, quilibet in quorum manus iste liber venerit, eadem caritate incitentur ad legendum. Haec sint dicta de supradictis libris, quos in unum com-
 20 ponere volui. Nunc etiam libet pandere qua causa studuerim alios libellos scribere.

Cum igitur persecutionem, quam in monasterio nostro, ut supradictum est, passus eram, fugiens ad Fuldense monasterium venirem, ibique per annos quatuor cum tranquillitate magna commoratus viderer, dictandi scribendique studium frequentare postulabar a
 25 quibusdam eiusdem monasterii fratribus, ut sancti Bonifacii vitam³⁸, difficili stilo editam, ad aliquid facilius ederem; quam petitionem, licet diu donegarem, postremo tamen compulsus importunis precibus, ut potui, quod petitus eram implēvi. Causa ergo tali librum sancti Bonifacii promptus scripsi. Alium quoque libellum quem appellavi Manualem³⁷, pro ammonitione clericorum et laicorum scriptum ibidem positus edidi. Item libellum Proverbiorum³⁹

a) instr. 2. b) *ita* 2. impelleba *ed.*

35) Initium subiungo Pez l. c. p. 143: *Appetit, Heinricus mihimet specialis amice, ut illam confabulationis nostrae ratiunculam, quam de pietate divina rebusque aliis fecimus quondam, litteris more dialogi inter nos habiti exponam. Quam petitionem ex parte devotus, et ex parte studeo implere incitus. Decotus quidem ideo, quia prae mortalibus multis charitativae gestio parere. Incitus autem; quia, sicut a me accepti, ipseque legendo probasti, eandem rationem sine proemio, sine auctoris titulo coherere proferre, ut, si forte quispiam invidiae vel detractionis peste captus, dicta huiusmodi rugosa ut solet fronte torvaque facie legendo adiret, nesciens quem operis huius auctorem persequeretur, incidendo vel detrahendo lectus insaniret. Invidis namque et superbis pene erit inevitabile, ut cuiusquam notae vitiosae personae scripta vel dicta absque irrisione possit agnoscere. Unde precor, ut, quia votis tuis obtemperans per alternantes dialogi personas, nominis mei mentionem cogor facere, tu quoque digneris hoc omnino providere, ne parvitas mea verbula, ad aedificationem humilium sollemnado prolata, incidendum et superborum fiat ludibria. Haec igitur dixi propter quorundam insolentiam. Si quid vero in his desipui, ignoscant quaeso mihi. Deinde omnes, qui haec legere vel audire dignantur, obsecro unice; ut, si quid hic sapientiae sula conditum reperiant, Deo gratias referant, qui, quando vult, brutis quoque animalibus loquelam praestet congruam, mihique, qui nil ex me, sed ex eius dono haec protuli, hoc beneficii munus impendant, ut pro peccatis meis intercedant. At si quid inepte vel inique prolatum agnoverint, quod etiam sanctis patribus legitur evenisse, imperitiae magis quam malitiae meae deputent. ideoque sic noxia reserent, ut utilia non con-*

dempnent. Scio enim, quia tam sanctam tamque arduam materiam nullo stylo aut sermone congruo promere potui. Verumtamen ideo utcumque proferre studui, ut a peritis aliquibus proferretur in meum.
 36) Mon. SS. II, p. 357. 37) Vide libellum manua-
 30 nalem de admonitione clericorum et laicorum apud Pez 403—428. 38) apud Pez 485—536. Ex prologo haec damus p. 437: *Proverbiorum autem hic collectorum dictis parvuli quilibet scolastici, si ita cuiquam placeat, possunt apte instrui post lectionem psalterii. Sunt enim multo brevioris et planioris sententiae, quam illa fabulosa Aeviani dicta; sed et utiliora, quam quaedam Catonis verba, quae utraque omnes pene magistri legere solent ad prima puerorum documenta, non attendentes, quia tam parvulis quam senioribus Christi fidelibus sacra potius quam gentilia rudimenta primitus sint exhibenda, ut in his aliquatenus instructi, postea saeculares litteras arti-
 40 grammatice congruas securus discant. Nam licet parvuli minus idonei sint discernere inter bonum et malum, facilius tamen et tenacius eis inhaerere solet malum quam bonum. Ideoque qui studiosi esse ce-
 45 lint pro bono instruendorum parvulorum exitu, studeant etiam aliquid pro bono eorum introitu, id est pro discendi initio, sciantque, quia difficillimum est homini recedere a malo, quod usi comprehendit diuturno. Praeterea attendendum est, quia cum Deus prospiciat super filios hominum, ut videat, si est intelligens, aut requirere Deum, cernit etiam quae sit
 50 cura vel intentio magistrorum in doctrina discipulorum, utrum eos doceant pro appetenda et obtinenda gloria saeculari, an pro spirituali.*

Haec vos discipuli, pariterque notate magistri, Haec rogo devote pueri et iuvenes legite.

a) *ita* 5. et *eddi.* 60

in eodem monasterio positus scribere coepi. Cum autem assiduis epistolis per monasterium nostri fratres quosdam revocatos ad patriam nollem cito reverti tam propter persecutionem supradictam quam propter illorum fratrum, inter quos tunc commorabar, petitionem, — omnimodis enim precibus ut illos non desererem efflagitabant — vix tandem ab illis remeandi licentiam obtinui.

Verumtamen ad monasterium nostrum prius pervenire nolui, quam indicis aliquibus explorarem, qualiter omnia agerentur ibidem. Qua de re ad monasterium Amorbach dictum perrexi, cupiens illic exspectare, quousque certus fierem de suspecta monasterii nostri qualitate. Cumque ab eiusdem monasterii abbate susceptus omni humanitate et pietate retinerer, et de sacrae scripturae quaestionibus multis inter nos sermo assiduus ageretur, placuissetque ei saepissime responsio mea, accidit ut iuxta paschalia festa dixisset ad me: *Credite mihi quod si vobis praecipere aliquid possem, absque dubio praeciperem, ut in hac sollempnitate proxima sermonem faceretis ad populum.* Cui ego respondi dicens: *Cur talia dicitis ad me, qui nihil huius rei scio, qui numquam consuevi populum alloqui in publico?* Illo vero eadem repetente, coepi mox cogitare intra me dicens: *Quid facerem, si aliquis, cuius iussa transgredi non praesumerem, talia mihi praeciperet? Unde huiusmodi opus assumendum est mihi sponte, priusquam ab aliquo compellar potente: ut sic probem quid facturum essem.* Continuoque stilo accepto scribere coepi in modum sermonis, sumens exordium de psalmitae dictis: *Dominus de coelo prospicit super filios hominum et cetera*. Quae nimirum dicta, quantum potui, similitudinum argumentis roboravi, credens per haec aliquos aedificari; cui videlicet operi titulum imposui, quomodo legendum sit in rebus visibilibus³⁹. Cum autem in eodem loco unum paene annum manerem, venerunt nuntii ex monasterio nostro missi, cum quibus exinde ad patriam reversus sum. Quosdam quidem laetos de reditu, quosdam autem eodem modo quo prius me detestantes inveni.

His igitur dictis, dicam quoque qua de causa ceteros scripserim libellos. Ex petitione namque fratrum nostrorum, vitam sancti Nicolai⁴⁰, necnon sancti Wolfgangi⁴¹ emendans, sicut in utriusque vitae prologo intimatur, scripsi, antequam proficiscerer ad monasterium Fuldense; sed et vitam sancti Altonis⁴² una cum quibusdam carminibus ad eundem sanctum pertinentibus. Postquam vero redii, vitam sancti Magni⁴³ scripsi, compulsus fratrum duorum precibus intimis et assiduis, Wilhelmi scilicet ex congregatione nostra, et alterius qui ad nos discendi causa ex monasterio sancti Magni venit Adalham dictus, quique nunc in sanctae Aefrae coenobio abbas est constitutus.

Post haec autem cum viderem simul et audirem undique christianae religionis destructionem, rectorum et principum negligentiam in subditos, tam in spirituali quam saeculari vita positos, doleremque iugiter pro talibus, cogitare coepi, ut quia nullus dignaretur me audire communi sermone loquentem, pro miseriaque tanta condolentem, vel scribendo aliqua sacrae scripturae verba proferrem, unde aliquos aedificare possem. Hac igitur causa scripsi librum mei quoque operis novissimum, cui titulum imposui de cursu spirituali⁴⁴. In

a) tam — quam desunt ed. b) per 2. c) add. 2. d) et cet. desunt ed. e) deest 2. f) Quosdam — inveni add. 2. g) Wolfgangi 2. h) sed et — pertinentibus litteris minoribus manus coeae in margine superiore add. 2. i) Willibaldi 2. 39) Hoc opus adhuc latet. 40) mihi non notam. 41) Vide Mon. SS. IV, 521. 42) eandem fortasse, quae estat Acta SS. 0. Febr. p. 359 teste Bollandio saeculo undecimo conscripta. 43) cuius vitam Othionus non composuit, sed legendam iam diu conscriptam amplificavit et interpolavit. Consulat Bollandianos in Act. SS. 6. Sept. p. 701: *Quidquid sit de incerto huius vitae scriptore, illud certum est, eam iam saeculo undecimo Theodori ac Ermenrici nomine venisse. Id vero liquet ex exemplari eiusdem vitae ab anonymo quodam Ratisponensi monacho interpolata, quodque in fronte sequentes notus praefert. Ex perg. antiquiss. cod. Ms. Augustae ad SS. Udaticum et Afram ab anno 700 (?) conscripto, in Titul. leg. aliq. SS. lit. Z. n. 36. Huius vitae scriptor nomen suum nusquam indicat, sed post medium saeculum XI scripsisse facile ostenditur. Auctore videns late det. 39. Ita prius etiam 39, ubi tamen post correxit auctor v. longe lateque. b) ammir. maxima 39. 39.*

quo videlicet libro quantum per sacrae scripturae maximeque per psalterii et euangeli campum currere potui, scribendo protuli. Inter haec et sermones⁴⁵ quosdam, necnon epistolas⁴⁶ pro communi utilitate scripsi: quas si quis forte legere voluerit, apud nos invenire poterit. Scripsi etiam ante plures annos librum de confessione actuum meorum⁴⁷, ut si qua infirmitas vel subitanea mors me in extremis impediret a debita confessione, saltem⁴⁸ per scripta patefacere, quia ex memet ipso, quis ex Dei gratia essem.

⁴⁸ Adhuc proferre libet duarum orationum⁴⁹ verba. Attendens enim saepius, quia plurimos exemplis pravis seduxi, talia orationis verba scribere studui, in quibus unusquisque satis doceri potest, quomodo et⁵⁰ pro se et pro aliis orare debeat: quae scilicet orationes, cum a quibusdam iam habeantur, in hoc opusculo describere nolui. Hae autem⁵¹ orationes aliaque⁵² superius de dictandi dono prolata tanto magis pietati divinae constant referenda, quanto amplius notum est utro vitii plurimis quondam deditum nihil horum meruisse. Ideo autem haec protuli, ut iuxta hoc quod ipse Dominus in euangelio cuidam daemoniaco a se liberato praecipit dicens: *Vade in domum tuam, et narra quanta fecerit tibi Deus*, ego quoque narrarem, quanta mihi beneficia Deus exhibuerit.

Unde adhuc libet enarrare, quanta scientia quantaque facultas scribendi mihi data fuerit a Domino in primaeva aetate. Cum igitur parvus scholari disciplinae traditus fuissem, literasque et cantica quae cum literis discuntur⁵³ celeriter didicissem, coepi etiam longe ante solitum tempus discendi sine iussu magistri artem discere scribendi. Furtivo enim et insolito modo, necnon sine docente nisus sum eandem artem scribendi apprehendere. Qua de re contigit, ut pennam ad scribendum, inrecto usu retinere consuescerem, nec postea ab illo docente super hoc corrigi valerem. Nimius namque usus prohibuit me emendare. Quod cum viderent plures, dixerunt omnes nunquam me bene scripturum. Sed aliter evenit ex gratia Dei, sicut plurimis notum est. Nam cum in pueritia, ipsoque tempore, quo tabula mihi data est cum aliis pueris ad discendam scripturam, viderer aliquid scribere nosse, miraculum non⁵⁴ parvum praebui videntibus: deinde vero non post longum tempus tam bene scribere coepi, tantumque affectum ad hoc habui, ut et in loco illo quo talia didici, id est in coenobio Tegrinseque dicto, multos libros scripsissem, et in Franciam translatus adhuc puer, ibique in tantum multa scribendo laborassem, ut inde rediens paene visa privatus fuissem. Haec ergo⁵⁵ ideo proferre decrevi, ut aliquos incitarem ad similem affectum laborandi, gratiamque Dei quae tanta mihi beneficia praebuit, alia narrans, eos ad magnificandam eandem gratiam Dei mecum traham. Et ut hoc amplius faciam, proferre libet quantum laboraverim scribendo postea, cum reversus fuissem de Francia: ibi quippe fueram quando obiit caesar⁵⁶ Heinricus, et factus est rex Conradus.

Postquam igitur in sancti Emmerammi coenobium ad conversionem veni, mox quorundam prece pulsatus tanto iterum scribendi studio occupabar, ut raro, nisi in festivis diebus aut⁵⁷ in aliis horis incompetentibus, ab hoc opere cessarem. Interea successit et alius labor. Nam pro eo quod saepius legere aut⁵⁸ scribere aut⁵⁹ dictare videbar, scolasticorum cura mihi commissa est: ex quibus nimirum omnibus ita per gratiam Dei constringebam, ut saepe cor-

a) saltem 2. b) deest edit. c) hunc locum plano diversum exhibet 2: Quo scilicet orationes, quamvis a quibusdam habeantur, ego tamen in hoc opusculo decrevi scribere pro monasterio. Premissa igitur quibusdam precibus intimis ex psalterio sumptis, ita incipit una: O spes unica, o salus aeterna et refugium omnium in te sperantium, Deus miserere mihi misero et peccatori gratiae tuae praesidium inquirenti. Adiuva me, Domine, et ad preces meas intende, quas pro nulla meritorum meorum fiducia. Tunc sequuntur orationes apud Pez I, 1, 421. et ad III, 2, 480 editae. d) igitur 2. e) et cantica — discuntur desunt editi. f) caesar 2. g) Chouardus 2. h) vel 2. i) tractati vel scribere aliqua de scripturis sanctis exhortatoria dicta, ut qui sermone communi dedignantur corripit, lectione saltem sacra corrigantur. Unde precor omnes, qui haec legere dignantur, ut et propria et aliena pericula attendentes student se aliquatenus emendare, et quocumque possint ammonere, ne quis credat se peccantem ideo minus puniendum, quod multitudinem imitatur peccantium. 45) Ex quibus sermo in natali apostolorum exstat apud Pez l. c. p. 539. 46) Una superest apud Pez p. 253. 47) Cfr. quae in praefatione de hoc libello adnotavimus. 48) Vide Scholion c. Quaedam Othloni opera miuora apud Pez p. 477—482 et p. 398 invenies. c) unus hocus 3^a. post corr. una habet. d) nec emendare valeus desunt 3^a; in 3^b. autem post addita supra lineam. e) post ut vox clerici erasa in 3^a.

pus uieti necessariae non permitterer tradere. Cumque dictandi studium inesset, ad hoc sae ssime non habui tempus, nisi in festiuis diebus, aut noctibus, constrictus uidelicet et puerorum cura ad docendum, et illorum petitione, quibus scribere coepi, ad scribendum. Ergo praeter libellos a me dictatos, quos tam sponte quam petitis pro aliorum aedificatione dandos scripsi, uno minus 20 libros missales scripsi, decem quidem abbatibus aut⁴⁵ fratribus in monasterio nostro positis, quatuor autem fratribus Fuldensibus, et quinque in aliis locis commemorantibus; tres quoque libros euangeliorum, et duos cum epistolis et euangelis, qui lectionarii uocantur, nec non^b volumina duo sancti Augustini, in quorum uno 8, in alio 5 libri habentur; collationes patrum et ierarchiam scripsi^c. Ad haec etiam scripsi quatuor matutinales libros, quorum unus quibusdam amicis in Poemia constitutis scriptus tantae plenitudinis erat, ut per anni circulum iuxta morem nostrum tam in feriis quam in aliis diebus conscriptus habeatur. Quae scilicet cum tantae utilitatis esse videretur, quidam frater noster Reginpertus scribi fecit, et apud nos habetur. Hic^d ergo ex libris multis conscriptus his quos librorum penuria constringit^e satis necessarius erit. Multa et alia minoris quantitatis scripsi, multaque scripta notavi; quae omnia quia uidebantur parui operis, numerare nec potui nec uolui. Post hunc uero librum, quem proxime iam dixi a me scriptum, nil ultra magni operis preter psalterium scripsi, quia et^f senectus et infirmitas^g varia me prohibuit, maximeque inquietudo diuturna, quae mihi ex variis curis et moerore pro monasterii nostri destructione exorto per tempora inoleuit multa. Ei autem qui omne bonum praestat, et solus cuncta gubernat, quique mihi indigno concessit plurima dona, sit laus aeterna, sit honor per saecula cuncta⁴⁹.

Libet etiam proferre, quantum reminisci ualeo, quot libros quibusdam coenobiis aut⁴⁵ amicis tradiderim. Et primo quidem fratres Fuldenses nominare uolo, quia pro eo quod apud eos maxime laboravi, scribens scribique faciens^h libros multos, quos monasterio nostro tradebam; ideo apud nos quoque scripsi libros, quos ipsi non habebant. Tradidi namque eis, sicut memini, 7 libellos, Herveldensibus autem duos libros. Cumque ex partibus illis remeassem, et ad Amarbach uenissem, tradidi eiusdem loci abbati unum librum. Postea uero cum fratre nostro Wilhelmoⁱ profectus, dedi ei quatuor libros, inter quos erat missalis liber satis pretiosus: abbati de Lauresheim unum librum, abbati^j de Campidona librum unum, abbati de Heremitis unum librum, episcopo cuidam de Lingones ad nos uenient^k unum librum, abbati de Sancta Afra unum librum^l, abbati de Eberesperc^m unum librum, adⁿ Altaha duos libros, episcopo de Augusta^o unum librum, episcopo de Pabimper^p unum librum^q, amicis quibusdam in Poemia posit^r quatuor libros, amico cuidam in Patavia posito unum librum, qui^s et pergamenum mihi dedit, cuidam nonne de Eihstat unum librum, cuidam monacho de^t Sancto Burchardo unum librum, abbati de Frisingen unum librum^u, ad Tegrinsee^v duos libros, ad Weltinpurc^w librum unum matutinalem scripsi; similiter ad Augiam librum matutinalem magnum scripsi, sed exinde sumptus mihi est datus^x, ad Praelense^y coenobium prope nos positum volumen unum, in quo tres libri erant. Sed et filio sororis meae ibide posito unum librum variasque epistolas dedi. Ad Superius quoque monasterium tres libros, ad Sanctum Paulum duos libros^z, ad Inferius monasterium⁵⁰ unum librum dedi. Praeterea multis aliis dedi aut⁴⁵ misi aliquando sermones aut⁴⁵ proverbia seu aliqua aedificationis scripta. Talia autem laboris mei indicia hic ideo protuli, ut aliquos monachos otiositati deditos converterem, et ad aliquod opus monasticae uitae congruum incitarem. Si enim tam magna nequeunt, faciliora⁴⁹ agere possunt.

⁴⁵ a) vel 2. b) uoc non — scripsi recepi ex 2. c) constringere 2. d) Hic — erit literis minoribus in margine inferiore add. 2. e) Quorum unus — quia et add. ex 2. f) Postea senectus et infirmitas add. g) signo /, apposto librarius 2 hic (fol. 109) refertur iubet ad fol. 111, ubi haec literis minoribus leguntur. Quae post duo folia sunt scripta hic additi legenda: Hec quicumque legis, precor, illius memoreris. Talia qui scripsit et dictando reseravit.

⁵⁰ Tunc sequitur: Explanatio qualitat^{is} hominis iuxta numeri mysterium (incipit Agnosces aliquantulum; explicat subtilis re-liquo investigando.) quem tractatum excipiunt ultima libri de Temptatione uerba inde ab Libet etiam proferre etc. h) vel 2. i) scribique faciens in marg. add. 2. j) Wilhelmo 2. k) abbati de Campidona — Afra unum librum add. 2. l) Eberesperc ed. m) augusto 2. n) ad Altaha — Pabimper unum librum add. 2. o) qui et perg. — Frisingen unum librum add. 2. p) Tegernsee ed. q) ad Weltinpurc — est datus add. 2. r) Praelense 2. s) ad S. Paulum duos libros add. 2. t) vel 2. u) vel faciliora 2.

49) quique — cuncta uersus. 50) Ober- et Niedermünster.

BRUNWILARENSIS MONASTERII FUNDATIO

EDENTE D. RUDOLFO KÖPKE PH. D.

Libellus, quem de Ezonis comitis palatini familia illustrissima composuit monachus quidam Brunwilarensis anonymus, paucorum etsi capitum angustis finibus circumscriptus, ad res Germanicas saeculi undecimi cognoscendas est utilissimus. Quod priori tempore probarunt viri in patriae historia versatissimi Leibnizius Crollius postque eos alii. Optatissima enim lux offertur genti Herimanni comitis, quae affinitatis vinculo cum Ottonum augusta domo coniuncta, in clarissimas imperii Germanici familias evecta est. Nam ex hac gente originem traxerunt Lotharingorum comites palatini tres Herimannus, Ezo et Henricus, Bavarorum dux Cuno, Suevorum dux Otto, Coloniensium archiepiscopus Herimannus, Poloniae regina Richeza et celeberrimorum sanctimonialium monasteriorum abbatissae¹. Nobilissimae huius familiae memoriae quasi sacramentum erat monasterium Brunwilarense, quod in dioecesi Coloniensi fundarunt Ezo comes palatinus et Mathildis, uxor eius, filia Ottonis II imperatoris. Fundamenta monasterii posita sunt anno 1028, ibique postea paene omnium illorum cineres sunt conditi, ita ut gentilitium sepulchrum merito appelletur. Itaque iusta quasi eorum manibus solvit monachus, qui et gentis gloria et beneficiorum memoria incitatus, historiam familiae illius posteritati tradendam esse apud animum constituit. Brunwilarensem monachum fuisse libelli auctorem, etsi non ipse clare indicavit, tamen satis elucet ex copiosa rerum narratione, ex fontibus, ex quibus hausit, et acri denique studio, quo contra Annanem archiepiscopum monasterii partes tuitus est. Nomen eius latet, sed tempus quo scripserit accuratius videtur posse defini. Post annum 1063 librum esse compositum aperte

1) Hoc est stemma genealogicum familiae Ezonis:

Oto II, imp.		Herimannus comes palat. c. 993. uxor Helwig.		Ezo comes pal. † 1034.		Hazelius com. in pago Tulpiacensi c. 1020.			
Oto III. imp.	Mathildis † 1025.	Richeza. mar. Miseco II. Nivellens. Poloniae † 1063.	Adelheid abb. S. Mariae Colon.	Ida abb. S. Mariae Colon.	Mathild abb. in Dedin- kircha et Vilze.	Theo- phanu abb. Asindens. 1039.	Helwig abb. Nussiens. 1039.	Sophia abb. Gandere- hem.	Henricus com. palat. 1075.
Ludolfus primi- piliarius Colon. † 1031. ux. Ma- thildis filia Otto- nis com. Zuphaniae.	Otto dux Sueviae † 1047.	Heriman- nus arch. Colo- niensis † 1058.							
Henricus comes.	Cuno dux Bava- riae † 1055.	Kasimi- rus rex Polon. † 1058.							

patet²; facile igitur conicias Wolphelmi abbatis temporibus, qui monasterio praerant annis 1065—1091³ hoc factum esse, et ni coniecturae iusto plus dedisse videar, annis 1076 et 1079 scribendi tempus accuratius circumscribam⁴. Neque ultra hunc terminum reiici potest, nam suae narrationis habebat auctor⁵ testes, qui Ezonem et Mathildem viderunt, Adelburgam vetulam, quae caecam Mathildis mirifica ope se sanatam esse credebatur, et Rudolfum Ezonis villicum⁶. Non uno etiam loco illorum tempora ob religiositatem praedicat felicissima, suaeque aetatis miserias queritur et calamitatem, quod ad civilium turbarum tempestates, quae tunc ingruerant, facile referas⁷. Fontes in auxilium adscivit⁸ praeter Brunwilarensium sepulchrorum epitaphia⁹, chartas, quas e monasterii tabulario petiverat¹⁰, monachorum narrationes¹¹, et fabellas, quae in populi ore circumferebantur¹². Ipse anno 1061 videtur interfuisse monasterii consecrationi secundae, quam fecit Anno archiepiscopus¹³. Scriptis libris, si quid video, usus non est; uno tantum loco Herimanni Augiensis chronici vestigia deprehendisse¹⁴ mihi videor¹⁵, sed sunt illa levissima. Ex veteribus scriptoribus se legisse Sallustium una Sallustiana elocutione indicavit¹⁶. Scribendi genus est amplum illud¹⁷ et tumidum, quod apud omnes paene Lotharingiae inventes scriptores, est falsa illa scribendi elegantia, quam in scholis monachicis sectabantur.

Sed una restat solvenda quaestio. Ni fallor, ad iustum finem auctor librum non perduxit. Hoc enim in primo capite scribendi sibi proposuit consilium, se velle frequenti miraculorum illustratione dicati loci memoriam litteris mandare, paucaque tantum de Ezone ipso afferre. Dein pergit: His etenim et ceteris perpauca hoc eodem in codice commemoratis, ordo signorum congruum acceptat locum, ut veritatem etc. Sed frustra quaeris signorum illum ordinem, quem Ezonis vitae subnectere volebat auctor. Nam duo quae leguntur miracula, debent videri interpolatori cuidam, qui ipse monachus Brunwilarensis, ineunte saeculo ni fallor decimo tertio supplementa sua addidisse videtur, quae etsi fabellas redolent, tamen minime plane sunt contemnenda. Duo vero miracula illa ob diversum scribendi genus priori auctori vix adscribas. Posteriorum scriptorem inveni unum, qui nostrum libellum et interpolationes exscripsit, auctorem chronici Sancti Pantaleonis Coloniensis¹⁸.

Praesidia editionis nostrae, quibus uti nobis licebat, sunt haud ita magna. Bethmannus vir clar. contulit codicem Bruzellensem 8568. saec. XVII. in quo haec leguntur annotata: Ex msc. Sancti Martini maioris Colon. in 4. ante 200 annos caractere abbreviato valde illegibili¹⁹. Itaque copia est ex vetustiori quodam codice Coloniensi descripta. Ex hac pauci hinc inde textus loci sunt emendati, sed, quod est dolendum, desiderantur interpolationes. Itaque quum

2) c. 22. 3) Annal. Brunwilar. Mon. Germ. I, 100. 5) c. 9. 13. 6) c. 19. 20. 7) c. 10. 14. Ante annum 1090 librum esse scriptum censet Pabrochius in Act. SS. Mai. V, 48. 4) Quod indicari videtur verbis in c. 16. ubi de Gazimero, Richezae filio regeque Polonorum, haec leguntur: cuius generosa posteritas ditibus et potestate nobiliter insignis permanet usque hodie. Gazimero enim duos reliquit filios, Boleslaum secundum et Wladislaum, quorum ille quum regium nomen sibi imposuisset anno 1076, e patria exsul pulsus anno 1079, fratrem habuit successorem, qui minime laetis auspiciis Poloniae sceptrum gessit usque ad mortem a. 1102. Vide Röpell Geschichte von Polen p. 198. 204. Polonorum res posteriores cum illis quibus usus est auctor verbis minime conciliari possunt.

8) c. 20. 21. 9) c. 13. 10) c. 4. 5. 6. 17. 11) c. 22. 12) c. 17. 13) c. 2. 14) Vid. chron. S. Pantal. ad a. 1011. 1036. quae res lucem quandam affert interpolatoris tempori. Chronicon Coloniense antiquum apud Fellerus in Monumentis med. hist. p. 4, quod laudat Crolius in libro Erläuterter Reihe der Pfalzgrafen zu Aachen p. 34, est idem chron. S. Pantaleonis. Quid sit chronicon msc. Brownlense de gestis abbatum, ex quo pauca verba idem dedit eodem loco, nescio; annales Brunwilarenses in Monumentis Germ. I, 99. II, 216. luci dati nihil habent commune cum illis, at ex interpolationibus libelli de Ezone videntur verba illa esse desumpta. 15) Archiv VIII, 514.

ad manus non essent alia subsidia, petendae erant illae ex Actis Sanctorum, ubi ex codice Brunwilarensi magna earum pars, sed neque hic ad verbum leguntur omnes. Qui scrupulus sine dubio eximi potuisset amplissima historia monasterii Brunwilarensis, auctore Francisco Kramerio, quam calamo exarata vidit Würdtwein, qui argumentum libri dedit¹⁶. Sed et hic liber latet in bibliotheca nescio qua. In Bruzellensi copia textus in capita erat divisus, quibus nos apposimus numeros.

Editiones exstant duae, una a Papebrochio parata in Actis Sanctorum, qui usus erat textu quem ei transmiserat Gamansius; textum hic ex codice Brunwilarensi ex archivio monasterii verbotenus transscribi fecerat¹⁷. Altera editio est Leibniti in collectione scriptorum rerum Brunswic. I. 313. in qua repetita est editio prior, resectis interpolationibus, si excipias unam, omnibus. In utraque editione iustus capitum ordo inversus est, ita ut caput ultimum in fronte ponerent editores, quod a nobis reparatum est.

Scribebam Berolini mense Octobri 1848.

R. KÖPKE.

1. Fundator monasterii sancti Nicolai in Bruwilre erat praeclarissimus dominus Herenfridus, comes palatinus, qui post Ezo nominatus est, cum gloriosissima coniuge sua Mathilde, filia potentissimi Magni Ottonis¹⁸, nati de Saxonia. Quod autem Herenfridus primum, sed Ezo postmodum est appellatus, hocque nomine insignior habebatur, praecedentium gratia²⁰ patrum imbutus est¹⁹: quibus mutatis semper nominibus virtus maior meritumque divinitus est insignitum*. Cuius cum sacri Deoque frequenti miraculorum illustratione dicati loci memoriam litteris, et per eas posteris mandare curassemus, placuit nobis eisdem prius inserere, quae viro a pueritia vitae institutio, quanta in militari virtute strenua actionis perfectio, quamque perfecta ad ultimum in christiana religione fuisset devotio. His etenim et ceteris²⁵ perpaucis hoc eodem in codice commemoratis, ordo signorum congruum acceptat locum, ut veritatem historiae habens fundamentum, spirituale praeclens aedificium sui latius fulgoris praetextat ornamentum.

2. Multi cum legunt vel audiunt fortium facta virorum, ad eorum imitationem accendantur, sed si vitam moresque religiosorum, Deo scilicet devotorum hominum inspexerint, multo in his salubrius quid agere, quid vitare, qua discretionem mentis cuncta pendere debeant, instruuntur. Ut enim se res habet, pleraque illorum tantum in viribus suis confidentium facta cum vita depereunt, quia dum domum suam, quae est suae opus fortitudinis, super arenam labentis humanae laudis construunt, semet ipsos, ut ita dicam, ad impulsum miseri mortalis lapsus destruunt. Sed enim hi fortes in Deo facti, suae considerantes cursum³⁵ naturae, quod scilicet vita hominis, qui vapor est ad modicum parens, demum exterminabitur, eo proficere deliberant, ubi pro mortalibus aeterni fiant²⁰, ideoque in his profectuum conatibus, ut ipsius verbis Domini loquar, domum suam supra petram aedificant, quam nec ventorum, id est demonum illusiones, nec fluctum, nequam videlicet hominum, inundationes diruant. Nam etsi quid rei publicae vel curae domesticae inservientes fortiter gesserunt, non hoc ad suam, sed illius virtutem et laudem referunt, qui illud Davidicum concinunt:
Fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem.

a) ita videtur legendum esse: copia habet falso sine dubio insitum. b) deest copias.

16) Nova subsidia diplom. V. 268. dicit Würdtwein scripta esse plura miracula, aut perisse secundam libri partem. 18) Voce filia pro nepote auctor videtur usus esse, nam infra cap. 3. bene scit Mathildis avum fuisse Ottonem primum, patrem secandum, ita ut vix credas eam minorem hanc Mathildam cum maiore filia Ottonis I. abbatissa coenobii Quedlinburgensis confudisse. 19) Hoc mihi esse, sed Ezonis nomen contractam esse ex altero Erenfridi nemo non videt. Praecedentes patres sunt patriarchae. 20) Sallust. Jugurtha 1.

3. Fuit itaque praeclarissimi generis²¹ Ezo comes palatinus, qui^a tum propria virtutum²¹ actione, tum etiam gloriosissimae coniugis suae Mathildis pia ac Deo devota religione venerandus semperque praedicandus, manifesta suorum reliquit indicia gestorum, in quibus nulli sit ambiguum, eum consortium tantorum, de quibus paucis praelibatum est, adeptum esse virorum. Denique totius Galliae²² principum cum esset corporis elegantia venustissimus, mentis industria prudentissimus, animi magnanimitate fortissimus, ad disponenda negotia tam privata quam publica discretissimus; regalis palatii apicem iure paterni sanguinis strenuissime gubernando, eo profecit honoris, ut suam semper gloriam plus quam accepisset, efficeret decoris. Nam ut altius rerum primordia inchoantes, in similitudinem amnis a fonte decurrentis usque ad certum narrationis limitem derivemus, mox ubi primum adolevit, nullis se corrumpendum puerilis ineptiae lusibus dedit, sed ut esset tam validus corpore, quam erat animi virtute. Etsi prae nobilitate, qua summe praeditus fuerat, vestium auro fulgebatur nitore, plus tamen equitatu, venatu^b atque quolibet militari corporis motu desidia proterens otia, validudine armorum delectabatur et fulgore, quatinus inimicis terrori et amicis utilitati augescit, ideoque memorabilem hunc virum quanto secum altius susulit, tanto fama clariorem universis Romani regni principibus extulit. Neque mirum, si multis^c sui temporis potentibus viris, tametsi divitiis praeclare pollutibus, potentior esse poterat atque praestantior, qui omnibus procul dubio claruit uxoris generositate liberorumque honestate fortunatior. Quod enim ingenium, quae lingua, quae facundia tantam explicabit Romanorum gloriam, quanta excrevit terra marique^d Ottonum temporibus augustorum? Quorum praedicta Mathildis, clarissima scilicet femina, primum habuit avum, alterum patrem, germanum alterum.

4. Verum quales successus superna disponente clementia sortiretur ille vir illustrissimus ad conducendum sibi eiusdem feminae tam excellentis matrimonium venerabile, hinc sumatur exordium, quo nullum laetius hac dumtaxat in serie audiri poterit eulogium. Siquidem imperatrix²³, in disponendis Galliae Germaniaeque negotiis viri prudentissimi domini Ezonis semper intenta consilio, cuius numquam ad haec decenter perficienda vacabat auxilio, in Aquisgrani palatio interim moratur cum filio, qui inter reliqua admirandae in eo sagacitatis indicia, adeo peritus effulsit in constituendo sive dissolvendo flexuoso alearum scemate²⁴, ut neminem crederet fore, qui in hac arte praevaleat adversum se. Quadam ergo die dominum comitem palatinum compellat, quatinus secum ad tabulam alearum e regione aedeat ordinemque disponat, pariterque iocosam congressionis stropham²⁵ promovet. Ea vero altrinsecus proposita conditio est, ut cui per tres continuas vices victoria proveniret, alterius potiretur rebus, optimis etiam, quibus vellet. Pariter igitur consistunt^e, ludo configunt, dominus Ezo, invocato sanctae Trinitatis auxilio, ter victor extat. Deinde, tametsi impetrare desperaret, quod divinitate procul dubio inspirante diu optaverat, sororem eius sibi ab ipso dari in coniugem postulat. Cernens ille ludum ad seria processisse, simulque ex consultu eorum, qui interfuerant, tractans eam rem ex Dei nutu provenisse, non esse regii honoris, si mendax fieret suae sponsionis, ipsum etiam apud avum, apud patrem, postremo apud semet ipsum plurimum potuisse, propositae conditionis fidem manus in manum confirmat impositione, quatinus iuxta apostolum castum connubium et thorum immaculatum cum sua servaret sorore. Palatinus comes collectis suorum copiis Asinde²⁶ properat, venerabilem puellam edicto regis ad praesentiam vocat; fratre iubente, matre volente, eam suam fore

a) deest c. b) deest c. c) nullis cop. d) l. m. deest cop. e) consistunt cop.

21) Filius erat Herimanni comitis palatini teste Thietmaro IV, 38, qui comes vocatur in pago Bonnensi in diplomate a. 970 ap. Lacombet Urkundenbuch f. d. Niederrhein I, 66, pagi Elffiae in tabulis annis 975 et 978 scriptis, quae videntur apud Hontheim I, 319. Anno 993 item comes palatinus comesque pagi Burchgouwe occurrit in tabula quadam Ottonis III. Orr. Gaelf. IV, 468 et in alia eodem anno data apud Ecardum in hist. princ. Sax. sup. pag. 287. Crollius in libro Erlauterte Reihe der Pfalzgrafen zu Aachen p. 23 in magnum incidisse errorem, quum hunc Herimannum confunderet cum Herimanno Suevorum duce, satis effectus mihi videor in Jahrbücher der Sächsischen Kaiser I, 2, p. 101. Ezo comes in pago Bonnensi vocatur a. 1020. Lacombet I, 96. 22) Lotharingiae. 23) Theophania quae obiit anno 901; ex regestis saltem non patet Ottonem vivente matre saepius Aquisgrani commoratum esse. 24) scaccorum ludo. Hoc fabellam esse nemo non videt, similemque occurrere constat in Karolingorum fabellis. 25) simulationem, imitationem. 26) Essendia, Essen.

27 sponsam enuntiat. Amita vero eius pertinaciter obsistit²⁷, sed siue eius potestate, siue regia maiestate territa cedit. Mathildis sponsalium more annulo subarratur²⁸, in Bruwilre praedio e. 990. comitis palatini nuptiae parantur, atque in ambobus a sacerdotibus Christi patriarcharum benedictionibus completis, eundem ad locum non tam velociter quam laetanter festinat. Nam laetitia, quae tunc secularium more agebatur, Christi ecclesiaeque ibi fore copulam in 5
1 Cor. 15, 46. spiritualium conversatione protestabatur, iuxta illud apostoli, *quia non prius quod spirituale sed quod animale, deinde quod spirituale est*, et alio in loco, ad constituendum sponsi et sponsae, Christi et ecclesiae, coelestem thalamum, trahens a veteri testamento viri et mulieris exemplum: *Propter hoc, inquit^a, relinquet homo patrem et matrem, adhaerens uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in 10 ecclesia.*

5. Praeterea ubi ad supradictum locum ventum est, fertur quod memorabilis Ezo ramusculum²⁹ arboris eiusdem terrae involutum cespite acceperit, et cum eodem Brunwilrense 30 praedium et alia proprii iuris plura eidem suae venerabili sponsae in dotem tradiderit³⁰. Ubi mox illa, nullam retractionis morulam perpessa, sed ecclesiam sancti Medardi, quae 15 inibi antiquitus constructa fuerat, ingressa, Christo Deo Salvatore nostro simulque sanctis eius, et quorum in suis praesentia reliquiis aderat, et his etiam quos specialiter honorificare devoverat, eandem dotem suam^b sollempni traditione condonavit, idemque ramusculus, in boni testimonium facti longa viroris gratia iocundus permansit. Nuptialis interim apparatus, festiva procuratur celebratio, proceres togatos splendidioris ambitu amictus accuratio, pauperes 20 victus recreat, indumentum consolatur; et quo semet ipsam liberalitas excedens plus^c singulis suffragatur, eo laudabilior ab omnibus praedicatur. Apud omnes ergo gaudium ingens exortum est, quia felicissimi illius, adventu connubii multis postmodum gaudere et lactari divinitus provisum est. Siquidem legitimo humanae procreationis tempore exacto, nati sunt eis 25 filii tres, Hermannus, Otto, Ludolphus; filiae septem, Richza, Adelheit³¹, Ida, Mathild, Theophanu, Heylewig, Sophia, quibus talem tantamque gloriam gratia divina contulit, ut memoriam eorum et apud Deum et apud homines immortalem esse nulli^d dubium sit. Nam et ipse numerus — septem enim et tria decem sunt — cum pro eo quod ceterorum infra se omnium summam concludat, perfectissimus atque ex decalogo legis idem sit sacratissimus, indicio est, venerabiles eorum parentes non solum in dilectione Dei et proximi sacros, sed et, 30 quantum cura secularis eos non impediatur, in omni observantia mandatorum Dei fuisse perfectos. Alio etiam modo et ipsa 7 et 3 quae 10 constituunt, magnorum in se sacramentorum plenitudinem expriment, sive propter vitae praesentis tempus^e, quod septem diebus volvitur, sive propter septiformem sancti Spiritus gratiam, quae prophetica lectione septemplex distinguitur, seu etiam propter sanctissimam Trinitatem, qua ad fidem imbuimur. 35 Nam ambo in hac vita constituti, et eadem gratia sancti Spiritus adiuti, fidem suam bonis in se vixisse operibus luce clarius praemonstraverunt, non solum sese videntibus, verum etiam post se futuris cunctis fidelibus.

6. Ludolphus, maior natu, quod erat animo scerrimus et corpore robustissimus militarique prorsus virtuti aptissimus, praeter parentum glorias et divitias comitatum seu praefecturam adeptus est, scilicet ut ingruente bellicosi discriminis articulo Coloniensis archiepiscopi legionis signifer, id est primipilarius, esset. Hic filiam Ottonis comitis de Sudveno³² nomine Mathildem in coniugem accipiens, duos aequae per omnia sibi similes nos ex ea generavit filios, Heinricum videlicet et Cunonem; quorum alter suam post mortem³³ eius^f comitatum, alter vero Bavariae meruit ducatum³⁴; verum a vita excessit uterque sine ulla stirpis 45
35 successione³⁵. Sed Cunonis interitus haec causa extitit, quod contempta imperatoris Hein-

a) t. a. v. l. v. a. m. e. P. h. i. desunt cop. b) deest cop. c) deest cop. d) nullum cop. e) deest cop. f) deest cop.

27) Mathilda abbatissa Quedlinburgensis, quae obiit weiler in crypta. 32) Zutphania. 33) Ex capite anno 999. Paulo aliter ac noster Thietmarus IV, 15. infra patet obiisse Liudolfum anno 1031. 50
38. rem se habuisse narrat, qui matrimonium multis 34) Quod factum est anno 1049 (es e Herimanno displicuisse dicit, idemque imperatorem patienter Augtensi. 35) Haud ita diu post patrem Liudolfus vita videtur excessisse. Anno 1054 Richza regina mentionem eius fecit his verbis: *Possessionem etiam Ottinge dictam quae data est pro anima 55 Heinrici comitis, filii fratris mei Liudolfi subiungo etc.*
31) Teste interpolatore tumulata est in loco Braunlacomblet I, 121.

rici³⁶ filia, quam uxorem accipere debuerat, et ob hoc sui ducatus honore depulsus³⁷, sed
 1053. prope Ungaris amicitia coniunctus est. Horum etenim auxilio moliebatur eum non solum
 bello pulsare, sed et regno privare si posset. Quod tale tantumque facinus frustra conatus
 est; nam veneno, quod coquus suus per immissionem imperatoris pro pactione pecuniae
 15 prandio eius immiscuerat, extinctus est³⁸. Cui imperator non solum pecuniam non dedit, sed
 et pro magno munere, ne se deinceps videre praesumeret, concessit. Dux autem ibidem est
 tumulatus, sed per Coloniensem archiepiscopum Annonem post aliquot annos Coloniensem
 translatus, atque in ecclesia sanctae Mariae ad Gradus est humatus. Porro Adelheit in Nivella
 monasterio, Theophanu in Asinde³⁹, Heylewig in Nussia, Mathilt in Didinckkirca etque Vi-
 20 lica⁴⁰, Ida in monasterio sanctae Mariae Coloniae⁴¹, Sophia similiter in monasterio sanctae
 Mariae Moguntiae atque Gandersheim sanctimonialibus feminis sunt praelatae loco regimi-
 nis. Quarum fere singulae, et pro coelestis vitae conversatione et pro Christi amore, in se-
 met ipsis habita corporis ac Spiritus sanctificatione, acsi viventes in carne, suis in locis pro
 virtutum etiam operatione summo frequentantur honore. E quibus Theophanu, virum se
 25 moribus agens, Asindense monasterium cum universis eius officiis, iam partim vetustate
 collapsis, ab ipsis fundamentis novo erigens opere, mirabiliter amplificavit; unde et ibidem
 eius memoria semper in benedictione erit⁴².

7. Post hoc gloriosissimus heros pari nobilissimae suae coniugis voto tractat, quoniam
 in loco oratorium servis Dei congrua divinas excubias agentibus habitacula construat. Cuius
 30 voti propositum, sibi divinitus insitum, ut ratum inveniat consilium, sanctissimi viri Romani
 pontificis Iohannis⁴³ praesentiam, ambo Romam profecti, expetunt; commissa, quae vel
 domesticis occupati curis, vel publicis regni negotiis obnoxii nullatenus vitare praevaluerant,
 per confessionem aperiunt. Quibus idem papa post absolutionem cum pretiosissimis sancto-
 35 rum Dei reliquiis cruciculam donat auream, propter consummandam in eis apostolicam be-
 nedictionem, simul sua eis iniungens auctoritate, quatinus, ut voverant Deo, in propria here-
 ditate monachorum instituunt collegium, quorum et arctioris vitae conversatio, et iugis
 die ac nocte ad Deum profusa oratio, sibi plenum etiam coelestis vitae posset conferre
 remedium.

8. Reversis autem ad patriam, quantum reverentiae, quantum honoris et gloriae ubique
 39 adventantibus impenderetur, postremo quam laetis suorum animis quamque festivis occur-
 sibus susciperetur, satius est tacita id opinione aestimari, quam quibus non valeas verbis
 iuxta modum aestimationis effari. Igitur ille sedulus explorat, ubinam locorum, quae pro-
 priae possessionis essent, placitum Deo in fundando sanctae religionis coenobio suum ex-
 pleat votum. Duysburg⁴⁴ praecipue, seu insulam sancti Swiberti⁴⁵ diudicans ad hoc aptissi-
 43 mam esse, seu propter Reni fluentem, seu propter maximae amoenitatis locis in ipsis iocunda
 quaedam oblectamenta. Nam bene ad collocanda in Duysburg fundamenta desiderium eius
 proveniret, si uxor^b tenacioris animi ipsi non obstitisset, Bruwilre omnibus antepone-
 ns locis,

a) deest cop. b) illa cop.

- 36) tertii 1053. 37) Martesburgii anno 1053. *dericus Mosellanorum dux proelio victus captusque
 sit cum tanta suorum strage, ut in proverbium res
 abierit solentque amicis optare ne in Oderaheim
 unquam veniant Tandem pacem eo pacto initam
 ut Henricus Erenfrido insulam S. Swiberti, Duysburg
 et Salaceli cederet; deinde interventus Henrici Mice-
 consi Polono iunctam Richesam, palatini filiam. De-
 sciente interpolationis codice hunc locum ipsis edi-
 torum Act. Sanct. verbis repetivimus, ne penitus hic
 desideretur; etsi iam viderunt illi haec magnam
 partem mera esse figmento, quod accurata Thiel-
 mari narratione probatur. 43) XIX, qui sedit
 a. 1024 ad 1033. Error nihilominus hic videtur
 latere, nam Iohannes XIX papa post monasterii
 institutionem mense Augusto a. 1024 consecratus
 est. Itaque Romae videntur fuisse tempore Bene-
 dicti VIII antecessoris eius, qui sedebat annis 1012
 — 1024. 44) ad Ruram Rhenum influentem.
 45) Kaiserswerth.*
- 40) Henricus ducatu eum privavit fortasse ob contem-
 40 tionem cum Gebehardo episcopo Ratisponensi. Vide
 Herimannum ad annum 1052. 1053. 38) Ekke-
 hardo teste in Pannonia mortuus est anno 1053.
 39) Anno 1039 ut legitur in Annal. Hildeshem.
 40) Dedikirchen apud Bonnam et Willig ad Siegam
 e regione Bonnae. 41) De sepulcro eius vide
 Gelenium de magnitudine Coloniae p. 329. 42) *Hic
 interpolator caput integrum, quo nar-
 50 ratur quod Otto tertius Heriberto Coloniensi com-
 miseris insignis imperii ad sororis maritum Erenfri-
 dum deferenda; quas quum interceptisset Henricus,
 regnum integro anno vacavit, quumque insuper iura
 palatini idem Henricus invaderet, hic contra eum
 arma sumpserit, adiunctis sibi Lotharingis, qui Hen-
 55 rico odientiam praestandam pro decennio suspen-
 derint. Interim acta Moguntiae causa quum pro
 Henrico iudicaretur, discessisse Erenfridum statim-
 que fuisse in Oderaheim, ubi eum invadens Theo-*

27 propter revelatam sibi quamdam visionem gloriae coelestis. Erat enim sollempnis ei con-
 28 suetudo nunquam e vicino loci illius iter facere, quin secedens de via in ecclesiam sancti
 c. 99 Medardi, orationi solito prolixius insisteret aut psalmodiae. Unde contigit ut quadam die, et
 100 itineris labore et solis ardore aestuans, expletis in sacri ambitus aedacula consuetae devotio-
 nis suae precibus, refrigerandi se gratia, sub umbra arboris sicomori, quam Teutonici mul-
 bom appellant, quae e regione stabat, supra caespitis amoeni thorum accumberet, et parum
 dormitans somni caperet. Cum ecce — ut sibi visum est — aperto desuper coelo globus lucis,
 ipso sole splendidior, super eundem Deo placitum locum descendit, tanta eum claritate per-
 fundens, ut omnem circum adjacentem regionem iocundam atque coruscantem in magna sui
 admiratione efficeret. Hac visione venerabilis heros cognita, moxque omni ambiguitate post-
 10 posita, unum idque simile cum ipsa animoolvebat, nullo scilicet in loco consultius divinae
 mansionis habitaculum fundari quam in eodem, quem et paterni laboris instantia, iam dudum
 densissimo arboribus nemore cum tribulis et vepribus radicibus extirpato, pro bestis,
 quarum prius tuta ibi lustra fuerant, incolis hominibus habitabilem fecerat, et religiosissimae
 suae coniugis visione^a coelestibus ad hoc esse notatum iudiciis noverat. Et quoniam per 15
 semet ipsum qualiter id foret inchoandum minus discernebat, abbatis Popponis, apud quem
 46 tunc temporis religio maxime monachica cum regulari discretione vigeat⁴⁶, patris scilicet
 monasteriorum sanctorum confessorum Christi Maximini et Remacli, consilium atque solati-
 um per allegationem archiepiscopi domini Piligrini⁴⁷ expetebat. Qui, ut semper paratus
 erat piis obedire precibus, septem fratres vita religiosos, doctrina simul et actione probos, 20
 ad hoc opus, non secus ac ab ipso didicerant, instituendum ei mittebat.

1024. 9. Annus dom. inc. 1024. iam hinc instabat, et defuncto apud Bavenberg⁴⁸ episcopium
 Apr. 14. suum imperatore Heinricho, imperium Conradus agebat; cum illi, accepta paterna bene-
 dictione atque fraterna, venerunt ad praedictum locum 18. Kal. Maii, feria simul et hora diei
 tertia, ut annunciarent in Sion nomen Domini, in conveniendo populos in unum, ut servirent 25
 1027. 7. 3. Domino, quibus ipse in suo nomine diceret congregatis: *Bonas facite vias vestras et studia*
vestra, et habitabo vobiscum in loco isto in sempiternum. Igitur omnia, quorum gratia eo-
 49 venerant, certatim accelerant⁴⁹. Fundamenta monasterii non in eo tamen loco, quo eccle-
 siola supra dicta erat, sed ad eius aquilonalem partem, 18 fere passibus longius ab eo locan-
 tur, ea de causa praesertim, quod cuiusdam infantis defuncti corpus, dum terrae ibi fuisset 30
 humatum, toties egesta humo, tumuli sit quiete privatam. Dum ergo remotiori loco fundan-
 tes monasterium pro sepultura mortuorum solliciti sunt, inter ipsa ineta sanctae operationis
 exordia, ipsius ornatissimae virtutum operatricis Mathildis Deoque devotissimae matronae
 tristi morte turbati sunt. Quae quidem quam diu sano et incolumi valuit corpore, praeter
 sollicitam intentissimamque secretae orationis atque elemosynarum operam, praeter hoc 35
 etiam, quod in servis Dei monachis cum Martha Iesum excepit in domum suam Bruwilren-
 sem gaudens, circa quorum frequens erat ministerium; nec minus praeter^b hoc, quod cum
 Maria sedulo lectionibus sacris, velut ipsius Domini verbis intendens, integrum quotidie de-
 50 cantabat psalterium; nullius unquam septimanae sabbatum, quo tantum balneo uti liceret⁵⁰,
 praeteriit, quin aliquem de turba inopum, sibi secretius adductum, calidis per se ipsam aquis
 49 perfundens sordes ablueret, crines comeret, indutumque vestibus seu novis seu non multum
 vetustis, consolatum abire permetteret. Qua de re contigit etiam, ut mundissimarum ex
 huiusmodi operibus manuum eius facta in aqua ablutione, aliqui caecitate praedampnati aegris
 orbibus suis remedium videndi inferrent, qui hoc eius merita posse indubia fide crederent.

a) iustione cop. b) praesertim cop.

46) Cf. Vita Popponis supra pag. 305. 47) Co-
 loniensi qui sedit annis 1021 — 1030, qui et ipse
 monasterii constitutionem confirmavit in tabul-
 50 datis 1028 in Actis academiae Theodoro-Pala-
 tineae III, 133 sq. in quarum una legitur: *quia*
Erenfridus comes palatinus nostram adiecit hu-
millitatem obsecrans ut monasterio suo quod in
vico Brunwilarensi, id est in dote piae memoriae
Mathildis coniugis suae, crebra eius suggestione
edificari inchoaverat, et ea immatura morte pra-
eventa atque ibidem sepulta pro anima illius et sua
voluntarius iam confirmaverat, gratiam libertatis —
confirmaremus — Alia eius Herimanno et Ottono
pie annuentibus qui in praesentiarum positi patris
in omnibus facebant voluntati. Postea mentio quo-
que fit Hezilonis comitis, fratris Erenfridi. Alia Pi-
 50 *ligrini tabula s. 1028 eiusdem fere tenoris Lacom-*
biel I, 102. — 48) In Grona palatio mortuus Bam-
bergae sepultus est. 49) Vide Annal. Brunwila-
renses ad b. a. Mon. Germ. I, 100. 50) Notant Act.
Sauct. editores balnei usum aliquibus diebus ab
 55 *ecclesia prohibitum nusquam legi, et videtur hic ta-*
lem aliquam in ecclesia Coloniensi consuetudinem
indicare.

Ad quarum testimonia virtutum quaedam Adelburg ad nostra usque duraverat tempora, iam veterana, quae solebat nobis referre, quia cum caeca fuisset ab infantia, in⁴ adolescentiae perveniens aetatum, eo quo praediximus modo diu optatam commeruit lucis videre gloriam. Eandem etiam sanitatis gratiam in Tonaburg castro⁵¹ ab ipsa quaedam caeca coram sancta cruce, ipsius nimirum — ut indubitanter credi potest — crucifixi Domini medicabili dextra adjuvante, consecuta est, propter quod eadem crux sancta ad venerationem sui maiorem, per se ipsam Brunwilre honorifice translata est. Quid plura? omnem curam omnibus subinfereus ministravit in fide sua virtutem, scientiam, abstinentiam, patientiam, pietatem, amorem fratrum atque caritatem, ut per bona opera certam suam vocationem faciens, introitum sibi pararet in aeternum regnum gloriae Christi Iesu.

10. Instabat iam annus post eum quem superius commemoravimus proximus, incarnationis scilicet Domini 1025, cum Hezelinus comes, cognationis⁵² imo impendendae venerationis atque munificentiae gratia, illam Acheze⁵³ ad solum accersitam convivium, omni, quo potest, honorificat obsequio. Quam non minus, ut credi fas est, Christus interim coeleste vocatam ad convivium laetificare disponit in gaudio perenniter cum vultu suo, simulque consortium suarum, Sarae, Sefforae atque Elizabeth, honorificare contubernio. Nam expleto convivii gaudio, levi mox inprimis corripitur febricula, cuius per singulos dies acris ingravescente molestia, septimo tandem post eum diem, quo aegra decubuit, accepto salutis viatico, reliquit suos lugentes et flentes, quia de hac convalle lacrimarum transivit ad contubernales suas, in vera perpetuae beatitudinis vita sine fine gaudentes. Cuius transitum in Aquisgrani palatio prope cognito — nam ibi tunc comes palatinus erat, occupatus cum totius Lotharingiae maiorum colloquio — assumptis eis secum, quorum alii se dominam, nonnulli decus et imperii gloriam amisisse dolerent, gementes et plangerent, velocius pervenit ad contornalis⁴ suae corporis exanimi pignus venerabile. Quibus cervices suas feretro subicientibus, aliis ex sacro ordine psallentibus, aliis lampades et cereos praeferebantibus, ad Brunwilrense transfertur oppidulum, poniturque extenso desuper tentorio infra monasterialis ambitus medium. Tota Colonienis turba, ultimum eius funeri officium redditura, cum venerabili suo archiepiscopo Pilgrino eo convenit, tribusque diebus ac noctibus continuas, ad eius exequias, qui tantae dolor foeminae atque amissio exigebat, cum psalmis et vigiliis missarum sacramenta explevit. Donec demum quarto die ab archiepiscopo, infra ipsum tentorium, altare in honorem sanctae Mariae consecratum est, ante quod eius corpus venerabiliter humatum est, et epitaphium supra eam huiusmodi scriptum est:

Otto avus, Otto pater fuerant huic, Ottoque frater,

Versus.

Sub quos Roma potens subdidit omne nocens.

Haec huius tecti structrix, dux femina facti,

Mathildi nobilibus suscipit inde genus.

Arcitenens⁵⁴ ipsam quarto sub lumine fixam

Transtulit ad vitam, lucis in arce sitam.

Cui quod debemus quia non implere valeamus,

Tu fer solamen, Christe redemptor. Amen.

11. Decubuerat autem in eadem praefata Archtese villa, qua et ipsa, eademque febris molestia quidam miles eius, nomine Harnic, qui post ipsam quidem die sequenti defunctus est, sed ante ipsam primus sepulturae quietem ante fores adhuc rudis aedificii sortitus est. Attamen venerabilis heros tanto instabat inchoato operi studio, ut quinto anno ad integrum perfecto eodem monasterio, dedicationem eius supradictus antistes 6. Idus Novembris consummaret⁵⁵, atque iuxta morem praedia, quae liberorum suorum permissione pius ipse sacri loci fundator et auctor praecipuis Christi confessoribus, sancto videlicet Nicolao atque Medardo, delegaverat, quaeque liberis relicta, ab eis postmodum abaque heredum poste-

a) deest cop. b) deest cop. c) sacrae cop. d) concorporat cop. e) quae cop.

50 51) Tomberg in pago Eifliae. 52) Quem Ezonis fratrem fuisse testatur Pilgrinus archiepiscopus in literis laudatis. Anno 1020 Hezelinus comes erat in pago Tulpiacensi, ut patet ex tabula Heinrici II ap. Hontbeim I, 355. 53) Esch. Interpolator addit esse pagum Esch prope Niederemb. 54) Sagittarius, id est November, die quarto. In necrologio S. Maximi apud Hontheim Tom. prod. II, 990. legitur: 3. Non. Mathildis palatina. Vid. Ann. Brunwilarenses Mon. Germ. I, 99. 55) Probat Ann. Brunwilarenses Mon. Germ. II, 216. Obiit Elto a. 1028. In tabula supralaudata Elto iam a. 1028 abbas vocatur.

ritate libera fore speraverat, banno suo rata in perpetuum confirmaret⁵⁶. His ita, non secus ac abba Poppo reverendissimus voluit, patris, ipse aliorum cura monasteriorum occupatus, providit a suis electum fratribus proprium eidem loco abbatem, moribus religiosum, verbo vero et opere divino atque humano^a per omnia insignem et probum, nomine Ellonem, cui evangelica quidem villicatio ab ipso domino Ezone commissa est, et sic ad curam accepti regiminis agendam anno domini inc. 1030 benedictione praefati^b archipraesulis ordinatus est. Huius igitur abbatis et fratrum, quorum, exceptis minoribus, qui ad eorum disciplinae formam instituebantur, 16 erant, religiosam conversationem atque ferventissimam omnimodis in divinis cultibus devotionem adeo amplectebatur et diligebat, ut sub serica veste atque aureo baltheo conversatus, moribus ipse potius quam habitu monachus esse putaretur.¹⁰

12. Unde etiam contigit ut quadam vice sui militis cuiusdam, qui monachis libenter detrahebat, obloquutione satis procaci offenderetur. Nocte ergo sequenti, quae sollempnis erat, ubi signum ad explendas laudes divinas sonat, iubet eundem, quod ante non solebat, accensa lampade ad ecclesiam se cum lumine sequentem praecedere, atque ibidem, donec perageretur, subsistere. Iussa facit, et ut ventum est ad hoc, ut dominica oratio sub silentio¹⁵ diceretur, aestimans omnia esse finita, volebat accensa^c, ut advenerat, lampade, sed sine nutu imperantis non audebat, quoquam recedere; arctabatur etenim, sola subsistens in camisia, nimio gelidissimae noctis frigore. Fecit^d ergo secunda vice et tertia similiter, cuius angustias ad correctionem eius pius et prudens heros se scire dissimulans, nusquam declinavit, sed semper sollempnibus, usque quoad integrum decantaretur^e, hymnis et suis ut²⁰ solebat placitis nimium Deo precationibus^f intentus, fixus eodem loco permansit. Ita ille correctus artificiose potius quam aspera increpantis invectione, coepit dominum suum assidue et vehementer compellere, nihil sibi reliqui dimittere, se suaque omnia simul Dei servis monachis dedere, solos illos sua etiam sententia esse contestans, quamvis evangelicae nescius doctrinae, qui eum hic deficientem in aeterna deberent tabernacula recipere.²⁵

13. Neque hoc praetereundum est, quod ex eius fidei virtute miraculum factum est; *opera enim quae ego facto, dicit Dominus, qui credit in me, et ipse faciet*, a cuius verbis neuter sexus, nulla conditio aut professio, et — ut pace virginum viduarumque dixerim — nec etiam coniugatus aliquis excludi potest. Contigit enim ut villicus eius, Rudolphus nomine, in eiusdem Brunwilrensis praedii agro nonnisi purum tritici semen seminaret; messis vero tempore³⁰ perparum quidem tritici, per totum autem siliginis sementem atque in execrabile lolium versum, id ipsum, ad eius praeceptum in horrea recondendum, admissa falce meteret, quod a suis excussum paleis, exaratis eius eim iterum terrae sulcis recommendaret. Factum est ergo ut praecepit, et in cuius nomine omnia credenti prosperantur, sequentis anni messe, non siliginem aut lolium, sed purissimi tritici sementem recepit. Non hoc solummodo ipsius³⁵ Rudolphi, sed omnium senum illius regionis accolarum certa narratione nobis relatum est. Nec mirum si ante suae finem vitae alienus in se ipso non fuit a fidei virtute, qui florens adhuc primaeva juvenilis aetatis lanugine, sancti Udalrici⁵⁷ episcopi, propterea quod eius erat⁵⁸ consanguineus⁵⁸, familiari miraculorum ipsius frequenter est iocundatus dulcedine. *Cum sancto*, inquit psalmista, *sanctus eris, et cum electo electus eris*. Contigit enim quadam vice⁴⁰ beatum virum instante Christi nativitate, Ottonis Magni imperatoris cum reliquo episcoporum conventu iter ad curiam in ipsa hyemis asperitate fecisse, cui per quandam silvam ire fuit necesse. Verum illi, ut evenire solet, equitanti ramusculus arboris obiectus impedimentum itineris intulit, quem avulsam dextra, psalmodum et orationum sacro semper frequens murmure, secum in via tulit; qui mox sanctae manus suae calore, velut aestivo solis adani-⁴⁵matus fervore, gemmis turgentibus expansisque foliis virentibus effloruit. Quod cum, egregio iuvene secum familiaris commeante, stupefactus ipse cerneret, volens latere quod evenit, ramusculum abiecit, quem ipse protinus equo dissiliens collegit. Sed ut ei vanum favorem vulgi nullum^g excitaret ex virtute miraculi, a sancto pontifice mandatum accepit, quod et omni quoad vixit tempore observavit, semperque pignus amabile conspicuo virore iocundum⁵⁰

a) a. h. *desunt cop.* b) *desunt cop.* c) *desunt cop.* d) *facit cop.* e) *decantarent cop.* f) *precantibus cop.* g) *nemo cop.*

56) Charta donationis Ezonis ad S. Nicolaum in Kyburgensium comitum familiae adscribitur. Tolbraunweiler scripta a. 1028 vide Lacomblet I, 103.

57) qui obit a. 973. Ezo natus erat circa a. 954. ex eadem gente ortam esse mera coniectura cunctentenderunt.

58) Udalricus episcopus e prosapia ducum et comitum Alemanniae erat oriundus; posteriores eum

ac desiderabile secretius apud se servatum habuit. Nam postea huius praecipue miraculi gratia Hermannus archiepiscopus, venerandi patris eiusdem filius, in sancta Coloniensi ecclesia sancti confessoris Christi sollempnizare instituit festa.

14. Ut vero ad maturiores eius actus styllum reflectamus, post obitum religiosissimae coniugis suae cum iam decimus annus instaret⁵⁹, maximo suorum — ut semper — comitatu stipatus, ad suam provinciam Salaveld profectus, et prolixiore ibidem tempore commoratus et infirmatus, 80 prope annos aetatis habens, congruo suae fidei, spei et operationi fine defunctus, et vere beatus, qui in Domino moriuntur, in illa, qua nemo moritur, vita, spiritu coniunctus est. Corpus vero eius ad dilectum sibi locum, quem, ut verus Abraham patriarcha, non ab indigenis terrae, sed a Christo et sanctis eius datis rebus suis in sepulturam emerat, delatum, et ab archiepiscopo supradicto iuxta corpus consortis suae devotissimae Deo Mathildis sepultum est⁶⁰, et hoc epitaphium super ipsum descriptum est⁶⁰:

Nomen Erenfridi tribuat super aethera scribi,

Versus.

Nomine pro cuius structa stat ista domus,

Ad quod eum factum coniux carissima tractum

Flexit, et haec obiit; liquit, et hic subit.

Cuius foecundi dederint cum pignora lumbi,

Subtraxit natis quod daret hic monachis.

Quem sub bis senis Gemini misere Kalendis,

Ms. 21.

Qua fovet ille domo, qui Deus est et homo.

15. Ludolphus solus filiorum eius tribus ante transitum eius annis in ipso Brunwilrensi oppido, cuius advocacionem primus post patrem habuit, relinquens eam filio suo Canoni, defunctus, et ibidem est conditus; iuxta quem et Henricus filius eius situs est. Otto igitur filius eius, qui erat aspectu venustus, statura procerus, affatu iucundus, patriis rebus et honore dignus haeres substitutus est. Et non multo post etiam frater eius Hermannus, Piligrino archiepiscopo transmigrante, Conrado adhuc imperante, sanctae Coloniae archiepiscopatum gratia Dei et electione totius cleri atque favore universi populi adeptus est.

16. Eodem tempore Richeza regina, facto inter se et regem coniugem suum⁶¹ divortio, per odium et instigationem cuiusdam suae pellicis, cum ei iam peperisset Gazimerum, cuius generosa posteritas divitiis et potestate nobiliter insignis permanet usque hodie, veste mutata, paucis se fugam clanculo agentem adiuvantibus, utpote fastus eius intolerabiles simul et barbaros Sclavorum pertaesa ritus, venit ad imperatorem Conradum in Saxoniam, a quo et venerabiliter ipsa suscepta est, et ipse nihilominus gloriosus ipsius xenii magnifice honorificatus est. Accepit namque ab ipsa duarum ipsius regisque sui coniugis coronarum insignia⁶², concessitque ei eadem in suo, sicut in regno proprio, quoad viveret, auctoritate potiri semper eademque gloria, congrua plane sibi reddita vicissitudine; cuius totum venit ex munere, quicquid suum extra limitem Romanum imperium magnificentiae eius ad sese contraxit in tempore. Nam patrata mox super Polonos expeditione⁶³, triumphatoque sub tributo Mischone cum tota Sclavorum gente, victoriae trophaeum duplici quoque sub corona sortitus est. Sed hac in brevi functus sicque defunctus est, et Henrico filio eius summam rerum agere concessum est. Qui cum regnare coepisset, exorta contra eum Godefridi ducis⁶⁴ atque Baldewini⁶⁵ comitis invidia, ad excitandum plurimis perniciosissimum mortali-

* Scilicet in ecclesiola beatae Virginis quae fuit olim in viridario, ubi postmodum stagnum factum est. Translata deinde sunt utraque corpora ad medium chori atque in tumba lapidea elevata decentius et honorificentius recondita. *addit interpolator.*

59) Vide Ann. Brunwilarenses. In Hildeshemenibus ann. legitur eum a Thietburga concubina veneno necatum esse. Sed frater eius Hezel iam 29. Sept. 1033 comes palatinus vocatur ap. Lacomblet 50 I, 105. 60) Errant igitur iidem annales qui eum 16. Kalendas Iun. Augustae in ecclesia sancti Udalrici sepultum esse volunt. 61) Miecislavus II rex Poloniae est, qui obiit eodem anno 1034, ad quem et Chronogr. Saxo reginae fugam refert, quod in 55 fontibus eius non invenitur. Errat igitur auctor in describendo tempore. Longe aliter Polonorum scri-
ptores rem narrant, qui eam post mariti mortem expulsam esse volunt. Vide eorum examen quod instituit Roepell, Gesch. v. Polen I, 602 et Detbier epistola inedita Mathildis Suaeae, sororis Gislae imperatricis ad Mischonem II, p. 33. 79. 62) Coronam et alia insignia Miecislavi frater Otto tyrannus misit Conrado. Cf. Ann. Hildesh. 1030 et Wippo supra p. 269. 270. et Dobneri comment. ad Hajecium V. 177. 212. 63) Facta est annis 1029 et 1031. et Lotharingiam recuperavit Conradus II. 64) Lotharingiae, qui seditionem movit a. 1044 et 1047. 65) quinti

bus tumultum, multa quidem passus est adversa: quae quamvis cum difficultate, supradicto famen archipraesule Hermanno et fratre eius Ottone comite palatino, quos prae omnibus sui semper laboris et gloriae consortes habuit, laboriosissime secum decertantibus, simul et cum gloriosissime in omnibus adiuvantibus, superavit universa. Siquidem imperatori comitis palatini non solum fidem, sed et virtutem sibi summopere appetendam fore ea res maxime suadebat, quae et tunc recens erat, et magnam ubique viro laudem circumferebat.

17. Fuit in saltu Sclavorum, qui ob densitatem nemoris umbrasam iuxta linguam eorum Levias⁶⁶ dicitur, quique ob immensae latitudinis et longitudinis vastam solitudinem infinitam ursorum nutrit multitudinem, ursus quidam naturali rabie ceteris saevior et crudelior, et ipsa etiam enormi corporis mole maior ultra quam credi possit et immanior. Huius tanta rabies erat, ut non solum venatus cervorum raptusque damularum atque aliarum concussio bestiarum ad mitigandam immanem sui ventris ingluviem non sufficeret, quin etiam sub clara luce diei ferali ausu ad nullorum pavidus occursus venatorum, horrida rictibus ora trahens, in patentem et vicinitate regiones e cubili suo potenter emergeret, et valida iumentorum et fortia boum corpora, sive adjuncta carpento sive subigata aratro invaderet, suffocaret, voraret. Compulsus ergo tota gens illa est a tali suarum rerum, immo vitae suae execrabili vastatore, aut illum, si praevalerent, omnes quoquo modo pariter insequentes suis a finibus exturbare sive necare; aut, si id agere non possent, alio sub caelo quieti suisque commoda usibus habitacula quaerere. Afflictis suis rabida peste rebus tandem, quamvis sero, remedium id solum fore explorant, si dominum palatinum comitem ad hoc humili precatu flectere queant, quo se communi hosti, victoriam a Domini procul dubio dextera et virtute percepturus propria, opponat; nam suimet ipsius provinciam Salaveld maxime devastaverat. Quod imploraverant ocius actu consequuntur; ascenso equo, quod emissario comitante licisca⁶⁷, quod est genus canum iubis inflexis villosum atque fortissimum, venatum aggreditur, ceterisque venatoribus cum tubis raucisonis circa spissiora saltus loca occupatis, bestia immanis, quidnam circa se agatur exploratura, egreditur, et solum e vicino cernens adesse, emissis horrendo satis micatu simulque erectis in altum brachiis, cum plantis minacibus eum aggreditur; cuius mox primus impetus, licisca gravi aurem eius morsu lacerante, impeditur. Nam ut est iniuriae natura impatiens, dum ad eum versa plantis cum asperis unguibus se ulcisci nititur, abscisa protinus eadem, venabulum in medio occipitis excipiens, ad terram eliditur. Paratis post hoc, ut par erat, carnibus eius in escam, laetum convivium instauratum est; corium vero eius 15 pedum longitudinis spatium habuisse probatum est. Sunt qui dicant, quod non provecioris, sed recentioris aetatis tempore has theatrico dignas spectaculo monomachice patraverat palaestras; quod eo vicinius laudi est, quo constat quod tenuis aetas tale quid agendi suam virtutem non habet. Imperator autem maioris volens dignitatis gloria virum extollere, accepta ab eo insula sancti Swiberti atque Duysburg, munificentiae gratia Suevorum ei committit ducatum⁶⁸, Henrico, 1045. patri⁶⁹ eius filio, ad palatii officium substituto, qui traditum sibi ducatum, omnium fere mortalium favorabili erga eum habita dilectione, gloriose gubernans, tertio prohi dolor! 1047. eiusdem ducatus anno 7. Idus Septembris immatura morte in Tonaburg⁷⁰ castro diem clausit extremum.

18. Ea tempestate imperator expeditionem supra Flandrenses acturus, sanctae Mariae festum celebravit apud Xanctum⁷⁰, ubi pius Hermannus archipraesul exhortationem instanti periculo congruam ad plebem faciens, universosque admonens, quatenus a superna clementia pro concinnanda regni pace imperatori filium dari secum implorarent, cognita per nuntium morte fratris, flebili voce finem allocutionis fecit, et omnes ad lamenta perturbatos incitavit. Expletis autem missarum sollempniis, iuxta frequentem omnium et ipsius imperatoris petitionem, quod prope nec ad momentum eius solatio carere poterant, retentus est, et episcopus Tullensis Bruno, qui ex virtute animi vel fidei Leo⁷¹ appellatus, papa Romanus

a) ita legendum; cop. inuenem. b) deest cop. c) et cop. d) ita interpolator. Conans cop.

Flandriae comitis. 66) Ante et Louvia appellatur; cf. Ann. Quedlinburg. M. G. SS. III, 32; videtur esse *Thuringerwald*. 67) canis lupi simile. 68) Quod Goslariae factum est; cf. Hermann. Aug. ad h. a. 69) Herellni comitis, quod probatur tabula Heinrici III a. 1051. Böhmer 1618. Hunc Heinricum eundem comitem palatinum fuisse quem Lambertus in infamiam incidisse narrat 1057, evicit Crolius p. 57. 70) Vere dixit auctor; Heinricus III die 7. Sept. 1047 tabulam scribi iussit ad h. a. 71) nonus; inde ab anno 1049.

postea factus est, ad tumulandum fratrem eius Brunwilre missus est. Quo devote quae vel iustus vel postulat fuerat expleturus adveniens — erat enim iste vir ipso corporis statu vultuque terribilis simul et amabilis, verbo etiam et opere ad aedificationem corporis Christi mirabiliter insignis — omnia, quae tristibus exequiis usus ecclesiasticus saucivit, pro requie ipsius reverenter et competenter explevit, sicque eum venerabiliter iuxta suorum ossa parentum sepelivit.*

19. Qua die soror eius Richza ita etiam deplaxit eum, ut ipsa prope moreretur. Omnem ornatum suum, lunulas et torques et monilia et inaures et gemmas et vittas, omnia aut auro textilia aut penitus aurea in divinos convertenda cultus principali altari imponit, acceptoque a sancto pontifice sacro velamine caput obnubit, sibi sepulturam iuxta fratrem fore disponit, suorumque fidem super hoc, quod id ipsam superstites ipsi fideliter compleant, exposcit. Qua de re abbas Ello, ipsius permagno confusus auxilio, vetus monasterium funditus destruxit, et aliud validioribus fundamentis ambitiosius construendo novo opere inchoans⁷², imperfectum reliquit. Iam ante ecclesiola sancti Medardi destructa, eius altare sub⁷³ motum sine laesione infra ambitum prioris monasterii transferre voluit, sed non valuit, nam penitus contractum est. Et quia locus sacratissimus, cui prius inerat, quadam immunditia contaminatus est, divino verbere, putredine scilicet unius cruris, graviter tactus est; alias autem praeter hanc causam, in omnibus felix et prospere agens, ex hac luce subtractus est, et a successore suo Tegenone, qui iam pridem ordinatus fuerat, honorifice sepultus est. Verum¹⁰⁵³ quid pius Hermannus archiepiscopus pietatis aut potius tutelae eidem loco praeviderit, si quis scire desiderat, apostolici papae Leonis epistolam legat, et contra eam agentes, neque divinas neque humanas leges iustitiae cultui commendantes, sed contemnentes expavescat, nostrisque temporis miserias, totis visceribus ad Deum conversus, defleat. Exemplar vero huius hoc est:

20. *Leo episcopus servus servorum Dei Hermanno sanctae Coloniensis ecclesiae venerabili archiepiscopo, ac per eum suis successoribus illi canonice intrantibus in perpetuum. Convenit apostolica moderamine pia pollutibus religione assensum praebere pietatis, ut et nobis proficiat ad aeternam beatitudinem, et ecclesiae ad perpetuam defensionem. Quia nuntius tuus Romam veniens, fili carissime, sollicitavit nos precum suarum nimietate, ut per apostolicae defensionis paginam confirmarem ecclesiae tuae abbatiam sitam in Brunwilre, sicut praeceptum carissimi filii nostri imperatoris Henrici videtur continere. Inclinati igitur tuis iustis precibus confirmamus et corroboramus tuae ecclesiae praedictum monasterium nostra apostolica auctoritate, ut habeat et possideat cum omni sua integritate, et quod habet modo et quicquid acquirere poterit in futuro, secundum diffinitionem, qua diffinitum est ante praesentiam filii nostri serenissimi imperatoris, statuens apostolica censura, ut nullus imperator, rex, archiepiscopus, dux, marchio, comes, viccomes, vel quilibet cuiusdam potestatis exactor molestare vel infringere audeat, sed sicut a te est constitutum, permaneat. Si quis autem contra hanc defensatricem paginam venire temptaverit, nostri anathematis iaculo perfossus ad vitam nunquam surgere mereatur; qui vero custodierit immaculatam, nostram benedictionem habeat cumulatam⁷³*

40 * Sed exuviae eius deinde ad ecclesiam translatae sunt et iuxta latus altaris sancti Iohannis Baptistae in elevato sepulcro collocatae. Epitaphium sepulcro tale appensum:

*Virgineum sidus dum septem terminat Idus,
Admonet huc veniens ut legat ista gemens,
Hoc ruit Ottonum flae regum magniflorum,
Imperiale quibus cessit in orbe decus.
Flae hic eorumdem subit Otto namque nomen,
Cui Mathild mater, cui fuit Ego pater.
Dux qui Suecorum, moriens fit plangens eorum:
Sed ei morte, Deus, hunc repara melius. add. interp.*

50 a) s. v. et l. cop.

72) De tempore vid. Ann. Brunwilarenses M. G. I. 100. Haud semper eundem animum fuisse Hermannum, neque tantam eius erga parentes pietatem ut non fundationem eorum infringere conaretur, probatur tabula quaedam Helrici III data d. 17. Julii 1051
73) Haec sunt bullae signa chronologica, quae ex autographo legitur in Act. acad. Theodoro-Pal. III.
55 z. Rom. aeccl. bibliothecarii et cancellarii vice domini Hermannus archicancellarius et Coloniensis archiepiscopi anno domini Leonis noni papae 4. ind. 5. Postea defunctis supradictis principibus (Kzone et

Siquidem Henricus imperator, sicut haec carta testatur, iuxta praedicti pontificis votum eundem iam sua auctoritate et privilegio confirmaverat locum. Ubi cognita prioris et nostrae aetatis distantia, facile discernitur, in quam periculosa devenimus tempora, cum a statu suo Deo placita et hominibus commoda immutata sunt omnia. Nam sicut ait Veritas: *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum.*

1056. Febr. 11. 21. Anno etenim dom. inc. 1056 defuncto pio archipraesule Hermanno, successit ei in episcopatum vir venerabilis Anno, qui quamvis sanctae religionis approbatus cultor fuisset, interdum tamen proprii plus arbitratus quam iustitiae cultus tenax, eidem loco nihil pietatis impendebat aut affectus. Quod sentiens Richeza regina, habito prudentum apud se consilio, ratum duxit esse pontificem beneficiis placare, veniensque ad eum in insulam sancti Swiberti, 71 commorantem cum imperatore, Sancto Petro Saleveld et Coburg⁷⁴, Sancto Nicolao vero Cloteno per manus mundibordis sui, Henrici comitis palatini, de placito sibi⁷⁵ ad vitam usu fructuario sub sollempni dedit traditione. Ubi mox archiantistes eodem animi⁷⁶ voto eademque sententia, qua Sancto Petro et sibi Saleveld et Coburg, Cloteno Sancto Nicolao et abbati Tegenoni, qui praesens erat, ut ipse imperator, sub divo hoc agi, iustum fore dicebat, banno suo, terribili sub anathemate dampnatis invasoribus earundem rerum, perpetuo possidenda confirmabat. Super quo etiam pie actionis negotio ipsius reginae privilegii carta descripta est, quae in redargutionem impiorum, quibus iustitia poena est, adhuc usque eam legere volentibus, apud sacri cultores loci servata est.

1061. Oct. 30. 22. Anno autem post hoc 1061, cum iam perfectum esset in Brunwilre monasterium, 20 idem reverendissimus archipraesul Anno, quod sui erat officii expleturus, cum Egilberto Mindensi episcopo eo veniens, et sub veneratione sanctorum confessorum Christi pariterque pontificum Nicolai atque Medardi, eiusdem monasterii dedicationem 3. Kalendas Novembris consummavit, et ita ut erat sacerdotalibus indumentis infulatus — Iesum testor! — Cloteno specialiter et reliqua generaliter praedia sacro illi collata loco, banno suo secunda iam vice 25 confirmavit. Constructum est etiam ex eiusdem gloriosissimae feminae atque reginae sumptibus monasterium per Adelberonem Wirtzeburgensem episcopum, in loco ubi sancti Kiliani sociorumque eius sacrum erat martyrium, utpote cuius episcopium ex eius numerosa 76 familiarium clientela, cum omnibus quae ad oppidum Salzo⁷⁶ pertinent, cum regia prorsus munificentia adauctum est. Verum non multo post, anno scilicet dom. inc. 1063, 12. Ka-

1063. Mart. 21.

* Feecit etiam ipsa construi venerandissima regina capellam in pago Clottenensi pro commo-
suo, ut cum ibidem moram traheret, absque tumultu populi missas ad eam celebrari fa-
ceret, quae devotissimo audire posset. Quae capella, ut in antiquissimis litteris habetur,
vocatur reclusorium dominarum, ideo quia, quum ibidem missa celebrabatur, ipsa cum pe-

a) cum cop.

35

Mathilde) filii eorum, Herimannus scilicet carissimus noster sanctae Coloniensis ecclesiae venerabilis ac pius archiepiscopus, nec non sorores eius, domina Richeza, Boemiae quondam regina, ac Theophanu Asindensis monasterii abbatisa, hii inquam parentum suorum successores edocti ab legis peritis irritari posse traditionem illam, supradictum monasterium cum omnibus eo pertinentibus in hereditarium sibi ius legibus postularunt. Quibus loco et tempore concessis, dominus Herimannus archiepiscopus cum advocato suo Rütgero, nec non domina Richeza cum advocato suo Gerardo in Paderbrunnon, domina quoque Theophanu in Goslare in meam venerunt praesentiam, legem, ut supradiximus, in advocatum domus sancti Petri, Cristianum, legem de praedicto postulantes monasterio. Quibus in mea praesentia placito indicto legibus discussis, filii parentum suorum hereditatem principum obtinere iudicio. Sed mox timore et amore Dei commoti, pro se suorumque parentum in gremio eiusdem ecclesiae sepultorum aeterna memoria eandem hereditatem, praefatum scilicet monasterium cum locis subternotatis — Deo sanctoque Nykolao in Brunwilre — in

nostra praesentia — tradiderunt. 74) Haec de hac re leguntur in tabula Annonis archiepiscopi, scripta 1057, ind. 10, 7. Kalendas Julii. Dominam Richezam reginam super quibusdam praediis Salaceli videlicet et Koburk, quatenus de his precariam consentiens ea Sancto Petro Coloniae traderet, concessimus. Quod quum in aditu primo parum ad votum responderet, voluntas Dei fuit, ut non longo post tempore, quod querebamus, prosperum ac felicem haberet exitum. Lacomblet I, 123. Vide de his donationibus Annonis tabulas a. 1071. 1074 apud Schultes Sachs-Coburg-Salfeld. Landesgesch. Urk. II, 1 sqq. 75) id est de possessione sua. Sed Cloteno praedium ad Mosellam attulit iam anno 1051 Richeza Brunwilarensibus tradiderat. Cuius extat tabula in Act. acad. Theod. Palat. III, 150; et repetitit hanc donationem anno 1058. Quod confirmavit Henricus III oberta data d. 17. Julii 1051 l. c. in qua legitur eam praedium illud tradidisse per manus Henrici palatini comitis, filii patris sui, sub cuius tunc mundibordio manebat. 76) in comitatu Hennebergensi.

lendas Aprilis⁷⁷, apud Saleveld ipsa defuncta est. Corpus vero eius religioso tantaeque feminae exequiarum congruo apparatu Coloniae delatum est, et archipontifice insistente, ibidem in ecclesiae sanctae Mariae, quae est ad Gradus, humatum est⁷⁸. Hacque ex occasione, contra fas iusque divinum, excepto quinque librarum censu, sacer Brunwilarensis locus non solum confundatricis suae corpore, sed et Cloteno privatus est⁷⁹. Super qua re, in uno temerato omni aequitatis iure, et industria abbatis et fratrum formata in persona sancti Nicolai epistola sibi in praesentia⁸⁰ reliquorum episcoporum iussu correptus est⁸¹.

23. Operae pretium est, ut a maioribus nobis traditum est, commemorare, unde idem sacer locus iam olim nominatus fuit Brunwilre, qualiterque ibidem vera rerum investigatione repertum sit, quod sancti Medardi sacrum eidem loco inesse memoriale. Erat in diebus Hermanni comitis palatini*, patris memorabilis scilicet Herenfridi, qui, velut Abraham patriarcha, nomine mutato Ezo appellatus est, vir quidam in viro, qui Manneatede⁸² dicitur, copiosum habens in sua possessione* peculium. Casu* contigit ut die quadam scrofa praegrans a silva, cuius minabatur ad pascua, cum reliquo grege porcorum non esset domum reversa, quia ad eiciendos foetus secretiora sibi nemoris elegerat loca. Nihil ergo ipse aliud quam quod evenerat arbitratus, accepta secum bipenne, lucum abscisus remotisque vepribus, quasi viam faciens, secretius quam solet, intrat, et ecce! aediculam, ex ligno satis curiose constructam, lateribusque studiose ad infusione imbrium defensam aspectat. Explorat itaque aditum, tectum non sine admiratione novitatis ingreditur, altare, utpote in ecclesia, more consueto constitutum aspicit, suamque simul domesticam sibi a crepidine altaris cum decem porcorum capitibus occurrentem lactus suscipit. Post hoc submoto lapide superiori, sancti Medardi et aliorum venerandas sanctorum Dei reliquias, cum carta in fa-

dissequis suis ac reliqua familia intus existens, claudi mandabat capellam, ne a tumultu ullo turbari possent. Tandem beata Richeza, postquam beato Petro eiusque aedi metropolitanae Coloniae coram Annone secundo archiepiscopo dedisset Saleveld, Koburg et Oris cum omnibus appertinentiis, cetera vero omnia se concernentia et corpus suum cum omni suppellecilio et mobilibus Sancto Nicolao in Braweiler legasset, vitamque sanctissimam instar sanctimonialis duxisset, mortis debitum et ipsa solvit anno 1063. 12. Kal. April. Cuius corpus cum cimeliis, aliter quam disposuerat ipsa, immo et quam S. Anno iuratus promiserat, idem archiepiscopus violentè detineri iussit, et in suo noviter constructo monasterio ad Gradus sanctae Mariae Coloniae sepeliri conversis divitiis eius reliquis ad dotationem Siburgensis monasterii et praefati Coloniae sanctae Mariae ad Gradus, haud dubie per consilia malorum suorum ad hoc inductus. *addit interp.*

* Generosissimus heros Hermannus, comes palatinus, cognomento Fusillus, non mediocri reputationis inter magnates illustrissimi imperatoris primi Ottonis, cui in negotiis regni ac praeliorum periculis tam auxilio quam consilio fidelissimè adstitit: et praesertim in praelio contra efferae Ungarorum gentem commisso, ubi hostilem pugnando aciem fortissime attrivit. Hic et diversis in locis plura dominia cum amplis possessionibus habuit, et Brunwilarensis locum primum hominibus habitabilem fieri procuravit, duos autem filios ex Helywiga uxore genuit, videlicet Erenfridum et Exelinum. *interpolator.*

a) i. e. p. desunt cop. b) cuius cop.

77) In Ann. Brunwilarensibus Mon. Germ. I, 100 extat 7. Kal. Apr. Hoc eius epitaphium servavit Gelenius de admiranda magnit. Coloniae p. 313: Anno dom. 1057. 2. Id. April. Richeza regina ab Annone secundo sedis huius venerabilis archiepiscopo atque praesentis ecclesiae fundatore cum ingenti totius cleri et populi frequentia honorifice sepulta est, et per ipsum inducta pontificem duobus ornatisimis praedictis S. Petro collatis Non. April. obiit. Effigies lamellae plumbae in qua haec scripta sunt extat in Acta Theod. Pal. III, 70. Sine dubio posteriore tempore sunt conscripta. 78) Quod ipsa Richeza de loco sepulturae suae statuerit vide in testamento eius dato 7. Septembris 1050 apud Martene et Durand Coll. h. 424. 79) Cui rei lucem affert charta fundationis ecclesiae beatae Mariae ad Gradus, ab Annone data anno 1075 Jul. 29.: Ne quem viro moveat quod iniuriose Cloteno monachis in Brunwilere abstulerimus, volumus cunctis innotescere, quod pactum ipsa nobiscum fecerit, et nos postea cum monachis fecerimus. Ipsa quidem vivens monachis dederat Kanada quod vocat 5 libras, in qua re voluntas eius plurimum valet. Mihi vero reliquum dedit ut in quocumque monasterio sepeliretur eius monasterii praefatum praedium esset. Lacombet I, 143. Quam controversiam Berimannus III archiepiscopus Coloniae sedavit anno 1090. Cf. ibid. p. 139. 80) Ita copia; excidit unum alterumve verbum; fortasse tradita vel recitata. 81) Anno scilicet archiepiscopus. Tempore tamen Hildolfi successoris eius, qui sedebat annis 1076 - 1079, monachi Brunwilarenses receperunt praedium Clotem teste Vita beati Wolfhelmi abbatis Brunwilarensis c. 15 auctore Conrado in Act. 88. Apr. III, 77. (cfr. infra) ubi aperte indicatur quibus artibus Anno praedium Clotem usurpaverit. De Saleveld vide etiam Vitam S. Annonis I, 30 apud Surium VI. 82) Mansdorf prope Braanweiler.

sciculum compositas, a fossa altaris eicit, et secum illas auferendo praeposito Indensis monasterii⁸³, qui ex more eas in partes saepius venire consueverat, ostendit. Qui inspecta carta et cognita admiranda rei novitate — erat enim cognatus comitis palatini, ipsique ob hoc familiaris et notus — ad eum velociter properat, et quam inspexerat, ex ordine boni eventus, salutem illi laetanter annuntiat. Ille insperatum laetique omnis nuntium gratanter audiens, rusticum eundem, cui nomen erat Brun, ocius accersit, cartam cum reliquis inquisitam et exhibitam reverenter exceperit, et hanc illi causam esse inscriptam cognoscit. Huius sacrae fundator aediculae et auctor, Bruno nomine, germanum habens vocabulo Berechonem, vir potens et nobilis, non procul hinc in silva, quae ex sui magnitudine Vela⁸⁴ dicitur, constructa tutissima debebat in munitione. Quam quidem tyrannus, Heymo nomine, subita invadens 10 incursione, interfecto eiusdem fratre Berechone cum reliquis fere omnibus, hunc cum paucis praesidio fugae vitam servantibus, suis a finibus extorrem fecit et in Franciam ire coegit. Qui Suessionis civitatem adiens, et flebilem suae calamitatis historiam coram omnibus pietatis affectum habentibus edicens, sancti Medardi reliquias ad constituendam in eius honore 15 ecclesiam petiit et impetravit, cuius indubium ad revincendum hostem meritum et patrocinium sibi adesse speravit. Ad votum omnia, suffragante illi pio salutis suae protectore, prosperantur, ecclesiola fundatur et dedicatur. Verum huius dedicationis auctor quis esset, incertum adhuc usque manet, quoniam aviditate rustici, qui maxime pecuniam esse sperabat quod invenerat, fragile cerae signum contractum est, sicque auctoris persona et nomen absconditum est. Verum tamen supradictus, ut fertur, acephala⁸⁵ a multis eatenus timore 20 periculi devotus, postmodum a praefato Brunone impetitus occiditur; et quamvis eius nuntio triumphato hoste destruitur, idem locus tamen usque hodie Heymenburg dicitur. Fuerunt prope metropolitano episcopo Warino⁸⁶ comperta, quae fuerant comiti palatino iam cognita; altare reparatur, ecclesia instructis ex lapide parietibus innovata ab eodem archiepiscopo pontifice dedicatur, sacroque illi loco, congruentibus sibi veteris ecclesiae et antiqui auctoris 25 et novi eiusdem inventoris nominibus, Brunwilre nomen aptatur.

MIRACULA DUO ADDITA, UT VIDETUR, AB INTERPOLATORE.

1. Constat autem venerabilem patrem Eronem, praecipuum sacri illius loci innovatorem^a, necnon et Mathildam, religiosissimam eius coniugem, etiam^b post mortem virtutibus claruisse, quod eo magis credibile est, quo longe superius digesta^c oratio ambos adhuc in carne viventes his non caruisse in 30 testimonio est. Nam et^d earundem virtutum miracula, quae frequenter illic fiunt, si beatorum patrum Nicolai et Medardi meritis adscribenda sunt, hi tamen alieni illis non sunt, quibus auctoribus nomina eorum ibidem in saecula vivunt. Igitur in eodem vico fuit quidam adventitius nomine Lynmarus, fulonia officio deputatus, habens filiam septennem, cui ab ipso nativitate exordio pedum denegaverat incessum contractio genuum. Instabat iam annus dom. inc. 1044; illuxerat etiam dies ascensionis Domini festus, cum ecce eam secum ad quietis amorem — nam simul adhuc conditi fuerant — detulit 35 locum. Quam mox, cum adhuc pro ea incursione^e eius fidelis volveretur oratio, divina virtus in pedes erexit, et coram omnibus qui aderant admirantibus sanam ei restituit.

2. Erat quidem Gunzelinus nomine, cui simili modo, ut superius de puella relatum est, prima dies exordia vitae cum membrorum strage dedit, qui sicut ille quem beatus Petrus curasse in Actibus 40 apostolorum legitur, ad portam monasterii quotidie ponebatur baiulorum manibus, quatenus ad limina sanctorum aut suae debilitatis plangeret miseriam, aut ab introeuntibus peteret eleemosynam. Anno itaque dom. inc. 1052 dominicae resurrectionis hora matutinali baiulorum admniculo, qui cum reliquo 45 christiana devotionis populo divino aderant servitio, in cripta iuxta choram positus videt — ut ipse postea retulit — matronam operosis vestibus indatam, praecedentibus viris duobus pontificali dignitate fulgentibus, choram intrare, et sibi nota vultus ut sequatur imperare. Qui de visione admiratus, nescit an citius sit curatus, de nutu enim imperantis exsiliens, medicina potens, protulit incessus, quos non sibi contulit ortus^f. Tertia dehinc die dominicae resurrectionis panem non modicum super sanctae memoriae sepulcrum dominae Mathildis positum arripiens et avidè comedens magnum omnibus Deum laudantibus miraculum praebuit, quia infantium more numquam antea solido cibo uti valuit. 50

a) inventorem cop. b) utram cop. c) digressa cop. d) ob cop. e) oratione cop.

83) S. Cornelii. 84) Leguntur haec verba in li- caput vel magistratum non agnosces. LEIBN. teris Piligrimi archiepiscopi supralaudatis. Vela 86) Coloniensi; sedit annis 975—985. 87) pro-silva est *Pik*. 85) Heimo, qui erat praedo, *tulit* — ortus versus.

GISLEBERTI
CARMEN DE INCENDIO S. AMANDI
ELNONENSIS.

EDIDIT L. C. BETHMANN.

⁵ *Sanctus Amandus circa annum 633 in districtu Pabulensi, dioecesis Tornacensis, media fere inter Tornacum atque Valentianas via, qua Elnon fluviolus Scarpo iungitur, coenobium fundavit, cui ab ipso fluviolo nomen fuit inditum Elnonis. Exstabat ibi iam ante eum¹ ecclesiola S. Martino Turonensi dicata cum habitationibus hominum, unde sensim accrevit oppidum Sancti Amandi in*
¹⁰ *Pabula, iam St. Amand en Pevèle, cuius ditio sequentibus demum saeculis ad abbates Elnonenses translata est; ecclesia parochialis semper mansit antiquissima illa ecclesia S. Martini. Quam intactam relinquens, sanctus Amandus in fundo per regem Francorum sibi concesso prope Scarpum flumen alias con-*
¹⁵ *struxit duas, sancti Andreae alteram in ministerium populorum, ubi clerici saeculares inserviebant una cum monachis², alteram sancti Petri, fratrum so-*
²⁰ *lummodo usibus destinata, in qua etiam sepulturam sibi ordinavit. Sed quoniam pro sui parvitate tanti praesulis tumulo visa fuit incongrua, atque etiam secundo sexui propter monachorum habitacula inaccessa: frequenti religiosorum virorum conventui visum est, aliam magnitudine praestantem debere aedificari,*
²⁵ *quae et utriusque sexui ac confluenti illo sufficeret multitudini populari. Completo itaque Deo devotorum sumptu opere illius aedificii³, sedecim post sancti obitum annis sub abbate Iohanne consecrata fuit tertia ecclesia sub invocatione sancti Stephani, eoque deportatum beati Amandi corpusculum, eadem die de-*
³⁰ *dicatae basilicae intravit habitaculum, ubi per aliquot dies populo expositum, episcopus illud in crypta angusta quidem et humili altius telluri, ut tunc moris erat, credidit absconditum, videlicet ut omnibus non pte quaerentibus inveniendi illud negaretur facultas. Quae sepultura causa fuit quod haec ecclesia cum*
³⁵ *sancto Stephano postmodum ipsum etiam sanctum Amandum habuit patronum. Unde quod de Gisleberto abbate anno 782 defuncto Alcuinus dicit in epitaphio⁴:*
⁴⁰ *Hic pius ecclesiam sancti construxit Amandi cunctaque iam renovans claustra monasterii, de hac ipsa ecclesia sanctorum Stephani atque Amandi intelligendum erit, quam Gislebertus renovans construxit, id est reparavit. Sed crypta*

¹ *Ante alia et sacri septa monasterii Alcuini carm. Amandi, apud Acta SS. Febr. I, 875. quocum de*
³⁴ *Proben. Unde quod sancti Amandi successorem tempore sedecim annorum conveniant Annales El-*
³⁵ *Andream hanc extruxisse quidam tradunt, error videtur. 2) Mabillon Acta saec. IV, I, 65. 3) Verba nonenses: 661 obiit sanctus Amandus. 677 dedicatio*
⁴⁰ *sunt Milonis in sermone de translatione sancti ecclesiae beati Stephani. 4) carm. 265. Proben.*

in qua sanctus requiescebat, quum esset humilis atque inundationibus exposita: Arno abbas frater Alcuini latiore eam atque sublimiorem reddidit concameratione duodecim testudinum, sex columnis imposita, dicavitque sancto Michaeli archangelo; cui Alcuinus hos inscripsit versus⁵:

Dum sacra praesentis pervasit limina templi
 Saeplus accrescens cumulatum gurgite flumen,
 Non tulit Arnonus foedari templa sacerdos.
 Iusserat in melius renovari haec omnia praesul,
 Latior ut fieret cripta et sublimior ista,
 Supponens tectis firmatos ter quater arcus,
 Mysticus ut totam firmaret calculus aulam.
 Parvula praecelso consecrans tecta ministro
 Michaelo, caeli Christo qui adsistit in arce,
 Atque preces offert sanctorum regi polorum
 Hic quoque nostra ferat, rogitamus, vota Tonanti
 Auxilioque pio nosmet defendat ubique.
 Hlotharius custos fecit mandante magistro.
 Semper in aeternum Christus conservet utrosque.
 Qui legit hos versus, dicat, rogo, pectore puro:
 „Alcuino veniam scelerum da, Christe, precamur.“

Idem etiam Alcuinus tunc inscriptionibus⁶ ornavit ecclesiam ipsam sanctorum Stephani atque Amandi eiusque portam arasque quae in ea erant sanctorum Stephani, Laurentii, Michaelis archangeli, Hilarii et Victoris, necnon et vetustissimam aedem sancti Martini, duasque ab ipso sancto Amando extractas sancti Andreae atque sancti Petri, in qua et Gisleberto abbati sepulto in ecclesia sancti Petri sub arcu⁷ epitaphium fecit. Quod autem Arno eodem Alcuino teste tunc etiam sancti tumbam renovavit Amandi⁸, intelligendum videtur de lapide locum sarcophagi tegente. Sarcophagus enim ipse telluri altius absconditus remansit atque intactus, usquedum anno 809 ultra solitum aquarum inundatio facta oras fluvii Scarp impleverat, qui beati Amandi tumulo pene contiguus, non amplius 30 ab eo quam viginti passibus distabat, qui intantum excrevit, ut ad sacratissimi corporis sepulturam accederet. Huius itaque incommoditatis eventus ... Lotharium, sacri templi illo in tempore aedituum, non mediocriter percussit; cuius sagacis animi industriam operumque efficaciam, et corpora librorum nostro archivo indita ac totius coenobii in melius augmentata, etiamsi humana lingua taceat, fabricae structura clamat. Hic igitur ... fossores necessarios adhibuit, atque sarcophago elevando diligentiam impendit. Quod levatum ... per 32 dies supra terram manere permisit, ac die 10. Kalend. Nov. in loco praeparato recollocavit, urnamque sepulcri non ut antea fuerat, in profundioribus posuit, sed in superioribus, ita ut fundamentum illius videri et lumen sub illo accendi

5) carm. 29. Froben. Hoc carmen magnum difficultates fecit Mabillonio Act. II, 730. IV, 1, 63, quum Alcuinus obierit a. 804, elevatio autem sancti Amandi, ad quam illud refert Mabillon, omnium consensu anno demum 809 facta sit. At elevationis ne levissimum quidem vestigium in hoc carmine apparet, quae si tum iam facta fuisset, Alcuino certe non fuisset praetermissa. Neque ea memoratur in carmine 39, ubi vel magis eius mentionem fieri oportebat. Porro Milo in sermone de elevatione ista ne verbo quidem cryptae adeo imma-

tatae mentionem inlicit. Quamobrem utraque res non potest uno tempore locum habuisse, sed Arnonis restauratio cryptae decennio saltem elevationem sancti corporis praecedit. Ita omnes difficultates levantur. 6) carmina 28-40. Carmen 124, quod de Eluone intelligit Mabillon Act. IV, 1, 63, ad Iuvaviam pertinet, ubi nunc etiam extat oratorium sancti Amandi. Cf. Bedae Chronicon novissimum Sancti Petri Salisburg. p. 47. 7) Ann. Einonenses. Est Alcuini carmen 265. Froben. 8) carmen 39.

posset, collocavit, atque in eo illum psalmi versiculum HAEC REQUIES MEA IN SE-
CULUM SEculi. HIC HABITABO QUONIAM ELEGI EAM suprascriptit. *Haec Milo⁹, non am-
plus quinquaginta annis post scribens. Eius tempore Pipinus atque Drogo,
Caroli Calvi filii gemini, Elnone sepulturam acceperunt, vivo etiamdum patre
status atque epitaphio per Milonem composito ornatam¹⁰.*

*Nortmanni qui anno 884 abbatiam sancti Amandi devastaverunt¹¹, rebus
atque habitatoribus funestiores fuisse videntur quam aedificiis; nil enim tunc
destructum audimus. Circa idem vero tempus Hucbaldus monachus sancti Cyrici
ossa a Niverno detulit in¹² sancti Amandi oratorium . . . et accelerans artifices
lignorum, fecit in media templi testudine congruum habitaculum construi, quo
locarentur sancti ossa . . . quare aedificatum est ibi altare. Sed intra a. 988
—1004 Susanna regina Arnulfi comitis vidua, cernens minus condignam the-
cam . . . demandavit fieri opere anaglypho feretrum tabulamque coram altari,
ac desuper ipsius passionis gesta; sed et in circuitu decenter distingui Pario
lapide ac nigro, aediculae speciosae amoena . . . Hoc autem opus omni dignum
admiratione perseveravit usque ad concremationem ecclesiae. Tunc etiam Wer-
ricus a. 970—996 abbas atrium coenobii muro lapideo clausit¹³. Anno 1010
dedicatio turris, ab Harduino episcopo et a Robbode abbate condita traditur in
Annalibus Elnonensibus; quam turrem primam fuisse quam habuit monasterium,
ex Alcuini maxime alto de turri silentio concludere posse nobis videtur. Anno
1040, testibus iisdem, dedicata est cripta ab Hugone episcopo et a Malboldo
abbate condita vel potius reparata, ut monet Mabillon, qui eandem cum duabus
utrimque aris sanctae Mariae sanctique Michaelis et duplici campanili amplissimam
ad sua usque tempora perdurasse tradit. Forma monasterii Elnonensis qualis
tunc temporis fuit, quodammodo perspici potest e picturis, quibus Baudemundi
vita sancti Amandi ornata habetur in codice Elnonensi, iam Valentianensi I. 6. 9.
saeculi undecimi. Quae picturae, summi ad architecturam priscam cognoscen-
dam momenti omnibusque illius studiosis eo nomine summo opere commendandae,
aut hoc demum tempore compositae sunt, aut quod magis crediderim, ex antiquiore
codice exceptae statim etiam monasterii temporibus Karolingicis repraesentant.*

*Ita quum abbatia Elnonensis tribus ecclesiis cum crypta, turri, claustro,
muro lapideo, domo hospitali¹⁴, oppido denique adiacente esset insignis, subito
anno ab incarnatione Domini 1066, a transitu vero sancti Amandi 406, sub 3.
Iduum Februariarum, Elnone accensae sunt domus in foro, hora fere tertia.
Unde et in ipsam praedicti pontificis ecclesiam plumbeis tabulis tectam per
tegulas sub ipsis tabulaticis flamma prorupit, antiqui hostis ut credimus invidia.
Quae ipsa cum omnibus claustris suis statim est incendio devastata; necnon
et apostolorum principis, sed et alia germani ipsius ecclesia. Campanae fun-
dendo in pulverem sunt redactae; diruta etiam quaeque ornamenta ecclesiae,
columnas dico de Pario lapide cum analogio¹⁵ honestae fabricae. Ubi quid-
dam contigit relatu dignissimum. Nam mox ut ipsae campanae a flamma sunt
invasae, coeperunt insimul nullius nisi solius Dei impulsu resonare, acsi divi-
nitus monerentur plangere ruinam sui et ecclesiae, donec, ut praelibatum est,
in pulverem sunt redactae. Cuius habitationis restituendae gratia fratres cum
abbate ipsius loci, Fulcardo scilicet, ex consulto marchionis terrae, Balduini*

9) in sermone de elevatione sancti Amandi in Actis apud Acta SS. Iunii III, 34. 13) Gallia Chri-
stiana ex chronico Elnonensi ms. 14) diploma
SS. Febr. I, 879. 10) apud Mabillon Acta saec. IV, 1, 65. Acta SS. Iunii III, 35. 11) Ann. El-
non. 12) Verba sunt Philippi abbatia Bonae Spei, 15) i. e. albo. 16) pulpito.

Insulensis, atque episcoporum, petitione quoque Francorum obnixa, feretrum quo corpusculum venerandi patris recubabat, per Galliam detulerunt; quos cum tanto thesauro Galli ubilibet locorum honorifice et summa cum devotione susceperunt. Excessimus sane monasterio 7. Idus Iunii, repedavimus in idem sub die 4. Nonas Iulii. Ita Gislebertus orditur historiam huius itineris¹⁶; idemque in carmine iam edendo tradit, omnia omnino monasterii aedificia una cum turri combusta tum fuisse praeter cryptam, cui soli ignis pepercerit. Nova fundamenta iecit prioribus effossis abbas Fulcardus, opus continuavit Bovo, perfecit Hugo, qui ecclesiam decentissime cum claustro et turribus et officinis aedificavit teste Herimanno Tornacensi¹⁷, atque iam anno 1088 dedicatio aeccliesiae beati Stephani a Rabodo Noviomensi et Gerardo Cameracensi, agente Hugone abbate, facta est ex Annalibus Elnonensibus, quibus consentit tabula marmorea, sub cruce lapidea in summitate eiusdem ecclesiae reperta tum quum ipsa sub Nicolao tertio abbate deiceretur ad novam condendam, cuius tabulae verba haec affert Mabillon: Anno 1088 dedicata est ecclesia a Rabodo Noviomensi et Tornacensi episcopo, undecimo ordinationis suae anno. Hugo abbas dedicationem hanc fieri instituit, et me hic componi praecipit. Idem Hugo levavit etiam corpus sancti Andreae abbatis successoris sancti Amandi, primitus in ecclesia sancti Petri conditum, sed una cum sancto Amando translatum in ecclesiam sancti Stephani, et mandato tumulo sollemniter hic relocavit epitaphiumque inscripsit¹⁸. Eidem tempore tribuenda videntur epitaphia sancti Amandi, Lotharii custodis, ilonis, Hucbaldi, Fulcardi abbatis, Gisleberti sacerdotis¹⁹.

Insequentibus saeculis perpauca tantummodo mutata videntur. Eustachius a. 1182—1191 abbas secundum Annales Elnonenses dormitorium optime renovari fecit, et capellam sancti Andreae quae vetusta erat, reaedificavit. Gualterus a. 1204 defunctus ad honorem Mariae virginis imaginem speciosissimam auro et argento et gemmis pretiosis ornatam fabricari fecit, et ecclesiam palliis non infimis decoravit. Anno 1340 Angli quum Tornacum obsiderent, monasterii muris effractis viam sibi per illud fecerunt ad oppidum sancti Amandi, quod tunc fuit devastatum. Sed praecedentibus omnibus maiorem mutationem subire coenobium coegit Nicolaus III abbas. Is enim funditus illud instauraturus, teste Mabillonio²⁰ solam tumbam sancti Amandi atque altaria duo servavit intacta, reliqua omnia funditus deiecit. Anno 1639 pro labascente antiqua sancti Andreae ecclesiola, ab Eustachio reaedificata, novam construxit, inviolato tamen altari vetusto. Ecclesiam sancti Petri antiquissimam, incendio vastatam quidem at non penitus destructam, funditus evertit, sacellum dumtaxat eo in loco ponens ad posterorum memoriam, monachorum ibi sepultorum reliquiis collectis et in maioris basilicae cryptam illatis. Ecclesiam sancti Stephani ab Hugone reaedificatam unaque cryptam ab Arnone constructam et a Malboldo reparatam, cui ignis pepercerat, a fundamentis deiecit, intacta solummodo sancti Amandi tumba cum altari. Quibus cum toto monasterio destructis, novum prorsus monasterium erexit, quod Mabillon ita describit: Quadrum totius aedificii 600 pedibus constat, continens aedes abbatis et hospitum et officinas. Intra illud extat aliud minus 200 pedum, claustro dormitorio ceterisque regularibus officinis accommodatum, habens a parte australi maiorem basilicam sancti Amandi, longam 500, altam 126 pedibus, turris 300. Dedicata fuit ecclesia a. 1672. Et ex tanta mole rerum Gallicarum revolutio nil nisi turrem reliquit.

¹⁶) de qua vide infra p. 413 sq. ¹⁷) de re- edita apud Mabillon Acta IV, 1, 62. Acta SS. Iunii
 stauratione Sancti Martini c. 63. ¹⁸) apud Ma- III, 19. 38. ²⁰) Acta IV, 1, 65.
 billon Acta II, 710. ¹⁹) in codice Paris. 2093,

Incendii tempore apud Sanctum Amandum vixit Gislebertus, ex clerico atque decano Sancti Andreae monachus factus Sancti Amandi, cuius feretrum ipso anno 1066 per Galliam comitatus est. Magnae eum apud suos auctoritatis fuisse, patet ex iis quae Hermannus Tornacensis tradit c. 11. de Tornacensibus: cives . . . episcopum Rabodum adeunt, ut Odonem in eadem ecclesia remanere exhortaretur . . . Episcopus videns se parum proficere, quendam religiosum presbiterum Gislebertum accersit, qui in eadem regione tunc temporis acsi propheta quilibet honorabatur, quique nunc in ecclesia sancti Petri Helnonensis coram altari sepultus quiescit. Hoc ergo sibi iuncto, iterum totis viribus animum magistri nititur inflammare. Magnae etiam in praedicando eloquentiae extitisse, domestica apud Elnonenses traditio ferebat. Abbatem fuisse, error est Oudini. Sacerdotem atque magistrum vocat codex noster Elnonensis, presbyterum Hermannus Tornacensis atque Annales Elnonenses. Obiit a. 1095²¹, sepultus in ecclesia sancti Petri coram altari, cum hoc epitaphio²²:

¹⁵ Hoc Gillebertus sub marmore pausat opertus.
Formam pastoris nostris qui gessit in horis,
Dogmata diva serens et Christo totus inherens.
Tandem sublatus terris petit astra vocatus.

Scriptis Gislebertus carmen de incendio monasterii sancti Amandi, versibus leoninis, in quibus homoeoteleuton in arsi tertii metri saepenumero syllabam brevem producit, sermone hic illic subobscura, eo maxime quod omnia per allegoriam interpretatur auctor sensu mystico atque moralizante. Id enim praeter gratitudinem sancto Amando declarandam sibi proposuit Gislebertus in hoc carmine condendo, ut lectores Ninivitarum in modum moniti fierent atque contriti meditationibus quas narrationi suae connectit. Quod quum sentiret has allegorias non omnibus facile intellectum iri, ipse glossulas singulis vocibus superscripsit. Estat huius carminis hucusque pro deperdito habiti codex unicus Elnonensis, Sanderò adhuc ibi visus numeroque 56 signatus, iam Parisiensis 2093 mbr. fol. Est is apud Sanctum Amandum exeunte saec. XII una manu nitidissima summa cum diligentia exaratus, atque continet Augustini quaedam, Gisleberti carmen et inscriptiones aliquot Elnonenses. Titulos atque notas Moralitas, Allegoria in margine saepenumero positas librarius ipse rubro scripsit, idemque vocibus singulis glossas superposuit atramento paullo nigriore, non suo Marte, sed iam ab auctore inditus, quas nos asteriscis appositis in margine collocavimus. Descripsit inde carminis textum Guillelmus Marty, Regiomontanus, quo multum usi sumus in codicibus Parisiensibus atque Bruzellisibus transcribendis; cuius apographum ipsi deinde accuratissime ex codice ipso correximus, carmenque inde prima vice editum hic sistimus.

Scriptis etiam Miracula sancti Amandi „Licet interdum — benedictum in secula. amen“ cum anexo carmine „Mos fuit antiquis — nunc ipsum munit euntem“ Est relatio itineris Gallici a. 1066 instituti ad collectas pro reedificatione monasterii faciendas, cui itineri auctor praesens interfuit, sermone pedestri sed difficili, veterum poetarum flosculis referto. Quae ibi narrantur, omnia et in carmine de incendio monasterii habentur; quare hoc opus non censuimus iterum nobis edendum. Habetur in codice Elnonensi, iam Valentianensi T, 6, 9 membr. quarto saec. XI, medio loco inter Baudemundi, Milonis aliorumque de sancto Amando opera; alia manus subiecit appendicem alius

21) Annales Eln.: 1095 obiit Gislebertus presbiter. 22) Legitur in codice Elnonensi, iam Parisiensis 2093 intitulatum Epitaphium Gilleberti sacerdotis et magistri.

auctoris „Stili pandat — omnia secula seculorum amen“ Sine hoc appendice extat in codice Gandensi et in Belfortiano. Editum fuit inter Philippi abbatis Bonae Spei opera, Duaci 1621, tum in Actis SS. Februarii I, 879 atque inde apud Ghesquiere Acta SS. Belgii V, 272. Excerpta inde dedit Mabillon Acta II, 732. Expositio in omnes epistolas sancti Pauli, quam sub Gilleberti monachi Sancti Amandi nomine in codice Ethonensi n. 165 vidit Sanderus, utrum nostri sit an alterius, incertum. Sermones anonymi in codice n. 188 minore etiam cum veri similitudine ei tribuuntur a recentioribus. De reparatione huius monasterii non aliud est a carmine quod iam proponimus.

Berolini, mense Februario 1850.

L. C. BETHMANN.

PROLOGUS MAGISTRI GILLEBERTI DE INCENDIO MONASTERII
SANCTI AMANDI.

1066.

Psal. 73, 37.

Qui nimium mestis afflicti casibus estis,
Ne desperetis uti post tristia letis.
Claret in exemplum Solime memorabile templum,
Cuius sic David casum prenificavit:
5 *Quanta malignatus est trux inimicus in almo!*
Incendent igni tua sacrosancta maligni.
Et tamen id rursum, Iesu* monstrante recursum,
Vulgus captivum repedans fundat recidivum,
Tot laetando bonis post tot fletus Babylonis.
10 Fert id et ipse Deus de templo corporis eius,
Quod, sanctus Nazareth cum Spiritus aedificaret,
In thalamo matris servans decus integritatis,
Apparensque foris Solimae claresceret horis,
Haec sunt obiecta, quibus est mos urere tecta:
15 Canna levis, spinæ blasphemia, ventus in igne.
Vertex* exili canna contunditur illi;
Materie sicca fomentis ignis amica
Cingitur et spinis; sufflat* Israeliticus ignis,
Ut consumatur velut id quod ab igne voratur.
20 Compago* cuncta labat huic per ferrea puncta
Pars etiam vasta terebratur militis hasta,
Qua fons emanat, qui mundi vulnera sanat.
Cumque cadit, ferre casum vult motio terrae,
Nec sua lamenta celare queunt elementa.
25 Cumque die terna, virtute levante paterna,
Regius hic murus non ultra iam ruiturus
Victor surrexit, o gaudia quanta revexit!
Astra patent furi talis per brachia mûri,
Ac etiam multos lapides dat terra sepultos
30 Vivos surgentes et murum sponte sequentes,
Ne solus stratus ita surgeret incomitatus.
Vobis, ancillae, primo fuit obvius ille,
Ac accessistis eiusque bases tenuistis.
Sexagenorum spatium peragrans stadiorum
35 Emmaus attingit, hinc et procedere fingit.
Contra Iudeos post haec munit Galileos*,
Et timidos animat et pacis nomine firmat.
Nec maris hoc portus caruit, nec funebris orcus
Collis olivarum tandem fit meta viarum.

* Hic G., sacerdos venerabilis sepultus est in ecclesia sancti Petri ante altare.

* sacerdote.

* caput Christi.

* indicando.

corporis. ** clavorum.

* apostolos.

* Maria stabat ad monumentum plorans.

- 40 Ex quoquo cunctos liquor hic sibi subrigat unctos,
 Per nubis velum voluit conscendere celum.
 Hoc Galileorum mirantia corda virorum
 Stabant intenta, promissa manere talenta.
 Quae dispensarent, quibus aeccliam fabricarent.
 Spiritum sanctum.
- 45 Hoc patris insigne donum cum venit in igne,
 Qui dum nascentis calet aeccliae rudimentis,
 Ex tribus cunctis trahit ad misteria fontis,
 Et dum fervores mundus movet exteriores,
 Aeccliam mille tegit ignis ab igitibus ille.
 Nec tot iacturae post paulo sunt sibi curae.
 Nam dum Romanis iret contraria fanis,
 Illic seva satis ducibus fert damna necatis.
 Hoc manibus tensis, hoc ictu protinus ensis.
 Petro. et Paulo.
 Crux ligat Andream, gentem ne solvat Acheam.
- 55 Iacobus Alfei minor et maior Zebedei,
 Qua videre pati Dominum, sunt inde necati.
 Aeccliae biberant Asiae de fonte sophiae
 Harum pincerna largo de vite superna,
 Cum subtractus eis abit ad convivia regis.
 Iohanne.
- 60 Tu qui mersisti digitos in vulnera Christi,
 Indis, dum pateris, tactu comperta fateris.
 Nominis inde tipum patet implevisse Philippum,
 Quod vere lampas germanas aggregat ambas
 Et sic Ierapoli fundit tria lumina soli,
 Thoma.
 Subtractus levi lucris culpabilis aevi,
 Quaerens thesauros per iusta negotia Mauros,
 Mercem iocundam persolvit sanguinis undam.
 Quos pie viserunt, a Persis interierunt
 Symon, Tadeus, et ab Indis Bartholomeus.
- 70 Hos precessores imitata neophita proles,
 Pro patribus nati, matrem fulcire parati,
 Hanc complectuntur, dum patres morte sequuntur,
 Et gremium matris cumulatur cedibus atris.
 At confessores his multo liberiores,
 ecclesiae.
- 75 Quos pax tranquilla rabie protexit ab illa,
 Tantis fomentis curam gessere parentis,
 Ut legis vascens epulis et robore cresceat
 Ubre fecundo daret omni pabula mundo.
 In nova sic lacrimas convertit gaudia primas,
 Cedens natorum reputans in parte lucrorum.
- 80 Cedens natorum reputans in parte lucrorum.
 Sic praecurrentes planctus plaususque sequentes
 Hic sunt narrandi de templo patris Amandi,
 Quod prius indignis disiectum casibus ignis,
 His fundamentis manus inchoat omnipotentis;
 Quod facit egrotos plures a peste remotos,
 Ad manifestandum, quod ad illud opus reparandum
 Has gazas caeli servo daret ipse fideli.
 virtutes.
 Cum simul immensum conferret Gallia censum,
 Nos eius servi, quia non sunt aeris acervi,
 Quos aliquo dono decet huic servire patrono,
 Has ferimus cartas, licet his virtutibus artas,
 Quis gens Francorum rutilat ceu luce polorum.
 Quotque poli signis Phebeus inestuat ignis,
 Donec iter magnum repetat, qua caeperat annum
 95 Tot sol mirandus signis radiavit Amandus,

1066.
Febr. 11.

Egris iustratis, qui caeli sunt deitatis,
Diruta dum rursum sua vertit ad atria cursum.
Sic, Deus, haec presta nobis intexere gesta,
Ut modo morali sensu, modo spirituali
100 Illa subornemus et iunctim continuemus.
Nunc Te donante luctus describimus ante,
Plausus ut hinc natus sit post mage notificatus.

EXPLICIT PROLOGUS. INCIPIT TEXTUS.

Ergo Deus signis nostri nos corripit ignis,
Ut sic contritis veniam det ceu Ninivitis,
Simus et Helnone, velud urbs bene credula Ionae
Solis victa minis, ut nos vel vincat hic ignis,
5 Hora qui prima, cum sol iam linqueret ima
Instatit ardere, signans nos ima cavere
Et velut ad cursum solis fervere sorsum.
 Exitit istarum mulier nutrix lacrimarum,
 Ceu fuerat mundo sexu mors orta secundo.
10 Illa quidem lignis flammis dum pasceret ignis,
Estus reptantes admisit virgea crates;
Et non invita, quia sepe calore petita,
Hinc crepitans ignis sua iungit acumina tignis.
Torres ambustos perfundens flumine custos
15 Dum videt ardorem proprium superare laborem,
Prodidit heu! seris instantia damna querelis.
O mala servatrix nec cautior auxiliatrix,
Quam sero clamas, cum fert domus undique flammis!
Nescieras fari, dum fas foret auxiliari!
20 Illius tota questu vicinia mota
Omnibus abiectis fervet procurrere tectis
Et flammae plenis infundere flumen aenis.
Sed mox fervores fusos odere liquores,
Cum se munirent scutis, ut cominus irent.
25 Vellitur insertis tecti compago lacertis.
Sic irritatus dans ignis in alta volatus,
Prunas, scintillas fert fumiferasque favillas.
Quas ubi convolvit ventus, per tecta resolvit.
Non ibi cunctantur, quin otius enutrientur.
30 Raptis fomentis cannalibus in tegumentis,
Hinc iunctis lignis, violenter inestuat ignis
Percurritque forum, quia sic coit ordo domorum,
Ne qua focus tardet, paries ubi proximus ardet.
Iure forum villae fervor magis occupat ille;
35 Fervor enim crevit, ubi lis fervere auevit.
Qua consuetudo fuerat dare brachia ludo,
Brachia tolluntur et pectora percutiuntur.
Ex domibus latis nutricibus ebrietatis
Ignis agit potum lacrimarum flumine totum.
40 Sic fiat, Christe! focus haec loca puniat iste!
Puniat haec tantum, nec eat quid perdere sanctum!
Aecclesiis parce, fervores eminus arce;
Non avertaris! domus est tua, quam tuearis.
Esto memor, Christe, quam terribilis locus iste.
45 Quem modo sic linquis culpae offensus iniquis,

vel erudit.

vel circumdedit.

vel fotum.

cf. Her. Ep.
I, 13, v. 81.

1006
Febr. 11.

Illic ex villa, quod clades transvolat illa,
 Et tu quam mire moliris flamma subire,
 Imas exploras plumbati tegminis horas,
 Iniciens saltum laquear nutrienda per altum
 50 Incoquitur pestis. Sancti, vos eminus estis.
 Scilicet ante forum tristesque chori monachorum,
 Amplius ignari vicinis auxiliari,
 Quam per vos horum finem poscendo malorum
 Intenti. Sorsum aurgunt graviora retrorsum,
 55 Nubes fumiferae, quae templo proslidere
 Per plumbi rimas, per partes tegminis imas.
 Eheu! quod dico quis vidit lumine sicco?
 Quosve domus carae potuerunt sollicitare,
 Omnibus intentis domui mage cunctipotentis?
 60 Pro dolor! hanc seri nimium caepere tueri.
 Annosis lignis dominatur maximus ignis,
 Ac incentivos plumbi vomit undique rivos.
 Ergo nec irrorant flammis fluviove soporant,
 Credunt et serum multas exponere rerum
 65 Quod tamen evincunt, ast igni marmora linquunt.
 Sic cupidi mores fluxos tutantur honores,
 Despiciuntque foris animae decus interioris.
 Ultra campanae, vibrantes vos per inane,
 Quae nova signatis, sonitum dum continuatis?
 70 An res divinae, quas miscet flamma ruinae,
 Vos etiam tantum compellunt clangere planctum?
 An, quoniam talis crepitat sonus exequialis,
 Dum qui privantur vita, tandem tumulantur,
 Ecclesiae cladem specie defletis eadem?
 75 Heu rationalis homo, vix est vox tua talis,
 Ausa Deum verbis etiam turbare superbis
 Luxuriosorum tanquam clamor Sodomorum.
 Vox expers veri non aequiperabitur aeri,
 Quod sonat exempli causa super ardua templi,
 80 Tanquam tu, Paule, vel summae janitor aulae,
 Ac Domini verna, stantes in monte lucernae
 Signis fulsisistis, sermonibus intonastis.
 Hinc quoniam morbus languet tribus anxius orbis
 Mentibus et linguis manibusque gravatus iniquis,
 85 Haec tria signantur, ubi nunc tria templa cremantur,
 Primo prefatum, post hoc duo caetera fratrum,
 Fratrum nascendo* fratrumque crucem paciendo.
 Utque recordentur, qui claustris lege tenentur,
 Quae maneant sedes, claustris focus abstulit edes.
 90 Cripta reservatur; turris tamen excumulatur.
 Sic humiles tuti vivunt, te, Christe, secuti;
 Alti plus equo pereunt in carcere caeco.
 Illa dies horum gravitate referta malorum
 Traxit inexpletum facto iam vespere fletum;
 95 Nec minus ingenti gemitu flent nocte sequenti,
 Quos nec in exili locat area sueta cubili.
 Sic scintillat humus fluitatque per omnia fumus.
 Sanctis evectis, ut egentibus et sine tectis,
 Actos aorte pari suasit nox associari.
 100 Quos ubi luctisona circumbedere corona,
 Sub stellante polo substrati cespite solo,

MORALITAS.

ALLEGORIA.

MORALITAS.

Petri et Andreae.

MORALITAS.

1088.
Febr. 11.

Necdum pacantur, quin sic nova monstra querantur:
O dolor! o mira caelestis iudicis ira,
Qua nos invadit et sanctos insuper addit.
 105 *Ceu sit sanctorum causae par causa reorum.*
Nobis vel latus terre debetur hiatus,
Debetur vere; sed sancti quid meruere?
Cur hominum custos fert hic procumbere iustos?
Forsan ut infensis, abigit quos flamma forensis,
 110 *Nobis post edes templi sit inhospita sedes?*
O semper grande nobis solamen, Amande,
Cur loca sprevisi, quae tu prior excoluisti?
Nos potius puni; tibi post locus hic vacet uni;
Quando voles herenum magis hic inolescere demum
 115 *Et vicinarum taciturna frutecta ferarum,*
Quam nos infandos, nos funditus intolerandos.
 Cum sic exsorni statione queruntur alumni,
 Extera lamenta ciet illuc fama cruenta,
 Quam gravius portans, tanto velocius hortans
 120 Notos, ignotos, affines sive remotos,
 Tam nova tam mirae spectacula cladis adire,
 Perdita merentes, reparandis dona ferentes.
 Et non cunctatus comes et procerum comitatus
 Adsunt cum donis, caput hoc flentes regionis,
 125 Quo confidebant bellique domique vigeant.

Febr. 12.

EXPLICIT LIBER PRIMUS. INCIPIT SECUNDUS.

Iun. 7.

Meror, habe finem! satiasti fletibus ignem,
 En! via letandi meritis aperitur Amandi.
 Exulat hic presul, ut eas his finibus exul.
 I, sacer antiastes, egros i visere tristes;
 5 Gallia sit sospes, qua tu successeris hospes;
 Tum caeli iura pandens per Gallica rura
 Nostro deserto speciosa trophea referto.
 Currite divinum terrestres ad peregrinum!
 Grex gerit Helnonis summae civem regionis
 10 Ceu missum terrae caelestia nuntia ferre.
 Iam liquido pandet, virtus quid caelica mandat,
 Signo veraci primum populo Cameraci.
 Quin Cameracenses vicos stipate forenses,
 Legatumque Dei cernentes more Zachei
 15 Cleri stante choro velut ascensa sichomoro,
 Cum cruce, quam vestra sequitur processio festa.
 Sumite dona, Deus domui quae contulit eius.
 Hic quoque salvandus locus est, quem visit Amandus.
 Nam pacis munus demens mox accipit unus,
 20 His ubi cum turbis infertur menibus urbis
 Sanctus, qui dixit crebro: *Pax huic domui sit!*
 Morem ne mutet, urbem quin pace salutet.
 Eius praefati geminis penis agitati
 Artabat gressum compes, dementia sensum;
 25 Hostis erat cunctis etiam sibi sanguine iunctis,
 Presertim cuidam, quam non patitur sibi fidam,
 Sed pro se gemitum danti dat cuspidis ictum,
 Tam magis impressae, quam pressum se videt esse,

Hac mage, iam pridem matertera cum sit eadem.

30 Eadera ne quiret, ut in hanc lesura rediret,

Hæne horrent linqui post extra vinela propinqui.

Est incommuni metus, hoc quod contigit uni.

Nunc non ligari, per sanctum posse iuari,

Hæc presentatam sibi tradunt in famulatum.

35 Servus adhuc vinculis liber iam solvitur intus.

Recta revertentis nactus moderamina mentis.

His fas pensandi servi retinetis Amandi,

Quod decus est vobis maius quam regibus orbis,

Et ceu regnando patri servitis Amando.

40 O quos primatus vobis parit hic famulatus!

Reddit vos vobis, prefertque potentibus orbis.

En! demens ille feretrum comitatur herile,

In cetu magno iam non immittit agno.

Huic vos herete Domino per verba prophetae

45 Iumentum factus, apud ipsum preato ligatus.

Tum vocem cleri decet alta mente teneri,

Cum qua servandus ibi tempore noctis Amandus

Est introlatus ad sedem pontificatus.

Voce Dei veri fruatur iubilatio cleri.

50 Sint lumbi vestri precincti, sintque lucerne.

Quos Venus exercet lumbos cestonque cohercet,

Zona cingatis speciosæ virginitatis,

Consimiles vernis, qui stant non absque lucernis

Et prestolantur, dum sponso progrediantur.

55 Sic cum candelis Cameraci turba fidelis

Ad pernoctandum celebrem circumdat Amandum.

Dum nitor Aurore caelum vestivit honore

Et face solari lux caeperat amplificari;

Cum sol laudandus Cameraco prodit Amandus,

60 Qui tenebras nescit, quo terra polusque nitescit.

Numquid de sanctis testatur sermo Tonantis:

Fulgebunt ut sol in regno patris eorum.

Hic modo prolatus radiis est mirificatus,

Quos passim fundit, ubi signa micantia condit.

65 Arva, domus, calles, urbes, vici, iuga, valles,

Et locus hinc omnis, remanent plenissima domis.

Sic quod de Christo legitimus, renovatur in isto:

Montes et colles decantabunt sibi laudem,

Lignaue silvarum plaudent manibus venienti.

70 Verrulii parvis quid grande patravit in arvis?

Illic in stratis annis bis quinque peractis

Procubat indigena, morbi quam frenat habena,

Nec laxis nervis sociam sinit ire catervis,

Quo se proriperet, quæ vel vix ossibus heret.

75 Quod potius quivit, scala precis astra petivit.

Fas vel reptandi poscens post agmen Amandi.

Vox ea, vox humilis intra penetrabile cubilis

Non adeo parce clarescit in etheris arce,

Quin revehat stratis egrotæ plura rogatis.

80 Hoc etenim dono te pollet, Amande, patrono,

Quod plus ac oret mulier compacta refloret.

Nec pecudis more, sed recto prosilit ore;

Ancipites plantæ desuetis passibus ante

Temptabant primo moliri tramite firmo.

Matth. 13, 43.

Isai. 25, 12.

- 85 Mox exploratis donis summae pietatis
 Cursum optatos mulier citat immoderatos
 Ad deportandum qui se magis portat Amandum.
 En! quem querebas, a quo procul esse gemebas,
 Cernens admotum, satia tibi, femina, votum.
- 90 Ulnas appone, non leta minus Symeone,
 Qui tulit et Christum, benedixit et fer simul istum!
 Exhinc sint curae nobis documenta figure.
 Feminus sexus, languoris pondere flexus
 Et fixus lecto, nos signat nomine recto,
- 95 Quos male dissolvit et humi discordia volvit.
 Utque resurgamus, rectorem corde colamus;
 Quod sic est dandum, si iure precemur Amandum.
 His fundamentis struitur thronus Omnipotentis;
 Hac specie vecti sub pleno pectore recti,
- 100 Qua, quem dilexit, scapulis ea femina vexit.
 Ne mentes fratrum fel litis inebriet atrum,
 Sed conpingantur. Ex hoc rata signa probantur,
 Femina praefata quod taliter est medicata,
 Ut sibi cognatus mox sit medicamina nactus,
- 105 Octo cui metas lustrorum volverat aetas,
 Corpore praestanti, sed gutture verba neganti.
 Matri lactiferae fastidia longa fuere,
 Atque parentela doluit tardante loquela.
 Sed sacer hic presul, prius illum viseret exul
- 110 Ac aditum fandi praesentia ferret Amandi,
 En venit, et peregre — iam nemo moram ferat egre! —
 Audit et hunc mutum sibi pectoris ore locutum.
 Dum petit acclinis feretrum manibusque supinis,
 More subit servi torquem de tergore cervi.
- 115 Cui dixit Milo ceteri sibi iunctus in illo:
 Si tuis imponis huius tibi conditionis
 Nec sonat os mutum, quod solvas inde tributum,
 Sat, Berengari, digitis valet insinuari.
 Exprime nummorum numerum numero digitorum.
- 120 Iamiam, Milo, sile; digitus magis exprimat ille
 Auctor signorum pro libertate suorum.
 Rege resistente Nilotica regna tenente,
 Unde Magi Moysi contraria fingere nisi,
 Victi clamatis: Est hic digitus deitatis.
- 125 Hic digitus curet, digitis ne verba figuret
 Servus heri tanti, diva cui voce vocanti
 Paret defunctus, parent sol, sydera, poutus.
 Immo Sigebertus, quem rex genuit Dagobertus,
 Huic fontis sancti mysteria sanctificanti,
- 130 Fert Hebraearum responsum litterularum,
 Cum quadraginta soles lac fugeret intra.
 Annorum totidem vir nunc obmutiat idem.
 En! ubi se dono traditque legatque patrono,
 Solvitur introrsus ac hinc taliter orsus:
- 135 Quatuor hinc dando nummos famulabor Amando.
 Vox haec una doces ibi melle fremiscere voces;
 Quae laudes Christo reboant eiusque ministro,
 Ad cineres cuius signi iubar emicat huius;
 Laudas tam multas cui sit formare facultas.

MORALITAS.

Esod. 8, 19

a) deest haec vox in codice; supplendi eam ex Historia miraculorum a nostro conscripta cap. 4 es.

- 140 Sed tamen haut nuto, cum sit facundia muto,
 Quin referam mutus, sed Amando preside tutus,
 Quid tipicum prodat os, quod pater almus enodat.
 Aula creatoris aditu male proditur oris,
 Per cuius pestes pravos inducimur hostes.
- 145 Sed clavis David, ea quae baratrum reseravit,
 Os reserat strictum, confessio dirigit ictum,
 Et pervasores eliminat interiores.
 Rex redit ad sedem propriamque reconsecrat edem,
 Equae sinu cordis tonat os celestibus odis.
- 150 Nunc quoque productus de carnis origine mutus
 Disce, Berengari, iusto moderamine fari.
 Sic exemplar eris his, quos signare videris
 Actibus et linguae plectro iam quatuor inque.
 Sis bonus interpret, quae sit prudentia perpes;
- 155 Institiam de qua vigeas, huic comminus equae,
 Fortia condensans, operum moderamina pensans,
 His tanquam nummis virtutibus utere summis.
 Censos hic est dandus, ut honorificatur Amandus,
 Quem regi caeli libra dedit ipse fideli.
- 160 Olim lucratus per multiplices cruciatus,
 Aecclesiae tandem libram bene liquit eandem,
 Qua mater natos libraret ad astra piatos.
 Quid mater quaedam tibi convenientius edam,
 Quae modo consertis natum librando lacertis,
- 165 Causa curandi feretro sustollis Amandi?
 Namque sub amorum spaciis puer ille duorum,
 Debilis inferre matri vestigia terrae,
 Te succumbentem premit affligitque parentem
 Itque tuis plantis, quam cogit amor pietatis
- 170 Heu longas cunas nato dare pectus et ulnas.
 Ast age iam, mater! vector tibi subvenit alter,
 Fasque repausandi pia dextera patris Amandi
 Praestat, et ignoras, pondusque tenere laboras.
 Quin puer, infundi vires sibi gnarus eundi,
- 175 *O genitrix, inquit, pestis me torpida linquit,
 Et robur grande solidat; sed brachia ponde.
 Illa refert proli: Cupis id, sed credere noli.
 Vix etiam fortes possunt has ferre cohortes.
 Et truncum linguam? sta sic; sta tutior, inquam.*
- 180 Dixit et astrinxit, cui natus talia fatus:
*Credis adhuc lentum me, sed fac experimentum.
 Nil prodest si fers, sed obese ubi gaudia differs.*
 Dixit et aggressus maternos vincere nexus
 Tortilis exivit, sed rectis nisibus ivit.
- 185 Mater se victam laetatur sicque relictam.
 Sic homo contortus limo, cum quo fuit ortus,
 Funere felici bene subtractus genitrici
 Ecclesiae vere, quae mallet eum retinere,
 Iustitiae plantis sequitur convexa Tonantis.
- 190 Mater questa pati corpus miserabile nati
 Primo deplorat, quem post veneranter honorat;
 Flens pie vexari, gaudens pie sanctificari.
 Ut legitur: *Non vult consolari quia non sunt,
 Quos ulnis vectat, duplici cum federe nectat.*
- 195 Cursibus annorum duo tempora cerne duorum,

1060.

MORALITAS.

* id est die.

MORALITAS.

Mat. 3, 16.

1066.

Quis Moyses legem, mater tulit innuba regem,
 Qui tot sicut herus reparavit secula verus.
 Nuncque suus miles annos reparat pueriles.
 Rex * cruce conspectus, sed teca miles opertus;

200 Rex nece ditatus, miles nec despoliatus.
 Rex bene ditatis terris Deo deitatis
 Hinc limum terrae dignatus ad aethera ferre,
 Ex quibus elati sunt hostes precipitati
 Miles ditatis egris dono pietatis

205 Grande ferens munus, qua mons supereminet unus,
 Quatinus aequum sic pelleret hinc inimicum.

Mons hic Lauduni, studio iam deditus uni,
 Hospite caelesti nova promere gaudia festi,
 Culu florescit, plausu simul exhilarescit,
 210 Inque suum culmen levat hoc mirabile lumen
 Non occultandum modio sub noctis Amandum.
 Sed inbar hoc clarum veritus princeps tenebrarum
 Inque suos tractus colubrino more redactus,
 Serpit ad internas hominis sub corde cavernas,

215 Quas tenet tutus, miseri per membra volutus.
 Victum plasma Déi vi turbinis et rabiei,
 Per carnis gestus testatur pectoris aestus,
 Quos nec multimodis compescunt vincula nodis.
 Donec amicorum turba cohibente suorum

220 Ire coartatur, qua lux predicta locatur.
 Hec ubi sub costis in claustro fulgurat hostis,
 Fit fulgor menti, fulgur sub monte latenti,
 Quem ferit arcendo, ne quid gravet egrediendo.
 Hunc ita non linquit, ut eum de quo liber inquit:

Marc. 9, 25.

225 *Clamans et multum discernens exit ab illo,*
 Sed silet et cesus, et abhorret ledere lesus.
 Sic instar somni rabie liberrimus omni,
 Vir pacis vultum figit per singula multum.
 Quae loca, qui plausus, quid eo foret agmine clausus,
 230 Quo perdat penas, quo portet agente catenas?
 Donec presentes eadem docuere parentes.

MORALITAS.

His precedentes similari credo parentes,
 Qui nos traxerunt post se necnon docuerunt
 Nos patuisse domum per lamentabile pomum,
 235 Quam coluit coluber, donec mons extulit uber;
 Uber mons, in quo Domino placitum est habitare,
 Qui locus est factus clavis teloque foratus,
 Inque foraminibus petre tantisque cavernis
 Maceriae ponis nidum pullosque reponis,

Psalm. 67, 17.

240 Sancta Syon, turtur quatiens lacrimabile guttur,
 Ne sit ab angue vago nova seducenda propago.
 Quo pacto? collis * vertex, ubi pignora tollis,
 Sepitur spinis, quibus icta recedat Erinis,
 Turribus a castis elongans talibus hastis.

* ecclesia.

245 Ut quia Lucifero similis voluit fore vero,
 Usurpans astra fugiat post spinea castra
 Virginis ad vermem, fore se compertus inermem.
 Hac precor, hac funda pullos turtur gemebunda,
 Includens nido pennis et pectore fido;

Christi. * caput.

250 Tum fremere ploratu, ne quis ruat absque volatu;
 Sique tener sprete tecum statione quieta

* vel peto.

- Egressum temptet, ut eum Deus ipse retentet.
 Signa retentandi patris exitus egit Amandi.
 De tam aecuria excluso demone muris,
 255 Ad miseram quandam miseranda peste levandam,
 Quae, descensivum qua dant iuga vitea clivum
 Haut procul a portis, est cruribus egra retortis,
 Nec stat nec vadit, sed tractu compita radit,
 Cum male membrorum mutata lege suorum
 260 Palmae sunt plantae, facies replicabilis ante:
 Sicque rotundatur, ut ceu globus aspiciatur,
 Incumbens omnis terre manuumque columnis.
 Dum consolator pius et promptus relevator
 Et baculus fortis prodit tibi, femina, portis,
 265 Descensumque parat, qua te sors dextra locarat:
 Mox accedentis accedere munera sentis,
 Nec fore credis opus librare rotabile corpus,
 Sed vigor illatus totos simul explicat artus,
 Ac alacris surgens feretrumque tenaciter urgens.
 270 Ut manibus pressas manibus postrepere cessas.
 Agminibus densis cives populusque forensis
 Auctorem facti cingunt ita conglomerati,
 Ut tam vectores primi quam posteriores
 Non eluctari valeant cetu populari.
 275 Hoc illos urget, qua rupes saxea turget,
 Ex humeris lassis sanctum superaddere saxis.
 Istinc sublimis clarescit cœtibus imis,
 Quos unguentorum trahit huc in odore suorum,
 Ut credant gestis, quorum stat femina festis,
 280 Post segnes tractus agiles ubi promovet artus.
 Nunc quoque contracti scelerumque rotatibus acti
 Ne versentur humi, surgant ut virgula fumi.
 Vertice quo mentis manibusque prius lutulentis
 Ac pariter plantis peragant ita iussa Tonantis,
 285 Ut mens interna teneat sine fine superna,
 Et sit opus palmis redolens virtutibus almis,
 Conversique pedes invisant pauperis aedes.
 Quos quae per talem ducat lux previa callem,
 Inde secuturam dabit haec res gesta figuram.
 290 His signis crebris aderat sexus muliebris,
 Luce carens, verum sectans miracula rerum.
 Nec radii frontis nisum moderantur euntis,
 Verum palpando tamen appropriabat Amando:
 Neu plebs arceret, quae circum densa coheret.
 295 Eius iter cecum miserando regebat in aequum
 Dans de stricture spatium quo prestei iturae.
 Femina rimatur, qua sic iter amplificatur.
 Dum sibi progressae dicunt, quem querit adesse,
 Quae simul incertos studet affectare lacertos,
 300 Lucifluidique patris lectum fricat orbibus atris.
 Non nisi stellata facies est hinc revocata,
 Quam nox immanis septem possederat annis.
 Hoc quid coniectem numero, nisi crimina septem,
 Quae deceptorum terebrant oculos animarum?
 305 Ipsa suo telo depulsa superbia caelo
 Quamprimum fera corda fimum subvertit in unum,
 Incuba deiectis ut iniquo pondere vectis;

1066

MORALITAS.

MORALITAS.

	Et sic natorum super haec ciet arma suorum.	
	Plausibus inanis huc gloria currit inanis.	VANA GLORIA
310	Invida cura venis, lacrimis ridens alienis.	INVIDIA
	Ira modum nescit, ferit et referre calescit.	IRA
	Tristitia dorsum clitelas decutit orsum.	TRISTITIA
	Hiscit avara lues et aenos incitat unguis.	AVARITIA
	Ingluvies stillat, vomitu gressuque vacillat.	INGLUVIES
315	Luxuriae vena manant sub melle venena.	LUXURIA
	At decus hinc palmae rapiens tibi, Spiritus almae.	
	Flammigeris septenus heris tua castra tueris.	
	Hoc quod lex odit vel amat, sapientia prodit.	SAPIENTIA
	Neve sit incertum, facit intellectus apertum.	INTELLECTUS
320	Consilium callat, id quo munimine vallet.	CONSILIUM
	Unde valitudo feret hosti prelia nudo.	FORTITUDO
	Nec lassata cadet ceu iuncta scientia suadet,	SCIENTIA
	Dum pietas, nuda subiens et fletibus uda,	PIETAS
	Et timor ipse Dei peragant insigne trophaei.	TIMOR DOMINI
325	His oculis septem cecantur crimina septem	
	Hi, — velut in montem caecam dixi subeuntem	
	Tramite difficili, donec lux redditur illi, —	
	Adsunt, si quando stricto quis calle ineano	
	Alta poli scandit, ubi rex sua lumina perdit.	
330	His septem donis quantum sequar hinc rationis	
	Da, Deus, inceptem loca sic adscribere septem,	
	Ut par donorum numerus pariterque locorum	
	Sensu per queque typico sibi concinat aequae.	
	Huic igitur gesto sapientia iam typus esto.	

EXPLICIT LIBER SECUNDUS. INCIPIT TERTIUS.

	Naturae predam perpressa puellula quaedam,	
	Cui manet os mutum, cum sit fere corpus adultum,	
	Hoc restaurandum per eundem quaerit Amandum.	
	Ac utrique parentes hanc utrinque regentes	
5	Ducere nituntur, ac pro reticente loquantur.	
	Pandebat velle devotio sola puellae.	
	Sic procedebat, sic ora manusque ferebat,	
	Sic vice verborum, quia fas erat id labiorum.	
	Nisi constanti lecto dabat oscula sancti.	
10	Hic igitur certa verborum clave reperta,	
	Os designatum pandit rationis hiatum,	
	Et laus non parca prodit de pectoris arca.	
	Sic specie muti nostrum cor creditur uti.	MORALITAS.
	Ni simul est exlex, regat illud legifer et lex;	
15	Iste creando pater, haec dando pabula mater.	
	Hac ope fomenti daris, o sapientia, menti,	
	Que fontem noris, quo ferveat impetus oris.	
	Hinc intellectus a sancto flamine vectus	
	Intus fundatur, velut fiat ratione probatur.	
20	Turba comes sancti, studio quem vectat ovanti,	
	Cetibus it densis, qua fert via Calneiensis.	
	Iam parat abscondi Febus sub margine mundi;	
	Cintia iam claret, quo nubila noctis inaret;	
	Et chorus astrorum pingit convexa polorum.	
25	Calnei castrum quam clarius excipit astrum,	

Hospitium dando cultori lucis Amando!
 Huc pernoctatum venit et fert femina natum,
 Quae graviter merens ut proxima iugiter herens,
 Aut gerit aut dextra caecum regit intus et extra.
 30 Nunc gremio stringens, qua lux ea sistitur ingens.
 Stet prestolatur; sed lux reparanda moratur.
 Nox ruit orbe vago; prolii stat noctis imago.
 Lux oritur solis; perstat cecatio prolis.
 At gemitus clari nequeunt a matre morari.
 35 Ergo lues, inquit, nullo me tempore linquit?
 Heu longum morbum matris, quae parturit orbem!
 Post uterum cuius; post cunas hunc vehit ulnis!
 Et quem tantorum finem rear esse malorum,
 Cum regi Christo vel tempore displicet isto
 40 Spem dare solandi? causa praesentis Amandi
 Vos rogo praesentes per Christum compatientes,
 Copia sanctarum quibus est hic reliquiarum,
 Hac ope veraci vultus tangantur opaci.
 Hoc pietas flentum quam mox init experimentum!
 45 Frontis enim fossae tanguntur presulis osse
 Aere super culto, quod iam pastore sepulto
 Nonnullis annis, cum censefetur inanis,
 Evulsum quondam patefecit sanguinis undam,
 Pastorale pedum, quod ovem sic rexit et hedum,
 50 Hanc ut portaret, at hunc feriendo domaret.
 Nunc ad portandam lucem noctemque domandam
 Ut tangit caecum, tangit lux influa secum.
 Quam vera peratas in sancto prisca potestas!
 Quam rationalis, vivens quam pontificalis!
 55 En! baculo pellis furvum velamen ocellis;
 Dens generat lucem, velut olim sermo salutem.
 Haec duo, dens, fustis signat duo congrua iustis;
 Dente serunt verbum, castigant fuste superbum.
 His tactae mentes intellectuque calentes
 60 Sunt illustratae, Dominum cernendo beatae,
 Hic ut figantur et consilio teneantur.
 Consilio dignum promemus in ordine signum.
 Si det depromi, quod claruit hinc Noviomi.
 His nam ruioris volitatio publicat horis,
 65 Hunc tanti iuris sanctum succedere muris,
 Quo virtus talis illuxerat hospite Gallis.
 Occurrens illi presul stipatus ovili
 Suscipit, et tantum gaudet imponere sanctum
 Civiles alae genitricis virginis aulae.
 70 Inde tamen cunctas mentes subit una voluntas,
 Hunc reddi turbis mediis in tractibus urbis,
 Nec tam prodesse sacris astra comminus esse,
 Quam si prosistant his qui sibi crimine distant.
 Sic igitur sacer egeritur passimque coitur,
 75 Qua referantur eis tentoria fixa plateis.
 Hunc ibi sistentes ac appropriando frequentes
 Angustant clausum. Sacer hunc amor ingerit ausum.
 Hic voces laetas omnis dum digerit aetas,
 Nescia laetorum mulier pro mole malorum
 80 Inter cursantes riget ac gemit inter ovantes.
 Cui caput egrotum, quod agit corpus grave totum

MORALITAS.

vel hinc.

1066.

Angor atrox tantae vertiginis egerat ante,
 Ut modo marcescens et eo marcore rigescens
 Conversum tolli nequeat moderamine colli.

85 Ulla de parte nulla versabilis arte

Ante retentatur, nec ea de parte iuvatur,
 Cum proprium lumen morbi terebravit acumen.

Taliter astanti praesens miseratio sancti
 Reddit naturae cervicis pondera durae,

90 Ut queat ad votum facilem convertere motum,
 Et motu verso visu radiare reverso.

Haec cervix sicca mens est erroris amica,
 Quam dolor innatus versat scelerumque rotatus,
 Ut codex in circuitu impius ambulat inquit,

Psal. 11, 9.

95 Cui dolor increscit, donec cecata stupescit.
 Consilium tandem miserando revisit eandem,
 Ac sermo Christi loquitur cum pluribus isti

Luc. 21, 28.

Dicens: *His autem fieri incipientibus, ipsi
 Respicite atque levate caput, cor scilicet ipsum.*

100 Sic caput attollens divo iam lumine pollens.
 Per carnis postes circumspicit et cavet hostes.

Quos, si concursus ineant opponere rursus,
 Forti fuget tundo, cuius nunc signa recludo.

Illuc contractum nec ab ima parte peractum
 105 Virtutis mirae rumor persuaserat ire.

Dum nequit ipse pedes, currus notissima sedes
 Excipit hunc sursum; subtus movit orbita cursum,
 Prompta volutari ducis ad temptoria clari.

110 Redis eiectum portans in mobile tectum
 Sancto praesentat et pendula membra retendat.

Munere tum certo sensim sub mente reperto
 Quo vigor haud parvus genuum iam dirigit arcus,
 It nervis laxis, solitus nec queritur axis.

115 Sic ubi deponis mentem, currus Pharaonis,
 Ne simul abscondas versam sub criminis undas.

Illam cervici superaddunt eius amici,
 Scilicet hi sancti, qui fundunt vota Tonanti,
 Ne versetur ita, quam ducit pendula vita.

120 Strenua sic virtus vestigia dirigit intus,
 Quae per iter lucis quo more scientia ducis,
 Instanti gesto narratrix quesumus esto.

Tristitiae pondus servans Helnon gemebundus,
 Ex cuius pena paritur requies aliena

125 Et dat convallis lacrimarum gaudia Gallis,
 Sepe gemiscebatur, quia solitudo monebat,
 Pontificis cari solatia sera morari.

Ille nec externis patiens nec defore vernis,
 His reddens sese mentis solatia laesae,
 130 Ad loca deserti parat instauranda reverti,

Neu cum clareret vadens, redeundo lateret.
 Qua transvectatur, qua pernoctando locatur,
 Blanda liquet virtus; demon procul exulat hirtus.

135 Acria mansuetis cedunt et tristia laetis;
 Ira favet paci, donec statione Duaci
 Taliter insignem faciunt miracula finem.

* vel clementia.

* vel sic dat.

MORALITAS.

MORALITAS

* vel capiunt.

- Illuc est ventum, dum iam sibi nocte retentum
 Circa vicinum, circa reducem peregrinum
 140 Cetus ovans psallit, sed cunctos femina fallit,
 Quae sordes cordis celat communibus odis.
 At scelus occultum, ne multiplicetur inultum,
 Ultio mox sancti de cetu iam remeanti
 Palmas ceu clavo fixas adglutinat alvo.
 145 Sicque pedes punit, quod talos renibus unit.
 Plebs mirans caosam, quid eam sic autumet ausam,
 Quam sic angebat, qui tot leviare solebat?
 Quod sit tollenda sancto pro pace petenda,
 Iure cohortatur, qui percussit ut medeatur:
 150 Qui versum David in sese mirificavit:
Virga tua et baculus tuus, haec solantia sunt me,
 Virga flagellando, baculus post alleviando.
 Nunc ut det nosse, se largius haec duo posse,
 Huic sibi delata vi consultit et pietate,
 155 Tollens quam stravit, solidans quam debilitavit.
 Quisque Deo laudes fictis dare vocibus audes,
 Et claris hymnis velut aes aut cymbala tinnis,
 Occidis abscessu mentis seu femina gressu,
 Et velut haec palmis, tu cessas acibus almis.
 160 Ast aures laetae si sugant verba prophetae:
Psallite regi, psallite vos sapienti,
 Psallite non tantum, nisi sit sapienter adauctum.
 Interius scandit aditumque scientia pandit.
 Sensus ut infusus operumque paratior usus.
 165 Dum studiis oris nexu copulantur amoris,
 Vere laudetur, qui verax solus habet.
 Sed quia currentis non est id, sed miserentis,
 Te decet, o pietas, reditus hic figere metas.
 Grex Helnonensis claustrique populique forensis
 170 Ut scit preceponum dictis, remeare patronum,
 Atque quod indignis incommoditatibus ignis
 Digressus pridem redit haud inglorius idem:
 Caepit eis pietas mentes tam reddere laetas,
 Quod faciens lacrimas lacrimis dulcescere primas
 175 Et fletum tollit et fletu pectora mollit.
 Nec satis est multis campis excurrere cultis,
 Verum per saltum pietas iter indicat altum
 Sparsim per multas turbas, ut cuique facultas.
 En expectatus, en nocte dieque vocatus
 180 Dux et spes omnis occurrit Amandus alumnus,
 Horis Francorum rediens dives spoliiorum,
 Pluribus adductis, quibus est dator ipse salutis,
 Qui circumstabant; contraque sui properabant
 Laude resultanti, tanquam sententia sancti
 185 Dicat eis: *Mea turba, mhis occurre trophais!*
 Taliter exultant plaudunt Dominumque salutant.
 Quem circa terrae non sufficit oscula ferre,
 Sed velut est moris, ostendere pinguis amoris,
 Ora manus mille tendunt, qua preminet ille;
 190 Ac omni parte scapulis subeuntibus arte,
 Ad dulcem vicum revehunt hoc pondus amicum.
 Nec tamen, altari cum turbae sit populari
 Accessus parvus, sub criptae clausulis arcus,

1066.

Psal. 22, 4.

MORALITAS.

Ps 46, 7-8.

Iul. 4.

* vel regno.

1066.

Iul. 4.

Iul. 5.

Ast intra murum congestos expliciturum
 1055 Sigtunt et vallant, noctis quo tempore psallant.
 Excubiis actis pastaque famę pietatis,
 Post reditum lucis relocatur sarcina dulcis
 Intra prescriptae secreta sedilia criptae.

EXPLICIT LIBER TERTIUS. INCIPIIT QUARTUS.

Ceperat hortari Domini timor hunc operari,
 Qua iacet ipse cinis ac omnia plena ruinis.
 Ergo solum nudant, ut fundamenta recludant,
 Inque pedem vivum consistat opus recidivum,
 5 Quod tam robustum fundant adeoque venustum,
 Ut si fundarent, vix id mage nobilitarent
 Robur Sansonis et consilium Salomonis.
 Plebs, quid festinas veteres haurire ruinas
 Fractis cementis a fundo pulverulentis,
 10 Cum dent saxa sonum iactu quesita lignonum,
 Ac evertantur, cum robora subiciantur?
 Depositosque foris fossae propioribus horis
 Hic elegisti, iam tunc quoque disposuisti,
 Quos mage fundares in prima sede molares.
 15 Sic Deus antiquos antiquae legis amicos
 Eligit et fundat, ut in his opus utile condat,
 Inventosque foris locat in se pluribus horis.
 Longius ut vadam: matutinum locat Adam
 Plasmate limosum, sed imagine perspicuosum.
 20 Huic silici sevam silicem conglutinat Evam,
 Ac insons mixtis Abel superadditur istis.
 Isti maiores alios clausere minores,
 Ut sic arte Dei stent instar maceriei,
 Quae nunc Elnone fundatur ea ratione,
 25 Ordo saxorum quod duplex editiorum
 Leva seu dextra parvos tenet et sedet extra:
 Machina sic illos Adae complexa lapillos
 Crescit ab aurora, dum tertia claruit hora.
 Iamque Noe lapidem verus lapis attrahit idem,
 30 Per fluctum multum quem transportavit inultum,
 Donec in hac fabrica cum coniuge fixit amica.
 Sunt etiam nati dextra levaque locati;
 Sic lapillorum mediant genus in numerorum.
 Hic hora sexta stat Abrae generatio texta.
 35 Sara subest, saxum senio non germine laxum,
 Eque sinu Sarae lapis est, qui congruat arae.
 Sed fundamentis opus est ope semen habentis,
 Circumcisarum ne sint hac mole petrarum
 Astra poli vel harena soli numero potiori.
 40 Hic quoque non parce gravitatis sunt patriarchae.
 Nam quod Abrae cultro pendens aries datur ultro,
 Fit, Domino sponte crucis in ramis obeunte.
 Quod cruce iam Christi duodena cohors cecinisti.
 Orbs Isaac cecum sequitur, quia non videt aequum.
 45 Aecclesiae natis dum pars nocet impietatis,
 Ingeminant ecce pugnas in ventre Rebecca.
 Quae dum pro nato natum defraudat amato,

ALLEGORIA.

Iudeos abici monet et gentes benedici.
 Dumque venis, Christe, quo mundus pascitur iste,
 50 Iacob, procedis patris cum pinguis hedis,
 Hedinisque pilis manus est decepta senilis,
 Cum non credebatur mundo, quod carne latebat,
 Virtus divina velut hic sub pelle caprina.
 Iacob, te laudo bene stans ibi vel pede claudo;
 55 Totque facis stare, quod non vacat enumerare.
 Sub spatium none decernitur a Pharaone
 Ne tantas moles attollat mascula proles.
 Vase tamen vili lapis it per flumina Nili,
 Quem pariter durum virgo produxit iturum,
 60 Et tamen it late; nec sunt sibi pro gravitate
 Vertex in Syna, vertex in mole marina,
 Dum fundamentum subit aeque more parentum.
 Huc etiam David de campis funda rotavit,
 Occursuque viae frons est effossa Goliae.
 65 Hic per verba lire facit ultro saxa venire;
 Tu lapides lesu redimis libaminis esu.
 Hicque recomponis, quos sparsit rex Babilonis.
 Hic chorus est vatum, reddens opus amplificatum,
 Qui lapidem spondet, qui cunctos undique fundet.
 70 Hora sed undena fit eo veniente serena;
 Nec lapidum ritu quo pervenit insonat ictu,
 Sed sic de caelis callem parat os Gabrielis,
 Ceu pluviam vellus quod cum bibit, integra tellus,
 Et pudor est salvus et petram germinat alvus.
 75 Que, ne qua dextra fossoris prodeat extra,
 Per se de porta clausa comparuit orta.
 Qui loca vix restant, nisi quae presepia prestant,
 Donec inauratur; ac aurum, quo poliatur,
 Dextera fert regis Arabum, licet inscia legis;
 80 Nec Bethlem castrum sciret, nisi panderet astrum.
 Ac ut odoratis dulcedinibus deitatis
 Fraglet eo terra, colit hunc rex thuris acerra.
 Tum mirrae munus liquet hoc portendere funus.
 Quo tumuli lapidem post haec lapis introit idem.
 85 Hunc odis aliosque fodis, gladiator Herodis,
 Ut noceras illi. Quot sunt in strage lapilli!
 Sed tenet Egyptus, pro quo tot conseris ictus,
 Transvectum cunis, Iosephi famulantibus ulnis,
 Ut gens peccatrix eius sit et hospes et altrix.
 90 Quem frustra censes rex posse dolare per enses,
 Causa monet punge clavis, sputisque perungi.
 His cedit; labor iste sedet, gladiusque recedat,
 Ni tantum dentes et linguae bella ferentes.
 Hoc etiam nondum poenae genus est subeundum,
 95 Sed lapides primo quadros tracturus ab uno
 Hic verus lapis est, in quo locus omnibus hiis est.
 Est labor hoc more nostrae fossoribus horae,
 Illac istorsum saltus exquirere dorsum,
 Et prius occultos lapides effundere multos,
 100 Raptos ceu gratis per tam minimum gravitatis,
 Ut, simul auferre quis caepit opercula terrae,
 Iam mora non restet, quin saxea viscera prestat.
 Hinc rupes turget, qua fluminis impetus urget,

* vel aurea.

1066.

Marmore fecundam prestatque meantibus undam.
 105 Huc, ut erat promptum, naves lathomos quoque sumptum
 Cum ferramentis agimus, rapinurque fluentis
 Littos ad undosum iuxta montem preciosum.
 Hic onerat rupes inculto marmore puppes,
 Quod lathomi secuere domi, fecereque promi.
 110 Inde columnarum nimium decus et tabularum.
 Haec species omnis huius est simulanda columnis,
 Quas elegissè fertur Deus et coluisse:
 Symon et Andrea, quos repperit in Galilea
 Caeno sentine pressos usuque carinae.
 115 Post hunc auditis primis sermonibus itis.
 I petra, dignare petras tibi multiplicare.
 Sunt et in hoc amne Iacobus cum fratre Iohanne,
 Quos socio lapides iam mox a patre recides,
 Ut tibi transfundas, quia nulla quies super undas.
 120 Tramite sic docto subeunt hos quatuor octo;
 Et bis sex facti currunt divinitus acti.
 Ad lapidem verum, cui cedit machina rerum,
 Tam mare quam venti famulantur progredienti,
 Et dum Iordanis fert undam dextra Iohannis,
 125 E caelis ales fert undas spirituales,
 Et quae fel nescit, in petre melle quiescit.
 Quamvis in melle foret haec a ventre puellae,
 Eius nunc alijs volitans petra spiritualis
 Desertum visit, ubi te ter, inique, relisit,
 130 Qui ter conaris, ut quid queat, experiaris.
 Secula fregisti, sed in hoc frangi doluisti.
 Te fractae pennae volvunt sub claustra gehennae.
 Hanc per mortales caelestis devehit ales,
 Caecis et mutis reparantem dona salutis,
 135 Morbos curantem, defunctos vivificantem.
 Ad Lazari tumbam lapidem vexisse columbam,
 Mors, gemis et morsum revomis conversa retrorsum
 Post ipsum funus; sed non hic sufficit unus.
 Huc alios trade morsus a morsibus Adae.
 140 Os tibi maxille terebrabit iam lapis ille.
 Nosti quo pacto? diademate sentibus acto,
 Arbore quadrata, clavis et cuspe lata.
 Hac armatura paulo post es peritura.
 Nec conscendit equum gesturus praelia tecum;
 145 Sed pecus imbellis sufficit, pullus asellae,
 Cui viles falerae si vestimenta fuere,
 Per vestimenta rexit vestigia lenta,
 Et per palmarum ramos necnon olearum,
 Ac nec olivetum fore vult in pace quietum;
 150 Quamvis id generet, cui pacis forma coheret;
 Quin concidatur quia pax venit, ut patiatur;
 Pax, quam plebs magna colit et conclamat: *Osanna*.
 Post paulo dixit: *Reus est necis*, et crucifixit.
 More quidem furis certans educere muris,
 155 Introduxit eis quem primum nomine regis.
 Et quia tam fortis petra sic est eruta portis,
 Iure parant laxa compage fatiscere saxa,
 Ne sint securi fracto fundamine muri.
 Turba, vides, quia flent lapides, quae vulnera rides?

ALLEGORIA.

Zebedeo.

vel et garrula.

- 160 Ignorantque magis huius conformes fore plagis,
 Quis petre verae facis inclita membra rubere,
 Quam si fundantur velut huius membra forantur,
 Et rupti cedant, ceu signum scilicet edant,
 Ut cruce descendat ac urbis ad atria tendat.
- 165 Ast ut plagatis mos est incombere stratis,
 Dum dolor exclusus ad vitae suscitetur usus:
 Ex saxo sectum subit hic post vulnera lectum,
 Missus dormitum sub petrae grandis amictum.
 Ast ubi procedit lux terna, soporque recedit,
- 170 Non cohibent illum lapis aut hostile sigillum;
 Sed simili specie, qua liquit claustra Mariae,
 Undique signatam liquit funebre grabatum,
 Currrens, per pacem turbam revocare sequacem,
 Mortales multos immortalesque sepultos.
- 175 Hos lapides multos passuros, hos nichil ultra
 Dum se post funus bis quinque sequuntur et unus
 Ad sanctam sedem, qua condere caeperat edem.
 Hic petras iustas retinet, vix sola vetustas,
 Ni confirmatae restent ipsa novitate.
- 180 Ecce lapis, vere dum curris eos retinere
 Illac egresso qua caeperat angulus esse,
 Ac illos tecum veteres componis in aequum
 Omnibus equatis is ad sedem Deitatis,
 Atque domus omnis curam committis alumnis.
- 185 Ut foderent et opus gererent, uti semper haberent
 Te consistentem terris, licet astra tenentem,
 Cum patre regnantem, sed cum famulis operantem:
 Sic omni cura rimantur agrestia rura
 Atque lavant tetras divino flumine petras,
- 190 Quotquot lucentur, sed dum livore vetantur
 Plures lucrari, tamen haud cessant operari,
 Sese figentes ob petras deficientes.
 Hoc nunc Elnone fit opus simili ratione,
 Cum festinantur instantius atque parantur
- 195 E templo veteri veteres lapides removeri;
 Cum quoque fossos aliunde petant propiores
 Huc advectandos ac antiquos glomerandos.
 Ex gravibus saxis, quae vix fert stridulus axis,
 Fundavere pedem, laetam qui fulciat edem.
- 200 Sic duodenorum gravitas sita discipulorum
 Pes fit in ecclesia, patris edificante sophia.
 Dum chorus huius statum necit se consociatum,
 Augmentum grande domus fert aedificandae.
 Sicque vetustorum fit concors atque novorum
- 205 Numine compactus canit sequos numinis actus.
 In fundamenti iam sine supervenienti
 Cum foret Elnone cepta templi statione,
 Post fundamentum terrae super equora ventum
 Hinc operatores iuvat apparere labores
- 210 Alte nitentes, multa simul arte cluentes,
 Fornicibus latis hinc illinc continuatis.
 Quorum flexuras typice si noscere curas,
 Quae quamvis pronae solida sistant statione:
 Signant, quod recti nequeunt ad crimina flecti,
- 215 Cum flectant artus in tormentis, velut arcus

ALLEGORIA.

Arcus oblique, quibus est crux unica cuique¹;
 Crux, quia plectuntur et pro Christo moriuntur.
 Stat crux oblique, quoniam cruciantur inique.
 Quasque cruces tractus, ut fascia dirimit actus,
 220 Martyribus sacris quia fascia stringitur aeris
 Ductis ad penas per nexus atque catenas
 Qui conculcantur; hinc arcus hiis simulantur
 Ad conculcandum plani super atque meandum,
 In verbo quorum fit opus vehementer honorum
 225 Fines marmorei tam procinctae seriei,
 Quod circacinctus paries hiis pollet ab intus.
 Sic lapidis donas preciosi, Christe, coronas
 Vita transacta, velut arcus margine facta.
 Hinc arcus fixi super hos quos antea dixi,
 230 Iam non plectendi crucibus pedibusve terendi,
 Significant, sanctos cruciatus vincere tutos
 Ac infinitam post haec attingere vitam,
 Qua non plectuntur crucibus pedibusve teruntur,
 Sede sed aeterna laetantur in ede paterna;
 235 Separe sede quidem, quia non honor omnibus idem.
 Sed plus pro meriti plus sunt mercede potiti.
 Haec ita distare, censetur significare
 Ordo columnarum super arcus dispositarum,
 Stans in deciso muro, velut in paradiso.
 240 Hic confessores fore vitro splendidiore,
 Inde fenestrarum situs ostendit vitrearum,
 Quae dant exemplo sanctorum lumina templo.
 Cum tenebrascentes faciant clarescere gentes,
 Hiis splendore Dei, velut hae splendore diei.
 245 Virginibus dignum dant templi tegmina signum,
 Cum templum servent, ne sordes intus acervent.
 Sicut adumbratis cultricibus integritatis
 Mos est abscondi contra spectacula mundi.

1) Kreuzgewölbe.

TRIUMPHUS SANCTI REMACLI DE MALMUNDARIENSI COENOBIO.

EDIDIT D. W. WATTENBACH PH. D.

Teste Lamberto ad a. 1063 Adalbertus Bremensis archiepiscopus cum Wernhero comite, postquam summa in imperio potestate potiti sunt, in monasteria regni „impetum faciebant atque ea inter se tanquam provincias partiebantur, rege ad omnia quae iussus fuisset puerili facilitate annuente.“ Tunc Adalbertus ipse Corbeiam et Lauresham occupavit, Annoni autem Coloniensium archiepiscopo Indam et Malmundarium concessit. Sed abbates cedere nescii omnem lapidem moverunt, ne de statu suo pellerentur; qui quum in regis curia diu pro iure suo certaverint, gestorum narratio multa scitu digna continet de temporum illorum conditione et de his quae circa regem agebantur. Quorum partem Chronicon Laureshamense servavit, partem hic quem edituri sumus libellus. Stabulensis enim abbas, cui Malmundarium pertinebat, corpore sancti Remacli curiae regali illato tandem impetravit, ut iniusta donatio cassaretur. Eius rei narrationem luculentam nobis servavit auctor aequalis, monachus Stabulensis, qui ipsum se rebus quae tradit interfuisse, non semel commemorat. Sed fidem eius in dubium vocaverunt, imo totum libellum posteriore tempore suppositum esse contenderunt Malmundarienses, propugnatorem nacti virum acrem Ignatium Roderique¹, cuius impetitionibus iusto libello respondit Edmundus Martene², tam validis usus argumentis, ut rei confecisse videatur. Nam codex MS. qui tunc adhuc Stabuleti servabatur, cuiusque specimen dedit, est saeculi XII, eique alterum nunc addere licet saeculi XII vel XIII, cuius specimen in tabula adiectum vides, quin imo tertium saeculi XI, dum scribimus detectum; praeterea autem et narratio ipsa tam bene cum ceteris qui de his temporibus scripserunt convenit, ut omnem posterioris aevi figmenti suspicionem excludat; singula enim quae cum aliis conciliari nequeas, apud omnes fere scriptores invenimus, quos in universum fide dignos esse novimus. Et de tota quidem re certissime constat, etsi in vita Annonis ne verbum quidem de ea invenias; nam praeter Lamberti

³⁰ 1) I. R. Disceplationes de abbatibus, origine, primaeva et hodierna constitutione abbatiarum inter se unitarum Malmundariensis et Stabulensis, oppositae observationibus Edm. Martene et Urs. Durand. Wirceb. 1728. f. 2) Imperialis Stabulensis monasterii iura propugnata adversus iniquas disceplationes Ign. Roderici. Vindice Edm. Martene. Col. Agr. 1730. f.

locum a. 1071 extat epistola Dietwini episcopi Leodiensis ad Imadum episcopum Paderbornensem quam ex MS. Abdinghofensi edidit Edm. Martene Coll. ampl. I, 487. Ibi haec verba legimus, quae per omnia fere cum nostro conveniunt³: Ac ne quid vobis de iocunditate nostri conventus subtraham, ea quae gloriose facta sunt apud nos his diebus, fideliter aperiam. Post multas corporis beatissimi Remaculi repulsionem exquisitione bonorum Malmundariensium, etiam nunc apud nos retemptare fuit consilium, ut quasi quod per se non poterat, pietas divina per cooperatorem suppleret Lambertum. Ventum est ad nos cum ammirabili plebis multitudine simul ac devotione, feretrumque iactatum super mensam coram rege; cum ne sic quidem cor regis, quod in manu Dei est, ad misericordiam devolveretur, sed potius ad iracundiam concitatus, exiliens de accubitu conclave receptus secum stomacharetur. Qua perturbatione grex antea devolutus (an devotus?) velut ex desperatione labitur in iram, et pro precibus solitis omnem verborum ingerunt contumeliam. „Vel nunc, inquit, ignavissime senex, luce clarius patet quid valeas, quando in adventu tuo nedum postulata consummet, etiam loco stare indignatur regia potestas“. His atque similibus ymnis in eodem loco noctem circumsaeiunt unam, cum mane vix extorqueri posset ut referretur in aeclesiam. Ubi consociatis praesulis utriusque meritis tanta confestim subsecuta est gratia, ut manus et pedes contracti solverentur, orbatae mulieris oculi aperirentur, clericelluli cuiusdam pedes distorti relocarentur. In quo nulli dubium fuit, Trinitatem sanctam fidelibus suis evidenter affuisse, ubi per merita sanctorum tres illi sani videbantur astare. Fit inenarrabilis populi commotio, cantat aeclesia, contremiscit aula, rex accurrit anhelus, bona quae abstulerat sanctissimo corpori utrisque repraesentat manibus. *Accedit privilegium Heinrici IV a. 1089 Stabulensibus concessum*⁴: Et quoniam monachis Malmundarii constitutis sancita antiquorum regum vel imperatorum non succederunt, sed sub duobus abbatibus rescindere eadem monasteria laboraverunt, quod a temporibus sancti Remaculi adhuc manet invulsum; propter hoc, inquam, ne aliqua deinceps inter eos controversia fiat, quod evenisse temporibus domni imperatoris Ottonis II constat, quodque infra annos pueritiae nostrae per nos quorundam non sano depravatos consilio per quinquennium et eo amplius tempore contigit evenisse, sed apud curiam nostram Legiae celebratam in pascha, anno videlicet inc. Dom. 1071 ipsi sancto Remaculo nobis praesentialiter oblato causa expetendae iustitiae, qui utrorumque coenobiorum fundator extiterat, illic per miracula quae Deus omnipotens per eum nobis fidelibus nostris praesentibus dignatus est ostendere, claruit esse veracissime, quod a nobis erat discissum iniuste, fatemur nos iuste sibi redditum perpetualiter redintegrasse. *Et privilegium Friderici archiepiscopi Coloniensis a. 1128, cuius autographum ab omni suspitione exemptum in tabulario regio Dusseldorfae servatur; ibi enim haec legimus*: Tempore quoque domini Heinrici imperatoris huius nominis quarti per domnum archiepiscopum Annonem rursus facto divortio abbas quidam Malmundarii ordinatus est, sed per beatum Remaculum in curia regis miraculis inestimabilibus coruscantem, convictis omnibus qui adversae partis aderant, receptum est Stabulensibus Malmundarium. *Gesta*

3) Damus ea emendata ex eiusdem codicis apographo per Waitzium olim facto. Codex iam Troveris servatur in bibliotheca cathedrali. 4) Mart. Coll. II, 75. Autographum, sigillo imperatoris munitum, servatur in tabulario regio Dusseldorf. et a testante V. C. Lacomblet sine ullo dubio genuinum

est, non obstante introitu perquam insolito: *Respectu divinae miserationis electus tertius Henricus gratia Dei Romanorum imperator augustus et patritius*. In chartario saec. XIII. verba *Resp. d. m. e. t. et et patritius* omisa sunt. 5) Chapeauv. II, 7. Mart. Coll. II, 87.

autem abbatum Stabulensium, quae Chapeavillius et Martenus in partes vocaverunt, recentioris aevi sunt, quam quibus quidquam tribuere possimus. Sed obicitur nostro, quod initio statim dicit: Regnante Heinrico IV postea Romanorum augustus, quum in libri II. prologo Theodericum abbatem alloquatur, qui 5 Kal. Nov. 1080 obiit. Ea autem verba facile postea addi potuisse, iam Edm. Martene observavit. Alterum est quod in temporum designatione subinde a veritate recedat, praecipue quum in paschali sollemnitate Leodii acta esse referat, quae post quindecim dies evenerunt. Verum accurate observandum est, utrum ipso festo die rem gestam auctores referant, an quod saepe factum est, aliquis praecipue festivitatis nomine usi sint, quo tempus circa quod acciderit, designetur. Noster autem tantum abest ut ipso paschalis die haec acta esse contenderit, ut in ipso totius operis prologo diem 7. Idus Maias distincte expresserit, in quem pascha numquam cadere potuit.

His igitur iam dudum exaratis, perlata est ad nos notitia de codice per 15 Bethmannum nostrum detecto, quo collato universa huius opusculi ratio mirifice illustratur. Est autem hic

A) codex Vaticanus Christinae reginae 1316 (olim 615) mbr. saec. XI. in quarto minori; continet Notkeri vitam sancti Remacli, pulcherrime scriptam; fol. 51. Miracula, quae incipiunt Post gloriosiss. (Acta SS. Sept. I, 696); fol. 81.

20 Miracula alia quae incipiunt: Igitur Karolo (ib. p. 705). Deinde folia 95—97 vacua sunt relicta; tum sequitur Triumphus sancti Remacli, alia saeculi XI. manu scriptus, sed ita ut statim ab initio cum reliquis miraculis coniungendus fuisse videatur. Est autem monobibulus, et solus ibi legitur triumphus ipse, liber scilicet secundus, praemissa epistola cum ad alios tum ad Fossatenses directa: 25 inscriptio addita est longiuscula⁶, quam postea vel a primo auctore vel ab alio quopiam ita ampliatam esse apparet, ut in dimidiam voluminis partem excreceret. Sed age, verba ipsa apponamus:

Incipiunt virtutes ac miracula preciosissimi confessoris Christi Remacli, quomodo Malmundarium monasterium cum appendiciis suis ab Annone tunc temporis Coloniensium archiepiscopo dono regis a ditione patroni nostri ablatum, per virtutes et miracula quae per eum 30 apud curiam Legie quondam sue pontificalis sedi facta sunt, omnibus timentibus periculum regis ab ipso rege sibi est publice restitutum. Nam rege adhuc puerulo cum praefatus archiepiscopus vim sibi faceret, et regalis curiae providentiam sibi per annos aliquot usurparet, egit etiam ut idem rex plurima de regni sui dominatione ei traderet et testamento confirmaret, 35 quod actenus Agrippinae Coloniae sedis successores, sicuti tunc confirmatum est, inconversum tenent: solo Dei confessore patrono nostro signis et prodigiis exigente, ut quod de suo predictus pontifex iniuste sibi vendicaverat, quamvis invitatus amitteret. Cum autem septem annis propemodum haec iniusticia duraret, anno dominicae incarnationis 1071⁷, supra memorato rege Heinrico quarto regni gubernacula regente anno 13^o, Theoderico viro illustri nostri 40 loci rectore, contigit septimo Idus Maii restitui, ut in subiectis patebit lectori. Est vero idem de quo agitur Malmundarium, cui sanctus Remaclus ut legimus salvo suo honore beatissimum praefecit Babolementum⁷.

Fratribus ecclesiarum Dei per orbem ubique diffusis et praecipue fratribus Fossatensibus fratres Stabulenses salutem et pacem bonam ex animo. Regnante Heinrico quarto, regni sui 45 anno 14, ab incarnatione vero Domini 1071, de his quae erga Dei confessorem beatissimum Remaclum nosque eius famulos et locum nostrum acta sunt, scribimus vobis exultantibus animis in Domino, cum antea quidem amplius quinquennio undique intus et extra vehemens incubuerit nobis dolor et tribulatio. Sed de his omnibus a Deo magnifice liberati, tam vestris qui compatiebamini orationibus, quam meritis eiusdem protectoris nostri Remacli intervenientibus gratias ipsi plenissime agimus, utpote qui tali patrono fideles, malis semper obnoxii 50

6) litteris rubris et nigris, per singulos versus alternatim sibi succedentes scripta.

7) Ita codex; indicatur Herigeri cap. 52. SS. VII, 187.

usque in finem perseveravimus. Acturi igitur septenis Idibus Maiarum omnibus aetatum successionebus commemorandam celebritatem, divinae operationis, quae manifeste fieri visa est ad honorem tanti et incomparandi Christi confessoris dignum diximus vobis significare ut et vos quoque, si placet, agatis diem^a glorificationis habitae, in quo beneplacitum fuit Deo in populo suo notam facere sui virtutem, ut sua gratia exaltaret mansuetos in salutem. Itaque et nunc ut semper magnificate Deum nobiscum, et invicem exaltemus nomen eius in id ipsum, qui in sanctis suis iure mirabilis predicatur in saeculum. Igitur dicemus, qualiter glorificans Dei omnipotentia suum antistitem clarescentibus virtutum signis mundo fecerit admirabilem.

Sequitur liber plenioris operis secundus (Regalis curia etc.), qui urgente tempore totus cum editis conferri non poterat; sed loca aliquot insigniora Belthmannus contulit, quae in universum auctoritatem codicis Malmundariensis confirmant, et totam narrationis seriem ab auctore intactam in amplioris voluminis librum receptam fuisse ostendunt, quum inserto libro priore, novum quoque alteri prologum aptaret, et in primo prologo nonnulla mutaret.

B 1) Aucti operis codex Stabulensis saeculo XII. scriptus perisse videtur; ex eo fluxit editio Chapeavillii in Gestis pontificum Tungrensiū excusa^b, parum quidem accurata, ut patet ex specimine codicis apud Mart. l. c. p. 125. Quo maioris faciendus est

B 2) codex Malmundariensis, qui Triumphum cum vita Popponis continet, minime vero privilegium Friderici Coloniensis, quod ex illo Chapeavillius edidit. Codex noster, quem supra p. 292 descripsimus, multis locis correctiora praebet, mendis tamen non paucis scaturit; ibi editionem priorem secuti, variant huius libri lectionem textui subiecit; aliquoties codicem A in partem vocare licuit. Ceterum pro simplici e quod codex tantum non ubique praebet, diphthongum plerumque retinimus.

His ergo subsidiis emendatum sistimus libellum, ab auctore coaevo et fide satis digno compositum, etsi sine ira et studio eum scripsisse non dixeris. Scripsit autem intra proximum decennium post rem gestam, stilo simplici, nisi quod versus finem sermonem versibus miscuit; ex antiquis scriptoribus Sallustium novit, et nonnumquam imitari studuit. Posteriorum nemo, quod sciam, eo usus est, praeter Aegidium Aureae vallis monachum in Gestis episcoporum Leodiensium.

INCIPIIT PROLOGUS SEQUENTIS OPUSCULI.

Fratribus ecclesiarum Dei quae sunt in orbe Romano, fratres Stabulenses salutem et pacem bonam ex animo. Regnante Heinrico IV postea Romanorum augusto, anno Domini 1071, regni autem ipsius anno 15, de his quae erga Dei confessorem almistuum Remaclum nosque eius famulos et locum nostrum acta sunt, scribimus vobis esultantibus animis in Domino, cum antehac quidem utrobique intus et extra vehemens incubuerit nobis dolor et tribulatio: sed de his omnibus a Deo magnifice liberati, tam vestris qui compatiebamini orationibus, quam meritis eiusdem patroni nostri Remacii interventibus, gratias ipsi plenissime agimus, utpote qui tali Domino fideles, malis semper obnoxii, usque in finem perseveravimus^c.

Acturi igitur septenis Idibus Maiarum omnibus aetatum successionebus commemorandam celebritatem huius divinae operationis, quae manifeste fieri visa est ad honorem tanti et incomparandi Christi confessoris, dignum duximus vobis significare, ut et vos quoque, si placet, agatis diem glorificationis habitae, in quo beneplacitum fuit Deo in populo suo notam facere sui

^a) Ita A. et B 2. perseveremus Chap.

^b) Margini manus eadem litteris rubris inscripsit: in Actis SS. Sept. I, 721. et in Actis SS. Belgii III, Quod est VII. Idus Maii. ⁹) Vol. II. Leodii 1613. 522. cum notis Io. Veldii. 4. p. 517-574. Excerpta hinc desumpta leguntur

virtutem, ut sua gratia exaltaret mansuetos in salutem. Itaque et nunc et semper magnificata Deum nobiscum et exaltemus nomen eius in id ipsum, qui in sanctis suis tunc mirabilis praedicatur in saeculum. Fellem^a siquidem cum nostris utcumque laudibus efferre super his mirabilem, sed excellentia ipsius magnificentiae qua fecit hunc sanctum omni virtute commendabilem, nostrum exile succumbit ingenium. Unde efflagitandum est erigi nos ab ipsius cooperantis Spiritus sancti gratia, ut ea inspirante astipulatione veritatis et ex simplicitate verborum libere currat purae narrationis historia. Neque id arripiendum, ut ipsa cuiuscumque artis fucata mendacio, quasi quaedam meretricula, procedat in publicum sermone pompatico, quaesitura tantum favoralis aurae plausum a populo, et non potius quae et quanta fecerit nobiscum Deus^b, praedicatura humili simplicique colloquio. Ergo ut dictum est, glorificans mirabilis Deus suum antistitem, dicemus suis in locis qualiter fecerit per se divinis beneficiis aequae admirabilem. Sed nunc interim ne diutius immorando proemii velut simile quiddam protrahamus, ut quaeque digna memoria gesta sunt, hoc primo in opere ab incepto singula percurramus.

EXPLICIT PROLOGUS.

15 INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI.

1. De discidio coenobiorum saepius elaborato, et episcoporum Coloniensium annisu super id per multa tempora frustrato.
2. De pactione Malmundariensium^c cum Annone episcopo, et de corpore sancti Aihulfi Coloniae translato.
- 20 3. Conspiratio Coloniensis et Pregmensis episcopi simul habita, et abbatiarum Corbeiae et Laurisamni, Stabulaus et Indae traditio ipsis a rege iniuste facta.
4. Curia apud Treviros habetur, et ibi abbate nescio traditio confirmatur.
5. Abbas Theodericus et dux Fridericus simul consulunt. Munus fit super^e Malmundarium; ad curiam simul evocantur, dux vero respuens de iniusticia conqueritur apud regem per internuntium.
- 25 6. Cuonradum nepotem dux redarguit pro advocacione Malmundarii, et cum abbate ad curiam coacto Koricum procuratorem dirigit, a quo relictus a rege diu est detentus.
7. Ducis obitus et luctus et miseria subsequitur, et ut iusserat Stabulaus^f sepelitur.
8. Archipraesul ad Malmundarium sibi vendicandum et abbatem eligendum comitem Cuonradum dirigit, et abbas Theodericus monachos de professione sibi facta requirit.
- 30 9. Sacramentis Malmundariensibus episcopo confirmantur; persecutio gravis super nostros agitur; corpus sancti nostri in medium exponitur.
10. Tegenus^g abbas Malmundario praeficitur^h; abbas vero noster ad marchionem Longobardiae Godefridum se pro auxilio confert.
- 35 11. Narratio super natura et moribus et distantia horum duorum, Friderici et Godefridi ducum.
12. Abbas noster sancti corpus loco suo restituit; abbatem super se statutum obtestatur sub interminatione divina, ut discadat et iniuste possessa relinquat.
13. Dux Godefridus effectus recte iudicat sancto bonum suum debere restitui, quod episcopus protelando facere non acquievit, et templo et aerario nostro spoliato, res nostra irrita mansit.
- 40 14. Corpus sancti apud curiam Aquis defertur, ubi iussu episcopi nullo honore excipitur.
15. Nobis lugentibus et cum populo proclamantibus proterve Spirensis episcopus glebam nostram efferre iubet, et ad ultimum cum gravi maerore, simul etiam cum sancti corpore, a nobis illinc discessum est.
- 45 16. Rex gravi infirmitate apprehensus sancto redditurum cuncta pollicetur, itidem dolore gravatus episcopus facit, sed post parum procedit.
17. Archiepiscopo Trevirorum defuncto inventus cum illo quem invitis substituerat Anno, etiam ille protervus Spirensis episcopus velut canis immundus colaphizatus cum dedecore propellitur.
- 50 18. Iterum abbas licere sibi revendicare locum suum a rege impetrat. Malmundarium repeditⁱ, et delato secum corpore sancti omnes et monachos et laicos sub sacramento praelato^k refrenat.

a) Valle B2. b) deest B2. c) Malmundrens B2. passim. e) semper B2. f) Stabulan B2. g) Tegenus B2.
 h) proficitur B2. i) repetat B2. k) perlato B2.

19. *Abbas Romam veniens apud Alexandrum papam suas esequitur causas, qui etiam pro eo suas Coloniae mittit epistolas, sed totum id fuit frustra.*
 20. *Gerladius procurator episcopi ex ipsius nomine iterum invadit Malmundarium, sed audito rumore incerto citius festinat reditum.*
 21. *Abbas a Roma revertitur parum epistolis apostolicis adiutus, immo per Fredelonem quendam acrem virum persecutio ipsi et nobis innovatur, et per Gerardum qui Deo iudice postea est pessumdatus.*
 22. *Episcopus Romam proficiscitur, abbas noster insequitur, ante papam et senatum discutitur, ad ultimum sine aliquo nostro profectu dirimitur.*

EXPLICIUNT CAPITULA.

10

INCIPIT LIBER PRIMUS.

1. Cum igitur perspicuum sit, hunc sanctum de quo loquimur Remaclum, haec duo struxisse coenobia, quem apud Deum singularem patronum se gaudet habere tota paene Gallia; itemque suis successoribus ea reliquisse conditione qua rexe at habita, ut utrisque non longe sepositis sub uno rectore, sub una lege cor esset unum et una anima¹⁰: alterius partis fuit semper quodam morbo magis dissentire, quam vinculum fraternitatis sinceriter retinere. Hic morbus inquam erat animae, ut quia¹¹ unum eorum respiciens erat ad metropolim Coloniensium, nostrum vero claudebatur procinctu parrochiae Leodiensium, nitebantur qui erant illius partis, aut dominationis ius sibi vindicare, aut non violandae pactionis discidium facere. Quae res ridiculosa clandestinis¹² saepe agitata contrectationibus¹³, cum aliquando pervenisset in medium, repressa est et offuscata¹⁴ privilegiis et auctoritate maiorum¹⁵. Ipsi etiam Agrippinae archipraesules inducti in hunc¹⁶ eorum errorem, casso labore antistites ac praedecessores nostros fatigatos, sed non permotos reddiderunt, sive per occasionem, seu per vim. Nunc vero quia ex voto prospiciebat eis hoc tempus quibusque bonis incommodum, ac proinde corrupti mores, et quae multos mortales falsos fieri subegit, ambitio¹⁷ 25 consenserat principum, aggressi sunt hoc se posse perficere, quod retro actis temporibus, satis licet elaboratum, non contigit ad effectum pervenisse. Ab initio enim alii pro aliis succedentes causamque ad hoc pulcrum facinus perpetrandum suscipientes, ad haec usque infortunata nobis tempora pertraxerant, semper id fieri annitentes¹⁸.

1061? Aug. 1. 2. Aderat festivitas sancti Petri quae vocatur ad vincula, in qua contigit apud nos curiam 30 regalem haberi cum magna principum frequentia. Rex adhuc puerulus annos infantiae non ex-cesserat, sed mater imperatrix pro eo vices in re publica satis agebat. Inter plures coepiscopos affuit et Anno Coloniensis archiepiscopus, qui postea non sine iniuria regiae dignitatis, iniectis in dominum¹⁹ suum manibus ac quasi tutandi gratia puero a matre per vim abstracto, non dubitavit ad se transferre ius dominationis ausu temerario. Hunc quia vir erat magnae industriae acrisque ingenii, adeunt Malmundarienses monachi, talemque consulendum utile sibi profuturum putant de intentione sui consilii. Post plura quibus cautum hominem in sui familiaritatem asciscunt, ad locum suum videlicet Malmundarium visendi gratia invitant, tutoremque rerum suarum, quasi in quo sitae forent spes opesque omnes ac fortunae suae, conciliant. Habebant tunc corpus cuiusdam probatae sanctitatis, quem dicunt Ailulfum, quem etiam tradunt annales 40 primo abbatem Stabulensem, postea vero fuisse Agrippinae²⁰ archiepiscopum²¹. Hunc ut

a) dacti B2. b) animae, in qua unum B2. c) clandestinis B2. d) contrectationibus Chap. e) offuscata B2. f) hanc B2. et Chap. qui pro errorem post labore posuit sententiam. g) admittentes B2. h) dominum B2. i) agrippinae B2. passim.

10) Nescio an respiciat Herigeri c. 55. Privilegium hac de re nusquam allatum est. 11) Ottonis II. voluntate Dei successor est factus; dein sedi Coloniensium amictus datus, abbas etiam non deponit onus, donec utrumque strenuissime gubernando propter fidem regni apud Ambiam coronatus est martyrio, atque apud nos ubi abbas nomine praefuerat 50 et opere, usque dum Deus voluit, locum habuit sepulturae. Sed multa tunc de Agilulfo ficta sunt, idemque auctor, ut I. Binio visum est, etiam fabulosam istam Passionem Agilulfi compilavit. Cf. Rettberg, Kirchengeschichte Deutschlands I, 538. 55

a domno abbate Theoderico sibi expetat, prava sollicitant suggestione, ut eo translato quasi eius obtentu speraretur ea de re locus sub ipsius ditione. Quod utrum eius voluntate sit factum, nescimus; tamen ita evenisse indignum tulimus. Domnus abbas tanquam ignarus eius rei, rogatus annuere non distulit, quod postmodum, licet eo non animadvertente, totius sequentis mali occasio claruit. Nam ut tunc plerique quodam praesagio mali significaverunt, eo ex tempore cum illis paene omnia et adversa fuere. Igitur archipraesul susceptas venerabiles reliquias huius quem praefati sumus sancti, honore condigno recondidit in loco, quem a decebat martyrem Christi¹⁴.

3. Post haec quidam qui consultores dicebantur in ipsis, quique auctores erant huius ut videbatur, Coloniae¹⁵ adeunt, et cum archiepiscopo confirmato consilio suae quam praediximus intentionis, voti sui compotes domum redeunt. Hi regressi improbe nobis insultando, sibi vero congaudendo cum sodalibus¹⁶ suis, dicuntur hoc nuntium ab archiepiscopo detulisse, nihil eos de se vel suo promisso diffidere, sese illis tanquam filiis patrem affuturum in omni iuvamine; praeterea se esse securum ac si iam eos in manus haberet, cum loco omnique loci possessione. Quibus verbis in spem illi certam adducti, feliciores se nobis deinceps fore iactabant, utpote quos contingeret pacatius diutiusque sub illo vivere non secus quam volebant. Ac ne forte ab illis falsa pro certis finxisse arguamur, idoneis quibusdam ex ipsis pro teste utimur: dixisse videlicet haec verba Lambertum, unum ex his qui adierant¹⁷ episcopum, qui post imatura morte praeventus, cum vita in medio¹⁸ reliquit consilium. Ne ergo quis aestimet haec mala de confratribus nostris iccirco nos meminisse, ut malimus eos perperam quam recte fecisse; sed nefas putamus praetereundum silentio, quicquid dicere postulat suscepti operis ratio. Eo igitur ex tempore archiepiscopus animum illo intendere, moliri, oportunitatem quaerere quoquo pacto potiundi. Nec suberat ei strenuo valentique ingenio fidere, quodlibet factum tam esset difficile, quin coeptum posset ad quos vellet exitus vir cautissimus perducere. Post illam quam praefati sumus violatam regiam dignitatem, qua rex puer haud spontaneam devenerat sub ipsius pontificis tuitionem, indigne ferebant magistratus et optimates regni quasi expostatatum factum suum regem; praeterea administrationem rei publicae in dispositionem novi hominis cecidisse. Etenim eo tempore infamabatur a nonnullis, quod exactam commutationem reciperet pro dignitatibus cuique adipiscendis, et maxime pro honoribus ecclesiastici ordinis. Quam invidiam sibi conflare intelligens, ac non ignavo astu honori famaeque suae iuxta consulens, egit strenue ut sub honestae rei occasione administratio illa tuitione regia transferretur in alterum, Pregmensis videlicet ecclesiae archiepiscopum. Quem statim ita sibi devinxit familiaritatis gratia, ut alterutrum paciscentes inirent hoc inviolabile foedus, quatinus alter os esset alterius. Videns itaque Pregmensis ille omnia sibi ex sententia cedere, nitebatur patriarchatum in sede sua constituere. Sed quia vires ad supplendum deerant, temptavit augere ex his quae regii iuris erant; et quia ut dictum est inter utrosque statutum ius erat eius pactionis, ut alter alterius faveret commodis, ad hoc etiam non erat eis¹⁹ difficile obtinere quae vellent ab regis simplicitate. Actum est ex consensu Agrippinae Coloniae antistitis, ut ille duas imperiales abbatias Corbeiam et Laurisannum²⁰ vindicaret suae dyocesi²¹. Sed frustra vindicatas quomodo valuerit obtinere, alias inquiringenti satis poterit patere; nos nostra habemus exequi non sine maerore. Ipse compari suo volens rependere vicissitudinis gratiam, de regalibus beneficiis quae noverat illum sibi competere, facit eum obtinere dono regio Malmundarium et Indam. Qualiter ea sit facta quasi furtiva traditio praeter ius fasque, ac non praeter iniuriam regiae dignitatis, quamvis memorari sit dolor, tamen non incongruum duximus transferre²² posteris.

4. Eo tempore, recurrente principis apostolorum martyrio decorata annua sollempnitate, curia regalis apud Treviros habebatur non sine detrimento huius ecclesiae. Susceperat hospitio domnus abbas apud Sanctum Maximum²³ archiepiscopum Coloniensem, cui²⁴ magno devotionis et karitatis obsequio impenderat omnem humanitatem, utpote qui nihil adversi suspicabatur ab eo sibi moliri ob anteaquam familiaritatem. Sed ille ex amico factus inimicissimus, non inveniens quid ex aequo inferret iratus, quaesivit astutus quod ex iniquo aufer-

a) quo cet qui legendum videretur, nisi similem locutionem infra inveniremus c. 14. b) consodalibus Chap. c) ad-
erant B2. d) morte B2. e) deest B2. f) tradero Chap. g) cum B2.

14) in ecclesia S. Mariae ad Gradus. 15) Dona- a. 1083. et Chron. Laur. ubi absentia Amnonis usus
tionis privilegia data sunt 6. Sept. 1065. Cod. Dipl. esse dicitur, qui a. 1064 Italiam petierat. 16) erat
Hamb 1, 91. Sed res pridem agitata erat, v. Lamb. enim Stabulensis simul et S. Maximini abbas.

1065. ret temerarius. Nam ignorante eo retro tendens insidias ut leo, pro nichilo duxit in se ad-
 implere luctuosam psalmistae decantationem: *Qui edebat panes meos magnificavit super me*
supplantationem. Ipso etiam tempore in ipsa curia, impetrante gonno abbate, recitatae
 erant cartae nostrae inpraesentiarum, et ipse rex auctoritate sua renovaverat praecepta prae-
 decessorum imperatorum, et ut inviolata permanserant ad usque suum tempus, sic deinceps
 permanere confirmaverat per subscriptionem manus¹⁷. Porro ut erat puer in utramlibet
 partem flexibilis, male consultus horum decurionum suadibilibus verbis, statim sua et anti-
 quorum statuta infirmavit, violavit, in manus alienas sine iure et iudice contradidit. Denique
 discessum erat iam undique de curia, cum nil adhuc dominus abbas perceperat de huiusmodi
 veritate clanculo perpetrata. Nam nefas putabat credere, quem habebat velut amicum una-
 nimem, in se potuisse committere sine causa tantam impietatem. Verum in redeundo, ubi
 etiam ipsi^a rogatum dabat servitium, quid actum sit primum sibi est indicatum, bonum vide-
 licet sancti Remacii per legatos suos illum invasisse, vendicasse Malmundarium. Quis haec
 memorando tenere potest animum, nisi quod tristitia illa modo magis versa est in gaudium?
 Cum fama illa nostrorum attigit aures, quantus dolor et maestitia nostras aequae cum illo
 percudit mentes! Quid ageret, quo se verteret, in dubio erat animus; nisi quod hanc iniusti-
 tiam Deo commendare, id esset melius.

5. Itaque reversus dominus abbas Malmundarium, non inutile sibi ratus est de huius rei
 instanti necessitate consulere duces Fridericum, communem videlicet ex iure antiquitatis
 utriusque ecclesiae advocatum. Nam is tunc erat vir tam probatae fidei tantaque^b prohibita-
 tis, ut non frustra speraret post Deum in eo fidere pro defensione huius offensionis. Ad haec
 ipse dux egregia nobilitate non minus quam pietate itemque iusticia praestantior omnibus ac
 veritate, spondet se omnimodis affuturum re, consilio atque iuvamine; se quidem quod
 factum erat graviter ferre, nunquam vero quo adviveret permissurum separationem fieri
 boni huius ecclesiae. Aiebat praeterea se malle occumbere, quam non sic relinqueret, ut in 25
 advocacionem acceperat, inviolabile. Statim ergo mandat per internuntium archiepiscopo,
 ut si quicumque de vita curare haberet cum honore terreno, ab hac intentione et inceptis de-
 sisteret omni modo. Interim cum militari manu Malmundarium venire disponit, comitatum
 habunde praecedere facit, non ignaviter^c defensurus locum, quae usui forent parat et instruit.
 Dein pro repellenda hostili manu munitione quadam montem proximum occupat, iuxta ac si 30
 hostes adessent, vallo atque fossa muniendo cum suis invigilat, ubi etiam mensem inte-
 grum cum expeditione consummat. Dum haec his partibus geruntur, res huiusmodi ad curiam
 delata per aulicos ventilatur; et reus uterque, dux et dominus abbas, quasi contra rem
 publicam fecisset, hostis publicus adiudicatur. Igitur ab his decurionibus, quorum consilio
 ut diximus corrumpi videbatur dignitas regiae potestatis, tanquam ex nomine regis dirigun-
 tur litterae, hos utrosque rationem reddituros ad curiam proficisci debere. Quod dux in-
 dignum sibi factum ratus, legationem hanc indignatus respuit, conquestus multum de iniusti-
 tia, quam rex^d consilio depravatus sacerdotum sancto Remacio sibi fecerat. Praeterea
 comminatus hoc regi remittit nuncium, nisi restituat sancto quod subtraxerat bonum, se illi
 regnoque suo cum suis omnibus obesse plurimum.

6. Ea tempestate qua sibi usurpaverat archiepiscopus bonum Christi confessoria, nepo-
 tem ipsius ducis Cuonradum scilicet¹⁸, acrem virum, asciverat sibi militem pro beneficio
 huius advocacionis. Is quidem ante infestus domno abbati, dicitur ex voto suscepisse advo-
 cationem Malmundarii, ut eo graviore inimicitias exerceret ultioni. Quod ut inopinatum
 perventum est ad ducis ipsius patris auditorium, non minor quam de priori fama indignatio eius
 percudit animum. Accito tamen illo paterna correptione redarguit insolentiam eius animi,
 conquestus multum cur offensa sui gratia, itemque non servata reverentia debiti honoris et
 provectionis, ausus sit, super se attemptare, quod sui erat iuris et negotii. Illo quidem ex-
 purgare se volente, non quicumque contra bonum honestumque eius affectasse, praeterea salva
 eius gratia nichil praeter morem coequalium fecisse, comminatus est, id ulterius ne auderet
 praesumere, quod noverit sibi in prosperum non cedere. Iterum ergo mandat dominus
 abbas ex regis nomine, ut si non properaret ad curiam indico die vel tempore, praecidium
 pati haberet totius boni quod tenebat ex rege. Qui diffidens quidem suae prosperitati, sed

a) deest B2. b) tamque B2. c) graviter B2. d) deest B2.

17) Privilegia Stabulensi et S. Maximini coenobii concessa, data sunt Treveris a. 1065, in Mart. Coll. 55
 II. 70. Houth. I, 406. 18) comitem Lucemburgensem, filium Giselberti fratris Friderici ducis.

non desperans de misericordia Dei, iter illo tristis est aggressus, non minus se Deo quam 1005. fidelium suorum commendans orationibus. Huic dux suum procuratorem Roricum functum Jul. legatione itineris comitem adhibet, qui pro se vices causasque coram rege suisque satis ageret. At ille ubi propter quae venerat coram exponit, alii aliter assensere, alii vero a quibus, ut dictum est, privato magis quam publico negotio curia regi videbatur, rem omnem perturbare, utrosque videlicet, quia vim contra regnum fecissent, meritos praedictum subire. Quod malum ille intelligens non minus sibi parari quam suo domino, inconsultus rediens domum, abbatem relinquit in periculo. Hic archiepiscoporum consilio detinetur ad curiam, quae tunc habebatur apud Triburias sedem regiam¹⁹. Illic cum rationem sui in medio habitam ex recto iustoque firmare conaretur, iudicantis magis odio quam iure iudiciario discutitur, calumpniatur, iniuriis quoque secus quam dignum pati erat egregiae nobilitatis virum, attrectatur. Nam saepe iussus pastoralis curae baculum reddere, dicitur adeo renitendo^a virtutem tenuisse constantiae, ut diceret non nisi in partes e manibus ereptum iri, quia teste Deo et conscientia non erat quid evidens, unde deberet iuste praediciari. In qua sententia 15 fixus totum paene mensem praeter spem detinetur exilio, multas incommoditates itineris non minus quam famis passus, denegato sibi totius humanitatis adminiculo. Tandem amicorum precibus qualicumque emissionem a rege impetrata, tanquam qui vix ereptus rabiem leonum declinat, celeriter remeavit ad propria. Nobis ergo non sine dolore saluti vitaeque illius iuxta timentibus et ex eo quod per interruentios audieramus reditui eius diffidentibus, improvisus adest de se semper sollicitis et colloquentibus^b.

7. Statim eo recepto cum lacrimas invicem fundimus prae gaudio, ecce iterum super ingruente tristitia, inopinato percussus turbamur nuntio, de quo non minus quam de priori inremediabiliter dolemus infortunio. Audimus pro dolor ducem, quem non nisi morte praecipiente occupante indefessum praediximus ecclesiae nostrae defensorem, inavescens languoris molestia ad extrema laborantem. Confestim dominus abbas visendi eum gratia illo se proripit, et cum episcopo Leodiensi²⁰ peractis omnibus, quae ritu catholico competebant eius viatico, non laetior quam si pariter occumbere contingeret, rediit. Postera die vir cui fide et honestate omnis erat mundus inferior, excessit e medio²¹, nobis aequae ac suis, verum et omnibus Aug. 28. bonis, non tam miserum de se dolere, quam piium flere relinquens²² in saeculo. Erat igitur 22 ea tempestate videre miseriam; dolebat quidem inconsolabiliter tota illius familia, sed non minor ob instans periculum destitutos nos omni^c humano iuvamine possidebat tristitia. Verum non minima nos tenebat admiratio, quod cum magis prodesse videretur, facta sit nobis tanti viri repente sublatio, nisi quod peccatis promerentibus, quae^d per eum reprimi posset, transire habebat in nos haec tribulatio. Ergo ut vivens staturat nunquam discedere a sancti 35 Remacli patrocinio, sic mortuus implevit, ut honorificam haberet sepulturam in eius monasterio. De his pro re satis meminisse sufficiat, dum ad ea quae maeroris sunt plena, prosequenda necessario accingi non pigeat.

8. Archipraesul comperiens occubuisse quasi cedendo sibi unum adversarium, statim quod timore illius intermiserat repetit, ad id quod coeperat peragendum. Continuo Cuonradum comitem, cuius supra fecimus mentionem, illo dirigit satis ad id voluntarium, ut sibi quod alterius iuris erat vendicaret, solidaretque Malmundarium. Praeterea ex ipsis monachis

a) retinendo B2. b) inquirentibus Chap. c) nos huiusmodi tristitia B2. d) quod p. e. deprimi B2.

19) ibi rex die 8. Aug. 1065 Annoni privilegium concessit. 20) Dietwino. 21) Diem indicat Necrol. S. Maximini cum Epteraacensi, a. 1065 etiam Sigebertus habet, et consentit Chron. S. Huberti c. 17. Certissimus testis est Adalbero III ep. Metensis, qui a. 1065 post mortem Friderici fratris sui Trudonensibus privilegium concessit, SS. X, 325. 50 Sed difficultates cleat duae chartae in Mart. Coll. II, 72. de donatione facta per Fridericum ducem et advocatum Stabulensem a. 1067. Aug. 30. quum infirmatus visitaretur ab abbate Theoderico et fratribus, et sibi locum sepulturae iuxta Gerbergem coniugem petisset. Quarum altera relatio est vel notitia a Theoderico abbate dictata, sigillo abbatiali munita, teste V. C. Lacomblet nulli suspicionis no-
tae obnoxia. Hanc vero scribendi nullam occasionem fuisse monet, si charta donationis ab ipso duce expedita fuisset; chartae Friderici nomine scriptae autographum nullum reperiri. Sed habetur in chartario Stab. saec. XIII, et autographum describitur in Krustii Hist. Limburg. II, 114; munitum autem est sigillo S. Remacli. Quare utramque chartam aliquantulo post, quum donatio voce tantum peracta minus tuta videretur, iussu Theoderici abbatis confectam existimo, errore circa tempus actae rei admissio. Plane eiusdem generis sunt chartae de concambiis quibusdam Stabulensium, in eadem Martenii Collectione ex chartario nostro publicatae. 22) Cf. Horat. Carm. I, 24, 10.

1065. omnes priores ac quosque valentes indicto die ad se conduci iubet, ut si forte inter eos idoneus reperiretur, abbatem eis praeficeret. At ille non ignaviter facturus quod iussus erat, propere aggreditur quod patri sui reverentia omiserat, utpote qui abbati nostro plurimum obesse ardebat. Parum quid quod supra praetermisimus, his inserendo repetere non incongruum duximus. Dominus abbas post eam quae sibi^a facta est iniuriam ab archipraesule, diffidens suis viribus obtinere posse contra illius potentiam et ingenium valentius omni humano conamine, admonuit Malmundarienses monachos de sibi servanda fidelitate, itemque secundum regulam sancti Benedicti de obedientia et professione. Quibus simulata perfidia spondentibus se illi omnia servare, interdixit sub Christi obtestatione, ne praeter se susciperent alium quemlibet, nec paterentur admitti alienum dum ipse adviveret. Quae qualiter servaverint, luce clarius post patuit. Credebat nempe se illis quadam simplicitate tanquam fidsimis, nec quisquam tam manifesta referre poterat de illis, quin semper velut immunes eos aestimaret huius facinoris.

23. Ergo ubi Cuonradus de adventu suo illis opinantibus²³ mandat, et apparatus sibi abunde fieri imperat, videres eos laetos festinare, discurrere, illum velut angelum Dei venientem suscipere, se ipsos sumptusque itemque alia quae usui forent, officiose impendere, ne quam offensam novus advocatus videretur incurrere. Postquam ex nomine archipraesulis obligavit sacramentis homines ecclesiae, admonuit illos de his quae in mandatis habebat, si abdicato Theoderico abbate, ei cui donati erant, vellent obedientes esse. Paucis quidem non assentientibus, pars maxima sine cunctatione profitentur se ita facturos velocius. Quae res nobis luctuose comperta, velut nox lucem ingruentibus tenebris, sic nos operuit maestitia. Quidam tamen ex nostris cum baculo patroni nostri illuc adeunt, revendicatoque loco ex nomine eius, quod irritum fuit, ab illis invisit redeunt. Comes praedictus satis indigne tulit id factum iri super se, efferatisque animis cupiebat hoc ulcisci tam super monachos, quam super laicos ecclesiae. Unde et maxima persecutio incubuit nostris, ut nec quoquam audent palam progredi, diffusis ubique locorum militaribus insidiis. Placuit ergo communi consilio fratrum venerabile corpus domini nostri Remacii exponi in medium, sicque cum eo cui fiebat iniustitia, propensius esse supplicandum. Hoc modo quaecumque dolor exigebat remedium. Iusta enim causa dolendi erat suis omnibus, proprium videlicet bonum eatenus involatum ereptum iri ab iniustis mortalibus. Eo ex tempore non defuit nobis dies noctesque 30 luctuosa decantatio: *Aspice, Domine, quia facta est ecclesiae tuae desolatio; eam quae sedet in tristitia, non est qui consoletur, nisi tui solius miseratio.*

10. Malmundarienses igitur tametsi ex nomine domini abbatis progressus eis contradiceretur, tamen uti res erat pro voto Agrippinam Coloniam proficiscuntur. Inquisiti ab archiepiscopo de sua voluntate et abbatis ordinatione, consulti referunt se magis aliunde quam 35 ex suis id velle. Quibus ad sua remissis evocatur abbas Tegenus ex coenobio Bruwiler²⁴, quem propriis privatim non sine industria facit episcopus aliena suscipere. Nam eum abbatem vere exordinat Malmundariensium, quem velut furem aliunde cogit intrare, sed non per ostium. Ergo fiducia et conductu comitis Cuonradi venientem suum abbatem suscipiunt Malmundarienses monachi, nocte videlicet qua erat celebritas Michaelis archangeli. Cui intranti tanquam ad subripiendum per noctis tenebras, illi voluntarii ad suscipiendum adhibent faces et lampadas. Nec iniustum hoc quidem fuerit, ut qui nocte latenter intraverit, velut fur fugatus rapina caruerit. Dominus abbas tunc temporis inter nos non aderat, quia post obitum ducis re consilioque destitutus, quid ageret, quo se verteret in dubium venerat. Neque enim illius similem inter mortales invenire habebat. Verum quia Godefridum, qui 45 tunc marchio erat Longobardiae, non ignorabat valere praeter ceteris potentia et dignitate, itemque apud regem et optimates posse plurimum consilio et familiaritate, ad illum recuperandi gratia se totum contulit precibusque. Is nimirum tunc affectabat in ducem praedecessoris sui succedere, cui dominus abbas Stabulensem advocacionem annuens, malebat etiam ab rege simul appetere. Enimvero, quod salva eius gratia dixerimus, in hoc minus 50 recte fecisse reprehenditur, quod in humanis auxiliis spe recuperandi nimium fidsisse dicitur; cum minime sit tuta defensio, quae per hominem posse consistere putatur.

a) que facta sibi iniuriam B2. b) Bruwiler B2. c) ante B2. d) ut B2.

23) id est, ni fallor, *expectantibus*. 24) ab a. 1053; illic ei a. 1065 Wulfhelmas successit. Mon. 88. I, 100; ab. 1072. ib. II, 216.

11. Igitur²⁵ Godefridus vir quidem potens et strenuus bonusque consilio, fide tamen ac 1065.
 veritate longe discrepabat a Friderico; quos utrosque viros egregios quoniam res obtulit in
 praesenti narratione, indignum putavimus de virtute^a et eorum moribus silentio praeterire.
 His genus, aetas, potentia prope erant aequalia, magnitudo quoque animi par et gloria; sed
 alii aliter alia. Friderice innocentia et vitae integritas inerat, cui severitas cum honestate
 reverentiam dignitatemque addiderat; rebus etiam ipsis palam dabat intelligi, quod neque
 amicitiam, neque propinquitatem generis, ad hoc nec sublimitatem regni iustitia et veritate
 unquam potiora habuerit. Ast in Godefrido ingens virtus corporis et animi, bellis militaribus-
 que exercitiis enitens, claritudinem viro parabat, in quo eloquentia aequae ac prudentia acri
 ingenio praeminebat. Verum verbis non minus quam factis sui famam nominis extendere,
 item honores dignitatesque saeculi ambire, magnum exercitum parare, bella interdum movere,
 laboribus dies noctesque invigilare, caedes, incendia praedasque bellicas facere, his omnibus
 pro re et tempore non inglorius uti habebat delectabile, qualia nunquam in altero locum in-
 venere. Huic, id est Friderico, semper pax fuit carior bellis, pacatumque reddebat prudenti
 ingenio quicquid in bella et seditiones moveri sentiebat ex adverso. Cum in altero esset ma-
 lis exitum, in isto miseris erat perfugium^b. Nunquam in eo dominus suus invenit contra-
 rium sibi aut reprehensibile, quia mentiri vel peierare^c imper illi fuit pro crimine: bonus
 esse quam videri malebat, et ideo magis gloriam assequabatur, quam minus appetebat. Fate-
 mur et^d in Godefrido fuisse artes optimas, quas tamen aliquando praepediebat cupiditas. Id
 erat in illo unum minus laudabile, quod saepe rogatus, cum posset auxilium ferre, dicebatur
 pollicitando magis differre quam prodesse, ut animadverti potest in huius textus prose-
 cutione. Cum ergo dominus abbas illum, ut diximus, adisset velut fidissimum amicum, ma-
 gnificis pollicitationibus dat satis fidere, tanquam per se quod perdidit recuperaturum; sed
 minimum profuisse in hoc rerum genere satis habemus compertum. Itaque pro hac eius sui-
 que utilitate suadet secum proficisci ad curiam, ubi pro eo spondet plurimum impendere se
 sui operam.

12. Interea dominus abbas fratres, quos tristes reliquerat, habuit revisere, veniensque
 venerandum corpus domini nostri sanctique^e Remacli invenit depositum in pavimento iam
 multos dies iacuisse. Insuper quo tristius nil audire poterat, alienum loco suo audit Mal-
 mundariensibus praesidere. Visum est ergo ipsi rectius inito consilio, ut si corpus sancti
 referretur^f in locum suum honore debito, non iccirco nobis minus deesse^g suo, cum vellet,
 auxilio. Quod et ita factum est. Post haec non inconsulte agens, se regente patientia, cum
 facile suas ulcisci posset iniurias in illo suo adversario, continuavit se magis benivolentia, et
 per quosdam seniores ex nostris mandat illi secundum haec verba: *Si iuste agis, quisquis es,*
contra me, tuimet sapientumque^h iudicio aestimandum vide. Si malum esse scis upplantatio-
nem fieri, cur in hoc reprehensibilis sedem meam alienus invasisti, quam non iure nec iudicio
unquam culpatus amisi? Ne ergo durius, cum recte possim, videar tecum agere, precor et
moneo sub Christi nominis obstestatione et sancti Benedicti regulae, ut si habes Deum aliquando
timere pro hac iniustitia, ne fraudulenter retineas aliena, sed discedens nobis relinquantur propria.
 At illo nil certi ad haec respondente, non ex voto consulti nostri rediere.

13. Post haec cum marchione Godefrido ad curiam Goslar abbas proficiscitur²⁶, ubi ille
 ducamen cum advocacione Stabulensi adeptus, magister militiae Lotharingiae denuo subli-
 matus. Dominus vero abbas de illata sibi iniustitia conquestus, privatim et publice quibuscun-
 que potest Romani imperii episcopis et ducibus non cessat rem suam notificare, quos etiam
 sibi suffragari postulat in hac sui necessitate. Multis ergo huiusmodi compassionem suscepta
 iniustum hoc esse factum proferentibus, veritatemque regi non occultandam benigne sugge-
 rentibus, decretum est tandem iudicari debere, si licitum fuisset id fieri sine causa et iudice.
 Godefridus dux admonitus legem dare iudicii, recte iudicat vicario sancti Remacli bonum
 debere restitui, quod ab eo nefas fuisset auferri. Cuius sententiae multis ex aequo assentien-
 tibus, solus ex adverso obnitens contradicit archiepiscopus. Sed ut multi tunc dixere, post
 iudicium latum contradicentem illum satis ex iusto rectoque posset evincere, si fidelis advo-

a) de v. desunt B2. b) profugium B2. c) perjurare B2. d) Fateatur in B2. e) sancti Chap. f) conferretur B2. g) an adesset? h) tuimet sapientumque B2.

25) In sequentibus imitatus est quae de Catone et ricas quoque Laureshamensis abbas ibi 2. Nov. com-
 55) Caesaro Gallustius scripsit Catil. 54. 26) Ibi per parere iussus est. Chron. Laur. I, 182.
 totum auctorem rex fuit, v. Lamb. a. 1065. Udal-

1065. tus aequae ac Fridericus retinendo ac propugnando voluisset bonum sancto solidare; nisi quod
 27 suspectum habens eum pro beneficio quod ex eo tenebat²⁷, facere dubitavit id ipsum avaritia
 1066. praepediente. Nam et tunc impleta propheta videtur, quae dicit: *Factum est iudicium et*
 1066. *iudex accepit, propterea lex subvertitur, et ad finem iudicium non perducitur.* Interpellatus ab
 omnibus qui aderant rogatur episcopus adquiescere iusto iudicio, sed ut erat vir inflexibilis a
 a sua sententia, cum aliter non posset evadere, induciis acceptis consilium differt in proxima
 curia. Ex tunc de curia in curiam induciarum semper extenditur dilatio, et domnus abbas
 vanis licet frustrat a pollicitationibus fatigaretur saepenumero, non tamen defessus quievit
 id iniustum saepe proclamando, donec respectus misericordiae proveniret ab Altissimo. Quic-
 quid preciosius videbatur in rebus ecclesiae, semper in spem recuperandi adductus profutu-
 rum sibi putat liberaliter distribuere, per amicos videlicet quos his beneficiis habebat sibi
 1066. acquirere. Rex pluris aestimans aerarium, captus est ipse avaritia, expetit in partem suam
 ex his cedere aliqua. Erat commutationis indicta vicissitudo, ut si quantitas pecuniae regis
 inferretur aerario, statim boni quod subtractum erat, absoluta fieret redemptio. Sed expo-
 liato templo, et his quae supererant sublatis, hic cumulus malorum nostris accessit infortu-
 nis; nam irrita nobis mansit promissio imperialis.

14. Eodem anno Aquisgrani celebratur regalis curia, quo tempore agebatur quadagesi-
 malis parsimoniae observantia. Domnus abbas annuente rege placitum acceperat illic adesse,
 in propatulo locuturus tam de sua quam de^a sanctuarii rectitudine. Rex enim de his quibus^b
 res erat in dubio se iuste facturum promiserat, si praeceptis et privilegiis praedecessorum²⁸
 posset infectum iri quod fecerat; sed id iterum frustra fuit. Nam animo episcopi male fixa sen-
 tentia minime avelli potuit, immo ipsius regis animum, quem possidebat velut quoddam man-
 28 cipium, pravo ingenio a recti sententia deduxit²⁸. Effecerat insuper apud eundem de cetero
 nil profuturum huiusmodi clamorem. Quod ut nobis compertum est ita evenisse, visum est
 communi consilio fratrum corpus patroni nostri Remacii illic deportari debere, ut eo prae-
 sente vel sic compuncti vererentur adversarii bonum eius iniuste retinere. Itaque delatum
 est ad locum, eius quondam dyocesis, non sine dolore et gemitu, prosequente non parvo
 eiusdem familiae comitatu. Ubi Malmundarienses de sacri corporis evocatione percipiunt,
 statim cum celeritate archiepiscopo id intimare non differunt, obsecrantes eum e contra tene-
 re sui constantiam, fidemque quam cum eis firmaverat non facere irritam. Qua de causa³⁰
 ille rege adito, ex eius nomine domnum abbatem constrinxerat gravis necessitatis articulo,
 quod nisi vetaret nos propius accedere, dono regio haberet ex toto carera. Venit ergo quasi
 sic facturus tristis et maerens nobis obvius, sed eum super hac re minime audivimus. Con-
 tinuo enim illo invito seque infelicem proclamando prosilimus, apprehensoque lipsano sancti,
 oppidum Aquense intramus. Audires luctum et vociferationes quales nunquam fuerint nostris³⁵
 temporibus, qualibusque lacrimis nisi peccata praepedientibus etiam ipsum caelum petere^c
 non diffideremus. Sed his motus non est a sua sententia Agrippinensis ille, immo quia secus
 processit quam voluerat, dicitur dedisse operam contradictionis. Nam debitum honorem,
 quem decebat patronum totius Galliae, exhibere prohibuit a clericis ipsius quondam parro-
 chiae. Cuius venerando corpori exequias incessanter celebrant angeli, cuiusque anima gau-
 dium possidet paradysi: hunc iniuriando velut sui similem unum ex infimis mortalibus repe-
 lere praesumpsit a suis conspectibus.

15. Continuato ergo planctu et lamentatione, iniustitiam hanc proclamantibus in domo
 29 Dei genitricis, missus a rege Spirensis episcopus²⁹ causam requirit proclamationis. Paucis
 pro re auditis, nichilque certi ab eo cognito, nos quibus pro muro erat animus fidens in Do-
 45 mino, ascendentes palatium ad usque regias fores^d procedimus; ubi pauci intro admissi cum
 baculo nostri domini flentes coram assistimus. Rex nichil dat responsi, sedens velut mutus
 et attonitus, sed eius vice pro voto respondet archiepiscopus, nil iniustum dando proprium
 fecisse dominum suum, nec se recipiendo quicquam peccasse in sanctum nostrum; quibus
 respondentibus hoc posse animadverti ex praeceptis et privilegiis maiorum, si licitum fuisset
 id fieri, dilatum est in crastinum id diligenter examinari. Populis autem, quibus videbatur
 nil satis esse factum, adhuc proclamantibus, desuper proterve inclamat ille Spirensis episco-
 50

a) deest B2. b) rebus B2. c) patere B2. d) foras B2.

27) sc. Annone, v. infra c. 15. et Ann. Altah. a. 1051. 28) Pulso Adalberto tunc Anno sine semulo
 dominabatur. 29) Einhardus.

pus: *Efferte hinc, ait, glebam vestram, cum importunis clamoribus, quos indecens est pati dominum meum cum suis fidelibus.* Quod infame dictum graviter quidem tulimus, sed persuadente Godefrido duce, ne quid mali in nos fieri post doleremus, in ecclesiam sanctae Aldegundis, quae nostri iuris erat, sacrum corpus observandum delulimus. At ille Coloniensis veritus posse superari praemissa auctoritate, vel etiam iussu regio, tergiversationem faciens festinus abit ex palatio. duci Godefrido committens vices suas pro se satis agere super eius fidei sacramento. Postero mane velut iam fisi eo potuendi quod differabatur, palatium repetimus, nam sero ad balneas rex, pro quibus petebatur, omnia se facturum erat pollicitus; sed nefas illi fuerit, pro quo nos fefelisse criminis arguitur. Ducem Godefridum multis aggressum precibus prolocutorem nostri se pollicitantem, ad illum praemittimus. In eo solo una omnium pendebat fiducia, quasi ex animo nobis tunc adesset * impensa sui opera. Sed secus id processit, quam da illo a nobis credi debuit. Eo enim in tempore omnes interdum principes expetentes et iudices verba ad gratiam loquentes, promissionibus omnino fidem non facere, quasi quaedam invaserat tabes. Recitatis ergo inpraesentiarum praeceptis imperatorum ipsiusque genitoris³⁰, non fuit quicquam contradicere obniti volentibus adversariis. Dum ergo id esset eo deductum dictante iustitia, ut recte facere cogere rex auctoritate suimet atque paterna, dux intercepto consilium huiusmodi dicens, se fidei gratia nullo modo posse perpeti domino suo absentem vim ullam fieri. Sic induciis acceptis ubi adesset episcopus in aliam curiam, dies illa frustrata omnium spe nobis adauxit tristitiam. Videres iterum cum sancto corpore clamores fletusque tales fieri, qualibus putarem ab ipso throno divinitatis ipsam misericordiam compati, nisi peccatis exigentibus compleri videretur illa prophetae vaticinatio, oppositam esse nubem ne nostra transiret oratio. Sed tribulatis corde nondum venerat tempus miserendi, reservabatur enim ex divina providentia tempore oportuni maiori gloriae confessoris Christi. Qui viderant nos venire cum tristitia, dolebant tristiores redire. ad propria, cum adversariis nostris ex voto veniret laetitia. Verebamur praeterea velut inquietando iniuriam fecisse tanto sacerdoti, ne forte propter nos ab iniustis mortalibus in contemptu veniens, tanto habitus esset neglectui. Sed impie agere in electis Dei impune non cedit, ut sequens tempus etiam in hoc declaravit.

16. Necdum annus in se revolutus tranzierat, cum de his iudicium Dei * agitari iam coeperat; rex apud Frideslarensis oppidum morabatur, ubi gravis infirmitatis apprehensus molestia cruciabat³¹: qui morbo invalescente in secretioribus locis naturae, per singula momenta clamabat exanimari³², nimia pressus doloris gravedine. Suggestum est a fidelibus ob iniustitiam sancto Remacleo illatam id illi non immerito contigisse, divinam potentiam sui confessoris iniuriam ulcisci in eo coepisse: porro si vellet hoc evadere iudicium, quod iniuste subtraxerat sancto reddere non differret eius hereditarium. Ille ut libens sed tamen astrictus necessitatis articulo, adhibitis fideiussoribus Maguntino³³ et Frideslarensi³⁴ episcopis ac duce Egberto * bonum hoc committit eorum fidei sacramento, ut item eo recepto ab archipraesule qui tunc aberat, manu fidei sancto restituerent, cui abstraxerat. Evocatur iterum dominus abbas ad curiam, fideiussores deliberationem fidei manus suae fieri dant operam, sed archiepiscopus scire recusat huius deliberationis conventionem habitam, illis aliisque fidelibus nitentibus eum hoc modo persuadere: non sine Dei iudicio id actum fuisse, tam salubre consilium non rennui debere, quo remedium sanitasque domino suo videretur provenisse. Ille ut anguis lubricus ad latebras tendit, perspectoque aditu quo trilingue caput efferat, inducias petit. Nam qua nescio conditione inter se habita nil erat tam difficile, quod illi auderet rex licet ingrato abnuere. Sic et hac vice ad augendam nostrorum omnium miseriam, obfirmavit ille in nos sui constantiam. Etenim non multo post tempore visitatur et ipse plaga non dissimili in occultioribus item naturae. Torquebatur aeger non immerito doloris angustia, sed durabat animo male fixa sententia. Cumque de vita desperet de re nostra moneretur ab amicis — nam et falso rumore iam auditum erat apud nos de eius exequiis — dicitur pollicitus fuisse se facturum omne quod iustum erat fieri, de bono videlicet confessoris Christi. Sed

a) adesse B2. b) viderunt B2. c) deest B2. d) examinari B2. e) Engliberto Chap.

30) d. Nonis Jun. 1040. Mart. Coll. II, 59. 31) Cf. rhaburgensis episcopi dignitas episcopalis sine dioec. Lamb. 1066. 32) Sigifrido. 33) Appellat Frideslarensis mansisse videtur, qua anteriore tempore abbas ep. teste Pontificali Gundechari SS. VII, 249. c. a. 1066 tes saepe usi sunt. Egbertum ducem notissimum obiit. Abbat illius coenobii ex ruina proximi Ba- illum regis patrualem esse, nullus dubito.

1068. quomodo sperabatur ad voluntatem eius id posse fieri, non ita dispositum erat ex sententia Altissimi, qui sine illo mirabili id habebat operari.

Apr. 15. 17. Archiepiscopus Trevirorum³⁴ obierat, ipse³⁵ praepositum suum eius loco substituerat. Pro qua re a Trevirensibus iustas odii causas sibi conciverat, quia spreta eorum electione suam^a invitis proposuerat. Iubetur ille magniloquus Spirensis episcopus conductum^b praebere novo archipraesuli, ut ipse etiam divino actus iudicio crimen infamiae experiretur³⁶ in se vindicari. Devenit in villam Biettemburghe³⁷ non parvus utrorumque episcoporum³⁸ Mai. 18. comitatus, quibus erat abunde suppellectilium copiosus apparatus. Cunque dormitum esset, ecce advocatus Trevirorum Theodericus comes³⁹ cum hostili manu irruit, omnia vastat et diripit, ipsum novitium pontificem inhumane tractans in vincula conicit; Spirensis autem¹⁰ episcopus in ecclesiam secus altaris se propiciens delituerat, qui requisitus inventusque, non inmeritas solvit poenas, ob vicissitudinem quam sancto irrogaverat, dum glebam nostram efferi tumidus proclamaverat. Nam colaphizatus et propulsus a sanctuario, velut canis inmundus abstrahitur, et ut erat intectus nudisque pedibus vili iumento impositus, sic ad sua redire praecipitur. Nec tamen ista sufficiunt eius iudicio qui per prophetam loquitur: *Mihi* 15 *vindicta, et a me erit retributio*. Denique pro his quae sibi non ex sententia obtigerant, dolore et tristitia confectus plurimum, vita excessit infra illius anni circulum³⁸. Quid illi de suo fecerint episcopo, hic nunc persequi non vacat; quantum ad nos attinet, de his satis dixisse sufficiat. Attamen ad malum hoc illi a Deo in futuro non reputetur, propter quem tantum crimen tamque nefandum homicidium perpetrari potuisse creditur. Sed iam ad nar- 20 rationis seriem redeamus.

Dec. 18. Exacto tempore induciarum quas acceperat archiepiscopus, domnus abbas ad curiam redit in ipsis natalitiis diebus. Erat in ipsa celebritate rex apud Bavenbergam civitatem⁴⁰, ubi coram eo et optimatibus eius, non insolito repetit proclamationis suae mentionem. Sed obstinato corde etiam tunc renuente archiepiscopo, totus paene conventus curialium domno²⁵ Christi confessori, nisi quod in dubio erat, ne id faceret praeter eam quam suspectam habebat voluntatem episcopi. Nam antehac infra ipsum annum, cum ~~apud nos~~ esset cum regina⁴⁰, bonum hoc ipsi sancto Remaclo per baculum ipsius reddiderat, cum etiam sacrum lipsanum expositum hac de causa in medio, ipse revehens in loco eius condignis laudibus relocaverat.³⁰ Nos testes sumus qui audivimus et vidimus hoc fieri, quamvis postea timore pontificis nefas illi fuerit hoc inficiari. Attamen nunc animadvertens abbas tam eius benivolentiam quam ipsius optimatum, aggressus est eum deprecari, ut salva eius gratia, tametsi nollet episcopus, liceret ei revendicare locum in ius proprium. His iustis petitionibus rege non rennente, immo cunctis assentientibus id iustum fieri debere, domnus abbas Malmundarium rediit, ac ne illud³⁵ frustra videretur per se revendicare, per ipsius praesens corpus, cuius praedium erat hereditarium, maxime id facere decrevit. Nos non inviti statim illo maturavimus, sed viae nostrae contradictores illos invenimus. Ut enim auditum est apud illos de nostro adventu cum sancto corpore, videres omnium rerum dubios trepidare, exangues pallescere, ac ne quasi vinculo debitaе servitutis astringerentur, totis nisibus elaborare. Nam pudor erat eos dici, quod⁴⁰ tamen diffiteri non poterant, servos sancti Remaclo, cuius revera ipsi^a beneficiis et opitulationibus^d vivebant ingrati. Monachi laicos, laici monachos in hoc cohortabantur^e se invicem, ut domno abbati, qui aderat, contradicerent venerandi corporis susceptionem, aut si invitis eis per vim inferretur, ipsi de contra monasterium vel locum egrederentur. Quibus abbas cognitis minis^f, nunc blanditiis tum terroribus repressit contumaciam servilis^g audaciae, ut tandem acquiescerent sine offensa dominum suum suscipere. Cum ergo domnus abbas ad praesens celebraret mysterium humanae redemptionis, ad laudes Deo nobiscum referendas nec unus quidem eorum interfuit missarum sollemnis; adhuc enim fidentes de potentia episcopi et suffragatione praesumebant, quia id eius non esse voluntatis non ignorabant. Sic

^a) suis B2. ^b) Biettemburg B2. ^c) ipse B2. ^d) opitulationibus B2. ^e) cohortabantur B2. ^f) ita scri- 50
bendum putavi; ruius B2. ^g) deest B2.

³⁴) Eberhardus. ³⁵) sc. Anno Canonem; cf. v. Hessen I, 64. ³⁶) Bertholdus Spiraе fuisse dicit, sed Ann. Alth. Ratishonae, et secundum Ann. Aug. ante purificationem Augustam venit. ⁴⁰) Bertha, quam mense julio Triburiae duxerat. 55
Lamb. h. a. ³⁷) nunc Bittburg, media inter Treviros et Prumiam. ³⁸) De eius, qui etiam viceminus vocatur, munere v. Honth. I, 341. ³⁹) 1067. Febr. 23. Epitaphium v. in Winkelmannii Besch.

loco revendica revocatisque abbas hominibus ecclesiae sub suo sacramento, itemque monachis licet infidis sub regulari instituto, Stabulaus rediit nichil adversi suspiciens illos mori de cetero.

19. Ipse paucos infra dies Romam petiit, ecclesiaeque nostrae privilegia auctoritate apostolica innovaturus Alexandrum papam Romanorum adiit. Illic pro se, pro loco, pro adversis casibus, itemque pro iniustitiis, quas sancto Remacle sibi intulerat Agrippinae Coloniae episcopus, satis pro tempore causam prosecutus, gratam admodum consolationem invenit ab illo et a rei publicae consulibus⁴¹. Nam ipse papa relectis praedecessorum suorum decretis⁴², non mediocriter agnoscit archiepiscopis, miratur tam sapientis viri deceptam prudentiam tam inconsulte potuisse desperare in his. Itaque tam rogatu domini abbas, quam pro eo quod sollicitudinem de omnibus utpote universalis pastor gerere habebat, ex auctoritate Petri apostoli in suis scriptis illi denunciavit, ut ne quandoque pro his iuste dampnari habeat, ulterius alienis, quae sui iuris non erant, vim inferre timeat. *Multa, inquit, ex te bona opera ad sedem usque domini mei Petri delata cognovimus, quae velut quadam nube michi obfuscati videntur his tuis praesumptionibus. Non ergo eget Deus offerri sibi quid ex iniustitia, quia sic fiunt et victimae ex rapina, quomodo si nocet quis filium in patris praesentia, ac ne dando videaris offendere Petrum, relinque quod sancto illi est proprium, cuius vicaria vice abbas Theodericus nostrum implorat iudicium. Horum exemplar ab ipsius legato cum accepisset archiepiscopus, non magis quam adamans ferro emollitur eius animus. Nam cum Romam iter ageret abbas, necdum excesserat patria, cum Malmundarienses de his quae erga se et locum acta sunt, illi mandaverant omnia. Et quia ipse non erat tunc in provincia, dicuntur Gerlasio procuratori eius dedisse praemia, ut ex ipsius nomine cito revindicaretur locus vice contraria. At tum^d his ille cogitavit, animi sui constantia retinens iracundiam, veniebat de loco Sarevelt⁴³ quo tunc morabatur, quasi adversus locum nostrum sui vindicta⁴⁴ turis iniuriam. Ferebatur etiam tunc decrevisse firmari castrum in eisdem Malmundarii munitionibus, quas sibi contrarias ante firmaverat dum adviveret dux Fridericus. Sed ne id faceret dissuasus amicorum consiliis, alia via parat ulcisci suam iniuriam adversis iniuriis.*

20. Igitur Gerlasius Malmundarium iterato invadens ex nomine pontificis revendicat, non veritus manum inexpertam possidentis ipsum locum⁴⁴, quem protegendum adhuc ex toto non reliquerat. Neque enim, ut nunc palam est, quis unquam illi auferre poterit, nisi quod abijt pro peccatis inhabitantium ipse primum, ut Hieremias ait^e, hereditatem suam ultra non curans reliquerit. Ac non ideo toties calumpniando, toties remancipando^f manum alienam super se patiebatur, quasi invalida manus eius ad defensionem illam deficere videretur, sed volens in adversis corripere servos suos ad tempus, quos videbat ex sompnoletia^g labi in deterius, praevidebat oportunitatem tempore recedentes etiam adverso humero ad se retrahere^h beneficiis et mirabilibus. Vix patrias his pro quibus venerat miles temerarius, monachis etiam non minus quam laicis, utpote in quorum arbitrio res huiusmodi pendebat, relapsis ex voto sub alienis ditionibus, difficile morasⁱ in redeundo patiebatur fugiens fure properantius. Nam rumor exierat tanquam ex nostris partibus multum exercitum supervenire, quo terrore perculsi per fugam delitescendo se invicem adeo debilitavere, ut equis deficientibus ad sua quisque vix posset proripere.

21. Interea dominus abbas reversus de sede apostolica nil certi ad nos retulit praeter auctorizata privilegia; nam et epistolam illam, cuius exemplar penes se habet, quam dicebant ab apostolico missam esse¹ archiepiscopo, nil profuisse persensimus rerum nostrarum utilitati. Post aec archiepiscopus Cuonradum comitem suosque familiares de sui fidelitate admonet, ut in abbatem eiusque fideles suas ulcisci iniurias operam dent. Sed cognitam inter abbatem et comitem graviter ferebat amicitiae conventionem, infidelitatis arguens suum militem, quod iniussu suo inimicis suis communicans non satis ageret pro se vicissitudinem.

a) I. inab. B2. b) genere B2. c) deest B2. d) tamen B2. e) Hieremias aut B2. f) t. r. desunt B2. g) sententia labi interius B2. h) trahere B2. i) moras B2. k) quem B2. l) deest B2.

41) Cf. infra c. 22. 42) Gregorius V, Silvestri II et Leonis IX bullas edidit Marone, quas contra a. 990 Ravengerus successerit. Cf. supra p. 306, 10. Roderici oblectiones l. l. p. 101 defendit. Privilegium a Gregorio V a. 996 concessi autographum non habetur, sed copia coeva servatur in tabulario regio Dusseldorf. Admodum mirum est, abbatem in eo vocari Werinfridum, quam huic iam a. 990 Ravengerus successerit. Cf. supra p. 306, 10. 43) Ita pro Sarevelt, quod a. 1057 a Richiza regina acceperat, etiam in privilegio Ottonis IV. a. 1198 scriptum est; v. Lecomblet Urkundenb. I, 123. 392. 44) scilicet Remacle, quam non expertus erat.

Quare advocacionem Malmundariensem ex nomine suo vice illius vicaria commendat acri aequae viro, Fredeloni, ut oportunitate acriorque insisteret loci illius defensionem. At ille accepta potestate, tanquam maiorem adepturus ob hoc gratiam aut praemium, toto adnata cum suis invigilat dies noctesque ad huiusmodi negotium. Maxima iterum nostris incumbit persecutio, adeo ut servos se esse sancti Remacii, non nisi discrimen passuris libera esset professio. Unde et quosdam ex melioribus ecclesiae dirae captionis pergravavit infestatio. Sed sic valeant omnes volentes in nos insurgere, quo modo ille gaudere habet cum suis ob hoc pulchrum facinus in sanctum Dei surrexisse. Nam defluxisse liquet hunc de bona fama ad infamiam, itemque ex magna opulentia ad inopiam. Praeterea suorum quandam intolerabilis audaciae nomine Gerardum, qui ad caedes et incendia non minus quam ad praedas et latrocinia promptior efficaciorque in nostros efferebatur, velut animal rabidum, divino potius quam humano iudicio constat pessumdatum.

1068. 22. Post haec episcopus non diffidens suis viribus, tanquam austeritate sua devictis omnibus — nam et regem adquiescere fecerat, ne de hac re se interpellaret ulterius — Romam parat profectorem⁴⁵, quasi ab apostolico recepturus super hoc bono privilegii auctoritatem. Dominus abbas satis utiliter necessarique consultus a suis fidelibus, decernit illo pariter adesse, auctoritate videlicet maiorum contradictionem illi facere. At ille regia legatione functus, ibat potens per Italiam quasi perfecturus regis negotium, sed longe aliter ac ratus erat, ea res cessit in dubium. Ventum est ergo ad beati Petri confessionem, sed abbas praeveniens, eisdem quos ante adierat, eandem repetit proclamationem, de qua re saepe consultus a domino apostolico, adveniendi episcopo in satisfactionem se exhibens, humiliat coram ipsius scilicet altari, cuius devotionis gratia veniebat. Sed pro nefas! neque timore nec amore dulcissimi Petri dolentem consolari, humiliatumque non respexisse dignatus dicitur, immo cum ea pertinacia ad celebrationem divinatorum sacramentorum progreditur. Rursus inter ipsa sacramenta quae celebrat, abbas efflagitans se miserari humiliat, sed neque sic a sua sententia pertinax animus discrepat. Ipse ut iussus erat si non impetraret, ad sedem apostolicam revertitur. Papa cum suis non magni pendens illius religionem, hanc impietatem execratur. Uterque ergo apud Lateranas ex eius praecepto ad publicam audientiam invitatur; habebat praeterea apostolicus in archiepiscopum iustam causam iudicii, quod suo iniussu communicaverit aemulo suo Parmensi videlicet episcopo, quem anathematis perhibebant subiaceret iudicio. Igitur ex senatus consultu iubetur ob hoc arceri a conspectu papae totiusque Romani concilii, nisi publica satisfactione purgaret offensam, quam commiserat contra ius honoremque vicarii Petri apostoli. Pro qua re ille consultus, pro delicto conductu marchisae Beatricis nudis pedibus procedit in publicum, postque satisfactionem data indulgentia suscipitur in consortium. Illic dominus abbas coram Romanae ecclesiae iudicibus ac rei publicae consulibus⁴⁶ exponit omnia quibus ille tenebatur obnoxius, omnem videlicet supplantationis consequentiam, praeterea contra fas usurpando bonum sancti Remacii factam ab eo iniustitiam, postremo tam praesentis papae quam antecessorum auctoritatem decretorum violatam. Quibus ille ex conscientia tanquam reus facti confusus oppallet^b, ac maxime omnibus in conventu illo id iniustum proclamantibus. Pauca ex industria locutus, satis pro se ad praesens respondet, legato regis Romanorum per dedecus inferre vim ullam non debere; praeterea ut concessa sibi dono regio perderet, non ideo se illic advenisse. Cum ergo rogaretur a papa, ut amore beati Petri sui que in illo iustam humanitatem faceret, spondet se omnino facturum, dum in patria coram rege uterque veniret. Igitur post haec et alia quam plurima discessum est ab utrisque de Italia. Attamen nil horum obtinuit episcopus, quarum maxime rerum ierat gratia. Reversus in patria, non solum quae promiserat facit irrita, verum et ipsum regem despectum aiebat in sua iniuria, ut in abbatem illius animum gravi permutaret inimicitia. Sed de diversis partium studiis, itemque de abbatis nostri laboribus maximis, postremo de qualitate totius adversitatis, si singillatim disserere velimus, tempus quam res nos deficiet maturius⁴⁷. Quamobrem his finem facere, quae maeroris plena videntur, tanquam earum rerum taedio fessis animo libeat; ad ea vero quae gaudii sunt et laetitiae, propensius accingi non pigeat.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

a) ad B 2. b) expallet Ch.

45) cf. Ann. Anah. a. 1068. Mox iterum Romam profectus, rediit 3. Id. Maias a. 1070. V. Ann. I, 33. Lamb. 1070. 46) Eisdem c. 19. commemorat. Scilicet ubique antiquitatis nomina affert; sic decuriones, rem publicam, magistratus, senatum, magistrum militiae habuimus. 47) Cf. Cl. pro S. Rosc. Amer. c. 32.

INCIPIIT PROLOGUS LIBRI SECUNDI.

In lexi prioris operis de adversis casibus, qui nobis obtigerunt, tristem admodum explemus historiam, exercitium vero sequentis operis ex acutis rebus, quas ad glorificationem sui confessoris a Deo successerunt, iam nunc percurrat pariter apostolorum ex resurrectione laetitiam. Quemadmodum enim illis tristibus de magistri sui morte gaudere contigerat in ipsius resurrectione, nihil nobis minus aequè tristibus, et tam quinquennio et eo amplius affectis, provenisse quodammodo gaudemus ipso eodemque tempore in confessoris sui tam admiranda glorificatione. Tu vero, noster domine Theoderice abbatum reverentissime, laetioribus videndum animis accipe et hoc opusculum, inculto quidem stilo ex arca nostri ingenii prolatum, sed tuo maturiori sensu examinando corrigendum. Petimus ergo tua corroborari auctoritate, priusquam in publicas aures diffundatur incorrecta garrulitate.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. Quod in progressu versus Legiam baiuli corporis sancti Remacli conquerebantur, posteriores se trahi a praecedentibus, praecedentes se impelli a posterioribus.
2. De reliquiis sancti Symetrii, et quod per noctem in aere via ostensa sit ab oratorio Stabulensi usque ad domum sancti Lamberti.
3. Leodicensis episcopus corpori sancto obvius procedit, et cum clero omnique populo honorifice suscipit.
4. Regem de iniustitia poenitet, episcopus Vercellensis super hoc archipraesulem monet, ille negat constanter.
5. Fratres pedibus suis prostratos ad Sanctum Iohannem in Insula archipraesul dimittit sub responsione incerta.
6. Ad Deum intentu supplicatio, et clericorum ac laicorum intuitum pia compassio.
7. Scribitur sancti cum sonitu ab altari sublevar, et inde consolatio plurima cernentibus datur.
8. Regem super prandium fratres circumveniunt; Bavebergensis episcopus iustitiam protelat in crastinum.
9. Corpus sancti inpraesentiarum offerunt super mensam, et de inducitis conquerebuntur peccant iustitiam.
10. Regem et episcopum a mensa exilientes insecuti fratres a palatio sunt prohibiti, et relinquo corpore super mensam, fabrica ipsa solo cecidit.
11. Tibia Guntheruli oppressa et contrita resolidatur, et usque ad fores regis perducitur.
12. Cavea mulier ibidem illuminatur.
13. Regem perturbatum episcopus obiurgat, referri corpus ad sanctuarium imperat, et tandem missis cubiculariis id fuit frustra, quoniam velut saxum immobile perdurat.
14. Episcopus hanc omnia fantastice accipiens, corpus sancti e medio auferri iubet, sed missi revertuntur inanes, pecuniam pro hoc ipso offerentes.
15. Rex episcopum Leodicensem et cancellarium suum ad fratres mittit, et parum profecit.
16. Abbas ipse ad satisfaciendum regi cum Ultraiectensi episcopo venit ad vesperum, quo discendente in vacuum, nocturnas exebias fratres ibidem peragunt.
17. De duobus caecis assidentibus unus est ibi inspirato illuminatus.
18. De columba de scrinio progredi a guttibusdam visa.
19. De loculario inter exebias de casibus ipsa cantilenas protrahente, et de rege auscultante, et in lanels et nudis pedibus pernactante.
20. Mane facto sacrum corpus communi consilio ad sanctuarium revehitur.
21. A regis fratribus cruciatus et poenas parantur, et Bavebergensi episcopo corpus sancti destinatur.
22. Concussione non modica in templo facta, scribitur sancti cubito sublevar in aera, et episcopus Cameracensis orana in cripta, divina et sanctorum perlustratur praesentia.
23. Ad esemplum commemorantur dieta sanctorum.
24. Mulier nimium contracta ante sanctum deportata statim est sanata, et ad hoc confluentem populo impletur ecclesia.

a) Quid B2. b) s. a. R. deumi B2. c) conquerebantur B2. d) conquerebunt B2. e) intralactense B2.

25. *Campana maxima sonitum dat nullo impellente; multitudo languentium dicto citius restituntur sanitati pristinae.*
26. *Contractus quidam in cripta episcopo Cameracensi praesente erigitur, et alter debilior ceteris a duobus cubiculariis delatus coram omni populo sospitati redditur.*
27. *Dum pro his in dubio pendet animus regis et archiepiscopi, quidam in praesentia ipsorum desert baculum paralytici curati, sub attestatione capitis sui.*
28. *Cameracensis episcopus utrisque visa denunciat, et regi exterrito archiepiscopus bonum restituit per baculum quem manu tenebat.*
29. *Rex vi suorum irrumpens in ecclesia, accepto baculo sancti bonum reddit, satisfactione humiliter facta. Contractus quidam erigitur eadem hora.*
30. *Relatio quare Aquisgrani quondam deportatus nil simile fecerit, sed hic in sua sede pontificali.*
31. *De matrona quadam ipsius urbis orbata et lumini pristino restaurata.*
32. *De caeca nata et visui condonata.*
33. *De misero strumam habente in capite et sanato.*
34. *De puella septenne paralytica et sanata.*
35. *De clerico distortis pedibus ab ortu et sanato.*
36. *Altero mane factum consilium agitur, ut glorificatum corpus ad locum suum referatur.*
37. *De statione cis Mosam facta, et de puerorum scholarum laude nominatissima, et de ipsius loci traditione a possessoribus sancto firmata.*
38. *Ad propria laeta regressio, Mahmundarii revindicatio, et postero mane Stabulaus tendentibus aviculae ignotae super scrinium sancti sessio, et ossium sanctorum suo loco repositio.*

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

1071. 1. Regalis curia condita erat Legiae celebrari, dominicae videlicet resurrectionis ad-
 41 veniente tempore sollempni⁴⁷. Illic omnes qui habebant causam iudicii, iussi sunt convenire de singulis partibus Romani imperii, inter quos etiam noster coenobialis pater Theodericus aderat, cui rex de dampno ecclesiae placitum illo indixerat, ut si ullo modo flectere posset Annonem archiepiscopum, qui sibi Malmundarium, quod sancti Remacii iuris est, cum omnibus appenditiis suis usurpaverat, ipse luberet et laboraret reddi quod abstulerat. Prae-
 dictus quoque pater noster pro eo quod in vanum plurima dederat de ecclesiae thesauris, tandem affectus taedio et diffidens omnibus humanis auxiliis, licet sero seniorum nostrorum adiecit consiliis, quibus placuit ad eandem curiam corpus deferri eiusdem sancti Remacii nostri protectoris, in qua villa quondam ipse praesuit iure pontificalis honoris. Quo consensu voti compotes facti, quod conceperant ad effectum, providentia Dei suffulti, perducere ad
 Mai. 5. maturabant. Sed aliquantulum nostra protectione tardante, dominus abbas pridie praecesserat, nosque digne tractato sacro corpore sequi mandaverat. Quapropter in exitu nostro cum
 Mai. 6. progredierentur celerius anteriores baluli sacri corporis, quam sequentes possent ferre labores itineris, conquerebantur posteriores se trahi a praecedentibus, itemque praecedentes se impelli a posterioribus. Ductis namque divino impulsu sacris reliquiis, prohibiti sunt por-
 40 tantes immorari vestigiis. Unde non dubitabatur sanctus Remacius sanctum Lambertum velle visitare, cui pridem in carne factus est ipse refugium singulare; ut quomodo tunc alter alteri compassus est in persecutione, ita nunc alter alteri subveniret in redimenda possessione. Quippe satis evidenter ostendit eorum subsequuta coniunctio, quam pia coniunctionem illam praecederet intentio. Ex eorum denique sacratissima societate corporum nobis quidem in-
 45 comparabile gaudium, infirmis autem et debilibus provenit salubre suffragium. Verum haec alias.

2. Cum autem venissemus in villam nostri iuris Lovineias⁴⁸ nomine, sancti martyris Symetrii a Laderacho⁴⁹ nobis obviam delatas reliquias suscepimus honorifice, quae non

a) struma B 2. b) haec in A, nullo interposito, excipiunt prologum libri I. c) in A et B 2. magister Ch. d) item B 2. 50

47) v. praefationem p. 435. 48) quae hodie Lou- S. Symetrii ibi constructae mentio fit in Mirac. S. eigne audit, media inter Stabulaus et Leodium, ut Remacii II. 8. ap. Surium V, p. 35. Corpus san- videtur Io. Valido. 49) villae huius, 2 millaria a cium Babolenus abbas, Remacii successor, Roma Stabulaus distantis, postea Lierneve dictae, et ecclesiae attulisse fertur, v. Acta SS. Mall VI, 361.

frustra in nostrum adiutorium simul delatae sunt Leodium cum sacro patroni corpore, sine dubio adacta omnium spe ex utrorumque digna praesentia profuturae nobis Dei misericordiae. Nobis igitur illa nocte in villa eadem cum sacris reliquiis quiescentibus, hora matutinorum ostensum est Leodii quibusdam signum mirabile, sanctum Remaclum eo deferendum nescientibus. Videbatur ab oratorio Stabulensi usque ad domum sancti Lamberti quasi quaedam via lucida splendifero tractu in aere praetendi*. Cuius rei species quid portenderet dum videntes mirarentur, ilico tanti hospitis adventu solvebantur, cui rem visam procul dubio servire fatebantur. Nos quoque primo gallorum cantu surgentes de loco in quo quievimus, difficultatem viae sine labore et impedimento faciles gaudentesque peregrimus. Nec deerant inter eundum⁵ laudes Domini pro posse et nosse comitantis populi. Non longe tamen ab urbe praestolabamur nuntium praemisum ad dominum abbatem, qui reversus nuntiat praeter spem fidemque procedendi fieri contradictionem, nec audere dominum antistitem nostrum Theodinum venerabile corpus sancti ut dignum erat suscipere, quia timebat id indignanti metropolitano displicere. Nos, tametsi res in dubio pendere videbatur, tamen diffidentes propteranter illo progredimur.

3. Interea episcopum adeunt, iniuriam sancti grave ferentes, archidiaconi ac de domo quique sanum sapientes clerici, protestantes praeter aequum bonumque id fieri: consulere debere non minus sibi, quam etiam totius urbis saluti, ut tantus pastor quondam eorum mirificus ac inter praecipuos Galliae sanctos famosus, honorifice ut decebat susciperetur cum Dei laudibus. Item ipsi adeuntes archiepiscopum, ad consensum flectere nitebantur eius animum. Qui licet alias aliter sentiret, in hoc tamen ne tam iustae cunctorum voluntati contraire videretur, praebuit assensum. Illico parat se ad procedendum cum omni clero suo dominus noster episcopus, metropolitano remanente in palatio cum sibi consentientibus. Fiebat interea maxima nobis impressio undique cum laude Dei populi occurrentibus²⁵, in qua nec modice quidem laedebatur quisquam ex convenientibus, cum multi vi substernerentur⁴ impellentium pedibus. In quo conventu, quis abstinere potuit a lacrimis, cum unus ex militia caelestis imperatoris, iam diu palmam obtinens perhennis gloriae et immortalitatis, expectandae iustitiae causa videretur adire curiam hominis regis? Maxime clericorum super hoc erat iusta consideratio, quorum corda ad lacrimas compunxerat de tanta iniustitia pia compassio, itemque de humilitione³⁰ tanti confessoris non sine pavore digna admiratio. Ceterum dominus noster episcopus, licet ab initio huius mali satis pro tempore re et consilio sese impenderit, nunc tamen cum optimis suis clericis, cum ducibus et praesentibus coepiscopis id annitendo totum biddum impensis peragit, quatinus regem et archipraesulem utrosque huius facti reos ab incepti sententia deduceret.

35 4. Admodum quoque poenitebat regem in eas manus hoc bonum tradidisse, a quibus cum vellet non praeter iniuriam poterat retrahere; quem etiam susurrabant parem esse in crimine propter lapsus imperialis potentiae. Nam ipse archiepiscopus eo inflexibilem affirmaverat animum, ut si quando de hac re consuleretur, displiceret ei cum auctore omne consilium. Episcopus Vercellensis⁵⁰ quasi familiarior, rogaturus de hac re illum adiit, ac ei 40 persuadere cupiens haec auribus eius humillime suggerit: Si iustis, inquit, consiliis, domne¹ archipraesul, acquiesceres, tuaeque saluti rite consuleres, iustissimum videretur oportere te honorem Deo facere, sanctoque huic iustitiam impendere, quam iuste videtur expetere. Agnovimus iniustum id esse quod agis, agnovimus et ob hoc tibi imminens periculum, ni sententiam mutaveris, eoque⁵ monemus, ut rectum suum recognoscas sancto illi, cui hoc adiudicat consensus principum totiusque populi; hoc velit¹⁰ ipse rex magnopere, qui non frustra timet involvi eodem discrimine. Quid sani¹ consilii referam edicito, nam ad te consulendum 50 veni transmissus ab illo.

Ille refert motus sic indignando locutus:

Desine me his, frater et coepiscope, desine me his inopportune obtundere, quibus animo nil gravius unquam fuit intendere; nam definiti apud me sub iureiurando, velle me satius emori, quam ex me infirmari sententiam huiusmodi.

Quid tibi vis dicam? non his mutabimur unquam.

a) ita A et B2. protendi Ch. b) enadem B2. c) ita A et B2. accurrentibus Ch. d) ita A et Chap. prosternerentur B2. e) ita A et Chap. humilitione B2. f) domine A. summe Ch. g) ita A et Chap. eo quod B2. h) ita A et B2. vult Ch. i) ita A et B2. sane Ch.

50) Gregorius.

1071. *Etiā ipse quem dicunt sanctum, si corporali specie resumpta per se rogatus veniret, nequam meo p̄missu suae petitionis compos feret. — Bona, inquit ille, bona quaeso verba, ne ad pontificalis ordinis infamiam in publicas aures diffundantur haec minus honesta, vel etiam occasione huius sententiae abutantur potentes ceteri quasi quadam auctoritate. Ergo etsi non precibus neque consiliis amicum, tamen credimus te id vel virtute Dei facturum. — Si hoc, ille 5 inquit, dum vita comēs fuerit, de manibus istis videris ereptum, spiritum simul eripi sit a Domino praeceptum. O mira Dei clementia sanctique confessoris sui patientia, quia non statim cum erepta possessione subsequuta est vindicta, licet secundum suam optionem archipraesul pateretur iudicia rectā; sed non est Deus ut homo gratis propitiā conformi? limo.*

Ms. B. 5. In crastino, quae dies erat dominicae resurrectionis⁵¹, nostri seniores ad templum 10 sancti Iohannis in Insula, ubi dedicationis eiusdem templi agebat mysteria, prostrati pedibus eius: *Miseratātia*, inquit, *Domini plena est terra. Ne ergo alienum ab illa te contingat fieri, fac eam quam quaerimus misericordiam, vel ob nomen Domini.* Ille non praeter solitum usque cauta locutione dubios dimisit sub incerta responsione.

6. Igitur ipsa die convocatis principibus et episcopis coram rege ad placitum, praesente 15 domno abbate nostro cum archipraesule coepit de nostra re agitari consilium. Interea cum pro foribus praestolare rei eventum, incidit nobis omnibus his melius consilium, pro instanti necessitate auxiliatori^b Deo soli magis esse supplicandum. Itaque assistentes in spiritu humilitatis sanctae Trinitatis altari, super quod iacebat venerabile corpus piissimi patroni nostri, *Veni creator spiritus* usque ad finem ymnificavimus, quo cum dulcissima supplicatione 20 perfinito^c, septem psalmos cum letania percurrimus animo contrito. Deinde processionem fecimus decantando *Magna vox laude* ad sanctum Lambertum in crypta. Inde ad sanctam Mariam cum responsorio *Christi virgo dilectissima*; unde et reversi sumus ad sanctam Trinitatem cum antiphona *Te Deum Patrem ingenitum*, subsequentibus aliis orationibus ad impetrandum eiusdem sanctae Trinitatis auxilium. At vero quique clericorum ac laicorum intuentis vultum nostrorum immutatūque colorem indicantem^d internum animi dolorem, mente 25 vulnerabantur, confluentesque publica supplicatione nostri similes efficiebantur. Protendentes ergo manus in caelum universi deprecabantur Deum nobis propitium fieri. Non modica vero erat nostrorum obsecratio, immo et trepidatio, pro eo quod in contemptum venire videntes tanti confessoris reverentiam, loci desolationem timebant affuturam, amplius in 30 sultantium perpessuri blasphemiam. Sed qui non obliviscitur misereri Deus, extulit hac occasione sanctum suum sublimius.

7. Post expletam namque supplicationem, quae praedicta est, ambientes regis praesentiam, ut coram fandi saltem consequeremur licentiam, manifeste regis omnipotentis experti sumus providentiam, per virtutum suarum insignem et admirabilem potentiam. Et 35 enim scrinium sancti, quod impositum erat sanctae Trinitatis altari, cum repentino sonitu visum est in aera sublevari. Quod nimirum in admirationem promovet eos qui astiterant, quique una cum custode sanctarum reliquiarum excubias celebrabant, et quod visum est digna fide nobis dubitantibus exponebant. Unde plurimum consolati, toto nisu Deo commendavimus finem facti.

8. Cum ergo moras nobis protendi ab rege et archipraesule intelligeremus — nam et 40 domnus abbas iam dixerat nil certum sibi tractari ab aliquibus — consilium hoc in commune inivimus, ut adeuntes regem pro nobis ipsi, ut res posebat, coram eloqueremur. Intranses itaque pomarium, ubi regali magnificentia discumbebat rex cum suis optimatibus ad prandium, assistentesque cum pia supplicatione, uni commisimus praeloquium.

Rex, inquit, domine, felix per saecula vive,

Et victor regnes velut optamus Stabulenses.

Sugerimus humiliter tuae maiestati, ut quid facto opus sit videas; et quid commiseris in sanctum Dei, cui servimus; recognoscas, factaque recognitione cum patribus tuis in aeternum 50 vivas. Obsecramus quoque te per statum regni quod possedisti, pro bono sancti quod cupiditate quorundam depravatus infirmasti, quodque sibi contulerant et confirmaverunt potentissimi praedecessores tui, quod etiam inviolatum et inconvulsum permansit usque ad haec tempora tui domini, ut sic praecipias illud restitui, quomodo privilegia testantur monasterii; vel si secus

a) ita A. et B2. conformari Ck. b) auxiliatori B2. c) diffinitio B2. d) indicatum B2. e) E B2.

51) i. e. dies dominica, altera post pascha.

vis fieri, erit tibi causa periculi. Locus enim noster quondam honorabilis et opulentus videtur
penitus desolari tuis temporibus, quem ante te coheruerunt imperatores summis honoribus. Con-
traria namque illata conditione, undique distrahantur illius optima quaeque. Ergo ne consistas
illis inferior, vel in aliquo regni statuto deterior, plantetur in corde tuo iustitia, et firmabitur
transus tuus in saecula. Rex autem cum in archiepiscopum intenderet, quasi docendus ab
ipso quid fieret, ipseque cupiditate boni tentus conticesceret, apposuit adhuc noster orator
ut diceret: Quid, domine rex, propter hunc solum hominem obtulisti, cui contra decus regium
indecenti discipulatu te subdidisti? Conversusque ad circum sedentes: Quid vos, inquit, epi-
scopi regni que optimates? cur coram conticescitis, pro iustitia loqui timentes? Ad haec vultu
mutato archiepiscopus: Quid, inquit, vobis auferendo admisi reatus? aut in quo sancto vestro
sum obnoxius? Nil causae ad impetrandum habentes frustra nitimini, quia nichil unquam ves-
tri iuris attigi. Ille e contra: Non nisi rectum iusta causa quaerimus, praebendam scilicet
nostram, quam inconsulte annuente domino rege invasisti temerarius. Qui enim ab initio con-
structa haec duo coenobia praesul et abbas exerat, sicut in ambobus constitutis cor esse unum
et animam unam instituerat, sic ut una esset praebenda, omnibus aetatum successioibus te-
nendam reliquerat. Sic ergo et nos velle tenere non est, crede, iniustitia, sed te abstulisse quan-
tum nefas vide, quantaque sit iniuria. At episcopus Bavebergensis⁵², qui provisor regiae do-
mus erat tunc temporis: Si iusta est, inquit, vestra petitio, cras dominus meus statuit exami-
nari id generali iudicio; non enim patimur quoquam iniustum crescere in eius imperio, donec
auctoritas huius ordinis rei publicae aderit consilio.

9. His episcopi verbis increduli, immo dubii facti de crastino, quia nichil satis festi-
natur cupienti animo⁵³, corpus patroni nostri inpraesentiarum afferre necessarium duximus
communis consilio; quo ex improvise exposito super mensam regiam: En, diximus, ipsum
cui rex facis iniustitiam, recognosce ergo ei, quod totus orbis ipsi adiudicat proprium; ecce
pro ipsa iniustitia tuam super terram requirit iudicium: vide ne negligas, ut non in caelis ad-
versum te quaerat iudicem Deum. Propter te, inquit rex ad archiepiscopum, fit nobis haec
importuna invectione. Sed quamdiu praeter morem maiorum meorum haec opati habeo? Animad-
verte quod nisi mutata sententia aliud decreverimus, de salute nostra periclitari ob hoc in pro-
ximo poterimus. Sed illo nil nobis proficuum ad ea respondente, sed magis praeiudicante
nos nimiae praesumptionis et audaciae, rex iterum sponsonem fecit per inducias in crasti-
num, se nobis omnem iustitiam pro voto nostro facturum, non esse, inquiens, oportuum
tempori rem diffinire talis negotii. Identidem omnis consensus episcoporum hortabatur ro-
gabaturque, ut interim referretur in templum corpus venerabile. Incertum est, diximus, quid
paritura sit dies crastina, dum modo aequae bene facere non minus licitum sit imperiali po-
tentiae. Pro salute sua itemque pro stabilitate sui imperii regem petimus ne diutius nos suspen-
dat his induciarum dilationibus. At bonae indolis regina coniunx ipsius, cum prodesse quidem
non posset, lacrimas fundebat pro precibus.

10. Cum persisteremus in his petitionibus et hac lucta, archiepiscopus exurgens appre-
hensa regis dextera: Quid, inquit, rex, ignominiose hic sedes? Assaultum tibi fecerunt cum sua
rusticana manu hi procaces monachi, vim ingerentes contra fas regiae potestati, quasi ad co-
gendum nos obtemperare suae voluntati. Non tui est honoris temeritatem eorum diu spectare,
quos etiam pudor est palam audire. Sic rex sprete mensa prosiens cum suis omnibus, in-
consultos nos, sed non defessos reliquit, et ipse inconsultus; habentes nobiscum eam fidu-
ciam, qua nil poterat esse securus. Quid tunc fieret in promptu non erat consilium, nisi
regem, pro quo veneramus, si forte prodesset, abeuntem sequi in palatium; quo dum fuisset
perventum, praecedentes cubicularii indignam sancto fecerunt repulsam ad introitum. Quis
vero plactus repente quantusque maeror excreverit nostrorum omnium, quantus denique in
caelum clamor popularium, qualesque voces hanc iniustitiam Deo proclamantium, quis flu-
ctus eloquentiae, quae lingua potest evolvere? Cum ergo inter haec non pateret aditus quo-
quam honeste progredi, nam undique clausum erat pomarium confluentia tumultuantis
populi, monentibus ipsis cubiculariis, qui erga sanctum et nos benigne se habebant pia mise-
ratione commoti, relatum est corpus sancti ad eundem locum super mensam regiam sub
aspectu omnium miserabili. Quod aestimandum videtur non praeter voluntatem ipsius con-

a) de A. et B2. voluerat Chap. b) de A. et B2. pronunciantes Chap. c) quodam B2. d) Quod - Domini praesent
55 Chap. et A; deest B2.

52) Herimannus. 53) Sall. Iug. 64.

1071. fessoris Domini. Nam statim ut materies illa insensibilis quodam modo sensit sancti lypsanum, quasi non ferre praeyatens pondus illud divinum, facillime instar cereorum dissoluta est in frusta, videlicet firmissimum robur illud tripodarum, demissumque in terram humilime iacuit ipsum pignus sacratissimum. Implebatur ilico de vicinia et tota urbe utroque sexu amplitudo totius illius pomarii, multiplicabatur in caelum clamor dolentis populi: *Cur iuste Deus iniustum hoc sinis in terra fieri?*

11. In^a eius itaque quam diximus humiliatione quidam ex nostris servientibus ipsius familiae⁵⁴, dum mensae innixus^b pedem supposuisset^c incaute, ex ruina molis imminens^d fractum crus ad se non potuit retrahere. Iuvantibus vero sociis aeorsum extractus, subtrixit pelliculam per quam pes pendeat, praecidere volebat dolore^e constrictus. Gonterulus erat^f nomen servuli, qui premente angustia temere aiebat, quasi derogando sancto confessori: *Haecine est virtus tua, mi domine, ut quod inimicis tuis^g promerentibus forte differebas facere, michi tuo fideli tibi obsequenti maluisti contingere?* Necdum verba finierat cum subito^h facta ossium collisione, ex divinae virtutis cooperatione resolidatur fracta tybiaⁱ, surgensque sanus stetit utrisque pedibus^j velut insomnis^k exacta angustia. Cucurrerunt undique plurimi ad hoc miraculum, multi etiam ex palatio convenerunt ad hoc spectaculum. Ad comprobandam igitur rem divinae operationis discalciari iuvenem fecerunt, et in loco laesionis pro cicatrice quoddam signum instar rubri filii tibiae circumducti non sine admiratione conspexerunt. Rei ergo veritatem ad dominum suum regem continuo retulerunt, ipsumque usque ad regias fores pro teste deduxerunt. Sed propter impressionem concurrentium non est admissus in 20 medium.

12. Interea clarescentibus meritis glorificandi confessoris, factum est aliud quiddam mirabile, in praesentia videlicet omnium qui aderant in ipso loco quo iacebat corpus venerabile. Caeca mulier de proximo Leodii territorio deducta stabat ad venerationem sancti cum pia supplicatione, quae noctem continuam caecitatis se incurrisse deplorans iam longo tem- 25 pore,

Dicitur exclusis lucem meruisse tenebris.

Haec accipiens crucem quae ibi erat, nemine sibi dante coepit venerabiliter deoculari, ac sic omnibus praedicare factam in se virtutem confessoris Domini.

13. Cum hoc utrumque factum celebre divulgaretur in palatio, et rex in re aliquid di- 30 vini operis inesse intelligens, non frustra timeret ne sibi repente divina superveniret ultio: *Non bene, inquit ad archiepiscopum, nobis consulimus in hoc nostri ac rei publicae negotio; potestne nobis haec lux grata, aut caeli iocundus esse spiritus, quamdiu tantam proclamatio- nem, tantam super nomine nostro infamiam tanque importunam insecutionem sustinuerimus? Num vides ora omnium in nos conversa non solum popularium, verum etiam totius regni mei 35 principum. me, ut reor, non iniuste reum operis huius incusantium? Vere fateor egisse me nil unquam insipientius, quam quod a te male consultus^l iniuriam sancto huic faciens, quod sum erat tuis contradidi manibus. — In me sit, ait ille, hoc peccatum et haec imprecatio^m, michi totum imputa quicquid ob hoc facinoris tibi obicitur ex adverso. Ne facile his credas, rex invictissime, quos iustius punire censendum est pro inaudito auso eorum superbiae. Quid enim 40 simile aestimari potest huic eorum temeritati, quamⁿ, quod dici pudet, te tuosque de mensa regia surgere compulerunt, te inquam dominum totius Romani imperii? Putasne, si sapias, hoc parvi pendendum, ac non imperiali censura tanquam in reos maiestatis animadvertendum? Non ergo perturberis ex his quae modo dicuntur hic fieri mirifice, quia non nisi ad commo- 45 vendum nos hic sanctus virtutes operari fingitur eorum molimine. Audi tamen ex consilio, quod interim salvo tuo honore faciendum censeo. Corpus sanctum, quod quasi pro acceleranda super nos ultione iactaverunt in terram, iube referri ad sanctuarium, quia importunas has proclama- tiones te tuosque ferre est incongruum. Cucurrerunt ilico cubicularii deferentes nobis hoc, ut fieret secundum iussum sui domini. Abnuimus omnino velle nos id facere; remissa per illos ad regem satis congrua excusatione, nimirum debere credi hanc iniuriam et despe- 50*

a) hic locus in — angustia in specimenis codicis Stabul. apud Martenum expressus est. b) innixus Chap. solus. c) sup-
posuit Chap. solus. d) imminens spec. ubi lineola omisa esse videtur; irruentis Ch. e) dolor Ch. f) de A et
Chap. deest B1. 2. g) subita Ch. solus. h) tibia Ch. i) pedibus B2. l) insomnis Ch. j) insul-
tus B2. m) precatio B2. n) vel qua legendum videtur, vel impudenter seu tale quid supplendum. Sed concinunt
A. B2. et Chap.

54) Lambertus ministrum regia. haud obscuri nominis virum fuisse dicit; Dietwinus eius non meminit.

ctionem displicuisse Deo omnipotenti, qui in electis suis etiam nunc patitur quicquid illis 1071
ingeritur adversi; decere saltem ut post contemptum ipso cum poenitentia redeunte, sic
facta illi^a iustitia referretur honorifice. Quod si aliter rex velit, id caso labore experiri po-
terit. Valde enim indecens est, ut tantus Dei confessor ab illo repudiatus eatenus, illum se
5 *avertentem rogatum eat^b ulterius.* Reversi igitur qui ab rege venerant, obstinatos nostrorum
animos renunciant. Mandatur statim domino abbati ex regis nomine, cur tam proterve mo-
nachos suos in dominum suum sineret agere; praeterea non impune putaret sibi cedendum,
velut in quo conscio facti esset animadvertendum, quicquid a discipulis temere videbatur ad-
missum. Porro si pro eo quicquam haberet facere, revehi quantocius faceret corpus vene-
10 rabile. Asseruit abbas sub Christi testimonio, penitus id factum esse se nescio, nedum con-
silio conscio. Cum lacrimis insuper aiebat, nunquam se fuisse tristere, quia prorsus dif-
fidens timebat consilium nostrum verti in perniciem. Venit ergo ad nos cum ministris illis
et curialibus, aestimans vi cogi aut dirimi posse illos populares tumultus, sed obsistentibus
multis velut ad propugnandum milibus, non magis illic valuit eius potestas aut humilis pre-
15 catio, quam antea per internuncios ipsius regis iussio. Post haec quidam de cubiculariis ir-
ruperunt in turbas accensis animis, et ad sacrum corpus irruerunt quasi fortiter pro voto
facturi. Cum igitur arriperent undique ad sublevandum illud sancti scrinium, tanto pondere
sentiebatur divinitus affixum, ut ex eodem loco levari non posset velut immobile saxum.
Quod illi admirantes tanquam deificum, voto frustrati redierunt, ac dominis principibus non
20 sine admiratione retulerunt

14. Cum his adhuc fidem archiepiscopus non adhiberet, immo omnia fantastice fingi
assereret, iussit ex nomine regis ire quamplures ex palatio, ut nobis gravissime multis
corpus sacrum vi auferrent e medio. Illis ergo illo irruentibus, factus est commixtae multi-
tudinis clamor ingens et strepitus. Nam universis nostrae partis obsistentibus illis adversariis,
25 satis pro re actum est, non tamen sine divinis auxiliis. Hoc illi visio, nutu divino facti velut
attoniti, nec quicquam virtum habentes iuxta maiorum exequi, reversi ad eos: *Illis, inquit,
res est pro anima, nichil, domine rex, ad hoc valet tuorum vis atque potentia. Experiri enim
sumus illic quiddam inesse divinum; nisi benevolentia et amore id feceris, aliud quodcumque
vells manebit irritum. Crede, quavis potestate cogenti non sunt sancti illius fideles monachi;*
30 *utrum moveri debeat an non, sanctus annuit eorum voluntati.* Omnes ergo prostrati pedibus
eius cum lacrimis: *Domine rex, inquit, si bene ut suademus in hoc tibi consulti, eis^c penes
quos res agitur, nichil adversi feceris; fac satis voluntati eorum, quia iustam, ut comperimus,
causam habent ad impetrandum. Nichil enim tuorum terrori est illis, defensorem habent for-
tissimum, quapropter tibi timemus imminere periculum. Volumus id potius quolibet pretio ab
35 ipso archiepiscopo redimere, quin non impetret hic sanctus quod requirit magnopere.*

15. At^d ille considerans satius esse bono vinci, quam malo vincere, dominum nostrum
episcopum ad nos oratum misit cum aliis suis optimatibus, ut quod ipse vellet nos incun-
ctanter faceremus, si quod petebatur impetrare ab eo vellemus; mandans praeterea hoc esse
regiam dignitatem deturpari nota infumiae, si velut pro potestate cogi videretur ad obedi-
40 dum subiectorum sententiae. Ille egressus a rege, ab alto circumspiciens undique pomarium
referum populis, diffidensque pervenire ad locum deficiente validitate, utpote vir debilis,
cum abbate Sancti Laurentii^e praemisit regis cancellarium^f, ut pro se legationem regiam per-
ferret ad Stabulensem coelum. Quibus auditis ut rex mandaverat, responderunt pauca prout
animo res inerat. *Si habet^g, inquit, rex pro se timere, tanquam instante periculo, quod
45 facillime potest, dummodo vacat, effugere iustitiam exercendo, cur sibi salutem hanc^h differt,
ignarus quid futurum sit in crastino? satis agnovimus eius induciarum efficaciam, quibus to-
tiens quaeestum et promissam differt huc usque iustitiam. Quid amplius opus est nos utrobique
ut confidimus hac die hinc moveri non poterit.*

50 Pars his mota minisⁱ, reddunt contraria dictis.

Sed et hi similiter redeuntes: *Nichil, inquit, domine rex, nichil in hoc promotes; quolibet
velis modo labores, stas sua sententia illor invenias. — Quia parum, ait, ut volui profecto, pro-
ficient et ipsi minus ex me quam velint hoc consilio.*

a) f. est illi B2. b) erat B2. c) eae B2. d) ita Chop. et A. Et B2. e) habant B2. f) ita A et Chop.
55 hac B2. g) ita A et Chop. omnia B2.

55) vel Everardo vel Wolbodone successore eius. 56) Adalberonem.

1071. 16. Igitur in tanta tamque continua impressione, quae inevitabiliter fiebat piissimi confessoris Dei amore, in qua alii alios supergressi ab aliis impellebantur assidue, nemo laesus, nemo perturbatus dicitur doluisse, nisi pauxilla sitis anxietate, quae tamen nihil aestus incremento collecta, statim aura solvebatur aspirante gratissima. Dominus abbas volens manifeste purgari ab ea qua^a impetebatur falsa suspicione ab apparitionibus regis, tanquam obnoxius eis ipse auctor esset huius contradictionis, temptavit iterum tam per se quam per amicos potentes removere huiusmodi consilium a suis. Venit ergo iam adveperascente cum Willelmo episcopo Traiectense, sed nec modo magis pro reverentia tantae dignitatis admisus est ab illa populari multitudine, quae ut dictum est amore tanti confessoris in unum confluxerat pro ipsius defensione. Qui cum obstantibus illis nichilo magis proficere possent, id responsi a nobis acceperunt non adeo inconsulte, ne contra se putarent id a nobis fieri temere, quia non erat locus, ut ipsi videbant, quicquam eiusmodi nos pro voto nostro facere; praeterea valde incongruum videri, ut qui eatenus divina virtute affirmabatur non posse moveri, nos praeter sui voluntatem id praesumendo efficere conarentur ingrati. *Vide*, inquit episcopus, *casso vim ullam his posse inferri, satis est sibi dixit, quam quicquam, quod cum periculo fiat, moliri*. Post haec claudente diem vespere, nocturnas excubias peregrinus non sine divinitatis ope mirifica.

17. Ipsa hora procubuerant duo caeci remedii gratia coram sancti corpore, iuxta quos assedimus acturi congrua pro re et tempore. Contigit ergo ex oblatione illic offerentiam de scrinio cadere nummum ante vultus eorum, qui videbantur expertes luminum; hunc unus ex illis accipiens nobis videntibus, quasi cuius monetae esset coepit inspicere diligentius, qui tamen eundem statim porrexit uni ex astantibus. Interrogatus si quicquam antea videre visisset illi possibile, respondit se caecitatem pertulisse iam longo tempore, sed tunc primum aliquid cernere divinitus refuso lumine.

18. Eadem nocte quae nobis erat in vigiliis celeberrima, ostensa fuit quibusdam illis glorificandi confessoris magnificentia. Videbatur prodire columba candida de caelo, quae locum illum excubiarum circumvolans perlustrando, instar illius quae de arca Noe in diluvio prodierat, mentes maerentium quiddam divinum portendendo lenibat; et, ut illa per olivam pacem terris redditam, sic ista significabat iram Dei conversam in misericordiam. Quae cum gyrasset per totum illud spacium, visa est revolare ad eundem unde prodierat loculum. Ipsi qui hoc meruerant intueri, non sine divinae maiestatis fideique communitis obstestatione, facta die quibusdam ex nostris indicaverunt rem tanti prodigii.

19. Cantator quidam iocularis ipsa nocte cum sodali suo apud hospitium dormitum ierat, qui statim sompno excitus:

*Sodes, ait, surge, nos illo praestat abire,
Non est hoc vanum, non est his crede morandum,
Excubias illas celebrare iuvat venerandas.*

Cumque ille renuens eum erroneae visionis argueret: *Non fallar, ait, sompno ludificante, sed testor Deum, quendam venerandi habitus quasi manu apprehensa me illos trahentem videre*. Quibus dictis praepeti cursu se contulit inter vigiles, ac ignarus quid caneret, fortuito

Coepit de sancto percurrere plura canenas.

Ac nostros digestim referendo casus, tristes sua quodammodo solabatur cantilena choreis concinentibus. Rex autem desuper auscultans per fenestram de se metuenda memorantem intendebat sollicitus, qui pro eo quod acciderat indutus laneis et factus nudis pedibus iugiter pernoctabat cum timore et obsecrationibus.

20. Facto igitur mane unum item omnium erat consilium, revehi oportere sacrum corpus ad sanctuarium, satis illud ostentui esse potentium arrogantiae, nichil actum esse, quod ei iniuriarum expositus dicebatur magis convulisse. Alii sic, aliter alii nunciabant nobis ex curia, consiliarios regis in nos tractare nimis contraria; humana videlicet iudicia secundum leges debere perpeti, quod inauditam contradictionem fecissemus inpraesentiarum regiae potestati. At unus ex principibus quosdam ex nostris advocans easque condolens ex animo, fixam in nos aperuit sententiam, quod nisi referretur sanctus, nil nobis profuturam esse omnem humanam industriam; dominum suum nil pensi habere, vel quicquam posse dispo- nere, dum a nobis sic detineri contingeret corpus venerabile: prorsus omnes bonos iuxta aestimandum videre, nil nos velle aliud, quod nefas erat, sic ulcisci de nostro communi

a) quae B2. b) ita A. B2. Cantor Chap. c) venerandus B2.

principe. His auditis, consulto domno abbate allisque in commune fratribus, statim honorifice nostri spem unicam in templo Virginis matris retulimus. 1071.
Mai. 9.

21. Post haec expletis missarum sollempnibus dominus noster testamenta priorum defrens, palatium petiit cum suis, facturus solitam proclamationem coram rerum dominis; ubi cum intellexisset praeposito nostro allisque universis videlicet qui regali imperio contradixerant, non nisi cruciatus exiliumque parari, remissos a se iussit cavere, ne forte poenas darent inventi. Nam iusserat rex iratus suos in nostris armatos se circumferre, nec cuiquam monacho vel laico, quin raperentur ad poenam parcere. Etenim hoc erat consilium archipraesulis, rem nostram toto conamine perturbantis; eius etiam instinctu et studio dicebatur rex id habere consili, ut concessum eius dono corpus patroni nostri sibi auferret episcopus Bavebergensis. Sed quid iam morabimur eloqui, quod omnibus auditu aequae delectabile credimus non sine gaudio lacrimabili? Non ferre diutius potuit fidelium suorum diutinam afflictionem pia patroni providentia, imo deficiente omni humano iuvamine, statim apposuit se in adiutorium nostrum cooperante divinitatis potentia. Diu sustinuit probra et infamiam, satis spectavit suorum perseverantiam, despectus quodammodo in terris ab principum tyrannide, totam paene orbem in momento fecit agnoscere, quid posset in caelestibus apud Omnipotentem, ut seu vellent sive nollent adversarii, divina flexi virtute obedirent eius voluntati.

22. Annus⁵⁷ erat ab incarnatione Domini 1071, sextus autem discissionis ecclesiae Malmundariensis et Stabulensis, cum septimo Idus Mai gratiae divinae placuit eam restitui, et hora qua vergit sol ad meridiem, caeli nobis misericordiam distillaverunt desiderabilem. Morantibus nobis Leodii in domo sancti Lamberti, factus est denuo sonus tanquam advenientis spiritus, qui humanos replens auditus templum pariter replevit, quo multi convenerant ex diversis partibus. Facta igitur concussione non modica ubi sancti ossa quiescebant sacratissima, visum est palam moveri scrinium, ac sublevari quasi uno cubito in aera. Non minor quam superius factus est subitus in cripta eodem momento sonitus, ubi pretiosi martyris Lamberti quiescit sacratissimum corpus. Illic ea hora intentus erat psalmodiae cum suis cleticis Liethertus episcopus Cameracensis, qui ex eo quod acciderat aliquantulum pavore perterritus, fugientibus aliis, ut vir Deo plenus et altioris ingenii divinum quiddam intelligens, restitit, nosse desiderans quis esset rei exitus, quae tam prodigialiter insonuit. Nam id ipso testatus est, derisa nebula primitus locum illum offuscatum reddidit, qua statim disparente subsecuta lux sole clarior resplenduit. In medio illius splendoris velut in excessu mentis effectus antistes conspiciatur duos apparuisse mira claritate fulgentes, Remaclum videlicet ac Lambertum sanctissimos aequae pontifices, quos audivit archano quodam murmure de his quae acciderant inter se colloquentes.

23. Non ergo sit onerosum intento lectori quod paululum videtur hic ab hystoria digredi, ut ad confirmandam fidem huius miraculi exempli gratia quaedam colligamus de simili. Beatus papa Gregorius: *Ubi, inquit, sanctos necesse est maiora signa ostendere, ubi de eorum praesentia potest mens infirma dubitare*; quod utique hunc sanctum manifestum est id ipsum de se dubitantibus ostendisse. *Ubi verò, ait, iacent sancti in suis corporibus, ac maxime plerumque contingit ista tua revisere beatos spiritus, non dubium est, quin valeant, sicut et faciunt, pura mente quaerentibus innumera monstrare miracula, sicut de nonnullis legitur, et de Helyseo regum testatur hystoria*. Egit ergo pius Iesus pietate sui solita cooperans sancto suo divinitatis suae gratia, ut puncto temporis toto paene agnoscente mundo innotescere daretur etiam futuris saeculis, quanti esset meriti apud se sanctus iste, qui ab iniustis tanto contemptui ducebatur in terris. Nunc ad rem redeamus, ut quae sequuntur fideliter disseramus.

24. Interea coram glorificato patroni nostri corpore deportatum est quiddam monstri simile, creaturae quidem, sed non habens hominis effigiem in miserando corpore. Erat enim mulier ex parrochia Parisiensi ad sanctorum merita non sine Dei nutu delata in hanc nostram provinciam, quam morbus paralis in modum globi constrinxerat, cum vexatione corporis horrida. Erat huiusmodi videre, quod ad praedicandam omnipotentiam Salvatoris monstri simile diximus, utrosque videlicet talos retrorsum adhaerentes renibus,

a) ita A. B2. nouissime cr. Chap. b) deest in B2. c) quoddam Aeg. d) deest Chap. e) deest B2. f) sanctis Chap. g) deest B2; non in A.

57) Hoc caput excerptat Aegidius in Gestis Theodini c. 2.

1071. utrarumque manuum in volam conflexis unguibus contractisque nervis, cute tantum super-
 ducta, siccis obriguisset ossibus. Talis ut coram sanctuario est deposita, reviviscere divina
 Mai. 9. virtute membra coeperunt arida, paulatimque videbatur reformari vultus et habitudo corporis
 in virtutem pristinam. Ac primum extensis manibus tremantia membra contractabat dili-
 gentius; ac sensim nitentur se extendere una tantum tybia remanente debili, ceterum dis-
 solutis artuum contractionibus. Fluunt totis ex partibus, adsunt

Notus et ignotus, civis simul et peregrinus.

Ast illud templum venientes non capit amplum.

Implentur patentes porticus et claustrorum aedificia una voce proclamantium in caelos Chri-
 sti magna. Ut se habet fides tunc illic assistentium, quid ad laudem Creatoris potuit adici
 potissimum? Omnis creatura visa est in confessore suo collaudare Christum dominum, sicut
 animadverti potest ex adiectione sequentium.

25. Facta igitur tanti confessoris glorificatione, campana maxima repentinum sonitum
 coepit dare nullo impellente. Post haec cum aliae simul ob hoc miraculum pulsatae laxa-
 rentur, illa ut coeperat perseverans ob sollempne Dei miraculorum semper audiebatur, quia
 ut putatur ex Dei providentia innotescere volens universis cooperari Deum in sancto suo
 virtutum incrementis, quibus valebat protestabatur indicis. Suspicientibus vero quibusdam
 ne forte, ut est mos humani ingenii, hoc opere cuiusdam latenter fieret, ascensa turri ae-
 ditus nil reperit quod huiusmodi fictitium reprehenderet. Vulgata ergo fama unius salutem
 recuperantis, caecorum, claudorum, aridorum confluit mox multitudo miserabilis, ex qui-
 bus multos palam fuit videre ex diversis regnis praesentibus dicto citius restitui pristinae
 sanitati, gloriosissimi patroni meritis intervenientibus. Quis hominum singillatim potuit di-
 noscere genera sanitarum in diversis aegrotantibus, quae illic caelitus exhibita sunt divinis
 medicaminibus? Nam sicut valens medicus gnarus cuiuslibet aegritudinis, ut cuique novit
 prodesse, potionem aut antidotum porrigit invalidis, sic divina gratia quibus placuit caeleste
 medicamentum infudit advenientibus singulis. Qui alienis advectus fuerat manibus, ad sua
 propriis remeabat gressibus. Quis illic se tenere potuit a Dei laudibus? Ecclesia, ut diximus,
 usque quaque plena erat Deo gratias clamantium congratulantiumque vocibus.

26. Sicut ergo hunc Dei confessorem magnifice superius, sic et martyrem Christi ope-
 rari manifestum fuit inferius. Nam ea hora qua illic aderat memoratus episcopus, aderat et
 quidam elemosinam ab eo praestolans accipere totia contractis artibus. Audita vero huius-
 modi forinsecus operatione, postulabat se iuvare ne impediretur illic se turbis opprimentibus
 pervenire. At episcopus: *Noli, inquit, ne non pervenias diffidere, potens est Dominus eandem
 tibi misericordiam per eadem merita sanctorum hic impendere.* Quae verba statim secuta est
 virtutis efficacia, nam restitutus ille^a peregrinus gressibus antiqua firmavit vestigia. Festi-
 naverunt inde quidam ex cubiculariis ad regis palatium, irruunt alter quisque post alterum.
 Omnis ergo posterior quasi novum id nunciabat, quod alius prior identidem edixerat. *Do-
 mine rex, inquit, audi et intellige, quid possit sanctus ille, quid nunc operetur magnifice;
 vere testamur hodie vidisse nos mirabilia, quae ipse Deus operatus est per sui confessoris
 merita.* Cumque necdum fidem dictis adhiberet archiepiscopus, fecit experiri factis hoc modo
 rem omnem diligentius. Cucurrerant statim duo ex cubiculariis, et arripuerunt quem inveni-
 erunt iacentem in porticu debiliorem ceteris, non dissimilem illius quem descripsimus in
 virtutum exordiis. Hunc deportatum coram sancti praesentia in pavimentum proiecerunt
 velut sarcinam, non se penitus movere valentem in parte altera. Videres ilico divina virtute
 dissipati membra compingi^b, nervos stringi, iungi ossa, compleri viscera, validudine firmari
 singula membra. Qui paulatim se subrigens apprehenso cornu altaris in pedes constitit, sic-
 que formosus facie et habitudine alter quodammodo quam videbatur apparuit. Haec non
 nisi visa scribimus, quae pariter viderunt milia populi ex diversis nationibus.

27. Nunciata sunt haec ita se habere regi et archiepiscopo, propter quae pendebat eo-
 rum animus in dubio. Astitit interea in medio quidam, cuius nomen excidit, de curialibus,
 ostendensque pro teste baculum: *En, inquit, hoc indicium virtutis accepi ab uno, qui erat
 paralyticus, quem coram divinitus sanari et exilire vidi utrisque pedibus. Quis vero potest esse
 tam aversus a vero, tam mente captus, qui neget haec omnia quae vidimus, immo non sine
 Dei nutu ac potestate administrari credimus? Non est neum, o rex, te fallere; si quid in hoc
 mentior, caput ex me accipe.*

a) r. est ille B2. b) occipati B2.

28. Dum ista dicuntur et illa referuntur, cum nec dum archiepiscopus quod iniuste tenebat ad reddendum ullo modo flecteretur; Liëbertus Cameracensis episcopus adveniens admissus est, quae viderat verbis evidentibus coram elocutus est. *Non est tibi, ait, utile sedendum; domine mi rex, quia quod tandem es facturus, credo serius quam velis facies. Nove veris duos illos caelestis imperatoris milites graves super te causas inter se agentes, et quia timeo tibi imminens periculum, nunciaturus inde venio tibi sanum consilium. Sine mora si non vis perire, quae iniuste tulisti sancto sua restitue.* Adiungunt se huic tam episcopi quam duces cum cubiculariis idem deprecantes fieri non fictis lacrimis. Tunc rex his velut exteritus exurgens de solio, conversusque ad episcopum: *Non amplius, inquit, differre possum id, ut video, nec enim in hoc tibi plus consentio. Quod a me non bene consulto accepisti, si vis restitue, quoniam ei qui tam evidenter a me suum requirit, velis nolis, meum erit reddere.* At ille: *Quoniam quidem, ait, sic Deo placet, nec aliter potest fieri — porrigit baculum quem tenebat — en, inquit, domine, bonum recipe quod dedisti.*

29. Procedens itaque rex de palatio stetit super gradus, qui praeminebant in templo; persultabat ergo ecclesia vocibus gaudentium Deumque laudantium. Ipse autem admirans: *Tarde, ait, ut reor illuc perveniam, ut sicut sancto placet ei satisfaciam.* Vix igitur irrumpentibus ministris iter per populi medium pervenit in praesentia, ubi fiebat opus divinitatis celeberrimum. Accepto itaque statim a custode pastorali baculo sancti,

Stans ait: *En recipe quod reddo tuum tibi, sancte,
Ignoscendo michi veniam concede roganti.*

30. Sic rex reposito baculo super corpus venerabile, confitens peccatum humiliato capite, regressus est celerem. Eadem ut comperimus hora, qua facta est sancto ab rege iustitia, Quidam contractus gressu stat sospite sanus.

Protinus ergo dantur Deo altissimo ab universis laudes et gratiae, concinitque pariter clerus civitatis *Te Deum laudamus* officiosissime. Quae vel quanta miracula post facta sint, impossibile est cuiquam scribendo perstringere, ex quibus nonnulla propter concursum strepitumque tumultuantis populi ad nostri notitiam non potuerunt pervenire; ea tamen quae vidimus vel ab aliis visa fidei relatione didicimus, silentio praeterire nefas putavimus.

30. Hoc etiam adiciendum operae pretium est huic operi, quod cum efficere non dissimiliter posset hoc ipsum alibi, vel in suo quo requiescit loco, aut quo similiter dejectus est Aquisgrani palatio, maluit hoc effectum iri in sua quondam sede pontificali. Egit enim divina gratia digna recompensatiope, ut ubi pro contemptu saeculi olim honores dignitatesque reliquerat, eligens Deo artius inhaerere, illic magnificentius exhiberetur ei honor et gloria Dei administratione. Neque vero reticendum est hoc eius patientiae pietatisque exemplum, quod eos qui adversari sibi videbantur in hoc iam plurimum, magis beneficiis attraxerit quam qualibet plaga vel ultione meritos coércuerit.

31. Matrona quaedam de ipsa civitate per multum tempus privata fuerat oculorum lumine, quae ut ex voto pro se rogatura pervenit ad corpus venerabile, statim ex divinae clarificationis praesentia, detersa tenebrarum caligine, lux orbibus refulsit gratissima; ipsa pro huiusmodi munere divinitus adepto, duos e familia sua tradidit sancto.

32. Quaedam item mulier ad hoc solimne miraculorum deducta fuerat, cui lumen oculorum ex matris utero, ut ipsa fatebatur, natura negaverat. Haec orando fideliter cum ceteris, non casso promebat talia ab intimis cordis: *Sancte Dei pie et exaudibilis, qui tanta tanque miru deifce hic operaris,*

45. *Qui praestas alius citius quodcumque rogaris,
Quem non nosco diem da cernere, pelleque noctem,
Quae me tetra diu miseram possedit ab ortu.*

Statim ut caput erexit cum oratione, aperti sunt pariter ocelli cum sanguinis profusione; Nam virtus terris splendens iubar intulit umbris,
Mox et amica dies vacuos illuminat orbes.

33. Illa vero videns lumen insolitum, ut iure laudavit laetissima medicum, ac pro teste huius miraculi stillantem ab oculis cruorem protulit in aspectum populi.

33. Cuidam misero struma creverat in capite, quae intumescens aurem occupaverat cum facie, quae pestis non minus misero perpessu videbatur incommoda, quam erat omnibus visu turpissima. Hic ubi cum ceteris astitit coram sanctuario, repente disparuit omnis illa vitiosa inflatio. Nam his qui eum antea viderant intuentibus non sine admiratione visa

1971. est remissa cutis suo loco aequaliter resediisse, nec quicquam ex eo morbo remansisse prae-
 Mai. 9. ter cicatricem in capite.

34. Mulier filiam suam septennem sed^a paralyticam illic deposuit, cuius fides filiae sa-
 lute[m] statim impetravit. Hi ergo qui Dei virtute sanata[m] puellam praesentes videbant, ere-
 ctam super populum manibus efferebant, ac meritum confessoris Christi teate hoc miraculo
 magnificabant. Cum autem ignorare[m] quae esset huius virtutis efficacia, mater propter
 assistens cum lacrimis exclamavit laetissima: *Haec, ait, quam video, ex meo processit utero,*
de cuius paulo ante solo funere nichil erat expectatio, quia ex omni parte praemortua, spiritu
tantum palpitabat tenuissimo. Tunc vero tantus ab utroque sexu factus est clamor admiratio-
 nis, ut non videretur posse finire vox continuata cum lacrimis; exultabant enim omnes in
 laude Dei voce sine verbis, tanto sonitu, quantum vix ferre posset auditus quilibet capabilis.
 Videbatur praeterea cuique foris advenienti repletam fuisse totam illam ecclesiam gloria et
 maiestate Domini, ubi delectabantur inhabitantes tanquam ex Dei praesentia suavitate in-
 Gen. 28, 16. enarrabili, ut revera illic posset dici, sicut et dicebatur non immerito: *Dominus est in loco*
isto. Ipso ergo die celebritatem hanc divinorum operum gavisa est et terra quodammodo se
 sentire non minus quam caelum. Quae enim tribus exactis mensibus non maduerat aquis
 pluviae, herbis cum germine paene arescentibus; eadem nichilominus die divina operatione
 omnem virorem recepit largiter infusus imbribus.

35. Cum iam sol vespertinus ad occasum declinaret, et^b adhuc populus frequens in
 laudes Christi confessoris acclamaret, factum est aliud quiddam divinae operationis mirifi-
 cum, ad praedicandum ejusdem pii protectoris meritum. Ad illam venerationem salu-
 quidam clericellus a patre est dejectus, qui transversis vestigiis distortos pedes ab utero
 matris fuerat passus. Nec mora, visitatus est ab eodem medico in medio circumstantium,
 qui singulis, prout noverat competere, porrigebat ejusdemmodi medicamentum. Ille statim
 salutem se sensisse indicabat, sed ejusdemmodi res intuentibus non ad liquidum fidem prae-
 stabat, quia cum priori similitudine adhuc calcei pedibus haerebant. De curia vero cubicu-
 larii ac plerique nobiles aderant, ipsi discalciati pueri pedibus virtutem Dei admirantes Chri-
 stique confessoris in ipso meritum efferentes magnificabant.

Mai. 10.

36. Clauditur illa dies retinens per saecula laudes,

Acta quies nocte, redeunt spectacula inane.

Requisivit igitur dominus abbas de revehendo ad locum suum glorificato sancti corpore con-
 silium a suis, et datum est ei sanum consilium minime reditum differri, ne postea id quod
 ex voto ceaserat, quicquam nobis fieret impedimenti. Igitur cum honestissima clericorum
 sancti Lamberti cooperatoris, ut vere fatemur, earum virtutum, tam processione quam pari
 devotione decessimus exultantes ab illa civitate. Erat autem vox una omnium in laudes 35
 Christi confessoris acclamantium:

Aucto, praesul agye, patrone noster inclite,

Spes o tuus fidissima, nos tua iuva gratia.

Tu lux decusque Galliae, cum plebe clericum proteges,

Cui posse scimus plurimum, cura languores crimum.

Huc te delatum plurimis effulsisse miraculis,

Hinc redire cum gloria, tota congaudet patria.

Ab huius coetu curiae redduntur tibi gratiae,

Quae tota tuo ex nomine celebratur magnifice.

37. Nec minus his dignum videtur illud commemorandum, quod ad illorum similitudi-
 nem puerorum, dominicum^c Osanna Redemptori proclamantium, in laudem quoque huius
 sancti factum esse creditur, non tamen praeter divinae gratiae placitum. In redeundo ita-
 que transmissa amne cum cis Mosam perventum esset in locis campestribus, stationem illic
 fieri ad audiendam missam impetravit a domno abbate omnis ille civium extraneorumque
 populus. Interea facta mora dum parabatur celebrari divinum officium, de tota civitate
 puerorum scholae convenerunt tanquam ad eiusdem venerandi patris obsequium. Qui scan-
 dentes proximi montis cacumina, extulerunt voces velut angelicas per nubila. Nam dispersiti
 a se quasi tribus per choros ordinibus laudem Deo cecinerunt pro confessoris sui triumpho
 et Christi mirabilibus.

a) Ita A. B2, scilicet Chap. b) deest in B2. c) dominicum B2.

Introitum cantus *Magna vox laude* tenemus.
 Inde *Crucifrum laudate in carne secundo*,
Salve festa dies, resonant hoc ordine laudes.

1071
 Mal. 10.

Non ab re ergo creditur aestimandum id actum esse, quod nullius magisterii professio vel
 humana suaserit suggestio, sed haec sicut et alia fieri destinaverit fideliter invocata sanctae
 Trinitatis opulatio. Nam sicut quod ante cecinerat psalmista futurum, etiam ita credimus
 in Christo impletum, sic sane et in hoc sancto propter inimicos eius a Domino manifestata
 perfectaque est laus ex ore infantium. Finitis itaque praedictis modulationibus descenderunt
 acturi nobiscum divinarum mysteriorum celebritatem, quae omnia completa sunt cum fide-
 lium votivis oblationibus. Eodem vero die tradiderunt sancto locum ipsum, in quo facta
 statione quieverat, hi qui erant heredes eiusdem cespitis, eiusque in honore pie perseverante
 sollempni devotione plebis, fundamenta ecclesiae statim iactata sunt ab accolis, quae post-
 modum ad perfectum deducta crevit in opus divinae servitutis⁵⁸.

38. Inde digressi ad propria festinabamus laeti, ipso vespere Malmundario protectorem
 nostrum atque triumphatorem detulimus, quem locum cum triumpho nobili reacquisitum
 ipse per se revendicavit pater legitimus. Hunc inquam locum nunc aeternaliter revendi-
 cavit, quem in initio vepribus omnique spurcicia eliminata primus incoluit, electumque sibi
 habitaculum divinis cultibus mancipavit, traditumque sibi a rege Sigiberto decentissime re-
 gendo tenuit, regendumque sua vice suis successoribus eatenus reliquit. Revocatis ergo le-
 gitime tam monachis quam laicis sub ditione abbatis ex eius nomine, stabulae reversi sumus
 potiti optata securitate. Taliter ergo post innumersabilia divinae virtutis miracula, victricia
 egregii nostri patroni ossa loco suo sunt reposita. Unde gaudeamus tanti confessoris adepti
 patrocinium, qui nobis cum deesset humanum, meritis suis divinum obtinuit auxilium. Gau-
 deat etiam coenobialis pater noster eatenus confectus maerore diurno, cui ad hoc labor
 impensus nil profuit exacto amplius quinquennio, gaudeat inquam praeter spem sibi prove-
 nisse tantam gratiam, quam non potuit adipisci per humanam gratiam. Non potentum ac
 principum iuvat privata gratia, nil ad hoc valuerunt humana consilia, nil profuit ad curiam
 frequens litus aut reditus, nil praeterea promovit hinc exhaustus aeternus, nil auri vel ar-
 genti, quae prima mortales ducunt, largitio facta iusto profusius. Gratia autem Dei solius
 per meritum sui confessoris, cum voluit, his finem imposuit miseris. Et nos in his finem
 facere cupientes, paulo cessandum ab hoc opere decernimus, ut si ad alia scribenda, quae
 post haec apud nos per eum magnifice claruerunt intendimus, interim vires scribendi per-
 otium reparemus.

a) manifesta B2. b) deest B2. c) ita A. B2. divini Chap. d) diuino B2. e) huic B2.

58) Exstat adhuc hodie ecclesia parochialis prope longe a montibus, e quibus scholares laudes sancti
 portam et pontem Amari cordis, quae ex mira- Remacli hic cecinisse scribantur. CHAPEVILLE.
 culo illo ecclesia sancti Remacli nominatur, non

VITA ANNONIS ARCHIEPISCOPI COLONIENSIS.

EDIDIT D. RUDOLFUS KÖEPKE PROF.

Annonis Coloniensis archiepiscopi nomen clarissimum nemo nescit, nisi qui ipsam Germaniae historiam nescit. Inter omnes enim constat Annonem Heinrici quarti, pueri, tutorem in rerum publicarum summo discrimine, quum graves illae inter imperatores et pontifices exardescerent contentiones, et Germanorum imperii gubernacula tenuisse et ecclesiae turbas ad pacem revocare condum esse. Qui igitur illorum temporum historiae scribendae operam navarunt, primas quasi partes Coloniensi archiepiscopo tribuerunt, eiusque potissimum inter omnes qui in publica luce versabantur viros res gestas moresque posteritati tradiderunt. Haecque merito coniticias rerum scriptorem, qui, Annone ipso paullo tantum iunior, talis tantique viri vitam narrandam sibi sumpserit, uberrimam libri materiem nactum esse, ita ut vires potius quam res scribendae deficerent. Quis non iure sibi persuadeat sancti Annonis vitam multa et memoria dignissima continere necesse esse? Sed res ipsa longe aliter cecidit. In tenuis enim angustique ingenii monachum hoc scribendi incidit argumentum, qui magnum quidem libri comparavit volumen, sed in tanta mole expectationi ne mediocriter quidem satisfecit. Nam ne dicam quae nova sint vel animum moveant, in hoc libro vix nota et per-vulgata invenies. Sed ne iniustum facere videar iudicium, non omni consilio carebat auctor, qui copiosam hanc scribendi materiam in tam arctos fines redigeret. Quum enim iam Annonis temporibus diversas diversi rerum scriptores de moribus eius sententias tulissent¹, hoc unum sibi proposuit, ut Sigeburgensis monasterii fundatoris iustam laudationem conscriberet, eumque vitae integrum atque sanctum virum depingeret omnesque, si fieri posset, maculas abstergeret. Ideoque praeter narratiunculas de religione eius et misericordia miracula ab eo perfecta tam plena manu fudit, ut legenti paene sit molestum. Cautè vero omnia silentio praeteriit quae vel levissimam de Annone suspicionem movere possent, ita ut Lambertum, quem minime archiepiscopi obtrectatorem dicas, non in omnibus sequi auderet, cuius vestigiis alias presso pede incedit². Nihil legitur de Annonis coniuratione contra imperatricem, nihil de raptu Heinrici regis, de

1) Cautè Lambertus de factione Annonis loquitur triumpho sancti Remacii I, 2: *Vir erat magnae ad a. 1062, de conspirationibus eius 1066. 1073, industriae acrisque ingenii; — non dubitavit ad se de monasteriorum occupatione 1063, eum privatam transferre ius dominationis ausu temerario. Angloriam communi commode proposuisse innuit 1062. Ademus Brem. III, 33. 34 appellat eum virum atrocis ingenii, omnium coniurationum mediorum, arguit eum violatae fidei, avaritiae. Monachus Brunwilarensis c. 21 dicit: Interdum plus proprii arbitrius quam iustitiae cultus tenax erat. Auctor 2) 1. 2. 3. 4. 5. 22. 23. 24. 28. II, 20. 21. 22. 23. 40*

itineribus eius Italicis, de poenitentia quam publice egit in synodo Romana³, nihil de ambitione et avaritia qua Indense et Malmundariense monasterium occupavit et Brunwilarensis aggressus est. De his omnibus altum silentium. In una eius sanctitate haeret auctor, et ad hoc unum revocavit omnia, ut defensionem Annonis contra inimicos conscriberet, qui de moribus eius acerbis staterent, vel miracula eius in dubium vocare auderent. Quod consilium non uno loco aperte proposuit⁴.

Auctorem Sigebergensem fuisse monachum ex ipsa narratione satis patet. Scribendi quasi praesidem Reginhardum habebat abbatem Sigebergensem, qui tunc temporis prior Sigebergi ab Annone saepe in consuetudinem ascitus est, et in ultimo morbo saepius cum eo sermonem fecit⁵. Hic res narratione tradidit, verba sunt scribentis monachi, ut ipse proficitur⁶. Ultimis Reginhardi mensibus anno 1105 librum ad finem perduxit auctor⁷. Cultiore stilo expoliendam misit vitam Reginhardus Manegoldo presbytero, quod hic in tali opere modeste renuit; solam rescribendi licentiam sibi petivit, si extrema manu absolutum fuerit⁸. Praeter hunc testem oculatum alios audivit auctor narrantes qui Annonem viderant et res ex eius ore referebant⁹; nam ipse archiepiscopum inter vivos degentem non vidit, ut probat disertis verbis¹⁰. Alia vidit ipse¹¹, alia debebat illis qui rebus ipsis se interfuisse asserebant¹², alia denique monachorum narrationibus et rumori vulgari¹³. Alia quoque fontium genera in auxilium vocavit¹⁴, tabulas¹⁵, epistolam¹⁶, inscriptiones¹⁷. Mirum vero est, quod quum miraculis narrandis aliis de Annonis sanctitate scrupulum eximere vellet, haud omni dubitatione ipse liber esse videtur¹⁸.

Ex veteribus scriptoribus legit Sallustium¹⁹. Posterius temporis scriptores qui nostrum sunt secuti, sunt auctor carminis Germanici de sancto Annone²⁰ et Caesarius Heisterbacensis²¹.

Codices vitae sancti Annonis exstant haud ita pauci, ex quibus tamen unus tantum integrum exhibet textum, qui totus in nostrum usum descriptus, huius editionis est fundamentum:

1) *Cod. Halensis mbr. saec. XII, olim liber monasterii sancti Pauli apostoli in Traiecto inferiori, accurate et nitide exaratus²².*

2) *Cod. Guelferbytanus, Helmst. 1065, mbr. saec. XII. 4. Perierunt extrema inde a verbis III, 25 pessimum sibi haec ex... et pars III, 16²³. In-tivio-*

25. III, 8. 15. 17. Delius apud Ledebur V, 56 auctorem nostrum et Lambertum ex eodem fonte hausisse coniecit. 3) Triumph. S. Remacii I, 22. 4) I, praef. *Ille laudes eius declamaturus in medium assumatur, quem et devotionis puritas* etc. 11, 31. II, praef. *Haec diximus ut conveniremus eos qui non credunt cum huius meritis per quem talia quae dicuntur possent fieri.* II, 221. III, 23. 5) II, 14. III, 7. 6) I, praef. *Qui formam scribendorum tradens illa — ut cum verbis propriis utar, eius omnino sensum sequar.* Cf. III, 26. Quae si non obstarent, facile tibi persuadeas ex III, 7 ipsum Reginhardum esse auctorem. Mira sane est opinio Bezenbergeri in editione carminis Germanici *Maere von S. Amten* p. 48 huius vitae auctorem esse Leboldum de Northof, qui eam ex antiquiori apud Sarium hauserit. Leboldus catalogum archiepiscoporum Coloniensium deduxit usque ad annum 1349. 7) Paucis mensibus post Annonis mortem, 4. Dec. 1075, Reginhardus abbas creatus est; quum scri-

beret auctor, sederat per annos iam 29; cf. III, 7. Die 24. Nov. 1105 in Heiurici IV tabula occurrit Cono Reginhardi successor. Lacomblet *Urkundenbuch f. d. Niederrhein* I, 171. Apud eundem Reginhardi nomen legitur p. 163. 168 annis 1096. 1102. 7) Epist. Manegoldi ad Reginhardum, Sudendorf registerum II, 44. 8) I, 3. 14. *Venerabilis pontifex re-ferre solitus erat.* I, 17. *Sicut ipso referente compertum est.* I, 22. 9) I, 38. 10) III, 27. 11) II, 1. *Testantibus nobis qui aderant.* II, 3. 6. 15. 21. III, 9. 12) I, 16. *Ut a fratribus nostris accepimus.* I, 19. 31. II, 7. 11. 13) II, praef. *Quae vel auditu vel scripto — reperimus.* 14) I, 21. 26. 15) II, 9. 16) II, 17. III, 19. 17) III, 22: *si credere fas est.* III, 23. 24. 18) I, 1. II, 2. 19) Quod accurate probavit Bezenberger p. 30. 115 sqq. 20) In catalogo archiepp. Coloniensium. Boehmer *Fontes* II, 274. 21) *Archiv* VI, 207. VII, 459. 22) *Archiv* I. c.

ribus tantum ab 1 abhorret, ita ut hos codices ex eodem fonte fuisse facile coniciamus.

2*) *Cod. Hannover. XII, apographum praecedentis, quem examinavit Waitz.*

3) *Cod. Trevir. LVII, mbr. s. XII³³, textum habet recisum; nonnulla sunt in compendium redacta, alia reiecta, in iis quae leguntur cum 1 satis concinit. Collatus est codex a Waitzo.*

4) *Cod. Bruzell. colleg. soc. Iesu, olim conventus sancte Katherine in Cisendorp, mbr. fol. saec. XIV³⁴. Mutatam exhibet praefationem, quae his incipit verbis: Cum nonnullis id consuetudinis sit reprehensioni magis etc. Inspezit codicem Bethmann. Eiusdem notae sunt*

4*) *Cod. Bruzell. 428—442, olim Sancti Martini mai. in Colonia, mbr. fol. a. 1482, quem evoluit Bethmann³⁵.*

4**) *Cod. Gothan. N. 25, chart. fol. s. XVI³⁶. Inspezit Waitz.*

Breviorem vitae textum exhibent hi libri:

5) *Cod. Erfurt. 130, mbr. saec. XIV³⁷. Prologus his incipit verbis: Inter precipuas spiritualium profectuum delicias sanctorum etc. qui scriptus est ad Gerhardum quandam abbatem. In eodem prologo haec leguntur verba: ut, que de gestis illius decoro quidem ac lepido sermone sed latius quam oportuit diffuso digesta lectoris animum poterant avertere, ad arctioris pagine semitam contrahantur etc. Inspezit Waitz.*

5*) *Cod. Bruzell. 8964, Bollandistarum apographum a. 1638 confectum ex msc. perg. Sancti Georgii Colon., eundem continet textum³⁸. In nostrum usum vertit Bethmann.*

Aliud breve vitae compendium quod iisdem atque integra vita incipit verbis praebet:

7) *Cod. Trevir. 1168, chart. saec. XV. 4. olim Carthus. Confluent.³⁹ et*

7*) *Cod. Bruzell. 8060—8064, chart. fol. s. XV, olim domus S. Albani Trev.*

8) *Cod. Bruzell. 8964; Bollandistarum apographum ex msc. Ultraiect. Sancti Salvatoris, his incipit verbis: Anno ex Alemannorum populis beatam duxit originem etc. Inspezit Bethmann.*

Ad paucissima denique folia vita redacta est in codicibus qui habent vitam his verbis incipientem: Venerabilis archiepiscopus Coloniensis Anno a primis ordinationis sue temporibus etc.

9) *Cod. Lipsiensis 844, mbr. saec. XIII⁴⁰.*

9*) *Cod. Middlehill. 2329, mbr. saec. XIII⁴¹.*

9**) *Cod. Zwickav. LXVI est recens apographum⁴²*

10) *Cod. Oxoniens. Bodlei. 5128 est apographum Hunii⁴³.*

Prima quae in lucem prodit sancti Annonis vitae editio integra et iusta nostra est, Surii t. VI. ed. I. p. 699. ed. II. p. 783. ex more editoris est mutilata.

Vitae sancti Annonis adiecimus historiam translationis quae facta est a. 1183. Hunc de translatione libellum alii cuidam libro de eiusdem sancti miraculis quasi prologum praemisit monachus⁴⁴, quem testem oculatum fuisse ipsius probat narrationis perspicuitas⁴⁵. Sigebergensis erat et quidem haud indoctus, nam Virgili et sancti Hieronymi laudavit verba⁴⁶. Scriptus videtur liber a. 1185—1187 tempore Urbani III papae⁴⁷.

23) Archiv III, 92. VII, 139. VIII, 599. 24) Ibid. V, 727. VII, 91. 34) Godefredi Colon. chron. ad h. a. VIII, 547. 25) Ibid. VII, 460. VIII, 488. 26) Ibid. 35) c. 10. Annonis vitam laudavit c. 1. 7. 36) Praef. VIII, 675. 27) Ibid. VIII, 682. 28) Ibid. VIII, Quae oculata fide ipsi conspeximus. 37) Praef. 524. 29) Ibid. VIII, 601. 30) Ibid. VI, 215, c. 3. 38) Lucius III qui obiit a. 1185 est felix 31) Ibid. VII, 460. 32) Ibid. VIII, 708. 33) Ibid. memoriae papa c. 3. Urbani facta est mentio c. 9. 50

*Exstat translatio in codd. 4, 4** et 5* eamque ex primo et tertio descripsit Bethmann.*

Berolini mens. Novemb. 1849.

B. KÖPKE.

INCIPIT PRAEFATIO IN VITAM SANCTI ANNONIS ARCHIEPISCOPI.

5 Periculosam et multorum moribus obnoxiam
ingressurus narrationem, cooperatorem laboris san-
ctum invoco Spiritum, ut eius virtute deiciantur, qui
nobis ex utroque latere pugnas instruunt, hostes.
10 Quidam enim vel ignobilitate personae vel sermo-
num villitate vel potius utroque provocati, solis
aptum sputis infamant opus, et eum per se satis
inculte suis adhuc odiis despectiora fieri satagunt,
15 exceptis sententis in singulis pene dictiones questi-
ones commovent, ubique laqueos parant, totamque
corpus examinatione crebra legentes et relegentes,
calliditate quasi simplicitate utuntur. His, uti genus
reprehensorum solet, rationem exigentibus, qua fre-
20 ductus accesserim, ecce, Phariseorum alumpni e la-
tere gravius adhuc imminet, et ore quo filio Dei
magistri eorum dicere presumpserunt³⁹: *Homo vorax
et potator vini et amicus publicanorum*, ipsi nunc
in Annonem sanctum, summi scilicet capitis men-
25 bram, garrientes, improperant nobis et dicunt: *Unde
tot emergerunt signa? Iste de quo res est homo
non ignotae personae fuit, cuius vitam rapinis et in-
iusticiis servientem quisquis ad aequitatis libram dili-
30 genter inspexerit, quam falsa sint haec suo satis
iudicio investigabit*. Utrisque respondere suo spiritu
dignetur, qui pro nobis ad mortem usque patri
factus obediens, et nos pari necessitate constrinxit,
cotidie per apostolum⁴⁰ clamans: *Obedite praepositis
vestris, et subiaceite eis*. Dicant itaque partis utri-
35 usque, si liceat impune transiri maioris imperium,
quod ab ipso Christo formam habet, quod apostoli-
cis praecceptis non tam suggeritur quam ingeritur,
per quod et regressio celebratur ad paradysum. Si
concesserint, magistri videbuntur erroris; sin autem,
40 restat ut animum ab indignatione, linguam ab ob-
trectatione contineant, et me quamvis elinguem suis
iudiciis et ipsi tueantur, propter obedientiam iussa
scribentem, propter eam et exemplo Christi mortem
non repudiantem. Amplior autem eos adhuc re-
45 sponsio manet, qui sui cordis venens in tam apertam
blasphemiam evomunt, ut, cum lacerare non timent
virum bonis quoque non inmerito praefarendum,
impossibilitatem Deo suis cavillationibus inducere
videantur, proponendo questionem, quomodo sanctus
50 vel esse vel dici queat, quem in suae vitae quali-
tate plus nobis cognitum habuerint. Hoc est pro-
fecto quod dicitur⁴¹: *Non est propheta sine honore
nisi in patria sua*. Quam multos exterarum gen-
tium audivimus, qui celebre nomen Annonis in suis
55 terris faterentur, et, quo miserior est regio nostra,
qui missas in eius nomine pro requie fidellum
elemosinasque fieri crebrius testarentur. Claret
etiam alios ex aliis partibus eius invocato nomine
nonnunquam suffragia sensisse divina; soli quibus
60 vixit, quibus et mortuus est, qui cotidianis eius fo-

a) *hoc loco ita incipiunt codd. 4, 4**. Cum nonnullis id consuetudinis sit, reprehensioni magis quam emendationi fra-
terne operam dare, cumque sint et alii partim invidi partim rerum ignari, qui contraria sentiant his quae propositi operis
39) Matth. 11, 19. 40) Hebr. 13, 17. 41) Marc. 6, 4.

dium assumatq, quem et devotionis puritas et rerum scientia^a arguent in id ipsum, quem et auctoritas tanta roborat, ut^b per se quoque sit idoneus astruere, quod aliunde testibus vacat. Hic est^c pater Reginhardus coenobii Sigebergensis administrator^d, qui^e formam^f scribendorum tradens, ita me, suorum ultimum, huic operi subiugavit, ut, cum verbis propriis utar, eius omnino sensum sequar, sicut moris est puerulis elementa prima temptantibus id sonare, quod prius vox monitoris praemisit. Eius est propositi^g laboris merces, ipse legentium profectibus singulariter coronabitur; nobis nihil aliud debetur praeter^h quod, dum obedientiae voto praecipiente concordavimus, suis participari praemiis ali- quod spem patrocinium habemus. Etⁱ his quidem adversus insurgentes ita dictis, ad vos, unici fratres et filii patris Annonis, hoc nostrae devotionis ex-

nitium mittimus, flexis genibus orantes, ut et vestrae gloriae pariter et memoriae dilecti patris intenti, susceptum latius divulgetis opusculum, ne variis alibi casibus ereptum, nihilominus et alibi non in- veniatur. Accidit hoc frequenter antieritati, dolet-⁵ quo posteritas, de sibi dilectis sanctorum nominibus vix aliquid et quasi per densissimam antiquitatis nebulam investigans; nec possunt negligentioribus non offendi servitilis, quorum praeter nuda nomina nulla lucent vitae praeconia. Quapropter exemplo¹⁰ moniti vestri patris spargite nomen, obrectatoribus eius illud semper opponite¹⁵: *Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata; me- que vestris astratum pedibus dignanter accipientes, quales erga fratres esse decet, tales et mihi servo 15* servorum vestrorum vos ipsos aliquantulum pro nobis orantes impendite.

EXPLICIT PRAEFATIO.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI.

1. Unde vel quibus parentibus sit ortus, et quomodo raptus ab avunculo, cum esset a patre militas mancipatus, ad literas positus est.
2. Quomodo magister scholarum in Babinberg floruerit, et in palatium sit assumptus.
3. De praesagio Herimanni Coloniensis episcopi super eo, et quomodo nuntius regis ad eum fuerit.
4. Quod apud Confluentiam episcopatu Coloniensi a rege donatus sit.
5. Quo tempore sit ordinatus, et qualis post ordinationem manserit.
6. Quam duris verberibus et increpationibus in regem saecierit.
7. Prophetia ipsius de obitu regis, et quod filium imperatoris educaverit.
8. Descriptio cotidiana conversationis eius.
9. Quod mulierem partu periclitatam nocte quadam in platea incengerit.
10. Quomodo vagientem puerulum alia quadam nocte inveniens secum exportaverit.
11. Qualiter quorundam malignorum insidiis nocte quadam pugnis graviter sit attrectatus.
12. Quam misericorditer lapsam ab infamia liberaverit.
13. Eius in turpitudinum factores iusti aeli severitas.
14. Relatio eiusdem de quadam sanctimoniali cuius conceptus ecanuit.
15. Quomodo cunctas in episcopio congregationes ad claustrale iugum coegerit, universorum praebendis sufficienter ab eo dispositis vel auctis.
16. Quod in honorem sanctae Dei genitricis primum suum monasterium fundaverit in loco qui dicitur ad Gradus, et quomodo cum subrisione se magnum fratribus praedicaverit.
17. Quod ad sancti Georgii nomen secundam insti-²⁰ tuerit aeccliam, et de miris quae illic acta sunt.
18. Quod per quandam incognitum senem praem-²⁵ nitus est ad accelerandum coenobium in Sigeberg.
19. Quibus ex causis ditioni suae cesserit mons Sigebergensis.
20. Miraculum quod in signo crucis super eundem³⁰ montem multis apparuit.
21. De visione scilicet quae duobus Graecis in som-³⁵ nnis apparuit, et quomodo fundamentis in monte iactis monasterium episcopus consummaverit ac 30 dedicaverit.
22. Visio coelestis ignis, quam inter sacramenta pontifex cernere meruit.
23. Quod ea Fructuaria monachi adductis eos in Sigeberg collocavit, et descriptio ferocis eius, 35 quo circa locum et monachos ipsos officiebatur.
24. Quales inimicitias a rege pro iusticia pertule-⁴⁰ rit, et quomodo Sigebergensium preces omnibus periculis opposuerit, et qualiter eos in horto sit allocutus.
25. Quae privilegia sub testamenti conscriptione praefato coenobio per se dederit.
26. Alexandri papae decretum pro memorato coe-⁴⁵ nobio ad eum directum.
27. Item regale decretum pro eadem re.
28. Quod post haec alia duo coenobia vir Dei di-⁵⁰ versis in locis construxerit.
29. Quod nec infirmus a mandati ministerio se continerit, et quam mirabiliter sit sanatus.
30. Quantae famae longe lateque fuerit, et de stu-⁵⁵ dio suo in locum Salcedenssem.
31. Quomodo multoties se vivo nummum habere testatus sit.

series pollicetur. ea nobis utique consolatio est in descriptione vite sancti patris Annonis, quod obedientie non levis ne-
cessitas ad hoc nos impulit, et quod is laudes eius declamaturus in medio habetur quem et etc. a) notitia 4. 4. 55
b) ut etiam sit idoneus per sese fidem facere eorum que 4. 4. c) est inquam 4. 4. d) venerabilis procurator 4. 4.
e) impositu 4. 4. f) propter 4. 4. g) Quisquis ergo non inmemor animalis bruti quondam in nostra verba divinitus prom-
pentiis, hanc vel auribus dignatus fuerit hystoriam, credo non valde vel persone vel verborum villitatis movebitur, dum-
modo narratio tota illi serviat, quem in sanctis suis laudare, juvenes et virgines, senes cum iunioribus, per psalmistam et
monetur et precipitur. Ceterum de prolixitate nemo causetur; quem diligimus et veneramus, cuius elemosinis et pa-
trocinis die nocteque sustentatur et regimur, honore digno nunquam a nobis recompensabitur. Quod et ipsum de suo
quemque patrono, si devotus est, sentire non dubitamus. Explicet prologus 4. 4. 60

41) quasi imaginem ad imitandum propositam. 42) Rom. 4, 7.

32. De malis quae periculi a palatino, vel quis finis palatinum per orationes eius inveniunt.
33. Qualiter beati Innocentii corpus ab Agawno Sigeberg advezerit.
34. Quod a Roma brachium sancti Caesaris Coloniensem detulerit, et de incendio quod accidit.
35. Relatio ipsius de Andrea quodam qui a mortuis suscitatus est.
36. Alia ipsius relatio de puella quae daemonum turbas in exitu ridit.
37. Quod beati Agilolfi corpus in ecclesiam suam ad Gradus translulerit, et duas Esculobas a monumentis subleaverit.
38. Qualiter datus pecuniis beatissimi Benigni corpus Sigebergensibus adquisierit.

INCIPIT VITA SANCTI ANNONIS ARCHIEPISCOPI.

10 1. Anno ^a generis et patriae suae decus, sy-
deribus ipsis meritis altior, ex Alamannorum popu-
lis beatam duxit originem. Pater eius Walterus,
mater Engela ^b dicebatur, ambo studio religionis in-
signes, illamque qua secundum saeculum non adeo
15 celebrabantur claritatem — cum essent tamen ex in-
geniis ingenii ^c — nobilitate quae est ad Deum ^d valde
transcendentes. Horum in filios et filias fusu foecun-
ditas posteritatis suae satis inclitum produxit famili-
am ^e, aliis eorum in ecclesiasticas ^f, aliis in saeculares
20 sublimiter transeuntibus disciplinas. Amplius autem
bonae suae indolis generositatem Anno ^g moribus,
ingenio formaque commendans, cunctarum oculis
gratosus, omnium animis amabilis coepit haberi.
Unde pater magnis exhilaratus gaudiis, licet admo-
25 dum religiosus esset, dum tamen ut vir saecularis
animi pro terreno nomine satagit, eum per exercitia
militaria mundo nutrire coepit, datusque pater ad
huiusmodi studia. Didicit hinc inferim fortitudinem,
moralium disciplinarum nobilissimam, dum crebras
30 asperitates patitur aliorum ^h, dum inedia sitique super-
haec et vigiliis aestus, quae cuncta in eo futuae
constructioni necessario parabantur. Sed coelestis
pater, qui quos praedestinat hos et vocat, quod
ante tempora saecularia misericorditer in Annone
35 disposuit, in fine temporum immutabiliter adimple-
vit. De illo quippe veridica voce dicitur ⁱ: *Non est
sapientia, non est prudentia, non est consilium con-
tra Dominum.* Eo itaque aspirante, avunculus pueri
praefati, Babinbergensis ecclesiae canonicus ^j, pa-
40 triam, propinquos et notos invisere veniens, ubi

conscius esse coepit erga Annonem deliberati patris
consilii, protinus indoluit, segre ferens tam egregiae
indolis infantiam mundanis primitis inficiendam ne-
gotiis, ac non potius, quod futuram erat ob mul-
torum profectam, ecclesiasticis informandam di-
sciplinis. Quapropter explorata oportunitate, secre-
tius conveniens puerum et blande complexans in-
terrogat: *Quibus studiis quibusve occupationibus, Anno
filii, inseris?* Quo dulciter et innocenter aridente,
avunculus, sermone tantillo satis congruo puero de
coelestis regni gloria vel poenis inferorum bre-
viter praemisso, subsequenter intulit: *Placetne tibi
servitus Omnipotentis et clericalis ordinis disciplina
vel habitus?* Quod cum ille libenter annuaret, avun-
culus ex abundantia laetitia gratiarum vota corde
et oro Deo ^k persolvens, sic demum conversus ad
eum ait: *En ego proxima luce recessurus, profes-
sionis et ordinis mei locum Deo ^l prosperante quan-
toctius adibo; tu vero, filii, domesticis abiectis im-
pedimentis clam patre tuo discedens, in itinere me
transeuntem praestolare, hoc certum mente habens,
numquam te ab illo deserendum, sub cuius nunc
protectionis alas confugis, quoadusque in epem et
gloriam totius generis tui, non modo temporalibus sed
et aeternis in caelo commodis et dignitatibus ampli-
ficaris.* Quid plura? Anno puer non pueriliter au-
fugiens, ut praemonitus fuerat, inter fructa ^m sa-
licam delituit, donec a pretereunte fartim sublatus
avunculo, in scola Babinbergensium, qui tunc tem-
poris disciplinae, religionis ac studii fervore cunctis
in Germania praepollebant, succiduis temporibus

a) dominum 2. b) animo 2. c) domino 2. d) domino 2. et sic porro. e) senbicta 2.

- 43) De Annonis nomine vid. Bezenberger p. 49.
44) Mooyer in Commentatione infra laudanda ex
necrologio monasterii Grafschaft hoc attulit p. 46:
45) *Non. Febr. Angela mater beati Annonis fundatoris
nostri, eiusque sepulchrum Magdeburgi repperit.*
45) *Loco mediocri natus dicit Lambertus 1075;
Waltramus ap. Preber 1, 305 nominat Burchar-
dum episcopum Halberstadensem, Annonis nepotem,
50 de infimo loco exaltatum.* Itaque nihil est, si in
chronico van der hilliger stat v. Coelns f. 158 le-
gitur Annonem fuisse comitem de Dassel; Moerkens
et Fuchs in conata chronolog. ad catalog. archi-
epp. Colon. p. 92 volunt eum comitem de Hohen-
55 lande et Sounenberg fuisse, in qua opinione secuti
videntur esse Bothonem in chron. piet. Leibn. III,
327. Neugart episcopat. Constant. p. 380 fecit
eum comitem de Pfullingen, et Deltus apud Ledebur
Archiv. f. Preuss. Gesch. V, 53 evincere conatus est
60 Annonem conianctum fuisse cum gente comitum
de Veltheim. Vera vidisse videtur Mooyer in ac-
curata commentatione Anno II der Heilige Erzb.
v. Köln in Erhard et Gebrken Zeitschrift für vä-
terländische Geschichte u. Alterthumskunde VII, 39,
qui Annonem natum e nobili gente de Steuss-
lingen fuisse probavit loco in chron. Magdeburg.
Meibom. II, 313: *Iste (Wetzl) pie memoriae —
frater fuit Annonis Coloniensis archiepiscopi, uter-
que oriundus ex alto sanguine Suecorum de castro
quod Stutzingen nominatur.* 46) In eodem necro-
logio occurrunt hi fratres beati Annonis fundatoris
nostri, Otto, Haymo, Adalbero, Waltherus qui erat
miles. Saibert Landesch. v. Westphalen II, 38.
47) Wacilo archiep. Magdeburgensis Annonis erat
frater, Burchardus Halberstadensis et Cuno electus
Trevirensis eius nepotes; Adam, Brem. III, 34. Bruno
de bell. Sax. 18. Wernerus Monasteriensis eius
fratruellus; Ann. Sax. 1132. 48) Sallust. Catilina 5.
49) Proverb. 21, 30. 50) Hunc esse eundem de
quo legitur in necrolog. Graescel. 3. Kal. April.
Haymo avunculus beati Annonis, fundatoris nostri,
haud immerito coniecit Mooyer l. l. p. 47.

magnam ecclesiae documentum futurus, ad litteras
1046. positus est⁵¹. In quo studio per incrementa tem-
porum accrescente simul ardore discendi, ope et
gratia comitatus⁵² intimi magistri, de quo veritas
10h. 3. 8. protestatur: *Spiritus ubi vult spirat*, maximas huma-
norum vel divinarum voluminum acris ingenii adole-
scens hausit divitias, unde postea suo in tempore
creditus sibi populis ructuaret nova et vetera. Quic-
quid ad excrendam ingenium, quicquid ad nobilitan-
dos mores compellens et iocundum agribus vel
oculis se offerebat, sistim, ut apes prudentissima,
ingeniose perlustrans, alveolo cordis intulit, et suis
quandoque armis Goliath infandissimum iugulaturus,
iugi meditatione torrens eloquentiae saecularis
quasi per saturam victor optavit.

2. His et huiuscemodi profectibus in altum
velut cedrus Libani succrescens, ubi robur virilis
aetatis ingressus est, magister scolaram inibi effe-
ctus, probitatis suae et virtutum ramos longo late-
que per ora multorum coepit extendere. Episcopos
accersitus adit, nec latuit principes, a quibus pro
sui reverentia loco amicitiae habitus, Heinricho ter-
cio Romanorum Augusto facile innotuit, a quo in pa-
latium assumptus, brevi apud eum praec omnibus clericis,
qui in foribus palatii excubabant, primum gratiae et fami-
liaritatis gradum optinuit, hoc praecipue diligentibus in eo
omnibus bonis, quod iusti ac recti admodum tenax erat,
atque in omnibus causis pro suo tum statu non adulando,
ut caeteri, sed cum magna libertate obloquendo iustitiae pa-
tronabatur. Erat autem praeter virtutes animi et morum
gloriam⁵³ corporis quoque bonis ornatus, statura proce-
rus, vultu veneranda, lingua promptus, vigiliarum et ieiuniorum
patientissimus⁵⁴ postremo ad omnia boni operis exercitia
naturae muneribus affatus instructus. Cui de virtute in
virtutem quasi aurora⁵⁵ in ascensu suo procedenti,
sicut apud Deum crevit sanctitas, sic item de gloria
in gloriam, de honore ad honorem per dies perfici-
entem apud homines accessit auctoritas. Actum est
hoc non humano libitu, sed consueta Dei providen-
tia, qui sciens lucernam suam celeberrimo in loco
candelabro superponendam, ut luceret omnibus eccle-
siae filiis, ne repentina exaltationis eius novitas
miraculum dantat gigneret non laeticiam, nec
ritorum eius lucem ante mundo voluit declarare,
qualinus eo fructuosior eius foret promotio quo
et gratior⁵⁶. Quod et factum est.

3. Denique exactis in palatio haud multis annis,
magna imperatoris, magna omnium qui eum noverant ex-
pectatione adeptus est Agrippinae urbis, quae et Co-
lonia, nobilem sedem, Herimanno nominis huius
praesule secundo ante paucos dies ex hac luce
1056. Febr. 11. subtracto. Ad quem in lecto mortis iacentem eum
idem venerabilis vir imperatoria legatione transmis-
sus, post salutationem mandata regis absolvisset,
et iam hospitium remeasset, testantibus qui aderant
praefatus pontifex dixisse fertur, et se quantoties
mortis iura subiturum, et Annonem vice sua Colo-
niam suscepturum. Quo post haec verba obeunte,
cum iam Annonem velocius regredi necessitas re-
galis negotii perorgeret, non immemor bonae

suae consuetudinis, funeri eius quibusque terrae
mandaretur magna cordis contritione⁵⁷ obsequeretur.
Legerat enim, et opere quoad vixit semper imple-
verat⁵⁸: *Melius est ire ad domum luctus quam ad do-
mum comitii*; laudabile satis, immo necessarium
cunctis inculcans exemplum, quoniam sicut illic scri-
ptum est⁵⁹: *In illa finis cunctorum ammonetur homi-
num, ut vivens cogitet quid futurus sit*.

4. Imperator tunc temporis apud Confluen-
tiam morabatur⁶⁰, et ecce, aderam optimates et ca-
pita populi Coloniensis baculum episcopalem regi
restituentes, inque locum defuncti idoneum succes-
sorem supplici prece unanimitur postulantes. Tunc
ut in his rebus fieri, certum est, aliis atque aliis
haec, et illac pro libito suo vel commodo promissis,
15 consiliis seu⁶¹ precibus regem sollicitantibus, Deus
arbitr summus, in cultus manu cor regis est et
quocumque voluerit vertit illud⁶², non in alium quam
in Annonem solum sententiam regis et voluntatem
deduxit, laudantibus aliis, aliis non sine felle recla-
mantibus. Suscepit itaque regis ex monibus virgam
pastoralem patris et magistri figuram praetendentem,
suscepit et anulum in dotem fidei conservandae
ad Deum et ad sponsam suam, sanctam ecclesiam.
Nec mora; in similitudinem Moysi⁶³ dux salvan-
25 dorum populorum Coloniensem ingressus, protinus
caninis rictibus oblatrantes audit: *Quis iste est,
vel quis eum constituit principem et iudicem super nos?*
Simulque pollutis et nefariis
labiis sanctum⁶⁴ nomen divinae memoriae Brunonis
30 archiepiscopi praeferentes, eiusque facta quasi in
ipsis laudem, re autem vera in derogationem An-
nonis sinistro corde iacitantes, iterum iterumque
tumultuose vociferabantur: *Quis iste est, et ubi sunt
illi quibus amplificatus est Coloniensis?* Hoc illi
35 dixerint gemina et sequaces eorum qui viperea
lingua dominum Salvatorem fabri filium obvia-
bantur; nobis autem et cunctis deinceps sapientibus
luce clarius constat, ex⁶⁵ quo Colonia fundata est, unius
numquam episcopi studio, solvo Brunonis ut ita dixerim
40 privilegio, tantum opes et gloriam crevisse Coloniensis
ecclesiae. Sed his in locis suis plenius dicendis, nos
historiae vestigia insequentes, coepitae narrationi
operam demus.

5. Igitur auctoritate simul et metu regio⁶⁶
maiestatis pressi, qui quasi contra montem seu im-
petum fluminis nili frustra proposuerant, tandem
necessitatem in voluntatem vertentes, consecratio-
nem electi pontificis in commune consenserunt. Fit
conventus episcoporum ac totius ecclesiastici or-
50 dinis virorum, procerum quoque frequentia cum
ambitione nimia, diversi etiam sexus et aetatis in-
gens populositatis, quos omnes sua benedictione, sua
gratia per servum suum Annonem Christus dominus
ea die relevatus cum angelis advenerat, sanctis
55 omnibus pro-concive⁶⁷ coelitus destinato congauden-
tibus. Producit interea ordinandus ante altare,
vestibus sanctis induitur, olei sacri liquore perfun-
ditur, et vere larga sancti Spiritus infusione repente

a) commutatus 2. b) gratiam 2. c) aurorae 2. e) contritione 2. f) futurum 2. g) in 2 adhuc cap. III. 60
h) vel 2. i) Moys 2. k) clarum 2. l) in 2 cap. IV. m) concione 2.

51) Mooyer I. I. p. 54. 52) Sallust. Catilina c. 5.
53) Eum praepositum Goslarisensem fuisse silentio
praeterit. 54) Eccles. 7, 3. 55) Consentit

Heinrici tabula 26. Febr. 1056 Confluentiae scripta,
Böhmer. Reg. 1693. 55) Proverb. 21. 1. 56) ex
Lamberto, hic et infra c. 8.

mutatus in virum alium: anno dominice incarnationis 1055¹ sub die 5. Nonas Martii pontifex super cathedram episcopalem ad regendam sanctam ecclesiam et plebem universam. Iamque instabat hora sacrificii singularis, cum ecce, pontificali insignibus ornatus accessit ad altare pontifex summus, vere sacerdos et hostia Christi. Ubi quanta compunctione, quanta cordis contritione ministerium illud peregerit, quis sufficit explicare? Tota enim in lacrimis^a fusus, tanti sacramenti vim in se ipsum excepit, mirantibus nonnullis immensitatem lacrimarum, et cum gemitu quodam et suspirio simulque pectoris tunctione cordis eius^b secreta per hoc rimantibus. Ad cuius preces coelum tunc patuisse nulli dubium, cum et ob hoc ipsum magis rursus et miserator dominus eum posuerit, ut pro sui gregis excessibus intercedens, in tempore iracundiae fieret reconciliatio. Postquam vero missarum sollempniis^c cum benedictione pontificali finitis conventus ille solutus est, ipse deinceps in omnibus tam ecclesiasticis quam rei publicae negotiis haud impari se acceptae dignitati gerens, et sicut editoris loci insignibus, ita cunctis virtutum generibus inter caeteros regni principes conspicuus incedebat. Reddebat sollicitus quae sunt caesaris caesari, et quae sunt Dei Deo, quia Colonien-
 25 nis nominis maiestatem et saecularem pompam ambitiosius pene quam aliquis ex praecessoribus eius ostentabat ad populum, nec propterea tamen^d iriactum inter tantas occupationum procellas spiritum unquam relaxabat a studio divinarum rerum. Ieiuniis^e non adeo quam legitimis se macebat, sciens scriptum^f: *Omnia munda mundis, et^g: Nihil rei sciendum quod cum gratiarum actione percipitur*. Pernecebat plerumque in orationibus, et per ecclesias paucis ac certis comitiis, interdum uno tantum
 35 puero contactus, discurrens, nudis pedibus, nonnumquam etiam cilicio ad carnem indutus, flexus praecedebat. Et diem quidem in disponendis privatis seu publicis negotiis, noctem vero totam in Dei opere exendebat. Nam tunc penitentiam agere, errata confiteri, commissa
 40 delere, ob corporalis quoque flagelli castigationem inferioris personae manibus tantus pontifex humiliare se non erubuit. Multa illius in pauperes, in peregrinos, in clericos, in monachos benignitas, mira liberalitas erat. Nullam inter diocesis^h suam congregationem praetermisit, quam non a utraque aut aedificiis aut stipendiis sua specialiter donatione auctam vita decedens relinqueret.
 45 In iudicandis causis subditorum nec odio nec gratia cuiquam a vero abducebatur, sed semper in omnibus propositam indeclinabiliter sequens aequitatis lineam, ad evitandum iudicium nec accipiebat personam pauperis, nec honorabat vultum potentis, cuius rei idoneum satis et evidens
 50 subicimus exemplum.

6. Rex Henricus^a, Romanorum patricius, sceptri regalia moribus, prudentia et gloria regaliter optinens, ac iustissimis legibus tam in divinis quam in humanis administrans, ita se exterius agebat ad populum, ut sui tamen non oblivisceretur interioris. Considerans enim tanti nominis maiestatem longe suis praecellere meritis, nunquam insignia regalia sibi praesumpsit imponere, nisi^b clam confessionis ac poenitentiae, verberum insuper satisfactione li-

centiam a quolibet sacerdotum suppliciter mereretur. Ergo tempore quodam magno imminente festivitate, cum pontifices, duces ac comites et cuiuscumque alius dignitatis seu ordinis viri regiam undique^c properarent ad curiam, cum et ipsum mos et honor impositus trabentium exigeret procedere, non in usus sanctitatis et vitae probatissimi inter praesules Annonis, ut suae consuetudinis servaret institutum, supplex et poenitens eum coepit adire. Mox sacer antistes, auctoritate plenus, tali in negotio imperialem parvipendens magnificentiam, sicut parcere solitus erat inopi et pauperi, sic oportunitate nacta misericors absque misericordia saviro coepit in principem. Nam vehementissimis^d illum invadens correptionibus, quicquid animo pro iusticia concitato se optulit libere et constanter effabatur, illumque durissimis verberum plagis afflictum non aliter ea die coronatum incedere consensit, quam prius manibus suis 33 argenti libras in pauperes expendisset. Nec abivit imperator, sed cuncta eo ordine quo dicta sunt superni iudicis respectu et passus est et fecit, sicutque denum more suo indutus processit. Mira quae sane constantia praesulis, nec minus laudanda humilitas principis, porro in utroque timoris Dei imitanda perfectio. Et quia^e se occasio praebuit, licet per digressionem, de eiusdem regis morte, in qua omnis iniustitiae frena laxata sunt, inferre libet mentionem, ob id praecipue, quoniam virtus non minima hic occurrit Annonis, quem prophetiae spiritu subinde floruisse veritas ipsa diffamavit.

7. Quibusdam simultatibus inter ipsum et regem fraude malignantium obortis, cum rex mentem, quam conceperat in archiepiscopum, mandatis solito durioribus detinisset, praesul ad audientiam veniens, ratione et iusticia pro causa sua agere laboravit. Cui facultate erepta hac^f progrediendi via, tandem in haec verba prorupit: *Rex excellentissime, coelestis regis intuitu cuiuscumque discordiae aut odi malum vel hoc anno ne praevalent inter nos, idcirco quoniam anno dehinc venturo quid nos maneat, mentium nostrarum nunc penetrata latet*. Quae dicens regem, quem praescierat^g hoc ipso anno moriturum, emendationis vitae quoquomodo nisus est ad semitam reducere. Sed crescentibus per dies aliis atque aliis ex causis discordiarum spinis, iterum curiam adit in Goslaris, Sept. 8. Lamb.
 57 quo per idem tempus magna totius regni principum expectatione venerabilis papa Victor qui et Gevehardus convenerat. Illic compositis utrorumque animis in prioris amicitiae statum, discessurus archipraesul sciscitatus est regem: *Nunquid dilectionis et gratiae vestrae recedens amodo certus ero?* Id rege haud aliter se habere testante, subiunxit atque ait: *Scio, scio non nos mutuis in hoc corpore deinceps fructuosos aspectibus, quorum alter in mortem rapietur, alter adhuc in certamine relinquitur, idcirco valere eos optans, quia satis fructuose satique salubriter animae vestrae Coloniam dispo-*

a) lacrymas 2. b) illius 2. c) sollempniis 2. d) tam 2. e) Ieiuniis — percipitur desunt 3. f) diocesim 2. g) Henricus 2. h) ni 2. i) undiquaque 2. j) scimus alia manu 1. m) Et quis nobis est interdita prolixitas, conversationis eius summum scire volentibus breviter satisfaciemus. Sequitur c. VIII in 3. o) cap. V in 2. p) ac 2. q) praescierat 2.

57) In anno 1056 consentiunt Lambertus, Bertholdus, Marianus. 58) Tit. 1, 15. 59) 1 Timoth. 4, 4.

sueritis, ipse quaecumque pastor eius hoc in Deo praesumens polliceor. Rex protinus metum quem conceperat pallore vultus insinuans, in quem ista dicebatur vehementer perquisitor fuit. Vos, ait, haec tam tristis expectatio manet. Quod utique rex ipse velociter finiens, verum fuisse declaravit. Quam universae carnis ingressus, fidei et devotionis affectu, non minus defuncto quam viventis sacer praesul assistens, ieiuniis, vigiliis, orationibus et elemosinis, spiritalibus videlicet remediis animam divinae bonitati reconciliari non cessavit. Instituit praeterea annualem eius memoriam agi Coloniae, ipse quam diu vixit numquam illius specialiter immemor. Huius filium, nominis et regni heredem, ad honorem imperii et ecclesiae profectum, suscepti nutriendum, multorum per hoc invidiam contra se accendens. Sed non destitit in laborando spe fructus percipiendi, regaliter puerum nutriens, sublimiter erudiens, adeo ut ipsius postea testimonio vir in toto regno profundioris animi illo non inveniretur. Fecit et hoc dudum laudata pontifex sanctus in rege laos, sed non dissimilem bonitatis suae retributionem ut ille sic et hic pro doli consecutus est. Verum his sepositis, ad vitae eius instituta describenda stilam vertamus.

8.º A primis ordinationis suae temporibus congruum et vere dignum officio suo opus arripens, iuxta docentis apostoli monita: *In omnibus labora, opus fac evangelistae, ministerium tuum imple*, omnem episcopatus sui parochiam perlustravit, homines fidei ac religionis totius ignaros, solo autem nomine christianos assidue praedicationibus ad catholicae pietatis cultum informans, breviter et aperte complexus quid credi, quid sperari, quidve amari oporteat. Imperavit dein auctoritate pontificali, suavitque pietate paterna singulos audientium haec eadem domi suis evangelizare, bonam illis pro hoc a Deo vicissitudinem pollicens. In quo eo usque profecit, ut pueri quoque teneros infantiae nec dum annos egressi, fidem, ut asserunt, beati Annonis invicem discerpt, invicem docerent, et ex ipsa bona studii assiduitate singulis eorum eam mane vel vespere coram Deo pronuntiandi quasi lex inoleverit. Habebat autem hoc insigne meritorum suorum apud homines indicium, quod quotiens praedicaturus in publicum processisset, tantis subito lacrimis immaduit, ut omnium corda ad miserationem commovisset. Tunc melliflua et compunctione plena verba profundere, clementiam Dei proponere, iusticiam non tacere, hortari bonos, ut ad meliora proficerent, malos, ut a perpetratis cessarent, omnes in commune ut se reos clamarent, ac pro totius mundi necessitatibus communem dominam invocarent. Quis unquam vel ^{Lamb.} saxei cordis Annonem in ecclesia loquentem audiens, a lacrimis valuit temperare? Denique ab exteris etiam et remotioribus provinciis ob solam indulgentiae et doctrinae eius famam plurimi confluerant, omnibus deliciis praeferebant Annonem audire, divitias incomparabiles aestimantes eius

indulgentia relaxari, eius benedictione praemuniti. Praeterea pietatis et misericordiae operibus nulli erat inferior. Nam antecessorum suorum animietate vel superfluitate gravatos et prope nudatos agricolae et debitores redditum intelligens, exactoribus ut parcerent iussit, singulis vel totum vel ex parte prout opus erat remittens. Pauperum, peregrinorum et infirmorum prima illi et perpetua erat sollicitudo, imitans eum qui dixit: *Estote misericordes, sicut et pater vester coelestis misericors est*. Illucescente etiam primo surgentis diei crepusculo, ecce, velut examen apum turba egenorum undecunque convolans, eius cotidie fores obsedit, sufficientium alimentorum hora statuta singuli recepturi. Inter quos omnes miserimi quique numero 24 perscrutati seorsum congregabantur, antequorum pedes humillime procumbens pontifex summus, postquam lavit ac tersit, osculum quoque cordis et oris impressit, necnon manibus aquam infudit. Consummato ministerio humilitatis versus 20 est ad opus caritatis, cum cibo et potu unicuique minimum porrigens. Iam vero invitante hora et necessitate ubi et ipse concessit ad mensam, more solito quotquot supervenerant introducebantur ante eum ad convescendum peregrini. Tum ex singulis 25 mensae superpositis partem prope decimam colligens, pro reficiendis hac et illac per urbem aegrotis in locum nunc separavit. Postremo mensa submota, surrexit vere pater orphanorum, vero index viduarum, et tamquam diceret: *Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum coelorum*, acclivans se propria manu cibavit pupillos, refecit orphanos, aluit filios pauperum delicatioribus escis ex mensa per se ipsum in hoc reservata, praeterea matribus eorum familiariter suas illi miserias conquerentibus necessaria misericorditer impendens. Cum enim esset erga cunctos inopis misericors et compassibilis, circa pauperulas tamen earumque infantulos speciali quadam miseratione ducebatur. Quod experimento huiusmodi feminae cognoscunt, explorato nonnumquam tempore in plateis sese gregatim optulerunt, parvulos suos ei cum clamore supplices obicientes. Interdum transiens et prae lassitudine diutinae expectationis in soporem versos conspiciens eiusmodi puerulos exesos et seminudos, aliquem eorum, quem nec dignum oculis quis arbitraretur, pie se adhibens materna vice exosculari coepit. Quaedam etiam proprios non habentes, alienos infantulos expetierunt, indubiam habentes Annonem super eas misereri, si talibus onustae sarcinulis eius conspectui praesentarentur. Inter haec sollempnis ei mos erat, vertente semper anno a vigilia natalis Domini usque ad intactae genitricis eius purificationem, per continuos 40 dies quamlibet habere lactantem, cuius manibus aquam praebens, ipsemet pedes ac manus parvuli lavit, moxque datis alimentis solidum unum porrexit. Super haec et xenodochium Coloniae construxit, languidos et debiles omni destitutos solatio illuc inferens, deputatis ad eorum subsidia cotidianis 60

e) cap. VI. in d et sic porro. d) ac pene 2. e) vesperi 2. f) quotiens 2. g) intellegens 3. h) desat 2. i) undecunque 2. k) suppositis 2. l) manu p. 3. m) et eorum 2. et eorum 3. n) h. f. exp. 3. o) obtulere 2. p) solentis 2. sollempnis 3. q) laet. h. 3. r) extruxit 2. s) et omni 2. et ante omni post add. 3.

61) Luc. 6, 36. 62) Matth. 19, 14.

stipendiis. Numquam pauperem se inelamantem
 absque misericordia praeterivit, numquam veniens
 ad invisendum egenos, monachos vel canonicos
 absque caritatis larga manu remeavit. Sane in
 coena dominica quam prodigus fuerit, superfluum
 est memorare, cum nec parvus uiliber ea die
 manum retrahat ab elemosina. His omnibus super-
 extant numero et admiratione quae per nocturnas
 tenebras solo Deo teste, rarissimis secretalium suc-
 ram dumtaxat exceptis, operatus est, um quibus,
 ut dictum est, noctu limina sanctorum^a circue-
 peregrinos et quibus non erat seclum in porticibus,
 in angulis vasisque vinaris per plateas expositis
 scrutatus est, quos inventos pavit atque vestivit,
 15 allato secum pro hoc ipso victa et^b vestitu.

9. Qui cum consueto more per cuiusdam
 noctis silegia pro negotio simili esset egressus,
 lamentabilet omni miseratione plenum in itinere
 offendit spectaculum, mallerem, quam ob inopiam
 nullus hospitio dignabatur, recentis et sub ipsa
 hora editi nati partu periclitatam, super nudam
 humum lacrimabiliter sese volutantem. Erat ergo
 videre miseria^c. Nox tenebris densis vagantem
 occupaverat, fatigatam tellus coenosa ac petrosa
 occupaverat, fatigatam tellus coenosa ac petrosa

seminudam exceperat, fame et siti confectam frigus
 amplius vexabat, nullus mortalium aderat, et ecce,
 arguente^d natura coepit cruciari, voces emittere,
 suspiria crebra trahere, tandemque epixam prolem in
 pulverem fundens, ipsa disiecta haec et illac misera-
 biliter membris, nil ultra praeter mortem expecta-
 bat. O huic miseriae nil miserius^e! Supervenit
 igitur, ut dictum est, sacer praesent, ac protinus
 velut iclu sagittae transverberatus, represso gradu
 prae horrore et miseria substitit attonitus, cum

ecce, gravitate pontificali postposita, instar velo-
 35 cissimae cursoris repropavit, imposuque humeris
 suis grabatto cum stramentis, celeritate qua venerat
 recurrebat. Mox abiecto a cervicibus onere, in-
 curvavit se quantoties ad iacentem, puerulum pan-
 nis obvolvit, ipsam a terra sublata in lectulum
 collocavit, ac propriis extractis vestibus utrosque
 diligentem contexit. In eodem loco dispositis pro
 sustentatione eius quousque convalesceret necessa-
 riis, processit, vero precum suarum consecutus
 45 effectum, quod tam humili et pio ministerio per
 horrorem coecae noctis in minimis membris suis
 illi obsecutus est, quem quondam pro nobis in-
 carnatum virgo mater, vilibus obvolutum pannis,
 reclinavit in praesepeum.

10. Alia quaedam subierat nox, et vir Deo
 devotus aestimationis humanae fugiens oculos, ve-
 nerandos sanctorum virginum cineres supplex coepit
 adire. Quod una ex consuetis mulierculis sollicite
 praevidens, necessitate simul et arte instructa, ne-
 55 scienti hac fraude obviavit. Scilicet praeter men-
 dicitatem nil ad indigentiam corpoream certi habens,
 filiolum suum in lecto recenti positum ante venien-
 tis vestigia clam medio deposuit in via, seseque
 inde praeripiens^f cum festinatione latebris immer-
 60 sit. Nec mora, sacerdos approxinans, ubi primam
 vagientis infantuli vocem auro percepit, prae dolore

totus intremuit^g, varias animo gerens passiones,
 unde puer huiusmodi ea hora noctis illuc haberetur.
 Interea velat ad obsequium Christi sub fegno cu-
 bantis^h impiger accurrens, flexo corpore puerulum
 a terra suscepit, memor sancti Symeonisⁱ, qualiter
 olim Salvatoris infantiam^j pia ulnis amplexans,
 pacem et salutem sibi imprecaretur et populo.
 A cuius devotione in re dissimili non dissimilia
 sentiens, tali gratulabundus onere ibat cubiculum
 repetens, illum imitatus qui relictam piis dumeris
 ad ovilia reportavit oviculum. Confessum paterna
 sollicitudine nutricem parvulo procurans, quem
 carne non genuit spiritali generatione per bap-
 tismum melius regeneravit, quem et a fonte anero
 suscipiens, Annonem^k post se nominavit, singularis
 patrocinii spem ante Deum in illo sibi providens.

11. Haec igitur cotidiana viri Dei vitae erat
 institutio, haec incessabilis sollicitudo, hic labor,
 hoc studium^l. Cumque talis esset qui verbis beati

Job Deo dicere posset: *Oculus sui caeco, et pes*

claudio, pater eram pauperum, et cor eius con-

solatus sum, et cum sederem quasi rex circumstante

exercitu, eram tamen moerentium consolator, quia

ab infantia crevit^m mecum miseratione, et de utero

egressa est mecum; conspirantibus quibusdam aemulis

iustitiae, quorum nequiciae complices hodieque

fidem derogant Annonis sanctitati, in una noctum

ad similia devotionis suae opera progressus, insi-

dias perpassus est. Qui furioso impetu venientem

invadentes furem eriminabantur, obicentes et alia,

quorum ipsi sibi concili, in alienam suggestio-

nem sine difficultate poterant erumpere. At sociis

episcopi haec refellentibus et sacrilegium esse di-

centibus, clericum orationis gratia transeuntem his

conviciis agi illiⁿ procaecissimo responso scilum ar-

guentes, ac prioribus peiora subicientes, linguis ve-

nenatis manus sanguine plenas mox adhaerant.

Nam sine retractatione acsi bestiae ferocissimae in

innocentem saevientes, cum eum birro violenter

spoliassent, correptam erinibus in coenum pro-

traxerunt, pugnis graviter insistentes. Cuius comites

eum insensu simili non minus affecissent, furore

sociati, alacres recesserunt, illorum participes effecti,

de quibus scriptum est: Qui laetantur cum male

fecerint, et exultant in rebus pessimis. Sed conce-

pta semel invidia modum nescit imponere ma-

liciae. Unde supradicti malefici maiorem vesaniam

spirantes—horreo diceri—necem archiepiscopi mu-

liebantur, insidiis haec et illac non semel nec bis

compositis, facinus execrabile nec minus lamenta-

bile si copia daretur perfecturi, quippe qui nec

ipsi honorum omnium capiti parcerent. Quod cum

familiaribus vel amicis episcopi certius innotisset,

nunc quidem gaudium de eius adhuc ereptione

gerentes, nunc vero horrorem consideratione tanti

periculi non ferentes, cum sacramento testati sunt

se non sinere illum amplius taliter egredi, ne forte

extingueret lucernam Israel. Quorum consiliis vel

precibus persuasus, numerum orationum singulis in

locis habendarum deinceps in lecto recubans, vel

in una qualibet ecclesia consistens, nihilominus

a) s. lim. 3. b) atque 2. c) miseriam 1. d) urgente 2. e) haec ergo miseria quid miseriam 2. ita etiam 3

corr. ante ut 1. f) recurrat 2. g) propiciens 2. h) ingenuit 2. i) iacentis expressum. t cubantis 1.

cubantis 2. k) Symeonis 2. l) inf. Salv. 3. m) Sed iam tempus est aperire, qualiter quantumque per eum pro-

65 fecerit in augmento divinae servitutis ecclesia Coloniensis. Sequitur c. XV. 3. n) erat 2. o) illo 1.

perseverabat. Ab hinc quoque tale quid excogitavit, unde non iniuriae suae, sed iusti zeli sollicitus pastoribus esset imitatio.

12. Sciens quorundam profanos et incestuosos ad opera libidinis per noctes discursus, zelo iustitiae inflammatus, nefariae commixtionis homines deprehensos ad exemplum omnium decalvari ac decorari publice mandavit, presbitero cuidam ex familiaribus suis huiusmodi potestate concessa, cui iugis imminet ex obedientia necessitas, ab incipientibus noctis tenebris ad sequentis exordia lucis tales excursus observare. Nonnullas tamen illarum quibus pro pudor! castitas venalis erat ad se accersitas verbis castigans, donis quoque demulcens, vel ad continentiae propositum, vel ad honestae copulae coniunctionem deduxit, animas earum a morte salvans per caritatem quae operit multitudinem peccatorum.

13. Sunt quam plurimi sepulchris dealbatis simillimi, qui, Pharisaeorum more de sanctitatis mundicia foris tumentes, cum sint ossibus mortuorum intus pleni, erga peccantes vel infirmiores quoslibet non compassione sed conviciosa^b indignatione feruntur, qua profecto peste Anno suis in oculis humilia numquam laboravit. Nam etsi leonis impetu per nimiam severitatem transgressoribus semper obviavit, ut ex subjectis liquido constabit, mire compassibilis et omni plenus humanitate circa prolapsos exiit, si vel minima dumtaxat roboris aut poenitentiae signa in eis investigasset^c. Siquidem nocte quadam profundis tenebris omnia circumdantibus, ipse more suo sanctarum virginum limen ingressus, aliquem recessit in angulum, quo secretus stans precibus obnixus inserviret. Illic una ex consorioribus in facie iacens, crebris singultuum et interorum gemituum vocibus divinae miserationis agres ferebat, amarissimis lacrimis ac pectoris lunsione perpetrata nuper carnis delectationem graviter deplorans. Cui cum immunitas pinculi stimulos compunctionis excitasset, acriores tamen reddidit iam tamque intumescens uteri conceptus, quoniam, etsi per emendationem vitae sequentis de bonigntate pii Salvatoris praesumebat, humani tamen improperii confusionem per saecula se habituram^d querelis miserimis non tacebat. Hac itaque gemina tribulatione inenarrabiliter angustiata, spe collecta viribusque resumptis, solum humanae miseriae perfugium^e, cum scilicet quem et offenderat, misericordem dominum nostrum corde et ore, lacrimis ad instar rivi currentibus pulsabat, ut qui quondam pro peccatoribus natus et pro peccatoribus mori dignatus fuerat, etiam suae solita bonitate succurrens infelicitati, sic facinus admissum remitteret, ut ignominiae publicae derisionem evaderet. O bonitas auctoris, o clementia redemptoris! qui natura bonus et potestate immensus, cum numquam humani cordis lacrimas absque misericordia valeat intueri, consolationem quoque iuxta suam magnificentiam desperatorem subministrat. Dum enim talibus incumbere

mulier afflicta clamoribus, ea inscia pius sacerdos quasi missus a Deo retro consistens, aure diligentius adhibita omnia plangentis ac deprecantis verba percepit, nec erat difficile tantae contritionis causam conicere. Tandem signorum pulsione nocturnales ad ymnos invitata surrexit e terra chorumque petiit, quam divinae bonitatis minister clam et o vestigio inseputus, ex ordine loci quem in choro adit, eius personam sollicitus investigavit, moxque recessit. Ut vero dies redditus est, 10 volens comprobare, quoniam iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, qui et se per se ipsum obligavit dicens: *Vivo ergo, nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et vivat*, mittens ad consorores, evocavit eandem, illa metum quem 15 conscientia suggererat praec oculis habente. Sed venientem praeter spem filius misericordiae blande suscipiens, iuxta se sedere fecit, de vitae eius qualitate inter alia colloquia per ambages conquirens, ac causa moeroris quem vultu praetendebat quasi nescius sciscitans^f. Qua vulnus letale^g spiritalis medici manibus, ne feriret, offerre detrectante, ille non inscius morbi ferrum apposuit, asserens se scire causam tristitiae, nec ignorare quas adnisi^h poenitens illo in loco nocte proxima preces 25 emisisset, eam confiteri tantum debere reatum, caeterum ex divina miseratione in promptu esse et veniam et evadendi obprobrii possibilitatem. Sed ut rem fine concludam, illa confessionis viam flebiliter ingrediens, divinae bonitatis beneficium in 30 suorum casuum aerumnis inopisabiliter experta est. Denique moerentium consolator et suae memor fragilitatis secundum apostolum praeminentemⁱ. *Considerans te ipsum, ne et tu tempteris*, eam postquam in spiritu lenitatis sufficienter instruxit, mitti 35 cuidam de Saxonia, gratiae suae largitate praec caeteris domesticae uso, sub sacramento^j fidei debitae commendavit, imponens illi, ut sub obtentu familiaritatis eam secum abducens, donec illicito conceptu liberaretur, ad quascunque necessitates ei 40 diligenter assisteret, nec unquam, si sua gratia privari nollet, huius rei cognitio domatis eius limen excederet; expletis vero diebus partus eum et ipsa iam incolomis priorem recuperasset statum, eam 45 itidem cum parvulo suae praesentiae reconsignaret. Qui prout imperatis obediens, negotium hoc praeter se et episcopum nulli cognitum fideliter executus est, post omnia mulierem cum infatulo ipsi repraesentans. Mox pius pastor alibi delegato parvulo, ovem quae aberraverat alacriter ad consororum suarum domicilia destinavit, laudis transitoriae nil appetens, ut coelesti mercede dignus inveniretur.

14. Huic relationi res^k non valde dispar Coloniae similiter accidit, quam exempli causa venerabili pontifex referre solitus erat, rem memoria dignam et omnium bonorum ore frequentandam, quae cum lapsos magno desperationis malo liberare queat, non minus stantibus ingerit formidinem, ne praesumptione sanctioris vitae ruinae pateant in- 60

a) incurus 1. b) quaedam addit 2. c) nam, etsi — investigasset desunt 2. d) habituram 1. e) angustata 2. f) profugium 2. g) ministrum 2. h) ultius 2. i) sciscitatus 2. j) lethale 2. k) excidisse videtur verbum, accleris vel tale quid. m) sacramentis 2. n) supercor. 1.

reparabili. Omnes igitur haec audientia aurea cordis adhibeamus; et quam sit terribilis in consiliis super filios hominum misericors et iustus dominus noster cum spe et metu consideremus. In monasterio dominae nostrae piissimae Dei genitricis Mariae quaedam sanctimonialis omni morum honestate omnique vitae sanctitate inter consodales suas a primevo subreverat tempore, cui speciale munus Omnipotentis gloria virginitalis velut quoddam diamina capitis concesserat. Huic cum instinctu superbientis angeli quiddam de castitate subriperet elatione^a, aliasque iam dedigaretur consorores, cum et virorum consortia quasi numquam casura incautus admisisset, iuxta quod scriptum est⁶⁶: *Ante rubeam exaltatur cor*, magno blandientis inimici plausu pro dolor! foveam corruptionis incidit. Quae miserae commixtionis opere perfecto in se rediens, ingentis tristitiae fluctibus pene in amentiam versa est, reputans et quasi per somni ludificationem haesitans, quae esset vel quid fecisset. Inter haec ubi anterioris vitae puritas animam eius tetigit, velut ictu fulminis in corde percussa, gemitum cum suspirio traxit amarissimum, et more repentini imbris cum elata miserimae vocis tota ruit in lacrimas. Verum cum degustata semel mortifera carnis delectatio, conquiscente parum fletu, vehementioribus incendiis eius mentem stimularet, metaens ne post etiam ruptis verecundiae publicae frenis in omnem praecipit raperetur impudicitiam, coelum suspiciens alte ingemuit, orans ut, quia iam confusionem animae clam induerat, in apertam quoque ignominiam per conceptum partumque criminosa prolix veniret, quatinus publicis subiactis obprobriis, superbiam cum luxuria humilis et poenitens deinceps effugeret. Id cum exorasset, alvunque tumescens indicia violatae castitatis oculos proderet alienis, illa omnis consilii expers quid faceret, quo se verteret ignorans, omnium praefusione declinabat aspectus, non somno, non esca, non potu, denique non ipsa vita delectabatur, quoniam incomparabili tristitiae profunditatibus operata erat. Nil iam de peccati satisfactione meditabatur, nil de poenis inferni cogitabat, solo quo tabescebat rubore liberari votis omnibus exoptabat. Hinc factum est, ut, cum nullum consolationis occurreret suffragium, secundam illud propheticum praesagium⁶⁷: *Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum, Domine*, de Christi clementia spem tota mente conciperet, ante cuius imaginem pro nobis crucifixi corruens; templum sanctae genitricis eius ingressa, his precum querimoniis flebiliter usa est: *Domine clementissime, mearum miseriarum calamitas tuae pietatis penetret aures, nec meis offensus praeritatibus, tui plasmatis, conditor puer, immemor existas. Heu me conquinatam!*^b *heu me professae castitatis praevaticricem!* *heu me confusionis aeternae inventricem!* merito nunc me cum maximo salutis meae detrimento infra omnes conspicio, quae dudum me ipsam, ne sciens cum sim pulvis et cinis, supra omnes in immensum gloriosa sum. Quid congruentius tantam decebat praesumptionem quam huius turpissimi volubri detestabili impuritas? Nihil mihi iam addeceris tuam bonitatem. Deus, quere lae

a) elationis codd. b) conquinatam 2. c) audientis codd. d) eius 2. e) non paucis 2. f) extrinsecus 1. g) aliquantis 2. 65 66) Proverb. 16, 18. 67) Psalm. 82, 17.

milia de se sentire, caeterum peccati transacti noxa non teneri, si lugenda non praesumat iterare. Quoque mentis eius qualitate intima consideratione perspecta, cum didicisset in elationem^b arma verti, quicquid vrae caeteris quasi sanctior specialius attemptasset, salutarem sanctamque dixit esse viam, communis vitae limitem non excedere; se mandare, si nollet in interitum ire; ne consorioribus contraria singularis vitae aliquid usurparet, cum comedentibus comederet, cum dormientibus dormiret, itemque cum abstinentibus abstinens^c, cum vigilantibus quoque vigilaret, hanc prorsus esse regiam viam quae nullam declinans in partem per se gradientes in aeternae salutis patriam inducat. His doctrinae fluentis ancilla Dei salubriter infusa, benedictione percepta, monasterium repetit, matremque virtutum temperantiam mox ingrediens, totius honestatis vel religionis prorupit in fractus communis vitae lege contenta, nec ullam sibi virtutibus superiorem vita decedens in illa congregatione reliquit.

Hactenus nobis in descriptione vitae vel morum Deo dilecti pontificis occupatis, iam tempus est sperire qualiter quantumque per eum profecerit in augmento divinae servitutis ecclesia Coloniensis. Id cum ingeni nostri tarditas utcumque praesumat attemptare, quis tamen ipso quoque carnis intuitu non videat, omnem hic eloquentiam magnitudine rerum minorem inveniri? Et primo quidem mentis eius ardorem erga Deum vel proximum pleno prosequi, laboris est non minimi. Quod ne falso facillare videamur, hinc historiae sequentis sumamus exordia.

15. Cum per omnes curae suae congregationes, cuiuscumque professionis essent, regularis disciplinae tramitem licentia deperisse doleret, aliis pro vitae necessitatibus, aliis pro mundi cupiditatibus extravagantibus, universorum praebendas pro supputatione annualium reddituum large disposuit, nonnullas ex suis adaugens, ut occasione libertatis erepta necessitatem iugi claustralis cunctis induceret. In his exequentibus apostolicis utebatur praecipis, obsecrans ut pater, increpans ut magister, interdum stimulos exorbitantibus ac recalcitrantibus addens, et eatenus neglectam disciplinae coelestis sculam temporibus suis mundo reformans. Quibus studiis quo plus caritate fervebat, eo sollicitius insistens, ad maiora divinae laudis opera magis inflammatus accessit, quinque monasteriorum structuras ab ipsis fundamentorum iniciis ad perfectum deducens, non animam tantum sed et corpus omne, quinque a conditore sensibus instituta, ipsius addicens servitii.

16. Itaque quod primum erat monasterium quod dicitur ad Gradus, in honorem sanctae Dei genitricis Mariae, iactis fundamentis crexit^d, omnique

varii decoris elegantia pulchre distinctum consecravit, praediis ad 30 canonicorum sufficientiam copiose delegatis, quos undique scientia, vita vel moribus exquisitos illic adunaverat. Ipse vero speciali devotione dilectae sibi dominae totus inherens, cum eius patrociniis animam credidisset, etiam sepulturam in eodem sibi monasterio ad futurorum noscitur extraxit, et quasi iam iamque migraturus, locum frequentabat, pernox in orationibus, sua suorumque peccata lacrimarum luminibus explicans. Cumque noctem totam saepe duxisset insomnem sub ipso lucis ortu super matulam vel super nudam humum, aliquotiens super gradus in ingressu capitoli se reclinans, vix puncto temporis oculis in soporem clausis surrexit. Cuius contritionis et abiectiois virtus non facile credebatur in eo, quandoquidem familiarissimis suis non semper innotuerit, et ipse publicis obsequiis vallatus incedens, aspectu ipso tremendus et gloriosus saeculi dignitatibus fuerit, qui tamen inter pauperes^e degens, mitis et humilis semper extitit. Nam ut a fratribus nostris accepimus, cum eis residens nonnumquam subridendo intulit: *Quam magnum quamque terribilem omnibus aulicis veniens^f ad eos me ingero, quomodo caput erecto collo circumducens, saevos oculos in unumquemque retorqueo, fatum me componens illi, sub cuius vestigia sint omnia ruitura, cum tamen inter haec pavidus atque timidus longe deieciatur intus incedam, quam ulli patescat fidei.* Haec suis ipse de se confessus est. Caeterum quotiens curiae necdum praesens adesse nunciabatur, non laicus, non clericus, non comes, non alius quis potens, non episcopus, non ipse denique rex exceptus est, qui non habitum suum aliter excoleret, comam aequaret, gestus quoque suos eo praesente 35 temperaret^g.

17. Prosperis igitur^h successibus in consummatione templi quod coeperat usus, ubi magis magisque desiderio supernae iocunditatis aestuabat, exiguusⁱ deputans praeteriti temporis labores, eminentioris meriti arcem cupiebat apprehendere. Unde secundo copiis contractis, sancti Georgii martyris ecclesiam foris murum construxit annuis redditibus abundantem, iuxta quod exigebat illic congregatio facta clericorum^j. Ad vnae dedicationem omnibus inhians reliquis beati martyris adhuc adquirendis praepediebatur, et ecce, sicut ipso referente comperitum est, nocte quadam sopore pressus, eundem martyrem ex interioribus oratorii sancti Pantaleonis cum ingenti luminis frequentia procedere 50 conspexit. Quem in amictu splendidissimo vultu roseo perfusam cum mirantibus oculis ad novam suae devotionis fabricam gradum direxisse specularetur, illo iam ingresso mox evigilavit. Illico divinae inspirationis gratia tactus, aliquid suis votis 55

a) noxia 2. b) elationis codd. c) abstinere 2. d) adveniens 2. e) temperaret. Ipse vero exiguus d. p. 1. post consummationem primi templi quod coeperat, secundo 3. f) itaque 2. g) reliqua desunt usque ad finem capituli 3.

68) Iam d. 1. Maii 1059 Nicolaus II confirmavit ecclesiam S. Mariae — sitam inter muros urbis Coloniae in loco qui vocatur ad Gradus, ab Annone fundatam, et anno 1061 Anno donationem fecit ad monasterium S. Mariae quod est in Gradibus. Fundationis praecipuum conscribi iussit 1075 d. 25. Iulii. Lacomblet I, 125. 126. 143. Vid. etiam Golenius de magnitudine Coloniae p. 305, Binterim et Moorey I, 62. Mooyer I. I. p. 56. 69) 1067 Anno donationibus locupletavit ecclesiam S. Georgii martyris quam nos ante portam quae Alta dicitur fundavimus. Lacomblet I, 135. Cf. Golenius p. 318. Mooyer I. I. p. 56.

consonum in illo persensit somnio. Tenebris finitis, omnis impatiens morae sancti Pantaleonis adiens secretarium, auspice Deo brachium praecleari martyris Georgii sibi praesentatum maxima cum veneratione suscepit, quod comitante multitudinis, cum et processio sollempnis fieret per vestigia quae noctu martyr calcare visus est, ad locam usque haesitavit. Tunc secundum consecrationis ritum insistente clero cum pontifice, oportunitatem sermonis habendi tempus et locus expetit. Repente tumultu concitato discursans hinc inde flebat, nemine alium expectante, sed singulis praecoccupantibus locum qui voci praedicantis episcopi vicior aestimabatur^a, aliis vero parietes, aliis domos vel arborum conspicientibus, plurimi duas pergrandes^b trabes, per quas ad aedificium muri dispositus erat ascensus, circumiaciebant, innumeris subitus eas conglobatis. Igitur omnibus arrectis auribus in ora loquentis episcopi defixis, trabes pressurae nimietatem non ferentes cum fragore magno corruerunt, his qui supererant pariter ad inferiora labentibus. Cumque molem ruentium turba subitus stans excepisset, clamor et concursus ingens exortus est, nullo^c dubitante magnitudinem periculi mortis plurimorum peregrisse. Sed postquam facto silentio nullius laesionis vestigium in aliquo repertum est, maior laudis et admirationum vox ab omnibus insonuit, quibus divinae virtutis potentia meritum martyris ac sacerdotis tanto gloriosius quanto iocundius patefecit. Huius itaque laetitiaenae suavitate perfusus, sacer antistes brachium sanctum manibus sumens, aedeciam ingressus est, resonantibus in ymnis et supplicationum vocibus hinc clero, illinc populo. Interea splendor igneus coelitus adveniens ingredientem cum sanctis sanctum pontificem persecutus est, visibiliter in templum descendens perpauca eorum qui foris erant, et prope nullis ab hac exceptis visionis, quae de re plus in exultationis voce conciliis perstreperantibus, ipse tot divinae praesentiae signis exhilaratus, magna cum securitate, magna cum devotione totius aeclesiastici ministerii cultum peregit, aeclesiam^d Deo consecrans, filius et pater aeclesiae.

18. Dein cum totus in anteriora respiceret, eorum quae retro sunt oblitus, in secreto cuiusdam noctis, profunda quiete resolutis omnibus, more suo coenobium sancti Martini transiens, vigiliis nocturnis

a) locum 2. b) aestimaretur 2. c) praegrandes 2. d) nullo usque peregrisse desunt 2. e) aeclesiam usque aeclesiae desunt 2. f) diu 2. g) portentis usque ad interpretaalibus in cap. 21. desunt 3. h) adstipulantibus iam probabiliter inferitur 2.

70) Erat Lotharingiae comes palatinus, filius Hezzelini, fratris Ezonis comitis palatini, de quibus vide Crollii Erläuterter Reihe der Pfalzgrafen zu Achen p. 48sq. Bellum inter archiepiscopum et comitem palatinum inde exarsisse videtur, quod Anno monasterio Brunwilarensi, cuius advocatus erat Henricus, praedia quaedam eripuit. Cf. supra mon. Brunwilar. c. 22. 71) De his rebus in Annonis tabula quadam, quam signis chronologicis carentem a. 1064 vindicavit Lacombet I, 129. haec leguntur: 60 Noverit etc. — quae de causa primum institutum in monte edificare cenobium, cui tunc mons S. Michaelis nomen est inditum, quando in ipsius archangeli honore consecratum est monasterium. Propter munitionem loci naturalem audaces et temerarii homines, 65 quibus malevolentia lex ac latrocinandi libido iusti-

libus monachos insistentes aere cordis et corporis audivit, graviterque suspirans ad presbiterum quendam, ocellorum suorum acutissimum, ait: *Namquid cordis tui ianua non patuit, quod in tota Colonia sopitis omnibus hi soli domos secretis sollicitudinem habentes, hoc tempore noctis ad psallendum Deo consistunt? Et me quidem nihil dignum ministerio eius exhibentem, cum in omnibus negligentem mea tulerit infelicitas, quam maxime monachis haecenus invidis vixi? Et cum pectus ferens haec dixisset, oculis ad sidera levatis cum expansione manuum, corde et ore subiunxit: Te precor, ceteris mortisque dominator et summe pater, te precor, ut huius lucis inducias mihi concedas, donec tuo munere profectum quid et in huius religionis viros elaborem. Qua voce coelos penetrante, domum regressus, primo mane beati Petri limon adit, ubi residens in cripta secretius et psallens, a quodam superveniente sene in his verbis est praemonitus: *Ne mora sit, venerande praesul, in extruendo requies tuae loco, quem Deo praedestinante in monte, qui a praeterfuerit Lamb. fuvio Sieberg cognominatur, habebis.* Dixerat, et ab astantibus quasi delusor citius repulsus est, episcopo vim verbi profundius quam dici possit excipienti. Cuius abhinc intentio non aliud quam id diei noctaque volvens, qualiter ad finem perveniret expediendum est.*

19. Palatinus comes Henricus¹⁹, vir potentiae 70 saecularis et gloriae, tunc temporis inimicitias adversus innocentiam Deo dilecti pontificis exercens, caedibus, rapinis et incendiis per omnes ferebat episcopium, ad devastationem patriae praesidio fractus in praedicti montis vertice. Hunc iustis exigentibus causis anathematis sententia feriens archiepiscopus, tandem ad satisfactionem exactum capivumque traxit. Qui Colonia veniens, ad eius vestigia ruit supplex et poscens, et accepto communionis et indulgentiae loco, pro gratis se reconcilians episcopi beato Petro montem Siebergensem dono contradidit²¹. Tunc diu desideratum²¹ cernens sibi praesul patere negocium, portentis quibusdam, quae de monte rumor invexerat quasi iam currens, accepto stimulo reddebatur incitator. E quibus hoc multis astipulantibus non improbabili fertur²¹.

20. Interiacente prope miliario vicus quidam

cia eidebatur, se quandoque illic recipiebant, et non solum in bonis aeclesiae nostrae, sed etiam in circumiacentibus predae crudeliter agebant, quod non solum ab incolis recognovimus, sed nostris diebus in iniuriam et desolationem aeclesiae nostrae vidimus. Sed Deus omnipotens, qui in se sperantes nunquam deserit, ipsos aeclesiae predones sua virtute compescuit, ut non solum ab incepto desisterent, sed etiam ipsum montem cum omni edificatione in potestate sancti Petri apostolorum principis transfunderent. In altera tabula sine dato ibid. p. 130 Henrici palatini comitis, qui montem donaverit mentio facta est. 8. Aug. 1063 Henricus IV. monasterio Siegeburch villam quandam donavit. Ibid. p. 132. Mooyer I. 1. p. 57.

Stieldorp dictus memorato diat a monte. Huius incolae dominici diei festo tracti, sub hisdem diebus ecclesiam petentes, cum licentia populari varia conferentes, liberum undique dirigerent intotum, contra montem prospicientes, repente signum crucis coelo contiguum quasi dependens vertici eius imminere cernebant. Quod dum pulchre quasi colorum varietate distinctum singuli mirarentur; qui prudentiores erant ingens esse dicebant ostentum, per quod portenderetur triumphum crucis inibi digna veneratione frequentandam, cultoribus loci fide crucis, non armis visibilibus semper triumphantibus.

21. Duobus quoque peregrinis ex Graecia per idem tempus apud Veronam quae et Bonna hospitibus, apparuit in visu magno claritatis scala a vertice montis in coelum usque subrecta, per quam miri candoris agnicali laetis gestibus ascendentes aetheris alta penetrabant. Et hoc in bonam partem cunctis interpretantibus, ad aedificium montis diversis vallatus artificibus pontifex accessit, quorum alii arbores occidentes, alii succias abigentes, alii terram fodientes, alii lapides advehentes, omnes vero variis in artibus pari studio ferventes, opus accelerabant, instante desuper voce episcopo et exactoribus eius. Quid multa? De coelis auxilio praestito, consummatio templi prosperata est, quod anno dominicae incarnationis 1066, 10. Kal. Sept. 22. Octobris nomini sancti Michaelis archangeli specialiter assignans, in honorem omnium coelestium virtutum sub patrocinio gloriosi ducis Mauricii sociorumque eius consecravit. Quo sanctae crucis aram sanctificante, cum in eam reliquias imponeret, lux igneo coelitus radians fulgore pariter introire visa est.

22. Ex quo laetum sumens auspicium, cum in occidentali plaga monasterii versus septentrionem sancti Martini dedicaret capellam, post peractum consecrationis officium ad altaris ministerium palliatus stetit. Ubi cum in contritione spiritus et compunctione cordis se ipsum mactans, corporis et sanguinis Christi conficeret sacramentum, inter oculos et manus repente globus igneus emicans tremendaolvebatur visione, qui paulatim se colligens, totus est illapsus calcis. Expavit sacerdos, et ut ipse retulit, prae timore extra se pene factus, haerebat quid ageret. Temerarium iudicabat ultra manus ad benedictionem calcis extendere, quem tantae maiestatis praesentia repleverat, et a diverso culpam formidabat, si desistens universalis ecclesiae ritum infringeret. Tandem occurrit animo spiritu sancto revelante, quod sui erat officii benedictionis solitas percurrere, caeterum divinae dignationis fuisse quod visum est, quae etiam in-

visibilibus id cotidie operaretur. His et similibus electionem supernam suis arridere coepit gratanter accipiens, locum augustissimis aedificis excolit, et exquisitissimis ecclesiae ornamentis illustravit, et amplissimis atque in multorum fratrum usus sufficientibus praediis locupletavit.

23. Cumque in omnibus Teutonici regni monasteriis cereret antiquum illum regularis disciplinae ferream admodum refridisse, et monachos a vita communi ad rem familiarem eorum omnem studiumque convertisse, gravi tedium agebatur animus eius, quod ingentibus expensis nihil Deo dignum confecturus putaretur. Inter ea contigit, ut pro causa rei publicae Romam pergeret; cumque aliquas Italiae regiones peragraret, principes eius regni ne a rege deficerent suis exhortationibus confortatus, ad monasterium quoddam cui Fructuaria nomen est causa orationis divertit. Ibi admiratus monachorum artissimam et secundum regulas instituta conversationem, 12 ex ipsis in opere Dei probatissimos secum rediens abduxit, et eos ad tradendum Gallis eiusdem disciplinae formulam in Sigeburg constituit, prioribus monachis quos aliunde acceperat honorifice in locum suum remisit. Quod eius factum imitati caeteri Galliarum episcopi, alii ex Gorizia, alii ex Clonicea, alii ex Sigeburg, alii ex aliis monasteriis monachos evocantes, novam divini servitii scalam in suis singuli monasteriis instituerunt; adeoque brevi convulsi felicitas huius facti emulatio, ut pauca intra Galliam monasteria videamus, quae non iam novae huius institutionis ingum subacta receperunt. Ipse vero monachos suos iuxta quod in Fructuaria consueperat carnis artissimam vivere disciplinam, et conversationis eorum opinione longe lateque vulgata multos ad mundi contemptum inflammari, et eorum magisterio se in via Dei erudiendos tradere, magno Deo gratias referebat, quod non confidisset eum ab expectatione sua. Omnem quoque diligentiam adhibebat, ne quam earum rerum, quibus corpora imbecillitati consulendum sit, penuriam sustinerent. Honorabat se venerabatur eos ut dominos suos, nec solum abbatibus sed decanis, quam monasterii ita subditus dictioque obtemperans erat, ut ad primum eorum imperium, quantumlibet gravibus publicae seu privatae rei negotiis implicatus teneretur, illico exoccupatis manibus surgeret, et omne quod iussisset iuxta villis municipii exsequeretur. Cibos summa industria confectos cotidie, dum adesse potuisset, ipse eis inferebat, ipse apponebat, ipse potum miscebat, ipse quasi divina inter haec singulorum exosculabatur manus, ipse reficientibus ad omne obsequium quolibet famulo promptior paratiorque assistebat, intonsusque lectori, postquam omne ministerium peregisset, in ascensu graduum satis humiliter contentus sedo quiescebat. Silentium quoque ac caeteras monasterii consuetudines, dum inter eos diversaretur, ita attentus sollicitusque servabat, ac si pro excessibus suis ipse quoque cotidie in capitulo eorum causam diciturus et sententiam accepturus foret. Nullus unquam pater tali circa filios ducebatur affectu, nulla mater, omnes ut se diligens, singulis compatiebatur, et animam suam pro unoquoque paratus impendere. Hoc eius in Sigeburg, hoc in Saalveld, hoc in Gracat, locis scilicet post ab eo constructis, studium erat, hic mos, haec institutio.

a) isidem 2. b) scalam 1. c) subrectam 1. d) ascendentibus 2. e) quorum — eius desunt 3. f) deset 2. 60 g) c. XXII. verbis Cum in octipi 1. h) refrigisse corr. refriguisse 3. i) principes — confortatus erosa 1. k) artissimam 2. l) Goricia 2. m) Cloniceo 2. Clonicea corr. cloniceo 3. n) deset 2. 3. o) iam non 3. p) confidisset 3. q) auxilio 2.

71) Ex Lamberto. 72) Saalfeld monasterium Anno teste Lamberto 1071 in meliorem statum reformavit, quem canonicos ibidem habitantes eiecit monachosque Sigeburgenses instituit. Itaque ipsum monasterium, cuius fundum a Richenza regina a. 1063 emortua acceperat (cf. infra I, 30.), plures annos ante a. 1071 aedificaverit necesse est. Quod et probatur

Annonis tabulis de monasterio Saalfeldensi, quarum una scripta anno 1071, altera ut videtur anno 1072, 65 tertia 1074; leguntur apud Schultes in libro Sachsen-Coburg-Saalfeldische Landesgeschichte, Urkundenbuch II, 1 sqq. Ultima tabula haec habet verba: *Ego Anno, gratia Dei Coloniensis archiepiscopus de proprietate cuiusdam nobilis feminae nomine Richeset 70*

24. Porro a rege gravissimis saepenumero disidens inimicis, nunc quidem in summam familiaritatem et pene in regni consortium ab ipso assumebatur, nunc vero, quoniam ea quae in regno praeter aequum et bonum percipere gerebantur vehementer detestaretur et acerrime impugnaret, cum contumelia de palatio eiciebatur et ad extinguendum nomen eius totum regni robur concitabatur. His vicissitudinibus per plures annos cum rege concertationem habens, semper velut ad turrim^a fortitudinis recurrens, Sigebertensium fratrum preces in auxilium ascevit. Uode quodam tempore rege pessimis adversum se consiliis inflammato, pergens ad curiam, fratribus in horti cultura generaliter reperis ait: *Commotionis et indignationis regiae non inacius iturus ad palatum, Deo me vobisque commendo; vos cipeus meus estis, vos praesidium meum estis, vos, inquam, filii dilectissimi, omnia mea estis; nulla mihi spes in militibus meis, nil praesumptionis est in armis eorum, in fide loquor, maior mihi fiducia est in vobis^b quam in omnibus illis. Itaque si in benignitate Salvatoris et in potestate vestrae dilectionis, quakter a rege vel a suis excipiar. His dictis profectus est, et plerumque per imperium eius qui ponit terminum mari rex a fervore cordis sui desistens, cum paulo ante necem ultimamque, si copia fieret, exterminium Annoni et omnibus quas eius essent minaretur eo veniente quasi divinitus impulsus, surgens, osculum pacis ei cum magna dilectione perrexit. Quapropter in stuporem versi quique circumstantium ad invicem susurrabant: Ubi nunc irae, ubi minae, ubi tot insultationes ante modicum habitae? In his omnibus dominica vox consideranda est quae promittit: *Ego glorificantes me^c glorificabo*. Et revera non modo nostris sed et retro temporibus difficile quis inveniebatur tantae maiestatis ad saeculum, et tantae prorsus humilitatis ad Deum.*

25. Igitur postquam voti sui compos, monachos suos in divinis rebus ad omnium imitationem singulariter florere conspexit, omnem pro eis sollicitudinem in futurum extendens, publicae excommunicationis et aeternae damnationis vindictam protulit in omnem hominem, quicumque eis ad nocendum pertinax et maliciosus incumberet. Dein auctoritatis suae sigillo roboratam paginam fecit, in qua sub eadem contestatione decrevit, ne quis primam monachorum illorum consuetudinem immutare praesumat, ne quis abbatem ad aliquod curiale servitium aut non regulare officium constringat, ne quis episcopus vel suorum^d quisquam eo loco standi potestatem habeat sine licentia abbatis, ne quis ad-

vocatus aut subdefensor, nisi quem voluerit abbas, eidem monasterio vel bonis eius constitatur. Et ut maior his constitutionibus inesset auctoritas, privilegium apostolicae sedis Romae pergens expetit, quod adhuc in pace et concordia agente ecclesia in haec verba rescriptum accepit:

26. *Alexander episcopus, servus servorum Dei, Annoni archiepiscopo sanctae Coloniensis ecclesiae, in Christo Iesu fratri karissimo. Quod a nobis, Deo dilecte frater, expetis, ex officio suscepto et apostolica auctoritate^e universis debemus ecclesiae. At mihi tecum, in Deo dilecte frater, longe aliter agendum est, quippe apud virum religiosum, et revera tam operibus quam nomine episcopum. Itaque ex parte domini nostri Iesu Christi et sanctae Dei genitricis Mariae sanctorumque apostolorum Petri et Pauli omniumque sanctorum et electorum Dei, confirmamus et corroboramus abbatiam illam in perpetuum, ne qua persona magna vel parva, non aliquis successorum tuorum, non rex aut comes, nullus inquam hominum ex ea quicquam ad destructionem loci demoliri audeat, verum omnibus inibi collatis atque conferendis pax sit permanens et inconculsa, et prima ista, qua modo instituitur apud monachos, permaneat^f consuetudo, sique illis de abbate libera electio. Si quis huius nostri privilegii temere violaverit, perpetui anathematis vin vltis se notandum noverit, nisi forte respiciens dignitate satisfecerit. Qui vero pia devotione obsecrator esse studuerit, peccatorum suorum omnium consequatur veniam, et aeternae beatitudinis gloriam mereatur^g*. In quibus papae dictis facile datur advertere, quantae sanctitatis et venerationis iote nostrorum temporum singularis praesul in pectore tanti pontificis habitus sit, quem virum religiosum et revera tam operibus quam nomine episcopum sic vigilantur appellavit. Exemplar^h quoque regalis decreti ponimus ex parte, ne lateantⁱ lectorem legitima praefati coenobii non leviter laesenda:

27. *Henricus divina favente clementia rex. 1069. Cunctis Christi cultoribus nostrique fidelibus tam dignandis quam modernis innotescat, qualiter karissimus nobis Anno archiepiscopus monasterium, quod in monte Sigebert construxit, nostrae tutelae et defensionis subdidit, et mercatum, theloneum, monetam atque praedia cum omnigenis ad hoc quaerentis et datis sive quaerendis et dandis utilitatibus, nostra regali auctoritate firmari et corroborari^j postulavit. Et post aliqua: Itaque monasterium et omnia ad hoc pertinentia in nostram accepimus defensionem,*

a) turrim 2. 3. b) in v. est 3. c) me gl. g. 3. d) sube. o. et auct. ap. 3. e) maneat 2. f) ni 2. g) deest 2. h) Exemplar usque ad finem capituli. 30 deest 3. i) lateat codd. j) roborari 2.

in pago qui dicitur Salfeld, iusta et legitima inter-

55 ciente conditione — nostris tutoribus Petro et Paulo cum sanctis omnibus monasterium constituit. Id autem monasterium primo adhuc ritu canonico excolendum instituit, deinde melioribus votis superna dispensante clementia ad religionem magis attendens,

60 regulari familiae et spiritalibus filiis domum nostram disposuimus. Hunc autem eo ardentius coelesti urgente desiderio aedificare comprobavimus, ut populum rudem et christianae religionis inscium et ignarum dei germinis, paganismi et errore vanita-

is eliminato, ad gloriosum nomen Dei benedicendum inducerem etc. Cf. infra 1, 30. Primus abbas erat Adalbertus. Mooyer l. I. p. 61. Grafschaft monasterium condidit 1072. Seibertz II, 32. Mooyer l. I. p. 59. 73) Ex Lamberto. 74) Scripta est haec bulla, cuius textum in compendium redegit auctor, Laterani Idus Maii per manus Petri s. Rom. eccles. subdiaconi atque cancellarii vice domini Annonis Coloniensis archiepiscopi et s. sedis ap. archicancellarii a. 5. pontif. domini Alexandri II papae ind. 4. Lacomblet 1, 134. Jaffe Regest. 3406.

et regio more hanc inde conscriptam cartam^a propria manu corroboravimus, et sigilli nostri impressione insigniri iussimus¹¹.

28. Post haec prudentissimus pontifex adhuc huius vitae dies sibi concessos videns ob id quod scriptum est: *Iustus iustificetur adhuc, et sanctus sanctificetur adhuc*, duas monachorum congregationes addidit, unam in regione Westfaliam in loco qui dicitur Graseat, aliam in confinio Daringorum et Schavorum in loco qui dicitur Salevelt, quarum prior in honorem sancti Alexandri martyris et^b fratrum eius, sequens in honorem principis apostolorum ab ipso consecrata est. Has structuras et praediorum sumptibus abunde ditatas ad normam Sigeburgensium vivere instituit, adductis illic eiusdem coenobii fratribus. Tunc demum numero quinque virginum prudentium perfecte admissus, non in visu, non in audita, non in gustu, non in odorato vel^c tactu sponsi venientis offendere dignus erat vallum, per singulos sensus deputatis qui perpetuis orationibus, vigiliis et elemosinis, digno coelestis regis conspectibus ornata, et viventem eum et mortuum excolerent. O vere felix nimiumque felix, qui tantorum fulvis intercessionibus, si quid per quinque sensus deliquisset, venia poterat abolere facili! Cuius dilectioni quam vicem sui debeant alumni magnopere singulis curandum est, qui totus in ipsis ut unica mater unico pendens in filio, nonnumquam corporis debilitatem sustinuit ex compassione qua circa eos afflictebatur, quod uno satis elucebit exemplo.

29. Instabat aliquando paschalis festi singularis et iocunda celebritas, et confluentibus Coloniam non solum ex omnibus prope Renum civitatibus, sed et de transmarinis et adhuc remotioribus provinciis absque numero populis ad nundinas toto orbe celeberrimas, fiebat ut ex ipsa frequentia gominum Coloniensibus immineret tripudium. Verum quod huius laetitia pulchritudinem magna poterat ex parte fuscare, vehemens febrium ignis invasit episcopum, qui et decidit in lectum. Cumque dominicae coenae dies illuxisset, et ipse membris omnibus defatigatus ministerium sacri mandati se desperaret implere posse, quod speciali semper devotione suo tempore frequentare solebat, maior ex tristitia morbus cordis eius intima penetravit. Coepit enim variis intus aestuare cogitationibus qui foris aestuabat febribus, et nunc quidem, ne fructu tam pii privaretur obsequii, ad id exequendum modis omnibus surgere definivit, nunc vero perpensis imbecillitatis suae viribus vix ad primum motum sufficientibus, stulticiae quam proximum adiudicavit hoc conari, quod nullo dubitante possibilitatem excederet. In hoc gemino cordis conflictu die lapsus, adest^d hora in qua rex summus tremantibus angelis servorum vestigia petens, humilitatis suae exemplum factis et dictis fidelibus suis ingressit. Quod pius vir intimo mentis oculo considerans, in maxima tribulatione factus est, dum timuit ab eius excludi consortio, quem in hoc facto non imitaretur et infirmus. Tum vero totus versus

ad preces, petiit, ut omnium dominus, cui subest cum voluerit posse, suis adesse dignaretur desideris, concessis viribus quas intentio pia suppliciter exigeret, praemissoque puero fratribus mandatum direxit, ut brevissimo temporis intervallo se sine dubio venturum sustinerent. Illis inopinatio nuncio relictis ab officio sacro, postquam morosior episcopi praesentia facta est, prioris expectationis taedio exacerbati, miserunt ad eum dicentes: *Nobis quid expectemus ignorantibus hora pertransiit, et iam nocte vicina hodierni diei reverentiae in imminutione diuini cultus non sine dolore plus iusto certe detrahemus*. Mox igne caritatis febrium ignos militante, lectum relinquens pontifex fratres adiit, et ex more linco praecinctus ad ablutionis mysticae ministerium, praeter spem omnium processit. Hic quam humiliter, quam pio, quam devote velut ad ipsius Domini vestigia procubuerit, quomodo per singulorum pedes lacrimans eos capillis venerandi capitis sui terserit, et osculo suppliciter honoraverit, illam quondam peccatricem Mariam in oculis cordis semper habens, lectoris prudentiae derelinquo. Seditibus autem singulis in ordinae suo, congregatio beatae Mariae semper virginis, ipsius olim studiis elaborata, iuxta suam dispositionem una nihilominus tenebatur in parte. Ad quam consummato in ceteros suae caritatis et devotionis opere veniens, intimo dilectionis oculo defixus in illam, recordabatur et aliarum in Christo per se congregatarum. Interim et prior ad animum rediit infirmitas. Hinc factum est, ut suorum quandoque desolatio cor eius pulsans in tantam subito miserationem commovisset, ut dolore correptus ad terram rueret, iamque moribundus, et omnium membrorum officio destitutus, sufferentium manibus ad lectum reportaretur. In eadem infirmitate triiduo iacens, respiciente Domino piam eius sollicitudinem, qua timebat, ne grex suus sacri verbi pabulo per sancta sollempnia careret, in ipsis dominicae resurrectionis vigiliis mirabiliter sanatus est. Cum enim matutinalia signa insonissent, repente quasi divino tactus instinctu, prosiliit de lecto, et a reclamante puero cubiculari, qui eum doloris insaniam suspicabatur agitari, calciamenta cum vestimentis vix extorquens, ad ecclesiam laetus processit. Porro cunctis in admirationem versis, ipse cum aliis cantans et psalmm dicens, ei qui ascendit super occasum, cui dominus nomen est, ad tertiae quoque lectionis enunciationem accessit, solito iocundius et hilarius eam perlegens. Ex hoc pastor bonus ovium pulchris et paschali cultui condignis alludens tripudiis, generale gaudium suis extulit gaudiis, totam sollempnitatis illius instantiam tam iocunde, tam devote, tamque studiosae peragens, ut nulli dubium esset, quin ad haec peragenda dextera Christi resurgens eum a lecto doloris erexerit.

30. Praeterea cuius fama vel nominis vir tantarum inter suos virtutum apud exteras quoque barbarasque nationes fuerit, hinc aestimandum est, quod Anglorum Danorumque regibus in amicitia iunctus, donis eorum et legationibus frequenter

a) chartam 2. b) sex 2. c) non in 2. d) adest corr. 1. e) deest 2. f) studio 2. g) iam iamque 2. h) tractus corr. tactus 1. i) calciamenta 2. k) ee 2. l) cultu 2.

74) Data 8. Id. Oct. a. d. i. 1069, ind. 8. anno autem ordinationis domini Henrici 16. regni vero 14. Actum Frankeneurt. Lacomblet I, 138. 75) Psalm. 67, 5.

honorabatur⁶⁶; quod Henricum imperatorem in Pannoniam prosecutus⁶⁷, cum regno patriae pulsum et ad se profugum Ungariorum⁶⁸ regem reduceret, ipse per industriam suam in subiugandis hostium castris cunctis illic armis plus est operatus; quod cum epistolis legatos suos ad Graeciae regem direxit, qui reversi dominici ligni partem non modicam aliaque regalium donorum insignia regi transmittente ipsi praesentarunt; quodque reges Polonorum⁶⁹, ex Teutonico oriunda, fama nominis eius ducta, ad invisendum eum properavit, cuius ditioni Salevell et quaeque cohaerentia concessit, acceptis ab eo variarum specierum et precarii condignis precii. In quo loco, sicut paulo superius memoratum est, coenobium construxit, quod speciali quadam veneratione semper dilexit, tum propter expertam inibi caelestis gratiae praesentiam, tum etiam ob lucrum paganae gentis in circuitu comitantis. Nam frequenter tumultum Coloniae declinans illic secessit⁷⁰, ubi spiritalibus studiis occupatus, quaedam divinae laudis carmina vel ymnos composuit, quibusdam etiam revelationibus interfuit, et contemplationi vacans futurae quietis dulcedinem praegustavit.

31. Hic cum divitiis et gloria cunctos in regno praecederet, quod forsitan fidem excedit, sepe nec nummum⁷¹ nec nummi precium sub sui iuris custodia reperit. Quicquid enim ab huius mundi divitiis vel emendo vel in precariam accipiendo vel aliter adquisierat, mox in pauperes vel ecclesiarum ministros expondit, hoc propositum habens, ne minimam saltem rem in omni proprietatis suae iure moriens post se relinqueret. Denique nono multis nunc paucioribus aut certe singulis e fratribus nostris coram eo positus: *Quid, inquit, hominum estimatio me quasi magnum diemtemque celebrat? En, exceptis utensilibus capellulae ministerique pontificalis et hoc annulo, nescio me saltem unum hodie possidere denarium. Nec enim inexplebilis avariciae thesauros meis congero claustris, unde vel regis vel suorum vita periclitetur aut ingluvies satiatur, eorum edacitati me satis in hoc obeante, ut nec assem unum oculos claudens inter unguis eorum relinquam.* Cuius verbis⁷² quis finis fuerit, patet ex eo, quod in egritudine qua mortuus est alienis fovebatur operimentis, quotiensque manibus in occursum ferebatur sanctorum, quos iam infirmus in suis liminibus ipse visitare non praevalens, ad se visitandam plerumque deferri fecerat, habitu proprio carens, interim ab aliquo canonicorum contegi necessarium habebat. O quantus ecclesiarum ille defensor extitit! quam impenetrabilis inimicus Christi murus, non ex illis in quos propheta dirigitur⁷³: *Non ascendatis ex adverso, nec appositis murum*

pro domo Israel, ut stareis in praetio in die Domini, qui summi pastoris imitator bonus, animam suam pro ovibus suis optulit, dum numquam more mercennarii lupi ingruentibus cessit, sed semper eos aut verbo severissimae increpationis aut gladio iustissimae excommunicationis insectus est, interdum etiam impudentiores quasi militari manu deterrere, potro contra omnes orationis invictae scutum arripiens. Extant eius innumerabiles pro ecclesia sudores, nec est finis enarrandi cuncta quae pertulit ab impiis⁷⁴; unum duntaxat, in quo potissimum orationis eius potentia cognoscitur, ad terrorem eorum qui nunc quoque caelis invecnum impudenter obloquuntur, inferimus, ut vel sero respicientes, quid cum Christo vivens possit attendant, quem carae tectum tantum potuisse forsitan mirabuntur.

32. Postquam mons Sigebergensis, qui vertitur in victoriam victor utique viatorum, tradente palatino comite ditioni sancti Petri cessit, idem magnae tyrannidis vir quasi sopito perversitatis igne Gormiam venit, ubi deposito pompae saecularis cingulo, monachicae paupertatis habitum sumpsit. Egrediente hoc arte sua diabolus, qui substantiae spiritalis et angelicae dignitatis creatura, per subtilitatem naturae suae nonnumquam ex anterioribus futura perpendit, et semel obnoxios gehennae mille circumveniens dolis, dupliciter filios eius efficit. Hac usus fraude circa virum hunc, cum post aliquot tempus a professione fallaciter usurpata deturbans, amplexus conjugales⁷⁵ resque familiares repetere suavit, et confictis sibi nequiciae suae septem spiritibus cor eius intrans, in omnem deinceps flagitiorum voraginem praecipitavit. In exosos habens omnes Dei servos, utpote refuga bella movit, seditiones concitavit, et ad suae perditionis cumulum, ad extinguendum nomen celeberrimi tunc pontificis Annonis, Agrippinensem urbem post ripinas et incendia, post interfectiones et detrucciones plurimorum, hostiliter aggressus est. Ibi comminus cum armatorum multitudine sedens, omnia per circuitum quasi saevus aper devastavit, ignem pariter et ferrum miscens. Interim sacer pontifex intrinsecus cilicio tectus, minori pro se, maxima vero pro commisso sibi grege sollicitudine aeternus, die quadam cum processisset ad murum, vidit procul ignem micantem, et vicorum nuper incensorum flammam fumumque in sublime conscendere, incolis ex uno latere fugientibus hostes; ex altero ignes. Ad quod spectaculum pastor plus intimo dolore traectus, non aliter quam si gladiis omnium confoderetur hostium, ingemuit, et miserabilem emittens vocem: *O me miserum, inquit, o me peccatorem, et o nimis infelicem! quem tanti mali, tanti doloris proh dolor!*

55 a) Hungariorum 2. b) Polonorum 2. c) sectas 1. d) et prope nec nummum. 2. e) verbi 2. 3. f) quapropter his omnis miraculorum eius aut visionum aliquid attingamus addit 3, reliqua omnia desunt usque ad facem II, 2.

76) Annonis laudator hoc loco factus est accusator; sine dubio ante oculos habuit Lambertum ad annum 1074, cuius narrationem quo maioribus laudibus episcopum suum efferret, ita exaggeravit. Anglorum rex erat Guillelmus I, Danorum rex Suen III.

77) Neque hoc videtur verum esse. Quum Henricus primo pararet expeditionem Ungaricam a. 1074, territus est rumore, Annonem Coloniae tunc com-
55 morantem Anglorum regem, ut in Germaniam ve-

1057. Cf. Lamb.

78) Richenza, filia Ezenis palatini comitis, uxor Misoconis II. Cf. Brunwillar. monach. supra c. 21. et Annonis tabula a. 1037 apud Lacomblet I, 123. 79) Ezechiel 13, 5. 80) Uxor est alius Mathildis, alius Adelheid.

inspectorem aetas ingrata protraxit in hanc horam. Mox quoloco cedens, ad matricis ecclesiae liminas esse recepit, et ante protectoris sui sancti Patri memoriam ruens, has lugens et clausas edidit voces: *Heu, heu, Domine! quid commeruit grex et ovis tuum, ut sic rabidis luporum dentibus expositus eorum moribus attraheretur, eorum faucibus devoretur? se laedentes non laeserunt, laesi vicem non rependunt, gratis iugulantur, sine causa sedibus pelluntur, et quicquid poenarum pessimus quisque dictante iusticia luit, hi sola imperante crudelitate longe duri s ezolunt. Ecce, qualis clamor viduarum, quantae pupillarum et orphanorum miseriae, quot pauperum contritiones te susceptorem eorum, te iudicem eorum, iamiam necessario provocant ad iudicium. Miserere, pacisque serenam nobis aspira diem, in eam, cuiuscumque causa talis ecclesiae tuae tempestas imminet, tuae vindictae determinans sententiam.* At vero Colonienisibus ad arma conclamantibus, ac pro defensione civitatis hostiles impetus bellicis apparatus hac et illac per murum observantibus, tyrannus quidem velut dissimulans in castrum suum quod Coehomo⁸¹ dicunt se contulit, magis autem ut viribus et multitudine se sequentium illic adunatis, iudicium sanguinis cum episcopo suisque sequacibus publice committeret. Contra quem cum episcopi milites nihilominus omnibus armarentur viribus, et studio partium quidam consanguinei cum palatino, quidam cum episcopo ordinarentur, essetque civilis belli periculosissima cunctis suspicio, sanctus pontifex gravi pressus angustia mentis, quid è duobus tolerabilibus eligeret, ignorabat. Si superbiam hostis armis humiliare decerneret, occurrebat inhumana crudelitas et miserabile scelus, cum frater fratrem, gener socerum, socer generum hostiliter prosternerent; si vero aliter vellet, imaginariis oculis expugnandae urbis miseriae, ecclesiarum destructiones, clericorum vel monachorum contumelias, viduarum pauperumque necessitates, postremo iuvenum et senum indiscretas caedes attendebat. In huius articulo necessitatis, quod primum, quod maximum, quodque certissimum erat solatium, totum se contulit ad Dominum, cum ieiunio laetantibus⁸² ordinans, et diversa sanctorum oratoria iustrans. Iamque futuras quasi praesens timebatur hostis, et sacerdos cum populo circumiens tristes meditabatur causas, nec tamen a psalmodiarum modulatione cessabat. Qui per ordinem veniens ad tricesimum quartum⁸³ psalmum, cuius est initium: *Judica, Domine, nocentes me*, cum in eum altius intenderet, contigit ut ex convenientia psalmi dolor cordis eius increperet; cumque versiculum: *Veniat illi laqueus quem ignorat* in ore iam haberet, quasi praesagio quodam de adversario tactus, infremuit spiritu, lacrimisque cum voce prorumpentibus eundem diacono stante denuo repetivit⁸⁴ dicens: *Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit apprehendat eum.* Hoc quomodo protulerit, orantis affectu an potius spirita prophetantis, vel, ut melius

reor, utroque modo, historiae nil obest, quandoquidem paucis evolutis diebus laqueus quem praedixit incomprehensibili superni arbitri iudicio tam terribiliter hostem ipsum irretivit⁸⁵, ut inaudito saeculis furore uxorem suam, propter cuius mortiferam dulcedinem apostataverat, propriis manibus transverberaret. Nam militum praepositis bellantium acies foris instruentibus ad futuram quae sperabatur cum episcopo congressionem, ipse residens in cubiculo iuxta suae cupiditatis⁸⁶ sociam, irascente Domino nec diutius calamitates innocentium sustinente, in amantiam versus est, ac mox dependentem arripens bipennem, dilectae coniugis caput feriens amputavit, cursuque fores egressus, plausu manuum et cachinnis quid egisset, insanientis ut erat more, 15 exposuit. Exhorruit ad tam triste piaculum⁸⁷ omnis aetas omnisque conditio, cessavitque tam operosa bellicae conventionis apparatus, recedentibus singulis ad propria. Ipse vero princeps et auctor seditionis captus vinculisque a suis iniectus, quantum supervixit furiosus et impositus sui manuit, propriisque calamitatibus contentus, in alienam elidem amplius grassandi nec copiam nec voluntatem habuit. Tunc pius sacerdos, unicum coelestis magisterii⁸⁸ suis temporibus exemplar, opere completus⁸⁹ illud dominicum⁹⁰: *Orate pro persequentibus vos, et bene facite his qui oderunt vos*, mulierem miserabiliter interemptam officiose ac nimis debelliter terrae commendavit, filium eius⁹¹ in sua suscipiens, affectu benignissimo nutritiv, multisque beneficiis indulgentissime remuneravit. Exinde Colonia pace repleta⁹² pastoris sui iocundabatur in operibus, qui non solum diversis misericordiae deditus erat officiis, alens agentes, vestiens nudos, sed et ecclesiae religionis decus amplificavit, monasteria 35 construens, ministrarum Dei necessaria procurans, et semper in perquirendis et honorandis sanctorum cineribus infatigabili satagens studio.

33. Huius⁹³ rei desiderio tempore quodam⁹⁴ Romam ingressus est, Romanorum archicancellarius, suae devotioni pariter et ecclesiae consulturus utilitatibus. Ad quod negotium non parvo inibi tempore insumpto, apostolice benedictionis impetrato commeatu, se cum suis ad regrediendum oculus absolvit. In quo positus itinere precibus exegit ab Adelheida tunc Alpium Cottiarum marchionissa⁹⁵, quatenus Thebaeae legionis reliquias eius auctoritatis iussu mereretur ab Agaunensibus; suae quippe ditioni locus cedebat. Quo perveniens licet splendide ac populariter, ut non solum archiepiscopum 50 Coloniensem sed et archicancellarium totius Italiae decebat, exciperetur, consilio tamen et prudentia magis quam potestate sibi consuit illic agendum. Proinde donis et promissionibus ad voluntatem suam flexum habens sacrarum aedium custodem, 55 remotis aliarum personarum impedimentis, in secreto noctis paucis suorum admisis ecclesiam ingressus est, ubi sacratissimum beati martyris Innocentii corpus una cum capite sancti Vitalis reve-

a) ced. n. eccles. limino 1. b) litanias 2. c) XXXV 1. d) repetit 2. e) irretit 2. f) cupiditatis 2. 60
g) spectaculum 2. h) magistri 2. i) implens 2. k) abhinc desiderantur capita in 2.

81) Cochheim. 82) Matth. 5, 44. 83) Heinrichum. Cf. Crollius p. 69. 84) Anno Romam iter fecit 1064; cf. Lambert. et 1068. Triumph. S. Remaci I, 22. Vide etiam Ann. Altahenses ed. Giesbrecht p. 104. 110. 85) socrus Heinrichi IV, uxor Ottonis Sabaudiae comitis.

reuter extulit, et tam sui voti prosperitate quam etiam suspitione alicuius in populo perturbationis actus, profectorem maturius imperavit. Christo igitur viam praeduce, post emensum peregrinationis suae pelagus, moenia Sigeburgensis coenobii contingens, sanctorum reliquiarum thesaurum auro preciosiorem cum^a magno populorum tripudio qui eo die confluerant, illic intulit 4. Idus Mai, quae dies dominicae ascensionis tunc gaudia illustrabatur, ab incarnatione Domini post 1089^{mo} anno septuagesimo vertente, fratribus cunctis et de patrocinio coelestis collato et de praesentia die desiderati patris pio gaudio sollempniter esse agentibus.

34. Hoc ramore Colonienses quoque tacti, frequentia magna cleri simulque plebis eum civitatem sanctam post haec ingredientem susceperunt. At ille, ne quas^b ex Italiae divitiis ope advexerat suae sedis concibus minus communicasset, elegantis artificii capellam templo sancti Georgii contiguum instruxit, reponens in ea quod a Roma detulerat dignum veneratione martyris Caesarii brachium. Quam ad apostolici nominis dignitas celebriorem redderet, in honorem sancti Iacobi sacraturus eam venerabilis pontifex cum populo processit, et ecce vorax incendium, eo iam ut mos exigit infulato, repente civitatem versus orientem invasit minaciter. Tunc turbis ad eius extinctionem sese certatim subtrahentibus, et episcopum vix paucis ex tam immani quae confluerat multitudine septem relinquuntibus, ille tanti moestus impedimenti, cum caput infra manus reclians paululum resedisset, quasi responso divinitus a cepto: Non, inquit, suae virtutis vim ignis, qui fraude maligni serpenti emerit, in periculum aliquod huius urbis hodie operabitur^c; tantum plebs ea hoc secura redeat, ut in consecratione filiae matris nostrae, sanctae scilicet ecclesiae, bene placitum Domino ministerii nostri persolvamus obsequium. Protinus reverso populo, flamma nihilominus emortuus defecit. Itaque iuxta ritum institutionis aeclesiasticae cunctis in dedicando sacerdotem prosequentibus alacriter, ubi tempus expellit eminentioris loci potens apicem, mellifluis et compunctione plenis exhortationibus circumstantes alloqui coepit, cum repente per insidias invidiosi hostis edax denno consurgens ignis turbationem non miniam sacri verbi auditoribus incussit. Quos forti commotione ne loco moverentur retinens episcopus, omnibus in periculis primam asseruit esse praesidium, laudibus Christi nullum praepone re periculum, ipsos oculis inspicere, si tantum stare delecterant, quam velox nomine obsistente furentis incendii feret interitus. Adhuc eo talia prosequente, cum nonnullis extra faciem ceteri verbi Dei reverentiam habentes gradum fixissent, aspicientibus cunctis velut inundatione desuper fusa in momento totus oppressus est ignis, et ad maiorem Christi gloriam, regnante non minimum super eos incendio, quos ardor avariciae non passus est in audiendo sacerdotem perdrare, hi qui verbis eius assensu fuerant, ne levis quidem scintillae vestigium in omni suppellectili sua repererunt. Unde materiam dicendi sumens episcopus in longam protraxit sermonem, multa de daemonum insidiis, multa de

Dei clementia disserens; finem, non initia in christianis quaeri, caeterum coepisse bonum nec perfectisse, non modo nulli mercedi sed et supplicia obsequium affirmans, postremo in extollendis sanctorum laudibus immorans, hoc relatione dignum cunctis suspirantibus annexit:

35. In urbe Roma vir quidam Andreas nomine non opere, ditibus et vitae deliciis affluens, lazae conversationis amplam terebat viam, animam oneri, corpus habens voluptatis^d, cui praeter nomen christianitatis et emortuam solum christianae religionis nil inesse videbatur, excepto quod beato Caesario martyri devotus, ecclesiam eius cum caeteris frequentare solebat. Hic generali mortis conditione praeventus, sero sui poenitens ultimum efflavit spiritum. Nec mora, corpus feretro compositum flentium et plangentium amicorum tristi ambiebatur obsequio, sepulturam eius ob quaedam impedimenta in diem alterum differendum. Itaque protractis ad medium noctis excubiis, alto silentio cunctis atque stupore perfusus, repente feretrum m.eri coepit, elevansque caput qui iacebat exanimis, cum undique circumspiciens ampliore videntibus terrorem incussisset, fugae praesidium nonnullis arripientibus, omnibus vero pariter mento consternatis, in feretro resedit. Interim prudentiores fiduciam paululum resumentes, a longe quibusdam subsistentibus, propius accesserunt, et intuitu diligenter homine, quid rei contigisset sciscitanti sunt, utrum fantasiam diaboli luderentur, an insueta, mortalibus lege ab inferis rediit emersisset, vel, quod magis erat in suspitione, languoris immanitate pro mortuo habitus, oculos tantum intuentium^e fefellerisset, caeterum vitam plene non amisisset. Ad haec ille graviter suspirans: „Non, inquit, simulatae sed verae mortis incidi sortem; at vero perpetuae mortis sententiam et in anima et in corpore pro dolor! luerem, si Caesarii martyris Deo digna non intercessisset supplicatio.“ Subiungensque secundum tenorem interrogantium, ubi fuisset, quid vidisset, et qualiter redisset, expositit dicens: „E corpore violenter eiectus ad terribile nimisque pavendum Christi solium ducebar. Ibi circumstantibus cum tremore milibus angelorum, ego miserimus conscientiae reus nec oculos in quemquam illorum supplex attollere praesumebam, solummodo districti iudicis tristem sententiam accipiens, a terribis et horrore plenis daemonebus ad aeternae damnationis loca traherbar absque misericordia.“ Pectusque feriens ac nimis flebiliter ingemiscens: „Illius, inquit, horae miseria nulla digne exponenda verbis mei cordis memoria numquam elabitur. Cumque me flentem proacissimi daemones eachinnantes, meisque casibus insultantes ad perditionem atrociter impellerent, preciosus martyr Caesarius meis calamitatibus pio commotus, cum favore sanctae Dei genitricis Mariae sanctorumque apostolorum et martyrum praecidit ante Dominam, vulnere suorum stigmate demonstrans et dicens: „O clementissime domine, tremendi nominis tui causa haec quondam libenter excepi, nec erat in his perferendis, licet caro gemeret, ulla reluctatio mentis, dummodo temporarium tormentorum asperitate corpus semel enecatam, nullis deinceps tristitiae stimulis vel animam vel

a) deest 2.

b) quae 2.

c) operabit 1.

d) vivendum 2.

65 36) Sallust. Catilina 2.

corpus^a te praeside offeret. Quid itaque te qui plus es inspiciente novis doloribus in corde denuo premor? Ecce, qui meo credulus patrocinio vitam suam mihi commisit ex integro, praeceps impellitur ad inferos, iamque merito stultitiae arguitur, qui vana spe seductus me coherit ut vitae suae gubernatorem, quem in levigandis saltem suppliciis habere non possit intercessorem.^b In his vocibus eo coram Christo rege tacente, piissima Dei genitrix^c Maria cum reliquis sanctis se adiungens, filium et dominum suum ad voluntatem martyris sui flexit, per cuius imperium pessimis daemonibus ereptus, iam veniae securus et vitae, corpus ad hoc reinduere iussus sum, ut his cognitis unusquisque suae salutis sollicitior redatur. Haec homine perorante, cum astantes stupor incaderet, collegit se super feretrum et obiit. Tali conclusione rem doctor egregius finiens, omnes suspiriis et compunctione quod audierant commendantes mox allocutus est: At vos, fratres, vosque, sorores, huius considerationem facti cordium vestrorum secretis admittentes, ad quemcumque decationis et servitii cultum vos ipsos sanctis Dei offerite, quantum ultimae tribulationis^d angustiis artati^e, quemlibet sanctorum tanto laetior quisque vestrum illi patrum experiat, quanto devotior hic in eius vicis obsequio. His ita dictis ab eo nos^f — ob id quod paulo ante praelibavimus docuisse, scilicet^g omnibus in periculis primum esse praesidium laudibus Christi nullam praeponeo periculum — memorabile quid ipsius ore celebratum subicimus, unde possit astrui, quod cum proposuisse^h non falso testati sumus.

36. Antiquae structurae monasterium titulo sanctae Ceciliae virginis et martyris Coloniae frequens habetur, in quo sacrarum feminarum exemplo puellaris innocentiae vel aetatis infans quaedam dulcissimo nutriebatur affectu, omnibus et praecipue matri congregationis unice cara. Verum immatura superveniens mors tam laeta principia simplicis et iocundae indolis amarissima sorte turbavit, iacebalque iam omniumⁱ oculis ponderosa, quae fuerat ante gratiosissima^j. Legenda sane conditio nostra, quae non solum nos in nobis ipsis ultimae desperationis inevitabilem necessitatem cogit pati, sed et in amissione carorum cotidiana pro dolor strage mortificat. Sic omnes homines cotidie patimur, sic et tunc praedictae sorores passae, psallam in extremo spiritu constitutam quantocius amissurae, post vespertinales ymnos hora completorii iam^k instant choram petierunt, ut cum Domino redderent, moestae de suis. Necdum vero primorum modulatio psalmodum inchoatione sequentiam plene perfecta est, cum subito tactu signi notissimi sorores ad egressionem animae migrantis evocatae, non sine magnae praevagationis audacia singulae choram relinquentes, divinae laudis opere neglecto, ad morientem, quasi suffragium magis autem periculum ex hoc allaturae, concurrerant. Ad quam

a) carum 2. b) genitrix 2. c) tribulationis corr. loco tribulationes 1. d) artati 2. e) cum add. codd. falso. e) omnibus 2. f) gratiosissima 2. g) deest 2. h) lectum 2. i) retinentibus 2. j) Rhenus 2.

37. Sed ut ad priora redeamus, Anno beatissimi in terris excoleps quibus in caelis associari nisibus totis festinabat, Coloniensem urbem, diu fraudatam corpore martyris et episcopi sui Agilolfi, membrorum eius restitutione laetificavit, quae Malmundariaibus praescribens, in monasterium suum quod est ad Gradus cum magna civitatis exultantis ambitione translatis^l. Inter haec et duorum Ewaldorum preciosa corpora, revelatione eorumdem martyrum instructas, de tumulis sublevavit, quos olim in Saxonia passos Rhenus^m anno refluxo Coloniā sepeliendos advoxeratⁿ.

38. Restat nunc commemorare qualiter corpus beatissimi martyris et sacerdotis Benigni temporibus piis ad perpetuam Sigeburgensium gloriam et salutem vel inventum sit vel translatum. In Suevia, 45 loco qui dicitur cella sancti Viti, quidam Alamanorum atque Burgundionum dux olim aeclesiam insatiam, suis eam hereditariis bonis ad sustentationem monachorum illic Deo militantium abundare fecit. Qui devotione pariter et fide comitatus cum 50 sanctarum reliquiarum studio Divionem venisset, inde rediens corpus Deo dilectissimi martyris Benigni secum exportavit, qui divinitus ab Oriente Gallis destinatus, post multos agones tandem sub Aureliano caesare lancea militis percussus, in specie niveae columbae caelos penetravit. Tres quoque geminos fratres Speusippum, Eleusippum et Meleusippum a praedicto martyre baptizatos et apud

Translatio vero praedicta est a. d. i. 1074 ind. 11. 5. Non. Oct. Legitur ibidem Ewaldorum intercessionem multorum contra me impia consilia frustrata sunt. De hoc diplomate vid. Act. SS. Oct. II, 199.

56 Desideratur haec vel talia. 57) De hac translatione S. Agilolfi cf. Triumphus S. Romani I, 2. 58) Lacombet I, 142. exstat donationis praeceptum quod Anno scribi iussit S. Cuniberti monasterio, in quo Ewaldorum translationis facta est mentio ita:

introitum oculos mortis sopore clausos puella violenter aperiens, impetu magno quasi nil adversi passa prostravit e lecto, cursu petens abbatissam, et apprehensa tegminis eius parte cum stridore dentium ac totius corporis tremore se tenaciter involvit, clamans et dicens: Per praesidium, domina mihi fer praesidium. At cunctis insolitae rei novitate non minus quam clamoribus puellae more feminarum cum emissione confusae vocis angustiatas, mater tremebunda perquisivit: Filia, quid est? Illa respondit: Monstruosorum daemonum ingens et horrenda multitudo sororibus fores ingredientibus nihilominus irrumpens, ad inferos me secum abducere minatur. Cumque causam huius mali mater infusa lacrimis stiscitaretur: Nullus, inquit, alius exigentibus culpis id patior, nisi quod propter me detrimentum servitii sui Christus habet, cuius laudes, si mihi sorores aliquid conferre vellent, oportebat prius debito sine concludi. Protinus ad imperium matris cunctae sorores ad monasterium regressae, tanto devotius tantoque obviciis divinis laudibus coeperunt insistere, quanto manifestius intellexerunt in earum neglecto et puellam periclitatam, et se non contempndae transgressionis offensam incurrasse. Quibus cubicali limen excedentibus, puella lectulum^o repelens ibi se stravit, et sororibus ad psallendum Deo choram tenentibus^p, ipsa nullius horroris gestus habens, psallatim, sicut morientes assolent, deficientes mortua est.

37. Sed ut ad priora redeamus, Anno beatissimi in terris excoleps quibus in caelis associari nisibus totis festinabat, Coloniensem urbem, diu fraudatam corpore martyris et episcopi sui Agilolfi, membrorum eius restitutione laetificavit, quae Malmundariaibus praescribens, in monasterium suum quod est ad Gradus cum magna civitatis exultantis ambitione translatis^l. Inter haec et duorum Ewaldorum preciosa corpora, revelatione eorumdem martyrum instructas, de tumulis sublevavit, quos olim in Saxonia passos Rhenus^m anno refluxo Coloniā sepeliendos advoxeratⁿ.

38. Restat nunc commemorare qualiter corpus beatissimi martyris et sacerdotis Benigni temporibus piis ad perpetuam Sigeburgensium gloriam et salutem vel inventum sit vel translatum. In Suevia, 45 loco qui dicitur cella sancti Viti, quidam Alamanorum atque Burgundionum dux olim aeclesiam insatiam, suis eam hereditariis bonis ad sustentationem monachorum illic Deo militantium abundare fecit. Qui devotione pariter et fide comitatus cum 50 sanctarum reliquiarum studio Divionem venisset, inde rediens corpus Deo dilectissimi martyris Benigni secum exportavit, qui divinitus ab Oriente Gallis destinatus, post multos agones tandem sub Aureliano caesare lancea militis percussus, in specie niveae columbae caelos penetravit. Tres quoque geminos fratres Speusippum, Eleusippum et Meleusippum a praedicto martyre baptizatos et apud

Translatio vero praedicta est a. d. i. 1074 ind. 11. 5. Non. Oct. Legitur ibidem Ewaldorum intercessionem multorum contra me impia consilia frustrata sunt. De hoc diplomate vid. Act. SS. Oct. II, 199.

Lingonas egregie coronatos, una cum corpore sancti Mamerti, civitatis illius episcopi, dux idem concedente Christo emeruit, laetusque cum tanto coelestis patrocinii pignore fines Alamanniae reacclerans, ecclesiae quam construxit desiderabilem consignavit thesaurum, sanctis corporibus ob metum futurorum in sacrario cum attitulatione nominum terrae altius inmersis. Post multos annos omnibus generationis illius hinc sublati, cum locus idem regali coenobio quod Elewange nuncupant in proprietatem cessisset, et tantarum lucernarum fulgor incognitus mundo pulvere viliis sepulturae tegetetur, ordinante Deo, qui producit luciferum in tempore suo, cuiusdam operis intentione pavimentum sanctis corporibus imminens a fossoribus apertum est. Proscendentibus autem illis humum eamque certatim egerentibus, ex improvise sanctorum reliquiarum sarcophaga discretis nominibus reperta sunt. Illic magni meriti martyr et sacerdos, vere meritis

20 et nomine Benignus ceteris nominator, inventus ac sublevatus est, per idem tempus abbate Reingero^a, qui beati Annonis consanguineus extitit, coenobium quod diximus administrante. Proxime dehinc dominici natalis gaudia rex Babinberg celebravit⁹⁰, ubi diversarum dignitatum conventu facto, nihilominus abbas memoratus advenerat. Propinquus ergo cum esset Annonis archiepiscopi, quasi congratulatur Benignum — qui militante sancto Policarpo^b, discipulo beati Iohannis euangelistae, venit ex Asia —

30 se testatus est invenisse, sapiensque pontifex nomen ipsum ex ore eius: *Benignum*, inquit, *te affirmas habere? hic meorum specialis intercessor est monachorum; hunc meis petitionibus oportet ut indolgeas, si te delectat ex hoc tam ultum dilectionis meae beneficium.* Ille qui in exsolvendo non modicae quantitalis argento regi obnoxius erat, ad haec respondit: *Ecce, quatenus pecuniae quam debeo me cura releves, desideris tuis, ut eis, satisfaciam, mittens tibi non alium sed eundem revera Benignum,*

40 *qui in Dicionensi^c castro sub Aureliano martyrium duxit.* Huic sponsoni praesul gratanter annuens, quippe qui nullas opes haberet, quas non libenter in huiusmodi commercium insumeret, cum sibi mutuo fidem dantes utriusque recessissent ad propria, post mensem et dimidium monachos preciosi corporis glebam ferentes Coloniae cum gaudio suscepit. Quibus fidem astruere nitentibus publicis sacramentis, quod non alius quam qui^d rogabatur Benignus esset, non concessit, dicens in eius veneratione, de quo agebatur, hunc se indubitanter habiturum. Praemissoque^e in Sigeberg huius Ineti-

cise nuncio, ipse cum suis consensu equi, comitantibus pariter ex Colonia non exiguae multitudinis viris et feminis, in ipso vespere dominicae noctis, quae ieiunii quadragesimalis^f initium erat, ad radices montis applicuit, et descendentes ad eum debita cum reverentia processionibus fratrum, ossa sacra cum laudibus recepta sunt per noctem in ecclesia quae adiacet monti. Mane vero dominici diei, quod 13. Kal. Martii expectatione omnium 1073. illuxit, omni conventu sollempniter induto, diversis etiam ornamentis multisque luminaribus templo resplendente, sacer antistes ac sanctas memorias Erpho abbas⁹¹ pios humeros sanctorum reliquiarum⁹¹ feretro subiciens^g, resonante populo signisque concrepantibus, cum magnae devotionis carmine praecedentium^h monachorum, martyrem et sacerdotem suum Christo in odore suavitatis ad altare praesentant. Inde sermonem ad populum habitum altiora praesul conscendit, et totus prae gaudio lacrimis fluens, numquam sibi iocundiorum illuxisse diem testatus est; exponensque quis vel cuius meriti esset qui portabatur, quod Benignus appellaretur indicavit dicens: *Benignus*, inquit, *benivolus dicitur; et merito! Apertas enim aures ad omnium vestrum preces habet, et libentissime exaudiens, per se ipsum accedit ad Deum ad interpellandum pro vobis. Nunc igitur, dilectissimi, tanti patroni praesentiam habentes erigite corda, et singuli quid nobis expedit, illi suppliciter intimate. Mihi credite, si tantum fides non desit, quia Benignus est et nominatur, benignissime quocumque petitis annuens accelerabit.* Annus dominicae incarnationis, quo haec translatio celebrata est, 1073⁹² erat. Post haec duobus loculis novis altrinsecus post altare compositis, medio inter eos vacante loco, in dextro beatum Innocentium, in sinistro vero beatum Benignum pontifex collocavit, et laetitia perfusus, quasi ludens, ut plerumque solebat, loquebatur: *Erit ad libitum meum rei processus, si quandoque dignus altario, medius inter vos recipiar. Alioquin ex hocⁱ speranda vobis gratiarum actio profecto pperibit^k.* Quae vox, quamlibet leviter dicta, quo serio sit ab eis accepta, nos oculis fidei iam contemplamur, qui etsi corpore necdum viderimus, merito tamen credimus eum inter eos locum iam accepisse. De cuius vita vel operibus pauca pro numero, non ut debuimus sed ut potuimus, auxiliante Deo hoc fine terminantes, ocio interim indulgemus, ut his quae de virtutibus eius praedicantur elucidandis leviores assurgamus.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

CAPITULA LIBRI SECUNDI.

1. Quod absque clave capsulam, qua continebatur sancti Georgii brachium, aperuerit.
2. Qualiter per vestem eius coecus lumen receperit.
3. Alia cuiusdam coeci illuminatio per aquam, quae de manibus eius fluxit.
4. De muliere coeca per eum similiter illuminata.
5. De adolescente qui per aquam ab eo benedictam a tumore ventris liberatus est.
6. Quod in exhibitione asini, quem infirmae dari iussit, mulier sanata sit.

a) Reingero 2. b) Policarpo 2. c) nisi manu recentiori scriptum. d) desit 2. e) quoque add. 2. f) quadragesimalis 2. g) subiciens codd. h) procedentium 2. i) me 2. j) non erit 2. 89) abbas Ellwangsensis a. 1061—1076. 90) teste Lamberto ad a. 1073, qui narrat Annonem tunc rerum publicarum administratione se abdicasse. 91) Erpo abbas Sigebergensis occurrit in diplomate Heinrici IV d. 4. Oct. 1071. Lacombet 1, 138.

7. *Quomodo praedixerit Hildolfum sibi successurum.*
8. *De simili praesagio quo Sigevinum aequo successurum notavit.*
9. *Quod per epistolam Eilberto Mindonensi episcopo missam suum obitum propheticè intulerit.*
10. *Quod iuraverit in sancto Petro cuiusdam superbi praesidium a plebibus subvertendum.*
11. *Quos sermones ad fratres Sigebergenses propheticè habuerit.*
12. *Quomodo per eius fidei meritum contractus ad sancti Bardonis tumulum erectus sit.*
13. *Quomodo per eius minas in sanctum Severinum serenitas restituta sit.*
14. *Miraculum quod inter sacramenta per eius preces in musca gestum est.*
15. *De duobus a suspendio liberatis per similitudinem imaginis eius.*
16. *Quid in visu per sanctum Petrum pro dolo tradenda didicerit.*
17. *De verberibus quae a sanctis Mauris in extasi pertulit.*
18. *Improprium quod a sancto Eliphio in somnis audivit.*
19. *Visio qua de sanctae Trinitatis gloria vidit se instrui.*
20. *Quod initium miseriarum eius fuerit.*
21. *Conspiratio Coloniensium in eum, et tota expulsiōnis eius historia.*
22. *Falsa contra eum accusatio ad regem, et de regis infestatione in eum.*
23. *Altarum calamitatum eius variae mentiones.*
24. *Quomodo coelos apertos viderit, et quo horrore totus intremuerit, et quomodo languens in Sigeburg priores Coloniae ibi sit allocutus.*
25. *De visione per quam de suo exitu praemonebatur.*

INCIPIT PRAEFATIO LIBRI SECUNDI.

Intentionem huius operis divinae laudis instinctu^a prae manibus habens, fictis narrationibus incumbere vehementer et ipse detestor, quandoquidem unde mihi spes est aliquantulum exhauriendi peccata, inde gravior accederet iniquitas, si praeter quam veritas est vel a me verum aestimatur aliquid, impudenter exprimerem. Deas enim nostro mendacio non eget, nihilominus et is, quem hoc opere mundo declarare maluimus, ad hoc devotionis nostrae benivolentia non delectatur, ut falsis laudibus per nos coleteretur, qui variis, etiam nobis tacentibus, quousque mundus volvitur, semper adornabitur. Haec diximus, ut conveniremus eos, qui iuxta voluntatem cordis sui sanctum virum metientes, non credunt eum huius meriti per quem talia qualia dicuntur possent fieri, quippe quibus in signum contradictionis et ipse salvator positus est. At nos scientes sanctitatem hominis Dei, nec potentiae Christi quicquam detrahentes, ad ea quae vel auditu vel scripto probabilia de eo reperimus in signis seu revelationibus, vel his quae propheticè praelocutus est Spiritus sancti gratia sensum et linguam regente, ob posterorū noticiam hoc exordio colligenda accedamus.

1. In coenobio suo quod in monte situm est fratrum^b aliquis molestia quadam superveniente in infirmitatem aliquando incidit, nec ullum occurubat remedium, unde spes esset meliorationis aegroti. Quod cum auribus viri Dei qui tunc praesens aderat insonuisset, cursorem velocissimum cum mandatis Coloniae direxit, ut brachium sancti martyris Georgii sibi quam celerrime mitteretur, asserens in hoc aegroti certissime subveniendum, si liquorem, quo perfunderetur os sacratissimum, fide plenus in potum sumpsisset languidus. Camque secundum quod iusserat brachium in capsula delatam sibi praesentaretur, clavem^d ad reserandum petiit, tuncque primum reminiscens nunciis, hanc se nemine mentionem eius habente Coloniae reliquisse, conquestratus est. Pontifex vero dum, quasi temptans aperire, duobus digitalis seram leviter concussisset, testantibus nobis qui aderant, ad primam digitorum eius appulsionem resiliens repagulo so-

nitus tinniens, ut ex violentia clavibus fieri solet, exortus est, in tantum ut praesentium aures acutissime feriens, stuporem non minimum eis ingereret, cernentibus hominem Dei clavis officium absque clave in aperture capsulae paratissima peregrisse.

2. Hunc quidam oculorum lumine destitutus in 25 sacrario beati Petri die quadam suppliciter interpellans, cum ad eius vestigia^e spe cuiuscumque consolationis se industrie inclinasset, a parte lateris sancti viri vestem manu colligens, uno dumtaxat ex officiaibus episcopi rem considerante, oculorum loca fideliter defricavit, et mox extensa caligine, quantum fides valeat, in exortu novae lucis, se non ferens ipse prae gaudio et admiratione, salubriter expertus est. Quaesitor ergo stips exiguae nullis terrenis praecis adsequandas divitias in restitutione luminum adeptus, dissimulans quod acciderat, ad accipiendum quodlibet elemosinas munusculum de caetero pietatem episcopi nec inclamavit nec expectavit, sed recedens, uti meminimus, facti cognitionem vii ministrorum eius dereliquit. In ad mensam pontifice cum non parva virorum frequentia recumbente pariter recumbens, sciscitante illo qua coevis idem haberetur, respondit, cum impetrato quod optaverat ilico recessisse. Quid hoc esset viro Dei ut ediceret impetrante: *Satis, inquit, 45 et ultra consuetam mortalibus largitatem homini revera contulisti; nam ad vestrae sanctitatis genua coecus proruit, inde surgens abscessit videns. Quid hoc munere praestantius? Merito magnus tanti largitor doni, merito beatus et ad ista munera vocatus, 50 qui profecto, tametsi concessis non similia petere videretur, ad promerenda sola quae et accepti fidei gressus creditur attulisse, cum post acceptos oculos aliud quid accipere non quaesivit.* Expalluit ad ista sacerdos, et totus subito exanguis effectus, evidens 55 ex se praesentibus indicium dedit, quam invitus haec audiens, existimationis huius in populo libenter aura careret, imitator etenim eius qui potentialiter signa faciens, quibusdam haec occultandi praeseptum imposuit, quod cum in quem peccati 60 necessitas cadere non potuit fecisse non ignorabat, multo magis sibi faciendum necessario censebat,

a) intulit 2.

b) frater 1.

c) desit 2.

d) clavim 1.

e) quasi add. 2.

qui purus homo tanto proclivior esset ad ruinas, quanto contra hoc quod Deus et homo suscit exemplo, ipse improvidus aliquando vel leviter peccasset in animo. Hinc accidit, ut quamvis divinae gratiae donum expertus, non adeo tamen infirmitatis suae mensuram in his rebus transgrederetur, sed et si quid horum forte eo nescio vel occasione magnae necessitatis contigisset, modis omnibus id humanis viribus subtrahere quantum in ipso fuit non negligebat. Quae res et materiam nobis hanc praesentem effecit, et invidiam eam obloquendi fomitem praeslitit, quasi qui de mortuo fuisset, quae de vivo nec in suspitione versabantur; sed hoc ideo, quia secundum viri saecularis sententiam⁹² quae sibi quisque facilia facta putat aequo animo accipit, supra ea veluti ficta pro falsis ducit. Non tamen his territi ab reliquis aliquatenus temperabimus⁹³.

3. Venerabilis pontifex die quadam missarum sollempnia celebraturus, criptam Sigeburgensis ecclesiae ministris prosequentibus adire coepit. Et hic homo luminis aequae carens officio, suis votis oportunitatem et locum ratus, eius conspectibus se suppliciter adhibuit, fidem ex visione se collegisse testatus, quod ea quae dampnatus erat caecitate liberari posset, si quam usui manuum suarum exhibitam proiecisset aquam, hanc dumtaxat ipse mereretur, unde male vacantes humidos redderet orbis. Non haec aequanimiter humilitatis castos accipiens, magis praesentium existimationem veritus quam divinae bonitati diffusus, hominem asperrima abiecit invectione, fallacem eum et impostorem canatus, qui respectu parvissimae stipis odiosae fraudulentiae quae necat animam se subdidisset; revera fictae visionis eum ex corde suo verba protulisse, eum, si quid de beneficio divinae miserationis eius miseria exegisset, potius hoc illi patrocinantibus agendum foret, quorum probata sanctitas omni mundo iam olim enitisset, non eius qui quotidianis sordens piculis, futurae discussionis meta et ipse pro quolibet repediendo in fragro anxius staret. Sic pauperem confusione plenum ad iannas linquens, criptam⁹⁴ intravit. A cuius facie miser declinans in angulum criptae⁹⁵ sese contulit, supernae pietatis aures crebris feriens precibus, non incredulus visioni suae, nec minus fidem errigans⁹⁶ evangelicis dictis⁹⁷: *Omnis qui petit accipit, et qui quaerit invenit, et pulsanti aperietur*. Diu itaque gemitus et suspiria suppliciter eo⁹⁸ trahente, quidam ministrantium clericorum, haec ipsa postea testatus, miserationis intuitu pelvim cum aqua desideranti clam porrexit, quam, a manibus sacerdotis ad sacrificium accedentis suscipiens, non sine divinae voluntatis instinctu pro hoc ipso reservaverat. Qua mox faciem totam coevis fideliter obluens, expectationis suae moras iam amplius nulli conquectus est, qui fugatis tenebris serenissimae lucis diem sibi tunc primum illuxisse magnis plausibus exultavit. Aestimans praeterea mentis acrimoniam in episcopo tandem leniendam, si is qui coevis ante iem videns eius praesentiae redderetur, post missas exeuntem quasi congratulatore prosteritur, voces gratularum congemina, et celeritatem salutis impensae palam et ut erat ab inicio recitans. Ad quae verba praesentis quasi toto iam felle commotus, quod ratione minime convincere quibat, saltem prociatori inflammati pectoris impetu circumstantibus ingratum efficere natus est, frequenti iteratione minaciter inquirens: *Unde praesumptionis huius varisimus attemptator emeris, ut reverentiam auctoris nostrae vilipendens, huic iniussus aquam illam administravit, et quid vel ego nil hac in re habens mererer, vel divina dignatio concedere vellet, ausu improbitissimo exprobrare⁹⁹ veritus non est, cum lex dicat: „Non temptabis dominum Deum tuum?“* *Matth. 1, 7.* Tremefactus his inquisitionibus clericus comminus stans, quod dissimulare non poterat se simpliciter egisse, verbis utcumque collectis satisfacit, simul et veniam admissi non sequiter petens. Cui pontifex aliam leviter¹⁰⁰ dans: *Huius, inquit, me rumoris per populum disseminare eis, ut levitate vulgari novorum mirabilium administrator passim celebrer, et instar antiquorum patrum, ego quoque meis temporibus longe meritis infra iacens, operum eorum specimen in signis et prodigiis mundo representasse dicar? Hac me vanas laudis aura transitorie¹⁰¹ tumens inter eos novissime reperiar, quibus ad Deum dicentibus: „Nomen in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus,“ respondetur: „Nescio vos, discedite a me, operari iniquitatis?“* Tremenda sane comminatio, nec secundum multitudinem doloris illius haec consolatio temporalis. Idcirco te, vosque praesentes omnes, et te quam maxime, non nostris sed divinis illuminatum beneficiis, invocacione cuncta cernentis semel et secundo itemque obtestor, ne, me mortalitatis huius tenebris adhuc circumdato, res haec alienis auribus aliquid sui vestigium vobis prodehens unquam generet. Factum est hoc, et quod interim silentio tectum latuit, episcopo claustra carnis egresso, relatione clerici memorati tam nobis quam et aliorum fidelium cordibus commendatum est.

4. Sed et maior egestate pariter et caecitate divinis obnoxia flagellis, per revelationem directis ad idem coenobium gressibus, procedenti post missas ab ecclesia summo sacerdote prona advolvitur, supplex et gemebunda. Qui suspensio gradu, sicut semper infirmiori sexui solebat, et huic pie descendens, blandis appellationibus causas quaerimoniarum eius perunciatas est. Illa respondente se praemonitam in visu, nec quolibet dabiectatis scrupulo teneri, si suae dignationis manus oculos eius lavando contractaret, tenebras pellendas, propter astantes se commotum simulans, ut custodiae traderetur mox impetravit, in suspicione relinquens verbera quidem se ei multiplicaturum, alias autem ostentationem fugiens curam in secretis adhibiturus. Cumque sedens ad mensam prandium inisset, leuitiora quaeque ciborum ex suis manibus ad refectionem eius transmisit, eoque fatis epulis in cubiculum suum late ter iussit adduci. Quo intrans duobus clericis et uno dumtaxat puero cubiculari,

a) quid 2. b) devocabimur 2. c) hic homo quidam l. o. c. suis 3. d) cryt. 2. e) illo 2. f) explorare 3. g) l. a. 3. h) transitoriae 2. i) desunt capita 4—11 in 3.

92) Sallust. Catil. 3. 93) Matth. 7, 8.

arbitris caeteris hac et illac defluxis, non ut illa petierat oculos eius tamquam praesumptor. miraculi, sed humilis magistri et domini exemplo poplite flexo pedes eius lavit, manibus aquam infudit, post haec et alimentorum copiam ministrans, nimirum per hanc humilitatis viam et sibi et mulieri plus apud Deum profuturus. Nec haesitandum inter haec pietatis et abiectionis officia eum in superna animam levasse, et opem coelestis medici pro ea implorasse. Nam residens obsequio peracto, velut qui responsum orationis admissae coelitus meruerit, monuit eam benedictionis oblatam perparum degustare. Quae ubi vix hufuscemodi edulio palatum imbuisset, coeleste sensit antidotum, et restituta plene luminibus, cum immensis gratiarum umactionibus humi prostrata, Deum in servo suo Annone suppliciter venerata est. Tum oculis eius experimenti gratia haec vel illa proponebantur. Postquam vero absolutissime singula discrevisse visa est, quinque solidos et pro elemosina vir beatus impendens, ut sibi non curam harum rerum opinionem de se circumferro postponeret, obtestatus est, atiamen minus ei credulus. Absentem ad propria, donec villa digrederetur, ab uno clerico comite deducendam disposuit.

5. Inter haec adolescens, unus vicinorum locorum indigena, toto ventre deformiter infumescens, sibi suisque factus erat inutilis. Hic meritis beati Annonis ex fama cognitis vehiculo ductas, montem in quo Deo placitum est habitare conscendit, praesentiam eius adiit, aliquod tanti doloris remedium miserabiliter quaesivit, quod, et si lingua cessaret, ipsa foeditas et miseria hominis oculis obiecta facile extorsisset. Exhorruit languoris immanitatem pontifex sanctus, invenomque miseratus, aquam benedixit, ex ipsa moribundum potavit^a et aspersit, inde crucis signo ventri impresso eum ad propria celeriter remeare iussit, spem integerrimae sanitatis abeunti cum fiducia promittens, eius usus exemplo, qui leprosus mandatus ad sacerdotes eos direxit. Siquidem in ipsa quae iam imminabat nocte humor ille subcutaneus, in perniciem longo tempore male congestus, fluxu ventris salubriter ad plenum est egestus, homoque pristinae sanitati restitutus, proxima luce pedibus suis ad montem recurrat, Deo quoque^b servo Annoni gratiarum^c voces in magis laetitia laudibus persolvens.

6. Exigentibus aliquando negotiis publicae administrationis sua cuique principum regni parabor in Saxoniam profectio, tunc dentibus singulis ad curiam sub ipsis diebus Goslariae regaliter habitam. Necessario summus hic Coloniensium praesul idem carpebat iter. Mansiones autem prout oportunitas viae posebat diversas habens, ex itinere et horae declivioris necessitate quadam die Corbeiae monasterium adiit, illic pernoctaturus. Necdum vero moenibus ipsis successerat, tantum proximus habebatur, et ecce, conspicit ex adverso duos pauperes carrum vice lumentorum trahentes, in quo mulier infirma totis membris debilis decumbens, causa stipis emendicandae^d hoc ductu circumquaque ferebatur. Haec famosi nominis antistitem

Coloniensem transire comperiens, elevata voce petiit, ut in Christi nomine respecta sancti Viti martyris suis succurreret aerumnis, datis subsidiis ad exemptionem asini, quo subiecta conviatorum suorum iniurioso labori consulere posset. Piasimus sacerdos ad vocem eius retentis habentibus quinque solidos uni clericorum et camerario tradidit, mandans, ut dilatione prorata remota dignum tautis praesulis animal quovis^e inventum mulieri sub festinatione adduxissent, dictoque finito quod supererat^f viae celeriter percucurrat. Porro ministris ad imperata satagantibus, asinus tandem votis eorum aptus obvenit, quem et pauperulae praesentans, miraculi sequentis testes postmodum extiterant. Nam illa cum in gratiarum vocibus iumentum suscipiens, nomen Annonis Deo digni pontificis ore frequentaret, mercedem illi pro beneficiis imprecans, nullis ante roboris, subito conquiescentibus dolorum stimulis, tantae se sensit fortitudinis, ut proliens ad terram solidis gressibus sanissima quomodo vellet uteretur. Hanc currentem vocesque dantem exultationis, sed et obvia quibusque exponentem, haec se meritis et pietate Annonis episcopi percepisse, idem memorati duo stupentes concitatis equis post vestigia sociorum dominum suum Corbeiam prosequuti sunt. Sed certi commotionis eius et indignationis in tantum rerum semper obiectu, nullis ausibus eo ducti sunt, ut ex his quicquam eius auribus intinasset, cum tamen eis interdum multo de his colloquuntibus aperte claruerit et eum haec ipsa non ignorare; et merito. Ex illis enim maximis ecclesiae luminaribus erat, quibus per Spiritum datur vel sermo sapientiae, vel gratia sanitarum, vel operatio virtutum, sive propheta vel aliud quid coelestium carismatum, quae singula singulis dividens Spiritus sanctus prout vult, in hunc prope generaliter rificae contulit. Quorum omnium mentionem locis suis pro viribus nostris exaratam lector habens, hic quomodo praescius futurorum per Spiritum nonnulla praedixerit, paucis relationibus accipiet, tametsi totum voluminis huius corpus idem sparsim loquatur.

7. Ergo sicut ad nos usque veris assertionibus propagatum est, omni veneratione plenus Anno beatissimus cum in Goslaris, villa scilicet regia, publicis maiorum regni conventibus interesset, quidam ex latere regis clericus Hildolfus^g nomine familiaritatis intuitu petiit, ut codicem sacramentorum qui vulgo missalis dicitur, quem pontifex non parvi decoris habuerat, suis concederet petitionibus. Et 50 praesul: *Hac, inquit, interim postulatione carebis, donec iuri tuo conferatur omne ministerium, quod capellulae meae claustris debetur.*

8. Nec minori reverentia suscipiendum reor, quod in gradibus qui Coloniae insignis habentur 55 una die residens, venerabili viro Bennonis^h Osnabrugensisⁱ ecclesiae^j praesule pariter consistente, de archidecano suo Sigewino comminus veniente dixisse fertur^k: *Eccae vero Irarabita in quo dolus non est. Quod ex ore tanti viri non leviter eripisse 60 praedictus episcopus reputans, anu dilectionis et smicitiae imminabat, ut vim prolati sermonis eius*

a) notavit 2. b) eiusque 2. c) mendicandae 2. d) quodvis 2. e) ipsis 2. f) Annone 2. g) Osnabrugensis 2.

94) Goslariensis canonikus, Annonis successor. 95) 1067 Bennoni I. successit Benno II. 96) Ioh. 1, 47.

participaret noticiæ. Quam ille respiciens, primo qua super eum existimatione moveretur, inquisivit, ac denuo subiunxit: *Hunc profecto noceris in sede Coloniensium meo iure quandoque recipiendum.* Cum et hoc sicut et prius humano sensu dictum crederetur, ob id quoque negligentia quadam præteriretur, ipso tenebras has egresso successit in cathedram eius primus Hildolfus, secundu[m] Sigowinus⁹⁷, quorum testimonio sanctissimus prædecessor eorum veras in eos^a intendisse sententias agnitus est.

9. At vero quibus exemplar epistolæ præmanibus est, quam olim dilectionis indicem Egilberto magistro suo direxerat, eo tempore quo Mindone[n]si præficiendus ecclesiæ annulum et insignia reliqua regis transmittente susceperat in hanc facile fidem adducentur, ne dubitent eum in multis futurorum scientia calluisse^b. Nam finem scriptorum faciens, in hæc ultima verba dilapsus^c est: *Et tu me terræ commendes.* Hoc Egilbertus legens sed invitatus accipiens, cum post tempus ambo convenissent, in medium litterarum ordinem exponens, quam eorum conclusioni fidem deberet, se sine difficultate dixit invenire non posse: *Maxime, inquit, cum progressior actus, cives mihi iam denegans, hoc quod posuisti me a te sperare cogat.* Ad hæc Anno beatissimus: *Minime, inquit; verbis enim tuis res suas te superatite refragabitur; et quod tibi littera sonuit, cetera vox denuo confirmat: Tu me terræ commendes.*

10. Hunc Iudæe proditoris exemplo de ministris eius nonnulli, quos affectuosissimis ad omnem libitum eorum excoluerat beneficiis, redhibitione malorum pro bonis nequiter afficientes, ex toto recesserunt ab eo. Horum unus, hodieque cum hæc scribuntur solis huius particeps, in eius contemptum vehementius insanians, quasi liber nec ullis cuiquam obnoxius servitilis, ab illo prope militario remotus contumaciter sedebat, fretus firmitate munitionis suæ, quam pridem sacer præsul eidem temerario pii patris indulgentia constraxerat. Quam eius præsumptionem multis indignè accipientibus, die quadam cum processisset ab ecclesiâ Christi sacerdos, in partes unde huius mali superbia sese erexerat oculorum aciem direxit, movensque caput ita locutus est: *En ille meus, ut sibi iam videtur dominus, regaliter tumens suis securus fovetur tectis, nec ulla futurorum formidina compungitur. Sed ego per illam quam in sancto Petro possideo confidentiam iuro, totum illud præsidium, quo nunc superbe gloriatur, non arietibus, non hasta, non clipeo brachiorum virilium, quin potius ab ignavis et nullius constantiæ plebibus capignabitur et destruetur.* Idem post hæc animositate plenus, in necem unius ex Colonia militis devolutus est, unde concitati Colonienses ex agris et villis plebeia contracta manu munitiunculam illam circumdederant, captamque subverterent iuxta præesagium Annonis episcopi hæc eadem prædicentis.

11. Quis autem huius infidelitatis invenietur, qui neget eum spiritu prophetico sermones quos subingimus habuisse, cum opere completos in sequentibus audierit? Quos in Sigebert ad fratres familiariter habitos, auctoritate narrentium inducti,

nefas credimus subducere; cum quibus in hilaritate sedens quasi pater cum filiis, secretorum suorum conscios eos semper habebat, nec erat aliquid cordis eius archanum, quod non eis credidisset. Quæ res secundu[m] illud apostoli: *Caritas foras mittit timorem, audaciam^d eis subministrabat et responsionis et cuiuscumque interrogationis.* In hanc ergo modum quasi postpositis feris frequenter eos allocutus est: *Symeon^e ille nominatissimus, quo Treveris incito gloriatur patrono, sed et Harde sanctissimus, urbis Mogontiac^f decus, revera sanctitatis suæ meritis plurimis iudiciis commendantes, omni quidem reverentia iure sunt colendi. Verum quia magni prædicantur et sunt, donariis amplius honorari satagunt, at mihi, meritis eorum non æque consociando, post depositionem huius corporalis sarcinæ non erit ingrata quantumlibet parvi æmuli devotio, suscipiamque brevissimæ cæcæ huius munusculum.* Ad quod eius dictum ardentibus qui conserderant senioribus, et an etiam ipse post mortem signis crebrescere vellet insistentibus, cum magna fiducia respondit: *Voluntatis huius magnitudinem profecto verbis aperire non sufficio, tamen ad secretorum meorum aliquid vestris inquisitionibus negetur, huius me desiderii semper et esse sciatia et fuisse, quantum in eorum oculis, qui me citamque meam inscuntur, adhuc aliqua signa per me dignetur exhibere Christus, tum et pro sui nominis augenda gloria, tum et pro meo auferendo obproprio, dum illi placens apparvero, qui nunc in omnium reprehensione sum positus. Id vero signorum meorum initium erit: ad litus Rheni^g fluminis flentium et plangentium humeris exanimis adductus, ante memoriam sanctæ martyris Afræ luctuosus obsequiis in navim exponar, quo circumacto, mihi ultra solitum agente remigum instantia, recto cursu contra sanctum Heribertum applicabitur, altiore[m] in ulterioribus quam in anterioribus ripis stationem habens. Vos autem, unici filii mei et fratres dilectissimi, cum me semper lætis gestibus susceperitis, audite, quo ordine mihi tunc occurratis: Pro cantu fletus incomparables offeretis, ad psalmos et ymnos ora aperientes, planctuum et singultuum voces potius emittetis, quotiensque, repressis cum virtute immanissimi doloris lacrimis, pallere temptaveritis, tollens in ipso conatu notis fletibus deficientes, imperfecta saltem verba cito exprimere sufficietis. Inter hæc omnes et iamiores et protectiores circa feretrum meum cum ciuitatu miserabitur ruentes, horrorem et miseriam maximam non hominibus tantum sed et angelis ingeretis. Hic mihi sepehendi^h cultus a vobis exhibebitur, hæc dilectionis vicissitudo, hæc erunt exsequiarum mearum insignia. Post hæc membris terræ matri consignatis, vos operi tristitia tumulum relinquatis, ingreditur vero cuncti milites mei, vocesque cum gemitu dantes, orationis dominicæ supplicem precem ob requiem meam singuli Deo fundent. Quibus recedentibus, universi servientes mei ianus irrumperentes clamores et suspiria congeminant, et ipsi quoque simili modo Deo me commendantes, ad sua quoque convertentur, vobis in tristitia et luctu perseverantibus. At ego presentis coelestis regis ex-*

a) eo 2. b) claruisse 2. c) digressus 2. d) ausum 2. e) Simeon 2. f) Mogontiac 2. g) Rheni 2. h) sepeliendo 2.

97) Hildolfi successor a. 1078 exeunte.

hilitus, primo quidem conspectu tremebundus nimiumque timidus ustabo, sed accepta paululum fiducia, qua mox importunitate, qua scilicet precum instantia pro meis monachis agere contendant, vobis iam exprimere potero? Ne deerunt minas terroresque venenatarum Anguarum, quibus tristitia super tristitiam vobis inducatur. Destructivum loca vobis dispersio praedicabitur, passim quisque, prout animo collibuerit, de loco, de rebus eius, et de vobis loquelas agitabit, quae cuncta daemonum instinctu fient, quatinus feror studii vestri per hanc occasionem quomodo infirmetur. Nihil horum pertimescatis; patris vestri dictis fidem adhibete; cuncta vobis ad abundantiam et omne commodum amplius me mortuo quam vivo servient, ita dumtaxat si vos Domino servientes coeptae conversationis tramitem infatigabiliter curratis. Quod si subterfugientes regulari disciplinae iugum excusseritis, animumque lecitati subigentes locos et oca secuti fueritis, pigriciam et vitae delicias amaveritis, contentionibus, murmurationibus et detractioni operam detis; iam nunc scitote, quot homines estis me malle tot canes^a elemosinae meae devoratores existere. Haec dicta beatissimi praesulis Annonis — equidem omnibus generaliter amiranda, quia rerum veritate iam praecesserunt, specialiter autem nobis non minus metuenda quam amplectenda, quia nos potissimum respicit quicquid in eis vel dulce sonat vel amarum — ad hoc hic inserta sunt, ut sciatur gratia viri sancti in praesentia futurorum, et ne contempnenda videantur quae quasi leviter interdum dixisse perhibetur. Nam ut sciamus pondus et vim eorum, aliqua subiungenda sunt, ex quibus id ipsum adhuc probari possit.

12. Apud Mogontiam, Germaniae nobilissimam et populosam civitatem, magnam cuiusdam nominatae festivitatis celebritatem regni principibus et ecclesiarum praesulibus iussio regalis effecerat, qui diversis ex provinciis illic adunati curiae praesidebant. In eo conventu, sicut meritis intus sic et auctoritate foris, singulariter praeminens Anno, summus Coloniensis praesul, quadam die populorum frequentia densissime circumfusis, ad immolationem immortalium sacramentorum ex more stetit in atrio principalis ecclesiae prope tumulum sancti Bardonis archiepiscopi, eius nimirum sanctitate delectatus, quae^b recentibus interim miraculis commendabatur. Cumque nullam cordis contritionem habens totus lacrimis flueret — nam quotiens idem exequabatur ministerium, non ut alii^c coactis sed sponte currentibus infundebatur lacrimis, ut crederes ex aliquo fonte venas vivas proflire — mundissimis labiis orationes solitas complens, ab altari descendit. Cernens autem quendam toto corpore miserabiliter contractam adherere tumbae beati praesulis, isque quis esset non ignorans — fuerat enim mancipium a progenitoribus^d, super haec et elemosinarius ipsius, cuius cineribus ob custodiam assidebat — suo more usus contra sepulchrum stans loquebatur: *Ignotos et prope nullius tibi devotionis ope ceterissima respicias, hunc vero tuo immitentem semper obsequis, tui iuris famulum, te diligentem, te precibus assistis*

inquietantem, tanta hactenus obstinatione contempnere potuisti? Si nos tuis meritis ascribere vis, quod in aliorum curacionibus hinc actum esse fama confirmat, in huius reparatione contracti nobis crescentibus declarata tuae virtutis efficaciam. Haec multis audientibus cum dixisset, nulla intercepta mora seger in pedes repente constitit, incolumitatem suam et alio memorabili signo comitante, quod absque fluore sanguinis, absque dolore nervorum integras sospitati in momento redditus est. Quod factum Anno Dei servus mira laetitia susceptus, magnoque praeconio nomen sancti Bardonis extollens, ymnium *Te Deum laudamus* altae vocis modulatione inchoavit, tam populo quam clero pariter eadem devotione consonante, signisque sollempniter con-^e crepantibus, Rumor totam mox civitatem pervolvit, aedes regias intravit; unum proceres, unum reliquae multitudines personabant, Annonis fide virtutem Bardonis emicuisse, meritis utrorumque sanitatem homini applausisse, quam^f tamen, si lin-^g qua conticuisset Annonis, nec tunc quoque sanctitas annuisset Bardonis.

13. Non inferiora dicturi sumus. Sanctissimus vir multa devotione coelestes patronos excoleus, speciali dilectione beatum Severinum, suae sedis^h antistitem, semper in ore, semper in corde tenebat, id habens studii, ut qui sibi dulcis et carus ex animo constabat, is et in veneratione non a suisⁱ tantum sed ab exteris quoque populis haberetur. Qua fervens intentione, tempore quodam gratum^k sibi viae laborem cum suis assumpit, ad illam opibus omnique probitate tunc insignem Babinger-gensium civitatem, ut aui iuris domum, in qua puer olim nutriebatur, filiam matris ecclesiae constituens, eius eam nomini consecraret et honori.^l Hoc per oppidum cum innotuisset, die qua sperabatur ipsa dedicatio, tantis pluvii ab hora prima surgentis aurorae tota coeli facies obducta est, ut vehementiam imbrium nullius texturae operimentum arcera sufficeret. Cunctis itaque quibus animo^m erat accurrere lectis suis se tuentibus, pontifex a proposito suo violenter impeditus, tacitis precibus infra cubiculum cordis incubuit, quatinus imminens vel ad modicum interciperetur elementam, quantum in his negociis exigeret mora ecclesiastici in-ⁿ stituti. Sed ultra mentis suae placitum hac prece nil proficiente, velut ex magna iam commotione vocem concipiens, ipsi beato Severino caritatis mi-^o nas intulit dicens: *Si me tuis auxiliis in hac pellenda inundatione quam celerrime prosecutus non fueris, certe tantis irritatus contrarietatibus, ad tui nominis reverentiam aeccliam prorsus refugio^p consecrara.* Mira res; adhuc fragili carne pressus, sudabat in terris qui talia loquebatur, alter vero cui minae inferebantur unum cum Deo^q fuerat effectus, cuncti^r terroris expers, aeternae autem^s securitatis heres, et tamen ad motum eius qui videbatur inferior, quoniam et inferior, expavit emineator. Nam ut putaretur irato velle reconciliari, mox ut dictorum finem Anno fecit, conquieverunt venti, disparuerunt^t nubes, cessaverunt imbres, repentini solis radii roseo lumine micantes, oculos sublimis aeris inmu-

a) ethicos 2. b) qui 2. c) plerique 2. d) a. p. m. 3. e) n. a. densum 2. f) quia 2. g) et. h. 3. h) alia 2. i) refugio 1. k) f. c. deo 3. l) n. 2.

lationem stupentes crebris ictibus reverberabant, et
regulate serenissimi^a dei luce, omnia qui vel
devotione vel curiositate illectas^b erat, curia pro-
sequatur antistitem ad novae dedicationis gaudia
5 procedentem. Igitur ardentis votis suis serenitate
coelitus praeserta, cum exultatione universorum qui
adversant tanto Joellus consummavit illam quam
conceperat consecrationem, quanto liquidius intel-
lexit in hoc se nutu deservisse divino, quoadqui-
10 dem testimonis elementorum idem vellet et Seve-
rinus.

14. Post haec omnia frustra quaeritur eius
ort quam propinquus fuerit ipse Dominus, cuius
oculi super iustos, cuius aures in preces eorum, qui
15 prope est omnibus invocantibus eum in veritate.
Non desit lamen^c huic inquisitioni documentum
satis egregium. Astabat qua die sacro circumdatus
amictu conspectibus Omnipotentis ferens nostras
redemptionis singularem hostiam super altare, quod
20 attulit sine sancti Michaelis praecipuum habetur
in monte, qui nunc preciosi corporis eius gloria
illustratur. Oculi cordis in illam coelestium secre-
torum speculationem intendebant; exteriores lacri-
marum riv^d emanabant, et cum visibilia rei sub-
25 stantiam manibus contrectaret, hunc fidei comple-
xibus dulciter astringebat qui crucem pro nobis
ascendit; ipsemet sacerdos, ipsemet et hostia, cui
preces suppliciter fundens pro episcopis, pro regi-
bus et omnibus in sublimitate positis, ac pro cunctis
30 aeclesiae catholicae cultoribus eiusque pace, in-
stanter laborabat. Foris silentium agebatur, sed
magnos clamores interior homo dabat, qui coelos
penetrantes ad summam maiestatis thronum admit-
tebantur. Interea toto^e sacramentorum ritu con-
35 sumpto, quod adhuc restabat, fractio panis fiebat.
Pars in calicem mittebatur^f, residuum digitis sacer-
dos venerabiliter tenebat, in quod intendens ab-
incio lacrimis replebatur, se protestatus indignum
eius perceptione, quod nullus unquam sanctorum
40 sine meta sumere praesumpisset. Currebant la-
crimae super lacrimas, crescebat gemitus, angeban-
tur et suspiria, nihil aliud in corde, nihil in ore
olvebatur praeter hoc solum^g: *Domine, non sum
dignus, ut intres sub tectum meum.* Nec vero quasi
45 novae compunctionis tunc in eum subierant stimuli,
cotidianus iste mos eius erat ad sacrificium stantis.
Interim oratione longius protracta, imago demo-
niorum, una videlicet musca spurcissima, visu
quoque nauseam generans, impetu super domini-
50 cum corpus ruit, ereptamque morsu particulam
cum maximo dolore sacerdotis avolans exportavit.
Cerneret eum subito colore mutato mortui simili-
tudinem expressisse; horruit asum animalis im-
mundissimi, nec minus suimet pavidus, pro culpis
55 arguentia id sibi reputabat evenisse. Sed ex maxi-
ma tristitia maxima mox leticia creata est, et
unde credebatur satana insultaturus, inde quam
maxime confusus est ordinante clementia Salvato-
ris, ut quo esset ignobilis in creaturis, quod viro
60 sancto tantum intulit laetiam, eo gloriosius esset
miraculum, per quod ad meritum eius declara-
tionem de eodem triumpharet. Siquidem venera-

bilis pontifex his angustiis ultra aili nostri feru-
litem graviter obstrictus, tandem ope et oculos in
Deum fixit, nullis quidem iudicis rem alicui circum-
stantiam proferens, auxilium vero non laborum
mota, sed animi contritione et humilitate lacrima-
rum ab Omnipotente instantissimo flagitans. Quid
multa? Omnia imparitate amica, quasi violenter
impulsa, praecipiti volatu rediit, murmure suo et
sibito quodammodo vim quam palpabatur apertionis.
Illudque quod rapta nefandissimo fragmento sustu-
lerat, in oculis sacerdotis pateo^h restituit. Inde
se velut avolutura levans, seorsum super altare
ruit exanimis, dignam tanti flagitii poenam luens.
Tum vero moeror, qui pectus sancti viri saucia-
verat, totus in gaudium versus est, nec puto quem-
quam huius facundiae, qui plene possit exprimere
illas gratiarum voces illudque divinae laudis iubi-
lum, quod omnia personabant interiora, tantam
Domini pietatem ammirante sacerdote, quod eius
lacrims qui palvis futurus erat, adeo flexus est ad
misericordiam, ut in tam vili animalis suas poten-
tiae non dignaretur exercere magnalia, quodque
non minori providentiae suae miraculo res tam
exigua quamvis preciosa per illas moras ne periret
reservata sit, quam utique praescieratⁱ modis omni-
bus restituendam. Ad claricum deinde conversus
qui sibi proximus assistebat, innuit, ut incendio
musca consumeretur, ipse vero sanctam commu-
nionem magna eum securitate suscipiens, sancti
Spiritus gaudio comitante, ministerium illud debito
sine terminavit. Hoc ne in dubium alicui veniat,
sciat qui eiusmodi est, patris Regibardi relatione
nobis id innotuisse, cui ore suo sanctus pontifex
idem affirmavit, nisi forte tanta perfidia sit, ut
conetur astruere, beatum virum de se ipso non
vera anxiose.

15. Quicquid^k tamen eorum quae dicuntur in
dubium venit, cum non dubia sed certa certis fulta
testibus ediderimus, facile sui fidem capiet ex uno
quod ad eius comprobanda merita mirabilia in
sanctis suis Dominus mirabiliter operari dignatus
est. Res vero tali teste defenditur, ut veritatem
eius gravitas morum verborumque ipsaque^l canities^m
hominis etiam incredulis loquantur, hoc principio
dati miraculi tenorem exequentis. Erat regali-
um obsequiorum in urbe Mogontia tempore quodam
celebritas agenda, primisque de regno iuxta morem
ad curiam evocatis, Anno venerabilis et famosi
inter omnes nominis a rege curam et administra-
tionem huiusmodi tripudii tunc acceperat. Cumque
secundum quod exegerant iussa festioaretur a
cunctis ad metropolim iam dictam, et ipse nihilo-
minus simile cum suis iter accelerans, in quassam
terrae partes pernuncturus devenit, ubi sermone
celebri rumor circumquaque ferebatur et regem
cum suis inibi nocte proxima mansiones acceptu-
ram. Ea die concilio provincialium facto, duo
juvenes, ut ex consequentibus intelligi datur, sen-
tentiam dampnationis innocenter acceperant, furem-
libaque crudelitate bestiarum exactoribus, statim
circa cervicem positus torquibus ad suspendiam ur-
guebantur. Non erat eis excusationis vel veniae

a) serenissimo 2. b) electus 2. c) Inter haec — quosque eius 3. d) deest 3. e) rivus codd. f) deest 3.
f) immittebatur 2. g) fragmentum 2. h) patinae 2. i) praesciverat 2. k) hoc caput deest 3. l) quo deest 2.
m) huiusmodi 2.

94) Matth. 8, 8.

locus, nulla contra eos defensio qui iustificat impium pro meritis et iusticiam iusti auferant ab eo, solummodo cor et oculos ad eum habebant cuius omnia iusticia iusta sunt, cuius universae vise misericordiae et veritatis. Jam gelidus per ossa pavor fundebatur, iam expectatione sola mortis exanimis stabant, cum inter angustias ipsas ad exorandum Dominum animati, clamores validos ab intimis dabant, eius omnipotentiam, eius invocando clementiam, ut per interventum cuiuscumque servi sui, quomodo vellet, fieret eis a morte liberatio, quandoquidem a cunctis exclusa pietate nemo de praesentibus parceret, nec esset quem naturae propinquitatis ad misericordiam traheret. Audivit Dominus et misertus est, invisibilemque visibiliter adesse habens potestatem, ad declarandum mortalibus suae divinitatis super Annone testimonium, in eius eam effigie potissimum apparere voluit. Nam illi dum ad patibulum manibus retro ligatis traheretur, in ipso mortis eorum articulo, quando duellio^a saevo mors vitaeque configunt, quique circumstantium iuxta famam superiorum de rege mentionem inferentes, auribus eorundem huiusmodi confabulationis sonitum infuderunt. Protinus ambo tracti corporalibus oculis ad similitudinem quandam percepti sermonis, sicut eis post referentibus innouit, quasi regem ipsum imperiali comitatu circumfusum coespexerunt advenire, magnae personae clericum inter frequentius illas habentem, cuius habitudo faciei totam in qua post agnitus Anno est proprietatem exprimebat. Hic universis praetereantibus, salvis in miseris pio conversus oculo locum quantoculus adit, seque medium utrisque supponens, hac manu dextram, altera vero sinistram, ad medias noctis tenebras singulis in pedibus, sustinuit. Nulla deinceps in liberaandis eis morarum oblectatio, pariter ab eo depositi, pariter manuum et vitae libertati ab eo redditi, hac hortantis eos ad fugam voce sunt commoniti: *Cursu qua placet viam arripientes, hinc miserandi secedite, liberator vester Deus potens et clemens*. Eo cum verbis evanescente, manifestam divinae bonitatis virtutem in se iuvenes admirati, quamlibet adscensionem villarum effugii spe statuerunt intrare, secuti que non tam sui cordis quam coelitus propositum callem, in illam qua minister gratiae coelestis Anno stationem ea nocte metatus erat transitum fecerunt. Et mirum in modum, cum ubique numerosa domorum aedificia se ferrent obvia, solam Annone tunc insignem hospite, velut in eorum cordibus scriptam, itinere recto domum petierunt, cum tamen nil ad eos vel nominis eius vel praesentiae pervenerit. Illo nimirum ductore regebantur, qui se viam testatur et vitam. At ubi primitus insperatam viri Dei faciem inter curiosorum orbium species offenderant, totis concussi membris, ad eius vestigia velociter proruerunt, illum lacrimis, illum gratularum actionibus summae maiestatis servum et amicum clamantes, per quem Christus se, diem cum nocte facientes in ligno per tot moras, ne suffocarentur ad vitam servaverit. Credendi maximum inde sumebatur argumentum, quod foeda totam^b faciem operiente macie, datorum circa collum^c monstrabantur vestigia nodorum. Sed praesul ab humili-

a) duello 2. b) tota 1. c) colla 2. d) multam 1. e) A. praeterea 3. f) sacrificatus 2. g) ab eo desunt 2. h) ingressum 2. e corr. 3. i) retraciones 3.

tate sua prorsus animum non mutans, homines a se satis iniuriose repulsi, dicens eos cupiditate luci nequiter illectos hanc fallaciae plenam excogitasse fabulam. Nonnullis tamen ex clericis innuit, ut seorsum eis assumptis rem inquisitione subtili plenius investigarent, mandans et de causis unde dampnari meruerant quaestionem movere, quatinus innocentia vel defenderent vel improbantur quod actum erga se coelitus ore fatebantur. Sic factum est, ut cum nullis instructi fraudibus ad omnem interrogationem simplicibus responsis occurrerent, et divinitus operata per pontificem virtus innotesceret, et culpa vacante iuvenum iniustae mortes invenirentur. Mox in laudem Creatoris dyachia sacer antistes et oculos levans: *Non, inquit, haec meritis meis ascribere fas est; tua, Christe, sunt haec opera, tuae profecto benignitatis in his declarantur exempla, qui verus innocentiae restitutor et amator, quo modo voluisti, ne perirent, misertus es innocentibus*. Aliquantis dein ex elemosina sua solidis in viros expensis, ipse coeptae viae se cum suis dans, ibat sicut dicitur de virtute in virtutem, habens et gratiam revelationum multarum^d. Hinc iam aliqua dicitur copia per singula non patitur ire, paucis tantum partim hic, partim in posterioribus lectoris erant studia concilianda.

16. Accidit^e ut ecclesiam quandam novae constructionis, infra partes regiminis sui sitam, die quadam sanctificaturus^f cum suis conveniret, dos autem, unde legitima nominis ecclesiae fieret altitudo, nusquam reperiebatur ad manus, praediis quae adquisierat aliis ecclesiis in elemosinam ab eo^g distributis. Hac pro re multis aestuans cogitationibus, diem ad noctis initia^h protraxit, ecclesiastica sanctione sciens inhiberi, sine dotis privilegio talibus inservire negotiis; porro ne divinum servitium qualibet dilatione deinceps illic postponeretur, tunc quidem deliberabat insistendum consecrationi, post autem et pro dote sollicitus satagendum. Huius odi definitionem post varias retractionesⁱ animo concipiens, in somnum resolutus est, et ecce, per visum contemplabatur se prope quoddam altare consessum accepisse, pontificali culta splendide circumdatum, eam vero speciem praetendentem, ut potaretur iam iamque processurus ad aliqua dedicationis celebria. Cui protinus assistens vir canicie angelicus, vultu roseus, claritate simul et auctoritate circumfusus, praemisso nomine Petri, quem se fatebatur, quærere coepit expectationis eius inibi causas. Sanctus vir quasi notissimam cernebat personam, imperterritus manens, se respondit ad aediculae cuiusdam consecrationem eo venisse. Statimque subiunxit apostolus: *Dotem quae competit assignatam habens, hoc quod cupis legitime poteris exequi?* Qua praesul inquisitione conscientiam suam conventam intelligens, id se dixit ex animi deliberatione proposuisse, licet ad praesens dotis suffragio destitueretur, ne benedictionem pro qua venerat diutius suspenderet, quandoquidem in procrastinatione dotis divinis nil obesset servitii, quam se vita comite sciret in brevi reperiturum et ex more traditurum: *Hoc, inquit apostolus, ecclesiastica iura non habent, ut sine*

dotis commendatione sponsa Christi thalamis admittatur^a. Unde ne transgressionis huius occasione gravius peccetur, ex nostrae potestatis auctoritate^b tibi concedimus, ut quotiens necessitas exegerit, ab his quae matris ecclesiae sunt dos filiae praestetur. Evigilans^c continuo pontifex ordinemque visionis suae rationis oculo crebrius examinans, ne forte deceptionis ministra fuerit, a Deo se praemunitum evidenter agnovit. Sic tenebris ad ingressum diei recedentibus, ipse certus ex visione quid faceret, ad consecrationis officium laetus processit, ex praediis metropolitanae sedis eam, quam sine dampno matris invenit, filiae dotem tradens.

17.^d Ut autem antecedenti narratione comprehensum est, eius in divinis rebus studium omnis adhuc Colonia testatur, quae multis sanctorum congregationibus repleta, habet in singulis quod^e monumentorum ipsius posteris reservet. Verum inter multas antiquitatis structuras, quibus ipsa civitas nobiliter excellit, beati Gereonis olim eximia celebrabatur fabrica, quae Helena christianissima matrona, Constantini mater, regis sumptibus in rotundum erexerat, ita marmorea pulchritudine auri-que luce foris et intus resplendentem, ut Ad aureos sanctos vocabulum sortiretur. In hoc sanctorum ambitu, sicut fama loquitur, post beati Gereonis et sociorum eius interfectionem milites ex Mauritania numero 360 pro fide pariter trucidati, eandem cum beato Gereone sicut animarum sic et corporum requiem mererunt. Sed in neglegentiori veneratione habebantur a populo, eo quod in australi latere templi suae memoriae criptam satis humilem, et paucorum receptioni propter angustias habilem possidentes, ex accessu rariori per aetatum successiones, memoria pene sublata sint. Quae negligentia multis incrementis annis, sic et Annonis sancti temporibus durabat, donec nocte quadam eo quiescente revelationis huiusmodi salutaris correptus est verberare. Sublatus in excessum mentis, eorumdem Christi martyrum sanctorum scilicet Maurorum multitudinem cum magna luminis gloria, velut ad concilium in uno loco congregari videbat. In quos cum mirantibus defixis oculis, quem visio ipsa finem esset habitura summa sustineret expectatione, raptus continuo locum, qui congregatae multitudinis medius erat, ut examinandus accepit, torvis aspectibus in eum cunctis respicientibus. Cumque discussio subtilis ageretur vel operum illius vel meritorum, ab illa sancta conjunctione magnarum querimoniarum generalis clamor exortus est, conquerentibus eis antecessorum eius incuria se tanti temporis contemptum pertulisse, nec ullius venerationis cultum a concivibus urbis suae catenus accepisse, in hoc se amplius permoveri, quod qualitercumque a superioribus episcopis erga eos actum sit, eius, de quo spes melioris studii habebatur, non minor in eos neglectus existeret. Post has sanctorum interpellationes, ubi per increpationem districtae requisitus est, qua temeritate tot veritatis testes in tanta vilitate habuisset, non invento excusationis loco, cunctorum sententia iustae ultionis flagellum adiudicatus est subire. Itaque veste spoliatus, verberibus graviter attriectatus est.

Suspensus autem et omnis commendationis sponcione suppliciter in tormentis ut parceretur laborans, hac eadem conditione tandem dimissus, a somno gravissimo magno pavore astuans evigilavit, ita tremens et cum totius corporis habitu gestam simulans, quasi sub flagellis adhuc palpiteret. Mox in se reversus, intelligentiam somni non aliunde sed ex illatis plagis in ipso corpore sensibilibus habens, necessario placandos dixit, quibus iratis tantae acerbis animus inesset, satisque metuendum, ne de novo concitatis eis, non ut ante, aliqua respirandi copia sibi concederetur. Collectis ergo viris ingenio praeditis, ad eandem rotundi aematis basilicam ab orientali parte, rupto muro veteri, novum continuavit aedificium, quod, dispositis in longum partibus, per ascensus aspectu decentissimos in chorum spectabilem turresque geminas operose superius consurgens, criptam in inferioribus maguae capacitatis explicabat. Addens praeterea hunc vel illum ex coloribus sive metallis ornatum, egregiae laudis titulum in eisdem picturis versibus appositus ita promeruit:

*Ex Domini monito compunctus episcopus Anno
Quicquid habere potest divinis cultibus offert;
Iussu et astante appingit ordine patres
Urbis Agrippinae sanctae virtutis amicae.
Pro quibus in coelis laetabitur ipse fidelis.*

His omnibus, ut hodie cernitur, pulchre perfectis, deinceps in exquirendis sanctorum reliquiarum corporibus immorabatur. Huius autem intentione spei stratum marmoribus terram infra templi septa detegens, principem sanctae sodalitatis illius, beatorum scilicet Maurorum, Gregorium nomine, sociis in circuitu quiescentibus, accuratius prae caeteris humatum reperit, clathro^f purpureo circumdatum, orarum eius extremitatibus in insignem auri texturam desinentibus. Hanc cum nonnullis aliis de sepulchro super altare debita reverentia exaltans, in eius laudem, qui talium thesaurorum aactor et largitor erat, erupit, et exinde nomen et memoria sanctorum Maurorum per omnes Coloniae angulos celebrior inolevit.

18. Eliphius quoque magni meriti martyr, qui post abscisionem capitis cum eodem vise longissimae spacium percucurrisset; in visione beato viro assistens, eius erga se negligentiam redarguit, improperans, quod eam, quam sicut religiosus in caeteros urbis suae patronos mentis devotionem ostentabat, in eo multum infamaret, quo sciens ipsum nulli meritis secundum, hac extremitate post omnes habuerit, ut ne minimis quidem iudiciis eam unquam beivolentiam in eius ecclesiae amplificatione prodiderit. Eo respondente, iactis quibuslibet novis fundamentis inundationem Rheni fluminis in subversionem totius monasterii non dubitandum mox operari, perstitit ille quamlibet vel parvam suae devotionis exigens operam, siquae disparuit. At sacerdos a thoro se post quietem excutiens, coenobium sancti Martini, quo idem patrocinabatur, adiit ad inspiciendum loci situm, habitoque consilio duas turres a fronte sanctuarii consurgentes in aerem subrigi praecipit, laudem meritumque viduae duo minuta ferentis sine dubio possidens.

a) admisceatur 2. 3. b) auctoritatis potestate 2. c) evigilavit 2. d) cap. 17. 18. desunt 3. e) quid 1. f) clathro 2. g) percurreret 2.

19. Multis in hunc modum revelationibus proficiens, ad meliora per dies incitabatur, diaconum boni magistri aemulatore seum habens, cum quo iugis illi erat consuetudo, cessante strepitu publicae dispositionis, ad psalmos et orationes recurrere semper. Porro sicut per imbecillitatis humanae defectum nonnunquam fieri solet^a, idem clericus in decantatione psalmorum eam episcopo^b per vices laedio superatus, ex negligentioribus et praeproperis alterorum versuum enunciationibus in eam decidit consuetudinem, ut in his canticis quae Patris et Filii et Spiritus sancti gloriam per discretas personarum appellationes resonant, mediam semper, id est Filii, transiliret personam. Quam fidei contrariam et omnino fugiendam negligentiam cum nemine attendente nulla per longum corrigeret emendatio, venerabilis pontifex in secretissimo noctis unius silentio quiescendi gratia iacens in lecto, palpebris necdum plene sopore conglutinatis, ex ea desuper parto, quam vertice respiciebat, sonum aure^c percipit negligenter et corrupte percurrentis: *Gloria Patri et Spiritui sancto*, ac denno repentis id ipsum, media per celeritatem intermissa dictione, factusque repente sicut in extasi^d, quendam, cuius claritas et habitus humanum excedebat modum, in maiestate, qua Dei filium decebat, contra se stantem aspexit. Qui radiantibus oculis in ora stupentis mansuetum se ingerens, protensis coram eo tribus sinistrae manus digitis, primum eorum dextro tetigit indice dicens: *Ecce Pater*; moxque secundum: *Ecce Filius*, post haec et^e tertium: *Ecce sanctus Spiritus*; et vocem intra fauces paululum cohibens: *Ecce tres, ait, in una Deitate similiter adorandae personae, quibus gloria par dicitur^f ab univocariis semper aecclesia. Mediam inter Patris et Spiritus sancti personam Filius habet, nec ullam recipit divisionem a duobus in ulla diminutione maiestatis eiusdem et gloriae. His ita catholica veritate se habentibus, ut quid clerici tui blasphemias sine correptione praeteris? Eam quam cum Patre et Spiritu sancto communem possideo gloriam mihi subtrahit, in duarum vocabulo personarum me, qui mediae Trinitatis persona sum, ad omnem gloriae decantationem transilienti. Protinus excitato sacerdote, imago quae videbatur evanuit. Admirans autem in consideratione visionis tam perspicuae, moras quae interim patiebatur, donec ad consuetudinales ymnos ventum est, annorum comparationi conferendos arbitrabatur, ite festinans ipsis corporis auribus discernere, quod intellectuali sensu per excessum iam acceperat. Observans itaque diligentissime psallentis os diaconi, solito festinantius ultimam psalmi versiculam ipse terminavit. Nihilominus gloriam trini nominis clericus adiungens, mediam per consuetam festinationem interceptit personam, duas dicens, nec ultra sequentium^g psalmorum modulatio processit, donec ab episcopo correptionem audiens ex ordine visionis iam dictae, non negligendam tanto tempore se*

contraxisse didicit offensam, habens et de caetero non emendationis tantum, sed et proficiendi salubrem occasionem^h. Sed iam stilum mutare rerum dominus iubet, plena sunt lacrimis, plena miseria et aerumnis quae sequuntur, et forsitan eo digniora tanto viro quo et graviora, quoniam ubi durior pugna, ibi gloriosior et victoria. Si Iob recipitur flagellatus, et hinc Annonem beatificabimus, qui post multas tribulationes meruit introire in regnum Dei.

20. Piusⁱ enim Dominus, qui quos amat arguit et castigat, haec quoque dilectis sibi salmam ante diem vocationis suae multis temptari permisi incommotis, ut scilicet ab ea omnem scortiam terrae conversationis exciperet canisus transitoriae tribulationis. Primum moto bello Saxonico fratrem eius Weicel^m, Magdeburgensemⁿ archiepiscopum, et consobrinum eius Baconem, Halberstadium^o episcopum, tempestas involvit gravissimas persecutionis. Contra hos cum regi, totius Saxonicae gentis exterminium anhelanti, opem non satis impigre ferret, naturae profecto legibus et carnali affectione inhibitis, invidius ei suspectusque efficitur, perituri ac perfidias insinulatur.

21. Hinc inter eum et regem cotidie discordiis incrementa accipientibus, cives quoque Colonienses, quibus paulo ante unice carus acceptusque fuerat, ad interficiendum eum proh dolor^p sollicitantur, quibus ad patranda quod nefarie machinabatur, casus idoneam attulit occasionem. Res omnium bonorum miseratione et lacrimis digna, quam et nos ita perscribimus, ut in gemijum erumpentes cum propheta^q clamemus: *Quomodo facta est meretrix civitatis fidelis, plena iudicii? iusticia habitavit in ea, nunc autem homicidae*. Et vere sicut idem^r fatetur: *Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetis, et sicut Gomorra similes facti essemus*. Archiepiscopus pascha Colonie celebravit, eratque eum eo episcopus Mimigardensis, ad communicanda tantae sollempnitatis gaudia familiaris amicitiae optenta evocatus. Cumque exactis ex parte foris paschalibus abscedere pararet, hi qui archiepiscopi domestica negotia curabant, iubentur ad evectionem eius navim^s idoneam providere. Qui iustratis perspeticque omnibus, unam mercatoris cuiusdam praediviti navim, qua in eos usus competens videbatur, occupant, eamque in ministerium archiepiscopi, electis mercibus quas habebat, ocuis expediri iubent. Negantibus famulis qui navim servandam susceperant, vim, nisi mature iussa capessant, minantur; illi vero, quantum poterant citato cursu, ad dominum navis rem deferunt, et quid facto opus sit consulunt. Habebat ille filium adulta aetate, non minus audacia quam viribus excellentem, et tam propter generis affinitatem, tum ob merita sua primoribus civitatis maxime carum et acceptum. In assumptis famulis suis et juvenibus ex civitate, quoniam in ea trepidatione in auxilium suum conciacere potuit, concitus ad navim evolat, et ministros archiepiscopi, acriter ut navis exocupperetur insistente, cum iniuria proturbat. Dehinc advocatum urbis, in idem opus succedentem tumultuque instantem, simili constantia repellit, fundit et fugat. Iamque et his et illi sui singulis amici armati subsidio accurrunt, et ad magnum discrimen pugnaeque accipientem res spectare videbatur. Perlatu mox nuncio ad archiepiscopum, quod atrocissima seditione confunderetur civitas, misit festinanter ad sedandos motus populi, irarumque plenus minabatur se proxima sessione seditionis juvenes merita

a) Inter haec iugis etc. incipit caput 3. b) solet diaconus eius in 3. c) idem 1. d) cum ipso 3. e) deest 2. f) deest 2. g) estasi 2. h) et post add. 3. deest 2. i) debetur 2. k) deest 2. l) Opere precium esset et historiam expulsionis eius a Colonia hic inserere, sed quia brevis eam non capit, ad sequentia convertitur pergit 3 sequenti capite 24. m) Weicel 2. n) Magdeburgensem 2. o) Halberstadium 2. p) navem et sic porro 2. q) ita Lamb. deferret 1. 2.

99) Ex L. mberto. 1) Iesai. 1. 21. 2) Iesai. 1, 9.

poena coherceretur. Erat quippe vir in causis tam rei publicae quam ecclesiae spectatis saepius probolus. Vix ad modicum dirupta est concertatio. Sed ferax animus et elatus primo successu iuvenis non cessabat interurbare omnia, percurrere civitates, varios sermones populum creabat de insolentia et austeritate archiepiscopi, qui totiens inuolens praecipere, totiens innocensibus sua adhaerere, totiens honestissimos cives procaecis verbis iaceret. Nec difficile fuit id hominum genus in omne quod velles, inquam folium quod vento rapitur, transformare, quippe qui ab incensio astate inter urbanas delicias educati, nullam in bellicis rebus experientiam habebant, quique post venditas merces inter vasa et spolia de re militari disputare soliti, omnia quae animo occurrerent tam facili factu quam dicta patebant, exitus rerum metiri nescientes. Praeterea in mentem veniebat Wormaciensium insigne praetoriumque facinus, quod episcopum suum insolentius agere incipientem urbe expulserat, et cum ipsi multitudine, opibus armisque instructiores sint, dedignantur, quod inferiores aestimantur audacia, et archiepiscopum tyrannico sibi fastu imperitantem tam diu muliebriter patiantur. Conferunt primores inepta consilia, saevit vulgus, intemperans novarum rerum studio, et per totam civitatem spiritum diabolico reptum ad arma conculcat, nec iam archiepiscopum urbe expellere, sicut Wormacienses, sed per omnes cruciatus trucidare, si copis detur, conspirant. Natalis erat beati Georgii martyris, qui eo anno quarta feria eodemque paschalis obvenit, et archiepiscopus, celebrata missarum sollemnitate apud beatum Georgium, cum sermonem faceret ad populum, praesagio quodam futurorum, nescius ipse mali quod imminerebat, contestatus fuerat audientibus, quod civitas diabolo in potestatem tradita esset et propediem peritura, nisi iam iam impendentem iram Dei per poenitentiam inflectere maturarent. Auxit huiusmodi suspicionem omnibus quaedam in hunc modum visio celebris. Quidam bonae vitae vir ante dies aliquot huius turbulenciae vidit per somnium corvum quendam horrendae magnitudinis per totam volitare Coloniam, et terribiliter crocicando populum, tali spectaculo attonitum, huc et illic agitare, suspensum, qui et corvum horrifico sonitu perstreperentem urbe expelleret, et populum mente consterneret, tanquam extrema omnia formidantem cassa formidine absolveret. Cumque a circumstantibus interpretationem somni horrore concussus quaereret, audivit, quod civitas propter peccata populi diabolo in potestatem tradita fuisset, sed interventu Georgii martyris liberata, instantis iam atque a Deo praedestinati interitus necessitate evasisset. Igitur post meridiem, inclinata iam die in vespere, cum igni oleum, iracundiae accessisset ebrietas, subito civium coniuersa manus erupit, ac primo portae civitatis omnes custodiae vallatae sunt, dein ex omnibus orbis partibus ruunt ad curiam archiepiscopi, et eum celebri quodam loco cum episcopo Monasteriensi coenantiem adorti, tela contorquent, saxa iaciunt, nonnullos ex assistentibus interficiunt, caeteros plagis et vulneribus confectos in fugam vertunt. Inter haec conspiciuntur quam plurimi ipsum talium furiarum incensorem daemone praecurrere insanienti populo galeatum, loriceum, igneo mucrone terribiliter fulgurantem, nec ulli quam sibi simillorem. Cumque militari quodam classico cunctantes ut se in pugnam sequerentur concitaret, in ipso impetu quo portarum seras effractus vociferando irruerat, repente ex oculis sequentium disparuit. Tunc archiepiscopum sui, inter cuneos hostium nubemque iaculorum vix et segre expeditum, in templum sancti Petri abripiunt, forasque non modo seras et vectibus sed admotis etiam magis motibus obfirmant. Saevit foris, et instat inundantis aquae, rugiunt vasa diaboli, plena vino furoris Dei, et per omnia episcopii penetralia discurrunt, fores infringunt,

lucosuros diripiunt, vasa viarum concidunt, et dum vias in laeva ditione usque summa ope congestas praecipitantes effundunt, repletum subito cellarium ipsi — quod dictu quoque fidei duculum est — inopinis fluctibus periclitatos praese suffocaverat. Alii capillum archiepiscopi irruentes altare agnoscunt, sacra vasa polluta manibus contractant, vestimenta pontificalia diripiunt, dumque omnem supplicilem auri ministerii curios, immo furiosos diligenter evestunt, reperientes illic quendam praese tunc ad in angulo altaris occultentem, et pulsantes, quod archiepiscopus esset, interficiunt non sine gratulanda exprobratione, quod potantissimas linguas tandem aliquando modum impovererint. Sed cognito quod decepti similitudine essent, et episcopos intra templum sancti Petri et loci religiosi et murorum firmitate se tutarentur, undique conglobati ipsum templum obsident, muros perfringere dedita opera moluntur, postremo nihil actus sibi tradatur archiepiscopus, igneus quoque se adhibitos imitantur. Tunc hi qui intus erant videntes obstinatos esse ad necem eius animos populi, nec ebrietate sola, quae tempore digeri solet, sed etiam odia et frenetico quodam furore homines agitari, suadent eis, ut mutato habitu ingere conetur de ecclesia et fallere obsidentes, hoc facto et sacra aedes incendio et se mortis periculo liberaturus. Oportunam fugae patrocinium tempus pollicebatur. Nam seditione in mediam noctem protraxit, horrebant omnes tenebris et caligine, ut haud facile cuiquam esset vultus occursum diacernere. Angustus aditus patebat de templo in dormitorium, item de dormitorio in atrium domumque canonici eisdem adhaerentem muro civitatis, isque ante paucos dies octae seditionis impetraverat ab archiepiscopo, Deo ad salutem archiepiscopi hoc ipsum misericorditer providente, ut rupto muro civitatis parvulum sibi posticum facere siceretur. Ibi eductus archiepiscopus, applicitis prope in ejectionem eius et comitum eius quatuor equis, abiit, opacae noctis tenebris non ab obviantibus agnosceretur commodissime usus, repertoque post modicum episcopo Mirmigardensium, sociis iam pulchre pro ea tam calamitate constipatus, in locum cui Nuse¹ nomen est pervenit. Interim hi qui circa templum erant crebris arietum icibus muros quaeiebant, eratque confusa vox tumultuantium et fidem Dei omnipotentis testantium, quod non evasurus esset manus suas, non decepturus obsidentium diligentiam, etiam in minima terras reptilia se transfiguraret. Econtra hi qui obsidebantur nunc supplicando, nunc pollicendo, quod diligentissime quaesitum, si inveniretur, ipsi tradituri essent, callide ludebant operam perurgentium, usque quo archiepiscopum longius evectum atque in tota loca progressum esse arbitrantur. Tum demum reclusis foribus ipsos ingredi et pro libitu suo quaerere siont, adiciuntque frustra eum quaeri intra septa templi, quem certo comperissent primo incursum concitatas multitudinis clara adhuc die urbe egressum, iam in longinquas partes transire potuisse, idque magis suspicandum, quod, contractis undique per moram nocturni temporis copia, primo mane ad occupandam armis civitatem sibi adventurum. Igitur ingressi, cum omnia templi penetralia diligentius investigando evestissent, vix tandem admittis fide quod falli potuissent, deinceps ab inquisitionis studio ad tuendam urbem animos vertunt, armataeque multitudinem circumquaque per propinquacula disperciunt. Inter haec arreptum quendam de turba super portam urbis ad ignominiam episcopi suspendunt, magis in hoc furori suo, quo praecipites reptabantur, satisfaciunt, quam quod crimen illum suspensio dignum misero obtendere possent. Alteri crura succiderunt; mulierem etiam quendam de summate murorum praecipitant, fractisque cervicibus interficiunt, hoc ei criminis dantes, quod homines plerumque magis aribus demerere infamatis fuisset. Sed hoc scelus commodiori tempore et paciore animo vindicare debeuerant. Induxerant etiam animum si non fuga vix eva-

70 a) succurrissent 2. b) ni 2. c) sonu 2. d) deest 2. e) curiam 2. f) tradat 2. g) ita Lamberti. pertractat codd. h) posticum 2. i) Nouse 2. k) contra 2. l) episcopum 2. m) libitu 2. n) pacatiori 2.

sisset, abbatissam perimere de sancta Cecilia, solum mortis eius causam habentes, quod archiepiscopo consanguinitate iungebatur, adhuc sceleratiora egredi statuentes, nisi Deus Coloniae miseris brevissimè dies amenitiae eorum. Praeterea iuvenes impigros citato quantum possent gradu ad regem ire iubent, nunciare ei quae gesta fuerant et suggerere, ut quantocius veniat vacantem expulso archiepiscopo civitatem occupare, in eo veri salutem civitatis et ipsius utilitatem maximam, ut grandia molientem de vindicanda iniuria sua archiepiscopum anticipare conetur. Talibus furis toto triduo agitabatur. Postquam auditum est per provinciam et celebri rumore vulgatum, quod Colonienses archiepiscopum probris et contumeliis affectum urbe fugassent, exhorruit omnis populus novitatem rei, atrocitatem sceleris, spectaculum humanarum rerum, quod vir tantarum in Christo virtutum tam indigna perpeti Deo aspiciente potuisset. Magnus eius in pauperes liberalitas, multa in divinis rebus devotio, multa in humania moderatio, vehementis in corrigendis legibus studium, libera in corripiendis qui male agerent severitas, omnium ore celebrabantur, earumque rerum commemoratio non minimum ei gratiae apud populares conciliabat. Exclamant omnes ad suam magis iniuriam pertinere violatam pontificalis nominis maiestatem, et mori sibi scilicet esse, quam ut tantum flagitium suorum temporum multum patiatur. Igitur per quatuor vel quinque miliaria circumquaque ad arma conclamant, multa hominum millia dicto citius concurrunt, nullo qui per aetatem arma ferre posset tam religiosam militiam detestante, conglobatique in unum rogant archiepiscopum, et concitalem vi impellunt, ut ad recuperandam civitatem quantocius festinet, se pro eo dimicuros, et si ea necessitas incubat, oves pro pastore, filios pro patre libenter mortem excepturos, quod nisi Colonienses maturent venientem suscipere, et pro ipsius arbitratu satisfacere offenso, se aut ingesto igne populum cum civitate consumpturos, aut dissipato muro eum super congeriem occisorum in cathedram pontificalem reducturos. Ita archiepiscopus quarto die postquam exierat, magno vallatus agmine, ad urbem accessit. Quod ubi Coloniensibus compertum est, et se tantae tamque efferae multitudinis impetum nec muro nec acie sustinere posse animadvertunt, tum primum furor deflagrare, ebrietas evanescere coepit, magnoque terrore concussi, obviam legatos de pace miserunt, se reos confiteles, et omnem quam vita incolomi iurberetur poenam pendere paratos. At archiepiscopus digne poenitentibus se veniam non negaturum respondit. Tum celebrata missarum sollempnitate apud Sanctum Georgium, eos qui pontificem sede propria expulissent, qui ecclesiam homicidio polluisent, qui templum sancti Petri hostiliter impetissent, qui caetera religionis iura ausu barbaro temerassent, episcopali banno ad satisfactionem vocavit. Prolixius omnes nudis pedibus, lanenis ad carnem induti, processerunt, vix et aegro impetrata pace multitudinis quae circa episcopum erat, ut hoc tuto facere sinerentur. Nam et vehementer ei succensebant, quod, dum immoderatus elementiam ostendendo popularis fieri vellet, nefarios homines ad audenda nequiora huius sceleris impunitate animaret. At vero archiepiscopus eos postero die ad suscipiendam secundum canonem scita poenitentiam tam immanis flagitii ad Sanctum Petrum praesto esse iubet, ipse progressus ad Sanctum Gereonem, ibi extra urbem pernociare statuit, veritusque, quod tradita civitate vis concitatis multitudinis inhiberi non posset, se^{a)} partim iniuria, partim praedae cupidine accensi, acerbius saevirent in populum, obnixè rogat provinciales qui secum erant, ut singuli in sua cum pace recederent, satis se opera eorum usum, et evidens tulisse documentum, quid animi oves erga pastorem, filii erga patrem gererent, asperissimam partem negotii multa eorum virtute exactam esse, caetera quae restent fa-

cile iam privata se domesticis manu posse confici, proinde, quod bonum, felix faustumque casus, abirent in domos suas, hanc reportantes spem, quod huius benefici gratia apud eum, ac virum seu defunctum, perpetuo manant foret. Hoc vix impetrato, milites suos, quos ad comprimendos urbanos motus, si qui forte levitate vulgi instaurarentur, sufficere putabat, praecedere in civitatem iubet, secutus ipse proxima luce, cum eorum qui processissent diligentia, ne quid forte insidiarum lateret in civitate, praecavisset. Ea nocte 600 aut eo amplius mercatores opulentissimi ex urbe protugi ad regem se contulerunt, intercessionis eius opem adversus episcopi sevicium imploraturi. Caeteri ingressi archiepiscopo, civitatem et toto triduo iuxta conditum expectant minime se praesenturam, ad proponendum aliquid satisfactionis genus. Unde indignitatem rei non ferentes episcopi milites, inscio, ut plurimi asserunt, atque inconsulto archiepiscopo, arma rapiunt, domos incurant, possessiones diripiunt, occurrentes partim sternunt, partim captos in vincula coniciunt, et prorsus, ut veritatem vel coacta assentiamur, multo ferocius quam tanti pontificis existimationi competere, iuste ultionis negotium exequentur. Sed gravior morbus acrior indigebat antidoto. Filius super memorati mercatoris, qui prius seditione inflammaverat populum, et pauci alii luminibus sunt orbati, nonnulli virgines caesi ac detonsi, omnes gravissimo rei familiaris dampno multati, atque iurandum dare compulsi, quod deinceps archiepiscopo civitatem contra omnium hominum violentiam, quantum consilio et armis possent, vindicaturi essent, et eos qui ex urbe profugerant, quoad digne archiepiscopo satisfacerent, semper pro infestissimis hostibus habituri. Ha civitatem pro diversitate partium et luctus pariter et laetitia tenuerunt, aliis in regressu pontificis eieciis iustas audaciae suae poenas luentibus, aliis dignos consolationis suae choros insultuibus. Siquidem non in urbe tantum, sed et ubicumque locus exhibendae processioni offerrebat, ibi post istam famam Christi confessor in ymnis et canticis velut angelus exceptus est; nec immerito. Quis namque neget eum unum ex illis angelis fuisse, de quibus per Malachiam dicitur: *Labis sacerdotis custodiunt scientiam et legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est?* Cuius post haec lacrimas in aspectu vel ascensu dilecti sibi montis effusas ipsi, quibus ibi servitur, et viderunt et miserati sunt sancti, quorum pietati conquestus eam quam a suis contumeliam tolerat, omnes ad flum traxit, quos vel ex clero vel ex populo contigit adesse. Levarunt autem et monachi pariter voces suas, et quasi redivivam considerabilem faciem eius considerantes, universi personabant: *Te nostra coabant suspiria, te larga requirebant lamenta, tu factus es spes desperatis, magna consolatio in tormentis.* Audiebantur haec in excelsis, et utique credendum est tam eorum quae canebantur dulcedine, quam sacrificio lacrimarum oblectatum veraciter ibi Christum affuisse, quod et ipse promissit dicens: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Ceterum quia nonnullis etiam bonorum scandalum ingerit, quod in ultionem tanti viri tam saeva dicitur redundasse castigatio, a gravissimis fideique dignis personis testimonium habemus, eum cum sacramentis multoties affirmasse, suam conscientiam ab hac tyrannide prorsus immunitam, quippe cuius nec officii nec voluntatis umquam esset, ultra legis ecclesiasticae iura vindictam suarum iniuriarum extendere. Qua de re

a) iurandum 2. b) deest 2. c) ut 2.

3) Malach. 2, 7. 4) Matth. 18, 20.

5) De his vide Annonis litteras ad Edonem/archiep. Trevirensem in Sadendorf Regist. I, 6.

contrahat os suum invidus, qui^a cum sermo fit, ab eius tumultu coccos plerumque redire cum lumine, solet obicere, magis ereptos quam redditos per eum oculos. Nec mirum, cum et Moysen sanctum homicidam nonnulli blasphemant.

22. Post^a haec cum imperator celebrata paschali sollemnitate in Babinberg Radisponam^b ira disposuisset, nuncio factae legationis audivit, quod Wilhelmus^c cognomento Rostard^d, rex Anglorum, ab archiepiscopo Coloniensi^e sana sollicitudine illectus, cum magno exercitu advenisset, regni sedem Aquasgranam occupare paratus. Tunc rex territus tam atroci nuncio, ad Renum concitus remeavit, celebritate in pentecostem in Mogontia civitate splendide peragens. Inde cum Coloniam ire instituisset, multum epistolam iratum et comminationis in archiepiscopum Coloniensem, ille missis in occursum eius nunciis mandavit, falsam omnino ac genicis signentis similem esse fabulam, quam in eum nemini sui composuissent, et nimirum qui eum paulo ante urbe expulissent, et nunc ad opprimendum eum, quoniam armis non possent, mendacis grassarentur; se non ita rationis expertem vel communiis commodi negligenter esse, ut in ultionem privatae iniuriae patriam suam barbaris prodere velit, nec ea levitate vitam a puero instituisse, ut quisquam sanum aliquid sapiens tam inepta de se suspicari possit. Impetrata dein per legatos coram veniendi copia, in Anderasco villa regi occurrit; cumque rex de his quae compererat severissime quaestionem promulgaret, proditae quidem rei publicae crimen quod obiciebatur sacramento purgavit, caetera quae delata fuerant, sit rex, se veteri amici ac pontificali nomine condonare, nec pro iure suo expostulare velle. Ita non extincto sed interim cohibito furore, Coloniam processit. Ibi postero die ad iudicandum populo assedit, sperans, per accusationem eorum quos archiepiscopus propter iurias suas poena affecerat, occasionem sibi futuram, ut eum seditione concitata rursus civitate exturbaret, vel propter oppressos per calumpniam innocentem saltem reum inestatis faceret. Sed ille omnes accusationum atropias responsi veritate ac sententiarum gravitate tanquam aranearum telas dirupit. Postquam autem rex innocentia eius ac vitae integritate, consiliis quoque omnia septa vidit, nec ullum patere locum calumniae, ad aliud se veritatis genus iniuriam. Exegit ab eo, non precibus quidem ut oportuit, sed imperiosa quadam auctoritate, ut Coloniensibus admissae in se temeritatis veniam daret, excommunicatosque ecclesiae reconciliaret, praeterea ut ad firmamentum conservandae erga se in perpetuum fidei, sex sibi ex militibus suis obsides daret. Utrumque ille cum magna constantia negavit; obsides quidem, quod nullus regum priorum tale quid ab aliquo processore suo^f postulesset, excommunicatorum autem reconciliationem, quod sine digna poenitentiae satisfactione excommunicatos in ecclesiam recipi, leges ecclesiasticae vetarent. Imminet illo vehementer, conminans omnia se incommoda illaturum, et cuncta quae illis sint ferro et igne demoliturum. Perstabat hic fixus in proposito, dicens se mori quidem paratum, si ipse cum Coloniensibus conspirasset ad eum interficiendum, sed nunquam retinendae vitae studio ab iure ad iniuriam declinaturum. Diu anceps erat pugna, et utrumque milites magna concusserat sollicitudo expectatione tam tristic spectaculi. Tandem evictus rex ab his quorum consiliis plurimum tribuebat, flexit sententiam, et sit malle se eum eo beneficiis certare quam dampnis aut inimicitias, et si eum fidem sibi devotumque in causis rei publicae experiretur, primum delatorem inter amicos habiturum. Hoc modo reconciliatus archiepiscopo Aquasgranam^h perrexit, et adversus ea quae de irruptione barbarorum fama vulgaverat, eam regi partem quantum poterat communiavit.

a) cui t. b) Radisbonam 2. c) Wilhelmus 2. d) Rostardus 2. e) fecit 2. f) excusserat 2. g) multum 2. h) Aquasgranam 2. i) ni 2. j) omniumque t. 2. k) terris 2. m) adquisiverat 2. n) episcopi 2. o) dominum apostolicum 2. p) Quae schismatis horrendi huc sanctem mirabiliter confundens ecclesiam. multorum etc. add. 2. q) h. c. h. m. i. f. a. m. 2.

23. Iterum insurgente satana contra virum Dei, duo ministri eius, qui in laetibus eius familiarissime servabantur, insidias ei tendunt, et nisi Dei misericordia malum hoc praeveruisset, nihil tale suspicentem trucidassent. Alii quidam, quem beneficiis suis maxime fidem sibi obnoxium quae fecerat, familiares literas, a se ipso in tabulis propter maiorem secreti cautela conscriptas, dedit episcopo Halberstadensi perferendas, quibus nepotem suum tenens undique adversitatum procellis laculatum et pene naufragantem consolaretur et instrueret. At ille ex ipsa tam operosa secreti communicatione conciens aliquid regi relique publicae adversum his literis contineri, regi eas detulit. Quas ille contra spem suam nulla videns infidelitatis indicia dare, tamen ad terrendum eum exemplar eorum archiepiscopo misit, ut experimento colligeret, non raram apud se suorum secretorum proditorem. Item alius quidam, ex ministris eius, quem Coloniensi ecclesiae propria industria ipse adquisiverat, quemque ob hoc indulgentissimo semper affectu coleret, et bonis omnibus etiam supra natales suos locupletaverat, repente insolentia servili elatus, iugum ecclesiasticae servitutis coepit detrectare, seque in libertatem violento quodam iure fori cum magna archiepiscopi contumelia, velut equus infrenis, excussit. Tum vero crebris mortibus carorum suorum ita amaricatus est, et vulnere concius super vulnere, ut saxum quoque pectus et supra petram fundatum aedificium concutere posset tam vehemens ille turbo temptationis. Ad omnem autem doloris et moeroris plenitudinem illa novae confusionis miseria, quae per omnes angulos regni se dilatare iam incipiebat, tanto acerbius cordis eius intima tetigit, quanto res ad generale totius ecclesiae discrimen spectabat. Nam feritate barbarica confligentibus inter se Francis et Saxonibus, immiscebant se fide dubia nunc his nunc illis Saevi gensque Baiariorum, fiebantque caedes, incendia simul et rapinae per omne regnum Teutonicum. Harum calamitatum incentrix, et quoddam in praesens durandi solidamentum, exurrexit interea illa lugenda semper omnibus ecclesiae membris inter regem et apostolicum controversia, quae duarum partium heresim contentiosissimam creans, ex utroque multorum millium animas inferis proli dolori destinavit, pacis unanimitatem e terris prorsus exturbavit, foeda monachos altercatione dissolvit, clericos in contemptum adduxit, ecclesiastica indicia laicis subiugavit, omnem aequitatis regulam subvertit, nec cessat hodie tanti mali lacrimosa pernicies. His angoribus vir, cui nil Deo carius, adeo coartatus et excotus undique, ut etiam taederet eum vivere, voces huiusmodi cum psalmista dabat ad coelos: *Hec me quia incolatus meus prolongatus est, habitaculum meum habitantibus caedat, multum incolatus fuit anima mea.* Cupiensque dissolvi et esse cum Christo dicebat: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* Grave iam ei erat terrenum omne, necessitate, non voluntate sub onere carnis adhuc aestuabat. Tabescebat corpus nihilominus et animus infirmabatur, more turturis viduae solo lucta pascebatur, publicae frequentationes declinabat, singularitate delectabatur, assidue flens, assidue moerens. Nec diu militis sui sudores bonus dominus inremuneratos praeterivit, neque passus est eum temptari supra id quod sufferere

Psal. 119, 5

Psal. 41, 3

6) Ex Lamberto.

poterat, verum hinc eum erepturas, ante per aliquam contemplationis vim futurorum malorum inspectorem esse voluit, ne ignoraret quantum a Deo beneficiis donaretur, si necessitatem talibus communi-
candi moriens evaderet. Id subiecta pagina loquitur, sola sufficiens meritum viri declarare, qui in hac mortalitatis adhuc degens substantia, secretorum coelestium participes fuit.

24. Post eam superius descriptam Colonien-
sium nefariam conspirationem hiberni^a temporis ad-
erant dies, et beatus antistes pro quodam levamine
sauciat cordis urbem egrediens Salevelt devenit,
ut visis illis filiorum suorum spiritalibus exercitiis,
quasi salutaris antidoti haustu recreatus, insiti
moeroris amaritudinem temperaret. Inde exacti-
visitationis officio discedens, festum illud quod
1075. yppanti^b Domini dicitur in Heresfeldia sollempniter
Febr. 2. egit, imperataque protectione viam, quae tendenti-
bus in Sigeberg pervia est, curru subvectos cum
suis incessit. Cumque die quadam psalmis et ora-
tionibus vacans animum in superna levasset, in-
stante iam hora nona, non in extasi nec in visione
somnia, sed sicut carnea oculis aspici solet, coelos
super se speriri vidit; et ut olim prophetarum
eximius Daniel^c horrore concussus ac tremore,
membris omnibus dissolutus est, animi quoque ro-
bur omne concidit. Transmissis vias propositae
intervallis, per biduum nil incommodi pertulit in
monte degens, praeter quod a nonnullis quasi qui
esse excessisset in verbis subinde mirabatur. Tercia
vero post hoc die coenanti in vasit valida tam
atrociter infirmitas, ut spes omnis auferretur, noc-
tem eum saltem supervivere. Erat autem cre-
pusculum vespertinum, fratresque finitis completo-
riis sese recuperant in dormitorium. Mox igitur
ut huiusmodi nuncius aures percussit abbatis, eo
perturbatio concusso, res per omnes angulos
coenobii diffundebatur, fiebatque concursus hinc
inde fratrum, signo quo colligerentur vehementius
perurgente. Agebat omnes pavor intollerabilis, et
tamquam universorum vita penderet in ancipiti,
monasterium cum impetu petierunt, illud corde
meditantes, illud ore ruminantes: *Domine, salva nos,*
perimus. His vero, quibus egrediendi claustrum
undecumque licentia offerebatur, cubiculum epi-
scopi certatim adeuntibus, caeteri chorum irru-
pentes, septem psalmos cum laetantibus^d luctuose
prosequebantur, omnes pectora tundentes, omnes
fletus et suspiria emittentes, et quanta caritate erga
patrem amantissimum filii afficerentur, sibi ipsis
singuli testimonium existentes. Inter haec ille do-
lore gravi laborans, clamores insolitos magis ac
magis edebat. Quod ubi cordis relationibus Coloniae
innotuit, hi qui dente mordaci vitam eius insequen-
bantur, risu omni felle amariorum sibi invicem
excitantes, tali eum vicissitudinis dignum convicia-
bantur, ut qui super eos tyrannico fastu semper
imperitaverat eos opprimens, ipse in insaniam qua
vixit moriens, meritam superbiae suae poenam in
ultimis lucret. Nobis erit his tamen similis vox in
illo die, quo poenitentiam non proficuum acturi,
de eo dicent: *Iste est quem aliquando habuimus in*

derisum et in similitudinem improperi: nos insen-
sati vitam eius aestimabamus insaniam et faciem sine
honore, quomodo ergo computatus est inter filios
Dei? Sed cum postera die doloris vehementia non
adeo incertem crucians, recuperandi vires mentis
aliquantulum ei facultatem indulisset, abbas tres
probae vitae fratres ad eum misit, qui, sicut in ea
necessitate expedit, ad confessionem vel ad rerum
suarum dispositionem eum hortaretur, atque no-
vellae suae constructioni in quantum tunc licuisset
prospicere non negligeret. Quibus iuxta sensum
hunc cum lectulo assiderent hortamentis suis cum
mulcentibus, itaque quaerentibus amico, cur filiis
suis, quibus alia post Deum praeter eum spes non
esset, minime loqueretur, ille tenuissimam vocem, 15
ut poterat, exprimens ait: Unde loquendi sumam
exordia, fratres, vel quas moestitiam^e vestram rele-
aturus triste cor meum dicat sententias? Vae^f
misero mundo, vae cunctis humanae sortis angulis
ab his qui dicuntur episcopi, mei peccatoris atque
similitudinem praeferebantibus, quibus nomen, non
vita sacerdotum est. Et gravo suspirium a pectore
trahens, aiftonis, et ardentis huius verbi radicem
investigantibus respondit: Sol in nonam iam iam-
que vergebat horam, et ego curru meo praecedens
iter accelerabam. In aerem autem me visum ex-
pendente, scelsis ex improbitate caelis, omnia desper-
aperta oculisque meis non modo mentis sed^g cor-
poris pervia remanserunt, expavitque cor meum et
dissolutus sum, nec remansit in me quicquam viri-
um, certusque sum languoris huius immanitatem inde
me collegisse. At vero non aliter illam terribilem
visionem intuitus sum, quam cum vos modo con-
templor corporales in vos dirigens acies, nec rear
quicquam eorum malorum, quae terris imminet per
omnes secuturas aetates et per ipsum aerum, ocu-
lorum meorum acumina laluisse. Praecordiisque
palpitantibus altius ingemiscens, denuo replicabat:
Vae misero mundo, vae cunctis humanae sortis angulis
ab his qui dicuntur episcopi. Nec poterat ulla pre-
cantium importunitate in hoc adduci, ut eorum
quae viderat vel minimum eis^h communicasset, hoc
solum ad omnem inquisitionem eorum dolens pro-
tulit: Vae, vae misero mundo, vae misero mundo!
Porro crescente per dies infirmitate, cum esset sibi
mortis suspicio cotidiana, primates cleri Colonien-
sis ad se accersiens, postulavit et sub testificatione
divini nominis terribiliter adiuravit, ne consensum
suum his umquam accommodarent, quibus conve-
niret alibi quam in Sigeberg corporis eius repo-
sitio, dicens: Si desiderii mei vobis insistentibus
processerit effectus, hincque mihi sepultura cessarit,
tametsi meritorum meorum pensa reluctetur, per
misericordiam nostri redemptoris excedentem omnia
vestrae, ut spero, de me haurient adhuc aures, quod
in magnae consolationis, in magnae spei patrocinium
vobis et Coloniae vestrae ante Deum proficiat.
Fidelis suae sponsonem super hac re singulis ei
dantibus discesserunt, ille vero sensim recolligens
vires, debilitatem illam corporis evasit, memoriam
autem mentis non eam quam ante per longum
assequi valuit, ita ad visionis illius maiestatem ex-

a) Ybemi t. erant dies et beatus antistes viam quae incipit 3.
e) igitur-2. f) superscriptum eadem manu ut videtur 1.
nitus 2. k) sed et 3. l) deest 2. m) deest 2.

b) Yppanti 2. c) Daniel 2. d) Iltanis 2.
e) moestitiam 2. h) vo 1. et sic porro. i) at-
tento 2.

territus et extra se factus erat. Id ex eo innuitur, quod, cum olim ab Egilberto Mindonensium episcopo, quendam perpetuo dicendam confessor ei factus accepisset orationem, ad eius noticiam nullo poterat ingenio pertingere, donec directis ad eum litteris ordinem eius ex rescriptorum annotatione colligeret.

25. Iam septuagesimae diebus, in quibus haec accidit revelatio, quadragesimales feriae accesserant, et dilectus Domini praeteritae vultudinis defectum necdum plene superaverat, cum, ope, positus in quiete noctis unius, somnium suae felicissimae dissolutionis praesagium in hunc modum aspexit. Visus est sibi domum quandam omni decore iatus et foris resplendentem intrare, et ecce, in subselliis iudicialibus, tamquam ad concilium sollempniter evocati, residebant Heribertus Coloniensis archiepiscopus, Bardo Mogontiacus archiepiscopus, Poppo et Everhardus Trevirenses archiepiscopi, Arnolfus Wormaciensis episcopus, et alii quamplures Galliciarum episcopi, quorum alios ipse in carne noverat, alios fama tantum vel lectione compererat, amicti omnes stolis pontificalibus, et habentes vestem instar nivis candidam. Ipse quoque candidis admodum ac preciosis vestibus indutus sibi videbatur, sed partem candentis vestimenti, eam scilicet qua pectus tegebatur, sordida quaedam ac foeda caligo obduerat, ac caeterum cultus eius splendorem sua foeditate plurimum obfucebat; quam tamen ipse nimio rubore perfusus, obiecta manu tegere ac celare, ne inspicentium offenderet obitum, conabatur. Vidit praeterea inter eos sibi quoque sedem miri decoris paratam. Quam

cum occupare gaudio et exultatione sedens properaret, Lausurgens Arnolfus Wormaciensis episcopus modesta voce eum prohibuit, dicens, reverendos patres, qui esidistis, nolite eum in suum admittite concessum, propterea quod vestem eius haec turpis macula foederet. Camquo iussus loco sedere, non confectoque animo animo egredietur, insistentem eum item episcopus. *Aspu omnes, ait, cito, pater, maculam tantum hanc, quae vestem tuam infodit, macturus ablati praecipis, quia non post multos dies beatus Annonis monasterium consortium et sanctorum patrum quos experiri concessum vobis compos praecipiet. Mense facto, cum familiaris eisdem suo visum retulisset, ille sapienter rem considerans: Macula, inquit, haec posthac illis nihil aliud est, ut aestimo, quam memoria iniuriae civium tuorum, qui te anno superioris Coloniae expulserunt, quibus in divinae pietatis respectu tam olim oportuerat admitti huius vestem dedisse. Haec, quod bene bene dixeris, peccati tui sanatus quam cogitasti, et tibi dicens, ut amarissima memoria contra fas mentem tuam decoquens, caeteram sanctissimae concordantiae tuae duritatem, peccati quidam caligine obducat et obducat. Archiepiscopus conscientiae suae testimonio convictus, ne inficeretur quod audiebat, statum eum humiliter agnovit, statimque destitit circumquaque nunciis, civem omnes Colonias, quos in ultionem iniuriae suae excommunicatio urbe fugaverat, ad se evocavit, et prope proxima festivitate paschali non solum communionem ecclesiasticam, sed etiam bona sua omnia quae direpta fuerant benignissime restituit. Sic gravis illa tempestas, quae spiritu dyabolico suscitata totam concusserat Coloniam, conquievit, pater Bliis, filii patrem recognoverunt, archiepiscopus amaritudine, populus metu et sollicitudine, civitas liberata est solitudine.*

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

CAPITULA LIBRI TERTII.

1. Quod ultimum agens annum dilectum montem plus solito frequentabat, et de morte Annonis pueri, filii sororis suae.
2. De obitu Herimanni prioris, et exemplum mutuae inter eos dilectionis.
3. Allocutio praesentis post exequias praefati viri stantis, et quomodo se praedixerit citius moriturum.
4. De ultimo eius aduentu ad montem, et quomodo recessuro vir quidam catenulam attulit, et quomodo sepulchrum suum ipse mensus est, et de prophetis eius responsis ad militem.
5. Quod novem septimanis podagrico dolore vexabatur, et quotidie missam ultimam celebraverit.
6. Quomodo se fatabatur nigrum Ewaldum in visione conspexisse.
7. Quod usque ad exitum aliquos fratres de Sigeberg iuxta se habuerit, et de his quas cum domino Reginardo propheticus locutus est.
8. Quod contestatus sit omnes, ut eum in Sigeberg sepelirent, et quod confessionem publicam agens, stolam suam ipsemet deposuerit.
9. Quod sellae superpositis obriam sanctis portaretur, et quomodo in cenam coram sancto Severino corruerit.
10. Quod iacens in lecto die quadam diabolum astare viderit.
11. Quod indulgentiam omnibus dederit, et ab omnibus quaesierit, et qualiter omnibus, a quibus aliquid acceperat, praeceperit, reddi.
12. Ante tertium exitus sui diem, qualiter comiti Gerlacho inter caetera de sua dormitione praedixerit.
13. Quod in agone iacens ita pleno sensu fuerit, ut lectorum negligentiam nitibus subinde corripuerit.
14. Quomodo iecans in agone manibus sanctam Mariam et reliquos sanctos inlamarit, et quod in ipso crepusculo sextus feriae transierit.
15. Quomodo frater quidam eo transeunte in somnis perterritus sit, et quanta tumultuatio per omnem Coloniam orta sit.
16. Descriptio exequiarum eius et disceptionis Coloniensium pro corpore eius, et oratio comitis Gerlachi, et quomodo 7 diebus corpus sit circumductum, et prodigiorum quae acciderunt, et postremo sepulturae descriptio.
17. Qualiter fratrem quandam pro leguminibus in visione redarguit.
18. Quid item alii cuidam apprensus de caetera promiserit.
19. Quomodo mulier aridam habens manum ad sepulchrum eius in parascense sanata sit, et quomodo domnus Reginardus abbas locum promiserit et numerum fratrem auxerit.
20. Quod faber quidam ex Colonia veniens amissos oculos ibi receperit.
21. De puella cuius brachium quod obriguerat curatum est, et qualiter claudus quidam sanus exurrexit.
22. De monacho qui post ruinam gravem claudus

a) Coloniensium 2. b) Arnoldus 3. c) et 2. d) obitum 2. e) inde 2. f) fugerat 2. g) revocavit 2.
h) Explicit l. s. desunt 2.

63) 22. Febr. 7) Ex Lamberto.

SS. T. XI.

- effectus, ad sepulchrum viri Dei repente sa- 25.
natus est.
23. De quodam cuius mirabilis erat infirmitas, et 26.
qualiter ibi curatus est.
24. De blasphemo, qui contra sanctam Dei loquens 27.
oculos amisit, et postea poenitentiam agens
iterum eos recepit.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

1. Igitur dilectissimus Deo praesul ultimam agens annum, dilectum sibi montem plus solito frequentabat, singulis diebus singulisque noctibus frequentans altaria^a singula, se prosternens in faciem coram singulis, flens et orans pro stata periclitantis ecclesiae, suamque animam Creatori commendans^b. Et septuagesimam quidem partemque quadragesimae infirmus ibi peregerat; cum autem pentecosten festivo celebraturus gaudio denno advenisset, Anno puer, filius sororis suae, unice dilectus ab eo, immaturae mortis violentia repente prostratus, novum ei dolorem, novum intulit luctum^c. Intererat tamen communis festi publicis conventibus, praecedentes in laetitia carminibus et vestium decore monachorum chorus lugubri vultu prosequatur, memorans illud quod et sanctus Tob. 2. Tobias: *Dies festi vestri convertentur in luctum*. Vulnerabatur autem mente omnis qui in faciem eius intendisset; denigrata enim erat valde, coloremque pristinum prorsus immutaverat, horrorem quandam praefrens, per quem interni doloris eius aspicientes testimonium caperent.

2. Paucis evolutis diebus, unus monachorum prioris officium inter eos gerens, Herimannus nomine, vir strenuus et totius probitatis, in regularis disciplinae custodiis nihilominus exhalavit, in cuius excessu vir Domini tantis tristitiae procellis conquassatus est, ut nihil aestimarentur in eius comparatione^d praeteritarum angustiarum numerositates. Siquidem eum ex animo carum habens, in ea semper veneratione duxerat, ut ausu dilectionis praecipientem potius quam rogantem nunquam^e in his quae vellet inactum liquisset, ita verbis eius aures adhibens, quasi linguam loquentis interius praesidens ipse Spiritus sanctus sub moderamine regeret. Magna utrique fiducia in alio, familiaritas et dilectio indissolubilis, qua ita uti sunt, ut alter ab altero nonnumquam ore columbino per reprehensionem attractatus, intimae caritatis dulcedine vices exploraret quasi reddendae talionis, ut etiam tam pio tantorum virorum ludo divinitas ipsa delectata crederetur arridere. Exemplum eorum quae dicimus id occurrit, quod non tam pro sui excellentia memorabile sit, quam ut eorum mutuum pectus sit satis idoneum commendare. Vir sacerdotalis ordinis insignia suis studiis nobiliter illustrans, monachis nocturnales ymnodias persolventibus solitus erat angulos ecclesiae solus circuire, vel explorandarum causa vigiliarum, quo scilicet fervore agerentur, vel orationum studio singulae ad aras habendarum. In una nocte similia eo agente, lector a priore benedictionem postulans, tardius eam extorsit, quoniam per humanam subreptionem subitaneo praecoccupatus erat somno^f, certamque suspicionem morerum ipsarum colligens, mox episcopus ingenio sagacissimus, ex nimia dilectione aubridens, corde iocundatus est, viro spiritalibus exercitiis vigilantissime dedito sanctae caritatis iocum inde struere paratus, quasi torporis et negligentiae vicis tepecenti, qui fervidas aestimaretur et sollicitus. Expetens itaque conventum fratrum tempore quo loqui volentibus licentia generalis ex consuetudine est, hilari vultu priori proximus sedens ait: *Quibus in locis fuisse putamus Herimannum, monachorum ferentissimum et priorem, cum per negligentiam dandae benedictionis nocte proxima lector impediretur? Tales neglectus in eius praesentia locum invenisse, impium reor credere. Porro si non negatur affuisse, quid putamus novae rei tunc emerit, unde mens eius ab intentione sua solito longius evagaretur? Numquid fidem ulla ratio admittit, ut, quamvis omnes vigilantia cinctus, etiam ipse paululum gustaverit, quam dulcis sibi dormitantibus somnus? Forsitan in id consentit communis suspicio fragilitatis, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate. Sic episcopo virum sibi amantissimum in risum multorum seris honestiorem compellente, ille nunquam offendendae dilectionis fiducia fractus, nocte subsequenti cum manu baiulans lateram — hinc dictam quod in ea lateat lumen — cum invenisset in quodam templi loco subsellio fultum sopore iam iamque deprimi, anteposito sibi luminae recessit. Radiis autem micantis flammae terrentibus oculos classos, citius archiepiscopus evigilavit, viditque contra se positum illud luminis receptaculum, et auctorem facti protinus intelligens, resolutus est in uberiores foris laeticiam: *Hac, dicens, Herimannus meus reprehensionis suae vicissitudine me profecto circumvenit. Quis in publicis agentem tantam pontificem videns, huius amquam crederet humilitatis, cui non dubitaretur ab inferiori persona tale quid inferri? Incunctanter affirmo Deum, qui totus est caritas, cum quo regnat semper humilitas, his laudis sinceram dilectionis adeo delectatum, ut quod levitati poterat ascribi, non modo nullius culpa fuerit, sed et virtutis insigne mereretur. Utrisque post tenebras in mutua colloquia concessum potentibus, in audientia fratrum Herimannus flexo rigore paululum ait: *Archiepiscopus magnae Coloniae reperit aliquis hac proxima nocte sopore mergum laterae obnoxium. Erat enim res consuetudinaria monachis, ut quilibet eorum negligens et pigriciae serviens infra vigillas oppositam sibi per alium lateram cum lumine in 60***

a) Incipit i. t. desunt 2. b) reliqua desunt 3 usque ad caput IV. c) comparationem 2. d) nunquam 2. e) somnio 2. f) ratione 2. g) subsequente 2.

8) 10. Kal. Iun. Anno nepos b. Annonis fundatoris nostri in necrol. Grascaf. ap. Mooyer in Zeitschrift V, 51.

conspetu omnium circumferret, quatuor vigilantior ex ipso rubore redderetur ad psalmos, secundum quem ritum et episcopum ioco dilectionis prior affirmabat obligatum. Nihilominus et ipso saae reprehensionis dolenter adgaudente, vox psalmistae gratulantis impleta est, quae dicit: *Ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum.* Verum ut praemisimus, mortis acerbitate bonum hoc dividente, defuncti sobrietatem et probitatem moesto gerens animo archiepiscopus, post consummationem sacramentorum retro feretrum stans, hanc orationem nimis luctuose prosecutus est:

3. *Nostrarum miseriarum negotium praesentibus habemus, et quem conditionis nostrae finem habituri simus singuli, ipsis oculis considerare datur.* Haec vos monent exequiae, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repentius eis superveniet interitus, quicquid hinc excogitare potest homo, quicquid eloqui valet lingua, totum hoc expositum nobis oculorum nostrorum acie fas est penetrare. Unde generalem compendioso percurrens sermonem, ad megrum casum specialem concertor miseriam. *Proh dolor!* Anno puer, quo nullus unquam mihi dilectior in hac mortalitate, praecedentibus non minus decem diebus hinc abiit. Dolor quem inde contraxi nec ad momentum quidem conquiescit; et ecce, sepulturae illius hodie deservio, qui mihi non sicut quilibet carorum meorum iugendus est. Amplius multo vir lacrimarum meorum quaerit effusionem, quoniam hic est, quem et locus iste sempiterno placenti non immerito flere habet. *Heu!* quae spes ultra poterit esse de statu loci, cum iceat exanimis, cuius industria processit hactenus hic disciplina religionis? Erat quoque modo tolerabile, quicquid huc usque divino permisso me appetit; intima sunt valde quae nunc me coartant, nec potest exquiritioribus manus Domini me tangere plagis, quam his quibus in periculum loci mei grandis copia offertur adversario. *Restat ut et me cunctis debita finiat mors, habetque testimonium ex me hodie, quisquis adest, antistitem vestrum non plures ex hoc supervivere dies.* Ad hanc vocem multorum lacrimis excitalis, corpus ex more terrae traditum est.

4. Ultimum in carne vivens reditum ad suos habuit, cum post haec dedicationis ecclesiae sanctique Michaelis ageretur in monte sollempnia, quae duo sibi cohaerentia festa tanto studiosius tantoque devotius illic positus egit, quanto per spiritum senserat se locum illum corporalibus oculis amplius non visurum. *Recessurus* fratribus affectu paterno valedixit, petensque monasterium, Deo cum praesentium sanctorum patrocinis in defensionem corporis et animae suae precibus intensissimis imminerebat, pacem ecclesiae, locum protectionem, animarum salutem filiis suis imprecabatur, per singulas orationes pronus in terram ruens, item solo genua figens, item ad sidera manus et oculos tendens, lacrimis sine cessatione profluentibus, ut mirum ad tantae devotionis instantiam merito coeli crederentur aperti. *Consignatus autem*

vexillo sanctae crucis, flexa reverenter cervice ianua egresurus petiit, et ecce, catenulam unam in ipso limbo homo quidam quasi Deo transmittente sibi praesentavit, imperio quidem archiepiscopi confectam, divinitus autem factam, ut ea hora deferretur. *Nonne consequentia rerum hoc evidenter insinuat?* Siquidem in ipso momento praesul gradum introrsus flectens, locum sepulchri baculo suo signavit, ubi nunc est, imperans mox et demitti per tabulata catenulam ipsam ad subvehendam lucernam, intellectum aspicientibus satis apertum dans, quod non sine dispositione divina vir memoratum ferri pondus portans, talis horae captasset opportunitatem. Interim unus suorum militum, nomine Sulthardus, admiratione ductus laminae coepit, quid illius dispositio mensurae tam sollemiter accellerata praefiguraret. *Hic, inquit archiepiscopus, recipiendi corporis mei dilectam mihi describo sepulturam.* Tum miles: *Quae nunc huius operis arguet necessitas?* — *Ea, pontifex ait, quae utique summa est mortis inevitabilis necessitas, non enim ultra me vicium locus iste conspiciet.* In palloribus ergo milite protinus immutato, signumque crucis elevata manu praes timore crebrius iterante, sermo mutans in id rursum exarressit, ut quaereret cur illic et non potius in choro propositusset humari. *Hoc, inquit episcopus, idcirco, ne te tuique similes ad sepulchrum meum oraturos pinistri divinae servitutis hortis secretioribus patiantur importunos. Quis praeterea pauperulus ex rure venientes, suaeque decoctionis vel poma vel ova seu quodlibet aliud sanctae simplicitatis zenium obtuleras, aeret intrare? quorum quia quo simplicior vita, eo carior est et Deo devotio. Non parum meo subtraheretur honori, si tantum lacrimas non admittens nec querimonias audiret, solis clarorum accessibus confedendans mihi requiem elegerim. Igitur exemplo Domini duo minuta pie suscipientis et ego harum munuscula amplecturus, harum precibus aures adhibiturus, communem omnibus hic habeo sepulturam.* Sic more suo quasi per iocum, quod in thesauro cordis abundabat, militi locutus, monasterium egredi coepit. Tunc se super equum mestus recipiens, quotiens processit, totiens corde reversus est, illud mente gerens, illud oculis deflens, quod ultra non visurus dilectissimum sibi locum, filiis suis placentiam magnum reliquerat et fletum. Et quis super occubitu tanti sacerdotis sicca lumina vel saevae haberet? *Hic, est et futura saeculis merito legendus, qui secundum scripturas in diebus suis non pertulit principem, nec superavit eum verbum aliquod, qui in omni opere suo dedit confessionem Deo, qui curavit gentem suam et liberavit illam a perditione, cuius bona stabilita sunt in Domino, cuius elemosinas enarrabit omnis ecclesia sanctorum; vir magnus, vir catholicus, ecclesiae propugnator, tyrannorum insector, dignus verbo, dignus opere, dignus omni morum qualitate summo sacerdotio, post quem non apparuit ultra pastor similis in cunctis finibus nostris. Heu!* ruit in amaritudinem mortis, non peperit illi ultrix prima praevariationis, quin immo subito crudelior vitam eius longo

a) eius 2. b) permisso 2. c) Novissime recessurus pergit 3. d) reliqua usque ad egredi coepit desunt 3.
e) supercr. eadem manu 1. f) sequum 2. g) venerandus e corr. 3.

63) Psalm. 132, 1. 10) Eccli. 48, 13, 14.

cruciata caeteris inclementius mortificavit, ut insipientioribus quibusque non esset execrabile illud in quo sanctus Tobias temptatus est, et ei nihilominus obicere: *Manifesto vana facta est spes tua, et elemosinae tuae modo paruerunt*^a.

5. Nam regressus Coloniam post^b illud ultimum in monte sanctorum caecum, cum qui pudgra-
 11. incidit^c, quo novem circiter septimanis miserabiliter ex octis, tandem ad extrema perductus est^d. Sed enim incipientes primo dolores quadam animi constantia per hebdomadam, antequam rueret in lectum, utcumque dissimulare nisus est, donec ad Sanctam Geronem die natalis eiusdem martyris missarum sollempniis assistens, tantam incurrit defectionem, ut praetermisso quem habiturus erat sermone, vix ad consummationem sacramentorum sufficeret. Haec extremam altaris administrationem vivens implevit, habens eam ut vere viaticum suae peregrinationis. Hac expleta, lectum mortis pro dolor! ascendit, in moerorem et dolorem omnes sensus misit, Colonia ruinam eius et ipsa ruitura perhorruit. Longam est prosequi, quas miseras, quas tormenta per omnem speciem nequitiae suae vel a medicis vel ab ipso quo tabescebat languore pertulerit; c minus inexplicabile cuncta perscribere, vae praedixerit in spiritu, quae viderit in excessu. Tamen non omnia usquequaque praetermittentes, pauca de pluribus, ut historiae oportunitas admiserit, inseremus.

6. Cum iam ex his carnibus pellis haereret ossibus, una die versus in soporem ex labore longi doloris, in hanc evigilans lacrimabiliter prorupit vocem: *O martyr Ewalde, quas iniurias tuae culpas infelix contraxi? tibi quid contraris miser admisi? Dicentibus qui aderas: Quid haec, domine pater, tam intima nunc vult vobis? protinus respondit: Ipsam profecto qui niger cognominatur Ewaldus, martyrem sanctissimum sacris astantem altaribus conspexi, quique meo missas agens usus obsequio, post earum administrationem in casula purpurei decoris, in vestimento nivei splendoris pulcher et roseus, ut super ex lavacro veniens, in caelos receptus est. Eius ego miser sacra vestigia secutus ad ardua, ubi post eum pede levato ianuis coelestibus sperabam admitti, heu! violenter ab eo repulsus, hanc ut sentio mortalitatis caliginem adhuc inhabito. Quae dicens in tantam lacrimarum effusionem rosulatus est, ut astantes miseratione concussi, et ipsi cum fleute pariter flerent.*

7. Habuit in ea tribulatione, quam diu supervixit, aliquos iuxta se sui coenobii fratres, interdum et ipsum abbatem, qui per vices^e venientes et recedentes^f, quantumcumque recreationem servo Domini suis praesentis administrabant. Ubi succedentibus aliis, alii benedictionem recessuri postulabant, ille more misericordissimae matris abeuntes, ut nunquam reversuros filios, eiulato^g magno prosequabatur. Interim unus ex senioribus, vocabulo Reginhardus, officio prior, adveniens, salutationis verbum, ut aegro competebat, mestus optulit, inde

colloquium eius secretius expetens, cum magno moerore sic exorsus est: *Heu! pater et domine, quae vestrorum erit amodo spes, quae nostrarum lacrimarum deinceps consolatio, quae desolandi loci vestri iam ultra restitutio? Ecce, iam emortuo vobis so-*
 lum superest sepulchrum, nec frustra de ospitate nunc agimus; in qua vehementius pro tempore pulsamus, hic nobis timor est, ne, qui citum possidere digni non fuimus, saltem nec mortuum vos habeamus. Unde consequens creditur et cum magna iam formidine expectatur, ut in desolationem domi forsitan omnia loci vestri domicilia vertantur. Quo facto necesse est et nos, qui Dei vestrique causa montem hunc incolimus^h, miserandam pati dispersionem, cum rebus omnino sublati, nuda tantum corpora cum iniuria frigoris et inedia possideamus. Ad haec cito spiritu collecto vir Domini respondit: *Sit timor iste vestris omnino remotus a sensibus! illam quae Deus est veritatem testor, emisso spiritu membra mea, sicut optaveram, ad eos transitura, quamquam multis aduersantibus sed minime proficientibus; ex magna pendeat adhuc difficultate id qualiter et quando fiat. Habeant interim tristitiae vestrae modum, ea postremo certae spei consolatio manet, quod deficiens vos modis omnibus sepelendus abiboⁱ. Alioquin, et 25 me pariter et locum Deo^j perisse certum est. Sed adert bonus dominus, adert eius gratia, oenianque locum salvaturus et per locum ipse salvandus, eos tantum coeptis insistenti, immo coepit melioribus studiis augete, profecto laboris vestri fructum hic et 30 ibi centies habituri. Nulla successorum meorum suspicione terreamini, rarus quilibet ex eis in aspectu tumuli mei non inclinabitur ad reverentiam meam, cum et brutum animal, si comminus transeat, insensibile non sit ad exhibendum honorem. Sed enim, 35 cuius praecitas sese extulerit in meum contumeliosae contemptum, paratus expectat interitus, et vas illi, quippe cui melius esset, si nunquam natus fuisset. Post haec abeundi licentiam nominatus senior accipiens, quod mandatum fratribus et filiis suis pater et pastor dilectissimus per eum dirigere vellet, inquisivit. Ille mox elevata voce cum ingenti fletu respondit: *Animam meam et corpus meum. Iamque ianuas egressuro^k, voce post eum missa, verbis his eum^l alloqui coepit: Quae circa me sunt oculorum 45 tuorum testimonio lucis huius mihi spem negant, sed te, dilecte frater, per Christum precor, ne negligas neque cito labi sinas unicum spei meae praesidium, montem scilicet^m illum, quem post me necesse est tuae probitatis et constantiae specialiter inniti so-*
 latus. Tu magnorum ei periculorum causas adimes, si cunctae religionis extirpaticem, liberam praeradicandi voluntatem in singulis regulariⁿ districtione cohibueris, custodiens illud Salomonis^o: „Filiae tibi suae, serua corpus earum, et non ostendas^p huiusmodi faciem tuam ad eas“. Et certe noceris etiam multo tantum conventiculis tecum; abhinc autem multo numerosius, quorum cor et opera erunt in destructionem loci, si quas remissioris studii vias sequi coeperis^q; quin potius animum auctoritate regulae viriliter armans, occurre coeptis praerorum, ne magnis*

a) parvae erant 2. b) post—oculum desunt 3. c) reliqua usque ad finem capitis VI desunt 3. d) pervicem 2. e) et recedentes desunt 2. f) euigilata corr. eiulata 3. g) incolatus 2. h) abibo 2. i) deo iam p. 3. k) ianuas eo egr. 2. no post add. 3. l) desunt 2. 3. m) videlicet 2. 3. n) regali 2. o) ostendat 2. p) quod abijt addunt 2. 3. q) De his morbi initiis ad Annonem litteras dedit Erpho abbas Sigeburg. in Sudendorf Reg. II, 34. 65 12) Eccles. 7, 26.

judicis obnoxius loci mei ruina gravis existat. Haec senior ille non intelligens^a qua prosequeretur intentione, post eius hinc emigrationem paucis mensibus elapsis, electione fratrum coactus est onus suscipere totius monasterii, quod et hodie patris Annonis memor, velut is cui bene crediderit in id ipsum, fideliter et cum magna sollicitudine gerit, non solum viribus sed Christi per annos iam 29 sustentatus et gubernatus. Hic usque nunc nullis effrens insigniis^b sum, ut vere credider, unquam interessorem, praesentis capitali testimonio nititur approbare, quales et quantus in futurorum quoque praesentia fuerit.

8. Paucis post verba superiora diebus interpositis, magnates et quorum sententias sequi reliquos tam de clero quam de populo certum erat, ad se vir Dei generaliter introire iubens, in¹² lecto conedit, acceptaque stola pontificali, ut videlicet verbis plus inesset auctoritatis, universos ad irrationem tremenda suppliciter et quam inique convenit, ne quas transfereundo corpori eius in Sieberg contrarietates inferri pateretur, etiam et excommunicationis terrorem, quantum sibi concessit auctoritas et nomen pontificis, omni intentans, qui vel acta vel consilio ne fieret obistere conaretur. Et quatuor prope ebdomadas ante suum adhuc habens exitum, honorabilem virum Erphonem iam dicti montis abbatem, quem canicie respersum angelica paterno nomine semper honorabat, aliorumque monasteriorum patres et monachos non minus ad duodecim se circumvadere fecit, et cordis oculis in omnem suae conversationis lineam defixis, confessione publica se reum, se peccatorem clamavit, satisque indignum qui tanti sacerdotii nomine gloriaretur eatenus; et protinus stolam pontificalem a cervicibus tollens eis optulit dicens: *Ab hac longe meritis alienus, vobis eam poenitentem et confitens restituo; non enim eius insignis^b elata cervix mea diutius obtinetur, qua meo iudicio digne nunquam circumdatus sum.* Reclamantibus universis, abbas Erpho tandem ab offerente victus, eam suscipere consentit, auctoritatem vero colligens ex fiducia, his mox verbis uti coepit: *Ingens humilitas vestra, honorum cordibus commendabile factum vestrum, qui respectu* 40 *hominis Dei nobis meritis et ordine infra iacentibus eos in tantum subiciatis, ut praeceptores episcopalis excellentiae vestrae iam habere debeatis.* Per illam quam Dei filius pertulit sanctam obedientiam vos obligamus, ut stolae vestrae privilegium et auctoritatem interdicta dilatione recipiatis. Licet enim propriis iudiciis in ore teneatis vitae vestrae qualitatem eius eminentiae non congruere, non idcirco tamen evacuatis^d aut ullo modo commaculatis^e, si quod in oculis summi iudicis bonum et episcopi nomine dignum posseditis, quin tanto quia iustus in principio accusator est sui, itemque quia per prophetam¹³ loquitur Deus: „Dic tu iniquitates tuas prior, ut iustificeris,“ non mediocriter illud auxistis. Non erat reluctandi sanum aliquod consilium; id solum agebatur, ut ab omnibus collatione facta numerus missarum caeterarumque determinaretur orationum, qui pro confessis viro Dei solveretur a singulis.

Actum est hoc secundum quod dicitur: *Oratio humiliter se nubes penetrabit, et non discedet donec aspiciat Altissimus.*

9. Cum post haec acrioribus ad finem urgebatur doloribus, non immemor quibus iam olim patronis de coelesti municipata spes hausisset, eos exiturus ante dies aliquot ad matrem ecclesiam fecit apportari, se vero sellae superpositum in occursum eorum ferri praecipit, accurately satis amictus habitu, quem non habenti proprium archidocanus interim ex suo concessit. Erat tellus recentibus pluvii tunc madida nimis, locusque, quem sub divo^f neget occupaverat susinens adventantium reliquiarum transitum, aquis hinc inde collectis luti mixturam in partes^g congenerat. Itaque singulis feretris honorem demisso capite reverenter offerens, ubi postremo sancti Severini membra comminus intuitus est, omissa voce ingentium fluctuum ante venerabile scrinium eius, de subsellio pronus ruit in coenam, ut indumentum illud niveum et admodum preciosam illo coesoso volutabro maxima ex parte infloeretur. Multitudo statim utriusque sexus sequens sanctorum vestigia, pietatis affectu^h miserabiliter inmugiens, tentis eum lacrimis est prosequuta, ut et hodie testentur aliqui eorum, non se lamentum huic simile aliquando persensisse. Concusserat enim universorum viscera, quomodo qui summi sacerdotii dignitate, sanctitatis etiam privilegio singulariter in regno celebrabatur, in tanta devotionis humilitatem cunctis aspicientibus se deiecisset, ut quo despectissimas quisque pannis pauperim septus inclinari refugeret, illic ipse splendide circumdatus flets et eiulans toto corpore prosterneretur. Iam nullius cognitionem latebat, quantum fidei quantumque^h spei sibi constaret ad illum, cui praeceteris sanctis in tanta contritione se substravisset, etiam nonnullis in mentem venit minime desperandum eius eum comperem in coelis futurum, quandoquidem id credibile faceret utrorumque meritum, unius cum Deo regnantis, alterius hic digne Deo servientis. Introductis deinde corporibus sanctis in magnam illam principis apostolorum basilicam cum laudibus, super coelestes thesauros custodiae noctis agebantur in mane, itemque vir Dei ministrorum obsequiis deportatus in templumⁱ, pro remediis peccatorum sacras missarum celebrationes accelerare rogavit. Tunc sacrosanctis ossibus a suorum baiulis in humeros levatis, species singulorum palliorum ad pedes eius a camerariis^j expositae inde protinus sublatae sunt, honoris et muneris officium ab archiepiscopo cuique patrono praesentantes. Sic eis ad proprias mansiones iam egressuris valedicens, cum lacrimis ait: *Scio, scio, quicquid hactenus in hac convalle lacrimarum de vestris auxiliis praesumebam, id vobis interdicentibus ultimum hinc accepisse finem. Sed est in ingressum illius vitae mihi profecto spes abundantior et certa de vobis consolatio, quoniam et si corpori succurrere non vestris amplius incedit animis, pro salute tamen animae semper agere voluntatem non mutastis.*

10. Abhinc dolor pedis omnem crus et partem femoris occupans, vitalia exorbis pulsibus appe-

a) intelligens 3. b) insignibus 2. c) Et subiunxit post add. 3. d) evacuatis 3. e) commaculatis 3. f) sequentia duo capita deest 3. g) duo 2. h) nihilominus add. 2. i) affectum 2. j) deest 2. l) ecclesiam 2. 65 12) Ex Lamberto. 13) Rom. 3, 4.

tiit, ipseque dum metu propinque mortis anxius iaceret, quadam die vidit ex adverso diabolum assistere, dixitque: *Quis nequicias tuas, pessime daemon, hic locus est? et si non usquequaque nos exiguos, nos nullis meritis immitentes attendere dignaris, etiam sancti Martini sanctitate territus non es? etenim ultimis eius tu quoque improbus insidiator astutisti.* Exclamansque, si quis ex praesentibus suffragium sibi conferre vellet, ubi paralysimos omnes habuit, aquam benedictam protinus expellit. Qua dicto citius exhibita, manibus asperginem apprehendens, cum impetu contra daemone[m] proiecit, nec diutius illic horroris eius imago substetit.

11. Ad ultimum stolam suam pius pastor accipiens, sicut dicitur: *Dimitte et dimittemini*, quibuscumque de causis quemlibet obligaverat absolvit, indulgentiam omnibus dedit, quam et ab omnibus humillime quacesivit, in fine contestans unumquemque, ne se pateretur incommonitum, si quid in his plenius peragendis neglexisset. Haec procuratoribus rerum episcopaliu[m] acclis, pollicitae sibi fidei necessitate singulos constrinxit, ut in exsolvendis quae debebat — nam aeris alieni non exiguae quantitati tenebatur obnoxius — sine personarum exceptione pro eo succederent, eandem iustae retributionis fidelitatem ut in christiano similiter et in Iudeo custodientes, consignans eis iuxta supputationem centenarii numeri vel eo amplius conscriptionem diurnalium servitorum, in hos usus exequiarumque susurum elemosinas mensae cotidiana[e] provide satis et caute subtractorum. Poterat ille auri vel argenti ponderibus inmensis suos replere thesauros, unde viventibus corporis et animae periculum relinqueretur, verum non haec studia eius, sed sicut scriptum est, *disperit, dedit pauperibus, iusticia eius manet in seculum seculi.* Denique non est inventa vel unius oboli quantitas eo mortuo in omni iuro suo, nec laetatus est rex aut satelles eius aliuave quilibet avarus in corde suo dicens: *Haec ex Annonis amplis marisippiis in meam hodie cesserunt inopiam.* Et tamen ex omnibus, a quibus mutuum acceperat, nullum in animae suae maledictione moriens reliquit, nec similes elemosinarum largitates aetas nostra vidit vel audivit, sicut per octo dies in eius exequias expendebantur faciente Deo, ne quid ab his quibus haec iniunxerat negligentiae vel artis malae fraudulenter admitteretur.

12. Ipse vero suae dormitionis praevidens diem, tertia quae hanc praecedebat comitem Garlachum, possessorem castri quod Wichinrod appellant¹², adesse praecepit, eique dixit: *Nunc fides tua certum dabis experimentum, si quae sunt ultima domini tui verba impiger exaeperis, quo scilicet lux crastina noctis tenebris non obacuretur, antequam te strenue satagente dux¹³ Godefridus urbis Coloniae portas ingrediatur mihi locuturus.* Eo respondente nec pennarum levitatem in id valere, et prorsus omnem humanam excedere possibilitatem, in tam remotas terras, ubi tunc dicebatur consistere dux, aliquem ad eundem et redendum sufficere sub

intervallo praescripti temporis, summa ope instandam si non et tercia diei via brevis inveniretur ad exhibendum virum. Illico sanctus pontifex sublanxit: *Frustra terciae ad haec quaeritur dies, cum intermisso crastino iam habeant finem verba mea, 5 potente spiritu creatorum qui dedit illum.* Tunc tremefactus comes exclamavit: *Non, domine, sic; sit huius verbi mentio procul a vobis, certa salus erit ex Deo dolorum fugatrix horum.* — *Ut dicta, inquit episcopus, non dubium in salutem stabilem me protinus immutandum, quem Severus meritis circumstat, pro quo Coloniensium patronorum generatim intercessio laborat, in quos semper totis viribus suspensus, provisum ab eis iam iam ingredior aeternam requiem. Sed tu, quem impossibilitas ipsa necessitate verbi prioris absolvi, iura fidei laesisti, et me defuncto esse contempseris nuncios insurgendae legationis ad ducem.* Statim cum sacramento comite persistente se nunquam hinc infidelitatis reum argui, vir Domini confusus ait: *Ea quae pro Saxoniis pacis et veniae causam apud efferam regis mentem agant, tuae fidei mandata committit, quae duci perferens ex me, ut ad regem ea nihilominus et ipse perferat, illam temper dilectionem illamque veritatem, quae duos nos consocians unum 25 effecit, ad singula replicabis, addens etiam hoc, non ausus anni curricula peragi, quia et eum universalis conditio sorte mea terrae pulcioribus involvat.* Consistat itaque ducem elapso necdum anno insidiose peremptum occubuisse¹⁴. Servus etiam Omnipotentis altera post haec die circa nonam veniens ad extrema, subita desperatione Colonia[m] omnem concussit. Aderant statim primi ex clero, exequiarum eius in omni corde suo dispositores, qui quicquid honoris et devotionis tali in negotio poterat ex 35 cogitari cum clero conferentes, quot monasteria Coloniae haberent, tot celeres et expeditos nuncios ordinaverant, qui quicumque hora per tactum dati signi transisse vir Dei cognosceretur, cursu singuli petentes assignatas sibi congregationes, etiam 40 in transitu positas parrochianorum ecclesias in obsequium animae migrantis ad sidera festivo signorum omnium sonita concitarent.

13. Ponebantur autem a dextris eius lectores duo, tot et a sinistris, quorum quisque per vices 45 legens, si quando distinctionem seu pronunciationem aliquam regulae contrariam faciebat, eo mox agitante manum, se sensit excessisse; si quando vel ad modicum in legendo moras agere voluisset, oculos protinus contra se violenter aperientem 50 veritus, ultra processit. Ita vivacitatem sensus ad egressionem usque plenariam habuit.

14. Cumque positus in agone noctem diei continuasset, in illam pestem quam nostri perspicant oculi, qua iam miser mundus, heu! totius honestatis 55 et religionis extans cultibus, ubique graviter oppressus iacet, ille spiritalibus deductus oculis, subito manus, ut poterat, in alta sustollens, miserabiliter exclamavit: *Sancta Maria, succurre miseris, succurre Coloniae, succurre civitati iam iam periturae.* Fossaque 60 paululum brachia demittens, denuo levatis eis ad

a) et addunt 2. 3. b) fudit 2. c) exequias 2. d) capta 12—14. desunt 3. e) nobis 2. f) ita 2. ut ad—
perferat desunt 1. g) virum domini 2. h) desunt 2. i) dimittere 3.
13] cuius litteras ad Annonem vid. Sudendorf II, 33. Cf. Lambert.

14] Lotharingorum. 15] Obiit 26. Febr. 1076.

sydera dixit: *Quae sunt haec, clemens et propitia do-*
mina, quae sunt haec luminum meorum horrida quae
cerno spectacula? Per singularem tuae pietatis mise-
rationem te precor, ut hinc migrandi mihi ianua fiat,
 5 *ne talibus oculi mei communicent mala. Et deficientem*
modico silentio spiritum recreans, item ad suc-
currendum Coloniae sanctum Petrum inelamavit, in-
terdum et alia sanctorum nomina commemorans, et
 15 *sic magno^a gemita praemisso hanc ultimam efflavit*
vocem: O cuncti summi regis amicitiae iuncti, o vos
in notitiam eius feliciter admissi, suffragetur Colo-
niae vestrarum intercessionum meritum felix! Post
 hanc egredientem trahens halitum, ad illud cre-
 puscolum matutinum, in quo stellarum occubitus et
 15 tetrae noctis divisio fit, cum ingressu lucis ad ipsam
 regem luminis angelorum ducta perrexit, mundo
 laetum, coelo gaudium morte sua inferens.

15. Igitur post¹⁶ longam egrotationem qua Dominus
 vas electionis suae in camino transitoriae tribulationis purius
 20 auro^b, purgatus mundo^c obriso-decoctus, anno domini-
 cae incarnationis 1075, episcopatus sui 21,¹⁷ pridie
 Nonas Decembris illucescente sexta sabbati, beato sine
 perfonctus, ad angelos ex hominibus, ad immortalia ex mor-
 talibus transmigravit. Et^d ecce, quendam ex coenobio
 25 suo fratrem in hospitio quiescentem quaedam in
 somnis vox exagitans, huiusmodi perurguet et ora-
 culo: *Quis te nunc occupat abhominabilis sopor,*
cum migrantis iam archiepiscopi luctuosus vocibus
 30 *perstreperet habitacula? Protinus expergefactus, in*
tremore multo surrexit, dumque circa vestium sua-
rum satageret amictum, signum insonuit, et fre-
quentiores iterans pulsus, Israelis veri transitum
 ex Aegypto clericorum catervis certum fecit, in-
 dixitque pridie paratis cursoribus haec singulis
 35 nunciare monasteriis. Brevis intercesserat mora,
 cum subito per omnem Coloniam clangor concre-
 pantium signorum novus et ingens exortus est, nec
 facile constat ullis ingeniis, quantum moeror quan-
 tusque luctus totam mox perculerit urbem. Omnibus
 40 aetate omniisque sexus a somno suo sese excutiens,
 nunc plausu manuum, nunc tuncione pectorum,
 nunc variarum vocum strepitu, planctuum ritus^e
 exequabatur, clamorque qui per universam Colo-
 niam ortus est talis erat, qualis ad unius illic ex-
 45 equiae hominis nec antea factus esse nec postea
 futurus esse creditur. Fundebant tacitos fletus quam
 plurimi pie mentis in populo, clericorum facies
 tristitiae cordis immutaverant, monachis, viduis et
 virginibus una inerat lugendi causa, speciali luctu

nostra tabescebant^f hospitia, quibus non erit Anno
 similis in aeternum. O quam miserabile reit ex
 omni parte pauperum, orphanorum atque debili-
 examen, inter quos materculae puerulorum oneri-
 bus gravatae praecurrebant, pectora furientes cri-
 nesque lacerantes; quo spectaculo nihil gloriosius
 illi qui pie credit illud Iesu Christi: *Quod uni ex*
minimis meis fecistis, mihi fecistis, cum in obsc-
 25 quium Annonis euntis ad astra cordis oculis opponit
 omnes, in quorum sinibus abscondit elemosinam
 suam, qui cum ramusculis olivarum praecedentes
 et subsequentes in supplicationum vocibus, ad ipsam
 maiestatis sedem cum eo appropinquant. Felix cui
 concessum est tales amicos de mammona iniquo
 mercari, qui reciperent eum in aeterna tabernacula.
 Perva sunt haec, etiam in ipsis inimicorum Christi
 Iudaeorum synagogis primo mense clamor et tu-
 15 multatio frequens exurrexit. Annonis nomen,
 Annonis probitatem et vitae sinceritatem singuli
 clamabant, mortem eius et ipsi deplorantes. Non
 tamen ista scribentes inacti sumus aut negamus non
 17 ex populo solum sed^g de clero plures partim aper-
 tam partim absconditam in eius morte gessisse laeti-
 tiam, super quibus illa profecto Veritatis vox ac-
 20 cipienda est: *Omnis qui in tenebris est odit lucem*,
 10a. 3. 20.
 quales et apostolus notasse non dubitatur, cuius dicit:
Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non
 25 *essem*, quamvis et in hac Annonis praeconia sint,
 qui talibus displicendi operam dedit, quibus nec
 ulla matris ecclesiae disciplina placet. Et mirum
 satisque divinae dispositionis asper Annonem evi-
 dens iudicium, quod cum constat multos Colonien-
 sium eius perosos vitam — sicut de illis sentien-
 dum^h est, qui eum urbe dudum proturbaverant —
 ita tamen ad eius exequias civitasⁱ omnis prona
 fuerit, ut ex quo Colonia fundata est, tales in ea
 numquam fuerint exequiae, nec umquam deinceps
 habendae sint. Non enim, si ipse totius ecclesiae
 pastor Petrus apostolus corporali praesentia urbem
 30 invideret, amplioribus posset excipi triumphis, quam
 funus illud per septem dies frequentatum est, si
 tamen^k et funus dici potest, quod non ut funus sed
 ut vere caeleste munus Colonia per sex dies in
 protectionem murorum suorum filiorumque suorum
 sanctificationem circumducens, septimo tandem cum
 apparatu magni comitalis tam honorifice quam
 35 luctuose monti Sigebergensi destinavit. Sed iam
 quae funeris huius exequiae fuerint, ut vires sup-
 petant, prosequamur.

DESCRPTIO EXEQUIARUM.

16. Corpus examine lotum et sacerdotiliter
 in feretro compositum adhuc a ministris horum
 tractabatur, et ecce, die^m nondum plene illucescente,
 clerus totius Coloniae cum crucibus adveniens in
 55 curiam regiam, cum innumera urbani et suburbanii
 populi frequentia aedes episcopales circumsteterunt,
 exceptari non ut mortuum sed tamquam vivum,
 ad aliqua magnae festivitatis gaudia triumphaliter
 procedentem. Tunc humeros suos oneri sacratis-
 60 simo subicientibus personis venerabilibus clericorum

et monachorum, cum planctu et eiulatu sequentium
 ministrorum ad stantes^o foris cum episcopo Mindo-
 nensi clericorum catervas departatus est, duobus
 cum baculo crucisque suae^p vexillo praecuntibus;
 ad quod spectaculum quis flentium et gementium
 mugitus ortus sit, se quisque iudice perpendat, hoc
 ad describendum nostri stili paupertas attemptare
 formidat. Sic omnis ille chorus in psalmis et can-
 65 ticis ante pastoris extincti corpus sese agens, cum
 magno reboantium signorum fragore atrium templi

a) cum m. 3. b) post corr. argenteo 3. c) post corr. auro 3. d) reliqua usque ad proturbaverant desunt 3.
 e) ritu 2. f) contabescebant 2. g) sed et 2. h) sciendum 3. i) Civitas o. ad e. ita p. fuit 3. k) tan-
 tum 2. l) Sed iam — acceleratus est desunt 3. m) desunt 2. n) desunt 1. o) est. corr. adst. 1. p) sanctae 2.
 16) Ex Lamberto. 17) Vide infra Translat. S. Annonis c. 7

celeberrimi transmissis iannus petiit, ubi depositam est feretrum in ambitu medio dependentis illic operosae coronae, super eam multorum laminam radiantibus flammis. Assunt statim monachorum multitudines, assunt et sacrarum feminarum chori. Cumque seorsum singulis congregationibus convenientibus vigiliarum decantatione officiose agerentur, a vocibus eorum angulis universis repletis, templum omne resaultabat. Aderat hora sacrificiorum post haec, et congregatis in unum omnibus magna cum reverentia cumque devotione summa, venerabilis Mindonensium praesul Egilbertus, sacro ministrorum ordine vallatus, accessit ad altare, quem prosecuti sunt universi psallentes et flentes. Ita ministerium suum moremque sacramentis ad finem usque accipientibus, cum stolla suis omnes post feretrum sacerdotes convenerunt. Tunc dolor, tunc luctus, tunc gemitus et suspirium increverunt, magisque affectu clamore quam voce cuncti personabant: *In paradysum deducant te angeli, in tuo adventu suscipiant te martyres, et perducant te in civitatem sanctam Hierusalem*^a. Non erat, cui vel modica pigritatis scintilla inesset, qui non ad intuitum illius servitii, quod ea die solvebatur Annoni, totas compungeretur. Ipsae canentium voces, ipsae carminum suavitates, ipsi verborum sensus, sed et offerentiam ordines atque multitudines testimonium erant Annoni, quod eius cum angelicis spiritibus in coelesti Hierusalem iam agerentur festa. Omnia compunctione plena monstrabantur, digna^b tanto funeri. Collectus est interea coetus ex omni Coloniensis ecclesiae magistratu cum subiectis sibi personis ad huius consilii prope generalis intentionem, ut, pari sententia cunctis amittentibus, corpus sacrum suo confovendum in gremio Colonia iure defenderet hereditario. Id alii propter bonam voluntatem, alii propter invidiam instantissime delibantibus, hi quos olim in Gradibus ad honorem sanctae Dei genitricis vir bestus collocaverat, compostis setis nitabantur clerici querimonis, quod scilicet publicae detraheretur iusticiae, si praeter eam, quam apud eos primam^c mensus erat sepulturam, aliam, quamvis ab ipso dispositam, aliis in locis iam mortuus^d occuparet. Non difficile fuit hanc eorum assertionem aliquid^e rationis insignem emereri, cum in id eis quoque tacentibus communis fieret acclamatio, partim proprio cuiusque prolata libitu^f, partim spe muerum a praeposito Graduum Rodolfo^g capicendorum excitata. In hanc sententiam cum et procerum ferretur consensus, soli tres, Sigewinus scilicet archidiaconus, atque vicedominus^h Herimannusⁱ, utriusque post beati viri transitum eius cathedrae successores, et comes Gerlachus^j, acerrimis pugnis obstantes, nunc prece nunc convitiis in contrarios agebantur, praeter perfidiae malum inexpiabile nefas dicentes parari, cum constaret omnibus anathematis sententiam iam eum accepisse, quem ullus consensus huic addiceret conspirationi. Nil per triduum sic eis proficienti-

bus, quarto die, cum obstinatiores animos habentes ad similem tractatum singuli partis utriusque convenissent, post multas tandem concertationes comes Gerlachus, medio consistens in concilio, constanter ait: *Esset nuncquid tantorum sententiae adque-
scendum, si non ipsa publica pro nobis ageret iusticia, quae, si scire vultis, ea lege vos sicut et nos a domino nostro, suae sepulturae liberam adhuc electionem habente, tenet obligatos, ut in animarum nostrarum grave periculum redundet, si quid assentientibus nobis extra dispositionem eius hoc in negotio processerit. Certe vestrae senserunt aures, quam periculosa contra nos auctoritas sua huius pertinaciae vestrae praesentia sese erexerit imprecatione, ut sanum sentiens luctu huius dispendia consultius eligat, quam tantis obnoxium fieri maledictionibus. Et ecce, res in contrarium cedit, cum ardentius^k appetitur quod animam luere necesse sit, quam in id adduci quod minime corpori adoessetur, et tamen non parum animae pro solo bonae voluntatis merito conferat. Itaque si vestrae partis definitio nil horum veretur, non ideo mihi seor integrum exemplo vestro domini mei, cui fidem debeo, adulationes avertari, cum in gladium excommunicationis protinus ruendum sit, quin immo, et si proposita dicimus non urgueret ultio, nihilominus humanae leges id fidei meae pro mundanis honoribus adhaerent, ante supremam nobilitate appetere, quam iniurias cuiuscumque mihi sacramentis addicti domini sine manu defensionis ignobiliter praeterire. Quod fidei genus cum in alia qualibet debita persona necessario videatur exhibendum, quid putatis tam amplae debetur personae, a coelesti senatu media concessu iam receptae, cuius dignitas ex eius cui praesedit urbis nobilitate non minus est aestimanda, quam ex culmine summi inter sacerdotes^l ordinis? His exceptis, eius vitae tanta profectio coram Deo fuit et hominibus, ut beatus merito praedicetur, cui donatum fuerit in eius defensione vel contumelia agi, vel necessitate mortis invocari. Proinde vestrarum partium intelligant omnes, hanc me conservandae fidelitatis in dominum meum hodie sententiam elegisse, ut si non aliter eius corpori via creditae nobis sepulturae aperitur, commilitonum meorum auxilium illud constanter hinc ciciendum, gladiorum vero nostrorum ictibus defendendum, donec iusticiam vel nobis vel vobis victorum mortes loquantur. Haec comite satis animose perorante, caeteros cum silentio metas invasit, solus adhuc cum suis praepositis Rodulfus obtuli ac iurgia serere non cessavit. Sed et hic citius repulsus est, improbitatem hominis non ferente comite, quem et aggressus his verbis in omnium audientia deiecit: *Numquid vestrae vos adeo deludunt intentiones, ut animi nostri libertatem verbis levibus et impudenter prolatis in hanc turpis ignaviae decientiam aestimatis ignobilitatem, ut imbelles vos depositi nostri patiamur inuasores, pro quo ferro decertantur? Ridenda quidem haec vestra satis impu-**

a) Ierusalem 2. b) condigna 2. c) ipse addit 2. d) mortuus 2. e) aliquid 2. f) libitu 2. g) Rudolpho 2. h) vicedominus 2. i) in syllaba ar. lacuna incipit codicis 2; desunt sequentia omnia usque ad verba exceptum feretrum. 69 k) sacerdotis 1.

18) Herimannus III s. 1089 consecratur; vid. Ann. Hildesbom. 19) Gerlachus comes Liemobandinus inter testes est in tabula Annonis 1074 ap. Schultes II, 5.

dentia, nec ad confutandum eam multis nunc ambagibus ogendum; sufficit scire nunquam eos ad id, quo cavere intenditis quocis ingenio, perventuros. Nam et si nobis adhuc incognito rerum eventus necessitas haec accesserit, ut merito peccati efficiamur immunes, postquam assensu fuerimus urbem privilegio repellendi corporis uti, tunc quam maxime vos inutilem assumpsisse laborem pudebit, quippe quos cooperari necesse sit beatis membris ad accipiendam in choro Sancti Petri condignam, nec ulli, quamvis sanctissimo, ante concessam sepulturam. Sic quoque praeposito cum clericis remoto, omnis illa controversia soluta est, respiciente Deo pauperes suos, quorum labor in orationibus, in vigiliis et ieiuniis infatigabilis eorumque perstitit, donec desiderati corporis thesaurum in sua susceperent. His ita se continentibus, ad ordinem recurrendam est exequiarum.

Post actas primae noctis excubias ad Sanctum Petrum circa funus incellum, secundae lucis aurora surgente moerentium populorum plena mater ecclesia novos iterum planctus, novas habere coepit lamentationes; clericorum, ea quae et pridie, agens affuit frequentia, festivumque salutaris hostiae fervebat ministerium. Post haec et commendatione decursa, viri, devotione pariter et moerore pleni, ad sacri corporis feretrum suas humillime cervice ipsi claudentes, tamquam verae divinae propitiationis arcam illud cum lacrimis et mugitu cordis in humeros exceperunt, gressibus ad portam directis, quae versus meridiem respiciens, ituris ad Sanctum Martinum per curtem regionis transitum praestat. Insonuerunt post eos ecclesiastica signa magno slatim clangore, psallensque chorus: *Si dona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* et consequentia, sanctissimi corporis glebam luctuose praebat, principibus cum multitudine populi promiscui sexus et aetatis retro conglobatis. Quis illas lacrimarum maffias, quis illas planctuum confluxus explicit voces, a primo viae coeptas ingressu nec cessante? Magnus omnium dolor, nec minor universorum devotio. Cerneret nunc alios, vix prioribus ad subvehendum loculam admissis, sese precioso ponderi violenter pro eis ingerere, nunc et ipsos aliorum violentiis exclusos in partes constitisse, sed omnes illa vel ad lactum feretri certatim inhiare, quasi magnae benedictionis ope inde cuique funderentur. Stabant in hostiis domorum suarum, qua transitus erat, pudibundae matronarum turbae, viri suis abstracti scriis his iungebantur spectaculis, et sicut olim egrediente Moysa de castris ad tabernaculum foederis surgebat universa plebs, et adorabant per fores tabernaculorum suorum vultibus post eum missis, sic et tunc videres unumquemque pie manus protendentem, suppliciter caput agitantem, insequi luminibus post illas tendas et plangendas terris exequias, donec fessas stupor invadens acies ad se quemque lacrimis infectum converteret. Secundum haec per unum quodque ductus monasterium, tam splendido tamque triumphales est consecutus ingressus, ut vix pares superiorum aliquis crederetur habiturus. Nam et templa cereorum ac lampadarum hinc inde fulgoribus illustrabantur, auri gemmarumque luce ra-

diabant altaris, ipsi parietes diversorum colorum paplis vestiebantur, super haec et corpora sanctorum locis suis mota, quae nunquam exequiarum ritui ante deserierant, tunc ordinatis processionibus educabantur, nimirum hanc devotionem hominum volentibus ipsis, in quorum ossibus perficiebatur. Nec enim reor id sine vi occultioris inspirationis humanas excogitasse mentes, sed hoc secundum illud evangelicum: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*, Annoni coelitus attributam, ut, qui vita vivens hac quicquid corde, quicquid ore, quicquid manibus sive pedibus pro coelestium honore civium scivit ac potuit, perpetuo meditabatur, huic exeunti conferretur id singulariter, ut comitatu sanctorum solus eo modo dumtaxat uteretur ad tumulum. Quis enim parem se studiis Annonis in eorum veneratione praesumit? quis ita thesaurorum inflammabatur umquam cupidino, sicut is nimis saltem reliquiarum eorum portioneulis? Ideoque rarus quis, cuius funus ita vallatum sit ipsis quae venerabatur sacrorum corporum frequentia. Et cum his adhuc potiora sequantur, ut et ipse sit unus eorum, quibus terra patronis, coelum principibus gloriatur, nonne merito stupidi remanentes in illam dilabimur exclamationem, in quam et facundissimus Heliae praeco deficiens effusus est, ut diceret: *Et quis poterit similiter tibi gloriari?* Nam nos vita vivimus tantum, post mortem autem non erit tale nomen nostrum. Sed ut ea quae coepimus persequamur, fervebant universorum studia circa beatas exequias, in eo se quisque gloriosorem reputabat, si praecae caeteris amplius vel novum quid suae devotionis in earum apparatus videretur exhibuisse. Fiebant in omni loco missarum celebra, fiebant et alia religionis officia, nec in his agendis aliquid umquam occurrit impedimenti, ipsa prosperitas Annonis sanctitati creditur arrisisse. Et primo quidem ab ecclesia matre ductus ad beati Martini coenobium, secundum habuit stationem monasterium sanctae Mariae cognomento novum, inde cum et limina sanctae Ceciliae reverenter eum excepissent, ad dilecti sibi martyris Georgii basilicam a se constructam vehementioribus piorum deportatus est lectibus. Ibi iuxta corpus excubiarum ministris per noctem locatis, reliquis defluxit grex, secundis tenebris post perfunctionem hominis Dei terris sese immergentibus. Haec cum tertia lux intrans abegisset, item coetu conveniente post sollempnia immolationis sacrae sublatus in humeros, pastor exanimis etiam sui iocundissimi intercessoris Severini fit moenii proximus. Quis non hic lacrimarum locus, cum eias qui petebatur inclita membra sacris e sedibus obviam prolata, quae dignitate privilegio primitus exigebant honorari, facta sunt ad obsequendum felicissimo funeri prima? Erat in oculis, aspicientium admiratione plenum visusque dignum, quod is qui portabatur extinctus tanti sit habitus, cuius cadaver a tam sublimi pignore obviis ut ita dicam manibus exciperetur. Et hic ergo maximae venerationis ingressum habens, peractis his quae iura sancti posebant altaris, protinus in beati Pantaleonis praestantissimum religione censuque coenobium gloriose transmissus est, sicque commendatum apud ecclesiam quoque nominum

20) Job 2, 10.

SS. T. XI.

apostolicorum, atria sancti Gereonis non in morem funeris, verum ut triumphorum ritus exigant, ambrosiosissime susceperunt. Etenim in adventum eius extra fores basilicae sanctis in multa reverentia procedentibus, micabant intus crebri luminum fulgores, resplenderunt hinc inde diversae metallorum species, mixtus clangentium signorum sonitus clarior diffundebatur, eratque sicut in locunditate praecipui festi totius templi facies. Haec susceptus ad instar alicuius, ut erat, ex ordine superoram, psalmodiarumque continuatione, donec postora dies illuxisset, sollempniter ibidem habitus est. Mane collectis ad divinarum pro eo ritum sacramentorum more suo frequentis clericorum atque civium, iterum commendatur, iterum circumducitur, renovantur in eum studia singulorum; occurritur ei de monasterio sancti Andree, principis apostolorum germano, domicilia sanctarum virginum sua praemittunt pignora venientis in obsequium, nec minus gloriosior ei patet aditus apud Sanctum Canbertum. Illic duorum Ewaldorum preciosis corporibus dextra laevaue compositis, medium inter eos apicem iure domui praesidentis praenominatus sacer occupat. Tres igitur isti summae Trinitatis honorem ipso numero praesentantes, cum in singulis locis obvii ferrentur, quomodo putamus non et astra stupuisse? Si Christus ipse visibiliter ingrederetur, praeter haec quid gloriosius offerretur, homo non inveniret. Ad Gradus deinde versa multitudo, specialis quodammodo per solam laerimarum gloriam ei patebat introitus ad illam totius mundi suamque dominam, Dei genitricem Mariam. Hic increverunt dolorum stimuli, hic primae sese repraesentant lacrimae, crescebat plangens moerore sine consolatione, cum in oculis omnium sub morte iaceret Coloniae decus. Inter haec a prioribus habito concilio res erat, ut in augendis honoribus viri Dei suam quisque sententiam ederet. Quasi viliora nec adhuc digna funeris obsequia dederint, in commune deliberant, ut proxima luce novo devotionis genere generalis illic celebraretur conventio, familia ac familia suos patronos ex singulis ecclesiis honore condigno sequente. Quid plura? post noctis horrorem sole terras illustrante, velut indicione publicarum laetaniarum arguente, multi religiosorum ex utroque sexu, sumpto contritionis et humilitatis habitu, diversarum ecclesiarum in locis sese collegerunt, per plateas alii aliique congregabantur, innumeri vero propriis in locis expediti manentes, horam egredientium sanctorum captabant. Sic orbe otio sancto vacante, ordine hi suo praesente patrocinio per hanc, illi per illam, singuli denique singulas per vias transitum habentes, expectantium multitudines in magnis laudum vocibus post se traxerunt, eratque novitas ingens eo ritu funereo invisere thronos. Praedicanda saeculis Coloniensium fides, qui sui pastoris ultima tam splendide sunt prosecuti. Mira dicturus sum; post ingressum reliquiarum sanctarum cadaver exanime, nec ullis adhuc signorum attestacionibus commendatum, stantibus in circuitu sanctorum loculis medium ponebatur, ut putaretur quasi quodam inter eos praecellere principatu, quibus saltim aequiparari summorum est. Quid alii sentiant ignoro, stuporem meum ipse non capio, nosquam

investigare valens, quem morientium similis circumdederit gloria, ad cuius focus applicarentur, quibus praesentis horrore vix a viventibus appropinquatur. Quinta iam dies in huiusmodi studiis agebatur, nec erant residua quae lustrarentur oratoria; ipsam stauerunt revisere sedem, ut membris ultra Renuum postera die transferendis inde pateret exitus, unde pastoralis quondam cessit introitus. Levantur itaque sanctorum corporum aeterni magnique thesauri, beatissimum focus in eorum medio quasi quoddam singulare patrocinium gestatur, praecantant atque sequentium alii fletus, alii cantus immolant, et per cimberium interiacens omnes a Sancta Maria procedunt ad Sanctum Petrum. Numquam tantae pulchritudinis ingressum ibi meruerunt exequiae, vix unquam triumphus clarior ibi regibus fuit. Utrorque chorus omnesque coronae per girum lampadibus ac caeteris innumeris radiabant, ingens ampliarum aedium spacioitas ipse nimia populositate coangustari videbatur, sed et illud ornamentum insigne, baculus sancti Petri dictum, cum diverso reliquiarum sacrum circumornata ferebatur obvium, et ut paucis comprehenderetur quod multis verbis explicari nequit, nec dignius nec iocundius quid ultra quod exhibitum est, potuit cogitari. Et cum in occidentali choro contra memoriam principis apostolorum exequiarum huius substitissent, membris beati Severini super aram repositis caeterorum corpora circa cadaver distincta sunt, limitibus in alteram lucem adentium frequentia per totam noctem perviis. In ipso autem diurni sideris ortu non potest credi, cum quanto tumultu ianuae invaserint et clerus et populus, nec praesto sunt verba quibus exprimitur, cum quanto studio missarum sollempnia commendationes peregerint; minus autem dicere volenti virtus suppetit, quomodo post haec ad Renuum processio sese habuerit. Ex parte tamen id quisque concitare valebit, si intimis auribus illius responsorii verbis intenderit, quem a Sancta Maria digredientes et per Gradus ad Renuum descendentes in hunc modum nimis luctuose satisque propheticis succinuerunt: *Aspice, Domine, quia facta est desolata civitas plena divitiis, sedet in tristitia domina gentium, non est qui consolatur eam nisi tu, Deus noster.* Hoc magno compunctionis charmen satis approbat, cum quo luctu, cum quo moerore pastoris illius egressam Colonia sit prosecuta, quam infernas dolor concusserit omnes, in quorum oculis navis eum, nunquam precium simile reportata, suscepit, quem nisi misericordia divina suorum lacrimis serviens nobis misericorditer annuisset, nunquam in id vis ulla valuisset. Cum autem flentium atque dolentium altis plangoribus litora perstreperent, et suo quisque sanctorum humeris subvectus e contra teneretur in loco, astantibus pariter nonnullis, quorum animos ab olim maliciae fervor in virum Dei concilaverat, evidentissimo divinitatis miraculo palam innouit, quibus meritis inter angelicos choros viveret, cuius mortuae membra ultra humanam operarentur possibilitatem. Siquidem porte relicto, cum ulteriora spectarent omnia, repente contra decursum fluminis navis ascendens, instar sagittae, cum impetu ripas attingit optatas, fortassis eadem violentia invitis navis pervolutura, si non cominus sita beati Heriberti 65

praepedissent domicilia. Quod ut eo magis novam saeculis auget admirationem, remiges ipsi quadam torpentes ignavia vix manus movisse visi sunt, sed et hiemalibus pluvii et glacie Renuis ultra solitum plenus nimis intumuerat, et tamen, sicut olim in spiritu venerabilis sacerdos praedixerat, feretro sacri corporis ad transmeandum composito, navis libero cursu fluctus ascendens, ad litus evasit, ut videretur et ipsa viae sanctorum reliquiarum suis applaudere ministeris. Ad quam visionem attonitis omnibus, quos in alia parte puppis contra naturam iam inferiores habebat, quidam ore pio gloriam Deo dicentes, alii, quos pridem fidiorum ignis nequiter exusserat, suspirantes pugnisque pectora ferientes, in sua quique redierunt, impleta propheta, quam post descriptionem operum divinatorum psalmus²¹ inferi dicens: *Videbunt recti et laetabuntur, et omnis iniquitas opprobabit os suum.* At hi quos honore funeris trans flumen affectus traxit, sacris pariter inhaerentes exequiis, aeclesiae sanctae Dei genitricis, qua sacer in signis crebrescit Heribertus, eas intulerunt, noctem in ymnis et psalmis pervigilum habituras. Nec se Coloniensium adhuc interceperunt studia, quin immo quatenus septimi diei numerus et devotionis eorum et fidei plenitudinem saeculis commendaret, post servilia matutinalia cetervae clericorum, monachorum ac sanctimonialium cum civibus Renui litora petentes, in alteram ripam ante lucem pervenerunt. Aeclesiam protinus ingressi, dum seorsum feminei, seorsum viriles ordinantur chori, dum in duos ordines monachi distinguantur et clerici, dum ministrorum altaris eligitur paraturque numerus, inter haec et copiosis cereis templi facies illustrata resplendet, ortus primi luculi tenebrarum prodidit fugam. Nulla deinceps mora, canentium excitatis vocibus et ritus sacrificiorum et omnis commendandi mos, qua decebat reverentia, sollempniter acceleratus est. Aderant episcopi duo, Fridericus Monasteriensis eiusque provincialis Eilbertus^a Mindonensis, ambo suorum temporum decus, digni procuratione tanti funeris; aderant et universa maiorum Coloniae capita, praeter hos et nobilitatis magnas constipationes episcopalis familiae religiosorumque greges, populus scilicet absque numero, parati coeleste pignus in montem usque pariter prosequi. Per medios harum frequentiarum cuneos, psallentium choris vallatum, venerabile ducebatur funus, quod^b iumentis superpositum, immo nobilissimorum virorum, simul per vices succedentium, nunc manibus nunc exceptum ferebatur cervicibus, gravi per omnem viam tunc existente luto, quod nuper resoluta gelu vehementius ingruerat, cum vix ullus servilis conditionis, et prorsus homo equitans infra lactum lapidis feretro permitteretur accedere. Tunc aera personnerunt, intremulque tellus a clangoribus signorum per totam Coloniensem pulsatione diutina post illud insistentibus, et donec vivacitas oculorum patebatur abentium imagines, non cessabat huiusmodi^c per urbem tumultuatio, ut quodammodo eorum insensibilium voces clamare viderentur, quod^d humanorum affectuum ora pridie deflebant psallentia: *Aspice, Domine, quia facta est desolata civitas plena divitiis.* Hoc honore viarum ipsarum consecratis exitibus, mons a Deo dispositus appropinquantium iam offerebatur oculis. Deficiunt hic verba cum sensu. Quis enim digne miseris occurrentium monachorum, dolores aspicientium populorum, planctus utrorumque exponat? Non in strage primogenitorum luctus Aegypti dirior, non in occisione Saul et Ionathae planctus Hebraeorum immanior; nec sic exitium Ierosolymae deflet pagina Ieremiae, quomodo totum illud congregatorum examen ea die mortem prosequatur Annonis. Ruebant super feretrum monachi miseris inungentes vocibus, alterumque quasi^e ludam prostratum contrectantes, vociferabantur: *Quomodo cecidit potens, qui saltem faciebat Israel?* Et haec et similia diutius agentes, flebant usque quo deficerent in eis lacrimae. Nec vero virtus erat ad psallendum ingredientibus templum, simul omnes imperfectam liquerant coeptam ore praecentoris antiphonam: *In paradysum.* In hoc miseriarum tumultu magno futurorum prodigio mons omnis novi generis avicularum operiebatur, quarum multitudines ab occiduis partibus se levantes, tanta densitate per aerem ferebantur, ut plerumque coeli facies earum interciperetur obiectu. Quo spectamine, quod humato corpore populi defluxissent, habente mioras, cernentium quique vel angelorum vel animarum sanctarum visitationes affuisse dicebant; rectius autem erit, si praescientiae divinae miraculum affirmantes, per volucres illas concensus illic populorum ante praesignatos acceperimus. Instabat octava dies et tempus sepulturae, coelique de congregatis omnibus in immensum adunato, terrae datur illa totius aeclesiae lucerna splendidissima, numquam luminis sui detrimentum passura. Immortalis est enim memoria illius, quia et apud Deum nota est et apud homines^f. Tunc pia recordationis domus Herimannus vicedominus, eiulantium atque moerentium voces et lacrimas rumpens, ait: *Omnes ab hac communi tristicia nostros temperemus animos, quam noster, profecto pater noster, pontifex et semper legendus senior omnium desideriorum suorum hodie consecutus effectum, congruo iam fruitur cantico, psallens et dicens: „Ecce quod cupivi iam video, quod speravi iam teneo, illi sum iunctus in caelis, quem in terris positus tota devotione dilexi.“ Prorsus hoc eius carmen, et hanc carminis eius suavitate illae beatorum spirituum aures nunc dulciter hauriunt, quoniam hic est vere, cui merito sancta sanctorum ingresso dominica vox nunc blandiens ita*

a) Eilbertus 3. b) quod per quatuor fere miliaria portandum solis nobil. 3. c) eiusmodi 2. d) quod e Sancta Maria digredientes et per Gradus ad Renuum descendentes, tam clerus quam populus in hunc modum nimis luctuose astilique propheticis sanciverunt: *Aspice e corr. ut videtur 3.* e) d. sedet in tristicia domina gentium, non est qui consolatur eam nisi tu, Deus noster. Hoc magnum compunctionis carmen satis approbat, cum quo luctu, cum quo merore pastoris illius egressum Coloniae sit perreca, quem nisi miseratio divina suorum lacrimis serviens nobis misericorditer amnisset, nunquam in id via ulla valuisset. Quis autem digne 3. g) Hebraeorum 2. h) machabeum post add. 3. i) homines — inferus suscipit deest 3.

65 21) Psalm. 106. 42.

Manh. 25, 71. loquitur: „Euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fuisi fidelis, supra multa te constituum, intra in gaudium domini tui.“ Universis post haec luctu planctuque fatigatis, silentia secretumque templo redierant. Rursum autem nobilitas omnis ingressa perparam sopitas suarum querimoniarum. Vocibus inquietare denu coepit adesse: item et tota servientiam irrampens collectio pari modo priorum^a luctuum representavit imagines. Ita totius diei spacio novis semper miseris aeclesia fervente, tandem introeundi libertas circa vesperam et pauperibus offerebatur. Horum praecipue tanti tempore miserandi plangens erga locum corporis sacri perstrepebant, ut olim defletae planctus agi viderentur Tabitae, singulis a beato viro acceptarum^b vestium species cum lacrimis et clamoribus ante crucifixi vultum expandentibus; sicut tunc adveniente Petro circumsteterunt illum omnes viduae stentes et ostendentes tunicas et vestes quas faciebat illis Dorcas. Igitur hinc Annonem talis gloria comitabatur, cui sepeliendo nescio si quis a saeculo triumphator in omni claritate sua saltim comparari, ne dicam anteferi possit. Potentiores certo obsequiorum eius dignitates^c pompis regum, longe nobiliores suorum funerum exequiae insanis plausibus victorum, quibus de calamitatibus miserorum tyrannici generantur triumpho, quorum virtus in sanguine caesorum praedicatur, nobilitas in captivorum vinculis factiatur, quos post gloriam poena, post vitam mors, post regnum infernus suscipit. Caeterum sollicitis erga communes vacantis episcopi turbulentiis omnibus Coloniae filiis et dilectoribus, in coetu Siegerbergensium non ab orationibus, non a vigiliis et isianis publice privatimque requies erat, donec gloriam suam Deo nostro manifestante, corpus dilecti sui cum exultatione coelorum terrarumque miraculis cornascare coepit magnificis, ad confutandam impudentiam eorum, qui paulo ante vitam eius sanctissimam atque ab omni huius mundi labe quantum ad hominem integerrimam livido dente carpebant, et preciosam margaritam iam olim caelestis regis diademati destinatum falsis rumoribus obfuscare^d conabantur. Id ipsum cum eius estimatio conversationis promitteret, in maiorem huiusmodi expectationis spem lentae praenuncia laetitia interdum sombis nonnullos nostrorum sollicitabat, quorum duo subiungere iocunditas ipsa visorum exigit.

Act. apoc. 5, 39.

Lamb.

17. Quidam coquendum leguminum ministerio frater inserviens per singulos officii sui dies aliquid et de quantitate solitae mensurae parcius, et de qualitate vilis fratribus paraturus acceperat, abbate metum^e futurae penuriae hac utcumque parcitate leviozem sperante fieri; cumque transactis ex parte diebus hebdomadae suae se sopori frater ille tenebris ingruentibus dedisset, ad coctionem consuetudinariam in coquina se per somnium stare vidit gemino estuantem labore, angustia mentis et fatigatione corporis. Tum repente contra ianuam directis luminibus ingredi beatam Annonem tremebundus aspexit, a quo, more suo gustu quae parabantur discernente, vehementer ad respondendum hac urgebatur inquisitione: *Quid, frater, haec pauperrimi cibusculti tam incongrua tamque pusilla*

culti praeparatio? Qualiter hinc tantorum fratrum necessarias subvenietur refectio? Propterea ille necessitatem inter gemitus et suspiria delens: Vobis, inquit, unico pater, mortuo, nobis, alumnis vestris et mendicis, iam altera spes non est, cogitque formido suspectae nobis cotidie indigentiae parcae sumere, quod a defectu suo deniceps consolatore non habebit. Quae dicentem praesul cito^f corripiens ait: Numquid vere quod asseris credens, me mortuum omnino consentis? Sit longius haec suspicio remota; nam illa nunc felicissime fruor vita, quae summi boni, summae beatitudinis aeternitate tota fuit, ad quam tunc comparatus, cum dicebar a vobis vivere, quasi qui non essem, non immerito credi debuissen. Itaque missus a me, mandatum quantoties fer ad abbatem, ut ex hoc cunctae securus affluentiae, non ultra praesumat alendorum fratrum imminuere mensuras. Non enim longi temporis intererunt dies, et ego melius quam vixeram vivere cognoscar, et vos copia rerum omnium deo affuetis, ut miraculum vestrum nec ipsi capere sufficiatis. In hac voce mox evigilante fratre, nihilominus et visionis ipsius species disparuit.

18. Erat autem magna loci paupertas in luminaribus aeclesiae, fratribusque missis seorsum 25 agentibus tanta per dies exiguitate caera dividebatur, ut accensa multotiens ante sacramentorum consummationem deficiens extingueretur. Tunc ante lectulum cuiusdam fratris in eo quiescentis Deo dignus pontifex per visum assistens, laetis oculis in 30 eum respiciens ait: *Tenaciam custodis, dilecte frater, satis miror, qui divina mysteria^g cotidie celebraturis in distribuendis candelis tam parca fratribus existis! A te causum huius inopiae investigaturus Anno pater vester adveni. Cui propterea et ille moerens respondit: Non aliquid sinistrae voluntatis hinc, amantissime pater, custodem efficit reum, sed omnibus profecto cognitis hoc exigit inopia, quippe ubi solis adquiritur precibus, quaequid in huiusmodi rebus, sicut et in aliis, ulli nostrorum impenditur. 40 Ad haec arridens venerabilis sacerdos: Et si non aliud, ait, in causa est, te modo promissionis meae nuncium ad fratres dirigo, tibi satisfactus, quod non plurimum ex hoc spacia decurrant dierum, et illa quae nunc est caerae necessitas in tantam vertetur 45 abundantiam, ut etiam colligendi fastidium nimietate sua vobis inferat. Sic in auras visione propterea evanescente, frater expergetactus ordinem somnii sui secum pertractabat, ad idem caeteris insinuandum votis omnibus diem expectans.*

19. Cum itaque fratres hic et similibus cogitatis ad magna quaedam de beato viro speranda mutuis se sermonibus animarent, et iam in id omnium vota penderent, mulier quaedam fidei merito maior viris, quae digitis ad manum naturaliter 55 reflexis nunquam eos extenderat, palmae similitudinem ex caera ferens, ad tumultum eius accessit, honorem debitum fixis solo genibus reverenter exhibuit, se ipsam primitus in precibus affixit, post haec et debitem cum munere proferens manum, 60 ubi sepulchrum contigit, subito resiliens digitum contractis digitis, testimonium sanctitatis et virtutum

a) piura 2. b) dignitas 2. c) suscepit 2. d) obfuscare 2. e) mem 2. f) deest 2. g) deest 3.
h) ministeria 2. i) existet 2.

Annonis prima post eius transitum meruit haberi. Diem illum, huius signi gloria nobis tunc specialiter illustrem, sollempnem^a fecerat orbi anniversaria dominice incarnationis annuntiatio^b, simul et beatae passionis eius celebritas quae dicitur parasceus, quae scilicet 8. Kal. Aprilis venerabilis illuxerat. Statim fama facti circumiacentes villulas replevit, omnibus haec audientibus miraculum quoddam et stupor oriebatur, ad credendum novitas rerum obstabat, sed persona mulieris et genere pariter et nomine notissima fidem etiam nolentibus ingessit, actumque divinitus est, ut et in peregrinas terras huiusmodi rumor ferretur. Tunc turbis populorum undique confluentibus, olim a beato viro promissa^c loco coepit abundantia infundere, memorque futurorum pater Reginhardus, qui dixerat assiduitate saepe vilescere, quicquid in ipso primordie frequentatione vulgi tam nimie sese extulisset, aedificiis instituit, acquirendis praediis operam dedit, vario splendore templum omne venustavit, singula denique magna Providentia dispensans. Ex rebus quibus tunc sacri corporis locus die noctaque plenus inveniebatur, tanta operatus est, ut cum vix numerum 40 monachorum ipse primus abbas effectus susceperit, in brevi haec eorum paucitas ultra 70 vel 80 fratres exurrexerit. Composuit et super inclita Christi confessoris membra tumulum operis pulcherrimi, cuius summam aureis litteris hoc circum epitaphium:

30 *Patribus egregiis orata Colonia multis
Aecclesiae speculum misit ad hunc tumulum.
Enicuit mundo nova lux Annone secundo,
Qui per cuncta suo par erat officio.
Mensis hoc denis annis octoque vicenis^d*

35 *Quarta Decembris eum lux tulit ante Deum.*
20. Inter haec populis magis ac magis concurrentibus, faber quidam ex Colonia, qui scintillante ferro, quod ex moerore candens feriebat incendio, lamam utrumque perdidit, ducta praevii pueri pariter advenit, in orationem secus tumulum ruit, adhuc iacens anisae luci restitutus est, moxque surgentem multitudo circumstantes ammirata, tanti beneficii celeritatem emisis in altum vocibus diutius est prosecuta cum laudibus.

45 21. Istud ore multorum adhuc celebrabatur, et ecce, quosdam sui parentes parvulam attulerunt, impotem unius brachii, quod exsiccatis venis cum adherente manu vehementer obriguerat. Cum et haec aspicientibus cunctis integram accepisset sanitatem, factamque fama velocior praeveniret, omnium in circuitu mansentium sententia fuit, ut una die, pridie scilicet Nonas Maii, sumptis crucibus ac reliquiis singularum parrochiarum cives ad locum pariter properarent, novi de coelo patroni suffragia sollempniter queserunt. Dies conditus illuxit, et a primo mane populorum frequentis innumerabiliter ex omni parte ruentibus, cum circa terciam esset, claudus quidam in medio constipatae multitudinis subito sanus exiit. Exclamaverant qui proximi stabant, aliis autem silentium imperantibus, homo iam incolomis curiositate vulgi, nunc ab his nunc ab illis inspicendus, undique premitur, ab

omnibus in clamatur, variis interrogantibus de suis casibus arguetur, et testimonium ei dantibus, quorum elemosinis vitam ecastro sustulerat, tantis exultationum vocibus ecclesia tota personavit, ut humanis auribus obstupescerentibus et ipsa sidera putarentur haec superari laetitia. Quas abhinc confluentium populorum importunitates mens ille iugiter sustinuerit, ex eo satis intelligitur, quod archiepiscopus urbis Mogontiae Sigefridus sub ipso tempore studio devotionis adveniens, nec famosi nominis pontificio nec obsequentium adiutus multitudine, sacri liminis optinere potuit ingressum, pressoris irruentium turbarum diutius exclusus, donec abbas impetrato adiutorio per secreta monachorum ductus, aptum suis votis introitum habuit. Numerum singulorum percurrere signorum, nec nostrae possibilitatis nec legentium reor esse voluntatis; unde reservatis caeteris studiosioribus, ex his eminentiora loquimur, ita nobis propitium invocantes Dominum, sicut veritas horum in eius perseverat iudicio.

22. Secularis quidam sub iugo regulari militaturus, habitum monachorum in coenobio nostro deposita coma susceperat, hanc adhuc vitam Annone pio prosperis agente successibus. Hic gravissimam aliquando ruinam in monasterio deambulans perulit, casu lapsus ab excelso quodam templi loco; quem a statu suo solatis et per fractis membris in linteis sustulerunt, habitum ipsum vix extremo trahentem in pectore. Coepit igitur in lecto iacens egritudine longa fatigari, tandemque curationibus multis adhibitis ad sumendum baculum contra spem omnium profecit, eundi vires, cum post haec semper claudicaret, nullas habens, quas baculus non ministraret. Huius senio simul^e et religione provecto bestus pontifex nonnumquam, ut solebat, siludens. Sic, inquit, *negata sanitate necessarii baculi generalis perseverabis, donec meis incolomis beneficiis sospes eum abicias*. Quid praeter inutilem iocum in hoc dicto tunc temporis intelligeretur? Itaque superiorum^f frequentia illo iam ingresso, cum ad sepulchrum eius signis illic et prodigiis crebrescentibus, custodiendi sollicitudinem dictus exequeretur frater, nil huiusmodi suspicantem una die virtus quaedam invisibilis impulsu valido propellens a loco sessionis, totum ad terras ante tumulum stravit. Ille cito conversis oculis plenus stupore, quem auctorem facti crederet non invenit, nisusque resurgere, se totius corporis integrum sensis habere vigorem, nervis brachiorum atque crurium laxatis, diuque confusus in naturalem statum reductis membrorum iuncturis. Illico respiciens ad sepulchrum, olim promissae sanitatis optabat se iam invenisse solatis, mittensque manum ad scapulas, ad femora vel ad alia fracturarum loco, mirabatur nullum ruinae suae superesse vestigium. In capitolium ergo quam celerrime properans ab ecclesia, baculum protexit, terram flexu genibus petit, temptabatque semel et iterum impossibiles pridem porrecto corpore venias^f, ad quas crebrius iterandas nullum solitae debilitatis passus obstaculum, cucurrit Reginhardum patrem avidissime

a) sollempnem 3. b) annuntiatio 1. 2. c) sequentia usque introitum habitum desunt 3. d) decet 3. e) superiorum 2. f) venas 2.

65 22) Annos undeviginti mensaque novem episcopatum tenuit.

petens, cui benedictione petita porrigens quem manu ferebat baculum ait: *Hunc iussu venerandi patris Annonis nocte depositurus in testimonium meae salvationis et suae sanctificationis, hic cum et vobis ammentis reliquo, suscipite, vestique praeco miraculi collectis fratribus esse curate.* Talia cum per omne claustrum velociter innotuissent, quae illic mentium sollempnitas orta sit, quae in oculis Dei celebrata festiuitas, singulis prae gaudii lacrimantibus, dicendi vires longe supergreditur. Nihilominus hoc et in populo celebri factum est, congregatique sunt unanimiter in ecclesiam et hi scilicet et illi, ad quorum voces et carmina, si credere fas est, in Annone suo divinitus ipsa sibi complacuit, tantae pulchritudinis festum et in caelis et in terris per eum clementer operata.

23. Fuit in Verona, quae dicitur et Bonna, homo praeter solam oculorum fidem nulli prorsus expogendae calamitatis, homo miserimus, omniumque miseratione dignissimus. Ita toto corpore tremens perpetuo miser ferebatur, sicut frigore gravi vel febris pulsatis mos est agitari, stridebatque dentibus voces omni horrore dans horribiliores, ut mirum esset humanum os ad similes unquam aperiri sonos. Et tamen ad huiusmodi clamores vires ex dolore habens, de caetero debilitatem ita patiebatur, ut defatigatus infirmitate loquendi virtutem nullam prorsus haberet, lacere volens sive sedere, vehementer passionis prohibebatur, ad standam minus sufficiebat, ut vero pedem movisset ultra progressurus, protinus agebatur retrorsum, oratque videre miseriam, quotiens hic nullo sese ferens in loco apparuisset. Aiebant ergo misero quidam: *Quam gravibus malis forsitan erueris, si reperto viae solatio Sigebert^a, unde nova iactantur mirabilia nobis, te representaturus adires.* Loquebantur ita, non homini consulentes, sed Annoni sancto solitis criminationibus insultantes. Et tamen quia malis perquam Deus bene utitur, eis insistentibus animus adducitur, seget super eum imponitur, deductusque venit ad locum, magnum miserationis suae spectaculum incolis praehens. Cumque ianus introgressus ecclesiae coram sacro corpore se miserabiliter travisset, omnium erant in eum oculi, stabantque miseratione pariter et admiratione concussi. Quid plura? parvi temporis hora vix ita transierat, et ecce, levato capite, quasi reversus ad se, convertere crebrius oculos homo coepit, circumstantibus locutus est, et iam in alterius specie hominis, idem tamen qui fuerat, a terra surgens, immutatione sua tam angelis quam hominibus novam in Annone laeticiam generavit. Confestim super ipsam preciosi corporis arcam ruens, hieratis osculis ei diutius inhaesit, quam et lacrimis dulcibus infundens vota vovit, et sanissimus abscessit. In semet ipso circumferens, unde gloria cresceret Annonis, et confusio manifesta cervicem frangeret inimicorum eius. Ad quas victore Christo semper triumphandas sequitur maximum et solius Dei miraculum, quod quamvis arduum sit credere, tamen ea facili veritas est, ut hoc scripturus ultro me divinis iudiciis obligaverim, si non rectam sequens historiam, extra deis vero. Legant et credant qui

Deum omnia posse non dubitant, dumque rei consideratione immensitatem a Deo glorificati pontificis intellexerint, si supplices sunt et devoti, magnum se gaudent habere patronum, alias autem, detrahentium sibi potentissimum expavescent insecutorem.

24. Arnoldus, vir inter suos tam stemmato quam divitiis clarus, quoddam super fluvium qui dicitur Ara castrum habens nomine Dollindorp²³, sicut exegit administratio defensoris, diebus suis infer potentes strenuus celebrabatur et inclitus. Hic tempore quodam ad placitum in illis partibus sedens, se veritate iudicialia diversas interpellantium causas exequabatur, et, quod est iudicis, in reos meritam intentans iram, clementius agebat, ubi misericordiae gravior iniquitas non obstisset. Erat quippe iuxta sui propositi congruentiam homo christiana pietatis et magnae prorsus in Deum fidei. Accidit illic perversissimum quendam et erraticum hominem, nomine Volchertum, repetitione debiti cuiusdam quod debebat apud iudicem incusari, qui, sicut animo ferox erat et lingua procaecissimus, in tantam pertinaciam, reddere nolens quod exigebatur, prorupit, ut nec respectu iustitiae nec reverentiam iudicis ad congruae saltem responsionis verbum posset emolliiri, quin potius et in iniuriam ipsius advocati supra modum insanens, eius iniuria coepit infamare iudicia. Querebatur se tam ab ipso quam et a cunctis innocenter opprimi, nullis patientibus culpis ad tribunalia pertrahi, solum sibi quod viveret esse in crimine, gravemque prorsus in blasphemiam imposuisti: *Quoniam, inquit, iusticiam a Deo, non, sicut dicitur, iusto iudice, frustra nunc usque speravi, iudez et patronus mihi quaerendus est alter.* Maximus haec audientes horror invasit, ipse vero maiori praecipitatus furia, protinus invocare diabolum ausus est dicens: *A te defendendi praesidium exproco, diabole! tuis me servitibus dugbus his addico manibus; quod a Deo non habui, mearum iniuriarum ultor existe!* Quis tantam hominis impii contra Deum vesaniam credere posses aut repentinis ignibus aut hiata terrae non statim puniendam? Sed patientiam, quam ad sui nominis blasphemum pius Dominus exhibuit, ubi res ad iniurias sanctorum suorum se vertere coepit, inaudita seculis ultio sequebatur, ut liquido cunctis claresceret, quam veraciter ipse contestatus sit: *Qui tangit eos, tanget papillam oculi mei.* Consurrexerant omnes cum advocato maiores, tantam non ferentes blasphemiam, miserumque nunc minis nunc blandimentis, ut ad sanam quoquomodo mentem revocarent, agere coeperunt. Sed vano profecto consumebantur labore, cum in eo quo se sperabant mitigare furentem, magis magisque furendi fomitem ei ministrarent. Ita desistentibus eis sol ad occasum ruit, et homo malignitate plenus ad requirendum quem in pascuis habuit equum suum solus exiit. Ibat amaro mise animo, comitemque diaboli habens, ad facientes proximo silvas graesum vertit, ubi conspicatus inter umbras arborum horrendam hominis effigiem, processit, usque quo visio facta, hanc prior ad eam habuit interrogationem: *Te quem esse fateris, tibi que quis hic standi nunc animus est?* Hostis antiquus respondit:

a) erueris 2. b) Sigebert 2. 3. c) quam corr. quamquam 3. d) pro 2. 3. e) tangit 2. 3. f) habebat 2. 3. g) que deest 2. 23) Dollendorf castrum comitum de Manderscheid. 24) Sachar. 2, 8. 65

Adventum tuum non ignoras, huc te miseratus ad-
 venit. Numquid immemor es, quem amaritudine ple-
 nus ante paululum invocaveris, vel cui te serenus
 addixeris? Ipsum me scias esse, quem dixisti dia-
 5 bolum; a quo defendendus, ut poposceras, in tua
 revertere, me patrono prospera semper acturus, si
 te sero nihilominus et ipse non destituar. Hac
 accepta sponione miserabilis ille reversus est,
 10 coecitate cordis ipsam imminenti sibi foris coeci-
 tatem noctis superans. Illuxit altera post hoc dies,
 et sevo sevir idem invecit equo; cum commillio-
 nibus suis advocatum sequebatur in alia properan-
 tem loca, sanae quidem mentis nil adhuc habens,
 sed iam in se reversurus^a iuxta prophetam²² dicen-
 15 tem: *Quia tantummodo sola vezatio intellectum dabit*
audiri. Iudex ipse cunctique pariter comitantes
 eum quasi nocturnis retractationibus emendatum ad
 satisfactionem invitantes, contractas pridie culpas
 in eo solvendas sponponderunt, si iubentis advocati
 20 tandem imperis subditus, creditoribus suis resili-
 endi debiti sponsor accederet. Horum^b ille ma-
 ledictis et conviciis in omnes debachari coepit,
 detestatusque potestatem iudicis, se meliora advo-
 cati dicebat invenisse patrocinium, eius scilicet qui
 25 non esset invalidus ad defensionem suorum sub-
 versionemque contrariorum. *Hic, inquit, et contra*
vos mihi potenter aderit, protector meus et refu-
gium meum, cui profecto non est similis alter. Ista
 dicentem communis acclamatio coepit arguere,
 30 quatenus tantae potentiae personam scire sibi
 oculus^c exponeret. Ille diabolum, quem habe-
 bat in corde, mox ore professus est, linguam^d
 blasphemam contra Christi nomen exrens, nefanda
 multa tam in Deum quam et in sanctos eius con-
 sequenter evomit. Ad quem advocatus religioso
 35 moerore suffusus ait: *O miserrime mortalium, o*
praetia diabolicae tyrannidis, in creatorem tuum sic
furibundus inceheris? Apparet certe, quo sesore
rabiidus agiteris, quia, si non ipso quem proferis
diabolo plenus esses, numquam^e tot probris mundi
dominum exacerbare, numquam sanctos eius tot con-
vicis dehonestare praesumpsises. Impietas haec et
daemones vincit. Illi credunt et contemiscunt, tu
vero totus in insaniam certus, omnipotentiam Dei
 45 *nullo modo vereris, nec credis cottidianis miraculo-*
rum praeconiis, quibus in suis locis, immo per terras
et per maria, sancti diversissime celebrantur. Nam
ut de caeteris interim silentio melius agamus, quid
de beatissimo sentis Annone, tantis ubique signis
 50 *vulgato? Praeter alia virtutum insignia magnam eius*
in illuminandis caecis efficaciam experti sunt quam
plurimi, et utique cui potestas inest reparandi lumina,
potestas est et exstinguendi. Sit ergo tuis insulla-
tionibus hic modus; satis enim tibi formidandum est,
 55 *ne repente perditis oculis ad deprecandum eum te*
sero cruciatus ipsi pertrahant, cum in te didiceris
quid in illo fateri necessario debeas. Ad haec per-
 fidus ille rigidam iactans cervicem, cum subsanna-
 tionibus et cachinnis prorupit in vocem: *Hunc signis*
 60 *clarescere potuit quisquam nisi delirus credere?*
Vicorum hoc ad iniuriam dicitur, estque satis a e-
num a fide mortuum hominem, et quem ipso dum

viceret non ignoraverim, ante negata nunc primum
 operari mirabilia. Si contraria loquor, ut quid tum-
 forum factor operum obprobrii tui iustam tardat
 ultionem? Ab antris suis duo mihi funditus eruat
 lumina, si factum est unquam, ut coecus per eum
 illuminaretur. Vix huiusmodi vox auribus praesen-
 tium se infudit, et ecce, sinister oculus hominis
 iussus experiri quid in Deo posset Anno, paulatim
 velut aqua totus effluere coepit, foramen horridum
 in loco relinquens. Repente clamor et concursus
 omnium ortus est, factoque militum conventu, quis-
 quis socium velocitate praebat, ad inspicendum
 curiosius virum se prior adhibuit. Admirari factum
 nemo sufficiebat, nec erat qui non in venerationem
 nominis Annonis animo pariter inclinaretur et cor-
 25 pore; solus miser ille persistit adhuc in infidelitate.
 Tunc universis erroneam ad viam saltim post ex-
 perta pericula reducere temptantibus, et irati sibi
 clementiam Annonis, ne peiora prioribus incidere,
 quaerere compellentibus, ille se ipso deterior iterum
 clamare coepit: *Donec ulli mihi portio luminis inest,*
absit ut ei supplices inenari protendere manus. Sit
erroris vestri sanctum eum dicere, prius est, ut eum
qui restat, si potest, excutiat oculum, antequam haec
ex ore meo audiatur confessio. Sermonis audaciam
 item coelestis ultio tam terribiliter est insecuta, ut
 in oculis omnium quasi iaculam quoddam fulmi-
 neum in caput eius ferri videretur, cuius ictu cum
 totus quassaretur homo, radicitus qui supererat
 evulsus est oculus. Protinus in fogam equo con-
 citato, praecepta forebatur ad terras infelicissimus
 ille, sed dum ruentis pedem altera strevarum con-
 tigit irretiri, rapidus evadens equus miserum post
 se longius traxit. Datis ilico circa latera iumen-
 torum calcariibus, velocissimi sequebantur milites,
 qui exterritum comprehedentes equum, solverant
 moribundum, et collecti sunt ad eum quotquot huic
 intererant spectaculo. Stabant horrore concussi per
 circuitum eius, ipse vero dans clamores et ululatus
 prae dolore, de latere in latus volvebatur, iacens
 in pulvere, nec tamen facile dinoscebatur^h, an eum
 gravior poena corporis quam illos angustia mentis
 excruciet. Ita cunctos pavor et hebitudo sol-
 verat, ut pariter inclamantes sancti nomen Annonis,
 prout ruent in terram, vocibus assiduis *Kyrie-*
*leyson*ⁱ frequentantes. Sic quondam Dathan et Abi-
 ron terrae voragine percantibus, Israelitae simile
 formidantes exitium, fugerunt dicentes: *Ne forte et*
nos terra deglutiat. Postquam vero clamoribus ex-
 30 citatis memora personuerunt et campi, videres un-
 dique velut apium^k examina populus cum presbi-
 teris ecclesiarum circa positarum advolare, quor-
 um auribus et oculis ubi tantae virtutis signum
 subtiliter expositum est, quantus ibi stupor, quan-
 taque stupentium in coelos vociferatio fuerit, ex
 ipsa rei magnitudine sentiri potest. Arguemur for-
 sitan de falsitate, dum mirandis mirabiliora subian-
 35 gimus; sed qui dixit: *Amen dico vobis, qui credit*
in me, opera quae ego facio et ipse faciet, et ma-
iora horum faciet^l, utinam tam indennes nos suo
 sistat iudicio, quam hinc liberos efficit a mendacio.
 Una totius multitudinis erat expectatio, quid de

Rom. 16, 34.

Iob. 10, 12.

a) reversus 2. b) interim 2. c) deest 2. 3. d) linguamque 2. 3. e) numquam — exacerbare deest 3. f) ni 2.
 g) illum 2. h) dinoscebatur 2. i) kyrieleyson 2. k) apum 1. l) et maiora horum faciet deest 2.
 65. 25) Iesai. 28, 19.

caetero circa prostratum Deus et dilectus eius Anno facere vellent, vel quid eos ab ipsis ore miseri audire contingeret, summumque fiebat silentium. Tunc religiosus advocatus aliqui timorati viri propius accedentes, eum manibus appositis paululum a terra susceperunt, et intentis omnibus quaerere coeperunt, qualiter secum ageretur. Doloribus se respondit maximis constari, nec ultra spem vitae sibi supposse. Misericordes autem viri quasi quibusdam incantationibus^a eum mulcentes, dicebant esse tempus convertendi tempusque poenitentiae, quodque sacerdotibus ipsis potest esse rubori, cum essent et actu saeculares et habitu tantae se fidei fatebantur, ut veniam pariter et sanitatem ei sponderent, si quem incredulus ante irriserat^b, iam supplex et fidelis Annonem sanctum ex animo rogaret. Consentit illo salutaribus monitis, etiam et tacentes urgentibus poenis praeventit clamans^c dicens: *Fateor ipse, qui tultit, quos ex natura possederam oculos, eosdem et contra naturam Anno, sanctus Dei, si cult, restituere potest. Manibusque tremantibus ad sidera tensis, hanc audientibus omnibus flebiliter orationem fudit: Parce, sacratissime pontifex, parce misero mihi, iustis iras tuae flagellis exanimato, nec neges converso misericordiam, quam peccatoribus omnibus ipse Dominus offert dicens: „Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et vivat.“ Si iusseris redire, quae iura credo per te posse reparari, lumina, corde toto tibi semper ero subiectus, et quod hactenus impie negaveram, mundum ipsum circumiens ubique diffamabo, te prioribus sanctis per omnia meritis et factis adaequatum, aeternae sanctitatis meruisse praeconium. Eo sic et aures singulorum et oculos ad miserationem commovente, vir egregius Arnoldus, quem diximus advocatum, circumfusam ut alloqueretur multitudinem, auditorium flagitans ita coepit: *Omnia credentibus esse possibilis divinitatis assertio est, nec fuit unquam excellens nisi quae fide^d, cui cedunt et ipsa iura naturae, quae novit elementa convertere, montes transferre, mortuos suscitare, sed et alia, quae non patitur natura, indifferenter operari. Nobis igitur ad orationem fide fortiter animatis, putamus hominis iustus quos amittit oculos negari? Si septem sive decem aut postremo tres sive duo sibi reperiremur in id concordantes, evangelica vox clamaret, quis si duo ex vobis consenserint super terram^e, de omni re, quancumque petierint, fiet illis, nunc vero cum tanti simus, merito perfidiae vel impietatis imponetur nobis obprobrium, si recedentes naturas nostras socium, quibus ipsi cernitis calamitatibus oppressam, neglexerimus. Absit, absit hoc a tot christianis hodie, necum potius omnes genua flectite, manus erigite, Kyrieleyson^f cum viribus intonate, tantae clementiae Dominus noster, tanti meriti beatus Anno famulus eius est, ut, quod orbis non credit cum audierit, vobis in coelum clamantibus, cito de quibus agitur redeant oculi, mirabiliter quidem^g extincti, sed iam mirabilis reformandi. Dixit, et primus terrae sese humilians, omnem qui circumstabat populum cum suspiriis et gemitibus post se ruere fecit. Miramur constantiam laicalis fidei, sed profecto super omnes ad-**

mirationes movemur non in virtute tantum sed et in pietate beati pontificis. Siquidem illis a terra surgentibus ita saeculis inaudito contigit miraculo, ut cum iteratis vocibus Anno sanctus inlameretur, in capite caeco^h subito novi germinantes apparerent oculi, perfecta statim luce ultra solitum splendidi. Quod factum, sicut communem caecorum illuminationem magnitudine vincit, sic et ipse fulgore suo maior est astris. Gloria Christo, suos taliter exultanti! Protinus homo, quasi nil eorumⁱ quae pertulerat passus, spūs et videns exurrexit, populus prae gaudio lacrimans, immensis vocibus quae decebat laudes diutissime prosequatur, et post per celebraque horum mirabilium dignos honores ab omnibus missus, venit ad memoriam incliti praesulis idem perdit receptique vir luminis. Ibi retextentem cuncta quae gesta sunt nullus audientium fide dignum iudicabat, sed auditus a patre Reginardo cum consilio Coloniam dirigebatur ad synodum, sub ipsis diebus Hiloldo praesidente generaliter ibi collectam. In eo concilio nominatus pontifex paterque Reginhardus et cuncti, quibus animarum curae fuerat iniunctae, tam ex monachis quam ex clericis sollempniter aderant, praeterea comites alique nobiliores ex populo, magnis vallati frequentis. Quibus in unum positus, ingressus est hic, multis provinciae suae personis se sequentibus. Coepit igitur in medio consistens suorum casum historiam facere, coeperunt et comites eius attestari singulis quae dicebantur, ex concilio quoque cum stolis suis archiepiscopaler unus, quem decanum dicant, alique sacerdotalis ordinis viri surgentes, his quomodocumque leges ecclesiae decernerent, se concordare fatebantur, singulariter autem, quasi quoddam communis fidei speculum, vir nobilis Arnoldus in testimonium sumebatur. Qui quidem praesens non erat, sed protinus ordinati sunt ad eum nunciis pontificis, summo studio, quid in his et ipse sentiret, investigaturi. Quibus ait: *Si testibus eam quam hinc scio veritatem roborare opus est, tot prope praesio sunt stipulatores, quot in illa regione, qua contigerunt ista, reperiantur homines. Quod si solo fidei meae testimonio dominum meum delectat esse contentum, sub sacramentis illi perhibeo, rem omnem ita me praesente finem vel incipium sumpsi, sicut et synodo dicitur innotuisse. Nihilominus haec archiepiscopo nunciantur, obtinueruntque facilem apud eum et apud omnem populum audita fidem, cum et alia cotidie nunciarentur, quibus in sanctorum consortia mirum in modum Anno, famulus Christi, transisse cognosceretur.*

25. Est et aliud egregii pontificis dignum veneratione miraculum, per quod sanctitatis eius monumenta^k plenius adhuc in posteros transmittamus. Quibusdam ex episcopo Trevirensi principes apostolorum suis in locis consueta iam saeculis devotione visitare paratis, iter illud celeberrimum quo Romam tenditur ingressi sunt, habentes secum quandam ex Confluentia clericum, qui, quod erat ordinis, eminebat quidem laicus, sed prorsus fide sub illa inveniebatur. Cum hoc quasi scripturarum sententia instructo, suos viri ut animos sociarent, simul ut viae laborem temperarent, diversas

Kersch 33,11.

a) praecantationibus 2. b) riserat 2. c) fidei f. d) terra 2. e) kyrie eleison 2. f) totis viribus 2. g) deest 3. h) caeco 2. i) horum 2. k) monumenta 2. l) cui f. 2.

interdum disputationes habuerunt, et semper in alium ex alio decedentes sermones, die quadam cum de sanctis et maxime recentioribus sermo fieret, divinitus at credimus inspirati, huius beatissimi patris nostri repente nomen intulerunt. Hic ex toto cessantibus aliunde sumptis colloquiis, solus itineantibus loquendi materia diutius fuit; in eo tam vitae sanctitas quam virtutum sublimitas ab omnibus aequaliter praedicabatur, a singulis^b, quae quisque didicerat, eius gesta per vices aliis exponebantur, sique quasi patrio sancto vehementius delectati, diem pene totum duxerunt in vesperum. Tunc excetra^c sibilis clericus blasphemiarum garrulus dans, infidelitatis pectus aperuit dicens: *Quanta vulgus facit opinabilia, quae nullo veritatis pondere subsistunt, quanta deitatis convocat honore, quae nullo sanctitatis commendantur indicio, quanta denique novorum rerum studia passim incensens, superstitionis suae cullores, etiam ipsos, proh pudor! sapientiae magistros habet!*

20 *Hinc genera deorum in orbe primitus emerunt, hinc vani cotidie cultus, hinc et ea, quae vos tenet mentis inopia, radicem traxit, qui perditum illum vanis in coelum usque laudibus efferitis, quem ego nil extra communes mortuos habere tensesim, quippe virum, ut dicitur, suis peiorem, pessimum sibi.* Haec execrabili^d ille dicens, convalescentes suos horrore dictorum in pallorem protinus et silentium verit. Suspensus itaque paululum gradibus, omnes in eum conversi sunt, sique coepto pergentes itinere loquebantur: *Quis stultissimorum unquam similes proferre sermones ausus fuit, aut cui nisi clerico tales defellere blasphemias auctoritas daret, officii necessitas imperaret? Contra quod ab ipso destruendum erat, ipso surgit auctore.* Nihilominus peiora clericus evomens ait: *Si contraria veritati loquentem, id quod clericus dicit, idcirco me laesisse reprehenditis, finem hominis, cui sanctitatis meritum arrogatis, obsecro, considerate. Vehementissimus pedum dolor, nec ante nostra tempora cognitus podagrae morbus animam eius, ut audistis, infeliciter eiecit, et esset certe crudelissimum illius bonitatis virum hac poena dicinitus consumi, quam nec aceleratissimus aliquis cito mereretur. Quod non bene vixerit, ultio testis est,*

45 *immo quam male mortuus sit, et vita pariter et vitae testis ultio docet.* O linguam merito praecedendam! Cotidie scripturae clamant: *Aurum probat fornax, et homines iustos temptatio tribulationis, ab omnibus legitur: Quem Dominus dixit, arguit et castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit, et ille, quod est remedii, quod est gratiae quotque purgationis, audent confiteri esse damnationis? Ex ultimis suis humanae vitae meritum aestimat, cum scriptum sit: Iustus quacumque morte praecipitatus fuerit, in refrigerio erit.* Numquid Christus non ideo Deus, quia post obprobria, post spua, post elapas, post flagella, post illusiones militum, et postremo post crucis amaritudinem mortuus est et sepultus? Taceo de sanctis apostolis et martyribus, quorum nec numerantur supplicia, quorum quoque vita celsior eo mors despectior, immo preciosior:

preciosa quippe in conspectu Domini mors sanctorum eius; Abrahae verba sunt ad *filium suum, recordare, quia receperis dona in vita tua, et Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciarius.* Absit ergo fidolium a cordibus ullam meritorum suorum iacturam Apollonem mortis acerbitate pertulisse, potius hinc^e eum ad gloriam profecisse cognoscentes, audiant quae laudem blasphemum necessitas et sensum et vocem mutare coegerit. Cum satis superque quam satis est a viae suae sociis ammonitus, pervertis sermonibus sanctum Dei non cessaret impugnare, cum et animis omnium iam exacerbatis a singulis vindicta tantae praesumptionis optaretur, libero gressu cunctis ultra progredientibus, solus ille subito perstitit immobilis, et qui confessorem Christi doluisse pedes ad calumnia traxit, ipse, quasi ferreis circa talos artaretur vinculis, haesit loco, graves pedum cruciatus pariter sentiens. Ingemiscens ergo, sicut dignum erat, tremere coepit^f, et quatenam sibi soli contigisset infelicitas, socios praeterire videns, querebatur misero ululatu. Retro comites versi clamantem mirabantur, stantem dedignati sunt, et se festinantes in profectioe cur tardaret, iratis vultibus coeperant inquirere. Multis illo gemitibus calamitatem qua premebatur aperuit, intellexeruntque viri, meritis eius cui detraxerat, eum teneri; quod, etsi compassione ducti minus libenter aspicerent, gratulabantur tamen evenisse. Cumque sub oculis habentes, unde gauderent et unde dolerent, in eo iam essent, ut angustianti fuis precibus in commune succurrerent, ipse quam ante fidem dampnaverat, in eis venerari coepit, multum prolatis poenitentis sermonis, et ut laxari mereretur, Annoni sancto supplicationes et vota fideliter offerens. Quid plura? In tantum sese tam eius satisfactio quam et sociorum extendit oratio, ut concessa gradiendi libertate, miraculi sui testis simul et materia, quam proposuerat incolomis expletet viam. Ad patriam deinde regressus, quid religiosus, quid sanctus, quid denique rectus arbitraretur, quam et sacratissimi praesulis venerabiles non praeterire cineres? Exegit hoc voti necessitas, id ipsum et amicorum suaserunt consilia, praecipue vero dum valde circa sanctum sua aestuat devotio, sicut proposuerat, ad sepulchrum eius se contulit, ubi post lacrimarum effusiones, post veniarum crebras petitiones, post multas orationum gemitus, patrem loci dicens non adesse, prioribus sese manifestavit, satis eis^g fidei singultibus et fletu faciens, quam veram praesentis historiae narrationem in laudem et gloriam Christi depromeret, nobisque scribendam relinqueret.

26. Dum haec secundum iubentis nobis fidem patris exequimur, illud quod in nostra oculis contigit, quia nihilominus pars operum Dei fuit, dignum videtur inserere. Mulier quaedam non illi dissimilis evangelicae, quam ab annis decem et octo Lucas refert inclinatam, baculi ministerio ducta venit, parvam precio sed merito magnam suae devotionis manu ferens candelam. Hanc pro munere sacri corporis tumulo superponens, ubi recessura

a) sermonem 2. b) a singulis autem 2. 3. c) extra 2. excetra post corr. execrabili 3. d) in syllaba exe desinit 2. e) dil. Dom. 3. f) eum hinc 3. g) pallescere coepit add. 3. h) et 3.

25) Proverb. 27, 21. 26) Hebr. 12, 6. 27) Sapient. 4, 7.

gradum vertere coepit, mira velocitate protinus erecta, turbatis sensibus exclamavit: *Omnia Deus et summe sacerdos Anno, quisnam super me infelicitissimam nunc incipitatus terris casus?* Crepitus autem spinarum vel adhaerentium ei costarum tam ingens factus est, in statum suum dorso sese subrigente, ut alicuius fracturam roboris ipse fragor osium^a imitaretur. Illico quos et clamor mulierum et se laxantium stridor funicularum ex diversis ecclesiae traxit angulis, oculus affuerunt, et eamquam curvato dorso pronam semper incedere consueverant videre, nunc ad illam felicis thesauri arcam naturali rectitudine stantem, quasque decedebat gratias prosequentes vehementer admirantes, ad fratres et ad populum tantae praecones rei cursu facto prosilierunt. Tunc viri simul et mulieres, tunc senes atque iuvenes ecclesiam irruentes, omnes una voce laudes et gratias summe Trinitati decantare coeperunt, quae, dum sui sacerdotis beata merita patefecit, ad eius amplius speranda suffragia misericorditer illos animavit.

27. Aliquid item geminis ex causis gloriosum conspeximus signum, quod scilicet in pulcherrimas celebritatis accidit gaudia, et diu peccatis facientibus sublata nobis munera suo reparavit exortu. Erat totius orbis commune festum, sanctae videlicet Dei genitricis assumptio — dies inquam venerabilis, dies sancta, dies praeclara, festivitas omnium sanctorum festivitatis incomparabilis — et universis fratribus in ymnis et psalmis debitas sacrae noctis excubias sollempniter agentibus, puerulus quidam omnibus et nomine cognitus et facie, quem respectu misericordiae, quia mire contractus erat, pater Reginhardus a Reno deferens in elemosinam assumpsit, cum suis quibus imitebatur scabellulis ad pii suffragatoris se contulit sepulchrum. Per girum cuncti, quos invitaverat devotio, stabant, intentique vigiliis honore coelestis reginae, viderunt, quomodo summitatem tumbae salutaris idem complexus infans semel et secundo temptabat exurgere, sed totiens relapsus et tercio similes surgendi conatus iteravit. Quis, precor, illius particeps spectaculi non emolliretur ad lacrimas, non inclinaretur ad gratias, cum protinus^b erigeretur ad^c pedes? Stabat iam, sed standi non habens usum, minabatur interdum ruinam sui. Nec in hoc quoque diu relicta incommodo, aliquid ortae iocunditati detraxit. Magni muneris erat, adiutorio baculi vacillantes gressus eum post haec aliquandiu rexisse, donec et ipso processa temporis abiecto, salvus et incolomis

integrum gradiendi consequeretur officium. Non quo vel mente concipere^d vel verbis aperire, qualiter mihi, qualiter et his qui circa me erant vel cunctis choram tenentibus esset, cum ingressus alter post alterum nutibus, quibus id significari poterat, patri Reginhardo rem insinuasset. Universi usibus et oculis ad sidera suspensi, quid interior homo meditaretur, lacrimis prorumpentibus aperuerunt, nec ambigo sanctam Dei genitricem noctis illius servilia suae pietatis illustrasse praesentia. Sic primo mane cunctis ex more^e congregatis in capitulum, post lectionem verbis compunctione plenis suos saepedictus pater alloquens filios, in fine subiunxit: *Aucit decus hodierni festi coelitus administrati gloria signi, quod nostri mentor clementissima Dei genitrix ita suis petitionibus fieri obtinuit, ut in altero meritum sibi quondam devotissimi sacerdotis imotesceret, in altero nostrae laetitiaese sollempnitas extenderet. Hinc igitur egressi, quod iustum est quodque dignum est, in ecclesiam 20 universi corpore congregemur et animo, Christo domino nostras hodie summo studio consecrantis voces, qui nos mirabilium suorum nec in hoc tempore per dilectum suum dedignatur visitare muneribus. In gens ad haec exequenda fervor uniuscuiusque fuit, et vidimus ea die coelestis laetitia quodammodo similitudinem, multis utriusque sexus ad hanc famam collectis, multis eorum ad lacrimas usque compunctis, pro quibus omnibus prophetici exaltantes vocem, et nos opere finito exclamamus^f: 30 *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suae; benedictus Deus.* Sunt^g praeter haec et alia quoque multa numero, praeclara facta, dignissima scripto, partim coecis, partim claudis, surdis et mutis exhibita personis, 35 praeterea daemonicis et paralyticis, aliarumque miseriarum generibus obsessis, inter quae saepeius et vinculatorum claustra laxata sunt et furtorum dampna restituta, quae cuncta praeteriens ita paucissimis istis ad optatum laboris mei portum per- 40 veni, ut et clarissimum meritum et sanctitatem virum satis, ut reor, expresserim, et necessariam propter fastidiosos brevitate non valde tamen excesserim. Praestet omnipotens Deus, ut in illa vita prosit animae, si quid in hoc opere dignum sala laudibus 45 elaboravi, sitque migranti patronus qui scribendi materia fuit, Anno ter quaterque beatus, per Iesum Christum dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen. 50*

EXPLICIT VITA SANCTI ANNONIS ARCHIEPISCOPI COLONIENSIS.

TRANSLATIO S. ANNONIS ARCHIEPISCOPI.

INCIPIT PROLOGUS IN TRANSLATIONEM SANCTI ANNONIS ARCHIEPISCOPI.

Deum secundum quod magnus est et laudabilis nimis nemo digne laudare potest, et ideo in sanctis suis — eam laudare ore prophetico admonemur, quos scilicet conformes gloriae suae in beatitudinis arce iam^h collocavit. Nam dum eorum exemplis erudimur, ut secundum exemplar Moysi

in monte ostensum facere tabernaculum Deo debeamus, unde nobis et recte vivendi forma et salutis suffragii remedia procurantur, etiam e vicinis habemus. Proinde patrum memorabilium merita venerari, eaque stilo famulante memoriae tradere operae precium est, ut scribantur in generatione

a) osium 1. b) ad tertium motum post add. 3. c) in 3. d) deest 3. e) caetera deest 3. f) deest 2. 60
25) Psalm. 67, 36.

alters, et populus qui creabitur pro his laudet Dominum. Apostolus sane gratiam Dei in his commendans, quos, inquit¹, iustificavit illos et magnificavit et alibi: Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Nam quos in hac vita iustificavit et probavit, illos et post hanc vitam commendavit et probavit evidentissimis miraculorum signis. Quae magnae commendationis Dei et commendandae magnitudinis ratio in sancti confessoris Christi Annonis, Coloniensis archiepiscopi, meritum praerogativis subtiliter claruit et claret, qui hic spectatae vitae et famae integrae egregiorumque actuum splendoribus decoratus, gaudet in perenni vita², corona gloriae et stola iocunditatis exaltatus, vere sacerdos et princeps magnus iuxta nomen magnorum qui sunt in caelis. Cuius de tumulo elevationem vel signorum, quae citra id tempus passim contigerunt, fidem si quis captus amore scire voluerit, praesentis paginae veritate ritati morem gerat, ubi nichil factum, nichil secus

quam gestorum tenor habet inveniet. Nec alia quam quae oculata fide ipsi conspeximus, vel eorum qui viderunt fidei relato didicimus, a nobis commemorantur, quia veritas mendatio non eget, et sanctorum famae derogare, non laudem satruere conatur, qui facta pro veris, adulata pro certis credere caeca mente praesumat. Summam autem quandam de omnibus degustare, non singula verbatim assignare ratum duximus, ubi etsi alicui licet magna quae dicuntur tamen multa esse videbuntur, haec nobis vicissim veniam donet, quam sibi de suo quisque patrono dari praeoptaret. Quia vero, ut verbis beati Ieronimi utamur, difficile, immo impossibile est, placere omnibus, nec tanta vultuum quanta sententiarum diversitas est, si forte de ariditate alicui quisquam rite causabitur, attendat illud philosophicum, prudentibus viris non tam placere falerata quam fortia, et ubi rerum testimonia assunt, verborum ambagibus non opus esse.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT LIBELLUS DE TRANSLATIONE SANCTI ANNONIS ARCHIEPISCOPI.

1. Igitur evolutis diebus cum rerum domino, qui ponit tempus tenebris et producit luciferum in tempore suo, placuisset et ab eo sermo esset egressurus, ut fidelis et prudens famulus ipsius Anno praesul, qui ad gaudia angelorum iam olim transierat, in maiorem quam eatenus hominum quoque memoriam demigraret, eius venerabile corpus ad laudem sui nominis et pro gloria sanctae matris ecclesiae hoc ordine vel modo de tumulo levatum iri voluit: Temporibus sanctae recordationis Alexandri³ papae qui et Rolandus citra biennii temporis, priusquam haec gloriosa translatio administrata fuisset, contigit ab eodem summo pontifice unum e cardinalibus, Petrum Tuscananum episcopum, virum religiosum, ad ecclesiam Galliarum legatione apostolica perfunctum. Is cum ad monasterium Sygebergense accessisset, ut ibi tumultus causarum declinare, et aliquantula quiete vel otio spiritualis exercitium spiritum refocillare debuisset, oblatum est ei libellus, qui de virtutibus et vita beati Annonis editus est, et lectus et relectus est coram eo. Ille non statim audita ad integrum capiens, sed cum iteratione lectionis sensim prolata discretionis aequissima lance ponderans, percunctari coepit si idem sanctus, in sanctorum canonem ab ecclesia susceptus, celebris ut ceteri sancti haberetur. Cumque ad id responsi accepisset, de hoc verbo nunquam aliquid acitatum, nec ad id elaborandum a quovis abbate unquam operam fuisse adhibitam, pro eo quod huiusmodi negotium cum auctoritate sedis apostolicae pertractandum vires usquequaque videretur excedere, ille hoc subintulit: Pro certo noveritis, eos negligentiae sive incuriae apud districtum iudicem fore dampnandos, qui talem thesaurum, instar pigri servi, terra occultis, non eum ad proficuum plurimorum omnibus qui in ecclesia Dei sunt honorandum vel imitandum proponere curatis. Ad haec cum fratres modeste quaererent, ex quo

ipse praerogativa legationis apostolicae praemineret, utrum ad hoc promovendum ei possibilitas inesset, respondit plane inesse, ita dumtaxat, si hoc in mandata domini papae accepisset. His et eiusmodi allegationibus quasi de somno diutino excitatus Sygebergenses, et spe accensi pro patroni et fundatoris sui gloria excitanda, et pro exstirpando funditus penes incredulos sanctitatis eius quamlibet levi opprobrio, pio studio et devotione sancta animantur, haec in auribus pie recordationis domini Gerhardi abbatis saepius replicant, et veluti ardenti lucernae pietatis oleum adficientes, ei iam olim huius oneris subeundi cupido arma praebent.

2. Circa idem tempus illustris Romanorum imperator Fridericus, contractis copiis Theutonici regni, sanguinis communionem sibi propinquum Henricum ducem Saxonum in partibus Saxoniae debellabat apud Brunsvich castrum⁴. Igitur praedictus abbas ex conviviencia fratrum profectus, imperatorem adiit, et tam eius quam omnium archiepiscoporum et aliorum procerum auxilium et consilium in suo facto promovendo exposulavit, scilicet ut virginitati litteras testimoniales et precativas cum bullis suis ad apostolicam audientiam contraderent, et ut susceptum negotium prospero fine clauderet suis precibus optinerent. Quibus ex sententia gestis, specialiter ob istiusmodi causam, tum etiam ob plurimas guerras, quas ecclesia Sygebergensis tunc temporis sustinuit, limina apostolorum Petri et Pauli adire statuit. In qua profectione adversitatum incommoda non parva expertus est. Nam cum transalpinasset, et intra Italiam apud Placentiam Aemiliae civitatem devenisset, omnibus pene rebus et suppellectilibus, quas ob prolixitatem tanti itineris secum detulerat, expoliatus est. Sed rebus ereptis ob meritum speciale patroni sui non multo post praeter optatum cum omni integritate restitutus, caput urbium Romam prospere attingit.

a) deest b-c) desunt d. d) gloria e) qui eod. f) hinc eod. g) hic in manuscripto 5^o quatuor litterarum spatium relictum fuerat.

26) Rom. 8, 30. 27) 2 Corinth. 10, 18. 28) tertii; sedebat 1159—1181. 29) Cf. Otto de S. Blasio c. 24.

3. Quis vero intra natale solum Annonis positus, quis quousque Theutonice lingue sonus perstrepsit obversatus, nomen vel meritum Annonis nesciat, cum in Romulea urbe non sit incognitum? Nam Otto illustris Frangens-panem, Romanorum nobilissimus, qui puer olim in Germaniae partibus advenerat, causam et adventum abbatis agnoscebat, cum magna libertate protestatus est, digne confessorum in catalogo sanctorum admitti, de quo tot miranda dicta scriptaque esse constaret: *Nam ego, inquit, quod audivi, cum essem puer in partibus illis; de eo non ignoro, quia scilicet successerit eiusdem cathedrae Hildolfus, cum virgam pastorem ipsius decurrisset, ut suas statuas adaptari potuisset, et in eius monasterio intra locum lectali, quo sanctus ille pascere consueverat, se somno dedisset, ille soporato astans cultu terrifico et oromate³⁰ minaci temeritatis eum in baculum suum cum stomacho vehementer arguit, atque cum eiusdem baculi crebra ac violenta percussione eum de loco visus est protrahere.* Sed propositum expediatur. Cumque abbas Romam veniens, praedicti Alexandro papa universae carnis viam ingresso³¹, felicitis memoriae Lucium papam³² divinae Romanae ecclesiae praeesse cognosceret, causam suscepti laboris eidem humiliter confessus, imperatoris ei apices cum aliorum procerum scriptis porrexit. Quibus inspectis et deliberatione super his habita, quia nuper fuerat inmantatus — vix enim per duos menses in papatu sederat³³ — respondit se in praesentiarum non posse huic executioni acquiescere, pro eo etiam, quia litterarum tenor non ad ipsius sed ad praedecessoris sui personatum esset transmissus. Huc accessit, quod insolitum et stupendum quiddam in curia Romana videbatur, Theutonicum solum sanctorum virorum ferax esse, propter frequentes expeditiones, quae de partibus illis eo tempore in Italiam fieri, et Romanorum vires ac terram supra modum extensare consueverant. Unde quidam cardinalium dixit: *De terra vestra solent pugnatore venire, mirum quod sancti ibi esse possint*³⁴. Ac si diceret illud Maronis, non quidem verbis sed rebus:

Non equidem invidio, miror magis, undique totis

*Usque adeo turbamur aquis*³⁵.

Hoc ille fide forsitan dubia quovis sensu dixerit, nos, ut de innumeris sanctis terrae nostrae taceamus, Annonis nomen hinc usque ad sidera notum, eius laudabile meritum scimus cuius memoriale non derelinquetur. Promisit tamen dominus papa se imperatori suam praesentiam in brevi exhibiturum, et cum eo super negotio abbatis tractaturum, nec quidquam ex his quae imperator promovere vellet esse negaturum. Sicque dato abbati privilegio per necessarium a sede apostolica, et aliis quae postulavit, valedicens dimisit eum³⁶.

a) possunt b).

30) l. e. *sq*apa, visio. 31) Obiit 30. Aug. 1181. 32) Sedebat 1181—1185. 33) Electus est 1. Sept. 1181. 34) Virgil. Eclog. l. 11. 35) Existat alia Lucii papae ad Gerardum abbatem epistola, quam ad a. 1183 revocavit Lacomblet I, 343, in qua haec leguntur: *Ad canonizandum patronum vestrum, quem sanctum asseritis, Annonem, replicata iam sepius supplicatione apostolice auctoritatis nostrae assensum meminimus expostulari. — Pie petitioni vestre*

4. Christianus³⁷, tunc temporis Moguntinus archiepiscopus, vir strenuus, missus ab imperatore, Spoletanam ducatum in manu forti occupavit, et civitates et castella, quae contra imperium senserant, in deditionem coegit. Cuius timor ac tremor erat super omnes per circuitum provinciae. Ad hunc abbatem Romae degens per industriae ac notas personae scripsit super negotio suo, non discredebat, quod ei rei exitus probavit, quia quodlibet peteret a sede Romana, indubium quin acciperet. Cancellarius tamen pro reverentia in optimis sibi notae Sigeburgensis ecclesiae, tam pro honore Theutonici soli praemouit ab his quorum id intererat, tempore oportuno petiit a domino papa canonizationem saepedicti et semperdicendi Annonis, et impetravit. Quae res de tam facili concessa, licet ex rerum circumstantiis per se clara sit, ne cui tamen videatur incredibilis, hanc reddimus causam, quia per Dei ordinationem, cuius nota cuncta reguntur, et in cuius manu, ut cor regis, ita et cor papae consistit, hoc actum est, vel quod papa a Romanis minus reverenter habitus³⁸, auxilio cancellarii fovebatur, utpote qui vice imperatoris potentative cuncta agebat.

5. Ea ipsa tempestate Iohannes, Anagninus presbiter cardinalis tituli Sancti Marci, et Petrus Lunensis episcopus, legatione apostolicae sedis perfuncti, Coloniae pervenerunt. Ad quos accedens abbas cum prioribus et honoratis Coloniensis ecclesiae, de transferendo patrono suo petitionem fecit, 30 asserens a domino papa licentiam eius rei, ut praedictum est, per interpositionem Moguntini archiepiscopi iam pridem sibi esse indultam. Aderat huic conventui Adolphus maior decanus Coloniensis, et Iohannes clericus, advena Romanus. Qui cum essent in praesentia domni papae, ab ore ipsius abbati licentiam hanc per responsalem praedicti praesulis directam, constanter se audisse asserabant. Quorum licet credibilia satis essent testimonia — nam alter eorum nota valde persona et omni auctoritate plena habebatur — ipsi tamen assertionem suam omnibus modis probare, si opus esset, parati erant. Sed praedicti legati eis fidem accommodantes, et sanctitatem ac meritum Annonis multorum atestatione metientes, in nomine Domini accesserunt ad coenobium, in quo idem sanctus requiescit.

6. Ales fama nobilitate vicens iam praeverterat adventum eorum, et celebre factum erat verbum istud in auribus fratrum et universae plebis. Ubi dum in vesperum praepararentur quae sequentis diei necessitas operosa posebat, dubitatum est ubi locorum pavementum aperiri potuisset, pro eo quod de loco humationis obpam, ut putamus, cautelam sollers antiquitas dabo tradidisset. Et primo quidem ante altare, quod pedibus sepulti contiguum 65

acquiescere decrevimus, eo tamen tenore, ut tu, dilecte in Domino fili abbas, in propria persona ad nos accedat, aut religiosus aliquos viros cum testimonio Coloniensis ecclesiae ad nos transmittat, qui de eisis et auditis testificari sufficiant. Datum Signinae S. Kal. Jul. 36) A marchione Montisferati captus a. 1181 libertatem nactus erat. 37) A Romanis expulsus Veronam venit 1184. Cf. cont. Aquicinct. Sigeberti. 65

erat, saxa prosidentes, nichil avenerunt; postea vero ad ipsum manserunt, quo eius sepultura cum epitaphio praemonstrabatur, accedentes, illic inartatum suae inquisitionis indiculum se reperisse laetati sunt. Nam supremis pavimenti lapidibus amotis, sarcophagus qui querebatur apparuit, ad cuius primam motionem geminus fragor tonitrua saepe sub celeritate sequentis, claro licet caelo, desuper immugit, sicut certi reddidit fratres discesserunt.

10 Porro aliud aequè mirabile in oculis nostris accidit hora sub ipsa, inscitis fratribus. Plurimi enim ex oppidanis loci eiusdem, ignorantes penitus quae in monte gerebantur, eo quod ianuis clausis secretius et absque strepitu ea quae diximus agerantur, per eandem horam audierunt maiora signa ecclesiae

15 solemniter insonare, fratribus hoc minime audientibus, erantque repleti stupore, quid ea hora pulsatillo illa portenderet, donec facto mane res tam unica eis innouit.

20 7. Post medium vero noctis, matutina peractis, fratres omnes in ecclesia conglobati, discalciati pedibus solo pavimenti circa memoriam pii patris prosternuntur, et cum intenta psalmodiae reciprocaione illam reverentur aperientes, coelestem thesaurum super aurum et topazion inde protulerunt. Videres ioter spem ac metum trepidos hinc sibi dolere, quod talibus altrectandis forent indigni, illinc eius meritorum praerogativae ac promotioni gaudere. Ita demum in linteis mundissimis preciosas reliquias excipientes et in unam complicantes, reposerant eas inter tumulum usque mane. Inter alia pontificalia prolatum est et annulus episcopalis aureus cum gemma in qua exaratum fuit: *Henricus imperator Annoni archiepiscopo*. Inventae sunt

30 et duae tabulae plumbeae, una ad caput et una ad pedes, discretis exaratae litteris, quarum contentia ista fuit: *Ille requiescit domnus Anno, sedis Coloniensis ecclesiae tricesimus tertius archiepiscopus*. Obiit vero pridie Nonas Decembris anno ab incarnatione Domini 1075, indictione 13, anno episcopatus sui 21.^{us} In hoc autem sepulchro positus est 3. Idus Decembris regnante rege quarto Henrico. Haec tametsi in gestis ipsius satis superque constat esse digesta, tamen horum commemorationem non putamus hoc loco supersedendum, ut ne tenuem quidem dubietatis nebulam de eius corporali praesentia in Sygeberg posteris relinquereamus. Hoc enim religiosa et prudens antiquitas providit, quae huiusmodi intersignis eum commendabilem etiam inter

45 ipsos cineres sequacibus esse voluit.

8. Facto die qui terris solito iocundior illuxit, ruit undique populorum coetus, non modo videndae quia et communicandae Annonis gloriae, ut semper, avidissimus. Igitur sancto corpore de tumba decenter elevato⁴⁸, sanctae sedis legati illud canonizantes super altare in voce exultationis et laudis gloriose locaverunt, et solemnizante clero et populo missarum solemniam rite ut de uno confessore peregerunt, ipso cardinale missam celebrante et

50 episcopo inter cantores chorum regente. At ubi ad faciendam verbum plebi ventum est, ex auctoritate

domni papae et beatorum apostolorum Petri et Pauli mandaverunt diem hunc translationis seu canonizationis Annonis foriatum habere ab omni opere servili, et honore sancto condigni Annonem de cetero titulis celebrari. In quam formam totum archiepiscopatum scripserunt. Cuius facti vel decreti auctoritas cum in auribus ecclesiae insonasset, sicut in eiusmodi fieri solet, quidam officio divinae laudis, prout decebat, Annonem sanctum honorandum decreverunt, alii sicut pro fidei defuncto psallere, ut pridem, contenti erant, et scisma erat in eis, in tantum ut maior ecclesia in Colonia et ecclesia sanctae Mariae ad Gradus, cum sint contextuales, a se discrepando ab unisono quodammodo recedere viderentur.

9. Non longo de hisce temporis interiecto domnus Philippus, Coloniensis archiepiscopus et apostolicae sedis legatus, generali sinodo Coloniae praesedit, ante actis priorum temporum sinodis multo celebriori; ad quam consueto plures tam ex episcopis quam ex abbatibus et de clero citati occurrerant, eo quod ius legationis per omnem provinciam Coloniensem et per totam terram suffraganeorum episcoporum eidem praesenti, ob notam prohibitam ipsius et fidelitatem erga Romanam ecclesiam, a sede apostolica tunc accesserat, sicut ex litteris et concessionibus papae Urbani⁴⁹ praesenti sinodo significatum est. Igitur in tam frequenti et claro conventu, forte ad hoc potissimum coelitus proviso, in facie totius ecclesiae Coloniensis praedictus antistes Annoem iterato canonizans, hunc in catalogo sanctorum recipi, et ut confessorem sanctissimum celebrem esse mandavit, et quod saepe dicti legati de eo ordinaverant, ratum et inconvulsam servati auctoritate apostolica constituit. Hanc autem Annonis canonizationem hoc ordine factam divinitus ipsa approbavit, concessa eodem tanta gratia sanitatum, ut non facile sit vel lingua explodere vel scripto depromere, quot et quantis miraculorum titulis infra paucos dies Dominus sanctum suum mirificaverit: Caeci ibi visum receperunt, claudi

55 gressum, morbidi sospitatis donum adepti sunt. Turba infuixa Annonis tumulum comprimebat, et tamen non omnes eum tangebant. Illis enim, qui fide indubia accesserunt, fiebat sane sicut crediderunt, quia virtus de illo exibat quae eos sanabat; et vere mirabilem Deum in sanctis suis nec minus super Annoem magnificum, cuius elevationem corporalem tam secunda miraculorum exhibitione saeculo labenti commendare voluit. Namque vere illis diebus misericordiam oculi distillaverunt, quando hunc solem, 108 annis intra sepulchri latebras occultatum, cum iocunda admiratione viventium temporum dispositio Deus in lucem dignatus est proferre. Nec solum praesentibus aegris vel oppressis

60 sed et longo quaqua verum positis, mox ad inclamata Annonis suffragia salus affuit.

10. Verum his in subsequenti libello miraculorum latius disserendis nos saltem, quantum ad compendium propositi nostri spectat, hoc unum de multis non praeteremus, quod tempore eodem ex

48) Cf. Vita Annonis III, 15. 49) In diplomate Gerardi quod die caret legitur: 1183 quo etiam anno studio et labore nostro corpus beatissimi patris An-

nonis de tumulo recerenter est elevatum. Lacomblet I, 344. 50) tertii; sedit 1185—1187.

duabus conventualibus ecclesiis, quas Anno fundavit, canonici in Colonia mutuo sese cohortantes et alios socium trahentes, navigio per Renum versus Syberg ascenderent, et inde pedestri itinere cum crucibus et sanctorum capsis procedentes, ad centum numero et amplius, coenobium sancti religiosa visitatione adierant. Cuius rei nuncio celeri praescogulo, conventus fratrum paschali more festivo indutus, usque in medium fori obviam processit adventantibus, praecedentibus sanctorum reliquiis, et postremo scrinio ipsius pro cuius gloria specialis caecata gerebantur. Statione ibi decentissima habita, praesente populo multitudine utriusque sexus, tam de remotis partibus quam de circumpositis vicis, ita demum utraque partes iunctae cum ymisona exultatione montis iuga templumque revisant. In crastinum, quod erat dominica inter ascensionem Christi et pentecosten, eadem canonicorum candidata et spectabilis multitudo, fratrum se conventui devoto imiserunt, ita ut choro dimidiato unam partem canonici, reliquam monachi adimplerent. Ibi cum tanta solemnitate ac tripudio in voce exaltationis Deo et sancto confessori processione insignia ac missarum munia in commune persolverunt, ut generalis resurrectionis in Anno insignem iam adimpletum putares, et illas voces esse triumphantium et quasi cum Domino ascendentem festivo prosequuntur non dubitares. Nec immerito. Nam summi patrisfamilias iste dispensator et minister egregius propter honorem nominis Dei et ob decorem domus eius, in quantum potuit, dum adviveret fideliter laboravit, unde glorificationem ab eo promeruit. Hoc est quod Dominus reprobavit: *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus.* Et alibi: *Glorificantes me glorificabo.* Alii hoc intelligunt de futuro, quando moeror vertetur in gaudia, et transeunte mundo sanctorum corona non transit; ego et in praesentiarum video promissa compleri. Nam cum iuxta definitionem veterum gloria sit frequens fama cum laude, hanc Anno noster non tantum in hac vita emeruit, quantum in sanctorum contubernio hanc perennem in coelis possedit.

11. Miraculum in succento victualium eodem tempore ibi coelitus patratum nequaquam est nobis supersedendum, quod in hunc mundum contigit. Cum praescogitum esset de Colonia canonicus praedictos adventare, divulgatum est inter eos, eorum sequaces vix centum haberi. Ad hunc numerum frustra piscium quae sufficerent ab his, quorum id providentiae fuit, sunt provisae. Nam sabbatum erat, ex piscibus eis serviri oportebat. Cum vero refectionis hora adesset, inter canonicos, scolares, ministros et cursores ad trecentos et amplius computati sunt. Angustia, rubor et confusio faciei operuit dispensatores, eo quod tantae multitudini et tam karis hospitibus alimenta usquequaque deficerent, cum melius esset habundare quam deficere. Tantum unus dispensatorum cum fiducia in huiusce verba prorupit: *Locentur ad manducandum hospites nostri, et incipiamus eis cum caritate partiri ea quae paravimus; ceterum in Deo et in sancto Annono erit ciborum succentatio, tantum hanc in ipsi fiduciam indubitatalem tenemus.* Hac spe animati ministri cum apponere ecclesie commissaria coepissent, mira Dei potentia sic intra manus eorum succentatio sunt dapes piscium, et non solum per omnes sufficerent, quin etiam sequenti die quibusdam promerere ex eis daretur. Item cum ad tantae multitudinis refectionem duae sportae panum allatae essent, et plures adhuc afferri oportere non dubitaretur, unius sportae panes per omnes suffecerunt, ita ut altera intacta reportaretur. Mirari erat tanti signi insolitam novitatem, et per ora multorum factum tam stupendum disseminabatur. Qui enim de quinque panibus et duobus piscibus amplum dedit victum per milia quinque virorum, ipse in memoriam eorumdem mirabilium suorum dedit in similia succento praesentibus degustare suavitatem meritorum confessoris praecipui, ad laudem et gloriam sempiterni nominis sui. Ecce Dominus sanctos suos, quos invisibiliter recipit, apud se vivere nobis etiam visibiliter ostendit! Quomodo ergo vivunt illi ubi vivunt, si tot miraculis vivunt hic ubi mortui sunt? Ad eorum complexam et conspectum venire summa et perpetua exultatio est. Ipsos nobis modo patronos quaeramus, ut in supremo examine defensores sentiamus. Annonis nomen pastorale, eius meritum peculiare, si in vacuum assumamus, iudiciale nobis est, qui quo vicinior per corporis praesentiam nobis est, eo praestantius eius morum et operum aemulatores debemus existere. Quippe si adviveret modo talis tantaque persona et inter nos diversaretur, quis putas non ei deferret, quis non eius revereretur vultum, non eius maiestatem per excessus noxios laedere timeret? Quis non gesta componere, verba comprimere, et cetera vivendi officia modificare eo praesente cuperet? Quod non tam per corporis materiam, quam et per spem eum in continenti habeamus, in libro experientiae cottidia addiscimus, quia praestabilis est super eo quod petitur; cito exaudit, de facili subvenit. Ea propter quem quasi oculis reverberatis vix tunc respiceremus, modo animis infruitis, actionibus dissipatis, lingua vaniloqua offendere timeamus, ut eius suffragantibus meritis de mercede, quam in praesenti recipimus, hoc est de mensa sinistrae, de qua qui edunt adhuc esuriant et qui bibunt adsitient, ad aeternam et super coelestem convivium, hoc est ad mensam dexterarum, transmigrare possimus. Translatum est autem de tumulo corpus illustrissimi praesulis et patroni nostri splendido ac feliciter, cum gaudio et felici spe totius clerici ac populi, 3. Kal. Mai, s. sabbati, et in brevi intra locellum auro et gemmis fulgentem decenter reconditum. Acta sunt haec anno ab incarnatione Domini 1183, indictione 1, Frederico christianissimo imperatore Romanum imperium administrante, regnante vero domino nostro Iesu Christo rege sempiterno, cuius anni non deficient, cuius imperium sine fine manet, cui est honor et decus cum Patre et Spiritu sancto per immortalia secula seculorum. Amen.

HISTORIAE FARFENSES.

COLLEGIT L. C. BETHMANN D.

Monasterium beatæ Mariæ virginis in Sabiniis, medium fere inter Romam Reateque in loco Acutiano dicto non procul a fluvio Farfa, unde postmodum nomen Farfensis accepit, circa finem septimi sæculi fundatum fuit in vestigiis basilicæ antiquioris, quam traditio iam tunc incerta a Laurentio quodam olim constructam ferebat. Beatus Thomas ipsius fundator decemque abbates huic proxime succedentes præter unum Probatum omnes Franci fuerunt; unde factum, ut et Carolus Magnus ipso quo Langobardorum regnum accepit anno Farfensibus imperialis monasterii immunitatem concederet, et succedentes imperatores eosdem præcipuo studio foverent augerentque donationibus amplissimis, quarum monumenta supersunt septuaginta diplomata imperatorum; sed fuerunt plura. Hanc immunitatem monasterium per varios casus strenue defendit usque ad a. 1125, fidelitatemque imperio semper servavit illibatam. Nec frustra, quia, ut Gregorius in Defensione orthodoxa imperiali ait, ut viros antiquiores pronuntiasse novimus, quotiens in hoc loco dominium imperiale deficit, eius pro certo dignitas totiens minuit; et in quantum hic fastigium imperiale vigescit, in tantum huius sacri cenobii vigor accrescit. Illo autem anno imperatoris adiutorio destituti monachi, necessitate cogente invili tandem se subiecerunt dominio summi pontificis; et quantumvis adhuc Fridericus I antiquam libertatem Farfensem privilegio confirmaverit, re vera tamen hæc libertas iam a. 1125 interierat. Perstitit ita monasterium, prosperitate multum imminuta, usque dum Nicolaus IV ipsi cardinalem protectorem et administratorem imponeret a. 1292. Ab hoc inde tempore rapido cursu omnia in peius ruerunt usque ad obitum Nicolai secundi a. 1400, qui abbatum claustralium fuit ultimus. Tunc enim Bonifacius IX abbatiam in commendam tradidit nepoti suo Francisco cardinali Tomacello. Is introduxit monachos Germanos, quibus amotis a. 1367 successerunt monachi congregationis Casinensis, qui adhuc monasterium tenent sub abbate D. Angelo Pescetelli. Qui vir præstantissimus meisque laudibus longe superior, D. Petro del Bufalo Sancti Petri in Vinculis canonico gratiosissime pro me intercedente, ea qua excellit humanitate non solum ad archivum Farfense aditum concessit, verum etiam litteris huc datis lætissimam in ipso monasterio receptionem mihi paravit. Quo quum accessissem, D. Bernardus Lertora, eiusdem coenobii præpositus et iam solus incola, hospitalitate vere Benedictina per decem dies lætissime me fovit, archivumque aperuit summo cum otio examinandum; quod duce Ludovico Mariani medico castræ Farfæ, rerum patriarum antiquitatisque Farfensis cultore indefesso per totamque provinciam Sabinnensem æstumatissimo viro, diligenter sum perscrutatus. Chartæ, quarum anti-

quitate numero praestantia nulli certe Italiae monasterio olim Farfense cedebat, praeter paucas saeculo duodecimo fere non anteriores omnino interciderunt; neque iam anno 1643 plures quam nunc extitisse, monstrat index archivi tunc temporis per Gregorium Urbanum factus, in quo pontificum bullae non afferuntur ante Innocentium IV, cum transumpta Gregorii II et Clementis II, imperatorum diplomata quae olim extabant plura quam septuaginta, non indicantur nisi quinque, Ottonis II, Conradi III, Friderici I, duoque Henrici IV, ex quibus alterum iam non reperitur. Codices supersunt quadraginta, inter quos unus solummodo saeculi noni, reliqui undecimum non superant. Ex illis praestantiores sunt Gregorii Chronica, Largitorius, Floriger, tum lectionarius cum vita Thomae fundatoris, codex saeculi noni cum vitis sanctorum, Ivonis Panormia et libri feudorum; reliqui non magni faciendi. Qui praeter hos olim extabant codices Farfenses, iamdudum interciderunt praeter paucos in Vaticanam bibliothecam et in Barberinam delatos. Hae solae supersunt reliquiae historiae Farfensis; ex quibus quae iam proponimus opuscula, ea legentibus speramus non fore inutilia, monasterio autem eiusque abbati venerabili D. Angelo Pescetelli grati nostri animi volumus esse monumentum.

Scribebam in monasterio Farfensi die 23. Maii 1853.

L. C. BETHMANN.

CONSTRUCTIO FARFENSIS.

20

Antiquissimus historiae Farfensis liber conditus fuit paullo post a. 857. De eo tantummodo scriptores saeculi undecimi mentionem fecerunt, Hugo atque Gregorius. Hugo in praefatione Destructionis haec habet: a tot sanctis patribus, qui leguntur in eius Constructione et paullo post: sicut prior libellus vocatur Constructio, ita iste secundus vocetur destructio, et antiqua illa Constructio ob memoriam patrum inibi continentium sit restauratio ad spirituales virtutes. Gregorius Catinensis in prologo registri Farfensis ita scribit inter cetera:

Hic praesens pater noster gessit vir sanctissimus Laurentius, qui ad Italiam de Siria veniens partibus, Deo nimis acceptus extitit et hominibus. Namque dum maximis in hac Sabinensi regione floreret virtutibus, dignisque ab omni populo magnificaretur honoribus, relictis saeculi universis favoribus et solius Dei conditoris desiderans insistere laudibus, remotioris vitae quietisque elegit habitum, capiens indumentum monachicum, sanctumque hoc Pharpense non de publico construxit monasterium. Quo autem id egerit tempore, non plenus sciri potest, praeter temporum magna longinquitate et barbarorum postea imminente eisdem loci desolatione. Hoc tamen sine ambiguitate novimus, quia sicut in privilegio domni Iohannis si fallor papae sexti habetur, quod venerabili Thomae abbati ab eo est concessum: Venerabile monasterium sanctae Dei genitricis sanctae virginis Mariae, quod Laurentius quondam episcopus venerandae memoriae de peregrinis veniens, in fundo qui dicitur Acutianus territorii Sabinensis constituit, et . . . loca quaedam tam emptu quamque ex oblatione fidelium acquisivit. Sufficit ergo sciri, ab hoc sancto viro, non autem de publico hoc sanctum coenobium fuisse constructum. Quia vero tempus illius conditionis ignoramus, ideo silere de hoc magis elegimus, quam aliquid proferre mendosum vel frivolum. Nobis quippe audire mendacium non licet, quanto magis nullo modo convenit proferre. Legimus tamen in autenticae Constructionis illius proemio, quia temporibus Romanorum, prius quam Italia gentili gladio feriendq traderetur, de Siria tres viri advenerunt, scilicet Isaac et Iohannes atque Laurentius cum sua germana sorore Susanna. De quorum primo duorum beatus papa Gregorius . . . sic in dialogorum libro mentionem faciens ait: Prioribus quoque Gothorum temporibus fuit iuxta Spoletanam urbem vir vitae venerabilis Isaac nomine, qui usque ad extrema poene Gothorum tempora pervenit . . . Hic itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed primum de Syriae

partibus ad Spoletanam urbem venit. Prudens lector, animadvertite quae fuerint Gothorum priora tempora, vel quae Romanorum priusquam Italia gentili gladio ferienda traderetur. Constat igitur, quoniam ante prefati gloriosissimi pontificis non modicum tempus conditum est monasterium illud Quo autem tempore prius destructum hoc fuerit monasterium, sicut et constructum, manifestius clariusque minime scimus, nisi tantum quod legitur in eisdem libro Constructionis, quia post obitum beati viri sanctissimi Laurentii a Langobardis circumquaque interfectis effugatisque habitatoribus, locus ipse desolatus et in solitudinem est redactus atque per multa annorum curricula absque habitatore permansit, scilicet donec a Galliae Maurigena provincia vir vitae venerabilis veniens Thomas presbiter ad sepulcrum Domini demoraretur, ubi admonitus a beata Maria semper virgine Domini genitrice ad Italiam reversus est et hoc sanctum iam desolatum repperit monasterium. Cuius scilicet beati Thomae felix et gloriosum tempus nos per annos pontificum et tempora regum successionesque abbatum necnon et cartularum subscriptarum indicationes enucleatis colligentes, invenimus fuisse circa inc. dom. annos plus minus 680, ind. 8. Aliquot annis post idem Gregorius sub initium Chronicae haec paullo aliter repetit, nunc primum episcopatum Laurentii atque draconis ab eo pulsati mentionem faciens, de quibus in prioribus nil dixit: Sic praesens gessit beatissimus pater noster Laurentius huius sacri coenobii aedificator primus, cuius hodie sollemnia annua veneratione recolimus, quando de terra et de cognatione sua, hoc est de Siria exivit, propriamque domum cum parentibus et propriis omnibus reliquit, et peregrinationem assumens, in hanc Sabinensem provinciam post beatorum apostolorum venit adorata limina. In qua aliquantisper moratus, dum episcopatum honore fungeretur, et Deo et hominibus carus et acceptus haberetur, seculi sublimia sprevit, favores hominum et ineptas mundi adulationes contempsit, huius seculi curis renuntiavit, episcopatum deseruit, et fructum, postquam monachico habitu indutus est, Deo optulit meliorem. Cum enim in quodam puteo loci qui dicitur Acutianus, Sabinensis provinciae, immanis draco habitaret, cuius pestiferum flatum nullus mortalium poterat ferre, vir Domini Laurentius a dominis ipsius loci tam venditione quam concessione eundem locum accepit, et ab eo intra paucos dies, in oratione et ieiunio persistens, saevam pepulit pestem. Deinde in uno ex his quae ei tradita vel vendita fuerant locis, id est in isto cuius vocabulum est Acutianus, una cum sua germana Susanna monasterium hoc in honorem sanctae Dei genitricis semper virginis Mariae et sanctorum Iohannis baptistae et Iohannis euangelistae idem vir Domini Laurentius non de publico construxit Idem venerabilis Laurentius in istius aeclesiae apside titulum posuit, in quo refertur, ab eo et Susanna eius germana hoc monasterium, non de publico, fuisse constructum Cuius sanctum corpus in hac basilica sanctae Dei genitricis Mariae a discipulis est humatum diligentissime et reconditum. Et non post longum temporis spatium venerabilis eius soror perrexit ad Dominum, eiusque cadaver in hoc monasterio a discipulis iuxta fratris est sepultum. Libet autem de huius sancti tempore perscrutari historias, et quo extiterit aevo, perspicacius investigare, et quamvis non plenius et cetera iisdem verbis ut supra iam ex prologo registri ea dedimus. Quae quam sint incerta, immo dubia, primus iam Bollandus exposuit ad diem 3. Februarii et in addendis, deinde Mabillon in Actis sanctorum Bened. I, 231. et accuratius etiam summaque cum probabilitate Marino Marini in serie chronologica abbatum Farfensium, Romae a. 1836 edita. Unicus siquidem totius de sancto Laurentio narrationis fons est ipse noster Gregorius. At is ipse eandem rem iam senex tertia vice tractavit in libro Florigero ita scribens: Hi autem praemissis, quod de temporibus sancti patris nostri Laurentii in gestis beati Euticii et Ysaac aliorumque sanctorum qui eius collegae fuerunt repperimus, stilo iam veraci proferamus. Denique temporibus Iuliani imperatoris erat in partibus Syriae vir vitae venerabilis Anastasius cum duobus filiis suis, Bricio scilicet atque Euticio. Hi quippe unanimi voluntate patriam reliquerunt et parentes, ut coelestes opes attingere possent. Cum his etiam se addiderunt plurimi, maxime nepotes eorum et consanguinei circiter undecim, videlicet Ysaac, Iohannes, Laurentius, Proculus, Paractalus, Vincentius, Crispolitus, necnon et Herculanus; cum quibus et Susanna germana soror predicti venerabilis Laurentii profecta est. Hi namque insimul divino respecti consilio Romam causa orationis advenerunt Laurentius vero

una cum sorore sua germana Susanna Sabinensem petiit regionem, ubi in Dei servitio diutius permanens, carus omnibus effectus, ad summum gradum episcopatus est electus. Sed vir Dei vitam theoreticam magis eligens, ipsum episcopatum reliquit, et monachicum habitum assumpsit. Quem ut Deus omnipotens ostenderet perfecti meriti apud Deum fore, eius orationibus postulatus a quodam loco pestiferum expulit draconem; in quo videlicet loco, cui vocabulum est Turianum, aeclesiam construens, non parvo tempore in Dei laudibus permansit. Post haec autem locum reperiens remotiorem, ubi Deo propitio modo degimus, cuius vocabulum est casalis Acutianus, quem ut pro certo credimus, beata Dei genitrix semper virgo gloriosa nostraque pretiosa domina elegit, iuxta tres cypresses magnae altitudinis construere coepit, ut cónici potest temporibus Gratiani imperatoris, qui regnavit anno incarnat. 10 dom. 370. A tempore itaque Iuliani imperatoris, sub quo Romam venerunt prefati sancti, usque ad tempus Gratiani quadragesimi imperatoris anni sunt 25, in quibus, ut estimatur, aliquantulum Romae moratum cum aliis, sicut supra retulimus, sanctis beatum Laurentium fuisse, et Sabinensem provinciam properasse atque in episcopatum electum fuisse; quo relicto, et monachicum habitum accepit, et draconem pessimum effugavit. A tempore autem 15 Gratiani qui regnavit circa annum dom. inc. 381, hoc monasterium inceptum a beatissimo Laurentio aestimatur, et incolume permansisse usque ad tempus Zenonis, annis scilicet 88. Postquam autem Roma temporibus Zenonis et papae Leonis I capitur a Genserico, tunc credendum est hoc monasterium fuisse desolatum et sic permansisse hominibus ignotum annis 176 usque ad tempus quarti Constantini, quando sanctus Thomas eius anno duodecimo 20 venit et restaurare coepit anno Christi 680, postquam Langobardi in Italiam venerunt, anno utique septimo Tyberii imperatoris; a cuius tempore usque quo venit sanctus Thomas anni sunt 90. In quo tam brevi spatio quomodo potuit oblivisci tam famosus locus? Sed et illud, quod in proemio legitur Constructionis istud monasterium a Langobardis destructum, effugatis ab eis et interfectis eius habitatoribus, corrigendum arbitramur, ut non a Langobardis, 25 sed potius a Guandalis dicatur, quod accidit temporibus Zenonis, vel a Gothis, quod temporibus Archadii vel Honorii imperatorum extitit. *Quae si accuratius conferimus cum initio Chronicae, apparere inde videtur, totam hanc de sancto Laurentio narrationem non affuisse in libro Constructionis, sed desumptam fuisse a Gregorio ex legendis sanctorum Euticii, Isaac, aliorum, maximeque ex quodam sermone de sancto Laurentio, apud Farfenses legi solito, qui sermo et ipse illis legendis innitebatur; Constructionem autem de Laurentio eiusque basilicae ever- sione per Langobardos brevissime tantum egisse et in solo proemio, historiae ipsius initium fecisse a sancto Thoma. Certiora ea de re non habemus; nam liber ipse iam intercidit. Vidit eum adhuc vel saltem novit a. 1643 Gregorius 30 Urbanus, qui in annalibus Farfensibus etiam nunc in monasterio servatis citat antiquissimum historiae Farfensis auctorem nomine Gregorium, qui scripserit circa a. 860. Qua vero auctoritate hoc nomen proferat, non dicit Urbanus.*

Quum autem his ipsis diebus Ludovico Mariani duce codices archivii Farfensis perlustrarem, ultimus in manus mihi venit codex omnium maximus, 40 signatus A, una saeculi undecimi manu in ipso monasterio Farfensi exaratus, ut primis tribus quaternionibus iam truncatus. Continet lectiones et sermones de sanctis; quos quum diligentius examinarem, summo cum gaudio ibi medios inter sermones manu eadem qua reliqua omnia exaratum vidi opusculum sine nomine auctoris, inscriptum tantum Incipit de venerabili patre nostro Thoma. 45 In quod opusculum quaecunque de libro Constructionis traduntur, tam egregie quadrant, ut hunc ipsum librum esse et statim conicerem et accuratius investigando certissime iam habeam persuasum. Auctorem circa a. 857 in monasterio Farfensi vixisse, ex ultimis eius verbis patet; nomen eiusdem scriptor codicis omisit una cum proemio de quo Hugo et Gregorius loquuntur. Vitam 50 Thomae abbatis ex legendis antiquioribus atque ex traditione domestica narrat non sine colore quodam epico, magnos centones inserens ex Autperti vita

Paldonis Tazonis et Tatonis ad verbum fere depromptos. De reliquis abbatibus paucissima tantum habet, quae ex parte saltem de epitaphiis eorum desumpta crediderim; id quod prae ceteris in Mauroaldo et Sichardo apparet. Gregorius Catinensis in Chronica totum transcripsit, hic illic quaedam ex aliis fontibus addens, quae nos in annotatione subieciimus. Prodit igitur iam prima vice opusculum ex codice unico, non tamen autographo; cui capitulum numeros de nostro apposimus.

INCIPI DE VENERABILI PATRE NOSTRO THOMA.

1. Fuit namque in Gallia vir virtutē venerabilis, Thomas nomine, ut alii ferunt Maurigena exortus provincia. Hic etenim vir sanctus presbyterii fugebatur officio. Cui quippe Dominus inspirare dignatus est, ut Hierosolymis ad sepulchrum Domini atque alia sancta loca adoranda pergere deberet. Qua inspiratione vehementer accensus, aliquantis assumptis secum discipulis peregrinationis arripuit iter. Cumque Romam veniens, sanctorum apostolorum limina adorasset, quantocius ad loca destinata festinabat, adiunctis etiam sibi religiosis de Italia viris, Martiano videlicet qui postea Firmanae tenuit ecclesiae episcopatum, necnon et Martyrio, qui apud beati Petri aedificiam postmodum monasterio preluit. Hi namque omnes caritatis annexi vinculo, socialis viae carpebant iter; qui post longa valde itinera tandem optata pervenerunt ad loca. Tunc itaque desiderii sui vota complentes, vivificum lignum crucis Christi et sepulchri venerabilem atque gloriosum adoraverunt locum; simulque cuncta sancta loca habitationis et passionis Christi visitantes, similiter adoraverunt. Sed Martianus et Martyrius supradicti religiosi viri suam repetentes viam, reversi sunt in Italiam. At vero venerabilis Thomas ad gloriosum Domini reversus est sepulchrum; ibique per tres continuos deserviens annos, Dominum die noctuque cum fletu et nimio precabatur merore, ut ipsum pro sua clementia ad salutis dignaretur dirigere portum. Sed quia secundum Domini promissum omnis qui petit accipit, et qui querit invenit, et pulsanti aperitur: eum quantocius exaudire dignatus est Dominus. Denique ut nostrorum relatu comperimus patrum dum quadam nocte ad idem Domini ^{Matth. 7, 8.} ^{Antip.} pernoctaret sepulchrum, precibus fatigatus nimis atque vigiliis, sopore depressus est. Tuncque ei beatissima Dei genitrix virgo Maria¹ per visum apparere eumque percontari dignata est dicens: *Quid est, frater, quod tanto merore ac fletu conficis? Constans esto et viriliter age; Dominus quoque adimplebit desiderium tuum. Oportet namque te Italicas remeare ad auras. Cumque illuc fueris Deo protegente regressus, require in provincia Savinensi, in loco qui dicitur Acutianus, tres magnae altitudinis cypressos simul positas, iuxta quas etiam basilicam pulchri decoris in meo reperies honore dicatam; quem vero frequenter visitare soleo locum. Hunc quoque cum repereris, ibi cursum tuae consumabis vitae; in quo videlicet nunquam tibi vel posteris tuis aliquid boni veniet minus, sed omnibus vitae praesentis ibidem perfruemini bonis, copiosaque fratrum ezinde multitudo tuo exemplo caelestia migrabit ad regna.* Cum haec beatissima virgo per revelationem venerabili Thomae retexeret verba, panem mirae magnitudinis atque candoris manu gestans ei detulit dicens: *Accipe panem hunc et perge securus; hoc autem scito, quia nunquam ex eo minus habebis, sed omni vitae tuae auro habundantior tibi sufficit.* Tantam namque delinque illi gratiam compunctionis atque lacrimarum divina largiri dignata est pietas, ut paene de Deo loqui vel sine lacrimis posset, et die noctuque tempore psalmodiae vel orationis desiderio accensus divino suaves funderet lacrimas. Vere enim hic cum psalmista dicere poterat: *Fuerunt michi lacrimae meae panes die ac nocte.* Igitur venerandus ^{Psalm. 41, 4} vir de revelationis sollicitudine ammonitione, reversionis ad Italiam cum omni suo comitatu arripit iter; veniensque per Ephesum, apud beati evangelistae Iohannis sepulchrum moratus est ut ferunt alios tres annos. Sicque factum est, ut inter id quo ad orientem de Gallia profectus ibidemque commoratus, et hoc quo inde reversus est tempus, septem completerentur spatia annorum.

2. Reversus vero in Italiam, Savinensem peragrabat provinciam, locum videlicet quaerens, qui ei per revelationem fuerat promissus. Sed cum nullam invenire loci illius potuisset indicium, de revelatione diffidens iam mente deliberabat, ut ad suam reverteretur provinciam. Veniensque in locum qui dicitur Cervinaria, ibi sub quadam arbore quae nunc superest

¹) Huius loco Antipertus habet *quidam*; quam traditionis formam simpliciore et vetustioreque noster sermone epico ampliavit et beatae Virgini Farfensium patronae tribuit.

paulisper requievit; placuitque illi, ut ibi Deo sacrificium offerri deberet. Peractis itaque missarum sollempniis, eum gravitudo arripuit. Tunc vero praecepit discipulis, ut dum ipse paululum requiesceret, si aliquid in suis haberent marsuppiis, ad reficienda corpora pararent mensam. Aiebat enim se festinanter Romam proficisci velle, ut adoratis iterum beatorum liminibus apostolorum, suam repetendi patriam assumerent iter. Mox ut sopore depressus est vir sanctissimus, iterum beata Dei genitrix semperque virgo Maria leto ac benignissimo ut est vultu ei apparuit dicens: *Ecce, frater, iste est quem tibi promiseram locus. Nunc vero confortare in Domino, et noli pusillanimitas esse.* Iterumque ostendit ei tres in visu praefatas cypressos, et ait: *Vade, inquit, et iuxta has quas cernis turbores invenies quam tibi dixi basilicam, nomine dicatam meo. Ibi namque permanens, optimam reperies quietem; et labora sicut bonus miles Christi Iesu, ut accipias coronam vitae. Ego vero tecum semper cum tuisque omnibus ero, tam presentibus quam futuris; et congregabitur ad te ibi quoque copiosa fratrum caterva, ad omnipotentis Dei servitium animas commendantes suas.* Cumque evigilans haec fratribus retulisset, circumquaque respiciens vidit non procul contra orientis plagam tres praedictas cypressos, gavisusque ait: *Ecce in veritate, fratres, istae michi modo in visione ostensae sunt arbores. Surgite itaque, pergamus ad eas.* Qui iussa complentes, multo labore dextro levoque latere condensa quae ibi succreverant spinarum ac veprum cultris succidentes suis, illuc usque profecti sunt; repertamque ingressi basilicam, Domino immensas retulere grates. Cumque ibidem aliquantos in Dei peregrissent laudibus dies, coeperunt memorati viri Dei discipuli pusillanimes effici, et eum cum magno perconctari merore dicentes: *Quid faciemus, o venerabilis pater, cum haec quae nobiscum detulimus in sacculis alimenta defecerint? Locus enim iste nulli preter bestias et latronibus est praevius, a quibus forsitan latronibus trucidandi erimus?* Quos isdem vir venerabilis Thomas benigne refovens, consolatus est dicens: *Confido de omnipotentis Dei magna largitate et intercessione beatissimae Dei genitricis Mariae, quia neque fame hic laboraturi neque a latronibus perimendi erimus, sed cito nobis eius subveniet clementia; quia ipse per prophetam polliceri est dignatus dicens: „Sperantes in Domino non deficient omni bono.“ Cuius quoque promissa cito nobis complebuntur.*

² 3. Per idem namque tempus Faroaldus magno regimine ducatum tenebat Spoletanum³. Hic denique Romam proficisci illo tempore volens, apparatus suum in ciborum atque vini copia cum honoratis hominibus atque iumentis praefere iussit, in crastinum ipse quoque ut cogitabat suis cum comitibus eos secuturus. Sed eadem sancta Dei genitrix virgo Maria nocte hunc ammonere per visum dignata est dicens: *Vide ut ab hac quandoque profectioe quandoque quiescere debeas, quia incommodum est nunc te pergere Romam, eo quod minime tibi expediat; sed potius meo consilio quod tibi magis proderit praefere consensum. Est namque in territorio Savinensi basilica nomine dicata meo, in qua videlicet monachi degunt peregrini, qui die noctuque in hymnis et orationibus Domino deserviunt. Has itaque omnes quae praefere iusseras deferre facito expensas, quatenus eorum adiutus orationibus, Deum possis habere propitium.* Qui statim de somno consurgens, hanc suis rettulit ministris revelationem, dixitque eis: *Requirite, quisnam hic de Reatina sit urbe. At illi dixerunt, quod Probatas ipsius civitatis castaldus ibidem esset. Quem accersitum, percunctari coepit, ubi in Savinis ad honorem beatae Mariae semper virginis esset aeclesia dedicata, in qua peregrini degerent monachi? At ille inquit: Multae in honore beatae Mariae basilicae Savinis habentur constructae; sed in qua horum monachorum vel peregrinorum sit habitatio, penitus ignoro. Tum ille: Vade, inquit, et diligenter fac perquirere, ubi peregrini habitent monachi, et omnia quae Romam adire iusseram alimenta, eis quantocius facito deferre. Cuius statim imperio parens, omnes illas Savinis direxit impensas. Cumque homines illius qui ea alimenta quae iam dicta sunt praeferebant, ad locum qui dicitur Pompeianus pervenissent, ab incolis loci illius inquirere coeperunt, quoniam in loco in honore beatae Mariae Dei genitricis constructa esset basilica, ubi peregrinorum esset habitatio monachorum. Qui omnes una voce responderunt dicentes: *Equidem in honore beatae Mariae Savinis multas novimus aeclesias esse; sed ubi monachorum sit habitatio, omnino nescimus. Verumtamen a patribus nostris audivimus, quod patres vel avos suos referre audierint, quoniam in casale qui dicitur Acutianus, iuxta tres cypressos, ibidem posita sit aeclesia beatae Mariae miro fabricata decore, in qua antiquitus tempore Romano-**

2) inde ab a. 703. At infra Thomas per annos 35 baculum tenuisse dicitur. Quare aut in his annis 55 error est, aut quod magis crediderim in traditione de nomine ducis.

rum habitatio dicitur fuisse monachorum; sed modo nullam ibidem hominum scimus esse habitationem. Et hæc dicentes, ostenderunt eis non procul ab ipso loco tres prædictas cypressos. Cumque ad ipsum pergere locum minime scirent viamque nequaquam reperire possent, onerata quæ secum habebant iumenta eos preire coeperunt, rectoque itinere ad locum pergere destinatum. Quæ sequentes, ad locum ipsum pervenire potuerunt. Sed antequam ad ipsum pervenirent, voces atque strepitum ipsi audierunt fratres. Qui timore perculsi cogitabant, quod armata latronum manus ad eos perimendos adveniret, protinusque in oratorium confugientes, venerabilem virum Thomam lacrimabili voce conquesti sunt dicentes: *Ecce, pater, sicut diximus, latrones adsunt, qui nos interficere volunt.* Ianuam itaque ecclesie oppilare curaverunt. At vero hi qui honora deferebant, ante fores ecclesie ipsa ponentes, iumenta exonerare fecerunt. Tunc unus ex eisdem venerandi viri Dei discipulis respiciens per foramen ianuae, vidit ipsum apparatus ante fores ecclesie depositum; revertensque nuntiavit patri atque sociis, nichil mali adesse, sed econtra largissimis dapibus ciborum atque vini dorsis iumentorum hominumque humeris advectatis atrium esse repletum. Tunc exeuntes ad eos, interrogare curaverunt, quænam essent ipsæ dapes, aut quis eas illuc direxerit. Hi vero qui advenerant, prostrati in terram eorum se precibus commendare studuerunt; primusque eorum per quem directa fuerant alimenta dixit: *Farbaldus gloriosus dux Spoletanus ammonitus a beata Dei genitrice Maria almae vestrae beatitudini benedictionem dirigere curavit, postulans ut eum sanctis precibus Deo commendare dignemini.* Tuncque oblati muneribus, benedictione percepta sanctorum, ad propria reversi sunt. Et ex eo iam tempore ipse gloriosus dux eis sepissime sua munera dirigere curavit, ipsumque prefatum virum venerabilem Thomam abbatem Spoletum ad se venire rogavit, atque eius orationibus se commendare studuit, aliquantamque donationem per suum præceptum eius contradit monasterio.

4. Igitur cum venerabilis eiusdem patris sanctitas odorisque boni fama longe lateque diffusa esset, coeperunt ad eum tam de proximis quam de longinquis provinciis certatim concurrere, ut eius scilicet magisterio se Domini servitio subderent, atque in ipso coenobio beatae Dei genitricis semper virginis Mariae monasticam degerent vitam. Eodem igitur tempore fuerunt Benevento tres nobili exorti progenie viri, consanguinitatis quoque iure propinqui: quorum uni erat nomen Paldo, alteri vero Taso, tertius namque vocabatur Tato. Hi enim ex duobus progeniti fratribus, Paldo scilicet ex uno, Taso autem et Tato ex altero, divino succensi amore uno consilio parique voto decreverunt, ut patriam parentesque relinquere, ac mundi huius se pompis fallacibusque exuerent divitiis, quatinus veras atque caelestes attingere possent opes. Galliarum itaque desideranter penetrare volebant provincias, ut ibidem videlicet corpore non animo separati per diversa sese monasteria servitio subiungerent Dei omnipotentis. Sed cum hoc aperte pro suorum erga ipsos parentum sollicita cura implere minime possent, ad sanctorum adoranda limina apostolorum Romanæ se ire velle professi sunt. Nam honoratis ex his quæ in via eis videbantur esse necessariis animalibus, ascendentes equos, fultis famulorum profectioibus adori sunt iter. Ut vero Beneventi peragrati sunt fines Marsorumque ingressi sunt provinciam, descendentes de equis, pueris præcipiunt, ut equos et omnia quæ secum detulerant auferentes, ad propria remeant. Dicebant enim, tale se votum habere, ut hi tantummodo tres Romanæ suis pergere deberent pedibus. Quibus quoque remeantibus pueris, dum præfati milites Dei coeptum pergerent iter, viles scissosque habentes pannos obviam facti sunt eis pauperes; quibus namque pretiosa sua largientes vestimenta, eorum sordidis atque vilibus adoptati sunt indumentis. Recto vero pergentes itinere, Savinis ad coenobium beatae Dei genitricis semper virginis Mariae pervenerunt, in quo tunc præfatus vir vitæ venerabilis Thomas regiminis curam gerebat. Qui dum eosdem Christi milites suscepisset hospitio, more solito cum fratribus perrexit, ut secundum Domini præceptum eorum ablueret pedes. Denique dum eorum delicata candidaque membra sordidis contacta vidisset vestibus, eorum aspectus præclaros cernens atque compositos, intellexit, nequaquam eos publice ut ipsi fingebant esse mendicos. Cumque operis Domini complevisset mandatum, in sua se contulit claustra. Mane igitur primo eos secreto ad se fecit venire, subtiliterque eos ac blande interrogare curavit dicens: *Qui estis vos, fratres, vel unde venistis? Obsecro itaque, ut non me adventus vestri celare debeatis causam. Forsitan enim aliquid a iudicibus huius sæculi sustinetis iudicium; aut etiam ut humanas contingere solet fragilitati, in aliquo dilapsi crimine fugitis. Credite, inquit, michi, quia in quantum valero, vobis suffragium præbere conabor; tantummodo secreti vestri michi profiteamini veritatem.* Illi vero cernentes, nequaquam venerabili patri suum abscondi posse secretum, ei cuncta quæ egerint et unde essent, adventus sui causam suæque ac patrum suorum nomina per ordinem narrant; porro quod Romanæ pergere vellent atque inde Galliarum expetere provincias, ei minime celanti, adiuvantes eum, ut nequaquam eorum impediret propositum. At ille: *Absti, inquit, o fili, ut a bono proposito vos revocare cupiam, sed potius vobis ammiculum impendere volo. Nam usque ad limina beatorum apostolorum vestri socius ero itineris.* Idcirco namque hoc venerandus pater volebat facere, ut ipsos religiosos viros suo sancto consilio a tam longo revocaret itinere, sicut et fecit. Quod utique Dei nutu actum fuisse, minime dubitamus. Qui cum Romanæ cum beato viro Thoma idem viri pervenissent, suam cum lacrimis devotionem suffragiis apostolorum commiserant. Erat denique Romæ eodem tempore anus quaedam vidua, religiosa, quæ cum omni domo sua magno hospitalitatis studio serviebat. Quotiescunque vero venerabilis Thomas Romam causa orationis vel ad salutandum pontificem pergebat, in eius domo hospitium habere consueverat. In qua etiam tunc cum prædictis hospitatus est viris. Peracta igitur ut supra retulimus oratione, eos verbis coepit ammonere susoriam, ut secum ad monasterium deberent reverti, quatinus institutionis suæ propositum videndo

asp. et operando addiscere possent, ac deinceps quo eos Dominus vellet dirigere, iam instructi securus irent. Nam huiusmodi eos alloquitur verbis: *Audite, o karissimi filii, consilium meum, et mox ad monasterium beatae Dei genitricis Mariae, ubi Deo largiente praesese videor, reverti vos minime piget. Et quavis extra usum sui nostri monasterii, propter ardorem tamen vestri laudabilis desiderii vos intrinsecus recipi factam, ut videlicet communi cum fratribus participetis mensae, eademque ubi ipsi dormitis domo vos quoque soporetis, ac simul ad opus assiduitate divinum, ad manuum quoque labores pariter exeat, ut eorum imbuti documentis, scire possitis, quo ordine degeret monachus in monasterio debeat. Haec autem et his similia venerabili patre dulci ammonitione prosequente, assensum ei memorati praeberunt viri, siquae cum eo ad monasterium redierunt. Cumque ibidem paucis diebus morati fuissent, sanctae conversationis plenae edocti sunt normam.*

5. Igitur cum haec omnia ut diximus perfecta atque patrate fuissent, contigit patrem duorum fratrum, Tasonis scilicet atque Tasonis, cum ceteris parentibus suis huc illucque eos perquirendum anxio discurre, Romamque periculi solatu venire. Ubi dum eos studioso per monasteria ecclesiasque atque domos singulorum perquirerent, religiosae cuius superius memoriam fecimus viduae ingressi sunt domum. Quam sollicitus percunctantes, eorum ei aspectus signaque dicentes, hunc ab ea acceperunt responsum: *Hos quos vos queritis viros, ego in hac domo mea cum venerabili patre Thoma hospitio suscepi. Nam Savinus eos in coenobio beatae Mariae, ubi praefatus vir Domini regimen tenet, absque dubio reperietis.* Haec autem illi audientes valde gavisi effecti, utpote magni amoris stimulis agitati, ad praedictum monasterium veloci properant cursu, obvato praedictum rogantes patrem, ut eos aspectibus eorum praesentari iuberet. At vero venerandus vir Domini Thomas compatiens eorum dolori, suscipientibus verbis ammonuit viros religiosos praedictos, ut ad colloquium suorum exire deberent parentum. Quibus quoque hoc facere rennuntibus, auctoritate 20 eorum cito paterna persuasit eis obtemperare praecipia. Cum vero ad eos egressi fuissent, eosdem sui obiurgare coeperunt parentes: *Quor nos, inquit, o dilectissimi filii, tamquam mortuos aestimantes reliquere voluistis, nostrarumque deseruistis curam? Etenim nullus vobis inest pietatis affectus, consanguinitatisque nulla compassio. Nos namque converti ad Deum et seculum funditus relinquere parati sumus. Propterea rogamus vos et per Deum casti ac terrae condidorem adiuramus, ne nos deseratis, sed potius nobiscum revertamini; aliquam sciat, de vestra manu nos esse requirendos.* At 25 illi verba eorum lacrimasque ac singultus pro nichilo ducentes, nulla omnino pietate permoti sunt, sed Gallias ut Dominus roverant se profecturos esse dicebant. Tunc vero venerandus vir Domini Thomas sancto in se loquente Spiritu his eos alloquitur verbis: *O dilectissimi, inquit, filii, audite consilium meum, et de Dei misericordia diffidete nolite. Si enim mea monita aure cordis vobis percipere placuerit, per vestrae bonae operationis exemplum ad caelestia nulli regna migrabunt. Propterea, o karissimi, salubres meos amculato sermones, et vestrorum nolite preces despiciere parentum. Nam si vultis, 30 ostendam vobis locum, in quo vestri possitis adimplere desiderii vota. Confido enim de Domini clementia et largiflua pietate, quoniam bonum ibidem Deo acceptabilemque facietis fructum.* Siquidem isdem vir Domini dum de orientis partibus Italiam remeasset, per Samnii provinciam habuit iter; in qua videlicet super Vulturni fluminis ripa, a mille fere passibus a quo initium sumit, reperit in honore beati Vincentii martiris oratorium dedicatum, quod densissima quoque ex utraque parte fluminis silva ambiebat, et nulla ibidem erat habitatio praeter ferarum ac latronum fossasse latibula. Ad quem igitur locum praefatos dirigere cupiens viros, hoc quod supra diximus eis dedit ipsius loci indicium, ad eamque locum quantocius eos properare ammonuit dicens: *Ite, o fortissimi athletae Christi, ite securi, et in eodem loco itineris vestri fygite gressum. Valet enim omnipotens Deus vos in eodem loco ab omni malo servare illis, et a timore latronum cunctos per id iter agenas reddere securos. Ego vero ut citius potuero veniam post vos, et de eodem loco a principe illius terrae vobis firmitatis accipiam praecipuum, 40 atque in eius vos revocare gratiam curabo.* His igitur atque huiusmodi emolliti ammonitionibus, ab intentione quam coeperant ad Gallias eundi suos revocant animos, et tamquam Christum loquentem audientes in venerabili viro, benedictione ab eo percepta, ad ipsam locum perfectionis arripuerunt iter.

6. Et non multo post, sicut promiserat, isdem vir Domini Thomas nimio caritatis succensus ardore, eorum causa Beneventum pedester profectus est. Erat enim eodem tempore 45 Gisulfus vir spectabilis, Beneventani ducatus tenens principatum. Cui quadam nocte per visionem sancta Dei genitrix Maria cum eodem venerabili viro Thoma apparere dignata est, eique praecipit dicens: *Vide ut quicquid a te iste postulaverit peregrinus, ei nequaquam negare debeas, quia vir sanctus est et orabit pro te.* et haec dicens abscessit. Qui mane ideum dux de suo consurgens stratu, praecipit suis ministris dicens: *Ite, inquit, et ante fores huius 50 perquirite palatii, si forte invenire possitis peregrinum quendam virum in monachico constitutum habitu, estque venusti aspectus atque calvus; quem cum inveneritis, ad me cum honore introducere festinate.* Egressi vero ministri, statim eum reperierunt ante ianuas stantem palatii; et sicut eis praecipit fuerat, ipsum sanctum virum ad eundem duxerunt ducem Gysulfum. Quem mox quoque prout viderat in visu recognoscens, continuo de suo surrexit solio, et 55 omni in terra prostrato corpore eum adorans dixit: *Alma Dei genitrix Maria te michi hac nocte per visionem ostendit; nunc vero quicquid tibi placuerit, pete a me, et ego devotus tuae libentissime tribuam sanctitati.* At ille: *Unam, inquit, parvulam vestrae celsitudinis pietati postulo petitionem. Est namque in Samnii provincia super Vulturni fluminis ripam locus quidam in solitudine redactus, ubi nulla est habitatio hominum, et in beati Vincentii martiris ibidem honore habetur oratorium constructum. Quem videlicet locum obsecro ut michi pietatis vestrae largitio concedere dignetur, quatinus ibidem habitatio debeat esse monachorum, et vestrae pro hoc pietati magna apud Dominum merces accrescat. Quam videlicet petitio-*

nem ipse dux libenter accipiens, hilari vultu respondit dicens: *Ecce, pater, ipse de quo postulas locus ab hac hora in tua permaneat potestate, et firmitatis ex eo a me accipere praeceptum.* Quod videlicet mox praeceptum scribere iussit, roboratumque eius tradidit potestati. Praefatos vero viros, Paldonem scilicet Tasonem atque Tatonem, vir Domini Thomas in gratiam eiusdem revocavit ducis, atque cum eis festinanter ad eundem perrexit locum. Ibique aliquantisper demoratus diebus, eis multa dedit monita salutis, ostenditque eis, in quo loco refectorium dormitoriumque atque hospitum susceptionem et omnia quae necessaria erant habitacula construere deberent. Paldonem quoque qui his omnibus mitior erat elegit, ut illis in regimine praeesse deberet. Ipse autem reverentissimus vir Domini Thomas reversus est Savinis ad suum monasterium, deferens secum illud quod ei Gysulphus dux dederat praeceptum. At vero memorati viri successoresque eorum multa per annorum curricula congruis temporibus ad monasterium sanctae Dei genitricis Mariae veniebant, et ebdomadas suas in coquinae officio sicut et alii fratres in ipso faciebant monasterio; atque per dispositionem domini Thomae abbatis successorumque eius ipsum sancti Vincentii monasterium ordiabatur.

3) Haec plus quam dubia; cf. Chron. Vulturense apud Muratori SS. I^a, 347. Gregorius Catinensis in Chronica Farfensi apud Mur. SS. IP, 335 his nostris verbis amplam digressionem adiungit, quam iniuste Farfense monasterium Vulturense perdidit. In Registro vero haec habet n. 1: *Venerabilis igitur vir Domini Thomas huius coenobii sanctissimus abbas sagacissime in sui augmentatione monasterii humanarum rerum divinaeque normae studebat. Nam cum cum Faroaldus dux Spoletanus admonente beata Dei genitrice Maria notum haberet, ad se Spoletum venire rogavit atque eius orationibus se commendare studuit, aliquantamque donationem per suum praeceptum huic contulit monasterio. Itaque cum plurima ab illo edita huic monasterio antiquiori consumpta sint vetustate praecepta, et per monasterii olim accidentem destructionem obliti sint tradita; hactenus tamen inveniuntur unum quoddam parvas exemplum epistolae domno Johanni pontifici directum, quo sua pontificali auctoritate istius cuncta monasterii confirmaret praecepta, olim a se huic monasterio et Thomas venerabili patri edita, cuius ita ezordium procul dubio fore creditur. Sequitur epistola Faroaldi et bulla lotharii papae, data prid. Kal. Jul. imp. domno nostro piissimo perp. aug. Tyberio a. octavo, p. c. eius a. sexto, sed et Theodosio atque Constantino edita apud Muratorium in Chronica, sed dubiae fidei. Praeterea duae solummodo chartae sub hoc abbate et cum ipsius nomine habentur in Registro; altera data temp. d. v. g. Faroaldi s. d. g. L. et v. m. Sindolfi gastaldi civ. Reat. m. Dec. ind. secunda, hoc est aut a. 703 aut 719 quod probabilis; altera temp. d. v. g. Transmundi s. d. g. L. et v. m. Sindolfi gast. c. R. m. Nov. ind. quarta, hoc est a. 720, ni forte Transmundum ducem hunc patrem Faroaldi credamus, ita ut charta data foret a. 690, id quod omni probabilitati repugnat. Vixit igitur Thomas adhuc m. Novembri 720, erratque Gregorius Catinensis, quum Auneperti initium in annalibus abbatumque catalogis iam a. 716 adscribit. Quem annum non ex auctoritate aliqua antiqua hausisse videtur, sed ex Constructione nostra computando coniecisse. Omnino chronologiae abbatum duo tantum fontes genuini extant, chartae registri Farfensis atque Constructio nostra, quae ex epitaphiis abbatum atque ex libro memoriarum hausit, unde in diebus emortualibus eius auctoritas summa videtur, in annorum mensium dierumque numeris merito cedit auctoritati chartarum; neque enim calami erroribus omnino carere videtur codex in hisce numeris; immo pierumque repugnant inter se dies obituales atque computatio annorum. Longe inferioris auctoritatis sunt annales abbatumque catalogi infra edendi; hos enim Gregorius maximam partem non ex antiquioribus descripsisse, sed ex chartario atque ex Constructione computasse videtur. In sequentibus abbatibus prima quae certa constat epocha est obitus Alani, Mart. 769. Si autem annos quos Constructio Auneperto Lucerio Fulcoaldo Wandilberto Alano tribuit computamus, inde obitus Alani foret Jan. 775; unde patet, errorem inesse illis Constructionis numeris. Sed ubinam sit error, ex chartis non apparet. Auneperti charta in Registro extat nulla, Lucerii cum nomine duae, altera Liulprandi regis 16. Jan. regni 28, iudict. 7, hoc est a. 739, altera Transmundi ducis m. Maio, ind. 7, hoc est aut 739 aut 724. Alia quoque extat Transmundi ducis sine nomine abbatia Jan. ind. 8, hoc est aut 725 aut 740, quod tamen multo minus probabile; sed haec quum abbatia nomine careat, ad Aunepertum etiam potest pertinere. Fulcoaldi chartae sunt triginta sex, e quibus prima est Apr. 744, secunda Febr. 745, ultima 17. Oct. 757. Wandilperti nulla extat, Alani triginta quinque, quarum prima Apr. 760 nomine abbatia caret, fortasse itaque Wandilperti est; secunda est Jan. 761, tertia Martii 761, ultima Febr. 769. Probati prima est Febr. 770, ultima Aug. 779; nam quam Registrum n. 142 sub eodem Probato affert Iunii 780, in ea nomen abbatia non legitur, unde incertum, utrum Probati sit an successoris. Ragambaldi prima est Iunii 781, ultima Apr. 783; alia sine nomine abbatia, Mai. 785, ob diem obitus Ragambaldi iam m. Martio assignatum in Constructione, Aliberto tribuenda erit, cuius nomen habent chartae novem a Dec. 785 usque ad Karoli a. 17, Pipini 9. Oct. ind. 13, hoc est aut 789 aut quod potius videtur 790. Mauroaldi nomen chartae gerunt a Ianuario 791 usque ad 12. Nov. 801. Benedicti a. 6. Martii 803 usque ad 4. Aug. 815, unde anni decem Constructionis corrigendi sunt. Ingoaldi chartae extant a Mart. 816 ad Ian. 829. Sicardi a Nov. 831 usque ad 15. Dec. 840.*

7. Venerabilis igitur Thomas cum in suo monasterio per longa annorum spatia exemplum sanctae conversationis discipulis dedisset suis, iam senex plenusque dierum migravit ad Dominum, corpusque illius humatum est a discipulis in beatae Mariae Dei genitricis basilica. Praefuit namque huic sanctae congregationi annis 35 et mensibus 7 ac diebus 5; obiit vero 4. Idus Decembris in pace.

8. Secundus vero a venerabili patre Thoma extitit huius monasterii rector Aunepertus, Aquitania Tolosanae civitatis exortus provincia; vir ut fertur vivax et strenuus ingenio, consilioque prudentissimo multum vigens. Hic namque huic monasterio praefuit annis 7 et mensibus 5 ac diebus 18.

9. Tertius namque a beato Thoma in hoc coenobio surrexit in regimine Lucerius Maurigena ortus provincia, quem ipse sanctae recordationis Thomas puerum enutrivit ac sacris litteris erudire curavit presbiterumque suo in monasterio ordinare fecit. Hic enim sanctae conversationis exempla discipulis praebens, per annos 16 et menses 6 ac dies 10 hoc rexit coenobium; obiit quoque 13. Kal. Iulias.

10. Quartus igitur huius congregationis pater extitit Fulcoaldus natione Aquitanus, ex nobili ortus prosapia; per omnia vir mitissimus legeque divina capacissime imbutus; qui ad superni regni patriam ardentissimo flagrans amore, sese in magna corporis affligebat maceratione. Qui cum apostolo dicere poterat: *Castigo corpus meum et in servitute redigo, ne forte, cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar.* Magno enim karitatis ardore erga omnes suos accensus, aestimabat aliis onus periculosum esse, quod se minime operari posse considerabat, sicut scriptum est, *quae coepit Iesus facere et docere.* Praefuit namque huic sanctae congregationi annis 19 et mensibus 6 ac diebus 12; obiit vero in pace 4. Nonas Decembris.

11. Quintus vero post hunc regimini huius successit monasterii Wandelbertus, et ipse Aquitania ortus, consanguineus quoque praefati Fulcoaldi abbatis, vir mirae mansuetudinis atque patientiae, qui cum magna dulcedine caritatis praefuit anno 1 atque mensibus 7⁴ congregationi huic. Consideransque tanti regiminis onus sibi fore grave ad portandum, humiliter ac benigne postulavit a fratribus, ut sibi alium eligerent pastorem, seque ab hac pastoralis absolvent cura. Quod et fecerunt; ipsi vero in territorio Firmanae civitatis sancti Yppoliti dederunt monasterium, ubi remotioris vitae quietem appetens, cursum consumavit in pace suum.

12. Sextus denique in hac congregatione Alanus extitit pater, praecipuae sanctitatis vir, qui tam spiritalis philosophiae quam etiam saecularis astutiae prudentissimus fuit. Is namque huius diuturna monasterii conversatione probatus, fraterna ex acie ad singularem pugnam contra vitia carnis certaturus processit. In Motilla quoque monte, qui hoc supereminet monasterium, iuxta oratorium beati Martini confessoris per annos deguit multos inclausus; ubi inter alia bonae operationis exercitia multos etiam mirifice exaravit codices. Ad hunc vero omnis ex hoc monasterio congregatio pergens, uno consensu parique voluntate rogavit, ut sibi praeesse deberet; denique de ipsa eum extrahentes inclusione, ad monasterium cum honore perduxerunt atque super se rectorem posuerunt; quibus in bonae operationis exemplo praefuit annis 9⁵; obiit quoque 5. Nonas Martias. Qui in extremo obitus sui die quendam episcopum Wigbertum nomine, Anglorum gente exortum, qui adhuc rudis atque hospes erat, ad se venire fecit, eumque suasit promissionem facere regulae, ac continuo ipsum constituit abbatem. Quem vero nos nequaquam in catalogo annumeramus abbatum, quia contra sanctos canones ac regulam beati Benedicti hoc factum fuit. Ordinatus autem super congregationem huius monasterii, per 11 menses exercuit tyrannidem; qui feroces atque inconditos gerens mores, quosdam ex ipsis monachis caedebat, quosdam vero retrudebat in carcerem, atque alios in exilium mittebat. Qui in tantam prorupit superbiae audaciam, ut etiam eos qui eius furoris vesaniam fugientes sese post sacrosanctum altare mittebant, cum ipso sacro velamine altaris exinde pellere faceret. Ob quam causam ad Desiderium regem

unde patet annis quatuordecim Constructionis mendam inesse. Hildericus quamvis Mai. 844 demum ab imperatore confirmatus sit, tamen iam 12. Aug. 843 abbas vocatur, idemque adhuc 23. Ian. 857, unde et huius annis undecim error inest. Perlonis 29. Nov. 859 usque ad Ian. 872. Iohannis a 26. Mail 872 ad Iulium 870. Anselmi una tantum Dec. 879. Teutonis a 12. Mart. 883 ad 22. Sept. 887. Nordeperiti nulla. Spentonis una 12. Aug. 885. Vitalis nulla. Sequentes indicabimus ad Hugonis Destructionem. 4) Corrigendum credo diebus pro mensibus. 5) et menses tres atque dies octo addit Gregorius in Reg. 55 et Chron.

ipsi confugientes monachi, rogaverunt, ut tantam desuper ipsos tyrannidem auferri iuberet. 770. Jan. Qui protinus Alefrido Reatinae civitatis castaldio praecepit, ut eum de ipso monasterio exire compelleret; ipsique congregationi dedit licentiam, ut quemcumque vellent, sibi patrem eligerent. At vero continuo Probatum diaconem elegerunt abbatem.

13. Septimus enim huic congregationi in regimine praefuit **PROBATUS** diaconus, Savi-
nensi natus provincia, vir mansuetissimus atque benignus, ita bonis ornatus moribus, ut si
quis eius usus fuisset colloquio, statim eum ex intimo diligeret mentis affectu; lege quoque
divina sufficienter eruditus, sciens de thesauro sui cordis proferre nova et vetera; maxime
vero sanctae Romanae ecclesiae cantu a pueritia plene imbutus. Exiit huius monasterii
10 rector per annos 11 ac menses 4 diesque 15; obiit namque 4. Idus Augustas⁶. 780.

14. Octavus itaque huius fuit coenobii rector **RAGAMBALDUS** presbiter, in Gallia civi-
tate ortus. Hic enim ad lucrandas Deo animas ferventissimum exercuit zelum. Diligebat
quoque fratres amore sincero; vitia vero odio habebat, quae evellere ac dissipare summo-
pere curabat, quatinus bonorum operum virtutes in discipulorum cordibus posset aedificare
15 atque plantare. Praefuit namque huic congregationi annis 3 et mensibus 7 diebusque 23;
obiit quoque 5. Nonas Martias. 785.

15. Nonus deinceps huius congregationis successit pastor **ALTBERTUS**, Parisius civitate
exortus Galliarum, mirae sanctitatis atque simplicitatis vir, qui caritatis nimio succensus
amore, Deum ex toto corde et ex tota anima et ex tota virtute diligens, fratres quoque sicut
20 semet ipsum sincero anhelabat affectu. Nam annis 5 ac mensibus 10, diebus 15 huic prae-
fuit congregationi; obiit vero 18. Kal. Ianuarias. 790.

16. Decimus quoque huic monasterio in sancto praefuit regimine vir vitae venerabilis
MAUROALDUS natione Francus, Warmatia oriundus civitate, qui valde aecclesiasticus fuit vir.
Nam in aecclesia beatae Mariae multum pretiosum ex auro et argento ornatum fieri iussit.
25 Per duodenos quoque annos mensesque quaternos ter quinosque dies huic praefuit congre-
gationi; obiit in pace octavo namque Kal. Novembres⁷. 802.

17. Undecimus denique huic monasterio praefuit pater vir venerabilis **BENEDICTUS**,
qui in eis quae ad Deum pertinent valde exiit devotus ad suam fratrumque salutem, nec
non et in exterioribus ornamentis quae ad cultum aecclesiae utilia videntur; ita ut in libris
30 et altaris vestibus atque diversis utensilibus construendis nimis sagacissimus esset, ut usque
ad presens ex parte apparet. Rexit quoque hoc coenobium religiosissime annis 10 ac men-
sibus 5, diebus 3; obiit in pace 3. Idus Augusti. 812.

18. Duodecimus quoque abbas exiit huius loci religiosissimus **INGUALDUS**, benignissi-
mus per omnia atque strenuus in cunctis observationibus praeceptorum Dei ac sui ordinis,
35 sicuti in quibusdam privilegiis huius coenobii acquisitis invenitur; in quibus denique apertis-
sime cognoscitur, qualiter zelo Dei fervens, in spiritualibus atque mundanis rebus suo mona-
sterio pertinentibus disponendo, incontaminatum et inreprehensibilem, in quantum ei divina
largire dignata est miseratio, omnibus se ostendebat. His itaque optime perfectis, obiit 7.
Kal. Aprilis⁸. 830.

40 6) Gregorius in Registri margine postmodo supplens
addit: *Electus vero a fratribus et praesordinatus a*
Domino in regimine, patris elevatus culmine, coo-
peruit os fontis aquae manantis ab aevo, et traxit
aquam a pristino cursu suo ab hoc loco miliaris
45 *causas. Porro hanc fabricari iussit formam per montis*
huius latera hanc, sub terram decurrens constri-
cta, opitulante Christi gratia hoc loco honesto fuit
aqua. Perfecta est haec operatio indictione prima,
50 *anno vero quinto postquam dominus Karolus aecce-*
liticam recepit. Hic aqueductus, a. 776 factus,
etiamnum omnem monasterio praebet aquam. Char-
tas Probati in Registro prima data fuit Febr. 770,
55 *ultima Aug. 779. At Ragambaldus iam in charta*
1. Jun. 781 abbas vocatur. Itaque error inest aut in
die obitus Probati aut in annis eius. 7) Ad hanc
Aleuinus epistolam direxit apud Mabillon Annales
II, 297 editam, qua petit, ut se quasi fratrem ac-

cipere dignetur monachis Farfenses. 8) Grego-
rius in Chronica haec addit: Superius autem retu-
limus, dominum Ingoaldum abbatem per privilegium
pontificale a Stephano papa quarto, qui sedit men-
ses septem, omnium bonorum huius monasterii con-
firmationem suscepisse, et cum eo ut pro hoc an-
malem daret, pensionem concedere. Cuius causa
concomitante ista exiit. Denique cum plura in-
commoditatis dampna hoc monasterium in suis uti-
litatibus pateretur, et tam per furta quam per alias
iniquas operationes a rei publicae actionariis et ab
hominibus nefariis multa ei mala ingererentur, et ob-
hoc interpellatio a rectoribus huius monasterii sedis
apostolicae pontificibus fieret frequentius: tandem
suavis dominus Ingoaldus de danda pensione im-
provisus praebuit assensum; iocundo videlicet, ut
pontifici admissum pensionem occasione in cunctis
huius monasterii negotiis magis videretur habere. At
vero cum pontifices succedentes diversis superingru-

19. Tertiusdecimus nempe huic monasterio in regimine sancto praefuit abbas SICHARDUS, qui longe lateque exemplum boni certaminis cunctis per omnia ostendit. Ad augmentum quoque huius loci atque habitantium sicut spiritualia studebat aedificia construere, ita et temporalia diligenter accommodare non neglegebat. Nam oratorium hoc quod cernimus in honorem Domini Salvatoris, adiunctum ecclesiae sanctae Mariae, ipse construxit cum cripta deorsum, ubi corpora sanctorum Valentini et Hylarii martyrum de Tusciae partibus translata, cum corpore sancti Alexandri sanctae Felicitatis filii coniuncta honorifice sepelivit. Multasque alias ecclesias per diversa loca istius monasterii et antiquas studuit reaedificare destructas, et noviter plures construere, ceu usque hodie apparet. Alia quoque multa bona huic loco acquisivit lucra, scilicet terras, ornamenta diversa ecclesiastica et alia innumerabilia, ita ut paene nullus suorum praedecessorum illum in hoc supergrederetur, quemadmodum in epitaphio illius memoriae sciri potest. Nam de illius conversatione atque regiminis acceptione necnon et nativitate et transitu ita inibi legitur:

Hoc iacet in tumulo venerabilis abba Sichardus,

Coenobii sacrum qui bene gessit opus.

Hunc Deus adscivit materno viscere septum,

Hieremiae consors vatis ut esse queat.

Nam genitum mundus necdum cognoverat illum,

Spondet huic templo iam sed uterque parens.

Haec loca prudenti construxit et ordine miro,

Commisumque truci cavit ab hoste gregem.

Pro quo, quisque legis, non cessa mente benigna

Fundere votivas nocte dieque preces,

Angelicas inter mereatur ut esse cohortes,

Morteque devicta regna tenere poli.

⁸⁴¹ Nam 14 annis ac mensibus quinque diebusque decem huic praefuit congregationi; obiit vero
⁸⁴² 14. Kal. Octobris⁹.

⁸⁴³ 20. Quartusdecimus denique praefuit huic loco HILDERICUS abbas, satis placabilis atque aptus Deo et hominibus, qui quandiu advixit, strenue secundum Deum et saeculum suum peregit officium, ita ut cunctis spiritualibus per omnia amabilis existeret. Gubernavit denique hoc monasterium annis 11, mensibus 6 et diebus 5; migravit in pace Idus Septembris. ⁸⁴⁷ Haec de his dixisse sufficiant, quorum nos exempla ac fama praeclara de saeculi turbine ad hanc quietem perduxit.

HUGONIS OPUSCULA.

Hugo mense Aprilis a. 973 natus, a. 986 monasterium sancti Quirici in Monte Amiato ingressus, exeunte a. 997 cum in hanc abbatiam cupiditate honoris captus venire auderet, pecuniam obtulit domino papae, et studuit eam

causibus negotiis praecipue forent, et in nostris decidendis causis suum accommodare auditum non valerent, pensionem quidem exigere volentes, sed plenarias iustitias nequaquam huic monasterio exercere iuhentes, sicut ante constituerant teneandi pontifices, Paulus videlicet et Adrianus, magisque detrimenta quam augmenta erga huius monasterii bona inferentes: predictus dominus Ingoaldus Hlotharii aurius imperatoris dampna a rei publicae Romanae ecclesiae actionarius huic monasterio illata indicavit, et de pensione quam dare cogebatur, sicut inique fuerat susceptus, intinuit. Sed et cum aurius domni Hludovici serenissimi imperatoris, genitoris utique praefati Hlotharii, haec plurimaeque illatae fuissent querebrae, misericordiae pulsantem clementiam, sacrae institutionis edidit constitutionem praecipuam, per quam Dei ecclesiae illata de-

strueretur multa; cuius hic sacrosissimos apices curavimus diligenter inserere: Ludovicus d. o. p. i. a. Si praevemente gratia Dei — permanere. 9) Post hunc Gregorius in Chronica addit: Defuncto autem praefato magifico domno Sichardo abbate, Hlotharius imperator hoc monasterium commisit cuidam Petro Spoletano urbis episcopo. Sed non multo post idem venerabilis episcopus suis precibus optinuit, ut ad pristinum statum hoc sacrum coenobium reduceretur, et electus Hildericus ab eodem imperatore confirmaretur. Quod factum etiam per imperiali praeecepti auctoritatem est corroboratum, scilicet Aquisgrani 7. Kal. Iun. 844, in Registro n. 304, ex quo privilegio haec hausit Gregorius. Hildericus iam in charta 12. Aug. 843 abbas vocatur, unde sequitur. Sichardum iam Oct. 842 vel 841 obiisse.

acquirere inique, ut ipse publice de se confessus est. Quem ob id Otto imperator eiciens, monasterium Hugoni episcopo in beneficium dedit; sed monachorum precibus motus, Hugonem abbatem restituit eique regimen confirmavit die 22. Febr. 998. Qui ante omnia monasterii disciplinam nimis collapsam restituere studens, quam primum Sublacenses, dein Casinenses, tum Classenses monachos frustra accersisset, tandem Odilonis Cluniacensis et Guilelmi Divionensis abbatum Farfense monasterium invisentium consilio suavis, Cluniacenses consuetudines recepit, eaque de re in conventu, in praesentia illorum et summi pontificis, Constitutionem fecit, quam Silvester II postea confirmavit. Inseruit eam Gregorius Catinensis registro n. 472 et chronicae, ediderunt Mabillon in *Annalibus Benedictinis* ad a. 998 et Muratori *SS. II*^o, 547. Ab eo inde tempore monasterii commodis augendis intentissimus incumberebat, cuius studii testimonia extant Chartae plurimae in Registro a n. 451 usque ad 633 et a fol. 1199 usque ad 1214 et in libro *emphiteuseon*, e quibus plures cum Gregorii chronica edidit Muratori. Eodem laudabili studio monasterium et in temporalibus et in spiritualibus promovendi, post a. 1000 composuit libellum *Destructionis Farfensis*, quodammodo continuaturus Constructionem quam supra edidimus. Cuius opusculi codicem vetustum quum frustra quaesierim, propono illud ex apographo saeculi decimi sexti olim cardinalis Sirleti, iam inter Vaticanos n. 6216, ex quo fluxerunt alia duo quae nobis innotuerunt exemplaria recentiora, alterum Barberinum n. 921, alterum quod typis expressit Muratori in ultimo volumine *Antiquitatum*, et ex eo Colucci *Antichita Picene XXX*.

Quum vero iam aliquotiens de deponenda abbacia cogitasset, quamvis iam ab Odilone id ne faceret iterum iterumque admonitus, a. 1007 ob monasterii sui necessitates ad Heinricum regem ultra Alpes profectus, occulte illi abbaciam refutavit. Quem rex multum rogavit, ut ad suum usque adventum praestolaretur. Sed rege tardante, Hugo in favorem nepotis sui Guidonis abdicavit ex-eunte a. 1008 vel ineunte 1009, et dimissa abbacia extraneus factus est, usque dum tandem Henricus mense Ianuario 1014 Italiam intravit. Tunc Hugo regi Papiam occurrens eumque Ravennam comitatus, ipso iubente composuit *Breve de rebus perditis monasterii*, editum in chronica apud Muratorium *II*^o, 447. Ibidem iam a rege et ab Odilone Cluniacensi multum invitatus, ut abbaciam reciperet, mense Februario Romae in synodo coram imperatore et papa abbas reordinatus est. Imperatore defuncto, intra a. 1024 et 1026, quasi ad continuandum libellum *Destructionis* edidit relationem *De diminutione monasterii*, cuius non iam superest nisi epitoma brevis per Gregorium Catinensem *Chronicae* inserta; quam post Mabillon *Annales II*^o, 699 et Muratori *II*^o, 549 iterum proponimus ex ipsa chronica correctam. Cum ea conferendae sunt chartae quas ediderunt Muratori *II*^o, 517 et Galletti Gabii p. 115. 119. Eadem de re a. 1026 ad Conradum nondum imperatorem scripsit *Querimonium*, quod proponimus ex Registro n. 1199, unde iam ante nos ediderat Galletti Gabii 130. Cui priusquam imperator iustitiam facere valeret, ineunte a. 1027 abbacia secundo se abdicavit. At ne ita quidem quietem habuit; nam tertio etiam abbas reordinatus 5. Idus Iunias 1036, usque ad obitus annum 1039 monasterium rexit, optimis eius abbatibus merito annumerandus.

Incipit prologus Destructionis monasterii Farfensis editae a venerando patre domino Hugone abbate prelibati monasterii, sanctissimo valde viro.

Cogentibus multis, immo multis et cunctis maioribus et carioribus fratribus nostri coenobii, quorum rogatus omnino me^a non obtemperare absurdum duxi, opus quapropter adgressus sum ex toto mihi inutile, quippe qui vitam propriam nescio corrigere, aliorum temerarios ausus nullo modo reprehendere debeo vel detractare; quod me prae cunctis monachis oportet cavere, qui adeo^b reprehensibilis invenior culpis propriis facientibus, ut vix ante clientulos inexcusabilis inveniri queam, quanto magis ante maiores natu et doctrina necnon et coevos. Sed quia magis non obest aliquotiens prava praesumptio, quam multotiens noceat obstinata negatio, ideoque extimavi utiliore obedientiam fore quae sacrificio praeponebatur, quam inobedientiam quae damnationi imputatur. Propterea obtemperavi precibus, accommodavi aures supplicationibus praedictorum, ut de nefanda destructione rerum nostri monasterii, quae concessae sunt a piis misericorditer, ab impiis distributae crudeliter, ali- quod opusculum eis dictarem, per quod aperte scire possent, qualiter et quo tempore vel a quibus malis rectoribus monasterium praedictum coeperit adnullari, quod per tanta annorum 15 curricula a tot sanctis patribus, qui leguntur in eius Constructione, quam digniter sciunt ditari et sublimari, et non tantum faciunt per detractionem iniquorum pastorum, quantum pro laude bonorum; set quaeque venturae potestates sunt et auditurae de prioris sublimitate constructionis et de posterioris minoratione destructionis, quantum congaudent de bonis collatis, tantum condoleant de bonis ablati; et sicut sequi debent exemplum bonorum, sic fugere 20 studeant exemplum malorum. Isti sanctiores volunt, ut sicut prior libellus vocatur Constructio, ita iste secundus vocetur destructio. Deus vero de alto dignetur prospicere vota nostra, ad quae concedat, ut illis rogantibus nobisque obsequentibus destructio ista noviter dictata prosit ad nostra vitia destruenda, et antiqua illa Constructio ob memoriam patrum inibi continentium sit restauratio ad spirituales virtutes nostris pectoribus inserendas. Hoc 25 unum volo vos scire certissime qui audituri estis, quare nihil hic continetur, nisi quod a veridicis compertum est reatoribus, et simul^c magis non recipi euangelia illa quae visu exarata sunt, quam illa quae auditu; iccircoque fiducialius ista ac securius componere temptavi. *Explicit prologus. Incipit destructio.*

1. Igitur quemadmodum prelibatum est, per multa annorum curricula supradictum 30 monasterium a dictis patribus honeste ac religiosissime dispositum est; atque de die in diem augebatur et accumulabatur in spiritualibus et corporalibus beneficiis non mediocriter sed perfecte, paene usque ad completum imperium Francorum regum, qui post expletionem Longobardorum imperatorum Italicum regnum strenue potenterque per multa spatia temporum honorifice gubernarunt, aeclesias Dei exaltando, pauperes recreando, iustitiam et legem ubi 35 que adimplendo. Postea vero quam illorum potestas ab Italico regno peccatis facientibus coepit cessari, praedictum regnum paulatim coepit adnullari. Denique ipsis recedentibus, culpis christianorum cooperantibus, paganorum multitudo, id est Agarenorum gens Italiam intravit. In tantum vero cessante malitia Italicorum crevit illorum potestas, ut a Traspido usque ad flumen Padum perpaucae essent civitates, videlicet exceptis Roma et Ravenna, quas 40 ipsi aut non destruerent aut non suo dominio subiugarent. Quas vero provincias et urbes in obtinebant, omnino depopulabantur, cunctaque inibi inventa sibi diripiebant.

2. Sub hac vero tempestate PETRUS venerabilis abbas iam dictum monasterium religio- 45 sissime gubernabat, et sub eius magisterio multa fratrum caterva non solum in ipso capite monasterii, verum et in cunctis eidem subiectis cellis, in omnibus quae ad Dominum pertinent ex integro pulchre ac docte vigeat. In exterioribus autem quantum longe lateque excreverit, in collatis supradictorum regum legitur, qui illud semper propriis manibus sub sua tuitione tenuerunt, ut praecepta inibi ab eis concessa referunt; in quibus continetur, quod Carolus ibi contulisset monasterium sanctae Mariae quod dicitur in Minione, Huldovicus monasterium sancti Stephani quod ponitur in Lucana inibi subiecisset, alius denique Carolus 50 monasterium sancti Marci subius muros civitatis Spoletanae situm ibi concessisset. Haec vero atque alia donaria ceterorum fidelium maiorum atque minorum ibidem concessa quantum illud sublimaverint, non est nostre facultatis per singula evolvere. Sed de plurimis unum in medium deducamus, quod pene cuncti antiquiores fatentur. Ecclesia denique quam

a) ne apographum. b) deo apogr. c) simus superacr. scilicet ap.

mirifice ornata erat et officinae cunctae qualiter compositae, quis ad plenum valet referre? Tamen dicamus pauca ex plurimis. Ipsa namque maior ecclesia tota plumbeo tecto cooperiebatur. Altare quoque principale ciborium totum ex lapide onicino habebat. Librorum volumina quanta et qualia vel quam diversis aureis argenteisque operibus ac gemmis lapidibusque pretiosis intexta habebantur, longum est enarrare. Vestes quoque maioris altaris deauratae atque gemmatae tot erant, quot festiuitates maiores, id est adnuntiatio, natiuitas Domini, circumcisio, ac aduentus Spiritus sancti, necnon assumptio sanctae Mariae et natiuitas eius. Diei namque iudicii talis ibi erat vestis terribilis, ut quisquis eam videbat, statim timore incredibili ac pavore graviter replebatur, ita ut sine memoria mortis per plures dies esse non poterat. Ornamenta vero alia quae ad usum ecclesiae pertinent, quam plura et mirifica erant, quis valet comprehendere? Basilicae aliae absque maiore quinque ibi erant, quarum una quae adhuc stat, in honorem sancti Petri constructa, in usu canonicorum habebatur, secunda vero et tertia ad opus erant infirmorum monachorum. Harum vero duarum una erat pro infirmis qui iam convalescebant, alia vero pro illis qui proximabant morti, simul adiunctis domibus et balneis, quae ad utrorum ordinum utilitatem compositae habebantur. Quarta autem in palatio regali constituta erat, quod ibi honorificum satis edificatum erat, in quo imperatores hospitabantur, quando illuc visitandi gratia veniebant. Quinta vero ecclesia extra muros ipsius monasterii edificata in honore sanctae Marie, parva quidem sed mirifice constructa, ubi mulieres conveniebant orationis causa et visitationis, quia ut senum refert relatio, antiquitus nulla mulierum intra muros illius ingrediebatur monasterii; sed quou scumque reginae aut aliae mulieres causa qua supra diximus illuc properabant, in basilica parvula quam praediximus faciebant ad se venire abbatem ipsius loci aut fratres quos volebant, ut cum eis de spiritualibus agerent quae oportere. Officinae cunctae laterculis cooperatae habebantur, pavimenta vero lapidibus quadratis et septis omnia strata erant, ut usque hodie ex parte apparent. Arcus deambulatorii per totum circuitum habebantur intus et foris, quia ut intra erant claustra ad utilitatem monachorum, ita erant extra ad laicorum. Foris vero claustrum totius monasterii ex omni parte erat fortiter munitum et turritum ad instar fortis civitatis. Placita quoque et iudicia numquam ibi exercebantur; sed habebant unum palatium ultra rivum qui Riana dicitur, ubi haec gerebantur. Quid multa? in toto regno Italico non inveniebatur simile illi monasterio in cunctis bonis, excepto monasterio quod vocatur Nonantule; sed non ex toto, ut plures fatentur.

3. In tali namque statu illo permanente, ut supra dictum est supervenerunt Saraceni, qui cuncta circumquaque iam occupaverant. Tandem ad ipsum devenerunt monasterium, quod undique circumdantes expugnare moliebantur, sed nequaquam obtinere valuerunt. Venerabilis namque Petrus ipsius monasterii abbas Dei auxilio fretus ac solatio militum adiutus, frequenter illos a finibus sui monasterii expellens, longius insequi faciebat, plurimosque interficiendo, per multos dies secure manebat. Sed illi infesti dum cuncta vicina loca sibi subiugassent atque devastassent, illo semper revertebantur pugnaturi. Predictus vero abbas cum hanc oppressionem per septem continuos sustineret annos cum suis monachis, et videret, quod Deus christianum populum sua malitia faciente omnino oblivioni traderet et potestati paganorum, videns se nulla ratione amplius differre posse talia in ipso loco, consilio inito divisit fratres ac thesauros in tres partes. Unam mandans Romam, alteram dimisit in Reatina civitate, cum tertia autem per se ipsum ad comitatum Firmanum veniens confugium fecit, dimisso ex toto monasterio. Sed antequam egrederetur, distruxit ciborium, quod supra diximus, et abscondit lapides subtus terram; quos usque hodie nullus potuit repperire. Ipso vero cum monachis egresso, Agareni intrantes invaserunt locum. Quo perlustrato, ita illis complacuit, ut de aedificio nihil destruerent, eo quod pulcherrimum illis appareret, sed quando eis videretur, intrarent et inhabitarent. Quo peracto, accidit ut quidam latrunculi cristiani, qui huc illucque discurrebant inopiae causa, ibi devenirent noctu et iacissent in uno angulo ipsius monasterii, accenso igne pavore territi fugerent. Ignis vero exarsit, et in absentia hominum prevaluit atque concremavit cuncta quae remanserant. Praedicti vero latrunculi fuerunt de oppido quod nuncupatur Catino; celare non valuerunt malum quod perpetraverant negligenter. Prelibatus vero abbas, ut prefati sumus, ad comitatum Firmanum veniens, in monasterio sancti Hippoliti et sancti Iohannis quod dicitur in Silva, coepit habitare cum fratribus quos secum de Savinis duxerat et quos ibi invenerat, lugens ac dolens de sui monasterii desolatione. His ita peractis, coeperunt prelibati Saraceni infra terminos

comitatus Firmani ad depredandum introire. Qua de causa predictus abbas in timorem iterum versus, coadunatis suis monachis et militibus, fecerunt castellum in Materiano monte, ubi postea locatum est corpus sanctae Victoriae. Ibi quoque usque dum persecutio illa sedata est, permanserunt, quia sicut antiqua refert opinio, per quadraginta octo annos iugiter permanserunt infra terminos Italiae predicti Sarraceni. Praecipue in Valerii provincia habitabant, quam magni montes occupant, in quibus confugia semper faciebant. Ibant denique a mari Tireno usque ad Hadriaticum et usque ad Padum in praedam, et semper ad ipsos montes revertebantur; inde autem ad flumen Lirim, quod vulgo Garilianum dicitur, ubi habebant navigia per quae cuncta in suam transportabant patriam. In hac quoque miseria constituto regno Italico, predictoque abbate in supradicto oppido constricto cum suis fratribus et militibus, laudabiliter vitae terminum consummavit. Cui, antequam moreretur, consilium dederunt sui monachi et laici, ut quendam clericum nomine Rimonem in abbatem eligeret; quod et fecit, ipsis nichilominus consiliantibus. Sepultus vero est in supra nominato castello, in oratorio sanctae Mariae quod ipse construxerat.¹⁰

920. 4. Quo defuncto, predictus RIMO suscepit regimen loco ipsius¹¹. Qui quamvis in canonico ordine esset quando hoc recepit per unum annum, quod supervixit bonum ostendit exemplum. In ipso quoque anno respexit Deus super afflictionem populi sui, effugatisque undique paganis, Hugo rex de Burgundia egressus super Italicos cepit regnare ac regnum moderamina disponentem. Qui ad Firmanam properans marchiam, parentes dicti Rimonis eiecit de propria provincia, simulque et illum cum eis. Qui veniens Romam, completo anno mortuus est hoc ordine; nam cum sanguinem minuere sibi fecisset, flebotomarius malivolus veneno imposito in flebotomo eum interfecit. Sepultus est in oratorio sancti Stephani, in cella ipsius monasterii Romae sita.

925. 5. Predictus Hugo rex Rimone expulso, ordinavit¹² RAFFREDUM abbatem in dicto loco, qui erat suis nepos. Ipse vero regimine suscepto, coepit viriliter agere in omnibus utilitatibus monasterii, quippe quia valde oportebat, eo quod undique vastatum erat. Accersitis itaque centum familiis liberorum hominum ac servorum de comitatu Firmano, Savinis secum duxit, cum quibus coepit reaedificare caput iam dicti monasterii, quod iam per quadraginta octo annos¹³ absque habitatore fuerat. Hoc incepto, cetera loca circuire non negligebat et in statum pristinum reducere. Thesaurum quoque et fratres qui dispersi erant, simul reducere et coadunare studebat. Sed illa pars monachorum et thesauri, quam sepe dictus Petrus abbas in civitate Reatina reliquit, postquam ipsa civitas a Sarracenis capta est, monachis interfectis thesaurum secum tulerunt. Nam alias duas quae Romae et in Firmano fuerunt, readunavit, et in quantum valuit, quae prope et quae longe erant cuncta loca ibi pertinentia restauravit. Curtem videlicet quae Montisfalcons dicitur, in Firmano comitatu posita, in integrum dato pretio noyiter comparavit, quae magnam utilitatem usque hodie eidem prestat monasterio. Corpus namque sanctae Victoriae ipse transtulit de Sabinensi territorio et adduxit ad illum ubi modo incolitur locum, videlicet in monte Matenano; aliaque plura beneficia ibi contulit; et ipse in eodem loco de novo ecclesiam ipsam et monasterium consecrari et fabricari fecit, ut evidenter apparet. Hec et alia multa antiqua restaurata loca et dicto monasterio restituta, cepit valde potens secundum seculum esse, et monasterium satis locupletare;

10) Petri chartae in registro extant quattuor, a Febr. 890 usque ad Apr. 898. Quinta, quam Gregorius et in registro et in chronica ad Petrum abbatem refert, Remedii cuiusdam donatio Mart. 928 nomen abbatis non habet, quare non potest ad Petrum trahi. Annus obitus Petri non constat. 11) Rimonis duae tantum chartae sunt in registro, 19. Ian. 920 et Aprilis 920. In privilegio quod Berengarius 30. Iun. 920 Farfensi monasterio concessit, abbatis nulla omnino fit mentio, sed tantum venerabiles monachi Iohannes atque Campo ... ad nostram venientes presentiam, unde apparere videtur, tunc non extitisse abbatem. Certo proxime sequentia Hugonis verba erroribus non plane carent. Gregorius Catinensis porro in Chronica inter Petrum et Rimonem haec inserit: *Prefati domni Petri in huiusmodi monasterii regimine successorem, iuxta antiquissimum catalogum abbatum nostrorum, a venerabili patre Thoma dominum Iohannem secundum 23^{um} extitisse repperimus, cuius aliquam factionem minime omnino invenimus. Crediderim, Rimonem a Berengario eiectum fuisse, si omnino eiectus fuit, non ab Hugone; tunc Iohannem abbatem administrasse usque ad Raffredum; Rimonem autem non cessasse sua sponte, sed diu in Marchia se tenuisse, unde incertitudo in narrationibus istis orta.* 12) Errare nostrum, iam monuit Falleschi; nam in codice Largitorio Farfensi Ralfredi abbatis emphiteuses habentur m. Aprilis 925 et Maii 926, unde patet, eum non ab Hugone institutum fuisse abbatem, neque vero Rimonem ab Hugone eiectum esse. Ul-
tima eius charta est 15. Febr. 936. 13) Error monem manifestus; ne triginta quidem anni fuerant

precipue quia potentis regis nepos et prudens valde in scientia seculari. Secundum Deum non adeo eruditus, quia doctrina regularis ordinis, sicut in ceteris religionis doctrinae, ab Italico subtracta erant regno, presertim pro vastatione supradictorum paganorum; tamen secundum doctrinam quam cognoscebat, satis bonus fuit, et monasterio et fratribus per omnia utilis. Ex quibus duo scelerati ac pessimi de morte illius tractare conati sunt; sortemque vero qualem unus alteri daret monasterio acquisito post necem eius, diffinierunt. Unus vocabatur Campo, qui ab infantia ipsius nutricius fuit, cui cuncta bona contulit, quem et medicinae artis studio satis imbuere fecit; nobilis quidem genere de Reatino extitit comitatu, sed immobiliter in hoc per omnia operatus est; radix ipse prima malorum omnium praedicti monasterii vastatorum fuit post paganos. Alter quidem falso habitu monachus nomine Hildebrandus, de alio longinquo monasterio a praedicto abbate susceptus ad habitandum, cui cellam quae adhuc Romae videtur praedicti monasterii concessit, eumque quasi proprium filium diligebat. Cum igitur iam viderent eum senio deficere, quia ut plurimi asserunt, triginta et octo annos vixit in hoc regimine¹⁴, et opus ei iam non erat aliud propinare venenum nisi ipsam senectutem, qua iam mori urgebatur: tamen ipsi miserissimi ob ambitum honoris in nullo ei pepercerunt, sed mortifero eum viru interfecerunt. Qui in extremo positus, dum illos sentiret ante se astare et mortem suam expectare, interrogavit, qui essent. Cui cum diceret quidam, quod Campo adesset, illico suspirans voce qua poterat est eum allocutus ita.

Campigenans Campo, male quam me campigenasti!

— o Campo, Campo, quam crudeliter me campigenasti! — statimque expiravit.

6. Quo mortuo, perrexit Hildebrandus Papiam ad iam dictum Hugonem regem qui adhuc vivebat, et cum magna pecunia acquisivit abbatiam ad opus Camponis pessimi. Qua acquisita, reversus est per marchiam, ubi occurrit ei isdem CAMPO, receptoque dono a rege transmissio de regimine monasterii, atque militibus marchisianis susceptis cunctis maioribus et minoribus subiugatis monasterio pertinentibus, adimplevit predictam sortem Hildebrando. In ipsa denique marchia dedit ei duas cellas sanctae Mariae iuxta flumen Clentis et sanctae Mariae in Solestano secus civitatem Esculanam, et in comitatu Reatino alias duas, sancti Angeli iuxta ipsam civitatem Reatinam et sanctae Mariae in Lauriano. Hoc expleto, reversus est Sabinis cum magno gaudio, non spirituali sed carnali, non ut monachi sed ut impii, sicut postea patenter claruit. Quia concubinis quas prius habuerant occulte, postmodum palam abuti coeperunt non solum ipsi, sed et cuncti illorum monachi hoc scelus non verebantur patrare, sed nuptialiter unusquisque suam ducebat scortam. Ipsa namque pax non permansit inter eos nisi usque ad unum annum. Completo anno, coeperunt inter se contendere. Hildebrandus vero data pecunia iunxit se marchisianis, tulitque Camponi totam hereditatem monasterii que erat in marchia, cum monachis et militibus, et sibi coepit vindicare. Campo autem econtra ampliori pecunia iis ipsis collata, venit illic, atque unam suam sororem tradidit marito cui nomen erat Transbertus, valdeque eam dotavit de bonis monasterii mobilibus et immobilibus. Curtem quoque sancti Marotis, quae tam magna et spatiosa est, ut numero sexdecim milium modiorum contineatur, sicut plures affirmant, ipso suo cognato per concambium contulit; unde in Propetiano ut ferunt loco squalido et inculto econtra concambium recepit; alias duas curtes, sanctae Mariae in Strada et sanctae Mariae in Mura, pro presteria nichilominus adiunxit. Unam vero filiam suam alteri viro dedit, cui similiter diversa largitus est donaria. Quibus simul coadunatis cum amicis et suis auxiliatoribus, eiecit predictum Hildebrandum de castello sanctae Victoriae et a cunctis finibus monasterii, et redegit cuncta loca in suum dominium, reversusque est Sabinis cum triumpho; ubi coepit cuncta secure iam distrahere filiis et filabus. Septem filias et tres filios habuit, quos et quas cunctos dotavit de rebus monasterii; et alios parentes plurimos. Nam in Sabinis castellum de Bucciniano et Roccam et Salisanum et fundum Casaprope eis contulit; in Reatino comitatu et Amiternino et Furconino et Balbensi necnon et Marsicano illis paene cuncta distribuit, ut perpauca reservaret.

7. In hoc malo stetit usque ad tempus Alberici Romanorum principis. Qui gloriosus.

^{a)} denouit ap.

¹⁴ Error manifestus. Obiit intra Febr. et Oct. 936. batem fuisse veneno occisum, non Raifredum; ne-
Nam Campo in charta 3. Oct. 936 iam abbas vocatur. que tamen rationes eiusdem offert Marini, quamvis
⁵⁵ Abbas Vogel in opusculo manuscripto de historia eas «fortes» appellet.
Farfensi, quod offert Marini, contendit, Petram ab-

princeps in tantum cupiebat monasteria sub suo dominio constituta ad regularem reducere normam, quam amiserant in vastatione predicta paganorum, ut de Gallia faceret venire Odonem sanctum abbatem, qui tunc temporis Cluniacum gubernabat monasterium, quod usque hodie viget in religione; et eum archimandritam constituit super cuncta monasteria Romae adiacentia, suamque domum propriam ubi ipse natus est Romae positam in Aventino monte concessit ad monasterium construendum, quod usque ad presens stare videtur in honore sanctae Mariae. Monasterium in Sancto Paulo maiore tunc ordinavit, in Sancto Laurentio foris muros, et in Sancta Agnete iuxta pontem Nomentanum. Cassinense quoque monasterium sub illius magisterio ad normam regularis ordinis reductum est, quod in vastatione supradictorum Agarenorum omnino destructum fuerat, sicut pleraque ut prefati sumus monasteria regni Italic. Ibi denique preposuit discipulum suum venerabilem abbatem Balduinum nomine; cui successit in regimine suus condiscipulus atque coabbas Aligernus almificus pater, quem ipse a primaeva erudierat regulari tramite in supra nominato Aventino monasterio; per quem ad culmen iam dictum recuperatum est monasterium; quem plures viventes recolunt. In monasterium denique prelibatum sanctae Mariae Farfensis cum monachos regulares mandasset, noluit illos recipere Campo maleficus cum suis monachis, sed potius conati sunt eos noctu interficere cum cultris in lectis pausantes. Qua de causa pavore ducti, Roman redierunt ad predictum principem. Unde in iram commotus contra predictum Camponem abbatem, necnon et alios monachis praescriptis auditis, eiecit eum de predicto monasterio, et ordinavit ibi domnum DAGIBERTUM venerabilem abbatem, de Cumana civitate oriundum¹⁵. Ipse autem Campo fugiit ad Reatinam civitatem; in qua adiutorio parentum suffultus, coepit inibi habitare. Hildebrandus vero in marchia positus, hoc comperto iterum invasit castellum sanctae Victoriae cum omnibus pertinentiis, fidenterque cunctas distrahebat filii et filiabus quos plures habebat res monasterii; deditque illis curtem Molianam magnam et inclitam, curtem quoque sancti Benedicti*, et Fassenariam, et diversas alias res, cum castellis et pertinentiis. In horum duorum distractione cuncta quae prelibatus Ralfredus congregaverat dissipata sunt**.

8. Domno itaque Dagiberto supradicto monasterio constituto, Albericus princeps ei cunctas restituit curtes que in Sabinis erant ipsius monasterii perditas; diligebatque eum et honorabat satis. Ipse vero in cunctis inreprehensibilem se ostendebat; circa fratres quoque et cunctos ita benivolum se prebebat, ut ab omnibus incredibili diligeretur affectu. Campo e contra mala cuncta exercebat deterius quam aliquis secularis vastator, apud Reatinos ad quos confugium ut prediximus fecerat. En tres abbates in uno monasterio contra morem auditos, duos malos et unum bonum, quamvis non legaliter. Quantum duo mali devastabant, tantum solus bonus congregabat, ubi manebat. Sed non multum tempus advixit; completo¹⁵ quinquennio pessimi monachi veneno eum occiderunt. De quo Dominus magnum in ipso anno interfectionis fecit prodigium; scilicet de illo qui manibus ei suis venenum tradidit. Interfecto illo, poenitentia ductus abiit ad oratorium sancti Michaelis quod ponitur in monte Gargano.

* in Silva plana, ubi fuit antiquitas congregatio ancillarum, quae opere plumario ornamenta ecclesie laborabant, addit Gregorius in Chronica Farfensi.

** Gregorius Cassinensis in Registro Farfensi n. 408. Itemque in Chronica pag. 470 refert relationem sequentem, quam et ipsam a nostro Hugone compositam crediderim: Item relatio de thesauris huius monasterii, quos prefatus Hildebrandus de castello Matenano comitatus Firmani abstulit et defraudavit. Inprimis vestes duas altaris de auro brusto cum gemmis, unam nativitatis Domini et resurrectionis atque ascensionis, aliam diei iudicii cum mirabilibus gemmis. Aliam vestem albam circumornatam auro brusto, et in medio crucem auri brusti cum gemmis et margaritis. Calicem de argento maiorem, et unum deauratum, tenentem unum sextarium, cum patena sua. Calices minores duodecim cum patenis. Coronam de auro unam et de argento unam cum dalfinis octo. Crucem unam purissimi auri, longam plus unius brachii, ex utraque parte circumdatam mirabilibus gemmis. Alias cruces duas de auro cum ligno Domini; aliam de argento. Libros coopertos de argento et deauratos quatuor. Capsam de auro purissimo cum mirabilibus gemmis, quam Carolus rex pro anima sua dedit in hoc monasterio. Alias capsas duas de argento. Sigilla duo de auro, quae miserunt Carolus et Pipinus filius eius in uno precepto. Alia sigilla duo de auro, quae miserunt Lambertus imperatores in alio precepto quod fecerunt. Dalmaticas duas optimas. Thuribula duo de argento. Tunicas tres de serico. Paramentum abbatis unum ad missam canendam. Tunicas tres de serico. Pluviale unum. Super Genesi libros duo. Scintillarum unum. Super Lucam, Super Iohannem. Historiam Longobardorum. Coenae Cipriani librum unum. De civitate Dei. Historiarum librum unum. Antiphonarum unum. Dicta patrum.

15) Prima eius charta est Sept. 947, ultima Julii 952. Camponis ultima Iunii 962.

Quem vero montem nulla ratione potuit ascendere, cum per unum annum in pede illius consisteret, sicut vicini illius qui eum recognoverunt ibi, testati sunt; postea vero nusquam comparuit. Fuit denique canonicus, clericus et servitor illius.

9. Illo itaque defuncto necnon et Alberto principe migrato, filius eius Iohannes, qui sa-
 5 vivente patre papa ordinatus est¹⁸, Camponem malivolum cepit habere exosum, sicuti et
 pater suus. Idcirco non permisit eum ad regimen redire monasterii, sed statim constituit
 alterum abbatem, ADAM nomine, qui Lucana civitate ortus fuerat, ad prelibati monasterii
 gubernacula sustentanda. Preordinatus vero paucis tempore in religione perstitit, et non
 10 bonam normam duorum honorum Ruffredi et Dagiberti, sed malam Camponis et Hildebrandi
 sequi cepit, videlicet stuprando atque distrahendo illa bona quae Dagibertus in Sabinensi
 comitatu reconquisierat. Nam pro publico stupri scelere, in quo detentus est a militibus sancti
 Benedicti de Campo, et sancti Getulii, et fundum Carbonianum, et Privatim. En habes simul
 tres non dicam abbates sed dispersores, Sabinis unum, Reate alterum, in marchia tertium.

10. His ita gestis, Campo percussus est podagrico ac chiragrico dolore, in tantum ut
 15 omnino destitutus esset solatio manuum ac pedum; et nisi ab alio adiutus, ad aliquam par-
 tem vertere se non valebat. Nunquam tamen cessavit a flagitiis supra nominatis usque ad
 diem mortis; et ad regimen capitis monasterii non est reductus, sed in ipso errore pessime
 finivit vitam suam. Sepultus vero est in monasterio sancti Michaelis iuxta predictam civi-
 20 tatem Reatinam.

11. Per idem tempus¹⁹ bellum magnum commissum est pro contentione marchiae Fir-
 25 manae inter Sarilonem et Ascherium. In qua siquidem pugna prevaluit Sarilo, et interfecit
 Ascherium cum multis suis, obtinuitque ipsam marchiam. Quo audito, Hugo rex exarsit contra
 eum magno furore, et cepit eum persequi pro ipso Ascherio germano suo quem occiderat.
 Tunc videns idem Sarilo, quod nulla ratione eum fugere posset, cum esset reclusus in uno
 oppidulo in partibus Tusciae, noctu indutus monachilem vestem, et summo diluculo ligato
 fune gutturo eius se potestati tradidit. Qui rex misericordia motus super eum, perdonavit ei
 ipsam culpam, ac preposuit eum supra cuncta monasteria regalia quae erant infra fines Tusciae
 et Firmanae marchiae. Cui cuncti abbates humiliati sunt illorum monasteriorum, excepto
 30 Hildebrando invasore qui ei restitit. Cui prevaluit ad tempus Sarilo, et eiecit eum de iam
 nominato castello sanctae Victoriae. Sed iterum supervenit Hildebrandus, et turpiter illum
 inde expulit. Secunda quoque vice recuperavit Sarilo ac pepulit eum; sed paucis advixit
 tempore, ibique mortuus est et sepultus. Deinde ex toto redintegrata est loci ipsius potestas
 infestissimo Hildebrando. Qua de re laetificatus valde, fecit quadam die magnum convivium
 35 concubinae filiique et filiiab militibusque quos plures et magnos habebat, quia quamvis in
 Sabinis nunquam optineret potestatem, tamen totum quod in marchia erat bonum predicti
 monasterii potestative tenuit usque ad tempus Ottonis primi imperatoris. Qui qualiter postea
 illud perdidit, in posterum dicturi sumus. Ipso namque die, quo prandium illud celebra-
 tum est et cena post ipsum, insurgentibus noctis tenebris, cunctis vino potionibusque sopitis,
 40 nullus sentire potuit illorum, quando ignis coepit concremare predictum castellum; quo con-
 sumpto, cuncta ornamenta quae de Sabinis antea illuc venerant, igni adusta perdita sunt.

12. Vertatur iterum stilus Sabinis disputandum. Adam praelibatus cum in capite mona-
 45 sterii longum peregisset tempus, in nullo mutavit vitam, sed potius ad deteriora dilapsus,
 morte praeventus defunctus est ac sepultus in ipso monasterio. Tunc remansit iam dictum p. 263.
 monasterium sine abbate omnino annullatum. Quod Theobaldus marchio invasit ac tenuit,
 suumque fratrem nomine Ubertum clericum canonicum valdeque expertum atque debilitatum
 membris ibi preposuit ad habitandum. Qui per aliquod temporis spatium illud tenuit, quod

18) Errorem iam Muratori innovavit. In eo etiam noster hic Sarilo abbas instrumentum contractus fecit, a
 errat, quod Adamum a Iohanne XII. ordinatum dicit; Fatteschio primo ex libro Largitionum Farfensi
 50 nam extant duo eius chartae tam Junio 953 datae, prolatum, s. Martio indict. 3. Marini papae secundi
 quum Iohannes anno demum 956 electus sit. Ultima a. tertio, hoc est a. 945. Neque vero Sarilo Far-
 Adami charta in registro data est m. Ianuario 963. fensis abbas fuit, sed abbas in Marchia. Minus
 Nam Hugo rex iam a. 946 Italiam reliquit, et An- recte Gregorius Catinensis in catalogo abbatum, in
 55 nales Farfenses infra edendi habent: 940 Anscar- registro et in chronica eandem inter Farfenses
 rius marchio obiit et paulo post: 943 Sarilo abbas. numerat et post Adamum collocat.

et turpiter dissipavit, cottidie inibi habitando cum meretricibus et canibus, cunctisque secularibus obscenitatibus admisis. Deinde papa Iohannes qui Narnensis vocatus est, abstulit ei 966. et commendavit illud cuidam abbati monasterii sancti Andreae iuxta montem Soratem aut. Quia quando potestas imperatorum cessabat, papae Romani illud intromittebantur; aliter numquam habuerunt ibi dominium, eo quod illis non pertinet, ut privilegium illius referret. Sicque factum est, ut tribus annis absque abbate proprio esset. Is autem abbas predictus nomine Leo quamdiu illud tenuit, bene tractavit, atque compassus illius desolationi, in aliquo recuperavit de suis beneficiis in libra et aliis rebus, et in quantum licuit destructa reaedificavit. Monachi vero eiusdem loci, qui viventibus malis abbatibus impie cum illis egerant, posteaquam sine rectore ceperunt esse, non iam in monasterio sed in villis ceperunt habitare publice cum suis non dicam concubinis sed uxoribus, quia ut superius dictum est, nuptialiter illas suscipiebant. Solummodo de dominico in dominicum revertebantur ad monasterium; nam per totam ebdomadam in villis ut dictum est morabantur. Furabantur denique quaecumque diripere poterant de monasterio; sigilla aurea de preceptis tollebant et ponebant plumbea quae modo apparent; ornamenta quoque aurea et argentea de vestibus altaris et aliis utensilibus auferabant, et faciebant muliebria monilia ad meretricum ornatum. Destruiebant quoque sua sponte aedificia antiqua, quando aliqua occasio se dabat, ne umquam ad statum redire valeret id ipsum monasterium aut regale diceretur; quia dicebant, non tam secure illud possent possidere, si regale appellaretur. Religiosorum aliquis nullus se illis iungebat ad habitandum, sed fugiebant ad alia loca. Carnales ibi tantum habitabant. Quid multa? his et huiusmodi malis ibi crebrescentibus, monasterium ad nihilum redactum est, ut sepe diximus, culpis habitatorum illius exigentibus.

967 in. 13. Supradictus autem papa sub hac miseria consecravit ibi IOHANNEM abbatem nostrum antecessorem qui fuit, quem omnes recolimus, vivente adhuc miserabile Hildebrando in marchia. Hoc tempore secunda vice rediit Otho primus imperator Italiam, qui in priori suo ingressu coronatus est a Iohanne papa filio Alberici supra nominati principis. In secundo Dec. 25. suo adventu fecit coronare filium suum Othonom secundum imperatorem se vivente a supra scripto Iohanne papa, ut plures sciunt. Qui legem et iustitiam firmiter coepit tenere per 971. totam Italiam. Ad Marchiam vero cum properasset, prelibatus Iohannes consecratus abbas istius monasterii reclamare coepit de Hildebrando invasore, qui per tanta tempora in pertinacia tam crudeliter perseveraverat. Quem venerandus imperator ante suam presentiam 20 statim exhiberi precepit cum sua coniuge Inga nomine, videntibus cunctis qui aderant. Cumque eum fortiter increpasset et reprehendisset, ut dignus erat, abbatiam predictam eum renuntiare fecit; ac imperiali decrevit iussione, ut cuncta scripta quae facta habebat de predicti monasterii rebus adnullarentur et evacuarentur; unum, quia numquam abbas fuit neque 35 caput monasterii tenuit neque a monachis est electus neque ab aliquo imperatore confirmatus; aliud, quia ab isto sanctissimo imperatore hoc ordine legaliter depositus est. Audiant modo et sciant, qui adhuc defendere volunt sua scripta, qualiter possint. Illo deposito, predicto Iohanni abbati abbatiam donavit, et coepit eum satis diligere et honorare. Super inpiam quoque Hildebrandum misertus est; concessit ei curtem sancti Benedicti predicto monasterio 40 pertinentem diebus vitae suae. Similiter et miserae Ingae contulit tres mansos ipsius monasterii secus ecclesiam sancti Hippoliti ad tenendum quoadusque viveret. In tali autem miseria mortuus est prefatus Hildebrandus, et sepultus est in oratorio sancti Benedicti. Monasterio quoque ipsi et iam dicto abbati restituit cunctas curtes predictas, ipse et filius ipsius post eum; sed qualiter postea perdidit, ut existimo non est pretermittendum.

14. Ipso denique pio imperatore defuncto, filius ipsius regnavit post eum, feliciterque gubernabat regalia scepra, iustitiam et legem faciendo. Predictum quoque monasterium 981. satis diligens, abbati ipsi suum cancellarium tradidit pro re ipsius monasterii restauranda, nomine Petrus diaconus, qui Papigensis postea episcopus fuit, ad ultimum papa ordinatus est. 982. Qui predicto monasterio et ipsi abbati cunctas res restituit perditas. Sed inhoneste vivendo 50 ipse et sui monachi, apud predictum imperatorem accusatus est; qua de causa eiecit eum de ipso monasterio, et cuidam abbati Adam nomine illud commendavit usque ad audientiam sub 983. tenore. Sed antequam ad audientiam veniret, defunctus est imperator Romae ac sepultus. Hinc iam venerunt predicti abbates in convenientia, diviserunt sibi monasterium prelibatum:

20) Ravennae. Indictam imperatoris Dec. 971, unde haec hausit Hugo, ex Reg. Farf. 426 habent Muratori SS. II^o. 475. Fantuzzi V, 246. De Inga tamen nil ibi habetur.

Quae in Sabina et in ducatu Spoletano erant et in Tuscia de ipsius rebus, tenuit Iohannes abbas, et quae in marchia, Adam ipse. Ecce iterum coepit distrahi, ut cuncti qui supersunt sciunt; ideo non est necesse scribere. Hoc perduravit usque ad adventum tertiū Ottonis. 994. Iam vero predictus Adam episcopus erat ordinatus Asculanensis ecclesiae, sed adhuc sortem predicti monasterii tenebat. Cui tulit ea predictus imperator, et Iohanni abbati restituit. Mai. 28. Qui abbatia restaurata, uno supervixit anno; defunctus vero ac sepultus est in monasterio sanctae Victoriae in Matenano monte. 997 med.

15. Cui successit in regimine ALBERICVS eiusdem monasterii prepositus, qui non vixit nisi sex menses, mortuus et sepultus est in oratorio sancti Michaelis iuxta predictam civitatem Reatinam, in sepulcro Camponis predicti.

16. Illo mortuo, veni ego peccator HUGO, non ut legitimus sed ut abortivus, ut apostolus ait, qui et indigne regimen tenet, ut omnes sciunt. Unde vos seniores obsecro mihi iubentes, atque cunctos haec legentes, ut Domino in communi supplicetis, quatinus concedat mihi sua miseratione ad meliora convalescere quam nequissimi suprascripti; et potestatibus quae auditurae sunt det voluntatem istum recuperandi locum, ut vos vestrique successores quietem hic habere possitis Deo serviendi. Inter haec mecum vos admoneo, dilecti fratres et conservi, ut divina clementia cooperante patronaque nostra gloriosissima virgine Maria intercedente, bonum quod nostris temporibus divina pietas in hoc renovare dignata est loco, nostris quod absit culpa, et negligentis non minuatur, sed potius augeatur Christo donante. Hoc dico, non ut meis meritis in nullo confidam, quia in omnibus segnis invenior et fragilis mea faciente miseria; sed Dei largitate vestraque caritate confessus fidenter assero, ut si perseverantiam habueritis in hoc quem inceptum habetis ordine, in isto seculo prospera vobis omnia provenient, et in futurum eternam possidebitis beatitudinem, sicut scriptum est: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*; et item: *Non inchoantibus premium permittitur, sed perseverantibus datur*. Tunc enim placet Deo conversio nostra, quando bonum quod inchoamus, perseveranti fine complemus; ideoque Christi memoriam imploremus, ut nobis constantiam ipse donare dignetur, quatenus illi devote serviamus et nostrum propositum inviolabilem custodiamus; quem in nullo melius custodire poterimus, quam si mandata eius compleantur. Itemque idem ipse: *Beati qui custodiunt iudicium et faciunt iustitiam in omni tempore*. Salomon quoque ait: *Omni tempore sint vestimenta tua candida*. His et aliis testimoniis roborati, dilectissimi, sic per viam preceptorum Dei studeamus currere, illud nobis proveniet, quod apostolus de se confisus Dei virtutem aiebat: *Ego etiam sic curro non quasi in incertum*. Ideoque currere nos non pigeat per viam iustificationum Dei; petere non desinamus eius auxilium, cum certa teneamus eius promissa quibus pollicitus est dicens: *Petite et accipietis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis*. Inter haec notandum est, quod multi stulti nostri ordinis fratres, dum ab aliquo eis proferuntur antiqua sanctorum patrum exempla, respondent et dicunt: *Non possumus illos sequi, quoniam illi fuerunt sancti, nos peccatores, illi perfecti, nos imperfecti*, non intelligentes quod usque in finem mundi non deerunt iusti, qui Deo ita accepti erunt, ut sancti vocentur, sicut in apocalypsi legitur responsum etiam illis qui clamabant sanctis: *Adhuc sustinete modicum tempus, donec implentur numerus fratrum vestrorum*; qui si completus esset, mundi iam finis factus fuisset; qui statim ut complebitur, mundus finietur. Ideoque nullus nostrorum diffidat, nullus tepescat, quia omnes qui digni sunt regnum celeste introire, sancti erunt sine fine, ut Dominus dicit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum*, et: *Mea membra estote, si ascendere vultis in caelum*. Quapropter dilectissimi satagamus quancocius eius precepta et patris nostri Benedicti adimplere, sicut tempore consecrationis nostri monacatus promisimus; quia ipse sanctus Pater in ultimo capitulo suae regulae ex Dei largitate suaque in ipso suspensa aviditate ita observatoribus suae proposuit legis pollicens dicit: *Facientibus haec regna patebunt aeterna*. Amen. Deo gratias.

Incipit exceptio brevis relationum domni Hugonis abbatis, quas de huius monasterii diminutione edere curavit.

Iterum iterumque compellor a spiritualibus senioribus, precipueque a miseria quam

a) aberse ap.

21) privilegio dato 8. Kal. Ian. Sabina in curte S. Gothuli. Haec est ultima Iohannis abbatis mentio. Alberici una tantum charta extat in Registro n. 449, indicata Sept. 997.

lugiter patimur, aliquid disserere adhuc de nostri monasterii diminutione. De illa enim quae antiquitus contigit, in quantum largitus est Deus, illis parere non distuli, et nunc de ista quae noviter pululavit, ipso optulante priori opusculo inserere non differam. Verumtamen prius mecum vos admonere fratres, ut in nullo pro hoc titubetis, neque taedio quod abiit defecti
Modi. 27, 8. a bono incepto proposito declinetis, sed illud quod scriptura dicit prae oculis habeatis: *Vasa s*
Isa. 1, 2. *figuli probat fornax, et hominem tutum temptatio*, itemque Iacobus apostolus: *Omne gaudium existimate fratres, cum in varias temptationes incideritis*. Volo etiam vos absque ulla ambiguitate credere, quia ille qui dispersa ut nuper audistis huius monasterii a pessimis paganis redintegrare dignatus est ad statum quem cernitis, bene poterit congregata custodire a pravorum christianorum insidiis. Tamen si non egerit, quod abiit, culpis facientibus nostris, 10 non miremur, cum sciamus scriptum: *Aecclesia Dei crevit et decrevit*. Ipse enim creator caeli et terrae, quamvis omnia gubernet suo potentatu, tamen prae cunctis aliis locis Hierusalem dilexit, de qua psalmographus dicit: *Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terrae*. Ipsa quippe est umbilicus totius orbis et caput terrae repromissionis; de ipsa elegit patriarchas prophetas apostolos evangelistas, et quod maius est omnibus, 15 ipsam honoravit sua sancta nativitate, morte ac resurrectione, ut eius sepulcrum usque hodie testatur. Ascensione etiam et adventu sancti Spiritus eandem nichilominus illustravit. Et cum tantum eam dilexerit, dum tempus venit eius consummationis, peccatis habitantium in ea facientibus funditus permisit everti. Nullus etenim locus desolatur, nisi ob malitiam in eo habitantium. In hoc denique cognoscere possumus, quod Deus amplius diligit aeterna quam 20 temporalia, magisque curam gerat de salute animarum quam de caducis et transitoriis rebus, cum infernum penetrasse dicatur propter salutem animarum ibidem degentium. Inferno enim expoliato, cunctos inde iustos abstraxit et omnes peccatores reliquit. Idcirco autem fratres haec dico, ut in quantum valemus Dei exempla sequamur, et non tantum de damno secularium doleamus rerum, quantum de perditione animarum. Quapropter recurramus ad Christi auxilia, si eius sequi volumus vestigia. Haec itaque praelibasse sufficiant; tandem veniamus ad causam.

995. Iohannes igitur papa qui appellatus est maior, ingressus papaticum satis exaltavit quandam nepotem suum nomine Benedictum, deditque ei Theoderandam uxorem astis nobilem, filiam Crescentii qui vocabatur a caballo marmoreo; et comitatum Sabinensem dedit ei et 30 plures alios. Qui veniens Sabinis, habitare coepit in castello Arci. Tunc temporis Iohannes abbas noster antecessor gubernabat hoc monasterium, ut multi sciunt secularibus actibus deditus; cui prefata Theoderanda de cibariis et deliciis diversis familiariter serviebat, et per se suasque fideles frequenter loqui satagebat. Abbas autem tenebat tunc castrum Tribuci, cum Martino Riconis et eius filiis aliisque consortibus. Roccam vero desursum tenebat ad 35 suam manum abbas, et quae deorsum est, tenebant ipsi, sicut a prioribus adquisierant abbatibus. Quotiens abbas proficisceretur longius, suam partem illis relinquebat ad custodiendum, et recipiebat, cum reverteretur. Ipsi autem erant valde asperrimi et in diversis malis nequissimi, ideoque viatores sepe depredabantur, et eundem abbatem dedecorantes contristabantur. Qua commotus mestitia contra eos, suavisque veneratione et obsequio prefati 40 comitis, eiusque coniugis, sperans etiam unum ornamentum missae officii sibi promissum accipere ab eis, fecit illis scriptum quod Romani dicunt tertium genus, de predicto castello Tribuco solummodo, nullo sciente preter Luponem monachum et Ursum comitem unicum qui de Malepassia dicebatur. Sed cum nollent ipsi dare ut promiserant ornamentum missale, quod ut fertur mirabile erat valde, pretii triginta librarum, quia fuerat papae Iohannis avunculi 45 eiusdem comitis; nec ipse abbas idem scriptum corroborare voluit. Tunc ipse comes cum sua uxore coepit callide moliri, ut illud acquireret castellum, quia per vim nequiverant, eo quod qui tenebant, feroces et nimis astuti erant. Fecit itaque cum eis sacramenta, qualia ipsi quaesierunt, eosque ad castellum Arcis ubi habitabat venire fecerunt. Quorum prudentiores duodecim capientes, in ima carceris miserunt et vinculis ferreis religaverunt, aliosque 50 triginta ut fertur acceptis pecuniis dimiserunt. In qua captione acquisivit predictus comes cum sua uxore a filiis Lotharii scriptum de curte sancti Gethulii, cui Adam abbas concesserat pro stupro ubi illum apprehendit; et a filiis Gregorii diaconi de castello Tribuco, et ab aliis ibi captis, qui ab hoc monasterio scripta habebant. Quod factum lex omnino interdicat, quia terram censualem nullus potest sine sui licentia patroni alicui dare. Illi autem qui remanserant in Tribuco, adiutorio cuiusdam Senioricti propinqui sui suffulti, filii Arduini, per 55

unum annum duraverunt. Post haec vero accepta pecunia, praefatus Seniorictus dedit ipsam castellum predicto comiti eiusque coniugi. Quo ingressi, cuncta vicinia nostrique monasterii predia et sancti Andreae atque Romanorum sibi subingarunt. Quae omnia non sine causa a Deo permixta sunt; dicit enim scriptura: *Omnia qui se exaltat, humiliabitur*. Quae
 5 audiant divastatores ecclesiarum et persecutores pauperum, et custodiant se a depredationibus eorum, quia Deus advocatus est et defensor illorum. Predia vero quae a supra scripto comite a nostro abstracta sunt monasterio, haec sunt: curtis sancti Gethulii, quam duces Spoleteni Faroaldus eiusque successor, dato concambio episcopatu Restino cuius proprietates fuerat, nostro monasterio contulerant temporibus domini Thomae. Fundum Serranum in
 10 integrum, quod Milo et Domnella diacona huic monasterio concesserunt. Fundum Canali. Fundum Verruculae. Fundum Cutri.

Predicti autem comitis Benedicti fuerunt filii Iohannes et Crescentius; ex quibus Iohannes quodam anno in vigilia sanctae Mariae voti causa per suum missum mandans duodecim solidos fecit ponere super altare ipsius, quos sacristanus assumpit et inter alia vota reposuit,
 15 nichil interrogans. Alia autem die mandavit dicens: *Dicite abbati, ut solidos duos faciat mihi reddere, quia non debui nisi decem pro pensione dare*. Hoc ingenio fraudulento ab hoc monasterio ablata sunt praefata loca usque ad nostrum ingressum. Ipso denique anno interfectus est Crescentius comes iussu Ottonis imperatoris et Gregorii papae, ut audistis, qui
 20 nimis districte placita infra Romam exercebant. Quorum territus pavore praefatus comes quaesivit nobis pactum, imperatore ac papa scientibus, et refutavit medietatem predictae curtis et ecclesiam sancti Gethulii cum duobus casalibus, unde brevem testatam habemus²²; et ego
 25 rogavi illi tertium genus de alia medietate cum castello Tribuco. Quo facto Romae, prelibatus Crescentius venit illuc levitatis causa. Quem imperator et papa capientes, iusserunt patri eius, ut redderet Cerem illis quibus abstulerat, quorum fuit. Tunc in presentia eorum promisit se facturum; et ingressus de Roma, fugit illo. Quo viso imperator ac papa, nimis irati post eum properarunt, et papa secum me ire precepit, dicens mihi: *Veni mecum ad Cere, eo pacto, ut si comes Benedictus reddiderit mihi ipsam civitatem, recipiat filium, et stet finis inter vos; sin autem, filium eius suspendi faciam ipso vidente, et tibi restituam Tribucum*. Et tunc cum ad furcam duceretur ligatis post tergum manibus oculisque panniculo strictis, videns talia pater, reddidit civitatem et liberavit filium. Eo die Romam reversi sumus. Et cum die sequenti Sabinis venissemus, manibus nostris firmavimus tertium genus, et nostros direximus ad eum legatos, ut acciperet illud praefatus comes et appare ab illo firmatum nobis mandaret. Sed facere noluit. Quapropter ab omnibus legem scientibus non ignoratur, quoniam nunquam stat tertium genus legaliter sine appare. Verumtamen in supra scripto pacto
 35 praefatus comes nobiscum stetit, donec advixit, et nullam molestiam de predicta curte nobis fecit; licet vellet, non audebat, quia in regno imperator erat.

Mortuo vero ipso imperatore, Iohannes Crescentii filius ordinatus est patricius; qui Iohannem et Crescentium filios predicti comitis uti dilectos consanguineos amare cepit. Completis vero post haec duobus annis, Crescentius supra scriptus abstulit nobis turpiter eandem curtem, nec est recordatus anathema quod pater eius fecerat ex corde, si umquam suus haeres a nostro monasterio abstrahere vellet. Post hoc nobis nostrisque hominibus multa inferentes mala ipse ac frater eius Iohannes, de campo sancti Benedicti tulerunt casales tres. Castellum quoque Buccinianum supra scriptus Crescentius furatus est nobis, de quo tenebamus partem tertiam et alias duas nostri libellarii. Cuncta etiam ultra Farfam redegit dominio suo, etiam nostros molendinarios. Castellum vero Buccinianum delegavit quondam huic monasterio per cartam una matrona nomine Theoderanda, filia Gratiani consulis Romani, pro anima mariti sui Ingebaldi Francigenae, tempore Alberici Romanorum principis, qui dederat ei Sabinensem comitatum. Quod castellum Campo abbas genero suo Azoni Iudeo postea dedit; Modo vero dicunt adversarii nostri, quod sit de curte sancti Petri, illi proxima
 45 quae Sala vocatur. Ad quod refellendum acquisivi antiquum privilegium a quodam factum papa cuidam nobili Romano de ipsa Sala, quod dat Buccinianum Affinem et Latus ad ipsam curtem. Si vero dominus Crescentius illud sciebat esse sancti Petri, ut modo dicunt, cur de illo cartam acquisivit ab Adam nostro libellario, filio perditu Azonis Iudei, videntibus cunctis Buccinianensibus?

Interea contentio alia orta est nobis in Marchia, pro qua me oportuit ire ultra montem
 22) in Reg. Farf. n. 461. unde edidit Galetti Gabii p. 115.

1007. ad Heinrichum regem; ubi cooperante Deo rege omnino placato, occulte illi refutavi istam
abbatiam pro peccato quod omnes scitis. Qui multum rogavit me, ut usque ad suum huc
adventum illum prestolarer, quem ipso dicebat anno esse. Expectavi autem illo et altero
1009. et usque in tertium annum; quo minime veniente, dimisi illum. Vos autem elegistis dominum
Guidonem, quem Iohannes patricius et Rainerius gratis fecerunt consecrare a papa Iohanne,
1012. pro nostro amore. Patricio quoque mortuo, ordinatus est dominus Benedictus bonae memo-
riae papa, qui contrarius extitit filius Benedicti comitis. Ablata itaque sunt ab eis omnia
castella eorum praeter Tribucum et Buccinianum; Iohannes etiam frater Crescentii obsideba-
tur in turribus Penestrini montis. Tunc in sollemnitate sancti Petri venit ad nos supra scriptus
1014. Crescentius, et dixit, revelatum fuisse cuidam servo Dei, quod suus frater Iohannes non eva-
deret nisi per orationem monachorum Sanctae Mariae. Deinde vos caritatem fecistis in illis,
et triduo ieiunastis. Unde predictus papa contra vos iratus est. Post haec vero erutur frater
Aug. 15. eius ab illa obsessione, prout Deo placuit. Tunc venit Crescentius in assumptione sanctae
Mariae, et renuntiavit medietatem ipsius curtis, ut voverat, et misit fratri suo, ut et ipse con-
firmaret. Sed displicuit illi hoc, et iratus dixit: *Quoquo pacto ego teneam terram alicuius
aecclesiae per triginta annos absque pensionis redditione, mea postea erit proprietatis. Hoc enim
nos et pater noster factum habemus de illa curte.* Tandem vero rogatu Grimualdi presbiteri
ipse et uxor eius Ita confirmaverunt eandem refutationem; postea autem Crescentius firma-
vit ipsam brevem refutationis et dedit predicto abbati Guidoni²³; et ipse abbas firmavit ter-
tium genus de alia medietate cum castello et dedit illi; et taliter fecimus finem. In quo me
minime subscripsi, quia de alio existens monasterio, Sanctae Mariae monachus non fui, et
dimissa abbatia extraneus factus sum.

1014. In hoc stetimus, usque dum imperator venit et coronatus est. Cui obvius fui Papiam;
Jan. cumque venissemus Ravennae, imperator cum omnibus cogere me coepit, et maxime prae-
cunctis dominus Odilo abbas, ut reciperem abbatiam. Sed non acquievi usque Romam ad
sinodum. Predictus autem imperator ex quo Ravennam venit, precepit cunctis abbatibus e-
piscopis, ut scriberent res perditas suarum aecclesiarum, qualiter et quando perdidissent vel
24 a quibus detinerentur. Quod et ego feci²⁴. Deinde venimus ante presentiam imperatoris et
Febr. papae coram iudicibus Romanis, et enarravi omnia, qualiter scripta sunt hic. Inter alia vero
protuli, quod a nullo abbate haberent scriptum de predicto castello, nisi ab ipso Guidone, 30
qui donum ab imperatore non habuit nec preceptum. Tunc ab imperatore iudices interro-
gati, uno ore dixerunt: *Episcopus aut abbas qui pertinet palatio imperiali vel pontificali, nullo
modo valet facere scriptum, nisi prius ab ipsis donum acquirat.* Deinde dixit imperator: *Domne
papa, date mihi vestros milites, qui cum meis vadant, ut capiant mei monasterii castella.* Subito
autem orta est aeditio inter Romanos et Teutonicos, quae die sequenti sedatur. Timebat vero 35
predictus Iohannes, ne a papa caperetur consensu imperatoris, quia mentitus fuerat de Pene-
strino monte; nolens illum reddere sicut promiserat. Et suasi imperatori, ut ad locum secu-
rum sineret illum abire. Qui reverti permisit eum, tali tenore, ut die tertia rediret ipse aut
eius frater, et legem aut convenientiam faceret. Sed die tertio ut promiserat non est rever-
sus. Tunc consensu predicti papae et cunctorum iudicum consilio reinvestivit me imperator 40
de ambobus predictis castellis cum suis pertinentiis, et commendavit me in manu papae in
sua fide, ut si animam suam diligeret, mihi restitueret. Quod strenue postmodum complevit
ipse venerabilissimus papa. Interea triginta diebus fecimus indutias, nec super ipsa venimus
castella, quia finem facere cum eis volebam libentissime. Ipsi autem subdola fraude prius
promiserunt, et postmodum respuentes, etiam terribiles minas nobis intulerunt, quia ausi 45
fuimus super eos imperatori reclamare. Timore autem perculti, uti inermes monachi, feci-
mus tandem venire super eos predictum seniore. Illis denique qui erant intus per viginti
dies et eo amplius arefactis pre nimia aquae siccitate ablatae, quadam die inundatio pluviae
erupit ex omnibus partibus ipsius castelli, ita ut rivuli essent turbidi. Tunc ceperunt vascula
et pannos extra mansiones ordinare, ut aquis replerentur; sed tantum non pluit infra ipsum
castellum, ut aliquod minimum vas impleri posset. Hoc illi videntes pavidi, Dei cognoscent-
es virtutem, sequenti die in manibus domni papae etiam ipse Crescentius et omnes se tradi-
derunt et castellum ei reddiderunt. Statimque dominus papa sanctae Mariae et mihi restituit
cum omnibus qui intus erant, et rediit Romam. Post aliquantos autem dies venit iterum

23) in Reg. Farf. n. 861, unde edidit Galetti Gabii p. 119.

24) in Chron. Farf. apud Murat. II^o, 447. 55

Sabinis prope Tribucum, in quo predictus Iohannes adhuc sedebat, cum iudicibus tantum et paucis hominibus, et mandavit ei familiariter, ut aut ipsum castellum quod iniuste tenebat, sanctae Mariae redderet sicut imperator preceperat, aut necum staret ad legem. Et si eius presentiam timeret, usque ad carbonariam ipsius castelli exiens in sua virtute staret, et ibi cum iudicibus et paucis abis inter nos fieret lex; quoniam nolebat ei absque iudicio tollere. Sed hoc ille omnino renuit. Triduo autem ibi stetimus, et cottidie illi nuntios misit, sed nullo modo legem facere voluit. Deinde per iudicium ipsorum iudicium reinvestivi me de ipso castello ac fecit breve testatum²⁵, et reversus est Romam. Completo vero anno rediit as illuc, et reacquisivit illud castellum ac reddidit sanctae Mariae, sicut domino Deo placuit et predictus imperator rogavit, et ipse dominus papa complevit. Postea autem dominus papa finem cum eis fecit absque nobis, non tamen cum bona voluntate, ut sciunt plurimi. Quod ut audivimus, consensu ac consilio Piligrini archiepiscopi et cancellarii predicti imperatoris iunximus nos cum Oddone et Crescentio filiis Octaviani, et dedimus eis sortem de ipso Tribuco eiusque pertinentiis, ut nos ab ipsis defenderent, nullo alio accepto pretio, quod usque hodie faciunt per divinum auxilium; sicuti postea imperatori intimavimus, audiente eodem papa et Oddone, quando nos interrogavit. Tunc dominus imperator voluit inter nos et ipsos Iohannem et Crescentium legem facere; quam ipsi noluerunt.

Incipit querimonium domni Hugonis abbatis ad imperatorem de castro Tribuco et Bucciniano.

Domne senior, intelligite diligenter contentionem quae est inter monasterium sanctae Mariae dominae nostrae, quod vestrum proprium est secundum seculi dispositionem, et filios comitis Benedicti, videlicet Iohannem et Crescentium, et accommodate aures ad haec examinandum, pro redemptione animae vestrae et amore ipsius genitricis, necnon et pro dilectione fratrum inibi degentium, qui cottidie pro statu vestri regni Deum rogare non negligunt. Teste Deo, in nullo mentiar. Illud quod ab aliis audivi, qui ante me fuerunt in ipso loco, ego non affirmo; sed illi qui adhuc vivi sunt de illis fratribus, certificabunt ita esse, si iubetis. Dicunt enim, quod noster antecessor abbas nomine Iohannes fecisset de uno nostro castello quod Tribucus vocatur, scriptum quod Romani tertio generum vocant, Benedicto comiti patri istorum predictorum de castello solummodo, sed non de pertinentia quae curtis sancti Gethulii vocatur; sed non eum corroborasse sua manu et monachorum atque tertium, eo quod dicunt ei promississe dare unum ornamentum missae pretii librarum triginta, quod sui atavi Iohannis papae fuisse referunt. Quo minime dato, supradictum scriptum affirmant remansisse intestatum. Tamen ipsa occasione invasit predictum castellum cum tota pertinentia malo ingenio ac pessima fraude; quod onerosum fuit hic scribere; tamen ore dicimus si iubetis. Appare de illo scripto, ut lex precipit, non fecit, pensionem nunquam persolvit. Hac iustitia et rectitudine tenuit eum usque ad nostrum tempus. Me ordinato a seniore nostro tertio Ottone, Crescentioque occiso, cepit predictus imperator potestative legem facere infra Romam. Qua de causa predictus comes pavore ductus, coepit me rogare et fratres, ne super eum reclamationem faceremus. Quid multa? Fecimus talem finem inter nos. Ipse refutavit nobis medietatem predictae curtis absque ecclesia sancti Gethulii, quam reddidit nobis cum duobus casalibus pro castello; et ego cum monachis feci ei tertio generum de ipso castello Tribuco cum medietate ipsius curtis, excepta predicta ecclesia cum casalibus illis. Firmato tertio genere a me et monachis ac testibus, mandavimus illi simul cum appare, ut ipse firmaret appare et nobis daret, et ipse teneret tertio generum, sicut rectum est. Quod ipse facere noluit, eo quod putabat in proprium sibi vindicare; sicut Iohannes filius eius qui nunc superest, mihi postea dixit; ideo nolebat appare inde apud nos esse, ut securus ipse possideret. Nostri vero reduxerunt secum tertio generum et apparum, quod ipse nunquam requisivit. Tamen nos tenuimus ipsam sortem cum ecclesia quam nobis reddidit, usque dum ipse vixit, et post mortem eius usque ad annos quattuor. Postea tulerunt nobis isti sui filii turpiter, et adbeneficiaverunt de illa duos nostros milites quos nobis tulerunt. Insuper invaserunt alias nostras res quas nunquam antea tenuerunt; necnon et castellum Buccinianum, quod prope nostrum monasterium in uno miliario stat, quod nunquam hactenus tenuerunt, nobis noctu furati sunt ac nostris libellariis, qui a nobis tenebant, et ceperunt possidere sibi. Post haec

25) in Reg. n. 524 et in Chron. p. 518 ed. Murat.

ego renuntiavi abbatiam, qualiter multi sciunt, et electus est ibi unus noster nutricius monachus a fratribus ipsius loci, et a papa consecratus; sed ab imperatore, cuius monasterium est, donum et preceptum minime consecutus est. Cum quo postea renovaverunt pactum predicti filii Benedicti comitis, quod mecum frugerunt. Renuntiaverunt et ipse sicut et pater illorum medietatem predictae curtis cum iam dicta ecclesia et casalibus, et abbas ipsi fecit eis scriptum tertio generum de castello cum alia medietate curtis predictae; unde postea habuimus conflictum ego et Iohannes ante presentiam senioris nostri Heinrichi, de quo interrogavit idem senior iudices qui aderant plures Romanos et Langobardos, utrum illud scriptum legaliter stare posset, quod ille abba fecit, qui donum et preceptum ab ipso non habet; quia nostrum monasterium regale est, ut omnes sciunt. Ad hoc cuncti unanimiter dixerunt iudices, quod nulla ratione stare posset. Haec de Tribuco acta sunt Rome in placito.

De Bucciniano vero dixit tunc Iohannes, quod nihil illi pertineret, sed Crescentio fratri suo. Tunc dedit ei senior noster indutias, et permisit eum redire ad Tribucum, ubi erat frater suus, eo pacto, ut aut ipse aut suus frater Romam rediret, nobiscum finem facturi de predictis castellis aut per convenientiam aut per legem. Sed neuter illorum ad terminum est reversus. Predictus senior noster cum consilio domni Benedicti papae et iudicio iudicum reinvestivit nos de predictis castellis, et commisit inter Deum et predictum papam, ut si animam suam diligeret, nobis ipsa reacquireret. Post totum hoc volui dare Crescentio de solo Bucciniano centum septuaginta libras, si mihi redderet, et de Tribuco assecurare, ut numquam fuisset in facto aut consilio, ut illud perderet. Quod nullo modo voluerunt. Deinde venit predictus papa super eos, et ita divina dispensatio ordinavit, ut unum caperetur siti, aliud fame. Deinde nobis restituta sunt. Sed de Bucciniano per legem definitum est, ut vobis ostendam, antequam illi proicerentur de castello Tribuco. Tribucum vero tenemus per imperialem predictam investituram et predicti domni papae; utraque vero iam per annos duodecim. Quando vero de exilio redierunt, similiter volui eos de Tribuco assecurare, ut supra dixi, si illi de Bucciniano quod nichil eis pertinet me similiter facerent. Quod respuerunt omnino. Postea vero dominus papa praedictus fecit cum eis finem absque me, non sua tamen sponte, ut plurimi sciunt, sed coacte constrictus a filiis Rainerii et peditibus, et fecit eis iurare Romanum fratrem suum, quomodo proprium est, et Gregorium nepotem suum, quod eis redderet predicta nostra castella, et adiuveret eos ad tenere contra omnes homines. Ego autem hoc audito timore percussus, cum consilio tamen domni Piligrimi qui cancellarius adhuc erat et tunc aderat, dedi filiis Octaviani Oddoni et Crescentio medietatem de praedicto Tribuco cum sua pertinentia, eo pacto, ut nos defenderent et monasterium ab illis cum ipsis castellis. Quod et factum habent usque hodie Christo favente. Quod si hoc non fecissemus, procul dubio hic in manibus illorum incidere, et non solum castella, sed etiam nostrum monasterium perderemus et forsitan vitam amitteremus. Talis erat illorum insidia super nos, et precipue, quia adiutorium domni papae habebant, ut supra diximus. Post hec venit senior noster Heinrichus, quando Troiam acquisivit; cui intimavimus cuncta per ordinem. Illi vero non displicuit, sed et complacuit; atque voluit et iussit lex fieri inter nos et illos. Quod illi facere noluerunt. Nos investitos et tenemus adhuc Deo favente. Modo, venerande senior, humotenus vos obsecramus, ut accepta Deo favente imperiali corona, quia ante quietem non habebitis hoc perficiendi, iubete fieri lex, quatinus illorum fidelitatem hac occasione non perdatis, et de nobis in peccatum non cadatis, quia in nullo melius ab utraque parte custodiri poteritis Christo adjuvante, quam si per legem habeat illa castella qui habere debet, utrum sancta Maria an illi. Unum pro certo scitote, quia neque isti neque pater illorum unquam pensionem de illa curte cum castello dederunt, sed quasi propriam hereditatem tenuerunt, sed etiam iste Crescentius suus filius isti uxori quam modo habet, medietatem ipsius curtis et castelli in dote dedit. Similiter de castello Bucciniano nichilominus fecit.

ORDO FARFENSIS.

Cluniacensis religio quum sub Odilone abbate per totum occidentem celebraretur, Iohannes monachus cuiusdam coenobii beatae Mariae in Apulia tunc

a) spatium unius vocis relictum in leg.

sub abbate Iosepho consistentis eo profectus, Cluniacense consuetudines in usum monasterii sui libris duobus collegit, quod opus *Librum tramitis* intulavit. Hunc Iohannis librum Hugo Farfensis abbas, qui eodem tempore monasterium suum reformarat, Farfensium usibus adaptavit, auxit et quantum opus erat etiam mutavit; cui prologus quoque praefixus fuit sive sub ipso Hugone sive post eius mortem; nam et Henrici II et Conradi regis et Hugonis abbatis obitus in formulis versus finem libri secundi scribitur; sed ante a. 1048, quum Odilo Cluniacensis adhuc inter vivos citetur. Codices extant duo: alter olim Farfensis, iam Vaticanus 6808. mbr. saec. XI. cui postmodum assuti sunt canones alia manu in membrana diversa exarati. Alter Sancti Pauli in via Ostiensi mbr. oct. saec. XI ex. quem mihi D. Angelus Pescetelli abbas et indicavit et gratissime communicavit, primo ultimoque quaternione iam caret; exceptus videtur ex ipso Farfensi, at omisit versus in fronte libri secundi et integram descriptionem officinarum monasterii Farfensis, quippe quae monachis Sancti Pauli nullius utilitatis erat; omisit etiam catalogum librorum singulis monachis distributorum, qui in Farfensi in rasura scriptus habetur alia manu; et hic enim ad solum Farfense monasterium spectabat. Edidit ex codice Farfensi prologum Mabillon in Annalibus qui et reliqua in eodem codice describenda curaverat. Ex quo apographo integrum opus editum fuit in libro: *Vetus disciplina monastica, opera congregationis Sanblasianae. Parisiis 1726. 4. Nos ea tantum quae ad historiam Farfensem spectant inde excerpta proponimus ex ipso codice Farfensi.*

In nomine sanctae et individuae Trinitatis Patris et Filii et Spiritus sancti incipit perfectus usus sive ordo ad ornandam ecclesiam catholicam necnon ad conservandam regularis tramitis normam in coenobio beatae Mariae semper virginis in agro Acutiano comptam.

Incipit prologus regularis de libro tramitis. Dum per universam Italianam Christi precepta anullarentur et velut in fastidio versarentur, diabolice suggestiones ceperunt augmentari et opere compleri, ita ut etiam in sacris constituti ordinibus, sicut mos laicorum est, uxores acciperent, et sine aliqua difficultate heresim exercerent simoniacam. Celestis tunc clementia favente regis, qui pretioso olim mundi suo redemit cruore, suscitatus est quidam decore splendidus monachico, Romualdus nomine, qui normam priscoe iustitiae in sexu renovavit utroque et ordine. Cuius exempla imitatus venerabilis Hugo renovavit prisca sanctorum patrum eximii Benedicti clarissimi et luculenti patris in coenobio beatae Mariae semper virginis in loco qui dicitur Acutianus, ubi destructus erat nimis omnis ordo et compositio monachorum, illorum ulnis imponens usum Cluniaci coenobii in Gallia aedificati ac per totum orbem cuncta ultra monasteria regulari tramite pollentis ipso tempore. Insonante etenim longe lateque fama praelibati coenobii, necnon et predictorum patrum, Romualdi scilicet et domni Hugonis abbatis benignissimi, hi denique patres nimio zelo ferventes et inter se concordantes, dominus Romualdus in theoretica praeclarus effulsit necnon et in aedificatione multorum monasteriorum; pater vero Hugo sequipeda eius effectus in regali coenobio, in tantum ut ad Galliarum studia venerabilium coenobiorum Cluniacensium, ubi venerabilis pater Odilo velut lucerna radians adhuc fulget, multa de illorum consuetudine ad utilitatem fratrum illi commissis et in ovile Christi aggregatis imposuerit ad salutem animarum. Ex quibus unus valde inspiratus et accensus in fervore monastico ex discipulis domni Romualdi, nomine Iohannes, cum uno suo socio ad videndum et scribendum properavit apud eundem Cluniacensem coenobium; et ita exaravit in paginulis, ut oculus vidit, et in codicibus affixit posterisque legenda contradidit. Dominus vero Hugo pater per omnia imitator illorum effectus, haec et multa alia in suo antiquo coenobio advexit, ut ab illorum usu in nullo discreparet, cupiens adimplere quod in Actibus apostolorum legitur: „Multitudinis credentium erat Act 4, 32.

cor et anima una.⁴⁴ Quam consuetudinem si quis adimpleverit, in presenti exaltabitur vita, et post intra perhennem laetabitur pascuam. Et mavult operibus quam dictis adimpleri. Et sicut quis infra naviculam in medio arne fluminis positus superiora aggredi cupiens, nisi totis viribus certaverit, cito relabitur: ita haec consuetudo, si carnalibus quis assenserit desideris, in fastidium ei vertitur; si quis eam imitaverit et secutus fuerit, caeleste illi revelabitur archanum, et amabilis Deo et dulcis erit hominibus. Si vero perversus frerit et dereliquerit eam, relinquetur a Deo et odiosus erit in seculo, et si per multos creverit annos, tempore uno destruetur, unusque extraneus centum suorum persequetur, et duo fugabunt decem milia. Et non solum hoc predictum, sed et cuncta quae priores nostri bona tenere sancxerunt, si derelicta fuerint, non prosperabuntur, sed in arcum convertuntur perversum, 10 agentibus sanctis, quorum nomina sive reliquiae hic habentur. Facientibus et perseverantibus regnum pateat sempiternum. *Explicit prologus.*

Incipit praefatio. Summi moderatoris et pii favente religionis insigniti Christi timoris efficatio, dum male olita usquequaque sentina emergens efferbuerit, nostri olim sacrati institutio ordinis ita dumtaxat vix uspiam perfectae trames semitae inesse nequiret: commonitus 15 ipse Iohannes trans Alpium huiuscemodi discendi negotium finitima Cluniacum coenobiorum nobilissima expetiit gratia, atque quaecumque ibi probatae experientiae didicit, duplici hoc pro diffinitione ad purum contextuit, et ad honorem nostri Salvatoris intemerataeque eius piissime genitricis in monasterio suo sub religiosissimi abbatis Ioseph sanctorumque piissime monachorum Apuli catervae conspectui, quatinus salutis sit solatium presentibus, haedifica- 20 tioque profutura succedentibus in Christo Iesu domino nostro.

In ordinibus sanctorum coenobiorum threnos incipiant primi libri. Continet in se usus monachorum iste libellus

Incipit liber secundus in cotidianis diebus procurandum secundum regulam sancti Benedicti, in primis metrico dictus. Quisquis ad aeternum mavult conscendere Vivere cum 25 domino semper et esse suo.

De positione seu mensuratione officinarum. Ecclesiae longitudinis 140 pedes, altitudinis 43, fenestre vitreae 160. Capitulum vero 45 pedes longitudinis, latitudinis 34, ad orientem fenestre 3, contra septentrionem 3, contra occidentem 12 balcones, et per unumquemque afixe in eis duo columnae. Auditorium 30 pedes longitudinis. Camera vero 90 pedes longi- 30 tudinis. Dormitorium longitudinis 160 pedes, latitudinis 34, omnes vero fenestre vitreae quae in eo sunt 97, et omnes habent in altitudine staturam hominis, quantum se potest extendere ad summitatem digiti, latitudinis vero pedes duo et semissem unum; altitudinis murorum 23 pedes. Latrina 70 pedes longitudinis, latitudinis 23. Selle 45 in ipsa domo ordinatae sunt, et per unamquamque sellam aptata est fenestrula in muro altitudinis pedes duo, 35 latitudinis semissem unum, et super ipsas sellulas compositas strues lignorum, et super ipsas constructionem lignorum factae sunt fenestrae 17, altitudinis tres pedes, latitudinis pedem et semissem. Calefactorium 25 pedes latitudinis, longitudinis eademque mensuram. A ianua ecclesiae usque ad hostium calefactorii pedes 75. Refectorium longitudinis pedes 90, latitudinis 25, altitudinem murorum 23, fenestrae vitreae quae in eo sunt ex utraque parte 8, et 40 omnes habent altitudinis pedes 5, latitudinis 3. Coquina regularis 30 pedes longitudine, et latitudine 25. Coquina laicorum eademque mensura. Cellarii vero longitudo 70, latitudo 60 pedes. Aelemosynarum quippe cella pedes latitudinis 10, longitudinis 60 ad similitudinem latitudinem cellarii. Galilea longitudinis 65 pedes, et duae turrae sunt ipsius galileae in fronte constitutae, et subter ipsas atrium est, ubi laici stant, ut non impediunt processionem. 45 Ad porta meridiana usque ad portam aquilonariam pedes 280. Sacristiae pedes longitudinis 58 cum turre quae in capite eius constituta est. Oratorium sanctae Mariae longitudinis 45 pedes, latitudinis 20, murorum altitudinis 23 pedes. Prima cellula infirmorum latitudinem 27 pedes, longitudinem 23, cum lectis octo, et sellulis totidem in porticum iuxta murum ipsius cellulae deforis, et claustra predictae cellulae habet latitudinis pedes 12. Secunda cellula 50 similiter per omnia est coaptata. Tertia eodemque modo. Similiter etiam et quarta. Quinta sit minori, ubi conveniant infirmi ad lavandum pedes die sabbatorum, vel illi fratres qui exusti sunt, ad mutandum. Sexta cellula preparata sit, ubi famuli servientes illis lavent scutellulas et omnia utensilia. Iuxta galileam constructum debet esse palatium longitudinis 135

⁴⁴ sequentes versus totumque caput de pos. seu mens. offit. omisit P. quarens habeat verba in primis metrico dictus; inde 55 videtur ex ipso Farfensi excerptus esse

pedes, latitudinis 30, ad recipiendum omnes supervenientes homines, qui cum equitibus adventaverint monasterio. Ex una parte ipsius domus sint preparata 40 lecta et totidem pulvilli ex pallio, ubi requiescant viri tantum, cum latrinis 40. Ex alia namque parte ordinati sint lectuli 30, ubi comitissae vel aliae honestae mulieres pausent, cum latrinis 30, ubi solè ipse suas indigeries procurent. In medio autem ipsius palatii affixe sint mense, sicut refectioni tabulae, ubi edant tam viri quam mulieres. In festivitibus magnis sit ipsa domus adornata cum cortinis et palliis et bamcalibus in sedilibus ipsorum. In fronte ipsius sit alia domus longitudinis pedes 45, latitudinis 30; nam ipsius longitudo pertingant usque ad sacristiam, et ibi sedeant omnes sartores atque sutores; ad suendum quod camerarius eis precipit, et ut praeparata habgant ibi tabulam longitudinis 30 pedes, et alia tabula affixa sit cum ea; quarum latitudo ambarum tabularum habeat 7 pedes. Nam inter istam mansionem et sacristiam atque aecclesiam necnon et galileam sit cimiterium, ubi laici sepeliantur. Ad porta meridiana usque ad portam septentrionalem contra occidentem sit constructa domus longitudinis 280 pedes, latitudinis 25, et ibi constituantur stabule equorum per mansiunculas partitas, et desuper sit solarium, ubi famuli aedant atque dormiant, et mensas habeant ibi ordinatas longitudinis 80 pedes, latitudinis vero 4, et quotquot ex aventantibus non possunt reficere ad illam mansionem quam superius diximus, reficiant ad istam; et in capite istius mansionis sit locus apitatus, ubi conveniant omnes illi homines, qui absque equitibus deveniunt, et caritatem ex cibo atque potum, in quantum convenientia fuerit, ibi recipiant ab elemosynario fratre. Extra refectionem namque fratrum 60 pedum in capite latrinae sint criptae 12 et totidem dolii praeparati, ubi temporibus constitutis balnea fratribus praeparantur. Et post istam positionem construatur cella novitiorum, et sit angulata in quadrimodis, videlicet prima ubi meditent, in secunda reficiant, in tertia dormiant, in quarta latrina ex latere. Iusta istam sit depositam alia cella, ubi aurifices vel inclusores seu vitrei magistri conveniant ad faciendam ipsam artem. Inter criptas et cellas novitiorum atque aurificum habeant domum longitudinis 125 pedes, latitudinis vero 25, et eius longitudo perveniat usque ad pistrinum. Ipsum namque in longitudinem cum turre quae in capite eius constructa est, 70 pedes, latitudinis viginti.

Quomodo agendum sit de novitiis. Mox ut ipsi exierint de cella novitiorum

Ad regem deducendum. Cum auditus fuerit adventus regis in monasterium, tunc abbate vel priore annuente fratribus, si tempus non fuerit loquendi in claustrum, conveniant omnes in ecclesiam et vestiant se in cappis, etiam conversi et infantes induant se tunicis. Secretariis* preparent processionem, et tunc sonentur duo maiora signa, incipientibus ita ordinati pergere, sicut in his caracteribus demonstratur:

35	Crux	Turibulum	Candela	Candela	Candela
	Aqua	Crux	Textus	Textus	Textus
	Crux	Turibulum	Candela	Candela	Candela.

Conversi bini ac binis, tunc infantes cum magistris, deinde domnus abbas, et tunc alii fratres duo ac duo sicut priores, tamen cum silentio eant. Pervenientibus ad eum, tunc det ei aquam sanctam et osculetur textum et incensetur. Deinde inchoetur responsorium „Ecce mitto angelum meum“, et pulsent famuli omnia signa. In ecclesia tapetia sint duo ordinata, quorum unum sit ante altare sanctae crucis et alterum ante maius. Tunc abbas inchoet antiphonam vel responsorium quod velit quod conveniat. Quo expleto, dicat capitulum et has orationes: „Omnipotens sempiterna Deus qui caelestia simul et terrena moderaris“, alia: „Omnipotens sempiterna Deus, miserere famulo tuo“, et redeant in claustrum. Ad reginam eadem faciant, sed tamen ingredientibus in ecclesiam, hanc antiphonam decantent: „Cum sederit filius hominis.“

Ad episcopum deducendum. Ilico ut nuntiatus

Pro imperatore qui dignus fuerit ita scribatur. Tertio Idus Iulii depositio domni Heinrich imperatoris augusti, nostrae societatis et fraternitatis amici karissimi, officium fiat plenum, 1024 et duodecim pauperes reficiantur, iustitiaque detur per septem dies.

In martyrologio taliter scribendi sunt monachi vel amici. Obierunt Adalgarius Gerbertus nostrae congregationis monachus, et depositio domni Chonradi regis et Einrici ducis amicorum nostrorum. Ildinus nostrae congregationis monachus. Fulcherus nostrae

55 a) custos ecclesiae P. b) in P. cum ultimis factis intercederunt omnia quae sequuntur caput Qualiter est agendum mandatum ad pauperes quod cottidie efficitur.

congregationis monachus. Tetardus nostrae congregationis. *Ac capitulum sic pronuntiatur infans*: Depositio domni Choinrandi regis. Ildini, Fulcheri, Tetardi nostrae congregationis monachi. Adalgarii, Einrici ducis amicorum nostrorum, et aliam familiarium nostrorum. *Sequitur*: Obierunt rex Itatorum, Raynerius amicus noster; officium fiat plenum pro utrisque, iustitiaeque detur. *Et quandoque*: Obiit Deutberga comitissa fidelis nostra; iustitia detur. *Sin abbas, ita*: Depositio, vel obiit Hugo abbatis nostrae congregationis, atque Wido comitissa amici nostri; officium fiat plenum pro utrisque, et duodecim pauperes reficiantur. De officio pleno non debet pronuntiare in capitulo, sed in fronte libri huius nomini scripta ad recordationem. *De episcopis monachis vel archiepiscopis seu* — — apud Deum intervenite.

GREGORII CATINENSIS OPERA.

Dodo filius Iohannis et Susannae Berlegrarii filiae, nobilis miles de Castro Catino in Sabiis, ex Tederanda uxore duos filios genuit, Donadeum maiorem atque Gregorium a. 1062 natum. Uxore post a. 1064 defuncta, mox alteram duxit; castrum vero Catinense una cum reliquis suis possessionibus mense Maio 1067 monasterio Farfensi per venditionem concessit, annoque sequente filios etiam ibidem obtulit. Donadeus ipso anno defunctus est; Gregorius vero, iam puer sexennis habitu sancti Benedicti indutus atque a Beraldo I abbate paterna cura educatus, mox totum se devovit monasterii sui iuribus, possessionibus et libertatibus cognoscendis atque defendendis; cui studio omnem vitam omnesque quos composuit libros unice destinavit. Siquidem iam a. 1092 „terdenos transcendens plus minus annos,“ Berardo II abbati benefactoris sui successoris auctor fuit, ut omnes chartas privilegiaque omnia monasterii in unum volumen transcribi faceret, priusquam vel vetustate vel casu infelici interirent. Quod opus utilissimum Berardus per Iohannem grammaticum Gregorio mandavit exsequendum. Indefessi laboris fructus fuit liber a recentioribus Registrum, ab auctore Gemniographus seu Cleronomialis vocatus, qui a Franco-gallis rapacibus e monasterio Farfensi Parisios abductus, victae genti cum reliqua rapina undique congesta ablatus fuit, neque tamen Farfensibus redditus est, sed inter Vaticanos relatus n. 8487. Est formae maioris, intra a. 1092—1099 in paginis bipertitis calamo nitidissimo exaratus, manu mirum in modum constante ipsius Gregorii, qui ita incipit: IN CHRISTI DEI OMNIPOTENTIS NOMINE INCIPIT PROLOGUS DOMNI IOHANNIS GRAMMATICI SUPER HUIUS OPERA LIBRI. In nomine sanctae et individuae Trinitatis, ad honorem et laudem sanctae Dei genitricis semperque virginis Mariae, gloriosissimae dominae nostrae. Imperante domno Heinrico quarto Romanorum patricio et imperatore, ab incarnatione domini nostri Iesu Christi anno 1092, ind. 15, 13. Kal. Maias, divina inspirante gratia placuit domno Berardo reverentissimo abbati huius aeccliesiae Pharphensis, nobilissima gen e progenito Florentiae urbis, quatinus istius sacri coenobii universa privilegia et praecepta necnon et tomos et legales cartas, nimia vetustate iam pene consumpta, in unum volumen colligere eaque ad memoriam posteritatis studiosissime declarata, veracissime transcripta relinquere. Et hoc prudentissimo actum est consilio, ne forte quod saepissime iam evenisse novimus, aut custodum negligentia aut vetustate consumente nimia, predicta oblivioni traderentur praecepta, tomi, cartae et privilegia. Quae veraciter elucubrando, nichil eis omnino addidimus vel minus nec mutavimus; sed corruptis partibus rethorice emendatis, eo respectu quo scripta erant, ea legaliter transtulimus, per manus confratris nostri magnae sagacitatis GREGORII, Sabinensi comitatu oriundi in castro Catinensi, nobilissimis parentibus progeniti et nostrae aeccliesiae fere ab ipsa infantia lacte enutriti.

GREGORIUS SANCTAE SERVUS FAMULUSQUE MARIAE,
Regni perpetui vitam cupiens adipisci,
Eiusdem semper renovavit scripta beatae.

Gliscens post obitum famosum linquere votum.
 Optulit hunc genitor Donadeum quoque Dono,
 Restituens libras centenas ac nonagenas
 In templi fratres GEOTOKOC aede benigna,
 Ut caperent normae Phariensis praemia sacrae.
 Sic primus pastor Berardus monachal ambo.
 Coelum paulo post migravit in ordine maior
 Annos sexdenos post Christi mille vel octo.
 Tandem qui minimus frater Gregorius auctus,
 Indeque terdenos transcendens plus minus annos —
 Nam postquam vestem percepit in ordine normae,
 Expletis denis annis his, necesse quaternis —
 Nostro migrato primo pastore Berardo,
 Stædæ has compe cartarum virginis almae,
 Iussit Berardus tantum quod abba secundus,
 Scripsit enim gratis, vitæ quis praemia quaerit.
 Gregorium nosces de versibus his Catinensem,
 Grammata si relegis, quæ sunt exordia dicti;
 Scriptorem Christus donet quem scandere caelum.

20 *Tunc sequitur effigies penna delineata Virginis solio insidentis, cui Gregorius
 librum offert; subtus solum iterum Gregorius scribens, cui alius presbyter ma-
 nus extendens occurrit, hæc cum subscriptione:*

Presbiteri Petri sunt hæc primordia libri;
 Soldos nanque decem pro cartis optulit ipse.

25 *Hæc in prima pagina primi quaternionis. Sequuntur chartae ipsae, temporum
 ordine collocatae, suo quaeque numero rubro a Gregorio ipso praenotatae.
 Pontificum imperatorum regum ducum privilegii sigilli loco circulus apponitur,
 mediam effigiem eius continens qui privilegium concessit. Ubi alterius abbatis
 chartae incipiunt, vita eiusdem praeponitur brevissima; quas vitas in primis
 30 quatuordecim abbatibus Gregorius ad verbum desumpsit ex Constructione, se-
 quentium usque ad Berardum I nil nisi nomina ponit, sine annis; inde a Be-
 rardo I ampliora habet, de suo conscripta, quæ iam proponemus integra. In
 historia anni 1099 cum num. 1160 calamum sistit in medio quaternione II,
 reliquas paginas quinque et dimidium vacuas dimittens. Operi ita terminato
 35 tres alios quaterniones praeposuit, bibliothecae errore iam falso loco ligatos
 inter medias chartas, sed per Gregorium codici praefixos; quibus ipse hæc in-
 scripsit: IN NOMINE DEI SUMMI INCIPIT PROLOGUS GREGORII SCRIPTORIS HUIUS
 LIBRI. Prudentium sane virorum ad hoc premaxime viguit industria, ut sanctorum prece-
 40 sequentibus eos illorum victoriae fierent impressa vestigia, et eorum in perpetuum dignius
 secoleretur cariusque haberetur beata memoria. Apostolus vero loquitur In
 hoc vero presertim digni illi efferendi sunt laude, qui ad exemplum beatissimi patriarchae
 Abrahæ a propriis domiciliis discedentes et sua quaeque relinquentes, ad exteras propera-
 runt nationes, quatinus fructum ceu transplantati expeditius operarentur vitæ, et dignam
 45 posteris relinquerent vitæ verae imitationem. Sic presens pater noster gessit vir sanctus
 Laurentius, qui ad Hitajiam Constat igitur, quoniam ante prefati gloriosissimi pon-
 tificis non modicum tempus conditum est monasterium Nam priora Gothorum tem-
 pora, ut verius Tunc etiam apud Ypponem Regium fulgentissimus Ab Ar-
 50 chadio itaque rege usque ad Iustinum Quo autem tempore prius destructum
 Iustinianus augustus iugulari fecit et principatum recepit. INCIPIT PRAEPHATIO. In lege
 veteri iubetur, ut nemo sterilis et in Israhel semen non relinquens inveniatur, ne poena ma-
 ledictionis multetur. In nova quoque gratia id ipsum spiritualiter docetur, ne arbor infructu-
 osa reperiatur, et ne a Domino talentum servo traditum presentibus ab eo abscondatur, sed
 ut in futurum in augmentis Deo placitis utilis proficiat doctrina relinquatur. Huius rei gratia,*

divina inspirante atque administrante clementia, ego infimus monachorum et peccator Gregorius, ut hoc perficerem opus nimis utilimum, suggessi domno B. abbati posteriori et preceptis senioribus. Et quoniam optima quaeque spiritualia patris debemus perficere iussione, atque uti tenemus firmissime et intellectu quem in nos Deus omnipotens divinitus inspiravit credimus verissime *melius est obedire quam sacrificare*, et qui patri non oboedit spirituali, 5 Samuele propheta docente didicimus *quia tura immolat dñs vgnis*, quod est etiam apostatare a Deo et peccatum ariolandi: ideo denique hoc impium et detestabile facinus omnimodis cavere cupiens, sanctaeque aliquo modo vel cooperatione desiderans et verae meriti obedientiae, postmodum praefato patre et reliquis senioribus suscepti libentissime huius operis onus iubentibus. Quod licet mihi impossibile videatur, tamen quia cuncta posse credimus 10 Deum, qui mutum animal olim humana fari precepit verba, suae ipse causam matris integerrimae valet michi misericorditer tribuere, ut ad eius domus recuperationem perficiam utiline. Nichil quippe mearum sentio virium, sed ex Dei karitate eiusque adiutorio confidens, per dominae nostrae gloriosissimae intercessionem, ut valde devotum nimisque proficuum, fidelius et verius perficere studui opus attentius. Non quod sim sufficiens in emendandis partibus corruptis rethorice, sed iuxta meae scientiolae parvitatem, quae ultra modum confusa videbantur studui corrigere. Non tamen plenus, ne forte videretur simplicibus, quod cartarum confunderetur primae quo editae sunt editionis respectus. Et maxime, quia non a turbis remotus clanculo sedi solus, ut attentius insisterem quietae vacationi, sed in propatulo constitutus vix aliquantulum esse valui quietus, veluti gratia solitudinis decet hoc opus. 20 Neque enim ad hoc me idoneum satis fore perspicio, quia non in scholis eruditus poetarum neque profunditate doctus sum grammaticorum; sed ab ipsis pene cunabulis in huius scola sacri coenobii divinis sollertibus nutritus Deique lactis genitricis sapientia sum alitus fidei, ideo referre ipsi quae didici aliqua operando utilia malui. Itaque sicuti mihi a predicto abbate et reliquis iussum est religionis senioribus, nichil ex respectu cartarum ex his quae vidi mihi, nichilque in rerum translatione adauxi; sed uti tunc cum scriberem oculis perspexi et respectu capere veraci potui, rescribere studui, praeter verborum prolixas inutilesque reciprocationes et transactas quorundam obligationes. Videlicet ne plurimis partium corruptio- 30 nibus diu fatigatus et in scribendo longius immoratus, volumeri efficerem tardus et fastidiosus, ineptumque ad perscrutandum et immensum. Veritate ergo rerum causarumque utilium solummodo contentus, sollerti subtilique sagacitate veracissimum absque aliqua fraude Christo propitio eiusque genitricis perpetuae virginis, cuius est causa, suffragiis adiutus, hoc perficere studui opus. Singulis etiam scedulis cartularum nomina testium inserere curavi- 35 mus, sicut in authenticis scripta reperimus. Quae vero antiquissima vetustate consumpta et a vermibus perspeximus corrosa atque ad capiendum difficilissima, aequo iudicio omisimus intacta, nolentes nisi quae oculis clarius decernebamus vel intellectu capere veraci poteramus, huic tam merissimo inserere opusculo. Quatinus sicut verissimam rerum fidelemque translationem nactus sum transducere, sic meorum certissimam a Deo omnipotente per dominae nostrae intercessionem mereor remissionem delictorum recipere, meisque parentibus perpetuam mercedem acquirere. Porro huic libro *Gemniagraphum* nomen imposuimus, 40 id est memoriam descriptionis terrarum, quia in eo huius coenobii terras a quocumque vel ubicumque acquisitas inseruimus, et eas ad semper memorandum in uno volumine comprehendimus. Placuit etiam nobis et *Cleronomiam*, id est haereditalem Pharphensis ecclesiae appellari, quoniam proprias ipsius immobiles ab initio libere demonstrat possessiones. Prescripsimus autem nomina locorum omnium, quibus singulis propria numerorum capitula 45 addidimus, et in qualibus scriptis ea invenias, sagacissime notavimus. Prius tamen omnia praecepta ac privilegia seriatim ordinavimus hoc modo: **INC. PRAECIPUA PONTIFICUM PRIVILEGIA ET IMPERATORUM REGUMQUE VEL DUCUM PRAECEPTA**, Privilegium domni Iohannis sexti papae de optima libertate III. Preceptum domni Transmundi ducis VIII. Preceptum — — — — Domni Heinrici imperatoris Berardo abbati DCCCXXIII. DCCCCLXXX. 50 MXXVIII. MC. **INCIPIUNT CATALOGI OMNIUM ABBATUM CUM SUIS TEMPORIBUS QUIBUS PRAEFUERUNT**. Laurentius igitur beatus etc. *infra edenda, sine mutila, nam exciderunt duo folia media quaternionis, in quibus continebatur finis huius catalogi, catalogus imperatorum alterque pontificum, cuius iam non superest nisi ultima pars inde a Sergio quarto usque ad Gregorium septimum ubi finit cum* 55

verbis anno d. i. MLXXXIII. Post haec spatio relicto vacuo, quod alio calamo postmodum supplevit variis temporibus, Gregorius subiicit quae infra proponemus: Addidimus etiam annos Christi incarnationis cum indictionibus suis — MXCVIII ind. vii. IN NOMINE DOMINI INC. DECRETA BEATISSIMI GREGORII PRIMI PAPAE URBIS ROMAE DE MONACHORUM OPTIMA LIBERTATE SIVE SECURITATE. Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere etc. capita 76, excerpta ex Gregorii aliorumque pontificum epistolis, synodis, Brucardi collectione. INC. IURA LEGALIA VENERABILIBUS LOCIS ET EORUM MINISTRIS PERTINENTIA. Iustin. regis tit. etc. Iustiniani, Hludovici, Hlotharii, Karoli, tituli 22, sed plures scribere volebat, quibus integrum fere folium vacat. Sequitur: LIBRI I CAPITULA. I. De sacramentis divinis et vasīs sacris venerandis. II. Si quis contra aeclesias vel prelatos commoveatur. III. Si quis sacerdos peccaverit vel ceciderit. IIII. Si quis sacerdotibus non obedierit — LXXXIII. De presbiterorum morientium substantiis. LIBRI II CAPITULA. I. Ut episcopi res aeclesiarum non tribuant parentibus suis. II. Ut episcopi morientes de rebus propriis habeant potestatem — — LXXXVIII. Ut regis emunitates nemo violare presumat. LXXXVIII. Ut regis imperiis nemo resistere presumat. XC. De aeclesiae rebus immobilibus emptis vel commutatis. post quae media pagina vacat. INCIPIIT EPILOGUS. Igitur quoniam librum hunc volumus Cleronomiale, id est haereditale sive codicem libertatis appellari censuimus, eo quod huius sacratissimi Pharphensis coenobii proprias ab initio immobiles libere legaliter demonstrat iure acquisitas res et possessiones: iccirco in primordio sui cunctarum Christi aeclesiarum praecipue monasteriorum optima libertatis et quietudinis, diversorum statuta sanctorum patrum catholicorum, veridicasque sententias orthodoxorum conciliorum, et regum vel imperatorum ratas secundum legis censuram praeceptiones sive iustas concessiones, aequa studuimus colligere ratione, ut his fundamentum verae firmitatis et robor optima libertatis ac securitatis et quietudinis, in rebus aeclesiasticis et maxime monasticis, indicibus demonstremus; quatinus sicut dignum est, omnia iura aeclesiastica quietā et inconcussa ac sine aliqua perturbatione divino cultui mancipata permaneant, et absque rei publicae sive rerum mundialium lesione exactorum ea possidere prevaleant ministri atque praelati sanctorum aeclesiarum. Praeponimus vero, qualiter erga vasa sacra et ornamenta aeclesiastica habeatur a ministris custodia, et quemadmodum Dei sacerdotibus atque clericis a viris secularibus exhibeatur reverentia, et qui eos deonestaverint quomodo condemnentur censura canonica. De oblationibus etiam fidelium et pecuniis aeclesiarum atque rebus earum censuras et instituta sanctorum inseruimus patrum. DECRETA. Clementis papae ad Iacobum fratrem Domini. Tribus enim gradibus commissa sunt sacramenta divinatorum secretorum etc. est opus ipsum duorum librorum cuius capitula ante epilogum leguntur, ex decretis pontificum, conciliis, Bruchardo excerptum. INCIPIUNT OMNIUM AECCLSIARUM VOCABULA DENOMINATA PER LOCA SINGULA. Aeclesia sancti Angeli in castro — In Asisio duae aeclesiae DLVIII. INC. QUORUNDAM VIRORUM INFINITAE VEL NON TERMINATAE DONATIONES QUAE EX TOTO SUNT NOBIS CONCESSAE. Res Aimonis et Ansetrudae — — Arnulphi MCXXXIII. IN N. D. INC. OMNIUM NOMINA LOCORUM PER ABECEDARIUM ORDINATA. QUIBUS ADDIDIMUS SINGULA CAPITULA ET NUMEROS CARTULARUM, UT EA HIS INVENTIS REPPERIAS. Antianus XLIII. XLV. — — maternae Quinzano CCCCXXI. Hac igitur forma terminatum librum Gregorius per viginti annos intactum reliquit usque ad annum 1119. Hoc fere anno calamum resumens, in eadem qua illum deposuerat pagina post n. 1160 tremebunda manu haec exaravit: Actenus Christo domino propitio eiusque integerrimae genitricis ac dominae nostrae Mariae fretus auxilio, propriis manibus ego Gregorius infimus monachorum omnium hoc maximum fideliter studui perficere opusculum. Iam dehinc non nimio lassus senio, sed oculorum gravatus caligine, per alium dignae indolis confratrem Iuvenem, Todinum nomine, consanguineum meum utique a cunabulis pene suis in huius scola coenobii enutritum sagaciter, nisus sum exercere promptissime; ita sane, ut amodo non minus hoc opus sana recipiatur fide exaratum, cum duorum aequae fidelium studio perfectum fuerit denotatum. Verum hoc nutu credimus divino evenisse, ut et alterius fidels in hoc opere laborantis accrescat digna merces in celis. Tunc eodem calamo pergens n. 1161

vitam Beraldi abbatis narrare coepit, sed post pauca lineas cessavit. Abhinc sequitur Todinus. Is non iam numeros singulis chartis apponit, id quod Gregorius fecerat, sed litteras alphabeti, numeros binis binisque paginis oppositis superscribens. Primo ponit sexaginta tres chartas annorum 1037—1119, temporum ordine non servato. Alio deinde tempore in novo quaternione LIII⁵ supplet decem chartas saeculi octavi, easdem quas Gregorius in Chronica loco plane alieno pag. 439 ed. Mur. suppleverat hoc titulo „quas in suo ordine iccirco minime potuimus referre, quia tunc in promptu non habebamus.“ His subiicit alias multas saeculi decimi et undecimi, ordine nullo, quarum ultima est Heinrichi imperatoris de a. 1118. Tunc novo calamo in n. 1225 Prudentium¹⁰ sane alteram Beraldi vitam transcripsit ex Chronica, in qua Gregorius eam circa a. 1119 inchoarat, sed neque ibi terminarat, neque in Registro terminavit; nam ea subito abrupta, n. 1226 transit ad historiam a. 1119—1125 enarrandam, in qua desinit codex, ultimo folio iam dudum truncatus; in ea vero quae iam ultima est pagina atramentum adeo evanuit, ut complura iam non¹⁵ potuerint legi. Haec ultima utrum Todinum habeant auctorem an Gregorium, non quidem certum est; sed equidem credo Gregorium. — Ex praestantissimo hoc chartulario multas chartas ediderunt Mabillon, Muratori, Galletti, Fatteschi, Fontanini; at longe plures lucem nondum viderunt. Apographum olim exstabat apud Sanctum Paulum in via Ostiensi; alterum Fatteschi est in bibliotheca Sessoriana n. 218. 219; sed ibi multae chartae omittuntur; tertium Galletti manu factum servatur inter Vaticanos n. 7854—7866.

Alio postmodum abbate Beraldo iubente, Gregorius alterum etiam condidit volumen eidemque a. 1107 obtulit, quem librum *Emphiteuseos seu Largitorium sive Notarium* appellavit. Estat is adhuc in archivo Farfensi, forma paulo minore quam *Cleronomialis*, Gregorii ipsius manu continua exaratus optimeque conservatus, qui ita incipit: IN CHRISTI NOMINE INCIPIT PROLOGUS LIBRI EMPHITEUSEOS TERRARUM MONASTERII PHARPHENSIS. Gloriosissimo semperque venerando magnificentissimo patri et prae omnibus amantissimo pastori Christique vices gerenti domno et abbati BERALDO infimus cunctorum et utinam extremus omnium monachorum Gregorius perhennis sublimitatem doctae et dive divinitatis aeternae. Quod vos gratissimos benevolosque ob prioris operis cartularum opti. . . . , hoc pernitium congaudens, immensas omnipotentis Deo omnium largitori bonorum gratias referre vestraeque almi fationi excellentiae perpetuae incolumitatis sospitatem optare non desino. Ad laudem igitur Dei omnipotentis et eius integerrimae genitricis Mariae pariter decus honoris a vestra exortatus³⁵ simulque iussu benigne paternitate, et illud primum perficere vestris temporibus et hoc explere maxime exopto opus alterum. Licet vero ego extimus clericorum hoc magnum opus p. . . . aserim, non mearum tamen virium robore perseverare, nec etiam scientioli propria quam parvissimam cerno gere spero; sed vobis qui iussistis impendentibus mihi condignum utileque suffragium, vestroque con. o auctus adminiculo Iesu Christi me confido⁴⁰ perficere largifluo. Nec mei nominis famam, sed vestrae paternitatis laudabilem in futurum memoriam fore censeo. In acie enim virorum bellantium quotiens victoria hostium adipiscitur licet quamvis milite capiatur, tamen principi ducique cohortis vincentis triumphus solite ascribitur; sed non decus victoriae triumphator amittit, nec famam victor digne recordationis perdit — — At his itaque fidelissimis illatis sententiis, humillime ac oportune⁴⁵ nunc suggerimus vobis, precellentissime pastor, ut per vos solos huic sacrae domui potentissime prae aliis a Deo concessa valde necessaria restauratio et in statum perfectum liberima reductio non negligatur, ne forte in futurum a posteris nomen vestrum ob incuriam blasphemetur, et quod nunc vos facillime potestis auxilio Dei omnipotentis, cum vestri successores efficere nequiverint, vestra nobilissima solertia ab hominibus culpetur, vel potius⁵⁰ ab aequissimo et immortalis iudice in tremendo examine potenter commissum talentum di-

strictius exigatur, vel gregis vobis a summo pastore crediti detrimenta animarum, fortasse
 occasionem habentis quarumcumque necessitatum, de manibus vestris, requirantur, aut sen-
 tentia pertinescenda nimis illata infructuosae arbori, uti negligentibus et desidiosis inutiliter
 que et haud dignius locum occupantibus datur, etiam a vobis debite timeatur. Nos quoque
 10 divina instigante potentia simulque miserante clementia, ob cunctorum continentiam evasio-
 nemque vitiorum, et meae atque omnium consanguineorum salutem animarum, opus istud
 cartularum assumpsimus et ad perfectum in nomine Domini deducere curavimus, scientes,
 quia non qui coepit sed qui usque in finem perseveraverit, hic salvus erit. Denique primum
 huius magni operis librum stilo edere veraci studuimus, quem Cleronomialem id est heredi-
 15 talem appellare curavimus; in quo Deum testantes confitemur, nichil nos mendacii in rerum
 translatione, nichil dubietatis in cartarum transcriptione nichilque superfluitatis in causa-
 rum dimensione sive quantitate aut qualitate addidisse, nec omnimodis minuisse, preter quod
 sillabarum sive partium literaturas omnino corruptas aliquantulum transferentes correx-
 20 imus, prolixitates etiam verborum caventes, rethorice contractus chartam emendavimus. De-
 mum hunc alterum librum Largitorium vel Notarium appellari censuimus, eo quod res no-
 stri monasterii notet ab eius rectoribus possessas vel alicui petenti legaliter sive usualiter
 largitas. Per quod videlicet secundi operis volumen non minus bonorum possessionem ius
 legaliter et auctorialiter defendi potest quam per prioris opus cartularum, in quo dumtaxat
 acquisitiones inveniuntur rerum vel confirmationes temporalium potestatum. Nam, nemo
 25 plenius largitur, nisi qui prius certius possidere videtur. Ergo res primo corporali edita tra-
 ditione acquisitae, et postmodum cuilibet aecclesiastico more largitae, firmissime certiusque de-
 fendi possunt aequissima ratione, quia liberius ostendunt ipsarum rerum dominum possessore-
 rem, per eam quam alicui tribuit largitionem. In quo etiam libro indictiones cuiuscumque
 temporis et vocabula virorum res ipsas petentium, abbatumque largientium, pretium quoque
 30 emptionis poenamque obligationis, nomina testium iudicumque notantium, sive quantitates
 rerum conventarum prenotavimus, ut non fictas vel apocryphas translationes, sed verissimas
 certissimasque et absque aliquo scrupulo dubietatis, qui velit intueri cerneret cartularum sin-
 gulas autenticarum renovationes. Quae omnia iuxta abbatum catalogum sive eorum succes-
 siones temporum ordinantes descripsimus; quarum etiam vocabula rerum sive terrarum aut
 35 locorum, ceu in alio priori libro, alphabetice ad citissime inveniendum inseruimus. Unde o
 benignissime pastor, in utroque amatissime abba, opus hoc qui et iussisti et copiam agendi
 prae aliis operanti dedisti, fidentius credo ex hoc vos magis bravium perfectionis percipere,
 quo in hoc perficiendo opere utilime cerno vos benivolos ac benignos existere. Quamvis
 enim alii iubendo tantum vel potius patiendi inchoarunt, nequaquam tamen adipisci pre-
 40 mium meruerunt, quoniam in operantis beneficentia omnimodis defecerunt, et velut super-
 fluum in omnibus sibi habuerunt. Illorum denique in me benignitatem nec in modico per-
 sensi, quia nequaquam operis oportunitatem, nequaquam meae concesserunt parvitati ne-
 cessitatem. Opus enim initio solummodo iusserunt, sed sumptus minime perficiendi dederunt.
 Verumtamen erga me benivoli favoraliter opus diligentes istud extiterunt. Enimvero in mihi
 45 proficiendo iccirco neglexerunt, quia prima et magna parvipenderunt, et minora sive viliora
 prae maximis habuerunt. Quod vos minime in hoc facere cerno, quoniam huius matris et
 dominae nostrae Deique genitricis, quae nos a pubertate aluit, ex quo prelationis domus re-
 gimen percepisti, ab omnibus prout valuisti viriliter protectus auxilio Christi exemisti, et in
 nullo quieti corporis tui pepercisti. Nec mirum; iccirco enim vos suae huic domui in utro-
 50 que excellenter preposuit, ceu, o pretiosissime pater, etiam vos recordari potestis, ut sicut
 quodam ex nostris per somnii visum vidente, beatus Christi confessor Euticius per bone memo-
 riae avum tuum Adam vobis transmisit precepti legationem, ut ydola dextruas lucosque suc-
 cendas; scilicet quaeque intus, quo sunt ydola, vel extra, quo luci id est silvae consistunt, ab
 hac domo nociva confundas et obumbrantia absumas. Quod hactenus adimpletum Christo
 55 propitio annuente ac perficiente certissime cernimus, et ut magis ac magis in posterum per
 vos longo periciatur tempore, omnimodis beatae semper virginis suffragium postulantes
 optamus. Interea vestram, excellentissime pater, almitatem cum omnium fratrum sive se-
 niorum sanctitate obnixis peto precibus et immensis flagito supplicationibus, quatinus mihi
 infelici huic operi insistenti et cottidie peccanti maximisque offensis et plorinis negligentis
 60 assidue delinquenti, iamque ternos ac bis vicenos non minus ni fallor annos aevi gerenti,
 Christi clementissimi pietas subveniat in omnibus, vestris sanctissimis assiduisque depre-

cationibus, ut hoc suae integerrimae genitricis domui nimis utilimum opus digne fideliterque perficere valeam, atque ex omnibus quandoque erutus incommodis, ceterorum deinceps vitiorum cautelam perfectamque emendationem et omnium delictorum plenissimam percipiam remissionem, et ex hoc ad ultimam vitae mereor adipisci premium caeleste. Quod ut optinere valeamus, Ihesus Christus dominus noster eiusdem perpetuae virginis unicus filius precibus sacratissimis complacatus nobis auxiliare dignetur, qui cum aeterno Deo Patre ac Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen. EXPL. PROLOGUS. INCIPIUNT CAPITULA SIVE TERRARUM VOCABULA IN HOC VOLUMINE CONTINENTIA ALPHABETICE DISPOSITA PROPRIISQUE APPPOSITIS INVENIENDA NUMERIS FOLIA PER SINGULA. Cum autem prudens exquisitor — amen. IN CHRISTI DEI OMNIPOTENTIS NOM. INC. INPRIMIS VOC. AECCLSIARUM QUAE IN HOC VOL. CONTINENTUR. Sancti Abundii — in campo XII D. ITEM VOC. TERRARUM. Abbatini — — CCCXVIII B. *Haec omnia in duobus quaternionibus non signatis Gregorius operi iam terminato praefixit, quum illud Beraldo offerret. Opus ipsum in quaternione signato QI incipit: IN NOMINE DOMINI INC. CATALOGUS ABBATUM HUIUS MONASTERII. Laurentius etc. quem catalogum infra dabimus. Sequuntur chartae emphiteuseon sive largitionum, ordine chronologico, ab anno 792 incipientes sub abbate Mauroaldo qui primus inter abbates Farfenses largitiones fecit; primo integrae, ab anno fere 936 excerptae tantum, usque ad a. 1107, quo liber Beraldo oblatus fuit. Ita mansit intactus usque ad a. 1125. Tunc Gregorius eum per manum Todini in septem quaternionibus membranarum rescriptarum usque ad a. 1125 continuavit, deinde omissas quasdam antiquiores supplere fecit; quibus alia manus chartas aliquot annorum 1152—1177 in quaternione ultimo assuto subiecit. Ex immensa hac locationum mole novem tantummodo ediderunt Galletti atque Fatteschi; reliquae ineditae per scrutatorem suum adhuc expectant. Apographum a Galletti factum extat inter Vaticanos n. 7867 et 7868.*

Tertium Gregorii opus est liber Chronicarum, post a. 1105 inchoatus et ante a. 1119 Beraldo abbati oblatus. Extat in archivo Farfensi, forma inter Registrum et Largitorium media, Gregorii et Todini manibus vario tempore exaratus atque continuatus. Quaterniones non signati; primus operi iam terminato postea demum praefixus a Gregorio, continet catalogos duos, imperatorum usque ad Henricum quartum, dein pontificum iam cum Benedicto VII desinentium sine deperdito, quos edidit Muratori SS. II^o, 299. Secundus quaternio, et ipse libro iam completo praepositus, hanc continet praefationem ad abbatem Beraldum: Excellentissimo magnisque honoribus Dei nutu accumulato patri reverentissimo domino et abbati B. cunctisque senioribus Pharphensis sanctissimi conventus, infimus omnium et cunctorum utinam monachorum ultimus G. quicquid in hoc aevo sublimius et in Christo felicius. Nosse vos credo, reverentissimi patres, quoniam dominus noster Ihesus benignissimo nos edocet exemplo patris caelestis caelestia simul ac terrena moderantis, ut simus perfecti — — Haec igitur omnia ideo commemoramus, ut nullus se tam pauperculum fateatur, ut quod Deo offerre debeat non habeat munus. Regnum enim Dei tanti valet, quantum quis habet. A divitibus namque omnibus relictis emittitur, voluntate tamen bona a pauperimis acquiritur; hac enim nichil Deo offertur ditius. His nos instructi institutionibus divinis, satagamus fideliter, prout cuique donatur, in Dei ecclesia fructum offerre utilitatis, ne talentum gratis nobis a Domino concessum in terra abscondamus, et ex hoc velut inutilis servus condemnemur et in tenebras exteriores mittamur; sed donec dies est et alius in nobis, nostrae utilissima saluti attentius operemur, ut in extremo velut fidelis servus ad Domini vocem gaudeamus, et aeternae fructum remunerationis percipere mereamur. Quibus dictis sanctioribus roboratus ego infimus omnium et infelix, vestra, pater venerabilis, sublimi caritudine et quorundam precipuorum seniorum admonitionibus cohortatus, semper gliscens secundum datam mihi a Deo gratis scientiam aliquem offerre fructum utilitatis in ecclesia, ad augmentum bonorum huius sacri cenobii vestramque aedificationem, domini

mei reverentissimi, hoc tertium assumpsi cartularum opus laboris. Quod quia Christo domino adiuvente, eius optentu integerrimae genitricis, in duobus iam aliis expletis voluminibus magnis usitatissimum habemus, ideo nunc breviter deflorare curamus, ut et ad legendum levissimum et ad audiendum laborem plenissimum exercere valeamus. Omne quippe opus vel ars quanto magis frequentatur, tanto amplius indagatur et perfectius operatur. Sic enim ager sarculis vel rastris aliisque utilissimis obsequiis cultus, purum et absque zizaniis profert fructum. Scriptura quoque sanctorum patrum nobis emissa priscorum si sepius ruminetur, magnae semper utilitatis clariorque sensus in eis invenitur. Quanto enim plus eas investigamus, tanto magis velut discretam frumenti medullam viniq[ue] optimam in eis merito reperimus. Quapropter et nos de priori cartarum magno et sequenti breviori libello hoc tertium studuimus opus efficere brevissimum. In quo etiam aurificum peritorum mores imitati sumus; qui aurum vel argentum igni multoties satagunt purgare, ut opus splendidissimum exinde valeant perpetrare. Enimvero tanquam vina quae faecibus ablatis mera suaviora fundunt, et in altero nitidiori vase recondita, potantibus nectaream dulcedinem reddunt: ita hunc cartularum tertium librum studuimus brevire, et de ampliori fonte in breviori locello aquam laboravimus puriorem transferre, ut lectus et relectus sine tedio hic liber et frequentius, magnam sollicitiam utilitatemque cautelam praebere valeat eo utentibus, et notitiam bonorum omnium huius monasterii administret presentibus posterisque rectoribus, fastidio magnae remoto rei studioque adhibito perfectae utilitatis. In hoc enim inveniuntur antiquissima novaque et verissima huius monasterii libertas, propria iura, defensio summa, custodia utentibus recta. Refert enim brachico veracique stilo cuiuscumque abbatis singulas acquisitiones, iniquas largitiones, detestabiles dispositiones, etiam quorumcumque hominum iniustas invasiones et impias directiones. In quibus omnibus numquam me fallere studiose, nec in aliquo apponere aliquid vel minuere, nec a vero aliorum scribere promitto, teste omnipotente Deo eiusque tremendo iudicio, nisi quae aequissima ratione scriptoque veracissima per omnia fuisse, sano intellectu capere potero, salva semper huius monasterii libertate antiqua vel consueta, a pontificibus sive regibus et imperatoribus largita. Nec mendacium in hoc sive falsitatem laborare debeo, quoniam exinde nil mercis temporalis debitum exigo, nullumque premii munus terreni recipere habeo. Quippe qui sepiissime etiam in rebus mihi concessis et necessariis penurias ultra modum patior, cur gratis mendacium quod ex diabolo est mihi non lucrandum agere debeo? Scribam sane prout certius nosse sive posse potero, huic sacro cenobio vel iure vel iuste vel legaliter vel consuete pertinentes vel pertinentias haereditates, aut ei a quovis potentissime concessas per omnia libertates. Alterius bona sive ius ecclesiae aut cuiuscumque hominis scienter numquam fraudabo, neque quod iniquum vel perversum videro huius monasterii aliquando fuisse, fraudulenter ascribere conabor. Foret enim impium et detestabile apud Dominum, tanquam crimen sacrilegii pessimum et paene homicidii dignissimum. Quoniam istud opus maxime huic sacro cenobio cerno proficuum, iccirco vestrae serenitati vestrisque temporibus illud exercere Domino adiuvente desidero attentius. Cum quo etiam opere fidelia obsequia vestro honori conferre studeo, et non adulationis nec verba inania, non levitatem pulveris vel ventuosi faminis, sed cordis purissimi sinceritatem, non solum transeuntis, sed potius munus operis aeterni vobis ministrare satago. Quapropter, o venerabilis pater, non vobis videnda sunt grandia vel superflua cibi vel potus aut indumenti mei regimina; nec patiamini obsecro, ope hactenus ultra modum me sufferre mei habitus vilitatem; neque erga me negligentes sitis, sicut vestri antecessores. Quoniam ut verum in Christo fatear, quidam eorum maligni mihi extiterunt gratis, et sumptus necessarios meae parvitati et in libro scribendo minime dederunt. Unde Deo teste recte profiteri valeo, illum priorem et maiorem librum me non fecisse de huius monasterii substantiis vel adminiculo cuiuscumque praelati, sed de manuum mearum laboribus, et a quibuscumque acquisitis extraneis, non tamen publicis. Hoc vero opus vestrae beatitudini erit perennis memoria, honoris sublimitas, remuneratio perpetua, si tamen in eo fuerit vestre sollicitudinis indeficiens sagacitas et largitio oportuna. Ad quod exercendum, si ego segnis in aliquo a vobis forte viderer, deberetis certe ne deficerem omni studio curare; multo magis vero cum per omnia sollicitum me cernere potestis, tribuere mihi vel operi huic commoda negligere debetis? Numquid nam cuilibet militi omnia armamenta etiam pedum ultima extremaque ligamina et equum tribuitis faleratum ad victoriam temporalem exercendam, et non multo post forte oppressuro ab hoste seu quandoque revin-

cendo, et aggredi bella continuo defectura insistitis? Haec omnia magna et amabilia sunt huic seculo, sed Christi inopibus impossibilia et maxime despicabilia. At quia ad hominum plausus et temporale commodum agere conamini, et iuxta quod vulgo proverbialiter, *cuncta volentia sunt levia et omnia nolentia gravia*, labore facili perquiritis, et honorificentissime non tantum et annualiter, sed etiam sepius perficitis ac sollemniter, plus quam vestri antecessores et incliti comites etiam sublimiores potestates vobisque proximiores, ita ut hodie cunctis viventibus longe quoque manentibus sitis notiores. Quae iccirco putatur a plurimis sollicitiori vos exercere sagacitate, quia temporalia solummodo diligentibus magis favere videmini, ac de eternis et amplius proficuis vobis rebus nullus vestrorum famulorum nec fidelium, immo nec aliquis confratrum, forsitan audeat vobis utilissimam facere suggestionem. Omnes enim temporaliter et ad suum questum vos videntur diligere, et quoquo modo sibi libita vobis festinant rapere; nec animae suae parcent, nec super vobis de crastino cogitare cernuntur, sed donec hodie valent; ita ut vos ad nihilum deducere festinent, et quatenus defectuose vivatis et cogitare de crastino minime valeatis, instant adulationibus; nec deficiunt in postulandis rebus. Obliviscuntur a vobis accepta, et dolent se perdidisse aliquantulum dilata. Quia igitur his maximis aliisque actibus insudatis, ideo a plurimis nobilibus viris penes vos pessimum et detestabile odium contra vos generatis, dum ipsi tam magna nec norunt nec valent militibus suis libere prebere munera memoranda Sed iam ne diu loquendo vestram serenitatem gravemus, a proluxa locutione fideliter exhibita sileamus. Hoc ad ultimum suggerimus, ne nostram scientiolam parvipendatis; sed sic agat erga me vestra dignatio, ut numquam vacet mihi me cuiuscumque utilitatis operatio. Enimvero donec vixero, adiuvente Dei omnipotentis eiusque gloriosae matris ac dominae nostrae suffragio, non erit segnis nec inutilis scientiola meae parvitalis a Deo mihi concessa gratis ad semper augenda huius monasterii utiliore vestroque honori decentiora. Opto autem vos devotissime operari sollicito ac discrete, ut in nobis et pro nobis ac de nobis et temporaliter gaudeatis, et uti bonus ac sollicitus pastor dignos fructus remunerationis una cum ovibus fidelibus aeternaliter capiat. Amen. *In ultimis huius quaternionis paginis vacantibus postmodum Gregorius ipse supplēvit sermonem de sancto Laurentio* In illo tempore — amen, qui apud Muratorium minus recte initium chronicae efficit. *Haec enim incipit demum cum tertio quaternione titulo nullo, sed littera initiali maxima, florum ornamentis distincta: Sanctorum tempora etc. Gregorius hunc librum eo fine condidit, ut origo iurium libertatum et bonorum monasterii succincta narratione facilius quam ex maioribus duobus voluminibus perspiceretur, omnibusque fieret quam notissimus, ne ex ignorantia harum rerum monasterium detrimentum caperet. Hinc longe maior pars totius operis in chartarum summa exponenda versatur; multas tamen, maxime privilegia, iterum proponit integras, sed pro scopo suo minus accurate quam in Registro, id quod praesertim in imperialibus bene advertendum. Neque temporum ordinem ubique servat; loco plane alieno supplet quae antea non habuerat, ut p. 439 c. ed. Murat. 417 d. 449 c. 547 b. unde opus non raro farrago potius videtur quam liber bene digestus. Introductio superstructa est sermoni de sancto Laurentio, cui adiunxit quaedam ex praefatione Constructionis, ex gestis sanctorum Eulicii et Isaac, disquisitionem de tempore Laurentii ex Orosio atque Isidoro compilatam, et appendicem de episcopatu Laurentii: eum maxime in finem prolata omnia, ut immunitatem monasterii Farfensis inde u prima iam fundatione probaret, a parte curiae semper impeditam. Vitam Thomae primi abbatis ad verbum exceperit ex libro Constructionis, de suo addens digressionem de monasterio Vulturnensi Farfensibus primum subiecto et postea iniuste subtracto, canonum locis allatis suffultam. Sequentium tredecim abbatum vitas ex eadem Constructione transscripsit, additiones non faciens nisi tres, quas supra iam proposuimus. Pertonis Iohannis Anselmi Teutonis Nordperti Spentonis Vitalis nil nisi nomina affert, plane ut in Registro fecerat. Inde a Petro Hugonis Destructionem in opus suum recepit integram,*

cui inserit locum ex Liutprando petiit pag. 415e, et ex thesauro chartarum indiculum possessionum monasterio iam subtractarum p. 418, indiculum servorum monasterii p. 428, supplementum chartarum superius omissarum p. 439—454. Proprio Marte ingredi coepit demum post Hugonem, ubi nullum iam habebat quem exciperet, scilicet in Guidone I, II, Suppone, Almerico. Inde a Berardo I autem ad verbum ea transscripsit, quae iam in Registro narraverat, pauca hic illic addens, alia omittens, usque ad electionem Beraldi, in qua in Registro calamum deposuerat. In Chronica vero Beraldi historiam producit usque ad a. 1105 cum amplissima digressionem de iuribus atque possessionibus monasteriorum contra arrogationes Romanae curiae directam eodem sensu, quo totam chronicam condidit et canonum excerpta iam Registro praefixerat. Inde a Berardo I etiam, quum priora omnia calamo fere continuo exarasset ipse Gregorius, iam non raro alteri scribenda tradidit nunc pauca, nunc plura, alternando ipse calamum nunc resumens nunc alteri tradens, usque dum cum medio a. 1105 in penultimo quaternionis folio opus absolvit et praefatione praemissa Beraldo abbati obtulit. — Hoc in statu liber Chronicae intactus remansit usque ad Beraldi obitum a. 1119. Tunc Gregorius in ultimo quod vacuum reliquerat codicis folio inchoavit continuationem „Prudentium sane virorum etc. apud Murat. 653d—676b, cuius primam paginam ipse exaravit, deinde alteri illi amanuensi calamum tradidit, tunc ipse recepit. Sed in hac continuatione Beraldi vitam inchoavit tantum, non perfecit, et post chartas aliquot anni 1006 satis abrupte cum privilegio Heinriciano anni 1118 librum terminavit. — Apographa recentiora Chronicae extant in bibliotheca Vallicelliana I, 35. Barberina XXXIII, 19. Patavina n. 272. Middlehilliana. Editionem unam tantum habemus Muratorii SS. II^o ex apographo Eustachii Caraccioli factam. Ante eum excerpta tantum dederat Duchesne SS. Franc. III, 650.

Quartus Gregorii liber Floriger compositus fuit ab eo aetate septuaginta vel paulo plus annorum, itaque circa a. 1132. Extat et is in archivo Farfensi, forma paulo minore quam Largitorius et Chronica, in triginta quaternionibus signatis calamo uno continuo exaratus beneque conservatus; qui ita incipit: IN CHRISTI DEI OMNIPOTENTIS. NOMINE INCIPIT PROLOGUS LIBRI FLORIGERI CARTARUM GLORIOSISSIMAE MARIAE DOMINAE NOSTRAE SEMPER VIRGINIS HUIUS PHARPHENSIS COENOBII. Expletis igitur huius magni operis renovatarum cartarum aeclesiae istius beatissimae semper virginis Mariae Dei genitricis nostraeque gloriosissimae dominae tribus voluminibus, quos domino Christo omnipotentis Dei filio in nostrae aevi iuventutis, cum essemus annorum aetatis xxxii, incepimus: dehinc alium libellum, videlicet quartum, Christo domino iuvante inchoare desideramus, in graviore iam aevi Christo miserante qui sumus, videlicet 70 vel paulo plus annorum; in qua aetate omnis levitas vel falsitas locum habere nec convenit nec condecet. Liber autem iste licet minor omnium priorum, erit tamen per omnia utilissimus trium. Et quoniam in aliis me recolo spondisse, nil falsum nil mendacium nichilque damnandum in rerum translatione addidisse vel mutasse, exceptis partibus pernium corruptis rethorice iuxta meae scientiam parvitas compositis: quod Deum omnipotentem eiusque angelos testes invoco per omnia me observasse confiteor. Salva ergo huius sanctae aeclesiae antiquissima libertate, rerum omnium studuimus transferre veritatem et quarumcumque causarum concessionem. Verum non in hoc quarto volumine magis magisque id observare me promitto, ut more quattuor evangeliorum voluminum hi libri quattuor in nullo a veritate deviant nec discordare videantur. Si enim in aliis libris cum juvenis essem transtuli veritatem, multo amplius nunc iam veteranus id ipsum me conservare corde et animo me constituere debeo, quia omne mendacium ex diabolo est, dominus autem Christus via veritas et vita. In quo etiam libello aliquid de beatissimi Laurentii patris nostri tempore verius hic indagatum quam in aliis libris inse-

ruimus; et huius monasterii plenissimam libertatem a summis pontificibus et christianissimis catholicisque imperatoribus et regibus legaliter concessam et semper in preteritis temporibus custoditam et defensam et in multis placitis evindicatam ostendimus; sed et aliarum rerum possessiones a nobis nostrisque antecessoribus habitae, de quibus aliqua controversia vel litis intentio aliquando evenit, quomodo legali iudicio sint terminatae, veraci relatione describere et annotare curamus. Pro quibus omnibus precibus sanctissimae dominae nostrae Mariae, et omnium sanctorum quorum in hoc sacratissimo loco beatae reliquiae habentur vel sancta patrocinia veneramus, ab omnipotente Domino cunctorum veniam delictorum et dignam remunerationem in seculo venturo ut adipisci mereamur, suppliciter obsecramus. Omnes etiam haec legentes vel audientes rogamus, ut vestris piis intercessionibus nos adiuvetis, quatinus quod flagitamus optinere a Christo domino piissime valeamus. His autem fideliter premissis, quod de temporibus sanctissimi patris nostri Laurentii in gestis beati Euticii et Ysaac aliorumque sanctorum, qui eius collegae fuerunt reperimus, stilo iam veraci proferamus. Denique temporibus Iuliani imperatoris *etc. ex gestis sanctorum, cum ampla de tempore beati Laurentii disquisitione, ex Isidoro Orosio Paulo Diacono ut ipse dicit hausta. Tunc INC. AUCTORITATES APOSTOLICAE INSTITUTIONIS.* Iohannes itaque papa sextus — custodit. ITEM AUCTORITATES REGALIIUM PRECEPTORUM. Liutprandus autem rex L. confirmavit *etc. privilegia nunc fusius nunc brevius excerpta, quorum ultimum est Henrici quinti regis.* QUOD DECRETA PRIVILEGIORUM ECCLESIASTICORUM PERPETUO CONSERVENTUR. En Christo Domino propitio *etc. ex decretis pontificum excerpta.* DE LEGALIBUS ET IMPERIALIBUS PRECEPTIS. Iam vero et de preceptis regum vel imperatorum rationem proferamus, et an valeant ecclesiae concessa post transitum eorum, perspicue videamus. Imperator quippe Constantinus — quoniam si, hoc ut supra relatum est, ethnici et gentiles suorum predecessorum constitutiones minime infregerunt, multo magis nos christiani bene ordinata et causa misericordiae largita destruere non debemus, ne illud apostoli dictum incidamus „Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit“. Qui vero recta bene ordinata destruere nititur, iurgia et scandala quaerere cernitur, ideoque contra eum angelus crudelis mittitur. Bruchardus libro undecimo: „Si quis potestati regiae, quae non est iuxta apostolum nisi a Deo — puniuntur ultione. IN NOMINE DOMINI INC. CAPITULATIO VOCABULORUM ECCLESIAARUM VEL QUARUNDAM RERUM HUIC MON. IURE PERTINENTIUM quae in hoc libello continentur — Quicquid de unoquoque vocabuli loco sparsim per ipsum habetur abecedarium, et una et insimul hic coadunare curavimus, ut rationem vel diffinitionem de singulis quocunque factam tempore cum oportuerit ostendamus *etc. est repertorium alphabeticum ad magnum Registrum, sed in quo praeter numeros Registri non raro etiam summa rei maximeque fines fundorum nunc brevius nunc fusius exponuntur; quare hic liber et per se nullam utilitatem habet. Unicus qui ex eo quaedam protulit, fuit Galetti.*

Quintus Gregorii, ni fallor, liber est Orthodoxa defensio imperialis, de investitura, scripta nomine congregationis Farfensis sub Henrico imperatore. Quae quavis in unico quem vidi saeculi XV codice nomen auctoris non praeferat, animus tamen, sententiae, argumentatio, sermo, tota denique indoles eiusmodi sunt, ut vix possit ab alio esse composita atque a nostro Gregorio. Hanc alio loco dabimus. Iam vero ex Registro et ex Chronica ea proponimus excerpta omnia, quae ipsius sunt Gregorii, omissis quae tum ex chartis contraxit, tum ex Constructione atque Hugonis Destructione excepit. Capitulum numeros de nostro adiecimus; in Chronica non habentur.

1. a Sanctorum tempora patrum sive gesta vivorum — possidebit vitam aeternam.

2. b Per idem autem tempus Iohannes papa prefatus pro sua nequitia expulsus fugit ad partes Campaniae, ibique in silvis et montibus latitabat more bestiae. Tunc Otto imperator

a) initium Chronicae, pag. 321 Murat.; in Registro non est. b) Chron. pag. 475, a Gregorio in epistola octavo postea supplata; in Reg. haec non sunt.

Romam venit, quem omnes Romani consensu cleri rogaverunt, ut Leonem protoscriniarium^{963.} eis eligeret papamque constitueret, quod et factum est, qui sedit anno uno et mensibus tribus. Quo vivente, inique consiliati sunt Romani, ut sceleratum Iohannem reducerent et dominum Leonem abicerent. Facta est autem fames magna in tota urbe. Exiens vero inde dominus Leo^{964.} in paribus Spoletanis ad imperatorem venit, qui statim militibus armatis, contra Romanos^{964.} maximas insidias paravit. Romanorum autem nuntii ad eum in Reatina civitate venerunt, mortemque Iohannis intimantes, Benedictum ei diaconum petierunt, sed minime optinere valuerunt. Revertentes autem legati, eundem elegerunt Benedictum sine consensu imperatoris, unde imperator magis in iram exarsit, et civitatem undique giravit et in tantam penuriam adduxit, ut modius furfuris venderetur triginta denariis. Coangustati vero Romani, innocentem Benedictum imperatori tradiderunt, et dominum Leonem papam coacti receperunt, spontentes ei et domno imperatori super corpus beati apostoli Petri. Dimisit autem eis, quanta et qualia mala perpessus est ab illis.

3.^a Tricesimus secundus huius venerabilis monasterii pastor extitit dominus HUGO. Huius in hanc abbatiam per apostolicam praeceptionem iniquus quidem fuit ingressus, sed postmodum digne per Ottonem correctus imperatorem, istius monasterii in utroque recuperator et restaurator fore studuit ipse gloriosus.^{998.}

4.^a Tricesimus tertius nempe extitit in hoc sancto cenobio abbas GUIDO, nepos scilicet domni Hugonis.^{1009.}

5.^a Tricesimus quartus in huius sacri coenobii regimine extitit a fratribus venerabilis GUIDO presbiter electus, qui non de sublimibus, sed de parentibus fuerat humilibus. Cum vero cerneret se non posse huius praelationis decenter portare onus, obnixis precibus rogavit fratres, ut sibi utiliorem prae se eligerent pastorem; quod vix potuit optinere. Denique hoc a regimine seposito, quendam Bonifacium Dei servum eligere maluerunt. Et ipse quidem in non nocuis studiis maxime assuetus, gravissimum sibi fore videbatur, si in tam sublimi regimine seculariter occuparetur. Itaque renuebat omni nisu preesse. Sed cum fratres non ei acquiescerent, cepit in tantum praelationem spernere, ut virgae regiminis quam manu gestabat altiora ad terram trahens regiraret, et ima eius ad sublimia exaltaret. Quod fratres intuentes, coacti sunt illi in hoc quod petierat assensum prebere. Remoto autem et hoc ab ipsa electione, elegerunt venerabilem SUPPONEM, qui nobilis seculari prosapia et doctus videbatur doctrina aeclesiastica. Prelatus vero electione fratrum, ad imperatorem innox pro abbacia dirigit huius monasterii legatos. Quod factum moleste accepit imperator Heinricus, et quia imperiali se presentare vultui electus neglexit, eius electionem sprexit. Erat forte tunc in curia quidam abbas monasterii sancti Petri ad Coelum aureum^{1039.}. Huic innuit imperator, ut sibi utilimum offerret ex suo coenobio monachum, quem ad egregiam imperii sui abbatiam dirigeret in Romanis partibus; statimque presentavit ei dominum Almericum, litteris optime eruditum et aeclesiasticis doctrinis magnifice imbutum, qui etiam eundem imperatorem liberales apices studuerat edocere. Continuo laetus imperator, de hac illum abbacia investivit, et cum huius monasterii legatis, illic qui aderant, et imperialibus missis, huc honorifice dirigere curavit. Cui praefatus Suppo nuper electus locum regiminis cedens, et ipse desivit preesse.

6.^a Tricesimus sextus huius sacri cenobii extitit abbas venerabilis dominus ALMERICUS, qui pro eo quod corpore videbatur maxime pilosus, vocatus est etiam Ursus. Hic vero memorandus ac dominus abbas Almericus huius bona monasterii intus vel extra extitit per omnia conservator fidelis, nec ea alicuius aura favoris in aliquo devastavit, sed pio affectu ac opere benigno magnaque sagacitate mirabiliter ampliavit; aeclesiastica quoque ornamenta et librorum volumina in hoc monasterio studiosissime auxit. Fertur autem, quod artis grammaticae et scripturae divinae libros quadraginta duos maiores minoresve hic accumulare curavit. De vestimentis autem et cibis confratrum sic honorificentissime et decentissime ac sollemnissime studebat, ut nullus inter eos indigens aut despiciabilis videretur. Nemo circummorantium comitum aut alio persecutionem aliquam vel devastationem presumebat inferre in bonis abbatiae. Quibus etiam bona huius monasterii male aliquando petentibus

a) Chron. 491. Reg. 450.

b) Chron. 555. Reg. 684.

c) on. 588. Registrum 766. nil nisi nomen abbatis habet.

d) Chron. 588. Registrum n. 787. nil nisi nomen exhibet.

55 1) Ticinensis.

omnino denegabat. Donantem enim bona aeclesiastica histrionibus et seculi tyrannis fraudulenter et inutiliter et absque maximo decentique aeclesiastico proficuo, secundum sanctissimi Augustini sententiam asserebat morte dignum et Iudae perditiori comparandum. In suis etiam vestimentis non erat superfluum nec renovator frequentissimus, sed parcus ac religiosus in omnibus, non etiam delicatus. Pro mortuis quoque oblationes huic monasterio allatas his Dei servis auferentes vel in secularibus sumptibus lubricae expendentes referebat sacrilegos apud Deum fore et pauperum pessimos necatores. Et quidem florebat in utroque hoc cenobium ipsius regiminis temporibus, et abundabat bonis omnibus. Ubicumque autem horum quisquam fratrum obviabatur, propter predicti patris et caeterorum seniorum religionem et innocuam prelationem tanquam Dei angelus in itinere adorabatur, et ut Christi apostolus inaeestimabiliter venerabatur. Si quando autem comites inter se dissidebant et invicem depre-dationes exercebant, et contingeret aliquem infra terram abbatiae recuperare, nemo insequi presumebat, sed ac si divinitus evasam tremendo iudicio dimittebat. Sed non defuit tunc invidia diaboli, qua mors in orbem terrarum introit. Denique cum dominus imperator Heinricus Romam venisset, adversarii bonorum aemulatores accusare illum apud eum et detestari per-nium studuerunt, dicentes, eundem personam exiguum habere, et ad tam magnum regimen inscium et impotentem fore, quamquam litteris eruditus et prudentissimus videretur. Sed cum nulla ratione cor imperatoris contra eum possent commovere, non multo post collectum magnum per totam abbatiam fodrum qui Romae ferebant ut regio consignaret vultui, ex toto fraudarunt et dispergere atque ad nichilum illud deducere curarunt, ut saltim hac incuria animus imperatoris indignaretur, et benivolentia illius circa illum hac de causa offenderetur. actumque est, itaque eo imperator perviso paucissimo fodro, iratus obstupuit, et se derisum vel contemptum ab eo aestimavit. Tunc plurimis comitum et curiae magnatibus imperatori suadentibus, hanc ab eo abstulit abbatiam, et dominum Supponem, quem supra libavimus, in ea constituit. Itaque dominus Suppo reordinatus, aegritudine invalescente, non multo post, haud anni scilicet circulo expleto, moritur. Praedicto vero domno Almerico conceditur aeclesia beati Martini in hoc monte sita Mutilla, cum mansis et terris ac molendinis sufficientibus; in qua postmodum quandiu vixit, in Dei servitio quiete ac pacifica permansit.

7. Tricesimus denique septimus huius sacratissimi coenobii pastor extitit dominus et abbas BERARDUS, noster ab annis primevis hic receptor et nutritor diligentissimus, cuius actus moresque hic annotare veridica et fideli relatione breviter curavimus. Fuit quippe in causis venturis suptilissime providus, in exterioribus rebus acquirendis ardentissimus atque sagacissimus, in intimis vero laborandis et digne utiliusque utendis vel domibus renovandis haud valde strenuus; deficientium extraneorum recuperator benignissimus monachorum. In suis sibi peccantibus indulgentissimus, nec umquam diu suspiciosus; religionis et bonae consuetudinis amatissimus, bonorum hominum et equitum collector promptissimus, minorumque virorum blanditor humillimus; ad extraneos etiam et potentes nimis benignissimus et visu benivolus; in beneficiendo vero suis propriis non nimis sollicitus; rectas observantium propositiones bene reverentissimus; credulus et amator sibi adhaerentium familiaris, et flexibilis valde se supplicantibus rationabilis. Favoris hominum bonaeque famae cupidus; in utroque etiam proposito aptissimus; moribus quoque et actis digne compositus; castus ipse et in causis custodiendis cautissimus; acquisitor autem avidus, et distributor largifluus; inconsiderate nanque et impropere datur assiduus; iuris huius aeclesiae et libertatis per omnia amatissimus, quam Christo protegente suis temporibus eruit variis oppressionibus et ditavit maximis honoribus. Electus quidem a cunctis unanimiter post domni Supponis mortem, iam juvenis et plus minus triginta annos habens aetatis, in festivitate sancti Calixti papae quod est 2. Id. Oct. et ad ultramontanas partes mox missus ad dominum Heinricum tertium imperatorem, a quo abbatiae huius accepit corroboracionem investitione, altero die post dominice incarnationis sollemnitate, scilicet in beati Stephani festivitate, quod est 7. Kal. Ian. anno vero Christi nativitate 1048. et vixit in hoc regimine annis 42, iamque senex et plenus dierum obiit anno dominicae incarnationis 1089, nocte Kal. Nov., quinta videli-

a) Reg. 830. Chron. 872. b) deest Reg. c) no Reg. d) deest Reg. e) reaedificandis Reg. f) unan. ut in subsecquentibus apparet, iam Reg. g) trans Reg. h) deest Reg.

2) Annum a die 25. Dec. inchoat Gregorius. Exiat ornatus, cuius inscriptione antiqua deleta, Farfenses adhuc Beraldi sarcophagus in monasterio Farfensi, inscripserunt: *Abba Berardus semper venerandus*. sed iam oleo servando inservit, marmoreus, gryphis *Prima dies mensis tulit hunc lugenda Novembria*.

cet^a feria, ad nocturnas ipsius diei festivitatis vigiliis iam nobis ingressis. Verumtamen prius 1047.
 ipsius describimus electionem, cunctorum seniorum munitam nominibus confratrum, et una
 cum eo directam ad imperatorem: *In nomine sanctae et individuae Trinitatis Nos omnes fra-*
tres coenobii Pharpensis beatae Mariae semper virginis, post obitum domni abbatis Supponis
elegimus uno voto parique consensu donnum Berardum nostrum monachum, nutritum a puero
in nostro coenobio, quo digniorem atque honestiorem inter nos neminem invenire quivimus.
Quapropter, domne imperator, vestram flagitamus excellentiam, qualinus corroborare ac
confirmare dignemini. Vestrae igitur sponsonis reminiscimini, quam nostris fratribus promi-
sistis, cum domno Supponi pastorem virginum dedistis. Et ut certum hoc, venerande auguste,
 10 habeatis absque scrupulo dubietatis, nos omnes propriis manibus haec nomina subscripsimus^b.
 Ego Iohannes propria manu — Ego frater B. manu mea scripsi libenti animo.

8.^b Anno autem dom. inc. 1082, ind. 5, epacta 18, concurrente 5^a, quinta feria, mensis
 Martii die 17, prima videlicet ebdomada quadragesimae, tertia hora diei, dominus Henricus
 quartus gloriosissimus rex Deoque coronatus piissimus angustus imperator tertius ad hoc
 15 Farfense devotissime veniens cenobium, a cunctis fratribus nobilissime valdeque honorifice
 et amantissime susceptus est, nimis qui ante ab omnibus fuerat desideratus. Cum quibus
 pacifice locutus, coram omnibus abbatem nostrum venerandum donnum Berardum de castro
 Pharae et de omnibus istius monasterii rebus quocumque tempore legaliter acquisitis et a
 quibuscumque iniuste aliquando inimicis sanctae ecclesiae invasit et contra rationem reten-
 20 dit investivit, cunctaque bona sibi pertinentia prefati monasterii illi se restituere spopondit,
 et velut propriae regalisque camerae ius in omnibus se defendere promisit. Cum vero a cunctis
 senioribus ac fratribus benignissime in societatem atque fraternitatem perpetuae orationis
 devoto pacis osculo fuisset susceptus, et nomen illius vel quorundam suorum fidelium in
 libro commemoratorio foret ascriptum, statim direxit exercitum suum contra predictae Pharae
 25 castrum. A quo eiecto expulsoque Rustico Crescentii quondam filio, qui eum iniuste posside-
 bat, ipso die restituit huius monasterii regimini et potestati ad proprietatem perpetui iuris^c.
 Quo facto, Romam perrexit, eamque paulo post quoquo pacto capiens, eius nobiliores maio-
 resque cives muneribus vel vi subiugavit sibi, cum adhuc Gregorius papa septimus in pre-
 sidio castelli sancti Angeli tueretur. Cum autem idem Henricus imperator in burgo sancti
 30 Valentini maneret, audiretque pro certo, ipsam ecclesiam huic monasterio pertinere: eo
 iubente Rainerius Vercellensis episcopus per hostium et clavem investivit donnum Berar-
 dum abbatem de ipsa ecclesia sancti Valentini ad proprietatem huius monasterii, sicut con-
 tinetur in precepto imperatoris maioris Ottonis, et hannum suum misit librarum centum
 35 optimi auri. Quod factum est anno primo pontificatus domni Clementis tertii papae, die 24-
 mensis Maii.

9.^c Defuncto autem prefato domno Berardo, orta inter nos est dissensio de abbate eli-
 gendo, nitentibus premaxime qui nos videbantur regere, ut Regizonem Sabinensem episco-
 40 pum eligerent. Quibus quamvis minima saniori tamen confratrum resistente parte, ab hac
 quieverunt intentione. Continuoque quasi precipiti subitaneoque assensu omnium, contra
 sanctorum canonum sanctiones, adhuc instante nocte et necdum humato predicto migrato
 pastore, donnum RAINALDUM elegimus; qui licet plenius monasticis imbutus foret religio-
 nibus, tamen moderaminum tam magni regiminis inscius et mundialium negotiorum impro-
 vidus atque in nullo pene videbatur satis sagacissimus. Cuius^d indiscretę factam ideo dici-
 mus electionem, quia eam contra sacros canones vidimus fuisse et contra patrum institutio-
 45 nes. Denique Bonifatius papa tertius residentibus episcopis septuaginta duobus et presbiteris
 viginti tribus, diaconibus etiam et omni clero Romano, fecit constitutionem sub anathemate
 in ecclesia beati Petri apostoli, ut pontifice vivo aut moriente vel episcopo civitatis, nullus
 presumat quidlibet loqui aut partem sibi facere, nisi die tertio depositionis eius adunato clero
 et filiis ecclesiae electio fiat, et quem voluerint habeant licentiam eligendi sibi sacerdotem.
 50 Quod si de episcopis qui sublimioris sunt gradus ita convenit, quanto magis condecet de ab-
 batibus, qui inferioris officii sunt, in quorum electione nullum debet precipitium fore? Factum
 est autem hoc etiam contra nostram et omnium confratrum sponsonem, quam fecimus

a) deest Reg. b) Reg. 1089. Chr. 604. c) ind. — conc. V. et postea tertis h. d. desunt Chr. d) sequentia usque ad
 finem huius capituli desunt in Reg. e) Reg. 1122. Chron. 622. f) haec usque ad finem capituli desunt Reg.

55 3) Sequuntur nomina Iohannis praepositi, sacerdotum 40, diaconorum 3, subdiaconorum 15, monacho-
 rum 15, conversorum 9, puerorum 2.

communi assensu, cum domnum Berardum patrem nostrum ad exitum propinquare vidissemus. Nam per vestem principalem altaris beatae Mariae dominae nostrae in capitulo allatam, tactu omnium fidei sponsione firmavimus, ut nullum abbatem recipere neque confirmaremus, nisi quem omnis nostri coenobii religiosa congregatio, consentiente imperatore, canonice et regulariter elegerit; et qui huius constitutionis violator existeret, irrevocabiliter a nobis eum statim abicere. Erant enim tunc quaedam tres infames personae, quarum sagacitas vigilabat, ut hanc invaderent abbatiam; e quibus premaxime Regizo laborabat Sabiniensis dictus episcopus, quem nos prae cunctis execrabamur, quia multa nefanda de illo referebantur, quae credibilia videbantur. Ipse enim quosdam nostrorum suasionibus in tantum corruerat, ut fidem communis sponsiones offendere faceret, et eum quem una disposuimus eligere spernerent, ipsumque Regizonem super nos abbatem magno efficerent conamine. Pro eo autem quod nos illorum sensui non obtemperabamus, prefatum domnum Rainaldum eligere se finxerant, statuentes ita, ut si nos hunc sperneremus, ipsi validiori manu, utpote prelati, predictum presulem eligendi copiam haberent. Nos vero eorum veritatem providentes, ne tyrannum et infamem super nos coacti suscipere videremur, in domni Rainaldi electionem iccirco assensum prebere compulsi sumus. Quod eam nocte accidit, et adhuc inhumato videlicet pastoris nostri Berardi corpore. Quae res contra regulam sanctosque canones precipitata fuisse, nemo gnarus dubitare debet. Sublimatus tamen in regimine, profuit dies quatuor mensesque septem.

10. Interea multas preparabant nobis insidias hi maxime qui huius monasterii bona possessionesque moliebantur invadere. Qui etiam contra nos archiepiscopi Ravennatis papae dicti animus provocaverunt, et huc super nos conduxerunt, et ut eius iussione alium eligeremus abbatem omni coamine studuerunt. Nos autem viriliter consistentes, inflexibiles exitimus et pro huius monasterii antiqua libertate fortiter dimicavimus. Sed cum nos idem pontifex ad se non posset flectere minis, suasoria quaedam agere cepit, quibus fatebatur se unum de nostra societate ac fraternitate esse; iccirco unus eligentium abbatem esse deberet. Verum nec terroribus concutere nec blandimentis nos valens seducere, tandem confusus, ut nos sibi benivolos reficeret laboravit non modice. Sicque recessit, et electum nostrum domnum Rainaldum, quem capere gestiebat, nec oculis etiam vidit.

11. Interea huius prelati monasterii et tutores, qui eundem electum videbantur ferre et magistrare, ceperunt in plurimis deviare et in nonnullis negotiis secus illum habere. Nam cum ad aliquod consilium pro huius utilitate coenobii agenda, alicubi illum ducebant, seorsum eo relicto ad suum quaeque velle pertractantes exercebant. Sed et nobis subditis ultra modum altiores erant, et huius causam conventus si quando deprecabantur, despiciebant. Itaque omnia huius monasterii bona et agenda non ad electi iussione, sed ad suum tantum libitum conferebant. Ventura quaeque damna pro nihilo ducebant, et in omnibus transitorie utebantur abbatia, et nostras miserias atque conventus istius penurias in nihilo pietabant. Conspirationes quoque et immissiones cum quibusdam precipuis abbatiae viris fecerant, ne eos aliquando ledere posset conventus istius iusta querimonia. Haec omnia congregatio pendens periculum condolebat, et ut Deus omnipotens quandoque inspiceret, occultis suspiriis imprecare studebat. Nam ad alicuius hominis mortalis adminiculum manus dare verabamur, ne in deterius detrimentum postmodum incideremus. Soli ergo Christo domino eiusque genitrici et dominae nostrae nos nostraque negotia committere studebamus. Deus autem omnipotens omnia ex alto prospiciens, quandoque nobis misertus est, et illorum viperinam id est venenosam super nos prelationem avertit et destruxit per dominae nostrae sanctissimae Mariae intercessionem. Nam ipso anno alii eorum brevi morte defuncti, alii quovis exterminati, quidam etiam deinceps abundantius fuere angustiati. Et quia non dominum quem ipsi obedirent, sed qui eorum inconditis actibus tamquam ignarus optemperaret eligere maluerunt, sicut quondam Iudei qui Christum dominum persequabantur ne Hierusalem amitterent, huius emolumentum abbatie iusto iudicio cito perdidit.

12. Nos autem valde in plurimis afflicti, hoc ad ultimum reperimus consilium, ut ad imperatoris presentiam euntes, omnia denunciare veraci studeremus relatione, quatinus ipse imperiali patrocinio cuncta corrigere et ordinare dignaretur, et aecclesiam hanc speciali provisione dignus tueretur. Sed quoniam viaticam pecuniam utpote regulariter inopiati monachi

a) Reg. 1123. Chron. 623. b) in Reg. hoc capit. deest folio uno deperditio; nam sequens incipit in media epistola conscriptionis ad imperatorem, qua finita pergit: Igitur nobis moram facientibus ad d. imperatorem eundem, quidam Berardus etc.

minime habebamus, eundi moras facere compulsi sumus. Quapropter quidam Berardus cognomento Florentinus, qui consanguineus dicebatur antecessoris domni Berardi defuncti, cum apud Marchiam in quadam degere tunc prepositura, clanculo cohortatus est a quibusdam nostrorum, et nos precedens adiit curiam domni imperatoris. Cui cum fingeret plurima haud vera, regiminis huius ab eo accepit investituram, et ad nos cum sibi comitantibus legatis imperialibus venit. Quod^a audiens prefatus electus, videlicet dominus Rainaldus, ab hoc recessit monasterio, et in presidium se cuiusdam nostrae contulit rocae. Nos vero hoc perspicientes, quoniam tamquam destituti pastore utili eramus, et eundem electum nequaquam in cura regiminis tam magni meliorare vel proficere, sed potius deficere cernebamus, iccirco ad hunc BERARDUM Florentinum recipiendum prebuimus assensum. Ad quem suscipiendum usque Teramnensem urbem perreximus, et illic ei obviare studuimus. Et quoniam nimium pavebamus, ne super nos tyrannidem exerceret confirmatus, et huius honorum monasterii distractor fieret in futurum, sacramentum ab eo iurisiurandi de bonae consuetudinis observantia et huius monasterii honorum salutate^b exegimus, quod manu propria super sancta Dei euangelia coram nobis duodecim ex monachis, et tribus ex laicis se observaturum confirmans spopondit, quod numquam a regimine nostri conventus auferret has terras vel res, nec alicui tribueret per aliquam dationem, scilicet omnem tornariam, campum sancti Benedicti, campum de Granica, molendinos omnes Farfae vel Currisii, et mortuorum oblationes, exceptis necessariis regiminis sui sufficientis, id est quod iuste sufficiat^c: manualia per singula castella, et hominum paria eis sufficientia; villanos omnes ad opera exercenda, et xenia, vel tributa reddenda; gualdum de Salisano, et gualdum de Catino; omnem quoque decimam secundum canones et portuum redditus et mercatorum teloneum^d. Nullum castellum aut terram alicui se daturum, de quo suspicio vel damnum fieret in futurum. Precipuas res et utiles non tantum cum laicis, quantum cum omni congregatione se acturum. Dominiuum castellorum non laicis eminentibus, sed humillimis, et maxime monachis se daturum. Aecclesiam et totum monasterium se melioraturum et in antiquum iustumque usum reducturum. De obedientiis fratribus imperatis nullum munus more Symoniaci suscepturum, et a se qui acceperit suum consiliarium repulsurum. Tunc super nos pastorem elegimus, et magna cum caterva equitum illum^e huc duximus, anno incarnationis Christi 1090, die 5. mensis Iunii, feria quoque 6. hora quasi 9. Qui extitit in catalogo abbatum tricesimus nonus.

13.^f Igitur predictus dominus Berardus Florentinus abbas secundus in huius prelatione regiminis confirmatus, eos qui pro illo de istius honore abbatiae studuerunt, exosos habere coepit, et a se repellens abiecit; quibusdam etiam plurimas iniurias irrogavit. Quosdam vero illorum Deus percussit, et morte detestabili ac repentina obire fecit. Denique Sarracenum, qui habitum monachicum amiserat, et Iohannem quemdam Langobardum, qui noviter conversatus fuerat, huius negotii mendacissimos auctores absque poenitudine vidimus interire et sine sancta communione, infra dies plus minus decem vel menses tres post illius honoris sublimationem. Attamen idem abbas post aliquantum tempus hoc fieri annuit cartarum mirificum opus, sicut in prefatiuncula eiusdem operis veraci stilo intimavimus. Non^g tamen ad illud perficiendum aliquid sumptus tribuit, quoniam tenacissimus extitit; verumtamen scribentem honorifice se prius diligere finxit, et ex cibariis suis plurimum honoravit, atque in obsequiis ebdomadaram agendis pepercit. In vestimentis vero vel eius aliis oportunitatibus non benignus, sed nimis erga illum extitit pigerrimus. Non multo post autem sicut servum inutilem illum habens, vel ut exiguum mercennarium superflue minabat, et in tantum affligebat, variis fatigabilibus tyrannicis ac importabilibus iussis, plurimisque molestiis angustabat, ut et opus et hoc monasterium desereret, et in aliena caenobia tanquam vagus ac profugus pergens secederet. Ipse tamen abbas in sibi dilectis non adeo crudelis existerat, et subditorum crimina favoraliter operiens, non eos in dedecus pervenire malebat. Quoscumque vero monachos sibi familiares secretioresque eligebat, sacramentum euangeliorum vel fidem ab eis exigebat. Inter nos autem dissensiones vel contentiones videns, non sedator sed amplius existerat animo accensor et provocator. Denique antiquae consuetudinis plurima mutabat, et quasi libera utens potestate, suis iussis sepius contristabat hanc congregationem. Sacramentum quoque quod nobis iuravit, in nullo penitus observavit, et utpote fallacissimus, in

a) Quod — ad quem suscipiendum deest Reg. b) et h. m. b. s. deest Reg. c) i. q. i. s. deest R. d) et portuum teloneum et redditus in integrum R. e) deest R. f) Reg. 1154. Chron. 627. g) Non — fuit sublator in Chron. crasa sunt.

veritate et in promissionibus non stetit. Se etiam pannos pretiosissimos et nostri ordinis insolitos, nos vero volebat despicabiles indui et vilissimos. Multa quoque ut vorator gulosus et caenodoxus distrahebat, et extraneam vilissimamque super nos doctrinam inducere gestiebat. Villanorum autem abunda tum et ditius subsistentium plurimorum occasione qualibet depredator et non minimus depopulator, bonae etiam consuetudinis fuit sublato. Castella 5 quippe et omnia bona filiorum Hilperini, scilicet sex castella, quae per cartulas concessionis huic contulerant monasterio, pavide latenterque amisit, et retinere neglexit, faciens cum Rainaldo comite pactum in futurum legaliter damnabile. Item omnia bona filiorum Guidonis, quae sunt castella septem, necnon et terras sive predia atque castella Rainaldi comitis Auriculani, et multa alia immobilia quae acquirere potuit, damnabili incuria et pigriori negligentia amisit, quoniam terras acquirere noviter spernebat, et ut cupidus insatiabilis pecuniae adeptas antiquitus latenter cottidie ceu mercator scriptitabat. Quod contra nostrorum libertatem preceptorum agere videbatur, in quibus continetur, ut nemo abbatum audeat inscriptiones exercere libellorum vel preciarum, nisi prius ab imperatore confirmatus, a catholico pontifice consecratur. Anteriorum etiam anathema abbatum vel seniorum pro nichilo 15 duxit, et constitutum de campo et arcibus cum excommunicationis obligatione pro huius ecclesiae oportuna renovatione destruens violavit, et corrumpens infregit. De quo videlicet prefato abbate quadam nocte visio terribilis visa est, scilicet quod tenellum puerum et innocentem coctum assatumque comederet. Cuius cum cocta membra minutatim incisa pene devorata haberet, quidam ante illum assistentes, cum haec viderent, foras fugerunt 20 prae stupore; iterumque paulo post ingressi, ut huius intuerentur crudelitatis finem, viderunt, quod iam in cerebrum pueri intinctum panem avidè manducaret. Et cum hanc quidam frater in capitulo coram cunctis referret somnii visionem, illius suppresso nomine, idem ipse ut credimus abbas veritatis spiritu compellente interpretatus est dicens: *Pro certo sciatis omnes, quia ille de quo haec visio fuit, est vir mortis, et in rebus pessimis ac nefandis 25 domus huius et mei gravissimi damni manum lenet flagitiose.* Quod qui noverant mirati sunt et cognoverunt, hanc Dei iudicio prophetiam ab illo fuisse ignoranter prolata.

14.^a Post haec autem cum omnes seniores maiores atque minores huius sacri conventus de huius monasterii vetustissima defectione causarentur, et de novi monasterii in hoc super nos eminenti monte constructione assidue ratiocinarentur, plurimi etiam Romanorum 30 civium magnates hoc votis omnibus niterentur: tandem vix quasi compunctus et hominum favoribus coactus, fecit constitutionem cum anathemate auctoralique excommunicatione pro novi in monte hoc monasterii constructione. Licet autem hanc prefatus abbas firmiter staterit constitutionem, cito tamen in illo defecit bona voluntas in operatione. Nam velut tedium sustinebat, et opus ecclesiae negligens incipere formidabat. Huius tamen operia occasione per omnes abbatae homines imposuit tributi reddendi dationem, quam^b non, ut fixerat, ad ecclesiae renovationem colligebat, sed in proprios libitus vel consanguineorum usus dispergere festinabat. Denique pro eo maxime quod opus hoc aut quamlibet monasterii utilitatem congruam incipere vel agere negligebat, et intus vel extra bona huius cenobii sine retractione devastabat, quidam huius congregationis fratres haec non ferentes, de monasterio 40 recesserunt, et cum aliquibus capitaneis vel civibus Romanis fidelibus aliquantis zelo rectitudinis satagere moliebantur, ut compescerent predictum abbatem ab huius monasterii devastatione salva^c domni imperatoris aequa fidelitate, et sacramenti quod nobis fecerat rationaliter eum facerent recognoscere prevaricatorem, et ne amplius domus haec per illum dissiparetur studerent, donec domno imperatori fideliter intimarent. Sed illis differentibus, tandem predictus abbas a plurimis de negligentia correptus, ecclesiae inchoavit magnum in 45 monte opus. Sed Deus omnipotens, cuius quidem aliquando iudicia sunt occulta, nunquam vero iniusta, qui misericorditer consuevit nobis tribuere meliora quam petere sciamus dona, quae suae melius providet causam matris integerrimae, prefati abbatis finem imposuit actioni prodigae. Nam per quinque dies febribus correptus et iam in extremo positus, satis 50 ore penituit compunctus, et si deinceps foret victurus, in omnibus se spondit emendaturum. Sed die altero omnipotentis Dei iudicio occulto, prius abunde pastus, est subito prefocatus, et obiit sine sacrae viatico communionis. Namque cum infra os eius sacrum munus esset immissum; non interius receptum, sed foras est continuo ab eo abundanti saliva epul-

^a) Reg. 1155. Chron. 627.

^b) quam—festinabat erasum in Chr. ubi et maximo—negligebat deest.

^c) salva—studerent deest Chr.

sum, continuoque est mortuus a. d. i. 1099 mense Martio, die 25. feria 6. post caput ieiunii, 1099. hora etiam diei sexta.

15. * Quadragesimus autem in huius coenobii praelatione regiminis electus est dominus
 ODDO presbiter venerabilis, quem ipso die post solis occasum, sepulto iam predicto abbate
 5 Berardo, cum prior huius congregationis et aliqui maxime utilitatis fratres abessent, quidam
 de confratribus sua quantumlibet conquirentes, quidam vero intentione simplici et improvisa
 festinantes, elegerunt sollempniter, Longobardum quidem genere, sed nobiscum conversatum
 ex plurimo tempore. Erat denique astutus et cautus in agendis negotiis, sive doctus pruden-
 10 tissime in litterarum studiis, nimiumque promptus omnibus sociis, compatiens, abilis, affe-
 ctuosus, hilaris, gratus, vivax^b et decenter amabilis. Verumtamen rerum videbatur ac-
 quisitor cupidus, infatigabilis scriptor et assiduus, laborator improbus, et honoris non modice
 avidus, nec inaniter rerum largitor superfluus^c. Hunc itaque sublimatum in electionis pre-
 latione, qui aderant precipui fratres per sacramentum firmitatis omni conventui fecerunt pro-
 15 mittere, ut provide in nostro preesset regimine. His autem ita peractis, non multo post qui-
 dam minus sagaces non aequo illum consilio de morum constanti benignaque probitate sub-
 verterunt, et ab aequi rectitudinis fervoris quantocius averterunt, eumque nimis pavidum
 effectum cum comite Rainaldo eiusque socero pactum firmitatis inire fecerunt, ut illorum
 suffragio in abbatiæ honore quoquo modo tutus roboraretur. Quibus etiam non modicam
 20 concessit pecuniam, aliquantis ornamentis ecclesiae et veste principali altaris maioris in
 pignore posita. Et haec latenter et sine conventus notitia fecit, agens contra sacramentum,
 quod omni congregationi iuravit. Quod nos percipientes, nimis condolumimus, et subiugandum
 comitibus hoc previdentes monasterium amplius pertinuimus. Unde suppressis invicem
 tristes loquebamur, et diu afflicti cotidie tractabamus. Et hoc domni Oddonis consiliarii sen-
 25 tentes, suaserunt ei, ut armatam manum equitum nostrorum seu villanorum ad nos compe-
 scendos et compavendos in hoc monasterium faceret venire. Quod et factum est. Itaque
 omnibus et nobis collectis, in capitulum venit, et ut omnes in sua consentiremus electione,
 propriam a nobis in ipso loco manuum exegit per vim descriptionem^d. Hinc referendum
 notandumque est, quod eundem dominum Oddonem ante abbatiam, ut supra retulimus, pruden-
 30 tissimum sollertissimum ac loquacissimum nec non et promptissimum vidimus, postea
 vero pavidum et tremendum ignarumque et quasi amentem atque insensatum pene in
 cunctis perspeximus. Denique postquam altaris vestem beatæ Mariæ, et quaelibet ecclesiae
 huius ornamenta oppignerare fecit, a quodam sibi famulante admonitus, immo coercitus,
 excusavit se, et non se esse conscium illius facti professus est. Sed cum emendare differret,
 biduo a Domini genitrice expectatus est. Tunc denum diutissime aegrotare et languescere
 35 coepit. Ingravescente autem languore, petiit unctionem: quod cum in capitulo referretur,
 Romanus prior qui tunc preerat, mandavit ei dicens: *Quia expoliasti dominam nostram Ma-
 riam, ideo emendare stude; sin autem, nec tibi unctionem facimus, nec si obieris, in fratrum
 cimiterio, sed magis in sterquilinio te sepeliemus.* Quibus auditis maxime doluit et ingemuit:
 et iam quasi mente minoratus, quia factum emendare non poterat, petebat a quodam cano-
 40 nico clanculo perungi et confratribus ignorantibus poenitentiari. Sed haec prestolando, tribus
 noctibus durissime in visu quasi a sublimi femina tribus acerrimis virgibus est cesus. Et prima
 quidem nocte custodiendi se famulo retulit haec, et deprecatus est illum, ut sibi subveniret.
 Altera vero nocte idem custos pervigil audivit eum in ipsa visione inter flagella deprecantem
 lacrimabiliter eam quae se cedebat atque dicentem: *Mea domina, mercedem.* Et cum evigi-
 45 lasset, interrogavit eum famulus, cur in somnis vociferasset? Tunc ille ostendit eidem famulo
 illisiones vulnerum infictas in corporis dorso, et confessus est, quod quaedam praecelsis-
 sima femina tribus virgibus acris cedebat eum dicens: *Quare expoliasti me?* Et ille dicebat:
Mea domina, non feci ego. Et illa: *Quis ergo operari ausus est hoc?* At ille: *Diabolus suggestit
 haereticis.* His autem recitatis, tunc quidem siluit, sed post biduum perdidit colloquium.
 50 Verumtamen prius communicatus est dominico sacramento, sed unctionis inunctus mysterio,
 obiit quasi nona hora in dominicae ascensionis vigilia, cum esset quadragesimus in huius
 sacri coenobii electionis abbatia, sepultusque est altero die, id est in eiusdem solemnitate
 ascensionis.

16. His vero relatis, ad superiora paululum redeamus. Interea cum dominus Oddo pre-
 55 a) Reg. 1159. 1160. Chron. 629. b) deest R. c) n. i. s. d. s. deest R. d) sequentia usque ad abbatiae confir-
 mationem. Tunc quidem valde in Reg. non habentur, ubi eorum loco solummodo est: Nos autem his contristati.

1099. fatus, ut pretulimus iam, in capitulo exegisset a nobis invitam manuum descriptionem de
suae abbatae confirmatione, tunc quidem valde constrictati variis perturbationibus, tempus
non habentes opportunum siluimus, et qualiter ad hec omnia ad curiam domni imperatoris
intimanda pergere possemus, inter nos tractabamus. Tunc visum est nobis utilimum erat,
scilicet ut ad domnum Beraldum Aschari filium, qui tunc in Ophida prepositus erat,
iremus, et simul cum ipso de nostri libertate monasterii apud domnum imperatorem per-
fectius studeremus. Itaque clanculo de hoc monasterio egressi, ad ipsum perreximus, et per
dies tredecim in Ophida cum illo morati sumus. Post haec in dominicae ascensionis die,
quae tunc evenit 8. Kalendas Mai, post missas et prandii refectionem legatus illuc ad nos
venit, dicens domnum obisse Oddonem abbatem; qui etiam ex parte confratrum nostrorum
precipuum nobis retulit mandatum, ut nusquam pergeremus, sed ad eos simul cum domno
Beraldo festinanter reverteremur. Nos vero eodem die reverti cepimus et ad urbem Reati-
nam die iam dominico devenimus, ubi iterum ad nos cariores legati venerunt, et omnia pro-
spera et iucunda ab omni conventu cunctoque populo nobis denuntiaverunt. Altera autem
die cum magna sociorum nostrorum equitumque caterva nobis obvianti in hoc monasterium
reversi sumus gaudentes. Tunc omnes seniores in capitulum venerunt, et predictum domnum
Beraldum, si de abbatae honore immunis esset a symonicae dationis munere, certatim coe-
perunt inquirere. Tunc ipse omnimodis negavit, nullum omnino cuiquam se munus dedisse,
nec daturam promississe nec aliquem pro se id se sciente fecisse. Qua vero professione
ostensa omni placuit congregationi, ut sibi certificaretur per testimonium sacramenti, et
adderetur, ut si aliquis pro eo quamlibet habuisset factam promissionem, ipse eam ex toto
deinceps evacuatam haberet. Deinde prefatus domnus Beraldus cognatum suum nomine
Berardum assurgere fecit, et sicut conventus petierat, manu super euangelia imposita, pro
se iurare precepit. Quod omnis congregatio cum plurimis bonis hominibus videns, benivolo
animo hoc sacramentum, quasi iam factum accipiens, indulsit. Mox vero pari voluntate
morosaeque deliberatione magno cum gaudio eligimus domnum Beraldum super nos pasto-
rem, et continuo posuimus in sede. Post haec illum petivimus humili fidelique deprecatione,
ut benigni regiminis mores et optima consuetudinis observationem, sicut eius alii iurave-
rant antecessores, nobis per sanctam regulam se observaturum bonae fidei facere dignaretur
veridicam promissionem. Quod libentissime annuit, et magis se omnia observaturum
hac benignissimo animo spondit promissione, quam sui qui iuraverant observassent an-
tecessores. His ita peractis, decentissime gradatimque in aecclesiam perreximus, et quae
explenda erant, dignissime perfecimus. Quibus expletis, vespertinam incepimus sinaxim.
Haec autem omnia rite peracta sunt 10. Kal. Iunii, anno incarnationis Domini 1099, in-
dictione 5, feria quoque 2. infra assensionem dominicam.

17. Quadragesimus denique primus in catalogo abbatum huius sacri coenobii hic venera-
bilis et domnus extitit BERALDUS, altioris ac nobilioris secundum seculum prosapiae natus,
et in huius scola monasterii a sua pueritia nutritus, et litterarum nostro congruentium ordini
studiis bene imbutus. Qui cum ab omni abbatae populo fidelitate et sacramentis confirmatus
in huius honore culminis fuisset, coepit regimen libere exercere, bonaque huius monasterii
quidam nostrorum se quidem in somnis vidisse visionem narravit. Videbat quippe dormiens
sanctum Euticium, cum quo etiam avum eiusdem domni abbatis, Adam scilicet filium Rodulfi,
cernebat consistere, et audiebat eundem sanctum ipsi viro dicentem: *Manda nepoti tuo
Pharphensi abbati innuens, ut destruat ydola lucosque succendat; meam quoque festivitatem,
quae ipso die evenit, in quo abbatiam suscepit, decentissime celebrare faciat, ut me tutorem
suum Deo auxiliante suis in causis habeat.* Quod cum is qui visavit audisset, surgens studuit
domno abbati referre. Erat enim gnarus bene litterarum. Quam utique sententiam cum nos
audissemus, sic interpretati sumus, scilicet quod iccirco a Deo in hoc regimine prelati est,
ut infra extraque abbatiam hanc ab omni incommoditate satagat purgare. Per ydola enim
quae infra templum consistunt, ut quaeque nociva et incommoda fiebant a quibuscumque
malignis infra abbatiam potenter destruens corrigeret; per lucos vero quibus situs silvarum
significatur, ut quascumque ab extraneis illatas huic monasterio oppressiones igni concre-
maret, id est ad nichilum deduceret. Quae omnia non multo post adimpleta cognovimus.

a) XIII Reg. b) Tunc R. c) hic desinit manus Gregorii in Reg. Sequentia usque ad c. 29 ez. habentur tantum 55 in Chronica.

Nam plurimi infra abbatiam fraudulentè et nequiter agentes, domni abbatis fortitudine perterriti a malignitatibus quieverunt. Nonnulli etiam eius pavore timidi, fugientes hinc discesserunt. Itaque totius regimen conventus coepit vigilantè studio perficere, et maximam de nobis curam habere, ecclesiaeque decus sollertissime ampliare. Nam vestem altaris sanctae Mariae, et plurima ornamenta a suis predecessoribus oppignerata studuit recipere, et ad huius ecclesiae honorem recolligere, nova quoque nonnulla acquirere. Armatam manum super nos equitum et villanorum totius abbatiae qua multoties ab eius predecessoribus perminitati sumus, hic conquirere et amovere suis fecit temporibus. Si quando enim aliqui subditorum delinquere ferebantur, ipsi solummodo puniebantur et corripiebantur; immunes vero et sine culpa cum iniquis minime condemnabantur. Interea capitanei et comites et viri nobiles fortitudinem illius experientes, aliquantulum a nostra vexatione cessarunt; et cum non possent apertius, clandestinis machinationibus mala contra hoc monasterium exercere moliebantur. Unde factum est, ut quia huius bona ecclesiae invadere sibi assumere sicut erant soliti nequibant, domni abbatis Beraldi terrore compressi ceperunt oblationes mortuorum de suis terris, et hic virorum sepeliendorum, et quaeque munuscula solita invidiose subtrahere, et in quantum quibant huius ecclesiae antiquissimam libertatem minuere, et domno abbati in quibuscumque causis valebant omni nisu lesiones facere, et ne huius bona monasterii augmentare posset, contrarii per omnia existere.

18. Anno vero d. l. 1103 mense Novembri quidam viri nobiles habitantes territorii Sabiniensis et in castro quod vocatur Foranum, una cum uxoribus et filiis suis respectu inspirati divino, pro delictis suis et propter timorem Dei et mercedem animarum suarum refutaverunt et restituerunt in hoc monasterio, et domno Beraldo abbati, quicquid eis pertinebat per scriptum tertii generis, quod olim susceperant a domno Berardo primo abbate de prefato castello Forano et colle de Nera, quid eis pertinebat per acquisitionem infra hos fines: a primo latere rigus Calentinus venientes in rigum Koianum, et in rigum Gabinianum, et in Amenzanum, et in laiam episcopi, et in flumen Tyberis, et revertentes in Calentinum insuper quaecumque habebant et possidebant infra suprascripta vocabula, eorumque pertinentias, sive fines, iure hereditario, sive acquisitione, aut emtione, vel successione, et quocumque modo aut actione. Similiter Petrus filius Grazonis refutavit et reddidit turrem et castellum Marciliani in hoc monasterio et ad domnum supra scriptum Berardum abbatem. Huic facto interfuit et consensit Octavianus comes filius Oddonis coram Gentile comite filio Senebaldi, et per sacramentum firmavit eundem domnum abbatem et monasterium de supra dictis castellis et omnibus rebus et terris, quotquot deinceps acquirere posset quocumque modo per totum comitatum Sabinensem, quod ipse ad suum posse adiuveret eum ad retinendum et defendendum in hoc monasterio contra omnes homines. Hac de causa post haec dolo et invidia ductus Oddo comes frater eiusdem Octaviani, immissiones et suggestiones atque causationes pessimas coepit exercere contra domnum abbatem et monasterium sanctae Mariae, cum omnibus quos suadere sibi sociare valuit. Et sic egit, ut castrum nomine Caput Pharae capere et huic monasterio auferre faceret, et per se ipsum depredationes et desolationes ac plurimas destructiones nostris locis et castellis operari studeret. Denique castrum de Campo et Tribilianum et Cufi incendi et desolari fecit, multosque captivos ex equitibus et famulis sanctae Mariae secum asportavit. Cumque interrogaretur a quovis, cur tanta mala bonis sanctae Mariae non pertimesceret inferre, has referebat excusationes, dicens, quondam se comitatum Sabinensem ab imperatore accepisse, ideoque monasterium sanctae Mariae non posset in eo aliquid acquirere, nisi salvo sui comitatus iure. Cui contra pars domni abbatis talem reciprocabat rationem dicens: *Ab initio nostrum monasterium hanc habuit libertatem a Iohanne VI. papa et regibus Longobardis et imperatoribus antiquis, Carolo scilicet et reliquis deinceps, et pontificibus Romanis, ut quocumque tempore a quocumque hominum aliquid quocumque modo legali acquisivisset, mox ab omni condicione, ab omni reddito, ab omni pensione, ab omni datione, ab omni districtione pontificum ducum comitum vel quoruncumque rei publicae ministrorum et cuiuscumque dignitatis personae inconcussam, imminuatam et liberrimam existeret.* Hanc quoque convenientiam voluit domnus abbas per pignus et obsides obligare, ut utraque pars in presentiam domni imperatoris iret, et eius auctoritatis sententiam de his quisque observaret. Sed neque hoc ipse Oddo accipere, neque a damnis bonorum sanctae Mariae voluit quiescere. Domnus vero abbas omnisque conventus ad arma potentissima orationis assidue conversi, Christum dominum flagitabant suppliciter, ut causam suae geni-

trici a pessimis hostibus defenderet misericorditer. Verum non multo post eorum preces Christus dominus se iuste ostendit exaudisse. Nam quadam die Iohannes eiusdem Oddonis filius collecto exercitu ad castrum equitavit collis de Nera ut caperet et a sanctae Mariae iure auferret. Quo dominus abbas cum paucis occurrit militibus; et tunc idem Iohannes qui capere venerat castrum, Dei nutu in conflictu a nostris continuo captus et in custodia redigitur. Quo tamen facto dominus abbas non exaltatur, sed potius humilior; et ut iustitiam et aequitatem potuisset habere, maximam pecuniam adversariis voluit dare, quatinus pacem ab eis potuisset obtinere. Sed ipsi duri adhuc et pessimi corde hoc minati sunt proterbe, ut dominum abbatem de abbacia expellerent, et alium sibi placitum abbatem constituerent. Missis namque circumquaque legatis, innumeros exercitus congregarunt; quos omnes sanctae Mariae exercitus obvians facilius devicit, et Ofridum comitem aliosque quamplures capiens custodiae delegavit. His peractis, dominus abbas humilis finem petiit; sed cordibus obduratis eorum adhuc optinere nequit. Deinde predictus Oddo mentem Octaviani fratris sui, domni abbatis socii et iurati, corruptit, et ut ab eo recederet persuasit, atque ut sibi in captionem dominum abbatem traderet, sacramentum et obsides ab eo in termino statuto accepit. Sed cum hoc prevaricans idem Octavianus minime adimpleret, venit eius nepos Octavianus filius Oddonis, et ante dominum abbatem coram equitibus ibidem astantibus, appellavit eundem Octavianum periurum esse contra patrem suum. Quo audito percussus pavore Octavianus et verecundia constrictus, reum se contra dominum abbatem per omnia confessus est fuisse. Tunc omnes astantes rogaverunt dominum abbatem, ut reciperet illum poenam peririi componentem, et iterum vera fide firmoque sacramento dominum abbatem firmiter, quod numquam amplius ab eius discederet societate. Poenam vero iusuper periurii composuit libras quinquaginta argenti, filiumque suum per sacramentum fidelitatis manibus commendavit domni abbatis. Sed non multo post iterum a fratre suo Oddone seductus in periurium incidit, et a domno abbate discessit et quaeque contra eum potuit damna operari studuit. Namque post haec maiorem exercitum Oddo molitus est colligere, ut cuncta bona sanctae Mariae invaderet et depredaret, suumque de captione filium per vim eximere valeret. Cum quo etiam Octavianus sanctae Mariae saepe periurus venit armata manu. Tunc quidam fideles se intermiserunt, et obsides et pignora ab utrisque acceperunt, et in manus Romanorum Petri Leonis et Tebaldi Cencii dederunt, ut in eorum curia legaliter ipsa intentio iudicaretur et iuste finiretur.

1105. 19. Venit itaque tempus, et adit dominus abbas Romam cum omni iusta defensione
 Int. preparatus. Altercantibus vero causidicis utriusque partis in placito apud Sanctum Nycolaum de carcere, ventum est ad sacramentum calumniae, quod per se facere Oddo renuebat, dicens sibi, cum obsides et pignora darentur, per pactum fuisse remissum et concessum, ut per appositam personam ipsum faceret sacramentum. Quod quamvis non legaliter omnibus pateret sic fuisse concessum lege prohibente, tamen ceu coactus suscepit dominus abbas per appositam personam ipsum sacramentum, sed tamen non secundum legem factum, quia nec qualitatem rei, nec quantitatem iuris nec verae tempora possessionis assignavit. Octavianus autem cum se presentasset, ut sacramentum faceret calumniae, innotuit ei, et ad memoriam reduxit Gentilis comes coram omnibus, qualiter olim dominum B. abbatem et monasterium sanctae Mariae per sacramentum firmavit, acquisita et acquirenda in toto territorio Sabiniensi, sicut supra relatam est; ideoque non deberet temere et scienter in periurium currere, quia se vidente et audiente hoc fecerat, et ipse legaliter defendens testificabatur. Deinde Petrus Leonis hoc audiens suggerendo cohibuit. Quapropter substituit, et minime iuravit. Tunc quidam iudex ipsius partis sine qualitate vel certa quantitate et indefinite sententiam dedit, dicens, quod eidem Oddoni ius suum de prefatis castellis deberet restitui. At contra iudex alius Sanctae Mariae partis iudicavit, non debere restitui. Tunc Petrus Leonis arbiter constitutus laudare diffinitive voluit, favens magis parti Oddonis. Sed Tebaldus Cencii socius eius, videns sententiarum controversiam, non consensit, sed alium terminum composuit, ut clarius consultiusque causam eandem diffinire valerent. Ad quod iterum praeparatus venit dominus abbas; sed idem Petrus causam distulit et non laudans postposuit. Peracto vero termino proferre voluit diffinitionem; sed lege iubente, post terminum datam altera pars ostensum est a iudicibus nulla ratione illam suscipere cogi debere. Sic ergo divina agente miseratione desit laudare vel diffinire, et equior pars Beatae Mariae a decipientium tunc clandestina erepta est deceptione. Et non multo post iterum predicto Oddone conveniente

cum legatis domni abbatis, sublatis sunt obsides et pignera a Romanis, et dati sunt in manu comitis R. filii Senebaldi, ut restitutione remota et superflua causidicorum controversia diminuta, in curia ipsius, tempore statuto utriusque partis, amiciter et sine causatione ostenderentur monimina et instrumenta ac rectitudinis iura, et sic benigne atque pacifice et aequiori animo prefati R. comitis mediatione recta ipsa finiretur causa.

20. Cumque statuto simul termino convenissent, pars Oddonis agere cepit contra partem domni abbatis, dicens se causam ipsam inquirere ac defendere per sancti Petri eiusque successorum pontificum possessionem. Ibi relegerunt privilegium Constantini imperatoris beato Silvestro concessum, per quod censebant omnem Italiam cunctaque occidentalia loca beati Petri et pontificum eius iuri per omnia subicienda, ita ut nemo privatorum nec alicuius persona dignitatis in prefatis locis sibi aliquid vindicare valeat proprietatis. At vero pars Beatae Mariae enucleatus veriusque ipsam perspicens edictum, asserbat, quod non sic haberetur; quis Constantinus non iura privatorum nec ex toto terreni imperii dominium beato Silvestro concessit, sed sicut ibi legitur, ut principatum teneat super omnes in universo orbe terrarum Dei ecclesias, et eius iudicio quaeque ad cultum Dei vel fidem christianorum stabilitate procuranda fuerint disponantur. Denique in Marci successoris beati Silvestri actis legitur, quod eius suggestione optulit idem ipse Constantinus augustus basilicae quam ipse papa fecerat via Ardealina, fundum rosarum. Aliae vero basilicae in Urbe optulit idem Constantinus fundum Antonianum via Claudia, fundum Vaccapas via Appia, fundum Orream via Ardeatina. Hic animadvertat prudentissimus censor, si prius Constantinus omnem Italiam beato Silvestro concessit, quid hoc exitit, quod illius successore Marco suggerente prefatos fundos in supra dictis ecclesiis contulit? Sed et dominium sibi terreni imperii in Italia omnes imperatores ex tunc ita reservarunt, ut illorum semper consensu pontifices confirmarentur, sibi in aliquo offensi corrigerentur. Denique Liberium Constantius Augustus triennio exiliavit, et postea reconciliato eo, Felicem catholicum interea constitutum eiecit de episcopatu; Felicem quoque secundum qui eum hereticum declaravit, capite truncari fecit. Bonifacius autem primus una die sub intentione ordinatus cum Eulatio iussionis Placidae augustae, sedentis Ravennae, et filii eius Valentiniani habitantis Mediolani, missa auctoritate de Urbe expellitur; sed postmodum utrorumque iusione augustorum revocatur et in sede confirmatur, Eulalius autem foras in Campaniam mittitur. Xistus vero tertius cum a quodam Basso cruminareretur, ab episcopis sexaginta sex purgatur, et Bassi damnati facultates et predia prefatorum augustorum precepto ecclesiae catholicae sociantur. Simmachus etiam et Laurentius sub intentione ordinati, diviso clero atque senatu, constituuntur ut ambo pergerent Ravennam ad iudicium regis Theodetici. Quo cum irent, censuram aequitatis primo ordinatus et maxima parte constipatus invenit Simmachus, et in sede confirmatur. Silverium quoque papam Theodatus rex tyrannus pecunia corruptus per vim ordinavit, sine deliberatione decreti, in quo sacerdotes non subscripserant secundum morem antiquum, nec decretum confirmaverant nisi post ordinationem; quem postmodum Vilisarius patricius imperatoris deponi et monachica indui veste fecit. Vigilium autem successorem eius Iustinianus et Theodora augusti Constantinopolim accersierunt et in custodiam miserunt. Tunc temporis misit imperator Iustinianus Narsetem eunuchum et cubicularium suum, in Italiam, cui contra Gothos pugnanti Deus victoriam dedit, rege Badua qui et Totila interfecto; qui etiam rogatus a clero Romano, de exilio Vigilium papam reduxit. Beatissimus quoque Gregorius veridicus eximiusque doctor ecclesiae, quem cum clerus senatus populusque Romanus sibi concorditer pontificem eligerent, imperatori Mauricio, cuius filium susceperat ex sancto lavacro, latenter litteras destinavit, adiurans et multa prece deposcens, ne unquam assensum populus preberet, ut se huius honoris gloria sublimaret. Sed prefectus Urbis nomine Germanus eius nuntium anticipavit, comprehensoque ac diruptis epistolis, consensum quem populus fecerat imperatori direxit. At ille gratias agens Deo pro amicitia diaconi, eo quod locum deferendi ei honoris ut cupierat reperisset, data preceptione ipsum ordinari precepit. Bonifacius autem tertius papa optinuit a Foca cesare, ut sedes apostolica beati Petri apostoli caput esset omnium ecclesiarum, quia ecclesia Constantinopolitana se primam omnium ecclesiarum scribebat. Bonifacius vero quartus papa impetravit a Foca principe templum pantheon, quod fecit ecclesiam esse beatae Mariae semper virginis et omnium martyrum reliquis in ea collocatis; in qua ecclesia etiam princeps dona optulit multa. Bonifacius namque quintus papa constituit, ut testamentum valeat secundum iusionem principis. Honorius de-

nique papa cooperuit omnem ecclesiam beati Petri apostoli ex tabulis aereis, quas levavit de templo quod appellatur Romae, ex consensu piissimi Eraclii imperatoris. Temporibus vero Theodori papae, mortuo Hisaacio, misit imperator Theodorum patricium et exarchum cognomento Calliopam ad regendam omnem Italiam. In diebus autem Martini papae direxit imperator Olympium cubicularium suum et exarchum ad regendam omnem Italiam; et post haec misit Theodorum exarchum cognomento Calliopam cum Theodoro imperiali cubiculario, qui et Pellurio dicebatur; qui tollentes sanctissimum Martinum papam, de ecclesia Salvatoris, quae et Constantiniana appellatur, perduxerunt Constantinopolim. Vitaliani vero papae temporibus venit Constantinus augustus in urbem Romam, et omnia quae erant in aere ad ornatum civitatis, deposuit; sed et ecclesiam beatae Mariae ad martyres quae de tegulis aereis erat, discooperuit et in regiam urbem cum aliis diversis quae deposuerat direxit. Agatho quoque papa suscepit divalem iussionem piissimorum principum Constantini Eraclii ac Tiberii augustorum, secundum suam postulationem suggerens, per quam relevata est quantitas quae solita erat dari pro ordinatione pontificis facienda; sic tamen, ut si contingeret post eius transitum electionem fieri, non debeat ordinari electus, nisi prius decretum generale introducatur in regiam urbem secundum antiquam consuetudinem, et cum eorum conscientia et iussione debeat ordinatio provenire. Leonis etiam papae secundi temporibus, percurrente divali iussione principis clementissimi restituta est ecclesia Ravennae sub ordinatione sedis apostolicae, ut defuncto archiepiscopo qui electus fuerit iuxta antiquam consuetudinem, in urbem Romam veniat ad ordinandum. Benedictus autem secundus papa suscepit divales iussiones clementissimi Constantini magni imperatoris ad venerabilem clerum et populum atque felicissimum exercitum Romanae urbis, per quas concessit, ut persona electa in sede apostolica e vestigio et absque tarditate ordinetur pontifex. Conon vero cum eligeretur papa, iudices una cum primatibus exercitu et clero populoque in eius scripserunt decreto, et missos pariter una cum cleris et populo ad excellentissimum Theodorum exarchum ut mos est direxerunt, ut eius assensu confirmaretur. Quem postmodum eius archidiaconus videns infirmitate constrictum, scripsit Ravennae Iohanni glorioso exarcho, ut ad pontificatum eligi mereretur. Qui demandavit iudicibus suis quos Romae ordinaverat et direxerat ad dispensandam civitatem, ut post mortem pontificis eiusdem persona archidiaconi eligeretur. A Sergio quoque papa Iohannes patricius et exarchus cognomento Palatinus Romam veniens, centum auri libras exegit electo. Temporibus autem Constantini papae Iustinianus imperator misit Theodorum primisserium Ravennam; qua capta, Felicem archiepiscopum arrogantem et omnes rebelles compedibus strinxit et Constantinopolim misit. Iustinus vero imperator missa sacra supra scripto pontifici, precepit eum ire Constantinopolim; cui etiam optemperanti imperialibus iussis omnia privilegia ecclesiae renovavit, eumque ad propria reverti cum honore fecit. Gregorii quoque papae tertii temporibus Constantinus imperator duas massas, id est Nymphas et Normias, iuris existentes publici, sanctae Romanae ecclesiae iuri perpetuo possidendas direxit. Theodorus autem maior filius Megisti, praedium, quo ex hereditate fruebatur paterna, situm quinto miliario ab Urbe via Tyburtina, beato Petro reliquit defunctus. Adriano quoque papae Carolus rex Francorum concedi et contradi spondit has civitates et territoria per designatum confinium, id est a Lunis cum insula Corsica, deinde in Suriano; deinde in monte Bardone, id est in Verceto, deinde in Parma, deinde in Regio, exinde in Mantuam, et montem Silicis, et universum exarchatum Ravennatem sicut antiquitus erat, atque provincias Venetiam et Histriam, et cunctum ducatum Spoletanum et Beneventanum. Huius etiam temporibus Leoninus consul et dux monachus factus, tres uncias massae Aretianae, quibus parentum fruebatur hereditate, sextodecimo miliario ab Urbe via Ardeatina, beato Petro apostolo perenniter concessit permanendas.

Haec iccirco omnia brevi stylo ex sanctorum scriptis autenticorum auctoritatibus decerpere studuimus, ut veridica relatione ostenderemus, omnes pontifices Romanae sedis imperiali edicto post electionem semper confirmatos, et Italiam totam semper habuisse imperatorios procuratores, rectores, patricios, exarchos et duces, qui imperatoria iura et rem publicam potentissime possidentes defenderent, dominiumque Italicum optinerent in omnibus constantissime usque ad tempus Pipini regis Francorum, quem Stephanus papa secundus apud Parisium coronavit et unxit cum duobus filiis suis circa a. d. i. 754. Nam d. i. a. 774. Carolus Pipini filius et rex Francorum et patricius Romanorum Ticinum obsidens civitatem, Desiderium regem comprehendit eumque Franciam deportavit, suaeque potestati cunctum

regnum Longobardorum subiugavit. A tempore itaque beati papae Silvestri qui sedit pene i. d. a. 335, usque ad tempus Adriani papae presulantis circa d. i. a. 772, cuius anno tertio predictus Carolus regis Francorum Pipini filius Romanorum imperator eat factus, computantur anni fere 337, et a tempore Adriani papae usque ad tempus Gregorii VII papae, qui contra Heinricum tertium Romanorum imperatorem scandalum nisus est sanctae Dei ecclesiae suscitare, sunt anni plus minus 322. In quibus omnibus temporibus nemo ni fallor pontificum legitur absque principis iussione ordinatus fuisse preter Pelagium papam. Nam de illo legitur, quod ordinatus sit sine principis iussione, eo quod Longobardi Romanam civitatem obsiderent multaque ab eis per Italiam fierent vastationes. Denique post eum Gregorius doctor beatissimus a clero et populo electus, roborari ante noluit in presulatu, quam ab imperatorio assensu fuisset confirmatus. Quod ergo per 759 annorum curricula constitutum et observatum sine ullius sancti apostolici sive doctoris contradictione fuit, non arbitramur aliqua ratione posse contradici; et maxime quod extra fidem minime dinoscitur fore. Nonnulli enim pontificum quanquam sub intentione electi sint, nullo modo presulatus habere potuerunt sublimitatem, nisi imperatoris optinerent consensionem.

22. Hic prudentium attendat solertia, quia si Constantinus quondam augustus prius vicario beati Petri apostoli, Silvestro scilicet, coronam imperii concessit, postmodum vero alter beati Petri vicarius, Stephanus videlicet papa secundus, predictum Pipinum cum duobus filiis germanis Carolo et Carolomanno regem Francorum unxit, Stephanus quoque papa tertius eosdem Romanorum patricios confirmavit. Leo etiam tertius Carolum coronavit, eumque defensorem tutoremque sedis apostolicae sanctaeque ecclesiae catholicae stabilivit, et una cum omni senatu Romano imperium illi per omnia confirmavit. Sed quomodo eum terrenarum rerum potestate et totius iure imperii fraudavit, vel dominia illi Italica denegavit, per quem res publica omnisque christiana libertas ab omnibus preiudiciis et universis incommodis debet defendi? Fuerunt preterea et multi in Italia viri, qui per diversa loca ius proprium et privatum iure hereditario possederunt, et locis sacris Deoque dicatis ob animarum suarum mercedem de suis substantiis plurima concesserunt. Non ergo omnis Italia in terrenis facultatibus patrimonium beati Petri apostoli ecclesiae existit, nec unquam pontificum Romanorum ex toto dominium fuit, nisi in his quae ad cultus Dei pertinent dispositionem vel ad verae fidei conveniunt ostensionem; ex quibus duobus non solum Italia, sed etiam omnis mundus apostolici presulis magisterium observat et impositum modum. Nec enim congruit totius orbis speculum, quod est presul apostolicus, humano pulvere sordescere, et curis mundo militantium avidius incumbere; quia scriptum est: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his quae sunt ad Deum.* Ergo ipse pastor est animarum, ipse doctor fidei electorum, ipse caput omnium ecclesiarum; in his tamen rebus et causis, non quae sunt ad seculum sed quae ad Deum. Non enim claves terrae seu regni terrestres, sed claves regni coelorum concessit illi omnium pastor pastorum, ut quae solvenda sunt in coelo, solvantur et in terra ab eo, et quae sunt in coelo liganda, ligentur et ab ipso in terra.

23. Sed iam redeamus ad nostri libertatem monasterii perfectam et a plurimis orthodoxis summisque pontificibus et imperatoribus ac regibus catholicis ostendamus illam nobis nostrisque antecessoribus incunctanter fuisse concessam et in perpetuum fore permanendam. Itaque Carolus imperator monasterium hoc sanctae Dei genitricis et semper virginis Mariae sub imperiali tuitione sive defensione sicut antea reges egerant Longobardorum, recepit, eumque quietum et liberrimum ab omni occasionis conditione per suorum paginas preceptorum in omnibus acquisitis rebus et acquirendis perenniter fore sancivit. Pontifices etiam apostolicae sedis vere catholici et pastores totiusque orbis ecclesiarum patres, id est Iohannes VII, Paulus, Adrianus I, Stephanus IV, Paschalis I, Benedictus VIII, Leo magnus Teutonicus, et Nycolaus II, providentiam habentes pastorem, et sicut misericordes patres verique doctores curam spiritualiter habentes suorum filiorum, et maxime domesticorum, huius sancti monasterii antiquissimam perspicientes et consuetam cognoscentes indultam plenius libertatem, perfectius et ipsi illam confirmaverunt, et in perpetuum permanendam corroboraverunt; atque si quis illam infringere ausus fuerit, cuiuscumque dignitatis sit et quorumque modo, perenni anathemate feriendum constituerunt. Dehinc quoque extiterunt reges duces marchiones et comites et plurimarum dignitatum personae, quae de suae iure proprietatis,

Deo inspirante, eidem monasterio concesserunt plurima et firmaverunt perpetuo inibi permanenda.

24. Igitur cum pars Sanctae Mariae autentica scripta et antiquissima pontificum privilegia et regum vel imperatorum veraciora de omni libertate huic monasterio perpetuo concessa perlegisset precepta, omnibus in placito audientibus: pars Oddonis e contra fingebat, dicens: *Non potest prelati cuiuscumque ecclesiae scriptum vel concessio aut constitutio valere, nisi tantum concessore vivente.* Quod pars Sanctae Mariae optime defendit, cum beati Gregorii doctoris summique pontificis super hoc auctoritatem ostendit dicens, ut privilegia in monasteriis indulta nulla ratione infringi posse; quia qui predecessoris institutionem molitur dissolvere, suam quandoque ostendit in hoc non posse statuere. Itemque ostendit edictum domni Ottonis augusti, dicens: *Ut regibus et imperatoribus ea quae regni et imperii sunt, non sit licitum nisi se viventibus alicui tribuere, exceptis ecclesiis; et omne scriptum sive ius aut lex vel consuetudo, quod Dei ecclesiis obsistere videtur, in irritum habeatur.* Ergo libertas ecclesiarum in nullo pregravatur. Iterum ostendit pars Oddonis beati Gregorii dispositionem, qua per partes Italiae locis nominatis ordinaverat defensores sive ministros, ut patrimonium videlicet suum vel beati Petri apostoli ecclesiae honestissime et rectissime ac fidelissime, non divitibus sed pauperibus et indigentibus dispensarent; quos etiam non laicos, sed clericos censuit esse debere, sub divini precepti interdictione. Ad haec Sanctae Mariae pars sic respondebat: *Si unius tantum pontificis temporis dispositione patrimonii per aliqua Italiae loca facta, omnem Italiam ad ius patrimonii Romanae ecclesiae vos vindicare censetis: quomodo non magis per 330 annorum curricula a Constantino imperatore Augusto usque ad Carolum imperatorem expleta, in quibus iura imperii per exarchos ac patricios defensa nobis ostendentibus fuerunt, credere debetis? et a Carolo imperatore usque nunc similiter, per duces marchiones comites et castaldos rei publicae et imperiales pertractata sunt per annos fere 453. Ne forte autem vobis placeat causare precepta regalia ad huius monasterii libertatem edita, libeat vobis audire, quod Bonifacius papa quintus constituit, ut testamentum valeat secundum iussuionem principis.*

25. Constat ergo sane, quia ut supra retulimus, non omnis Italia, sed quaedam in ea loca seu vocabula parti beati Petri ecclesiae patrimonio fuerunt largita. Alioquin si omne Sabinense territorium patrimonii predicti fore censetur, ubi sunt iura reliquarum ecclesiarum? ubi hereditates comitum et illustrium virorum? ubi etiam rei publicae vel privatorum? Et si sua sunt omnia, quare antiqui pontifices vel moderni aut gratis accipiunt proprietates aut emunt potius res et possessiones terrarum sibi largientium virorum? Nam quod a temporibus Caroli imperatoris deinceps numquam de Italia vel Roma cessaverit imperiale vel regale dominium, fideliter nunc intuemur. Pontifices etiam semper principali assensu ordinatos ostendamus. Denique idem Carolus una cum Pipino filio suo Romam venit, dominum Leonem papam tertium ab impiis lingua precisum et cecatum potentissime vindicavit, et ab eo coronam imperii suscepit. Temporibus autem Sergii pape secundi Hlotharius rex Romam venit, et ab eo coronatus, aliquandiu ibidem deguit; deinde Papiam reversus est, ubi ab exordio principatus sui culmen regebat. Leone vero papa IV electo, Romani contristabantur, eo quod sine imperiali non audebant auctoritate futurum pontificem consecrare, periculumque Saracenorum Romanae urbi maxime imminenti metuebant, ne iterum ut olim alienis ab hostibus obsideretur. Quapropter sine permisso principis presulem consecraverunt. Hic tamen venerabilis pontifex dum pavore Saracenorum civitatem Leoninam vellet construere, adiutorio consilioque eiusdem Hlotharii augusti studuit perficere; a quo etiam sive ab eius fratribus non modicas argenti libras pro hoc meruit accipere. Cuius temporibus quidam Danihel magister militum domni Hludovici imperatoris curiam adiit, et Gratianum quendam magistrum militum pessime accusavit, dicens, quod idem Gratianus secum habuisset occulte consilium: *Quia Franci, inquit, nobis nichil bona faciunt, neque prebent adiutorium, sed magis nostra violenter tollunt, quare Grecos non ad vocamus et cum eis fedus componentes Francorum gentem de nostra dominatione expellimus?* Quo audito imperator iratus venit Romam, quem dominus Leo papa honorifice suscipiens, predicationis verbo studuit placare. Quadam autem die imperator una cum papa et omnibus Romanis atque Francis de predicta accusatione placitum habuit, et inventus est mendax Danihel, qui etiam legali iudicio traditus est Gratiano, ut quicquid facere vellet de eo, potestatem haberet: imperator vero humili supplicatione a Gratiano recepit et de mortis periculo liberavit.

Benedictus vero papa III coram missis imperialibus consecratus legitur, quem cum cesar Hlodovicus defunctum audisset, qui ante paululum a Roma discesserat, concitus ad eam rediit, et ipso presente Nicolaus a Romanis electus papa est consecratus. Iohannes autem papa XIII a Rofredo comite Campanino, Petri prefeci adiutorio et vulgi populi de Carcone, est comprehensus, et in castello sancti Angeli reclusus, a quo abstrahentes, Campaninae partibus in exilium mandarunt. Interfecto vero Rofredo, Iohannes papa reversus est in suum honorem. At ubi Otto imperator Romam venit, et haec gesta audivit, Romanorum consules comprehendit, et ultra montes in exilium direxit; de vulgi autem populo in patibulum undecim suspendit. Prefectum vero in potestatem papae dedit, qui eius barbam abscidere fecit, et capillos eius in caballo Constantini ad omnium exemplum suspendit. Expoliatumque super asinum posuerunt, adverso capite ad caudam asini, et manibus sub cauda eius; et posuerunt utrem pennatum in capite et in coxis eius, et tintinnabulum ad collum, et per totam Romam flagellatum duxerunt; et tunc in carcerem miserunt; post hec imperatori dederunt. Rofredi quoque comitis et Stephani vestararii ossa de sepulcris abstracta, foris Romam sunt proiecta. Benedictus etiam papa VI a quodam Cencio est comprehensus, qui in castellum sancti Angeli est missus, ubi mortuus est; eoque vivente Bonifacium diaconem papam miserunt, qui post mensem unum fugiit in Constantinopolim. Deinde ordinatur papa Benedictus VII Sutrinus episcopus; post quem Iohannes Papiensis. Hunc post menses octo superior Bonifacius a Constantinopolim quo fugerat reversus comprehendit, ac deposuit et in castello sancti Angeli in custodiam misit, ubi famis et infirmitatis angustia post menses quattuor est mortuus et ut fertur occisus. Ipse etiam Bonifacius post menses undecim repente interijt; quem sui execratum post mortem ceciderunt et lanceis vulnerarunt et ante caballum Constantini per pedes trahentes dimiserunt; mane vero clerici colligentes sepelierunt. Post haec Iohannes XV papa eligitur. Iste exosos habuit clericos, propter quod et clerici eum odio habuerunt; et merito, quia quae habere poterat, parentibus distribuebat. Benedictus quoque papa VIII, qui Theofilactus dicebatur, de pontificatu eiectus est, et Iohannes Sabinensis episcopus constitutus, cui nomen imponitur Silvester. Quo eiecto post dies quadraginta novem Benedictus prefatus recuperavit papatum, qui post mensem unum vendidit illud Iohanni archicanonico Sancti Iohannis portae Latinae, nomine Gratiano; cui nomen imponitur Gregorius. Quem imperator deposuit et ultra montes ire compulit, et Clementem II papam constituit. Post menses autem novem predictus Benedictus pontificatum mensibus octo recuperavit. Damasus post hec sedit dies viginti tres, post quem extitit presul apostolicus Leo magnus Teutonicus, inde Victor Noricus; tum Stephanus IX, demum Benedictus Belliternensis episcopus qui post menses novem expellitur, et Nicolaus Allobros qui Burgundio dicitur papa eligitur. Hic quippe venerabilis pontifex, cum omnia superius denotata optime didicisset, et cognovisset multotiens sub maxima intentione et cleri populi-que dissensione plurimos pontificum sedem apostolicam olim subripuisse, et quod deterius est, pecuniis eam optinuisse vel vi seculari invasisse; propter papem et concordiam unitatemque sacerdotalis dignitatis et fastigii imperialis generale congregavit concilium, in quo ut cuncta supra commemorata et inique exhibita destruerentur, ne quicquam eorum a quovis in posterum fieret, hoc sanctum studuit decretum firmissime statuere: *In nomine domini Dei salvatoris nostri I. C. a. ab inc. eius 1059 -- confirmaverunt.*

26. De privilegiis aeclesiasticis et constitutionibus sacris numquam corrumpendis neque violandis sanctorum auctoritates patrum, quas autenticas reperimus, omnipotente Domino adjuvante huic inferre opusculo et annotare curavimus, propter eorum videlicet ignaviam, qui fatentur, privilegium sive constitutio alicuius non valere pontificis, nisi tantum temporibus illius qui edidit. Primo itaque videndum est clarius, quid sit privilegium. Privilegium quippe privata lex est, id est precipua atque summa et excellentior omnium legum, quam nemo umquam violare aut corrumpere aut infringere poterit sana fide. Dicitur etiam et decretum, id est diu declaratum et ad puram examinatum. Quapropter, si Decianae leges sive Diocletianae aut cuiuslibet imperatoris ethnici promulgatae habentur et custodiuntur per innumera annorum curricula, id est post eorum interitum qui eas statuerunt: multo magis beati Petri apostoli vicariorum, qui vice illius aeterno dono potestatem a Christo ligandi et solvendi acceperunt et perpetuo cum eo regnare creduntur, constitutiones in omnibus firmissime et omnimodis valere debent, et qui eas prevaricari presumpserint, perpetui puniendi sunt vinculo anathematis. Denique si, ut ait apostolus, irritam quis faciens legem Moysi,

sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatur deteriora mereri, qui spiritui gratiae contumeliam fecerit? Illa etiam lex per servum carnali populo data est, haec vero per Christum filium Dei vivi apostolo Petro et eius successoribus gratiae spiritu sanctificatis ligandi atque solvendi potestas largita est; quam qui denegat vel detrahit aut corrumpit, Spiritui sancto contumeliam facit. Ipsi enim dominus Christus loquitur dicens: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit*. Notandum quoque est, quod bulla vel formata privilegiorum, non auri, vel pretiosioris metalli insignita habetur, sed tantummodo plumbi. Et hoc non incongrue; plumbum enim non pretiosius, non durius, non fortius est metallum, sed vilius et mollius, mitiusque fore dinoscitur. Et revera mens et doctrina summi pontificis et viri apostolici humilis et mitis in omnibus esse debet, semper habens viscera mitia praeque ad misericordiam et ad omne opus bonum. Et sicut plumbum magni ponderis est, ita apostolica auctoritas in causis providendis sive constituendis, gravis et fixa stabilisque et constans semper est habenda; semper irreprehensibili debet vigere prudentia. Denique omnium iura ecclesiarum in his quae sunt ad Deum, ipsius dispositione moderantur, et aeterna sive spiritualia misteria eiusdem magisterio informantur. Ergo si permansura apostolica auctoritate constituta immobilia permanent, quanto magis temporalia eius dispositione largita, firmissima perdurare debent? Nam post aeternam potestatem per beatum Petrum apostolum Romana sedes adeptam a Christo, temporale etiam suscepit privilegium ab imperatore Constantino, quod iure possidere creditur aeterno. Nec ei quicquam impossibile est ex acceptis ab eo quae largienda sunt, prout cuique opus fuerit alicui ecclesiae largire, quia omnium pastor est ovium et cuncta providere cura pastoralis debet. Et sicut privilegium sibi collatum defendit Constantianum; licet ipse fuerit terrenus dominus: ita convenit defendere singulis ecclesiis, id est suis membris, aliquid a se privilegium indultum; quoniam summus sive coelestis pastor, aeterni dono pastoris, stabile et velut aeternum esse debet quod suo dono concedit, exemplum veri figuli gerens, qui vasa terrea ex molli luto conficiens, postquam ea coxerit igne, firmissima permanent. Sic sic credendum est de concessis donis summi pontificis. Postquam enim Spiritus sancti virtute concessa perpetuo stabilienda iudicaverit, sicut Dei dona omnipotentis irrevocabilia sunt, ita et ipsa inconvulsa aeternaque sunt habenda. Nec in quovis apostolicum ius minuit, cum reliquis ecclesiis, propriis scilicet membris, commodum eorum tribuit; et extra matris ecclesiae iura non fit pia largitio, cum de manu in manum et de sinu in pectus fuerit discreta translatio!

27. Ergo privilegia ecclesiastica apostolica auctoritate ecclesiis concessa, et sacrae constitutiones a sancto pontifice roboratae, et eo qui statuit vivente et quocumque pontifice succedente, firmissimae et inconvulsae atque incorruptae perpetuo sunt habendae. Quarum sponte prevaricatores aeterna punientur ultione. De his enim Clemens Romanae ecclesiae praesul scribit: *Quod omnes legum divinarum libenter violatores et sacrarum institutionum voluntarie perturbatores ecclesiastica indignos regula et sancta communione beatus Petrus apostolus ore suo iudicabat*. Item: *Precepta apostolica nemo credat absque suo periculo negligere vel dissimulare; quia in iudicio Dei ignis aeterni tormenta sustinebit, qui ecclesiastica decreta negligit*. Item: *Si quis precepta apostolica non integra custodierit, sit anathema usque in adventum domini nostri Iesu Christi*. Anacletus papa: *Transgressores sponte legis suae eiusque violatores apostatae nominantur; omnis autem apostata refutandus est*. Item: *Privilegia ecclesiarum et sacerdotum sancti apostoli iussi Salvatoris intemerata et inviolata eius decreverunt manere temporibus; leges vero ecclesiae apostolica firmamus auctoritate, et peregrina iudicia submovemus*. Euaristus papa: *De cetero caveantur talia per omnes ecclesias, ne ecclesiae sanctitas per nostram fatigata negligentiam, perdat privilegia quae per viros venerabiles est consecuta*. Alexander: *Nobis loqui necessitas imperavit, dicente propheta: „Exalta ut tuba vocem tuam.“ Et cui omnium ecclesiarum cura est, si dissimulem, audiam Domino dicente: „Reiecit mandatum Dei ut traditiones vestras statuatis.“ Quid enim aliud est reicere mandatum Dei, quam privato consilio iudicio humano novis rebus constituendis liberius delectari? Unde et alibi scriptum est: „Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.“ Terminos indubitanter transgreditur, qui dominica precepta et apostolorum eorumque successorum statuta confundit et minime observat*. Xistus papa: *Nos fratres nullum perdere volumus; sed ipse se perdit, qui pia inconsiderate avtrtit, et qui apostolorum huius sacrae sedis decreta libenter violat*. Anteros: *Veteri quidem lege habetur, quicumque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur a populo, aut gladio*

cervice subiecta contemptum expiabat cruore. Nunc vero inobediens spiritali animadversione truncatur; aut eiectus de ecclesia rabido daemonum ore discerptur. Fabianus papa: *Lex loquitur „Maledictus omnis, qui transfert terminos agri proximi sui“, et dicit omnis populus amen. Si enim in rebus secularibus suum cuiusque ius et proprius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis dispositionibus nulla debet induci confusio? quod hac observatione servabitur, si nichil potestati, sed totum aequitati tribuitur.* Cornelius papa: *Nos vero suscipientes apostolorum eorumque successorum iura firmamus; quae si quis in vanum duxerit, hostis est animae suae.* Stephanus papa: *Infames autem esse eas personas dicimus, quae christiane legis normam abiciunt et statuta ecclesiastica contemnunt, et apostolorum atque successorum eorum religiosorumque sanctorum patrum institutiones libenter violant.* Dionisius papa: *Infames esse censemus, qui suam aut christianam prevaricantur legem, aut apostolicam vel regularem libenter postponunt auctoritatem.* Felix papa Paterno coepiscopo: *Tuam, frater, monemus prudentiam, ut ordinem sanctae Romanae et apostolicae ecclesiae per omnia teneas, et violari sanctorum decreta non permittas.* Leo papa: *Omnia decretalia constituta, tam beate recordationis Innocentii quam omnium predecessorum nostrorum, quae de ecclesiasticis ordinibus et canonum promulgata sunt disciplinis, ita vestra dilectione custodire debere mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari.* Synodus Calcedonensis: *Regula sanctorum patrum per singula nuncusque concilia statuta proprium robur optinere decrevimus; ut si quis sacerdotum contra haec interdicta fecerit, a suo sit officio submovendus.* Gregorius Dominico episcopo Cartaginensi: *De ecclesiasticis privilegiis quod nostra fraternitas scribit, hoc postposita dubitatione teneat, quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque ecclesiis sua iura servamus.* Item Gregorius Iohanni Sillicitano episcopo: *Grave nimis et contra sacerdotale constat esse propositum, cuiusquam monasterii privilegia olim indulta confundere, et ad irritum quae sunt pro quiete disposita niti deducere.* Item Gregorius Bonifatio primo defensori: *Institutionis nostrae decreta, quae sunt privilegiis et ordinatione disposita, perpetua stabilitate sine aliqua constitutionis refragatione servari, sive quae scripto decrevimus sive quae in nostra presentia videntur esse disposita, nec a quoquam pontificum in totum vel in partem ea qualibet occasione convelli decernimus, vel mutari. Num nimis est asperum, et precipue bonis sacerdotum moribus inimicum, niti quempiam quacumque rationis excusatione, quae bene sunt ordinata rescindere, et exemplo suo docere caeteros sua quandoque posse constituta dissolvere.* Item Gregorius Vigilio episcopo Arelatensi: *Sicut hoc quod ratio exigebat, utiliter optinuit definiri, ita quod definitum est, non debet violari.*

28. De supra scripto autem privilegio domni Nycolai pape notandum, ne quis insipienter parvipendat in illo catholicam constitutionem, et ne alieno spiritu seductus contemnat huius institutionis veraeque fidei unitatem; ne ibi prolata multetur aeterna damnatione; quoniam non nova in eo instituit, nec aliqua recentia ordinavit. Antiquissima enim sunt et autentica istius decreti moderamina, in sancta semper usitata ecclesia, et a nullo unquam apostolicorum confusa. Non vero terminos a patribus constitutos transgressus est; sed sicut omnes eius predecessores eos constituerunt vel ipsi gesserunt, sic etiam et ipse stabiliavit, et ut pax et concordia semper in sancta permaneat ecclesia illud commendavit. Quapropter nemo respuat quod statuit habens regni caelestis clavem; quoniam lingua pacifici fidelisque apostolici clavis est perpetua coeli, ut quae solvenda sunt solvat, et alliget quae sunt liganda. Hanc denique clavem beatus Petrus eiusque vicarii susceperunt ab eo qui claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit. Et sicut credimus sanctam ecclesiam a domino Christo supra firmam petram aedificatam, sic confitemur beati Petri vicariorum firmissima per omnia esse statuta. Ergo sicut ecclesia Christi non potest a procellis subverti, ita nullo modo debent transgredi discrete instituta viri apostolici. Nam quicumque ea quae propter unitatem fidei et concordiam pacis sanctaeque stabilitatem ecclesiae pontifex apostolicus instituerit, contemnere satagit, firmissimam petram ecclesiae conatur subvertere, ideoque iudicium Dei non effugiet. Nec aliquis etiam pontificum successorum, quaecumque eius anterior disposuerit, ob sanctae ecclesiae quaecumque utilitatem debet evellere. Quoniam si exorbitaverit a patrum itinere priscorum et dissimilis fuerit a rectitudine, non verus pastor sed prevaricator estimabitur in regno coelorum, quia nititur solvenda claudere et claudenda solvere, immortales animas necare et mortales vivificare; propter quod carebit honore cathedrae divinae, et nunquam sui poterit esse firmus constitutor qui alieni extitit monimenti promptus violator. Denique cunctorum sanctorum auctoritates infames esse notant piam

legum destructores. Hinc vero referendum est, quod plurimi insipientium dicentes fatentur: *Antiquorum statuta moderni destruere possunt, quoniam uti nos, et illi homines fuerunt. O quam detestanda praesumptio! quam abhominanda dictio! quam execranda blasphemia!* Blasphemat hic in sanctos, immo contra Spiritum sanctum, quorum munere coelestia docuerunt; iccirco lapidibus vivis, id est sanctorum sententiis patrum est puniendus, sive obruendus. Si enim authenticorum patrum statuta subverti vel destrui possunt, doctrina Petri et Pauli ceterorumque sanctorum pro nichilo duceretur et a quocumque haereticorum penitus destrueretur. Quodsi illa perpetuo firmitatem accepit, dicente ei Domino: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non prevalebunt adversus eam, credimus* et omnimodis asserimus, quoniam etiam vicariorum beati Petri institutiones perpetuo inconpulsae debent esse et permanere, quemadmodum beati Petri sancta permanet ecclesia fides. Non solum autem pontifices, sed etiam omnes sanctae ecclesiae constructores, qui fidem de domino nostro Iesu Christo retinent pure, quam idem Petrus confessus est, sicut ipse Petrus quod ei dominus concessit perenniter suscepit, sic et ipsi donum perpetuae capiunt remunerationis. Petrus enim pro omnibus respondit, et in Petro dominus Christus omnibus fidelibus quibus sancta ecclesia constat aeternaliter concessit; et quicumque in Petri confessione solidatur firmissime, in Petri quoque dono remunerabitur aeternaliter. Fundamentum namque ecclesiae super Petri petram construitur a cuius doctrina nullus deviare debet; quoniam quicumque ab ea deviat, non super ipsam petram, sed super arenam aedificat. Scriptum est enim: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, preter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* Quicumque vero sanctorum catholicorum in hoc fundamentum lapidem construxerit, id est sanctam ecclesiam statuerit, non potest a quoquam subverti, quoniam supra firmissimam petram iecit; in quo fundamento alieni petra aedificii non potest inici, quia domui Dei, id est sanctae ecclesiae, perfidiae vel pravitatis et dissensionis doctrina non convenit. Qui enim patrum authenticorum et maxime apostolicorum bene ordinata et pro quiete concessa destruit, a patrum dignitate excidit, et non est eius audienda sententia, quia extra Christi fundamentum et contra eius ecclesiam iacere illum, patrum priscorum demonstrat doctrina autentica. Etenim, quemadmodum decrevit beatus Gregorius papa: *Sicut hoc quod ratio exigebat, utiliter optinuit definiri, ita quod definitum est, non debet violari.*

105. 29. Interea pars Oddonis legit quoddam preceptum domni Hludovici imperatoris Stephano papae quarto concessum, de quibusdam plurimis locis per Italiam diverse sitis, beati Petri apostoli ecclesiae donatis. Pars quoque Beatae Mariae e contra eiusdem Hludovici imperatoris huic monasterio preceptum emissum antiquius ostendit, per quod confirmavit omnem libertatem ab aliis imperatoribus antea concessam, id est a Hlothario patre et avo Hludovico imperatoribus, ubi loca ipsa nominatim designabantur, unde intentio et causa agebatur; videlicet fundum Furanum, fundum Paccianum qui Collis de Nera cognominatur, et fundum Marcilianum. Insuper et privilegium confirmationis ipsius Stephani pontificis pars Beatae Mariae huic monasterio relegit concessum, ubi similiter loca ipsa prenominata et fundi continebantur. Tunc non iam de proprietate ipsorum locorum concessa a causidicis Oddonis quaestionabatur, sed finium eorundem locorum ab eis terminus quaerebatur; et volebant, ut pars Sanctae Mariae deberet assignare. Quod quia non legibus sed inique exigebant, recte impetrare nequibant. Nam qui contra aliquem petit quamcumque rem, petitor debet ipsam consignare secundum legem. Denique in hoc placito prudentissimus iudex Florentinus nomine Bellincio erat constitutus a comite Rainaldo electus; qui cautissime utrisque partibus auditis, proferre debebat sententiam directae finis. Qui omnia superius comprehensa sapienter audiens, novissime quaesivit antiquiores et ab utraque parte viros tres ipsorum locorum circumstantes, ut illorum vera recordatione posset discernere predictorum locorum possessionem. Nam Oddo dicebat, quod ipse recordaretur, a tempore Nicolai papae predictorum locorum omne redditum sive districtum habuisset exactor Romanae curtis. Altero autem die venerunt quidam homines de Septimiliana ex parte Oddonis, qui dicebant, se aliquando exactores fuisse et de Pacciani loco quintum collegisse. Affuerunt quoque et de castris Furano et colle de Nera viri antiquissimi novem; qui primo singillatim et insimul postea interrogati, legem se purissimam facere proferebant, quod numquam tributum neque aliquod redditum neque districtum ex eisdem castellis exactor habuisset aliquis Romanae curtis, preter quod temporibus Gregorii papae VII aliquando super nos hostiliter venientibus et aestatis tempore segetes vel areas nostras incendere minantibus, obsides coacti dabamus,

sicque nostra reliqua bona pretio redimebamus. Itaque superati sunt ridiculi partis Oddonis, et horum veracium ausu testium per omnia confusi. Super haec autem et viri nobiles ac domini prefatorum castellorum ostendebant munimina et instrumenta acquisitionum suarum, quas a singulis hominibus magno pretio antiquiores emerant parentes ipsorum; in quibus continebatur, quod venditores ipsi sic vendiderunt parentibus eorum omne placium, omne districtum, omne redditum et omne quintum et portuum etiam teloneum, de Pacciano qui et Collis de Nera vocatur, et de Marciliano simulque et Gabiniano, sicuti ipsi per successiones parentum suorum quiete et pacifice ac sine alicuius violentia potestatis possederunt. Haec audientes et suptilius indagantes comes Rainaldus et prefatus Bellincio iudex eius, secretius invicem consilium habuerunt, et de sententia diffinita proferenda prudentissime pertractare ceperunt. Et quia alicui partium forsitan gravari providebant, sagaciter egerunt, ut minime sententia proferretur, sed magis aequo pacto inter eos causa ipsa finiretur. Quod quia non valuerunt, rogatu comitis Rainaldi quaeque pars sua pignera et obsides ab eo receperunt, et in fine quorum spatii annorum quattuor per sacramentum firmaverant, Oddo et domus abbas, cum huius monasterii et Oddonis captivi laxarentur, permanere eos omnimodis decrevit, anno Christi inc. 1105 mense Iulio, die 15, in palatio castri Tophiae; ubi interfuerunt ex parte Oddonis Leo iudex, Cencio Iohannis Madelmi, Benedictus de Piscatrice, et Gosfredus moderatus Reatinae urbis; ex parte autem domni abbatis Petrus iudex a Sancta Maria maiore, Rainerus Perosinus, Berardus de archidiacono Ortano, et Petrus de Transtybere.

30. Prudentium sane virorum sive catholicorum moris est providere in omnibus bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, ut in cunctis glorificetur Deus atque laudetur operibus. Non enim parvipenditur, si quando ab insciis blasphematur Deus, vel si inter pios aliqua causa sit, ut scandalum possit oriri, scriptura quippe dicente: *Oportet nos testimonium bonum habere, etiam ab his qui foris sunt.* Haec iccirco fatemur, quoniam quosdam simpliciter, quosdam vero invidiose novimus musitare de domni patris nostri Beraldi prelatione. Aiunt enim illum ceu tyrannum et bonorum distractorem coenobii huius fuisse; ideoque in eo scandalizantur aliquo modo. Quorum scrupulum ut queamus vitare, ipsius nonnulla gesta a primevo tempore huic opusculo inserere curamus, quatinus proficua plurima erga huius coenobii negotia ab eo perpetrata fideliter proferamus. Enimvero ipsius prelationis diebus periculosa tempora perspeximus, et quaedam inaudita contraria adversus hoc monasterium invidiae causa a nostris vicinis^a et maxime a pontifice Romano iniuste effici minime ignoramus. Quae ille omnipotentis Domini iuvamine eiusque suffragio genitricis, immenso certaminis pondere pertransivit viriliter. Defuncto denique domno Berardo secundo abbate, haec aeclesia Pharphensis in maximam devenit defectionem. Eramus enim 1099. sicut oves non habentes pastorem, quoniam qui nostrum tunc assumpserat regimen, a suis non modice contemnebatur et ab extraneis pro nichilo ducebatur. Comites quoque sive capitanei pene omnes bona abbatae pedetentim sibi conabantur optinere. Quapropter praecipui seniores domnum Beraldum nobiliorem, incliti viri Ascari filium, elegerunt abbatem, videlicet ut suorum plurimorum nobilium fultus iuvamine parentum, nequaquam cederet cuiquam res huius monasterii subripere. Quod ita factum Dei providentia perspeximus, quemadmodum in posterum fideli relatione narrare curabimus. Postquam vero corroboratus est in abbatae honore, illi qui antea bona huius coenobii satagebant demoliri, aliquantulum istius sunt terrore compressi; et qui prius crudeles videbantur aemuli, demum se simularunt fideles fore clientes. Sed minime diu latere valuit virus quod in eorum iccore latebat. Interea coeperunt quam plurimi Sabinensis territorii ad istius ecclesiae dominium festinare, ac sub istius domni abbatis auxilio properare, quatinus ipsius muniti suffragio ab illorum morsibus eruti forent. Quod illi perspicientes, et nimium prae oculis dolorem habentes, agere aliud nequibant, et infra semet ipsos suosque domesticos seviebant, et infelices suamet viscera pascebantur. Sed quid de eorum sevitia dicam? Iam enim quia istius probitatem suamque miseriam ferre nequibant, inierunt foedus, erraverunt a ventre, locuti sunt vana. Interim noster abbas qui et pater, nullius tunc conscius doli, in marchiam secessit. Illi vero tempus sibi aptum putantes habere, nocte surgunt, oppidaque nostra quaedam summo inva-

^a) est initium continuationis, quam Gregorius post Beraldi obitum a. 1119. incepit sed non ad finem perduxit in Chron. 653. Idem initium et in Registrum transcribere fecit per Tadinum f. 1225 de reliqua Beraldi vita nil addens. b) capitaneis comitibus addit Chr.

dunt conatu, et omnia quae inveniunt, depopulabantur. Mox itaque ut haec facta aures praefati pulsarunt patris, celerius curam rediit et ab illorum insidiis se circumquaque munire studuit, ac plane mutua dona eis reddere coepit. Et tandem placitum illi Dei peragente nutu finem fecerunt, et aliquantulum a manifesta lesione cessarunt. Praeterea nos ad istius prelocuti patris actuum narrationem suptiliter properemus, ut cuius fuerit constantiae vel laboris, enucleatius videatur. Igitur postquam divina propinatione ex puerili custodia exiit praefatus domnus Berlandus, perrexit ad suum genitorem Ascarum qui eius amoris causa concessit huic monasterio unam ecclesiam et presb. quatuor In his omnibus veraciter est laudandus praefatus abbas Beraldus bonaeque memoriae in posterum habendus; sed in eo aliquantulum culpandus, quia in aliquibus segnis fuit, et ultra modum con-

1119. 31. Anno igitur d. i. 1119 ind. 12. et 18. Kal. Ian. feria quoque 2. ebdomadae 3 adventus dominici, domnus Beraldus nocte obiit, famosae memoriae et huius coenobii Farfensis abbas laudabilis. Haec autem sunt ornamenta, quae hac in ecclesia ipso die quo migravit, certissime reliquit: In primis altare itinerarium, quod regina Agnes nobis obtulit valde optimum. 15 Tabulam quoque ante altare principale maiorem argenteam et deauratam, pensantem libram, et alteram minorem super eodem altare simili opere, pensantem libras quas ipse fieri fecit. Et cruces argenteas 2 maiores et 1 minorem. Missalem maiorem cum tabulis argenteis. Missalem domni Oddonis. Et textum euangelii, quem praefata regina huic monasterio dedit, cum tabulis eburneis et argenteis ac deauratis. Et alium cum tabulis eburneis. 20 Et alium cum crucifixo argenteo. Et alium predicti Oddonis cum tabulis deargentatis. Et cottidianum euangelistarium cum tabulis deargentatis. Et epistolarium domni Oddonis argenteo ornatum. Et alium quem fecit domnus Romanus bone memoriae. Et orationalem cum tabulis eburneis. Item libros 4 opertos pallio, videlicet missales 2 et textum euangeliorum atque epistolarem. Item calices 7. Turibula argentea 3. Capsulas argenteas 4 cum cocleariis suis. Amulas argenti 3, unam earum opertam auro. Patenas argenti 2. Gallum argenteum. Scutellam argenteam. Situlam argenteam aquae benedictae. Argentum quod remansit a cruce. Nuscam auream femineam. Stellam argenteam et cristallinam luciferam valde bonam. Item vestes 4 altaris principalis; primam ei dedit domnus Henricus imperator, secundam dedit praefata regina, tertiam antiquam pentecosten, quartam fecit domina 30 Raimburga filia Longini. Et mappulam super altare valde bonam, quam fecit Tota domina ancilla Dei. Item vestes 4 altaris domini Salvatoris, primam predicti domni Henrici regis, secundam praefatae Raimburgae, tertiam pallium rotatum predicti abbatis Beraldi, quartam pallium cum leonibus. Item planetas 13, pluviales 13, dalmaticas 2, tunicas 20, telam pallii 1, brachii pallii 3. Crumenam unam imperialem, quam ei donavit predictus H. imperator; 35 quae fuit optima. Item frigium non modicum vestis predicti imperatoris. Et aliud ex diversis vestibus. Item mitram 1, virgas pastorales 2, vexilla 2, offertoria 8, camisiales 100, stolas 6 cum manipulis suis textas auro, unam earum cum squillis aureis, et semicintium cum squillis aureis. Et manipulum similiter. Et alias stolas cum manipulis, exceptis aliis 24. Dorsalia pallii 2 iuxta altare. Tapetia 15. Bullam auream unam in precepto quod fecit 40 huic ecclesiae predictus H. imperator bonae memoriae. Omnes supra scriptas res et alia plurima ornamenta prelibatus domnus B. abbas in hac reliquit ecclesia, quae nobis non reducuntur ad memoriam.

32. Sepulto itaque praefato domno Beraldo abbate, ab omni conventu electi sunt duodecim fratres, videlicet presbiteri quatuor, diaconi tres, subdiaconi tres, acoliti duo, qui de novi abbatis persona fideliter tractarent. Hi sibi invicem per librum sanctae regulae et per fidelem spoonderunt pacem, quod de abbatis eligendi persona fideliter omnino tractarent, et neque odii neque amoris gratia personam introducerent aliquam vel laudarent, nisi quae sibi melior et utilior ad hoc videretur; et si quando conventus eos exquireret, certiores de hoc eos facerent, quod sine fraude maloque ingenio hanc causam satagerent. Quibus etiam conventus auctoritate omnium promisit, ut quamcumque personam ipsi confirmarent, conventus reciperet et corroboraret. Indictum quoque est inter nos etiam precipuum consilium, ut triduo peracto ieiunio, vigiliis ac orationibus intenti, Deo placitum nobisque utilissimum impetrare a

a) sequenti non sunt in Chronica, quae terminatur cum privilegio Henrici de a. 1118. Habetur in solo Registro, Totini manu exarata, sed a Gregorio ut credo dictata post a. 1125. Gregorius enim a. 1132 adhuc librum Florigeram composuit, 55 unde viz credendum, cum hanc continuationem alteri componendam tradidisset.

Domino stoderemus pastorem per dominæ nostræ Mariæ semper virginis intercessionem. Erant interea quidam nostrorum non satis providi fratres abbatiæ populi fautores, qui dicebant, se nolle abbatem de Ascarina gente nec de Camponica vel Octavianica consanguinitate. Ad quod aliquis respondit: *Si nullus his de domibus abbas eligitur, putas unde a nobis assumitur? numquid desuper caelo aut supus terra reperietur?* Electi vero et huius causæ procuratores fratres anxiantur valde, quia utilis non inveniebatur, si de prefatis nationibus persone exciperentur. Quod quidam considerans respondit: *Si de nobilioribus contemnitur eligere, quendam de mediocribus sicut Deus destinaverit possumus nobis preponere, videlicet sueristam Guidonem.* Hic enim oboedientiam sanctissime tenebat, eamque in quibusdam rebus quemadmodum nobis videbatur meliorare satagebat. Quapropter in divina confidentes sententia, quæ dicit: *Qui in minimo fidelis est, et in maximo fidelis erit,* non publice sed secretius quoquomodo huic dicto quasi acquievimus; non tamen id perficere plenius deliberavimus. Quod per quendam seductorem rusticanorum sentiens populus abbatiæ, præcessit nos inordinate, nostramque destruens triduanæ ieiunii constitutionem, quorundam equitum nostrorum consensu Guidonem abbatem acclamavit publice et indecenter, illum in ulnis assumens et ad ecclesiam deferre volens. Hoc fratrum audiens conventus, nimis condoluit, et zelo succensus valido, eundem Guidonem de illorum manibus eripuit, ipsosque rusticanos magno cum dedecore de claustris pepulit; et ut hec populi probrosa sententia nullo modo valeret, anathematis excommunicatione interdixit, etiam ipse Guido idem anathema con-

firmavit.

33. His ita gestis, omnes pernium mestificati valde dolebamus, quia nostrorum contra nos equitum sagacitas et villanorum ac rusticorum indomabilis ferocitas et crudelis vesania ac insipiens agilitas nostræ decus ecclesie et huius conventus honestatem festinabant omnino dissipare et in cunctis corrumpere et destruere atque conculcare. Quapropter quidam nostrorum magnanimi constantia atque propensiori consilio, uti demum cognovimus, suggesterunt nobis, ut domnus Rainaldus nostræ scolæ doctrina a pueritia inbutus, quem de abbatiâ sancti Andreae reverti fecerant, super nos festinanter eligeretur. Et licet aliquantisper gravaret hoc, factum tamen est altero die, scilicet feria tertia, pene circa horam decimam, 17. Kalend. Ian. Quo peracto, omnis populus abbatiæ habita conspiratione sacramento coniuravit, ut nunquam illum reciperent in abbatem, nec aliquem de Ascarina gente. Hoc aliqui nostrorum cernentes, magisque inepti Guidonis electionem quam huius gliscentes, consenserunt, et ut in hoc roboraretur populus, ortari clanculo studuerunt. Videbantur enim eis domni Rainaldi mores et habitus duriores, quos olim exhibuerat in huius monasterii prioratus honore, cum sub abbatis defuncti foret subiectione. Interfuit vero Fredericus W. marchionis filius, qui a populo rogatus et ut fertur munerum promissionibus stipatus, minas et suasiones nobis inferebat, ut voluntate propria consentiremus et predictum Guidonem eligeremus. Veruntamen nobis persistentibus firmiter in electione domni R. diebus quattuor, populus abbatiæ contempserunt nobis nostri victus stipendia et . . . presidia. Delinco deceptorias suggestiones moliebantur offerre spondentes se totius monasterii apothecas et cellaria inestimabilibus substantiis in futurum repleturos, ita ut non per ianuas domorum, sed per culmina tectorum abundantissime omnia replerentur, si prefatum domnum R. electum denegaremus et alterum eis placitum eligeremus. At nos prius quidem inflexibiles fuimus; sed populis minitantibus durissime, domnus Rainaldus fugam coactus est petere. Sicque non ratione canonica victum nec legali iudicio condemnatum, sed rusticanorum tumultibus perterrentas abiecerunt. Quo discedente, nos populi suasionibus et minis devicti decepti atque compulsi, tandem elegimus predictum GUIDONEM, videlicet feria sexta, 14. Kal. Ian. Cui populus abbatiæ non consuetam fidelitatem fecit, sed solita sua libertate. Haec nos omnino sprevimus et maximo labore corrigere fecimus. In qua re cum nos signare putavimus, digitum in oculos misimus. Itaque futuros nobis malos pessimosque excessus ignorantes, hanc electionem direximus ad imperatorem, ut illam confirmaret. Econtra deceptibilis Guido suas simulatorias seu furtivas litteras eidem imperatori mandavit clanculo, ut minime consentiret huic suæ electioni, quia persona despiciabilis, nobilitate ignobilis, scientia ignarus esset et ad hoc digne officium perficiendum per omnia inutilis foret et ineptus. Quibus imperator visis, ut credimus eius deceptionem Deo suggerente in eis cognovit; et

55 quoniam scriptum est: *Cor regis in manu Dei,* consilio magnatum habito suorum, huius

a) *voz ecanst.*

prelationem iniunxit abbatiæ Berardo nepoti defuncti abbatis, qui curiam eius adierat pro cuiuslibet honoris gratia. Quo facto, et nostra defecit electio, et huic coenobio, ut in posterum dicitur, incepta est gravissima desolatio. Et hoc contra sanctam regulam nostramque consuetudinem noscitur extitisse. Fatendum est autem de predicti Guidonis prelatione, quem populus sibi preponi gliscens petebat, ideo agebat, ut quia cum esset humilis persona et parvulus scientia, non eis dominaretur ut dominus, sed ceu vicinus illorum vitiorum faveret pravitatibus. Quod pro certo non multo post experimento didicimus. Hinc beatissimus Benedictus refert in sancta regula dicens: *Si omnis congregatio vitis suis consentientem personam pari consilio elegerit, domini loci prohibeant pravorum prevalere consensum.* Quod certe imperator fecisse creditur. Fortasse in litteris ipsius eius cognovit deceptionem, qui se refutare simulabat quod avide cupiebat, et imperatorem decipere putabat, qui honorem ab eo subripere putabat. Notum ergo omnibus videtur, quia electio eius non fuit clericorum nec monachorum, sed potius villanorum et rusticorum, et non laicorum ad clericorum, sed magis clericorum voluntas conversa est ad laicorum; et ut dici potest, corporis cauda caput est facta, et de capite sublimi fit extremitas vilis. 15

34. Postquam vero predictus Guido spreus est ab imperatore, contra eius imperium nisus est hanc abbatiam retinere, et terras huius monasterii contra legem regumque et imperatorum precepta prout sibi libuit scriptitare. Nos tamen illum adhuc sincerius diligebamus, nec eum pro aliquo amittere volebamus. Videbatur enim aeclesiasticus in nostris officiis, et sepius preveniebat plurimos in matutinorum vigiliis; missas quoque sollempnitatum agere non omittebat. Constituit vera et confirmavit una nobiscum nostro regimini omnique conventui quoddam utilimum decretum, quod eius antecessores abbates vel sacramento vel vera statuerant sponsione*. 20

35. Interea venerunt legati imperatoris, litteras ipsius ostendentes, quibus iubebat nobis, ut Berardum Ascarellum in abbatem reciperemus. Quod nos tunc omnino sprevimus, eundem Guidonem sperantes in futurum habere nobis utiliorem. Et non multo post idem Guido coepit de nobis titubare et contra nos suspensionem habere, verum nos oppido dolentes affligebamur, quoniam spe quam estimavimus de illo frustrabamur. Et quidem nos illum sinceriter diligebamus, et ut dominus liberrimus per omnia esset ortabamur; ipse vero nos in profundum demergere et ad nichilum redigere vilisque venundare vel commutare moliens conabatur. Ab omni autem populo omnino despicabilis habebatur, nosque illum ut preclarissimum dominum verebamus. Ipse vero laicorum adulationibus uti mallens quam nostrum habere sincerissimum amorem, nosque per omnia floccipendens, cepit contra nos inconditos ostendere mores, et in tantum tyrannidem execrabiliter exercere, ut quosdam iuvenes in ipsum verbo solummodo delinquentes levi propriis manibus verberaret, et sublata ab eis monachili veste, positos in trivio de huius aeclesiae hereditate expellens abiceret. 30

36. Interea auditum est a nobis, quod Berardus Ascarellus ad hanc abbatiam invadendam de marchia venire disponeret. Quapropter in die memoriali, id est letaniae maioris, simul convenientes, consilium habuimus, ut illum super nos nequaquam reciperemus quia ad imperatorem nobis nescientibus ierat, et ab eo contra nostram electionem investituram huius prelationis acceperat, unde terribilem anathematis excommunicationem publice de eo fecimus, et concorditer in hoc nos permanere per fustem sanctae crucis spondimus. Sed neque sic eundem Guidonem nobis placare nec securum reddere quivimus. Magis videns nos Berardi Ascarelli tam firmissimo nisu declinasse prelationem, securus iam de eo, vilissimos nos in omnibus et extremis servis deteriores habere deinceps cogitabat. Cernens autem predictus Berardus Ascarellus se a nobis esse contemptum, Guarnerium marcionem cum omnibus comitibus et capitaniis ademit magnis pecuniis, tribuens eis in pignus huius monasterii immobiles possessiones. Solus comes R. noluit ab eo aliquam recipere dationem, quia videbatur sibi contra imperialem quam fecerat agi fidelitatem. Venit ergo predictus Berardus armata manu et plurimis stipatus militibus ad hoc monasterium. Nos vero videntes in nullo posse sperare in Guidonis prelatione, cui tantam ut praediximus subiectionem exhibuimus, ut amplius addere nequiremus, et ipse contra nos semper agere satagebat deterius, poenitere coacti sumus, quod voluntati nostrorum populorum condescendimus, et accepto quod nobis et comitibus atque capitaniis utilis videbatur consilium, ut iussui obsecundantes imperiali, 50

* sequuntur quinque chartas quas omisimus.

eundem Berardum super nos recipere. Hoc enim rectius decernentes, nobis amplius laudaverunt; videbant enim totam distrahi omnimodis abbatiam, et predictum Guidonem deficere sensu atque congrua prelatione. Abundabat enim omni mendatio, et falsissimus noscebatur in omni locutione. Itaque prefatum BERARDUM inter nos venientem et se ipsum accusantem fratres susceperunt, et de excommunicatione illum extrahentes, ut moris est, in abbatem elegerunt. Factumque est a. D. 1121, videlicet 2. Non. Mai, feria quoque sexta. Cui etiam castella et possessiones huius monasterii et quotquot de nostro populo valimus, subiecimus, videlicet castrum Cavalleriae, Agellum, Roccam, Salisanum, Podium Catini, et castella sive terras comitales, id est Caput Farfae, Cerretum malum, Scandriliam, Ofianum, Montalianum, Repastum.

37. Erat autem in montanis locis noster primo electus dominus Rainaldus, quo secesserat de hac abbacia a populo nostro iniq̄ue expulsus. Qui a quibusdam consanguineis suis pecunia premiatus, suasus et callide ac fraudulenter deceptus venit, ut cum eodem Berardo loqueretur. Ubi quidam interfuerunt, qui eidem domno R. ex parte predicti Berardi sub iurando firmaverunt, ut haberet omni tempore vite suae quasdam res quae ad eius regimen honeste forent sufficientes, id est monasterium sancti Iohannis de monte et quedam alia sibi utilia. Post haec subito ignorante ac nolente domno Rainaldo fecerunt per quendam sub persona eiusdem domni Rainaldi aliud sacramentum contra predictum Berardum, quomodo ipsi callide finxerunt. Sicque dominus Rainaldus venit ad hoc monasterium, ubi eum quidam fratres in conventu rogaverunt, ut cum eodem Berardo concordiam haberet et ad eorum condescenderet voluntatem. Quibus ipse coram omnibus respondit: *Vos abbatiam mihi dedistis, et postea iniq̄ue ablata est a me et sine canonico vel legali iudicio, sive etiam gratis. Nunc autem nil habeo nilque dure possum nec debeo. Verumtamen pro vestro colloquio, dilectissimi, hoc inquit, ut isto vivente et abbatiam tenente interim quiescam, et neque litem neque guerram ei faciam, si ipse omni tempore observaverit, quod mihi sacramento firmavit. Quod si iste quoquo modo abbas esse desierit, denuntio et notum facio, quia propter hoc quod vestrae nunc caritati cedo, meam iustitiam vel rationem rectam nunquam exinde amittere volo, nec in aliquo malignari patiar.*

38. Cernens autem predictus Guido, his se tunc resistere publice nullatenus posse, praesidium sibi quaesivit Fare castri nostri, et ad eius fidelitatem remanserunt castella haec, Buccinianum, Tribucum, Arces, Monfopuli, Petradaemonis. Contra nos vero maximae amaritudinis felle Guido commotus, cum aliter nos dispergere minime se quivere posset vel speraret, a quibusdam nostrorum et praecipuis equitibus consiliatur, ut pape Calixti adhuc adversarii imperatoris suffragium acquireret, et hanc abbatiam de imperiali patrocinio subtraheret. et si nos illi in hoc non faveremus, in Cavae exilium omnes transmitteret, parvipendens sacramentum fidelitatis a se factum in primordio suae execrabilis electionis. Quo nos cognito, cum maxima et maior pars congregationis nollet a patrocinio imperiali discedere, nec alterius electionem vellet facere aut in papati curiam transire, quia omnes predecessores nostri hoc omnino fugientes cavere sagaciter, sed et Nicolaus papa secundus apostolica auctoritate sub anathematis parendi interdictione decrevit, ut nemo hanc aecclesiam suaeque bona omnia curiae Romanae vel papati subiugare audeat — nos ergo hoc omnimodis fugientes, cuncti pene a monasterio discessimus, et sub Berardi praedicti cura regiminis per diversa abbatiae loca vel nostras aecclesias, maxime apud Sanctum Laurentium in Picte, aut quocumque licebat, degere coepimus, ac nobiscum quaedam ornamenta aecclesiastica et libros nostroque regimini utilissima detulimus. In qua dispersione quocumque manebamus, quot calamitates vel quot penurias aut vilitates sustinimus, omnino narrare non possumus. Nam qui nos regere videbantur omnimodo despiciebant et in plurimis dehonestabant. Defecimus quippe in vestium pene cultu et in solito cibi victu. In qua graviore penuria illustrissimi comitis R. Senebaldi et eius fratris G. nobis amplior affuit benignitas, impertiendo nostrae necessitati alimonia plurima. Nonnulli etiam de notis vel ignotis et vicinis vel circummanentibus in multis nos deridebant, et cibos delicatos ac pigmentorum potus in praecipuis sumptos sollempniis ad memoriam subsannando nobis deducebant; factique sumus in opprobrium vel derisum atque contemptum cunctis vicinis et propriis et alienis. Iccirco omnium facies verebamur, et si quibus nos excusare volebamus, nullo modo credebant. Nudis quoque incedebamus pedibus, et dehonestati eramus, vestimentis nobis deficientibus: in hoc premaxime ab honestis culpabamur viris, cur de monasterio voluntas discedendi praefuit in nobis. In

quibus penuriis etiam ipse Berardus, pro cuius causa a monasterio discessimus, nullum nobis regimen faciebat, nec aliquam benignitatem exhibebat, sed omnes parvipendens postponebat et delirabat. De terris vero, quas nobis sibi dantibus ipse retinebat; consuetum nobis obsequium aut aliquod adminiculum nequaquam ministrare faciebat. Haec omnia a praedictis invasoribus infamibusque et nefandissimis non dicam dominis sed tyrannis crudelissimis patiebamur, sicut supra breviter retulimus, multa praetermittentes; quae si aliquando cuiquam intimare volebamus, incredibilia videbantur.

39. Praeterea nonnulli de equitibus nostris cupiebant assumere in abbatem domnum Adenolfum comitis R. filium, pro eo quod altae videretur excellentiae, ut per eum semper in magno forent certamine, et nunquam pugnare quiescerent, et ut pro hoc ipsi apud eum prae omnibus cariorexisterent. Nam quotiens defunctus abbas Beraldus quietem habebat et pacem, nimis dolebant, et se illi opus non habere sine pugnae aggressionem asserebat. Hinc vero divina dicit scriptura: *Semper turgia quaerit malus, ideoque angelus crudelis mittitur contra eum.* Quidam vero nostrorum cognoscentes equitum voluntatem de domni Adenolfi abbatis assumptione, non modice dubitabant; quia pater eius et avus ac etiam abavus cum huius aeclesiae prelatis plurimas habuerunt discordias, et de multis rebus quas haec acquisivit aeclesia multotiens contrarii existerant. Ad quod graviores seniores rationabiliter respondebant dicentes quia: *Congruentius agemus, si sacrae scripturae dicenti credamus, Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii.* Denique si illius parentes huic ingrati extiterunt aeclesiae, potens est Deus secundum velle suum per hunc virum nobis utiliora commoda perficere, quemadmodum legitur de Moyse, qui prius a populo Israel spreus est, postmodum Deo iubente salvavit populum eundem ab Aegyptiaca servitute. Haec nonnulli audientes, aliquantulum acquiescebant, et licet formidarent eiusdem praecleari abbatis praelationem, non nimis respuebant.

40. Constituto vero die, quo ipse Guido de eodem domno Adenolfo quod statuerat perliceret, Calixtum papam ad hoc monasterium in nativitate sancti Iohannis venire cum magno militum exercitu fecit. Sed quod putaverat perficere nequivit, quia comes R. eundem filium suum, id est domnum Adenolfum abbatem, in captivum misit, et ne id expletur prudentissime egit; videlicet ne in ruinam domus suae iramque imperatoriam incurreret eiusque quam olim fidelitatem fecerat offenderet. Cum vero huc papa venisset, et omnem congregationem cerneret discessisse, mox rediit post sacrae decantationem missae. Quo recedente, hoc monasterium retinuit amarissimus Guido. Qui ornamenta aeclesiae vel quaeque utensilia coepit dispergere absque ulla verecundia et diversis viris in pignus tribuere, id est crucem maiorem deauratam cum canulo et pomo eius pro libris 12, planetam purpurae nigrae et pluviale purpurae clavatae, quae fuerunt reginae Agnetis. Dorsalem leonatum et tunicam reginae et textum euangeliorum et gausape novum altaris maioris pro solidis 50. Tabulam maiorem pro libris 55. Tabulam minorem pro libris 13. Planetam diarod et aliam albam et tunicam unam et stellam cristallinam argenti luciferam deauratam pro libris 3 et media. Calicem unum argenti, et stolam maiorem, et capsulam argenti, et cruciculam auream, et nuschas tres aureas femininas, et planetas duas pro libris 9. Vestem altaris et pluviales duos, album diaspidem et aliud nigrae purpurae, pro libris 3 et solidis 11. Pluviales duos, rubeum et viridem, pro Planetam unam et psalterium unum pro solidis 30. Planetam unam diaspidis albi et tunicam de xamito albo et loricam pro solidis 50. Planetam unam et orationalem eburneum pro solidis 50. Turibulum argenteum turritum et candelabrum argenteum pro solidis 30. Textum euangelii maiorem pro libris 20. Turibulum aureum pro libris 22. Sunt autem haec ornamenta ecclesiastica triginta quattuor valde pretiosa, ex quibus stola maior cum manipulo nostris temporibus empta fuit libris quindecim. De quibus pignoribus tulit libras 160 et eo amplius; quas, ut compertum habemus, nec in ecclesiasticos usus nec in fratrum regimina dedit, neque etiam in guerra expendit. Item haec alia dispersit, de quibus ignoramus quid tulerit aut fecerit: id est turibulum argenteum, dalmaticam optimam, telam unam pallii, amulam argenteam deauratam, pongam imperatoris, stolam et manipulum cum campanulis aureis, et semicintiam similiter cum campanis aureis, antiphonarium optimum, et Priscianum valde bonum, nocturnalem perfectum, super Isaiam mirificum, mitram unam, virgas pastorales duas, super Hierzechielem, Ovidium.

41. Dispersis itaque ecclesiae ornamentis, omnibusque ecclesiasticis suppellectilibus distributis, praedictus Guido advenarum equitum pedumque collegit non modicum exercitum,

ut populum abbatiæ qui ab eo recesserat expugnaret, et Berardum Ascarellum contra se insurgentem dissiparet. At contra idem Berardus non minorem equitum peditumque multitudinem congregavit, ut superare posset partem Guidonis, qui quocumque adire poterat, domos incendens dissipabat, arborea et vineas inciderebat, homines vulnerabat capiebat nec unquam dimittebat, nisi pretio non exiguo se redimebant. Aliquantos etiam ipsa in captione fame consumptos peruecabat. De ecclesiasticis quoque ornamentis hæc sunt quæ distraxit et oppignoravit: Altare reginæ pretiosum, missalem maiorem, epistolarem domni Romani, calices tres, turibulum argenteum unum, capsulas argenteas tres et cocleare unum, amulas argenteas duas, patenas argenteas duas, gallum argenteum unum, scutellam argenteam unam, situlam argenteam unam, argentum quod remansit a tabula, pallii brachia tria et dimidium, vestem altaris, planetam unam, pluviales tres, tunicas tres, fanones duos, dorsalem unum, sigilla aurea cum præceptis septem. Super hæc autem omnia divastabat, et perverse agens in nullo quiescebat, populumque abbatiæ sibi resistantem vivere non sinebat.

42 Cum vero Calixtus papa cum imperatore concordiam haberet, et prelibatum Berardum in generali synodo excommunicaret, compulsi sumus ad hoc monasterium redire, ne damnamur excommunicatione. Et cum reverteremur, populum abbatiæ qui nobiscum recesserat, admonere studuimus, ut ad hanc ecclesiam et ad nos reverterentur, nosque sicut in discessione fecerant, etiam sequerentur in reversione. Sed neuter illorum nostram audire voluit monitionem. Reversi vero ad monasterium et re congregati, precipuas sollemnitates quas cum maximo decore et ornamentorum pulcritudine in vestibus albis vel palliorum cappis aliarumque dignitatum solebamus facere, tunc in nigris et laciniosis cucullis et indumentis cottidianis in choro et ante altare vel in sublimi ambone compellebamur agere, et tamquam expoliati ac deprædati videbamur canere vel psallere. Adolescentes quoque vel iuniores fratres cantuum néumas et organa solita respuebant, et non spirituali honestate aut gravitate, sed istrionum more canere studebant, et multas nenas extraneasque cantilenas introducere satagebant; neque huius loci consuetudinem, sed diversarum partium levitates et extollentias, quas in exteris locis quibus debebant audierant vel viderant, exercere curabant. Quæ omnia cum maturiores vel graviore fratres audirent vel cernerent, contristabantur diutissime et affligebantur, quia eis non poterant resistere. Predictus autem Guido reversos nos recepit lætanter. Non tamen diu nobiscum in benivola permansit voluntate, quia suspicio de nobis in illo crescebat, et pro malis quæ cunctis ante fecerat, amplius titubabat. Sepe autem nobiscum loquens, præteritam culpam nobis impropere asiebat: *Si habetis indigentiam, fratres, patimini recte, quia scriptum est: „Merito hæc patimur“*. Quod nos audientes, gravi dolore torquebamur et magna angustia afficiebamur, et de hoc maxime dolebamur, quia ipse suam maximam culpam minime recordabatur et in nullo reverebatur, nec timebat illud euangelii: *Ve illi per quem scandalum venit*. Revera ipse extitit, per quem huic loco defectio nobisque periculum accidit. Unde diutissime contristati, invicem fatebamur: *Heu heu, peior est nobis his temporibus iste nefandissimus Guido, quam illis diebus fuisse legitur campigenans Campo*. Denique plurimi nostrorum aut discerptis vestibus aut absque monachili indumento nudisque pedibus incedebant. Ipsi autem ex hoc minime curabat; nam regulæ distinctionem non exercebat, nec vitia resecebat, sed sibi faventibus omnino parcebat, et si quis in illum offenderet, sine misericordia et velut sacrilegum acerrime condemnabat. Super hæc vero omnia mala, decretum quod omni conventui fecerat penaque æterni anathematis alligaverat, dissipavit et omnino delere fecit, nosque in nichilum deduxit. Manualia quoque nostra et terrarum vicendas ac molendinos et portuum redditus mercatique teloneum et angariales homines, et omnia nobis pertinentia, vel quæ predecessores illius abbates conventui nostro sacramento firmaverant vel libentissime concesserant, minuit et abstulit et per equites suosque fautores dispersit. Quapropter famis inopia cruciabamur, et omni dedecore affligebamur. Plurimis etiam diebus quinque vel septem nucibus de cellario pro panibus per diem alebamur. Et non iam de tertio misso in refectorio apud nos conquirebatur, sed de quantatricula panis tractabatur. Bubalos et boves et animalia Spanisca atque equos quos invenit, prodige donavit. Præterea obsequia cellarum omnium et locorum nobis pertinentium et decimas abbatiæ et exenia constituta ex toto perdidimus. Et nec seminavimus neque messuimus per temporis spatia quinquennii. Pensiones quoque libellorum sibi recondidit quas fingebat se dare in lucro tabulae altaris. Nos sibi fecimus bona, et ab eo expectabamus meliora; econtra retribuit ille nobis mala, et contra nos excogitavit pessima

et deteriora, omnesque qui de eius honore amplius tractaverunt et perfecerunt, dissipavit et destruxit, et exconcilians usque ad terram humiliavit. Vinum etiam nobis limphare fecit, et consuetam iustitiam minuavit. Enimvero fraudulenti ingenii et totius mendacii atque deceptionis et circumventionis malitiae semper ab initio extitit, et non se in abbacia, ut decebat, in aliquo cohercuit aut emendavit, sed deterior in omnibus et per omnia fuit.

43. Cuius malitias dorissimas et divastationes nequissimas pertulimus per sex annorum spatia. Tunc demum magnis afflicti doloribus variisque conterritis cruciatibus, Romae ad papam Calixtum nos fere viginti e fratribus perreximus, eumque prostrati pedibus illius supplicavimus, ut nobis in nostris miseriis subveniret et aliquid commodi impertiret. Sed cum nil boni ab eo possemus optinere, nec apud ipsum aliquam habere consolationem, ad monasterium reversi sumus maximo cum rubore. Ipse quoque Guido ad eundem papam sepiissime pergebat; frequenter etiam per suos legatos eum omnino supplicans obsecrabat, ut sicut sibi promiserat et vice eius eosdem legatos investierat, omnem abbaciam recongregans restaurare sibi iuberet. Sed in nullo misertus, bonitatem aliquam donec vixit contra hoc monasterium exercuit. Nos vero licet a nostris rectoribus et populo abbaciae destituti in nostris necessitatibus perminium essemus, omnipotentis Dei tamen auxilium et dominae nostrae Mariae adminiculum multotiens percepimus, venientibus ad nos christianis et catholicis viris Deumque tinentibus, atque pietatis gratia alimonias et quaeque utilia deferentibus. Enimvero cum iam Christi pietati placeret, ut nobis misereri diserneret, et nostrae cladi finem dignaretur imponere, quam per sex annorum curricula pertulimus valide: tandem consilium habuimus, ut a predicto Berardo Ascarello res nostro regimini pertinentes requireremus, si quoquo modo penurias et miserias evadere possemus. Et cum nil boni aut nobis utile ab eo impetrare valeremus, rebus quoque ecclesiasticis et ornamentis vel utensilibus nobis necessariis, quas nobiscum detuleramus, quando de monasterio discessimus, omnibus contemptis, nichil ab eo aliquid omnino recipere neque mercedis neque caritatis gratia quivimus, cum plurimas illi lacrimosas effundere preces studeremus. Tandem vero in divina confidentes clementia, et de dominae nostrae Mariae presumentes custodia, extensis manibus ad domnum Adenolfum domini Salvatoris reverentissimum eguminum eligendum et preponendum nobis unanimiter convenimus. Nam predictus Guido cum se perspiceret per sex annorum spatia in pace quietis non potuisse ducere abbaciam, distractis omnibus ecclesiasticis ornamentis et libris, cunctisque utensilibus et reliquiis plurimis sanctorum pretiosissimis atque praecipuis, scilicet sanctae Mariae et ligni vivificae crucis aliorumque sanctorum; insuper teris frequenter scriptitatis et ex eis innumeris pecuniis accumulatis, videlicet librarum cerneretque omnem populum ab empticibus equitibus depraedari et captivari, et in nullo se posse sibi subditos adjuvare nec liberare: non habens iam ubi manum inicere valeret — qui se visiones vidisse dudum fingebat, quibus annis tribus et medio adversari et tunc annos quadraginta octo in abbacia vivere et pacem quietemque honoris sui infinitam prae cunctis antecessoribus adepturum sperabat: — tandem per omnia victus et sine alicuius consilio relictus, ad papam Honorium suos transmisit legatos, petens licentiam refutandi abbaciam. Cui papam assensum praebens, misit ad nos honestissimos cardinales, qui vice sua copiam darent et decentissime perficerent ut oporteret. Nos vero qui antea sicut predecessores nostri papam curiam fugeramus, et ab ea assumi personam nobis in abbatem nolebamus, multis cumulati cum iam essemus inopiis, et cernentes non posse aliter de plurimis incommodis eripi, suscepimus eosdem cardinales scilicet Conradum et Ionathan. In quorum presentia predictus Guido omni conventui nostro abbaciam refutavit, et virgam reddidit, omnesque nostros equites et populum abbaciae de fidelitate vel sacramento sibi edito absolvit; sicque ad proprium reversus locum resedit vocitari Tunc eosdem cardinales rogavimus, ut vice papae praefatum domnum Adenolfum nobis concederent. Et ipsi placite suis cum manibus acquieverunt decentissime, sicut papa iusserat, et nobis tradiderunt, et a nostro conventu discesserunt. Quibus discedentibus, omnes in capitulum perreximus, ipsumque domnum ADENOLFUM abbatem illuc accersitum, ad laudem domini nostri Iesu Christi eiusque integerrimae genitricis, in nostram ac totius populi salutem abbaciae et autenticam huius ecclesiae libertatem et restorationem concorditer et iuxta antiquam consuetudinem elegimus. Factoque ibi cunctorum fratrum monachorum generali decreto et indiculo

a) ita, spatio duabus vel tribus vocibus relicto.

b) quatuor voces tam legi non possunt.

descripto, in ecclesiam simul pergentes, magna nimis laetitia *Te Deum laudamus* excelsae cecinimus, atque decentissimam et honestissimam illi reverentiam prostrati exhibuimus et ad horam persolvendam sextam accessimus. Hoc peractum est a. d. i. 1125 ind. 4. quinto Idus Febr. feria quoque 2. dominicae quinquagesimae. Quo facto tantam omnipotens Deus gratia sua omni populo abbatae concordiam contulit, ut in triduo spatio sine armis hostilibus et absque alicuius suggestione totius de nostra litis contentione ad eiusdem nostri pastoris redirent fidelitatem libentissima voluntate, gratis tantum et sine alicuius beneficii petitione. Et non multo post ad loca nostri monasterii in marchia constituta perrexit, ubi ipse quoque populus cum prelatibus omnibus ad debitam concordiam et condiguam fidelitatem praedicti domini abbatis redire non minori devotione festinavit.

44. Eodem vero anno mense Martio die 23. cum ad coenam sabbato octavae pentecosten post missas omnes pro refectorio causa coenandi sedissemus, subito vis magna fulguris et fulminis turrim castri Farac percussit, et eius partem dissipavit et destruxit, et trabes succendit; quae etiam nec vino nec aqua plurima biduo potuerunt extingui. 15 Cum vero dominus abbas Adenolfus a marchia plurima cum iocunditate magnaue felicitate reversus esset, omnesque in graviore inopia vidisset, utpote qui fere per quinquentium nec seminavimus nec messuimus, quando omnia manualia nostra abbas Guido per equites sibi faventes distribuerat et non proprium ascriptitaverat nichil omnino invenire potuisset in toto isto o, unde nostram indigentiam supplere 20 potuisset: valde attristabatur et inestimabili mestitia affligebatur, ac equitibus et precipuis consilium eis petivit regimine sustentari. Sed cum nullum ab eis utile consilium aut solatium haberet, quia quae de nostris rebus sibi ad rant vel apprehenderant reddere nec de suis substantiis nobis tribuere, magis magisque contristabatur. Verum cum eorum sidia nos et cordis obdurationem mag- 25 nasque penurias pateremur coacti aliquantula de nostris manualibus sive auguralibus quae ipsi equites acquisierant recepimus et in nostros usus redeimus. Dominus quoque abbas benivola petitione populo suasit, ut de suis facultatibus aliquod nobis ministrarent auxilium. Ipsi autem prout eis libuit, optulerunt

CATALOGUS ABBATUM FARFENSII.

30 *Gregorius in Chronica, supra pag. 534 n. 11, citat antiquissimum catalogum abbatum nostrorum, ex quo supplevit abbates quos neque in Constructione neque apud Hugonem habebat, Pertonem Iohannem I Anselmum Teutonem Nordepertum Spentonem Vitalem Petrum Iohannem II. In eo catalogo nil nisi nomina annotata fuisse oportet, sine annis; nam annos eorum Gregorius etiam 35 ubi vis ignorat. Ex hoc ipso catalogo antiquissimo exceptum puto eum, quem Gregorius a. 1105 in fronte libri Emphiteuseos collocavit de suo eum ad Beraldum usque continuans annosque adscribens ex sua computatione petitos. Notulas etiam de largitionibus Gregorii esse crediderim. Ultimam partem edidit Mabillon Mus. Ital. P. et ex eo Muratori SS. IP, 297.*

40 IN NOMINE DOMINI INCIPIT CATALOGUS ABBATUM HUIUS MONASTERII.

LAURENTIUS fundator huius monasterii primus et abbas.
Thomas restaurator huius monasterii primus et abbas beatusque sacerdos.
Haunepertus presbiter et abbas prefuit a. D. 716.
Lucerius presbiter et abbas prefuit a. D. 724.
45 Fulcoaldus presbiter et abbas prefuit a. D. 740.
Guandelpertus presbiter et abbas prefuit a. D. 759.
Halanus presbiter et abbas prefuit a. D. 761.
Probatus presbiter et abbas prefuit a. D. 770.

a) destitit folium ultimum Registri in cuius ultima pagina nullae voces iam evanuerunt. Quod sequebatur folium intercidit.
SS. T. XI.

Ragambaldus presbiter et abbas prefuit a. D. 781.
 Altpertus presbiter et abbas prefuit a. D. 786.
 Mauroaldus huius monasterii rerum largitor primus et parcus 790.
 Benedictus presbiter et abbas prefuit a. D. 802.
 Ingoaldus presbiter et abbas prefuit a. D. 816. 5
 Sichardus presbiter et abbas prefuit a. D. 832.
 Hildericus presbiter et abbas prefuit a. D. 847.
 Perto presbiter et abbas prefuit a. D. 857.
 Iohannes primus presbiter et abbas prefuit a. D. 872.
 Anselmus presbiter et abbas prefuit a. D. 881. 10
 Teuto presbiter et abbas prefuit a. D. 883.
 Nordeportus presbiter et abbas a. D. 888.
 Spento presbiter et abbas prefuit a. D. supradicto.
 Vitalis presbiter et abbas prefuit a. D. 889.
 Petrus presbiter et abbas prefuit a. D. 890. 15
 Iohannes secundus presbiter et abbas prefuit a. D. 919.
 Rimo presbiter et abbas prefuit a. D. 920.
 Ratfredus; hic huius monasterii res primus pecunia largitus est 930.
 Campo; hic acquisitis immensis pecuniis, res huius monasterii large distribuit.
 Hildebrandus; iste concubinis et filiis ac filiabus suis res huius monasterii dedit. 20
 Dagibertus presbiter et abbas prefuit a. D.
 Adam presbiter et abbas prefuit a. D.
 Sarilo marchio et abbas prefuit a. D.
 Iohannes tertius presbiter et abbas prefuit a. D.
 Albericus presbiter et abbas prefuit a. D. 996. 25
 Hugo; iste in utroque reatitor, sed et in plurimis discretus largitor prefuit a. D. 999.
 Guido presbiter et abbas prefuit a. D. 1009.
 Guido presbiter et abbas prefuit a. D.
 Suppo presbiter et abbas prefuit a. D. 1039.
 Almericus presbiter et abbas prefuit a. D. 1040. 30
 Domnus BERARDUS Hortanus et primus presbiter et abbas prefuit a. D. 1048.

Berardus Florentinus presbiter et abbas secundus prefuit a. D. 1090.

Domnus BERARDUS diaconus et abbas prefuit a. D. 1099.

alia manu:
 Anno Christi 1111 *Heinricus rex venit Romam, et capto Paschali papa, coronatur ab eo.* 35

alia manu:
 Guido presbiter et abbas prefuit a. D. 1120.
 Adulfus diaconus et abbas prefuit a. D. 1125.

Alterum Catalogum Gregorius Registro praefixit, cuius finis iam intercidit, foliis duobus deperditis. Totus est Gregorii, ab eo compilatus ex libro Constructionis, annalibus, chartis; unde nullius iam est pretii neque auctoritatis. Edidit Mabillon in Museo Italico, et ex eo Muratori SS. II^o, 296.

INC. CATALOGI OMNIUM ABBATUM CUM SUIS TEMPORIBUS QUIBUS PRAEFUERUNT.

Laurentius igitur beatus, fundator huius monasterii primus, presbiter et abbas, temporibus Gothorum prioribus. Post illius obitum monasterium istud a Langobardis destruitur. 45
 Thomas autem venerabilis post destructionem restaurator huius monasterii primus, presbiter et abbas, temporibus domni Adeodati papae et Constantini ac Tybei augustorum atque Iohannis VI papae, necnon et Giuolphi Beneventani ducis, sive Transmundi et filii illius Faro ducum ductus Spoletani; prefuit vero a. 35 et m. 7 ac d. 5; obiit autem 4. Idus Dec. in pace.
 Haunepertus, Aquitania Tolosanae civitatis provincia exortus prefuit a. 7 m. 5 ac d. 18. 50
 Lucerius ex Maurigena provincia prefuit a. 16, m. 6, d. 10, obiit 13. Kal. Iulias, temporibus Liulprandi regis et Transmundi atque Luponis ducum.
 Fulcoaldus ex Aquitania, temporibus Hicistulfi regis et Luponis Transmundi ac Albuini ducum, prefuit a. 19, m. 6, d. 12, obiit 4. Non. Dec.

- Guandolpertus presbiter et abbas ex Aquitania, profuit a. 1 et m. 7, quem postulatum abolverunt ab hoc regimine fratres.
 Halanus ex Arcaunia presbiter et abbas temporibus Constantini imperatoris et Desiderii et Adolphi regum et Gisolfi et
 Theodici ducum, profuit a. 9, m. 3, 4, 6, obiit 5. Nov. Mart.
 Probanus presbiter et abbas ex provincia Sabina, temporibus Desiderii et Adolphi regum et Hadriani papae et Theo-
 dicit et Hildebrandi ducum et Karoli regis, profuit a. 14, m. 4, d. 15, obiit 4. Idus Augusti.
 5 Regembaldus presbiter et abbas ex Gallia, temporibus Karoli regis et Pipini filii eius, profuit a. 3, m. 7, d. 23, obiit
 5. Nonas Mart.
 Autperius presbiter et abbas ex Provincia civitate Galliarum, temporibus Karoli et Pipini regum et Adriani papae et Hil-
 debrandi ducis, profuit a. 5, m. 10, d. 15, obiit 18. Kal. Ian.
 10 Mastroldus presbiter et abbas ex Provincia Guarnatia, civitate, temporibus Karoli et Pipini regum, profuit a. 12, m. 4,
 d. 15, obiit 8. Kal. Nov. temporibus domni Leonis papae tertii.
 Benedictus presbiter et abbas temporibus Karoli et Pipini regum et Leonis papae profuit a. 10, m. 5, d. 3, obiit 3. Idus Aug.
 Ingoldus presbiter et abbas temporibus Ludovici regis et Leonis papae et S. phani papae et Paschalis papae et Ber-
 nardi regis, profuit a. 11, m. 1, d. 15, obiit 7. Kal. April.
 15 Suardus presbiter et abbas temporibus Ludovici et Hlotharii imperatorum, profuit a. 14, m. 6, d. 10, obiit 14. Kal. Oct.
 Hildericus presbiter et abbas temporibus Hlotharii et Hlodovici filii eius imperatoris.
 Perto presbiter et abbas temporibus Hlodovici imperatoris.
 Iohannes presbiter et abbas temporibus Karoli filii eius imperatoris.
 Anselmus presbiter et abbas temporibus Karoli imperatoris.
 20 Teuto presbiter et abbas temporibus Karoli imperatoris.
 Nordeperus presbiter et abbas.
 Spento presbiter et abbas a. d. i. 883.
 Vitalis presbiter et abbas.
 Petrus presbiter et abbas a. D. 890, temporibus Guidonis imperatoris et Lamberti imperatoris et Hugonis imperatoris.
 25 Iohannes presbiter et abbas.
 Rimo presbiter et abbas.
 Ratfredus presbiter et abbas, temporibus Hugonis regis et Hlotharii filii eius et Theobaldi ducis.
 Campo presbiter et abbas, temporibus Hugonis et Hlotharii filii eius regum, et domni Leonis papae, et Bonifacii et
 Tebaldi filii eius ducum, et Bernardi et Adalberti filii eius regum, et Stephani papae, et Leonis ducis, et Iohannis
 30 papae, et Marini papae, et Sarlonis marchionis, et Rainerii ducis Sabiniensis.

ANNALES FARFENSES.

*Registro Farfensi Gregorius a. 1099 praefixit inter alia quae supra in-
 dicavimus, catalogum abbatum modo editum, deinde pontificum cuius nil nisi
 finis superest, tum verba „Addidimus“ etc. statim edenda, quibus calamo con-
 35 tinuo subiecit annos Domini et indictiones ab a. 861 usque ad a. 1099, in quo
 terminatur quaternio. Hisce annorum numeris alio atramento postmodum an-
 notavit sequentes annales, e variis fontibus compilatos. Minima eorum pars,
 at sola utilis, fuerunt annales antiquiores, sub Hugone ut videtur compositi, e
 quibus desumpta videntur ea quae maiore litterarum forma expressimus. Hisce
 40 immiscuit pontifices atque imperatores ex catalogis quos aliunde habuit petitos,
 annos de suo computans ex numeris annorum mensium dierum quos in cata-
 logis illis agebat; id quod inde maxime patet, quod nomina, pontificum maxime,
 saepius bis vel ter erasit aliisque annis adscripsit. Eodem modo abbatēs etiam
 atque duces Spoletinos ex chartis Farfensibus petitos computando inscripsit.
 45 Haec omnia igitur errorum plena sunt, nulliusque plane auctoritatis; quare ea
 minori caractere expressimus. Excerpta inde edidit Mabillon in Museo Italico,
 ex eoque Muratori SS. II^o, 295.*

Addidimus etiam annos Christi incarnationis cum indictionibus suis, ab illo scilicet inchoantes, quo beatissimae me-
 moriae Thomae venerabilis huius monasterii abbatem hoc coenobium iam ex suo destructum tempore a Hierosolimis
 50 venientem veraci ratione censuimus reperisse. IN DEI NOMINE.

<p>A. D. 661. Eugenius papa. 663. Vitalianus papa. 669. Constantinus imperator obiit. Constantinus imperator. 5 677. Adeodatus papa. 680. SANCTUS THOMAS ABBAS. 681. Donus papa. 682. Agatho papa. 683. Leo II papa.</p>	<p>A. D. 685. Benedictus papa II. Sarraceni Cartaginem ceperunt. 686. Iohannes V papa. Iustinianus augustus. 687. Conon papa. 688. Sergius papa I. 691. Transmundus dux pater Faroldi. 695. Leo imperator.</p>
--	---

A. D.	A. D.
698. Tyberius augustus	857. Perto abbas ^f .
702. Iohannes VI papa.	865. Nycolaus I papa.
703. FAROALDUS DUX.	867. Dominus Hludovicus imperator venit in hoc monasterium. 5
707. Iohannes VII papa. Iustinianus imperator.	871. Adrianus II papa.
708. Sisinianus papa. Constantinus papa.	873. Iohannes abbas.
712. Iustinianus imperator obiit. Philippicus imperator.	874. Iohannes VIII papa.
713. Liutprandus rex. Anastasia imperator.	876. Karolus II imperator.
715. Gregorius II papa.	878. Karolus III mannus imperator. 10
716. Haimpertus abbas. Lina cruentata est.	881. Anselmus abbas. Karolus III imperator.
717. Fritivus Tyberis intumuit per dies octo.	883. Teuto abbas. Marici I papa ^v .
718. Theodosius imperator.	884. Adrianus II papa.
719. Leo augustus.	885. Stephanus V papa.
721. Constantinus imperator.	888. Nordebertus abbas. Spento abbas. 15
724. Lucerius abbas. Transmundus dux filius Faroaldi.	889. Vitalis abbas.
729. Leo imperator imagines sanctorum incendit.	890. Petrus abbas.
731. Gregorius III papa.	891. Guido imperator. <i>Monasterium sancti Salvatoris a paganis incenditur</i> ^b .
735. Coenobium Domini Salvatoris aedificatur in laetania.	892. Formosus papa. Lambertus imperator. 20
740. Fulcoaldus abbas.	894. Guido imperator obiit.
742. Zacharias papa.	895. Bonifatius VI papa. Stephanus VI papa.
743. Liutprandus rex obiit.	896. Arnulfus rex Romanus venit.
745. Ratchis rex.	897. Romanus papa. Theodorus papa.
746. Lupo dux.	898. Iohannes VIII papa. 25
749. Hainstolphus rex.	899. Benedictus VIII papa.
751. Leo imperator.	901. Leo papa. Christophorus papa.
752. Stephanus II papa.	902. Sergius papa ^l .
757. Desiderius rex. Albuinus dux. Paulus papa.	908. Anastasius III papa. Lanfo papa.
759. Guandelpertus abbas. Stephanus III papa.	909. Iohannes X papa. 30
760. Adelchis rex. Gimolphus dux Spoleti.	916. Imperius imperator.
761. Halanus abbas.	917. Berengarius.
763. Theodidus dux.	919. Iohannes II abbas.
768. Stephanus III papa.	926. Rimo abbas.
769. Pipinus I rex obiit.	922. Leo VI papa. 35
770. Prohatus abbas.	925. Stephanus VII papa.
772. Adrianus papa I.	927. Hugo rex.
774. Karolus I rex. Hildebrandus dux.	928. Iohannes XI papa.
781. Pipinus II rex. <i>Raganbaidus abbas</i> ^a .	930. Ratfredus abbas.
786. Alipertus abbas.	931. Theobaldus dux. 40
789. Guinichis dux.	932. Hlotharius regnat filius Hugonis.
790. Mauroaldus abbas.	933. Leo VII papa.
796. Leo III papa ^b .	936. Campo abbas.
797. Inundatio aquae fit Romae in Via lata ad duas staturas.	937. Stephanus VIII papa.
801. Karolus II imperator. Terre motus magnus fit.	939. Hildebrandus abbas. 45
802. Benedictus abbas.	940. Eclipsis solis fit. Anscarius marchio obiit.
806. Romanus dux.	942. Marinus II papa. Otto rex venit Italiam.
808. Defectio solis fit ab hora 3. usque 6.	943. Serilo abbas.
813. Ludovicus I imperator. Bernardus rex.	944. Nix grandis cecidit 12. Kal. Mart. 50
814. Guinichis dux. Karolus imperator obiit.	945. Agapitus II papa.
816. Ingoaldus abbas. Gerardus dux.	946. Bonifatius et Tebaldus duces.
817. Stephanus VIII papa. Paschalis papa ^c .	947. Hugo rex obiit.
818. Lotharius I imperator.	948. Dagibertus abbas ^b .
823. Eugenius papa ^d .	951. Otto rex venit Italiam.
826. Valentinus. Gregorius papa.	952. Berengarius et Adelbertus reges. 55
832. Sichelardus abbas.	953. Iohannes XII papa.
834. Ecerotonius et Gerardus comites.	954. Albericus princeps Romae obiit.
836. Berengarius dux.	959. Otto I rex coronatus est Romae a Iohanne papa.
841. Sergius III papa ^e .	960. Leo VIII papa. Benedictus VIII papa. 60
844. Leo III papa.	965. Iohannes XIII papa.
845. Ecclesiae apostolorum Petri et Pauli divastantur.	966. Iohannes abbas.
847. Hildericus abbas. Benedictus III papa.	967. Hodelricus recessit. Iohannes abbas fit.
850. Ludovicus II imperator.	

a) R. a. ab alia manu. b) hunc primo ad a. 794 scripserat Gregorius. c) hoc primum a. 803, dein a. 815 adscripserat. d) primum a. 820, dein 824. e) primum a. 838, dein 844. f) primo ad a. 855. g) in rasura. 65 h) M. a. S. e. p. i. alia manu, in margine. i) primum ad a. 906. k) in rasura.

A. D.		A. D.	
968.	Otto II imperator. Sol defecit hora tertia, 14. Kal. Aug.	1034.	Sol obscuratur hora sexta.
969.	Sol fuit in tenebris mense Decembris die 22.	1036.	Hugo abbas reordinatur 5. Idus Iunii.
5	971. Benedictus V papa.	1037.	Chuonradus imperator.
973.	Dominus Hugo abbas nascitur mense Aprilis. Theophanus imperator.	1038.	Guido II abbas obiit.
974.	Ecclesia Domini Salvatoris aedificatur in Boiano. Dominus papa.	1039.	Hugo abbas obiit. Suppo abbas.
10	975. Berengarius imperator. Bonifatius VII papa *.	1040.	Henricus III rex. Almericus abbas.
976.	Benedictus VI papa *.	1045.	Silvester III papa.
985.	Otto III rex. Johannes XIII papa.	1046.	Gregorius VI papa. Henricus II imperator.
986.	Johannes XV papa. Hugo abbas ingreditur monasterium sancti Quirici.	1047.	Suppo abbas obiit. Clemens II papa.
15	987. Bonifatius papa.	1048.	Damasus Beraldus I abbas. Benedictus papa.
988.	Johannes XVI papa.	1049.	Damasus papa.
996.	Ottonia III imperator.	1050.	Leo VIII papa.
997.	Albericus abbas. Gregorius V papa.	1054.	Leo papa obiit.
20	998. DOMNUS HUGO ABBAS.	1056.	Henricus II imperator obiit.
999.	Silvester II papa.	1057.	Victor II papa obiit.
1001.	Otto imperator obiit. Landuinus abbas.	1058.	Stephanus VIII papa. Benedictus X papa.
1003.	Henricus I rex. Johannes XVIII papa.	1059.	Nicolaus II papa.
1004.	Johannes XVIII papa. Henricus Romae co- ronatur.	1061.	Alexander II papa.
25	1009. Guido I abbas.	1074.	Gregorius VII papa.
1010.	Sergius III papa.	1082.	Henricus III rex ad hoc monasterium primo venit.
1012.	Benedictus III papa.	1084.	Clemens III papa. Henricus III impe- rator.
1014.	Henricus I imperator. Hugo abbas reordina- tur secundo.	1086.	Famis valida fuit.
30	1024. Johannes XX papa.	1089.	Domnus Beraldus I abbas obiit. Rainal- dus abbas.
1025.	Chuonradus rex.	1090.	Berardus II abbas.
1027.	Conon imperator. Guido abbas.	1096.	Lunae obscuratio 8. Kal. Mart. Stella- rumque occasio 2. Non. Apr.
1033.	Benedictus VIII papa.	1099.	Hierusalem recepta est a christianis 6. Kal. Oct. Quinto Kal. Oct. columnae plurimae ab occidente in orientem per- gere visae sunt. Berardus II abbas obiit.

35 *Sequentes denique notulas historicas excerptimus e codice olim Farsensi, iam Vaticano n. 6808. canones continente, ubi in superiore foliorum margine leguntur una manu continua s. XI; dein variis manibus continuatae.*

Anno Christi incarnationis 1087 corpus beati Nicolai Barum translatum est.

Anno 1095 stellae ceciderunt et mox ultramontani ultra mare catervatim ire coeperunt.

40 Anno 1099 Berlandus effectus est abbas.

Anno 1111 Pascalis papa captus est ab Henrico imperatore.

Anno 1119 Berlandus obiit, et Guido factus est abbas usque ad annos sex.

Anno 1125 Adenulfus Farsensis factus est abbas.

45 Anno 1130 contentio inter Innocentium papam et Petrum Leonis qui dictus est Anacletus exorta est.

Anno 1133 imperator Lotharius Romam veniens Lateranis coronatus est. Iterum anno 1137 rediit, in Apuliam pergens. victoriam ibi Deo donante percepit. In quo anno Adenulfus abbas Farsensem abbatiam recepit.

Anno 1138 Innocentius papa captus est a Rogerio rege Siculorum.

50 Anno 1143 monasterium novum inchoatur in monte.

Anno 1144 Adenulfus abbas obiit.

Anno 1145 Eugenius III apud Farsense monasterium papa est consecratus.

Anno 1146 Rolandus factus est abbas.

55 Anno 1147 castellum sancti Laurentii in Picta inchoatur. Eodem anno rex Alemanniae et rex Franciae ultra mare cum innumerabili exercitu perrexerunt.

a) in rasura.

Anno 1149 Reatina civitas ab exercitu Rogerii regis Siciliae est destructa.

ab hinc agrariae manus aliae.

A. D. 1153 Eugenius papa obiit mense Iulio. Cui successit Anastasius Savinensis episcopus, qui sedit annum unum. Huic successit Adrianus.

A. Chr. 1155 de Er . . . gatus dictus mense Ma

A. Chr. 1155 Fredericus rex in Italiam venit cum magno exercitu, capta et destructa civitate quae Terdona dicitur, ivitque Romam, et ibi unctus est in imperatorem ab Adriano III papa in festivitate sanctorum Marcelli et Marcellini, sabbati die. Eo die armata manu Romani super eum irruerunt, et praedam ipso non repugnante duxerunt, equos videlicet ac paviliones. Qua de causa succensus imperator ira, suscipit arma, et ex eis magnam cedem fecit. Post Farfam adiit, ibique societate accepta a domno abbate et omni congregatione, honoratum se altare et nobis iustitiam facere de cunctis rebus huius monasterii libentissime spondit. Inde Spoletum pergens, cepit civitatem, succendit, divastavit ac depredata est, mense Iulio, die 28, feria 4.

A. D. 1159 Adrianus papa obiit 2. Kal. Septembris. Hic sedit annos 5, menses 8. Et contentio exorta est inter Alexandrum papam et Octavianum qui dictus est Victor. Iterum anni Domini 1181 Alexander papa tertius obiit 3. Kal. Sept. Hic sedit annis 22.

A. D. 1169 Kal. Iunii, feria secunda post pentecosten, grande bellum commissum est apud Tusulanam inter Romanos et cancellarium imperatoris Frederici, scilicet Rainaldum Coloniensem archiepiscopum et Christianum Maguntinum, et mortui sunt de Romanis sex milia.

A. D. 1168 5. Idus Aprilis Albanensis civitas destructa est a Romanis.

A. D. 1160 mense Martii die vicesima Gottifredus factus est abbas.

A. D. 1187 pridie Idus Octubrii abbas Gottifredus obiit.

A. D. 1176 17. Kal. Aprilis dominus archiepiscopus Magontinus magnum bellum cum exercitu regis Siculi commisit, et eos fugavit in loco qui dicitur Carseoli, iuxta castrum Cellense, et ex eis cepit ultra ducentos milites, et omnia spolia eorum et eorum qui fugerunt obtinuit; insuper centum quinquaginta militum spolia et equos qui in Cellensi castro erant obtinuit.

Anni D. 1192 abbas Pandulfus renuntiavit abbatiam. Gut. prior electus abbas est 2. Idus Decembris.

1199. Sibilla uxor Andree Tiburtini obiit pridie Nonas Novembris.

A. D. 1213 obiit Gen. huius monasterii abbas.

A. D. 1218 mense Madii die 21 Oddo imperator obiit.

A. D. 1220 Fredericus rex coronavit filium suum.

A. D. 1223 mense Martio die Martii in festo sancti Benedicti pluit terra rubea quasi ex lateribus contrita, unde maximus timor in Urbe et extra est exortus.

Matheus subdiaconus et abbas sedit annis 14, mensibus 4, qui Lateranis in manibus pape Gregorii noni abbatie renuntiavit. Et tunc continue Farfensis ecclesia vacavit anno uno et mensibus decem. Obit vero a. D. 1228, nono Kal. Aug. Cui successit Henricus de Tnsin.

BENZONIS EPISCOPI ALBENSIS

AD HEINRICUM IV IMPERATOREM LIBRI VII.

EDENTE KAROLO PERTZ, PHIL. DR.

De Benzone episcopo Albensi, cuius opus rerum Germanicarum studiosis ex codice Upsaliensi autographo nunc primum tradimus, post curas accuratissimas VV. CII. Gustavi Adolphi Haraldii Stenzel¹ et Wilhelmi Giesebrecht² fusius disputare supervacaneum est. Quum enim apud suae aetatis homines auctoris nostri nulla fere occurrat mentio, de vita eius inquirentibus nobis ad ea revertendum erit, quae in libris ad Heinricum IV imperatorem de rebus suis ipse scribit.

Et Albensem quidem se episcopum fuisse non solum Benzo multis locis narrat³, nam inter illos qui decreta concilii Romani, anno 1059 a Nicolao II papa habiti, auctoritate sua confirmarunt, etiam Benzo episcopus Albensis reperitur⁴; laudant eum praeterea Bonizo⁵, et in Vita Nicolai II cardinalis Aragonensis⁶. Sedem vero habuit civitatem illam quae, Alba Pompeia antiquitus vocata, ad Tanarum fluvium in Insubria sita est⁷, qua tamen depulsus⁸ — sive quod Heinrico regi adhaerebat⁹, seu propter nundinationem ecclesiasticorum munerum¹⁰ — nunquam, ut videtur, eam recuperavit; Ughellius saltem, ubi episcopos Albenses¹¹ enumerat, ne verbo quidem nostrum tangit. At vero, etsi munere privatus non habuit ubi caput reclinare posset¹², tamen, si narrationi eius credimus, in defendenda partium caesarianarum auctoritate prae ceteris eminebat¹³. Itaque post electionem Kadali iussu regis eiusque matris¹⁴ anno 1061 Romam missus, paene totam urbem ad fidelitatem eius sub sacramento collegit¹⁵, Kadalo advenienti a. 1062 cum senatoribus Romanis et principibus Galerianis ad Sutrium oppidum occurrit¹⁶, et fugatis adversariis Romam eum deduxit. Post secessum deinde Kadali ab imperatrice litteris excitatus, a. 1063 Benzo Kadalum papam denuo Romam comitatus est¹⁷, regi et Bremensi archiepiscopo non unam epistolam misit¹⁸ de rerum Romanarum conditione, partes imperatorias firmavit¹⁹, tum vero Kadali iussu ipse ad regem in aula Cotelini

1) Geschichte Deutschlands unter den Fränkischen Kaisern, tom. II, Lipsiae 1828. 8°. pag. 80—90. 2) Annales Altabenses Berolini 1841. 8°. pag. 123 et pag. 213—227. 3) Cfr. lib. I, cap. 4. 21; II, 3. 4. 7 etc. 4) Cfr. Mansi, SS. Conciliorum Collectio, tom. XIX, Venetiis 1774, pag. 912. 5) Cfr. Osfeii Scriptores rerum Boicarum tom. II, pag. 806. 6) apud Muratori, SS. Rer. Italic. tom. III, pars I, pag. 301. De fonte huius libri vide Archiv tom. V, 97. 7) Cfr. lib. I, 21. 8) Cfr. lib. I, 21: *Abrenuntias Albensi suisque presbiteris? „Abrenuntio“*. cfr. etiam lib. I, 22; III, 21. 9) Cfr. lib. I, 28; III, 21 init. 10) Cfr. lib. I, 27 et Mansi l. c. tom. XIX, pag. 989 extrem. 11) Italia Sacra IV. col. 286. 12) I, 22. 13) Cfr. lib. I, 28: *Benzo — qui corpus et animam posuit pro vestra fidelitate etc.* 14) II, 1. 15) II, 1. 16) II, 9. 17) II, 16. 18) III, 1—6. 19) III, 9.

²⁰ *monasterii visendum Germaniam intravit²⁰. Cum magnis deinde promissionibus Romam dimissus, animum Kadali suorumque confirmat²¹, et anno 1064 etiam concilio Mantuano interest²², ubi episcopos ad partes regias revocare studet. Denique quid Heinrico rege in Italia commorante ipse gesserit praefatio sexti libri satis docet.*

Talem igitur virum quem eorum quae illo tempore in Italia gerebantur nihil ferè poterat effugere, quis est quin gravissimum testem extitum esse libenter concedat, si in acerrimas illas partium caesarianarum et orthodoxorum contentiones inquirimus? praesertim quum ne ingenii quidem acumine caruisse eum ex ea ratione facile appareat, qua non solum principum verum etiam

²³ *plebis gratiam sibi conciliare haud semel se tentasse proficitur²³. At vero episcopo Albensi ne tantam auctoritatem concedamus multa obstant. Quamvis enim in praefatione libri primi haec proferat Benzo: Ea propter frater Benzo scribens de domini sui imperatoris Heinrici triumphis, sive de aliorum regum actionibus multis, veneranter ei porrigit haec pagina etc. 13 et capite primo:*

Nisi fuerit descriptum magna diligentia
Quicquid egit noster cesar virtutis potentia,
Minorabitur non parum hystoria publica;
Quod ne fiat potens Roma regem coeli supplica.

tamen eam potius ob causam librum suum composuit, ut se ipsum regis gratiae commendaret, eumque admoneret ut digna sibi praemia concederet. Quare scribit quidem lib. I, cap. 14: Ponat igitur dominus noster cesar ante oculos memoriae antecessorum inceptionem, et accingat se ad cepti operis consummationem, sed addit statim: Extirpet prius, sicut bonus agricola rampnos et 25 vepres, et seminet bonum semen, unde habeat annualiter triticeas messes etc. hoc est: extirpet inimicos meos. Et in prologo lib. VI:

Auro carens vel argento Albensis opilio
Has litterulas praesentat Salomonis filio,
Regi nostro Heinrico, simili Pompylio.
His instructus fiat sequax regum praecedentium,
Adversantes cogat flere cum stridore dentium,
Coelum audiat vindictam, et termini gentium.

Quid autem sibi velit Benzo ubi imperatorem adhortatur, ut sequax fiat regum praecedentium, claris verbis ipse exponit libro I, cap. 30—37. Cum his 35 consentiunt, quae de suis meritis disputat. Scribit enim lib. I, 4: Albensis Benzo, fidelis et superfidelis, ibidem cap. 25: Benzo . . . qui corpus et animam posuit pro vestra fidelitate, et adhuc perseverat in eadem firmitate. Et cap. 28: Audiat terra ex ore meo, quanta pertuli pro domino meo. Utinam omnes cognovissent, licet non omnes condescendissent. Tot enim tantasque herumpnas 40 passus sum pro eo ab ipsa sui puericia, quantas vix posset per annum colligere Tulliana pericia. Quin etiam in epigrammate lib. I caesarem adhortatur ut, iterum iterumque perlecto libro, pro tribunali cum suis electis sedeat, discernatque arbitrio iustitiae quotis benivolentiae privilegiis sit dignus vir iste, qui contra desertores pro regia fide functus sit vice agonistae; et nihil aliud 45 sentit, si paullo ante: Intentio, ait, huius libri respicit ad honestatem et utilitatem imperatoris domini nostri Heinrici.

Quare Benzonis liber non tam in Heinricum regem, quam in auctorem

potius ipsum panegyricus est, id quod perlecto opere neminem ut credimus effugiet. Itaque quum iam hac ex causa suspicioni forte locus tribuendus sit, scriptoris animum moresque contemplantes de libri eius auctoritate magis etiam dubitabimus. Qua in re ante omnia notanda est impudens illa magniloquentia qua virtutum suarum non semel praeco extitit, ita ut nullam de meritis suis disserendi occasionem praetermiserit²⁴. Quin etiam arrogantia atque vanitate tantopere inflatus est, ut verba sua pro rev. latine²⁵ et divino vaticinio²⁶ imperatori venditare haud uno loco studeat. Neque vero avaritia minus inquinatus erat, nam, quod iam supra exposuimus, totus ille liber eo consilio scriptus est ut ad tot tantaque merita dignis praemiis exornanda imperatorem excitaret²⁷. Quae quo certius adipisceretur, Benzo haud alienum esse duxit imperatori ambitiose adulari²⁸, et caesarem non semel nimis submisso curvo pectore alloquutus est²⁹. Invidiam aperte ostendit lib. I, cap. 38. Sed fides eius maxime dubia in iis quae de adversariis profert, quos incredibili modo inauditis et iniquissimis contumeliis insectatur, ita ut incertisimam utrum impudentiam magis an ingenium eius ad talia excogitanda promptissimum admirari debeamus. Sic Anselmum de Badagio, qui et Alexander II papa, modo Asinellum³⁰ vocat, modo Asinandrum³¹, Asinandrellum³², Anselmum Phariseum³³, Badaculum³⁴, baburum Alexandrum³⁵, hereticum Lucensem, immo lutulensem³⁶, papam noctulanum contra totam christianitatem³⁷, aenium hereticum³⁸. Et Gregorius VII Prandellus³⁹ appellatur, aut Folleprand Manicheus⁴⁰, nec non Merdiprandus⁴¹, Sarabaita⁴², Scariotheus⁴³, Sarabaita cinedus⁴⁴, collega Scariothei⁴⁵, facciosissimus monachus Prandellus⁴⁶, falsa cuculla⁴⁷, diabolus cucullatus⁴⁸, falsissimus atque diabolicus monachellus⁴⁹, stercorentius⁵⁰, etc. Anno Coloniensis archiepiscopus Benzoni: Annas⁵¹ est, et Annas, non primus, sed Agrippinus⁵²; Godefridus dux: Cornefredus⁵³ et Grugnefredus⁵⁴, et de morte eius scribit: Petiit proinde suum castrum Bullionem, ubi exspiravit, et descendens in infernum dominum suum Plutonem salutavit, qui eum secus Iudam protinus collocavit. De adventu eius non parum inferus laetatur, deque eius discessu totus mundus gratulatur. Normannos vocat: Nullimannos, fetidissima stercora mundi⁵⁵, Rudolfum ducem: Merdulfum⁵⁶, Robertum: Agarenum⁵⁷, contentionem inter partes caesarianas et Gregorianas: pugnam inter angelos et diabolos⁵⁸. Sic denique comitissa Mathildis appellatur: os vulvae⁵⁹, et de alio quodam homine scribit⁶⁰:

35 Saonensis Buzianus est quidam homuncio
Ventre lato, crure curto, par podicis nuntio:
Tale monstrum non creavit sexuum coniunctio.

Neque vero talibus convitiis contentus, cuiusvis generis flagitia adversariis suis insidiosae affinxit, quae singulatim hoc loco enumerare longum est⁶¹; etenim quanti eiusmodi calumniae aestimandae sint ex iis discimus, quibus lib. II, cap. 17, Hildebrandum insectatur scribens: Prandellus autem cognoscens praeterquam speravit aliter evenisse, per triduum in sua proseuca delituit, nullique

24) Cfr. lib. I, cap. 4. 7. 25. 26. 36. 38 etc. 25) Cfr. 7. 9. 17. 18. 40) II, 9. 41) VI, 6. 42) II, epigramma lib. I. 26) lib. VI, praefat. et lib. 2. 4. 7. 18. 43) II, 9. 44) II, 16. 45) VII, 45) VII, cap. 7. 27) Cfr. lib. I, 1. 28. 29. 36. 38; prolog. 40) VI, praef. 47) III, 10. 48) V, 13. V, 3; VI, 6. 7 etc. 28) Cfr. lib. I, epigr., c. 26; 49) II, 7. 50) VI, 6. 51) II, 16. 52) II, 15; III, 5. 6; VI, prolog. 29) Cfr. VII, 7 init. et III, 15. 20. 53) II, 15. 16. 54) III, 11. 55) III, 1. saepius. 30) lib. II, cap. 11. 15. 31) lib. V, 1. 56) lib. VI, narratio 2. 57) VI, narrat. 2. 58) VII, 2. 32) II, 1. 33) II, 4. 34) II, 9. 35) III, 26. 59) I, 22. 60) VI, narrat. 1. 61) Cfr. Stenzel 50) 36) II, 2. 37) II, 4. 38) V, 1. 39) II, 1. 2. I. c. II, pag. 65.

mortalium se videndam exhibuit. Utrum denique sacrificaverit demonibus aut cum Hyanne et Mambre daret operam magicis incantationibus, etc. quibusdam erat incertum, tamen id susurrabat omnis populus. Tandem apparuit in pallore defunctorum, dans testimonium se interfuisse contuberniis demoniorum etc.

Haec tamen ut se habent, certum est Benzonem in aliis quoque maxime a vero aberrasse, ita ut haud semel in errores sane gravissimos inciderent qui hunc auctorem sequebantur. Quae quidem res quum iam paucos ante annos a K. Cl. W. Giesebrecht evidenter demonstrata sit⁶², hoc loco ea tantum paucis repetenda erunt, quae paullo maioris momenti esse videntur.

Itaque quum alia fortasse multa tum magna ex parte falsa sunt quae de altera Kadali expeditione apud Benzonem legi possunt lib. II, cap. 16 sqq. Si enim hunc scriptorem sequimur, talis fere rerum gestarum fuit ordo. Anno 1063 Honorius II denuo Romam ingressus, postquam de Normannis Hildebrando consociatis duas insignes victorias reportavit, tamen Godefrido duce instigante ab iisdem hostibus per longum tempus Romae oppugnatur. Romanis igitur desperantibus Benzo Heinricum regem et Bremensem archiepiscopum litteris adhortatur, ut quam celerrime auxilium ferant. Sed transactis demum mensibus sex legatus cum epistola tantum revertitur, qua rex ut in fide constanter permaneat et adventum suum patienter expectent Romanos admonet. Qui quum Benzonis verbis confirmati secundum Rapizonis Tudertini comitis consilium ad arma discederent, tandem Godefridi morte liberati sunt. Quo audito statim Apuliae et Calabriae proceres Pantaleo Malphitano duce Romam profecti, Constantinum imperatorem nunc paratum esse nuntiant cum Heinrico rege foedus inire, et quod antea per epistolas promiserit adimplere. Ad has res nuntiantes ipse Benzo ad regem mittitur, quem in aula Cotelini monasterii tunc temporis residentem adiit. Dum ibi morabatur, principes Germanorum a Coloniensi archiepiscopo impetrarunt ut duobus conciliis, altero scilicet in Germania, altero Mantuae in Italia habito, de iusta electione Honorii atque Alexandri antipapae decernendum esse concederet. Hac igitur spe et cum multis simul promissionibus a rege dimissus, Benzo ad Kadalum revertitur: Anno autem multum post tempus, sicut spoponderat, Augustanum et, anni spatio interiecto, concilium etiam Mantuanum celebravit, quorum auctoritate Alexander II papa confirmatus est.

Haec de rebus Benzo; quae quam vitiose enarrata sint perspicuum est. Primum enim Godefridus Lotharingiae dux non ut Benzo narrat a. 1064 vel 1065, sed die 24. Dec. anni 1069⁶³ mortuus est, qua ex re universa rerum sequentium enarratio apud auctorem nostrum dubia et incerta redditur⁶⁴. Deinde vero, quod Annalium Altahensium auctoritate munitus W. Giesebrecht nuper demonstravit⁶⁵, concilium Mantuanum iam anno 1064 celebratum est; patet igitur errasse nostrum qui circa annum 1071 sedisse illud auctor est. Neque magis vera sunt quae de altero concilio nobis vendit⁶⁶; hoc enim a concilio Augustano, 6. Kal. Nov. a. 1062 habito⁶⁷, diversum non putandum est⁶⁸, unde Benzonem nugari patet ubi inter utramque synodum spatium tantum annuae revolutionis interesse scribens, anno 1070 concilium Augustanum tribuit.

62) in Annalibus Altahensibus etc. ubi vide ante 67) Cfr. Stenzel l. c. II, pag. 244; et Giesebrecht omnia pag. 213—227. 63) Cfr. Stenzel l. c. II, l. c. pag. 168. 68) Cfr. Giesebrecht l. c. 172, 252.

64) Cfr. Giesebrecht l. c. pag. 222, not. 1. not. 2 et pag. 224, not. 2.

65) l. c. pag. 178—188. 66) lib. III, 25.

Sed ne illud quidem certum est, quod de legatione sua ad Henricum regem Benzo narrat. Quam siquidem Stenzelii auctoritatem consequuti⁶⁹ anno 1065 susceptam fuisse dicimus, fieri non poterat ut in Italiam redire Kadatum ad huc Romae commorantem inveniret, quippe qui iam anno 1064, et paullo ante conventum synodi Mantuanae, magno pretio ab inimicis liberatus, Bercetum publica fide interposita aegre pervenerit⁷⁰.

Denique si non omnino ficta tamen valde dubia sunt quae apud nostrum legimus non solum de morte Nicolai II papae⁷¹, verum etiam de pactione inter Henricum regem et imperatorem Constantinum⁷²; nam concilium illud quod Nicolao causam interitus fuisse Benzo scribit, duodecim fere menses ante decessum eius, ut videtur, celebratum est, et laudati foederis apud reliquos saltem eiusdem temporis scriptores nullam mentionem invenire possumus. Quia etiam Godefridum ducem adfuisse⁷³, quo tempore Henricus rex ab archiepiscopo Coloniensi e sinu matris eripiebatur, V. C. Wilhelmo Giesebrecht dubium videtur atque improbabile⁷⁴.

Quae quum ita se habeant sequitur, ut non nisi caute providenterque episcopi auctoritati insistant ii, qui rerum saeculo undecimo gestarum cognitionem sibi comparare volunt, etsi haud negari potest multa quoque hoc libro contineri quae summa fide digna sint⁷⁵. Attamen ex toto iudicantibus nobis iudicio W. Giesebrechtii de opusculo Benzonis multo magis quam Stenzelii assentiendum erit.

Benzonis ad Henricum regem libros VII a. 1728 ad codicis Upsaliensis auctoritatem primum edidit Menckenius⁷⁶, tum a. 1731 Ioh. Petrus de Ludewig⁷⁷ eiusdem codicis apographo usus. Sed horum virorum exemplaria, ab indoctis scribis exarata, tot tantisque vitiis scatebant, ut Benzonis opus hucusque vix ab ullo homine intelligi posset; quare postquam antiquum illum codicem nacti sumus, verum atque pristinum textum nunc demum restituere nobis contigit.

Servatur autem codex ille Benzonis autographus simul atque unicus in Bibliotheca Upsaliensi, numero signatus 88, in membranis scriptus, forma octava maiore, foliorum 121. In margine inferiore folii primi a manu valde recenti scripta sunt haec: Bibliothecae Upsalensis anno 1717; librum olim possidebat Gregorius Hagius, cuius nomen interiori tegumenti lateri adscriptum est. Singulae paginae manu saec. XI exeunte nitidissima exaratae⁷⁸ versus continent viginti duos. Codex optime servatus est, nisi quod folii 50' et 51' versus primus abscissus, et ultima pagina (fol. 121') magna ex parte humore deleta est. Singulorum capitum librorumque inscriptiones nec non initiales litterae rubro colore scriptae sunt, haud raro etiam in medio textu eiusdem coloris apices occurrunt.

Codicem hunc Benzonis manu exaratum fuisse ex correctionibus facile colligitur quae ab auctore ipso additae passim inveniuntur: quin etiam nonnumquam complures versus erasi sunt, ut fol. 16 vers. 1—3 et fol. 106 vers. 6—15; fol. 89' ultima libri V verba primo quidem ab his excipiebantur: „LABER SEXTUS. INCIPIT PROLOGUS. In apostoli Andreae sacro natalicio“ etc. tum vero

69) l. c. II, pag. 145. 70) Bonizo apud Oefele, not. 2. 75) Cfr. Stenzel l. c. II, pag. 88 sq. 45) *Rev. Boicar. Script.* II, 807. Giesebrecht l. c. pag. 76) *Scriptores Rerum Germanic.* tom. I, pag. 957 180 et pag. 223, not. 71) lib. VII, cap. 2; cfr. —1074. 77) *Reliquiae manuscritorum omnium* Giesebrecht l. c. pag. 154, not. 72) lib. II, cap. aevi diplomatum ac monumentorum tom. IX, pag. 7; cfr. Giesebrecht l. c. pag. 216, not. 2. 73) cfr. 217 sqq. 78) Vide scripturae specimen in tabula adiacente. 74) l. c. pag. 218, bula adiacente.

scriptor quinque foliis, scil. fol. 90—94, interpositis folium 89' erasit et, quae hae loco scripta erant, fol. 94' repetiit. Sic etiam fol. 1—5, hoc est praefatio totius operis, uti ex scripturae discrepantia apparet, finito iamam libro ab auctore addita sunt; et quum ne haec quidem eodem tempore perscripta sint — nam fol. 3 paullo crassiore et eadem manu scriptum qua fol. 6 sqq. et fol. 2 et 4 quamvis iisdem ductibus exarata tamen a primo folio diversa sunt — facile conuicimus, perfecto opere Benzonem hanc primam libri partem labore iterato retractasse. Sed ne sic quidem omnia absoluta sunt; non solum enim capitum numeri omnino saepius desiderantur, verum etiam ubi additi sunt nonnumquam ordo eorum maxime turbatur. Cuius rei ut exempla offeram: libro primo caput XXI duobus capitibus excipitur quae signationibus suis carent, et haec deinde quae sequuntur numeris I—XIX designantur, ultimum denique eiusdem libri caput numerum XI in fronte gerit. Tum vero libri secundi atque tertii capita, ac si ad unum tantum librum pertineant, numeros habent I—XLII, ita ut librum tertium caput tricesimum incipiat. Denique ultima libri VII capita numeris suis omnino carent. Quare auctorem nostrum, priusquam operi extremam manum iniiceret, ni fallor, morte succubuisse conuiciendum erit; hoc autem post a. 1089 accidisse eam ob causam veri simile est, quoniam eodem, ut videtur, tempore librum suum, etsi non conscripsit, tamen in formam eam redegit, qua ad nostra tempora peruenit. Libro enim VII, cap. 2 verbis: Caetera quis nescit? depulsus ab Urbe putrescit [scil. Gregorius VII], de morte Gregorii papae Benzonem loqui facile persuademur; neque vero ante a. 1085 scripta fuerunt quae paullo antea legi possunt, verba scilicet: Cuiuscumque non solum crumena, sed etiam saccus, numis bizantiis subfarcinatur, pro eo quod Folleprandus capiatur, rapiatur, et quasi inuitus ad sedem trahatur. Haec enim aperte spectant ad locum quandam in Bonizonis libro ad amicam, a. 1085 composito, hodie extantem, qui initio libri VII scribit⁷⁹: Cumque cardinales, episcopi sacerdotesque et levitae et sequentis ordinis clerici conclamassent, ut mos est: „Gregorium papam sanctus Petrus elegit.“ Continuo a populo trahitur rapiturque, et ad vincula beati Petri non ad Brixianorium inuitus intronizatur. Denique lib. I, cap. 21 de eodem Bonizonie ita loquutus est Benzo: Auditum est in quatuor mundi plagis qualiter es ultus, o formidanda potestas, super Runtio Cremonensi atque quibusdam aliis. Sed de Bonizello, Armanello, seu Morticiello, tribus demonibus, quod non idem contigit, improbat omnis populus. Nunc autem omnia conturbant, et aecclesiastica officia sibi usurpant. Non est dicere, quanta prestigia agat Bonizellus et in Placentina urbe atque in eiusdem plebibus insistens diabolicis predicationibus, reprohandis quoque aecclesiarum consecrationibus. Scimus autem Bonizonem a. 1089 ineunte Placentinae ecclesiae episcopum consecratum fuisse, quem tamen eodem anno die 14. mensis Iulii inimicorum odium vita privavit⁸⁰. Qua ex re sequitur, ut locum illum intra mensem Ianuarium et Iulium praedicti anni conscriptum esse a Benzone concedamus.

⁸¹ De latinitate scriptoris nostri post Stenzelii expositionem⁸¹ verba facere supervacaneum est, nisi quod expunctis demum vitiis textuque primitivo restituto speramus, fore ut multi loci facile intelligantur qui antea vix ullum sensum habere visi sunt. Denique totum fere opus ad rhythmos alligatum esse neminem effugiet, quamvis longe maior eorum pars haud ita omnibus numeris ab-

79) apud Oefele I. c. tom. II, p. 811 A. 80) Cfr. huius rei documenta apud Oefele I. c. tom. II, pag. 783 et 784. 81) I. c. II, pag. 81 sq.

soluta sit ut iusti versus, si fas est dicere, efficiantur. Hos igitur Benzo secundis fortasse curis expoliendos sibi proposuit: equidem in talibus scripturae nezum incidendum nobis esse non putavimus.

K. PERTZ.

5 Régis Heinrico super astra sedentis amico,
Pectore succenso vitam cum vincere Benzo.

p. 957
Mencken.

Audiat augustus quae profert non homo iustus,
Sed magis peccator; fidei tamen altitonator,
Per quam fit fortis, ridendo pericula mortis.
10 Sol velut in caelis, ita fulget ubique fidelis;
Nam fidei lumen penetrat celeste cacumen,
Quisque cor aptet ei, quo sit hymago Dei.

O quantum est in rebus inane, cui occurrendum est pedetemptim et plane. Sic enim victoria de caelo administratur, sic stulticia sapientiae subiugatur. Si plus solito crebrescunt
15 scandala, nemo miretur, quia instant dies novissimi; super harenam maris creverunt* perditissimi. Quibus redactis in favillam, gratias agas ei, o caesar, qui te custodivit tanquam oculi pupillam. Laborandum est dum vivitur, quia homo ad laborem natus dicitur. Vita quidem nil dedit mortalibus sine magno labore; neque enim vescimur pane, nisi in vultus sudore. Quid curae? Tantum ut victrici lauro potiatur; flocci pendit caro quot plagis afficiatur. Apud Cannas urbem Apuliae oppugnabat Hannibal Romuleos cum ineffabili mortali-
20 tium multitudine. Scipio consul Romanus habens faciem euntis⁸², adversus Cartaginem detorsit navigium, incautis superveniens urbem invasit, eamque captis civibus solo aequavit. Qua deleta, facta est Roma aeternaliter laeta. De interfectis vero penes Cannas ea erat
25 mentio, quod abolitio Cartaginis fuit eorum redemptio. Victoria denique facit ex terrigena
divum et de mortuo vivum. De talibus et qualibus scribitur, verum uno relicto alter assumitur. Nil propter aliud scripti sunt Galba et Vitellius^b, qui velut cymbalum tinniens dederunt inutilem sonum, ni ut sciamus reprobare malum et eligere bonum. Ideoque sanctus Augustinus monet de fortuitis rerum casibus plures libros a pluribus fieri, quatenus per eorum exemplaria emergentium causarum sententiae consultius possint diffiniri. Ea propter
30 frater Benzo scribens de domini sui imperatoris Heinrici triumphis sive de aliorum regum actionibus multis, veneranter ei porrigit haec pauca, quemadmodum est porrectum christicolis Pantheon a cesare Foca, ut in his cum^c presulibus et capellanis diebus ac noctibus meditetur, et de rei publicae negociis quid potissimum fieri debeat deliberetur. Precor etiam maiestatem domini mei Heinrici imperatoris imperatorum, ut hunc libellum in hereditatem
35 relinquat filiis filiorum, quatenus in eo indesinenter videant monumenta patrum suorum; eo prestante, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

1. Tercio⁸³ Heinrico domino suo
Romanorum imperatori augusto
Benzo, Dei gratia episcopus,
40 Corde ore opere fidelissimus,
Dirigit hunc librum, quo pellitur omne periculum
De medio gentis regi servire volentis.

fol. 2.

Fortium quidem virorum nulla foret notio,
Si periti litterarum torpuissent otio;
45 Defuisset exemplorum aurea memoria,
Nisi eos propalasset aliqua hystoria.
Moyses iubente Deo scripsit mundi fabricam,

p. 959 M.

a) crevit cod. b) Vitellus cod. c) eum cod.

82) i. q. abeuntis. 83) Heiaricus vocatur tertius mano pontifice non fuerit corona imperiali cianter Romanos imperatores, qui inter reges Germaniae quartus est, cum Heiaricus Auceps a Ro-

Alii scribae dixerunt heroum prosapiam,
 Qui per regna sunt partiti Asiam et Africam,
 Heuropam his iungentes fecerunt monarchiam.
 Roma dehinc exaltatur eiusque imperium,
 Cuius praeses scripsit orbem ob tributum regium: 5
 Caput mundi est vocata per magnum Tyberium,
 Multis plantis qui adauxit publicum pomerium.
 Caesarum viribus, armis, bellorum frequentia,
 Subiugavit totum mundum Romana potentia,
 Cuncta redigens sub lege, sub oboedientia; 10
 Pax ubique, perpes salus, opum affluentia.
 Sicubi forte surgebat nociva sedicio,
 Ut in caelis est exorta in rerum initio:
 Protinus suffocabatur Romano iudicio;
 Tunc humanitas vacabat omni gravi vicio. 15
 Hegesippus doctus scriba descripsit pros ice,
 Quod fecit Vespasianus traduci Iudaice;
 Quia male tractaverunt fabrum huius seculi,
 Servi gentibus sunt dati lactentes et vetuli.
 Et liber pontificalis et plures hystoriae 20
 Non tacent de Constantino⁸³, quod sit vir memoriae,
 Quem amavit speciali Deus privilegio;
 Nam crux cum agregavit caelesti collegio.
 Cosdroe tulit hoc lignum quo nichil sacracius, 25
 Illudque recuperavit vir fortis Heraclius⁸⁴
 Monomachice pugnando Cosdroe cum filio,
 Cuius cephalum truncavit Domini auxilio.
 Alii imperatores triumphis magnifici
 Hostibus erant feroces, subditis pacifici;
 Cui placet perscrutari actiones talium, 30
 Eas poterit nancisci in libris annalium.
 Nam si litterae celassent res evi praeteritas:
 Quem, rogo, deberet sequi succedens posteritas?
 Caruissent ratione homines ut pecora,
 Nisi eos informassent sex aetatum⁸⁵ tempora. 35
 Bene habeant scriptores qui faciunt vivere
 Mortales post mille annos, carne facta cinere;
 Nam dum transit vita regum, in cartis non moritur,
 Dum putatur defecisse, in melius oritur.
 Karoli et tres Ottones, Heinrici gemini, 40
 Inter quos est Chuonradus suo compar semini,
 Quid patrarunt satis patet ex eorum chronicis,
 In aeternum sociati regibus catholicis.
 Sed de cesare augusto Heinrico tercio.
 Qui est pervigil in belli pacisque commercio, 45
 Quis audebit eius facta commendare litteris?
 Danihel succubisset, doctior presbiteris.

p. 960 M.

83) Nota sunt, quae de signo crucis Constantino M. in coeli apparentis circumferuntur, quibus immorari iam non est animus. Per hanc igitur crucem ipsum bestorum consortio esse aggregatum existimat. FR. 84) Cosroes Persarum rex iniustissimo bello oppugnaverat Heraclium, qui tanta virtute Persas est aggressus, ut capta ipsorum metropoli, Cosroes inde profugus a filio primogenito capite truncaretur, unde Benzo: *Cephalum trunca-*
vit Domini auxilio. Etenim quod Heraclius regem inimicissimum capite plecti iusserit, nusquam probari poterit. Inde bellum cum Persis his legibus 50 est compositum, uti crux sacratissima, quam Cosroes quondam Hierosolymorum victor inde abtransportaverat, Heraclio nunc restitueretur, v. P. Diaconus l. XVIII, Euagrius l. VI. FR. 85) scil. Bedae de sex aetatibus chronicon. 55

Tullius namque Romanus et Graecus Demostenes,
 Omnium rethoricorum qui noscuntur proceres,
 Fugerent eius notare tam multa certamina,
 Neque stilo neque penna neque plumbi lammina.
 Maro vates Mantuanus, Lucanus et Statius,
 Pindarus, seu Homerus, et noster Horatius,
 Grillius⁸⁶, Quintillianus, comicus Terrentius,
 Formidassent regis opus quo nil excellentius.
 Nisi fuerit descriptum magna diligentia,
 Quicquid egit noster cesar virtutis potentia,
 Minorabitur non parum hystoria publica;
 Quod ne fiat potens Roma regem caeli supplica.
 Benzo vice catulorum computat delicias,
 Si sub mensa senioris⁸⁶ colligit reliquias,
 Cuius rei grandem morsum non presummit facere,
 Quia dentes sunt infirmi et gingivae lacerae.
 Presules et sacerdotes, abbates et clerici,
 Quique sunt de sorte Dei ordines angelici,
 Bene docti Testamenti Novi atque Veteris:
 Omnes surgant ad scribendum victoria cesaris.
 Qui infantium dat linguas esse disertissimas,
 Et qui parat mansiones athletic certissimas,
 Hic scriptoribus ostendat fontem sapientiae,
 Et apperiat thesaurum sanae eloquentiae.
 Plastes⁸⁷ mundi, res humanas disponens et caelicas,
 Cesari da longam vitam et vires angelicas,
 Quibus salvet semet ipsum et suas aecclesias.
Fiat, fiat, dicant omnes, et hic et per Grecias.

fol. 3.

86

EPIGRAMA LIBRI PRIMI.

Sine errore in eam domum intratur, cum nomen possessoris super portam scriptum
 monstratur. Eodem modo prologi codicum et tituli indicant sequentia cuiusque libri. Qua-
 propter ammonendi sunt lectores ut ea, quae in libris habentur, fideliter interpretaentur. fol. 3.
 Bene faciat misericors et miserator Deus his qui legerint verba prophetiae huius, eaque inti-
 maverint regis auribus. Per huius enim libri salutaria monita et humiliabuntur sub pedibus
 cesaris quae videntur exotica, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas, et derelin-
 quent impii cogitationes vanas. Quid namque in se contineat liber iste valde necessarium
 est nosse cesari augusto suisque successoribus; loquitur enim de imperialium rerum ammi- p. 961 M.
 nistrationibus. Quicumque ergo adherent ei ex debito fidelitatis, invitent et cogant eum
 legere instituta regiae dignitatis. Nam ipse dominus noster tercius Henricus, Romanorum
 40 imperator augustus, sedens in arduo suggestu imperii, unde videt omnia regna circumplexa
 sinibus Appollinis et Cyllenii⁸⁸, dum ad dispositionem eorum sensus eius pluraliter dirigitur, 88
 aliquatenus ad singula quasi minor efficitur. Occurrant ergo sibi quos plantavit per orbis
 Romani spacia, et suggerant vires auxilii et consilii, prout eis concessa est divinae donatio-
 nis gratia. Animadvertant itaque venerabiles episcopi infatigabiliter persistentes in Dei ser- fol. 4.
 vitio, nec non regales capellani longa suspiria trahentes pro anuli beneficio, quoniam intentio
 huius libri respicit ad honestatem et utilitatem imperatoris domini nostri Henrici, ita ut per
 45 revelationem⁸⁹ servi sui Benzonis redeant ad lucem quae iacent sopita in ventre oblivionis. 89
 Enimvero generali censu declarato manifestum erit quia visitavit dominum nostrum cesarem

a) sic codex; legendum est, ut videtur, Gallius.

50 86) i. e. Domini. 87) i. e. Deus, a verbo πλάσσω. 88) i. e. Mercurii. 89) non propheticam, sed quod ipse res hoc tempore gestas in scripturam redegerit. FR.

oriens ex alto. Collocatus equidem in paradiso divitiarum per donum caelestis gratiae, magnificabitur super omnes reges universae terrae. Nam Semiramis et Assuerns confitentur se eguisse, Nabuchodonus et Ptholomeus pauperes fuisse, Darius et Cyrus nichil habuisse, ut persenserint collectam pecuniam tributorum ad publicum aerarium accessisse. Lauda ergo Deum tuum, o cesar, mente sincera, et in perseverantia laudis intende prospere. ⁵ procede et regna. O quanta et qualia quae pertinent ad doctrinam tuae informationis et ad augmentum tui honoris in hoc libro videbis, unde valde et multum gaudebis. Sunt enim ibi quaedam inserta de puericiae tuae hystoria deque pontificum Italiae fide permodica, ¹⁰ super-additis quinetiam aliis corporis et animae necessariis. Quibus iterum iterumque relectis sede pro tribunali, o cesar, cum tuis electis, et discerne arbitrio iustitiae quotis benivolentiae privilegiis sit dignus vir iste, qui contra desertores pro regia fide fungitur vice agonistae. Plurimum quidem obsequiorum ponderibus dorsum exhibuit, et secundum euangélium sicut ministrans servus fecit quod facere debuit. Nam ipse est phenestella, ipse monitor, ipse hystoriographus, ipse propheta et plus quam propheta. Quodcumque enim intimat scripto, monstrabit et digito. ¹⁵

Iustum est itaque ut largitricis gratiae plenitudine
Respicias eum de imperialis potentatus altitudine.

Assumpta quaeso stabilitate accede, mi domine, ad legendum, non desinas usque ad finem. ^{1982 M.} timum complementum. Dicit tibi Cato:

*Multa legas facito, perlectis perlege multa,
Ut dives et gloriosus regnes in aeternum et ultra.* ²⁰

^{fol. 5.} 1. Cesar honoretur, Plastes timeatur, ametur.
Fac regem salvum, qui sacrae Virginis alvum
Non despexisti, caro dum fieri voluisti.

<sup>1 Petr. 2. 17.
Psal. 19. 10.</sup> Cum scriptum sit: *Deum time, regem honorificate, et Domine salvum fac regem,* ²⁵ oportet eos qui sunt regiae ditioni subiecti incessanter implere geminum capitulum salutaris praecepti. Convincitur quippe his testimoniis esse transgressor legis, quicumque claudaverit in dilectione regis. Nam qui pro eo non orat, illumque minime honorat, extincta lucerna cum fatuis laborat. Orandum est ergo, ut Dominus conterat Sathan sub pedibus eius, quia Sathanas non cessat seminare hodie malum, cras peius. Regis enim victoria salus est ³⁰ populorum et ecclesiarum gloria. Porro unum est necessarium, videlicet ut rex diligit diligentes, quo magis ad amorem sui servicii faciat ferventes. Et ordinando caritatem retribuatur eis mercedem laborum, quatenus moderni animentur ad opus similium studiorum. Neque praeferat novitios emeritis, quod lege est prohibitum a regibus praeteritis. Paululum quoque ³⁵ intermissis secularibus consiliis legat quantumcumque de historiis patrum praecedentum, ut inde sibi assummat bonae imitationis emolumentum. Legere enim aliorum annales plurimum valet ad instruendos ritus imperiales. Hoc est enim ire recta via, vel semel in die loqui cum phylosophya. Quia tunc bene regitur res publica, quando imperant phylosophi et phylosophantur imperatores. Quin etiam provideat sibi rex suisque successoribus investigando saepius de regalis fisci publicis pensionibus. Suum est denique in largiendo uti regia ⁴⁰ magnificentia, quod non fiet sine rerum opulencia. Pro ecclesiis igitur ruinam minantibus restaurandis, et pontibus fabricandis, et xenodochiis reparandis, diversisque usibus regalis militiae reconciliandis, non solum apud Romanum palacium, sed etiam Papiae est constitutum publicum gazophylatium, ut habeat manus imperialis unde laetificet gubernandos sub aliis. ⁴⁵

2. Semper honestati sociemur et utilitati;
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

<sup>Hor. Ep. ad
Pis. 319.</sup> Postremo quia honestum et utile sunt duo genera expetendarum rerum, debet ea non ^{p. 963 M.} ignorare cesar quem amplexantur brachia septem mulierum. Talibus igitur Romana potentia ^{fol. 6.} pollens documentis, dilatavit imperium in subiacentibus helementis. Dicta sunt autem haec sub brevitate, ne intentio legentis indignetur verborum prolixitate. Sequens vero libellus ea plenius indicabit, et cesaris animum per brevia capitula ad legendum invitabit.

3. Scrutetur gestas regum Romana potestas.
In quibus aspiciat quod sibi proficiat.

Servantur libri, nobis per tempora scripti;
 Libros quisque legat, ut catus esse queat.
 In libris reges, in eisdem denique leges,
 In libris Salomon, Dedalus atque Synon⁹⁰,
 5 Pelliger Helias, in libris miles Hurias⁹¹,
 Ipsum Psalterium stravit adulterium.
 Possor Tobias fit palpo, caditque Goliath;
 Doctrix causa fuit, cum Babyl alta ruit;
 Absalon est ictus, sed nobis non sibi scriptus.
 10 Hofni, vel Finees⁹², perspice qui levis es.
 Vadat quisque vias, quas ivit rex Hezechias,
 Nullus post Roboam, sed mage post Habraham.
 Iura quidem morum libri docuere priorum.
 Cesar scripta lege, cum quibus ima rege.
 15 Tum bene regnatur, cum princeps phylosophatur:
 Gentis ubique decor, phylosophare precor.
 Librorum cura reserantur sepe futura,
 Per quos clausa patent, nocte dieque valent.
 Sunt etenim libri defensio firma periculi,
 20 Accedant timidi, mox fuerint rigidi,
 Littera dando viam perducit ad usque sophyam;
 Sancta Sophya⁹³ notat quicquid Hydea⁹⁴ rotat.
 Ipsa tenet coelum, nimium mirabile velum,
 Et causas rerum ponderat ante Deum.
 25 In facie divae sunt palmae, sunt et olivae,
 Balsama, thuris hodor, floris ibique color.
 Ergo patrum gestas meditetur nostra potestas,
 Et studeat libris, fulserit inde nimis.

4. Ut vincas Cedar⁹⁴ prestat Deus, optime cesar.

30 Divo Heinrico Romanorum imperatori augusto, cencies triumphatori, sub rege re-
 gum iudice iusto, Albensis Benzo, fidelis et superfidelis. Laudate Dominum de coelis; merito
 debemus laudare Deum, qui christo⁹⁵ suo Heinrico semper de hostibus praedicabile concedit
 tropheum. Sit nomen eius benedictum in secula, qui dextram sui christi Heinrici sua susten-
 tat dextera. Vere completa est scriptura⁹⁶, quia ipse Deus ante christum suum vadit, eo fol. 7.
 35 quod superbia rebellium coram facie augusti sicut stipula cadit. Tota igitur christianitas as- p. 964 M.
 surgat in laudem Creatoris, qui contra hostiles impetus reddit terribiles aquilas christianis-
 simi imperatoris. Et nos ergo qui tantam Dei misericordiam circa dominum nostrum cesarem
 cottidie videmus, in contricione cordis et spiritu humilitatis redemptorem mundi suppliciter
 exoremus, ut ceptum opus clementissimae pietatis super eum usque in finem perficiat, et
 40 aeclesia catholica de beneficiis tanti gubernatoris proficiat.

5. De publicis fisis, de vectigalibus ipsis,
 Vera loquar regi, quem diligo mente fideli.

Preterea quia ego iam delibor⁹⁷, et tempus meae resolutionis instat, placet ostendere
 cesari domino meo quod aetas ministrat. Scio enim quod plurimis intentus undique versum
 45 anxiat, assiduisque petitionibus militantium fatigatur. Quocirca dignum duxi, ut per me
 cognoscat vectigalia localiter ad se pertinentia, ne illum sequatur rerum indigentia. Nam
 si non habet in camera quod militibus effundat, nimirum etiam quos amat quandoque con-
 50 turbat. Non igitur possunt mederi hec et alia infortunia, nisi ad imperii herarium⁹⁸ restitua-
 tur provinciarum vectigalis pecunia. fol. 7.

90) Sinon, proditor in exercitu Graecorum, de quo Iudith 1, 8; Isaias 21, 16 etc. 95) i. e. uncto suo,
 vid. Virgil. Aen. II, 79 etc. FR. 91) i. e. Urias. hoc enim nomine Benzo imperatorem, utpote oleo
 92) Ophni et Phinees, filii Heli, sacerdotes Dei, de sancto in sollennibus inaugurationis consecratum,
 quibus inspiciendus est 1 Reg. 1, 3, 2, 34, 4, 11. compellat. FR. 96) Cfr. 1 Reg. cap. 2, 35.
 93) i. e. Sapia. 94) i. e. Idea. 94) Cfr. 97) Deponens loco activi. 98) i. e. aerarium.

6. Turpissimum est denique, o cesar, ut quasi unus ex nobis mendices, cum videas
 99 alios tuis vectigalibus felices. Quod a longe Cohelet⁹⁹ intuitus, loquitur ita summis ordinibus:
Audite, magnates ecclesiae. Melius est ut filii vestri respiciant in manus vestras, quam vos respiciatis in manus filiorum vestrorum. Reddantur ergo quae sunt cesaris cesari, laetabitur mundus de reparata lege veteri. Insuper tale quid Iudaico more usurpatur per Latium, quod 5
 nitrice lege in maximam summam librarum auri augmentabit palacium. Verum istis reseratis et in palam missis erit gaudium in coelo et in terra et in mari et in omnibus abyssis.

7. Ne quicquam desit, quod sermo¹ semper inhesit;
 Cuncta refoventur, quae detruncata videntur.

p. 965 M. Aliud autem expedit scire quod minime est reticendum, eo quod in consecratione ce-
 saris augusti passa est imperialis corona non modicum detrimentum. Multa enim detrunca-
 10 vit ignorantia ex his, quae pertinent ad sollemnitatem tam insignis diei, sine quibus non
 fol. 8. oportuit imponi diadema augustissimo capiti domini mei. Aliter vero coronatur imperator
 orbis terrarum, atque aliter reguli provinciarum. Mirabiliori denique atque venerabiliori
 2 cultu est celebranda imperialis scenophegia², quam quae exhibetur circa regulos perstre-
 15 pen- turba plebeia. Fidelis sum, fideliter loquor. Deus et Pater domini nostri Iesu Christi
 scit quae non mentior. Non enim vere poterit imperator dici, minoratus integritate tanti ta-
 lisque patricii. Postquam autem cognoverit dominus meus cesar per me, servum suum, tam
 gloriosum sinum misterium, confido in Domino quia non deputabit me in extremo cornu fide-
 lium. Igitur quippe dies illa celeberrima angelis in coelo et hominibus in terra. 20

8. Duo igitur episcopelli sustentant manus unius provinciae regulelli. Antecedit eum
 ferrea crucicula, retro prosequitur agrestis plebicula.

9. Roma minoratur, Prohelempsis³ ni celebratur,
 Iunctis quinque viris, capitum gestamine miris.

Processio vero Romani imperatoris celebratur talibus modis. Portatur ante eum 25
 fol. 8. sancta crux grava ligni dominici, et lancea sancti Mauricii. Deinde sequitur venerabilis
 ordo episcoporum, abbatum et sacerdotum, et innumerabilium clericorum. Tunc rex indutus
 3 hisino podere⁴, auro et gemmis inserto, mirabili opere, terribilis calcariis aureis, accinctus
 ense, adopertus Frisia clamide, imperiali veste, habens manus involutas cyrotectis lineis cum
 anulo pontificali, glorificatus insuper diademate imperiali, 30
 Portans in sinistra aureum pomum,
 Quod significat monarchiam regnorum,
 In dextera vero sceptrum imperii
 De more Iulii, Octaviani et Tiberii;
 Quem sustentant ex una parte papa Romanus, 35
 Ex altera parte archipontifex Ambrosianus⁵
 Hinc et inde duces, marchiones, et comites,
 Et diversorum procerum ordines.

Sic imperator incedit ad processionem; nulla humana lingua potest explicare talem gloriam
 p. 966 M. tantumque honorem. Retro vero secuntur quinque viri⁶, diversa clamide et patricialibus 40
 7 circulis⁷ redimiti. O Domine, quid est homo, quia magnificas eum, et apponit erga eum cor-
 tum, tribuens ei regere totum mundum? Custodi ergo opera misericordias tuae, domine
 fol. 9. Deus noster, ne in eo praevaleant boreas nothus et auster. Tu es Deus qui facis mirabilia,
 quia imperatore gressum movente, tollitur clamor omnium ad sydera. Clerici incipiunt: *Iam*

99) h. e. liber qui dicitur *Ecclesiastes*, apud Hebraeos *deris* est tunica talaria, *ποδηγῆς*, vestis sacer- 45
Cohelet appellatus; quem tamen hoc loco Benzo dotum antiquae legis quam in nova vulgo *canoni-*
 confundit cum libro *Ecclesiastico* Iesu filii Sirach, *siam* vocant. Vide Du Cangium in *Glossario*
 ubi vide cap. 33, vers. 19 et 22. 1) i. e. eo- Latinit. medii aevi s. v. 5) i. e. Mediolanensis.
 ranae, nempe quicquid ad coronam sive cameram 6) Nimirum, *magist*, postea sequuntur *Quinquenviri*,
 semper pertinet. FR. 2) Videntur esse scenophegia, qui erant magistratus, ab administratione pecu- 50
 hoc est, festa tabernaculorum Iudaica usitata (cfr. niae mensarii etiam dicti. Livius VI, 21. FR.
 Job. 7, 2), quam denominationem Benzo sumit 7) Intelligit speciem quandam coronarum, qua prae-
 pro solennibus inaugurationis. FR. 3) i. e. fulgebant in hac sollemnitate patricii. FR.
 processus publicus, Graecis *πρόβουλος*. 4) Po-

bone pastor. Teutonici: *Kyrrie eleyson*^a; *helfo*^b. *Sancte Petre heleyson.* Singule quidem nationes secundum ritum patriae prorumpunt in suas vociferationes. Tot igitur innumerabilem vocum clamoribus exterrita tellus tremit, et coelum desuper ad laudem tanti imperatoris faciem aeris serenissimam reddit, ut in die tantae festivitatis sit gloria in excelsis, et in terra pax hominibus bone voluntatis. Finita processione missa incipitur, et secundum sita^c canonum ante euangelium imperator consecratur et benedicatur. Expleta missa ad palacium redeunt, et ad mensam accedunt:

Resultat Roma gaudiis, laudes refert apostolis,
Per quorum sanctum meritum Roma tenet imperium;
Una est vox leticiae civium et miliciae,
Frequentat universitas Alleluia per semitas.

Postquam autem cum modestia sumpserint cibum, hymno dicto, si fuerit aestivum tempus, vadunt parumper dormitum; et facto modico intervallo revestit se imperator viridissima clamide, cum nivea mitra, cui superponit patriciam circulum, et sic itur ad vesperum. Iterum pulsant coelum voces eorum, ad laudem et gloriam viventis in secula seculorum. fol. 9.

10. Altera autem die dominus papa summit Romanam coronam de altario apostolorum principis, et ponit eam in capite cesaris; cesar vero per voluntatem Dei et per orationem sancti Petri coronatus, venit usque ad scalarum gradus, ubi eum praestolatur Romanus senatus; ascendensque equum^d cum equitibus Romanis, Teutonicis et Longobardis, pergit per viam triumphalem. In omnibus quidem plateis salutatur Romanis cantilenis^e. Ante fores igitur Constantinianae aeclesiae, quae est caput omnium aeclesiarum per universum orbem terrarum, congregatae sedecim regionum scolae suscipiunt imperatorem cum magna processione. Intrante vero cesare aeclesiam cum multitudine diversarum gentium, salutatur eum consistens iuxta altare chorus psallentium: *Benedictus sit cum Patre et Spiritu sancto Christus Dei filius, qui talem concedit laeticiam angelis et hominibus.* Quid plura? Missa celebratur et per omnes vicos Alleluia cantatur, ubique iubilatio, ubique gaudium et exultatio. p. 968 M.

11. Tercia vero feria similiter cum eodem exercitu equitans usque ad Sanctum Paulum, coronatus^f sollempniter recipitur, atque in eius laude Deus glorificatur et benedicatur. fol. 10.

12. Quarta denique feria quasi rediens de Bethleem, coronatus vadit ad sanctam Hierusalem. Expletis autem mysteriis tam insignis diei commendat se Deo et dicit: *Salvator mundi, miserere mei*; reliquis vero tribus eiusdem ebdomade diebus celebrat synodum, et simul cum domino apostolico emendat negligentias sacrorum ordinum. Deinceps pertractat cum sapientibus de dispositione rei publicae multiphariam multisque modis. Tu autem, Domine, miserere nobis.

13. Imperatorum^g, fuerant qui gemma priorum, Successor factus, quorum dum respicis actus
Cesar, ut excellas age: fac ut anomala vellas. p. 968 M.

Super hec autem quiddam pernecessarium volo dicere cui non satis sunt paucae litterae, de administrationibus scilicet Apuliae seu Calabriae^h. In quibus venerabilis Karolus magnique Ottones et senior Heinricusⁱ non parum laboraverunt, sed perfectionem operis successoribus reliquerunt. Nam Karolus asportavit in Erantiam Longobardorum regem Desiderium, qui conturbabat Romanum imperium. Rex autem Arnulfus^k, Karolomanni filius, qualiter exarsit adversus Bergamensis comitis falsa consiliabula, sit modo lupus in fabula. Otto vero primus transtulit in Bagoariam regem Berengarium, rei publicae adversarium^l. Secundus quidem Otto cum Saracenis^m pugnavit, et de litoribus Hadriatici maris

a) leyson cod. b) sic cod. c) catilenis cod. d) Imperatorum cod.

8) h. e. iuva. FR. 9) legendum scita; illa hodie S. Croce in Gierusalemme, adit. 12) Sub nempe, quae canones scivissent. FR. 10) Cap. 9. his vocabulis regnum Neapoleos quondam indigitabatur; auctor vero, ut ex sequentibus videre est, de universa Italia verba facit. FR. 13) Heinricum Nigrum, nostri parentem, intelligit. FR. 14) Vide Ludprandi Antepodoseos lib. I, 23 (Monum. Germ. SS. Tom. III, pag. 281). 15) Cfr. Thietmari Chron. lib. II, cap. 3 (Monum. Germ. SS. Tom. III, pag. 745), nec non Leonis Chron. monast. Casinensis lib. I, cap. 61 (Mon. Germ. SS. Tom. VII, pag. 623 sq.). 16) Cfr. Thietmari Chron. lib. III, c. 12; Sanctum Paulum, quarta ecclesiam sanctae Crucis, Leonis Chronic. monast. Casinens. lib. II, cap. 9.

17 eos exterminavit. Tercius denique Otto decollavit Crescentium¹⁷, et cecavit papam Ser-
gium¹⁸, eo quod cum Grecis frequentabant illicitum commercium. At vero primus Heinri-
cus¹⁹, christianae religionis amicus, devicta Troia²⁰ subiugatisque principibus, adduxit secum
p. 969 M. Capuanum principem²¹ in Suevia, quem diu afflixit carcerali miseria. Dominus igitur Chuon-
radus²² diademate glorificatus, rediens per Marchias Trasalegardum suspensio condempna-
vit, caeterosque in mortis terrorem praecipitavit. Filius quoque eius secundus Henricus,
praecessorum suorum superlativus, Rodulfum Trikinot²³ et Willelmum Tancredi cum aliis
Normannis qui erant parvo numero, subdidit pedibus principum, praecipitque si aliter prae-
sumpsissent, fierent exterminium. Memoriae quidem digna fecit plura, fecissetque plurima,
nisi obfuisset sine intermissione ruens nimia pluvia. Erat enim voluntas eius videre colum-
pnam Karoli²⁴ ubi iaculando lanceam fixit in mari. Regrediens autem per Camerinam²⁵ et
Spoletum venit Anconam, et cepit Gislerium²⁶ reclusitque in fornicaria²⁷, cui melius esset,
28 si eum caperent subgrundaria²⁸.

14. Quis enim, rogo, est tantae periciae, ut valeat bellicos sudores domini mei impera-
toris Henrici terti describere? Excedunt quippe numerum trophea suarum victoriarum, 15

17) Cfr. Thietmari Chron. lib. IV, c. 21. 18) La-
bitur hic Benzo, dum Ioannes Philagathos potius,
archiep. Placentinus, iste fuerit quem, a Crescentio
pontificem constitutum, Otto III iusserat manibus
truncari, eidemque aures abscindi, atque oculos
evelli. FR. Cfr. locos quos affert R. Wilmans,
Kaiser Otto III, Berolini 1840. 8°. p. 99. 19) Ger-
manis dicitur secundus, quem religionis christi-
anae fuisse amicum, probat etiam Adalboldus in
vita Henrici c. 1 (cfr. Mon. Germ. SS. Tom. IV,
pag. 684); unde in sanctorum numerum relatus
est, qua de re vide Baronium in Annal. ad ann.
1152. FR. 20) Cfr. Leonis Chron. mon-
nast. Casinens. lib. II, cap. 40. 21) scilicet Pan-
dulfum comitem. 22) Conradus II Trasalegar-
dum, sive potius Thasselgardum Haliae tyrannum,
subita invasione cepit, et iudicio principum ipsum
suspensio necavit. (Cfr. Wiponiam vitam Chuonradi
imp. cap. 18, supra pag. 266.) Romanos vero coer-
cuit, ut nudatis pedibus liberi cum nudis gladiis,
servi cum torquibus circa collum, quasi ad sup-
plicium praeparati, veniam imperatoris supplices
postularent. (Cfr. Wiponiam I. c. pag. 266, cap.
16.) FR. 23) Fateri cogimur, Benzonem heic
erronee et confuse plura protulisse; Guilielmus enim,
Tancredi filius, anno 1046 mortuus est, desiderium
sui apud posteros relinquens, vid. Guil. Apul. II,
cap. 12. Istum vero ab imperatore esse punitam,
haud videtur asserti posse, cum isto demum anno
imperator Italiam intraverit, et rebus demum Ro-
mae circa pontificum schisma compositis, res Nor-
mannicus ordinaverit, vid. Lambert. Hersfeld. et
Chronogr. Sax. ad ann. 1047. Inter Aversanos
autem comites recensetur Rainulfus, quo sine liberis
anno 1046 mortuo, a civibus electus est Asclitinus,
a Leone Ostiens. II, c. 66 (Monum. Germ. I. c.
p. 676) comes iuvenis, ab Orderico Vitali I. III de
Quadrellis cognominatus. Verum hoc brevi anno
1047 defuncto, filius licet relictis, Rudolfus quidam,
Leoni Ostiens. I. c. Capellus, Guil. Appulo I. I.
Drincanollus dictus, comitatum invasit, Aversani ta-
men isto mox expulso, alium quendam Rudolfum,
Trinclinote ab Ostiens. I. c. vocatum, et hoc etiam
paulo post obeunte, Richardum Asclitini filium, sub
Drogone tunc stipendia merentem, cui Drogo so-
rorum matrimonio iunxerat, comitem sibi elegerunt.
Cfr. Pellegrin. in Stemmat. Interea Drogo Apuliae

et Rainulfus Aversae comites Henricum III vix Ca-
puam delatum submisce adibant, equos illi pluri-
mos et pecuniam maximam offerentes, quibus im-
perator universam, quam tenebant, terram imperiali
investitura firmavit; vid. Leon. Ostiens. II, cap. 8. 20
Ex quibus denuo patet, nec Drincanollum, nec
Trinclinotem ab imperatore fuisse poena affectum,
cum nec imperatorum in istas terras esse reversum
constet. FR. 24) Nec meliora heic nobis de
Benzone pollicemur; nondum novimus, ullum ex 25
imperatoribus, qui Caroli nomine inclaruerant, col-
umnam erexisse, ubi iaculando lanceam fixit in
mari. In hanc potius prolabimur opinionem, quod
Benzo hic indiget factum Ottonis M. qui Dano-
rum victor, cum destitutus classe, qua in insulas 30
Danicas potuisset penetrare, lanceam summa vi in
mare proiecit, his verbis: *Hic esto terminus finium
Ottonis*; vid. Adam. Bremaens. II, c. 2; Albertum
Stad. ad ann. 948. Interea si divinando quid as-
sequi licet, Caroli M. quondam Genevae statuum 35
ante cathedrale templum positam fuisse, reperi in
John Brevat Remarks upon several parts of Europe,
vol. II, p. 18; ubi forsitan Carolus hastam in lacum
Lemannum protrusit. FR. Nostrum non de lacu
Lemanno, sed de freto Siculo vel de mari Ionio 40
loqui patet; cfr. Benedicti monachi S. Andreae
chronicon cap. 23. Mon. Germ. SS. III, 710.
25) Camerinum, in Marchia Anconitana. 26) Gis-
lerium ignoro, nisi heic intelligas papam ex-
auctoratum Gregorium sextum, quem captivum ab-
duxit in Germaniam (vid. Otton. Frising. VI, c. 33;
Leon. Ostiens. II, c. 78), monasterio Cluniacensi
eundem postea includens; Guil. Malmesbur. II,
c. 13. Hunc tamen Ioannem Gratianum alias fuisse
dictum constat. FR. 27) i. e. locus fornicarum: 50
monasterium satyrice videtur intelligere. FR.
28) *Grunda*, sive *subgrundium*, pars est tecti pro-
minens qua aquae a muro proiciuntur; cfr. Anna-
les Bertinian. s. a. 857, et Du Cangium in glos-
sario s. v.; inde *subgrundaria* dicebantur sepulcra 55
infantium qui necdum 40 dies impleverant: hac
causa, ut opinor, quod ut hirundini nidus, ita exi-
guo pueri corpusculo subter subgrundas locus
esse posset; cfr. Morcell. de stilo inscript. Lat.
tom. I, pag. 186, ed. Pat. et Fulgent. de prisco 60
sermone n. 7.

sicut fratres mei cernimus in praesentiarum. Sed datum est ei munere divino, ut quod minus est de perfectione, per eum compleatur omnino. Quia ipse Deus vadit, sicut supra scriptum est, ante Heinricum christum suum, preparans ei victoriae cumulum. Nam omnis terra p. 970 M. expectat eum quasi redemptorem, et cum palmis ramisque diversarum frondium obviam veniens, aperit portas urbium. Ponat igitur dominus noster cesar ante oculos memoriae antecessorum inceptionem et accingat se ad cepti operis consumationem. Extirpet prius sicut bonus agricola rampos²⁹ et vepres, et seminet bonum semen, unde habeat annualiter triticeas messes.

10 Non serat ibi earum frugum prolem,
Quae timeat lunae rorem et solis calorem,
Sed spargat semen ad utrumque inavidum,
Et sic obtinebit consumationis bravium³⁰.

fol. 11.

Si enim radicitus non evulserit totam spinosae silvae densitatem, sepius redibit ad extirpandam eandem;

15 Fuert quippe omnibus indecens ridiculum
Iteratae reversionis diverticulum.
Semel igitur fiat quod est faciendum,
Ut non sit necesse amplius repetendum.

15. De Christo dixit, regum quoque stemata scripsit,
20 Mente quidem leta, cum is veterana propheta³¹.

Adhuc enim longa sibi restat via, sicut Sybille testatur propheta. Nam ordinatis et in statum pristinum collocatis Apulia scilicet atque Calabria, videbit eum Bizas³² coronatum³³ in sua patria. Deinceps erit egressio eius usque ad urbem Solimorum³⁴, et salutato sepulchro ceterisque dominicis sanctuariis coronabitur ad laudem et gloriam viventis in secula p. 971 M. seculorum. Stupens igitur Babylon, desiderans lingere pulverem pedum eius, veniet in Syon. Tunc implebitur quod scriptum est: *Et erit sepulchrum eius gloriosum*. O cesar, quid miraris³⁵ super hoc? Quid faciat de te, sine te deliberat ipse qui fecit te. Tu autem dic: *Multa fecisti, Domine Deus meus, mirabilia tua, et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi*. *Vixit Dominus et Dominus illuminatio mea*, ita fient ista, ut praesagit Sybillae Calliopea. O vos³⁶ symmistes³⁴ herilis auriculae, ne putetis verba Sybillae vocem cracitantis corniculae. De profundis enim est cogitandum, ubi auditis quod mare sit transmeandum. Si forte in aliquo dubitatis, in Habela³⁵ interrogate, et scisso velo quae latent erunt in claritate.

2 Reg.
20, 18.

16. Fit Babylon tristis completis quattuor istis.

De his quoque propositionibus quas summotenus tetigi balbucientis linguae ligonibus, Deo miserante et sensum confirmante, novi qualiter possunt fieri ad honorem omnipotentis Dei, et ad salutarem profectum imperatoris domini mei. Ne despiciat, quaeeso, dominus meus cesar servi sui parvitatem, quia ipse Deus facit de omnibus et in omnibus suam voluntatem. Non vili pendit suam facturam³⁸, etiam capillo dedit umbram suam. Dicit namque³⁸ scriptura: *Alia claritas solis, alia claritas lunae, alia claritas stellarum*, ita voluit Deus esse³⁹ diversas qualitates gratiarum. Et in domo Dei erant non solum fialae sed etiam cyati, quia unicuique datur gratia secundum mensuram donationis Christi. Itaque nichil horum quae dicta sunt videatur vanum aut impossibile, sed neque incredibile, quia non exeunt de vase⁴⁰ cui dominetur mendatium, quod est fermentum putribile.

40 Nisi credideritis non intelligetis,
Neque enim ante cognitionem causae iudicium inferre debetis.
Credite ergo et invenietis,
Et gaudium magnum inde accipietis.

29) i. e. rhamnos, graece ῥάμνος, genus rubi albi. Cfr. Plin. H. N. lib. XXIV, cap. 14, sect. 76. 30) i. e. praemium victoriae, Graecis βραβειον. 31) Rhythmo aliquid condonandum, cum dicendum fuisset: *veteranus propheta*. FR. 32) i. e. Byzantinus sive Constantinopolitanus. FR. 33) idem ac Hierosolymorum. FR. 34) graece συμμίστης, saorum eorundem participes et collegae; cfr. Du Cangium s. v. 35) Notum est proverbium ex scriptura sacra 2 Reg. 20, 18: *Qui interrogant, interrogent in Abela*. FR. 36) i. e. creaturam; cfr. Ephes. 2, 10.

37
p. 972 M.

17. Karolus Heinrico boaf³⁷ hec ut amicus amico:
Saxa³⁸ diu fregi, pedibus fragmenta subegi.
Sic, sic victor eris, si crebro saxa teris.
Cesar hymago mea, sub quo tremit orbis hydea;
Vos duo, vos magni, vos fortes, vos velut agni,
Vos celebrat mundus, tu tercius, ille secundus³⁹

5

Oni cum sapientibus graditur sapiens est,
Qui vero cum stultis eorum similis efficitur,
Sicut in libro regum de Roboham legitur.

In sublimitate igitur constitutis,

10

Necessarium est sensorum amministrazione fungi,
Quia pars scientiae est scienti coniungi.
Pondus enim Komanae potentiae sine dubio levigatur⁴⁰,
Si cum filiis prudentiae pertractatur.
Prudentia vero metitur exitus rerum,
Et considerat qualitates singulorum dierum.
Sollertius namque de futuro consulitur,
Si id quod praeterit ad memoriam reducitur.

15

fol. 13. Perspicuum est quippe, quod in diebus pueritiae de baiulo⁴¹ ad baiulum, o cesar Heinricce, por-
rexit te fortuna, sed transcurso Pythagoricae litterae bivio⁴², iam non es cum his, qui mu-
tantur ut luna⁴³. Quibus remotis bene per temet triumphare coepisti: persevera moneo,
quoniam perseverantibus nunquam defuit virtus Christi. Ne dubites neque formides, ad ni-
chilum enim devenient quaecumque fumantia vides. Quod maius et peius erat transiit, quod
minus est restat, confide ergo, quoniam divina propitiatio tibi de coelo victoriam praestat.
Enim vero qui dedit terminum tenebris, abbreviat dies malitiae, prolongat autem fidelibus⁴⁵
tempus letitiae. Noli ergo fieri modice fidei; eo quod servi perfidiae quantocius ibunt ad
immolandum, ea propter vigilantia cautela magis ac magis est elaborandum, ne de tua ne-
chigentia vires accipiant, qui calcaneum tuum mordere desiderant. Divinum quidem est
misterium, quod michi morigeraris, cesar invictissime, sive in bellicis triumphis, seu in dis-
positione rei publicae. Nam quaecumque signa de transmarinis partibus advenerunt michi,
pene eadem occurrunt tibi. Elephantem vero michi direxit rex Persarum⁴⁴, tibi quoque
fol. 13. Africa leonem cum comitatu mirabilium bestiarum. Legatus praeterea Hyerusalomitae⁴⁶
p. 973 M. episcopi detulit michi multas reliquias, et claves sepulchri cum vexillo, causa benedictionis;
sed hec prophetia tendit oculum ad te, qui eris in hoc opere per voluntatem Dei signifer⁴⁶
christianae religionis. Basileus⁴⁷ autem Constantinus⁴⁸ misit tibi signa similia, videlicet de
sudario Domini, de cruce, simulque de corona spinea. His itaque figuralibus signis potes, o
amice, certam sperare victoriam de omnibus inimicis. Delectare ergo in Domino, et dabit
tibi petitiones cordis tui. Ne fias quaeso contrarius legis divinae, neque sublimes quos ca-
nones atque humanae leges adiudicant filios ruinae. Ne verearis dicere, quod dixit Creator

a) Ita codex.

40

37) Carolus M. quem loquentem inducit, tibi ac-
clamat alta voce. FR. 38) Subintelligit Saxo-
nes, a Carolo M. bello triginta trium annorum in
ordinem redactos. FR. 39) Intelligit Heinri-
cum III et IV. FR. 40) levius redditur. FR.
41) i. e. paedagogus, qui puerorum curam gerit,
graece παιδαγωγός. Cfr. Du Cangium. 42) Veteres
philosophi litterae Y duas vitae vias, virtutis ac vi-
tiorum, compararunt; vid. Persii Sat. 3, v. 26;
Lactantii I. VI, c. 3, cuius comparationis auctorem
dicunt Pythagoram; Hieron. Epist. 7 ad Laetam,
Pontan. Progyrn. vol. I, pag. 370. FR. 43) Ex-
agitat illorum ingenium versatile, qui tunc tem-
poris inventuti erudiendae operam navabant. FR.
44) Fuit is Aaron rex Persarum; cfr. Einhardi vi-

tam Caroli M. c. 16. FR. 45) i. e. Hierosoly-
mitani, de cuius donis Carolo M. transmissis cfr.
Annal. Laurissens. maior. ad annum 799 et 800
(Monum. Germ. SS. Tom. I, pag. 186 et 188).
46) Imperatores ut protectores ecclesiae christi-
anae contra infideles habebantur pro ducibus passa-
giorum. — Pius II in epist. ad Frid. III, apud Leib-
nit. Cod. Iur. Gent. dipl. Tom. I, p. 421, impera-
torem vocat natum ducem exercitus christiani. FR.
47) i. e. imperator. FR. 48) Ducas cognomento, 50
qui tenax et parvus noluit bellis conflictari, sed
gentes muneribus et aliis obsequiis devincere, et
Romano imperio reconciliare; vid. Zonarae Annal.
I. XVIII, cap. 8. FR.

55

ipse: *Penitet me hominem fecisse. Igitur quod ignoranter commissum est emenda in me-* fol. 14.
lius, ut de tuis bonis operibus glorificetur Deus. Scriptum est enim: Si placuerint Domino Prov. 16, 7.
viae hominis, statim inimicos eius convertet ad pacem regni coelestis emacem 49. Amen.

18. Temporis instantis rex, audi verba gygantis⁵⁰:
 Me tulit in celum labor atque vibrabile telum,
 Ex hoc⁵¹ occidi que monstra nocencia vidi;
 Sic, frater, dura superabis barbara iura.

Aliena vita est nobis magistra. Sit ergo nostrum iter in dextra, nequaquam in sinistra. fol. 14.
 Pre ceteris operibus suis legimus duodecim labores Herculis, quorum similitudinem habent
 facta senioris nostri cesaris. Hercules autem post multiplices victorias numeratus inter
 deos, reliquit mundo venerabiles memorias. Perseverantia quippe reddit eum celeberrimum,
 quia non morietur nomen eius in aeternum. Non enim dictum est de eo: *Iste homo cepit* fol. 14, 30.
edificare, sed non potuit consummare. Calcata siquidem omni difficultate, quicquid incepit
 victoriosissime peregit. Nullam enim facit digressionem ab itineribus istius dominus noster
 cesar Henricus. Victa est, Deo gratias, lupina rabies, quae contra eum ululabat, succisa est
 silva caputum hydre, quae indesinenter pullulabat.

19. Fit draco de virga, vorat angues denuo virga;
 Sic sint absorti, fidei de calle retorti,
 Hanc propter regem monstrat sapientia legem.

Nunc autem discinctis armis furoris bellici, tria monet facienda frater Benzo: ne am-
 plius praevaleant aethnici, videlicet ut convertat sicut Moyses virgam suam in draconem⁵²,
 qui devoret hostes usque ad interitionem, et amplius non erunt. Et iterum per quamdam
 metamorphosim evocat alios in duriciam lapidis, sicut legitur factum de capite Gorgonis. fol. 14.
 Postremo percutiat Amazones⁵³ in posteriora, ne sint novissima earum prioribus peiora. 43
 Quae omnia facile possunt fieri, si assensum praebuerit cesar vaticinio servi sui.

20. Spectamen pulchrum Moyses it per mare Rubrum,
 Rex calcat dorsum Padi, fremit unda deorsum

Non debent preterea a corde recedere, o imperator, quae circa te operari dignatur
 mundi Salvator. Nam unum atque idem miraculum fuit, ire per Rubrum mare siccis plantis,
 et calcare dorsum Heridani⁵⁴ subnumurantibus aquis. Cuius rei testis est non solum Pla-
 centia⁵⁵, verum etiam tota Italia, sepius memorando Omnipotentis magnalia. Ea quippe
 dum recolis, o cesar, ne pigeat pugnis pectus percutere, et lacrimas ab oculis deducere.
 Multa quidem et alia signa fecit pro te pius Plastes, custodiens vias tuas, ne in eis se occul-
 tet callidus cerastes⁵⁶.

21. Runcie, deformis factus, sine lumine dormis.

Laudetur Deus, quia vix potuit manus tuas evadere, qui iniuriis linguae ausus est
 te invadere. Auditum est in quattuor mundi plagis, qualiter es ultus, o formidanda potestas, fol. 15.
 super Runtio⁵⁷ Cremonensi atque quibusdam aliis. Sed de Bonizello, Armanello, seu Mor-
 ticiello, tribus demonibus, quod non idem contigit, improbat omnis populus. Nunc autem
 omnia conturbant, et aecclesiastica officia sibi usurpant. Non est dicere, quanta prestigia

49) cupidam emendi. FR. 50) scilicet Herculis. ann.; Chronic. monast. Casinens. lib. III, c. 49. FR.
 51) ex hoc dictum pro hoc, i. e. telo. 52) Cfr. 56) Cornutum serpentis genus, cuius meminit Lu-
 Exodum 7, 15. 53) Saracenos intelligit, qui ex can. VI, 679; IX, 716; Plinius H. N. lib. VIII,
 Scythia, sede Amazonum antiqua, in Terram San- cap. 23, sect. 35; Solinus cap. 27, §. 28. FR.
 45) etiam sunt progressi; cfr. Melam III, c. 5. FR. 57) Runtius et Armanellus seu Morticiellus videntur
 54) Eridani, i. e. Padi. 55) utpote Pado vicina. fuisse praedicatores, atrocibus iniuriis contra im-
 Benzo haec priorem Henrici IV expeditionem in- peratorem debacchantes, ex quibus Runtius prome-
 digitat, anno 1077 susceptam, quo tempore ipsemet rita poena est affectus. Inter ea istos omnes minori
 praeter opinionem pontificis Gregorii VII omnes saltem clericorum ordini adscriptos fuisse existimo,
 50) Italiae aditus occupantis in Italiam penetraverat, cum nullibi illorum mentionem fieri deprehenderi-
 porterrito papa, episcopus vero et comitibus Italiae mus. FR.
 instantibus; vid. Lambertum Hersfeldensem ad dicti

agat Bonizellus⁵⁸, et in Placentina urbe atque in eiusdem plebibus insistens diabolicis predicationibus, reprobandis quoque ecclesiarum consecrationibus. Armanellus vero sive Morticius, facti catholice fidei ruina, debachantur in regione Albensis ecclesiae vicina. Hii suum opus exercent in dandis penitentibus, penitentia aiquidem eorum huiusmodi est: *Abrenuntias Heinricho et suo papae omnibusque orthodoxis? „Abrenuntio.“ Abrenuntias Albensi suisque presbiteris? „Abrenuntio.“* Et ita flexis genibus, et elevatis sursum manibus, promittunt servare quoad vixerint quicumque de illorum consortio esse voluerint.

22. Multos igitur sive de populo, seu de principibus, ad se traxerunt, quos duplo filios gehenne fecerunt. Non est cui possim dicere: *Stemus simul*; quia si non omnes, plures tamen de ordine vicis Habye⁵⁹ infecit pestis Patariae⁶⁰, sicut est cernere in kyméra⁶¹ Astensis fol. 15^v et aetates perfidiae dolus. In hoc apparet quia super capillos capitis multiplicatae sunt nostrae culpa, quoniam seviunt inter nos duae pilosae⁶², scilicet inferna, et os vulvae⁶³. Tercia vero cuius nomen incipit a littera canina⁶⁴, nulla saciatur pecunia, sicut nec terra pluvia. Quarta vero persecutio cui non placet, sufficit dicere: non cessat vorare quicquid potest attingere, sive illud sit publicum herarium, seu Domini sanctuarium, vel ius parium aut imparium.

23^a. Ni mala subsannas, o iudex, te quoque dampnas.

p. 97^v M. Exaltare ergo qui iudicas terram, resiste insaturabilibus, redde retributionem superbis, nec non etiam fraudulentis. Gladium quidem ultionis habes, o cesar, de manu Omnipotentis, et si in praesentiarum non suppetit facultas vindictae, tamen iuxta stultitiam eorum respondendum est stultis, vel minacibus epistolis. Dicit enim scriptura: *Rex qui sedet in solio suo dissipat omne malum intuitu suo.* Certe si non quomodocumque eos coherces ab illicitis, si impune eos abire permittis abusionem eorum non comprimendo, tu ipse pericias, sicut per quendam sapientem dicitur: *Nam impune facere quae libet, id est regem esse.* Post Deum, o 25 cesar, tu es rex, tu imperator: tu rege, tu impera trementi potestate, terror minarum redigat in nichilum confidentes in sua feritate⁶⁵.

fol. 16. 24^a. Divitis in mensa residens, aequalia pensa.

Quia frequenti persuasione revertor ad causam cesaris domini mei, ne miretur venerabilis optimatum populus: quia hubi amor ibi oculus. De illo enim dicit scriptura: *Ego ante te ambulabo, et superbos terrae humiliabo.* Huius rei testis est Ausonia, nec non Canusiae⁶⁶ colonia; velit, nolit, id ipsam affirmat Saxonia. Manifestum est igitur multis victoria-

a) deest numerus in manuscripto. b) hoc loco duo folia evulsa, nec non folii 16^v, proxima sequentia, versus primi, qui erant tres, ab auctore ipso delicti sunt. c) deest numerus in ms.

58) De hoc sequentia habet Ughelli Ital. Sacr. T. II, p. 210: *S. Bonitius, quem Bertholdus in Chron. Bonissem appellat. Hic cum libertatem ecclesiasticam contra Heinrichum Cadolanumque pseudopontificem strenue propugnaret, de Sutrina sede, unde primum ius diocesis dicebat, impio imperatore iubente, deturbatus est. Deinde cum plura aerumnosaque mulasset exilia, perennisque Placentiam, ibi a catholicis eiusdem civitatis est dictus episcopus dimicansque cum impietate ac factionis schismaticis, primum est carcere maceratus, postea truncatis membris atque exoculatus prope S. Dominum nobili est coronatus martyrio sexto mense, quam Placentinam ecclesiam coeperat administrare, anno 1089 die 14. mens. Iulii. Eius sacrum corpus Cremonam delatum, ibidem exceptum tumulo est apud S. Laurentium, ubi haec subiecta carmina incisa leguntur:*

*Nobile depositum tibi clara Placentia gessit
Antistes Bonisio, Christi pro nomine martyr,
Septima bis Iulii hanc lux collegit in urna.* FR.
59) l. e. de ordine sacerdotum. Clr. 2 Esdrae, c. 7, 63: *Et de sacerdotibus filii Habia, filii Accos,*

filii Bersellai, qui etc. 60) Haeresis Patarinorum nota est, de qua videndum est inter alios Bonizo p. 805, col. 2 (spud Oefele, *Rev. Boic. SS. tom. II*) qui dictae haeresi adhaerentes scribit *ob paupertatem patarinos, id est pannosos, vocatos fuisse.* Vide etiam Arnulfi gesta archiepiscopi Mediolanensis, libro III, cap. 13 (*Monum. Germ. SS. VIII, p. 20*) et libro IV, cap. 11 (*Monum. Germ. I. c. pag. 28*). 61) Chymera, hoc est: in misero statu ac ruina Astensis ecclesiae. 62) pilosi daemonum genus sunt; cfr. Isaiam prophetam cap. 13, 21 et c. 34, 45. 63) Latine *incubi* appellantur, sive *incubi*, ab ineundo passim cum animalibus: unde et *incubi* dicuntur. 64) Intelligit comitissam Mathildis, de cuius cum papa Gregorio VII furtivis amoribus videndi sunt Lambertii Hersfeld. *Annales* ad ann. 1077 (*Mon. Germ. SS. Tom. V, p. 257*). 65) Rebellionem forte indigitat, quae vocula a littera R, Romane canina dicta, incipit. FR. Romanam curiam indigitare videtur. 66) Heinrichus imperator foedis quidem conditionibus in arce Canusina absolutum nem ab excommunicatione Gregorii VII impetravit, vid. Leonis Chronicon Casinense III, c. 49; Lamb.

rum signis, quia Deus ita pre, si sequeris eum, o cesar, non est ab re. Scriptum est enim: *Cum sederis ad mensam divitis, vide quae apponuntur tibi, oportet te similia praeparare.* Deus contrivit manibus suis tibi resistentes, et tu comprimere tyrannos sanctas Dei aecclesias persequentes. Forsitan, dices: *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Interim terre eos tonitruis epistolarum, quoniam pene ad nichilum devenit dignitas aecclesiarum assiduis tempestatibus rapinarum. Sed in his moribus Albensis aecclesia mortificatur prae omnibus; itaque terribiliter tona minacibus epistolis, vox tui tonitruum erit aliquantula salus tuis episcopis. Nam Deus aliquando tonat, et non grandinat. Si vero qui tonitrua audierint iniquitate sua permanserint, iusto iudicio super eos tonat, grandinat, et fulgurat. Vade et tu, o cesar, fac similiter. Intona super lupos rapaces. Si se correxerint parce; quod si non, iube quo super eos impleant sua officia Parce. Dicit enim tibi scriptura: *Dissipabit impius rex sapiens, et curvabit super eos fornicem.* Completis vero, o cesar, supra dictis, bene praeparasti ea quae vidisti in mensa divitis. Vide ne dicat tibi Deus: *Ego non peperci inimicis tuis, et tu indulges aecclesiarum lupis?* Redde ergo vicem Christo, sicut bonus amicus amico.

15 25*. Consensus qualis scalae⁶⁷, retributio talis.

VII.

Si exempli gratia voluissem coram cesare, domino meo, praesentare totum mundum, a primo homine usque ad ultimum, ut tamquam in speculo prospiceret, qualiter fugientes de proelio aut hostibus resistentes ponderare debuisset, viderer minor capitis, quia ipse sapientiae habitat in abditis. Novit enim quia intellectu distat homo a pecudibus, et ideo scriptum est: *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus.* Novit enim monstrante iustitia quoniam aliter remunerande sunt virtutes quam vitia. Novit enim quod non in eadem lance ponendi sunt deficientes cum perseverantibus, ideoque voce magna clamat Spiritus sanctus: *Ordinate in me caritatem, si quantocius vultis venire ad universalis monarchiae dignitatem.* Si audeo dicere, fortasse in hoc solo peccatis, quia caritatem non ordinatis. Scriptum est enim: *Qui totam legem observaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus.* In ordine quidem caritatis est primus gradus, ut omnis creatura diligat Deum sine mensura. In secundo gradu amor proximi ordinatur, quia fraterna dilectio ad se ipsum mensuratur. Inimici vero ponuntur in ultimis scalis, ut eis non reddantur mala pro malis. Pensate tandem, cuius ordinis sit frater Benzo, qui corpus et animam posuit pro vestra fidelitate, et adhuc perseverat in eadem firmitate. Audite et intelligite, intellectus bonus, omnibus facientibus eum.

26*. In grege sublimis, superos discernat ab imis.

VIII.

Ne videatur domino meo cesari sermo meus inanis aut vanus, quia ubi dolor ibi materiam. Volo eum non ignorare, quod quidam audent de illo submurmurare, dicentes quia in pontificum creatione minime utitur speciali discretionem, cum deberet attendere, quod ipse Deus vice sua contulit ei ad superiores gradus ordinare homines, sicut ipse disponit superiorum civium ordines. Et quia vicarius est Conditoris, non debet esse sine cotidiana sollicitudine suae praepositionis. Nam de praelaturae suae reddenda ratione non est ambiguum in ultima discussione. In tantam itaque sublimitatem Divinitate propitia elevatus, et super omnes potestates omniaque iura regnorum exaltatus, iactet super Dominum suos cogitatus, et in cunctis actionibus suis habeat, praecor, nutrice[m] virtutum discretionem, reddens ei semper gloriam et honorem, qui eum ad similitudinem sui fecit in creaturis humanis alterum Creatorem.

27*. Sit par Micipsae⁶⁸, rector si deviat ipse.

IX.

Adiunt etiam submurmurantes, quia est peccatum non ad mortem, de quo orandum est, et est peccatum ad mortem, pro quo orandum non est. De praesumptione vero utriusque

a) VII codes. b) VIII codes. c) VIII codes.

Hersfeld. ad ann. 1077. Iste reversus principes seu honorum operam quis conserdit, in eodem Italiae frementes cernens, imperii maiestatem tam gradu praemia accipiet. FR. 66) h. e. regi indigne fuisse proculcatam, curam regiminis denuo Numidarum, de quo vide Sellust. Jugurth. c. 5 sqq. suscepit, pacis cum pontifice, ipse ferme inspiciente, renuncians; quo facto Italorum iram mitigavit. FR. 67) i. e. in quo gradu meritorum nepotem suum Jugurtham, quomodo ex concubina procreatum, pariter cum filis suis legitimis heredem

SS. T. XI.

fol. 18. commissi rogandus est, 'ut apperiat ille qui tenet claves magnae abyssi. Assumpta igitur divinae legis auctoritate perscrutetur cesar, quid significant utraque. Nam illi ita sentiunt: fol. 17. *Peccatum non ad mortem est, aliquid non respuere de commendandi artificii praecioso munere.* Quibus ita possumus respondere: *Multa sunt contra legitimos usus cogente necessitate; David enim pulsatus necessitate famis commedit panes propositionis, quod non s. licebat nisi sacerdotibus solum. Sed quod necessitas pro remedio reperit, cessante necessitate debet cessare id quod urgebat, et legitimus usus in suo statu permaneat.* Peccatum vero ad mortem dicunt fore, spurios ponere in pontificali honore. Quod quia divinae atque humanae leges contradicunt, ideo non est orandum pro eo. Ad haec ita dicamus: *Emendatus in melius quae ignoranter peccavimus, ut ecclesia catholica in sua religione consistat, et non ira Dei sed gratia eius super nos veniat.* Propterea ista praemisi, quia semper cupio videri frequens in administratione herilis servitii.

X. 28.^b Cur clamor noster te pulsat percipe, Sother⁸⁸.

Quoniam a singulis meo et suspiriis avertit benignas aures cesar dominus meus, clamor meus ad te veniat, Deus. Adtende ergo, coelum, quae loquar, et audiat terra ex ore meo, 15 p. 979 M. quanta pertuli pro domino meo. Utinam omnes cognovissent, licet non omnes condescendissent. Tot enim tantaque herumpnas passus sum pro eo ab ipsa sui puericia, quantas vix posset per annum colligere Tulliana pericia. Ex praeepto quidem domine meae augustae debellaturus Heacum⁷⁰ et Radamanthum Romam veni, ut breviter dicam, eos expuli ab arca⁷¹ Petri. Regionem Romanae urbis fere omnes ad fidelitatem domini mei regis sub sacramento colligavi, atque cum illis intrepidus remansi, expectans adventum domni Kadali⁷². Et ut credatis quod ita se habet veritas rei, testis est dominus Clemens⁷³, tunc cancellarius, modo sancti Petri vicarius, et Lunensis Bernardus, eo tempore regis capellanus. Qualiter 14 autem haec acta sunt, et quomodo confratres et coepiscopi me solum reliquerunt⁷⁴ et ad apostatas abierunt, et qualiter eos revocavi de praelio fugitivos et pene semivivos, non parvi 25 operis sequens libellus indicabit et per ordinem cuncta narrabit.

XI. 29.^c Dapsilis⁷⁵ esto michi, de te qui talia scripsi, Regalis plante soboles, praceptor amande.

Quis, rogo, imperatorum ita durus, ut non dedisset tam bene servienti tantaque de eo scribenti aliquid munus? 30

XII. 30.^d Liber cum rebus, Maro, cunctis esto diebus, Et de thesauro Iulii sis dives in auro.

16 Certe pro duobus carminibus a Iulio Cesare⁷⁶ est honoratus duplici honore Virgilius. Apud reges seu caesares antiquos sine mora sequebatur opus alicuius famulitii decentissima merce multiplicis benefitii. Quem delectat talia cognoscere, hystorias regum dignetur 35 volvere.

a) verba sequentia usque ad verba: in suo statu permaneat postea, p. folio novo inserto (fol. 17^b), ab auctore addita sunt. b) X cod. c) XI cod. d) XII cod. e) legendum decentissima.

regni constituit; eodem modo, cogente necessitate, scopus, Honorii II titulo ad pontificatum, iubente imperatore quoque haud raro contra legitimos usus imperatoris matre, adnotus, sed ab Alexandro II 40 de muneribus ecclesiasticis consulere oportet. 60) h. e. mox delectus. FR. 73) nimirum Clemens III, servator, graece σωτήρ. FR. 70) Aescus et ab imperatore Holnrico Gregorio VII oppositus, Rhadamanthus ab ethnicis crediti sunt inferorum iudices; haec vero auctor indigitat sub istis nominibus Benedictum X et Alexandrum II pontificia sede, iussu matris Heirici, Benzonis opera deturbatos; vid. Lamb. Hersfeld. et Bertoldum Constantiensem ad ann. 1058 sq.; Ottonem Frising. VI, c. 34; Leonem Ostiensem. III, c. 21; Dist. 23, c. 1; Platinum de vitis Pont. Rom. n. 161. 163. Alexander II vocatus, surrogaretur; Lamb. Hersf. 50 p. 318; Benzoniem lib. II. FR. 71) i. e. navi ad ann. 1004. FR. 75) i. e. largus, muniticus. FR. 76) i. e. Augusto.

31. Qui lacrimans orat, rex hunc Asverus honorat.

XIII.
fol. 19.

Audiat cesar, dominus meus, quid honoris ab Asvero promeruit Mardocheus⁷⁷.

32. Danihel ornatur, quamvis mala vaticinatur.

XIII.

Nabuchodonus vero et Balthasar torque aurea Danihelem ornaverunt, licet terribiles p. 690 M. 5 interpretaciones ab eo didicerunt⁷⁸. Ut multis supersedeamus, quid Otto tercius fecerit audiamus.

33. Logica cum volvis, quod tu, Gerberte, resolvis,
Hinc orbi toto te praefert tercius Otto.

XV.

Accepta solutione de ratione uti et rationali, Gerberto⁷⁹ resolutori post Ravennam pla-
10 cuit Romam dare, donum videlicet imperiale.

34. Tado, bonum fatum, faciunt te dona beatum.

XVI.

De Tadone vero, qui fuit propter metum Ardoini⁸⁰ pedester legatus marchionis Teo-
daldi⁸¹ atque episcopi Leonis⁸², quid fecit venerabilis clementia magni Henrici⁸³, serenissimi
imperatoris? Certe uni filio eius dedit Verone episcopatum, alteri comitatum, patri vero
15 Gardam et totum Benacum⁸⁴. Sequatur ergo dominus meus cesar exempla illorum, quia et⁸⁴
hereditate et honoris dignitate est verus heres eorum.

35. Felix cesar eris, patrum si facta sequeris.

XVII.

Temporibus consulum sive imperatorum erat talis consuetudo militum Romanorum, ut
si quis aliquando fortiter seu festive aliquid fecisset, multiplici beneficio ditatus statuam in
20 foro promerisset: sive esset pugnator, vel in populo rethoricus perorator, aut etiam im-
perialium legationum non inprudens delator.

36. Cantans constanter, mox factus es aureus, anser.

XVIII.

Non dico de hominibus tantum, nam anser meruit aureus fieri, quia excitavit custodes
Capitolii. O felices illo tempore nati, qui finita pugna non redibant domum indonati! Nunc
25 autem si pro cesare latro adversus larvas usque ad raucitatem faucium, et si subeo pericula p. 581 M.
mille mortium, idem est michi ac si semper tacuissem, aut attritus sub Sampsonе suras fe-
mori imposuissem.

37. Instruit hic miles, quos cernit corpore vilea.

XVIII.

Egles Samius⁸⁵, athleta mutus, multociens fortiter fecit, et nichil retributionis accepit.
30 Proinde tamen non se abstinuit, sed iteratis vicibus inter hostes victor emicuit. Depositis
armis, quibus poterat nutibus expetebat meritum trophæi. Senatus quasi dissimulans respon-
sum non dedit ei. Ille transfixus nimio dolore, muciendo, gruniendo, prorupit in verba:
O ingrati, in multis praeliis mea dextera confortati, in multis periculis mea ope adiuti, cur in-
35 *videtis laboribus militis muti? Exagitatus denique in patientia extremi doloris, erupit*^{fol. 20}
voces articulati sermonis. Senatus itaque post plurimam beneficiorum largitionem iussit ex

a) XV cod. b) XVI cod. c) XVII cod. d) XVIII cod. e) XVIII cod. f) erupi cod.

77) Cfr. Esther cap. 6 sqq. 78) Cfr. Daniel. cap. maro lib. IV, cap. 34; lib. V, 16; VII 3 et 16; 5, 29. 79) Hic insigni doctrina praeditus, Otto-
nem III imperatorem et Robertum Francise regem
Bigon. de regno Ital. VII, p. 199 FR. 81) de
40 Thiedoldo marchione cfr. Adalboldi Vitam Hei-
rici II, cap. 15, 16, 36. 82) Fuit is episcopus
Vercellensis, ab Arduino rege sedr expulsus; cfr.
Thietmar. lib. VII, 3, 16. 83) scilicet Henrici II.
84) castellum Gardam et lacum quem Itali hodie
45 Tom. IV, p. 63; Platina de vitis Pontif. n. 147, p.
303. FR. 80) Hic ab Italis in regem electus,
cum clerum insolentius tractasset, adeo invidus esse
coept, ut Henricus S. e Germania adversus ipsum
evocatus, mox rerum potiretur; plura pete ex Thiet-

metallo fabricari aequum^a et ascensorem, et collocari secus Africanum Scipionem^b. Dicta sunt autem haec de laborantium sudoribus ac de iustis remuneratoribus^c.

XX. 38.^d Cum pueri panem canis est, rem cernis inanem.

Nunc autem video multos, qui non laboraverunt pro cesare saltim una hora, quos dominus meus extulit ad arces procerum sine ulla mora. Ve michi, quia me posthabuit et s oblivioni tradidit. Verum sicut ego semper cucurri ad sui honoris ampliationem, ita deberet in corde suo retinere meae mercedis debitam retributionem. Nam cum esset parvulus, cogitabat ut parvulus, faciebat ut parvulus. Modo vero factus vir, non revertatur amplius ad parvulitatem, sed ut vir fortis et sapiens reddat bene meritis prout decet imperialem magestatem. Accepimus enim a Domino, non ab homine aliquo: *Merces operarii tui non moritur apud te usque mane*. Ne sit, quaeso, in cogitatione cesaris verbum istud transitorium aut inane.

fol. 20^v.

PREFACIUNCULA LIBRI SECUNDI.

Ego vero frater Benzo, fatigatus dubia spe remunerandi laboris, erumpam sicut Egles in voces articulati sermonia. Et narrabo coram omnibus partem misericordiarum, quas mihi 15 servo suo contulit Dominus. Nam si capilli capitis forent linguae, nullatenus valuissem cuncta singulatum exprimere.

p. 982 M.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

1061. 1. Post decessum igitur papae Victoris⁸⁶, ordinatus est Kadalus Parmensis episcopus
Oct. 28. per manum regis Heinrici, filii item Heinrici imperatoris, conlaudantibus tripartiti ordinis 20
Romanae urbis primatibus, astipulantibus quoque diversarum provinciarum episcopis et opti-
matibus. Ex precepto denique pueri regis atque matris reginae acceperunt Italiae proceres
ducatum huius viae. Sed denegata est eundi facultas, pluvis diluvialiter irruentibus, Gote-
fredus⁸⁷ cum uxore quoad poterant impediuntibus; Romani vero cognoscentes neoterici papae
tarditates, sicut sunt cerei in vicium flecti, ceperunt se dividere per diversas voluntates. Quo 25
cognito rex genitrixque eius per Azolinum cubicularium direxit clitelarios honestos praecio-
sarum pellium donis, iussu quoque ac promissione magnae remunerationis mandavit, ut
fol. 21. fierem auctor huius legationis. Frater vero Benzo, inprimis aliquantulum stupidus, eo quod
domi remanebat pinguum taurorum cuneus, muniens se signo crucis erexit cor sursum vi-
delicet ad Deum et dixit: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*. Pergens nam- 30
que per mediam Tusciam, honoravi simulque houeravi comites amirandis muneribus, quos
feci consortes meis itineribus. Ipsi vero cum multis catervis bellantium deduxerunt me
usque ad Sanctum Pancratium. Ibi fuit obvia Romanorum maxima multitudo, nullus eorum
sine scuto. Ivinus per mediam Transiberim usque ad pontem, et ecce turba magna sicut
laetantium suscipiunt me processionaliter, cantantes novum canticum. Hii omnes ut papam 35
me salutaverunt et cum diversis melodiis ad palacium Octavian assportaverunt. Ubi per
singulos dies septimane peroravi causam pueri regis, domini mei, et pene totam urbem ad
fidelitatem eius sub sacramento collegi. Asinandrellus⁸⁸ autem atque Prandellus⁸⁹, inter
glandaricos glandaricij, non audebant apparere involuti spinoso tegmine sicut hericij.

lac. 23. 44. fol. 21. 2. Interea per singulas regiones congregantur conventicula sapientum, conferentium ad 40
invicem, ut de honore legationis regiae cicius fiat quod est faciendum. Itaque tota nobilitas

a) sic cod. b) Scipionem cod. c) rhytami causa scriptum pro remunerantibus. d) XL. cod. XX Marcken et Ladney.

86) immo Nicolai II; nam Victor II obiit a. 1057, et anno 1047 ab Heinrico III imperatore ducatu
Iul. 28. 87) Scilicet Gotefredo Barbatu duce privatus, usque ad finem vitae anno 1069 una cum 45
Lotharingiae superioris (cfr. Stensel II, 117 sqq.), uxore sua partium antiochaeannarum firmissimum
qui anno 1033 Beatrixem, Friderici II ducis Lotha- subsidium extitit. 88) h. e. Anselmus de Bada-
ringiae filiam et Bonifacii quondam marchionis gio, episcopus Luconensis, qui et Alexander II papa.
Tusciae († 1052, April. 26; cfr. Herimanni Aug. 89) Sub nomine Prandelli aut Folleprandi, quorum
Chronie. ad h. annum) viduam, in matrimonium saepius fit mentio, Hildebrandum, assumpta postea 50
duxerat; vide Lamberii Annales ad h. a. et Heri- Gregorii VII compellatione in sede pontificia con-
manni Chronie. ad annum 1034. Qui quidem vir apicium, ironice intelligit Benzo. FR.
mortuo patre Gotelone anno 1044 statim rebellans.

Romanorum et ceteris rei publicae deduxerunt me ad quoddam hypodromium, quia ibi regiae mandatae videbatur esse competens auditorium. Affuit ex altera parte hereticus ille Lucensis, inno latalensis, cum suis glandariciis. Cuius teterrima^a hymago erat similis spiritibus p. 983 M. horrida. Ubi vero apparuit velut infernalis umbra eius formidabilis vultus, murmur multum fit in populo, oriturque perstrepens tumultus. Tandem post longum temporis spacium quievit fremitus murmurantium. Ego autem extensa manu praecepi silentium, et monui ut ad verba mea essent intentae aures audientium. Et factum est ita. Tum ego inquam: *Si quicumque sensus habes, o Anselme, puto recole quod dominus meus, imperator Henricus, praefecit te Lucensi ecclesiae, et sicut mos est de omni suo honore, fecisti sibi atque filio eius ius iurandum, et praesertim ad conservandum imperium Romanum. Post decessum vero patris* tol. 22. *augusti domino meo Henrico, filio eius, qui nunc est rex, iurasti hanc eandem fidelitatem; cur transgressor factus prorupisti in hanc temeritatem, ut imperiali manu tibi commissam relinqueres ecclesiam Lucanam, et invasor factus arripere omnium ecclesiarum matrem Romanam? Et hoc cum Normannis, latronibus et tyrannis, et hoc mediante pecunia. Nam Prandellus Sarabaita⁹⁰, filius Symonis⁹¹, tuusque trepezita⁹², fuit interventor huius mercati, inde apud Deum et homines tu et ille estis ambo dampnati. Tu non ascendisti ad cathedram Petri cum clericorum processione, sed cum homicidiis, cum sanguinis effusione. Nam Richardus⁹³, sanguineo ens accinctus, ea ipsa manu qua tres ex nobilibus Romanis morti destinavit, hac eadem super cathedram te collocavit, et hoc totum factum est in nocte, non in die⁹⁴; ex qua re cognoscunt omnes quoniam filius perditionis es atque vas irae. O qualis ascensio ad sedem Petri, ad quam te asportaverunt satellites demonum, non senatus, non populus, non ordo cleri. Certe hoc non est ascendere, sed descendere. Merito ergo debes utramque perdere, et illam quam despiciendo reliquisti, et hanc quam sicut adulter usurpare voluisti. Nunc autem* tol. 22. *ex contradictione iuris iurandi quod iurasti dominis meis, scilicet patri et filio, contradico tibi Lateranensis palatii stationem, simulque Romanae cathedrae sessionem, et omnino totius Romulae urbis habitationem. Praecipioque tibi ex parte domini mei, atque similiter domini tui, quo sine dilatione atque remota occasione a Roma ex eas et ad Lucam redeas, ibique dotis inducibus per unum mensem, postea ad dominum meum regem pergens ex his quae praedicta sunt te expurga si poteris: alioquin aut penitentiae aut canonicae sententiae subiacebis. Certe melius est tibi per canonicam medicinam in hoc seculo animae tuae subvenire, quam cum diabolo, qui te ad hanc transgressionem traxit, aeternaliter perire. His dictis confestim clamor omnium tollitur ad aethera, perhibentium quod testibus coelo et terra commissa sunt ab eo haec omnia scelera. Post haec omnes conticuere, iterumque facto silentio facultatem respondendi ei dedere. At ille: Scio, inquit, et recolo quia de manu imperatoris Henrici accepi praesumptus latus dignitatem, et propter conservandam fidelitatis curam suscepi Romanam praelaturam.* tol. 23. *Accepto consilio dirigam sibi meum legatum, qui nuntiabit meae voluntatis statum. Haec dicens retrorsit frenum, et popellus eius secutus est eum. Tunc universus populus universaliter cepit clamare: Vade leprose, exi bavose⁹⁵, discede perose! Deus omnipotens, contra cuius dispositionem agis, percutiat te Egyptiacis plagis! Triumphantem denique remeavimus ad palatium Octaviani, ubi erat meum ospicium, diluculo reversuri ad incipiendum de futuris concilium.*

3. Mane autem facto, convenientibus nobis in unum,
Residerunt singuli secundum praelationes graduum.
Primo loco sedit Nicholaus, magister sacri palatii,
Oriundus de genere antiqui Trebatii;
Vir factus ad unguem, locuples innumerabilium thesaurorum,
Adornatus praeciosissimis gemmis phylosophorum.

^{a)} sic codex

90) Sarabaitas monachi vocantur qui, nulla regula approbati, adhuc operibus servantes seculo fidem, mentiuri Deo per tonsuram noscantur; qui interdum bini aut terni per urbes aut castella proprio arbitratu vivunt, ut est in regula S. Benedicti c. 1 etc. Eiusmodi Sarabaitas exagitant passim scriptores; vide Karoli Magni capitulare Aquigranense anni 802, cap. 22 (Mon. Germ. LL. 1, 94). 91) Cfr. 2 Maccabaeor. cap. 3, 4 sqq., cap. 4, 1. 92) Trepezeta sive trepezita nummularius est, vel mensarius, qui pecuniam super mensam dinumerat; vide Du Cangium. 93) frater scilicet Roberti Wicardi, Apulias et Calabriae ducis; cfr. Wilhelmi Malmesburgensis gesta regum Anglorum, Monum. Germ. SS. Tom. X, 473. 94) Cfr. infra Benzionem lib. VII, cap. 2. 95) h. e. stultus, a bava = saliva ex ore fluens, ut stollis saepeius accidit; cfr. 1 Reg. cap. 21, 13.

Deinde numenculator,

Ad similitudinem Nume Pompilii divinus consiliator.

Post hunc Saxo de Helpiza, iudex iudicum,

In cuius arbitrio pendebat iudicium publicum.

Deinceps alii de ordine dignitatis senatoriae.

Sicut series parentum tradidit memoriae.

fol. 23. Iohannes Berardi, Petrus de Via, Bulgamenes cum fratre, Berardus de Ciza, Gennarius, Cencius Francolini, Boni filius, et plures alii de generibus procerum valde necessarij in consilijs nostrorum operum. Istis igitur coram me in subsellijs residentibus, et diu multumque tacentibus: Ego, inquam, *Albensis episcopus, qui sum regius legatus, volo scire quid de perturbatione rei publicae consulat Romanus senatus. Multi quidem nobiles et sapientes viri morantur in curia domini mei, qui Ciceronicis administrationibus voluissent sedare commotiones imperii. Non tamen placet domino meo regi aliquem praeferre vobis, in quorum manibus sunt lances iudicariae discretionis. Agite itaque ex praecepto domini mei vestrum mysterium, et consulite ne deinceps talibus phantasijs fascinetur imperium.* 15

4. Tunc magister palatii Nicholaus candidissima* redimitus mitra exorsus est ita: *Gratias agamus, patres conscripti, Deo et regi, qui nos dignatur conparticipes in gerenda cura publicae rei; facit enim quod se decet, dum unicuique suam iustitiam praebet. Nos autem nolumus*

fol. 24. *oberrare a recta via, sed in omnibus sibi obediens gradiemur post sua vestigia. Nam satis et supra docet nos liber pontificatus, quomodo fieri debeat ordinatio talis. Ideoque ex clero et* 20

p. 985 M. *senatu ac populo legatos misimus ad eum, ut cum his eligeret quem vellet papam secundum Deum. Quod et factum est. Concludantibus igitur Italiae, Alemanniae, Burgundiae catholicis*

episcopis regnorumque optimatibus, electus est Parmensis praesul venerabilis Kadalus. Quo audito Prandellus, diaboli membrum, novus antichristellus, habuit consilium cum Leone, ori-

ginaliter procedenti⁹⁶ de Iudaica congregatione, simulque cum Cencio Fraiapane atque cum 25

Brachiato Iohanne. Cetera turba erat ex mendicis, solita vititare⁹⁷ de reliquiarum cibus. Cum his tribus praedictis Sarabaita Richardum peciit, quem sub peccuniaria conditione Romam

advexit. Cuius ope creaverunt papam noctulanum contra totam christianitatem, et contra imperium Romanum. Verum hoc sciat omnis homo ratione praeditus, quoniam qui deserit proprium ordinem, non habet lētos exitus. Non est auditum a seculis seculorum, quod ordinatio 30

papae esset in manibus monachorum, nedum etiam in manibus Normannorum. Pro pudor, a diebus Romuli, a quo primum cepit Romana curia, non evenit publice rei tam atrocis iniuria.

fol. 24. *Cur non concurritur ex omni parte focius orbis, quo fiat citissima ultio de talibus morbis? Fastidium est de illis quicquam dicere; heri venerunt mendicantes, et qui essent habitu et opere demonstrantes. Nam eorum panniculi erant sine utraque manica, in dextro latere pendebat 35*

cucurbita, in sinistro manica⁹⁸, barbata vero genitalia nesciebant sarabara⁹⁹; et hodie coram elevato simulacro resonantibus tubis perstrepunt taratantara? Quae est ista, rogo, patres conscripti, retroversio? ut monachi, qui sunt homines mortui, superponantur vivis adiciantque sua

abusiva super Cypriani duodecim abusivis? Heu, heu, completum est in hac die, quod in parabolis praedixit filius uxoris Hurie: „Per tria movetur terra, et quartum quod non potest 40

frui. 30. 21. *sustinere.“ De tribus est unus Leo Iudeus, alter Anselmus Phariseus, tercius falsa cuculla Dohech Idumeus⁹⁹. Quartum Normannus, factus de plebe tyrannus. Si non fuerit hec radix*

peccati penitus extirpata, omnia mundi climata erunt in maxima perturbatione, fietque novissimus error peior priore. Ergo si placet domno Albensi episcopo, qui est regius legatus, pro-

perent veredarii¹ ex parte senatus, ut quantocius veniat qui est a Deo electus et designatus. 45

fol. 25. *Quid plura? Nuntii habierunt, quae audierant et viderant viva voce, hilari vultu, nuntiaverunt. Flater Benzo, Dei gratia Albensis episcopus, ex regia iussione praecursor eius, salutavit domnum praelectum his versibus:*

5. Salve, surge, veni, ceciderunt germina femi²;
Fronte veni leta, veniat tecum logetheta.

Ne timeas umquam, solidat Deus aequoris undam;

p. 986 M.

a) candidissima cod.

96) legendum procedente. 98) i. e. vititare. data principum deferebant. 2) Foenum, herba est 97) idem ac xijca, sive sacculus. 99) h. e. quae et silicia dicitur, in pabulum bubus seritur braccas, quibus crura tegantur et tibias. 99) Cfr. Levi oratione prociaseo agro: quantoque peius tra- 1 Reg. 21, 7. 1) qui veredia, h. e. equis publico ctatur tanto provenit melius; cfr. Plin. H. N. XVIII, cursui destinatis, utebantur et responsa vel man- 16, sect. 39.

Ne dubites undae te credere, Petre secunde;
 Non est formido, cum te vocat orbis origo;
 Fluctibus in tantis mare fit calcabile plantis;
 Porrigit ipse manum, satis est cui fidere sanum;
 Non te fraudabit, Romae sed in arce locabit,
 Principe cum Petro, tantum ne respice retro;
 Recta perge via, dux est tibi sancta Maria;
 Quae proli carae pro te deplorat amare.
 Ut vincas vincens, et sis de praesule princeps.
 Tunc memor esto mei, vel in ima parte diei.

6. Remansit inter eos frater Benzo, quasi in medio mari, semper timens improvisa tempestate turbari. Posthabita supra dictorum nobilitate, non est dicere 'quot Prothei com- fol. 25.
 morentur in illa civitate. Sed frater Benzo, factus alter Aristeus³, ligans eos verborum com-
 pedibus, stringebat vincula valde et multum, donec cogebantur reverti ad priorem vultum.
 15 Nunc pollicendo auri montes, nunc paradisi mellifluos fontes, aliquando consultants de re
 publica^a cum maioribus, quandoque confortans populum utebatur rethoricia coloribus. Scri-
 ptum est enim: *Quot milia capitum, tot milia studiorum*. Expediit quocirca, ut concionator
 proferat verba convenientia voluntatibus eorum; atque ita dociles facti intentique ad audien-
 dum, cum ipse vellet quiescere, invitabant eum magis magisque ad loquendum. Quasi pater
 20 erat universaliter carus, omnibus dulcis, nullis amarus.

7. His diebus intimavit michi hanc epistolam Malphitanus Pautaleus: *Episcopo Albensi
 et maioribus Romae Pantaleon patricius salutem. Credo non esse ignotum Latinis et Grecis de
 concordia inter utrumque principem, Romanum quidem atque Constantinopolitanum, mediante
 Romano apostolico. Nunc autem quia de finibus orbis terrae venerunt Normanni, conturbantes
 25 fraternum foedus indivisibilis imperii, ad dedecus atque communem verecundiam ausi sunt
 nostra invadere in media nostrum cantumaci praesumptione. Soliti erant Romam aliis gentibus
 dominari et spolia nationum referre ad Capitolium. E contrario, qui erant olim nostri servi,
 potestatem acceperunt super nos, et non tantum spolia, sed regna auferunt nobis. Sallim ru-
 bore suffusi evigilemus, nostrosque basileos ad vindictam excitemus. Sit ergo Romani regis
 30 legatus studiosus in hoc opere, et incitet koropalates⁴ pueri, domini sui, ad expulsionem igno-
 bilium. Nam et ego hyschyron⁵ basileum, Constantinum Doctium⁶, continuis allegationibus
 fatigabo, ut impiger occurrat dilectissimo fratri Heinricho in ultionem servilis turpitudinis.
 Dominus Kadalus, Dei omnipotentis praeco et beati Petri vicarius, secundum consuetudinem
 35 praecessorum fiat tuba ad convocationem amborum atque liberationem patriae.*

8. Interea plenus dolo Sarabaita Prandellus, falsissimus atque diabolicus monachellus,
 fidens non in Deo, sed in multitudine diviciarum, nobis nescientibus comparavit hostilem
 copiam de nationibus gentium plurimarum, ut quandocumque noster papa venisset, statim
 bellum in prima fronte habuisset. Magis volens vincere effuso mortali sanguine, quam
 40 solus iste, cur non exerces iudicium tuum, qui dixisti: *Maledictus homo qui ponit carnem
 brachium suum?* Quaeso, pater misericordiarum, et Deus tocius consolationis, ut in diebus
 malis mitiges nobis, donec fodiat peccatoris fovea; et tunc apparebunt profunde cogitatio-
 nes tuae et magna opera. Sit nomen tuum, o Deus salutaris noster, benedictum in
 secula.

9. Dum haec geruntur Romae, accepta domus Kadolus Capitolii legatione, commendans
 se Deo qui humilia respicit et alta a longe cognoscit, praelectis turmis de tota nobilitate
 Parmensium, movere praecepit exercitum. Gradiens igitur per Aefruriam asscivit suis agmi-
 nibus decentissimam comitum curiam. Inter quos fuit Pepo, nepos Farulfi ex filio, comes
 nobilissimus, regi et papae indubitanter fidelissimus. Caeteri autem satis insignes et poten-
 50 tes, nullis viribus indigentes. Octavo denique Kaiendas Aprilis ingressus est Sutrium homo
 fol. 27.

a) R. P. cod.

3) Is fuit Apollinis et Cyrenae filius, Aetaei pater, stantinopoli auctoritatis; b. l. idem quod tutores,
 quem primum et apium et mellis usum hominibus curatores pueri regis. 5) hyschyron = ἰσχυρόν,
 tradidisse voluit fabulae; unde Ovidius Pontic. IV, h. e. viribus pollentem, validum. 6) h. e. Con-
 55 2. 9: *Quis mel Aristaeo, quis Baccho vina Falerno,*
Triptolemo fruges, poma del Alcino? 4) corop-
 palates (κοροπαλάτης) comes palatii, summae Con-

Dei non tepidus sed virilis, ubi occurrit ei frater Benzo cum senatoribus Romanis, associatis sibi principibus Galerianis⁷. Omnia valde bona annuntiavi ei, quae audierant aures et viderant oculi mei. De dolis vero Prandelli nichil ei dixi, quia haec omnia ignota erant mihi. Badaculus autem, revolvens se tamquam in Laberinthi volubilitate, dicebat se velle recedere ab ea, quam male acceperat, clavigeri dignitate. Id ipsum autem fautores eius submurmurabant in plateis, ut fraus latuisset quae erat in eis. Leo quidem Iudeus, Synonica strophis plenus, volens occultare quae in nos moliebatur Folleprand Manicheus, convocatis nostris proceribus, dixit: *Ne forte veniat super nos coelestis irae indignatio, penitentia ducti abrenuntiamus Lucensi acatio⁸. Non sit, quaeso, amplius inter nos schisma, iungat nos fides quos unum facit Christi baptismum. Certi sumus de voluntate regis per Albensem episcopum, regis silentiarium; nunc vero cum Parmensi electo audivimus esse cancellarium. Cuius auctoritati p. 989 M. contrastare lex iubet esse capitale. Veniat ergo dominus electus, et sedeat in monte Gaudii⁹, cancellarius autem cum episcopo Albensi descendat ad portam Crescentii. Ubi communiter assistamus ei, et quodcumque praeceperit nuntiabimus clero, senatui, atque universo cetui publicae rei. Altera die similiter faciat. Tercia autem die processionaliter recipiemus dominum electum 15 cum suis in Urbem, secundum nostram consuetudinem.* Iudeus erat, iudaice loquebatur. Nam Apr. 14. illa die cum conducticia manu adest Prandellus provocans nos ad bellum, quod Deo volente versum est illis in flagellum. Visis enim nostris aquilis, dedit terga multitudo illa innumera-bilis. Fugiebat quippe manum Dei, quam ad iram provocaverat cuculata insania Sariothei. Quis scribat penna quos subiit atra gehenna in aquis et in terra? Sicut dixerunt numerantes, mille fuerunt. Post tantam igitur pereuntium ruinam⁹, sine ullo obstaculo intravit exercitus sancti Petri cortinam, nam porticus erat ab incolis vacua. Imminens vero nox coegit nostros revisere castra. Incolumis denique rediit exercitus totus, exceptis de minoribus solis duobus. Orto autem sole omnia luctus erat, nam quisque cadaver proximi heulando querebat. Sive pauperes, sive divites, huius mestitiae videbantur participes. Ea propter declinavimus ab Urbe, ne forte amici et inimici communiter pulsati, impatentia recentis doloris in nostram convertissent perniciem armâ furoris. Dicebant autem: *A diebus regis Euandri, qui fuit conditor Romanae arcis, non accidit nobis acerbitas huiusmodi¹⁰ stragis.* Per quinque itaque dies sedit exercitus in eodem loco, donec aliquantulum cessavit gemitus mentium extincto tristitiae foco. 30

10. His ita gestis, ex consulto senatus Romani transivimus Tyberim ad portum Flaiani¹⁰. Ibi fuerunt nobis obvii filii Burelli¹⁰, viri marticea ad pugnam novelli. Sequaces eorum numero mille, audacia pares Cornelio Sylle. Post haec direximus iter ad Tusculanum, et nostro cetui sociavimus iuveniculum nepotem Alberici, olim princeps¹⁰ eiusdem municipii. Deinceps universi comites circum circa subiciunt se regendos domni Kadali apostolica virga. 35 Sub arce vero prenominata erant ingentia prata. Ubi residentes in papilionibus, delectabamur herbarum et florum suavissimis odoribus. Cotidiae autem coram domino electo disputabant seniores, quomodo possent cuculati demonis allidere tergiversationes. fol. 28.

11. Quadam vero die venerunt ad nos Iohannes Berardi et Petrus de Via dicentes, Asinellum esse in agonia et loqui aliena quasi ebrium atque morti propinquare frequenti molestia febrium. Ideoque praestolanda Dei misericordia, quoniam Libitina¹⁰ invasit eius praecordia. Nobis autem super hac re non parum dubitantibus, intulit ista electus noster coram adstantibus. Sathanas mille formis insidiarum fucis transfiguratur se in angelum lucis. Quandoque se induit mortuorum imaginibus, et divinando falsa separat sequaces ab aeclesiae luminibus. Eius quidem illusionibus non se credat populus catholicus. *In Domino confido* 45 cor unius cuiusque nostrum dicat, et: *Sicut fuerit voluntas in caelo, sic fiat.* Math. 6, 10.

12. Hac eadem die allate sunt ex Bizancio regales litterae. Portitores vero litterarum fuerunt tres missi, purpura induti, cum candore byssi. Clamides nimiae viriditatis relucebant aureis signis, cocinei galeri videbantur sicut carbonis ignis. Talaria nempe aurea et gemmata, oceani margaritis artificiosè hornata. De quibus nulla fuit dubitatio, quo minus 50

a) huiusmodi cod. b) sic codex; legendum ut videtur: portam Flaminii; cfr. Giesebrecht, *Annales Altahenses* pag. 217, not. 1 c) sic cod.

7) Galeria, olim tribus Romana, una ex rusticis, 9) De strago illa vid. Leo Ostiensis in Chron. Casin. Romam inter et Ostiam sita: hodie *Ponte Galeria*. III, 19; quam mutatis circumstantiis quoque refert 8) Achatius rhythmici causa scriptum pro *achates* Lambert. Hersf. ad a. 1064. FR. 10) Cfr. Chron. 55 quae est gounna notissima. 8) hodie *Monte Mario*. Casinens. II, 39. III, 39. 10) h. e. mors.

forent de basilei palacio. Illi vero de communi imperio, et de fraterna principum dilectione tal. 39.
 adinvicem multa dixerunt, demum scedam in hec verba domno helecto flexis genibus por-
 roxerunt: *Romano patriarche, regia constitutione super universali ecclesia sublimato, Con-*
stantinus Dochtius, Constantinopolis basileus, salutem. Romana sapientia, a nostra Greco
fonte derivata, quae in primo vel secundo ac tercio Ottone bene floruit, instanti tempore ita
deflavit, ut paciatur Normannos consortes imperii. Iam enim sibi usurpant imperialis officia,
ut in praesumptione Lucani pseudopapae. Ad hec corrigenda, per manum fidei tuae volo fir-
mare aeternalis amicitiae pactum cum puero Henrico, rege Romano. Nam et ego Romanus
sum, et ita nos ambo Romani sub te communi patre sinus unum, conligati vinculo indivisae
 10 *caritatis. Super hoc filium meum porphyrogenitum dabo tibi obsidem, totumque meum thesau-*
rum, ut ex eo faciat quod voluerit ad suos usus suorumque militum, quatenus te praevio sit
nobis facultas ire usque ad sepulchrum Domini, et expurgata spurcicia Normannorum sive pa-
ganorum, refloreat christiana libertas vel in fine seculorum. Tu autem vir Dei, heres beati fol. 30.
Petri, claude sermones istos in pectore tuo et operare opera Dei. His auditis levavimus oculos
 15 *ad coelum et de suis sanctis operibus laudavimus Deum.*

13. Fama volans susurravit in auribus Gotsfredi laetos exitus nostri trophaei. Qui ut
 impius hostis pueri regis, patri et filio semper infidelis, animo consternatus vehementer do-
 luit, et quasi ad nostrum auxilium venire disposuit. Veniens autem ad pontem Holbii¹⁰ et 1062.
 castra metatus est ibi. Per dolum igitur atque simulationem direxit domno Kadalo huiusce-^{Mai.}
 20 modi^a legationem: *Cum sciat amicus noster, domnus Kadalus, quod per seniores Canussiae*
sit paparum ducatus, cur me abdicavit, neque tamen cursum consumavit? Revertamur uter-
que ad usum antyque constitutionis, ita ut ille non auferat a me debitum consueti honoris, et
ego ponam terminum sui laboris. Placuit sermo iste viris sapientibus utriusque partis, et
 coniunguntur in pratis Tusculane arcis. Nobis vero simul residentibus sic inceptit Gote-
 25 fredus: *Non possumus revocare Lucensem illum a sua intentione, nisi usi fuerimus convenienti* fol. 30.
cavillatione, scilicet ut uterque vestrum-tam diu se abstineat ab huius praelationis potentia,
donec interrogetur deliberativa regis sententia. Et quem rex cum matre augusta, consentiente
curia, adiudicaverit dignum cathedrae sessione, ille sedeat remota omni contradictione. Scitis
 enim omnes, a minimo usque ad maiorem, quia dominus meus rex cum matre totaque curia
 30 non mutabit huius rei tenorem, et sic sopietur iurgium, atque uterque nostrum recuperabit ius
 suum. Ego viae ducatum, et vos me ducente pertingetis ad apostolatam. Quod ut verius cre-
 datis, iure iurando firmabo certitudinem credulitatis. Data itaque fide super euangelia Dei,
 quodcumque promisit creditum est ei. Confestim discessit a nobis, et ad Lucam deduxit homi-
 nem perditionis. Nos autem spe revertendi, nostris^b laetificatis et in pace dimissis, regre-
 35 dimur sepius memorando verba Apocalypsis: *Haec dicit qui habet rompheam ex utraque* Apoc. 2.
parte acutam. Scio ubi habitas, et scio ubi est sedes Sathanae, et scio quia tenes nomen meum, 12. 13.
et non negasti fidem meam. Tandem redeunte recepit inclita Parma, gaudens nos sua vi-
 cisse per arma.

14. Igitur de reditu nostro multiplices in populo rumores fiebant. Diversi diversa sen- fol. 30.
 40 tiebant. Quidam autem dicebant: *Quis debet fidei eius se committere, qui voluit dominum*
suum cesarem interficere? Huius rei causa per biennium est eius nequitia in carcere clausa.
 Alii vero dicebant: *Vinculo enim recentis sacramenti ligatus evitabit maculam inmanis reatus.*
 Ad hec alii: *Lupus mutat pilum et pili colorem, sed dum vivit pessimum non ubicit morem.*
 Unde Oratius: *Quo semel imbuta recens, servabit odorem Testa diu.*

45 At pater noster Kadalus, contra hec murmura fortis et inpavidus, ei se commendabat
 cuius sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Sciens
 enim quod victoria de coelo administratur, omnes suae diocesis sacerdotes ad celebrandam
 synodum cohortatur. In quorum medio residens dixit: *Confratres et filii karissimi, qui con-*
fiditis mecum in adiutorio Altissimi, precor ut vestris orationibus me adjuvetis, quem sub tanto
 50 *pondere gementem videtis. Coactus denique patrum coepiscoporum ammonitione, et pueri* p. 991 M.
regis, domini mei, matrisque augustae clementi iussione, ad portandum hunc fascem me incli-
navi vestrisque supplicationibus fretus, quos semper amavi. Presertim autem huic honeri ideo fol. 31.
me subieci, ut removerem lapides offensionis de itinere domini mei futuri imperatoris, quos
 proiciunt Normanni impulsione Gotsfredi ad detecus regis atque totius imperii. Quis ego sum,

55 a) huius (semodi) cod. b) nostri cod.

10) l. e. Molvii.

quem designarunt ad apicem summum? Non meis meritis ad hanc electionem veni, sed ineffabili pietate omnipotentis Dei, qui de animalibus infimis Pharaonem edomuit, et infirma mundi ut confundat fortia eligere voluit. Quod sibi placet de servo suo faciat, etiam si in mare cum Iona¹¹ ad devorandum me iaciat. Sit nomen eius in secula benedictum, cuius effugere non valemus edictum. Vos autem, fratres, sine intermissione orate, et impugnantes me ieiuniis atque 5 vigiliis expugnate. His dictis surrexerunt et sacras laetantibus effusis lacrimis cantaverunt. Post harum expletionem dedit Albensis episcopus hanc orationem: *Omnipotens semper Deus, qui de coelo ruentibus gehennam parasti, et Achitofelis fatum consilium dissipasti, dissipa conspirationem Annae et Cayphae, et virtutem brachii tui super electum tuum extende, per...*^b

fol. 31^r Extremum vero synodi complevit hymnus Augustini et Ambrosii.¹⁰

fol. 32^r 15. Coelum, non animum, mutat qui trans mare currit. Qualis exstitit Godefredus penes Germanos, talem se exhibuit erga Romanos. Postquam autem perturbavit nostram Liguriam, adgressus est subvertere regalem curiam. Et quia suis insidiis patrem nequivit extingueri, filium quaerit ad petram allidere. Itaque peciit Annan, non primum, sed Agrippinum¹², et cum eo misit manum in traditionis catinum. Anxius non cessans adicere peccata peccatis, cum praedicto Anna rapuit puerum regem de gremio matris. Flens et euilans remansit sicut umbra declinans mater augusta, excussa quemadmodum in deserto locusta. O domine Iesu Christe, cui non placet hoc divortium, ostende te fortem dividendo spolia fortium. Rapto denique puero rege de sinu materno, sine mora exeunt quinque Furiae de inferiori inferno, et intrantes in Annam et Gotfridan inflant eos vento superbiae, ut Habiron et Dathan¹³. His 20 Furis uterque inflammatus, despectis ceteris, arripiunt locum regalis prioratus, permittentes cum pueris puerum ludere, sed hi ut arrepticii per regna non desistebant furere. Quicquid vectigalium ad ius publicum pertinebat, in suis sitharcis¹⁴ totum Annas reponebat. Si forte deficiebat quispiam de principibus, per investituram regiae manus porrigebat ipse officii vicem suis participibus; et ita muniebat se opibus et parentum, quos erigebat, fortitudine 25 adversus inconstantiam fallacis fortunae. Postquam autem conspirationem, quam mente conceperant, foras efferunt et verbis et rebus, ad Italiam se contulit Godefredus. Quasi ex iussione regis ad regiam urbem Asinelnium reportavit, Normannos Romam venire faciens socios et amicos rei publicae appellavit. Camerinam et Spoletum invasit. Plures comitalus iuxta mare tyrannice usurpavit. Quid plura? Per totam Italiam quos valuit ad 30 regis inimicicias incitavit. Normannis quoque persuasit inrumpere Sancti Pauli munitionem ad nostrorum civium contritionem. Nostri vero Romani cognoscentes intentionem Godefredi, adhibita militum custodia, munierunt utrumque opidum Pauli et Petri. Pre nimio enim hodie quod habebat in regem puerum, lapsus est in periurium, obstruens ei vias, ne posset attingere ad imperium; et ideo in eadem urbe voluit esse Normannos, qui cotidiano iurgio fatigarent Romanos, quatenus fatigati assiduis perturbationibus desinant raciocinari de regis honoribus. Enimvero in tantis periculis invocanda est Dei pietas, ut dignetur contere quicquid in regem molitur hostilis impietas. Ergo dicamus omnes: *Omnipotens semper Deus, in cuius manu sunt omnium potestates et omnia iura regnorum, erue puerum tuum Heinricum ab insidiis inimicorum elevaque eum ad imperium Romanae arcis, largiendo tempora salutis et 40 pacis.* Romani vero memores patrum, qui non dubitaverunt mori pro libertate patriae, definito consilio statuunt pugnare cum servis idolatriae. Communi igitur decreto ad imperatricem legatos miserunt, qui festinantes talia Romae ab eadem augusta renuntiaverunt. *Revertatur dominus electus ad sedem suam, et secundum sapientiam a Deo sibi datam pertractet causam suam.* Si Normanni cum suo hydolo, favente Cornefredo¹⁵, adorant Constantini equum^d, dominus Kadalus cum Romanis in hymnis et canticis spiritalibus honoret nostros 45 patronos Paulum et Petrum. *Ascendat itaque in castellum Crescentii, et dominator existens defendat domino suo puero regi et armis et orationibus culmen imperii. Et nos quidem auxilium manum ad vos extendemus, quoniam adhuc tales ex procerum grege nobiscum habemus, quorum natura nullo accidente potest viciari, sicut nec aurum in plumbum mutari. Nam qui re-* 50

a) sic codex. b) finis orationis. c) sic codex. d) sic codex.

11) scil. cum propheta Iona. 12) scil. archiepiscopus Coloniae Agrippinae; ironica enim Anno Coloniensis a Benzene cum Hanna Iudaeorum pontifice maximo comparatur. 13) cf. lib. Numero- rum cap. 16, 1 sqq. 14) Graecis ἀντάκουον, sacculus vel cistella, qua panis cibusve deferitur. Cfr. Du Cangium. 15) Godefredum Lotharing. ducem 55 ironice sugillat. FR.

giam prolem praedam fecerunt, ex aliqua parte infames fuerunt. Vos autem viriliter agite, et confortetur cor vestrum, quia peniens aquila fugabit hostrum¹⁷.

18. Audientes autem haec Romani gavisi sunt valde, et notificaverunt ea Parmae coram domno Kadalo electionis vasae. Qui praeciogens se; secundum verba augustae redire disponit. Cornefredus autem in montibus et silvis insidias ponit, et ideo per aliquod temporis spacium est iter eius remoratum. Accedentes autem multi, spiritalis gratiae donis suffulti, susurracione placabili stillabant haec in auribus domni Kadali: *Pater sancte, vides quia Godefredus periurii reus, nititur te praecipitare in mortis abyssum; propter Deum salva temet ipsum. Sede nobiscum vel anno solo, forsitan deficiet insidiator iste cum suo dolo.* Dicebat unus, alter et tercius, coepit plumbescere qui erat ferreus. Dum divulgatur tarditas unius anni, invalescebant inde Normanni. Quod ut cognovit imperatrix domina mea, mandavit mihi thornum epistolae in haec verba: *Agnes, Dei gratia imperatrix, Benzoni Albensi episcopo salutem et omne bonum, sicut fidelis et prudens pro causa domini tui regis bene cucurristi in studio, fortiter resistens nostro adversario. Sed quia res nondum accepit finem, oportet te in agone perseverare secundum tuam perfectissimam fidem, roborando scilicet domnum Kadalum qui timet Godefredi iuxta iter reverisionis positum scandalum. Tu autem pergens cum eo, confortata eum sicut bonus signifer in die prelii; in veritate scias, quia duplicabo super te quinque talenta sancti euangelii. Scio enim quoniam ultra vires tuae possibilitatis sunt ista quae praecipio, tu tamen constanter age, eo quod merces multae retributionis erit tibi a me, et ab eo pro quo dimicas filio. His auditis gaudio magno repletus, ducatum itineris arripio letus. Verum quia beneplacitum est Domino in populo suo, qui exaltat mansuetos in salutem, praestitit electo suo eundi virtutem. Intravit Romam fortis et mansuetus, oravit in loco ubi requiescit beatus Petrus. Dehinc ascendens in poliandrum¹⁸ Adriani, ubi conveniunt per singulos gradus maiores Romani, quos salutavit paterno osculo, stanti deorsum benedixit populo. Quibus dixit: *Nullus mortalium, fratres karissimi, antequam nasceretur cognovit de sua natalitate, nulli notum est de vitae suae longitudine seu brevitate. Incerti sunt pene omnes de mortis affinitate. Ea propter dum vivimus, Domino vivamus. Si morimur, Domino moriamur. Sive viventes, sive morientes, Domini sumus, sine cuius nutu nil agere possumus. Non est in nobis nostra via, quia trahimur ad voluntatis eius occulta iudicia. Quid de nobis fieri debeat ab aeterno praedestinavit, nam et omnes potestates quae fuerunt, sunt et erunt, per intervalla temporum ordinavit. Itaque in eo ponamus spem nostram, quia, si ei non placuisset, non esset reditus meus ad Romam. Pro reconciliacione igitur catholicae fidei, pro defensione Romani imperii, Deo propitio ad Sanctum Petrum et ad vos redii. Ergo simul stemus, quia intra muros hostes habemus. De quibus Deo volente facile triumphabimus, eo quod victricia signa nostri certaminis portabunt nostri apostoli sacris manibus. Scitis enim quia orantibus apostolis ad nichilum devenit audacia Symonis. Simili modo expurgabunt hanc urbem ex fetore Normannorum, et monstrabunt se principes et fautores Romanorum. Tunc omnes quasi ex uno ore dixerunt: *Benedictus tu et sermo oris tui, per quem aedificabuntur novae Hierusalem muri. Credimus enim quia per hos tuum loquitur Deus, ideoque in cunctis quae iusseris tibi oboedimus. Denique ad multiplicandas vires nostrae fidei, facta est nutu Dei regressio Albensis episcopi, per cuius saluberrimum consilium speramus nobis adfuturum divinae pietatis auxilium. Qui enim coelestia disponit et humana, septiformi gratia suae mentis replei archana. Tali igitur suffragante consiliario, fiducialiter possumus pugnare cum recenti Symone, Petri et Pauli adversario. O potens Roma, cuius caput olim tangebatur paralella, nunc infirmi omnium parant tibi plus quam civilia bella. Ex una parte Trinkynot et Tancredus, ex altera Annas et Cornefredus, in medio Sarabaita cinedus. Iudicet inter utramque controversiam verus iudex, omnipotens Deus.***

17. Prandellus autem, cognoscens praeter quam speravit aliter evenisse, per triduum in sua proseuca delituit, nullique mortalium se videndum exhibuit. Utrum denique sacrificaverit demonibus, aut cum Hyamne et Mambre daret operam magicis incantationibus, etsi quibusdam erat incertum, tamen id susurrabat omnis populus. Tandem apparuit in pallore defunctorum, dans testimonium se interfuisse contuberniis demoniorum. Accersitaque sibi

a) sic rhythmici causam cod.

17) h. e. otorgow, insecti genus. 18) molem Hadriani, poliandrum dictum, quod ibi primarii civitatis viri convenirent. FR. 19) i. e. hos. 20) ηγοσσευχη locus precatonis. FR. 21) Cfr. epist. II. ad Timoth. cap. 3. 8. et Exodum cap. 7. 11.

faventium contione, hac abusus est confabulatione: *Quid aliud dicam Romanis, nisi ut sint Romani? Pro nichilo ducant, quod in angulo urbis se clauserint Parmeniani. Dati sunt quippe in captiōnem dentium, solummodo nostrorum clientium. Sed, o vos Normanni, terra marique insuperabiles, ad quosumque casus fortunae infatigabiles, quod estis, praecor, estote, et quid Brennus rex Senonum fecerit in Italia mementote. Veniens autem duxit secum Gallorum triginta milia, non est dicere quanta stupenda quantaque operatus est mirabilia. Verum de multis aliqua dicamus, quo ad informandos animos verissimis exemplis ad similitudinem parentum vos perducamus. Ad expugnandos equidem Euandrum atque Ascanium, a solo edificavit nobilissimam urbem Mediolanum. Et quia excogitati operis videbatur longinqua, condidit Senogalliam, quatenus ad excursionem Romanae expugnationis fieret propinquus. Temptavit autem hoc multis argumentis, sive bellicis instrumentis seu peccuniae oblectamentis, quin etiam synonymis figmentis. Num scalis appositis pene irrupit Capitolium, sed perstrepente anserere repellitur eius conatus, quasi quod a vento proicitur folium. Rex autem potentissimus, plurium regnorum gloria splendidissimus, diu multumque laboravit pro solo nomine imperii, quia insatiabiliter erat cupidus appellari imperator publicae rei. Vos vero, qui sine ulla lassitudine gloriamini nobiscum in Constantini palatio, accingimini viriliter ad expulsionem Parmensium, ut exaltemini super universali Latio. Sive gladius, seu fuga evanescentibus Parmenianis, quem de grege elegeritis sublimabo diademate conlaudantibus Romanis. Novi enim homines. In quam partem quippe voluero, possum detorquere singulos singulari hobolo. Maior vero pars Teutonicorum segregata a matre et filio, communicant nobiscum voluntate atque consilio. Propterea erigite cor sursum, et venabulis persequimini non hominem, sed ursum. Hiis furis verborum dicacitatis inflammata phalanx Normannorum, exacuit adversus Parmensium catervas omnia genera telorum. Surgite ergo apostoli Iesu Christi et exinanite, quod evomit Sathanas per putidum hos sui ministri. Vos igitur, incliti bellatores, insuper et victores diabolicae conspirationis, proicite eum de supercilio montuosae cogitationis, et sicut praecipitastis Symonem magum ab altitudine axis quem gyrat Bohotes; vel convertite in carbonem, quemadmodum Zarohen et Arfaxar converterunt Symon Chananeus et Judas Zelotes, et tunc apparebunt quid illi prosint somnia sua. Tu autem, domine Sabaoth, qui iudicas iuste et probas renes et corda, videam, praecor, ultionem ex eo, qui est inferi porta.*

p. 995 M. 18. Normanni vero, falsissima pollicitatione aebrii, discurrunt per plateas utpote frenetici. Grandissonis vocibus *Bellum, bellum*, clamitant atque ad congressionem pugnae nostros exagitant. Nostri autem audito clamore, inflammati iracundia magna, protinus persequuntur fugientium agmina, prosternuntque ex eis quosdam, inculcantes alios usque ad montem Coelium, ubi inter utramque aciem graue commissum est praelium. Multi quidem eorum interierunt vel confossione armorum seu calcibus equorum. De nostris denique pauci vulnerati, caeteri vero satis et super de potita victoria confortati. Visi sunt autem sancti apostoli in medio certamine cum albis labaris, compellentes Normannos terga vertere cum assuetis cantaris. In hymnis igitur gratiarumque confessionibus simul cum domno electo, satrapis bellantium circumsepto, ad aecclesiam beati Petri pergit omnis populus, referens trinae Unitati gloriam, qui per apostolos suos pro libertate imperii pugnantibus concessit victoriam. At Prandellus, sciens contra ventum regirare tegmen mantelli, desperantibus Normannis dixit, quia: *Variis est eventus belli. Vicissitudo est omnium rerum, nam et tempus variat qualitates dierum. Aliquando pluit, aliquando restat, sic Fortuna alternatim sua munia prestat. Nolite, filii karissimi, pusillanimes fieri, victor tandem extitit Helias, licet fugiens dormierit sub umbra iuniperi.* Itaque hiis adulationibus deliniti, a consuetis assaltibus quieverunt, et integro mense quasi somniculosi siluerunt. Postea vero resumpto spiritu cursores eorum ad belligerandum nostros provocant, sed sine mora revertentes dorsa demonstrant. Facta sunt autem adversum nostros haec irritamenta, quasi ex affectu deludentium transcurso spacio duorum mensium. Interim dum Sarabaita, semper cogitans mala infinita, dicit se a bellicis tumultibus quiescere velle, quasi lupo latens sub ovina pelle, dominus noster Kadalus, sciens quia non est securitas vicino serpente dormire, vicinarum urbium comites mandat ad se venire, ut cum eis peragat curam praesentis negotii, qui secundum consuetudinem progenitorum debent esse et laboris dignaeque remunerationis socii. Venientes autem veniunt cum exulta-

a) sic codex.

21) aquae vel vini receptaculis, ubi Benzo sugillat Normannos, qui potum ubivis circumvehere secum fuerant assueti. FR.

tione, et promittunt ea facere unde reportent manipulos, ex bona videlicet retributione. Quid vero essent acturi cum Romanis atque Parmensibus secretissime disposuerunt, reditu- que ad propria simulaverunt. Quadam denique nocte reversi, posuerunt se in insidiis ad locum qui dicitur Opus Praxitelis. Surgente vero ante diem phosphoro²², adest noster exer- citus preuis apostolis cum Mauricio et Carpophoro. Bombis igitur tubarum stridoribusque p. 997 M. litum contremuit totum Lateranense tugurium. Normanni vero excitati currunt ad arma, parvi curantes quod cornicat Parma. Dicebant enim: *Cito videbunt quid valent Normanni, fortes in bello, trucesque tyranni*. Prandellus autem, non inmemor suae artis, collegerat fol. 37. multos in adiutorium suae partis. Enimvero nostri circa haec loca diu perstitērunt, et neminem exeuntem viderunt, lentoque gressu reversionem conari ceperunt. At illi a longe insequen- tur eos clamoribus, compressis vestigiis iis modum testudinis tardioribus. Aliquando vero nostri vertebant facies ad illos, stantes ut ferrei muri, quia per Dei voluntatem ipsi sciebant quid essent facturi. Stantibus autem nostris Normanni stabant, nostris ambulanti- bus illi valde procul quasi ambulabant; et ita nolendo, volendo, nescientes deducti sunt ad insidiarum lo- cum. Confestim nostri de latibulis exeunt et *Supra, supra!* vocibus et tubis peratrepunt. Repentino denique motu Normanni perterriti, dubii de spe vitae, clamant ad invicem: *Ferite, ferite!* Ab utrisque concurritur et obuius ab obvio percutitur. In prima quidem belli verti- gine utrobique pluribus prostratis, resonat fragor ruptis hastis. Deinde strictis mucronibus alternatim galeas concuciant, ac de duricia ferri sintillas ignis excuciant. Non erat Nor- mannis ulla spes fugae, resummebant spiritum viso sanguine sicut sanguisugae. Iterum a nostris requiruntur, vulnerantur, prosternuntur. Ad extremum collecti in angulo petunt fol. 38. pietatis dextras, et sub iure iurando pollicentur nostras relinquere terras. Nostri vero Romani, miserantes alios Romanos, qui cum Normannis venerunt, datis obsidibus ab exercitu nostro hoc impetraverunt. Collectis ergo spoliis, triumphantes remearunt, elevatisque vexillis 25 *Kyrieleyson* decantantes, domnum nostrum Kadalum salutarunt. Tota Roma cum diversis cantilenis prorumpit in laudem Dei, et cum domno electo procedit ad templum beati Petri. Ibi cum lacrimis iubiliant Deo percutiendo pectora, qui per apostolos suos coram servis suis de thesauro suo profert mirabilia nova post vetera. Cathedra praeparatur ecclesiae prae foribus, et sedit dominus Kadalus, Dei designatione apostolicus. In gradibus vero stetit exercitus et populus. Euangelicq̄ autem loquens dixit numenculatore: *Voca operarios, et redde illis* Mat. 20, 8. *mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos, quos merito debemus vocare rei publicae amicos. Honorandi sunt enim gloriosae retributionis compluribus beneficiis, quibus divina pro- p. 998 M. tectione datum est de mortis evasisse periculis. Larga est manus Dei, plena est arca beati Petri. Laetificentur ergo triumphatores nostri non solum gloria et honore, verum etiam gaza- fol. 38. rum recompensatione, ut sint spectaculum posteris. Nam sequax posteritas sperabit recipere talia, si per exempla istorum gradens fecerit magna magna.* Igitur et equis et mulis, lori- cis et palliis, mastrugis²³, renonibus²⁴ advectis de Galliis, aureis nummis, argenteis cuppis, 24 anaphis²⁵ quoque, lancibus multis, dotatur splendide victrix milicia; Urbs tota plaudit pro tanta laetitia. Decretum est post haec ex consulto senatus, ut per vices custodirent Urbem 40 ex continguis civitatibus sufficiens comitatus. Esset procul dubio litigandi finis, ni instigasset languidum animum Sarabaitae legataria Gotefredi infernalis Herinis²⁶. Prandellus autem tristis usque ad mortem, pro instanti suorum contricione volens eos prout solitus erat promulcere mythologica persuasione, peccit ut starent adhuc saltim menstrua remoratione. Cui respondentes dixerunt: *Quomodo valemus esse vobiscum, quibus adversatur qui pugno claudit* 45 *abyssum? Non est igitur mirum si fugimus, quia minime est nostra conluctacio cum homini- bus: etenim manus Domini est cum suis sanctis, nequaquam cum complicitibus vestrae partis.* Act. Ap. 9, 5. *Durum est itaque contra stimulum calcitrare, videte quid agatis, non possumus vobiscum am- fol. 39. plius stare. Ibimus, ibimus; certum est, si vobiscum stamus, quoniam peribimus.* Illis autem ab invicem separatis, convenerunt in unum genimina²⁷ viperinae ferocitatis, Gotefredus scili- 50 cet atque Sarabaita, quorum spiritus erat unus cum Aman Agagita. Atrahuntque alios Nor- mannos, qui foris stantes non permittant feriari Romanos. Sepissime venientes ad portam

a) sic codex.

22) h. e. lucifero. 23) mastruca, Sardorum vestis pus, sive vas, patera, calix, ex antiquo Saxonum pellita; cf. Du Cangium. 24) potius rhenonibus, vocabulo Hnaep. V. Hariulphus lib. II, 10. Chron. 55 veste ex pellibus confecta, quae humeros et latera Fontanellense lib. II, 16. FR. 26) Erinyes, Furia. FR. tangebatur, vide Du Cangium. 25) anapus, hana- 27) h. e. germina, cf. Iob 31, 12.

28 Happii²⁸, minantur obsidionem, et vel vi vel fraude sancti Pauli invadere munitionem. Talibus vanitatum vanitatibus nostri Romani vehementer irati, aiunt domino electo: *Quomodo possumus tanta ferre, regio solamine desolati? et quia communis est honor, communis et dolor, communiter rogamus dominum Albensem episcopum, ut scribat haec regi, atque universo collegio pontificum ceterorumque principum, quatenus de communi dedecore seviat communis dolor in eorum communiter pectore. Et si amant praeesse, studeant et prodesse. Frater vero Benzo, annuens Romanorum precatui, scripsit sequentia verba regi suoque senatui.*

p. 399 M.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

1. Roma suo regi famulamen corde fideli.

Honus ruentis imperii. „Ve, qui dicitis malum bonum, et bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras estimatis. Ve, qui sapientes estis in oculis vestris et coram vobismet ipsis prudentes: non attendentes ad petram unde praecisi estis, neque cuius beneficio estis quod estis.“ Propterea, rectores imperii, audite verbum Domini. Petrus et Paulus christianae militiae antesignani, dimicantes adversus simulacra quae coluere pagani, unus cruce, alter ense adepti sunt arcem imperii Romani, quod vice secundum placitum alterna quando Grecis, quando Gallis, quando Longobardis contulerunt, ad ultimum sorte perpetua possidendum Teutonicis tradiderunt. Qui usque ad coelum pertingentes ex huberantia apostolicae gratiae, per plurima tempora potiti sunt splendidissimo obrizo²⁸ Calabriae. Obtulit ultro suum Apulia, nec videbatur sibi iniuria. Quicquid habebat dives Liguria, his effundebat absque penuria. Quid plura? praepotens rerum magna Italia gaudebat fore his tributaria. Sed, o dolor, dum profanis odiis inter se decertant, dum matrem a filio separant in horrendis huiusce preliis, perdiderunt unum ex apostolis. Normanni enim, qui melius dicuntur Nullimanni, fetidissima scilicet stercora mundi, castrum sancti Pauli, altera pars imperii, aspirant sibi subicere, non iam tyrannice, sed quasi hereditarie, et cito perventuri in Capitolium, quod erit Suevis in aeternum obprobrium. Iam enim obsident portam Appii. Nonne Appius indixit bellum Cartaginiensibus? et eius porta cingitur ab humanis stercoribus, vobis, vobis, o Teutonici, Romanorum defensoribus! O boni defensores, cur non accurritis Paulo, quem servi servorum praecipitare conantur de duodecimo throno? Fortasse accurrere putatis, dum hydolum Moloch quod Normanni conflaverunt refrmare festinatis? O barones in matris et filii discordia, non ad reparanda rei publicae primordia, qui sensus, qui animus vobis erit, cum infimi mortalium assumunt in proprios usus aurum, gemmas et pallia, quae hactenus devotis manibus ministravit vobis Italia? Certe Doctitius Constantinus, praecessorum suorum superlativus, disposuerat iam ante pedes effundere domini mei, quicquid gazarum congesserunt Bizanzen reges ab initio seculi, papa Kadalo et Pantaleo patricio mediantibus, coelo et terra super hac concordia exultantibus. Verum audiens quia deiectum rehedificastis sculptile³⁰, quod Nullimanni titularunt in apostolico culmine, consternatus animo invocat contra vos coelum et terram, retrahitque quam putabat vobiscum iungere dextram. Deputat imbecillitatis, impotentiae, quia non respondetis, sed potius favetis eorum insipientiae. Sallim debueratis moveri, ni essetis lignei, quod ea nocte qua proprium hydolum in horchestra apostoli statuerunt, aureos cancellos Lateranensis palatii ad dedecus pueri, quem vos senes portatis, ensibus ferierunt: ut ictus illi essent testes quod Normanni, licet contra Deum, licet contra ordinem catholicum, tamen creaverunt fantasticum apostolicum. Insuper ex donariis quae obtulit imperator Constantinus Monomachus sanctae Romanae ecclesiae, praeciosiora sibi abraserunt ad ignominiam imperialis contumeliae. Neque enim Giezite³¹ illi statuam constabilem aliter voluissent erigere, ni prius conducerentur infinita summa pecuniae. Et hoc laudatis? et ratum fore iudicatis? O pessima alienatio mentis in sacerdotibus Dei omnipotentis! Certe, si etiam angelus de coelo voluisset hoc vobis persuadere, potius deberetis eum anathemate ferire, quam huic errori deservire. Revertimini ergo ad unum, patres conscripti, Patris aeterni benedicti; succurrite Paulo, intercepto a latronibus, mendicis et balatronibus. Neque enim frater Petrus erit in laetitia, donec Paulum senserit in tristitia. Igitur, o gemme Romani palatii, o gloria imperantis Lacii, expurgate per manus papae Kadali hoc putribile

28) i. e. porta Appia Romae. FR. 29) auro par-aedificastis, sive denuo in solium evexistis. FR. galo, sive ad obrussam examinato per ignem. FR. 31) Giezita dicitur qui, ut alter Giezi, munera accipit. Cf. Reg. II. cap. 5, 20sq.

fermentum, quia sic potestis illum fere nostrum basileum Doctitium adducere ad communem conventum.

2. Domno Alberto, Bremensi archiepiscopo, frater Benzo. Domus domini stans in porta, sursum corda! *Ye Romae ab scandalis!* Nemo est qui pugnet pro apostolis; cur appetimus nomina pastorum, si sequi refugimus vestigia apostolorum? Certe ipsi bellatores incliti, portantes coelestis hominis hymaginem, restiterunt antichristis usque ad sanguinem. In ipsa denique novella plantatione christiani nominis, nonne Petrus radicibus evulsit phantasmata Symonis? Si bene transacta recolimus, idem fecit Silvester et Leo et Gregorius. Quis modo mutum sonat contra hydolum quod Normanni, stercora mundi, statuerunt in sede apostolica? Nemo est qui vicem Petri, immo Dei, doleat. De domino nostro rege, ad cuius iniuriam hoc presumptum est, nulla mentio, quia puer est. Pocius ridet quidam sub oculo. Sed ve ridentibus! Ubi sunt Colonienses Herimanni? Ubi sunt sancti patres Peregrinii³², moderantes frena Romani imperii? 31 Ubi sunt Haribones³³ Maguntini? Ubi sunt illi et illi, quos non recollit memoria stili? Tu solus peregrinus es in Hierusalem, qui debes opponi murus pro domo Israel. Cernis, o pater, quia ruit mundus, periclitatur aeclesia, ante tempus finiuntur secula. Qui succurrere perituro potest, dum non succurrit occidit. Succurre ergo pereunti mundo, succurre universali aeclesiae sub ultimo gementi discrimine! Succurre domino nostro regi, suggere vires ei, ut conterat audaciam Normannorum, quo Romana aeclesia resummat flatum vel in fine seculorum!

3. Domno Alberto, Bremensi archiepiscopo, frater Benzo. Euangelium aeternum. Quia verba mea videntur vobis deliramentum et veluti mythologiarum risibile figmentum, decreveram indicem hori imponere, ut immunis persisterem ab omni legationis honore. Verum de specu propositi silentii evulsit me transmarinus ille Constantinus Doctitius, super communi re publica auriga peretissimus. Per manum enim Malfitani patricii direxit domno Kadalo et michi rescriptum pylacii³⁴ in haec verba: „Domno Kadalo sancti Petri electo, et Benzoni Albensi episcopo, salutem. Vos qui estis portitores pueri regis, domini vestri Heinrici, agite cum ceteris fidelibus Teutonicis et Latinis ut veniat idem dominus vester rex cum centum milibus in Apuliam atque Calabriam, et faciat urbes contra urbes, et castella contra castella, impleatque ea militibus, quibus erit ex nostra parte per viginti annos indeficiens cibus. In Malfitano enim mari eodem momento occurrent vobis centum naves, unaquaeque suffulta centum remis, in quibus erit inestimabilis alimonia hominibus et equis; insuper tanta habundabunt pecunia in auro, argento et pallis, quantam via posset comparare Italia cum suis nummulariis; ut experiat Italia quia tales sumus in facto, quales in verbo.“ Nunc vero, o pater sancte, ut vestra ope, vestroque consilio, vestraque prudentia, humi prostratum iterum tangat coelum imperium Romanum, non sit vobis ante lucem surgere vanum. Videtis enim quia vestris temporibus ipse rex gloriae disponit oleo leticiae puerum suum Heinricum pre consortibus³⁵ un- gere. Utinam non essetis nati, si ad hoc recipiendum non estis parati. Fuit dominus: quia, si divinae memoriae dominum meum, Heinricum imperatorem, talis percelleret nuntius, ad id peragendum foret citissimus. O felices et plus quam felices, quibus tanta promittuntur, quanta post Salomonem nullum legimus promeruisse imperatorem. Laquearia enim et pavimenta aeclesiarum valobitis auro purissimo sternere, et ad suscipiendum tardi vultis cum fatuis sternere? Vigilate itaque cum prudentibus, et letis ulnis accipite, quae Deus praeparat se diligentibus.

4. Domno archiepiscopo Alberto, aliis atque aliis, asterisco et obelo, frater Benzo propheticum librum, intus et foris scriptum. Num celare potero domino meo ciconias³⁵, quas plerique nostrorum faciunt post tergum^c regalium baiulorum, videlicet archiepiscoporum? Discensio^d itaque facta est in turba propter vos, eo quod aliter cantatis laetantias quam nos. In extremis autem precibus solemus universaliter dicere: „Ab omni malo libera nos, Domine.“ Vos autem nos excludistis, quia aliter et singulariter et seorsum dicitis:

a) sic codex. b) preconsortibus cod. c) postergum cod. d) sic cod., legendum discensio.

50 32) Piligrinus, archiep. Coloniensis, ab a. 1021 usque ad a. 1037 huic sedi praefuit; cfr. Herimanni Aug. Chron. s. a. 1021 et 1036; Mon. Germ. SS. V, 120, 122. Cui successit Herimannus usque ad a. 1056; cfr. Annales Ottenburanos s. h. a.; Mon. Germ. SS. V, 6. 33) Aribo archiep. Moguntinam ecclesiam rexit ab a. 1021 usque ad a. 1031; cfr.

Herimanni Aug. Chron. s. h. a. et Wiponem in Vita Cuonradi II imperat. ad annum 1030. 34) Pytaciom tabula est fusili pice illita ad exarandum; scheda, epistola brevis et modica; cfr. Du Cangium, 35) Ciconia genus irrisionis est, quod fit digitis in modum rostri ciconiae compressis, curvatis, et crebro motis in aliquem; cfr. A. Persii Satir. I, 58.

fol. 43.

„Ab omni bono libera nos, Domine,
Ab arce imperii libera nos, Domine,
Ab Apulia et Calabria libera nos, Domine,
A Benevento et Capua libera nos, Domine.
A Salerno et Malta libera nos, Domine,
A Neapoli et Gerentia libera nos, Domine,
A felice Sicilia libera nos, Domine,
A Corsica et Sardinia libera nos, Domine.“

5

Quid plura? Diligo dominum meum, perscrutetur medullitus hoc secretum; sciat, videat, recogitet, intelligat, et unguas dividat³⁶. Fidelis sum, fideliter loquor; qui putat me loqui faccias, manducet senecias³⁷.

5. Divo Heinrico regi, Romanorum certissime spei, Albensis Benzo caput Gorgonis cum salute mentis et corporis: „Tu es qui venturus es, an alium expectamus?“ Si vis venire, oportet herarium summotenus auro pallisque farcire, ut habeas unde plus super iustos et iniustos, cum quibus adquiras Romanos et aeternos triumphos. Quae facile compleveris, si tantum sententias tui fidelis mente conceperis; quas si nescis, interroga in Habela.

6. Divo Heinrico, regi serenissimo, Albensis Benzo, cotidie manducans panem doloris, spiritum tercii Ottonis, et utinam spiritum tercii Ottonis. Cognovimus docente Fortuna, quia vestra et illius puericia non est altera sed una. Fuit enim ille raptus ab ubere matris³⁸, et vos bibistis calicem eiusdem acerbitatis. Abusi sunt denique Papiani contra eum pseudopastore, vobis autem id ipsum contigit, sed diverso tenore: Romulei quidem statuerunt eo nolente quendam symoniacum³⁹, et vobis opponitur Normannorum simulacrum. Uterque vero degustavit cum amaritudine quaedam alia, de quibus modo non est dicendum per singula. Verum legifer Otto omni genere legis iniuriam suam ultus est. Nam eo sedente pro tribunali et coelum desuper ingemuit, et omnis terra tremuit. Neque enim solis viribus, sed magis subtilitate ingenii, reparavit monarchiam totius imperii. Oportet itaque vos esquire artes triumphatoris, et haec omnia adiciuntur vobis.

7. Harum portitor litterarum, noster legatus, presentavit se Bremensi archiepiscopo et, sicut a nobis acceperat, apperuit illi quare venerat. Archiepiscopus autem, convocatis paucis de procerum grege, introduxit Romanum legatum coram domino nostro rege. At illi non surda aure medullam nostrae litteraturae exceperunt, et alta suspiria de corde traxerunt. Et prae angustia spiritus gementes, respiciebant sese invicem talia proferentes: Melius esset nobis non venisse ad ortum humanae procreationis, quam ad improperium descendisse huius perditionis. O magni Ottones, Romanae rei publicae triumphatores, quod nobis adquisistis ferreo pectore, viles facti ammittimus, non rapiente Paride vel germano Hectore, sed vach! clepit³⁹ illud Annas Agrippinita et Prandellus Sarabaita. „Abstineto; praecor, lamentis, dixit suppressa voce archipontifex Bremensis, „mulieres vindicant lacrimis illatam iniuriam; non est hoc vestrum, qui dominatum habetis super regalem curiam. Opus est ut consulatur, quid in hac re potissimum fieri debeat: Sit nostra consultatio cum fidelibus, cum his quorum patres ordinaverunt consilia regum. Non intersit cetui nostro Balaham nec Achitofel, sed Hietro et Samuhel.“ Statuunt itaque datis inter se dextris sub christiana fide, quod nemo committeret hoc secretum auribus Myde. Et ne fama, quae indifferenter canit facta et infecta, posset istud divulgare per campos et tecta, placuit domno Bremensi singulatim vocare duces, comites et pontifices, quatenus sub fidei clamide fierent silentii huius participes. Hac de causa relinuit secum nostrum legatum per longum temporis spacium. Nos vero nimio

p.1004 M.

a) sic 2 manus correxit quod primo auctor scripserat: Salenno.

36) h. e. unguas meas insapiens, intelligat scissas esse. Nam apud Hebraeos ea tantum animalia, quorum unguae divisaee erant, pura atque munda habebantur; cfr. Levitic. XI, 3 sqq. 37) Seneciae dicitur salviae defluentes per genas senis, quas emitit per molares dentes qui canini, i. e. detractores, dicuntur: quod congruit invidis. Quare manducantes senecias, sive γεγολοισδοποι, homines sunt impendio maledici, qui conviciando aluntur ac saginantur; cfr. Du Cangium s. v. Senecia et Fagohdori. 38) Henricum, ducem Bawariae, Ottone III matri et aviae subduxisse, sed a principibus adactum, ut eundem matri restitueret, testantur Annales Quedlinburg. ad a. 984. Thietmarus sub fin. l. III. et IV inil. FR. 39) De turbis Romanorum qui, absente Ottone III, Crescentio duce Gregorium V sede deicientes, Iohannem XVI in sede papali constituerant, quas iniurias Otto severissime est ultus, vid. Thietmar. IV, 21. FR. 38) h. e. rapuit. 55

stupore agitabamur, non recipientes nec nostrum nec alium. Transactis autem sex mensibus adest noster legatus, de quo ita gavisus sumus: tamquam si foret de sepulchro resuscitatus. Igitur ex hiis, quae oculis vidit atque auribus percepit, fideliter habundanterque nos hylares reddidit, atque ex parte domini nostri regis suorumque magnatum hunc brevem nobis detulit: *Domno Kadalo, designato sponso sanctae Romanae ecclesiae, inspiratione divinae clementiae Henricus, Dei gratia rex, cum consensu fidelium, perseverantiam bonae intentionis usque ad finem consumationis. Monemur ut bene scitis, scriptura teste, quod sacramentum regis est abscondendum sub fidei veste. Ideoque si vobis modo non apperitur, non accipiatis moleste. Vobis autem, quos in cordis sacrario habemus, nichil celare debemus. Sed quia plus prodest ignorantia huius rei quam scientia, loquimur vobis prophetali providentia: Expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Similiter dicit euangelium: „Modicum, et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me.“ Nanne Petro dictum est: „Quod nescis modo, scies autem postea.“ Ergo vos qui cum Petro habitatis, patienter expectate; quantum, quod cor vestrum desiderat, videbitis in veritate. Eodem quidem modo hortabatur Moyses Hyzrahelem, dicens: „Vos tacebitis, et Dominus pugnabit pro vobis.“ Constantes igitur estote, videbitis auxilium Domini super vos.*

8. Perlecta vero cum quibusdam regiae legationis epistola, locutus est de interpretatione eius dominus Petripaula: *Magna sunt haec, alta sunt haec, custodienda sunt haec. Dicit unusquisque in voce eius qui decapitavit Goliath devictis Phylisteis: „Pone, Domine, custodiam ori meo, et hostium circumstantiae labiis meis!“ Si forte susurratis: „Quomodo possumus custodire quod nescimus?“ Illud videlicet quod audistis: „Deus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis.“ Nempe si de verbis istis persenserit inimicus aliquam sintillam, suis falsis opinionibus volutabit eam in mille figuras, quia Diabolus male interpretatur scripturas. In hoc enim, quod magistri secretorum silentium nobis imposuerunt, sollertiores nos reddiderunt. Si illi secuti sunt Salomonem, qui dixit: „Totum spiritum suum profert stultus, sapiens autem differt et reservat in posterum,“ et nos imitemur nostrum Senecam, qui ait in suis Proverbiis: „Quod celatum vis, nemini dixeris.“ Ad haec nostri: Fiat sicut monetis, proiciatur istud inaicibile in cordis profundum, quia secundum scripturam omne vas non habens cooperculum, neque ligaturam, erit immundum. Tamen dilatio futurae spei proficit nichil publicae rei. Spes est longa dea: aliquando, ante quam spes fiat res, moritur tota expectantium parentela. Contra has inutiles verborum quisquillas respondit pater familias: Christianorum est sperare, Diaboli est desperare. Scriptum est enim: „In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberasti eos.“ „Nam qui arat, in spe arat; qui militat, in spe militat.“ Nullus ergo vestrum in spe deficiat.*

9. Videns autem Albensis episcopus eos pernimum dubitare de virtute spei, ait:

*Audite seniores et fratres mei,
Via hominis in mundo, numquid est in homine?
Tua sunt abyssus multa iudicia, Domine,
Incurvatur omne genu in Auctoris nomine.
Quam beatus homo ille, cuius spes est Dominus,
Licet hic sit minoratus angelis paulominus,
Post mortem videt Deum cum electis omnibus.
Tali spe Noe in arca stetit imperterritus,
Quem ventorum vel undarum non turbavit fremitus,
Nec contrivit palmo distans aquarum interitus.
Pater gentium multarum spem in Deo posuit:
Cum de terra sua Deus hunc exire voluit,
Confidenter cunctis rebus Dominum preposuit.
Phylisteos, qui replebant puteos ruderibus,
Isaac devicit, spei lactatus uberibus.
Benedictus sit Creator in suis operibus.
Iacob exiit a suis, spe contentus socia,
Qua docente recusavit pigrescentis ocia,*

a) sic codex.

35 40) h. e. ostium. 41) Cfr. L. Ann. Senecae opera, ed. Dion. Gothofredus. Basileae 1590. 8°. Proverb. pag. 284, 13. 42) Cfr. Genesis 26, 15.

Dives rediit ad patrem post acta negocia.

Cum Ioseph est glutinata Spes, quae nescit fallere,

In cisterna fuit secum, nec non et in carcere,

Praeparavit ei locum in regali latere.

Spe pulsati piscatores⁴³, reliquerunt retia,

Facti sunt iudices seculi: o quam magna precia,

Quae non valet cogitare depastus senectia⁴⁴!

Spes martyribus promisit coronarum munera,

Ideo fortes fuerunt ad ferenda vulnera,

Se tortoribus tradentes non timebant funera.

Spe monente, confessores fame corpus macerant,

Cencies in die flexis genibus se lacerant,

In speluncis et cavernis se quidam incarceration.

Virgines et continentes spe currunt in stadio,

Spes eas non defraudabit post agoneq; bravio,

Sed locabit ante Deum in solari radio.

Omnis aetas, omnis sexus, omnisque conditio,

Credunt se remunerari Spei beneficio,

Ea propter perseverant in Dei servitio.

Et qui orat, et qui urat, et tyro qui militat,

Et qui plantat, et qui rigat, atque qui hedificat,

Cunctos Spes ducit ad Christum, qui eos mirificat.

Igitur postquam finem loquendi fecit episcopus Benzo^a, regis legatus, tale dedit responsum sapiens senatus: *Vere vir Dei es, vere verbum Domini; in hore tuo verum est, tacehimus, expectabimus, pugnabimus, et pugnabimus. Sive sit pax, sive sit guerra⁴⁵, fiat voluntas tua, ut*

fol. 47. 10. Senatores preterea tractabant inter se de amphybologia⁴⁶ regalis epistolae. Sugerunt itaque domno electo quoniam bonum est, ut ex universis urbibus comites advocentur, ac de praesenti legatione quae agenda sunt cum hiis deliberentur. Quibus collectis atque in conscientia secreti unanimiter receptis, respondit Rapizo Tudertinus comes, qui in bellis⁴⁷ seu in consiliis sine dubio extitit salutaris fomes: *Etsi rem difficilem persuasisset curia, non obtemperare computaretur iniuria. Quanto magis quia flagitat silentium, quod solummodo pertinet ad custodiam virorum prudentium. Interim ergo, dum tacentes expectamus eventum rei, oportet nos vigilanter circumspicere transeuntes cursus vel noctis sive diei: semper enim est tinendum imperio Romano a cuculla delitescente in tenebris, et a demonio meridiano. Multiplicantur quocirca cohortes bellantium, qui luporum arceant insidias de foris ululantium. Ab universis conclamatum est: Placet quod a venerabili comite, scilicet domno Rapizone, peroratum est; et divisim turmis per vices eligunt habitationem singulis mensibus in Urbe, veluti cives. Quicquid armorum potest fabricari ex ferro erat eis indigentia nulla, inde pene rumpebatur falsa cuculla. Tempore quidem Nicholai⁴⁸, quem velut asinum pascebat in stabulo, coadunavit Prandellus pecuniam in centenario sacco. Inde comparabat servilem manum, per quam cottidie⁴⁹ fatigabat populum Romanum. Igitur in tot et tantis tormentis fuimus, per tempus et tempora et dimidium temporis. Tandem, Deo nos miserante, et nube pietatis suae nos obumbrante, Gotefredus, qui erat laqueus nostrae contritionis, cepit languere, et arbitratus est quia si mutasset aerem, ab iminenti⁵⁰ valetudine posset convalescere. Petit proinde suum castrum Bullionem, ubi exspiravit, et descendens in infernum dominum suum Plutonem salutavit, qui eum secus Iudam protinus collocavit. De adventu eius non parum Inferus laetatur, deque eius discessu totus mundus gratulatur.*

1069. Dec. 24. 11. Eminentiores autem Apuliae et Calabriae, gementes sub iugo dominationis Normannicae, ut cognoverunt veraciter interitum Gotefredi, ultra quam credi potest facti sunt⁵¹ mirabiliter laeti. Et accepto consilio cum Pantaleo, Malphitano patricio, eodem duce ac

a) codex litteram tantum habet B. b) sic codex.

43) intelligit apostolos. 44) herba cito exare-

scente; cfr. Plinii H. N. XXV, cap. 13, sect. 106. 47) Nicolai II, quo sedem tenente, Hildebrandus

45) guerra, bellum. FR. 46) h. e. de ambi- pccunias undique corrast. FR. 55

previo navim ascenderunt et sub obtentu negotii Romam venerunt. Insiatabant denique quidam illorum mercium venditionibus, sicut edocti fuerant ab institoribus. Pantaleus vero cum civitatum primariis descendit in scapham, et navigans ad castellum Crescentii ascendit ad futurum papam. Sub celeritate quidem scapha revertitur ad mare, negotiatores navis ostendunt venalia volentibus comparare. Patricius vero cum suis humiliatus coram domino electo, flexis genibus dixit: *Magnus Dominus noster et magna virtus eius, quia de medio nostrum disparuit pestilens Grugnefredus. Ipse enim alter Judas, qui quaerebat animam regis pueri, nunc apud trentaros luit penus innumerabilis periturū. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quia largitur nobis pius Plastes arma suae virtutis. Ecce quod promisit dominus meus, Constantinopolis basilicus, per suas epistolas est adimplere pagatus. Ergo, desiderabilis pater, fac tu similiter et tuus senatus, id ipsum peragat vester rex, aequae curiae magistratus. Recitentur epistolae, et secundum verba epistolarum sit factum consimile. Barcus autem habetis atque alias civitates; isti enim qui mecum sunt tenent claves, earumque urbium possident potestates. Quandocumque et quomodocumque volueritis intrabit, si fidem quam vobis faciemus nobis facitis. Ad haec dominus Kadalus: Nuncianda sunt haec domino nostro regi, qui est curus aeclesiae et auriga imperii. Tu autem ibi sta ubi stas, quoniam desinite peritū Sathanas.*

12. Illis autem abeuntibus cepit dicere ad senatum noster Petripaulentius: *Eligatur de vobis unus, qui offerat domino nostro regi generalis leticiae munus. Ceperunt singuli dicere: Nescio loqui testonice; si placet beatitudini vestrae, talis eligatur qui litteratoris vel testonice gaudium istud dominicis auribus sapienter confiteatur. Oculi autem omnium in me intendebant, et tamen cogitationes cordis promovere non audebant. Compescens igitur dominus Kadalus eorum susurrationem, hanc intulit responsionem: In legatione, quam nuper accepimus, fratres et filii mei, patenter datur intelligi, quia de coelo nos respicit misericordia Dei. Nam in ea continetur nostrorum regum laborum, et laqueus atque contritio inimicorum. Committenda est itaque haec coelestis ammonitio philosophiae nutricia, qui sit immunis ab omni barbarismi vitio. Dicit enim Tullius: „Fieri potest ut recte quis sentiat, et id quod sentit polite loqui non possit.“ Ea propter et qui sentiat recte, et qui loquatur perfecte, mittatur a gremio partis electae. Sed quem huius rei oratorem esse cupimus, effari minime praesumimus. Et si nomine non exprimitur, tamen ex ardentissima dilectione, quam exhibet circa honorem caesaris, facile cognoscitur. Tum ego inquam: Deus, cui omne cor patet et loquitur omnis voluntas, ipse novit quoniam diligo dominum meum, cesarem Heinricum, supra id quod mea nequit adimplere facultas. Non est necesse vobis per circuitiones verborum abire. Paratus sum quippe pro domino meo et in carcerem et in mortem ire. Solummodo dicite quicquid vultis dicere, nostrum enim est velle, Dei est perficere. Utimini tantum esordio postposita insinuatione, nichil est tam difficile, quod non videatur facile sola herili dilectione. Quia valida est ut mors dilectio. Et dixerunt omnes: Non est nostrum vobis imponere. Vos scitis, quid opus sit iacentibus sub honore. Vos estis medulla secreti. Vos estis bilanz in causis beati Petri. Quaecumque respiciunt ad commune negotium cis mare vel citra, in corde tuo, o pater, sunt omnia sita. Dominus tecum et cum spiritu tuo. Dominus te circumteget suae veritatis scuto! Accepta benedictione patris, Valet! dixi omnibus, et pater subintulit: Qui est via, veritas et vita, ab omni malo custodiat te Dominus!*

13. Credo Deo, credo Deum, credo in Deum, qui prosperum fecit iter meum. Nam celeri gressu adii Liguriam, et transiens per Alpes Iulias ad regis deveni curiam. Erat autem dominus meus caesar in aula Cotelini monasterii, ubi me ita recepit prout se decebat recipere legatum imperii. Archipontifex autem Bremensis alique episcopi, summeque dignitatis proceres ei assistebant. Multitudines quoque virorum diversae aetatis assuetis plausibus de foris perstrepebant. Ego vero stans coram cesare, domino meo, tamquam qui debet offerre sacrificium, hoc habui Romanae legationis initium: *Salutant vos, domine mi, Petrus et Paulus sancti apostoli; fidelis oramina dominus electus, debita servitia mandat senatus et omnis populus. Ad haec dominus meus rex: Mi frater, quia fatigatus es ex itinere, volo te per*

49) plangentes, a d'ivo, planetus. FR. 49) hodie vide Indices ad singulos Monum. Germ. tomos. Bari, in regno Neapolitano sitam. FR. 50) papa Regem autem a. 1066 inde a m. Augusto usque ad Kadalus, Petri et Pauli apostolorum successor. FR. finem Decembris in coenatio huius loci commoratus fuisse patet ex diplomatibus; cfr. Stenzel l. c. scriptores medii aevi formae occurrunt, de quibus II, 247 sqq.

hos octo dies in requie consistere. Postea dabitur tibi locus audientiae ante conspectum nostrae clementiae.

14. Post dies octo, sedente domino meo cesare cum principibus, ianuis clausis, interesse me iussit pro Romanis causis. Introgressus eorum in medio steti, annuntians eis haec verba quasi ex ore apostoli Petri: *Puer natus, non timere, tecum fui, sum, et ero, victoriam tibi et tuis cottidianis precibus ad Deum quaero. Roma facit quod iuvum dicit; consilio et armis defendit hereditatem tuam. Exurgo ergo tu ipse, et iudica causam tuam. De cetero res publica prosequitur verba apostolica, dicens: „Ab ipsis cunabulis, o bone rex, semper servivi tibi sub fide non modica.“ Nunc autem Deo gratias, quia pervenisti ad annos pubertatis; ostende qui sis pro defensione paternae hereditatis.*

fol. 50^r
p. 1009 M.

15. P[ro]..... nec non Agarenis⁵².

Non cessit totum, tu nostrum perforce votum,
Magne triumphator, post bellum pacis amator,
Cesar Heinricus, quem Christus cum genitrice
Salvet in aeternum, det agalmata, claudat Avernum.

Revoca ante oculos memoriae attavos imperatores, qui tibi adquisierunt hos imperiales et aeternos honores. Tu habes sine sudore pro quo illi sudaverunt, pro quo illi sepe et multum pugnaverunt. O quoties pugnavit primus Otto cum rege Berengario, ubi multi barones perierunt ex utroque alveario⁵³! Tandem eo de campo belli proiecto, filioque eius Widone⁵⁴ interfecto, Otto victor emicuit; postremo in carcere trisum regnare prohibuit. Post haec filius eius, rex Albertus⁵⁵, ad varios eventus belli semper inter primos repertus, adversus eundem rebellavit, atque bis acro⁵⁶ certamine fatigavit. Quem magnus Otto exterminavit ab Italia, sed deficiente terra receperunt eum maria. Ubi per triennium iactatus fluctibus evasit captivus, veniensque Augustidunum⁵⁷ obiit peregrinus. Otto secundus et tertius, quasi tui agricolae, bene tritaverunt pro tuo imperio; malas enim arbores extirpaverunt de apostolorum pomerio. Primus autem Henricus⁵⁸, sapientissimi Salomonis unicus et singularis amicus, pro pacificanda tua hereditate, facta magna strage ex utraque parte, cum Ardoino dimicavit eumque regno privavit. Ardoinus autem, exspoliatus cingulo regalis bullae, gemebundus expetit latibulum cucullae; sub quo velut penitens aliquantulum se atrivit, sed in brevi hominem exivit. Quid vero fecit idem Henricus Romae, ut ecclesia catholica esset sine rapacium macula, sit modo lupus in fabula. Quanta autem et qualia alii imperatores fecerunt, quibus es propinquior carnea progenis, in chronice eorum exaratum est egregie. Enim vero certissima res est, o cesar, quod sancti apostoli non cessant pro te orare; nam reges, quos debueras ad auxilium invitare, sine tuo rogatu ultro se offerunt, et apertis thesauris munera usibus tuis conducibilia deferunt. Quaecumque habet et habere potest, pollicetur tibi Constantinus Docticius, rex Bizantenus, tamquam si esses porphirogenitus filius eius. Quicquid enim in epistolis suis legitur, quaecumque hora volueris complebitur. Manifestum est igitur quod te Deus amat, et uterque apostolus pro te cottidie clamat. Apulia siquidem atque Calabria apertis portis te praestolantur, rogantes ut vindictam facias de hiis, qui per Romana rura velut iumenta indomita pervagantur. Dicit enim Horatius⁵⁹: „Qui prorogat horam recta faciendi, rusticus expectat ut annis defluat.“ Festina ergo, o cesar, non tardare, quod potest manus tua facere instanter operare. . . . Cui dictum est: „Labora, ne fame pereas,“ et piger fuit? Quodlibet arbustum possumus uno ictu deicere. Si autem ad magnitudinem perfecte arboris crescendo roboratur, iam non timet casum, etiam si multoties securibus feriat. Deiciendi sunt itaque isti in praesenti momento, ne amplius sint vobis et nobis impedimento. Forsitan quod hodie licet, cras erit illicitum; oportet quocirca regem esse sollicitum, ut non sequatur vocem corvinam⁶⁰, sed quantocius praecipitet eos in perpetuam ruinam, et solium gloriae teneat.

a) sic codex. b) om. codex. c) verus primus et dimidium secundi negligentia conscriptoris tibi abscessit, quartus quintus sextus inferiori codice margini adscripti sunt. d) sic 2 manus corr. ex scri. e) hic nonnulla exciderunt 50 quae, margini superiori adscripta, vitio ghettonaris oblata sunt.

52) Indigitantur Normanni; cfr. Annales Romanos, Mon. Germ. SS. V, 470. 53) regno, metaphorice sic dicto. FR. 54) Berengarii filio. FR. 55) Cfr. Liutprandi librum de rebus gestis Ottonis Magni imperat. cap. I seqq. 56) Augustam Vindelico- rum; cfr. Widukind. III, 63; Thietmarum II, 7;

Continuat. Reginonis s. a. 962—984. 966. 57) h. e. Henricus II, Sanctus cognominatus. 58) Epist. I, 2. vers. 41. 42. 59) cras; hortatur igitur Benzo Henricum, ne procrastinando optimum rei gerendae tempus elabi patiat. FR.

16.^a *Preterea ex his duabus provinciis, Apuliae scilicet atque Calabriae, replentur con-* XV.
dicionabiliter imperatorum kameras. Ecce tempus Hiram et Salomonis: aurum et argentum
ad similitudinem lapidum hec duo regna ministrant vobis. Sed prius eradicentur Badacubus
et Prandellus, qui sunt causa maliciae. Deinde Normanni, filii spurciciae. O seniores Teuto- 1a. 52.
nici, certe solo terrore vestri adventus fugabitis hos scarabeos, quia coelum et terra conspira-
verunt contra eos. Non enim vos expectabunt, marinis fluctibus se necandos dabunt. Gotsfre-
frus autem, qui erat animositate eorum pabulum, descendens per Acheronta gemit in tormentis
apud principem demoniorum Zabulum. Quid plura? De vobis senioribus nichil sinistrum putat
Roma. De solo uno dubitat, qui clamdestinis legationibus cum Prandello sepiissime musitat. 10
Exquirite inter vos, utrum corde et cordo loquatur super hac re Annas Agripinus, et cavete, p. 1011 M.
quoniam nulla pestis est efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. Verum quasi in
unius persona omnibus vobis dirigit hoc breviliquium Roma, et obnixe precatur, quatenus in
cordibus vestris firmissime teneatur.

17.^a *Metropolitane, cui non est nomen inane,* XVI.
Imperii summa defixus in orbe columpna,
Cur partes Romae non curas, gemma coronae?
Quam modo Normanni, facti de plebe tyranni,
Plus solito turbant, quo plana per hembada⁶⁰ currant 60
Dedecus ad regis, qui temperat organa legis.
'Hac re currebam, revolando volare volebam, fol. 52.
Ut prestolantes regem reddantur ovantes.
Sed quia non vultis audire iuvantia multis,
Sed quia non vultis reserare sepulchra sepultis,
Hoc est Romanis, Calabriae, Apulianis:
Confiscitis magnum, neque iam reparabile dampnum;
Qui coelum girat, vobis Deus ista requirat. 25

18.^a *Musa, tamen prome, quid mandat Grecia Romae,* XVII.
Ut pus, quod turget, Romana potentia purget
Facta per Heinrici, causae victricis amici,
Ad cuius numen tremunt imperiale cacumen.
Victrici lauro comptus post regnet in auro,
Et cum tetrarchis, primatibus et patriarchis,
Presubibusque suis, magnatibus atque tribunis,
Cumque sua scola, quae regis ludit in aula.
Omnia sint aurum, Romae comitantia Scaurum⁶¹. 35

19.^a *De cetero Roma vestra, supplex et acclinis, postulat ut secum cantetis laetantias sicut XVIII.*
ab antiquis, et pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias
vestras, ut possitis consolari Romanos, qui pro vobis cottidianas cum Normannis exercent pa-
lestras. Tunc rex dixit eis secreto: Consultite quid respondeamus sancto Petro. Bremensis fol. 53.
autem archiepiscopus, cui rex archana sua nunquam abscondit, ex eius precepto ita respon-
dit: Romana legatio non est cursim pertractanda, sed morose, atque diutius coadunatis in
unum episcopis et ducibus. Qua propter imperat dominus noster rex, ut perscruteris nobiscum
huius legationis tenebrosam habyssum. Tu enim, frater, es legatus domini mei, missus ad Ro-
manam pro salute publicae rei, ad destruendam heresim Arrii et Manichei. Tu scis interiora et
45 exteriora, tuo consilio debemus eligere meliora. Tu cognoscis viscera Greecorum, nec ignoras
qualitates Romanorum. De Apulia quoque, sive Calabria, non est aliud examinari necesse,
nisi quia nolunt perpetim in hergastulo hostium esse. Cui ego: A fructibus eorum cognoscetis 1011 M.
eos. Si certi fuerint Graeci de regia expeditione, confestim erunt in Malphitano mari cum re- p. 1010 M.
bus promissis, sine ulla dubitatione. Nam scriptum est: „Seynius irritant animos demissa per 1011 M.
10 aurem, quam quae sunt subiecta fidelibus oculis.“ Quivis oecus palpando diiudicat, quod Roma fol. 102.
Normannos cottidie fulminat. Omnia vobis respondent ad votum, talibus et qualibus ex parte fol. 53.

a) XV cod. b) sic 2 man. corr. ex quidam. c) XVI cod. d) cod. XVII corr. ex XVIII. e) cod. XVIII corr. ex XVIII.

60) hembada = hupađa, h. a. areu. 61) De Mamero Scauro insigni nobilitate et causis orandis con-
 55 spicuo, divitiis et vitiis abundante, vid. Senec. de benefico. IV. 31, ibique Lipsium. FR.

- Petri hoc facite notum. Fideles ne tale Dei donum, ne indeficiens bonum subripiat vobis pigritia, quae fovet in suo gremio cetera vitia. Ad hec subrisit dominus metropolita, aliisque ridentibus loquutus est ita: Fides tua, o Albensis episcopo, facit te salvum; merito te nominamus Heliseum calvum. Ascendens dominus meus cesar in Romano curru stat tibi sicut Helias, et dando spiritum duplicis gratiae remuneret tibi multiplices in suo famulamine laboris et perseverantiae vias, prestante domino nostro Iesu Christo, cui placet ut resistamus bicipiti Antichristo.*
- XVIII.** 20.^a Igitur dum detineor in curia, secundum statuta precepti dominici, relatu quorundam didici quod dominus meus imperator verus, secundus Henricus, transiens de hoc mundo ad Christum, deputavit filio suo Bremensem metropolitam tutorem et magistrum. Ideoque familiaris adherebam ei, disputans secum de necessariis publicae rei, quae respiciunt ad honorem et utilitatem victoriae domini mei. Ipse vero me instruebat ex hiis, quae erant nuncianda domino electo, senatui, aharumque dignitatum gradibus, simulque Apuliae atque Calabriae civitatum primatibus; rogans ut affirmarem cunctis in ea, quae Christus est, veritate: quoniam citissime videbunt regem venientem cum potestate magna et magestate, et omnes tribus terrae cum eo; tunc cantabimus simul: *Gloria in excelsis Deo.*
- XX.** 21.^a In diebus illis congregati sunt primates Teutonici ad regem, et dixerunt ei: *Veniat Anna Agripina in medio et dicat, cur te exheredit Romano imperio.* Et statuerunt eum in concilio, dixeruntque ei: *Sicut elevasti Normannorum simulacrum, nisi deposueris et ad nos adduxeris, de collegio nostro amplius non fueris.* Qui dixit: *Si male arripui iter sinistrum, deserens dextrum, fideliter volo emendare ad arbitrium vestrum.* Et adiecit: *Si vobis bene videtur, prius de confirmatione eius, accitis Ligurians episcopis, apud nos synodus celebratur, ut in altera synodo penes Mantuam facilius inlaqueetur.* Cui respondentes dixerunt: *Non aliter vulnera dubitatis de cordibus nostris amputabis, nisi tactis evangelia et sancta cruce te id facturam affirmabis.* Quod et factum est.
- XXI.** 22.^a Post hec coadunata principum contione consilium inierunt de mea reversione. Et dixerunt omnes una voce: *Frater Benzo, merito debemus te diligere, quem videmus in regis servitio nunquam deficere. In omnibus enim periculis certans pro eo, semper intrepidus fuisti. Ex precepto domini mei Romam ingressus, heresiarchas deposuisti; quid facere debeamus, nobis imposuisti; calicem multarum passionum pro eo bibisti. Dic ergo fiducialiter domino meo: „Ecce ego reliqui omnia, et sequutus sum te. Quid pro hoc erit michi? ut totus mundus assurgat in laudem eius?“ Respondeat tibi noster basileus: „Inimicos sancti Laurentii sub pedibus tuis humiliabo. Quaecumque sunt ecclesiae tuae perditae, nova vel vetera, in integram restaurabo. Quae nunc habere videris centuplicabo. Cum fuero per Dei clementiam sublimatus in arce imperii, eris omnia in omnibus secundum voluntatem tui desiderii: ut cognoscant fideles et perversi quia hec mutacio est dexterarum excelsi. Adhuc autem per meam manum tale quid dabit tibi Deus, quod qui audierit tinnit ambe aures eius.“* Haec audiens cecidi in faciem ante pedes regis, domini mei, et benedixi Deum et regem, atque omnem turbam presentis collegii. Deinceps precepit dominus meus rex fieri ad tutelam ecclesiae meae precepta et mundiburdia⁶², quatenus per hec sopiantur litigantium iurgia. Insuper in equis ac pellium donis reddidit me letum, acceptaque licentia reliqui regalis curiae cetum. Nudius tertius docuerat me valde et multum de universis suis mandatis, et recedentem monebat eisdem iterum et iterum replicatis. Aiebat enim: *Nichil horum precor obliviscaris, quia tu semper mecum es, nullatenus de retributione verearis.* O domine Iesu Christe, qui de coelo deduxisti Africum transferens Haustrium, aspirando praeveni et adiuvando prosequere consilium nostrum, quia quod in extremis loquutus est cesar manet alta mente repositum⁶³. Si unquam fui oblitus sui, vel aliquando obliviscar, de tenebris ad lucem non proficiscar. Obliviscatur me dextera mea, quae licet peccatrix signat calicem, si eo relicto ad infructuosam me convertero salicem.
- XXII.** 23.^a Ad cor respicit Deus, nichil est quod non videat oculus eius. Videns autem pius Plastes, me fidum interpretem inter dominum meum regem et populum Romanum, felici⁵⁰ reditu, remoto insidiantium metu, reduxit me ad Vaticanum. Congregata autem in ecclesia sancti Petri maxima multitudo Romanorum civium, salutato domno electo factus alter Hezdras, ascendi in gradum ligneum: *Qui habet aures audiendi audiat, quod vobis Spiritus*
- a) XVIII cod. b) XX cod. corr. ex XXI. c) XXI cod. corr. ex XXII. d) XXII cod. corr. ex XXIII.
- 62) Cfr. du Cangium s. v.; chartae quibus ecclesia in tutelam recipitur. 63) Virg. Aen. I, 26.

Sanctus per hos⁶⁴ servi sui Bensonis annuntiat. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete, quia ad portum letitiae perducunt vestros veredarios Romanae navis proetae. videlicet sancti apostoli, qui cum gubernant ex iussione Domini.

24. ^a Fortes et mites, perpendite verba, Quirites.

XXIII.

Dominus noster, rex Henricus, sanctae Romanae ecclesiae protector et amicus, fidelibus suis Romanis, plenis fidei et veritatis, munus gratiae et bonae voluntatis. Recitata vestra legatione, patres conscripti, in auribus domini nostri cesaris et principum, una fuit vox respondendum: „O Roma, o Romani, ideo super omnes gentes preposuit vos creator generis humani, quia non timuistis subire periculum pro patriis honoribus, atque inflexibili fide domi militieque semper adhaesistis imperatoribus. Quis non debeat vobis reddere vicem, qui falsus cucullae dignamini flectere cervicem? Merito vobis succurrere debemus, quia verbis et operibus veraciter est vobiscum Deus. Dignum est ergo, ut de militibus Romanis faciat dominus noster rex senatores, de senatoribus exaltet ad principum honores, ut nati et nascituri ad servendum Deo et regi cor figant, et: Nimis honorati sunt fideles regis! dicant.“ Haec et his similia illis dicentibus, atque adhuc plura prae gaudio dicere volentibus, cesar precipiens silentium fieri, dixit: „Non potest arbor bona fructus malos facere, sic nec isti procedentes ab arbore, quam plantavit Dominus in montis Oliveti latere. Sicut enim legitur in eorum hystoria, fulget in eis parentum memoria. Video inter eos Affricanum Scipionem, utrumque Catonem, Fabium et Ciceronem. Certe revixerunt et de refugis atque de male fidis; dat legem Regulus, Scaurus, nec non Fabricius, Metellus, et Marius, ac Sylla patricius. Nonne isti sunt, quorum progenitores, assueti Quirinali trabea, occiderunt iubatam serpentem apud fluvium Bagrada? Cuius corium viginti quinque pedum adlatum est in Capitolium. Ipsi sunt pro me bellatores, ipsi sunt consiliatores, ipsi dividant inter se mea regalia, quos faciam priores super omni Italia. Hiis auditis tollitur clamor in coelum: Vivat rex in aeternum, et de rege factus imperator regnet in sempiternum!

25. ^a Deinde in kamera recepto cum tribus silentiariis domno electo, seriatim cuncta enucleavi quae accepi ab ore regis sedentis in suo conclavi. Scilicet de certitudine adventus eius, de confirmanda amicitia quam expetebat rex Bizanzenus, et ut Apulus et Calaber habeant in Deo et venturo rege suae liberationis spem firmam, quia volente Deo extendet eis auream de more Assveri virgam; deque nimia benivolentia, quam habet serenissimus rex erga dominum electum, ergaque communem gregem, quem in sui dilectione intuetur esse perfectum; quin etiam de utraque synodo, quae omnia sunt claudenda sub taciturnitatis modio. Expositis denique omnibus, quae michi commisit magnus rex et piissimus dominus, continuo silui, respuens adicere quicquam sermonis superflui. Surgens autem dominus electus, fundens prae gaudio lacrimas, cepit percussere pectus, dicens: Gratias tibi referimus, pastor bone, qui in tribulatione positos nos reddis oves; sui nomen tuum benedictum in saecula, qui non derelinquis in te sperantes. O sancti apostoli, hoc est vestrum opus quo iugiter precatur universaliter salvetur Romanus populus. O karissime frater, episcopo Benzo, ipse te conservet qui fulgere per diem concessit helenco! Deinceps ad omnes partes mittuntur legati, quatenus praestolantes dominum nostrum regem, secundum propositam sponsonem sint caute parati. Ubiqueque vero adventum cesaris praedicabant, omnia genera gaudii et leticiae, tamquam opobalsama, ibi flagrabant. Quisquis autem tantum gaudium tantamque leticiam perturbare voluerit, etiam angelis de coelo sit anathema Maranatha, pereat cum Saule et Ionatha, non habeat partem cum eo qui pro nobis crucifixus est in Golgotha.

26. ^a In circuitu impii ambulat, sed in finem velut Iudas laqueo Diaboli semet ipsos strangulant. Qui potest capere capiat, neque plus quam oportet sapere sapiat. Interim decursis per longa intervalia multis diebus, adgreditur perficere Annas quod testibus evangelio et cruce sponndit regi suisque fidelibus. Itaque convocatis undecumque episcopis disponit celebrare sub specie synodi conventiculum, quasi suae voluntatis indiculum. Interfuerunt autem quidam de partibus Liguriae, appellati tamquam ex iussione curiae. Cunctis

a) XXIII cod. corr. ex XXIII. b) revit cod. c) sic 2 man. corr. pro constructio simi. d) XXIII cod. corr. ex XXV. e) fragrant cod. f) sic cod. g) XXV cod. corr. ex XXVI.

64) h. e. per os. 65) Intelligo: postquam se in concilio Augustodanensi; cfr. Giesebrecht I. c. p. cameram recepit dominus electus etc. 65) Elenchus, 172, not. 2 et p. 224, not. 2.

66) Graecis ἔσυχος = unio. 66) Loquitur Benzo de

vero residentibus hoc habuit Annas suae locutionis initium: *Videts, fratres karissimi, quia sancta Romana ecclesia grave patitur praeiudicium. Propter duorum enim altercationem ducuntur filii eius ad occisionem. Si matri modo non succurrimus, ea pereunte pariter peribimus. Succurrendum est ergo, ne simus consentientes neci eius, Nam sicut scriptura dicit: „Qui succurrere perituro potest, dum non succurrit, occidit.“ Discernat quocirca inter utrumque verbi Dei gladius, cui debemus consentire, quamvis sit noster adversarius. Si enim de et cordis vestri medicinali pizide adhibetis huic insaniae kanonicum capipurgium⁶⁷, confestim exstinguetur huius furoris improbabile iurgium. Ad hec Italici episcopi responderunt: Non est aequum, super hac re diffinitivam sententiam dare sine Ambrosio et Appollinare; et ille: Aliqua reservemus et aliqua dicamus, ne incassum convenisse videamur. Nostri vero con-
 p. 1016 M. ventus sententia erit suspensiva, in altera synodo diffinitiva. Ceteri autem dixerunt: Non improbamus quod dicitis, induciae quidem sunt dande canonicis iudiciis. Annas dixit: Audite, quaeso, cum diligentia, et memoriae commendate cuius ponderis sit mea sententia. Si ita intravit sicut ego intravi, dico Alexandrum sedere usque ad proximam synodum. Episcopus autem Constantiae Romaldus constanter dixit: Regula canonica non prohibet vestrum introitum, quia legalis est vestra ordinatio, atque orthodoxa consecratio. Denique pro monachi ad-
 fol. 59. ulterio enuchizatus Arnaldellus, eodemque vitio inquinatus Scrabaita Prandellus, hunc elegerunt. Normanni quoque accepta pecunia nocte eum inthronizaverunt; Romani autem nolentes hunc recipere, voluerunt ei resistere, ideoque introitus eius non fuit sine sanguine. Non ergo ita intravit iste, sicut vos intrastis. At ille: Quod dixi, dixi. Si ita intravit sicut ego intravi, dico Alexandrum sedere usque ad proximam synodum.⁶⁸ Haec aut omnia per nepotem suum, qui episcopatur Alberatet⁶⁹, notificavit Annas. Romae ad Caiphon et Dohec⁶⁹. Tunc sumpserunt cornua isti duo magi, Zarohen et Arphaxat⁷⁰, tamquam contra David Phylisteus Goliath. Illi denique, quos in furem Megeva et Alecto exagitabant, hellicis provocationibus cotidie nos fatigabant. Fiducialiter quidem expectabamus finem rei, sperantes in misericordia salvatoris nostri Dei.*

XXVI. 27.^a Igitur completo spacio annuae revolutionis incepit Annas iter suae expeditionis, et venit Mantuam cum trecentis galeatis; quem recepit comitissa Beatrix⁷¹ sumptibus regifico luxu paratis. Mandaverat autem ipse iam dudum Alexandro per Cunibertum, Taurinensem episcopum, ut causa finiendae litis iungeretur sibi Mantuae ad celebrandam synodum. Rursus quoque per Verceilensem Gregorium, cui se Alexander familiaris credebat, annuntia-
 fol. 59. verat idem Annas omnia quae idem Alexander praescire volebat. Veniens autem gratulabundus et letus, arridenti Fortunae se indubitanter dedit. Prandellus denique, de certis semper incertus, domi resedit. Preterea domno electo legavit ipse idem Annas, ut quantocius adestet Parmae atque totum exercitum suum dirigeret Mantuae; adiciens quoque: *Domine pater, quare venerim tu bene nosti; matura ergo quae sunt opponenda totius ecclesiae hosti.*
 fol. 30. Continuo domnus electus effusus lacrimis suspexit in coelum et dixit: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.* Denique tanta velocitate regressus est Parmae, ut videretur sibi quod angelus Domini, qui asportavit Abacuc super lacum Babyloniae, tra stulisset eum in ad-
 1064. locum Parmensis coloniae. Congregatis autem episcopis, synodus inchoatur. Baburrus⁷²
 Mai. 31. Alexander in cathedra collocatur, et prout valebat baburrando eos de servitio Dei ammon-
 p. 1017 M. bat. Et cum diu multumque frendens blaterando verba perstreperet, nullusque balbutationem eius intelligeret, Annas ammonuit esse cessandum, atque in crastinum reservandum.

XXVII. 28.^b Postquam autem mediante die complevit Alexander synodicae amministrationis officium, Patarinorum magna comitante caterva abiit ad suum hospitium. Annas vero ascendens in sanctuarium iuxta altare cepit cum lacrimis diutius orare. Ad quem accedens comitissa dixit: *Domne archiepiscope, tempus est refectionis.* Cui ille: *Prohibet hodiernum edulium dolor Cephalicae passionis.* Illa quidem ut ad epulas accederet devote instabat, ipse autem in proposito abstinenciae perdurabat. Tandem rogavit eam, quo praeciperet cunctis expetere

a) cod. XXVI corr. ex XXVII. b) cod. XXVII corr. ex XXVIII.

67) h. e. capitis purgatio. 68) scilicet per lib. II, cap. 17 extr. 71) Vide supra ednotat. ad Burchardum episcopum Halberstadensem; cfr. Giesebrecht l. c. pag. 99, not. 2. 69) Doeg Edomita, βαβυλόνας. FR. 72) stultus, ineptus, ex Graeco de quo l. Reg. 22, 18. FR. 70) Cfr. supra

mensam, pulsisque omnibus secretam redderet ecclesiam, et adiecit: *Est secretum, o domina, quod tibi volo confiteri, post cuius confessionem tecum cenabo, si forte aliquid hodie manducabo.* Deinde ex improviso motu inclinans se, ut ad pedes eius caderet, illa opponens brachia contra, precatur ne id faceret. Flantibus autem non parum utrisque, suspirando, singulciendo, abstersis lacrimis exorsus est ipse: *Ante hoc sacrum altare, super quod celebratur sacrificium corporis et sanguinis domini nostri Iesu Christi, tristitiam cordis mei, o piissima domina, confiteor tibi, et terram osculando supplico benignitati tuae, quatenus inde michi digneris largiri medicinam, ne cadam in obprobrium et in baratri ruinam. Non te latet, o domina, meum figmentum atque meorum originem parentum. Luce clarius est quod sanctus imperator, secundus Henricus, me erigens de stercore super altitudines ceterorum procerum praeesse voluit, meque te alterum in imperio constituens, nil plus facere potuit. Et ego miser et peccator, factus lupus rapax, rapui filium eius de sinu matris, cum debuissim me opponere praesumptori huiusce crudelitatis. Et quoniam approbavi promotionem istius Alexandri, quem in cathedra beati Petri statuerunt Normanni, inde inimicatur michi tota curia domini mei regis, inde appello Iudas et desertor et infidelis, et nisi ista correzero, tamquam leprosus elongabor ab eis. Haec est mors mea, si cadens in infernum reliquero galaxea. Prebe itaque consilium, o bona princeps, misericordiae et veritatis amica, ne de vetito consilio iudicaris, velut dives denegata Lazaro mica.* Commitissa vero haec audiens ingemuit, et facie pallens toto corpore intremuit, dixitque: *O pater, quicquid tua sapiens cogitatio super hac re melius sentit, proferre non dubites, quia non deficiam si quoquo modo possim tuam relevare tristitiam.* Tunc Annas ter et quater suspirans ait: *O domina, Deo et tibi committo; vide ne me interficias, vide ne hoc alicui dicas. Volo istum Alexandrum ducere ad curiam, et iurabo illi quod nullam pacietur iniuriam; et si de pacto amicitiae inter istum et regem fuerit fortasse aliquid intervallum, morabitur Coloniae, et imperabit super totum archiepiscopatum; me autem habebit sicut capellanum.* Et commitissa dixit: *Pater sancte, sicut vis fiat; nullus erit qui tuis decretalibus contradicat.* Tunc Annas praesens gaudio dixit: *Veraciter vocaris Beatrix, in tribulationibus constitutis adiutrix et benefactrix; macrobiam te faciat agya Sophya coeli terraeque creatrix.*

29. Et facta est dies crastina. Noluit Annas ea die in conventu synodi sedere cum Alexandro, quia tedium fuerant cunctis verba quae dicebat blaterando. Tercii vero diei diluculo adest Parmensis exercitus maxima multitudo, promptissima perficere iussionem Coloniensis Agrippae, discurrens per plateas Mantuanae urbis; horror armorum ingerebat formidinem turbis, clamans vocibus et tubis: *Badacule diabole, quid venisti huc facere? Carbo extinctus, Stigia palude tinctus, maledicte foris et intus.* Haec audiens Asinander delituit atque ad synodum venire distulit. Ut autem pervenit ad aures Beatricis sonitus iste, quasi morte praeoccupata, cecidit in lectulum angustiata. Hoc audito Annas ad eam ecurrit; qua visa, ruens in terram velut mortuus fuit. Currunt tales et quales ad triste spectaculum, ululabat civitas, flebatque palacium. Mutavit Fortuna rerum faciem, labefactavit Parmensium aciem. Post spacium unius horae reversus in se Annas, et nutu ac flebili voce cepit dicere: *Esate foras! Turba quidem dimissa, semel et iterum oscitavit ipsa.* Tunc archiepiscopus quasi sibilando dixit: *O piissima domina, dignare paululum aperire oculos, et resuscita nos tuos fideles mortuos!* At illa palpebras sublevavit visosque quantulumcumque letificavit. Interea nox venit, atque exceptis puellis alios ad hospitium abire coegit. Dum medium silentium tenerent homines et animalia cuncta, reficitur modica sorbiciuncula. Dormivit parum solummodo ad unius horae spacium, deinde eodem cybo refocilatur. Post hec archiepiscopus convocatur; cui dixit: *O domne, si hoc vis perficere quod michi dixisti, me et te et regem occidisti. Ubi enim fuerimus, notati nomine atque officio Iudae traditoris? adiudicabimur filii perditionis. Non est hoc tui iuris sed imperatoris, et hoc debet fieri in synodo cum episcopis, qui examinent causam sub testibus legitimis. Levius denique evitabis iram regis qua argui times, quam habysum infamiae, qua te absorbendum vides. Certe de duobus illicitis, si necessitate impellimur ad quodlibet faciendum, maiore praetermisso minus est eligendum. Si hoc Herodes fecisset, culpam homicidii non incurrisset. Age ergo, o pater, ne tua culpa ceteri*

a) cod. XXVIII corr. ex XXVIII b) corr. ex tertia — die. c) sic pro extinctus cod.

73) Anno 1036, die 3. Martii archiepiscopus Coloniensis factus est; cfr. Lambertum s. h. a. 74) lateam circumalium in coelo; ex Graeco. FR. 75) longaevam. FR. 76) sancta Sapientis. FR.

fol. 62. *sacerdotes pro popularia conventicula vocitentur traditores. Quid piura? Eva vicit, quia hunc inhescendo vetitam escam mordere cohegit, statimque a proposito cogitationis omnino quievit, rasisque crinibus ad curiam rediit. Quod ut cognovit rex eiusque curia, indignantur sibi pro communi omnium iniuria. Annis autem habens similitudinem Apopompei⁷⁷, cepit conspirare adversus christum Domini^a. Quod malum adhuc perdurat: det finem mali qui cuncta regendo et iudicando procurat. Badaculus equidem reversus ad Laterani sedem, gloriabatur se illam vicisse per legem. Continuo universi properant ad eum tamquam pisces ad vivaria; firmanque foedus cum eo, iurantes per euangelia Dei super crucem et altaria. Remansit solus frater Benzo, insanias falsas contradicens eis, in spiritu et habitu Hysmahe-
 ca. 18, 12. *lia. De quo dicit scriptura quia manus eius contra omnes, et manus omnium contra eum. Dolens igitur frater Benzo, conatus est hos transfugas revocare ab errore hydolatricae ad culturam catholicae fidei, et ad conservandam fidelitatem caesaris Heinrici; singulariter atque*
 fol. 63. *universaliter scripsit ad eos ea, quae continent sequentia libri.**

PROLOGUS LIBRI QUARTI.

XXVIII. *Si peccaverit vir in virum, orabit pro eo sacerdos, et si sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?* Si nolumus, fratres et coepiscopi, in aeternum perire, expedit nobis verbis Domini oboedire, qui dixit: *Non potestis duobus dominis servire.* In domo etenim Domini estis plantati manibus regis, non manibus Folleprandi. Oportet itaque ut sitis subiecti plantatori, minime autem supplantatori. Regi namque debetis miliciam, qui vos erexit ad praesulatus honorem; archiepiscopo autem synodalem oboedientiam, qui afflatu Spiritus sancti effudit super vos tanti honoris benedictionem. Quid ergo vobis cum cucullano, aut cum aliquo symoniano? Cur post Deum dominum nostrum regem abdicatis, et ad apostatam festinatis? Cur collectam ex beneficio regis pecuniam in obsequio diaboli consumitis, et laboranti regi de suo sibi ministrare refugitis? Non recolitis quod dixit ipse Deus, videlicet: *Qui reddidit malum pro bono, non recedat malum de domo eius.* Ad viam ergo regiam, quae est via virtutum, confratres et coepiscopi, redite, et salutaria monita sequentis libri aure cordis vigilantiter audite.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

XXX.

f. Ammonitio ad Teodaldum archiepiscopum.

Non habentes cor virile dicendi sunt feminae, 30
Timidi sine timore, notho nati semine,
Fugitivi velut damae persequente nemine.
Facti sunt per totum orbem at ut interiectio,
Et proverbium et risus, et plebis abiectio;
Per conventus populorum legitur hec lectio. 35
Vos qui estis vere viri, respicite secula,
Segregate dignos laude ab infusis nebula,
Istos sepelit abyssus, erigit hos specula.
Non ignavis terga dentur, demonstrate faciem,
Ordinate contra tales terribilem aciem, 40
Qui videntur sibi pingues vertantur in maciem.
Ab initio mendaces certant cum veracibus,
Semper fraus in scrobem cadit cum suis sequacibus,
Non est ergo formidanda pugna cum fugacibus.
Ante legem et sub lege in lite primaria 45
Contriverunt patres nostri tela adversaria,
Hostium collo suspensa mola asinaria.
 fol. 63. *Tres in medium ducamus ex priorum numero,*
David regem, et Sampsonem cum extento humero,
 78 *Daniellem qui elegit depasci cucumero* 79.

a) sic neglecto ritmo codex. b) codex post hanc inscriptionem subicit cap. XXVIII. c) XXX cod.

77) veni abducentis, quo pervenire cupiunt nautae; ex Graeco. FR. 79) i. e. cibus vilioribus; cfr. Daniel 1. 12.

David emulos turpavit abscondens⁷⁹ praepudia,
 Sampson vulpibus est ultus Dallae convicia,
 Danihel destruxit Belum arte cinericia.
 Haec sunt enim sacramenta, haec sunt verba mystica,
 Non sunt fucis obumbrata, sed neque sophistica,
 Si quis ea perscrutetur invenietistica⁸⁰.
 Et in Novo Testamento nostri primicerii,
 Dolos Symonis vincentes ad decus imperii,
 Ostenderunt nobis viam summi desiderii.
 Post hos plures extiterunt adhilete mirabiles,
 Qui in arce praeficiendi fuerunt laudabiles,
 Contra sectas multiformes atque condemnabiles.
 Nostra quidem sub aetate fulsit gemma praesulum,
 Leo ille Vercellensis ornans totum seculum,
 In quo fratres mirabantur ut vultus ad speculum.
 Valde potens in sermone, efficax in opere,
 Sapientiae vestitus sephiformi podere,
 Pro aecclisiis pugnavit animo et corpore.
 Ardoinum, qui se regem dicebat in gentibus,
 Diademate privavit sparionistis⁸¹ flentibus;
 Pax in coelo, pax in terra, angelis gaudentibus.
 Huius erant adiutores Arnulfus Ambrosii,
 Nec non Wido Papiensis, heres Theodosii,
 Et Novariensis Petrus, non impar Horosii.
 Post hos pater Heribertus, terror dissidentium,
 Raginaldus, curus regni, quies Papiensium,
 Et Riprandus, splendor orbis, dux Novariensium.
 In conciliis cum rege hii sedebant iudices,
 Non kamelos glucebant, nec liquabant culices⁸²,
 Nec leonibus obmissis currebant post pulices.
 Leo Graecum condempnavit Ottonis imperio,
 Et Riprandus Gracianum⁸³ Heinrichi cauterio,
 Vos debetis idem sequi assumpto psalterio.
 Ceteri eius aetatis barones episcopi,
 Invicem se aspergebant ramusculis hysopi,
 Calciati procedebant ex calceis pirapi⁸⁴.
 Qui tenetis horum loca in sanctis aecclisiis.
 Similes illis estote in divinis preliis,
 Triumphantes obviate falsis philateriis⁸⁵.
 Hercules hydram prostravit absconditis capitibus,
 Sic et vos supersedete malignis spiritibus,
 Qui conturbant sortem nostram fraudulentis litibus.
 Quidam Buzi⁸⁶, sacerdotis proles detestabilis,
 Contra vos, qui super omnes estis honorabilis,
 Debrat⁸⁷ nobis subiectos Arrianis erapulis.
 Iam invasit error iste quosdam de principibus,
 Qui insultant universis nostris participibus;
 Horum linguam lacerate ferreis forcipibus.
 Surgite, ne timeatis contra eos pergere,
 Vestrum est talium sordes a nobis abstergere,

79) Cfr. 1 Reg. 18, 27. 80) fidelis, a Graeco Germ. SS. IX, 773. 84) mixtura quatuor partium
 μοιχοῦ. 81) militibus hastatis, a voce Saxonica aeris et quintae auri, Graecis σφραγῆς; cfr. Plin.
 spara = hasta. FR. 82) Cfr. Matth. 23, 24. H. N. XXXIV, 8, sect. 20. 85) Cfr. Matth. 23, 5, et
 83) Gratianus cardinalis, qui et Gregorius VI papa, Du Cangium s. v. Phylacterium. 86) Vide infra
 55 anno 1046 ab Heinricho imperatore pontificatu pri- lib. VI, narrat. 1. 87) inebriat, ingurgitat. FR.
 vatur; cfr. Annal. S. Rudberti Salisburg. Mounm.

*Te praesente cesset lupus fideles discernere.
Quia igitur videtis quod non fuit primitus,
Multiformi cogitatu estote sollicitus,
Donec istud evellatur de terra radicitus.
Numquid patribus praemisus vos estis deterior?
Omni genere virtutum apparatus melior,
Natu, opibus, et sensu omnibus superior.*

XXXI. 2.^a Ammonitio ad Dionisium Placentinum episcopum.

88 *Domno Dionisio, planetarum gaudenti mizolidio⁸⁸, frater Benzo prudentiae oculum et
fol. 32, 24. terampetie⁸⁹ poculum. Cum scriptum sit: „Sine consilio nil facias,” cur me inconsulta per-
quisistis illicitas gratias? In privata autem re unusquisque in suo sensu habundet. In re vero
fol. 65. communi “si gradimur per diverticula, multa e regione occurrent pericula. Quod minime per-
spicitis, quia in vobismet tamquam iustus confiditis. Non est vobis cura de aliquo, quasi tutus
in astutiae angulo. Cavendum est ne mordeat coluber calcaneum vitae, licet tria oscula por-
p. 1022 M. rezerint vobis tres Caritae⁹⁰. Frigida enim fronti infixit osculum, per quod habetis incompa-
randae pulchritudinis flosculum. Secunda quidem hori aptavit basium⁹¹, in quo geritis elo-
quentiae bravium. Tercia vero deosculata est pectus, ubi reposuit sapientiae et scientiae questus.
Hinc est quod nimia formositate Ganimedem obfuscatis, Tullium et Demostenem perorando con-
culcatis, Salomonem vero in scientia praevolatis. Hinc est quod ad comparationem vestri
omnes nos sine albedine, sine lingua, sine sale, comprobatis: hoc est Ethyopes, traulos⁹², et 20
rancidos iudicatis. Totus igitur sapiens, facundus et pulcher, parvi curatis, limatus aut ferru-
M. lib. 11, 28. gineus nos feriat culter. Quid ergo erit nobis? Fugiamus ad eum qui dixit: „Venite ad me
fol. 65. omnes qui laboratis, qui frepidatis.” Ego autem a vobis auferam omnes larvas calamitatis.
Non sit ergo nobis vanum quantotius⁹³ arripere consilium sanum. Quia iste formosus, iste fa-
cetus, iste plus quam Salomon hic, non erit nobiscum istuc aut illic. Sibi soli providet, suae 25
causae invigilat, flocci pendit qua occasione quisque deficiat. Sed huic tam diviti, tam potenti,
ceteros hominum despicienti, unum deest. Porro unum est necessarium, quod non habet suum
93 viridarium. Nam ubi Carite eum deosculando ditaverunt, Pystis, Helpis, et Agapis⁹⁴ a longe
steterunt, dicentes: oscula Caritum ad tempus proficere, tantum in carnea superficie. Tempora-
neam igitur altitudinem illius he tres⁹⁵ reliquerunt, et humilitatem nostram visitare voluerunt. 30
Habeat ergo ille suas Caritas, et nos possidebimus trium sororum incomparabiles margaritas.
Verum si dignamini redire ad participium pristinae societatis, nostra faciemus communia in
unitate Trinitatis.*

XXXII. 3.^a Ammonitio ad Cunibertum Taurinensem episcopum.

fol. 68. *Gambara⁸⁴, vetus avia, fuit de Scandinavia* 35
*Exul a regni terminis, cum paucis sui germinis,
Quibus dixit: „O filii, sit vobis mens Pompili,
Qui credulus Hegeriae vixit expertus miseriae.
Si michi credideritis, vos pauci multi eritis,
Mecum caput eligite, sub quo securi vivit.”* 40
*Fides sit nostra domina, et regat nos per omnia,
Fide namque salvabimur, ubicumque morabimur.”
Fidei stricti cingula animantur ad singula,
Fide sunt inpavidi, ad triumphandum avidi.
Fide crevit gens barbara, sicut praedixit Gambara,* 45
*Regna devicit extera sacrae fidei dextera.
Fides gerebat aquilam, parans torvis sandapilam⁸⁵,
Beneficio Fidei hostes sedant ligni.
Sacrae Fidei creduli Ungaros petunt Heruli,*

a) XXXI cod. b) qui totius cod. c) XXXII cod.

88) h. e. ellychnium, lucerna. 89) sanitatis, a Pauli Diacon. hist. Langob. lib. I, c. 3. 7. 8. 95) i. e. θεγαρηώ. FR. 90) h. e. Gratiae. 91) id quod osculum. 92) balbos, blaesos, a Graeco τρυβλός. FR. 93) Fides, Spes, Caritas. FR. 94) Cfr.

Ubi per quedam tempora hostica rumpunt pectora.
 Post hec salutant Latium, et Ticini palacium,
 Visitant multa alia, regnando in Italia.
 Fides perseverantiam diligit et constantiam,
 Dat infulus constantibus, regna perseverantibus.
 Qui incipit et deficit, hunc ab horchestra decit,
 Nullus ei vult credere, qui tali sordet scelere.
 Per annorum volumina tenuit mundi culmina,
 Cum parvis et maioribus fuit multis temporibus.
 Huius erant signiferi seniores episcopi,
 Hanc firmant suis monitis in urbibus et comptis.
 Sed venerunt heretici, ebrii et frenetici,
 Erraverunt ab utero cum capite Lucifero.
 Ibant per nostras curias suas docentes furinus,
 Facti servi perfidiae, delatrabant cotidiae
 Contra fidem catholicam, nec non et apostolicam:
 Sed victi a nostratibus, cessarunt a latratibus.
 Nunc nequiores spiritus in nos faciunt impetus,
 Conantur nos invadere, et perfidiae tradere.
 Legem ructant bucolicam, et non fidem catholicam,
 Quibus si terga dabimus, nichil est quod pugnavimus.
 Si Patarini vicerint, quid nobis patres dixerint?
 Quorum dignas memorias cantamus et victorias.
 Patarinorum milia velut alga sunt vitia,
 Fumus est horum fremitus, et phantasia strepitus.
 Qui hanc umbram timuerit, cadaver, non vir, fuerit,
 Quod sine flatu sternitur, et in cinerem vertitur.
 Fortes estote, postulo, non vos seducat osculo
 Quisque ridens sub oculis, praesentans hec⁹⁶ in loculis⁹⁷.
 Hoc falsum beneficium vertetur in exitum.
 Finem rerum perpendite, calcaneum defendite.
 Quid vestra sapientia, valet nunc si dementia?
 Exspoliat vos vestibus et nudos tradit pestibus.
 Quicquid laici faciant, qui se fabulis saciant,
 Stent firmiter episcopi, induti veste fidei.
 Deum semper glorificent, et regem honorificent,
 A fide non ezorbitent, Patarinos ezcortitent.
 Reddant Deo quod Dei est⁹⁸, atque regi quod regis est.
 Implendo legem Domini erunt sicut apostoli.

4. Hyporeiensis⁹⁹ episcopo.

Dic, sub modio cur lateas, o lucerna praesulum,
 Sapientiae vibratu qui lustrabas seculum,
 Non in ira coherebas in peccatis vetulum.
 Heres enim es illius, qui nostras ecclesias
 Libertavit, contra malos opponens macerias,
 Honera nostra portavit tulitque miseras.
 Domus scilicet Warmundus, fratrum spes firmissima,
 Contra faciem Damasi¹⁰⁰ turris invictissima,
 Clypeus Hepaminundae¹ ad tela nequissima.
 Hic Leonis Vercellensis² extitit assecula³,
 Quo lucente vanescebat zypheorum⁴ nebula,

e) XXXIII cod. corr. ex XXXIII.

96) aes. 96) h. e. in saeculis; cfr. Ioh. die 9. Aug. a. 1046 mortuus est. 1) Epaminonda-
 12, 16. 97) Cfr. Matth. 22, 21. 98) Eporedia, duc. FR. 2) Cfr. supra I, 34. p. 611. 3) as
 55 hodie forea. 99) scil. Damasi II papae, qui a. secl. FR. 4) calligantium, a τῶνος, calligo.
 1047 Dec. 25, ab Heinrich III imperatore electus.

p. 1024 M.

5

fol. 67.

8

fol. 68.

Cuius par non est in terra, nec erit in secula.
 Sub Leone et Warmundo fuit aetas aurea,
 Horum plantis erat supplex rabies aequorea,
 Somata⁵ quidem gygantum fecerunt marmorea.
 Isti regum laterales et fortunae socii,
 Quos volebant abscondebant in sinibus oeci,
 Quosdam vero fatigabant curibus negotii,
 His patronis sacer ordo celebrabat sabbatum,
 Ceteri, semper egroti, non tollebat grabatum⁶,
 Sed in multis cruciati, expetebant baratrum.
 Nunquid erant isti soli bellatores incliti?
 Sibi dextras porrigebant invicem episcopi,
 Aqua sancta se spargebant ramusculis hysopi.
 Inter fratres detestanda nunc regnat divisio,
 Quorum matres tuam matrem secuntur lamisio⁷,
 Quae effudit, quos abhorrent qui sunt in Helisio.
 Nostros vero praecessores iungebat concordia,
 Nos ab invicem seiungit invidens socordia,
 Illi autem retinebant fidei primordia.
 Unusquisque loco suo sydus erat rutilum,
 Et nos sumus contra eos tenebrae et lubricum,
 Angelus idcirco malus nos urget ad Syrticum⁸.
 Ne accipiat in malum praesularis curia,
 Si quid loquar de communi omnium iniuria,
 Sine sensu reddit eos qualiscumque furia.
 Cum sint nati de Minervae spiritali semipe,
 Ad ruinam quare vadunt deducente nemine?
 Non iam viri deputantur, sed ut viles feminae.
 Qui nos autem praecesserunt hârones et incliti,
 Magni precii fuerunt nullatenus timidi,
 Apparebant phantasiis in vultu terribili.
 Melior fuit Landulfus⁹ cum sua pinguedine,
 Quam sit domnus Cunibertus in metri dulcedine,
 Non ad eum proximabant deceptorum neniae.
 Pocior fuit Alricus, tardus corpulentia,
 Quam sit Ingo, satis celer in adolescentia,
 In humana qui confidit nimis sapientia.
 Et quis nesciat Widonem, virum probatissimum,
 Licet ei substitutus fingat se sanctissimum?
 Ne quid nimis mandant fratres cogitet sepiusimum.
 Magnus Petrus tantus erat, quanta est Italia,
 De quo vere procedebant tunc magna magnaia;
 Quis audebit comparare sibi quaedam alia?
 Placentinus Sigefredus, probitate praeditus,
 Nullus ei coequatur, vel porphyrogenitus;
 Inter homines morando versabatur coelitus.
 Num Widoni et Rainaldo, regni propugnacula,
 Similabitur vir ille qui pavet ut damula?
 Hostes illi fulgurabant galaxei facula.
 Quis erit ut Heribertus in mundi planicie?
 Fuit enim christianae signifer miliciae,
 Expurgavit sortem nostram fermento maliciae.
 Et quis valet esse compar Riprando Novariae,

5) corpora. FR. 6) h. e. lectum; cfr. Marc. 9, 11. 7) lamentatione, elulato, uti contextus id indicat. FR. 8) Syrtis in mari. FR. 9) De Landulfo, notis-

alio una cum Arialdo Patarinorum duce vide Ar-
 nolli gesta archiepp. Mediol. III, 12 sqq.; Monum. 55
 Germ. SS. Tom. VIII, 19.

Quem elegit crucifatus in loco Calvariae?
 Cum duodecim^a est iudex plebis sinistrariae.
 Magnus Leo, leo fortis, leo ammirabilis,
 Poliphemum qui prostravit, inde venerabilis,
 Sine paribus est scriptus in supernis tabulis.
 Quid de nobis, quid de nobis, nimis peccatoribus,
 Qui commune possidemus nomen cum maioribus,
 Rebus aliis videmur peiores prioribus?
 Quia sentit nos divisos persequens astutia,
 Penes eam sumus viles utpote pathnutia¹⁰,
 Viscera nostra conturbat sua cataputia¹¹.
 Vel post fugam nos ad tubam ducat verecundia,
 Satis sit quod seducerunt nos verba gerundia,
 Sensibus non simus illi quos fovent crepundia.
 Rex in nobis multum fuit, et eum dimittimus?
 Nos a vulgo sequestravit ponens cum principibus,
 Et ad alium migramus quo nichil iniquius.
 Qui hec audis, de maiorum veniens progenis,
 Fugientibus occurre dum est locus veniae,
 Consule quocumque modo potestati regiae.
 Imitaris Ciceronem, sequeris Salustium,
 In katalago^b virorum es scriptus illustrium,
 Frange nostrae captivis perplexum gurgustium¹².
 Si te trahit ad ruinam angelus invidiae,
 Et in te si praevalebunt hostiles insidiae,
 Timeo ne mortaris in sinu perfidiae.
 Sta constanter homo Dei, verax cultor fidei,
 Esto fortis et robustus ad exemplar Tydei,
 Fient hostes te iubente confestim lapidei.
 Non ignoras quod est factum Gorgonis de capite:
 Dum contendere cum Iove voluissent Lapithe,
 Palladis ope sunt facti duriores lapide.
 Recondantur, pater sancte, in cordis sacratio,
 Quae procedunt ex amici humilis armario,
 Per hec enim spes primus in regis solario.

fol. 68r.

p. 1025 M.

10

12

fol. 69r.

5. ^b Fides veniens de summis coelorum culminibus,
 Habitare cum terrenis voluit hominibus,
 Ut terrigenas cum celsis vinceret ordinibus.
 Circuivit ergo terram ambulans per patrias,
 Ima summis coniungebat calcans idolatrias,
 Legem Dei praedicabat, confringebat statuas.
 Quod Perfidia dum vidit, unum clausit oculum,
 Monuit ezorbitare iam fidelem populum,
 Porrigebat quibuscumque caecitatis poculum.
 Hoc aiebat: „Nemo credat Fidei sermonibus,
 Illa vult vos coaptare legitimis moribus,
 Ego vobis lazo frena patefactis foribus.
 Clausus erat protoplastus in quodam pomerio,
 Fides eum cohercebat sub legis imperio,
 Ego reddidi solutum rupto monasterio.
 Statim autem ut momordit meo iussu vetitum,
 Valvas orti^c reserando praeparavi exitum,

XXXIII.

a) sic cod. b) XXXIII cod. corr. ex XXXV. c) id est hort.

10) stabulum vel vile receptaculum, a quatuor stabulum. FR. 11) medicorum pillularum. FR. 12) locus
 55 coarctatus ad capiendos places. FR.

fol. 69 ^r .	<i>In sudore cybium sumat quod est morsus meritum. Et qui erat paradysum peragrarare solitus, Mundus ei mancipetur in maligno positus; Non sit requies in illo ante diem obitus. Ne sit nudus, vestiatur tunica pellicia, Velit, nolit, consenescat in nostra militia, Ad portandos hunc curvabit fasces avaricia. Quem cupiditas docebit aliena quaerere Qualicumque quibit modo, etiam cum scelere, Et tenacitas monstrabit fossis cuncta credere.¹³</i>	5
p. 1026 N.	<i>Talibus deliramentis congregantur perfidi, Et qui sunt quocumque modo ad peccandum fervidi, Et Medea fascinante qui videntur herbidi¹⁴ Cahia profugum et vagum caput sibi eligunt, Sub quo urbem construentes, muris eam sepiumt, Concedatur ut abusus communiter exigunt. Tunc deceptis horum dixit: „Non detur abusio, Nisi generis humani veniat confusio, Et discurrat inter eos demonum illusio. Adsint collo cum inflato filii superbiae, Eos quidem consequatur phalanx linguae tertiae, Et fatuitas quae caret spiritu sollertiae. Nec hypocritarum desit biceps satellicium, Qui simplicibus illudunt per falsum cilicium¹⁵, Et, ut sancti videantur, unguent capillicium.¹⁶</i>	10
fol. 70.	<i>Veniant omnes latrones, mendaces et subdoli, Baratrones et periuri, rapaces, adulteri, Et paterno qui non timent interesse funeri. Et velatas¹⁷ qui usurpant, quod est execrabile, Et qui fiunt Sodomite, malum detestabile, Et quicumque fornicantur, pus intollerabile. Si qui forte commiserunt dicta horribilia, Sicut culleo consuti protestantur hylia¹⁸, Cicuis introducantur ut cara familia. Omne scelus, omne crimen, intrent in hec moenia, Traditores huc accurrant velut ad hencenia¹⁹, Et quicumque desperantur quod est sine venia. Non huc intrent sacerdotes, foris stent episcopi, Quia se vicissim spargunt ramusculis hysopi, Quorum manus est porrecta pupillo vel inopi. Meis intus congregatis, urbi nomen inferam, Et abusum, quem exoptant, sancire non differam, In commune personabo tabulam mortiferam. Huic urbi sit aeternum nomen Babylonia, Ibi enim perditorum locetur colonia, Stridor dentium et luctus sit pro alimonia. Fos, o mei, sine fide quicquid vultis facite, In delicti volutabro licenter vos iacite, Voluptatibus vacate, neque gulae parcite. Cenodastia²⁰ vobiscum sit, et phylargiria²¹.</i>	15
13		20
15		25
16		30
17		35
18		40
19		45
20		50

13) herbas seu gramen, id est, nova peccata proferentes; vid. Colvenerium in Glossar. ad Baldricum. FR. 14) scil. vestimentum ex pillis caprarum et hircorum contextum; cfr. Matth. 11, 21. 15) moniales, velo amictas. FR. 16) i. e. illa, viscera. 17) encenium, Graecis ἐγκαίνια, convivium est, et illud maxime quod in sollemnium alicuius inauguratione paratur. 18) κενοδοξία, gloriae cupido. 19) φιλργυρία, avaritia.

Vobis enim ministrabunt plangunt et suspiria,
Et perducent in infernum ad mille martyria.
Sancta Fides sumptis paucis struxit cymiterium,
In quo gentis christianae posuit impertum,
*Habel quoque sui gregis fecit primicerium*²⁰.
Et vocavit nomen eius dicit Hierusolima,
Ubi omnes coronantur honore et gloria
In runcina qui constantur, ut sint sine scoria.
Ibi iusti ordinantur, mites et pacifici,
Et qui habent cor contritum, genus sacrificii,
Et qui sunt humilitatis veraces nutriti.
Et qui amant castitatem et colunt ieiunia,
Et qui tristes consolantur effusa pecunia,
Et qui sua cum egenis faciunt communia.
Qui observant, quod est scriptum in duabus tabulis,
Qui avertunt aures suas a mundanis fabulis,
Quorum mentes sunt immunes criminosis maculis.
Cum hierarchis et prophetis Fides regnum tenuit,
Usque quo Maria virgo Deum nobis genuit,
Per apostolos deinceps cum multis consenuit.
Non in sanctis prevalebat multiplex martyrium;
*Fides oculos purgabat quasi per collyrium*²¹,
*Tamquam aurum colorati pelebant hemyrium*²².
Post per magnum Constantinum subiugavit seculum,
Mundo corde se videbant cuncti non per speculum,
Remtebat inter omnes sacer ordo presulum.
Sed Constantius a fide discessit cum Arrio,
*Fecit plures egrotare in morbo psiatico*²³,
*Qui non bene sentiebant de nostro paraclito*²⁴.
Sic paulatim defuzerunt tanquam stillicidium,
Operantes in se ipsos stulti homicidium,
Et a fide exeuntes fecerunt discidium.
Heu! campum occupavit deceptor Perfidia,
Eam quippe instigavit turbatris Invidia,
Sed a nostrae sortis Fides recessit presidia.
Hiis exceptis ad hanc pestem convolarunt ceteri,
Transgressores sunt effecti cum homine veteri,
Et a fide alieni et a Deo xteri.
Currunt enim tanquam pisces ad alta vivaria,
Aula Dei iam remansit quasi solitaria,
Et derisui habentur Domini altaria.
Nova monstra Patarini, famuli Perfidiae,
Sicut vermes de fetore nascuntur cotidie,
Cursu demonis permixti, qui currit meridie.
Non formidant sacerdotum aptees invadere,
Et conantur astra coeli de supernis trahere,
Hoc est, presules a fide, heu! cohartant²⁵ cadere.
O beati successores patrum precedentium,
Qui iam estis ordinati in terra viventium,
Ne velitis targa dare quisquiliis gentium.

20) Primicerius primus est cuiusque ordinis. 21) Cfr. Constantius ab Arianis seductus in orthodoxos see-
 Horat. Serm. I, 5, 30. 22) h. e. coelum, Graecis vit. FR. Immo = *sciatico*, Graecis *λεπιδισία*
εμπυροσ. 23) ψιαδος, matris, toges ex iunco aut Cfr. Mon. Germ. SS. VI, 632, 3. 24) Legendum
 papyrus confecta; inde sub morbo psiatico squa- *paraclitus*, nam paraclitus = infans, mate an-
 55 fores et aerumnae carceris, hominibus semper psialhis dions. Cfr. infra praefat. lib. VI. 25) Constare
 incubaro coactis, mihi videntur intelligi, quibus i q. cogere.

fol. 71 ^r .	<p><i>Unusquisque suae urbis patronum prospiciat, Eius dicta atque facta infidis obiciat, Et a fide christiana nequaquam deficiat. Nostris sancti nil timebant latrante tyrannide*, Neque fidem abscondebant sub terroris clamide, In aeclesiis sunt modo mali sub pyramide. Vos, qui estis digna membra gloriosi capitis, Non videtis persequentem, et iam fugam capitia? Sic timeatis, ac si esset certamen cum Lapithis. State, state, Fides vera fideles non deserit, Si quis autem eius iura ignoranter preterit, Revertatur, ei portam statim Fides aperit. Et si stellae cecidissent de coelis ad Tartarum, De Novariensi sole²⁶ quis sentiret catharum²⁷? Qui adversus Ophyaltem²⁸ deportabat labarum. Hoc si Moysi levita murmuret aut presbiter, Vel si angelus de coelo susurret hoc leniter, Anathema super eum descendat celeriter. Nam in eo rex et fratres simul requiescimus, Et per eum emundamur ab his quae negleximus, Eo quidem veniente fugit hostis pessimus.</i></p>	5 10 15 20
XXXV.	0. b	Item ammonitio ad archiepiscopum ²⁹ .
p. 1028 M. fol. 72.	<p><i>Priorum vita presulum aureum vidit seculum, Fructus pacis cum gaudio habens non sub modio, Sed palam coram omnibus, foris et in domibus. Nusquam erat turbatio, totum regebat ratio, Quiescebant terrestria, veluti coelestia, Devote stabant clerici, ut chori angelici. O tempora felicia, sine doli malicia, Sine sollicitudine, sine turpitudine, Erroris absque nebula, tota patrum secula. Nobis aliter accidit, nam unusquisque aspicit Quantas patimur furias, quantas et iniurias, Non potest penna scribere cunctas fraudes vipere. Infernus totum vomuit quod habet et quod potuit, Turbavit terram, maria atque sanctuaria, Ad quem debemus fugere, ausus est concutere: Hoc est principem principum, qui tenet legis vinculum, Ipsam temptavit preliis, divulsis maceris, Opponens ei hydolum falsum atque frivolum. Inter nos facit scismata, blasphemando karismata, Quae sunt in aeclesiis, quibus obstat heresis; Quod cernimus cottidie, non est opus dicere. Altera fides colitur, cui qui credit moritur, Hanc Patarini predicant, aras ei dedicant, Contempnunt sacrificium, et dignum officium. Antichristina tempora quorundam tenent pectora, Ob hoc quidam episcopi, sponte facti miseri, Heu! relictis labaris, adhererunt Pataris. Tu solus es in prelio, decertans pro imperio, Et pro fide catholica, atque apostolica,</i></p>	25 30 35 40 45 50

a) sic rhythmus cussus cod. b) XXXV cod.

26) sole, h. e. episcopo. 27) Cathari, Graecis 385. 28) scil. ad Theodaldum, Mediolanensem
xudagogi, haeretici sunt; unde nos: Ketser. 29) h. archiepiscopum.
c. Epiphiletas, Alai filius, de quo cfr. Homeri Il. V.

Achates³⁰ ante faciem vadit sternens aciem.
 O signifer ecclesiae, archos pater egregie,
 Quem cernis non descere, sed magis proficere,
 Presenta tuis litteris ante vultum principis.
 Dic regi quanta pertuli, quando Zabulum expuli;
 De Romanis palatii, et gazophylacii
 Ad regis amicitiam retorsi militiam.
 Quis dabit ei meritum, qui sic tenet oneratum?
 Si Tycini palacium dabitur et Lacum,
 Non erit redhibito tanto pro servicio.
 Tu pater, videns militem armis fidei divitem,
 Decet ut verbis liquidis aurem pulses principis,
 Huic quo reddat premium post tam longum prelium.
 Talionem qui viderit, ad pugnam mox redierit,
 Frontem monstrabit frontibus, factus hostis hostibus,
 Aquilas trudet aquillis in belli spectaculis.
 Tu, qui crucis signaculum batulas contra Zabulum,
 Dum mea laudas vulnera, tua quaeris munera,
 Cum agonistam predicas, temet ipsum dedicas.

7.^a Hyporeiensi episcopo.

Desolatur omne regnum vadens post divortium,
 Fides sunt sequestratae legiones sortium,
 Heresis latenter fodit scrobes mille mortium.
 Unus dicit: „Ego Paulus“, „Sum“ alter „Apollinus“,
 Tercius Cepha se iactat celsioris nominis,
 Sic dividere conantur Christum Deum dominis.
 Buzi quidam sacerdotis proles putidissima
 Novos facit Buzianos seminando scismata,
 Contradicit consecrandis divina karismata.
 Nullus hominum occurrit inopportune canibus,
 Delatrans nemo terret, nec fusto, nec manibus;
 Similes sunt conticentes picturis manibus.
 Tu, defensor veritatis, ne petas latibulum,
 Pedites asta³¹ pulsare, quale est periculum?
 Ut crementur, fac ligari tales in fasciculum.
 Non es homo sine sale, trito plenus pipere,
 Oleo perunctus sacro, non cruce viperarum,
 Nil habes cum Hymahela, filius es liberae.
 Spiritus etenim Christi tuis est in naribus,
 Quanta sibi facit Deus, ne abscondas paribus,
 Vix Petri nos confirma dictis salutaribus.
 Omnibus rite locatis, mei curam adhibe,
 Me presenta regi nostro litterarum adipe,
 Dic, quid passus fui Romae pugnando cum haspide³²;
 His adiunge quod pro rege incensanter³³ dinico,
 Hostem serio lapillis de vase Davitico,
 Me bellante iacet hostis, compar paratitico.
 Tuis verbis adornato Benzoris audaciam,
 Qua laceo, qui non recte tenet neomaciam³³;
 Donec lazet quod usurpat, nullum finem faciam.
 Quod se decet, regis honor alligat iudicium,
 Et remuneret clementer fidei servicium,
 Approbabit istud Plastes plus quam sacrificium.

a) XXXVI cod. b) sic cod.

30) socius Aeneae, de quo inspicendus est Virgilius. 31) i. e. hasta. 32) h. e. aspide. 33) novam pugnandi rationem, a πύργη. FR.

XXXVII.

8.° Omnibus episcopis.

<p>Caput peccati fuit Superbia, Ipsa temptavit primitus angelos, De paradiso proiecit hominem, Seminat lites atque discordias, Pulsat tyrannos³⁴ obstare regibus, Certare docet caudam cum capite, Preparat gregem suis pastoribus, Subruit urbes atque palacia, Subvertit regna, curvat imperia, Ezepplo nobis est Babylonia, Et rex illius effectus bestia, Qui delectatur quidem superfluis, Qui se castigat damnis alterius, Ad Deum nostrum sint nostri osculi, Si potestati resistunt aliqui, Eradicantur de loco penitus, Non remanebit horum posteritas, Cui de factis redditur ratio, Regnorum, regum et magistratum, Huic agamus sedulo gratias, Atque triumphum iugis victoriae,</p>	<p>de qua sunt scripta multa proverbialia, quosdam illorum fecit diabolos. omnium rerum conturbat ordinem. Christi non cantat misericordias. federa rumpit neglectis legibus ut presumpserunt cum Iove Lapithae. posteriores preferit prioribus. christianorum non vult solatia. culmine lapsos replet miseria. moenia cuius servant demonia. nos saciari docet modestia. ad instar regis erit cum bestiis. huic dicitur „Scande superius“ ab ipso datur potestas populi. Deo videntur esse contrarii. quos repentinus vorat interitus. haec est vindicta quam facit veritas. per cuius manum fit ordinatio orbis terrarum et potentatum: cesari nostro quo det paneracias, qui est rex regum et Deus gloriae.</p>	<p>5 10 15 20</p>
--	--	-------------------------------

fol. 74

XXXVIII.
p. 1030 M.

9.° Ad episcopum Papiensem.

<p>Honor regni, Wilhelme, rector Papiensium, Annis vivas quot sunt undae aquarum currentium, Videas post Dei bona, in terra viventium. Bonitatis tuae fama iam transiit maria, Angeli te inphulatum ducunt ad altaria, Tua vita toto orbi sat est necessaria. Salvet Deus Henricum, regem nobilissimum, Veritatis defensorem et christianissimum, Qui perfecit te Papiæ presulem dignissimum. Ergo decet, ut pro rege nunc in campum sahas, Et a lupis tuearis nos et oves alias, Ecco tempus pariendi, iustum est ut parias. Postquam rex te ad honorem levavit feliciter, Sancti Syri ampliavit aulam multipliciter, Ut se ipsum te et tuos amat unanimiter. Respondere debes certe tantis beneficiis, Hostibus regis occurrens mille artificibus, Omnibus ostende qui sis, talibus indicibus. Non ab arbore procedis vili nata genere, Sed de cedris paradisi, uti possunt cernere Qui cognoscunt tuam gentem delapsam ab helthere. Dicitis, factis, ut oportet, redde sua cesari, Inimicos eius merge in profundum trenari, Holofernem redde truncum cum filia Merari³⁵.</p>	<p>25 30 35 40 45</p>
---	---------------------------------------

fol. 74

34

XXXVIII.

10.° Omnibus episcopis.

<p>Quod cynifones³⁶ fidem focci pendunt, Qui sapit tantum ad sobrietatem, Bilinguis turba crevit super numerum,</p>	<p>aleum quoque somnolentis vendunt³⁶, subsannat prorsus hanc fatuitatem. veluti muscae ad fetorem vulnerum,</p>	<p>50</p>
--	---	-----------

a) XXXVII cod. b) etc cod. c) XXXVIII cod. d) XXXV II cod.

34) h. e. cum Iudith; cfr. Iudith 8, 1. 35) cynifones = stolidi; cfr. Horat. Serm. 1, 2, 99. 36) A-

Iudith auctor ad parabolam de virginibus fatuis et prudentibus, de qua cfr. Matth. 25. f. sqq.

Hos scribit mundus in suis matriculis,
 Non derivantur tales ab origine,
 Undique versus effundunt hanc naustiam,
 Ab universis erratur ordinibus,
 5 Sed electorum melior est paucitas,
 Fidem servanti nil nocebit fascinus,
 Adversus crucem nihil est illusio,
 Cur Patarinos timetis, episcopi?
 10 Illos condemnat quod amant, mendacium,
 Acclesiarum vos columpnae aureae,
 In fide recta durate viriliter,
 viz invenitur fides in christicolis.
 sed de novella fluunt scaturrigine,
 per omnes terras et ad usque Scotiam.
 remansit fides in paucis hominibus,
 quam dissonantum infidelis raucitas.
 ibi in vapum ut vapor fumacinus,
 contra veraces nil valet abusio.
 Vos enim purgat fasciculus hysopi,
 ut psychopantam³⁷ dampnavit Acacium.
 tumentem flatum non curantes boreae,
 state cum rege omnes unanimiter.

fol. 70.

37

11.* Item ad Dionisium Placentinum episcopum, ex parte Alhensis episcopi.

Senex puerum portavit, porta puer vetulum,
 Quia nimis conturbatum me conturbat seculum,
 15 Mei curam geras, precor, tu o gemina presulum.
 Est humanum atque pium condolare miseris,
 Cynis³⁸ enim oblvisci numquam debet cyneris,
 Ora ergo pro infirmo liberior liberis.
 20 Quae torquebat pedes meos passio diutina,
 Ea capitis invasit preciosa lumina,
 Unde fluunt intermisisse³⁹ lacrimarum flumina.
 Quia desum, tu adesto pro me in iudicio,
 Et sicariam dic legem heresis de vitio,
 25 Quae presumpsit contra Deum in orbis initio.
 Sta pro rege contra omnes suos adversarios;
 Fecit enim te et tuos in regno primarios,
 Creans eos chylarchas, hoc est millenarios.
 30 Duplex causa te invitat, ut pro rege dimices,
 Dedit tibi summas Alpes, quas tenebant hybices,
 Prestitit ut istos plantas, aliosque dissipet.

p.1031 M.

39

fol. 75.

12.* Item universis episcopis.

XLI.

In sanctis narratur ecclesius, quod homo sit kyrios⁴⁰ bestius,
 Utens est quippe rationibus, quod denegatum est peccoribus.
 35 Intellectus ei tribuitur, per quem flammis coeli coniungitur,
 Erectus sursum habitudine, ornatur linguae pulchritudine.
 Honoratus talibus graciis, nec non angelorum solaciis,
 Paradisi possessor extitit, quem instigante gula perdidit.
 De hac quod cecidimus gloria, dum recolit nostra memoria,
 40 // Amari cordis crebra suspiria indesinenter pulsant hylia.
 Nec mirum, si deficit animus, ubi caro sudat pro panibus,
 Suavitatis usa aedulio nunc rodit fabas ut gurgulio⁴¹.
 In quanta versumur miseria proferre nequisset Hegeria,
 45 // Quamvis egressa de gente superum, quamvis inventi prima numerum.
 Invidia puls de patria, cuius spaciosa sunt atria,
 // Ad tenebrarum ducti exilium, amamus vana rerum vilium.
 Cur autem prebemus diabolo, qui serere suadet in sabulo,
 Postquam erit corpus ezanime, sterilitatem mavult animae.
 50 Mundi brevitatem diligere, hoc est bestialiter vivere,
 Revertamur ad vitae moenia, ubi aeterna sunt heneccia⁴².
 Duobus servire qui nititur, stultissimus omnium dicitur,

fol. 76.

42

a) XI. cod. b) XLI cod.

37) sycophantam, mendacem. FR. 38) cynis. FR. 39) h. e. sine intermissione, continuo.

40) kōqos, h. e. dominus. 41) i. q. curculio. 42) Vide supra cap. 5.

	<i>Calicem Christi qui vult bibere, venenum prorsus spernat vixere.</i>	
	<i>Drutorum est ire post seculum, quem cernunt flagitiis vetulum,</i>	
	<i>Ceci cum ceco ad precipitium eunt, sequendo mundi vitium.</i>	
	<i>Pro rebus caducis et vilibus cur nostram Factorem negligimus?</i>	
	<i>Qui nos redemit errore proprio, ne simus hostis sub improbro.</i>	5
	<i>Ne simus perpetuo miseri, propinquus dignatus est fieri,</i>	
	<i>Nos coheredes sibi voluit, nostrae ruinae nam condoluit.</i>	
43	<i>Confratres fecit de manzeribus⁴³, purissimos videns sceleribus.</i>	
	<i>Dec nostro fiet iniuria, si nos usurpet orbis furia.</i>	
	<i>Quos ratio praefert pecudibus, cum porcis cur gaudent paludibus?</i>	10
	<i>Utantur magis propria differentia, flocci pendentes hec presentia.</i>	
	<i>Ne perdamus perpetem gloriam propter vitae brevis memoriam,</i>	
	<i>Infelix erit in perpetuum, cui aridet presens seculum.</i>	
p. 1032 M.	<i>Transit mundus cum phylargiri: inferni, quae parat martyria,</i>	
fol. 76 ^v	<i>Ubi est luctus et iuge scandalum, ubi deludit urna Tantalum.</i>	15
	<i>Quid prodest in transitu tangere, quae tactu parturiunt plangere?</i>	
	<i>Linguamus ergo Adae pellicias, supernas amemus delicias.</i>	
	<i>Habere debemus agalmata, quae perdidit primus apostata,</i>	
	<i>Humilis quidem nostra plantatio, constat ruinae reparatio.</i>	
	<i>Veraciter angelus erimus, si spiritu ambulaverimus,</i>	20
	<i>Ad Fleyetonta nullus descenderit, ni qui diabolus devenerit.</i>	
	<i>Ergo, seniores episcopi, estote pro rege solliciti,</i>	
	<i>Quid vobis fecit rex perpendite, et causas eius vos defendite.</i>	
XLII.	13. Ad Burchardum episcopum et cancellarium.	
	<i>Gratulamur te venisse, pater cancellarie,</i>	25
	<i>Te suscipimus in ulnis omnes voluntarie;</i>	
	<i>Sapienter cogitato, quid dicas primarie.</i>	
	<i>In exordio loquendi monstra letam faciem,</i>	
	<i>Neque palpebris abscondas oculorum aciem,</i>	
	<i>Te clarissimum ostende, lucens ultra glaciem.</i>	30
	<i>Sint dulces sermones tui atque delectabiles,</i>	
	<i>Quibus reddus auditores mites et placabiles,</i>	
	<i>Ob hoc enim erunt omnes tanquam petra stabiles.</i>	
	<i>Hos conforta, promittendo senioris gratiam,</i>	
	<i>Post hec quaere, si blasphemant illius audaciam,</i>	35
	<i>Qui usurpat contra Deum Petri neomaciam.</i>	
	<i>Istis diu replicatis in conspectu omnium,</i>	
fol. 77.	<i>Dic de novis Buzianis, qui non colunt Dominum,</i>	
	<i>Legem namque christianam dicunt esse sompnum.</i>	40
	<i>Asserunt, non esse regem, neque sacerdotium,</i>	
	<i>Ni per fascinum Hyrcani fiat hoc negotium,</i>	
	<i>Missas dampnant, docent suos sedere in otium.</i>	
	<i>Consecrari dedignantur, transgressi inducias,</i>	
	<i>Quae iubent infra tres menses venire ad nuptias,</i>	45
44	<i>Kanones divinos putant nugales pathnutias⁴⁴.</i>	
	<i>Cum clamore hos subsanna, audiente populo,</i>	
	<i>Et ne bibant, cunctos mone, heresis de poculo,</i>	
	<i>Immo vindicent in eis, spreto Iudae loculo.</i>	
	<i>Unum est de quo te volo, pater, cautum reddere,</i>	50
	<i>Hadeleidam⁴⁵ appella in regali federe,</i>	
	<i>Voca eam regis matrem, si vis hostem perdere.</i>	

a) sic cod. b) XLII cod.

43) manzer = spurius, nothus. 44) Cfr. supra Ian. Vide Bernoldum Constant. a. a. 1001; Mon. cap. 4. 45) Adelheida, comitissa Taurinensis, de Germ. SS. V, 453. qua cfr. infra lib. V, 10 sqq.; obiit a. 1092, 14. Kal.

Per legatum clama eam magistram concilii,
 Dominam atque ducricem communis concilii,
 Ut Hegeria dux fuit in causis Pompilii.
 Aquilam de coelo trahis si hoc, pater, dixeris,
 Et plumabis non moventem qua parte volueris,
 Plus profuerit hoc regi thesauris immaneris,
 Ne abhorreat magister quod dicit discipulus,
 Habet enim umbram suam cuiusque capillulus,
 Si me audis, dirumpetur cannabae⁴⁸ funiculus.
 Si destruere confidit illius divitias⁴⁹,
 Qui conturbat regem nostrum per suas insidias,
 Plus est regi, quam si daret trans mare Numidias.
 Scio enim quibus vinculis Frotheus ligabitur,
 Quo ligato rex cum grege ad coebum levabitur,
 Et aeclesia sub rege in pace morabitur.

PRAEFATIO LIBRI QUINTI.

p. 1033 M.

Etsi non omnia possumus omnes, tamen pro secundum posse sumus debiti, Deo et regi pro acceptis beneficiis cottidianas reddere laudes. Unusquisque de se videat, utrum Deum et regem veraciter diligit. Erga igitur herile obsequium, quanta est flamma Benzonici amoris, ex antecedentibus et consequentibus potest experiri prudentia lectoris. Non est enim suae opis, singulatim exprimere universas temptationes fortunae, quibus est vexatus cesar, adhuc iacens in gremio puerilis cunae. Sine intermissione quidem conturbatus est in sua adolescentia, sive bellorum furis, seu malignantium iniuriis. Transiens autem frater Benzo per prata regaliu actionum, collegit aliquos flores plenos hodorum. Ut ab his valeat cesar Henricus, Romanorum imperator augustus, relevare animum, postquam fuerit fatigatus multiplici lectione suorum annalium. Amant enim alterna Camenae, nam in fastidium vertitur indesinenter sumere potum ex scaturriginis unius venae. Quapropter, sicut supra scriptum est, decerpit frater Benzo purpureas rosas ex multitudine regiae actionis, quae hodorifero halatu trahant cesarem augustum ad sententias huius lectionis. Decet utique quatenus omnes ordines ex provinciis regnorum, quae sub se continet Romanum imperium, ut afferant suo imperatori munera, unusquisque iuxta suae professionis ministerium. Et praesertim sacerdotes et levitae, quos episcopus faciens elevat ultra cyclum senis Abderitae⁴⁸. Inter quos frater Benzo, omnium minimus, offert ea quae indicat quinti codicis titulus.

INCIPIT LIBER QUINTUS.

fol. 78.

1.^a Postquam cesar Henricus galaxeum petiit,
 Omnibus ab helementis omen grave exitit,
 Quia fraus cum dolo foedus contra fidem pepigit.
 Sol in tenebras est versus, et luna in sanguinem,
 Piscibus ostendit mare tunc mortis hymaginem,
 Tellus solitam negavit herbarum propaginem.
 Quicquid monstri fuit usquam confestim apparuit,
 Libanus in suis cedris vehementer aruit,
 Babylon erexit caput, Cades palma caruit.
 Mox in campum salierunt spiritus ailvatici,
 Patarini et ambrones⁴⁹, simul et artabati,
 Atque ligna colligentes sacro die sabbati.
 Senes puerum portantes errarunt ab utero,
 Qui sub cesare sedebant in loco deustero⁵⁰,
 Sed apostatantes cadunt a cardine supero.
 Conspirantes contra matrem, contra regem filium,

p. 1034 M.

^{a)} decet numerus ex manuscripto.

48) i. q. cannabae. 47) discordias. FR. 48) Democriti. 49) luxuriosi, profusi. 50) secundo. FR.

	Statuentes separatim, hinc rosam, hinc liliam, Hos privatos facientes, scandunt super titulum. O Deus, habyssi multa tua sunt iudicia, Quae sunt cunctis veneranda tamquam sacrificia, Licet ea nesciamus quorum sunt iudicia.	5
fol. 78 ^r .	Quid est, quod se potuerunt a fide pervertere? Cum fuissent, mundo teste, erecti de stercore Ab Cuonradi Heinrico, Romanorum cesare. Hismahel quidem effecti, insecuntur puerum, Ut pilosi se vicissim clamant alter alterum, Faciunt opus servile, omne genus laterum.	10
51	Ab hiis sumpsit monachellus publicam audaciam, In constituendis vappis ⁵¹ per nimmi fallaciam, Cum pecudibus Romanis tenens neomaciam. Qualemcumque despascebat in stabulo asinum ⁵² , Per quem posset precantare stolidorum fascinum, Illi crucas ⁵³ , sibi dabat panem similaginum.	15
	Sed Prandelli Asinander, asinus hereticus, Congregavit Patarinos ex viis et sepibus, Et replevit totam terram urticis et vepribus.	20
	Qui dicebant: <i>Non est templum, non est sacerdotium</i> ; Nuptiarum improbabant stabile negotium, Sacrificium ridebant, sedentes in ocium. <i>Non est Deus</i> asserentes, quid apostatacius? Facti sunt ut Symon magus, ut mendax Acacius,	25
	Non refugiunt ad petram sicut herinacius. Omnes pene se iunxerunt hiis antichristalibus Et presertim baculares dant sinistras talibus, Sociati parant bellum viris principalibus. Cum dedecore pellatur ab Urbe circello ⁵⁴ , Orthodoxus ordinetur in Petri subsellio, Cuius caput gestet mitram de lapide bdello ⁵⁵ .	30
fol. 79. 55	Heinricum talis debet coronare cesarem, Totam legem qui cognoscat et novam et veterem, Temperans cum fletu potum et manducans cynerem. Destruat quod Asinander et Prandellus monuit, Nam uterque contra fidem catholicam docuit, Et per omnes civitates error ille nocuit.	35
	Quia nemo mei memor in tantis laboribus, Quibus Romae desudavi pro regis honoribus, Quaedam paucis explicabo, rex magne, sermonibus. Bellum egi cum Prandello atque cum Badaculo, Qui thesaurum sancti Petri ponebant in sacco, Eos expuli ab arca, potitus pinnaculo.	40
	Omnes nobiles Romani, nati ex patriciis, Erant mecum colligati arcae beneficiis, Capricornes tuebantur solis glandariciis. Decet tantum seniozem servo vicem reddere, Quem blandicie nec mine cogunt ferga vertere, Qui non timuit pro eo semet ipsum perdere.	45
p. 1035 N. 56	Cesar, spes aecclesiarum, stude sapientiae, Quae tibi servabit arcem Romanae potentiae, Ante te vadens cavebit gonos ⁵⁶ fraudulentiae.	50

51) Vappae = homines villi ac inutiles. 52) scilicet circumit, et circulos vel conventus cogit: hinc circulo Nicolaum II; cfr. supra lib. III, 10. 53) crucea cellio, qui sub habitu monachi undique vaga-
= furfur. 54) Circulator, qui quaestus causa tu. FR. 55) Cfr. Genes. 2, 12. 56) gonos. FR.

Nam si rex phylosophatur, quid est gloriosus?
 Hoc fecit Iustinianus, hoc et Theodosius; fol. 79.
 Id exsequere, quod constat auro preciosius.
 Imperator Henricus, pater tanti filii,
 Sapienter rexit sceptrum summi domicilii,
 Septem artibus ornatus ad instar Pompilii.
 Dignum est, ut tu patrisse⁵⁷ in celsis honoribus: 87
 Redde patri suam formam corde, manu, moribus;
 Preestet Deus, ut hoc agas in multis temporibus.
 Triumphator Heinrici, ad te supplex fugio,
 De profundis medullarum ad te solum mugio,
 Ut qui populantur sacra perdat tuus pugio.
 Dextram porrige iacenti in porticu laticis,
 Quem non angelus, sed demon, turbat cum scismaticis
 Et cum hyrcis et cum capris, cum porcis silvaticis.
 Non demergat me in annem milleformis vipera,
 Mortis vulnus ei detur de manu legifera,
 Et a plagis universis omnes tuos libera.
 Si hec facis, carus Deo eris et hominibus,
 Per te fiet pax in terra et in cunctis finibus,
 De te Dominum laudabit universus spiritus.

2. Rex cleoneus⁵⁸ hoc operetur, 58
 Quod Ptholomeus, qui Moysei dulcia scripta transtulit ad se
 Sorte relicta demoniorum, sorde remota sortilogorum. fol. 80.
 Fretus at ille horthographya, quam dedit orbi sancta Sophia,
 Regna potenter subdita rexit, et sapienter omnia gessit.
 Sed quia paucis vivitur annis, et breve tempus transit ut annis,
 Hinc querebatur, et brevitatem insequeretur
 Talia fando: *Vita caduca,* cur tibi spondes tempora multa?
 Es brevis, arta⁵⁹, crimine farta, tu velut umbra, non eris ultra; 59
 Te nimis odit candida turba,
 Testolidorum castra virorum, cum quibus omnia grex asinorum,
 Et cinifones et nebulones, et baratrones⁶⁰
 Farmacopole⁶¹; hoc genus omne
 Te venerantur atque secuntur:
 Hoc ideoque, quod tua leva
 Donat eisdem lilia, flores, et ruituros prorsus honores.
 Sed velut hostis omniu tollis, es quia facta vernula⁶² mortis. 62
 Quis, rogo, credat huic male fide, quae veniendo gaudet abire?
 Quicquid ab illa quisque rapinat, cum morietur omne resignat.
 Sed tamen illa crimina sola laxat eisdem vita dolosa.
 Protinus illa, felle remoto, respiciens hunc lumine torto,
 Taliter inquit:
 Si rea dicor, est tua culpa, qui male facta credis inulta,
 Nam tibi rerum largior usus, tu quoque vertis hos in abusus,
 Plura reponis stultus in arca, quae tibi tollet tercia Parca⁶³.
 Ergo quod hora dat tibi presens, utere prudens, utere clemens,
 Non retro linguas quod dare debes, est male fidus forsitan heres;
 Sed quod habundat, te quoque dante, si michi credis, vadat in ante. p. 1036 M.
 Sum tibi parva, sum tibi curta,
 Sic iubet auctor, qui bene juncta longat et artat tempora cuncta.
 Ergo magistra sit tibi vita preteritorum, rex bone, regum gemma priorum;
 Nos rege, serva, phylosophando et miserorum dampna levando,

57) patrisare = patrem imitari. 58) gloria iuvenum, a $\alpha\lambda\omicron\sigma$ et $\nu\sigma\sigma$. FR. 59) arcta. FR. 60) im-
 55 postores. FR. 61) pharmacopola. FR. 62) verna. FR. 63) scil. Atropos.

In quibus unus, nomine Benzo, te petit, o rex, poplite flexo,
 Ut sua curans vulnera tangas, atque luporum guttura frangas;
 Sic faciendo ibis ad illum, qui pie nutrit quemque pusillum.

3. Divo Heinricho cesari Augusto.

Deo nostro demus omnes honorem et gloriam, 5
 Qui Heinricho regi magno, contulit victoriam,
 Atque sibi adversantes convertit in scoriam.
 Te Plastes a ventre matris dignatur protegere,
 fol. 81: Ipso quidem obumbrante, quis valet te ledere?
 Versipelles morientur in proprio scelere. 10
 Ergo, rex, Omnipotenti semper refer gratias,
 Deprecare quo suetas non neget pancracias,
 Donec eodem iubente finem vitae facias.
 Quanta tibi facit Deus, sis memor cottidie,
 Te sequentibus appare ut sol in meridie, 15
 Noctis speciem ostende filii perfidiae.
 Legifer es, dante Deo, in subiectis gentibus,
 Aequa lance pensa pondus parvis et potentibus,
 Sic ius legis temperabis sub te quiescentibus.
 Mercennarii mercedem lex iubet ne teneas, 20
 Pro hac culpa cautus esto, rex bone, ne pereas,
 Imple legem, non videbis phalanges funereas.
 Si Benzoni, servo tuo, suum reddis meritum,
 Evanescet velut fumus excursus proselitum,
 Ad apostasiam versi, ibunt in interitum. 25
 Terga vertent universi spiritus silvatici,
 Patarini et ambrones, simul et artabati,
 Atque ligna colligentes sacro die sabbati.
 Dignus est mercede sua Albensis episcopus,
 Qui pro rege cum zypheis⁶⁴ pugnavit prae omnibus, 30
 Exturbans heresiarchas de Romanis domibus.
 Bellum egit cum Prandello atque cum Badaculo,
 Qui thesaurum sancti Petri ponebant in sacculo,
 fol. 81: Expulit eos ab arca, potitus pinnaculo.
 Redde vice, n promerenti, certa spes imperii, 35
 Ne inanes paciatis moras desiderii,
 Opibus et maiestate compar es Tyberii.
 Non est magnum tanto regi, unum signum facere,
 Hoc est dicere Benzoni: *Veni foras, Lazare,*
 Reddita tibi mercede, sta sub meo latere. 40
 In me solo si te ipsum, rex bone, glorificas,
 Universos fratres meos non parum letificas,
 Legem enim conservando Deum honorificas.
 In hoc scimus, quod sub alis te servat Altissimus.
 Si in te non prevalebit temptator nequissimus, 45
 In episcopis creandis si es discretissimus.
 p. 1037 M. Et ne unquam seducaris ab aliquo homine,
 Temet ipsum, quaeso, muni, rex noster et domine,
 Fac in fronte signum crucis in Auctoris nomine.
 Sit discreta, rex o bone, manus inpositio, 50
 Ne fortasse labem trahas ex tyronis vicio,
 Vita prius requiratur, mores et conditio,
 Ne accipias pro agno barbatum cornigerum,
 Nec pro Iovis ave summas⁶⁴ nocturnum aligerum, 55

64) calligantibus. FR. 64) sumas.

	Nec constituas Priapum in numero syderum.	
	Qui pro Secrate salutat Dyogenem Cynicum,	
	Et qui lolium extollit, despiciens triticum,	
5	Ipse utitur Martino, postponens dominicum.	
	Deum lauda, rex Henrice, qui tibi discernere	fol. 82.
	Prestitit omne, quod exit ab utroque genere;	
	Ipse tibi Philisteos concedit prosternere	
10	Quapropter semel in die, relictis inanibus,	
	Ante vultum Redemptoris elevatis manibus	
	Te presenta, suspirando cum devotis planctibus.	
	Beneficiis pro tantis temet ipsum immola	
	In altare tui cordis cum mente benivola;	
	Sic placatus pius Deus conquassabit hydola.	
	4. Conditor mundi, solus spes omnium,	ne irascaris reatu hominum.
15	Tu nos creasti de terra fragili,	serve, ne frangat fraus adversarii.
	Callidus hostis, nos videns luteos,	mergere cupit in mortis puteos.
	Quos redemisti proprio sanguine,	hosti ne tradas carnis contaminate.
	Tu, pater noster, corrige vicium,	tene currentes ad precipitium.
	Castiga tuos paterno verbere,	ne sinas lupis agnos discernere.
20	Tibi est enim proprium parcere,	nos de meroris extrahe carcere.
	Nam tu occidis et tu vivificas,	percutis, sanas, a morte liberas.
	Et qui coherces mundi stultitiam,	cegari nostro confer leticiam.
	5. Publica res Romanorum tunc scienter regitur,	
	Cum sophye gemmis sertum regalo inseritur,	
25	Et imperiale sceptrum docta manu geritur.	fol. 82.
	Cui tantae dignitatis datur curam gerere,	
	Semper debet, si non multa, saltem pauca legere,	
	Ut legendo discat orbem post Deum protegere.	
	Sumat breviter descripta regalis sublimitas;	
30	In his enim spiritalis habundat utilitas,	
	Per quam auram aspirabit humana fragilitas.	
	6. In diebus umbrae nostrae semper simus pavidum,	
	Aliene facultatis nullatenus avidum,	
35	Ut feliciter curramus viam nostri stadii.	
	Non camelum glauciamus, nec liquemus culicem,	Met. 22, 24.
	Nec leonibus obmissis persequamur pulicem,	
	Conculcemus scorpiones, transeamus supplicem.	
	Ubi cumque conversamur, sit comes Iustitia,	
40	Ore, manu, propellatur hostis Avaricia,	
	Quae turbare sepe solet principum iudicia.	
	Balaham hec deludendo fecit haretalogum,	
	Ideoque cum prophetis non habet katalogum,	
	Miser ille cum asella ⁶⁵ formavit dialogum.	65
45	In Hyerichontinae ^a urbis ruina notissima,	
	Achar ⁶⁶ ieta ⁶⁷ conturbavit ex lamna purissima,	
	Morti tradidit ut esset omnium perhypsima ⁶⁸	
	Cum apostolis certavit haec deceptrix gentium,	p. 1038 M.
	Iudam, loculos ⁶⁹ portantem, traxit ad suspendium,	69
50	Dedit ei sempiternum sulphuris incendium.	
	Haec minores et maiores temptat milleformiter,	fol. 83.
	Cui non consentientes resistamus fortiter,	

a) hoc loco auctor litteras nonnullas exant; litterae ne paulo pallidiori atramento scriptae sunt.

65) Cfr. Numer. 22, 21 sqq. 66) Cfr. Iosua 7, 18 sqq. 67) scil. avaritia. 68) res vilis et abiecta, sordes, immunditiae. 69) i. e. bursam, crumenam; cfr. Ioh. 13, 29.

Contra pugnam deceptricis ramus concorditer.
 Cur debemus, fratres mei, huic monstro credere?
 Quae non cessat nos et nostra cottidie ledere?
 Donec tradat in gehennam durantes in scelere.
 Nichil tutius in mundum, nichil reportabimus,
 Nisi forte quod largimur pietatis manibus;
 Non seducat haec seductrix nos verbis inanibus.
 Nudi nascimur et nudi in terram regredimur,
 Praeter victum et vestitum, quid in mundo quaerimus?
 Nil hic proprium habemus, peregrini venimus.
 Superest, ut caveamus superbiae vicium,
 Quia ipsa est peccati totius initium,
 Devitemus sapienter tam grave flagitium.
 Haec inflato vadit collo cum ceruice rigida,
 Semper est ad opus bonum sterilis et frigida,
 Velut torrens ruit preceps, oculis est livida.
 Ut ab illa recedamus expedit summopere,
 Legem enim christianam non vult ipsa colere,
 Erubescit mendicare, dedignatur fodere.
 Cur hanc magam non abhorrent quicumque sunt homines?
 Cur non eam detestantur populorum ordines,
 Quae coelorum potestates fecit esse demones?
 'Inquinabitur a pice, picem qui tetigerit,
 Qui communicaverit' superbo, idem apparuerit,
 Nemo doleat, si collum ipse sibi ruperit.
 Ut post mortem careamus infernorum tenebris,
 Iugiter est preliandum cum carnis illecebris;
 Qui triumpho potietur, erit mundo celebris.
 Non invadit nos voluptas armorum potentia,
 Sed nimietate cybi atque vinolentia,
 Sic transverberat incautos dulci pestilentia.
 Et ut solet vulgo dici: *Noceat omne nimium*,
 Nimis hec edendo templum dissipat dominicum,
 Et de viro castitatis vilem reddit Cynicum.
 Omnis enim caste vivens, templum Dei dicitur;
 Si quis tantum sacramentum violare nititur,
 Unus de porcorum grege protinus efficitur.
 Facti celibes ardentem fugiamus Sodomam,
 Hierosolimam petamus christianis commodam,
 Semel intrans non habebit semitam retrogradam.
 Felix ille, qui pro factis hunc locum merebitur,
 Felix erit in aeternum, et non commolietur,
 Hic in secula Viventem vivens confitebitur.

7. Plures sanctarum pastores aecclesiarum,
 Cladibus afflicti, sub tempestate relict,
 'Vix retinent flatum, nimio merore gravatum.
 Qui consoletur non est, nos nemo tuetur,
 Nullius dextra tegimur, sunt intus et extra
 Hostes mortales, ad nostra voranda sodales.
 Omnia devastant, et apertis faucibus adstant,
 Ut nos consumant, post quaeque relicta resumant;
 Nemo manum contra portendit talia monstra.
 Numquid opem prebent, qui nos defendere debent?
 Nostrum vasalli sunt facti Sardanapalli,

fol. 83.

fol. 84.

a) sic contra metrum codex.

Nec nos defendunt, nec iniquis recia tendunt.
 Forsan maiores tolerant utcumque labores,
 Non inopes rerum, redimunt malefacta dierum:
 Nos tenues lucro ferit hosticus undique mucro,
 Nos velut inbelles non possumus esse rebelles,
 Non apti bello, sed tradere dorsa flagello.
 Peius adhuc restat, graviter quod corda molestat:
 Ante sacros vultus fit creberr⁶ in urbe tumultus,
 Ceduntur coram, si qui famulantur ad horam,
 Dum sumus in villis, terimur trahimurque capillis.
 Cesar, quocirca trucibus sis ferrea virga,
 Te Deus elegit, terram populosque subegit,
 Nos ut defendas, inimicis digna rependas,
 Ut sint in penis, et sint in mille cathenis,
 Qui res sanctarum devastant aeccliesiarum.

p. 1039 M.

fol. 84.

8. Taurinensi episcopo.

O Phulane⁷⁰, presul magne, refer Deo gracias,
 Quia semper, quod quaesisti, possidebis Tracias.
 Tandem, tandem exauditus, perspice quid facias.
 Omnibus absconde⁷¹, precor, tam sacrum misterium,
 Nam si dixeris hoc Evae⁷², amittes pomerium,
 Generabit tibi lingua perpes improprium.
 Trinitati hoc committe, unde semper gaudeas,
 Non ames quaternitatem, ex qua nimis doleas,
 Trinitati numquam tollet quicquam furens Boreas.
 Trinitas non est in terra, nisi in episcopis,
 Ipsi quidem congregantur nomine Opificis,
 Ceteri, si adunantur, tractant de illicitis.
 Si ad diu expectatum finem mavis tendere,
 Noli temet alienis confitendo vendere,
 Hoc est enim pedem tuum ad petram offendere.
 E. T. A.⁷³ si adsunt simul in Auctoris nomine,
 Sis in illis, ut dixisti, Iesu Christe domine⁷⁴,
 Tu inspira, quid agamus, tuo bono omine.
 Manda locum atque diem, has precedens litteras,
 Quo sententias dicamus nobis salutiferas;
 Totis tribus ipse Deus det longas presbiteras⁷⁴.

70

71

72

fol. 85.

9. Quedam prelocutio.

Durae arboris nodo ferreus cuneus quaerendus est. Itaque frater Benzo usus est ferreis
 increpationibus durisque exortationibus adversus coadelphos⁷⁵, qui debuissent in regis fidei-
 tate usque ad mortem persistere; laudabiles et gloriosi, instigante perfidia facti tortuosi
 atque nodosi. Quos ubicumque intuebatur populus, insequeretur blasphemis clamoribus.
 Tandem, delatrante fratre Benzone, repetunt ovile fidei, induti nimia confusione. Sed alia
 manu erat agendum cum domna Adeleida, cuius parem non assignat orbis ephymerida⁷⁶.
 Ipsa igitur, quasi regina piscium, ammirabilis balena, non poterat capi neque hamo neque
 catena. Quapropter adgressus est eam frater Benzo mellifluis verbis, porrigens ei escas ex
 floribus nec non aromaticis herbis. Et quia noverat eam dilectari planetarum cantilenis,
 cottidie infundebat auribus eius Ambrosianas melodias, maritimis associatus Syrenis, et ita

p. 1040 M.

a) sic codex. b) absconde cod.

50 70) h. e. infula ornatus. 71) Adelegidae. 72) h. e. byteria, sive diuinam officiorum possessionem. FR.
 Ego, Taurinensis, Ambrosianus; rhythmica causa ini- 75) confratres. FR. 76) sic rhythmica causa pro
 tiales tantum litterae exaratae sunt. 73) Cfr. ephemeris, Graecis εφμερίδες, = acta diurna, anna-
 Matth. 18, 20. 74) rhythmica causa pro longa pres- les.

77 lyrizando, organizando, deduxit eam in sagenam⁷⁷ fidei, traxitque ad litus ante pedes imperatoris Heinrici. Ut autem cognoscant fideles cesaris quia vera sunt quae dicimus, pro testimonio veritatis de pluribus haec pauca descripsimus:

fol. 85^b. 10. ^a Duci A.⁷⁸ dominae superdomnae, B.⁷⁹ fidelis et superfidelis, consilium non Achitophelis, sed sancti archangeli Michaelis. A puericia enim, mi domina, opus Dei operaris, idcirco favente Deo post regem Italiae dominaberis. Certe, si dignaris credere consiliis meae parvilitatis, cum tranquillitate sedebis sub rege in solio regisae maiestatis, et videbis ante te duces cum principibus, orbis terrarum opes tibi ministrantibus. In hoc quidem placito nichil omnino erit periculi, si fiet secundum dispositionem mei consilii, sed erit perpes gaudium domus tuae in seculum seculi. Quid plura? A die etenim exitus de ventre matris non venit super te visitatio talis. Itaque tu, dilecta Deo et hominibus, ascende in coelum regalis benivolentiae, admiranda in cunctis terrae finibus. Secretum meum michi, tibi et illi; non addas quartam personam trinitati.

X. fol. 85^b. 11. ^b Dominae Adelegidae, Romani senatus patriciae, frater Benzo per voluntatem Dei claves totius imperii. Non est ille homo sanae mentis, qui conatur contraire voluntati Omnipotentis. Nichil valet noster cogitatus, nichil itidem noster conatus, quia Deus faciet secundum voluntatem sui potentatus. Omnia enim, quaecumque voluit, fecit in coelo et in terra, in mari et in omnibus abyssis. Quo enim possumus fugere ut non faciamus voluntatem eius? In casum fit fuga ista, sicut testatur psalmista: „Quo a facie tua fugiam? si ascendero in coelum, tu illic es, si descendero in infernum, ades“. Nil denique valuit Ionae quod fugam paravit; nolens, volens, verbum salutis Ninivitis ministravit. In voluntate ergo Dei universa sunt posita. Et vos sola nitimini modo contra eius imperium? Nam Deus usque hodie in omnibus adimplevit vestrum desiderium. Certe, velitis, nolitis, Deus faciet de vobis sicut sibi placuerit. Ordinatum fol. 86. est quippe divina dispositione, quod esse debetis super gentes et regna, ut evellatis, destruat, disperdatis, dissipetis, post haec aedificetis, atque plantetis. Vos autem dicitis: „Nolo“, et Deus 25 dicit: „Ego volo“, quis igitur erit victor de vobis duobus? Certe, certe, Deus faciet secundum suam voluntatem de sua ancilla, quae actenus custodita est ab eo tamquam oculi pupilla. Facite ergo sponte, quod facietis invita, ut sit vobis duplex retributio et in hac et in altera vita. Beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Apocal. 1, 3.

XI. 12. ^c Dominae Adelegidae, cuius prima medietas nominis⁸⁰ est genitivus sive dativus vocabuli primi hominis, frater Benzo.

Nomen tuum nomen bonum,

Nomen tuum Dei donum.

fol. 86^b. Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Mystera quidem libri Genesis non capit volatica frenesis. Sanam mentem expetunt mystera illa, non qua impellebantur Cassandra et Sybilla, quarum pectora Pythius replebat, cum phanaticos ex ambiguis deludere volebat. Sed incarnato Domino, illuminavit Spiritus sanctus corda fidelium, eiciens ab ecclesia Phytomissas et Delium. Apperuit quippe archana divinae scripturae; infidelibus pateat, quod abscondebant prioris testamenti figurae. Neque iam velatur Moysi facies, quia luce clarius perspicit totum Moysen catholicorum acies. Nam in passione Domini et petre scissae sunt, et velum scissum, et christiana fides profunditatem litterarum cernit, licet clamet habyssus habyssum. Ergo non simus equus et mulus, quibus non est intellectus, queramus novum mysterium, ubi latet nostrae salutis profectus. Enucleemus sacramentum carissimi nominis, nostrae scilicet beatissimae principis. Providens enim humanae utilitati Salvator et Dominus, abtanda dispensat singulis temporibus. Nam sicut presciuit de costa viri formam coniunctivam, ita previdit fol. 87. domnam Adeleidam de nomine eius denominativam. Unde Factori gratias referimus, quia non sumus expertes donis gratiarum eius. Vere gratia Dei est, quod typice factum est. Igitur sicut „Eva conversim fit Ave, ita Adeleida, conversis partibus, fit nomen bonum atque suave. Quid est enim Adelegida, nisi „Da legi Adae filios.“ Hoc est dicere: „Esto datrix legis super caulas christiani gregis. Esto gregis Christi custos gregaria, quem dispersit per dumeta presumptio temeraria.“ Tu es quippe regina illa, quae apparuisti psalmistae a dextris Dei in veste polimita. Plena es gratiarum, oculi tui columbarum; vade post eum, qui est Deus misericordiarum. Ne timeas, o princeps, ab initio seculi preelecta, neque formides quoniam omnia sub pedibus viges.

a) caput haecae fuit iamlibro, folio 85^b inserto, ab auctore additum est, numero tamen caret.

b) X. codex.

c) XI. codex. d) presumptio codex.

77) h. e. rete, verriculum. 78) Adelegidae. 79) Benzo. 80) scilicet Adae.

Porriga dextram Romae mergenti, succurre regi piis oculis te respicienti. In his duobus pendet tota aecclesia, vide quid facias sancta Adelegida. p.1042 M.

Ut Spiritus sancto, qui te preelegit, non sis contraria te rogamus, audi nos.

Ut regi subvenias te rogamus, audi nos.

Ut clericis et laicis subvenias te rogamus, audi nos.

Ut omnibus christianis subvenias te rogamus, audi nos.

Ut pereunti mundo succurras te rogamus, audi nos.

Oremus: „Famulam tuam Adelegidam, quam elegisti ab initio, conserva, queso, Domine, in tuo servitio, ut per eam, te duce, fiat pax in aecclesiis tuis, ad perpetuum gaudium humanae salutis, per Dominum nostrum.“ fol. 87

13. ^a Domne primae vocalis ^b ⁸⁴ frater Benzo lignum scientiae boni et mali, in pinguedine XII terrae, et in rore coeli; auribus percipe verba oris mei. Cum sim fidelis, et cotidie dictis et factis ostendo meam fidelitatem, cur opponis, o domina, meae fidei duriciam cordis atque incredulitatem? Licet ^c converser in miseria, tamen per me, ultimum servum suum, revelat tibi Deus sua mysteria. Positus enim in ordine vicis Habiae, non fallaciter profero verba coelestis prophetiae. Nam si preterita placet recolere, nullatenus est dubitandum de subsequenti opere. Turba igitur precedentium patrum sine ambiguitate se commiserunt oraculis suorum vatium. Ut multis supersedeam, de paucis dicenda sunt quaedam. Ionas autem elapsus a belua, decapillatus sedit sub edera, hubi hec pauca locutus est verba: „Adhuc quadraginta dies, et Ninive ^{1042 M.} ^{1043 M.} subvertetur.“ Et pervenit verbum ad regem. Qui non vocavit pulingerios ⁸², neque manciari ⁸³ primicerios ⁸⁴. Sed statim surrexit de solio suo, et abiecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cythere; cui mox adfuit pietas divinae misericordiae. Sapiens rex sine mora ^{fol. 88.} creditur ignoto prophetae, et domina mea michi, noto sibi, designatur credere? Per plures denique vices profuerunt sibi mea vaticinia, sicut tota protestatur vicina. Revera verba mea non sunt mea, sed eius procul dubio, qui dixit: „Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.“ Qui ergo ^{fol. 60, 11.} ^{Luc. 10, 15.} me spernit, ad suum dampnum me spernit. Et non solum me spernit, verum etiam eum, qui me misit. Recordare, o predicabilis domina, quanta tibi fecit Deus, et sede cum Maria humilis ad pedes eius. In tuis quippe cunabulis dictum est tibi a Domino: „Ascende superius,“ et divina predestinatione semper ascendisti de bono in melius. Nunc autem ad hoc es ascensura, ^{Luc. 14, 10.} ut in manibus tuis sit orbis terrarum cura. Vult enim Deus, quo geras rei publicae sarcinam cum eo, qui regnorum regit monarchiam. Nam in spiritu et virtute Heliae parabis viam cesari, quatenus errantes quiescant ab homine veteri. Et sicut Helias, fretus auctoritate prophetica, dixit ad regem Achab: „Quia non erit pluvia, nisi per verbum meum,“ ita, o domina, inspirante Trinitatis potentia exiet ab ore tuo similis sententia: „Vixit Dominus, si erit episcopus, ^{p. 1043 M.} ^{3 Reg. 17, 1.} ^{fol. 89.} aut marchio, vel si sublimabitur ad aliquem honorem aliquis homo, nisi per verbum meum.“ O laudanda pietas Redemptoris, quae ancillam suam elevare dignatur ad culmen tanti honoris. Quod ergo ante mundi constitutionem disposuit Dei providentia, nemo debet contradicere sua negligentia. Preordinata est quippe series omnimodae potestatis ante conspectum divinae maiestatis. Dic ergo, o domina, sicut Maria ad angelum: „Ecce ancilla Domini, fiat michi secundum verbum tuum.“ ^{Luc. 1, 38.}

14. ^d Domno suo, regi Heinrico, a Deo coronato, tamquam aurum in fornace divinitus XIII colorato, frater Benzo. In prosperis et in adversis idem, omni consumptione vidi finem. Quia cucullatus diabolus de coelo Petri lapsus est, et domina Adeleida cum lampade sua ante regis ianuam est, merito possumus dicere: „Consumatum est.“ Sic enim suscepit nuntios domini ^{Job. 19, 30.} mei, ac si vidisset angelos Dei. Omnipotentiam ergo Benefactoris, o bone rex, lauda cervice humiliata, qui pedibus tuis prosternit colla inflata. In conversione igitur talis dominae omnes ^{fol. 89.} dicamus: „Gloria tibi, Domine!“ Nemo, precor, o cesar, subripiat cordi tuo, quominus adimpleas quae regia promisit celsitudo, et adhuc supra, ut regnes in aeternum et ultra. Deo gratias, sapiens es, litteratus es. Recordare quae Deus praecepit Abrahae: „Omnia quaecumque ^{Gen. 21, 12.} ^{Gen. 21, 10.} dixerit tibi Sarra, audi vocem eius.“ Sarra denique petebat: „Eice ancillam et filium eius.“ Si filius es Abrahae, immo quia es, opera fac Abrahae. Omnia ergo quae tibi dixerit domina Adeleida, audi vocem eius. Si dixerit: „Eice Sarrahaitam et omnes sequaces eius,“ audi vocem

a) XII. cod. b) vocali cod. c) sic 2 manus correxit quod primo auctor scripsit: conversor. d) XIII. cod.

81) Adelegidae. 82) sacerdotes, ut videtur, quos supra cap. 8. phylanos dicit. 83) h. e. sugurii, a 55 Graeco parvula. 84) Cfr. Ion. 3, 6.

eius; et si non dixerit, quid vocem eius. Quia ad te est conversio eius. Nam mulieri predestit
 604. 2. 16. Deus: „Ad virum est conversio tua, et vir dominabitur tui.“ Non igitur est pavendum, ut non
 audias vocem eius, quoniam ad te est conversio eius. Postquam autem fuerit ad te conversa,
 audies vocem eius in quampluribus. ipsa vero audiet et faciet voluntatem tuam in omnibus,
 quia tu dominaberis illius. Non ergo, o bone rex, denegare quae sibi placita videntur, quoniam
 fol. 69. una die dabis, altera die centuplicata ad te revertentur. Neque enim est denegandum benefi-
 cium, quod scimus posse reverti ad idem principium.

fol. 90.

INCIPIT PRAEFATIO LIBRI SEXTI.

Cognoscitur Dominus iudicia faciens, si de medio Christi ovium tollitur pestilentia
 macilens. Morbo quidem suae pestilentiae Sarabaita Prandellus, faciosissimus monachellus, 10
 morbidavit gentes et regna, pharmaceutrians ea per plurima tempora. Inter alios denique
 quos fecit mente captos, prevaluit in Saxonibus, reddens eos similes demonibus. Exagitavit
 quippe illos, servili ausu arripere arma adversus christum Domini, cesarem Henricum⁸⁵ uti
 legimus contra Michahel⁸⁶ presumpuisse hostem antiquum. Verum sicut Michahel, cuius
 interpretatio est: Quis ut Deus, prostravit draconem et sequaces eius, eodem modo dissipata 15
 est Saxea barbaries a cesare Henrico, quia manus Domini erat cum illo. Celebravit proinde
 1080. generalium conventum cum suis satrapis, scilicet Suevis et Italicis, penes Brixanorium⁸⁷,
 lun. 25. tractans cum eis de suo itinere ad Romanum solium. Inter quos profuerunt duo archontae,
 88 a gye Sophye⁸⁸ debriati mellifluo fonte, videlicet tocius Lyguriae primas⁸⁹, et Hemilie rector
 Ravennas⁹⁰, simulque eorum suffraganei, in perditione falsae cucullae consentanei. Quibus 20
 erant inmixti de senatoribus Romanorum insignes legati, adstipulantes, quod cuncti ordines
 fol. 90. publicae rei cotidie stabant parati ad receptionem cesaris Henrici, tamquam si venisset
 89 maiestas Iulii vel Tyberii. Quorum assertioni nemo nostrum fuit Didimus⁹⁰, sed unanimiter
 quae dicebantur credidimus. Cesar autem, figens anchoram spei in soliditate Romanae
 promissionis, designavit in iam dicto conventu inceptionem suae expeditionis. Indicavit pre-
 terea universis regibus praeco, quia in die pentecostes, Deo volente, erit presentia regis
 1091. ram sancto Petro, affectu scilicet suae consecrationis, ad laudem et gloriam visibilium et in-
 visibilium Creatoris. Venit igitur sexta feria ante pentecosten ad diem constitutum, sed Ro-
 mani, prevaricatores effecti, clausurunt ei introitum. Rex vero, commotus ira iustissime
 indignationis, precepit figi castra in prato Neronis. Prandellus itaque, qui Romuleos fasci-
 30 naverat, ascendit in Creacentii castellum, monuit quod nullus eorum exisset ad bellum.
 Adiciens quoque: Clausis portis state securi, quia inter vos et hostes sunt inextricabiles muri.
 In die quidem Spiritus paracliti non inponet Henricus, sicut speravit, sertum suo capiti. Delu-
 sus hac prima fiducia, desperans redibit cum verecundia. Sapientes vero episcopi et optima-
 tes profundioris consilii, circumsteterunt domino nostro regi dicentes: Revera quicumque 35
 sunt sane mentis animadvertunt, quod mira et vera est dispositio Dei omnipotentis, qui dat uni-
 cuique secundum opera sua. Putatis, o barones, quod sacrilegos et periuros comitetur victoria?
 fol. 91. Non, quia constati in runcina⁹¹ inventi sunt scoria. Isti sunt, qui dicunt in corde suo: „Non
 1045 M. est Deus“. Isti ponunt in coelum hos sum, et lingua eorum transit in terra, ideoque tenet eos
 initium peccati, superbia. Isti sunt, qui dicunt: „Faciamus mala, ut veniant bona“, quorum 40
 dampnatio iusta est. In veritate sciatis, quoniam nunc iudicium est Romae. Nunc pseudoprin-
 cepts Romae eicietur foras, adbreiavit enim Deus Romanae maliciae moras.
 Mai. 23. Summo igitur mane paraclitanae festivitatis coadunati sunt archiepiscopi et pontifices
 in conspectu regiae maiestatis. Et dicebant ad invicem: Quid hodie, fratres, faciemus, quia
 hic duas aeclesias non habemus? ut in una dominus noster rex vestiatur et coronetur, et in 45
 alteram vadens coronatus ubi missa celebretur. Ista est vetus consuetudo regalis coronae, quae

a) Aunc locum primo quidem sequebantur verba: Liber sextus. Incipit prologus. In apostoli Andreae sacro na-
 talicio nec non et Prandellus, non curantes. His tamen oratis, auctor postea quinque foliis, scilicet fol. 90. 91. 92.
 93. 94 inseruit, verbaque illa deleta folio 94^o repetiit.

85) Brixia. FR. 86) h. e. sanctae Sapientiae. Orat. p. 76. FR. 90) maior serra febrorum, qui 50
 87) Theudaldus, archiep. Mediolanensis. 88) Wiber- tamen significatus contorte convenit cum verbis an-
 tus, qui et Clemens III. antipapa. 89) i. e. qui tecedentibus, ubi potius indicari videtur elibanus, in
 contradiceret; Didimus Caecus enim, Alexandrius, quo scoriae a puro metallo separantur. FR.
 Arianis acerrime fertur restitisse, v. Vossius Inst.

non potest immutari sine usualli transgressione. Residebat inter eos Manases archipresul
Remensis, nobilis et litteratus, Phylippi⁹¹ regis Franciae venerabilis legatus, qui dixit: Si⁹²
non possumus agere quod volumus, velimus ut quimus. Et si remonet nos ab obsequio regiae
coronae locus inconueniens, celebremus tamen debita deuotione missam, quam postulat sol-
lemnitatis praesens. Cui statim omnes assenserunt, et Fiat, fiat unanimiter responderunt.
Surrexit autem frater Benzo, Albensis episcopus, qui erat unus de numero residentium, sup- fol. 91.
plex exorans caesarem, ut preciperet silentium. Et affatus est ita: *Audiat dominus meus rex,
et vos, seniores et coepiscopi, audite verba fratris vestri minimi. Verba mea non sunt mea, sed
sunt verba Spiritus sancti, in cuius nomine hic estis congregati. Si id, quod maius est et diuino
cultui necessarium, hodie faciemus, cur quod minus est preterire debemus? Hodie in tentoriis
celebraturi sumus preciosissimi corporis et sanguinis domini nostri Iesu Christi sanctissimum
sacrificium, consequens ergo est, ut sub eisdem papilionibus peragamus regalis coronae officium.
Multa denique sunt contra usum, cogente necessitate. David enim pulsatus necessitate
famis comedit panes propositionis, quod non licebat nisi sacerdotibus solis. Relinquens igitur
silvarum solitudinem, cessante necessitate, contulit se ad cottidiani panis consuetudinem. Ubi
vero necessitas perit, statim usus in propria redit. Ubique est Deus, ubique colitur et adoratur,
et rex coronetur, honoretur, ubi et quando kanonice constituta sollempnitas celebratur. In
Atticis enim legitur hystoriis, quod Byzanzemus rex Nikophorus⁹², vir sapiens et bellicosus^a, cir- p. 1046 M.
cumcincxit Antiochiam vallo formidandisque machinis, plus minus septem annis. Et bis in fol. 92.
hebdomada coronatus, circuibat civitatem cum multis populorum turmis, ad similitudinem Hy-
rechontine urbis. Cruz denique ligni dominici precedebat eum, per quod sperabat victorie
trophaeum. Antiocheni vero, perterriti novo et inusitato miraculo, subiciunt colla regiae perse-
verantiae refaciulo. Et si rex ille fortis et sapiens, pro amplificanda christianitate omnia
faciens, coronabatur sub divo, sine aeclesiis, sine sollempniis feris, multo magis dominus
noster cesar debet coronari circumseptus venerandis presulibus et decentissimis clericis, et
precipue in festiuitatibus egregiis. Adhuc autem; libentius denique illud perficitur, quod veri-
similibus argumentis circumscribitur. Alexander Macedo, quocumque gradiebatur, quis esset,
corona confitebatur. Feracissimae ergo rationis conclusione debet cesar uti mysterio regalis
coronae. Tunc Ambrosianus vicarius, universae Liguriae archos et primarius, dixit: Vere,
frater Benzo, sicut dixisti, non sunt tua verba ista, sed Spiritus sancti prout testatur psalmista:
„Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.“ Hoc ipsum resonat Mattheus evangelista: „Non
enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.“ Fiducialiter igitur
possumus et debemus celebrare, quod Spiritus sanctus per te voluit revelare.*

His auditis suspiciens in coelam cesar, gratias egit^b terciae sanctae Trinitatis personae,
quae misericordissimae pietatis revelatione dignatur adesse celebritati suae coronae. Dixit fol. 92.
que: *Nichil dubietatis est in corde meo ex omnibus his, quae per affatum Spiritus paraclyti⁹³
locutus est frater Benzo. Et conversus ad Ravennatem, divitis Flaminiae primatem: Quid
sentias, inquit, pater, scire volo, qui iudicaturus es orbem cum Petro et Paulo. At ille respon-
dens ait: Ad reverentiam caesaris loquor. Nemo sapiens aliud requirat, nisi quod per hos⁹⁴
confratris nostri Spiritus sanctus nobis adspirat. Erectis ergo cordibus sursum, divinum ado-
remus mysterium, ut quod magno Dei munere geritur, magnis aeclesiae laudibus celebretur.
Preparentur itaque duo tabernacula, in uno coronatus cesar processionaliter ad alterum eat
tabernaculum, eritque angelis et hominibus delectabile spectaculum. Factumque est ita. Con-
tinuo advolat turba castrensis, amans celebrare diem sollempnem in condensis⁹⁵. Ordinatur
populus in spaciosum circulum, per cuius medium transeat chorus psallentium. Cumque exit p. 1047 M.
a tabernaculo cesar diademate redimitus, statim incipitur a clero: *Veni creator Spiritus*.
Singulae vero nationes secundum patriae ritum prorumpunt in vociferationem in unitate
Patris et Filii, laudantes sanctum Spiritum. Oritur preterea ex omnibus castris stridor
lituum clangorque tubarum. Quarum bombis atque tonitruis Sarabaita cum suis fiunt similes
mortuis. Finita prohelempsi⁹⁶ celebratur missa cum suis melodis sollempnissima iubila- fol. 93.
tione, omnisque populus per totum diem laudat Deum in gaudio et exultatione.*

Protinus auditum est in nationibus, quod rex Heinrichus fecit novam Romam ex tentoriis et papilionibus, ubi ad Prandellianorum dedecus atque iniuriam disposuit novam curiam.

a) sic correxit auctor quod primo scripsit bellicosus. b) sic 2 manus corr. ex agit.
91) Philippus I regnavit ab a. 1060—1108. 92) Nicophorus II, Phocas, imperium tenuit a. 963—969.
93) Cfr. supra pag. 641 vers. 29. 94) h. e. os. 95) tentoria. FR. 96) Vide supra lib. I, 9.

1081. Ex qua creavit novos centuriones, tribunos, ac senatores, prefectum, et numenculotorem, aliasque dignitates, secundum antiquum morem. Ibiq; sub sole et luna, novo genere coronandi, diademate est coronatus, coelo et terra mirantibus gloriam sui potentatus. Agmina vero populorum innumerabilia dant laudes Deo, qui innovat signa et inmutat mirabilia. Concurrunt ab omnibus certatim; confluit ex vicinis marchis inestimabilis populus. Rex autem, relicto prato, adgreditur divum, desub cuius pede evomit Stix lacum internitionis amicum. Quem cum vidisset exercitus, timuerunt timore magno propter sulphureum fetorem, fumantem ab eodem stagno. Verum Dei pietas, misera regi suisque omnibus, compressit fumum diebus ac noctibus, induxitque super nos hybernum frigus, per quod factus est locus ille salubris et apricus.

1082. Ut autem cognoscat mundus, quia non parva cura est Deo circa benivolentiam pueri sui, regis Heinrichi, aliud miraculum demonstrare dignatus est ibi. Quadam nocte in hora conticinii factum est terribile signum civilis exterminii. A fundamentis quoque corrui longae series murorum per spacia fere mille cubitorum. Quod cum cognovissent facto mane regalia castra: *Amplissimam portam, inquit, fecit nobis, qui numerat astra.* Fit clamor: *Intro, intro!* vociferantium, corripiunt arma de more bellantium. Quo rex audito, compressit per velites tumultuantium clamores, iubens ad se venire omnes. Quibus dixit: *Benedictus Deus in cunctis operibus suis, qui dat nobis videre interiora inimicorum, precipitatis muris. Sine ulla difficultate valemus eos invadere atque morti tradere. Sed demus honorem Deo sanctisque suis apostolis Paulo et Petro, si forte resipuerint, et ad debitam oboedientiam nostrae susceptionis dura corda converterint. Non enim veni ad mortificandum, sed ad salvandum.* *Si, prout beatus Paulus monuit, reddiderint cui tributum tributum, cui honorem honorem, et nos persolvemus eis sua secundum imperatorum morem. Alioquin Deus, qui est nobiscum, precipitabit eos in mortis abyssum. Et qui nobis dormientibus pessumdedit machinas murales, ipse dabit virtutem ad destruendas turres et antemurales. Eapropter demus eis aliquod intervallum, ut cogitent et intelligant, quoniam a Domino factum est istud, qui numquam deest his, qui convertuntur ad ipsum. Transeamus, si placet, fluenta Tybridis, et Tusculanos aliosque faciamus consortes nostri itineris. Omnes dixerunt una voce: *Vobiscum sumus, sive in vita, sive in morte, sed multi locuti sunt: In corde et corde.**

1082. Per circuitum denique montis Soractis gradientes, post novem dies venimus ad fluminis ripam, ubi ceperunt musitare maligni, quod magis valeret reditus ad devastandam Mathildam. Caret enim pontibus et vadis harenas involvens turbidus amnis. Quibus autem erat inflexibilis fides, dicebant: *Itinere trium vel quattuor dierum ibimus, et apud Narniam facile transibimus;* et scisma erat inter eos. Plures eorum instigabat retrotensio, minime transeundi fluvii intentio. Inter has ambiguitatis vicissitudines preterierunt decem dies. Loquebantur autem inter se illi et ipsi, et falsi ac veridici, si forte valuissent seducere sanos infirmi. Extendebatur quoque usque ad tres miliaris ordo castrorum. Frater Benzo erat castrametatus quasi in medio eorum. Cognoscens autem eorum malam cogitationem, quia volebant deserere miliciam et incipere reversionem, non ausus est mitigare conceptum furorem per aliquam verborum persuasionem. Iam enim conspiraverant, ut si quis eorum conatibus presumpsisset contraire, gladiis et fustibus habuisset perire. Qua de re tale nactus est consilium, per quod eorum astucia versa est in nichilum. Fecit enim emere duas naviculas, quibus postea transportare suas sarcinulas. Quadam vero die, inter nonam et vespere, dedit ei Deus ad transferendum se et sua eventum prosperum. Statimque tenso tentorio ad cenandum recubuit, et remota cortina tabernaculi, universis se spectandum exhibuit. Perfidi autem atque mendaces acuunt linguas male loquaces. Stantes in littore iaculant in eum sermones pravos; nil plus facere poterant, quoniam interpositum erat inter utrosque fluminis cahos. Deinde Lyburnis eisdem evectus est Placentinus, cuius fides est flamigera ut ardens caminus. Prefati vero episcopi tota illa nocte inmolaverunt se ipsos in laudem Dei cum psalmis et hymnis, dolosi vero exarserunt sicut ignis in spinis. Diluculo quidem transit dominus noster rex navigialiter cum domno Ravennate et Aquilegiano, trahens secum Suevorum cuneum, et omnis iniquitas opilavit hos suum. Indicaverunt preterea indigenae duo valla Albensis episcopi militibus, ubi vadavit Mediolanensis archiepiscopus, et pene aliorum omnium exercitus.

a) sic codex. b) transferendum codex.
97) h. e. lacerabat.

Cumque fuerunt ultra, ceperunt murmurare milia multa, quod ea tellus esset advenis ^{p. 1049 M.}
 et peregrinis mortifera, licet ad diversos usus hominum haberetur fructifera. *Ideoque non*
est immorandum in ea, quia insperato adgregabit nos sibi mortis hydra. Itaque in brevi quod
faciendum est faciamus, et quantocius frenas retorqueamus. Tunc abiecta formidabili suspi-
 5 tione, cunctarum urbium proceres coacervatim humiliant se ad vestigia domini nostri regis,
 quos benigne suscipiens fecit participes sui gregis. Quibus dedit spem suae reversionis
 secundum voluntatem omnium seculorum Dispositoria. Post annum vero rediit Romam ^{1052.}
 iterum, et manifestavit Romanis se ipsum. Quanta autem et qualia operatus est ibi, non est
 nobis dicendum per singula, quoniam non est tanti operis sufficiens nostra hystoriola. Frater
 10 vero Benzo, volens de corde domini sui Heinrici exterminare mordacis cure pressuram,
 direxit ei pro munere sequentis libri scripturam, ut ex ea recreatus aliquantulum, quasi
 novus redeat ad belli spectaculum.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI SEXTI.

1. ¹⁵ In apostoli Andreae sacro natalicio
 Revelatum est Benzoni: *Scribe de hoc vitio,*
Quod monstravit Folleprandus Buzi, vel Morticio ⁹⁸
 Sine mora sumpsi pennam vel atramentarium,
 Et descripsi Patariam per genus tripharium;
 Notet verba rex et omnes ministri altarum.

NARRATIO.

2. ²⁰ Silicernius ⁹⁹ est mundus, finem clamat seculi;
 Ante tempus senectutis homines sunt vetuli,
 Longe fiunt a virtute, sed in malis seduli.
 Vices suas non observant celum, terra, maria;
 25 Helementa vitae nostrae, quondam salutaria,
 Facientibus peccatis apparent contraria
 In incertum iactat gressum vana gens mortalium,
 Indisciplinate currens more animalium;
 Similis quidem videtur choris Bachanaliis.
 30 Civitates sunt divisae in multis erroribus,
 Harum cives transformantur in hyrcos ex ovibus,
 Hec mutatio ministrat helegos pastoribus.
 Ab inferno prodierunt noviter heretici, ^{101. 96.}
 Patarini, Buziani, nec non et Prandellici,
 35 Non curantes quid loquantur, utpote frenetici.
 Araldinus Patariam primitus edocuit,
 Buzi filius Buziam consequenter vomuit,
 Seque esse Antichristum Prandellus innotuit.
 40 Nimis sunt insipientes, qui his volunt credere,
 Araldellus lingua grossa, catus tantum frendere,
 Ad euphonium linguae nequivit ascendere.
 Saonensis Buzianus est quidam humuntio,
 45 Ventre lato, crure curto, par podicis nuntio ¹,
 Tale monstrum non creavit sexuum coniunctio.
 Falsus monachus Prandellus habet mille vicia,
 Quem cognoscimus deformem, carne leprositia, ^{p. 1050 M.}
 Ab ecclesia tollendus hac sola malicia.
 50 Angeli vultum assummit Sathanas verissimus,
 Et in templo Petri sedet homo perditissimus;
 Tempus est, ut eum perdat Discretor altissimus.

¹) deest numerus in ms.

98) Cfr. supra lib. I. cap. 21. 99) senex, decrepitas. FR. 1) Crepitum ventris intelligit. FR.

	Miseri, qui non cavemus quam pias est Dominus, Qui non statim scelus punit, subvertens omnibus, Quorum corda videt lota lacrimarum fontibus. Suspirantes veneremur Dei pacientiam, Qui dissimulat peccata propter penitentiam, 5 In duricia manentes dampnat per potentiam.	
fol. 95.	Cham profugum et vagum fecit cor impentens, Pharao micrusus est undis, curribus superbiens, Dathan glucit cum fratre terra se aperiens.	
Pa. 106, 17	Quid putatis de Prandello, qui eat compar haspidis? ²	10
1	Cuius cor vincit rigorem adamantis lapidis; Quae vorago hunc sorbebit, omnes bens sapitis.	
3	Ultra furias furentum furit iate rufifer, ³ Contra Deum, contra regem, delatrando iugiter, Indignando quis non inflat buccas velut Iupiter?	15
	Natus matre suburbana, de patre caprario, Cucullatus fecit nidum in Petri solario, Symoniace potitus eiusdem herario.	
	Unde delubra sanctorum deberet reficere, Hinc hominibus suadet homines occidere. 20 Sed quis valet seriatim eius mala dicere?	20
	Nabuchodonum qui vertit de rege in bestiam, Destruat hunc monachellum, defendat aecclesiam, Et coronet regem nostrum cum filio etiam.	
	Vadat cesar per exempla regum precedentium, Qui tulerunt triumphantes regiones gentium, Et dederunt possidendas turmis se sequentium.	25
	Rex det terras, sicut boves dedit Peternatius; Non accipere, sed dare, censetur beatus; Donativis, dirumpetur infelix Acatius.	30
fol. 96.	Quod lex dicit capitale, presummit Acatius, Nam in coetu synodali cum residet altius, Abusive coronatur; quid apostatacius?	
	Sicut ultus ex Hyrcano est cesar Pompegius, Idem agat in Prandello successor egregius, 35 Amplius ne id conetur aliquis plebegius.	35
	Hoc in Dei Civitate Augustinus recitat, Ad vindictam tanti mali regem nostrum excitat, Augustinum veritatis testem nullus hesitat.	
	Crure subinflato retinetur Benzo grabato, 40 Oppressus morbis, quia sic vult Conditor orbis; Sed quia non possum cum rege ferire colossum, Hos apices mando, per quos mea viscera pando.	40
	Quod valui dixi, vos fratres, regia amici, Promere debetis sapienter quicquid habetis; 45 Sensum quisque suum pariter comportet in unum, Sensibus ex multis faciat rex esseda stultis.	45

INCIPIT PROLOGUS.

3. * Auro carens, vel argento, Albensis opilio
Has litterulas presentat Salomonis filio, 50
Regi nostro Heinricho, simili Pompylio.
His instructus fiat sequax regum precedentium,
Adversantes cogat flere cum stridore dentium,
Coelum audiat vindictam, et termini gentium.

fol. 96. a) decet numerus in ms.

2) aspidis, serpentis. FR.

3) h. e. raticola, rusticus. 55

NARRATIO.

p. 1051 M.

4. Postquam Romam perdidit cesares de Grecia,
 Statim Francis portas pandit Romuli Lucretia;
 Quo Gundafarus⁴ audito tressit cum Trepectia⁵.
 Karolus Francorum primus vicit Aquitaniam,
 Deinde felici gressu prostravit Hispaniam,
 Et rebellium multorum correxit insaniam.
 Tres Ottones, qui fuerunt reges in Saxonia,
 Sumunt viros in Romana regnandi colonia,
 Quorum fremitum horrebat magna Babylonia.
 10 His successit Heinrichus in sede Tyberii,
 Quem decebat magistratus Romani imperii,
 Homo Dei et coelestis, plenus desiderii.
 Post hunc venit Chouenradus, ex Druso Windelicus⁶,
 15 Dives sensu, fortis manu, vultuque angelicus;
 Eius namque potestatis est orbis famelicus⁷.
 De secundi Heinrichi multa sapientia,
 Deque eius contra hostes virtutis potentia,
 Promulgare pertemptabat nullius scientia.
 20 Tantus erat cesar ille, quanta est humanitas,
 Formidabat ante eum apparere vanitas,
 Pulsis morbis habebatur generalis sanitas.
 Hic heredem dereliquit Heinrichum tertium,
 Contra quem se congregarunt phalanges intercium,
 25 Talibus restitit nemo de turba solercium.
 Baioli, homines nequam, filii mendacii,
 Rapientes hunc de sinu materni solaci,
 Obsistebant, ne veniret ad coronam Lacii.
 Multa passus est in sua, heu! paucis,
 30 Quae non valet explicare Tullii pericis;
 Iudicet hoc qui secernit virtutes et vicia.
 Factus idem adolescens, coepit causas agere,
 Et legalia mandata per climata spargere,
 Ne presumat quis non sua, ut exlex, invadere.
 35 Roma, quondam caput mundi, facta Babylonia,
 Audiens regem dictantem legis testimonia,
 Mox direxit contra eum haec duo demonia:
 Scilicet Alexandrellum, de loco Badaculi,
 Et Prandellum cacullatum, ministrum diaboli,
 40 Per quos oritur in terra omne genus scandali.
 Dedit eis Radamanthus infernales Furias,
 Quae inducunt super gentes dolos et iniurias,
 Et quocumque transmittuntur mortes et penurias.
 Has miserunt ad Merdulfum⁸, hominem Aegyptium,
 45 Quem fecerunt furiosum, sive arepticium,
 Duro cordi apponentes superbiae vicium.
 Stupent sani christiani de magorum artibus,
 Quod in palam se demonstrant in Romanis partibus;
 Nam Prandellus eas docet, effectus Nactanabus.
 50 Ut se tradidit Merdulfus malignis spiritibus,
 Furiarum propulsatur creberrimis ictibus,
 Colluat ut contra regem omnimodis litibus.

fol. 97.

p. 1052 M.

fol. 97.

a) deest numerus in ms.

4) Videitur significare quemvis vexilliferum, a gus- IV, 4, 18.

5) sive, vexillum. FR.

5) Trapezus, velut pars Senzo.

7) sic rhythmici causa pro famulus

6) h. e. ad Rudolfum ducem Sueviae.

8) Chr. Horatii Carm.

	Non rementus ⁹ , quod a rege sit raptus de atecore, Et per eum factus homo de balanti peccore, Inter principes locatus erat maior Hectore. Sed Prandello instigante periurus efficitur, Et totius benefacti regis obliviscitur, A Zypheis pice tinctus, mox tyrannus dicitur. Qui per hostium ¹⁰ non intrat ad regni fastigium, Mercennarii vel furis sequitur vestigium, Non purificat hunc crisma, sed pix reddit Stigium. Totum hoc Folleprandelli confecit astutia, In Medea, non in Deo, cui est fiducia; Nam de viris facit beluas sua catapulta ¹⁰ . Quod de arca tulit Petri eiusque altario, Ut pugnaret contra regem misit mercenario; Sed sic fuit, ut qui aquam pinsat ¹¹ in mortario. Rex, munitus signo crucis, abiit ad prelium, Utrobique confortabat cuneos fidelium, Et contrivit Phylisteos sequentes Cornelium. Pugna erat cum periuris atque cum mendacibus, Et cum ventrium amicis ¹² atque cum fugacibus, Qui fuerunt esca lupis et corvis edacibus. Non se tamen continebat hydra multicapitum, Sed erat certamen tale, ut cum Iove Lapithum; Fontem sanguinis rex cernens, non mutabat habitum. Postquam rex hos superavit per multas victorias, Cecidit ipse Merdulfus ad secli memorias; Demus omnes Deo nostro gratiarum glorias. Membris omnibus abscisis, caput fixum stipite Conspexerunt permanentes in castrorum limite U ³ sic fiat Folleprando, o fideles, dicite. Post hec ventum est ad Romanam, summere imperium, Sed turbavit Agareus ¹³ nostrum desiderium, Viam sepsit, qua transitur ad Petri pomerium. Nunc scitote quot sit plenus vir ille demonibus, Qui avertit seniore[m] ap ⁴ propriis domibus; Iustum est ut his ¹⁴ tradatur pardis et leonibus. Rex ad Petrum pavens ire cum effuso sanguine, Per quem sperant expiari peccatorum animae, Foris stetit per quot dies cum irato agmine, Sicut avus atque pater, inquit, nudis pedibus Quaesierunt sanctum Petrum in sacris hedibus ¹⁵ . Ita est mea voluntas cum meis fidelibus. Audi, Christe, regis vocem, exauditor omnium, Contumaciam elide superborum hominum, Et in cunctis creaturis te ostende dominum. Porticanos ¹⁶ rex dimittens transmeavit fluvium, Omnes currunt velut aque, quas urget diluvium, Dare fidem seniori omnibus est studium. Urbibus rex ordinatis, et locis muniminum, Dereliquit Gomorreos ¹⁷ amatores criminum,		
9			
10			
fol. 98.			
12			
1080. Oct. 15.			
p. 1053 M.			
14			
fol. 99.			
16			
1083. Jul.			

a) sic codex.

9) in memoriam revocans. FR. 9) i. e. ostium. 15) aedibus. FR. 16) h. e. qui Leonis oppidum, suburbium Romanum, cui et nomen Porticus, inhabitabant; cfr. Stenzel l. c. I. 480. not. 56. 17) Gomorrean inhabitantes. FR.

10) medicorum pillulae, v. supra. Heic quodvis virulentum medicamentum videtur intelligi. FR. 11) contundit. FR. 12) fornicatoribus. FR. 13) h. e. Robertas Guiscardus, Normannorum dux. 14) is. FR.

Lento pede iter habens, devenit Ariminum.
 Post hec transit per Mathildam, statem in Canussia,
 Contorquentem manus suas pro amissa Tuscia;
 Sed adhuc expectat eam acrior angustia.
 5 Ad se traxit rex castella, cortes et cenobia,
 Cui rerum serviebat diversarum copia,
 Huic, rege faciente, adsisit inopia.
 Tanta perdidit Mathilda, residens in cellula,
 Quanta nequit explicare mea scribens penula,
 10 Quia sum ignarus loci, non sum de gubernula.
 Ab aetate separato iam iam solis radio,
 Visitavit rex Widonem, everso Sexadio;
 Nullus hominum cum rege contendat in stadio.
 15 Omne coelum sit serenum, veris tempus prodeat,
 Apparere ante solem nulla nubes audeat,
 De adventu principissae totus mundus gaudeat.
 Cuius parem non assignat orbis¹⁸ ephymetida,
 Peciit filium regem domina Adeleida,
 20 Inter regem et Mathildam fieri vult media.
 Ipsa quidem se et sua dabit regi filio,
 Ut sit frequens ceu Martha in regis consilio,
 Et Hegeria secunda recenti Pompilio.
 Duos post hec Abacucos Prandellus edocuit,
 25 Et per eos regi nostro et nocet et nocuit,
 Pluribus secreta cordis per tales innotuit.
 Unus est de porcarana¹⁹, alter de racteria,
 30 Facie exterminati nudant monasteria,
 Hii Prandello tradunt opes, se velant miseria.
 Horum monachi vicissim contra regem musitant,
 Et per omnes regiones nocituri cursitant,
 Etiam adversus eum feminellas suscitant.
 O quam multis temptamentis rex noster concutitur,
 Circumquaque propulsatur, et pene obruitur,
 35 Pacientiae sed scuto sapienter utitur.
 Sunt occulta valde tua, Rex regum, iudicia,
 Quia punis, quos defendit humana iustitia,
 Nec^a condempnas, quos accusant manifesta vicia.
 Ioseph autem, tamquam mechum, placet claudi carcere,
 40 Danihelem permisisti leonibus tradere,
 Cum deberes, ut putamus, iustis viris parcere.
 Quam beatus homo ille, qui sub virgula tacuit,
 Et qui dicit, factum esse, sicut Deo placuit,
 Ille ferrum ferientis nequaquam exacuit.
 45 Haec temptatio quibusdam videtur abiectio,
 Non est ita, sed Factoris est vera dilectio
 Atque his, qui perseverant, fidei perfectio.
 Nam uterque adornatus fuit torque aurea,
 Et de parvo cruciatu venerunt ad gaudia;
 50 Ecce signum, quod flagella non fuerunt hodia²⁰.
 Sertum namque ponebatur in regum capitibus,
 Torques aurea in collo secundis principibus,
 Qui sedebant secus reges ordinatis vicibus.
 Clemens Deus regem nostrum temptavit laboribus,
 Rex, ut aurum, coloratus exit a caloribus,

55 a) ne condempnas *codex*.

18) Cfr. supra lib. V, 9. 19) idem, ut videtur, quod porcaria = porcorum stabulum. 20) odia. FR.

	Ideoque iam est scriptus cum imperatoribus.	
	Vadit Deus ante eum complanando singula,	
	Eius ira sunt rebelles compleres in vincula,	
	Lex iubet, ut resistentes ferri stringat cingula.	
	Clarum est quod eum amat Rector dominantium;	5
	Ante Romam confert ei regna circumstantium,	
	Africam Siciliamque, par Romae Bizantium.	
	Basileus misit ei multa sanctoria,	
	Quae in templis seu bellis sat sunt necessaria;	
	Nulla dona super terram his habentur paria.	10
	De sudario, de cruce, de corona spinea,	
	Qua delusit regem suum amaricans vinea;	
21	Huiusmodi thesaurum non corrumpit tinea ²¹ .	
	Alieni volunt regem in magno desiderio,	
fol. 100	Constantinus optat eum in suo imperio,	15
	Infideles claudunt portas digni vituperio.	
	Haec dilatio intrandi ad Romanum solium	
	Innuat, quod male perdat malos facti lolium,	
	His expulsis, cesar suis tradat Capitolium.	
	Transferantur catenati quidam in Saxoniam,	20
	Ut Iudei sunt translati apud Babyloniam,	
	Diapergantur, nunquam magis habeant coloniam.	
	Nemo tradat sepulturae parvulum aut vetulum,	
	Videant posteri nostri totum hoc per speculum,	
	Quod fecistis novam Romam atque novum seculum.	25
	5. Victrici dextra tenet imperialia scepra	
	Cesar Heinricus, diuinae legis amicus;	
	Hoc sciat omnis homo, quoniam veratia promo.	
	Monachus est victus propriae cohorte relictus,	
	Spe fultus nulla, occidit retro falsa cuculla	30
	De solio Petri; iubilemus in ordine laeti,	
	Laudeturque Deus, quia liquit nos Phariseus	
22	Cum Patarinis, quos mundo fudit Herinis ²² .	
	Regnet in hac vita, cui terga dat Hysmahelita,	
	Cesar et augustus, trabea sensuque venustus,	35
	Per quem purgatis, per quem nova Roma vocaris,	
	Terram conculcas, et coelum vertice pulsas.	
fol. 100	Ecce vacas Hellis ²³ , nullis turbata procellis,	
	Supplex absque mora latorem pacis odora,	
	Atque refer grates tu Roma tuique penates,	40
	Et satis exulta, quia pro te prelia multa	
	Fecit cum saxis Pyrenei culmine lapsis,	
	Pugnans cum Sclavis, rex fortis, mente suavis.	
p. 1055 M.	Exsuperavit eos, referens tibi Roma tropaeos,	45
	Perculit Ambrones, Lutices simul, et Frisiones,	
	Wandelicos asta laniarunt regia castra,	
	Barbaries multas contrivit equina facultas,	
	Calcibus viventum volat ilico vita gementum.	
	Quis scribat penna, quot sorbuit atra gehenna?	
	Principio rixae concurrunt undique lixae,	50
	Servi servorum, cultores demoniorum,	
	A quibus ipse Deus procul est, et filius eius;	
	Moloch constituunt, super hunc anathemata dicunt,	
	Inque brevi meta cadit ipse, suosque propheta	
21) scabies.	22) Erinys. FR	23) Rila. FR.
		55

Preciso collo moritur, mentitur Apollo,
 Hic pulsus vita caret ephod²⁴ Sarabaita. 24
 Roma, tui causa fuit hoc, iam quaeso repausa²⁵.
 Tantus in orbe pater non est, nisi Iulius alter,
 Pace viget mira, sed vindex fortis in ira
 Adversus turpes, quibus est mala fama per urbes. fol. 101.
 In nullis nuda venient tibi, Roma, tributa
 De multis regnis sine murmure vel sine tegnis²⁶.
 De locuplete casa dedit Africa plurima vasa
 Ex auro mundo, nec non ex here secundo²⁷,
 Pallia, pigmentum, librarum milia centum,
 Misit burdones²⁸, phylogeos, atque leones, 28
 Addens dromelos, et habentes struma camelos,
 Pelle nigra pullos, et nudaē carnis homullos²⁹.
 Strucio, venisti, spectacula magna dedisti.
 Rieimus, o quantum, veniente sorore gygantum.
 Reges Hispani, simul omnes Galliciani,
 Unus post unum, gaudent offerre tributum,
 Et nostri Sardi non sunt ad munera tardi.
 Dicit Cartago, quam struxit Helissa³⁰ virago: 30
Ante dabo census, quam perdam territa census,
Quando, Roma, ruis me contra, sum sine muris.
 Allobroges, Ambri, Cynomannes atque Sicambri
 Sponte revertentur, nam se peccasse fatentur.
 Ante Deum iacta te, Roma, iuvenula facta,
 Et pete nobiscum regem, qui cernit abyssum,
 Augustum talem concedat perpetualem.

6. Descriptio de Prandelli maleficiis et de similibus suis. fol. 101.

Quis est sicut Deus noster, qui in altis habitat,
 Qui de gradu qualicumque humilem non abdicat,
 A longe cognoscit eum, stimulo qui calcitrat.
 Homines, caro et sanguis, in orbis infantia
 Longe vidit aberrantes a prima substantia,
 Lavit aquis quod commisit carnis habundantia.
 Induratum Pharaonem a longe prospiciens, 35
 Mare Rubrum contra eum potenter obiciens,
 Servis suis fuit via et spes indeficiens,
 Habyron³¹ et fratrem eius cum suis cohortibus
 Videns prorsus alienos ab Israel sortibus, p. 1056 M.
 40 Condemnavit inaudit ab aeterno mortibus.
 Num Senacherib nescivit ereptum de stragibus
 Cum Sathan, nec uni parcat de suis phalangibus,
 Adorantem Nesarach³² vidit fossam ut spalangibus. 32
 Cui placent redundantes caritate gemina,
 Et humilitatis, ruri sua dantes³³, semina,
 Holofernem iugulandum prescivit a femina.
 Nabuchodonum in summis euntem articulis
 Procul cernens, dedit pessum Senahar de titulis,
 Septem fecit hunc silvanum annorum curricula.
 50 Qui pro nobis coram Anna³³ toleravit alapas, 33
 Aman, regis Assueri princeps super satrapas,

a) sic man. 2. corr. ex suadentes.

24) ephod = vestis sacerdotalis; cfr. Exod. 25, 7 etc. culos. 30) Elisa sive Dido. FR. 31) Cfr. Numer.
 25) quiesce, dormi secure. FR. 26) sine fraude. cap. 16, 1. FR. 32) Cfr. Isaiam cap. 37, 38.
 55 27) argento. FR. 28) mulos. 29) i. q. homuu- 33) Hanna, summo Iudaeorum pontifice. FR.

	Longe vidit te appensum ^{a)} sicut latro Gammatras.	
	Benedictus sit Creator semper et laudabilis,	
fol. 102.	Qui in coelo et in terra apparet mirabilis,	
	Et terribilis perversis, rectisque placabilis.	
	Priusquam fieret mundus, Folleprandus visus est,	5
	Et in finem seculorum primus antichristus est,	
34	Omnium horrorem ³⁴ caput a Behemoth ³⁵ factus est.	
	Vicia coadunata in uno collegio.	
	Fece scismatis hunc replent, non legis pulegio,	
	Vas fetoris mancipatum vocaverunt legio,	10
	Protheus est monstruosus in diversis vultibus,	
	Modo ridet, modo plangit amixtis singultibus,	
	Nocte carnis abutens, die tantum pultibus.	
	Magi Symonis adeptus omnino mendacium,	
	Et Synonem mentiendo vincit et Acatium,	15
	Arrium et Manicheum, Zarohen, Ursacium.	
	Marsos quidem superando in suis accantibus,	
	Superis nigros presentans coram circumstantibus,	
	In meridiano cursu se iungit bachantibus.	
	Suis autem phantasiis turbat omne seculum,	20
	Et imperii rectorem, nec non cetum presulum,	
	Nullum penitus obmittens puerum aut vetulum.	
	Imperator Romanorum Henricus tercius,	
	Folleprandi malam famam scire volens cercius,	
36	Roman venit, cui portas claudit Stercorentius ³⁶ ,	25
	Ruptis muris imperator triumphans introit,	
1084.	Merdiprandus fugam capit, hunc venisse doluit,	
Mart. 21.	Ut hyena quodam ³⁷ trullo latitari voluit.	
fol. 102.	Synodus hinc congregatur in Petri vestibulo,	
	Noluit exire Symon de trulli latibulo,	30
	Iudicatur reus mortis, et trabis patibulo.	
	Condempnato incubone ³⁸ Ravennas eligitur	
38	Orthodoxus ³⁹ , qui de regum traduce producitur,	
Mart. 24.	Cesare precipiente papa benedicitur.	35
	Quo audito liquit trullum confestim Stercutius,	
	Neque loco in eodem vult esse diutius,	
p. 1057 M.	Nullum putat Poliandrum fore sibi tutius.	
	Quaeritur per totam urbem sollerti indagine,	
	Ille draco tortuosus, anguis de propagine,	
	In telluris se abscondit profunda voragine.	40
	Sed pulsatus de cavernis ob ruinae cumulum,	
	Devolavit moriturus ad Crescentis iugulum,	
	Quod indigene appellant Adriani tumulum.	
	Iam pilosus ad pilosum, alter clamat alterum:	
	Quia fecimus de luto omne genus laterum,	45
	Pari morte hoc de loco ibimus ad Tartarum.	
40	Sicut ego ⁴⁰ decollatus ab Ottone tercio,	
	Ita tercius Henricus te dabit proverbio;	
	Nam pro factis sumus digni simili commercio.	
	Esset melius non nasci, quam mori tam turpiter,	50

a) apensum codex.

34) errorum. 35) Cfr. Job cap. 40, 10 sqq. FR. palatio Constantinopolitano. Heic vero castellum
 36) stercorei similia, aut qui stercore inquinatur; S. Angeli, quod paulo post poliandrum nominatur,
 intelligit Hildebrandum. FR. 37) Trullus indi- intelligi liquet. FR. 38) fornicario. FR. 39) Wi-
 gnat omne aedificium rotundum sive concamera- bertus scilicet, qui sub nomine Clementis III sedem 55
 tum, per excellentiam deinde conclave secretum, in Romanam obtinuit. 40) scilicet Crescentius.

*Sed hoc leve ad tormentum quod senies iugiter,
Mortem enim sine morte prestat suis Iupiter.*

*Omnes ordines in mundo dent laudes Altissimo,
Qui concessit Heinrico, cesari fortissimo,
Conculcare basiliscum pede beatissimo.*

fol. 103.

*Ecce novus Constantinus dat mundo laetitiam,
Nam radicitus evellit Prandelli nequitiam,
Et ubique christianam confortat militiam.*

*Et quoscumque fascinavit Prandellus hereticus,
Alter revocat Silvester⁴¹, papa neotericus,
Patarinos destruendo, scriba euangelicus.*

41

*Roma, cesar, subiugata, possides imperium,
Quia Deus adimplevit tuum desiderium,
Tolle nobis quod portamus magnum improprium⁴².*

42

*Nos episcopi vocamur, nec sumus episcopi,
Auferunt quicquid habemus homines nequissimi;
Manum pone contra tales, minister Altissimi.*

*Cesar, quaere, cur mendicent fideles episcopi,
Nichil habent sibi ipsis, nil quod frangant inopi,
Nichil est eis relictum, neque ramus hysopi.*

*Solum fustem quem das, cesar, gerimus in manibus,
Cetera bona vicinis vorantur a canibus,
Similes quidem videmur nos umbris inanibus.*

*Perit honor sacerdotum et presulum dignitas,
Supergressa est fenestras crudelis iniquitas,
Conclamatum est, mi vestra nobis adsit pietas.*

*Si aecclesias servatis easque defenditis,
Et si pedibus luporum decipulam tenditis,
Placens Deo holocaustum devotus impenditis.*

*Ensem enim vobis cingunt aecclesiae presules,
Ut mali cessent a malis, mutili vel debiles
Proscribantur in aeternum, per vos fient exules.*

fol. 103.

*Iussu legis si vel unus artubus truncabitur,
Statim lupus fiet agnus, Deus collaudabitur,
Omne tempus regis nostri sabbatum vocabitur.*

*Cesar, spes aecclesiarum, stude sapientiae,
Quae tibi servabit arcem Romanas potentiae,
Ante te vadens cavebit gonos fraudulentiae.*

*Nam si rex phylosophatur, quid est gloriosius?
Hoc fecit Iustinianus, hoc et Theodosius,
Id exsequere, quod constat auro preciosius.*

*Imperator Heinricus, pater tanti filii,
Sapienter rexit sceptrum summi domicilii,
Septem artibus ornatus ad instar Pompilii.*

*Dignum est, ut tu patris⁴³ in pelsis honoribus,
Redde patri suam formam corde, manu, moribus:
Prestet Deus, ut hoc agas in multis temporibus.*

p. 1058 M

*Quanta tibi facit Deus sis memor cottidie,
Te sequentibus appare ut sol in meridie,
Noctis speciem ostende filiis perfidiae.*

*Legifer es, dante Deo, in subiectis gentibus,
Equa lance pensa pondus parvis et potentibus,
Sic ius legis temperabis sub te quiescentibus.*

Mercennarii mercedem lex iubet ne teneas,

55 41) alter scilicet Gerbertus. 42) dedecus, iniuria. FR. 43) patrisare == patrem imitari.

fol. 104.	Pro hac culpa cautus esto, rex bone, ne pereas, Imple legem, non videbis phalanges funereas. Si Benzoni, servo tuo, suum reddis meritum, Evanescit velut fumus excursus proselitum, Ad apostasiam versi ibunt in interitum.	5
"	Terga vertent universi spiritus silvatici, Patarini et ambrones ⁴⁴ simul et artabati, Atque ligna colligentes sacro die sabbati. Dignus est mercede sua Albensis episcopus,	
45	Qui pro rege cum Zipheia ⁴⁵ pugnavit prae omnibus Exturbans heresiarchas de Romanis domibus. Bellum egit cum Frandello atque cum Badaculo, Qui thesaurum sancti Petri ponebant in sacculo, Expulit eos ab archa, potitus pinnaculo.	10
	Redde vicem promerenti, certa spes imperii, Ne inanes paciaria moras desiderii, Opibus et maiestate compar es Tyberii. Non est magnum tanto regi unum signum facere, Hoc est, dicere Benzoni: <i>Veni foras, Lazare,</i> <i>Reddita tibi mercede sta sub meo latere!</i>	15
	In me solo si te ipsum, o cesar, glorificas, Universos fratres meos non parum letificas, Legem enim conservando Deum honorificas. Cesar, potens in triumphis, nostram salvans patriam, Ex fetore Zipheorum expurgans monarchiam, Tibi soli Deus noster talem prestat gratiam.	20
fol. 104.	Quicquid Iulius collegit sub uno imperio, Rei publicae reddetur tali primicerio, Exultabit restituto Roma desiderio. Templa Dei consternentur auro tributario, Quod persolvent reges terrae corde voluntario, Utinam cernat hoc Alba de suo solario. Amplius non erit terra, sed pacis perhennitas, Una erit sine fine dierum sollempnitas; Per quem fiet hoc in mundo, salvet vera deitas!	25
	7. * Tantus es, o cesar, quantus et orbis; Cis mare vel citra tu leo fortis, Presso namque tua calce dracone, Victor habes palmam cum Scipione. Ille quidem Penos ⁴⁶ exsuperavit, Sed tua Romuleos dextra fugavit; Ille palaciola fregit Elisae ⁴⁷ , Tu Romae muros Iulius ipse. Transcendens Fabios et Cicerones, Cunctos Fabricios atque Catones,	30
	Das populis iura cum Salomone, Nam mel ab utroque funditur hore. Reges christicolae atque profanos, Et Theodosios. Iustinianos, Et magnos Karolos atque Pipinos, Altius ut dicam, atque Sabinos, Transilis hos sensu, viribus, armis,	35
p. 1059 M.		40
fol. 105.		45
		50

⁴¹) VI. *habet codex.*

⁴⁴) Vide supra lib. V. l. pag. 647.

⁴⁵) Cfr. 1 Reg. 23. 19.

⁴⁶) Poenos, Carthaginienses. FR.

⁴⁷) Didonis. FR.

De coelo missus, non homo carnis.
 Te quoque regna tremunt, cesar amande,
 Temet ubique Deus ambulat ante,
 Ad votum faciens cuncta venire,
 5 Effundens fiam⁴⁸ fellis et irae,
 Quos super ipse videt cordis amari,
 Deque tuis sceptris velle vagari.
 Ergo Dei, cesar, cerne fideles,
 Quos humiles noscis et Michabeles^a.
 10 Inter quos famulus, nomine Benzo,
 Te petit, o rex bone, poplite flexo,
 Ut sua respiciens vulnera tangas⁴⁹.
 Atque lupina potens guttura frangas.
 Sic faciendo quidem ibis ad illum,
 15 Qui pietate nutrit quemque pusillum.
 De longa serra⁵⁰ brevietur, postulo, werra,
 Ne Sarabaitae me vincant et Sodomitae. 30

INCIPIT PROLOGUS SEPTIMI LIBRI.

Qui diligitis Dominum pura mente,
 20 State cum silentio, audientes intente.
 Fama, nichil celans, bona vel mala cuncta revelans.
 Retulit ubique, quod iusto iudicio Dei
 Condempnatus est Prandellus, collega Scariothei. fol. 105.
 Ipse autem pertinaciter resistens catholicae religioni, noluit interesse pontificum congrega-
 25 tioni. Mandaverat autem sibi dominus noster, cesar Henricus, per episcopos, per satrapas. 1084.
 et per insignes viros, ut fiducialiter venisset ad synodum, sedensque in tribunali discerneret. Mart. 21.
 ex his, quae emergerint, sequitatis iudicium. Zabernas⁵¹ secum traheret plenas codicum, ex
 quibus ad probationem causarum proferret verax testimonium. Remordente autem consciencia,
 30 recusavit sedile quod expetit apostolica reverentia. Expectatur per triduum delitescendo,
 manifestavit se rationis vacuum et veritatis viduum. Scriptum est enim:
In vitium culpae ducit fuga, si caret arte. Moral. Ep. ad Pison. 31
 In extremitate vero synodi aperti sunt libri, et locuta sunt universa testimonia scripturarum,
 quod Prandellus aeternaliter sit proiectus a limine omnium aecclesiarum. Remoto itaque Mart. 24.
 noctis filio, elevatur Ravennas filius lucis in Petri domicilio. Quem rex benedici precipiens,
 35 imposuit ei nomen Clemens. Precipitato igitur diabolo in puteum confusionis, sit pax et
 gratia domini nostri Iesu Christi semper cum omnibus nobis.
 Hiis ita gestis regrediens cesar in Germaniam, placuit notificari cunctis Prandelli insa-
 niam. Ideoque apud concilium disposuit, cui presules Hesperiae interesse voluit. Frater fol. 106
 vero Bezoz, Albensis opilio, quia molestia corporis impediendo nequivit adesse huic concilio
 40 ad laudem Dei, qui tulit de medio aecclesiae adversarium, misit domino suo regi et fratribus
 hoc litterale chorolarium^b

INCIPIT LIBER SEPTIMUS.

p. 1060 M.

1.° Domno suo tercio Henrico,
 Romanorum imperatori augusto, frater Benzo,
 45 Sine episcopatu episcopus, languens oculis et pedibus,
 Salutare tuum expectabo, Domine.
 Non est homo sub coelo, qui possit dicere, o cesar, quantum debeas Deo pro tot gratiis misericordiarum,
 50 innumerabilium quoque beneficiis victoriarum. Immola ergo Deo sacrificium laudis et redde Altissimo vota tua; tales enim retributiones expectat Creator a creatura. Et nos
 50 a) Michales lapsu calami codex, rhythmus enim postulat id quod scripsimus: Michabeles; cfr. infra lib. VII, 1. b) Hoc loco decem, qui olim sequebantur, versus ab auctore erasi sunt. c) deest numerus in ms.
 48) quāln, vsa. 49) tangas. FR. 50) continuatione. FR. 51) arcas vel capsas ex tabulis ligneis confectas. FR.

levemus corda nostra cum manibus ad Deum in coelis, ut semper te munit protectione Michaelis. Concisis igitur cervicibus adversantium, eripe nos de laqueo venantium. Preterea, mi domine, quia in legendis hystoris non est tibi ocium, saltem de pontificali libro excerptum digneris legere hoc breviliquium. Dixerat enim ille Sarabaita, quod in sua esset potestate, quem vellet ad imperium promovere, et quem nollet removere. Sed arguitur falsitatis, testimonio libri pontificalis. Ibi quippe legitur, quod ordinatio papae atque episcoporum fit, atque esse debet, per manus regum et imperatorum.

2. Quoniam de impiissima heresi Folleprandelli volumus et debemus aliquid dicere, oportet a superioribus paulisper incipere. Constantinus igitur imperator, divina revelatione sanctique Silvestri digna predicatione conversus ad culturam christianae religionis, roboravit catholicam fidem multiphariam multisque modis. Postquam autem Romanam dignitatem et pene totam Urbem traxit secum ad apostolicae credulitatis fidem, edicto constituit, ut omnes in sacrae fidei professione sentirent unum atque idem. Ea de causa reliquit Romae suum patricium ad custodiendam rem publicam, et de manu papae accipiens apocrisarium, voluit ut esset Constantinopoli ob disciplinam aecclesiasticam; quatenus presumpti garrire contra fidem fieret obvis apocrisarius, et aecclesiae Romanae volenti iniuriam inferre contradiceret patricius. Et quoniam electio papae fiebat in criptis propter metum paganorum, precepit ut deinceps celebraretur sollempniter in conventu populorum. Taliter quidem, ut si esset imperator eo loci, quo per unum vel duos menses valuisset Romana legatio ad eum attingere, datis induciis interroganda foret per legatum eius clementia, utrum placuisset sibi interesse corporali presentia. Si vero moras ageret cesar in longinquis partibus orbis, eis mare vel extra, sedente patricio in sua horchestra, vice imperatoris, a clero, senatu et populo fiat secundum Deum coniventia huiusmodi electionis. Consecrari denique nullatenus presumatur, donec per se aut per suam epistolam imperialis consensus adhibeatur. Quod a nullo violatum legimus, preter de Pelagio, qui suam non ausus est ad caesarem dirigere legationem, propter Longobardorum circa Romam frequentissimam discursionem. Cognoscens autem cesar veritatem rei per patricium, non grave accepit quod non erat dolo commissum. Preterea non ignotum credimus episcopis et sapientibus clericis, qualiter beatus Gregorius est inthronizatus, operante Germano patricio, volente atque iubente imperatore Mauricio. Usquequo vero hoc perduravit, cui est cura cognoscere, librum pontificalem dignetur revolvere. Illic inveniet, qualiter exarsit contra eos imperialis censura, qui ausi sunt infringere sacrae constitutionis intemeranda iura. Nam neque temporibus Grecorum, sive Francorum, aut Teutonicorum, qui adepti fuerunt arcem Romani imperii, evasit penas presumptor huius sacrilegii. Tercius denique Otto, cuius magnalia predicantur in orbe toto, super cuiusdam pseudopapae nefaria presumptione ultus est in aurium, linguae nasique detruncatione, simulque cum oculorum evulsionem. O vir virorum, o imperator imperatorum, cuius liberalitas erit memorialis per secula seculorum! Si ille Otto tercius, o cesar Heinricus, et tu Heinricus tercius. Ergo, o vos duo tercii, estote unum in lege eiusdem commercii. Sed veniamus ad causam. Dominus noster cesar, secundus Heinricus, volens Romam venire gratia suae consecrationis, audivit tres diabolos usurpasse cathedram apostolicae sessionis. Quibus precipiendo mandavit, ut sibi occurrerent Sutrio, sed non venerunt nisi duo. Facta est autem ibi synodus, ubi sedente rege cum pontificibus, uterque eorum iusto iudicio est condemnatus, tercius vero, qui aufugit, anathematis facula fulminatus. Ventum est ad Romam. Postera die congregato concilio in aecclesia principis apostolorum, sedit rex Heinricus in medio episcoporum. Interfuit de universis gradibus tota nobilitas Romanorum, circumstantibus ducibus diversarumque dignitatum proceribus, inter quos etiam marchio Bonefatus. Post hec

Conticuere omnes intentique hora tenebant.

Tunc rex ait: Seniores Romani, licet hactenus sive salsum, sive insulsum elegistis, et quicumque et quomodocumque voluistis: ecce solito more sit in vestra electione, accipite quem vultis de tota presenti congregatione. Qui uno spiritu parique consilio responderunt: „Ubi adest presentia regiae maiestatis, non est electionis consensus in arbitrio nostrae voluntatis.

52) legatum, a verbo ἀποκρίων. 53) scil. de Pelagii. 54) Gregorius I; de re cfr. Gregorii Taronensis hist. Francorum lib. X. cap. 1. legio II, qui sedii inde ab anno 578 usque ad annum 590. De facto cfr. vitam Pelagii in Vignolii num 590. De facto cfr. vitam Pelagii in Vignolii 57) Cfr. locos apud Jaffé, Regesta pontif. Roman. lib. pont. I, 231. 54) Gregorius I; de re cfr. pag. 344. 55) i. e. Heinricus III. 55) poenas. FR. 56) Iohannis XVI. Philagathi. 57) Cfr. locos apud Jaffé, Regesta pontif. Roman. lib. pont. I, 231. 54) Gregorius I; de re cfr. pag. 344. 55) i. e. Heinricus III.

Et si forte aliquociens absens estis, tamen per officium patricii, qui est vester vicarius, semper apostolicæ promotioni interestis. Neque enim patricius est papæ patricius, verum ad procuranda rei publicæ negotia est imperatoris patricius. Confitemur itaque, nos deviasse et ut minus sapientes, fatuos atque hydiotos⁵⁹ inthronizasse. Pertinet quippe ad vestram imperialem⁵⁸ potentiam, Romanam rem publicam legibus emendare, moribus adornare, et hanc sanctam apostolicam ecclesiam, ne in aliquo detrimentum paciatur, brachio defensionis gubernare. Inito proinde consilio, approbante sacra synodo, conlaudantibus senatoribus ceterisque civibus Romanis, procerumque et populorum ceteris ibi congregatis, decretum est ut rex Henricus cum universis in monarchia imperii sibi succedentibus fieret patricius, sicuti de Karolo factum legimus. Confestim attollitur clamor in coelum commistis vocibus clericorum atque laicorum, laudantium Deum. Indutus igitur rex viridissima clamide, desponsatur patriciali anulo, coronatur eiusdem prelature aureo circulo. Flexis deinde poplitibus rogatur ab universis ordinibus quo, adhibita discretionem, tales secundum Deum eligat pontifices, quorum doctrina revocetur ad salutem languidus⁶⁰ orbis, evulsis ab ecclesia pestilentiae morbis. Iussu vero regis omnes surrexerunt, atque sacras laetantias cum effusione lacrimarum decantaverunt. Deinde Bavemburgensem⁶⁰ episcopum accepit rex potenti dextra, quem fecit sedere in apostolica horchestra. Eo quidem salutato, sicut mos est, ab omnibus, soluta est synodus. Die autem natalis Domini papa consecratur, per cuius manum rex Henricus, oleo Spiritus sancti perhunctus, ad imperium sublimatur. Vocatus est enim ipse papa Clemens, et merito fuit, quippe bonus et benignus, placens Deo et hominibus; hunc consequutus est Brixanorum⁶¹ presul, litterarum scientia dives, sed tantum tres et viginti vixit in Urbe dies⁶². Post quem ab eodem imperatore ordinatus est dominus Leo⁶³, de quo superfluum videtur aliquid narrare, quia in ecclesia sancti Petri habet suum altare. Dormiente preterea domno Leone in somno pacis, venerunt ad imperatoris curiam tres monachi quasi de Roma, cum non essent de Roma. Nam primus eorum erat de Toscana, alter de Burgundia, tercius de Apulia, et dicebatur unus Aldeprandus, secundus Umbertus, ultimus Bonifacius, et simulant se fungi legatione pro futuri pastoris electione. Quibus dixit pater Herimannus, Coloniensis archiepiscopus: *Cum sitis monachi, nil ad vos pertinet istud negotium. Fugitivi estis sancti Benedicti, sub nulla regula cultis esse districti. Si placet domino meo imperatori, prestandi sunt Romani, interim iubeat vos custodie mancipari.* Manserunt itaque cum eodem archiepiscopo in curia, sine captionis iniuria. Et ecce repente veniens legatio Romanorum, stupebat de fraudulentiis monachorum; placuit ergo cunctis episcopis, quod dominus imperator istos Sarabaitas sacramento constringeret, ut nullo modo ipsi pape fierent, neque de electione papæ per nullumvis ingenium se intromitterent. Et factum est ita. Quid plura? Dominus Victor eligitur, et Romam adducitur, et cum magna læticia ab omni coetu rei publicæ processionally suscipitur. Prenominali vero acephali⁶⁴ secuti sunt eum, non tamen recepti ad apostolicum secretum. Prandellus denique, callidior aliis, associavit se monetarius, volens placere damno apostolico saltim de monete negotio, et ita, nolente, volente papa, intrat et exit, ut inportunus canis, verumtamen a plenitudine gratiæ vacuus et inanis. His ita gestis, pro dolor! dominus noster, imperator Henricus, deserens nostræ peregrinationis caenum, translatus est ad galaxeum. Remansit puer rex cum matre augusta, et Romani, rupto sacramento, prevaricati sunt a via iusta. Nam revolutis non multis diebus dominus Victor defungitur, recensque idolum⁶⁵ a Romanis in ecclesia Constantiniana constituitur. Godefredus dictus dux, gaudens turbare causam pueri regis, accepta pecunia pepigit fedus cum eis. Prandellus autem, non inmemor suæ factionis, cum prenominalis Sarabaitis qui erant socii suæ simulationis, ingressus est Senas⁶⁶, ubi cum Beatrice, nescientibus Romanis, erexit alterum idolum, falsum atque frivolum. Natus quippe de adulterio, non debuit assisci tanto talique mysterio. O patres conscripti Patris aeterni benedicti, decernite, consulite, et Prandellum in iudicium adducite. Probatum enim, teste veritate, multorum criminum reus; primo, quia electio papæ nullatenus pertinet ad officium eius. Deinde, quod sacramento firmavit, non se facturum; faciens autem, lapsus est in periurium. Deinceps.

a) languidus, codex.

59) idiotas, indoctos, rudes. FR. 60) Bambergensis episcopum Suidgerum, postea Clementem II inde a die 17. mensis Iulii usque ad 9. Aug. 1048. 61) sine capite. FR. 62) scilicet. FR. 63) Leo IX, qui sedit usque ad annum 1054. 64) sine capite. FR. 65) Benedictus X, cui oppositus est Nicolaus II. FR. 66) hodie Siena. FR.

- fol. 110. quod male actum est; non fuit tamen cum Romanis, neque Romae, sed in urbe Sene, quasi in spelunca hyenae. Postremo iure iurando ligavit illum miserrimum, quod nil ageret, nisi per eius iussionis verbum. Peius adhuc restat, graviter quod corda molestat! O coelum, o terra, cur non appareat indignatio vestra? Homines sunt insensibiles, non se monstrant talibus fantasiis terribiles. Corruptens igitur Prandellus Romanos multis pecuniis multisque periculis, indixit synodum, ubi regali corona suum coronavit hydolum. Quod cernentes episcopi, facti sunt velut mortui. Legebatur autem in inferiori circulo eiusdem serti ita: *Corona regni de manu Dei*. In altero vero sic: *Diadema imperii de manu Petri*. Requiritur liber Augustini de civitate Dei, et discite, quid super consimili presumptione operata est formidanda manus imperatoris Pompeii. De cetero pascebat suum Nicholaum Prandellus in Lateranensi palacio, quasi asinum in stabulo⁶⁷. Nullum erat opus Nicholaitae, nisi per verbum Sarabaitae. Pudet dicere, quot et quales virōs pulsavit Prandelli insaniam per excommunicationem linguam sui preconis, profluentis insaniam. Ad vindicandam vero suam aliorumque iniuriam erexit se Anno Coloniensis, exquisitis adulterae nativitatibus figmentis. Communi ergo consensu orthodoxorum⁶⁸ direxit illi excommunicationis epistolam, qua visa, dolens et gemens presentem deseruit vitam. Enimvero Romani in melius recordati, convenientes in unum promittunt emendare quicquid peccaverunt in regem puerum. Itaque mittunt ei clamidem, mitram, anulum, et patriciam circum per episcopos, per cardinales, atque per senatores, et per eos qui in populo videbantur prestantiores. Statim autem ut curiae presentantur, de tota Italia caeterisque regnis proceres convocantur. Visum est enim domnae imperatrici suisque silentiariis, non esse recipienda Capitolii dona nisi cum regnum primariis. Interea dum expectatur, Prandellus non inmemor suae artis anxiat, tergiversatur. Petit Richardum de Capua⁶⁹, ducit ad Urbem sub mille librarum conditione, quo sibi prebeat amniculum in novi antichristi constitutione. Quid plura? Accepta pecunia conatus est Richardus Lucensem hereticum deducere ad vincula sancti Petri, sed Romani bellicis armis restiterunt ei. Facta est autem ab utraque parte magna strages, et sic clauditur dies. Richardus vero, adiutus noctis caligine nigra, adgreditur alia via, et manibus sanguineis nocturnum papam inthronizavit, et ad Laterani palacium asportavit. Ecce pugna inter angelos et diabolos; dum rex cum episcopis ordinat suum papam iuste et legaliter, Prandellus cum Normannis e contrario suum symonialiter. O qualis ordinatio! iste Lucensis appellatus Alexander, primus Patariam invenit; archiepus domini sui archiepiscopi, cui iuraverat, inimicis aperuit. Abusus est etiam quadam monacha cum Landulfo, suo proximo consobrino. Et talis super christianum populum exaltatur et, quod auditu nedum visu horribile est, quasi rex in synodo coronatur. Si vere utique iustitiam loquimini, recte iudicate filii hominum, utrum debeat regnare in sancta aeclesia talis illusio demonum? Utrum aliquis monachus possit creare quemlibet papam, aut spurium, vel simoniacum, sive hereticum? *Nam impudens facere quaelibet, id est regem esse*. Cur non totus mundus assurgit contra huius novi Prothei monstruositates, et alterius Arrii hereticas pravitates? Ubi sunt Colonienses Herimanni? Hubi sunt Aribones Maguntini⁷⁰? Ubi sunt illi et illi, quos non recolat memoria stili? Monachi et muliercule cogunt in fugam presules, quasi persequente Hercule. Monachos dico, et quales monachos? periculis infamatos, stupris^{a)} monialium sordidatos; et isti sunt creatores paparum ad dedecus eorum, qui sunt rectores aeclesiarum. Verum quos Prandellus plantavit, foenum fuerunt: quantum voluit vixerunt, quando voluit viam universae carnis tenuerunt.
- fol. 112. Denique cum sibi placuit Lucanum quem vocavit Alexandrum abire, precepit archigenem⁷¹ venire, ut incisa vena pro miruendo sanguine fieret divortium corporis et animae. Et factum est ita. Continuo curritur per plateas, pecunia laxat largiendi habenas. Cuiuscumque non solum crumena, sed etiam saccus, numis bizantiis subfarcinatur pro eo, quod Folleprandus capiatur, rapiatur, et quasi invitus ad sedem trahatur⁷². Tota Roma clamoribus tonat, et *genus et formam regina pecunia donat*. Conficitur negotium: qui dicitur Legio⁷³ sublimatur, demonium coronatur, cuculatus ad Capitolium pergit infulatus. Proverbium istud vide-
- a) strupris codex.
- 67) Cfr. supra lib. III, 10 et lib. V, 1. 68) Ex Leonis Ostiens. Chron. Casin. lib. III, cap. 15. FR. decreto scilicet concilii, hoc ipso, ut videtur, tempore in Germania habit. Cfr. Giesebrecht Annales Altahenses, pag. 154 et ibid. not. 2. 69) tamquam sedis Romanae vasallum sub Nicolao II; vide
- 70) Cfr. supra lib. III, 2. 71) chirurgum, vel medicum. 72) Cfr. Benzonis librum VII, init. apud Osefele II, 811 A. 73) Cfr. Marc. 5, 9.

bant, qui aderant: *Si bacularis scandit equum, rabies exagitat eum.* O languor super omnes languores, o dolor super mortis dolores, ut sacrilegus, adulter, periurus, homicida, insuper et papicida, leprosus in corpore et in anima, magus, Sarabaita, cum talibus margaritis fiat Petri polita⁷⁴! Et quamvis tot stercoribus fetebat, tamen omnes despiciebat, quosdam etiam⁷⁴ maledicebat. Vas enim unde plenum est, inde reddit hodore. Verum si iste blasphemus aliquem blasphemavit fidelem, ita est ac si diabolus iniurasset Michaelem. Operibus suis quisque vel laudatur, vel infamatur, opera enim eius secuntur eum. Revera, qui facit peccatum, servus est peccati. Qui facit opus diaboli, servus est diaboli. Ergo iste falsa cuculla factus est diaboli medulla. Nulla est igitur eius maledictio, cum ipse sit maledictus et mendax, sicut pater mendatii ab initio. Munda sit illa manus quae debet tergere sordes. Cetera quis nescit? depulsus ab urbe putrescit. Diabolus non habet benedictionem, nullo modo potest benedicere. Maledictionem denique habet, quia est maledictus. Si forte quod suum est super fideles proicit, procul dubio nichil eis officit. Ipse enim radix peccati, quod non possidet im^a proprietatem, quomodo impertiri valet ramis in hereditatem? Manifestum est igitur probabili conclusione, quoniam Prandellus Sarabaita nec papa fuit, nec papae fuerunt sahaenei quos transformavit in angelos lucis. Quicumque vero super hac re aliter senserit, p.1066 M alienus a fide catholica salvus esse non poterit.

3. Qui virtutes et vicia et virtutum officia :

Recte novit discernere, non est ex bruto genere.
 Virtus est mentis dignitas, et animi nobilitas,
 Quae homines mirificat, insuper et deificat.
 Obprobrium est vitium gerens mortis initium,
 Illud qui secum baiulat⁷⁵, vivens mortuus ambulat.
 Vicia concupiscere, hoc est venenum bibere.
 Qui vult cum morte ludere, nequit vicia fugere.
 Fugienda sunt vicia veluti precipitia,
 Quae deludendo miseros, heu! mergunt ad inferos.
 De virtutum gymnasio non demat nos occasio,
 Nam virtutes diligere, est angelice vivere.
 Scalarum gradus optimus paratur ex virtutibus,
 Per quem itur ad Dominum, qui est creator omnium
 Ergo sequamur semitam virtutis iuri debitam,
 Quae ducit ad palacium ubi fulget topazium,
 Palacium mirabile ex duodeno lapide,
 Quod Virtus cum sodalibus struxit a penitralibus.
 Fides fundamen posuit, parietes Spes protulit,
 Tecta dolavit Caritas, totum depinxit Largitas.
 Est satis conducibile, quod Virtutis quadrifide
 Situs exornat fabricam, quia reddit tetragonam.
 Turres servat Humilitas, sane mentis Sublimitas,
 Ne propter supercilium corruat hedificium.
 Simplicitas innoxia cum Puritate socia
 Ad fenestras invigilat, ne lux intus deficiat.
 Portas custodit Castitas, ne viciorum vastitas,
 lacens in suo stercore, introrsum possit repere.
 Claves sacri palacii sine fuce mendacii
 Gerit Misericordia, veniae dans primordia.
 Haec affuit adulterae, scribens in terrae pulvere:
Si quis non habet scabiem, mittat in eam lapidem.
 Pietas tenet atria, expulsa Hydolatria,
 Iacentibus in crimine volens manum porrigere,
 Ut in confessionibus sanetur omnis populus,
 Qui in mortis voragine non dedignantur plangere.

^a) sic cudes.

55 74) Petri civis, id est Romanus pontifex. FR. 75) gerit, exercet. FR.

SS. T. XI.

Hec latronem cum lacrimis, sanctis suscepit brachiis,
 Et fecit primicerium⁷⁶ ad regale pomerium,
 Quod Protogibra⁷⁷ perdidit, quando transgressor extitit;
 Sed dat per penitentiam Pietas indulgentiam.
 Foris stat Patientia, ut Ira et Dementia
 In dorso Patientiae fabricent omni tempore.
 Circa frequens mysterium, et cure desiderium,
 Calcata somnolentia, currit Oboedientia.
 Convocat Amicicia ad munera officia
 Omnes secundum meritum, futurum vel preteritum.
 In coelesti militia, si desit amicicia,
 Apparebit divortium, omne scindens consortium.
 Huius virtutis gratia sol est in mundi patria,
 Quam si de mundo tuleris, solem furatus fueris.
 Haec refulsit propitia in mundi puericia,
 Sed hanc sua nequitia turbavit Avaricia.
 O homo, carne labilis, mente racionabilis,
 Pestis repelle titulos, quae condilat⁷⁸ articulos.
 In manibus te nocuit, nichil plus in te potuit,
 Auferens manus floridas, et dedit lepra horridas.
 Vade, lavare septies, ut renovetur species,
 Quam tulit phylargiria⁷⁹, semper habens suspiria.
 Cetera sunt in ordine, cum mensura vel pondere,
 Manus sentit interitum, laboris tollens meritum.
 Clarissimi sunt oculi ad discernendum providi,
 Aures sine prurigine, lingua sine rubigine.
 Os totum constat aureum, pacis porrigens osculum,
 Manus sunt in tristicia, quos torquet avaricia.
 O homo, mente nobilis, ne sis manu ignobilis,
 Sed cum hac inundicia absterge cuncta vicia.
 Qui virtutum deliciis fruitur, pressis viciis,
 Erit de sorte Domini, non sequax Apopompei⁸⁰.
 4. Semper gratias agamus Factori corde tenus,
 Qui nos humiles plasmavit, non duros ut hebenus⁸¹,
 Ne vecordes pereamus, crudus ut Achemenus⁸².
 Ergo simus non ut equi sine intellectibus,
 Mundo corde presentemur supernis conspectibus,
 Et ad nuptias intremus niveis cum vestibus.
 Recolamus quia Deus, qui caret initio,
 Totum mundum fabricavit ad votum de nichilo,
 Angelos sursum locavit, immunes a vicio.
 In his unus, appellatus virtutis signaculum,
 Maluit in aquilone ponere pinnaculum,
 Cum complicitibus mox ruit ad Plutonis stabulum.
 Dampna coeli reparare volens Dei filius,
 Hominem de luto finxit ad despectum illius,
 Qui quaerebat principari in suis similibus,
 O quam mira, quam laudanda Dei sapientia,
 Quae ab alto fulminavit pneumata tumentia,
 Et ad coelum elevavit in imo iacentia.
 Ordinandus es, o homo, in arce Altissimi,
 Quam liquerunt sua culpa spiritus nequissimi,

76) primum. FR. 77) primus parens, nempe Adam. FR. 78) inficit, invadit. FR. 79) avaritia. 81) ligni durissimi species. FR. 82) Achaemenes, primus Persarum rex. FR.
 80) venti abducentis, quo nautae volunt. FR.

Eapropter erunt tibi semper infestissimi.
 Sed tu locum tibi datum defende viriliter,
 Sequere Factorem tuum eundo simpliciter,
 Crede Deo, et in Deum regnabis feliciter.
 5 Inimico nunquam credas, qui te vult decipere,
 Recordare primae fraudis ex boatu viperæ.
 Nam debes ex alienis tibi met prospicere.
 Te modis temptabit mille tuus adversarius,
 10 Apparebit tibi pardus in colore varius,
 Se in angelum monstrabit princeps inistrarius.
 Tu adversus temptamenta versipelli emuli,
 Dic: *In Domino confido*, ne sis cordis tremuli:
 Veniet ad liberandum statim Auctor seculi.
 15 Nimium te Deus amat, humana condicio,
 Nam scripturae te confortat sacrae beneficio,
 Ut ab animæ vel carnis abscondat exicio.
 Quando flectere te cupit Pestifer ad scelera,
 Ad consilium scripturae festinus accelera;
 20 Huic haere, ut arbustis implicatur hedera.
 Hic invenies medelam morborum et vulnorum,
 Quae secuntur nos maternum deserentes uterum,
 Et cottidie in nobis crescunt super numerum.
 Vicia sive virtutes scriptura determinat,
 25 Et non tacet quales ramos unumquodque germinat,
 Ne contingas quod tangentis animam externat.
 Hominum diversitates narrant sacrae litterae,
 Primos sexus accusantes gustu dapis misere,
 Et Chain, qui fratrem rutro presumpsit occidere.
 30 Datur cunctis in exemplum Senaar⁸³ abusio,
 Sed inceptum dereliquit linguarum confusio;
 Benedictus sit Salvator noster homohusio⁸⁴.
 Supra modum peccaverunt Gomorra cum Sodoma,
 Vindicatum est in eis ex nube flammivoma;
 35 Scripta sunt autem pro nobis ad salutis comoda.
 Alienum offerentes ignem sacrificiis,
 Perierunt absque mora mortibus officiiis,
 Quia lex hoc prohibebat in sacris officiiis.
 Notum est quae sit sors illa, quae viva interiit;
 40 Nec hoc latet, quod cum suis Chore⁸⁵ flammis periit,
 Prodest nobis, quod scriptura istud non preterit.
 Vobis, o Gabaonite⁸⁶, foret mori optimum,
 Quam aeternae servitutis deportare cophinum⁸⁷.
 Nobis dicitur, qui mundum adoptamus dominum.
 45 Gyasi⁸⁸, cupiditatis inflammatus facula,
 Sumpto precio leprosi fit conspersus macula,
 Devitemus hec, ne simus aliorum fabula.
 Ex his paucis perquirantur multa, quae non scribimus,
 Nam quid est ad scripturarum silvam sensus minus?
 50 David regi monstrat viam, tamen puer timidus.
 Omni hora cum intramus Dei sanctuarium,
 Semper nobis ministratur hoc helectuarium,
 Stultum est, si refutamus quod est necessarium.
 Haec sunt enim in sinistra digesta superius,

Paul 10, 2

p. 1068 M.
fol. 115.

63

88

fol. 115.

83) Cfr. Genes. cap. 11, 2. 84) i. e. δμοσίου, 9, 22 etc. 87) Cfr. 2 Reg. 10, 7.
 85) Cfr. 2 Reg. 5, 20. FR. 88) Gehasi,
 librorum Numerorum cap. 16, 32. 86) Cfr. Iosua

Quae per spaciosam viam eunt in deterius,
 Nullus tenebras incurrat vagantes exterius.
 Nos ad dexteram virtutum, licet iter arduum,
 Convertamus gressus nostros, spretris spinis saltuum,
 Super rosas gradiemur, non iam super carduum. 5
 Primus ivit per hanc viam Abel, martyr Domini,
 Post hunc omnes patriarche, prophete, apostoli,
 Martyres et confessores, ac fideles populi.
 Per hunc callem gradientes carent inmunditia,
 Ambulantes sinistrorsum comitantur vicia, 10
 Quid sit melius duorum, eligat iustitia.
 Unum porro, ut sciatis, est precium opere,
 Angeli ante ruinam non erant sub onere,
 Sed post casum valde gravi deprimuntur pondere.
 Qui in eis principatur per solam nequitiam, 15
 Inter illos est partitus mundanam stultitiam,
 Ut deludant sortem nostram per falsam laetitiam
 Per invidiam quandoque, et per avariciam;
 Et per rerum detrimenta moveant tristitiam,
 Et, quod peius est, nos ducant in cordis duriciam. 20
 Alii spiritus nequam presunt homicidiis,
 Alii intendunt rixis, quidam latrociniiis,
 Alii student rapinis, quidam lenociniis
 Non sunt pauci, sed est turba magne multitudinis,
 Qui dicuntur amatores esse turpitudinis, 25
 Ab hac luce nos defende, Deus fortitudinis.
 Hi suadent servos Dei abuti ingluvie,
 Et ut suggant sepe merum velut guttas pluviae,
 Ut cum Loth his castitatis tollantur exuviae.
 Haec et alia nefanda sacra refert pagina: 30
 Ne in laqueos venantium cadat nostra anima,
 Audiat auris intente scripturarum famina⁸⁹.
 Hec amoris nostri causa iussit Deus scribere,
 Ne tot artibus deceptor possit nos decipere;
 Pater noster vult nos esse cum Filio libere. 35
 Monet nos Salvator noster per tubas fidelium,
 Per se ipsum, et per suum sanctum euangelium,
 Et per eos qui committunt cum dracone prelium.
 Salutaribus preceptis frequenter amoniti,
 Caveamus tegnas⁹⁰ furis nos temptare soliti, 40
 Qui nobis invidet regnum, quo sumus dispositi.
 Ad quam partem placet ire, hic datur electio;
 Si opprobrium non vultis esse, vel abiectio.
 Hoc eligite, quod sacra persuadet lectio.
 Quid dicturus erit iudex in magno iudicio? 45
 Non est rectum, quod hic estis inquinati vicio,
 Quos purgavi, memet ipsum tradens sacrificio.
 Ubi est similitudo quam feci in homine?
 Depravata est moneta, meo sculpta nomine.
 O quam durus est hic sermo, rex aeternae Domine: 50
 Non habetis ita sanum, sicut dedi, cerebrum,
 Destinavi vobis coelum, vos itis ad Herebum,
 Et pro melle scripturarum bibistis elleborum.
 Et de vobis feci papas, et Romanos cesares,

p. 1069 M.

89
fol. 116.

90

89) quod fatur scriptura FR. 90) τέτρας, fraudes. FR.

Presules, et dignitatum diversarum proceres,
Et vos petitis inferi, me contento^{a)}, carceres!
Num idcirco principatus rerumque divicias
Contuli, ut emeritis Sathan amicitias?
 Tortum est, pro benefactis malefacta reddere,
 Nec dignum servire mundo, et Deum offendere,
 Redite, Deus non spernit, nec vult quemquam perdere.
 Redimenda sunt peccata fletu penitentium,
 Reponamus quae habemus sinibus egentium,
 Terga dabit hostis noster, rex superbientium.
 Vobis loquor, o potentes, qui splendide vivitis,
 Si quid forte comisistis, quare non redimitis?
 Date, date relictura, sic in coelum ibitis.
 Qui in mundo possidetis terrarum potentiam,
 Ne portetis hinc euntes rerum indigentiam,
 Vos precedere iubete vestram affluentiam.
 Quae post obitum sequantur fuerint paucissima,
 Plurium quidem heredum constat spes vanissima,
 Cogitate, cogitate de die novissima!
 Omnes quidem exituri de carnis mapalibus,
 Oleum deferant secum in suis lampadibus,
 Ianua namque coelestis aperitur talibus.

fol. 116.

5. Amantis est officium, reprehendere vitium
 Eius, quem multum diligit, et quem errare prospicit.
 Errantem qui non revocat, ut magis erret provocat,
 Sanguinis reus fuerit, nisi cautum reddiderit.
 Quem non fide diligimus, libenter ammonuimus,
 Ut inhonesta fugiat, et in dando non mugiat.
 Hylari vultu porrigat, cum tempus aut res postulat,
 Sua cunctis non dividat, cui det bene videat.
 Relictis coaetaneis, non se iungat extraneis,
 Quibus non bene creditur; de petra lac non premitur.
 Multum valet discrecio, quae non s' b uno precio
 Tales et quales redigit, sed meliores eligit.
 Cum coeno mel non temperat, sed ab invicem separat,
 Mel defert ad triclinium, coenum ad sterquilinum.
 In suo quemquam ordine sapiens novit ponere:
 In sinistra non collocat, quem dextra dignum computat.
 O homo, discretissime ab albo nigrum divide,
 Lateri iunge proximum, neque ponas post hostium⁹¹⁾.
 Una die, quis fuerit amicus, apparuerit:
 Amicus qui non labitur, auro non coequabitur.

p. 1070 M.

fol. 117.

91

6. Quid hic statis tota die o'ciosi nimium?
 Finis rerum conlaudatur magis quam initium,
 Si ad ultimam intratis non censetur vitium.
 Laboremus, dum spiramus per fenestras narium,
 Monomachice vincamus nostrum adversarium,
 Presto erit procurator, qui dabit denarium.
 Labor iste delictorum disrumpet maceriam,
 Labor iste propulsabit veterem miseriam,
 Labor iste mansionem parabit aetheriam.
 Ne remaneant mortales sub peccato miseri,

Matth. 20, 6.

a) sic codex; legendum contempto.

91) ostium.

	Dedit Deus potestatem favillae et cineri, Fili, si volunt, eius quia possunt fieri.	
fol. 117.	Si presentia commissa iungantur preteritis, Servi non eratis digni, cessantibus meritis, Tamen digne penitentes adoptivi eritis. Privilegium, quod dedit Patris sapientia, Volvat et revolvat secum pectora prudentia, Ne oblivioni tradat illud negligentia. Est autem in potestate liberi arbitrii, Homines filios Dei, vel angelos fieri, Aut prophetam, qui dormivit in umbra iuniperi. Potest esse plasma Dei, sol, aut stella aliqua, Seu turtur, vel columba, carens fellis macula, Vel post longam senectutem iuvenescens aquila.	5 10
92	Quod si piscis mavult esse in aquis currentibus, Potest fieri thimallus ⁹² cum squamis holentibus ⁹³ Non deveniat anguilla similis serpentibus. Homo est factura Dei valde honorabilis, Non se comparet iumentis quibus est mirabilis, Quae substernit eius virtus multum formidabilis. Cui placet frutex esse, fiat arbor balsami, Non sit rubus, non sit ramnus, non surculus calami, Fiat nardus dans odorem in secreto thalami. Fiat cedrus, sit oliva cum liquore crismatis, A quo rite dissipatur omne genus scismatis, A quo perit leo ille habitans in abditis.	15 20
fol. 118.	Si metallum cupit esse, sit aurum Arabiae, Sit argentum de fornace divitis Calabriae, Non sit plumbum gravitatis livida cum facie. Ecce nobis est concessum, fieri quod volumus: Qui contemplative vivit, angelis est socius, Qui reliquit sua mundo, est vir apostolicus. Nemo cupit esse martyr, dubitans martyrrium, Pauci servant coelibatum, quod est fructus virginum, Fiant saltem confessores, diligant ieiunium. Corporis quia castigat omne supervacuum, Quantum sufficit naturae proicit in sacculum, Si quid forte plus addatur, deputat piaculum. Nimis sunt amici Dei honorati homines, Quibus est donatum ire supra quosdam homines, Et cunctorum angelorum volare per ordines. Quae sunt ergo meliora, omnis homo eligat, Nam qui valet esse cygnus, si corvus deveniat, Omnes istud ammirantes ad cachinnum excitat. Et qui potest esse palma quae dactilos germinat, Si fit spina quae pilosos bucellinos generat, Nichilominus in risum videntes exagitat.	25 30 35
p. 1071M.	Inter sursum et deorsum sumus vita media, Nostra sit ira ad coelum sitis et inedia, Quaerere nichil in terra sunt vera remedia. Corda sursum habeamus, non simus degeneres, Arbores quidem feraces simus et non steriles, Atque studiis in bonis omni hora virides. Nemo velit esse ficus foliis horribilis, Quae negavit cybum Christo ⁹⁴ ac suis discipulis,	40 45 50 55
fol. 118.		
94		

92) species piscis, Germanis Hfht. FR. 93) olentibus. FR. 94) Cfr. Marc. 11, 13.

Ideo remansit sicca, foco tantum utilis.

Si in viridi hoc fuit, quid erit in arido?

Ficum ergo cophinemus⁹⁵ in viridiario,

Grossos semper habeamus in nostro ficario⁹⁶.

Quando est securis sita ad radicem arboris,

Tantum valet ei fimus, quam ad pedes marmoris;

Festinemus, quod oportet, ante tempus temporis.

Quisque petens galaxeum, lingas quae sunt vallium,

Sis Helias, Heliseo qui proiecit pallium⁹⁷,

Est enim regnum coelorum veraciter talium.

Si terrena retinentes sursum ire cupitis,

Vobis ipsis, fratres mei, patenter illuditis.

Non potestis hinc abire, nisi vos exiitis.

Quia properant ad finem nostra interlunia,

Quae habemus, cum amicis sint cuncta communia,

Non subiciat nos sibi funesta pecunia.

Vita brevis, pater ista monet,

Quae properanter agenda docet,

Nescit enim cita stare loco,

Hinc paveat nimis omnis homo,

Et faciat facienda cito,

Vita fugit, rapimur subito.

Ergo laboret in orbe gybra⁹⁸,

Dum vehitur quaciente fibra;

Post obitum labor irritus est,

Iudicium magis omnibus est.

7* Est hic mundus tamquam silva multiplex arboribus,
Quarum quaedam gaudent fructu, et quaedam hodoribus,
Quaedam steriles, quae ignis traduntur ardoribus.

Scribere pomorum matres non est opus facile,

Vel quae pariunt hodorem, munus exoptabile.

Aut quae flammis deputantur, quod est formidabile.

Quid significant quaeramus, quod multis profuerit,

Si sententias doctorum legere voluerint,

Si in cote seniorum semet exacuerint.

Arbores enim feraces sunt viri, vel feminae,

Debriati sacro fonte caritatis geminae,

Et quae replent corda fratrum spiritali semine.

Qui devote propter Deum construunt basilicas,

Et constituunt ibidem clericos, familias,

Qui non cessent immolare hostias pacificas.

Quam beatus homo ille, qui hanc domum fabricat,

Ubi cum terrenis servis Deus noster habitat,

Ipsae larvas infernorum post mortem non trepidat.

Noe Domino altare faciens suppliciter,

Meruit statim audire: *Cresce multipliciter,*

Ad Helisium migrabis de mundo feliciter.

Abraham super altare caram prolem obtulit,

Quam fidelis esset Deo ex hac re innotuit,

De quo virgo sine viro Deum nobis protulit.

Iacob lapidem inungens erexit in titulum,

Et vidit innixum scalae Christum Dei filium.

a) *deest numerus in ms.*

95) in corbes colligamus, a κόρυς, corbis, vas vimineum. FR. 96) vas in quo ficus feruntur.
97) Cfr. 4 Reg. 2. 8. 98) homo, cfr. supra cap. 3.

Qui descendit per hanc scalam ad crucis patibulum.
 Salomon edificavit templum Regi gloriae,
 Ubi omnes purgabantur a reatu scoriae,
 Per quod templum est descriptus in libro memoriae. 5
 Adrianus imperator, Helius⁸⁸ cognomine,
 Edidit aulam sepulchri in eiusdem nomine,
 Heliam vocavit urbem regio prenomine.
 Et quis magni Constantini nescit mirabilia?
 Cum apostolorum cernit mira domicilia,
 Ubi lapidum, vel heris¹, sunt tanta sculptilia. 10
 Nam in urbe Constantini, quae vocatur, regia,
 Per domnum Iustinianum facta est aeccllesia,
 Cuius opus admirantur seculorum secula.
 Galla quidem, Romanorum nobilis patricia,
 Condidit Mediolani celsa edificia, 15
 Ubi est nostri levitae celebris noticia.
 Numquid est in toto mundo aula tam mirabilis,
 Porphireticis exstructa cum aureis laminis,
 Ut Laurentii levitae et beati martyris?
 Theodosius Vercellis construxit basilicam,
 Quam fecit centum columnis diversis mirificam; 20
 O Eusebi, huic precare patriam glorificam!
 Karolus condidit multa Dei tabernacula,
 Ideoque caret modo omni carnis macula,
 Paradisi nunc obumbrant Karolum umbracula. 25
 In Pappia rex Liuprandus² ad decus clavigeri
 Fecit templum, quod appellant gentes *Coeli Aurei*,
 Quod est regis ad salutem animae vel corporis.
 Adelegida, quae nunc est inter choros ovium,
 Quae consistunt ante matris Iesu Christi solium, 30
 In honore Salvatoris condidit coenobium.
 Ab Heinricis, quos timebant infernales lamiae,
 Sunt erecta Dei templa regnis Alemaniae,
 Per haec templa sunt in pace regum sanctae animae.
 His exemplis eruditus, cesar invictissimus 35
 Templa struit, clerum nutrit, ut pater piissimus,
 Reddat ei dignas vices inspector Altissimus.
 Non tamen debet augustus semper templa struere,
 Sed minantibus ruinam clementer occurrere,
 In miseria conlapsis precipiat surgere. 40
 In penuria ruina Laurentius volvitur:
 Si per te, cesar auguste, a pressura tollitur,
 Omnis nexus qui te stringit, per levitam solvitur.

8^a. Cesar honor regum, cesar discretio legum,
 Te rogo per Christum, lege librum funditus istum, 45
 Quem tibi servus ego fero curvus corpore Benzo,
 Nam plus quam vellus Colchi valet iste libellus.
 Cuius erat vellus, fuerat possessio tellus,
 Hic tibi servabit terram, coeloque locabit.

^a) *deci numerus in no.*

88) Aelius, nam iste pro eversa Hierosolyma aliam circa eum locum urbem condidit, quam de se Aeliam Capitolinam vocavit. FR. 1) aeris. 2) Liuprandus rex Longobardorum. FR.

sui inimicos cesaris cottidie fulminat. Ipse enim pius Plastes per Ioseph, puerum suum, fol. 121.
instruxit Pharaonem; nam nimis erat obscurum, bovem a bove pati commestionem. Eodem
quoque modulo placet omnipotenti Figulo, de quibusdam incertis certum facere Heinricum
imperatorem per Albensem episcopum, servum suum, Benzonem. Confido in Domino, sine
5 cuius nutu nec folium cadit arboris, nec in calcem resolvitur duricia marmoris, quod domino
meo cesare augusto sedente in Saxonia, ab Apuliae seu Calabriae exterminabuntur Nor-
manni utraque colonia. Si quis dixerit: *Quomodo possunt hec fieri?* crede michi, non sunt
hec committenda omni spiritui. Certe nisi infirmitas prohibuisset auribus domini mei, mea
parvitas hec imposuisset. Cesar ergo proinde consilium capiat, quatenus ea medullitus sapiat.
10 Ipse vero Deus, quem nichil latet, ad faciendas vel inquirendas maiores res mittit aliquem de p. 1074 M.
summis principibus, dans exemplum hominibus ut idem faciant, cum tempus aut res postulat.
Scio enim quia nemo esset tam hydoneus³ ad hoc opus, quam ille, super cuius caput apparuit
igneus globus. Locus denique, cui presidendo titulatur, Acigunna⁴ vocitatur. Quid plura?
Quod dominus meus cesar augustus valet perficere, residens apud Saxoniam in solio suae
15 maiestatis, monstruosum videbitur, si id recusat inquirere ad sublimandam gloriam suae felicitatis.
Non est enim longa via, experiatur utrum vera sit hec prophetia. Verum tamen, si
venerit archangelus de quo supra scripsi, veniat humilis, non im^o pompa curruum, quoniam
melius quasi sub absconso clamidis liberabit non solum has provincias, sed etiam presens
seculum. Veniat, obsecro, ille et non alius, adventus quippe eius valde est necessarius. Multa
20 quidem fiunt indiscipline atque inordinate, quae facile redibunt in pristinum statum talis
legati conducibilitate. Et quamvis sit ille sapienti aeloquentia dives, tamen de nostrae humi-
litate sensu accipiet persuasibiles vires. Ex³ his igitur quae scio et quae vidi, profundiora fol. 121.
et potiora consilia valeo | vero figur or, m
| pa Igitur denique nonis | remov
25 | mor | imp Sit, precor cesar augu-
stus nsem peli | legatos ex multitudine sed aliquando
si soli g ic d principalibus luno meminisse |
tes co amo neminem magna | est salva aecclesia em
Quorum | iussionibus m bibat odio ex alio ped | Nota
30 e alb epy | Ut [aug]usto
em sermo olit | miseris et prope perit[issimus] ugis | Ab
alio tis sse omnipo[tenti] | dignum hodie si discordes sunt,
hec profutura sal s | successoribus sub momen d
hec | propalanda olum spem meam domino meo cesari la tie | victoriam, a
35 culpa silentii animam meam liberavi. Cesar itaque, ad omne quod expedit vigilantissimus,
suscipit | hac re in gremio desiderii tamquam o sus residere | sed sicut auriga peritis-
simus sibi et aliis providens | bi hoc dampnum amplius recuperabitur, donec coelum |
sicut liber plicabitur.

a) sic codex. b) postremum hoc folium putredine corruptum et exaratum, quare nominis partem eius legere nobis contigit.

40 3) idoneus. FR. 4) Legendum puto acigunna, aliquo, neque de Roma, sed de Germaniae quadam
id est acuens arma, sive urbs bellicosa, nam gunna sede episcopali Benzonem loqui patet. Syllabis vo-
machinam bellicam denotat. Roma autem, ob quam cis Acigunna translatis habes Maguncia; summus
titulo Romani imperatoris insigniebatur Heinricus IV. igitur princeps, quem Deus ad faciendas maiores
laude militari semper enituit. FR. Falsum; nam, res mittit, est Rathardus archiepiscopus Moguntinus,
45 sicut V. Cl. C. L. Grotefond monet, neque de im- electus a 1088, consecratus d. 25. Iul. 1089.
peratore Heinrico, sed de principum Teutonicorum

I N D E X.

SCRIPSIT ROGERUS WILMANS PH. D.
TABULARIO REGIO MONASTERIENSI PRAEFECTUS.

Maior lineam paginam, minor lineam cum quatuor sequentibus significat.

A.

- Aaron rex Pers. 606.30.
Abbas, vir 121.20.
Abbellinus ep. suffraganeus Bardonis 340.10.
Abdinghof, coen. Patherbr. 132.20. 138.25. 139.40. 148.16. 156.6.45. 157.43. abb. Sigehardus, Wolfgangus.
Abel 676.5.
Abela, Habela 605.30. 624.10.
de Abinperch vel Ambinberch com. Otto, Wolframmas, Rapoto, Otio.
Ablassa 14.20.
Abolinus abb. Stab. 292.38.
Abraham, Iudaeus Raiapon. 383.38.
Abraham abb. Stabul. 292.40.
Abtaee castrum 23.206.
Acalius heretic. 645.8. 648.30. 660.30. 666.15.
Acaz comes 144.40.
Acelia milit. 122.15.
Acelina 121.20.
Achemin villa 190.66.
Achaze, Archiep. Eccl. 401.10.40.
Acignona 681.10. v. Maguncia.
Acuinanus frandus 520.25. 521.25. 523.30. 524.50. ager 545.25.
Adada, locus 120.50.
Adala cf. Axela.
Adela, Adila domina de Hammonstido 152.25.
Adela mater Meinwerici ep. Path. 108.8. 132—135.1. mariti Imed, Baldericus.
Adelbaldus v. Adelboldus.
Aethelbern 128.20.
Adelbero ep. Basileens. 263.35.
Albero ep. Viridun. 285.20.
Adalbero, Adilbero ep. Wirzpurg. 35.35. 37.39.5. 406.25.
Albero abbas Ozziacensis 48.45.
Aethelbero praep. S. Paulini Trevir. 135.33. soror Cunig. imp.
Albero caec. Heinrici IV. 33.30. 455.40.
Adelbero decanus Frisingensis, electus Sal. 55.40.
Adalbero mon. Stabul. 306.10.
Aethelbero dux Carentin. et Histriae, spatarius imper. 190.75. 237.10. 267.30. 271.45.
Adilbero comes. fr. Ottakari march. Stry. 36.25.
Adelbero pater Bardonis archiep. Mog. 318.16. 323.15. ux. Christina; fil. Bardo, Heliso, Harderath.
S. Aethelbertus ep. Prag. apost. Pruss. 109.35. 231. 232.1. fr. Gaudentius.
Adelbertus archiep. Pregonensis, Bremenensis 439.40. 623.1. 624.15. 627.45. 629.38. 630.1.
Adalbertus I. archiep. Sal. 20.30.
Adalbertus, Albertus II. archiep. Sal. 21. 47.35. 49. 71.35. 85.45.
Albertus abb. Maioria monast. 375.45.
Adelbertus abb. S. Mich. Hildesh. 195.9. 197.1. 212.45.
Adelpertus mon. S. Emmeram. 382.15.
Adalbertus mon. S. Remigi 375.45.
Albertus rex Italiae 628.30.
Adalbertus march. Italiae 264.25.
Adalbertus com. (Alsacia) 305.25.
Adalbertus comes Lothar. 258.15. fr. Gerhardus; sor. Adalheida mater Conr. II. imp.
Adalbertus nobilis 269.25.
Aethelbertus fil. com. Hermannii 153.1. 154.30.
Aethelbertus tyrannus Trevir. 135.40. 136.1.
Adalbertus miles 303.8.
Adalperth 13.15.
Adelboldus, Aethelboldus ep. Traiectensis 114.10. 115.20. 134.5. 141.25. 145.25. 151.25. 167.30. 187.18. 305.30.
Adelburg, vetula 401.1.
Adalgar filii Walberthi 124.40.
Adalgerus episcopus 205.56.
Adalgarus mon. Farf. 547.50. 548.1.
Adilgoz archiep. Magdeb. 41.40. Algorus 70.5.
Adalham abb. S. Afrae 377.35. 391.30.
Adelardus I. com. et abb. Stab. 292.45.
Alardus II. abb. Stab. 292.38.
Aethelbaldus 127.20.
Adelheid fil. Exonia, abb. Nivellensis 395.25. 399.5.
Adelheide ux. Lud. II. reg. Fr. 358.15.
Adelheida, Adeleida, Adelegida, comitissa Taurinensis, marchionissa Alpinum Colliarum 480.45. 646.50. 647. 653—655.1. 663.15. 680.25.
Adalheida uxor Hezilunus 258.15. fil. Conr. II. imp.; frat. Gerhardus et Adalbertus.
Adalman praepos. Salub. 56.55.
Adalrammus archiep. Salub. 10.20. 12.5. 14.30. 20.25. 38.40.
Adalricus tribunus Wurzburg. 379.45. 380.5. pater Ruotpoldus.
Athalwardus fil. Thiadoldi 127.45.
Adalward 127.10.
Athalwart mancep. 158.35.
Adalwit uxor Tizekini 294.45. 299.
Adalwicus archiep. Salub. 11.1. 13.20. 14.20.30.
Adam I. abb. Felfens. 537.5.
Adam II. abb. Farf. post ep. Asculanensis 538—540.50.
Adam fil. Atonis Iudaei, libellarius Farnensis 541.60.
Adam fil. Rodulph, avus Beraldi III. abb. Farf. 566.40.
Adamas 20.50. i. e. coen. Admuntense.
Adarnich villae, *Arading* 36.30.
Addila uxor comitis Godinae 144.30.
Adeldevile, Adeldvile, *Elvillo* 357.
Adenolfus fil. com. R. abb. Farf. 582.5. 584.25. 585. 589.
Adenard, *Adenard* 212.40.
Admunt, Admuntensis vallis 25.5. '36. 41.38. 65.1.
Admuntense coen. S. Blasii d. Salub. 20.50 (Adamas). 25—27. 33—50. 54.40. 55. 65. 90.60. coen. sanctimonialium 42.45. 44.10. 45.5. 48.12. 50.20. 55.25. 65. eccl. S. Mariae; alt. S. Blasii; abb. Arnoldus, Ingrimus, Gualbertus, Heinricus, Weclio, Wololdus, Gotefridus I, Liutoldus (Heinricus), Rudolfus I, Irmbertus, Ismaricus, Rud. II, Johannes, Rudigerus, Wolframmas, Gotefr. II, Wilpoto, Perhtoldus I, Chunradus, Perhtoldus II, Fridericus.
Adolfus v. Atholfus.
S. Adriani eccl. Mosapure 12.30.
Adriani tumulus 668.40. poliandrum 619.20.
Adrianus I. papa 530.40. 570.40. 571.41.
Adrianus IV. papa 45.10. 100.20. 590.1.
Adrianus imp. 680.1.
Adriaticum mare 267.40. 534.8. 603.45.
Egidius de Falconispetra abb. Stab. 292.35.
Aelia Capitolina = Ierusalem 680.5.
Aenico rusticus 217.25.
Aericus comes 9.10.
Aethel- v. Adal-
Aethelth manc. 158.50.
Aera soror Wirin 119.35.
Affinis, locus 541.45.
Affinas 155.25.
S. Afrae coen. August. 377.35. 391.30. 395.30. abb. Heinricus, Tieto, Adalbalmas, Diemas.
Africa 598.1. 606.30. 664.5. 665.5.
Aga pagus 110.5. 114.25.
Agareni 532.35. 533.45. 536.10. v. etiam Normanni.

- Agarenus s. Robertus Guiscardus 662. 30.
 Aganones 480. 45.
 Agellum castr. 581. 5.
 S. Agilolfi ep. Colon. et marty. corpus 452. 30.
 Aginonon 159. 30.
 S. Agnetis coen. Romae iuxta pontem Numantianum 536. 5.
 Agnes ex mon. Adm. abb. Niwenburg. 47. 10.
 Agnes imperatrix ux. Heinr. III. 439. 30. 576. 15. 582. 35. 612. 25. 618—620. 15. 672. 20.
 Agnes fil. Henrici IV. ux. Frid. ducis Sueviae. Linc. III. march. Austriae 45. 30.
 Agrippina Colonia 274. 15. 284. 40. 302. 30. 304. 15. 359. 30. 449. 49.
 Agrippinensis arch. Biligrinus 169. 25. p. Colonia.
 Agropater locus Terrae sanctae 296. 1. Alba 125. 40.
 Alulfus archiep. Colon. et abb. Stab. 292. 35. 438. 40.
 Aina minister. 122. 15.
 Aina i. e. Padua 265. 20.
 Alamania, Alamania, eccl. Germana 56. 10. 58. 20. 79—82. 1. 86. 25. 116. 345. 35. 614. 30. 680. 30.
 Alamanica ecclesia 100. 20.
 Alamanus, Alamanus, Schoeben 257. 40. 253. 40. 262. 1. 265—269. 1. 275. 24. 352. 30. 389. 40. 467. 10. 482. 45. 483. 1.
 Alamanicus ducatus 256. 40. duces Herimannus I. Ernst I. II. Herimannus II.
 Alanus abb. Farfens. 528. 30.
 Albanensis civitas Italiae 590. 35.
 Alba civ., *Stahleitzenberg* 227. 30. 234. 25. 238. 55. 239. 30. eccl. S. Maria.
 Alba Pompeia 668. 30. Albanus ep. v. Benzo; eccl. 608. 1. 609. 1.
 Alba transalpina, *Karlsburg* 236. 35.
 Alban vicus Salib. 90. 25.
 Albericus electus ep. Mindens. 145. 35.
 Albericus abb. Farf. 539. 35.
 Albericus abb. Stabul. 292. 35.
 Albericus princeps Roman. 535—538. 25. 541. 45. 588. 55. 616. 30. Silius Ioh. XII. pap.
 Albricus com. limitis Avar. 11. 10. 15. 5.
 Alvericus comes 155. 5.
 Alvericus de Rangun 131. 40. 155. 5.
 Aldern mancip. 158. 50.
 Aldgarus dux Carant. 11. 15. 15. 6.
 Albia 271. 30.
 Albus Udalicus com. Ung. 241. 40. ux. Methildis.
 Aldivinus, praep. Hersveld, abb. Nienburg. 167. 40. 196. 45.
 Alwinius praepos. Salib. 69. 5.
 Alveinus 410. 20. frat. Arnonus.
 S. Aldegundis eccl. Aquigr. 445. 1.
 Haldenbargenses ep. Bernhardus, Reinholdus.
 Aldenhorpe 124. 10. 155. 30. 159. 35.
 Alderandus 671. 35. v. Greg. VI.
 Aldus, domus 130. 35.
 alcarum scema i. e. scaccorum ludus 397. 30.
 Alefridus, castaldus Reatinus 529. 1.
 S. Alexandri coen. in Grafscap 478. 5. 10.
 Alexander N. papa v. Anselmus, Anwander, Anandrellus, Anselmus, Badsculus 26. 5. 35. 40. 37. 40. 447. 5. 448. 15. 477. 5. 612—614. 616—618. 624. 30. 629. 1. 632—634. 648. 15. 650. 30. 661. 35. 666. 10. 672. 20.
 Alexander III. papa (qui et Rolandus 515. 30.) 45. 48. 20. 49. 79. 15. 81. 86. 30. 101. 30. 516. 30. 590. 15.
 Alexandri 370. 10.
 S. Alexis 117. 40. 139. 25. 140. 50. cap. Patribus. 139. 25. coen. in Salkike 139. 25.
 Alexis patriarch. Const. 288. 35.
 Alfagus pater Liodolfi 126. 1.
 Alflech, filius Verhamandi 126. 25.
 Alfessus, Ellersma 123. 35. 124. 10.
 Algerus abb. Casia. 536. 10.
 Allogrus 645. 30.
 Almericus cogn. Urus, abb. Farfens. 559. 35. 560. 25.
 Almuus pagus 126. 30. 127. 30. 145. 15.
 Almus dux Ungar., fil. Geisae I. reg. 238. 35.
 Alpes 164. 35. 169. 15. 305. 30. 645. 30.
 Cottiae 480. 40. Iulias 627. 40. Peninsae i. e. Apenninus 117. 45.
 Atricus 638. 30.
 Astatia 116. 10. 266. 40. 270. 45. v. Elingugium.
 Astatia 155. 25.
 Altagh, Altagh, Altense coen. S. Mauricii d. Patav. *Wiedersteina* 40. 40. 53. 54. 145. 40. 168. 30. 170—174. 5. 176. 15. 178. 30. 190. 1. 197—201. 45. 203. 1. 219. 5. 276. 30. 277. 45. 395. 30. abb. Erkanbertus, Godehardus post episc. Hildesh., Wolframms, Raimundus, Waltherus; altare S. Mauricii.
 Althertus abb. Farf. 529. 15.
 Alttann castr. Salib. 23.
 Alfrie, lib. homo 124. 10.
 Alfrid archiepisc. Fannoniae 13. 25.
 Alfridus ep. Hildesh. 180. 20. 205. 10.
 Altimontes coenob., *Hammow*, d. Camerac. 305. 25. abb. Everhelmus.
 Altmanus ep. Patav. 26. 37. 39.
 Altmanus ep. Trident. 75. 10.
 S. Altonis villa 377. 1. 391. 20.
 Altwart 12. 10.
 Alwinus ep. Bithoniensis 26. 5. 35. 40. 37. 35. 171. 55. v. Prisenensis.
 Alzano cur. *Alt* 75. 30.
 Amalifa 624. 1.
 Amalrib 12. 10.
 S. Amandi coen. Einoensis d. Tornac. 287. 1. 289. 25. 409—432. abb. Gialbertus, Aroonus, Robbodo, Malbaldus, Fulcardus, Bovo, Hugo; ibidem eccl. SS. Stephani, Petri.
 S. Amandi eccl. in foro Admunt. 45. 5.
 Amerbach coen. 391. 5. 393. 25.
 Amazeon 607. 20.
 Ambinberzh 44. 30. v. Abinperch.
 Amblesia, Amblava 307. 20. 438. 45.
 Ambri 665. 20. Ambrones 664. 45.
 Ambrosianus i. q. Mediolanensis 602. 35.
 S. Ambrosius 618. 5.
 S. Ambrosii eccl. Mediolan. 272. 15.
 S. Ambrosii castrum Carbitum 272. 45.
 Ambrosius archiep. Med. 273. 5.
 Ambrosius comes Bergum. 603. 40.
 Amelung v. Amulung.
 Amensanus rivulus 567. 25.
 Amigerus abb. Stab. 292. 35.
 Amierminus comitatus 535. 45.
 Amnionius abbas Salib. 10. 25. 15. 5. 20. 25. 65. 45.
 Ammohusan 124. 30.
 Amolgerus abb. Stab. 292. 26.
 Amelung monach. Hersveld. 177. 45.
 Amulungus, Amulungus, Amelungus

comes, summus advocatus eccl. Paderbr. 119—131. 5. 152—155. 80. 157. 35. frat. Eibertus.

Amulungus advoc. 127. 35.

Amulung 127. 5.

Anacletus II. antip. 589. 40. v. Petrus Leonis.

Ananigus presbyter, Iohannes card. t. S. Marci.

Ananroth 124. 15. 131. 30.

Anania 131. 45.

Anastasia v. American.

Anastasia IV. pap. 590. 1.

Anchise pat. Pippini Heriat. 198. 30.

Ancia, filia Frerherun 130. 1. 10. cf. Anna.

Ancon 604. 10.

Andreo 156. 35.

S. Andreas ep. 659. 10.

S. Andreas coenob. Coloniae 608. 15. ep. Fuldam 825. 25. iuxta montem Borstem 528. 1. 541. 1. 579. 25. abb. Leo.

S. Andreas eccl. in Bunsdorf v. S. Mar. eccl.

S. Andreas eccl. in episcop. Hildesh. 213. 10. 215. 15. capella Einoe. 412. 30.

Andreas mon. Abdinghof. 156. 45.

Andreas eremita 223. 20.

Andreas Romanus 491. 5.

Andreas Tiburtinus maritus Sibillae 590. 35.

Anesius fr. Eno 36. 40. 55. 1. 95. 56. cf. Enoeus.

Aneta, *Ans*, villa Salib. 90. 10.

Angariorum exercitus, *Egern* 121. 35.

S. Angeli cella in Reatina urbe 535. 25.

S. Angeli castrum 551. 35. 561. 25. 573. 5.

Anglia, Angli 47. 40. 265. 40. 478. 40. 528. 40. rex Chauto.

Angilinus abb. Stabul. 292. 35. 438. 60.

Anisi 159. 40.

Anna filia Frerherun 130. 10. cf. Anicia.

Anas archiepisc. Iudaeorum 618. 5. seq. 665. 60. v. Anno.

Anno archiep. Colon. 140. 25. 399. 5. 406. 5. 407. 1. 434. 40. 435. 30. 436—448. 450—455. 20. 457—459. 1. 462—518. 618. 10. 619. 45. 624. 35. 629—534. 665. 90. 672. 10. v. Anna; parentes Waltherus, Engela; frater Westel. arch. Magd. etc. v. 467. 50. nepos ex sorore Anno; avunculus Haymo can. Babenb.; consangu. Relagerus abb. Elwang.

Anno, nepos praec. ex sorore 498. 15.

S. Ansharius 135. 35.

Anscarus marchio Ital. 588. 45. cf. Ascharius.

Ansfidus ep. Triacet. 114. 10. 151. 25.

Anselmus de Badagio ep. Lucensis v. Altr. II. pap.

Anselmus comes (Alam.) 267. 5.

Antiochia 289. 30. 675. 15.

Antiocheni 657. 20.

S. Antonius (Theb.) 354. 30.

Anzo nobilis Salib. 36. 25.

Anzogolus abb. Salib. 6. 1. 19. 15. 65. 40.

Apenninus mons 79. 5. 273. 15.

SS. Apostolorum eccl. in Salis 195. 15. cf. 207. 25.

Appia porta 622. 1. 49.

(Appulia) episc. Friedelar. 445. 35.

Apulia, Apules 116. 15. 266. 5. 273. 30. 589. 45. 597. 20. 603. 35. 605. 20. 622—624. 1. 626. 45. 628—630. 671. 25. 681. 5.

- Apulitani 628.20. Apulus 631.25.
 Aquileia 92.40. 153.25. 058.50. patriarchae Wolfgangus, Popo, Udalricus, Pilgrinus.
 Aquigrani 108.30. 110.30. 189.25. 209.1. 262.30. 268.1. 308.30. 359.5. 387.30. 401.20. 444.19. 459.30. thronus totius regni archisoliem 262.35. palatinus comes Eao 401.20. palatinus regium 444.45. 445.1. eccl. SS. Mariae, Aldegundis; balneo 445.6.
 Aquitania 353.10. 358.16. 359.1. 528.5. 661.5.
 Ara Buriolus, die Ahr 510.5.
 Arabia 678.25.
 Arca de Corbeis, pater Titballes 127.36.
 Araldellus, Araldinus auctor postariae 639.35.
 Arbo v. Aribio.
 Arces castr. 581.30.
 Ardacher, Ardacker, forum Austr. 93.15.
 Ardianus rex Italiae v. Arduinus.
 Arfrid 12.10.
 Archiese v. Achere.
 Arcis castell. 540.30.
 Arctiana via 570.45.
 Ardenna i. e. Onig 110.5.
 Ardianus rex Italiae 611.10. 628.25. 635.15.
 Arduinus pater Senioriti 540.85.
 Aretiana massa 570.45.
 Argentina, Argentinensis 166.45. 258.10. 281.25. 270.10. 271.1. 302.1. v. Strausberg; episcopatus 294.16. 304.35.
 Aribio, capell reg. archiep. Mag. 145.1. 146.1. 151—154.1. 150.20. 160.10. 167.1. 177.45. 179.30. 180.50. 185—194.1. 204—206.40. 208.5. 209.5. 256.35. 250.10. 319.10. 322.35. 327.20. 623.10. 672.35. consang. Pilegrinus archiep. Col.
 Erbo abb. Pruening. 78.30.
 Arbo de Biburch mon. Adm. 44.1.
 Ariminum opp. 663.1.
 Aristarchus cronographus 370.25.
 Aristotelia 389.55.
 Arius hereticus 629.40. 641.25. 666.15. 672.35.
 Armancillus 607.35. 608.1.
 Arn archiep. Salib. 9.10. 11.10. 14.30. 17.25. 27.1. 38.35. 40.1. 87.60.
 Arnous frat. Alcinii, abb. S. Amandi Elnon. 410.5.
 S. Arnolfus (ep. Mett.) pater Anchisi 198.30.
 S. Arnulf basilica Mett. 238.50.
 Arnulfus archiep. Mediolan. 635.20.
 Arnoldus ep. Halverst. 115.45. 133.45. 134.10. 136.40. 141.40. 145.45.
 Arnoldus mon. S. Petri, abbas Adm. 37.5.
 Arnoldus abb. Herfeld. 156.25. 177.45. 178.30. 190.20. 194.10. 203.1. 209.1. 318.18. 328.35. 378.25.
 Arnolfus praepos. S. Emmer. 352.50.
 Arnulfus, Arnulfus, Arnolphus imp. 344—346.5. 352.60. 355.15. 356—359.30. (cog. Largus). 360—364. 368.50. 368—371. 803.40.
 Arnoldus de Dollindorp 510.5. 512.35.
 Arnoldus fil. Hildelini et Odase 127.25.
 Asake manc. 123.30.
 Asbetiachuson 160.10.
 Asbiki, Ebeck 159.20.40.
 Ascarellus cf. Berardus IV. abb. Farf.
 Ascarinus gens 579.1. v. Ascharius.
 Ascerenhuson, Escherenhuson 217.45. Ascha 159.25.
 Ascharius v. Anscarus.
 Ascharius, Ascarus pater Beraldi III. abb. Farf. 566.5. 577.35. 578.5.
 Ascherius germanus regis Hugonis marchio Firmanus 537.20.
 Ascrius (Anastasius 233.30.) abb. Pevraradiensis archiep. Sicipeo. 232—234. (ep. Coloc. 232.45. 234.45).
 Asulanensis episc. Adam.
 Asernugensis ep. Gosmarus 193.10. v. Onabrugg.
 Asia 598.1.
 Asinander; Asinandrellus, Asinellus 612.35. 616.1.5.35. 629.1. 648.10. v. Alex. II. papa.
 Asinde, Eszen 397.40. 399.5. monasterii abb. Theophanu.
 Aslan praedium 120.1. 123.40. 159.25.40. comes Ekkiis.
 Assig loc. 121.25.
 Asopus, Aspo vel Espej 131.30.
 Aspach coen. d. Petus. 93.55.
 Aspithara 160.5.10.
 Asnberg, Esnberge, Esnberch curias, Escheberg 123.25. 130.1.15. 131.20.
 Assieresbusun 119.25.
 Assiki 159.20.
 Assiamus 551.35.
 Astanholte 121.5.
 Astigasson 159.15.
 Astensis episcop. 273.10. eccl. 608.10.
 Asteriudi i. e. Ostfalabi 123.10.
 Astheim, Asthem marca 121.40. 125.45.
 Astnedere 122.30. 159.35.
 Atfritheshem 131.60.
 Athal-, Athel- v. Adal-.
 Athena 370.20.
 Adolfus maior decanus Colon. 516.30.
 Atholfus, miles Colon. 131.30. uxor Hlicia.
 Atholloch concubina Radolfi 126.30.
 Atis i. e. Padus 265.20.
 Atrebatum, Arras 301.20. 310. coen. S. Vedasti.
 Atis, Atis sanctum. 121.15.
 Attala sanctum. 121.30.
 Audo abb. Stab. 292.40.
 Auga pagus 110.5. 125.35. 155.30. 158.30.
 Augia 166.40. 266.40. 268.10. 269.10. 389.50. 390.5. 393.55.
 Augusta Vindelicis, Augsburg 208.10. 264.15. 266.30. 395.30. ep. Suithgerus, Bruno, Ebbo v. Eberhardus. Augustoburgensis vocator 167.30. v. Augustodunum.
 S. Augustinus 597.25. 618.5. 660.35. 672.5. opera 393.5.
 Augustinus presb. Salib. 9.1. 85.55.
 Augustodunum opp., Augsburg 628.25.
 Ansepertus abb. Farf. 528.5.
 Aurelianus 358.5.
 Auricularius comes Rainaldus.
 Ausonia 608.50.
 Austria 22.140. 50. 51. 74.25. 76.25. 82.35 (Bawaria orientalis). 94 (iudicium patriae I. 30). 102.65. march. Leopoldus III (sanctus). IV; duces Heinrichus, Frid. II.
 Auna insula Chemigii lacus 7.20.
 Avari 9. cf. Huni.
 Avaria 353.25.
 Avelinus mona 536.5. coen. S. Mariae. de Avernia Hugo abb. Siabul. 292.40.
 Aversanus comes v. Rodulfus Trikinot.
 Avisanus auctor 390.35.
 Avican, vir 131.10.
 Azala uxor Chadoldi 35.15.
 Azela filia comitis Imed, sanctim. S. Viti in Eltene 108.5. 135.30.
 Azelinus ep. Hildesheim. 215.40. 218.10.
 Azo Indanus, gener Campanis abb. Farfens. 541.45. fil. Adam.
 Azolius comes, cubicular. Heir. IV. 612.35.
 Azula mancip. 129.30.
 Azaca villicus 130.50.
 Azzo, Romanus 133.60.

B.

- Bavenbergo 115.5. 141.40. 143.35. 144.25. 152.1. 179.15. 186.35. 446.30. 467.26. 483.20. 488.30. Pabenhere 256.15. Papiupero 393.30. Bavenbergo 400.30.
 Babenbergensis ecclesia 44.35. 96—98. 116.35. episcopatus titulatur SS. Petro et Paulo et Georgio 125.10. coen. S. Michahelis; banl. S. Stephanus; scola 467.35. eccl. SS. Petri et Pauli; ep. Everhardus, Horimannus, Otto, Egilbertus, Eberhardus II. advoc. Rapoto com. Abiab. 63.20.
 Babenbergensis, Heir. II. 35.25.
 Babo comes 63.
 Babolemus, Babolemus abb. Stabul. 292.30. 435.40. cf. Bobolinus.
 Babilon 20.50. 601.5. 605.35. 647.40.
 Babylonis 573.40. 640.40. 644.10. 661.10. 664.20.
 Babylicus rex 64.40. 67.25.
 Badaculus 616.1.5. 629.1. v. Alex. III.
 Badberg, Padberg 155.10.
 Badunhuson, Badunhuson, Badenhuson 120.25. 125.40. 159.35.
 Badon, vir 125.15.
 Baduradus episc. Patherbrunn. 107.20. 109.35. 137.15. 139.45.
 Baduellon 125.40.
 Bagrada flumen 631.20.
 Baiodium, Belodium villa 283.10.
 Baiocarii, Bawari, Bawaria, Baioaria (Bagoaria, 4. 6. 7. 9. 20. 11. 603.40. Bagoaria 170.40. Baweria 352.30. 353.30). 15.5. 17.25. 22.190. 23.190. 29.106. 36.40. 40. 46.10. 53.10. 55.1. 58.20. 63.20. 67.1. 71.50. 73.50. 75.10. 87. 97.35. 108.10. 111.20. 145.20. 178.10. 185.45. 198.20. 199.5. 208.10. 213.18. 253.1. 267.40. 268.10. 273.35. 361.25. 398.45. 495.35. duc.: Theodo, Otlo, Thassilo; praefectus Geroldus; rex Hludowicus II. 28. duc.: Heinrichus I, Heinrichus II. rex cf. Heinrichus III. imp. I, Heinrichus IV, Heinrichus V, Cuno, Wolf I, Heinrichus IX, Heinrichus XI, Otto III, Fridricus, Stephanus II; comites Limmis Avarici Goterammus, Werinbarbus, Albricus, Gotsfridus, Geroldus, Rathodus.
 Bawaria orientalis se. Austria 82.35.
 Bawaria palatini comites 46.10.
 Bawariensis territorium 219.1. Baiocariensis natio 372.35.
 Balaham 624.35. 651.40.
 Balbensis comitatus 535.45.

- Baldereshusun 120.30.
 Baldricus comes 133 — 135.10. uxor Athla.
 Balteran locus 114.25.
 Baldinus archiep. Salib. 20.45. 35.20. 36.45.
 Baldinus ep. Noviomensis 375.40.
 Baldinus abb. Casicensis 536.10.
 Baldinus abb. Marcian., S. Vedasti 294.25. 310.45.
 Baldinus IV. marchio Flandr. 293. 45. 296.45. 300.
 Baldinus V. Inanant m. Fl. 294.20. 310. 403.40. 411.45. 418. 120.
 Balhornus, Dalehornus, Balhorn, Balhorn 119.4. 139.14. 156.30. 159.25.
 Balno tantum sabbato uti licet 400.40.
 Bandon, dominus Brunsmi 131.40.
 Bantonia villa 281.40.
 Bar castrum, Bar-le-duc 286.20.
 Bara regio Alam. 269.10.
 Bardingthorpe 159.30.
 Bardo decanus Fuldensis, abb. Werthmensis post Herold, archiep. Magunt. 151.25. 156.30. 158.40. 159.4. 194.10. 209.30. 317 — 342. 457.10. 486.45. par. Adelbero, Christina.
 Bardo ex mon. Fuld. abb. S. Albani Mogunt. 340.15.
 Bardo mons 570.40.
 Barase, v. Barum.
 Barghusun 127.30. 137.45.
 S. Bartholomaei capella Patherbr. 139.30. Sulze 194.30. 207.20.
 Barum, Barase, Barf 599.35. 627.10.
 Basile 263.30. 284.1. 287.20. 271.1. 273.45. ep. Adelbero, Udalricus.
 Bata, Batuce 300.35.
 Bavia soror Wirin 119.35.
 Beatrix marchio, uxor Godofr. barbat 443.30. 612.20. 632 — 634. 666.4. 671.45.
 Beatuschirichun, locus Pannoniae 12.35.
 Beclan, donna 131.1.
 Beclinus de Suevan comes 145.30.
 Beclinus comes 141.10.
 Beclinus 126.10.
 Beclin serv. 129.30.
 Bechtlerus vir 132.1.
 Bechtildis mater Odae 131.30.
 Beda 355.1. 370.25.
 Behinavo praed. 119.45. Behinun 159.25.
 Bel coenob. d. Vesprim., Bakon-beet 236.25.
 Bela II. rex Ung. 44.5. Al. Sophia.
 Bela IV. rex Ung. 50.
 Belgica 284.45.
 Bellicio, iudex Florentinus 576.40. 577.5.
 Bellierensis ep. Benedictus X. papa. Belligenae coen. d. Vird., Beaulieu 288.35.
 Bellomontensis comes Ivo 375.50.
 Belocus 294.1. 296.10. 301.45. cf. Wasol.
 Helodium v. Bellodium.
 Benicum 611.15.
 Benedicta patris Bard. arch. 323.30.
 S. Benedictus 116.20. 202.50. 278.1. 671.25. soror Scolastica; regula 137. 5. 172.15. 200.10. 357.30. 444.5. 443.35. 538.40. 539.45. 590.4. coen. Casiani q. v.; Holthausen, Writbergkosen 194.45. Pecsvarad 232.30. abb. Ascrius, Bonifacius; capella Patherbrunn. 118.15. 132.15.
 S. Benedicti curia in Silva plana 536.25. curia S. Benedicti de Campo 537.10. 538.40. 541.40. 563.15.
 Benedictus III. papa 573.1.
 Benedictus V. papa 559.5.
 Benedictus VI. papa 573.15.
 Benedictus VII. papa, ante ep. Sutrinus 573.15.
 Benedictus VIII. papa 116.30. 117.5. 141.45. 144.20. 145.10. 256.18. 542 — 544.15. 371.45. fr. Romanus, nepos Gregorius.
 Benedictus IX. papa 273.5. 573.25. (Theodactus).
 Benedictus X. ep. Bellitern., antipapa 573.30. 671.45.
 Benedictus notarius et scribarius Rom. ecd. 117.30.
 Benedictus abb. Farfens. 529.23.
 Benedictus eremita 232.30.
 Benedictus com., nepos Joh. XV. papae 540 — 544.1. uxor Theoderanda; fl. Iohannes II, Crescentius II.
 Benedictus de Piscatrice 577.15.
 Beneventum 266.5. 273.20. 525.23. 526.45. 570.45. 624.1. dux Gisulfus.
 S. Benignus 483.20. corpus in Sieberg. coen. 482.40. 483.
 Bennis comes 126.50. 131.20. cf. Benno comes.
 Benna vir 127.10.
 Bennaka v. Bernwardus.
 Bennandus, Bennanhusun 123.50. 155.25.35.
 Bennidula 159.20. Benvidula 160.10.
 Benno v. Bernhardus et Bernwardus.
 Benno episc. Albenas 597.50. 599. 40sq. 601.20. 607 — 609.25. 612. 10sq. 614.10sq. 615.10. 616.10sq. 618.15. 619.10sq. 622.1. 623.10sq. 624. 10sq. 625 — 629. 40sq. 630. 10sq. 631. 634.5. 643. 645. 647. 649. 650. 653 — 655. 657 — 659. 663.1. 669. 680. 681.
 Berardus I. abb. Farfens. 549.5. 560 — 563.1. 667.20.
 Berardus, Beraldus II. Florentinus, abb. Farfens. 548 — 550.1. 552.30. 554.35. 563 — 565. 577.30.
 Beraldus, Beraldus III. fl. Aschari, praep. in Ophida, abb. Farf. 566.5. 577.25. 578. avus Adam; nepos Berardus.
 Berardus IV. Ascarellus, abb. Farfens., nepos Beraldi III. abb. Farf. 566.20. 569 — 584.20.
 Berardus de archidiacono Orzano 577.15.
 Berardus de Circa 614.5.
 Berardi v. Iohannes B. 614.5.
 Berchem 155.35.
 Berecho frat. Brunonis 408.5.
 Berchis coen. Ung., Stenfog 242.30.
 Berencasdel 135.35.
 Berengerus ep. Vardensis 182.25.
 Berengerius rex Italiae 603.40. 628.15.
 Berengerius dux Saxon. (fabul.) 360.45. 368.40.
 Berengerius dux (Spolet.) 588.55.
 Berengerius fl. Liutoldi com. de Alam. 265.45.
 Berengerius Cameracensis 420.115. 421. 150.
 Berken, castr. Salib. 24.260. v. Werven. Berga 159.30.
 Berghuson 189.35.
 Bergin, coen. dioec. Eichstati 44.10.
 Berlandus v. Berardus III. abb. Farf.
 Bera propinquus Dodiconis com. 148.20.
 Bernanhusun, Bernanhusun 115.35. 133. 69.
 S. Bernardus abb. Claravall. 75.35.
 Bernhardus ep. Haldenburg. 145.45.
 Benno ep. Omabr. (i. an II) 486.55.
 Benno ep. Traiect. 190.15. 208.50.
 Bernardus abb. S. Maximini 309.15.
 Bernardus Lunensis, capell. reg. Heinrichi IV. 610.20.
 Bernardus rex Italiae 588.45.
 Bernardus I. fl. Herim. duc. dux Sax. 114.15. 139.50. 182.25. 200.5. fl. Bernh. II; frater Liutherus.
 Bernhardus II. fl. preced., dux Saxon. 114.15. 123.50. 125.1. 128 — 131.1. 134.10. 136.40. 141.25. 152 — 154.30. 157.30. 257.10. (Benno); fr. Thietmarus; sor. Godesti abbat.
 Bernhardus marchio 128.40.
 Peruhardus comes, frater Heinrichi et Engelberti ducum Karinthiae 67.20. 72.20.
 Bernhardus com. 115.1. 45. 119.35. 120.1. 123.40. 128.20. 129.40. 131.5. 150.50. 151.1.
 Benno comes 123 — 126.50. 152.25.
 Bernhardus, fl. com. Heriman. 153.1. 154.30.
 Bernhardus advoc., nepos Hildegundae abb. 102.50.
 Bernhardus marit. Hazekae 155.25.
 Benno minist. 122.35.
 Bernbarius, Bernberius abb. Herfeld. 177.20. 178.5. 200.45. 201.1.
 Bernwardus ep. Hildesh. 110.40. 115.35. 133.45. 141.30. 145.40. 151.25. 153 — 167. 179.20. 181.30. 183.20. 185.25. 186.1. 192.10. 195.1. 196.5. 203.40. 205.20. 210.45. 211.50.
 Bernwardus vel Benno ep. Palav. 190.1.
 Bernwardus presb. Hildesh. 207.35.
 Benaak (i. e. Bernwardus) 125.35. v. n. fr. Godica; fl. Godescalcus.
 Bertha, ux. Heinrichi IV. 446.45. 453.35.
 Bertha fl. S. Liupoldi, ducissa Polon. 45.30.
 Bertha mater Eberhardi J. archiep. Sal. 78.50.
 Berthit, mater Hathamari 154.40.
 Bertholdus, Pertholt Prunzel de Mosburch, intrusus Salib. 26.40. 27.1. 39 — 41. 54 — 56.10. 66.45. 67.30.
 Bertholdus ep. Frising. 23.190. 24.255.
 Pertholdus abbas Putrensia, Admuntensis, S. Petri Sal. 49.50.
 Pertholdus abbas Biburgensis, Sewensis, II. Admunt. 50.
 Pertholdus ex mon. Adm. abb. S. Emm. 43.35.
 Pertholdus mon. Admuntensis, scriba egregius 43.40.
 Bertholdus, Bertholdus comes 111.20. 173.10. fl. Heinrichus.
 Bertrannus abb. Stab. 292.50. 294.5. 296.35. 302.25.
 Bertricus abb. Salib. 20.1. 85.35.
 Bertulfus abb. S. Eucharii 305.40.
 Besprem urbs, Vesprim 227.10. episcopulus 234.10.
 Besi 237.1. Biseni 228.1. 237.1. Byseni 228.30.
 Betannus praed. 124.1. 125.5. 154.25.
 Bethania 289.25.
 Bethobis, Petlaw 12.30. Methowe 75.5.
 Beva iunc. 123.20.
 Beverhiki 144.50.
 Bevo, vir 124.20.

- Bezzula, mater Hathamari 126.45.
 Biburg, coen. d. Rat. 44.35. 78—81.
 99.5. abb. Eberh. archiep. Sal., Isin-
 ricus, Johannes, Pertholdus.
 de Biburch, Arbo mon. Adm. 44.1.
 Bietlemburghe, *Billburg* 446.5.
 Bikenethon 159.30.
 Bikhuan 126.1.
 Biligrinus v. Piligrinus.
 Bilinchuson 159.40.
 Biliati 124.40.
 Bivilde, *Bielfeld* 126.20.
 Bisbach castr. dioec. Salzb. 23.175.
 Biso ep. Patherbr. 107.35. 109.15.
 Biseni v. Bessi.
 Biveran, *Besera* 123.1.
 Bisantium v. Byz.
 Blandinense coen. d. Ulrai. 291.15. 315.
 40. abb. Everhelms.
 S. Blasii coen. Admuntense q. v. 35.
 10. altare Ib. 30.30.
 Blidenstaden abb. Iko.
 Bobbo abb. Fuld. 374.5.
 Bobolinus abb. Stabul. 292.35. cf. Ba-
 holen.
 Hochbardom, *Hoppard* 111.10.
 Bockinewordi, Bokinarordi, *Bökenwörde*
 111.30. 120.10.
 Bock locus 120.50.
 Bodekerithorpe 125.40.
 Boemi, Boemia, Poenia 92.30. 118.35.
 137.5. 202.35. 269.50. 271.2. 372.3.
 383.50. 393.10. eccl. 231.10. rex
 Wladislaus II; duc. Bohalavo, Udel-
 ricus; Boemicus saltus 200.40. 202.
 30. 277.40. Boemorum terra 236.20.
 Boffan praed. 124.1.
 Botheresge 159.1.
 in Bolano eccl. S. Salvatoris 659.5.
 Bokinarordi v. Bockinewordi.
 de Bolan, Henricus abb. Stab. 292.40.
 Bolemis i. e. Polonia 406.35.
 Bolisavo dux Boem. 111.20.
 Bolisavo dux Polon. 111.20. 118.35.
 264.10 (Schivigena). 269.45. fl. Mi-
 sico, Otto.
 Bongowe, Pongowe 74.45. 90.15.
 Bonibertus, Bonipertus ep. Ung. 238.45.
 S. Bonifacius archiep. Mogunt. 140.45.
 198.35. dies 140.45. vita 377.5. 390.
 20.
 Bonifacius III. papa 561.45.
 Bonifacius V. papa 572.25.
 Bonifacius VII. papa 573.15.
 Bonifacius IX. papa 24.230.
 Bonifacius abb. Pecavrad. 232.25.
 Bonifacius mon. Farf. 559.20.
 Bonifacius monachus 671.25.
 Bonifacius dux (Spolei) 568.50. 670.45.
 Bonifacius cognom. Waleranni 286.20.
 Boni filius v. Cencius.
 Bonicellus, Bonizo ep. Placentin. 607.
 35. 608.1.
 Bonus cognom. Thiederici ep. Monst.
 115.25.
 Boregun, *Baden* 114.35.
 Boruth dux Carantan. 7.10. 15.5. filius
 Cactuus.
 Bosan soror Cristinae et Elbbicae 131.20.
 Boso, custos Corbeiensis 137.20. 160.
 40.
 Boso miles 303.5.
 Boto mon. Hildesh. 378.25.
 Bovo abb. S. Amandi Elmon. 412.5.
 Brandenburgenses ep. Lizio, Wol-
 wardus.
 Brachintus, Johannes 614.25.
 Brantoch, Brantogus, Brantobus abb.
 Fuld. episc. Halverst. 145.45. 167.
 10. 189.45. 190.15. 193.10. 208.45.
 324.1.
 Breca 159.30.
 Breca 159.30.
 Brecclaus jus Boem. ? 378.10. 279.
 Bremenensis ecclesia 114.20. Bremenensis
 439.30. archiep. Libertinus, Unwanus,
 Liebeso, Adelbertus; patriarctus
 439.35. advocatus Udo comes.
 Brendeke, vir 132.1.
 Brennus rex Senonum 620.1.
 Bretuliensis com. Walerannus 286.35.
 Brevnowe, *Brewnow* 279.20. 383.50.
 Bridi praedium 120.40.
 Brianox Sclavus 17.10.
 Britania 107.50.
 Brianorum oppid. 658.15. Britanensis,
 Prianensis eccl. 76.10. 171.65. episc.
 Alwinus, Hugo, Reimbertus, Hart-
 manus, Helicus III, Eberhardus,
 Brochuson, Bruchusen, *Brokhusen* 125.
 15. 159.25.
 Bruch 129.25.
 Brumannus servus Bandae 131.45.
 Brunhardus aurifex 148.45. fl. Erpho-
 Bruninchorpe 128.15.
 Brunstehuson, Brunstehusin 180.20.
 205.1. cf. Gandersheim.
 Bruno fl. Ottonia ducis, papa Greg. V.
 110.15. 238.10.
 Bruno ep. Tull., papa Leo IX. 404.45.
 Bruno falso eiusdem antecessor vocatur
 110.15.
 Bruno archiep. Colon. 468.30.
 Bruno ep. Augustensis sive Augu-
 burgensis, frat. Heir. II. imp. 110.40.
 111.20. 146.5. 153.40. 167.30. 187.
 15. 189—192.15. 208.35. 209.10. 256.
 45. 261.20. 264.20. 266.30. 268.5.
 Bruno ep. Merseb. 190.20. 208.40.
 Bruno ep. Mindensis 151.25. 215.5.
 Bruno ep. Wirzburg. 151.25. 159.15.
 Bruno princeps, frat. Heir. II; videt
 Bruno ep. Augustan.
 Brun comes 131.10. 154.25. ux. Ida.
 Bruno miles 124.15. ux. Wendelburgis.
 Brun, nobil. 124.1. nepus Ido, frater
 Thiatmar.
 Bruno, nob. 408.5. fr. Berecho.
 Brun advoc. 121.40.
 Brun, rusticus 408.5.
 Bruolense, Pruelense, coen. d. Rat. 43.
 35. 393.35. abb. Wernherus.
 Brunwich 515.40.
 Bruwilre, Bruwillarium, Bruwilre coen.
 S. Nicolai et Medardi d. Colon. 305.
 25. 396.15. 399—408.1. 442.45. abb.
 Eilo, Fegono; ecclesiola S. Mariae
 403.40. oppidum 403.20.
 Buccinaisum cast. 535.45. 541—544.
 581.3.
 Buckinhuann 155.35.
 Puern coen. d. Sal., *Nickelbuesern*, abb.
 Pertholdus.
 Buffason 159.35.
 Bukan samini, eccl. S. Salvat., *Bakony-
 cser*? 240.25.
 Bulgamenes 614.5.
 Vulgaris (Bulg.) 11.25. Bulgarorum
 partes 228.30.
 Bulihem 126.10.
 Bullion castell. 626.45.
 Buna, vir 126.5.
 Buna manc. 158.50.
 Bunian, vir 132.1.
 Bunas quae et Verona 476.15. 510.15
 Buno pictor 213.15. 214.20.
 Buorensis (*Benedictbuesern*) abb. Engil-
 scalca.
 de S. Burchardo abbas 393.35.
 Purchart de Zigenhagen, archiep. Sal.
 21.106.
 Burchardus ep. Halberst. 632.30. 646.
 20.
 Burchardus ep. Wormst. 146.5. 151.
 25.
 Burchardus abb. S. Emmerami 376.25.
 Burchardus abb. Tegernensis 178.30.
 203.1.
 Burchardus comes 155.5.
 Purchardus frater Pertholdi de Mos-
 burch 66.60.
 Burchardus litus 126.30.
 de Puchousen com. Gebeh.
 Burchusen, *Borkhusen* 128.50.
 Burclan 145.15.
 Burdinus antipapa 64.45.
 Borelli filii 616.30.
 Burghuson 159.30. cf. Burchusen.
 Burgoon, Burgaan 119.5. 120.5. Burg-
 non duo 156.35.
 Burgundia, Burgundiones 251.200. 257.
 15. 253.35. 265—267.20. 269—271.
 5. 273.40. 274.25. 357.10. 358.360.
 30. 482.15. 534.15. 614.30. 671.25.
 reg. Chnoaradus, Rüdolfus, Caonr. II.
 imperator.
 Bursiann villa 190.55.
 Busendorf, *Boszonville*, coen. d. Mett.
 305.25. abb. Cono.
 Businza, locus Pannoniae 12.30.
 Bussdorf, eccl. SS. Mariae, Petri et
 Andreae 159.10.
 Buzi (sacerdos?) 635.40. 659.15.
 Buziani 643.25. 646.35. 659.30.
 Byzantium 605.20. 616.45. 664.5.
 Byzantini reges 672.30.
 C. cf. K.
 Cactuus dux Carantan., fl. Boruth 7.
 15. Karastus 15.5. 87.25.
 Kadulus, Kadulus ep. Parmens., antip.
 Honorius II. 448.30. 610.20. 612.15.
 614—617.20.
 Catalog ep. 155.5.
 S. Caecilia v. Cecilia.
 Caesarae Palatinas metropolitanus En-
 sebitus 238.40.
 S. Caesarius 481.5. brachium 481.20.
 Calaber 631.25. Calabria 108.25. 199.
 30. 603.35. 605.20. 622—624. 626.
 45. 628—630.10. 678.25. 681.5 Cal-
 labrii 629.20.
 Calenitius rivulus 567.25.
 Calistus II. papa 76.40. 581—584.5.
 Calneium castrum 424.25.
 Caltrici marka, *Keller* 126.35.
 Calvariae mons 639.1.
 Cameracum, *Combrat* 284.40. 418.10.
 419.55. ep. Gerardus I, Gerardus II,
 Liethbertus.
 Camerina civit. 604.10. 618.25.
 Campaniensis comes Odo 288.
 Campaninus (Italiae comes) Rofredus.
 Campidonensis abbatia, *Kempen* 264.25.
 abb. 393.25.

- Campo monach. post abb. Farf. 534—537. s. 539. s. 541. 40. 583. 35. gener. Azo Indueus.
 de Campo, curtis s. Benedicti 537. 10. castrum 567. 40.
 Componica consanguinitas 579. 1.
 Campus, loc. Patherbrun. 160. 20.
 Canali fundum 541. 10.
 Canalis, fauces montium inter Karinthiam et Forum Iulii 71. 45.
 Candianus ep. de Vatria 28. s. 37. 33.
 Cannae opp. 597. 20.
 cantator iocularis 456. 30. cf. ioculator et histrio.
 cantilena 456. 40.
 Cantuariensis archiep. Robertus, Thomas.
 Canossa 608. 30. 617. 20. 663. 1.
 capitulum 611. 20. 615. 25. 620. 10. 622. 30. 631. 30. 672. 15. 60.
 Capus 286. 4. 273. 20. 624. 1.
 Caput, Heiricus, minister Heinrici V. 41. 30. 68. 40.
 Caput Pharpae, castr. 567. 35. 581. 5.
 Carantani, Karentani (Quarantani 6. 7. 9. 25. 87.) 7. 10. 10. 14. 25. 15. 1. 38. 35. 87. 173. 10. Carantini, Karentini 208. 10. episc. Modestus, Deodericus, Otto, Obaldus; duc. Samo, Boruth, Cacatus, Chelmar, Waltun, Ingo (?), Privilauga, Cemicas, Zioimar, Egar, Helmwinus, Albaricus, Pabo.
 Carinthia, Karinthia 26. 1. 37. 35. 46. 10. 45. 45. 56. 20. 63. 25. 64. 45. 67. 20. 71. 45. 72. 74. 45. 68. 87. duc. Heiricus minor, Chuonradus I. Adelbero, Chuonradus II, Heiricus II, Heiricus III, Engilbertus, Hermannus cf. Carotensis et Histria. duces.
 Carbonianus fundus 537. 10.
 de Carcone populus 573. 5.
 Carnotena urbs, *Chartres* 284. 40.
 Carnotensis ep. Fulbertus.
 Carnotensis I. e. Carantani? dux Conradus pater Conradi II. reg. 166. 35.
 Carophorus 621. 5.
 Caroli locus 590. 25.
 Cartago 587. 50. 597. 20. 622. 25. 663. 20. 668. 35.
 Casaproto fundus 535. 45.
 Cassandra 654. 35.
 Cassinus mons, monast. 116. 20. 536. 5. abb. Balduinus, Aligerus.
 Catalaunum, *Châlons s. M.* 286. 40. coen. S. Petri, ep. Rogerus.
 Catinum oppidum 533. 50. 563. 20. Catinense castrum 545. 45. Catini Podium 581. 5. cf. Bodo de castro Catino et Gregorius Catinensis.
 Cato auctor 390. 35. 600. 15. 631. 15. 668. 40.
 Cataloc v. Cadalus.
 Cava 581. 35.
 Cavalleriae castr. 581. 5.
 S. Ceciliae coen. Colon. 482. 30. 505. 40.
 Cecilia filia Witilonis 155. 35.
 Cella 14. 15. eccl. S. Petri.
 Cella in Zylarn 93. 65.
 Cellense castr. Ital. 590. 30.
 de Celsch, com. Poppo 67. 15.
 Celtaica 357. 45.
 Cemicas dux Carant. 11. 15. 15. 5.
 Cencii, vide Theobaldus Cencii.
 Cencio Iohannis Madelmi 577. 15.
 Cencius, Romanus 573. 15.
 Cencius Fratapani 614. 25.
 Cencius Francolini, Boni filius 614. 5.
 Genomanne 665. 20.
 Cere 541. 20.
 Cerretum malum 581. 5.
 Cervinaria, locus terr. Sabin. 523. 50.
 Chadolt Suerus 35. 15. uz. Azala; Gl. Gebehardus archiep. Sal.
 Chaets castrum Saliab. 49. 40.
 Chanad. ep. Gerardus.
 Charnarebrunne castrum 94. 40.
 Chelmar dux Carantan. 7. 8. 15. 5. Chethmar 87.
 Chemingus lacus, *Chiemsee* 7. 20. Kiemse stagnum 85. 35.
 Cherdinum locus 121. 10.
 Cheit v. Chozil.
 Chiemkoo, Kheimkoo pagus 91. 4. 93. 5.
 Kiemse stagnum 85. 35. Chemingus lacus 7. 20. Chiemse forum 102. 30. Kiemiseo coen. viroorum 6. 35. Chyemase coen. sanctimon. 44. 20. Kimmiseuse praepos. Chuno, Oudalricus; Chiem. episc. Ioh. Ebaer.
 Chlodoveus I. rex Franc. 16. 45.
 Chlodoveus II. rex Franc. 308. 15.
 Chnuto rex Anglor. 265. 40. 272. 10. fil. Chonehildis, uxor Heinr. III.
 Chotemir sclavos 12. 10.
 Chotwicense coen. d. Pat. *Göthweig* 37. 30.
 Chosasperg 95. 60.
 Chozil (Cheit 12. 14.) f. Priwiniae, dux Pannoniae inf. 11—14.
 Chraiburch, *Kraiburg* 91. 20.
 de Chraphelt, Guntherius ep. Gure 26. 60. cf. Cr.
 Chremamunster coen. d. Pat. 42. 1.
 S. Chrisanti calvaria 36. 35.
 Christianus archiep. Moguntin. 516. 1. 590. 20.
 Christianus ep. Patar. 173. 65. 176. 40. 199. 60.
 Cristianus advoc. S. Petri Colon. 406. 80.
 Cristin 130. 45.
 Cristina abbat. Gandesh. 160. 45.
 Christina uxor Adalber. 318. 10. 323. 15.
 Cristina soror Ebbuae et Bosse 131. 20.
 Christophorus de Mandercheit, abbas Stab. 292. 80.
 Chuniadus, Kunialdus capellanus 9. Rudberti 8. 20. 17. 20. 85. 35.
 Chunigunda, Cunigunde ux. Heinr. II. 111. 4. 113. 20. 115. 4. 116. 30. 134. 1. 135. 35. 141. 25. 143—145. 10. 149. 20. 151. 10. 153. 30. 188. 10. 185. 20. 205. 35. 256. 25. 259. 35. frat. Adelbero praepos. S. Paulini Trev. Theodericus ep. Mett., Hezilo dux Bawariae.
 Chusehildis fil. Chnutonis, ux. Heinr. III. 272. 10. 273. 25. 275. 10. 321. 20 (Cunigunde vocatur.).
 Cicero, M. Tullius 599. 1. 610. 15. 627. 25. 631. 15. 636. 15. 639. 20. 661. 25. 668. 40.
 Cilaro d. et vallis, *Zillertal* 75. 15. Zylarn 93. 55.
 Zilaren 96. 50.
 Cissipina ecclesia 79. 25.
 Cispini pontifices 115. 5. episc. 183. 20. 25.
 Cisterciensium ordo 75. 30.
 Citicenses ep. Hugo, Hildwardus 115. 40.
 Ciza v. Berardus de Ciza.
 Claravall. abb. S. Bernh.
 S. Clemens papa 346. 20. 355. 1.
 Clemens II. papa 573. 30. 671. 10.
 Clemens III. antipapa 561. 30. 562. 20. 589. 20. 610. 30. 666. 30. 669. 30. cf. Wibertus.
 Clenis Rav. 535. 25.
 Cloteno praed. prope Mosellam 406. 10. 407. 5.
 Clottenensis pagus 406. 30.
 Cluniacum, Clonica 118. 5. 282. 30. 476. 20. 535. 1. 545. 35. 546. 15. abb. Oddo, Ojalo.
 Cluvings 159. 5.
 Coburg, Koburc 408. 10. 40. 407. 25.
 Cochonus, Cocklein 480. 20.
 ad Coelum aurum. coen. S. Petri Papiense 559. 30. 650. 25.
 Coelius mons 620. 30.
 Colchis 680. 45.
 Collis de Nera i. e. Paccianum 576. 35. vide Nera.
 Colocensis eccles. 223. 232. 45. 234. 45. ep. Ascricus.
 Colomannus rex Ung. 223.
 Colonia 110. 15. 135. 25. 138. 25. 142. 25. 143. 30. 166. 45. 274. 15 (Colon. Agrippina) 399. 5. 401. 25. 407. 1. 435. 35. 439. 15. 439. 10. 442. 30. 447. 5. 463—518. 633. 20. archiepisc. S. Agilolfus mart., Severicus, Adulfus, Hildibaldus, Bruno, Warinus, Herobertus, Pilgricus, Herimannus I, Herimannus II, Anno, Hildolfus, Sigwinus, Herimannus III, Hainaldus; maior ecclesia 517. 10. maior decanus Adulfus; coen. S. Mariae ad Gradus, S. Mariae novum, Pantaleonis, Martini, Carcellas, Andreas; eccl. vel domus SS. Petri, Georgii, Gervonia, Severini, Cuniberti; xenodochium 470. 55. capella S. Iacobi; nundinae celeberrimae saec. XI. 478. 35. Coloniaensis archiep. archidiaconarius totius Italiae s. XI. 480. 80. curtis regia Colon. 505. 35. portus 506. 60. aynd. circa 1183. 517. 15.
 Colatidi marea 121. 5. 159. 25.
 S. Columbani vita 17. 35.
 Columbensis coen. 375. 45. abb. Gaudfredus.
 Commercium castrum 286. 5.
 Confluentia, *Coblenz* 468. 5. 512. 55.
 Consonbue 134. 40.
 Chuno, Conradus card. ep. Preuent. 42. 15. 584. 40.
 Chunradus card. ep. Sabinensis, preb. S. Marcelli, archiep. Moguntinus et III. Saliab. 21. 90. 45. 45. 49. 88. 25. 102.
 Chuonradus, Cunrat I. archiep. Saliab. (idius palliatus 64. 20.) 20. 60. 35. 5. 41—44. 55. 20. 63—77. 80. 15. 99. 15.
 Chunradus, Chuonradus II. ex ep. Patar. archiep. Sal. 21. 35. 5. 49. 35. 71. 25. 82. 35.
 Chunradus IV. archiep. Sal. 22. 130.
 Cano archiep. Trevir. 446. 1.
 Chuono I. ep. Ratisp. 74. 5.
 Chuno, Chunradus II. ep. Bat. 91. 25. 102. 5.
 Chunradus ex mon. abb. Admunt 49. 50. 50. 1.
 Conc. abb. Bosendorff. 305. 30.
 Conradus abbas Patherbrun. 161. 25.
 Cuono abb. Stabul. 242. 30.
 Chuao praepos. de Chiemise 80. 30.
 Chunradus Saxo mon. Cist. 51. 30.
 Chunradus, Cuonradus frater in cappa 41. 10. 58. 1.
 Chuonradus, Connradius II. imp. (maior 288. 9.) 152—155. 10. 177. 45. 188. 15. 166. 35. 167. 5. 186—193. 5. 209. 5. 209. 1. 212. 30. 237. 5. 245. 35. 250.

160. 254—275. 294. 10. 304. 305.
307. 16. 308. 25. 319—323. 30. 328—
336. 339. 316. 10. 352. 30. 409. 20.
403. 20. 447. 48. 547. 50. 548. 1 (Choin-
rada). 559. 30 (Conon). 598. 40. 604. 1.
648. 5. 661. 10. pater Henrici; mater
Adalheida (pater falso Conradus dux
Carotensis dicitur 186. 30); pater Gisela;
libi. Gebhardus, Henricus III, Me-
thildis.
- Chonradus III. rex Romanorum 34. 6.
45. 30. 66. 5. 73. 30. 75. 40. 76. 16.
99. 25. 569. 10. f. Henricus.
- Chonradus rex Burg. 258. 10. 281. 30.
f. Mathilda, Kerbira, Gisela.
- Cuno dux Bavariae 398. 40. 399. 1.
403. 20. pater Ludolphus.
- Conradus, Canonus I. f. Ottonis dux
Carotensis I. e. Carolus 145. 30.
258. 5. 267. 30. (perperam pater Con-
radi II. imp. dicitur 166. 35). uxor
Mathilda f. Chonr. reg. Burg.;
f. Canonus junior.
- Chuno, Canonus II. junior, f. pater,
Wormatiensis dux Francorum, Wor-
mat. Caroli et Henricorum 257—
259. 20. 264. 10. 266. 35. 267. 35. 273.
25. 275. 10.
- Conradus dux de Zaringen 66. 10.
- Conradus comes 110. 35. 120. 35. 123. 5.
125. 1. 130. 45. 131. 15. 151. 15. 165.
30.
- Conradus comes Luxemburg. nepos
Frid. dicitur 440—443. 1.
- Conradus fil. com. Herimanni 153. 1.
154. 30.
- Chonradus infertor ciborum imper.
Coar. II. 273. 15.
- Chuno senior de Meglinge 67. 10.
- Chuno adroc. Salib. 56. 50.
- Couno liber homo 134. 40.
- Constantia, Constantiensis urbs 267. 10.
263. 5. 269. 25. 273. 35. 274. 30. Con-
stantienses ep. Helmph. Warmundus
e. Warmundus Gebhardus, Her-
mannus I; ecd. S. Mariae.
- Constantini caballus Romae 573. 10. equus
618. 45. palat. 620. 15.
- Constantiniana ecd. S. Salvatoris 148. 5.
603. 20. syn. 1078.
- Constantinopolis 235. 30. 238. 35. 267.
30. 288. 55. 573. 15. 617. 1. 670. 16.
imp. Constantinus VIII; pater. Alexis.
- Constantinus Magus. 569. 641. 35. de
Const. M. donatione disceptatio 569
—571; privilegium vocatur 574. 20.
- Constantinus VIII. imp. 288. 35.
- Constantinus X. monachus imp. 622. 40.
- Constantinus XI. Dux imp. 606. 35.
615. 20. 617. 1. 622. 30. 623. 20. 627.
10. 628. 35. 631. 25. 664. 5. v. Do-
clitus.
- Corbeia Saxoniae, nova, coen. S. Ste-
phani. *Kornes* 42. 15. 110. 5. 111. 25.
137. 10. 139. 45. 196. 30. 439. 35. 466.
55. abb. Wal. Druthmarus; cf. Arraca
de Corbeia.
- Corbolensis comes Wilhelmus 375. 60.
- Cornefredus v. Godefredus Barbat. dux.
- Coroasim, Corroasim urbs 41. 10. 57.
20. 58. 30. 64. 40.
- Corsica 570. 40. 624. 5.
- Cosroes, rex Persa. 598. 20.
- Cotelinum monasterium = Quetlinburg
627. 40.
- Cottiae Alpes 490. 40.
- Coufinga coen. SS. Salvatoris, Mariae
et Petri 144. 40. 151. 10. abbatiss
Oula.
- Cosharis presb. Salib. 7. 30. Goshar-
is 8. 10. Gosharius 87.
- Crammo locus 121. 35.
- Craprelli locus Carinthiae 72. 1. de Chra-
pelli. Guntherus ep. Gerc. 26. 40.
- Cremona 273. 5. Cremonensis ep. 273.
30.
- Crescentis iugulum 666. 40.
- Crescentius I. a caballo marmoreo, con-
sul Roman. patricius, comes 110. 15.
540. 25. 541. 15. 543. 35. 604. 1. 668.
40. liber. Theoderanda, Iohannes I, (Bo-
gata); nepotes ex Theoderanda Ioh-
annes II. et Crescentius II; nepotes
ex filie Rogata Crescentius III. et
Oddo; Crescentii poeta 616. 16. ca-
stellum 618. 46. 627. 1. 626. 30.
- Crescentius II. f. Benedicti com. et
Theoderandae 541. 10. 542. 5. 544. 1.
- Crescentius III. fil. Octaviani (et Ro-
gatae) 543. 10. 544. 30. 561. 25. f.
Rusticus.
- Cristina Sclava 12. 10.
- Cristina v. Christina.
- Cristina v. Christina.
- Crodmarus abb. Stabul. 292. 35.
- S. Crucis altare in ecd. mai. Fris. 76.
30.
- castellum S. Crucis Trevir. 135. 45.
- Crumelbeki rivus 144. 45.
- Cruona v. Grouna.
- Cusidius 125. 40.
- cubicularii regis Heinr. IV. 453—455.
16. 458—460. 25.
- Cusi castr. 567. 40.
- Culite 159. 35.
- Cumana civitas 536. 20.
- S. Cuerae ecd. in Rene 134. 30.
- S. Cuniberti ecd. Colon. 506. 20.
- Caubertus ep. Tauris. 632. 30. 636. 30.
638. 30. 653. 15.
- Curbike, Kurbike, *Corbica* 122. 60. 123.
15. 159. 40.
- Curbitum castrum S. Ambrosii 273. 45.
- Currisi molendinus 563. 15.
- Cutri fundum 541. 10.
- S. Cyprianus 614. 35.

D. cf. T.

- Dadanbroch 155. 30. Dadenbroka 159. 30.
- Dagarensis 178. 10. v. Tegernsee.
- Dagibertus abb. Farfens. 538. 30. 537. 5.
- Dagobertus I. rex Francorum 7. 5. 15. 5.
87. 10. 361. 50. 420. 125.
- Dagobertus II. rex Francorum 308. 15.
- Dais, vir 155. 1.
- Dailianus 125. 1.
- Dal 159. 30.
- Dalheim, *Dalheim*, burgward. 169. 1.
- Dalmatia 15. 1.
- Dalpanhusun 122. 30.
- Dalwic 159. 40.
- Damasus II papa 573. 30. 637. 45. 671.
20.
- Dani, Dania 114. 40. 136. 30. 308. 80.
478. 60.
- Danibel magist. milit. Lud. II. imp.
572. 45.
- Danobius 5. 5. p. 10—12. 6. 87. 45. 93.
15. 107. 45. 177. 1. 199. 40. 219. 10.
352. 35. 353. 367. 15. cf. Spilberch.
- S. Dariae mentum 36. 35.
- Dasburg 159. 35.
- Decianae leges 573. 50.
- Dedinghuson, *Dedinghausen* 159. 20.
- Delchana flum. *Dalcke* 110. 5. 111. 10.
- Delheim 152. 30.
- Democritus philosophus 647. 30.
- Demoda uxor Eclii 128. 35.
- Demosthenes orator 599. 1. 636. 15.
- Deothi 13. 15.
- Deotipald 12. 15.
- Deotirh 12. 15. 13. 10.
- Desburg 122. 30.
- Desiderius convexus Hildesh. 218. 5.
- Desiderius rex Lang. 570. 55. 603. 40.
- Didachirica, *Dechtirica* 398. 5. abbat.
Mathit.
- Diadymus Coeus, Alexandrinus 656. 20.
- Diengo villa 94. 30.
- Dieparch fund. Richersperg., uxor We-
renkeri 49. 5.
- Dinias loca 126. 5.
- Dietz v. Theodo.
- de Dinno, com. Otto 47. 10.
- Dioclesiano leges 573. 40.
- S. Diogenius Areopagite 343—375.
- S. Diogenii com. Peritionis 344. 30.
371. 40. abb. Esulo, Hugo.
- Diogenius ep. Piscecensis 636. 5. 645.
10. 658. 45.
- Divio 482. 50. Divionensis abbas Wil-
lhelmus.
- Dobdagecus ep. Scotus 6. 10. Dobda
86. 35.
- Doelitus v. Constantinus XI. Dux
imp.
- Dois man. 129. 30. id. 122. 15. ?
- Dodonhuson, *Dobuzon* 125. 20. 129. 25.
- Dodonhuson 156. 30. *Dodonhuson* 157.
30. cf. *Dodonhuson*.
- Dodico, Doudiche comes de Warbergo
113. 30. 121. 50. 122. 124. 5. 131. 10.
144. 45. 145. 5. 152. 5. 158. 45. mater
Hildegunde; frat. Sigobodo; propiq.
Bern.
- Dodo de castro Catino 549. 1.
- Dodonhuson, *Dodonhuson* 133. 30. cf.
Dodonhuson.
- Doeg, Dohech Idumaeus 614. 30. 632.
20. v. Gregorius VII.
- Dollindorp castrum 510. 5.
- Dominicus presb. Priviae 12. 15. 13.
20.
- Domnella diacona 541. 10.
de Donno Martino, *Dommarin*, com.
Manassa 256. 30.
- Donatus, fil. Dodonis Catin. mo.
Parf. 349. 1.
- Donustant castrum 82. 55.
- Dornberg castr. Salib. 23. 175.
- Dorneloh, nemus spinarum 340. 10.
- Dorstedt 130. 25.
- Doudiche, Doudica v. Dodico.
- Dravus fluv. *Draus* 9. 15. 10. 15. *Trabus*
87. 45.
- Dribari, *Driburg* 156. 30. 157. 30.
- Driene pagus 141. 35.
- Drotmannia v. Trutmannia.
- Druthmarus abb. Corbei. 137. 20.
- Duacum 426. 135.
- Dudica, fem. 136. 25. fil. Thiodericus
et Widulo.
- Dudleipin locus Pannoniae 12. 30.
- Dudo ep. Patherbr. 107. 40.
- Dudo, locus? 124. 30.
- Duergian 123. 25.
- Duerion 122. 30.
- Dunsa villa, *Deynte* 296. 10.
- Duplitterus presb. Salib. 8. 10. 87. 25.
- Durigena i. e. Thuringus 49. 45.
- Duringus clericus Tegernseus. 382. 1.
- Duulla, loc. 304. 60.
- Duyzburg 399. 30. 404. 35.

- E.
Ebanhusun 130.23.
Ebbican, soror Rosae et Cristinae 131.20.
de Ebersperre Abbas 395.30.
Eber-, Everhardus, Egge, Ebbo.
Eberhardus I. can. Babenbergensis, mon. Praveniensis, abb. Biburgenis potestatis archiep. Sal. 21. 35. 5. 44. 45. 71.25. 77—84. 94. 95. 97—103.
Eberhardus II. ex ep. Brixin. archiep. Sal. 21.100. 49. 35. 50. 10.
Eberhardus III. Neunhauser archiep. Sal. 23.185. 24.
Eberhardus IV. Starbenberger archiep. Sal. 25.
Eberhardus archiep. Trevis 446.1.
Ebo ep. Augustana. 209. 70. 268. 15.
Eberhardus I. Eppe (190.44.) ep. Ravensb. 115.1. 136.40. 141.25. 143.14. 140. 146. 5. 152.45. 167. 30. 187. 15. 189. 40. 190.10. 208.40. 256.40.
Eberhardus II. ex praepos. ep. Babenb. 45.10. 75.45. 85.20.
Eppo abbas Mallertorf. 79.15.
Everhardus comes et abb. Stabul. 292.45. nepos Regini.
Eberhardus comes 287.1. fratres Guetherus arch. Salzb., Herimannus com. Eppe comes 130.50.
Eppo miles de Sawa. 285.5.
Everhelms abb. Altimontensis, Blandiniensis 291. 293.5. 294. 305.25. 311. 30. 313.20. 315. 316.
Ebo archiep. Rem. post ep. Hildesh. 180.20. 292.40.
Ebo II. abb. Stabul. 292.40.
Eber, Ioh. ep. Chiem. 25.290.
Ebaldo abb. S. Dionys. Par. 344.30. 355.15. 361—367.15. 369—371.25.
Ecilinus, capell. Historici II. 121.50.
Ecilin 124.30. filius Meinhardus.
Ecilin 128.20.
Ecla marca 125.45.
Egidius v. Argidius.
Egilbertus cf. Ellibrechtus, Ellibertus, Engelbertus.
Egilbertus ep. Babenb. 78.40.
Egilbertus, Engelbertus, Egilbertus ep. Frising. 115.1. 144.20. 157.45. 158.30. 257.5. 263.35.
Egilbertus, Ellbertus ep. Mindena. 406.20. 457.10. 497.1. 502.50. 503.10. 507.40.
Eilbertus fr. Gerardi ep. Camerac. abb. Merlicensis. 283.40. 297. 298.
Egolfus archiep. Salzb. 20.35.
Egolf 13.15.
Eihat, *Eckelst* 393.30. Eihatetengas, s. Hecstedenses episc. Willebaldu, Meginhardus, Guazo.
Eican fil. Wichrani 123.30.
Eichdorf villa Styriae 34.25.
Eilbrechtus, Eilbertus advocat. Patherbrun. 119.55. 120.1.
Eilbreth minist. 122.15.
Eile mancip. 129.50.
Eilian vir. 132.1.
Eilian mater Northone 123.5.
Eilhardus ep. Spirens. 444.40. 446.5.
Eisan vir. 119.25.
Eiso, Eica praep. 129.45. 130.50.
Eksas 159.30.
Ekebertus ep. Monsat. 74.5.
Egbertus abb. Fuld. 840.15.
Egbertus dux, patron. Heur. IV: 445.35.
Ekibertus senior com. de Puotens 43.5.
Ekibertus comes 141.20. fil. Gertrudis.
Ekibertus frat. com. Amulungi 154.35.
Ekibrath miles 125.40.
Ekibardus ep. Silvicensis 183.30. 194.15. 205.25.
Ekibardus diac. Salzb. 7.30. 87.50.
Ekibardus marchio 110.35.
Ekibardus com. 114.25. 119.20. 137.1. 141.20. 154.45. 155.1. cf. Ekico; fil. Godecalcus.
Ekibardus frat. marchionis Herimanni 153.40.
Ekico, Ekikos, Esiro comes 120.1. 129—131.1. 136.40. 145.20. 153.1. 154.30.
Ekico, Ekico comes de Asas 123.40. 126.1. 127.20. 129.45. 130.45. 153.1. 154.35.
Ekika vir 132.1.
Ekika femina 120.45.
Ekiko frater Ranwardi 126.1.
Ekwardinhusen 126.10.
Eldewile, *Elvile* 337.35.
S. Eleusippus 482.55.
Elewango, coen. 483.10. abb. Reingerus.
Elfdaches vir 125.10.
Elteressun v. Allieressun.
Elinere 159.25.
Elinardus ep. Laudun. 375.45.
S. Eliphus unus ex Sanctis Mauris 491.40.
Elisagangium, *Elcas* 392.1.
Ellingerus abb. Tegernensis 381.30. 382.
Ellenhardus ep. Frising. 26.5. 35.40. 37.35.
Ello abb. Bruwill. 305.25. 402.1. 405.10.
Elno, Helno, S. *Amand* 289.25. 411.30. 413.5. 416.1. 418.5. 426—427.25. 431.190.
de Elsdorf, Udricus mon. Adm. 42.15.
Elens, eccl. S. Viti 105.10. 132.15. 134.20. 135.30.
Elinun 155.25.
Embila uxor Sigibodonis 128.30. 152.50.
Embriki, *Emmerich*? 131.5.
Emericus dux 238.10. v. Heinrichus.
Emilia Italiae regio 515.50.
Emmigarothun, Emingarotho 127.30. 132.1.
Emme aqua 134.25.
Emmehyldis uxor Lieterdi com. 285.20.
Emmelinus abb. S. Vedasti 294.25. 310.30.
Emms uxor Lindardi com. 114.20.
Emms mancip. 159.1.
S. Emmeramms, Hermentraans 344.30. 353. 372.40. coen. Rat. 175.40. 345.25. 346.20. 352.50. 372.40. 373.1. 376.25. 377. 382.15. 389.1. 391—393.15. abb. Rentvaldu, Burhardus, Reginarodus, Pertholdus; praep. Arnolfus.
Enenhus 138.20. 159.20.
Encus civ. Esz 103.10.
Engels, uxor Walteri, mater Annonis archiep. Col. 467.10.
Engelbertus cf. Egilbertus.
Engelbertus ep. Frising. v. Egilbertus.
Engelbertus ep. Patav. 35.40.
Engilbertus dux Karinthiae 72.20. 73.
Engilbertus com. (de Ortenburg) 29.35. 39.45.
Engipertus tribunus Wurzburg. 379.50.
Engelbrechtus 102.20. Engelbrechtus 102.65.
Engilmo 12.24.
Engilhart 12.15.
Engilcalcus ex mon. Adm. abb. Bur. 43.10.
Engilcalcus ministerialis Salzb. 72.25.
Engere pagus 153.40.
Engize manc. 129.30.
Enike mulier 131.10.
Ranstall 42.5.
Eaus flav. Ina 75.10. 97.10.
Ephesus 523.40.
SS. Epiphani et Mariae eccl. Hildesheim. 206.30.
Eporidia, *Forca* 637.40.
Eppe v. Eberhard.
Epternacum coen. J. Trev. 305.20. abb. Humbertus.
Erbo v. Arbo.
Erchan-, Erchan-, Erken-, Erkin-.
Erkinbaldus, Erchanbaldus abb. Fuld. post archiep. Mogunt. 114.15. 115.40. 133.45. 138.40. 141.25. 144.20. 145.1. 151.25. 177.45. 185.45. 205.45. 223.35. 324.1.
Erchanbaldus com. Mogunt. 320.10. 336.
Erchanbertus ep. Fris. 13.10.
Erchanbertus abb. Alah. 173.15. 174.1. 200.10.
Erchanbertus presb. Salzb. 8.10. 87.25.
Erchanfridus ep. Ratisb. 13.10.
Erkenfridus mon. Altaheensis 220.15.
Erenfridus, Herenfridus 395.15. v. Esz.
Erinbertus ep. Frising. 198.40.
Ericus v. Hericus.
Eridanus, Padus 607.30.
S. Erindrudis abb. Salzb. 5.25. 28.50.
Erkinbaldus v. Erchinbaldus.
Eringen 97.25.
Erlach 92.25.
Erlbaldus abb. Stabul. 292.30.
Ermpert presb. 12.20.
Ermengardis v. Irmgardis.
Ermennerewetho 145.25.
Ernostus mon. S. Maximini 303.44. 304.
Ernost dux. 13.10.
Ernostus I. dux Alamann. 256.35. ux. Gisela, post ux. Conr. II; fil. Ernostus II, Herimannus duces; frat. Poppo arch. Trevis.
Ernostus II. dux Alam. 256.40. 257.10. 264.10. 266—269.1.
Erpesfeld locus 114.25.
Erpesforde, Erdurt, *Erhart* 22.190. 94.25.
Erpessun, *Erben* 126.40. 131.20.
Erpbo abb. Sigeburg. 483.10. 501.25.
Erpo, Erph, Erpbo, Erp comes 120.1. 123—125.40. 130.40. 131.15. 151.15. 153.1. 154.30.
Erp vir 125.30. mater Ewas; uxor Teta.
Erpho filius Brunhardi, surifex 148.40.
Erungen, locus 122.15.
Erve, *Erwite* 118.35. 140. 153.40.
Ervinus abb. S. Martini Trevis. 288.30.
Eschinwanck, *Eschoege* 35.25.
Escrotinus comes Italiae 588.50.
Esculana civit. 535.25.
Esico, Esic comes 123.45. 153.1. frat. Thiamus.
Esic de Meskeri fil. Thiamari 123.20.

- Easikessun 125.30.
 Easikege o. Assiberge.
 Easiki, locus 129.1.
 Edgar dux Carant. 11. 15. 15. 5.
 Eiheladagus 131.50.
 Eihelredichusun 131.50.
 Eihelredus presb. de Gudulmum 130.50.
 Eihilifer marit. Wicunibae 126.5.
 Eihilifer muncip. 158.30.
 Eticho de Snetas 95.58.
 Eturia 615.45.
 Etidesaun 132.1.
 S. Eucharist. con. Trevir. 305.40. abb. Bertulfo.
 Eugenius II, papa 10.20.
 Eugenius III, papa 75.40. 81.5. 99.25. 959.4. 750.1.
 Eusebius Cesareo Palest. metropol. 238.40. 370.25. 680.20.
 Evike 131.1.
 SS. Ewaldi duo 482.35. reliqq. ap. S. Cunibertum Colon. 506.20.
 Ewas mater Erponis 125.30.
 Exico, Exico o. Ekko.
 Exo abb. Salab. 6.8. 19.15. 85.40.
 Exo (i. e. Herenfridus 396.15. 407.10.) comes palat. (Aquisgran. 401.20.) 185.25. 305.25. 306—400.10. 402.5. 403.405.45. 407.10. 408.25. ux. Mathildis; fil. Sophia, Ida; pater Hermannus; frater Hozilo.
- F.**
- Falco archiep. (Rem.) 358.15.
 de Falconis petra, Egidius abb. Stab. 297.35.
 Farfa, Pharpensis 548.35. Farfense coenobium S. Mariae 519—590. constructor S. Laurentius; abbates: Thomas, Anacpertus, Lucius, Fulcoaldus, Wandelbertus, Alisanus, Probatas, Ragambaldus, Albertus, Manroaldus, Benedictus, Ingnaldus, Richardus, Hildericus, Petrus, Rino, (Johannes), Bertrudus, Campo, Dagibertus, Adam I, Ubertus, Leo, Johanna, Adam II, Albericus, Hugo; Guido I, Guido II, Suppo, Almericus, Berardus I, Rainaldus I, Berardus II, Otido, Berardus III, Rainaldus II, Guido III, Berardus IV, Ascarellus, Adenolfus, Rolandus, Gotifredus, Pandulfus, Gut., Gen., Mathaus, Henricus de Tusis; abbatum catalogus 505—589. basilica SS. Petri, Mariae; altare S. Mariae; palatium regale 533.45.
 Faroaldus dux Spoletan. 524.25. 525.15. 527.25. 541.5. 557.56. 583.1. pater Transmundus I; fil. Transmundus II.
 Farnulus comes 615.45.
 Fassensaria 526.25.
 S. Feliciani capella Patherbr. 160.30.
 Felicianus archiep. Strigon. 74.5.
 S. Felix coen. Mettense 282.20. 253.10. abb. Fingenus.
 Felix I, papa 147.50.
 festivitates maiores ecclesiae saec. XII ex. 533.5.
 Fingenus abb. S. Vitoni Vird. et S. Felicis Mett. 282. 283.
 Firmans civitas 528.25. coen. S. Yppolit; Firmans ecclesiae ep. Maritanus 523.15. Firmans comitatus 533.40. 534.1. 535.40. marchio 537.25. marchioes Herilo, Achericus o. marchio.
 fisco debitorum sclavorum 263.1. 271.30.
 Flacensis coen. abb. Iosmoe.
 Flakors locus 14.10.
 Flalari portus 616.30.
 Flaudis, Flaudenses 286.35. 296.45. 404.40. comit. Bald. IV. V.
 Flobergarius ep. Salab. 6.8. 19.15.
 floreni 23.190.
 Florentia urbs 548.35. Florentinus iudex Bellinco 576.40.
 Florentinus o. Beraldus II, abb. Parf. S. Floriani donus in Austria 102.55.
 de Fluosperch, Fridericus 69.10.
 Fole. n. Vole.
 Folcmarus ep. Patherbr. 107.40. 109.20.
 Folmarus abb. Stabul. 292.30.
 Folmarus abbas Wizenburg. 305.30.
 Folcmarus canon. Patherbr. 119.40.
 Volcmarus canon. Patherbr. 119.50.
 Folleprand 610.5. Folleprandus 534.15. Folleprandellus 570.5. o. Greg. VII.
 Folradus abb. S. Vedasti 300.1.
 Forum castr. 567.20.
 Forsti locus 130.25.
 Forum Julii 71.45.
 Fossatenes monachi 435.40.
 Fraiapani o. Frangenspanem.
 Franci 7. 87.30. 572.30. 573.45. 651.1. 570.30. Francorum reges Hildbertus III, Chlod. I, Dagobertus I, Pipinus; regalis progenies 4.25. regum chronica 11.0.
 Francia, *das alte Frankensck* 570.56. 603.40.
 Francia, *Deutschland* 385.15.
 Franci, *Franken* 208.10. 257.10.40 (orientales et super Rhenum habitantes). 258.40. 498.30.
 Francia orientalis 263.1.45. 267.23. 271.25. 273.45. 275.35. Rensi et orientalis 63.25. Theutonica (*Wetteren*) 258.5. 318.10. dux Chuno iunior.
 Franci orientales et occident. 304.30.
 Francia, Franci, *Frankreich* 6.10. 86.40. 283.35. 286.35. 358.1. 360.5. 385.20. 392.25. 408.10. 412.1. 415.90. 427.180. discendi causa petita 98.15.
 Franci Latini, Franci 257.15. 284.40. 294.40. 361.25. 362.5. 367.5. Francia Latina 268.45. Galliae Francorum o. Galliae.
 Francolini o. Cenzius Fr.
 Franconovordum 154.1. Franconovordum 184.15. Franconovurd 208.30. Franconovurd 205.45. synod. a. 1001 184.15. a. 1027. 154.1. 190.1. 193.15. 205.45. 208.30.
 Frangenspanem, Fraiapani, Otto, Cenzius.
 Fredelo advoc. Malmundar. 448.1.
 Fresonia 153.1. Frensia 273.45. 274.1. 305.30. Frosioes 664.45. comes Thiedericus.
 Frertherus mater Widihini et Anciae 130.1.
 Frertherus mater Annae 130.10.
 Frideperchi 12.10.
 Fridericus biblioth. et cancell. Sed. Rom. 405.50.
 Frithericus archiep. Magunt. 180.50.
 Frithericus archisacerdarius, archiep. Ravenn. 183.25. 185.1.
 Frithericus I, Frithericus archiep. Salab. 20.40. 95.50. 170.50. 172.50. 189.40.
 Frithericus II, archiep. Salab. 22.123.
 Frithericus III, de Leybnice, archiep. Sal. 22.125.
 Frithericus ep. Monaster. 140.25. 507.35.
 Frithericus ep. Secov. 24.245.
 Frithericus, diac. biblioth. et cancell. Rom. ecc. 345.15.
 Frithericus ex sacrista abb. Adm. 50.
 Frithericus abb. Stabul. 292.35.
 Frithericus, Frithericus, ex com. Virdun. mon. S. Vitoni, prior S. Vedasti 292. 283. 285. 300.10. pater Godefr. com. Ardenn.
 Frithericus I, imp. 16.55. 45—49. 70.45. 71. 79.20. 81. 82.1. 88.20. 101.20. 515.35. 516.45. 518.55. 590.5.
 Frithericus II, imp. 590.35.
 Frithericus II, dux Austr. et Styriae 50. 51.
 Frithericus dux Bav. 23.300.
 Frithericus dux Liubaring. advoc. Stab. 257.15. 259.45. 264.10. 266.35. 440.50. 441.1. 443. 444.1. 447.25. nepos Coonradus com. Luemburg.; procurator Rurici.
 Frithericus dux Suev. 76.15.
 Frithericus comes 127.35. 141.45.
 Frithericus comes (Alam.) 267.5.
 Frithericus de Fluosperch, castellanus Salab. 69.10.
 Frithericus filius W. marchionis 579.30.
 Frithelare, Frithelare 158. 184.20.30. 445.30. coenobium 177.45. episcopus Appulin.
 Frithem civ. Karinh. 25.1. 39.20. 49.10. 56. 72. 74.45. 93.10. 95.5. com. Hemms 36.15.
 Frithingia 76.25. 82.20. Frithingensis ecclesia 42.20. 76. episc. Erichbertus, Erchanbertus, Egilbertus, Goteschalcaus, Ellenhardus, Meginwardus, Heinricus, Bertholdus; decanus Adelberus; abbas 393.35. eccel. maior 76.30. alt. S. Crucis.
 Frithingensis scolasticus 79.60.
 Fritilo 13.10.
 Froeladus ep. Silvanect. 375.40.
 Frodinchthorp 155.35.
 Fructuaria coen. 476.15.
 Frumoldus neb. Flaudr. 293.35. 297.
 Fulbertus ep. Carnot. 238.45. 284.45.
 Fulcardus abb. S. Amandi Elnon. 411.45.
 Fulcherus mon. Farf. 547.50. 548.1.
 Fulcoaldus abb. Farf. 528.15.
 Fuldense, Voltense coenob. 6.55. 114.15. 141.25. 193.10. 318.25. 322—325. 327—329.15. 339.5. 340.10. 382.20. 389—391.25. 393.5. abb. Erkinbaldus, Brantoch, Poppo, Richardus, Robingus, Egberdus; decanus Bardo; eccles. SS. Mariae, Iohannis, Petri.
 Fulda fluv. 144.45. 178.1. 201.5. 325.
 Fuoheten, *Fuchten*, villa Salab. 91.15.
 Fusanus fundus 576.35.
 Furconius comit. 535.45.
- G. cf. W.**
- Gabiniarius rivulus 567.25. fundus 577.6.
 Gades 547.40.
 Gaibaldus ep. Radispon. 198.40.

- Galeria oppid., *Ponte Galeria* 618. 1.
 Galla patricia Romana 680. 10.
 Gallia, *Galli* 107. 50. 257. 35. 284. 40. 346. 20. 351—371. 412. 1. 415. 86. 418. 5. 425. 86. 426. 125. 432. 60. 521. 5. 523. 5. 535. 1. 539. 5. 622. 6.
 Gallias Francorum 270. 30. 515. 35. 525. 30. 529. 10.
 Gallia i. e. Lotharingia 397. 5. 438. 10. 444. 35. 451. 10. 460. 35. 476. 50.
 S. Galli abbatia, *S. Gallen* 266. 45. 305. 20. abb. Norbertus; eccles. in Sotburgnon 139. 45.
 Galliciani 665. 19.
 Galliana 636. 35.
 Gambeke 114. 25.
 Gambereu 150. 35.
 Gammatas Iatro 666. 1.
 Ganda fluvius 180. 30.
 Gandavum, *Gent* 296. 10. eccl. S. Iobannis
 Gandeshelm 166. 10. 167. 1. 180—189. 20. 197—194. 15. 204—205. 5. 208. 5. 213. 35. 399. 10. Gandeshelmensis parochia 153. 25. 154. 1. Gandeshelmensis abbatias Hathemoda, Gerberga I, Cristina, Rothmilla, Wippligarda, *Gepia* sive Gerberga II, Sophia, Reinsburga, Ida.
 Garmetti locus 122. 15.
 Garde 611. 15.
 Garnechiki, *Gladebeck* 158. 20.
 Garganus mons, coen. S. Michaelis 536. 35.
 Garilanus i. e. Liria 534. 5.
 Gaudenilius, fr. S. Athelb., archiep. Prag. 109. 40.
 Gausfredus abb. Columbensis mon. 375. 45.
 Gausfredus moderator urbis Roatin. 577. 15.
 Gosmarus ep. Onabrug. s. Asahr. 129. 35. 193. 10.
 Gasmerus, Gasimerus fil. Misiconis II. dux Poloniae 270. 5. 403. 25.
 Gebehardus v. Victor II.
 Gebhart, Gebehardus, f. Chaloldi et Azalae, archiep. Sal. 20. 50. 25—29. 33—40. 42. 5. 43. 30. 54—56. 10. 64—67. 10. 74. 40. soror Diepurch.
 Gebhardus ep. Constant. 58. 15.
 Gebhardus II. ep. Ratisp. 257. 1.
 Gebhardus III. ep. Ratisp. 35. 40. 373. 5. 382—384. 5. 389. 5.
 Gebhardus frat. Counr. II. imp., cler. 154. 5. 180. 40.
 Gebhardus com. de Purchouseu 39. 45.
 Gebhardus comes 190. 40. us. Willeluma.
 Gebhardus fil. Werenberii baronis Bav. 40. 10.
 Gebu, nomen 368. 40.
 Geiza dux Ungar. 226. 30. 230. 25. 231. usor 251. 35. fil. Stephanus rex.
 Geizethi, *Geizeden* 187. 40. Geizide 209. 5.
 Gela minist. 122. 15.
 Gelo mane. 158. 50.
 Gelsanthorp 129. 40. 130. 45. Gelsondorph 158. 30. 157. 35.
 Gelasius I. papa 147. 45. 148. 10.
 Gelduinus pater Waleran. c. Bretul. 286. 30.
 Gellinge, Gellinge monast. 201. 40. 202. 5. 276. 25. 277. 10.
 Gellius 699. 5.
 Gen. abb. Farf. 590. 35.
 Genevensis civitas, *Genf* 270. 40.
 Gennadius 614. 15.
 Genilia comes; fil. Senebaldi 567. 30. 568. 40. 581. 45.
 S. Georgius mon. 115. 10. brachium 475. 1. 484. 45.
 S. Georgii coen. in Silva nigra 42. 43. 16. abb. Theogerus; basil. Coloniae 474. 40. 481. 20. 505. 40.
 S. Georgii coen. in Karinthia 43. 1. 48. 45. ara Batiaon. 353. 55. 354. 5.
 Gepidi 6. 20. 9. 5.
 Geppu Gonna de Halthorpe 130. 35.
 Geppu ux. Thiedrici de Golaria 131. 40.
 Gepta—abbatias—Ganderah—109. 1. c. Gerberga II.
 Geradesius 125. 40.
 Gerberga I. abbat. Ganderah. 180. 35.
 Gerberga II. sive Gepta abb. Ganderah. 109. 1. 181. 1. 182. 185. 20. 205. 20.
 Gerbertus qui et Silvester papa 110. 35. 182—184. 20. 611. 5.
 Gerbertus mon. Farfens. 547. 50.
 Gerbertus comes 126. 1. 127. 35. 129. 5. 130. 30.
 Gerbertus frat. Holas [24. 25.
 Gerbertus v. Gerwardus.
 Kerbirga fil. Chuonr. reg. Burg. usor Herim. duc. Alam. 261. 20. fil. Gisela.
 Gerbrat v. Gerwardus.
 Gerbrat filia Wittlonis 155. 35.
 Gerburg mane. 129. 30.
 Gerdagus ep. Hildesh. 181. 30. 205. 15.
 Geremia (?) 624. 5.
 S. Gereonis eccl. Colon. a S. Helena constructa 491. 20. 506. 1.
 Gerardus I. ep. Camerac. 284. 40. 297. 30. 307. 45. fr. Eilbertus.
 Gerardus II. ep. Camerac. 412. 10.
 Gerardus ep. Chansd. s. Morisenus 222. 235. 55. 236. 25. 239. 35.
 Gerardus Gronobico ep. Leod. et abb. Stabul. 292. 50.
 Gerardus abb. Sigeburg. 515—517. 60.
 Gerardus abb. Stabul. 292. 30.
 Gerardus dux (Spolet.) 588. 50.
 Gerardus com. Italiae 588. 65.
 Gerbardus comes Lothar. 258. 15. 272. 40. frat. Adalbertus com.; soror Adalheida mat. Counr. II. imp.
 Gerbardus advoc. 406. 45.
 Gerbardus fil. Odae 131. 30.
 Gerardus miles 448. 10.
 Gerlachus comes de Wichinrod 502. 50. 503. 30.
 Gerlachus procurat. Annonis archiep. Colon. 447. 20.
 Germanias 43. 25. 55. 50.
 Germania 44—46. 5. 61. 35. 62. 10. 107. 45. 237. 35. 273. 35. 284. 45. 323. 10. 352. 35. 355. 364. 45. 370. 5. 380. 30. 384. 25. 385. 20. 397. 25. 467. 35. 516. 5. 669. 35. Germani 237. 354. 60. inferior Germani 107. 50.
 Germanus patric. Romanus 670. 25.
 Gero archiep. Magdeb. 136. 40. 141. 40. 144. 45. 145. 40. 151. 25.
 Gero comes 199. 30.
 Geroldus princeps regionis Genevensis 270. 40.
 Geroldus com. iunioris Avar. 11. 15. 15. 5.
 Geroldus praefectus Bawariae 10. 10.
 Geroldus signifer Karoli M. 139. 30.
 Gerolt 13. 15.
 Gertrudis II. abb. Ganderah. v. Gepta.
 Gertrudis imperatrix Hispaniae 45. 35.
 Gertrudis f. S. Liupoldi, ducina Boemise 45. 30. 47. 35.
 Gertrudis fil. com. Ekkiherti, usor Godescalci 141. 20.
 Gervinus mon. S. Viloni 286. 5.
 Gerwardus abbas Mogouclae. 190. 20.
 Gerbrat 190. 55. Gerbertus 208. 1.
 Geiske, marcha 119. 40. 121. 1. cf. Oda de Geiske.
 Geiske coen. 152. 50. abbat. Hildigunda.
 Gesion locus 114. 25.
 de Gesmeri, *Gesmar*? presb. Unica 129. 40.
 S. Getulii, Getulii curtis 537. 10. 540. 50. 541. 5. 543. 25.
 Gera piacerus 129. 45. 130. 50.
 Gera villicus 129. 45. 130. 50.
 in Grelseti synodus 1028. 154. 5.
 Gibichoneis cast. 267. 15.
 Gillebertus v. Gislebertus.
 Gisela, Gisela fil. Heur. II. duc. Bavar. us. Stephani I. reg. Ungar. 226. 35. 234. 5. 235. 55. 237. 5. 238. 50. 264. 15.
 Gisla, Gisela, filia Herim. duc. Alam. et Kerbirga, uxor Ervasti I. ducis Alam., post Counr. II. imp. 163—155. 10. 157. 45. 158. 30. 189. 50. 210. 20. 250. 155. 261. 20. 264. 1. 267—271. 1. 273. 20. 274. 5. 319. 30. 321. 20. 326. 5. 328. 40.
 Gisla fil. Chuonr. reg. Burgund., usor Heur. II. rixon., duc. Baw. 171. 25. 238. 30. 253. 50.
 (Gisilherus) Hisherus, archiep. Magdeb. 181. 35.
 Gisilarius capellanus S. Rudberti 8. 20. 17. 20. 85. 35.
 Gislebertus abb. S. Amandi Elnon. 409. 25.
 Gislebertus abb. Reinersprunnensis, Admontensis 40. 60. 41.
 Gislebertus dux Lothar. et abb. Stabul. 292. 50.
 Gillebertus, Gislebertus mon. S. Amandi 413. 1.
 Giselbertus mon. S. Dion. Paris. 344. 30. 352. 50. 355. 20. 359—371.
 Gislebertus comes Luzeburg. 285. 10.
 S. Gialeni cella dioec. Camerac. 305. 25. abb. Heribrandus.
 Gilerius 604. 10.
 Gilmfus, Gyaulfus dux Benevent. 526. 45. 527. 10.
 Glaes vicus Saliab. 90. 25.
 Glancke, castrum Karinthiae 72. 1.
 Gladabiki, *Gladebeck* 125. 1.
 Glasmot filia comitis Imed 108. 5.
 Glasmot 121. 35.
 Glunden civ. Karinthiae 25. 1.
 Godoboldus miles 129. 15.
 Godoboldus maritus Liutrudis 129. 5.
 Godoboldus fil. eius 129. 5.
 Godfridus abbas ex Ozziac. II. Admont. 49. 45.
 Godfridus ex priore S. Georgii abb. Wingart., deinde Admont. 43—46. 48. 10. 60. 50.
 Gottifredus abb. Farfens. 590. 25.
 Godefridus rex Hierusalem 58. 20. 67. 25.
 Godefridus dux, fil. Godefrid. com. Vird. 141. 25. 288. 25.
 Godefridus IV. fil. Gozelonis d. Loth. 272. 40. 403. 40.
 Godefridus marchio Longobard., dux Lothar. barbatus, advoc. Stabul. 442. 40. 443. 1. 40. 445. 1. 502. 65. 612. 20. 617—619. 45. 621. 40. 626. 40. 627. 5. 649. 5. 671. 40. vide etiam Cornesfredus et Grugofredus.
 Godefridus comes Virdun. s. Eibam. 285. 20. 305. 1. us. Mathildis; sib. Albero ep. Mett., Godefr. Gozelo, Fridericus, Hermannus, Ermengarde.

- Godefridus com. limitis Avar. 11.45.
15.5.
Godefridus de Wetervelt 45.5.
Godehardus abb. Altah. (Herveldensis
177.20. Tegernensis 178.40.) episc.
Hildesheim 145.40. 151.20. 153.20.
154.1. 156.20. 160.60. 166.1. 221.
276.25. 277.1. 378.25. 379. pater Rat-
mundus; nepos Ratmundus abb. Al-
tishensis.
Godehardi mons 220.20.
Godefridus abb. S. Michael. Hildesh.
195.5.
Godefridus com. limitis Avar. 11.10.
15.5.
Godefridus abbat. S. Mariae Herford.
soror Bernh. II. duc. Saxon. 128.10.
140.10.
Godescalchus ep. Frising. 171.55.
Godescalcus praecentor Adm. 43.40.
Godescalcus fl. com. Ekkihardi 141.20.
ux Gertrudis.
Godescalcus fl. Bennackae 125.35.
Godescalcus 127.16.
Godestons abb. Linburg. 294.30. 309.
25.
Godesic frater Bennackae 125.35.
Godila vir 190.60.
Godiza comes 144.30. ux. Addila.
Goderun domna 190.35.
Godo vir 190.50.
Godruna mulier 129.40. 130.50. 157.
35. fl. Hoda.
Godwinus, Godwinus abb. Stab. 292.
35. 308.40.
de Goesenne, Joh. Godescalcus, abb.
Stabul. 292.45.
Goimer clarus 12.10.
Goltbiki, Goltbiko, Goldbeck 130.30.
158.30. 157.30.
Gonterulus serviens Stabul. 454.10.
Gonterus mon. Stabul. 308.80.
Gortis 476.20. 479.20.
Goslaris, Goslare, Gosleri, Gosleri,
Goslar 111.40. 112.15. 123.40. 131.
40. 141.20. 167.5. 188.35. 187.3. 210.
15. 212.30. 329.40. 406.45. 443.40.
469.45. 486.60. cf. Thiedricus de C.
synod. 1018. 141.20.
Gosse coenob. sanctimonialis in Styria
44.20.
Gothi 6.20. 9.5. 520.45. 521.1.
Gos- v. Gass-
Gostio fl. Godefr. com. Viri., dux Ri-
buarior. i. e. Lothar. infer. 257.10.
272.40. 285.25. 300.10.
Gozbarius v. Cozbarius.
Gozo schol. Stab. 294.35. 314.30.
ad Gradus coen. S. Mariae Colon. q. v.
Graecia, Graeci 50.60. 115.15. 238.266.
5. 267.40. 369.40. 385.5. 476.15. 479.
5. 572.50. 599.25. 604.1. 622.15. 629.
25. 635.30. 661.1. 670.30. Graeco
habitu discurrentes per regiones 207.
30. Graeci operarii 139.30. Graecum
opus 327.25. Graecus episcopus 193.10.
Graeciae imperator 39.35.
Graefecf coenob. S. Alexandri 476.55.
478.4.10.
Granicus campus 563.15.
Gratianus, Iohannes, papa Gregorius VI.
635.30.
Gratiani decretum 17.45.
Gratianus consul Roman. 541.45. fl.
Theoderanda.
Gratianus magister milit. Roman 572.
45.
Graze civ. 92.35.
de Grazen, Otto, ministerialis Styv. 95.10.
Grazo, pater Petri 567.35.
S. Gregorius princeps SS. Matronarum
491.30.
S. Gregorius I. papa 17. 147.45. 171.
35. 210.50. 311.20. 355.1. 370.25.
457.35. 551.1. 572.5. dialogi 207.35.
306.25.
Gregorius IV. papa 10.25.
Gregorius V. papa, Bruno, fl. Ottonis
ducis 110.15. 309.10. 541.15.
Gregorius VI. papa 573.35. 635.30.
Gregorius VII. papa, Hildebrandus 25.
1. 25. 36.10. 38.45. 39. 54.30. 148.
1. 240.5. 351.25. 571.1. 577.65. 608.
10. 613—621.40. 624.35. 626.40. 629.
1. 632.30. 634.15. 648.15. 650.30.
655—657.45. 659—673.
Gregorius Schenck de Osterwitz, archi-
episcopus Sal. 23.180. 24.225.
Gregorius ep. Verzellensis 451.35. 632.
30.
Gregorius ex archidiacon. Leodien. mon.
S. Vincent 285.1.
Gregorius Catisensis, monach. Farf. (cf.
383.40.) 549—585. frat. Donaducus;
pater Dodo; consang. Todinus.
Gregorius Romanus 133.50.
Gregorius nepos Benedicti VIII. 544.25.
Gregorii diaconi filii 540.50.
Gretich, Gredig villa Salisb. 90.5.
Grillius v. Gellius.
Grimwaldus presb. 542.15.
Gronsbeko, Gerardus ep. Leod. 290.50.
Gronna, Gruna castr. 115.30. 152.1.
167.25. 179.20. 186.35. 187.15. 204.
6. 205.50. synod. 1025. 167.25. 187.
15.
Grugnefredus 627.5. vide Godefredus
barbutus.
Gruscharn 102.5.
Gs cf. W.
de Gudolmum, Golen, presb. Ethelredus
130.35.
Gumbertus abb. Linburg. 294.30. 309.
20.
Gundasferus 661.1.
Gundradus (Conradus) dux Lothar. et
abb. Stabul. 292.60.
Gunesburin 145.1.
S. Guntherius crenitis 201.30. 202.236.
20. 276—279. 383.50. 384.3.
Guntherius archiep. Salisb. 20.40. 257.
1. fratres: Eberhardus et Herimannus
comites.
Guntherius de Chrsphelt, ep. Gurc. 26
1. 37.35.
Guntherius ep. Hildesh. 180.20.
Guntherus abbas Souvenensis 67.40.
Guntharius presb. Salisb. 9.1. Gun-
tharius 87.30.
Gunther 12.10.
Gunselinus 408.35.
Gunszo ep. Eihstet. 35.40.
Gurca, Gurk 26.1. 37.35. 38.20. coen-
sanctimon. 37.35. 38.20. 64.45. epi-
scopus 20.60. 26.1. 35.1. 64.45.
70.30. ep. Guntherius, Hildeboldus,
Romanus I, Romanus II.
Gut. abb. Fariens. 590.30.

H

- Haalde, Haoldus frater Reinikae 129.
25.35.
Habprahtshoven, Opprahtshoven 318.10.
Habru sanctimon. 120.40.
Hadamuota v. Hathemoda.
Hadrianus imp. 680.1. poliandrum 619.
20.
Hafta 529.45.
Haften 158.35.
Hagano abb. Linburg. 294.20. 309.25.
Hahensili v. Hoensile.
Haica v. Haiza.
Haica comes 131.20.
Haico servus 155.30.
Haimeo ep. Constant. 256.45.
Haymo, Heimo, Haymo ep. Viridun.
291.1. 283. 284.40. 287.30. 288.
Haymo monach. S. Dion. Par. 371.
Heimo presb. Salisb. 8.10. 87.20.
Haymo canon. Babenh., avunculus An-
nonis archiep. Colon. 467.35.
Heymo tyrann. 408.10.
Haiza, Haiza villicus 129—131.1.
Halverstad 115.15. Halverstadensis eocl.
S. Stephani 108.10. ep. Arnoldus,
Brantoch, Regimbardus.
Haldenburgensis ep. v. Aldenh.
Haldugon, Haldugun, Haldungen villa
129.15. 130.1.
Halla oppid., Reichenhall 6.55. 39.40
(Paiersballe). 90.20. 91.
Halle praepositor, Reichenhall 75.15.
praep. Lanzo.
Halogokircun 126.30. 127.60.
Haltenghuson 156.45.
de Halthorpe, Geppa 130.35.
Hamaka advoc. 120.40. v. Hamuke.
Hamerssun 155.30.
de Hamerstein com. Otto.
Hannaburgensis archiep. Unawannus,
Limbico; v. Beconensis archiep.
Hamonside, Hamonside 144.25. 152.
25. cf. Adela de H.
Hamoda, mater Wennikin 131.25.
Hamuke, Hemuce comes 129.45. 130.
50. cf. Hamaka.
Hemuce nobil. 123.15.
Hemuce 126.1.
Haold comes 114.20. 155.15.
Haoldes vir 120.20. alter 154.35.
Haoldus 129.35. v. Haaldes.
Harderath fr. Bard. archiep. 323.15.
Hardericus canon. Mediol. ep. Ver-
cellens. 264.30. 272.30.
Hardinobrunn 151.10.
Hardinchorpa 131.10. 159.35.
Harduinus ep. Noviom. 411.15.
Harnic miles 401.40.
Haroidus abbas Stabul. 292.40.
Hartgarius ep. Leod. 292.45.
Hartmannus ep. Brixin. 45.45. 80.45.
81. 99.25.
Hartrodus ministerialis Stir. 45.40.
Hartspach 93.45.
Hartwicus, Hartwicus, Haerwicus, Hec-
wicus archiep. Sal. 8.40. 20.40. 85.
35. 94—97.
Hartwigh ep. Patar. 13.10.
Hartwicus I. ex praep. Salisburg. ep.
Ratispon. 223.
Hartwicus II. ep. Ratisp. 82.10.
Hartwicus f. Willihalmi com. Frisc.
36.15.
Harun locus 124.35.
Hassaniense bellum 295.6.
Hassa villa 121.25.
Hassuithhuson 160.10.
Hasungus mon. 142.10. 145.5. coen.
SS. Petri et Pauli.

- Hathaburgis 131.35.
 Hathaldus 154.40.
 Hathumerus canon. Wirzburg. episc.
 Patherbron. 107.5.
 Hathamerus vir 128.40. mater Bezmala;
 alter 154.30. mater Berthild.
 Hathemoda, Hadamotta fil. Liudolf
 duc., abbat. Gandah. 180.33. 205.5.
 Hatto I. archiep. Mog. 180.40.
 Hatto II. archiep. Mog. 181.1.
 Hato ep. Virdun. 284.1.
 Havelbergenses ep. Hericus, Liuzo.
 Haverga locus 114.25. 134.1. Havergo
 156.30. 157.30.
 Haverlanus 152.30.
 Hawrion, *Haveriah* 133.30.
 Haxcho ep. Wormat. 189.45. 190.15.
 205.45.
 Haxka ux. Bernhardi 155.25.
 Haxicha matrona 210.20.
 Hechi, *Ecate* 127.10.
 Heddighuson 189.25.
 Hegesippus historicus 598.15.
 Hegihuson 159.30.
 S. Heimeradus 113.20. 145.5.
 Heimerberg 134.20.
 Hegihuson 127.10. Heinhuson 155.30.
 Heinhucus de Pynpruun archiep. Sal.
 22.160.
 Heinhucus III. ep. Brian. 102.35.
 Heinhucus ep. Frising. 76.
 Hezilin, Hezilo cancell. Roman., ep.
 Hildesh. 216.5. 23.
 Heinhucus ep. Lausanensis 274.20.
 Heinhucus ep. Leodiensis. et abb. Stabul.
 292.35.
 Heinhucus ep. Parmensis 136.40.
 Heinhucus ep. Ratisp. 80.35. 99.25.
 Heinhucus ep. Wirzburg. 115.40. 133.
 45. 136.40.
 Heinhucus ex mon. Chremsmuotr. abb.
 Admont. 42.1.
 Heinhucus abb. S. Afrao 377.50.
 Heinhucus de Tusin. abb. Fers. 590.45.
 Heinhucus abb. Milstatensis, electus Adm.
 47.45.
 Heinhucus abb. S. Petri Sal. 80.50. ep.
 Gurc.
 Heinhucus II. de Bolan. abb. Stabul.
 292.40.
 Heinhucus III. de Viseto. abb. Stabul.
 292.40.
 Heinhucus IV. de Merode. abb. Stabul.
 292.45.
 Hezil abb. 190.50.
 Hezhicus praepos. Salisb. 80.45.
 Hezhilicus capellanus 125.45.
 Hezhicus de Nassawe, mon. Adm. 44.1.
 Hezhicus mon. Aug. asis 389.50. 390.
 Hezhicus I. rex 189.
 Hezhicus (Heinrich 152.5.) II. rex. I
 imp. (Babenbergensis 35.25.) 35.25.
 95.40. 111.1. 118.1. 120.10. 122.45.
 133.10. 134.5. 136.40. 141.25. 143
 —145.25. 148—152.1. 154.25. 157.
 35. 158.15. 166.10. 170.50. 173—
 175. 176—178.15. 185.15 (Nori-
 cus). 188. 189—205.35. 208.1. 210.
 45. 234.5. 237.5. 254.35. 256.10. 257.
 15. 259.40. 260.35. 263.15. 264.1.
 266.10. 268.10. 276.20. 277.35. 281.
 283.35 (plus). 285.10. 287.40. 289.
 30. 300—302. 304.30. 305.25. 324.5.
 382.30. 389.50. 400.25. 345—544.5.
 547.45. 604.1. 611.10. 628.25. 661.
 10. ux. Chunigunda; frat. Bruno
 ep. August.
 Hezhicus III. rex. II. imp. (Plus 35.25.)
 (dux Baloariae V. 153.50. 208.30.)
 35.25. 83.30. 183—185.15. 157.45.
 189.20. 189.45. 200.1. 245.35. 247.
 —254. 257.15. 261.25. 263.40. 264.
 15. 267—274.1. 307—310. 313.1.
 321.20. 345.15. 372—375.15. 382—
 385.1. 398.45. 389.1. 403—406.1.
 445.15. 445.20. 468—479.1. 517.30.
 559—561.5. 573.30. 603.40. 604.5.
 606.15. 612.30. 613.10. 630.5. 633.
 10. 635.30. 648.5. 649.1. 661.15.
 670.35. 671. Linae Insulae 255.45.
 ux. Chnoshilda. Agnes.
 Hezhicus IV. rex. III. imp. 20.55. 25.
 —28.30. 38—41.5. 54.35. 56.10. 54.
 66. 68.5. 87.1. 382.30. 385.3 (par-
 vulus rex). 434—436.35. 438.30. 440
 —442.45. 444—446.25. 448.10. 450
 —459.1. 470.10. 477.1. 479.1. 483.
 20. 517.40. 543.30 (Romus. patricius).
 550.50. 561.10. 567.40. 571.5. 575.
 25. 597—599. 601.30. 604—606. 612.
 20. 613.5. 615.1. 617—620. 623—
 625. 627—634. 642—651. 654—662.
 664—677. 690. 681. Hb. Hezar. V.
 Agnes; ux. Bertha; cancell. Adalbero.
 Hezhicus V. rex. IV. imp. 41. 45. 30.
 64. 66.5. 68—71.40. 52.1. 579.50.
 590.1. 583.10. 589.40.
 Hezhicus (VI.) rex, f. Chunradi III. 44.
 5. sponsa Sophia.
 Hezhicus VI. rex, V. imp. 88.20.
 Hezhicus (VII.) rex, fil. Frid. II. 590.
 35.
 Hezhicus I. rex Gall. Franc. occident.
 270.30. 271.1. 284.10. 304.30. 345.
 20. 371—374.50. sponsa Mathilda;
 frater. Odo.
 Hezhicus I. dux Austriae 45.30. 47.35.
 72.30. 82.35.
 Hezhicus I. dux Baw., frat. Otton. I.
 imp. 85.35. 108.15. 199.5. falso Otto
 vocatur 198.30.
 Hezhicus II. dux Baw. rixona 108.15.
 170.30. 173.10. 193.15. 200. com.
 Gisa; fil. Hezar. II. imp., Bruno.
 Hezilo, Hezhicus IV. dux Baw., frater
 Chunig. imp. 111.20. 153.50. 208.30.
 256.25. 257.10.
 Hezhicus, Einricus (Lucemb.) dux Baw.
 307.55. 547.50. 549.1.
 Hezhicus dux Baw. (Superbus) 66.5.
 Hezhicus (Leo) dux Baw. et Saxoniae
 82.10. 815.35.
 Hezhicus II. dux Carinthiae, frater
 Udalrici patriarchae 71.45. 72.
 Hezhicus III. junior, frater Engilberti
 et Bernhardi 72.20.
 Hezhicus minor dux Carinthiorum, fil.
 Bertholdi comit. 111.20. 173.10.
 Hezil fil. Otton. duc., pater Conrad. II.
 imp. 258.5. ux. Adalheida.
 Hezhicus, Hemicus, Emericus dux,
 fil. Stephani reg. Ung. 223. 239.
 Hezhicus comes 128.45. alter ibidem.
 Hezhicus comes palatin. Colon. 398.
 40. 403.20. 404.35. 406.10. pat. Lu-
 dolphus; avus Ero.
 Hezilo, Exelinus, Hezelinus I. comes,
 fil. Hermann. com. pal., frat. Exonis
 400.45. 401.10. 407.40. 475.30. fil.
 Hezhicus comes palat.
 Hezhicus II. fil. Hezelini I. com. pal.
 Lothar. 475.25. 479.30. 480.30.
 Hezhicus fil. com. Herimanni 153.1.
 Hezhicus de Leimingen 91.35.
 Hezhicus de Lechesgemunde, pater et
 filius 63.20.
 Hezhicus Caput, minister Hezhici V.
 41.30. 68.40.
 Hezhicus pater Eberhardi I. archiep.
 Sal. 78.30.
 Hezhicus fil. Wolfhe de Tegerwanch
 75.30.
 Hezhicus Calvus 131.45.
 Hezhicus 128.35. pat. Isica, ux. De-
 moda.
 Hezhicope 132.1.
 Hezhicorus abb. Werthin. 318.40.
 Hezhicopyrcas 159.30.
 Hezhicorus 125.40.
 S. Helous, mater Constantini 491.20.
 basilica Wirzburg. 380.30.
 Helousa 134.45.
 Helio, frat. Berd. archiep. 323.15.
 Heliae 156.35.
 Helburga 128.20.
 Helmgereberch 177.5. 200.35. ecclesis
 S. Mariae.
 Helwardshusen, coenob. S. Mariae
 114.25. 124.15. 137.1. 152.30. 158.
 35. abb. Wino.
 Helwinus dux Carant. 11.15. 15.5.
 Helno v. Elno.
 Helnyiga, ux. Hermann. com. palat.
 407.35.
 Helma com. de Frisco, ux. Willihalmi
 36.15. 64.45.
 Helma, ux. Wolfheri de Tegerwanch
 75.30.
 Helmannus 125.1.
 Helmedesus, Helmedesus, Helme-
 datus 124.1. 127.15. 131. 159.35.
 Helmerverdus pegasus 141.30.
 Helmicanhusan 127.15.
 Helmuca, Helmuca v. Hamuke.
 Hengeldere praedium 119.20.
 Henghi 159.25.
 Henghilar 159.25.
 Hengige ecel. 150.50.
 Hefip 159.30.
 Heraclius imp. 596.25.
 Herbiopolis 103.10. v. Wirzburg.
 Herregim mancip. 158.30.
 de Heremius abbas 393.30.
 Herenfridus v. Ero.
 Heresingen in Truncon 102.25.
 Heremihia filia Imucae 125.40.
 Herivord, Herivordia, *Herford* 128.10.
 131.1. 139.45. 140.1. coen. S. Mariae
 ad crucem, abbat. Godesul.
 S. Heribertus archiep. Colon. 110.15.
 115.30. 134.5. 155.1. 142—144.5.
 151.20. 284.40. 302.30. 399.45. 487.
 55 (auctus). ecclesis (Tuitienis?) 506.
 65. 507.
 Heribertus archiep. Mediolan. 257.10.
 263.5. 265.20. 270.40. 272.15. 273.
 5. 635.25. 638.45.
 Heribertus abb. S. Vincent. Met. 305.
 35.
 Heribertus com. Franc. 358.15.
 Heribrandus abb. S. Gislei 305.25.
 Hericus, Ericus ep. Havelberg. 115.35.
 136.40. 141.40.
 Herildus v. Harsildus comes 109..
 Herigerus archiep. Mag. 180.45.
 Herigerus abb. S. Pauli Trai. 305.30.
 Herimannus II. filius Exonis com. pal.,
 archiep. Colon. 159.15. 307. 398.35.
 400.45. 403—406.5. 468.45. 623.16.
 671.25. 672.35.
 Herimannus III. vicedominus, post archi-
 episcopus Colon. 504.50. 507.45.
 Herimannus ep. Baveberg. 453.15. 457.
 10.
 Hermannus I. ep. Constant. 49.20.
 Hermannus ep. Met. 39.5. 40.5.
 Hermannus ep. Mimigard. 307.45.
 Hermannus mon. Sicheberg. 498.30.
 Herimannus mon. Stabul. 294.35. 314.1.

- Herimannus I. dux Alamann. sive Sann-
viae 110. 35. 111. 20. 261. 20. uxor
Kerbiga; filia Gisela.
- Herimannus II. filius Ernesti I. dux
Alam. 268. 20. 269. 15. 273. 20.
- Herimannus dux Karinthiae 46. 10.
- Herimannus (Bill), dux Saxon 114. 10.
fil. Bernhardus I, Liuderus.
- Herimannus marchio 153. 40. 155. 45.
frat. Ekikhardus.
- Herimannus com. pal. cogn. Fusillus
407. 10. 408. 1. ux. Helywiga; fil.
Exo et Erolinus.
- Herimannus comes advoc. Patherbrun.
110. 35. 123. 10. 126. — 128. 20. 130.
45. 131. 25. 134. 10. 136. 45. 141. 35.
143. 50. 145. 25. 153. — 155. 1. 158. 20.
filii: Heinticus, Cunradus, Athelber-
tus, Bernhardus.
- Herimannus comes fil. Godefrid. com.
Virdun. 285. 25. 286. 1. fil. Gregor.
archid.Leod.
- Herimannus comes de Werla 123. 40.
- Herimannus comes de Westfalia 152.
20.
- Herimannus minor comes 123. 40.
- Herimannus com. 257. 1. fratres: Gun-
therus archiep. Salib., Eberhardus
comes.
- Herimannus de Holhuson 127. 5.
- Herigi 131. 5.
- Heris locus 110. 5. 128. 20. 129. 30.
- Heristalli curtis, Heristelle, *Heristelle*
125. 25. 130. 5.
- Herisi, *Harste* 125. 1.
- Heriward 129. 20.
- S. Hermentranni coen. 372. 40. p. Em-
merami.
- S. Hermetis iranul. Salub. 10. 35. 20.
30. brachium in coen. Admunt. 36.
40.
- Heroldus archiep. Salib. 20. 35. He-
roldus 85. 30.
- Hersefeldia, Herosefeldia, Hersefeld, Her-
veld, Herfeldia, Hersefeldense coen.
S. Wigberti 197. 15. 200. 45. 201. 35.
219. 5. 276. 30. 305. 20. 319. 15. 322.
35. 376. 25. 383. 25. 496. 15. abba-
tes: Thiohardus, Bernharus, Go-
dehardus, Arnoldus, Bardo, Rodulfus
sive Ruodo; civitas 201. 25.
- Herthega pagus, *Hardego* 123. 10.
- Heruli 636. 45.
- Herrinus abb. S. Pauli Vird. 282. 45.
- Hesperia 88. 1. 275. 30. 669. 35.
- Hesse, Hessian, Hessige, pagus Saxo-
nicus 123. 35. 136. 45. 145. 10. 159.
30. 159. 1.
- Heylewig abb. Nussiensis 398. 25. 399. 5.
- Heymo v. Haimo.
- Heymenburg 408. 20.
- Hezilo v. Heinricus.
- Hisa domus 132. 1.
- Hibelina fem. 121. 20.
- Hibernia insula 6. 10. 86. 30.
- Hicla usor Athoffi mil. 131. 35.
- Hidda vir 126. 50.
- Hiddin advoc. 120. 35.
- Hiddo comes 144. 30.
- Hiericho abb. S. Maximini 303. 15.
S. Hieronimus 207. 40.
- Hierosolyma, Hierusalem, Ierusalem,
Ierosolima 29. 106. 41. 15. 65. 67. 25.
153. 40. 159. 5. 267. 35. 268. 289.
293. 30. 295. 30. 309. 50. 523. 10. 603.
40. 605. 20. 619. 35. 623. 10. 641. 9.
652. 35. 680. 5. rex Gotefridus; coen.
ibi a Steph. reg. Ung. fundat. 227.
45. 235. 15. episc. 606. 30. sepulchrum
Iom. 523. 10.
- Hildibaldus archiep. Colon. 17. 25.
- Hildeboldus ep. Gure. 70—72. 74. 10.
- Hildibaldus ep. Worms. 181. 30.
- Hildeboldus abb. Stabal. 292. 45.
- Hildeberthos arch. Magunt. 180. 45.
- Hildebertus III. rex Francorum 4. 20.
15. 45. 16. 17.
- Hildebrandus mon. Farfens. 535 —
538. 20. uxor Isga.
- Hildigunda abbat. de Geishe 152. 50.
- Hildigunda mater Dodeconia et Sige-
bodonia com. de Wartberge 122. 10.
- Hildigunda, eiusdem septis ex Sige-
bodone 122. 45.
- Hildelin 127. 25. ux. Oda; fil. Arnoldus.
- Hildelinguosus 160. 5.
- Hildericus abbas Farfens. 530. 25.
- Hildricus II. rex Franc. 308. 15.
- Hildeneheim, Hildinshaim 129. 50. 166.
st. 167. 35. 179—218. Hildinshel-
menes epp.: Gumbartus, Reinber-
tus, Ebo, Adulfus, Mercurardus,
Wigbertus, Waldberthus, Scharnus,
Thiohardus, Otavianus, Odsagus, Ger-
dagus, Berwardus, Godehardus,
Thietmarus, Ascelinus, Hezilo; advoc.
Tamoni; praepos. Wiggerus; decani
Thangmarus, Fadilo; coen. S. Mi-
chaelis 378. 35. principale monaste-
rium 195. 20. 208. 5. eiusdem valvae
195. 20. secl. SS. Mariae et Epi-
phanii 206. 30.
- Hylidius ep. Vird. 284. 1.
- Hildolfus ep. Colon. 486. 45. 487. 5.
512. 20. 516. 10.
- Hildwardus ep. Citiensis 115. 40. 127.
35. 133. 45. 141. 40. 190. 20. 208. 40.
- Hildwardus advoc. Patherbr. 120. 30.
- Hilimari, Hilimeri praed. 131. 25. 159.
25.
- Hilinus 132. 1.
- Hilperini filii 564. 5.
- Hiltwinus abbas 361. 1.
- Hiltwin 211. 20.
- Hiltwardeshusun, Hiltwardeshusun ab-
bas 155. 35. 183. 30.
- Hiltolfus ep. Mantuan. 190. 20. 208. 50.
- Himmerveldus 134. 10.
- Hippobuson 132. 1.
- S. Hippoliti, Yppoliti monast. in civit.
Firmans 528. 25. 533. 50. abb. Wan-
delbertus; S. Ypoliti villa, S. Pectus
92. 30. 94. 1.
- Hircania, *Nordgan*? 352. 30.
- Hirdechesan 125. 1.
- Hiristalli 159. 35.
- Hirivithuson 159. 40.
- Hirmingarda ux. Ottonis com. de Ha-
merstein 190. 35. 206. 45.
- Hirsawiense coen. d. Spir., *Hirschau*
40. 50. 54. 30. abb. Willibelmus.
- Hirveldus 152. 50. Hirutveldus 154. 25.
Hisi 159. 30.
- Hisherus v. Gislerhus.
- Hispania, Hispania 85. 30. 370. 15.
661. 5. Hispanus 357. 10. Hispani
360. 1.
- Histriani v. Iatria.
- Histriones 385. 40. 583. 25. 40. 560. 1.
bistrionum Iudi 301. 10. *Educia* 386. 30.
cf. ioculatores.
- Hixla minist. 122. 20.
- Hi. v. L.
- Hoda fil. Godruaz 129. 25. 130. 45.
157. 35.
- Hodanbuson 128. 1.
- Hoddingahusun 128. 30. 152. 50.
- Hoenste, 150. 30. 156. 30. 157. 35. Ha-
henstall 160. 10. vulg. dicta Quadin.
- Hoenstide, *Hokstedt* 115. 1.
- Holan villicus 119. 30.
- Holka minister. 122. 15.
- Holnburc castrum, *Hochenburg* 75. 10.
- Hokineslevo, *Hokensleben* 133. 10.
- Hola 124. 25. fr. Gerbertus; fil. Rai-
noldus.
- Holheim praedium 120. 1. 5. 159. 25.
- Holthaus pagus 217. 25.
- Holhuson, Holhuson, *Wrisbergsholen*
coen. S. Bened. 194. 45. 208. 15.
211—213. 35.
- Holhuson, Holhuson marca 120. 25.
127. 25. 131. 45. 132. 1. 144. 50. 155.
35. cf. Herimannus de H.
- Holliminni duo 159. 30.
- Homan villa 155. 35. Homa 159. 30.
- Homerus 599. 5.
- Honorius II. papa 584. 35.
- Honorius II. antipapa, dominus Petri-
pala 610. 20. 612. 15. 614 — 623.
625. 5. 627. 630 — 632.
- Horatius, *Oratius* poeta 100. 30. 599. 5.
617. 40. 628. 40.
- Horhuson, Horhuson via 111. 10. 120. 5.
- Horman villa 155. 35.
- Hosadus praepos. 121. 10. 124 — 127. 25.
129. 35.
- Hosiasus 131. 50.
- Ho. v. H.
- Hubaltus architectus 306. 40.
- Hupertus comes Burg. 270. 25.
- Huginhusin, *Wienhausen* 209. 35.
- Hugo ep. Britan. 76. 10.
- Hugo ep. Citiensis 181. 35.
- Hugo ep. Noviom. 411. 20.
- Hugo abbas S. Amandi Elnon. 412. 10.
- Hugo II. abb. S. Diony. Paris. 349.
45. 371. 40. 374. 35. 375. 40.
- Hugo abb. Farfens. 530 — 548. 559. 10.
- Hugo de Arvernia, abb. Stab. 292. 40.
- Hugo praepos. Salib. 83. 25.
- Hugo rex Italiae 534. 15. 535. 20. 537.
30. germanus Ascherius.
- Hugo comes (Alati) 266. 40.
- Hugo comes (Mediol.) 272. 20.
- Hukelhem, *Höckelheim* 133. 30.
- Humbertus, Humpertus ep. Silvae Can-
didiae, consiliarius Leon. IX. 384. 10.
385. 5.
- Humbertus abb. Epternac. 305. 20.
- Umbertus monachus 671. 25.
- Humburg 123. 15.
- Hunfridus praepos. Wirzib. archiepisc.
Magdeburg. 127. 35. 145. 45. 151. 25.
155. 5. 156. 20. 190. 15. 193. 10. 208.
50.
- Hungari v. Ungari.
- Hunia 9. 15.
- Huni (s. c. Avares) 6. 20. 7. 10. 9. 11.
10. 15. 5. 87.
- Hunni (Ungari) 282. 15.
- Hunius uxor Meinheri junior. 119. 20.
- Hurati 159. 40.
- Husenhoven coen. 42. 20. abb. Wolvoldus.
- Husindal, *Hübenthal* 158. 25.
- Husica villicus 152. 40.
- Husneri, *Hoxter* 127. 40.
- Husenpabel praed., *Hausenpöchel* 36. 30.
- Hyporeia v. Eporedia.

I.

- S. Iacobi capella Coloniae 481. 30.
Iaspar de Malumundario abb. Sib. 292.
45.

- Ibke sanctimonialis 120.50. 131.5. fo. Wigo.
- Ibke maucip. 129.30.
- Ibo vir 128.45.
- Ibuko minist. 122.20.
- S. Ida 152.50.
- Ida fil. Exoni, sanctim. post abbat. S. Mariani Colon. et Gandesh. 188.40. 189.1. 194.15. 398.25. 399.10.
- Ida usor com. Brunonis 154.25.
- Ida nepula Brunonis 124.1.
- Idike nobilis mulier 129.5. fil. Rodachae.
- Jeppa soror Wirin 119.35.
- Iesi 13.15.
- Ihamannethorpe 159.30.
- Iko abb. Bithenatensis 190.30.
- Iisan 159.25.
- Ildius mon. Farf. 547.50. 548.1.
- Ilandehusun 122.15.
- Illia praed. 155.30.
- Imbripolis 79.50. 153.45. 208.30. Ymbripolis 82.10. v. Ratispona.
- Imadu sororius Meinwerzi, ep. Patherbrunn. 140.25.
- Imbertus ep. Paris. 375.40.
- Imed comes 108.1. ux. Athela; lib. Thidericus, Meinwercus ep. Patherb., Gilmrod, Azela.
- Imka sanctimon. 121.45. soror Imuka.
- Immedehusun comitatus, Imshausen 127.10. 133.30. 145.10.
- Imuka soror Imuke, sanctim. 121.45.
- Imuka pater Hercuithae 125.40.
- Inda, Indense coen., *Cornelhammster* prope Aquae 408.1. 439.40.
- Inga uxor Hildebrandi monachi 538.30. legelshelm 268.15.
- Ingo dux (vel presbyter?) Carant. 9.25.
- Ingeblidus Francigena 541.45. ux. Theoderanda.
- Ingo 638.30.
- Ingualdus, Ingoaldus abb. Farfensis. 529.30.
- Ynberck castr. Saliab. 24.200.
- Innocentius II. papa 43. 77.1. 79.1. 598.40.
- Innocentius VII. papa 24.240.
- in Insula, S. Iob. eccl. Leod. 452.10.
- iocularis cantator 456.30. ioculatores 321.1. iocularius 449.40. cf. histriones.
- S. Iohannis B. sepulchrum Ephesi 523.40. coenobia: Linthurg. 305.15. de Monte 591.15. in Silva 533.50. Fuldæ 325.30. Gandavi 296.15. in insula Leod. 452.10. Magunt. 321.25. eccl. Mosapure 12.30. Oneshurg. 111.45. Quarinska 14.15. portae Latinae Romae 573.25. oratorium prope Hamerstein 143.10. cellula in Kinschach 277.40.
- B. Iohannes Christostomus 209.35.
- Iohannes VI. papa 570.35. 550.45. 557.45.
- Iohannes VII. papa 571.45.
- Iohannes VIII. papa 109.20.
- Iohannes XII. papa, fil. Alberici pr. 537.1. 538.25. 558.45. 559.1. 573 (XIII. oc).
- Iohau e. XIII. cogn. Narnensis papa 538.1.
- Iohannes XIV. antea Petrus ep. Papiensis 438.45. 573.10.
- Iohannes XV. cog. maior 340.25. 573.20. nepos Benedictus comes Sabin.
- Iohannes ep. Placentinus, antipapa XVI. 110.20. 624.20. 670.35.
- Iohannes XVIII. papa 542.5.
- Iohannes XVII? XVIII? XIX? papa 238.25.
- Iohannes XIX. papa 153.35. 208.25. 265.35. 389.20.
- Iohannes ep. Sabinaensis, post papa Silvester III.
- Iohannes Gratianus archicanon. S. Iohannis portae Latinae, post papa Gregorius VI.
- Iohannes, presb. Anagninus, card. tit. S. Marci 516.25.
- Iohannes archiep. Ravennas 108.30.
- Iohannes ep. Saliab. 6.5. 19.10. 198.40.
- Iohannes Reisperger archiep. Sal. 25.
- Iohannes Eberc ep. Chiem. 25.280.
- Iohannes ep. Leod. et abb. Stab. II. 292.35.
- Iohannes ex priore Adm. abbas Biburg. deinde Admontensis 49.
- Iohannes I. abb. Farfensis 534.40.
- Iohannes II. abb. Farf. 538—540.30. 543.25.
- Iohannes abb. Fiscan. coen. 375.45.
- Iohannes abb. Linthurg. et S. Maximini 294.20. 305.309.
- Iohannes I. abb. Stabul. 292.30.
- Iohannes III. Godescalcus de Goeseane abb. Stabul. 292.40.
- Iohannes abb. S. Vedasti 310.10.
- Iohannes praepos. Farf. 561.10.
- Iohannes discip. S. Romualdi 545.45. 545.15.
- Iohannes Langobardus, mon. Farfens. 563.35.
- Iohannes grammaticus, mon. Farfensis 549.30.
- Iohannes mon. Farfens. 534.50.
- Iohannes mon. Stabul. 294.15. 305.45.
- Iohannes clericus 516.35.
- Iohannes I. petricus Roman., fil. Cresc. I. 541.35. 542.5.
- Iohannes II. fil. Benedicti com. et Theoderandae 541—544.1. uxor Iia.
- Iohannae comes fil. Oddon. III. 568.1.
- Iohannes Berardi 614.5. 616.35.
- Iohannes Brachius 614.25.
- Iohannes Madelmi v. Cencio.
- Iohannes civis Patavienus. 218.40.
- Iohannes 250.151.
- Iouathan cardinalis 584.40.
- Jordanus fluv. 289.15.
- Joseph abbas Apulus 546.15.
- Joseph sacerdos 83.20.
- Jporegia, Jerra 265.25. v. Yporca.
- Jrinches vir 119.25.
- Jrmpertus abb. S. Peter Sal. 54.
- Jrmbertus ex mon. Adm. abb. Babenb. Admontensis 48.
- Jringus comes palat. Noricorum (fabulatus) 360.45.
- Jrixlevo, *Erzleben* 123.5.
- Jringarde soror. Admunt. 48.35.
- Jrmengarde uxor Odonis com. Campaniensis 286.20.
- Jringarda uxor Ottonis com. de Hamerstein 146.1.
- Jrmengarde f. Godfr. Ardenn. 305.1.
- Isaac, mon. Brénow. 383.30.
- Isac vir 190.50.
- Isangrimeschirichun, locus Pannoniae 12.30.
- Isanpero 12.10.
- Isei minist. 122.15.
- Isica vir 128.30. fil. Ecelinus.
- Iucer nobil. 123.50.
- Iuagrinus abb. Adm. 37.10. 42.5.
- Iuaticus ex priore Adm. abb. Biburgensis, Admontensis 47. 48. 50.50.
- Iuaticus cellerar. Adm. 44.1.
- Iystria 15.1. Histriani 267.30. 570.40. Ystria 28.5 (ep. Candianus), Istriis 37.35. duces Chnoar. I., Adelbero, Chnoar. II.
- Iia march. Austriae, uxor Liup. II. 29. 198. 41.10.
- Iia march. de Monteferrato, fil. S. Liupoldi 45.35.
- Itali 250.163. 263.5. 271.45. 272.5. 284.40.
- Italia 41.25. 45.40. 56.10. 81. 109.40. 110.15. 115.25. 172.25. 184.25. 189.57. 208.10. 263—266.10. 270.25. 272.1. 273.25. 385.5. 448.15. 470.10. 481.5. 515.30. 516.35. 523.20. 526.30. 529.50. 532.35. 534.5. 545.25. 570.50. 572.15. 576.30. 600.5. 607.30. 612.20. 614.20. 618.35. 620.1. 622.15. 623.30. 628.20. 631.20. 637.1. 654.5. 672.15. totius Italiae archicancellarius archiep. Colon. 450.50. marchiones Adelbertus, Regingerus; vna 361.30. Italici 656.15. Italicum regnum 532.35. 513.30. 556.10. Isidorus rex Bernardus 588.45. Istinricus II. au Chnoar. II? 548.1. Hitalia 520.35. 521.1.
- Iia uxor Iohannis II. com. Rom. 542.15.
- Iudaei 341.20.
- Iudicium aquae frigidae 320.15. 336.10.
- Iudicium commilitonum 320.30.
- Iulbach 97.30.
- S. Iusti corpus 307.35.
- Iustinianus imp. 649.1. 667.40. 688.45. 689.10.
- Iurata, Iuvavum, *Salzburg* 5—103 passim; 457.1. Iurava 19—21. 27.25.
- Ivarus fluv. Sava 5.10.
- Ivo comes Bellouacensis. 375.30.

K.

- Kadulus, Kadulus v. Cad.
- Kanada praed. 407.40.
- Karleshorp 121.45.
- Karolus 15.5. 87.25. v. Caratus.
- Karentini v. Carantini.
- Karissarus, *Unterz* 6.10. 86.45.
- Karitas ioculosa 240.25.
- Carlomanus i. e. Karol. Magnus 309.15.
- Karolomanus rex Germ. pater Arnulf 13.10. 109.20. 603.40.
- Karlomanus fil. Karolfi Mart. 198.30.
- Karolus archiep. Mogont. 180.30.
- Karolus, Carolus M. imp. 9—11.10. 14. 15.5. 17. 105.30. 107.10. 137.18. 139.30. 198.30. 250.155. 260—262.30. 345.25. 357.10. 529.45. 532.45. 536.50. 567.40. 570—572.30. 598.40. 603.35. 604.10. 608.1. 661.5. 668.5. 671.5. 680.20. Karolfi cronica 17.15. Carlomanus vocatur 308.15.
- Karolus Crassus 109.15. 532.50.
- Karolus IV. imp. 23.188.
- Karolus Calvus 109.15 (cum K. Crasso confodit). 198.45.
- Karolus, Carolus Simplex, rex Franciae 355.65. 356.5. 358—361. 363.60.
- Karolus Martellus 198.30.

- Keisi locus Pannoniae 12. 30.
 Kerbira v. Gerburga.
 Kiermkou 91. 1. v. Chiemkou.
 Kieminaco coen. viroreum 6. 35. v. Chiem-
 miasco.
 Kiense stagnum 85. 35. v. Chiemse.
 S. Kilian coen. Wirzburg. 406. 25.
 eccl. Patherbr. 116. 6. altare v. S. Ma-
 riae altare.
 Missanbruggi villa 190. 55.
 Knechtbusan 155. 35.
 Kurbike v. Curbike.
 Kyrchorpe 159. 25.
- L.
- La praed. 159. 35.
 Lachni pagus 126. 40. Lachni 155. 1.
 158. 20.
 Ladernachum, *Laternus* 450. 45.
 Ladislau rex Boem. (Wlad. II.) 47. 35.
 71. 30. uxor Gertrudis; frat. Adalb.
 archiep. Sal.
 Ladislaus I. Ladislau, Wladislau rex
 Ungar. 229. 30. 240—242.
 de Laimingen, Heinrichus 91. 25.
 Lambaenae coen. dioc. Pat. 37. 30.
 42. 1. abb. Wetilo.
 S. Lambertus ep. Leod. 450. 40. 457.
 30. clericus 460. 30.
 S. Lambertus coen. in Styria 48. 1. coen.
 Suben 86. 10. domus Leod. 451. 5.
 457. 20. cripta Leod. 452. 20. 457. 25.
 Lambertus abb. Walciador. 305. 15.
 Lambertus mon. Admunt. 43. 40.
 Lambertus monach. Malmund. 7. 434. 6.
 439. 15.
 Lambertus imper. 536. 50.
 Lambertus comes 315. 40.
 Lambertus 354. 50.
 Lammerthruu vir 131. 45.
 Lachel locus 121. 5.
 Landericus abb. S. Petri Carnot. 37.
 Landulfus 672. 30.
 Landulfus Mediolanensis 638. 30.
 Langal 124. 30.
 Langaneke locus 114. 25.
 Langobardi, Longobardia, Longobardi
 133. 10. 134. 6. 153. 25. 189. 30. 263.
 10. 442. 45. 521. 5. 532. 30. 544. 5.
 571. 40. 603. 20. 622. 15. 617. 25.
 marchio Godefridus; historia 536. 55.
 Lanwardeshuun 130. 25.
 Lanzo praepos. Hall. 75. 20.
 Laodicensis i. e. Leodicensis ep. No-
 thierus.
 Lare mons 134. 20.
 Laterania, Lateranae 38. 10. 448. 25. 580.
 45. 590. 40. palac. 622. 35. 672. 10.
 tugurium 621. 5. sedes 634. 5.
 Latina lingua 13—15. 1. Latinae litte-
 rae 13. 25.
 Latini 623. 25.
 Latini Franci 257. 15.
 Latinus presb. Salib. 7. 30. 8. 5. 87.
 Latium 602. 1. 620. 15. 622. 45. 637. 1.
 643. 5. 661. 25.
 Latus locus 541. 50.
 Laudunus 422. 205.
 Laudunensis ep. Elinandus.
 S. Laurentius 630. 20. 680. 15.
 S. Laurentii coen. Leod. 286. 40. 455.
 40. Romae 536. 5. eccl. Merseburg.
 137. 5. ad Terperho 14. 10.
 S. Laurentius episcopus constructor Far-
 tensis coen. 520. 25. 521. 15. 549. 45.
 557. 50. 558. 10. eius socii 520—
 522.
 S. Laurentius in Piete 561. 40. 569. 5.
 Laurentia ep. Lavant. 25. 375.
 Laurentius abb. S. Vitoni 256. 15.
 Laurissanum, *Lorsca* coen. d. Mogunt.
 439. 35. de Laureakeim abbas 393. 25.
 Lauriacemula civ., *Lorch* 5. 5.
 in Lauriano cella S. Mariae.
 Lausanensis ep. Heinrichus 274. 20.
 Lausus fund. S. Joh. Gand. 300. 10.
 Lavant. ep. Laurentius 14. 37.
 Lawffen 24. 200. v. Loufe.
 de Lechegeemunde, duo Heinrichi 63. 20.
 Legia v. Leodium.
 legis periti saec. XI med., *Schiffen?*
 406. 40.
 Lellebiki 129. 30.
 Lenglheide 159. 40.
 Leo I. papa 147. 40. 148. 10. 639. 1.
 Leo III. papa 9. 40. 10. 1. 17. 20. 107. 5.
 149. 20. 572. 25.
 Leo IV. papa 20. 30. 572. 40.
 Leo VIII. papa 559. 1.
 Leo IX. papa 35. 25. 328. 50. 323. 1.
 338. 344. 5. 345. 373. 15. 350. 30.
 384. 15. 404. 45. 405. 20. 571. 45 (Tes-
 tonicus); consiliarius Humbertus ep.
 Silv. Cand.
 Leo papa 623. 5.
 Leo ep. Verceilensis 264. 30. 611. 10.
 635. 10. 637. 50. 638. 1.
 Leo abb. S. Andreae Soract. et Farf.
 538. 5.
 Leo index 577. 15.
 Leo Indarus 614. 20. 616. 5.
 Leodium (Laodicensis episcopus 184. 30.)
 69. 5. 208. 10. 209. 1. 224. 20. 310.
 15. 313. 45. 439. 15. 451. 1. 454. 20.
 Legia 289. 40. 434. 30. 435. 30. 450.
 25. 457. 20. episcop.: S. Lambertus,
 S. Remachus, Hargarius, Richarius,
 Nothierus, Wolbodo, Nino sive Nihar-
 dus, Watho, Dietwin, Heinrich, Jo-
 hannes; archid. Gregorius; coen. S.
 Laurentii; eccl. S. Iohannis in In-
 sulis; domus SS. Lambertus, Mariae;
 altare S. Trinitatis.
 S. Leonhardi nemus 102.
 Leonina civitas (pars Romae a Leone IV.
 cond.) 572. 45.
 Leonius consul et dux 570. 45.
 Leonis v. Petrus Leonis.
 Lessete 158—158. 10.
 Leuardishuun 124. 45.
 Levia, saltus Sclavorum, *Thärsgerwald?*
 404. 5.
 de Leybnitz, Frid. III. archiep. Sal.
 22. 155. cf. Libnize.
 Libeatius archiep. Bremae. 114. 20.
 Libnize, *Lebnitz*, civ. Carinthiae 75. 1.
 de Leybnitz Frid. archiep. Sal. 22.
 155.
 S. Liborii eccl. Patherbrunn. 111. 25.
 116. 5. altare v. S. Mariae altare.
 Liburnia civ. Carinthiae 8. 1. 35. 35.
 87. 1.
 Liebizo archiep. Hamaburg. 209. 20.
 Liechtenann castr. dioc. Salib. 23. 175.
 Liemoneshus, *Lemskusen* 154. 35.
 Lievirinethorp 159. 35.
 Liego, *Lieska* 136. 35. cf. Liaga.
 Liguria 618. 10. 622. 15. 627. 40. 631.
 50. 656. 15.
 Liaga, *Lengo* 114. 25.
 Lineharde 92. 45.
 Lindoveschirichus locus Pannoniae 12.
 30.
 de Lingones, *Lengres*, episc. 393. 30.
 483. 1. ep. S. Mamertus.
 Linburg, *Linburg* 273. 35.
 Linburg in Voasgo, coen. S. Joh. ev.
 d. Spir. 305. 10. 309. abb.: Poppo,
 Iohannes, Gumbertus, Hegano, Gro-
 destinus.
 Liris fluv. 534. 5.
 Lisbero, *Liesboro*, abbat. 141. 25.
 Liaga pagus 115. 20. cf. Liago.
 Listrogangium pag. Flandr. 294. 40.
 Listangen, *Listingen* 127. 20.
 Hinnem antiquus veritus 137. 40.
 Liudensburia 120. 50.
 Liucian vir 127. 20.
 Liuthertus archiep. Mag. et abb. Stabul.
 180. 25. 292. 45.
 Liuthertus ep. Camerac. 457—459. 1.
 Liuthranes, Liudbronne 120. 35. 131. 1.
 Liudburg sanctimon. 121. 40.
 Liudburgum, Liudburgum locus 129.
 5. 10.
 Liudolfvhusen, *Ludolfshusen* 158. 25.
 Liuderus comes, frat. Berth. I. duc.
 Saxon. 114. 20. 128. 20. uxor Emma.
 Liudolfus archiep. Trevir. 181. 35.
 Liudolfus dux Saxonius 180. 20. 205. 1.
 uxor Ota; III. Hathemoda, Gerburga,
 Cristina.
 Liudolfus fl. Ott. I. imp. 199. 5.
 Liudolfus, Liudolfus comes 111. 30.
 119. 25. 120. 1. 128. 45. 129. 45. 130.
 45. 134. 10. 144. 40. 145. 15.
 Liudolfus alter comes 120. 1. 128. 40.
 Liudolfus nobilis 125. 5. uxor Susne-
 mildis; fr. Wickeri.
 Liudolfus fl. Alfdagi 128. 1.
 Liudolfingarothe, Liudolfingarothe 122. 45.
 152. 20.
 Liudfridus comes et abb. Stab. 292. 45.
 Liudfridus magist. 172. 35.
 Liudkerdis com. Ratispon. 44. 10.
 Liutgerus comes 123. 40. 155. 5.
 Liudegerus operarius 216. 40.
 Liudier villicus 130. 50.
 Liudgerus 124. 20.
 Liuthardus ep. Patherbr. 107. 35.
 Liuthardus com. de Marceio, mon. S.
 Vitoni 285. 5. uxor Emmechylidis; fl.
 Mangaudis.
 Liuthardus nobilis 123. 6.
 Liuthardus nobilis 125. 10. ux. Norhaut.
 Liutemir Sclavus 12. 10.
 Liutizi 271. 10 (semi christiani).
 Liutoldus abb. Adm. 43. 45. 46. 47.
 Liutoldus comes de Alaman. 265. 45. fl.
 Berengarius.
 Liutolt 13. 15.
 Liutoldus archiep. Magunt. 316. 317.
 10.
 Liupoldus III. (Sanctus) marchio Austr.
 29. 100. 45. 30. 72. 20. ux. Agnes; fl.
 Liup., Heinr., Otto, Chuar., Gertrud,
 Bertha, Ita.
 Liupoldus IV. marchio Austriae, dux
 Bavar. 45. 30.
 Liupoldus marchio Stirensis 41. 40.
 Liupoldus nobilis Salib. 36. 25.
 Liuphrammus, Liuphrammus archiepisc.
 Salib. 10—14. 20. 20. 30. 38. 40.
 Liuprandus rex Lang. 680. 25.
 Liudric 126. 15.
 Liutrud uxor Godeboldi 129. 5.

- Liduinus abb. S. Vedasti 300. 10.
 Liza municip. 153. 30.
 Lizzo ep. Brandenburg 127. 35. 190. 30.
 Lohbergensis vocatur 208. 40.
 Lohiensis ecclesia dioc. Leod., *Lobbes* 284. 35.
 Lofe 76. 45. v. Loufe.
 Logingaha pagus 205. 50.
 S. Longinus mart. 140. 50.
 Longinus pater Raimburgae 578. 30.
 longus pons Fuldae 325. 35.
 Lorschheimensis abb. Reginboldus 209. 1. cf. Laurisannum.
 Lothariense regnum 283. 35.
 Lotharingia 286. 35. 308. 55. 401. 20.
 Lotharingi duces: Gislebertus, Gundradus, Godefridus, Fridericus, Godelo I.
 Lotharius cust. S. Amandi Elm. 409. 15.
 Lotharius, Lotharius I. imp. 10. 30. 198. 45. 530. 45. 572. 35. 576. 80.
 Lotharius dux Saxonum 70. 5. 76. 10. rex Saxo 16. 45. imp. 66. 5. 70. 10. 589. 45.
 Lofe 46. 5. Loufen 99. Lofe 76. 45. Lawfen 24. 260. *Lufes* ad R. Saiza.
 Lovincas, *Loungas* 450. 45.
 Luca, Luca, *Lucca* 265. 80. 613. 25. 617. 30. *Lucaea* ecclesia 613. 5. 10. ep. Anselmus de Badagio.
 Lucana civitas 537. 5.
 in Lucana coen. S. Stephani 532. 40.
 Lucanus poeta 248. 55. 376. 35. 80.
 Lucelingeburg, *Luzemburg* 135. 35. com. Gislebertus.
 Lucernus abb. Farfens. 528. 10.
 Lucius II. papa 43. 30.
 Lucius III. papa 516. 20.
 Luthewicus, Hludovicus Pius imp. 137. 55. 139. 45. 198. 40. 361. 1. 530. 80. 533. 45. 576. 30.
 Hludovicus II. imp. 572. 45. 573. 1. 588. 1. eiusd. preceptum Stephano IV. pap. datum 578. 30.
 Hludovicus, Luthewicus, Ludwicus, Lodowichus I. rex Germaniae 11. 13. 1. (*Dagobertus* 11. 35.) 109. 30. 180. 15. (*imper.*) 195. 45. 370. 5.
 Hludovicus rex, eiusd. fil. 109. 20.
 Hludovicus II. rex Germ. 13. 40.
 Ludovicus II. rex Franc. 358. 15. us. Adelheide; fil. Carolus Simpl.
 Ludovicus III. rex Franc. 599. 80.
 Ludewig villicus 152. 40.
 Ludolfus fil. Exonis, comes primipilaris Colon. 398. 25. 403. 30. uxor Mathildis; filii: Henricus comes, Cuno dux Bawariae.
 Lugdunensis archiep. 270. 45.
 Luiza 130. 40.
 Luiza 570. 40. Lunensis episcopus Petrus; cf. Bernardus Lunensis.
 Lupo monachus Farf. 540. 40.
 Lupo presb. in Chiemesee 7. 20.
 Luthibe 159. 30.
 Lutizi 156. 5. Lutices 664. 45.
 Lutterum, *Lutter am Barenberge* 109. 1.
 Luydwandus mon. Fuld. 339. 5.
 Luceburgensis comes Gislebertus 285. 10. cf. Luecingeburg.
 Lynmarus fullo 408. 30.
- M
- S. Macarius (Theb.) 354. 30. 357. 40. 366. 25. 369. 30. v. S. Dionysium.
- SS. T. XI.
- Macedones 370. 10.
 Macellus v. Maginhardus.
 Machmit idolum 61. 40.
 Macrobius 255. 10. in somnium Scipionis 311. 35.
 Madalobus presb. Salib. S. A. 87. 10.
 Madalperth 12. 15.
 Madelut v. Cencio Iohannis M.
 Maercurardus v. Marcu.
 Maganus nobilis Salib. 36. 25. alius (?) conuenerat Adm. 43. 10.
 Magathenburg, Magathenburg 115. 15. 158. 30. 181. 1. cf. Parthenopolis, Parthopolis 186. 35. ep. Giesherus, Gero, Hunfridus, Weccio, Adilgo; abbas Sigfridus post ep. Monast., Otwinus post ep. Hildesh.
 Magin-, Meglin-, Meina-
 Maginobusson 159. 30.
 Macingeld vir 190. 50.
 Magogodus pinexus Chunradi I. archiepiscopus Salib. 68. 15.
 Mengos archiep. Trevir. 134. 5. 135. 80. 151. 80.
 Megingos 13. 15.
 Meginhardus ep. Heestedenae 176. 15.
 Meginhardus ep. Wirzburg. 146. 5. 151. 35. (*Macellianus*), 167. 30. 187. 15. 189. 45. 190. 10. 45. (*Meselin*), 193. 10. 208. 40. 256. 40. (*Meselinus*), 379. 45.
 Meinhardus filius Ecilini 124. 30.
 Meinhardus 124. 20.
 Meginhevus cf. Moscherus.
 Meinheri miles 119. 5.
 Meinheri iunior 119. 20. uxor Huniana; fil. Odo.
 Meginwardus ep. Frising. 26. 40. 39.
 Meginwerkus v. Meinwerkus
 magister militum l. e. dux 443. 40.
 S. Magni vita 377. 20. 381. 15. coenob. 391. 20.
 Magunta, Maguntia, Magontia, Mogontia, *Mabit* 21. 45. 69. 15. 110. 45. 142. 15. 152. 45. 153. 5. 166. 40. 188. 60. 189. 5. 192. 60. 194. 10. 257. 35. 260. 10. 261. 45. 274. 15. 316—321. 527. 35. 335. 336. 339. 45. 341. 399. 80. 480. 35. 489. 45. 681. 10. Moguntina ecclesia 49. 5. dioecesa. 183. 50. archiepiscopi S. Bonifacius, Rabanus, Karolus, Liubertus, Gunderoldus, Hatto I. Herigerus, Hildebertus, Fridericus, Willigilus, Erkinbaldus, Aribo, Bardo, Chunradus, Sigefridus, Christianus; abbas Gerwardus; Magontienis curia 76. 10. monasterium 114. 15. eccles. S. Martini, Iohannis; synodus 1023. 146. 1. 206. 40. comes Erkenbaldus; iudex civitatis 320. 15. tribunus plebis 320. 10. cf. 336. 10.
 Mainzo miles 122. 35.
 Maioranus presb. Salib. 7. 20. 87. 35. alii 8. 10. 9. 1. 87. 25.
 Maioris monasterii abbas Albertus.
 Malboldus abb. S. Amandi Elm. 411. 20.
 de Malepassa, Ursus.
 Malfeld 114. 25.
 (Mallerstorf) coen. d. Rat. abb. ~~590~~ 79. 15.
 Malmundarium coen. d. Col. Malmundariensis 291. 292. 294. 301. 1. 306. 30. 307. 25. 434—461. 482. 30. abb. Tegeno; aduoc. Fredelo.
 Malpitanum mare 623. 25. 629. 45.
 Malrode 159. 50.
 Members 619. 30.
 S. Mamertus ep. Lingon. 483. 1.
 Manasses archiepiscopus Remens. 657. 1.
- Manasses comes de Domino Martin. 286. 20.
 de Manderscheit comm. Wilhelms, Christophorus abb. Stabulensis 292. 45.
 Manegodus f. Liardi com. 285. 10.
 Manegodus comes (Alsmar.) 269. 10.
 Managoli 13. 15.
 Manica fem. 121. 30.
 Manichaeus hereticus 620. 40. 666. 15.
 Mandelbika, *Mandelbeck* 133. 30.
 Mancelodo, *Mansdorf* 407. 10.
 Mantus 570. 40. 630. 20. 632. 25. 633. 30. ep. Eilolfus, vates 599. 5.
 Maravi 11. 20. 14. 5. dux Moimar.
 S. Marcelli card. presb. Chunr. Mogunt. 68. 25.
 marchio (Firmans) 535. 20. 536. 20. 538. 25. 539. 1. 541. 55. 563. 1. 577. 60. 580. 35. 585. 5. marchisiani 535. 80.
 Marchia (Sclavonica) 73—76. 10.
 Marcianus coen. d. Atrch. 294. 25. 310. 40. abb. Balduinus.
 Marcellianus fundus 576. 35. 577. 5.
 S. Marci cardinalis Iohannes; monast. Spoletii 532. 60.
 Maercurardus ep. Hildesh. 160. 40.
 Maerwardus comes 153. 40.
 Marevelde 174. 30.
 S. Margaretae eccl. ad Spixum 14. 10.
 S. Maria patrona Ungariae 234. 30. 236. 10. 237. 10. 239. 15.
 S. Maria coenob. Farfense v. Farfa; ad Gradus, Coloniae 399. 5. 407. 1. 439. 5. 473. 5. 474. 80. 482. 30. 503. 35. 506. 30. 517. 10. abb. Ida; praepos. Rodulfus; Helmwardshusen 114. 25. Herfordiae ad S. Crucem 139. 45. 140. 1. abbatisa Godeasti; Maguntiae 399. 10. abbat. Sophia; in Minione 537. 60. Norum, Coloniae 505. 40. Pa-therman. v. Abdinghof; Romae in Avuntino 536. 5. Tuscinae, *Dux* 135. 5. ecclesiae; S. Mariae eccl. Admunt. 47. 5. Aquigrani 444. 40. in Bunsdorf (SS. Mariae, Petri et Andreae) 159. 0. Constant. 269. 30. Farfae 533. 15. Faldae 325. 30. (Turc. 38. 20. in Helmgereberg 200. 40. Leodiensis 452. 30. 457. 1. in Mosapure 12. 10. Remensis 281. 40. Romae S. Mariae maior; S. Mariae in Solio ecclesia, *Mare-Sat* S. I. 67. 1. Viridun. 282. 80. ecclesio. Brunwillar. 403. 40. praepositura in Alba regali 227. 30. 229. 20. 234. 25. 235. 239. 30. 242. 1. capellae; in Helmgereberch 177. 10. Patherbrun. 130. 30. Salib. 97. 20. capellanus Eberhard. I. archiep. Saliburg. 44. 45. oratorium in Materiano monte 534. 10. cellae; iuxta flumen Clentia 535. 20. in Lauriano 535. 25. in Solestano 535. 30. allianria; Brunwillar. 401. 30. S. Mariae (Kilian et Liborii) Patherbr. 114. 35. 116. 5. 119. 40. 120. 35. 122. 30. Farfense 572. 1. 565. 30. 567. 5. S. Maria in Mura 535. 40. in Strada 535. 40. SS. Mariae et Epiphaniae eccl. Hildeshelm. 206. 30.
 Maro, Virgilius 248. 50. 376. 40.
 S. Marois curia 535. 35.
 Marrillacense coen. d. Camer., *Marolles* 288. 5. abb. Eilbertus.
 Marvi 525. 35. 666. 15.
 Marvelde 158. 40.
 Martha virgo 663. 20.
 Martianus ep. Firmans 523. 15.
 S. Martinus 215. 15. 233. 5. S. Martinus transi. Salzburgens. 85. 25. vita 171. 55. 505. 30. coenob. in sacro monte Pannoniae, *Stent-Martin* 227. 20. 233. 5. 234. 40. roen. Trevir. 288. 55. abb.

- Errius; eod. Magni. 321. 323. 40.
 341. 30. in Motilla 560. 55. eod. Trema
 11. 20. capella in coen. Sigeb.
 476. 60. oratorium in Motilla 526. 30.
 S. Martini homines i. e. ecclesiae Mo-
 gunt. 320. 16.
 Martinus V. papa 25. 298.
 Martinus Riconis 840. 30.
 Martyrus abb. mon. S. Petri Romae
 523. 16.
 Maternus mons 534. 35. 536. 40. 539.
 3. castell. et coen. S. Victoriae.
 Materianus mons 534. 1. eod. S. Mariae.
 Mathens abb. Farfus. 590. 40.
 Mathilda fil. Ottonis I. abb. Quedlinb.
 398. 1.
 Mathild. fil. Esauis. abb. Dedlinhirci-
 censis et Villitensis 398. 25. 399. 6.
 Mathildis, Mathildt fil. Ottonis II. imp.
 us. Esauis com. pal. 188. 30. 396-
 401. 403. 5. 405. 40. 405. 25.
 Mathilda, Mathilda fil. Chouardi reg.
 Burgund. uxor Chansonis 258. 10.
 Mathildis fil. Coonr. II. imp. sponsa
 Heinr. I. reg. Franc. 371. 1. 364. 40.
 Mathilda fil. Herim. ducis Saxon. ux.
 com. Godefr. Viri. 285. 30.
 Mathildis, Mathilda comit. Tusciae 64.
 10. 69. 60. 606. 10. 668. 30. 663. 1.
 Mathildis uxor Albi Udalrici com.
 241. 40.
 Mathilda fil. Otton. com. de Sudreno,
 uxor Heiorici com. Col. 398. 40.
 Matice castr. Salab. 23. 210. 91. 5. 92.
 1. 102. 1.
 S. Mauri eod. Viri. 290. 10.
 S. Mauri 491. cf. SS. Gregorius et
 Eliphina.
 Maurigena provincia Galliae 521. 5. 523.
 5. 528. 10.
 S. Mauritius 602. 25. coen. Altahense
 170. 40. v. Altaha; coen. Wasloi seu
 Bellualocus 286. 30. 301. 45. et Mi-
 rchaelis coen. Sigberg. 476. 25. q. r.
 sacellum Hildesh. 194. 40. 206. 15.
 213. 5. 214. 5. altare Altah. 201. 40.
 277. 1.
 Mauritius imp. 670. 25.
 Mauritius 621. 5.
 Mauroldus abb. Parf. 529. 20.
 S. Maximini coen. Trevir. 136. 25. 285.
 10. 294. 5. 296. 40. 303. 305. 40. 309.
 312. 1. 400. 15. 439. 45. abb. Richar-
 dus, Hiericho, Poppo, Iohannes, Ber-
 rardus.
 Maza comes 130. 60.
 Mazellus r. Maginhardus.
 S. Medardi reliq. 408. 10. ecclesiola
 prope Bruwitre 398. 15. 400. 1. 405.
 10. 407. 10. 88. Medardi et Nicolai
 com. Bruwitre q. v.
 Mediolanum, Mediolanensis 264. 25. 272.
 15. 273. 5. 662. 5. 680. 15. archiep.
 Heribertus, Ambrosius; eccles. S.
 Ambrosii.
 Mediomatrix urbs, Metz 282. 20.
 Meglinge 92. 1.
 de Meglingen, Chuno 67. 10.
 Meinwerus, Meinwercus (Meginwark
 108. 55. Meginwercus 208. 40.) capellan.
 Heinr. II. ep. Patherbrunn. 106-161.
 167. 30. 187. 15. 189. 30. 190. 15. 193.
 10. parentes Imed et Athela; frat.
 Thiedericus; soror Azala, Glismod;
 sororius (ex Glismode?) Inedus ep.
 Patherbrunn.
 Meldensis ep. Walterius; v. Melledensis.
 S. Melensippus 482. 35.
 Melledensis comes Walerannus 375. 40.
 Mercurius monachus 241. 60.
 Meripradus 664. 25. v. Grager. VII.
 Meroldus 681. 40. 682. 20. v. Rodolfus
 dux Swarvia.
 Merobaha, Merobaha 156. 20. 157. 20.
 de Merode, Henricus abb. Stabaleua.
 392. 45.
 Meraburg, Meraburg, Merwiburg 118.
 25. 128. 45. 137. 5. 155. 10. 177. 45.
 196. 30. 193. 45. 199. 30. 209. 15. ep.
 Thiesmo (Thiesmarus), Bruno.
 de Merabur. Edo.
 Mescheli, Meschelo 137. 8.
 Metis 186. 45. 238. 40. 305. 25. Mison-
 ses ep. Thiederici II. III. Herman-
 nus, Theogerus; comos. 88. Polcia,
 Viscerati; v. Mediomatrix urbs.
 Methodius archiep. Moraviae 2. 13. 25.
 (Graecus) 14. 25. 15. 1. (Sclavus).
 Metelia v. Meginhardus.
 S. Michael 654. 5. 656. 10. 669. 5. 670.
 1. 673. 5. coen. Babens. 43. 5. 78.
 20. 85. abb. Irinbertus; Hildeshaim.
 194. 45. 195. 5. 203. 45. 213-215. 10.
 45. 378. 25. 379. abb. Godesmannus,
 Adelbertus; in mona. Gargano 536.
 35. iuxta Roste 537. 15. 539. 5. S. Mi-
 chaelis mons coen. dioc. Col. 475.
 60. 489. 45. cf. Sigberg; 88. Michae-
 lis et Mauriti coen. Sigberg. q. v.
 476. 30. S. Michaelis eod. ad Ortahn
 14. 5.
 miliaria Latina 286. 30.
 Milo ep. Mindensis 181. 20.
 Milo 420. 115. alter 541. 10.
 Milian, *Milstadt* in Carinthia 93. 50.
 abb. Otto, Henricus.
 Minigardordensis ecclesiae *Minster*
 115. 10. 141. 35. 145. 35. 307. 45. Mi-
 nigardensis 190. 15. v. Monasterienses
 episcopi.
 Mindus, Minda, *Minden* 186. 40. 208. 6.
 episcopatus 217. 30. Mindensis (Min-
 donensis 487. 10.) episc. Milo, Thie-
 dericus, Albericus electus, Sigibertus,
 Bruno, Egilbertus.
 in Mindone coen. S. Mariae 532. 50.
 Mirensiad mulier 217. 20.
 Mirihilt mulier 131. 5.
 Misca I. dux Poloniorum 233. 25.
 Misaco, Mischo, Misico II. princeps
 Sclavorum, dux Polon. fil. Bolisai
 priac. Polon. 154. 10. 156. 1. 264. 5.
 269. 45. 270. 1. 399. 40. 403. 25. uxor
 Richza; fil. Guxerma.
 Misensis ep. Thiedericus.
 Mitzenha 267. 20. v. Mitzenza.
 Mitzenza vicus, *Mitzen* 267. 30.
 Modesta ep. Carantan. 7. 30. 14. 25.
 35. 38. 87.
 Modunna, ux. Reinherii advoc. 154. 50.
 Moimer dux Maravorum 11. 20.
 Moldugguel, *Moldenfelde* 158. 20.
 Moliana curt. 536. 25.
 Monasterienses episc. Thiedericus, Sigi-
 fridus, Frethericus, Ekebertus.
 Mancherus ep. Oncebrug. 145. 45. i. e.
 Meginherus.
 moneta, floreni 23. 180. talenta 58. 5.
 Monopolii castr. 581. 30.
 Monsebonum 148. 1.
 Mons Calvariae 639. 1.
 Mons episcopi, Fuldse 325. 25.
 Mons ferri in Pannonia 232. 30.
 Mons sacer Pannoniae 233. 5.
 Montalianum castrum 581. 10.
 Montalfalcois curtis 534. 35.
 Morango, *Moringes* 115. 45. Moranga-
 sus pagus 115. 45.
 Moravia 15. 1. 137. 5.
 Moriana eccles. *Comad* 238. 60. ep.
 Gerardus.
 Morticallus, Marticio, Morticus 807.
 28. 608. 1. 659. 15.
 Moss, *de Moss* 480. 45.
 Mosapere, *Stalodr* 12. 14. 5. ecclesiae
 S. Mariae, Adriani, Iohannis.
 Mosburch castellum Bavarico 26. 55.
 66. 40. 67. 25.
 de Mosburch, Periholdus intrusus Salab.
 Mosellanorum dux Theodericus 399. 65.
 Moselheim 102. 10.
 Mosvogel praedium Bav. 75. 30.
 Motilla 523. 30. orator. S. Martini.
 Muldorf, *Muldorf* ad Oenun 103. 1.
 Mullinhaim, Mullinhaim, Mullinhoun
 115. 2. 123. 60. 129. 45. 130. 55.
 Mura 535. 40.
 Murali castell. *Murten* 270. 15.
 in Motilla ecclesia beati Martini 560. 25.
 Muzilbeschrichtus 14. 20.
 N.
 N. magister Pataviensis 172. 45.
 Narnia oppid. 688. 30.
 Naumero, *Namer* 310. 15.
 de Naxawe, Heinr. mon. Adm. 44. 1.
 Neapolis 624. 5.
 Nederi, Nedere curtis, *Neder* 123. 20.
 130. 1. 131. 45. 136. 45. 156. 30. 157.
 20.
 de Nera, collis 567. 20. 568. 1. 576. 35.
 577. 5.
 Neronis praetum 656. 30.
 Netga 145. 10. Netega 158. 30. Netgo
 159. 1.
 neumas cantuum 583. 20.
 Neuhansen, de Neunhausen, Eber-
 hard III. archiep. Sal. 23. 186. 24. 240.
 Niophorus II. Phocas imp. 657. 15.
 S. Nicolai via 375. 1. 391. 25. corpus
 Euzum transl. 569. 25.
 SS. Nicolai et Medardi coen. in Bru-
 witre 398. 15. 401. 45. v. Bruwitre.
 S. Nyclosus de carcere, locus Romae
 568. 80.
 Nicolaus I. papa 11. 1. 571. 45. 573. 1.
 575. 30. 576. 45.
 Nicolaus II. papa Allobros vel Bur-
 gundo dictus 573. 30. 581. 40. 626. 40.
 648. 15. 673. 10.
 Nicolaus abb. Stabul. 292. 35.
 Nicolaus magist. palatii 613. 40. 614. 15.
 Nidrik 12. 10.
 Nienburgensis abbas Albinus.
 Nigunbrunnus, *Negenborn* 125. 20.
 Nigunus 150. 25.
 Nigra silva 269. 5.
 Nihun, *Nekun* 127. 30. 138. 1. 159. 35.
 Nihurga, Nitterga, Niterga, Nitergo
 pagus 114. 25. 127. 25. 145. 10. 155.
 15. 159. 5.
 Nizo, (Nihardus) ep. Leod. 307.
 Nithingus praepos. Patherbr. 131. 20.
 Nithingus can. Patherbr., frat. Volcmar
 120. 1. 5.
 Nitrava, *Neitra* 12. 5.
 Nivellensis monasterii abb. Adelheit.
 Niwenburch coenob. dioc. Aug. 47. 5.
 abbat. Agnes.
 Niwenburg marchionis, *Neuburg* ad
 Oenun 102. 15. Nuwburo 102. 50.

Nonantula coen. 533. 30.
 Nonelin comes 130. 45.
 Norbertus abb. S. Galli 305. 30.
 Nordwinus mon. Admunt. 39. 40.
 Norhsuit uxor Liuthardi 125. 10.
 Norhtanon, *Norfen* 194. 15.
 Norica 78. 1. gens 28. 45. terra 346. 20. provincia 4. 40. 86. 50. regio 57. 40.
 Norici 257. 40. 258. 40. 268. 30. 275. 23. 356. 5. 360. 45. tenere loquuntur 327. 20. Noricoorum comes palat. fabul. Iringus.
 Noriburgon 132. 15.
 Northin nob. filius Ellice 123. 1.
 Northmanni 357. 360. 55. 361. 15.
 Northmanni Apulias 266. 5. 273. 20. 282. 15. 604. 5. 613. 10. 615. 20. 617. —623. 626—630. 633. 10. 672. 25.
 Northicus ep. Laodicenis, i. e. Leod. 184. 30.
 Nova domus, *Neckaus* prope *Paderborn* 133. 1.
 Noviomagus 141. 20. 150. 45. 327. 50.
 Noviomagus 425. 60. Noviomagensis episc. *Harduinus*, *Hugo*, *Balduinus*.
 Novum monasterium S. Andreae ap. *Fuldam* 325. 35.
 Nullimani v. Normanni.
 Nomentanus pons Romae 536. 5.
 Numidia 647. 10.
 in Numis monasterii abbatissa *Heylewig* 398. 5.
 Nusburg 102. 50. v. *Niuenburg*.

O.

Octavianus qui et Victor IV. antipapa 45. 71. 5. 100. 20. 590. 15.
 Octavianus I. comes Rom. gener *Crescent*. I. 543. 10. 544. 30. fil. *Crescentius* III. et *Oddo* I.
 Octavianus II. fil. *Oddonis* II. 567. 30. 568. 10.
 Octavianus III. fil. *Oddonis* III. 568. 15.
 Octavianus consanguinitas 579. 1.
 Oda sanctum. de *Gesike* 121. 1. frat. *Richardus*.
 Oda filia *Meinheri* iunioris 119. 30. eadem 131. 15.?
 Oda 131. 30. mat. *Bechtildis*, fil. *Gerhardus*, *Thietaldus*.
 Oda uxor *Hildegardi* 127. 25.
 Oda uxor *Wittilonis* 155. 30.
 Odalric 13. 15.
 Ode man. 129. 30.
 Oderahem 359. 55.
 Odilo abb. *Cluniac*. 282. 30. 284. 40. 542. 25. *Odilo* 545. 40.
 Odilo abb. *Stabul*. 292. 30. 308. 60.
 Oddo abb. *Cluniac*. 536. 1.
 Oddo abb. *Farfena*. 565. 1. 566. 577. 25. 578. 15.
 Odo rex Franc. 344. 30. 355. 15. 357. 10 (*Hispanus* origine) — 362. 5. 364. 30. 366. 15. 371. 25. fr. *Rudpertus*.
 Odo fr. *Heior*. I. reg. Franc. 374. 50. 375. 20.
 Odo consul, comes (*Campan*), nepos *Rudolfi* reg. Burg. ex sorore 268—270. 15. 272. 40. 286. uxor *Ermenegarde*.
 Oddo I. comes Rom., fil. *Octaviani* 543. 10. 544. 30.

Oddo II. com., nepos *Oddonis* I. 567. 30. fil. *Octaviani* et *Oddo* III.
 Oddo III. comes 567—569. 1. 572. 5. 576. 30. 577. 1. fil. *Iohannes*, *Octavianus* III.
 Odo fil. *Wittilonis* 155. 40.
 Odulfus capellan. com. *Lamberti* 315. 40. 316.
 Odunum castr. 581. 5.
 Ofrides comes 568. 15.
 de *Ohire*, *Warnerus* abb. *Stab*. 292. 40.
 Oihuses 97. 20.
 Olice mancip. 158. 50.
 Omsiforus primicerius 370. 25.
 Onulfus mon. *Altimont*. 291. 293. 5. 315. 40. 310.
 Ophidae praepositura 566. 5.
 opus *Frasitidis* 621. 1.
 Ordorf 177. 45.
 Orientalium exercitus, *Ostfaleke* 121. 30. 125. 1. cf. *Asterlindi*.
 Orta 407. 25.
 Orosius 197. 15. 635. 20.
 Orta locus 14. 5. eccl. S. *Michaelis*. de *Ortano* archidiacono, *Bernardus*.
 Ortolfus *Weymenschger* archiep. *Sal*. 23.
 Osbaldu, *Oswaldus* ep. *Carant*. 11. 1. 14. 20. 15. 1. 35. 40.
 Osdagus ep. *Hildesh*. 181. 5. 183. 20. 205. 10.
 Osdagus cleric. *Hildesh*. 191. 30.
 Osdaghuson, *Osdagessen* 119. 25.
 Osebrungensis, *Osebrungensis* episc. *Wetheloffus*, *Theimarus*, *Moncherus*, *Gozmarus*, *Benno*; eccl. S. *Ioh. Bapt.*
 Osnig, *Osnig* idem atque *Ardenna* 110. 5. 111. 10.
 de *Osterwiz*, *pinerna* *Gregor*. archiep. *Sal*. 23. 80. 24. 223.
 Othibem 124. 5. 127. 1.
 Othilambam 144. 50.
 Otlo, *Outilo* dux *Baw*. 6. 5. 86. 40. 196. 35.
 Otakar marchio de *Stiere* (avus rei pater *Liupoldi*) 36. 25. fr. *Adilbero*.
 Otakar marchio *Stir*. (fr. *Liupoldi*) 62. 50.
 Ottakar marchio de *Stiere* (ultimus) 36. 25. 49. 10. 95. 5.
 Otachareschirichon locus *Pannoniae* 12. 30.
 Othlonus mon. S. *Emmer*. *Ratip*. 376. —393.
 Ottinge praedium 398. 60.
 Otto I. ep. *Babenb*. 44. 30. 78. 10. 80. 10.
 Otto ep. *Carant*. 10. 20. 14. 30. 38. 40.
 Otto I. ep. *Fr*. 99. 25.
 Otto ep. *Ratip*. 26. 5. 37. 40.
 Otto ex priore *Adm*. abb. *Milat*. 42. 10.
 Otto I. imp. 85. 30. 199. 1. 254. 35. 397. 20. 402. 40. 407. 30. 537. 35. 538. 25. 558. 45. 559. 5. 561. 30. 572. 5. 573. 5. 603. 40. 628. 15. fil. *Liutolfus*.
 Otto II. imp. 96. 1. 108. 25. 109. 20. 181. 5. 199. 30. 254. 35. 265. 1 (*romanus* Romae); 323. 15. 363. 20. 396. 15. 397. 20. 434. 25. 538. 25. 603. 45. 628. 25. fil. *Sophia*, *Mabilidis*. ux. *Theophanu*.
 Otto III. imp. 96. 1. 108—110. 10. 115. 15. 116. 1. 134. 1. 173. 10. 177. 15. 181—185. 200. 1. 205. 10. 254. 35. 263. 15. 283. 25. 285. 5. 300. 55. 397. 20. 399. 45. 539. 1. 541. 15. 543. 35. 604. 1. 611. 5. 617. 1. 624. 15. 628. 25. 666. 45. 670. 30.
 Ottones augusti 308. 15. 397. 20. 401. 30. 598. 40. 603. 40. 661. 5.

Otto IV. imp. 590. 35.
 Otto I. de *Witelspach* dux *Baw*. 88. 20.
 Otto dux (*Carinth*) 110. 20. 145. 30. 258. 5. fil. *Cono*, *Hezil*, *Bruno* qui et *Greg*. V. *Willelmus* ep. *Argent*.
 Otto papa episcopus vocatur *Helricus* I. dux *Baw*. 168. 30.
 Otto fil. *Bolival* duc. *Pol*. 264. 5. 269. 45. 270. 1.
 Otto fil. *Ezonia*, comes palat. post dux *Suevia* 398. 25. 400. 45. 403—405. 1.
 Otto com. de *Abinberch* 44. 20. patruus eius *Otto* 63. 50. 66. 25.
 Otto comes de *Dieren* et *Wolfrashusen* 47. 10. f. *Agnes* abb. *Niwenb*.
 Otto comes *Danorum* 136. 30.
 Otto comes de *Hamerstein* 142. 15. 146. 1. 190. 35. 206. 45. (idem 260. 45?) uxor *Hirmingarda*.
 Otto comes de *Sudveno* i. e. *Zulphania* 398. 40. fil. *Mabilidis*.
 Otto *Fraagens* panem nobiliss. *Roman*. 519. 5.
 Otto senior praefectus *Ratipon*. 63. 25.
 Otto de *Grazen*, ministerialis *Styr*. 95. 10.
 Otwinus, *Otwinus* abb. *Megetheburg*. post. ep. *Hild*. 181. 1. 206. 20.
 Oudal. v. *Udal*.
 Oua v. *Ua*.
 Outilo v. *Otlo*.
 Ovidii codex 582. 50.
 Orosandergian 126. 40.
 Orosoberrungen 130. 20.
 Owe locus 92. 20.
 Orzic coen. d. *Sal*. 43. 5. abb. *Dietmarus*, *Albero*, *Gotfridus*.

P. cf. B.

Pabo dux *Carant*. 11. 20. 13. 10. 15. 5.
 Paecianus fundus 578. 35. 577. 5. v. collis de *Nera*.
 Paderbrunnon v. *Patherbrunnon*.
 Padus *Ev*. Po 9. 40. 265. 20. 273. 10. 532. 40. 534. 5. 607. 20. cf. *Alta et Alia*.
 pagi Germaniae: *Bongowe*, *Pinsgowe*, *Chimkou*, *Trungou*, *Wentou*, *Patherga*, *Ag*, *Thererega*, *Auga*, *Sorahfeld*, *Ritiga*, *Laga*, *Horanganus*, *Thilthi*, *Hesse* pagus *Saxonius*, *Velde*, *Teisterbant*, *Hemmerfeldun*, *Driene*, *Wesaga*, *Westfala* pagus *Saxonius*, *Hertbege*, *Almunga*, *Lachar*, *Nihurga*, *Eagere*, *Wetiga*, *Tilthi*, *Logogaba*, *Holtblason*, *Listrogangium*, *Elisangium*, *Vosagus*, *Wedereiba*, *Clottenensia*.
 Pagoaria v. *Baioaria*.
 Paierhalle, *Reichenhall* 39. 40.
 Pal tui comitat. *Rheni* 305. 25. com. *Ezo*.
 Paldo ateschirichon locus *Pannoniae* 12. 35.
 Paldo, *Beneventanus*, abb. *Vultur*. 525. 25. 527. 1.
 Palestina 238. 40.
 Palithi, *Palide*, *Phalidi* 110. 35. 183. 25. 185. 25. 193. 5. 205. 35. sym. s. 1001. 183. 25. s. 1029. 183. 5. 209. 10.
 S. *Panacrius* 612. 30. S. *Pangrati* coen. *Raitenhaslach* 75. 40.
 Pandulfus abb. *Farfens* 590. 30.

- Pannonia 9. 46. 20. 43. 56. 8. 230. 233. 237-240. 267. 18. Pannonia inferior 5. 8. 9. 30. 3. 12. 1. orientalis 14. 20. superior 220. 26. Pannonia 226. 15. Pannonicum regnum 233. 1. vna 267. 26. dca. P. vna. Choviz.
- S. Basilidis constant. Colon. 266. 14. 474. 48. 475. 1. 505. 80.
- Pantaleon. Pantaleonis patricius Malphitanus 615. 20. 622. 20. 62. 26. 624. 26. 627. 1.
- Panno v. Pilgrinus.
- Paphos civ. Cypri 56. 26.
- Papa, Papiensis (Papigenis) 536. 44. 116. 15. 117. 48. 263. 15. 264. 26. 273. 20. 242. 20. 272. 10. 564. 20. 620. 20. v. Ticiensis; ep. Petrus post papa Joh. XIV. Ragusinus; palat. Theodorici reg.; coen. ad Coelum aureum Paganus 624. 20.
- Papianus, Papi 22. 100. 245. 20. 350. 19. 351. 50. 352. 20. 357. 10. 359. 20. 364. 5. 370. 20. 371. 457. 10. 520. 14. 570. 50. Papius 244. 5. studium ibidem saeculo IX (?) Sorex 362. 20. episc. Imbertus.
- Parma 272. 10. 570. 40. 617. 25. 619. 1. 621. 5. 623. 20. Parmensis ep. Helmericus. Codalus.
- Parthopolis 186. 24. Parthopolitanae abbas Sigifridus ep. Mithgardeford.
- Paschalis II. papa 671. 45.
- Paschalis II. papa 41. 20. 42. 1. 60. 599. 40.
- Pataria 608. 10. Patarini 632. 45. 637. 20. 641. 40. 642. 40. 645. 647. 45. 648. 15. 639. 20. 664. 20. 667. 668. 2.
- Pataria 204. 14. 218. 40. 220. 40. Pataria episcopus 95. 44. 109. 25. episc. Hartwigus, Pilgrinus, Christianus, Bernwardus, Engelbertus, Almannus, Regimbartus, Chunradus.
- Paternianus monast. in Burg. 270. 10. S. Paterniani brachium 36. 25.
- Paternum, Paterno 110. 20.
- Pathera 132. 25.
- Patherbrunnus, Paderbrunnus, Patherbrunnum 112. 20. Paderbrunnensis 335. 20. Patherbrunnensis episc. 305. 20. Patherbrunnensis ecclesia 56. Mariae, Liborii et Kiliani 106-161. 165. 20. 166. 20. 205. 20. 209. 20. 409. 40. monaster. S. Mariae, Abdinghof in occid. suburbio 156. 5. v. Abdinghof; eccles. SS. Petri et Pauli; ecclesia forensis 139. 25. capellae 89. Benedicthi, Alexii, Mariae, Bartholomaei, Feliciani, Primi; altare S. Meriae; domus episcopalis 140. 20. civitas incendio deleta 141. 1. epp.: Hathamarus, Baduradus, Liuhardus, Biso, Thiedericus, Uouannas, Dudo, Folomarus, Reharicus, Meinvercus, Roho, Imadus; advocat.: Amalungus, Eilbertus, Hildwardus, Ymoldus, Herimannus.
- Patherga pagus 110. 5. 114. 25. 121. 5. 155. 25.
- S. Paulini coen. Trevirensis 135. 20. praepos. Athalbero.
- S. Pauli coenobia in Carinthia 393. 40. Romae 536. 5. Traiect. 305. 20. abb. Herigerus; Virtud. 282. 48. 280. 10. abb. Hervinus.
- S. Pauli ecccl. ad Werido 14. 10.
- SS. Pauli et Petri monasteria etc. cf. S. Petrus.
- Paulus I. papa 530. 40.
- Pelagius II. papa 670. 25.
- Pelissa lacus, Paltensee 9. 10.
- Penninae Alpes l. e. Apenninum 117. 40.
- Penestrini montis turres 542. 5.
- Pepo comes, nepos Farulii com. 615. 45.
- Perardor 91. 10.
- Peringarius v. Beringerius.
- Perung 13. 14.
- Perunus, Rainerus.
- Perunus, Perunum 125. 1.
- Perunianensis castr. 581. 20.
- Peripolis, Peripolitensis 625. 14. v. Honorius II. antipapa.
- S. Petri magisterium 147. 40. condense Romae 445. 14. Italiae Romae 115. 40. 235. 15. loc. et praepos. 245. 20. castr. v. solis; Carnot. 275. 40. abb. Lambericus; Catalana. 206. 40. Venetianis 276. 44. abb. Robertus; Ladinianis 275. 44. abb. Rodolphus; Papiis. ad Coelum aureum: 559. 20. monasterium Romae ep. S. Petri octavianum 523. 15. abb. Martyrius; eccles. et coen. Salisb. 2. 20. 17. 1. 27. 40. 28. 45. 27. 6. 97. 1. 205. 45. abbas: Reginaricus, Irupicus, Thimo, Reimbartus, Halaricus, Furtholdus; sanctimonialis 61. 10. ecclesias: in Calla 14. 10. Coloniae 135. 43. 446. 80. 407. 20. 404. 20. 505. 20. adroc. Christianus 546. 10. in agris. Eleonensis 419. 20. 413. 5. Parfensis 533. 10. Paldensis 325. 20. Herwaldensis 201. 5. v. Petri et Pauli; Romae 65. 20. ad locum Waldarum, Sostrius 5. 5. in Werido 14. 14.
- SS. Petri et Pauli et Georgii episcopos Hambergensis adalalater 115. 10.
- SS. Petri, Andreae ecccl. in Bamdorf v. S. Mariae ecccl.
- SS. Petri et Pauli monast. in Hasegung 145. 5. in Salfeld 477. 20. q. v.
- SS. Petri et Pauli ecccl. Bavenberg. 152. 1. Patherbrunn. 114. 20. 169. 40.
- Petrus ep. Papigenis post papa Iohannes XIV. 538. 45.
- Petrus Leonis, antipapa Anastasius II. 589. 40.
- Petrus card. et bibl. ecccl. Rom. 39. 40. 477. 40.
- Petrus card. ep. Tusulanus 515. 20.
- Petrus ep. Lunensis, legatus apost. 516. 25.
- Petrus ep. Novariensis 635. 20.
- Petrus ep. Spoletanus 530. 40.
- Petrus abb. Farfens. 532-534.
- Petrus abb. Stabul. 306. 60.
- Petrus cler. Rom. 38. 10.
- Petrus rex Ungar. 239. 10. 273. 20.
- Petrus praef. urb. Rom. 573. 1.
- Petrus Leonis (venior) 568. 20.
- Petrus de Via 614. 5. 616. 25.
- Petrus index a S. Maria maiore 577. 10.
- Petrus de Transtevero 577. 15.
- Petrus Bl. Grazonis 567. 25.
- Phalidi v. Palidi.
- Pharissaeus 664. 20. v. Gregor. VII.
- Pheba villa 307. 65.
- Philippus archiep. Colon. legatus sed. apost. 517. 15.
- Philippus f. Bernardi ducis Karinthiae, electus Salisb. 21. 110.
- Philippus I. rex Franciae 637. 1.
- Philippi, aureus annulus 365. 60.
- Phisanae villa 307. 65.
- Phocas imp. 697. 20.
- Pictavia 353. 10.
- Picta, Picta 581. 40. 589. 20.
- Piligrinus, Panso.
- Piligrinus patr. Aquileg. 76. 1.
- Piligrinus, Pilgrinus archiep. Colon. 143. 40. 151. 20. 154. 5. 189. 25. 190. 15. 208. 45. 209. 1. 256. 25. 259. 45.
268. 1. 400-403. 20. 543. 10. 820. 10. comesag. Arlio archiep. Mogunt.
- Pilgrinus I. archiep. Salisb. 20. 20.
- Pilgrinus, Pilgrinus II. de Puchala, archiep. Sal. 53.
- Panno v. Pilgrinus ep. Petar. 172. 45. 173. 1. 176. 40.
- Pilgrinus praepos. Barenh. 145. 10.
- Pilstein 53. 50.
- Pingowa 74. 45. 97. 20.
- Pippinus rex Francorum 6. 40. 7. 15. 14. 25. 66. 67. 20. 198. 20. 570. 20. 666. 20.
- Pippinus rex Italiae, Bl. Karoli Magni 2. 40. 536. 60. 572. 20.
- Pippinus Floriani. 193. 20.
- Pippinus comes Franc. 356. 10.
- S. Pirmianus 193. 20.
- de Piscatrici, Benedictina.
- Pitagorica littera 75. 14.
- Piacentia, Piacentia civitas Emiliae 372. 25. 20. 515. 10. 607. 20. 608. 1. Piacentiae ep. Iohannes antipapa XVI. Sigifredus.
- Piagione comes 46. 10. 67. 20. 66. 25.
- Plato 368. 65.
- Pleose urbs 118. 40.
- Pleospach rivus, Bluhbach 96. 20.
- Podian Castri castr. 581. 5.
- Polonia terra v. Polonia.
- de Pollenhalim, Wichardus archiep. Sal. 22. 140.
- Polonia, Polonia (Bolani 264. 5. Polani 478. 5.) 111. 20. 113. 20. 137. 5. 202. 20. 244. 5. 270. 5. 275. 10. 403. 20. Balavia 406. 20. duc. Misca I. Bolialvo, Misico II, Otto, Misico II. Iurum, Garmerus; coronat. 403. 20. Polonia terra 252. 20.
- Polonus, Wlodal archiep. Sal. 22. 150. 40. Pomerio, Wliricus abb. Stabul. 292. 40.
- Pompelanus locus Sabin. 524. 45.
- Pons Helthi 617. 4.
- Pontisarenensis com. Walterus 375. 60.
- Popo patriarcha Aquileg. 272. 20.
- Poppo archiep. Trevir. 135. 40. 136. 40. 141. 25. 151. 20. 161. 25. 256. 25. 305. 40. fr. Eraust. I. dux Alam.
- Poppo I. abb. Stabul. et S. Maximini 291-316. 400. 15. 402. 1.
- Poppo II. abb. Stabul. 292. 20.
- Poppo abb. Vultensis i. e. Fuld. 141. 25.
- Poppo comes de Celsach 67. 15.
- Poppo comes 47. 45. f. Heinr. abb. Misat.
- Porta Nigra Trvir. 136. 25.
- Porticani 662. 45.
- Pragum 109. 40. 279. 25. archiep. Gaudentius; ep. Severus.
- Praben urbs, Prachno 278. 15.
- Prandellus v. Greg. VII.
- pratum Neronis 656. 20.
- Pratilius opus 621. 1.
- Pregmensis v. Bremensis.
- Prencianus ep. card. Chuno.
- Priene, Prien, villa Bav. 91. 20.
- S. Primi capella Patherb. 160. 20.
- Priscianus auctor artis grammat. 223. 238. 45. eiusdem codex 582. 50.
- Privatum curtis 537. 10.
- Privius (Pruno 12. 45. 13. 25.) dux Pannoniae inferioris 11-14. 5. f. Chozil.
- Privivluga dux Carant. 11. 45. 15. 5.
- Probatas abb. Farfena. 529. 1.
- Probatas castaldus Reatinus 524. 40.
- Propetianum 535. 40.

Provincia, Provence 358. 60.
 Pruci 109. 40. Prucia 232. 60.
 Prumis, Prüm, d. Trev. 292. 45.
 Pruningen 90. 5.
 Pruno 12. 45. 13. 25. v. Privina.
 Prunzel, Pecholdus intrusus Salib. 26. 60.
 Pruringense, Provingense, *Prifening*, coen. d. Rat. 44. 35. 98. 30. abb. Erbo. Pirelense coen. v. Bruolense c.
 de Puchain, Puchain, Pilgr. archiep. Sal. 23.
 Pumiann oppidum 120. 36. Pumassan 159. 35.
 Puppo 13. 45.
 de Puotene, c. Ekibertus senior 43. 5.
 Putten 156. 30.
 Pyraeci 684. 40.
 de Pyrruna, Heinr. archiep. Sal. 22. 160.
 Pythonissa 654. 30.

Q.

Quadio, ita vulgariter dicitur Habentili 160. 10.
 Quantele villa 94. 45.
 Quarantani Scavi 6. 20. 7. 9. 25. 87. cf. Quarantani.
 Quatinaha 14. 15. eccl. S. Ioh.
 Quidlingeburch 111. 15. 627. 45. v. Coletinum coen.
 Quinque basilicae, *Fünfkirchen?* 17. 35.
 Quintilianus orator 599. 5.
 S. Quirici monast. 589. 15.
 S. Quirini altare Tegernacense 381. 40.

R.

R. comes fil. Senebaldi 569. 1. 580—582. S. frater Gentilis; fil. Adenolfus.
 Rabangerius abb. Stab. 292. 35.
 Rabanaci archiep. Mog. 180. 15. 205. 5.
 Rabanus prior Adm. 43. 47. 20.
 Rabodus cf. Rathodus.
 Radi, loci huius nominis duo 122. 15.
 Radinheim 134. 45. 135. 10. 156. 30.
 Radispona v. Ratispona.
 Radstat castr. Salib. 24. 360.
 Radolf abb. 190. 55.
 Radulf vir 126. 25.
 Raffredus abb. Farfens. 534. 20. 536. 20. 537. 5.
 Raffredus 155. 35.
 Ragambaldus abb. Farfens. 529. 10.
 Regimbaldus abb. Lorisheim. 209. 1.
 Regimbaldus presb. Salib. 8. 10. 9. 1. 87. 20.
 Reinbald manc. 129. 30.
 Reimbertus ex priore Adm. et abb. S. Petri ep. Briz. 43. 5. 75. 40.
 Reimbertus ep. Hildesh. 180. 20.
 Reimbertus ep. Palat. 80. 30. 99. 20.
 Reimbertus ep. Windun. 190. 20. 60 (Rambrab). 208. 90 (Rambractus). 288. 30.
 Reimbertus presb. Salib. 7. 30. 87. 50.
 Regipertus monachus S. Emmerami 393. 10.

Reinburga abbat. Gadenheim. 194. 15.
 Reimburgia filia Longini 578. 30.
 Reingerus abb. Elwang, propinq. Annonis archiepiscopi Col. 483. 20.
 Reinaldus canoell. archiep. Colon. 590. 20.
 Reinaldus ep. Papiens. 635. 25.
 Reinaldus episc. Haldenburg. 145. 45. 169. 46. 190. 20. 193. 10. 208. 80.
 Reinaldus I. abb. Farf. 561—583. 5.
 Reinaldus II. prior et electus abb. Farf. 579. 45. 581. 10.
 Reinaldus comes Aurlingensis 564. 5. 565. 15. 576. 40. 577. 5.
 Reinaldus fil. Holae 124. 25.
 Reinaldus 638. 45.
 Reingardus ep. Halberstat. 70. 5.
 Reingardus abb. Sigeburg. 466. 5. 489. 30. 509. 15. 512. 15.
 Reingardus 123. 15. 128. 60. uxor Ricmod.
 Reingardus presb. Salib. 8. 10. 87. 30.
 Reingerus ep. Vercell. 561. 30.
 Reingerus comes abb. Siabul. 292. 45.
 Reingerus conversus Admonstensis, pater Liutoldi abb. 43. 45. 46. 40.
 Reingerus marchio Ital. 265. 30.
 Reingerus (consul. Rom.) 542. 5. 548. 1. filii 544. 25.
 Reingerus Perotinus 577. 15.
 Reingerus advocat. 154. 45. uxor Modunna.
 Reingeri vir 119. 25.
 Reingeribuzun 123. 25.
 Reigilinde soror Admunt. 48. 55.
 Reingwardus abb. S. Emmerami 345. 30. 351. 25. 372. 50.
 Reingwardus abb. S. Petri Sal. 37. 10.
 Reingwardus praepos. Pat. 131. 20.
 Reingwardus advocat. 145. 30.
 Reingwardus frat. Volchieris et Ekionis 126. 1.
 Reingwardus locus 122. 15.
 Reingwardus coen. S. Pangratii d. Salib. 75. 45. 90. 35. 92. 15.
 Reingwardus c. Reingbertus, Reingbertus. Rangun 131. 40.
 Reingwardus abb. S. Emmerami 175. 40.
 Reingwardus minister. 122. 15.
 Hrasa fluv. *Raab* 9. 15.
 Rapio comes Tudert. 626. 30. 35.
 Raabike 127. 30.
 Raashepe, *Rasiorf* 119. 25.
 Rathodus, Rathodus, *Rebode*. Rathodus, Rathodus ep. Noriom. 412. 10. 413. 5.
 Robodo abb. S. Amandi Eln. 411. 15.
 Rapoto com. de Ambinberch 44. 30. de Abinperch 63. 30.
 Rathodus, Ratpot dux limitis Avar. 11—13. 10.
 Ratholdus abb. Stabul. 292. 35.
 Ratimar dux Sclavorum 11. 20.
 Ratispona, Ratisbona 4. 35. 13. 15 (Regenspurc). 26. 30. 35. 35. 38. 30. 39. 20. 56. 10. 79. 45. 82. 10. 93. 10. 94. 35. 173. 16. 185. 45 (Reginesburg). 198. 40. 204. 15. 220. 238. 30. 268. 10. 344. 5. 345. 351—372. 40. 374. 40. 375. 35. 392—384. 1. 389. 1. cf. Imbripolis, Regenspurc, Tyburia et Tiburtina civitas; urbis togati proceres 352. 45. episcopus 73. 35. epp.: Jasibaldus, Erchanfridus, Tuto, Wolfgangus, Gebhardus II., Gebhardus III., Otto, Hartwicus I., Chunz I., Heinricus, Hartwicus II., Chunz II.; coen. S. Emmerami; inferius mona-

ster, 383. 35. 393. 40. superius 393. 40. praefectus Otto; comitissa Liuhardis.
 Ratismaudus, nepos Godehardi, abb. Althemensis 168. 30. 169. 1. 179. 5. 189. 50. 202. 45. 211. 5. 212. 40. 217. 65.
 Ratismaudus pater S. Godehardi episc. Hildesh. 170. 45.
 Raio 12. 10.
 Ravengerus abb. Stab. 292. 50.
 Ravenna, Ravennates 264. 40. 265. 1. 272. 30. 273. 20. 275. 30. 532. 40. 547. 30. 570. 40. G1. 5. archiepisc. Iohannes, Frithericus, Wicpertus; Ravennae coenob. Ungorum 235. 65.
 Rayn castr. d. Salib. 23. 175.
 Reate, Reatinas urbs 524. 40. 529. 1. 533. 40. 534. 30. 536. 20. 537. 10. 559. 5. 566. 10. 590. 50. casualis Probatus, Aldefridus; comitatus 535. 20. monast. S. Michaelis; episcopus 541. 5. nrbis moderator Gosfredus.
 Rechinberihuzun 144. 50.
 Redbern clericus 129. 5.
 Redaldus vir 136. 60.
 Redmoda uxor Thiodoldi 127. 40.
 Redulf vir 190. 50.
 Regenspurc 13. 15. Reginespurc 208. 10. Reganisparc 348. 40. Reginesburg 185. 45. Regensburg 355. 15. v. Ratispona.
 Regiae domus provisor 453. 15.
 Regii comes 130. 45.
 Regio ep. Sabinae. 561. 35. 562. 5.
 Regium 570. 40.
 Reinespruchen, Reinkardabrunn, coen. d. Mog. 41. 1. 49. 45. abb. Gualbertus.
 Reinsburg 169. 50.
 Reiska nob. mulier 129. 25.
 Reiswic 135. 1.
 de Reispurg, Ioh. archiep. Sal. 25. 15.
 reliquiae sanctorum 116. 45. 134. 30. 142. 1. 153. 25. 156. 10. 180. 20. 205. 1. 218. 15. 365. 30. 475. 1. 479. 5. 480. 45. 530. 5. 534. 1.
 S. Remacius ep. Tungr. et abb. Stab. 292. 30. 434—461. S. Remacii corpus 307—309. 315. 434. 5. 442—445. 1. coenob. v. Stabulus; ecclesia prope portam Amari-cordis 461. 10.
 Remis 261. 40. 282. 10. 358. 15. archiep. Ebo, Falco, Wido; synodus 175. 5 (SS. III, 658). eccl. S. Mariae; Remorum abbas 352. 40.
 S. Remigius 258. 15. coenob. 375. 45.
 Rene, *Renen* 134. 30. eccl. S. Camerac.
 Reingilinchusen 160. 10.
 Renus, Rhenus 107. 50. 135. 15. 142. 15. 257. 40. 263. 45. 267. 25. 300. 35. 302. 60. 367. 20. 399. 35. 482. 40. 518. 1.
 Reni Francia 63. 20.
 Repastum castr. 581. 10.
 Resser, *Rees* 135. 5.
 Retharius episc. Patherbrunn. 107. 40. 109. 5. 111. 10. 112. 1. 128. 30. 141. 20. 182. 25.
 Rhodanus 270. 40.
 Rian locu 179. 30.
 Riana fluvius 533. 25.
 Ribuarri 257. 10. 262. 30. 263. 1. (Loth. infer.) dux Gozelo 257. 10.
 Ricbertus mon. Herfeld. 177. 40.
 Ricbreht 126. 30.
 Ricwardesson, Ricwardesson, Ricwardesbuzun 120. 40. 131. 40. 132. 1. 155. 5.
 Richardus ep. Vird. 289. 290. 307. 45.

- Richardus abb. Fuld. 190. 20. 209. 1. 322. 20. 323. 326. 328. 349. 11.
Richardus abbas S. Maximini Trevir. 135. 25.
Richardus abb. S. Vit. Virid. 281—290. 293. 40. 294. 1. 296. 10. 298—302. 20. 313. 40.
Richardus fr. Roberti Guisc. 613. 15. 614. 25.
Richardus de Capua 627. 20.
Richardus nobil. 124. 20.
Richardus frat. Odno 121. 5.
Richardus servus 155. 25.
Richardus ep. Lood. et abb. Stab. 292. 20.
Richardus castrum, Reichenberg, ad Sarum 75. 5.
Richardus pater. d. Part. 40. 10.
Richardus, Richza, Richset fl. Estonia, uxor Miec. II. reg. Pol. 398. 25. 399. 40. 402. 25. 405—407. 1. 476. 20. 479. 10. fl. Gaximerus.
Richardus 125. 15. fr. Hroktward.
Richardus uxor Reinardi 128. 20.
Richardus, Martiana.
Richardus marit. Siburgis 123. 25.
Richardus eschepreab. Pannoniae 13. 20.
Richardus 144. 20.
Richardus 158. 20. Rime 157. 20.
Richardus frater Siburgis 123. 25.
Richardus abb. Farfens. 534. 10.
Richardus locus Hunie 9. 15.
Richardus, cellula S. Iob. B. 277. 40.
Richardus, *Hygalepis* 120. 1.
Richardus dux Novariensium 635. 25. 638. 20.
Richardus villa 199. 25.
Richardus, Ritega pagus 115. 1. 144. 25. 153. 40.
S. Hrodobertus, Hrodobertus, Hrodobertus, Hrodobertus ep. Wormatiens. deinde Salib. 4—6. 15—17. 19. 27. 28. 35. 40. 1. 82. 20. 85. 40. 88. 20. 89. 40. S. Hrodoberti translatio 8. 20. 17. 19. 20. 85. 25. 57. 1. 85. 25. tumba aperta 22. 165. eccl. Salib. 8. 20. 18. 20. 13. 0. 17. 39. 15. 41. 45. 46. 20. 66. 20. 67. 1. 74. 25. 84. 5. 85. 20. 87—89. 101. 40. 102. S. Hrodoberti a. ecclesiae Sal. ministeriales 35. 20. 36. 20. 39. 45. 44—46. 18. 49. 56. 16. 64. 10. 66—68. 72. 25. 75. 20. 80. 20. 82. 20. S. Hrodoberti eccl. ad Salapugna 12. 25.
Robertus archiep. Cantuar. 375. 20.
Robertus archiep. Mog. 181. 1.
Robertus abb. S. Petri Fossat. 375. 45.
Robertus mon. Belvar. 295. 20. 296. 10.
Robertus I. fil. Hug. C. rex Fr. 372. 20.
Robertus Guiscardus dux Norm. 662. 20. fr. Richardus.
Robertus fr. Odono reg. Fr. 357—359. 1.
Robodo of Rathoda.
Roces castr. 535. 45. 581. 5.
Roderich, liber homo 124. 5.
Roderichus filius Idiae 129. 10.
Roderigi via sanct. Richardo 286. 25.
Rodericus archiep. Salib. 22. 125.
Rodericus episc. Sleswicensis 190. 20. 208. 20.
Rodericus abb. Herfeld. 177. 20.
Rodericus abb. S. Petri Latiniacensis 375. 45.
Rodericus abb. Stabul. 292. 20.
Rodericus prior S. Lamberti. abb. Adm. 48. 1.
Rodericus II. ex mon. abb. Adm. 48. 25. 49.
- Rodulfus group. eccles. S. Mariae ad Gradus Colon. 503. 45.
Rodulfus anglicus Salib. 17. 25.
Rodulfus rex Burgund. 263—267. 20. 269. 25. nepos ex sorore Odo.
Rodulfus dux Sueviae 661. 40. 662. 25. 672. 15.
Rodulfus Trikinot com. Aversan. 604. 5. cf. Trakinot.
Rodulphus pater Adae avi Berardi III. abb. Farf. 566. 40.
Rodolphus vicarius Brunwill. 402. 25.
Rodolphus 124. 20.
Rodolus comes Campaninus 573. 1.
Rogerus I. ep. Catalun. 256. 40.
Rogerus I. rex Siculor. 509. 45. 590. 1.
Rogerus advocatus Colon. 406. 45.
Rohingus abb. Fuld. 327. 25. 337. 40.
Romanus rivulus 567. 25.
Roklachus 120. 20.
Romanus qui et Alexander III. 518. 20.
Romanus abb. Farfens. 569. 20.
Romanus 9. 40. 10. 20. 17. 25. 20. 20. 27. 20. 39. 1. 41. 25. 65. 69. 75. 25. 78. 40. 79. 5. 107. 10. 109. 40. 110. 116. 20. 131. 25. 139. 25. 147. 20. 148. 5. 153. 20. 156. 20. 156. 40. 156. 5. 189. 20. 194. 5. 199. 20. 201. 40. 208. 20. 209. 25. 227. 40. 231. 10. 245. 20. 246. 273. 5. 276. 25. 293. 20. 296. 20. 354. 25. 401. 20. 405. 25. 447. 1. 448. 10. 476. 10. 477. 1. 480. 40. 481. 20. 512. 20. (519. 1. Romulus urbs) 523—525. 25. 525—536. 5. 541—543. 5. 550. 15. 561. 15. 568. 20. 572. 20. 573. 1. 590. 5. 597. 20. 599. 10. 610. 15. 611. 5. 613. 25. Romani 6. 20. 9. 1. 117. 25. 123—124. 25. 265. 1. 544. 5. 559. 1. 597. 25. 619—622. 629. 636.
- Romana synod. 1001. 183. 20. 1014. 542. 25. curia 23. 165. 228. 15. 581. 40. sedes 28. 60. 36. 1. 43. 20. 56. 5. 232. 40. 233. 25. 240. 5. mater 62. 20. ecclesia 70. 5. 71. 15. 75. 15. 115. 10. 147. 20. metropolis mundi 73. 25. auctoritas 218. 1. pontificis militie 542. 20. Romanas curia exactor 576. 45. ecclesiae castus 528. 5.
Roma monasteria SS. Mariae in Aventino, Pauli, Laurentii, Agnesis; eccl. S. Stephani, S. Petri, S. Mariae maior; Leonis civitas 572. 45. castr. S. Angeli; pons Nymphaeae; S. Nicolaus de carcere; Transtiberis; Constantini caballus; via lata ad duas staturas 528. 40.
Romanorum principes Alberticus; patricius Iohannes; praefectus Petrus; civitas magister 564. 20. capitanei 564. 40. consules 573. 5. cf. 394. 25. Romani cives 564. 20. vulgi populus 573. 5.
Romanus imperius 116. 15. 254. 10. 402. 20. 443. 40. 450. 25. 454. 40. Romanorum imperatorum prosapia 226. 25. augustus 229. 15. 234. 5. 237. 5. potestas 250. 165. monarchia 323. 15. caput orbis 372. 40. caput mundi 235. 5. Romani principes I. e. urbis proceres 394. 25. 385. 5. imperii principes 397. 10.
Romana doctrina 13. 25.
Romanus episcopus 193. 10.
Romanus I. ep. Gure. 77. 5. 80 n. 99. 25.
Romanus II. ep. Gure. 48. 15.
Romanus fr. Benedicti VIII. papae 644. 25.
Romanus scriptor 86. 5.
Romanus 579. 20.
Romanici mona. Remoncon 287. 45.
S. Romualdus 544. 20.
Romulei = Romani 597. 20.
Roricus procurat. Frider. duc. Lothar. 441. 1.
- Rospach 92. 5.
Rota fluv. Bavariae 75. 20.
Rotbractesum 132. 1.
Rothalminghusen 144. 45. 145. 1.
Rothelmsum 159. 20.
Rothem v. Rothum.
Rothensum 144. 20.
Rotho, Ruodo et abb. Herfeld. ep. Paderborn. 139. 40. 141. 5. 303. 20.
Rothomagus abb. Grandeb. 180. 45.
Rothum, Rothem 120. 25. 122. 15. 159. 40. cf. Wecl de R.
Hroktward frat. Ricmari 125. 15.
Rotwardusum 123. 15.
Rothwernus 131. 1.
Rudiche, Rousy 135. 25.
Rudpertus of Robertus.
Rudigerus abb. Admunt. 49. 40.
Rudigerus miles Salib. 102. 10.
S. Rufina card. ep. Theodwinus.
Rumbeck locus 287. 45.
Rumoldus presb. Alth. 197. 20.
Rumold 127. 10.
Runa con. in Styria, Reta 45. 20. 83. 5.
Runtius Cremonensis 607. 25.
Rusodolobon, *Rusodolobon* 176. 40.
Ruthardus archiep. Mogunt. 681. 10.
Rustoldus pater Adalrici tribuni Wirreb. 330. 5.
Ruzo civis Friacensis 95. 5.
Rurbercessus 155. 20.
S. Rustici reliq. 371. 20.
Rusticus fl. Crescentii III. 561. 25.
Ruthenorum marchio 74. 20.
Ruzis, Ruzia 232. 1. 264. 5. 269. 45.

S.

- Salicensis regio, provincia 520. 25. 521. 20. Savin. 523. 20. 529. 5. Sabini, Sabina, Savina 524—527. 10. 533—536. 25. 541. 20. 543. 1. 668. 20. comitatus 537. 10. 541. 45. 549. 45. territorium 567. 15. 572. 20. 577. 45. com. Theobaldus, Benedictus; episcopi; Iohannes, Silvester III. Regio, Anastasius IV. papa, Chuaradus Mogunt.
Sabiensis ep. 35. 40. v. Brisina.
Sacer mons Pannoniae 233. 5.
Sabinachorpe 159. 25.
Sala fluv. Pannoniae 12. 5.
Sala curia S. Petri 541. 60.
Salacho comes 12. 1.
Salapugna 12. 25. 13. 45. 14. 65.
Salaveld, Salavelt, Salevelt roen. 68. Petri et Pauli 399. 40. 403. 5. 404. 20. 406. 10. 40. 407. 1. (Sarevelt 447. 20.) 476. 479. 10. 496. 10.
Saldorf 58. 50. 67. 10.
Salernum 624. 1.
Saligenstad, Saligunstad, Seligenstad, synod. 1023. 146. 5. 1076. 153. 20. 159. 20. 208.
Salisannum castell. 535. 45. 563. 20. 581. 5.
Salzburg, Salepurg, Iaravum 5—103. *partis*, 257. 1. castrum superius 5. 20. 39. 20. 66. 80. 69. 10. 74. 46. coenob. Nonberg 5. 25. 28. 45. camera librorum 28. 10. eccl. S. Petri, S. Rudberti; capella sanctae Mariae; Salisburgianum archiepiscoporum gesta 1—103. *nomina* v. pag. 1924; praepositi Westinus, Hartwicus post ep.

- Ratisponensis, Alwinus, Helaricus Hugo.
- Salmannus plebanus Ann. 43. 40.
- Salminghus 124. 30.
- Salomon rex Ungar. 272. 240. 30. 479. 1.
- Salostanus episcopus 25. 273.
- S. Salvatoris monasterium Confuzo q. v.; eccl. in Bakan annis 240. 25. in Solano 539. 5. oratorium Farfense 530. 5. 508. 15.
- Salsinus Crispus 140. 30.
- Salto in comit. Hainberg. 406. 30.
- Sannius 576. 30.
- Sano dux Sclavorum 7. 5. 15. 5. 87. 10.
- Sannabiki, Sannabock 155. 30. Sannaboch 159. 30.
- sanctorum canon 515. 45. catalogus 517. 30. reliquie v. reliquie.
- Sanctum 404. 55. v. Sanctum.
- Sandrat presb. 12. 30.
- Sarabaita v. Gregorius VII.
- Sarabaita 669. 15.
- Sarburg 135. 30.
- Sardi 685. 15. Sardinia 624. 5.
- Sarviti 447. 30. vide Salaviti.
- Sarlio marchio Firmian. 537. 30.
- Sarraceni, Saraceni 193. 25. 533. 30. 534. 5. 573. 40. 587. 50. 603. 45. vide Agareni.
- Sarracenus mon. Farf. 563. 30.
- Sarvini vide Sabini.
- Sarvulus abb. Salib. 6. 5. 19. 15. 85. 45.
- Sawa fluv. Savo 12. 1.
- Saxenburck, Sackensberg opp. Kariath. 25. 1.
- Saxigena l. e. Saxones 198. 25.
- Saxo de Helpiza, iudex 614. 1.
- Saxones 26. 35. 70. 10. 92. 30. 107. 30. 182. 30. 185. 1. 198. 35. 271. 15. 275. 30. 281. 25. 636. 10.
- Saxonia 39 — 42. 15. 64. 15. 70. 6. 71. 40. 108. 5. 118. 40. 154. 10. 185. 48. 209. 10. 215. 30. 221. 35. 256. 16. 257. 5. 263. 1. 267. 15. 271. 10. 273. 45. 265. 30. 396. 15. 403. 30. 472. 35. 487. 40. 480. 50. 495. 30. 515. 35. 508. 30. 651. 1. 664. 30. 681. 5. duces Ljuidius, Herimannus (Bill.), Bernhardus I. Bernhardus II. Lotharius, Heinricus Leo; dux fehal, Peringerius; Saxonica gens 105. 30. crudelissima lex Saxorum 263. 1.
- Saxo, Chauradus mon. 51. 30.
- Saxo rex Lotharius 16. 45.
- Saxoniensis pagus Hesse 136. 45.
- Scafbusense com. d. Comit. 54. 30.
- Scazaburg 141. 30.
- Scaldia, Schelde 287. 5. Scaldia 299. 30.
- Scandinavia 636. 35.
- Scandria castr. 561. 5.
- Scardheim 119. 5.
- Scardobona 616. 15. v. Greg. VII.
- Scarp fluv. 410. 30.
- Scarlberch 95. 60.
- Scardite abbat., Schildecker 141. 45.
- Scorre, Schorre 128. 30.
- Scorbok 131. 45.
- Schira com. 42. 30.
- Schulzig, Scholtzing locus Bav. 75. 30.
- Scila inferior 107. 45.
- Sciri B. — 11. 20. 25. 21. 100. 73. 40. 156. 1. 271. 5. 275. 40. 478. 5. 664. 40. Sclavorum princeps Misso 1028. barbari ritus 403. 30. agnus Levis 404. 5. lingua 404. 5. Sciri Quarantani 6. 30. 7. 9. 87. Sciria 109. 35. Scavinia 9. 35. 10. 10. Scirinae litterae 13. 25. 15. 1. Scirvonia 269. 40. Sclavonica gens 36. 30. 38. 30. Sclavorum decimae 20. 45. 25. 5. comit. 271. 30. cf. 263. 1.
- de Sclayda, Watermanns abb. Stabel. 292. 40.
- S. Scolastica soror S. Benedicti 116. 30.
- Scolla 17. 30. 645. 1.
- Scotignus monachi 282. 30.
- Scrat 12. 18.
- secta militum in expeditionibus 125. 10.
- Sebastianus archiep. Belgae. 234. 40.
- Secovianus ep. Urbicus I. Fridericus. Urbicus II.
- Seckirchus 91. 1.
- Schedus ep. Hildesh. 180. 45.
- Schubben 91. 45.
- Seligenstad v. Seligenstad.
- Seas 671. 40. 672. 1.
- Seubaldus comes, pater Gemilli et R. comitis 587. 30. 589. 1. 591. 45.
- Seneca 625. 35.
- Seniorictus fil. Arundin 549. 65. 561. 1.
- Sennoens 620. 1.
- Senogalla 620. 5.
- sepulchrum Domini v. Hierosolyma.
- Sepulchra 578. 40.
- Sepmana 357. 4.
- Sergius II. papa 180. 30. 205. 1. 572. 38. 604. 1.
- Serranus fundum 541. 6.
- Serranus, Serwanus, com. Scon dioc. Salib. 50. 1. 67. 40. abb. Gumbertus. Perktoldus.
- S. Severinus archiep. Colon. 488. 25. eccl. Colon. 595. 40.
- Severus ep. Pragom. 279. 10. 384. 5.
- Sewences v. Seunenses.
- Sibertus vide Sigbertus.
- Sibico ep. Spir. 371. 10.
- Sibille uxor Andree Tiburtini 590. 35.
- Siburg uxor Riduad 123. 35. fr. Rimisus.
- Siburgobanen praed. 141. 30.
- Sicca vir 121. 35.
- Sicca man. 123. 30. 159. 1.
- Sickardus abb. Farf. 530. 1.
- Sickardus abb. Stabul. 292. 40.
- Sichionna, Fomes 357. 10.
- Sicilia 624. 5. 664. 5. Siciliae reges: Rogerius I. Willelmus II.
- Sicho vir 136. 1.
- Sideman, Sidessens 121. 10. 131. 30.
- Sidiginchus praed. 129. 1.
- Sigambri 665. 30.
- Sigeburg, Sygberg, Sigobergense com. S. Michaelis q. v. 465. 5. 475 — 479. 15. 481. 5. 483. 30. 487. 30. 498. 15. 503. 45. 508. 30. 510. 35. 515 — 518. 1. abb.: Erpho, Regihardus, Gerardus; capella S. Martini; crypta 485. 20. altar. S. Michaelis 489. 20. cf. S. Michaelis mon.
- Sigebertus, Sibertus ep. Mindensis v. Mindonensis 127. 35. 145. 40. 151. 25. 156. 20. 190. 10. 193. 10. 208. 40.
- Sigebertus II. rex Francorum 420. 123. 461. 15.
- Sigibertus III. rex Francorum 206. 15.
- Sigobodo frater Dodecani com. de Wartberge 122. 10. 45. 145. 30. mater Hildigunda, ux. Weddilmod, fil. Hildigunda.
- Sigobodo marit. Embilas 128. 25. 152. 50.
- Sigefridus archiep. Mogunt. 38. 30. 445. 35. 509. 10.
- Sigefredus ep. Placentinus 638. 40.
- Sigifridus abb. Parthenopol. ep. Minsigerodens. 145. 30. 151. 25. 156. 30. 190. 15. 208. 45.
- Sigifridus, Sigifridus comes 123. 40. 124. 45. 126. 40. 128 — 130. 45. 136. 40. 141. 45. 145. 30. 152. 25. 154. 10.
- Sigifridus comes Saxo. (idem?) 190. 40.
- Sigihardus abb. Abdinghofensis 132. 30. 138. 40. 156. 40.
- Sigewinus archiducanus, post archiep. Colon. 486. 55. 487. 5. 503. 50.
- Sigolman abb. Stab. 297. 35.
- Silas 135. 25.
- Silbke, locus 114. 25.
- Silicia mons 570. 40.
- Silhem 122. 15. 30.
- de Silwich comes 72. 30.
- Silix Sclavus 12. 10.
- in Silva com. S. Iohannis.
- in Silva plana, curie S. Benedicti.
- Silvanotensis ep. Froclandus.
- Sylvester I. papa 623. 5. 670. 5.
- Sylvester II. papa qui et Gerbertus 110. 20. 233. 647. 50.
- Sylvester III. papa, ante Ioh. ep. Sab. 573. 25.
- Simcon monachus S. Maximali Trevir. 134. 35.
- Simcon monach. 289. 30.
- Simmachus papa 147. 50.
- Simplicius papa 147. 50.
- Sinsfeld 114. 35.
- Sineth, Sinthe, Sinithi, die Senae 110. 5. 111. 10. 159. 45.
- Sinshel 145. 15.
- Sintra castell. 135. 40. ant. Schira Gest. Trevir. 88. VIII. 173. 30.
- Sinthe, S. Omer 297.
- Siare, mulier 217. 30.
- Sivardanus, Sivardenna, Sivardanus 114. 25. 131. 10. 159. 25.
- Slavia v. Sclavia.
- Slawicenses v. Slawicenses opp. Ekkibarden, Ruodolfus.
- Slawicenses, Slawicenses 125. 15.
- de Slocite, Elicio 85. 55.
- Slova, Grossen-Sclaven 119. 35.
- in Solestano rella S. Mariae.
- soldus i. e. solidus 549. 20.
- Solodorum, Solodurn 266. 40. 270. 10. 273. 45. eccl. S. Stephani.
- Solymorum urbs = Ierusalem 605. 20.
- Sophia fil. Ottonis II. imp., abbatissa Gandersheim 129. 40. 130. 55. 154. 1. 181. 5. 187. 185 — 189. 1. 191. 30. 194. 10. 205. 10. 213. 35. 215. 25.
- Sophia fil. Exonis sanctum., post abb. Gandesh. et S. Mariae Mogunt. 189. 40. 199. 1. 398. 25. 399. 10.
- Sophia fil. Bela II. apud Heitr. (VI.) regis. mon. Ann. 44. 5.
- iuxta Sacrum montem com. S. Andreae 538. 1. 658. 30.
- Sorathelde, Sorathfeld pagus 110. 5. 126. 10. 145. 15.
- Spania animalis 563. 50.
- spataris imperatoris Adelbero dux Carant. 190. 25.
- S. Spemippus 491. 50.
- Spilberch, vortex Danubii 93. 15.
- Spira 274. 30. ep. Sibico, Einhardus.
- Spizus locus 14. 10. eccl. S. Margaretae.
- Spoleum 525. 20. 527. 25. 539. 1. 590. 15. 604. 10. 618. 25. duces: Faraldus, Gualfius, Guinichis, Gerardus, Borcarius, Theobaldus I. Bonelatus, Te-

- baldus II; comites (Spoleiani?) Eacrotius, Gerardus; Spoleiana urbs 520. 48. 521. 1. Spoleianus ducatus 516. 1. 570. 40. Spoleianus paries 539. 6. ep. Petrus; coen. S. Marti.
 Sppriada 114. 25.
 Spura locus 120. 50.
 Stabulus coen. dioc. Leod. 291. 292. 294. 296. 30. 302—316. (Stablan 294. 30.) 434—461. abbat. v. p. 292. n. quibus add. Petrus; advocati Fridericus dux, Godefridus dux; oratorium 451. 5.
 Starchand marchio de Soune 56. 50. 67. 15.
 de Starhenberg, Eberhard IV. archiep. Sal. 25. 15.
 Statius poeta 599. 5.
 Statius Urbanus 140. 30. 248. 65.
 Stauwenborch opp. Bav. 219. 10.
 Steinaem 123. 35.
 Steini 149. 60. 151. 1.
 Stenhem 159. 30.
 Stenlari, *Stendlar* 126. 5.
 S. Stephani reliq. Patherbrun. 107. 10. monasteria: S. Stephani monast. Corbeia q. v.; in Lucerna 532. 50. ecclesiae: basilica Bavenberg. 142. 1. Eltonensis 409. 30. Halverstadensis 108. 10. ecclesia cum hospitio Ungarorum Romae 227. 40. 235. 15. 534. 30. Soloduri 273. 40. S. Stephani eccl. Zaredch 14. 15. crypta Patherbrun. 149. 30.
 Stephanus II. papa 86. 50. 570. 50.
 Stephanus [V. vel potius V. papa 529. 40. 571. 45. 576. 30.
 Stephanus IX. papa 573. 50.
 Stephanus mon. Stabul. 310. 5.
 Stephanus I. rex Ung. 222—242. 267. 40. 268. 15. 273. 35. 277. 50. ux. Gisela; fil. Heinrichus, Petrus; legenda 224. libellus de institutione morum 239. decretum 234.
 Stephanus II. rex Ung. 73. 45. 74.
 Stephanus dux Bavar. 23. 200.
 Stephanus vestarius Rom. 573. 10.
 Steplipere locus Pannoniae 12. 30.
 Stercorentius, Stercutius, Gregorius VII Stidinan 159. 20.
 Stieldorp, vicus d. Col. 476. 1.
 Stiria, Styria 50. 51. de Siere, Stiren-sis march. Ottakarus, Liupoldus, Ottakarus, Ottakarus ult.; Stiren-sis ministeriales 46. 10. 49. 40. 90. 5.
 Stockem marcha, *Stockum* 119. 40.
 Strada 535. 40.
 Strauvingen locus Bavar. 220. 40.
 Strazburgh civ. Karoliniae 102.
 Strazburgenses ep. Wilhelmus I, Wilhelmus s. Wertherus, Wilhelmus II. Strigonim, *Stran* 74. 10. 226. 30. archiepiscopus 232—234. 35. archiep. (Sebastianus) Ascricus, Felicianus
 Sturmthi marcha 119. 40.
 Suaharon 159. 25.
 Suanehildis uxor Liudolfi 125. 5.
 Suara fluv. 177. 5.
 Suben 93. 50. Subonensis praepositura S. Lamberti dioc. Patav. 75. 10. 86. 10.
 de Sudreno i. e. Zuphania, comes Otto 399. 40.
 Surastionis 408. 10.
 de Suevan, Bercecius comes 145. 30.
 Succi 20. 50. 22. 125. 25. 1. 26. 35. 35. 10. 58. 20. 404. 30. 495. 35. 622. 20. 656. 15. 658. 00.
 Suevia 39. 25. 40. 50. 42. 10. 54. 30. 58. 110. 35. 113. 20. 173. 15. 208. 10. 263. 30. 266. 30. 482. 45. 604. 1. duces Herimannus; Otto, Frid.
 Suinvellum 129. 1.
 Suihgerus ep. August. 184. 30.
 Suihgerus ep. Bamberg. 671. 15. *vide* Clemens II. papa.
 Suihardus miles Colon. 499. 15.
 Sulthe coen. S. Alexii 139. 25. 160. 20.
 Sulza cast., *Sulsa* 194. 30. 195. 15. 207. 30. sacell. S. Bartholomaei, eccl. SS. Apostolorum.
 Sunders 160. 10.
 Sunderaldus archiep. Magunt. 180. 40.
 Sunderesau 155. 30.
 Nuntal 121. 25.
 Suppo abb. Farf. 559—561. 1.
 Surianum 570. 40.
 Surlbuono 139. 35.
 Sutesburg 124. 1. 154. 25.
 Suthem, Suthem curtis 119. 15. 131. 30. 159. 25.
 Sutrrium 615. 50. 670. 40. Sutrrius ep. Benedictus VII. papa.
 Svarahensis abbas Wolfherus.
 Swarnagal presb. 13. 20.
 S. Swayberti insula, *Kaiserswerth* 399. 30. 404. 30. 408. 10.
 Sylvester v. Silv.
 S. Symeon Trevir. 487. 5.
 S. Symetrii rell. 450. 45.
 Synodi: Romae 1001. 183. 20. Palii 1002. 183. 20. Romae 1014. 542. 25. Goglariae 1018. 141. 20. Maguntiae 1023. 146. 1. 2. 8. 40. Saligenstad 1023. 146. 5. Gronae 1025. 167. 25. 187. 15. Seligenstad 1026. 153. 20. 189. 30. Francofurti 1027. 154. 1. 190. 1. 205. 45. Grestlei 1028. 154. 3. Palitibi 1029. 193. 5. Rom. 1076. Feb. 26. 10. 39. 45. Romae 1078. 149. 5. Venet. 1177. 48. 20. 49. 1. Coloniae circa 1183. 517. Salib. 1288. 22. 125.
 Siria 520. 25.
 S. Syrus 644. 35.
 Tabuke, antimon. 121. 10.
 Tachoff dux limitis Sorab. 13. 10.
 Tada vir 127. 5.
 Tadia advocat. 131. 25.
 Tadio, Tadio decanus Hildesh. 181. 30. 209. 5. 211. 50.
 Tado legatus 611. 10.
 Tade ecclesia 96. 50.
 Tamma comes 128—130. 45.
 Tamma advoc. Hildesh. 129. 50. 130. 50.
 Tamma minister. 122. 15.
 Tammo comes 123. 40.
 Tbangmarus decanus Hildesh. 182. 30. 184. 15.
 Tancmarus, Thancmar comes 129. 45. 130. 45.
 Tancredus dux Norm. 619. 40.
 Tangrinite locus Baw. 80. 10.
 Tann duo castra 23. 175.
 Taso Beneventanus 525—527. 1.
 Tatio r. Tadio.
 Talo Beneventanus 525—527. 1.
 Taurus mons 92. 50. cf. Thaurus.
 Teckendorff oppid. Bavar. 219. 25.
 Tegrise, Tegrinase, Dagarense, Tegerrase 178. 10. 381. 392. 10. 392. 25. 393. 30. abb. Godehardus ep. Hild., Burgardus, Ellingerus; alare S. Quirial.
 de Tegerwanach, Wolfherus 75. 30.
 Tegno, Tegono abb. Brunwill., post Malmandar. 405—407. 5. 442. 35.
 Teramnensis urbs 563. 10.
 Terentius poeta 599. 5.
 Termpere 14. 10. eccl. S. Laurentii.
 Teutabunt, *Teisterbant* pagus 138. 30. 156. 35.
 Tetardus mon. Farfens. 548. 1. 5.
 Tetelhaym cast. d. Salib. 23. 175.
 Tetralogus Wiponis 247. 261. 25.
 Teita uxor Erpionis 125. 30.
 Teitan uxor Wicbrani 123. 30. 127. 10.
 Teulonia 237. 5. Teutonice terra 55. 25. Teutonicum regnum 36. 5. 39. 41. 20. 42. 30. 476. 4. 495. 35. 515. 35. in Teutonico ur. sexmone 37. 1. 55. 10. Teutonice lingua 210. 25. 384. 45. 516. 1. Teutonice partes 45. 20. 151. 20. Teutonicorum terra 251. 190. Teutonicorum Franca, *Bemfonten* 315. 50. Teutonicus ur. sexmone 37. 1. 286. 270. 40. 275. 15. 400. 5. 479. 10. 542. 35. 603. 20. 620. 15. 622. 15. 623. 25. 629. 5. 630. 15. 670. 30. Theudaci 182. 45. Teutones 270. 40. 363. 15.
 Tevinhuson 159. 40.
 Thasselgardus tyrannus 286. 10.
 Thassilo fil. Wiltionis dux Baw. 8. 20. 38. 35. 85. 30.
 Thaurus mons 56. 20. Turus 67. 10. Taurus 92. 50.
 Thebae legio 480. 45.
 Thebae 354. 30.
 Theldun 159. 15.
 Theobaldus I. dux (Spol.) 588. 40.
 Theobaldus II. dux (Spol.) 588. 50.
 Dietpaldus marchio (Vohburg) 63. 30.
 Theobaldus minor marchio de Vohenburg 102. 35.
 Theobaldus comes Sabin. 537. 10. frat. Ubertus.
 Theobaldus Ceceli, nob. Rom. 568. 30.
 Theobaldus fil. Odae 131. 30.
 Theobaldus fil. Arracae 127. 35.
 Theoberga comitissa 548. 5.
 Theodaldus archiep. Mediolan. 634. 23. 642. 24. 656—658. 50.
 Theodaldus marchio 611. 10.
 Theogerus ex abb. S. Georgii ep. Mettensis 42.
 Thiothardus abb. Herfeld., ep. Hildesh. 180. 60.
 Thiothart presbiter et mancipium 158. 30.
 Thiothardus diaconus 131. 45.
 Thiodoldus 127. 45. ux. Redmoda: fil. Aibalwardus.
 Theodmar 52. 40. e. Thiemo.
 Thietmarus I. archiep. Sal. 20. 35.
 Thietmarus II. archiep. Sal. 20. 45.
 Thietmar III. archiep. Salib. 27. 5. r. Thiemo.
 Thietmarus ep. Hildesh. 215. 30.
 Thienmo (Thietmarus) ep. Merseb. 136. 40.
 Thietmarus ep. Osneburg. 111. 40. 115. 35. (34. 10. 145. 40. 151. 25.
 Diemar abb. S. Afras 377. 50.
 Thietmarus ex mon. Adm. abb. Ozia. 43. 5.
 Thietmarus comes, frater Bernardi II. duc. Sax. 128. 5. 45. 139. 50. 152. 20.
 Thietmarus advocatus 130. 1.

T. cf. D.

- Thiatmarus pater Eic de Meheri 123. 20.
Thiatmarus frater Brunonis 124. 1.
Thiatmarus carpenter. 294. 35. 314. 50.
Thiemo, Tiesco, Thimo, Tyemo (Dietmar 27. 5. Theodamar 52. 46.) ex abb. S. Petri archiep. Salab. 20. 55. 27. 33. 35. 40. 43. 30. 51. 52. 54. 40. 65. 67.
Theodrada ux. Walteri 281. 40.
Theoderanda fl. Crescent. cons. usor Benedicti com. Sabia. 540. 25. 541. 1.
Theoderanda fl. Gratiani cons., usor Ingebaldi Francigenae 541. 45.
S. Theoderici coen. dioc. Rem. 293. 35. 295—298.
Theodericus, Theodericus ep. Carant. 10. 14. 20. 39. 40.
Theodericus, Dietrichus ep. Mindenensis 136. 40. 145. 35. 171. 15. 200. 15.
Theodericus II. Theodericus frat. Chugundae imp., ep. Mettensis 136. 40. 256. 25. 272. 40.
Theodericus III. ep. Mettens. 305. 35.
Diodericus 330. 1. eius uia 284. 35.
Thiédricus ep. Minensis 190. 20. 193. 10. 203. 40.
Thiédricus, eog. Bonus, ep. Monaster. 115. 25. 133. 45. 134. 10. 136. 40. 141. 35. 144. 40. 145. 35. 151. 25.
Thiédricus ep. Patherbr. 107. 35.
Theodericus abb. S. Maximini et Stabul. 292. 30. 295. 35. 311. 50. 435. 40. 439—452. 15. 455—457. 1. 460. 30.
Theodericus abb. Willar. 305. 35.
Theodericus M. rex Goth. 263. 15.
Theodericus dux Mosellan. 399. 55.
Theodericus comes Fresonae 153. 1. 154. 30.
Theodericus comes vel vicedominus Trevirorum 446. 5.
Thiédricus, Thiédricus comes, filius com. leged. fr. Meinw. p. Patherb. 108. 5. 120. 25. 123. 30. 125—131. 15. 133. 10. 134. 10.
Thiédricus comes 128. 45. alter *ibid.*
Thiédricus advocatus 121. 35.
Thiédricus filius Dudicae 130. 30. fr. Widulo.
Theodericus nobilis vir 129. 10. aliter pat. Theoderici abb. S. Max. et Stab. 293. 35. 295—297. 30.
Thiédricus de Gualaria 131. 40. uxor Geppa.
Dieto abb. S. Afrae 377. 50.
Theodo, Theoto, Dieto dux Bav. 4. 30. 5. 17. 35. 353. 30. 354. 20.
Theodonis villa, *Dietenkoven* 285. 15.
Theodosius magnum imp. 635. 20. 649. 1. 667. 40. 668. 45. 686. 20.
Theodwinus card. ep. S. Rufinae 43. 20.
Dietwinus ep. Leod. 441. 25. 451. 10. 455. 35.
Theophanu fl. Ezonis, abb. Asindensis 398. 20. 399. 5. 406. 35.
Theophanu imperatr., ux. Ottonis II. 181. 20. 385. 10. 397. 25.
Theophilartus v. Benedictus VIII. papa. Theras 82. 40.
Theuli, *Deisel* 131. 20. 155. 1. 159. 35.
Thiamma comes 130. 45. 131. 20. 153. 1. frat. Eicio comes.
Thietmull, Thietmull, *Detmold* 114. 25. 120. 25. 125. 15. 149. 35.
Thiwardessun 123. 30.
Thiethic mascip. 129. 30.
Thiethmessun 121. 10.
Thilthi pagus 129. 40.
Thincherdinchenun 129. 25.
- Thiuhilburg, *Dinkelsberg* 129. 30.
Thiuhilburg, *Dieburg* 110. 5. cf. Dayburg. S. Thomas archiep. Cast. 47. 40.
Thomas abb. Farfina. 520—528. 541. 5.
Thracia 653. 15.
Threveregea v. Treveregea.
Throdbertus, nuncius Meinweri episc. Patherbr. 124. 20.
Thuringia 41. 1. 201. 30. 208. 10. 276. 25. Duriugi 478. 5.
Thurnitzi 124. 30. 160. 10.
Thuz, Wenz 131. 50.
Tiano minist. 21. 10. 122. 35.
Tiberis v. Tyberis.
Tiberius imp. 353. 45.
Tiburina civitas i. e. Ratispona 353. 45. cf. Tyburnia.
Tiburinus *vide* Andreas.
Ticianus, Ticinensis, *Paris* 263. 10. 264. 40. 570. 55. 637. 1. 643. v. Papis.
Tidierus 126. 15.
Tiedi vir 126. 30. mat. Willburg.
Tiernsteine prope Friscum 93. 10.
Tilthi pagus 155. 30.
Tirenum mare 534. 5.
Tisckin pater Popponis abbat. 294. 45. ux. Adelwif.
Todinius monach. Farf. 551. 50.
Tolosana civitas 528. 5.
Tomaburg castrum, *Tomburg* 401. 1. 494. 40.
Tophiae castrum 577. 15.
Tota sanctim. 578. 30
Trabus fluv., *Drav* 87. 45. v. Dravus.
Traiectum, Traiectensis dioc. *Utrecht* 108. 1. 274. 1. 305. 30. ep. Anafridus, Adelboldus, Benuo, Willcimus; coen. S. Pauli.
Tranobertus 535. 35.
Transmundus I. dux, pater Faroaldi 550. 45. 587. 55.
Transmundus II. dux, fl. Faroaldi 588. 10.
Transiberis, Transtiberis 577. 15. 612. 30.
Traslegardus 604. 5.
Traspidus? 532. 35.
Trebaius 613. 45.
Trebis Sclavus 12. 10.
Treisma, *Trasmeser* 11. 20. ecclesia S. Martini.
Tropexis 601. 1.
Treveregea, Threveregea 110. 5. 114. 25. 145. 15.
Treviri, Treveria, Treberis 136. 35. 151. 25. 285. 10. 288. 30. 294. 5. 305. 40. 439. 45. 446. 1. episcopus 312. 55. archiepiscopi: Hugo, Meingos, Poppo, Eberhardus, Cuno; comes vel vicedominus Theodericus; coenob. SS. Paulini, Maximini, Martini, Eucharrii; castellum S. Crucis; porta nigra.
Tribilianum castr. 567. 40.
Tribucus castr. 540—544. 581. 30.
Tribura villa 114. 20.
Triburi curia, *Drever* 143. 30.
Triburias 441. 5.
Trident. ep. Altmannus.
S. Trinitatis altare Leod. 452. 15.
Trianknot dux Normannorum 619. 45. v. Rodulfus Trianknot.
Troia Italiae 273. 30. 544. 35. 604. 1.
Troianorum antiquum genus 258. 15.
Troia quod et Sanctum 404. 55.
de Truhsen, com. Hemma 36. 15.
- Trunqos 102. 35.
Trunmannus, *Dortmannus* 110. 5. 133. 20. 134. 5.
Tufricus 110. 25. 184. 30. comes Rajno.
Tuicicene monaster. S. Marise, *Deals* 135. 5.
Tuilon 156. 35.
Tullensis ep. Bruno, papa Leo IX.
Tuna 159. 25.
Tuosendorf 91.
Turicum castr. *Zarick* 263. 30. 266. 40. 270. 35.
Turoicorum civitas, *Tours* 85. 30. *Turoica* civitas 314. 25.
Turus mons 67. 15. cf. Thaurus.
Tuscana 671. 25.
Tuscia 64. 10. 69. 50. 265. 30. 537. 25. 539. 1. 612. 30. 663. 1. com. Mathilda.
Tusculana 590. 20. 616. 30. arx 617. 20. 638. 25. Tusculanus ep. Petrus, de Tuscia, Hetruricus abb., *Farfensis*.
Tuto ep. Ratisp. 344. 35. 355. 20. 369. 25. 371. 10.
Tyberis, Tiberis fluv. 69. 1. 587. 25. 616. 25. 668. 25.
Tyburnia civitas i. e. Ratispona 348. 40. cf. Tiburtina civitas.

U. of Hu.

- Ualeburgus villa 190. 55.
Ubertus frat. Theobaldi march., abb. Farf. 537. 45.
Uas comes 131. 20. 144. 40.
Uodalpreht archiep. Salab. 20. 35.
Uodalgius presb. Altah. 171. 1.
S. Udalricus ep. Aug. 402. 35.
Udalricus patriarcha Aquil. 68. 45. 71. 45.
Ulficus I. ep. Beccowensis, electus Sal. 21. 15. v.
Ulricus ep. Seccov. 25.
Uodalricus praepos. Kimsensis 63. 25.
Udalricus agrista Admunt. 43. 40.
Udalricus longus mon. Adm. 43. 10.
Udalricus de Elindorf, mon. Adm. 42. 15. 43.
Udalricus dux Boemiae 118. 35. 257. 15. 264. 10. 270. 1. 271. 5.
Uodalricus comes Karinthiae 56. 67. 15. frat. Starchandus marchio et Werigandus.
Udo comes, advocatus Bremens. 115. 35. 45. 119. 35. 133. 10. 124. 45. 126. 30. 128. 30. 131. 20. 134. 10. 141. 30. 145. 25. 152. 35. 154. 45. 155. 1. 158. 45.
Ufankusun, *Ufankusen* 131. 20.
Ufahan, Uffan, *Ufcha* 122. 30. 131. 30. 153. 5.
Uma 267. 1.
Uteriora i. e. Ultrasivania 228. 15.
Umbertus v. Humbertus.
ad Umdrima, vallis Carinthiae 8. 1.
Ungaria, Hungari 51. 15. 73—75. 5. 94. 40. 139. 50. 155. 10. 202. 25. 226. 25. 229. 45. 231. 20. 232. 234. 1. 237. 241. 242. 257. 30. 257. 40. 286. 399. 1. 407. 35. 479. 1. 636. 45. Ungarica terra 39. 15. gens 240. 10. reges: Siphaph. I. Petrus, Salomo, Ladislaus, Colomanus, Bela II. IV. Steph. II. dux Geiza.
Unrecanen 159. 20.
Unuca presb. de Geismeri 129. 40.

Unuwannus canon. Patherbr. archiep.
Brem. s. Hammab. 114.30. 115.8.45.
134.1. 136.40. 151.23. 209.30.
Unuwannus ep. Patherbr. 107.33.
Unat Sclavus 12.10. 14.15.
Uplage, Upladen 133.10.
Uralanchuson 159.23.
Urba, castr. Ital. 264.33.
Urbanus II. papa 28.93.
Urbanus III. papa 517.23.
de Urle, Wernhardus mon. Adm. 44.1.
Grasius cogn. Almerici abb. Farf. 559.
40.
Ursus de Malepassia, canonic. 540.40.
Ursula locus Pannoniae 12.30.
Outa, abbat. Coufangensis 151.15.
Outa uxor Lindulf, duc. Sax. 180.30.
205.1.
Uter, Uter, castr. Saliab. 23.210.
Uveshere, locus Fuldæ 325.30.

V. cf. W.

S. Valentini burgum prope Romam 561.
30.
Valerii provincia (Italiae) 534.5.
Valle 159.20.
Vandorf 92.30.
Vardensis ep. v. Verdensis.
Vaticanum palatium 630.80.
S. Vedasti coen. Atrebat. 285.33. 293.5.
294.23. 300.301. abb. Foidus,
Richardus, Lidulus, Iohannes, Em-
melinus, Baldinus.
Vela alva 408.5.
Velue, Velus, pagus 138.30.
Venetia 48.30 (syn. s. 1177). 49.1.
236.23. 239.10. 267.40. 570.46.
Vercelli, Vercellae 208.10. 264.30. 272.
30. 680.20. epp.: Leo, Hardericus,
Gregorius, Hainerius.
Veretum 370.40.
Verdenses ep. Berengerus, Wirgerus.
Verona 264.23. 267.40. 272.15. 275.30.
611.10.
Verona quae et Buona 476.15. 510.15.
Verruculae fundum 541.10.
Verrulium? 419.70.
Verthericus comes 128.45.
Vertherum vir 141.35.
Verthemi uxor Volewardi 123.45.
Verthubrecht manc. 159.1.
Verthumundus pater Alfdiches 126.35.
Vesperum 128.30. 152.50.
via lata ad duas staturas Romae 589.40.
Victor II. papa, qui et Gerehardus
384.15. 469.60. 573.30(Noricus). 612.
15. 671.35.
Victor qui et Octavianus papa 45.81.
S. Victoria 534.1.35. S. Victoriae ca-
stellum 535—537.30. monaster. 539.5.
Vifridus ep. Viridun. 285.20.
Vilica, Wilky 399.5. coenob. abbatias
Methil.
Vilisi 128.30. 152.60. 159.40.
S. Vincentii reliquiae 36.40. coenob.
Molense 303.33. abb. Henhartus; ad
Vulturum fluv. 526.30. 527.10.
Viridunum, Virodunum, Viridunensis
190.30. 281—290. 293. 294.1.
299. 301.30. episcopi: Hyldi-
nus, Hato, Vifridus, Albero, Heymo,

Rambertus, Richard; coen. Gode-
fridus, Fridericus; coen. SS. Vitoni,
Pauli; eccl. SS. Mariae, Mauri.
Virgilius ep. Saliab. 6—9. 14.23. 17.
15. 19.20. 38.35. 85—93. 102.30. in-
vento 88. translatio 22.130.
Virgilius poeta Mantuanus 102.33. 140.
30. 313.35. 592.5. 619.30. Mero 248.
53. v. Mantuanus vates
Viasii conscripio 370.23.
Viascha fluv. 5.40.
Viaschabe vicus Saliab. 90.23.
de Viseto, Henr. abb. Stabul. 292.40.
Vingotti 360.1.
S. Vitalis ep. Saliab. 5.30. 6.1. 19.10.
S. Vitoni coen. Virid. 281—290. 299.
45. abb. Fingenius, Richardus, Wa-
lerannus, Laurentius.
S. Viti ecclesia in Elkene v. Eltense;
cella in Suevia 482.45.
Vizcus, nobil. femina 129.15.
Voehenberge 91.15.
de Voehenburch, Theobaldus minor mar-
chio 102.30.
Vohendorf 92.23.
Vole v. Fole.
Volebertus 510.45.
Voleogagus canonicus? Patherbr. 119.45.
Volechardus comes 124.5.
Volechardus 131.45.
Volechereus frater Ranwardi 126.1.
Volkiereshusun 123.30.
Voletag manc. 158.50.
Volewardus presp. Hildesh. ep. Brand-
enb. 217.45.
Voleward comes 130.45.
Volewardus nobilis 123.45. uxor Ver-
themi.
Vollare hatrio 385—387.
Vorenbach, Forbach 102.45.
Vorsti 159.35.
Vorhusen 156.35.
Vulculdus capell. Liutpoldi archiepisc.
Mog. 317. 318.10.
Vulfdagus presbyter 119.23.
Vulferehusun, Wulfersessen 127.40.
Vultheri 127.40.
Vulfredeskirkun 144.90.
Vultensis abbas Poppo 141.23. v. Ful-
densis.
ad Vullurnum fluv. coen. S. Vincentii.

W.

W. marchio Italiae 579.35. v. Guar-
nerius; fil. Fredericus.
Wakerstovo, Wackerleben 133.30.
Wal abb. Corbei. 137.30.
Walabrech 155.23.
Walabuson 154.15.
Walarius lacus, Walleras 5.6.
Walciodorum coen. d. Leod. 305.33.
abb. Lambertus.
Waldbertus ep. Hildesh. 180.45.
Walbertus 124.40. gener Wiso.
Walbertus 131.50.
Waldier presb. 120.20.
Waldmannichuson, Waltmannichuson
156.30. 157.30.
Walrammus de Sclays, abb. Stabul.
292.40.
Walerannus comes Bretuliensis, abb.
S. Vitoni 286.23.

Walerannus cogn. Bonifacius, mon. S.
Vitoni 286.30.
Walerannus com. Melledun. 375.60.
Walerannus, Walerannus 131.30.
Wallenstide, Wallenstedi 124.1. 154.
23.
Walilhi 159.30.
Walmothheim, Halmoden 133.30.
Walbertus p. Waldbertus.
Walterius p. Meldens. 375.40.
Walterius comes Pontisarenis 375.60.
Walterus pater Annonis archiep. Col.
467.10. uxor Engels.
Wallerus pater Richardi abbatias 281.40.
Walkerus abb. Altab. 54.45.
Walker 12.15.
Wallone dux Carant. 8.6. 15.6. 87.15.
Walwes 91.1.
Wanbeche 156.30. 157.30.
Wandelbertus abb. Farf., post S. Yp-
polti 528.20.
Wangionum, Wangionis urbs i. v. Wor-
matia 360.10. 369.20.
Wanikin mancip. 129.30.
Waninc 13.15.
Wardburg 159.35.
Warius archiep. Col. 408.20.
Warmannus presb. Saliab. 8.6. 87.15.
Warmatis v. Wormatia.
Warmannus, Warmannus ep. Constant.
189.45. 268.20. 269.10.
Warmundus ep. Hyporiensis 637.40.
638.1.
Warnerus v. Werinherus.
Warpsann 123.5.
Wartberg, Wartberge, Warburg 113.20.
114.5. 122.15. 123.15. 125.40. 144.
45. comes Dodico.
Wartenberch villa 95.85.
Waslocus, Wasloi coen. 294.1. 296.10.
v. Belligiensis coen. ad Belocus.
Waslo, Waso ep. Leod. 294.30. 310.
15. 313. fr. Emmelinus.
Watto presb. Saliab. 7.30. 87.60.
Waveri, Wecor 120.5.
Wedereiba pagus 318.10.
Wega, nob. mulier 129.35.
Wego frater Ithiae 120.30.
Weldelburg mancip. 129.30.
Weldilmod ur. com. Sigobodon. 122.45.
Welfo, Welfo dux Bav. 29.105(cau-
las). 41.10. 55.45. 58.
Welf comes in Suevia 266.30.
Wellehelm 12.10.
Welmthe presd. 125.6.
Welinpurc coen. 393.35.
Wendelburgis conux Brunonis mil. 124.
15.
Weni de Tiana 131.60.
Weni locus 126.30.
Wenkin filia Hamodae 131.25.
Wentgoi pagus 109.1.
Weplethi, Weplithi 122.30.
Werdina, Wirdina, coen. Werden d.
Colon. 318.40. 319. 322.35. 326.20.
abb. Heithanricus, Bardo.
Weride 14. eccl. S. Pauli, S. Petri.
Werenfridus abb. Stab. 292.60.
Wericandus frater Ondalrici com. et
Starchandi marchionis 66.65. 67.15.
Werinhardus cf. Wernherus.
Wernhardus de Urle, mon. Adm. 44.1.
Werinhardus fr. Volemari 120.
Werin nobilis 269.23.
Werianus vir 210.5.

- Werla castell. 102.30.
 de Werla, Herimannus.
 Wertherus, Wertharius, Warnerus, Weello, Westlo, Westlunus.
 exlo archiep. Magd. 467.45.
 Westelinus, Werinhardus ep. Strazburg. 143.25, 146.5, 151.25, 169.35, 190.10 (Werinherus), 45 (Weclil), 191.4, 208.30 (Werinherus), 209.15, 256.40 (Werinherus), 261.20, 267.35.
 Wecllo abb. Lambescensis et Admontensis 41.50.
 Wertherus ex mon. Adm. abb. Brul. 43.35.
 Wertherus abb. S. Lamberti 48.15.
 Warnerus electus Stabul. 292.30.
 Warnerus de Okire, abb. Stab. 292.40.
 Westlinus praepos. Salub. 35.40.
 Wecl de Rothun, presb. 120.35.
 Guarnarius marchio Italiae 579.35, 580.45.
 Wertharius com. limitis Avarici 11.10, 15.5.
 Wertherus baro Bawa sac. fund. Richepurg. 40.10. uxor Diepurch; f. Gebhardus.
 Werinhardus miles Counr. II. 261.20.
 Wazelo comes, miles Ernst. II. d. Al. 268.30, 269.25.
 Werinheri 13.10.
 Wecl vir 127.1.
 Wecl, Wecl manc. 123.20, 129.30.
 Wecliu 126.15, 152.40.
 Werthenensis, Wirtinensis abb. Bardo.
 Werren, Weyren, cast. Salub. 24.260 (Berfen). 39, 74.45.
 Wessaga, Wessiga, Wessiga pagus 121.15, 125.10, 141.45. cf. Weisga.
 Westfala 74.10, Westfala 478.5.
 Westfala, Westfala pagus Saxoniae 143.30, 149—151.1.
 de Westfala, comes Herimannus 152.25.
 Westredere 122.30, 123.45, 159.35 de Wetereit, Gotfridus 45.0.
 Weisga pagus 155.30. v. Wessaga.
 Weyssengker, de Weyssenrak, Ortolfus archiep. Sal. 23.1.
 Wibaldus abb. Stabul. 292.30.
 Wic villa 135.1.
 Wichernesuan 127.40.
 S. Wigberti monast. Herfeldense 209.45, 201.40, 216.20.
 Wigbertus archiep. Bar. et antipapa cf. Clemens III. 39.1, 64.55, 656—658, 666.30.
 Wigbertus ep. Anglorum 528.40.
 Wigbertus ep. Hildesh. 180.40.
 Wicbrandus maritus Tettae 123.30, 127.10. fil. Eican.
 Wihpoto abbas Admont. 49.30.
 Wicburg mancip. 158.35.
 Wigerus, Wiggerus ep. Verdensis, Vardensis 118.30, 133.45, 190.15, 191.45, 208.45.
 Wiggerus praep. Hildesh. 191—193.25.
 Wichardus de Pollesheim, archiep. Sal. 22.160.
 Wichard comes 130.80.
 Wichei comes 130.60.
 de Wichinrod, comes Gerlachus 502.60.
 Wicli p. Wertherus.
 Wicliu v. Wertherus.
 Wickeri frat. Lindulf 125.5.
 Wicmannus comes 134.10.
 Wicmutha uxor Ethilieri 128.5.
 Wikindus comes 153—155.30.
 Wikindus advoc. 131.10.
 Wikinno filius Frotherusae 139.1.
 Wico (Paschalis) antipapa 45.40, 46.1.
 Wido archiep. Rem. 375.40.
 Wido ep. Papiensium 635, 663.10.
 Guido I. abb. Farfens. 542.4, 559.15.
 Guido II. abb. Farf. 559.20.
 Guido III. abb. Farf. 579—585.15.
 Guido imper. 536.60, 628.15.
 Wido 638.35, 45.
 Guidonis filii 564.5.
 Wido comitiss 548.8.
 Wiedereschirichum locus Pannoniae 12.30.
 Widelo fil. Dudiceo 130.30. fr. Thidricus.
 Wig. v. Wic.
 Wiga manc. 158.60.
 Wigo miles 124.10.
 Wilheim vir 124.45.
 Willarium coen. 305.35. abb. Theodericus.
 S. Willebaldus ep. Eickstet. 198.40.
 Willbarga mater Tiedi 125.20.
 Willigunus archiep. Mogunt. 110—112, 15, 114.10, 151.30, 177.25, 181—185.15, 192.10, 200.5, 201.5, 205.5.
 Willihelmus archiep. Mogunt. 181.1.
 Willihelmus ep. Papiens. 644.20.
 Willihelmus I. fil. Otton. duc. ep. Strazburg. 253.10.
 Willihelmus II. ep. Strazburg. 209.15, 267.45.
 Willihelmus ep. Traiect. 456.5.
 Willermus abb. Divion. 284.40.
 Willihalmus, Willihelmus abb. Hirsang. 40.55, 57.50.
 Willihelmus mon. S. Emmer. 377.30, 391.30, 393.25.
 Willihelmus comes Corboitensis 375.50.
 Willihelmus comes de Manderscheit, abb. Stab. et Prum. 292.45.
 Willihelmus II. rex Scythiae 590.25.
 Willihelmus comes Ital. 264.35.
 Willihalmus com. de Frisco et de Truhsen 38.15. ux. Hemma; f. Hartwicus, Willihalmus.
 Willihelmus fil. Tancradi 604.5.
 Willihelmus, vidus Gebhardi com. 190.40.
 Willimundus abbas Wirzburg. 190.20.
 Windelici 661.10, 664.40.
 Windilgarda abb. Gandesh. 180.30.
 Windilivoderod 155.30.
 Winesbiki 155.35.
 Wingart coen. d. Const. 43.30. abb. Gotefridus.
 Winheringen 91.30.
 Guinichia dux (Spolet.) 588.40.
 Winnithi, Weneo 120.30. Winidun 155.30.
 Wino abbas Helmwardhus. 124.15, 158.35, 159.5.
 Winricus de Pomerio, abb. Stab. 292.40.
 Wipo auctor (Wibo 244.15.) 247.10, 251.215, 253, 254.
 Wirchus castrum, Werdes 271.25.
 Wirzburg, Wirzburch, Wirzperch, Wurzburg 46.1, 103.20, 196.45, 107.5, 379.45. epp. Helricus, Maginhardus, Bruno, Adalbero; abb. Willimundus; praep. Hemfridus archiep. Magdeb.; tribunus civitatis Adalricus, Engipertus; monasterium 190.40. basilica S. Helenae 360.20.
 Wirtinensis v. Werthinensis.
 Wirzen, Weyzen villa 125.20, 130.20.
 Wirigui 159.35.
 Wiric 152.40.
 Wirin canon. Patherbr. 119.25.
 Wirin alter canon. Patherbr. 119.50. auctor: Aera, Barika, Ieppe.
 Wirin vir 125.1.
 Wirzodus abb. Stab. 292.40.
 Wisara, Wisera fluvius 127.35, 137.15, 144.45, 183.40.
 de Wittelsparch, Otto dux Slav. 68.20.
 Witemir Sclavus 12.10.
 Witkem locus 128.5. Witun 156.30, 157.30.
 Witlo mon. Adm. 43.
 Witlo 155.35. uxor Uda; liber. Caecilia, Gerburg, Odo.
 Wittimar Sclavus 14.5.
 Wittinungan 127.1.
 Wiza frat. Hemmece 126.1.
 Witzchirben parrochia Patav. 95.45.
 Wizenburg d. Spir. 305.20. abb. Folmarus.
 Wizinapach amnis 42.5.
 Wizenstain castrum 49.40.
 Wizo gener Walberki 124.40.
 Wizza, Wiza comes 129.45, 130.50.
 Wiferi comes 130.60.
 Wilkina Sclavus 12.10.
 Wlodzilans Polonus archiep. Sal. 27.120.
 Wolbodo ep. Leod. 284.40, 286.40, 302.35.
 Wolc. v. Volec.
 S. Wolfgangus episc. Hatisp. 173.15. translato 345.15. vita 376.1, 391.25.
 Wolfgangus patriarch. Aquileg. 153.25, 168.10.
 Wolfgangus abbas Abdinghof. 139.40.
 Wolfhartus mon. Hildesh. 378.25, 379.35.
 Wolfherus abb. Svarabensis 190.20.
 Wolfhe e. Wolfherius canon. Hildenesch. auctor vitae S. Godchardi 167.40, 196.45.
 Wolfherus de Tegenwanch 75.30. ux. Hemma; f. Wolfherus et Helricus.
 Wolframus Durigeus, abb. Admont. 49.45.
 Wolframus abb. Altah. 190.1.
 Wolframus com. de Abinperch 63.20, 66.25.
 de Wolfrathuosen, com. Otto 47.10.
 Wolfrei 13.15.
 Woltrodus canon. Frisingensis, abbas Husenhovensia, mon. S. Georgii, abb. Admont. 42.43.
 Wormata, Warmata civ. 4—6.1, 16.1, 17, 189.15, 257.35, 271.1, 274.15, 529.20. epp. Hrodbertus, Hildibaldus, Burghardus, Hazebo; cf. Wain-gionum urbs.
 Wormatiensis, Chuno dux Franc. 257.10.
 Wolhelolfus ep. Osnerburg. 111.40.
 Worlakun locus 122.15.

X.

Xanctun, Santum quod et Trois 404.

Y.

Ymmidus comes, advocatus Patherbr. 120.30, 124.5, 131.10.

Yporea, *lucus* 153.30. 209.25. Iporegia
285.25. ep. Warmundus.
S. Yppoliti monaster. v. Hippobitus.
Yrmingarda v. Hirmingarda.

Z.

Zabulus princeps daemoniorum 629.5.
643.5.15.

Zacharias papa 198.35.
de Zaringen, dux Conradus.
Zarben Sclavus 12.10.
Zeisulfus miles Cononis, fil. Otton. ducis
145.30.
Zeske Sclavus 12.10.
de Zigenangen, Barchardus archiep. Sal.
21.105.

Zistilo 12.10.
Znoimar dux Carant. 11.15. 15.5.
Zradach eccl. S. Stephani 14.15.
Zemina Sclavus 12.10.
Zoereti praed. 155.40.
Zylaro, Zillertal 93.55. cf. Cilarn.

GLOSSARIUM

SCRIPSIT ROGERUS WILMANS PHIL. D.
TABULARIO REGIO MONASTERIENSI PRAEFECTUS.

- accepta via*, i. e. a coepia via 91.55.
92.15.
accrescere i. e. adiungere 285.30. 307.
55.
actionarii 530.45.
adeo i. e. valde 305.20. 306.40. *usque*
adeo i. e. usque eo 309.30.
admittere praeca i. e. emittere 298.30.
309.10.35. 310.35. *sumptus* 306.35.
adventanea 299.15.
admittere 295.50. 305.35. 309.20. 311.
35.
alleviamentum, allevamen 100.50.
ambitus monasterii, Umfang im Kloster
283.50. 284.5.
ambroses, luxuriosi 647.45.
ambulator albus, Zeller 116.40.
ambulus, calix 621.35.
analogium 284.20.
angaria, molestia 57.5.
angariae 58.40.
animaequior 296.20. 297.45. 299.40.
apologium i. e. apologia 169.50.
argus, acer 22.140.
armiger 286.10.
asipularo i. e. confirmare 305.25. 313.
45.
attractare 345.50.
aurifrisium 285.20. 286.1.
baberrus, stultus 632.40.
baco 121.15.
basulare, exercere 673.20.
bannitum teinsum 147.15.
bannus 26.30. 27.36. 141.5. 146.5.
183.15. 184.35.
baro 40.10.
basium, osculum 636.15.
bavonus, stultus 613.35.
bibera, potus 310.55.
bibliotheca i. e. biblia 172.15.
bicarius, Bieder 128.5.
boya, boia 59.35.
braca, ital. *braca*, germ. Brintfriben
120.10.
brandeus i. e. velum 369.25.
brastum 121.15. 126.25.
brustum aurum 636.40.
burdonus, muli 665.10.
caldaria, lebes 241.25.
camba, gall. *jamba*? 265.15.
caminata 327.25. 337.45.
canis 120.10. 402.15.
capitanei 564.40. sive comites 577.35.
capitulum, capitulum monasterii 54.1.
cappa, habitus conversorum 81.20.
cappati, fratres seu exteriores 41.10.
43.5. 57.45.
cappelum, insigne archiepiscopi 25.285.
carrada 130.20.
caraula i. e. seditio 8.1. 87.10.
carisaria coquina 50.5.
casale 544.5.
casubula, gall. *chazublo* 301.20. 312.20.
313.5.
casula 286.
catapulta, medicorum pillulae 639.10.
catharus, Rejer 642.10.
caucus dominicus 390.15.
certamen habere i. e. curam 10.5.
cervisia 130.20.
caupes, praedium 307.20.
clericulubus 434.15.
clusa, fauces montium et munitio ibi
facta 74.45.
clorinum 235.1.
cifus 148.40.
cingulum militiae 295.25. 310.5.
colonus i. e. hominum turmae, gall.
colones 539.30.
compensorum, iudicium i. e. parium
66.40.
cuphicare, in corbes colligere 679.1.
cornisere, cornu infare 287.40.
collis, ital. *colla*, germ. *Kutte*, *Mod*
120.10.
cretica, dies i. e. critica 83.5.
cruz, pars ecclesiae 285.30.
cuba, germ. *Rufe* 325.20.
curia, villa 73.5.
curia, villa 78.5. 307.45.
curtis i. e. curia regia 328.1.35.
curtius locus 380.5.
cynifones, stolidi 644.45.
dehabere i. e. non habere 295.5. 298.
10. 300—302.15. 304. 306.40.
defunctio 365.5.
desentia? 168.45. 172.1.
diclare sententiam, legem dare 309.15.
diffamari, fama ferri 315.30.
diffidare 23.205.
dominicalia episcopii 36.20. 73.20.
ducalus, Biliti 25.30.
duricora 288.1.
emar, cupidus emendi 607.1.
excentas, dedicatio ecclesiae 307.20.
epkod, vestis sacerdotalis 665.1.
equiparare i. e. aequiparare, parificare
aliquid alicui 97.50.
estuarium i. q. examinata 57.20.
exercitus, ducatus 121.35. 123.10.
estes 424.10.
exsufflere spiritum 314.45.
fano, ble *fohte* 265.5.
fascus, praedium 57.15.
fragantia 313.1.35.
fragaria 313.5. 341.30.
frivus cliams 602.25.
galica, porticus, gall. *galerie* 546.40.
galama i. e. lao 168.30.
genicem 122.20.
geronus, senex 381.35.
geronla, grandaeva 323.35.
grabatus, lectum 638.5.
grassibitas, 92.55.
gualdas, germ. *EBulo* 563.20.
guerra 21.115. 23. v. *vorra*.
gurgulio, curculio 645.40.
gurgustium, locus coarctatus ad espian-
tes *placas* 639.20.
gybra, homo 679.20. v. *protogibra*.
hama 136.5.
hefo, advena nos 603.1.
herbidus, nova gramina proferens 640.
10.
hominium 66.
homonitus 441.15. 449.40.
inhomare, banno constringere 26.20.
inrectus 392.20.
intermissus, sine intermissione 645.20.
kirica, germ. *Ritche* 178.5. 195.15.
klotekra, sella plicatilis 326.10.
lala, idem atque *laya* i. e. semita
567.25.
lamentum, lamentatio 638.15.
larvare, larvae 59.30.
laudare papam i. e. sibi eligere 81.40.
leuca, *leusa*, leuga, gall. *Heus* 5.15.
79.60.
levigare 606.10.
licere, permittere 13.25.
lipemae, reliquiae 299. 307.50. 309.50.
lilo 137.40. *litus* 130.5.10.

- magister* i. e. dominus 380. 18.
magistrare 562. 20.
maldrī, Maltrī 119. 20. 121. 18.
malus 121. 10.
malman Basoince dicitur homo liber 158. 10.
manicium, pavtiov, anguriam 655. 20.
mancipium annuale, census 95. 55.
mango, machina bellica 56.
mansio 547. 10.
manica, scutellus 614. 35.
manzer, spurius, nothus 646. 5.
marca 119. 40. 120. 35.
markda 160. 10.
markda 293. 45. 294. 25. 298. 45. 300. 310.
maritellus, malleus 59. 55.
mastruca, Bardorum vestis pellis 621. 35.
matricularius i. e. custos 351. 25.
memoria, sepulchrum 102. 60.
mensales oblatas, hostias 327. 25.
mitta i. e. vasi ecclesie 204. 35.
minare, gall. *mener* 328. 20.
ministeriales 35. 30. 36. 20. 39. 45. 44—48. 10. 49. 56. 10. 66. 68. 10. 75. 30. 82. 60. 95. 5.
ministri (= ministeriales) 66—68. 5. 72. 20. 80. 50.
manutias 121. 15.
misolidium, lucerna 636. 5.
moderna tempora 308. 20.
modicum i. e. multum temporis 309. 10. 312. 20.
morasticon vel *doraasticon* 322. 45.
mundiburdium 78. 35. 110. 1. 123. 25.
mundiburda, chartas 630. 35.
mulcom, sycomorua 400. 5.
munias, munio? 128. 10.
munias 204. 35.
Nikari, latine lingua sonat odiosus vel crudelis *malignus* 385. 50.
nomi, *nomas* 28. 45. 154. 1. 192. 35. 393. 30.
notare 393. 10.
oblatentias, officia monasterii 294. 1. 301. 30. 318. 40. 322. 30. 324. 20. 325. 20.
obritum, aurum purgatum 622. 15.
onichina vasa 235. 1.
opilare, lacerare 658. 50.
pacientia, passio 611. 30.
pallium pretiosum, sericus ornatus 379. 35. 386. 15. 412. 25.
papilio, pavilio 237. 40. 590. 1.
paramenta 234. 10. 235. 1.
paramonarius, custos ecclesie 264. 5.
parata i. e. mansio 158. 1.
parificare, sequere 69. 30.
pasualis ager 314. 10.
passio, Stridenfobfi 376. 45.
patella salis 39. 40.
patulista, stabulum a graeco πατῆν 639. 10. 648. 45.
patris, terra 313. 5.
patrisare, patrem imitari 649. 5.
pedones, ital. *pedone* 544. 25.
penitus, impensius 59. 15.
perdonare, gall. *pardonner* 537. 15.
perna 121. 30. 130. 10. 131. 5.
perhypema, ros villis 651. 45.
peritinus homo, ber Hbrig Wran 128. 20.
phenestella 606. 10.
pilosus, daemones 608. 10.
pinare, contendere 662. 15.
placitum, conventus 450. 23. 452. 15. iussum 444. 15. professio 406. 10.
poledrum 121. 10.
polinctorium, cinsterium 284. 25.
porcorama, porcesium 663. 25.
portarius, ianitor 298. 10. 314. 1.
praetenda 453. 15.
praeparatura 149. 40.
praetor, comes 336.
precaria 479. 25.
pressuras, angustiae 69. 45. 71. 45. 72. 35.
prestaria 535. 40.
pretaxatus, praetaxatus, praedictus 91. 1. 92. 15.
pretaxatus, eodem sensu 90. 5.
protogibra, primus homo 674. 1. vide *kybra*.
pulsare, accusare 69. 15. 76. 20.
pylacium, tabula foilli pice illita ad exarandum, scheda 623. 20.
quod kalendis i. e. quibusque 312. 40.
rationalis, ornamentum episcopale 39. 35.
recordari (record) 576. 45.
rechan, bas Hreht 451. 40. 453. 10.
refraganeus, refractarius 100. 25.
remensus, in memoriam retrocans 662. 1.
renones, vestes ex pellibus confectae 621. 25.
rigus i. e. rivulus 567. 25.
rocca 563. 5.
rubens, ruber 286. 1.
rumcantes s. grunnicos 338. 35.
rumcans, clibanus 656. 35.
rumcans, equus vilis 79. 10.
rutifera, rucicola 660. 10.
rorabara, braccas quibus crura teguntur 614. 35.
sarcia, vestis sacerdotalis 327. 25.
saris, tectis 307. 45.
saugmaris, Edumir 55. 10.
scapulare 323. 65.
schefrecht 24. 1.
scior, dominus 13. 5.
servens, armiger 63. 35. 69. 30. 70. 5.
sicera 148. 40.
sicceratus, senex 659. 15.
strana, ovisque, ambages 168. 30.
sistarchus, sarcus 37. 15.
solarium, Soller 135. 10. 547. 10.
solatum, auxilium 293. 40.
species, sanguentum, germ. Spejetti 60. 10.
Spemica animata 583. 50.
spemisti, milites hastati a germanico Speer 635. 20.
spemotum 210. 25.
stampi, pocula 9. 30.
sterter, hypocrita 216. 55.
strophus, simulatio 387. 30.
subarrare, arrhabone desponsare 398. 1.
subgraudaria, sepulcra infantium 604. 10.
suacipere beneficia 66. 35.
synochus, morbus 83. 5.
talo 149. 30.
tempora nos 297. 20.
terampelis, sanitas 636. 5.
tertium genus, charta 540—542. 15. *tertiogenorum* Romani vocant 543. 25. 544. 5.
thmalbus piscis, germ. Hfde 678. 15.
toraria, idem atque *toratura*, id est modus agri 563. 15.
tribus civitatis Wirzburg. 379. 45.
tumba 22. 145. 28. 65. 88. 30. 91. 35. 92. 97. 102. 103. 241.
ustiancula, Schmierfleif 120. 10.
vabassores 272. 1.
vappas, homines inutiles 648. 10.
veniam agere 204. 25. vide *not*.
veredarii 614. 45.
vicedomus 150. 20.
villa, Stabt 450. 30.
voruere 120. 45. 159. 20. sq.
wandurich i. e. spurius 155. 15.
werra 58. 10. v. guerra.
zaberna, arca vel capsa ex tabulis ligneis confecta 669. 25.
zebelna *hruica* 131. 25.

ADDENDA

Pag. 3.14. Integrum hunc libellum ex optimo codice hist. eccl. 148, cum inscriptione illa pag. 6.1. edidit Stephanus Salagius post librum IV de statu ecclesiae Pannonicae, Quinquages. 1790. 4. — 6.48. Miracula S. Vitalia post Cantium demum edidit Ant. Tionebroek in Actis SS. Oct. VIII, 913. cum amplo commentario de temporibus sancti Rudberti. — 232.40. Scriptor codicis B1. quem a. 1853 ipse inspexit, post fore curis secundis inseruit ecclesiarum. Deinde constituit. *Predictum vero et sublimavit in loco raso scripta, et Colocentis episcopatus proficit eodem tempore adiecta sunt.* — 233. 54. Corona illa d. 8. Sept. a 1853 reperta et Pusthium reportata est. — 239.30. Stephanus rex Ungariae inscriptus est Annalibus necrologiis Fuld. et Necrologio Althahensi ad d. 15. Augusti. — 240.31. Verba *Completo* — *schismo* in loco raso scripta sunt B1. — 241.7. *Hic inserendum — accepit* in B1: folio inserto manu eadem scripta sunt. — 538.52. ad verba: (Otto II) *cuidam abbati monine Adam illud commendavit* adnotandum: „diplomate dato Capuae Non. Nov. 983 quod est in tabulario ecclesiae Asculanae; nam Adam iste abbas Sanctae Trinitatis postmodum cathedram Asculanam ascendit.“ — 596.40. adde: „Alius denique locus post mortem Adelheidae comitissae, hoc est post annum 1091 (cfr. Bernoldi Chron. s. h. a. Monum. Germ. SS. V, 483.), compositus est; legitur enim libro VII. cap. 7 (cfr. supra 690.22):

*Adelgida, quae nunc est inter choros orthon
Quae consistit ante matris Iesu Christi sedem,
In honore Salvatoris condidit coenobium.“*

CORRIGENDA.

Pag. 37.59. c. 5. lege c. 7. — 240.22. ergo l. igitur. — 280.31. l. vita Theoderici Andaginensis, edita Mon. SS. XII. 38. — 284.64. not. 14. l. Theoderici Andagioensis cap. 8. — 607. adnotatio 51 delenda.

HANNOVERAE . DIE . XIII . NOVEMBRIS . ANNI . MDCCLIII.
TYPIS . CVLHMANNORVM.